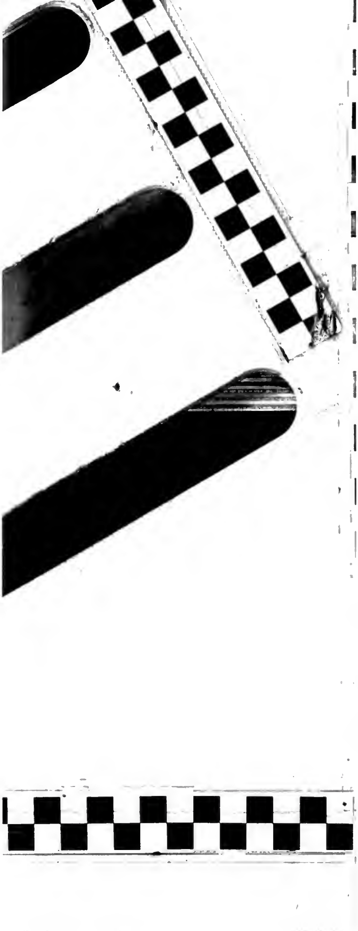
image
not
available

8

7-8

6
11 0
2

8. 5. h. 13.

6 11-02

CASSIODORII

OPERA

DUOBUS TOMIS COMPREHENSA.

MAGNI AURELII
CASSIODORII
SENATORIS,
VIRI PATRICII, CONSULARIS,
ET
VIVARIENSIS ABBATIS,
OPERA OMNIA

In duos Tomos diſtributa,

Ad fidem MSS. Codd. emendata & aucta,

NOTIS ET OBSERVATIONIBUS ILLUSTRATA, cum Indicibus locupletiſſimis, quibus præmittitur illius vita, quæ nunc primùm in lucem prodit cum Diſſertatione de ejus Monachatu.

Opera & ſtudio J. GARETII, *Monachi Ordinis S. Benedicti è Congregatione S. Mauri*.

Elenchum Operum proxima poſt Præfationem pagina indicat.

TOMUS SECUNDUS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

AD USUM FR. A. RENTIV. SUÆQ. COMMUN.

VENETIIS.

Typis ANTONII GROPPI Bibliopolæ Veneti.

Proſtant vero apud Bartolomæum Javarina.

M DCC XXIX.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO EXCELLENTISS. SENATUS.

MAGNI AURELII CASSIODORII SENATORIS VIRI CLARISSIMI ABBATIS VIVARIENSIS SIVE CASTELLIENSIS IN PSALTERIUM PRÆFATIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

REPULSIS aliquando in Ravennati urbe ſollicitudinibus dignitatum, & curis ſæcularibus noxio ſapore conditis, cùm pſalterii cæleſtis animarum mella guſtaſſem; id quod ſolent deſiderantes efficere, avidus me perſcrutator immerſi; ut dicta ſalutaria ſuaviter imbiberem poſt amariſſimas actiones. Sed familiaris inchoantibus occurrit obſcuritas, quæ variis eſt intexta perſonis, & velata parabolis. Hæc in dictis vitalibus noxia diſſimulatione præteritur; dum ſæpe illud reperiri ſolet ambiguum, quod magni ſacramenti geſtat arcanum.

De eximia pſalmor. expoſitione laudatur Auguſtinus.

Tunc ad Auguſtini facundiſſimi Patris confugi *a* opinatiſſimam lectionem, in qua tanta erat copia congeſta dictorum; ut retineri vix poſſit relectum, quod abunde videtur expoſitum. Credo, cum nimis avidos populos Eccleſiaſticis dapibus explere cupit, neceſſario fluenta tam magnæ prædicationis emanavit. Quo circa memor infirmitatis meæ, mare ipſius quorumdam pſalmorum fontibus profuſum, divina miſericordia largiente, in rivulos vadoſos compendioſa brevitate deduxi: uno codice tam diffuſa complectens, quæ ille in decadas quindecim mirabiliter explicavit. Sed ut quidam dè Homero ait: tale eſt de ejus ſenſu aliquid ſurripere, quale Herculi clavam de manu tollere. Eſt enim litterarum omnium Magiſter egregius; &, quod in ubertate rarum eſt, cautiſſimus diſputator. Decurrit quippe tanquam fons puriſſimus, nulla fæce pollutus: ſed in integritate fidei perſeverans, neſcit hæreticis dare, unde ſe poſſint aliqua colluctatione defendere: totus Catholicus, totus Orthodoxus invenitur; & in Eccleſia Domini ſuaviſſimo nitore reſplendens, ſuperni luminis claritate radiatur.

Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 3.

Quædam vero noviter inventa, poſt tam mirabilem Magiſtrum ſola Domini præſumptione ſubjeci, qui parvulis confidentiam, cæcis viſum, mutis ſermonem, ſurdis præſtat auditum. Quem tamen codicem etiam per quinquagenos pſalmos cum præfationibus ſuis trina ſum diviſione partitus; ut & claritas litteræ *b* ſenioribus oculis ſe pulchrius aperiret, & deſiderio legentium fratrum numeroſi codicis corpora præſtarentur. Ita & ad bibliothecæ cautelam unus derelictus eſt, & propter congregationis ſtudium commodiſſime forſitan noſcitur eſſe diviſus.

Libri pſalmorum commendatio.

Quapropter mandato Domini confidentes, cæleſtis myſterii clauſtra pulſemus, ut aperiat ſenſibus noſtris floriferas ſedes; quatenus in illo cæleſti paradiſo ſalutariter introducti, ſpiritalia poma ſine aliqua primi hominis tranſgreſſione carpamus. Verè coruſcus liber, ſermo lampabilis, cura ſauciati cordis, favus interioris hominis, pinax ſpiritualium perſonarum, occultarum lingua virtutum, quæ inclinat ſuperbos *c* humiliatis, Reges pauperibus ſubdit, affabilitate parvulos nutrit. Tanta enim illic eſt pulchritudo ſenſuum, & ſtillantium medicina verborum, ut merito hic illud Salomonis aptetur, quod dixit in Cantico Canticorum: *Hortus concluſus, & fons ſignatus, paradiſus plenus omnium pomorum*. Modo enim quidam pſalmorum ſalutari inſtitutione formati, turbidos & tempeſtuoſos animos declinant in limpidam & tranquilliſſimam vitam: modo promittentes Deum propter ſalutem credentium viſualiter humanandum, & ad judicandum orbem eſſe venturum: modo *d* commonent lacrymis peccata diluere, eleemoſynis delicta curare: modo ſacris orationibus reverenter attoniti: modo Hebræi alphabeti virtute profundi: modo de paſſione, & reſurrectione Domini ſalutaria prædicantes: modo lamentantium deploratione piiſſimi: modo verſuum repetitione quædam nobis ſacramenta pandentes: modo canticorum graduum aſcenſione mirabiles: poſtremo ſupernis laudibus feliciter inhærentes, beata copia, inexplicabile deſiderium, ſtupenda profunditas. Non poteſt animus fidelis expleri, qui cœperit inde ſatiari.

Cant. 4. 12.

Pſalmi gratas faciunt vigilias horaſque divini officii.

Pſalmi ſunt denique, qui nobis gratas faciunt eſſe vigilias: quando ſilenti nocte pſallentibus choris humana vox erumpit in muſicam, verbiſque arte modulatis ad illum redire facit, a quo pro ſalute humani generis divinum venit eloquium. Cantus qui aures oblectat, & animas inſtruit; fit vox una pſallentium & cum Angelis Dei, quos audire non poſſumus, laudum verba miſcemus, per illum ſcilicet, qui venit ex ſemine David, Dominum Jeſum Chriſtum; ſicut ipſe in Apocalypſi dicit: *Ego ſum radix & origo David*. A quo & religionem ſalutarem ſuſcepimus, & ſanctæ Trinitatis myſteria revelata cognoſcimus. Unde merito eis Patris, & Filii, & Spiritus ſancti una gloria ſociatur, ut perfecta eorum præconia comprobentur. Ipſi enim diem venturum Matu-

Apoc. 22. 16.

a MS. S. Germani a pratis. *diſertiſſimam lectionem.*

b Edit. *Sanioribus oculis.*
c MSS. *inclinat ſup. humiliati.*
d MSS. S. Aud. Bec. & Fiſc. *Commovent lacrymis.*

tina exultatione conciliant: ipſi nobis Primam diei horam dedicant: ipſi nobis Tertiam horam conſecrant: ipſi Sextam in panis confractione lætificant: ipſi nobis Nona jejunia reſolvunt: ipſi diei poſtrema concludunt: ipſi noctis adventu, ne mens noſtra tenebretur, efficiunt; ſicut ipſi dicunt: *Nox illuminatio mea in deliciis meis: quoniam tenebræ non tenebrabuntur abs te Domine*; ut merito ſe a vera vita credat alienum, quiſquis hujus muneris jucunditate non fruitur. Quorum virtutes ut breviter divinus ſermo concluderet, in ſeptuageſimo pſalmo dicturus eſt: *Ego autem confitebor tibi in vaſis pſalmorum veritatem tuam*. Revera vaſa veritatis, quæ tot virtutes capiunt, tot divinis odoribus farciuntur, tot theſauris cæleſtibus cumulantur. Hydriæ quæ vinum cæleſte recipientes, puritatem ejus in novitate ſemper cuſtodiunt.

Pſal. 138. 11. 12. — *Pſal. 70. 22.* — *Vaſa ſunt veritatis.*

Dulcedo mirabilis, quæ ſæculi corruptionibus non aceſcit: ſed in ſua permanens dignitate, gratia ſemper puriſſimæ ſuavitatis augetur. Apotheca valde copioſa, de qua cum bibant tam magni terrarum populi, ubertas ejus neſcit expendi.

Apotheca copioſa.

Quam mirabilis autem ex ipſis profluit ſuavitas ad canendum! dulciſonum organum humanis vocibus æmulantur: tubarum ſonitus grandiloquis clamoribus reddunt: vocalem citharam viventium chordarum permixtione componunt; & quicquid ante inſtrumentis muſicis videbatur agi, nunc probatur per rationales ſubſtantias explicari. Verumtamen nequaquam nobis, ut pſittacis merulíſque vernandum eſt, qui dum verba noſtra conantur imitari: quid tamen canant, noſcuntur modis omnibus ignorare. Melos ſiquidem blandum animos oblectat; ſed non compellit ad lacrymas fructuoſas: permulcet aures, ſed non ad ſuperna erigit audientes. Corde autem compungimur, ſi quod ore dicimus, animadvertere valeamus; ſicut in Pſalterio legitur: *Beatus populus, qui intelligit jubilationem*. Et iterum: *Quoniam Rex omnis terræ Deus: pſallite ſapienter*: Philippus quoque Apoſtolus, cum Reginæ Candacis Eunuchum Iſaiam legere cognoviſſet, ſcripturas ei ſanctas competenter expoſuit; qui poſtquam quod legebat advertit, ſtatim gratiam baptiſmatis exquiſivit, & mox perfectæ munera ſalutis accepit. In Evangelio etiam Dominus ait: *Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus & rapit quod ſeminatum eſt in corde ejus*. Unde congrue datur intelligi, hæc illis provenire non poſſe, qui ſcripturas ſanctas puro corde merentur advertere: de quo pulchre Pater Hieronymus ait: Margaritum quoddam eſt ſcriptura divina, & ex multis partibus e forari poteſt.

Dulciſonum organum, &c. — *Pſal. 88. 16.* — *Pſal. 46. 8.* — *Actor. 8. 28.* — *Matth. 13. 19.*

Quocirca, f Pater Apoſtolice, qui cæleſtes litteras ſanctis moribus reddidiſti, præſtante Deo, tua g invitatione provocatus, abyſſos divinas ingrediar: qui clemens errata corrigis, nec ſeverus imputas, quod emendas. Sed antequam enthecas ſpirituales attingam, quædam diviſis capitibus, quæ ſunt numero decem & ſeptem, æſtimo prægustanda; ut cum earum rerum locus ſe intulerit, magni nectaris potus ſuaviſſimis delectationibus hauriatur. Primo. De prophetiæ diverſis ſpeciebus nihilominus eſt dicendum; ut quæ ſit iſta Davidica poſſimus diſtinctius edoceri. Secundo. Cur in pſalmorum titulis, quaſi auctorum diverſa nomina reperiantur. Tertio. Quid ſignificet, *in finem*, quod frequenter invenitur in titulis. Quarto. Quid ſit Pſalterium: vel quare pſalmi dicantur. Quinto. Quid ſit Pſalmus. Sexto. Quid ſit Canticum. Septimo. Quid ſit Pſalmo-canticum. Octavo. Quid ſit Canticumpſalmum. Nono. De Quinquefaria diviſione. Decimo. De unita inſcriptione titulorum. Undecimo. Quid ſit Diapſalma. Duodecimo. Utrum in quinque voluminibus pſalmorum ſit ſecanda contextio: an certe unus liber debeat nuncupari. Tertiodecimo. Quemadmodum in pſalmis ſit de Chriſto Domino ſentiendum. Quartodecimo. Quemadmodum ſit expoſitio digeſta pſalmorum. Quintodecimo. De eloquentia totius legis divinæ. Sextodecimo. De propria eloquentia Pſalterii. Septimodecimo. Laus Eccleſiæ.

Præfationis diviſio.

Nunc ad præmiſſum ordinem, Domino præſtante, veniamus.

De Prophetia.

CAPUT PRIMUM.

PRophetia eſt aſpiratio divina, quæ eventus rerum, aut per facta, aut per dicta quorumdam immobili veritate pronuntiat. De qua bene quidam dixit: Prophetia eſt ſuavis dictio cæleſtis doctrinæ favos, & dulcia divini eloquii mella componens. Unde & ipſe David in centeſimo octavo decimo pſalmo dicturus eſt: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel & favum ori meo*. Multis autem modis gratiæ iſtius munera præſtabantur. Sed ut de plurimis pauca complectar: acta eſt per operationes hominum, ut fuit arca Noè, & ſacrificium Abrahæ, & tranſitus maris rubri: per nativitates quoque geminorum Eſau & Jacob, qui futurarum rerum ſacramenta geſtabant: per Angelos; ſicut locuti ſunt Abrahæ vel Loth, Zachariæ, & Mariæ: per viſiones ſicut Iſaiæ & Ezechieli, & cæteris ſanctis: per ſomnia ſicut Salomoni & Danieli: per nubem & vocem de cælo ſicut Moyſi. Unde conſtat ſanctum David non per operationes hominum, non per nativitates geminorum, non per Angelos, non per viſiones, non per ſomnium, non per nubem & vocem de cælo, nec per alios quoſcumque modos, ſed cæleſti aſpiratione fuiſſe completum; ſicut de ipſo legitur in primo Regum volumine: *Et directus eſt ſpiritus Domini in David a die illa, & deinceps*. Ipſe quoque Dominus in Evangelio dicit: *Si David in ſpiritu vocat eum Dominum, quomodò dicitis, quod filius ejus eſt?* Quo dicto recognoſcimus evidenter per Spiritum ſanctum pſalmos fuiſſe prophetatos. Sciendum eſt ſane, quod omnis prophetia, aut de præterito, aut de præſenti, aut de futuro tempore loquatur, aut agat aliquid,

Quid ſit prophetia & quotuplex. — *Pſal. 118. 103.* — *Quomodo S. David prophetiam acceperit.* — *1. Reg. 16. 13* — *Matt. 22. 45.*

Animadvertendum eſt quoque Spiritum ſanctum ſic fuiſſe prophetis ſanctiſſimis attributum, ut tamen ad tempus pro infirmitate carnis, & contrarietate peccati ab ipſis offenſus abſcederet, & iterum placatus ſub opportunitate temporis adveniret. Unde & ſanctus Hieronymus exponens Evangeliſtam Marcum in loco, ubi ait de Joanne: *Vidit apertos cælos, & Spiritum tamquam columbam deſcendentem, & manentem in ipſo*: ita evidenti ratione tractavit, ut nemo contra ipſius ſententiam venire præſumat. In pſalmo quoque quinquageſimo Propheta poſt peccatum rogat: *Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me*. Nam ſi ſemper, ut ait beatus Hieronymus, in prophetis eſſet ſermo divinus, & juge in pectore eorum haberet hoſpitium, nunquam crebro Ezechiel poneret: *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens*. In li-

Spiritus S. in prophetis non ſemper manſit. — *Marc. 1. 10.* — *Pſal. 50. 13.* — *In Ezech. cap. 35. verſ. 1.* — *4. Reg. 4. 27.*

e MS. Sanger. *Formari*.
f Dubium eſt ad quem ſpectent hæc verba. De his fuſius in præfatione noſtra.
g Edit. *tua imitatione provocatus*.

bro quinetiam Regum Eliſeus Propheta dicit de muliere, cujus filius extremum clauſerat diem: *Dimitte eam, quia in amaritudine eſt, & Dominus celavit me, & non indicavit mihi.* Apoſtolus

1. Cor. 7. 25. quoque dicit. *De virginibus præceptum Domini non*

Ibidem. 10. *habeo, conſilium autem do.* Item ipſe commemorat: *Hoc ego præcipio, non Dominus.* Et alio loco ſic

2. Corint. 11. 17. meminit: *Quæ loquor, non loquor ſecundum Deum.* Unde etiam ſimiliter in cæteris prophetis aliqua quidem Dominus locutus eſt, & non prophetæ, & aliqua prophetæ & non Dominus. Nec illud ſpecialiter de Domino Jeſu Chriſto diceret Joannes Ba-

Joan. 1. 33. ptiſta: *Qui miſit me baptizare, ipſe dixit mihi: Super quem videris Spiritum ſanctum in ſpecie columbæ deſcendentem & manentem in eo, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto.* Nunquam enim proprium eſſet in Domino Chriſto quod additur: *Et manentem in eo*: niſi ab aliis nonnunquam

Spiritus S. in Chriſto permanſit. recedere probaretur. In Chriſto enim permanſit, quia peccatum non habuit: ab aliis jure diſceſſit, quia pollutionis maculam perceperunt. Spiritui enim ſancto non poteſt eſſe communio cum delictis: nam ſic

Sap. 1. 5. ſcriptum eſt in libro Sapientiæ Salomonis: *Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe a cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu.*

Quid ſit prophetia. Eſt autem prophetia magnificum nimis, & veriloquum dicendi genus, non humana voluntate compoſitum, ſed divina inſpiratione profuſum; ſicut

2. Petr. 1. 21. ait Petrus Apoſtolus: *Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed Spiritu ſancto in-*

1. Cor. 14. 3. *ſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines.* Nam & Paulus Apoſtolus dicit: *Qui prophetat hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſola-*

Ibidem. 4. *tionem.* Et paulo poſt: *Qui prophetat Eccleſiam ædificat*: ædificat plane, quando res incognitas niſque neceſſarias prælocutionis beneficio facit eſſe

Qui propheta etiam cenſendi. notiſſimas. Nam & quibus data eſt facultas bene intelligendi, vel interpretandi ſcripturas divinas, a munere prophetiæ non videntur excepti; ſicut Apoſtolus ait in Epiſtola ad Corinthios prima:

cap. 14. 32. *Spiritus prophetarum prophetis ſubjectus eſt.* Sed quoniam de prophetiæ muneribus competenter forſitan quæ leguntur agnovimus; nunc quæ reſtant ſollicite perſcrutemur.

Cur in pſalmorum titulis quaſi auctorum nomina diverſa reperiantur.

CAPUT SECUNDUM.

1. Paralip. 23. 5. In primo libro Paralipomenon legitur, cum Propheta David devota Domino ætate ſenuiſſet, quatuor millia juvenum ex Iſraelitico populo delegiſſe, qui pſalmos, quos ipſe Domini aſpiratione protulerat, organis, citharis, nablis, tym-

Quibus inſtrumentis pſalmi olim cantabantur. panis, cymbalis, tubis, propriaque voce in magnam jucunditatem ſupernæ gratiæ perſonarent. Quæ ſuavis adunatio tribus partibus diviſa conſtabat: rationabilis pertinebat ad humanam vocem: irrationabilis ad inſtrumenta muſica: communis autem de utriuſque partibus aptabatur; ut & vox hominis certis modulationibus ederetur, & inſtrumentorum melos conſona ſe vicinitate conjungeret. Sic ſuavis illa & jucunda muſica Eccleſiam Catholicam tali actu prædicebat, quæ ex diverſis linguis, varioque concentu in unam fidei concordiam erat, Domino præſtante, creditura.

Quare nomina Idithum Aſaph. &c. præfigantur titulis pſalmorum. Ex quo numero indita nomina frequenter in titulis invenimus, ut *Idithum, Aſaph, filii Core,* & his ſimilia. Non quia ipſi, ut quidam volunt, auctores fuere pſalmorum, ſed quoniam præpoſiti artificibus, adminiſtratores earum rerum probabiles extiterunt; ut honorem de tali commemoratione ſumerent, qui officio ſancto devotis mentibus ſerviebant; maxime quia & nomina eorum intellectus rerum congruos indicare noſcuntur. Non enim ſupradicti viri ad pſalmos faciendos electi ſunt: ſed eos congregatos tantum legimus ad canendum: pſalmographos autem fuiſſe hiſtoria nulla teſtatur; & præſumptuoſum eſt dicere quod nulla poſſit auctoritate firmari. Pſalmos autem ad ſo-

Solus David auctor pſalmorum. lum Prophetam David pertinere certis declaratur indiciis. Denique in Apocalypſi volens opus iſtud

Apoc. 3. 7. intelligi, ſolius David meminit dicens. *Hæc dicit ſanctus & verus qui habet clavem David, qui aperit & nemo claudit: claudit & nemo aperit.* In Evan-

Matth. 22. 43. 44. gelio quoque Phariſæis ipſe Dominus dicit: *Quomodo ergo David in ſpiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo, &c.*

Unde probatur univerſos pſalmos non multorum exiſtere, ſed tantum ipſius, quem a Domino conſtat eſſe nominatum. Uſus quoque Eccleſiæ Catholicæ Spiritus ſancti inſpiratione generaliter & immobiliter tenet: ut quicumque eorum cantandus fuerit, qui diverſo nomine prænotantur, lector aliud prædicare non audeat, niſi pſalmos David. Quod ſi eſſent proprii, ideſt, aut *Idithun*, aut *filiorum Core*, aut *Aſaph*, aut *Moyſi*, eorum nomina utique prædicarentur; ſicut & in Evangeliis fit, quando aut Marci, aut Lucæ,

Lib. 17. Civit. Dei cap. 14. aut Matthæi, aut Joannis vocabulo pronuntiantur. Quod etiam ſecutus Pater Auguſtinus congruenter omnes pſalmos dicit eſſe Davidicos.

Quid ſignificet in finem, quod frequenter invenitur in titulis.

CAPUT TERTIUM.

Finis duobus modis dicitur. Finem duobus dicimus modis: primus eſt iſte communis atque moralis, quando res aliqua ad extremum deducta pervenerit, nec ulterius poteſt prodire, quæ motus ſui terminum probatur accipere. Sic enim dicimus finitum cibum, qui ſedula comeſtione conſumptus eſt: finitam pecuniam, quæ docetur expenſa, & cætera quæ hoc modo probantur edici. Secundus dicitur finis perfectus, atque perpetuus, quem modo quærimus; qui tunc nobis protendi magis ac dilatari incipit, quando ad eum mens devota pervenerit.

Finis legis Chriſtus. Finis ergo legis ac plenitudo Dominus noſter eſt

Rom. 10. 4. Chriſtus, ſicut Apoſtolus dicit: *Finis enim legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti.* Ad quem dum pervenerimus, nihil ultra perquiremus: ſed ipſo beatitudinis fine contenti, pleniſſima jucunditate perfruemur; cujus tantum amor proficit, quantum intellectus noſter, Domino præſtante, clareſcit. Et ideo quoties in titulis pſalmorum *in finem* reperis, ad Dominum Salvatorem aciem mentis intende, qui eſt finis ſine fine, & bonorum omnium complectiva perfectio.

Quid ſit pſalterium, vel pſalmi quare dicantur.

CAPUT QUARTUM.

Quid ſit pſalterium. Pſalterium eſt, ut Hieronymus ait, in modum Δ Deltæ litteræ formati ligni ſonora concavitas, obeſum ventrem in ſuperioribus habens; ubi chordarum fila religata diſciplinabiliter plectro percuſſa, ſuaviſſimam dicuntur reddere cantile-

Quid ſit cithara. nam. Huic citharæ poſitio videtur eſſe contraria:

dum quod iſta in imo continet, illud converſa vice geſtat in capite. Hoc autem genus organi canorum, atque ſingulare aptatur corpori Domini Salvatoris: quoniam ſicut iſtud de altioribus ſonat, ſic & illud glorioſæ inſtitutionis superne concelebrat; ſicut etiam ipſe in Evangelio dicit: *Qui eſt de terra, de terra eſt, & de terra loquitur: qui autem de cælo venit, quæ vidit, & audivit teſtatur*. Unde quidam & hoc opus Davidicum pſalmos dictos eſſe præfiniunt: quia de ſuperno culmine reſonare noſcuntur.

Pſalterio comparatur corpus Domini. — *Joan. 3. 31.*

Cognoſce vero quod iſti tantum pro excellentia ſui dicantur pſalmi, qui hoc volumine continentur. Nam & pſalterium genus eſſe muſicorum Daniel Propheta teſtatur, inquiens vocem tubæ, fiſtulæ, ſambucæ, citharæ, pſalterii, & ſymphoniæ, omniſque generis muſicorum. Nam & Paralipomenon exponit, cum dicit de lignis thyinis, quæ vulgo ebena vocantur, gradus factos in domo Domini, & in domo Regia, citharas quoque & pſalteria Cantoribus. Hoc apud Hebræos dicitur nablum quod tamen in ſupraſcripto libro frequenti repetitione vulgatum eſt, Ipſum vero pſalmum græcum conſtat eſſe vocabulum, quem dictum quidam volunt ἀπὸ τοῦ ψάλλειν. hoc eſt, a tangendo. Nam & Pſaltrias Citharoedas vocamus, docto pollice modulationes muſicas exprimentes.

Pſalterium genus eſt muſicorum. — *Dan. 3. 5. 15.* — *Paralip. 9. 11.* — *Pſalmus unde dictus.*

Quid ſit pſalmus.

CAPUT QUINTUM.

PSalmus eſt cum ex ipſo ſolo inſtrumento muſico, ideſt, pſalterio, modulatio quædam dulcis & canora profunditur.

Quid ſit Canticum.

CAPUT SEXTUM.

CAnticum eſt quod ad honorem Dei canitur: quando quis libertate vocis propriæ utitur, nec loquaci inſtrumento cuiquam muſico conſona modulatione ſociatur; hoc eſt quod etiam nunc in divinitatis laudibus agitur.

Quid ſit Pſalmo canticum.

CAPUT SEPTIMUM.

PSalmo canticum erat, cum, inſtrumento muſico præcinente, canens chorus ſociatis vocibus acclamabat, divinis duntaxat ſermonibus obſecutus.

Quid ſit Canticumpſalmum.

CAPUT OCTAVUM.

CAnticumpſalmum erat, cum, choro ante canente, ars inſtrumenti muſici in unam convenientiam communiter [a] aptabatur, verbaque hymni divini ſuavis copula perſonabat.

De Quinquefaria diviſione.

CAPUT NONUM.

HAnc autem, quam diximus, quinquefariam diviſionem, prout unaquæque earum pſalmorum titulis potuerit inveniri, locis aptiſſimis admonebo: ubi ſignificantiam quamdam ſubſequentibus rebus myſtica interpretatione contradunt. Sed quia ſunt & aliæ multifariæ ſuperſcriptiones, quas prætereundas eſſe non arbitror, breviter in unam concluſionem æſtimo colligendas; ut nec faſtidium lector incurrat, nec in damno intelligentiæ neceſſaria forte prætereat.

De unita inſcriptione titulorum.

CAPUT DECIMUM.

QUaſdam ſuperſcriptiones pſalmorum per alluſionem conſimilem conſtat ſpiritualiter intuendas: quia ſi litteram conſideras extraneum eſt, cum non ea invenias in pſalmis, quæ continentur in titulis: ſi vero trahantur ad tropicum intellectum nimis videntur accommodæ; ut eſt illud, ubi res geſtæ ſignificantur, ut eſt: *cum fugit a facie Abſalom:* ubi locus, ut eſt: *cum eſſet in deſerto Idumeæ:* ubi dies, ut eſt: *in prima Sabbati:* ubi Hebræa nomina, ſicut eſt: *Idithum:* ubi facta eſt comparatio geſtorum, ut eſt: *cum mutavit vultum ſuum coram Abimelech:* vel ſpecierum conſimilium, ut eſt: *pro torcularibus*.

Inſcriptiones pſalmorum per alluſionem intuendæ.

Quapropter in ſuperſcriptionibus titulorum, ſive *pſalmum*, ſive *canticum*, ſive *pſalmumcanticum*, ſive *canticumpſalmum*, ſive *in finem*, ſive aliquid de ſexta, quam diximus, complexione reperire potueris, aut ſigillatim, aut unum, duo, vel tria, ſive quatuor ex eis inſerta cognoveris, ad illas virtutes trahe, quas unicuique ineſſe dicemus: quia rerum iſtarum commemoratio ad ſimilitudinem occultæ intelligentiæ poſita ſubtiliter invenitur. Iſta enim ante fores pſalmorum, tanquam ſacrata vela pendent, per quæ ſi aciem mentis intendas rareſcentibus quibuſdam filis, facile eorum penetralia contueris. Quis enim tot cauſas, tot diverſitates nominum putet otioſas, cum nefas ſit credere, ſcripturas divinas aliquid ſupervacuum continere? Legitur enim: *Amen, Amen dico vobis, quia iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia compleantur*.

Nihil in ſcripturis ſupervacuum. — *Matth. 5. 18*

Quid ſit Diapſalma.

CAPUT UNDECIMUM.

INter Expoſitores pſalmorum de hoc nomine quædam noſcitur proveniſſe diverſitas. Hieronymus Hebraicæ linguæ doctiſſimus Inquiſitor Spiritus ſancti continuationem eſſe confirmat, ob hoc quia diapſalma ſignificet ſemper. Beatus autem Auguſtinus rerum obſcurarum ſubtiliſſimus Indagator, inter ardua ſine offenſione diſcurrens, hanc potiùs partem elegiſſe cognoſcitur, ut magis diviſio eſſe videatur, nominis ipſius diſcutiens qualitatem.

Epiſt. 138. — *In Pſal. 4.*

Sympſalma quippe dicitur Græco vocabulo vocum adunata copulatio: diapſalma vero ſermonum rupta continuatio: docens ubicumque repertum fuerit, aut perſonarum, aut rerum fieri permutationem. Merito ergo tale nomen illic interponitur, ubi vel ſenſus, vel perſonæ dividi comprobantur. Unde & nos diviſiones congrue faciemus. ubicumque in pſalmis diapſalma potuerit inveniri; reliquas autem prout datum fuerit, indagabimus, ubi tamen auctoritas hujus nominis potuerit inveniri.

Quid Sympſalma. — *Quid diapſalma.*

[a] MSS. Aud. Bec. Fiſc. *comitem raptabatur*. Edit. *commiter aptabatur*.

Utrum in quinque voluminibus pſalmorum ſit ſecanda contextio: an certe unus liber debeat nuncupari.

CAPUT DUODECIMUM.

Præfat. in pſal. ad Sophron. BEatus Hieronymus prophetiam pſalmorum in quinque libros putavit eſſe dividendam: quia in textu operis hujus quarto legitur, fiat, fiat; dum hoc verbo intercedente, nonnulla ſe videatur aperire diviſio. Huic favet aſſenſa poſteritas. Credo dum ſibi conſultum judicavit, quod in multas *Proleg. in pſal.* partes coarctabatur tædioſa longinquitas. Hilarius autem Pictavienſis Epiſcopus divinarum rerum acutiſſimus & profundiſſimus Exquiſitor congruentius librum æſtimat dici debere pſalmorum: quia in Hebræo unum volumen eſt; & maxime cum in *Actor. 1. 20.* Actibus Apoſtolorum legatur dictum: *In libro pſalmorum*. Quapropter merito unus liber dicitur, qui tanta auctoritate firmatur.

Quemadmodum in pſalmis ſit de Chriſto Domino ſentiendum.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Tribus modis pſalmi loquuntur de Chriſto. TRibus modis pſalmi loquuntur de perſona Domini Jeſu Chriſti pro inſtructione fidelium. Primum per id quod ad humanitatem ejus noſcitur pertinere, ut eſt illud ſecundi pſalmi. *Pſal. 2. 2.* *Aſtiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum* *Pſal. 20. 3.* *ejus;* Et in vigeſimo pſalmo: *Deſiderium animæ ejus tribuiſti ei, & voluntate labiorum ejus non fraudaſti eum.* Secundo quod æqualis & coæternus oſtenditur Patri, ut eſt illud ejuſdem ſecun- *Pſal. 2. 7.* di pſalmi: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et in centeſimo nono: *Pſal. 109. 3.* *Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum: ex utero ante Luciferum genui te.* Tertio a membris Eccleſiæ, cujus ipſe dux & caput eſt Chriſtus; ut eſt illud vigeſimi primi pſalmi: *Pſal. 21. 2.* *Longe a ſalute mea verba delictorum meorum;* Et *Pſal. 68. 6.* in ſexageſimo octavo: *Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea a te non ſunt abſcondita.* Quod dictum pro unoquoque fidelium debemus accipere. Cæterum delicta a Chriſto probantur funditus *Vide D. Auguſt. lib. 3. de doctr. chr. cap. 30.* aliena: Unde Tichonius in libris Regularum latius diligenterque diſſeruit. Hoc ſi animo recondimus, nulla confuſione turbamur: quia error maximus naſcitur inde, quando inconvenienter redditur alibi, quod dictum conſtat ad aliud.

Nam ſi uno modo fuiſſet locutus, quis ejus geminam ſubſtantiam potuiſſet agnoſcere: cum etiamnunc in tam evidentiſſima diſtinctione, naturam divinitatis & humanitatis Domini Chriſti aliqui nitantur ſacrilega voluntate confundere? Multa quoque ſecundum litteram commonet, multa ſpiritualiter jubet, perſonas ſubito decenter immutat: ut nunc Chriſtus Deus, Verbum incarnatum & homo factus, caput Eccleſiæ: nunc ipſa Eccleſia: nunc homo juſtus: nunc pœnitens loqui videatur, ut omnia neceſſaria tangat atque concludat. Ubique pleniſſimum cæleſtium rerum ſanctum *a* vibrat eloquium; & multiplici diverſitate virtutum propter humani generis largiendam ſalutem, regni ſui adoranda myſteria pius Redemptor inſinuat.

Hæc ideo præfati ſumus, ut cum ventum fuerit ad loca talia intrepidus lector audire poſſit, quod ſe jam ſalubriter didiciſſe cognoverit. Illud tamen auctoritate Patrum & veritatis ipſius atteſtatione firmiſſima credulitate tenendum eſt, unum de Trinitate, ſive unam ex Trinitate perſonam, Deum *Quid de Incarnatione credendum.* Verbum miſeratione mortalium ex Maria Virgine hominem factum ſpontanea virtute, non miniſtratoria neceſſitate: quia nec naturæ ſuæ ullam mutabilitatem ſuſtinuit, nec aſſumptione carnis augmentum Trinitatis effecit. Sed, ſicut quidam ait: Maculas noſtras lavit in ſanguine, rugas etiam tetendit in cruce. Hoc cum ſit ſpei noſtræ ſingulare præſidium, beatitudo credentium, felicitas magna juſtorum, non deſinunt hæretici impia voluntate corrodere, quod humano generi ſalutis cauſam cognoſcitur præſtitiſſe.

Quemadmodum ſit expoſitio digeſta pſalmorum.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

PRimo nobis de titulorum inſcriptione, Domino juvante, dicendum eſt, unde velut uberibus expreſſis lacteus ſenſus divinæ prædicationis emanet. Secundo, unuſquiſque pſalmus pro ſua qualitate dividendus eſt: ne nobis intellectum permiſceat aut occulta mutatio rerum, aut varietas introducta loquentium. Tertio, arcanum pſalmi partim ſecundum ſpiritualem intelligentiam, partim ſecundum hiſtoricam lectionem, partim ſecundum myſticum ſenſum, rerum ſubtilitates diſcutiens, proprietateſque verborum, prout conceſſum fuerit, conabor aperire. Quarto, prout locus exegerit, virtutem ejus breviter demonſtrare contendam, quatenus intentio digeſti carminis divino munere oculis interioribus eluceſcat. Virtutem pſalmi *Quæ ſit virtus pſalmi.* dico inſpirationem divinam, qua nobis intentio ſuperna reſeratur, & ſermone Davidico a vitiis nos removet, & recte nobis vivere perſuadet. Quinto, de ordine numeri pſalmorum, cum res exegerit, memorabimus, qui reverendiſſimarum rerum honore ſacratus eſt. Hoc enim per ſingulos quoſque pſalmos facere nobis difficile fuiſſe profitemur, quod indeterminatum atque ſuſpenſum Patrum etiam reliquit auctoritas. Reliquos autem ſibi calculos diligens perſcrutator exquirat: quoniam multa acceſſu temporis in ſcripturis divinis fiunt clara, quæ nunc videntur abſcondita. In concluſionibus vero aut ſummam totius pſalmi ſub brevitate complectimur; aut contra hæreſes aliquid dicimus deſtruendas. Ipſa eſt enim Domini ſincera dilectio, adverſarios ejus odio habere perfecto.

De Eloquentia totius legis divinæ.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

ELoquentia legis divinæ humanis non eſt formata ſermonibus, neque confuſis incerta fertur ambagibus: ut aut a rebus præteritis oblivione diſcedat, aut præſentium confuſione turbetur, aut futurorum dubiis caſibus eludatur: ſed cordi non corporalibus auribus loquens, magna veritate, magna præſcientiæ firmitate cuncta dijudicans, auctoris ſui veritate conſiſtit. Sic enim in Evangelio de Domini Chriſti prædicatione dictum eſt: *Loquebatur autem ſicut poteſtatem habens, non ſicut Scribæ eorum & Phariſæi:* Ille enim indubitata loquitur, cui omnia præſentia ſunt, & rerum exitus probatur eſſe ſubjectus. *Matth. 7. 29.*

Eloquentia ſiquidem eſt ad unamquamque rem *Quid ſit Eloquentia.* competens & decora locutio. Hæc igitur caſta, fixa, verax, & æterna prædicatio, nimis puriſſimo

a MSS. Aud. Bec. & Fiſc. *Librat eloquium.*

Pſal. 118. 50. 105.

Quare ſcriptura divina lumen vocatur.

1. Corint. 4. 20.

2. Timot. 3. 16.

nitet eloquio, cujus utilitas lucet, magnificentia virtutis apparet, operatio ſalutis arridet; ſicut & in centeſimo octavodecimo pſalmo dicturus eſt: *Quia eloquium tuum vivificabit me*. Et iterum: *Lucerna pedibus meis Verbum tuum Domine, & lumen ſemitis meis*. Revera lumen, quia ſemper vitalia jubet, noxia prohibet, terrena removet, cæleſtia perſuadet. Hinc & Doctor Gentium in Epiſtola ad Corinthios ſcribit: *Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute*. Item ad Timotheum in ſecunda meminit dicens: *Omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum, ad corrigendum in diſciplina quæ eſt juſtitiæ, ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus*.

Scriptura divina qualiter apud Hebræos ſcripta.

Quid ſit faſtucium.

Hebr. 4. 12.

Hæc ſicut Patris Hieronymi teſtatur auctoritas, apud Hebræos aut rythmo, aut metrica conſtat lege compoſita, quæ, ut ipſi dicunt, faſtuciis continetur. Faſtucium enim eſt per commata procedens ad depromendum ſenſum, naviter explicata conceptio. Cujus ſi virtutem lector diligens perſcrutaris, audi Apoſtolum ad Hebræos dicentem: *Vivus eſt enim Dei ſermo & efficax, & acrior omni gladio ancipiti, & pertingens uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque & medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis*.

Scriptura divina ab omnibus admittitur.

Scripturæ autem divinæ ſancta profunditas adeo communes ſermones habet, ut eam univerſi incunctanter admittant. Senſus autem recondit veritatis arcano, ut in ipſa ſtudioſiſſime vitalis ſententia debeat indagari. Nam eam revera eſſe divinam hinc maxime datur intelligi, quod indocti ſubtiliſſima, temporales æterna nonniſi divino repleti Spiritu potuiſſe tradere ſentiuntur.

Pſal. 18. 5.

Poſtremo quot miracula jugiter facta ſunt, donec ſcriptura ipſa mundi ambitum divulgata compleret? ſicut ſcriptum eſt: *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Unde ad probationem pertinet maximam: quia lex divina per cunctas mundi partes cognoſcitur fuiſſe ſuſcepta.

Scriptura divina quali ſtylo compoſita.

Hæc multis modis genera ſuæ locutionis exercet, definitionibus ſuccincta, ſchematibus decora, verborum proprietate ſignata, ſyllogiſmorum complexionibus expedita, diſciplinis irrutilans: non tamen ab eis accipiens extraneum decorem, ſed potius illis propriam conferens dignitatem.

Diverſus linguæ uſus.

Jacob. 3. 9.

Hæc enim quando in divinis ſcripturis ſplendent, certa atque puriſſima ſunt: cum vero ad opiniones hominum, & quæſtiones inaniſſimas veniunt, ambiguis altercationum fluctibus agitantur; ut quod hic eſt firmiſſime ſemper verum, frequenter alibi reddatur incertum. Sic & lingua noſtra dum pſalmodiam canit, nobilitate veritatis ornatur: cum ad fabulas ineptas & blaſphema ſe verba converterit, ab honore probitatis excluditur; ſicut Apoſtolus Jacobus dicit: *Ex ipſo ore benedicimus Deum & Patrem, & ex ipſo ore maledicimus hominem, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus eſt*.

Antiqui oratores ſcripturæ divinæ tropos uſurparunt.

Hæc mundanarum artium periti, quos tamen multo poſterius ab exordio divinorum librorum extitiſſe manifeſtum eſt, ad collectiones argumentorum, quæ Græci Topica dicunt, & ad artem Dialecticam & Rhetoricam tranſtulerunt; ut cunctis evidenter appareat, prius ad exprimendam veritatem juſtis mentibus datum, quod poſtea Gentiles humanæ ſapientiæ aptandum eſſe putaverunt. Hæc in lectionibus ſacris tanquam clariſſima ſidera relucent, & ſignificantias rerum utiliſſimis compendiis decenter illuminant. Quæ nos breviter locis aptiſſimis admonebimus: quoniam res ipſæ commodiſſime deducentur ad medium, per quas concepti ſenſus clarius elucebunt.

Cap. 29.

Nam & Pater Auguſtinus in libro tertio de Doctrina Chriſtiana ita profeſſus eſt: Sciant autem litterati modis omnium locutionum, quos Grammatici græco nomine tropos vocant, auctores noſtros uſos fuiſſe. Et paulo poſt ſequitur: Quos tamen tropos, ideſt, modos locutionum, qui noverunt agnoſcunt in litteris ſanctis, eorumque ſcientia ad eas intelligendas aliquantulum adjuvantur. Cujus rei & in aliis codicibus ſuis fecit evidentiſſimam mentionem. In libris quippe quos appellavit de Modis Locutionum, diverſa ſchemata ſæcularium litterarum inveniri probavit in litteris ſacris; alios autem proprios modos in divinis eloquiis eſſe declaravit, quos Grammatici ſive Rhetores nullatenus attigerunt. Dixerunt hoc apud nos & alii doctiſſimi Patres, ideſt Hieronymus, Ambroſius, Hilarius; ut nequaquam præſumptores hujus rei, ſed pedisſequi eſſe videamur.

Figuræ Rhetorum inveniuntur in ſcripturis divinis.

1. Cor. 3. 18.

Sed dicit aliquis nec partes ipſæ ſyllogiſmorum, nec nomina ſchematum, nec vocabula diſciplinarum, nec alia hujuſcemodi ullatenus inveniuntur in pſalmis; inveniuntur plane in virtute ſenſuum, non in effatione verborum: Sic enim vina in vitibus, meſſem in ſemine, frondes in racidibus, fructus in ramis, arbores ipſas ſenſu contemplamur in nucleis. Nam & de profundiſſima abyſſo delicioſus piſcis attingitur, qui tamen ante captionem ſuam humanis oculis non videtur. Merito ergo eſſe dicimus, quæ ineſſe nihilominus virtute ſentimus. Nam & Apoſtolus vetat nos ſeduci per vanam ſapientiam mundi: iſta vero non abnegat in litteris eſſe divinis. Certe accedamus ad pſalmos, & interrogemus, quæ omni diſputatione major eſt, rerum fidem.

Scripturis ineſt ſimplicitas duplex & bilinguitas ſine dolo.

Geneſ. 42.

Potentia ſcripturæ.

Iſtud ergo principale virtutum & ſalutare locutionis genus plerumque res aliquas refert, & ſæpe longe alia quam audiuntur, exponit. Simplicitas duplex, & ſine dolo bilinguitas; ſicut fecit Joſeph, qui dum fratres ſuos aſpectu ipſo & ſermone patrio cognoviſſet, ita eis videbatur loqui, ut nullatenus potuiſſet agnoſci. Quod non eſt ad deceptionis ſtudium ſumptum, ſed ad commodum magnæ utilitatis effectum. Hebræos ſermones adhibet, cauſas profundiſſimas innuentes. Unam rem in malo & in bono plerumque ponit, ut quod nomine videtur eſſe commune, probetur qualitatibus diſcrepare. Cæleſtia terrenis comparat, ut quod incomprehenſibilis magnitudo vetat intelligi, per notiſſimas ſimilitudines poſſit adverti. In verbis autem ferendis mira potentia eſt; ut ſubito immenſa nobis atque incomprehenſibilia, duobus tribuſque ſermonibus explicentur.

Exod. 3. 15.

Lectio divina agro comparatur.

Quid brevius dicam, frequenter etiam una ſyllaba ineffabilem Domini naturam demonſtrat; ut eſt illud. *Qui eſt miſit me*. Cujus omne verbum ſubtiliter inquiſitum copioſis ſenſibus ſcaturit. Nam ſicut fœcundiſſimus ager odoriferas herbas ſaluti noſtræ producit accommodas: ſic lectio divina cum per ſingula verba requiritur, ſemper illic cura mentis ſauciæ reperitur. De cujus eloquentiæ modis multi Patres latius prolixiuſque dixerunt, quorum nomina in libris introductoriis commemoranda perſpeximus. Sed fons iſte cæleſtis quantum aſſiduè conſtat hauriri, tantum neſcit expendi.

Ac ne diutius in generalibus remoremur, ſpecialia pſalterii, Domino juvante, tangamus: quoniam ipſa res evidenter agnoſcitur, quæ communibus rebus præmiſſis, poſtea ſub aliqua proprietate deſcribitur.

De propria eloquentia pſalterii.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Diligentia Caſſiodorii in corrigendo pſalterio.

PRimum eſt quod ipſi tantum pſalmi ſingulari numero vocitantur, quos nos adhibitis hujus linguæ peritiſſimis cum eorum volumine conferentes, ſervato uſu pſallentium, ſuis verſibus æſtimavimus eſſe reddendos: ne ſe in præſumptum ordinem auctoritas permixta confunderet. Deinde quod nullum aliud opus auctoritatis divinæ centum quinquaginta ſectionibus continetur; ubi enim tot tituli diverſa leguntur varietate conſcripti? Hic illud votivum nomen *Alleluia* in ſuperſcriptionibus inchoavit. Hic commemoratio hiſtoriæ de Regum tracta volumine, in ipſo limine poſita virtutes noſcitur indicare pſalmorum. Hic etiam diapſalmata tantum interjecta monſtrantur. Hic pſalmi ſecundum virtutes ſuas numerorum ordines tenent.

Liber inchoans a beatitudine Chriſti, novi & veteris Teſtamenti Sacramenta percurrens, laudibus ſacris, & ſancta jubilatione concluditur; ut merito ſe tali munere conſoletur Eccleſia, quæ hic multarum calamitatum cognoſcitur afflictionibus fauciari. Novit enim beneficio Domini triumphare de ſuis cladibus ingravata; perſecutionibus ſiquidem proficit, afflictionibus ſemper augetur, ſanguine Martyrum rigatur, triſtitia magis erigitur, anguſtia dilatatur, fletibus paſcitur, jejuniis reficitur, & inde potius creſcit, unde mundus deficit.

Quid contineant pſalmi.

Quid enim in illo libro non invenies, unde ſe humanum genus debeat ſuaviter conſolari? Theſaurus in pectore mundo ſemper excreſcens, conſolatio magna lugentium, ſpes beata juſtorum, periclitantium utile ſuffugium, unde ſemper quod expedit tollitur, ejuſque fons indefecta perennitate ſervatur. Beatus quoque Athanaſius Alexandrinæ civitatis Epiſcopus in libro quem Marcellino ſuo cariſſimo deſtinavit de proprietate pſalterii, ut verbis ipſius utar, ita dicit. Quicumque pſalterii verba recitat, quaſi propria verba decantat, & tanquam a ſemetipſo conſcripta unus pſallit, & non tanquam alio dicente, aut de alio ſignificante ſumit & legit: ſed tanquam ipſe de ſemetipſo loquens, ſic hujuſmodi verba profert; & qualia ſunt quæ dicuntur, talia velut ipſe agens, ex ſemetipſo loquens, Deo videtur offerre ſermones.

Tomo 1. pag. 96. 97. Edit. Sonnii.

Tirones legentes ſcripturas inchoant a pſalterio.

Pſalterii quoque proprium eſt quod per ipſum legis divinæ ſanctitas introitur. Non enim Tirones inchoant a Geneſi, non ab Apoſtolo, non inter ipſa initia auctoritas Evangelica ſancta pulſatur: ſed licet pſalterium quartus codex ſit divinæ auctoritatis, primum tamen Tirones inchoantes ſcripturas ſanctas, inde legendi faciunt decenter initium.

Laus Eccleſiæ.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

O Vere ſancta, o immaculata, o perfecta mater Eccleſia, quæ divina gratia largiente, ſola vivificas, ſola ſanctificas, & perditum propriis culpis inſtitutione tua humanum genus inſtauras: cujus piæ confeſſioni nihil addi, nihil minui poteſt. Per omnes quippe pſalmos, per omnia cantica, præconia ſanctæ Trinitatis interſeris; ut cujus ſunt ſacrata verba quæ loquimur, eis laus ſemper & dulciſſima gloria redderetur. Quæ ſalum ſæculi hujus, & hæreticorum ſæviſſimas procellas in arcæ illius Noe ſimilitudine, quæ tuam evidenter portavit imaginem, ſola inoffenſo fidei curſu ſine periculo diluvii conſtanter enavigas; nec ullis erroribus acquieſcis, quamvis adhuc inter pravitates hujus ſæculi graviſſima neceſſitate verſeris, quicquid enim reperitur præter vitale gremium tuum, mortiferum conſtat eſſe naufragium.

Arca Noe figura Eccleſiæ.

In quo erraverunt Sabellius, Arrius, Manes & alii.

Nam cum Sabellius deteſtabilis erret in Patre, demens Arrius delinquat in Filio, Manes ſacrilegus neget Spiritum ſanctum, alii ſcelerati veteri Teſtamento derogent, nonnulli novi Teſtamenti gratiam non ſequantur: tu tantum devotione fideli, præſtante Domino, inoffenſe cuncta complecteris. Patrem quippe docens ingenitum, Filium genitum, Spiritum ſanctum de Patre & Filio procedentem, unum Deum, ſanctam prædicans Trinitatem, coæternam ſibi, & æqualiter omnipotentem, Dominumque Chriſtum manentem in divinitate ſua, & carne humanitatis aſſumptæ, ſalva uniuſcujuſque proprietate naturæ, unam conſiteris eſſe perſonam. Veteri Teſtamento de novo fidem faciens, novum a veteri exortum eſſe cognoſcens. Et ut breviter cuncta complectar, neſcis loqui, niſi quod expedit credi. Nam quamvis diverſis hic afficiaris anguſtiis, & doloſi hoſtis contrarietate quatiaris: tamen de totius mundi circulo congregata reſplendens in modum pulcherrimæ pyramidis ad æterna regna perduceris.

Eccleſia Catholica doctrina.

Quæ huic ſchemati non immerito compararis, quoniam de univerſis Gentibus extollens verticem pretioſum, juſtorum animas quaſi lumen eximium ad ſuperna regna tranſmittis: meta frumentis plena cæleſtibus, de diverſis Gentibus ſanctorum beata collatio, ſerenarum mentium lampabilis cœtus, inſolubilis conſtructio de vivis lapidibus fabricata, beatorum omnium æterna felicitas, ſole lucidior, nive candidior, ſine macula, ſine ruga. De qua ſcriptum eſt in Cantico Canticorum: *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol, terribilis ut caſtrorum acies ordinata.* Et paulo ante: *Oculi tui columbarum abſque eo quod intrinſecus latet: cujus dentes ſicut greges tonſarum quæ aſcenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua*, mater & virgo, fœta & integra, genitrix & incorrupta, cujus os virtutum omnium fragrat odoribus: de qua ſponſus dicit: *Odor oris tui ſicut malorum*. Et poſt paululum: *Odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Favus diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua.* Quæ mereris denique oſculari Chriſtum, & decus illud perenniter cuſtodire virgineum; tibi enim dicitur: *Oſculetur me oſculo oris ſui, quia meliora ſunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis*; Et cætera quæ liber ille divinus myſtica prædicatione complectitur.

Cant. 6. 9.

Cant. 4. 1. 2.

Cant. 7. 8.

Cant. 4. 10. 11

Cant. 1. 1.

Quid ſit Iſagoge.

Quapropter factis auditoribus per quamdam Iſagogen, quæ eſt ſequentis operis introductio, index cæleſtium myſteriorum, & ſacræ prænuntia dictionis, ut opinor, ſufficienter attonitis, & deſiderio ſuperno divina largitate flammatis, nunc ad ſolvenda quæ promiſſa ſunt, Chriſto juvante, veniamus. Præſta, Domine, cujus eſt omne quod expedit, ut intelligenter, ut libenter, ut proficue mereamur audiri. Tuis enim adjutoriis omnimodis indigemus, ut valeamus conceſſo ſermone aliquatenus verba tuæ Majeſtatis exponere. Amen.

Ordo dicendorum.

PRolegomena, ideſt, præcedentia antequam cæleſtis pſalterii mella deguſtem, & campos illos glorioſiſſimæ paſſionis, Domino præſtante, contingam, quædam mihi videntur diviſis capitulis, de textu ipſius carminis intimare, ut & legentes diſtinctius debeamus edocere, & nos ordines ipſos ſine aliqua offenſione curramus.

In prima itaque parte Domini carnalis vita deſcribitur.

In ſecunda, natura Deitatis ipſius ſubtiliter indicatur.

In tertia, multiplicatos dicit populos, qui eum nitebantur extinguere.

In quarta, Propheta in iiſdem monitis perſeverat, ut deſinant Judæi mala cogitare, vel facere: quoniam ſe noverint divinis virtutibus deſtruendos.

In quinta Dominus Chriſtus clamat ad Patrem, ut ejus audiatur oratio, & in reſurrectione ipſius mundo profutura concedat.

In ſexta, per totum pſalmum verba ſunt pœnitentis, cui junguntur ejuſdem modi alii ſex, qui tamen in concluſione quinquageſimi pſalmi deſcripti ſunt.

In ſeptima parte Chriſtus humiliter quidem petit, ut ei ſubveniatur a Patre, ſed habet fiduciam rectæ converſationis, quod magis pertinet ad ejus Deitatem: ſed more humanitatis aſſumptæ ſibi poſtulat ſubveniri: ne diabolus animam ejus iniqua præſumptione diripiat, & gloria ipſius in pulverem deducta diſpereat.

In octava parabolis & tropicis alluſionibus congregatis, ſubſequens drama decurritur, & per allegoricas ſimilitudines omnia referuntur ad Dominum Chriſtum. Quæ ſchemata nos locis aptiſſimis reddentes evidentiſſime commonebimus, ut lectori ſtudioſo ambiguitas cuncta tollatur.

In nona poſt multiplicia præconia, quæ modo a Deitate, modo ab humanitate ipſius incipiunt, mutatis perſonis & titulis ponitur *Alleluja*, quod ſignificat *Laudate Dominum*.

In decima, ſequuntur gradales, qui animum noſtrum ad Dominum Salvatorem pura & humili ſatisfactione perducunt.

In undecima, variatis verbis iterum laudes Domini hymnidica exultatione concelebrat: modo Patris, modo Filii, modo Spiritus ſancti prædicans majeſtatem; ut nulli ſit dubium ſanctam Trinitatem ſingulariter omnipotentem, quæ vult facere in cælo & in terra.

In duodecima, ſeptem pſalmi relinquuntur in fine, qui exultationibus hymnidicis totam gloriam *Numerus pſalmorum quæ myſteria contineat.* ſanctæ Trinitatis generaliter devota mente concelebrant. Sic textus totius pſalterii duodecim partibus diviſus in Apoſtolorum numero mirabili laude concluditur; quatenus, & iſte illud agat quod Chriſti diſcipulos feciſſe cognovimus. Eſt etiam ejuſdem rei aliud evidentius Sacramentum, quod centum quinquaginta diebus diluvio ſuperducto criminibus ſuis terra diluta eſt: ſic & hi pſalmi tali numero producti, genus humanum peccatis ſuis pollutum convenienter reddunt abſolutum. Nunc minutatim ad exponenda pſalterii verba veniamus.

MAGNI AURELII CASSIODORII SENATORIS VIRI CLARISSIMI ABBATIS VIVARIENSIS SIVE CASTELLIENSIS IN PRIMAM PARTEM PSALTERII EXPOSITIO.

Quare primus pſalmus non habet titulum.

PSALMUS hic ideo non habet titulum: quia capiti noſtro Domino Salvatori, de quo
Joan. 8. 25. abſolute dicturus eſt, nihil debuit præponi; dum ipſum rerum omnium conſtat eſſe principium, ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Ego ſum principium, propter quod & loquor vobis*. Nam licet & alii pſalmi de ipſo multa dicant, nemo tamen de ejus, quæ fuit in terris converſatione ſic loquitur. Et quoniam ad hunc quæ dicenda ſunt cuncta reſpiciunt; merito caput ſancti operis ponitur, qui princeps rerum omnium eſſe monſtratur. Quicquid enim aut de præte-
Liber pſalmorum ad inſtitutionem beati viri pertinet. ritis inſtruit, aut de præſentibus monet, aut de futuris efficit cautiores, omnia ad inſtitutionem beati viri pertinent, quæ liber iſte dicturus eſt. Nam quidam tituli, quidam præfationis locum eum tenere dixerunt. Sed licet a quibuſdam omni juſto videatur aptatus: nulli tamen præter Domino Chriſto poteſt veraciſſime convenire.

Nam ſi dixerimus omni beato poſſe congruere, jam
Pſal. 115. 12. non conſtat illud quod dicitur in pſalmo: *Omnis*
Job. 14. 4. *homo mendax*; vel illud quod Job meminit: *Nullus mundus ante te, nec infans cujus eſt unius diei vita ſuper terram*; & alibi: In veritate nemo de genitis eſt
Iſai. 64. 6. qui non impie geſſit, & a de confidentibus qui non deliquit; vel iſtud: *Juſtitia juſti ſic eſt apud te, ſicut pannus menſtruatæ*. Quapropter non omni beato
1. Petri. 2. 22. poteſt hæc ſententia convenire, niſi illi tantum de quo ſcriptura dicit: *Qui peccatum non fecit, nec*
Joan. 14. 30. *inventus eſt dolus in ore ejus*. Et ipſe de ſe in Evangelio dicit: *Ecce veniet princeps mundi hujus, & in me non* b *inveniet quicquam*. Merito ergo ad Chriſtum
Pſal. 1. 1. Dominum refertur. *Qui non abiit in conſilio impiorum, nec in via peccatorum ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit, &c.* Mirabilis ordo, cæleſtis revera diſpoſitio, ut ab ipſo nobis pſalmorum proveniret initium, quem ſalutarem januam conſtat eſſe cælorum.

Quapropter intrare cum ſummo gaudio feſtinemus, ubi patentem januam, ipſum Advocatum noſtrum eſſe cognoſcimus, ſicut ait Apoſtolus: *Non*
Hebr. 4. 15. 16. *enim habemus Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris*; & paulo poſt: *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ejus, ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno*. Nunc claves pſalmorum reſerabiles apponamus, ut præſtante Domino, Regis noſtri palatia introire mereamur. Et ideo, ſicut præfati ſumus, diviſio facienda eſt, quæ ſi recte adhibeatur, ita illuſtrem & perſpicuam nobis efficit dictionem, ut priuſquam legatur orationis textus, ante nobis ejus relucere poſſit intentio.

Diviſio Pſalmi.

UNiverſus textus pſalmi hujus, Propheta referente narratur. In prima parte vitam ſanctæ Incarnationis exponit: quoniam ſi ad majeſtatem Chriſti ſolam velis referre quæ de eo dicuntur, nequeunt convenire. Secunda vero peccatorum nequitias in futuro judicio debitas recipere commemorat ultiones; ut præmiſſa gratius poſſemus accipere, cujus videbantur ſubſequentia formidari. Reſpice quoque intentionem ejus, quam conſtat maxime perquirendam. Ideo in principiis beatitudo Domini Salvatoris edicitur, ut humano generi vitalia exempla præſtentur; quatenus ſicut nobis homo terrenus contulit mortem, ita cæleſtis veniens daret ſalutem. In principiis enim fuit duriſſima conditio decepto: ſed poſt advenit homini glorioſa redemptio. Primo illata eſt ignominioſa captivitas: deinde ſecuta eſt votiva libertas. Expulſus homo de paradiſo: ſed receptus eſt in cælum. Perdidit in terra beatitudinem: ſed Angelos merebitur habere conſortes. Luctus ex diabolo, gaudium provenit ex Chriſto. Unde & Apoſtolus dicit: *Si-* *Rom. 5. 19.*
cut enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur multi.

In ipſo itaque capite pſalmi hujus, definitio beati viri tanquam pulcherrimum nobis glorioſi regis diadema reſplendet. Oratio brevis & lucida, quæ rem propoſitam diverſis modis quid ſit oſtendit. Sed hoc principium duas ſpecies definitionum evidenter com-
plectitur. In prioribus quippe verſibus duobus qui di- *Quæ ſit octava ſpecies definitionis.*
cunt. *Non abiit, non ſtetit, non ſedit*, octava ſpecies definitionis eſt, quæ Græce dicitur κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii. Ait enim quid non faciat, ſicut & in quinto pſalmo dicturus
eſt: *Quoniam non volens Deus iniquitatem tu es*. In *Pſal. 5. 5.*
tertio autem verſu qui dicit: *Sed in lege Domini vo-* *Quæ ſit ſecunda ſpecies definitionis.*
luntas ejus: & in lege ejus meditabitur die ac nocte, ſecunda eſt ſpecies definitionis quæ Grece ἐννοηματική dicitur, Latine notio nuncupatur. Hæc non dicit quid ſit, ſed per hoc quod agit, res illa quam quærimus nobis ſpecialiter indicatur; ſicut & in ſeptua-
geſimo primo pſalmo dicturus eſt: *Benedictus Do-* *Pſal. 71. 18.*
minus Deus Iſrael, qui facit mirabilia magna ſolus.

Memento autem quod omnis definitio aut ex ma- *Unde oriatur definitio.*
teria naſcitur, quod eſt corpus: aut ex ſpecie quod eſt qualitas: aut certe de utroque, ſicut eſt homo, mirabili ordine prolata diſponens. Nam ſi prius poſuiſſet

a MSS. Aud. Bec. & Fiſc. *& de confitentibus, qui.*
b MSS. Aud. Bec. & Fiſc. *& in me non habet quicquam.*

ctitatis edicere. Sic igitur univerſa de ipſo prolata noſcuntur, cujus hæc cauſa ſuſcepta ſunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM ſecundum.

Pſalmus David.

Cur 2. pſalmus in ſcriptura vocetur primus.

QUamvis in quibuſdam codicibus nec iſte pſalmus habere titulum comprobetur; propter quod in Actibus Apoſtolorum legitur, ſicut in primo pſalmo dictum eſt: *Quare fremuerunt gentes*, &c: tamen ſi diligenter intendas, non videtur eſſe contrarium. Dicitur enim in primo pſalmo poſitum, ſed qui per inſcriptionem tituli primus habendus eſt; eſt enim ipſe atque idem ſecundus in ordine, primus in titulo. Quo exemplo quam plurima dicta ſunt, quæ cum ſibi ad litteram diſcrepent, diligentius inquiſita, unum eſſe monſtrantur; ut eſt de Concordia Evangeliorum campus ille latiſſimus. Quapropter Eccleſiarum cunctarum probabili uſu receptum eſt; ut hinc magis incipiat exordium titulorum, quando inchoat ab increpatione Judæorum. Et ideo conſequens fuit habere cauſam titulum ſuum, quoniam a priore textu noſcitur ſegregata. Sed quoniam dictum eſt quare titulum receperit iſta diviſio: nunc de verbis ipſius, præſtante Domino, diſſeramus. Pſalmus eſt hymnus alicujus metri lege compoſitus, qui ad ſimilitudinem prædicti organi ſupernam nobis cognoſcitur indicare virtutem. David autem quamvis conditor hujus univerſi operis inſpiratione divina eſſe videatur: certis tamen locis congruenter apponitur. Sed quoniam interpretatio nominum, quemadmodum præfati ſumus, res nobis ſecretiores indicare monſtratur; ſicut interpretes Hebræorum nominum tradere maluerunt. David ſignificat manu fortis, ſive deſiderabilis, quod nulli poteſt aptius convenire, quam omnipotenti Chriſto, qui eſt veraciter fortiſſimus, & ſummo deſiderio requirendus. Quapropter David hic intelligendus eſt Dominus Chriſtus, de cujus paſſione loquitur Propheta: & ipſe Dominus ſua verba dicturus eſt; quod in ſubſequentibus pſalmis creberrime reperitur, ut in appellatione David, Dominus poſſit Chriſtus intelligi. Et ne per hæreticas contentiones Chriſtiani animus fluctuet, quem oportet omnia veraciter, ſixeque credere, nominis ipſius definitionem auctoritate Patrum brevi ſatisfactione concludimus. Audiamus ergo beatum ac doctiſſimum Auguſtinum in Evangeliſtæ Joannis expoſitione dicentem: Agnoſcamus geminam ſubſtantiam Chriſti, divinam ſcilicet, qua æqualis eſt Patri, humanam qua major eſt Pater; utrumque autem ſimul, non duo, ſed unus eſt Chriſtus, ne ſit quaternitas non Trinitas Deus; ac per hoc Chriſtus eſt Deus, anima rationalis, & caro. Qua veritate recognita, competenter mortiferos vitamus errores.

Quid ſit pſalmus. *Quid ſignificet David.* *Per Davidem intelligendus eſt Chriſtus.* *Tract. 78. in Joan.* *In Chriſto duæ ſunt ſubſtantiæ.*

Diviſio pſalmi.

QUatuor membris pſalmi hujus ſpecies decora formata eſt. In primo loquitur Propheta de Judæis propter paſſionem Chriſti. Secundo verba ſunt dementium Judæorum. Tertio dicta ſunt Domini Salvatoris de omnipotenti regno, & de inenarrabili generatione ſua, quantum poteſt parvitas humana recipere. Quarto Propheta loquitur commonens populos, ut ad fidem Chriſtianam, agnita Domini Majeſtate conveniant: ſcientes de via juſta ſe eſſe perituros, niſi apprehenderint religionis Catholicæ veriſſimam diſciplinam; quod etiam aliorum Prophetarum creberrimo ſermone narratur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. QUare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania. Hæc figura Græce dicitur Erotema, Latine Interrogatio; quæ multis quidem modis fit: ſed ut de his pauca ponantur; interrogamus quando aliquid ſcire volumus, quod neſciebamus, ut eſt illud in futuro pſalmo. *Quot ſunt dies ſervi tui, quando facies de perſequentibus me judicium*. Interrogamus etiam quæ certe novimus, ut eſt illud: *Numquid eſt in idolis gentium qui pluat, aut cœli dabunt pluviam niſi tu volueris?* Eſt quoque interrogatio arguendi, ſicut hic poſita eſt; corripit enim populos Propheta, cur *fremuerint* contra Dominum Salvatorem, cum cauſas iracundiæ non haberent. Fremitus enim proprie ferarum eſt, qui juſte furentibus datus eſt, quando ratione poſtpoſita, belluino furore ſuccenſi ſunt. Et quoniam nobis frequenter figuræ ponendæ ſunt, oportet in ipſis primordiis ejus rei definitionem dare, ut cum nominata fuerit, valeat evidenter agnoſci. Figura eſt, ſicut nomine ipſo datur intelligi, quædam conformatio dictionis a communione remota, quæ interioribus oculis velut aliquid vultuoſum ſemper offertur, quam traditione Majorum oſtentationem, & habitum poſſumus nuncupare. Has etiam Pater Auguſtinus pulcherrime inter locutionum modos annumerat. Nec illud nos moveat, cum apud Judæos ageretur; cur pluraliter Gentes & populi poſiti eſſe videantur: legitur enim in Actibus Apoſtolorum: *Convenerunt enim vere in hac civitate adverſus ſanctum Filium tuum, quem unxiſti, Herodes & Pilatus cum nationibus & populis Iſrael. Meditati ſunt* quoque *inania*, quia ſcripturas divinas ſine fructu intelligentiæ frequenter iterabant. Prophetatum eſt enim in innumeris locis de Domino Salvatore, Meſſiam eſſe venturum, quem illi maximo errore decepti non veniſſe, ſed adhuc venturum eſſe confidunt. Merito ergo *inania meditabantur*, qui ejus adventum fructuoſum nequaquam intelligere potuerunt.

Multis modis fit interrogatio. *Pſal. 118. 84.* *Jerem. 14. 22.* *Fremitus ferarum eſt ac furentium.* *Quid ſit figura.* *Act. 4. 27.* *Judæi Meſſiam non veniſſe, ſed venturum credunt.*

℣. 2. *Aſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus. Aſtiterunt*, non præſentiam ſignificat, ſed voluntatem. Nam paſſionem Domini conſtat coram regibus omnimodo non fuiſſe. *Reges* autem *terræ* Herodem vult intelligi, qui perſequendo Dominum necavit Infantes: alterum vero Herodem nepotem ejus, qui Pontio Pilato in Salvatoris nece conſenſit. Merito ergo *aſtitiſſe* dicti ſunt: qui ſacrilegis mentibus conſentientes in uno ſcelere convenerunt. Principes autem de Phariſæis dicit. Sermo enim iſte interdum reges, interdum ſignificat priores. Princeps enim dictus eſt quaſi prima capiens. *Convenerunt in unum*, in unam voluntatem, non in unum conventum: Nam diverſis conciliabulis hoc ſcelus leguntur fuiſſe machinati. Sed ut intelligeres injuriam Filii Patrem poſſe reſpicere, utrumque poſuit: *adverſus Dominum*, id eſt Patrem; *& adverſus Chriſtum ejus*, hoc eſt, Filium; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui miſit illum*.

Duo Herodes Chriſtum perſecuti ſunt. *Princeps unde dictus.* *Joan. 5. 23.*

℣. 3. *Diſrumpamus vincula eorum*. Verba ſunt iſta dementium Judæorum. Dicebant *vincula*, quæ potius peccata ſolvebant. Sic enim putaverunt ſe *vincula* iſta *diſrumpere*: ſi in Præceptorem legis, & Apoſtolos ipſius ſceleſta voluntate proſilirent. *Eorum* namque ad Chriſtum pertinet, ad Apoſtolos ejus, qui ſub numero plurali, Domini regula probabantur aſtringi.

Et projiciamus a nobis jugum ipſorum. In jumentorum inſipientium digna ſibi comparatione manſerunt, qui non projiciunt jugum, niſi prius ejus vincula diſruperint, in totum vaniſſima voluntate de-

Judæi jumentis inſipientibus comparati.

Matt. 11. 30.

cepti. Nam cum *jugum Domini Salvatoris ſit ſuave, & onus ejus leve*, dominationem ejus graviſſimam putaverunt. Ita quod eos continere ac regere poterat, hoc infeliciter abjicere feſtinabant.

Cœli viros ſanctos ſignificant. *Pſal. 18. 2.*

Qui abitat in cœlis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Cœlos hic viros ſanctos ſignificat, ſicut & ipſe alibi dicturus eſt: *Cœli enarrant gloriam Dei*, quos aptiſſime commemorandos elegit, ut amplius impiorum elationem malitiamque confunderet. *Irridebit & ſubſannabit*, & his ſimilia, ex noſtro uſu accipienda ſunt. Ceterum Dominus nec ſplene ridet, nec vultu ſubſannat: ſed virtute ſua ſpiritualiter peragit, quæcumque diſponit. Hæc figura Græce dicitur Metonymia, Latine transnominatio, quoties intellectum rei diverſis modis, verbis alienis ac translatitiis indicamus. Juſte igitur Propheta Judæorum perfidiam aſſerit irridendam, qui falſos teſtes contra veritatem adducere tentaverunt, qui Dominum gloriæ crucifigere maluerunt, qui reſurrecturi omnipotentis Chriſti ſtulte ſepulchri receptacula ſignaverunt. Tantæ ſiquidem ſcelerum moles, contra potentiam Domini dementer atque inaniter probantur aſſumptę.

Quomodo Deus dicitur ridere. *Quid ſit Metonymia.*

℣. 5. *Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos.* Sed ne irridendos tantum impios putaremus, nunc eos graviter commemorat arguendos. Ira vero & furor ſimilia ſunt verba pręcedentibus. Nam Deus & cum tranquillitate judicat, & ſervata pietate conturbat: non in malos motu aliquo ſurgente candeſcens, ſed ab eis ſuæ gratiæ momenta ſuſpendens. Ira ergo Dei vocatur retributio peccatorum; nam motus Divinitas beata non patitur, quæ ſemper eadem, æterna, atque immobilis perſeverat. Sed iſta converſio humanæ convenit fragilitati, ut de læto quis triſtis, de placato iracundus, de benevolo reddatur offenſus. *Tunc loquetur*, illud tempus ſignificat, cum judicare venerit mundum. Merito ergo ira & furor dicitur, quando omnia peccatoribus obſtinatis, ſuis meritis apta redduntur.

Ira Dei vocatur retributio peccatorum.

℣. 6. *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus.* Hactenus ex ſua perſona Propheta locutus eſt; nunc per figuram, quæ Græce dicitur Exallage, Latine permutatio, verba refert Domini Salvatoris, qui ſe Regem a Patre conſtitutum eſſe teſtatur. Quod etiam ſcriptum eſt de ipſo in titulo paſſionis: *Rex Judæorum*. Hoc nec Pilatus deleri paſſus eſt, qui eum Judæis cruci tradidit affigendum. Hoc etiam Magi inquirendo profeſſi ſunt: *Ubi eſt qui natus eſt Rex Judæorum*. Sequitur *ſuper Sion montem ſanctum ejus*. Nomen enim iſtud multarum quidem rerum abſolute fœcundum eſt. Modo enim ſignificat Eccleſiam, modo ipſum Dominum Salvatorem, modo Jeruſalem futuram. Et quia verbum hoc frequenter iterandum eſt, convenit magis, ut per loca ſingula congruis ſatisfactionibus explicetur. *Sion* hic Eccleſiam debemus accipere, quam montem appellat propter eminentiam honoris, & firmitatem fidei. Sion enim Hebræa lingua dicitur ſpecula, quæ competenter aptatur Eccleſiæ; quoniam ad futuras ſpes ſufficienter inſtructa, promiſſiones Domini mentis providentia contuetur; nec tantum præſentibus, quantum futuris beneficiis gloriatur. Merito ergo *Sion* Eccleſia dicitur, quia ſpeculatio ejus in illa contemplativa virtute defigitur. Super eam revera Chriſtus eſt *Rex*, quoniam ab ipſo regitur atque diſponitur.

Quid ſit Exallage. *Chriſtus Rex a Patre conſtitutus.* *Joan. 19. 19.* *Matth. 2. 2.* *Sion multa ſignificat.* *Sion Eccleſia dicitur.*

Prædicans præceptum Domini. Quod fecit Evangelium docens, ut prædicationem Prophetarum ſub manifeſtatione compleret.

℣. 7. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Dominum ſignificat Patrem, ſed & ipſe quoque Dominus eſt; ſicut in centeſimo nono pſalmo dicturus eſt: *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis.* Intendamus autem quod poſuit: *Dixit ad me, Filius meus es tu*; quod etiam ei dicturus erat poſt baptiſmum: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Et ut Chriſtum unam perſonam, id eſt, Verbum carnem factum eſſe ſentires, adjecit: *Ego hodie genui te.* Hoc jam nihil habet commune cum ceteris, ſed totum eſt Unigeniti Filii proprium, quod ipſum deſignare atque inculcare rerum potuiſſet auctorem. Dicendo enim, *hodie*, coæternitatem ſuæ majeſtatis oſtendit. *Hodie* enim apud Deum nullo initio incipit, nullo fine concluditur. Non eſt enim ibi, fuit; neque, erit; ſed ſemper manet, ſemper eſt; & quicquid dixeris, ille *hodie* eſt, ſicut in Exodo Moyſi præcepit, ut de ipſo diceret: *Vade, inquit, & dic filiis Iſrael. Ego ſum qui ſum; & qui eſt miſit me ad vos.* Quapropter æternitatem ſuam voluit appellatione præſentis temporis indicari. Præſens enim tempus, quod ait, *hodie*, pro perpetuitate poni, ſcripturarum divinarum proprium eſſe cognoſcitur. *Genui te*, nativitatem illam ſignificat, de qua Iſaias dicit: *Generationem autem ejus quis enarrabit?* Lumen ex lumine, omnipotens de omnipotente, Deus verus de Deo vero: *Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia*; De quo ad Hebræos ſcribens, ait Apoſtolus: *Splendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus, gerens quoque omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram majeſtatis in excelſis: tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit. Cui enim Angelorum dixit aliquando: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Et cætera, quę de magnificentia Domini Chriſti textus ille proloquitur. Quapropter ceſſent vaniloquæ diſputationes, & Arriani dogmatis perfidia conquieſcat. Hoc fides Catholica, hoc ſanitas mentis intelligit, ut Unigenitus Filius a Patre, nec natura, nec tempore debeat, nec poteſtate ſeparari. Operæ quoque pretium eſt perpendere, quemadmodum in his duobus verſibus per verba Patris hominibus voluerit declarare quod eſt. Non enim poterat ſubſtantialiter per genus & differentias ad ejus proprium pervenire, quod magis creaturis, quam Creatori videtur poſſe congruere. Nam quemadmodum ſupra ejus naturam genus aliquod prævalet reperiri; cum ipſum rerum omnium conſtet eſſe auctorem? Quapropter diſſimulis eſt iſta definitio illi definitioni, quæ ſubſtantialis vocatur, quæ per habitas differentias deſcendit ad proprium. Subſtantialis enim iſta dici non poteſt, quoniam quid ſit Dei ſubſtantia nullatenus prævalet comprehendi. Poteſt tamen, ſicut quibuſdam viſum eſt, definiri taliter Deus: Deus eſt ſubſtantia incorporea, ſimplex, & incommutabilis. Nunc membra definitionis iſtius minutiſſime perquiramus. Dicit enim primum: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo.* Sed & reges terrarum conſtituuntur a Domino. Addidit, *Super Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum Domini.* Electi ſunt & Prophetæ, Eccleſiæ prædicatores. Sequitur: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu*: dictus eſt & filius, Iſrael; ſicut in Exodo Pharaoni dicitur: *Dixi tibi, dimitte primogenitum filium meum Iſrael, & noluiſti.* Non eſt ergo, quod perſonam Unigeniti Filii adhuc evidenter deſignare potuiſſet. Additum eſt autem: *Ego hodie genui te*, quod nulli alteri probatur edictum: ſed ſolus ille ſine tempore genitus eſt, per quem creata conſtant univerſa. Sic iſtam veriloquam pulcherrimamque definitionem, ad ſcholas ſuas traxit doctrina ſæcularis, dicens eam ſubſtantialem, ſupra quam genus poterat inveniri.

Pater Dominus eſt, ſicut & Filius. *Pſal. 109. 1.* *Matth. 3. 17.* *In Chriſto una eſt tantum perſona.* *Æternitas Filii Dei explicatur.* *Exod. 3. 14.* *Hodie, in ſcripturis pro perpetuitate ponitur.* *Iſai. 53. 8.* *Hebr. 1. 3. 4. 5.* *Quid fides doceat de Filio Dei.* *Deus non poteſt ſubſtantialiter per genus & differentias definiri.* *Quomodo Deus a quibuſdam definiatur.* *Exod. 4. 23.* *Quid ſit definitio ſubſtantialis.*

℣. 8. *Poſtula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam.* Hoc per habitum dicitur, formamque ſervilem, ex eo quod Filius eſt Virginis. Quicquid enim in tempore accepit Chriſtus, ſecundum hominem ea quæ non habebat acquirit. Hic enim jubetur, ut petat ſecundum naturam inferiorem, & accepta poſſideat; nam ſecundum potentiam Verbi, indifferenter omnia quæ habet Pater, habet & Filius; nec illi neceſſe eſt petere, quæ ſimul cognoſcitur poſſide-

Quicquid Chriſtus in tempore accepit, ſecundum hominem illud acquiſivit.

volui, & legem tuam in medio cordis mei. Sic de uno pſalmo utrumque probatum eſt: quoniam & principium libri de ipſo debet intelligi, & mandata Domini ſemper eum conſtat fuiſſe meditatum. In ſeptuageſimo ſeptimo quoque pſalmo dicit: *Loquar propoſitiones ab initio*: ſed cum dicit, *Loquar ab initio*, non vult perſonam ſuam alicubi fortaſſe præteriri; nos tamen diverſorum Patrum auctoritatem ſecuti, & Eccleſiæ verba dedimus, & Prophetæ, & juſtiſſimos quoſque homines, vel peccatores diximus loqui, quos ſuis locis evidenter oſtendimus; ut varietas ipſa rerum oblectare poſſit auditum.

Pſal. 77. 2.

Die ac nocte. Hæc complexio continuum tempus oſtendit; quod ſi ad litteram intendas, omnino non convenit, ut *die ac nocte* jugiter legem Domini aliquis aut legat aut prædicet, dum reficiendi tempus corporibus detur, & capiendi ſomni neceſſitas afferatur. Sed ille probatur legem continue meditari, qui omnia ſecundum ſanctitatem gerens, cæleſti ſe in omnibus puritate tractavit. Hoc revera ipſi capiti Domino Chriſto certum eſt convenire; quamvis ad exemplum ſanctitatis ejus, & membris quoque videatur eſſe præceptum: ſicut dicit Apoſtolus, *Omnia quæcumque facitis in verbo aut facto, omnia in gloria Dei facite.* Eſt & alibi prædicata iſta continuitas, ſicut in centeſimo decimo octavo pſalmo legitur: *Teſtimonia tua doce me Domine, & mandata tua in corde meo ſemper exquiram.* Dies Pagani dixerunt a Numinibus ſuis, ideſt, a diis, a quibus eos etiam nominaſſe noſcuntur. Nox autem dicta eſt, eo quod noceat aſpectibus, ſive actionibus noſtris.

Quis dicatur legem continue meditari.

1. Cor. 10. 31.

Pſal. 118.

Dies a diis ſuis Pagani dixerunt.

Nox unde dicta.

℣. 3. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum.* Hinc jam prædicitur glorioſa nimis, ſingulariſque felicitas; ut ſicut actio miranda deſcripta eſt, ita & ejus proſpera magnifica ſimilitudine referantur. Bene, ut arbitror, *ligno* fructifero comparatus eſt Dominus Chriſtus, propter crucem, quam pro hominum ſalute ſuſcepit. Quæ merito lignum vitæ dicitur, quando & ibi Dominus Chriſtus, qui eſt vita noſtra ſuſpenſus eſt, & latroni in eadem confitenti dictum eſt, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiſo.* Denique & hodie omnis in ea credens, æternæ vitæ dona conſequitur. Sive ut hiſtoria refert, lignum revera fuit in paradiſo perennis vitæ, ſi deteſtabilis inobedientia non fuiſſet. Unde enim mors habuiſſet introitum, ſi Adam monſtraſſet devotionis affectum? Hinc ſanctiſſimi Patres ſuaviſſima mella ſudaverunt, dicentes: Dedit mandatum, ut inveniret arbitrium; fixit legem, ut faceret cautiorem. Sed ille improvide ſecutus eſt hoſtem, *a* & infeliciter vitæ reliquit auctorem. Tunc lamentabili ſorte deceptus, vitam perpetuam, quam poſſeſſurus erat amiſit, & in mortem quam non habebat incurrit. Sed ut ad conceptæ ſimilitudinis inſtituta redeamus; quod dicit, *plantatum eſt*, ideſt, inſtitutum eſt lignum crucis a Deo, quod ſemper in fide vireret, ac creſceret. Hoc ſchema Parabola dicitur, ideſt, genere diſſimilium comparatio. Sic enim in ſubſequentibus & monti, & leoni, & vermi comparatus eſt Chriſtus.

Chriſtus ligno fructifero comparatur.

Crux lignum vitæ dicitur.

Lucæ 23. 43.

Quid ſit Parabola.

Secus decurſus aquarum. In comparationis gratia perſeverat. Nam ſicut terreſtris aqua decurrens vita eſt lignorum virentium: ſic aqua ſpiritalis ſignum crucis inundat, quæ ſalus eſſe fidelium cognoſcitur animarum. Hæc ergo aqua eſt, de qua in Evangelio dicitur: *Si ſcires quis eſt, qui a te aquam petit, petiſſes ab eo, ut daret tibi aquam vivam, &c.* Operæ pretium eſt quoque perpendere, quare dixerit: *Secus decurſus aquarum*; ſcilicet ut nec nimia inundatio lignum læderet, nec iterum irrigatio procul conſtituta ſiccaret.

Aqua terreſtris cum ſpirituali confertur.

Joan. 4. 10.

℣. 4. *Quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Fructum dabit*, ideſt, Eccleſias conſtituet tempore competenti, hoc eſt, quando beatæ Incarnationis Sacramenta ſuſcepit. O fructus ille mirabilis, qui humanum genus dulciſſima credulitate ſatiavit. Unde non guſtare peccare eſt; & potius genus eſt prævaricationis a cibis talibus abſtinere. *Fructus* enim dicitur a fruendo. Et notandum quia, *dabit*, dixit quod ad rationabilem ſenſum, & ad offerentis pertinet voluntatem. Nam licet & alia ligna erumpentes inſerant fructus, hoc recte dare dicitur, quia æterna præmia donare monſtratur.

Quid ſit fructum dare.

Fructus unde dicatur.

℣. 5. *Et folium ejus non decidet.* Ideſt ſermo ipſius nullo caſu a veritate diſcedit: ſed tanquam in arbore palmæ folia manentia ſunt, ita & *a* iſta infixa veritati certis promiſſionibus perſeverant; ſicut in Evangelio legitur: *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt.* Et intuere Domini verba foliis arboris comparata; quia ſicut illa fructus tegunt, ſic promiſſiones ſuas & iſta cuſtodiunt. Hæ ſunt aquæ ſpirituales, hæc folia ſalutaria, de quibus in Apocalypſi beatus Joannes dicit: *Et oſtendit mihi flumen aquæ vivæ ſplendidum, tanquam cryſtallum, exiens de throno Dei & agni; in medio plateæ ejus, & ex utraque parte fluminis, arborem vitæ, quæ facit fructum duodecies, ſingulis menſibus reddens fructum ſuum; & folia arboris illius ſunt ad ſanitatem gentium deputata.*

Matth. 24. 15.

Domini verba foliis comparata.

Apoc. 22. 12.

Et omnia quæcumque faciet proſperabuntur. Aptiſſime contra illud Adæ ponitur, cujus facta nobis adverſa pepererunt. Nam ſicut Dominus Chriſtus dulcedinem ſalutis mundo præſtitit: ita ille humano generi amaritudinem mortis inflixit. Tribus ergo modis hæc prædicationis forma conſtructa eſt, dicendo quid vitaverit, referendo quid egerit, tertio ad quem finem fructus ipſe pervenerit. Sed hoc breviter, atque mediocriter poſitum eſt propter humilitatem humanitatis aſſumptæ. Cæterum ſi magnificentiam ejus velis advertere, audi Apoſtolum dicentem: *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen; ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Et in Apocalypſi Joannis ita legitur: *Et vidi, & audivi vocem magnam Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & ſeniorum: & erat numerus eorum dena millia denum millium, millia millium dicentium voce magna: dignus eſt agnus qui occiſus eſt accipere virtutem, & divitias, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ eſt in cælo, & in terra, & ſub terra, & in mari, & quæ ſunt in eis, univerſos audivi dicentes: ſedenti in throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potentia in ſæcula ſæculorum. Et quatuor animalia dicebant: Amen. Et ſeniores ceciderunt, & adoraverunt, &c.* Plena eſt rerum talium ſcriptura divina: quoniam ſicut in aſſumpto corpore fuit humilitas, ita eſt poſt reſurrectionem Domini Chriſti declarata majeſtas. Nunc ad reliqua veniamus.

Chriſti & Adæ comparatio.

Philip. 2. 9.

Apoc. 5. 11. 12. 13. 14.

℣. 6. *Non ſic impii non ſic.* Venit ad ſecundam partem, ubi memorat quæ impii cum peccatoribus ſuſtinebunt, ut eorum actus refugiatur, quorum pœna cognoſcitur. Quod ſchema dicitur Paradigma: Schema autem eſt figura dictionis in ordine verborum cum decore compoſita. Eſt enim Paradigma narratio per exempla, hortans aliquem, aut deterrens. Invitavit autem cum dixit: *Beatus vir*, & reliqua: deterruit autem cum ait: *Non ſic impii non ſic, &c.* Efficaciſſimum plane doctrinę genus, & invitare proſperis, & terrere contrariis; ſicut & Pater Auguſtinus in libris de Doctrina Chriſtiana memorat dicens: Debet igitur divinarum ſcripturarum tractator & doctor, defenſor rectæ fidei, ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere Quod inſtitutionis genus

Quid ſit ſchema.

Quid ſit Paradigma.

Efficaciſſimum doctrinæ genus.

Lib. 4. cap. 4.

a MSS. Aud. Bec. Fiſc. *& felicem reliquit vitæ auctorem.*

re. *Gentes* autem ſignificat nationes toto orbe diviſas, a quas diſtinctas atque ſeparatas ſanguis amplectitur. Gens enim a genere vocitatur. Sequitur; *Hereditatem tuam*. Cum dicit, *tuam*, naturam illam in Chriſto perfectæ Deitatis oſtendit. Nam hoc ipſum quod ait, *tuam*, Incarnationem Verbi eſſe demonſtrat, ut nihil intelligatur eſſe diviſum, quando una majeſtate omnia poſſidentur; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Omnia quæ pater habet, mea ſunt, & omnia Patris mea ſunt*. Hereditas vero ab hero dicta eſt, ideſt, domino, quod in ea poteſtate libera dominetur.

Gens a genere dicta. — *Joan. 16. 15.* — *Hereditas ab hero.*

Et poſſeſſionem tuam terminos terræ. Hic manifeſtatur univerſas gentes in Chriſti nomine credituras, per quem mundus, exploſis ſuperſtitionibus, reconciliatus eſt Deo. Nam cum & hic dicit, *poſſeſſionem tuam*, natura humanitatis accepit, quod ſemper divina poſſedit: Majeſtati enim ipſius dari non poterat, quod habebat. Terminus autem dictus eſt, ut quidam voluerunt quod lapis ipſe a tribus pedibus aliquid minus habet. *Sed terminos terræ* non otioſe æſtimo tranſeundum. *Termini* enim *terræ* ſunt, qui tellurem cingunt atque concludunt, ut non ſolum arida, verum etiam totius aeris circumjecta ſubſtantia, & omnium creaturarum ſignificaretur integritas; ſicut & ipſe in evangelio ſub brevitate concluſit, dicens: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra*; & Apoſtolus: *ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum*.

Unde terminus dictus. — *Qui ſint termini terræ.* — *Matth. 28. 18.* — *Philip. 2. 10.*

℣. 9. *Reges eos in virga ferrea*. Modo regni ejus conſuetudo deſcribitur: quoniam ſi ad litteram intendatur, parvæ utilitatis eſt confringenda atque imminuenda percipere. Sed reſpice primum quod dicit: *Reges eos*, ut poteſtatem tyrannicæ dominationis auferret. Illi enim reguntur, qui ad ſalutis dona perveniunt. *Virga* vero poteſtas regalis ſignificatur, qua peccatoribus correctionis ſuæ vindicta promittitur. *Ferrea*, non quia Deus ad ultionem utitur virga metallica: ſed duritia ferri, rigori æquitatis decenter aptata eſt. Ipſa *virga* eſt, de qua in quadrageſimo quarto pſalmo dicturus eſt: *Virga recta eſt, virga regni tui*: Sed quid cum iſta virga faciat, ſubſequenter explanat. Hæc *virga* eſt, quæ confringit ad vitam: hoc baculum, quod continet imbecilles: hoc ſceptrum, quod de mortuis vivos facit. *Virga* enim uſu humano dicta eſt, quod vi ſua regat, & vergere non ſinat innitentes.

Quid ſignificet Virga. — *Pſal. 44. 7.* — *MSS. A. B. F. Virga æquitatis.* — *Virga cur ita dicatur.*

Et tanquam vas figuli confringes eos. Ideſt per converſionis ſtudium conteres in eis terrenas cupiditates, & veteris hominis cœno ſimilem vitam. Et reſpice in ipſis comparationibus, ſingulis verbis rerum cauſas decenter expreſſas. Poteſtatem Domini dixit *Virgam ferream*: ſuperbos populos *vas figuli*, quod mox ut percuſſum fuerit, in partes minutiſſimas diſſipatur. Bene ergo peccator vaſi luteo comparatur, ut & confractio ejus facilis, & vita lutea monſtraretur. Sed tunc in melius reformatur, quando in ſpiritualem hominem, divina gratia ſuffragante, perducitur.

Peccator vaſi luteo comparatur.

℣. 10. *Et nunc reges intelligite*. Venit ad tertium membrum, in quo jam Propheta commonet, ut Sacramentis terribilibus patefactis, humanum genus humiliter obediat Creatori. Ubi oritur pulcherrimum Deliberativum dicendi genus. Nam cum tali Sacramento vulgato obſtupefacta fuerint corda mortalium, ſaluberrimus ac neceſſarius ſuaſor accedit, ut cum timore ac tremore vero Domino ſerviatur: oſtendens ab utili & honeſto, id quod in deliberationibus plurimum valet, expedire quæ dicta ſunt. Utile eſt enim, *Ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta*. Honeſtum, *Beati omnes qui confidunt in eo*. Sic Deliberativum dicendi genus perfecta diſceptatione completum eſt. Nunc ad exponenda verba redeamus. *Reges*, dominatores debemus advertere vitiorum, qui hæc & intelligere poſſint, & implere, Domino præſtante, prævaleant. Neque enim ſemper purpuratos Reges adverti neceſſe eſt. Dicuntur Reges & quibus privata conditio eſt, ſicut ait Apoſtolus: *Jam ſine nobis regnatis, & utinam regnaretis, ut & nos vobiſcum a regnemus*.

Dominatores vitiorum reges ſunt. — *1. Cor. 4. 8.*

Erudimini qui judicatis terram. *Erudire*, docere eſt; nam & ipſum nomen ſignificat apprehenſam ſcientiam: rudis enim dicitur novus. Eruditus, quaſi * a rude ſublatus, ideſt, ab ignorantia diviſus, & in doctrinæ finibus collocatus. Quod illis bene dicitur, qui jam carnalia delicta domuerunt; ipſi enim bene judicant terram, quando repreſſis vitiis, corporibus ſuis, favente Domino, præcepta legis imponunt. Terra autem dicta eſt a terendo, quod commeantium greſſibus atteratur.

Eruditus unde dicatur. — ** Ed. a rure.* — *Terra unde dicatur.*

℣. 11. *Servite Domino in timore*. Brevis & plena commonitio, qua Domino Deo amabili timore ſervitur. Nam ſicut remiſſa ſecuritas culpas admittit, ita timor deſiderabilis delicta ſemper excludit. Et ne ſervitium Dei duriſſimum, aut triſtiſſimum forte putaretur; ſubjunxit.

Et exultate ei cum tremore. Quia timor Domini non ad miſeriam, ſed ad gaudium ducit; quippe qui beatos efficit, & ſanctos operatur. Et iterum, ne hæc exultatio negligens redderetur, addidit, *cum tremore*; ut utraque ſociata cœleſtem reverentiam competenter exprimerent.

Timor Domini beatos efficit.

℣. 12. *Apprehendite diſciplinam, nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta*. Magnificum verbum, *apprehendite diſciplinam*, quaſi munimen clypei contra vitia noxia profuturum. Utilitatem vero facti hujus pulcherrimi Propheta ſubjunxit dicendo: *Nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta*. *Nequando* dixit, propter patientiam Domini, quæ diu ſuſtinet excedentes. *Et pereatis de via juſta*, ideſt, a cœleſti Rege Chriſto, qui Via eſt recte ambulantium ad vitam, Dux euntium, Iter ad beatitudinem feſtinantium; ſicut ipſe dicit in Evangelio: *Ego ſum via, veritas, & vita*. *Via*, propter Incarnationem, per quam bonis vivendi præbet exemplum: *Veritas* propter judicium: *Vita* propter Deitatem.

Chriſtus via, dux, & iter. — *Joan. 14. 6.*

℣. 13. *Cum exarſerit in brevi ira ejus*. Metaphora ab incendio facta; quod tunc magis inardeſcit, quando pabulum conſumptionis acceperit. *In brevi* enim dicit, quia cum decreverit vindicat. Neque enim illius alia diſpoſitio, alia probatur operatio: ſed ſimul quæ decernit & facit. Et nota quod ſuperius in hoc ſæculo ad ſuſtinendum poſuit, *Nequando*: in futuro vero ad judicandum, dixit, *In brevi*; ut modo omnipotentis declaretur pietas, tunc poteſtas. Non eſt enim in illo judicio ſingulorum hominum viciſſim operanda diſcuſſio: ſed momentaneo diſcurſu ſimul omnia, ſicut fecit & judicat. Bene autem dictum eſt; *Cum exarſerit*, quia jam magnæ patientiæ finis ille declaratur, ſupra quem nulli aliquid ſperare conceditur.

Poteſtas Dei in judicio futuro.

Beati omnes qui confidunt in eo. Decora concluſio, poſt multa dicere ad quod quis debeat feſtinare. Confidere enim de illo jam præmium eſt: quia ipſa confidentia per Dei gratiam venit, ſicut Apoſtolus dicit: *A quo eſt & velle & perficere*.

In Deum confidentia. — *Philip. 2. 13.*

B ij

a MSS. *quas diſtinctas atque ſeparatas ſanguis amplectitur.*

a MSS. A. B. F. *regnare poſſimus.*

Concluſio Pſalmi.

NUnc in medium breviter copioſum Sacramentis cœleſtibus pſalmum, peracta expoſitione revocemus; ut ejus virtus evidenter poſſit intelligi, cum ipſius valuerint membra cognoſci. Reſpiciamus Pſalmiſtam, quanta ſit gratia Divinitatis ornatus.

Pſalmiſta, Propheta eſt & Apoſtolus.

Ante Domini verba prædicavit, iterum poſt ejus dicta reloquitur. Cum præcedit Propheta eſt, cum ſequitur Apoſtolus: quia & ventura integra fide prædixit, & proſequens perfecta veritate conſonuit. Ipſe autem Dominus de medio, tanquam de cœlo retonans, potentiæ ſuæ nobis arcana patefecit; ut & Divinitatis ejus gloriam, & Incarnationis myſteria pro modulo noſtro ſalutariter diſceremus.

Duæ naturæ in Chriſto.

In hoc autem ſecundo numero, qui ex duabus monadibus pulchre compoſitus eſt, aptiſſime duæ naturæ inconfuſæ atque perfectæ in una perſona ſunt poſitæ Domini Chriſti: quarum eſt una qua regnat, & altera qua miniſtrat: prima creatrix, poſterior creata; & ideo quæ aſſumpſit, impaſſibilis: quæ vero eſt aſſumpta, paſſibilis. Nam ſicut Patres monent: Demus injurias carni, miracula Divinitati: diſcernamus intellectu naturas, & noxios vitemus errores.

Divinitas ſine confuſione humanitatem aſſumpſit.

Divinitas enim ſic ſibi humanitatem adunavit, ut nullatenus cum humanitate confundi poſſit, ſed utraque inconfuſa & adunata permaneat. Quia licet Incarnationis diſpenſatio poſt reſurrectionem glorificata ſit: tamen in humanitatis veritate permanſit. Nam cum ipſe dixerit poſt reſurrectionem Apoſtolo Thomæ: *Mitte manum tuam, & vide, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere.* Cum partem piſcis aſſi, & favum mellis poſt reſurrectionem ſumpſerit, atque comederit. Et in Actibus Apoſtolorum legitur: *Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum.* Cum dicat etiam Propheta de peccatoribus: *Videbunt in quem compunxerunt,* quia majeſtatem ejus nequeunt intueri; illud enim ſolis beatis dabitur, ſicut in Evangelio dicitur: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.*

Joan. 20.27. Lucæ 24.42. Actor. 1.11. Zach. 12.10. Matth. 5.8.

Exitiale eſt duas naturas in Chriſto non credere.

Nimis exitiale eſt, duas naturas perfectas atque adunatas in Chriſto non credere permanere, quas tot exemplis voluit de ſeipſa veritas prædicare. Hoc pater Athanaſius Alexandrinus, hoc Hilarius Pictavienſis, hoc Ambroſius Mediolanenſis, hoc Auguſtinus & Hieronymus, hoc Cyrillus, hoc alii multi Patres ad tollendam quoque funditus occaſionem inaniſſimæ quæſtionis affirmant. Hoc Papa Leo cum ſancta Synodo Chalchedonenſi decrevit, atque conſtituit, ut ex duabus, & in duabus naturis adunatis atque perfectis, unum prædicet Chriſtum, quicumque vult eſſe Catholicus. Quæ ſi memoriæ, præſtante Domino, recondimus, in Eccleſiaſticis ſemper regulis ambulamus.

Parte 2. actione 2.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Tertium.

Pſalmus David cum fugeret a facie Abeſſalom filii ſui.

Abſalon figura Judæ traditoris.

ABeſſalom dum patrem ſuum David crudeliter inſequeretur, mulæ impetu perductus in condenſam quercum, ramis ejus colla nectentibus, in aeris ſublimitate ſuſpenſus eſt, quadam præfiguratione Dominici traditoris; ut ſicut Judas innodatus laqueo vitam finivit; ita & perſecutor David conſtrictis faucibus expiraret. Teſtante autem Regum hiſtoria pſalmus iſte quinquageſimo actu poſterior eſt: quoniam poſt culpas adulterii, & homicidii Abeſſalom filii ejus perſecutio noſcitur contigiſſe: ſed pro virtute ſua competenti numero probatur aptatus. Tenere enim illum locum tertium oportuerat, qui & ſanctæ Trinitatis potentiam, & triduanæ reſurrectionis in ſe myſteria continebat.

Per liberationem Davidis, reſurrectio Domini ſignificatur.

Nam per liberationem Davidis reſurrectio Domini congrue ſignificatur; ut animi Chriſtianorum tali exemplo roborati, in adverſis caſibus conſtanter erigantur. Simile eſt & illud, quod a Octateuchus legitur ante Job, cum poſt multos annos Moyſes extitiſſe noſcatur. Quapropter non ſecundum exiſtentiam temporum, ſed pro qualitate dictorum ordo plerumque ponitur lectionum. Memento autem alios eſſe pſalmos, qui paſſionem, & reſurrectionem Domini breviter tangunt: alios vero qui diſtinctius apertiuſque declarant, ſed præſens, eorum primus eſt, qui hæc breviter dicunt.

Diviſio Pſalmi.

TOtus hic pſalmus ad perſonam Chriſti Domini competenter aptatur. Perſona vero ejus eſt virtus omnipotentiſſimæ Deitatis, & humilitas humanitatis aſſumptæ, non ſub permixtione confuſa, ſed indiviſibili adunatione ſubſiſtens. Primo itaque modo ad Patrem loquitur, perſecutoribus exprobrans, qui irreligioſa contra ipſum verba loquebantur. Secundo loco fidelis populus, ne mortem formidet, inſtruitur; quando eum exemplo auctoris ſui ſpe reſurrectionis certiſſimæ conſolatur.

Quæ ſit Perſona Chriſti.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Omine quid multiplicati ſunt qui tribulant me?* Secundi pſalmi hoc quaſi ſimile videtur initium. Sed illic interrogatio increpantis eſt: hic autem admiratur contra ſe populos excitatos, qui ad eos cognoſcitur veniſſe ſalvandos. Dicendo: *Tribulant me*, oſtenditur de amplius illorum cœcitate doluiſſe, qui Salutare ſuum obſtinatis mentibus reſpuerunt, ſicut in trigeſimo quarto pſalmo dicturus eſt: *Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ.*

Pſal. 34.12.

Multi inſurgunt adverſum me: multi dicunt animæ meæ. In tantum *multi* fuerunt, ut etiam de numero diſcipulorum traditor Judas illis fuerit aggregatus. Et cum repetitur ſæpius, *Multi*, oſtenditur acerba numeroſitas impiorum, quia conſpiratione denſiſſima nequaquam rareſcere potuerunt. Hæc figura locutionis dicitur Epembaſis, enumerationis ſtudio verba repetens, ut rei, de qua loquitur, procuret augmentum.

Quid ſit Epembaſis.

Non eſt ſalus illi in Deo ejus. Hoc ad illas voces pertinet Judæorum dicentium: *Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere.* Putabatur enim Pater dilectionem non habere Filii, quem carnaliter permittebat occidi. O nefariæ turbæ ſtultiſſimum dictum! numquid redemptio mundi infirmitati debuit applicari? Non enim inſatiabilis mors aliter poterat vinci, niſi vita tyrannidis ejus januas introiſſet. Sic tenebræ permanere nequeunt, cum præſentia luminis excluduntur.

Matth. 27.42.

Quomodo mors a Chriſto victa.

℣. 2. *Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum.* *Suſceptor* ſecundum formam dicitur ſervi; hominis enim ſuſceptio, eſt Verbum caro factum. Quapropter gloriam ſuam & exaltationem capitis ſui caro dicit, quam ſuſcepit omnipotens Verbum; ut divina humanaque ſubſtantia, una eſſet ſine aliqua confuſione perſona. Hoc etiam ad Pelagianos pertinet deſtruendos, qui putant

Verbum caro factum, quid.

a MSS. S. Aud. Bec. & Fiſc. *Pentateuchus legitur*, &c.

tant hominem aliquid per ſe efficere poſſe quod bonum eſt. Nam quis rogo ſibi ad bene agendum ſine divinæ gratiæ largitate ſufficiat, cum humana natura per gratiam, qua unita eſt Deo, ad Patris ſit dexteram collocata? Quod Beatus Auguſtinus in Enchiridio more ſuo latius & utiliter explicavit. Factum eſt autem hic pulcherrimum ſchema, quod Græce dicitur Auxeſis, quæ addendo quædam nomina per membra ſingula rerum augmenta congeminat. Dicit enim: *Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum*. Hoc etiam latius deſignat Apoſtolus dicens: *Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* &c. Huic vicina eſt figura, quæ dicitur Climax, Latine gradatio, quando poſitis quibuſdam gradibus, ſive in laude, ſive in vituperatione ſemper accreſcit. Sed inter utraque ſchemata hoc intereſt, quod Auxeſis ſine ulla iteratione nominis, rerum procurat augmenta: in Climace vero neceſſe eſt, ut poſtremum verbum, quod eſt in primo commate poſitum, in ſequenti membro modis omnibus iteretur; ſicut eſt illud Apoſtoli: *Scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes vero non confundit*.

Cap. 35. & ſeq. — *Quid ſit Auxeſis.* — *Roman. 8. 35.* — *Quid ſit Climax.* — *Quæ differentia inter Auxeſim & Climacem.* — *Rom. 5. 4. 5.*

℣. 3. *Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte ſancto ſuo*. Cum dixit, *mea*, demonſtrat orationis propriæ ſanctiſſimam puritatem. Non enim illius integritatem aliqua imago phantaſiæ poterat impedire, ut cæteris mortalibus infirmitate carnis plerumque ſubripitur. Quod autem dicit, *Voce mea ad Dominum clamavi*, hoc Evangelica verba declarant, ubi ait Filius: *Pater* a *glorifica Filium tuum, &c.* Nam quod dixit, *mea*, indicat quod ipſe locutus eſt etiam per Prophetas. Illud vero quod ſequitur, *& exaudivit me de monte ſancto ſuo*; & hoc Evangelii textus exponit, ubi vox ad eum facta eſt: *Et clarificavi, & iterum clarificabo*. Per montem ſiquidem & ipſe Dominus, & ſancti ejus, & Eccleſia diverſis quidem locis aptiſſime ſignificantur. Hic tamen dictum intelligendum eſt *de monte*, ideſt, de divinitatis excellentiſſima ſummitate; ſicut & alius pſalmus dicit: *Juſtitia tua ſicut montes Dei*. Æquum enim fuerat, ut natura humanitatis aſſumptæ, quæ in terris ſingulare patientiæ monſtravit exemplum, in cœlis acciperet creaturarum omnium principatum.

Puritas orationis Chriſti. — *Joan. 17. 1.* — *Joan. 12. 29.* — *Quid per montem ſignificetur.* — *Pſal. 35. 7.*

℣. 4. *Ego dormivi & ſoporatus ſum, & exſurrexi, quia Dominus ſuſcepit me*. Venit ad ſecundam partem, in qua dubitantium corda roborantur, ut crederent eum confeſtim reſurrecturum, quem viſuri erant impiorum manibus crucifixum. *Dormivi*, dixit, quia celeriter reſurrexit; quod fit in ſomno iſto vitali, ubi non vitæ terminus, ſed temporalis requies invenitur. *Soporatus ſum*, ſecuram ſignificat pauſationem; non ſicut impii qui in morte quatiuntur, quos inquietat jugiter conſcientia peccatorum: ſed ſoporatio iſta fuit ſacri corporis beata dormitio. *Exſurgere* autem, eſt cum alacritate reſurgere; quippe quia caro mortalitate depoſita, immortalitatem ſumpſit, & gloriam ſempiternam. Sed quare *exſurrexerit*, evidenter exponit, *Quoniam Dominus ſuſcepit me*. Natura enim humanitatis per ſe non potuiſſet propria virtute reſurgere, niſi eam divina omnipotentia ſuſcepiſſet, ſicut ipſe dicit: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*.

Exſurgere quid ſit. — *Joan. 10. 18.*

℣. 5. *Non timebo millia populi circumdantis me*. Timere non potuit iniquum populum, cui erat in ſua divinitate præſidium; ſcriptum eſt enim in Evangelio, quia in paſſione magna eum populi multitudo circumdedit. Nam quod dicit: *Non timebo*, non ſignificat ſe non eſſe moriturum: ſed mortem formidare non poterat, quam triduanam, & mundo profuturam eſſe præſciebat.

℣. 6. *Exſurge Domine, ſalvum me fac Deus meus. Quoniam tu percuſſiſti omnes adverſantes mihi ſine cauſa*. Non quia Deus dormiens, aut recubans excitatur: ſed ſcripturis divinis mos eſt ad exprimendam cauſam per tropologiam ex noſtra conſuetudine aliquid de Deo dicere. Tropus autem eſt dictio ab eo loco, in quo propria eſt, tranſlata in eum locum, in quo propria non eſt, *Salvum me fac Deus meus*. Hoc de reſurrectione dicitur; non enim declinare vitæ hujus patiebatur occaſum, qui erat humano generi profuturus. *Adverſantes* autem, non ſolum ad mortem pertinet, ſed etiam ad hæreticas quæſtiones, qui ſine veritatis ſtudio Catholicas regulas pravis dogmatibus inſequuntur. Et merito tales cœcitate mentis percutiuntur, qui ſe perverſis deſideriis miſcuerunt.

Quid ſit Tropus.

Dentes peccatorum contriviſti. Ideſt detrahentium verba mordacia, qui poteſtati divinæ nefandis dogmatibus obloquuntur. Dentes enim dicti ſunt a demendo. Et ideo pulchre nimis linguæ detrahentium dentes vocantur; quia ſicut illi ciborum partes demunt, ita & iſti opiniones hominum adhibita detractione corrodunt. Quamvis hoc & ad Judæos poſſit aptari, qui dicebant: *Si rex Iſrael eſt, deſcendat de cruce, & credimus ei*. *Contriviſti*, hoc eſt, ad nihilum perduxiſti. Nam revera contriti ſunt, quando ipſum cognoverunt in gloriam reſurrexiſſe, quem niſi ſunt, humanitate deſpecta, trucidare.

Dentes unde dicti. — *Matth. 27. 42.*

℣. 7. *Domini eſt ſalus, & ſuper populum tuum benedictio tua*. Contra illos hæc ſententia profertur, quorum dentes ſuperius dixit eſſe contritos. Pronuntiando enim, *Domini eſt ſalus*, illos confundit qui putaverunt, ſalutem Chriſto, tanquam terreno homini, contemptibili præſumptione decerpere. Quid inaniter impii laboratis? Quomodo poteſt aut æterna vita interimi, aut Salvatori ſalus ullatenus amputari? *Super populum tuum benedictio tua*. Una ſententia, & quid debeant credere, hominibus præcipit, & quid ab ipſo poſſint recipere compromiſit.

Concluſio Pſalmi.

Brevis quidem pſalmus, ſed maximam Paganorum deſtruens pravitatem, quæ putat gloriam ſupernæ majeſtatis, ad humilitatem non potuiſſe deſcendere paſſionis. Inſipientes, quorum ſenſus inde confunditur, unde mundus noſcitur eſſe liberatus; ſicut dicit Apoſtolus: *Chriſtus Jeſus venit in hunc mundum peccatores ſalvos facere, quorum primus ego ſum*. Nunc conſideremus quemadmodum cœleſtis philoſophiæ verus ordo prolatus eſt; ut primus pſalmus Chriſti Domini moralem: ſecundus naturalem, ideſt ſubſtantiam humanitatis & Deitatis: tertius de reſurrectione ipſius loquens, inſpectivam quodammodo contineat

Pagani Deum pati poſſe non crediderunt. — *1. Timot. 1. 15.*

a Edit. *Pater clarifica Filium*.

a MSS. Aud. Bec. & Fiſc. *Dentes enim dicti ſunt ab edendo*.

Præcepta Domini triplici doctrina continentur. Prov. 22. 20.

partem ; quæ ratio per omnes ſcripturas divinas decurrit . Inde & Iſaac Patriarcha tres puteos fodit : demonſtrans præcepta Domini , doctrina triplici contineri . Sic & ſapientia monet , ut deſcribamus ea nobis in corde tripliciter , & reliqua . Quas partes in ſubſequentibus pſalmis facile poteris , aut mixtas , aut ſigillatim poſitas , etiam non admonitus lector agnoſcere . A nobis enim frequenter iſta non exigas , quibus noviter multa dicenda ſunt . Hujus autem pſalmi calculum edocet ſancta Trinitas , quæ licet naturam habeat inſeparabilis unitatis, tribus tamen eam manifeſtum eſt conſtare perſonis .

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quartum.

In finem pſalmus David canticum.

Quid ſit finis

SUbtiliter perſcrutemur quid nobis ſigillatim ſermones iſti denuntient , quos præfati ſumus veraciſſimos indices eſſe pſalmorum . *Finis* modo non ſignificat alicujus rei conſumptionem, ſed perfectionem ſpiritualium rerum . Nam ſicut dicit Apoſtolus: *Finis legis eſt Chriſtus ad juſtitiam omni credenti* , qui eſt omnium bonorum glorioſa perfectio . Et ideo quod poſitum eſt , *In finem* , ad Chriſtum Dominum commonet eſſe referendum : ſive , ut quibuſdam placet , pro nobis dictum eſſe credendum eſt , *In quibus* , ſecundum eundem Apoſtolum , *ſæculorum finis advenit* . Illud tamen ſciendum eſt , ad terminum referri non poſſe , cum adhuc operis ipſius initia eſſe videantur . Pſalmus eſt autem , ſicut diximus , organum muſicum capite ſonorum , quo divina præconia canebantur : Canticum autem , quod ſupernas laudes humanis vocibus perſonabat . Sed hæc ideo videntur eſſe ſociata , quia & inſtrumentis muſicis , & choris pſallentium , ſacrificiis cœleſtibus conſona vociferatione canebantur . Sic iſtis verbis omnibus commonemur , de Domino Chriſto canticum iſtud eſſe dicturum.

Rom. 10. 4.

1. Cor. 10. 11

Quid ſit Pſalmus.

Quid ſit Canticum.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum verba ſunt ſanctæ matris Eccleſiæ , quæ non in cordibus noſtris phantaſtica imaginatione formatur , ſicut patria , vel civitas , vel aliquid eorum ſimile , quod perſonam non habet exiſtentem : ſed Eccleſia eſt collectio fidelium ſanctorum omnium , anima & cor unum , ſponſa Chriſti , Jeruſalem futuri ſæculi ; de qua dicit in Cantico Canticorum Dominus Jeſus: *Oſculetur me* a *oſculo oris ſui* ; & alibi: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata* ; & illud : *Una eſt columba mea , una eſt ſponſa mea.* Quapropter nefas eſt hic aliquod dubium introducere , ubi tanta veritas cognoſcitur tot teſtimonia perhibere . Et ideo ſub figura Mythopœia , Eccleſiam dicamus loqui , quæ perſonis ſemper cognoſcitur certiſſimis applicari . In prima ſiquidem parte rogat , ut ejus audiatur oratio : increpans infideles, quia colentes falſos deos, culturam veri Dei negligebant . In ſecunda vero commonet generalitatem , ut relicta ſuperſtitione fallaci, ſacrificium juſtitiæ debeat immolare . Et ut Gentilium mentes facta promiſſione converteret , ingentia commemorat præſtitiſſe Dominum beneficia Chriſtianis.

Quid ſit Eccleſia.

Cantic. 1. 1.
Cantic. 8. 5.
Cantic. 6. 8.

Quid ſit Mythopœia.

a MSS. Sang. *Oſculetur me ab oſculo.*

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. CUm *invocarem te , exaudiſti* a *me Deus juſtitiæ meæ , in tribulatione dilataſti mihi . Miſerere mei Domine & exaudi orationem meam* . Conſideremus quid ſit hoc , quod mater Eccleſia in uno eodemque verſu , & exauditam ſe dicat , & iterum deprecetur audiri : ſignificans perfectæ orationis hunc eſſe modum ; ut licet nobis poſtulata deſideria concedantur , probabili ſemper ambitione audiri . Nos tamen jugiter poſtulemus , ſicut dicit Apoſtolus : *Sine intermiſſione orate . In omnibus gratias agite* . *Deus* autem *juſtitiæ meæ* , recte dicit Eccleſia , quæ ſenſu orthodoxo Trinitatis unitatem , & omnipotentiam confitetur . Nam & membra ejus ſigillatim dicere ſimilia , ſacra lectione comperimus , ſicut in Job legitur : *Attende innocentiam meam* ; & Paulus Apoſtolus ait : *Reddet mihi coronam juſtitiæ* ; Propheta in ſeptimo pſalmo dicturus eſt: *Si eſt iniquitas in manibus meis*. Non quia ſine peccato modis omnibus fuerunt : ſed ſunt operationes aliquæ , in quibus fideles homines evidenter appareant innocentes. Sequitur , *In tribulatione dilataſti mihi* . Tribulatio eſt enim quæ dilatat ſemper Eccleſiam , quando eodem tempore Confeſſores fiunt , Martyres coronantur , totaque turba juſtorum contritionibus ſemper augetur . Adjecit , *Miſerere mei Domine , & exaudi orationem meam* . Pia mater ſibi miſerendum eſſe dicebat , ſi pro filiis ejus audiretur oratio : quoniam quicquid membris tribuitur , toti corpori ſine dubitatione præſtatur.

Modus perfectæ orationis.

1. Theſſal. 5. 17. 18.

Job. 27. 5.
2. Tim. 4. 8.
Pſal. 7. 4.

Tribulatio ſemper dilatat Eccleſiam.

℣. 2. *Filii hominum uſquequo gravi corde , ut quid diligitis vanitatem , & quæritis mendacium?* Cum ſuperiori verſu pro nobis oraverit , hic per Energiam alloquitur genus humanum , ne in culturis dæmoniorum graviſſimo errore permaneat ; quatenus pro ipſo exaudiri poſſit ſuſa precatio : alioquin irrita pro ſe reddit vota ſupplicantium , quiſquis non reliquerit conſortia peccatorum . Sequitur , *Uſquequo gravi corde* . Merito eos diutius graves corde fuiſſe dixit , qui poſt veritatis prædicationem , adorare magis elegerunt idola falſitatis ; ſicut eſt illud Evangelicum : *Servus ſciens voluntatem domini ſui , & non faciens , digna plagis vapulabit multis* . Primo enim mundus juſte flagellatus eſt paucis ; quia ſuum Dominum ignorare probatus eſt . Poſt adventum vero Creatoris ſui juſtiſſime vapulabit multis, qui adhuc idolorum nænias inquirebat. Sequitur ; *Ut quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* Vanitas quidem nomen eſt generale vitiorum : ſed illud proprie vanum dicitur, quod a Deo probatur alienum . Nam ſicut in divinitate confidere fructuoſa firmitas eſt , ita ab eadem deviare , vanitas eſt caduca ; ſicut Iſaias dicit: *Adorantes vana & falſa , miſericordiam tuam dereliquerunt* . Arguuntur itaque illi , qui idolorum turpiſſimo amore flagrabant , & ſub increpatione pronunciandum eſt ; ac ſi diceret : Quare *vanitatem diligitis* , qua peritis ? Diligere enim debemus proficua , non noxia : quia potius execrare convenit , per quæ nos pœna perpetuæ damnationis affligit . *Quæritis mendacium* , quod utique non appetere , ſed refugere deberetis. Iſtud autem *mendacium* idola ſignificat , quæ tale nomen merito ſuſceperunt , quia contra dignitatem veritatis erecta ſunt.

Idololatræ graves corde vocantur.

Luc. 12. 47.

Quid proprie vanum dicatur?

Iſai. 2. 8. 9.

Cur mendacium vocetur idola.

a Edit. *Cum invocarem exaudivit me Deus juſtitiæ meæ.*

℣. 3. *Scitote quoniam* a *magnificavit Dominus ſanctum ſuum, Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum*. Permanet in increpatione ſalutari, ut ad veræ religionis affectum, corda dementium exploſa pravitate convertat: pronuntians illis veritatis arcanum, ut Incarnationem ſanctam venerabiliter ſuſcipere non recuſent. *Sanctum ſuum*, dicit Dominum Chriſtum; ſicut & alibi de ſeipſa veritas profitetur: *Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum*. Adjecit: *Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum*. Merito ſe exaudiri confidebat, quoniam Dominum ſanctum magnificandum populis prædicabat. *Cum clamavero*, dicit, ideſt, cum bonis operibus divinitati ſupplicavero. Ipſe enim clamor eſt, qui tacitus ad Deum pervenit, & exaudiri facit eos, qui bonis operibus conſtanter inſiſtunt.

Pſal. 85. 2.

Boni actus clamorem ſuum habent.

℣. 4. *Iraſcimini, & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini*. Hoc bene trahitur ad Judæos, ut ſi eos iraſci contigerit, ſaltem ſe ab illicitis auſibus abſtinerent; quod tamen & generaliter competenter accipimus. Venialis eſt enim ira, quæ ad effectum indignationis ſuæ non pervenit; ſicut ſcriptum eſt: *Melior eſt qui vincit iram, quam qui capit civitatem*. Et ideo præceptum curationis adhibetur, ut, ſi jam iraſcimur, non inconſulta temeritate peccemus. Motum ſiquidem animi fervidum propter humanam fragilitatem in poteſtate habere non poſſumus: ſuffragante tamen Dei gratia, ratione diſciplinabili continemus. Et ideo beatus Propheta, quod eſt quidem conſuetudinis permiſit, quod vero culpæ prohibuit. Nam ſi iraſcamur, nec Domini conſideratione refrænemur, ſed a voto noſtro impediamur aliquo neceſſitatis objectu: tunc utique conſtat nos facti crimen portare, etiamſi non poſſimus, quæ volebamus efficere. Sive, ut quibuſdam placet, præteritis peccatis iraſci debemus, ut præſentem nequitiam poſſimus effugere; delicta enim recentia declinare non poſſumus, niſi vetuſta laudabili execratione damnemus. Quid eſt enim aliud pœnitere, niſi iraſci ſibi, ut horreat quod fecit, & cruciatus a ſe exigat, ne judex potius iratus affligat? Addidit: *Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini*. Oſtendens Dominum ſecretas hominum cogitationes agnoſcere; ait enim: *Quæ dicitis in corde*, utique quod non putatis audiri; & ideo creditis occultum, quia non eſt verbi affatione vulgatum. Sequitur: *In cubilibus veſtris compugnimini*. Ferarum domicilium proprie cubile dicitur, a cubando. Ferocium ergo cogitationes apte dicit cubilia, quamvis hoc interdum & in bono abuſive legatur aſſumptum; ut eſt illud de ſanctis: *Lætabuntur in cubilibus ſuis*. *Compungimini*, ſignificat pœnitentiam agite; nam compunctione quadam animarum fit optata converſio: ac ſi diceret, deſerite pravas cogitationes veſtras, antequam ſcelera perpetretis. Sequitur quoque diapſalmatis ſilentium: ubi merito diviſionem poſuimus: quoniam res altera cognoſcitur inchoari. Depoſito enim veteri homine, nos ipſi nos in novum ſacrificium ſalutariter jubemur offerre.

Quæ ſit venialis ira.

Prov. 16. 32.

Quid ſit pœnitere.

Unde cubile dicatur.

Pſal. 149. 5.

℣. 5. *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ, & ſperate in Domino*. Quoniam ſuperius clementiſſima mater admonuit ab antiquis ſuperſtitionibus diſcedendum: in ſecunda poſitione docet, ut renati homines non victimis pecorum ſtudeant, ſed ſeipſos Deo ſacrificium conentur offerre: quia non eſt tale Domino jumentorum victimam dare, quale hominum devotum pectus offerre. Nam ſi ipſe pro nobis immolatus eſt Chriſtus; quanto magis convenit in ſacrificium ei noſmetipſos offerre, ut poſſimus Regis noſtri imitatione gaudere. Dixit enim: *Sacrificate*; & ne intelligeres pecudes, ſubjunxit: *Sacrificium juſtitiæ*, ideſt, recte vivite, & corda veſtra divinitati munda ſemper offerte. Addidit quoque: *Et ſperate in Domino*, ut vitam bonam ſpes felicior ſubſequatur. Non enim hic plene recipere poſſumus, etiamſi bonos actus divinis conſpectibus offeramus: ſed *ſperare* docemur *in Domino*, ut in futuro promiſſa ſalutaria conſequamur. Sed ſpes iſta non decipit, voluntas talis non pervenit ad reatum; ſicut dicit Apoſtolus: *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*.

Noſmetipſos Deo ſacrificare debemus.

Rom. 5. 5.

℣. 6. *Multi dicunt quis oſtendit nobis bona? Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*. Certamine quodam facto partium, corda fidelium ſalutariter conſtruuntur. *Dicunt* enim *multi* adhuc carnaliter ſapientes, quod nec pauci dicere debuiſſent: *Quis oſtendit nobis bona?* Illa ſcilicet quæ prædicat ſemper Eccleſia, reſurrectionem eſſe venturam, in qua juſti omnes æterna præmia conſequentur. Hoc imputative legendum eſt; quaſi dicant: promittitur nobis, quod penitus non videmus: deſideramus, quæ hic conſequi non valemus. Iſtis reſpondendo indicatur beneficium, quod etiam in præſenti ſæculo poſſidemus. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*. Quia ſicut nummus Imperatoris portat imaginem: ita & fidelibus ſigna cœleſtis Principis imprimuntur: hoc munimine diabolus multiformis expellitur, & fraudulenta machinatione non prævalet ſuperare tentatum, quem habuit primi hominis ſuaſione captivum. Crux eſt enim humilium invicta tuitio, ſuperborum dejectio, victoria Chriſti, perditio diaboli, infernorum deſtructio, cœleſtium confirmatio, mors infidelium, vita juſtorum. De quo loco Joannes Conſtantinopolitanæ civitatis Antiſtes, quaſi multifarias definitionum ſtellas in crucis declamatione lampavit, dicens: Crux eſt Chriſtianorum ſpes. Crux Romanorum victoria, crux mortuorum reſurrectio, crux cœcorum dux, crux converſorum via, crux claudorum baculus, crux pauperum conſolatio, &c. quæ ab eo in hunc modum divina aſpiratione profuſa ſunt. Ecce vera munera, ecce dona præſentia, quibus maledicorum linguæ damnatis faucibus obſtruuntur. Hæc figura dicitur Græce Peuſis, Latine autem Percunctatio, ubi & interrogatio fit, & reſponſio parata ſubſequitur. Adjecit: *Lumen vultus tui Domine*. In crucis enim impreſſione, *lumen* eſt *vultus* Dei: quia ſemper in eis noſcitur radiare, qui ſe non aliqua eligunt pravitate polluere, ſicut dicit Apoſtolus: *Nolite contriſtare Spiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis*. Quid enim efficiat iſta crux, in alio loco Apoſtolus pulchra brevitate complexus eſt, dicens: *Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt; his autem qui ſalvi ſiunt, virtus Dei eſt*. Quapropter voces ſacrilegas reſpuamus. Magna & competentia ſunt dona Domini contra principem tenebrarum, lumen nobis adeſſe Dominicum.

Crucis Chriſti commendatio.

Serm. in venerab. & vivific. crucem. tom. 6.

Quid ſit Peuſis.

In crucis impreſſione lumen eſt vultus Dei.

Epheſ. 4. 30.

1. Cor. 1. 18.

a MSS. Aud. Bec. Fiſc. & Edit. *quoniam mirificavit*.

*MSS. A. B. F *in tempore.*

Qua lætitia Chriſtiani fruantur.

℣. 7. *Dediſti lætitiam in corde meo: * a tempore frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt.* Adhuc beneficia numerat quæ poſſident Chriſtiani. Non enim iſtam lætitiam dicit, quam cachinno vocis exprimimus: ſed lætitiam rectæ fidei, quam bonæ conſcientiæ præſtare Dominus conſuevit. Tunc enim veraciter lætamur, quando & recte credimus, & adjutorio Domini, probabili nos converſatione tractamus. Brevis ſermo, ſed perfecta complexio. Quid enim amplius a dubitantibus quæritur, quam quod & ſigno crucis Regi noſtro militare cognoſcimur, & de perfecta fide Domino præſtante gaudemus? Sequitur: *A tempore frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt.* Redit ad eos, qui rebus carnalibus probantur intenti. Nec vacat, quod his tribus, ideſt, *frumenti, vini, & olei*, additum eſt, *ſui*. Eſt enim & Domini *Panis vivus; qui de cælo deſcendit.* Eſt & vinum: *Poculum tuum inebrians quam præclarum eſt.* Eſt & oleum: *Impinguaſti in oleo caput meum.* Ergo iſta Dei non habent peccatores: ſed ſua, ideſt, terrena, unde corpus vivat, non anima perfruatur. *Frumentum* enim dictum a frumine, ideſt, a ſumma parte gulæ; Antiqui enim caput gulæ frumen vocabant. *Multiplicati ſunt* enim peſſimis actibus, ideſt, mundana * voluntate completi. Hoc eſt enim quod in præfatione diximus, in uno ſermone plerumque cauſas profundiſſimas indicari, ut eſt hic poſitum, *ſui*.

Joan. 6. 42.

Pſal. 22. 5.

Unde frumentum dicatur.

* Ed. *voluptate.*

℣. 8. *In pace in idipſum dormiam & requieſcam. Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Contra humanos tumultus, & felicitates caducas, quas mundus æſtimabat eſſe præcipuas, pulcherrime pacem cordis objecit, quam habere non poſſunt, qui ſæcularibus actibus implicantur. *Pax* enim iſta habet tranquilliſſimam vitam, quæ cum ſua mente non litigat: ſed in Domini beneficiis perſeverans amœna tranquillitate perfruitur. De ipſa dicit Dominus in Evangelio: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Sed ne pacem iſtam temporalem putares, addidit: *In idipſum dormiam, & requieſcam. In idipſum* quippe dicitur, quod nulla rerum viciſſitudine commutatur: ſed ipſum in ſe permanens incommutabili perennitate conſiſtit. *Dormiam*, finem vitæ vult intelligi. *Requieſcam*, futuram beatitudinem indicare monſtratur, quando jam requies dabitur ſanctis, & glorioſa pauſatio. Sequitur cauſa quare requieſcat: *Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Singularis itaque ſpes eſt Eccleſiæ in membris ſuis, quia ſola recipiat regnum Dei, quod Babyloniæ populus non poteſt adipiſci. Et cum dicit: *Conſtituiſti me*, ſignificat dignam deliberatamque ſententiam, quam hic habemus in ſpe, ibi autem poſſidetur in re. Sed tunc revera illud munus quietis merebimur, ſi hoc fieri Domini juvamine confidamus.

Sæcularibus actibus implicati pacem non habent.

Joan. 14. 27.

Quid in idipſum dicatur.

Spes Eccleſiæ in membris ſuis.

Concluſio Pſalmi.

DEcurſo igitur maternæ prædicationis eloquio, conſideremus cantici hujus principia, media, & finem, & intentionem tanti myſterii reverendiſſimis indagationibus invenimus. Sic enim pſalmi virtus agnoſcitur, ſi circumſtantia dictionis tali ordine perquiſita tractetur. Primo verſu exaudiri ſe pro membris ſuis ſancta exoravit Eccleſia; & ut ejus audiretur oratio, humanum genus admonuit, ut ab idolorum veneratione diſcederet: ſciens ſe habere Dominum Salvatorem, cui hæc veraciter cultura debeatur. Deinde populum, quemadmodum ſacrificare debuiſſet, inſtruxit: quid etiam blaſphemis reſponderetur admonuit. Poſt, ſingularem beatitudinem dixit, quam ſanctis ſuis Dominus compromiſit. Sic totius Chriſtianæ diſciplinæ inſtitutio ſancta completa eſt; ut & quid agerent homines, & quid ſperare debuiſſent, evidenter agnoſcerent. Admonet etiam numerus iſte quaternarius ut eum mundo prædicatum virtute Evangelica ſentiamus. Congruum ſiquidem fuit, ut cunctus terrarum ambitus, in quatuor cardinibus conſtitutus, Salutari Domino credere moneretur; quatenus de diverſis Gentibus advocata, una fieret totius orbis Eccleſia. Nam & quatuor temporibus annus ipſe diſtinguitur: quatuor ventis cardinalibus totius orbis inane perflatur: quatuor etiam virtutibus animi dignitas comparatur, ideſt, prudentia, juſtitia, fortitudine, & temperantia. Quem calculum Pythagorici tanta laude proſecuti ſunt, ut eum ſacrum eſſe faterentur.

Quaternarii numeri commendatio.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quintum.

In finem pro ea quæ hereditatem conſequitur pſalmus David.

QUare ponatur *In finem*, ſuperiore pſalmo nuper dictum eſt. *Pro ea* vero *quæ hereditatem conſequitur*, Eccleſiam ſignificat, cujus perſona in hoc pſalmo introducitur ad loquendum. Hæc bona Domini Salvatoris adit ac poſſidet. Hereditatem vero * ideo conſequi dicitur: quia Chriſto reſurgente ad eam bona ſpiritualia pervenerunt; ideſt, fidei inſuperabile fundamentum, ſpei certiſſimum præmium, ſuave vinculum charitatis, &c. quarum rerum nunc tenet imagines, & in futuro eſt perenniter poſſeſſura virtutes. De qua hereditate in Evangelio dicitur: *Beati mites, quia ipſi hereditate poſſidebunt terram.* Rurſum Eccleſia Domini vocatur hereditas, ſicut in ſecundo pſalmo dictum eſt: *Pete a me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Quæ merito ipſius hereditas dicitur, cujus pretioſo ſanguine comparata monſtratur. Quod non putes eſſe contrarium: quia licet in ſcripturis divinis diverſa eſſe videantur; in unam tamen intelligentiæ concordiam veritatemque conveniunt. Pſalmum vero & ipſi David, ſicut ſuperius expoſuimus, referre debemus ad Dominum Chriſtum.

Eccleſia bona Domini adit & poſſidet.

*MSS. *Deo*

Matth. 5. 4.

Pſal. 2. 8.

Eccleſia, Domini hereditas.

Diviſio Pſalmi.

TOtus hic pſalmus a perſona Catholicæ profertur Eccleſiæ, quæ prima ſectione orationem ſuam poſcit audiri: hæreticos & ſchiſmaticos prædicans a Domini muneribus excludendos. Secunda ſectione per intellectum divinarum ſcripturarum recto tramite dirigi ſe ad illam felicem patriam divino munere deprecatur: perfidos inde aſſerens fieri funditus alienos. Ad poſtremum commemorans præmia beatorum, ut una prædicatione & malos prædicta pœna converteret, & juſtos promiſſa præmia concitarent.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. V*Erba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum.* Per figuram Mythopœiam, quam in quarto pſalmo jam diximus, aptiſſime hæc verba dantur Eccleſiæ; ut amata Dominum expectet, accerſita feſtinet; quatenus ſæculi hujus nequitias eodem juvante pertranſiens, Sponſo ſuo immaculata, & ſine ruga ſemper adhæreat. Ubi prima fronte per partes trinæ orationis, virtus Trinitatis exponitur, qualem habere ſanctam decet Eccleſiam. Dicendo enim: *Verba mea auribus percipe Domine:* oris ſignificat pſalmodiam. Sequitur: *Intellige clamorem meum:* ut affectum cordis aperiret; ſicut & Apoſtolus ait: *Miſit Deus ſpiritum Filii ſui in corda noſtra, in quo clamamus, Abba, Pater.* Aures autem divinitatis ad ſimilitudinem corporalem dicuntur, per quas aere verberato hominibus intrat auditus. Auris enim ab auditu dicta eſt. Et conſidera quoniam clamorem ſuum petivit intelligi. Vox enim iſta non erat labiorum crepitus, ſed cordis * affatus, qui non auribus audiri, ſed mentis lumine conſuevit intelligi.

Ad Galat. 4. 6.

Auris unde dicatur.

**Ed. affectus*

℣. 2. *Intende voci orationis meæ rex meus, & Deus meus: quoniam ad te orabo Domine.* Supra dixit: *Intellige clamorem meum:* modo dicit: *Intende voci orationis meæ;* ut declararet orationem hanc eſſe perfectam, quam affectus mentis inflammat. Quapropter diſcutiendum eſt, quare mutatis verbis, ſenſus noſtros immiſceat? *Intende*, dicit, *voci*, quæ ſolet audiri: Propterea quia Deus non partibus membrorum ſenſus iſtos diſcernit: ſed una virtute cuncta peragit. Ille enim quæ a nobis videntur, audit: & quæ a nobis audiuntur, videt: & quæ a nobis cogitantur, intro inſpicit; nec eſt quicquam, quod ejus lumini ſe poſſit abſcondere. Hoc ſchema dicitur Metabole; ideſt, iteratio unius rei ſub varietate verborum: trina enim repetitione unum idemque ſignificat. Dixit enim: *Verba mea auribus percipe Domine*; deinde: *intellige clamorem meum*; tertio: *Intende voci orationis meæ:* quod totum ad unam reſpicit petitionem; ac ſi diceret: Exaudi orationem meam. Sequitur: *Rex meus, & Deus meus: quoniam ad te orabo Domine.* Merito ad inquirendum aliquos permovere ſolet, cur in medio verſiculo beata Eccleſia tertio cœleſtem nominaverit principatum? Dicit enim: *Rex meus, & Deus meus*, adjiciens: *Quoniam ad te orabo Domine*: Sed his tribus perſonis non dixit intendite, ſed *intende*: quoniam Eccleſia Catholica unum Deum, ſanctam prædicat Trinitatem; non ut Sabellius confuſe, ſed diſtincte atque perfecte. Pater enim Deus, Filius Deus, Spiritus ſanctus Deus; & tamen Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus non tres dii, ſed unus eſt Deus. Nihil autem ibi amplius minuſve eſt: niſi in Arriana pravitate, quæ ſe tot ſæculis adhuc non cognoſcit errare. Intuere etiam ipſorum vocabulorum mirabilem diſpenſationem. Prius ponit *Regem*: quo nomine ſcripturæ divinæ frequenter appellant Dominum Chriſtum: hunc enim ordinem in Evangelio ipſe teſtatur, cum dicit: *Per me itur ad Patrem:* Deinde dicit Patrem Deum: tertio Dominum Spiritum ſanctum. Ubi licet nomina propter perſonas exprimendas videantur eſſe diſcreta; unus tamen perfecte creditur, ac dicitur Deus, ſicut legitur: *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus unus eſt.* Quapropter figatur animis ſalutaris iſta ſententia: diſtinctio in perſonis, unitas bene credatur in natura.

Deus una virtute non ſenſibus omnia peragit.

Quid ſit Metabole.

Fides quam habet Eccleſia de Trinitate elucidatur.

Joan. 14. 6.

Deuter. 6. 4.

℣. 3. *Mane exaudies vocem meam: Mane aſtabo tibi & videbo. Aſtabo*, utriſque partibus conſtat eſſe jungendum, ut perfecta poſſit ſententia reperiri. Quapropter *mane* deprecatur, qui in lucida degere converſatione dignoſcitur: Tunc enim *mane* dicimus, quando diſcuſſis tenebris, clari luminis adventus infulſerit. Eccleſia enim, quæ ſe cognoſcit habuiſſe tenebras peccatorum, & de nocte mundi iſtius congregatam: tunc ſe exaudiri merito credit, cum in lucem cœleſtis converſationis eruperit. Repetit quoque, *Mane*, quia neceſſario mentem lucidam beneficio Domini aſtare ſuis ſemper orationibus ſentiebat. Et intuere quare *Mane* dictum eſt; ſcilicet cum in ipſo exordio bonorum actuum veritatem cœperit mens clarificata cognoſcere: ne putares poſt peccata moram fieri, qua potuiſſet audiri, ſicut Ezechiel Propheta dicit: *Impius quacumque die ſe averterit ab impietate ſua, omnes impietates ejus non erunt in memoria. Aſtare*, eſt enim præſentem ſemper aſſiſtere. Per hoc autem verbum religioſæ devotionis continuitas indicatur. Ille ſiquidem bene dicitur Deo *aſtare*, qui dignus poteſt ejus conſpectibus apparere; ſicut Elias de ſe dixit: *Vivit Dominus, in cujus conſpectu aſto.* Supra dixit, *exaudies*: hic additur; *Et videbo:* quoniam in illa reſurrectione ipſum conſpiciet, cui hic ſanctis orationibus ſupplicavit.

Quis mane deprecatur.

Ezech. 18. 21. 22.

Quis dicatur Deo aſtare.

3. Reg. 17. 1.

℣. 4. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Non habitabit juxta te malignus: neque permanebunt injuſti ante oculos tuos.*

℣. 5. *Odiſti omnes qui operantur iniquitatem: perdes * eos, qui loquuntur mendacium.*

**MSS. A. B. F. omnes.*

℣. 6. *Virum ſanguinum, & doloſum abominatur Dominus.* In primo pſalmo diximus Ennœmaticæ definitionis hanc eſſe virtutem, ut negando quod non eſt, hoc quod intendit, declarare videatur. Et iterum dicendo quod eſt, id quod proponit, evidenter poſſit oſtendi. Quod in his tribus verſibus utrumque probatur effectum: Dicit enim: Tu es Deus, qui iniquitatem nolle cognoſceris. Quid enim aliud poteſt Deus velle, niſi quod probatur ipſe præcipere? Sicut Iſaias ait: *Ego ſum Dominus, qui loquor juſtitiam & annuntio recta.* Sequitur: *Non habitabit juxta te malignus.* Hic peccatores a regno Dei ſignificat excludendos, qui nulla converſione mutati ſunt. Nam licet eum carnaliter tantum videant, quos reatus involuit, ſicut ſcriptum eſt: *Videbunt in quem compunxerunt:* juxta ipſum tamen habitare nequeunt, qui gehennæ cruciatione damnandi ſunt. Addidit: *Neque permanebunt.* Oſtendit eos in judicio Domini generaliter eſſe venturos: ſed ante oculos Domini merito permanere non dicuntur, qui in perpetua tormenta mittendi ſunt. Nihil eſt enim, quod Deus non videat: dum ubique præſens & totus eſſe noſcatur. Sed illi recte coram ipſo eſſe minime dicuntur, qui ab ejus gratia, donoque privandi ſunt. Hactenus indicatus eſt Dominus, cum dicitur id quod non eſt: nunc aliis tribus modis oſtenditur affirmando quod eſt. Dicit enim: *Odiſti omnes qui operantur iniquitatem*; non dixit qui operati ſunt: quia illi tantum in judicio damnabuntur, qui uſque ad finem vitæ ſuæ crimine ſe nefando commaculant. Sed inter ſpeciales enumerationes crimi-

Definitionis Ennœmaticæ virtus.

Iſai. 45. 19.

Peccatores a regno Dei excludendi.

Zach. 12. 10.

Cur damnati ante oculos Domini non permanebunt.

Qui in judicio damnabuntur.

num, congrue nomen generale poſitum eſt; id eſt, operatores iniquitatum; ut ibi intelligas quicquid a divinis mandatis conſtat alienum. Adjecit: *Perdes eos, qui loquuntur mendacium*. Videntur iſtæ ſententiæ nonnullam recipere quæſtionem; ut iniquitatem operantes odiſſe tantum Dominum dicat: mendacium vero loquentes perire confirmet? dum ſi litteram intendas, gravius videatur eſſe agere iniquitatem, quam loqui mendacium. Sed hic ſignificat hæreticos, qui loquentes mendacium, ſequacium animas perdiderunt. Quid enim poteſt eſſe gravius, quam ibi errare, ubi & alterum poſſit extinguere? Ad poſtremum dicit: *Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus*. *Vir* quidem *ſanguinum* eſt, qui humano cruore polluitur, ſed & ille qui decipit vivum. Addidit, *Et doloſum*. Multa enim perperam fiunt, quæ propria voluntate non agimus. *Doloſus* autem illos ſignificat, qui ſcientes malum, alienum operari nituntur exitium. Dum dicit: *Abominabitur*, ſignificat omnes, quos ſuperius dixit a regno Domini reddendos extraneos; illi enim abominandi ſunt, qui ejus præmia conſequi non merentur. Completæ ſunt ab utraque parte Ennœmaticæ definitiones, quæ ſententiæ in magnam utilitatem hominum videntur expreſſæ; ut breviter intelligerent peccatores, quos Dominus execratur & abjicit.

Hæretici loquuntur mendacium.

Quis dicatur vir ſanguinum.

Quis doloſus.

℣. 7. *Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ. Introibo in domum tuam*. Quoniam malos dixerat abominandos, conſequens erat, ut ſe per divinam gratiam in domo Domini teſtaretur admitti. Nam cum ipſa Eccleſia hic domus ſit Domini: tamen poteſt per unumquemque beatum dicere, qui ejus membra ſunt, Jeruſalem futuram ſe nihilominus intraturam. Sic enim dicimus & patriam, & civitatem; & tamen his rebus verba damus, quæ ad cives earum novimus pertinere. Sed quia illa futura Jeruſalem lapidibus vivis ſanctorum creditur multitudine conſtruenda, apte dixit: *Introibo in domum tuam*: quaſi in illius fabricæ perfecta ædificatione concludar.

℣. 8. *Adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo*. Conſiderandum eſt, quod non dixit: in templo: ſed *ad templum*; quia nec ſyllabas ipſas a Sacramentis vacare prædictum eſt. *Templum ſanctum*, corpus eſt Domini Salvatoris, quod jure adorat Eccleſia, per quod meruit eſſe reverenda; ſic enim ipſe de ſuo corpore dixit: *Deſtruite templum hoc, & in triduo ædificabo illud*. Sequitur: *In timore tuo*. Ut cordis compunctionem declararet, timoris intulit mentionem: quia tunc fides ſolida eſt, quando amori caſto formido divinitatis adhibetur.

Templum ſanctum eſt corpus Domini.

Joan. 2. 19.

Quid ſit fides ſolida.

℣. 9 *Deduc me Domine in juſtitia tua: propter inimicos meos dirige in conſpectu tuo viam meam*. Poſtquam orationem ſuam dixit matutinis temporibus audiendam, peccatorum quoque commemorans exitiabilem repulſam; hinc ſecundam ingreditur ſectionem: poſtulans Dominum, ut jam ad æterna gaudia deducatur, quia hic diverſis fatigabatur anguſtiis. Ait enim: *In tua Juſtitia*; ideſt, dum confitentibus parcis, ſeque pœnitendo damnantes, æquiſſima potentia tuæ pietatis abſolvis. Nam qui abjicit rebelles, juſtum eſt, ut velit recipere ſupplicantes. *Propter inimicos meos*; ideſt, propter hæreticos & Paganos. Unus enim pravo dogmati contrarius, alter non credendo ſemper adverſus eſt. Propter quos in Domini juſtitia ſe petit eſſe dirigendam: quia prædicationibus ejus non credit adverſitas. *Dirige in conſpectu tuo viam meam*; ideſt, vitam meam perduc ad tuæ ſerenitatis aſpectum: Non enim noſtra facultate ad eum pervenire poſſumus, qui tortuoſis ſemper ſemitis ambulamus.

Damnantibus ſe parcit Dominus.

℣. 10. *Quoniam non eſt in ore eorum veritas, cor eorum vanum eſt*. Cum ſuperius petierit ad aſpectum Domini, per ejus juſtitiam ſe deduci, ut partem illam beatorum ejus munere poſſit adipiſci: nunc humanas cognoſcitur increpare fallacias, ut oſtendat obſtinationes pertinacium hæreticorum non poſſe ad talia præmia pervenire, quæ ſuis fidelibus Dominus præparavit. Recte enim dicitur: *In ore ipſorum non eſſe veritatem*, quorum cor vanitas poſſidebat. Lingua enim ſequitur mentis arbitrium, imperioque cordis ejus mobilitas naturali ordine famulatur.

Lingua ſequitur mentis arbitrium.

℣. 11. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant*. Per figuram Parabolen nimis competens facta probatur alluſio. *Sepulchrum* enim mortui, *guttur* eſt mentientis, quando exitiabilem ſibi vanitatem in faucibus revolvit, quæ malum mortis infligit. Bene autem addidit, *patens*: quod ſi clauſum eſſet, minus fœteret. Intende quod dixit: *Linguis ſuis doloſe agebant*. Frequenter enim dolos tantum loquuntur, & habere non probantur effectum; ſed hic ut graviora peccata monſtraret, addidit, *Agebant*, ut malitia non ſolum in linguis, ſed etiam in actu execrabili eſſe probaretur.

Sepulchrum mortui, guttur eſt mentientis.

℣. 12. *Judica illos Deus. Decidant a cogitationibus ſuis*. Prophetiæ mos eſt futura prædicere. Non enim maledictionis voto talia optavit Eccleſia, cum ipſi probetur addi, quicquid bonorum numero videtur acquiri. Sed neceſſe erat de pertinacibus & præſcitis dicere, quos noverat Dominum poſſe damnare. *Decidant a cogitationibus ſuis*, cum ſe non viderint adipiſci, quod credebant poſſe promereri: Decidere enim proprie dicitur, qui ſpei ſuæ amiſſione fraudatur.

Nihil maledictionis voto optat Eccleſia.

Quid ſit decidere.

℣. 13. *Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam exacerbaverunt te Domine*. Per hanc ſententiam diſcimus, quod tantum unuſquiſque a divinitate repellitur, quantum ejus peccata cumulantur. Quantitas enim delicti, menſura repudii eſt: dum tantum ab illo reus longior redditur, quantum numeroſo crimine dilatatur. *Expelle*, propter cogitationes præſumptas, dicitur: quia jam temeraria voluntate decepti, videbantur ſibi bonis omnibus intromiſſi. Expulſos enim illos dicimus, qui de loco aliquo interiore jactantur. *Exacerbaverunt* enim ægroti mali medicum bonum, qui remedia ſalutis ſuæ inſenſibili duritia reſpuerunt.

Tanto longius quis a Deo repellitur, quanto majora ſunt peccata.

Quis expulſus dicitur.

℣. 14. *Et lætentur omnes qui ſperant in te: in æternum exultabunt*. Poſtquam impiorum debitas retributiones aſſeruit: nunc Eccleſia redit ad ſanctos, quorum congregatione beata dignoſcitur: ne ſileret bonorum præmia quæ noverat eſſe ventura. Conſidera quod ea, quæ in capite verſus ſupplicans petit, ſequenti parte eadem promittit: ne putaretur ambiguum, quod certiſſime ſperabatur eſſe venturum. Et ne crederetur temporalis eſſe lætitia, dictum eſt; *In æternum*: ubi gaudii nullus eſt finis; dum continue percepta præmia poſſidentur. Intuere quod *In æternum exultare* dicit ſperantes in Domino: quoniam in iſta temporalitate gaudere videntur & impii; in futuro autem ſola exultabit ſemper Eccleſia.

Eccleſia ſanctorum congregatione beata.

Sancti in æternum exultabunt.

℣. 15. *Inhabitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum*. De ſuperiori verſu pendet iſta ſententia, quæ tangi quidem poteſt, ſed ad liquidum non valet explana-

ri. Nam ſi quæras, quæ ſit iſta pollicitatio, quam ſuperius dixit: *In æternum exultabunt?* audi dictum breviter: *Et inhabitabis in eis*. O magna & ineffabilis largitas donatoris! Quid ſimile poteſt dari, quod ibi cognoſcitur rerum Dominus ipſe concedi? Nam quilibet munificus donat illa quæ poſſidet: Deus autem, qui eſt ineffabile bonum ſe largitur in præmio. Et quid tam poteſt eſſe ſimile, quam cum nos bonorum omnium cœperit auctor implere? *Gloriabuntur*, dixit: quia effectu perfruuntur optato. *In te:* quia tu es promiſſa illis hereditas; & ideo *in æternum exultabunt:* quia de æterno Domino *gloriabuntur*. *Omnes qui diligunt nomen tuum*. Significat in illa patria felici, omnes quidem Domini participatione gloriari; quamvis ineffabili diſpenſatione pro meritorum qualitate unicuique ſe videatur majeſtas ſancta concedere.

Sancti inæqualiter a Deo fruuntur.

Quoniam tu Domine benedices juſtum. Magnitudine præmii & gaudiorum immenſitate præmiſſa; quare tanto bono indebite repleatur humanitas, breviter docemur: ne quis aſcribat meritis ſuis, quod tributum benedictione conſtat auctoris.

Domine ut ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. Conſideremus quam ſuavi ac decoro fine præſens pſalmus concluſus eſt: uno verbo indicans beneficia Domini, quæ nullis poſſunt voluminibus explicari. Bona ſiquidem voluntas Creatoris, quæ nos ineffabilibus muneribus replet, dicta eſt *ſcutum*, quod revera nos protegit, & præmia decora concedit. Clypeus enim impoſitus capiti, corona eſt: aptatus cordi, defenſio. Hic eſt qui omnes fideles protegit: ipſe operit Eccleſiam toto orbe diffuſam: Ipſe quoque amplectitur & cælum, quo cælantur univerſa: munimen quod nullus ictus irrumpat: arma quæ nullum intret exitium; per quæ potius mors victa ſuccubuit, & ſalus hominis deſperata ſurrexit. *Bonæ voluntatis*. Quoniam vocatio Domini omne meritum præcedit, nec invenit dignum, ſed facit; ideo enim gratuita, alioquin juſta diceretur. Hæc eſt ergo bona voluntas, quæ nos vocat, & attrahit; nec quicquam proficuum valemus cogitare vel facere, niſi hoc accipiamus a bonitatis auctore, ſicut Apoſtolus dicit: *Non enim poſſumus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt*. Quieſcat ergo Pelagiana dementia: ne cum ſibi aliquid boni falſo applicare nititur, vero potius donatore fraudetur.

Voluntas Creatoris, ſcutum vocatur.

Vocatio Domini omne meritum præcedit.

1.Cor.2.4.

Concluſio Pſalmi.

QUam ſuavis oratio ſanctæ matris audita eſt, quæ nos & fide generat, & religioſa inſtitutione conformat. Ignaros docet, parvulos fovet, afflictos relevat, & illos ad propria ubera nutriendos colligit, quos ſui dogmatis eſſe cognoſcit. Supplicat enim ut rogare diſcamus: malos refugit, ut peſſimos execremur: confidit in Domino, ut & nos de ipſo præſumere debeamus. Sic tanquam veneranda mater, verba tradit parvulis ad loquendum; ut in nobis coaleſcens orationis affectus, & pſalmodiam præſtet humanis actibus conſolatricem, & congruentem divinis juſſionibus actionem. Loquamur ergo quod admonet: ſapiamus quod credit: amemus certe quod diligit; ut cum ejus animum ſequimur, tunc ipſius filii ſine dubitatione reddamur. Quintus autem numerus, in quo hic pſalmus noſcitur conſtitutus, tribuendus eſt Pentateucho, quod ſola Eccleſia Catholica vere intelligit, quæ promiſſam, atque expectatam plenitudinem legis accepit.

Quinarius numerus cui attribuatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sextum.

In finem in hymnis pro octava pſalmus David.

IN *finem* jam notum eſt. *Hymnus* eſt laus divinitatis, metri alicujus lege compoſita. *Pro octava* vero, ut quidam volunt, Domini ſignificatur adventus, quando finita ſæculi hebdomada, ad judicandum venerit mundum: unde & pſalmus ipſe cum tremore maximo fecit initium dicens: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me*. Nam & ſanctus Hilarius in prologo pſalmorum: & ſanctus Hieronymus in expoſitione libri Eccleſiaſtes: & ſanctus Ambroſius in expoſitione Lucæ Evangeliſtæ, ubi Dominus in monte transfiguratus eſt; & ſanctus Auguſtinus de ſermone Domini in monte, ubi de octo beatutidinibus diſputavit, de hac octava die, latius diligenterque locuti ſunt. Unde quod lectori placuerit, eligere ſuffragatur. Quocirca tales viros commemoraſſe ſufficiat: quando dicta eorum, ſi in unam ſeriem colligantur, vix poſſunt longiſſimo volumine comprehendi. De qua die Amos Propheta dicit: *Væ concupiſcentibus diem Domini; ut quid vobis diem Domini? Et ipſe eſt dies tenebræ & non lux*. Idem & Sophonias Propheta dicit: *Vox diei Domini dura & amara*. Unde nunc introductus pœnitens diſtributis partibus orationis vehementer exorat: ne in illo die judicii de propriis facinoribus arguatur. Quid enim ſalubrius, quidve providentius, niſi, ut qui in meritis ſuis non poterat habere ſpem pro perpetratis delictis, in hoc mundo poſitus, ubi pœnitentiæ locus eſt, divinam eligeret exorare pietatem?

Quid ſit Hymnus. Pro octava 2. Domini adventus ſignificatur. Circa medium. In Eccleſ. cap. 11. cap. 2. Lib. 1 cap. 9. Amos. 5. 18. Soph. 1. 14.

Verum iſtum diem a conditione mundi, alii dicunt poſt annorum ſex millia eſſe venturum; propterea quod ſeptimo die Dominus ab opere ſuo legitur in illa rerum conditione quieviſſe: mille annos per dies ſingulos computantes: quia legitur: *Ante conſpectum ejus mille anni, ſicut dies unus*. Alii putant poſt annorum ſeptem millia; ideſt, tranſacta iſtius ſæculi ſeptimana, octavo die illam æternam lucem poſſe declarari; ſicut & Domini noſtri reſurrectio habita fuiſſe cognoſcitur. Sed cum dicat ipſe Dominus in Evangelio, hunc diem, nec Filium noſſe, nimis importunum eſt illud ſtudioſe quærere, quod nobis utiliter divina providentia noluit revelare. Quapropter ad ſermonem tituli declarandum noſſe ſufficiat, poſt hujus ſæculi finem, illum diem eſſe venturum.

Opinio quorumdam circa diem judicii. Pſal. 89. 4. Matth. 24. 36. Marc. 13. 32.

Nunc ad intelligenda verba, quæ nobis ſunt donata, velociter feſtinemus. Nam ſi puro corde petimus, cur dubitemus exaudiri, cum ab ipſo, & ad ipſum veniamus inſtructi? Dona Domine in ſatisfactione noſtra tota nos charitate compungi, qui nobis ſalutarem ſupplicandi regulam præſtitiſti. Memento autem quod hic pœnitentium primus eſt pſalmus, ſequitur triceſimus primus, triceſimus ſeptimus, quinquageſimus, centeſimus primus, centeſimus viceſimus nonus, centeſimus quadrageſimus ſecundus. De quibus, ut datum fuerit, ſuo loco dicemus. Quos non credas incaſſum ad ſeptenarium numerum fuiſſe perductos: quando &

Cur ſeptem pſalmi pœnitentiales.

Multis modis peccata dimittuntur.

Majores noſtri ſeptem modis peccata nobis dimitti poſſe dixerunt: primo per baptiſmum: ſecundo per paſſionem martyrii: tertio per eleemoſynam: quarto per hoc quod remittimus peccata fratribus noſtris: quinto cum converterit quis peccatorem ab errore viæ ſuæ: ſexto per abundantiam charitatis: ſeptimo per pœnitentiam: addenda quoque eſt * communicatio corporis & ſanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti, cum tamen digne ſuſcipitur. Inveniuntur & alii fortaſſe modi remiſſionum; congruit enim ut numerum ſupplicationis noſtræ, indulgentia divina tranſcendat.

*M S. A.B. F. *perceptio*.

Diviſio Pſalmi.

QUatuor modis in hoc pſalmo vir confitens & religioſus exorat. In Exordio benevolum ſibi judicem faciens. Exordium eſt autem oratio auditoris animum idonee comparans ad reliquam dictionem; ideſt: a poteſtate judicis, quia ſolus eſt cujus conſtituta ſervat æternitas. Ab infirmitate ſua; quoniam quantum meretur luere, non prævalet ſuſtinere. A conſuetudine parcendi, quoniam non ſe vult a mortuis rogari, ſed a vivis hominibus confiteri. Secunda diviſione narrat ærumnas proprias, quibus afflictus, & contritus eſſe cognoſcitur. Narratio vero eſt ad cauſam probabilem faciendam rerum geſtarum clara & diligens expoſitio. Sequitur ſalutaris & nimis profutura correctio. Sequeſtrat enim ſe a malis, quod bono judici noverat eſſe gratiſſimum; ut ab illis mens redderetur aliena, quibus & ipſa juſtitia probabatur adverſa. Supereſt Concluſio, ubi jam definitive aliquid dicitur, poſtquam nihil amplius deſideretur. Conturbat enim, & repudiat omnes iniquos: quoniam cum ipſis habere nolebat ullatenus portionem. Sic per has partes proficuæ pœnitentiæ cauſa peragitur. Aptatur autem hæc Deo per humanam conſuetudinem translativis verbis: ut quaſi judex audiat: quaſi cognitor inſtruatur: quaſi neſcius, quæ ſunt facta cognoſcat. Quod genus ſchematis multis locis reperies in litteris ſacris. Totus autem hic pſalmus propter futuri judicii timorem noſcitur eſſe conſcriptus; quod utique rectæ mentis eſt imminentes metuere calamitates, & illud timere, quod meretur excipere. Nam ſi illud ante oculos habeamus, quod in Malachia Propheta legitur, ſemper ad vias rectas recurrimus, & nos proficuo timore corrigimur; ait enim: *Quis tolerabit diem introitus ejus, aut quis ſuſtinebit in aſpectu ejus? quia ipſe ingreditur ſicut ignis flaturæ, & ſicut ſquama lavantium, & ſedebit ad conflandum, & ad repurgandum argentum*. Similiter & Salomon in Eccleſiaſtico præmonens dicit: *Ante orationem præpara animam tuam*; & paulo poſt: *Memento iræ in die conſummationis, & tempus retributionis in converſatione faciei*.

Quid ſit Exordium. — *Quid ſit narratio.* — *Recordatio judicii extremi proficua.* — *Malac. 3. 2. 3.* — *Eccleſ. 18. 23. 24.*

Expoſitio Pſalmi.

Eloquentia divina variis diſciplinis atque artibus ditatur.

℣. 1. D*Omine ne in ira tua arguas me*. Primum noſſe debemus omnipotentiam Domini, eloquentiam ſuam ita variis diſciplinis atque artibus pleniſſime ditaſſe; ut & ipſa mirabiliter exquirentibus ornata reſplendeat, & ſemina diverſarum doctrinarum diligenter retractata concedat. Hinc eſt enim quod in ipſa reperiuntur, quæ magiſtri ſæcularium litterarum ad ſua poſt volumina tranſtulerunt. Nam inter alios ſtatus, quos oratores cauſis emergentibus indiderunt, conceſſivam deprecationem eſſe dixerunt; cum reus non id quod factum eſt defendit, ſed ut ignoſcatur expoſtulat. Qui ſtatus licet inermis apud terrena judicia videatur, humaniſque viribus deſtitutus: invicta tamen apud Deum munitione præcingitur; ut quem nulla prævalent argumenta defendere, ſola poſſit fidelis confeſſio vindicare. Hoc vere pœnitentibus datur, qui dum ſe cupiunt abſolvere, ipſi potius propria nituntur facta damnare. Sic & Iſaias monet: *Dic tu iniquitates tuas prius, ut juſtificeris*. Nunc conſiderandum eſt, quam ſit verborum iſtorum congrua ſalutariſque poſitio. Non enim ſupplicat Domino Patri, ſicut & aliis viſum eſt, ut non arguatur; ſed ne in judicii ſeveritate culpetur: quia hic multis argui ſalus eſt, ſicut in Apocalypſi Joannis legitur: *Ego quos amo redarguo, & caſtigo*. Nam ita & ipſi David contigit, cum eum prophetica correxit invectio. Arguit & Filius, ſicut in alio pſalmo legitur: *Arguam te, & ſtatuam illa ante faciem tuam*. Arguit etiam Spiritus ſanctus, ſicut ſcriptum eſt: *Cum venerit Spiritus Paraclitus, ipſe arguet mundum de peccato*. Dicite nunc perverſi, ubi eſt hic naturæ poteſtatiſque diſtantia, quando nec ipſa diſcrepant verba? Conticeſcat Arriana nequitia: ne qui volunt in ſancta Trinitate ſacrilegas diviſiones inferre, ipſi ſe a regno Domini probentur abſcindere.

Quid ſit conceſſiva deprecatio. — *Iſai. 43. 26.* — *A multis hic argui ſalus eſt.* — *Apoc. 3. 19.* — *Pſal. 49. 21.* — *Joan. 16. 8.* — *Non eſt in Trinitate naturæ poteſtatiſq. diſtantia.*

Neque in furore tuo corripias me. Ira & furor judicis contra reum damnationis effectus eſt; ideſt, motus animi concitatus ad pœnam provocans inferendam. Sed ira longa indignatio eſt: furor repentina mentis accenſio. Hæc autem allegorice translativis verbis edicta ſunt. Cæterum Dominus nec ira confunditur, nec furore turbatur: ſed in una eademque ſemper gloriæ ſuæ tranquillitate conſiſtit. Similiter & Moyſes dicit: *Sicut lætatus eſt Dominus ædificans vos, & creſcere faciens: ſic lætabitur affligens vos, atque ſubvertens*. Petit ergo, ut ante judicium non in judicio corripiatur: quia qui ibi arguitur, ſine dubitatione damnatur. Et mente condendum eſt, quod dies judicii pro timore magnitudinis ſuæ ira & furor vocatur; ſicut & in ſecundo pſalmo dictum eſt: *Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos*: de quo & alius Propheta dicit: *Dies illa, dies iræ, dies tribulationis & anguſtiæ*.

Quid ſit ira, quid furor. — *Dominus nec ira nec furore turbatur.* — *Deut. 28. 14.* — *Dies judicii ira & furor vocatur.* — *Pſal. 2. 3.* — *Sophon. 1. 15.*

℣. 2. *Miſerere mei Domine quoniam infirmus ſum*. Infirmitatis confeſſio cœleſtis Medici miſericordiam movet, a quo facile impetrantur remedia, cum oſtenduntur vulnera manifeſta. Non enim dixit: quoniam mereor, ſed quia juſtitiam tuam ſuſtinere non valeo. O clementia magna Creatoris, a judice percipimus, quid rei dicere debeamus! docemur pietatem petere ne nos juſtitia poſſit abſumere. Quis enim jam dubitet eum verba ſua audire poſſe: ſi tamen talis ſit precantis animus, qualem ipſe eſt jubere dignatus?

Infirmitatis confeſſio, Dei miſericordiam movet.

℣. 3. *Sana me Domine, quoniam conturbata ſunt omnia oſſa mea*. In deprecatione eadem perſeverat. Pio Medico dicitur, ægritudinem tabidam uſque ad interiora veniſſe: ne differret auxilium, cui imminere cognoſcebat exitium. *Oſſa* hic per allegoriam, fortitudinem mentis debemus advertere, quæ cum deficit, vigor omnis elabitur; ſicut & oſſibus quaſſatis corpus minime continetur.

Oſſa fortitudinem mentis ſignificant.

℣. 4. *Et anima mea turbata eſt valde: & tu Do-*

mine

mine uſquequo. Ne corpus intelligeres, quod oſſa nominavit: *animam* ſuam dixit *turbatam eſſe*. Bene autem, *valde*, additum eſt, ne clemens auditor pateretur diutius differendum, ſi nimis eum non cognoſceret fuiſſe turbatum. *Uſquequo* ſubaudiendum, differs, qui uſque ad finem preces ſupplicum non ſoles ullatenus oblivіſci? Supplicatio quippe iſta magnis commendatur anguſtiis; ut recepta ſanitas pretioſior poſſit agnoſci. Et intuere, quia juſtitiam Domini ſemper pœnitens iſte refugit, & conſuetudinem ejus benignitatis expoſcit.

Quid per Dei converſionem poſtulatur. ℣. 5. *Convertere, & eripe animam meam: ſalvum me fac propter miſericordiam tuam*. Cum Deo dicitur, *Convertere* vindictæ relaxatio poſtulatur; ut debitas ipſius juſtitia de nobis non exigat ultiones. Sive more noſtro dicitur Deo, *Convertere*, ſicut averſi ſolent rogari: qui aut reſpicere nolunt, aut ſubvenire contemnunt. *Eripe animam meam*, ab imminenti ſcilicet ſupplicio, quod debetur errantibus. Avertit enim a nobis debitas pœnas, cum eas relaxaverit benigna remiſſio. Congrue vero, *Convertere*, in pœnitentis prece ponitur; quod ſatisfacientibus *Zach. 1. 3.* Dominus pollicetur dicens: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*. *Salvum me fac propter* *Vera ſupplicatio.* *miſericordiam tuam*. Quam pulcherrime iſta ſupplicatio propriis, ac proficuis ſermonibus explicatur. *Salvum* ſe petit *fieri*, non ſecundum merita ſua, ſed propter divinam miſericordiam: in qua dum fixa ſpes ponitur, venia facilius impetratur.

℣. 6. *Quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* Movere poteſt, quare dicat, *In morte*, nullum eſſe memorem Dei: dum vicina poſſit amplius ira judicis contremiſci? Sed bene perfidos dicimus immemores Dei, de quibus & Iſaias ait: *Non enim qui in inferno ſunt laudabunt te: neque qui mortui ſunt benedicent te*. Nam cum dicit Apoſtolus: *In nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum*; hic de ſolis infidelibus ac pertinacibus debet accipi dictum, qui nullam fiduciam confeſſionis ſuæ habere promerentur. Merito ergo hic ſibi feſtinat dimitti: quia poſt lucis occaſum, non reſtat niſi ſola retributio meritorum. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Subaudiendum ad veniam; ſicut & Salomon de impiis dicit: *Quia dicent inter ſe, pœnitentiam habentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes, &c.* Nam & dives, qui Lazarum videbat in requie conſtitutum, mala ſua probatur eſſe confeſſus, ſed non eſt ad votum ſupplicationis auditus: quia in hoc mundo proprie confeſſio dicitur, ubi & venia reperitur. Et ut aliquam diviſionem in his verbis intelligi debeamus: *In morte* ſignificat tranſitum vitæ: *In inferno* vero cuſtodiam locorum, quam pro ſuis meritis animæ ſuſtinere noſcuntur. In utroque tamen negatur abſolute ſuſcipienda confeſſio. Hactenus dictum eſt de principiis: nunc de narratione videamus.

Perfidi immemores ſunt Dei. *Iſai. 38. 18.* *Philip. 2. 10.* *Confeſſio peccatorum inutilis poſt mortem.* *Sapient. 5. 3.* *Lucæ 16. 23.*

Quæ ſit vera pœnitudo. ℣. 7 *Laboravi in gemitu meo*. Benevolentia igitur in Exordio diligentiſſime comparata, venit ad narrationem actuum ſuorum, aſſerens pœnitentiam ſuam magnis cruciatibus fuiſſe completam: quia non tantum verbis otioſis, ſed afflictione probabili maxime venialis efficitur pœnitudo. *Gemitus* itaque & iſte dicitur, qui aut pondere nimio curvatis, aut vulnere ſauciatis evenerit. Sed ille quærendus eſt Chriſtianis, qui cordis compunctione peragitur, cum & malorum noſtrorum reminiſcimur, & futuræ pœne conſideratione terremur. *Gemitus* enim dictus eſt geminatus luctus. Quem merito fideles appetunt, quoniam lugentes conſolatur, pœnitentes emundat, diabolum fugat, Chriſto conciliat: amaritudo dulcis, lacrymæ felices, ſalutaris afflictio. De qua re beatus Joannes duobus libris ita diſſeruit, ut merito apud Græcos aurei oris nomen acceperit.

Quis gemitus a Chriſtianis quærendus. *Gemitus unde dicatur.*

Lavabo per ſingulas noctes lectum meum. Si hoc ad litteram velis accipere, merito quidem lectum, quem noctibus polluerat, lacrymis abluebat. Sed occurrit impoſſibilitas; ut tanta fuiſſet copia lacrymarum, quæ non ſolum faciem, ſed etiam *lectum laviſſe* diceretur. Quapropter melius *lectum*, delectationem corporis intelligamus: in qua velut in cubili noſtro * marcente voluptate remittimur; quam poteſt homo lacrymis, quamvis paucis lavare, ſi eum contingat cœleſti inſpiratione deflere. *Lectus* autem ab electis, ac mollibus herbis dictus eſt: ſupra quas antiquitus quieſcentium corpora remittebantur in ſomnum.

Quid per lectum debeat intelligi. ** MSS. A.B. F. inardeſcente.* *Unde lectus dicatur.*

Lacrymis ſtratum meum rigabo. *Rigare* uberius aliquid ſignificat, quam lavare. Sed videamus, cum ſuperius lectum dixiſſet, quare iterum repetere voluiſſet *ſtratum*? *Stratum* enim ſignificat cumulum peccatorum; quod ideo *lacrymis rigat*, ut eodem ſaluberrimo imbre reſoluto, homo in novam meſſem virtutis adoleſcat, fiatque ex peccatore juſtus, ex lugente lætus, ex ægroto ſaniſſimus. Nam ſi *ſtratum* collectionem veſtium velis advertere, ipſa impoſſibilitas occurrit, quæ de lecti lavatione ſurrexit. Sive hoc per figuram Hyperbolen poteſt accipi, per quam ſolent aliqua in magnitudinem exaggerationis extendi: ſicut de navigantibus in centeſimo ſexto pſalmo dicturus eſt: *Aſcendunt uſque ad cælos, & deſcendunt uſque ad abyſſos*. Et in quinquageſimo pſalmo: *Lavabis me, & ſuper nivem dealbabor*; cum nive nihil poſſit eſſe candidius. Et in Deuteronomio Moyſes Jeſu Nave præcepit: *Liber hic legis non recedat de manu tua: & meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut ſcias ingredi viam tuam*. Simili modo & alter pœnitens in centeſimo primo pſalmo dicturus eſt: *Cinerem ſicut panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam*, & his ſimilia.

Quid ſit Hyperbole. *Pſal. 106. 26.* *Pſal. 50. 9.* *Joſue 1. 8.* *Pſal. 101. 10.*

℣. 8. *Turbatus eſt præ ira oculus meus*. Cum ſuperius & gemuiſſe ſe aſſerat, & ploraſſe confirmet, ineptum eſt, ut ſubito indignatione propria putetur eſſe confuſus: ſed propter iram Domini, oculum cordis ſui profitetur eſſe turbatum. Quid enim formidoloſius quam illum iraſci, qui ſi non miſereatur extinguit? Oculus enim dictus eſt, quaſi ocior lux, quod cito intentata reſpiciat: ſive quod palpebris occulentibus probatur occultus.

Oculus unde dicatur.

Inveteravi inter omnes inimicos meos. *Inveteravi*, ideſt, in veteris hominis Adæ antiquitate permanſi, qui ad differentiam novi hominis, ideſt, Chriſti, vetuſtus merito nuncupatur. *Inter omnes inimicos meos*: ſive inter ſpiritus diabolicos: ſive inter noſtra peccata. Ipſa ſunt enim veraciter adverſa, quæ animas in tartarum deducunt, & adhuc feraliter blandiuntur. Completa eſt promiſſa Narratio: Eſt enim ſicut precipitur, brevis & lucida, idonea quoque ad iracundiam judicis temperandam. Nunc de ſaluberrima correctione dicendum eſt.

Quare Adam vetus homo dicatur. *Quæ vera ſint adverſa.*

℣. 9. *Diſcedite a me omnes qui operamini iniqui-*

tatem: *quoniam non exaudivit Dominus vocem fletus mei*. Enumeratis afflictionibus, emendationis ingreditur partem; ut qui malorum collegio peccaverat, fugatis a ſe talibus, mandatis Domini devotiſſimus appareret. Quod argumentum ab attributis perſonarum tractum, dicitur a victu. Eo quippe modo ſe probat ad plenam correctionem veniſſe, quo ſe voluit a malorum ſocietate dividere. Nam vide quid ſequitur.

Argumentum a victu dictum.

ỳ. 10. *Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam aſſumpſit*. Deprecatio eſt cum pietate frequens oratio, & ſola eſt quæ nimia decet, & importuna conciliat. *Aſſumpſit*, ſuſcepit vult intelligi, tanquam aliquid manibus acceptum. Et intuere magnum exultationis arcanum; ut orationem ſuam & auribus dicat auditam, & quaſi oblationem aliquam fuiſſe ſuſceptam. Sic enim facere lætantes ſolent, ut diverſis modis eadem repetant, unde magno impetu gratulationis exultant. Nec vacat, quod in uno munere tertio ſibi dicit Dominum præſtitiſſe; ſcilicet ut ſupplicationibus ſuis ſanctam Trinitatem affuiſſe monſtraret.

Quid ſit Deprecatio.

ỳ. 11. *Erubeſcant & conturbentur omnes inimici mei: avertantur retrorſum, & erubeſcant valde velociter*. Tribus partibus decurſis, venit ad ultimam concluſionem. Concluſio eſt enim exitus, & determinatio totius orationis: ubi jam, ut exauditum decebat, lætus exultat. Quoniam iſta quædam formula pœnitentium eſt, ut inchoent a lacrymis, & deſinant in lætitia; quatenus tali exemplo poſſit agnoſci verum eſſe quod legitur: *Qui ſeminant in lacrymis, in gaudio metent*. Et intuere quod ſancta conſcientia pœnitentis, a peccatis ſuis facta libera, Eccleſiaſticis regulis obſecundans, mox pro inimicis ſuis, ut convertantur, exorat; ut, ſicut ille ſuſcepit veniam, ita & inimicos ejus carnales ad Domini gratiam redire contingat. Nam cum dicit: *Erubeſcant*, vult eos tanta compunctione illuminari, ut pro his quæ agebant, ipſi potius erubeſcant, & intelligant perniciosos actus, quos pridem ſibi putabant eſſe proficuos. *Conturbentur* autem dictum eſt, timore futuri judicii, & ſcripturarum prædicatione terribili: ne in illas pœnas miſerrimi hominum cadant, quas peccatoribus lex divina pronuntiat eſſe venturas. Cum dicit, *mei*, relaxavit odium, cui multitudo fuerat donata culparum. Sequitur: *Avertantur retrorſum*: ut non permittantur ire quo tendunt: ſed cum redeunt, ab inferni fovea liberentur. Hoc enim & Petro dictum eſt humana cogitanti: *Redi retro Satanas*; ſcilicet ne ſapias illa, quæ ſapis. Malus enim cum retrorſum redit, emendatur: eum juſtus, offendit. Sed quoniam hic de peccatoribus agebatur, bene illis optata eſt votiva converſio. Et ne eos diutius judicaret forſitan differendos, addidit: *Et erubeſcant valde velociter*. O deſiderium ſanctæ mentis eximium! Quis enim in cauſa ſua amplius petere potuit, quam iſte qui pro inimicis ſuis accerrimis poſtulavit? Talium itaque Dominus miſeretur, qui miſericordiæ momenta non negligunt; ſicut in Evangelio ſcriptum eſt: *Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*.

Quid ſit Concluſio. — Quæ ſit formula pœnitentium. — Pſal. 125. 5. — Sancta conſcientia pro inimicis, ut convertantur exorat. — Marc. 8. 33. — Dominus miſeretur miſerentibus. — Matth. 5. 7.

Concluſio Pſalmi.

Licet in omnibus pſalmis intelligentiæ ſtudium adhibere debeamus, quoniam inde vitæ noſtræ maxima ſubſidia conquiruntur: tamen pœnitentium æſtimo magnopere perſcrutandos, qui humano generi velut competens medicina præſtantur. Inde enim animarum ſaluberrima lavacra ſuſcipimus: inde peccatis mortui reviviſcimus: inde lugentes ad æterna gaudia pervenimus. Eſt enim quoddam judiciale genus, in quo reus conſpectibus judicis præſentatus aſſiſtit, peccatum ſuum lacrymis diluens, & confitendo diſſolvens, ſummum genus defenſionis afferens, quo ſe ipſe condemnat. Hic non eſt accuſator extraneus, ſed ipſe impugnator eſt ſuus. Meretur veniam, quia ſe non excuſat a culpa; nec poteſt taliter agi ſub tali judice, cui peccata nullus prævalet abnegare. Hic conjectura ceſſat: hic finis non quæritur: hic ceteræ qualitatis ſpecies deſunt, quoniam omnia lucida veritate panduntur. Sola eſt ergo neceſſaria quæ dicitur Conceſſio, cum reus non id quod factum eſt defendit, ſed ut ignoſcatur expoſtulat. O inæſtimabilis pietas Creatoris! Reus pro ſe ſententiam dici fecit: quoniam ipſe ſe vehementius accuſavit. Sed nequaquam quilibet callidus Oratorum hæc a judice obtinere potuit, quæ iſte ſimplicitate plenus a Domini pietate promeruit. Nec vacat quod in calculo ſenario, quem in diſciplina numerorum conſtat eſſe perfectum, perſonam pœnitentis aptavit. Ipſo enim die hominem creavit: ipſa etiam ætate Chriſtus Dominus ad liberandum eum, in hunc mundum venire dignatus eſt: ſexto etiam die crucifigi pro hominum ſalute decrevit; ut hæc ſupputatio & hominis initium, & abſolutionem peccatorum aptiſſime continere videatur. Nam de pœnitentiæ utilitate & virtute atque gratia, beatus Auguſtinus inter copioſos libros, de hac re, ubi locum reperit, negligendum eſſe non credidit: tamen uno volumine mirabiliter & breviter ſolita vivacitate tractavit.

Inter pſalmos maxime pœnitentes æſtimandi. — Pœnitentia eſt quiddam judiciale genus. — Quid ſit Conceſſio. — Quare Senarius numerus pœnitentibus aptetur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septimum.

Pſalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chuſi filii Jemini.

QUamvis hæc cauſa in ſecundo libro Regum latius indicetur: propter explanationem tamen tituli breviter exponenda cognoſcitur. Cum David a filio ſuo Abeſalom crudeli bello premeretur, amicum ſuum Chuſi fecit pro dignoſcendo conſilio ad ejus caſtra migrare; ut quicquid adverſus eum ageretur, ſibimet ſecretius indicaret. Nam & ipſum nomen prædictam indicat cauſam. *Chuſi* enim, Patre Auguſtino docente, interpretatur ſilentium; quod revera fidelis ejus exercuit, quando illi ſecretius profutura mandavit. *Filius* autem *Jemini*, filius dexteræ interpretatur. Quod bene ad ipſum refertur: quia ſaluti ejus neceſſaria proditione conſuluit. Sic Dominus noſter in medio Judæorum ſilentium miſit, cum myſteria ſanctæ Incarnationis aſſumpſit. Perfidis enim tanquam ſilentium fuit, quod fidelibus probatur eſſe prædicatum. Hunc ergo pſalmum ad ſimilitudinem Chuſi de futuro myſterio Domini Propheta cantavit: quia ſicut David filii ſui Abeſſalom a ſe geniti, & educati injuſtam perſecutionem pertulit: ita Dominus liberati a ſe populi atque nutriti, furorem deteſtabilis præſumptionis ſuſtinuit. Scire autem debemus hunc primum eſſe pſalmum eorum, in

Cap. 15. — Enar. in pſal. 7. — Chuſi quid interpretetur.

quibus per actus David ſignificantur Domini futura myſteria. Subſequuntur enim hujuſcemodi viceſimus ſextus, triceſimus tertius, & centeſimus quadrageſimus tertius, quibus convenit ſchema, quod dicitur Allegoria, ideſt, inverſio, aliud dicens, aliud ſignificans.

Diviſio Pſalmi.

Quid ſit Perſona.

CAuſam ſuam Propheta trahens in futurum myſterium Domini Salvatoris, cui etiam nomen ipſum David myſticis interpretationibus congruenter aſcribitur: In prima diviſione ex ſua perſona Dominum deprecatur, ut ab omnibus perſecutoribus ejus virtute liberetur. Perſona vero hominis eſt ſubſtantia rationalis, individua, ſuis proprietatibus a conſubſtantialibus cæteris ſegregata. Secunda ſectione idem Propheta rogat, ut reſurrectionis ejus gloria manifeſtata ſubveniat. Tertia ipſum introducit loquentem per id quod factus eſt humilis; ut ſecundum juſtitiam ſuam, veritatemque judicetur: malos ultione deterrens, bonis gratuita præmia compromittens. In quarta parte iterum Propheta reloquitur, commonens Judæos, ut metu futuri judicii a propoſita iniquitate diſcedant: ne poſſint ſuſtinere meritas ultiones. Hoc nunc convenit ſollicita mente perquiri, ut virtutem pſalmi divino munere introſpicere mereamur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Omine Deus meus in te ſperavi, libera me ab omnibus perſequentibus me & eripe me*. Quamvis Propheta, Abeſſalom filii ſui cauſa videatur eſſe propoſita: de univerſis tamen inimicis ſe ſupplicat debere liberari, ab ſpiritualibus maxima nequitiis, quas convenit ſtudioſiſſime præcaveri: quia carnales hoſtes corpus impetunt, ſpirituales vero animas necare contendunt. Libera a peccato, eripe a diabolo. Ab ipſius enim poteſtate tolimur, quando miſericordia Domini delictorum ſordibus expiamur. Sed cur debeat a perſequentibus erui, præmiſſa ratione demonſtrat: quoniam ſe in ipſo ſperaſſe confirmat?

Spiritualis nequitia ſtudioſius præcavenda.

Quando a diaboli poteſtate tollimur.

℣. 2. *Nequando rapiat ut leo animam meam, dum non eſt qui redimat, neque qui ſalvum faciat*. *Leoni* confertur diabolus; *leoni* frequenter comparatur & Chriſtus: ille quod ad interitum rapiat: iſte quod eripiat ad ſalutem. Pulchre vero propria verba ſuis auctoribus dedit: Dominum rogat, ut eripiat: ne leo rapiat. Subjunxit: *Dum non eſt qui redimat, neque qui ſalvum faciat*; ideſt, cum tu a ſubveniendo ceſſaveris: illo enim tempore prævalet diabolus rapere, cum nobis peccatis noſtris obſtantibus Creator diſtulerit ſubvenire. Ipſe enim fideles redimit, qui ſuum Filium pro humano genere inæſtimabile pretium dedit. Nec ab alio poteſt ſalus venire, niſi a ſalutis auctore. Sic Dominum Chriſtum per hæc relucentia verba declaravit.

Leoni comparantur Chriſtus & diabolus.

Quo tempore diabolus rapiat.

Salus a Chriſto ſolo.

℣. 3. *Domine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis*. Hic quidem dicit: *Si feci iſtud*: ſed inferius quid ſit, *iſtud*, exponit, cum ait: *Si eſt iniquitas in manibus meis*. Quæ figura dicitur Epexegeſis, ideſt, explanatio dicti ſuperioris. Sed hoc non debet generaliter intelligi: quia non eſt in homine aliquam iniquitatem in ſuis manibus non habere. Sed *iſtud* ad perſecutionem Abeſſalom dicitur filii, a quo Propheta injuſte viderit affligi. Nam quemadmodum vel inimicum tractaverit, Regum textus oſtendit; ut tempore quo contra eum exercitum deſtinabat, ducibus ſuis præceperit, ut maxime Abeſſalom ſaluti proſpicere debuiſſent; quem etiam mortuum graviſſimo dolore deflevit. Merito ergo dicit, iniquitatem in hac cauſa dumtaxat in ſuis manibus non fuiſſe; cum ſibi eum etiam ſuperſtitem relinquere voluiſſet.

Quid ſit Epexegeſis.

Quemodo David dilexerit inimicum. 2. Reg. 18. 5.

℣. 4. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis*. Secundum caput eſt antefatæ patientiæ: quia de perſequentibus ſe noluit vindicare. Nam & Saulem ſumma pietate tractavit, ut traditum ſibi ſæpius in mortem, ille remiſerit ad ſalutem. Quod idem lectio antefata teſtatur. *Retribuebant* enim Saul atque Abeſſalom *malum*, qui ab ipſo prius acceperant pietatis officium. Nemo enim *retribuit*; niſi qui aliquid ante percepit. Sed iſte vir Deo plenus, & patientiæ virtute firmiſſimus, perfectæ benevolentiæ ſe conditione conſtringit; ut ſi malum pro malo reddidit, *decidat ab inimicis ſuis inanis*; ideſt, fructu manſuetudinis magnæ vacuatus; nec de hoc certamine referat, quod Dominus illi applicet ad coronam. Quæ ſi altius intendas, Dominicæ paſſionis declarantur indicia, cum perfidus Judæus mala retribuit; quamvis ineffabilia bona a ſuo jugiter auctore perceperit.

Eximia patientia David erga perſecutores.

℣. 5. *Perſequatur inimicus animam meam, & comprehendat eam & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat.* *Inimicum* diabolum dicit, qui animas quas comprehendit, conterit. Superior enim factus dat interitum non ſalutem. Sic enim de animabus efficit, quas crudeliſſimus vincit, ut actus earum terrena faciat contagione maculari. Quapropter congruus eſt poſitus ordo verborum: prius enim fuit, ut comprehenderet: poſtea ut conculcaret. *Et gloriam meam in pulverem deducat*; ideſt, ſuſcepti hominis honorem, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei conſtat effectus. *Deducat in* illum *pulverem*, quem projicit ventus a facie terræ. Ita dum ſibi conditionem ponit, peccantium ruinam mirabili narratione deſcripſit. His igitur ſuperioribus tribus verſibus explanatis; dicendum nobis eſt, quemadmodum in eis hypothetici ſyllogiſmi ſecundus modus appareat, qui hoc modo fieri poſſe dignoſcitur. Hypotheticus autem, ideſt, conditionalis ſyllogiſmus eſt, qui ex conditionali, aut conditionalibus propoſitionibus accipiens aſſumptionem, colligit concluſionem. Cujus propoſitio talis eſt, quantum ad iſtam pertinet dictionem: Domine Deus meus ſi feci iſtud: ſi eſt iniquitas in manibus meis: ſi reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis: perſequatur inimicus animam meam, & comprehendat eam, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat. Iſtius autem propoſitionis ſecundum regulas Dialecticorum reciprocatio talis eſt: ſi non decidam merito ab inimicis meis inanis: ſi non perſequatur inimicus animam meam, & comprehendat eam: ſi non conculcet in terra vitam meam: ſi non gloriam meam in pulverem deducat; Domine Deus meus non feci iſtud: non eſt iniquitas in manibus meis: non reddidi retribuentibus mihi mala. Cujus reciprocationis ſit talis aſſumptio: attamen non decidam merito ab inimicis meis inanis: attamen non perſequetur inimicus animam

Quid diabolus in nos agat, cum ſuperior extiterit.

Quis ſit Hypotheticus ſyllogiſmus.

meam & comprehendet eam: non conculcabit in terra vitam meam: non gloriam meam in pulverem deducet. Hanc vero aſſumptionem ſequitur iſta concluſio. Igitur Domine Deus meus non feci iſtud: non eſt iniquitas in manibus meis: non reddidi retribuentibus mihi mala. Hæc nos ſummatim atque ſimpliciter cauſa brevitatis attigimus. Si quis autem, ſive de ſchematibus, ſive de modis ſyllogiſmorum, ſive quid ſint ſimplices, ſive compoſiti pleniſſime noſſe deſiderat, Ariſtotelem in Græcis, Victorinum autem Marium lectitet in Latinis, & facile ſibi quiſque talia confirmat, quæ nunc difficilia fortaſſe dijudicat.

℣. 6. *Exſurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum tuorum. Exſurge Domine Deus meus in præcepto quod mandaſti.* Venit ad ſecundam diviſionem, in qua tranſitum facit ad illam ſimilitudinem, quam fecerat Domini Salvatoris. Sed tribus gradibus aſcendit iſta petitio. Primus eſt, ut *in ira*, ideſt, in vindicta conſurgat: ſed non ad iram provocat Deum, quem ſciebat eſſe mitiſſimum; maxime cum ſuperius de ſe dixerit: *Si reddidi retribuentibus mihi mala:* ſed humanis & translatitiis verbis talia referuntur. Verum hæc vindicta quæ dicitur *ira*, in diabolum potius debet adverti, qui toties punitur, quoties ab eo peccator ſubjugatus eripitur. *Exaltare in finibus inimicorum*; ideſt, in poſſeſſione diaboli magnificare, quam in peccatoribus tenet. In ipſis enim exaltatur Dominus, quando a convertentibus confeſſio laudis offertur. Secundus gradus eſt: *Exſurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandaſti*: Ipſum eſt enim quod ſuperius dixit, *In ira*: ut cognoſcas vindictam eſſe potius non furorem. *Mandavit* enim Dominus *in præcepto*, quando in Evangelio dixit diſcipulis ſuis: *Tertia die reſurgam, & præcedam vos in Galilæam.* Hæc dum facta ſunt, exaltatus eſt in toto orbe terrarum, quem poteſtas diaboli poſſidebat; & vindicavit in eum, quando ab eo abſtulit, quod tenebat. Et intuere quia more prophetiæ futura pro præteritis dicit: *In præcepto quod mandaſti*, utique quod adhuc mandaturus erat; ut eſt illud viceſimi primi pſalmi: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea, &c.*

Quando puniatur diabolus.

Matt. 26. 32.

Scriptura ſacra, futura ſæpe pro præteritis ponit.

Pſal. 21. 18.

℣. 7. *Et Synagoga populorum circumdabit te: & propter hanc in altum regredere.* Superius petiit, ut veniret: nunc autem quid in adventu ejus emergere poſſit, oſtendit; Ac ſi diceret: tu quidem venturus es ad liberandum: ſed populi Judæorum inſanis te mentibus perſequentur. *Synagoga* hic collectionem ſignificat improborum, non religioſarum mentium cœtum. Nam ſi in eum crediſſet univerſa Judæorum plebs, devotis mentibus utique ſuſcepiſſet. *Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc*, ideſt, Synagogam, quæ tamen fuit obſtinatis moribus in lævota: in qua habitare non potuit, dum ſe ab ejus infidelitate ſubduxit. *In altum regredere*: propter illud Evangelii: *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit. Regredi* enim eſt, unde veneris iterata via reverti. Nam de hac Aſcenſione glorioſa, in alio pſalmo dicturus eſt: *Et aſcendit ſuper Cherubim & volavit, volavit ſuper pennas ventorum: & poſuit tenebras latibulum ſuum.*

Quid ſignificet Synagoga.

Chriſtus in Synagoga habitare non potuit.

Joan. 3. 13.

Quid ſit Regredi.

Pſal. 17. 11.

℣. 8. *Domine judica populos. Judica me Domine ſecundum juſtitiam meam, & ſecundum innocentiam manuum mearum ſuper me.* Venit ad tertiam partem, ubi jam Dominus loquitur Chriſtus, ex ea diſpenſatione, qua paſſus eſt. Nam cum dicit: *Domine judica populos*, omnipotentis Patris majeſtas oſtenditur. Cum vero ponitur: *Judica me Domine ſecundum juſtitiam meam, & ſecundum innocentiam manuum mearum ſuper me*; humilitas humanitatis exprimitur, quæ de ſanctæ Mariæ virginali utero aſſumpta eſſe monſtratur. Sic in uno verſu tam ingentium rerum ſecreta concluſa ſunt. Et reſpice, quemadmodum totius veritatis ordo ſervetur. Prius enim Propheta innocentiam manuum ſuarum in una dixerat cauſa: nunc autem a perſona Domini Salvatoris generaliter pronuntiatur, quoniam conſtat eum peccatum nullatenus habuiſſe. Merito ſiquidem petit *ſecundum juſtitiam* ſuam ſe debere *judicari*, qui divinitatis ſuæ perfectiſſimus doctor præcepta complevit: qui malum pro malo non reddidit: qui propter aliorum delicta crucem * ſanctus aſcendit: qui pro perſecutoribus inæſtimabili gratia pietatis oravit; & cætera, quæ veriſſimus Evangelii textus eloquitur. Sed cum innocentia cordi ſpecialiter applicetur; hic dictum eſt, *Secundum innocentiam manuum mearum*. Quod genus locutionis ſcripturarum divinarum proprium eſſe cognoſcitur, ſignificantias mutare verborum; ſicut in decimo pſalmo dicturus eſt: *Palpebræ ejus interrogant filios hominum*, cum palpebrarum non ſit interrogare, ſed linguæ.

Humilitas humanitatis Chriſti exprimitur.

Chriſtus peccatum nullum habuit.

*Ed. Sanctam.

Proprium ſcripturæ eſt, ſignificantias mutare verborum.

Pſal. 10. 5.

℣. 9. *Conſumetur nequitia peccatorum, & dirige juſtum.* Petit accelerari mortis adventum, ut cito ſuus clarificetur aſcenſus. Completa eſt enim nequitia peccatorum, quando crucifixus eſt Dominus. Nihil enim potuerunt ultra facere, quamvis crudeliter inſaniſſent. Quod Verbum & ipſe poſitus in cruce dixit: *Conſummatum eſt. Directus* eſt autem *juſtus*, quando reſurrexit a mortuis, & ad cælorum regna conſcendit. Sic pietatis ſtudio videtur expeti, per quod vita omnium probatur impleri.

Quando completa ſit nequitia peccatorum

Joan. 19. 30.

℣. 10. *Scrutans corda & renes Deus juſtus.* Hæc propria virtus eſt Dei, & corda noſtra diſcutere, & animi noſtri vigorem potentiæ ſuæ luce penetrare. Nam licet nobis multo celſiores ſint poteſtates cælorum: nulli tamen creaturarum datum eſt cogitationum noſtrarum pleniſſime ſecreta cognoſcere. Agnoſcit autem perfecte in nobis ſolus ipſe qui judicat; propter quod dictum æſtimo: *Tu quis es qui judicas ſervum alienum?* ideſt, qui cogitationes ejus non intelligis. Nam nec nos ipſi nobis ſic manifeſti eſſe poſſumus, quemadmodum divinis conſpectibus apparemus: cum de homine legatur, *Peccata quis intelligit?* Conſideremus etiam *corda* ad cogitationes poſita: *renes* ad animi conſtantiſſimum vigorem, ſive ad corporeas delectationes.

Proprium eſt Dei, corda noſtra diſcutere.

Solus Deus ſecreta cogitationum cognoſcit.

Rom. 14. 4.

Pſal. 18. 13.

℣. 11. *Adjutorium meum a Domino, qui ſalvos facit rectos corde.* Incarnatio illa quæ propter nos ſuſcepta eſt, ad nos loquitur animandos. Nam licet illud de ſe dicere videatur per id, quod ſubjectus eſt Patri: ſpem tamen in ſe credentibus inæſtimabili pietate largitur. Nam cum una eademque Dei hominiſque perſona ſit, ſuum humanitas dicit *adjutorium* potentiam Verbi, quod rectis corde & veniam tribuit & ſalutem. Intuere etiam quod in parte ſuperiori Propheta ſe petiit liberari: hic autem adjutorium Domini ſibi Chriſtus ipſe promittit, qui dicit in Evangelio: *Omnia quæ Pater habet mea ſunt, & mea Patris ſunt.* Ille enim petit ut famulus: iſte promittit ſibi ut Dominus.

Unam eandemque eſt Dei hominiſque perſona.

Joan. 16. 15.

℣. 12. *Deus judex juſtus fortis & longanimis: numquid iraſcetur per ſingulos dies?* Ventum eſt ad quartam nihilominus ſectionem: in qua Propheta ex ſua perſona laudem concinens Patri, & vehementer Judæos terrificat obſtinatos, & ſpem eis, qui ad eum redire cupiunt, pollicetur. *Juſtus* dicitur *Deus*, quia tribuit unicuique in fine quod geſſerit. *Fortis* quia nullus poteſt reſiſtere voluntati ejus. *Longanimis*, ut hodieque ad pœnitentiam expectet, quos perdere pro ſcelerum ſuorum qualitate potuiſſet. *Numquid iraſcetur?* Sub admiratione pronunciandum eſt: quia imputatio iſta negativa eſt. Iraſci autem more judicum dicitur, qui quando vindicare delicta cupiunt in ſententiam ſevera indignatione conſurgunt. Sed iſtud in Divinitate non convenit, quia ubi eſt fervida vindicta, non eſt temperata juſtitia. *Per ſingulos dies*; ideſt, cunctis momentis, quemadmodum & peccatum omne committitur. Nam ubi eſſet glorioſa patientia, ſi pœna mox ſequeretur offenſam.

Quare juſtus dicatur Deus. Quare fortis. Quare longanimis.

Quomodo iraſci dicatur Deus.

℣. 13. *Niſi convertamini, gladium ſuum vibrabit: arcum ſuum tetendit & paravit illum.* Contumaces terret Judæos, qui Domini lege contempta, idolorum culturis nefandiſſimis ſerviebant. Ipſis enim dicitur: *Niſi convertamini, gladium ſuum vibrabit*; ideſt, unicum Filium ſuum ſub lucente claritate miſſurus eſt. *Vibrare* enim illud dicimus, quod modo lumen, modo umbras tremulas probatur oſtendere. Hoc conſtat Incarnatione Chriſti Domini proveniſſe: quando perfidis tenebras, fidelibus autem lumen ſuæ Deitatis oſtendit. Gladium vero verbum & Apoſtolus dicit, cum ait: *Et gladium ſpiritus quod eſt Verbum Dei*. *Arcum* itaque ſcripturam novi & veteris Teſtamenti congruenter accipimus, qui duobus quodammodo curvatis flexibus devotorum colla complectitur. Hic fidelibus ſuave jugum oſtenditur: contumacibus autem arma terribilia declarantur. *Tetendit* adjectum eſt: ne ejus patientia remiſſa putaretur. Ad poſtremum poſuit: *Paravit illum*, ut mos ipſe ſagittantium pleniſſime videretur expreſſus; qui poſtquam tetenderint arcum contra ſignum, manum collocant in ſagittandi opere brachia præparantes. Sed videamus, arcus iſte præparatus quas ſagittas emiſerit.

Quid ſit Vibrare.

Epheſ. 6. 17.

Per arcum intelligitur ſcriptura ſacra.

Mos ſagittantium exprimitur.

℣. 14. *Et in ipſo paravit vaſa mortis: ſagittas ſuas ardentibus effecit.* Hic diſtributio divinæ * majeſtatis oſtenditur: quia per arcum, ideſt, per vetus & novum Teſtamentum, ſicut jam dictum eſt, & effectus mortis venit, & ſagittis ipſius vita præſtatur. Egreſſæ ſunt autem de iſto arcu tanquam *ſagittæ*, ideſt, Apoſtoli, qui ardentibus, hoc eſt, deſiderantibus animis, in modum ſagittarum præcepta ſalutaria tranſmiſerunt, unde & impii ſauciarentur, & fidelibus efficax cura proveniret. *Effecit* autem ſignificat operatus eſt; quod verbum Pater Hieronymus etiam in auctoritate ſeminavit.

* *Ed. legit.*

Apoſtoli Sagittæ vocantur.

℣. 15. *Ecce parturiit injuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Subtiliter inquiramus verba quæ dicta ſunt. *Parturivit injuſtitiam* plebs Judaica, cum videret Dominum pro ſalute humana miracula facientem, & de ejus potius exitio cogitavit. *Concepit dolorem*, quando eos diverſis parabolis increpabat, ut a ſua illos perverſitate converteret. *Peperit iniquitatem*, quando dixit: *Crucifige, crucifige*. Et merito poſuit, *peperit*, ideſt, quaſi filios nequiſſimos edidit. Omnis enim fructus ſimilis probatur auctori, ſicut alibi dictum eſt: *Ex fructibus eorum cognoſcetis eos*. Sed cum prius ſit concipere, & poſtea parturire: merito anteriori loco parturire poſuit; ut iſta nequitia non ex alieno malo concepta, ſed fuiſſe propria monſtraretur.

Luc. 23. 21.

Matth. 7. 20.

℣. 16. *Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foveam quam fecit.* *Lacus* dicitur cujus fundus latet, dum in unam foveam circumdatus includitur. Hic plano tergo intuentium oculis falſa tranquillitate blanditur: ſed quantum ſit profundus abſconditur. Talis ergo & iſte fuit lacus iniquitatis, quem Judæ pravitas excavavit: *aperuit*, quia primus nequiter inchoavit: *Effodit*, dum eum in ſua damnatione perfecit: *Incidit in foveam quam fecit*, in mortis ſcilicet locum. Quod verbum & ad lacum & ad ſepulchrum poteſt aptiſſime convenire, ſicut Salomon dicit: *Qui parat foveam alteri, ipſe in eam incidet*. A ſe enim inchoat tractatus malus; & antequam lædet alterum, ſibi prius operatur exitium.

Quid ſit lacus.

Quis fuit lacus quem Judæi excavavit.

Prov. 26. 27.

℣. 17. *Convertetur dolor ejus * in caput ejus: & in verticem ejus iniquitas ejus deſcendet.* Hic *caput* noſtram animam debemus accipere, qua parte ſumus ſine dubio celſiores. Huic ſubjecta ſunt peccata, quando reſignantur obnoxia. Quod ſi delictis contingat animam vinci, ſupra eam neceſſe eſt emineant, quæ multitudine pravitatis exundant. *Vertex* quoque dictus eſt, quod dextra lævaque vertat capillos, qui ſignificat capitis ſummitatem. Quam rationem eſſe non immerito dixerimus: quia contemplativæ animæ culmen excelſum eſt; unde etiam glorioſi Creatoris portat imaginem. Hæc ſi peccatis obruentibus inclinetur, neceſſe eſt, ut in verticem, ideſt, ſupra rationem deſcendat, quod augmento iniquitatis excreverit. Nam & ipſum verbum ſi conſideremus quam magnorum ſecretorum ſignificans invenitur. Primum eſt, quia iniquitas, dum ex alto præcipitata deſcendit, violenter percutit. Deinde potenter quomodo impii torqueantur exponit; nam cum ſupra eos propria peccata deſcenderint, ſuis malis, ſuiſque ſceleribus in pœnas debitas deſtinantur. Dolor enim dictus eſt, quaſi * domabilis horror.

* MS. G. & Ed. *in capite.*

Quid per caput debeat accipi.

Vertex unde dicatur.

Dolor unde dicatur.

* MSS. A. B. F. *domabilis.*

℣. 18. *Confitebor Domino ſecundum juſtitiam ejus, & pſallam nomini Domini Altiſſimi.* Expoſitis virtutibus Patris, quibus Judaicum populum miraculorum ſignificatione terruerat: in ſummam colligens illa quæ dixit, alacri mente profitetur ſe Domino confiteri. *Confiteri* autem duobus modis dicimus: unus eſt quando peccata noſtra humili ſatisfactione damnamus; ut eſt illud Prophetæ Danielis: *Confitebor peccata mea, & peccata populi mei*. Secundus, unde nunc ſermo eſt, cum laudes Domini magna exultatione celebrantur; ſicut in Evangelio legitur: *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ: qui abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis*. Non enim ibi quicquam de peccato dicitur: ſed ſola gratiæ momenta referuntur. Ita & hæc confeſſio præconialis accipienda eſt, quæ gaudenti animo Domini virtutibus exhibetur. *Secundum juſtitiam ejus:* Quoniam & ſuperbos facit ſua crimina ſuſtinere, & humiles dignatur abſolvere. *Pſallere* vero eſt & operibus Domini mandata peragere, & hymnos voce etiam & corde cantare; quod ſe promittit Propheta eſſe facturum, quia hoc revera Domino cognoſcebat acceptum.

Confiteri duobus modis dicitur.

Daniel. 9. 20.

Matth. 11. 25.

Quid ſit Pſallere.

Concluſio Pſalmi.

MAgnifica nobis pſalmi hujus, ſi ſtudioſe conſideremus, Sacramenta patuerunt. Prima parte fructuoſam patientiam docet, quæ perfectos probatur efficere Chriſtianos. Patientia eſt enim religioſi viri laborum, ac dolorum omnium, ſpe futurarum rerum & amore Domini, grata tolerantia. Secunda parte ſalutem rectis corde ipſe Dominus pollicetur. Tertia terrentur impii, ne in illo judicio damnentur errantes. O pietas optimi revera Creatoris! qui non vis derelinquere, quos noſti ad tuum judicium convenire; & immenſæ pietatis arcano, dum confitentibus parcis, tibi reos ipſe ſubducis. Quis enim juſtitiam evaderet tuam, niſi præmiſſa pietas ſubveniret? Septenarius quoque numerus admonet nos de illa requie æterna cogitare, ad quam nos ſpem præſens pſalmus extendit; ut merito tali numero receptus, jucunda exultatione cantetur. Dubium quippe non eſt, quod peractis ſex diebus qui ad activam pertinent partem, ſeptimus repauſationi deputetur, qui contemplationi theologicæ noſcitur adhærere.

Quid ſit patientia.

Septenarius numerus quid ſignificet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octavum.

In finem pro torcularibus pſalmus David.

IN *finem*, ſignificare Dominum Salvatorem, quarti tituli expoſitione jam notum eſt. *Torcular* vero eſt, ubi multis ponderibus preſſæ uvæ duriſſimis gigartis comminutis, follibuſque vacuatis dulciſſima vina profundunt. Quod Eccleſiæ videtur aptiſſime convenire, quando de obſtinatis moribus, tumidaque ſuperbia, preſſura pœnitentiæ, ſuaves lacrymæ ſalutariter exprimuntur. Talis illi etiam ſimilitudo & in areis datur, ubi ſub aſſidua tritura paleæ ſequeſtrantur a tritico. Quapropter convenit ut hunc pſalmum ex perſona priſcæ Eccleſiæ intelligamus eſſe prolatum: in qua revera & torcular eſt quidem corporum, ſed fructus ſalutaris animarum. Nam ſi vetus & novum recte dicitur Teſtamentum, cum tamen unius lex eſſe doceatur; cur aſſerere dubitemus antiquam & novam Eccleſiam unam eſſe Domini Chriſti ſponſam pretioſo ſanguine conquiſitam?

Quid ſit Torcular.

Torcularis nomen convenit Eccleſiæ.

Diviſio Pſalmi.

ECcleſia vetus quæ nobis per torcularia pulcherrime declarata eſt, primo ingreſſu laudes Chriſti Domini læta decantat: majeſtatem ejus prædicans, & operationes excelſas. Secundo apertius venit ad hominis naturam, quam de conditione praviſſima, quæ Adam fuerat peccante vitiata, ad magnarum rerum dicit creviſſe faſtigia. Sic Dominus Chriſtus ex duabus & in duabus naturis inconfuſis atque diſtinctis, una perſona ſalutariter & indubitanter agnoſcitur. Mente quoque condendum eſt, quod hic pſalmus a Chriſto Domino naturam humanitatis aſſumptam tanta laude concelebrat; ut eam ſupra omnem creaturam clariſſime teſtetur evectam; ſicut & Apoſtolus ait: *Cui enim dixit Angelorum, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Et alibi: *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo:* Et paulo poſt: *Propter quod & Deus illum exaltavit & donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, &c.*

Hebr. 1. 13.

Ad Phil. 2. 6. 9

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Omine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra!* Cum ſit, *Domine*, caſus vocativus, contra uſum illi *Dominus* qui eſt nominativus, videtur adjunctus. Quæ figura dicitur Syllepſis, quoties caſus diſcrepantes in unam ſignificantiam congregamus. Veraciter itaque gaudet, quæ dicit, *noſter*. Neceſſe eſt enim, ut hujus bonis exultare debeamus, cujus nos eſſe profitemur. Sed cum dixit, *Quam*, non poteſt explicare quod ſentit. Quis enim aut creaturas terrenarum rerum, aut maris ambitum, aut inanis hujus aeris diffuſionem, aut ornatum rerum cœleſtium ſufficienter poſſit agnoſcere, quæ Dominus incomprehenſibili ſapientiæ ſuæ virtute diſpoſuit? Hæc omnia Eccleſia conſiderans; hærens ac detenta in earum rerum explicatione proclamat: *Quam admirabile eſt nomen tuum*, &c. *In univerſa* vero *terra*, quia totum per mundum ejus religio ſancta dilatatur: nec erit aliqua patria, ubi Catholica non lætetur Eccleſia. Quapropter deſinant Judæi, vel Donatiſtæ ſibi ſpecialiter vendicare, quod ad univerſitatem magis perveniſſe cognoſcunt.

Quid ſit Syllepſis.

Diſpoſitio univerſi admirabilis.

Religio Chriſti per totum mundum dilatata.

℣. 2. *Quoniam elevata eſt magnificentia tua ſuper cœlos.* Superiore verſu perquiri fecit, quod hic competenter expoſuit. *Magnificentia* eſt enim Domini Incarnationis arcanum; inter cujus diverſa miracula hoc nobis ſuper omnia cognoſcitur eſſe collatum, quod Deus dignatus eſt homo fieri, & crucem pro omnium ſalute ſuſtinuit. Iſta ergo *magnificentia ſuper cœlos*, omneſque creaturas *elevata eſt:* quando Dominus Chriſtus reſurgens a mortuis, ſedet ad dexteram Patris; ſicut & alius pſalmus dicit: *Exaltare ſuper cœlos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.*

Magnificentia Domini eſt Incarnatio.

Pſal. 107. 6.

℣. 3. *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem.* Hæc prophetia in Evangelio, ore Domini docetur expoſita; cum a Judæis prohiberentur infantes, ne laudes Domini perſonarent, putantibus aliquid pueriliter fieri, quod a tali ætate videbatur aſſumi. Tunc ille reſpondit: *Num legiſtis, ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem?* Sed ne illos lactentes intelligas, qui adhuc materno ubere nutriuntur, ut laudes Domini minime cantare potuiſſent; etiam provectos ætate monet Apoſtolus Petrus dicens: *Tanquam modo geniti infantes, rationabile, & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem.* Unde infantes & lactentes illi intelligendi ſunt, qui propter rudimenta & infantiam fidei eſcam non capiunt fortiorem: ſed doctrina teneriori nutriuntur. Ut iſte ſit ſenſus: non ſolum a perfectis, qui te omnino intelligunt es laudabilis: ſed etiam ab incipientium & parvulorum ore prædicaris.

Matth. 21. 16.

1. Petri. 2. 2.

Qui infantes & lactentes intelligendi ſint.

℣. 4. *Propter inimicos tuos: ut deſtruas inimicum & defenſorem. Propter inimicos*, Paganos deſignat, & blaſphemos, ne dicerent ſacrilegi, ideo docti laudant Deum, quia librorum meditationibus imbuuntur. Profeſſus eſt & infantes prædicare, qui venire ad Dominum fidei novitate cœperunt; ut hæc ſapientia divinitus magis tradita, quam humano labore videatur eſſe collecta. *Inimicum* vero *& defenſorem* Judæum perfidum ſpecialiter dicit, qui dum Deum Patrem ſe

Judæus inimicus & defenſor dicitur.

putat defendere, Filio exiſtit inimicus. Ita factum eſt, ut Dei quaſi defenſor apertiſſimus, Deo probaretur adverſus: quia Patrem non veneratur, niſi qui honorat & Filium; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui miſit eum*. Hoc & ad omnes hæreticos competenter aptatur, qui dum ſe putant ſcripturas mala interpretatione defendere, inimico animo ſanctis probantur dogmatibus obviare.

Joan. 5. 23.

℣. 5. *Quoniam videbo cœlos opera digitorum tuorum: lunam & ſtellas, quas tu fundaſti*. Merito iſtud de futuro glorioſa dicit Eccleſia, quæ ante adventum Domini erat adhuc in Patriarchis, & in ſanctis hominibus conſtituta. Ait enim, *Videbo cœlos*, ideſt libros Evangelicos: qui cœli merito dicuntur: quoniam continent Dominum Salvatorem, qui dixit: *Cœlum mihi ſedes eſt: terra autem ſcabellum pedum meorum*. Sed qui ſint iſti *cœli*, breviter definivit, *Opera digitorum tuorum*; nam cum legatur in Exodo: digito Domini legem ſuiſſe conſcriptam, quem multi Spiritum ſanctum accipere voluerunt. Hic ideo poſitum æſtimo, *Digitorum*, ut libros divinos cooperatione ſanctæ Trinitatis perfectos evidenter oſtenderet; ſicut & alibi legitur: *Appendit tribus digitis molem terræ*. Quod ſimili ſacramento recipiendum eſt. Digitus enim Dei dicitur divinæ operationis effectus, quod poteſt Patri & Filio & Spiritui ſancto, ideſt, uni Deo aptiſſime convenire. Sequitur: *Lunam & ſtellas quas tu fundaſti*. Augmenta & imminutiones ſuas, quas patitur luna, ſe viſuram dicit Eccleſia: ut modo creſcat fide multorum, modo martyrum fine aliquibus imminuta videatur. Quæ ſimilitudines propter opiniones hominum frequenter dantur Eccleſiæ. Cæterum illa afflictionibus creſcit, & contritionibus ſemper augetur. Luna enim multis rebus a ſe diſcrepantibus comparatur: modo omni Eccleſiæ, ut eſt illud: *Donec extollatur luna*: modo membro ejus lucidiſſimo, ut eſt hic: modo ſtulto, ut ait Salomon: *Stultus ut luna mutatur*. Subjunxit quoque *Stellas*, juſtos homines & religioſos: De quibus ſcriptum eſt: *Sicut ſtella ab ſtella differt in claritate, ita & reſurrectio mortuorum*. Addidit: *Quas tu fundaſti*, ut cognoſceremus omnia in prædeſtinationis ejus fundata judicio. Sive hoc ad deitatem Verbi pertinet exprimendam; ut in illa conditione rerum omnia feciſſe crederetur. In his enim tribus videtur univerſa complexus; ſicut eſt illud: *In principio fecit Deus cœlum & terram*. Ubi cum duas res poſuerit, cuncta complexus eſt, mirabili ordine prædicanda diſponens; ut quia erat poſt de ſancta Incarnatione locuturus, prius ejus Deitatem & omnipotentiam oſtendere debuiſſet.

Eccleſia in Patriarchis et iam conſtituta. *Libri Evangelici cæli dicuntur.* *Iſai. 40. 12.* *Digitus Dei quid dicatur.* *Exod. 31. 18.* *Iſai. 40. 12.* *Eccleſia lunæ comparatur.* *Pſal. 71. 7.* *Eccleſ. 27. 12.* *1. Cor. 15. 41. 42.* *Geneſ. 1. 1.*

℣. 6. *Quid eſt homo quod memor es ejus: aut filius hominis quoniam viſitas eum?* Venit ad ingreſſum ſecundum, ubi uno verſu per duas interrogationes & reſponſiones homo & exiguus & * potentiſſimus approbatur. Quæ figura dicitur Peuſis, Latine autem percunctatio, ubi & interrogatio fit, & reſponſio parata ſubſequitur; quam jam & in quarto pſalmo poſuimus. *Quid eſt homo?* Cum deſpectu pronunciandum eſt, ideſt, fragilis & caducus, Adæ ſequax, qui in veteri peccato permixtus, ſocia pravitate concluſus eſt. Hujus memor eſt Dominus, quando ei peccata dimittit, & miſericordiæ ſuæ dona largitur; ſicut in alio pſalmo dicturus eſt: *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum ſperabunt: inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Hoc eſt ergo eſſe memorem, conferre delinquentibus tantæ gratiæ ſoſpitatem. *Aut filius hominis, quoniam viſitas eum*. Hac jam voce ſurgendum eſt, quia Dominum ſignificat Salvatorem, qui non ut cæteri mortales ex duobus hominibus natus eſt: ſed ex Spiritu ſancto, & beatæ Mariæ ſemper Virginis utero tanquam ſponſus de glorioſo thalamo proceſſit. Et conſidera, quia ſuperius dixit: *Memor es*; ſubjecit autem: *Viſitas*. *Memor* fuit cum Patriarchis de cœlo miſertus eſt: *Viſitavit*, cum *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*. Nam *Viſitare* dicimus, quando medicus ad infirmos ingreditur; quod in adventu Domini revera conſtat impletum.

** Ed. Potiſſimus.* *Quid ſit Peuſis.* *Quando Dominus memor ſit hominis.* *Pſal. 35. 8.* *Nativitas temporalis Chriſti.* *Poteſt appellari viſitatio.* *Joan. 1. 14.*

℣. 7. * *Minuiſti eum paulo minus ab Angelis: gloria & honore coronaſti eum*. Hinc jam Domini Salvatoris humilitas narratur & gloria. *Minoratus* eſt enim non neceſſitate miniſtratoria, ſed pietatis ſuæ ſpontanea voluntate, ſicut Apoſtolus ait: *Semetipſum exinanivit formam ſervi accipiens*. Sequitur: *Paulo minus ab Angelis*: quia crucem pro omnium ſalute ſuſcepit. Ex ea ſiquidem parte Creator Angelorum minor factus eſt Angelis. Bene autem dixit: *Paulo minus*, quia etſi mortale corpus aſſumpſit; tamen peccata non habuit. *Gloria* vero *& honore coronatus eſt*, cum poſt reſurrectionem nimis mirabilem, totius mundi credulitatem Deus, in eo quod homo eſt factus, exaltatus accepit. Corona enim orbis circulo competenter aptatur, quoniam ad ejus ſimilitudinem univerſa mundi extremitas formata eſt.

** Ed. Minoraſti.* *Chriſtus quomodo minoratus ſit.* *Philip. 2. 7.* *Chriſtus quando gloria & honore coronatus.*

℣. 8. *Et conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus*. Superius de gloria ejus, & honore narratum eſt: nunc ponitur & poteſtas, ut agnoſcatur Chriſti Domini majeſtatis perfectiſſima plenitudo. Dicendo enim, *Super opera manuum tuarum*, omnis illi creatura ſubjecta monſtratur: quia ſicut a Domini opere nihil eſt exceptum, ita nec a poteſtate Chriſti aliquid probatur eſſe diviſum: quippe qui judicaturus eſt mundum. Dicendo enim, *Omnia*, nec terrena videtur excepiſſe nec ſupera; ſicut de hoc loco teſtatur Apoſtolus cœleſtis Expoſitor: *In eo enim in quo ei omnia ſubjecit, nihil dimiſit non ſubjectum ei*. Nam & alio loco dicit: *Adorate eum omnes Angeli ejus*. Addidit; *ſub pedibus ejus*, ut omnis creatura merito ipſum colere, atque adorare videatur auctorem. Et reſpice omnia ſuis locis fuiſſe ſervata. Quem prius propter humilitatem carnis paulo minus ab Angelis dixerat eſſe minoratum; poſt Aſcenſionem dicit pedibus ejus omnia fuiſſe ſubjecta; ut iſta diſtinctio, & dubietatem titubantibus auferat, & gloriam ſanctæ Incarnationis oſtendat.

Omnis creatura Chriſto ſubjecta eſt. *Hebr. 2. 8.* *Pſal. 96. 8.*

℣. 9. *Oves & boves, inſuper & pecora campi*. In hoc & alio verſu, qui ſequitur, argumentum eſt quod dicitur per enumerationem. Verum hæc & alia nomina, quæ ſequuntur, allegorice dicta debemus accipere, ne poſt rationales creaturas incompetenter pecora vel jumenta poſuiſſe videatur. *Oves* electum populum ſignificant Chriſtianum, ſicut in Evangelio Dominus Petro dicit Apoſtolo; *Paſce oves meas*. Qui ideo comparantur ovibus, quoniam ſe, præſtante Domino, innoxia converſatione moderantur: deinde quia mundi exuvias ſine aliquo ſenſu doloris amittunt. Nam ſicut *ovis* tondentem ſe non increpat: ita nec juſtus cupiditatem ſe expoliantis accuſat. *Boves* autem prædicatores deſignant, qui humana pectora mandatis cœle-

Oves populum Chriſtianum ſignificant. *Joan. 21. 18.* *Boves prædicatores deſignant.*

ſtibus exarantes, virtutum meſſem germinare fecerunt. Nec vacat quod dicit: *Inſuper*, quia non ſolum illi ſancti ſubjecti ſunt, ſed etiam peccatores. Sæpe enim de converſis talibus majore gloria triumphat Dominus Chriſtus. *Pecora* enim ſunt, dum in camporum libertate, ideſt, in mundi iſtius voluptate paſcuntur: *Oves* ſunt, cum jam intra ſepta Domini clauduntur.

℣. 10. *Volucres cæli & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris*. *Volucres cæli* ſuperbi ſunt homines, qui inflati vento jactantiæ, quaſi per inane aeris efferuntur, & humilia deſpiciunt, cum altius elevantur. *Volucres* enim a volatu crebro dictæ ſunt. *Piſces* vero *maris* philoſophos fortaſſe ſignificant, qui hujus Mundi naturam erratica curioſitate pertractant. Nam ſicut illi poſita fronte itinera ſibi referant pelagi inundatione confuſa: ita & iſti capite demiſſo venas rerum ratione humana, aſſiduo labore perquirunt. Sed cum ſint piſces & fluminum, non vacat quod hic poſuit, *Maris*, propter eos qui ſibi videntur eſſe ſapientes. Verum iſti tales, eorumque ſimiles Domini pedibus feliciter ſubjiciuntur, quando ad Chriſtianæ venerint religionis affectum. Nam licet illi omnia jure dominationis inclinata ſint: illos tamen dicimus proprie ſubjectos, qui ad ejus onus leve, & jugum ſuave pervenire meruerunt.

Volucres cæli ſunt homines ſuperbi.

Volucres unde dicta.

Piſces maris Philoſophos ſignificant.

Qui proprie Chriſto ſubjiciuntur.

℣. 11. *Domine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra?* Poſtquam Incarnationem Domini Chriſti, & reſurrectionis gloriam ſancta Eccleſia læta cantavit illum verſum de laude Domini repetit, quem dixit in capite. Congrue ſiquidem principium ipſi deputatur & finis, qui de ſe dixit: *Ego ſum Alpha & Omega*, ideſt initium & finis. Sed quoniam divina Verba fœcunda ſunt, alia nobis Sacramenta progenerant. Significant enim & illos, quorum vita divinis muneribus & religioſis auſpiciis inchoata, in Domini credulitate permanſit. Unde mente condendum eſt hunc eſſe ex his primum pſalmum, qui ſe repetitione verſuum Sacramentali iteratione congeminant; quod & de aliis loco ſuo competenter edicemus.

Apoc. 1. 8.

Concluſio Pſalmi.

DE duabus naturis Domini Chriſti, & ſecundus pſalmus, & iſte locuti ſunt: quamvis & alii ſubſequantur; ideſt, vigeſimus, ſeptuageſimus primus, octogeſimus primus, centeſimus primus, centeſimus nonus, & centeſimus triceſimus octavus; ut obſcurum iter hujus ſæculi gradientes, quaſi plurimis lampadibus incenſis, in hæreticas cautes minime valeamus incidere. Quapropter tanti beneficii cognoſcamus auctorem. Unus eſt enim Dominus Chriſtus, genitus ex Patre ſine tempore, natus ex matre ſub tempore. Prius Mundum creavit ex nihilo, poſt ingenti liberavit exitio. Talis eſt enim Dei & hominis facta connexio, ut utrumque integrum, utrumque permaneat ſine aliqua confuſione diſtinctum. Neque enim aut divinitas impaſſibilis mutari potuit, aut humanitas aliud, niſi ut meliorata ſemper maneret, accepit. Sic enim verus atque omnipotens Mediator effectus eſt; ut qui in forma Dei Patri erat æqualis, fieret & nobis carnis aſſumptione conſimilis. In ſe enim permanere fecit juncta, quæ voluit eſſe pacifica. Hoc eſt ſpei noſtræ ſingulare præſidium, redemptionis indebitum munus, mortis exitium, vita ſanctorum. Quale enim, rogo, genus eſt pietatis, ut ille Angelorum Dominus uſque ad formam ſervi venire dignatus fuerit; ut mors cum auctore ſuo diabolo vinceretur, qui Mundum ſuis vinculis tenebat obnoxium? Unde beatus Ambroſius hymnum Natalis Domini eloquentiæ ſuæ pulcherrimo flore compinxit, ut pius Sacerdos feſtivitati tantæ dignum munus offerret. Ait enim: Procedens de thalamo ſuo pudoris aula regia, geminæ Gigas ſubſtantiæ, alacris ut currat viam; & cætera quæ ſupra humanum ingenium vir ſanctus excoluit. Nam & ipſe numerus ogdoadis in ſcripturis divinis magnarum rerum Sacramenta continere dignoſcitur. Octo etenim animæ ingreſſæ ſunt in arcam Noe, quæ mundo pereunte ſalvatæ ſunt: octavus filius Jeſſe, David fuit, quem a Domino conſtat electum: octavo etiam die circumciſio purificabat Hebræos: octavo, ideſt, Dominico die Dominus ſurrexit a mortuis, in quo humani generis ſpes ab impiorum inferno in cœlorum eſt elevata faſtigium. Iſte autem numerus eſt, quem Arithmetici actu primum quadrantal appellant, quem Philolaus Pythagoricus harmoniam Geometricam vocat; eo quod omnes in ipſo videantur harmonicæ convenire rationes.

Myſterium Incarnationis explicatur.

Tom. 3. hymn. 4.

Numerus octonarius magna Sacramenta in ſcripturis continet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonum.

In finem pro occultis filii pſalmus David.

FInis iſte quid ſignificet ſæpe jam dictum eſt, non in quo deficit, ſed in quo creſcitur, ex quo vere reparamur, qui nobis initium bonorum, terminus eſt malorum; ad quem Judæi non perveniunt, quoniam ſua incredulitate deficiunt. *Pro occultis filii*, perſonam ſignificat Domini Salvatoris. Nam cum nomen aliquod, ad quem pertineat, non ponitur, neceſſe eſt, ut hoc dictum de ſummitate aliqua ſentiatur. Supra enim ubi voluit Abſalom intelligi, pronuntiavit filii ſui: hic vero quod ad Unigeniti Verbi referri deſideravit excellentiſſimam ſummitatem, *Filii* tantum dixit, qui eſt omnipotens atque inenarrabiliter Filius, coæternus Patri, faciens quæ vult in cœlo & in terra. Simili modo in Evangelio dictum eſt: *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis*. Non enim ibi ſecutum eſt, Dei, ſed tantum vocabulum ipſum purum ſine aliqua adjectione ſufficit. *Pro occultis* autem poſitum eſt numerum plurali: quia non unum, ſed duplex hic cognoſcitur eſſe myſterium; ſignificat enim Incarnationem Domini, & futurum judicium, de quibus pſalmus iſte dicturus eſt. Sed jam humanitas Chriſti manifeſtata dignoſcitur, cujus adhuc judicium ſuſtinetur. Sed cum audimus *Pro occultis*, præbere debemus intentum animum lectioni: ut nobis, juvante Domino, referentur, quæ prædicuntur occulta.

Pro occultis filii quid ſignificet.

Joan. 8. 36.

Diviſio Pſalmi.

TOtus hic Pſalmus a perſona Prophetæ depromitur. Prima profeſſione lætum ſe dicit Domino pſalliturum: quoniam confudit diabolum, cujus culturam adventus ſui pia diſpenſatione deſtruxit. Secunda commonet fideles, ut pſallant Domino, qui habitat in Sion, qui vindicat ſanguinem pauperum, & exaltat eos de portis mortis. Tertia peccatoribus cum

Anti-

Antichriſto malorum finem dicit eſſe venturum. Quarta malorum ipſorum nimietate permotus, converſus ad Dominum, quaſi receſſiſſe illum dicit a defenſione pauperum; cum malis datur licentia præſumptionis ſuæ. Quinta deprecatur: ut tremendi illius judicii tempus adveniat, quatenus hæc omnia fine celeri tranſigantur: ne cujuslibet hominis iniquitas ultra prævaleat. Talis enim malignitas illius temporis erit, ut nemo fidelium optet mundi tempora differri, in quo tanta mala cognoverit actitari.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. In toto corde confitetur Dominum*, qui nullis mundanis cogitationibus fluctuat; quod perfectorum eſſe non dubium eſt, qui & originalis peccati vitia, & ſuggeſtiones perverſas ſpirituum malorum, Domino præſtante, vicerunt. Sequitur: *Narrabo omnia mirabilia tua*. Quis, rogo, poteſt omnia mirabilia divina narrare, quæ quotidie in cœlo & in terra virtus ejus operatur? Sed uſus ſcripturarum eſt per Synecdochen figuram, quæ ſignificat a toto partem, dicere omnia, dum comprehendi nequeant univerſa. Sed ut de multis unum dicere videamur: Quid mirabilius, quam pro ſalute humani generis Deum inconfuſibiliter humanatum; & qui hic judicatus eſt, ipſum ad Orbem judicandum eſſe venturum?

Quid ſit Synecdoche.

Deus humanatus.

℣. 2. *Lætabor & exultabo in te: pſallam nomini tuo Altiſſime*. Non in hoc ſæculo ubi lethifera lætitia eſt: non in ambitionibus mundi, ubi peccata amara ſuavia ſunt; ſed *In te*, ubi ſecurum gaudium ſemper ſumit augmentum. Plus eſt enim exultare, quam *lætari*. *Exultare* eſt enim animi & corporis majore motu jucundiſſima libertate gaudere. Gratias quoque ſe acturum pollicetur Altiſſimo, qui ſupra omnia probatur excelſus, quod eum ab inimicis ſuis, ſive carnalibus, ſive ſpiritualibus liberare dignatus eſt: promittens, ſicut dictum eſt, & operibus ſe Domino, & voce cantare.

Quid ſit Exultare.

℣. 3. *In convertendo inimicum meum retrorſum, infirmabuntur & perient a facie tua*. Quamvis multos inimicos habuerit: tamen hic modo Saulem convenienter advertimus. *Retrorſum* enim dixit: quia non potuit obtinere, quod voluit: ſed magis quanto ille nequiter perſequebatur, tanto iſte tolerando improbum juſtior apparebat. Et cum prius *Inimicum* dixerit numero ſingulari: hic dicit, *infirmabuntur*: quia Rex perſecutor erat, qui voluntates ſuas multis famulantibus exercebat. Quapropter congrue dictum eſt, *Infirmabuntur*: quia Dei voluntate omnes inefficaces generaliter extiterunt. *Et perient a facie tua*; dum ego ad te devota mente confugio. Iniquus enim ante faciem tuam, ideſt, ante gratiam tuam non venit, quia perſequitur innocentem.

℣. 4. *Quoniam feciſti judicium meum & cauſam meam: ſedes ſuper thronum qui judicas æquitatem*. Cum duo ex diverſa parte confligunt; neceſſe eſt unum offendere, cum alterum contigerit obtinere. Probata ergo Prophetæ cauſa, odium fuiſſe conſtat adverſi: quia non poterat perſecutor placere, cum decreverit Dominus eum, qui impie premebatur, eripere. Sed cum dicit, *Judicium meum, & cauſam meam*, proſperam ſibi teſtatur fuiſſe ſententiam. Sic & navigantes ſuum ventum dicunt, quando illis eventus proſperitatis arriſerit. *Sed ſuper thronum*: Domino dicitur Chriſto, qui nunc ſedet ad dexteram Patris: unde venturus eſt judicare vivos & mortuos. *Sedes* autem prophetiæ virtute, præſens dictum eſt pro futuro. Nam ſeſſionem iſtam ad Incarnationem Domini pertinere manifeſtum eſt, quæ adhuc illo tempore non videbatur effecta. *Thronum* ſignificat tribunal futuri judicii, in quo Dominus Chriſtus majeſtatis ſuæ honorabili poteſtate ſeſſurus eſt. *Judicas æquitatem*. Et hic tempus præſens pro futuro dixit. Judicaturus eſt enim æquitatem, cum ad diſceptandum poſt finem mundi reluxerit. Quæ figura dicitur Idea, cum ſpeciem rei futuræ velut oculis offerentes, motum animi concitamus. Hoc etiam in ſubſequentibus latius explicabitur.

Quid ſit Idea

℣. 5. *Increpaſti gentes, & periit impius: nomen eorum deleſti in æternum, & in ſæculum ſæculi*. Hinc jam ſacratiſſimus Domini ſecundus adventus exponitur: quando increpabuntur Gentes incredulæ, & diabolus cum machinationibus ſuis peribit in æternum. Tunc enim non remanebit ejus tempeſtuoſa perverſitas, quando erunt omnia, Domino præſtante, tranquilla. Nam quis ulterius in regno Domini, aut diabolum nominet, aut ejus ſequaces: cum Dominicam civitatem nec adverſitas concutiat, nec ullus hoſtis invadat? Quid ſit quoque *æternum* decenter expoſitum eſt, *ſæculum ſæculi*. *Sæculum* futurum Domini ſignificat regnum, quod nulla ætate, nullo tempore finietur. Et ne poſſit aliqua permixtione confundi, dictum eſt, *ſæculi*, ideſt, hujus, quo nunc utimur, ſubſequium. Illud enim ſibi redeundo ſuccedit, & temporibus exemptis, annuis revolutionibus iteratur: illud autem non ad initium redit, ſed ſine aliqua mutatione jugiter perſeverat. Quapropter deſinant hæretici dicere, aliquando diabolum cum ſequacibus ſuis ad gratiam poſſe revocari: quando ſic evidenter audiunt eos *in æternum, & in ſæculum ſæculi* eſſe damnandos; ut nec nominis eorum poſſit remanere veſtigium.

Nunquam diabolus ad gratiam revocandus.

℣. 6. *Inimici defecerunt framea in finem: & civitates deſtruxiſti. Periit memoria eorum cum ſonitu. Inimici*, genitivus caſus eſt, ideſt, diaboli, cujus *frameas defeciſſe* teſtatur. *Framea* enim Hebraicus ſermo eſt, ſignificans gladium, quo hoſtis ille bacchatur. Quod autem dixit; *In finem*, conſummatio ſæculi datur intelligi: quando virtus diaboli, omnipotenti illo gladio probatur interimi: de quo dixit in ſeptimo pſalmo: *Niſi convertamini, gladium ſuum vibrabit, &c. Civitates* autem dicit deſtructas, populos infideles ultima Domini Chriſti manifeſtatione conviſtos, quorum pectora diabolus in hoc ſæculo, tanquam ſuæ civitatis mœnia poſſidebat. *Periit* autem *memoria eorum cum ſonitu*. *Cum ſonitu* vero, cum clamore maximo dicit: quod fieri ſolet, quando res proſperæ graviſſimo fine clauduntur; ut nec poteſtas eorum videatur remanere, nec nomen. Intuere quemadmodum in pulcherrima comparatione permanſit; ut civitates, quas deſtructas dixerat, eas cum ſonitu teſtaretur everſas.

Framea quid ſignificet.

Pſal. 7. 13.

Civitates diaboli ſunt populi infideles.

℣. 7. *Et Dominus in æternum permanet. Paravit in judicio ſedem ſuam*. Decora nimis, aptaque diverſitas. Quia dixerat impios perire: dicit nunc *In æternum Dominum permanere*; quod audire nolunt qui Creatori ſuo pravis auſibus reſtiterunt. Sed confugiant ad Dominum miſericordem, ne patiantur diſtrictum judicem. *Pa-*

ravit, hoc eſt, Deus homo; ut qui hic in humilitate judicatus eſt, ibi in majeſtate ſua judicaturus adveniat. Hæc ſunt quæ titulus dicit, *Occulta filii:* quia ineffabile donum eſt, ut humiliatam hominis naturam, atque demerſam, dextera ſuæ potentiæ ad cœleſtia regna levaverit.

℣. 8. *Et ipſe judicabit orbem terræ in æquitate, judicabit populos cum juſtitia.* Ipſe utique Dominus Chriſtus, qui hic patiendo injuſtitiam: ibi impiis veraciter dicitur demonſtrare juſtitiam. *Orbem terræ*, ſanctos viros debemus accipere, qui de univerſali Eccleſia, quaſi de coronæ circulo congregantur. Iſti in æquitate judicandi ſunt, quibus propter fidei & humilitatis ſuæ bonum miſericordia copioſa præſtabitur; qui audituri ſunt: *Venite benedicti Patris mei*, &c. Unde *Sedebunt ſuper ſedes duodecim judicantes duodecim Tribus Iſrael. Populi* autem debent accipi peccatores, qui operibus diabolicis non videntur exuti. Iſti cum juſtitia judicandi ſunt, qui pro factorum ſuorum ſcelere damnabuntur; quibus dicendum eſt: *Ite in ignem æternum*. Sic duobus nominibus æquitatis & juſtitiæ, qualitatem illam judicii mirabili brevitate deſcripſit.

Sancti in æquitate, peccatores autem cum juſtitia judicandi ſunt.

Matth. 25. 34.
Matth. 19. 28.
Matth. 25. 41.

℣. 9. *Et factus eſt Dominus refugium pauperum adjutor in opportunitatibus in tribulatione.* Copioſa ſpes pauperum, & magna cogitatio gaudiorum, ipſum refugium habere, quem judicem. Audivimus pauperem: ſed non omnem putemus inopem. *Pauper* ille Dei eſt, qui terrena cupiditate vacuatus, cœleſti deſiderat largitate diteſcere. Et ne imbecillitate ſua paveſcerent corda fidelium, ſequitur magni auxilii firma promiſſio: *Adjutor in opportunitatibus*: quia illud eſt adjutorium dulciſſimum, quod in neceſſitate præſtatur. Ipſamque iterum opportunitatem evidenter expreſſit dicens: *In tribulatione*, quando animus afflictorum ad compunctionis ſtudium avidius incitatur; ſicut in alio pſalmo dicturus eſt: *Invoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me.*

Pauper eumdem quem habet judicem, habet refugium.

Pſal. 49. 15.

℣. 10. *Et ſperent in te omnes, qui noverunt nomen tuum: quoniam non dereliquis quærentes te Domine. Sperent in te*: non ſæculi blandimenta reſpiciant: ſed in tua promiſſione confidant. *Qui noverunt nomen tuum*, ideſt, qui majeſtatem tuam ſanctiſſima devotione venerantur. Audierunt enim nomen Domini, & illi qui minime credunt: ſed tantum illi *noverunt*, qui mandatis ejus ſuppliciter obſequuntur. Sequitur cauſa, cur in Domino debeant ſperare: quia non patitur eos deſerere, quos ad ſe perſpexerit confugiſſe. Certum eſt enim præſentem ſemper habere Dominum, qui tali præditus docetur arbitrio.

℣. 11. *Pſallite Domino qui habitat in Sion: annuntiate inter gentes mirabilia ejus.* Venit ad ſecundam ſectionem, ubi beneficia præſentis temporis & futuri beatus Propheta reſpiciens, ad pſalmodiam provocat populos devotos: ne cum tanta eis conferuntur præmia, aliquo torpore lenteſcant. Primum dixit: *Pſallite Domino*; & ne in ſuis ſuperſtitionibus *pſallendum* putaret eſſe gentilitas, addidit: *Qui habitat in Sion*: ut deſignaret Dominum Salvatorem, qui in illis partibus corporaliter apparens, religione ſui nominis, totius mundi ambitum comprehendit. Hoc enim de ſancta Incarnatione dicitur; nam ille ubi non habitat, qui ubique totus eſt? Verum ut nominis hujus myſterium etiam ſpiritualiter perſcrutemur: *Sion* ſpeculatio dicitur: quia revera Deus in contemplatione piiſſima reperitur. Et juſte ibi nobis habitare dicitur, ubi eum illuminati cæleſti gratia contuemur. Exponit etiam quod ſuperius dixit; *Pſallite*, quia hoc eſt revera illi pſallere, univerſis Gentibus ejus mirabilia nuntiare. Unde intelligere poſſumus in omni actu pſalmodiam competenter dici, quicquid poteſt Domini laudibus applicari. Intuendum eſt etiam, quia hoc per definitionem decenter explicatum eſt; dicit enim cui *Domino pſalleretur*, ideſt, *Qui habitat in Sion.*

Quid ſit Deo pſallere.

℣. 12. *Quoniam requirens ſanguinem eorum memoratus eſt: non eſt oblitus orationem pauperum.* Quia ſuperius dixerat: Gentibus prædicate, & multos eorum conſtat occiſos: ne quis putaret inultum eſſe, quod geſtum eſt; ſequitur ſanguinem Martyrum ab impiis perſecutoribus eſſe requirendum, ut in æternum recipiant, quod temporaliter effecerunt. *Memoratus eſt*, mirabiliter ad utrumque poſitum eſt: ut & perſecutores vindicta terreret, & Martyres promiſſio benigna reficeret. *Non eſt oblitus*, ad conquerentium infirmitatem dicitur roborandam, qui propter longiquitatem futuri judicii, retributiones Deum æſtimant aliquatenus oblivisci. *Orationem pauperum*, petitionem dicit juſtorum, quam ex ſua perſona ſubter adjungit; ut de unoquoque fideli hoc intelligas, quod ſibi Propheta poſtulat largiendum.

℣. 13. *Miſerere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis, qui exaltas me de portis mortis.* Iſta eſt oratio cunctorum pauperum ad ſingularem numerum competenter adducta: quia ſemper in unitatem ſanctorum hæc turba perducitur. Sic enim ſibi poſtulat ſubveniri, ut a clementiſſimo Rege videatur: quia revera conſpectus ejus auxilium eſt, & tenebroſa protinus diſpereunt, cum ſe tanti luminis ſerena concedunt. *Humilitatem* igitur ſuam de inimicorum ſuperbia ſupplicat æſtimari: quia tantum carnaliter humiliantur Martyres Chriſti, quantum perſecutores eorum temporaliter videntur extolli. *Porta* vero *mortis* eſt diabolus, vel omnis illecebra ſæcularis: quoniam per hæc ad æternum exitium infeliciter introitur. *Exaltas me* dicit, ideſt, longe facis a talibus. Nam cum *porta mortis* ſit converſatio ſcelerata multorum, jure ſe ab ea dicit *exaltatum*: quia præceptis vitalibus adhærebat.

Conſpectus Domini, auxilium eſt.

Quis ſit Porta mortis.

℣. 14. *Ut annuntiem omnes laudes in portis filiæ Sion. Exultabo in ſalutari tuo.* Gratiſſima eſt portarum iſta repetitio, ubi unum quidem nomen, ſed res omnino diverſæ ſunt; in illis mortis eſt aditus: in iſtis vitalis reperitur introitus. Liberatus ergo ex illis portis mortalibus, in iſtis portis Eccleſiæ, quæ beatitudinem tribuunt ſempiternam, pronuntiaturum ſe laudes Domini pollicetur; per quas nomen ejus eximium toto orbe celebratur. *Sion* enim reliquas Mundi generavit Eccleſias: quia ibi natum eſt, unde fidei noſtræ veniſſe conſtat exordium, quod manavit latius in toto orbe terrarum. *Salutare* Patris Chriſtus eſt Dominus, virtus & ſapientia ejus, qui nobis æternam requiem tribuit & ſalutem. Merito ergo Propheta in ipſo ſe exultare dicit, ubi gaudii nullus eſt finis.

Sion, omnes generavit Eccleſias.

℣. 15. *Infixæ ſunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo iſto, quem occultaverunt, comprehenſus eſt pes eorum.* In hoc & alio verſu, qui ſequitur retributio peccatorum potenter exponitur: quia propria unuſquiſque iniquitate torquetur. *Infixas* enim dicit *gentes*, quæ timore Domini non tenentur: ſed quibuſdam clavis

peccatorum probantur eſſe confixæ, ut ſe non valeant excutere, quas dura videntur ligamina cohibere. Quod ad Judæos non improbe dicimus pertinere, ut ita ſint malis ſuis affixi, quemadmodum in cruce clavis Dominum infigere decreverunt. *Laqueum* vero occultaverunt, quantum ad eorum dicitur votum; nam Chriſto celatum eſſe nil potuit, qui paſſionem ſuam innumera denuntiatione prædixit. *Comprehenſus eſt pes eorum*. Perſeveravit in metaphora laquei, quem ſuperius dixit. Comprehenſos enim illos dicimus, quos captio nodoſa conſtringit. *Pes* autem ſignificat greſſus animi, & deſiderium pravum quod eos ambulare facit ad vitium; ſicut Salomon in Proverbiis dicit: *Pedes eorum in malitiam currunt, & veloces ſunt ad effundendum ſanguinem*.

Judæi malis ſuis affixi. *Quid ſignificet Pes.* *Prov. 1. 16.*

℣. 16. *Cognoſcetur Dominus judicia faciens: in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.* Vera nimis & abſoluta ſententia: quoniam tunc manifeſte *cognoſcetur Dominus judicia facere*, quando peccatoribus dabitur æterna cruciatione torqueri. Hic enim quia ſunt eis libera ſcelera, relinqui creduntur forſitan impunita: ſed ubi dies ille manifeſtationis advenerit, & throno majeſtatis ſuæ Dominus Salvator inſederit, tunc generaliter agnoſcetur operari judicia ſua, quando humanum genus, ſive a ſiniſtris, ſive a dextris, ejus fuerit arbitrio ſegregatum. Hoc eſt enim *judicia vere facere*, uniuſcujuſque merita ſine aliqua confuſione diſcernere. Sequitur ſententiæ hujus aperta declaratio: dicit enim unde *cognoſcitur Dominum* * vere *judicia facere*; ſcilicet quando nexuoſis operibus ſuis peccator aſtringitur, & ſecundum actuum qualitatem dignam recipit ultionem. Nam ſenſus ille omnino vitandus eſt, qui putat peccatorem ſola delictorum ſuorum recordatione cruciandum: nam ſi hoc tantum ſufficeret, quare diceretur: *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & Angelis ejus*; & illud: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*. Non enim hic loca tormentorum negat peccatoribus dari: ſed per qualitates operum ſuorum eos dicit eſſe torquendos. Sentiamus ergo locum peccatorum ſuppliciis eſſe præparatum: intelligamus extrinſecus pœnale malum, quod ſceleratis legimus imminere. Nam ut revera cognoſcamus beatitudinem a damnationibus quibuſdam terminis eſſe diviſam; recordemur divitem oculos ſublevaſſe, pauperemque Lazarum in ſinu Abrahæ fuiſſe conſpectum, ſe autem flammis ultricibus deputatum. Unde ordo iſte veritatis nullatenus diceretur, ſi peccatores malorum recordatio ſola torqueret. Hæ ſunt *occulta filii*, quæ titulus prædixit.

Quando Dominus cognoſcetur judicia facere. * *Ed. vera.* *Peccatores, non ſola peccatorum ſuorum recordatione puniendi.* *Matth. 25. 41.* *Iſai. 66. 24.* *Locus eſt peccatorum ſuppliciis præparatus.* *Luca 16. 23.*

Canticum Diapſalmatis.

Novum Diapſalma, cui ſuperpoſitum probatur & canticum: unde nonnullos hæc res fecit advertere, Diapſalma ſilentium non putare; aiunt enim fieri non poſſe, ut canticum ſilentii eſſe videatur. Sed res iſta determinationem, quæ in præfatione poſita eſt, omnino nil impedit: hic enim canticum non interruptionem verborum tollit, ſed futuram videtur indicare lætitiam.

℣. 17. *Convertantur peccatores in infernum: omnes gentes quæ obliviſcuntur Dominum.* Venit ad tertiam ſectionem, in qua peccatoribus finem ſub alacritate animi pronuntiat eſſe venturum. *Convertantur*, dicit, ab hujus mundi delectatione tollantur: ne diutius poſſint in ſua voluptate gaudere. Sequitur: *In infernum*: ne ſe crederent alibi eſſe mittendos. *Infernum* autem dictum eſt ab eo quod illic animæ jugiter inferantur: ſive, ut quidam volunt a parte inferiori. Sed hic *Infernum* vult intelligi perpetuam mortem, ad quam ſine dubio perventuri ſunt, qui Domini præcepta contemnunt. *Obliviſci* autem *Dominum*, eſt erroribus ſuperſtitionum, & cœno voluptatis involvi; nam e contrario illius memores ſunt, qui talia non requirunt.

Infernum unde dictum. *Obliviſci Dominum quid ſit.*

℣. 18. *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.* Videns Propheta in hoc mundo divitibus deſpectui eſſe pauperes, & oblivioni crudeliſſimæ deputari, *In finem* ſæculi, quando Dominus ad judicandum venerit mundum, pauperes non dicit eſſe contemnendos: ſed tunc magis in memoriam Domini illos venire, quando divites hujus ſæculi, a regni ejus muneribus excluduntur. Et quare illi *pauperes* a Domino commemorentur, exponit. Dicit enim: *patientia pauperum*, quæ fideliſſimos coronat; nam ſi quibuslibet ærumnis deſit patientia, anima non poteſt eſſe perfecta. Quapropter patientia eſt inter anxias tribulationes ſæculi uſque ad finem mortis in timore Domini gratiarum actio jugiter obſervata; ſicut Dominus in Evangelio dicit: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*. Cujus rei tanta virtus eſt, ut etiam ipſe Dominus, qui nihil patitur, patiens dicatur.

Quid ſit patientia. *Luca 21. 19.*

℣. 19. *Exſurge Domine non prævaleat homo: judicentur gentes in conſpectu tuo.* Cum de fine ſæculi Propheta tractaret, adventum Antichriſti cordis illuminatione proſpexit, & periculi magnitudine perterritus, magna voce proclamavit: *Exſurge Domine non prævaleat homo*. Ipſe eſt enim homo peſſimus, quem humana non poteſt ſuſtinere conditio: in quo tanta erit verſutia, vel poteſtas, ut ſola Domini virtus, ejus poſſit ſuperare nequitiam. *Gentes* etiam petit celerrimo adventu judicari, quæ cum ipſo ſæviſſimo ſcelera magna facturæ ſunt. Nam dum occulta poteſtate hic omnia Dominus adminiſtret: ibi tamen palam judicare petitur, ubi ſuperbi nocere ulterius non ſinentur.

℣. 20. *Conſtitue Domine legislatorem ſuper eos: ut ſciant gentes, quoniam homines ſunt.* Evidentius jam de ipſo dicit Antichriſto; ut talis princeps detur peccatoribus, non qui eos regat, ſed qui cum ipſis una depereat. Denique ſequitur: *Ut ſciant gentes: quoniam homines ſunt*. Hoc autem dictum minantis eſt; ut ad converſionem potius inclinentur, qui de ſceleris ſui libertate præſumunt. Legis enim veriſſimus lator ſolus eſt Deus. Et quia ille contra præcepta Domini multa juſſurus eſt, in maledicto ponitur, ut eis pravæ legis conditor tribuatur; quod non ad ſalutem ſceleratis proficiat, ſed ad ruinam.

Legis veriſſimus lator ſolus eſt Deus.

℣. 21. *Ut quid Domine receſſiſti longe, deſpicis in opportunitatibus in tribulatione?* Interjecto diapſalmate, venit ad quartum membrum: ubi temporis illius mala pertractans, afflictorum conſideratione Domino dicit more infirmitatis humanæ: *Cur receſſiſti longe?* non quod ille locum derelinquat, & ad aliud ſpatium transferatur qui ubique totus eſt: ſed quaſi receſſiſſe creditur, cum ſubvenire tardaverit. Sed dum ſuperius dixerit: *Quoniam non derelinques quærentes te Domine*; hic ſequitur: *Deſpicis in opportunitatibus*; ſed illud conſtat dictum veraciter &

Quomodo Deus dicatur recedere a nobis.

definitive ; iſtud autem pro gementium anxietate prolatum eſt . *Deſpici* enim nos credimus ſi vel minimo tempore differamur : ſed ille tunc magis uberius præſtat , cum magnæ * patientiæ nobis ſolatia ſubminiſtrat .

*MSS. A. B. F. *pietatis*.

℣. 22. *Dum ſuperbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in cogitationibus ſuis, quas cogitant*. Studioſius eſt hæc ſententia perſcrutanda : ne putetur exinde juſtus uri, quia peccator in iſto ſæculo videtur extolli . Sed ſic potius intelligendum eſt . *Superbit impius* , cum effectum malignæ voluntatis expleverit . Tunc magis pauper ad ſtudium virtutis accenditur: quia dum viderit peccatorem nimis exaltatum , facile novit eſſe caſurum ; & avidius ad humilia tendit , unde ſe exaltandum potius eſſe confidit . Sed iſtis impiis ac ſuperbis provenit illa damnatio , ut debitis pœnis , quaſi quibuſdam uncis apprehendantur : ne illos in lucem prodire liceat , qui tenebroſis actibus contraduntur . Deus bone, quantus horror eſt timere quæ non valemus effugere! Sed dona hic illa odiſſe, quæ tuo præcepto jubemur evitare.

Quando pauper ad ſtudium virtutis accenditur.

℣. 23. *Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit, benedicetur. Irritavit Dominum peccator*. Reddita eſt cauſa quæ peccatores cogitationibus ſuis faciat illigari. Malus enim dum prædicatur extollitur ; nec de correctione cogitat , cui laudator blandiens invenitur . Sequitur exaggeratio iniquitatis ; ut ille benedicatur , qui male potius actitare cognoſcitur . Verum iſte qui adulantium falſitate deceptus , in magnam ſe ſuperbiam dominationis evexerit , quod propie de Antichriſto datur intelligi , qui fallentium catervis eo uſque perducitur , ut ſe non ſolum Regem terrenum, ſed etiam rerum omnium prædicet Deum ; ſicut Apoſtolus dicit : *Ita ut in templo Dei ſedeat , & extollat ſe ſuper omne quod colitur , & quod dicitur Deus*. Sed iſta illi proficiunt ad ruinam ; *irritat* enim verum *Dominum* , ut falſus Deus flammis ultricibus addicatur .

Malus, dum prædicatur, extollitur.

Superbia Antichriſti.

2. *Theſſ.* 2. 4.

℣. 24. *Secundum multitudinem iræ ſuæ non inquiret . Non eſt Deus in conſpectu ejus* . In exponenda voluntate Antichriſti perſeverat : quia ſecundum peccata ſua Dominum non requiret . Dicendo enim *Secundum multitudinem iræ ſuæ* , oſtendit omnia illum turbulenta crudeliaque facturum. Verum iſtius nequitiæ reddita eſt cauſa conveniens : quia in conſpectu ſuo non habet Deum : O quam profunda cæcitas eſt , Deum ante oculos non habere! Nam ſi ultimum malum creditur Solis lumina non videre: nonne apud ſuperos inferna patiuntur , qui auctorem ſacri luminis pro ſua minime cæcitate reſpiciunt ? De ipſo quoque nequiſſimo Daniel Propheta teſtatur dicens : *Et extolletur Rex adverſus omnem Deum, & magnificabitur ſuper omnem Deum, & ad Deum deorum loquetur ſuperbiam.*

Profunda cæcitas eſt Deum ante oculos non habere.

Daniel. 11. 36.

℣. 25. *Polluuntur viæ ejus in omni tempore : auferuntur judicia tua a facie ejus : omnium inimicorum ſuorum dominabitur*. Sicut de juſtis dicturus eſt : *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*: ita nunc de Antichriſto dicitur, omnes ſemitas habere pollutas , ideſt , cogitationes factaque ſordentia. Neceſſe eſt enim , ut ſint contaminata , atque polluta , quæ ducatu peſtiferi diaboli ſordidantur . Additur etiam nefarium ſcelus ; ut cum vindictam in ſe reſpicit eſſe dilatam , Deum non putet exercere velle juſtitiam , Sic enim *auferuntur judicia* Dei a corde impii , quando videt tardius venire , quod celeriter meruerat ſuſtinere . Et quod illi auget interitum , cum vitiis ſerviat , omnium inimicorum ſuorum obtinere dicitur principatum . Qua felicitate ſubvectus ad ſcelera pronior erit , cum nullum ſibi obviam ire poſſe cognoverit . Qui tanta inferius proprietate deſcribitur ; ut jam non futurus , ſed quaſi præſens eſſe videatur . Quæ figura dicitur Characteriſmos : quando aliquis aut per formam deſcribitur, aut per actus proprios indicatur.

Pſal. 118. 1.

Antichriſtus omnes ſemitas habebit pollutas.

Quando auferuntur judicia Dei a corde impii.

Quid ſit Characteriſmos.

℣. 26. *Dixit enim in corde ſuo, non movebor de generatione in generationem ſine malo*. His verbis proprie cogitationem Antichriſti deſignat, vel eorum , qui ejus ſimulantur arbitrio : quoniam ſcriptum eſt : *Imitantur ergo illum , qui ſunt ex parte ipſius*. Qui ſibi ipſi malitia faciente dicturus eſt , nullam gentem intactam relinquam : ſed de iſta natione me ulciſcens , ad aliam gentem iterum transferar vindicandus ; ut omnes ſtudio pravo poſſit affligere , qui ejus viſi ſunt niſibus obviare. Actus vero ſuos uno verbo definivit, quando ſe ſine malo nihil dicit eſſe facturum.

Sap. 2. 24.

℣. 27. *Cujus os maledictione , & amaritudine plenum eſt : ſub lingua ejus labor & dolor* . Nequitia ejus duplici perverſitate deſcribitur ; in ore quippe habebit blaſphemam maledictionem , cum ſe Dei filium mentietur : amaritudinem , quando reſultatoribus ſuis pœnam mortis indicet , & ad ſupplicia jubebit pervenire , qui eum tanquam * numen contempſerint adorare. Hæc habebit in ore quæ locuturus eſt publice . *Sub lingua* vero, quod ait, deſignat eum cogitationes habere ſæviſſimas ; ut cum ipſe ſit perditus, perdere cuncta feſtinet. Quarum rerum definitio *labor & dolor* eſt : *labor* cum diverſis cladibus affligit innoxios: *dolor* cum Martyres facit , quoniam ſine labore & dolore corporis conſummari non poteſt corona martyrii . Sic univerſa quæ loquitur , vel cogitat , pari fæce polluta ſunt.

Nequitia Antichriſti duplici perverſitate deſcribitur.

*MSS. A. B. F. *nomen ejus non*

℣. 28. *Sedet in inſidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Oculi ejus in pauperem reſpiciunt* . Cum dicit : *Sedet in inſidiis* , actus Antichriſti latronum conſuetudini comparavit, qui occultas vias inſident , ut interficiant innocentes. Quæ figura dicitur Phantaſia , quoties in concipiendis futuris viſionibus animus perducitur audientis. Tale enim Antichriſti regnum dicit futurum, quod ad Martyrum coronam, & infidelium ruinam conſtet eſſe permiſſum . Sequitur : *Cum divitibus*, hic ſignificat multitudinem malorum . Sæpe enim in ſcripturis divinis *divites* in malo accipiuntur , ſicut pauperes in bono. *Interficere* vero *innocentem* eſt de religioſo facere ſacrilegum , ejuſque animam perpetua morte damnare . Nam cum dicit *Oculos ejus in pauperem reſpicere* ; non reſpicit, ut proſpiciat: ſed ad hoc intendit, ut perimat.

Quid ſit Phantaſia.

Quid ſit interficere innocentem.

℣. 29. *Inſidiatur in occulto , ſicut leo in cubili ſuo*. Leonem in cubili ſuo antefatum dicit Antichriſtum , qui atrociter & doloſe laceraturus eſt populum Chriſti. Inter initia enim perſecutio Eccleſiæ violenta tantum fuit ; ut a Paganis, proſcriptionibus , tormentis , cædibus , Chriſtiani ad idolorum ſacrificia cogerentur . Altera fraudulenta, quæ nunc per hæreticos, & falſos agitur Chriſtianos. Noviſſima ſupereſt , quæ per Antichriſtum prædicitur eſſe ventura : qua nihil periculoſius , quoniam erit violenta nimis ex poteſtate regni ſingularis , & deceptioſa miraculis ; ut, ſicut Dominus in Evangelio dicit ,

Antichriſtus Leo in cubili.

Tres Eccleſiæ perſecutiones.

Matth. 24. 24. *Seducat, ſi fieri poteſt, etiam electos*. Proinde ad vim pertinet, quod poſitum eſt, *Leo*; ad dolos, quod ait, *in cubili ſuo*. Sic utræque iniquitates ejus, ſingulis ſermonibus intimantur.

℣. 30. *Inſidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum. In laqueo ſuo humiliabit eum*. Iteratio inſidiarum, nimietatem callidi perſecutoris oſtendit. *Rapere* vero *pauperem*, ſignificat ſubitum periculum animæ, ad quod ille nefandiſſimus trahere nititur innocentes. Deinde ad expoſitionem priorum, ſequitur decora repetitio; nam ut non putares pauperem raptum aut fiſci debito, aut interpellatione cauſæ civilis, geminavit *Rapere pauperem*; & mox cauſam perſecutionis annectit, *Dum attrahit eum*, ideſt, dum illum a veritate culturæ ad nominis ſui venerationem molitur adducere. Et ne adhuc iſtud, *attrahit eum*, dubium habere potuiſſes, addidit: *In laqueo ſuo humiliabit eum*.

Laqueus dolum ſignificat. *Laqueus* ſignificat dolum, quo ſimplicium corda capiuntur, & velut nodo perverſitatis lamentabiliter alligantur. *Humiliabit* autem, bene dictum eſt: quoniam de vera religione ſine dubio cadunt, qui ad inſana dogmata perducuntur.

℣. 31. *Inclinabit ſe, & cadet dum dominabitur pauperum*. Hic jam de ipſo tyranno dicitur, qui in Dei ſervos permiſſa poteſtate graſſabitur. *Inclinabit ſe*, ideſt, cum animum ſuum nimia perditorum acquiſitione remiſerit, & quaſi malorum copia crapulatus, in aliquod otium poſt ſanctorum pœnas, afflictioneſque pervenerit. Tunc ergo de ſua præſumptione nequiſſimus cadet: quando illi cum ſuis ſequacibus ſupervenerit repentinus interitus. Finem quippe ſæculi neſcit: quoniam eum Dominus in ſua poteſtate conſtituit.

℣. 23. *Dixit enim in corde ſuo, oblitus eſt Deus avertit faciem ſuam, ne videat uſque in finem*. Nimis ſtulta cogitatio. Crediturus eſt Deum diſſimulare, cui honorem ſacrilegus conatur eripere: putans eum fideles ſuos nolle reſpicere, cum propter ipſum doceantur omnia pœnalia ſuſtinere. Ignarus veritatis contraria ſuſpicione movebitur; nec intelliget quod ſequitur: *Ne obliviſcaris pauperum in finem*. Non enim dicit, nihil eos eſſe paſſuros, ſed nullatenus *uſque in finem* eſſe deſerendos.

℣. 33. *Exſurge Domine Deus meus, & exaltetur manus tua: ne obliviſcaris pauperum in finem*. Decurſis quatuor partibus, nunc exultative Propheta ſe convertit ad quintam: ſupplicans fieri, quod tamen ſciebat eſſe venturum. *Exſurge* dicitur, citius ſurge, hoc eſt, celeriter

Manus operationem ſignificat. veni. *Exaltetur manus tua: Manus* operationem ſignificat: ſed iſta Dei operatio judicium eſt, quod expectamus eſſe venturum. Illud enim deſiderabat venire, ubi iſte ſuperbus poſſet occumbere. *Ne obliviſcaris pauperum in finem*. Contra quos impius dicebat: *Avertit faciem ſuam, ne videat uſque in finem*. Nunc rogat ne ſecundum votum Antichriſti *obliviſcatur pauperum in finem* ſæculi, ubi futura eſt retributio meritorum.

*MSS. Dominum peccator. ℣. 34. *Propter quid irritavit * impius Deum? Dixit enim in corde ſuo non requiret*. In hoc verſu mirabili brevitate & ſciſcitatio præmittitur, & reſponſio apta conſequitur. Interrogative enim pronuntiandum eſt: *Propter quid irritavit impius Deum?* Deinde reſpondendum eſt: *Dixit enim in corde ſuo, non requiret*. Conſtat quippe, ideo Dominum irritatum, quoniam eum impius facta ſua non putabat poſſe requirere. Sed inveniet memorem, quem ſperabat oblitum, & uſque ad immenſum ſentit recipi, quæ præ multitudine delictorum credebat in memoria non teneri.

℣. 35. *Vides quoniam tu laborem & dolorem conſideras: ut tradas eos in manus tuas*. Iſtud jam * probata re Domino cum gratulatione dicendum eſt: *Vides* quoniam nullus tibi illudet. * Ed. probatori.
Superius enim dixerat: *Sub lingua ejus labor & dolor*; hæc nunc verba repetit: *Vides, quia laborem & dolorem conſideras*, quæ & ille perfidus dum ſub lingua ſua haberet, ideſt, in cogitatione revolveret, cognoſci penitus non credebat. *Conſideras* profecto, quando in tuis manibus, ideſt, judicio traditus non evadit: ſed digna factis recipit, qui vacandum ab ſceleribus non putavit. Sic omnis poteſtas penes Deum eſſe declaratur, qui peccatores ipſe ſibi & tradit, & punit. Nam quod per miniſtros ejus geritur, ipſius virtute ſine dubitatione completur. Quo fugiat, quem tanta virtus inſequitur? Committat licet ſcelera, & diverſorum hominum ſubverſione paſcatur; quicquid fecerit non erit impunitum, cum æterna damnatione torquebitur.

℣. 36. *Tibi enim derelictus eſt pauper: pupillo tu eris adjutor*. In medium deductis impiis, atque convictis, redit ad juſtos; ut ſicut illi digna factis recipiunt, ita iſti promiſſa præmia conſequantur. Nam cum dicit: *Tibi derelictus* Qui Deo derelinquitur nulla utilitate fraudat. r.
eſt pauper, oſtendit, quoniam qui illi derelinquitur, nulla utilitate fraudatur: quoniam hoc eſt pio principi dimitti, quod bonis omnibus tradi. *Pauper* enim dictus eſt a paululo lare. Unde pauper dictus ſit.
Relictum ergo dicit pauperem Deo; ut omnes videant, quæ bona poſſint de ejus reportare judicio. *Pupillum* vero dicit, non cujus genitor Quis verè pupillus.
carnalis occubuit, ſed cui pater ſepultus eſt mundus. Nam multos pupillos invenies orbatos patre viſibili, & ſunt blaſphemi, abliguritores, & quod in illa ætate creberrimum eſt, luxurioſi, & hi a Domino probantur alieni. Sed ab illis pupillis dividi non poteſt adjutorium Dei, quorum pater diabolus in actione facinorum probatur extinctus. Et intende quod dicit: *Tu eris adjutor*; ut cum carnaliter affligi videas eos, non dubites eſſe liberandos.

℣. 37. *Contere brachium peccatoris & maligni: requiretur delictum ejus, nec invenietur*. Ante oculos Prophetæ Antichriſti nequitia redit; & rogat, ne illi bacchari diutius liceat in ſanguine beatorum. *Contere*, ideſt, ad nihilum redige. *Brachium* ejus dicit potentiam, qua Brachium ſignificat potentiam.
peccatores male utebantur: quia inſigniter impia faciebat; & hoc nomen ab eo ſingulariter meruit, quoniam in ſceleribus ſimilem non habebit. *Malignus*, quia iniquus diſſuaſor erit; ut quos terrore non poteſt pervertere, ſaltem conetur per noxia præmia declinare. *Delictum* autem *ejus*, dicit commiſſa perpetam; quod licet ſingulariter pronuntiatum ſit: innumerabilia tamen ejus extabunt ſine dubitatione peccata. Omnia ſiquidem facta ipſius, ac dicta peccata Omnia facta & dicta Antichriſti, peccata ſunt.
ſunt, cujus univerſa vita delictum vocatur. Addit: *Nec invenietur*: quia dubium non eſt perire ſceleſtam poteſtatem, cujus damnandum conſtat auctorem.

℣. 38. *Regnabit Dominus in æternum & in ſæculum ſæculi: peribitis gentes de terra illius*. Extincta clade generali, ad futurarum rerum ordinem venit: quoniam interfecto Antichriſto,

Quare mala Antichriſti a Deo permittantur.

Domini regnum æternum, pium, munificum, que venturum eſt. Permittitur enim nimis præcurrere ſceleſtum malum, ut gratius regnum Domini ſuſcipiatur optatum: ubi jam beatorum adepta ſecuritas conquieſcat, nec ulterius formidentur inſidiæ, quas magis ſanctus vir in hoc mundo cogitur ſuſtinere. *Gentes* autem poſuit peccatores & impios, qui feraliter vivunt, nec Domini legibus obſequuntur. *De terra illius*, regnum ſignificat Domini Salvatoris, quo ſoli beatiſſimi perfruuntur.

℣. 39. *Deſiderium pauperum exaudivit Dominus, concupiſcentiam cordis eorum exaudivit auris tua.* Bene vota juſtorum verbis congruis exprimuntur. Dicit enim *Deſiderium pauperum*, quod fit ſemper amore præmiſſo; ut illic eum evidenter videre cupiant, ubi nunc etiam mentis lumine transferuntur. Sequitur: *Concupiſcentiam cordis eorum*. Hoc verbum conſtat eſſe violentius. *Concupiſcentia* enim ibi dicitur, ubi conjuratis quodammodo animæ viribus aliquid ardore mentis appetitur. Sequitur: *Exaudivit auris tua*. Quod regulariter debemus advertere, nihil in Deo corporalium eſſe membrorum: ſed virtutis ejus effectus, qua audit, auris vocatur: qua videt, oculus: qua perficit, manus. Verum hæc dicta condantur memoriæ: ne quia crebro repetenda ſunt, nos ipſa repetendo faſtidium facere videamur.

Quid ſit Concupiſcentia.

℣. 40. *Judicare pupillo & humili: ut non apponat ultra magnificare ſe homo ſuper terram.* Ecce auctoritate prophetica commonemur, non ſolum quemlibet *pupillum*, ſed *pupillum & humilem* Deo eſſe gratiſſimum. Nam cum dicit: *Judicare pupillo & humili*, ſignificat pro ipſo ferri poſſe ſententiam. Sed cum *humilis* dicitur, juſtiſſimus approbatur. Sequitur quoque definitiva promiſſio, ideo illa quæ dicta ſunt fieri, ut ulterius a nullo hominum permittatur excedi. Tunc ſiquidem omnia mala finienda ſunt, quando auctor omnium peccatorum cum ſua plebe damnabitur. Hæc ſunt *occulta filii*, quæ pſalmi hujus titulus canit. Nam licet per quædam indicia frequenter videantur edicta: quando tamen veniant hominibus incognita habentur. De ipſo enim die Dominus in Evangelio dicit: *De die autem illa, & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, neque Filius, niſi Pater ſolus*. De quo loco beatiſſimi Patres Hilarius & Auguſtinus Eccleſiæ ſancta lumina, plurima & luculenta dixerunt: judicantes eſſe nefarium, ſi illa omnipotens Verbi humanatio aliquod de futuris ignoraſſe putaretur, quod Patrem ſcire prædicavit. Nam cum Petrus in Evangelio dicat: *Domine tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te*. Item ipſe Dominus dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*; utique Patris omnia non haberet, ſi quod Pater noſſet, ille neſciret. Sed ita ſalutariter ac veraciter credendum eſſe docuerunt; ut per per figuram Metonymiam, ideſt, Tranſnominationem, quæ in ſcripturis ſacris ſæpius invenitur, debeat intelligi, quod utiliter ſuos faciat neſcire ſubjectos. Nam in Geneſi Abraham Deus dicit: *Nunc cognovi, quoniam times Dominum Deum tuum*, ideſt, nunc te cognoſcere feci. Sic & hic poſitum eſt, *neſcio*, ideſt, neſcire vos facio. Nam ipſe Dominus alibi ſimiliter dicit: *Neſcio vos*; cum utique quos damnabat, ignorare non poterat. Denique interrogatus de ipſo articulo dicit: *Non eſt veſtrum ſcire tempora, vel momenta*; non enim dixit, non eſt meum, vel non eſt noſtrum, ſed ait: *Non eſt veſtrum ſcire*. Sic utrumque ſervatum eſt, ut & homines ignorarent, quæ illos non oppottebat agnoſcere, & hoc Dei Filius nequaquam carnis infirmitate neſciret. Quod ſi majeſtatem illam, quod dici nefas eſt, texiſſe ignorantiam ſuſpicemur: fortior utique inveniretur ignorantia, quam divina natura, quæ, ut ſtulte dicam, opprimere valuit providentiam, per quam omnia ſunt creata. Sed cum hæc nimis doceantur abſurda, credere dignum eſt, totam Trinitatem, cui una atque omnipotens natura eſt, omnium rerum indefectam ſemper habere notitiam,

Quando omnia mala finienda.

Dies judicii hominibus incognita, non humanitati Chriſti.

Marc. 13. 32.

Lib. 9. de Trin. pag. 223. Edit. Pariſ. 1652.

Lib. 1. de Trin. cap. 12.

Joan. 21. 17.

Joan. 16. 15.

Geneſ. 22. 12.

Matth. 25. 12.

Actor. 1. 7.

Concluſio Pſalmi.

Completa eſt Pſalmographi denuntiata promiſſio, reſerata ſunt *Filii occulta* miracula. O ingentes & admirabiles cauſæ, quæ quamvis expoſitæ videantur, adhuc tamen ſine dubitatione ſecretæ ſunt! Nam cum prædicuntur, non habentur incognitæ: dum ignorantur, quando veniant, adhuc obſtruſæ eſſe monſtrantur. Sic & ſecretum eſt, quod dicitur, & quærentibus non tacetur. Quapropter effuſius Domino ſupplicemus, ut nobis emendationem ſaluberrimam conferre dignetur: quia ſine excuſatione peccat, cui retributio peccatorum prædicitur eſſe ventura. Mente quoque retinendum eſt, hunc pſalmum eſſe primum, in quo adventus prophetatur Antichriſti. Numerus quoque præſens & illud occultum probatur aperire, quod hora nona Dominus emiſit ſpiritum. Nam cum inter alia & de paſſione ipſius pſalmus iſte locutus ſit: merito, & per calculum ſuum tranſitus ejus horam annuntiat, quando etiam crucis ipſius noſcitur narraſſe myſteria.

Numerus novenarius quod contineat Sacramentum.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum.

In finem Pſalmus David.

Cum frequenter in titulis poſitum videatur, *In finem*, & intentionem mentis noſtræ ducat ſemper ad Dominum Chriſtum: tamen propter diverſa miracula poſitum eſſe non dubium eſt. Modo enim indicat glorioſiſſimam paſſionem: modo triumphalem, & admirabilem cunctis gentibus reſurrectionem: nunc autem ſanctam fidem declarat, in qua hæretici digladiantur contra fideliſſimos Chriſtianos; ita fit, ut jugiter tendat ad Chriſtum, quamvis diverſis ſignificationibus inveniatur aptatum. Quod etiam in reliquis pſalmis, ſi aciem mentis intendas, cognoſcis eſſe faciendum. De *Pſalmo* autem & *David* illa meminiſſe ſufficiat, quæ ſuperius dixiſſe cognoſcimur. Sciendum tamen hunc pſalmum prolatum eſſe ad hæreticos deſtruendos.

Cur in titulis pſalmorum frequenter in finem poſitum ſit.

Diviſio pſalmi.

Pſalmus hic totus ad perſonam Prophetæ referendus eſt. Primo capite de inſidiatoribus dicit hæreticis, qui nituntur Catholicos in ſuam convertere pravitatem. Secundo Domini judicium comminatur, & quid in illa retributione ſuſtinere poſſint, evidenter oſtendit; ut juſtitiam Domini metuentes, ſuperſtitioſas deſerant falſitates,

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. IN *Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: tranſmigra in montem ſicut paſſer?* Hoc ſchema dicitur Cœnonema, ideſt, Communicatio conſilii: quod fit frequenter, quando aut cum adverſariis, aut cum * adjutoribus verba miſcemus. Ad perſuaſores quippe hæreticos hic ſermo dirigitur, qui volunt loqui, quod impium eſt, ut contentionibus pravis ſeducant animas innocentes. His ergo vir fidelis dicit: Dum ego ſim in religionis fixo cacumine conſtitutus, quemadmodum mihi ſuadetis, *Tranſmigra in montem*, ideſt, ad hæreticam pravitatem: mentientes ibi eſſe Chriſtum, ubi veritas nullum probatur habere veſtigium. *Mons* enim in ſcripturis divinis æquivocus eſt, quod diſſimilibus rebus pro aliqua comparatione deputatur. Frequenter enim & in bono, & in malo ponitur; nam cum in bono *Mons* dicitur, firmitas ejus conſideratur, & honorabilis altitudo; cum in malo, ſtupor mentis, & elevata ſuperbia. Sic unum nomen diverſis rebus, conſideratis qualitatibus congruenter aptatur. *Paſſerum* quoque plura ſunt genera: alii gaudent ad foramina parietum: alii valles roſcidas requirunt: nonnulli montes appetunt ſquallentes. Sed nunc de illis dicit, qui ad altiſſima loca terrarum, leviſſima voluntate rapiuntur; ut his merito ſimiles æſtimentur, qui ad nequiſſimas prædicationes, levitate inconſtantis animi transferuntur.

Quid ſit Cœnonema.

* *Ed. auditoribus.*

Mons in ſcripturis divinis æquivocus eſt.

℣. 2. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum.* *Arcum*, mandata divina debemus advertere, quæ hæreticus tractans, & in ſua pravitate componens, ad vulnus animæ tendit operandum; ut non ad ſalutem compungat, ſed æterna morte transfodiat. Et bene *arcus* ponitur in ſacratiſſimis ſcripturis: quia in unum duo Teſtamenta conjungens, aut defenſionem tribuit, aut ruinam; ſicut Apoſtolus dicit: *Aliis quidem ſumus odor mortis in mortem: aliis odor vitæ in vitam.*

Arcus mandata divina ſignificat.

2\. Cor. 2. 16.

℣. 3. *Paraverunt ſagittas ſuas in pharetra: ut ſagittent in obſcuro rectos corde.* Permanet in comparatione ſagittarii; nam ſicut iſte habet *Sagittas in pharetra:* ita ille geſtat in corde verba venenoſa. *In obſcuro* vero, ſive cum perſecutionibus perturbatur Eccleſia, quando timore periculi carnales homines creduntur facilius immutari: ſive in abſcondito conſilio, cum opportunius putant Chriſtianos decipere, quando eos judicant ſua conſilia non videre. Sed cum dicit, *Rectos corde:* inſidias eorum oſtendit inanes & vacuas. *Recti* enim *corde* non ſunt, niſi qui nulla iniqua decipi perſuaſione potuerunt.

Hæretici ſagittarium imitantur.

℣. 4. *Quoniam quæ perfeciſti deſtruxerunt: juſtus autem quid fecit?* Idem de ipſis hæreticis dicit, deſtruxiſſe illos legem Domini, cum interpretationibus falſis ſcripturas ſanctas lacerare moliuntur: convertentes in quorumdam necem, quæ a Domino prophetata ſunt ad ſalutem. Subjungitur etiam defenſio Domini Chriſti: dicit enim, ſi homines voluerunt æquitatem iniqua interpretatione ſubvertere; cur accuſant eum, qui juſte locutus eſt? Errores enim non de præcepto trahunt, ſed de nequiſſima ſua voluntate concipiunt.

℣. 5. *Dominus in templo ſancto ſuo: Dominus in cælo ſedes ejus.* Exprobratis his qui falſa ſentiunt de religione veriſſima, ad ſecundum caput Propheta pervenit, in quo jam judicia Domini dicit eſſe ventura; ut humana perverſitas ſaltem ſe conſiderata Domini diſtrictione recorrigat. Et ut innocentem decipi aliquis non putaret impune, Dominum dicit in unoquoque religioſo conſiſtere; ſicut ait Apoſtolus: *Si quis templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Ut ſciat hæreticus a Deo ſe poſſe diſperdi, a quo noſcuntur corda recte credentium poſſideri. *Cælum* enim ſanctos viros ſignificat, quos præſentia majeſtatis ſuæ Divinitas inſidere dignatur. O quam pulchre ſuboritur laus re illæſa! Qualis enim honor, qualis eſt gloria ſuſpicere Creatorem, quem non eſt dubium bonos ſemper inviſere.

1\. Cor. 3. 17.

Cælum ſanctos viros ſignificat.

℣. 6. *Oculi ejus in pauperem reſpiciunt: palpebræ ejus interrogant filios hominum.* Sicut infelices ſunt a quibus avertitur: ita beati redduntur, ad quos propitius reſpicit Deus: quoniam intuitus ejus beneficium eſt, quia peccatorum tenebris non offunditur, qui tanta claritate luſtratur. Nam & lapſus Petrus redire tunc meruit, quando eum clementia Divinitatis aſpexit. Et intende quod prius poſuit *oculos*; poſt vero *palpebras*. *Palpebræ* dictæ ſunt a palpitando. Sunt enim quædam luminum thecæ, & quaſi folles oculorum, quos claudimus dormientes, ut fatigatum corpuſculum reparare poſſimus. Ergo quia in Domino membrorum miniſteria per Allegoriam frequenter aptantur: dicit eum, non ſolum quando intendit oculis, ſed etiam tunc requirere, ideſt, conſiderare filios hominum: cum ea negligere quaſi dormiens æſtimatur.

Intuitus Domini beneficium eſt.

Palpebræ unde dictæ.

℣. 7. *Dominus interrogat juſtum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam.* Non eſt improborum derogatio cogitanda, quando Dominus juſtum requirit & impium, qui omnia ſub veritate diſcernit. Quod ideo dicitur, ut hominum deſideria, opiniones fatuæ non ſeducant: ſed unuſquiſque circumſpiciat conſcientiam ſuam, de qua novit ſolum Dominum ferre judicium. Sequitur brevis & manifeſta ſententia. Quid eſt *Diligere iniquitatem? Odiſſe animam ſuam.* Sic enim ſe perſequitur, qui diabolum ſequitur: dum illas ſemitas commeare vult, quæ ad pœnarum loca fugienda perducunt.

Se perſequitur, qui diabolum ſequitur.

℣. 8. *Pluit ſuper peccatores laqueos: ignis & ſulphur & ſpiritus procellarum pars calicis eorum.* *Pluit*, ad verba prædicantium retulit cœlo manantia, quæ piiſſimis imbres ſunt: perfidis autem igniti laquei. Illi enim bene intelligendo, inde fructificant: iſti male tractando, animas ſuas nodo perverſitatis ſtrangulant. *Ignis* eſt quando eos flammea cura conſumit: *Sulphur*, quia cogitationes eorum deteſtabili fœtore ſordeſcunt: *Spiritus procellarum*, dum ſe tumultuoſa mente confundunt: *Pars calicis eorum*, ideſt, menſura qua pollutis actibus ebriantur. *Calix* autem & in bono dicitur, ut eſt: *Calix tuus inebrians quam præclarus eſt*. *Calix* enim menſura eſt qua potantur animæ. *Calix* autem dictus, eo quod aſſidue calidam ſoleat ſuſcipere potionem. Macrobius quoque Theodoſius in quodam opere ſuo gentem dicit Cylicranorum fuiſſe juxta Heracleam conſtitutam, compoſito nomine ἐκ τοῦ κύλικος, quod poculi genus una littera immutata calicem dixit. Unde hoc nomen memoriæ conſtat infixum.

Verba prædicantium piis imbres, perfidis igniti laquei.

Pſal. 22. 5.

Calix unde dictus.

℣. 9. *Quoniam juſtus Dominus & juſtitias dilexit: æquitatem vidit vultus ejus.* Fit quoque de æquitate æterni Regis decora concluſio. *Juſtum*

dicit *Dominum* amare juſtitiam : quia neſcit alios reſpicere , niſi qui norunt cuſtodire juſtitiam . Adjecit, *Æquitatem vidit vultus ejus :* illam ſcilicet æquitatem , quam tamen propitius ipſe concedit . Non enim quicquam ex ſe probi humanitas habet , niſi quod a Domino bonorum omnium ſuſceperit largitore . *Vultus* vero hic , propitiationem Domini ſignificat . Nam & in alio pſalmo legitur : *Vultus autem Domini ſuper facientes mala* . Sed quoniam hic dixit , *Æquitatem vidit :* per æquitatem gratiam ipſius fecit intelligi .

Nihil probi habet homo niſi quod a Domino acceperit.

Pſal. 33. 17.

Concluſio Pſalmi.

QUam bene verſutias hæreticorum , & retributiones eorum pſalmus iſte mirabili brevitate complexus eſt ; ut quorum futuras pœnas agnoſcimus , ab eorum pravitatibus arceamur. Eſt enim in numero ipſo & virtus ſancta Decalogi , qui humanæ vitæ provenit glorioſiſſimus inſtitutor . Nam ſicut ille hominum vitia condemnat : ſic & iſte ſenſum iniquæ prædicationis impugnat : tanto a majore periculo liberans , quanto plus eſt in fide delinquere , quam carnis fragilitate peccare. Merito ergo & hic pſalmus hunc numerum tenet , qui ſenſus noſtros in orthodoxa credulitate perfectiſſima inſtitutione confirmat . Nam & in Evangelio , bonus ſervus offerens decem talenta laudatus eſt ; & poteſtatem ſupra decem civitates accepit in præmium. Apoſtolus quoque in magnum Sacramentum , Verbum Domini decem ſcripſit Eccleſiis : ſignificans ſacræ doctrinæ plenitudinem , hanc complecti numeri quantitatem . Nam & numerus ipſe in magnam virtutem, laudemque collectus eſt; qui licet in extenſum calculum , infinitumque tendatur : ipſe tamen in ſemetipſo ſemper creſcenti ſumma revolvitur ; & probe , ut cum nihil recipiat extraneum , magnum de ſe facere videatur agumentum . Hic etiam merito dicitur decus: quoniam a decore nomen accepit.

Numeri denarii commendatio.

Lucæ 19.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Undecimum.

In finem pro octava die Pſalmus David.

OCtava, ut in ſexto pſalmo jam dictum eſt, ad æternam pertinet requiem; nam octavum diem mundus iſte non recipit , ſed finito ſeptimo ſemper redit ad primum. In iſtis enim diebus pluralis eſt numerus : ille autem ſingularis accipitur , qui nullo ſuccedente mutatur. Quapropter dicenda virtus eſt pſalmi , ut per ejus intentionem inſcriptio tituli facilius poſſit intelligi . Petit itaque Propheta iniquitatem mundi iſtius deſtrui; ut ad illam veritatem futuræ promiſſionis debeat perveniri . Sic illud imperturbabile regnum ſignificatur, quando ejus beatitudo indeſinenter expetitur . Merito ergo huic pſalmo octavus dies aptatus eſt : ubi ſæculi iſtius conſuetudo vitioſa deſeritur , & illius venire innocentia poſtulatur . Cetera vero hujus tituli verba, præcedentibus expoſitionibus probantur eſſe notiſſima.

Octava ad æternam pertinet requiem.

Diviſio pſalmi.

PRima parte Propheta a mundi iſtius perverſitate ſalvum ſe petit fieri: quoniam doloſi atque ſuperbi , potentiam Domini ſceleratis oblocutionibus abnegabant . Secunda promiſſionem Patris per omnipotentem Filium prædicat eſſe faciendam : eloquia Domini ſub brevitate collaudans , ſicut prius ſermones impios arguebat .

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *SAlvum me fac Domine quoniam defecit ſanctus : quoniam diminutæ ſunt veritates a filiis hominum* . Studioſe diſcutiamus hoc principium pſalmi : quoniam magnorum ſchematum decore formatum eſt . Exclamat enim ad Dominum ſubito Propheta, ut de ipſa formidine appareat periculi magnitudo . Deinde per figuram Synathroeſmos , uſque ad diviſionem congregat multa , quæ timuit . Quod ſchema inter violentiſſimas figuras accipitur ; quando plurimæ res in unum, & multa crimina colliguntur . Nam cum hoc ſæculum reſpiceret animas multiformiter ingravare : *Salvum* ſe petit a Domino *fieri*, apud quem veram medicinam noverat inveniri : *Sanctum* dicens abeſſe de mundo , ubi tanta malorum ineſſe cognoſcitur multitudo. Hoc , quantum ad homines pertinet, dicitur; cæterum ille ubique præſens eſſe cognoſcitur . Et ne haberetur ambiguum, quod dixit: *Defecit ſanctus* , conſequitur *diminutas eſſe veritates a filiis hominum* . Aliter enim *ſanctus deficere* non poterat , niſi fuiſſet inter homines veritas imminuta . Quod argumentum dicitur a conſequentibus : quando illud quod præmittitur , ſequenti dictione firmatur. Verum cum dicit, *diminutas*, depravata Dei munera culpis hominum evidenter oſtendit , qui collata ſibi beneficia propria perverſitate commaculant . Et intuendum quod plurali numero ſunt poſitæ *veritates* , cum una ſit veritas. Sed cum virtus ejus per unumquemque hominem cœleſti diſpenſatione tribuitur , multas eſſe teſtamur . Ut dicere ſolemus prophetia David , prophetia Jeremiæ , Evangelium Matthæi , Evangelium Joannis , cæteroſque , qui hujus rei honore floruerunt: ita & veritates enuntiamus , quando qualitas ejus per individuas partes humanis mentibus Domini largitate præſtatur. Poteſt etiam & ad Judæum populum competenter aptari , qui donis cœleſtibus vacuatus credere non voluit , quem tantorum videntium turba prophetavit.

Quid ſit Synathroeſmus.

Quid ſit argumentum a conſequentibus.

Quare Propheta dixerit veritates, cum una ſit veritas.

℣. 2. *Vana locuti ſunt unuſquiſque ad proximum ſuum: labia doloſa in corde, & corde locuti ſunt mala. Vana*, falſa ſignificat, juxta illud quod ſuperius dixit: *Diminutæ ſunt veritates a filiis hominum:* quando contra Dominum Chriſtum teſtimonia quærebant, & ſemetipſos pravis ſuſurrationibus excitabant . *Proximos* autem ſignificat , non tam cognatione generis , quam ſceleris participatione ſociatos. Nam quod dicit, *In corde, & corde:* quoties volumus doloſos exprimere, duplicia eorum corda declaramus; ſicut Jacobus dicit: *Vir duplex animo inconſtans eſt in omnibus viis ſuis*. Quando autem ſimplices cupimus indicare , unum cor in eis eſſe teſtamur , ſicut in Actibus Apoſtolorum legitur : *Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una.*

Quid per duplex quid per unum cor ſignificetur.

Jacob. 1. 8.

Actor. 4. 32.

una. Sic & bilingues dicimus, qui in una ſententia minime perſeverant. Et reſpice prædictas res, qualis fuerit ſecuta ſententia: *Locuti ſunt mala*. Neceſſe eſt enim ut mala loquerentur, qui duplicia corda geſtabant.

℣. 3. *Diſperdat Dominus univerſa labia doloſa, & linguam magniloquam*. Sequitur ſententia generalis; ſicut ſolet lege ſanciri, quando unus peccat, & univerſale malum ſeveritas promulgata condemnat. *Diſperdat*, contra adunationem dicitur Judæorum; ut paſſim pereant, qui in una

Quid ſit lingua magniloqua. ſe pravitate collegerant. *Lingua* vero *magniloqua* eſt, quæ ſibi aliquid magnæ poteſtatis aſſumit: nec intelligit a Creatore datum, dum eventus rerum ſibi putat eſſe ſubjectos; ſicut Apocalypſis

Apoc. 13. 5. de Antichriſto dicit: *Vidi in cornu illo quod erat excelſius, os loquens magna, &c.* Et ne in bono *linguam magniloquam* potuiſſes accipere, præmiſit, *labia doloſa*. Conſidera vero pietatem dicentis; quod non hominibus, quia multi ex ipſis convertendi erant, ſed ipſis vitiis imprecatur.

℣. 4. *Qui dixerunt, linguam noſtram magnificabimus, labia noſtra a nobis ſunt: Quis noſter Dominus eſt?* Illos exponit, qui in proſperis rebus

Mos in proſperitate & in adverſitate poſitorum deſcribitur. nimia loquacitate turgentes, gloriam ſuam exaltare præſumunt, & ponunt in propria poteſtate, quod ſe dementes a Deo non intelligunt accepiſſe. Hos paulisper interrogo, quare non ſunt garruli, cum ſupervenientibus curis ſtupida taciturnitate conſtricti ſunt? Defigentes enim vultus in terram, claudunt oſtia labiorum; & tanquam linguam perdidetint, ſic confuſis mentibus obmuteſcunt. Adde ægritudinum varios caſus; ut frequenter non ſit idoneus cibum petere, qui videbatur de labiorum ſe poteſtate jactare. Tunc ipſi, ſi poſſunt, dicant: *Labia noſtra a nobis ſunt: quis noſter eſt Dominus?* Iſtud autem, *Quis noſter eſt Dominus?* Sacrilegorum verba repetuntur. Quæ figura dicitur Antiſagoge, id eſt, Contradictio.

℣. 5. *Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum; nunc exſurgam dicit Dominus*. In his duobus verſibus ſubtiliter Patris & Filii inſpiciendæ perſonæ ſunt, ut nobis intelligentiæ confuſio poſſit auferri. Nam poſtquam arguit eos, qui de Domini fundendo ſanguine tractaverunt: venit ad ſecundam partem, in qua Propheta voce Patris reſurrectionem promittit Domini Salvatoris. Aliena enim verba referre poſſumus, cum tamen perſonæ noſtræ non mutamus eloquium. Intelligamus autem quæ ſit hic pietas Creatoris, quando *propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum* clarificatus eſt Dominus Chriſtus: ne ejus fideles diutina tribulatione gravarentur. *Exſurgam*, metaphorice dictum eſt, illum exſurgere, qui neſcit humana

In Deo una virtus & indiſcreta majeſtas. imbecillitate recubare. Sed, exſurgam, dicit, apparebo, & manifeſtabor in Filio. Una enim virtus, & indiſcreta majeſtas eſt. Apparet enim & manifeſtatur Pater in Filio, ſicut ipſe in

Joan. 14. 9. Evangelio dicit: *Qui me videt, videt & Patrem*.

℣. 6. *Ponam ſuper ſalutari meo: fiducialiter agam in eo*. *Salutare* ſuum dicit Pater Verbum ſuum, quod eſt caro factum, per quod vita mortalibus venit, dum omnis credens ſalutem copioſa largitate conſequitur. Et quid ſuper eum ponit? Conſolationem ſcilicet, quam ſuperius dixit inopum & pauperum: quod Do-

Poteſtas omnipotentiæ paternæ declaratur. mino Salvatore reſurgente, fidelibus proveniſſe manifeſtum eſt. *Fiducialiter agam*, poteſtas omnipotentiæ paternæ declaratur: quia vera ille *Fiducialiter agit*, cujus voluntati nullus prævalet obviare. Sic & de Chriſto in E-

Matth. 7. 29. vangelio dictum eſt: *Erat enim docens eos tanquam poteſtatem habens, non tanquam Scribæ eorum & Phariſei*. Sed poteſtas Patris, Filii fiducia eſt; ſicut Filii fiducia, poteſtas eſt Patris; quod toti Trinitati pro unitate naturæ certum eſt convenire.

℣. 7. *Eloquia Domini eloquia caſta*. Poſtquam dixit verba Patris, eadem ipſa laudando confirmat; nam ſic omnia contigerunt, quemadmodum promiſſa noſcuntur. Quid ſint ergo *eloquia Domini*, ſub brevitate definitur, ideſt, *eloquia caſta*, videlicet virginali integritate puriſſima, quæ nullum mendacium corrumpat, nulla macula falſitatis inficiat. Nam ſicut caſtitas ignorat pollutionem: ita *eloquia Domini* neſciunt cum aliqua ſorde miſceri. Sed hoc non otioſe accipias: quia contra illud ponitur, quod ſuperius dictum eſt de iniquis: *Vana locuti ſunt unuſquiſque ad proximum ſuum*, ut inſpecta rerum varietas ab iniqua nos conſuetudine remove-

ret: Quod ſchema Græce Syndeſmos dicitur, *Quid ſit Syndeſmos.* Latine Collatio: quando ſibi, aut perſonæ, aut cauſæ, ſive ex contrario, ſive ex ſimili comparantur. Hic enim *eloquia* divina laudantur: ſuperius vero ſermo humanus arguitur.

℣. 8. *Argentum igne examinatum, terræ purgatum ſeptuplum*. Adhuc definit per ſimilitudinem metalli candidi, quid ſint *eloquia caſta*. *Argentum terra igne examinatum*, quod ſolet eſſe puriſſimum, quando frequenti fuerit decoctione mundatum. *Examinatum* quippe, vel *purgatum*, contra illud ponitur, quod de peccatoribus ait: *Labia doloſa in corde, & corde*. Et ut quam plurimum diſtaret, agnoſceres, addidit: *Purgatum ſeptuplum*. Qui numerus ad ſeptiformem Spiritum videtur poſſe reſpicere, ideſt, timorem

Numerus Septenarius ad ſeptiformem Spiritum reſpicit. Dei, pietatem, ſcientiam, fortitudinem, conſilium, intelligentiam, ſapientiam; per quæ Verbum divinum tanquam in ſuccenſis fornacibus manens, veritatis rutila coruſcatione reſplendet.

℣. 9. *Tu Domine ſervabis nos, & cuſtodies nos a generatione hac in æternum*. Sicut ſuperius dixit: *Diſperdat Dominus univerſa labia doloſa*: ita hic conſervaturum Dominum promittit, qui eloquiis ejus pura mente crediderunt. Et vide, ſanctæ regulæ, qua moderatione ſervatæ ſunt. Dum dicit: *Tu nos cuſtodies*, præſumptionem caducæ humanitatis abſcidit; ne quis de ſe confidendum ullatenus æſtimaret. *A generatione hac*: ſive Judæos, ſive mundi iſtius ſignificat peccatores, a quibus noſtra virtute non poſſumus cuſtodiri, niſi illius miſeratione protegamur. Addidit etiam, *In æternum*: quia hic nos in tribulationibus conſolatur: ibi in æterna ſecuritate conſtituit: hic adjuvat, illic glorificat & coronat. Ita nos piiſſimus Creator & hic conſervat, ne pereamus; & ibi beatificat, ut nullatenus miſeri eſſe poſſimus.

℣. 10. *In circuitu impii ambulant: ſecundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum*. Poſtquam ſermones impiorum in prima parte competenti execratione redarguit, & in ſecunda parte, eloquia Domini mirabili prædicatione laudavit; venit ad concluſionem pſalmi, in qua ſingulis partibus ſub uno verſu digna reſtituit. Dicit enim ſub breviſſima ſententia: *In circuitu impios ambulare*; ut nunquam ad rectam poſſint

Impii ad rectam viam non perveniunt. ſemitam pervenire. Tortuoſæ ſiquidem viæ malis ſemper moribus applicantur, ſicut Sa-

Prov. 2. 13. lomon de impiis dicit; *Dereliquerunt vias rectas, ut ambularent in vias pravas*. Et ideo pervenire ad requiem octavæ diei nequeunt, qui rotarum more in ſua ſemper terga vertuntur. Sequitur: *Secundum altitudinem tuam, multiplicaſti filios hominum*. Hoc ad illos pertinet, qui ſincere eloquiis Domini caſtis puriſſimiſque crediderunt. Et vide quantum illis in iſto verbo promittitur; dicit enim: *Secundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum*; non ſecundum meritum ſuum, ſed ſecundum illud, quod humanas neſcit anguſtias ſuſtinere. Altum enim ſæpe dicimus, quod comprehendere non valemus. Sub menſura enim Creator non eſt, quæ creaturis omnibus data eſt; nec aliqua in eo poteſt eſſe dimenſio, a quo rebus omnibus numerus, pondus, menſuraque præſtatur. *Multiplicaſti* autem *filios hominum*: ad illam promiſſionem reſpicit Abrahæ, in qua dicit: *Multiplicans multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cæli*. Quod eum in ſanctis ſuis & feciſſe, & quotidie facere manifeſtum eſt.

Creator ſub menſura non eſt.

Geneſ. 16. 10.

Concluſio Pſalmi.

CONſideremus hunc pſalmum nimis utilia nobis Sacramenta declaraſſe. Dixit enim quam vanis & ſuperfluis homines locutionibus occupentur; ut non veritatem qua vivant, ſed quo moriuntur, velint affectare mendacium. Deinde quale ſit eloquium Domini conſequenter expoſuit; ut ſalutariter unicuique ſua ſordeant, ſi quantum ſint mundiſſima Domini verba cognoſcant. Quibus rebus illud remedium datur: quoniam ſecundum potentiam Domini filios hominum conſtat poſſe liberari. Et quia undecimi numeri virtus, in quo hic pſalmus eſt conſtitutus, Evangelicum nobis cognoſcitur indicare myſterium; Patrifamilias ſupplicemus, ut in vineam ſuam ſaltem vel undecima nos hora clementiſſimus intromittat; quatenus mercedem operibus non debitam, ſed dignetur donare gratuitam. Nam & beatus Proſper in ſecunda parte libri, qui inſcribitur ante legem, ſub lege, & ſub gratia; de undecimo calculo ſic ait: Neque ſine hoc myſterio undecim velis cilinicis tabernaculum deſuper operiebatur, quo reum eſſe oſtendat totum mundum Deo, ac ſub pœnitentia degere. Ipſius enim numeri pſalmus habet principium: *Salvum me fac Domine: quoniam defecit ſanctus: quoniam diminutæ ſunt veritates a filiis hominum*.

Numerus undenarius quod myſterium indicet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Duodecimum.

In finem pſalmus David.

CUm tituli hujus verba præcedenti expoſitione jam nota ſint; convenit, ut de continentia magis pſalmi aliquid dicere debeamus. Totus enim de charitate loquitur Domini Chriſti, in qua eſt totius legis ſita perfectio, quam ſi quis habet, omnia mundi iſtius blandimenta poſtponit; nam dum ipſa ſola ex toto corde requiritur, ejus contrarium non amatur. Charitas enim Dei quædam vernalis eſt pluvia virtutum, ſub qua & beata voluntas germinat, & operatio ſancta fructificat: patiens hic in adverſis, temperata in proſperis, humilitate potens, afflictione lætiſſima, inimicis benevola, bonis ſuis ſuperans malos. De qua etiam ſupernæ creaturæ ſemper accenſæ ſunt: flamma reficiens, deſiderium ſalutariter creſcens; & ut Apoſtoli voce cuncta complectar: *Deus ipſe charitas eſt*. Quapropter ipſam nos decet expetere, ipſam ſine fine deſiderare; ut quia hic inde expleri non poſſumus, ſaltem ex ea in futura retributione ſatiemur, ſicut in centeſimo decimooctavo pſalmo legitur: *Defecit in ſalutari tuo anima mea*. Iſtud enim deficere, felici eſt perennitate conſtare. 1. Joan. 4. 16. Pſal. 118. 81.

Charitas vernali pluviæ comparatur.

Diviſio Pſalmi.

CUm reſpiceret Propheta proxima parte genus humanum mortiferis ſuperſtitionibus occupari, nec ad culturam veri Domini puris ſenſibus feſtinare, credulitatem ſuam adventu ſanctæ Incarnationis magno deſiderio deprecatur expleri; ut vel tunc confuſa gentilitas ſalutarirer devios errores abjiceret. Secundo membro, ad noſtras petitiones efficaciter inſtruendas illuminari fidem ſuam vehementer expoſtulat: ne inimici aliqua fraude ſuccumberet, qui ſemper ſe in ejus dicit miſericordia fuiſſe confiſum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. USqueque Domine obliviſceris me in finem? Plenus Propheta, ut dictum eſt, Domini charitate copioſa, qua ejus humanationem avide ſuſtinebat, confidenter eructans dicit differri ſe diutius ab expectatione ſua: quando omni deſideranti valde moleſta dilatio eſt. Quem licet illuminatione fidei credebat eſſe venturum, de ejus tamen tarditate conqueritur, cujus adhuc ſperatum cernere non merebatur adventum. Non enim obliviſcitur Deus: ſed ab eo, qui deſiderat, oblivionem creditur pati, quando differt donare quod petitur. *In finem*, hic tempus ſignificat, quo Incarnationem Domini prævidebat eſſe venturam. Talis enim querela fideles animas pulſat, ut & ſine ſine cœleſtia cupiant, & de Domini ſemper promiſſione confidant. Et intuendum, quod per hos quatuor verſus, ubique verba conſtantiſſimæ patientiæ ponit; dicit enim: *Uſqueque, quouſque, quamdiu*, repetens etiam, *Uſqueque*. Quæ figura dicitur Epimone: quando ſimilia dicta crebra repetitione geminantur. *Quid ſit Epimone.*

℣. 2. *Quouſque avertis faciem tuam a me?* Apparitionem poſtulat Chriſti, quam in ſpiritu jam prævidebat. Ipſa eſt enim *facies* ejus, quæ carnalibus oculis potuit apparere: quam ille vir ſanctus affectu generalitatis merito cupiebat aſpicere, quæ mundum dignata eſt cœleſti viſitatione ſalvare. Sic & deſiderium divini amoris oſtenſum eſt, & impletam charitatem conſtat in proximis: quando jugiter expetebat, quod omnibus prodeſſe cognoverat. Utrumque enim conjunctum, utrumque ſociatum; ut nec Deus ſine proximo ametur, nec proximus ſine Divinitate diligatur.

Facies pro præſentia ponitur.

In quo conſiſtat vera charitas.

℣. 3. *Quamdiu ponam conſilium in anima mea.* Hic ardor maximus ſuſtinentis exprimitur. Dicit ſibi deeſſe conſilium, ut videndi poſſit mitigare affectum: quando inæſtimabilis anxietas eſt concupiſcere bonum, & diutius ſuſtinere venturum.

℣. 4. *Dolorem in corde meo per diem. Uſqueque exaltabitur inimicus meus ſuper me?* Adhuc ſuper piis conqueſtionibus perſeverat. Subauditur

enim de verſu ſuperiore, *Ponam*, ut ſit plena ſententia: *Dolorem in corde meo ponam per diem*, idelt, per ſingulos dies; ut abſolute continuatio temporis poſſit intelligi. Et reſpice verſus iſtius primum verbum, ut jam non deſiderium, ſed decoro creſcente ambitu excitatus dolor maximus ſentiatur; quod utique fit, quando ſpes longa protrahitur. *Inimicus meus*: de diabolo dicit, qui ante adventum Domini exaltatus humana captivitate gaudebat. *Super me*; hoc eſt, ſuper credulitatem meam: quia ille toto orbe colebatur inſtanter, cum devotionem fidei divina religio non haberet.

℣. 5. *Reſpice & exaudi me Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte*. Venit ad ſecundum membrum deprecationis ſuæ. Sed quas hic pietatem ejus lacrymas profudiſſe credamus: ne dilatione diutina totus mundus captus erroribus interiret? *Me* enim cum dicit, non ſibi tantum ſingulariter petit, ſed univerſis fidelibus ſupplicat ſubveniri, quorum dilectione remedium generale petebatur. *Reſpice*, ad illud referendum eſt, quod ſuperius ait: *Uſquequo avertis faciem tuam a me*; *Exaudi* vero, ad illud, quod dicit in capite pſalmi: *Uſquequo Domine oblivisceris me in finem*. *Oculos* autem cordis hic debemus advertere, qui in mortem obdormiunt, quando fidei lumine ſepulto, carnali delectatione clauduntur. Ipſe eſt enim ſomnus de quo lætatur inimicus.

℣. 6. *Nequando dicat inimicus meus: prævalui adverſus eum. Qui tribulant me, exultabunt ſi motus fuero*. Hoc de diabolo & angelis ejus dicit, quibus talis conſuetudo eſt, inſultare dum capiunt: victorias ſuas putantes ſequacium ruinas. Dicit enim: ſi diviſus a te fuero, illis gaudium dabo, qui deteſtabili conſuetudine tunc efficiuntur læti, quando deceptos a ſe cognoverint poſſideri. Nam quod dicit: *Si motus fuero*,
Mutabilitas animæ unde. ſignificat infidelis animæ mutabilitatem: quia neceſſe eſt, ut in laqueum diaboli pedem mittat, ſi ſe quiſpiam veſtigio mentis a Domini firmitate ſubducat.

℣. 7. *Ego autem in miſericordia tua ſperavi. Exultabit cor meum in ſalutari tuo*. Quamvis deſiderio magno raperetur, patientiæ ſuæ tamen momenta declaravit dicens: quia etſi adhuc contingat propria vota differri: ipſe tamen, ſuperna miſericordia ſuffragante, in ſpe ejus poſſit firmiſſimus inveniri, ſicut Apoſtolus dicit: *Spes au-*
Rom. 5. 5. *tem non confundit*. *In tua* enim *miſericordia* dicit, quoniam, qui aliter putat, omnem ſpem ſuæ credulitatis evacuat. O virtus fidei, & firmitas magna credentis! Gaudebat ad præſentis abſentiam, & interior homo Dei ſalutare jam conſpexerat, quem adhuc exterior carnalibus oculis cernere cupiebat.

℣. 8. *Cantabo Domino qui bona tribuit mihi: & pſalam nomini Domini Altiſſimi.* Cum ſe in principiis crebra conqueſtione a deſiderio ſuo dicat eſſe dilatum: hic ſibi beneficia Domini jam lætus aſſerit contributa: ſive quia per prophetiæ virtutem accepiſſe ſe dicit, quod maniſeſte noverat eſſe venturum: ſive quia hoc ipſum credi-
Cenſ. 15. 6. diſſe jam præmium erat, ſicut legitur: *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.* Merito ergo accepiſſe ſe dicit, cui tanta fidei
* MS. G. *contemplabatur.* fuerat firmitas contributa. Et intende quod prius dixit. *Cantabo*: deinde, *Pſallam*; *Cantabo* cor-
Vita contemplativa & activa duo ſunt oculi. de, ubi nimia lætitia * complebatur: *Pſallam* operibus bonis, quod maxime divinitas quærit; ut *Cantabo* pertineat ad contemplativam, *Pſallam* ad actualem. Quæ duo tanquam gemini oculi pulcherime ſociata, reddunt illuminatiſſimum Chriſtianum.

Concluſio Pſalmi.

RESpiciamus Prophetam in contemplatione beata poſitum, quanto deſiderio glorioſam Incarnationem Domini ſuſtinebat; & hinc advertamus quale munus inde ſuſcepimus, quod Regem potentem, & ſanctum Prophetam tanto ſtudio conſpicere voluiſſe ſentimus. Sed Domino ſupplicandum eſt, ne diabolo tradat ſub deſertione tentandos, & tali beneficio nos reddat indignos; ut cui ille adhuc venturo devotiſſime famulabatur, nos ei, qui jam venit, fideliter ſerviamus. Admonet etiam duodenarius nume- *Duodenarius numerus myſticus.*
rus, Apoſtolorum nos recolere quantitatem, qui doctrina perfectiſſima mandatorum, & Dominum ſupra omnia dilexerunt, & proximos eadem, ut ſe charitate complexi ſunt; ut meritò hic pſalmus talia nobis Sacramenta conceſſerit, qui Apoſtolorum noſcitur numero conſecratus. In duodecim quoque Tribus Hebræorum populum conſtat eſſe diviſum. Duodecim etiam ſedes in judicio venturo Dominus promittit Apoſtolis. Duodecim quoque menſibus annus ipſe partitus eſt. Sed & alia hujuſmodi plura diligens lector invenies, ut hunc calculum multis myſteriis refertum eſſe cognoſcas.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum tertium.

In finem pſalmus David.

CUm verba iſta præmiſſis expoſitionibus omnino jam nota ſint, memoria potius *Cur in titulis finis frequenter repetatur.*
de his quam ſermo noſter requiratur. In titulis autem juſte *Finis* frequenter repetitur; ut ſemper ad omnipotentem Chriſtum audientis animus erigatur. Sed *Finis* iſte, ſicut dictum eſt, variis ſignificationibus ſenſum noſtrum tranſmittit ad Dominum: nunc tribulantium confeſſione: nunc exultatione lætantium: nunc docentis affectu: nunc comminatione judicii. Modo tamen pſalmus hic Judæorum veſaniam vehementi increpatione caſtigat: aſper invectionibus, terribilis prophanis, amarus incredulis; ut hæc increpatio merito ſanctæ detur Eccleſiæ, contra cujus propoſitum demens perfidia pravas intentiones nititur excitare.

Diviſio pſalmi.

FAcies illa Domini, quæ in duodecimo pſalmo deſiderabili ſupplicatione petebatur, hic jam introducitur adveniſſe. Et ideo primo modo increpat Eccleſia Catholica Judæos, qui viſo Chriſto minime crediderunt. Secundo modo dicit inani eos trepidatione confundi, qui fructuoſum timorem Domini cognoſcere noluerunt. Ad poſtremum, eorum in finem ſæculi prædicitur evenire converſio, cum plenitudo Gentium longis ſæculis expectata provenerit; ut cum Domini pietas in eis proditur, ad confeſſionis remedia facilius invitentur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*ixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.* Videns populus Judæorum Chriſtum humiliter in aſſumpta carne veniſſe, inſipienter dixit: *Non eſt Deus*. Nec intellexit ipſum eſſe, qui prædictus erat a Prophetis. Ideo gravius quia non labiis, *ſed dixit in corde*; ut malo voto pejor incredulitas jungeretur.

℣. 2. *Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in voluntatibus ſuis, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum. Corrupti ſunt*, dum ab ſcripturarum ſanitate recedentes, in ſenſus probati ſunt incidiſſe vitioſos. Sequitur deinde pœna peccati, ut nefandiſſima incredulitate maculati, *abominabiles* Domino ſuis erroribus redderentur. *Voluntas* enim dicta eſt a volatu: quoniam animus quo vult nimia velocitate transfertur. Sequitur: *Non eſt qui faciat bonum*. Quid ergo dicimus de Patriarchis? Nonne bonum fecit Noe, cum Domini præceptis obediens, in arcam ſalvandus intravit? Nonne idem bonum fecit Abraham, cum filium ſuum obediens divinis juſſionibus obtulit immolandum? Nonne bonum fecit Job, qui dura paſſione percuſſus, in omnibus Domino gratias actitavit? Quid dicam de Prophetis & Apoſtolis, qui mandatis Domini famulantes, ſeipſos glorioſis mortibus obtulerunt? Fiunt hodieque, Domino largiente, juſtorum operatione quæ bona ſunt. Sed, ut hæc negatio veriſſime tibi debeat elucere, conſidera quod ſequitur: *Non eſt uſque ad unum*. Revera ſolus eſt Chriſtus, ſine quo bonum aliquod vel incipere, vel implere imbecillitas humana non prævalet. Quapropter jure negatum eſt ullum facere bonum, niſi uſque ad ipſum fuerit ejus miſeratione perventum. Nam cum ad eum acceditur, nec ab ipſo receditur, omne bonum ſine dubitatione peragitur. Iſte eſt ergo finis, qui eſt * promiſſus in titulo.

Voluntas unde dicta.

Sine Chriſto nullum bonum vel incipere, vel implere bonum prævalet.

*Ed. promiſſi.

℣. 3. *Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum*. Quomodo *proſpexit*? Scilicet ut nobis mitteret Unigenitum Filium ſuum, per quem vera fides evidentius potuiſſet agnoſci. *Super filios hominum*, de Judæis poteſt intelligi, ſicut in Evangelio Dominus ait: *Non ſum miſſus; niſi ad oves quæ perierant domus Iſrael*, ut honoratius eos appellaverit *filios hominum* propter unius Dei cultum & in comparatione Gentilium. Illi enim populo ſpecialiter cognoſcitur datum, quod repellendo ſacrilegus a ſe reddit alienum.

Quare Judæi filii hominum vocati. Matth. 15. 24.

℣. 4. *Ut videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum. Videat*, videri faciat. Quod ſchema dicitur Hypalage, ideſt, Permutatio; quoties in alium intellectum verba, quæ dicta ſunt, transferuntur; ut dicatur ex tempore noſſe quidpiam, qui antequam fiant, novit univerſa. Sic & Abrahæ locutus eſt Dominus: *Nunc cognovi, quoniam times Dominum Deum tuum*: Sic dicturus eſt in judicio ſuo peccatoribus: *Neſcio vos*, & his ſimilia. Quod genus locutionis in ſcripturis divinis reperies frequenter inſertum. *Intelligens* autem dixit propter aſſumptionem humanitatis, quia Deus intelligi debuiſſet, qui multis miraculis adventum ſuæ divinitatis oſtendit. *Requirens* vero poſuit, ſi ejus mandata ſequerentur. Ille enim *requirit in Deum*, qui ab ejus voluntate non diſcrepat. Sic uno verſu myſterium ſanctæ Incarnationis oſtenſum eſt; ut per hoc & hominum fides potuiſſet intelligi, & remedium debuiſſet optati muneris inveniri.

Quid ſit Hypallage. Geneſ. 22. 12. Matth. 25. 12. *Quis Deum vere requirat?*

℣. 5. *Omnes declinaverunt ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum. Omnes* dicuntur *declinaſſe*, cum tamen ex eis non minima turba crediderit. Sed a parte totum accipiendum eſt; tanti enim impii fuerunt, ut pene omnes perfidi eſſe, ac periiſſe putarentur. Iſti ergo *declinaverunt* a gratia Dei, & *facti ſunt inutiles* ſibi.

℣. 6. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant*. Hi quinque verſus uſque ad diviſionem ſecundam in Hebræis exemplaribus non habentur. Sed quoniam in uſum Eccleſiæ conſuetudine longa recepti ſunt, prout conceſſum fuerit, ſingulos exponemus. Præſens itaque verſus & in quinto pſalmo jam dictus eſt. Verum quia eadem erat gens, & cauſa conſimilis, apte in illos repetita probatur eſſe ſententia. Merito ergo *ſepulchrum* dictum eſt *guttur eorum*, qui mortifera loquebantur: nam ſicut illa cum patent fœtidos odores exhalant: ita & iſtorum *guttur* peſtiferos ſermones proferebat; & ne ſoli pereant, linguis ſuis doloſa diſſeminant. Memento autem quod in is quinque verſibus, per ſecundam ſpeciem definitionis, quæ Græce dicitur Ennœmatice, Latine Notio nuncupatur, illos inſipientes deſignarit, de quibus ſuperius ait, in cordibus ſuis cogitare ſacrilega. Quæ ſpecies non ſubſtantialiter quid ſit, deſignat: ſed eos evidenter inſinuat per ſuorum actuum qualitatem.

Guttur eorum, qui mortifera loquuntur, ſepulchrum eſt.

Quid ſit definitio Ennœmatica.

℣. 7. *Venenum aſpidum ſub labiis eorum: quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt. Aſpidum* immane genus conſtat eſſe ſerpentium, quod naturali obſtinatione verba incantantium non perhibetur admittere: nec a voto ſuo poteſt removeri, quod nullo valet carmine mitigari. Huic Judæi aptiſſime comparantur, qui adverſum verba ſalutaria induxerunt miſeri lethiferam ſurditatem; & elegerunt magis conſilia venenoſa ſequi, quam ad ſalutaria inſtituta perduci; ut merito de illis dictum eſſe videatur: *Elegerunt magis tenebras, quam lucem. Venenum* enim dictum eſt ab eo quod per venas ſerpat. Sic & vota malignorum occulta cogitatione graſſantur. Sequentia quoque pulchre nimis in *aſpidis* comparatione manſerunt, cui dum blanda carmina dicantur, illa ſemper minatur exitium: ita & *os* Judæorum *maledictione & amaritudine plenum erat*, quando pro bonis admonitionibus, blaſphemabant Dominum Chriſtum, & de ejus nece tractabant.

Judæi aſpidi aptiſſime comparantur.

Joan. 3. 19. *Venenum unde dictum.*

℣. 8. *Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Pedes* appellat conſilii progreſſus, quibus de incœpto movemur ad exitus rerum. Nam quod dixit, *Veloces*, oſtendit moderationis illis conſilia defuiſſe. *Ad effundendum ſanguinem*, ſubaudiendum, Domini Salvatoris; ut * celeritate rei, creſcat immanitas actionis. Ita ſanguis iſte Agni immaculati, dum a Judæis effuſus eſt, nimis eos criminoſos effecit: ſed cum ad nos pervenit, beatitudini conſecravit.

*MSS. & Ed. *ſcelerata*.

℣. 9. *Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt*. Optime via deſcribitur impiorum, quæ *contritio* eſt, quia & terit, & teritur. *Infelicitas* vero, quia nunquam per ipſam, niſi ad infauſta ſupplicia pervenitur. Sed poteſt aliquis & in via peccatorum eſſe, & ad viam iterum redire juſtitiæ. Hic autem negat illos aliqua converſione liberatos, cum dicit: *Viam pacis non cognoverunt*: quando ipſum Do-

Via impiorum contritio eſt & infelicitas.

minum, qui eſt *via pacis*, cœcati corde nullatenus intelligere meruerunt.

℣. 10. *Non eſt timor Dei ante oculos eorum*. Præcedentibus rebus ſubjuncta eſt ſententia, quæ pulchre cuncta concluderet. Ideo enim illi tanta fecerunt, quia *Timorem Dei ante oculos* non habebant; ſicut de ipſis dicit Apoſtolus: *Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*. Sic vere dicimus Dominum gloriæ crucifixum, cum tamen eum conſtet carnis tantum, non etiam divinitatis natura fuiſſe trucidatum.

1. Cor. 2. 8.

℣. 11. *Nonne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam ſicut eſcam panis? Dominum non invocaverunt*. Sancta Eccleſia, cujus perſona in hoc pſalmo loquitur, venit ad ſecundum modum, ubi omnibus impiis divinum judicium comminatur: dicens in illa retributione generali cognoſcere vindictam, qui nunc operantur ſub libertate malitiam. Ordo autem verborum talis eſt: *Nonne cognoſcent omnes, qui operantur iniquitatem?* Et de ſequenti verſu jungendum eſt; *Quoniam Deus in generatione juſta eſt*. Utique *cognoſcent* in futuro judicio, quando viderint bonos ad æterna præmia * divinitus invitari: ſe vero ad ſupplicia nunquam finienda tranſmitti. *Qui devorant plebem meam*. De illis dicit, qui dogmate ferali abſorbent ſimplices Chriſtianos. Nam quod ait: *Sicut eſcam panis*, animo peccantium videtur aptatum: quia ſicut eſurientes famem ſuam putant dulciſſimo cibo panis expleri: ita & iſti feſtinant Chriſtianorum deceptione ſatiari. Additum eſt unde illis augeatur interitus: quia *Dominum invocare* noluerunt. Neceſſe enim erat illos deſperata gerere, qui Dominum Salvatorem noluerunt ſuperbis mentibus invocare.

* MSS. A. B. F. *divinitatis*.

℣. 12. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor: quoniam Deus in generatione juſta eſt*. Sic opportuno tempore timere providentia eſt: ita dementiæ probatur eſſe conjunctum, inepta ſe quadam trepidatione confundere. Illic enim conſtat eſſe cautelam: hic arguitur ſemper ignavia. Merito ergo inani tremore concuſſi ſunt, qui timorem Domini ſalutarem in hoc ſæculo de ſuis mentibus abjecerunt. Dicebant enim Judæi: *Si credimus in eum*, pro ipſa novitate culturæ, *venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem*. Ita factum eſt, ut non timendo Dominum ſupervacuis trepidationibus angerentur. Addidit: *Quoniam Deus in generatione juſta eſt*. Sententia ſecuta eſt, quæ corrigeret infideles; ut meminerint continentiam ſibi divinitatis abeſſe, cum ſe videant ventoſa felicitate conſurgere. Quod totum pia mente prædicitur, ut improborum mens ſacrilega corrigatur.

Opportuno tempore timere providentia eſt, & contra.

Joan. 11. 48.

℣. 13. *Conſilium inopis confudiſti: quoniam Dominus ſpes ejus eſt*. Invectio dirigitur ad Judaicum populum, cui dicitur ænigmatice: Chriſti *conſilium confudiſti*, ideſt, ſuſcipere noluiſti, qui ad te venerat liberandum; ut qui dare diſpoſuerat creditus ſalutem, contemptus ingerat ultionem. *Inopis* autem dicitur de Domino Salvatore, qui de ſuo dives, propter nos factus eſt pauper. Et totus hic verſus ſub admiratione legendus eſt. *Conſilium inopis confudiſti: quoniam Dominus ſpes ejus eſt*; ut unde magis debuit reverentior exiſtere, inde potius videretur contemptus opprobria ſuſtinere. Nec moveat quod a parte aſſumptæ humanitatis ſpes ſanctæ Incarnationis dicitur Deus. Aliter enim humilitas humanitatis ejus oſtendi non potuit, quam pro hominum ſalute ſuſcepit; ſicut & in alio pſalmo dicturus eſt: *Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti?*

Chriſtus de ſuo dives, propter nos pauper factus.
2. Cor. 8. 9.

Pſal. 21. 2.

℣. 14. *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? cum averterit Dominus captivitatem plebis ſuæ*. Poſtquam de Domini adventu Eccleſia ſancta locuta eſt: nunc ad admirationem tanti beneficii redit dicens: *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael?* Cum dicit: *Quis*, nullum vult intelligi, niſi Dominum Patrem, qui Dominum Chriſtum in Sion, ideſt, in Jeruſalem mittere ac præſtare dignatus eſt. Ipſe eſt utique *Salutaris Iſrael*; hoc eſt, bene credentium æterna ſalus, & infinita ſecuritas. Sequitur: *Dum averterit Dominus captivitatem plebis ſuæ*; ideſt, cum damnaverit diabolum, qui Dei plebem impia crudelitate perſequitur, & captivare feſtinat.

℣. 15. *Lætetur Jacob, & exultet Iſrael*. Superiori interrogationi jungitur conſolativa reſponſio; ut *lætetur Jacob*, ideſt, Judæorum & Gentium populus per gratiæ munera collectus, ſive colligendus, qui aliquando ſua infidelitate vagatus eſt. Hic enim *Jacob*, Judæorum antiquus populus debet intelligi; quamvis ejus nomen more ſcripturarum & novo populo in ſubſequentibus datum eſſe videatur. *Iſrael* autem univerſalem Eccleſiam de cunctis mundi partibus aggregatam congruenter advertimus, quæ neceſſe eſt, ut *exultet*, quando ad regnum cœlorum Domini miſeratione pervenerit. Et vide, diverſis cauſis quam propria verba tributa ſint? *Lætabitur Jacob:* quia non ſperatam ſuſcepit medicinam. *Exultabit Iſrael*, ideſt, inenarrabili gaudio cumulabitur, quando viderit re, quod ardentiſſime deſiderabat ſpe.

Per Jacob & Judæorum populus & Chriſtianus poteſt intelligi.

Per Iſrael univerſalis Eccleſia deſignatur.

Concluſio Pſalmi.

Si pio animo dicta cogitemus, illa nobis virtus in hoc pſalmo prædicata eſt; ut inimicis noſtris, quantum in nobis eſt, mente benevola conſulamus: ne cœca obſtinatione durati, inſolubili mancipentur errori. Increpat enim Eccleſia populum peccatorem, ut ad ſuum non feſtinet exitium: quatenus pravitate depoſita non moretur abjicere, unde poteſt modis omnibus interire. Quapropter & nos, prout datum fuerit, ſequamur inſtituta reverenda. Suadeamus hæreticis rectam fidem, ſuperbis prædicemus ſanctam humilitatem. Nobis potius iſta conferimus, ſi talibus prodeſſe mereamur. Scire autem debemus, primum hunc eſſe pſalmum eorum, qui de Judæorum increpatione & converſione conſcripti ſunt. De numero quoque hujus pſalmi ſic conjicere non putamus abſurdum: ut quia ſancta Eccleſia introducta eſt ad loquendum, quæ & quinque libros Moyſi, & octo dierum pro Dominica reſurrectione recipit myſteria, merito perſona ejus tertiumdecimum calculum tenere videatur: quia novi & veteris Teſtamenti Sacramenta complectitur. Sive quod iſte numerus ad illud aptari poteſt, quod a natali Domini uſque ad ejus apparitionem tredecim dies eſſe noſcuntur. Merito ergo cœleſtibus rebus ſupputatio iſta completa eſt.

Numerus decimus tertius quid repræſentet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum quartum.

In finem pſalmus David.

CUm titulus iſte nos ſolemniter remittat ad Dominum; nec ſit aliquod novi, quod de ejus verbis dicere debeamus: de textu potius pſalmi quæ ſunt aptiſſima perquiramus. Non enim, ut aliqui pſalmorum, quadam profunditate velatus eſt: ſed propheticæ interrogationi reſpondet Dominus in Decalogi exemplum, decem virtutibus ad beatitudinis ſuæ atria perveniri. Quas non per ſingulos verſus quæras: quoniam ſingulæ & binæ & ternæ per unumquemque verſiculum continentur. Sed nos opportuniſſimis locis, quemadmodum dividi & intelligi debeant, admonebimus. Et nota quod hic inſtitutor fidelium ſecundus eſt pſalmus. In primo enim beatum virum quinaria diviſione complexus eſt, dicendo: *Qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit: ſed in lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte*. Hic autem talem virum decem dicit ſanctis præeminere virtutibus. Sic & ibi Pentateuchi, & hic Decalogi virtus oſtenditur. *Pſal. 1. 1. 2.*

Diviſio Pſalmi.

DIviſio pſalmi hujus tota in interrogatione, & reſponſione noſcitur conſtituta: ſed interrogatio conſtat uno verſiculo: reſponſio vero ſex verſibus continetur. Nunc ad exponenda verba veniamus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DOmine quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Deſiderans Propheta noſſe quos dignos Eccleſia ſua Dominus judicaret: tanquam pius ſacerdos ante faciem ejus aſſiſtens reſponſa petit, & de ſciſcitatione ſua cupit ſe fieri certiorem. Quæ figura dicitur Erotema: quando interroganti fit apta reſponſio. Interrogat enim, *Quis in* ejus *tabernaculo* poſſit *habitare?* Sed cur vocetur *tabernaculum* paulo diligentius perſcrutemur. Majores noſtri domos pauperum tabernas appellaverunt: propterea quia tantum trabibus, non adhuc tegulis tegebantur, quaſi trabernas. Et quia ibi habitabant & cœnabant, ſicut antiquis mos erat ſemel cibum ſumere, ex duobus nominibus unum traditur factum eſſe vocabulum, ideſt, ex traberna & cœnaculo, quaſi trabernaculum. Hinc jam tabernacula conſonanter dicta ſentimus expeditionales & ſubitas habitationes. Nam & in veteri Teſtamento juſſit ſibi Dominus *tabernaculum* fieri, cum Iſraeliticus populus eſſet in caſtris, ut velut quædam domus divina ſimul moveretur cum manſionibus Hebræorum. Unde factum eſt, ut fides Catholica, quæ per Eccleſias toto orbe diffuſa eſt, Dei *tabernaculum* nuncupetur. De quo etiam & Joſephus in libro antiquitatum tertio, titulo ſeptimo, diligenti narratione diſſeruit; quod nos fecimus pingi, & in pandectis majoris capite collocari. *Montem* vero *ſanctum* ſignificat Jeruſalem futuram. Sed intuere quam pulcherrime varios ſe ſenſus apta verba diſtinguant. *In tabernaculo* dicitur, *quis habitat?* de illo, qui adhuc in hujus ſæculi agone contendit. *In monte quis requieſcit?* quando jam unuſquiſque fidelium poſt labores hujus ſæculi, æternæ pacis ſecuritate reficitur.

Quid ſit Erotema.

Quid ſit tabernaculum.

Exod. 26.

℣. 2. *Qui ingreditur ſine macula.* Venit ad ſecundam partem, unde jam quaſi ex adytis reſponſa tribuuntur; & ex perſona Domini Chriſti dicitur, quod & deſiderio ſatisfaciat poſtulantis, & Incarnationis ejus adorabile revelet arcanum. Prima ſiquidem gloria ipſius fuit *ingredi* tabernaculum *ſine macula*, quando templum Jeruſalem a peccatis *liber* intrabat. Nam cum alii domum Dei purificationis cauſa fuerint ingreſſi: ille ſolus taliter introivit, ut *ſine macula* ante conſpectum Patris aſſiſteret; ut non illi lex aliquid daret, ſed ipſe potius legem, ſicut optimus legiſlator, impleret.

Prima gloria Chriſti fuit, ingredi tabernaculum ſine macula.

℣. 3. *Et operatur juſtitiam.* Hæc ſecunda eſt quam Dominus fecit, cum de ſynagoga vendentes & ementes ejecit, in divino templo humanum prohibens eſſe commercium; ait enim: *Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum.* *Matth. 21. 13.*

℣. 4. *Qui loquitur veritatem in corde ſuo.* Tertia eſt quam ſingulariter Salvator noſter implevit. *Veritas* eſt enim, res quæ nullatenus aliter quam confirmaverimus, aut fit, aut facta eſt, aut facienda eſſe monſtratur. *Loquebatur* enim tacitus *in corde ſuo veritatem:* quando doloſe perquirentibus ſermonis ſui myſteria non prodebat. Nam cum Judæorum falſitatibus, & voce præſidis urgeretur, admirantibus cunctis, non ei reſpondit ullum verbum: ſed in ſancta ſua conſcientia loquebatur, quod digni non erant audire, qui eum fraudulenter videbantur inquirere.

Quid ſit Veritas.

℣. 5. *Et non egit dolum in lingua ſua.* Venit ad quartam. Nam ſine dolo omnia ſe fuiſſe locutum in Evangelio teſtatur ipſe dum dicit: *Omnia quæ audivi a Patre meo nota feci vobis.* Quid enim mundius, quidve ſimplicius, niſi ut veritas illa incommutabilis nulla adjectione, vel ſuppreſſione violata, ad aures hominum integritate puriſſima perveniret? *Joan. 15. 15.*

℣. 6. *Nec fecit proximo ſuo malum.* Quintam ingreſſus eſt, quæ item probatur in Domino, qui non ſolum nullum læſit, ſed etiam patienter cuncta ſuſtinuit. *Proximum* vero dixit populum Judæorum, a quo traxit carnis originem, pro quibus etiam in cruce poſitus oravit dicens; *Pater ignoſce illis: quia neſciunt quid faciunt.* Vides *proximo malum non fuiſſe factum:* quando pro eis etiam, ut abſolverentur oratum eſt. *Luc. 23. 34.*

℣. 7. *Et opprobrium non accepit adverſus proximum ſuum.* Hæc ſexta eſt, quæ Judam Scarioth deſignat. Nam dum ſe noſſet ab ipſo tradendum, nulla eum voluit publica increpatione confundere, ſed tantum generaliter dixit: *Qui mecum manum mittit in paropſide, ipſe me traditurus eſt.* Ita factum eſt, ut nec divinitatis ſuæ virtutem intelligentibus celaret, & proximi famam mordaci laceratione non carperet. *Non accepit*, ideſt, gratum non habuit. Accepta enim illa dicimus, quæ nobis grata eſſe monſtramus. *Matth. 26. 23.*

℣. 8. *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu ejus malignus: timentes autem Dominum magnificant.* Hæc eſt reſponſio ſeptima, ubi diabolum *malignum in conſpectu ſuo deduxit ad nihilum*, quando ei dixit: *Redi retro Satanas, non tentabis Dominum Deum tuum.* Hoc enim cui poteſt alteri congruere, niſi quem conſtat virtute propria cunctis ſpiritibus imperare? Sequitur etiam al- *Matth. 4. 7.*

terius partis decora ſubjunctio: ut ſicut *In conſpectu ejus malignus ad nihilum deductus eſt*: ita qui *Dominus timent*, eum ſemper puro corde *magnificent*. Quod ſchema dicitur Paradigma; ſicut & in primo pſalmo jam dictum eſt. Invitat enim nos proſperis, & terret adverſis.

℣. 9. *Qui jurat proximo ſuo & non decipit eum*. Octava virtus edicitur, quam Dominus fecit, quando Apoſtolis ſuis certiſſima veritate promiſſit dicens: *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, quæ ego præcipio vobis: jam non dico vos ſervos*. Inſpiciamus autem, quid iſta ſententia in principio ſuo dicit: *Qui jurat proximo ſuo? Jurare* enim eſt hominum ſub atteſtatione divina aliquid polliceri. Sed cum & Deus ipſe promiſerit, aptius dicitur eodem pollicente juratum. *Jurare* enim dictum eſt, quaſi jure orare, ideſt, juſte loqui. Tunc autem quiſpiam juſte loquitur, quando ea, quæ promittit implentur. *Jurare* ergo Deum, promittere atque complere eſt; ſicut alibi dicit: *Juravit Dominus David veritatem, & non fruſtrabitur eum*. Et iterum: *Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem noſtrum*. Quod multis locis in divina lectione reperies.

Joan. 15. 14.

Quid ſit jurare, & unde dicatur.

Pſal. 131. 11.

Luca 1. 73.

℣. 10. *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*. Nona jam tangitur quam ſubtilius indagemus. Duobus modis in ſcripturis ſanctis *pecunia* probatur intelligi: una eſt iſta metallica, quam *ad uſuram dari* omnino prohibetur: quoniam vitium cupiditatis eſt exigere velle, quod te neſcias commodaſſe. Hanc quidem habuit Dominus Chriſtus, quam Judæ tradidit pauperibus erogandam, quam *non dedit ad uſuram*, quando illam indigentibus ad informandos nos pia largitate conceſſit. Altera vero eſt, quam ad uſuram dari, Evangelio dicente, ſuademur; id eſt, prædicationes ſanctiſſimas, & inſtituta divina; ait enim: *Sciebas me hominem durum & auſterum: nonne opportuerat te committere pecuniam meam numulariis, & ego veniens exegiſſem utique quod meum eſt cum uſuris?* Sic enim iſtud verbum æquivocum pro locorum qualitate ſuſcipitur.

Quæ pecunia ad uſuram dari prohibetur, quæ vero non.

Matth. 25. 27.

℣. 11. *Et munera ſuper innocentes non accepit*. Virtus decima, quæ reſtabat, impleta eſt. Hic *ſuper innocentes*, contra innocentes datur intelligi; quod non ſolum Dominum conſtat non feciſſe, ſed etiam ipſe ſe probatus eſt pro ſalute generalitatis offerre; ſicut in Evangelio dicit: *Paſtor bonus animam ſuam ponit pro ovibus ſuis*. *Accepit* enim a Magis *munera*: ſed non *ſuper innocentes*. Sumit etiam quotidie, quæ ſacris altaribus offeruntur, ſed non *ſuper innocentes*. Quapropter intelligamus pias & parvas oblationes charitatis ſtudio non eſſe omnimodis reſpuendas. Nam ſi omne munus abjici voluiſſet, nequaquam fuiſſet additum: *Super innocentes*.

Chriſtus pro ſalute generalitatis ſe obtulit.

Joan. 10. 11.

Piæ oblationes, charitatis ſtudio factæ, non ſunt reſpuendæ.

℣. 12. *Qui facit hæc non movebitur in æternum*. Expoſitis decem virtutibus, quæ de Domino Jeſu Chriſto non incongrue ſentiuntur, interrogationi propheticæ breviter data eſt abſoluta reſponſio: quoniam *qui facit hæc*, ipſe *habitat in tabernaculo Domini*, & *in ſancto monte* ejus *requieſcit*. Sed conſidera, quia, *facit* dixit non, cantat; ut nos ad actualem virtutem interpoſita lege conſtringeret: ne ſecreta tanti myſterii, intenti ſolis cantibus inaniter pſalleremus. *Non movebitur*, ideſt, ab ipſo non movetur, quod ſolis ſanctis beatiſque præſtatur. Nam omnis ab illo impius dimovebitur in æternum, quando ejus regni communione privabitur. Hoc ſchema dicitur Zeugma, ideſt, Conjunctio: quando multa pendentia aut uno verbo, aut una ſententia concluduntur. Sed hic in ſententia factum eſt: in verbo autem, ubi inventum fuerit, non ſilebimus.

Quid ſit Zeugma.

Concluſio Pſalmi.

HIc eſt cœleſtis ille Decalogus, hoc decem chordarum ſpirituale pſalterium: hic vere numerus coronalis, quem ſolus ille complere potuit, qui mundi vitia cum ſuo auctore proſtravit. Sed precemur jugiter omnipotentiam ejus; ut qui talia per noſmetipſos implere non poſſumus quæ juſſa ſunt, ejus ditati munere faciamus. Calculi quoque ipſius non eſt conſideratio negligenda; nam quartadecima generatione a tranſmigratione Babyloniæ, adventus Domini Salvatoris eluxit, ut merito & hic ipſe videatur locutus, qui in ejuſdem numero generationis advenire dignatus eſt.

Quid numerus XIV. repræſentet?

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum quintum.

Tituli inſcriptio ipſi David.

DUm omnes dicantur inſcriptiones titulorum, qui pſalmorum frontibus affiguntur: neſcio quid myſticum iſte deſignans, hoc ſpecialiter primus continere declaratur. Retinemus enim quando eſt Dominus paſſus, hunc titulum ſupra caput ejus fuiſſe conſcriptum, *Jeſus Nazarenus Rex Judæorum*. Sed ipſi veraciter intelligendi ſunt Judæi, qui pura Chriſto devotione famulantur. Et quia Rex noſter Salvator de ſua paſſione & reſurrectione locuturus eſt, merito hujus inſcriptionis commemoratio facta eſt, quæ tantis poſt temporibus erat, Domino diſpenſante, ſecutura. Et ut hanc tituli inſcriptionem, non ad quamlibet aliam perſonam, ſed ad Dominum Chriſtum referri debuiſſe cognoſceres, adjectum eſt, *Ipſi David*; quod ad Dominum Salvatorem competenter referri crebra expoſitione monſtravimus. Sciendum eſt autem, quod hic pſalmus ſecundus eſt eorum, qui paſſionem & reſurrectionem Domini breviter tangunt.

Joan. 19. 19.

Qui veri ſint Judæi.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum introducitur perſona Domini Salvatoris. Prima poſitione ſecundum conſuetudinem ſuam ex humanitate ſuſcepta, verba facit ad Patrem, conſervari ſe petens: quia ſpem ſuam poſuerit ſemper in eo, non Deitatis ſuæ quicquam minuens, ſed naturam humanitatis oſtendens. Naturam dico, originem uniuſcujuſque rei, vigoremque ſubſtantiæ. Subjungit etiam quemadmodum ſancti ejus non carnalibus deſideriis, ſed ſpiritualibus virtutibus eligantur; omnia quæ pertulit ad hereditatis ſuæ gloriam aſſerens fuiſſe perducta. Secunda poſitione idem Patri gratias refert, qui illi a dextris apparendo, iniquitatem hujus ſæculi, omnipotentiæ ſuæ virtute ſuperavit. Unde animam ſuam de inferno aſſerit eſſe liberatam, & poſt reſurrectionis gloriam in delectationibus dexteræ ipſius ſe memorat collocatum.

Quid ſit Natura.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. C*Onſerva me Domine, quoniam in te ſperavi.* Inter pericula humana venturus, & Judaicæ obſtinationis impios ſenſus, natura humanitatis aſſumpta conſervari ſe paterna protectione deprecatur; & quo facilius ejus rei ſequeretur effectus, ſperaſſe ſe dicit ſemper in Domino. Hæc figura dicitur Ethopœia, quoties datur locutio certæ perſonæ. Perſona eſt enim hic Domini Salvatoris ex duabus diſtinctis * perfectiſque naturis homo, idemque Deus, unus permanens Chriſtus.

Quid ſit Ethopœia. *Quæ perſona Chriſti.*

* MSS. A. B. F. *perfectus homo.*

℣. 2. *Dixi Domino Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non indiges. Dixit*, non labiis, ſed cordis affectu; unde ſancta conſcientia loquebatur, *Deus meus es tu*: a forma ſervi Filius dicit ad Patrem; ut duas naturas in una perſona Domini Salvatoris evidenter agnoſceres. Una ex noſtra infirmitate humilis: altera ex ſua poteſtate mirabilis; ut intelligas quod paſſus eſt, fuiſſe carnis; quod reſurrexit potentiſſimæ majeſtatis. Ad deſtruendam quoque arrogantiam humani generis, quæ ſuis viribus aliquid boni ſe facere poſſe confidit, addidit: *Quoniam bonorum meorum non indiges.* Audiant hoc Pelagiani, qui aliqua bona putant ſuis viribus applicanda. Clamat humanitas Verbi bonis ſuis Deum penitus non egere: ad ipſum referens omnia * qui donavit, non ad ſe qui collata ſuſcepit.

Duæ ſunt naturæ in Chriſto, ſed una perſona.

Pelagianorum error damnatur.

* Ed. *quæ.*

℣. 3. *Sanctis qui in terra ſunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas inter illos.* Prius nobis verborum ordo ponendus eſt, ut ſermonum obſcuritate ſubmota, ſenſus nobis facilius eluceſcat. *Sanctis qui ſunt in terra ejus, mirificavit*, ideſt, Pater *omnes voluntates meas.* Ut cognoſceres Chriſtum Dominum ab electis eſſe diligendum, addidit: *Inter illos*, hoc eſt, ſanctos, qui ſunt in terra viventium: non inter quoslibet ſæculi ſe ambitione jactantes, ſed inter illos tantum, qui prædeſtinati ſunt ad regna cœlorum; ſignificans innocentes & juſtos, inter quos miræ factæ ſunt voluntates Domini Salvatoris, quando illis obedientibus, & juſſa ipſius facientibus, de mortalibus æternos reddidit, & de terrenis cœleſtes beneficio ſuæ pietatis effecit.

℣. 4. *Multiplicatæ ſunt enim infirmitates eorum: poſtea acceleraverunt. Non congregabo conventicula eorum de ſanguinibus.* De ſanctis dicit, qui Domino * proſpiciente, afflictione ſaluberrima de mundi hujus deceptioſa voluptate liberati ſunt. Prius enim multiplicata eſt illis per ſeveritatem legis infirmitas carnalis, ut ad novi Teſtamenti liberatricem gratiam deſiderabilius pervenirent; quos dicit non ſanguine pecudum, aut victimarum conſuetudine congregandos; ſed immolatione ſcilicet corporis & ſanguinis ſui, quæ humanum genus toto orbe celebrata ſalvavit. Nam & ipſum quod dicit, *De ſanguinibus*, pecudum deſignat, qui tunc copioſus in ſacrificiis fundebatur; qui ritus poſtea, Chriſto Domino veniente, mutatus eſt. Hoc autem nomen, *De ſanguinibus*, contra artem poſitum conſtat eſſe grammaticam, apud quam pluralis hujus verbi numerus non habetur; & ideo inter idiomata, ideſt, propria ſcripturæ divinæ numerandum eſt.

* MS. A. B. F. *propitiante.*

Fideles congregati ſunt immolatione corporis Chriſti.

℣. 5. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Nomina illa antiqua, quæ infideles habuerunt, ſequenti dicit gratia commutata. Prius enim dicti ſunt filii iræ, filii diaboli, filii carnis; poſt adventum vero Domini, ſacris fontibus renati, appellati ſunt Chriſtiani, filii Dei, amici ſponſi. *Non fuit* ergo *memor nominum illorum*: quando novis hominibus nova vocabula conſtat impoſita. *Labia* vero Regis Chriſti, duo hic debemus accipere Teſtamenta, per quæ voluntates ejus enuntiatas eſſe cognoſcimus. Pulchre autem dicta ſunt *labia*: quando utraque regnum Dei prædicant, & in unius ſoni concordia, ſicut labia temperantur, dum cordis fit memoria. Dicit hic: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Quod inter propria ſcripturæ divinæ debemus accipere, ſicut & in ſeptimo, & in decimo pſalmo jam dictum eſt.

Nomina antiqua veniente Chriſto mutata ſunt.

Labia Chriſti, duo ſunt teſtamenta.

℣. 6. *Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei: tu es qui reſtitues mihi hereditatem meam.* Beatum revera magiſterium, illud eligere, quod nunquam novit aliqua permutatione tranſire. Tale eſt enim ac ſi diceret: eligant ſibi alii mundanas concupiſcentias, & ventis diſcurrentibus ſimilem vitam: *Mea pars hereditatis & calicis Dominus* eſt. *Hereditas* pertinet ad Gentium fidem: *calix* ad venerabilem paſſionem, qui ſobrie potatus confertglorioſiſſimam reſurrectionem. Et intuendum quod voluntas ac diſtributio Domini, frequenter calix ponatur. *Calix* enim a calida dictus eſt potione: quoniam ſicut ille cor hominis exhilarat bibitus: ita & hic ſanctas animas perpetue jucundat hauſtus. *Tu es.* Servato obſequio charitatis, Filius dicit ad Patrem, non Deitate minor, ſed humanitate ſubjectus, ſicut & Apoſtolus ait: *Quamquam eſſet Filius Dei, didicit ex his quæ paſſus eſt obedientiam, & perfectus factus eſt omnibus obaudientibus ſibi cauſa ſalutis æternæ. Reſtitues* autem dixit: quoniam faciente diabolo perierat genus humanum. Et revera ipſi reſtituta eſt *hereditas*, cui ante conditionem rerum fuerat in prædeſtinatione collata. *Hereditas* enim ab hero, ideſt, a domino dicta eſt.

Calix unde dictus.

Hebr. 5. 8.

Hereditas unde dicta.

℣. 7. *Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hereditas mea præclara eſt mihi.* Priſco more funibus terrarum dividebatur hereditas; ut unuſquiſque ad menſuram ſpatia telluris pro quantitate tributi, & perſonæ ſuæ qualitate perciperet; ſicut Moyſes legitur in veteri Teſtamento Joſue præcipiſſe, ut funibus diſtribueret hereditatem terræ promiſſionis filiis Iſrael. Unde nunc merito funiculos dixit: quia hereditatis ſuæ latitudinem, gloriamque memoravit. Poſſunt & *funes* accipi hujus ſæculi triſtitiæ nexuoſæ; nam & ipſi *funes* a funeribus dicti ſunt; quod in modum cereorum ante cadavera incendebantur; qui ſine dubio *In præclaris* converſi ſunt, dum ad reſurrectionis æterna munera pervenerunt. *Hereditas* autem Chriſti eſt prædeſtinata multitudo ſanctorum. Ubi ideo additum eſt, *mihi*, quia non in ſe ſecundum humanitatem, ſed in Patre gloriatur. Sed cum dixerit, *præclaram*, quæri poteſt, cur hereditatem iſtam ſibi cecidiſſe dicat? Quod verbum adverſis ſolet caſibus applicari. Sed hoc eloquentia divina & in bonis utitur; ait enim in Actibus Apoſtolorum: *Sors cecidit ſuper Mathiam*, utique cum honor illi apoſtolatus* proveniſſe divino judicio referatur.

Funibus olim terrarum hereditas dividebatur.

Funes unde dicti.

Hereditas Chriſti eſt prædeſtinata multitudo ſanctorum.

Actor. 1. 26.

℣. 8. *Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum: inſuper & uſque ad noctem increpuerunt me renes mei.* Ad ſecundam perventum eſt ſectionem, in qua ſubtilius intelligenda eſt ſancta prædicatio. Quanta providentia jam

tunc

tunc hæreſes venturas excluſerit, ut Incarnatio Dominica intellectum ſibi pronuntiaſſet a Domino contributum; illum ſcilicet, quo omnia vera ſanctaque cernebat: ne quid ſibi humana infirmitas applicaret, cum nullis meritis præcedentibus, ſed gratiæ largitate profutura præſtentur. Sequitur: *Increpuerunt me renes mei;* ac ſi diceret: ſupra mala quæ mihi fecit omnis cognatio Judæorum; inſuper & de Tribu Judæ me increpaſſe noſcuntur, unde Dominus Chriſtus ſecundum carnem trahere probatur originem. *Uſque ad noctem*, ad mortem ſignificat. *Renes* vero parentelam declarant, per quos ſolemniter generatio humana ſeminatur.

Renes parentelam declarant.

℣. 9. *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper: quoniam a dextris eſt mihi, ne commovear.* Exponendo quid ſecerit, tradit nobis ſingulare remedium, quo peccata vitemus. Nam qui illum ſemper intuetur acie mentis, nullatenus ad delicta convertitur. Sic quando veritas cor inhabitat, introitum falſitatis emendat. Dicit etiam cauſam, qua motus non eſt; Domino ſiquidem *a dextris* opitulante, ſiniſtra non prævalent: ſed animus quem ille cuſtodit, in eo firmiſſimus perſeverat. Congrue autem ſibi Dominum a dextris eſſe dicebat: quia ſi ille hanc partem non tenuerit, ſtatim eam inſidians diabolus occupabit; ſicut de Juda ſcriptum eſt: *Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet a dextris ejus.*

Singulare remedium quo peccata vitentur, eſt præſentia Dei.

Pſal. 108. 6.

℣. 10. *Propter hoc delectatum eſt cor meum, & exultabit lingua mea: inſuper & caro mea requieſcet in ſpe.* *Propter hoc* quod ille ſcilicet a dextris aſtitit, & in cogitationibus ſuis jucunditatem & exultationem linguæ obortam ſibi eſſe teſtatur. Ipſa eſt enim perfecta lætitia, quæ & hilari corde concipitur, & alacri ſermone profertur. Nam ſicut dixit de malis, *Inſuper:* ita ſermonem ipſum, & in bonis iteravit; ut ſecundum menſuram moleſtiarum humanitas ipſius cœleſtia gaudia recepiſſe crederetur. Supra exultationes quippe ſuas ſibi adhuc dicit creviſſe lætitiam; quod caro illa paſſibilis, quam pro noſtra omnium ſalute ſuſcepit, veritatem glorioſæ reſurrectionis incorrupta promeruit. Quæ figura dicitur Ætiologia, ideſt, cauſæ redditio, quoties præmiſſæ rei ratio decora ſubjungitur.

Quæ ſit perfecta lætitia.

Quid ſit Ætiologia.

℣. 11. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno: nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Ubi ſunt Apollinariſtæ fallaciter opinantes, qui dicunt Dominum Chriſtum animam rationalem non habuiſſe? Ecce ipſe clamat, ipſe Patri gratias agit: quia ejus anima non ſit more communi in inferno derelicta: ſed celeri reſurrectione clarificata, ad cœlorum regna pervenerit; ſicut in Evangelio creberrima profeſſione teſtatur: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* Et alibi: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam; & iterum ſumendi eam.* *Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Hoc non facile judices tranſeundum; nam cum in vigeſimo nono pſalmo reperias: *Quæ utilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem?* Iſtud quaſi videtur eſſe contrarium. Quod tali ratione diſſolvitur: ibi ſe dicit deſcendere in corruptionem, cum aſſigentium clavorum, & lanceæ irruptione penetratur: quia & ipſa ſolidi corporis tranſverberatio, non immerito quædam probatur dicta corruptio. Hic enim corruptionem, ideſt, putrefactionem juſte negat fieri, quæ generaliter carnem vaſtat humanam. Tertio enim die cum revivificari provenerit carnem, probata eſt non potuiſſe corrumpi.

Apollinariſtarum error convincitur.

Matt. 26. 38.

Joan. 10. 18.

Pſal. 29. 10.

Quo ſenſu Chriſtus dictus deſcendiſſe in corruptionem.

℣. 12. *Notas mihi feciſti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua uſque in finem.* Cum omnia compleſſet de ſui corporis ſanctitate, verſus iſte in concluſionem deductus eſt, pertinens etiam ad juſtos, qui ejus eligunt obedire mandatis. *Notas mihi feciſti vias vitæ*, ideſt, per me feciſti humanum genus iter vitale cognoſcere; ut in mandatis tuis humiliter ambulantes, mortiferæ ſuperbiæ venena declinarent. *Adimplebis me*, ideſt, valde implebis. Plus eſt enim a pleno adimplere: hic qui mittit in pleno fundit. Illa autem lætitia ſic adimplet, ut ſemper tota teneatur. Significat etiam juſtos omnes in illa beatitudine lætitia vultus Domini eſſe complendos: in quibus, quia ipſe eſt, ſe adimpleri poſſe teſtatur. Sed paululum perſcrutemus ſollicitius, quid ſit, quod hic in dextera Patris dicat ſe delectationibus adimplendum: cum ſuperius dixerit: *Quoniam a dextris eſt mihi ne commovear?* In iſto quippe ſæculo ubi carne ſuſcepta, flagella paſſus, alapis cæſus, ſputiſque complutus eſt, cum tamen nullis ejus adverſitatibus vinceretur, congrue dictum eſt, a dextera ſua ſemper Dominum fuiſſe conſpectum. Sic enim mundi contraria ſuperavit: quoniam nullatenus a Paterna contemplatione diſceſſit. Sed poſt reſurrectionis gloriam proprie ſe dicit in Patris dextera delectatum; ubi jam mundi iſtius adverſitate depoſita, humanitas ejus totius majeſtatis clarificatione completa eſt, regnans unita Verbo cum Patre & Spiritu ſancto per ſæcula ſæculorum. *Uſque in finem*, ſignificat perfectionem, atque æternitatem: quia gloria ejus in ſua perfectione manens, nullis erit finienda temporibus.

Concluſio Pſalmi.

Conſideremus hunc pſalmum; quanto nos munere ſalutis informet: in paſſionibus confidentiam tradit: in ſpe æternam gloriam pollicetur; ut docendo quæ futura ſunt proſpera, præſentia non timeamus adverſa. Schola cœleſtis, eruditio vitalis, auditorium veritatis, diſciplina certiſſime ſingularis, quæ diſcipulos occupat ſenſibus fructuoſis, non inanium lenocinatione verborum. Convenit etiam contueri, quid ſibi velit quintus decimus numerus; ſignificat enim, ut putamus, quindecim gradus, quibus templi Jeroſolymitani conſcendebatur mirabilis amplitudo: deſignans quinque ſenſibus corporeis per Trinitatis gratiam ſuperatis, ad atria ſanctæ Eccleſiæ felici munere perveniri. Quod & per iſtum quoque dabitur pſalmum, ſi ejus ſaluberrimam prædicationem Domino protegente ſervemus.

Quid numerus XV. ſignificet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum ſextum.

Oratio David.

Cum multi pſalmorum in textu ſuo habeant orationes, movere videtur, cur hic talem poſuerit inſcriptionem? Sed quamvis alii cum rebus diverſis breviter mixtas contineant deprecationes: iſte tamen pene tota ſui contextione ſupplicatio eſt. Merito ergo ſic

prænotatus eſt, quando intentio ejus ad precum ſtudium tota porrigitur. Quæ tamen ſic oratio dicenda eſt, ut pſalmi nomen debeat continere; quia nihil in hoc libro poſitum reperimus, quod tali non debeat nomine nuncupari, maxime cum legatur liber pſalmorum. *Oratio duobus modis dicitur.* *Oratio* autem duobus dicitur modis: hæc cum agitur apud homines, oris ratio nuncupatur: cum majeſtati funditur, ſupplicatio eſt ſalubris, & vitalis humilitas. Et nota quod iſte, & octogeſimus quintus, & octogeſimus nonus, & centeſimus primus, & centeſimus quadrageſimus primus *orationis* inſcriptione prænotentur: quorum diſtinctiones atque proprietates in centeſimo quadrageſimo primo pſalmo, qui horum ultimus eſt, convenienter edicemus. *David* vero, ſicut dictum eſt, ſignificat Dominum Chriſtum ad inſtitutionem humani generis, ex cujus perſona totus pſalmus iſte prolatus eſt.

Diviſio pſalmi.

TRifaria oratio ab humanitate Chriſti in hoc pſalmo depromitur. Prima eſt, ubi ſecundum juſtitiam ſuam ſibi petit debere reſtitui. Secunda, ut a Judæorum inſidiis ejus puritas liberetur. In tertia, reſurrectionem velociſſimam deprecatur: ne diutius inſultare liceat perverſo populo Judæorum. Et ne aliquid de ejus majeſtate turba fidelium haberet ambiguum, profitetur ſe in æterna beatitudine eſſe manſurum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. EXaudi Deus juſtitiam meam: intende deprecationi meæ. Apud Deum certum eſt habere *juſtitiam* vocem ſuam, qui res tacitas intelligentiæ ſuæ virtute cognoſcit. *Quis perfecte orat.* Ipſius eſt enim oratio perfecta, cujus & cauſa clamat & lingua, actus & ſermo, vita & cogitatio. *Intende deprecationi meæ.* Non incaſſum diſſonantibus rebus verba iſta copulata ſunt; nam intendere oculorum eſt; preces admittere aurium. Sed ideo verba iſta ſociata ſunt, ut ambarum rerum unus intelligeretur effectus. Quicquid enim vel auris audit, vel oculus videt, vel manus palpat, vel palatus guſtat, vel naſus odoratur, Deo ſola contemplationis virtute notiſſima ſunt.

℣. 2. *Auribus percipe orationem meam, non in labiis doloſis.* Excolit quod ſuperius dixit. *Percipere* eſt enim, non tranſitorie aliquid ſumere: ſed preces hominum copioſa dignatione recipere. *Non in labiis doloſis*; ſicut a Judæis manavit falſa ſententia, apud quos innocens damnatus eſt, & latro cognoſcitur abſolutus.

℣. 3. *De vultu tuo judicium meum prodeat: oculi tui videant æquitatem.* *De vultu tuo prodeat judicium*: propria ſcripturæ divinæ, & nobis inuſitata locutio eſt, quia de mente ſolet manare ſententia: ſed hoc Domino per tropicas elocutiones decenter aptatur, quia ille quod judicat videt, dum teſtis eſt examinis ſui; nec de facto alicujus teſtimonium quærit, qui ſolus omnium veraciſſime ſecreta cognoſcit. *Quod Dominus judicat videt.* *De vultu* ergo dicit, ideſt, de aſpectu tuo, ſecundum illa quæ in me reſpicis, atque cognoſcis. Hoc autem ille recte petebat, qui ſe noverat pollutionem non habere peccati. Sequitur. *Oculi tui videant æquitatem.* Hic *æquitatem*, ipſam divinitatem debemus accipere, quam orat, ut ſine aliquo intervallo ſemper intendat; quatenus illam reſpiciens, ſicut & revera provenit, peccati maculam non haberet. Sic etiam in ſuperiori pſalmo jam dictum eſt.

℣. 4. *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper: quoniam a dextris eſt mihi ne commovear.* O aſpectum illum ſalutarem, o puriſſimos oculos, qui illam æquitatem vident! Neſciunt profecto hujus mundi tenebris obſcurari, qui merentur tanta claritate compleri.

℣. 5. *Probaſti cor meum & viſitaſti nocte, igne me examinaſti; & non eſt inventa in me iniquitas: ut non loquatur os meum.* Ordinem ſervat egregium. Prius ſe dicit probatum, deinde fuiſſe viſitatum: ſed probatio ſignificat paſſionem; viſitatio reſurrectionem. *Probatio ſignificat paſſionem, viſitatio reſurrectionem.* Ibi enim probatus eſt, ubi inter multas Judæorum iniquitates & pericula mortis, mirandæ patientiæ documenta monſtravit. *Viſitatus eſt* autem *nocte*: quando anima ejus non eſt in inferno derelicta, ſed ad illam mirabilem reſurrectionem, æternæ gloriæ clarificatione pervenit. *Igne me examinaſti, & non eſt inventa in me iniquitas*: Metaphora introducitur fornacium igne flagrantium, quæ metallorum vitia ſolent purgare, ac decoctione conſumere, & in naturæ puritatem mundata revocare. Sic ergo & tribulationibus ignitis examinatus eſt Dominus Chriſtus, ſed *non eſt* in illo *inventa iniquitas*, quam aduſtio ulla decoqueret. Pulchre autem ſubjunxit: *Ut non loquatur os meum*; ideſt, etſi ego taceam, tu me purum eſſe perpendis. Quid enim opus erat eum de probitate morum ſuorum aliquid loqui: dum certum ſit a paterna majeſtate cuncta cognoſci? Humana ignorantia verbis inſtruenda eſt: divinitas autem certiſſime novit omnia, etiam cum tacentur admiſſa.

℣. 6. *Opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego cuſtodivi vias duras.* Ordinem verborum poſcit iſte verſiculus: *Opera hominum*, ideſt, vias duras ego cuſtodivi propter verba labiorum tuorum. *Opera hominum viæ duræ ſunt.* Breviter definita ſunt, quæ ſint *Opera hominum*, ſcilicet *viæ duræ*; ſicut beatus Job dicit: *Avis naſcitur ad volatum, & homo ad laborem.* *Job. 5. 7.* Nam cum peccata vitantur, arduus callis eſt, difficiliſque ſemper aſcenſus: cum vero ad vitia prolabimur, leve iter eſt ac declivum. Sed quia Dominus Chriſtus in hoc mundo viſualiter poſitus, totius manſuetudinis & continentiæ jura monſtravit; merito ſe dicit propter mandata Domini *duras vias* hominum immaculatis pedibus ambulaſſe. *Chriſtus duras hominum vias ambulavit.* Non quod illi *dura* eſſe poterant: de quo in nonageſimo pſalmo ſcriptum eſt: *Quoniam Angelis ſuis mandavit de te: ut cuſtodiant te in omnibus viis tuis, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum*: *Pſal. 90. 12.* Sed quia humano generi ad imitandum probantur eſſe difficiles, ideo *viæ duræ* ſunt nuncupatæ. Qui verſus figuram continet Parentheſin, ideſt, Interpoſitionem: *Quid ſit Parentheſis?* quoniam in ſenſu medio, ſicut dictum eſt, recipit verba quædam, quæ ordinem ſententiæ videantur poſſe dividere.

℣. 7. *Perfice greſſus meos in ſemitis tuis: ut non moveantur veſtigia mea.* *Perfice*, dixit, uſque in finem conſerva: ubi eſt meritorum ac præmii tota perfectio. Inchoamus enim, dum in hoc mundo probabili converſatione degimus: ſed ubi ad finem pervenerit religioſa conſtantia, ibi perficimur, ibi tota integritate complemur; ſicut ait Evangelium: *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* *Matth. 10. 22.* *Greſſus* autem humanas ſignificant actiones, quibus in hoc mundo gra- *Greſſus humanas ſignificant actiones.*

dimur, & quaſi quibuſdam paſſibus ambulamus. *In ſemitis*, ſcilicet in mandatis tuis: ubi revera rectæ ſunt viæ, quas ſi devoti ſequimur, ad cœleſtis patriæ munera pervenimus. Sed quid eſt hoc, quod prius *greſſus* dixit, ſtatimque *veſtigia* ſubjungit? *Greſſus* dicimus, quibus movemur de loco ad locum: his merito comparantur actus humani, qui nos de uno negotio in aliud ducunt, & per tempora vitæ noſtræ diverſa qualitate tranſponunt. *Veſtigia* vero dicuntur ſigna plantarum, quæ relinquimus tranſeuntes. Petit ergo Dominus Chriſtus & *greſſus* ſuos, ideſt actus humanos, & ſua *veſtigia* cuſtodiri, quæ fideles Apoſtolos congruenter accipimus, in quibus poſt aſcenſionem glorioſam, religionis Catholicæ ſigna dereliquit. Talis ergo ſenſus eſt: Cuſtodi me in mandatis tuis, ut imitantes me, minime moveantur abs te. Bene ſiquidem ſequax pergit, ubi ille qui exemplum præbet rectus inceſſerit.

Quid ſint veſtigia.

Veſtigia Chriſti ſunt Apoſtoli.

℣. 8. *Ego clamavi quoniam exaudiſti me Deus: inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.* Secundam ſectionem ſanctæ orationis ingreditur. Sed perſcrutandum eſt, cum dici ſoleat: *Exaudiſti me*, quia *clamavi*: cur hæc ſententia ordinem videatur habere converſum? Qui clamat, quoniam exauditur, utique purus, innocens, & immaculatus agnoſcitur. Nam confidenter oravit: quoniam ſe audiri poſſe de conſcientiæ puritate præſumpſit. Intelligamus autem quod dicit: *Inclina aurem tuam*: quoniam ad eum perſe non valet humana infirmitas pervenire. Sic enim *exaudit*, cum ſe benignus indulſerit, & clementiam ſuam ante largitur, ut poſſit ſupplicantium vota ſuſcipere.

℣. 9. *Mirifica miſericordias tuas, qui ſalvos facis ſperantes in te a reſiſtentibus dextera tua.* Magnitudinem & excellentiam miſericordiarum in ſe juſte fieri deprecatur: quia mirum eſſe non poterat, niſi quod ſub aliqua fuiſſet novitate conſpectum. Significat enim mirabilia, quæ in carne facturus erat, quæ Judæus populus, etſi univerſus non credidit, tamen ſub admiratione conſpexit. *Salvos facis ſperantes in te*, ideſt, in æterna vita conſtitues. Nam frequenter illi magis in hoc mundo trucidati ſunt, qui ejus nomini crediderunt. Pulchre autem dicit: *A reſiſtentibus dextera tua*. *Dextera* enim Patris eſt Filius, cui Judæi repugnare niſi ſunt, quando eum crucifigere decreverunt.

Dextera Patris eſt filius.

℣. 10. *Cuſtodi me Domine ut pupillam oculi: ſub umbra alarum tuarum protege me*. Per ſchema Icon, quæ Latine dicitur Imaginatio, *pupilla* ſe oculi Dominus comparavit. *Pupilla* eſt enim in medio poſita perſpicua pars oculi, qua corporum colores varia qualitate diſcernimus: dicta a parvitate ſui pupilla, quaſi puſilla. Huic convenienter comparatus eſt Chriſtus, cui datum eſt in ſuo judicio juſtos a peccatoribus ſegregare. Aptiſſime itaque petit *cuſtodiri* ſe *ut pupillam oculi*: quando & per ipſam res viſuales diſcernimus, & in noſtro corpore nihil præſtantius invenitur. Sequitur: *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Hic aliud introducitur ſchema, quod Græce Parabole, Latine Comparatio dicitur; quando ſibi genus diſſimile in aliqua communione ſociatur. Paternis enim protectionibus *alæ* ſunt comparatæ. Miſericordia quippe & charitas, quaſi alæ ſunt Patris, quibus ſe *protegi* congruenter expoſtulat. Hæc autem comparatio venit ab avibus, quæ caros filios alarum ſuarum extenſione cuſtodiunt.

Quid ſit pupilla & unde dicta.

Quid ſit Parabole.

Miſericordia & charitas quaſi ſunt alæ Patris.

℣. 11. *A facie impiorum, qui me afflixerunt: inimici mei animam meam circumdederunt.* Verſus hic eſt omnino diligentius intuendus. *A facie impiorum*, dæmones ſignificat, qui excitatum populum Judæorum in necem Domini ardore præcipiti compulerunt. *Facies* enim ipſorum, truculenta præſentia fuit; ſicut in Evangelio de Juda dicit: *Intravit in illum Satanas*. Sic ergo actum eſt, ut inſtigatione dæmonum inimici ejus Judæi animam ipſius, ideſt, vitam temporalem eripere voluiſſent. Nam & ipſum verbum, *circumdederunt*, Evangelicæ narrationis exprimit veritatem: quando cum gladiis & fuſtibus eum inſanorum turba circumdedit.

Joan. 13. 27.

℣. 12. *Adipem ſuum concluſerunt: os eorum locutum eſt ſuperbiam. Concludunt adipem*, qui multa voracitate pingueſcunt; ſic Judæi ſcelerum nimietate ſaginati, veræ intelligentiæ acumina perdiderunt. Reſtabat autem, ut qui pinguiſſima immanitate tumuerunt, ſuperba loquerentur. Et bene hic dixit tantum *ore*, non etiam corde *locuti ſunt*: quia ſceleratorum mos eſt illa frequenter ſermone defendere, quæ noſcuntur conſcientia teſte damnare.

Mos ſceleratorum hominum.

℣. 13. *Projicientes me nunc circumdederunt me: oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram*. *Projicientes*, extra civitatem ejicientes; *nunc circumdederunt* non obſequio, ſed furore: quando cruci eum conſtat affixum. *Nunc* autem quod dictum eſt, præſens tempus poſuit pro futuro; quod apud Prophetas eſſe noſcitur uſitatum. Sequitur: *Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram*. Dicit conſuetudinem perditorum, qui terram reſpiciunt, quando in mala cogitatione volvuntur.

Conſuetudo perditorum hominum.

℣. 14. *Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prædam: & ſicut catulus leonis habitans in abditis*. *Suſceperunt me*, hoc eſt, Judæi a Pilato, quando eis dixit: *Tollite eum, & ſecundum legem veſtram crucifigite eum*; quod avide ſuſcipientes, & votum ſuæ crudelitatis implentes, merito ferarum ſævitiæ comparantur. *Leonem* diximus, & diabolum dici, & Chriſto ſæpius comparari. Qui modus locutionis inter propria ſcripturæ divinæ recipiendus eſt; hic tamen evidenter diabolum deſignat. Ipſi enim juſte comparati ſunt principes Judæorum, quo auctore fremuerunt: & tamen multo pejores effecti ſunt; ſiquidem diabolus Dominum tentavit: cruci autem iſtorum inſania crudelis affixit. *Catulum* autem *leonis* dicit reliquum populum Judæorum, qui ſe diaboli filios effecerunt. Sic enim de ipſis in Evangelio dicitur: *Vos ex patre diabolo eſtis*. *Habitans in abditis*: permanens in inſidiis. Deteſtabilium ſiquidem hominum conſuetudo eſt, mala vota tegere, ut latenter ad effectum poſſint eorum conſilia pervenire.

Joan. 19. 6.

Joan. 8. 44.

Deteſtabilium hominum conſuetudo.

℣. 15. *Exſurge Domine præveni eos, & ſupplanta eos: eripe animam meam ab impio frameam tuam*. Tertia ſectio beatæ orationis intratur. *Exſurge* in peccatores dicit, quem illi putant more humano poſſe quieſcere; ut cognoſcant vigilare, dum eorum non permittuntur iniquitates excreſcere. *Præveni* autem dixit, ut ante ſubvertantur, quam peccata perficiant. Expoſuimus enim in ſuperioribus hunc ſenſum bene aptari ſceleratis, dum ſe miſcere non permittuntur illicitis. Subvertuntur enim & illi feliciter, qui de pravis vitiis ad rectam ſemitam reducuntur. *Eripe animam meam ab impio*; utique a diabolo, qui merito impius dicitur: quia piis ſemper

contrarius approbatur. *Eripe*: fac reſurgere, quod impletum eſſe manifeſtum eſt. *Frameam tuam*. Breviter concluſum eſt quid ſit anima Domini Salvatoris; *framea* eſt enim Patris, quando per ipſam diabolum vicit; per ipſam mundum a ſordida ſuperſtitione purgavit; per ipſam debellata eſt captivitas, quæ humani generis ſobolem poſſidebat. *Frameam* vero diximus multarum eſſe ſignificationum: modo contum, modo loricam, modo gladium ſignificat bis acutum; quæ tamen omnia ad inſtrumenta armorum certum eſt pertinere. Memento autem quod in hoc verſu, quinta ſpecies definitionis eſt quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicitur; uno enim verbo definivit quid ſit anima Chriſti, ideſt, framea Patris.

Anima Chriſti, framea eſt Patris.

Framea quid ſignificet.

Quæ ſit quinta ſpecies definitionis.

℣. 16. *Ab inimicis manus tuæ. Domine a paucis a terra diſpertire eos, & ſupplanta eos in vita eorum*. Item fit oratio pro Judæis, qui diaboli poteſtate conſtricti, nefariis erant auſibus incitandi. Dæmones ſunt enim *inimici manus* Domini, qui humanum genus contraria Domino ſemper voluntate dilacerant. Precatur etiam, ut *a paucis*, ideſt, ab Apoſtolis dividantur increduli: dum a terra hujus mundi vitioſa ſeparati, convertuntur ad Dominum. Eorum quippe juvante Domino, prædicatione factum eſt, ut tam Iſraelitæ, quam Gentes a terrena iniquitate diviſi, Chriſtum ſequerentur auctorem. *Supplanta eos*, hic in bono poſitum eſt; ſupplantati enim & illi accipiendi ſunt, qui damnatis erroribus ad rectas ſemitas transferuntur. *In vita Ipſorum* quod addidit, hoc eſt in mundo iſto, dum vivunt: ubi pœnitentiæ locus eſt: ubi clamatur ad Dominum, non tam ore, quam mente: ubi recipiuntur puriſſime ſupplicantes.

℣. 17. *De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum: ſaturati ſunt porcina, & reliquerunt quæ ſuperfuerunt parvulis ſuis*. *Abſcondita* Dei & in malo, & in bono poſſumus congruenter accipere: quia omne peccatum illi abominabile, atque a conſpectu ejus extraneum eſt, quamvis ejus notitiam minime refugere videatur; ſicut in quinto pſalmo jam dictum eſt: *Non habitabit juxta te malignus: neque permanebunt injuſti ante oculos tuos*; ſicut & de Cain ſcriptura dicit: *Egreſſus Cain a facie Domini habitavit in terra profugus*. *Saturatos* ergo Judæos dicit de immunditiis, quæ a Domino abſcondita, ideſt, noſcuntur eſſe prohibita. Si vero in bonam partem hoc poſitum lector accipias, ut eſt illud: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te, & perfeciſti eam ſperantibus in te*: enumerantur beneficia, ut major ingratorum oſtendatur offenſa. *De abſconditis tuis*, ideſt, de lege veteris Teſtamenti, & de miraculis quæ Dominus Chriſtus in eis erat glorioſa diſpenſatione facturus. *Ventrem ipſorum*, ſenſum ſignificat omnino carnalem: in quo mandata Domini, tanquam in ventre recondita ſunt. Et bene ſenſus eorum comparatus eſt *ventri*, unde cibi ſpirituales velut viliſſima purgamenta projecti ſunt, dum ab eis corrupta mente dilabuntur. Sed hi cum eſſent rebus cœleſtibus impleti, ut nihil terrenum capere debuiſſent, animadverte quid ſequitur: *Saturati ſunt porcina*. O iniquitas execranda! Audiebat ſenſus eorum mandata Dei, & illi ſaturabantur ſordibus peccatorum, novoque modo bonis cæleſtibus paſti, malorum fæcibus explebantur. *Porcina* enim ad polluta reſpicit, quæ inter cætera veteris Teſtamenti præcepta immunda prænotatur. Transmiſerunt autem reliquias peccatorum filiis ſuis: quando clamabant: *Sanguis hujus ſuper nos, & ſuper filios noſtros*. *Matt. 27. 25.*

Abſcondita Dei & in malo & in bono poſſunt accipi.

Pſal. 5. 6.

Geneſ. 4. 16.

Pſal. 30. 20.

Venter hic ſenſum omnino carnalem ſignificat.

℣. 18. *Ego autem cum juſtitia apparebo in conſpectu tuo: ſatiabor, cum manifeſtabitur gloria tua*. *In conſpectu* Patris *apparere* ſe dicit *cum juſtitia*: quoniam ejus voluntatem impleverat, quando mundum ab interitu mortis ſanguinis ſui effuſione ſalvavit. *Satiabor*: ſermo iſte aptiſſime videtur iteratus. Superius enim Judæos dixit *Saturari porcina*, ideſt, immunditia ſua; ſe autem ſaturari de humani generis credulitate ſuſcepta: quando numerus ſanctorum beata adunatione ſupplendus eſt. Patris autem *gloria manifeſtabitur* in judicio Domini Salvatoris, cum unuſquiſque recipiet pro actibus ſuis, ſicut ipſe Dominus Apoſtolis dicit: *In illa die cognoſcetis: quia ego in Patre, & Pater in me eſt*. Sic ergo Patris, & Filii, & Spiritus ſancti una natura, una poteſtas, una gloria declaratur.

Concluſio Pſalmi.

Conſideremus delectiſſimi quam magna Sacramenta fidei noſtræ pſalmus iſte complexus eſt; ut qui audit ſupplicantem hominem, eumdem & confitendum debeat advertere Creatorem. Duas enim naturas inconfuſas atque incommutabiles qui in Chriſto Domino hodieque mavult credere, non poteſt aliqua decipi falſitate. Unde mirabiliter beatus Cyrillus in quodam loco breviterque diſſeruit dicens: Advertentes igitur modum Incarnationis, videmus quia duæ naturæ per individuam unitatem inconfuſe atque indemutabiliter invicem ſibi convenerint. Caro namque caro eſt, & non Deitas, licet Dei facta ſit caro. Similiter etiam Verbum Deus eſt, & non caro, licet diſpenſatorie propriam fecerit carnem. Hæc autem ſine offenſione decurrit, qui nulla ſibi proprii erroris ligamenta repererit. Hujus etiam pſalmi numerum & quantitas prophetalis ornavit; ut merito in hoc numero Incarnatio Domini relata eſſe videatur, ubi etiam prophetalis chorus conveniſſe cognoſcitur.

Duæ ſunt naturæ in Chriſto inconfuſæ.

Lib. 5. adv. Neſtorium.

Numerus XVI. quid myſterium repræſentet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum ſeptimum.

In finem puero Domini David, qui locutus eſt ad Dominum verba cantici hujus, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saul, & dixit.

In *finem*, *puero*, & *David*, hæc tria verba ad Regem noſtrum Salvatorem referri poſſe non dubium eſt. Nam & *puer* legitur in Propheta: *Puer natus eſt nobis*. *Qui locutus eſt ad Dominum verba cantici hujus*; poſt hæc alia deputanda ſunt, ut ſit verborum plenior & abſoluta contextio. Quod autem dictum eſt *cantici*, ad contemplationem conſtat rerum cœleſtium pertinere: ne in regis David tantummodo hiſtoria mentis noſtræ hæreret intuitus. *In die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus & de manu Saul, & dixit*. Hic actus Regum lectione notiſſimus eſt: ibi enim latius deſcribitur, quemadmodum David fuerit de inimicorum ſuorum ditione liberatus. Ad cujus ſimilitudinem reſurrectio Domini, & membrorum ejus abſolutio de poteſtate diabolica declaratur. *Iſai. 9. 6.*

Diviſio Pſalmi.

PSalmus hic uni tantum non poteſt conveniſre perſonæ. Nam primo ordine Propheta loquitur gratias agens, quod eum de gravibus periculis divina pietas liberare dignata eſt. Secundo Eccleſia loquitur, quæ ante adventum Domini innumeras pertulit calamitates, poſteaque miſertus ei, medicinam ſanctæ Incarnationis indulſit, & baptiſmatis beneficio Chriſtianum populum de orbis univerſitate collegit. Tertio in rorem miſericordiæ vox Domini Salvatoris illabitur: ubi pulcherrimis alluſionibus virtus ejus, poteſtaſque deſcribitur. Quarto iterum Eccleſiæ Catholicæ dicta proferuntur, & cum magna exultatione Divinitatis munera conceſſa laudantur.

Expoſitio Pſalmi.

Quis diligat Deum. *Joan. 14. 21.* ℣. 1. D*Iligam te Domine virtus mea.* Diligit Dominum, qui mandatis ejus devotus obtemperat, ſicut ait in Evangelio: *Qui audit verba mea, & facit ea, hic eſt qui diligit me.* *Diligo unde dictum ſit.* *Diligo* enim dicitur, quaſi de omnibus eligo. Et conſidera quoniam hæc dilectio ſic de futuro promittitur, ut nunquam tamen defeciſſe videatur. *Virtus mea.* Propheta liberatus ab hoſtibus ſuis recte Dominum confitetur ſuam eſſe virtutem; quo donante factum eſt, ut inimicis ſuis fortior appareret. *Quæ ſit 12. ſpecies definitionis.* Hic duodecima ſpecies definitionis eſt, quæ Græce dicitur, κατ' ἔπαινον, Latine per laudem. Singulis enim, diverſiſque verbis prædicando declarat, quid ſit Dominus, modo *virtus*, modo *firmamentum*, modo *refugium*, modo *liberator*, modo *adjutor*, modo *protector*, modo *cornu* ſalutis. Hæc enim omnia pulchre oſtendunt, quis ejus eſt Dominus.

℣. 2. *Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus: Deus meus adjutor meus.* Juſte dicit Dominum *firmamentum ſuum:* quoniam ab ipſo conceſſum eſt, ut inimicis ſuis in acie firmus aſſiſteret, & vivaci animoſitate pugnaret. *Et refugium meum.* Utique, quando, cum fuit opus conſilio, refugit ad tractatum, & invenit Divinitate monſtrante, quod eum poterat adjuvare. Merito autem *liberatorem* ſuum Dominum profitetur, qui eum de ſæviſſimi regis Saulis ira tanquam de inferni ore liberavit. *Deus meus adjutor meus.* Præſtitorum ſuavitate pellectus, in ſummam repetit ſuperiora quæ dixit: quia ubique ipſe affuit, eumque virtutis ſuæ munimine cuſtodivit. Sed conſidera quod ita percurrit ſingula, ut ſuis meritis non præſumat applicare collata.

℣. 3. *Et ſperabo in eum: Protector meus, & cornu ſalutis meæ, adjutor meus.* Confidenter jam poſtulat, qui de Domini gratia poſt beneficiorum exempla præſumit. Nam de futuro fiducialiter ſperare ſe dicit, qui eum in præteritis ſenſerat adjutorem. *Protector meus:* Hoc ad eum pertinet cuſtodiendum, qui adverſariorum appetebatur inſidiis. *Dominus cornu ſalutis vocatur.* Quod autem hic dixit, *cornu ſalutis* ſuæ Dominum, ad inimicos pertinet diſſipandos. *Cornua* enim ſunt arma belluarum, quibus ſalutem ſuam ſolerti concertatione defendunt. *Adjutor meus.* Dulcedo beneficii, repetitionem fecit eſſe verborum; ſupra enim eodem vocabulo nuncupavit, quem hic iterum nominat adjutorem.

℣. 4. *Laudans invocabo Dominum: & ab inimicis meis ſalvus ero.* Poſt virtutes peractas, vir ſanctus nulla ſe elatione jactavit: ſed quia erat rerum ipſarum hilaritate gaudendum, *laudans* ſe dixit *invocare Dominum*, & ipſi univerſa tribuere, qui dignatus eſt cuncta præſtare. Et ideo ſe dicit *ab inimicis ſalvum* faciendum: quia victoriam ſuam non ſibi videbatur applicaſſe, ſed Domino. Nam qui aliter facit, vitiis ſuis captivus redditur, quamvis hoſtes ſuperaſſe videatur.

℣. 5. *Circumdederunt me gemitus mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me.* Poſt exultationem Prophetæ, quam ſancta pietate concepit, ventum eſt ad ordinem ſecundum: ubi pro cladibus generis humani, quæ ante adventum Domini graſſabantur, introducta una perſona juſtorum, quos illo tempore fuiſſe non dubium eſt, pius deprecator exorat. Nam merito juſtus iſte circumdatum ſe gemitibus aſſerebat: quia dum eſſet ſuperſtitionum innumera multitudo, fidelium erat rara devotio. Et ne putares *gemitus* de jactura facultatis, aut de re hujuſcemodi eſſe profuſos, addidit, *mortis:* quia revera mors erat, ubi diaboli poſſe regnabat. *Torrentes* autem ſæpe diximus fluvios eſſe hibernis imbribus excitatos. *Quid ſint torrentes.* Hic ergo iniquitatibus rapidis data eſt ſimilitudo torrentium; ut merito conturbaverint anxium populum, cum undarum minacium concrepatione fremuiſſent.

℣. 6. *Dolores inferni circumdederunt: prævenerunt me laquei mortis.* Fiat hujus verſiculi compaginatio præpoſterata verborum; ut melius hic ſenſus nobis poſſit aperiri. *Circumdederunt me dolores inferni:* de Paganis dicit, qui erunt *dolores inferni*, id eſt, qui in inferno debito dolore torquendi ſunt. *Præveniri* vero dicimus, *Peccatum originale prævenit antequam naſcamur.* quando aliquid nos anticipare dignoſcitur; ut eſt ille reatus originalis peccati, qui nos antequam naſcamur, ab ipſo conceptu reddit obnoxios: unde in quinquageſimo pſalmo Propheta dicturus eſt, *Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea.* *Pſal. 50. 7.* Vir enim juſtus merito ſe præventum dicebat, qui reatum ſuum anteceſſiſſe cognoverat. Sed quemadmodum ab his fuerit liberatus ſubter exponit.

℣. 7. *Et in tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi.* Inter mala multa quæ dixerat, unum & ſingulare profitetur eſſe remedium: *Invocare Dominum in tribulationibus* ſuis, quando conſtat totis viribus peti, quod tempore neceſſitatis optatur. Et vide, quia prius dixit ad Dominum: ſed ne putares ad alienum dominum, ſubjunxit: *Ad Deum meum clamavi.* *Clamare* autem plus eſt ab *invocare*. *Clamare plus eſt quam invocare.* Crevit ſermo progrediente deſiderio, & accenſus animus ad orationem proſilivit avidus in clamorem.

℣. 8. *Et exaudivit de templo ſancto ſuo vocem meam: & clamor meus in conſpectu ejus introivit in aures ejus.* Sive de cœlo, ſive de corpore Domini, quod venturum eſſe prævidebat, templum competenter advertimus. *Exauditam* ergo dicit *vocem* ſuam, quam de adventu Domini jugiter offerebat. Sed perſcrutandum eſt, quomodo *clamor* ipſius *in conſpectu* Dei valuerit *introire*? Clamor iſte, cauſæ juſtitia eſt, quæ utique ad Deum intrare poterat: quia pro mundi cladibus ſupplicabat. Sequitur: *Introivit in aures ejus.* Hoc de conſuetudine noſtra figuraliter dicitur, quod *clamor* ejus quaſi aliquid corporale *in aures* Dominicas *introiſſet*; cum ille totum ſpiritualiter ſentiat, & antequam fiant, univerſa

cognoſcat: Illi enim actuum noſtrorum qualitas, quaſi quibuſdam vultibus ſemper aſſiſtit; & quod apud nos occultum, illi noſcitur eſſe manifeſtum.

℣. 9. *Et commota eſt, & contremuit terra: & fundamenta montium conturbata ſunt & commota ſunt: quoniam iratus eſt eis Deus.* Decurſa triſtitia, quam de adventu Domini beatus populus ſuſtinebat, prophetiæ ſpiritu ad Incarnationis ejus ſecreta pervenit, ordinemque ipſum mirabili narratione deſcribit. Hoc ſchema dicitur Idea, cum ſpeciem rei futuræ, velut oculis offerentes, motum animi concitamus; quod & hic, & in ſubſequentibus verſibus conſtat effectum. Et ideo nunc audiamus Sacramenta Domini Salvatoris. Congrue ſiquidem ad adventum Chriſti *Terra commota eſt:* quoniam præſentia judicis dignum fuit contremiſcere peccatores. Servavit ordinem rei, ut prius oſtenderet motam, poſtea diceret eſſe tremefactam. *Fundamenta* vero *montium*, ſignificat præſumptiones ſuperborum, ideſt, divitias, honores, cæteraque humana, quibus illi detenti, velut fundamentis conſtantibus innituntur. Hæc omnia turbata ſunt: quia mundi falſa ſpes, vero Domino veniente, ſublata eſt. Nimis apte poſita verba deſcendunt: primo *fundamenta*, ideſt, ſuperborum ſpes turbata eſt: poſtea dicit eſſe *commotam*. Subjunxit & cauſam, quare *commota ſunt fundamenta: Quoniam iratus eſt eis Deus;* utique, quia vitia humana Domino probantur exoſa, & *iratus eſt illis*. Hinc oſtenditur, quoniam ſequaces eorum conſtat eſſe puniendos.

Quid ſit Idea.

Ad adventum Domini terra eſt.

℣. 10. *Aſcendit fumus in ira ejus, & ignis a facie ejus exarſit, carbones ſuccenſi ſunt ab eo.* Fumus hic in bono poſitus eſt: quia ſicut iſte terrenus inutiles lacrymas movet: ita & ille pœnitentiæ calore ſuccenſus, fructuoſa profundit fluenta lacrymarum. *In ira ejus:* tempore quo hic peccatores futuri judicii timore conturbat, ut eos ad remedium converſionis adducat. *Ignis* autem eſt charitas Dei, virtutum progreſſionibus creſcens, quæ quanto magis concupiſcitur, tanto efficacius ampliatur. Bene autem dixit: *A facie ejus:* quoniam ipſius illuminatione charitas conceditur eis, qui peccata derelinquunt. *Carbones* vero *ſuccenſos* peccatores dicit, qui velut *carbones* mortui, in mundi iſtius cæcitate tenebrantur: ſed iterum pœnitentia inflammante reviviſcunt, & ex mortuis prunis vivi incipiunt eſſe *carbones*. Sequitur etiam quomodo *ſuccenſi ſunt*, veniente ſcilicet Domino Redemptore.

Peccatores ſunt carbones.

℣. 11. *Et inclinavit cœlos & deſcendit: & caligo ſub pedibus ejus.* Magnum Sacramentum in hoc ſermone repoſitum eſt. Humiliavit ſe enim Verbum, ut ſine peccato quidem, ſed tamen ſimilitudinem carnis peccati ſumeret. *Deſcendere* autem illi fuit, ad nos venire, ſicut dicit Apoſtolus: *Semetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens.* Philipp. 2. 7. *Caligo* vero hic diabolus eſt, qui hominum mentes innubilat, dum veritatis ſplendorem non facit videre quos poſſidet. *Sub pedibus ejus:* quia ſine dubio majeſtate Domini Salvatoris conculcatur dæmonum execranda nequitia, ſicut & in nonageſimo pſalmo dicturus eſt: Pſal. 90. 13. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.*

Humilitas Verbi, in ſumenda carnis peccati ſimilitudine.

℣. 12. *Et aſcendit ſuper Cherubim & volavit: volavit ſuper pennas ventorum.* Hæc figura dicitur Hyperthesis, ideſt, Superlatio; cum aliquam rem opinione omnium notam, ſententia noſtra exſuperare contendimus. Tale eſt & illud in quinquageſimo pſalmo: *Lavabis me & ſuper nivem dealbabor.* Pſal. 50. 9. *Cherubim* interpretatur multitudo ſcientiæ, aut ſcientia multiplicata. Alibi enim legitur; *Qui ſedes ſuper Cherubim appare.* Pſal. 79. 2. *Aſcendit* ergo *ſuper Cherubim:* quando videntibus Apoſtolis ad cœlorum regna conſcendit. Sedet nunc ſuper Cherubim, ad Patris dextram collocatus, in cœlo & in terra cum Patre regnat, & Spiritu ſancto; quod utrumque univerſum modum ſcientiæ, vel admirationis probatur excedere. Quæ enim creatura prævaleat tanti ſecreti attingere ſufficienter arcanum, quod carnem terrenam atque mortalem in æterna cœlorum gloria collocavit, & fecit eam creaturis omnibus adorabilem, quæ terrenas pertulit paſſiones? Sequitur: *Et volavit, volavit ſuper pennas ventorum.* Hæc repetitio celeritatem nimiam decenter oſtendit; ideſt, per mundi ſpatia velociter cucurrit: quando ipſo in cunabulis jacente, Magis eum ſtellæ claritas nuntiavit. Quid enim dici poteſt velocius, qui mox ut natus in alia mundi parte conſpectus eſt? Tunc ergo ſuperata eſt celeritas ventorum: quamvis in mundo nihil eis ocius eſſe monſtretur. Quod autem repetit ſine interjectione alterius verbi, *volavit, volavit:* figura eſt Epizeuxis, quæ Latine Conjunctio dicitur, ſicut & in ſubſequentibus dicturus eſt: *Dies diei eructuat verbum:* Pſal. 18. 3. Et, *Deus Deus meus.*

Quid ſit Hyperthesis.

Cherubin quid interpretetur.

Caro Chriſti adorabilis.

Quid ſit Epizeuxis.

℣. 13. *Et poſuit tenebras latibulum ſuum: in circuitu ejus tabernaculum ejus: tenebroſa aqua in nubibus aeris.* *Tenebras*, Incarnationis ejus myſterium dicit; ut qui in natura Deitatis ſuæ videri non poterat, Incarnationis velamine humanis conſpectibus Redemptor piiſſimus appareret. Unde beatus Joannes Conſtantinopolitanus Epiſcopus mirabiliter & catholice dixit: Illum quem ſi nuda Deitate veniſſet, non cœlum, non terra, non maria, non ulla creatura ſuſtinere potuiſſet, illæſa Virginis viſcera portaverunt. Memento autem *tenebras*, & in bono poni; ut eſt illud in Proverbiis Salomonis: *Intelligit quoque parabolam, & tenebroſum ſermonem.* Prov. 1. 6. Omnia enim divina, quæ ignoramus, nobis tenebroſa, ideſt, profunda atque obſcura ſunt; quamvis continuo lumine perfruantur. *Latibulum ſuum*, ideſt, ſecretum majeſtatis ejus: quod tunc revelat juſtis, quando eis facie ad faciem Divinitatis ipſius gloriam contigerit intueri. *In circuitu ejus tabernaculum ejus.* Hic dignitas exponitur glorioſa beatorum; ut juxta ipſum habitent, qui in ejus Eccleſia fideliter perſeverant. *In circuitu* autem *ejus* proximitatem ſignificat. Ille enim circuit ac penetrat omnia, non circumdatur ab aliquo: quia loco inamplexibilis eſt. Poteſt & illud intelligi, *in circuitu ejus;* ut non ad loci deſignationem, ſed ad defenſionem tabernaculi, cuſtodiamque reſpiciat. *Aquam* vero dicit, eloquium Domini, quod tenebroſum eſt *in nubibus aeris*, ideſt, in Prophetis prædicatoribus verbi: quia quamvis ſe aliquis putet dicta eorum intelligere, ad ipſam, ſicuti eſt, virtutem dictorum in totum vix poteſt pervenire; ſicut dicit Apoſtolus: *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem,* 1. Cor. 13. 12. quando ipſum videt quod credidit: ipſum cognoſcitur reſpicere, quod ſperavit.

Incarnationis myſterium tenebris comparatur.

Tenebræ & in bono ponuntur in ſcriptura.

Deus omnia circuit & penetrat.

Eloquium Domini aqua dicitur.

℣. 14. *Præfulgore in conſpectu ejus nubes tranſierunt, grando & carbones ignis.* Non eſt iſte verſus facile tranſeundus. *Præfulgore*, una pars orationis eſt, ideſt, nominativus pluralis, & reſpondet ad nubes. *Nubes* autem ſicut ſuperius dictum eſt, prædicatores divini verbi intelligen-

Prædicatores verbi nubes vocantur.

di ſunt . Et ſenſus talis eſt : illæ nubes , quæ aquam continent Dei, ideſt, eloquia divina ; ſicut in hoc aere tenebroſæ, hoc eſt, obſcuræ videntur : ita *in conſpectu* Dei *præfulgura* ſunt, ubi ſemper veritas patet . Nec præpoſitionibus exquiritur ; nec parabolis tegitur , quod manifeſta luce declaratur. Iſtæ ergo *nubes* , ideſt , prædicatores , ad gentes relicto Iſraelitico populo *tranſierunt* ; ſicut conſtat effectum , quando duritia non meruit Judæorum , quod ad ipſos venerat inſtruendos. *Grando & carbones ignis*. Exponit per Allegoriam, quid illæ *nubes* habeant; aliud enim dicit, & aliud vult intelligi . Unde ſchematibus crebris eloquentia divina probatur eſſe pleniſſima . *Grando* enim , ideſt , objurgationes figuratæ , quibus Judæorum corda duriſſima tundebantur. *Carbones ignis*, charitatis incendia , quibus mentes fidelium cœleſti igne reviviſcunt . Hæc ad Gentes , ſicut diximus , in nubibus , ideſt in prædicatoribus tranſierunt.

Quid ſit Allegoria.

℣. 15. *Et intonuit de cœlo Dominus, & altiſſimus dedit vocem ſuam*. Quippe qui erat ingentia Sacramenta locuturus . Ait enim in Evangelio vox omnipotentis Patris : *Et clarificavi , & iterum clarificabo*. Unde multi, ſicut ibi legitur, tonitrum fuiſſe crediderunt . *Altiſſimus* autem *dedit vocem ſuam* , quando dictum eſt : *Hic eſt Filius meus dilectus , in quo mihi bene complacui*.

Joan. 12. 29. *Matth. 3. 17.*

℣. 16. *Miſit ſagittas ſuas , & diſſipavit eos : fulgura multiplicavit & conturbavit eos*. *Sagittas* Evangeliſtas dicit, virtutum pennis, non ſuis , ſed ejus a quo miſſi ſunt , recta itinera tranſvolantes . *Et diſſipavit eos* , ſcilicet ad quos miſſi ſunt, fideles recipiendo, impios abjiciendo, ſicut dicit Apoſtolus: *Aliis ſumus odor vitæ in vitam: aliis odor mortis in mortem*. *Fulgura multiplicavit*, ideſt, miracula multa fecit , quæ ſic corda videntium permoverunt , quemadmodum crebra ſolent fulgura viſa terrere. *Conturbavit eos* : de his dicit qui tunc conturbati ſunt, quando eum reſurrexiſſe manifeſtis probationibus agnoverunt.

Evangeliſtæ ſunt ſagittæ Domini. *2. Cor. 2. 16.*

℣. 17. *Et apparuerunt fontes aquarum : & revelata ſunt fundamenta orbis terræ*. Ideſt , veritas prædicantium, qui fontes æternæ vitæ ſanctitatis ſuæ ore fundebant. Ipſo enim veniente patuit, quod obſcuritas divini tegebat eloquii. *Et revelata ſunt fundamenta orbis terræ*: manifeſtati ſunt Prophetæ, qui non intelligebantur: ſupra quos orbis terrarum in Eccleſiæ faciem ſancta ædificatione conſtructus eſt . Et memento hic tellurem in bono poſitam, quæ eſt terra viventium.

Veniente Chriſto obſcuritas divini verbi patuit.

℣. 18. *Ab increpatione tua Domine : ab inſpiratione ſpiritus iræ tuæ*. *Ab increpatione tua*, indicat verba Prophetarum , qui increpationibus juſtis peccatores populos arguebant . *Ab inſpiratione ſpiritus iræ tuæ* : oſtendit prædicatores verbi , qui a ſancto Spiritu inflammati delinquentes populos increpabant . Per has igitur parabolas ſublucentes , propoſitioneſque verborum huc uſque prophetiæ ſpiritu , fidelium populis , qui eſt ſancta Eccleſia , adventum Domini nuntiavit.

℣. 19. *Miſit de ſummo & accepit me : aſſumpſit me de multitudine aquarum* . Hinc jam mater Eccleſia loquitur de temporibus Chriſtianis. *Miſit* utique Pater Dominum Salvatorem *de ſummo*: ut intelligant homines, quia quod de ſummo venit, divina poteſtate gloriatur. Apte vero dixit Eccleſia, *Accepit me*, quæ Sponſo Chriſto juncta lætatur . *Multitudines* autem *aquarum* : ſive innumeræ Gentes intelligi poſſunt ; unde Eccleſiam ſpretis Judæis indevotis , de fidelibus conſtat eſſe collectam ; ſicut in Actibus Apoſtolorum beatiſſimus Paulus , contradicentibus Judæis & blaſphemantibus , excutiens veſtimenta ſua dixit : *Sanguis veſter ſuper caput veſtrum ; mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam*. Sive hoc dicit de fontibus ſacris, quando Eccleſia Catholica multitudinem filiorum baptiſmatis regeneratione conquirit.

Actor. 18. 6.

℣. 20. *Eripuit me de inimicis meis fortiſſimis, & ab his qui oderunt me : quoniam confortati ſunt ſuper me*. *Fortiſſimos inimicos*, perſecutores truculentos enuntiat , qui Chriſtianum populum tormentis & cædibus affligebant ; & ideo ſe magis dicit ereptam , quia inimici confortati ſunt ſuper ipſam . Tunc enim Eccleſia creſcere meruit , quando eam data deſuper poteſtate inimicus afflixit . O vere divina providentia, ut ſuis niſibus deſtruatur inimicus ; & quanto ſe putat amplius lædere , tanto eum neceſſe ſit ſæviſſima inſecutione præſtare.

Eccleſia crevit quando eam inimicus afflixit.

℣. 21. *Prævenerunt me in die afflictionis meæ : & factus eſt Dominus protector meus*. Illud ſignificat , quando Pſeudo-apoſtoli veros prædicatores prævenire nitebantur , conantes ſubvertere corda ſimplicium . Sequitur : *In die afflictionis* , quando Chriſtianorum martyria celebrabantur . *Et factus eſt Dominus protector meus*. Ideo Deus *protector* : quia homo extitit impugnator . Sed utraque ſimul, longe ſibi diſſimilia convenerunt, impugnatio temporalis , & æterna protectio.

℣. 22. *Et* * *produxit me in latitudinem : ſalvum me fecit, quoniam voluit me*. In Eccleſia Catholica hunc eſſe morem fidelium nullus ignorat; ut quanto plus perſecutionibus conſtringitur , tanto , ſicut dictum eſt , amplius fidei augmento dilatetur . Tunc enim per gratiam Dei exſurgunt invicti animi : tunc incendium charitatis ardeſcit ; & facto agmine in gladios ſuaviter ruunt: quia æternæ vitæ præmia concupiſcunt . *Producta eſt* ergo Eccleſia *in latitudinem* , quando per ſævitiam perſecutorum , numerum ei conſtat creviſſe fidelium . Quod autem dixit : *Salvum me fecit* , non moveat , quia ad maſculinum genus deducta eſt : quoniam non videtur abſurdum hoc ei nomen aptari , quæ conſtat ex populo . Merito ergo beatorum iſtud agmen exultans, *Salvum* ſe dicit *factum* ; quod ad Chriſtianæ fidei meruit pervenire faſtigium . *Quoniam voluit me*, ideſt , quoniam me elegit , qui gratis vocat univerſos ; nec prius beneficium accipit , quam præſtare dignetur ; ſicut ipſe in Evangelio dicit : *Non vos me elegiſtis , ſed ego elegi vos*.

* MS.A.B.F. *eduxit.*

Eccleſia perſecutionibus augetur.

Deus gratis vocat univerſos. *Joan. 15. 16.*

℣. 23. *Et retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam : & ſecundum innocentiam manuum mearum retribuet mihi*. Optime utrumque ſervavit. Et prius dixit antequam aſſumeretur : *quoniam voluit me* ; & nunc dicit : *Retribuet mihi ſecundum juſtitiam meam* , ideſt , ſecundum voluntatem meam , quam poſt beneficia ipſius ſancto corde geſtabat . *Innocentiam* autem *manuum* , operam vult ſignificare pietatis , quam divino munere ſanctorum virtus exercet . Sed hoc *retribuet* geminatum ſollicite recipiendum eſt : ne ſibi aliquid fallaciter Pelagiana hæreſis blandiatur . Dicit etenim Apoſtolus : *De reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ , quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex* . Non quia ſuis aliquid meritis humilis applicabat : ſed quia

2. Timot. 4. 8.

præmiſſis beneficiis Domini jam deberi poſſe præmium confidebat. Idipſum Jacobus Apoſtolus dicit: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a Patre luminum.*

Jacob. 1. 17.

℣. 24. *Quia cuſtodivi vias Domini, nec impie geſſi a Deo meo. Viæ* ſunt *Domini*, dilectio Dei, & charitas proximi, quas conſtat eos ſtudioſiſſime cuſtodire, qui nolunt mandata Domini deſerere. Subjunxit: *Nec impie geſſi a Deo meo.* Impietatis verbo notati ſunt, qui juſſa Domini declinare præſumunt. Quod animus devotus Eccleſiæ merito dicit refugiſſe, unde ſe Creatorem ſciebat offendere.

Dilectio Dei & proximi viæ ſunt Domini.

℣. 25. *Quoniam omnia judicia ejus in conſpectu meo ſunt ſemper: & juſtitias ejus non repuli a me.* Nunc dicit cauſas, quare vias Domini cuſtodierit, aut impie non geſſerit, ſicut ſuperius poſuit: quia jugiter judicia ejus terribilia cogitabat. Addidit: *Et juſtitias ejus non repuli a me.* Quod faciunt carnis fragilitate ſuperati, qui longa obſervatione deficientes, æquitatem interdum deſerunt, quam cœperant cuſtodire. Hic enim beatus populus nunquam repulit juſtitiam Domini; quia ſemper in ejus corde permanſit.

℣. 26. *Et ero immaculatus* * *coram eo: & obſervabo me ab iniquitate mea.* Fructum beatitudinis ſuæ reddidit, & quid proficiat, ſi juſtitias Domini non repellat, ſcilicet ut ſit immaculatus. Verum non ut ille Dominus qui peccata non habuit: ſed ut iſte quem lacrymæ ſupplices a contractis ſordibus abluerunt. Sed hæc omnia in illum modum accipienda ſunt, quem ſuperius expoſuimus, ubi verbo geminato ait: *Retribuet*: ne quid ſancta humilitas, non de ſupernis beneficiis, ſed de ſe, quod abſit, præſumere videatur. Sequitur: *Et obſervabo me ab iniquitate mea.* Subtiliter beati vita deſcribitur, qui quando ad aliquam ſe gratiam Domini perveniſſe cognoſcit, cavet, ne iterum iniquitatis antiquæ calamitatibus innodetur.

* MSS. A, B, F. *cum.*

℣. 27. *Et retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam: & ſecundum innocentiam manuum mearum in conſpectu oculorum ejus.* Exponit quod ſuperius dixit: *Et ero immaculatus coram eo.* Nam quando illud eſſe contigerit, tunc iſtud ſine dubitatione ſubſequitur, ut *ſecundum juſtitiam* ſuam, quam ipſe tamen donare dignatur, unicuique reddat, & ſecundum puritatem actuum dignam compenſationem reſtituat. Pulchre autem additum eſt. *In conſpectu oculorum ejus*: quod utique non poteſt, niſi beatis evenire; ut ſicut illi ſemper corde Dominum contuentur: ita eos jugiter virtus divina reſpiciat.

℣. 28. *Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum perverſo ſubverteris.* Cum de juſtitia ſuperna loqueretur, quia unicuique reddit ſecundum ſuorum actuum qualitatem: nunc exponit quemadmodum poſſit impleri, quod lex præcipit obſervari. Converſatio enim noſtra ex prioribus, aut ducibus ſuis maxime ſimilitudinem trahit; dum unuſquiſque tali ingenio gaudet, quali fuerit præditus ille quem ſequitur. Hinc eſt, quod nobis ſalutaris & moralis regula data eſt, quod cum ſancto viro, ideſt, Domino Salvatore, ipſo præſtante, ſancti eſſe poſſimus; ſicut ipſe dicit: *Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter.* Præcipitur etiam, ut cum innocentia ejus innocentes eſſe mereamur. Sic enim de ipſo jam dictum eſt. *Innocens manibus & mundo corde.* Additur tertium; ut cum electione ipſius eligamur. Ita quippe de ipſo Iſaias dicit: *Electus meus in quo complacuit anima mea.* Quod tunc nobis accidit, quando præceptis ejus ſalutariter obedimus. Sequitur: *Cum perverſo ſubverteris*; ideſt, cum diabolo ſubverteris, qui propria iniquitate perverſus eſt. Illos enim iniquiſſimos reddit, quos ad ſuæ obedientiæ jura convertit. Quod argumentum nobiliſſimum dicitur in Topicis a perſona extrinſecus attributa: quando quis aut de improbis amicis arguitur, aut de bonorum conjunctione laudatur.

Levit. 19. 2.

Pſal. 23. 4.

Iſai. 42. 1.

Argumentum a perſona extrinſecus attributa.

℣. 29. *Quoniam populum humilem ſalvum facies: & oculos ſuperborum humiliabis.* Reſpice quemadmodum prioribus verſiculis apte reſponſum eſt, qui ſanctitati, vel innocentiæ, necnon lectioni Domini ſit devotus; & hic ſalvus faciendus eſt, cum in die judicii ad dexteram collocabitur. *Oculi* autem *ſuperborum humiliandi ſunt*, qui cum perverſo auctore ſuo diabolo ſubverrentur; dum ad ſiniſtram poſiti, in æternam cruciationem mittendi ſunt. Decenter autem poſitum eſt e contra, *Oculos ſuperborum humiliabis*: quia tanto arrogantes in tartari profunditatem deſcendunt, quanto ſe altiora contingere putaverunt.

℣. 30. *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine: Deus meus illumina tenebras meas.* Loquitur adhuc ſive Eccleſia, ſive populus ille beatorum, mirabili decore verborum. *Lucerna* enim Eccleſiæ Baptiſta Joannes eſt, de quo Dominus in Evangelio dicit: *Ille erat lucerna ardens, & vos voluiſtis exultare in lumine ejus.* Idem ipſe in Evangelio dicit: *Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſub modio.* Senſus ergo talis eſt, Patri Domino dicit: *Quoniam tu lucernam meam illuminas*, ideſt Joannem Baptiſtam, & cæteros Apoſtolos, vel eos qui cœleſti lumine radiare noſcuntur. *Illumina tenebras meas*, hoc eſt, per eos reliqua membra credentium, quæ adhuc in carnis obſcuritate verſantur. *Lucerna* enim noctis eſt lumen, quæ merito delinquentibus datur, ut per verbum illuminationis fugiant tenebroſa peccati. Quapropter memento, quod hic dicitur illuminare Patrem; illuminat & Filius, ſicut in alio pſalmo legitur; *Deus Dominus & illuxit nobis*; illuminat etiam Spiritus ſanctus, ſicut Propheta dicit: *Non abſcondam ultra faciem meam ab eis, pro eo quod illuxit Spiritus meus ſuper univerſam domum Iſrael.* Quis ergo ita nubilo corde obſcurus eſt, ut ſanctæ Trinitatis unam naturam, unam coæternitatem, unam non intelligat eſſe potentiam?

Joannes Baptiſta lucerna eſt Eccleſiæ.

Joan. 5. 35.

Lucæ 11. 33.

Tota Trinitas illuminat.

Pſal. 117. 27.

Ezech. 39. 29.

℣. 31. *Quoniam a te eripiar a tentatione: & in Deo meo tranſgrediar murum.* Inſigniter docuit regulam fidei. *A te* dixit *eripiar*, non a me. *Tentatio* vero diabolum ſignificat, qui momentis omnibus tentat, ut a bona converſatione nos abſtrahat. *In Deo meo*, ideſt, ejus virtute roborante, obſtaculum tranſgrediar peccatorum, quod inter Deum & homines mortalium conſtruxere nequitiæ. Qui *murus* mortis eſt, non ſalutis, nec ad munimen erigitur, ſed ad æternum interitum præparatur. Bene dixit: *Tranſgrediar*, non irrumpam, non diruam: quia *murus* ille humano generi immobilis manet, etiam cum eum ſanctis beneficio divinitatis tranſilire contigerit.

℣. 32. *Deus meus impolluta via ejus: eloquia Domini igne examinata: protector eſt omnium ſperantium in ſe.* Aliud verſus iſte inchoaſſe, aliud ſubjunxiſſe ſentitur. *Deus meus*, aggreſſus eſt

eſt dicere neſcio quid exorativum ; & ſubjunxit ei exitum inopinatum : *Impolluta via ejus*. Nam ſi propoſitio ſequentibus concordaret , Dei mei , dicturus erat , non *Deus meus* . Quæ figura dicitur Paraproſdoxia , Latine inopinatus exitus, cum aliud proponitur , aliud explicatur . *Impolluta via ejus* , ſignificat ſemitam ejus eſſe puriſſimam . Sive hoc ad Incarnationem pertinet Verbi , quam conſtat pollutionem non habuiſſe peccati . Sequitur : *Eloquia Domini igne examinata*. Flamma fidei , lex ſuperna diſcutitur : quando ſciendi deſiderio divina eloquia perquiruntur. Sic & Jeremias Propheta eloquia Domini mirifica definitione concluſit dicens : *Nonne verba mea ſicut ignis dicit Dominus , & ſicut ſecuris concidens petram ?* Addita eſt quoque generalis promiſſio , ut animos relevaret humanos : ne putaretur protectionem non mereri , qui a peccato non fuiſſet immunis . Dicendo enim , *omnium ſperantium in ſe* , nullus exceptus eſt , niſi qui in eum ſperare neglexerit . Qui verſus breviſſimus laudum definitionibus explicatur.

Quid eſt Paraproſdoxia.

Jerem. 23. 29.

℣. 33. *Quoniam quis Deus præter Dominum : aut quis Deus præter Deum noſtrum ?* Hoc contra Paganorum dementiam dicitur , qui deos ſibi multifaria vanitate finxerunt . *Dominum* poſuit , quia ipſius ſervi ſumus : *Deum* , quia eum juſtiſſime adoramus & colimus . Sed iſte *Deus* Trinitas eſt inſeparabilis , perſonarum tantum , non ſubſtantiæ diſtinctione diſcreta . Convenienter autem laus Domini breviter præmiſſa eſt , quoniam ipſe erat in ſubſequenti parte locuturus.

Quid ſit ſancta Trinitas.

℣. 34. *Deus qui præcinxit me virtute : & poſuit immaculatam viam meam* . Ventum eſt ad ordinem tertium : ubi potentiam ſuam Dominus Salvator exponit . Quod ait : *Præcinxit me virtute* , & dignitatem ſignificat , & fortitudinem. Quod utrumque ipſi convenire manifeſtum eſt , qui poteſtate virtutis ſuæ judicaturus eſt mundum . Convenienter autem ſequitur : *Poſuit viam meam* , id eſt , conſtabilivit atque firmavit , ut nulla ſæculi ambitione moveretur . *Immaculatam* vero *viam* dicit , vitam puriſſimam ſine ſorde delicti , quam ille ſolus ambulavit , qui peccata non habuit . Sed has omnes allegoricas tropicaſque locutiones , quæ dictæ ſunt , ſive quæ ſequentur , ad Incarnationem Domini convenienter aptamus.

Viam immaculatam ſolus Chriſtus ambulavit.

℣. 35. *Qui perfecit pedes meos tanquam cervi : & ſuper excelſa ſtatuit me* . Frequenter hoc animal in ſcripturis divinis in bono ponitur , ut eſt illud : *Sicut cervus deſiderat ad fontes aquarum* : ibi , quia nimium ſitiunt : hic , quia velociter currunt . Norunt enim ſaltibus ſpinoſa tranſcendere , & loca periculoſe hiantia tranſilire : ſicut ille delicta ſæculi humanam ſalutem pungentia , & foveas profundiſſimas peccatorum ſanctis greſſibus tranſmeavit . Et intende quemadmodum in comparatione cervorum permaneat , qui quando plana fugiunt , montium celſa conſcendunt . Significat autem ſe ſuper omnem creaturarum eminentiam conſtitutum , ſicut dicit Apoſtolus : *Et donavit illi nomen , quod eſt ſuper omne nomen : ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium , terreſtrium & infernorum* .

Cervus in ſcripturis in bono ponitur.

Pſal. 41. 2.

Philip. 2. 9. 10.

℣. 36. *Qui docet manus meas ad prælium : & poſuit ut arcum æreum brachia mea* . Doceri eſt ab imminentibus inſidiis cautum fieri . *Manus* operationes ſignificant . *Prælium* , diaboli certamen demonſtrat , cum quo ſpiritualiter confligitur : quia inceſſabilibus colluctationibus ſemper armatur . *Brachia* vero Chriſti Prophetæ ſunt & Apoſtoli , per quos deſiderium ſuæ voluntatis operatus eſt . His comparat *arcum æreum* : quia neſciunt Dei ſervi prædicando molleſcere , ſed in cœleſti fortitudine permanentes , verbis ſalutaribus emiſſis , tanquam ſagittis eminus jaculatis , devotorum hominum corda compungunt.

Brachia Chriſti ſunt Prophetæ & Apoſtoli.

℣. 37. *Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ : & dextera tua ſuſcepit me : & diſciplina tua ipſa me docebit* . *Protectio ſalutis* gloriam ſignificat reſurrectionis : quando mortali carne depoſita , eamdem incorruptibilem & glorificatam reſumpſit . *Dextera* potentia Divinitatis eſt , quæ aſſumptam humanitatem in æterna majeſtate conſtituit . Et bene ſe dicit eſſe docendum ; ut veri hominis exprimeret qualitatem .

℣. 38. *Dilataſti greſſus meos ſubtus me : & non ſunt infirmata veſtigia mea* . Incarnationis ſuæ glorioſiſſimos actus , qui monſtrandi erant converſatione ſanctiſſima , dicit eſſe dilatatos . *Veſtigia* vero viam informationis oſtendunt , quam firmiſſimam reliquit Apoſtolis : ubi ipſe greſſus imprimens ſanctis actibus ambulavit . Hæc ergo *veſtigia* ab inimicis infirmanda jure denegavit : quia licet ſe ventoſa mundi procella commoverit ; ejus tamen veſtigia movere non potuit , quæ ille ne Petrus in mari mergeretur fixa ſolidavit .

℣. 39. *Perſequar inimicos meos , & comprehendam eos : & non convertar , donec deficiant* .

℣. 40. *Affligam illos , nec poterunt ſtare : cadent ſub pedibus meis* . Iſtos duos verſus de illis intelligi non dubium eſt , qui primo contra Dominum eriguntur , poſtea converſi ejus pedibus inclinantur ; & vitam merentur ſubditi , qui mortem incurrerant contumaces . *Perſequitur* enim *inimicos* ſuos afflictionum diverſa clade fatigatos ; & *comprehendit* eos , quos a ſtudio perverſo mutaverit . Sed felix eſt omnino qui capitur , felix qui illas manus evadere non meretur ; tunc magis liber redditur , cum fuerit tali ſorte captivus . Sequitur : *Et non convertar donec deficiant* . Cum non convertitur Dominus , præda tunc capitur ; & a pravo ſtudio ſuo deſinit , qui vincitur ad ſalutem . Addidit : *Affligam illos , nec poterunt ſtare* . Afflicti quippe diverſis calamitatibus , in ſua pertinacia ſtare non poſſunt ; quando vires nequitiæ in ſuis auſibus perdiderunt . Tunc fit illud , quod ſequitur : *Cadent ſub pedibus meis* . Qui *ſub pedibus cadit* Domini , adverſum illum ultra non patitur , cujus jam tuitione vallatur : ſed erectus tunc redditur , quando illi fuerit humili ſatisfactione ſubjectus .

℣. 41. *Et præcinxiſti me virtute ad bellum : ſupplantaſti inſurgentes in me ſubtus me* . Hoc jam de ſpiritibus immundis dicitur , qui ei per contradictiones Judæorum iniqua certamina commoverunt . *Præcinctus eſt* enim *virtute* , quando patientiæ fortitudine iniquorum adverſa ſuperavit . Ipſi tamen , qui contra eum inſana conſpiratione tumuerunt , ejus ſunt judicio ſine dubitatione ſubdendi ; ut cum ſuo inſtigatore pereant , qui auctori ſuo credere noluerunt .

℣. 42. *Et inimicorum meorum dediſti mihi dorſum : & odientes me diſperdidiſti* : Duplicia legis Sacramenta verſus iſte complexus eſt . Primum eſt , quod *dorſum* converſionem eorum ſignificat , qui ex reſiſtentibus ejus nomini , in ſalutiferam victoriam fugati , emerſerunt ſubito Chriſtiani , ut Paulus Apoſtolus de perſecutore ſæviſſimo , poſt Domini increpationem ap-

paruit repente diſcipulus. Secundum eſt quod *odientes* ſe *diſperdendos* eſſe denuntiat, qui in perfidiæ ſuæ obſtinatione manſerunt; ſicut de Judæis animadvertendum eſt, qui impia voce dixerunt: *Sanguis ejus ſuper nos, & ſuper filios noſtros.*

Matth. 27. 25.

Clamores impiorum in extremo judicio irriti.

℣. 43. *Clamaverunt, nec erat qui ſalvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit eos.* Clamores dicit irritos, quos impii in illa judicatione miſſuri ſunt; ſicut in Evangelio de damnandis ait: *Ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Clamores enim iſti ſalvos facere nequeunt, qui ſalutis auctorem hic temnendum eſſe decreverunt. *Nec erat qui ſalvos faceret:* propter diabolum dicit, quo immittente deliquerunt. Quis enim tales facturus eſt ſalvos, cum inſtigator, & princeps eorum ſit primus ipſe damnandus? Sed hi cum viderint ſpem ſuam in diabolo corruiſſe; *clamabunt* quidem *ad Dominum*, ſed *non exaudiet eos*: quoniam infructuoſa illic agnoſcitur pœnitudo, ubi jam eſt juſta damnatio.

Matth. 13. 42.

℣. 44. *Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti: ut lutum platearum delebo eos.* Ubi eſt lingua grandiloqua, & ventoſa ſuperbia? Uſque ad pulverem ſe comminuendos intelligant, qui Domino pravis mentibus contradicere moliuntur. Et ne putent ſe quamvis detritos poſſe quieſcere, addidit: *Ante faciem venti*; ut quieſcere non poſſint, cum fuerint imminuti. Bene autem *luto platearum* comparat peccatores, quod fœtidiſſimis ſordibus inquinatur, nec excipitur a conculcatione populi, ut ſemper ejus fœtor iteretur. *Delebo eos*, ideſt, de medio tollam, quod pertinet *ad lutum platearum*. Vim quoque ipſam comparationis intellige: ait enim, *ut lutum platearum*, quod facile tollitur; quia molliſſimum comprobatur.

Luto platearum peccatores comparati.

℣. 45. *Eripies me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput Gentium: populus quem non cognovi ſervivit mihi. Ereptus eſt* plane *de contradictionibus populi:* quando exploſis perfidis Judæis ad Gentium fidem, devotionemque tranſlatus eſt. *Contradictiones* vero illas dicit, quas ei ſcelerata turba multipliciter ingerebat. Nam quod ait: *Conſtitues me in caput Gentium*, ſignum dicit fidei Chriſtianæ: quia in fronte Gentium, crucis habuerunt vexilla radiare. *Populus quem non cognovi*, ideſt, ad quem non veni, novum, rudem, atque antea non receptum. *Servivit* autem, credidit dicit: quoniam quicumque credit & ſervit; quod factum eſt a Gentibus, quæ non fuerant a Chriſto carnaliter inquiſitæ. Nam quid eſt quod ille non cognoſcat, qui renes hominum perſcrutatur & corda?

Signum crucis ſignum fidei Chriſtianæ.

℣. 46. *Obauditu auris obaudivit mihi: Filii alieni mentiti ſunt mihi.* Laus iſta Gentium, exprobratio eſt magna Judæorum; ut ſervirent qui non viderunt; ut audirent quibus ex ore ejus ſacratiſſima minime verba ſonuerunt, ſicut ſcriptum eſt: *Quibus non eſt nuntiatum de eo videbunt; & qui non audierunt contemplabuntur.* Sed intellectus trahit, ut adjiciamus. Hæbrei autem qui viderunt & audierunt, ſicut inferius dicit, totum contraria voluntate fecerunt. Quod idem prædicit Iſaias: *Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude: ne forte videant oculis ſuis, aut auribus ſuis audiant, vel corde ſuo intelligant, & convertantur, & ſanem eos.* Quæ figura dicitur, Apoſiopeſis, ideſt, dictio cujus finis reticetur; ut aut terreatur, aut ad deſiderium provocetur auditor. *Filii alieni*, filii diaboli, quibus ipſe in Evangelio dicit: *Vos ex patre diabolo eſtis? Mentiti ſunt mihi*: quando dicebant: *Magiſter ſcimus, quia a Deo veniſti; & in veritate viam Dei doces.* Mentiri enim eſt contra mentem loqui, & illud lingua promere, quod unumquemque conſtat in animo non habere.

Pſal. 52. 15.

Iſai. 6. 10.

Quid ſit Apoſiopeſis.

Joan. 8. 44.

Matth. 22. 16.

℣. 47. *Filii alieni inveteraverunt, & claudicaverunt a ſemitis ſuis.* Bene dixit *alienos filios claudicaſſe*: quia filii Domini rectis greſſibus ambulare noſcuntur. Nam *claudicare* proprie dicimus eos, qui uno pede ſunt debiles. Quod Judæis accidiſſe manifeſtum eſt, qui vetus Teſtamentum carnaliter tenentes, novi gratiam reſpuerunt; & hinc factum eſt, ut una parte debiles mentis ſuæ greſſibus claudicarent. Hoc etiam in illa angelica concertatione Patriarchæ Jacob, quidam aſſerunt præſagatum, quando tacto nervo, uno pede claudus effectus eſt. Nec illud vacat, quod addidit, *ſuis*: quia deſerentes intellectum legis, ſuis ſuperſtitionibus agebantur; ut non recipientes promiſſum Dominum Salvatorem, de lavandis manibus & calicibus inſanas calumnias commoverent; revera ſordidi, ſed non tali obſervatione mundandi. Potuerant enim propria fæce purgari, ſi lavacrum ſacri baptiſmatis expetiiſſent.

Judæi claudicantes vocantur.

Geneſ. 32. 24.

Judæi deſeruerunt intellectum legis.

℣. 48. *Vivit Dominus & benedictus Deus meus: & exaltetur Deus ſalutis meæ.* Quarti ordinis janua, quæ ſupereſt, aperitur: ubi iterum Eccleſia Catholica loquitur toto orbe dilatata, quæ ſummatim & beneficia refert Domini, & hymnum ſuavi delectatione profundit. Recte dicebat: *Vivit Dominus*, quem in ſuo corde jugi conſideratione cernebat. *Vivit* enim, dixit, præſens eſt firma credulitate conſpectus. *Benedictus* autem dicitur *Deus*, cum ei laus celeberrima devotione mentis offertur; ſicut & alibi legitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini hoſanna in excelſis.* Intelligitur etiam proprie *benedictus*, quod ipſe omnia propitius benedicat: ſicut & *vivit Dominus*, quod ipſe vivificet. Hæc autem & his ſimilia, ſicut ſæpe diximus, tropicis alluſionibus probantur edici. *Exaltetur* vero poſuit, toto orbe credatur. Nam quemadmodum aliter exaltari poterat, qui proprie vocatur Altiſſimus?

Quando benedictus dicatur Deus.

℣. 49. *Deus qui das vindictam mihi, &* * *ſubdidiſti populos ſub me.* In iſto mundo præconialiter vindicatur Eccleſia, quando blaſphemi, & infideles ad veræ religionis penetralia perducuntur; ut qui ante contumaces extiterunt, fiant illi proficua devotione ſubjecti. Ecce vere *vindicta* pia, ſalutaris pœna, ultio glorioſa. Ipſi enim Eccleſiæ ſubduntur, qui liberi probantur a vitiis; nam qui ab ipſa deviant, mox laqueum noxiæ captivitatis incurrunt.

* MSS. A. B. F. & ſubdis.

Quando Eccleſia vindicetur.

℣. 50. *Liberator meus de gentibus iracundis: ab inſurgentibus in me exaltabis me, a viro iniquo eripies me.* Addidit liberatori laudem, dum dicit, *iracundis*. Minus eſt enim periclitantem liberare ab inimicis tepidis, ſed multo glorioſius a fervida malignitate ſuccenſis. Sequitur decora diverſitas; ut quanto altius in iram ſurrexerunt inimici, tanto amplius exaltaretur illa, quæ pertulit. *Iniquum virum*, ſchiſmaticum deſignat, qui perverſi dogmatis iniquitate graſſatur.

℣. 51. *Propterea confitebor tibi in populis Domine: & pſalmum dicam tibi inter Gentes. Propterea*, propter illa, quæ ſuperius dicta ſunt. *Confitebor tibi*, ideſt, laudem te per populos Chriſtianos, quorum utique lingua Eccleſiæ vox eſt. *Pſalmus* autem, ſicut dictum eſt, opus ſignificat actuale: unde per opera fidelium Deo dicit gratias, quas

plus Divinitas noſcitur exau lire, quam voces. *Inter gentes*, deſignat univerſitatem: quoniam erat Eccleſia Gentium numeroſitate dilatanda.

℣. 52. *Magnificans ſalutare Regis ipſius, & faciens miſericordiam Chriſto ſuo David, & ſemini ejus uſque in ſeculum*. Exponit qualem pſalmum ſuperius dixerit, qui magnificet Filium ipſius toto orbe terrarum. *Chriſtus* ante dicebatur omnis unctus in Regem; ſicut & de Saule dictum eſt: *Cur auſus fuiſti inferre manum in Chriſtum Domini?* In *David* ergo *fecit miſericordiam*: quia eum, & titulus dixit, de perſequentium ferocitate liberavit. *Et ſemini ejus*, Dominum ſignificat Salvatorem, qui ſecundum carnem ab ipſius generatione deſcendit. Dicit ergo tunc *miſericordiam factam ſemini ejus*, quando poſt triduum reſurrexit a mortuis, aſcendit in cœlos, ſedet ad dexteram Patris. *Uſque in ſeculum*, accipitur in æternum; ſicut in ſuperiore pſalmo dictum eſt: *Uſque in finem*: Hæc enim verba idipſum ſignificant; quamvis propter gratiam novitatis variata eſſe videantur.

Omnis unctus in Regem vocabatur Chriſtus.

2. Reg. 1. 14.

Semen David Dominum ſignificat Salvatorem.

Concluſio Pſalmi.

QUam mirabili contextione verborum hujus pſalmi drama decurſum eſt; quod variatione perſonarum ſemper efficitur, dum vicarius ſibi ſermo alterutra permutatione ſuccedit. Sed intelligamus quanta ſit hujus chori glorioſa ſocietas; ut & ipſe quoque Dominus ſimul dignatus fuerit ſalutaria verba miſcere, pro quibus non aſpernatus eſt humilitatem Incarnationis aſſumere. Nam & numerus ipſe, magna legis Sacramenta concludit. Denarius pertinet ad Decalogum veteris Teſtamenti: ſeptenarius ad ſeptiformem * Spiritum; qui in unam ſocietatem deducti, efficiunt decem & ſeptem. Sic præcipua myſteria ſanctæ legis pſalmi iſtius numero continentur.

Numerus XVII. magna legis Sacramenta concludit.

* *Ed. Spiritus gratiam.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum octavum.

In finem pſalmus David.

INſcriptio iſta frequenter expoſita eſt, pſalmi dicta referens ad Dominum Chriſtum: de cujus primo adventu Propheta dicturus eſt, unde ſuſcepit inimicus occaſum, & humanum genus ſingulare præſidium. Per hunc enim Tyrannus ille religatus ingemuit, & abſolutus eſt homo potius, qui mortiferis vinculis tenebatur obnoxius. Memento vero, quia de eadem re hic primus eſt pſalmus; ſequuntur autem alii quatuor, ideſt, ſeptuageſimus nonus, octogeſimus quartus, nonageſimus ſextus, & nonageſimus ſeptimus.

Per primum adventum Domini diabolus religatus, & homo eſt abſolutus.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum Prophetæ verba ſunt. Prima narratio ejus laudat Domini prædicatores: ipſe quoque de ejus Incarnatione ſpecioſiſſimis comparationibus verba ſubjungens. Secunda laudat præcepta novi & veteris Teſtamenti. Tertia ab occultis vitiis purgari ſe a Domino deprecatur; ut eum ſibi dignum faciat eſſe Pſalmiſtam. Per quæ intelligimus illos ſolos revera Domini laudes canere, qui ab ejus neſciunt prædicationibus diſcrepare.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 5. COeli enarrant gloriam Dei: & opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Quamvis & ad litteram poſſit intelligi, cœlos enarraſſe gloriam Dei, cum Magos ad Bethleem venientes dux ſtella præceſſerit, quæ ſtans ſupra cunabula ejus, oſtendit Domini Salvatoris adventum: tamen hoc melius ad Apoſtolos convertimus, & Prophetas, qui de adventu ipſius diſſerendo, orbem terrarum ſanctis admonitionibus impleverunt. In quibus Deus tanquam in cœlis habitavit, qui cuncta late complectitur, non ex parte, ſed tota eos plenitudine ſuæ majeſtatis ingrediens. Pars enim in Deo non eſt: ſed ubique totus & plenus eſt. Impio quippe dicitur: *Tu quis es, qui enarras gloriam meam?* Sequitur: *Et opera manuum ejus*; ideſt, ipſe homo, qui manibus ejus factus eſt. Sed hoc ad laudem dicitur Prophetarum; ut cum ſint opera ejus, annuntiare mereantur Creatoris ſui reverenda myſteria. Addidit: *Annuntiat firmamentum*, prædicationes ſcilicet Incarnationis ejus, per quas fidei noſtræ ſoliditas inconcuſſa provenit. Et nota, quia hic dicitur; homo Dei manibus factus. Item legitur: *Et aridam manus ejus finxerunt*. Sed hoc humanæ operationis alluſio eſt, quæ ſine manibus aliquid fabricare non prævalet. Cæterum omnia Deus voluntatis ſuæ creavit imperio, ſicut legitur: *Ipſe dixit & facta ſunt, & ipſe mandavit & creata ſunt*.

Matth. 2. 10.

Cœli Apoſtolos & Prophetas ſignificant.

Pſal. 49. 16.

Pſal. 94. 5.

Pſal. 148. 5.

℣. 2. *Dies diei eructuat verbum: & nox nocti indicat ſcientiam*. *Dies diei eructuabat verbum*, quando Dominus loquebatur Apoſtolis. Ipſe enim divina claritate irradians, corde puriſſimis verba cœleſtis luminis intimabat. *Eructuabat* enim *verbum*, cum de imis penetralibus ſermones in ſanctorum notitiam perducebat. *Nox* autem *nocti indicabat ſcientiam*, quando Judas Chriſtum Judæis prodidit, ac tradidit occidendum. *Indicare* enim pertinet ad proditionem. Tale enim inter ſe fecerant conſtitutum, ut illum tenerent, quem fuiſſet ſceleratiſſimus oſculatus. O nefandiſſimum proditorem, & juſte a beatorum ſocietate diſcretum! Per oſculum cauſam fecit venire interitus, per quod humani generis declaratur affectus. Nam quod *diem diei, & noctem nocti* comparavit, argumentum eſt, quod dicitur a pari; ſicut & in quadrageſimo primo pſalmo dicturus eſt; *Abyſſus abyſſum invocat, in voce cataractarum tuarum*.

Matth. 26. 48.

Pſal. 41. 8.

℣. 3. *Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum*. Negando nullos eſſe *ſermones*, neque *loquelas*, quas Apoſtoli reticuiſſent, illud videtur prædicare, quod linguis erant omnium Gentium divina inſpiratione locuturi. *Sermones* quippe ipſorum & *loquela* per orbem terrarum prædicationis libertate ſonuerunt. *Sermones* pertinent ad communes narrationes: *loquela* ad publicas ſuaſiones; quod utrumque Apoſtolos feciſſe certiſſimum eſt.

℣. 4. *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: in ſole poſuit tabernaculum ſuum*. *Terram* hic hominem debemus accipere, qui & audire poſſit, & credere. *Sonus* vero miraculorum fama eſt, quæ pro ipſa novitate per Gentes ſingulas excellenti opinione currebat. *Fines* autem *terræ* ſunt reges, qui quaſi termini agrorum ſua regna cuſtodiunt; ut non ſolum ad humiles, verumetiam ad principes

Fines terræ ſunt reges.

Gentium Evangelii verba perveniſſe declarentur. Sequitur de Incarnatione Verbi Prophetæ ſancta prædicatio; ut hoc quod alios geſſiſſe laudavit, ipſe quoque feciſſe videretur. Ab Apoſtolis quippe tranſiit ad perſonam Domini. Quæ figura dicitur Exallage, ideſt Permutatio. *In ſole*, in manifeſtatione mundi dicit. *Tabernaculum*, ideſt, inhabitaculum corporis ſui. Quod ideo arbitror dictum, *In ſole poſitum*; ut qui oculum cordis habet puriſſimum, Sacramenti illius claritatem & ferre poſſit & cernere. Qui vero hæretica pravitate confuſus eſt, Incarnationis ejus fulgore percuſſus, erroris ſui lippitudine ſanctum lumen Domini non prævaleat intueri.

℣. 5. *Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo: exultavit ut gigas ad currendam viam*. *Et ipſe*, Chriſtum Dominum dicit, qui *tanquam Sponſus* Eccleſiæ ſuæ, *proceſſit de thalamo ſuo*, ideſt, de utero virginali. Magna ſimilitudine Sacramentum ejus Incarnationis expoſuit. Ob hoc enim de intacto utero proceſſit diſpoſitione mirabili; ut mundum Deitati reconcilians, Eccleſiam ſibi ſponſi charitate ſociaret. Quapropter merito de Virgine natus eſt, qui Virgini erat ſancta copulatione jungendus. Congrue namque *Sponſus* a ſpondendo dicitur Chriſtus, qui toties promiſſus eſt per Prophetas. Et bene Chriſtus noſter nunc *giganti* comparatur: quia humanam naturam potentiæ ſuæ magnitudine ſuperans, omnia mundi vitia cum ſuo truculentiſſimo auctore proſtravit. Dicendo enim: *ad currendam viam*, ſervavit quod in primo pſalmo dixit: *Et in via peccatorum non ſtetit*. Hæc via curſum ejus vitæ ſignificat, quam Dominus egit homo natus, hoc eſt, quia natus eſt, crevit, docuit, paſſus eſt, reſurrexit, aſcendit in cœlos, ſedet ad dexteram Patris. Merito ergo dixit, *viam cucurrit*, cujus in nulla mundi ambitione potuit actus hæſitare. Hæc per allegoricas ſimilitudines decenter expreſſa ſunt, quæ aliud dicentes, aliud intelligi perſuadent.

Quare Chriſtus giganti comparetur.

Pſal. 1. 1.

℣. 6. *A ſummo cœlo egreſſio ejus: & occurſus ejus uſque ad ſummum ejus: nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus*. Si diligentius intueamur, totius hic majeſtas Trinitatis oſtenditur. *A ſummo cœlo*, Pater ſignificatur: *Egreſſio ejus*, nativitas Filii, non temporalis, ſed coæterna Patri, quæ eſt ante omne principium; quippe cum ipſum Filium conſtet eſſe principium. *Occurſus ejus*, ſecundum hominem dicitur: quia poſt aſſumptionem carnis, in utraque natura Chriſtus permanens, ad ſedem paternæ majeſtatis occurrit. *Uſque ad ſummum ejus*, iterum ſecundum Deitatem, qua Patri Filius ſemper æqualis eſt. Nam cum venit *a ſummo*, in nullo minor fuit; cum rediit ad ſummum, Deus homo æqualis Patri in Deitatis ſubſtantia, ſicut venerat, perſeverat, cui nihil humana detraxit humilitas. Nam quod ait: *Nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus*, Spiritum ſanctum videtur ſignificare, quem poſt aſcenſionem diſcipulis miſit. In Actibus enim Apoſtolorum legitur ignem apparuiſſe, qui ſupra unumquemque eorum inſidens, Gentium variis linguis eos faciebat effari. Ipſe ergo *calor* eſt, a quo nemo poſſit abſcondi, qui Deitatis ſuæ potentia uniuſcujuſque corda cognoſcit. Ita hoc uno verſiculo, ſanctæ Trinitatis ingentia Sacramenta declarantur. Et intuere quemadmodum licet de tribus perſonis dicatur, conſubſtantialem tamen ſervavit unitatem. Sic enim loquitur dicendo, *ejus*, tanquam de uno: quia ſancta Trinitas unus eſt Deus; ſicut legitur: *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt*.

Filius Dei ſemper Patri æqualis eſt.

Spiritus ſanctus calor eſt a quo nullus poteſt abſcondi. Actor. 2. 3.

Deuter. 6. 4.

℣. 7. *Lex Domini irreprehenſibilis, convertens animas*. Ventum eſt ad ſecundam narrationem: ubi per ſex verſus ſingulæ res diverſa laude definiuntur. Hæc ſeptima eſt ſpecies difinitionis, quam Græci κατὰ μεταφοράν, Latini per translationem dicunt, cum rem aliquam ſub brevi præconio, quæ ſit, oſtendimus. Nunc ad ſingula veniamus. *Lex* enim illa, quam per Moyſen dedit, *irreprehenſibilis eſt*, quia perfecta veritate conſiſtit, quæ per Dominum Salvatorem non reprehenſa, ſed potius probatur impleta; ait enim in Evangelio: *Non veni legem ſolvere, ſed implere*. Et ne eſſet nobis rigoris ejus pernicioſa deſperatio, adjunxit: *Convertens animas*. Illius enim diſtrictionis metus errantem corrigit, & ad Chriſti gratiam facit recurrere, cum ſpem in ſuis cœperint meritis non habere.

Quæ ſit ſeptima ſpecies definitionis.

Lex per Moyſen data & per Chriſtum impleta.

Matth. 5. 17.

℣. 8. *Teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis*. Hic de Patre dicit: quoniam omnia *teſtimonia*, quæ dedit populo Iſraelitico *fidelia* utique fuerunt: quia pleniſſima veritate recognita ſunt; & *Sapientiam parvulis præſtiterunt*, non utique ſuperbis, nec tumida ſe elatione jactantibus, ſed *parvulis*. *Parvuli* autem ſunt humiles & innocentes, ſicut Apoſtolus monet: *Nolite pueri effici ſenſibus: ſed malitia parvuli eſtote*. *Teſtimonium* quoque dat Filius, ſicut ad Timotheum ait Apoſtolus: *Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, & Chriſto Jeſu, qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pilato*. Idem de Spiritu ſancto dicit Apoſtolus: *Nam & ipſe Spiritus teſtimonium perhibet ſpiritui noſtro*. Vides in illa ſancta Trinitate, quam nihil ſcriptura divina velit minus majuſve ſentiri; ut nec ipſa nomina patiatur eſſe diviſa.

Tres perſonæ Trinitatis teſtimonia reddunt.

1. Cor. 14. 20.

1. Tim. 6. 13.

Rom. 8. 16.

℣. 9. *Juſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda*. Revera *rectæ*: quia non aliter cognoſcitur feciſſe, quam docuit: quia illorum juſtitia recta non eſt, quibus aliud eſt in ore, aliud in opere. *Lætificantes corda*, ſubaudi, juſtorum, qui de judicio Dei lætificantur: quia norunt ſe miſericordiæ Domini præmia conſecuturos; ſicut dicit Apoſtolus: *De reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex*.

2. Timot. 4. 8.

℣. 10. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos*. Revera *lucidum*, quia ſincere purum & immaculatum, quale a Patre luminum prodire docet. Hoc *illuminat oculos*, non iſtos carnales, quos & pecora nobiſcum poſſunt habere communes: ſed illos utique interiores, qui divino munere ſpiritualiter clarificantur.

℣. 11. *Timor Domini ſanctus permanens in ſæculum ſæculi*. Videamus quid ſibi velit iſta definitio. Deum timere non trepida confuſio, ſed imperturbata conſtantia eſt, cujus ſtatus nulla temporali converſione mutatur, ſed in idipſum ſinceritate bonæ conſcientiæ perſeverat. Nam humana formido cum tempore commutatur, & non eſt ſancta, quia non poteſt eſſe proficua; timor autem Dei nihil perturbationis habet. Nam licet recte auctorem ſuum timeat, ſcit vere ſupplicantibus miſericordem eſſe, qui judicat. In omni ergo ſanctitate verſatur, qui ſuum judicem & timere cognoſcitur & amare. Mixta enim cum pavore dilectio, timor eſt Domini, qui uſu ſæculari reverentia nuncupatur.

Deum timere imperturbata conſtantia eſt.

Mixta cum pavore dilectio, timor eſt Domini.

℣. 12. *Judicia Dei vera, juſtificata in ſemetipſa*. *Judicia Dei* dicit, ut arbitror, mandata, quæ in veteri & novo Teſtamento conſcripta ſunt:

Judicium in ſingulari, extremum ſignificat. quia revera ex judicio ſunt prolata. Illud enim judicium ſingulari numero dicitur, ubi boni malique dividuntur. Nam quod ſequitur: *Deſiderabilia*, prohibet ad illud tempus futuræ ju-
Amos 5. 18. dicationis aptari, quia legitur: *Væ illis qui concupiſcunt diem Domini.* Hæc autem *judicia* utriuſque Teſtamenti, quæ dicta ſunt, veritate immutabili perſeverant; & tantum in illis eſt bonum, ut cum a piis mentibus recipiuntur, veraces faciant & beatos. Hoc enim dant, quod habent: quia neceſſe eſt, ut juſtificatione plenum ſit, quod juſtos facit. Peracta eſt propoſitæ laudis ſenaria diverſitate concluſio, prædicando legem Domini, teſtimonium Domini, judicia Dei; qui numerus in Arithmetica diſciplina noſcitur eſſe perfectus. Singulis enim verſibus, quaſi quibuſdam calamis compactis, opera Domini laudis ſtudio probantur eſſe cantata; ut doceret perfectionem atque convenientiam eorum, quæ ſub tali calculo noſcuntur eſſe prædicata. O ingentium rerum ſtupenda profunditas! Quis aut ſufficienter diſtinguere, aut prædicare potuiſſet opera Domini, niſi de Spiritu ſancto probarentur edici? Solus enim prævalet digne de ſe dicere, qui etiam ſe poteſt noſſe pleniſſime.

℣. 13. *Deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum: & dulciora ſuper mel & favum.* *Deſiderabilia* ſunt judicia Domini, ſicut dictum eſt, mandata novi & veteris Teſtamenti, *Super aurum*, quod humana cupiditas affectat ardentiſſime poſſidere, propter quod frequenter deſpicit etiam ſalutes animarum. Sed quia hoc tantæ rei parum eſt, addidit: *Lapidem pretioſum multum*, qui in parviſſimo margarito plurimum valet, & exiguo metalli pondere, ingentem ſuperat pecuniæ quantitatem. Sed quoniam inveniri poterant continentes, qui cupiditatem noxiam laudabili parcitate calcarent: addidit etiam ſapores præcipua ſuavitate jucundos, *mel & favum*. Unde homo nullus excipitur, quamvis continens eſſe videatur: quia propter vetus Teſtamentum ſuperat *mel*, propter novum vincit *favum*. Iſta enim faucibus tantum
Quid ſit Auxeſis. ſapiunt: illa mentibus abſolute dulceſcunt. Quod ſchema Græce dicitur Auxeſis, Latine Augmentum; paulatim enim ad ſuperiora concreſcit.

℣. 14. *Nam & ſervus tuus cuſtodiet ea: in cuſtodiendo illa retributio multa.* Cum dicit: *Servus tuus*, juſtum ſignificat & devotum. *Cuſtodiet ea*, dulcedine ſcilicet illa pellectus: quia nequiſſimis mentibus judicia Domini ſemper amara ſunt. Et inſpice quod dictum eſt: *Cuſtodiet ea*; ut non ſolum ad tempus earum rerum ſuſcipi videatur affectus, ſed uſque in ultimum vitæ ſpatium in tali devotione verſetur. Poſt obedientiam præmia ſubſequuntur, ideſt, *retributio multa*. Tanta enim divinæ clementiæ dona ſunt, quæ nequeunt comprehendi. Sic enim
1. Cor. 2. 9. de his Apoſtolus dicit: *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe.* Merito ergo dicta ſunt *multa*, quia comprehendi non poterant univerſa.

℣. 15. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* Ecce janua tertiæ narrationis aperitur, in qua Propheta deprecatur, ut omnia ejus peccata mundentur; quatenus eloquia oris ſui in conſpectu Domini reddantur accepta. Sed cum tribus modis humanis erroribus excedatur, cogitatione, dicto, & facto; immenſum illud delictorum mare ſub brevitate conſtrictum, duobus fontibus emanare teſtatur. *Occultum* eſt, quod originale dicitur, in quo concipimur, naſcimur, & ſecreta voluntate peccamus, ideſt, cum rem proximi concupiſcimus; cum nos de adverſariis deſideramus ulciſci; cum cæteris præſtantiores effici volumus; cum cibos appetimus dulciores; & his ſimilia, quæ ita pullulant atque ſurripiunt, ut ante effectum rei multis celata videantur. Quod ſi hæc alicui manifeſta reddantur, monente Salomone: *Non eas* *Eccleſ. 18. 30.*
poſt concupiſcentias tuas. Illud tamen debemus advertere, quoniam multa peccata ſunt, quæ omnimodis ignoramus, quorum nec origines poſſumus, nec ſubreptiones agnoſcere. Unde ſubaudiendum eſt: *Delicta* omnia *quis intelligit?* Nam cum dicturus ſit in quinquageſimo pſalmo: *Delictum meum contra me eſt ſemper*; & alibi: *Pſal. 50. 5.*
Delictum meum cognitum tibi feci, quomodo *Pſal. 31. 5.*
non poteſt intelligi, quod peccans cogitur confiteri? Sed ſi adjeceris omnia, tunc hæc quæſtio probatur excluſa.

℣. 16. *Et ab alienis parce ſervo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero: & emundabor a delicto maximo.* Poſitum eſt ſuperiore verſu, *Occultum*, quod originale dicimus: nunc dicendum eſt quid ſit *alienum*. *Alienum* eſt, quod malis hominibus, ſive diabolo ſuadente committitur, ſed fit proprium, quia conſenſus plectibilis adhibetur. Ex illa enim traduce mortalium maſſa corrupta, ab hoſte ſpirituali ſine divina gratia velociter ſubvertitur: quia in primo homine per inobedientiam vitiata monſtratur. Nam quam facile eſt antiquo inſidiatori infectis vetita ſuadere, qui potuit liberos atque incorruptos ſua calliditate decipere? Quapropter
ab originali peccato, unde uſque ad ſæculi fi- *Nullus vivens a peccato originali excipitur.*
nem vivens nullus excipitur, Propheta mundari ſe petit, quaſi adhuc carnalibus vitiis non omnino purgatus. Sed cum dicit: *Servo tuo*, jam ſe oſtendit legi Dominicæ jure famulari. Dominantur autem errores, cum in eis fallaci voluntate præſumitur; tunc vero imperium perdunt, quando ab ipſis homines per Dei gratiam ſubtrahuntur. Jure ergo Propheta immaculatum ſe confidit fieri: cum eum jam contigerit ab eorum dominatione liberari. Maximum vero deli- *Maximum delictum eſt ſuperbia.*
ctum eſt ſuperbia, qua & diabolus cecidit, & hominem * traxit. Quantum enim in malo ma- ** MS. A. B. F. ſtravit.*
gna ſit, hinc datur intelligi, quæ ex angelo diabolum fecit, quæ homini mortem intulit, & conceſſa beatitudine vacuavit. Omnium malorum mater, ſcelerum fons, vena nequitiæ; ſcriptum eſt enim: *Initium peccati omnis ſuperbia*, quam *Eccleſ. 10. 15.*
tamen Dominus veniens ſua humilitate dejecit.

℣. 17. *Et erunt ut complaceant eloquia oris mei: & meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper. Domine adjutor meus, & redemptor meus.* Dicit quando *eloquia oris* ejus Domino placere prævaleant: videlicet, ſi a vitiis, quæ ſuperius dixit, reddatur alienus; propter illud quod dicitur peccatori: *Quare tu enarras juſti-* *Pſal. 49. 16.*
tias meas. Quæ eſt autem *meditatio cordis*, quæ poteſt ad Dominum pervenire? Spes, charitas, & fides, quæ utique digna ſunt Deo. Illa enim merentur in conſpectu ejus aſcendere, quæ ipſe cognoſcitur approbare. *Adjutorem* vero ſuum dicit in bonis, *Redemptorem* a malis; ut nemo ſuis meritis applicet, quod cœleſti largitate ſuſceperit.

Concluſio Pſalmi.

QUam mirabili ordine totum pſalmum glorioſiſſimus Propheta cantavit: laudavit Domini prædicatores: ipſe quoque adventum ſacratiſſimæ Incarnationis edocuit, magnalia ejus varia definitionum qualitate commendans. Reverſuſque in memoriam fragilitatis ſuæ, a delictis petiit debere ſe mundari; ut tantorum Sacramentorum relator dignus exiſteret, qui docuit ſcripturas Domini a puriſſima conſcientia debere narrari. Numerus quoque præſens, virtutem pſalmi declarare ſentitur. Nam ſicut in Evangelio, decimo octavo anno curvata mulier, jubente Chriſto, a ſua infirmitate ſalvata eſt: ita ſe in hoc pſalmo petiit peccatis propriis Propheta liberari: per hunc calculum ſignificans tempus aptiſſimum, in quo & iſte Domini ſalutifera beneficia mereretur.

Quid numerus XVIII. ſignificet. *Lucæ 13. 11.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Decimum nonum.

In finem pſalmus David.

JAm quia tituli verba nota ſunt, de textu pſalmi aliquid differamus: ut gratius poſſit accipi, quando breviter ejus intentio probatur agnoſci. Futurorum igitur illuminatione Propheta completus, per optativum modum evenire proſpera ſanctæ deprecatur Eccleſiæ, quæ illi per adventum Domini certiſſime noverat eſſe ventura; & nimia charitate completus, illi optat proſpera, cujus ſe membrum eſſe noſcebat. Talia ſiquidem deſideria beati ſemper appetunt, ut bona ſua ibi poſita indicent, ubi bene meritorum vota congaudent.

Diviſio Pſalmi.

PRimo ingreſſu Propheta deprecatur ſanctæ Eccleſiæ bona ſuccedere; ut diverſa mundi tribulatione fatigata, Chriſtum Dominum exaudita ſuſcipiat. Secundo deprecatur, ut omne conſilium ejus, rectamque fidem Dominus omnipotentiæ ſuæ pietate confirmet: promittens fidelem populum non magnificandum poteſtate mundana, ſed divina potentia.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. EXaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Jacob. Per figuram Prolepſin, quæ Latine dicitur Præoccupatio, Propheta ſtudio magnæ charitatis accenſus, optat Eccleſiæ Catholicæ provenire, quæ longo poſt tempore fieri poſſe cernebat. Audiri cognoſcimur, quando omnimodis aliquid obtinemus. Dicendo vero: *In die tribulationis*, tempus graviſſimæ afflictionis oſtendit, quo magno deſiderio Dominum deprecamur. Non enim extremis labiis, ſed mundo corde tunc petimus, quæ nobis tribui poſtulamus. Perſcrutandum eſt quoque, quare Patriarchæ *Jacob* nomen videtur annexum? Hic enim majori fratri ſubripiens, totius benedictionis gratiam conquiſivit, ut & ipſe illi cum reliquo populo ſubderetur. Quæ ſimilitudo benedictionis, Chriſtiano populo congruenter aptatur, qui gentem ſubſequens Judæorum, eam devotæ mentis religione ſuperavit, ut gratiæ munere primus, donante Domino, redderetur. Nam cum dicit: *Protegat te nomen Dei Jacob*, hujuſmodi ſimilitudinem a Domino vult intelligi & novo populo concedendam, quam ille in præfiguratione ſanctus Patriarcha percepit.

Quid ſit Prolepſis.

Subreptio benedictionis Jacob, fuit figura benedictionis populi Chriſtiani.

℣. 2. *Mittat tibi auxilium de ſancto, & de Sion tueatur te.* Optando ait *mittat*, ut oſtendat a Patre Filium miſſum. Sed hoc verbum charitatis eſt, non ſubjectionis; ſicut & ipſe in Evangelio de Spiritu ſancto dicit: *Expedit vobis, ut ego vadam: ſi enim ego non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: ſi autem abiero, mittam eum ad vos. Sion* enim, ſicut ſæpe diximus, mons eſt, ſignificans ſpeculationem, quæ convenit Divinitati: quoniam illi omnia, non ut nobis ex eventu nota ſunt, ſed ex glorioſo ſuæ diſpoſitionis arcano. *Joan. 16. 7.*

℣. 3. *Memor ſit omnis ſacrificii tui: & holocauſtum tuum pingue fiat. Sacrificium* ſanctæ Eccleſiæ, non hoſtia pecudum, ſed iſte ritus accipiendus eſt, qui nunc agitur corporis & ſanguinis immolatione ſolemni, quem venturum prævidebat, non quem prætermittendum eſſe cognoverat. Sequitur: *Et holocauſtum tuum pingue fiat.* Holocauſti nomine in illa prioris ſacrificii ſimilitudine perſeverat. *Holocauſtum* enim totum dicebatur incenſum; quæ nunc referenda ſunt ad communionis noſtræ ſanctiſſimam puritatem. Holocauſtum enim per ſe combuſtum & aridum eſt: ſed pingue fit atque jucundum, quando a gratia Divinitatis * aſſumitur.

Sacrificium ſanctæ Eccleſiæ, immolatio eſt ſolemnis corporis & ſanguinis Chriſti.

Quid ſit holocauſtum.

* MSS. A. B. F. *abſumitur.*

℣. 4. *Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum, & omne conſilium tuum confirmet.* Poſt diapſalma poſitum, venit ad ingreſſum ſecundum, adhuc optans Eccleſiæ bona, quam ſciebat conſtanter in orthodoxa religione manſuram. Dicit enim: *Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum*; ideſt, ſecundum intellectum, quem habes de Domino Salvatore; ut cum credas unum ex Trinitate paſſum carne, & pro mundi liberatione in crucis patibulo pependiſſe, ipſum reſurrexiſſe, ipſum ſedere ad dexteram Patris, ipſum ad judicandum eſſe venturum. Addidit quoque: *Et omne conſilium tuum confirmet*; ſcilicet ut mundi iſtius illecebras, contemplata Domini promiſſione deſpicias, & pericula præſentis ſæculi non paveſcas, dum futuræ reſurrectionis præmia læta ſemper expectas. Hoc eſt enim *conſilium* ſanctæ matris Eccleſiæ, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctu, unum credere Deum, a quo creata ſunt omnia, & diſponuntur univerſa. Hæc bene confirmari Propheta deprecatur in populo fideli, per quæ novit eum ad æterna præmia eſſe venturum.

Quid credendum de Salvatore Domino.

℣. 5. *Lætabimur in ſalutari tuo: & in nomine Dei noſtri magnificabimur. Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Cum vir ſanctiſſimus ſpiritualia bona optaret Eccleſiæ, ut ſe unum ex ejus corpore eſſe monſtraret, ſuam quoque perſonam decenter admiſcuit. Nam *in ſalutari* Eccleſiæ, quod eſt Dominus Chriſtus, *lætaturum* ſe eſſe declaravit, & in ipſius nomine ſe *magnificandum* eſſe teſtatur: quia ex Chriſto Chriſtiani fuerant nuncupandi. *Magnificari* eſt enim magnum fieri, quippe cum ex vocabulo cœleſtis Regis nomen eſt impoſitum ſervienti. Sequitur: *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Fit iterum ad Eccleſiam grata converſio, ut ex tam frequenti voto probaretur nimiæ benevolentiæ magnitudo.

Chriſtiani ex Chriſto ſunt nuncupati.

℣. 6. *Nunc cognovi: quoniam ſalvum fecit Dominus Chriſtum ſuum.* Hæc jam uſque ad finem pſalmi ex perſona loquitur ſua. Quæ figura dicitur Apoſtrophe, ideſt, Converſio, quoties ad diver-

Quid ſit Apoſtrophe.

ſes perſonas crebro verba convertimus. Dicendo: *Nunc cognovi*, magnam virtutem prophetationis oſtendit; ut in præſenti ſe diceret cognoviſſe, quod poſt multa ſæcula potuit approbari. *Salvum fecit* Pater *Chriſtum* Filium reſurrectione glorioſa, quando etiam aſcendit in cœlos.

℣. 7. *Exaudiet illum de cælo ſancto ſuo: in potentatibus ſalus dextera ejus. Exaudivit* Filium Pater ab Incarnatione ſuſcepta, poſt reſurrectionem videlicet, quando Spiritum ſanctum de cœlo miſit Apoſtolis, quem in terris mittendum eſſe promiſerat. Et ut ipſum quoque in Deitate ſua omnipotentem eſſe monſtraret; ſequitur: *In potentatibus ſalus dextera ejus. Salus* igitur, quam ipſe condidit, *potentatus* noſter eſſe dignoſcitur: quando illa *ſalus* nec morbis afficitur, nec doloribus ſauciatur: ſed potentes nos efficit, cum in ſua perennitate cuſtodit. Senſus ergo talis eſt: *Exaudiet* Filium Pater *de cœlo ſancto ſuo*; quia in dextera ejus eſt ſalus, habens ex propria Deitate, quod petere videtur ex carne.

℣. 8. *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei noſtri magnificabimur*. Fidei ſuæ ſinceritate confidens, quæ muneribus erat Domini contributa, Propheta lætatur, deſpiciens illos, qui pompoſis curribus evecti, in temporali potius dignitate præſumunt. Duo enim apud antiquos erant genera triumphorum: unum majus in curribus, quod laureatum dicebatur: aliud minus in equis, quod ovatio nuncupabatur. Sed iſta ſæcularibus relinquens: *In nomine Domini ſe magnificatum* eſſe confirmat. Non enim currus aut equus magnificant, quamvis in hoc mundo extollere videantur honoribus: ſed *nomen Domini*, quod ad præmia æterna perducit. Quæ figura Græce dicitur Syneriſis, Latine Comparatio: dum comparatione quadam juſtiorem cauſam noſtram, quam adverſarii demonſtramus.

Duo apud antiquos erant genera triumphorum.

Quid ſit Syneriſis.

℣. 9. *Ipſi obligati ſunt & ceciderunt: nos autem ſurreximus, & erecti ſumus*. Potenter aperuit fructum præcedentium rerum. Nam humanis honoribus præſumentes, laqueati pravis deſideriis ſuis in mortis foveam corruerunt. Et quia dicturus erat: *ceciderunt*, præmiſit, *obligati*, quod neceſſe eſt illis contingere, qui ſe videntur nexuoſis erroribus obligare. Reſurgere enim duobus modis dicitur Chriſtianus: quando a vitiorum morte in hoc mundo per gratiam liberatus, in divinis juſtificationibus perſeverat, ſicut ſapientiſſimus Salomon dicit: *Septies cadit juſtus, & reſurgit*. Dicitur & generalis illa reſurrectio, in qua juſti præmia æterna conſequentur. Sed hic utramque convenire manifeſtum eſt; ubi ideo poſuit, *erecti ſumus*: quia in qualibet reſurrectione, fideles ab humilitate conſurgunt, & ad divina præmia ſublevantur. Quod argumentum in Topicis dicitur a rebus ipſis: quando & adverſarios corruiſſe dicimus, & nos erectos eſſe teſtamur.

Duobus modis Chriſtianus dicitur reſurgere.

Prov. 24. 16.

Quid ſit argumentum a rebus ipſis.

℣. 10. *Domine ſalvum fac Regem: & exaudi nos in die, qua invocaverimus te*. Futurorum deſiderio Propheta pellectus, illa petit iterum fieri, quæ noverat eſſe ventura. Dicitur Patri: *Salvum fac Regem*, ideſt, Chriſtus Dominus reſurgat a mortuis, aſcendat in cœlos, interpellet pro nobis; ne diutius noſtra vacillet oratio: ſed ipſo Advocato præſumamus orare, qui nos Patri docuit ſupplicare, ne nos mortis laqueus poſſit aſtringere. Denique hoc ſequitur: *Exaudi nos in die, qua invocaverimus te*; quod tunc humano generi provenit, quando reſurrectionem Domini firme credidit, & lætanter aſpexit.

Concluſio Pſalmi.

Docuit nos Propheta ſanctiſſimus, quaſi pietate debeamus Chriſto Domino ſervire: optat illi bona, quæ noverat eſſe ventura; quia bene credentium mos eſt illa orare, quæ deſiderant emergere. Sic & in Dominica oratione præmonemur: *Adveniat regnum tuum*; quod etiamſi non oremus adveniet. Sed * devotus non vult deſinere, quæ ventura credit optare. Quapropter affligamur in ejus paſſione: gaudeamus in ejus reſurrectione. Sic enim ipſius poſſumus dici, ſi ejus diſpenſationibus mereamur aptari. Præſentis autem numeri Sacramenta, ſub una ſumma nequaquam potuimus invenire: ſed forte nobis poterunt diviſa conſtare. Duodenarius itaque calculus ad Apoſtolos eſt videlicet applicandus. Septenarius vero ſignificat hebdomadam; quæ ad primam illam pertinet ſine dubitatione culturam. Hæc in unum ſociata, utriuſque legis Sacramenta concludunt. Sic & iſtius pſalmi ad Patrem dicta precatio, novi & veteris Teſtamenti continet reverenda myſteria.

Matth. 6. 10.

* *MS. Q. & Ed. devotum.*

Quod Sacramentum numeri XIX. contineat.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum.

In finem pſalmus David.

In Deo titulus hic decimo nono pſalmo par eſt: quoniam & iſte quidem de Domino Salvatore, ſed ſub aliqua diverſitate dicturus eſt. Superior namque continet orationem Prophetæ, & confidentiam, qua liberandus eſt a cladibus hujus ſæculi populus Chriſtianus. Nunc quidam panegyricus de Incarnatione ipſius dicitur; & poſtea Deitatis ejus facta narrantur; ut omnes intelligant eumdem eſſe Mariæ ſemper Virginis Filium, quod Patris Verbum. Duas enim naturas in Chriſto Domino ſalutariter credimus Deitatis & humanitatis, quæ in unam perſonam per infinita ſæcula incommutabiliter perſeverant. Quod ideo frequenter repetendum eſt: quia vitaliter & auditur ſemper, & creditur.

Duæ naturæ in Chriſto & una perſona eſſe creduntur.

Diviſio Pſalmi.

In prima narratione pſalmi hujus, verba Prophetæ ſunt ad Deum Patrem de Incarnatione Dominica. Secunda diverſas virtutes ejus, gloriamque deſcribit, declarans a parte qua paſſus, ad quam ſummam rerum, apicemque ipſo largiente pervenerit. Tertia idem Propheta convertitur ad Dominum Chriſtum, ubi more deſiderantium optat illa in judicio ejus fieri, quæ novit eſſe ventura.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. Domine *in virtute tua lætabitur Rex: & ſuper ſalutare tuum exultabit vehementer. Domine*, Propheta ad Patrem dicit: *In virtute tua*, ideſt, in omnipotentia majeſtatis tuæ, in qua & Filius regnat; ſicut ipſe dicit: *Omnia Patris mea ſunt, & omnia mea Patris ſunt. Lætabitur Rex*, ideſt, gaudebit Jeſus Chriſtus: de quo in alio Pſalmo legitur: *Deus judicium tuum da Regi: & juſtitiam tuam filio Regis*: & in

Joan. 17. 10.

Pſal. 71. 2.

Matth. 27. 37. titulo paſſionis ſcriptum eſt: *Rex Judæorum*. Sequitur: *Et ſuper ſalutare tuum exultabit vehementer;* ideſt, in eo quod per eum ſalvaſti homines, Filius tuus qui Salvator eſt, *exultabit*. Addidit quoque, *vehementer;* ut quanta eſt copia in beneficio, tanta ſit & gaudii magnitudo.

℣. 2. *Deſiderium animæ ejus tribuiſti ei: & voluntatem labiorum ejus non fraudaſti eum.* Enumerat Propheta Chriſto Domino ſecundum carnem, quam ingentia, quam glorioſa collata ſint. *Deſiderium ejus animæ fuit*, ſicut in Evangelio dicit. Luc. 22. 15. *Deſiderio deſideravi manducare vobiſcum hoc paſcha.* Quid ſit Tautologia. Quod ſchema dicitur Tautologia, ideſt, ejuſdem ſermonis iteratio; ſicut eſt, Geneſ. 16. 10. *Benedicens benedicam te: & multiplicans multiplicabo ſemen tuum.* Chriſtus ſolus mori deſideravit. Sed ille ſolus eſt, qui deſiderio deſideravit mori, quando ſe pro omnium ſalute offerebat occidi; ut pretioſus ſanguis ejus mundum redimeret, ne diabolus eum adhuc iniqua præſumptione vaſtaret. *Voluntas* vero *labiorum* ejus fuit, quando ſpiritibus imperabat immundis, languores diverſos ſermonis ſui ſanabat imperio, prædicationes quoque ſuas devotis mentibus inſerebat. Conſtat enim in nullo *voluntatem ejus fuiſſe fraudatam:* quando omnia quæ fieri juſſit, impleta ſunt; ſicut ſcriptum eſt: Pſal. 134. 6. *Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cœlo & in terra.*

℣. 3. *Quoniam prævenisti eum in benedictione dulcedinis: poſuiſti in capite ejus coronam de lapide pretioſo.* Poſt diapſalmatis ſilentium, venit ad ſecundum modum: ubi Incarnationis ejus potentiam mirabili fulgore deſcribit. Dicendo enim: *Quoniam prævenisti*, ſignificat humanitatem anticipante divinitatis gratia ſemper ornari: quia nullus illi quicquam primus offert, quod bonum eſt, niſi hoc cœleſti munere concedatur. Pelagianorum error. Erubeſcat Pelagianus hoc proprium hominis dicere, quod immaculata Verbi Incarnatio evidenter legitur accepiſſe. *Benedictio dulcedinis* fuit, Matth. 3. 17. quando dictum eſt: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* *Poſuiſti*, metaphorice dicitur, ab his qui poſt labores maximos præmio digno coronantur. Quod totum ad naturam pertinet humanitatis, quæ a Divinitate, quod non habebat, accepit. *In capite* vero idem dictum debemus advertere, quantum ad ſubſtantiam attinet corporalem. Cæterum Deitas non habet membra, quæ ubique tota atque perfecta eſt. Corona Chriſti diſcipulorum conventum ſignificat. *Corona* enim non improbe circumeuntium diſcipulorum videtur ſignificare conventum, quia ipſum docentem deſiderantium Apoſtolorum circuitus ambiebat. Hæc erat corona capitis, hoc regale diadema, quod non ornaret impoſitum, ſed de Chriſto Domino potius ornaretur. In hac enim corona & totius mundi circulum merito poterimus advertere; in quo generalis ſignificatur Eccleſia. Quid ſit Characteriſmos. Quod ſchema dicitur Characteriſmos, ideſt, Informatio, vel Deſcriptio, quæ ſive rem abſentem, ſive præſentem perſonam ſpiritualibus oculis ſubminiſtrat. Hoc & in laude, & in vituperatione fieri ſolet.

℣. 4. *Vitam petiit, & tribuiſti ei longitudinem dierum in ſæculum ſæculi.* *Vitam*, reſurrectionem ſignificat, Joan. 17. 1. quam ille petivit dicendo: *Pater clarifica Filium tuum.* *Longitudinem dierum in ſæculum ſæculi*, ideſt, indefectam perennitatem, quæ nullo fine concluditur. Sed memento, quod & hæc & his ſimilia ab illa dicantur parte, qua paſſus eſt.

℣. 7. *Magna eſt gloria ejus in ſalutari tuo: gloriam & magnum decorem impones ſuper eum.* In capite verſus ſententiam poſuit, quam ſubter exponit. Sanctæ ſiquidem Incarnationi *magna eſt gloria in ſalutari*, ideſt, in Verbo Patris. Sed iſtam gloriam non poterat humanus ſenſus attingere, niſi eam in ſubſequentibus mirabili expoſitione declararet. Hoc ſchema dicitur Epexegeſis, Latine Explanatio. Nam *gloria & magnum decus*, tempus videtur ſignificare judicii: ubi in Deitate ſua apparebit Altiſſimus, habens *gloriam* de judicio, *decorem* de majeſtate.

℣. 6. *Quoniam dabis eum in benedictione in ſæculum ſæculi: lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* Gradatim deſcendit ad illam gloriam declarandam, quam Chriſtus Dominus ſecundum carnem a Patre clarificatus accepit. Dicit *eum dandum eſſe in benedictione*, quæ nullo poſſit fine concludi. Verum hæc verba pia examinatione penſanda ſunt, ut tantæ rei nobis elucere poſſit arcanum. Multis locis jam diximus ſuſcipiendum eſſe pro parte membrorum, quod ipſi Domino Salvatori non poteſt convenire; ſicut & Patres noſtri ſimilia loca expoſuiſſe declarantur. Quapropter *lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo*, ſuſcipiendum eſt de unoquoque fidelium, de quibus & alter pſalmus dicturus eſt: *Et habitabunt recti cum vultu tuo.* *Lætificari* enim Pſal. 139. 14. de vultu Domini, alterius cognoſcitur eſſe perſonæ; quod de Chriſto intelligi Catholica non permittit Eccleſia, quæ ſic unita Verbo cognoſcitur, ut una ſine dubio intelligatur eſſe perſona.

℣. 7. *Quoniam Rex ſperavit in Domino: & in miſericordia Altiſſimi non commovebitur.* Dicit cauſam, quare tantum munus acceperit: quia Rex iſte, qui in paſſione ſua tribus linguis legebatur aſcriptus, ſecundum hominem *ſperavit in Domino*; ut agnoſcamus, niſi ſuppliciter poſtulando, ad ejus non poſſe nos miſericordiam pervenire. Sequitur etiam æternitatis hujus cauſa probabilis: quia neſcit a Patris miſericordia ſubmoveri, qui ſperare in ejus gloria perſeverat, ſicut Salomon dicit: *Quis ſperavit in Domino, & confuſus eſt?* Eccl. 2. 11. Et in alio pſalmo dicit: *Protector eſt omnium ſperantium in ſe.* Pſal. 17. 31. Poſito igitur in primo pſalmo, Categorico ſyllogiſmo, & in ſeptimo, Hypothetico, reſtat nunc, ut Enthymema demonſtrare debeamus. Quid ſit Enthymema. Enthymema, quod Latine interpretatur mentis conceptio, ſyllogiſmus eſt, conſtans ex una propoſitione & concluſione, quem Dialectici dicunt Rhetoricum ſyllogiſmum: quia eo frequenter utuntur oratores pro compendio ſuo. Iſte taliter explicatur: Omnis ſperans in Domino, exultabit & lætabitur in miſericordia ejus; ego igitur exultabo & lætabor in miſericordia ejus. Iſta eſt tertia ſpecies ſyllogiſmorum, per quos Dialectici ſubtiliſſimis diſputationibus, quæ probare nituntur, oſtendunt. Nec moveat quod in iſtis partibus non ſunt eadem verba, quæ Dialectici ad inſtruendos rudes longo poſt tempore formaverunt; in prædicationibus enim ſacris argumentum quidem ipſum ponitur, ſed ſub libertate verborum. Modo reliqua videamus.

℣. 8. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt.* Venit ad tertiam diviſionem, in qua optat Dominum Chriſtum facere, quod eum noverat eſſe geſturum. Dicit enim: *Inveniatur manus tua*, ideſt, operatio tua reperiatur: afflictos convertas inimicos, qui a tuis regulis mundi delectatione diſſentiunt; de quibus ait Apoſtolus: *Quoniam ſi cum adhuc inimici eſſemus: reconciliati ſumus* Rom. 5. 10.

mus

mus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati, ſalvi erimus. Sed iſti tamdiu dicuntur inimici, donec diaboli ſuaſionibus inducuntur; cæterum quando ad Chriſtum Dominum redeunt, & ſervi & filii vocantur & amici. Sequitur, *Dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt.* Hic illud judicii tempus advertitur, quando dextera Patris, ideſt, Dominus Salvator judicaturus eſt mundum; & qui eum oderunt, pœnæ perpetuitate damnandi ſunt.

Quid ſit Clibanus. ℣. 9. *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui.* *Clibanus* eſt coquendis panibus ænei vaſculi deducta rotunditas, quæ ſub urentibus flammis ardet intrinſecus. In qua ſimilitudine merito peccatores ponuntur, qui in futuro judicio, & mœrore animi, & pœnali excruciatione torquendi ſunt: quia contra regulas Domini obſtinata mente vixerunt. *Tempus* vero *vultus* Domini dies eſt judicii, quando Filius hominis videbitur ab omnibus: ſed ſoli eum juſti etiam Divinitatis ſuæ contemplatione reſpicient. Memento autem quod ſuperius in laude Domini Chriſti Characteriſmon ſchema poſuerit, per quod honorem ejus & gloriam diverſa qualitate gratiarum deſcripſit. Nunc per eamdem figuram inimicos ipſius dicit variis ſuppliciis affligendos; ut quantum ille mirabilis, tantum iſti redderentur horribiles.

℣. 10. *Dominus in ira ſua conturbabit eos, & devorabit eos ignis.* Ordo judicii pulcherrima narratione deſcribitur. Illos enim peccatores, qui ſe pro actuum ſuorum malignitate diſcruciant, ira Domini dicit eſſe turbandos, quando audient:
Matth. 25. 41. *Ite in ignem æternum*; & iſtam ſententiam conſequentur, ut perpetua flamma devorentur. Nam juſſionem Domini nulla mora ſubſequitur,
Quæ ſit natura ignis infernalis. ſed mox ut diſcernit, impletum eſt. Iſte tamen ignis ſic abſumit, ut ſervet: ſic ſervat, ut cruciet; dabiturque miſeris vita mortalis, & pœna ſervatrix.

℣. 11. *Fructum eorum de terra perdes; & ſemen eorum a filiis hominum. Fructus eorum* fuerat in terra viventium, ſi Filio Dei credidiſſent: ſed quia mandatis ejus contumaci ſpiritu reſtite-
Vota vel facta peccantium ſemina dicuntur. runt, merito *fructum* illum beatitudinis *perdiderunt*. *Semen eorum*, ideſt, vota vel facta peccantium. Bene autem dicuntur ſemina, unde naſcitur unicuique retributio digna geſtorum. *A filiis hominum* efficies alienos, ideſt, a ſanctis, quos in hereditatem æternam tuæ miſericordiæ largitate miſſurus es.

℣. 12. *Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt conſilia, quæ non potuerunt ſtabilire. Declinare* dicimus *mala* ſupra alios pendentia, in alio loco ſine iniquitatis cauſa relidere: quod in paſſione Domini conſtat effectum. Nam cum putarent Judæi imperium Romanorum ſibi fore perniciosum, ſi Regem Salvatorem Dominum ſuſcepiſſent: in ipſum viſi ſunt *mala declinare*, quæ ſibi credebant Romanis ulciſcentibus eveni-
Joan. 11. 50. re. *Cogitaverunt* enim *conſilium* dicendo: *Expedit unum pro omnibus mori. Quod non potuerunt ſtabilire*, ideſt, ad votum ſuum perducere. Nam neſcientes vera dixerunt, oportuit unum pro omnibus mori. Verum quidem dictum, ſed malo voto prolatum eſt; & ideo de tali facto ſubituri ſunt pœnam, quia non habuerunt ſinceram
Quid ſit Amphibologia. conſcientiam. Quod ſchema dicitur Amphibologia, ideſt, Dictio ambigua, dubiam faciens
Quid ſit Conſilium. pendere ſententiam. *Conſilium* eſt enim aliquid aut faciendi, aut non faciendi ratio deliberata.

℣. 13. *Quoniam pones eos deorſum: in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.* Poſiti ſunt *deorſum* *Quomodo Judæi poſiti ſunt deorſum.*
Judæi, quando vitio ſuo terrena ſapientes, non meruerunt cœleſtia contueri. Sed *vultus eorum*, ideſt, mala intentio ipſorum, ad *reliquias* Domini, hoc eſt, ad paſſionem aptata eſt; ut cum illi ſe inferre crederent diſpendium mortis, ſalus fieret abſolute generalis.

℣. 14. *Exaltare Domine in virtute tua: cantabimus & pſallemus virtutes tuas. Exaltare* dicitur, ideſt reſurrectione magnificare. Tunc enim ab humilitate ſuſcepta exaltatus cognoſcitur, quando in gloria ſua reſurrexiſſe probatus eſt. *In virtute tua*, ideſt, in Deitate Verbi, per quam dixiſti: *Poteſtatem habeo ponendi animam* *Joan. 10. 18.*
meam: & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. *Quid ſit Cantare.*
Cantare vero eſt verba Domini ore proferre. *Pſallere* autem, mandata divina bonis operationibus *Quid ſit Pſallere.*
conſtanter implere. Hæc enim duo ſunt, quæ a nobis omnimodis expetuntur; ut laudes Domini fideliter ore cantemus, & opere noſtro ipſius mandata faciamus.

Concluſio Pſalmi.

OStenſa nobis eſt imago cœleſtis Regis mirabili deſcriptione veritatis; ut quem Judæi non meruerunt præſentem cognoſcere, auditu auris mundus eum crederet adveniſſe. Meminerimus autem quod pſalmus iſte tertius eſt ex his, quos de duabus naturis evidentius locutos eſſe collegimus. Hanc tamen regulam noveris in omnibus cuſtoditam; ut in eis pſalmis, *Duæ naturæ in Chriſto & una perſona.*
& duæ naturæ & una perſona eſſe declaretur; quatenus ſalutari breviſſimoque compendio, & illi deſtruantur, qui duos filios eſſe mentiuntur, & illi qui unam naturam in Chriſto Domino callida perverſitate confingunt. Dicite qui vos putatis ſapientiſſimos viros, quid eſt illud quod ad Corinthios ſcribens ait Apoſtolus: *Tunc &* *1. Cor. 15. 28*
ipſe Filius ſubjectus erit ei, qui ſibi ſubjecit omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus? Nam ſi ex Deitate & humanitate una natura facta eſſet, ut creditis, qualis, rogo, ſubſtantia in æternum Patri poteſt eſſe ſubjecta? Reſtat ut vos Arrianus error abſorbeat. Neceſſe eſt enim confiteri vos, quia Verbum Patri poteſt eſſe ſubjectum; quamvis aliqui Patres Chriſti membris hoc aptandum eſſe putaverint. Quocirca parum tibi fortaſſe viſum eſt, quod Eutychis errore tenebaris obnoxius, niſi te & Arriana calamitas juncto faſce deprimeret? Auctores ſuos errores ſinguli damnaverunt; de te autem quid faciant, quem duplex culpa condemnat? Mox ut ad conflictum veneris, ſtatim Neſtorianum vocas Orthodoxum. Habemus contra te judicia tua; hoc aliis pro crimine dicis, quod tu tibi perſuaſiſſe cognoſceris. Extat hic denarii numeri duplicata ſocie- *Quid numerus XX. ſignificet.*
tas; ut ſicut hæc parilitas unam ſummam deſignat, ita pſalmus iſte utriuſque legis unum Dominum proclamet auctorem. Eſt enim in iſtis decadibus virtus eximia; & quoties ſe geminant, toties ingentium rerum Sacramenta declarant.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum primum.

In finem pro ſuſceptione matutina pſalmus David.

SIve *In finem*, ſive *Pſalmus*, ſive *David* quid ſignificet, frequenter expoſitum eſt, Reſtat ut *pro ſuſceptione matutina*, quod adhuc novum eſſe cognoſcitur, explanare debeamus: *Suſceptio matutina* eſt tempus reſurrectionis, ſicut dicitur in Evangelio: *Una Sabbatorum valde diluculo, venit Maria ad monumentum*, &c. *Suſceptio* enim fuit, quando Dominus Chriſtus mortale corpus veteris hominis conditione depoſita, in magnam gloriam clarificatus aſſumpſit: cui *omne genu flectitur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum*. *Matutinum* autem dictum eſt, quaſi mane primitivum, quod tempus innumeris locis ad reſurrectionem Domini conſtat aptatum. Sed cum in hoc pſalmo multa de ſua paſſione conſtet eſſe locuturum: videamus, cur ejus titulus ſolam reſurrectionem commemorare voluerit. Sæpe enim ſignificatur per id quod ſequitur, illud ſcilicet quod præceſſit; ut cum dicimus mane factum, intelligamus noctem quoque præceſſiſſe; ſimiliter cum dicimus manumiſſum, intelligamus ſervum fuiſſe; & his ſimilia. Quæ figura dicitur Synecdoche, cum per id quod ſequitur, poſſumus intelligere quod præcedit. Unde dubium non eſt commemorationem factam reſurrectionis, indicare nihilominus & beatiſſimam paſſionem. Hinc autem quæ ſit virtus & claritas pſalmi, abſolute datur intelligi, quod eum matutinæ lucis nomine prænotavit: quoniam paſſionem Domini Chriſti, quam narrat, ſaluti generis humani conſtat eſſe conceſſam.

Suſceptio matutina eſt tempus reſurrectionis. — *Joan. 20. 1.* — *Philip. 2. 10.* — *Matutinum dicitur quaſi mane primitivum.* — *Quid ſit Synecdoche.*

Diviſio Pſalmi.

PEr totum quidem pſalmum loquitur Dominus Chriſtus: ſed primo capite derelictum ſe clamat a Patre, ut diſpenſatam ſcilicet ſuſceperit paſſionem: potentiſſimam humilitatem ſuam * hominis ſubjectione commendans. Secundo loco paſſionem ſacram diverſis comparationibus prophetavit: deprecans, ut a ſævientibus inimicis ſuis, divina protectione liberetur. Tertio commonet Dominum laudare Chriſtianos; quia in reſurrectione ſua Catholicam reſpexit Eccleſiam; ut audito tanto miraculo in ſaluberrima fidei conſtantia permanerent: ne paſſione tantum prophetata, imbecilla ſe hominum corda turbarent. Quem pſalmum paulo ſollicitius audiamus, eſt enim ingentium rerum admiratione pleniſſimus; ut quid in hac vita contemnendum, & quid in alia eſſet ſperandum, capitis ipſius commonitionibus noſceremus. Nam cum multi pſalmorum breviter de Domini paſſione meminerint: nemo tamen eam tanta proprietate deſcripſit, ut non tam prophetia quam hiſtoria eſſe videatur.

* *MS. G. & Ed. hominum abjectione.*

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus *Deus meus reſpice in me: quare me dereliquiſti? longe a ſalute mea verba delictorum meorum*. Dominus Chriſtus omnia prævidens atque diſpenſans, cui futura cuncta præſentia ſunt, quaſi jam vicina paſſione permotus exclamat: *Deus Deus meus*: Hæc tamen verba accipienda ſunt ab humanitatis ipſius natura. Naturam autem dico eſſe virtutem vigoremque ſubſtantiæ. Nam & repetitio ipſa affectum neceſſariæ orationis oſtendit; ut illum geminato nomine cariſſimus Filius invocaret, quem ſibi non mundanam ſalutem, ſed claritatem æternæ majeſtatis noverat utique præſtaturum. *Δεῖος* ſermo Græcus eſt, qui Latine interpretatur timor. Pro qua re, ut arbitror, Majores noſtri Deum a timore appellandum eſſe voluerunt; unde quidam ait gentilium Poetarum: *Primus in orbe Deos fecit timor*. Nam cum dixit: *Reſpice in me*, celerrimum ſibi reſurrectionis provenire deprecatur auxilium. Sequitur: *Quare me dereliquiſti?* Iſtud *Quare*, nonnullam afferre cognoſcitur quæſtionem; ut ille ſapientiæ Magiſter * conſubſtantialis & Enarrator Patris, ita ſit vicina carnis ſuæ morte turbatus, ut quaſi neſcius interroget Patrem, quare ab eo fuerit derelictus? Sed hæc & his ſimilia ad humanitatem reſpiciunt exprimendam. Cæterum nec in ipſa paſſione abſens illi credenda eſt fuiſſe divinitas, cum dicat Apoſtolus: *Si cognoviſſent nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*. Sed paſſus eſt impaſſibilis per paſſibilem, quam ſuſcepit, humanitatem; & immortalis mortuus eſt, & qui nunquam moritur, reſurrexit. De quo loco Pater Cyrillus ita pulchre locutus eſt: Gratia vero Dei pro omnibus guſtavit mortem, tradens ei proprium corpus, quamvis naturaliter ipſe vita ſit, & reſurrectio mortuorum. Similiter & beatus Ambroſius: Idem patiebatur, & non patiebatur: moriebatur, & non moriebatur: ſepeliebatur, & non ſepeliebatur: reſurrexit, & non reſurrexit. Sic & hominem dicimus hodieque pati, mori, ſepeliri, cum tamen anima ejus nullo fine claudatur. Quapropter derelictum ſe ſub interrogatione teſtatur: quia revera manibus impiorum tradi non poterat, niſi majeſtatis ejus potentia talia fieri permiſiſſet; ſicut in Evangelio dictum eſt: *Non haberes in me poteſtatem, niſi tibi data fuiſſet deſuper*. Clamat etiam quæ patitur humana ſuſceptio blaſphemas voces, & impias murmurationes abjiciens; dicit enim longe a ſe fieri verba quæ delicta parturiunt. Salus enim erat ſanctæ animæ, ſi ſermones delinquentium non haberet: ſed virtute patientiæ lubens ſuſtineret, quod divina diſpenſatione pateretur; ſicut ipſe in Evangelio dicit; *Pater ſi fieri poteſt, tranſeat a me calix iſte*; & ſubjunxit; *Verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*. Dicit etiam a membris ſuis, *Verba delictorum meorum*. Ille ergo qui peccatum non habuit, noſtra delicta ſua dicit eſſe peccata; ſicut & in alio pſamo ipſe dicturus eſt; *Deus tu ſcis inſipientiam meam: & delicta mea a te non ſunt abſcondita*. Audiamus ergo vocem membrorum ex ore capitis, & intelligamus ex noſtra perſona merito fuiſſe locutum, qui ſe hoſtiam obtulit pro ſalute cunctorum: unde Apoſtolus dicit: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*. Nam & in ipſa lege peccata appellabantur, quæ pro peccatis offerebantur.

Quid ſit natura. — *Deum a timore Majores noſtri appellavere* — * *MS. G. Conſubſtantialis Patri.* — *In paſſione Chriſti Divinitas non abfuit.* — *1. Cor. 2. 8.* — *Lib. 4. adv. Neſtor. p. 107.* — *Lib. de Incar. Dom. cap. 5.* — *Joan. 19. 11.* — *Matth. 26. 39.* — *Pſal. 68. 6.* — *2. Cor. 5. 21.*

℣ 2. *Deus meus clamabo per diem, nec exaudies: & nocte, & non ad inſipientiam mihi*. *Per diem clamabat* humanitas Verbi, quam non circumdabant tenebræ peccatorum; nec tamen conſtat auditam, cui nulla præpedire videbatur offenſio. Audiat hoc querulum genus humanum, quod petitiones ſuas deſiderat ſine dilatione compleri. Petit, ſicut dictum eſt, humanitas

Clamavit ad Dominum humanitas Verbi, nec fuit audita & quare.

Paulus petit nec auditur. Diabolus autem exauditus eſt. *2. Cor. 12. 7. 8. Job. 2. 5.*

Verbi, quæ merebatur audiri; quam tamen ideo non conſtat auditam, ut ejus ſacro ſanguine probroſa mundi crimina lavarentur. Hoc etiam & aliis docetur exemplis. Paulus petit, ut ab eo carnis ſtimulus tolleretur, nec tamen auditur a Domino. Diabolus precatur, ut Job ſanctum virum ſæviſſima calamitate percelleret, & conſtat ei mox fuiſſe conceſſum. Sed Apoſtolo votum ſuum implere negabatur ad gloriam: diabolo vero dabatur ad pœnam. Sic non audire frequenter expedit, quamvis nos deſideria dilata contriſtent. Addidit quoque *clamaſſe* ſe *nocte*, ideſt, in tribulatione; cum etiam peccatores ſoleant frequenter audiri. Subjunxit: *Et non ad inſipientiam mihi*, ſubaudiendum, reputabis.

Quando inſipienter, & ſapienter petimus.

Duo ſunt enim genera petitionum: quando petimus honores, divitias, inimicorum vindictam, & cætera hujuſmodi, inſipienter petimus, quia mundana deſideramus: quando autem poſtulamus, ut a periculis liberemur, ut nobis vita concedatur æterna, non ſtulte petimus, ſed convenienter oramus. Petebat ergo Mediator Dei & hominum Chriſtus non inſipienter, ſed prudenter; & tamen non conſtat eum auditum, quia mundi redemptio ſic erat, Domino diſpenſante, ventura.

Matth. 3. 17. *Pſal. 85. 2.*

℣. 3. *Tu autem in ſancto habitas, laus Iſrael.* Poſtquam ſe dixerat auditum non fuiſſe: ne quis putaret Deum Patrem proprium Filium non amare, quia eum diſſimulavit audire, de quo ipſe teſtatus eſt: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*; adjecit magnæ dilectionis indicium, dicendo: *Tu autem in ſancto habitas, laus Iſrael. In ſancto habitas*, Incarnationem ſuam declaravit; ſicut & in alio loco dicit: *Cuſtodi animam meam: quoniam ſanctus ſum. Laus Iſrael*, per modum definitivum dicitur quid ſit Pater, ideſt, *laus Iſrael*. Deum quippe videntium ipſe revera laus eſt, qui ſanctis omnia glorioſa concedit.

Quæ ſit 3. ſpecies definitionis.

Et eſt tertia definitionis ſpecies, quæ Græce Ποιότης, Latine Qualitativa dicitur. Hæc dicendo quid, quale ſit, hoc unde agitur, quid ſit evidenter oſtendit.

Quare Deus plurimos, non tamen Filium exaudierit. *Rom. 8. 32.* *Joan. 20. 17.*

℣. 4. *In te ſperaverunt patres noſtri: ſperaverunt & liberaſti eos.* Ne duritiam quiſquam putaret Patris, ſicut dictum eſt, quod ſe Filius non profitetur auditum, tanguntur ab ipſo breviter illa quæ geſta ſunt. Eripuit enim populum Iſrael de terra Ægypti: eruit tres pueros de camino: liberavit Danielem de lacu leonum; & alia ſeu quæ fiunt, ſeu quæ leguntur innumera. Sed cum hæc tanta ſupplicantibus ſive præſtiterit, ſive præſtet: tamen *Filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum*; ut implerentur videlicet ſcripturæ, & ſalus mundi ipſius paſſione proveniret. *Patres* autem ſuos quod Chriſtus Dominus dicit, ex illa parte debet intelligi, qua & fratres ſuos Apoſtolos vocavit; ſicut in Evangelio poſt reſurrectionem ſuam dixit: *Vade ad fratres meos, & dices ad eos: Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum.*

Semper ad utilitatem ſuam auditur, qui clamat ad Dominum. *Quid ſit Epembaſis.*

℣. 5. *Ad te clamaverunt & ſalvi facti ſunt: in te ſperaverunt & non ſunt confuſi.* Certiſſima eſt ſententia quæ demonſtrat effectum. Neceſſe eſt enim, ut ad utilitatem ſuam audiatur, qui clamat ad Dominum. Quanti enim Martyres ab infidelibus non credebantur audiri, dum eos corporalis pœna conſumeret: ſed illi potentius auditi ſunt, qui coronam martyrii percipere meruerunt. Dominus ergo juſtos ſuos ſemper exaudit, ſed quemadmodum illis expedire cognoſcit. Nec vacat quod *ſperaverunt* frequenter iteravit; figura eſt enim quæ Græce dicitur Epembaſis, Latine Iteratio, quoties per ſingula commata ad decorem maximum verba geminantur. *Non ſunt confuſi*, quos utique venturos conſtat ad præmium. Non enim confunditur, qui bonum deſiderium ſuum adipiſci poſſe monſtratur.

Quid ſit Tapinoſis. *1. Cor. 1. 27.* *Cur Chriſtus ſe vermem nominet.* *Geneſ. 1. 31.* *1. Reg. 26. 20.*

℣. 6. *Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum & abjectio plebis.* Hoc per figuram dicitur Tapinoſin, quæ Latine Humiliatio nuncupatur; quoties magnitudo mirabilis rebus humillimis comparatur; ſicut Apoſtolus ait: *Infirma mundi hujus elegit, ut confundat fortia. Vermis*, nimia quidem videtur abjectione temnibilis, ſed magni continet Sacramenta myſterii: naſcitur abſque concubitu, repit humilis, movetur ſine ſonitu. Quæ ſi conſideres, non immerito Dominum Chriſtum vermem appellatum eſſe cognoſces. *Vermis* ergo quia mortalis, quia de carne ſine permixtione humani ſeminis natus eſt, quia viæ ipſius ſilentioſæ & humiles extiterunt. Comparat enim ſe Creator humillimis creaturis ſuis: ne quid æſtimares abjectum, quod ipſo noſcitur auctore formatum; ſicut ſcriptum eſt: *Fecit Deus omnia valde bona*. Sic & ipſe David Doctorem ſecutus, minutiſſimo ſe pulici coæquavit. Ipſa enim virtus eſt religionis; ut quanto ſe plus unuſquiſque exemplo Creatoris humiliat, tanto amplius exaltetur ad gloriam.

Quare Chriſtus, non homo appellatur. *Diabolus homo dictus eſt.* *Matth. 13. 25.* *Matth. 27. 27.*

Non homo, ideſt, non peccator, quod in illo eſſe non potuit. *Homo* ergo dicitur, quantum pertinet ad humanam naturam. Idem *non homo* appellatur: quia quod eſt proprium hominis peccata non habuit. Nam & diabolus in Evangelio dictus eſt homo; ut eſt illud: *Inimicus homo ſuperſeminavit zizania*. Unde hoc nomen eſſe conſtat homonymum. *Opprobrium* autem *hominum* fuit, quando eum ſputis innumeris compluebant, & alapis ſacrilegis verberabant. *Abjectio plebis* fuit, quando Pontius Pilatus dedit turbis poteſtatem, quem vellent ſibi dimitti; illi Barabbam eligentes, Chriſtum Dominum potius abjecerunt.

Quid ſit Synecdoche. *Matth. 27. 42.* *Ibidem 40.*

℣. 7. *Omnes qui videbant me aſpernabantur me: locuti ſunt labiis, & moverunt caput. Omnes*, de malis tantum ſuſcipiendum eſt; nam ſi miſceas fideles non poteſt ſtare ſententia. Quæ figura Græce dicitur Synecdoche, Latine a toto pars. *Aſpernabantur*, ergo Judæi Dominum Salvatorem, quando dicebant: *Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere*, & cætera. Proprie autem poſuit *labiis* eos *fuiſſe locutos*. Tales enim ore non corde fabulantur, quibus non provenit firma deliberatione ſententia. Quid tamen iſti *labiis loquebantur*? *Si Filius Dei eſt deſcendat de cruce.* Iſtud enim animo diſcrepante videbantur tantum labia perſonare. Nam ut per iracundiam, non per rationem probares dictum, adjecit: *Moverunt caput*, quod minantes faciunt, non judicantes.

Quid ſit Ironia. *Matth. 27. 43.*

℣. 8. *Speravit in Domino, eripiat eum: ſalvum faciat eum, quoniam vult eum.* Hoc per figuram dictum eſt a Judæis, quæ Græce dicitur Ironia, Latine Irriſio, aliud quam conatur oſtendens. Verba ſiquidem iſta ſpecialiter Evangelii ſunt; dicebant enim Judæi, quando pendebat in cruce: *Speravit in Domino, liberet nunc ſi vult eum.* O cæleſtis integritas! Nonne videmur hic potius Evangelium recenſere, quam pſalmum, quando tanta veritate completa ſunt, ut non futura, ſed tranſacta eſſe videantur? Merito, ne quid aut excuſabile perfidis, aut fidelibus relinqueretur ambiguum.

Pſal. 18. 6.

Cur Chriſtus de utero matris ſe dicat abſtractum.

℣. 9. *Quoniam tu es qui abſtraxiſti me de ventre: ſpes mea ab uberibus matris meæ.* *De ventre* utique Virginali, qui jam tunc ab originalis peccati vitio ſequeſtratus, *Tanquam ſponſus proceſſit de thalamo*. Inde ſe dicit *abſtractum*, unde humanitas tenebatur obnoxia. Sive illud accipiendum eſt, quoniam de utero Matris jure ſe a Domino dicebat *abſtractum*; ut oſtenderet nativitatem illam Dominica virtute perfectam: ne incredibilis videretur Virginis partus, dum eſſet Domini operatione completus. Et ut declararet perfectam humanitatem, quam aſſumere, atque monſtrare dignatus eſt, ab initio vitæ ſuæ ſpem ſuam dicit in Domino poſuiſſe. Verum hic quoque incomprehenſibilis ſanctitas, & ſingularis oſtenditur magnitudo. Nam cui alio datum eſt Divinitatem agnoſcere, quem adhuc poterant ubera materna lactare? Incipiens ergo ætas dicebat, ad quod aliorum vix poterat pervenire maturitas.

In ipſa Incarnationis origine divinitas humanitati juncta eſt.

Lucæ 1. 35.

℣. 10. *In te jactatus ſum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Ut homo iſta locutus eſt. Nam cum ſe dicit: *Jactatum* in Domino, oſtendit ab humana iniquitate ſe fuiſſe diſcretum. Quod autem ſequitur, *Ex utero matris*, ad errorem pertinet Synagogæ, unde eum perfidia Judæorum conſtat expulſum. Cæterum ſine Deo non fuit nec ipſa conceptio. Nam ſicut homo in iniquitatibus concipitur: ſic in ipſa Incarnationis origine Domini Chriſti, divina ſubſtantia humanitati juncta, atque adunata declaratur; ſicut & ab Angelo Mariæ ſemper Virgini prophetatum eſt: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: propterea quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei.*

Matth. 26. 39.

Pſal. 89. 4.

Quando tribulatio longinqua, quando vero proxima.

℣. 11. *Ne diſceſſeris a me: quoniam tribulatio proxima eſt, & non eſt qui adjuvet.* Metu mortis & iſta prolata ſunt: quia dicturus erat: *Pater ſi fieri poteſt, tranſeat a me calix iſte.* *Tribulationem* vero dicit mortis cogitationem, quæ longe poſt ſæculis imminebat. Quam ideo denuntiat *proximam*; ut aſſumptio veræ carnis triſtitiam oſtenderet paſſionis: ſive quia illi vicinum eſt omne quod venturum eſt, ſicut Propheta dicit: *Quoniam mille anni ante oculos tuos, ſicut dies heſternus qui præterivit.* Sive *tribulationem* dicit *proximam*, quia erat in ſua carne paſſurus. Nam quicumque damna facultatum, orbitates filiorum, amiſſiones bonorum, vel alia hujuſcemodi ſuſtinet, longinqua ſibi mala cognoſcitur ſuſtinere: cum vero in carne ſua quis patitur, tunc illi *proxima tribulatio* copulatur. Quod autem dicit: *Et non eſt qui adjuvet*, puritas petentis, & virtus Divinitatis oſtenditur: quia ſi Deus non adjuvet, nullus eſt qui eripiat periclitantem. Conſideremus ergo ſi debemus aliquando ab ipſo dividi, qui nullius, niſi ipſius tantum poſſumus miſeratione ſalvari.

Quid ſit Prolepſis.

Vituli populi Judæorum vocantur.

Tauri, principes Judæorum deſignant.

Obſidio unde dicta.

℣. 12. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me.* Oratione decurſa, quam in paſſionibus ſuis ſemper præmittit, ſicut eum feciſſe tempore traditionis, Evangeliſtarum dicta teſtantur, ne ſe fidelium vota præcipitare forſitan inconſulte præſumerent, venit ad ſecundam partem, ubi per allegoricas comparationes crucifixionis ſuæ revelat arcanum. Et nota quia futura pro præteritis ponit, ut duriſſima corda Judæorum, quaſi peracta veritate convinceret. Quæ figura dicitur Prolepſis, Latine Præoccupatio; quando refertur aliquid per tempus præteritum, quod adhuc creditur eſſe venturum. Totum factum eſt, ne periret incredulus: ſed ipſe ſibi extitit reus, qui ſequi toties contempſit admonitus. *Vituli multi*, populi ſunt videlicet Judæorum, qui ignorato Dei jugo, inconſiderata procacitate laſciviunt, ſimul petulantes & fatui, qui greſſus ſuos nulla moderatione diſtinguunt, ſed vagi ac penduli ad iniqua conſilia quibuſdam ſaltibus efferuntur. *Tauros pingues*, principes Judæorum deſignat, qui in vicem *tauri* malitiam ſuperbiamque ſuam erectis cervicibus inflaverunt, & innocentis ſanguinem truculentis cornibus effuderunt. Apte vero addidit *pingues*. Tunc enim ipſum animal nimis redditur inquietum, quando pinguedine multa refertum eſt; & de manſueto ferox efficitur, cum præſumptione luxuriantis corporis animatur. Quod ſi adhuc altius auctoritatis verba penſemus, *circumdederunt*, poteſt trahi ad eos, qui illum cum gladiis & fuſtibus ambierunt: *Obſederunt* autem, ad illos, qui ſepulcrum ejus cuſtodierunt: ne a diſcipulis occulte raperetur. Obſidio enim dicta eſt, quaſi hoſtium inſeſſio, ideſt, hoſtilis circumdatio,

Luc. 23. 21.

Pſal. 50. 17.

Luc. 23. 21.

℣. 13. *Aperuerunt in me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens.* Metaphora introducta eſt a conſuetudine ferarum, quæ avide os aperiunt, quando aliquid deglutire contendunt. *In me* autem dixit contra me; cum deteſtabili adunatione dicebant: *Crucifige, crucifige.* *Os ſuum*, revera *ſuum*, quod non illis ſapientia aperuit, ſed cogitatio ſcelerata reſeravit. Audiant utrumque Pelagiani, quando Judæi nequitiam locuti ſunt, ipſi *os ſuum aperuerunt*. In bono autem legitur: *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* Quod autem dixit: *Sicut leo rapiens & rugiens*: *rapiens* pertinet ad inſaniſſimam ſeditionem, quando eum raptum traxerunt ad tribunal præſidis audiendum: *rugiens* ad blaſphemas voces, quibus clamaverunt: *Crucifige, crucifige*. Quod utrumque feris merito comparatum eſt: quando inſani populi conſilium rationabile perdiderunt.

** Ed. effuſus ſum.*

Matth. 10. 16.

℣. 14. *Sicut aqua * effuſa ſunt, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea.* Comparatio iſta non minimum continet Sacramentum. *Diſperſa ſunt omnia oſſa* ejus, ideſt, firmi ac fideles Apoſtoli, quando dixit eis: *Ecce ego mitto vos, velut agnos in medio luporum*: tunc illi *ſicut aqua effuſi ſunt*. *Aqua* enim quando funditur & rigat & abluit: ſic illi orbem terrarum divino imbre ſatiantes, peccatorum ſordibus abluerunt.

Legis myſteria ceræ comparata.

Quare velum templi in paſſione ſciſſum.

℣. 15. *Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei.* *Cor* ſuum, voluntatem ſuam dicit, quæ in ſcripturis divinis clauſa tegebatur: ſed impleta paſſione, omnis veritas de adventu ejus promiſſa, revelata eſt. Bene autem legis myſteria comparata ſunt *ceræ*, quæ tunc ſplendorem reddit, quando in uſum luminis calore liquefacta diſſolvitur. *Ventrem* vero ſuum dicit Eccleſiam Catholicam: ubi tecta verba prædicantium, veniente temporis plenitudine, patuerunt. Inde eſt & illud, quod velum templi in paſſione Domini conſtat ſciſſum; revelata ſunt enim tali facto illa, quæ tegebantur occulta.

Virtus Chriſti teſtæ comparata.

℣. 16. *Exaruit velut teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis: & in pulverem mortis deduxerunt me.* *Virtutem* Chriſti *teſtæ* non putemus incongrue comparatam: quia ſicut illa fornace dureſcit, & fortior redditur igne decocta: ſic paſſione Domini *virtus* ejus ſoli-

data eſt, quæ prius quaſi lutea videbatur incredulis. *Lingua* vero ſua ſignificat prædicatores Apoſtolos, qui *adhæſerunt faucibus* Chriſti, dum ejus mandata cuſtodierunt. Ille enim in faucibus Dominicis manet, qui divino adjutorio ipſius prædicationem cuſtodit. Sed quomodo ſe dicit: *In pulverem deductum*, cujus caro non pertulit corruptionem? Sed hoc ad votum intelligendum eſt immanium Judæorum, qui ſe putabant Chriſto mortem dediſſe communem, in qua crederetur uſque in pulverem fuiſſe perductus: ſive magis a membris ſuis, ideſt, ab Eccleſia dicat ſe uſque ad pulverem fuiſſe perductum; dum ſors iſta humanæ conditioni videbatur eſſe communis.

Quomodo Chriſtus dicatur in pulverem deductus.

℣. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi: conſilium malignantium obſedit me*. Hic mirabili proprietate paſſionis ſuæ Sacramenta deſcribit. *Canum* igitur natura talis eſt, ut ignotis hominibus nullatenus acquieſcant, ſed importunis atque aſſiduis latratibus arceant, quos notitia domeſticæ converſationis ignorat. His ergo Judæi juſtiſſime comparantur, qui novam doctrinam Domini minime recipientes, contra eum ferociſſimis vocibus oblatrabant. Doctrina vero nova eſt, ſicut Evangeliſta dicit: *Mandatum novum de vobis, ut vos invicem diligatis;* quod etiam Iſaias Propheta teſtatur dicens: *Vetera tranſierunt, ecce nova facta ſunt omnia*. Patenter autem deſcribitur actus ille Judaicus; fuit enim *conſilium malignantium*, quando cogitabant Dominum Jeſum dolo tenere, mortique tradere. *Malignantium* quippe dicit, maligna cogitantium. Et merito ſe fatetur *obſeſſum*: quia in ipſo erat civitas Jeruſalem, quam hoſtes fidei Chriſtianæ in eodem obſidere videbantur.

Judæi canibus comparantur.
Joan. 13. 34.
Iſai. 45. 19.

℣. 18. *Foderunt manus meas, & pedes meos*. Sed antequam ad Paſſionis ipſius veniamus exordium, perſcrutandum eſt, cur talem ſibi elegerit mortem qui dixit: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam?* Primum, quod crucis ipſa poſitio talis eſt, ut pars ejus ſuperior cælos petat, inferior terras non deſerat, fixa infernorum ima contingat; & velut quibuſdam brachiis extenſis, latitudo ejus totius partes appetat mundi: jacens vero quatuor cardines orbis deſignat. Sic in parvo poſita, cuncta videtur eſſe complexa. De cruce Domini dico, quæ de pœnali malo peccatorum, facta eſt beata redemptio: poſtea tribuens ſalutis bonum, quæ pridem dabat interitum: patibulum ſalutare, mors indicans vitam, humilitas divinam proclamans ſummitatem; ut Chriſtum in cælo, Chriſtum in terra, Chriſtum per cunctum orbem, Chriſtum quoque ad inferna per figuram crucis eſſe cognoſcas. Quod ſi aut ferro truncatus, aut ignibus fuiſſet abſumptus, aut lapidibus oppreſſus, aut fluctibus demerſus, aut alia qualibet morte præventus, quo ſigno, rogo, diabolus pelleretur? Quo vexillo frons Chriſtianorum tuta manſiſſet? Qua figura corporis & animæ firmaretur infirmitas? Nulla mors tantæ Majeſtati melius convenire potuit, niſi quæ nobis perfectæ ſalutis indicia dereliquit. Proviſum eſt etiam ad credulitatem noſtram, ut altius configeretur, videretur a multis, crederetur a plurimis. Et ne Deum quiſpiam dubitaret, in cujus Paſſione tot & tanta miracula conveniſſent, *Per univerſum mundum tenebræ factæ ſunt, terra tremuit, petræ ſciſſæ ſunt;* ut orbis paſſum evidenter ſuum teſtaretur Auctorem. Sic iſtam crucifixionem totum mirabile habere decuit, quæ templum pii Redemptoris excepit. Quapropter merito a Chriſto electa eſt crux, in qua & ſingulariter occumberet, & communi ſorte moreretur.

Cur Chriſtus crucis mortem potius elegerit.
Joan. 10. 18.
Matth. 27. 45.

Et quamvis Paſſionis Dominicæ ad litteram ſimplex hic videatur eſſe narratio: tamen aliquid nobis & ſpiritualiter ſentiendum actus ille ſignificat. *Manus* Chriſti Judæi violaverunt, quando ejus miraculis nullatenus credere maluerunt. *Manus* enim ſignificant operationes, quas in diverſorum languoribus Medicus cæleſtis exercuit; ut eorum obſtinata duritia ſignorum virtutibus molliretur. *Pedes* quoque *foderunt*, dum ejus Apoſtolos, per quos fides Chriſtiana in Gentibus ambulavit, lacerandos eſſe putaverunt. Sic futuræ cauſæ in iſta Domini crucifixione prædictæ ſunt. *Foderunt* autem, non tranſitorie debemus accipere: quia terra tunc varios fœtus germinat, quando hominum ſtudio cognoſcitur exarata. Quod contigit in corpore Domini Salvatoris; illud enim clavis affixum, lancea perforatum, fructum nobis intulit ſine fine manſurum. Quapropter jam non pertimeſcimus dicere Deum carne paſſum, Deum mortuum pro ſalute cunctorum. Unde Pater Auguſtinus mirabiliter & ſolito more declaravit, dicens: Res vetuſta erat, ut homo moreretur; quod ne ſemper valeret in homine, res nova facta eſt, ut Deus moreretur; ſicut & Apoſtolus ait: *Nos autem prædicamus Chriſtum, & hunc crucifixum*. Et ne filium Virginis (ut quidam dementium putant) alium fortaſſe ſentires, adjecit: *Chriſtum utique Dei virtutem, & Dei ſapientiam: quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus; & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus*. Quid enim tam ſtultum, tam infirmum videtur incredulis, quam cum audiunt Deum, Dei Filium crucifixum pariter & ſepultum? *Sed placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes*. Incarnatio ſiquidem Domini, miſericordiæ ipſius eſt mirabilis altitudo, inæſtimabile donum, incomprehenſibile myſterium: unde aut rectis mentibus provenit ſalus, aut perverſis ſenſibus generatur interitus.

Pedes Chriſti, Apoſtoli vocantur.
Corpus Domini terra exarata comparatur.
Serm. 39. de temp.
1. Cor. 1. 23.
Ibidem 21.
Incarnationis excellentia.

℣. 19. *Dinumeraverunt omnia oſſa mea: ipſi vero conſideraverunt, & conſpexerunt me*. Forma crucis mira proprietate depicta eſt; ut omne corpus in ea ſic dicatur extenſum, quatenus ejus oſſa humanis oculis numerabilia viderentur; ut quod caro ſuperducta celaverat, nimia tenſione corporis appareret. Sed videamus utrum pœna dicenda ſit, an tribunal: damnatio, an diſceptatio: ubi quaſi in regali ſolio conſtitutus, increpantem reliquit reum, confitentem reddidit protinus abſolutum. Quo facto ille humani generis Miſerator eximius, quid ſanctis ſuis præſtaturus eſſet, in Latronis ſubita confeſſione monſtravit. *Dinumerata ſunt* etiam *oſſa* ejus, id eſt, Apoſtoli, ſive reliqui Chriſtiani, quando perſecutione facta truculentium Judæorum, ne in majorem numerum convaleſcerent, quærebantur extingui. Sequitur etiam incredulitatis eorum deteſtabilis obſtinatio; ut non aliquid tranſitorie, aut caſualiter feciſſe videantur: ſed dicit eos *conſideraſſe, & conſpexiſſe*; & cor eorum lapideum tot miraculis non fuiſſe mollitum. Petræ ſciſſæ ſunt, terra tremuit, Sol amictu ſe tenebroſo, ne tantum ſcelus videret, abſcondit; & (proh dolor) iniquitas in ipſorum oculis defixa, in ſacrilegio ſuo manſit immobilis.

Chriſtus quaſi in ſolio confitentem latronem abſolvit.
Cor Judæorum lapideum.

℣. 20. *Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Quamvis tota Paſſio Domini magna Sacramenta contineat: tamen hic neſcio quod majus parturitur arcanum, quod alia *veſtimenta* ſua dicit eſſe dividenda, aliam *veſtem* ad ſortem nihilominus perducendam. *Veſtimenta* illa, quæ *diviſa ſunt*, ſcripturas ſignificant Prophetarum, vel reliquarum cæleſtium lectionum, quas hæretici prava interpretatione dividentes, Pilati militibus ſcelerata ſe diviſione conjungunt. Tunica vero illa, quæ venit ad ſortem, quæ ejus ſanctitatem corporis ambiebat, quam dicit Evangeliſta deſuper fuiſſe contextam per totum, Catholica probatur Eccleſia, quæ nullatenus humano diſcerpenda datur arbitrio: ſed integra atque inviolabilis, quaſi ex ſorte unicuique divina ſemper largitate præſtatur. Ipſa eſt contexta deſuper, quam nemo dividit, nemo diſrumpit: ſed perpetua ſtabilitate firmiſſima, in unitatis ſuæ robore perſeverat; de qua ipſa veritas dicit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Quod factum & Evangeliſta teſtatur, dicens: *Poſtquam crucifixerunt eum, diviſerunt veſtimenta ejus, ſortem mittentes.* Verum iſta *Sors* in ſcripturis divinis tam ſæpius commemoratur; ut magnum neſcio quid divini judicii geſtare videatur arcanum. Scriptum eſt enim in Levitico unam ſortem Domino dari, & unam apopompæo, ideſt, tranſmiſſori. Item Moyſes quibuſdam Tribubus trans Jordanem, terram ſorte diviſit. Jeſus quoque filius Nave terram repromiſſionis filiis Iſrael ſorte miſſa diſtribuit. Sors quoque Jonam prodidit latentem. Et in Salomone legitur: *Contradictiones cohibet ſors, & inter potentes definit.* In novo quoque Teſtamento, ideſt, in Actibus Apoſtolorum, ſors Matthiam deſignavit Apoſtolum. Paulus etiam ipſe Apoſtolus ſcribens ad Epheſios, *Sorte* ſe dicit *vocatum ſecundum propoſitum ejus, qui omnia operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ;* necnon ad Coloſſenſes ſcribens dicit: *Gratias,* inquit, *agentes Deo Patri, qui idoneos nos fecit in parte ſortis ſanctorum in lumine.* Sed cum multa legantur tam in veteri, quam in novo Teſtamento ſortibus fuiſſe diviſa, nemo auſus eſt negare per eam divinitus eſſe monſtratum, quod mens devota petitione ſupplici poſtulavit.

Veſtimenta Chriſti ſunt ſcripturæ ſanctæ. — *Tunica Chriſti Eccleſiam Catholicam ſignificat.* — *Joan. 19. 23.* — *Matth. 16. 18.* — *Matth. 27. 35.* — *Quando ſors ponitur in ſcripturis, divinum aliquod judicium importat.* — *Levitic. 16. 8.* — *Joſue 18. 10.* — *Jonæ 1. 7.* — *Prov. 18. 18.* — *Act. 1. 26.* — *Epheſ. 1. 11.* — *Coloſſ. 1. 12.*

℣. 21. *Tu autem Domine ne longe facias auxilium tuum a me: ad defenſionem meam aſpice.* Hic jam Reſurrectionem celerrimam deprecatur; ut perfidorum mala credulitas ſupervenienti tali gloria deſtruatur. *Auxilium* enim ipſam ſignificat Reſurrectionem, quæ utique longe facta non eſt, quando triduana provenit. Sequitur, *Ad defenſionem meam aſpice.* Sed, quæ ſit iſta defenſio, conſequenter exponit.

℣. 22. *Eripe a framea Deus animam meam: & de manu canis unicam meam.* Liberari ſe poſtulavit a morte quam ſubiturus erat, collato ſcilicet Reſurrectionis auxilio. *Framea* enim ſynonymum eſt nomen, ſignificans ſive haſtam, ſive gladium, ſive qualibet arma, per quæ voluit futurum crucis exitium competenter adverti: quia per ipſam mors plerumque ſuccedit. Sed primo dixit: *Eripe animam meam:* modo petit liberari Eccleſiam, quæ eſt illi *unica*, ideſt, Catholica; ut intelligatur doctrinas novas, & conciliabula perditorum unitatis vocabulo reſpuiſſe: hæreticos hic *canibus* comparans, qui domeſtica quadam feritate atrociter manſueti, cum de penetralibus noſtris exeunt, Eccleſiam Dei mordere ac lacerare feſtinant. Et ut ſcias *canes* talibus hominibus aptiſſime comparatos: *De manu canis* dixit, quod utique homo, non canis habet. Sive, ut quidam volunt, *manus canis* ſignificat poteſtatem mundi iſtius, quæ Eccleſiam Dei lacerare mordaci ac ſubdola ſemper iniquitate feſtinat. *Canes* autem non in malo tantum, ſed etiam in bono poni frequentia exempla teſtantur.

Eccleſia eſt unica, id eſt, Catholica. — *Hæretici canibus comparati.*

℣. 23. *Libera me de ore leonis: & a cornibus unicornuorum humilitatem meam.* De ore leonis, de poteſtate diaboli dicit, qui bene comparatur feris: quoniam humanis ſemper delectatur exitiis. Sed ne forte aliquibus ſcrupulus inde naſcatur, quare frequenter una res & optimis perſonis aptatur & peſſimis? dicendum eſt quod ad ſimiles partes debeat applicari. Unamquamque rem diverſas certum eſt habere qualitates, ut leo, de quo nunc ſermo eſt, habet fortitudinem, propter quam belluarum rex appellatur: habet & truculentam ſævitiam, propter quod ferox dicitur. Quapropter fortitudo ejus & poteſtas Chriſto merito comparatur, ut eſt illud: *Vicit leo de tribu Juda.* Ferocia vero ipſius diabolo competenter adjungitur, ſicut Petrus Apoſtolus dicit: *Sobrii eſtote & vigilate, quia adverſarius veſter diabolus ſicut leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Ita fit, ut unum animal, conſideratis ejus qualitatibus, rebus a ſe diſcrepantibus rationabiliter comparetur. Quod genus locutionis ſcripturæ divinæ forſitan proprium non immerito dixerimus. Sic & reliquas comparationes hujuſmodi præſentis expoſitionis ratio comprehendit. *A cornibus*, ideſt, a ſuperbis, de ſummitatum ſuarum poteſtate ferientibus. Sed inſpice quod addidit: *Unicornuorum*, ideſt, ſe ſingulariter erigentium, qui nimia elatione ſurgentes, conſortes ferre non poſſunt, dum ſoli faciendum putant quodcumque libuerit. Talia enim animalia, quæ uno cornu armantur, multo fortiora ſunt ab his, quibus duplicia tribuuntur, quæ Greci μονόκερως appellant. Ab illa enim *unicornuorum* ſuperbia non ferenda humilitatem ſuam, quæ deſtituta opprimi facile poſſet, eripi poſtulavit.

Diabolus feris comparatur. — *Chriſtus & diabolus leoni ſub diverſo reſpectu comparantur.* — *Apocal. 5. 5. 1. Petri. 5. 8.* — *Per cornua intelliguntur ſuperbi.*

℣. 24. *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Eccleſiæ laudabo te.* Poſt ſacram Paſſionem dicit gloriam Divinitatis toto orbe vulgandam. *Narrabo* enim dicit, ideſt, narrare faciam. *Fratres* autem dicuntur, qui diligunt & diliguntur. Nam qui pati venerat pro ſalute cunctorum, quem eorum non diceret fratrem? De quo loco patenter ait Apoſtolus: *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per Paſſionem conſummari. Qui enim ſanctificat, & qui ſanctificantur, ab uno omnes. Propter quam cauſam non confunditur fratres eos vocare dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis:* Sic ait & in Evangelio poſt Reſurrectionem: *Dicite fratribus meis;* & alibi. *Qui fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, hic meus pater, & mater, & frater eſt. In medio* vero *Eccleſiæ laudat Dominum*, qui ſe pia converſatione tractaverit. Ipſius enim præconium eſt morum ſanctitas cuſtodita, quando nihil valet aliquid boni caro facere, niſi cui divina miſericordia probitatem noſcitur præſtitiſſe. *In medio* autem dicit, palam & in converſatione multorum, ubi rectæ mentis operatio reliquis fidelibus præſtat exemplum,

Hebr. 2. 10. 11. — *Matth. 28. 10.* — *Matth. 12. 50.* — *Præconium Domini eſt morum ſanctitas cuſtodita.*

℣. 25. *Qui timetis Dominum, laudate eum: univerſum ſemen Jacob magnificate eum*. Paulo latius Domini Paſſione narrata, ne corda fidelium longa triſtitia turbarentur, venit ad tertiam partem, ubi devotos alloquitur, ut Domini diſpenſatione recognita laudent eum, & præconia ipſius generali exultatione concelebrent: quoniam per ejus Paſſionem provenit ſalus fidelium, & vita juſtorum. Nunc intendamus, quam ſuavis in timore Domini declaretur affectus. Timor enim humanus non laudem parturit, ſed vituperationem: Dei autem timor, quia juſtus & rectus eſt, laudem generat, amorem tribuit, ardorem charitatis inflammat. *Laudate* ergo dicit, *qui timetis Deum*, ideſt, qui reverentiam habetis nomini ejus: quia eum non meretur prædicare, niſi qui cognoſcitur & timere. *Univerſum*, in partem bonorum accipe: quia illos tantum mavult intelligi, qui fidei *Jacob*, devotionique conſentiunt, ſuperantes per religionis affectum veteris hominis primam nativitatem.

Quæ ſit differentia inter timorem humanum & divinum.

℣. 26. *Timeat eum omne ſemen Iſrael*. *Semen Iſrael* non unius nationis populus ſignificatur, ſed cunctarum Gentium cognoſcitur plenitudo, unde conſtat Eccleſiam colligendam. Et quia ſuperius dixerat: *Laudate qui timetis Dominum*: nunc ad quos timor pertinere poſſit, edicitur; ad Iſraelitas utique, ideſt, videntes Dominum: quia neſciunt timere Deum, qui hæretica pravitate cæcati ſunt, vel idolis ſcelerata mente deſerviunt.

℣. 27. *Quoniam non ſprevit, neque deſpexit precem pauperum*. Quod ſolent facere mundi iſtius honore gloriantes, ſpernere pauperes, deſpicere ſupplicantes, cauſamque de habitus qualitate metiri; ut ſi ſit veſtibus nitidus, verax putetur: ſi amictu ſordidus, mendaciſſimus habeatur. Sed apud Deum longe diverſum eſt, qui de veſte non judicat, qui opulentiam non honorat: ſed ille preces fidelium pauperum exaudit, & adjuvat. Egenus illi pretioſus eſt, qui tamen fuerit ſanctitate ditiſſimus.

Homines de veſtibus alios judicant, Deus vero minime.

Quis egenus pretioſus Deo.

℣. 28. *Neque avertit faciem ſuam a me: & cum clamarem ad eum exaudivit me*. Intelligamus hunc verſum, & Deo gratias, in quantum poſſumus, devota mente referamus. Nam cum diceret generaliter agendas eſſe gratias, quia pauperes Divinitas exaudire dignatur, ſe intulit Dominus Chriſtus dicendo: *Neque avertit faciem a me*. Sic ergo cauſam omnium ſuam fecit: ſic peccata mundi corporis ſui ſanctitate delevit; ut dum ad ſe infirmitatem humanam traxit, diabolus amitteret quod tenebat. Quid autem clamavit, quid ſe dicit auditum? Utique, ut mors noſtra ejus exitio finiretur: ut peccatum veteris hominis redimeretur pretio ſanctiſſimæ Paſſionis.

Chriſtus cauſam omnium ſuam fecit.

℣. 29. *Apud te laus mea in Eccleſia magna: vota mea Domino reddam coram timentibus eum*. *Apud te*, ſignificat de te. *In Eccleſia magna*, Catholica ſcilicet, quæ univerſo terrarum orbe diffuſa eſt. *Magna* enim & amplitudine recte dicitur, & honore. *Vota* vero mavult intelligi Sacramenta corporis & ſanguinis ſui, quæ illis præſentibus redduntur, qui ei ſancto timore ſubjecti ſunt. Denique vide quid ſequitur.

℣. 30. *Edent pauperes, & ſaturabuntur*. Hæc ſunt vota quæ ſuperius dixit. Et conſidera, quia *pauperes* tantum poſuit, qui mundi iſtius illecebras contemptu ditiſſimo reſpuerunt; non divites qui ſæculi hujus felicitate referti ſunt: ſed *pauperes*, ideſt, regnum Dei eſurientes. Ideo enim addidit: *Et ſaturabuntur*; *ſaturari* enim non poterant, niſi quos talis poſſidebat eſuries.

Qui pauperes ſaturandi ſunt.

℣. 31. *Et laudabunt Dominum qui requirunt eum: * vivit cor eorum in ſæculum ſæculi*. Permanſit in ſuperioribus dictis. Nam cum ſaturati pauperes fuerint, *laudabunt Dominum*. Pauperes Dominum laudant, divites ſemetipſos exaltant: iſti theſauraria terrena congerunt, illi cæleſti ubertate diteſcunt: facultas diſpar, ſed conſcientia longe diſſimilis: iſti denique locupletes ſunt de mundo, illi de Deo. O quam longe diſſimilia vota ſortiti ſunt! Pauperes poſſident, quod nunquam perdent: divites tenent, quod non ſolum mortui, ſed etiam vivi frequenter amittunt. Sequitur: *Vivit cor eorum in ſæculum ſæculi*. *Vivit cor*, ideſt, ſpes eorum immobilis vegetatur. Illud enim veraciter *vivere* dicimus, quod in Divinitatis gratia perſeverat.

*MSS. A. B. F. *vivent corda.*

Actiones pauperum & divitum conferuntur.

Quid veraciter vivere dicatur.

℣. 32. *Reminiſcentur, & convertentur ad Dominum univerſi fines terræ*. *Reminiſci* proprie illos dicimus, quos poſt oblivionis injuriam ad memoriæ conſtat rediiſſe medicinam. Sed hoc de Paganis quomodo poſſit intelligi, qui nulla Sacramenta fidei ante converſionem ſuam ullatenus ſuſceperunt? Sed & eos bene dicimus *reminiſci*: quia omnis homo Deum ſibi confitetur Auctorem. Sed quando Deus omnipotens eſſe fideliter agnoſcitur, recte ab eis dicitur reminiſci; ut ad illum veraciter redeant, quem prius perverſa voluntate neglexerant. Sequitur: *Convertentur ad Dominum univerſi fines terræ*. Prophetia eſt univerſalis Eccleſiæ, quam nunc conſtat toto orbe diffuſam.

℣. 33. *Et adorabunt in conſpectu ejus omnes patriæ Gentium*. Ne quis putaret dubium, quomodo eſſet ab univerſis Gentibus adorandus, interpoſuit, *in conſpectu ejus*, ubi nullus adorat, niſi qui de ſincera fide præſumpſerit. *Conſpectus* enim illius non eſt, niſi ſupra fideliſſimos & beatos. Dicendo: *Omnes patriæ Gentium*, nihil excepit, qui cuncta concluſit; ut per indigenas ſuos & ipſæ quoque *patriæ* credantur eſſe devotæ.

℣. 34. *Quoniam Domini eſt regnum: & ipſe dominabitur Gentium*. Intendamus quid iſte verſus præpoſteratus compellat intelligi: Deus *dominabitur Gentium*; *quoniam Domini eſt regnum*: quia non ſunt Gentium regna, ſed Domini, qui poteſtate ſua & mutat Reges & continet. Et neceſſe eſt ipſum debere ubique coli, quem rerum Dominum conſtat intelligi. De quo loco Pater Auguſtinus in libro ad Honoratum Preſbyterum more ſuo mirabiliter dixit: Ille irriſus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum acquirit, & tradet in fine Deo & Patri, non ut ipſe amittat; ſed quod in fide ſeminavit cum venit minor Patre, hoc perducat in ſpeciem in qua æqualis non receſſit a Patre. Probata eſt his dictis univerſalis Eccleſia. Deſinant homines Donatiſtarum vanitate confundi. Non poteſt prævalere plus fraus diabolica, quam religio Chriſtiana. Neceſſarium eſt enim invento loco hæreticorum confutare nequitias: quoniam dum illos, Domino præſtante, deſtruimus, Catholicæ fidei ſenſa firmamus.

Ep. 120. c. 27.

Caſſiodorius ubi datur occaſio, hæreticos confutat.

℣. 35. *Manducaverunt, & adoraverunt omnes divites terræ*. Quid eſt hoc quod ſuperius de corpore Domini pauperes dicit eſſe ſaturatos: hic autem *divites terræ* tantum *manducaſſe, & adoraſſe* confirmat? Scilicet, ut intelligas non humiles, ſed ſuperbos, qui non habent in manſuetudine

ſpem prædicationum , ſed in divitiis præſumptionem . Nam licet eadem prædicationum Sacramenta ſuſceperint : tamen par non eſt in utriſque devotio . Illi enim uſque ad ſaturitatem comedunt , ideſt , uſque ad perfectionem : iſti ſic manducant , ut non magnis deſideriis expleantur . Aliud eſt enim mediocriter aliquid velle percipere , & aliud toto mentis ardore perquirere ; & ideo hi non dicuntur pauperes Chriſti , ſed *divites terræ*.

℣. 36. *In conſpectu ejus procident univerſi qui deſcendunt in terram: & anima mea ipſi vivet.* Quia ſuperius dixerat , *divites terræ* eſſe tepidos Chriſtianos : nunc dicit qui ante Deum *procidant*, ideſt, cadant, qui in terrenas concupiſcentias carnis fragilitate deſcendunt , & hominibus apparere non poſſunt . Bene autem dictum eſt , *deſcendunt :* quia omne peccatum pars probatur inferior . Nam dum conventus Eccleſiæ omnes indiſcrete ſuſcipiat, ipſius conſpectui noti ſunt , qui ſe meritorum qualitate diſcernunt . *Animam* vero ſuam dicit Deo *vivere* : quoniam hunc mundum immaculata converſatione tranſivit.

℣. 37. *Et ſemen meum ſerviet illi : annuntiabitur Domino generatio ventura*. *Semen* opera dicit, quæ tempore Incarnationis ſuæ manifeſta fecit in terris; ut populos inſtrueret, ſecreta religionis aperiret , prædicatores Apoſtolos inſtitueret , qui religionem ſanctam ſincera fide prædicarent. *Annuntiabitur Domino* dicit, ab Angelis (ut quidam volunt) qui preces humanas ad Dominum referre memorantur . Scriptum eſt enim in libro Tobiæ : *Ego obtuli memoriam orationis veſtræ ante Dominum* . Sed figuraliter dicitur : *Annuntiabitur Domino* , ſcienti quippe , & omnia prævidenti ; ſcriptum eſt enim : *Novit enim Pater veſter* , ait Dominus , *quid vobis neceſſarium ſit , priuſquam petatis ab eo*. Annuntiant ergo Angeli Domino pro miniſterio, non pro inſtructione . *Generationem venturam* dicit , quæ ex aqua & Spiritu ſancto erat , Domino largiente, procreanda . Et ut oſtenderet eam juſtam , dicit *Domino* eſſe *venturam*; generatio enim malorum ſibi videtur venire , non Domino.

Angeli preces hominum ad Dominum deferunt.
Tob. 12. 12.
Matth. 6. 8.
Generatio ventura vocantur Chriſtiani.

℣. 38. *Annuntiabunt cæli juſtitiam ejus populo qui naſcetur, quem fecit Dominus*. Ideſt, Evangeliſtæ prædicabunt Filium Dei ; ipſe enim eſt juſtitia Patris . Illi ergo populo prædicanda eſt *juſtitia*, qui crediturus eſt Deo, qui peccatorum morte derelicta venit ad vitam , qui ſic beneficio Dei ex fide naſcitur , ut in æternum vivere mereatur . Quapropter nimis apte dictum eſt Chriſtianum populum Dominum feciſſe ; creavit enim , quando illum de ventre matris eduxit : ſed tunc eum a peccatis liberum fecit, quando Chriſtianum per aquam regenerationis inſtituit . Animo vero condendum eſt, quod iſte & alii pſalmi, qui de Paſſione Domini loquuntur, in ſpe Chriſtianorum maxime terminantur ; ut hac diſpoſitione mirabili cognoſcamus ſalutem credentibus tali myſterio contributam.

Concluſio Pſalmi.

Iſte Pſalmus eſt , quem nobis Paſchali munere ſolemniter decantat Eccleſia ; ut ſalutariter inſtruamur in humanis rebus etiam beatos temporaliter ex aliqua parte a Domino derelinqui , cum tamen eos ad bona æterna tuitionis ſuæ virtute perducat . Hunc feliciter flentes audimus , per quem ſic poſſumus refici , ſi defixo animo in eodem mereamur affligi . O dura corda Judæorum ! o inſenſatæ mentes nunquam omnino credentium ! Nonne hic ſolus pſalmus ad Paſſionem credendam ſufficere debuiſſet , quam ſic evidenter de ſe veritas ipſa prædicavit? Et ne aliqua cordibus duriſſimis excuſatio relinqueretur , ſequuntur inter alios de hac re pſalmi, evidenti & manifeſtiſſima prophetatione conſcripti , ideſt , trigeſimus quartus , quinquageſimus quartus , ſexageſimus octavus , & centeſimus octavus ; ut nulli eſſe deberet ambiguum , quod tantis præconibus cognoſcitur fuiſſe vulgatum . Continet autem præſentis pſalmi numerus & alia rerum Sacramenta cœleſtium . Nam cum Propheta Daniel tribus hebdomadibus orationem ſuam Domino jugiter immolaſſet ; ut quæ eſſent Iſraelitico populo futura cognoſceret , Angeli voce reſponſum eſt , ad primas preces ſe fuiſſe tranſmiſſum , ſed diabolica reluctatione tardatum ; viceſimo primo die ad eum potuiſſe deſcendere , ut votis ejus ſatisfacere potuiſſet . Quapropter & hic pſalmus non immerito tali calculo noſcitur collocatus : qui diaboli perverſitate deſtructa , medicinalis Paſſionis dona reſeravit ; cujus beneficio humanum genus ab æterna morte liberatum , ad perpetuæ ſalutis dona pervenit.

Numerus XXI. quot ſacramenta contineat.
Daniel. 10. 12.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum ſecundum.

Pſalmus David.

Apte prætermittitur, ubi novi nihil eſt quod requiratur . Hoc tantum commemorandum eſt , ut nomina tituli hujus ad ſpiritualem, ſicut præfati ſumus , intelligentiam perducere debeamus . Loquitur enim per totum pſalmum , primi hominis vetuſtate depoſita , regeneratus ex aqua & Spiritu ſancto fideliſſimus Chriſtianus ; gratias agens , quoniam de ariditate peccati ad loca paſcuæ , & ad aquam refectionis Domino largiente ſit perductus . Et notandum , quia ſicut antea Decalogum legis accepit : ita hic decem beneficiis ſe gaudet eſſe ditatum ; quod non ſingulis verſibus dicitur , ſed per commata ſuccincte narratur.

Diviſio Pſalmi.

Parvus quidem Pſalmus eſt , ſed multis noſcitur partibus contineri ; qui diviſionem in perſonis non habet , ſed in rebus . Ideoque nos non diviſiones , ut in aliis pſalmis , ſed certas numeri per ſingulas quaſque partes forſitan competenter affiximus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. Dominus *regit me, & nihil mihi deerit* . Vir ille ſanctiſſimus , qui per gratiam baptiſmatis innovatus , pauperem ſe Domini abjecta ſæculi pompa noſcebat , in conſcientiæ cubili lætus exultat , & a Domino ſe protegi jucunditate dulciſſima profitetur . Dicit enim *regi* ſe a Domino, ubi eſt defenſio fortis & magna ſecuritas , ubi nemo metuit inimicum , ubi jam nullus ſua imbecillitate turbatur . Addendo autem: *nihil mihi deerit;* divitias ſuas pauper ille noſcebat , cum ſibi a Domino ſubſtantiam ſpiritualem crederet nihilominus conferendam . Sed audiamus in ſubſequentibus ,

Regi a Domino, eſt defenſio fortis & magna ſecuritas.

quam

quam ſit dives iſta paupertas, quæ tantis bonis repletur, quanta continere Regum theſauraria non merentur. Quæ figura Græce dicitur Synathroiſmos, Latine Congregatio; quoties multa in unum colliguntur, & velut pondere facto audientium animis offeruntur. Hoc ſchema ſive in laudibus, ſive in vituperationibus, inter Oratores violentiſſimum haberi ſolet.

In loco paſcuæ ibi me collocavit. Primam partem munerum fidelis iſte, quem diximus, gratanter exponit, quod tamen ad univerſalem Chriſti Eccleſiam merito cognoſcimus pertinere. Aſſerit ſe ergo *in locis paſcuæ* conſtitutum, non unde caro corpuſque ſaginetur, ſed unde anima cœleſti pabulo refecta, ſpiritualis lætitiæ nitore pingueſcat. Illa enim Dei ſunt *paſcua*, quæ non ventris digeſtionibus dilabuntur, ubi iterum importuna non ſuccedit eſuries: ſed anima cum ſemel cœperit eſſe ſaturata, in idipſum cœleſti munere perſeverat. *Locus* autem iſte qui dicitur pabulorum, divina lectio eſt. Nam ſicut pecudum corporibus pinguedinem præſtat ager depaſtus: ita & ſermo divinus animam novit fideliter ſaginare meditatus. De his paſcuis ſaturatus eructuavit ille qui dixit Deo: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel & favum ori meo;* & his ſimilia.

Sermo divinus meditatus animam ſaginat.

Pſal. 118. 103.

℣. 2. *Super aquam refectionis educavit me.* Secundum munus ſuæ provectionis oſtendit, dona divina comparans amœnitatibus hujus ſæculi, quibus multum humana gaudere ſolet infirmitas. Sed conſideremus per iſtas comparationes, quid magis velit intelligi. *Aqua refectionis*, eſt baptiſmi lavacrum, quo anima ſterilis ariditate peccati ad bonos fructus inferendos divinis muneribus irrigatur. Et bene addidit: *Educavit*, ideſt, paulatim nutrivit, quaſi parvulos & renatos, ſicut Petrus Apoſtolus dicit: *Tanquam modo geniti infantes, rationabiles & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem.*

Aqua refectionis lavacrum baptiſmi.

1. Petri 2. 2.

Animam meam convertit. Ad gratiam tertiam venit, ubi *animam* ſuam divino beneficio aſſerit *eſſe converſam*. Sed *converſam* dicit, quia poſt baptiſmum de peccatrice facta eſt juſta, de fæculenta mundiſſima, de contracta ſine ruga; ſicut Apoſtolus dicit: *Ut exhiberet ſibi ipſe glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi.* Merito ergo *animam* ſuam gloriatur ad Chriſtum *eſſe converſam*, quæ dudum ſub diabolo probabatur eſſe captiva. Sed tunc eſt ſalubris iſta converſio, ſi non iterum incentivis vitiis in peccata relabamur. Verum iſtam converſionem vide quid ſequitur.

Epheſ. 5. 27.

℣. 3. *Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ propter nomen ſuum.* Quartum beneficium memorat, quod eſt ſollicitius indagandum. Nam cum *ſuper juſtitiæ ſemitas* ambulare ſuperbiæ ſit; cur ſanctus vir illuc ſe gaudet eſſe perductum, quod Dominicis regulis videbatur eſſe contrarium? Sed hic *ſuper*, taliter accipiendum eſt, quemadmodum ſi dicatur, poſitus eſt ſuper populum corrigendum, quos debeat *juſtitiæ ſemitas* edocere; ſicut & alius Propheta dicit: *Super excelſa ſtatuit me, ut vincam in claritate ipſius.* Quod autem ait: *Propter nomen ſuum*, famulus Chriſti gaudebat ſe ad illam ſcientiam perveniſſe, ut poſſet Domini juſſa vulgare. *Semita* enim *juſtitiæ*, ſunt duo præcepta ſalutaria, in quibus lex & prophetalis ſermo concluditur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum, ſicut teipſum.* Merito ergo *ſuper ſemitas juſtitiæ deductum* ſe eſſe gaudebat, qui animi contemplatione profecerat. Addidit, *Propter nomen ſuum;* ut nemo diceret meritis ſuis collatum, quod divina gratia probabat eſſe conceſſum.

Habac. 3. 19.

Semitæ juſtitiæ ſunt duo præcepta charitatis.

Deuter. 6. 5.

℣. 4. *Nam etſi ambulem in medio umbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es.* Quinta ſuccedit gratia, quam revera conſtat unicuique firmiſſimo Catholico contributam. Dicit enim, etſi inter hæreticos & ſchiſmaticos ambulem, qui recte *umbra mortis* eſſe dicuntur, quoniam exitii figuram portant, cum ad interna perducunt, *non timebo* eorum pravas ſuaſiones: quia tu præſentiæ tuæ tuitione me defendis; ſicut ſcriptum eſt in Propheta: *Non te deſeram, non te derelinquam.* In iſto quippe mundo Eccleſia inter iniquos ambulat, donec judicii dies bonorum malorumque ſequeſtrator advenerit; ſicut Propheta dicit: *Spiritus*, inquit, *vultus noſtri Chriſtus Dominus, ſub cujus velamento vivimus inter gentes.* Sive *umbra mortis*, abſolute diabolus eſt, qui obſcure nobis laqueos ponit, ut per nebulas ipſius decepti, in æternæ mortis præcipitia corruamus. Sed hæc non timentur a viro fideli; etſi in ipſorum medio, divina miſericordia fretus, ambulare præſumpſerit. Cur enim vir juſtus illos timeat, qui ſanctos timent, & invita illis voluntare deſerviunt?

Hæretici & ſchiſmatici umbræ mortis dicuntur.

Joſue 1. 5.

Thren. 4. 20.

Umbra mortis diabolus eſt.

℣. 5. *Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.* Jam ſexta largitate lætatur. *Virga* enim pertinet ad juſtitiam & fortitudinem Domini Salvatoris, ſicut in alio pſalmo dicit: *Virga æquitatis, virga regni tui.* *Baculus* ad adjutorium humanum reſpicit, quo & pes ipſe caute defigitur, & totum corpus niſu deſuper incumbentium ſuſtinetur. Hoc uſi ſunt Patriarchæ; dicit enim Jacob, *In baculo meo tranſivi Jordanem iſtum.* Item in Exodo ait dominus filiis Iſrael: *Renes veſtros accingetis, tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinantes.* Quod multis locis reperies in auctoritate divina. Iſtis ergo duabus rebus fidelis ſe aſſerit conſolatum: una eſt diſtrictio quæ conterit vitioſos: altera gubernatio, quæ ſuſtinet fideliſſimos Chriſtianos. Ipſa vero dum ponit numero plurali, *virgam & baculum* ſignificat quæ ſuperius dixit. Sed videamus quemadmodum utraque nos *conſolari* poterunt, cum res omnino diverſæ ſint. *Baculum* quippe non eſt dubium *conſolari*, qui ad opem ferendam humanæ imbecillitati ſemper aſſumitur. De *virga* quid dicemus, quæ percutit, affligit, & vitia noſtra judiciaria ſeveritate caſtigat? *Conſolatur* plane & ipſa fideles, quando eos ad viam Domini adhibita emendatione perducit. Nam recte *conſolari* dicimus omne quod adjuvat; etſi ad tempus nos pro ſua diſtrictione contriſtat. Unde dicit Apoſtolus ad Hebræos: *Quoniam omnis diſciplina ad præſens non gaudii videtur eſſe, ſed triſtitiæ: in poſterum autem multum fructum affert.*

Pſal. 44. 7.

Geneſ. 32. 10.

Exod. 12. 11.

Quemadmodum virga & baculus nos conſolentur.

Hebr. 12. 11.

℣. 6. *Paraſti in conſpectu meo menſam, adverſus eos, qui tribulant me.* Septimæ gratulationis numerus adhibetur, cum dicit: *Paraſti in conſpectu meo;* ideſt, prædeſtinaſti altare ſanctum, quod cuncta videt Eccleſia, quod circumdat populus Chriſtianus. *Menſa* enim a menſe dicta eſt: quia eodem die convivia ritu Gentium exercebantur. Eccleſiæ vero menſa eſt beata convivatio, epulatio felix, ſaturitas fidei, eſca cœleſtis. Verum iſtam *menſam* adverſus eos *paratam eſſe* manifeſtum eſt, qui in aliqua perverſitate demerſi, Eccleſiam Dei ſuo graviter errore contriſtant: de quibus Apoſtolus dicit: *Qui manducat indigne, judicium ſibi manducat & bibit, non*

Menſa unde dicta.

1. Cor. 11. 29.

diiudicans corpus Domini; datum ſcilicet ad remiſſionem peccatorum, & vitam perpetuam poſſidendam. Memento autem quod *menſa*, & in bono & in malo ponitur; ſicut dicit Apoſtolus; *Non poteſtis communicare menſæ Domini, & menſæ dæmoniorum.*

Menſa in bono & in malo ponitur. 1. Cor. 10. 21.

℣. 7. *Impinguaſti in oleo caput meum.* Octava ponitur munificentia. *Caput* fidelium Chriſtus eſt Dominus, qui recte dicitur *impinguatus in oleo*, quoniam nulla ſiccitate peccatoris exaruit. *Caput* ergo ſuum *in oleo* aſſerit *impinguatum*, videlicet unde cætera membra lætarentur. Sed quid eſt hoc, quod ſpecies ipſa benedictionis ſanctæ frequenter adhibetur, unxit Prophetas, conſecravit Reges? Non immerito, quoniam arbor ipſa pacis etiam præſtabat indicium, quod ejus ſpecialiter munus noſcitur eſſe divinum; liquor arboreus, pinguedo lætificans, magnarum gratia dignitatum, cujus folia in viriditatis ſuæ pulchritudine perſeverant. Hæc etiam Noe per columbam nuntiavit terris redditam ſoſpitatem; ut merito tantæ benedictionis capax eſſe videatur, quæ fructus ſui magno decore ſimul & utilitate perfruitur. De ipſo enim & alius pſalmus dicit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ conſortibus tuis.*

Quare unctio olei frequenter adhibita. *Geneſ. 8. 11.* *Pſal. 44. 8.*

Et poculum tuum inebrians, quam præclarum eſt. Nonum munus eſt ſanguinis Domini, quod ſic inebriat, ut mentem ſanet, a delictis prohibens, non ad peccata perducens. Hæc vinolentia ſobrios reddit, hæc plenitudo malis evacuat; & qui illo poculo non fuerit repletus, æterna redditur egeſtate jejunus. Invenitur etiam & in malo poſitum, ut Iſaias ait: *Et accepi de manu tua calicem ruinæ, poculum iræ & indignationis meæ.* Addidit: *Quam præclarum eſt;* utique cum talia conferat, ut ad cœlorum regna perducat. De quo poculo in Evangelio dicitur: *Qui biberit ex aqua, quam ego do, non ſitiet unquam: ſed fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.*

Quomodo ſanguis Domini inebriet. *Iſai. 51, 17.* *Joan. 4. 13. 14.*

℣. 8. *Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* Decima pars promiſſæ diviſionis impleta eſt, ubi ad cumulum ſe lætitiæ, deſiderii magnitudo ſatiavit. Nam cum *miſericordia* Domini ſemper præcedat: hic dicit, *ſubſequetur me*: ſubſequitur utique ad cuſtodiam, ſed præcedit ad gratiam conferendam. Nam ſi ſolum ſequeretur, nemo donata perciperet: ſi tantum præcederet, nullus poterat collata ſervare. Graviores ſunt enim inſidiæ, quas a tergo diabolus parat, & niſi Domini *miſericordia ſubſequatur*, facillime fragilitas humana decipitur. Tunc enim quando ſe aliquis vitium tranſiiſſe credit, incauta magis ignoratione decipitur. Unde nimis neceſſarium eſt, ut ſemper nos & gratia Domini præcedat, & miſericordia ſubſequatur.

Quomodo miſericordia Domini præcedit & ſubſequitur.

℣. 9. *Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.* Finis iſte pendet de ſuperioribus dictis. Ideo enim illa profeſſus eſt ſibi eſſe conceſſa, ut ad habitandum in domo ejus gloriæ perveniret. Ipſa eſt enim bonorum omnium completiva perfectio, ſicut in alio pſalmo dicit: *Beati qui habitant in domo tua: in ſæcula ſæculorum laudabunt te. Domus* quippe *Domini* futuram ſignificat Jeruſalem, quæ in longitudinem dierum ſine ambiguitate conſiſtit. Ipſa eſt enim beatitudo perpetua, & ſine fine lætitia. Memento autem quod in priore verſu pſalmi hujus, ideſt, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*, breviter dixit, quod in ſubſequentibus latius enumeravit; Quæ figura dicitur Epitrochaſmos, ideſt, dicti rotatio, cum ſuccincte ea quæ ſunt effuſius dicenda perſtringit. In hoc autem verſu finali, ideſt, *Ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum*, Epiphonema, ideſt, Acclamatio nobiliſſima nimis figura poſita eſt, quæ poſt narratas res breviter cum acclamatione prorumpit, poſt omnia deſinens in exaggeratiſſimam ſummitatem. Sic pſalmi iſtius principia, media, & finis, decora diverſorum ſchematum luce radiantur.

Pſal. 83. 5. *Quid ſit Epitrochaſmos.* *Quid ſit Epiphonema.*

Concluſio Pſalmi.

MEnte reponamus quid cœleſtis illa fiſtula decem virtutibus compacta cecinerit: quam dulces melos animæ ſalutari delectatione cantaverit; ut in hac feſtivitate myſterii, non voluptas aurium, ſed ſalubritas acquiſita cognoſcatur animarum. Numerus quoque pſalmi hujus ſignificat perfectionem ſapientiæ; ſiquidem viginti duo libros eſſe cognoſcimus veteris Teſtamenti ſecundum litteras Hebræorum, quas ad plenitudinem divinæ ſcientiæ comprehendendam conſtat humano generi contributas. Quapropter diverſis modis pſalmo iſti ſuperna noſcuntur convenire myſteria.

Numerus XXII. quid ſignificet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum tertium.

Pſalmus David prima ſabbati.

VElum præſentis tituli, juvante Domino, alacriter ſublevemus, ut nobis penetralia pſalmi clarius innoteſcant. *Prima ſabbati* ſignificat diem Dominicam, quæ prima eſt poſt ſabbatum; quo die Dominus reſurrexit a mortuis. Qui propter excellentiam tanti miraculi proprie Domini nuncupatur: ſive quia in eo mundum condidit. Eo ſiquidem die iſti ſæculo reſurgendo Dominus ſubveniſſe cognoſcitur, quando eum & feciſſe declaratur. Sed quia totus pſalmus poſt reſurrectionem canitur, ideo ei titulus iſte præmiſſus eſt, ut corda fidelium congruo moneret indicio.

Prima ſabbati ſignificat diem Dominicum.

Diviſio Pſalmi.

POſt reſurrectionem Domini Propheta lætior effectus, humanum genus alloquitur, quod varia ſuperſtitione laborabat. Prima parte deſiniens Domini univerſum orbem eſſe terrarum; ut ſicut ſe nullus ab ejus imperio probaret exceptum, ita nec a fide crederet alienum. Secundo loco determinans quibus virtutibus præditi ſint in ejus Eccleſia conſtituti. Tertio dementiſſimos ſuperſtitioſos alloquitur; ut vero Domino famulantes, a noxia ſibi perverſitate diſcedant.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DOmini eſt terra, & plenitudo ejus: orbis terrarum, & univerſi qui habitant in ea. Quamvis *terram* & in bono & in malo poni ſæpe noverimus: hic tamen Eccleſiam debemus advertere, quæ Domino ſpecialiter pura mente famulatur. Nam licet omnia ab ipſo ſint condita: tamen illud ipſius eſſe proprie dicimus, quod eum veneratur auctorem.

Et ideo Eccleſia non immerito fructifera bonorum *terra* ſuſcipitur: quia nutrit & continet populum Chriſti. Sequitur: *Et plenitudo ejus*, ideſt, multitudo ſancta, qua repletur Eccleſia. Sed ne *terram*, quam ſuperius dixit, anguſtam putares aliquam fortaſſe regionem: nunc dicit, *orbis terrarum*, hoc eſt, univerſalem Eccleſiam, quæ totius mundi ambitu continetur. Intende vero quod dicit: *Qui habitant in ea*; ideſt, non qui conveniunt & recedunt, ſed qui fixa mentis ſtabilitate perdurant. *Habitare* enim manere dicimus, quod errantium non eſt, quod mutabilitati non convenit. *[Quis vere Eccleſiam habitet.]* Sed ille ſolus Eccleſiam habitat, qui uſque ad obitum ſuum in fide rectiſſima perſeverat; ſicut & alius pſalmus dicit: *[Pſal. 22. 6.]* *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.*

℣. 2. *Ipſe ſuper maria fundavit eam: & ſuper flumina præparavit eam.* Quid eſt *ſuper maria fundare*: niſi ſupra vitiorum hujus ſæculi tremulos fluctus Eccleſiam firmiſſima credulitate ſolidare, ut anchora fidei fundata, procellas cujuslibet periculi non paveſcat? Unde & Apoſtolus dicit: *[Hebr. 6. 19.]* *Quam ſicut anchoram habemus animæ tutam atque fixam.* Simili modo: *Et ſuper flumina* dicit eſſe *præparatam*: quoniam ad voluntates turbulentas perſecutorum aptatam conſtat Eccleſiam; ut ei pravæ voluntates nocere non valeant, quamvis contra eam inſana mentium præcipitatione conſurgant.

℣. 3. *Quis aſcendet in montem Domini? aut quis ſtabit in loco ſancto ejus?* Poſtquam docuit breviter univerſa Domini eſſe, quæ condidit: nunc per interrogationem, ſecundam ingreditur partem, reſpondens quales eſſe debeant, qui ſe ipſius deſiderant nuncupare. Quæ figura dicitur Exetaſmos, ideſt, Exquiſitio: *[Quid ſit Exetaſmos.]* cum res complures diviſas cum interrogatione exquirentes, ſingulis quæ conveniunt, applicamus. Præmittit ergo interrogationes, ut apta reſponſio ſubſequatur. *Quis aſcendet?* Quia dicturus erat *montem*, ideſt, juſtitiam cæteraſque virtutes, ad quas magno niſu tendimus, quoniam peccatis obviantibus impedimur. Sed poſtquam dixit: *Quis aſcendet*: nunc dicit: *Stabit*: quia multo utilius eſt *in ſancto loco ſtare*, quam ad ejus faſtigium pervenire.

℣. 4. *Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam ſuam.* Iſta eſt expectata reſponſio: *Innocens manibus & mundo corde*; ideſt, cujus operatio neminem lædit, ſed quantum poteſt adjuvare contendit. Et ne putares poſſe ſufficere, *Innocens manibus*, addidit, *& mundo corde*: quia frequenter diſponimus lædere, ſed juvamus nolentes; & iterum bona volumus, ſed ab eorum operatione ceſſamus. Ideoque non dicit, illuc aſcendere, niſi in quo utraque potuerint inveniri. *[Quis in vano animam ſuam accipiat, & qui vero non.]* *In vano* vero *accipit animam ſuam*, qui putat deſideranda, quæ ſunt vel tranſitoria vel caduca. Ille autem *in vano* non *accepit*, qui ſe novit ad Divinitatis intelligentiam fuiſſe procreatum, ad legem Domini cuſtodiendam, ad cogitationes vitæ æternæ, & quicquid poteſt ſupernam gratiam promereri.

℣. 5. *Nec juravit in dolo proximo ſuo.* Dicendo, *in dolo*, videtur Sacramenta permiſiſſe ſimplicia; ſcriptum eſt enim: *[Pſal. 109. 4.]* *Juravit Dominus & non pœnitebit eum*: legimus etiam Patriarchas juraſſe ſanctiſſimos. *[Matth. 5. 34.]* Et quare dicit in Evangelio: *Non jurabis neque per cœlum, neque per terram* &c. *[Veraciter jurare in veteri Teſtamento prohibitum non eſt.]* Veraciter *jurare* in veteri Teſtamento prohibitum quidem non eſt: ſed quia humano generi

de infirmitate mentis frequenter naſcitur cauſa perjurii, in novo Teſtamento utilius dicit eſſe omnimodis non jurandum, ſicut & alia ſimilia, *[In novo vix permiſſum.]* quæ non contraria, ſed cognoſcimus cautiora. In Evangelio quippe ipſe Dominus ait: *[Ibidem 38. 39.]* *Dictum eſt antiquis, oculum pro oculo: ego autem dico vobis, non reſiſtere malo.* Per *dolum* itaque *jurat* quiſquis aliter facturus eſt quam promittit: *[Quis per dolum jurat.]* credens perjurium non eſſe, decepiſſe nequiter credentis errorem.

℣. 6. *Hic accipiet benedictionem a Domino, & miſericordiam a Deo ſalutari ſuo.* Præmiſit pias obſervationes: nune dicit & præmia. *Accipiet benedictionem*, non a quolibet alio, ſed ab ipſo Domino. Ipſe benedicit, qui judicaturus eſt, ipſe abſolvit, qui incommutabiliter damnare potuiſſet. Meritum ergo beneficii per magnitudinem voluit concedentis agnoſci. Quod argumentum inter Oratores dicitur a perſona. Sequitur: *Miſericordiam*; ut illa *benedictio* non per merita, ſed per indulgentiam Domini veniſſe videatur. Nullus quippe hominum eſt, qui ſibi miſereri non egeat. Donantur delicta, ut veniat corona; ſicut dari non poteſt libertas, niſi prius ſervitus fuerit abſoluta. *Salutaris* ergo noſter eſt Dominus Chriſtus, a quo & beatitudo tribuitur, & peccata laxantur. Nee moveat quod prius dixit: *Hic accipiet benedictionem a Domino*; & poſtea ſubjunxit: *Et miſericordiam a Deo ſalutari ſuo*: dum in ordine rerum primo parcat peccatis noſtris, & poſtea *benedictionis* ipſius munera ſubſequantur. Hoc enim frequenter invenis eſſe variatum, ut primo *miſericordia* ponatur; ut eſt illud. *[Pſal. 66. 2.]* *Deus miſereatur nobis, & benedicat nos*; iterumque convertit: *Illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur nobis.* Quæ figura dicitur Anaſtrophe, ideſt, Perverſio, quando promimus ordine converſo ſententiam. *[Quid ſit Anaſtrophe.]*

℣. 7. *Hæc eſt generatio quærentium Dominum, requirentium faciem Dei Jacob.* Quia ſingulariter ſuperius dixerat: *Quis aſcendet in montem Domini?* Ne putares hoc ad Chriſtum Dominum ſolummodo eſſe referendum: nunc & generationi Chriſtianæ hoc cognoſcitur applicare. Nam cum dicit: *Hæc eſt*, ſignificat, talis eſt illa *generatio*, quæ Dominum requirit, ideſt, quæ ſacri baptiſmatis fonte renaſcitur, & fidem ſuam pia operatione commendat. Sequitur: *Requirentium faciem Dei Jacob.* Quid eſt hoc, quod & ipſum verbum repetit, & aliud ſubjunxit in fine? Prius dixerat generaliter *quærentium Dominum*, qui ſe non ambiunt præponi: ſed ſuo ordine, ſuoque fine contenti ſunt, ut vel minimam partem in Chriſti regno mereantur accipere. Sed quia ſunt & alii nimio fidei calore ferventes, qui operum bonitate nonnullis præponi ſe volunt: addidit; *Dei Jacob*; ut hoc in illis faciat, quod in *Jacob* feciſſe declaratur; qui poſterius natus, primatum fratris ſenioris accepit.

℣. 8. *Tollite portas principes veſtras.* Venit ad tertiam partem: ubi Propheta Chriſtiana religione declarata, cum magna exultatione imperat diverſis errantibus, quatenus prioribus clauſtris congrua fide patefactis, ipſum Regem Dominum in ſuis pectoribus admittere mereantur. Auferre enim *[Portæ mortis a diabolo poſitæ. Portæ unde dictæ.]* præcipit *portas* mortis, quæ a principe diabolo poſitæ comprobantur. Quæ ideo *portæ* ſunt appellatæ: quia per ipſas tranſeunt homines ſua facta portantes, & res victuales ſtudioſiſſime deferentes.

Et elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Contra portas mortis, decenter *por-*

tæ æternales ſunt poſitæ, ut iſtas caducas oſtenderet, illas ſine fine manſuras. Nam quod Adam diabolo faciente, legem transgrediendo perdidit, Dominus Chriſtus legem complendo reparavit. *Elevatæ ſunt* enim *portæ æternales*, ideſt, baptiſmatis gratia, chriſmatis honor, prædicationis ſalus, cæteraque quæ Chriſto Domino veniente conceſſa ſunt. Merito autem appellatæ ſunt *portæ æternales*, per quas *Rex gloriæ* dignatus eſt *introire*.

Sacramenta portæ æternales vocantur.

℣. 9. *Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus fortis & potens: Dominus potens in prælio.* Interrogat Propheta ad convincendam perfidiam Judæorum: *Quis eſt iſte Rex gloriæ?* Reſpondetur per tertiam ſpeciem definitionis, quæ Græce dicitur ποιότης, Latine Qualitativa: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Quod ſi diſcutias, ſoli Chriſto probabitur convenire. Glorioſi enim poſſunt & terrarum principes dici: *Rex gloriæ* nemo poteſt, niſi ſolus Altiſſimus inveniri. Huic igitur interrogationi, ſicut jam dictum eſt, ſubjuncta reſponſio eſt: ubi bene ſingulis verbis arguitur Judaici populi nefanda præſumptio. *Fortis* enim contra illud dicitur: quia eum cum gladiis & fuſtibus tenendum eſſe putaverunt. *Potens*, quem illi quaſi impotentem Pontio Pilato tradiderunt. Additum eſt quoque, *potens in prælio*: ne illi in concertatione ſua aliquid prævaluiſſe crederentur. Denique cum ad eum tenendum veniſſent, audierunt: *Ego ſum*; & omnes, teſte Joanne Evangeliſta, retrorſum protinus corruerunt. Sic Dominus Salvator per virtutes ſuas nobis evidenter edictus eſt, ac ſi proprio vocabulo panderetur.

ποιότης eſt 3. ſpecies definitionis.

Joan. 18. 6.

℣. 10. *Tollite portas principes veſtras, & elevamini portæ æternales: & introibit Rex gloriæ.* ℣. 11. *Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ.* Hic etiam ſchema pulcherrimum factum eſt, quod apud Græcos dicitur Anadiploſis, apud Latinos Congeminatio dictionis, quæ fit aut in verſu, aut in repetitione verborum. Et quoniam eadem revoluta ſunt, expoſitio ſuperior & hic abunde ſufficiat. Nam ut Judæos confunderet, magnificentiam Domini ſuperius ſingillatim, ut competebat, expoſuit: nunc autem breviter culmen totius laudis & veritatis adjecit; jam non ſolum fortem, non potentem, non in prælio magnum, ſed *Dominum* ipſarum dicit eſſe *virtutum*. *Rex* autem eſt *gloriæ*, qui facit ſe glorificantes utique glorioſos, ſicut per Dominum dicitur: *Glorificantes me ego glorificabo.* Qui unicuique poteſtatem, virtutem, cæteraque dona tribuit, ut vult. *Gloria* enim dicitur celebre præconium, & frequentata laudatio. Sunt quidem, donante Domino, & Angeli glorioſi, Poteſtates, Throni, Dominationes, & aliæ potentiſſimæ creaturæ: ſed nullus eſt *Rex gloriæ*, niſi qui ipſas condidit, & continet ſummitates. Stupenda laus, miranda concluſio! Nec potuit ab alio quicquam dignum dici, niſi ab ipſo, qui ſolus ſuam prævalet enarrare potentiam. Cognoſcite magiſtri ſæcularium litterarum hinc ſchemata, hinc diverſi generis argumenta, hinc definitiones, hinc diſciplinarum omnium profluxiſſe doctrinas, quando in his litteris poſita cognoſcitis, quæ ante ſcholas veſtras longe prius dicta fuiſſe ſentitis.

Quid ſit Anadiploſis.

Quare Chriſtus Rex gloriæ dicatur.

1. Reg. 2. 30.

Quid ſit gloria.

Ex ſcripturis SS. doctrinæ ſæculares profluxerunt.

Concluſio Pſalmi.

Totus hic pſalmus ad moralem pertinet diſciplinam; commonet enim, ut ſuperſtitionibus derelictis, vero & pio Domino fideliter ſerviatur. Quid enim juſtius, quam eum deſerere, qui nos in Adam fecit eſſe mortales? Quid beatius, quam illum ſequi, qui humanum genus inflictam mortem fecit evadere? Sed præſta Domine, ut qui portas miſericordiæ tuæ lavacro ſanctæ regenerationis intravimus, nullis inde peccatis impellentibus exeamus. Numerus autem hujus pſalmi ad viginti tres litteras Latinorum fortaſſe pertineat, quæ eloquentiæ propriæ dicta concludunt. Ut apud Hebræos viginti duæ, apud Latinos, unde nunc ſermo eſt, viginti tres, apud Græcos viginti quatuor habeantur: tamen in unaquaque lingua comprehendenda competens adhibetur quantitas litterarum; ſic & in iſto pſalmi calculo redolet beata perfectio.

Numerus XXIII. ad quid ſpectet.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum quartum.

In finem pſalmus David.

Quoniam tituli verba jam nota ſunt, & pſalmus iſte Hebræorum primus alphabeto deſcriptus eſt, de ejus magis virtute dicendum eſt. Per totum igitur librum, duo iſtorum genera ſunt pſalmorum: unum quod integrum alphabetum continere monſtratur, ut eſt centeſimus decimus, centeſimus undecimus, & centeſimus decimus octavus, qui juſtos, ut puto, indicant laudes Domini, ipſo largiente, perfecta meritorum devotione cantare; ut fuit Nathanael, de quo Dominus dicit in Evangelio: *Ecce vere Iſraelita in quo dolus non eſt*; & Jeremias Propheta, de quo idem Dominus ait: *De ventre matris tuæ vocavi te*, & *in vulva ſanctificavi te*. Job quoque ſimiliter Domini voce laudatus eſt, ait enim: *Numquid conſideraſti ſervum meum Job, quod non ſit ei ſimilis in terra, vir juſtus & ſimplex & rectus, timens Deum, ac recedens a malo?* Et cæteri qui tantum ipſi ſoli Deo ſunt noti. Sed cum ad eos perventum fuerit, evidentius explanabitur. Aliud genus eſt, quod ſubſtractis quibuſdam litteris, oſtendit tales in Eccleſia pſallere, quibus non adeo omnium bonorum operum arridet integritas, ut eſt præſens pſalmus, trigeſimus tertius, trigeſimus ſextus, & centeſimus quadrageſimus quartus: de quibus ſuo loco latius diſtinctiuſque dicetur. Nunc autem noverimus hunc, ſextam & decimam nonam litteras non habere; reliquas vero in textu pſalterii minio pingendas eſſe judicavi; ne qua legentibus confuſa naſceretur obſcuritas. Hæ autem Alphabeti litteræ, quæ verba ſignificent, Hieronymi Patris breviter labore collectæ ſunt; quod tamen ſcripturis divinis non cognoſcitur inſuetum. Nam & Jeremias captivitatem Jeruſalem quadruplici Alphabeti lamentatione deflevit: docens litterarum Sacramenta, etiam rerum nobis cœleſtium indicare myſteria.

Duo ſunt genera pſalmorum alphabetum continentium.

Joan. 1. 47.

Jerem. 1. 5.

Job. 2. 3.

Proœm. in lament. Jerem.

Jeremias captivitatem Jeruſalem quadruplici alphabeto deflevit.

Diviſio pſalmi.

Toto pſalmo per figuram Ethopœian, mirabili ſupplicatione deprecatur Eccleſia: ne ante conſpectum Domini contemptibilis appareat inimicis. Primo membro depoſcit, ut inſtituta Domini viaſque cognoſcat. Quæ ſectio continet ſupra memorati Alphabeti litteras quinque. Secundo membro beneficia ejus poſtulat, quæ ſanctis Patribus a ſæculo condona-

vit; hoc etiam continet ſequentes litteras ſex. Tertio loco dicit cuſtodientes præcepta Domini æterna præmia promereri; proteſtans ſe in eadem voluntate jugiter permanere; ubi reliquas habet litteras novem. Sic totus pſalmus memoratarum litterarum conſcriptione depictus eſt.

Expoſitio Pſalmi.

ALEPH. ℣. 1. AD *te Domine levavi animam meam: Deus meus in te confido, non erubeſcam: neque irrideant me inimici mei.* Levare dicimus, ſurſum erigere. Ergo de terrena converſatione, vitiiſque carnalibus ad Deum dicit Eccleſiam *levaſſe animam* ſuam, ad contemplationem ſcilicet cœleſtium rerum, qua ſemper Dominum pius animus intuetur: quia facile humana deſpicit, qui divina conſpexerit. *Erubeſcere* eſt autem repentina animi perturbatione confundi, ſubitoque aliud reſpicere, quam credebatur evenire. Petit ergo ne minor efficiatur in conſpectu ejus, quæ de ipſius pietate confiſa eſt. *Irrident* vero *inimici*, quando juſtorum confidentiam non vident eſſe completam, & ſi aliter cedat, quam ſecuturum eſſe prædicebant. Sperat ergo mater Eccleſia, ut promiſſa ſua præſtet Dominus; quatenus adverſarii, unde eam *irridere* poſſint, non habeant. Ridere enim plerumque benigni: *irridere* autem ſemper adverſi eſt.

Facile humana deſpicit, qui divina conſpexerit.

Quid ſit erubeſcere.

BETH. ℣. 2. *Etenim univerſi, qui ſuſtinent te, non confundentur: confundantur iniqui facientes vana.* Expectare eſt ſub malorum patientia Deum viriliter *ſuſtinere*; ut ille veniens in judicio ſuo reddat, quod devoti animus expetebat. Sic & alius pſalmus dicit: *Expecta Dominum viriliter age, & confortetur cor tuum & ſuſtine Dominum.* Et reſpice, quia per figuram Anadiploſin, quæ Latine dicitur Congeminatio dictionis, ſermonem geminat ad decorem. In ſuperiore quidem pſalmo in verſibus facta eſt: hic autem in ſolis verbis eſt poſita. Addidit, *confundantur*: ipſum verbum, quod pro fidelibus in fine poſitum eſt, in parte iniquorum fecit initium: ſed illic optatur ne veniat; hic petitur ut emergat. *Facientes vana*, ideſt, quæ a Domino probantur aliena. *Vanum* enim dicimus, infructuoſum atque vacuum.

Quid ſit expectare Dominum.

Pſal. 26. 14.

Quid ſit Anadiploſis.

GIMEL. ℣. 3. *Vias tuas Domine notas fac mihi: & ſemitas tuas edoce me.* Inter *vias* & *ſemitas* non parva diſtantia eſt. *Vias* enim dicimus, quas commeantium generaliter licentia pervagatur, quæ dictæ ſunt a vehendo. *Semitæ* vero ſunt; quæ anguſto calle diriguntur, nec vulgo notæ ſunt, ſed occultis itineribus ambulantur. Dicta eſt enim *ſemita*, quaſi ſemivia. Quapropter *vias* dicamus ad vitæ ordinem pertinere, in quo ambulat & doctorum converſatio, & ſimplicium multitudo. *Semitas* autem legis intelligentiam debemus accipere, quæ & paucis notæ, & difficultate ſui probantur anguſtæ. Sequitur enim, *edoce me*; qui ſermo non ad callem, ſed ad legem magis noſcitur pertinere.

Via & ſemita multum differunt, & unde dicta.

Quid per vias & ſemitas intelligatur.

DALETH. ℣. 4. *Dirige me in veritate tua & doce me: quia tu es Deus ſalutaris meus, & te ſuſtinui tota die.* Singulis ſermonibus ſuperiores ſenſus hic verſus amplectitur. *Dirige me*, ad vitam pertinet, *doce* ad ſcientiam. Sequitur: *Quia tu es Deus ſalutaris meus, & te ſuſtinui tota die*; perfecte breviterque nos imbuit. Duæ ſiquidem res ſunt, quæ bonos efficiunt Chriſtianos: prima ut Deum nobis *ſalutarem* credamus: ſecunda, ut ſub totius vitæ patientia retributionem ipſius expectare debeamus. *Tota die*: ac ſi diceret, omni die, ſcilicet non interpolato tempore, ſed continua vitæ ſignificatione prolatum eſt.

Duæ res bonos efficiunt Chriſtianos.

HE. ℣. 5. *Reminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum tuarum, quæ a ſæculo ſunt.* Venit ad ſecundum membrum, piiſſima humilitate ſua petens, quatenus ſecundum conſuetudinem ejus, miſericordiam Domini conſequatur. Humano uſu illi dicitur *reminiſcere*, qui nunquam poteſt aliquid obliviſci. Nam qui ſibi deſiderat ſubveniri, largitorem beneficii putat oblitum, quando aliqua fuerit dilatione tardatus. Subjunxit: *Et miſericordiarum tuarum quæ a ſæculo ſunt.* In his verbis præclara nimis & regularis nobis relucere videtur ſententia: quia nullus ſuis meritis ad ejus gratiam venit. Dicendo enim *miſericordiæ tuæ quæ a ſæculo ſunt.* Semper Dominum miſericordiarum approbat largitorem, qui non ante hominum merita ſuſcipit, ſed prius ſua dona concedit. Omnes quidem hæreſes deteſtabili cogitatione repertæ ſunt: Pelagianum vero malum quam ſit pernicioſum, hinc datur intelligi, quod tanta cognoſcitur aſſiduitate redargui. *A ſæculo*, dicit; cum cœperit eſſe ſæculum, quando adminiſtrari cœptus eſt mundus. *Sæculum* eſt enim mundi ordo decurrens, qui ad futura tendens, præterita deſerit. Hæc aliqui in hebdomadis ſimilitudinem, ſeptenis annis determinanda eſſe putaverunt. Alii enim *ſæcula* dicta eſſe voluerunt, quod in ſe jugiter revolvant tempora. Et ne diſtinctiones verborum prætermittere videamur; *miſerationes* attinent ad operationes pias: *miſericordiæ* vero pertinent ad clementem naturam. Unde rogat, ut utrarumque rerum ſuarum memor ſit Dominus.

Nullus ſuis meritis ad gratiam Domini venit.

Pelagiana hæreſis quam pernicioſa.

Quid ſit ſæculum.

ZAIN. ℣. 6. *Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris: ſecundum magnam miſericordiam tuam memor eſto mei Deus.* *Delictum* quidam volunt levius eſſe quam peccatum, dictumque ab eo, quod viam linquat æquitatis, non tamen in ſumma criminum pravitate verſetur. *Delictum* eſt enim avidius cibum ſumere, cachinno incompetenter reſolvi, otioſis verbis operam dare, & cætera hujuſcemodi, quæ graviſſima non videntur eſſe peccata, ſed tamen conſtant eſſe prohibita. *Juventutem* vero non tantum floridam ætatem poſuit, ſed præcipitationis audaciam, quæ in illa ætate facillima eſt: dum calor animi modeſtiam converſationis excedit. Nam multi juvenes morum gravitate maturi ſunt: econtra quidam ſenes levitatis crimine maculantur. *Ignorantiæ* autem dixit: quia multa facimus, quæ mala eſſe neſcimus: damus plerumque ignari conſilium, quod lædat alterum: damus velut pro remedio ægroto cibos, qui vehementer affligant. Ipſam quoque legem frequenter offendimus ignorantes, quam non licet ignorari, dum eam voluerit Divinitas a generalitate cognoſci, ſemperque retineri. Alii autem dicunt *delicta ignorantiæ* etiam ad parvulos pertinere, qui licet invalido ſenſu ſopiti ſint: tamen originali peccato probantur obnoxii. Petit ergo ut *delicta juventutis, & ignorantiæ* ad vindictam reſervare non velit: ſed tanquam excidant illi, ita ad judicium non patiatur adduci. Ideoque precatur Eccleſia, *ne delicta meminerit*, ſed potius *memor ſit ejus ſecundum magnam miſericordiam ſuam.*

Delictum levius eſt quam peccatum.

Juventus quid ſignificet.

Multa mala ignorantes facimus.

Delicta ignorantiæ peccatum originale dicitur.

Propter bonitatem tuam Domine. Dicendo: *Propter bonitatem tuam Domine*, fecit intelligi non

propter meritum meum. Unde nulli fas eſt aliquando præſumere, niſi quem graviter contingit errare. Quæ figura dicitur Emphaſis, ideſt, Exaggeratio: ſed hic illa ejus ſpecies eſt, quæ ſignificat id quod non dicit. Merito ergo illius *bonitas* veraciter prædicatur, de quo ſcriptum eſt, *Nemo bonus niſi ſolus Deus*.

Quæ ſit Emphaſis.

Luc. 18. 19.

HETH.

℣. 7. *Dulcis & rectus Dominus: propter hoc legem ſtatuet delinquentibus in via*. *Dulcis eſt Dominus*: quia dum cunctos beneficiis præveniat, converſionem tamen delinquentis expectat. *Pluit* enim *ſuper juſtos & injuſtos*: vitam tribuens his, qui merebantur extingui. Merito ergo *dulcis* dicitur, a quo ſuavia dona præſtantur; ſicut & alius pſalmus dicit: *Guſtate & videte: quoniam ſuavis eſt Dominus*. *Dulcis* enim dictus eſt, ad ſimilitudinem dulcium eſcarum, quibus maxime delectatur humanitas. *Rectus* eſt, quando poſt frequentes increpationes, & longiſſimas expectationes obſiſtit malis, humiliat ſuperbos & impios; ut tandem aliquando ſapiant, & ſe erraſſe pœniteant. Quod autem *legem ſtatuit*, utique dulcedinis & rectitudinis fuit: quando noluit errare, quos maluit legis promulgatione corrigere. Sed ne quis hanc diſtrictionem crederet ex aſperitate veniſſe, conſilium latæ legis exponit, ideſt, bonitatis & dulcedinis. *In via*, ideſt, in præſenti vita, ubi lex ponitur, in qua recte vivere commonemur.

Matth. 5. 45.

Pſal. 33. 9.

Quare Dominus legem ſtatuerit.

THETH.

℣. 8. *Diriget mites in judicio: docebit manſuetos vias ſuas*, Ideſt, animo placidos, ad promiſſam facit beatitudinem pervenire. *Directus* quippe dicitur, qui de curvo rectus efficitur. Dicendo autem *mites*, excludit ſuperbos & elatos; ſicut in Evangelio dicit. *Beati mites, quia ipſi poſſidebunt terram*. *Manſuetos* utique, non ſuperbos, qui contra jugum lene, & onus leve noxia ſibi libertate recalcitrant: ſed illos *docebit* qui ſine murmuratione faciunt, quæ juſſa cognoſcunt. Inter *manſuetos* enim & *mites* hæc videtur eſſe diſtantia. *Mites* ſunt, qui nulla furoris accenſione turbantur, ſed in lenitate animi jugiter perſeverant: *Manſueti* autem dicuntur, quaſi manu conſueti, hoc eſt tolerantes injurias, non reddentes malum pro malo. *Vias ſuas* dixit: ſed quæ ſint *viæ* Domini ſubſequenter exponit.

Matth. 5. 4.

Quæ ſit differentia inter mites & manſuetos.

JOD.

℣. 9. *Univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas, requirentibus teſtamentum ejus, & teſtimonia ejus*. Dum ſint incomprehenſibiles *viæ Domini*, aptiſſime eas ſub brevitate colligit. Quis enim opera ejus enarrare ſufficeret, quanta potentia cœleſtia, terrenaque moderetur? Sed cum illæ non potuiſſent enumerari, ſufficienter comprehenſum eſt, *Univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas*. *Miſericordia*, quia prævenit cuncta bonitate: *Veritas*, quia omnia ſub integritate dijudicat. Sed ne hoc putares communiter conferendum, ſequitur, quibus poſſint talia convenire; ſcilicet *Requirentibus teſtamentum ejus, & teſtimonia ejus*. Quando ſingulari numero dicitur *Teſtamentum*, aut vetus ſignificatur, aut novum. Hic ergo *Teſtamentum* debemus accipere novum: *Teſtimonia* vero præcedentium dicta Prophetarum; teſtes enim fuerunt ſacrarum promiſſionum, quas Dominus adventus ſui manifeſtatione complevit.

Incomprehenſibiles ſunt viæ Domini.

Quid per teſtamentum Domini intelligi ur. Quid per teſtimonia.

CAPH.

℣. 10. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: copioſum eſt enim*. Hoc bene ad perſonam refertur Eccleſiæ, cujus congregationem ex diverſis peccatoribus conſtat eveniſſe. *Propter nomen tuum Domine*: quia Jeſus dicendus erat, quod lingua noſtra Salvator interpretatur. Nomen ſiquidem ipſum ſalutis intelligitur eſſe profeſſio. Sequitur, *Copioſum eſt enim*, ideſt, cui non poſſis parcere propter ſe, ſed propter tui nominis ſanctitatem. Sed dum *copioſum* dicitur peccatum, abundantiſſimum eſſe monſtratur: quoniam curſu temporis ſemper augetur; & niſi fuerit divina miſeratione ſubventum, quantum vita protenditur, tantum humana fragilitate peccatur. Et memoria reconde, quod Eccleſia dicit pro parte membrorum, copioſa ſua eſſe peccata; ut qui ſe prædicant eſſe mundos, ſicut Cathariſtæ, intelligant ſe portionem cum ſancta Eccleſia non habere.

Nomen Jeſu ſalutis eſt profeſſio.

Quare copioſum dicitur peccatum.

Error Cathariſtarum.

LAMED.

℣. 11. *Quis eſt homo qui timeat Dominum? legem ſtatuit ei in via, quam elegit*. Venit ad tertium membrum, ubi ſpecialiter demonſtratur, qui ſit *qui timeat Dominum*, aut quali munere gratuletur. Sed more ſuo interrogationem præmittit, reſponſura quæ competunt: *Legem ſtatuit ei*. Iſte eſt quem volebat exprimere. Dicit hominem accepiſſe legem, cui ideo voluit metum adjicere, ne poſſet ſub ignorantiæ ſecuritate peccare. *In via quam elegit*, ideſt, in ſanctitate propoſiti.

MEM.

℣. 12. *Anima ejus in bonis demorabitur: & ſemen ejus hereditate poſſidebit terram*. Quia juſtis hominibus exutis corpore, non ſtatim perfecta beatitudo datur, quæ ſanctis in reſurrectione promittitur: *animam* tamen ejus dicit *in bonis* poſſe *remorari*: quoniam & ſi adhuc præmia illa ſuſpenſa ſunt, *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit*: modo tamen futuri præmii certiſſima ſpei delectatione paſcuntur. Sequitur: *Et ſemen ejus hereditate poſſidebit terram*. Iſtud jam futurum præmium abſolute ſignificat: quando *ſemen ejus*, ideſt, opera bona in æterna ſecuritate recipientur, & poſſeſſio ejus nulla ulterius expulſione turbabitur. Qui enim aliquid ex hereditate tenet, firmiſſima poſſeſſione gloriatur.

An ſancti ante generalem reſurrectionem plane beati.

1. Cor. 2. 9.

Semen opera bona ſignificat.

NUN.

℣. 13. *Firmamentum eſt Dominus timentibus eum: & teſtamentum ipſius ut manifeſtetur illis*. In hoc verſiculo diligenter credentium animos, menteſque roboravit. Primo quia humana conſuetudo mutabilis eſt, *firmamentum* ejus *Dominum* dicit futurum; ut de ſe dubitare non debeat, cum tali promiſſione ſolidatur. Sed vide quod dicit *timentibus eum*. Iſta enim ſuperbis & audacibus non promittit. Et intuere quam vim habeant verba diſpoſita. Humanus timor diffidentiam tribuit: divinus autem ſpei firmamenta concedit. Secundum iſtud eſt amplectendum, nimiſque neceſſarium; ut lex ejus ipſius nobis munere declaretur, ſine quo nec intelligere quicquam boni poſſumus, nec perficere laudanda prævalemus.

Humanus timor diffidentiam, divinus ſpem tribuit.

SAMECH.

℣. 14. *Oculi mei ſemper ad Dominum: quoniam ipſe evellet de laqueo pedes meos*. Poſt anteſata præmia beatorum, nunc contemplationem ſuam fuiſſe dicit ſemper ad Dominum. Pulcherrime autem cognoſcitur hæc facta diverſitas. Solet enim qui ante pedes ſuos non intuetur, in laqueos irruere, aut in fovearum hiatus incidere. Hoc autem mirabiliter & veraciter dictum eſt: quia ſi caute ambulemus, pedeſque noſtros dirigamus, ſi ad Dominum jugiter oculos elevemus: quoniam ille reſpectus ab omni nos offenſione reddit alienos.

AIN.

℣. 15. *Reſpice in me, & miſerere mei: quoniam unicus & pauper ſum ego*. Egregia ſibi comparatione reſpondet: quia ſuperius dixit: *Oculi mei ſemper ad Dominum*: nunc dicit *Reſpice in me*, que-

madmodum ego in te, *& miſerere mei*. Nam qui ad illum ſemper reſpicit, exigit ut eum miſeratus ipſe reſpiciat. Addidit quoque miſericordiæ ampliſſimas cauſas: quando *unicus* plus amatur: *pauperrimus* plus doletur. Quod de perſona Chriſtiani populi convenienter dicit Eccleſia, qui *unicus* eſt ei: quia ſolus veracis fidei Sacramenta cuſtodit. *Pauper*, quoniam a mundi illecebris ſegregatus, nulla ſæculi ambitione refertus eſt.

Chriſtianus populus, unicus eſt Eccleſiæ & pauper.

PHE. ℣. 16. *Tribulationes cordis mei dilatata ſunt: de neceſſitatibus meis eripe me*. Dilatata eſt Eccleſiæ tribulatio, dum cogitationes ſuas per mundi calamitates, ubi eſt ſeminata, diſtendit. Neceſſe eſt enim, ut copioſo faſce deprimatur, qui pro multis affligitur. *De neceſſitatibus* enim dicit, quas perſecutorum atque hæreticorum patiebatur inſidiis. Hi ſunt enim qui necem inferre cupiunt Chriſtianis. Suas enim recte dicebat, quas ſtudio charitatis aſſumpſerat.

ZADE. ℣. 17. *Vide humilitatem meam, & laborem meum: & dimitte omnia peccata mea*. *Vide*, ideſt, propitius reſpice. *Humilitas* eſt autem Eccleſiæ, quando indiſciplinatos & pravos docendo ſuſtinet, & tectos atque latentes patitur divino reſervari judicio. *Labor* enim ipſius eſt, quia multis perſecutionibus, multaque contentione fatigatur; & ſemper pravorum objectionibus laceſſita, nulla hic optatæ pacis requie conquieſcit. Merito ergo poſt tanta quæ patitur, remitti ſibi peccata omnia deprecatur: quia piæ tolerantiæ duriſſimus labor clementiam judicis ſemper expectat.

Quæ ſit humilitas Eccleſiæ.

Quis labor.

RES. ℣. 18. *Reſpice inimicos meos; quoniam multiplicati ſunt: & odio iniquo oderunt me*. Dicendo, *Reſpice inimicos meos*, pro ipſis orat, ut * redeant: quia quos ille reſpicit, ſine dilatione convertit; ſicut in Evangelio Petrum Dominus reſpexit ut fleret. Addidit cauſam, qua perire non debeant: *Quoniam multiplicati ſunt*. Pauci enim crederentur fortaſſe contemni, multorum vero perditio ſine maximo dolore non poterat ſuſtineri. Sequitur: quia *odio iniquo oderunt me*. Eccleſiam revera *iniquo odio oderant*: quia dum pro ipſis orationem funderet: illi tamen eam perſequi nulla intermiſſione ceſſabant. Et ideo addidit, *odio iniquo*: quia eſſe videtur & juſtum; ſicut & illud: *Perfecto odio oderam illos*.

Quos Chriſtus reſpicit, converſit.

** M.A.B.F. credant.*

Luc. 22.61.

Pſal. 138.22.

SIN. ℣. 19. *Cuſtodi animam meam & eripe me: non confundar, quoniam invocavi te*. Fidem ſuam petit Eccleſia rectiſſimam cuſtodiri, ut ſervata a ſchiſmaticis, nulla queat perverſitate confundi, ſed ſine macula & ruga Sponſo ſuo ornata fidei virtutibus offeratur. Subjungitur cauſa probabilis, qua petitionem ſuam conſequi debuiſſet: quoniam *invocavit* Dominum. Revera non meretur erubeſcere, quæ ſpem ſuam cognoſcitur in tanta virtute poſuiſſe. Ipſum enim elegit *invocare*, qui neſcit pie ſupplicantes abjicere.

Quare Eccleſia petat fidem ſuam cuſtodiri.

TAU. ℣. 20. *Innocentes & recti adhæſerunt mihi: quoniam ſuſtinui te Domine*. *Innocentes* quidam intelligunt parvulos ſacro baptiſmate regeneratos, qui adhuc nullis mundanis converſationibus polluuntur: ſed in ipſa ſanctitate tranſeunt, quam ſuſcipere meruerunt. *Rectos* autem illos accipi volunt, qui jam matura ætate converſi, divino munere a peccatorum ſunt laqueis abſoluti. Sed cum dixerimus Eccleſiam variis hominum moribus eſſe completam: quomodo hic dicit tantum *Innocentes & recti adhæſerunt mihi*, quaſi & illos non habeat permixtos, qui improbis moribus polluuntur? Sed conſidera pondus verbi iſtius; ut *Innocentes & rectos adhæſiſſe* ſibi dicat, tanquam illi fuerint ſociati atque conglutinati; quod ab utràque parte morum probitas videtur efficere. Reliqui autem cum labore tolerati ſunt potius quam adhæſerunt. *Suſtinui* vero dicit, viriliter paſſa ſum in hoc mundo frequentes anguſtias: ſed una mihi fuit conſolatio, *te Dominum ſuſtinere*. Et inſpice vim verſus iſtius: quia *innocentes & rectos* ideo ſibi *adhæſiſſe* dicit: quoniam *ſuſtinuit* Dominum; alioquin non poterat tales amare, niſi & ipſa de tanta videretur firmitate præſumere.

Innocentes ſoli & recti adhærent Eccleſiæ, reliquos cum labore tolerat.

℣. 21. *Redime me Deus Iſrael ex omnibus anguſtiis meis*. Cum dicit *Redime me* adventum Domini Salvatoris expoſcit, cujus ſanguine redempta, de diabolica eſt captivitate liberata. *Deus Iſrael*, ideſt, Deus te videntium: quia ipſos revera gratos habet, quibus conſpectum ſuæ contemplationis indulget. Subjungendo enim: *Ex omnibus anguſtiis meis*, nullam in ſe maculam deſiderat inveniri: quoniam aliter Chriſto non poteſt conjungi ſancta ſponſa, niſi fuerit, ut dictum eſt, ſine macula & ruga.

Quid ſignificet Iſrael.

Concluſio Pſalmi.

AUdiamus quemadmodum adhuc in anguſtiis hujus mundi poſita, per totum pſalmum ad liberatorem ſuum clamet Eccleſia; & deſinamus tribulationes noſtras impatienter ferre, cum ipſam matrem conſtet pro nobis graviſſimas anguſtias ſuſtinere. Portemus adverſa, Domino juvante, viriliter, ſperemus de ejus pietate conſtanter: quia ſi nos in ſponſæ partibus permanemus, Deo largiente, cum ipſa ſimul ad æterna gaudia perveniemus. Numerus iſte bis duodenus myſteria nobis ſuperna declarat, quod viginti quatuor ſeniores indefeſſis vocibus, laudes Domino ſuavi modulatione concelebrent: commonens, ut ad ſimilitudinem eorum, & nos pſalmum iſtum frequentata devotione cantemus.

Quare tribulationes patienter toleranda.

Numerus XXIV. quæ myſteria declaret.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum quintum.

Pſalmus David.

CUm *pſalmus* ſignificet in actibus noſtris convenientiam ſpiritualium rerum: *David* autem manu fortis atque deſiderabilis: totus hic textus ad perfectum aptandus eſt Chriſtianum, qui Domino largiente diverſorum laude meritorum in Eccleſia ejus conſtanti animo perſeverans, divinis ſe beneficiis conſolatur. Sed tamen cum talis hymnus dicitur, neceſſe eſt, ut ad Chriſtum Dominum intelligentiæ virtute referatur.

Diviſio pſalmi.

SAnctus iſte quem diximus, primo modo pſalmi innocentiam ſuam reſpici deprecatur: quia cum iniquis hominibus non habuit portionem. Secundo ſupplicat, ne hæreticis, aut ſchiſmaticis in judicio Domini miſceatur; quoniam domum ejus ſe dilexiſſe teſtatus eſt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. JUdica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum: & in Domino ſperans non infirmabor. Periculoſa quidem judicii videtur eſſe petitio, ſed ſequeſtratio malorum,

Petitio judicii quibus periculoſa, & quibus proficua.

quæ ſit in examine Domini, cognoſcitur a bene merito competenter optari. Quapropter non eſt hic deteſtabilis arrogantia meritorum, ſed juſta petitio fideliter ſervientis, ut ſequeſtretur a peſſimis: ne cum malis habeat portionem. Poſtulat enim vir ſanctus judicia: quia certus erat de ejus

2. Timoth. 4. 8.

miſericordia; ſicut ait Apoſtolus: *De cætero repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex*. *In innocentia* vero ſua *ingreditur*, qui, ſicut inferius dicit, *ſperat in Domino*, nec de ſuis quicquam viribus, ſed de divina largitate præſumit. Sequitur hujus rei decora probatio: quia in Domino confidendo infirmatum ſe eſſe non aſſerit. Hæc eſt enim *innocentia*, quam ſuperius dixit, ideſt, in Domini virtute confidere: ne poſſit cum aliqua peccatorum infirmitas ingravare.

℣. 2. *Proba me Domine & tenta me: ure renes meos, & cor meum*. *Proba & tenta*, non præſumptive dicitur: ſed hoc emendationis gra-

Cur Deus probet & tentet.

tia fieri poſtulatur. Nam quando ille perſcrutatur & tentat, facit nos peccatum intelligere noſtrum, & ad fructum pœnitentiæ pervenire. Alioquin ſi nulla nos in hoc ſæculo adverſitate commoneat, ſub neglecto relinquimus ea, pro quibus ſatisfacere deberemus. Ipſe enim ſubſequenter exponit, cur ſe *probari* & *tentari* deſideraret: utique ut *urerentur renes & cor* ejus; quatenus delectationes & cogitationes humanæ verbi Domini calore purgarentur, qui more fornacium, vitiorum ſordes abſumens, animas hominum ad emundationem perfectiſſimi decoris adducit. Perſcrutandum eſt autem cur hic petat ſe debere *tentari*, cum in

Matth. 6. 13. *Duæ ſunt tentationes una Domini altera diaboli.* *Geneſ. 22. 1.* *Deuter. 13. 3.*

Evangelica oratione ſit poſitum: *Ne inducas nos in tentationem*. Duæ ſunt igitur tentationes: una Domini, qua bonos tentat, ut eos competenter erudiat, ſicut legitur in Geneſi: *Tentavit Dominus Abraham*: vel illud quod dicit Moyſes: *Tentat vos Dominus Deus veſter*. Altera vero diaboli eſt, quæ ſemper ducit ad mortem: de qua precamur, ne in ejus partes cæcis mentibus inducamur. Bene ergo Propheta petit dicens: *Proba me Domine & tenta me*, in iſta parte quæ Domini eſt: ut non in illam tentationem diabolicam

Matth. 6. 13.

induceretur; ubi ſequitur: *Sed libera nos a malo*, ideſt, ab ipſo diabolo.

℣. 3. *Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt: & complacui in veritate tua*. Hoc erat unde tentationum pericula non timebat: quia miſericordiam ejus non poterat oblivisci. Jngiter enim ſibi ſubveniri facit, cui collatum beneficium ante oculos ſemper aſſiſtit. Qua de re etiam Domino

Quid ſit complacere. *Joan. 14. 6.*

complacuiſſe ſe dicit. *Complacere* eſt autem cum ſanctis Domini æternam gratiam promereri. *In veritate*, ideſt, in Chriſto tuo, qui ait: *Ego ſum via, veritas & vita*. Aliter enim Patri non poteſt complacere, niſi qui tali fuerit credulitate firmatus.

℣. 4. *Non ſedi in concilio vanitatis: & cum iniqua gerentibus non introibo*. Complacuiſſe ſe Domino egregia nimis narratione declarat. Innocentiam quippe ſuam nititur oſtendere, duobus verſibus refugiendo quæ prava ſunt: aliis vero duobus agendo quæ recta ſunt. Quod argumentum in Topicis dicitur ex contrariis. *Concilium* enim *vanitatis*, & congregatio innocentium omnino contraria ſunt. Enumerat enim nunc quæ, Domino largiente, peregerit, unde ſe compla-

Quis non ſederit in concilio vanitatis.

cuiſſe teſtatus eſt. *Non ſedit in concilio vanitatis*, qui tractatibus iniquorum, nulla conſilii ſui participatione conſentit. Fieri enim poteſt, ut homo ſanctus caſu aliquo ad concilium veniat iniquorum, ubi vel incongrua vel vana referuntur. Sed dum talia cognoverit, neque cum eis ſedet, neque delectatione aliqua commoratur, ſed pravum ſtudium aut diſſuadet aut deſerit. Quapropter cum ſe prius negaſſet ſediſſe cum malis: modo ſe profitetur non introiſſe cum peſſimis. Ante enim tractatum ipſorum vitavit, poſt & facta deſeruit. Introitus eſt enim ad ſce-

Quis ſit introitus ad ſcelus.

lus, cum fieri aliquid audacter incipitur. Introitus enim initium ſignificat operationis, quod vir ſanctus a ſua conſcientia profitetur alienum.

℣. 5. *Odivi congregationem malignorum: & cum impiis non ſedebo*. Minus fuerat ſancto viro malum vitaſſe concilium, niſi & *congregationem odiſſet* omnimodis ſubdolorum. *Odium* enim ſignificat diviſionem, ſicut eſt in amore collegium. Et cum ſuperius ſe dixerit in vanitatis concilio non ſediſſe: modo ſe profitetur *cum impiis non ſedere*. Utrumque quidem erat omnino deſeren-

Qui ſunt vani.

dum. Sed alii ſunt vani, alii impii. Vani ſunt qui caducis inquiſitionibus occupantur, & in ſuperflua tempus narratione conſumunt. Impii au-

Qui impii.

tem, hæretici, qui quæſtionibus perfidis ſcripturas divinas depravare contendunt; ſicut Petrus Apoſtolus ait: *Depravantes eas ad ſuum*

2. Petri. 3. 16.

interitum & perditionem. Hos ergo utroſque jure monet eſſe fugiendos: quia illi ſuperfluitates diligunt, iſti tela perverſitatis infigunt.

℣. 6. *Lavabo inter innocentes manus meas: & circumibo altare tuum Domine*. Poteſt talia loqui, qui caput ſuum ſequitur Chriſtum, qui terrena deſpicit, & cœleſtia concupiſcit; ſicut Apoſtolus ait: *Noſtra autem converſatio in cœlis eſt*. *Inter*

Philip. 3. 20.

innocentes enim *lavat manus* ſuas, quiſquis facta propria ſtudio bonæ converſationis emundat. Et bene addidit, *Inter innocentes*; quia poſſunt *lavare manus* etiam qui nocentes ſunt; ſicut fe-

Matth. 27. 24.

cit Pontius Pilatus, qui dum animam ſuam nefanda Domini traditione pollueret, manus ſuas ſæculi iſtius liquore mundabat. Sed ſpiritualiter

Quis ſpiritualiter manus lavat.

manus lavat, quiſquis actus ſuos lacrymabili ſatisfactione diluerit. *Circumibo* vero dixit, ideſt, frequenter iterabo, ut aſſiduitatem ſanctiſſimæ devotionis oſtenderet. *Altare* enim ab altitudine di-

Altare unde dictum.

ctum eſt, quaſi altæ aræ, ubi Domino ſacrificatur; ut in conſpectibus populorum miſericordiæ ipſius dona pandantur.

℣. 7. *Ut audiam vocem laudis tuæ, & enarrem univerſa mirabilia tua*. Provectus ad cœleſtia ideo illud ſpirituali animo circumibat altare, ut concentum Dominicæ laudis audiret. Forte illud dicit, quod coram ipſo indefeſſa voce præcini-

Iſai. 6. 3. *Triſagion in Miſſarum celebratione canit Eccleſia.*

tur: *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus Sabaoth*. Quæ cum audiret, & devotione maxima cognoviſſet, narraret populis univerſa mirabilia, quæ hodieque in ſanctarum celebratione Miſſarum beata canit Eccleſia.

℣. 8. *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ*. Beatiſſimus ille quem diximus, ſecundum modum orationis ingreditur: ſupplicans, ut cum *decorem domus* Domini *dilexerit*, illis qui ab eodem alieni ſunt, nullatenus miſceatur, ſed in ejus Eccleſia perſeveret.

Quis ſit decor domus Domini

Decorem domus dicit, non pulchritudinem parietum, aut miniſteriorum pretioſiſſimos apparatus, ſed ipſorum actuum beatiſſimam qualitatem, in quibus cuncta gaudet Eccleſia, ideſt, in pſalmorum jubilatione, in precum ſanctita-

In ſanctis gloria Domini habitat.

te, in Chriſtiani populi humillima devotione. Prius enim de univerſali dixit Eccleſia: nunc

venit

venit ad ſanctos, in quibus gloria Dei habitare cognoſcitur: de quibus Apoſtolus dicit: *Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos*. Dicendo enim *habitationis locum*, humani pectoris ſignificavit arcanum; mirabiliter ſubjungens, *gloriæ tuæ:* quia ubicumque habitat, gloria eſt. Glorioſum enim efficit, quicquid inhabitare dignatur; & ab hoſpitis merito, creſcit hoſpitii magnitudo.

1. Cor. 3. 17.

Dominus glorioſum efficit, quicquid inhabitat.

℣. 9. *Ne ſimul perdas cum impiis animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam*. Juſte rogat, ne cum impiis anima ejus pereat in futuro judicio, cum quibus hic communem non habuit actionem. Merito enim ab eis ibi ſe ſequeſtrari petiit, a quibus hic ſe ipſe diviſit. *Sanguinum* enim *viri* ſunt, qui carnaliter vivunt, & nulla juſta cœleſtia concupiſcunt. Pereunt ergo tales de futura Jeruſalem, qui pro ſua impietate damnandi ſunt.

Qui ſint viri ſanguinum.

℣. 10. *In quorum manibus iniquitates ſunt: dextera eorum repleta eſt muneribus*. Exponit qui ſunt *viri ſanguinum*, in quorum conſuetudine videmus eſſe nequiſſimas actiones. *Manus* enim noſtræ ſignificant generales operationes, quas gerimus in hac luce degentes. Hic *dextera* ſpecialiter judicis venalitatem pronuntiat, quam ideo dicit *repletam eſſe muneribus:* quod multarum pecuniarum oblatione gravata ſit. Et conſidera quod hæc accipientes judices univerſaliter execratur. Nam & qui juſtitiam vendit, *muneribus dexteram replet*; & qui nocentes abſolvit, idem ſuam *dexteram* munerum acceptione complevit. Sic utrumque, ut arbitror, ad virum ſanguinum congruenter aptandum eſt.

Qui dexteram muneribus replent.

℣. 11. *Ego autem in innocentia mea ingreſſus ſum: redime me, & miſerere mei*. Schema Syncriſis eſt, cum cauſam ſuam quis ab adverſariis ſuis nititur efficere meliorem. Nam cum illi accipiendo fallaciter gaudeant dexteram ſuam muneribus fuiſſe completam, ſe dicit ad innocentiæ introiſſe divitias. *Ingreſſus* enim in theſauros ſpirituales multo verius ſe conſolatus eſt, quam illi ſuper mundanis divitiis gaudere potuiſſent. *Redime me*, ideſt, adventus tui ſanguine pretioſo liberum redde, quo abſolutus eſt mundus, qui peccatis tenebatur obnoxius. *Et miſerere mei*; ſcilicet in hoc mundo, ubi fideliter ſupplicantibus parcis.

Quid ſit Syncriſis.

Sanguine Chriſti mundus a peccatis abſolutus eſt.

℣. 12. *Pes enim meus ſtetit in via recta: in Eccleſiis benedicam Dominum*. Inter concutientes hæreſes, & mundi graviter ſævientes anguſtias, hoc bene vir Catholicus profitetur: quia pes ejus immobilis perduravit; qui licet importunis tribulationibus fluctuet, in parte fidei neſcit quibuſlibet neceſſitatibus commoveri. Poſſunt enim tales, & his ſimiles hoc dicere: de quibus ipſe Dominus teſtimonium perhibet; ut eſt illud: *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. In via recta*, ideſt, in mandatis tuis, quæ recta ſunt, & rectos faciunt obedientes. Nam quoties plurali numero dicuntur Eccleſiæ, mundi iſtius Chriſtiani populi ſignificantur, qui de diverſis gentibus probantur eſſe collecti. Futura eſt enim una & perfecta Jeruſalem, quæ malorum ſequeſtratione purgabitur. Dicit ergo beatus iſte quem diximus, non in Eccleſia, ſed *in Eccleſiis* ſe Domino cantaturum: quia per univerſum mundum nomen conſtat eſſe Catholicum.

Vir Catholicus, in fide immobilis permanet.

3. Reg. 19. 18.

Quid ſignificent Eccleſiæ in plurali, & quid in ſingulari.

Concluſio Pſalmi.

CONſideremus qualem nobis formam vitæ religioſus iſte tradiderit. Dicit enim ideo ſe hic vitaſſe peſſimos: ne in judicio Domini cum malis poſſit eſſe ſociatus: admonens, ut iniquorum conſortia fugientes, fidelibus Chriſti ſpirituali ſemper charitate jungamur: quia ex diutina hominum converſatione, morum ſemper contrahimus qualitatem. Hoc enim & ſextus pſalmus admonet, cum dicit: *Diſcedite a me omnes, qui operamini iniquitatem*; hoc & decimus ſeptimus qui ait: *Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: & cum electo electus eris: & cum perverſo ſubverteris*. Revera ut cognoſceretur ingens malum, quod tam crebro monebatur eſſe fugiendum. Quapropter ſtudioſe quæramus glorioſum nimis, aptumque collegium, quod nos virtutibus erudiat, & deſiderio divinæ charitatis accendat: ne in retributione malorum merito jungamur peſſimis, qui collegium hic habere voluimus cum malignis. Quod ſi diligentius perſcrutemur, nec quantitas ipſius numeri vacat. Nam quinque porticus fuiſſe Salomonis, in quibus periclitantium turba languebat, Evangelica nobis deſignat auctoritas. Qui calculus quinquies in ſe reductus, in viceſima quinta ſumma progreditur; ut ſic corda fidelium pſalmi iſtius abyſſo recreentur, ſicut in illis porticibus jacentium probaticæ piſcinæ lavacro ægra corpora ſanabantur.

Quare peſſimi fugiendi.

Pſal. 6. 9.

Pſal. 17. 26.

Quid numerus XXV. ſignificet.

Joan. 5. 2.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum ſextum.

Pſalmus David priuſquam liniretur.

TItuli hujus hiſtoria Regum quidem volumine latius indicatur. Nam cum Saul peccaſſet Deo, per ſanctum Samuelem Prophetam, David apud patrem ſuum eſt unctus in Regem. Verum hic titulus de ipſa unctione non loquitur, ſed illam potius commemorare dignoſcitur, quando poſt perſecutiones Saulis, voto populi eſt perductus ad regnum; cum & iſtum pſalmum rerum ipſarum teſtificatione eum conſcripſiſſe manifeſtum ſit. Nam ſi primam illam unctionem velis advertere, nullum ante ipſam pſalmum legitur effeciſſe. Reſtat ergo ut iſtam ſecundam unctionem intelligere debeamus.

1. Reg. 16. 13.

David bis unctus fuit.

2. Reg. 5. 3.

Diviſio Pſalmi.

CUm frequenter ante regnum liberaretur ab inimicis ſuis acerrimis, per totum pſalmum loquitur Propheta. In prima poſitione Dominum ſe dicens metuere, & nullum alterum formidare. Sed inter adverſa ſæculi unum ſibi teſtatur eſſe ſuffugium; ut licet periculis corporalibus jactaretur, ipſe in domo Domini firmiſſima devotione mentis habitaret. Secunda poſitione, multiplici clade liberatus, diverſis modis gratias agit; & prophetiæ ſpiritu ſpem ſibi futuræ beatitudinis pollicetur. Sciendum ſane hunc pſalmum ſecundum eſſe illorum, qui per actus David ſignificant Chriſti Domini futura myſteria.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Ominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo?*

℣. 2. *Dominus defenſor vitæ meæ, a quo trepidabo? Dum appropiant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas.*

℣. 3. *Qui tribulant me inimici mei; ipſi infirmati ſunt & ceciderunt.* Hos tres verſus paulo ſollicitius audiamus; ſunt enim magnæ argumentationis formula comprehenſi, quam Græci Epichiremа, Latini Executiones, vel Approbationes vocare maluerunt. Hoc argumento utimur, quoties rem, de qua agitur, per exemplum aliquod probare contendimus. Cauſa enim hic propoſita eſt in uno & ſemiverſiculo. Dixit enim: *Dominus illuminatio mea & ſalus mea quem timebo? Dominus defenſor vitæ meæ, a quo trepidabo?* In alio ſemi & uno verſiculo ſubjunxit exemplum, quia minime trepidare debuiſſet, quando illi magis cadunt, qui perſequi probabantur. Ait enim: *Dum appropiant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt & ceciderunt.* Sic iſtius Epichirematis breviter forma perfecta eſt. Nunc ad exponenda verba redeamus.

Quid ſit Epichirema, & quando utendum.

Nullum timet, qui a Deo illuminatus eſt.

Propheta ergo dicit exultans, ſe quemquam hominum non timere, quoniam a Deo fuerat illuminatus: oſtendens formidinem ſemper habere tenebras ſuas, quando contra eam ponitur *illuminatio* ſuperna. Sequitur: *Et ſalus mea.* In quo verbo cuncta concludit & valetudinem corporis, & animæ ſoſpitatem. Utraque enim ſunt indicia ſalutis, quando ſuſtinent videlicet graviſſimas paſſiones. *Quem timebo?* ideſt, nullum hominum formidabo. Timor enim fecerat Domini, ne quemquam alium timere potuiſſet. Sequitur: *Dominus defenſor vitæ meæ, a quo trepidabo?* Multi per actus iniquos, accepta Dei munera perdiderunt. Quorum autem *defenſor* fuit *Dominus* nullatenus aliquid amiſerunt. *A quo trepidabo?* Interrogative pronuntiandum eſt, ideſt, a nullo; ſicut & ſuperius poſuit, *Quem timebo?* Tales quippe interrogationes pro abnegationibus accipiendas eſſe non dubium eſt. Addidit: *Dum appropiant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas.* Truculentium inimicorum hic vota panduntur, qui non ſolum extinguere, ſed etiam aviditate furoris, ipſas quoque humanas carnes cupiunt crudeliter devorare. Et ideo inimicorum tanta feritas proditur, ut liberationis gratia duplicetur. Adjecit: *Qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt & ceciderunt.* Verſus iſte pendet de ſuperiore ſententia; probatio eſt enim quomodo nullum timere debuiſſet. Nam ſi perſecutores qui formidari poterant, ſubruerunt; quis, rogo, timor erit, quando potius illi cadunt, qui impugnare videbantur? Conſequenter autem verba ſunt poſita; prius fuit *infirmari*, poſt *cadere*. Et intuere, quoniam hic fidelium beneficia breviter exponuntur; ut non illi qui paſſionibus premuntur, ſed illi magis corruant, qui innocentium ſanguinem devorare feſtinant.

Timor Domini alium timorem expellit.

℣. 4. *Si conſiſtant adverſum me caſtra: non timebit cor meum.* Salutari probatione completa, Propheta lætus exultat, decoram Emphaſim, ideſt, Exaggerationem faciens; ut ſi adverſus ipſum ſolum caſtrorum coeat multitudo, ſtabilitas mentis ejus non debeat commoveri: dum ſoleant homines plurimorum oppugnatione terreri. *Caſtra* enim valida munitio eſt, quam expugnare facile non poteſt impetus irruentis. Sed hæc omnia ſibi dicit eſſe contemptibilia, cum valletur auxiliatione divina.

℣. 5. *Si exſurgat in me prælium, in hoc ego ſperabo.* Potuerant caſtra conſiſtere, & in prælia non coire. Sed nunc ipſum ſævum certamen adjicit, ut nihil eorum metuere videretur, quæ terribilia putat humanitas. *Si exſurgat*, ideſt, ſi ſubita in me concitatio, quaſi fervens procella proſiliat, in eo potius *ſperabo* victoriam. In præliis enim concitatis, gloria vincentis ſemper apparet. Nam virtus probatur latere, quæ non fuerit explorata certamine; ſicut ſuperius dixit: *In tribulationibus dilataſti mihi*. Et reſpiciendum quod & ille verſus ſic habet in capite, ſicut ille prior. Quæ figura dicitur Anaphora, quoties unum verbum per commatum principia repetitur; quod & in capite pſalmi conſtat effectum, ideſt, *Dominus, Dominus.* *Pſal. 4. 2.*

Quid ſit Anaphora.

℣. 6. *Unam petii a Domino, hanc requiram. Unam* rem quidem *petiiſſe* ſe dicit *a Domino*, quam exponit inferius. Sed videamus ſi *unam*, & non magis omnia. Calculo quidem ſingularis eſt, ſed rerum utilitate numeroſa: anguſta precatio, latum præmium: breviter quæritur, ſed granditer impetratur. Bonorum ergo mos eſt domum Domini ſolam expetere, in qua bona omnia continentur. Mali autem terrena voluntate diſciſſi, dum ſanitatem corporis petunt, cum divitias precantur, cum inimicorum dejectiones expoſtulant, petendo fatigantur, & interdum peritura conquirunt.

Boni quid orando petunt. Mali vero quid

℣. 7. *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ: ut videam voluntatem Domini, & protegar a templo ſancto ejus.* Hæc eſt una ſupplicatio, quam ſuperius expetebat. Et vide, quia nulla caſtra, nullum prælium metuere debuit, qui tali ſe munitione vallavit. Quæ ſunt enim civitates ſimiles, qui ſunt exercitus fortiores, quam *habitare in domo Domini*, ubi nihil humanum, nihil diabolicum certum eſt perſtimeſci? Et hoc non parvo tempore, ſed *omnibus diebus vitæ ſuæ*. Quando, rogo, metuat, cui omnis vita ſecura eſt? *Videt* etiam *voluntatem Domini*, qui præcepta ejus intelligit, qui puritati ipſius tota ſe mente ſubdiderit. Propheta enim poſtulat *protegi a* corporis Chriſti *templo*, unde & firmamentum fidei, & invictum robur defenſionis accipitur. Ad illud enim pervenerat animi virtute, quod adhuc non videbat in ſpecie.

Quis voluntatem Domini videat.

℣. 8. *Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo, in die malorum protexit me in abſcondito tabernaculi ſui: in petra exaltavit me.* Verſum hunc paulo diligentius perſcrutemur. Ait enim: *Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum*, ſignificans illud tempus, quando Saule perſequente multis locis per ſqualentes ſpeluncas & montium ſecreta latitabat. Quod illi revera *tabernaculum* fuit: quia mens ipſius nunquam a religionis pietate diſceſſit. Sequitur: *Protexit me in abſcondito tabernaculi ſui.* Superius dixit: *abſcondit:* nunc dicit: *protexit*. *Abſcondi* eſt, quærentium oculis non præberi: *protegi* autem, ab omni metu periculoque liberari. *In abſcondito tabernaculi ſui*, dicit, ideſt, in Divinitatis ſecreto, ad quod ſemper devotus animus feſtinabat; dum ibi ſibi eſſe videbatur, ubi ejus intentio perdurabat. Quod autem dicit: *In petra exaltavit me*, ad Incarnationem Domini pertinet: quoniam de ejus ſemine na-

Quid ſit abſcondi. Quid ſit protegi

tus eſt Chriſtus, qui eſt lapis adunans populos, angularis.

℣. 9. *Nunc autem exaltavit caput meum ſuper inimicos meos*. Poſtquam dixit præmia, quæ de Domini erant Incarnatione ventura: nunc dicit præſentia, cum eum ab inimicis ſuis, ſive carnalibus, ſive ſpiritualibus conſtat eſſe liberatum. *Caput meum*, bene mentis oculum videmur accipere, qui revera caput noſtrum eſt, quo vegetante poſſumus contueri. Nam plerumque illud dicimus *caput*, quod eminere monſtratur. *Super inimicos*, vitioſos ſignificat appetitus, ſupra quos mens noſtra decenter erigitur, quando divino beneficio pura ſervatur.

℣. 10. *Circumibo & immolabo in tabernaculo ejus hoſtiam jubilationis: cantabo & pſalmum dicam Domino*. Decurſis beneficiis, quæ & de futuro, & in præſenti ſe cognoverat accepiſſe: nunc gaudium ſuum mirabili narratione deſcribit. *Circumibo* dicit; hoc eſt, animo perſcrutabor, qua potentia cœlos fecerit, ſtellas fundaverit, maria determinaverit, terram ſtabiliverit, totumque mundum varia virtutum laude complexerit. Et cum hæc omnia animo circumiverit, *immolare* ſe dicit *in tabernaculo ejus hoſtiam jubilationis*, id eſt, in Eccleſia ejus offerre ſacrificium laudis. *Jubilationem* quippe dicimus ex eo quod nos juvat laudare: quando delectantes cum ſumma jucunditate gratias referre contendimus. Diximus ſuperius aliud eſſe *cantare*, aliud *pſalmum dicere*. *Cantare* eſt ſola voce laudes canere: *pſalmum dicere*, bonis operibus gloriam Domini prædicare. *Cantare* enim & *pſalmum dicere*, ipſa eſt hoſtia jubilationis.

Unde jubilatio dicatur.

Quid ſit Cantare.

Quid ſit pſalmum dicere.

℣. 11. *Exaudi Domine vocem meam qua clamavi ad te: miſerere mei & exaudi me*. Venit ad ſecundam poſitionem, in qua per gratiarum actionem pſalmodiæ munus, quod promiſerat, exhiberet: præſentia ſuperioribus jungens. *Clamavit* enim, cum diceret: *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*. Et cum ſuperius dixerit, hoſtiam ſe jubilationis offerre, quia diverſa ſit munera conſecutus; nunc iterum rogat ut *exaudiatur*. Nec deſiderio ſuo adhuc ſatisfacit, niſi hoc frequenti ſupplicatione rogaverit; ſcilicet quia divinarum rerum nulla ſatietas eſt: ſed quanto guſtatur Dominus, tanto ſuavius appetitur; ſicut & in alio pſalmo dicit: *Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus*.

Divinarum rerum nulla eſt ſatietas.

Pſal. 33. 9.

℣. 12. *Tibi dixit cor meum: exquiſivi vultum tuum: vultum tuum Domine requiram*. *Cor* deſiderium tacitum prodit, quod plus audit Divinitas, quam populorum tonantiſſimas voces; ſicut Moyſi dicitur: *Quid clamas ad me*? cum locutus aliquid non legatur. Fidelis itaque vir cor ſuum dixit ad Dominum loqui: quoniam hoc videbatur, quod cogitabat, offerre. *Vultum* autem Domini quærit, qui ſe ſancta converſatione tractaverit, de quibus dictum eſt: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*. Geminat quoque quod dictum eſt: *Vultum tuum Domine requiram*. Una quidem res, ſed frequentata precatio; ſciebat enim quam pretioſum eſt, quod ardenti ſtudio toties expetebat.

Cor vocem habet, quam audit Divinitas.

Exod. 14. 15.

Matth. 5. 8.

℣. 13. *Ne avertas faciem tuam a me: neque declines in ira a ſervo tuo*. Deſideria ſua caute decenterque exequitur. Superiore quippe verſu profeſſus eſt vultum Domini ſe deſideranter exquirere; & quoniam non eſt in poteſtate hominis ſuum obtinere deſiderium, precatur *ne avertat faciem* ſuam Dominus, quam ille magnopere poſtulabat. Ipſius enim muneris eſt, ſe præſtare fideliſſimis contuendum. Sequitur: *Neque declines in ira a ſervo tuo*. Sæpe diximus *iram* poni judicii tempus, cum diſcernet malos a bonis. Illis enim iraſci creditur, qui infelici ſegregatione damnandi ſunt. Rogat ergo, ne tunc ab ipſo *declinet* Dominus, quando ſanctis vultum ſuæ majeſtatis indulſerit. Homo carnalis Deum timet, ne peccatis ingravantibus aut ſubſtantiam perdat, aut filios amittat, aut copia auri argentique minuatur: ſanctus autem vir hoc tantum metuit, ne a vultu Domini reddatur alienus.

Differentia inter timorem carnalis hominis, & juſti.

℣. 14. *Adjutor meus eſto ne derelinquas me: neque deſpicias me Deus ſalutaris meus*. Ubi ſunt, qui humanis meritis dicunt aliquid applicandum? Petit Rex & Propheta, plenus gratia & benedictione cœleſti, ne deſeratur a Domino. Scit enim quia ſi ille dereliquerit, nulla ſe poteſtas regere prævalebit. Nec ſemel ei petiiſſe ſufficit, niſi hoc ipſum ſub repetitione geminaret. *Deſpici* enim ſemper addicti eſt, nec ſecurus reddi poteſt, niſi quem judicis ſerenus oculus intuetur.

Humanis meritis nihil applicandum.

℣. 15. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem aſſumpſit me*. *Patrem* ſuum Adam primum hominem dicit, *matrem* uxorem ejus Hevam; unde generatio humana deſcendit. Iſti ergo reliquerunt conditione mortali, nec enutrire valuerunt, quando de hac luce tranſlati ſunt. Quamvis iſtud de ejus genitoribus poſſit intelligi: quia domum patris ſui, matriſque tunc dereliquit, quando a populis Hebræis ad regni culmen evectus eſt. Sequitur: *Dominus autem aſſumpſit me*, in loco ſcilicet veri parentis. *Pater* eſt quia condidit, quia regit. *Mater* quia fovet, quia infirmos & parvulos lactat. *Aſſumpſit* vero dixit, hoc eſt, de privata conditione in regno poſuit.

Dominus, pater noſter, & mater eſt, & quare.

℣. 16. *Legem mihi conſtitue Domine in via tua: & dirige me in ſemita recta propter inimicos meos*. *Legem* ſibi ſtatui illam potius Domini deprecatur Salvatoris, qua debitores noſcitur liberaſſe per gratiam. Moyſi enim lex illo tempore jam data erat: Domini autem ſperabatur eſſe ventura, quam ſibi poſtulat debere *conſtitui*. *In via tua*, id eſt, in Chriſto tuo, qui eſt *via, veritas, & vita*. Illo enim veniente juſte præſumebat: quia eam & docere poterat, & impleri poſſe præſtabat. *Semitam* vero jam diximus ad ſcripturarum intelligentiam pertinere. Precatur ergo Propheta, ut veteris Teſtamenti recte libros intelligat, & venturum in eis Dominum eſſe cognoſcat. *Propter inimicos* autem dicit, id eſt, hæreticos, ſive incredulos Judæos, qui eos nitebantur prava intentione ſubvertere.

Joan. 14. 6.

℣. 17. *Ne tradideris me in animas perſequentium me: quoniam inſurrexerunt in me teſtes iniqui, & mentita eſt iniquitas ſibi*. Secundum hiſtoriam poteſt intelligi de Saule, qui eum acerrimo odio perſequebatur. Sed quoniam Rex erat, nec poterat ſolus agere quod jubebat, apte numerus pluralis hic poſitus eſt. Simili modo cum Doech Idumæus eum prodidiſſe legatur, plurali numero poſuit, *teſtes iniqui*. Fieri enim potuit, ut quando eum Regi accuſavit, per teſtes alios dicta ſua probare voluiſſet. Quapropter congrue poſitus pluralis numerus advertitur, quando perſona talis per unum tantum non poterat facile accuſari. *Teſtes* ergo *iniqui* fuerunt Doech Idumæus, ejuſque ſimiles, qui eum prodiderunt Sauli, a Propheta Achimelech fuiſſe

ſuſceptum , & gladium illi ſumptuſque datos ; quod Rex ſacerdotis atque filiorum ejus morte reſeravit . *Mentiti* ſunt enim dicentes , contra Regem Saulem David conſilia fuiſſe data , Deumque pro eo fuiſſe deprecatum ; quod latius Regum textus eloquitur . Pulcherrime autem dixit , *ſibi* : quia mendacii ſui pœnas recipit , qui falſum teſtimonium proferre contendit . Sive , ut alii dicunt , idioma eſt ſcripturæ divinæ , ut pro ſingulari pluralis numerus apponatur ; & iterum pluralis pro ſingulari numero inveniatur adjunctus ; ſicut de Herode mortuo legitur dictum : *Mortui ſunt qui quærebant animam pueri* ; vel Moyſi de Pharaone pronuntiatum eſt : *Quia mortui ſunt qui quærebant animam tuam* .

1. Reg. 22.

Scriptura ſancta ſæpe pro ſingulari numero pluralem ponit, & e contra.

Matth. 2. 20.

Exod. 4. 19.

℣. 18. *Credo videre bona Domini in terra viventium : expecta Dominum* . Poſtquam multis modis Dominum deprecatus eſt , ne perſequentibus traderetur , ad confidentiæ ſuæ redit auxilium , ſibique ipſi promittit , quod *bona videat in terra viventium* , ideſt , in futura vita , ubi bona ſunt ſempiterna . Et proprie dictum eſt *terram* illam eſſe *viventium* , quoniam iſta morientium eſt . Qui ſtatus apud Oratores dicitur Collectivus , quando ex ſcripto colligitur id quod ſcriptum non eſt , ut per id doceatur eſſe , ac ſi ſcriptum fuiſſet . Ita & hic futura præmia ex antecedentibus beneficiis ſibi credit eſſe ventura . *Terram* autem *viventium* , proprie ſcriptura commemorat divina . Additum eſt : *Expecta Dominum* , ſcilicet qui promittendo non fallit , qui præſtando non imputat , ſicut Jacobus Apoſtolus ait : *Qui dat omnibus affluenter , & non improperat* .

Paradiſus , terra viventium vocatur.

Quid ſit ſtatus collectivus.

Jacob. 1. 5.

℣. 19. *Viriliter age , & confortetur cor tuum , & ſuſtine Dominum* . Quoniam ſuperiori verſu crediderat videre ſe bona Domini : nunc dicit quemadmodum videre poſſit . Hoc autem verbum *viriliter* , non ſolum viris , ſed & fœminis credamus eſſe mandatum . Nam & viri cum molleſcunt animo fœmineo ſunt ; & mulieres viriles efficiuntur , cum in bono propoſito mentis robore perſeverant . Sequitur : *Et confortetur cor tuum* , ne quaſi laſſus immurmures , & tædio fatigante deſperes . Sed confidenti animo atque ſecuro dicit : *Expecta Dominum* , qui neſcit ſubducere quæ promittit . *Suſtine* vero & *expecta* , perfecto dicitur Chriſtiano ; ac ſi admoneret , *ſuſtine* quod pateris , & quod credis *expecta* .

Viriliter agere non ſolum viris , ſed & fœminis mandatum eſt.

Concluſio Pſalmi.

INter multiplices & ſævientes anguſtias , quid ſpecialiter deſideremus reverendiſſimus Propheta patefecit ; ut inhabitare Chriſti Eccleſiam modis omnibus appetamus . Hoc patulis auribus audientes , aſſidua ſupplicatione deprecemur : quia nec brevius quicquam potuit dici , nec latius impetrari . In numero autem præſentis pſalmi , & quorumdam qui ſubſequuntur , nequaquam potuimus calculorum ſingularem reperire rationem ; ſcilicet qualis creatura vigeſimo ſexto , aut vigeſimo ſeptimo , aut vigeſimo octavo numero legatur aptata . Sed ſtudioſis relinquimus , ut ſecundum exempla , quæ dicta ſunt , quando non inveniunt rationem in numero ſingulari , tunc aliquas ſimilitudines in partito calculo , ſive bis , ſive tertio debeant indagare . Verbi gratia , ut viginti ſex partiantur in vigeſimum & ſenarium numerum ; & iterum viginti ſeptem in ter novem . Tunc facilius calculis diviſis , fortaſſe competens ratio poterit inveniri . Quid enim intereſt ſi binas aut ternas metretas capiant vaſa pſalmorum ? Si vero nec ibi aliquid convenienter agnoveris , credere convenit cœli terræque Creatorem , operationes & dicta ſua per diverſorum calculorum diſtribuiſſe ſine ambiguitate virtutes , qui omnia , ſicut legitur , in pondere , numero , menſuraque perfecit . Neque enim quia guttæ pluviarum , ſtellæ cœli , vel arena maris nobis numerabilis non eſt , apud illum non conſtat eſſe ſub numero . Nam etſi nobis probantur occulta : divinæ ſunt tamen nota potentiæ . Reſtat ut illud quod dictum eſt definitione Majorum credere debeamus , in numeris poſitis , atque definitis virtutes omnium convenire pſalmorum .

Ratio interpretandi numeros, quando excedunt 26.

Sap. 11. 21.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum ſeptimum .

Pſalmus ipſi David .

DIximus *David* ſignificare manu fortem . Et quando tale nomen debuit poni , niſi cum paſſionis Dominicæ glorioſa certamina referuntur ? Fortis utique manu , qui per tolerantiam ſuam proſtravit principem tenebrarum , qui mortem moriendo ſuperavit , qui humanum genus captivum crucifixionis ſuæ diſpenſatione liberavit . *Ipſi* autem cum dicitur , nullum alterum intelligi poſſe declaratur , niſi ipſum Mediatorem Chriſtum Dominum , qui per hunc totum pſalmum loquitur : orans ab humilitate ſuſceptæ carnis , perſecutorum debitas indicans pœnas non ſtudio malevolentiæ , ſed conteſtatione vindictæ . Notandum eſt igitur hunc pſalmum tertium eſſe horum , qui paſſionem & reſurrectionem Dominicam ſub brevitate commemorant .

Chriſtus fortis manu dicitur.

Diviſio pſalmi .

PRima ſectione orat Dominus Chriſtus per id quod homo eſt , ut ejus audiatur oratio futuro tempore paſſionis . Secundo gratias agit , quoniam exauditus eſt in his , quæ fieri poſtulabat . In fine pſalmi ſubjungens , ut ſicut ipſe ſuſcitatus eſt poteſtate Divinitatis ſuæ : ita ſalvus fiat populus ejus nomini crediturus .

Expoſitio Pſalmi .

℣. 1. AD te Domine clamavi , Deus meus ne ſileas a me . Chriſtus Dominus clamat ad Patrem tempore paſſionis , ne ab ipſo ſileat , hoc eſt , ne * petenti non annuat , ſed magis reſpondeat . Pulcherrima quoque verborum eſt facta diverſitas . *Clamat* homo *ne ſileat* Deus : quia noſtro ſilentio ille tacet , & nobis negligentibus in memoria non habemur . Contra ſi , Domino præſtante , reſpicimus reſpicit , ſi clamamus exaudit , ſi diligimus amamur .

* Ed. patienti.

Clamat homo , ne ſileat Deus .

Et ſimilis ero deſcendentibus in lacum . Ideſt , ſi ſilueris ero ſimilis in mundi hujus profunditate verſantibus . Lacus enim quidam hoc ſæculum eſt , qui quaſi delectabilis ac tranquillus creditur : ſed quas profunditates & merſuras habeat ignoratur . *Lacus* quippe dicitur , quod ſub ipſo terra lateat . Precatur ergo humanitas Verbi , ne *ſimilis* eſſet hominibus cæteris : quia etſi communem conditionem carnis aſſumpſit , excel-

Hic mundus , lacus quidam eſt .

Hebr. 1.5.

lentiam tamen omnium creaturarum Deo unita promeruit; de qua dicit Apoſtolus: *Cui autem aliquando Angelorum dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Sive *lacum* ſepulchrum dicit, ubi peracta paſſione repoſitus eſt.

Matth. 26.39.

Hebræi ſemper ad Jeruſalem converſi orabant.

Dan. 6.10.

Matth. 5.17.

Matth. 6.9.

℣. 2. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ dum oro ad te: dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum*. Tempus ſignificat ſacratiſſimæ paſſionis, & orat ut ejus audiatur oratio, quod fecit antequam traderetur; relictis enim diſcipulis ſeceſſit & oravit, dicens: *Pater ſi fieri poteſt tranſeat a me calix iſte; verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis*. Quod autem dicit: *ad templum ſanctum*, ut mihi videtur, illam conſuetudinem Hebræi populi fortaſſe mavult intelligi, cui præceptum fuerat, ut in qualibet eſſet poſitus regione, ad illam partem ſemper oraret, ubi Jeruſalem noverat conſtitutam; ſicut & Danielem apud Babylonem tertio in die legimus effeciſſe; quod neceſſe erat Chriſtum Dominum facere, qui *non venerat legem ſolvere, ſed implere*. Sive *ad templum ſanctum*, ad cælum vult intelligi, quod orantes homines facere conſueverunt. Nam deſiderium poſtulantium eſt, ut licet ubique Deum eſſe non ambigant, de cœlo ſibi auxilium venire confidant. Unde & in Dominica oratione dicimus: *Pater noſter qui es in cœlis*. Non eſt ergo abſurdum *templum* accipi cœlum: quoniam Domini ſedes divina lectione monſtratur.

Quid Chriſtus petierit.

℣. 3. *Ne ſimul tradas cum peccatoribus animam meam: & cum operantibus iniquitatem ne perdas me*. Quia moriturum ſe noverat, merito petebat ne inferis tradita ejus anima cum peccatoribus miſceretur: aut *cum operantibus iniquitatem* haberet aliquam portionem. Sed omnino ſalutariter iſta diſcretio ab illo petitur, ut noſtra ſpes ad vota talia concitetur; quod revera implens, hominem a ſe fieri deprecatur alienum. Ubi ſunt illi qui Chriſtum putant animam non habuiſſe? Sed hæc mihi videntur aut non legere, aut quæ legerint omnimodis obliviſci.

Joan. 3.2.

Quid ſit Ironia

℣. 4. *Cum his qui loquuntur pacem cum proximo ſuo: mala autem ſunt in cordibus eorum*. Judæos commemorat, qui ei dicebant tentantes: *Scimus quia a Deo veniſti magiſter*. In iſtorum ergo labiis erat pax: ſed in corde malitia. Quæ figura dicitur Ironia, ideſt, Irriſio, quoties aliquid, quod ſub laude dicitur, intellectum vituperationis habere monſtratur. *Proximo ſuo*, de ſe dicit: quia eis carnis origine jungebatur. Qui juſte maledicebantur: quia proximum malitioſe perdere feſtinabant.

Nocentes malum inferendo, proſunt innocentibus.

℣. 5. *Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam ſtudiorum ipſorum*. Judæi volentes operati ſunt quidem malum, ſed fecerunt nolentes bonum; ut mortem inferrent Chriſto, qua mors ipſa finiretur; ſanguinem funderent, quo mundi crimina lavarentur. Ideo petit *illis dari ſecundum opera ipſorum*, ideſt, voluntatem: quia unuſquiſque hoc operatur quod vult. Nam frequenter & præſtant qui nocere contendunt, ut diabolus facit, qui dum innocentibus ingerit mortis pœnas, tranſmittit Martyres ad coronas. Expreſſit quoque quæ ſuperius dixit, dicendo, *Secundum nequitiam ſtudiorum ipſorum*, ideſt, ambitum malum, ut innoxio nocerent; & qui ad eos ſalvandos venerat, morti tradere maluiſſent.

Quatuor ſunt ſpecies retributionum.

℣. 6. *Secundum operationem manuum eorum retribue illis: redde retributionem eorum ipſis*. Quatuor ſunt ſpecies retributionum: quarum una eſt, cum tribuuntur ab hominibus mala pro bonis, ſicut Judæi Chriſto *retribuerunt*, qui cum ad eos ſalvandos veniſſet, illi eum crucifigere decreverunt. Altera cum *retribuitur* bonum pro bono, quando dicet Deus electis ſuis: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi*. Tertia cum *retribuet* malum pro malo, quando dicturus eſt impiis: *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus*; ſecundum illud, *Menſura, qua menſi fueritis in eadem remetietur vobis*. Quarta cum *retribuit* quod hic dicit, bonum pro malo, ut qui perſecutores extiterunt, fiant converſi, poſtea laudatores. Verum iſta omnia quæ de inimicis ſuis prædicit, non ſunt vota malitiæ, ſed præſcientia futurorum. Nam in Evangelio dicit: *Pater dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt*. Sed utrumque pium eſt; hic enim comminatur ut terreat, ne ſcelera ſua præſumptione deſperata perficiant. Ibi autem cum patitur, orat, ut ad pœnitudinem eorum corda perducat. Nec vacat, quod toties ſententiam ipſius terroris iteravit; ut corda lapidea magnæ comminationis incendio ſalvarentur.

Matth. 25.34.

Ibidem 41.

Luc. 6.38.

Luc. 23.34.

℣. 7. *Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum ejus non conſideraverunt: deſtrues illos, nec ædificabis eos*. Superiorem excolit ſenſum. Dicit enim, ideo debere illis reddi: *quia non intellexerunt opera Domini*. *Opera* ſiquidem ejus fuit, ut doceret populum viam veritatis & fidei; & ex ſacræ Incarnationis arcano reconciliaret hominem Deo; quatenus ubi non poterat vitiata natura conſcendere, Dominicæ viſitationis munere perveniret. Et ne Filio Dei vera docenti mens obſtinata non crederet, hoc quoque miraculorum ingentium virtute firmavit; ut quod intelligerent Judæi communem hominem non poſſe facere, hoc evidenter agnoſcerent potentiam Divinitatis implere. Sed illi dementes, dum tantummodo hominem credunt, Filium Dei dici indigniſſime pertulerunt. Sequitur: *Et in opera manuum ejus non conſideraverunt*. Utique ſi conſideraſſent, expaviſſent potius quam ſpreviſſent, ploraſſent quam conſpuiſſent, adoraſſent quam crucifixiſſent. Tale enim ſacrilegium aliis provenire non potuit, niſi illis qui veritatis intelligentiam perdiderunt. Deus enim alios *deſtruit* ad correctionem, alios dejicit ad ruinam. Paulum deſtruxit, ut in melius conſtrueret, & de perſecutore Apoſtolum faceret: ſed impium Pharaonem cum tantis mirabilibus non crederet, demerſit Altiſſimus ut periret. Sic ergo illos dicit *deſtrui*, ut non iterum debeant ædificari. Quod dictum, ſicut ſæpe monuimus, ad prophetiam potius videtur pertinere, quam ad iracundiæ qualitatem.

Quare Chriſtus fecerit miracula.

Quid ſit Prolepſis.

℣. 8. *Benedictus Dominus: quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ*. Sciens complenda eſſe omnia, quæ petebat, partem ſecundæ ſectionis ingreditur: gratias agens quod vindicatus ſit de inimicis ſuis, dum adhuc nullatenus extitiſſent. Hæc figura dicitur Prolepſis, Latine Præoccupatio: quando res ſecuturæ pro præteritis ponuntur. Sed diſcutiamus quid ſibi velit diſpoſitio iſta verborum: *Benedictus Dominus, quoniam exaudivit*; Qui eſt utique, & ſi non exaudiat, *benedictus*. Sed *benedictum* proprie dicimus, cui gratias agimus, ideſt, quando illi benedicimus. Apte ergo poſitum eſt, *Benedictus*, qui exaudire dignatus eſt.

℣. 9. *Dominus adjutor meus, & protector meus: & in ipſo ſperavit cor meum, & adjutus ſum*.

℣. 10. *Et refloruit caro mea : & ex voluntate mea confitebor illi.* *Adjutor* ad pericula vitæ pertinet, quæ ipſo adjuvante ſuperavit. *Protector* : quia cum ab inſidiis diabolicis ſua defenſione vallavit. Sed poſtquam iſta facta ſunt, fideliter ſe dicit *ſperaſſe* de Domino. Nam cum dicit : *cor meum*, animæ deſignat arcanum, quod ſacrificium conſtat eſſe juſtitiæ. Addidit quoque iterum, *adjutus ſum* ; ut quantum impendebatur pura devotio, tantum & adjutorii creſceret magnitudo. Bene autem dixit : *Refloruit caro mea*, quia & primo floruit : quippe quæ ex Virgine ſine peccato tanquam pulcherrimi floris ſingulare decus emicuit, ſicut Iſaias dicit : *Et flos de radice ejus aſcendet*. *Refloruit* ergo ſignificat reſurrexit : quaſi in æthereas auras admirabili decore prorupit. Sequitur, *Et ex voluntate mea confitebor illi* ; poſt reſurrectionem ſcilicet, quando humana natura fuerat a corruptione liberata, & ad inæſtimabilem gloriam permanens, in Verbi unitate perducta.

Quando caro Chriſti refloruit.

Iſai. 11. 1.

℣. 11. *Dominus fortitudo plebis ſuæ : & protector ſalutarium Chriſti ſui eſt.* Brevis magnaque definitio. Quid eſt *Dominus, fortitudo plebis ſuæ*. Merito, quando adverſa cuncta ipſo auxiliante ſuperantur. *Protector* eſt etiam : quoniam eos tegit, & liberat ab imminentibus malis. *Salutarium*, ac ſi diceret, juſtorum, quorum ſalus eſt Dominus. Bene autem addidit, *Chriſti ſui*, ut Filium Dei debuiſſes advertere. *Chriſti* enim dicebantur & cæteri, quos aut unctio regalis, aut ſacerdotalis gloria decorabat.

Qui Chriſti olim dicebantur.

℣. 12. *Salvum fac populum tuum Domine, & benedic hereditatem tuam : & rege eos, & extolle eos uſque in æternum.* Orat humanitas Verbi pro populo Chriſtiano, propter quem & probatur aſſumpta ; ut ſatisfactione fideli ſalvus fiat in hoc mundo, ubi expoſita Judæorum probabatur eſſe periculis. *Benedic* autem *hereditatem tuam*, ad futurum judicium pertinet, quando dicendum eſt. *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi*. Et ut charitatem ſuam, quam præcipit, evidentius approbaret ; iterum petit, ut in hoc mundo devotos populos *regat* ; ne carnalia concupiſcant, ne vias pravas eligant. Sed ipſius regimine illuminati, neſciant collegium habere cum peſſimis. Addidit, *extolle eos* ; ut in intellectu ſcripturarum, & in opere ſancto, laudabili intentione proficiant ; quatenus a terrenis vitiis purgati, ad æterna præmia perducantur evecti. Et hoc petiit debere fieri uſque in ſæculum ; ſcilicet per totum hunc mundum, ubi ſæcula ſunt uſque ad illud ſæculum æternum, cui nullum aliud pro ſua perennitate ſuccedit.

Hereditas Chriſti, electi ſunt.

Matth. 25. 34.

Concluſio pſalmi.

AUdiſtis, pſalmus iſte qua pietate concluſus eſt. Rogavit pro nobis, qui oratur ab Angelis. Judex omnium creaturarum Advocatus eſt noſter ; & ut a morte potuiſſemus eripi, ipſe magis elegit occidi. Impleta eſt in hoc pſalmo prædicta regula Dominicæ paſſionis. Oravit ante traditionem ſuam : de crucifixione propria, & de reſurrectione locutus eſt : poſtremo pro fidelibus exoravit ; ut qui ei meruerunt credere, perpetua debeant benedictione gaudere.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM vigeſimum octavum.

Pſalmus David in conſummatione tabernaculi.

QUoniam præcedentia verba jam nota ſunt, reſtat ut *conſummationem tabernaculi* paulo diligentius perquirere debeamus. *Conſummatio tabernaculi* perfectionem ſignificat Eccleſiæ Catholicæ, quæ jam per totum orbem probatur eſſe conſtructa. *Tabernaculi* enim nomine in hoc mundo poſita declaratur Eccleſia, quæ contra carnalia vitia bella gerens, merito expeditionalis habitaculi nomen accepit. Quapropter hunc pſalmum Chriſtiani dogmatis honore pollentem, poſt perfectionem generalis Eccleſiæ, in laudem Spiritus ſancti Propheta decantat ; ut quia tanta res per Prophetas & Apoſtolos beata prædicatione completa eſt, competenter ejus laudibus ornaretur. Eſt enim totus pſalmus Spiritus ſancti laude pleniſſimus, & per varias alluſiones præconia ejus majeſtatis exolvens. Hoc eſt quod Oratores dicunt Demonſtrativum genus, quando per hujuſmodi deſcriptionem oſtenditur aliquis atque cognoſcitur. Sed quid de illo a quoquam congrue poterat dici, niſi quod de ſe ipſe dignatur effari?

Conſummatio tabernaculi ſignificat perfectionem Eccleſiæ.

Diviſio pſalmi.

CUm beatus David cognoſceret, totius mundi terminos ad fidem Catholicam per Prophetas & Apoſtolos Spiritus ſancti munere perducendos, ſicut Petrus Apoſtolus dicit : *Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia : ſed ſpiritu ſancto acti, locuti ſunt ſancti Dei homines*. Primo ordine alloquitur univerſitatem, ut ſacrificia ei devota mente perſolvant. Secundo ſeptifaria narratione, per varias alluſiones ejuſdem Spiritus ſancti ſub magno præconio virtutes enumerat, quod ad ipſum ſpecialiter pertinere frequenti lectione declaratur. Sed ut unam potentiam Patris, & Filii, & Spiritus ſancti eſſe cognoſceres, tertio loco inhabitare dicit Trinitatem in ſancto baptiſmate, & virtutem & benedictionem dare Dominum, qui ex eo renatus fuerit, populo Chriſtiano.

2. Petri 1. 21.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. AFferte Domino filii Dei : afferte Domino filios arietum : afferte Domino gloriam & honorem. Cum multitudinem Gentium, ſicut prædictum eſt, ad credulitatem rectæ fidei ſpiritualiter Propheta venturam eſſe reſpiceret, totiuſque mundi conſocianda illis eſſet adunata confeſſio, dignum fuit jam quaſi credentem populum commonere, ut fidei ſuæ affectum per ſacrificia devota monſtraret. Invitat enim *filios Dei*, ideſt, qui per regenerationis gratiam facti ſunt filii ejus, ut ait Joannes Evangeliſta : *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus*. Sed licet omnis Trinitas unus ſit Deus, nec aliqua eſt in majeſtate ipſius, aut in natura diſtantia : diverſis tamen locis dicitur, quod ad perſonas ſingulas probetur aptandum. Hic autem Spiritum ſanctum ſpecialiter Dominum debemus accipere, quem inſtituit de tabernaculi perfectione laudare. Intende autem, quod in primis non dicen-

Joan. 1. 12.

Seipſum Domino offerre eſt ſacrificium illi acceptiſſimum.

do quid *afferant*, ipſi ſe jubentur offerre, ideſt, corda ſua ſancta puritate lucentia, quod ſupra omne ſacrificium Domino probatur acceptum. Sequitur, *afferte Domino filios arietum*. *Arietes* Apoſtoli accipiendi ſunt, qui tanquam duces gregum in caulas Domini perduxerunt populum Chriſtianum. *Filios arietum* offerendos dicit, quos Apoſtoli recta prædicatione genuerunt, non qui pravo dogmate probantur extranei.

Quare arietes Apoſtoli ſunt comparati.

Arietes autem bene ſunt Apoſtolis comparati: quoniam animalia ipſa plurimum fronte valent, & objecta ſemper impingendo dejiciunt; quod prædicando feciſſe conſtat Apoſtolos, qui diverſas ſuperſtitiones, & idola firmiſſima cæleſtis verbi quadam fronte ruperunt. *Aries* enim dictus eſt, quaſi a fronte ruens:

Aries unde dicatur.

Addidit, *afferte Domino gloriam & honorem*. Hic ſpecialiter commonemur, ut nullam Spiritus ſanctus patiatur injuriam. Nam qui eum minorem Patre vel Filio dicit, *gloriam* illi non probatur *afferre*. Nulli enim glorioſum eſt audire, quia minor eſt. Offerimus ergo Domino Deo noſtro, ideſt, Spiritui ſancto gloriam puram, plenam, veram, cum & conſubſtantialem Patri ac Filio dicimus, & coæternum, atque omnipotentem ſine aliqua ſeparatione prædicamus. Sic omnes hæreſes per diverſa loca ſcripturæ divinæ Spiritus ſancti prædicatione deſtructæ ſunt.

Spiritus ſanctus Patri & Filio æqualis.

℣. 2. *Afferte Domino gloriam nomini ejus: adorate Dominum in aula ſancta ejus*. Supra dixit, ipſi *afferte gloriam*: modo dicit, *nomini ejus*. *Affert* igitur *nomini* ſancti Spiritus *gloriam*, qui eum facit latius innoteſcere, quando incredulorum corda convertit, nomenque illius dilatat per multitudinem plebis, turbaſque populorum; quod magis ad docentium videtur pertinere cautelam. Sed nec illud judices otioſum, quod *afferte*, quarto repetiit. Hæc figura dicitur Epimone, Latine Repetitio crebra ſermonis, quæ multa colligit unius verbi iteratione decurſa.

Quis afferat nomini Spiritus ſancti gloriam.

Quid ſit Epimone.

Sequitur, *Adorate Dominum in aula ſancta ejus*: ideſt, colite eum in conſcientia veſtra mundiſſima. Ipſa eſt enim aula regalis & habitatio Spiritus ſancti, ſicut dicit Apoſtolus: *Quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis*.

Conſcientia munda aula eſt Spiritus ſancti.

1. Corint. 3. 16.

℣. 3. *Vox Domini ſuper aquas, Deus majeſtatis intonuit: Dominus ſuper aquas multas*. Venit ad ordinem ſecundum, in quo per figuram Epimone, quam ſuperius diximus, frequenter per capita verſuum unum repetens verbum, præconia Spiritus ſancti ſeptenaria virtute concelebrat; quod ſuis locis, juvante Domino, conabor exponere.

Vox Domini ſepties repetita ſeptem dona Spiritus ſancti ſignificat.

Primus iſte ejuſdem rei verſus eſt, *vox Domini ſuper aquas*, ideſt, Spiritus ſapientiæ. Ipſe enim legem condidit, qua credentium turba regeretur; nam leguntur tabulæ Teſtamenti digito Dei ſcriptæ, digitus autem Dei ſpecialiter intelligitur Spiritus ſanctus. Quod vero dixit: *Super aquas*, populos ſignificat, ſicut & alter pſalmus ait: *Salvum me fac Domine: quoniam intraverunt aquæ uſque ad animam meam*; & in Apocalypſi legitur: *Civitas ſedens ſuper aquas multas*. Quapropter iſtis alluſionibus hoc ſignificari manifeſtum eſt Spiritum ſapientiæ legem populis condidiſſe.

Spiritus ſapientiæ quid operatur.

Deuter. 9. 10.

Pſal. 68. 2.

Apocal. 17. 1.

Sequitur: *Deus majeſtatis intonuit*. Hoc etiam pertinet ad Spiritum ſapientiæ. Dicit enim quando diem judicii prædicavit, cum gehennæ pœnas inæſtimabili terrore prædixit, ut non tam loqui, quam intonare videretur. Subjunxit etiam, *Dominus ſuper aquas multas*, ideſt, ſuper populos gentium diverſarum, quas Prophetarum atque Apoſtolorum prædicatione lucratus eſt. Sic & in iſto commate populos ſignificavit, quos etiam intelligi ſuperius maluit.

℣. 4. *Vox Domini in virtute*. Miranda brevitas, tria verba quam magnam explevere ſententiam! *Vocem Domini in virtute*, Spiritum dicit intelligentiæ, qui adverſaria cuncta dejicit, atque proſternit, ſicut legitur: *Et non eſt qui poſſit reſiſtere voluntati tuæ*. Merito ergo *Vox Domini in virtute* eſſe dicitur, cui nullis obſtaculis obviatur.

Quid Spiritus intelligentiæ.

Eſter. 13. 9.

Vox Domini in magnificentia. Hic Spiritus conſilii redolet. Quid enim illo magnificentius, qui corde illuminato ſentiri facit, ut appetantur bona, & peſſima quæque fugiantur; præſtatque ut de impio perficiatur pius, de captivo liber, de ſervo filius? Quod illis provenire non dubium eſt, quos Spiritus ſanctus potentia ſuæ majeſtatis inviſitat.

Quid Spiritus Conſilii.

℣. 5. *Vox Domini confringentis cedros: & confringet Dominus cedros Libani*. Hic Spiritus virtutis eluceſcit, qui *confringit* ſuperbiam, quæ in ſe confidit, & humilitatem erigit, quæ de ejus bonitate præſumit. *Cedros* enim ſuperbiam debemus accipere, quæ ſe in altitudinem elevans, proceras hujus arboris ſummitates imitatur: maxime, quia & lignum ipſum non eſt utile, niſi ſucciſum fuerit. Nullus enim in ſua radice manens, proficuos generat fructus; ſicut nec elatio deteſtabilis, quæ peccatum intulit mundo. Hanc ſuperbiam *vox Domini confringit*, dicendo: *Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam*. Repetit quoque: *Et confringet Dominus cedros Libani*. Sed quamvis ſuperioribus hæc ſimilia videantur: tamen uno verbo addito, *Libani*, non parvam videntur indicare diſtantiam. *Cedri* enim quæ alibi naſcuntur non omnino proceræ ſunt: in *Libano* autem tales inveniuntur, ut omnes altitudines arborum ſuperare videantur. Ergo mundi iſtius nobiles ac reges, qui reliquos homines tanquam humilia fruteta deſpiciunt, virtus divina *confringit*, quando pauperes & humiles eligit. Iſti enim virtute ſuperantur, illi inter divitias ſuas aut cogitationibus gemunt, aut turpi ambitione ſolvuntur. Ponuntur etiam *cedri* & in bonam partem, ſicut in alio pſalmo dicit: *Cedri Libani quas Dominus plantavit*.

Quid Spiritus virtutis.

Jacob. 4. 6.

Per cedros Libani nobiles & reges ſuperbi intelliguntur.

Pſal. 103. 16.

℣. 6. *Et comminuet eas tanquam vitulum Libani: & dilectum ſicut filios unicornuorum*. Et hic quoque verſus ad Spiritum virtutis pertinet. *Vitulos* autem *Libani* ſacrificiis frequenter antiquitas offerebat, qui propter luxuriam dulcium herbarum pingues erant admodum & decori. Eos mavult mundanis ſummitatibus comparare, quæ ſic *comminuendæ* ſunt, tanquam illi qui ſacrificiis videbantur offerri. Nam & ipſi ſunt victima, dum converſi Chriſto Domino nitidis mentibus offeruntur. Sed ne ſibi homines duram legem quererentur impoſitam, etiam *dilectum* Filium Dei dicit eſſe moriturum: de quo ſcriptum eſt: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Propter Incarnationem enim factus eſt *ſicut filius unicornuorum*, ideſt, Judæorum ſingulariter ſe extollentium. Sive *unicornes* appellati ſunt Judæi: quia unum tantum videntur accipere Teſtamentum. Sic ergo Chriſtum dicit carne moriturum, ſicut & filios Judæorum, qui inæſtimabili pietate conditionem noſtram in morte ſuſcepit, ut nobis de ſua immortalitate præſtaret.

Matth. 3. 17.

Quare Judæi unicornes appellati ſunt.

℣. 7. *Vox Domini intercidentis flammam ignis*. Spiritum ſcientiæ ſignificat, qui omne conſi-

Quid Spiritus ſcientiæ.

lium vel calorem contrarium *intercidendo*, ideſt, dividendo dijudicat. Ille enim Judæorum ignitos & flammeos tumultus ſcientia ſuæ majeſtatis extinxit; ut quod ſcelerati feeerant velut ad ſolum hominem negandum, in humanam ſalutem & gloriam verteretur.

Vox Domini concutientis ſolitudinem: *& commovebit Dominus deſertum Cades*. *Quid Spiritus pietatis.* Hic Spiritum pietatis demonſtrat, qui fallaces cogitationes, & inepta hominum vota *concutiens*, ad veritatis ſtudium correctos attrahit. Et bene errores eorum *ſolitudinem* vocavit: quoniam habitatorem non habet Deum; nec ipſi in pravitatibus ſuis diutius manere poſſunt, quando eas aut lamentabili morte deſerunt, aut felici converſione derelinquunt. Sequitur: *Et commovebit Dominus deſertum Cades*. Hoc adhuc ad ſpiritum pertinet *Numer. 20, 1.* pietatis. Sed hunc locum narratio libri numeri diligenter exponit, referens cum Iſraeliticus populus in Cades veniſſet, nimiaque ſiti loci ariditate laboraret, Moyſen juſſu Domini percuſſa petra ſubito illis aquarum copiam eontuliſſe, miroque modo facta eſt terra irrigua, quæ arida ſiccitate jacebat ſqualida. Per hanc ergo ſimilitudinem dicit peccatorum corda duriſſima in aquas ſapientiæ poſſe diſſolvi, iterumque illud exemplum *Cades* in humanis cordibus eſſe faciendum. *Deſertum infideles populi vocantur.* Sæpe enim *deſertum* ponitur, ubi & infideles populi convenire noſcuntur, ſicut *Matth. 3. 3.* in Evangelio dicit: *Vox clamantis in deſerto*. Non enim Joannes prædicare poterat in deſerto, ubi nullus audiret: ſed *deſertum* appellati ſunt, qui adhuc necdum fidei dona perceperant.

℣. 8. *Vox Domini preparantis cervos*: *& revelabit condenſa*: *& in templo ejus omnes dicent gloriam*. *Spiritus timoris Domini.* Septimum dicit Spiritum timoris Domini. *Cervi* enim ſunt timidi quidem, ſed venenoſa ſorbentes. Et merito illis comparati ſunt, qui & Divinitatem timent, & contraria quæque devorant; nec ab eis poſſunt decipi vel noceri, qui adverſum Eccleſiam Dei, fellita noſcuntur altereatione reſiſtere. Conſignatus eſt, ut ſuperius diximus, Spiritus ſeptiformis, quem & ſupputatione facile colliges, & operatione cognoſces. Sed hunc Spiritum ſanctum unum atque eundem debemus accipere, *Iſai. 11. 2. 3.* cujus has, quas diximus, teſtante Iſaia, ſeptem conſtat eſſe virtutes, ideſt, ſpiritus ſapientiæ, ſpiritus intellectus, ſpiritus conſilii, ſpiritus virtutis, ſpiritus ſcientiæ, ſpiritus pietatis, ſpiritus timoris Domini: diſtribuens unicuique prout vult. *Vocem habent Pater, & Filius & Spiritus ſanctus.* Nec moveat quod ubique vocem Spiritus ſancti dicit eſſe ſermonem; hoc enim verbum univerſæ Trinitati conſtat aptatum. *Matth. 3. 17.* Nam Patris legimus vocem, cum dicit: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Item *Act. 9. 4.* Filii dicentis: *Saule, Saule quid me perſequeris?* Similiter & in Actibus Apoſtolorum de Spi*Act. 13. 2.* ritu ſancto legitur: *Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod vocavi eas*. Sed hanc *Communio idiomatum in Trinitate quid ſignificet.* communionem verborum ſanctiſſimus Auguſtinus contra Arrianos ſcribens in uno libro utili adunatione collegit; ut æqualitatem ſubſtantiæ, *Serm. 191. de SS. Trinit.* vel potentiæ individuæ Trinitatis omnis prudens poſſit agnoſcere, quando & ipſa verba probat eſſe communia. *Revelavit* etiam timor Domini *condenſa*, quando ignoratione depoſita, ad intelligentiam divinæ legis devoti populi convenerunt. Pro qua re in Eccleſia ejus omnes refe*Quid ſit Gloria.* runt gloriam, prout unuſquiſque præfati Spiritus ſeptiformis dona ſuſcepit. Gloria enim, ſicut dictum ſæpe meminimus, laus eſt facta celebratione multorum.

℣. 9. *Dominus diluvium inhabitat, & ſedebit Dominus Rex in æternum*.

℣. 10. *Dominus virtutem populo ſuo dabit*: *& benedicet populum ſuum in pace*. Decurſis virtutibus Spiritus ſeptiformis, in tertio ordine ad Trinitatis complexionem mirabili diſpoſitione pervenit. Dicendo enim in his duobus verſieulis tertio *Dominus*, oſtendit ſanctam Trinitatem *diluvium*, ideſt, aquas baptiſmatis *inhabitare*; ſicut in Evangelio dictum eſt: *Euntes baptizate* *Matth. 28. 19.* *omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*: Sed quæramus cur hic *diluvium* pro *Quare diluvium pro ſacris fontibus poſitum ſit.* ſacris fontibus poſitum eſt? Merito, quoniam illud quod factum eſt ſub Noe, baptiſmatis ſacri gerebat imaginem. Nam ſicut iſtud purgat animas ſordibus peccatorum: ita & illud diluvium mundi crimina probroſa delevit. Merito ergo pro baptiſmate *diluvium* poſitum eſt, ad cujus ſimilitudinem conſtat effectum. Nam quod tertio, *Dominus*, repetiit, ſine diſtinctione perſonarum, licet intelligi primum dictum de Spiritu ſancto, *Dominus diluvium inhabitat*. Sequitur: *Et ſedebit Dominus Rex in æternum*, hoc autem de Filio recte intelligimus. *Dominus Virtutem populo ſuo dabit*, de Patre competenter advertimus. *Populo ſuo*, ſignificat, Chriſtiano, quem de ſacri baptiſmatis munere conquiſivit. Subjunxit etiam: *Et benedicet populum ſuum in pace*. Non dixit benedicent, ſed *benedicet*: quia unus eſt Dominus Deus noſter. *In pace*, propter illud Evangelii: *Pacem meam do vobis, pacem* *Joan. 14. 27.* *mea relinquo vobis*. Una eſt enim pax & Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.

Concluſio Pſalmi.

MEminerimus quam ingenti tuba pſalmus iſte tonuerit; ut detrectatores Spiritus ſancti non poſſint ignorantiæ exeuſatione defendi. Nam potentia ipſius ſeptiformi diſtributione laudata eſt; ut nihil ibi inferius, nihil cognoſceres eſſe diviſum: quia ſanctæ Trinitatis unitas in fine declarata eſt. Deſinat hæreticorum inſana perfidia vanas commovere calumnias: legant Didymum, legant beatum Ambroſium, cæteroſque Patres, qui de hac re perfectiſſima diſputatione dixerunt. Afferant individuæ Trinitati gloriam & honorem, nec faciant in æqualitate diſtantiam, ſi perduci non eligunt ad ruinam.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Vigeſimum nonum.

Pſalmus cantici in dedicatione domus David.

PSalmi cantici cognita ſignificatio eſt: nunc conſideremus, cur poſita ſit *domus dedicationis*. *Domus* ſignificat Dominici corporis templum: *Dedicatio* vero reſurrectionem ejuſdem Domini *Dedicatio ſignificat reſurrectionem Domini.* noſtri Jeſu Chriſti. Tunc enim corpus ejus in æternam gloriam, poteſtatemque perductum eſt, ſicut in Evangelio ipſe dicit: *Data eſt mihi* *Matth. 28. 18.* *omnis poteſtas in cœlo & in terra*. Dedicare quippe dicimus, cum novitas domus alicujus in uſum celeberrimum deputatur. *Domus* autem *David* propter ſemen ejus eſt poſita, unde Salvator noſter carnis traxit originem. Iſta *domus* eſt, quæ nunc apertis foribus labiorum læta de-

cantat:

cantat: *Exaltabo te Domine*; quæ fabricata eſt naſcendo, ſed in ſancta reſurrectione cognoſcitur eſſe dedicata.

Diviſio Pſalmi.

REx noſter Dominus Chriſtus prima narratione poſt reſurrectionem glorioſam Patri gratias agit, quia eum de mundi iſtius adverſitate liberavit: ſanctis jubens laudem dicere Domino, quando univerſa in ejus poteſtate ſunt poſita. Secunda ſe dicit a ſua conſtantia non movendum: inſuper addens præconia Divinitatis a vivis potius, non a mortuis eſſe ſolvenda. Tertia redit ad reſurrectionem ſuam lætus & exultans: quoniam carnis fragilitate depoſita, in æterna majeſtatis ſuæ gloria perſeverat, more ſuo præteritum dicens, quod noverat eſſe venturum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. E*Xaltabo te Domine quoniam ſuſcepiſti me: nec delectaſti inimicos meos ſuper me*. Dominus Chriſtus Patri gratias agit per diſpenſationem, qua reſurrexit a mortuis. Nam *exaltabo* dicit, latius innoteſcere facio, quod ſancta Verbi incarnatione, glorioſaque reſurrectione completum eſt. Quanti enim ante hoc tempus Dominum ſpiritualiter cognoſcere potuerunt, niſi ejus adventu veritas promiſſa claruiſſet? Sed homo ideo *exaltare* valuit nomen Altiſſimi, quoniam ab eodem conſtat aſſumptus. Nam quemadmodum potuiſſet aut occulta Dei prodere, aut judicia Dei futura narrare, niſi virtute cœleſti, qua prævaluit, ſua *Patriſque* ſecreta revelaret? Sequitur nonnulla quæſtio: *Nec delectaſti inimicos meos ſuper me*. Quomodo enim non ſunt *delectati inimici* ejus, quando eum colaphizantes dicebant: *Prophetiza nobis Chriſte, quis eſt qui te percuſſit?* Et iterum ſtantes ante crucem dicebant: *Vah qui deſtruit templum, & in triduo reædificat illud?* Quemadmodum etiam non ſunt *delectati*, quando ſuper veſtimenta ejus miſerunt ſortem? Sed hæc fugitiva, inaniſque lætitia in pœnitudinem illis triſtitiamque converſa eſt; dum eum poſt triduum viderunt reſurgere, quem ſperaverunt communem interitum reperiſſe. *Delectaſti* vero poſuit, pro delectare feciſti. Quæ figura dicitur Hypallage, quoties aut genus, aut verbi declinatio commutatur. *Super me*, autem dixit, poſtquam de hoc mundo tranſivit; tunc enim & inimici triſtes effecti, ſunt & devoti gaudio magno floruerunt.

Inimici Chriſti ſuper eum delectati ſunt.
Matth. 26.68.
Ibid. 27.40.
Quid ſit Hypallage.

℣. 2. *Domine Deus meus clamavi ad te, & ſanaſti me*. Quemadmodum *ſanatus eſt*, qui non legitur ægrotaſſe? Sed occulte ille ægrotabat, quando univerſum hominem ſua Incarnatione ſuſcepit, qui erat obnoxius & morbis & mortibus. Sed quia in illo ſanati ſumus, *ſanatum* ſe ipſe profitetur. Tunc enim ſalvatus eſt Dominus Chriſtus, quando carnem fragilitatis noſtræ reſurgendo in æternæ vitæ gaudia collocavit; & omnes ſalvi facti ſunt, qui in ipſo fideliter crediderunt.

Quando Dominus ægrotaverit

℣. 3. *Domine abſtraxiſti ab inferis animam meam: ſalvaſti me a deſcendentibus in lacum*. Quid dicimus de illis, qui Dominum Chriſtum animam habuiſſe non credunt? Ecce ipſe toties clamat ad inferos ſe humana lege perductum, exindeque *animam* ſuam poteſtate ſuæ Divinitatis *abſtractam*. Et vide, quia *abſtractam* dicit; ſcilicet quoniam clauſtris inferni diruptis, ad cœlum uſque perducta eſt. *Deſcendentes* vero *in lacum* ſunt, qui in ſæculi iſtius iniquitate verſantur. Et bene dixit: *deſcendentibus*, quaſi in profundum euntibus, qui preſſi pondere peccatorum, altiſſima profunditate devorantur. Sed quomodo *ſalvatus eſt*, quem conſtat occiſum? *Salvatus eſt* utique a talibus, ideſt, ab eorum communione liberatus eſt, cum reſurrexit a mortuis, & mors ei ultra nocere non potuit.

Anima Chriſti ab inferis abſtracta eſt.

℣. 4. *Pſallite Domino ſancti ejus: & confitemini memoriæ ſanctitatis ejus*. Poſt reſurrectionem ſuam convenienter præcipit ſanctis *pſallere*; ut reſurgente capite membra lætarentur, maxime cum ſpes eorum tali diſpenſatione firmata ſit: quoniam & ipſos conſtat in lætitia reſurgere, quos contigit ejus prædicationi credidiſſe. *Memoriæ ſanctitatis ejus* dixit: quia noſtri memor eſſe dignatus eſt, qui in umbra mortis, quaſi in denſa peccatorum caligine verſabamur. Non enim nos illius memores fuimus, qui nos creavit: ſed ille noſtri potius, quos creavit; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos*. Et ideo *confitenda*, & glorificanda eſt *memoria ſanctitatis ejus*, quæ humanum genus in recordationem ſuam deducens, quod nos ſalvare potuiſſet effecit.

Chriſti reſurrectio ſpes noſtra eſt.
Joan. 15.16.

℣. 5. *Quoniam ira in indignatione ejus, & vita in voluntate ejus: ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Partibus ſuis intelligamus hunc verſum, in quo malorum retributionem, juſtorum præmia, paſſionis ejus triſtitiam, reſurrectionis læta commemorat; eoque fit, ut cum fuerint diſtincta, neſciant confuſionis injuriam. Sed cum *ira* noſtra, ſicut legitur, mortem operetur, in primo commate per tropologiam hoc de Domino dicitur: quia revera *indignatio* illius, mors eſt utique peccatoris. Dignatio enim eſt, quando nos clementer ſuſcipit: *indignatio* cum nos iratus abjicit; non quia ille iraſcitur, ſed de ejus averſione mors evenit, quæ de ira humana procedit. Sequitur: *Et vita in voluntate ejus*. Nihil poteſt dici præſtantius. Nam ſicut *in indignatione* mors, ita *in voluntate ejus vita* eſſe dignoſcitur; quæ tamen non in meritis noſtris, ſed in ipſius voluntate conſiſtit. Hoc argumentum in Topicis dicitur Ex contrario. Adjecit, *Ad veſperum demorabitur fletus*. *Veſperum* dicimus, cum peracto die Sol occidit, & noctis tenebræ conſequuntur; quod accidiſſe conſtat Eccleſiæ, quando Chriſtus Dominus noſter eſt peremptus. Tunc enim vere *demoratus eſt fletus*, dum per triduum fidelium turba congemuit, & mundi ipſius natura concuſſa eſt, ut & ipſe orbis cum humano genere Domini lugere videretur exitium. *Matutinum* vero dicimus, quando diſcedentibus tenebris crepuſculum cœperit elucere. Quo tempore reſurrectio Domini, Evangelio teſte, vulgata eſt: de qua parte beatis creviſſe conſtat ſine dubitatione lætitia. Sic in uno verſu tantarum rerum ingens explicata perfectio eſt.

In voluntate Domini vita eſt.
Totus orbis luxit Chriſti exitium.

℣. 6. *Ego autem dixi in mea abundantia: non movebor in æternum*. Poſtquam de reſurrectione ſua gratias egit, & ſanctis pſalmodiam ſalutariter imperavit, ſecunda narratione redit ad paſſionis ſuæ glorioſiſſimam cauſam; & quæ illo tempore ſecum cogitaverit, pius Doctor edicit. Nunc videamus quæ ſit iſta *abundantia*, per quam ſe nullatenus *movendum* eſſe profitetur. *Abun-*

Quæ ſit abundantia Chriſti.

dantia erat Filio ſemper Virginis Mariæ, quod *Joan. 1. 14.* *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*. Quid enim illa gratia copioſius, quæ habere meruit plenitudinem Deitatis? Sicut dicit Apoſto- *Coloſſ. 2. 9.* lus: *In quo habitavit omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*, ideſt, veriſſime, ſubſtantialiter atque perfecte. Jure ergo dicebat, *in æternum* ſe *moveri* non poſſe, cui ſua majeſtas confidentiæ dona præſtabat.

℣. 7. *Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem: avertiſti faciem tuam a me, & factus ſum conturbatus*. In hoc verſu evidenter exponit, unde illa fuerit abundantia, quæ non potuit commoveri. *Virtutem* quippe ſe de humana natura habuiſſe non dicit, ſed deſuper ſibi aſſerit contributam. Nam *decorem* ipſius pro- *Pſal. 44. 3.* bat illud exemplum: *Specioſus forma præ filiis hominum*. Sed iſta immaculata & Sole clarior humanitatis pulchritudo, copulata Verbo virtutem accepit, qua miracula magna faciebat, ſi- *Joan. 5. 26.* cut in Evangelio ipſe teſtatur dicens: *Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo*. Sequitur probatio ſententiæ ſuperioris: *Avertiſti faciem tuam a me, & factus ſum conturbatus*. Ac ſi diceret: tu mihi dediſti ſecundum carnem quæ habeo, ut te averſo fuerim conturbatus. Hæc autem dicens pernicioſas hominum elationes intercipit. Nam quemadmodum peccator de ſe audeat præſumere, cum immaculata ſanctitas *virtutem* ſibi ac *decorem* a Domino *præſtitum* fuiſſe fateatur? Hoc argumentum in Topicis dicitur A conſequentibus. Nam cum *avertit faciem* ſuam Divinitas, conſequens erat, ut carnis turbaretur infirmitas.

℣. 8. *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor*. Quod modo dicit, *Domine*, modo *Deum*, una ſententia eſt. Nam hoc eſt *ad Dominum clamare*, quod *Deum fuiſſe deprecatum*.

℣. 9. *Quæ utilitas in ſanguine meo: dum deſcendo in corruptionem*.

℣. 10. *Numquid confitebitur tibi pulvis: aut annuntiabit veritatem tuam?* Immaculata Verbi *Quare Chriſtus non deſcendit in corruptionem.* Incarnatio cœptis precibus perſeverat. Ab ipſa enim parte dicitur: ſi *deſcendero in corruptionem*, ideſt, ad putrefactionem, cui lege generali cuncta caro ſubjecta eſt; qualis erit ſpes fidelium, qui me ſub triduana celeritate reſurgere crediderunt? Petit ergo non ut non moriatur: ſed ne caro ipſius corruptione reſoluta, nullum ſignum promiſſæ majeſtatis oſtendat, propter il- *Pſal. 15. 10.* lud quod alibi dicit: *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*; & incipiat non eſſe *utilitas* mundi *in* ſalutifero *ſanguine* Dominicæ paſſionis. Confeſſio vero hic laudem ſignificat, quam utique offerre non poſſunt, qui in pulverem communi morte ſolvuntur. Sequitur, *aut annuntiabit veritatem tuam?* Illam videlicet, quam poſt *Marc. 16. 14.* reſurrectionem diſcipulis dixit: *Ite prædicate hoc Evangelium omni creaturæ: & qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur*.

℣. 11. *Audivit Dominus & miſertus eſt mei: Dominus factus eſt adjutor meus*. Venit ad tertiam narrationem, in qua jam de ſua reſurrectione gaudens, æternæ beatitudinis gratificatione mulcetur. Sed quemadmodum factus ſit *adjutor*, ipſe conſequenter exponit; & ideo noſtra verba non debent adjici, ut curſus ipſe dictorum propria magis expoſitione declaretur. Hoc ſchema dici- *Quid ſit Epexegeſis.* tur Epexegeſis, Latine Explanatio, ubi priora dicta verbis ſubſequentibus exponuntur.

℣. 12. *Convertiſti planctum meum in gaudium mihi: conſcidiſti ſaccum meum, & præcinxiſti me lætitia*. *Planctus* ad mortem attinet, *gaudium* ad reſurrectionem; quod jam utrumque conſtat impletum. *Saccus* vero eſt textrina groſſiſſima, *Quid ſit Saccus.* atque aſpera, in humanos uſus laboreſque deputata, qui carni humanæ congruenter aptatur. *Conciſus eſt* ergo *ſaccus*, ideſt, corpus ipſius, *Saccus corpus Chriſti ſignificat.* cum pro nobis ipſe mori dignatus eſt. Ante ejus quippe exitium, mors nos tortuoſis ligaminibus ambiebat, & velut aliquod frumentum inſolubili carcere tenebat incluſos. Sed ut intelligas *ſaccum* pro triſtitia mortis fuiſſe poſitum, contra hunc dicit de reſurrectione: *Præcinxiſti me* *Quid ſignificet, Præcingere.* *lætitia*. Perpende verbum, *præcinxiſti*, cingulum ſignificat, quod ad judicis pertinet dignitatem. Nam cincta poteſtas in ipſo vocabulo noſcitur conſtituta. Sic enim cinctum dicimus judicem, quando ejus faſces honoreſque declaramus. Et vide quia non dixit, cinxiſti, ſed *præcinxiſti*, ideſt, ſupra omnes poteſtates & virtutes elevaſti, propter illud Apoſtoli: *Et dedit ei nomen*, *Philipp. 2. 9.* *quod eſt ſuper omne nomen*.

℣. 13. *Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar: Domine Deus meus in æternum confitebor tibi*. De ſuperioribus pendet iſte verſiculus. Ideo enim *præcinctum* ſe dixit eſſe *lætitia*, ut humanitas *cantaret* Deitati, quæ eſt ejus *gloria*: *Cantare* autem diximus, ad mentis lætitiam proprie pertinere. *Gloria* vero Chriſti, Patris majeſtas eſt, *Gloria Chriſti, majeſtas eſt Patris.* a quo audivit: *Hic eſt Filius meus dilectus, in* *Matth. 3. 17.* *quo mihi bene complacui*. Et quia ſemel pro mundi ſalute *compunctus*, ideſt, crucifixus eſt, nulli ſe ulterius ſubjacere memorat paſſioni; quippe qui carnis fragilitate depoſita, in majeſtatis ſuæ gloria perſeverat; ſicut dicit Apoſtolus: *Chriſtus* *Rom. 6. 9.* *reſurgens a mortuis, jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur*. Sed ne prædictam cantilenam putares exiſtere temporalem, *In æternum* ſe *confiteri* dicit. *Confitebor* autem hic accipiendum eſt a parte membrorum, quaſi conſabor, ideſt, cum ſanctis æterna te voce laudabo. Quod abſolute creditur eſſe venturum, cum illa civitas Jeruſalem fuerit dedicata, quando juſtis omnibus indeficiens promittitur pſalmodia. Sic enim frequenter promittit ſe facere Chriſtus, quod facturus eſt populus utique Chriſtianus, ſicut eſt & illud: *Confitebor tibi Domine in Eccleſia* *Pſal. 34. 18.* *magna: in populo gravi laudabo te*.

Concluſio Pſalmi.

PArvus quidem pſalmus, ſed cœleſtis doctrinæ ubertate repletus eſt: habens in verſibus gratiam brevitatis, & in ſenſibus extenſas omnino latitudines. Hic enim ſanctæ reſurrectionis gratia dicitur: hic paſſio Domini glorioſa memoratur; ut nulla tribulatio paſſionis terreat, quos reſurrectionis ſpes magna lætificat. Et intuere propter gratiam novitatis hic ordinem fuiſſe converſum, ut inciperet a reſurrectione, quam poſt paſſionem Domini conſtat eveniſſe.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimum.

In finem pſalmus David.

VErba quæ titulus continet, ad Dominum Chriſtum frequenter diximus eſſe referenda, cui totus pſalmus aptandus eſt, quando

ejus paſſionem reſurrectionemque decantat. Loqui enim ex noſtra humilitate dignatus eſt, qui etiam ſuſtinuit humani corporis paſſionem: per ſua nos eloquia bonus Magiſter erudiens, ut & nos imitantes rerum cœleſtium diſciplinam, humiles ac devoti noſtri capitis dicta ſequeremur. Intuendum eſt vero pſalmum hunc quartum eſſe eorum, qui de paſſione & reſurrectione Dominica breviter faciunt mentionem.

Diviſio Pſalmi.

PEr univerſum pſalmum verba ſunt Domini Salvatoris. Primo ingreſſu precatur Patrem, ut de malis imminentibus liberetur: ac deinde exauditum ſe indubitanter exultat. Secundo redit ad paſſionem ſuam, actumque rei per alluſiones varias mirabili narratione deſcribit. Tertio generaliter agit gratias pro ſe & populo fideli, quoniam univerſali Eccleſiæ miſericordiæ ſuæ dona largitus eſt: commonens etiam ſanctos, ut in charitate Domini perſeverent, qui & bonorum præmia, & malorum retributiones ſuperius audierunt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. IN *te Domine ſperavi non confundar in æternum: in tua juſtitia libera me, & eripe me*. Perſcrutandum eſt quemadmodum frequenter ſimilia dicta ſuavi varietate repetantur. Orat Chriſtus Patrem ex natura humanitatis aſſumptæ: ne de ſua ſpe dejectus, humanæ inſultationis patiatur opprobria: addens, *in æternum*, ubi ejus contemplatio fixa & incommutabilis permanebat. *In tua juſtitia*, ideſt, qua conſuevisti ſubvenire rogantibus, qui firmiſſime de tua majeſtate confidunt. *Libera*, ad pericula hujus mundi pertinet amovenda. *Eripe*, ad celeritatem reſpicit auxilii: ne illa reſurrectio mundo ſaluberrima tardaretur. *Eripe* autem, conſtat a rapiendo compoſitum. Quapropter merito imploravit juſtitiam Domini, qui ſe noverat per iniquos paſſurum. O vere miranda & divina commutatio! Accepit necem, reddidit ſalutem: pertulit injurias, tribuit honores: dolorem ſumpſit, contulit ſoſpitatem; & ſolus & ſumme pius, qui dulcia præſtitit, cum amara ſuſceperit.

Chriſtus orat Patrem, ex parte humanitatis aſſumptæ.

℣. 2. *Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eripias me: eſto mihi in Deum protectorem. Inclina*, dixit, *aurem tuam*, propter membrorum ſuorum humilitatem; ut quoniam per naturam ſuam humana conditio ad Divinitatem non poterat attingere, ad eam Divinitas inclinata deſcenderet; quod omnipotentis Verbi Incarnatione provenit. Unde merito petebatur, quod adhuc minime probabatur effectum. Sequitur: *Accelera ut eripias me*, ideſt, feſtina reſurrectionem dare celerrimam, non illam moroſam, quam generalitas adhuc noſcitur ſuſtinere. Hæc autem frequentia petitionis docet nos ab oratione non debere ſuſpendi, etiam cum nobis credimus aliqua poſſe concedi. Petit quoque ut ab hujus ſæculi importunis inſidiis divina virtute protegatur: ne pateat inimicis derelicta ſimplicitas; ſicut ſcriptum eſt in Iſaia Propheta: *Sicut agnus coram tondente ſe ſine voce: ſic non aperuit os ſuum.*

Iſai. 53. 7.

℣. 3. *Et in domum refugii: ut ſalvum me facias. Domus* eſt *refugii* glorioſa reſurrectio, poſtquam jam nulla imbecillitate concutitur, ſed incorruptibili majeſtate perfruitur. Nam tunc *ſalvus* fuit, cum mors ei ultra prævalere non potuit. Ita quod timet, ex nobis: quod confidit, propriæ Divinitatis eſt. *Domum* quoque *refugii* ad Eccleſiam Catholicam dicunt aliqui pertinere: ubi a parte membrorum petit ſe *ſalvum fieri*: quoniam in ipſa revera omnis Chriſtianus ſalvus efficitur; ſicut in arca Noe creſcente diluvio ſoli ſalvi facti ſunt, qui feliciter intrare meruerunt.

Domus refugii eſt glorioſa reſurrectio & quare.

Domus refugii eſt Eccleſia Catholica, & quare.

℣. 4. *Quoniam firmamentum meum & refugium meum es tu: & propter nomen tuum dux mihi eris, & enutries me. Firmamentum* pertinet ad toleranda quæ paſſus eſt: *refugium* ad finem malorum, quando iſtius ſæculi iniquitates glorioſæ mortis fine ſuperavit. Sequitur: *Et propter nomen tuum dux mihi eris. Propter nomen* ſuum Dominus *dux erat* humanitati: quoniam illud latius per univerſas Gentes fecit agnoſci, ſaluberrima prædicatione vulgata. Sive hoc a membris accipiendum, ſicut ſupra jam dictum eſt. *Dux* enim noſter veraciter dicitur, quando illum ſequimur, & prædicationis ejus veſtigia non vitamus. Addidit etiam, *enutritum* ſe, quouſque ad perfectionem, Catholica Eccleſia ipſius munere perveniret.

Quando dux noſter veraciter Chriſtus ſit.

℣. 5. *Educes me de laqueo iſto, quem occultaverunt mihi: quoniam tu es protector meus Domine. Occultatus* eſt quidem ab inimicis *laqueus*: ſed non qui Chriſto eſſet occultus, nec in mortem deceptus incidit, ſed ſciens eam pro noſtra liberatione ſuſcepit. Ergo *laqueum occultaverunt* Judæi Chriſto: quia tantum hominem credentes, occultis eum perdere machinabantur inſidiis. Unde ſe dicit *educendum*, ideſt, reſurrectionis beneficio ad ſuperna velociter elevandum. Sed omnia conſilia Judæorum dicit eſſe fruſtranda: quia, Domino protegente, nulla poteſt adverſitas prævalere.

℣. 6. *In manus tuas commendo ſpiritum meum: redemiſti me Domine Deus veritatis*. Conſideremus cur hic ſermones ipſi ſint poſiti, quos Evangelii textus eloquitur? Nam & ibi ſic ait: *In manus tuas commendo ſpiritum meum: & inclinato capite reddidit ſpiritum*; ſcilicet ut & hic cognoſceres fuiſſe locutum, qui poſt tot ſæcula, eadem erat in cruce poſitus verba dicturus. *In manus tuas*, in veritate tua, qua benigna & juſta ſemper operaris. *Commendat* itaque Patri inæſtimabilem theſaurum, animam videlicet illam, quæ voluntates ipſius pura intentione faciebat. Dignum ergo fuit, ut tanto ſuſceptori talis *commendaretur ſpiritus*. *Redemptum* ſe deinde eſſe teſtificatur. Sed videamus quo pretio? Illo ſcilicet quo Apoſtolus dicit: *Semetipſum exinanivit formam ſervi accipiens*. Vides quam magnum pretium fuit; ut majeſtatem ſuam uſque ad carnem hominis inclinaret, ſeque exinanivit, ut cœleſtibus humana compleret. Sed ut iſtum Dominum evidenter adverteres, addidit quis eſſet, ideſt, *Deus veritatis*, Illorum enim ſpecialiter *Deus* eſt, qui veritatem diligunt, nec in aliqua falſitate miſcentur.

Luc. 23. 46.

Philip. 2. 7.

Chriſtus, Deus veritatis dicitur.

℣. 7. *Odiſti omnes obſervantes vanitatem ſupervacue: ego autem in Domino ſperabo*. Illa redduntur ſemper odioſa, quæ probantur eſſe contraria. Juſte ergo veritas *oderat vanitatem*: quia *vanitas* in falſitate verſatur. Cui rei ipſe tribuit expoſitionem dicens: *ſupervacue*; quæ non ſolum vacua, ſed etiam *ſupervacua* dicta eſt; merito, quando fructuoſam intelligentiam tollens, alienat a Domino. Et quando prius dixit Domi-

Quare veritas odit vanitatem

num *odiſſe vanitatem*, ideſt, ſæculi iſtius deſideria tranſitura, nunc ſe dicit amare veriſſima. Quæ ſunt iſta veriſſima? *Sperabo in Domino*: ubi nihil vanum, nihil ſupervacuum eſt, ſed totum fixum, atque integrum perſeverat. Verum iſtam rem quæ cauſa conſequitur?

℣. 8. *Exultabo & lætabor in tua miſericordia, quia reſpexiſti humilitatem meam*. In hoc & ſuperiori verſu, iterum Categoricus ſyllogiſmus enaſcitur, cujus definitionem, parteſque in primo pſalmo jam diximus, qui etiam hoc loco ſimul ratione colligitur, ideſt, ego in Domino ſperavi. Omnis ſperans in Domino exultabit, & lætabitur in miſericordia ejus. Ego igitur exultabo, & lætabor in miſericordia ejus. Pulchrum plane dicendi genus in brevitate complecti, quod nulla poſſit adverſitate dirumpi. Nunc pſalmi verba tractemus. *Exultare* eſt, cum magna animi alacritate gaudere. *Lætari* eſt, temperata mentis affectione mulceri. Sed conſideremus, quoties commonemur in humanis viribus minime confidendum. Nam quemadmodum, ut ſupra dictum eſt, quiſquam de ſe debeat præſumere, unde ſancta Incarnatio legitur abſtinere? Quapropter execranda eſt Pelagianæ pravitatis intentio, dum illa tentat præſumere, quæ cognoſcere debuit Spiritum ſanctum toties ante damnaſſe. Intendamus etiam qui dicit *humilitatem* ſuam *fuiſſe reſpectam*; ille videlicet qui cœlum, terramque & creavit & continet, cui poteſtates ſupernæ ſerviunt. Sed ideo erat in Altiſſimo humilitas: quia illi & humanitas veraciter adhærebat ab ipſa conceptione perfecta.

Quid ſit Exultare. *Quid ſit Lætari.* *Pelagianus error execrandus.*

℣. 9. *Salvam feciſti de neceſſitatibus animam meam: nec concluſiſti me in manus inimici*. Neceſſitas dicitur ab eo, quod in nece ſit poſita, ideſt, in mortis anguſtiis conſtituta. Nam quando peccatorum laqueis innodamur, nec ab eis poſſumus noſtra virtute ſolvi, neceſſitas appellatur. Ergo tunc *de neceſſitatibus* liberata eſt *anima* Domini Salvatoris, cum a peccatis reddita eſt modis omnibus aliena. Sequitur: *Nec concluſiſti me in manus inimici*. Ipſa erat neceſſitas, quam ſuperius dixit, ſi poteſtati diabolicæ delictis traderetur obnoxius. *Concluſi ſunt* enim quaſi carcere pœnali, qui illius ſæviſſimi manibus ambiuntur. *Nec concluſiſti* ergo dicit: quia liber effectus eſt a poteſtate diaboli; ſicut ipſe in Evangelio ait: *Ecce veniet princeps mundi hujus, & in me non inveniet quicquam*.

Unde neceſſitas dicatur. *Quando anima Chriſti de neceſſitatibus fuit liberata.* *Joan. 14. 30.*

℣. 10. *Statuiſti in loco ſpatioſo pedes meos: miſerere mei Domine, quoniam tribulor*. Poſt liberationis ſuæ decurſam exultationem, ad ſecundum venit ingreſſum: ubi de paſſione ſua multa dicturus eſt, ut eam frequenti memoria piiſſimus commoneret, quam pro omnium ſalute ſuſcepit. *Statuiſti*, dicit, hoc eſt, firmaſti: quia lapſum ſuſtinere non poterat, qui mundi vitia non habebat. *In loco ſpatioſo*, ideſt, libero, & a poteſtate diaboli ſemper excepto. Ipſe enim liber *locus* eſt, quem hoſtis ille non inſidet: ipſe *ſpatioſus*, quem ille non occupat. Et intende, quia non dixit in via, ſed *in loco ſpatioſo*, ideſt, in patria virtutum, in regione beatorum; via enim legitur anguſta juſtorum. *Pedes* autem ſuos dicit virtutes morales, per quas hunc mundum fixis greſſibus ambulavit, quos diaboli adverſitas impedire non potuit. Sed quamvis mundum inculpabiliter ambularet, neceſſarium fuit, ut ejus infirmitatibus divina gratia ſubveniret: ne imbecilla caro a cœleſtis propoſiti integritate diſcederet. Ideo ſequitur, *Miſerere mei Domine, quoniam tribulor*. Lege enim humani corporis tribulationi ſuæ poſtulat ſubveniri; ſicut & in Evangelio dicit: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*; & his ſimilia. Sive *pedes* ſuos Apoſtolos dicit; qui *in loco ſpatioſo*, ideſt, per univerſalem Eccleſiam certiſſima ſtabilitate fidei conſtiterunt.

Locus eſt liber & ſpatioſus quem diabolus non occupat. *Matth. 26. 38.*

℣. 11. *Conturbatus eſt in ira oculus meus, anima mea & venter meus*. Per hos quatuor verſus figura Diatypoſis eſt, quæ Latine Expreſſio dicitur: ubi rebus perſoniſve ſubjectis, & formæ ipſæ, & habitus exprimuntur. Incipit enim deſcribere qualis fuerit periculi magnitudo. Ac ſi diceret: confuſus eſt animus meus, cum me inſequentium furor appeteret. *Iram* ſiquidem poſuit inimicorum indignationem. *Oculus* autem intellectum ſignificat, quem ſemper *conturbamus*, atque confundimus, quando imminentia pericula formidamus. *Venter* vero noſter alvus eſt, in quo edulia deglutita recondimus; qui apte memoriæ comparatur: quia ſicut ille tranſmiſſas eſcas recipit: ſic & memoriæ ſinus notitias rerum competenter aſſumit. *Conturbatum* ergo dicit *ventrem*, ideſt, memoriam ſuam, ubi habebat repoſita, quæ illi Dominus de ſua clarificatione promiſerat. Sed cum videret caro ſibi imminere pericula, conſequens fuit eam trepidatione turbari. Et nota, quia ſe *conturbatum* frequenter dicit, deſperaſſe nuſquam. Quod ideo ab ipſo dictum eſt, ut nobis hanc imitandi formulam Magiſter cœleſtis oſtenderet. Nam conturbatio humanitatem familiariter petit: divinæ autem ſanctitati deſperatio provenire non poteſt.

Quid ſit Diatypoſis. *Oculus intellectum ſignificat.* *Et venter memoriam.* *Chriſtus ſe conturbatum dicit, nuſquam deſperaſſe.*

℣. 12. *Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus*. Hinc eſt illa conturbatio, carniſque metus: quia *in doloribus vita defecerat*. Verbum autem ipſum, *defecit*, longas & graviſſimas ſignificat paſſiones. *Deficere* enim eſt paulatim minus facere, & ad finem perdendo aliquas valetudinis minutias pervenire; quod vitæ humanæ accidere poſſe manifeſtum eſt, quæ ad terminum mortis uſque perducitur. Superiora vero declarans ſubjungit: *Et anni mei in gemitibus*, quod multitudinem ſignificat utique dierum. Conſidera quod dixit, *in gemitibus*: quia non fuit levis dolor, ubi continuus gemitus inſonabat. Sive hoc magis ad Martyrum pertinet paſſiones, qui in capite merito intelliguntur, quoniam ipſi membra ſunt Chriſti. Et conſidera, quia non in vocibus, ſed *in gemitibus* poſuit, ut Deo fieret amplius notum, quod hominibus videbatur occultum.

Quid ſit deficere.

℣. 13. *Infirmata eſt in paupertate virtus mea: & oſſa mea conturbata ſunt*. *Virtus* animi *infirmatur in paupertate*: quoniam omnibus bonis indiget humana fragilitas. Quid enim illa pauperius, quæ nihil idoneum de ſe habere cognoſcitur? *Oſſa* vero fortitudo eſt, qua compago corporis ſuſtinetur. Quod utrumque pulchre poſitum eſt, ad exprimendam imbecillitatem humanæ ſubſtantiæ: quia neque in animi robore, neque in carnis ſpe ulla debet eſſe præſumptio, ſicut Propheta dicit: *Maledictus qui confidit in homine, & ponit ſpem in carnem brachii ſui, & a Domino recedit cor ejus*.

Virtus animi in paupertate infirmatur. *Jerem. 17. 5.*

℣. 14. *Super omnes inimicos meos factus ſum opprobrium, & vicinis meis nimium, & timor notis meis*. Non vacat quod *ſuper omnes*, & non inter omnes ait. *Super omnes inimicos meos*, per modum exaggerativum dicitur; quoniam dum eſſent illi vere *opprobrium*: Chriſtus Dominus inno-

cens, atque immaculatus inter eos habebatur *opprobrium*, qui ſe nefario ſcelere polluebant. Sequitur, *factus ſum opprobrium*: non quia ego vere *opprobrium* fui: ſed quoniam ab illis putabar eſſe, quod non eram, qui decepti vanis perſuaſionibus erraverunt. Contra probum dicimus probrum, ideſt, inhoneſtum, atque indecorum.

Quid ſignificet opprobrium.

Opprobrium autem ſignificat valde abominabile facinus, quod Domino Salvatori inter iniquos Judæos eveniſſe manifeſtum eſt, cum dicerent:

Joan. 9. 16. *Joan. 8. 48.*

Hic homo a Deo non eſt qui ſabbatum non cuſtodit; & alibi: *Samaritanus es, & dæmonium habes*. *Vicinos* autem illos dicit, qui ei vicinitate fidei propinquabant, qui adhuc non crediderant, ſed credere diſponebant: ſed videntes eum in cruce pependiſſe, a credulitatis vicinitate remoti ſunt; dum pati videbant, quem adorandum eſſe putaverunt. Ignari cum fideliter prædicta neceſſario cernerent conſecuta, tunc magis a firma credulitate ſuſpenſi ſunt. Et nota quod prius dixit *inimicos*, deinde *vicinos*, nunc accedendo pervenit ad *notos*. *Notos* autem Apoſtolos ſignificat, qui paſſione ipſius omnino turbati ſunt: de quibus ſcriptum eſt,

Zachar. 13. 7.

Percutiam paſtorem & diſpergentur oves gregis. Sic figura diatypoſis, per hos quatuor verſus, ſicut diximus, decenter impleta eſt.

℣. 15. *Qui videbant me foras fugiebant a me: excidi tanquam mortuus a corde*. Et in iſto, alioque verſu qui ſequitur, figura eſt Metriaſmos,

Quid ſit Metriaſmos.

quæ Latine dicitur Mediocritas, quoties rem magnam mediocri relatione proferimus. Dicit enim: *Qui videbant me foras fugiebant a me*; ſcilicet qui minus ſcripturis credentes, Dominum viderunt in cruce poſitum, foras a Deitate ipſius exierunt, ſperantes ſpem ſuam morte ipſius fuiſſe finitam.

Mos hæreticorum deſcribitur.

Sive hæreticos ſignificat, qui audientes in Eccleſia ſcripturas divinas, videnteſque magnalia, foras exeunt ad iniquas prædicationes, fugientes veritatem, in qua minime perſeverare patiuntur. Bene autem ſequitur: *Excidi tanquam mortuus a corde*. Non enim a fidelibus mortuus dicitur, cujus Deitas impaſſibilis veraciter æſtimatur. *Excidi a corde*, ideſt, a mente

* *MS. A. F. & B. fidelium.*

* infidelium, quod ſolet illis contingere, qui defunctos homines obruendo, cum corpore ſimul eorum memoriam, recordationemque ſepeliunt.

℣. 16. *Factus ſum ſicut vas perditum: quoniam audivi vituperationem multorum circumhabitantium*. *Vas perditum* eſt, quod fractum & ad nullos uſus neceſſarium ſemper abjicitur: ita & Jeſus mortuus, quaſi fractum vas abjiciendus putabatur a perfidis. Quid enim dici poterat mediocrius, quam ut illa majeſtas omnipotens teſtis fragilibus æquaretur? Sed hæc ſic a dementibus putata perpende. Cæterum in illo ſemper fuit omnipotentia ſingularis, & divina plenitudo mirabilis; ſicut Apoſtolus dicit:

Coloſſ. 2. 9.

In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, ideſt, ſubſtantialiter & manifeſte. Divinitas enim eſſe non poteſt corporalis. Sequitur:

Judæi Synagogam circumhabitant, non inhabitant.

Quoniam audivi vituperationem multorum circumhabitantium; ſignificat perfidos Judæos, qui Synagogam *circumhabitant*, non inhabitant. *Circum* enim a circuitu, peccatores vult intelligi: de quibus in alio loco ait:

Pſalm. 11. 9.

In circuitu impii ambulant. Merito ergo tales *circumhabitantes* dicuntur, qui legem Dei non ſpiritualiter, ſed carnaliter advertere maluerunt. Sic per hæc verba lucentia, tenebroſa facinora Judaici populi ſubtiliter indicantur.

℣. 17. *In eo dum congregarentur omnes ſimul adverſum me: ut acciperent animam meam conſiliati ſunt: Ego autem in te ſperavi Domine*. Reddamus ordinem verborum, ut planius intelligantur ſibi dicta cohærentia. *Dum ſimul omnes congregarentur adverſum me: in eo conſiliati ſunt, ut acciperent animam meam*. *In eo conſiliatam* dicit partem maximam Judæorum, ut Dominum neci traderent: quando omne ſcelus gravius eſt, quod

Scelus gravius eſt, quod conſilio geritur plurimorum.

conſilio geritur plurimorum. Nam dicendo: *omnes ſimul*, non vult paucos intelligi, ut ſceleratam turbam illam ultio debita ſubſequatur. *Ut acciperent animam meam*, ſignificat, ut adimerent, ſive tollerent. Mirabilis & ſanctiſſimus ordo dicendi. Cum inimici *circumhabitarent* Synagogam, & ſpem ſuam haberent in viribus ſuis, ſe dicit *ſperaſſe* de Domino: ſciens, quia poteſtas eorum nulla erat, & inſidiis talibus ſemetipſos magis interficere conabantur.

℣. 18. *Dixi tu es Deus meus: in manibus tuis tempora mea*. Dominus Chriſtus dicit: *Tu es Deus meus*; ſed a parte ſcilicet humanitatis aſſumptæ, quæ, ſicut ait inferius, & tempori ſubjacebat & morti. Non enim quemadmodum inimici putabant, eorum perſecutione vitam ſuam finiendam eſſe commemorat: ſed in poteſtate ponit Domini *tempora* vitæ ſuæ. Ipſo enim creante exiſtimus, ipſo diſponente vegetamur, eodem etiam jubente tranſimus. Unde neceſſe erat, ut ſpem fixam haberet in Domino, qui vitam mortemque ſuam in ejus eſſe poteſtate noſcebat.

℣. 19. *Libera me, & eripe me de manu inimicorum meorum, & a perſequentibus me: illumina faciem tuam ſuper ſervum tuum*. Ipſum rogat qui poteſt adverſantium viram confringere, hominumque corda pro ſua mirabili diſpenſatione convertere. Prius enim dixit, *inimicorum*, ideſt, Judæorum: ſubjungit, *Et a perſequentibus me*, hoc eſt Paganis, vel a diverſis hæreticis, qui Eccleſiam Dei fraudulentis machinationibus inſequuntur. Sequitur, *Illumina faciem tuam ſuper ſervum tuum*, ideſt, fac videre, quia ſuper me dignaris intendere; ut ſicut de moriente deſperant, ita de reſurgente confidant. Nec offendaris, quod audis a Domino dici *ſervum tuum*. Omnia ſiquidem verba talia humanitati ſunt ſpecialiter applicanda; ſicut in alio loco dicit: *Ego ſervus tuus, & filius ancillæ tuæ*.

Chriſtus ſecundum humanitatem dicit ſe ſervum Dei. *Pſal. 115. 16.*

Ubi ſunt qui duas naturas dicere nolunt in Domino Salvatore? Nam quemadmodum aliter ſibi convenire poteſt iſta diverſitas, ut in una eademque perſona & Dominum intelligas cœli, & obnoxium paſſioni?

℣. 20. *Salvum me fac in tua miſericordia: Domine non confundar, quoniam invocavi te*. Dicendo, *In tua miſericordia ſalvum me fac*, negat meritum ſuum. Ad inſtruendos enim nos ſemper eadem repetit, nec de amabili confeſſione ſatiatur: quia faſtidium non habet dulcedo veritatis. Subjungit etiam, *Domine non confundar: quoniam invocavi te*, Mirabilis ac perfecta prædicatio, quæ habet & humilis ſupplicationem, & credentis inviolabilem firmitatem, Rogat ergo ne prætermiſſus confundatur. Sed quomodo ſe credit audiri? *Quoniam invocavi te*. Dominum ſiquidem fideliter *invocare*, mereri eſt, non injuria: quando nullatenus poteſt decipi, qui ab ipſo ſe præſumit audiri.

℣. 21. *Erubeſcant impii, & deducantur in infernum: muta efficiantur labia doloſa*. Superiore verſu dixit: *Non confundar, quoniam invocavi te*: hic optat converſa vice, ut illi potius *erubeſcant*,

qui invocant idola, & cæteri qui ſe ſimili impietate commaculant. Ipſos enim convenit *erubeſcere*, quos habet æterna pœna torquere. Nam cum hic non credunt promiſſum judicium Dei, *doloſa labia*, blaſphema & garrula ſunt. Quando autem manifeſtationem reſurrectionis agnoverint, ſeque reſpexerint in gravi periculo conſtitutos, velociter obmuteſcunt; nec jam in procacia dicta proſiliunt, quæ nimio terrore clauduntur.

℣. 22. *Quæ loquuntur adverſus juſtum iniquitatem, in ſuperbia & in contemptu.* Illa *labia* exponit *doloſa*, quæ ſuperius obmuteſcere dinoſcentiæ virtute prædixit, *quæ* in hoc ſæculo *loquuntur adverſus juſtum*, ideſt, Chriſtum. Dignum nomen aptumque vocabulum; qui merito *juſtus* dicitur, quia *via, veritas & vita* comprobatur. Sed contra tale, tantumque nomen pulchre ponit *iniquitatem*. Nam ſicut lux obſcuritati contraria eſt: ſic juſtitiæ *iniquitas* videtur adverſa. Loquitur enim falſitas contra veritatem, quando Judæi Meſſiam proclamant adhuc eſſe venturum: quando Arriani creaturam dicunt Dominum Creatorem: quando Pagani Saturnum, Jovem, Venerem, cæteraque portenta ſtulte nomina profitentur cœleſtia. Addidit, *In ſuperbia & contemptu*; ſcilicet quoniam diſputant ſuperbi de humilitate Chriſti, cum dicunt Dominum cœlorum carnis aſſumere non potuiſſe ſubſtantiam. Contemptores autem deſpiciunt immortalis credere Domini paſſionem. Nam cum audiunt flagellis cæſum, alapis verberatum, traditum manibus impiorum, ſtatim in blaſphema verba proſiliunt, nequaquam intelligentes ſalutare conſilium; non quia minus potuit Altiſſimus in pompoſis honoribus hujus ſæculi glorioſiſſimus apparere, ſed declinare decuit, per quæ humanum genus ſuum nequiter contempſit auctorem.

Joan. 14. 6.

Quando loquitur falſitas contra veritatem.

℣. 23. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te.* Ad tertium venit ingreſſum, ubi diverſis modis enumerat quanta beneficia Dominus ſe timentibus largiatur: commonens ut omnes ſancti diligant Dominum: quoniam eſſe conſtat & noſtrum judicem, & in futuro beneficiorum omnium largitorem. Sed conſideremus hujus verſus verba quid habeant. *Multitudo dulcedinis* eſt, quia multis præmiis Domini ſuavitas indicatur. Dulcis eſt cum corrigit, dulcis dum parcit, dulcis cum credentibus æterna præmia compromittit. Sed intellige, quod eis tantum dulcis eſt, qui de ejus ſapore guſtaverint. Cæterum *dulcedo* ad eos non poteſt pervenire, qui guſtum ejus minime contingere meruerunt, ſicut & alius pſalmus dicit: *Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus.* Sequitur *quam abſcondiſti timentibus te.* Non quia ſanctis ideo abſcondita eſt, ut eam minime conſequerentur; ſed quia in futuro judicio promittitur manifeſta, quæ hic ſentitur *abſcondita*. Recte autem intelligimus *abſconditam*, ut eam deſideria humana plus appetant: quia ſolet faſtidiri omne, quod ſi ſubjacet; & vile plerumque creditur, quod ſine aliqua difficultate præſtatur. Sed hoc quod ait, *abſcondiſti*, omonymon eſt; ſignificat etiam & negata; ut eſt illud: *Gratias tibi ago Pater Domine cœli & terræ: quia abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis.*

Quibus dulcis eſt Dominus.

Pſal. 33. 9.

Magnitudo dulcedinis, quomodo ſanctis abſcondita.

Matth. 11. 25.

℣. 24. *Et perfeciſti ſperantibus in te, in conſpectu filiorum hominum.* Dulcedinem illam quam abſconderat timentibus ſe, *perficit* illam in eis, qui conſtanti animo eam deſideranter exquirunt. Hoc eſt enim vere *ſperare*, ſi nos contingat aliquid firma mentis integritate præſumere. Adjecit etiam: *In conſpectu filiorum hominum*, ideſt, in illa reſurrectione generali, quando ſanctis ſuis præmia promiſſa reſtituet, & faciet cognoſcere univerſas Gentes, ſuos certiſſimos fuiſſe ſermones.

Quid ſit vere ſperare.

℣. 25. *Abſcondes eos in * abſcondito vultus tui a conturbatione hominum.*

* Ed. *abdito.*

℣. 26. *Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.*

℣. 27. *Benedictus Dominus: quoniam mirificavit miſericordiam ſuam in civitate circumſtantiæ.* Venit ad enumerationes beneficiorum, quæ ſanctis ſuis Dominus copioſa miſeratione largitur. Quod ſchema nobiliſſimum dicitur Synatroeſmos, Latine Congregatio: ubi in unum, aut multa crimina, aut multa beneficia colliguntur. Quod inter violentiſſimas figuras accipitur: quia congregatio rerum cauſæ præſtat augmentum. In expoſitione quippe Dominicæ dulcedinis perſeverans: primo dicit, *Abſcondes eos in abſcondito vultus tui a conturbatione hominum*: ſecundo, *Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum*: tertio, plenitudinem beneficii ipſius evidenti laude complevit, dicens: *Benedictus Dominus: quoniam mirificavit miſericordiam ſuam in civitate circumſtantiæ.* Nunc ad exponenda verba veniamus. *In abſcondito vultus* Domini dicit, ideſt, in alia reſurrectione, quando omnes juſti contemplationis ejus præmia conſequentur; ſicut legitur: *Beati mundo corde quoniam ipſi Deum videbunt.* *A conturbatione hominum*, malorum ſcilicet, dicit etiam fideliſſimos occulendos, quando jam in æterna beatitudine locabuntur, ubi puriſſimam veritatem nemo fæculenta voluntate conturbat, ſed bonitas rerum in ſuis ſplendoribus perſeverat. Et quam pulchre regalem conſpectum eſſe dicit *in abdito*, revera, quia contemplationem ejus, qua juſti perfruentur, impii non videbunt. *Homines* enim hic omnes perſecutores & Schiſmatici ſignificantur, qui hic conſueverunt terrere populum Chriſtianum. Sed cum illuc perventum fuerit, ſupra Dei famulos ſceleratorum *conturbationes*, locum dicit ulterius non habere; quippe quos a ſe conſtat eſſe dividendos. Illi enim mittuntur in æternam pœnam: juſti vocantur ad requiem ſempiternam. Sed ne tantum futuri præmii promiſſio fragilia corda turbaret, ſecundo capite dicit eos eſſe *protegendos*. Nam per *tabernaculum* ſæpe diximus Eccleſiam Catholicam ſignificari, quæ in iſto mundo certamina ſuſtinens, expeditionalis habitaculi nomine vocitatur. Superius enim dixit, *abſcondes*: hic *proteges*. Ibi enim *abſcondentur*, ubi ab impiis non videntur: hic vero *proteguntur*, ubi malorum improbitas minime nocere permittitur, quando illæſæ animæ juſtorum ſub qualibet corporis afflictione ſervantur. Tertio lætatur homo cœleſtis, qui & Mediator eſt Dominus Chriſtus gaudio ſpirituali: quia Incarnatione Verbi mundo ſalutaria dona provenerunt. *Civitatem circumſtantiæ*, Jeruſalem localem debemus advertere, quæ in medio Gentium conſtituta, quaſi templum fidei probabatur exiſtere. Ab hac enim circumjectæ nationes Chriſtiani dogmatis regulas ſuſcipere meruerunt; & velut puriſſimo fonte patefacto, cœleſtis vitæ ſunt muneribus irrigatæ. *In* hac ergo *civitate mirificavit Dominus miſericordiam ſuam*; quando ibi & docere, ibi miracula facere, ibi & pati pro hominum ſalute dignatus eſt.

Quid ſit Synatroeſmos.

Matth. 5. 8.

Per tabernaculum Eccleſia ſignificatur.

Quomodo in Jeruſalem mirificavit Dominus miſericordiam ſuam.

Ibi quoque gloriam ſuæ reſurrectionis oſtendit: ut merito dictum ſit, quia in Jeruſalem potentiam ſuam miram fecit, ubi declarare tam ingentia Sacramenta delegit.

℣. 28. *Ego autem dixi in pavore meo, projectus ſum a vultu oculorum tuorum*. Patri dicit Filius a forma ſervi, ſperavi: quia me gratia tua desereret, cum paſſionis triſtitia prævaleret, *in pavore* utique mortis. *A vultu oculorum tuorum*, ideſt, a conſpectu miſericordiæ tuæ. Et pulchre *vultum* dedit oculis, quia ipſi quam maxime ſignificant voluntates animorum. *Vultus* enim dicitur ab eo quod cordis velle per ſua ſigna demonſtret. Sic oculi Divinitatis, cum reſpiciunt, ſuam gratiam pollicentur.

Unde vultus dicatur.

℣. 29. *Ideo exaudiſti vocem orationis meæ: dum clamarem ad te*. A Domino ideo ſe dicit *exauditum*, quia humiliter, non deſperanter more humanitatis dicebat eſſe contemptum: cui non poterat tardari gratia, de quo vox paterna dictura erat: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. *Dum clamarem ad te*, quando in paſſione voce magna dixit: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti?* Conſtat enim his clamoribus *exauditum* fuiſſe, quando & reſurrectionis gloriam conſecutus, & ad Patris eſt videlicet dexteram collocatus.

Matth. 3. 17.

Matth. 27.46.

℣. 30. *Diligite Dominum omnes ſancti ejus*. Pro collatis ſibi beneficiis hymno decurſo, ſanctos commonet, ut ament Dominum; quatenus auctorem tanti beneficii membra diligant, cum ſibi in capite præſtitum fuiſſe cognoſcant. *Diligite Dominum* dicit, jam tanquam amicis, non tanquam ſervis. Servorum eſt enim formidare: amicorum diligere; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Si feceritis quæ ego præcipio vobis: jam non dicam vos ſervos, ſed amicos*. Sed hoc præcipit ſanctis: quia ipſorum eſt amare Dominum, quia non diligunt mundum.

Servorum eſt formidare, amicorum diligere.

Joan. 15. 14. 15.

℣. 31. *Quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet his qui abundanter faciunt ſuperbiam*. Ne putaretur hæreticorum blaſphemias Dominum poſſe negligere, dicit: *Veritatem requiret Dominus*, quam illi neſciunt falſis erroribus illigati. Sequitur: *Et retribuet his qui abundanter faciunt ſuperbiam*. Ideo enim diſcutit ut vindicet, ideo requirit ut puniat. Et bene addidit, *abundanter*; quia illis non *retribuet*, qui ſe celeri emendatione convertunt: illis autem ſuperbis, qui copioſe delinquunt, & præcepta Domini iniqua præſumptione deſpiciunt, in ipſis eſt ſine dubitatione reſecandum. Sed hic *ſuperbiam*, non unum vitium debemus accipere: quoniam ex ſuperbia naſcitur quicquid morum pravitate peccatur: Scriptum eſt enim, *Initium omnis peccati ſuperbia*. Et merito cunctis vitiis tale nomen conſtat impoſitum; quia non ſolum in arrogantes vindicat: ſed etiam in omnes, qui regulam piæ converſationis impugnant.

Ex ſuperbia omne peccatum naſcitur.

Eccleſ. 10.15.

℣. 32. *Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino*. Hic virtus totius pſalmi, & ſacræ colligitur paſſionis utilitas. Nam cum dixiſſet: *Diligite Dominum ſancti ejus*, qui capiti veſtro, & crucifixionem contulit, & gloriam reſurrectionis attribuit: ad poſtremum per definitivam ſententiam dicit: *Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum omnes qui ſperatis in Domino*; Scilicet ne prædictis paſſionibus terrerentur: ſed ad imitationem glorioſam fidelium ſe corda roborarent, quam ſciebant ad mundi medicinam ſalutariter introductam. Hæc figura dicitur Epiphonema, ideſt, Acclamatio, quæ poſt narratas res, breviter cum exclamatione prorumpit. Quapropter exhortatio iſta bonorum eſt: ne ſe a bono propoſito carnis imbecillitate ſubducant. *Viriliter agite*, ideſt, in bonis operibus conſtantiſſime perdurate, nec feminea mollitie deficiatis, qui corda veſtra Domino conſtanter offertis. Sic enim ſuſtinentium pectora roborantur, ſi ſpem ſuam in Domini virtute confirment. Hoc autem præceptum viris feminiſque commune eſt, *viriliter* enim omnis ſexus *agit*, qui neſcit molliſſimis facilitatibus immutari. Et reſpice quemadmodum partes illas paſſionis ſuæ in toto pſalmo ſervaverit. Prius dixit orationem: inde ſecuta paſſio eſt: ad poſtremum lætitiam fidelium conſtantiamque commonuit: ne tali munere ſuſcepto, ulterius inimica fidei poſſit prævalere cunctatio.

Quid ſit Epiphonema.

Concluſio Pſalmi.

PEracta eſt tam magni pſalmi ſalubris & decora contextio: ubi & imbecillitas humanitatis exprimitur, & beneficia divina monſtrantur, ut conſiderans fragilitatem ſuam nemo ſuperbiat: reſpiciens autem miſericordiam divinam nullatenus expaveſcat. Numerus quoque pſalmi erectæ ſupputationis culmen oſtendit, præmia quoque fideli conjugio compromittit; ut cum ſe anima huic prædicationi beata converſatione ſociaverit, trigenaria remuneratione diteſcat. Huic etiam numero & alia Sacramenta conveniunt. Triginta ſiquidem annorum Joſeph Dominus legitur in Ægypto conſtitutus. Triginta etiam annorum Salvator noſter vitale baptiſma intinctus, aquis Jordanicis conſecravit. Eſt quoque in his decadibus ſancta Trinitas, quæ fidei noſtræ inviolabilem regulam tribuit & ſalutem.

Quid ſignificet numerus 30.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimumprimum.

David intellectus.

CUm omnes pſalmi generaliter dicti ſint ad *intellectum*; ut eos ſenſus noſter agnoſceret, ne vivendi regulas ignoraret: merito quærendum videtur, cur in hoc titulo poſuerit *David intellectus*. Primo meminit: *David*, propter Dominum Chriſtum: quoniam ad ipſum reſpicit quicquid pœnitens iſte dicturus eſt. Deinde *Intellectus* ideo ſequitur; quia niſi miſericordia Domini ſuffragante peccata noſtra intellexerimus, ad pœnitentiæ ſtudium venire non poſſumus. In alio quippe pſalmo dictum eſt: *Delicta quis intelligit?* hoc eſt enim quod dicit *Intellectus*; ut cum nos intelligere Divinitas præſtiterit peccata noſtra, pro eis diluendis ſtudioſiſſime ſupplicemus. Nam pro illo errore quis ſupplicat, quem prorſus ignorat? Nam & cum Dominus Chriſtus in quarta parte locuturus ſit, primo verſu ſic inchoat: *Intellectum dabo tibi*; ut iſtius pœnitentis merito, *Intellectus* in titulo præmiſſus ſit, cui etiam divina voce promittitur. Sed licet ſint & alii pœnitentium pſalmi, tamen propter ſubtilitatem diſtantiæ diverſa titulorum ſignificatione notati ſunt. Primus enim qui in ſexto ponitur continet *in finem, in hymnis, pro octava pſalmus David*: quoniam ille totus ad futuri judicii pertinet timorem. Iſte vero merito tali eſt titulo prænotatus, qui ſe deterioratum tardius

Niſi peccata noſtra intellexerimus, ad pœnitentiam non venimus.

Pſal. 18. 13.

intellexit: quia peccata quæ confeſtim prodi debuerant Domino, ſe diutius tacuiſſe confeſſus eſt. Status autem principalis hujus cauſæ conceſſio eſt, quæ cunctis pœnitentibus datur. Conceſſio eſt enim, ubi adverſariis omnia conceduntur, & per ſolas lacrymas ſupplices defenditur reus.

Quid ſit Conceſſio.

Diviſio Pſalmi.

IN prima parte pſalmi pœnitens loquitur, peccatum ſuum evidenter agnoſcens, pœnam ſibi merito diſtrictionis indicens: quoniam noxia facinora credidit occulenda, ubi breviter principium & narratio continetur. In ſecunda parte ſola correctio eſt; nam cum ſe propria confeſſione damnaverit, a Domino ſibi credit eſſe parcendum. Tertia parte pœnitudinis bona commendans, etiam ſanctos in hoc mundo aſſerit Domino ſupplicare: in quo ſibi merito teſtatur eſſe refugium, ubi & pœnitentis iſtius verba finiuntur. Quarta Dominus Chriſtus ad ejus verba reſpondens, ſperantes in ſe circumdare miſericordia pollicetur: ne ſupplicantis integritas negligi aliqua diſſimulatione putaretur. Quæ quatuor partes interjectis diapſalmatibus dividuntur, quas in diviſionibus ſequi, noſtri conſtat eſſe propoſiti.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. BEati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Pœnitens iſte propria facta cognoſcens, & ad exempla illius Publicani, qui tunſo pectore oculos non levabat ad cœlum, totis viribus humiliato corde ſuſpirans, nec invocare majeſtatem præſumpſit, ſed *beatos* dicit eos, *quibus remiſſæ ſunt iniquitates*; hic abſolutionem deſiderans peccatorum, nec tamen audens ſimilia poſtulare. Merito ergo vocat illos *beatos*, qui hæc ante meruerunt. Hæc enim octava ſpecies definitionis eſt, quæ Græce dicitur κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii. *Beato* ſiquidem peccata contraria ſunt. Et quoniam hic dicit *remiſſa*, competenter ſub hac formula definitionis beatum virum conſtat expreſſum. Inter *iniquitates* vero & *peccata* ſanctus Hieronymus in hoc pſalmo hanc differentiam facit, *iniquitates* dicens, quæ ante ſuſceptam fidem, ſive per ignorantiam, ſive per ſcientiam committuntur: *peccata* vero hæc eſſe definiens, quæ poſt cognitionem fidei, vel gratiam baptiſmatis contrahuntur.

Luc. 18. 13.

Quæ ſit octava ſpecies definitionis.

Quæ ſit differentia inter iniquitates & peccata.

℣. 2. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, nec eſt in ore ejus dolus.* Et hunc *beatum* eadem ſpecies definitionis amplectitur. Sed ſcire debemus alios eſſe, quibus peccata reputantur, ut Paulo dictum eſt: *Saule, Saule, quid me perſequeris?* Et adulteræ mulieri in Evangelio: *Vade, & amplius noli peccare.* Alios autem eſſe manifeſtum eſt, quibus *peccata* non reputat, ut Job, de quo dictum eſt: *Numquid conſideraſti ſervum meum Job, quod non ſit ei ſimilis in terra, vir juſtus, & ſimplex, & timens Deum?* Et Nathanael, de quo ait: *Ecce vere Iſraelita, in quo dolus non eſt.* Quapropter illam partem ſuis votis elegit, in qua nulla ſollicitudine mordeatur. Omnes tamen per gratiam divinæ miſericordiæ ad hæc dona perveniunt; ſicut Joannes Apoſtolus dicit: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Sequitur autem: *Cui non imputavit Dominus peccatum*; ſcilicet *in* cujus *ore dolus non eſt*; ideſt, qui nulla ſibi remiſſione placuerit; & cum ſit peccator, ipſe ſe prædicet eſſe ſanctiſſimum [quo morbo maxime laborat humanitas] ſed ſua potius delicta cognoſcens, in humilitate ſatisfactionis jugiter perſeverat. Ipſe enim Domino placet, qui ſibi diſplicet: quia dum nos culpamus, veriloquium: cum nos volumus laudare, mendacium eſt. Hactenus fuere principia, in quibus miſericordiam boni Judicis per humilitatem nimiam deſideravit acquirere. Sed nos in parte iſta diviſionem non ponimus, quia diapſalmata ſequimur, quæ ſilentio Spiritus ſancti noſcuntur eſſe diviſa; dum & illa ſervare poſſumus, & iſta minime præterimus.

Act. 9. 4.

Joan. 8. 11.

Job 2. 3.

Joan. 1. 47.

1. Joan. 1. 8.

Ipſe Domino placet qui ſibi diſplicet.

℣. 3. *Quoniam tacui inveteraverunt omnia oſſa mea: dum clamarem tota die.* Peracto igitur breviter, ut competebat, exordio: nunc pœnitens iſte ad narrationem compendioſiſſimam venit, quam bene quidam cor, quidam animam cauſarum eſſe dixerunt: quoniam per ipſas agnoſcitur quidquid in negotiorum viribus medullitus continetur. Dicit enim: quoniam non ſum tibi confeſſus delictum, omnis firmitas mea in infirmitate conſenuit, more vulneris corporalis, quod ſi non aperitur ad curam, in putredinem ſervatur occultum. *Oſſa* enim, ſicut ſæpe diximus, ſignificant animi firmitatem, quæ merito *inveteraſſe* dicuntur: quoniam ulnus non fuerat ſalutari Medico publicatum. Sequitur autem: *Dum clamarem tota die.* Cum ſuperius ſe dicat *tacuiſſe*: hic iterum ſe *clamaſſe* profitetur. Sed *tacuit* Divinitati, cui jugiter ſupplicare debuiſſet. *Clamavit* qui per ſpatia longi temporis de ſua juſtificatione locutus eſt. *Tacuit* ergo, quod loqui fas fuit: locutus eſt quod tacere debuiſſet. Sic factum eſt utrumque culpabile, quamvis videatur eſſe diverſum. Memento autem, quod tota virtus hujus pſalmi contra hoc execrabile humani generis vitium probatur oppoſita; ne quis Domino putet abſconditum, quod in conſcientiæ ſuæ penetralibus recondit occultum.

Narratio, cor & anima cauſarum vocatur.

Oſſa ſignificant animi firmitatem.

Peccator quomodo tacet, & loquitur.

℣. 4. *Quoniam die ac nocte gravata eſt ſuper me manus tua.* Peccatori gravis *manus* eſt quæ flagellat, & ponderoſa quæ vindicat. *Die ac nocte*, continuum tempus ſignificat; ut merito ſenſa fuerit *gravis*, quæ a caſtigationis pondere non receſſit. Aliter enim feliciter non eſſet humiliatus, niſi eum *manus* Divinitatis imprimeret. *Manus* enim per tropologiam, operationem ſignificat: quia hominum uſus eſt manibus operari. Divinitas enim non manibus aliquid agit, ſed voluntatis ſuæ virtute omnia diſponit & perficit.

℣. 5. *Converſus ſum in ærumna, dum confringitur mihi ſpina.* Hoc eſt quod ſuperius dixit: *Gravata eſt ſuper me manus tua.* *Ærumnoſus* enim dicitur valde ruinoſus. Ruina quippe appellata eſt, quaſi repetens ima. *Converſus* ergo *fuerat in ærumna*, qui ceciderat de ſuperbia; ut qui ante clamavit per elationem: nunc confiteretur Domino per humilitatem. Cui ideo ſalutis ſpes rediit: quoniam in ſuis operibus mortifera facta cognovit. *Spinà* eſt enim quæ totum corpus erigit atque recontinet. Hæc pro ſuperbia merito poſita eſt, quæ confracta non dejicit ad interitum, ſed erigit potius ad ſalutem. Hoc argumentum dicitur A neceſſitate: quando cauſæ graviſſimæ præmittuntur, ut ad confeſſionem proficuam correctus animus adducatur.

Unde Ruina dicatur.

Spina de ſuperbia ponitur.

Quid ſit argumentum a neceſſitate.

℣. 6.

℣. 6. *Delictum meum cognitum tibi feci, & injuſtitiam meam non operui.* Sicut ſuperius dixerat, unde fuerat vulneratus: ita nunc veniens ad ſecundam partem, refert unde curam, Domino largiente, perceperit. O ingegnioſa ſimplicitas, & mille tergiverſatoribus cautior puritas. Illi dicitur *delictum* fuiſſe manifeſtatum, cui nihil occultum eſt, ad quem plus clamat cauſa, quam lingua; qui etſi ab homine non audiat, certius omnia novit, quam ille qui facit. Sed hoc eſt *cognitum facere*, in confeſſionem delicta perducere. *Operire* eſt autem valde aliquid ſilentio tegere, aut cordis diſſimulatione celare. Hoc faciunt ſtulti, qui putant Deum ignorare poſſe quod agunt. Contra, qui illum noverunt res omnes habere manifeſtas, ad humilem confeſſionem, & pœnitentiæ vota deſcendunt: ne judicem patiantur infenſum, qui propitium habere poterant advocatum. *Delictum* vero quidam leve putaverunt eſſe peccatum, quaſi negligentius derelictum. *Injuſtitiam* autem immane aliquid ſævumque commiſſum. Sed hic puritas confitentis oſtenditur, ut nec illud paſſus ſit celare, quod credebatur fore veniale.

Ad Deum plus clamat cauſa, quam lingua.

Qui vere noverunt Deum, ad humilem confeſſionem deſcendunt.

Quid ſit delictum.

Quid Injuſtitia.

℣. 7. *Dixi, pronuntiabo adverſum me injuſtitias meas Domino: & tu remiſiſti impietatem* * *cordis mei:* Hic magna pietas Divinitatis oſtenditur; ut ad ſolam promiſſionem devotionis ſubito peccata laxaverit, quando ſic judicat pium votum, quemadmodum operationis effectum. Dixit enim in corde ſuo, Domino non tacere quæ geſſerat; & tanquam jam cuncta prodiderit, ita illi remiſſa ſunt, quæ voluit confiteri; merito quando aliquem ſola voluntas aut abſolvit, aut punit. *Pronuntiabo* dicit, publice fatebor; ut alios ad imitationem trahat pia fideliſque confeſſio. Sequitur de accuſatione propria ſalutare remedium, quando pepercit judex cum ſibi non parceret reus. *Impietas* autem *cordis* fuit, quia tacere decreverat; ut illi ſe crederet celatum, qui antequam fiant omnia, poteſt habere notiſſima.

* MSS. A. B, F. *peccati.*

Deus judicat pium votum ut operationis effectum.

Parcit Deus, cum ſibi non parcit reus.

℣. 8. *Pro hac orabit ad te omnis ſanctus, in tempore opportuno.* Peracto igitur principio, narratione, vel ſatisfactione; venit ad concluſionem deprecationis ſuæ, in qua ſic commendat veniæ poſtulationem, ut eam etiam ſanctis omnibus dicat eſſe communem: merito, quoniam qui non eſt a peccatis alienus, in ſupplicationibus debet eſſe permixtus. O medicina ſalutaris! Contra morbos omnium peccatorum, diverſa remedia præſtantur ægrotis; hoc unum antidotum ſi pura mente ſumitur, delictorum omnium venena vincuntur. Addidit: *In tempore opportuno*, in iſta ſcilicet mundi vita, ubi converti fas eſt; nam in inferno, ſicut ſuperius in ſexto pſalmo dictum eſt, nemo proficue Domino confitetur.

In iſta vita converti fas eſt.

℣. 9. *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.* Cum ſuperius ſanctos jugiter orare teſtetur: nunc pietatem iſtam negat diverſis ſuperſtitionibus concedendam. *Diluvium* enim *aquarum multarum* eſt error hominum peſſimorum, qui variis pravitatibus fluctuantes, multiplices ſibi doctrinas conſtituunt, quas a vero Magiſtro, nullatenus acceperunt. Quæ ſententia maxime hæreticos arguit, qui *in diluvio* perverſitatis ſuæ tempeſtuoſas & naufragas excitant quæſtiones. Et hi *ad eum non approximabunt:* quoniam a vera religione diſcedunt. Quæ figura dicitur Metaphora, ideſt, Translatio; cum mutatur nomen, aut verbum ex eo loco, ubi proprium eſt, in eum in quo aut proprium deeſt, aut translatum proprio melius eſt.

Quid ſit Metaphora.

℣. 10. *Tu mihi es refugium a preſſura, quæ circumdedit me: exultatio mea redime me a circumdantibus me.* *Refugium* eſt ad quod confugitur, ut pericula declinentur. Sed iſte non ad ſolitudines invias, non ad munita caſtrorum, non ad hominis auxilia convolavit: ſed ad Deum, qui circumeuntes ſpirituales inimicos poterat diſſipare. Deinde gaudium ſuum dicit Dominum, a quo ſibi noverat eſſe parcendum. Nam quod ait, *redime me*, numquid ille aurum dat ut liberet? Sed dedit ſanguinem pretioſum, nullis divitiis, nullis opibus conferendum. Sed paulo ſollicitius indagemus, quid nobis verba iſta denuntient? Nam cum dicit, *exultatio mea*, accepti beneficii videtur eſſe profeſſio. Dum ſubjunxit, *redime me*, adhuc periclitantis indicat timorem. Sed quia jam gaudebat in ſpe, & adhuc timebat in re, congrue utraque conjuncta ſunt. Poſſumus enim animo gaudere, cum mala præſentia novimus ſine celerrimo terminanda. Addidit, *a circumdantibus me*, ſive vitiis carnalibus, ſive ſpiritibus immundis, qui nos perdere præcipiti velocitate feſtinant. Finita eſt concluſio pœnitentis in timore præſentium, & ſpe futurorum. Venite Oratores, qui negotia humana artificioſa ſubtilitate tractatis, videte reum ſe lacrymis diluentem, audite peccatorem confeſſionibus abſolutum, intelligite ſententiam principis non ſalutem hominis impetere, ſed potius peccata damnare. Iſta ſunt tribunalia, quæ nullus redimit, iſta ſententia quæ nihil ſub ambiguitate decernit. Tali modo potius cauſas veſtras defendite, qui negando veritatem, cum criminibus conſueſtis delicta veſtra miſcere. Convertite ordinem ſæcularium judiciorum, orationem veſtram ab epilogis incipite, perverſas flebiliter narrate miſerias, correctionem protinus veraciter intimate, & tunc meremini gaudentes concludere, quod flentes feliciter inchoaſtis. Hinc enim intelligetis quid differat ordo iſte ſalutaris, quando nihil poteſt ſuſtinere contrarium, quod terminatur in gaudium. Nunc videamus in parte finitima, quid ei Dominus ipſe reſpondeat.

Quid ſit Refugium.

Revocat in melius Oratores artificioſos.

℣. 11. *Intellectum dabo tibi, & inſtruam te in via hac, qua ingrederis: firmabo ſuper te oculos meos.* Venit ad quartam partem, ubi ſermo Domini quaſi mellifluus imber irrorat. Sed conſideremus quam apte, quam miſericorditer Chriſtus introductus eſt loquens; ut ipſo judice promittente, ſpe pœnitentibus certior appareret. Sed quid dicit imprimis? *Intellectum dabo tibi*. Vides quia peccatores non habent intellectum, niſi quando eum Dominus converſis propitiatus indulget. Intelligere eſt enim, bene agere, & ad mandata Dei vota convertere. Ipſe enim *intellectus* eſt, quem tituli veritas indicavit, quem pœnitentibus poteſtas Domini clementer infundit. Addidit: *Et inſtruam te*, quaſi neſcientem docebo, quaſi inermem gladio vitæ ſalutaris accingam. Ante enim, cum Domino culpas taceret, fuerat conſilio deſtitutus: nunc autem inſtruitur, quando contra ſe pronuntiare, præſtante Domino, commonetur. O pœnitentiæ inæſtimabilis medicina, quæ non ſolum a peccatis abſolvit, ſed etiam ſanctorum præmia beata concedit. Via eſt enim quam ingreſſus fuerat ſervire Domino, prioris actionis pravitate damnata: via quæ non habet errorem, niſi cum ab ipſa receditur: via pacis & veritatis,

Quid ſit Intelligere.

Pœnitentia eſt medicina inæſtimabilis.

quam beatæ virtutes commeant, ubi nulla facies perverſitatis accedit. Sequitur: *Firmabo ſuper te oculos meos*, ideſt dirigam in te lumen intelligentiæ meæ. Nam qui recte ſapiens eſt, & mandata Domini ſincera mente perſecerit, juſte ejus oculos ſuper ſe habere perhibetur. Quapropter advertamus quali gloria pœnitentium exaltetur humilitas; ut Domini *oculos* ſupra ſe *firmatos* audiant, cum ei ſatisfacere velle feſtinant.

℣. 12. *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.*

℣. 13. *In frano & chamo maxillas eorum conſtringe.* Hic jam generaliter humanum genus commonet, ne vagis ſubdatur erroribus. Sed perſcrutemur, quare iſtæ comparationes ſint poſitæ? *Equus* ſine diſcretione ſeſſoris ſervit arbitrio, & a quocumque fuerit aſcenſus excurrit. *Mulus* autem patienter accipit ſarcinas, quibus fuerit oneratus; & pro hoc utrique intellectum non habent: quia nec ille eligit cui obediat; nec iſte, quibus oneribus ingravetur, intelligit. Prohibet ergo hujuſcemodi homines diabolicis fraudibus inſideri, & vitiorum oneribus prægravari: ne male obediendo ſuperbiæ magis partibus addicantur. Verum iſtis talibus quid dicit eſſe faciendum? Scilicet quod animalibus imprudentibus. His enim comparationibus ſtultos homines veritati ſubdidit invitos. Nam quod ait: *In frano*, ad equum pertinet. *Franum* enim a fero retinendo dictum eſt; ferum quippe antiqui caballum dixerunt. *In chamo* ad mulum reſpicit. Ergo hæc duo animalia ſupradicta cohibent iſta retinacula, ut ad arbitrium jubentis incedant, ne ſuis voluntatibus effrenantur. *Maxillæ* vero adminicula ſunt animalium, quibus eſca manditur, ut corporis vita procuretur. Ipſas ergo *maxillas* per figuram allegoricam dicit inobedientibus debere conſtringi, ideſt, copias victuales parcius dari; ut jejuniorum neceſſitate concluſi, Creatoris ſubdantur imperio. Allegoria eſt enim, ſicut ſepe jam dictum eſt, quando aliud dicitur, & aliud ſignificatur. Et quoniam diximus in hac parte Dominum Chriſtum loqui: *conſtringe*, dicit Patri: quia ſanctæ Trinitatis unum velle, una poteſtas, una cooperatio eſt.

Unde frænum dicatur.

Quid ſit Allegoria.

℣. 14. *Qui non proximant ad te: multa flagella peccatorum.* In prædictis adhuc comparationibus perſeverat. Neceſſe eſt enim, ut animalia indomita frænum accipiant, & flagella patiantur, donec recto tramite viam carpere conſueſcant. Ordo autem verborum talis eſt: *Multa flagella* ſunt *peccatorum, qui non proximant ad te.* Sed dicendo: *Qui non proximant*, oſtendit quoſdam peccatores Domino proprinquare; qui licet delinquant imbecillitate carnis, a piis tamen precibus non recedunt. Illi enim qui contumaciæ ſpiritu a Domino ſecedunt, tanquam paveſcentes objecta, nec volentes ire per ſemitas rectas, *multa flagella* ſuſtinent; ut quod non faciunt ſponte, plagis adhibitis cogantur implere. Sed iſta *flagella* ſunt quæ nos celeriter ſanant, quæ nos velociter liberant, & in viam veritatis adducunt.

Qui peccatores Domino propinquent?

℣. 15. *Sperantes autem in Domino miſericordia circumdabit.* Revera divina juſtitia non ſperantibus flagella, ſperantibus autem in ſe miſericordiam pollicetur, ſicut & Ezechiel Propheta dicit: *Ego Dominus qui non ſum malorum memor, tantum ut ſe avertas homo a via ſua maligna, & ab omnibus iniquitatibus quas fecit, & vivet.* Et bene dixit: *circumdabit*, ut non ſit locus relictus, unde poſſit ad eos diaboli hoſtilitas introire.

Ezech. 18. 28.

℣. 16. *Lætamini in Domino, & exultate juſti & gloriamini omnes recti corde.* Hic poteſt fieri Categoricus ſyllogiſmus; ut artis Dialecticæ regulæ in quoddam divinarum ſcripturarum ſervitium, quaſi fugacia mancipia revocentur. Omnis juſtus lætatur in Domino: omnis qui lætatur in Domino recto corde eſt: omnis igitur juſtus, recto corde eſt. Meminerimus autem ſyllogiſmos uſurpandos non eſſe frequentius: quia diligens lector creberrime reperit in ſcripturis ſacris, unde eos ſibi poſſit elicere, & in formam ſimilitudinis, quam prædiximus, collocare. Sufficit autem nos, quamvis rarius, oſtendiſſe inter logicas artes hanc quoque partem ſcripturas divinas, etſi non ſpecie, virtute tamen procul dubio continere. Regulariter autem admonet, ut non in ſe *juſti* ſed *lætentur in Domino*; nam qui in ſe gaudet, fallaci, ſicut ſæpe dictum eſt, præſumptione decipitur: qui vero *in Domino lætatur*, perpetua delectatione perfruitur. *Lætari* eſt enim tacitæ mentis ſuavitate mulceri. *Exultare* eſt concitati animi fervore gaudere. Sequitur: *Et gloriamini omnes recti corde.* Et hic quoque per figuram ἀπὸ κοινοῦ, ideſt, A communi, jungendum eſt in Domino gloriamini; ſcilicet vos ei eſſe ſubjectos, ſervitioque ipſius libertatem veſtram credite vel honorem: dum vos inde noveritis ad æternæ beatitudinis præmia pervenire. Conſiderandum eſt etiam quod gratia varietatis ſupra dixerit, *Juſti*; nunc, *Recti corde*. Omnes enim *juſti* & *recti* ſunt *corde*; & rurſus *recti corde* ſunt ſine dubitatione juſtiſſimi. Quapropter cum hæc dividi nequeant, non eſt dubium cauſa varietatis appoſita. Mater eſt enim ſatietatis, eiſdem verbis frequenter geminata repetitio. Conſideremus autem quid pœnitens iſte meruerit, ut ipſe illi manifeſta voce reſponderet, cui totis viribus ſupplicavit. Ille paulo ante proſtratus, ille qui peccatorum fuerat mole compreſſus, inter *juſtos* annumeratur, inter *rectos corde* recipitur, ut quanto prius ſatisfaciendo fuerat humiliatus, tanto poſt veniam videatur excelſus. Quapropter jam ipſe beatus eſt, qui hic ſententia piiſſimi judicis noſcitur abſolutus.

Exemplum Categorici ſyllogiſmi.

Quid ſit Lætari.

Quid ſit Exultare.

Omnes juſti ſunt recti corde, & e converſo.

Concluſio Pſalmi.

CONſideremus modo virtutem pſalmi hujus, quod decem verſibus ſupplicando divinum meruerit ſine aliqua dilatione reſponſum. Forte Decalogi commonens operationem; ut ſicut ille cuſtoditus vocat ad præmium: ita & hæc compuncto corde fuſa precatio ad indulgentiæ nos vota perducat. Legamus ergo ſeduli, & cordis compunctione plangamus. Quis enim majori aviditate meditandus eſt, niſi in quo voce tanti judicis peccata ſoluta ſunt? Hoc enim iſte præcipuum, iſtud continet ſingulare, quod alii pœnitentium in concluſione pſalmi inſtinctu divinæ compunctionis exultant: hic vero ipſe miſericordiam, ipſe lætitiam promittit, cui cum magno deſiderio ſupplicatur. Quapropter aſſidue nobis & grata importunitate rogandus eſt, qui etiam præmiſſa nobis in Evangelio parabola pollicetur: *Petite & dabitur vobis, quærite & invenietis, pulſate & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulſanti aperietur.* Unde quis jam, rogo, debet de fideliſſima ſupplicatione

Luc. 11. 9. 10.

diffidere, cum regalis pietas dignata nos fuerit trina promiſſione firmare?

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM trigeſimum ſecundum.

Pſalmus David.

HIc titulus omnino notus eſt; & ideo Lector ſequatur in eo expoſitionem priorem. Illud tamen neceſſario commonemus, quia in hoc pſalmo hortatur Propheta per comparationes quaſdam ad pſalmodiam Eccleſiam fidelem: enumerans potentiam factaque Creatoris; ut ad laudes ejus avidius feſtinet: cum virtutem ipſius pietatemque cognoſcit.

Diviſio pſalmi.

PEr totum quidem pſalmum Propheta loquitur: ſed in prima ſectione commonet juſtos, ut in Domino debeant tota mentis alacritate gaudere, qui creaturas ſuas mirabili potentia dignoſcitur continere. Secunda ſectione exclamat beatum eſſe, qui ad ejus culturam meruit pertinere: ſignificans tempora Chriſtiana, in quibus erat multitudo Gentium creditura.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. G*Audete juſti in Domino: rectos decet collaudatio*. Beatus David Eccleſiam Catholicam ab hæreticorum contagione disjungens, rectos commonet Chriſtianos, ut non in terrenis delectationibus, ſed *gaudeant* ſemper *in Domino*, ubi gaudia continua ſuavitate

In afflictionibus gaudendum eſt in Domino. perfecta ſunt. Nam cum præſentis ſæculi afflictione deceant fideles, dicitur juſtis: *gaudete*. Sed quo gaudio? Niſi illo quo Dominus monet:

Matth. 5. 11. *Cum vos perſecuti fuerint homines, & dixerint omne malum adverſum vos, mentientes propter nomen meum, gaudete & exultate: quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis*; Sic & Apoſtolus gaudendum nobis inceſſanter affirmat, ait enim:

Philip. 4. 4. *Gaudete in Domino, iterum dico, gaudete*. Nam iſta repetio illud ſignificat; ut & hic in afflictionibus gaudeamus, & in illo regno perpetua pace lætemur. Unde & Dominus in Evangelio dicit: *Iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum,*

Joan. 16. 22. *& gaudium veſtrum nemo auferet a vobis*. Addidit quoque: *Rectos decet collaudatio*. Sed qui ſunt iſti *recti*? in ſecunda parte dicturus eſt. Nam

Hæretici non laudant Deum. quod ponit: *Rectos decet collaudatio*, oſtendit pravos hæreticos decere non poſſe; ſicut & alius Pro-

Eccleſ. 15. 9. pheta dicit: *Non eſt ſpecioſa laus in ore peccato-*

Quid ſit Collaudatio. *ris*. *Collaudatio* vero multorum ore una laudatio eſt; dicta propter unitatem Eccleſiæ, quam prædicat ubique ſervari. Cum dicitur, *decet*, ſignificat hoc aptum, hoc eſſe conveniens, ut qui Domini laudem decantat, ſimiliter illi & fidei rectitudine, & actuum probitate complaceat.

℣. 2. *Confitemini Domino in cithara: in pſalterio decem chordarum pſallite ei*. Iſti ſunt juſti, quos ſuperius dixit, & qui ſanctis actibus laudes

Quid ſit Cithara, & quare ita vocetur. Domini devota modulatione decantant. *Cithara* eſt, ſicut in præfatione jam dictum eſt, lignei ventris in imo ſita concavitas, quæ ſurſum chordarum fila tranſmittens, ſonis dulciſſimis percuſſa proloquitur. Quæ ideo tale nomen acce-

Bona opera citharæ comparantur. pit, quoniam cita iteratione percutitur. Huic merito comparantur opera, quæ de terrenis rebus ad ſupernam gratiam porriguntur, ideſt, dum eſurientem paſcimus, dum nudum veſtimus, dum ægrotum viſitamus, & cætera, quæ licet videantur carnalia, Divinitatis tamen amore peraguntur. Citharizamus quoque, cum in paſſionibus noſtris vel damnis ſecuri aut læti dicimus: *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Do-* *Job. 1. 21.*
mino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum. Pſalterium vero decachordum eſſe *Quid ſit Pſalterium decachordum, & quid ſignificet.* diximus, quod ordine converſo alvum citharæ in ſuperioribus habet, unde ad inferiorem partem canora fila deſcendunt. Cui præcepta Decalogi convenienter aptantur: quia ſecundum formam inſtrumenti hujus de ſupernis venientia Domini juſſa ſuſcepimus. Et conſidera, quia ſolum eſt inſtrumentum muſicum, quod pro excellentia ſui decachordum dicatur; non enim hoc de cithara, vel de aliis hujuſmodi inſtrumentis lectum eſſe meminimus. Decachordum vero pſalterium, ſicut veteres dixerunt, & illud nobis indicat Sacramentum; ut referamus tria ad Deum, qui Trinitas eſt, ideſt primum quod ait, *Non habebis deos alienos coram me*: *Exod. 20. 4.*
ſecundum, *Non facies tibi ſculptile*: tertium, *Non aſſumes tibi nomen Dei tui in vacuum*, in quo jungit & de Sabbato. Septem vero quæ ſequuntur ad dilectionem dixerunt proximi pertinere; ideſt: *Honora patrem tuum & matrem*: *Quando pſallimus decem chordis.*
Non occides: Non mœchaberis: Non furtum facies: Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium: Non concupiſces domum proximi tui, nec deſiderabis uxorem ejus, &c. Sic totius decachordi pſalterii virtus perfecta nobis & honorabilis indicatur. Pſallimus quoque & decem chordis, quando in quinque ſenſibus carnalibus, & in quinque ſpiritualibus probabili nos converſatione tractamus. Verum iſta, quæ dicimus, non ſunt extra nos poſita, ſicut in muſica diſciplina; in nobis eſt *cithara*, in nobis eſt *pſalterium*: immo ipſa organa nos ſumus, quando ad ſimilitudinem eorum per gratiam Domini, actuum noſtrorum qualitate cantamus. Hoc autem & illo exemplo datur intelligi, ubi ait: *In me ſunt* *Pſal. 55. 12.*
Deus vota, quæ reddam laudes tibi. Hæc autem & his ſimilia, ſicut ſæpe diximus, tropicis alluſionibus edicuntur.

℣. 3. *Cantate ei canticum novum: bene pſallite ei in * jubilatione*. *Novum canticum* dicit **MSS. A. B. F vociferatione.*
Incarnationem Domini, qua mundus ſalutari *Canticum novum Incarnationem Domini ſignificat.* exultatione completus eſt, qua Angeli canoris vocibus perſonarunt laudantes & dicentes: *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. *Luc. 2. 14.* Monet ergo ut nos eadem & dicere debeamus & credere. Sequitur: *Bene pſallite ei in jubilatione*; ideſt, in bonis operibus Deum invocate. Jubilatio eſt enim gaudium cum fer- *Quid ſit Jubilatio.*
vore animi & clamore indiſtinctæ vocis expreſſum. In qua *Jubilatione* non poteſt *bene pſallere*, niſi qui bonæ ſtudium converſationis adjunxerit. Et inſpice ſalutarem doctrinam, quæ nos ita præmonet, ut ante Deum inoffenſe *pſallere* debeamus, qui renes noſtros, & corda cognoſcit: ne magis inde gravius poſſimus offendere, ſi ſcelerati atque ſubdoli ad tanta myſteria videamur accedere.

℣. 4. *Quoniam rectus eſt ſermo Domini; & omnia opera ejus in fide*. Hic incipit per Demonſtrativum genus laudes Domini diverſa relatione diſcurrere, ut omnia nobis opera ipſius, & præcepta dulceſcerent. *Rectus eſt* itaque *ſermo Domini* ad dirigendos ſcilicet homines. Veraciter enim *rectus* dicitur, qui rectos facit. Epitheton mirabile, veriloquum verbum. Per legem ſiqui-

dem Divinam corrigimur, per ipſam a noſtra pravitate ſeparamur; & regulariter tunc vivimus, quando ejus juſſionibus obedimus. Hæc quinta eſt ſpecies definitionis, quam Græci κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicimus. Una enim parte orationis definitum eſt quid ſit ſermo Domini, hoc eſt, *rectus*. Subjungit: *Et omnia opera ejus in fide:* Utique, quando in illis operatur, qui ipſius dono fideles eſſe meruerunt; ſicut in Evangelio ait: *Fides tua te ſalvam fecit.* Non enim opera Domini mulier illa meruiſſet, niſi præceſſiſſet fides per gratuitam largitatem.

Quæ ſit quinta ſpecies definitionis.

Luc. 7. 50.

℣. 5. *Diligit miſericordiam & judicium, miſericordia Domini plena eſt terra.* In hoc & ſequentibus verſibus per tertiam ſpeciem definitionis, quæ Græce ποιότης, Latine Qualitativa dicitur, Dominum declarat narrando quæ fecerit, vel quæ quotidie facit. Illas enim res dicimus *diligere*, quas ſæpius operamur. Ita hic de Domino canitur: *Diligit miſericordiam & judicium*, quaſi non & prudentiam & temperantiam diligat. Sed quia iſtam nobis frequenter indulget, ipſam dicitur omnino diligere. In hoc ergo mundo *diligit miſericordiam*, ubi eam longe lateque diſſeminat; videlicet ubi ſuſtinet peccatores, ubi blaſphemos patienter expectat, ubi vitam præſtat indignis, & his ſimilia, quæ pietati ſupernæ conſtat omnimodis applicanda. *Diligit* quoque *judicium*, cum pios ſequeſtrat ab impiis, & merita eorum æquitatis qualitate diſcernit. Sequitur ubi illam, quam ſuperius dixerat, *miſericordiam* largiatur, cum *miſericordia Domini plena eſt terra.* Iſta utique quæ miſeros continet, ubi diaboli oppugnatione laboramus, ubi a mandatis cœleſtibus carnis imbecillitate ſubtrahimur. Tunc enim quam miſericordiam poſtulare poſſumus, cum jam nullis neceſſitatibus ingravamur? hic ergo miſericordiam quæramus, de qua univerſa terra completa eſt.

Quæ ſit tertia ſpecies definitionis.

Quomodo Dominus in hoc mundo diligat miſericordiam & judicium.

℣. 6. *Verbo Domini cœli firmati ſunt: & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Quamvis & ad conditionem rerum verſus iſte pertinere videatur: tamen & ſpiritualiter decenter accipitur. *Verbo Domini*, hoc eſt, a Filio Dei *cœli firmati ſunt*, ideſt, Apoſtoli, ſive ſancti ſtabiliti ſunt, qui orbem terrarum ſalutari prædicatione complerent. Sequitur, *& ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum:* utique, quando a ſpiritu ſancto eorum doctrina veniebat. *Virtus* enim & ad miracula pertinet quæ faciebant, & ad legem Domini quam Gentibus prædicabant. Nam ſi diligentius perſcrutemur, & ſanctam hic ſignificat Trinitatem. Dicendo enim *Verbo*, Filium declarat: adjungendo *Domini*, Patrem dicit: *ſpiritu oris ejus*, utique Spiritum ſanctum vult intelligi, qui ante tempora de Patre proceſſit. Et ut in tribus perſonis manifeſtam intelligeres unitatem, *ejus* dixit, non eorum.

℣. 7. *Congregans ſicut in utrem aquas maris: ponens in theſauris abyſſos.* Quod ait: *Congregans ſicut in utrem aquas maris:* ſi ad litteram velis advertere, clauſum ſignificat mare littoribus. Nam ſi hoc ſpiritualiter velis agnoſcere: *Uter* eſt exutum pecoris tergus, quod uſibus humanis deſervit ad liquores aliquos congregandos. Hic *Uter* Eccleſiæ comparatur: quia ſicut iſte ſuſceptas aquas, ſive aliquid tale complectitur: ita & illa adunationem populi credentis includit. *Aquæ* vero *maris* populum ſignificant Chriſtianum, qui in mundi ſalo fluctu alternante concutitur. *Abyſſum* vero dicimus nimis aliquid profundum, quod altitudine ſua humanos in ſe deſcendere non permittit aſpectus. Ergo *in theſauris* ſuis, ideſt, ſapientiæ & ſcientiæ *ponit* altitudines profundas; ut probet; quis ejus ſcripturas ſtudio pietatis inquirat.

Quid ſit Uter.

Utri Eccleſia comparatur.

Aquæ maris populum ſignificant Chriſtianum.

Quid ſit Abyſſus.

℣. 8. *Timeat Dominum omnis terra: ab ipſo autem commoveantur univerſa, & omnes qui habitant orbem.* *Terra* hic durum ſignificat per omnia peccatorem, qui merito *terra* dicitur, quia cœleſtis gratiæ largitate fraudatur. Ergo peccator iſte terrenus qui amare neſcit, *Timeat Dominum*; ut ſi non deſiderio præmiorum a peccatis abſtinet, ſaltem vindictæ conſideratione revocetur. Dicendo enim: *ab ipſo*, indicat & a diabolo *commoveri:* de quo & Iſaias dicit: *hic eſt qui commovebat terram.* Quapropter Propheta merito petit a Domino omnia *commoveri:* quia omne quod ejus ordinatione diſponitur, rebus ſemper utilibus applicatur. *Sed licet* prius dixiſſet generaliter omnia, nunc deſcendit ad homines. Nam quamvis *univerſa* ejus imperio adminiſtrari egeant, maxime humanum genus, quod a natura ſua depravatum ſurripientibus vitiis, culpis probatur obnoxium.

Iſai. 14. 16.

℣. 9. *Quoniam ipſe dixit & facta ſunt: ipſe mandavit & creata ſunt.* Reddit cauſam quare a Domino debeant omnia commoveri: utique quia eorum ipſe Creator eſt; & neceſſe eſt ut utiliter adminiſtret exiſtentias, qui eas dignatus eſt creare per gratiam. *Dixit & facta ſunt*, ſignificat initium rerum, quando univerſa Filii ipſius imperio juſſa proruperunt. *Ipſe mandavit & creata ſunt.* Per prophetas utique *mandavit* legem, per quam fideles, Domino volente, creati ſunt. Vides quam ſalubriter Propheta a Deo petiit omnia commoveri, qui ſolus creaturarum ſuarum poteſt eſſe miſericors.

Quare omnia debeant a Deo commoveri.

℣. 10. *Dominus diſſipat conſilia Gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum.* *Diſſipat* revera *conſilia*, quæ mala vel peſſima ſunt; nam bona ſemper adjuvat atque confirmat. Nimis apta ſuis cauſis verba junguntur. *Diſſipavit conſilia Gentium*, quando eas in idolorum cultura non permiſit diutius permanere. *Reprobavit cogitationes populorum:* quia licet voluntas Judæorum in nece Domini nefanda completa ſit; reſurrectione tamen ipſius conſtat eſſe reprobatam. Et quia de gentibus dixerat, & de populis, ne quid videretur intactum relinquere, poſt etiam de *principibus* dicit, ſive de tyrannis, qui legem Domini ſævis perſecutionibus impetebant: ſive de ſpiritibus immundis, quorum conſilium ſemper in malo eſt.

℣. 11. *Conſilium vero Domini manet in æternum: cogitationes cordis ejus in ſæculum ſæculi.* Sicut hominum prava conſilia dixit eſſe fruſtranda: ita nunc in æternum dicit Domini permanere diſpoſita. Peccator enim & mortalis homo caduca ſapit: æternus Dominus nulla reprehendenda conſtituit; ſicut Iſaias dicit: *Omne conſilium meum ſtabile erit, & omnia quæcumque cogitavi efficiam:* Idem & Jeremias dicit: *Si non eſſet teſtamentum meum in cuſtodia die ac nocte, præcepta cœli & terræ non dediſſem.* *Conſilium* vero ipſius bene intelligimus incarnationis arcanum, quod ad conſulendum humano generi conſtat eſſe conceſſum. Hoc nulla ætate diſſolvitur, ſed *in æternum manet:* quia triumphalis mors Domini, diabolicum perenniter extinxit exitium. *Cogitationes* autem *cordis ejus*, ſignificant prædeſtinationem, in qua cuncta repoſita ſunt, quæ vel fuerunt, vel ſequentibus ſæculis futura ſuccedunt. Hæc enim geſtat ordinem rerum, qui per-

Dominus nulla reprehendenda conſtituit, peccator e contra.

Iſai. 46. 10.

Jerem. 33. 25.

Per Conſilium Domini Incarnatio poteſt intelligi.

Cogitationes cordis Domini ſignificant prædeſtinationem rerum.

manet *in ſæculum ſæculi*. Cui ſententiæ illi merito cedunt, qui unam naturam in Chriſto Domino mentiuntur. Nam ſi *conſilium* ejus ſtabile eſt, & *cogitationes cordis* ipſius permanent *in ſæculum ſæculi*; conſtat autem Incarnationis arcanum, ejus cogitationem ejuſque fuiſſe *conſilium*; neceſſe eſt, ut forma humanitatis aſſumptæ, unus Filius in duabus naturis diſtinctis, perfectis atque adunatis, ſicut cœpit in unitate perſonæ, ſemper exiſtat.

℣. 12. *Beata gens cujus eſt Dominus Deus eorum: populus quem elegit in hereditatem ſibi*. Venit ad ſecundum membrum, in quo dicturus eſt, quod in primo verſu propoſuit, qui ſint recti, aut quos decet Domini collaudatio. *Gentem* itaque dicit pertinentem ad Jeruſalem cœleſtem, quam adunatam conſtat ex omnibus Gentibus. Ipſa utique *beata eſt*, a qua Deus vere colitur, & omnium Dominus adoratur; ideſt, qui eos protegit ac gubernat. *Hereditas* quidem dicitur & cum dimittitur alteri, & cum acquiritur. Sed populus Chriſtianus *hereditas* eſt acquiſitionis, non dimiſſionis: quia eum auctor ſuus poſſidet, quem prædicationibus ſanctis, & pretioſo ſanguine conquiſivit.

Quæ ſit beata gens.

Populus Chriſtianus eſt hereditas acquiſitionis.

℣. 13. *De cælo proſpexit Dominus, & vidit omnes filios hominum*. Hic adventus Domini futurus exprimitur per figuram, quæ Græce Idea, Latine Species dicitur: quando velut effigiem rei futuræ oculis offerentes, animi votum ad audiendi ſtudium concitamus. *De cælo* enim *proſpexit Dominus*: quando proprii Filii donavit adventum. Non enim homo reſpexit ad Dominum: ſed Dominus proſpexit ad hominem. Proſpicere eſt ſiquidem porro poſitum conſpicere. Qui revera peccatis erat diviſus, &, quod dictu nefas eſt, redditus fuerat a ſuo Creatore longinquus. Nam quod ait: *Et vidit*, gratiam ſignificat miſerentis. Illos enim *videre* dicimus, quibus & aliquid præſtitum eſſe declaramus. Et conſidera, quia non dicit, viſa peccata: ſed *filios hominum*. Nam cum delicta reſpicit punit: cum hominem intuetur abſolvit; ſicut in quinquageſimo pſalmo dicturus eſt: *Averte faciem tuam a peccatis meis*; & alibi: *Ne avertas faciem tuam a me*. Unde nobis intelligenda atque retinenda eſt ſalutaris iſta diverſitas.

Quid ſit Idea.

Quid ſit proſpicere.

Cum Deus delicta reſpicit punit, cum hominem intuetur, abſolvit.

Pſal. 50. 11.

Pſal. 142. 7.

℣. 14. *De præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes, qui habitant orbem*. De futuro corpore Domini tunc dicebat. Nam dum omnia quæ ordine veniente ſuccedunt, in prædeſtinatione fuerint conſtituta; quanto magis Incarnationis ejus miraculum, ante ſæcula probatur fuiſſe diſpoſitum, quod periclitanti mundo quem diſpoſuerat facere, poterat ſubvenire?

℣. 15. *Qui finxit ſingillatim corda eorum, qui intelligit in omnia opera eorum*. *Finxit corda*, quibus intelligentiæ ſuæ dona largitus eſt. *Fingere* enim dicimus chiroplaſtas, qui formulas quaſdam ad operationis ſuæ vota componunt; ſic & Dominus mentes juſtorum format atque diſponit, ut ad miſericordiæ ſuæ dona perducat. *Singillatim*, ideſt, diviſim atque diſtinctim. *Corda eorum*, ſcilicet ſanctorum, ſub Domini timore viventium. Sequitur, *Qui intelligit in omnia opera eorum*. *Intelligit* utique, quando actibus bonorum præmia digna reſtituit. Dicendo vero: *In omnia opera*, ſignificat cogitationes, dicta, vel facta, quibus bonum malumque ſemper operamur.

Deus Chiroplaſtis aſſimilatur, & in quo.

℣. 16. *Non ſalvabitur rex per multam virtutem: nec gigas* * *ſalvus erit in multitudine fortitudinis ſuæ*. *Regem* dicit hominem continentem, qui quamvis regat corpus ſuum miſeratione divina: a vitiis tamen carnalibus ſalvus fieri non poteſt, dum de ſua virtute præſumpſerit. Juſte enim virtus humana deſeritur, quando datum bonum atque perfectum non largitori Deo, ſed propriis viribus applicatur. Idem *gigantem* vult intelligi, qui virtutum magnitudine roboratur, qui contra immanitatem diaboli aſſidua dimicatione confligit. Qui merito *gigas* eſſe dicitur, a quo talibus ſpiritibus obviatur. Sed iſte quoque, qui jam gratia Dei ſuffragante multos ſpiritus fugat, ſalvus eſſe non poterit: ſi velut *gigas* ſuperbiæ vitio ſublevatus (quo fragilis raptatur humanitas) de meritorum ſuorum virtute præſumpſerit. Sed quamvis *gigas* Latino ſermone terrigena dicatur: tamen & in bono poni manifeſtum eſt; legitur enim de Chriſto: *Exultavit ut gigas ad currendam viam*.

* *MSS. A. F. ſalvabitur.*

Homo continens rex vocatur.

Quando virtus humana deſeritur.

Pſal. 18. 6.

℣. 17. *Falſus equus ad ſalutem: in abundantia autem virtutis ſuæ non erit ſalvus*. *Equum* ponit pro felicitate mundana, quæ homines ſic portat, tanquam ſi equinis geſticulationibus pervehantur. Hæc autem humana ſpes ſic decipit, quemadmodum *falſus equus*; qui cum jactando ſe graditur, ruinam ſubito, quam non opinatur, incurrit. Et quare ſit *falſus equus* exponit; ille enim dum campos appetit, dum pedes præpropera feſtinatione permiſcet, ſalutem ſeſſoris ſui non valet cuſtodire: quia fervida nimis incauta ſunt; & qui ſub modeſtia non graditur, ruinoſis caſibus ſemper exponitur. *Falſus* enim dictus eſt *equus*, eo quod ſolet in ſe fallere præſumentes.

℣. 18. *Ecce oculi Domini ſuper timentes eum, ſperantes in miſericordia ejus*. *Oculi Domini* ponuntur pro voluntate divina: quia quos gratos habemus, ipſos ſine dubitatione reſpicimus; e contra ab illis aſpectus avertimus, qui noſtris mentibus horruerunt. Ergo *oculi Domini* ſunt *ſuper timentes eum*: quia pietas ipſius eos protegit, quos ſe timere cognoſcit. Sed quoniam dixit de timentibus, opportune ſequitur de amantibus: quia utrumque in Domini dilectione conjunctum eſt; nam qui Deum bene timet & amat, qui bene amat & timet. Res iſtæ in humanis actibus dividuntur; cæterum in cælesti devotione ſociatæ ſunt. Qui ſint enim *timentes* exponit, ideſt, *ſperantes in miſericordia ejus*. Quod argumentum dicitur ab adjunctis; adjunctum eſt enim timere Dominum, & ſperare in eo, quæ res mutua & inſolubili ſocietate connectitur.

Argumentum ab adjunctis.

℣. 19. *Ut eripiat a morte animas eorum, & alat eos in fame*. Duo iſta ſunt vota fideliſſimi Chriſtiani; ut in futuro judicio *eripiatur a morte* perpetua, & hic ſpiritualibus alimoniis tranſigatur. *Eripit* enim *a morte animas* juſtorum, cum eas tollit de poteſtate diaboli, cum per indulgentiam efficit liberos, quos peccati damnatio fecerat eſſe captivos. *In fame* autem *eos alit*, quando in hoc mundo, ubi bonarum rerum indigentia eſt, ſpirituali cibo nutrire non deſinit, quos redemit. Alimentum quippe dictum eſt, quaſi mentis nutrimentum. *In fame* enim ſunt poſiti, qui ſe cæleſtium rerum deſiderio ſemper accendunt. O fames illa multum ſatura, & ſine penuria probabiliter ſemper avida! Eſuriunt enim beati, non quia Dominica dape jejuni ſunt, ſed quærendo jugiter inardeſcunt: quia Domini appetitione proficiunt; ſicut Evangeliſta dicit: *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur*.

Duo ſunt vota fideliſſ. Chriſtiani.

Unde alimentum dictum ſit.

Matth. 5.

℣. 20. *Anima autem noſtra ſuſtinet Dominum: quoniam adjutor & protector noſter eſt.* Cum dicit: *ſuſtinet*, patientiam ſignificat Chriſtiani, ut invitati juſti futuris præmiis conſtanti animo perſeverent. Sed intelligamus qualis iſta virtus eſt, quam ſervare toties commonemur. Patientia eſt ſiquidem, quæ glorioſos Martyres facit, quæ fidei noſtræ bona cuſtodit, quæ omnia vincit adverſa, non colluctando ſed ſuſtinendo, non murmurando ſed gratias agendo. Hæc deceptricem luxuriam comprimit, iram fervidam vincit, vaſtatricem humani generis invidiam tollit, manſuetos efficit, benignis competenter arridet, purgatoſque homines ad illa præmia futura componit. Ipſa eſt quæ fæcem totius voluptatis abſtergit, ipſa eſt quæ limpidas animas reddit. Per ipſam Chriſto militamus, per ipſam diabolum vincimus, per ipſam beati ad cœlorum regna perveniunt; ſcriptum eſt enim: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.* Sequitur: *Quoniam adjutor & protector noſter eſt. Adjutor eſt*, dum ad eum ipſius gratia ſuffragante conamur accedere: *Protector*, dum reſiſtimus adverſario. Securus ergo *ſuſtinet Deum*, qui tali promiſſione fulcitur. Et conſidera, quia poſt omnia præcepta patientiam ponit; ut viriliter cuncta toleremus, qui de tam magni præmii largitione confidimus.

Patientia effectus mirabiles.

Luc. 21. 19.

℣. 21. *Et in ipſo lætabitur cor noſtrum: & in nomine ſancto ejus ſperabimus.* Ne quis de prædicata patientia muſſitaret: ne quis ſe tædioſa voluntate confunderet, ſequitur magnificum & ſuaviſſimum munus: quia ipſa expectatio habet præmium ſuum, quando ipſe ſuſtinens *lætatur in Domino*. Addidit, *Et in nomine ſancto ejus ſperabimus*, ideſt, in Chriſto, quem patienter ſanctiſſimus Propheta ſuſtinuit, & lætabatur eſſe venturum. *Sperabimus* autem continuum tempus oſtendit: quia non eſt fas ibi deſinere, unde ſemper poteſt animi feſſa recreari.

Incarnatio cujus munus.

℣. 22. *Fiat Domine miſericordia tua ſuper nos, ſicut ſperavimus in te.* His verbis Incarnationem Domini deſiderabat impleri, quam flagranti Spiritu magnopere ſuſtinebat. Sed intende, quam copioſum munus eſt, quod ditavit genus humanum, quod Angelorum choros lætitiæ jucunditate complevit, quod etiam ipſa inferna ſenſerunt. Petit enim deſideria ſua debere fieri, ut poſſit perfectiſſimus inveniri. Addidit, *In te*, ut omnes ſuperſtitiones, omnes pravitates excluderet, cum vero Domino ſupplicaret.

Concluſio Pſalmi.

QUam melliſluæ voces auditæ ſunt: quam ſalubriter nobis pſalterium cœleſte cantavit. Tales ſiquidem mandatorum chordæ ſonuerunt; ut ſi eas internis auribus recipiamus, & nos in eis Davidicæ lyræ curatione purgabimur; fietque nobis Saulis illa mundatio, ut fugatis immundis ſpiritibus, abluta mente Domino ſerviamus. Habent enim beati muſicam ſuam, quæ animæ fidelis intrat auditum; cujus non deficit ſonus, cujus non laſſatur intentio. Relinquite ergo ſpectaculorum amatores mortiferas voluptates, ad hæc magis gaudia, ad hæc myſteria convenite, ubi cithara & organum virtutes excitant, non deſideria pravæ voluptatis inſtigant.

Habent beati muſicam ſuam.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimum tertium.

Pſalmus David cum mutavit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum, & abiit.

CUm hiſtoria tituli iſtius Regum lectione pandatur, ſuperfluum eſt copiam fontis illius in hac brevitate derivare: ne nobis totam areolam paginæ, unius loci effuſa relatio complere ac tegere videatur. Sed rem cum nominibus ſuis breviter intimamus. Cum Saul perſequeretur David, confugit ad Achis regem, ibique dum eſſet invidia, faciente ſuſpectus, induſtrioſe *mutavit vultum*, itaut ſalivis ora compleret, quatenus energumenus æſtimatus, miſeratione faciente dimitteretur illæſus; quæ tamen, ſicut & alia, per illum virum magni Sacramenti qualitate peracta ſunt. Significabat enim ſalivas, hoc eſt ſcripturas divinas, in barba, ideſt, in fortitudine magna decurrere. Sed propter ſignificantias rerum pro Achis ad quem fugerat David mutatum nomen eſt *Abimelech*; quod indicat patris mei regnum. Hoc ad Dominum Chriſtum bene pertinere manifeſtum eſt, per quem glorioſus Pater ſervitium mundi ſanctiſſima devotione ſuſcepit. Sed cum dicit, *dimiſit eum*, Regem ſignificat Abimelech. *Et abiit*, hoc eſt ad alias partes ſe contulit: quia ibi cœperat, ut diximus eſſe ſuſpectus. Præſens autem pſalmus tertius eſt eorum, in quibus per actus David ſignificantur Domini Chriſti futura myſteria, quamvis alphabetodum ſecundus eſſe noſcatur.

1. Reg. 21. 13.

Per ſalivas ſcripturæ S. intelliguntur.

Abimelech quid ſignificet.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum verba Prophetæ ſunt, alphabeti Hebræi litteras, excepta ſexta, in capitibus verſuum per ordinem ponentis. In prima parte benedicere ſe Dominum compromittit: admonens manſuetos, ut ſecum in ejus laudibus perſeverent. Prædicti autem alphabeti hæc pars quatuor litteras comprehendit. Secunda ad converſionem fidelium, quæ ſint bene meritorum præmia non tacentur, quæ continet litteras ſex. Tertia quaſi filios admonet, a quibus ſe delictis debeant abſtinere; hæc habet litteras quatuor. Quarta juſtos dicit de omnibus tribulationibus eruendos, & impios debitas pœnas eſſe paſſuros, ne in periculis ſuis aliqua dubietate molleſcerent; hic etiam reſiduæ ſeptem litteræ prænotantur. Et memento, ſicut in vigeſimo quarto pſalmo jam dictum eſt, hunc alphabetum imperfectum illos indicare, qui laudes Domini nequeunt pleniſſima operum integritate cantare.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. BEnedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo. *Tempus* hominibus novimus eſſe diverſum, modo tribulationibus aſperum, modo gaudio blandum. Ergo *in omni tempore benedicendum Dominum* Propheta denuntiat, quando & adverſa patimur, & collata felicitate gaudemus; ſicut juſti fecerunt, atque faciunt Domini amore flagrantes. Sed quamvis debitum atque proficuum ſit, ut creatura ſuum ſemper laudet auctorem: tamen propter humanitatis diverſos actus, pene impoſſibile nobis videtur pſalmodiæ laudes Domino ju-

ALEPH.

Quando laus Dei ſemper ſit in ore iuſti.

giter perſonare: ſed *in ore* hominis juſti *ſemper laus eſt Dei*, quando talia vel cogitat, vel loquitur, ut nulla redargutione culpetur. Quicquid enim ex patientia, ex charitate, & ſimplicitate, cæteriſque virtutibus vel loquimur, vel mente geſtamus, jure divinis laudibus applicatur. Ipſius enim præconium eſt qui donat, ore ac corde honeſta meditari. *Laus* enim a lauro dicta eſt, qua ſolebant coronare victores. Hæc myſticæ ſalivæ ſunt, quas tituli ſimilitudo prædixit: hæc verba quæ ſcripturarum divinarum virtutem videbantur exprimere.

Unde laus dicatur.

BETH. ℣. 2. *In Domino laudabitur anima mea: audiant manſueti & lætentur*. Pulcherrime uno commate dilectio famulantis expreſſa eſt; non enim vel in ſe, vel in divitiis, ſed *in Domino* ſuam *animam* dicit *eſſe laudandam*. Tunc enim gloriatur fidelis ſervus, quando laudabilem Dominum habere cognoſcitur; ſcit enim ad ſe referri bonum, cum Dominus ejus fuerit multorum ore prædicatus. Nam ſi quis hodie Domino detrahat, devotus famulus quo furore ſuccenditur, qua ſtomachatione cruciatur? Datum eſt, enim fidelibus ſervis, ut aut de fama dominorum adverſa ſæviant, aut de proſpera opinione congaudeant. Sequitur, *Audiant manſueti & lætentur:* non dixit, lege docti, non jejunantes, non pſallentes, ſed *manſueti lætentur*, qui charitate præcipua habere rerum omnium temperantiam conſueverunt.

Quid per manſuetos intelligatur.

GIMEL. ℣. 3. *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in invicem*. Utilitas iſta carnalis ſingulariter perfrui deſiderat, quod delectatione avida concupiſcit. Spiritualis autem gratia non vult ſola facere quod multis proficit ad ſalutem: ne inter officia ſanctitatis deteſtabilis invidia miſceatur; quod nunc verſus iſte explanat. Vocat enim fratres, hortatur populos obedientes, ut nomen Domini glorioſa ſocietate *magnificent*. Sequitur: *Et exaltemus nomen ejus in invicem*. Suavis commonitio, juſtiſſima regula, ut ab omnibus in unum fiat, quod ſanctæ unitati conſtat offerri. *In invicem* vero, ſignificat compoſitos choros, quando & pſalmodiam Domini alterna ſibi ſucceſſione reſpondent. Quæ figura dicitur Energia, ideſt, Imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis ſubminiſtrat.

Quid ſignificet in invicem.

Quid ſit Energia.

DALETH. ℣. 4. *Inquiſivi Dominum, & exaudivit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me*. Ut invitatus populus ad pſalmodiam Domini feſtinaret, nunc dicit quæ ſibi exinde bona provenerint. *Inquiſivit Dominum*, non ſpatio longo terrarum, non per locorum latitudines forte diſtentas: ſed in corde, ubi ſi majeſtatem ipſius cogitamus, ibi eam præſentem modis omnibus invenimus. Et intende quid dicat: *Inquiſivi Dominum, & exaudivit me:* quoniam intellectus ejus univerſa complectitur, nec corporalibus ſenſibus, ſed ſpiritualibus virtutibus operatur. Sequitur quantum Deum quæſiſſe profuit, quando eum ex omnibus liberabit anguſtiis. Quis enim ſufficeret particulatim tanta petere, quanta iſte ſimul meruit impetrare? Dicendo enim: *ex omnibus*, nihil relictum eſt, quod remanſiſſe ſuſpiceris adverſum.

Si cogitamus Deum in corde, ibi invenimus illum.

HE. ℣. 5. *Accedite ad eum & illuminamini, & vultus veſtri non erubeſcent*. Prius laudes præmiſit, choros ordinavit: nunc in ſecunda parte & ad ipſam communicationem populos hortatur accedere; ut Eccleſiæ futuræ ritum monitor ſpiritualis infunderet. *Accedite* non dicitur ebrioſis, non adulteris, non ſuperbis, ſed ſobriis, caſtis atque humilibus Chriſtianis, qui *illuminari* de ſacra perceptione mereantur; ſicut Apoſtolus de ipſa communicatione teſtatur: *Quicumque manducaverit panem, aut biberit calicem Domini indigne, judicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat*. Studendum eſt ergo, ut qui *ad eum accedit*, ita ſe humili ſatisfactione moderetur, ut illuminari potius, quam cœcari poſſe videatur. *Vultus* autem, ſicut ſæpe diximus, ſignificat præſentiam, quæ poteſt mutato colore confuſionem pati, ſi ei cæleſtia munera ſubducantur. Fideles ergo *non erubeſcunt*, quoniam impetrant. *Erubeſcere* enim decepti eſt, qui ad ſua deſideria non valet pervenire. Quidam hoc ſic æſtimant ſentiendum, facientes exinde non minimam quæſtionem. Nam cum Apoſtolus dicat: *Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem:* hic quomodo ponit: *Accedite ad eum & illuminamini?* Sed hoc compendio ipſius veritatis abſolvitur. Inacceſſibilis ejus lux dicitur, quando ſubſtantiæ ipſius ſingularis & omnipotens natura declaratur. Cæterum cum ſe gratia ſanctæ Divinitatis infundit, & ad eum acceditur, & illuminatio beata præſtatur: Unde dictum eſt & alibi: *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*.

1. Corint. 11. 27.

Erubeſcere decepti eſt.

Timot. 6. 16.

Joan. 1. 9.

ZAIN. ℣. 6. *Iſte pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum: & ex omnibus tribulationibus ejus liberavit eum*. Dicendo, *iſte*, ſpiritualem pauperem deſignat, qui non tantum mundanis opibus, ſed vitiorum ubertate vacuatur. *Iſte pauper* eſt, qui accedens ad Deum illuminatur, iſte cujus vultus non erubeſcit, qui quando clamat ad Dominum ſalubriter & competenter auditur; & tunc provenit, ut liberetur non ab una tribulatione, ſed ex omnibus mundanis anguſtiis. Quod accidere ſolet juſtis, quando in ſancta converſatione animas reddunt, & de ſæculi iſtius clade confuſa ad ſecuritatem perpetuam transferuntur. Perpende etiam quod hic Hebræi alphabeti ſit littera tranſilita; pro ſexta enim ſeptima poſita eſt; quod ad illud, ut puto, referendum eſt, quod ſupra memoravi, hunc pſalmum ſignificare quidem ſanctos viros, qui tamen non totis operibus probantur eſſe perfecti. Ego enim non inveni Patrum definitam de hac parte ſententiam.

Spiritualis pauper quis ſit.

HETH. ℣. 7. *Immittet Angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos*. Ne crederetur Dominus fideles ſuos poſſe negligere, præſenti eos oraculo conſolatur. Et inſpice medicinale verbum quod dicit, *Immittet*; nam propter inſolentiam humanæ fragilitatis non palam facit, ſed occultis immiſſionibus operatur; ut te neſciente, pro ſalute tua, quod expedire poſſit, accipias. *Angelus* autem miniſter eſt voluntatis divinæ. Quapropter ſi vis te Angelum fieri, fac quod præcipit, ut liberes periclitantem, ſubvenias anxio, eripias innocentem, & cætera quæ divina jubet auctoritas. Tunc enim ſpiritu Angeli ſumus, quando miniſtri ſupernæ voluntatis efficimur.

Quomodo Angeli poſſimus fieri.

TETH. ℣. 8. *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus: beatus vir qui ſperat in eo*. Redit ad Domini ſanctiſſimam communicationem; nec deſinit ſæpius dicere, unde novit mortalibus perpetuæ vitæ gaudia provenire. *Guſtate* non pertinet ad palatum, ſed animæ ſuaviſſimum ſenſum, qui divina contemplatione ſaginatur. Nam ut ipſum guſtum intelligeres, ſequitur: *Videte*, quod uti-

que non ad os pertinet, ſed ad inſpectivam ſine dubio qualitatem; ut cum tale corpus accipimus, vitæ nobis concedi gratiam confidamus. Et ut ipſam communicationem non ad corpus commune traheres, *Dominum* dicit *eſſe ſuavem*, qui in ea ſalutem hominibus pro ſua pietate concedit. Vita enim noſtra quæ revera Deus eſt, qui carnem ſumptam ex Virgine Maria ſibi univit, eamque propriam fecit, vivificatricem eam eſſe profeſſus eſt; ſicut ait in Evangelio: *Amen, amen dico vobis, niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ſanguinem ejus, non habebitis in vobis vitam æternam*. Quæ licet ex humana natura ſumpta ſit: non tamen eam ut unius hominis ex nobis æſtimare debemus peccati alicujus contagione pollutam, ſed adorabilem, ſalutiferam, vivificatricem, quæ peccata dimittit propter Verbum, cui adunata eſt; ſicut in Evangelio ipſe Dominus dicit: *Ut ſciatis, quia poteſtatem habet Filius hominis ſuper terram dimittendi peccata*, & ad perpetuæ vitæ regna perducit. Subjungit itaque abſolutam firmamque ſententiam, *beatum* eſſe *virum qui ſperare* non deſiſtit *in Domino*. Præcipua res quæ tam frequenter iteratur, ut nunquam illud deſinamus expetere, quod tanta cognoſcitur aſſiduitate prædicari.

Quomodo Caro Christi vivificatrix, adorabilis, & ſalutifera. *Joan. 6. 54.* *Matth. 9. 6.*

JOD. ℣. 9. *Timete Dominum omnes ſancti ejus: quoniam nihil deeſt timentibus eum*. Timorem Domini omnibus ſanctis imperat: ne quis quamvis bene meritus a ſaluberrima intentione diſcedat. Sed quid utilitatis timor ejus habeat conſequenter oſtendit dicens: *Quoniam nihil deeſt timentibus eum*. O brevis ſententia, o immenſa promiſſio! Poſſunt aliquid egere, quibus divitiæ, quibus ſalus corporis, quibus regna tribuuntur: ſolus ipſe nihil indiget, qui timore Domini ditatus eſt.

Nihil deeſt timentibus Deum

CAPH. ℣. 10. *Divites eguerunt & eſurierunt: inquirentes autem Dominum non deficient omni bono*. In uno verſu terrarum divites, & pauperes Christi magnifica contrarietate diſtinxit. Ait enim: *Divites eguerunt & eſurierunt*. Quando *egent divites*? quando fidem non habent rectam. Quando *eſuriunt*? quando minime Domini corpore ſatiantur. Tales ergo *divites egent*; & ſaturati ventre, ſpiritu ſemper eſuriunt. Quid enim habeant, qui Deum non habent? Subſequitur: *Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono*: quia nullo bono deficiunt, qui ſpiritali deſiderio perfruuntur. Nam cum diligimus Dominum, in ipſo omnia reperimus. Unus eſt qui quæritur, ſed in quo omnia continentur. O lucrum mirabile, o compendium ſingulare! Cur nos per diverſa fatigemus? Ad ipſum ergo unanimiter feſtinemus, poſt quem cuncta bona ultra non quærimus, ſed tenemus; ſicut Apoſtolus dicit: *Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum*. Hoc argumentum dicitur Ex contrario. Contrarium eſt enim *egere divites*, & pauperes nullo bono deficere. Argumentum eſt argutæ mentis * indicium, quod per indagationes probabiles rei dubiæ perficit fidem.

Quando divites terrarum egent & eſuriunt. *Cum diligimus Dominum, omnia in ipſo reperimus.* *Rom. 8. 28.* *Quid ſit argumentum.* * Ed. *judicium*.

LAMED. ℣. 11. *Venite filii audite me, timorem Domini docebo vos*. Peractis ſolemnibus, quæ ad Sacramenta Eccleſiæ pertinebant: nunc venit ad tertiam partem, ubi illos alloquitur, qui prima fidei rudimenta percipiunt. Dicendo enim: *Venite*, ſignificat eos intra Eccleſiam non fuiſſe; quod etiam confitentibus nunc dicitur, quando ad fidem veniunt Chriſtianam. Vox paterna ſonat, vox pietatis admonet, ut ultro dicentem audiamus, quem tacentem exquirere deberemus. Sed quam ſuavis, quam utilis timor eſt, ad quem filius invitatur. Cum dicit: *docebo vos*, admonet, ne paveſcamus, quod audivimus *timorem*. Non eſt enim *timor* iſte qui formidetur, ſed qui diligatur. *Timor* humanus amaritudinem habet, iſte dulcedinem: ille ad ſervitium cogit, iſte ad libertatem trahit; poſtremo ille clauſtra metuit, hic cœlorum regna patefacit. Merito ergo *timorem* iſtum ſic utilem profeſſus eſt, ut avida mente diſcatur.

In quo differant timor humanus & timor Domini.

MEM. ℣. 12. *Quis eſt homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos*. Talis interrogatio propoſita eſt, quam omnium ſequatur aſſenſus. Quis eſt enim qui poſſit dicere, aut vitam nolo, aut *dies bonos videre* non *cupio*? Sed utinam ſic vitam perpetuam quæreremus, ſicut in iſta temporali corda defigimus. *Bonos* autem *dies*, non iſtos dicit, in quibus caducis delectationibus occupamur: ſed illos qui vere *boni* ſunt, & in ſumma ſanctitate verſantur.

Qui ſint dies boni.

NUN. ℣. 13. *Cohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum*. Hoc eſt velle videre dies bonos, ſi lingua noſtra aliquid non loquatur incompetens. *Malum* eſt enim omne prohibitum; & quicquid veritati repugnat, tali appellatione diſcernitur. Intende vero ſubtilius, quia prius *cohiberi* dicit *linguam*, quam cum loqui volumus, anterius commovemus. Addidit, *labia ne loquantur dolum*, quæ linguæ motum protinus conſequuntur; & quaſi quadam harmonia ſociata amborum modulamine humanus ſermo peragitur. *Dolus* eſt autem, quando fallimus audientem; ut quod creditur ad auxilium, inferre videatur incommodum. Quod merito prohibetur, quia puræ conſcientiæ conſtat ſemper adverſum.

Quid ſit dolus. Malum. *Quando ſit dolus.*

SAMECH. ℣. 14. *Diverte a malo & fac bonum, inquire pacem & ſequere eam*. Ad videndos dies bonos non ſufficit tantum a malis actibus abſtinere: niſi nos pietas compellat & bona peragere. Nam primus virtutis gradus eſt aliena non quærere, ſed iterum ſuperior egentibus propria non negare. In illo culpam refugimus, in iſto palmam pietatis acquirimus. Nam pupillo non nocuiſſe, aut pauperem non expoliaſſe, abſtinentia eſt, quæ ad præmium ſola non ſufficit. In illa quippe judicatione ſoli audient: *Venite benedicti Patris mei percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi*; qui gratiam Domini, ipſo inſpirante, diverſa largitione mercati ſunt. Vides ergo neceſſario additum: *Et fac bonum*; ipſum eſt ſiquidem quod nos liberat atque commendat. Sciens autem Propheta in hoc agone ſæculi cum corpore pacem fideliſſimos non habere, & cum ſuis vitiis hic illis continuum eſſe certamen, pulcherrime dixit: *Inquire pace*; ut quamvis eam hic non habeant; tamen ſemper ab eis ſtudioſiſſime perquiratur. Et non promiſit quod hic poſſit quoquo modo comprehendi, ſed imperat: *ſequere eam*, quaſi præcedentem. Nam quare ſequenda eſt, niſi quia hinc fugit? In futuro autem ſperanda eſt: quoniam ibi perpetua ſtabilitate conſiſtit. Quæramus ergo ſeduli, ſequamur intenti: quia illic eam invenire non poſſumus, niſi hic diligentius inquiramus. Quæ tunc comprehendi dabitur, quando ipſum conſpicimus pacis auctorem.

Non ſolum abſtinendum a malis, ſed bonum eſt peragendum, ſi volumus gloriam adipiſci. *Matth. 25. 34.* *Pax ſequenda, quia hinc fugit.*

AIN. ℣. 15. *Oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum*. Venit ad quartam partem, ubi uſque ad finem duplici populum prædicatione confirmat: modo juſtorum præmium narrans: modo impiorum peccata caſtigans; ut ab utraque

quæ parte commonitus ſervire diſcat Domino populus acquiſitus. Quod ſchema dicitur Paradigma, efficaciſſimum plane figuræ genus, quando duplici utilitate præcipitur, quod ſequamur. Cum enim dicit: *Oculi Domini ſuper juſtos*, continuam gratiam Divinitatis oſtendit; ut aſpectus immobilis ſuper eos eſſe videatur. Subjungit quoque exauditionis velociſſimam celeritatem, quando *aures* Domini paratas *in eorum preces* eſſe commemorat. Quæ enim illis ad obtinendum fiat mora, cum in ipſis, qui exaudire poſſit, inhabitat? Sed licet frequenter exaudiat peccatores: juſtis tamen multo amplius promittitur, quando *in preces eorum* paratas *aures* habere monſtratur.

Quid ſit Paradigma.

PHE.

℣. 16. *Vultus autem Domini ſuper facientes mala: ut perdat de terra memoriam eorum*. Expoſita juſtorum gratia, nunc convertitur ad pœnas malorum. Et ne dicerent peſſimi, juſtos attendit; nos autem non reſpicit, ſecuri jam facimus qui ab illo conſpici non meremur: pronuntiat *vultum Domini*, ideſt, intellectum eſſe ſupra malos, quos ſic attendit ut non reſpiciat: ſic non reſpicit, ut tamen eorum facta cognoſcat. Timeamus ergo *malum facere*, quod ejus ſcientiam novimus non latere. Et conſidera quia & in iſtis dicitur: *Super facientes mala*, ut falli non poſſit conjuncta vicinitas. Intellige vero quod utroſque videt, ſed eos eventu diſpari contuetur: juſtos ut audiat, peccatores *ut perdat*. *De terra* vero dicit, ideſt de futura patria, quam ſoli Deo placiti poſſidebunt. *Memoria* eorum peribit: quia non erit iniquorum inter juſtos ulla commemoratio. Illos enim in memoria nos habere dicimus, quibus aliqua præſtare deſideramus. Nam qui de memoria Domini exeunt, ad æterna ſupplicia ſine dubitatione perveniunt.

Deus juſtos videt ut audiat, peccatores ut perdat.

ZADE.

℣. 17. *Clamaverunt juſti & Dominus exaudivit eos: & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos*. Iterum redit ad juſtos, de quibus paulo latius dicit, ut populos enarrata dona reficiant, quos malorum pœna terruerat. Diſcutiamus quid ſibi velit iſta ſententia. *Juſtos clamaſſe* dicit ad Dominum, & ſemper profitetur auditos. Quid ergo de Martyribus dicimus, quos de ſuppliciis Tyrannorum minime conſtat *eſſe liberatos*? *Liberati ſunt* plane, quando ad cœlorum regna perducti, *omnibus tribulationibus* probantur exuti. Clamor enim juſtorum non ſolum ad temporalem, ſed maxime ad æternam utilitatem ſemper auditur.

Quando Martyres de tribulationibus liberati.

Clamor juſtorum ad æternam utilitatem ſemper auditur.

COPH.

℣. 18. *Juxta eſt Dominus his qui tribulato ſunt corde: & humiles ſpiritu ſalvabit*. Et iſte verſus pertinet ad bona juſtorum. Mos Domini & humana conſuetudo diverſa eſt. Nam qui vult altioribus vicinus fieri erigitur: tenditur ut poſſit faſtigia celſa contingere. Dominus enim Altiſſimus attingi non poteſt, niſi per humilitates videlicet inclinatas; nec ad dulcia ejus gaudia, niſi per amaras lacrymas pervenitur. Sive ut alii dixerunt: *Juxta*, ſignificat non loco, ſed auxilio. Inſpiciendum eſt quoque quod dicit: *Qui tribulato ſunt corde*. Multi enim *tribulantur*, ſed non ex corde, ut queruli, fatui, qui peccata non deflent, ſed mundana eos damna contriſtant. Illi autem *corde tribulantur*, qui aliena mala ſuas faciunt eſſe miſerias, qui mundum lugentes generalitatis cladibus affliguntur. Ipſos namque *ſalvabit*, qui ſe humillimis converſationibus ſubdiderunt. Et intende quia non dicit verbis *humiles*, quod habet plerumque nequitia peccatorum, ſed *ſpiritu*; ſicut in Evangelio dicit: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*. Matth. 5. 3.

Qui corde vere tribulantur, & qui non.

RES.

℣. 19. *Multæ tribulationes juſtorum: & de his omnibus liberavit eos Dominus*. Et hic & alter verſus adhuc juſtorum bona commemorant. Aptum enim fuit plus de iſta parte loqui, ne fragilia corda mortalium iterato ſæpius timore ſuccumberent. *Multæ* revera *tribulationes* ſunt *juſtorum*: quia eos & diabolus validius inſequitur, & homines per invidiam frequenter affligunt. Deinde impius tribulari poteſt; ſi quid adverſum ſolus ipſe patiatur: juſtus vero & propriis paſſionibus affligitur, & aliis charitate compatitur. Sed cum ſubjungitur: *Et de omnibus his liberavit eos Dominus*, potentia Creatoris oſtenditur: quia liberationem ejus tribulationum impedire non poteſt multitudo. Unde colligitur omnem juſtum multis quidem tribulationibus onerari, ſed de omnibus indubitanter abſolvi.

Quare tribulationes juſtorum multæ ſint?

℣. 20. *Dominus cuſtodit omnia oſſa eorum: unum ex his non conteretur*. *Oſſa* dixit fidelium firmitatem, ideſt patientiam, manſuetudinem, & cæteras virtutes, quæ perire in ſanctis nequeunt: quia Domino cuſtode ſervantur. Ipſa ſunt enim quæ comminui non poſſunt, quamvis corporea *oſſa* frangantur. Nam ſi ad litteram conſideres, non minima quæſtio videtur oboriri: quomodo Latronis illius *oſſa*, cui Dominus dixerat: *Hodie mecum eris in paradiſo*, non ſunt contrita, Luc. 23. 43. quæ a militibus leguntur eſſe confracta; & multorum Martyrum corporali conditione reperis eſſe violata? Sed hoc omne nævum dubietatis excludit, ſi *oſſa*, virtutem fidei & robur animæ ſentiamus.

Oſſa ſignificant fidelium firmitatem, quæ non conteruntur.

SIN.

℣. 21. *Mors peccatorum peſſima: & qui oderunt juſtum delinquent*. *Mortem peccatorum* illam dicit, quæ ab homine non poteſt intueri, quam non ſolum malam, ſed etiam *peſſimam* profitetur eſſe: Revera *peſſima*, quoniam eam æterna pœna comitatur. Nam ſi ad iſtam *mortem* reſpicias, quæ noſtris oculis patet, frequenter invenis divitem peccatorem pompoſis apparatibus decenter efferri, quem ſic familia plangit, ut pium fuiſſe humanis auribus mentiatur. Amici etiam eum impenſis lacrymis proſequuntur, ut revera putes bonorum aliquem ereptum, qui magna cognoſcitur lamentatione defletus. Quid de pretioſis referamus odoribus, quibus & poſt mortem eorum manſura corpora condiuntur, quod tanto ſtudio, tanto apparatu peragitur, ut in funeribus ipſorum ſuperſtitum vita recreetur? Ubi eſt ergo *peccatorum mors peſſima*? Scilicet in inferno, ubi recepti pœnas patiuntur æternas. Quanta enim pompa, ut credimus, purpuratus ille dives ad ſepulchra perductus eſt, qui guttam aquæ frigidæ a Lazaro paupere poſtulavit? Luc. 16. 24. Et nota quod in iſto nomine aſperitas mortis ipſius explanatur. *Peſſima* enim dicta eſt, quaſi peſſum data. Subjunxit quoque: *Et qui oderunt juſtum delinquent*; ideſt, qui Dominum Salvatorem nefando odio habentes, mandata ipſius ſuſcipere noluerunt; nam & iſtorum *mors peſſima* eſt, ſicut & illorum, de quibus ſuperius dixit.

Quomodo mors peccatorum ſit peſſima.

Unde peſſimum dictum ſit.

TAU.

℣. 22. *Redimet Dominus animas ſervorum ſuorum: & non derelinquet omnes qui ſperant in eum*. Quam bene in ſpe bonorum pſalmus iſte finitus eſt; ut malorum collegia deſerentes, ad bona potius futura tendamus. *Redimet Dominus*, ſcilicet ſanguine pretioſo: quoniam qui in ipſo

recte crediderit, a peccatorum debita captivitate redimetur. *Animas*, frequenter ſcriptura ponit pro hominibus, ſicut in Exodo ſcriptum eſt: Deſcenderunt in Ægyptum animæ ſeptuaginta quinque. A parte enim meliore bene totus homo ſuſcipitur. Sed vide, quia, *Servorum ſuorum* dicit, non iniqua libertate viventium. Addidit quoque; *Et non derelinquet*, ſcilicet tanquam Paſtor bonus, qui oves ſuas ſedula pietate cuſtodit. Sed geminavit promiſſionis omnino cautelam. Non enim dicit nullum derelinqui, ſed, *Omnes qui ſperant in eum*. Nam derelinquet illos, qui ſpem ſuam aut in propriis viribus, aut in alicujus hominis præſumptione poſuerint.

Exod. 1. 5.

Concluſio Pſalmi.

PEracta ſunt pſalmi hujus ſacroſancta myſteria, ubi ſic miſſarum ordo completus eſt, ut eum conſcriptum putes temporibus Chriſtianis. Hic enim & hymnorum ordo decurſus eſt: hic ad communionem devotus populus jubetur accedere: hic invitantur venire qui prima fidei rudimenta ſuſcipiunt, ut nihil tantæ rei deeſſe ſentias, cum tamen nullum horum tunc proveniſſe cognoſcas. Hic etiam genus humanum, & juſtorum bonis invitatur, & malorum ultione terretur. Hoc eſt quod titulus ille præcinuit, quando David ante Abimelech vultum mutavit; ut & nos noſtram voluptatem utiliter commutantes, ad tutiſſimum Domini Eccleſiam Catholicam confugere debeamus. Eſt etiam calculus iſte, qua Dominus ætate paſſus eſt, in qua & nos lectione Patrum reſurgere credimus. De qua pater Auguſtinus in Enchiridion libro ſuo multipliciter, ut ſolet, diligenterque tractavit; ut nulli ſit dubium pſalmum tantis virtutibus conſecratum, memoriæ noſtræ ſæculis velut theſaurum cœleſtem frequenti meditatione condendum.

Miſſarum ordo in pſalmo 33. videtur deſcriptus.

Quæ myſteria contineat numerus XXXIII.

Cap. 84. & ſeq.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimum quartum.

Ipſi David.

NOn gravat breviter interdum dicta repetere, ut legentis animus ad memoriæ neceſſaria ſtudia revocetur. *David*, ſicut diximus, duas ſignificationes amplectitur, manu fortis, & deſiderabilis, quod utrumque Domino Salvatori certum eſt convenire. Manu fortis eſt: quia mortis noſtræ captivitatem cum impio auctore proſtravit. Deſiderabilis eſt: quoniam adventus ejus nobis bona ineffabilia pollicetur. Cantatur ergo pſalmus iſte a perſona Domini Salvatoris, qui ſe petit ab inimicorum perſecutione liberari. *Ipſi* enim ubi commemoratur in titulo, Chriſtum commonet intelligi, qui congrue *David* dicitur: quoniam bene huic tota expoſitio iſtius nominis applicatur.

Quid ſignificet David.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum hunc hymnum verba ſunt Domini Chriſti a diſpenſatione qua paſſus eſt. Primo membro pſalmi perſecutoribus retributionem poſtulat debere reſtitui: optans illis contraria, quæ tamen ad converſionem eorum ſint nihilominus profutura. Secundo de reſurrectione ſua gaudet: & Judæorum iniquitates exprobrans, actum propriæ paſſionis exponit. Tertio promittit ſe per univerſum orbem terrarum in membris ſuis paternæ potentiæ confiteri, qui eum ab inimicis ſuis reſurrectionis beneficio liberavit: deprecans ut confundantur * perſecutores, & exultent in magna gloria fideles.

** Ed. peccatores.*

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. JUdica Domine nocentes me: expugna impugnantes me. Aſſumpta pro nobis clamat infirmitas, ut damnentur *nocentes*, ideſt, diabolus cum miniſtris, quod noverat eſſe venturum. Malos enim *judicare* damnare eſt: quia nequeunt in diſceptatione liberari, qui ſemper pravis actionibus probantur impliciti. Sed hoc, ut dictum eſt, ad diabolum pertinet cum ſequacibus ſuis, per quos provenit Judaicæ voluntatis iniquitas. Nam cum ipſe præcipiat: *Pro inimicis veſtris orate*, hominibus hæc non poteſt convenire ſententia. Ipſos ergo petit debere damnari, quos virtute præſcientiæ ſuæ novit ad pœnitudinis remedia non venire. Nam in ſubſequentibus, ubi venit ad homines, converti eos deſiderat, non perire. Adjecit etiam: *Expugna impugnantes me*. Qui *impugnat* ſuperare contendit: *qui expugnatur*, omnino jam victus eſt. Merito ergo ſpiritus immundi impugnatores dicuntur: quia licet ſanctos vincere nequeant, contendere tamen cum eis improba voluntate non deſinunt. *Expugnat* autem Dominus, qui ſolus prævalet implere quæ vult, cujus certamen triumphus eſt, & omnis pugna victoria.

Matth. 5. 44.

Damones dicuntur impugnatores.

℣. 2. *Apprehende arma & ſcutum, & exſurge in adjutorium mihi*. *Arma* ab arcendo dicta ſunt; quod per ea hoſtes violentiſſimos arceamus. Et ideo hoc humana conſuetudine dicitur, quæ armat manum, ut opprimat inimicum. Cæterum *arma & ſcutum* ſola voluntas eſt Domini, qua protegit periclitantem, & expugnat adverſum. Hanc enim tropologiam dicit & Apoſtolus. *Scutum fidei, & galeam ſalutis, & gladium ſpiritus*. *Scutum* enim dictum eſt quaſi ſculptum, quod in ipſo antiqui ſua facta ſignabant. Nam quod dicit: *apprehende*; numquid a Deo ſumitur ad tempus peregrina defenſio? Semper illi paratus eſt exitus rerum, qui probatur omnipotens; nec quaſi de quiete *exſurgere* creditur, qui nunquam jacuiſſe declaratur. *Arma* igitur pertinent ad indumenta ferrea, per quæ ſalus humana defenditur: *ſcutum* ad repellendos ictus inimici; ut fruſtrata tela cadant, quæ fuerant in exitium hominis deſtinata. Precatur ergo Dominus Chriſtus a natura humanitatis ſuæ; ut & ſalus ejus muniri debeat, & inimici voluntas ſuis auſibus efferatur.

Unde arma dicta ſunt.

Arma & ſcutum ſola eſt voluntas Domini.

Epheſ. 6. 16. 17.

Unde ſcutum dictum ſit.

℣. 3. *Effunde frameam, & conclude adverſus eos qui perſequuntur me: dic animæ meæ: Salus tua ego ſum*. In ſcripturis divinis, *framea*, multas continet ſignificationes, intelligitur enim & gladius, intelligitur haſta regalis, intelligitur & dolus, intelligitur & vindicta: hic tamen vult accipi animam ſuam, quæ revera adverſariis *framea* fuit. Per ipſam quippe geſtum eſt, ut idolorum cultus ſacrilegus interiret, ut diaboli vinceretur iniquitas, ut mortis ipſius poteſtas percuſſa ſuccumberet; cum ante toto orbe libera poteſtate regnaret. Nam & in alio pſalmo jam lectum eſt: *Eripe animam meam ab impio frameam tuam*. *Effunde* ergo *frameam*, ideſt, animam meam dilata munere tuæ pietatis indulto. *Conclude*, hoc eſt paſſione mea, & lege tua completa, quam prædixeras per Prophetas. Petit etiam animæ

Quid ſignificet framea in ſcripturis ſanctis.

Pſalm. 16. 13.

ſuæ a Domino diei: *Salus tua ego ſum:* quia verba ejus novit ſine aliqua difficultate compleri.

℣. 4. *Confundantur & revereantur inquirentes animam meam.*

℣. 5. *Avertantur retrorſum, & erubeſcant qui cogitant mihi mala.* Hic jam ubi venit ad homines, non maledictio funditur, ſed correctio poſtulatur. *Confundi* eſt facta ſua erubeſcere, & in meliorem ſententiam commutare; nam & illi confuſi dicuntur, qui convincuntur ad pœnam. Sed ut magis hoc ad converſionem intelligere debuiſſes, addidit: *Revereantur*, ideſt, emendati colant, quem perſequendum eſſe putaverant. *Inquirentes animam meam*, in malam partem dicitur; qui ſic quærunt, ut eam non venerari velint, ſed a corpore ſegregare feſtinent. Nam quæri animam Chriſti & in bonam partem poſitum eſt, ubi ait: *Periit fuga a me, & non eſt qui requirat animam meam.* *Averti* autem *retrorſum* non dicitur, niſi illis qui corrigendi judicantur. Nam & Petro Apoſtolo qui ſalutem Chriſti humanitus vindicabat, dixit: *Redi retro me Satanas*, non ut periret, ſed ut Domini voluntatem felici emendatione ſequeretur. Ergo quos retrorſum redire vult, non illos optat intentionem peſſimam ſuæ voluntatis efficere: ſed potius ſe ſequi, ubi non probantur errare. *Qui cogitant mihi mala:* ſive de Judæis, ſive de hæreticis, ſive poteſt accipi de Paganis. Omnes enim *mala cogitant*, qui præter religionem Catholicam aſſerere aliqua prava intentione feſtinant.

Quid ſit Confundi.

Quærere animam Chriſti in bonam & in malam partem dicitur.

Pſal. 141. 5.

Marc. 8. 33.

℣. 6. *Fiant tanquam pulvis ante faciem venti: & Angelus Domini affligens eos.* *Pulvis* terrena quidem, ſed nimis arida tenuiſque ſubſtantia eſt, quæ vento flante in ſua ſede manere non ſinitur, ſed in auras liquidas elevatur. Ita voluntates peccatorum cum veritatis fuerint inſpiratione commonitæ, a terrenis vitiis ſublevantur, & ad virtutes æthereas, præſtante Domino, perducuntur. Sic ergo malis optatur, ut ad vitam cœleſtem felici emendatione perveniant. *Angelum* dicimus ſupernæ virtutis nuntium, per quem divina juſſa complentur. Iſte ergo *Angelus* converſos affligit, ut in illam patriam felicem humilitatis munere perducantur. Sed afflictio iſta beneficium eſt, quando in locum magni muneris, ut emergat, optatur.

Voluntates peccatorum pulveri comparantur.

Quid ſit Angelus, & quare converſos affligat.

℣. 7. *Fiat via eorum tenebræ & lubricum: & Angelus Domini perſequens eos.* In contrarium verti peccatoribus omnia poſtulavit; ut *via* propria quæ illis videtur lucida vel fixa, cum in eadem delectabiliter commorantur, *Fiat* illis tenebroſa quam horreant; & *lubrica*, ut in eadem diutius ſtare non poſſint; ſicut & Jeremias Propheta dicit: *Et propter hoc facta eſt via eorum lapſinoſa in tenebris, & ſupplantabuntur, & cadent in ea.* Quod ſi adhuc in malis ſuis decreverint immorari, virtus Domini perſequatur; quatenus eos in ſceleribus ſuis hærere non faciat, qui ad interitus ſui vota feſtinant. O multarum contrarietatum magna felicitas! Quantis votis hic petitur, ut adverſitas proſperrima præbeatur?

Jerem. 23. 12.

℣. 8. *Quoniam gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui: vane exprobraverunt animam meam.* *Gratis* revera, quibus nihil mali fecerat. Quæ figura dicitur Syncriſis, cum comparatione quadam juſtiorem cauſam noſtram, quam adverſarii demonſtramus. Illud enim gratuitum dicimus, quod non alicujus rei compenſatione tribuitur. *Abſconderunt mihi*, ut illi putabant, qui Divinitatis ejus potentiam non credebant. Nam quid poteſt *abſcondi*, cui nihil occultum eſt? Ille enim & proditorem ſuum in cœna deſignavit, & paſſionem, antequam proveniret, edocuit; nec quicquam fuit quod ei *abſconderetur:* quia omnia ſuæ voluntatis diſpenſatione patiebatur. Bene autem dictum eſt: *Interitum laquei ſui:* quia ille *laqueus* non morientis erat, ſed peccantis magis interitus. Nam quod ſequitur: *Vane exprobraverunt animam meam*, ſignificat falſe accuſaverunt, quando Judaicus populus Domino Salvatori dicta veracia quaſi crimen aliquod imputabant. Clamabant enim veſani mendaciter: *Hic eſt qui dicebat, deſtruam templum hoc*; cum ille dixerit: *Deſtruite templum hoc, & in triduum ædificabo illud.* Quid enim plus vanum, quam illud ad culpam pravitatis ſtudio velle convertere, quod prædicabatur omnibus ad ſalutem?

Quid ſit Syncriſis.

Quid gratuitum dicimus.

Matth. 26. 61.

Joan. 2. 19.

℣. 9. *Veniat illis laqueus, quem ignorant: & captio, quam occultaverunt apprehendat eos; & in laqueum incidant in idipſum.* Pia retributio, vindicta ſalutaris; ut quia illi laqueum paraverant, qui credebatur poſſe neſciri, in illam tendiculam incidant, quam ſenſus peccatoris ignorat; ſcilicet nexu veritatis aſtricti reddantur potius abſoluti. Sequitur: *Et captio, quam occultaverunt, apprehendat eos.* Quæ eſt illa captio, niſi mors Domini Salvatoris, quæ occultis machinata probatur inſidiis? *Apprehendat eos*, quaſi fugientes protinus conſequatur, & illud totum efficiat, ne derelicti ſuis ſceleribus obruantur. Et nota quod hic in bonam partem ponit *laqueum*; ut mandatis Domini capti, *in idipſum* cæleſti gratia perſeverent. Sic orat cui gratis *laqueus* occultabatur exitii, qui malum pro malo non reddidit: ſed in cruce poſitus pro ſuis perſecutoribus exoravit.

℣. 10. *Anima autem mea exultabit in Domino: & delectabitur ſuper ſalutare ejus.* Poſtquam de ſpiritibus immundis, quæ illis erant emerſura, competenter edixit, & pro peccatoribus more ſuæ pietatis oravit, venit ad ſecundum membrum, ubi & lætitiam propriæ mentis exponit, & paſſionis ordinem luculentiſſima veritate narravit. Prima quippe ſanctæ animæ beatitudo eſt, *exultare in Domino:* quia totum illic conquiritur, cum mens ibi puriſſima deſtinatur. Nam qui lætatur in Domino, nec gaudium ejus aliquando deficit, nec ſuavius quicquam, quod amare poſſit, inveniet. Quid ergo ſequitur iſtam exultationem? ſcilicet quoniam *Delectabitur ſuper ſalutare ejus.* *Salutare* autem eſt Domini majeſtas Verbi, unde ſalus egreditur, & vita præſtatur, fons miſericordiæ, ſupplicantium remedium, remiſſio peccatorum.

Prima beatitudo S. animæ eſt exultare in Domino.

℣. 11. *Omnia oſſa mea dicent: Domine quis ſimilis tibi?* *Oſſa* nec ſenſum nec vocem habere manifeſtum eſt: ſed (ſicut frequenter diximus) fortitudo animi & conſtantia mentis debent intelligi. Quæ merito *oſſibus* comparantur, quia ſicut illa corpus continent, ita & hæc ſanctas corroborat voluntates. Dicant ergo hoc ſacramentum *oſſa* non caro; ideſt firmitas non remiſſio: quia talem hymnum non poteſt niſi ſola mentis dicere fortitudo. *Quis*, negativum eſt: quia nemo poteſt eſſe *ſimilis*, eum ſit ſancta Trinitas ſingularis. Multum quippe eſt creatura a Creatore diſſimilis: illa denique ſervit, iſte dominatur.

Per Oſſa fortitudo animi intelligitur, & quomodo.

℣. 12. *Eripiens inopem de manu *fortioris ejus: egenum & pauperem a rapientibus eum.* In iſto verſu expoſuit quod ſuperius dixit. *Quis ſimilis tibi?* Nam cum diabolus manu ſua teneret pene totum genus humanum, de illa poteſtate, qua

* *Ed. fortiorum.*

Diabolus ante Incarnationem pene totum genus humanum tenebat captivum.

tenebatur obnoxium, conſtat Incarnatione Verbi fuiſſe liberatum. Addidit quoque *Egenum & pauperem*; ut hæc tria in unum collecta conditionem generis humani preſſam calamitatibus indicarent. *Inops* ergo dicitur, quia mortalis effectus eſt: *egenus*, quia in laboribus & ſudoribus panem quæſivit: *pauper*, quoniam de illa ſapientia & puritate dejectus, ſolam tenuem & umbratilem ratiunculam poſſidebat. Nam quis dicat eos vere ſapuiſſe, qui auctoris ſui probabantur ſcientiam non habere? Sed hunc talem per Incarnationem ſuam liberaſſe, quam mirabile, quam eſt omnimodis ſingulare, ut merito dicatur: *Domine quis ſimilis tibi?* Et memento quod ſupra, *De manu fortioris*, diabolum ſignificat, qui utique fortior hominibus erat. Inferius *a rapientibus eum*, ſpiritus immundos intelligi vult, qui poteſtati diabolicæ nefanda devotione commilitant.

℣. 13. *Exſurgentes teſtes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.* Poſtquam dixit multiplices calamitates, quibus premebatur humanitas, ut ſe ab ea non redderet alienum, quam pro nobis aſſumere ſua pietate dignatus eſt: nunc propriam commemorat paſſionem. *Teſtes* igitur, qui ſubito impetu belluino conſurgunt, nec moderate adducuntur in medium, ſunt ſine dubitatione falſiſſimi, quos uno verbo potenter deſignat dicens: *Iniqui*. Revera *iniqui*, qui erant contra veritatem, juſtitiamque locuturi. Jungit: *Quæ ignorabam*, ideſt quæ me dixiſſe omnimodis neſciebam. Sic enim de illis dicimus, qui ſe Domini beneficio recta converſatione cuſtodiunt: neſcit mentiri, neſcit rapere, neſcit opprimere. Ignorabat enim Dominus blaſphemare, quod ei Princeps Sacerdotum ſciſſis veſtibus imputavit, quando dixit: *Videbitis Filium hominis ſedentem ad dexteram Patris*; & ſubſecutus eſt Princeps Judæorum: *Blaſphemavit; quid adhuc egemus teſtibus?* Sed quale teſtimonium fuerit, ſubſequenti verbo declaravit; ut eos non diceret conviciſſe, ſed interrogaſſe, quaſi non de ſui integritate confiſus, ſed de aliena voce ſollicitus. De quo loco Matthæus Evangeliſta ſic ait: *Noviſſime autem venerunt duo falſi teſtes, & dixerunt: Audivimus hunc dixiſſe: Poſſum deſtruere templum hoc, &c.*

Qui ſint teſtes falſi.

Matth 26.64.

Ibidem 60.

℣. 14. *Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ.* Non potuit aliquid nec brevius, nec elegantius dici. Beneficia Domini actuſque Judæorum ſingulis ſunt ſermonibus explicata, ideſt *mala pro bonis*; ſcilicet quia dum ille vitam credentibus contuliſſet, iſti mortem reddere maluerunt; quod retributionis genus malorum omnium probatur extremum. *Sterilitas* quoque *animæ* fuit, quando Magiſter bonus in ipſis fructum fidei reperire non potuit; nec pectora eorum credulitatis germina reddiderunt, quæ ſaxeo ſtupore durata ſunt. Sed ne Judæi ſe leviter æſtiment addictos huic ſterilitati, & in ſiculnea illa (Evangelio teſte) maledixit, in qua fructus omnino non reperit.

Judæi fuerunt ſteriles.

Marc. 11. 13.

℣. 15. *Ego autem cum mihi moleſti eſſent, induebam me cilicio.* *Cilicium* fit ex hœdis aſperum, ſetigerumque tegumentum; qui ad delicta jure referuntur, quoniam & in judicio Domini in peccatorum parte ſunt poſiti. Ergo Dominus, quia carnem peccati aſſumpſit, *cilicium ſe induiſſe* commemorat. Nam ſi hiſtorice accipias, numquam eum legis uſum fuiſſe *cilicio*. Ergo dum Judæi per contumelias & inſidias *eſſent moleſti*, ille Divinitatem ſuam carnis velamine tenebroſis mentibus occulebat: quia non merebantur agnoſcere, quem tali impietate tractabant. Hoc ſchema Metriaſmos, ideſt Mediocritas dicitur, quoties rem magnam humili voto dejicimus. Quam figuram & in hoc, & in ſubſequentibus verſibus diligens lector agnoſces. Et conſidera verbum cœleſtis patientiæ; non dicit, cum me perſequerentur: ſed *cum mihi moleſti eſſent*; quod ſolemus dicere in levibus cauſis, ubi aliquid importune ſuggeſtum tædioſa voluntate ſuſcipimus.

Quid ſit Cilicium, & ad quid referatur.

Quomodo Chriſtus cilicium induerit.

Quid ſit Metriaſmos.

℣. 16. *Et humiliabam in jejunio animam meam: & oratio mea in ſinu meo convertebatur.* *Jejunium* Domini fuit, quando nefanda obſtinatione duratos non inveniebat, quos in epulas ſpirituales aſſumeret. Hæc enim fuit ſterilitas animæ ipſius, quod & *jejunium*. *Jejunium* enim dictum eſt quaſi inedium, quod abſtinentes diutius ad inediam uſque perducat. Jejunavit ergo Dominus, quia ſe ei incredula turba ſubtraxerat. Poteſt etiam & jejunium corporale Domino convenire, quoniam quadraginta diebus & noctibus jejunavit in monte: ſed illo perfecto jejunio, de quo Iſaias dicit: *Solve omne vinculum iniquitatis, diſſolve obligationes vehementium commutationum, dimitte afflictos in remiſſione, & omnem retributionem iniquam diſrumpe, frange eſurienti panem tuum, & pauperes ſine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum cooperi, & domeſticos ſeminis tui non deſpicies. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, & ſanitas tua cito orietur: Et præcedet ante te juſtitia tua, & majeſtas Domini circumdabit te. Et tunc clamabit & Deus exaudiet te, adhuc te loquente dicet: Ecce adſum*, & cætera, quæ textus ille mirabilis cœleſti munere pollicetur. Ita Magiſter bonus, quod Prophetarum prædixerat libris, humanitus evidentibus monſtravit exemplis. Addidit quoque ſecretiorem cauſam, quæ bene Evangelica ſimilitudine reſeratur. Dicit enim Dominus diſcipulis ſuis: *Intrantes autem in domum ſalutate eam dicentes: Pax huic domui. Et ſi quidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eam: ſin autem non fuerit digna, pax veſtra ad vos revertetur.* Talis eſt & iſta oratio quæ fundebatur a Domino. Nam dum eam deteſtabiles Judæi minime ſuſcipere mererentur, *in ſinu* ejus, ideſt, in ſecreto pectoris, unde fuerat egreſſa, remeabat. Si enim in pectoribus fuiſſet operata, non converſa utique, ſed diceretur effuſa.

Quando Dominus jejunaverit, & quo jejunio.

Unde dictum ſit jejunium.

Matth. 4. 2.

Iſai. 58. 6. 7. 8. 9.

Matth. 10. 12. 13.

℣. 17. *Sicut proximum ſicut fratrem noſtrum ita complacebam: tanquam lugens & contriſtatus ſic humiliabar.* Quantum ad eloquentiam Latinam proximo & fratri complacuiſſe nos dicimus: ſed hic mutatus eſt nominum caſus; pro dativis enim accuſativi ſunt poſiti. Quæ figura dicitur Antiptoſis, quando caſus pro caſu ponitur. Dicit enim *ſicut* de *proximo ſicut* de *fratre noſtro*, *ita* mihi *complacebam*: ideſt de eorum affinitate gaudebam, qui me hoſtiliter inſequebantur. Ipſa eſt enim perfecta retributio, ſi pro odio gratia, ſi beneficium pro læſione præſtetur. *Complacebat* enim in illis Dominus, quando eos docebat ne delinquerent, quando pro ipſis Patri in cruce poſitus ſupplicabat. Sequitur, *Tanquam lugens & contriſtatus ſic humiliabar*. Illa Domini ſanctitas & impenſa charitas quam docebat, quamvis ſicut fratres & proximos ſe Judæos dilexiſſe teſtetur: *contriſtatum* ſe tamen juſte commemorat, quia in cunctis fidem invenire non potuit, quam magnopere quærebat. Si quis enim no-

Quid ſit Antiptoſis.

Quæ ſit perfecta retributio.

bis bene velit, neceſſe eſt ut contriſtetur, quando in nobis non poteſt reperire quod quærit.

℣. 18. *Et adverſum me lætati ſunt & convenerunt: congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraverunt.* Cum Chriſtus Dominus pie contriſtatur, Judæi impia libertate lætabantur. Sed diverſa erit iſta retributio: Chriſtus gaudebit de triſtitia ſua, Judæi de propria erunt exultatione cruciandi; nam beati ſunt qui propter juſtitiam lugent, & miſeri qui inepta gratulatione ſuperbiunt. Exponit etiam caſum peſſimæ cœcitatis: quia in Dominum ſuum tormenta præparabant, quæ in ipſos erant juſtitiæ compenſatione reditura. Hoc eſt enim quod dicit: *Et ignoraverunt*: quia in eos habuit converti, quod corporaliter innocenti videbantur ingerere. *Matth. 5. 5.*

℣. 19. *Diſſoluti ſunt, nec compuncti ſunt: tentaverunt me & deriſerunt deriſu: ſtriderunt in me dentibus ſuis.* Poſt impiæ temeritatis exceſſum, dicit quæ Judæis acciderint; nec tamen obſtinationem eorum commemorat potuiſſe converti. *Luc. 23. 45.* *Diſſoluti ſunt* utique; cum paſſione Domini Sol tenebras accepit, terra contremuit, velum templi ſciſſum eſt; & cum hæc tanta fuerint oſtenſa miracula, non ſunt tamen converſi faciente duritia. *Tentaverunt* vero, quando dixerunt: *Dic nobis ſi tu es Chriſtus? Deriſerunt*, quando crucifixo imputabant, ſicut Matthæus Evangeliſta teſtatur: *Similiter & principes ſacerdotum deridentes eum cum Scribis & Phariſæis dicebant: Alios ſalvos fecit, ſeipſum ſalvum facere non poteſt.* *Ibidem 22. 66.* *Matth. 27. 41. 42.* Genus autem illud locutionis tunc adhibetur, quando res aliqua copioſiſſime ſignificatur impleta; ut benedicens benedicam te, maledicens maledicam te, ædificans ædificabo te, & his ſimilia. Quod argumentum dicitur Notatio, cum ex verbi poſitione elicitur ſimilitudo ſermonis. *Quid ſit argumentum quod dicitur notatio.* Sequitur: *Striderunt in me dentibus ſuis*, quod fit a ſævis hominibus, quando ratione vincuntur. Nam cum eis pro veritate verba defecerint, tunc impatienter dentibus fremunt, ſuaſque voluntates tacita interminatione denuntiant. Sed hoc totum ad magnam humani generis ædificationem refertur: ne membra ſibi exiſtiment oneroſum pati, quod caput ſuum ſuſtinuiſſe cognoſcunt.

℣. 20. *Domine quando reſpicies? reſtitue animam meam a malefactis eorum, a leonibus unicam meam. Quando reſpicies?* pro conſuetudine infirmitatis humanæ dicitur, cui moroſum videtur quodcumque futurum eſt, quæ mox, ut cupit aliquid, feſtinat implere. *Reſtitue* vero dixit, quaſi ereptam redde; hoc eſt, præſta reſurgere *a malefactis*: quia injuſte probatur occiſus. *A leonibus* enim, a poteſtatibus cruentis atque crudelibus ſignificat. *Quare Caro Chriſti & Eccleſia unica dicantur.* *Unicam*, quidam carnem Domini advertere voluerunt, quæ licet ſit iſta communis: *Unica* tamen facta eſt, quia de Virgine, quia ſine peccato, quia ſociata eſt Verbo, hoc eſt Dei Filio. Sive *unicam*, Catholicam Eccleſiam intelligamus, quæ in toto mundo una eſt, & dilectione magna, *unica* nuncupatur, a qua hæreticorum conventicula omnimodis excluduntur. Nam ut probes ipſam dici *unicam*, ſequens verſus oſtendit, qui de Eccleſia locuturus eſt. Et reſpice rerum ordinem pulcherrime fuiſſe ſervatum: prius pro reſurrectione ſua deprecatus eſt, quæ revera jam contigit: poſt oravit de Eccleſiæ liberatione, quæ tempore judicii ab omni erit inquietudine munienda.

℣. 21. *Confitebor tibi Domine in eccleſia magna: in populo gravi laudabo te.* Venit ad tertium membrum, ubi jam percepto munere reſurrectionis, profitetur ſe in toto orbe Domino confiteri. Duas diximus eſſe confeſſiones, unam laudis, alteram pœnitentiæ. *Duæ ſunt confeſſiones, una laudis, altera pœnitentiæ.* Sed hic ut præconialem debuiſſes advertere, paulo poſt ſequitur, *Laudabo te. Magna* vero *eccleſia* eſt populus Chriſtianus, rectæ fidei tenax, qui amplitudine ſui totius mundi ſpatia comprehendit. Sequitur: *In populo gravi*, utique fructuoſo, qui non in levibus paleis, ſed in frumentalibus granis noſcitur conſtitutus. Quem veniens aura tentationis de area Chriſti non abjicit, ſed ventilationibus purgatur potius, quam longe projicitur. Quapropter *In gravi populo laudatur* Dominus; a levibus autem & fide vacuis utique blaſphematur.

℣. 22. *Non inſultent in me qui adverſantur mihi inique, qui oderunt me gratis & * annuentes oculis.* Ordo verborum talis eſt. Non inſultent in me qui adverſantur mihi inique, annuentes oculis, qui oderunt me gratis. *Inſultant* hæretici, quando aliquos de numero fidelium ſancta perdit Eccleſia: *Adverſantur inique*, quando de pereuntium errore lætantur. Hoc ne fiat pia Domini interceſſione depoſcitur. Sequitur: *Qui oderunt me gratis*; hoc eſt quibus nihil nocui. Inaniter ſiquidem execratur, cui læſionis cauſa nulla præmittitur. *Annuentes* autem *oculis* dixit; quod ſolet fieri, quando voluntatem noſtram tacita & doloſa ſignificatione declaramus; & ubi voce prodi nolumus, oculorum quempiam nutibus admonemus.

* MSS. A. B. F. *annuunt.*

℣. 23. *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur: & ſuper iram doloſe cogitabant.* Prædicitur Judæorum nefanda doloſitas, quæ non noſtris, ſed verbis Evangelicis indicitur. *Pacifice loqui* videbantur, quando dicebant: *Magiſter ſcimus quia verax eſt, & viam Dei in veritate doces, licet tributum dare Cæſari, an non?* *Matth. 22. 16.* Sed poteſt dolum cogitare etiam qui non diſponit occidere; ut ſi quis pecuniam, aut poſſeſſionem proximo machinetur auferre. Sed addidit, *iram*, ut dolus eorum exitialis fuiſſe declaretur. Hoc ad illud refertur, quando doloſam machinationem tractabant: *Oportet unum pro omnibus mori.* *Joan. 11. 50.*

℣. 24. *Dilataverunt in me os ſuum, dixerunt: Euge, euge viderunt oculi noſtri. Dilataverunt* utique *os ſuum*, quando clamabant: *Crucifige, crucifige*; *Luc. 23. 21.* jam non annuentes oculis, non doloſe cogitantes, ſed aperta & libera voce damnantes. O ſceleſtum facinus! Negavit judex fieri quod populus clamabat impleri. Sequuntur verba lethaliter lætantium Judæorum; ac ſi dicerent: bene, bene videmus de te quod deſideramus efficere; ut diſſuaſor plebis cum latronibus in cruce penderes. En mira patientia, in quo erat ſumma poteſtas. Numquid non valuit ad confundendos inimicos vivus deſcendere de crucis patibulo, qui mortuus die tertia reſurgere potuit de ſepulchro? Sed non conveniebat divinæ virtuti ad verba inſultantium commoveri, ut amplius erubeſcerent, dum omnia prædicta conſtarent. Sed quamvis Judæos *Euge, euge* dixiſſe in Evangelio non legatur: ſimilia tamen inſultationum verba locuti ſunt, ut una res per ſermonum varietates veraciter probetur eſſe narrata. *Euge, euge* per figuram dictum eſt Epizeuxis, quando ſine aliqua interpoſitione in uno verſu verba geminantur. *Quid ſit Epizeuxis.*

℣. 25. *Vidiſti Domine ne ſileas: Domine ne diſcedas a me.* Ad hæc & iſta tria verba pertinent, quæ ſuperius dignoſcuntur eſſe narrata. *Vidiſti*,

hoc eſt probaſti completa, quæ contra me prævideras eſſe cogitanda. Sic enim dicimus, quando aliquid in memoriam revocare deſideramus: *Vidiſti* quam crudelis extitit mihi; *Vidiſti* quanta in me fecerit latronis improbitas. *Ne ſileas*, ideſt non differas dare ſententiam, quod utique tacendo non poteſt fieri, ſed loquendo. Nam quod dicit: *ne diſcedas a me*, a parte accipiendum eſt humanitatis, quæ ſubjacuit paſſioni.

℣. 26. *Exſurge Domine, & intende judicio meo: Deus meus, & Dominus meus in cauſam meam*. Sicut ſæpe dictum eſt ab humana conſuetudine, *Exſurge* dicitur illi qui ſemper vigilat, ſemper intentus eſt; & cum jugiter omnia reſpiciat, tunc tamen putatur *intendiſſe* dum vindicat. *Judicio meo*, quod pertulit a Judæis, judicium ſine jure, tormenta ſine ſcelere, mortem ſine peccato. Bene autem dixit, *meo*, quod revera pertulerat. Pulchre ſiquidem dixit: *In cauſam meam* reſpice, non in pœnam; pœna enim ſceleratis videbatur eſſe conſimilis: *cauſa* vero talis cum nullo poterat eſſe communis. Sed quæ eſt iſta *cauſa*, quæ a Deo petebatur *intendi*? ſcilicet ut qui dare venerat ſalutem humano generi, ab inſanis & perfidis probaretur occidi.

Quod judicium Chriſtus a Judæis pertulerit.

Quare dixerit reſpice in cauſam meam, & non in pœnam.

℣. 27. *Judica me Domine ſecundum miſericordiam tuam Deus meus: & non inſultent in me inimici mei*. Quamvis haberet optimam cauſam qui peccata non fecerat: tamen ſe petit *ſecundum miſericordiam judicari*, ut nobis oſtenderet precationis exemplum, qui tale non poteramns habere negotium. Sequitur quoque: *Et non inſultent in me inimici mei:* ſcilicet ne dicant quod inſultantium poteſt habere nequitia, ideſt potuimus, fecimus, egimus: ſed precatur ut mala ſua potius ſalutariter triſtes defleant, quam ſe exitialiter impleſſe congaudeant.

℣. 28. *Non dicant in cordibus ſuis: Euge, euge anima noſtra: nec dicant: Abſorbuimus eum*. Expreſſit inſultationem, quam ſuperius fecerat ſentiendam. *Non dicant: Euge euge*, ideſt bene bene. Verba ſunt enim iſta ſcelerata mente lætantium, quæ jam dicere non poſſunt, dum compunctionibus affliguntur. Damnent ergo malam conſcientiam ſuam, ne poſſint pœnalem ſubire ſententiam. O ingens & immenſa pietas Creatoris! non patitur eos lætos temporaliter relinqui, ne debeant æterna calamitate percelli. *Abſorbere* eſt autem in corpus alterius ſubita celeritate tranſmitti; quod accidit illis, qui aliquibus ſuperſtitionibus deglutiti, a veræ fidei vivacitate diſcedunt. Sed hoc petit ad informandos fideles. Cæterum ineffabili ejus puritati talia non poterat evenire.

Quid ſit abſorbere.

℣. 29. *Erubeſcant & revereantur ſimul, qui gratulantur malis meis*.

℣. 30. *Induantur pudore & reverentia, qui maligna loquuntur adverſum me*. Digna vindicta, pœna ſufficiens. Nam qui erubeſcit actus ſuos, propria æſtimatione damnatus eſt, & ſe ultore torquetur, qui vinculo confuſionis involvitur. Poteſt tamen aliquis *erubeſcere*, & reverentiam non habere. Hic autem addidit: *Et revereantur ſimul*, ut converſionis eorum indicia declararet. *Reverentia* eſt enim Domini timor cum amore permixtus; quod illis provenit qui voluntate ſinceriſſima confeſſionis munera conſequuntur. Sequitur: *Induantur pudore & reverentia*. Quaſi quodam cilicio pœnitentiæ, quaſi veſte lugubri. *Pudorem* contra audaciam ponit, quam habuerunt furentes: *Reverentiam* contra impudentiam falſitatis, ut duabus virtutibus cureut, quod duobus commiſere criminibus. *Magna* enim dixit *locutos*, ideſt ſuperba modum probitatis excedentia, ſicut beatus Joannes in Apocalypſi commemorat: *Vidi os loquens magna adverſum Deum*.

Qui erubeſcit, ſeipſum condemnat.

Quid ſit Reverentia.

Quid ſit magna loqui.

Apocal. 13. 5.

℣. 31. *Exultent & lætentur qui volunt juſtitiam meam: & dicant ſemper, magnificetur Dominus, qui volunt pacem ſervi ejus*. Poſtquam de perſecutoribus ſufficienter edictum eſt, venit ad partem fidelium: illos optans ſalubri pœnitudine cruciari, iſtos ſumma beatitudinis exultatione compleri. Et illud reſpice, quod merita eorum ipſa quoque verba diſtinguunt. Perſecutores enim ſolent dicere, *Euge, euge anima noſtra*, quod temporale gaudium, & fugitiva lætitia eſt. Beati vero *dicunt: Semper magnificetur Dominus*, quod æternum atque perpetuum eſt. Illi animabus ſuis mundanas conferunt voluptates: iſti ad Dominum propria vota convertunt, & exultationem ſuam non in ſe, ſed in ejus laudibus ponunt. Quod autem dixit: *Servi ejus*, ad humilitatis reſpicit formam: quia in aſſumpta carne humilitas eſt, in majeſtate vero potentia. Sic utrumque perfectum atque veriſſimum, unus eſt Dominus Chriſtus. *Qui* ergo *volunt pacem ſervi ejus?* Scilicet qui a vitiis redduntur alieni, & in continentiæ bono, divino munere animi tranquillitate verſantur.

℣. 32. *Et lingua mea meditabitur juſtitiam tuam, tota die laudem tuam*. *Lingua* ipſius *meditata eſt juſtitiam*, quando novum Teſtamentum populis prædicavit. *Tota die* ſicut ſæpe dictum eſt, univerſum vitæ tempus oſtendit. Sed quia humanitati impoſſibile videtur Deum continuata voce laudare, ad intellectum nos bonorum actuum tranſferamus: quia ſemper Deum laudat, qui in omni voluntate ſua divina juſſa conſiderat.

Quis ſemper Deum laudet.

Concluſio Pſalmi.

CONſideremus Chriſtum Dominum per totum pſalmum quanta nobis diſpenſatione loqui dignatus eſt. Fecit enim ab oratione principium, ſicut & in aliis ſimilibus pſalmis. Deinde paſſionis & reſurrectionis ſuæ ventura narravit. Poſtremo finit in ſpe magna fidelium; ut dubium non ſit & hunc pſalmum præfata regula fuiſſe concluſum. Quapropter gaudeamus in cladibus, exultemus in periculis. Nam cur a fidelibus debet refugi, quod ille rerum Dominus pro omnium ſalute ſuſtinuit? Notandum præterea ſecundum hunc eſſe pſalmum eorum, qui paſſionem, & reſurrectionem Domini latius intimare noſcuntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimum quintum.

In finem ſervo Domini Pſalmus David.

HÆc omnia nomina bene intelliguntur de Domino Salvatore. Nam & *in finem* ipſum ſignificat. Et *ſervo Domini*, de ipſo dicitur, qui *formam ſervi accipiens, factus eſt obediens uſque ad mortem;* ſicut Iſaias Propheta de ipſo dicit: *Ecce ſervus meus ſuſcipiam eum*. *Pſalmus* vero & *David* frequenti expoſitione jam nota ſunt; quæ ideo ad perſonam Domini pertinere noſcuntur, quoniam ei convenire ipſorum nominum expoſitio declarat.

Chriſtus ſervus Domini dicitur.

Philip. 2. 7.

Iſai. 42. 1.

Diviſio Pſalmi,

TOtus pſalmus a perſona Prophetæ dicitur. In primo membro contemptores legis vehementer accuſat, eoſque dicit non habitare cum Domino, commemorans eorum impias voluntates. Nec moveat quod poſt tituli, tale principium ab inſipientibus facere delegit, initium. Commendat enim vehementius bonorum partem, quando prius præmittitur, quod graviter horreatur. Secundo ſub laude Domini collata beatorum præmia deſcribuntur, eoſque dicit domus Domini ubertate compleri. Breviterque in ruina malorum pſalmus iſte concluditur: ne quis putaret fortaſse tentandum, quod tanta execratione noverat accuſatum. Quapropter ſubtilitatem ejus paulo diligentius perſcrutemur; eſt enim nonnulla difficultate contextus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*ixit injuſtus ut delinquat in ſemetipſo: non eſt timor Dei ante oculos ejus.* Duo ſunt genera peccantium: unum quod credens legi per infirmitatem carnis non valet quæ ſunt juſſa complere: de quibus dicit Salomon: *Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem.* Aliud vero eſt audax, deſperatum, blaſphemum, quod ſibi proponit libera voluntate delinquere: contemnens omnia, ſibique murmurans Deum putat non curare mortalia. Quapropter *Dixit* iſte talis apud ſe rem ſceleſtam, quam publice non auſus eſt profiteri. Et ideo iſta cogitat, ut ſibi ipſe licentiam videatur tribuere peccatorum; quatenus ſub immenſitate *delinquat*, qui metum judicis abjiciendum eſſe decrevit. Sequitur: *Non eſt timor Dei ante oculos ejus.* Cogitationem dicit iniquorum, qui putant timorem Dei non eſſe in conſpectu ejus; ideſt, non curare Deum, ut homines eum debeant formidare: ſed, ut quidam errantes philoſophi dixerunt, mundum potius credunt caſibus regi, quam ſupernis adminiſtrationibus ordinari. Sive de *injuſto* dicitur, *non eſſe timorem Dei ante oculos ejus*, qui talia dicere ſacrilega voluntate præſumit. Denique ſequitur.

Duo ſunt genera peccantium.

Sap. 9. 15.

℣. 2. *Quoniam doloſe egit in conſpectu ejus, ut inveniret iniquitatem ſuam * & odium.* Sceleratus iſte de quo dictum eſt: *Non eſt timor Dei ante oculos ejus*, neglexit operam legi dare, ut intelligeret perſuaſionem ſuam eſſe falſiſſimam: ſed contemnens dicta ſalutaria, veritatem ſtuduit omnimodis ignorare. Is ergo *doloſe egit in conſpectu Dei*, ut ſuam *iniquitatem & odium* refugeret *invenire*: credens per ignorantiam præcepti ſe poſſe defendi. Pulchre autem definitum eſt peccata noſtra eſſe *iniquitatem & odium*: quoniam illa odiſſe debemus, per quæ ad æterna ſupplicia pervenimus.

* Ed, ad.

℣. 3. *Verba oris ejus iniquitas & dolus: noluit intelligere ut bene ageret.* Sermonibus iniquorum convenienter data eſt definitiva complexio. *Verba* enim eorum ſunt *iniquitas & dolus*. Itaque quæ numerare non poterat, duobus ſunt ſermonibus explicata. *Iniquitas* pertinet ad blaſphemiam: *dolus* ad proximum decipiendum. Sed quid, rogo, ſibi reſiduum faciat, qui peccare in Deum & proximum non recuſat? Cum vero dicit: *Noluit intelligere ut bene ageret*, illos ſignificat; qui ex aliqua parte ſapientiæ igniculum perceperunt, & a vero intellectu ſuo vitio declinantes, perverſis ſe erroribus polluerunt. Hoc & ad dementiſſimum populum Judaicum competenter aptatur, ad quem Dominus venerat, & ille ſanari deteſtabili obſtinatione contempſit. Nam imprudentiæ plerumque venia datur: voluntario vero maleficio ultio ſemper juſta ſuccedit. Quod argumentum dicitur Ab ingenio, quando non per ignorantiam, ſed malitioſa voluntate peccatur.

Quid ſit argumentum ab ingenio.

℣. 4. *Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſtitit omni via non bonæ: malitiam autem non odivit.* In exponendo adhuc viro peſſimo perſeverat. Ait enim: *Iniquitatem meditatus eſt*; ideſt, errorem longa meditatione tractavit, libros ſcilicet faciendo perverſos; ut non tantum ipſe delinqueret, verumetiam poſteritas eodem auctore peccaret. *In cubili ſuo*, ideſt in corde proprio. *Cubile* enim a cubando dictum eſt, ubi animus noſter intus inhabitans bonum malumque meditatur. *Aſtitit* vero dicit *omni via non bonæ*, ideſt ſæculi iſtius vitæ, quam non tranſivit, ut reliqui confitentes, ſed in eadem commoratus atque defixus eſt. Ad cumulum quoque intulit peccatorum, *malitiam autem non odivit*. Hic malitiam vult intelligi cunctorum criminum matrem, in uno verbo concludens, quod latius videbatur effuſum. Hanc igitur affectare piaculum eſt, quam non ſolum vitare præcipimur, ſed merito eam odiſſe compellimur; quatenus tantum facinus perpetua execratione damnemus. Memento autem quod a capite pſalmi hujus per quatuor verſus figuram poſuit Synathroiſmos, quæ uno tractu atque circuitu crimina multa concludit.

Quid ſit iniquitatem meditari.

Unde cubile dictum ſit.

Malitia eſt omnium criminum mater.

Quid ſit Synathroiſmos.

℣. 5. *Domine in cælo miſericordia tua, & veritas tua uſque ad nubes.* Dinumeratis cogitationibus hominum peſſimorum, ſecundo membro ad laudem Domini tranſitum facit. Nam quamvis & in terra & in mari & ubique ſit *miſericordia* ejus: hic tamen ſpecialiter *In cælo* dicit; ideſt in cæleſtibus creaturis & ſanctis hominibus, ubi copioſius dona manaverunt. *Veritatem* etiam commemorat juſtorum, quæ in iſtius ſæculi agone verſantur. Diximus enim ſuperius *nubes* Prophetarum prædicationibus comparatas: quia ſicut illæ terris victuales aquas depluunt, ita & iſti fidelibus animabus imbrem ſalutis emittunt, ut fructum dent fidei, quæ ſteriles fuerant ariditate peccati; ut ipſum revera intelligamus cæleſtibus virtutibus miſericordiam facere, quem per Apoſtolos & Prophetas humano generi veritatem cognoſcimus præſtitiſſe. Et intuere laudem hanc contra impiorum vituperationem communiter introductam, ut Demonſtrativum genus utriſque partibus explicatis evidentius appareret.

Nubes prædicationibus Prophetarum comparatæ.

℣. 6. *Juſtitia tua ſicut montes Domine, judicia tua abyſſus multa: homines & jumenta ſalvos facies Domine.* Quamvis uſus habeat: *Juſtitia tua ſicut montes Dei*; multo tamen abſolutior eſt Hieronymi fida tranſlatio, quæ, *Domine* magis, quam, Dei, poſuit. *Juſtitia tua* beatos dicit Apoſtolos, qui capaces Domini *juſtitiæ* devotis ſenſibus extiterunt; quos merito *montibus* comparavit, quoniam ſummæ veritatis lumen in ipſis primordiis haurientes, humilibus populis ſanctis prædicationibus infuderunt. *Sicut montes* qui Sole orto radios novæ lucis excipiunt, & ad convalles terrarum refuſa claritate tranſmittunt. *Abyſſus* hic in bono poſuit, pro-

Apoſtoli montibus comparantur.

Quid ſit Abyſſus.

ſunditates ejus divinis judiciis comparando. *Abyſſus* eſt enim profunditas aquarum, quam nec metiri, nec intrinſecus ex toto videre præ valemus. Quis enim magni pelagi aut interna conſpiciat, aut ſpatia latiſſima comprehendat? Sic divina *judicia* nec mente complecti poſſumus, nec ratione aliqua definire prævalemus; ſicut Apoſtolus dicit; *Quam incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ipſius!* His tamen omnibus unum nomen appoſitum eſt, *abyſſus*, ideſt profunditas, quæ non valet apprehendi. Exponit etiam quare *judicia* ejus *abyſſum* dixerit: merito, quando peccatoribus, jumentorum ſe inordinata voluntate tractantibus, beneficia ſuæ pietatis indulget. Hoc autem quæ mens, quæ ratio comprehendat ſupplicationem pœnitentium ad præmia tranſire juſtorum? Vides ergo Domini *judicia* profundis *abyſſis* aptiſſime comparata.

Judicia Domini abyſſis comparantur. Rom. 11. 33.

℣. 7. *Quemadmodum multiplicaſti miſericordias tuas Deus: Filii autem hominum in protectione alarum tuarum ſperabunt.* Nunc latius per varias enumerationes exponit, quod ſuperius breviter dixit: *Judicia tua abyſſus multa. Quemadmodum*, admirantis adverbium eſt; ideſt, quam ſublimiter, quam potenter *miſericordias tuas* largitate mirabili contuliſti; ut & peccatores ad præmia venire faceres, & juſtos ſperare promiſſa dona ſancires! Et nota quod ſuperius homines dixerit: nunc autem *filios hominum* ponit. Homines plerumque dicuntur, qui necdum primi hominis vetuſtate depoſita, in originalis peccati crimine perſeverant. Nam & ipſe Adam quoniam primus eſt, homo dicitur, non filius hominis. *Filii* autem *hominum* ſunt, qui gratiam baptiſmatis conſecuti, in novam progeniem, præſtante Domino, renaſcuntur. Nam & ipſe Chriſtus, Filius hominis dictus eſt; ut revera cujus præmia ſuſcipiunt, ejus & nomine decorentur. *Alæ* vero ſunt Domini præcepta novi & veteris Teſtamenti, in quorum protectione juſtus omnis ſperare cognoſcitur, dum eis obedire monſtratur. Hæc ſimilitudo tracta eſt competenter ab avibus, quarum pulli teneri ſpem ſuam in maternarum alarum protectione ponere conſuerunt. Quo exemplo & ſimplicitas ſperantis oſtenditur, & blandiſſimi beneficii cautela declaratur.

Quæ ſit differentia inter homines, & filios hominum.

℣. 8. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Inebriabuntur*, ſermo tractus eſt a parte bonorum, de hominum conſuetudine vitioſa, qui vino nimio gurgitati, mentis oppreſſione torpeſcunt. Sic iſta cœleſtis ebrietas memoriam intercipit ſæcularium rerum, & carnalia ita facit a mente diſcedere, tanquam vini crapula, quæ humanos actus a noſtris ſenſibus alienat. Sequitur etiam unde talis provenire poſſit ebrietas, ſcilicet *ab ubertate domus tuæ*; ideſt ab enthecis ſpiritualibus ſanctæ matris Eccleſiæ. Ipſa eſt enim *domus* quæ condita ſua inaniter neſcit expendere, quæ ſic univerſo mundo ſufficit, ut plena ſemper exuberet. Ebrietas ſobria, vinolentia glorioſa, in qua potator peccat, ſi eam potius ambire deſpiciat. *Torrentem* vero diximus eſſe fluvium velocem, qui pluviarum ſubita inundatione deſcendit. Cui bene comparatur ſapientia Chriſti, quia ſubita eſt, & ita rapida, ut ad finem quem vult ſine aliqua tarditate perveniat.

Ebrietas ſpiritualis deſcribitur, & unde proveniat indicatur.

Sapientia Chriſti torrenti comparata.

℣. 9. *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Quam ſalutariter aperit, quam potenter exponit quid ſit iſtud quod ſuperius ait, *inebriabuntur*. Chriſto Domino dicit: *Quoniam apud te eſt fons vitæ*; ideſt, initium omnium bonorum & origo virtutum, unde perfectiſſime complemur, quando aliquod munus ab ejus pietate ſuſcipimus. Debriat etenim nos vita potabilis, cum bonæ converſationis ſtudium de ſacris prædicationibus hauſerimus; ſicut Iſaias dicit: *Haurietis aquas de fontibus Salvatoris*. Verum in conſuetudine mortalium, aliud eſt *lumen*, aliud eſt *fons*: immo & contraria ſibi ſunt, quia fons aquæ flammarum lumen extinguit. Apud Deum vero unum eſt: quia quicquid dixeris & verum eſt, & adhuc minus eſt. Dicimus enim Deum *lumen*, quia *omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat. Fontem*, quia ſitientem & inanem ſatiat. Montem, quia fortis & excelſus eſt. Viam, quia rectus eſt. Magiſtrum, quia Doctor eſt vitæ æternæ. Petram, quia fundamentum, & firmamentum eſſe probatur Eccleſiæ; & cætera quæ leguntur in litteris ſacris. Verumtamen in his omnibus unus intelligitur Dominus Chriſtus. Sed ut verſum iſtum perfecte ac diligenter intelligere debeamus; ſciendum nobis eſt hoc nomen *luminis*, totius Trinitatis eſſe commune. Legitur enim: *Deus lux eſt, & tenebræ in eo nulla ſunt*. Ergo quia Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus unus eſt Deus, recte animadvertimus de tota Trinitate eſſe dictum: *Deus lux eſt, & tenebræ in eo nullæ ſunt*. Unde verſus iſte merito de Salvatore dicit: *In lumine tuo videbimus lumen*, Patris ſcilicet, & Spiritus Sancti: quia per ipſius prædicationem factum eſt, ut tota nobis Trinitas manifeſta conſtaret.

Iſai. 12. 3.

Lumen & fons apud homines contraria ſunt, apud Deum vero unum.

Joan. 1. 9.

Joan. 1. 5.

℣. 10. *Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te: & juſtitiam tuam his, qui recto ſunt corde. Prætende*, dixit, ideſt præroga, præſemina, longe lateque diffunde; ut poſſint *ſcientes te* in iſto ſæculo tutius ambulare. Iſti autem ſcientes Dominum, multipliciter intelligendi ſunt; ſciunt enim Dominum, qui ſanctam Trinitatem corde firmiſſimo confitentur: qui regulas cœlitus datas nulla intellectus ſui pravitate diſtorquent: ad poſtremum ipſi ſoli veraciter norunt Deum, qui Catholicæ fidei non deſerunt unitatem complere. His rogat *prætendi miſericordiam*; ut & in iſto ſæculo ſub Domini pietate degant, & in futuro judicio præmia digna recipiant. Hoc enim ſignificat, *Juſtitiam tuam his qui recto ſunt corde*: quia ibi juſtiſſime ad dexteram collocabuntur, qui hic recta mente, præſtante Domino, vivere meruerunt.

Qui ſint ſcientes Dominum.

℣. 11. *Non veniat mihi pes ſuperbiæ: & manus peccatoris non moveat me.* Orat ut greſſus mentis a juſto tramite non recedat: ne in ſuperbiam erectus cadat, qui tutiſſima humilitate conſtiterat. Nec vacat, quod *pedem* hic ſingulari numero poſuit. Certum eſt enim in uno nos *pede* continue ſtare non poſſe: qui convenienter ſuperbiæ datus eſt, quoniam elatum hominem diutius non prævalet continere. *Pes* autem pro affectu mentis eſt poſitus. Nam ſicut gradientes de loco ad locum transferimur: ſic a Domino ſeparamur, quando nos elata cogitatione dividimus. Hoc enim maximum conſtat eſſe peccatum, unde Angelus cecidit, per quod Adam a paradiſo probatur excluſus. *Manus* vero *peccatoris* eſt male ſuadentis operatio, quæ tunc nos a fidei firmitate movet, cum iniqua diſceptatione ſollicitat.

Pes in ſingulari pro ſuperbia & pro affectu mentis ponitur.

Angelus & Adam per ſuperbiam ceciderunt.

℣. 12. *Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem: expulſi ſunt nec potuerunt ſtare. Ibi*, ubi ſuperius dixit, in pede ſcilicet ſuperbiæ, & pra-

va

va ſuaſione nequitiæ. Bene autem poſuit, *ceciderunt*, ac ſi diceret, in profundam foveam corruerunt. In illo enim pede non ſtaturus, ſed caſurus innititur. Quis enim dubitet eos poſſe corruere, qui uno tantum, ut ſupra dixi, veſtigio ſublevantur? Quem vel ſi nullus impellat, laſſitudine ſua fit proniſſimus ad ruinam.

In omni peccato ſuperbia invenitur & quare.

Sed tamen hunc pedem non uni dat vitio, ſed omnibus *qui operantur iniquitatem*. Nam quamvis alii ex crudelitate, alii ex libidine, alii ex cupiditate, alii ex invidia diaboli prolabantur: omnes tamen in ſuperbiæ vitio cadunt, quia Domini juſſa contemnunt. Nam ſicut obediens dicitur, qui multis juſſionibus obſecundat: ſic multifaria Domini præcepta contemnens, ſuperbus veraciſſime nuncupatur.

Argumentum a genere.

Quod argumentum dicitur A genere. Genus enim eſt ſuperbia, unde omnia vitia exorta noſcuntur, ſicut ſcriptura dicit: *Initium omnis peccati ſuperbia*. De iſtis autem ſequitur: *Expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare*. *Expelluntur* utique quoniam audient: *Ite in ignem æternum*. *Nec potuerunt ſtare*: quia non illis licebit Domini juſſa differre: ſed illic ſtatim præcipitantur ab Angelis, ubi eis parata eſt flamma pœnalis.

Ecclеſ. 10.15. *Matth. 25.41.*

Concluſio Pſalmi.

REpetere libet ſuperiora pſalmi, quo decore prolata ſint. Dicitur enim quanta famulis ſuis gratia divina præſtiterit, ut uſque ad pleniſſimam ſatietatem felici ubertate pervenerint.

Ebrietatis ſpiritualis encomium.

O laudabilem nimis ebrietatem! o votis omnibus expetendam vinolentiam, unde modeſtia naſcitur, & plena mentis integritas obtinetur! Non hinc titubatio, non confuſio, non mentis alienatio, non caligo tenebroſa ſuccedit: ſed tanto anima ſanior redditur, quanto illa ebrietate completur. Bibamus ergo hunc potum avidi nequaquam labiis carnalibus, ſed puriſſimo cordis affectu: de quo non lætitia temporalis ſumitur, ſed æternæ vitæ gaudia conquiruntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimum ſextum.

Pſalmus ipſi David.

DE verbis tituli iſtius non eſt quod noviter dicere debeamus: ſed intentionem pſalmi magnopere debemus aperire. Totus enim ad mores pertinet corrigendos. Inſtruit quippe Eccleſia, quæ nunc introducitur ad loquendum, præceptis ſalutaribus genus humanum, ne mortiferis erroribus miſceatur: malos pœna deterrens, bonis præmia compromittens. Quod doctrinæ genus omnino efficaciſſimum eſt, ut & ſuperbi humilientur, & humiles digna conſolatio proſequatur. Eſt etiam Alphabeti Hebræi ordine digeſtus, minus habens litteram ſextamdecimam; quem ſicut in ſuperioribus jam dictum eſt, ad illos æſtimamus eſſe referendum, quibus deeſt aliquid de perfecta converſatione ſanctorum.

Omnes litteræ apud Hebræos ſignificantias ſuas habent.

Nam cum omnes litteræ apud Hebræos ſignificantias ſuas habeant, credere fortaſſe dignum eſt, cui deeſt aliquod elementum, eum quoque ſignificationem ipſius non habere. Dicant ſtudioſi fortaſſe meliora: nobis tamen diutius perquirentibus conceſſum non eſt aliud invenire quam diximus. Memento vero quod iſtorum Alphabetorum jam tertius pſalmus eſt, quoniam & ipſi ad ſeptenarium numerum tendunt; quod ſuo loco dicendum eſt.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum, ſicut dictum eſt, Eccleſiæ vox introducitur ad populum corrigendum. Prima poſitione commonet, ne malignantes quiſquam debeat imitari: ſed quicquid boni ſperandum eſt, a Domino poſtuletur, qui novit & profutura concedere, & perenniter manſura præſtare: in qua Hebræi Alphabeti ſex litteræ continentur. Secunda dicit peccatores maxima hic invidiæ cruciatione torqueri: quoniam in ſuis actibus nihil ſimile boni ſe habere cognoſcunt: hæc habet litteras ſeptem. Tertia profitetur nunquam ſe juſtum vidiſſe derelictum: malorum pœnas & præmia bonorum utili commutatione permiſcens; iſta pars reſiduas habet litteras octo.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. NOli æmulari inter malignantes: neque æmulatus fueris facientes iniquitatem. ALEPH.

Principium pſalmi, ideſt, noli æmulari inter malignantes: neque æmulatus fueris facientes iniquitatem: quoniam tanquam fœnum velociter areſcent, & ſicut olera herbarum cito decident, Categorici ſyllogiſmi qualitate formatum eſt ita. Qui malignantur & faciunt iniquitatem, tanquam fœnum velociter areſcent, & ſicut olera herbarum cito decident: omnes qui tanquam fœnum velociter areſcent, & ſicut olera herbarum cito decident, non ſunt æmulandi; non igitur æmulandum eſt inter malignantes & facientes iniquitatem.

Non debemus malis ſocietate miſceri.

Per figuram Ethopœiam prohibet nos ſancta mater Eccleſia, ne malorum actibus delectati, eorum catervis ſocietate peſtifera miſceamur. Multos enim ſollicitat cohors nefanda peccantium; & delectatione quadam decipimur, quando cum plurimis delinquere feſtinamus. Deinde ſequitur, ut nec ſingillatim imitemur inſanos, dum eos forſitan credimus eſſe felices, qui ad tempus libertate criminum perfruuntur. *Æmulari* vero hic, ſignificat malos actus imitari, cum ſe dies perdidiſſe putant, qui tardam ſibi malorum licentiam proveniſſe ſuſpirant. Nam & in bono verbum hoc ponit Apoſtolus, dicens: *Æmulamini chariſmata meliora*. *1. Cor. 12. 31.*

℣. 2. *Quoniam tanquam fœnum velociter areſcent: & ſicut olera herbarum cito decident*. Reddita eſt cauſa probabilis, quare ſequi non debeamus, quos ſcimus celeriter eſſe perituros.

Impii fœno & oleribus comparantur.

Fœnum pulchra res eſt dum viret, dum floret: ſed cum aruerit, mutato protinus colore marceſcit. Sic ſunt impii, qui quaſi florida lætitia relucentes præmaturo fine ſiccantur. Primo *fœno* comparati ſunt, ut areſcerent: nunc agreſtibus *oleribus*, ut deciderent. Non enim dixit, *olera* hortorum, ſed *herbarum*; ut ſignificaret potius illa viliſſima quæ per agros ſponte naſcuntur.

Olera, unde dicta ſint.

Olera enim ab olla dicta ſunt, ubi collecta decoquuntur. Quapropter *fœnum* mundi nobilibus comparemus, qui & facile proficiunt, & viriditate magna quaſi gratia veſtiuntur. *Olera herbarum* mediocres ponantur & humiles, quæ per loca inculta copia pullulante conſurgunt, & naturæ ſuæ agreſtem atque hiſpidam retinent qualitatem. Sed & illud *velociter areſcit*, & illa *cito decidunt*. Sed dicat aliquis, quando hoc il-

lis evenire credendum eſt? Scilicet tempore judicii, quando ſplendor æſtatis arridet, cum ad conſuetudinem arborum omnis homo fructus ſuos aperit. Sæculum enim iſtud ſimilitudo eſt hyemis, ubi factorum noſtrorum omne germen incluſum eſt; nec poteſt de eis judicari, quæ probantur abſcondita. Quapropter in his duobus verſibus etiam illud argumentum declaratur eximium, quod dicitur Epichirema, Latine Executio, ſive Argumentum, quod rei dubiæ fidem per exempla confirmat; oſtenſum eſt enim cito impios cadere per fœnum & olera.

Sæculum iſtud hyemi comparatur.

Quid ſit Epicheirema.

BETH. ℣. 3. *Spera in Domino & fac bonitatem, & inhabita terram, & paſceris in divitiis ejus.* Poſtquam malignantes ſtudioſe cenſuit evitandos: nunc quomodo facere debeamus admonet. Primum ſiquidem commonet, ut *ſperemus in Domino*; hoc introitus fidei, hoc initium ſalutis eſt. Sequitur, *& fac bonitatem*: quia ſicut legitur, *Fides ſine operibus mortua eſt*. *Inhabita terram*; hoc eſt in ſanctæ Eccleſiæ viſceribus perſevera: quoniam fideles nunquam decet ab ipſa diſcedere. Et ne forſitan diceretur: Quid proderit ſi iſta faciamus? Sequitur totius rei magna compenſatio: *Paſceris in divitiis ejus*. *Paſceris*, ad ſaturitatem pertinet, & ad ſuavitatem perennem. *In divitiis ejus*, ideſt in Chriſti Domini contemplatione, qui ſolus inæſtimabile præmium probatur Eccleſiæ. O paſtus ille mirabilis, non corporis defectiva refectio, ſed inextricabilis animæ fortitudo! Inde ſaginantur fideles: cibus qui quantum ſatiat, tantum beatam famem ſemper exaggerat.

Jacob. 2. 20.

℣. 4. *Delectare in Domino, & dabit tibi petitionem cordis tui.* Delectatio & corporalis dicitur & ſpiritualis: illa nutrit vitia, iſta virtutes. *Delectare* cum dicit *in Domino*, ſuavem tibi vult eſſe ejus recordationem, ut ames quem times, ut deſideres quem vereris, ut ambias quærere quem paveſcis. Sequitur: *Et dabit tibi petitionem cordis tui*. Reſpice quia *cordis* dixit, non carnis, quod ad ſapientiam ſolet referri. *Cordis* enim *petitio* eſt fides, charitas, intellectus Dei, & opera actuum bonorum. Ipſa enim conſuevit propitius annuere, quæ ſolet piis prædicationibus admonere. Ita ſingulis quibuſque ſententiis ad æternam vitam informatur animus Chriſtiani.

Quæ ſit cordis petitio.

GIMEL. ℣. 5. *Revela Domino viam tuam, & ſpera in eo: & ipſe faciet.* Velum quoddam eſt denſitas peccatorum, unde *via*, ideſt vita noſtra tenebroſi amictus circumdatione veſtita eſt. Hanc *revelamus*, quando delicta noſtra promptiſſime confitemur. *Revelavit* enim Paulus Apoſtolus *viam ſuam*, quando dixit: *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem*. *Speravit* autem *in Domino* dum clamaret: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum*. Adjecit, *Et ipſe faciet*: *ipſe* qui omnipotens eſt: *ipſe* qui manu fortis eſt: *ipſe* revera cujus omnia juſſionibus obſecundant. Et qualia ſunt quæ *ipſe facit* per Epexegeſim poſitam ſubter explanat.

Velum quoddam eſt denſitas peccatorum.

Galat. 5. 17.

Rom. 7. 24.

℣. 6. *Et educet tanquam lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum ſicut meridiem.* Exponit quod ſuperius dixit: *Et ipſe faciet*. *Lumen* Solis colores nobis corporales oſtendit: fulgor Dei operum noſtrorum qualitates exaperit: ut juſtitia noſtra, ideſt, fides quam habemus in Chriſto ſic reluceat, quatenus ſpiritualibus poſſit apparere conſpectibus. *Educere* eſt enim aliquid de tenebris ad lumen trahere; hoc eſt de ſæculi iſtius caligine ad illam futuri judicii perducere claritatem, ubi omnia palam fiunt, nec ulterius tenebroſis latibulis occuluntur. Quapropter *juſtitia* noſtra, quam, Deo donante, nunc habemus in fide, tunc humanis conſpectibus apparebit, & tanquam lumen proferetur, cum ſpes noſtra Chriſtus oſtendetur; ſicut dicit Apoſtolus: *Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos cum ipſo apparebitis in gloria*. *Tanquam meridiem*, per Hyperbolen dictum eſt; ſignificat enim clariſſimam & puriſſimam lucem. Tunc namque Sol orbem terrarum nimia claritate perfundit, & cunctas mundi partes perſpicuo fulgore colluſtrat.

Fulgor Dei operum qualitates aperit.

Quid ſit Educere.

In judicio omnia apparebunt.

Coloſſ. 3. 4.

DALETH. ℣. 7. *Subditus eſto Domino, & obſecra eum: ne æmulatus fueris eum, qui proſperatur in via ſua.* *Subditus eſt Domino* etiam qui ab ejus fide videtur alienus, poteſtate dominationis, non electione judicii. Sed ut hoc de ſanctis dictum debuiſſes agnoſcere, ſequitur, *Et obſecra eum*; quod utique facere neſciunt, niſi qui pia Domino devotione famulantur. *Obſecrare* quippe ſignificat obſequenter rogare. Et nota quod hæc duo regulariter poſita ſunt, ut & bene agamus, & ſemper rogemus, ſicut dicit Apoſtolus: *Orationi inſtantes, neceſſitatibus ſanctorum communicantes*. Redit etiam ad illam commonitionem unde pſalmus fecit initium; ut peccatorem florentem fidelis non debeat imitari. Nam ideo additum eſt: *In via ſua*, ut non ſanctos, ſed criminoſos intelligere debuiſſes. Chriſti enim via ſola bona eſt: noſtra vero peccatis obnoxia. Nam hoc quod dicimus, & ſequens verſus evidenter oſtendit.

Quid ſit Obſecrare.

Rom. 12. 12.

Chriſti via ſola bona eſt, noſtra vero mala.

℣. 8. *In homine faciente iniquitatem.* Hic declaravit quod ſuperius dixit: *Qui proſperatur in via ſua*, hoc eſt, *in homine faciente iniquitatem*, vel nequitiam, cujus actus turpis eſt & fœculenta negotia.

HE. ℣. 9. *Deſine ab ira & derelinque furorem: ne æmuleris, ut nequiter facias.* *Deſine* illi dicit qui adhuc inſano animi tumore remurmurat, qui inflammatus ira & indignatione blaſphema verba profundit; ut ſibi felicitatem negatam ſæculi conqueratur, quam habere peſſimos contuetur. *Ira* eſt, ſicut & alibi diximus, quæ celeri motu animum ſuccendit: *furor* qui diutius perſeverat. Ergo utraque nos jubet deſerere, per quæ ad culpam poſſumus pervenire. Addidit; *Ne æmuleris, ut nequiter facias*. Nequitiam veteres definierunt voluntariam eſſe malitiam, in quam non caſu incidimus, ſed ſpontanea delectatione verſamur. Hanc frequenter prohibet, ne quis velit imitari. Nequam enim dictus eſt nequaquam, ideſt nullo tempore aptus.

Quid ſit Ira, quid furor.

Quid nequitia.

Nequam unde dictus.

℣. 10. *Quoniam qui nequiter agunt exterminabuntur: qui vero expectant Dominum, ipſi hereditate poſſidebunt terram.* Duplex cauſa proponitur & timoris & muneris, ut æmulari peſſimos minime cupiamus. O homo quid illos imitari deſideras, quos perire proſpectas? Audis a matre quæ te diligit, quare cum bonis non gaudeas, ne te cum peſſimis perire contingat? *Exterminari*, eſt foras terminos projici, ideſt ab illa Dei civitate fraudari. Sed ne ſolus metus imbecilla hominum corda turbaret, ſubjungit etiam ſpem bonorum dicens: *Qui vero expectant Dominum, ipſi hereditate poſſidebunt terram*; ſcilicet qui deſpiciunt felicitatem impiorum, nec ſibi volunt munera præſentia condonari, ſed expectant Domini Salvatoris adventum. Ipſi ejus hereditate gaudebunt, ideſt quæ legibus venit, quæ ſecu-

Quid ſit Exterminari.

ra & æterna eſt. *Poſſidebunt terram*, hoc eſt civitate Domini futura potientur, quam juſtis viris divina pietas pollicetur. Quapropter ordinem ſuperni Chirographi conſideremus, pollicita ſuis temporibus expectemus: ne dum volumus promiſſa feſtinanter exigere, cauſæ nos videamur amiſſione mulctare. Pendet autem verſus iſte de ſuperioribus: unde dicit, *Ne æmulatus fueris eum, qui proſperatur in via ſua*. Quæ figura dicitur Hyperbaton, cum ſuſpenſus ordo verborum inferius explicatur.

Quid ſit Hyperbaton.

VAU.

℣. 11. *Et puſillum adhuc & non erit peccator: & quæres locum ejus nec invenies*. *Puſillum*, exiguum aliquid parvumque ſignificat, quod conſtrictis digitis manu poſſit includi. *Puſillum* enim a pugno dicitur. Hanc brevem atque ultimam ætatem in remedio laborantium Eccleſia pollicetur: ne longa credatur, ubi fidelis fatigari poſſe cognoſcitur. *Puſillum* vero dicit tempus quod reſtat uſque ad diem judicii, quod comparatione præteritorum dierum omnino parviſſimum eſt. *Et non erit peccator*; non quia ipſe, qui peccavit, non erit: ſed peccare jam deſinet. *Locum* enim *ejus* iſtum mundum ſignificat, qui peccatoribus favet, proprieque ipſi amicus eſt: ubi tanquam in domicilio ſuo delicta vernare manifeſtum eſt.

Quid ſignificat Puſillum & unde ſit dictum.

Locus peccatoris eſt iſte mundus & quare.

℣. 12. *Manſueti autem poſſidebunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis*. *Manſuetos* appellamus manu conſuetos, ideſt patientes & mites, qui alienas iniquitates tolerant, non ut ipſi aliquem gravare præſumant. Sed vide quanta vis ſit iſtius nominis, ut cum multarum virtutum capacem eſſe deceat Chriſtianum, ad perfectionem totius boni explicandam conſtet edictum. Hos dicit *poſſeſſuros* Jeruſalem futuram, de qua ſæpe jam dictum eſt. Civitas quæ ſemper bonorum ſuavitate completa eſt, ubi ejus habitatores non mercibus degunt, ſed divina delectatione paſcuntur. Non ibi quiſquam laborat ut vivat: ſed ex toto quietus accipit quod beatus animus concupiſcit: ibi oculis cordis beata eſuries ſaginatur: ibi anima ſolo viſu reficitur, quando quicquid ad ejus pertinet deſiderium, Dominici vultus contemplatione præſtatur. Sequitur, *Delectabuntur in multitudine pacis*. Hic jam veritas ipſa perfectæ beatitudinis indicatur; ut ſemper ſuaviter ſentiatur omne quod eſt, nec aliquando poſſit deſinere quod delectat. Nam ut oſtenderet ipſam delectationem nulla contrarietate diſſolvi, addidit *In multitudine pacis*. *Pax* enim futuri ſæculi eſt, ubi nihil adverſum, nihil poteſt eſſe contrarium, ſed uno modo cœptum gaudium ſuaviſſime perſeverat.

Quid per manſuetos intelligatur.

Beatitudo futura deſcribitur.

ZAIN.

℣. 13. *Obſervabit peccator juſtum, & fremet ſuper eum dentibus ſuis*. Quamvis de peccatoribus & juſtis pſalmi hujus contexta videatur eſſe relatio: tamen huic loco non importune dabimus diviſionem, quando inter ipſas ſimilitudines novum aliquid introductum eſſe ſentitur. Quapropter ſit nobis hic ſecunda partitio. Superius enim dixerat fideles non debere impios æmulari: nunc dicit peccatoribus ſupra juſtos invidia faciente torqueri. Diverſa quippe voluntas juſto odium parat. Nam quando illum videt ſceleratus bonis moribus operam dare, ille ſe credit ſpecialiter accuſari: ſtridet dentibus, fremit animo; & cujus non poteſt mores ſubvertere, vitam ipſam protinus conatur auferre. *Obſervabit*, quaſi de occultis inſidiis cum dolore reſpiciet. *Dentibus* enim *fremere* furentium belluarum eſt, quas imitatur iracundus, dum proximo minatur interitum. Atque ideo pudor eſt illos æmulari, qui bonis invident alienis, dum extremum ſe æſtimat, quem invidiæ reatus accuſat.

Cur mali odio habeant bonos.

Dentibus fremere furentium belluarum eſt, quas imitatur iracundus.

℣. 14. *Dominus autem irridebit eum, quoniam proſpicit quod veniet dies ejus*. Mirabilis nobis forma conſolationis oſtenditur. Quis enim debet delectari ejus pompa, cujus perituram novit audaciam? Nam ſi nolumus aliquo Zelo confundi, ſequamur hoc quod Dominus facit. *Irrideamus eum*, cujus prævidemus occaſum: judicemus infelicia, quæ deprehendimus eſſe peritura. Firmiſſime credamus talia, quoniam nobis a veritate promiſſa ſunt. Sic fiet, ut peccator irriſus abſcedat, qui ſe fugitiva felicitate præjactitat.

HETH.

℣. 15. *Gladium evaginaverunt peccatores, tenderunt arcum ſuum: ut dejiciant inopem & pauperem, ut trucident rectos corde*. *Gladius* peccatoris eſt quilibet dolus alterius appetens læſionem. Nam & ille, qui inopem ſpoliare contendit, perverſe conſilii ſui gladium educit; & ille, qui prava ſuaſione deſiderat decipere animas innocentes, enſem peſſimæ cogitationis oſtendit. *Evaginaverunt* autem, ſignificat nudaverunt; ut quod ante erat in cogitatione tanquam in vagina reconditum, poſtea eductum revelatis cogitationibus appareret. *Arcum* enim *tendere*, non ſtatim ſagittare eſt, ſed paratum atque intentum deſignat, operi fraudulento expectantes tempus, quando poſſint ſimplices innocentes decipere. Sequitur, *Ut dejiciant inopem & pauperem*. Quid interſit inter *inopem* & *pauperem*, non longe prædiximus. Pulchre autem dictum eſt: *Ut dejiciant*, quaſi ſtantem & fidei robore perdurantem. *Dejiciuntur* enim, dum eis tenebroſus & morti ſimilis error infunditur. Additur, *Ut trucident rectos corde*. Hoc de Martyribus poteſt intelligi, qui recti ſunt corde, ſed carne trucidantur.

Quid ſit gladius peccatoris.

Quid ſignificet Evaginare.

TETH.

℣. 16. *Gladius eorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur*. Bene dicitur *gladius* quicquid conatur extinguere, quando enſis expletivum genus armorum eſt ad mortis effectum. *Gladius* enim dicitur, qui fit ad hoſtium clades. Et ut ſcias gladium iſtum de cogitatione veniſſe, reciproca ſententia dixit: *Intret in corda ipſorum*, unde ſcilicet venerat, & perverſis graſſabatur inſidiis. *Arcum* diximus occultam deſignare malitiam, quæ contra innocentiſſimos parabatur. Sed hanc *confringi* dixit: quia non erat fidelibus in animæ parte nocitura. Et reſpice quoniam ipſa verba, quæ in facinoribus poſuit, eadem & in vindicta geminavit propter illam ſcilicet Evangelii ſententiam: *In qua menſura menſi fueritis, in eadem remetietur vobis*. Luc. 6. 38.

Quid per gladium intelligatur, & unde dicatur.

Quid per arcum intelligatur.

℣. 17. *Melius eſt modicum juſto ſuper divitias peccatorum multas*. Pia mater quaſi bonos filios oſculans atque complectens, adhuc in eorum conſolationibus perſeverat, ſuadens *melius eſſe modicum juſto ſuper divitias peccatorum*. Sed intendamus quid ſit *modicum*: quia ipſum eſt quod efficit magnos. *Modicum* hic ſentiatur humilitas, in qua dum ſe animus noſter cohibet, mundi pretioſa tranſcendit. Contra, *Divitiæ* ſunt *peccatorum multæ*, ideſt congeſtio criminum, & abundantia delictorum. Unde quantum ſit melius, æſtimemus *modicum* illud juſti percipere, & molem tantorum ſcelerum non habere; illud ſiquidem ad cœlorum regna perducit: iſtud autem demergit in tartarum. Hoc argumentum tractum eſt ex contrariis; contrarium eſt enim *modicum juſti*, quam *multæ divitiæ peccatoris*.

Quæ ſint divitiæ peccatorum.

℣. 18. *Quoniam brachia peccatorum conterentur: confirmat autem juſtos Dominus*. *Brachia* iniquorum ſuperbas ſignificant actiones, in quibus impii præſumunt, dum nulla rationis conſideratione flectuntur. Et non dixit, franguntur, quod uno ictu poterat provenire: ſed *conterentur*, ideſt aſſidua tritura minuentur; dum ſemper gravius ſit per partes imminui, quam ſubita clade conſumi. Sed ſicut impios tali interminatione debilitat: ita juſtos bona promiſſione confirmat. *Confirmare* enim eſt in animi afflictione poſitum conſolatorio ſermone roborare. Quod ſi bene reſpicias, tali dicto totius pſalmi virtus expreſſa eſt. Iſtis enim omnibus ſententiis agitur, ut & præſumptio peccatoris dejiciatur, & juſti animus ſublevetur. Quæ figura dicitur Paradigma, ideſt exemplum hortantis, vel deterrentis. Quod hic quoque factum eſt, cum juſtos invitat proſperis, & peccatores terret adverſis.

Quid ſit confirmare.

Quid ſit Paradigma.

JOD.

℣. 19. *Novit Dominus vias immaculatorum: & hereditas eorum in æternum erit*. *Immaculatorum vias* humana ignorantia non poteſt intueri: quia carni imperſpicabilis eſt via anguſta virtutum; Dominus autem qui eas condidit integerrima qualitate & quantitate cognoſcit. Sed his talibus quid provenire poſſit, exponit: *Hereditas eorum in æternum erit*. *Hereditas eorum* eſt cœleſtis Jeruſalem æterna pace ditiſſima, quæ merito toties promittitur, ut veræ pollicitationis ambiguitas auferatur. *In æternum erit*, propter mundanas hereditates adjectum eſt, quæ æternæ eſſe non poſſunt; illa enim perpetua conceditur, quoniam ſine fine præſtatur.

Solus Dominus vias juſtorum cognoſcit.

℣. 20. *Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur*. *Malum tempus* ſignificat diem judicii, quando omnis caro ſollicita actuum ſuorum retributionem compenſationemque formidat, ſicut alibi dicit: *In die mala liberabit eum Dominus*. *In* iſto ergo *tempore non confundentur* immaculati, quibus per gratiam ſatisfactionis peccata dimiſſa ſunt. Sequitur, *Et in diebus famis ſaturabuntur*. *Dies famis*, tempus hujus mundi ſignificant, quando beati eſuriunt & ſitiunt juſtitiam. Nam in reſurrectione juſtis non eſt tempus famis, ſed bonorum omnium æterna ſatietas. Ergo in hoc mundo ubi juſti poſſunt eſurire, vel quærere juſtitiam, *ſaturabuntur* ſcilicet per ſcripturas ſanctas, per exempla Dominica, per retributiones ſæpiſſime repromiſſas, quibus epulis fideles ſatiat Chriſtianos. Quapropter devotis promittitur perfecta ſecuritas; ut in futuro judicio non erubeſcant, & in hoc mundo competentia dona percipiant.

Per malum tempus intelligitur dies judicii.

Pſal. 40. 2.

Dies famis, tempus hujus vitæ ſignificant.

Matth. 5. 6.

CAPH.

℣. 21. *Quoniam peccatores peribunt: inimici autem Domini mox honorificati fuerint & exaltati: deficientes, ut fumus deficient*. Conſiderandum eſt, quia in hoc verſu una probatione poſita, mox alia ſubſequitur. Dicit enim: *Quoniam peccatores peribunt*; & iterum. *Inimici vero Domini mox honorificati fuerint, deficient*. Quæ figura dicitur Epexergaſia, quoties uni cauſæ duas probationes apponimus. In illo ſiquidem judicio *peribunt peccatores*, quos cibo ſpirituali minime conſtat eſſe completos. Nam hic a ſemetipſis ſatiati & locupletes æſtimantur, quorum omnino jejuna & inanis eſt, quamvis copioſa ſatietas, videlicet quæ uſque ad hoc perducit ut pereant. Et nota quia *peccatores perituros* eſſe confirmat, ideſt in illa judicatione damnandos. Nam invenies impios, qui pene toto vitæ ſuæ tempore mundanis delectationibus perfruuntur. Cur ergo dicit, *mox?* Quoniam qui ruinoſam altitudinem aſcendit, ſtatim a veritate cadit: quia tunc incipit perire, cum nititur ruitura conſcendere. *Deficientes* enim, poterant & aliter *deficere*; ut indicium eorum aliquod fortaſſe remaneret. Addidit *Tanquam fumus*; ut nulla pars actuum eorum reſidua eſſe noſcatur. Nam ſicut iſte de flammis egrediens per aera extollitur ſinibus conglobatis; & quanto magis altius evolat, tanto citius evaneſcit: ſic peccata tenebroſa & levia, quanto ſe amplius erigunt, tanto velocius diſſipantur. Quod autem ait: *Deficientes deficient*, Argumentum eſt, quod dicitur A conjugatis. Hæc enim verba ex ſeipſis naſcuntur, & orta ab uno ſibi conſona ſimilitudine derivantur.

Quid ſit Epexergaſia.

Peccata fumo comparata.

℣. 22. *Mutuatur peccator & non ſolvet: juſtus autem miſeretur & commodat*. *Mutuatur peccator*, quando verbum Dei audit, & non illud ſuis operibus repræſentat. Hoc eſt enim *non ſolvere*, juſſa minime Divinitatis implere. *Mutuatur* etiam quando Dei beneficia diverſa ſuſcipit, & nullam gratiarum reſtituit actionem: ſed contra protervus, & tanquam nihil acceperit, ſemper ingratus eſt. *Juſti* vero cauſa diverſa eſt; nam quamvis hic pauca ſuſcipiat, pia devotione plura reſtituit: largienti in omnibus gratias agens, paupertatem ſibi datam divitias putat, dolores quoque ipſos & calamitates amplectitur, qui ſpe futuri præmii contra ipſas quoque mortes patientia interveniente confligit. Et intende quod dicit: *Miſeretur & commodat*, hoc ad eleemoſynas pertinet largiendas, ubi prius miſericordia præcedit, & poſt humanitas benigna ſubſequitur. Et conſidera quoniam per figuram Diaphoreſis, per quam fit differentia perſonarum, inter juſtum & impium contrariam ſibi diſtantiam facit.

LAMETH.

Mutuantur peccator & juſtus, ſed diverſimode.

Quid ſit Diaphoreſis.

℣. 23. *Quoniam benedicentes eum poſſidebunt terram: maledicentes autem illum diſperient*. Sicut ſuperius per figuram Diaphoreſim, peccatorum & juſtorum voluntatem diviſit: ita & nunc per eamdem figuram, eorum retributiones & præmia ſegregavit: ne confuſum relinqueret, quod nulla ſibi vicinitate congrueret. Nam qui benedicunt Dominum, ideſt qui in omnibus gratias referunt, & ejus mandata cuſtodiunt, terram illam viventium accipient poſſidendam; de qua & alius pſalmus dicit: *Portio mea in terra viventium*. Maledicentes autem & blaſphemi, vel Dei legibus inobedientes, ab illa patria ſubmoventur; non quia ipſi non erunt, quos pœnalis flamma torquebit: ſed quoniam a juſtorum promiſſa beatitudine diſperibunt.

Pſal. 141. 6.

MEM.

℣. 24. *A Domino greſſus hominis dirigentur: & viam ejus cupiet nimis*. Intelligamus propoſitam cauſam. *Hominum greſſus* per ſe tortuoſi ſemper & pravi ſunt, quippe qui in iniquitatibus concepti, & in delictis progeniti ſumus: ſed tunc a Patre luminum *dirigimur*: quando fidei regulam in qua gradiamur, accipimus. *Dirigimur* plane, cum ſine erroribus ambulamus. Sed quo nos ducit iſta directio? Videlicet ut ad perfectam fidem, & æterna præmia veniamus. Verum iſte Chriſtianus, qui jam corde directus fuerat, *Viam Domini cupiet nimis*; ideſt ipſum Dominum Salvatorem ſupra omnia plus amabit, qui vere noſtra eſt *via*, *veritas & vita*.

Joan. 14. 6.

℣. 25. *Cum ceciderit juſtus non conturbabitur: quia Dominus firmat manum ejus*. *Cum ceciderit*, non in peccatum intelligas, quia *juſtum* dixit, ſed in manibus peccatorum, in caſu aſpero, qui frequenter ſanctis (diabolo inſidiante) contingit. Sed ut tibi ſatisfacere videaris, conſidera quia

cum in eodem verſu dicat, *ceciderit*, quod ad pedes reſpicit, ſubjungit firmandam manum cadentis, cujus magis debuit confortare veſtigium, ut poſt lapſum ſurgere valuiſſet. Unde evidenter apparet *cadere* iſtud, eſſe in impiorum incidere ditionem. *Manum* quippe hujus, ideſt conſilium operationemque confirmat; nec turbari poteſt captus, qui adverſa ſæculi hujus ſubire decrevit intrepidus.

NUN.

℣. 26. *Juvenior fui & ſenui, & non vidi juſtum derelictum: nec ſemen ejus egens pane.* Perventum eſt ad tertiam ſectionem: ubi ſi unum hominem loqui putes, breve & anguſtum tempus oſtenditur, nec Dei laudibus omnino ſufficiens: ſed magis introductæ vox credatur Eccleſiæ, quæ ab initio ſæculi uſque ad finem, veram nobis probat eſſe ſententiam. *Juvenior* fuit, quando initia legis in ipſo protoplaſto primæva ſuſcepit. *Senuit*, ideſt ad honorabiliorem venit ætatem, quando noviſſimis temporibus ſuſcipere meruit Dominum Redemptorem. Nam & Evangeliſta Joannes in Epiſtola ſua ſic ait: *Filioli noviſſima hora eſt*. Sed per hæc tempora, quæ totius mundi ambitus excurrit, *juſtum* ſe *non* dicit *vidiſſe derelictum*. Ita fit, ut longum tempus per Eccleſiæ verba deſignatum eſſe videatur. Quid igitur dicimus de illis juſtis, qui in latronum manibus inciderunt: de ipſo quoque juſto juſtorum, qui clamavit in cruce: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti?* Sed ut omnem nodum contrarietatis evadamus, *juſtus derelictus* non eſt, ſed ſpiritualibus bonis, non temporalibus, ut putatur, auxiliis: quibus tunc præmia revera collata ſunt, quando tormenta ſæculi ſuperare potuerunt, ipſo teſtante: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*. Simili modo dicit, non ſe vidiſſe *ſemen* juſti *egens pane*. Quod ſi ad litteram accipias, nec hoc poterit conſtare quod dicitur. Legimus enim famis cauſa Abraham, Iſaac & Jacob mutaſſe provincias: unde dubium non eſt *eguiſſe pane*, quos propter penuriam loci conſtat exteras expetiiſſe regiones. Sed redeamus ad interiorem hominem, & vera nobis ſententia ſalutariter apparebit. *Semen* uniuſcujuſque hominis operam eſſe diximus, quam ſeminat & metit, ſive bonam, ſive malam. Ergo opera juſti pane non indiget, hoc eſt verbo Dei quo ſatiatur, quo reficitur, quo intus revera vivit & paſcitur. Sic fiet ut concordantia reddantur, quæ ſibi videbantur eſſe contraria.

1. Joan. 2. 18.

Quomodo juſtus nunquam derelinquitur.

Matth. 27. 46.

Matth. 5. 10.

℣. 27. *Tota die miſeretur & commodat: & ſemen ejus in benedictione erit*. *Tota die* dicit, toto tempore vitæ ſuæ. *Dies* enim ſingulari numero frequenter apponitur, ut totius vitæ tempora declarentur: quale eſt illud primi pſalmi, *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte*. Ita fit; ut, cum pauca dicimus, plurima ſentiamus. *Miſeretur & commodat:* ſive eleemoſynas dicit, ubi ante miſericordia tangit animum, & ſic aperit manum. Ipſa eſt enim perfecta eleemoſyna, quæ prius a ſe inchoat, & ſic ad alterius juvamina venire feſtinat. Sive magis illum *commodare* dicamus ſpiritualia bona, quæ affluenter Dei poſſidet pauper. *Commodat* plane juſtus, unde, omnino dives eſt, de doctrina, de pietate, de juſtitia, de patientia, cæteriſque bonis, quibus perfruitur mens illa ſanctiſſima. Sed ne crederes juſtum interdum velle mutuari, poſuit *Tota die*. O divitiæ inæſtimabiles, quæ in tota vita copiam ſuam affluentiſſime largiuntur! Merito non deficit dare, qui a Chriſto ſemper conſuevit accipere. Sequitur, *Et ſemen ejus in benedictione erit*. Similis eſt & iſte locus ſuperioribus. Nam ſi *ſemen* velis filios intelligere, multi ſancti filios genuerunt luxurioſos & impios. Sed *ſemen* dicit operam, quæ ab homine dono ſuperno velut frumentale *ſemen* aſpergitur. Hæc recipitur *in benedictione*, quia ſeminata eſt in bona voluntate. Nam *ſemen* opera noſtra eſſe intellexit Apoſtolus cum dicit: *Qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem: & qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam*.

Dies in ſingulari pro toto tempore vitæ frequenter ponitur.

Pſal. 1. 2.

Quæ ſit perfecta eleemoſyna.

Quid juſtus aliis commodet

Semen, opera noſtra ſignificat.

Galat. 6. 8.

SAMECH.

Inſtitutio Chriſtiani in duobus conſiſtit, ut declinet a malo & faciat bonum.

℣. 28. *Declina a malo & fac bonum: & inhabita in ſæculum ſæculi*. Duobus modis vitam noſtram pia mater inſtituit. Primus eſt, ut mala declinemus, quia peccatori bonarum rerum repente eſſe non poteſt appetitus. Secundus ut bona faciamus propter quod a vituperabili actione ceſſavimus. Declinemus ergo mala, quæ noſtra ſunt; & faciamus bona, quæ Chriſti ſunt, quia Dominus in judicio juſtos ſuos non vocat ad præmium, quoniam pauperibus nihil tulerunt: ſed ideo coronat, quia nudos veſtierunt, viſitaverunt infirmos, & eſurientes ſitienteſque paſcere delegerunt. Vides ergo quia non ſufficit Chriſtiano a malis abſtinere, niſi etiam bonum nitatur quadam operatione perficere. Verum hæc præcepta quid ſequitur? *Et inhabita in ſæculum ſæculi*; ut tali promiſſione confiſus, futura præmia ſpe certiſſima jam poſſidere videatur. *Seculum* vero *ſæculi*, ſignificat æternum regnum, quod nulla ſucceſſione mutabitur.

℣. 29. *Quoniam Dominus amat judicium, & non derelinquet ſanctos ſuos: in æternum conſervabuntur*. Audiens hoc verbum, *ama* & tu *judicium*, fac juſtitiam, ut, juvante Domino, recta te voluntate contineas, ut bonis tuis ipſe congaudeas. Ille enim auctor juſtitiæ non poteſt illos *derelinquere*, qui ejus eligunt præcepta complere. Et intende promiſſionem: quia non dicit juſtos in temporalibus rebus nequaquam deſerendos, ſed eos *in æternum conſervandos* eſſe pronuntiat. Hic enim viſualiter conſervari nequeunt, qui tribulationibus ſuppliciiſque lacerantur. Audiant cupidi vitæ hujus, qui ſibi longævos annos poſtulare noſcuntur, non in hoc ſæculo, ſed *In æternum conſervandi* ſunt, qui Domino placere contendunt.

℣. 30. *Injuſti autem punientur, & ſemen impiorum peribit*. Frequenter ſenſus iſte repetitur, ut amplius quæ ſunt ventura credantur. Divina ſiquidem miſeratio, dum nos mavult gehennæ pœnas evadere, dignatur ſæpius admonere. Et ſicut ſuperius juſtorum ſemen, ideſt opera in benedictione dixit eſſe manſura: ita hic impiorum actus perire confirmat. *Peribunt* ſane, quando & ipſum delictum, & locus noſcitur interire peccantium. Nam perire opera infidelium, non tam noſtris verbis, quam Salomone dicente probabimus; dicturi ſunt enim in judicio, *Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam umbra*. Vides perire quicquid hominem perdit, & ſola conſiſtere, quæ in regno Domini faciunt permanere.

Semen impiorum ideſt opera peribunt.

Sap. 5. 9.

℣. 31. *Juſti hereditate poſſidebunt terram, & inhabitabunt in ſæculum ſæculi ſuper eam*. Sicut aſſidue increpat ut corrigat: ita frequenter munera pollicetur, ut erigat. Utraque enim, ſicut diximus, efficaciſſima ſunt inſtrumenta doctrinæ, ut malos vindicta, bonos promiſſa præmia ſubſequantur. *Terra* ergo iſta appellata eſt, eo quod commeantium pedibus atteratur. Ad cujus ſi-

Duo ſunt efficaciſſima inſtrumenta doctrinæ.

militudinem & illa futura terra vocitatur; non quia teratur quæ jugiter manebit illæſa; ſed vocabulum non perdit, quoniam ipſa permanebit qualitatibus immutatis, ſicut & cœlum & corpora noſtra credimus innovanda, quæ licet nova erunt, iiſdem tamen nominibus appellabuntur. Adjectum eſt, *Et inhabitabunt in ſæculum ſæculi ſuper eam*: ne iſtam crederes, quæ aliquando deſerenda eſt. Nec vacat quia non dixit, in ea, ſed *ſuper eam*. Secretum enim videtur, ut putamus, ipſius habitationis exponere; & ideo dictum eſt, *ſuper eam*: quia ſpirituali corpori non erit neceſſe terram gravi calcare veſtigio, ſicut Apoſtolus dicit: *Deinde nos qui vivimus, qui reliqui ſumus, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obviam Chriſto in aera, & ſic ſemper cum Domino erimus.*

Terra licet innovanda ſicut & cætera, tamen ſuum nomen retinebit.

1. Theſſ. 4. 14.

PHE. ℣. 32. *Os juſti meditabitur ſapientiam, & lingua ejus loquetur judicium.* Narratio hæc per figuram Characteriſmon, quæ Latine Informatio, vel Deſcriptio dicitur, tempus beatæ reſurrectionis oſtendit. Non enim dicit, meditatur, ſed *meditabitur* de futuro. *Os* hic cogitationem debemus accipere: quia de lingua ſequitur, quid loquatur. *Meditabitur* ergo *ſapientiam*, non ſcripturarum lectione, ſed cordis puriſſima viſione. Ibi enim non litteris ſapientia colligitur, ſed cœleſti largitate inelaborata præſtatur. *Et lingua ejus loquetur judicium*: quia ſermo ibi nequaquam a cogitatione diſſentiet; ſed ſicut cor *meditabitur ſapientiam*: ita *lingua loquetur* per cuncta juſtitiam. Hic eſt ille cœleſtis & beatorum modus; ut merito in conſortium Angelorum recipiantur, qui ſe nullo errore confundunt. *Loquitur* ergo *lingua* juſti *judicium*, cum veri luminis fuerit manifeſtatione completus. *Judicium* enim dictum eſt, quaſi juris dicium, quod in eo jus dicatur. Non enim ſancti ſemper judicabunt; dum conſtet unum Domini eſſe judicium. Sed in æternum juſte locuturi ſunt, quos revera divina virtus amplectitur.

Quomodo os juſti meditabitur ſapientiam in cælo.

Unde judicium dictum ſit.

℣. 33. *Lex Dei ejus in corde ipſius, & non ſupplantabuntur greſſus ejus.* Vides quemadmodum nobis perfectio futuræ beatitudinis indicatur; ut nihil aliud homo in corde recipiat niſi voluntatem Dei, qua beatus efficitur, per quam ad tantum culmen aſcendit, cui gratias indeſinenter acturus eſt. *Dei ejus*, ſignificat qui eum de mundi iſtius clade liberavit. Hoc enim pronomen *ejus*, gratiam indicat Domini Salvatoris. Nam cum ſit omnium *Deus*, ipſius proprie dicitur, quem liberare dignatur. Cum dicit: *In corde ipſius*, ſenſum beati univerſum tali bono ſignificat eſſe completum. Hujus itaque *greſſus ſupplantare* nemo prævalebit, quando jam & originale peccatum deſinet, & diabolus decipiendi licentiam non habebit. *Supplantare* enim dicimus plantis foveas prætendere, ne poſſit incedens firmum reperire veſtigium. Hoc ibi nullatenus conſtat eſſe faciendum, ubi ſecura & æterna ſunt omnia; ſicut in quinquageſimo quinto pſalmo dicturus eſt: *Quoniam eripuiſti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapſu.*

Quid ſit ſupplantare.

Pſal. 55. 13.

SADE. ℣. 34. *Conſiderat peccator juſtum, & quærit perdere eum.* Adhuc iſta dicuntur de futuro judicio. *Conſiderare* eſt enim aliquid alta deliberatione conſpicere, & uſque ad rerum viſcera pervenire. Nam in die reſurrectionis peccator perpendet juſtum, & dicet in corde ſuo: Nonne iſte eſt qui egebat, quem in contemptu habuimus & deriſu; & modo cernimus ſupra nos electum, & in ſumma gloria conſtitutum? Hoc eſt *peccatorem juſtum conſiderare*. *Quærit* autem *perdere eum*, a conſuetudine dicitur delinquentium, quoniam & in illo ſæculo feſtinant juſtum perdere, ubi jam cognoſcuntur nocendi licentiam non habere.

Quid ſit conſiderare.

℣. 35. *Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus: nec damnabit eum cum judicabitur illi.* Conſidera quemadmodum ordinem iſtum futuro ſæculo deputavit, ut dicat in poteſtate inimici juſtum ulterius non eſſe tradendum; quod in iſto ſæculo frequenter evenit, ut Martyres relinqueret perſecutorum manibus carnaliter occidendos. Tunc enim famulos ſuos jam *non derelinquet* arbitriis impiorum, ſed in æterna pace poſitos poſſidebit ab omni periculo liberatos. *Nec damnabit eum, cum judicabitur illi.* Non damnat juſtum, cum judicat impium: ſed diſcretione meritorum juſtum beatitudo ſuſcipiet, illum debita pœna torquebit.

Deus juſtos in manibus impiorum relinquit in hoc ſæculo, in alio non.

COPH. ℣. 36. *Expecta Dominum, & cuſtodi vias ejus: & exaltabit te, ut inhabites terram; cum perierint peccatores videbis.* Superioribus rebus diligenter expoſitis, quæ ad æternam poterant beatitudinem pertinere, redit ad juſtum, conſolans eum, & dicens: Tu qui jam credidiſti ad quæ bona evehi poſſis, confidenter *Expecta Dominum*, ideſt, patienter age: & qualis ſit ipſa patientia non tacetur. Non enim otioſo dicitur *expecta*, ſed laboranti, qui *vias* Domini, hoc eſt ſacratiſſima præcepta cuſtodit. Apte quoque ſua reddidit ſuis. *Terram* illam niſi exaltatus non poteſt poſſidere: quia ſic magna, ſic ſancta, ſic cœleſtis eſt, quam nemo prævalet, niſi bene meritus, adipiſci. Sequitur, *Cum perierint peccatores videbis*. Duplici ratione juſtorum gaudia cumulantur. Primum cum ſenſerint in quantis ſint jucunditatibus collocandi: deinde cum viderint pœnas peccatorum, exultabunt amplius ab æterno ſe ſupplicio liberatos. Tunc enim gratior ſit qualitas muneris attributi, quando conſpecta fuerit pœnalis adverſitas. Ergo hoc dicit, *videbis*, hoc eſt quod nunc credis; tunc abſolute cognoſces, & lætaberis, illis digne pereuntibus, te in ſumma beatitudine per gratiam Domini collocatum.

Duplici ratione juſtorum gaudia cumulantur.

℣. 37. *Vidi impium ſuperexaltatum, & elevatum ſuper cedros Libani.* Hic contra graviſſimum morbum medicina pleniſſima præſtatur. Dicunt enim quidam: Si Deo talia diſplicerent, peccatoribus tanta felicitas minime proveniret. Ideoque per Energiam, quæ actum rei incorporeæ imaginatione repræſentat, *vidiſſe* ſe dicit *impium* creviſſe non ad honorem, ſed potius ad ruinam. *Elevantur* enim hic tales ſupra juſtos, quia illi ſunt humiles, iſti ſuperbi: ſed iſti in judicio cadent, illi feliciter erigentur. Et quia dixerat: *Superexaltatum*, ne putares eum tantum ſupra humiles evectum, addidit, *Et elevatum ſuper cedros Libani*, ut ipſis quoque proceris cacuminibus celſior appareret. Cujus profectus ideo tantum extollitur, ut ejus irremediabilis ruina monſtretur. Hoc etiam de diabolo intelligi fas eſt, de quo Joel Propheta teſtatur dicens: *Et eum, qui ab Aquilone eſt, effugabo a vobis, & ejiciam in terra ſitienti & deſerta: & exterminabo faciem ejus in mare illud primum, & poſteriora ejus in mare noviſſimum.* Gratias agimus Domine diſpoſitionibus tuis. Nam quid iſte liber faceret, qui mundum religatus affligit?

In iſto mundo elevantur impii, in futuro humiles.

Joel. 2. 20.

RES. ℣. 38. *Et tranſivi & ecce non erat: & quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus.* Mundus iſte duobus modis tranſitur, ſive cum deſcribitur me-

Mundus iſte duobus modis tranſitur.

liori converſatione, ſive eum a mortuis in fine relinquitur. Ergo qui tranſierit ad Deum ſanctiſſima converſatione, potentem jam non videt peccatorem, quando infirma videt omnia, de quibus gloriatur humanitas. *Quæſivi* enim dicit, hoc eſt in memoriam reduxi: quia tunc juſti recordantur maxime peccatorum, quando miſeratione Domini in melius immutantur: dolentes quia miſeri ab eis malis actibus ſegregantur.

Locus peccatorum, eſt iſte mundus. *Locus* enim peccatorum mundus iſte dignoſcitur, in quo & ſcelera perficiunt, & fugitiva felicitate cumulantur. Sed utique *locus* iſte cum eorum proſperitate diſſolvitur, quando totius orbis corruptibilis gloria terminatur.

SIN.

Quid ſit cuſtodire. ℣. 39. *Cuſtodi veritatem & vide æquitatem: quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.* Dum nos præcipit *cuſtodire veritatem*, admonet ne in mundanis rebus curam habere debeamus. *Cuſtodire* enim ſolet, nonniſi qui ſemper aſſiduus eſt, qui hoc cogitat, hoc loquitur, hoc retractat, nulloque momento ab ea ſollicitudine ſegregatur. Sed quæ eſt iſta *veritas*: utique Deus, qui dixit, *Ego ſum veritas*. (*Joan. 14. 6.*) Ergo ſi Deum cuſtodias, ille te ſine dubitatione cuſtodit. Dicit etiam: *Et vide æquitatem*, Dei videlicet. Nam quæ ſit æquitas conſequenter exponit; ait enim, *Quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico*. Intendamus quemadmodum hunc ſermonem intelligere debeamus: *Reliquiæ ſunt homini pacifico*, quando ſpes ejus Domini remuneratione peragitur. Reliquum eſt enim, ut poſt hanc vitam, æternæ beatitudinis præmia conſequatur. *Sunt* ergo *reliquiæ pacificorum*, quando ſpem certiſſimam tunc habere incipiunt, cum ad percipienda Domini dona

Quid ſit Pacificus. perveniunt. *Pacificus* autem dicitur, qui in hoc mundo inter diſcordantes pacem facit, ſtudioque manſuetudinis nec ipſe indecoris certaminibus implicatur. Et nota quia in beatorum loco ponitur, cui hæc virtus Domini pietate præſtatur.

℣. 40. *Injuſti autem diſperibunt ſimul: reliquiæ impiorum peribunt.* Sententiæ dantur aptæ diſparibus. Nam ſicut juſti poſt hanc vitam ſpe maxima gratulantur, ita *injuſti* finita luce *diſpereunt*. Sive (ut quidam volunt) *reliquiæ* ſignificant memoriam bonorum, quam juſtus vir in hoc mundo poſt obitum derelinquit, dum de actuum ſuorum probitate laudatur. Quod utique Martyribus contigit, qui pro veritatis teſtimonio felices animas reddiderunt. Hoc mereri impii nullatenus poſſunt, qui nullum veſtigium dignum memoriæ ſuæ derelinquunt: quoniam ſuperveniente interitu eorum falſa laus, & fragilis vita diſſolvitur.

TAU.

℣. 41. *Salus autem juſtorum a Domino, & protector eorum eſt in tempore tribulationis.* Sancta Eccleſia redit ad ſolitas conſolationes, ne putaretur auſtera, ſi & bonæ promiſſionis gaudia non haberet. Pollicitatio firma, cuſtodia fortis, *Juſtorum ſalutem a Domino*, non ab alia poteſtate venire commemorat. Quo loco alterius pſalmi ſenſus dicendus eſt: *Si ambulem in medio umbra mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es.* (*Pſal. 22. 4.*) Sequitur, *Et protector eorum eſt in tempore*

Tempus tribulationis duplex eſt, ſed valde diſſimile. *tribulationis*. *Tempus* quidem *tribulationis* duplex eſt, ſed longe diſſimile. Nam & hic tribulationes temporales ſunt, quas tamen Dominus a fidelibus ſuis ex toto non amovet; quæ mordent potius, quam devorant, compungunt quam percutiunt, affligunt quam imminuunt. Illa vero *tribulatio* quæ in die judicii impiis venit, mala quia æterna: triſtis quia cruciat: vehemens quia diſtricta eſt. *In* hoc ergo *tempore tribulationis protector eſt Dominus*: quia ex ipſa eripit juſtos.

℣. 42. *Et adjuvabit eos Dominus; & liberabit eos, & eripiet eos a peccatoribus, & ſalvos faciet eos: quoniam ſperaverunt in eum.* De fidelibus famulis dicit, quos in hoc mundo efficaciter adjuvat, quando colluctatione contraria fatigantur. Liberat enim, dum fidem ipſorum non ſinit prava ſuaſione perverti. *Eripiet a peccatoribus*; utique a mundi iſtius contrarietate ſervat illæſos. Addidit quoque cauſam liberationis: *Quoniam ſperaverunt in eum*, non quia non peccaverunt, ſed quoniam ſpem ſuam in Domini pietate poſuerunt. Quod poteſt etiam & ad illud judicium trahi, quando ſanctis ſuis æterna præmia præſtare dignabitur.

Concluſio Pſalmi.

QUam proficua verba Spiritus ſancti dignatione prolata ſunt: quam mirabili virtute illa tunica Domini Chriſti ſuperna diſpenſatione contexta eſt, non filis, ſed verſibus: non ſtamine ſed compunctione: non lana ſed gratia; ſcilicet quæ totum corpus ambiat, & membra ipſius in modum ſacræ veſtis operiat; quam non valuit dividere militum inſana protervia; quam non poteſt hæreticorum tot ſæculis, dum ſemper carpant, ſcindere multitudo: ſed in ſua firmitate conſiſtens, illos tantum protegit, quos Domino placere cognoſcit. Rogemus ergo inſeparabilem Trinitatem, ut hæc veſtis & nos protegat, atque intra ſuos ſinus gratuita dignatione concludat. Quo loco Sedulii verba mutanda ſunt.

Tunica Chriſti myſtica, id eſt Eccleſia laus.

Grandia poſco quidem, ſed tu das grandia noſti.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimum ſeptimum.

Pſalmus David in commemoratione.

DIcendo *In commemoratione* hoc nobis titulus iſte pronuntiat, ut quia peccatum omnimodis effugere non valemus, certe ipſum delictum *In commemoratione* ſemper habere debeamus; quatenus dum culpæ memores ſumus, a delictorum frequentia temperemus. Sicut & in triceſimo primo pſalmo poſitum eſt, *David intellectus*; ſicut & in quinquageſimo pſalmo ipſe profitetur, *Et peccatum meum contra me eſt ſemper*. (*Pſal. 50. 5.*) Sed licet Propheta nominis ſui teſtimonium dicat quam maxime de futuris: tamen nec præterita derelinquit, quæ ad ſalutem fidelis populi pertinere cognoſcit. Hic enim pſalmus (ut quidam voluerunt) totus ad beati Job vivaciſſimam pertinet paſſionem, qui ſuperator fuit vitæ mortalis, carnis ſuæ debellator, triumphator ingentium ſuppliciorum; ſcilicet ut pœnitentibus onera ſua reddantur levia, dum graviſſimæ tentationis referuntur exempla. Conſuetudo eſt enim ſcripturæ divinæ, ut cum exercitatiſſimus miles Chriſti afflictus dicitur, tironis inde animus efficacius imbuatur. Quapropter in afflictionibus aſperis gaudeamus, in carnis noſtræ cruciatione lætemur: quoniam hoc nos ab æterna pœna liberat, quod hic propter Dominum momentanea celeritate diſcruciat. Conſiderandum eſt etiam, quod in his pſalmis pœnitentium nullus tanta legatur eſſe perpeſſus, ut merito ad menſuram malorum recipi credatur qualitas gaudiorum.

Peccatorum noſtrorum memores ſemper eſſe debemus.

Quare paſſio B. Job referatur.

Diviſio Pſalmi.

PEr figuram Ethopœiam perſona introducitur (ut dictum eſt) invicti militis Chriſti,

vulnerum dolore confixa, vermibus ſcaturiens, inſuper exprobrationibus ſauciata, & inter tot calamitates obſeſſa, ſola fidei vivacitate ſaniſſima. Quam merito beato Job & nos credimus applicandam, quando huic & ærumnæ ſimiles extiterunt, & pene ipſe ſermo videtur eſſe conſimilis. Quapropter per loca ſingula de libro ipſius teſtimonia dabimus; ut omnino paſſiones ipſæ ſibi convenire ac congruere videantur. Pſalmus ergo iſte pœnitentis quadrifaria diſtinctione diviſus eſt. Primo continet Exordium, in quo miſericordiam movet benigni judicis vita pœnalis. Sequitur bipartita Narratio, ubi & corpus ſuum diverſis pœnis afflictum commemorat, & animum refert amicorum imputationibus graviter ſauciatum; ut cum nulla conſolatio in utraque parte relinquitur, totis viribus Dominus exoretur. Tertio ſubjungitur conſolatio medicinæ ſalutaris, quam inter multiplices calamitates ſpem ſuam dicit ſe in Domino poſuiſſe. More autem devotiſſimi famuli paratum ſe quoque ad flagella teſtatur: quoniam plus ſe adhuc mereri putat, quam videatur eſſe perpeſſus. Poſt hæc provenit, quæ ſemper pœnitentibus datur exultativa Concluſio: ubi jam a cladibus omnibus liberatus, ſalutis ſuæ Deum profitetur auctorem; ut manifeſte doceatur in ſpe certiſſima collocatus, qui tantæ lætitiæ participatione ditatus eſt.

Expoſitio Pſalmi.

Job. 1. 1. ℣. 1. **D***omine ne in ira tua arguas me: neque in furore tuo corripias me*. Vir iſte ſanctiſſimus; ſicut de ipſo Dominus dixit: *Simplex, rectus, & timens Deum, ac recedens a malo*: cum tentationibus diaboli fuiſſet traditus ad probandum, inter dolores anxius, non erat tantum de ſua pœna ſollicitus, quantum de Domini offenſione ſuſpectus, rogat ne tormenta quæ

Qua verberatio correctio ſit. patiebatur irato judice ſuſtineret. Verberatio enim quæ venit a quieta mente correctio eſt, ſicut le-

Proverb. 9. 8. gitur: *Argue ſapientem & amabit te*; quæ autem venit ab infenſo judice rationabiliter formidatur. Illa enim emendationem præſtat: iſta exigit ultionem. Hinc eſt quod rogat ut *non arguatur in ira*, nec in eum damnatione perpetua vindicetur. Sic enim metuens & in libro ſuo dicit:

Job. cap. 19. 11. cap. 13. *Iratus eſt contra me furor ejus, & ſic me habuit quaſi hoſtem ſuum*. De ira vero Domini Pater Auguſtinus in libro Enchiridion pulchra brevitate diſſeruit dicens: Cum autem Deus iraſci dicitur, non ejus ſignificatur perturbatio, qualis eſt in animo iraſcentis hominis: ſed ex humanis motibus tranſlato vocabulo, vindicta ejus, quæ non niſi juſta eſt, iræ nomen accepit. De ira denique vel furore illa ſufficiant, quæ de talibus verbis in pſalmo ſexto jam dicta ſunt.

℣. 2. *Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & confirmaſti ſuper me manum tuam*. Secuta eſt cauſa probabilis; ut in illo judicio jam non debeat puniri, qui malis præſentibus vehementer

Dominus cum hic punit, in judicio parcit. afflictus eſt. Dominus enim cum hic vindicat, ibi parcit: quoniam clementia ipſius in idipſum

Num. 1. 9. duas non exigit ultiones; ſicut ſcriptum eſt: *Non judicabit Dominus bis in idipſum*. Sed cum fideliſſimus famulus ſe cognoſceret diabolica fraude vexari: ſciebat tamen eum in ſe non potuiſſe prævalere, niſi licentiam divinis juſſionibus accepiſſet; ideoque ad illum loquitur in cujus poteſtate univerſa ſunt poſita. *Sagittæ* & in bono & in malo accipiuntur. In bono, ut eſt il-

Pſal. 7. 14. lud, *Sagittas ſuas ardentibus effecit*. Nam hic *ſagittæ* deſignant diabolicas poteſtates, quæ tanquam tela vulnerant, quando Domini permiſſione diriguntur. Et bene dixit, *infixæ*, quia doloribus ejus requies eſſe non poterat. Sic enim & ipſe beatiſſimus dicit: *Quia ſagittæ Domini in* Job. 6. 4. *me ſunt, quarum indignatio ebibit ſpiritum meum, & terrores Domini militant contra me*. Sequitur, *Et confirmaſti ſuper me manum tuam*. Cum divina virtus fidelium ſalutem, vitamque ſemper *Deo imputatur, quod hic affligimur.* operetur: hic quaſi manibus ejus imputatur quod diu cladibus numeroſis affligitur; non quia ipſe filios ejus extinxerat, facultatem laceraverat, ipſumque ulcerum dolore percuſſerat: ſed quoniam tardabat diabolum removere, qui talia probabatur infligere. Ita & in proprio ejus libro poſitum eſt: *Cur non tollis peccatum meum, &* Job. 7. 21.

quare non auferſ iniquitatem meam? Quod congruenter a poteſtate judicis dicitur, ut ſalutaris benevolentia comparetur.

℣. 3. *Nec eſt ſanitas in carne mea a vultu iræ tuæ: non eſt pax oſſibus meis a facie peccatorum meorum*. Ab infirmitate quoque perſonæ ſuæ miſericordiam movet: quoniam caro ejus bellum ſuſtinere non poterat, quæ tot ictibus percuſſa corruerat. *Vultus* eſt *ira*, timor futuræ vindictæ ſub magno pavore cogitatus. Unde a Deo ſe petit ab ira futura liberari: quoniam ab indignatione ventura omnino ſic ſe dicit eſſe perterritum, ut ſanitatem corporis omnimodo non haberet. More famuli verecundi, qui antequam verbera patiatur, futuris jam tormentis vehementer affligitur: qui vero mente calloſus eſt nec ipſas pœnas dum infliguntur, horreſcit. Subjunxit etiam: *Non eſt pax oſſibus meis*. Quod ſupra dixit, *ſa-* *Quid ſit ſanitas.*

nitatem, nunc repetit *pacem*: merito quia *ſanitas* eſt totius corporis pax humorum & temperata tranquillitas. Hic jam nimietas doloris exprimitur; ut qui dixerat carnem ſuam eſſe non ſanam, nunc dicat etiam oſſa fuiſſe turbata. Gravior enim pœna eſt quæ uſque ad interiora deſcendit; nec aliquid intactum relinquitur, quando ipſa corporis firmamenta quatiuntur. Significat enim, quam patiebatur, vermium comeſtionem, quæ requiem ſancto viro non poterat dare; quia non ceſſabat abſumere, ſicut ipſe ait, *Et qui me comedunt non dormiunt*. Verum ſupra Job 30. 17.

illas corporales pœnas affligi ſe dicit *a facie peccatorum ſuorum*, more ſanctiſſimi animi, qui dum recordatur iniquitates ſuas graviora ſe credit eſſe paſſurum.

℣. 4. *Quoniam iniquitates meæ ſuperpoſuerunt caput meum: ſicut onus grave gravatæ ſunt ſuper me*. Adjicitur ad impetrandam benevolentiam tertius modus; ut non ſe injuſte perculſum dicat, ſed peccatis ſuis videatur imputare quod patitur. Nunc ad exponenda verba redeamus. *Iniquitates* noſtræ elevant ſe ſuper caput noſtrum, quando ſibi amplius vendicant, quam ratio juſtitiaque patiatur. *Caput* enim noſtrum ratio eſt, ſupra quam inter bona collata celſius nil habemus. Ipſa enim duce, Domino præſtante, dirigimur: ipſa nos ad bonos actus proficuaque perducit. Quam ſi iniquitas oppreſſerit, illa protinus victa ſuccumbit. Sed his iniquitatibus iſta viciſſitudo tribuitur; ut qui ſe levitate erigunt in tumorem, graviſſimis afflictionibus onerentur. Conſtructa ſunt pulcherrima veritate principia: nunc partem Narrationis, quemadmodum formata ſit, debemus exquirere. *Quando iniquitates noſtræ elevant ſe ſuper caput noſtrum.*

℣. 5. *Computruerunt & deterioraverunt cicatrices meæ, a facie inſipientiæ meæ*. Perventum eſt ad Narrationem, quæ cauſis omnibus utiliter

appo-

apponitur, quando per eam animus accuſati factumque declaratur. Hæc duplici modo formata eſt. Nam per quinque verſus pœnas deſcribit corporis ſui: per alios quinque qui ſequuntur violentas refert animæ paſſiones; ut nihil videatur exceptum, quod duris calamitatibus non probetur afflictum.

Quid ſit Argumentum a neceſſitate.

Quod argumentum dicitur A neceſſitate, quando quis præmiſſis rebus aſperis, ad bonam partem correctus adducitur.

Quid ſit Tapinoſis.

In primo igitur verſu partis hujus Tapinoſis figura cognoſcitur: quia nihil humilius, nihil poteſt abjectius inveniri. *Cicatrices* enim ſunt præcedentium vulnerum ſanata veſtigia, quas gravius conſtat affligere, quando eas contigerit ad tranſacta pericula remeare.

Unde Cicatrix dicatur.

Cicatrix vero dicta eſt ab eo quod in ſe cæcum vulnus oſtendat. Frequenter ergo vulneribus tabificatum corpus oſtenditur; ut ſuperſtes ille ſui pene talia pertulerit, qualia ſolent exanimata cadavera ſuſtinere.

Job. 17. 1.

Sic & ipſe dicit: *Solum mihi ſupereſt ſepulchrum.* Subjunxit, *a facie inſipientiæ meæ*, ideſt a præſentia ſtultitiæ meæ. *Facies* enim præſentiam deſignat, quæ niſi aut animo aut corpori præſto fuerit, ejus ſpecies non valet apparere. Propter ipſam enim ſe dicit *computruiſſe*: ne ſanctus vir aliquid divinis ordinationibus imputaret. Nam & ipſe proprio ore ſic memorat,

Job. 42. 3.

cum Domino reſponderet: *Ideo inſipienter locutus ſum, & quæ ultra modum excederent ſcientiam meam.*

℣. 6. *Miſeriis afflictus ſum, & curvatus ſum uſque in finem: tota die contriſtatus ingrediebar.* Merito turbatus eſt, qui tantis doloribus videbatur oneratus. *Miſeriis* enim *affligitur*, qui animam ſuam doloribus fletibuſque caſtigat; ſicut ipſe quantum ad conſiderationem paſſionum pertinet, dicit:

Job. 7. 16.

Deſperavi, nequaquam ultra jam vivam. Parce mihi Domine nihil enim ſunt dies mei. Uſque in finem, Sive terminum vitæ ſignificat, ſive Dominum Salvatorem: quia tamdiu fidelium unuſquiſque turbatur, donec ad ipſum indulgentia conceſſa perveniat. Nam quod ſequitur: *Tota die contriſtatus ingrediebar*, continuationem doloris inſinuat. Dicendo enim, *tota die*, ſimul & noctes deſignat, quæ non erant a cruciatibus ejus alienæ, cujus *cicatrices computruiſſe* referuntur. Sed inter hæc ingrediebatur triſtis afflictus; & quod eſt familiare fidelibus, nequaquam de Domini pietate deſperans.

℣. 7. *Quoniam anima mea completa eſt illuſionibus: & non eſt ſanitas in carne mea.* Hinc erat quod tota die contriſtabatur: quia diabolus, qui corpus ſuſceperat affligendum, non ceſſabat & animam ejus vana imaginatione fatigare.

Vitium orantibus commune, & maxime otioſis.

Dicit enim vitium, quo maxime humana laborat infirmitas: ut modo in oratione proſtrati, ſuperfluas res videamus appetere: modo pſalmodiam dicentes terrena cogitemus. Sed de iſta illuſione quam patimur, ſufficienter dictum eſt in libro quem de anima pro noſtra mediocritate conſcripſimus. Sed cum iſtud maxime contingere ſoleat otioſis, dicit ſibi quoque proveniſſe, qui ſanitatem corporis non habebat; ut tanquam civitas obſeſſa infeſtantibus inimicis undique pulſaretur. Nam quamvis caro diverſis frangeretur anguſtiis: originalibus tamen vitiis non * reddebatur excepta. Iſta eſt illuſio, quæ ſecundo Domini curatur adventu, quando & carnis vitiis caremus, & immiſſiones diabolicas ultra non patimur.

* *Ed. credebatur.*

℣. 8. *Incurvatus ſum & humiliatus ſum uſquequaque: rugiebam a gemitu cordis mei.* Ipſa quidem verba repetit, ſed vehementiora facta ſunt, dum in uno verſiculo colliguntur.

Poſſumus corpore curvari, & non animo.

Poſſumus enim corpore curvari, & animo non humiliari: ſed hic ideo utrumque conjunctum eſt, quia multiplex calamitas liberum nil relinquit. His etiam aliquid majus adjecit: *Uſquequaque*, ideſt ex omni parte, ex omni conſideratione; ut eum copioſa calamitas undique probaretur ambiiſſe. Sequitur: *Rugiebam a gemitu cordis mei. Rugire* proprie belluarum eſt. Hic autem ut gemitum oſtenderet fortiorem, ipſis ſe comparat, quæ validiſſimo fremitu ſuum velle declarant. Et vide quod ſequitur, *a gemitu cordis mei*; ut virtutem patientiæ magnæ monſtraret, in gemitum ſe aſſerit non in verba prorupiſſe.

℣. 9. *Et ante te omne deſiderium meum: & gemitus meus a te non eſt abſconditus.* Tale fuit *deſiderium* ejus, ut ante Deum eſſe mereretur. Nam qui peccatis ſuis veniam petit, qui omnia illa facit quæ ſuperius ſunt decurſa, ante Deum ponit *deſiderium* ſuum. Jam quod ante ipſum eſt, conſuevit audire. Dominus enim quicquid non aſpernatur, amplectitur.

Gemitus pius Deo non abſconditur.

Ille enim *gemitus non abſconditur* Deo qui pius eſt, qui pro animæ liberatione perſolvitur. Nam multi gemunt perdentes divitias, deſideria turpia perquirentes: ſed ille *gemitus* & ille fletus Divinitati probatur abſconditus.

Gemitus unde dictus.

Gemitus enim dictus eſt pro exprimendo magno dolore, quaſi geminatus luctus.

℣. 10. *Cor meum conturbatum eſt in me; & deſeruit me fortitudo mea: & lumen oculorum meorum non eſt mecum.* Corporeis ærumnis flebili allegatione decurſis: nunc ad animi venit graviſſimos dolores; ut poſtquam caro multa pertulerat, mens quoque beati viri vehementius probaretur afflicta. Et reſpice quo decore diſtributa verba colluceant. Unum pendet ex altero: quia *deſeruit fortitudo, conturbatum eſt cor.*

Si patientia a corde receſſerit turbamur, ſi permanſerit firmamur.

Fortitudinem ſuam dicit patientiæ robur, quæ quamdiu permanſerit, voluntatem noſtram in ſua firmitate cuſtodit: ſi vero receſſerit, mens turbata ſuccumbit. Malorum itaque abundantia mollitam in ſe dicit patientiæ firmitatem. Sequitur: *Et lumen oculorum meorum non eſt mecum. Lumen oculorum* eſt ratio imperturbata judicii, quam ſecum habere non poterat, qui ingentes moleſtias ſuſtinebat.

℣. 11. *Amici mei, & proximi mei adverſum me appropinquaverunt, & ſteterunt. Amici* ſunt a noſtro quidem ſanguine extranei, ſed charitate conjuncti.

Amicus quid ſit, & unde dictus.

Amicus enim dictus eſt quaſi animi æquus: quia æquali nobis voluntate conjungitur.

Quid ſit amicitia.

Amicitia eſt enim voluntas erga aliquem rerum bonarum ipſius cauſa quem diligit compari voluntate.

Qui ſint proximi.

Proximi autem ſunt, qui nobis parentela ſociantur. Hæc enim duo ſunt, quorum humanitas conſuevit gaudere ſolatiis. Nunc autem de illis dicit, qui ad ſanctum virum conſolandi gratia veniebant, ſicut libri ipſius textus eloquitur, & magis crebris exprobrationibus ejus animum ſauciabant.

Job. 4. 5.

Nunc autem venit ſuper te plaga, & defeciſti: & tetigit te, & conturbatus es, &c. Sed conſideremus quam vehemens erat afflictio, quando ab amicis & proximis talia ſuſtinebat; ut qui ſolent eſſe remedium calamitatum multarum, fuerint cumulus paſſionum. Merito ergo cum ipſo *lumen oculorum* ſuorum non erat, cui inde veniebat afflictio, unde ſolet hominibus adeſſe remedium.

℣. 12. *Et proximi mei a longe ſteterunt; & vim faciebant qui quærebant animam meam.*

℣. 13. *Et qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitatem, & dolos tota die meditabantur.* *Proximi* quidem erant ſanguine, ſed longiſſimi reddebantur fœtoris horrore: dum quod ille tolerabat in vulnere, illi ſuſtinere non poterant in odore. Nam & ipſe de uxore ſua dicit: *Halitum meum exhorruit uxor mea.* Quid rogo extraneorum faſtidia, dum halationes ejus uxoris charitas ſuſtinere non poſſet? Nam & de proximis ſuis ita dicit: *Fratres meos longe fecit a me, & noti mei quaſi alieni receſſerunt a me.* Cum enim dicit: *Et vim faciebant qui quærebant animam meam,* diabolum cum miniſtris ſuis deſignat, qui quanto illum videbant in Dei amore perſiſtere, tanto ei mortem animæ nitebantur inferre. Subjunxit: *Et qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitatem.* Uxorem deſignat, quæ immundis ſpiritibus adacta, dum eum cupit liberari de pœna, viro ſanctiſſimo ſuadebat, ut Domini loqueretur injuriam, dicens: *Dic verbum in Domino, & morere.* Meditabantur quoque ſupradicti dolos: quia dum ſe conſulere corpori putabant, animæ contraria ſuggerebant.

Job. 19. 17. — *Ibidem 13.* — *Quos diabolus acrius inſequitur.* — *Job. 2. 9.*

℣. 14. *Ego autem velut ſurdus non audiebam, & ſicut mutus qui non aperuit os ſuum.* Nihil poteſt eſſe fortius, nihil egregius, quam audire noxia, & non reſpondere contraria. Nam & ſi locutus eſt juſta: ad illa tamen *ſurdus* erat, quæ quaſi conſolantium iniquitas ſuggerebat. Addidit: *Et ſicut mutus qui non aperuit os ſuum.* *Mutus* etſi cum clamore aliquid non dicit, interdum balbutiendo remurmurat. *Sicut mutus* autem, *qui non aperuit os ſuum,* fuit, qui labia ſua nullo ſermone aſpero, nulla contra Deum remurmuratione commovit. O tranquilitas ſanctæ mentis! Foris vermibus conſumebatur, intus impaſſibilis erat; & tanquam * aſſiſteret altari, ſic cognoſcebatur divinis laudibus occupari.

Nihil fortius quam audire noxia, & non reſpondere contraria. — * MSS. *fieret alteri.*

℣. 15. *Et factus ſum ut homo non audiens: & non habens in ore ſuo increpationes.* Senſus ipſe repetitur, ut nobis magnæ patientiæ validius inculcetur exemplum. Habebat utique veritatem cauſæ ſuæ, per quam mala ſuadentes potuiſſet arguere: ſed vir patientiſſimus ſibi reputans omnia, ab illorum increpatione ceſſabat; ſicut ipſe dicit: *Nonne diſſimulavi? nonne quievi?* Nam cum eos poſſet arguere, qui falſis eum criminationibus impetebant; ſic elegit tacere, quemadmodum ſolet ille facere, qui veritatem reſponſionis cognoſcitur non habere. Reſpice nunc ſingulis cauſis remedia contributa. Contra corporeos dolores ſupra dixerat: *Rugiebam a gemitu cordis mei:* nunc adverſus iniquas ſuggeſtiones poſuit: *Ego autem velut ſurdus non audiebam,* &c. Sic Narrationis iſtius textus gemina expoſitione finitus eſt.

Patientia S. Job diſſimulandi injurias. — *Job 3. 26.*

℣. 16. *Quoniam in te Domine ſperavi: tu exaudies me Domine Deus meus.* Paſſionum ſuarum narratione completa, nunc venit ad medicinæ ſalutaris auxilium: quoniam inter calamitates aſperas ejus confidentia non defecit: ſed ſemper *ſperavit in Domino,* qui poteſt triſtitiam in gaudium commutare. Et ideo petitionem ſuam exaudiendam putat: quia ſe *in Domino ſperaſſe* confidit. Nam & ipſe dicit: *Etiam ſi occidat me, in ipſo ſperabo.* Sic & tres pueri profitentur: *Potens eſt Deus de camino ignis liberare nos. Quod ſi noluerit, notum tibi ſit Rex, quia Diis tuis non ſervimus.* Talis eſt enim ſanctorum voluntas, tale fixa mente conſilium; ut non emolumento aliquo præſentis temporis, ſed tantum ipſius Domini amore capiantur.

Job 13. 15. — *Dan. 3. 17. 18.*

℣. 17. *Quia dixi: Nequando inſultent in me inimici mei; & dum commoventur pedes mei in me magna locuti ſunt.* Nunc cauſas enumerat, cur eum Dominus dignetur audire. Nam inter graviſſimos æſtus malorum, illam partem vir egregius magnopere cuſtodiebat, ne de lapſu ipſius inſultaret inimicus. *Inſultant* enim illi quando hominem ad nequitiæ ſuæ vota converterint; dum fidelium ruinam, putant eſſe victoriam. *Pedes* enim hic ſignificant noſtrorum actuum qualitatem, per quam in hac vita quibuſdam greſſibus ambulamus. Sed iſti dum fuerint humanitatis fragilitate commoti, ſtatim impios inveniunt irriſores, qui magna in eos invectione conſurgunt; ſicut alibi dicit: *Qui tribulant me, exultabunt ſi motus fuero.* Pii vero contra faciunt, affliguntur caſibus alienis, conſolationem lapſis, ſolatium cupiunt afferre deceptis; ſicut Apoſtolus dicit: *Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite hujuſmodi in ſpiritu manſuetudinis.*

Quando juſti cadunt, impii rident, pii dolent. — *Pſal. 12. 5.* — *Galat. 1. 6.*

℣. 18. *Quoniam ego in flagella paratus ſum, & dolor meus ante me eſt ſemper.* Ecce quare Dominus ſupplicem dignabatur audire: quia dum fragilitatem ſuam nollet deliquiſſe, merito ſe ad pœnam videbatur aptare. Sic ſentiunt qui ſe ſemper addicunt; ut in illa judicatione poſſint abſolvi, qui hic meruerint propriis confeſſionibus accuſari. *Flagella* enim hic non verberationes loreas dicit, ſed dolorum aſperrimas paſſiones. Sequitur enim, *Et dolor meus ante me eſt ſemper.* Dolor contra ſe erat viro juſtiſſimo, cum a mandatis Domini declinaſſe videretur, ut ſalutarem innocentiam perderet, & mortiferos acquiſiſſet errores. Imitandus dolor, rectum judicium, contra ſe juſtum hominem iraſci: quia impius defenſor, * fautor ſui probatur exitii.

Rectum judicium contra ſe iraſci. — * Ed. *factor.*

℣. 19. *Quoniam iniquitatem meam pronuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.* Aperuit unde ille præmiſſus dolor exiſtere potuiſſet. Nam ſi de peccato ſuo minime doluiſſet, nequaquam tantæ confeſſionis puritas appareret. Duobus enim modis perfectæ pœnitentiæ virtus oſtenditur. Primum eſt, ut peccatores nos Domino pronuntiemus, ſicut dicit in libro ſuo: *Peccavi, quid faciam tibi o cuſtos hominum?* Ecce pronuntiatio ſancti viri, ecce vera confeſſio, quæ vitam non abſtulit, ſed ſalutis gaudia geminavit. Verum ne crederes in confeſſionibus hanc ſolam pronuntiationem ſemper ſufficere potuiſſe, addidit: *Et cogitabo pro peccato meo;* ideſt, talia, te donante, faciam, quæ meum poſſint abolere peccatum; ſcilicet fletus adhibeam, eleemoſynas faciam, & ab hoc quod deliqui, mandatorum tuorum me obſervatione purgabis.

Duobus modis perfectæ pœnitentiæ virtus oſtenditur. — *Job 7. 20.*

℣. 20. *Inimici autem mei vivunt, & confortati ſunt ſuper me: & multiplicati ſunt qui oderunt me inique.* *Inimicos* ſuos ſpirituales nequitias dicit, quas ad probationem ſui permiſſu Domini vir ſanctiſſimus ſuſtinebat. *Vivunt,* cum dolore pronuntiandum eſt, ideſt, voluntatis ſuæ libertate potiuntur; nec mortem metuunt, quam nos in corpore ſuſtinemus. Cui non ſolum ſufficit dicere, *Vivunt,* niſi etiam addidiſſet, *Et confortati ſunt ſuper me.* Deinde quod gravius horret, adjecit: *Multiplicati ſunt.* Hoc ſchema dicitur Emphaſis, quod gradatim creſcit ad motum animi concitandum. *Multiplicati ſunt* vero *qui eum oderant inique,* quando ſupra ipſum ſpirituum immundorum numerus augebatur. Unus enim peculium vaſtabat, alter patrimo-

Quid ſit Emphaſis.

nia lacerabat, filios quoque ipſius alii trucidabant; & neceſſe erat, ut ei inter tot calamitates hoſtes creſcerent, qui tam numeroſa probatus eſt pericula toleraſſe. *Inique* vero additum eſt, quoniam vir ſanctiſſimus a pravis ſpiritibus injuſte ſemper horretur. Quod ad voluntatem videlicet diabolicam pertinet exprimendam, non ad meritorum pravam inanemque jactantiam.

℣. 21. *Qui retribuebant mala pro bonis detrahebant mihi: quoniam ſubſecutus ſum juſtitiam.* Ad amicos laceratores redit, qui ſanctiſſimo viro caſus aſperos imputabant, & detrahebant, cum magis utique patientiam ejus laudare debuiſſent. Nam & uxor juſtitiæ ipſius detrahebat, quando dicebat: *Dic verbum in Deum, & morere.* Bene autem ſe dixit *juſtitiam ſubſecutum*, quia illam non probatus eſt aliquando reliquiſſe. Sic enim ipſe teſtatur: *Non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.* Quam profeſſionem ex integra cordis puritate veniſſe teſtis eſt Domini prolata ſententia, ubi ad amicos ejus in libri ipſius fine commemorat dicens: *Iratus eſt furor meus contra vos, quoniam non eſtis locuti coram me rectum, ſicut ſervus meus Job.* Finita eſt, quam diximus in tertia parte, collatio, quæ eſt procul dubio medicina ſalutaris. Nunc concluſionem videamus totius terminum dictionis.

Job 2. 9. *Job 6. 30.* *Job 42. 7.*

℣. 22. *Ne derelinquas me Domine Deus meus: ne diſceſſeris a me.* Pœnitens iſte ſanctiſſimus indulgentia Domini de præteritis periculis abſolutus, jam lætus exclamat ad Dominum, ne ab ipſo relinquatur, quo fuerat præſtante liberatus. Gravior eſt enim bonæ conſcientiæ metus errare poſt veniam; ut qui debet gratiam, iterum incurrat offenſam. Ille enim quando a nobis diſcedit, avios ſectamur errores: quia neceſſe eſt abſente via rectiſſima ſemper errare.

Gravior eſt bonæ conſcientiæ metus errare poſt veniam.

℣. 23. *Intende in adjutorium meum, Domine Deus ſalutis meæ.* Prius petiit, ne derelinqueretur a Domino: nunc enixius ſupplicat, ut *in adjutorium* ejus dignetur *intendere*: quoniam contra illum ſe noverat certamen habere, qui dixerat: *Ponam ſedem meam ad Aquilonem, & ero ſimilis Altiſſimo.* Quibus enim viribus hoſtis ille tam immaniſſimus vinceretur, niſi ille *intenderet*, quo reſpiciente poterat non * perire? Et ut perſolutam gratiarum cognoſceres actionem, addidit: *Deus ſalutis meæ*; utique qui eum ſalvum reddidit poſt tot vulnera paſſionum, & ſoſpitatem contulit animæ, quam antiquus ille tyrannus non poſſit eripere. Ecce regula pœnitentis impleta eſt, ſalvatus exultat, qui pridem ulcerum tabe putruerat. Sic ad victoriam perveniunt, cum Domini milites impetuntur.

Iſai. 14. 13. ** Ed. & MS. G. perere.*

Concluſio Pſalmi.

Quam fortis, quam de ſe triumphalis factus eſt Job iſte Davidicus, ut inter tot acerbitates vulnerum, modeſtiam non deſtiterit eructuare ſermonum. Jacebat corpore in ſterquilinio, ſed animo habitabat in cœlo. Conſumebatur vermibus, qui ſpiritus ſuperabat immundos. Parva ſunt quæ pertulit, ſi conſideres quæ recepit. Sic pio Domino proficue ſervitur: ſic clementia Divinitatis agnoſcitur; ut cum ei ſuas largitates offerimus, retributiones iterum copioſiſſimas exigamus. O pœnitentium beata ſecuritas! o ſe humiliantium mirabilis altitudo! ut confitendo redeat ad gratiam, qui propria ſe æſtimatione damnavit. Certe intelligamus quæ ſit dignitas pœnitentium, quando nec ille ab hac excipitur, qui tanti judicis voce laudatus eſt.

Fortitudo S. Job declaratur. *Pœnitentium encomium.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimum octavum.

In finem pro Idithum canticum David.

Titulus hic novum nobis intulit nomen; propterea quæ cauſa ſit iſtius poſitionis, aut quid ſignificet diligentius inquiramus. In præfatione jam dictum eſt, hos viros auctores non fuiſſe pſalmorum: ſed quoniam excellentes Cantores erant, propter nominum ſignificationem conſtat adhibitos; ut & probatiſſimi officii ſui honorem de tali commemoratione perciperent, & arcana pſalmorum de nominum ipſorum interpretationibus panderentur. *Idithum* enim Hebræum nomen eſt, quod lingua Latina dicitur tranſilitor; non qui greſſibus aliquid tranſit, aut ſaltu corporis hiantia quæque tranſmittit: ſed qui ſupra mundi iſtius varietates in ea jam puritate conſiſtit, ut futuræ tantum beatitudinis præmia conſequatur. Ergo in hoc pſalmo perſona introducitur ſanctæ converſationis, quæ humanas quidem illecebras tranſilierat, ſed adhuc gaudia futura poſcebat. Et quoniam vir ſanctiſſimus enumerat aliquas afflictiones ſuas: ne putares & hunc pſalmum pœnitentibus applicandum, ſubjunxit, *Canticum*, quod utique talibus non poteſt convenire perſonis. Cantare enim lætantis eſt, interdum & dolentis, nunquam vero pœnitentis.

Quid ſignificet Idithum.

Diviſio Pſalmi.

Idithum iſte, quem diximus vitiorum nocentium tranſilitorem, formam nobis juſti hominis præbet. In primo ordine pſalmi contra inſidiatores inimicos in maximam ſe perhibet utilitatem remediumque tacuiſſe: petens vitæ ſuæ finem debere cognoſcere, ſi forte Incarnationem Domini etiam corporeis oculis videre mereretur. Secundo per ſyllogiſmum quinquepartitum timorem vanum probat eſſe mortalium, quoniam ſunt omnia in poteſtate Domini conſtituta. Tertio rogat, ut ei delicta noxia dimittantur, quatenus vita ejus proſpero fine claudatur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. Dixi: *Cuſtodiam vias meas: ut non delinquam in lingua mea.* Conſuetudo eſt humanitatis, ut cum ſe aliquis laudabili converſatione tractaverit, calumniantium inſidiis protinus appetatur. Iſte ergo *Idithum*, qui de probabili opinione peſſimorum contraxit invidiam, ſecum ipſe deliberans dicit, melius eſſe ſilentium tenere, quam aliquid * malitioſis edicere. Quis enim hominum ſic cautus ſit, ut ſi inter æmulos loquatur, nullum verbum ejus incurrat aliquam quæſtionem? Nunc particulatim ſingula videamus. *Dixi*, hoc eſt, apud me in corde meo: ubi ſapientes ante deliberant, quam loquantur. *Cuſtodiam vias meas*: Non dicit a criminibus me abſtineam, quia jam ſanctus erat: ſed a ſuperfluis verbis, quæ raro poteſt vitare vel continens; ſicut Jacobus Apoſto-

** Ed. malitiſe dicere.* *Superflua verba raro vitat vel continens.*

Jacob 3. 8. lus dicit: *Linguam enim nullus hominum domare poteſt. Modicum quidem membrum eſt, ſed magna exaltat*. Difficilis quippe res eſt linguam in lubrico faucium conſtitutam, veritatis rigidæ tenere menſuram: cui ſi incaute fræna laxentur, *Facilius culpa refugitur tacendo, quam loquendo.* frequenter contra ſe loquitur. Facilius enim tacendo culpa refugitur, quam loquendo.

℣. 2. *Poſui ori meo cuſtodiam: dum conſiſtit* *Quid ſit Epexegeſis.* *peccator adverſum me*. Figura eſt Epexegeſis, ideſt, Explanatio dicti ſuperioris. Dicit enim cauſam quomodo delinquat in lingua ſua. Linguæ ſiquidem oſtium os habetur; & bene illa clauſa ſervabitur, ſi ejus janua cuſtoditur. Sa- *Eccleſ. 28. 28. 29.* lomon quippe dicit: *Ori tuo facito oſtium & ſeram, & verbis jugum atque ſtateram*. Sera *Sera unde dicta.* enim dicta eſt, quod ſero oſtiis adhibeatur. Sed iſta tanta cuſtodia quam præmiſit, ſequitur quando maxime debeat adhiberi; ſcilicet quando invidus cuiquam conſiſtit adverſus, quærens audire, unde calumniam poſſit efficere.

℣. 3. *Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui a bonis: & dolor meus renovatus eſt*. Prudenter decepti ſunt inſidiantes; ut dum ſermonem captioſe quærerent, ſilentium reperiſſent. Sed poſſunt & illi *obmuteſcere*, quorum os frequenter nimio furore concluditur. Addidit: *Et humiliatus ſum*, ut illud ſilentium non doloſum, ſed intelligeres eſſe puriſſimum. *Humiliatus* enim, ſignificat humi proſtratus. *Siluiſſe* quoque ſe dicit *a bonis* prædicationibus, ne doceret contemnentem. Sed quia conſuetudo malorum eſt, ut quamvis bona audiant nullatenus acquieſcant; quapropter *a bonis* ſe dicit neceſſitate *ſiluiſſe*: quia ſalubrem commonitionem recipere non poterant, qui contentionum ſemina perquirebant. *Matth. 7. 6.* Dominus enim in Evangelio dicit: *Ne miſeritis margaritas veſtras ante porcos*. Nam cum dicit: *Renovatus eſt dolor meus*, ſignificat ſibi eum & ante fuiſſe; quando vota iniquorum intelligentiæ virtute noſcebat. Modo autem cum videret iniquitates hominum contra ſe potius exercitari, *Renovatus eſt dolor* ejus pietatis intuitu: tribulationem ſuam faciens delictum videlicet alienum.

℣. 4. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcit ignis: locutus ſum in lingua mea*. Poſt ſilentium quod ſe pertuliſſe dicit invitum, ut hominibus prædicare minime ſalubria potuiſſet, converſus eſt magno æſtu charitatis, locuturus ad Dominum, Sed audiamus quam potenter deliberationis ipſius ardor exponitur. *Concaluit*, dixit, *cor meum*, ideſt, ab omni parte ſuccenſum eſt, ut motus iſte tam magnus ad cogitationem rerum cœleſtium perveniret. *Intra me*, in homine ſcilicet interiore, ubi ratio tacita loquitur, & a Domino dignanter auditur. Sequitur: *Et in meditatione mea exardeſcit ignis*. Ne putares ignem inſanis motibus æſtuare, *in meditatione mea* poſuit, ideſt, in conſilio, in deliberatione, ubi ardor mentis ſub modeſtia prudenter accenditur, & illuminatam mentem diſciplinabilis flamma circumvolat. *Fervor charitatis tranquillus eſt.* Quid enim amplius quam charitas fervet? Sed fervor ille tranquillus eſt, manſueta inflammatio, motus inculpabilis, feſtinatio moderata. *Viri perfecti eſt & competenter tacere, & apte loqui.* Quapropter vir iſte ſanctiſſimus, quod perfectiſſimis accidit, & competenter tacuit, & apte locutus eſt. Nam qui ſiluerat doloſis inimicis, veraci Domino conſcientiæ lingua proclamavit. Nec vacat quod dicit, *lingua mea*, hoc eſt qua pura mente ſolebat Domino confiteri, & adventum ejus ſtudio piæ dilectionis expetere.

℣. 5. *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum quis eſt: ut ſciam quid deſit mihi*. Poſt illam tam magnam patientiam, & invicti animi robur eximium, abſurdum eſt credere ſanctum virum deſiderio hujus vitæ annorum ſibi notitiam poſtulaſſe: ſed plenus deſiderio Domini Salvatoris (quem tota mente decuit perquiri) ſcire voluit qui ei lucis terminus pararetur: ſi potuiſſet ad illam ſanctam Incarnationem, quam geſtabat mente, ejus longævitas pervenire. Petit ergo ut ſuum *finem* noverit, ideſt, Dominum Salvatorem. Ipſe enim noſter eſt *finis*, ad quem perveniſſe vita eſt nihilominus ſine fine; ſi tamen eum culpis ſequentibus non reddamus infenſum. Deinde *numerum* ſuorum *dierum* deſiderat advertere, ut evidentius appareret, ſi ejus conſpectum etiam corporeis oculis mereretur aſpicere. Addidit etiam: *Ut ſciam quid deſit mihi*. Suo enim fine recognito, ſcire poterat quantum uſque ad adventum ejus reſtare potuiſſet. Et bene additum eſt, *Quid deſit mihi*: quia revera *deeſſe* ſibi judicabat ad vitam, ſi ejus non meruiſſet videre præſentiam. Sic magni ardoris illius deſiderium, ſermonis iſtius qualitate conſtat expreſſum.

℣. 6. *Ecce veteres poſuiſti dies meos: & ſubſtantia mea tanquam nihil ante te eſt*. Vides merito Chriſti Domini præſentiam poſtulatam, antequam *Veteres dies* ſuos eſſe profitetur. Nam quamvis Deo placita ſe converſatione tractaret: in veteribus tamen diebus erat, quando necdum ad gratiam novæ regenerationis advenerat. *Veteres* enim illo tempore fuerunt *dies*, *Veteres fuerunt dies ante Chriſti adventum.* qui humanum genus ad defectum mortis protinus adducebant; nec erat in illis aliquid novum, ubi minime radiaverat Domini Salvatoris adventus. Unde Apoſtolus dicit: *Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia nova*. *2. Cor. 5. 17.* Sequitur: *Et ſubſtantia mea tanquam nihil ante te eſt*. Non dicit actus ſuos nihil eſſe ante Deum, ſed *ſubſtantiam ſuam*. Nam quomodo poterat fieri, ut qui mundum tranſilierat, ſuperaverat carnis ſuæ vitia, ante Deum haberetur ut nihilum? Sed merito *ſubſtantiam* ſuam *ante Deum* dicit *nihil eſſe*, quæ Adam peccante damnata eſt. Cui niſi aliquid Divinitas contulerit, de proprio non habet opere quod præſumat.

℣. 7. *Verumtamen univerſa vanitas, omnis homo vivens*. Cum tranſilitor iſte vitiorum, veri ſe luminis inſpectione compleſſet, & futurum Domini Salvatoris adventum cordis oculo pervidiſſet: ne quiſquam crederet ſanctos viros a tentationibus alienos, redit ad infirmitatem ſuam, quam inter virtutes egregias carnis vitio ſuſtinebat, dicens: Magna ſunt quidem iſta quæ diximus, magna quæ credimus: verumtamen quoniam in hac mortalitate verſamur, ubi mentem noſtram fragilitas pulſat humana, nec eſt adhuc unum illud æternum quod nos in ſua faciat firmitate conſiſtere, *Univerſa vanitas omnis homo vivens*. *Vanitas* etenim, ſicut *Omnis homo præter Chriſtum vanitati ſubjectus.* ſæpe diximus, mutabilitatem ſignificat, quam omnis homo præter Chriſtum ſuſtinet, qui hac carne veſtitus eſt. Exprobrat enim vir ſanctiſſimus mundanæ vitæ conſuetudinem malam, ad illam æternam deſiderans pervenire beatitudinem, ubi ſe intelligebat habiturum cum Angelis portionem.

℣. 8. *Quanquam in imagine Dei ambulet homo: tamen vane conturbabitur: theſaurizat, & ignorat cui congregat ea*. Quod vere ſapientibus ineſt, poſtquam probabiliter tacuit, & religioſe lo-

cutus eſt, venit ad ordinem ſecundum, ubi quinquepartito ſyllogiſmo probat præter Dei ſpem atque expectationem, poſt primi hominis tranſgreſſionem humanum genus vanitati eſſe ſubjectum. Sed dicendo, *Quamquam*, neſcio quid amplum, neſcio quid inſigne vult intelligi; quod licet homo geſtet, tamen vanis deſideriis occupatur. Sed quid ſit iſtud excelſum conſequenter exponit: *In imagine Dei ambulet homo*. *Imago Dei* eſt illa, quam homo in rerum conditione ſuſcepit, quando dictum eſt: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*.

Geneſ. 1. 26.

Hæc ſententia ſic nobis breviter diviſa conſtabit, ſi primitus intelligamus aliud eſſe *imaginem*, aliud ſimilitudinem.

Aliud eſt imago, & aliud ſimilitudo.

Imago quippe habet ſimilitudinem ejus rei, cujus imago eſt. Similitudo autem non ſemper habet ejus imaginem, cui ſimilis eſt. Et ideo interior homo, qui, ſicut dicit Apoſtolus, *Renovatur de die in diem*, in quo eſt intelligentia rationis, & veritatis agnitio, & immortalitas a Divinitate collata, merito dicitur habere *imaginem Dei*: quoniam pro ſpirituali actuum ſuorum diſpoſitione præſtantior eſt.

2. Cor. 4. 16.

Exterior vero homo, de quo idem dicit Apoſtolus, qui *corrumpitur*, & diverſo paſſionum faſce prægravatur, habet tamen aliquam ſimilitudinem Creatoris, ex eo quod vivit, quod videt, quod eſt, quod ad mentem convertitur ſe regentem, quod inter creaturas reliquas valde dicitur bonum; quamvis hæc in Deo longe aliter ſummeque ſint, quam in creaturis eſſe dicuntur. Sed quid dicam hominem exteriorem? Comparatur illi & vermis, comparatur & leo, comparatur & lapis non dignitate ſubſtantiæ, ſed ex aliqua ſimilitudinis parte. Sic ad imaginem & ſimilitudinem ſuam feciſſe hominem recte intelligitur Deus, ſi ſuis partibus diviſa reddantur. Quod pater Auguſtinus in libro Quæſtionum titulo ſecundo ſubtilius diligentiuſque tractavit.

Ibidem.

Lib. 83. quæſt. quæſt. 51.

Sed licet imago iſta magna ſit, & tanti auctoris aliqua ſimilitudine glorietur, quod vivit, quod rationalis, quod immortalis eſt: homo tamen quia jam factus eſt peccatis obnoxius, & primi patris ante tranſgreſſionem puritati diſſimilis, tamen caducis deſideriis turbatur atque confunditur: modo victum cogitans, modo veſtem corporis neceſſitate perquirens, vel alia nimis innumera, quibus in hoc mundo ſubdita tenetur humanitas. Et bene dixit, *Conturbabitur*: quia puritatem mentis perdunt, qui deſideriis temporalibus occupantur. Addidit, *Theſaurizat & ignorat cui congregat ea*. Hinc probatur ſtulta vanitas, quoniam cupit peritura ſervare, & tranſitoria cuſtodire; maxime cum poſſeſſio eorum probetur incerta. Nam qui ſe putat caris filiis relinquere, ignorat ſi ea non contingat inimiciſſimos poſſidere. Et intuere, quia licet multa ſint ſimilia, in quibus hominum mutabilitas accuſetur: avaritia tamen electa eſt, cui hæc potius imputentur; ut inſigne malum audiret quod ſibi dictum, & vitia minora cognoſcerent; ſcriptum eſt enim: *Radix omnium malorum cupiditas*.

Avaritia inſigne malum.

1. Timot. 6. 10.

℣. 9. *Et nunc quæ eſt expectatio mea, nonne Dominus? & ſubſtantia mea ante te eſt*. Prædicta humani generis vitioſiſſima vanitate: nunc redit ad perſonam ſuam, pronuntians *expectationem* ſibi eſſe *Dominum* Chriſtum; nec in caducis deſideriis ſe habere aliquam præſumptionem: ſed illum expectare, qui jam ſalutariter mundo cognoſcitur adveniſſe. Poteſt autem hæc *expectatio* & judicium ſignificare, in quo ſancti noſcuntur perpetua gaudia promereri. Nam vitiorum tranſilitor egregius, neceſſe erat ut illud tempus expectare debuiſſet, quando eum æterna præmia coronarent. *Subſtantiam* vero ſuam, hic non illam Adæ, quam ante duos verſus poſuit, dicit. Illa enim in malo, iſta in bono memorata eſt: quia nomen æquivocum eſt. Quapropter hic *ſubſtantiam* in bonam partem debemus accipere, ſcilicet conſcientiæ poſſeſſionem, qua ſuſtentabatur, qua paſcebatur, qua dives & paterfamilias erat. *Ante te eſt*, dixit, non in ſæculis meis, ut ſupra de avaris eſt poſitum: in conſpectu tuo, non in occultis meis, ubi inextricabiles probantur eſſe divitiæ. De illa enim quæ vituperabilis fuit dictum eſt: *Tanquam nihilum ante te eſt*: de iſta vero poſitum eſt, *ante te eſt*: ubi eſſe nihil poteſt, niſi quod glorioſa fuerit actione perfectum.

℣. 10. *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me: opprobrium inſipienti dediſti me*. Quamvis iſte ſanctus probabili ſe devotione tractaret: tamen rogat, ut *ab omnibus iniquitatibus* ſuis Domini miſeratione liberetur; ut agnoſcamus neminem hic eſſe ſecurum, quamvis beneficia divina perceperit. Nam cum dicit: *Ab omnibus*, ſignificat iniquitatum diverſas eſſe minutias; ſicut in decimo octavo pſalmo dictum eſt: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſervo tuo*. *Pſal. 18. 13.* Sequitur, *Opprobrium inſipienti dediſti me*. Stultorum conſuetudo talis eſt, ut illos magis irrideant, quos bonis moribus ſtudere cognoſcunt. Sanctus ergo vir *opprobrium* erat ſtultis: quia ſibi diſſimilem reſpuebant. Sola enim ſcelerati laudant, quæ videntur habere communia.

Quæ ſit ſtultorum conſuetudo.

℣. 11. *Obmutui, & non aperui os meum: quoniam tu feciſti me*. Redit ad ſuperiora quæ dixerat, aſſerens non reſpondiſſe inimicis ſuis; hoc etiam addens: *Quoniam tu feciſti*. Ipſe utique *fecit*, qui patientiæ dona conceſſit. Nam hoc tam ſalubre ſilentium non habuiſſet, niſi cœleſtis largitas dediſſet.

℣. 12. *Amove a me plagas tuas: a fortitudine enim manus tuæ ego defeci*. Præmiſſa cauſa devotionis, *Idithum* competenter veniam petit; ut qui præcepta ſecutus fuerat Domini, mereretur audiri. *Plagæ* ſunt correptiones, quæ de flagello veniunt, quibus pro noſtris peccatis juſtiſſime verberamur. Ipſas ergo ſanctiſſimus vir deſiderat *amoveri*, quæ culpis debebantur admiſſis. Fortis manus graviter flagellat, & neceſſe erat quemlibet illum deficere, quem manus excelſa percuteret.

Quid ſint plagæ.

℣. 13. *In increpationibus propter iniquitatem corripuiſti hominem: & tabeſcere feciſti ſicut araneam animam ejus: verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens*. Hic pietas Domini evidenter oſtenditur, qui non diligit *increpationes*, niſi ut homines corrigantur. *Iniquitas* quippe mortalium more putredinis ſine fine vagaretur, ſi eam medicinalis increpatio minime deſecaret. Tunc enim convertimur, tunc a mala intentione diſcedimus, quando nos præceptis Dominicis argui poſſe ſentimus. *Aranea* vero corpus habet tenue, in terra non habitat, ſed per loca altiora telas quaſdam tenuiſſimas viſcerum digeſtione contexit; ſicut & a quibuſdam vermibus ſericum dicitur exfilari. Huic ergo exiguo corpuſculo recte converſi & afflicti anima comparatur, qui longis obſervationibus vigiliiſque fatigatus, terrena deſerens, ſubtiliſſimas operationes virtutum divino timore tabeſica-

Anima hominis vere converſi, araneæ comparatur.

tus efficit. Poſt hæc revertitur ad illud ſuæ propoſitionis initium: quia licet increpetur, licet tabeſcat; tamen fragilitate humanitatis diverſarum rerum varietate confunditur. Sed ab hac perturbatione ille ſolus excipitur, qui ad divinam contemplationem pura mente transfertur. Perfecta eſt, ut æſtimo Rhetorici ſyllogiſmi qui Epichirema dicitur, quinquepartita probatio, quam nunc membris ſuis, ut poſſumus, verſibuſque reddamus. Propoſitio ejus eſt: Quanquam in imagine Dei ambulet homo: tamen vane conturbabitur. Probatio propoſitionis: Theſaurizat & ignorat cui congregat ea. Sequitur Aſſumptio quatuor verſibus procedens: Et nunc quæ eſt exſpectatio mea, nonne Dominus? & cætera. Nec offendat quod tam longa videtur Aſſumptio. Diximus enim brevitates membrorum iſtorum a magiſtris ſæcularibus poſtea fuiſſe conſtrictas. Hic autem quærenda ſunt partium ipſarum non tam expreſſa, quam deſignata veſtigia. Adjuncta eſt Aſſumptionis probatio. In increpationibus propter iniquitatem corripuiſti hominem. Et tabeſcere feciſti ſicut araneam animam ejus. Provenit, niſi fallor, expectata Concluſio propoſitioni ſuæ apte reſpondens: Veruntamen vane conturbatur omnis homo vivens. Sic quinquepartiti ſyllogiſmi, ſicut opinor, peracta probatio eſt.

℣. 14. *Exaudi Deus orationem meam, & deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas.* *Iditum* iſte quanto plura myſteria didicerat, tanto ſe ante Dominum enixa ſupplicatione fundebat. Venit ergo ad ordinem tertium, ubi humiliter & confidenter exorat remitti ſibi peccata, priuſquam vitam finiat. Quapropter neceſſarium eſt conſiderare, ut ille qui dictus eſt mundi vitia tranſiliiſſe, cur adhuc tam graviter videatur ingemere? Scilicet quia nulli ſufficit de vitiis acquiſita victoria, niſi jugi fuerit ſupplicatione ſervata. Prius itaque *orationem* dixit, *Quid ſit Oratio.* poſt *deprecationem*. *Oratio* eſt oris ratio, quam *Quid ſit Deprecatio.* proni allegamus vota noſtra pandentes. *Deprecatio* vero eſt frequens & aſſidua ſupplicatio, quæ ab imo pectoris profertur arcano. Audi enim, quod ſequitur: *Auribus percipe lacrymas meas.* Frequenter diximus Deum, quod videt, audire; quod audit, videre: quia non corporalibus membris diſtinguitur, ſed omnia virtute ſuæ Divinitatis operatur. Et ne putares ſupplicationem tantum adhibitam fuiſſe verborum, *Lacrymæ in precibus violentæ.* *Lacrymas meas* dixit, quæ violentæ ſunt ſemper in precibus, & ad clementiam medicinalem animum miſerantis adducunt.

℣. 15. *Ne ſileas a me: quoniam ego incola ſum apud te in terra, & peregrinus, ſicut omnes patres mei.* *Ne ſileas*, dixit; ideſt, audiam te dicentem quod Evangelium teſtatur: *Luc. 7. 47.* *Remiſſa ſunt tibi peccata*. Sive illud quod alio loco pſalmus dicit: *Pſal. 43. 3.* *Dic animæ meæ: Salus tua ego ſum*. Sive illud: *Matth. 25. 34.* *Venite benedicti Patris mei percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi*. Quocirca convenit, quicquid horum ſentire volueris. *Quid ſit Incola. Omnis ſanctus eſt incola.* *Incola* vero dicitur, qui terram colit, ad tempus ſuperveniens extraneus, non qui in patriæ ſuæ regione conſiſtit; quod omni ſancto evenit, qui in divina civitate recipitur. Omnes enim nos peccatum fecit extraneos, & in nefaria tenuit regione captivos. Sed quando nos miſericordia ejus ſuſcipit, incolæ ſumus: quoniam illuc advenimus, ideſt, de Babylonia ad Jeruſalem ipſo attrahente tranſponimur. Ideo enim poſuit, *apud te*, ut non in diaboli, ſed in Domini civitate incolam eum fuiſſe ſentires. Subjunxit, *Et peregrinus ſicut omnes patres mei.* Expreſſit quod ſuperius dixit; omnis enim homo qui recipitur in beatitudine *peregrinus* dicitur: quia incipit eſſe ubi non erat. *Peregrinus* enim *Unde peregrinus dicatur.* dicitur, quaſi pergens longius. Et ut generalem hanc cognoſceres fuiſſe ſententiam, dicit, *Sicut omnes patres mei:* ne quis ab hac conditione putaretur exceptus.

℣. 16. *Remitte mihi, ut refrigerer priuſquam eam, & amplius non ero.* Vir providus & veritatis ipſius illuminatione completus, hic ſibi petebat dimitti; ut certus ad futura judicia perveniret, & quamdam recreationem ſumeret in præſenti vita, illius regni ſecuritate ſuſcepta. Profeſſus eſt enim æſtuante ſe cura ſuccendi, qui ſe poſtulabat imbre miſericordiæ temperari; ſicut ſupra ipſe de ſe dicit: *Concaluit cor meum intra me: & in meditatione mea exardeſcit ignis.* Merito ergo hic *refrigerari* ſibi petebat, qui tanti deſiderii calore flagraverat. Addidit, *Priuſquam eam*, ideſt, antequam de iſta luce diſcedam. *Et amplius non ero*, utique in hoc mundo, ubi peccatorum facinoribus ſubvenitur, dum ſe a Domino converſionis accepta humilitate correxerint. Sive dicit: *Amplius non ero*, ſi deſinas ſubvenire: quia non eſt eſſe, in æternis afflictionibus permanere. *Eſſe* enim proprie beati *Beati proprie ſunt.* eſt. Merito ergo non ſe dicebat *eſſe*, ſi ſe habere cum electis non intelligeret portionem.

Concluſio Pſalmi.

Ecce vitiorum tranſilitor egregius quanta nos beatiſſimæ inſtitutionis ſalubritate commonuit, inter blaſphemos & iniquos habere linguæ continentiam, noxia vitare certamina, rixas graviſſima moderatione comprimere. Silentium eſt *Silentii effectus.* quippe probabile, quod nos minime perducit ad culpam, quod ſapientes prodit, quod graviſſimos facit, quod conſilium nutrit, quod ipſum quoque gratiſſimum oſtendit eſſe ſermonem. Quapropter hauriamus remedii hujus ſaluberrimam potionem; ut qui ſanctos tam proficue tacuiſſe cognoſcimus, peccatorum immoderatam linguæ licentiam non amemus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Trigeſimum nonum.

In finem Pſalmus David.

Sæpe quidem diximus per *finem* & *David* Chriſtum Dominum ſignificari, cui iſte pſalmus aptandus eſt. Sed in primordiis ejus Eccleſia loquitur, hoc eſt ſponſa cœleſtis, membra Chriſti, fidelium multitudo. Deinde venit ad caput noſtrum Dominum Salvatorem, ut totius pſalmi contextio uni corpori congruenter aptetur.

Diviſio Pſalmi.

Prima narratione gratias agit Eccleſia, quæ venit ex Gentibus; quia de mundi iſtius veternoſo mœrore liberata, ad novi Teſtamenti meruit gaudia pervenire. Secunda ipſe Dominus loquitur Chriſtus, ſanctam Incarnationem & juſtitiam ſuæ prædicationis exponens, ob hoc Patris auxilium deprecatur, ut pericula poſſit a Judæis illata ſuperare: confundi poſtulans inimicos, & lætari omnes qui ſperant in eum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. **E***Xpectans expectavi Dominum, & reſpexit me: & exaudivit deprecationem meam.* Eccleſia Catholica, quæ fuerat de totius mundi partibus congreganda, patientiæ virtutem prædicat, quam inter ſummas laudes habere convenit Chriſtianum. Quemadmodum enim aut tribulatione ſufferat, aut periculorum pondus evadat, niſi divino beneficio tolerantiæ robore fulciatur? Sed conſiderandus eſt hic ſermo geminatus: quia ſuperflua non eſt tam decora repetitio. *Expectare* ſiquidem poſſumus & ingrati. *Expectantes* autem *expectamus*, quando mites aliquid, cum magno deſiderio ſuſtinemus. Hoc argumentum dicitur A conjugatis, quando unum verbum ortum ab alio varie commutamus, ut ſapiens ſapienter, prudens prudenter, & his ſimilia. *Reſpexit*: quia prævenit omne bonum noſtrum. Lumen quippe veritatis habere non poſſumus, niſi ab illius conſpici claritate mereamur. Subjungitur, *Exaudivit me*, ut pie atque efficaciter *expectaſſe* videatur. *Deprecatio* quoque ſignificat (ut dictum eſt) frequentiſſimam precem: quoniam rarius orare non poterat, quæ ſuſtinens Dominum ſuſtinebat.

Patientia convenit Chriſtiano.

Quando expectantes expectamus.

Quid ſit Argumentum a conjugatis.

℣. 2. *Et eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis: & ſtatuit ſupra petram pedes meos, & direxit greſſus meos.* Sicut duobus modis operari præcipit Chriſtianum, ut declinet a malo & faciat bonum: ita duplici ratione Dominum dicit profutura concedere. Primum eſt enim, ut nos *educat* de mundi iſtius profundiſſima calamitate, cujus apte deſignata eſt maligna latitudo, *lacus miſeriæ* lutuſque fæcilentus. Et ut exprimeret delictorum craſſitudinem corpulentam, *lutum* addidit, qui lacu continetur: ne peccata ſolis aquis cognoſceres quamvis denſiſſimis comparata. Nam ſicut *lutus* laci fœtidus atque gravis eſt: ita & hominum delicta limoſa ſunt, quæ & fœtoribus horreſcunt, & gravitate demergunt. Deinde *Pedes* noſtros *ſupra petram ſtatuit*, cum in Chriſti Domini juſſionibus ambulamus. Ipſe eſt enim nobis ſpiritualis petra, quæ in ſe fixa non ſinit demergi veſtigia. Et reſpice quia ſicut peccata virtutibus contraria ſunt; ita & earum viæ probantur eſſe diſſimiles. Illa enim ſicut ſunt mollia & diſſoluta, in itineris ſui cœnoſitate volvuntur. Virtutes autem quemadmodum rigidæ ſunt & immobiles, ſic habent viam petralem, ubi non inquinatis, ſed mundis pedibus ambulatur.

℣. 3. *Et immiſit in os meum canticum novum, hymnum Deo noſtro: videbunt multi & timebunt, & ſperabunt in Domino.* Superiora pſalmi ad illud pertinent, quoniam Deus humanum genus in mundi iſtius cœnoſitate demerſum, ad petræ tranſtulit firmitatem, ad religionem videlicet Chriſtianam. Quod verſus iſte nunc aperit dicendo: *Et immiſit in eo meum canticum novum*, ideſt novi Teſtamenti ſanctiſſimam prædicationem. Sed *novum* bene dicitur: quia Incarnationem Domini corporeis oculis ætas antea nulla conſpexit. Deo enim nihil novum eſt, quando ante conſtitutionem mundi diſpenſationis ſuæ univerſa præſcivit. *Hymnus* autem Græcus ſermo eſt, ideſt, laus carminum lege compoſita. Et quoniam hymni erant quos idolis ſuis etiam gentilitas perſonabat, addidit, *Deo noſtro*; ut qualem hymnum diceret, diſtincte potuiſſemus advertere. *Videbunt multi & timebunt*. De mirabilibus dicit, quæ tempore ſanctæ Incarnationis effecta ſunt. Videntes enim Judæi talia, timuerunt, & Chriſti Domini prædicationibus populorum agmina crediderunt. *Speraverunt* autem *in Domino*, quando Chriſtiani eſſe cœperunt; ut poſt illum timorem miraculorum converſi, ſpem in Domino firmiſſimam habere probarentur.

Quid ſit canticum novum.

Quid ſit hymnus.

℣. 4. *Beatus vir, cujus eſt nomen Domini ſpes ejus. Beatus* iſte *vir* per ſecundam ſpeciem definitionis exprimitur, quæ Græce Ennoematice, Latine Notio nuncupatur. Hæc unamquamque rem per id quod agit, non per id quod eſt, conatur oſtendere. Nam qui ſit iſte *beatus* poſita determinatione præfinitur, ideſt *Cujus eſt ſpes nomen Domini*. *Spes* enim dicta eſt quaſi ſtabilis pes. Nam & illi dicuntur ſpem ſuam in Domino ponere, qui ab eo dari ſibi temporalia deprecantur. Hi videntur non propter ſe diligere Deum, ſed propter illa quæ poſtulant. Ille autem veraciter habet *ſpem nominis Domini*, qui ſolam contemplationem ejus avidius concupiſcit. *Nomen* ergo *Domini* inter cætera Salvator æternus eſt; & ille ſpem ſuam ponit in ejus nomine, qui ſe non ſuis meritis, ſed ab eo per ejus gratiam credit eſſe ſalvandum. Dicti ſunt & in Evangelio octies beati; ut eſt illud: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*, &c Et in Deuteronomio ſimiliter reperitur; cum populus Iſraeliticus terram repromiſſionis intraret; quod ideo multifarie dicitur, quia diverſis modis beatitudo p.æ'atur. Sed hæc omnia per ſingulas ſpecies definitionum diligenter expreſſa, ſtudioſus lector inveniet.

Quæ ſit 2. ſpecies definitionis.

Spes unde dicta.

Qui veraciter habeat ſpem in Domino, & in nomine ejus.

Matth. 5. 3.

Deuter. 33. 29.

℣. 5. *Et non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas.* Et hic verſus pendet de ſuperiore ſententia, exponit enim cui ſit ſpes in nomine Domini, ſcilicet *Qui non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas*. Legitur enim: *Nemo poteſt duobus Dominis ſervire*; quod & locus iſte commemorat. Nam qui ſpem habet in Domino rerum omnium potente, reſpicere non debet ad caduca. *Vanitas* eſt enim a ſancta religione ſubita varietate mutari, & mentem fallaci illuſione convertere. *Inſaniæ* vero *falſæ* ſunt ſaxis formaſſe Deum, quem gentilitas adoraret, ubi futurorum ordinem mendaciter iniquirebant. Et eſt epitheton inſaniæ pulcherrimum, ideſt falſitas. *Inſaniæ* quippe mentem fallunt, quoniam a veritate diſſentiunt. Poteſt hoc & ad illos aptari, qui ſpectaculorum fallacium delectatione capiuntur. Ideo enim plurali numero poſitæ ſunt *inſaniæ*, ut per ſimilitudines rerum latius diſcurrere debeamus.

Matth. 6. 24.

Quid ſit vanitas.

Quæ ſint inſaniæ falſæ.

℣. 6. *Multa feciſti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non eſt quis ſimilis tibi.* Cum de operibus hominum loqueretur inſanis, apte intulit divina miracula. Nam qui inflammantur contendentibus Aurigis, qui Pantomimis ſaltantibus molliuntur; quanto melius ſi cogitent cœlum & terram pulcherrima diverſitate formata, quæ habent, & aſpectum decorum, & conſiderationem omnino mirabilem. Sequitur: *Et cogitationibus tuis non eſt quis ſimilis tibi.* Adhuc illas ſuperſtitiones elidit, quas ſibi homines aut ad religionem perverſam repererunt, aut in ſpectaculis celebrandis moti aliqua voluptate finxerunt. Sed numquid tale eſt per funem currere pede ſuſpenſo, quale Petrum terga maris fixo preſſiſſe veſtigio? Numquid tale eſt ignitis facibus in theatro ludere, quale fuit camini incendia tribus pueris ambulaſſe? Numquid tale eſt ſcenicas audire tragœdias, quale eſt

in choris Eccleſiæ ſalutiferas cognoſcere pſalmodias? Iſtas res potius legentes ſpectare debemus, quas nec ſatue quærimus, & proficue ſemper audimus. Dicendo enim *Quis ſimilis tibi*, malarum rerum arguit inventores, qui ſe nequiter efferentes, fallacium artium auctores eſſe gloriantur. Hactenus prædicavit ſancta mater Eccleſia: nunc audiamus loquentem Dominum Salvatorem; ut quod dictum eſt: *Quis ſimilis tibi*, manifeſtum nobis ſubſequenti expoſitione reddatur.

℣. 7. *Annuntiavi & locutus ſum: multiplicati ſunt ſuper numerum*. Pſalmi quidem eſt ſecunda narratio, ſed per figuram Exallage, quæ Latine appellatur Immutatio, ex perſona Domini myſtica verba proferuntur: ubi adventum ſuum, & pias prædicationes Gentibus innoteſcit. *Annuntiare* eſt enim ventura prædicare, quod fecit ore Prophetarum. *Locutus ſum*, ideſt, cum inter nos converſatus Evangelizavit, quando ſacramentum beatæ Incarnationis aſſumpſit. Addidit, *Multiplicati ſunt ſuper numerum*; ſcilicet quia ſuper calculum beatorum multiplicata eſt turba peccantium. De quam magnis enim populis quam pauci fideles ſunt? Non immerito: quia dum multi mundi hujus vanitatibus occupantur, raros poteris veraciter invenire ſapientes. Et vide quod dicit: *Super numerum*; deſignat enim illos tantum in libro viventium ſupputatos, qui illi Jeruſalem ſupernæ prædeſtinati eſſe noſcuntur.

Quid ſit annuntiare.

Quando Chriſtus locutus eſt.

℣. 8. *Sacrificium & oblationem noluiſti: corpus autem perfeciſti mihi: holocauſta etiam pro delicto non poſtulaſti*. Hic verſus novi & veteris Teſtamenti Sacramenta complectitur. Dicit enim *ſacrificium & oblationem*, quæ in honorem Domini fiebant ante pecoribus immolatis, unde ſacerdotes etiam veſcebantur, Deum poſtremo tempore reſpuiſſe. Prius quippe talia ſuſcipere dignatus eſt, quoniam per illa ſacrificia præfiguratio quædam corporis Chriſti eſſe videbatur. Poſtquam vero ipſe Meſſias qui eſt Dominus Chriſtus prædictus advenit, & ſe pro omnibus nobis hoſtiam pietatis exhibuit, neceſſarium non erat, ut veritate completa, adhuc illa figura præcurſoria permaneret. Quos verſus ita exponit Apoſtolus Hebræis ſcribens, *Aufert*, inquit, *primum, ut ſequens ſtatuat*: ubi ſubaudiendum eſt corpus. *In qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Chriſti Jeſu ſemel*; & cætera quæ ad cauſæ hujus pulcherrimam diſtinctionem pertinere noſcuntur. Sequitur, *Corpus autem perfeciſti mihi*. Hic ſanctam Incarnationem ſuam ſecundum Apoſtolum evidenter oſtendit; ut *corpus* quod ante fuit per ſacrificiorum imagines promiſſum, nunc dicat adventu proprio fuiſſe completum. Addidit, *Holocauſta etiam per delicto non poſtulaſti*. *Holocauſta* dicuntur tota incenſa, quæ pro delictis ſacris imponebantur altaribus, & poſtea igne cremabantur, ut devoratio eorum fieret abolitio peccatorum. Hæc dicit jam Dominum non petiiſſe; merito quoniam illud a nobis expetit, quod in quinquageſimo legitur pſalmo: *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit*. Vides Eccleſiam veraciter dixiſſe: *Quis ſimilis tibi?*

Quare adventu Chriſti ſacrificia finem acceperint.

Hebr. 10. 9. 10.

Quid ſint holocauſta.

Pſal. 50. 19.

℣. 9. *Tunc dixi; Ecce venio: in capite libri ſcriptum eſt de me*. *Ecce*, ſtatim ſignificat, celeritatem promittens, velocitatem modis omnibus pollicetur. Et tu Judæe, cum propria ſacrificia non habeas, quem deceptus expectas? Ille jam venit, ille jam Verbum caro factum eſt, ille mundum ſalutari prædicatione complevit. Sed tu adhuc neſcio quid in tuis cubilibus ſomniaris. Quid ulterius quæris? Quid ſtupore defigeris? In libro iſto pſalmorum, *In capite* de ſe dicit eſſe conſcriptum; ut credere debeas jam veniſſe beatum noſtrum, cujus vitam (ſicut jam contigit) conſtat expoſitam. Ubi ſunt qui ſe vident, ſicut hic promiſſum eſt, ſacrificia non habere; & tanquam ſententiam iſtam in codicibus ſacris non habeant, ſic ſtupefacti ad objectos ſermones probabiliter obmuteſcunt?

℣. 10. *Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus volui; & legem tuam in medio cordis mei*. Filii verba diriguntur ad Patrem; deſideravit enim ejus *Facere voluntatem*, *Qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit*. Nam quod dixit: *Volui*, virtutem præſcientiæ declaravit; ut diceret præteritum, quod conſtabat eſſe venturum. Manebat etiam *lex* divina *in medio cordis* ipſius, dum *In lege Domini fuit voluntas ejus, & in lege ejus meditatus eſt die ac nocte*.

Pſal. 1. 1. 2.

Ibid. 2.

℣. 11. *Bene nuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia magna: ecce labia mea non prohibebo Domine tu cognoviſti*. *Bene nuntiavit juſtitiam* Domini, quando dictum eſt: *Non ſic impii non ſic, ſed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ*. *In eccleſia magna*; ſicut ſæpe diximus, Catholicam dicit, quæ toto orbe diffuſa eſt: de qua ibi dictum eſt, *Quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo*. Sequitur, *Ecce labia mea non prohibebo Domine tu cognoviſti*. Loquitur per id quod Deo ſubjectus eſt Filius. Nam quamvis inter obſtinatos periculoſum fuerit prædicare veritatem, dum mortem ſuam exinde noſceret eſſe venturam: tamen non deſtitit admonere populum perfidorum dicendo: *Quoniam novit Dominus viam juſtorum, & iter impiorum peribit*. In qua parte Patrem habuit teſtem quem invocat: quia nulla pericula timuit, quando carnali populo ſpiritualia bona prædicavit. Sic primi pſalmi veriſſimus textus, nunc etiam Dominica commemoratione videtur eſſe repetitus.

Ibid. 4.

Eccleſia Catholica dicitur magna.

Ibid. 3

Pſal. 1. 6.

℣. 12. *Juſtitiam tuam non abſcondi in corde meo: veritatem tuam, & ſalutare tuum dixi*. Juſti voluntas eſt, quando poteſt prodeſſe, non abſcondere veritatem; quod Dominum Salvatorem feciſſe non dubium eſt, quando turbas arguebat, increpabat incredulos, & multa hujuſcemodi prædicabat, quæ Evangelii textus eloquitur. Fuit tamen tempus cum in paſſione tacuit; ſicut ſcriptum eſt: *At Jeſus nihil reſpondit ei*; quippe cui Pontius Pilatus dixit. *Mihi non loqueris? Veritatem dixit*, quando pronuntiavit: *Ego ſum via, veritas, & vita*. *Salutaris* autem Chriſtus beati Symeonis confeſſione declaratur, qui quando eum vidit, dixit: *Nunc dimittis ſervum tuum in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum*, & reliqua.

Juſtus non abſcondit veritatem.

Joan. 19. 9. 10.

Joan. 14. 6.

Luc. 2. 29.

℣. 13. *Non celavi miſericordiam tuam, & veritatem tuam in Synagoga multa*. Adhuc in exponendis ſuis operibus perſeverat: *Non celavit miſericordiam* Patris, quando dixit: *Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris: quanto magis Pater veſter cœleſtis dabit bona petentibus ſe? Veritatem* quoque dixit *in Synagoga multa*, ideſt in populorum congregatione denſiſſima, quando Iſaiæ librum legit acceptum, & dixit: *Hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris*. Audis Judæe incredule Prophetam aliquando tuum noſtro Evangelio conſonantem? Quem ultra ſuſtines, qui jam Chriſtum Dominum veniſſe cognoſcis, ſi adhuc cor tuum noxio velamine non tegatur?

Luc. 11. 13.

Luc. 4. 21.

℣. 14. *Tu autem Domine ne longe facias miſericordias*

cordias tuas a me : miſericordia tua & veritas tua ſemper ſuſceperunt me. Narratis ſanctis operibus ad paſſionis ſuæ gloriam venit; ut totius vitæ, atquæ vivificatricis mortis declararetur integritas. Ubi merito Patrem precatur, *ne longe* ab eo *faciat miſericordias* ſuas, qui erat ſuſcepti hominis veritate moriturus; ſicut & alibi dicit:

Pſal. 21.2. *Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? Miſericordia* enim fuit, ut humanam naturam prævaricationis vitio ſauciatam ſancta Incarnatione ſalvaret. *Veritas*, ut reſurrectionis promiſſæ beneficio ſederet ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos & mortuos. *Suſceperunt me*, ideſt glorificandum receperunt. Illos enim in bonam partem ſuſcipere dicimus, quos noſtræ gratiæ profitemur acceptos.

℣. 15. *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non eſt numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ*. Hoc a membris ſuis dicit, quorum ipſe caput eſt Chriſtus; ut ſe pati profiteretur quod turba fidelium ſuſtinebat; ſicut eſt illud: *Saule Saule quid me perſequeris?* Sequitur, *Quorum non eſt numerus*, ſcilicet apud homines; nam omnia Deo dinumerata ſunt, qui arenam maris & guttas pluviarum, ſtellarumque multitudinem complexabili quantitate cognoſcit. Addidit *comprehenderunt me iniquitates meæ*. Eodem modo loquitur, quo ſuperius dixit: *Circumdederunt me mala*. Dominus enim Salvator nec mala perpetravit, nec iniquitatibus patuit: ſed hoc a parte membrorum apte dicitur, a quibus talia ſuſtinentur. Pietatis enim noſtri capitis fuit, ut qui de ſe multa dixerat, commemorationem quoque fidelium facere dignaretur: ne ſe ſequeſtratos putarent, cum præteritos eſſe cognoſcerent.

Chriſtus dicitur pati, quæ membra ſuſtinent.

Actor. 9. 4.

℣. 16. *Et non potui ut viderem: multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me*. Hoc omnino ad membra referendum eſt; cæterum in Domino Chriſto nequeunt talia convenire. *Non potui ut viderem*, ideſt, circumdantibus me iniquitatibus meis, quod veraciter poteſt fidelis edicere. Et quamvis in homine *capilli capitis* videantur innumeri: tamen peccata eorum calculum probantur excedere. Nec fruſtra in comparationem delictorum *capilli* deducti ſunt. Nam in veteri Teſtamento Sacerdotes ipſa ſimilitudine radebantur; ut tali emundatione purgati carnis vitia depoſuiſſe viderentur. *Cor* vero nos *derelinquit*, quando peccatis ægrum profutura non appetit.

Quare ſacerdotes veteris legis radebantur.

℣. 17. *Complaceat tibi Domine ut * eripias me: Domine in auxilium meum reſpice*. Poſt enumerationes præmiſſas, venit ad ſaluberrimam concluſionem, unde omnis impugnatur adverſitas, omnia nocentia deſtruuntur; ut placeat Domino eum eripere, qui mundi iſtius contrarietatibus cingebatur. Et intuere quod dicit, *Complaceat*; ideſt communiter placeat. Concordia enim hic Trinitatis oſtenditur: nam quod placet Patri, hoc placet & Filio & Spiritui ſancto. Addidit, *tibi*: ut ſanctam Trinitatem unum Deum eſſe cognoſceres. Sequitur, *Domine in auxilium meum reſpice*; ut intelligamus reſpectum ipſius noſtrum eſſe præſidium; ſicut eſt illud Evangelii: *Reſpexit Petrum, & flevit amare*. Aliter enim liberari non poſſumus, niſi nos Divinitas propitiata reſpiciat.

* MS. G. *Eruat*.

Reſpectus Chriſti noſtrum eſt præſidium. Luc.22.61.62.

℣. 18. *Confundantur & revereantur ſimul, qui quærunt animam meam: ut auferant eam*. Venit ad eam, quæ ſupereſt, Narrationem: ubi confuſionem & reverentiam Dominus Salvator optat impiis: exultationem vero & lætitiam provenire petit devotis. Sed vide in iſta deprecatione quanta gerat ſtudia pietatis. *Confundantur*, dixit, mirabilium operatione turbentur. *Revereantur* autem reſurrectionis gloria corrigantur; ut illum confiteantur Deum, quem dudum putaverant eſſe trucidandum. *Simul*; ideſt, ſicut perſecuti ſunt, ita & prædeſtinati converſionis munere liberentur. Sequitur, *Qui quærunt animam meam*. Duobus modis anima quæritur, ſive ad honorem, ſive ad mortem. Sed ut hic illos oſtenderet, qui eam voto contrario perquirebant, addidit: *Ut auferant eam*, non ut diligant, non ut venerentur: ſed ut a corpore meo interventu mortis ſegregare contendant.

℣. 19. *Avertantur retrorſum & erubeſcant, qui cogitant mihi mala*. Frequenter diximus malis ſic bene optari, ut retrorſum redeant a voluptatibus ſuis, nec in malo opere perſeverent. Qui ſi confuſionem patiantur, evadunt: ſi mundi lætitia perfruantur, pereunt. Nam *retrorſum* iſtud in bonam partem dici Evangelii locus ille teſtatur, ubi Petro vitæ hujus ſe amore diligenti reſpondit. *Redi retro Satanas*. Quod antem poſuit: Marc.8.33. *Qui cogitant mihi mala*, Judæorum ſignificat improbas voluntates, quorum cogitationes non erant malæ Domino, ſed auctoribus ſuis. Cogitationes enim a cogendo dictæ ſunt.

Cogitationes unde dictæ.

℣. 20. *Ferant confeſtim confuſionem ſuam, qui dicunt mihi: Euge, euge. Ferunt confeſtim confuſionem ſuam*, qui uſque ad illud perveniunt, ut ſe nequiter erraſſe cognoſcant. *Ferant*, dixit, quaſi pondus immenſum. *Confeſtim*, ut peccare cœperint: ne longius progrediendo periculoſius ingraventur. *Confuſionem ſuam*; ideſt, cogitationem pravam veritate convictam. Sequitur, *Qui dicunt mihi: Euge, euge*. Hic falſos arguit laudatores, qui plus nituntur adulando decipere, quam poſſint vituperationibus ſauciare. *Euge* verbum quidem præconiale eſt: ſed cum recto animo non profertur, ad deriſionem trahitur infendam. Quæ figura dicitur Ironia, ideſt, Irriſio.

Qui ferant confuſionem ſuam.

℣. 21. *Exultent & lætentur qui quærunt te Domine: & dicant ſemper: Magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum*. Sicut inimicos ſuos confundi petiit, qui eum falſis laudationibus irridebant: ita devotos aptat veraciter gaudere, qui ſpem ſuam noſcuntur in Domini majeſtate poſuiſſe. Eos enim non tantum *lætari*, ſed & *exultare* deprecatur. Sed quæ ſit iſta exultatio conſequenter exponitur; ideſt, *Et dicant ſemper: Magnificetur Dominus*. Hæc eſt enim profeſſio, quæ in æternum gaudentes efficit Chriſtianos; quæ quamvis jugiter dicatur, tamen ſemper appetitur. De iſta ſiquidem ſententia paſcebatur & in iſto ſæculo Job, qui erat afflictione corporis graviter ſauciatus, dicendo: *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit ita factum eſt: Sit nomen Domini benedictum*. Exultabat quippe, quando lætabatur in Domino, in quo revera ſunt omnia profutura. Sed ne hanc exultationem quibuſcumque crederes concedendam, Addidit: *Qui diligunt ſalutare tuum*; ideſt, qui me ſpirituali charitate perquirunt, & mandatis meis ſuaviter obſequuntur.

Job 1.21.

℣. 22. *Ego vero egenus & pauper ſum: Dominus curam habet mei*. Poſtquam dixerat lætitiæ muneribus eſſe complendos, qui Deitatem verbi diligere voluiſſent: ne ſibi quiſpiam meritorum gloriam vendicaret, Dominus Chriſtus ex forma loquitur humanitatis aſſumptæ: *Egenus & pauper ſum*. *Egenus*, quia humanitas ſubveniri ſibi ſemper eget a Domino. *Pauper*; quia niſi divina gratia clarificetur, de ſe omnino tenuis

Quare Chriſtus dicitur egenus, & pauper.

eſſe cognoſcitur : Sed ne iſtam paupertatem vilem abjectamque æſtimares, addidit, *Dominus curam habet mei*; ſcilicet de quo dicturus erat: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. O paupertatem theſauris omnibus ditiorem. Pauper enim de noſtro, dives de ſuo eſt; qui ideo indigentiam humanitatis aſſumpſit, ut abundantiæ ſuæ nos faceret eſſe participes.

Matth. 3. 17.

℣. 23. *Adjutor meus & liberator meus es tu: Domine ne tardaveris*. De adjutorio & de protectione ſecurus celeritatem neceſſariam petit; ut jam quia mors vitari non debuit, ſaltem reſurrectio feſtina ſuccederet. Cum enim dicit: *Adjutor & liberator*, oſtendit patientiam diverſarum videlicet paſſionum, unde & ipſe pſalmus fecit initium. Quapropter totus virtuti patientiæ merito deputatur, qui & eodem fine concluditur.

Concluſio Pſalmi.

Pſalmi de Incarnatione loquentes dulcius accipiuntur.

MAgnifica & ſuaviſſima verba ſenſus noſtros medullitus intraverunt, quando ipſum audivimus docentem, quem adoramus Auctorem. Nam licet univerſos pſalmos magno honore veneremur; neſcio quid tamen dulcius accipitur, cum aliquid de ſancta Incarnatione profertur. Omnis enim fidelis gratiſſime ſuſcipit, per quam noſcitur eſſe liberatus. Et reſpice quo ordine pſalmi hujus contextio diſponatur. Primum loquitur Eccleſia quaſi rudes docens, quaſi trepidos confortans, quaſi incompoſitos præparans, ut ſequentia verba Domini Salvatoris libenti animo ſalutariter populus præparatus audiret.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum.

In finem pſalmus David.

VErba iſta frequenti uſu nobis jam debent eſſe notiſſima: ſed breviter dicta tangamus, omnia diriguntur ad Chriſtum Dominum. Magnificat autem hunc pſalmum, quod in quadragenario numero noſcitur collocatus; qui calculus emundationi & purificationi frequenter aptatur. Quadraginta enim diebus fuſo diluvio ab iniquitatibus hominum terra diluta eſt. Quadraginta quoque diebus ſanctus Moyſes ab eſcis corporeis temperavit, ut divina colloquia mereretur. Eodem modo Elias ſuffugio ſe corporeæ refectionis abſtinuit. Ipſe quoque Dominus totidem diebus ac noctibus jejunavit, ut nobis formam beatæ purificationis oſtenderet. Quadrageſimæ quinetiam ipſius docemur exemplo. Præmittitur tempus abſtinentiæ, ut dilutis ſordibus peccatorum ad reſurrectionem Domini puris mentibus accedamus. Quapropter hunc pſalmum inter illa judicemus Sacramenta repoſitum, quæ animas noſtras cœleſti purificatione mundificant; maxime quando de eleemoſyna Propheta dicturus eſt, qua proprie fieri noſcitur purgatio peccatornm. Legitur enim: *Sicut aqua extinguit ignem, ſic eleemoſyna extinguit peccatum*.

Quadragenarius numerus purificationi aptatur.

Eleemoſyna purgatio fit peccatorum.

Eccleſ. 3. 33.

Diviſio Pſalmi.

PRimo ingreſſu Propheta loquitur, beatum prædicans eleemoſynæ largitorem: multiplici eum benedictione concelebrans. Secundo glorioſam Dominus ſuam commemorat paſſionem. Tertio ad confirmandam ſpem fidelium idem Dominus Chriſtus prædicit propriam reſurrectionem.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. BEatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus*. Hic iterum hypoteticus ſyllogiſmus hac ratione reſplendet. Si omnis beatus intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Attamen omnis beatus intelligit ſuper egenum & pauperem. In die igitur mala liberabit eum Dominus. Hypotheticus autem, ideſt, Conditionalis ſyllogiſmus eſt, qui ex conditionalibus propoſitionibus habens abſolutam Aſſumptionem, colligit Concluſionem. Nunc ſequentia videamus. Secunda eſt ſpecies definitionis quæ Græce Ennoematice dicitur, Latine Notio nuncupatur. Hæc de factis ſuis unumquemque quid ſit oſtendit. Dicit enim quomodo peccata per operationes eleemoſynarum ſaluberrimas expientur, ut poſſit beatitudo glorioſiſſima reperiri. Suadebat nos equidem dignitas rei per locum communem aliquam facere digreſſionem; ut reconciliatricem humani generis eleemoſynam laudare deberemus. Sed quoniam multorum Patrum ſanctiſſimo atque eloquentiſſimo ore celebrata eſt, ſufficiant ad eorum libros audientium corda remiſiſſe; ut & illorum deſiderium uberius expleatur, & nos cœptum opus, juvante Domino, naviter impleamus. Sed licet multi Patres de hac re plura conſcripſerint: oritur tamen inter eos de hoc articulo nonnulla diſſenſio. Legitur enim: *Omni petenti te tribue*. Scriptum eſt etiam: Deſudet eleemoſyna in manu tua donec invenias juſtum, cui eam tradas. Sed ſi omnes juſtos quærimus, imperatam conſtringimus largitatem. Verum hæc cauſa in ſola pia voluntate conſiſtit: quia non eſt noſtrum prius mores diſcutere, & ſic indigentiæ ſubvenire. Sufficit nobis, ut nos dare aliquid malis artibus neſciamus, nec opiniones hominum captando elati eleemoſynam largiamur: ſed operemur ſolo affectu ſubveniendi, quod nos ſuper omnia præcipit Divinitas intueri. Qui ſic dederit, etſi juſtis non det; juſte tamen omnibus erogabit. Sed major opera danda eſt, ut ſanctis viris aliqua indigentia ſubvenire debeamus propter Chriſtum Dominum noſtrum, qui de pauperibus ſuis in judicio proprio dicturus eſt: *Qui fecit uni ex minimis iſtis, mihi fecit*. Quid enim dici poteſt ſublimius, quidve glorioſius, quando aut ipſi prætermiſſi in ignem nos dirigunt, aut remunerati nos ad dexteram collocabunt? Sed adverte quod dicit: *Intelligit*; ut etiam non petentibus talibus offeratur. Nam qui petenti tribuit, bonum opus efficit: qui vero tacentem intelligit, beatitudinem ſine aliqua dubitatione conquirit. Addidit: *In die mala liberabit eum Dominus*. *Diem* quidem judicii ſignificat. Sed aliquos movet, quod tam frequenter *malam* dicit. Omnis homo malum & formidabile juſte ſibi dicit eſſe Dei judicium: quia peccatoribus debita pœna ſuſpecta eſt. Nam etſi ejus miſeratione liberamur: vigorem tamen judicii ipſius recte paveſcimus.

Quid ſit hypoteticus ſyllogiſmus.

Quid ſit ſecunda ſpecies definitionis.

Eleemoſyna generis humani reconciliatrix.

Luc. 6. 30.

Quomodo danda eleemoſyna.

Indigentibus danda, ſed præcipue viris ſanctis.

Matth. 25. 40.

Dies judicii, dies mala dicitur, & quare.

℣. 2. *Dominus conſervet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum, & emundet in terra animam ejus: & non tradat eum * in manus inimici ejus*. Petitio iſta Prophetæ certa promiſſio eſt, quia ſic fieri neceſſe eſt: ſi tamen egenus & pauper

* MSS. A. B. F. in animam.

Merces eleemoſynam facientis.

pio munere ſublevetur. *Conſervet*, dixit; ideſt, inter mala ſæculi perire non faciat: ſed ad ſuam retributionem illæſum ſancta converſatione perducat. Vivi autem proprie illi dicuntur, qui ſe a Chriſtiana fide non dividunt. Nam de illis qui in errore verſantur dictum eſt: *Sine mortuos, ſepeliant mortuos ſuos*. Ergo *Vivificet eum* dicit, hoc eſt, *faciat* illum inter electos in ſua vivere portione. Addidit: *Et beatum faciat eum*, utique, ut in reſurrectione ad dexteram collocetur, & in patriam illam beatorum magni Judicis pronuntiatione mittatur. Sed poſt illa ſuperiora quæ dixerat, rem nimis neceſſariam tangit; ut dum in iſto mundo conſiſtit, peccatorum remiſſione mundetur: ubi venia optata ſuſcipitur, ſi devota ſupplicatione plangatur. Subjunxit etiam, ne *In manibus inimici tradatur*. *Inimicus* diabolus eſt: *manus ejus* poteſtas iniqua eſt; nam quas *manus* habeat, qui carnem non habet? Ipſa ergo poteſtas eſt, qua ſervos Dei multiplici tentatione caſtigat. Et animadverte quoties in hoc verſu, &, poſuit; ut figuram Polyſyntheton conjunctionis hujus frequenti iteratione monſtraret.

Qui vivi dicantur.

Luc. 9. 60.

℣. 3. *Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris ejus: univerſum ſtratum ejus verſaſti in infirmitate ejus*. Ne putares beatum iſtum in hoc mundo inconcuſſam requiem poſſidere, dolores ejus mitigari deprecatur; ut multitudo malorum temperationis beneficio vinceretur. *Lectus* enim nobis datus eſt ad quietem, in quo ſe hominum feſſa membra refoveant. Sic & ille qui patrimonium conquirit, uxorem ſibi copulat, filios procreat, qui amicitas parat, quaſi in quodam lecto delectationis gratia conquieſcit. Sed hæc frequenter ſervis ſuis amara & doloribus plena Dominus facit: ne ſpem ſuam ponentes in temporalibus rebus futura bona non appetant. Quapropter optat Propheta, ut conſoletur Dominus dolorem ejus, qui in delectatione ſua quaſi quodam lectulo ſauciatur. Addidit: *Univerſum ſtratum ejus verſaſti in infirmitate ejus*. Cauſam excolit, quam ſuperius dixit: quia providentia divina perficitur, ut ſervorum Dei mundana delectatio in anguſtiis doloribuſque verſetur; quatenus hic diverſis calamitatibus afflicti, æternæ beatitudinis requiem conſequantur; ſicut factum eſt in Job, cui ſæculi bona in infirmitate converſa ſunt: ſed inde felicior extitit, quia ſe illi proſperitas mundana ſubtraxit. Quocirca talibus rebus rogat *opem ferre Dominum*: ne humana fragilitas duris laboribus preſſa ſuperetur.

Quid per lectum intelligatur.

℣. 4. *Ego dixi Domine miſerere mei: ſana animam meam, quia peccavi tibi*. Cum tribulationes fidelium divino judicio fieri cognoviſſet, exclamat pie trepidus Propheta, ut & ipſe miſericordiam Domini conſequatur: quoniam qui ſe peccaſſe cognoverat, tentationibus tradi jure metuebat. Omne enim peccatum morbus eſt animarum, quo creſcente ſalus interioris hominis diſſipatur. Senſit ægritudinem ſuam, qui clamavit ad medicum: ſed intellectu erat ſanus, dum ſe cognovit infirmum. *Animam* itaque ſuam *ſanari* deſiderat, remiſſione ſcilicet peccatorum; qua revera ſanamur, cum ſtrangulantia peccata laxantur.

Peccatum, morbus eſt animarum.

℣. 5. *Inimici mei dixerunt mala mihi: quando morietur & peribit nomen ejus?* Hactenus Propheta de beatorum afflictione locutus eſt: nunc ſecundo ingreſſu Dominus Salvator de ſua paſſione dicturus eſt; ut cum famuli Dei diverſis caſibus affliguntur, non ſe a Deo credant eſſe derelictos, quando Chriſtum Dominum talia pertuliſſe cognoſcunt, qui dixit: *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur: ſi ſermonem meum ſervaverunt, & veſtrum ſervabunt*. *Inimici* vero *dixerunt mala*, quando falſa locuti ſunt. Neceſſe enim erat ut impii mendacia cogitarent, qui diabolo auctore fremuerunt. Sequitur: *Quando morietur & periet nomen ejus?* Verba ſunt dementium Judæorum; dicebant enim: *Si dimiſerimus eum, venient Romani & tollent nobis & locum & regnum*. Item Caiphas ait: *Expedit ut unus homo moriatur pro omnibus, & non tota gens pereat*. *Periit* enim *nomen ejus*, ſed ab ipſis qui ei credere noluerunt.

Paſſio Chriſti confortat Dei famulos in afflictionibus.

Joan. 15. 20.

Joan. 11. 48.

Ibidem 49.

℣. 6. *Et ingrediebantur ut viderent: vana locutum eſt cor eorum*.

℣. 7. *Congregaverunt iniquitatem ſibi: & egrediebantur foras, & loquebantur*. Tempus illud Dominicæ paſſionis exponit, quando Judas non ad venerandum Dominum, ſed ad perdendum potius doloſus intrabat. Nam quod pluraliter dictum eſt: *Ingrediebantur*, & illos ſignificat, qui ei manus injicere præſumpſerunt. *Vana* vero *locuti ſunt* Judæi, quando de illius morte crudeliter tractaverunt, qui omnium vita eſſe cognoſcitur. Sequitur, *Congregaverunt iniquitatem ſibi*. Conventus ipſorum congregatio utique fuit peccantium, quando in uno facinore omnia ſcelera perpetrata ſunt, dum rerum Dominum crucifigere decreverunt. *Foras egreſſi ſunt*, quoniam intus ſtare non poterant, qui ab arcano fidei diſcrepabant. Utrumque miſerum, utrumque peſtiferum: ingreſſi ſunt ad facinus perpetrandum: deinde foras a veritatis finibus exierunt.

Traditio Judæ expenditur.

℣. 8. *Simul in unum ſuſurrabant omnes inimici mei: adverſum me cogitabant mala mihi:* Suſurratio eſt oris parviſſimus ſonus ſine aliqua vocis diſtinctione confuſus: ſermo tractus ab apibus, quarum vox prolata ſuſurrus eſt. Quod inter illos evenit, qui in auribus ſuis murmurare invicem geſtierunt. Conſilia quippe ſua detegere non præſumunt, qui ſcelerum ſocietate conjuncti ſunt. Addidit: *Omnes inimici mei adverſum me cogitabant mala mihi*. Expreſſit inſaniam furentium inſipientiumque populorum. Solent enim pauci eſſe ſcelerum auctores. Hic omnes mala cogitaſſe dicti ſunt; ut nemo ſit minus nocens, quos una facinoris damnat æqualitas. Quod autem dixit, *mala mihi*: ſi effectum quæris ſibi, ſi votum *mihi*. Juſti ſiquidem pœna non patientis, ſed facientis invidia eſt.

Quid ſit Suſurratio.

℣. 9. *Verbum iniquum conſtituerunt adverſum me: numquid qui dormit non adjiciet ut reſurgat?* *Verbum iniquum* dicit, quando clamabant Pilato: *Si hunc dimittis, non es amicus Caſaris*. *Conſtituerunt*, ideſt, decreverunt, aut etiam definierunt; videlicet quando de Domino Salvatore ſententialiter ſunt locuti. *Dormire* eſt autem a ſenſibus carnis remiſſa mentis intentione requieſcere, & iterum ad actus vitæ noſtræ reparato animi vigore remeare. Quod morti Dominicæ pulcherrime videtur aptatum: quia tanta celeritas reſurrectionis fuit, ut *dormiſſe* potius, quam mortuus æſtimetur: reſurgens fortiſſimus, qui ut imbecillis occubuit. Et ne ſibi hæretici diutius blandiantur, audiant illum qui dormit ipſum ſibi adjicere ut reſurgat; ſicut & in Evangelio dicit: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*.

Joan. 19. 12.

Quid ſit Dormire.

Reſurrectio Chriſti dormitioni comparatur.

Joan. 10. 18.

℣. 10. *Etenim homo pacis meæ in quo ſperabam:*

qui edebat panes meos ampliavit adverſum me ſupplantationem.

Homo pacis Judas dicitur, & quare.

Hominem pacis ſuæ dicit diſcipulum Judam, qui illi pacem dedit, quando eum tradidit. *Pacem* ſiquidem dicimus, cum nos invicem oſculamur. Nam ſi ad animæ tranquilitatem referas, *pax* eſſe in illius corde non potuit, qui inſidias blandiendo præparavit. Addidit: *In quo ſperabam*; ideſt, in quo ſperare putabar. Nam quomodo habuit in homine peſſimo ſperare, qui illum potuit antequam naſceretur agnoſcere? Nam ut intelligas fuiſſe præſcitum, ſic ipſe Dominus dicit: *Nonne vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus eſt*? Sequitur:

Joan. 6. 60.

Doctrina Chriſti panis vocatur.

Qui edebat panes meos: ſive doctrinam meam audiebat, unde ſpiritualiter epulamur: ſive quia manum miſit cum ipſo in paropſide, quemadmodum Evangelii lingua declarat. Et merito dixit: *ampliavit*, quando ignorantibus quis eſſet ipſe monſtraverat. O diſcipulum ſurdum, o indocili corde duriſſimum! Quis enim eum a tanta pietate aliquid virtutis animo percepiſſe credat, qui tam crudelis extitit parricida?

℣. 11. *Tu autem Domine miſerere mei, & reſuſcita me: & retribuam illis.*

Chriſtus Deus & homo, contra Arianos.

Expoſita paſſione, ad tertium venit ingreſſum, in quo reſurrectionis ſuæ, per id quod homo eſt, fieri miracula deprecatur. Quid erigis aures hæretice? Quid te putas aliquid inveniſſe, quod tuam poſſit excuſare perfidiam? Si poteſtatem quæris, audi quod in Evangelio dicit: *Solvite templum hoc, & in triduo ſuſcitabo illud*. Hic humanitas rogat: ibi divinitas pollicetur. Deſine calumnias facere, utraque enim conveniunt in Domino Salvatore: quia *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*.

Joan. 2. 19.

Joan. 1. 14.

Retribuam illis, dixit, non dolore vindictæ, ſed expectatione patientiæ. Nam hodieque ſuſtinendo illos, magnam partem eorum clementiæ ſuæ operatione convertit.

℣. 12. *In hoc cognovi quoniam voluiſti me: quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me. Cognoviſſe* ſe dicit *in hoc* dilectionem Patris: quia glorioſa eſt reſurrectio ſecutura. *Quoniam voluiſti me*, ſubaudi glorificare, exaltare. Poſſunt enim huic loco & hæc verba quæ dicta ſunt, & his ſimilia convenire. Addidit: *Quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me*. Hoc erat quod dixit: *Quoniam voluiſti me*; ſcilicet quia *inimicus* ſupra eum *non* eſt *gaudere* permiſſus, quando illa quæ diſponebant, nullatenus impleverunt. Ad hoc enim eum occidere voluerunt, ſicut ſuperius dictum eſt, ut nomen ejus penitus de terra abrogarent. Sed e contra vident Eccleſiam Chriſti toto orbe diffuſam, nomenque ejus ubique celeberrimum eſſe cognoſcunt; ut merito gaudere non poſſint, quibus tam contraria provenerunt.

℣. 13. *Propter innocentiam autem meam ſuſcepiſti me: & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum.*

Manſuetudo Chriſti.

Vere ſancta innocentia, vere ſimplicitas, vere humilitas beata; ut tot mala paſſus, nulla ſe contentione defenderet. Placato animo ibat ad crucem, tranquilla mente moriturus. Omnia verba quæ prædicta ſunt per Prophetas integerrima veritate complevit. Doluit caſibus perſequentium, & in cruce poſitus pro inimicis ſuis clementiſſimus exoravit; quoniam hoc & a fidelibus ſuis faciendum eſſe decreverat. Et merito dedit præceptum, qui præmiſit exemplum. Sequitur: *Et confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum*. Hic jam beatitudo ipſius ſanctæ Incarnationis exprimitur, qui moribundi corporis infirmitate depoſita, homo Deus ex duabus & in duabus naturis diſtinctis atque perfectis permanet in gloria ſempiterna: cujus nomen ſuper omne nomen eſt, cujus poteſtas cœlo terræque imperat, cui *Omne genu flectitur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum*.

Philip. 2. 10.

℣. 14. *Benedictus Dominus Deus Iſrael a ſæculo & uſque in ſæculum: fiat, fiat.* Expoſitis quæ ad paſſionem & reſurrectionem Chriſti Domini pertinebant, pulchre ſecuta eſt laudativa Concluſio: quia omni tempore benedici debet, qui ſpem noſtram gloria ſuæ diſpenſationis implevit.

Deus omni tempore benedicendus.

Benedictum dicimus & hominem, cui benedicitur: cui tamen ſi non benedicatur benedictus non eſt; & quodammodo iſta benedictio ex alieno celebratur arbitrio. *Deus* autem *benedictus* eſt; etſi omnes taceant: quia ille omne bonum non tanquam extraneum ſuſcipit, ſed ab ipſo progreditur. Nam quod dixit: *A ſæculo*, præſentem mundum ſignificat, ex quo adminiſtrari cœpta ſunt omnia. *Et uſque in ſæculum*, futurum vult intelligi: ubi jam omnia æterna conſiſtunt, nec aliqua temporis mutabilitate dilabuntur. Nam licet *ſæculum* iſtud deficiat: Dei tamen benedictio incommutabilis perſeverat. Addidit: *Fiat, fiat*. Hoc verbum geminatum inſtanter ab omnibus prædicat eſſe faciendum. Non enim ſic intelligendum eſt, ut putetur *fiat benedictus Dominus*; tanquam ſi non laudetur *benedictus* non ſit: ſed hoc eſt, *fiat*, unde nos proficimus, dum jugiter ejus laudibus occupamur. Aliqui vero expoſitorum pro iſtius verbi novitate, quod eſt hic & in ſeptuageſimo primo, ſive in octogeſimo octavo, vel in centeſimo quinto, in quiuque libros pſalterium dividendum eſſe putaverunt. Sed eis non eſſe conſentiendum in præfatione noſtra ſufficienter oſtenſum eſt. In Actibus quippe Apoſtolorum unus liber legitur eſſe pſalmorum.

Actor. 1. 20.

Concluſio Pſalmi.

David in pſalmo 40. tres philoſophiæ partes docuit.

SUperiore pſalmo, in prima parte Eccleſia ſancta locuta eſt, & poſt Domini verba ſecuta ſunt: ita & in hoc Propheta præcurſor eſt. In ipſo quippe principio beatus David per eleemoſynas ſanctas morales nos docuit diſciplinas. Secundo per paſſionem ſuam Dominus naturales ſemitas indicavit. Tertio reſurrectionis miraculo inſpectiva nos elaritate complevit; ut cœleſtis philoſophiæ veritas tribus partibus narrata conſtaret. Quod ſi diligenter inſpexeris, & in reliquis pſalmis poſitum frequenter invenies. Unde pſalmi hujus ſuſcepto beneficio magna exultatione dicendum eſt: *Benedictus Dominus Deus Iſrael, a ſæculo & uſque in ſæculum: fiat, fiat.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum primum.

In finem, intellectus filiis Core pſalmus David.

INter verba uſitata *Filios Core* noviter introducit, quæ nomina Cantorum ſunt, non Pſalmigraphorum; ſicut de Idithum in trigeſimo octavo pſalmo jam dictum eſt. Hi enim a David ad pſalmodiam fuerant electi: ſed propter ſignificantiam nominum congruenter titulis videntur appoſiti; quod magno ſtudio debemus inquirere, ut nobis velut candidiſſimus nucleus exutus ſuo tegmine decenter appareat.

Quare nomina propria in titulis pſalmorum ponuntur.

Core interpretatur Calvaria.

Hebraice *Core* dicitur Calvaria: Calvariæ vero

locus eſt , ubi Dominum Salvatorem conſtat eſſe crucifixum. Quapropter *filii Core* merito dicuntur, qui tanquam glorioſiſſimum trophæum cœleſtis Regis, ideſt , ſignaculum crucis ſuſcipere meruerunt. Et ideo pſalmus hic omni convenit Chriſtiano, qui amore Domini flamma Dominicæ charitatis accenditur , ſine qua totum abjectum eſt quicquid in humanis rebus putatur eximium . De qua re hic primus eſt pſalmus , quem octogeſimus tertius, & octogeſimus quartus ſubſequuntur . Sed in his nominibus illud meminiſſe debemus quod beatus Hieronymus ait, omne pſalterium ſagaci mente perluſtrans. Nunquam invenio quod *fili Core* aliquid triſte cantaverint : ſemper enim in pſalmis eorum læta ſunt & jucunda ; ſæcularibuſque contemptis cœleſtia & æterna deſiderant, congruentes interpretationi nominis ſui.

Filii Core Chriſtiani dicuntur.

In Expoſ. tituli pſal. 84.

Diviſio Pſalmi.

F*ilius Core* , quem diximus crucis honore ſignatum , prima profeſſione pſalmi hujus omne deſiderium mentis ſuæ ad Dominum dicit eſſe translatum . In ſecunda per quinquepartitum ſyllogiſmum loquitur animæ ſuæ : dicens eam in hoc ſæculi ſalo non debere turbari , quia Deus eſt ipſius fixa deliberatione refugium .

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. S*icut cervus deſiderat ad fontes aquarum : ita deſiderat anima mea ad te Deus* . Hic figura eſt Parabole , ideſt , rerum genere diſſimilium comparatio . *Cervo* enim homo noſcitur aſſimilatus . Quod argumentum comparationis dicitur A minore ad majus. Sed non incaſſum fidelibus hoc animal comparatur; eſt enim primo innoxium, deinde velociſſimum, tertio deſiderio inardeſcente ſiticuloſum . Serpentes naribus trahit, quas ut voraverit, veneno æſtuante permotus ad fontem aquarum quanta poteſt velocitate feſtinat . Amat enim aqua dulci puriſſimaque ſatiari. Hujus decora comparatio noſtrum deſiderium ardenter inſtigat ; ut quando venena antiqui ſerpentis haurimus , & ejus facibus æſtuamus , ad fontem divinæ miſericordiæ illico feſtinemus ; quatenus quod peccati adverſitate contrahitur, dulciſſimi hauſtus puritate vincatur. Nec vacat quod *ad fontes aquarum* , dixit, non ad aquas. *Fons* enim *aquarum* Chriſtus eſt Dominus, unde omnia fluunt quæcumque reficiunt . Fluenta enim plerumque ſiccari poſſunt : *Fons* autem *aquarum* ſemper irriguus eſt . Unde merito dictum eſt ad liquorem ſacræ originis feſtinandum , ubi deſiderium noſtrum nunquam poſſit habere jejunium.

Quid ſit Parabole.

Fideles cervo comparantur.

Fons aquarum Chriſtus eſt.

℣. 2. *Sitivit anima mea ad Deum vivum : quando veniam & apparebo ante faciem Dei ?* Ut deſiderium quod præmiſit divinæ charitatis, fuiſſe cognoſceres , animam ſuam dicit conſpectum Domini ſitienter appetere: quo ambitu imbecillis maxime inflammatur humanitas . Denique ſic ſequitur : *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* ſcilicet quia tunc nobis manifeſtus apparebit , quando nos in judicio ſuo dignanter inſpexerit. His igitur rebus edocti, advertimus animam habere ſitim ſuam , cum deſiderio cœleſti commota divinos fluvios expetit , qui irrigua ſemper ubertate funduntur : aquæ copioſiſſime ſalutates, quæ non ſolum ſitim retemperant animarum, ſed etiam omnem indigentiam imbecillitatis excludunt. Hæc ſitis in hoc ſæculo beatis pectoribus ſemper exæſtuat, nec aliquo fine contenta requieſcit : quia ei in futura beatitudine datur invenire quod appetit ; ſicut Dominus in Evangelio dicit : *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam , quoniam ipſi ſaturabuntur* . *Quando* autem , cum pondere pronuntiandum eſt ; ut gravis ei videatur eſſe dilatio.

Anima habet ſitim ſuam.

Matth. 5. 6.

℣. 3. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*. Audiant hoc qui Domino flere non appetunt , juges lacrymas non inediam , ſed ſatietatem potius intuliſſe. Nec immerito, quia fletus ille cibus eſt animarum, corroboratio ſenſuum , abſolutio peccatorum , refectio mentium , lavacra culparum . Sed per has juges lacrymas ſignificat afflictionibus erudiri poſſe populum Chriſtianum . *Diem* , proſperitatem debemus accipere: *noctem* vero triſtitiam . Per hæc enim duo , omne tempus vitæ hominis indicatur.

Juges lacrymæ ſatietatem inferunt.

℣. 4. *Dum dicitur mihi quotidie: ubi eſt Deus tuus?* Cauſam reddit *filius Core* , quare juges lacrymas fudit. Hoc enim dicebatur aſſidue perſecutionis tempore Chriſtianis : Non eſt qui vos vindicet, ſuſtinete profecto quæ volumus, quæ jubemus. Quis in iſta afflictione non fleret, habere conſcientiam rectam , & pravorum ſubjacere conviciis: quando ultra omnes dolores eſt, illum inſultantem cernere , quem cognoſcis conſcientiæ pravitate ſordere? Et reſpice convenientiam rerum : quoniam ſicut lacrymas ſuas aſſiduas deſignavit, ita & imputationes fuiſſe continuas dicit; ut omnia ſibi concordent , quæ ſacris lectionibus continentur.

Maxima Chriſtianorum afflictio.

℣. 5. *Hæc recordatus ſum , & effudi in me animam meam : quoniam ingrediebar in locum tabernaculi* . Ideſt dum hæc quæ mihi imputabantur delicta cogitarem , animam meam quaſi ex pleno conceptaculo in lacrymas ſubita inundatione profudi: rogans Deum , ne diutius tali increpatione torquerer . Animam vero ſuam in ſe quodammodo fundit, qui pleno deſiderio concitatus Deo ſe ſincera ſupplicatione proſtraverit. Et nota quod omnis effuſio motu facto ad vicina loca progreditur. Anima vero in ſe funditur, quoties compunctionis inſtinctu in ſemetipſam revertitur . Sequitur etiam cur in ſe effuderit animam ſuam; ſcilicet , *Quoniam ingrediebatur in locum tabernaculi*; hoc eſt in Eccleſiam præſentem. Ibi enim dum ingrederetur amplius plorabat , amplius gemebat adhuc differri illam Jeruſalem, quam ſanctis ſuis Dominus repromiſit. Neceſſe eſt enim vivacius deſiderare quod expectatur , quando ejus quædam ſimilitudo conſpicitur.

Locus tabernaculi Eccleſiam ſignificat.

℣. 6. *Admirabilis uſque ad domum Dei : in voce exultationis & confeſſionis ſonus epulantis* . Hic reddendum eſt, quod in ſuperiore verſu dixit : *In locum tabernaculi* . Ingrediebatur enim admirabile tabernaculum , qui tam iniquis imputationibus cedere neſciebat . Dicebatur enim illi : *Ubi eſt Deus tuus?* Sed ille Deum tantopere deſiderabat , quanto in eum inſultatio nefanda ſurrexerat . De iſto vero tabernaculo *uſque ad* illam futuri ſæculi *domum Dei* pius incola feſtinabat , ne mundi hujus deſideria ſancto viro viderentur accepta . Sed quomodo illuc ire ſanctiſſimus ambiebat ? *In voce ſcilicet exultationis & confeſſionis* . *Exultatio* ad pſalmodiam reſpicit , *confeſſio* ad peccata deploranda : quæ duo juncta perfectum utique efficiunt Chriſtianum . Sequitur : *Sonus epulantis*. Definitio bre-

Pſalmodia & pœnitentia perfectum efficiunt Chriſtianum.

vis quid ſit *exultatio & confeſſio*; ideſt, *Sonus epulantis*: quia ſonus ipſe animam paſcit, & epulas illi ſuavi delectatione concedit. Quid enim dulcius, quidve ſalubrius quam Deum laudare, & reum ſe ſemper arguere? Finita eſt pars quæ ſitim habendam dicit in Domino: ſed rurſus in ſequenti parte per magnas ſubtileſque argumentationes hoc iterat: ne per triſtitiam mentis ceſſare videretur a deſiderio, quod probabili ardore conceperat.

℣. 7. *Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in * Domino*. Hos verſus paulo ſollicitius audiamus: quia niſi ſubtilius tractentur obſcuri ſunt. Poſt illas imputationes quas audiverat: *Ubi eſt Deus tuus?* poſt effuſionem animæ ſuæ, quam nimia tribulatione peregerat, venit Filius Core ad ſecundam partem, qui per quinquepartiti ſyllogiſmi veraciſſimam probationem uſque ad finem pſalmi loquitur ad animam ſuam dicens: Quare anima mea inimicorum ſævis imputationibus ſauciata prægravaris? Quare me tua afflictione conturbas? Neceſſe eſt enim ut illa triſtis ac mœſta infirmitas humana turbetur. Sequitur adverſum hæc ſalutare remedium: *Spera in Domino*: quia ſpes ejus omnia commutat in melius, & ad æternum gaudium perducit quos ſæculi iſtius triſtitia inflicta concluſerit; ſicut ſcriptum eſt: *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur*. Nec novum videatur quod ad animam ſuam perſona loquitur introducta; nam & alibi legitur: *Benedic anima mea Domino*; & alibi: *Lauda anima mea Dominum*; & in quadrageſimo ſecundo pſalmo idem repetit: *Quare triſtis es anima mea?*

Ed. Deſt. — *Spes in Domino omnia commutat in melius.* — *Matth.* 5. 5. — *Pſal.* 102. 1. — *Pſal.* 145. 1. — *Pſal.* 42. 5.

℣. 8. *Quoniam confitebor illi, ſalutare vultus mei*. Ne forſitan anima diceret: Quemadmodum poſſum ſperare in Domino, dum tua mihi imbecillitas frequenter obſiſtat? Dicit Filius crucis: *Spera in Domino, quoniam ego illi confitebor*; ideſt de peccatis meis pœnitentiam gero, ut tuam devotionem impedire non poſſim. Sequitur etiam cui *confitebor*; ideſt, qui eſt *ſalutare vultus mei*. Salus enim vultus noſtri Chriſtus eſt Dominus, qui in forma ſervi qua ſumus, abſque peccato venire dignatus eſt; ſicut Jeremias Propheta dicit: *Spiritus vultus noſtri Chriſtus Dominus comprehenſus eſt, ſub cujus velamento vivimus inter Gentes*.

Thren. 4. 20.

℣. 9. *Deus meus a me ipſo anima mea turbata eſt: propterea memor ero tui Domine de terra Jordanis*. Iſte qui conſilium dabat animæ, qui mentem ſuam rationabiliter corrigebat, ad conditionem humanitatis reverſus confitetur dicens, *animam* ſuam a ſe potius *eſſe turbatam*. Revera, quia niſi hoc vitia carnis facerent, in ſua tranquillitate mentis puritas permaneret. Hanc autem ratiocinationem nimis competenter arbitror introductam, ut homo evidenter agnoſceret ex qua diverſitate conſtaret. Sed filius iſte crucis quem præfatus eſt titulus, oſtendit remedium quo poſſit unuſquiſque animæ ſuæ conturbationes evadere, dicens: *Propterea memor ero tui Domine de terra Jordanis*. *Propterea*; ideſt propter conturbationes iſtas quibus anima mea vehementer affligitur. *Memor ero tui Domine*; quaſi diceret, ad te ſumma velocitate feſtino, ubi perveniſſe remedium eſt, & carnalium malorum competens probatur excluſio. Dicit etiam unde *memor erit*, *De terra* ſcilicet *Jordanis*, hoc eſt de loco in quo prius Dominus baptiſmatis beneficia conſecravit. Nam & nomen ipſum *Jordanis* fluminis interpretatur *deſcenſio eorum*. Deſcendit enim in altitudinem fontium, qui ſe illo munere Sacramenti deſiderat innovare. Nam hodieque de baptizato ſic dicimus: deſcendit in fontem. Sive deſcenſio iſta humilitatem ſignificat, quam baptizatum neceſſe eſt habere, qui Domini noſtri ſequitur inſtituta. Quapropter harum rerum dum memores ſumus, ſupervenientium malorum nulla confuſione turbamur.

Jordanis interpretatur deſcenſio.

Et Hermoniim a monte modico. *Hermoniim* parvus mons juxta Jordanem eſt poſitus, ſicut Deuteronomii lectione cognoſcitur: *Accepimus*, inquit, *in tempore illo terram de manibus duorum regum Amorrhæorum, qui erant ſecus Jordanem a torrente Arnon uſque ad montem Hermon*. Sed videamus quid nobis ſignificantia etiam hujus nominis tradere videatur. *Hermoniim* dicitur anathema, quod dicit homo diabolo, quando ad Deum venerit. Et bene dixit, *A monte modico*: quia non ex altitudine ſuperbiæ Deus quæritur, ſed memoria ejus in humilitatibus modicis invenitur. Quapropter dum perceptum baptiſmum, dum humilitatem memoriæ recondimus, ſuſceptæ fidei regulas, donante Domino, ſalutariter obtinemus.

Deut. 4. 47. 48. — *Quid Hermoniim ſignificet.*

℣. 10. *Abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuarum*.

℣. 11. *Omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierunt*. Jordanis, Hermoniim, abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuarum, figuram fecerunt Sardiſmos, quæ linguarum ſemper permixtione formatur. Nam Jordanis & Hermoniim Hebræa ſunt nomina: abyſſus abyſſum & cataractæ, Græcum eſt: Invocat, in voce, Latinum eſſe manifeſtum eſt. Sic iſta figura in hoc loco commixtione linguarum pulchre compoſita eſt. Duabus enim *abyſſis* duo Teſtamenta ſignificat, ideſt novum & vetus, quæ ſe utraque mutua atteſtatione confirmant: quando vetus novum prædicit, novum autem commemorat Teſtamenti veteris lectiones. Sic fit ut utraque ſe *invocent*, quando ad alterutrum de ſua confirmatione teſtantur. Sic & alibi Pſalmiſta dicit: *Judicia tua abyſſus multa*. Profunda ſunt enim Teſtamenta Domini, quia in ſinu ſapientiæ ipſius alta veritate conſiſtunt. *In voce* autem *cataractarum tuarum*. Prophetas & Apoſtolos dicit: quoniam ſicut aquarum multitudo per cataractas evomitur, ita & de ore ipſorum Domini fluenta manaverunt. *Excelſa* vero & *fluctus* ad ſcripturas ſanctas competenter aptamus. Ipſæ ſunt enim quas ſuperius *abyſſos* vocavit: ubi & parabolarum quidam fluctus alludit, & altitudo ſenſuum pia perſcrutatione grandeſcit. Hæc ergo ſupra ſe dicit tranſiiſſe juſtus: quia in eorum notitia avidus ſe perſcrutator immerſerat.

Quid ſit Sardiſmos. — *Duæ abyſſi duo Teſtamenta.* — *Quando duo Teſtamenta ſe invocent.* — *Pſal.* 35. 7.

℣. 12. *In die mandavit Dominus miſericordiam ſuam: & nocte declaravit: Apud me oratio Deo vita mea*. *Diem*, otioſum tempus accipiamus, in quo Domini præcepta diſcuntur. Nam lex ejus in ſpatio tranquillitatis ebibitur; tunc enim vacat diſcere, quando non eſt quod debeat impedire. Sequitur, *Et nocte declaravit*; illud utique quod diſcitur in quiete, in tribulatione declaratur. Prius enim otioſo tempore legis verba diſcuntur; ſed eorum fructus in afflictione monſtratur; ſicut legitur: *Speciosa miſericordia Domini in tempore tribulationis*; ita fit ut *nocte declaretur*, quod in die diſcitur. Addidit, *Apud me oratio Deo vita mea*; ac ſi diceret, intra me eſt ſacrificium quod offeram Deo. Quod eſt iſtud ſacrificium? *Oratio* utique quam Deus non

Fructus legis in afflictione monſtratur. — *Eccleſ.* 35. 26. — *Oratio eſt ſacrificium.*

ſpernit, quam ſupra victimas eligit: cum tamen devotione puræ mentis offertur. Sed iſte Dominus *Deus* eſt *vita noſtra:* quia dum peccatis noſtris facientibus morimur, ejus clementiæ remiſſione ſalvamur.

℣. 13. *Dicam Deo: Suſceptor meus es: Quare me oblitus es? quare me repuliſti? & quare contriſtatus incedo, dum affligit me inimicus?* Filius Core ſupra dixerat: *Apud me oratio Deo vitæ meæ:* nunc ipſam orationem, quam ſuperius præmiſit, profitetur ſe Domino eſſe dicturum: ideſt, cum me gratia divina baptiſmatis ſuſceperis, tuis beneficiis in illa patria collocandum, quare me tunc pateris diverſis calamitatibus diabolica fraude vexari? Senſerat enim vir ſanctiſſimus quanta illius quietis dulcedo futura ſit, & mundi iſtius itinera confragroſa vehementer horrebat. Dicit etiam more humano, *Quare me oblitus es?* Quia differebatur adhuc illa promiſſio, quam in futura patria ſanctis ſuis Dominus pollicetur. *Quare me repuliſti?* Quoniam ad illam quietem adhuc pervenire non poterat, quam ferventius appetebat. *Et quare contriſtatus incedo, dum affligit me inimicus?* Utique contriſtamur quando flagella in hoc mundo ſuſcipimus, quando inimici fraudulenta ſubreptione tentamur, quando carnis vitia invicto ac repugnante animo ſuſtinemus. Hæc figura dicitur Erotema, quando ſub interrogatione crebra aliquid exaggeramus dolentes.

Quid ſit Erotema.

℣. 14. *Dum confringuntur omnia oſſa mea, exprobaverunt mihi qui tribulant me. Oſſa* ad firmitatem mentis ſæpe diximus pertinere. Ergo dum patientiæ noſtræ virtus affligitur, quaſi oſſa franguntur. Hoc irrident videntes inimici, & velut probroſum aliquem abominantur, cui nullam felicitatem mundi iſtius arridere cognoſcunt.

℣. 15. *Dum dicitur mihi per ſingulos dies: Ubi eſt Deus tuus?* Hæc eſt illa exprobratio per quam quodam malleo oſſa patientiæ frangebantur. Hoc enim habent in conſuetudine perſecutores & irriſores afflictis dicere Chriſtianis: *Ubi eſt Deus tuus?* Vindicet te ſi poteſt. Quoties hoc Martyres audierunt? Quoties Confeſſores qui tormentis variis cedere nequiverunt? Nam vox iſta celeberrima eſt, quando illis aſſidue dicitur, qui pro Chriſti nomine patiuntur.

Quid perſecutores dicebant Chriſtianis afflictis.

℣. 16. *Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me.*

℣. 17. *Spera in Domino, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei, & Deus meus.* Quærendum eſt quid ſignificet repetitio iſta verborum: quoniam in his litteris nihil ſuperfluum, nihil conſtat eſſe confuſum. Videtur autem mihi quinquepartitum ſyllogiſmum forſitan hic reperiri, quem Cicero Oratoribus æſtimat applicandum; ut evidenter appareat imitatores eos fuiſſe, non auctores talium regularum. Nunc iſtius argumentationis diſtincte membra reddamus. Propoſitio eſt enim, Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Domino: quoniam confitebor illi ſalutare vultus mei. Probatio propoſitionis quatuor verſibus qui ſequuntur, procul dubio continetur adjuncta. Deinde provenit Aſſumptio, Dicam Deo ſuſceptor meus es: quare me oblitus es? quare me repuliſti: & quare triſtis incedo, dum affligit me inimicus? Sequitur duobus aliis verſibus Probatio Aſſumptionis. Infertur poſtremo ſub repetitione primi verſus, propoſiti ſyllogiſmi decora Concluſio: *Quare triſtis es anima mea?* &c. Quæ repetitio in lege quinquepartiti ſyllogiſmi celeberrima etiam nunc habetur. Nec moveat quod in propoſitione duobus verſibus hæc ſententia videtur extenſa: hic autem ſub uno verſu conſtat eſſe conſtrictam; decuit enim ut in fine colligeretur, quod ſupra latius videtur eſſe propoſitum.

Syllogiſmus quinquepartitus.

Concluſio Pſalmi.

Fllius iſte crucis in principio pſalmi inſigne volens oſtendere deſiderium ſuum, exquiſito ſe comparavit exemplo; ut ſingulariter crederetur diligere, qui cognoſcebatur tam ingenti voto Dominum concupiſſe. Sed quoniam humano uſu bono propoſito malis ſemper moribus obviatur; dum mens iniqua, quem per blandimenta decipere non poteſt, ſubdolis increpationibus molitur evertere, crebris inſultationibus commotum ſe ad continuas lacrymas dicit. Et ne triſtitia ſæculi ejus animum occuparet, aut in deſperationis diſcrimina perveniret, ad animam ſuam conſolatoria verba facit; ut perturbationem hujus ſæculi fidelibus inimicam a ſe depelleret, ne eum deſperationis tædia poſſiderent. Scriptum eſt quippe: *Triſtitia enim quæ ſecundum Deum eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſæculi autem triſtitia mortem operatur.* Quapropter merito a ſe illud conatus eſt expellere, unde ſibi perpetuum exitium noverat imminere. Et ideo hodieque hunc pſalmum boni deſiderii ſuaſorem atque inſtitutorem baptizandis congrue decantat Eccleſia; quatenus a triſtitia hujus mundi alienati, ad Dominum tota mentis puritate * feſtinent. Præſta bone Rex, ut (quoniam non eſt unus modus miſericordiæ tuæ) ſicut illos per aquam ſanctæ regenerationis abluis: ita & nos dono clementiæ tuæ a peccatorum fæce purifices.

Triſtitia hujus ſæculi fidelibus inimica.

2. Corint. 7. 10.

Pſal. 41. olim baptizandis decantabat Eccleſia.

* *Ed. ſuſpirent.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum ſecundum.

Pſalmus David.

QUamvis alii tituli multa, alii contineant pauciora: omnes tamen ad ſupernæ conſiderationis munera perducuntur; ut ipſa varietas nec faſtidium faciat, nec quæ ſunt neceſſaria, commonere deſiſtat. *Pſalmus* ergo (ſicut ſæpe dictum eſt) ſignificat melos cœleſtium verborum; quod deſurſum nobis reſonare ſentitur; ſicut hic dictum eſt: *Diſcerne cauſam meam de gente non ſancta*, &c. *David* autem fortiſſimum & deſiderabilem nobis indicat Chriſtum, ad quem ex perſona fideliſſimi Chriſtiani pſalmus iſte dirigitur, dum mens & intentio ejus ad ipſum deſideranter aptatur. Nam ſicut ille ſuperior pſalmus docet omnia contemni, quatenus deſiderium Domini ſingulariter appetatur: ita hic præmonet, ne mundana poſſimus tribulatione confundi, ſed in atriis Domini dicit eſſe gaudendum: ægritudinibus noſtris valde neceſſariam probans, quam toties nobis pius Medicus ingerit, potionem.

Quid ſignificet Pſalmus.

Quid ſignificet David.

Diviſio Pſalmi.

PSalmum iſtum unuſquiſque fidelium ſibi competenter aptabit, qui in primo capite Dominum deprecatur, ut in adventu noviſſimo, quo judicaturus eſt mundum, ab infidelium conſortio liberetur. Secundo introiturum ſe ad Domini altare confidit, ubi tantummodo bea-

tis acceſſus eſt; & ideo in moleſtiis hujus mundi animam dicit non eſſe turbandam, quæ jam ſpe ſuperni muneris gloriatur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. JUdica me Deus, & diſcerne cauſam meam de gente non ſancta. Dum vir fidelis hujus ſæculi iniquitatibus angeretur, & cum incredulis populis adhuc eſſet habitatione permixtus, ſubito erupit in vocem; ut in judicio Domini cauſa ejus ſequeſtraretur ab impiis: quando agnos ponet ad dexteram, hœdos autem conſtituet ad ſiniſtram. Non enim petit peccata ſua diſcuti, ſed ab iniquorum conſortio liberari. Eſſet enim periculoſum dicere: *Judica me*, niſi addidiſſet: *& diſcerne cauſam meam*, ideſt, divide permixtionem meam, quam in ſæculo iſto ſuſtineo, & aliquando ſegregatum me ab impiis, in populi tui electione conſtitue. Addidit: *De gente non ſancta*; hoc eſt de perverſis ac male viventibus. Revera ſancta conſcientia, quando nec in altero contueri poterat, quæ divinis præceptis probabantur adverſa.

℣. 2. *Ab homine iniquo, & doloſo eripe me.* Bonum quidem deſiderium, ſed adhuc non habet tempus. Hoc enim quod modo a ſancto iſto quæritur, in futuro judicio a fidelibus invenitur. Sed talia & hic deſiderant qui pacifici eſſe noſcuntur; ut ab inquietis moribus cupiant dividi, ne poſſint aliqua pravitate vitiari. Ipſe eſt enim iniquus & doloſus, de quo ſuperius dixit: *De gente non ſancta*. *Quis iniquus. Quis doloſus.* *Iniquus* eſt enim qui mala facit apertius: *doloſus* qui occulta machinatione graſſatur: ut ſunt omnes qui a mandatis Domini probantur alieni.

℣. 3. *Quia tu es Deus meus, & fortitudo mea: quare me repuliſti? & quare triſtis incedo, dum affligit me inimicus?* Frequenter ratio cauſam præcedit, ſæpe iterum juncta ſubſequitur: hic autem propoſita clamat in capite. Nam cum ſit ejus *fortitudo Deus*, miratur quare ab adventu Domini, in quo judicaturus eſt mundum, adhuc videatur repelli, quem propter mundi quas patiebatur anguſtias, magno deſiderio ſuſtinebat. *Quid ſit fortitudo.* *Fortitudo* eſt enim conſiderata periculorum perpeſſio, & laborum indefecta probatio. Sciebat enim vir ſanctiſſimus ulterius ſe contriſtari non poſſe, ſi ad æternam futuri ſæculi requiem perveniret. Mos enim deſiderantium eſt ab illa re ſe putare depulſos, ad quam venire velociter non ſinuntur. Ejus quoque rei explanatio decora ſubſequitur: *Et quare contriſtatus incedo, dum affligit me inimicus?* Utique in hoc ſæculo contriſtati incedunt ſancti, quando inimicorum flagella ſæviſſima patiuntur. Nam cum ille dies judicationis advenerit, talia minime ſuſtinebunt: quia *inimicus* cum ſuis ſequacibus abſolute damnabitur. Quapropter vir ſanctus deſideranter expetebat tempora illa, in quibus ſibi beatitudinem noverat conferendam.

℣. 4. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ipſa me deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernaculum tuum.* Hic reddit cauſam triſtitiæ ſubmovendæ; ut Pater mittat Filium ad judicandum, qui eſt lux & veritas; *Joan. 8. 12.* ipſe enim de ſe dixit: *Ego ſum lux mundi*; *Joan. 14. 6.* & alibi: *Ego ſum via, veritas, & vita*. Hæc enim cum venerit, quæ eſt Chriſtus Dominus a ſanctis ejus omnis mœror confuſionis abſcedit, quando æternæ beatitudinis gloriam conſequuntur. Iſte ergo fidelis quem ſuperius diximus loqui, *deductum* & *adductum* ſe dicit *in montem ſanctum*; hoc eſt ad firmam credulitatem Domini Salvatoris: ejus gloriæ cuncta præbens, non aliquid ſuis viribus applicando. Quod autem adjecit: *Et in tabernaculum tuum*, Eccleſiam Catholicam ſignificat in mundi iſtius certamine conſtitutam, quæ adhuc inimici varia fatigatione vexatur. *Per tabernaculum Eccleſia deſignatur.* Sed audivimus *tabernaculum*, adverſarii caveamus inſidias: quoniam dum in tabernaculis ſit Eccleſia, nos nequaquam poſſumus otia poſſidere ſecura. Quod *tabernaculum* *Exod. 26. 1.* Exodi textus ſic evidenti relatione depingit; ut non ſolum auribus, ſed pene ipſis aſpectibus offeratur.

℣. 5. *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam: confitebor tibi in cithara Deus Deus meus.* Venit ad ſecundum caput, ſed dum & hic Eccleſia *altare* habeat, non fruſtra dicit poſt tabernaculum poſitum: *Introibo ad altare Dei*. *Duplex altare & unde dictum.* Eſt enim quoddam ſublime *altare*, nobiſque nunc inviſibile, ubi ſoli juſti probantur accedere. Nam inter alia membra tabernaculi, quæ famulo ſuo Moyſi Dominus præcepit efficere, *Exod. 25. 40.* hoc quoque evidenter oſtendit dicens: *Inſpice & fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte oſtenſum eſt*. Hic enim *altare* Eccleſiæ indiſcreta turba circumſpicit; ad illud autem ad quod ſe in futuro dicit *intrare*, ſoli poſſunt Deo placiti pervenire. *Altare* enim dictum eſt, quaſi altæ aræ, vel alta res. Sequitur, *Ad Deum qui lætificat juventutem meam*. *Juventutem* *Juventus pro vitæ novitate ponitur.* hic pro novitate vitæ ponit propter Dominum Salvatorem, qui omnia reparans de vetuſtate defecta, credentibus juventutis reddidit validiſſimam firmitatem. Ecce ille contriſtatus cladibus mundi de bono intellectu fecit gaudium ſibi. *In cithara* vero *confitetur*, qui mundi hujus adverſa ſuſtinens, a laude Domini non recedit.

℣. 6. *Quare triſtis es anima mea? & quare conturbas me.*

℣. 7. *Spera in * Deum, quoniam confitebor illi: ſalutare vultus mei, & Deus meus.* ** Ed. Deo.* Meminerimus hos verſus & in pſalmo ſuperiore conſcriptos, ubi quinquepartitum eſſe diximus ſyllogiſmum. Sed conſiderandum eſt quod iſtam triſtitiam ſæculi fugiendam & frequenter admonet, *Triſtitia ſæculi fugienda, & quare.* & vehementiſſime perſuadet; nec immerito quoniam bonis rebus ſemper adverſa eſt. Per hanc enim patientiæ robur frangitur, per hanc charitatis lumen exſtinguitur, per hanc ſpei noſtræ deſiderium virtuſque molleſcit; & omnis vita confunditur, ubi hæc iniquitas maligna graſſatur. Illa vero triſtitia vitalis, bonarum mentium *Quid ſit triſtitia vitalis.* pax, juge gaudium, beatorum votis eſt maximis expetenda; de qua dicit Apoſtolus: *2. Cor. 7. 9.* *Fratres gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam: contriſtati enim eſtis ſecundum Deum.* Unum quidem nomen, ſed rerum diverſa conditio; nam ſicut illa nutrit ad mortem, ſic iſta dirigit ad perpetuam ſoſpitatem.

Concluſio Pſalmi.

IN ſuperioribus pſalmis propter perfectorum animos ad virtutis culmen erigendos multas legimus introductas eſſe perſonas, modo Eccleſiam, modo pœnitentem, modo Prophetam, modo Idithum, modo filios Core, magna patientiæ virtute proloquentes: nunc autem ſermo mediocris ac lenior adhibetur, qui ad devotum pertineat Chriſtianum; ut nemo vel imbecillis de ſua mediocritate diffidat, quando unuſquiſque reperit ad quod per Dei gratiam prona men-

Numerus LXII. quod myſterium contineat. mente feſtinet. Nam & iſti deſideranti ad atria Domini pervenire, quadrageſimus ſecundus calculus competenter aptatus eſt. Tali enim numero manſiones illæ in eremo ſacratæ ſunt Hebræorum. Quadrageſima etiam ſecunda generatione ab Abraham Dominus Salvator advenit, & mundum ſua viſitatione ſalvavit; ut merito & iſte fidelis ad regnum Domini perventurus credatur, qui priſtino illi numero ſociatus eſſe cognoſcitur. Omnes ergo hic virtutes, omnes delectationes invenit anima fidelis; ut conſolari ſe ac recreare per Dei gratiam poſſit, quiſquis igniculum illum divinæ charitatis acceperit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum tertium.

In finem, pro filiis Core ad intellectum Pſalmus David.

PRoxime in quadrageſimo primo pſalmo quid ſignificent *Filii Core* ſufficienter edictum eſt. Nunc autem *ad intellectum* novo quidem ordine, ſed non otioſe videtur adjectum; ideo ut commemoraret hunc pſalmum diligentius inquirendum. Audituri ſumus Martyres, ſive Confeſſores, ideſt filios crucis edicere, dum Patres noſtri ſine aliqua difficultate inimicos ſuos habuerunt (Deo præſtante) ſubjectos, ſe per graviſſimas martyrii pœnas divino munere conquiſiſſe victorias. Sed hic opus eſt altior *intellectus*, ut facta Domini ad glorioſa conſilia *Quæ bona Judæis Deus promiſerit, quæ Chriſtianis.* referamus. Primo enim maris rubri miracula, & diverſarum gentium inelaboratæ victoriæ contigerunt; ut tam inſigne miraculum ad credulitatem divinæ potentiæ rudes populos invitaret. Deinde illis terra Chanaan promiſſa eſt, qui erant utique ſub lege. Nunc autem creſcente fide Martyribus proſperitas mundana ſubtracta eſt; ne venturi ſæculi bona tepidius imbecillitas humana perquireret. Iſtis enim cœleſtia regna promiſſa ſunt, qui ſub gratia eſſe noſcuntur. Quapropter iſte *intellectus* quærendus eſt, iſta gratia contuenda; quoniam quæ nunc fiunt ab Auctore rerum pro ſalute cunctorum, occultis plerumque * motibus ordinantur. ** Ed. modis.*

Diviſio Pſalmi.

SIve Martyrum, ſive Confeſſorum verba ſuſcipias, conſidera pſalmum mirabili conſtructione formatum. In prima parte dicunt audiiſſe patres ſuos, Domini favore collato, per innumeras gentes viſualiter egiſſe victorias; ſe autem profitentur in Domini judicatione venturam de inimicis ſuis competenter videre vindictam: ubi non arcu, aut gladio inimicus vincitur, ſed ſola Domini diſceptatione ſuperatur. Sic diſtincte genera beneficiorum utraque referuntur, quæ ſervis ſuis Dominus præſtare dignatur. Secundo loco diverſarum neceſſitatum, quæ in iſto ſæculo patiuntur, tormenta dinumerant; nec tamen ſe mandata divina profitentur oblitos, quominus in virtute patientiæ perſeverent. Tertio precantur auxilium, ut hic graviter afflictis reſurrectionis tempore debeat ſubveniri.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus auribus noſtris audivimus, patres noſtri annuntiaverunt nobis: opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis. Primo poſuit, *Deus*, quod initium aut lætus homo facit, aut afflictione nimia ſauciatus. Sed quæ dicturi erant, ne putarentur ambigua, *audiiſſe* ſe propriis *auribus* dicunt, ut major fides rei potuiſſet acquiri. Et conſidera quia non juvenes neque adoleſcentes ſibi dicunt retuliſſe quæ facta ſunt: Sed *patres* qui conſideratione ſui nominis affectum poterant habere * veritatis. ** Ed. pietatis.* Subjunctum eſt, *noſtri*, qui ſuis omnino certiſſima dicere potuiſſent. *Annuntiaverunt nobis:* id eſt, retulerunt beneficia quæ ſuis poſteris ad laudem Domini voluerunt eſſe manifeſta. Sed licet Dei quotidiana ſit opera mundum ſuis beneficiis continere, ut omnia conſtituta lege decurrant: tamen tunc dicimus eum operatum, quando aliquod ſignum novitatis oſtenderit. *Patres* ergo ſuos retuliſſe teſtantur *opus, quod operatus eſt Deus in diebus eorum;* hoc eſt *in diebus antiquis*, quando Iſraeliticum populum illæſum per maris rubri fluenta traduxit, & hoſtium ſuorum ſine labore proprio fecit eſſe victores. Hoc argumentum dicitur A dictis factiſque majorum, quando teſtimonii pondus graviſſima patrum auctoritate firmatur.

℣. 2. *Manus tua Gentes diſperdidit, & plantaſti eos: afflixiſti populos, & repuliſti eos.* Hinc enumeratio decora procedit, quanta Iſraelitico populo virtus divina præſtiterit; ut beneficia Domini & in proſperis rebus, & in adverſis quæ dicturus eſt manifeſtius elueeſcant. Per *manum* (ſicut ſæpe dictum eſt) ſignificatur poteſtas: *Per manum poteſtas ſignificatur.* quia per tropologiam manu Domini Gentes referuntur afflictæ, per quam nos maxime ſolemus operari. Exeuntibus enim Amorrhæis, vel cæteris de propriis terris, Hebræi in eorum ſedibus leguntur eſſe plantati. *Plantati* plane, qui proceſſu dierum munere Domini incrementis jugibus augebantur. *Afflixit* autem *populos* adverſarios, cum Sacerdotum tubis canentibus muri Jericho confragoſæ vocis ſonitu corruerunt; quos *Joſue 6. 20.* de civitate conſtat expulſos, quando tantis miraculis obſiſtere nequiverunt.

℣. 3. *Non enim in gladio ſuo poſſiderunt terram, & brachium eorum non ſalvavit eos.* Ne putarent Hebræi triumphatores ſuis ſe viribus extitiſſe, profitentur illos non *in ſuo gladio* fuiſſe victores, nec terram Gentium ſibi propria fortitudine vendicaſſe. *Brachium* pro robore dicitur: *Brachium pro robore ponitur.* quoniam ipſo dimicante pugnatur. Sed iſtud *brachium* non eos ab inimicis liberare prævaluit, quos ſpecialiter virtus divina *ſalvavit*. Sic dum Hebræorum actus exponuntur, humano generi proficua doctrina præſtatur.

℣. 4. *Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuit tibi in illis. Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui*, communiter reddendum eſt, *ſalvavit eos*. Dextera enim ſignificat proſperam partem, *brachium* fortitudinem, *illuminatio* conſilium, quæ Dominus præliantibus confert, quando victoriam donare dignatur. Sed ne diceretur: Patres veſtri ſuo merito placuerunt, ideo ſunt tanta a Domino conſecuti; intulit non meritis datum, ſed quia ita Deo ſit placitum, cujus eſt gratuitum omne quod præſtat. *Complacuit* etiam *in illis*, quando de toto mundo ſola gens electa eſt, de qua Salvator Dominus adveniret.

℣. 5. *Tu es ipſe Rex meus & Deus meus, qui mandas ſalutem Jacob.* Cum dixiſſent Filii Core, hoc eſt populus beatorum: *Tu es ipſe Rex meus*, ideſt Dominus & Salvator, cui nomen Regis manifeſtum eſt convenire: Addidit, *Et Deus meus*; Ne

dubitares Dominum Jeſum Chriſtum qui & patri noſtro *Jacob ſalutem* propitius tranſmiſit, quando eum fecit cum Angelo glorioſa concer-

Geneſ. 32. 28.

tatione luctari. *Mandavit* enim illi *ſalutem*, quando audivit per Angelum: *Jam non diceris Jacob, ſed Iſrael*. Nam quodlibet illud noſtræ voluntantis arbitrium, non per nos, ſed per aliam conſuevimus mandare perſonam.

℣. 6. *In te inimicos noſtros ventilabimus: & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos*. Venerunt Martyres ad illud genus liberationis eximium, quod judicii tempore conſtat fidelibus concedendum. Nam qui nimia fuerant afflictione confecti, reſumunt animum, & futuris ſe proſperis conſolantur dicentes: *In te inimicos*

Quando inimici ventilandi.

noſtros ventilabimus. *Inimici ventilandi* ſunt divino judicio, quando aream ſuam ventilabro diſceptationis Salvator noſter excutiens, paleas ſequeſtrat a frugibus. Sequitur: *Et in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos*. Tunc contemnuntur *inſurgentes*, ideſt, ſpiritus immundi, quando lædere non valebunt. Modo enim illi deſpiciunt, quos poſtea juſti ſpernendos eſſe judicabunt. Illud enim quod manus Domini Gentes diſperſit, quod Hebræos in ſedibus eorum plantavit, quod eis donavit inimicos ſine aliquo labore ſuperare, ad iſtud pertinet tempus. Hoc autem quod *ventilandi ſunt inimici*, quod hoſtis contemnendus antiquus, pertinet ad judicium futurum: ubi talis eſt victoria facienda, ut omnia probentur ſubruiſſe certamina.

℣. 7. *Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſalvabit me*. Fide & humilitate conſueta dicit multitudo ſanctorum in armis ſe non ſperaturam eſſe terrenis. *Arcus* enim eſt præſidium bellatoris, in quo mens humana confidit. Præliatores autem mundani plus de gladio præſumunt. Sagitta enim plerumque incaſſum mittitur: enſis vero certiſſimæ mortis operatur effectum. Quapropter nec ipſum ſibi auxilium ferre dicit, quod in bello credunt homines ad præſidium plus valere.

* MSS. A. B. F. &c.

℣. 8. *Liberaſti enim nos * ex affligentibus nos: & eos qui nos oderunt confudiſti*. Confidentia fidei futura pro præteritis dicunt: quoniam apud eos non eſt dubium, quod abſolute norunt eſſe venturum. *Liberandos* ergo ſe dicunt in ſecundo adventu Domini a perſecutione ſpirituum peſſimorum, qui eos hic multiplicibus inſidiis affligere non deſiſtunt. Tunc enim plane *liberandi* ſunt, quando ab eorum poteſtate tollentur, ut ulterius eis non liceat de innocentium fatigatione gaudere; quod in iſto certe ſæculo generaliter non poteſt provenire. *Confunduntur* etiam qui beatos oderunt; quando illi æterna ultione damnantur, juſtos autem cœlorum regna recipiunt.

℣. 9. *In Deo laudabimur tota die: & in nomine tuo confitebimur in ſæcula*. Qui dicunt, *laudabimur*, in futuro ſe profitentur eſſe prædicandos: ſed ſine arrogantia deſignant gloriam ſuam, qui ſe *in Deo* teſtantur *eſſe laudandos*. *Tota die* perpetuum tempus oſtendit, quod non habet noctem, quod in illa æternitate proveniet, ubi juge præconium cognoſcitur eſſe beatorum. Sed ne crederes otioſos futuros, qui ſe *in Deo* dixerunt *eſſe laudandos*, profitentur ſe quoque præconia Domini jugiter perſonare:

Quæ beatitudo ſanctorum.

quoniam ipſa eſt beatitudo juſtorum, Dominum laudare perpetue: ſatietas quæ nunquam novit habere faſtidium: fames quæ de abſtinentia matre non naſcitur: aviditas quæ de jejunio non creatur.

℣. 10. *Nunc autem repuliſti & confudiſti nos: & non egredieris Deus in virtutibus noſtris*. Poſt illam futuri ſæculi inenarrabilem retributionem, venerunt pii Martyres ad ſecundam partem, dicentes per hos octo verſus inferiores quas afflictiones præſenti tempore ſuſtinebant, & nunquam a Domini veneratione ullatenus diſcedebant. Quæ figura dicitur Emphaſis, ideſt, Exaggeratio, quando rem aliquam multis in unum collectis doloribus allegamus, ut benevolentiam judicis enumeratis calamitatibus impetremus. Dicendo enim: *Nunc autem*, ſignificant ſe de futuris temporibus paulo ante dixiſſe. Et intuere quam mirabili ordine cuncta decurrant. *Repuliſti*, ſignificat dilationem quam ſanctis provenire non dubium eſt: quia non hic, ſed in futuro illis perfecta beatitudo promittitur. *Confudiſti*, illam dicit glorioſam confuſionem quam Martyres ſubeunt, cum injuriis affliguntur, fuſtibus verberantur, & velut criminibus obnoxii morti non deſinunt mancipari. De talibus quoque dicit Apoſtolus: *Quibus dignus non erat mundus*. Sed reſpice quod in iſto ſæculo Martyres inter iniquos homines confunduntur; impii autem apud verum Judicem æterni opprobrii pondera ſuſtinebunt. Sed iſta confuſio perducet ad gloriam: illa vero ad exitia ſempiterna. Nunc autem Deus *non egreditur in virtutibus* Martyrum, quando eos tribulationibus ſubdit, & diverſis paſſionibus tradit. Tunc enim *egrediebatur in virtutibus* Hebræorum, quando ſine labore proſtrati ſunt, qui ſe contra electum populum erigere tentaverunt. Quod ad conſolationem ſancti populi pertinere non dubium eſt: ne quis patres ſuos feliciſſimos graviter ferret, cum ipſe Domini permiſſionibus affligatur.

Quid ſit Emphaſis.

Juſti in hoc mundo confunduntur: impii vero in futuro.

Hebr. 11. 38.

℣. 11. *Avertiſti nos retrorſum præ inimicis noſtris: & qui nos oderunt diripiebant ſibi*: Averſos ſe in hoc mundo ante inimicos ſuos eſſe teſtantur, qui inſequentium diſcrimina vitaverunt. *Averti* eſt enim hoſtem carnalem fugere; ſicut præceptum eſt: *Si vos perſecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam*. Sequitur: *Et qui nos oderunt diripiebant ſibi*. Hoc ſolet fugatis emergere, ut in direptionem prædamque cadant, qui hoſtibus minime reſiſtere potuerunt.

Matth. 10. 23.

℣. 12. *Dediſti nos tanquam oves * ad eſcam: & in Gentibus diſperſiſti nos*. Cum dicunt: *Dediſti*, ſignificant omnia divina poteſtate diſtribui. Ferunt enim traditos ſe Gentibus tanquam lupis, qui molle pecus devorare conſuerunt. *Eſca* enim luporum eſt ovium manſueta ſimplicitas; quæ Martyribus merito comparatur, qui a perſecutoribus ſuis occidi ſine concertationibus acquieſcunt. Sequitur: *Et in Gentibus diſperſiſti nos*. Diverſos ſignificant fideles, quos modo Martyrum deflet pietas, qui Gentibus traditi, libertatem ſuam cum patrimoniis perdiderunt. Quod variis temporibus de Chriſtianis populis divina diſpenſatione perfectum eſt; ut per tribulationum temporalia mala, glorioſæ beatitudinis bona conſequantur æterna.

* Ed. eſcarum.

Martyres ovibus comparati.

℣. 13. *Vendidiſti populum tuum ſine pretio: & non fuit multitudo in commutationibus eorum*. Hoc non debemus accipere ſub increpatione dictum, ſed myſtica, ut ſolet, alluſione prolatum. *Pretium* enim videtur accipere Deus, cum bene meritis populis ſubjugat infideles. Tradit enim irreligioſos, ut acquirat devotiſſimos. Tunc

autem quaſi *ſine pretio vendit* Deus, quando alienigenis affligendum tradit populum Chriſtianum. Quod fit frequenter occulto judicio, aut ad probationis meritum, aut ad correctionis effectum. Et nota hoc genus locutionis inter propria divinæ ſcripturæ connumerari; ut dicatur venditum, ubi non conſtat pretium datum. Addidit: *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*. Homines qui commutant, traditæ rei paria conſequuntur; hic autem Deo nulla multitudo pretii in tantæ rei compenſatione provenit, quando Chriſtiani ſunt traditi, dum perſecutores eorum Domino non probentur accepti. Quomodo enim vero Deo poterant eſſe grati, profanis ſuperſtitionibus involuti?

Quare iuſti affliguntur.

℣. 14. *Poſuiſti nos in opprobrium vicinis noſtris: deriſum & contemptum his qui in circuitu noſtro ſunt*. Enumerant quanta fuerant afflictione perculſi; ut inter ærumnas multiplices devotionis qualitas augeretur. Gravis enim eſt afflictio quam patimur a vicinis: quia non tranſitorie dicitur, quod a circumſtantibus jugiter imputatur. Nam quod dicit: *Poſuiſti nos*, oſtendit immobilem paſſionem. Ibi enim diuturnus quis eſſe creditur, ubi & poſitus approbatur. *Opprobrium* contra probum poſitum eſt; nam ſicut omnia proba decora ſunt: ſic indecentia cuncta monſtrantur opprobria. Sed iſtud *opprobrium* non erat ante conſpectum Domini, ſed ante oculos vicinorum, qui illa noverant judicare, quæ depravatus ſenſus docebatur advertere. *Deriſus* vero vox eſt confuſa lætitiæ, inſultationem ſuam immoderata hilaritate denuntians. *Contemptus* ſignificat abjectiſſimam vilitatem, quam Martyres Domini traditi diverſis paſſionibus ſuſtinebant. *Qui in circuitu noſtro ſunt*; ſcilicet infideles & perfidos exponit, qui quaquaverſum ſemper ambulant, nec nobiſcum recto dogmate gradiuntur.

Gravis eſt afflictio a vicinis accepta.

Quid ſit Deriſus.

℣. 15. *Poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus: commotionem capitis in plebibus*. Reſpice per figuram Anaphoram, quæ Latine Relatio dicitur, verbum ipſum iteratum; ideſt, *Poſuiſti*, quod in capite anterioris verſus jam dictum eſt; ut frequens repetitio vim paſſionis exaggeret. Martyres enim in ſimilitudinem Chriſti Gentibus conſtat appoſitos, quando eos comparibus pœnis & cruciatibus affecerunt. *Commotio* vero *capitis* inimicorum & Martyribus contigit, quæ facta eſt in paſſione Domini Salvatoris; ſicut legitur: *Locuti ſunt labiis & moverunt caput*.

Quid ſit Anaphora.

Pſal. 21. 8.

℣. 16. *Tota die verecundia mea contra me eſt: & confuſio vultus mei operuit me*. Solet verecundia ad momentum venire, & brevi tempore ſedata diſcedere. Iſta vero graviſſima fuit, quæ jugiter permanebat. Erat enim ante oculos populi ſancti immoderata verecundia, vehemenſque confuſio, quando illos ſibi jugiter inſultare cernebat, quos impios eſſe cognoverat. Et intuere, deſcriptio verecundiæ quam decora conſequitur. Nam quodam pallio confuſionis vultum ſuum dicit coopertum, dum nube ſanguinea facies ejus inflammata rutilavit. Sed cum dicit: *Operuit me*, non ſolum permutationem vultus, ſed etiam totius corporis indicavit horrorem.

Deſcriptio verecundiæ.

℣. 17. *A voce exprobrantis & obloquentis: a facie inimici & perſequentis*. Uſque ad iſtum verſum confuſionis illius deſcriptio perſeverat: nunc dicitur unde venit ille roſeus amictus, qui nudam faciem coloris ſui tegmine veſtiebat. *Exprobare* eſt in faciem maledicere, quaſi indecora crimina jaculari. *Obloqui* eſt abſenti detrahere, & doloſo aliquem ſermone mordere. *A facie inimici*, ideſt, dum proximum videt qui eum capitaliter odit. Et ne putares adverſarium levem, addidit, *Et perſequentis*; quod odium probatur acerrimum: quia non ſolum corpus exſtinguere, ſed ipſas animas cupiunt ſua pravitate trucidare.

Quid ſit Exprobrare.

Quid ſit Obloqui.

℣. 18. *Hæc omnia venerunt ſuper nos, & obliti non ſumus te: & inique non egimus in teſtamento tuo*. Venerunt filii Core ad profeſſionis ſuæ glorioſiſſimam firmitatem; ut oſtendant nobis quævis mala non nos debere a Chriſti gratia ſegregare; ſicut dicit Apoſtolus: *Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas?* &c. Dicendo enim, *hæc omnia*, ad unum colligunt quæ tractu ſuperiore dixerunt; ut ſi diſperſa levius acciperentur, in unum cumulum congregata grandeſcerent. Quod argumentum dicitur A tormentis, quando per tot mala nequaquam fidelium animus potuit immutari. *Venerunt ſuper nos*, quaſi fera terribilis, quaſi fluvius turbulentus. Et quia ſolet gravis tribulatio de animis abjicere, quod ante quis viſus eſt crediddiſſe; adjiciunt non ſe oblitos fuiſſe Dominum inter tam multiplices ærumnas: dum magis iniquorum perſecutione commoti, a Domino jugiter auxilium poſtularent. Sequitur: *Et inique non egimus in teſtamento tuo*; hoc eſt quod dixerunt: *Et obliti non ſumus te*. Nam qui illum mente retinent, ejus teſtamentum neſciunt obliviſci. Sed cum Latinæ locutionis ſit, ut dicamus obliti non ſumus tui, hoc proprium divinæ ſcripturæ eſt quod ait: *Obliti non ſumus te*.

Quævis mala non nos debent a Chriſti gratia ſegregare.

Rom. 8. 35.

Argumentum a tormentis.

Gravis tribulatio de animis abjicere ſolet, quod quis ante credidit.

℣. 19. *Et non receſſit retro cor noſtrum: & declinaſti ſemitas noſtras a via tua*. Retro redit cor eorum, qui de Domini bonitate deſperant, & putant illum rogatum non ſuccurrere, qui etiam non petentibus cognoſcitur ſubvenire. Quod iſti minime fecerunt, qui ſpem in Domino habere probati ſunt. *Semitas* vero hic in malo poſuit, dum ait, *noſtras*, quaſi umbroſos & voluptuoſos calles, quos fragilis terit humanitas. Ipſos enim commeamus, quando a Domini juſſione traducimur. *Via* vero a violentia nuncupatur, quæ merito Chriſti dicitur: quoniam & ab ejus fidelibus, ſicut ab ipſo factum eſt, in ærumnis & tribulationibus ambulatur. Quapropter aptiſſime dicuntur humanæ *ſemitæ* a via ſuperna diviſæ: quando illæ ducunt ad deteſtabilem mortem, hæc confert ſine dubio deſiderabilem ſoſpitatem. Unde filii Core revera filii erant ſanctiſſimæ crucis, cum talia ſentiebant.

Via unde dicatur.

℣. 20. *Quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis: & cooperuit nos umbra mortis*. Reddunt cauſam quare viam & ſemitas aſſeruerint fuiſſe diviſas; propterea quia ſe *In loco afflictionis*, ideſt, in iſto mundo humiliatos eſſe teſtantur, qui eſt fidelibus *locus afflictionis*, unde compunctio naſcitur & pœnitudo ſuccedit. Sequitur, *Et cooperuit nos umbra mortis*. Vitæ iſtius tranſitum dicunt, qui ſanctis & peccatoribus probatur eſſe communis. Cæterum vera mors illa eſt, qua impii æterna damnatione puniuntur.

Iſte mundus locus afflictionis.

Quæ ſit vera mors.

℣. 21. *Si obliti ſumus nomen Dei noſtri: & ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum*. Ipſe eſt intellectus quem titulus dixit abſolute fidelium; ut Deum neſciant alienum, nec obliviſcantur eum, cujus nomini crucis impreſſione di-

Mos orandi tenſis manibus in modum crucis.

cati ſunt. Nam quod addunt: *Et ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum*, orantem deſcribunt, qui tenſis manibus crucem ipſam quam fronte recipit, corporis ſui forma reſtituit. Hoc enim fideliſſimi non alieno, ſed ſuo Domino utique faciebant; ut perſeverantia illos fideles aſſereret, qui mutati tot adverſitatibus non fuiſſent.

℣. 22. *Nonne Deus requiret iſta? ipſe enim novit occulta cordis. Nonne*, cum pondere pronuntiandum eſt: quoniam graviſſimum eſt apud Dominum, ſi in ejus religione peccetur. *Requirere* autem ſolemus, quando illa deſideramus agnoſcere, quæ noſtram novimus conſcientiam non tenere. *Deus* autem ſciens *requirit*, non ut ipſe aliquid novum diſcat, ſed ut nos faciat quæ ſunt oblivione ſepulta cognoſcere. Sic & Abrahæ dictum eſt: *Nunc cognovi, quoniam times Deum tuum*; quaſi ille aliquid ex tempore didicerit, qui ante ſæcula cuncta præſcivit. Sequitur: *Iſta*, ideſt, quæ ſuperius dixerat: *Si obliti ſumus nomen Dei noſtri: & ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum*. Et quoniam agebatur de religionis affectu, qui non ſolum devotione corporis, ſed magis geritur cordis arcano, ad Divinitatis notitiam, ubi omnis feſtinat integritas, cucurrerunt dicentes: *Ipſe enim novit occulta cordis*.

Geneſ. 22.

℣. 23. *Quoniam propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ut oves occiſionis*. Exponunt illa beatiſſimi, quæ occulta dixerunt: quia non moriebantur pro aliquo facinore perpetrato, ſed amore divino; ut credulitas Trinitatis ſaluberrima Gentibus augeretur. Morte vero affici, eſt per longas paſſiones præſentis vitæ exitum reperire; quod perfecti Chriſtiani faciunt, qui diſtrictis obſervationibus affliguntur. Nam ut hoc magis deberes advertere, addidit: *Tota die*; quod non momentaneam mortem, ſed per univerſum vitæ tempus protractum nobis fidelium declararet exitium. Intende quod ſequitur: *Æſtimati ſumus ut oves occiſionis*. *Ovis*, quia non habet arma reſultationis, raptoribus ſuis probatur eſſe temnibilis. Non enim aut cornu valet, aut dente contendit, aut fuga præſumit: ſed manibus latronis patienter acquieſcit, dum nulla ſe reluctatione defendit. Sic famuli Chriſti velut *oves* æſtimati ſunt mori: quoniam ſine contentione aliqua videbantur occidi.

Quid ſit morte affici.

Famuli Chriſti ovibus comparati.

℣. 24. *Exſurge, quare obdormis Domine? exſurge & ne repellas nos in finem*. Enumerata multitudine paſſionum, venerunt filii Core ad tertiam partem: ubi tanto deſiderio auxilium quærunt, ut etiam Dominum obdormiſſe commemorent. Quæ figura Catachreſis eſt, quam recte dicimus Abuſionem, quæ rebus nomen commodat alienum. Non enim Deo convenit *exſurgere*, qui nunquam noſcitur poſſe dormire: ſed illum humano uſu dormire dicimus, quando expectatio noſtra divina diſpenſatione differtur. Nam ſi potentiam majeſtatis ejus inquiras, habes evidentiſſimum dictum: *Ecce non dormit, neque dormitat qui cuſtodit Iſrael*. Repetitur *exſurge*; ut quibus videt pericula creſcere, non diſſimulet ſubvenire. Sequitur: *Et ne repellas nos in finem*; ut ſi adhuc hic æſtimas differendum, *ne repelle in finem*, ubi conſiſtit muneris tui univerſa perfectio, ubi ſunt præmia beatorum, ubi Martyribus coronæ præparantur.

Quid ſit Catachreſis.

Quando Deum dormire dicimus.

Pſal. 120. 3.

℣. 25. *Quare faciem tuam avertis: oblivisceris inopiam noſtram, & tribulationem noſtram*. Malis præſentibus ingravati, more beatorum in flebili ſupplicatione perſiſtunt dicentes: Quare nos tamdiu æſtimas differendos, ut reſpicere non credaris, cum ſubvenire diſtuleris? Sequitur, *Oblivisceris inopiam noſtram*; hoc eſt, cui conſueveras ſubvenire, quam ſic in aliis amas, ut te inopem dicas. Veniſſi enim ditiſſimus, ut noſtræ indigentiæ ſubvenires. Addidit, *Tribulationem noſtram*, cujus clemens ſemper inſpector eſt; ſicut in quinquageſimo pſalmo dicturus eſt: *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit*. Tales enim cauſæ apud illum pium Judicem plurimum valent, qui humanis cognitoribus probantur eſſe temnibiles.

Pſal. 50. 19.

℣. 26. *Quoniam humiliata eſt in pulvere anima noſtra: adhæſit in terra venter noſter*. Poſt moram exauditionis, piæ mentes non ad deſperationis audaciam, ſed ad continuæ orationis ſalutaria ſe vota verterunt. Hic enim ſatisfactio aſſiduæ deprecationis exponitur. Curvantur enim in pulverem, qui cinere ſupra ſe ſparſo animas ſuas peccatorum recordatione diſcruciant. Sequitur: *Adhæſit in terra venter noſter*; quod utique facere ſolent qui longa oratione proſtrati, tota corporis effuſione tenduntur. *Adhærere* enim terræ, ſignificat in orationibus diutius immorari, per quas efficaciter peccata vincuntur. Magna enim contra diabolum arma ſunt in ſuis viribus fiduciam non habere: ſed Deum rogare, qui adverſarium poſſit opprimere.

Arma contra diabolum quæ.

℣. 27. *Exſurge Domine adjuva nos: & libera nos propter nomen tuum*. Magnarum afflictionum ſuaviſſimus finis adhibetur; ut petant ſe reſurrectionis Dominicæ gloria liberari, ubi omnium Chriſtianorum ſpes probatur agnoſci. *Exſurge* autem non ad dormitionem, ſed ad reſurrectionem eſt potius applicandum. Supra enim, ubi eum quaſi excitare voluerunt, dictum eſt: *Quare obdormis?* hic autem ſolummodo, *exſurge*, ponunt; ut illam reſurrectionem intelligere deberemus, in qua deſtructa cognoſcitur humana captivitas. Illo enim reſurgente adjuti, illo ad cælos aſcendente liberati ſumus. Verum hæc omnia nobis contulit non propter meritum noſtrum, ſed *propter nomen ſuum*. Ideo enim Salvator dicitur: quia per gratiam pietatis ſuæ ſalvat infimos.

Reſurrectio Domini Chriſtianorum ſpes.

Concluſio Pſalmi.

Ecce nobis filiorum Core ſalutaria dicta fulſerunt: ecce nobis Eccleſiaſticus Ordo Domino revelante * lampavit. Patres enim noſtros ab inimicis ſuis per miracula viſualiter liberatos eſſe cognovimus: nunc autem fideles per paſſiones corporum, & triſtitias animarum ad æternam requiem pervenire didicimus; ut tempore ſuo utrumque factum humano generi cognoſceretur eſſe proficuum; nec deberet aliquis queri, cum ſe mundanis ærumnis cognoſceret ingravari. Libertate quoque innocentiæ inſurgunt & Martyrum voces, ubi dormire & obliviſci dicitur Deus. Quod dictum non increpative debet ſuſcipi, ſed affectuoſa voluntate depromi. Quæ etiam in libro Job frequentiſſime reperiuntur; ut niſi ea prudenti indagatione conſpexeris, non ſupplicationes intelliges, ſed querelas. Verum iſta moderata præſumptio juſtorum ſinceri cordis videtur depromere puritatem, ut ſimplicitas animi pondus illatæ videatur exponere paſſionis. Sic in ſcripturis divinis quoties tale dictum aliquid invenimus, & clementia dominantis oſtenditur, & ſupplicantis puritas indicatur.

* *Ideſt, effulſit.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum quartum.

In finem, pro his qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, canticum pro dilecto.

VIdeamus quid hæc verba nobis ſingillatim diſcuſſa parturiant: quia titulus pſalmi multorum nominum congregatione prolixus eſt. *In finem* ſæpe dictum eſt perfectionem ſignificare, hoc eſt Dominum Salvatorem. *Pro his qui commutabuntur filii Core*, hoc declarat: quia filii crucis in Eccleſia permanentes, de triſtitia mundi hujus tranſibunt ad gaudium ſempiternum. *Ad intellectum canticum*, textum pſalmi ſignificat, qui trahendus eſt ad intelligentiam ſupernam, in qua futurarum rerum Sacramenta ſpiritalia continentur. *Pro dilecto filio*, vult intelligi Dominum Chriſtum, de quo Patris vox inſonuit: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Iſtius nunc ſpiritales nuptiæ referuntur: iſtius vota epithalamii laude celebrantur; cujus virtus ultra omnes virtutes eſt, pulchritudo ſupra omnes decores, potentia inenarrabilis, pietas ſingularis. O beata ſponſa, quæ tantæ majeſtati probaris eſſe conjuncta, non ſocietate carnali, ſed inviolabili conjunctione charitatis! Quando illi copulata eſſe cognoſceris, qui te ſuo ſplendidiſſimo lumine radiavit? Quapropter Divinitati devotiſſime ſupplicemus; ut corde mundiſſimo ad inſpectivum lumen evecti, ſanctæ Sponſæ nuptias ſpiritualiter audiamus.

Matth. 3. 17.

Diviſio Pſalmi.

COeleſtibus epulis Propheta ſaginatus, & futuræ gratulationis qualitate completus, præconia Domini ſe eructuaturum promittit; ut unde ipſe fuerat cæleſti largitate ſatiatus, inde & fidelis populus abundantiſſime paſceretur: epithalamium quoddam ſupernum, ut dictum eſt, nuptiali exultatione concelebrans. Epithalamium vero interpretatur Laus thalami, quæ Sponſo cœleſti conſuetudine humanitatis offertur. Prima pars ejus quatuor modis Sponſi continet laudes, ideſt, Domini Salvatoris. Secunda ſimili numero quatuor partibus myſticis virtutibus Sponſa prædicatur Eccleſia; ſcilicet quæ in ſanctorum hominum adunatione conſiſtit. Hoc quoque ſapientiſſimus Salomon in libro qui appellatur Canticum canticorum notiſſima lectione deſcripſit. Unde & nos in præſenti pſalmo, prout locus expetit, libri ipſius exempla jungimus; ut licet prædicatores diviſi ſint temporibus, concordia tamen prophetiæ unum locuti eſſe videantur.

Quid Epithalamium.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. E*Ructuavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi.*

℣. 2. *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.* Cum intelligentiam ſuam Propheta cognoſceret divini muneris * claritate perfuſam, magnitudine ipſius gratulationis compulſus; quod dicturus erat ante laudavit, non elationis ſtudio, ſed motus veritatis inſtinctu. *Eructuavit* dicimus, quando ſatietas multa ciborum digeſtiones ſaluberrimas evaporat. Sed quam magnis ſpiritualibus epulis fuerat vir iſte completus, ut tam boni odoris eructuaret arcanum. *Cor meum*, ſinum mentis intellige. *Verbum bonum*, Filium Dei dicit, de quo Joannes Evangeliſta ait: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Ipſa etiam de ſe Veritas dicit: *Nemo bonus, niſi ſolus Deus.* *Opera* vero, ideſt, opuſculum Prophetæ fuit, pſalmi hujus decoram contextionem miniſterio ſuæ vocis offerre, & per organum linguæ quibuſdam calamis divina verba reſonare. Hanc enim prædicationem *Regi dicere* geſtiebat, quam de ejus admirabili * claritate conceperat. Sed ne quis putaret aliquid cum ex propria voluntate dicturum, *linguam* ſuam *ſcribæ calamo* comparavit, quæ ſic dictura eſt fideliter Spiritus ſancti verba, quemadmodum ſenſus noſtri vota calamus deſcribit in charta. Addidit: *Velociter ſcribentis*; quem nos magis notarium debemus accipere, qui velociter verba ſuſcipit, & citius audita tranſcribit. Conſiderandum vero, quoniam hic prophetiæ virtus oſtenditur, quæ non ſub cruciatu humano cogitat: ſed ſine aliquo labore Divinitatis juſſa divulgat. Audiamus nunc Prophetam epithalamii ſine adulatione dicturum laudem, quæ nihil niſi exaggerat veritatem, quæ ſalva integritate blanditur; & quamvis magna dicat, non tamen omnia ſufficienter enumerat.

** Ed. charitate.*

Quid eructuare.

Verbum bonum Filius Dei dicitur.

Joan. 1. 1.

Marc. 10. 18.

* MSS. A. B. F. *charitate.*

Prophetiæ virtus.

℣. 3. *Speciosus forma præ filiis hominum, diffuſa eſt gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternum.* Finito prooemio, & competenter populis ad audiendi ſtudium concitatis, factum eſt de Incarnatione Domini laudis initium; ut per quam meruimus Divinitatis arcana cognoſcere, per ipſam deberemus & præconia tantæ majeſtatis audire. Quæ ſpecies laudis, apud Oratores A forma dicitur. Sed cum in Iſaia legatur. *Vidimus eum & non habebat ſpeciem neque decorem: ſed ſpecies vultus ejus ſine honore abjecta præ omnibus hominibus*; quæri poteſt, cur hic ſuper genus humanum ſpecioſiſſimus deſcribatur? Non quia forma ejus decore lactei coloris eluxit, aut flavo crine lampavit, aut inſigni ſtatura præminuit: ſed veraciter humano genere pulchrior fuit, quia peccata non habuit. Illud enim recte *ſpecioſum* dicitur, quod gratia mundiſſimæ puritatis ornatur: quamvis Pater Auguſtinus ſpeciem corporis ejus dicat fuiſſe laudabilem. Sed exemplum Iſaiæ ſupra poſitum ad paſſionis ejus retulit tempus, quando & colaphis cæſus, & ſpinis coronatus, & ſputis legitur eſſe compluctus. Eccleſia vero quæ Domini Salvatoris portat imaginem; ſic legitur in Canticis canticorum: *Fuſca ſum & decora*: ideſt *fuſca* corpore carnali, *formoſa* cœleſtibus meritis. Et quare *ſpecioſum* dixerit probat: quia, loquente Chriſto, per gratiam Deo reconciliatus eſt mundus. Quid ergo potuit in humano genere eſſe ſimile, quam ipſum incarnatum conſpicere, per quem redemptionis donum totus orbis accepit? Nam ſic de ipſo & prædictus liber Salomonis enuntiat. *Labia tua & loquela tua ſpecioſa.* Sequitur, *Propterea benedixit te Deus in æternum.* *Propterea*, dicit, propter prædicationes eximias, & pietatem omnimodis ſingularem: quia nulli quicquam pro meritis contulit, ſed omnia ſua potius bonitate conceſſit. Benedictus eſt enim in æternum, cujus regni non erit finis. Bene autem dictum eſt a forma ſervi. *Benedixit te Deus*, quæ & paſſionem pertulit, & ad regna cœlorum pervenit.

Iſaiæ 53. 2.

An Chriſtus forma deformis fuerit.

Eccleſia portat imaginem Chriſti.

Cant. 1. 4.

Cant. 4. 3.

℣. 4. *Accingere gladio tuo circa femur tuum, po-*

tentiſſime : ſpecie tua & pulchritudine tua. Secundus intromittitur modus laudis Domini Salvatoris, qui dicitur A poteſtate. Ad neſcio enim quod gaudium Propheta ſubvectus, precatur Dominum; ut expectatus Gentibus, tandem ſaluberrimus apparetet, Dicit enim: *Accingere gladio tuo*. Metaphora a bellatore concepta, qui dimicaturus gladio cingitur, ut proſternat inimicum. Sed hic *gladium*, ſermonem prædicationis debemus accipere, de quo ipſe in Evangelio teſtatur; *Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium*; & Apoſtolus dicit; *Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei*. *Gladius* autem dicitur ſermo Dei, quia corpulenta vitiis corda hominum ictu ſuæ virtutis irrumpit; nec poteſt imbecillitas humana reſiſtere, ubi illa fortitudinis gloria dignatur intrare. *Femur* vero Incatnationem ſignificat Domini Salvatoris, ſicut in Geneſi legitur: *Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de femoribus ejus*. In ipſo etiam myſterio, & Abraham fecit jurare famulum ſuum, quando ei tacto femore præcepit, ne acciperet filio ſuo Iſaac uxorem de filiabus Chananæorum. *Femori* autem ſubjunxit, *potentiſſime*; ut teverendam jam Incarnationem crederes, quam potentia Divinitatis aſſumpſit. Similiter, & ſapientiſſimus ille dixit: *Gladius ejus in femore ipſius*. Addidit, *Specie tua & pulchritudine tua*. Hic utramque naturam poſitam evidenter agnoſcimus; ut *ſpecies* pertineat ad humanitatem, *pulchritudo* ad Deitatem, Illa enim *ſpecies* bene dicitur, in qua mundo ſalutaris apparuit: iſta *pulchritudo* aptiſſime pronuntiatur, unde omnia pulchra veniunt quæcumque decora ſunt.

Gladius ſignificat verbum Dei, & quare.
Matth. 10. 34.
Epheſ. 6. 17.
Femur Incarnationem ſignificat.
Geneſ. 49. 10.
Geneſ. 24. 2.
Cant. 3. 8.

℣. 5. *Intende, & proſpere procede, & regna: propter veritatem & manſuetudinem & juſtitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua*. Adhuc actus ſacratiſſimæ Incarnationis exponitur, & ſingulis quibuſque verbis miracula ipſius potentiæ prædicantur. *Intende* dictum eſt, ut hominem pereuntem de cœlo miſeratus aſpiceret; ſicut in tertiodecimo pſalmo dictum eſt, *Dominus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum*. *Proſpere*, quia erat humano generi liberationis beneficia præſtiturus. *Procede*, velut Sponſus de utero virginali; ſicut ſcriptum eſt; *Et ipſe tanquam Sponſus procedens de thalamo ſuo*. *Regna*, hoc eſt, in hominum credulitate potentiam tuæ majeſtatis oſtende. Cæterum Filius & ante mundi conſtitutionem cum Patre & Spiritu ſancto ſine dubitatione regnavit. *Propter veritatem*, illud deſignat, ut veritas de terra oriretur, quæ falſitatem noſtram ſua illuminatione mundaret. *Manſuetudo* vero monſtrata eſt, quando in crucis affixione pro perſequentibus exoravit. *Juſtitia* vero ad illud reſpicit: quia pius Doctor præcepta ſalutaria infudit. *Deducet te*; ideſt, per curſum totius vitæ inoffenſa converſatione cuſtodiet. *Mirabiliter*; quia contra mundi inopinabilem conſuetudinem tertio die reſurrecturus erat a mortuis; quod miraculum partes totius orbis implevit. *Dextera tua* potentiam Verbi ſignificat, qua univerſa operatur quæ vult in cœlo & in terra. Audiant hoc verbum detractores impii. *Tua dextera* dicit, hoc eſt propriæ voluntatis inſtinctus. Nam ſi omnia ſua poteſtate facit, ſicut eum facere manifeſtum eſt, quemadmodum poteſt habere majorem? Sed contra hunc morbum illa potio debet in ſanis mentibus adhiberi: *Omnia Patris mea ſunt, & omnia mea Patris ſunt*. Omnia enim Patris non haberet, niſi eſſet æqualis ejuſdemque naturæ.

Pſal. 13. 2.
Pſal. 18. 6.
Joan. 17. 10.

℣. 6. *Sagitta tua acuta potentiſſima: populi ſub te cadent in corde inimicorum Regis*. *Sagittæ acutæ* ſunt verba Domini Salvatoris, hominum corda ſalutariter infigentia; quæ ideo vulnerant ut ſanent: ideo percutiunt ut liberent: ideo proſternunt ut erigant. Sed videamus hoc telum verbo Dei qua ſimilitudine comparetur. *Sagitta* eſt lignum ferro armatum, cujus prima pennata ſunt: ſic verbum Dei ex ligno crucis egrediens, & fortitudinem penetrandi habet, & velocitatem quo voluerit perveniendi. Supra, gladium poſuit quod ptoxime vulnerat: hic *ſagittas* quæ longe diriguntur; ſcilicet ut inconprehenſibilis potentia hac ſimilitudine monſtraretur. *Acutæ* pertinent ad transforationis celeritatem. *Potentiſſima*, quia nulla illis materia quamvis duriſſima probatur obſiſtere, quando eis inſitum eſt effectum ſuæ voluntatis implere. *Populi ſub te cadent*, converſiones ſignificat hominum: quando credentes in humilitatem feliciter cadunt, qui prius vitio præſumptionis erecti ſunt; ſicut Paulo Apoſtolo contigit, qui vocis Domini ſagitta penetratus, in faciem quidem perſecutor corruit, ſed eum continuo Apoſtolum Domini dextera ſublevavit. *In corde*, exponit quod ſuperius ait, *cadent*, non pedibus quibus corpora ſuſtinentur, ſed corde quo animæ perfidia ſublevatur. Ibi enim qui pœnitens cadit, reſurgit; & de ſua iniquitate dejectus, ad ſalutaria Domini mandata transfertur. *Inimicorum Regis*, inimicos Chriſti dicit, qui a lege ſuperna contraria voluntate diſſentiunt. Hoc eſt quod titulus pſalmi præcinuit dicens: *Pro his qui commutabuntur, filiis Core*.

Sagittæ acutæ verba ſunt Chriſti, & quare.

℣. 7. *Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi: virga recta eſt virga regni*. Venit ad laudationis tertium modum, qui recte dicitur A cauſa judicii. Hic enim *ſedes* Dei ad judicium pertinet futurum, in quo omnia veraciter æternus Moderator examinat atque dijudicat. *In ſæculum ſæculi*: quoniam quicquid conſtituerit, nulla poterit temporis ſucceſſione diſſolvi. *Virgam* vero regulam divinæ ſignificat æquitatis, quæ veraciter *recta* dicitur: quia nulla pravitate curvatur. *Virga* iſta juſtos regit, impios percutit, continet veraciter ſupplicantes. Sed hæc *virga* non de ceſpite arboris egreditur, ſed ab ipſius Deitatis virtute procedit. Fortitudo invicta, æquitas rectiſſima, inflexibilis diſciplina; de qua in alio quoque pſalmo dicendum eſt: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominaberis in medio inimicorum tuorum*. Hanc enim *virgam* regii honoris inſigne, ſceptrum dicebat antiquitas: deſignans in ea virtutum Regem Dominum Salvatorem.

Pſal. 109. 2.

℣. 8. *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus*. Ipſa eſt virga recta, amare æquitatem & odiſſe nequitiam. Nemo enim perfecte *diligit juſtitiam*, niſi qui & actus peſſimos execratur: quoniam diverſis qualitatibus eodem tempore non eſt in uno locus; nec poteſt ipſo momento ibi nigrum videri, ubi candor inſederit. Nam & præſentia lucis, noctis abſentia eſt; ſic & veritatis amor, eſt odium falſitatis. Unde a quibuſdam pulchre definitum eſt: Subſtantia eſt contrariorum capax, ſed non uno tempore. Sed his rebus quæ præmia ſint reddita ſubter exponit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus*. Unctus Chriſtus & regem ſignificat & Sacerdotem: quia dignitates iſtæ ſumebantur per ſacratiſſimas unctiones; nam & ipſum nomen Chriſti a ſancto chriſmate vocitatur. Sed ab illa

Quid ſit ſubſtantia.
Unctus Chriſtus Regem ſignificat & Sacerdotem.

parte unctus dicitur, qua diſpenſatione & natus, & mortuus, & reſurrexiſſe veraciter dicitur Chriſtus. Cæterum Deitas ejus nullo munere, nullo honore indiguit adjuvari. Repetitio autem iſta qua dicitur *Deus Deus*, præconium magnæ dilectionis oſtendit.

℣. 9. *Oleo lætitiæ præ conſortibus tuis: myrrha, gutta, & caſia a veſtimentis tuis*. Duplici modo unctionem illam ſanctam proveniſſe ſignificat. *Oleum lætitiæ* eſt peccati maculam non habere: unde ſe conſcientia ſemper exhilarat, quando nulla recordationis aſperitate mordetur. *Præ conſortibus tuis*, præ filiis hominum dicit, quos & ipſe in Evangelio fratres appellat. Ideo autem dictum eſt: *Præ conſortibus tuis*, quoniam hanc benedictionem ſupra omne humanum genus cognoſcitur accepiſſe; ut unctus ſingulariter cæteros ungere debuiſſet. In illo enim fons eſt benedictionis, a quo, prout ipſi viſum fuerit, per univerſos electos competenter emanat. Sed hæc omnia carni conveniunt, cui piiſſimum & glorioſiſſimum Verbum unitum eſt pro ſalute cunctorum. Sequitur, *Myrrha, & gutta, & caſia a veſtimentis tuis*. Sæpe diximus ſpecies terrenarum rerum indicia nobis cœleſtium demonſtrare virtutum: quia non poteramus quicquam de illa majeſtate cognoſcere, niſi nobis de ipſa aliquid per mundanas ſimilitudines appareret. Et ideo poſteriora verſiculi iſtius prima fronte declaremus, ut nomina quæ præcedunt clarius eluceſcant. Sanctum Domini corpus quoddam Deitatis fuiſſe cognoſcitur veſtimentum. Nam ſicut veſtibus cooperiuntur membra mortalium: ita & majeſtas Verbi infidelium oculis carnis velamine videbatur abſcondi. Ab hoc ergo veſtimento, ideſt incarnationis arcano congrue veniſſe dicitur *mirrha, gutta, & caſia*. *Mirrha* mortem ſignificat, quam pro hominum ſalute ſuſcepit. *Gutta* vero quæ dicitur Ammoniaca duritias curat ab aliqua neceſſitate contractas. Quæ pulchre Incarnationi Domini comparatur: quia duritiam cordis humani ſancta prædicatione diſſolvit. *Caſia* quæ a noſtris fiſtula dicitur, redemptio generis humani per aquam baptiſmatis indicatur: quoniam hoc herbæ genus aquoſis locis dicitur inveniri: His rebus etiam odor ineſt ſuavis; ut merito ſanctæ Incarnationi & virtus herbarum & odoris ſuavitas comparetur; ſicut in Canticis canticorum Sponſa dicit: *Poſt odorem unguentorum tuorum curremus*.

In Chriſto fons eſt benedictionis.

Corpus Domini quadam eſt Deitatis veſtis.

Cantic. 1. 3.

℣. 10. *A domibus eburneis: ex quibus te delectaverunt filiæ Regum in honore tuo*. In quarto modo a perſona ſponſæ laus ſumitur Chriſti. Dicit enim Propheta unde veniat Sponſæ glorioſiſſima pulchritudo, quæ ad Domini dexteram locata conſiſtit; ideſt *A domibus eburneis*; quod ſignificat ornata palatia, quæ copioſo ebore veſtiuntur. Sed ebur non ad ſolas divitias intelligamus aptatum: ſed quoniam elephas, cujus hæc oſſa ſunt nimiæ caſtitatis aſſeritur, qui inter quadrupedia & ſenſu plurimo valet, & temperanter miſcetur fœminæ ſuæ, & conjuge ſecunda non utitur. Hoc pudicis fœminis decenter aptatum eſt: quia illæ in *domibus eburneis* manſiſſe noſcuntur, quæ per caſtitatem Chriſti Domini præcepta ſecutæ ſunt. Hanc enim tranſlationem probaverunt doctiſſimi Patres Auguſtinus & Hieronymus. *Ex quibus te delectaverunt*; dicit, ideſt ad te non proprio cucurrerunt judicio: ſed tua delectatione perductæ ſunt. *Filiæ Regum*, ſive hominum fidelium, qui regunt corpora ſua, & perducunt filias quæ ſacro baptiſmate generantur: ſive imperantium; & quod frequenter contingit, ut relicto palatii dominatu ſoboles principum eligant divina ſervitia. Ideo enim addidit, *honore tuo*; ut religioſam mentem tali deſignaret indicio. Non enim in honore patrum ſuorum *delectatæ ſunt*: ſed *in honore* Domini Salvatoris.

Pudica fœmina elephanti comparantur.

℣. 11. *Aſtitit Regina a dextris tuis in veſtitu deaurato: circumamicta varietate*. Mirabili totum relatione deſcribitur. Quæ figura dicitur Characteriſmos, Latine (ſicut ſæpe diximus) Deſcriptio, vel Informatio nominatur. Ante oculos enim intelligentiæ reddit, quæ aſpectu corporeo non videntur. Prius enim Sponſi pulchritudo laudata eſt: poſtea virtus ejus aſſerta: tertio ſedes ipſius poteſtaſque narrata eſt. Et quia nuptiale gaudium agebatur, odoris ſuaviſſimi ſpecies ſub myſticis interpretationibus noſcuntur adhibitæ. Quarto dicitur ipſius quoque Reginæ unde veniat mirabilis pulchritudo. Tunc ad divinam dexteram ornata pretioſis virtutibus collocatur; ut omnis anima fidelis in ſupernam contemplationem porrecta, cœleſtia vota conſpiciat, ſciatque qualem illi in terris debeat exhibere, reverentiam, quam in cœlo ſic intelligit honoratam. Ipſam eſt *Regina* quæ in Canticis canticorum dicit: *Oſculetur me oſculo oris ſui*, & cætera quæ myſticis ænigmatibus ille textus eloquitur. E conſidera, quia ſedem ſuperius laudavit Domini Salvatoris: hic autem *a dextris aſtitiſſe Reginam* dicit: quia dextera honorabilis pars eſt Sponſi, quem caput conſtat eſſe Eccleſiæ. Sequitur, *In veſtitu deaurato*. Aurum ad charitatis debemus aptare fulgorem, qua virtute circumdata ſancta reſplendet Eccleſia. Et ne ſolam ibi intelligeres eſſe charitatem, *In veſtitu*, dixit, *deaurato*, non aureo. *Deauratum* enim dicimus, quando ſuperducta ſpecies auri in aliqua materia glutinatur. Ideo autem ſupra virtutes alias gratia charitatis appanuit: quia omnia ejus fulgor excellit. Addidit, *Circumamicta varietate*. Perſcrutemur cur Eccleſia Dei de veſtis varietate laudetur, cui totum ſimplex convenit atque unum? Sed hic *varietatem*, aut linguas multiplices ſignificat: quia omnis gens ſecundum ſuam patriam in Eccleſia pſallit auctori: aut virtutum pulcherrimam diverſitatem. Ornatur enim auro Apoſtolorum, argento Prophetarum, gemmis Virginum, cocco Martyrum, purpura pœnitentium. Iſta eſt ergo varietas unitatis, quæ oculis Domini ex omnibus Gentibus pia converſatione placitura contexitur.

Quid ſit Characteriſmos.

Cant. 1. 1.

Cur Eccleſia de veſtis varietate laudetur.

℣. 12. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliviſcere populum tuum, & domum patris tui*. Sponſi laude cantata, nunc Sponſæ præconia totidem modis, ſed longe ſubmiſſius atque humiliter offeruntur. Decebat enim vel ſecundo gradu illaudatam non relinquere, quæ tali ac tanta meruit copulatione gaudere. Primus ergo iſtius laudis modus eſt a ſpecie, ſicut inferiore verſu declaratur. Nunc ad exponenda verba veniamus. Stanti ergo ad dexteram Domini, ubi beatorum locus eſt, dicit: *Audi*, ideſt, Prophetas, qui Incarnationem Domini veraci promiſſione cecinerunt; quatenus audita crederet, & credita mox videret. *Filiam* vero merito Propheta vocat Eccleſiam: quia ejus prædicationibus ſanctis genitus eſt populus Chriſtianus. *Et vide*, ſub gratulatione dicendum eſt, quoniam Sponſus qui tibi promittebatur advenit, in quo eſt amor, gloria, & gaudium tuum. Sequitur: *Et inclina aurem tuam*; quod oportebat Eccle-

ſiam facere, ut honorabiliter Prophetæ verba perciperet. *Obliviſcere* vero dixit *populum tuum*; ideſt, deſere, & a tuis animis aliena effice conventicula Paganorum, ſive ſuperſtiones inſaniſſimas Judæorum. *Domum*, Babyloniam ſignificat, quæ contra Eccleſiam Chriſti nequiſſimis incolis gaudet; & in hoc mundo poſſidens confuſæ plebis animum, partem ſibi vendicat perditorum. *Patris tui*, diabolum dicit, qui revera illam confuſionis domum ſecundum nominis ſui interpretationem noſcitur poſſidere. Sed conſidera quod hæc Eccleſia tunc ibi morabatur, cum cœleſtis Sponſi gratiam non haberet; unde & *fuſca* legitur: tunc autem nimio pulchritudinis decore perfuſa eſt, quando eam Dominus de Gentibus eſt dignatus eligere.

℣. 13. *Quoniam concupivit Rex ſpeciem tuam: quia ipſe eſt Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.* Hic eſt modus laudis quem ſuperius diximus a ſpecie. *Rex* itaque ille Salvator eſt Dominus, qui *concupivit* Eccleſiam prævaricationis culpa in ſorte diaboli conſtitutam, quam ſpecioſiſſimam fecit ipſe, non reperit. Fœda erat, cum eam tenebat invaſor: pulchra facta eſt, cum ad
Cant. 8. 5. ſuum remeavit auctorem. De qua legitur, *Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata?* Et conſidera quod hæc Sponſa quaſi ſimili laudatur initio, ſicut ſuperius de Sponſo dictum eſt: *Specioſus forma præ filiis hominum*. Sed ille in ſpecie ſua habere dictus eſt pulchritudinem ſingularem: hæc vero ideo pulchra eſt, quia ſibi eam ſociavit Sponſus. Sic totum diſtinctè varieque dicitur; quamvis ipſis lineis & Sponſa laudetur. Sequitur, *Quia ipſe eſt Dominus Deus tuus*. Non ille quem patrem dicebas, non qui te fecerat tenebroſam: ſed iſte *eſt Dominus Deus tuus*, qui priſtinam ſubmovens fœditatem, pulchritudinem tibi contulit nuptialem. Infertur quoque ſententia ſalutaris:
* MSS. A. B. F. de. *Et adorabunt eum*, ideſt, omnes populi qui * te ſua congregatione ſanctam Eccleſiam reddiderunt: ipſi *adorabunt* non te, ſed Dominum: quia honor tuus in illo eſt, & beatitudo tua eſt ejus gloria ſempiterna.

℣. 14. *Filia Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis*. Venit ad ſecundum modum, in quo ſuperius de Sponſo
Quæ ſit dignitas Eccleſiæ. dicit: *Intende, proſpere procede, & regna*. Hic autem dignitas eſt Eccleſiæ devotos populos Domino ſupplicare; & ſicut ibi potentia Sponſi deſcribitur: ita & hic gloria Sponſæ de Chriſti honore declaratur. *Tyrus* civitas eſt non longe ab Jeroſolymis conſtituta: ſed *Filiarum* iſtius vocabulo civitatis, animas mavult ſignificare fidelium. Non enim ſola *Tyrus* filias protulit fideles, ſed etiam totius mundi adunata diverſitas. Quapropter hoc ſcema dicitur A parte totum. *Filiæ* itaque Gentium *in muneribus vultum deprecantur*
Eleemoſynæ Deo acceptiſſimæ. Eccleſiæ, quando eleemoſynas pia voluntate diſtribuunt. Ipſa ſunt enim munera, quæ Divinitati nimium probantur accepta. Tunc enim in vultum Eccleſiæ, ideſt, in Chriſtiani populi faciem intendimus, quando majeſtatem Chriſti piis fletibus exoramus. *Omnes divites plebis*, jungendum eſt ſuperioribus, ut ſit iſtud Hyperbaton, ideſt Tranſcenſio. *Filia Tyri*, omnes quæ ſunt divites plebis in muneribus vultum tuum deprecabuntur. Ordo enim hic verborum præpoſteratis ſermonibus explanatur.

℣. 15. *Omnis gloria ejus filiæ regum ab intus:*
Gloria Eccleſiæ converſio filiarum principum. *in fimbriis aureis circumamicta varietate*. Vides quemadmodum in Eccleſiæ præconio perſeveret. *Gloria* eſt ſiquidem Eccleſiæ, quando filiæ principum, ſive juſtorum convertuntur ad Dominum, & ſecreta ſe cupiunt devotione cordis offerre. *Ab intus* enim ſignificat ſecreta ſenſuum, non concrepantiam labiorum: ubi interior homo tacita cogitatione revolvit, quod ad divina myſteria pertinere cognoſcitur. Sic enim & in Canticis canticorum de Eccleſia dictum eſt: Cant. 2. 4.
Introduxit me Rex in cubiculum ſuum. Iſtam locutionem *Filia regum ab intus*, inter propria legis divinæ connumera, quam in * communione * Ed. commune.
non invenies. Sequitur, *In fimbriis aureis circumamicta varietate*. *Fimbriæ* ſunt finitima veſtium, Quid fimbriæ ſignificent.
quæ in ſtamine colligatæ tanquam capillorum ſegetes dependent; per quas hominum vita ſignificatur extrema. Hæc non deaurata (ut ſupra) ſed nunc illi eſſe *aurea* profitetur: quia in fine tota perfectio eſt, ubi charitas non tanquam deaurata conſpicitur, ſed jam pleniſſima tanquam *aura* reperitur. *Circumamicta* vero *varietate*, dicit, propter varias virtutes fidelium, quas ſuperius conſtat expoſitas. Quibus diverſitatibus induta, neceſſe eſt diſcolori amictu Catholica veſtiatur Eccleſia. Hoc & veſtis illa ſignificavit Aaron, quæ auro, purpura, byſſo, cocco, hyacinthoque contexta eſt.

℣. 16. *Adducentur Regi virgines poſt eam: proxima ejus afferentur tibi*. Sicut tertio Sponſus a judicio prædicatus eſt: ita & hic tertio loco a membris ſuis Sponſa laudatur. Et vide quam potenter ordinem ſervat: *Adducentur Regi virgines poſt eam*, poſt Eccleſiam utique: quia prius fuit, ut ejus unitas diceretur, & poſt enumeratio partium diſtincta proveniret. Et intuere quod dixit: *adducentur*, ut Domini gratia declaretur, quæ nos ad ſe adducit, quando nos miſeratus inſpexerit; ſicut in Evangelio dictum eſt: *Nemo venit ad me, niſi Pater attraxerit eum*. Joan. 6. 44.
Sed quæ *virgines* ante conſpectum Domini *adducuntur*? fideles ſcilicet, & pudica ſe mente tractantes. Nam quid proderit cuiquam corpus intactum ſervare, ſi contingat eam integritatem fidei non habere? Sequitur, *Proxima ejus afferentur tibi*. *Afferentur tibi*, Deo dicitur. *Proxima* ſunt autem Eccleſiæ, ideſt, viduæ caſtæ, quæ gradu inferiore junguntur. Nam cum virginitas habeat centeſimum fructum, iſtæ ſexageſima ubertate gloriantur. Et vide in ipſis nominibus non minimam eſſe diſtantiam. *Virgines* dixit *adduci*, quæ corporis integritate robuſtæ ſunt: viduas *afferri*, quæ plerumque fractæ a diverſis ſollicitudinibus corporis imbecillitate fatigantur.

℣. 17. *In lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis*. Ut copioſa munera ſanctæ Eccleſiæ conferenda monſtraret, dicit eam *in lætitia & exultatione* Angelorum miniſteriis *adducendam*; & non ſolum ad conſpectum, verumetiam in penetralibus Regis, ideſt in Jeruſalem futuram: ubi veniſſe beatum gaudium eſt, & glorioſa ſecuritas. Merito ergo dictum eſt: *adducentur* cum *lætitia & exultatione*: quia ſexus ille fragilis vicit graviſſimas corporum paſſiones.

℣. 18. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos principes ſuper omnem terram*. Venit ad quartum modum, in quo ſupra deſcriptum eſt a gradibus eburneis Eccleſiam veniſſe, quæ ad dexteram Regis ornata conſiſteret. Nunc autem potenter exponitur quanto incremento hæc Sponſa profecerit; ut *pro* antiquis *patribus*, ideſt idolorum cultoribus, *nati ſint illi filii* Apoſtoli, quos *principes* prædicationis in toto terrarum orbe tranſmiſit. Sed quantum ſunt Patres ſunt cultores idolorum, & filii Apoſtoli.

iſta

iſta diſparia, tantum laudatur Eccleſia. Illi enim erant ſeductores erroris, iſti magiſtri veritatis: illi ſeminabant exitia, iſti hortabantur ad vitam. O laus digna tantæ lætitiæ, quale fuit hoſtis complexus fugere, & Tonantis nuptias invenire! Qui locus merito dicitur laus a prole: quoniam hic poſteritas ſancta prædicatur.

℣. 19. *Memores erunt nominis tui in omni generatione & progenie; propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in ſæculum ſæculi. Memores* dicit, ſed populos Chriſtianos, qui in ejus prædicationibus per diverſas hominum generationes piis voluntatibus perſeverant. Mirabilis gloria, ſummumque præconium, inter hominum tam multiplices ſucceſſiones nunquam finem laudis accipere. Sequitur, *Propterea populi confitebuntur tibi*. Omnis enim Chriſtianus cum ſymboli Sacramenta reddiderit, in Eccleſiæ facie confitetur; quæ confeſſio fit æterna, quia vera & pia eſt. Nam quod addidit, *In ſæculum ſæculi*, futura ſignificat, quando omnis adverſitas conquieſcit, & regnat ſola juſtitia, diaboli contrarietate deleta.

Concluſio Pſalmi.

Laus conjugii Chriſti & Eccleſiæ. Ecce epithalamium glorioſum Pſalmigraphi exultatione completum eſt. Ecce Sponſi laus, Sponſæque admirabili varietate celebrata eſt: ſpiritualis copula, conjugium in virginitatibus perſeverans, amor caſtus, charitas æterna, vinculum quod nullo fine diſſolvitur. Hic Prophetarum tympana ſancta exultatione conclamant: hic Apoſtolorum organa dulciſſima ſocietate reſpondent: hic Martyrum citharæ non chordis, ſed virtutibus canunt: hic ſanctorum chorus ſpiritualibus fiſtulis gratiſſimum permulcet auditum: hic talis muſica geritur, per quam humana lætitia cuncta vincatur. Paſti ſumus o bone Rex convivio nuptiali delicias cœleſtes haurientes. Præſta nobis Sponſe mirabilis; ut qui hic ſpe lætati ſumus, in futuro perfectiſſimo gaudio complea-
Epiſt. 140. mur. Hunc etiam pſalmum & beatus Hieronymus ad Principiam virginem ſcribens, mirabili (ut aſſolet) nitore tractavit. Quem ideo commemorandum eſſe putavimus, ut quod a nobis minus fortaſſe declaratum eſt, illius viri doctiſſimi explanationibus ſuppleatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum quintum.

In finem, filiis Core pro arcanis pſalmus.

In *finem*, notum eſt quemadmodum ad Dominum Jeſum Chriſtum poſſit referri. *Filios* autem *Core* ſignificari dicimus Chriſtianos, ex quorum perſona pſalmus iſte cantatur. *Pro arcanis* vero, adventum Domini ſignificat Salvatoris, quem Divinitatis ſuæ mirabili ſecreto pro hominum ſalute diſpoſuit.

Diviſio Pſalmi.

Filii Core qui fideles debent intelligi Chriſtiani, primo membro pſalmi non ſe timere profitentur conturbationes ſæculi: quia Deus refugium eorum probatur & virtus. Secundo Chriſtum dicunt apparere in medio Eccleſiæ ſuæ, qui eam in ſeipſo tanquam in ſolidiſſima petra ædificare dignatus eſt. Tertio credentium turba generaliter invitatur ad divina magnalia contuenda: dicentes omnipotentem Deum arma nequitiæ confringere, bella removere, & triſtitiam fidelium in æterna gaudia commutare.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Deus noſter refugium & virtus: adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis*. In ipſo principio pſalmi, Categoricus nobis ſyllogiſmus arridet. Dicit enim: In tribulationibus quæ invenerunt nos nimis, Deus noſter refugium, & virtus, & adjutor eſt. In tribulationibus non timebimus cum conturbata fuerit terra. In tribulationibus igitur quæ invenerunt nos nimis, non timebimus cum conturbabitur terra. Nunc minutatim dicta tractemus. Quam pulchra breviſque complexio; quaſi interrogarentur: Quid eſt *Deus* *Quid ſit quinta ſpecies definitionis.*
noſter? Reſpondent: *Refugium, & virtus, & adjutor*. Hæc ſpecies definitionis eſt quinta, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν Latine ad verbum dicitur: quoties unamquamque rem verbis ſingulis quid ſit oſtendimus. Additum eſt, *noſter*, propter falſiſſimos Chriſtianos, quorum *Deus* non ſolet eſſe *refugium*. *Refugium* ergo fidelium eſt, quando eos de animæ periculo liberat. *Virtus*, quando ſtabiliter mentes eorum ab iniquo ſæculi errore cuſtodit. Sequitur: *Adjutor in tribulationibus*. Hic miſericordia ſupernæ majeſtatis per diverſas definitiones exprimitur, quæ *in tribulationibus* & ſuſcipit & defendit. *Tribulatio* vero pia Deum nobis miſericordem facit, *Tribulatio Deum nobis miſericordem facit.*
reatum ſolvit; & tunc ſpecialiter ſubvenit, cum nos de ſe confidere velle cognoſcit; ſicut dicit Apoſtolus: *Triſtitia enim quæ ſecundum* *2. Cor. 7. 10.*
Deum eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur. Et ne has tribulationes leves putares, addidit: *Quæ invenerunt nos nimis*; ut nihil mediocre crederes, quod nimium fuiſſe ſentires. Convenienter autem pericula exaggerata ſunt, ut eorum deſtructor potentiſſimus appareret.

℣. 2. *Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris*. Tempus illud prædictæ tribulationis exponitur, quando adventu Domini Salvatoris, cum de novitate tanti miraculi Judæorum corda turbata ſint, ſancti viri timere non poterant, qui in ejus nomine ac virtute præſumebant. Sequitur: *Et transferentur montes in cor maris*. Hoc utique factum eſt, quando *montes*, ideſt, Apoſtoli relictis incredulis Judæis, *in cor maris*, hoc eſt, ad prædicandum Gentibus tranſierunt; ſicut in Actibus Apoſtolorum legitur: *Vobis qui-* *Act. 13. 46.*
dem oportebat loqui Verbum Dei: ſed quia repuliſtis illud, & indignos vos judicaſtis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes. Quo exemplo advertimus, *montes* illos pio cacumine præminentes, & fidei ſoliditate firmiſſimos, *in cor maris*, ideſt, ad fidem omnium nationum fuiſſe translatos. Et inſpiciendum quod aridæ terræ perfidiam Judæorum, aquis vero ſalſis credulitatem Gentium comparavit; ut illa corda in malum durata cognoſceres: hæc autem Evangelico ſale condita veraciter æſtimares. *Cor* enim non habet mare, ſed homines.

℣. 3. * *Sonaverunt, & turbatæ ſunt aquæ eorum: conturbati ſunt montes in fortitudine ejus*. In ſuperiori ſenſu permanſit; adhuc enim illa perturbatio exponitur, quæ facta eſt de adventu Domini Chriſti. *Sonaſſe* dicit Apoſtolos prædicationes ſuas, quaſi alicujus fragoris robuſtiſſi-

* Ed. ſonuerunt.

mam vocem, quæ non tantum auribus, quantum mentibus inſonaret. Quo tempore *turbatas* aſſerit *aquas*, ideſt, ſæculi hujus innumeras Gentes, quæ de tali fuerant admiratione perterritæ. Hæc figura dicitur Parabole, ideſt Comparatio, cum res genere diſſimiles qualitativa comparatione ſociamus. Sed intuendum, quoniam hoc per decorem pulcherrimæ comparationis dictum eſt. Tunc enim *aquæ* plurima confuſione *turbantur*, quando in marinis viſceribus conſtructorum dejicitur magnitudo; & grandem ſonitum reddunt, cum magno pondere fluenta percuſſerint. Hoc utique contigit, quando Apoſtolorum grandiſona prædicatione totus mundus intremuit, & ad Domini ſe credulitatem limpidato poſtea corde revocavit. Sequitur: *Conturbati ſunt montes in fortitudine ejus*. Hic alios *montes* dicit, hoc eſt ſæculi poteſtates. Nam & in bono accipiuntur & in malo. Sed montes Dei ſtabiles atque decori ſunt: montes vero diaboli mutabiles atque ſqualidi. Poteſtates enim mundanæ turbatæ ſunt, quando contra religionem Dei, leges pagani principes ſacrilegas inferebant.

Quid ſit Parabole.

℣. 4. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei: ſanctificavit tabernaculum ſuum Altiſſimus.* Superius terrores habitos dixit, quos de prædicatione nova mundus accepit: nunc beneficia quæ collata ſunt Eccleſiæ de adventu Domini Salvatoris edicuntur; ut merito diviſionem diapſalmatis immutatio ſenſus acceperit. Intuere quæ dicuntur, qua proprietate diſtincta ſint. Civitas Dei impetu fluminis lætificata requievit. Et ut iſtum fluvium irrigatorem cognoſceres animarum, non dicit ſatiaſſe, ſed *lætificaſſe civitatem*. Iſte namque eſt *fluvius*, de quo ipſa Veritas dicit: *Qui credit in me non ſitiet unquam: ſed fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam*. Et bene dixit: *Impetus fluminis*, quia nihil paluſtre, nihil moroſum curſus ejus ſuſtinet, cum ſe potentia Divinitatis infuderit. Additum eſt, *Sanctificavit tabernaculum ſuum Altiſſimus*. *Tabernaculum Altiſſimi* eſt ſive Eccleſia, ſive humani cordis glorioſa ſuſceptio; quod utrumque conſtat eſſe ſanctificatum, quando *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*.

Joan. 4. 13. 14. *Joan. 1. 14.*

℣. 5. *Deus in medio ejus non commovebitur: adjuvabit eam Deus vultu ſuo*. Non ſic *in medio* eſſe dicitur *Deus*, quaſi loci alicujus amplitudine concludatur; ille enim ſpatio ullo non clauditur, quoniam non inæquabili benignitate, ſed æqualiter ubique totus eſt. Ideo autem *In medio* dicitur, quia fideles ſemper intendit. Quapropter merito ſecundum juſtitiam ſuam *in medio* Eccleſiæ narratur eſſe Deus: quia univerſos voluntate æquabili contuetur; nec aſpectu quis ejus fraudabitur, niſi qui ab eo ſe reddiderit alienum. *Non commovebitur*, de Eccleſia dicitur, cui ſingularis data eſt illa promiſſio: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*. *Commoveri* enim non poteſt Eccleſia quæ in ſolidiſſima petra, hoc eſt Domino Chriſto noſcitur eſſe fundata. Sequitur: *Adjuvabit eam Deus vultu ſuo*, ideſt, præſentia Incarnationis ſuæ, quando vultus ejus ſalutaris illuxit. *Adjuvabit* enim dixit, ideſt, ſæculari adverſitate laborantem.

Deus ubique totus. *Eccleſia non commovebitur, & quare.* *Matth. 16. 18.*

℣. 6. *Conturbatæ ſunt Gentes, & inclinata ſunt regna: dedit vocem ſuam Altiſſimus, & mota eſt terra*. *Conturbatæ ſunt* utique *Gentes*, quando cum eſſent idolis devotiſſimæ, ſubito incognitæ ſibi religionis regulas audierunt. Multos enim miraculorum operatio convertit, multos prædicati judicii terror afflixit; & quamvis perducerentur ad bonum, non poterant animum non habere turbatum. Sequitur: *Et inclinata ſunt regna*, ideſt, humiliata ſunt ad adorandum, non ad cadendum: quia tantum unuſquiſque erigitur, quantum in illa ſatisfactione curvatur. Adjecit, *Dedit vocem ſuam Altiſſimus, & mota eſt terra*. Non dixit *vocem ſuam* protulit, ſed *dedit*, quaſi mirabile donum, quaſi præmiale beneficium. *Vocem* vero ſanctam prædicationem dicit, quam & per ſe & per Apoſtolos tonitruali virtute per univerſum mundum omnipotens Doctor inſonuit. Ad quam neceſſe fuit tremefieri peccatores, qui terribilia juſſa æterni judicis audiebant.

Quando gentes conturbatæ ſunt.

℣. 7. *Dominus virtutum nobiſcum: ſuſceptor noſter Deus Jacob*. Breviter explanatur quid ſit omnipotens Chriſtus, ideſt, *Dominus virtutum*; utique cui virtutes cœleſtes ſerviunt, cui omnis potentia famulatur. Audite duri, audite vecordes. Quid vultis funditus perire, qui in tanta præſumitis majeſtate peccare? Sequitur, *nobiſcum*, quoniam aſſumpta carne habitavit in terris. Additum eſt, *Suſceptor noſter Deus Jacob*. *Suſceptor* eſt, quia alienis infirmitatibus ſuam *Deus* omnium, *noſter* dicitur & *ſuſceptor*, quando carnem pro fidelium ſalute ſuſcepit. *Noſter* enim bene dicunt filii crucis: quia tantum ipſorum *ſuſceptor* eſt, qui ad ejus fidem venire meruerunt. *Deus* autem *Jacob* vult intelligi, tanta eum bene credentibus collaturum, quanta præſtitit & *Jacob*. Non enim *Deus* ſolius *Jacob Deus*, ſed omnium qui ſimili fide devoti ſunt.

Chriſtus eſt Dominus virtutum.

℣. 8. *Venite, & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram*. Interpoſito diapſalmate venit ad tertium membrum, ubi invitat populos videre magnalia Domini Salvatoris, quæ fecit Incarnationis ſuæ diſpenſatione mirabili. *Venite* quippe dum dicit, hortatur eos ut fide Domino proximentur, quem non poterant videre longinquum. Nam quod addidit, *opera Domini*, ad magnum neſcio quod ſpectaculum univerſitas advocatur. Quapropter accedamus alacri animo: quia videntes talia fide concipimus, quæ nos perducant ad gaudia ſempiterna. *Poſuit*, dixit, quaſi ſigna quædam collocavit, quæ mundus contuens ad ſalutis ſuæ remedia feſtinaret: *Prodigium* dictum eſt, eo quod porro dicat, quando ſignis aliquibus venturæ novitatis oſtenſio declaratur. Quæ facta eſt in Nativitate Domini, quando Virgo peperit, ſtella Magis apparuit, Angelorum chorus Nativitatem ſui Domini prædicavit.

Prodigium unde dictum.

℣. 9. *Auferens bella uſque ad finem terræ*. Ecce illa opera Domini quæ promittebantur edicta ſunt; & neceſſe eſt ut tanta pollicitatio magnum aliquod exponat arcanum. Rebellatum eſt contra Deum, quando gentilitas ſculptilia ſimulachra diverſis ſuperſtitionibus adorabat, quæ Domini adventu cum ſuis cultoribus corruerunt. *Abſtulit* ergo *bella* fidei *uſque ad fines terræ*, quæ toto orbe gerebantur, & in ſuam pacem redegit, quibus veræ religionis munera condonavit. Sive hoc hiſtorica poteſt veritate cognoſci; quia Nativitate Domini regnante Auguſto orbis legitur fuiſſe pacatus; quod non humanis viribus, ſed Chriſti Domini corporali præſentia probatur effectum.

℣. 10. *Arcum conteret, & confringet arma, &*

ſcuta comburet igni. *Arcus* inſidiæ ſunt infidelium, quæ conterentur virtute veritatis, quando ad nihilum inſana vota redigentur. *Arma* hic ſignificant ſuperſtitioſa certamina Paganorum, quæ merito dicuntur eſſe frangenda, quando fidelium concertatione ſuperantur. *Scuta* defenſiones ſignificant perfidorum, quæ ad liberationem hominis cœleſtis ignis incendio concremantur. Sed miles iſte diabolus eſt, cujus ad ſalutem arcus conteritur, arma franguntur, ſcuta incendio concremantur. Non enim aliter potuiſſet evadere, niſi quæ putabat ſua munimina perdidiſſet. Sive omnia quæ dicta ſunt, ut quibuſdam placet, ad incentiva vitia poſſunt referri. Exue nos bone Rex armis diabolicis, quibus non defendimur, ſed gravamur; & illos nos ſpirituali gladio præcinge, qui nobis & ſalutem conferat & munimen.

Diabolus miles appellatur.

℣. 11. *Vacate, & videte quoniam ego ſum Deus: exaltabor in Gentibus, & exaltabor in terra*. Tranſlati filii Core prophetiæ ſpiritu inter ſua verba hunc verſiculum ex Domini perſona proloquuntur. Quæ figura dicitur Apoſtrophe, Latine Converſio; quando ad aliam rem ſubita permutatione convertimur. Merito enim illis dicitur, *Vacate*, qui mundanis illuſionibus armabantur, & militiam diaboli exitiali ſibi certamine peragebant. Denique audire non poterant, niſi nequiſſimis armis depoſitis, vacantibus animis & quietis ad ſalutarem audientiam convenirent. Dicit enim: *Quoniam ego ſum Deus*, non ille qui vos armabat, non ille qui vos ad nefanda certamina perducebat: ſed *Ego ſum Deus* qui *exaltabor in Gentibus*, cujus eſt vera religio, & non fragilis altitudo. Et ne forſitan exaltandum tantum in aliquibus Gentibus putares, non etiam in Gente Judæorum, quam terræ ſuperius comparavit; addidit, *Et exaltabor in terra*, utique in Gente Judæorum; ſicut promittit Apoſtolus: *Dico enim vobis, ut non ſitis vobis ipſis ſapientes: quia cæcitas ex parte Iſrael contigit, donec plenitudo Gentium intraret; & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret*. Vides ergo exaltatum & exaltandum Dominum & in Gentibus & in natione Judæorum.

Quid ſit Apoſtrophe.

Deus exaltatur in Gentibus, & in Judæis exaltandus.

Rom. 11. 25.

℣. 12. *Dominus virtutum nobiſcum: ſuſceptor noſter Deus Jacob*. Redeunt filii Core ad perſonas ſuas, & fit pſalmi de repetitione verſus decora concluſio. Talem ſiquidem profeſſionem ideo ſecundo repetunt, ut per eam nobis liberationem præſtitam fuiſſe declararent. *Deus* autem *Jacob* ideo frequenter apponitur, ut Chriſtiani populi victoria declaretur; qui licet ſit tempore poſterior, primum tamen populum fideli devotione tranſcendit.

Concluſio Pſalmi.

QUam brevis ac remediabilis pſalmus eluxit, cujus ſi, Domino præſtante, confidentiam ſumimus, ſpinoſa hujus mundi animi virtute tranſcendimus, ſitque nobis quod legitur, auxilium de tribulatione. Eſt enim hic omnis ſpes in adventu Domini Chriſti, per quem nobis & Eccleſia fundata eſt, & miracula magna patuerunt. Abſtulit enim ſuperſtitionum bella qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*.

Joan. 14. 27.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum ſextum.

In finem pro filiis Core Pſalmus.

OMnia quidem nomina tituli iſtius retinentur expoſita: ſed hoc lector ſtudioſe ſemper intende, ut ad cauſas pſalmorum nominum iſtorum ſignificantias aptatas intelligas. Nam ſi textum pſalmi diligentius intuearis, nullum ex eis verbum vacare poſſe deprehendes. Quapropter evenit, ut modo diverſitas, modo ſimilitudo titulorum Dominum Salvatorem intendere videatur. Sed dum diverſum eſt, faſtidium relevat; cum unum, intelligentiæ noſtræ aciem ſtabili firmitate conſolidat; ſic utrumque noſcitur eſſe proficuum, quod edictum conſtat pro ſalute cunctorum. Loquuntur autem & in hoc pſalmo filii Core, quos vexillo crucis Mater ſignat Eccleſia.

Diviſio Pſalmi.

QUamvis ex perſona filiorum Core totus hymnus iſte cantetur, ſitque gratiſſima brevitate ſuccinctus: diapſalmatis tamen interpoſitione diviſus eſt. Primo modo commonentur Gentes, ut Domino laudes debeant perſonare: quia populo acquiſitionis cuncta ſubjecit, & in hereditate ſua pius Arbiter collocavit. Secundo Aſcenſio Domini & regnum ejus ſub brevitate deſcribitur, quo ſancti ipſius ſunt nihilominus ſine fine potituri.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. OMnes Gentes plaudite manibus: jubilate Deo in voce exultationis. Cum ſit conſuetudo luxuriantium eliſis manibus perſonare, & in aurium jucunditatem per eas melos quoddam ſine officio ſermonis exprimere; plauſum iſtum ſpiritualiter debemus accipere, qualem & filii crucis potuerunt dicere, & nos oportet audire. *Plaudunt* ergo *manibus* qui eleemoſynas faciunt, qui ægrotis pro miſeratione ſerviunt, qui aliquod mandatum probis actionibus operantur, aliudve tale quod ad Domini gratiam poſſit pertinere. *Jubilare* vero gaudere eſt. Qui ſermo dictus eſt a *juvando*, ideſt delectando: quando gaudium noſtrum non articulatis ſermonibus, ſed confuſa voce proferimus. Et ne in ſolis talibus gaudiis hæreremus, addidit, *In voce exultationis*: ſignificans pſalmodiam, quæ Deo pro nominis ſui majeſtate perſolvitur; perfectiſſime commonens, ut laudem Dei ſic manus peragat, quatenus gloriam ejus humana lingua non taceat. Decet enim ut præcepta Domini ſui & lingua canat, & manus operetur.

Plaudunt manibus bene operantes.

Unde jubilare dictum ſit.

Per vocem exultationis pſalmodia deſignatur.

℣. 2. *Quoniam Deus ſummus, terribilis: Rex magnus ſuper omnem terram*. Reddit cauſas, quare Domino & plaudi debeat, & jubilari. Quæ figura dicitur Epexegeſis, ideſt, Explanatio dicti ſuperioris. Primum quia *ſummus* eſt *Deus*. *Terribilis*, quia ipſe judicaturus eſt mundum. *Rex magnus*, quoniam *Rex regum, & Dominus dominantium* eſt. Ipſe eſt enim de quo ſcriptum eſt in titulo paſſionis: *Rex Judæorum*. Verum eſt quoniam ipſorum Rex fuit, ſed eſt & cunctarum Gentium: quia & Creator & Adminiſtrator eſt omnium; & ideo ne tantum putaretur fuiſſe Judæorum, *Regem* dicit *omnium*

Quid ſit Epexegeſis.

Apoc. 19. 16.

Matth. 27. 37

eſſe *terrarum* . Advertant Judæi potentiam Domini ab anguſtiis ſuis longe latiuſque diffuſam, & colere non deſinant eum , cujus ubique eſſe audiunt principatum.

℣. 3. *Subjecit populos nobis , & Gentes ſub pedibus noſtris* . Hoc ad univerſos pertinet Chriſtianos, qui divinam gratiam habere meruerunt. *Populos & Gentes* , ſignificat eos qui extra Eccleſiam latitare noſcuntur. Omnibus enim juſtis ſpiritualiter ſubjecti ſunt , qui eorum merita æquiparare non poſſunt . Sed hoc magis ſpiritualiter debemus advertere: ne qua elatio , quod abſit , ſanctos viros contingere videatur . *Pedes* ſignificant ſanctiſſimas prædicationes , quibus populi merito dicebantur eſſe ſubjecti, quorum regulis tenebantur adſtricti; ſicut Iſaias Propheta dicit : *Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem*.

Pedes prædicationes ſignificant. — *Iſai. 52. 7.*

℣. 4. *Elegit nobis hereditatem ſuam , ſpeciem Jacob quam dilexit* . *Elegit nobis* , ſubaudiendum eſt, dare ; ut qui venerat ad Iſraeliticum populum ſalvandum , hoc magis Gentibus pia largitate concederet . Quam ſimilitudinem neceſſe eſt in medium revocare , ut rei veritas evidentius poſſit agnoſci . Eſau carnalis cibi * ſuavitate pellectus , a fratre ſuo Jacob lenticulam poſtulavit: cui ille reſpondit ſic eſſe faciendum , ſi ei a germano ſuo primogenitorum gloria cederetur . Ille terrenarum rerum avidus inquiſitor ceſſit honorem ſuum ; eoque facto contigit , ut Jacob felici commercio carnalia offerret , quatenus ſpiritualia conquirere potuiſſet . Ipſa eſt enim *ſpecies Jacob , quam* Dominus nimis *dilexit* ; ut & fideles famulos ſuos eadem facere vellet , quæ ille ſequenda myſtica ſignificatione præmonuit . Sic enim Chriſtiani vere dicimur , ſi terrena offerentes , cæleſtia conquiramus .

Geneſ. 25. 30. — * *Ed[illegible]itate.*

℣. 5. *Aſcendit Deus in jubilatione : Dominus in voce tubæ* . Veniunt filii Core ad ſecundum modum , ubi tempus illud pia laude concelebrant , quando corporalibus oculis Aſcenſio Domini glorioſa veritate conſpecta eſt . *In jubilatione* vero propterea dictum eſt : quoniam ſtupentes Apoſtoli tale miraculum ineffabili cordis lætitia replebantur ; quorum felicibus oculis datum eſt ad cœlos euntem videre Dominum Salvatorem . *Jubilationem* vero diximus nimiam quidem eſſe lætitiam , ſed non quæ ſermonibus explicatur . *Vocem* quoque *tubæ* verba ſignificant Angelorum , quæ magno ſtrepitu percuſſi aeris fragore tonuerunt . Tunc enim de tali viſione Apoſtolis ſtupentibus dixerunt Angeli : *Viri Galilæi quid admiramini ? Hic Jeſus qui aſſumptus eſt a vobis ſic veniet , quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum* ; ut mundus firmius crederet , quod talibus præconibus inſonaret .

Quid ſit Jubilatio. — *Actor. 1. 11.*

℣. 6. *Pſallite Deo noſtro pſallite : pſallite Regi noſtro , pſallite* . Non vacat quod toties iſte ſermo repetitur ; agnoſcitur enim quam utile , quam ſalutare ſit opus , quod tam crebra voluit iteratione repetere . Quæ figura dicitur Epembaſis , quoties ad decorem geminandum verba repetuntur . *Pſallere* enim eſt bonis actionibus laudes Deo canere ; quod ſi bene exhibeatur , etiam cum Angelis nobis probatur eſſe commune , qui Dei præconia jugiter ſpirituali exultatione concelebrant . Sequitur : *Pſallite Regi noſtro , pſallite* . *Regi noſtro* , ideſt , Chriſto Domino dixit , non alieno quem decet iſta laudatio : quoniam ſolus eſt , qui merito laudes accipiat , quando ipſe & univerſa creat , & creata jugiter adminiſtrat .

Quid ſit Epembaſis.

℣. 7. *Quoniam Rex omnis terræ Deus : pſallite ſapienter* . Hoc propter illos dicitur qui ſibi per ſingula loca diverſa numina faciebant , Venerem in Papho , Martem in Thracia , Jovem in Creta . Debet enim omnipotens Rex univerſaliter coli , qui ſolus Creator & Liberator eſſe probatur cunctorum . Adjecit , *Pſallite ſapienter* ; ut non ſolum cantantes , ſed intelligentes pſallere debeamus . Nemo enim ſapienter quicquam facit , quod non intelligit .

Quid ſit Pſallere ſapienter.

℣. 8. *Regnavit Dominus ſuper omnes Gentes : Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam* . Venerunt filii Core ad ſæculi futuri perpetuam felicitatem , ubi jam dicunt Dominum *Gentibus regnaturum* ; nam quamvis & nunc omnibus *regnet* ; tunc tamen proprie regnare dicitur , quando in ſuis fidelibus manifeſtius habitare monſtratur . *Super omnes Gentes* , Jeruſalem cœleſtem deſignat , quæ ex omnibus nationibus adunatur . Sequitur : *Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam* ; Dominum ſignificat Salvatorem , qui ſedet ad dexteram Patris , regnans per ſæcula ſæculorum . Et intuere quod ipſam *ſedem ſanctam* dicit : ne intelligeres aliqua inſenſata aut ratione carentia , ſed Virtutes & Thronos quibus ille glorioſus Regnator inſidet . Poteſt hoc & de ſanctis intelligi ; nam ſi quis habeat beneficium bonæ converſationis , & ipſe fit ſine dubio ſella regalis . Quod ſi altius intendas totum contra perfidos dicitur ; ut audita poteſtate ſuccumbant , qui humanitatem ejus putant eſſe temnendam .

Quæ ſit ſedes ſancta Chriſti.

℣. 9. *Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham* . *Principes populorum* , ideſt , Primarii Gentium diverſarum , de quibus principium pſalmi canit : *Omnes Gentes plaudite manibus* . *Convenerunt* , ac ſi diceret , crediderunt . *Convenire* enim eſt ad unum multos venire . *Cum Deo Abraham* , hoc eſt , in Chriſtum qui *Deus* eſt *Abrahæ* . Expulſis enim infidelibus Judæis qui carne tantum , non operibus erant filii Abrahæ , plenitudinem Gentium intromiſit ad illam promiſſionis beatitudinem poſſidendam , quam promiſerat Abrahæ & ſemini ejus . Filii enim ipſius per ſanctam fidem facti ſunt , qui carnis ſemine non fuerunt .

℣. 10. *Quoniam dii fortes terræ * nimium elevati ſunt* . Senſus iſte pendet de ſuperiore verſiculo . Ideo enim *Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham : quia fortes terræ* , qui erant populus Dei , *nimium elevati ſunt* ; ideſt , Judæi , quibus data fuerat virtus in Gentibus , erecti contra Deum ſcelerata mente tumuerunt ; & facti ſunt per ſuperbiam extremi , qui per humilitatem potuerunt eſſe præcipui .

* MSS. A. B. F. *vehementer.*

Concluſio Pſalmi.

INtueamur textum pſalmi iſtius verbis non virtutibus brevem . Nam & numerus ipſe grandia nobis Sacramenta declarat ; quadrageſimo quippe ſexto anno in myſtica interpretatione templum Domini Jeroſolymis legimus fuiſſe perfectum . Anni autem iſti a veteribus pro diebus ſunt poſiti , qui ſexies perfecto numero multiplicati efficiunt dies ducentos ſeptuaginta ſex , quantum in utero virginali Dominus noſter ad ſimilitudinem humani generis habitaſſe monſtratur ; ideſt , a die octava Kalendarum Aprilium , uſque in diem octavum Kalendarum Januariarum . Merito ergo totus hic pſalmus ſpecialiter de Domino dictus intelligitur , quando

Numerus XLVI. quæ Sacramenta declaret.

& ejus numerus prædicto modo ad Sacramentum ipſius Conceptionis & Nativitatis competenter aptatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum ſeptimum.

Pſalmus cantici filiis Core ſecunda ſabbati.

EXpoſitionem *pſalmi cantici* in præfatione poſuimus. Item de *filiis Core* frequenter dictum eſt. Nunc videamus quid ſignificet *ſecunda ſabbati*. *Sabbatum* Synagogam, ideſt, collectionem debemus accipere Judæorum, quæ ſabbatum obſervare videbatur. *Secunda* vero ejus Eccleſia Catholica eſt; ideoque verba pſalmi hujus Sacerdotibus tribuuntur ad Chriſtianos populos edocendos, quos & filios crucis haberi poſſe non dubium eſt, & ſecundos eſſe tempore poſt Synagogam manifeſta ratione cognoſcimus.

Diviſio Pſalmi.

CUm docendus eſſet populus devotus de fide, & gradibus Eccleſiæ cuſtodiendis, merito verba hujus pſalmi piis Sacerdotibus dantur, qui in prima poſitione laudes Domino dicunt, quod Eccleſiam ſuam dilataverit, & quod univerſis Regibus terrarum potentiam ſuæ majeſtatis oſtenderit. Secunda poſitione gratias agunt de adventu Domini Salvatoris: commonentes Antiſtites futuros, ut gradus in Eccleſia diſtribuant, per quos Dominus Deus & Salvator poſſit agnoſci, qui famulos ſuos æterna protectione cuſtodit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. M*Agnus Dominus & laudabilis nimis: in civitate Dei noſtri, in monte ſancto ejus*. Conſiderandum eſt quemadmodum hæc verba per gradus certos admirandæ diſpoſitionis aſcendant. Quod ſchema dicitur Emphaſis. Primo poſuit, *Magnus Dominus*; additum eſt: *Laudabilis*. Sed ne hoc quoque putares mediocriter eſſe faciendum, ponitur, *Nimis*, quod non habet terminum neque finem, ſed aſſiduitate ſui ſemper augetur. *Magnus* ergo, quia potenter omnia fecit. *Laudabilis*, quia pulchra & mira fecit. Nec tamen ſufficit Dominum Patrem nimis dixiſſe laudandum, niſi & ubi prædicaretur edicerent; ſcilicet *In civitate Dei noſtri*; ideſt, in Eccleſia Catholica. Eſt enim & civitas non Dei noſtri, ut Babylonia illa diaboli, ubi non Deus colitur, ſed magis execrabili dementia blaſphematur. Quapropter neceſſarie conſecutum eſt ubi Dominus laudaretur; ne eum inter hæreticas ſuperſtitiones, aut in Synagoga veteri putaret aliquis eſſe prædicandum. Sed ne vel illud dubitares, ubi eſſet prædicta Eccleſia conſtituta, intulit, *In monte ſancto ejus*. *Mons* autem *ſanctus* Chriſtus eſt Dominus, fundamentum & culmen Eccleſiæ ſuæ. Iſte *mons ſanctus* eſt, de quo Daniel Propheta dicit: *Crevit lapis & factus eſt mons, ita ut impleret univerſam faciem terræ*. Conſideremus quod hic *magnum* quidem *Dominum* Patrem dicat: ſed *magnus* quoque Filius non tacetur; ſicut de ipſo ad Titum ſcribens dicit Apoſtolus: *Expectantes beatam ſpem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti*. *Magnus* etiam legitur Spiritus ſanctus, ſicut ſcriptum eſt in Regnorum libro. Ait Dominus ad Eliam: *Ecce Dominus tranſiet, & ſpiritus magnus & fortis*. Erubeſcat Arrianorum inſana perſuaſio. Quis eſt, rogo, minor; cum Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus *magnus* legatur?

Civitas Dei eſt Eccleſia. Civitas diaboli Babylonia.

Chriſtus eſt fundamentum & culmen Eccleſiæ.

Dan. 2. 35.

3. Reg. 19. 11.

℣. 2. *Dilatans exultationes univerſæ terræ mons Sion, latera Aquilonis civitas Regis magni*. Ne prædictum montem localem ſuſcipere debuiſſes, dicit eum omni terræ gaudia condonare. Quis eſt enim iſte, niſi Dominus Chriſtus, qui per univerſalem mundi Eccleſiam valuit profutura gaudia *dilatare*? *Terram* hic in bono accipe; ſignificat enim juſtos, qui copioſa & æterna præmia conſequuntur. *Mons* vero *Sion* (ſicut ſæpe dictum eſt) deſignat Eccleſiam, quæ interpretatione ipſius nominis, ſanctæ ſpeculationis virtute completa eſt. *Latera* autem *Aquilonis* ſignificant populos infideles, in quibus diaboli regnabat iniquitas; ipſe enim dixit: *Ponam ſedem meam ad Aquilonem, & ero ſimilis Altiſſimo*. *Iſai. 14. 13.* Sed quia peccatores, qui a diabolo tenebantur obnoxii, Deo miſerante converſi ſunt; modo *mons Sion, & latera Aquilonis*, ideſt, natio Judæorum & populi Gentium, facta eſt *civitas Regis magni*, hoc eſt Eccleſia Catholica, quam de univerſo mundo conſtat eſſe collectam. Ipſa eſt *ſecunda ſabbati* quam titulus dixit. Dicuntur quidem & terrarum Principes, Reges: *Magnus* autem *Rex* veraciter dici non poteſt, niſi ſolus Deus. Quod autem dixit: *Mons Sion*, & addidit: *Latera Aquilonis civitas Regis magni*, figura eſt Exergaſia; ideſt, quoties aliquid breviter proponitur, & ſubtiliter ac latius explicatur.

Quid ſit Exergaſia.

℣. 3. *Deus in gradibus ejus dignoſcetur, dum ſuſcipiet eam*. Futurum tempus magnæ illius judicationis oſtenditur, quando Dominus Eccleſiam ſuam ſuſcipiens, *In gradibus*, ideſt, in membris ſuis ſanctiſſimis atque probatiſſimis ipſe cognoſcetur. Tunc enim *Deus dignoſcetur*, ideſt, potentia ipſius virtuſque declarabitur, quando Eccleſia illi beatos viros offerre ipſo largiente monſtrabitur: dum ſecundum gradus meritorum ſancta plebs ad dexteram collocatur; ſicut dicit Apoſtolus: *Stella ab ſtella differt in claritate: ſic erit & reſurrectio mortuorum*. *1. Cor. 15. 42.* Tunc enim in æternam beatitudinem ſuſcipitur, quando illi perpetua gaudia conceduntur. Ibi Deus dignoſcitur, ideſt, potentia ipſius virtuſque declaratur, cum Eccleſiæ ſuæ talia præmia ſub diſtinctionibus donat, quæ nunquam finienda depereant. Hic enim creditur, quod ibi manifeſta viſione præſtatur.

℣. 4. *Quoniam ecce Reges terræ congregati ſunt, & convenerunt in unum*. Hæc ſunt *latera Aquilonis*, quæ ſuperius dixit: quia licet contra Deum conſpirata mente venerint, multi tamen eorum credidiſſe noſcuntur. *Reges terræ*, hoc loco ſignificantur Principes Judæorum, quos Herodes in unum congregans, ab eis perquiſivit ubi Chriſtus Dominus naſceretur. Sed illi convenienter ac conſentienter dixerunt ſecundum ſcripturas ſanctas, in Bethleem eum eſſe modis omnibus naſciturum. *Matth. 2. 5.* *Congregati ſunt* ergo, ut dicerent quid legerunt. *Convenerunt in unum*, quia omnes unam protulere ſententiam.

℣. 5. *Ipſi videntes tunc admirati ſunt, conturbati ſunt, & commoti ſunt*. *Ipſi*, Judæi ſcilicet qui Herodi dixerunt in Bethleem Dominum naſciturum. Viderant enim quæ * Prophetata legerant; & neceſſe erat ut admiratio de tanta

* *Ed. in Prophetia.*

glorîa naſceretur. Sed iſta admiratio non levis, non otioſa fuit. *Conturbati ſunt*, quia ſe noverant peccatores. *Commoti*, quia de tanta majeſtare cognoſcere meruerunt. Illos enim *commotos* dicimus, quos & credidiſſe teſtamur.

℣. 6. *Tremor apprehendit eos ibi: dolores ſicut parturientis*. Pulcherrime conſequens rerum ordo ſervatus eſt. Primo eos dicunt vidiſſe: poſtea admiratos: deinde conturbatos: & ad poſtremum tremore concuſſos. Ipſe enim vehemens pavor eſt, qui perducit homines ad tremorem: quia neceſſe eſt animum graviter fluctuare, cujus corpus a tremore contigerit apprehendi. Nec ſolum iſtud in tam magna cauſa ſuffecit: ſed ſtatim ſecuta pœnitentia eſt, ubi *dolores* cruciant tanquam matres *parturientes*. Gravis enim dolor eſt, qui mulieribus pro pœna peccati conſtat indictus. Sed quia *parturientes* audivimus, fructum inde putemus confeſſione humili naſciturum.

Quid in Nativitate Chriſti evenerit. Matth. 2. 8.

℣. 7. *In ſpiritu vehementi conteres naves Tharſis*. Actus ipſe Dominicæ Nativitatis exponitur. Nam ut quidam dicere voluerunt *Spiritus vehemens* erat, quando Herodes de ſuo regno ſollicitus, Magos miſerat ut Regem natum viderent, ſibique cognitum nuntiarent. Sed illis non ad ſe redeuntibus neceſſe habuit vehementi ſpiritu commoveri, & *conterere naves Tharſo* Ciliciæ, quæ prædictos Magos occulte in ſuam provinciam tranſpoſuiſſe credebantur. Quod fieri ſolet a Regibus calumniantibus; ut quando ſua deſideria implere nequeunt, per damna humilium tormentaque diſcurrant. Inſpice quantum creverit iſta narratio, quo principio inchoata, ad quam pervenerit ſummitatem.

℣. 8. *Sicut audivimus: ita & vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei noſtri*. Decurſis omnibus quæ facta ſunt in Nativitate Domini Salvatoris, ſequitur digna concluſio, ita fuiſſe viſum ſicut fuerat ante Prophetatum. *Ita* vero quod dictum eſt, rerum fidem diligenter expreſſit: quia totum ſic conſtabat factum, quemadmodum fuerat & promiſſum. Additum eſt, *In civitate Domini virtutum*: ubi & verum auditur, & promiſſum omne conſpicitur. Repetitur, *In civitate Dei noſtri*; ut Catholicam ſolam intelligeres, ne ſibi hoc nomen & hæreticorum conventicula vendicarent.

℣. 9. *Deus fundavit eam in æternum*. Ne iſtam civitatem Dei temporalem debuiſſes accipere, *In æternum* Eccleſiam dicit eſſe firmatam, quæ ſola veraciter civitas Domini nuncupatur. Gaudeant Chriſtiani, & tota mentis exultatione lætentur, quando audiunt a Domino eſſe *fundatam*, in qua ſe firmiter conſiſtere poſſe non dubitant. Nam licet ſæculi iſtius procella quatiantur, jure non metuitur, quod tranſitorium comprobatur; ſicut Apoſtolus dicit: *Non ſunt condigna paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*.

Eccleſia in æternum firmata.

Roman. 8. 18.

℣. 10. *Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui*. Venerunt pii Sacerdotes ad ſecundam partem, ubi magna lætitia cordis exultant. *Suſcepimus* non debet generaliter accipi, quia non omnes crediderunt: ſed ad Catholicos tantum pertinet, qui ejus præcepta ſecuti ſunt. *Miſericordiam* dicunt Dominum Chriſtum, qui exorbitanti mundo miſertus eſt; & ad hoc tantum ſe voluit videri, ut omnis credens potuiſſet abſolvi. Aptum nomen, certa promiſſio; ut ille *Miſericordia* vocaretur, qui & Salvator vere dicitur & Redemptor. *In medio templi tui*, Synagogam volunt intelligi, ad quam venerat liberandam: ſed eo populo non credente, vocatæ Gentes *miſericordiæ* munera perceperunt. *In medio templi* dictum eſt, ut non credentium improbitas gravius arguatur, qui contempſerunt ſequi, quem in medio eorum conſtat eſſe conſpectum.

Chriſtus vocatur Miſericordia, & quare.

℣. 11. *Secundum nomen tuum Deus, ita & laus tua in fines terræ: juſtitia plena eſt dextera tua*. *Nomen* Dei in toto orbe terrarum ſine dubio creditur adorandum. Poſſunt enim aliqui neſcire quemadmodum ſit colendus: nullus tamen eſt qui iſti *nomini* non ſe putet eſſe ſubjectum. Hoc ergo dicunt: Sicut in toto orbe terrarum reverentia tui nominis dilatatur: ita & in Eccleſia, quæ per totum mundum diſtenditur, devotio tibi laudis offertur. Sequitur, *Juſtitia plena eſt dextera tua*. Locum ſignificat ubi iſti ſunt collocandi; ad *dexteram* quippe ipſius veniunt, quicumque æterna præmia conſequuntur. *Plena eſt* ergo *dextera* ejus *juſtitia*: quia in illam partem recipiuntur, qui ipſius munere juſti eſſe meruerint.

Nomen Dei ubique creditur adorandum.

℣. 12. *Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Judæ, propter judicia tua Domine*. Per *montem Sion* Eccleſia Catholica ſignificatur, quæ interpretatione ipſius nominis in ſpeculatione populi noſcitur conſtituta. Hæc optatur *lætari*: quia ex munere ipſius æterna gaudia poſſidebit. *Filiæ Judæ*, omnes ſanctas feminas declarat. Per *Judam* enim Juſtarum feminarum genus oſtenditur, propter Dominum Chriſtum, qui ex ipſa Tribu carnis propagatione deſcendit. Et has petunt *exultare*, ut in utroque ſexu Eccleſiam Domini gaviſuram eſſe monſtrarent. Addunt. *Propter judicia tua Domine*. Ipſa eſt enim magna cauſa lætitiæ, ut *propter judicia Domini exultent*: ubi ſe ad beatitudinem æternam cognoſcunt eſſe venturas.

℣. 13. *Circumdate Sion, & complectimini eam: narrate in turribus ejus*. Poſtquam utrumque ſexum pii Sacerdotes commonuerunt, veniunt ad Eccleſiaſticos ordines, qui domum Dei affectuoſa devotione circumdant. *Circumdate*, ad honores pertinet exhibendos *Complectimini*, ad charitatem, quæ nomen Domini finibus cordis amplectitur. Additum eſt, *Narrate in turribus ejus*; ut a religioſo ſermone ceſſare non debeant, qui ſanctis ordinibus obſecundant. Et quoniam Eccleſia civitas Dei eſt, *turres* ibidem competenter aptatæ ſunt; ideſt, altitudines & munitiones contra hoſtes hæreticos. Sed quia incredulis narrare ſuadebant, qui foris ab Eccleſia morabantur, non de domibus, non de porticibus, ſed de altis *turribus* dicunt eſſe prædicandum, unde populus audire poſſit extraneus.

℣. 14. *Ponite corda veſtra in virtute ejus, & diſtribuite* * *gradus ejus: ut enarretis in progenie altera*. Ne animæ fidelium audiendo lætitiam & exultationem aliqua remiſſione lenteſcerent, *in* Eccleſiæ *virtute corda* dicunt *eſſe reponenda*; ideſt, in charitate, qua virtute nihil poteſt eſſe præſtantius; ſicut Apoſtolus docet, *Manent autem fides, ſpes, charitas, tria hæc; major autem horum charitas*. *Diſtribuit* autem *gradus* Eccleſiæ, qui officia ejus diſtincta ordinatione diſponit. Sunt enim in illa Lectores, ſunt Subdiaconi, ſunt Diaconi, ſunt Presbyteri, ſunt Epiſcopi; & quamvis una ſit Eccleſia, officia tamen continet honorum varietate diſtincta. Hæc ergo pii Sacerdotes commonent debere *diſtribui*, ut per eos in generatione altera magnalia Domini debeant prædicari. *Alteram* enim *progeniem* ſignificat

* MSS. A.B. F. *domus*.

1. Cor. 13. 13.

Gradus Eccleſiæ ſive ordinis numerantur.

populum Chriſtianum, qui ab Hebræo, quem primum Dominus elegit, ſecundus eſſe dignoſcitur.

℣. 15. *Quoniam hic eſt Deus, Deus noſter in æternum, & in ſæculum ſæculi: ipſe reget nos in ſæcula*. Hoc eſt quod per ordines Eccleſiaſticos, ſicut hodie fit, narrare voluerunt populo fideli. Sententia quidem brevis, ſed quæ univerſa concludit: *Hic eſt Deus Deus noſter*, Chriſtum ſignificat: oſtendens eum digito tanquam præſen-
Quid ſit Idea. tem. Quæ figura dicitur Idea, Latine Species: quando aliquid futurum velut oculis offerentes, motum animi concitamus. *Hic* enim, pronomen articulare eſt, quod tunc ponitur, quando tenſa manu aliquis indicatur. Ipſe enim hic monſtratus eſt, qui & carnalibus oculis voluit apparere: de quo ſimiliter Baruch Propheta dicit:
Baruch. 3.36. *Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius abſque illo*. Sequitur, *In æternum, & in ſæculum ſæculi*. Contra illos hoc dicendum eſt, qui ſibi temporales homines deos eſſe innaniter ſomniabant, Martem, Mercurium, Saturnum, cæteraque portenta potius dicenda, quam numina. Ergo Deum immortalem, ſempiternum, ſine fine potentiſſimum Chriſtum Dominum aſſerunt prædicandum, qui in ſe credentes jugiter protegit ac defendit. Infertur, *Et ipſe reget nos in ſæcula*. *Reget* utique *nos*: quia ipſe Rex noſter proprie ac veraciter dicitur Chriſtus. *In ſæcula*, ſignificat ſine fine: quoniam quos ille *regendos* ſuſceperit (ſi tamen ab ipſo non devient) ſub glorioſa perpetuitate cuſtodit.

Concluſio Pſalmi.

PAterna nobis & ſacerdotalia dicta ſonuerunt; ut ab omni parte pulſati, ad rectam ſemitam mereamur adduci. Quanta tibi Rex bone cura eſt hominum, quibus tam multiplicem medicinam dignaris ingerere juſſionum? Non vis ſemel dicere, quod humanitatem non pateris ignorare. Undique admones, undique doces, & fidem noſtram per introductas perſonas clamare facis; ut locus ignorantiæ funditus videatur abſcidi. Me-
Job 7.20. rito ſanctus tuus Job dicit: *Quid faciam tibi o cuſtos hominum*? Tu admones, quod quærere debeamus: tu præſtas, quod nos mereri poſſe neſcimus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum Octavum.

In finem filiis Core pſalmus.

TItuli hujus verba [ſicut ſæpe dictum eſt] cuncta trahunt ad Dominum Salvatorem. Ipſe enim & per *finem* ſignificatur, & per filios crucis intelligitur, & per *pſalmum* ſine dubio denuntiatur; ut merito ipſius vocem venturam eſſe ſentiamus, cujus tot indiciis lampabilis ſermo promittitur.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum ſunt verba omnipotentis Filii. In prima ſectione dicit qualia locuturus, vel quæ præſtaturus ſit fidelibus tempore Incarnationis ſuæ. Secunda memorat ſtultis & inſipientibus quanta ventura ſint. Tertia dicit, quæ juſtos impioſque ſecutura ſunt. Quarta commonet fideles, ne timeant divites terrarum: quia omnem potentiam ſuam cum luce derelinquunt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. AUdite hæc omnes Gentes: auribus percipite omnes, qui habitatis orbem. Admonetur univerſitas, ut indiſcrete veniat ad audiendum: quia Deus ſine ullius acceptione perſonæ bonus eſt; nec vult paucis prodeſſe, & alios, qui tamen eum puro corde requirunt, ſub diſſimulatione negligere. Deinde, quia tale Sacramentum Incarnationis Dominicæ non debuit niſi totus mundus audire; univerſale quippe beneficium generalem nihilominus poſcebat auditum. Sequitur, *Auribus percipite omnes, qui habitatis orbem*. Hic jam ſtudioſius commonentur, ut dicta devotiſſime capiant, & in memoriæ ſuæ ſinibus reponant. *Gentes* enim accipiamus Paganos: *habitatores* autem *orbis*, Chriſtianos & juſtos, qui norunt orbem terrarum ſic eſſe habitandum, ut in ejus ſceleratis non implicentur erroribus. Et conſidera Doctorem bonum, quomodo ad audiendum omnium ſtudia concitavit; ut ipſe ſedeatur reus, qui ſibi noluerit eſſe proficuus. Hoc Rhetores ad ſuum ſtudium transferentes, attentos Judices reddunt, quando ſe dicturos aut nova aut ingentia pollicentur.

℣. 2. *Quique terrigenæ, & filii hominum: ſimul in unum dives & pauper*. Adhuc in ipſo ſtudio Dominus perſeverat; ut conventus audiendi omnium fieret, ne quis eum mediocre aliquid crederet eſſe locuturum. *Terrigenas* peccatores oportet intelligi, qui vitia terrena ſectantur; & iſti in partem Adæ primi hominis merito reputantur: quia ille non filius hominis, ſed ipſe primus homo fuiſſe declaratur. Huic contrarium eſt quod dixit: *Filii hominum*; juſtos enim tali dicto debuimus advertere, qui in ſortem Chriſti veniunt: quoniam & ipſe Chriſtus Filius hominis eſſe prædicatur. Et memento quia contra Contra Adam
Adam ipſe ſemper opponitur; merito, quando ſemper Chriſtus
quod per illum periit, iſto veniente ſalvatum opponitur.
eſt. Sequitur, *Simul in unum dives & pauper*. Ecce iſta ſententia, quæ ſuperius promittebatur, eluxit. De Chriſto enim Domino dicitur: *Simul* Chriſtus ſimul
in unum dives & pauper: *Dives*, quia Deus: dives & pau-
Pauper, quia homo; ſicut dicit Apoſtolus: *Me*- per. 2.Cor.8.9.
mento te gratiæ Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui propter vos pauper factus eſt, cum eſſet dives; ut illius paupertate vos divites eſſetis. Merito ergo tam magna promiſſa ſunt, cum tam præcipua & ſalutaria dicta ſequerentur. Superiorum dictorum brevis explanatio eſt; *Dives* pertinet ad *terrigenam*: quia numeroſis peccatis probatur opulentus: *Pauper* reſpicit ad *filios hominum*: quia in
* vita hujus ſæculi pauperes ſunt, ut futuras di- *Ed. ambitu.
vitias pleniſſime conſequantur; ſicut in Evangelio dicit: *Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſo*- Matth. 5.3.
rum eſt regnum cælorum.

℣. 3. *Os meum loquetur ſapientiam: & meditatio cordis mei prudentiam*. Excolit quod ſuperius cœpit, non humanam, ſed Divinam ſe ſapientiam atque prudentiam eſſe locuturum; ideſt, Dominum Chriſtum: de quo dicit Apoſtolus:
Nos autem prædicamus Chriſtum Dei virtutem, 1.Cor.1.24.
& Dei ſapientiam; Salomon quoque teſtatur ſci- Prov. 1.2.
re ſapientiam & diſciplinam, & intelligere verba prudentiæ. *Sapientia* pertinet ad myſteria Divina declaranda: *prudentia* vero ad mores probabiles inſtruendos: ſic omnis ſermo Divinus dua- Sermo divinus
bus his virtutibus pleniſſimus indicatur. Hinc ſapientia, pru-
enim quæ narraturus eſt inchoavit, quæ ſint dentia pleniſſimus.

verba ſua mirabili prius complexione deſcribens, ut omnes deſideranter quærerent, quod promiſſum ſub tali prædicatione ſentirent.

℣. 4. *Inclinabo in ſimilitudinem aurem meam: aperiam in pſalterio propoſitionem meam*. Poſtquam virtutem eloquentiæ ſuæ verus Prædicator duobus dixit inſignibus contineri; nunc quemadmodum præcepta ſua poſſit ab humano genere ſuſcipi, *Aurem inclinaturum* ſe eſſe promiſit; ut cognoſceret, ſi prædicationem ejus populus devotus impleret. Sed intende pium Magiſtrum

Quid ſit ſimilitudo.

ſimilitudinem poſuiſſe. *Similitudo* enim rei veræ imitatio eſt; ut quod nobis ad exemplum datum eſt, devota æmulatione [Domino præſtante] faciamus. Sed ut omnes ad præcepta ſua ſalutariter implenda Inſtitutor ſereniſſimus invitaret, *aperire* ſe dixit *in pſalterio propoſitionem* ſuam; ideſt, declaraturum ſe præcepta Divinitatis ſui proprii corporis ſanctitate; ut non tam verbo, quam docere probaretur exemplo. *Pſalterium* quippe [ut ſæpe diximus] corporis Domini decora ſimilitudo eſt; nam ſicut pſalterium de ſummo ſonat, ita & Incarnatio Domini cœleſtia mandata concelebrat.

Corpus Domini pſalterio comparatur.

℣. 5. *Ut quid timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me*. Verſus iſte ſub interrogatione & reſponſione propria legendus eſt: quia totum ſine timore ſuo fieri dicit, quod venturum eſſe prænuntiat. Quæ figura dicitur Peuſis & Apocriſis, quando interrogatione præmiſſa, reſponſio apta ſubſequitur.

Quid ſit Peuſis & Apocriſis.

Dicit enim, *Ut quid timebo?* Ideſt, quare formidoloſa cogitatione confundar? *In die mala*, in die ſcilicet paſſionis, quæ mala Judæis; bona fidelibus fuit. Ille enim timere debet vitæ finem, qui peccatorum recordatione mordetur. Chriſtus autem mortem timere non poterat, qui peccata omnimodis non habebat. Dicit enim: Quare *timeam in die mala*? Numquid *iniquitas calcanei mei circumdabit me*? Quemadmodum ſolet contingere peccatori, ut extrema ejus ſcelerato fine claudantur. Alii vero propter excellentiam ſanctæ Incarnationis hoc magis a parte membrorum accipiendum eſſe dixerunt.

℣. 6. *Qui confidunt in virtute ſua: quique in abundantia divitiarum ſuarum gloriantur*. Hæc pendent de ſuperiore verſiculo, quibus jungendum eſt, tales circumdantur in iniquitate calcanei. Nam præſumunt *in virtute ſua*, qui videntur aliqua poſſibilitate *confidere*, ut viribus corporeis valentes, animi robore & linguæ diſertitudine præminentes. Sed poſtquam dixit intrinſecus attributa: nunc venit ad divitias quæ extrinſecus veniunt, per quas maxime inflatur humanitas. Raro enim dives ſortem ſibi cum pauperibus intelligit eſſe communem. Et neceſſe eſt ut tales timeant finem, qui & deſerere mundana nolunt, & peccatorum ſuorum pœnas conſcientia teſte formidant.

Divites vitæ finem timent.

℣. 7. *Frater non redimit! redimet homo: non dabit Deo placationem ſuam*. Poſtquam de peccatoribus dixit, quorum iniquitas calcaneum circumdat, venit ad genus curationis eximium. Et hoc quoque ſub admiratione legendum eſt: *Frater non redimit!* Ideſt Dominus Chriſtus, qui dixit in Evangelio: *Ite nuntiate fratribus meis*; & in pſalmo: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*. Ipſe ſi non redimat qui fudit ſanguinem pretioſum; redempturus eſt homo, ideſt, Adam, qui humanum genus tranſgreſſionis vitio ſauciavit? *Non dabit*, negantis eſt: quia nulla oblatio, nulla placatio poteſt compenſare, quod nos Divinitas eſt dignata redimere.

Matth. 28. 10. Pſal. 21. 23.

℣. 8. *Nec pretium redemptionis animæ ſuæ: & laborabit in æternum*. Pars iſta prima verſus hujus ad ſententiam reſpicit ſuperiorem: quia homo liberatus *Non dabit Deo placationem ſuam, nec pretium redemptionis animæ ſuæ*. *Pretium* eſt enim alicujus rei compenſatio. Homo autem quid dabit in pretium, qui totum quod offerre poſſit accepit? Sequitur, *Et laborabit in æternum*; de fidelibus dixit, qui quamvis *pretium redemptionis animæ ſuæ dare* non poſſint: *laborant* tamen *in æternum*, dum hoc agunt, quod eis ad præmia vitæ æternæ proficiat.

Homo non poteſt dare pretium redemptionis ſuæ.

℣. 9. *Et vivet in finem, quoniam non videbit interitum*. De illis adhuc dicit, qui *laborant in æternum*; iſti enim *in fine viventes*, ideſt, in Domino Salvatore, *interitum non videbunt*: quia licet corpore moriantur, æternæ vitæ munere ſunt ditati. Alii verſus iſtos ita peccatoribus æſtimant applicandos, dicentes: *Laborant in æternum*, qui perpetua ultione damnandi ſunt: *vivent* in hoc mundo *in fine*, qui deſperata libertate luxuriant. Quapropter in voluntate erit legentium eligere quid ſequantur. Nos tamen de fidelibus hactenus dictum eſſe perſpeximus: nunc audiamus, perfidi quanta paſſuri ſint.

Fideles interitum non videbunt.

℣. 10. *Cum viderit ſapientes morientes: ſimul inſipiens, & ſtultus peribunt: & relinquent alienis divitias ſuas*. Venit ad ſecundum docendi modum, ubi peccatores cum ſapientibus hujus mundi dicit eſſe perituros, & divitias ſuas, quas magnopere diligebant, non ſuis, ſed, quod gravius ureret, extraneis ſucceſſoribus definit eſſe relinquendas; ut propter quas omnia peccata commiſerant, non poſſeſſione ipſarum, nec proprio ſucceſſore lætarentur; Sicut Salomon dicit: *In quod peccaverunt, nec* * *lætari potuerunt*. *Cum viderit* peccator utique *ſapientes* ſæculi iſtius ab interitu non liberari, ut fuit Solon Athenienſis, Philo Lacedemonius, Ariſtippus, & cæteri, qui mundanæ ſapientiæ celeberrima laude viguerunt: ſed videt eos communiter mori, quos Divinæ Sapientiæ participes æſtimabat. Sequitur, *Simul inſipiens & ſtultus peribunt*. Neceſſe eſt enim ut *inſipiens & ſtultus* deſperatione *pereant*, cum ſuos ſapientes cognoverint interire. Verum ut hæc magis ſpiritualiter accipere debeamus: *Inſipientes* ſunt, qui prædicationibus Prophetarum acquieſcere noluerunt: *Stulti* autem jure dicendi ſunt, qui nec ipſum Chriſtum Dominum venientem recipere maluerunt. Hi ergo *ſimul peribunt*, quoniam in futura judicatione damnandi ſunt. *Reliquerunt* autem Judæi *alienis divitias ſuas*: quoniam ſpernentibus eis Dominum Salvatorem, ad Gentes extraneas ſalutis eorum præmia tranſierunt.

* Ed. *lætare*. *Sap. 10. 8.*

Qui ſint Inſipientes. Qui ſtulti.

℣. 11. *Et ſepulchra eorum domus eorum in æternum: tabernacula eorum in generatione & progenie, invocabunt nomina eorum in terris ipſorum*. Morientium divitum pompa deſcribitur, qui ſibi ædificant ſepulchra magnis tractatibus exquiſita. Videmus enim quædam mauſolea pulcherrimis renitere marmoribus, ut domus æſtimentur æternæ magnis molibus fabricatæ. Poſt hæc venit ad eorum *tabernacula*, quæ copioſa largitate fulcita ſunt, ut in longas *generationes & progenies* conſtanti pulchritudine perducantur. Subjunxit etiam ritum quem Gentilitas in parentalibus agere conſuevit, quando fatua ſuperſtitione *in terris* eorum, ideſt, in ſepulchris *invocant nomina* mortuorum; & credunt hoc illis prodeſſe, quod eorum videntur exhibere memoriæ.

Morientium divitum pompa deſcribitur.

℣. 12.

℣. 12. *Et homo cum in honore eſſet non intellexit: comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* De ipſis adhuc loquitur qui mundi iſtius honore floruerunt. Nam quamvis peccator *in honore* ſit dum vivit, quia Dei portat imaginem, recte dicitur dignitatem ſuam *non intelligere*, dum talia facit, quæ ab ipſo Creatore videntur omnimodis diſcrepare. Sequitur, *Comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Similitudo datur digna vecordibus; ut qui ſe imaginem Dei geſtare non intelligunt, congrue *jumentis inſipientibus comparentur*. Nam cum rationem perceptam juſſionibus Domini, mandatiſque non exhibent, merito eam tanquam indigni tanto munere perdiderunt. Nam tolle homini Dei conſiderationem, & omnino pecus inſipiens eſt, præſumptio vana, & caduca ſuperbia. Sed quamvis de mortalibus dicatur: *Et homo cum in honore eſſet non intellexit*; poſſunt hic & prævaricatores angeli accipi, qui de cælo projecti ſunt: quia nec ipſi intellexerunt honorem ſuum, dum auctori ſuperbiiſſe monſtrantur. *Homo* enim & pro diabolo ponitur, ſicut in Evangelio Dominus teſtatur: Inimicus autem homo qui ſuperſeminavit Zizania eſt diabolus. Hæc decima ſpecies eſt definitionis, quam Græci ὡς τύπῳ, Latini Veluti appellant: quando talis eſt alicujus rei complexio, ut non tantum uni rei de qua dicitur, ſed & aliis applicari poſſe videatur; ſicut & in trigeſimo quinto pſalmo jam lectum eſt: *Homines & jumenta ſalvos facies Domine*; Non enim Dominus hæc ſola, ſed & reliqua ſalvare conſuevit.

Peccator non intelligit dignitatem ſuam.

Matth. 13. 25.

Quid ſit X. ſpecies definitionis.

Pſal. 35. 7.

℣. 13. *Hæc via illorum ſcandalum ipſis: & poſtea in ore ſuo benedicent.* Hic jam enumerationes decurſæ, velut diſperſa grana in unum cumulum colliguntur. Nam poſt illa quæ dicta ſunt, ſententialiter enuntiatur, *Hæc via eorum*. *Viam*, vitam debemus accipere, in qua in hoc ſæculo actuum noſtrorum veſtigiis ambulamus. Sed *hæc via* quid malis faciat, non tacetur: *ſcandalum* utique auctoribus ſuis, ideſt, ſtimulum atque dolorem. Non enim ad ſecuritatem ſuam quicquam peccator efficit, cui de ſua provenit actione torqueri. Sequitur: *Et poſtea in ore ſuo benedicent.* Hic deſcribitur conſuetudo peccantium, qui poſtquam votum nequiſſimæ diſpoſitionis impleverint, mox Divinitati gratias agunt, quoniam ad ſuum velle perducti ſunt: neſcientes miſerrimi hominum, quia illo auctore tantum ad ſancta deſideria pervenitur. Sed iſti *in ore*, non in corde *benedicent*, unde procedit plerumque ſimulata ſententia; ſicut Iſaias dicit: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe eſt a me.*

Mali in ore, non in corde benedicunt.

Iſai. 29. 13.

℣. 14. *Sicut oves in inferno poſiti ſunt, & mors depaſcet eos: & obtinebunt eos juſti in matutino.* Venit ad tertiam ſectionem, ubi juſtis & impiis pro ſuis meritis dicit eſſe reddendum. Peccatores enim *in inferno poſitos mors* æterna *depaſcit*. Nam ſicut oves lanæ ſuæ amiſſione jugiter perſeverant: ſic in illos ſemper ſine imminutione ſubſtantiæ invenit, quod pœna diſcruciet. *Depaſcet* enim a jumentis tractum eſt, quæ herbas non radicitus evellunt, ſed abſcindunt ipſas potius ſummitates. Sequitur: *Et obtinebunt eos juſti in matutino. Obtinebunt*, dixit ſuperabunt, quod utique in illa reſurrectione felicium eſt, ut malis præmineant. Hic enim *juſtos obtinent* peccatores: in illo vero judicio *juſti* infideles modis omnibus *obtinebunt*. *In matutino*, ac ſi diceret, in albeſcente die cum gloria reſurrectionis illuxerit, quando jam beatitudinis claritas aperitur, & inchoat eſſe dies, qui nulla nocte finitur.

℣. 15. *Et auxilium eorum veteraſcet in inferno: & a gloria ſua expulſi ſunt.* Adhuc peccatorum infelicitatem miſeriaſque deſcribit, quorum *auxilia* tanquam panni putrefacti *veteraſcunt*. Quid enim divitiæ præſtabunt mortuis? Quid præſumptio humana defunctis, qui cuncta amittunt quibus hic delectati ſunt; & in æternas pœnas perveniunt, quas ſe pati nullatenus crediderunt? Sequitur: *Et a gloria ſua expulſi ſunt*; de mundo ſcilicet in quo gloriabantur: vel de illis rebus in quibus decepti infelici ſorte præſumebant; ſicut in Evangelio diviti dictum eſt: *Stulte hac nocte auferetur a te anima tua; quæ autem præparaſti, cujus erunt?*

Infelicitas peccatorum deſcribitur.

Luc. 12. 20.

℣. 16. *Verumtamen Deus liberabit animam meam de manu inferi, cum acceperit me.* Poſt errores expoſitos peccatorum, merito ſententia Salvatoris infertur; ut ſicut humana fragilitas terrore proſtrata eſt: ita ſpe futuri præmii ſublevata conſurgat. Nam ſive hoc Dominus Chriſtus de ſe dicat: ſive a parte membrorum ſuorum, ut aſſolet, loquatur, accommodum eſt. Ipſe enim deſcendens *animam* ſuam ab inferno *liberavit*: ſed ſimul & illorum qui adventum ejus conſtanti animo crediderunt. *De manu* autem *inferi*, dicit de poteſtate diaboli, qui ante adventum ejus animas tenebat obnoxias.

Chriſtus ab inferno liberavit animam ſuam.

℣. 17. *Ne timueris cum dives factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.* Quarta pars pſalmi ex ore veritatis egreditur, ut nobis ſaluberrima medicina præſtetur. Nam totius mundi hæc una querela eſt: Quare in hoc ſæculo floreant homines, quos a cultura Domini cognoſcimus alienos. Sed peccatoribus iſta promiſſa ſunt; ideoque pius Doctor veros alloquitur Chriſtianos, ne terrarum divites pertimeſcant: quoniam bene generaliter pecunioſus paveſcitur, cum ei famulari hominum cupiditas æſtimatur. *Dives* enim dictus eſt a divo, qui quaſi Deus nihil creditur indigere. *Hominem* hic impium debemus accipere, qui ſe ſubjectis formidabilem facit, dum æquitatis jura contemnit. Sequitur: *Et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus*. Junge *Ne timueris*. Quæ figura dicitur ἀπὸ κοινοῦ, ideſt, A communi, quando ſuperiora ad inferiora reſpondent. Et reſpice qua gratia cuncta proficiant. Minus enim fuerat *divitem* fieri: quia hoc frequenter invenis in negotiatoribus, & in hominibus abjectis. Addidit: *Et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus*; ideſt, cum honoribus, cum poſſeſſionibus, cum tota hominum fuerit laude celebrata, ut nihil ſibi niſi ſolum deeſſe putet imperium. Et vide quia *Domus ejus* dixit; ut non ſolum ipſe, verum etiam omnes qui ad ipſum pertinent, magna pompa florere videantur. Sed quare iſti non debeant timeri, pulchre ſubſequitur.

Unde dives dictus.

Quid ſit figura dicta a communi.

℣. 18. *Quoniam cum morietur, non * accipiet hæc omnia: neque ſimul deſcendet cum eo gloria domus ejus.* Ecce ratio redditur, quare timeri non debeat mundi glorioſus. Cur enim timeamus divitem, qui moritur pauper? Scandalum noſtrum non eſt illi perpetuum; nec aliud ſecum valet portare, niſi unde poſſit ardere. Quam deformem in illa patria reſpicies, quem hic mundiſſimum pretioſa veſte miraris. Et bene dixit *deſcendere* mortuos peccatores quaſi in abyſſos altas, quaſi in profundiſſimam fo-

* Ed. *perient.*

Quare divites non timendi.

veam: ſed ſine gloria ſæculari, ſine turba ſatellitum, ſine præſumptione gazarum. *Domus* illa, quam mirabaris, remanet tota: ſed onera, quæ non videbas, tranſmittit ingentia.

℣. 19. *Quia anima ejus in vita ipſius benedicetur: confitebitur tibi, cum beneſeceris ei*. Hic *Benedicetur*, non ad ſanctificationem pertinet impetrandam, ſed ad luxuriantium favorabiles voces. *Benedicetur* enim dictum eſt, propter linguam ſatellitum, qui inter garrulitates & epulas paſtoribus ſuis bene optare conſueverunt, quorum anima non de bono actu, ſed ex deliciarum præparatione laudatur. Sequitur: *Confitebitur tibi, cum beneſeceris ei*. Mali tunc Deum *benedicunt*, quando temporalia bona percipiunt: bonus autem laudat Dominum & cum malorum faſce deprimitur; ſicut fecit Job, & cæteri ſancti ejus. Dicitur ergo Patri: Iſte peccator *confitebitur tibi*: ſed quando *illi beneſeceris*; quid ſi aliquid contrarium patiatur, blaſphemare non deſinit. Et ideo conſuetudo iſta vitanda eſt, quæ in ſceleratis ſæpius invenitur. Nos autem pio corde omni tempore collaudemus Dominum, qui ſalutem noſtram & in adverſis, & in proſperis ſemper operatur.

Benedicunt mali in proſperitate, boni etiam in adverſis.

℣. 20. *Introibit uſque in progeniem patrum ſuorum: uſque in æternum non videbit lumen*. Qui patres peſſimos imitantur, eorum ſocietate damnandi ſunt; & ideo peccatores dicit *uſque ad patrum ſuorum progenies introiſſe*. *Patres* enim ipſorum appellavit non tantum ex ſemine carnis, quantum quos morum imitatione ſecuti ſunt; ſicut in Evangelio dicit incredulis: *Vos a patre diabolo eſtis*. Addidit: *Uſque in æternum non videbit lumen*: quia ſicut peccata tenebroſa ſunt, ita peccatoribus ſapientiæ lumen auferunt. Et ideo dixit: *In æternum non videbit lumen*: quoniam nec in iſto mundo illuminatus fuit, cujus cor noxium caligo erroris obſedit. Simili modo nec *In æternum videbit lumen*, quod hic vitio ſuæ pravitatis habere non meruit. *Lumen* enim *verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, Chriſtus eſt Dominus, quem ſolummodo in Deitate ſua videre ſanctorum eſt.

Joan. 8. 44. *Peccata tenebroſa ſunt.* *Joan. 1. 9.*

℣. 21. *Et homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis*. Poſtquam omnia quæ fuerant dicenda præmonuit, pulcherrimum pſalmum repetita verſus parilitate concluſit; ut ſe peccator a malo propoſito removeret, cum notatam deformitatem ſuam iterata increpatione cognoſceret.

Concluſio Pſalmi.

LEgendus ſæpius pſalmus, & in theſaurario memoriæ reponendus, quando ipſe in principiis admonet, ut cordis auribus audiatur. Ipſe enim teſtatus eſt ejus meritum, qui eum monuit ſtudioſe ab univerſis mundi partibus audiendum. Totum habet quicquid ad inſpectivam, quicquid ad moralem pertinet diſciplinam; ſicut verſus ille pollicitus eſt: *Os meum loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam*. Reſignavit nobis ſancta Veritas quæ promiſit: faciat nunc ſenſibus noſtris dulceſcere, atque inhærere quod præcipit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum nonum.

Pſalmus Aſaph.

ASaph fuit filius Barachiel, qui in Paralipomenon legitur electus inter quatuor Cantorum magiſtros, ut inſtrumentis muſicis pſalmos Domino perſonaret. Hic pro ſui nominis ſignificatione in hoc titulo meruit adhiberi, non auctor pſalmi, ſicut & de aliis ſcriptum eſt: ſed Muſicus egregius, qui nobis per vocabulum ſuum aliquid indicaret. Hujus enim nominis ſignificatio, quæ apud Hebræos ſemper eſt plena myſteriis, indicat Synagogam, quæ in hoc pſalmo loquitur. Sed hic illa fidelis Domini Synagoga intelligenda eſt, quæ & venturum Chriſtum credidit, & adventum ejus glorioſa expectatione ſuſcepit: in qua fuerunt Patriarchæ, Prophetæ, Nathanael, ipſi quoque Apoſtoli, & reliqui ſincera devotione credentes. Sciendum plane quod hic pſalmus primum adventum Domini, ſecundumque prophetet; quamvis & nonageſimus quintus, & nonageſimus ſeptimus eadem prædicare noſcantur; quatenus excuſatio Judæis non credentibus funditus tolleretur, quando illa non ſuſcipiunt, quæ ipſa quoque Synagoga teſtatur. Quid, rogo, colunt: ſi etiam ipſam audire contemnunt, quam ſe venerari dicunt?

1. Paral. 6. 39. *Quid Aſaph ſignificet.*

Diviſio Pſalmi.

IN prima ſectione fidelis Synagoga loquitur, quæ nunc eſt in populis Chriſtianis, de primo & ſecundo adventu Domini Chriſti. Sequenti vero parte ipſe Rex loquitur Chriſtus: commonens populos, ut victimis pecudum derelictis ſacrificium laudis debeant immolare. Tertia ſectione iterum devota, quam diximus, Synagoga reloquitur, imputans peccatoribus nequitias ſuas.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus deorum Dominus locutus eſt, & vocavit terram: a ſolis ortu uſque ad occaſum. Ne quis Incarnationem Domini mediocri crederet æſtimatione penſandam, potentia ipſius ante prædicitur, ut totius incredulitatis pravitas auferatur. *Dii* dicuntur homines, qui bonis converſationibus gratiam ſupernæ Majeſtatis accipiunt; ſicut in alio pſalmo ait: *Ego dixi dii eſtis, & filii excelſi omnes*. Ita ergo filii dicuntur, ſicut & *dii*: quia utrumque gratia præſtat utique, non natura. *Deus* autem *deorum*, eſt Dominus Chriſtus; ipſe enim cum Patre, & Spiritu ſancto vere dicitur *Deus deorum*; quod tamen nomen non omnino Divinitatis eſt proprium: ſed humana lingua, ſicut jam diximus, ſummitatem ejus ultra hoc non poteſt indicare. *Deus* enim Græca lingua dicitur timor; & quoniam ſolus ipſe timendus eſt, in vicem nominis verbum tale tranſivit. Legitur enim in Exodo, *Nomen meum Adonai non indicavi eis*; ut ſciamus nomen eſſe ſecretum, quod nec electis famulis cognoſcitur indicatum. *Locutus eſt* ergo per Prophetas, per Apoſtolos, &, quod eſt potentius, per ſeipſum. Sequitur: *Et vocavit terram*. *Terram* hic genus hominum debemus advertere, quod per totum

Pſal. 81. 6. *Chriſtus Deus deorum eſt.* *Deus lingua Græca dicitur timor.* *Exod. 6. 3.*

orbem terrarum videtur eſſe diffuſum. Sed propter illud quod habitat, poſitum eſt quod inhabitatur. Nam quomodo *vocaſſet*, quod audire non poterat? Hoc ſchema dicitur Metonymia, quando per id quod continet, hoc quod continetur edicitur. Addidit, *A ſolis ortu uſque ad occaſum*. Per *ſolis* curſum, univerſum ſignificat mundum: quia omni terræ oritur & occidit claritas ejus. Hoc enim fecit ſanctæ Incarnationis adventus; ut univerſas Gentes gravis erroribus ſauciatas, ad credulitatis ſuæ remedia pius Medicus invitaret; ſicut ipſe dixit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam*.

Quid ſit Metonymia.

Matth. 11. 28.

℣. 2. *Ex Sion ſpecies decoris ejus*. Hic Jeroſolyma ſignificatur, intra quam civitatem mons iſte puris mentibus velut aurea maſſa reſplendet. De hac enim urbe exeuntes Apoſtoli *ſpeciem decoris* Chriſti annuntiaverunt in toto orbe terrarum; ſicut Iſaias dicit: *Ex Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem*. Veneranda urbs, ſanctum culmen; ut illud Regis noſtri inſigne domicilium, arcem merito dicamus eſſe terrarum. Et reſpice quam competenter edocemur. In ſuperiore verſu dixerat Chriſtum Dominum univerſas Gentes evocare: nunc etiam deſignat, unde doctrina ejus tanquam de puriſſimo atque affluentiſſimo fonte per ſpatia totius orbis effluxerit. His enim dictis Evangelica verba concordant, per omnes Gentes incipientibus ab Jeruſalem. Inde enim prædicari cœpit Chriſtus, cujus ſpecies decora cognoſcitur, teſtante alio pſalmo: *Specioſus forma præ filiis hominum*; ubi ſufficienter expoſitum eſt, cur ſpecioſus ſpecialiter dicatur.

Iſai. 2. 3.

Luc. 24. 47.

Pſal. 44. 3.

℣. 3. *Deus manifeſte veniet, Deus noſter & non ſilebit: ignis in conſpectu ejus ardebit, & in circuitu ejus tempeſtas valida*. Synagoga fidelium poſtquam de primo multa dixit, venit ad ſecundum Domini Salvatoris adventum, quem per figuram Ideam diverſis ſimilitudinibus mirabili imaginatione deſcribit; ut non tam futurus, quam præſens eſſe videatur. Dicendo enim *Manifeſte veniet*, ſignificat illum in primo adventu cunctis non fuiſſe manifeſtum: quia Majeſtas ejus carnea nube celata eſt; ſicut & Apoſtolus de infidelibus dicit: *Si cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*. *Manifeſte* vero tunc *veniet*, quando jam non cruci affigendus, ſed judicaturus eſt mundum. Tractus ſermo a ſacrificiis, quod toto die feſtivitati vacaretur. *Manifeſte* enim dicitur, quaſi a mane dies feſtus. Repetit *Deus noſter*: ne ſibi infideles putarent eſſe communem. Deus enim Chriſtianorum ipſe eſt Deus deorum, qui & *manifeſte veniet, & non ſilebit*. *Silet* enim modo cum mundus iſte peragitur, cum blaſphemas & ſacrilegas voces ſententiæ ſeveritate non damnat: ſed ad converſionis medicinam ſuſtinet peccatores. Tunc autem *non ſilebit*, quando ſceleratis dicturus eſt: *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus*. Inde & alibi dicit: *Tacui, tacui, numquid ſemper tacebo?* Nam quod ſequitur, *Ignis in conſpectu ejus ardebit*: magni Judicis, ſicut dictum eſt, præclarus adventus myſtica virtute deſcribitur. Ignis enim præire dicitur; ut qui eſt palea, ſe formidet arſurum. Addidit: *Et in circuitu ejus tempeſtas valida*. Hæc *tempeſtas* non ventis agitur, nec procellis ſævientibus excitatur: ſed divina potentia vehemens conſurget ſpiritus, ut area Domini æquitatis ejus ſententia ventiletur; tunc frumenta ſequeſtrabit a paleis, hoc eſt bonos diſcernet ab impiis. Quæ judicatio merito *tempeſtas* dicitur: quoniam & improviſa veniet, & in diſceptationem ſuam nimia celeritate raptabit. *Valida* quoque decenter adjunctum eſt; nam quam ſit potens hinc datur intelligi, ut omne genus hominum pro ſuis meritis momentanea celeritate diſcernat, ſicut Apoſtolus dicit: *In momento, in ictu oculi, in noviſſima tuba; canet enim tuba, & mortui reſurgent*. *In circuitu* ejus *tempeſtas valida* non incompetenter advertitur: quoniam cum ipſo juſti ſedentes, ſicut promittitur in Evangelio, judicabunt.

1. Cor. 2. 8.

Manifeſte unde dicatur.

Deus ſilet modo, at in judicio non ſilebit.

Matth. 25. 41.

Iſai. 42. 14.

Judicium extremum tempeſtas dicitur.

1. Cor. 15. 52.

℣. 4. *Advocabit cælum ſurſum, & terram ut diſcerneret populum ſuum*. Hoc certe facturus eſt in illo judicio. Sed *terra* rationabiliter fortaſſe dicitur *ſurſum vocata*, quæ nunc in imo loco noſcitur conſtituta. *Cælum* autem cum ſit deſuper, ubi illud ſurſum vocavit? Sed *cælum* hic, omnem juſtum debemus accipere, *terram* peccatorem: quia ille ſpiritali ſe converſatione, Domino preſtante, purificat, iſte terrena vitiorum qualitate ſordeſcit. Et vide quia in primo adventu omnes indiſcrete vocaverat; ut admoniti, in hoc mundo ſe corrigere debuiſſent; ſicut in Evangelio dicit: *Et exierunt in exitus viarum, & vocaverunt quoſcumque invenerunt bonos & malos*. In fine autem mundi *cælum advocat*; ut jam juſtos diſcernat ab impiis, ne ulterius, ſicut hic, confuſis habitationibus miſceantur.

Matth. 22. 10.

℣. 5. *Congregate illi ſanctos ejus; qui ordinant teſtamentum ejus ſuper ſacrificia*. Nunc Synagoga Chriſti verba facit ad Angelos, qui miniſterio ſuo in fine ſæculi *ſanctos* de univerſo mundo, ſicut legitur, *congregabunt*. Dicit enim ipſe Dominus in Evangelio: *Mittet Angelos ſuos, & congregabunt ante eum omnes Gentes, & ſeparabit eos ab invicem, ſicut paſtor ſegregat oves ab hædis*. Sequitur: *Qui ordinant teſtamentum ejus ſuper ſacrificia*. *Ordinare* dicimus *teſtamentum* eos, qui actibus bonis reſtituunt ea, quæ in Teſtamenti ſerie cognoverunt, ut hoſpitem ſuſcipere, eleemoſynam dare, charitati ſtudere. Hoc enim ſupra ſacrificium pecudum Domino conſtat acceptum, ut actuum illi magis probitas offeratur. Sive, ut quidam voluerunt, poteſt hoc & de Judæis accipi per Ironiam, ideſt, per Irriſionem: quando vilem rem laudando ſuggillat; ac ſi diceret: Eos Domino *congregate*, qui in officio ſanctitatis commorantur: e contrario vero quæ impia ſunt agunt; & in eo quod ſacrificia Deo conſueta celebrant, ſanctificandos ſe eſſe dijudicant.

Matth. 25. 32.

Qui teſtamentum ordinare dicuntur.

℣. 6. *Et annuntiabunt cæli juſtitiam ejus: quoniam Deus judex eſt*. Superiora excolit, per *cælos* ſignificans viros juſtos, quibus verbi cœleſtis diſpenſatio condonatur. Addidit, *Quoniam Deus judex eſt*; ac ſi diceret, qui neſcit falli; & ſicut omnia manifeſte novit; ita & ſine reprehenſione diſcernit. Hoc enim veraciter ac proprie de Deo dicitur, cui nihil negatur, nihil ſupprimitur, quem nec factum aliquod latet, cui nec quod judicatur abſconditur.

℣. 7. *Audi populus meus & loquar: Iſrael & teſtificabor tibi: Deus Deus tuus ego ſum*. Ventum eſt ad ſecundam ſectionem, in qua jam Veritas ipſa ex perſona propria loquitur. Deus enim, qui verba ſua non vult incaſſum ſuſcipi, ne (ut legitur) porci pretioſa diſpergant, dicit ad populum: *Audi*, hoc eſt devote ſuſcipe. Illos enim *audire* dicimus, qui præcepta compleverint; ſicut

Qui audire dicuntur.

Luc. 8. 8. legitur, *Qui habet aures audiendi audiat*. *Populus meus* ſignificat plebem devotam. *Et loquar*, ſubaudi profutura; quod ſi non audieris, conſequitur ad interitum tuum, taceam. *Iſrael* vero frequenter diximus interpretari *videns Deum*. Ergo ſi me vides, *audire* non negligas: quia contemplatio mea obedientiam tribuit audienti. *Teſtificari* vero eſt teſtimonium dicere; quod utique in judicio facturus eſt Deus, quando uniuſcujuſque facta diſcernet. Tunc enim fidelibus ſuis teſtimonium dabit, cum dicturus eſt: *Matth. 25. 35.* *Eſurivi, & dediſti mihi manducare*, eiſque ſimilia. Sequitur: *Deus Deus tuus ego ſum*. Hoc erat quod *populum audire* ſub conteſtatione præmonebat; ut *Deus* ille generalis & volentium & nolentium eſſet ipſius proprie, qui eum pura mente diligeret. Nam cum dicit, *Tuus*, fidelem ſibi eum fuiſſe monſtravit. Repetitio enim iſta, *Deus Deus*, mentem ſolidat, ne ſemel dicta laberentur. Illud vero *Sum*, proprium Divinitatis eſt verbum, quod tempore non mutatur, ſed ſemper adeſt, atque æternum manet; ſicut Moyſi reſponſum eſt, *Ego ſum qui ſum*; & rurſum *Qui eſt miſit me*. Sed perſcrutandum eſt cur iſtud nomen eſſentiæ ſolus ſibi vendicet *Deus*? Tunc enim quando dictum eſt, erant Angeli, erant cæleſtia, erant terrena omnia, ſicut eſſe decreta ſunt. Sed quia illa ſola eſt infacta & æterna natura, nec aliquando cœpit ex tempore, & in tribus perſonis Deitas una ſubſiſtit, merito ſolus *eſſe* dicitur *Deus*: quia, ut ſit, nullius indiget, ſed ſemper virtutis propriæ vigore conſiſtit. Eſt ibi & aliud Sacramentum, quod una ſyllaba tribus litteris continetur, ut ſancta Trinitas unus Deus eſſe doceatur.

Sum, proprium Divinitatis eſt Verbum, & æternæ.

Exod. 3. 14.

Sum Trinitatem denotat.

℣. 8. *Non ſuper ſacrificia tua arguam te: holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper*. Glorioſus Doctor, & perfectiſſimus Inſtitutor Judaicum populum volens a rebus carnalibus amovere, & ad ſpiritualia Sacramenta perducere, pecudum *ſacrificia* jam non dicit exquirenda; nec eum exinde *argui* poſſe teſtatur, ſi minime animalium victimas immolaret: ſed *holocauſta* illa potius *in conſpectu* ſuo danda commemorat, quæ humiliato corde piis altaribus offeruntur. *Holocauſta* autem dicta ſunt ſacrificia, quæ poſtquam fuiſſent immolata, ignis veniens deſuper abſumebat; quæ Latine tota incenſa dicuntur. Hæc Chriſtus veniens reſpuit, quia ipſe vera victima fuit. Aliud eſt *holocauſtum*, quod Dominus ante conſpectum ſuum ſemper eſſe pronuntiat; ſcilicet quando mens noſtra divino amore ſuccenſa, peccata ſua tribulatione decoquit, & ad illius *holocauſti* ſimilitudinem omnia vitia ſua cruciatu corporeo exuſta conſumit.

Quæ ſacrificia Deo accepta.

Quid ſit Holocauſtum.

℣. 9. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos*. Per hunc verſum & duos alios qui ſequuntur, breviter enumerat quæ ſe reſpuere profitetur. Hæc figura dicitur Brachylogia, ideſt brevis locutio; cum plura paucis amplectimur. Sed ne audito holocauſto ad antiqua humana mens ſacrificia recurreret, aperte renuit conſuetudinem priorem; ut ſpiritualiter intelligeretur, quod in ſimilitudine præmiſſa gerebatur. Sed cum hæc duo reſpuit, univerſa primi temporis ſacrificia deſignat modis omnibus excludenda. Significatur enim A parte totum.

Quid ſit Brachylogia.

℣. 10. *Quoniam mea ſunt omnes feræ ſilvarum, jumenta in montibus & boves*. Cauſam reddit, quare ab ipſo non expectat quadrupedum immolationes, dicens: Quia a te petere nolo, quod meum eſſe cognoſco; quod forte pauper non habet, dum aut non valuit capere, aut minus potuit enutrire: ſed petit fidem rectam, confeſſionemque devotam, quam omnes dare, ipſo miſerante, prævalent, etiam qui nulla terrena poſſeſſione gratulantur. Sub hoc igitur ſenſu per enumerationes reliquas currit. Addidit, *Jumenta in montibus & boves*; ne quis de facultate confiſus, minus conſcientiæ operam daret, dum ſe crederet pecudum immolationibus expiare, quod iniqua mente deliquiſſet. Poteſt & alio modo intelligi. *Feræ ſilvarum* Gentes ſignificant, quæ in ſæculi iſtius nemoribus ſuperſtitione ferociſſima verſabantur. *Jumenta in montibus*, ſunt ſimplices in Eccleſia Catholica conſtituti, qui in cacumine fidei habitare noſcuntur. *Boves* indicant Apoſtolos & Prophetas, qui in agro Domini aſſiduo labore verſati ſunt. Quapropter his alluſionibus competenter appoſitis præfigurat Eccleſiam Catholicam de diverſis mundi partibus colligendam.

Quod ſacrificium Deus petat ab homine.

℣. 11. *Cognovi omnia volatilia cœli: & ſpecies agri mecum eſt*. *Cognovi*, non ad infirmitatem noſtram trahas, quæ ex tempore aliquid data opportunitate *cognoſcit*: ſed Dominus *cognovit* antequam faceret univerſa, in cujus præſentia erat omne quod potuiſſet exiſtere. Quis enim *omnia cæli volatilia* poteſt, niſi ſola Majeſtas, *cognoſcere*? Quo verſiculo cuncta complexus eſt: quoniam & omnia *volatilia cæli* dinumerativa quantitate cognoſcit. *Speciem agri* ſecum ſe habere profeſſus eſt: revera ſecum, quia ubique totus eſt; ſicut de illo Propheta dicit: *Cælum & terram ego impleo*. Sed debemus ſpiritualiter iſta tractare: *Volatilia cæli* pertinent ad ſuperuas mirabileſque virtutes, ut ſunt Angelicæ poteſtates, quæ motu celeri ſancta voluntate ſpiritualiter transferuntur. *Species* autem *agri* reſpicit ad Gentes, quæ erant Chriſto Domino credituræ; revera *ſpecies*: quoniam per hominem bene accipitur decus omne terrarum.

Jerem. 23. 24.

℣. 12. *Si eſuriero non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo ejus*. Deus ille deorum, ſicut frequenter diximus, propter intelligentiam noſtram velle ſuum per humanas conſuetudines dignatur exprimere; ut ſe dicat *eſurire*, qui carnem paſcit univerſam, cujus contemplatio ſpiritalium ſubſtantiarum ſuaviſſimus cibus eſt, & contemplativa refectio. Sequitur: *Meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo ejus*. Hic curioſitatem ſuperfluam reddita ratione convincit, dicendo: Cur a te petam ſacrificia pecudum, cum totus *orbis meus eſſe* noſcatur? *Plenitudo ejus*; diverſitatem ſignificat creaturarum. Ceſſet ergo hominum ſollicitudo ſuperflua de pecudum immolatione cogitare; cor enim rectum nos ſibi Divinitas mavult offerre, unde & cognoſcitur deliquiſſe; quatenus quod ante fuit peccatis delinquentibus horridum, ſalutari fiat emundatione puriſſimum. Et memento quod per has alluſiones prædeſtinatorum numerum ſignificat, non de ſola Synagoga Judæorum, ſed de cunctis Gentibus eſſe complendum.

Contemplatio Dei ſpiritualium ſubſtantiarum cibus eſt.

℣. 13. *Numquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo*. Quam multis modis voluntatis ſuæ dignatur reddere rationem. Quomodo grata erunt, quæ non ſunt neceſſaria? *Numquid* Deus *taurorum carnibus* paſcitur, aut *ſanguine potatur hircorum*? Sed poſſunt nobis hæc repudiata proficere, cum hæc

Quomodo ſacrificia pecudum nobis proficiant.

acceperint indigentes, cum eſuriens paſcatur, ſitiens potetur; & in pauperibus Deus accipit quæ ſibi in ſacrificiis non permittit offerri.

℣. 14. *Immola Deo ſacrificium laudis: & redde Altiſſimo vota tua.* Hactenus dixit quæ reſpuit: nunc dicit illa quæ poſcit. Anguſta quidem in verbis ſententia, ſed ſenſu multum probatur eſſe latiſſima. Nam quis *immolat ſacrificium laudis*, niſi qui a terrenis vitiis fuerit ſegregatus: qui moritur mundo, ut hoſtia fiat Chriſto? Non enim placet Domino, ſi laudes ejus turpis perſona decantet; actum videlicet quærit probabilem, non dulciſſonam vocem. Sacrificemus ergo Domino, laudando qua ſapientia cuncta diſponat, qua pietate peccatoribus parcat, qua fortitudine diabolum vincat. Non enim ſolum *ſacrificium* dicendum eſt, quod pecudes mactat: ſed omne ſacrum factum quod nos pia oblatio commendat. *Vota* quoque *reddit Altiſſimo*, qui ei talia immolando præparat, qualia propitius ipſe præcipit. Addidit *tua*, ut non quæreres fortaſſis extranea, aut hircum pinguem, aut vitulorum ſanguinem, & cætera quæ extra nos eſſe intellectualis ratio comprehendit. *Tua* vero retulit ad cordis arcanum, quod in animæ penetralibus jacet, quod extra non quæritur, quod pauper & dives æqualiter habent: ubi magis ditior egenus eſt: ubi ille multo celſior eſt, qui corde noſcitur inclinatus. Sed conſideremus ſubtiliter, & invenimus hic quoque propriæ locutionis eſſe genus, quod eloquentia non poteſt habere communis. Dicit enim Deus: *Si eſuriero, non dicam tibi;* & paulo poſt non mutata perſona idem ipſe dicit: *Immola Deo ſacrificium laudis;* in ſubſequenti vero ſubjunxit, *Peccatori autem dixit Deus*. Noſtræ autem ordo locutionis poſcebat ut diceret: *Si eſuriero non dicam tibi, &c;* Et *immola* mihi *ſacrificium laudis;* Et *peccatori dixit: Quare tu enarras juſtitias meas?* Unde fit ut unus atque idem de ſe loquens, velut alterius perſonam videatur innectere; quod inter propria ſcripturæ Divinæ recte numeratur.

Qui ſacrificium laudis immolat Deo.

Quid ſacrificium dicendum.

℣. 15. *Et invoca me in die tribulationis tuæ: & eripiam te, & magnificabis me.* Poſtquam dixit quali ſacrificio placaretur: nunc oblationis ipſius præmium pollicetur. Præcipit enim *Invoca me*: ne quis ſpem haberet in terreno ſolatio, ubi caduca ſunt univerſa, & plus infirma ſolatia. *In die tribulationis tuæ;* ideſt, quando te alter affligit, non cum inimicum evaſiſſe morderis. Noſtra enim *tribulatio* illa eſt, quæ propriæ ſalutis formidine generatur, non quæ carnalium rerum timore concutitur; ſicut dicit Apoſtolus: *Triſtitia enim quæ ſecundum Deum eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſæculi autem triſtitia mortem operatur.* *Eripiam te*, quaſi circumdatum a ſatellitibus diaboli ſumma celeritate liberabo. *Et magnificabis me;* magnum me in æternum eſſe pronunties, quem & a pœna libero, & in beata requie collocabo. Hunc autem verſum ingenti promiſſione ditiſſimum, quidam volunt ad ultimæ vitæ noſtræ tempus aptare, cum anima de hac luce tranſiens, ſpirituum immundorum contentione turbatur; ſicut * animæ Moyſi legitur obviatum. Ecce quam parva petit a nobis Dominus, tam ingentia præſtaturus.

Quæ ſit tribulatio noſtra.

2. Corint. 7. 10.

* Ed. *corpus*.

℣. 16. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* Ventum eſt ad tertiam ſectionem, ubi iterum Aſaph, ideſt, devota Synagoga reloquitur. Et quia ſuperius dixerat Dominus laudes hominum in vicem ſacrificiorum ſe poſſe ſuſcipere: ne forte peccatores hac promiſſione confiſi dicerent: Sola laus & non probabilis nobis actio cognoſcitur imperata; hoc neceſſaria ratione declarat, prohibendo ne lingua eorum præſumeret Deo laudes canere, quibus turpis conſcientia poterat obviare. Quæ figura dicitur Percunctatio, ideſt, quæ alterius perſonæ non patitur expectare reſponſum. Interdicitur enim ſceleratis, ne ſe præſumant ſermonibus miſcere divinis. Sed altius intende, quia de illis peccatoribus hoc dicitur, qui inferius deſcribuntur, de quibus ait: *Intelligite hæc omnes, qui obliviſcimini Dominum*. Cæterum converſis ac pœnitentibus laudes non interdicit divina clementia. Hi enim qui corde durati ſunt, & a ſcelerum ſuorum pravitate non deſinunt, prohibentur Domini narrare juſtitias; ideſt, vel communi ſermone aliquid de illa Majeſtate proferre: quia os debet eſſe juſtum, quod juſtitias Domini enarrare præſumit. Sequitur, ut nec *Teſtamentum* ipſius indigna præſumptio contrectet; ne per os ſceleratum atque blaſphemum ſancta & veneranda verba progredi poſſe videantur; ſicut alibi ſcriptum eſt: *Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris*. *Teſtamentum* vero vetus & novum ſignificat: quia dum unum ſuſpenſe dicitur, utraque memorantur. Poteſt hoc & de hæreticis doctoribus dici, qui legem Dei docere præſumunt. *Aſſumere* enim præſumptionem ſignificat indevoti. Nam lectionem credentibus non videtur interdicere, in qua peccatores maxime dignatus eſt commonere.

Peccatoribus laus divina interdicitur, non pœnitenti.

Eccleſ. 15. 9.

℣. 17. *Tu vero odiſti diſciplinam: & projeciſti ſermones meos poſt te.* Incipit enumeratio eorum, quibus Dei verbum interdictum eſſe cognoſcitur. *Odit diſciplinam*, qui ad correctiones juſtas iniqua præſumptione remurmurat; & non vult Dominum in ſe vindicare quod peccat. Sic enim nobis provenit ſalutaris * emundatio, ſi illud quo corrigimur utique plus amemus. Melius eſt enim hic parumper affligi, quam in illa judicatione damnari. *Projicit* etiam *ſermones* Dei *poſt ſe*, qui divina juſſa contemnit: cui ante oculos non eſt, quod ſemper convenit intueri.

Qui diſciplinam odit.

* Ed. *emendatio*.

℣. 18. *Si videbas furem ſimul currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Qui minora vetat ſcelera, multo magis potiora condemnat. Nam furtum ad homicidium quid eſt? Adulterium ad ſacrilegium quantum eſt? Sed ita debet accipi, ut in his duobus prohibitis, omnia crimina vetuiſſe videatur. Hæc figura dicitur A parte totum, quæ in præſenti pſalmo & ſuperius probatur eſſe jam poſita. Arguit enim peccatorem, quare ſimul cum fure concurrat; ideſt, cur ad faciendum ſcelus ſociata voluntate jungatur; ut quod forſitan ille ſolus implere non poterat, ad effectum ſceleris iſto auxiliante perveniat? Quod autem dixit: *Et cum adulteris portionem tuam ponebas*, ſubtiliter perſcrutandum eſt: quia ſi quis dando pecunias, aut conſiliando, aut laudando adminicula præbet adultero, quibus ſua vota perficiat, habere ſibi ſine dubio dignoſcitur portionem. Nam ſi cui facultas ſuppetit, & a malo non revocat excedentem, & ipſe quoque particeps probatur erroris: quia debemus hanc conſcientiam charitati, ut neque nos, neque alios perire patiamur.

Qui cum adulteris portionem habet.

Quis alterius peccati particeps.

℣. 19. *Os tuum abundavit nequitia: & lin-*

gua tua concinnavit dolum. Prius de furto, atque de adulterio arguit peccatores: nunc etiam de conſcientiæ pravitate, & linguæ ſubdoloſitatibus accuſantur. *Os* hic cogitationem cordis debemus advertere: quia de lingua poſtea dicturus eſt. Tunc enim *nequitia* cogitationis *abundat*, quando in iſtius ſæculi delectationibus mens humana progreditur, & per diverſa genera peccatorum iniqua voluntate graſſatur. Sequitur: *Et lingua tua concinnavit dolum*. Hoc multis modis debet intelligi; nam & qui falſo laudat, dolum facit; & qui maligna conſilia præſtiterit, in eadem iniquitate verſatur; & qui male agendo bene loquitur, in hac pravitate fœdatur; & quicquid poſtremo verum ac ſimplex non fuerit, doloſis moribus applicatur. Aptiſſime autem poſitum eſt: *Concinnavit*; quia decipientium mos eſt ſic falſa componere, ut aliquo lepore verborum audientium auribus blandiantur; ſicut in quinquageſimo quarto pſalmo dicendum eſt: *Mollierunt ſermones ſuos ſuper oleum, & ipſi ſunt jacula*.

Quorum lingua dolum concinnat.

Pſal. 54. 22.

℣. 20. *Sedens adverſus fratrem tuum detrahebas, & adverſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum*. Sedere morantis eſt; & ideo culpatur gravius qui in * derogatione alterius non caſu aliquo faciente dilapſus eſt, ſed diutinus fratris ſui detractor inſedit. *Fratrem* hic, omnem carne proximum debemus accipere, quia & de ſpirituali dicturus eſt. Sed inſpice hoc vitium qua execratione damnetur; ut inter peccatores maximos haberi poſſit, qui ſe in tali pravitate miſcuerit; ſicut & Apoſtolus Jacobus ait: *Qui detrahit fratri, detrahit legi, & judicat legem*. Sequitur: *Et adverſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum. Filium matris*, ſobolem dicit Eccleſiæ, cui per regenerationis partum fraterna charitate conjungimur. *Ponit* ergo *ſcandalum* fratri ſuo, qui hæreticas pravitates, vel alias interceptiones, quibus innocens capiatur, excogitat. De talibus enim ipſe vir ſapiens dicit: *Qui ſophiſtice loquitur, odibilis eſt hujuſmodi*. Et proprie dixit: *Ponebas*, propter laqueos inſidioſos, qui abſconduntur arte verborum, ut incauta ſimplicitas occultis nexibus obligetur.

* *Id eſt, detractione.*

Detractores ſunt maximi peccatores.

Jacob. 4. 11.

Eccleſ. 37. 23.

℣. 21. *Hæc feciſti & tacui: exiſtimaſti iniquitatem, quod ero tibi ſimilis: arguam te, & ſtatuam illam contra faciem tuam*. Conſidera quemadmodum hic in una ſententia, quæ latius fuerant enarrata, recolligit. Dicit enim, cum multa facerent peccatores, Dominum juſtum non injuſte diſtuliſſe judicium; ut converſionis tempus inveniretur, dum damnationis pœna ſuſpenditur. Sed de iſta benevolentia Creatoris, quæ opinio pravis mentibus naſcatur, exponit. Dicit enim: *Exiſtimaſti iniquitatem, quod ero tibi ſimilis*. Uſus iſte mortalium eſt, ut quoties mala committi patimur, nec eis aperte reſiſtimus, ſimilitudine morum illis conſentire videamur. Hoc nunc iniquam mentem de Domino ſentire confirmat; ut quia differt vindicare, & ipſi credantur ſcelera humana placuiſſe. Sed huic pravo intellectui datur juſta ſententia. Superius enim dixit verba ſua poſt peccatoris tergum fuiſſe projecta: nunc forte contraria, peccata dicit unicuique ante faciem ſuam collocanda. Per hanc autem ſententiam futuri judicii cognoſcimus qualitatem: quia omnis peccator ante ſe videbit ſtare, quod ſe putabat oblivionis beneficio præteriiſſe. Horror immenſus, formido inæſtimabilis illa homines videre, per quæ ſe norunt ad æterna ſupplicia pervenire.

Quoties mala committi patimur, eis conſentire videmur.

℣. 22. *Intelligite hæc qui oblivi ſcimini Dominum; nequando rapiat, & non ſit qui eripiat*. Hic facta eſt Apoſtrophe, ideſt, Converſio ad illos ſcilicet peccatores, quos ſuperius vetat Domini narrare præconia. Dicit enim: *Intelligite*, ideſt, fideliter obedite. Et ne hoc omnibus peccatoribus crederes dictum, addidit: *Qui obliviſcimini Dominum*. Peccator enim qui ſupplicat, & ſe humili ſatisfactione caſtigat, non obliviſcitur Dominum. Et ideo de quibus hoc dictum ſit, brevi complexione monſtravit. Immenſum crimen, negligentia non ferenda *obliviſci Dominum*, qui animam dedit, carnem paſcit, & fideles ab omni adverſitate defendit. Amentia eſt certe illum memoria carere, quem præſentem ſemper conſtat exiſtere. Sed *qui obliviſcuntur Dominum*, niſi qui præcepta ipſius iniqua præſumptione contemnunt? Sequitur: *Nequando rapiat, & non ſit qui eripiat*. Quando diabolus rapit, eſt qui eripiat ad ſalutem: quando Dominus ad vindictam trahit, non eſt qui liberare poſſit addictum; quippe cum & ipſe auctor criminum æterna cruciatione damnetur.

Quid ſit Apoſtrophe.

Immenſum crimen Dominum obliviſci.

℣. 23. *Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter eſt, in quo oſtendam illi ſalutare Dei*. Hoc contra illos ponitur, qui indigni laudes Domini canere præſumebant. *Sacrificium laudis honorificabit me*; non quale ſcelerati canunt: ſed quale pura mens conſuevit offerre. Ipſum enim *ſacrificium laudis* honorat Dominum, quod puritate fidei, & actionum probitate fuerit immolatum. Sequitur quoque: *Et illic iter eſt*; *Iter* appellat beatiſſimam pſalmodiam. Sed hæc via ubi ducat, exponit: *Quo oſtendam illi Salutare Dei*. Glorioſa ſemita, quæ ducit ad cæli terræque Creatorem. Verum iſtud *iter*, quod dictum eſt, non pedibus, ſed ſanctis mentibus ambulatur. Quod ſi puro corde gradiamur, nos ducit ad Chriſtum; fitque nobis illa ſcala Jacob, quæ aſcendentes perducebat ad cælos.

Quod ſacrificium laudis Dominum honorificet.

Pſalmodia, iter ad Deum vocatur.

Geneſ. 28. 12.

Concluſio Pſalmi.

PRoficuus omnino pſalmus, ſi eum vellet improbitas cognoſcere Judæorum. In principiis enim de Domini Incarnatione locutus eſt. Ipſe quoque Salvator admonet, ut victimas pecudum deferentes, cordis ſacrificia populus devotus exſolvat. Peccatorem vero, qui Chriſto non credidit, a prædicatione Divinitatis excluſit. Deinde quale ſacrificium laudis immoletur oſtendit. Poſtremum quemadmodum peccator judicetur aperuit. Quid adhuc Judæi deſipitis? Cur veſtrum interitum non timetis? Audite Synagogam de Incarnatione Domini, & de futuro judicio perſonantem. Viſum jam credite, qui prædictus eſt advenire. Non ſunt longe remedia quæ petatis, ſequens vos pſalmus abſolvit, ſi ad pœnitentiæ beneficia feſtinetis. Quid vos a generali medela dividitis? Ipſum & vos * ſalvat, quod & nos liberat. In commune dicamus: *Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam*. Baptiſmum quærite, carnem quam crucifixiſtis aſſumite, ſanguinem quem fudiſtis ebibite. Pia confeſſio poteſt abſolvere, quod vota conſtat impia commiſiſſe.

Hortatur Judæos ad fidem in Chriſtum & ad pœnitentiam.

* MSS. A. B. F. *ſolvat.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquageſimum.

In finem, Pſalmus David, cum venit ad eum Nathan Propheta, cum intravit ad Berſabee.

OPeræ pretium eſt hunc pſalmum paulo diligentius perſcrutari; ut virtutis ejus profunda myſteria, præſtante Domino, cognoſcere mereamur. *2. Reg. 12. 13.* Et quia ſe Rex & Propheta, ſicut Regum teſtatur hiſtoria, humili ſatisfactione proſtravit, & peccatum ſuum increpatus, publice non erubuit confiteri; merito eum ſanctiſſimi Patres honorandum figuratione ſacratiſſima cenſuerunt. *In Amos cap. 8. verſ. 14.* Inter alios ſiquidem beatus Hieronymus Berſabee figuram Eccleſiæ, vel humanæ carnis habuiſſe demonſtrat: *Berſabee Eccleſia, David Chriſti figuram portavit.* David vero, ſicut multis locis conſtat aptatum, Domini Chriſti portaſſe dicit imaginem. Et ſicut illa dum in fonte Cedron lavaretur, exuta veſtibus David placuit, & ad regios eſt compulſa venire complexus, marituſque ejus principali juſſione * trucidatus eſt: ** Ed. in loco, cus ab hoſtibus perimeretur, conſtitutus eſt,* ita & Eccleſia, ideſt, congregatio fidelium per lavacrum ſacri baptiſmatis mundatis ſordibus peccatorum Chriſto Domino noſcitur eſſe ſociata. Congruum ſiquidem fuit illis temporibus, ut per actum hujuſmodi indicarentur Domini futura myſteria; & ſpiritualiter ad magnum Sacramentum probaretur referri, quod inter homines culpabiliter videbatur admitti. *Oſee 1. 2.* Nam & Oſee Prophetæ juſſit Deus uxorem ſibi accipere meretricem; ut ſignificaretur Eccleſia Gentium peccatis ſuis fordida, conjunctione Domini eſſe mundanda. *Eccleſia Gentium per meretricem, & per Judam & Thamar ſignificata* Hoc etiam in Juda & Thamar nuru ejus, vel aliis ſimilibus geſtum eſſe figuraliter invenimus; ſicut Apoſtolus dicit: *1. Cor. 10. 11.* *Omnia in figura contingebant illis*. De hac etiam figura David & Berſabee ſanctus Auguſtinus in libris, quos adverſum Fauſtum Manichæum ſcripſit, *Lib. 22. cap. 87.* inter alia diligentiſſime diſputavit. *Peccatum David mundo profuit.* Unde ſive iſta ſimilitudo, ſive alia fuerit, valde mundo profuit, quod taliter ſatisfacturus erravit; ut de unius temporali vulnere generalitas æternam ſumeret ſoſpitatem.

Quanta, rogo, beato viro in agnitione culpæ ſuæ fuit humilitas, cui tanta eſt poſt veniam in ſatisfactione conſtantia? Peregrinum & inſolitum illic adulterii fuiſſe crimen oſtenditur, quod tanta mentis intentione defletur. Latronis quidem nos invitat repentina confeſſio: Petri lacrymas ſubito gaudemus fuiſſe reſpectas: blanditur nobis momentanea humilitas Publicani; *Pœnitentia David.* David autem dum ſua peccata nititur prolixius detergere, dedit unde ſe generalitas poſſit abſolvere; fecitque ut lacrymæ ſuæ, dum per poſteriorum ora decurrunt, nulla temporis prolixitate ſiccentur. Conſideremus etiam quæ fuerit humilitas in Propheta. Cor Principis vox quaſi privata conterruit, & iratus eſt potius ſibi, qui ſe cognovit juſta objurgatione culpari. Tam ingentium populorum rector ſibi erat vehementiſſimus tortor: exigens a ſe pœnas, quas juſſione vix ferre poterat aliena. Vulgo mos eſt peccata ſua callidis allegationibus excuſare; Rex autem potentiſſimus in conſpectu omnium ſe potius elegit addicere: conſtituens ſe reum, cujus conſueverat populus formidare judicium. Quapropter ideo a Domino abſolvi meruit, quia ſua vitia non defendit. O peccata in rebus læ-tiſſimis plus cavenda. In Saulis perſecutione numeroſas virtutes exercuit, qui poſitus in regni ſecuritate peccavit. Quo facto docemur felicitatem mundi iſtius non oportere perquiri, *Felicitas mundi non quærenda.* quando magis in afflictione proficitur, & in proſperitate peccatur. Meminiſſe autem debemus in hoc pſalmo ſtatum eſſe, qui dicitur Conceſſio. *Quid ſit Conceſſio.* Conceſſio eſt enim, cum reus non id quod fecit aliqua concertatione defendit, ſed ut ignoſcatur poſtulat abſolute. Quod generaliter in omnibus pſalmis pœnitentium reperiri poſſe non dubium eſt.

Diviſio Pſalmi.

QUinque membris hunc pſalmum congrua nimis reſpicimus diſpoſitione formatum; ut, ſicut quinario ſenſu peccatum omne colligitur, ſic totidem partibus contracta iniquitas expietur. Prima eſt ſatisfactio perfectiſſimæ humilitatis. Secunda confidentia miſericordiæ Domini, quam fideles ſemper habere proficuum eſt. Tertia petitur, ut a peccatis ejus ſuum Dominus avertat aſpectum: ſed ipſum potius ſancta Trinitas miſerata reſpiciat. Quarta ſubjungit omnes peccatores ad deſiderium ſupplicationis magis ac magis animandos, ſi tam ingens illi remitteretur iniquitas. Quinta parte cauſa memoratur Eccleſiæ, quæ per ejus erat ſemen adventu Domini conſtruenda: ubi jam lætus altari ejus offerendos vitulos pollicetur. Sic & ſupplicatio devota concluditur, & venturæ ſalutis gaudia nuntiantur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *MIſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam.*

℣. 2. *Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Rex ille potentiſſimus, & multarum Gentium victor egregius, *Humilitas David commendatur.* cum ſe audiſſet a Nathan Propheta redargui, peccatum ſuum non erubuit publice confiteri, nec ad noxias excuſationes cucurrit, ad quas maxime impudens feſtinat humanitas: ſed repente ſalutari humilitate proſtratus, ipſum ſe offerens Deo, purpuratus pœnitens piis lacrymis ſupplicavit. Fidelis enim ſervus non aſſumit calloſas inficias, ſed cito intelligit commiſſa delicta. Mirabile initium! Dicendo enim Judici: *Miſerere mei*, locum examini cognoſcitur abſtuliſſe. Vox iſta non diſcutitur, ſed ſub tranquillitate ſemper auditur, ſolaque res eſt per quam poſſimus rei ſine aliqua contrarietate defendi. Petebat quidem *miſericordiam*, quam definire non poterat: ſed tamen peccatis ſuis eam grandiorem omnimodis ſentiebat. Quanta enim ſit, ut dixerunt ſanctiſſimi Patres, quis enarrare ſufficiat; *Quanta ſit Dei ergo nos miſericordia explicari non poſſit.* ut mundi Creatorem de cœlo depoſuerit, & terreno corpore induerit Conditorem, eumque qui æternitate Patri manet æqualis, mortalitati coæquaverit, & pro nobis formam ſervi mundi Domino impoſuerit; ut ipſe panis eſuriret, fons vitæ ſitiret, virtus infirmaretur, omnipotens vita moreretur? Quæ denique major miſericordia, quam propter nos creari Creatorem, ſervire Dominatorem, vendi Redemptorem, humiliari Exaltatorem, occidi Vivificatorem? Hæc erat illa *magna miſericordia* Domini, quam ſanctus vir explicare non poterat: ſed facile per eam ſe credebat abſolvi, per quam humanum genus jam tunc cognoſce-

bat poſſe liberari. Quod autem dixit: *Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam*; argumentum eſt A conjugatis *Miſereri* enim, a miſericordiæ fonte deſcendit. Sequitur: *Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam*. Quid non poterat dare, quando ſecundum ſe Dominus rogabatur ignoſcere? Multitudo enim indulgentiæ Divinæ, magnitudinem peccatorum quamlibet exſuperat; nec valebat delictum percellere, contra quod petebatur tanta miſericordia ſubvenire. Quod argumentum dicitur A parte majori. Multo enim major eſt *miſericordia* Domini, quamvis peccata noſtra videantur ingentia. Precatur ergo in omnibus delictis ſuis pietatis multitudinem: quia per Prophetam præſentis nequitiæ ſuſceperat remiſſionem; ut & illa mereretur evadere, quæ diverſis temporibus ſe meminerat perpetraſſe. Prudentiſſime autem delictis nullum volebat remanere veſtigium: quoniam ille ſolus in libro vitæ conſcribitur, cujus omnia peccata delentur.

* MSS. A. B. F. *iniquitate*.

℣. 3. *Uſquequaque lava me ab* injuſtitia mea: & a delicto meo munda me*. Studioſe debet dilui, qui criminum veneno fuſcatus eſt: quia incurioſe non abluitur, qui tenebroſa infectione maculatur. *Uſquequaque*, undique, ab omni parte; ut & illa ſimul ignoſceret, quæ prius ſe noverat admiſiſſe. Poteſt enim aliquis ſic lavari, ut tamen non ſit omnino puriſſimus. Sed addidit: *Munda me*, quatenus in eo nihil remanere poſſet immundum. Sed iſtud lavacrum, quod ſic abluit maculas peccatorum, ut ſupra nivem poſſit dealbare quod ſordidum eſt, ſalutiferi baptiſmatis cognoſcitur indicare puritatem: ubi ſic omnia & originalia delicta, & propria admiſſa mundantur; ut illi nos reſtituat puritati, in qua primus Adam noſcitur eſſe procreatus. Sed utinam conſervaremus tanti muneris dignitatem, ne nos iterum pullulantia peccata fuſcarent. Petit ergo Propheta in præfiguratione ſacri baptiſmatis *mundari ab injuſtitia ſua*: ne in ſecuritate remiſſus, negligens videretur eſſe poſt veniam. Nam maxime debet caveri, ne finitima noſtra reddantur obnoxia; ſicut Salomon dicit: *In fine ſuo laudabitur omnis vir*.

Baptiſmus nos Adæ puritati reſtituit.

Eccleſ. 11. 30.

℣. 4. *Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco: & peccatum meum contra me eſt ſemper*. Sciens Propheta ſic Dominum pium, ut tamen & juſtus eſſe non deſinat, æquitatem ſuis ſupplicationibus congruenter admiſcuit; ut facilius audiatur, quod juſtitia interveniente depoſcitur. Puniendum quidem ſcit eſſe peccatum: ſed ideo a Domino dicit eſſe parcendum, quoniam a ſe confirmat eſſe damnatum; ſicut Salomon dicit: *Juſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui*. Intendamus ergo quod dicit: *Ego agnoſco*. Peccata enim illa ſunt fortiora, quæ agnoſcentes admittimus; non autem illa quæ per ignorantiam perpetramus. Sive illud dicit: Scire omnes poſſunt peccata ſua: ſed ſoli illi probantur *agnoſcere*, qui ea videntur propria execratione damnare. Perfecta enim pœnitentia eſt futura cavere peccata, & lugere præterita. Primo enim poſt ipſum fuit ſcelus, quando Propheta interrogante reſpondit dignum eſſe morte, qui alienam ovem pauperis concupivit: tunc quando peccatum ſuum non credebat eſſe deflendum: modo autem eum pœnitet, cum proſtratus humiliter ingemiſcit, contra ſe ſtare dicit delicta, quaſi quamdam figuratam imaginem. *Semper*, adjecit, hoc eſt quod jugiter aſpicit, & cum oculos claudit. Sed reſpectus iſte continuus peccatorum perſeverantiam piæ ſupplicationis oſtendit; nam quoties talia corde reſpicimus, toties commiſſa deploramus. Dixit enim Dominus in ſuperiori pſalmo: *Arguam te, & ſtatuam illam contra faciem tuam*; quod hic ſibi vir ſanctiſſimus ipſe faciebat, cum dicit: *Et peccatum meum contra me eſt ſemper*. Juſte ergo ſe petebat abſolvi, qui jam hic formam illam viſus eſt ſibi feciſſe futuri judicii. Hæc figura dicitur Procatalepſis, ideſt Præoccupatio. Hic enim quaſi jam in venturo judicio conſtitutus, delictorum ſuorum aſpectus teterrimos pertimeſcit.

Prov. 18. 17.

Peccata graviora, quando cum advertentia ſunt commiſſa.

Perfecta pœnitentia eſt peccata futura cavere, & lugere præterita.

2. Reg. 12. 6.

Peccatum contra nos ſtat, quaſi figurata imago.

Pſal. 49. 21.

Quid ſit Procatalepſis.

℣. 5. *Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci: ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris*. Hic iterum Enthymematicus ſyllogiſmus apparet, quem in vigeſimo pſalmo jam diximus. Cujus Propoſitio eſt: Dominus juſtificatur in ſermonibus ſuis, & vincit cum judicatur. Huic ſubjungitur in Concluſione præmiſſa ſententia: Tibi igitur ſoli peccavi, & malum coram te feci. Hoc in reddendis ſyllogiſmis ſine culpa fieri, more veterum conſtat eſſe permiſſum. Nunc ad exponenda verba redeamus. De populo ſiquis erraverit, & Deo peccat, & Regi. Nam quando Rex delinquit, ſoli Deo reus eſt: quia hominem non habet, qui ejus facta dijudicet. Merito ergo Rex Deo tantum ſe dicit *peccaſſe*: quia ſolus erat qui ejus potuiſſet admiſſa diſcutere. Et quia illum ubique eſſe noverat, jure coram ipſo *malum* ſe *feciſſe* deplorabat: arguens dementiam ſuam, qui non expavit tanto Judice præſente peccare. *Sermones* autem Domini merito *juſtificati* dicuntur: quoniam ſine dubio ſemper ejus dicta complentur; ſicut ipſe dicit: *Cælum & terra tranſibunt: verba autem mea non præteribunt*. Sequitur: *Et vincas cum judicaris*. Deus tantæ juſtitiæ eſt, ut velit ſe cum hominibus judicari; ipſe enim dicit: *Judicate inter me & vineam meam*; & alibi dicit: *Popule meus quid feci tibi, aut quid contriſtavi te? reſponde mihi*. Unde nunc Propheta confitetur talem contra ſe Dominum habere juſtitiam; ut abſolute ſuperet, cum fuerit judicatum. Sic & Baruch ait: *Dicetis Domino Deo noſtro: Tibi juſtitia, nobis autem confuſio vultus noſtri*. Erat quippe in animo ejus quod ex paſtore Rex fuiſſet effectus, quod regendos populos acceperat, & ſine honoris ſui conſideratione deliquerat. Neceſſe ergo erat ut in alieno judicio Propheta ſuperaretur, qui jam victus in proprio examine noſcebatur. Aliqui hoc aptant & ad Domini paſſionem, cum judicatus, & mundum damnatus abſolvit.

Peccatum populi eſt in Deum & regem, peccatum regis in ſolum Deum.

Matth. 24. 35.

Iſai. 5. 3.

Mich. 6. 3.

Baruch. 1. 15.

℣. 6. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum: & in delictis peperit me mater mea*. Hic invidia peccati minuitur, quando proprium crimen delictis generalibus comparatur; ut ipſa multitudo & confeſſio peccatorum miſerationem boni judicis commoveret. Ergo iſte ſenſus eſt: Quid dicam me modo feciſſe quæ arguor, qui jam ex originali peccato in iniquitatibus probor eſſe conceptus; ut ante peccata contraxerim, quam vitæ principia reperiſſem? Quod argumentum dicitur Ab antecedentibus. Neque enim novum eſt illum peccare, qui *in iniquitatibus conceptus, & in delictis eſt* genitus. Quid humilius, quid ſimplicius, quam de uno peccato redargui, & ſimul omnia confiteri? Merito ergo iſti ſic facile videtur indultum, qui poſt abſolu-

Peccatum originale aſtruitur contra Pelagianos.

abſolutionis donum, multis modis ſe nititur oſtendere criminoſum. Audiant Pelagiani, & ire contra manifeſtam veritatem erubeſcant. Quemadmodum enim poteſt fieri, ut in qualibet ætate parvula non egeamus abſolvi, qui hunc mundum delictis gravantibus ingredimur onerati? *Job 14. 4.* Job quoque ſimili voce profitetur: *Nemo mundus ante te, nec infans cujus eſt unius diei vita ſuper terram.* *Epheſ. 2. 3.* Vas etiam electionis Paulus Apoſtolus inter multa commemorat dicens: *Fuimus & nos aliquando natura filii iræ, ſicut & cæteri*; *Rom. 5. 12.* Item ipſe Paulus Apoſtolus: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.* Ipſa etiam Veritas in Evangelio teſtatur definitiva ſententia: *Joan. 3. 3.* *Amen amen dico vobis, ſi quis non renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt videre regnum Dei.* Quapropter interrogo cur infantes a regno Dei redduntur alieni, qui de commiſſa nequeunt pravitate culpari? Reſtat ergo ut originali peccato infantes teneantur obnoxii: quoniam antequam propria faciant, primi hominis ſecum probantur geſtare peccata. Sunt & aliæ veriſſimæ probationes; ideoque ſibi humana protervia ſacrilegos non exquirat errores. *Defenditur contra Pelagianos gratia præveniens.* Supereſt eorum ſecunda nequitia: quoniam liberum arbitrium ſic in humanis viribus ponunt; ut abſque Dei gratia homines putent per ſeipſos bonum aliquod poſſe concipere, vel agere. Quod ſi ita eſſet, cur *Pſal. 58. 11.* Propheta diceret: *Deus meus miſericordia ejus præveniet me?* Cum te audis miſericordia Domini præventum, nihil tuum præceſſiſſe datur intelligi. *Pſal. 126. 1.* In alio quoque pſalmo dicit: *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam.* *Pſal. 36. 23.* Idem dicit: *A Domino greſſus hominis diriguntur, & viam ejus cupiet nimis.* *Pſal. 145. 8.* Alio quoque loco Pſalmiſta teſtatur: *Dominus erigit eliſos: Dominus ſolvit compeditos: Dominus illuminat cæcos.* Cum audiatis prævenire, ædificare, dirigere, & erigere Dominum, abſolvere, & illuminare nullis præcedentibus meritis; quid ibi proprium cœpiſſe cognoſcitis, niſi illud tantum, unde pro veſtra ſuperbia juſte damnemini? *Objectiones Pelagianorum diluuntur.* Sed dicitis forſitan Prophetam Iſaiam ſic arbitrium liberum comprobare: *Iſai. 1. 19.* *Si volueritis & obaudieritis, bona terræ comedetis.* *Ezech. 18. 31.* Et iterum Ezechiel: *Facite vobis cor novum, & ſpiritum novum.* *Pſal. 94. 8.* Et iterum: *Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Sed hæc & his ſimilia peſſima intentione ſentitis; ut credatis homines a ſemetipſis bonæ voluntatis initium ſumere, & poſt, adjutorium Divinitatis accipere; ut (quod dici nefas eſt) nos ſimus cauſa ejus beneficii, non ipſe ſui. *Joan. 1. 16.* Jam quomodo verum erit, quod Joannes ait: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Vel quemadmodum ipſa gratia dici poterit gratuita, ſi eam anticipet alicujus boni præmiſſa celeritas? Audite Apoſtolum, qui dogma veſtrum falſiſſimum vera prædicatione convincit, *Roman. 11. 35.* dicens: *Quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.* *Phil. 2. 13.* Item Apoſtolus: *A quo eſt & velle, & perficere pro bona voluntate.* *Jacob. 1. 17.* Et Jacobus Apoſtolus: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a Patre luminum.* Sequitur vos alia multo pejor abſurditas. Si a nobis eſſet bonæ voluntatis initium, nos magis poneremus fundamentum, ubi ædificaret Dominus, quod certe nulla poteſt mentis ſanitas approbare. Quapropter definite aſſerere, quæ non poteſtis implere. Illi obedienter audiunt, quos ipſe facit audire: illi proficue cupiunt, qui munus Divinitatis accipiunt. Nam poſt vitiatam humani generis naturam, liberi arbitrii ſalutiferam partem & Dominus tribuit, & operationem ipſius ſua pietate concedit. Hæc quidem latius beatus Auguſtinus, hæc doctiſſimus Hieronymus, hæc Proſper conſenſu generalitatis Divino munere docuerunt. Sed nos ea contingere fecit hæreſis execranda, quæ nimis ſaluti noſtræ probatur eſſe contraria.

℣. 7. *Ecce enim veritatem dilexiſti: incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.* Sicut ſuperiori verſu per commune delictum approbavit, quia nemo a peccatis redderetur exceptus: ſic iterum per ſuam confeſſionem ſibi ſupplicat ſubvenīri, quoniam in confitendo peccato veritatem dixit, quam Dominus Deus ſupra ſacrificia plus requirit. Non enim Deus delectatur pœnis noſtris, ſed confeſſionem quærit erroris; ſicut ſcriptum eſt: *Nolo mortem peccatoris: ſed ut convertatur & vivat.* *Ezech. 18. 32.* *Incerta* ſunt, quæ omnino diſcerni non poſſunt, ſed aliquibus ambiguitatibus colliguntur. *Occulta* vero ſunt, quæ nec oculos conſpicit, nec mens humana dijudicat. Hæc duo non ſolum ſibi revelata dicit, ſed *manifeſtata* profitetur; ut quod fuerat vel ſuſpicari arduum, provenerit illi in declaratione manifeſtum. Et nota quod collata ſibi munera pulchra definitione complectitur. Dicendo enim, *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi*; prophetia quid ſit oſtendit. Onus aliud addit reatui ſuo; ut cum beneficia numerat, culpa ſemper accreſcat. *Incerta* ergo & *occulta* ſunt, quæ Deus illi in Filii ſui manifeſtatione revelavit. Primum ut agnoſceret eum habere Filium: deinde ut ipſum noſſet ex ſuo ſemine in carnis aſſumptione venturum; ut Paſſionis quoque futura prædiceret, & Reſurrectionis gloriam nuntiaret; & inde non ſe dicit debuiſſe peccare, cum talia meruiſſet agnoſcere. O ſancta ſimplicitas! quis tantum ſuæ defenſioni ſtudere potuit, quantum iſte in propria condemnatione laboravit? Quod argumentum dicitur A cauſis. Dicit enim poſt tot collata beneficia, ad talia ſe non debuiſſe pervenire peccata.

℣. 8. *Aſperges me hyſſopo & mundabor: lavabis me, & ſuper nivem dealbabor.* Superiori ſupplicatione proſtratus, in ſecundam partem miſericordia Domini confiſus erigitur: ne, quod omnibus peccatis eſt gravius, de clementia omnipotentis Domini deſperaſſe videretur. *Hyſſopus* quamvis ſit herba parviſſima, radicibus ſuis ſaxorum fertur viſcera penetrare. *Hyſſopi myſtica ſignificationes exprimuntur.* Hæc & internis hominum ſauciatis probatur accommoda. Et in libro Levitico, immolato ſanguine intincta, *Levit. 14. 6. 7.* ſupra Leproſi corpus ſepties ſolebat aſpergi: ſignificans pretioſo ſanguine Domini Salvatoris maculas peccatorum efficaciter eſſe diluendas. Hac ſimilitudine ſupplicat ſe Propheta liberari; ut Chriſti ſanguine ſalutari, quem pio corde credebat eſſe venturum, abſolutionis munera mereretur. Per *hyſſopum* enim ſignificat Sacramenta quæ diximus, quæ non ſolum inquinamenta detergunt, ſed etiam *ſuper nivem* puritatem animæ relucentis oſtendunt. *Super nivem* autem album in corporibus nil poteſt inveniri: ſed ideo *Super nivem* dixit, quia ſpiritualis anima longe ſupra corpora mundata reſplendet. Quæ figura dicitur Hyperthesis, id eſt Superlatio; *Quid ſit Hyperbeſis.* cum aliquam rem opinione omnium notam ſententia noſtra exſuperare contendimus. Tale eſt & illud, ſicut jam in ſeptimo decimo

Pſal. 17. 11. pſalmo dictum eſt: *Et volavit, volavit ſuper pennas ventorum*.

℣. 9. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt oſſa humiliata*. Hic jam pia confidentia Divinitatis oſtenditur; ut talia ſe auditurum dicat, quæ gaudium lætitiamque congeminet: *Gaudium* pertinet ad abſolutionem: *lætitia* ad perpetua præmia poſſidenda. Hoc eſt autem audire *gaudium & lætitiam*, quod pro- Matth. 25. 34. mittitur abſolutis: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi*. Sequitur, *Et exultabunt oſſa humiliata*: ſcilicet audita voce quam diximus. Quod argumentum dicitur A conſequentibus. Neceſſe eſt enim, ut quando hæc audita fuerint, *lætitia* conſequatur. Per *oſſa* vero ſignificantur animi firmamenta, quæ neceſſe fuerat omnino humiliari, quamdiu pœnitens iſte potuiſſet abſolvi. *Humiliata* enim dixit, propter erroris ſui conſcientiam, quæ proficue ſemper humiles facit.

℣. 10. *Averte faciem tuam a peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele*. Venit ad tertiam partem: rogans Judicem pium, ne reſpiceret peccata, quæ ipſi quoque videbantur horrenda. Conſidera vero ex contrariis pulcherrime regulas datas. Si nos avertimus facies a peccatis noſtris, noxium eſt: quia obliviſcimur & negligenter agimus, quæ continuo fletu abluere deberemus: ſi Dominus non *avertit*, exſtinguit: quia Pſal. 142. 7. judicat delicta quæ reſpicit. Sic ora & alibi: *Ne avertas faciem tuam a me: & ero ſimilis deſcendentibus in lacum*. Merito, quoniam ſi nos reſpicimur, miſericordia Salvatoris abſolvimur; ſicut Luc. 22. 61. 62. de Petro in Evangelio dicitur: *Et reſpexit Dominus Petrum, & egreſſus foras, flevit amare*. Sequitur, *Et omnes iniquitates meas dele*. De duobus criminibus vocatus ad culpam, pro univerſis delictis prudentiſſimus precator exorat. Sciebat enim ſe feciſſe plurima, quam quæ juſtitia præſentis temporis arguebat; ita ſalutari compendio quicquid accuſari poterat, remitti ſibi una venia poſtulabat. *Dele* autem dum dicitur, dimitte ſignificatur: quia omne noſtrum admiſſum quaſi quibuſdam tabulis ſcribitur, cum Divina notitia continetur.

℣. 11. *Cor mundum crea in me Deus: & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis*. Subtiliter hos verſus per verba ſingula debemus exquirere, Quid ſit creare ut nobis ſenſus poſſit evidentius elucere. *Creare* dicimus, novum aliquid inſtituere; ut illud, quod non fuit, videatur exiſtere. Et quomodo Pſal. 88. 22. & Actor. 13. 22. dicamus ante peccatum *cor mundum* non habuiſſe David: de quo Dominus dixit: *Inveni David filium Jeſſe, virum ſecundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas?* Sed *crea* hic, reſtaura unde decidit, debet intelligi. Petit ergo Propheta tale *mundum cor* ſibi *creari*, quod jam peccatis impellentibus commoveri minime potuiſſet ad culpam: ſed ſtabilitate defixum, bonum non poſſit mutare propoſitum. Hoc utique ſanctis poſt reſurrectionem dabitur. Sed pœnitens iſte bonorum avidus, venturi præmii amore ſuccenſus, quod in futuro evenire poterat, hoc ſibi concedi præſenti tempore poſtulabat. *Rectum ſpiritum* dicit, Filium Dei Verbum: de quo in Pſal. 44. 7. alio pſalmo commemoratum eſt: *Virga recta eſt, virga regni tui*. Quem merito ex natura Deitatis Joan. 4. 24. *ſpiritum* appellavit: quia legitur, *Deus ſpiritus eſt*. *Innova* per Hypallagen figuram poſitum eſt; non quod eſſet ipſe Filius innovandus, ſed qui Filius Dei nos innovat. David peccatis veterem factum poſſit innovare per gratiam. Ille enim nos *innovat*, qui antiqui hominis vetuſtate depoſita, in nova regenerationis ſuæ dona commutat. Nam ſicut per Adam Epheſ. 4. 22. veteres fuimus: ita Chriſti Domini beneficiis *innovamur*; ſicut Apoſtolus dicit: *Deponentes* Coloſſ. 3. 9. 10. *veterem hominem cum actibus ſuis, induite novum, qui ſecundum Deum creatus eſt*. Addidit, *In viſceribus meis*, unde noverat adulterii deteſtabile crimen exiiſſe. Utriſque enim partibus remedium petebat, quoniam de utroque peccaverat. Et intuere quanta vivacitate ſe deſideret expiari; ut intelligas eum nullum tale ulterius committere voluiſſe delictum. Nam ſicut in compaginem priorem coire non poſſunt abſciſſa membra: ita ad verum pœnitentem nequeunt præterita redire peccata. Ut quibuſdam vero placet, & aliter probatur exponi. Petit Propheta *cor mundum creare* in ſe *Deum*, non aliud poſcens quod non habebat: ſed quod jam erat, mundum fieri poſtulabat. *Creare* quippe dicimus & renovare. Dictum eſt enim & in alio loco de fidelibus: Ecce nunc nova creatura; non quaſi de altera quæ non erat: ſed quod in ea, quæ jam conſtabat, illuminatio nova proceſſerat. Creare aliquando renovare ſignificat. 2. Cor. 5. 17.

℣. 12. *Ne projicias me a facie tua: Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me*. *Projicitur a facie* qui curari contemnitur. Et quid ægrotus faciat, ſi medicina ſe ſubtrahat? Sciebat enim ab illius facie ſanitatem mentis, & lumen venire ſapientiæ; & credebat ſe inimico tradi, ſi a vultu Domini judicaretur expelli. Projicitur a facie Dei, qui curari contemnitur. Hic enim ſe tantum vult reſpici, quia peccata ſuperius non debere conſpici ſucclamavit. O mens Prophetæ, & poſt humanos errores eximia. De poteſtate tacuit, & de affectibus minime ſupplicavit. Solum *ſpiritum* Prophetiæ ſibi non auferri petiit, David ſpiritum prophetiæ ſibi conſervari petiit. quem pretioſum ſupra cuncta Rex habuit. Sic enim & Jeremias Propheta de ipſius virtute teſtatus eſt dicens: *Extendit Dominus manum ſuam* Jerem. 1. 9. *ad me: tetigit os meum, & dixit ad me: Ecce dedi verba mea in os tuum; ecce ſtatui te ſuper gentes & regna, eradicare, & demolire, & perdere, & exterminare, & ædificare, & circumplantare*. Merito ergo conſervandum ſibi petiit, quod ſupra omnes divitias magnificentius ſe habuiſſe cognovit. Et intuere quia non dixit, da mihi, tanquam non haberet: ſed *ne auferas* poſuit; ſcilicet quia talis ac tanta ſupplicatio, niſi per Spiritum ſanctum non poterat evenire.

℣. 13. *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui: & ſpiritu principali confirma me*. Redit ad Filium Dei, quem ut oſtenderet Chriſtum, dixit, *Salutaris tui*, cujus Nativitate ſalus Gentibus venit; & quod ante erat paucis per eximiam fidem cognitum, factum eſt univerſo orbi notiſſimum. Quapropter cum dicit: *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui*, Chriſtum ſignificat: cujus contemplatione inter ipſas quoque lacrymas lætus erat, & prophetiæ ſuæ munere inter pœnitentiæ ſuæ jejunia paſcebatur. *Redde*, dixit, quia ſibi neſcio quid gratiæ ſenſerat imminutum: quoniam ab illa gratia ſalutari tantum quis recedit, quantum ſe reprehenſibili converſatione tractaverit. Nam cum dicit, *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui*, gra- Qui peccat gratiam S. Spiritus amittit. tiam ſe Spiritus ſancti ſine dubio amiſiſſe cognoverat, quam fragilitas humana non poteſt habere cum peccat. Sequitur: *Et ſpiritu principali confirma me*. Rex ille ſanctiſſimus, & Propheta mirabilis, non putabat præcipuum munus eſſe, ſubjectis jura dictare, nationes exteras bello ſubigere: ſed tota contemplatione tranſlatus, curioſius expetebat in principali intellectu ſtatui, quam in regni culmine contineri. *Confir-*

ma me, dixit, ne iterum peccem, ne a te animæ mutabilitate diſcedam. Nec incaſſum putemus, quod vir ſanctus & cordis illuminatione radiatus, tertio *ſpiritum* nominavit: niſi quia individuæ Trinitati devotus, concedi ſibi ab ea veniam poſtulavit. *Spiritus* enim quantum ad eſſentiam Divinitatis & Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, recte dicitur unus Deus: ſed pro diſtinctione perſonarum eſt proprium Patri, quod naturaliter ſine initio ante ſæcula genuit Filium: proprium eſt Filio, quod naturaliter a Patre generatus eſt: proprium eſt Spiritui ſancto, quod a Patre & Filio procedit; quæ ineffabili charitate atque cooperatione eorum conſubſtantialis æternitas & poteſtas omnia facit quæ vult in cœlo & in terra. Sed quamvis hæc incomprehenſibilia atque inexplicabilia ita ut ſunt, nobis nunc eſſe noſcantur: tamen a nonnullis Patribus corporalium & ſimul exiſtentium rerum talis ſimilitudo proponitur. Invenimus enim in ſole tres iſtas proprietates: prima ipſa eſt ſubſtantia corporalis, quod ſol eſt: deinde ſplendor ejus qui in ipſo permanet: tertia calor qui ab ſplendore ejus uſque ad nos pervenit. Quæ hoc modo (ſi tamen tantæ rei poteſt ſimilitudo aliqua reperiri) arbitror æſtimanda; ut quod eſt in ſole ſubſtantia corporalis, ita intelligatur in Trinitate quodammodo perſona Patris; & quod eſt in ſole ſplendor ejus, hoc ſit in Trinitate perſona Filii, ſicut Apoſtolus dicit: *Splendor gloriæ ejus*; quod autem eſt in ſole calor, hoc ſit in Trinitate perſona Spiritus ſancti, ſicut legitur: *Quis ſe abſcondit a calore ejus?*

Myſterium S. Trinitatis explicatur.

Hebr. 1. 3.

Pſal. 18. 7.

Datur etiam aliud exemplum incorporalium rerum, hoc eſt de anima, quæ ad imaginem Dei facta cognoſcitur. Anima igitur eſt ipſa ſubſtantia incorporea, rationalis, in qua ineſt intellectus & vita ejus. Quod ergo eſt in anima ſubſtantia, hoc intelligatur (ſi dici fas eſt) in Trinitate perſona Patris; quod autem eſt in anima virtus & ſcientia, hoc intelligatur in Trinitate Filius, qui eſt Dei virtus, & Dei ſapientia; & quod eſt in anima vivificandi proprietas, hoc & in Trinitate intelligatur Spiritus ſanctus, per quem vivificandi opus multis locis prædicatur impleri; ſicut ait Petrus Apoſtolus in Epiſtola ſua: *Mortificatus carne, vivificatus autem ſpiritu*; item Apoſtolus: *Littera occidit, Spiritus autem vivificat*; & in Evangelio Dominus ait: *Spiritus eſt qui vivificat, nam caro non prodeſt quicquam*. Hæc autem quæ diximus tria ſingulariter ſequeſtrata nullatenus inveniuntur, quamvis intellectus noſter ea diſtincta poſſit advertere: ſed ita naturaliter ſunt unita; ut dum unum horum ſe obtulerit, ſimul tria ſemper occurrant. Sic per has ſimilitudines tantæ rei aliqua nobis imaginatio veritatis aperitur. Sunt & his aliæ Patrum diſputationes ſimillimæ, ſed quas nunc carnis infirmitas ad liquidum vetat intelligi: tunc multo præſtantius poterunt comprehendi, quando in Majeſtate ſua Divinitatem viderint, quicumque beati ſunt. Quas qui deſiderat plenius agnoſcere, ſancti Hilarii, ſancti Ambroſii, & ſancti Auguſtini libros Trinitatis non deſinat lectitare. Hæc enim res ad diſputandum quam magna, tam longa eſt. Nam & beatus Hieronymus adverſus hæreticos in hoc pſalmo luculenter & breviter de Trinitate diſſeruit.

Quid ſit anima.

1. Petr. 3. 18.

2. Cor. 3. 6.

Joan. 6. 63.

℣. 14. *Doceam iniquos vias tuas: & impii ad te convertentur*. Quartam partem ſupplicationis ingreditur: ubi cum fuerit auditus, quæ fuerit gloria parcentis oſtendit; ut ipſe quoque purgatiſſimus acquiratur, cum alium ab infidelitate converterit; ſcriptum eſt enim: *Quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalvabit animam ejus a morte, & cooperit multitudinem peccatorum*. Duo ſunt enim genera Doctorum, unum quod inſtituit exemplis, aliud quod verbis tantum noſcitur admonere peccantes; quod hic utrumque deprehenditur ſentiendum. Dicit itaque: Quoniam ſi Prophetæ parcatur, delinquentibus ſpes remiſſionis maxima concedatur. Quis enim ad converſionem non daret animum, ubi Rex & Propheta conceſſæ ſibi veniæ præſtabat exemplum? Sive illud ſecundum intelligi poteſt: quia liberatus a magno exitio prædicare potuit Gentibus diverſa magnalia Domini, quæ ſequentium pſalmorum textus oſtendit. Pollicetur etiam compendium quæſtuoſum; ut quia ignoverat uni, multi per ipſum impii probarentur acquiri. Quod non elationis cauſa dicitur, ſed providentiæ virtute prophetatur. Quanti enim per iſta verba Domino ſupplicantes ex reis redduntur liberi, ex obligatis feliciter abſoluti?

Jacob. 5. 20.

Duo ſunt genera Doctorum.

℣. 15. *Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ: & exultabit lingua mea juſtitiam tuam*. *Sanguinibus*, contra Latinam quidem linguam numerus pluralis videtur aſſumptus: ſed quia hoc in Græcis exemplaribus continetur, Tranſlator omnino laudandus eſt; elegit enim aliquid contra artem ſæcularium ponere, quam a veritate poſita diſcrepare. Nam ſi diceret, a ſanguine, unum forſitan peccatum videretur oſtendere: ſed cum pluralem numerum ponit, multa eſſe ſine dubio confitetur. Quod idioma ſcripturæ Divinæ poſſumus nuncupare. Hæc figura dicitur Exallage, ideſt Immutatio, quoties contra conſuetudinem aut genus commutatur, aut caſus. *Liberari* ergo ſe Propheta petit de carnalibus delictis, ut jam deſineret in iſta fragilitate peccare. *Sanguis* enim pro corpore humano ponitur: quia inter cæteros humores ejus ipſe * potior videtur exiſtere. Nam & in Evangelio Petro dicitur: *Non tibi revelavit caro & ſanguis*. *Deus ſalutis meæ*, Significat Dominum Salvatorem, per quem ſalus pie credentibus datur. Addidit etiam: *Exultabit lingua mea juſtitiam tuam*; ideſt, ſi me *liberaveris de ſanguinibus* (quod intelligitur de peccatis) laudem tuam *lingua mea* juſte loquetur; propter illud quod in præterito pſalmo dictum eſt: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* Abſolutus enim recte loqui potuit, unde peccatorem lex Divina ſuſpendit. Illud præterea videtur afferre nonnullis aliquam quæſtionem, quare poſt abſolutionem delicti dixerit; Laudabo *juſtitiam tuam*; & non magis quod aptum erat poſuit: laudabo pietatem tuam? Pietati enim gratias agere debet, qui peccatus eſt indulgenter abſolvi. Sed ſi cauſam profunda ratione conſideres, & *juſtitia* Divinæ fuit, ut audiret ad ſe clamantem, parceret ſupplicanti, & ſuſciperet confitentem. Sive quia duæ res iſtæ in judicio Domini ſemper adjunctæ ſunt; ſicut in centeſimo pſalmo dicturus eſt: *Miſericordiam & judicium cantabo tibi Domine*. Quod ſuo loco evidentius explanabimus.

Sanguinibus nomen inuſitatum apud Latinos, recte tamen ponitur hic.

Quid ſit Exallage.

* *Ed. prior.*

Matth. 16. 17.

Pſal. 49. 16.

Quare David dixerit: laudabo juſtitiam tuam, non vero pietatem tuam.

Pſal. 100. 1.

℣. 16. *Domine labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam*. *Labia* Prophetæ quæ clauſa fuerant conditione peccati, beneficio abſolutionis aperienda pronuntiat. In reatu enim poſitis ora damnata ſunt; ſicut & Iſaias dicit: *O miſer ego, quoniam immundus ſum, qui*

Iſai. 6. 5.

cum ſim homo, & immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis habitem. *Os* autem dicitur & cordis arcanum, unde efficaciter laus Divina cantatur. Merito ergo poſt abſolutionem peccati, & *labia* ſua *aperienda* eſſe pronuntiat, & *os* ſuum dicit Domini *annuntiare* poſſe præconia.

℣. 17. *Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique: holocauſtis autem non delectaberis.* Reum ſe culpa interveniente cognoſcens humilis precator, inſinuat potuiſſe quippe Regem facile ſacrificia pecudum offerre, quæ adhuc illo tempore pro peccatorum expiationibus pendebantur, ſi holocauſta Dominus libenter aſſumeret. Nam quod dicit: *Holocauſtis autem non delectaberis*, ſignificat ritus ſacrorum per immolationes pecudum, qui erant adventu Domini reſpuendi. Unde conſtat Prophetam ſic ad Dominum tota mente translatum; ut non ſe ſacrificiis, quæ illo tempore gerebantur, crederet expiandum: ſed illa magis oblatione, quam dicit inferius.

Sacrificia pecudum David non crediditſe expiandum.

℣. 18. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit.* Poſtquam dixit quæ ſacrificia Deus reſpuit, nunc dicit illa quæ poſcit. Iſtud enim damus *ſacrificium Deo*, ſpiritum ſuperbiæ confeſſionis humilitate mactatum, unde non ſanguis egreditur, ſed lacrymarum fluenta decurrunt. Nam *ſpiritus* iſte quando eſt lætus, nos obligat: quando eſt ſecundum Deum *contribulatus*, abſolvit. Dicit enim per quintam ſpeciem definitionis, quæ Græce, κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicitur, quod ſit acceptius ſacrificium quod offertur Deo, ideſt *ſpiritus contribulatus*. Sequitur etiam ſententiæ hujus indubitata promiſſio, per quam jam non ſibi venia petitur, ſed eam Deo ſe humiliantibus pollicetur; ideſt, *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit*. *Contritum* dicit pœnitentiæ laboribus vehementer afflictum. *Humiliatum*, Deo ſcilicet; ut quod ante fuerat elatione ſuperbum, fieret pia confeſſione devotum. Et vide quemadmodum rerum ordo ſervatus eſt. Non enim *cor* poterat humiliari, niſi fuiſſet frequenti tribulatione *contritum*. Nam quod dixit: *Deus non ſpernit*; jam ſanctæ promiſſionis auctoritas eſt, quæ prædicatur magis, quam poſtulatur. Conſtat enim tales oblationes *Deum non ſpernere*, ſicut illa cognoſcitur priora ſacrificia reſpuiſſe. Perquirendum ſane videtur quod frequenter in ſcripturis Divinis pro intelligentia *cor* ponatur; dicit enim in Evangelio: *De corde exeunt cogitationes malæ*; & Petrus Apoſtolus Simoni ait: *Cor enim tuum non eſt rectum coram Deo*; Iſaias quoque teſtatur: *Induratum eſt cor populi hujus*; & in quarto pſalmo: *Quouſque gravi corde*; & in ſeptimo: *Scrutans corda & renes Deus.* Hic quoque ſuperius dixit; *Cor mundum crea in me Deus*; ut cunctis indubitanter appareat, ibi eſſe cogitationum noſtrarum fontem, inde bonum malumque venire tractatum. Nam & particula ipſa corporis noſtri * cogitationis ſedes eſt, quæ ignis habet imaginem; ut merito tali ſit poſitione plaſmatum, unde nobis poteſt venire conſilium.

Sacrificium Deo acceptum, ſpiritus ſuperbiæ mactatus.

Cor pro intelligentia ſæpe ponitur.

Matth. 15. 19.
Act. 8. 21.
Eſai. 6. 10.
Pſal. 4. 5.
Pſal. 7. 10.

* MS. G. & * Ed. *conciſa eſt.*

℣. 19. *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion: ut ædificentur muri Jeruſalem.* Quinta pars quæ ſupereſt introitur, in qua jam calamitatum anxietate depoſita, memor promiſſionis divinæ lætus petit fieri, quod Dominus dignatus fuerat polliceri. Supplicat itaque, ut quoniam Synagoga poſita ſub lege peccavit, per gratiam Chriſti ſuccedens Sion, hoc eſt, Catholica firmetur Eccleſia. Dicitur ergo: *In bona voluntate tua fac Sion*; quaſi ille mons tunc non eſſet effectus. Sed conſidera quia in eo ſignificatur Eccleſia, per quam mundus ſcilicet potuiſſet ornari. O regio illa omnium patrona terrarum! O civitas magni Regis, quæ cæleſtis patriæ & imaginem portas & nomen! Quis te audeat localem dicere, quæ totius orbis terminos ſanctiſſima fide probaris impleſſe? Nam ſi hiſtoriam velis advertere, ſignificat forte tempora Theodoſii, quando Eudoxia jugalis ejus religioſiſſima feminarum, benemeritam civitatem ampliavit, & meliori murorum circulo coronavit.

℣. 20. *Tunc acceptabis ſacrificium juſtitiæ, oblationes, & holocauſta: tunc imponent ſuper altare tuum vitulos.* Frequenter ſic a ſanctiſſimis viris aliquid allegatur, ut ſubjungatur etiam votiva promiſſio; ut eſt illud: *Quid retribuam Domino pro his, quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini invocabo.* Ita & hic dicitur Patri: *Tunc acceptabis ſacrificium juſtitiæ*, ideſt Filii tui glorioſiſſimam paſſionem, qui ſe *ſacrificium* pro omnibus obtulit; ut ſalutem mundus, quam ſuis operibus non merebatur, acciperet. Pulcherrime autem definitum eſt quid ſit paſſio Domini reverenda, ideſt *ſacrificium juſtitiæ*. Sequitur, *Oblationes, & holocauſta*. Iſtud jam ad fideles pertinet Chriſtianos, qui erant poſt adventum Domini credituri. ſignificans immolanda corda hominum viventium, non membra pecudum mortuorum. Illa enim ignis conſumptilis abſumebat: iſta incendium vitale diſcruciat; illa redigebantur protinus in favillas: iſta temporaliter animas tribulationibus exurendo, ad amœni paradiſi gaudia æterna perducunt. Sequitur, *Tunc imponent ſuper altare tuum vitulos*; Sacerdotes ſcilicet, quando Eccleſia Catholica fuerit Domini paſſione conſtructa. Nam cum ſuperius dixerit: *Holocauſtis autem non delectaberis*, quærendum eſt quare hic iterum *vitulos* immolandos eſſe promiſerit? Dictum eſt per figuram Allegoriam, quæ aliud dicit, aliud ſignificat. *Vitulos* quippe poſuit, aut pro innocentibus adultis, quorum ætas prima eſt, & a jugo peccati cervix probatur aliena; & ideo in tali verbo permanſit, ut actum illum præteritæ legis indicaret fuiſſe rerum imaginem futurarum. Sive illos Predicatores Evangelii promittit, quorum imaginem in vituli figura Lucas Evangeliſta ſuſcepit, qui non mugitibus aera verberarent, ſed orbem terrarum Dominicæ fidei prædicatione complerent. Sive illos magis *vitulos* debemus advertere, qui animas ſuas in hoſtiam ſuavitatis ſacris altaribus obtulerunt. Nam & pater Auguſtinus, cum de figuris illis Evangelicis ageretur, quodam loco ipſum Dominum vitulum dicit, qui ſe hoſtiam obtulit pro ſalute cunctorum. Quapropter ſive de adoleſcentibus, ſive de Prædicatoribus, ſive de Martyribus ſentiatur; tales tamen Propheta *vitulos* altaribus Domini potuit promittere, quos Chriſtianæ religioni noverat convenire.

Pſal. 115. 12.

Chriſtus ſe ſacrificium pro omnibus obtulit.

Paſſio Domini eſt ſacrificium juſtitiæ.

Corda noſtra non pecudum membra Deo immolanda.

Per vitulos ſignificantur innocentes, prædicatores, & martyres.

Serm. 70. & 190. de temp.

Concluſio Pſalmi.

DUlciſſimus nimis emanavit pſalmus, de amaro compunctionis fonte deſcendens. Sed quid lacrymarum Iſraeliticum populum tunc profudiſſe credamus, ubi tanta Princeps afflictione plangebat? Quis enim illo flente non fleret? Quis dolente non gemeret, quan-

Pœnitentia S. David deſcribitur.

do pro gemmato diademate Rex cinerem geſtabat in capite, canus pulvere, non ætate? Noluit enim ſe videri forinſecus ornatum, qui ſe intus noverat eſſe fœdiſſimum: pulchrior ſordibus ſuis, qui pompam ſæculi reſpuit in deliciis. Dolor unius cordis fuit nimirum correctio civitatis, quando inſaniæ crimen incurrit, qui tunc lætus eſſe præſumpſit. Felix profecto ter quaterque civitas, ubi & ſæculi Dominus Deo pœnitere meruit, & gloriam crucifixionis Rex cæleſtis accepit. Hinc eſt quod dum in hoc libro ſeptem pſalmi pœnitentium eſſe doceantur, Eccleſiarum uſu receptum eſt; ut quoties peccatorum venia petitur, per iſtum magis Domino ſupplicetur; non immerito. Primum quoniam in nullo pſalmorum, quæ pœnitentibus maxime neceſſaria eſt, tanta virtutis humilitas invenitur; ut Rex potens & in prophetali culmine conſtitutus, tanquam extremus hominum ſua feſtinaverit peccata deflere. Deinde quia poſt abſolutionis promiſſionem tanta ſe conſtrinxit neceſſitate lacrymarum, quaſi ei minime fuiſſet ignotum. Electum eſt plane temperatum & expeditum ſupplicationis genus, quod omnis ætas vere ſapiens debeat appetere, & ad ſubitum feſtinanter poſſit implere. Non enim hic ut in cæteris pœnitentibus aliquid difficile dicitur, quale eſt illud in ſexto pſalmo: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum: lacrymis meis ſtratum meum rigabo*. Nec illud quod in trigeſimo primo pſalmo dicit: *Gravata eſt ſuper me manus tua: converſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina*. Non illud quod in trigeſimo ſeptimo pſalmo ait: *Computruerunt & deterioraverunt cicatrices meæ a facie inſipientiæ meæ*. Nec illud quod in centeſimo primo pſalmo dicit: *Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam*. Non illud quod in centeſimo vigeſimo nono dicit: *De profundis clamavi ad te Domine*. Nec illud quod in centeſimo quadrageſimo ſecundo: *Quia perſecutus eſt inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam. Collocavit me in obſcuro ſicut mortuos ſæculi: & anxiatus eſt in me ſpiritus meus*. Sed a Propheta correptus, & peccati ſui agnitione perterritus, petit Rex a clementiſſimo Judice; ut per miſericordiam ipſius ablutus, ſordibus omnium peccatorum reddatur omnino mundiſſimus. Sic Magiſter optimus & diſtrictas alibi ſatisfactiones fortioribus viribus dedit, & infirmis iſta temperata conceſſit. Quæ merito pia Mater elegit Eccleſia; ut filios ſuos ad gratiam blandiſſimæ confeſſionis modis omnibus invitaret. Nam poteſt hic & illud fortaſſis intelligi; ideo eum in hoc pſalmo dixiſſe: *Doceam iniquos vias tuas, & impii ad te convertentur*: quoniam prævidebat ſequentes populos per iſtum pſalmum copioſiſſimæ pœnitentiæ munera petituros. Illud plane videamus, quid eſt hoc quod nos frequenti meditatione hunc pſalmum licet iterare, nec nobis impedit ad honores Eccleſiaſticos expetendos: ſi vero a Sacerdote ſupra nos pœnitentiæ voto dicatur: quoniam ex perſona datur, juſte a Canonibus vetamur ultra accedere. Quicquid enim in Chriſti nomine percipimus, inviolabile nobis & definitivum decet eſſe judicium. Ita fit ut pœnitentiam unumquemque & apud ſe jugiter liceat agere, & quando per Sacerdotem data fuerit, non nos permittat ulterius ad Eccleſiaſticos honores accedere. Hujus autem nec numerus vacat; pertinet enim ad annum jubilæum, qui apud Hebræos contractus veteres obligationeſque ſolvebat, quem in Levitico Dominus annum remiſſionis univerſos habitatores terræ vocare præcepit. Pertinet quoque ad Pentecoſten, quando poſt Aſcenſionem Domini Apoſtolis Spiritus ſanctus advenit, miracula faciens, & chariſmatum dona concedens. Sic & pſalmus hic calculo quinquageſimo conſtitutus, ſi corde puro dicatur, delicta diſſolvit, chirographum noſtræ obligationis evacuat, & nos a debitis delictorum tanquam remiſſionis annus, præſtante Domino, reddit immunes.

Quare Pſalmus L. quoties peccatorum venia petitur, aſſumitur.

Pſal. 6. 7.

Pſal. 31. 4.

Pſal. 37. 6.

Pſal. 101. 10.

Pſal. 129. 1.

Pſal. 142. 3.

Pœnitentia privata non arcet ab ordinum ſuſceptione, ſed publica.

Numerus L. ad annum jubilæum pertinet.

MAGNI AURELII CASSIODORII SENATORIS VIRI CLARISSIMI ABBATIS VIVARIENSIS SIVE CASTELLIENSIS IN SECUNDAM PARTEM PSALTERII EXPOSITIO.

TITULUS PSALMI QUINQUAGESIMI PRIMI.

In finem, intellectus David, cum venit Doech Idumæus, & annuntiavit Sauli, & dixit illi: Ecce venit David in domum Abimelech.

UT titulum nobis aperiat cauſa breviter intimanda eſt. Cum David fugeret Saulem, venit ad Sacerdotem Abimelech, qui ſuſceptus ab eo, & panes propoſitionis accepit, & gladium quo occiderat Goliam. Panes propoſitionis ſignificaverunt Sacerdotem, gladius ſacratus futurum potentiſſimum Regem. Ibi caſu inventus Doech Idumæus Præpoſitus mulorum, nuntiavit omnia Regi Sauli. Tunc iratus Saul, Abimelech cum aliis Sacerdotibus ejuſdem civitatis ab ipſo fecit interfici. Iſte autem Doech per quem talia provenerunt, patriotico nomine cognominatus eſt Idumæus. Quæ utraque verba conjuncta, ſicut Patrum tradit auctoritas, indicant motus terrenos. Quæ ſignificatio verborum Antichriſti actibus non immerito deputatur. Doech enim Idumæus, David adverſarius fuit, ſicut Chriſto Antichriſtus erit. Iſte Sacerdotes exſtinxit, ille facturus eſt Martyres: iſte nominis ſignificatione indicat motus terrenos, ille cunctum Orbem moturus eſt, dum eum præſumptione ſacrilega ad culturam ſui nominis coget. Quapropter per nomen Doech Idumæi jure Antichriſtus intelligitur, cui tantis comparationibus ſimilis approbatur. Et ideo totus hic titulus ad adventum Domini ſecundum, per tempus Antichriſti jure referendus eſt: quoniam omnia ad Chriſti manifeſtationem competenter aptantur; ut pſalmo ſuo titulus non diſcrepare, ſed potius congruere videatur.

1. Reg. 21.10.

Doech, figura Antichriſti.

Diviſio Pſalmi.

SPiritu ſancto illuminatus Propheta, reſpexit ante judicium Domini, Antichriſti conſurgere abominabilem principatum. Et ut fidelium corda roboraret, in prima parte pſalmi facta in eum invectione conſurgit: ne ſe nimium in ſuis iniquitatibus extolleret, cui finis graviſſimus immineret. Secunda parte adhuc eum increpans dicit, & quod celeri fine rapiatur, & quod cum ſanctis Domini non habeat portionem. Tertia ſtuporem dicit provenire ſanctorum, quando diabolus qui in hoc ſæculo nimia præſumptione graſſatus eſt, in fine miſerrimus abjectuſque videbitur. Quarta parte Propheta confidens de Deo, in futuro ſæculo cum ſanctis habere ſe æſtimat beatiſſimam portionem. Aliqui vero hunc pſalmum generaliter in peccatores dictum eſſe putaverunt. Sed cum pro talibus magis præcipiatur orari, qui ſpem converſionis minime perdiderunt; conſequens eſt ut de Antichriſto magis & ſequacibus ejus accipiatur, qui jam obſtinationis ſuæ crudelitate noſcitur eſſe damnatus: maxime quia, ſicut dicitur inferius, in fine ſæculi erit deſtruendus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. QUid gloriaris in malitia: qui potens es in iniquitate tota die? Cum ſcriptura divina nec in bonis actibus dicat eſſe gloriandum: ſed præcipiat, ut *qui gloriatur, in Domino glorietur:* nunc Propheta virum ſceleratum de ſola ſe malignitate jactantem, cum indignatione redarguit; cur velit de malis actibus gloriari, unde deberet potius conſcientia teſte confundi? Eſt autem Energiæ pars: quoniam abſentem perſonam alloquitur quaſi præſentem. Hunc enim per ſubſequentes verſus facta invectione, mirabili proprietate deſcribit; ut per mores ſuos conſpici videatur, qui poſt longum tempus creditur eſſe venturus. *Potens* etiam *in iniquitatibus* ille eſt, qui in malo permiſſus, valet implere quod nititur. Sed quantum in nequitia validus, tantum eſt probis moribus execrandus. Sed ne hoc ad momentum fieri videretur, additum eſt: *Tota die*, quod univerſæ vitæ ſignificat tempus; ut ſine aliqua intermiſſione malum ſemper & operetur, & cogitet.

1. Cor. 1.31.

Quis potens in iniquitate dicatur.

℣. 2. *Injuſtitiam cogitavit lingua tua: ſicut novacula acuta feciſti dolum.* Peſſimorum conſuetudo mirabili brevitate deſcribitur, qui non ante cogitant, quam loquantur; ſicut ſapientiſſimus Salomon dicit: *In ore ſtultorum cor eorum.* Hic enim dicit *linguam cogitaſſe*, non cor; ut illa quæ prudentium conſilio famulari ſolet, in ipſis locutionibus ſuis cogitaſſe videretur. Quæ ideo inconſulta protulit: quia ea præmiſſo judicio non limavit. *Cogitavit* enim *lingua*, utrumque declaravit, & facilem voluntatem leviſſimæ

Peſſimi non ante cogitant, quam loquantur.

Eccleſ. 21.29.

mentis, & præcipitationem inconſultiſſimam dictionis. Poſſumus enim interdum mala cogitare, & lingua non dicere. Hic vero pravi hominis peſſima conſuetudo damnatur. Addidit, *Si*

Quid ſit Novacula.

cut novacula acuta feciſti dolum. *Novacula* eſt in quadam ſubtilitate tenſum latius ferrum, radendis pilis acutiſſimum præparatum; quod licet barbæ ſegetem metat impreſſum, corporis tamen ſubſtantiam relinquit illæſam. Convenien-

Sæviſſimus homo novaculæ comparatur.

ter ergo ſæviſſimi hominis dolum *acutæ novaculæ* comparavit; quia ſicut illa hominem non lædit: ita nec iſte animam juſti ſub quavis afflictione percellit. Poteſt enim radere omnia quæ ſunt forinſecus attributa, quaſi pilos: ſed animæ interna tunc magis efficit pulchriora, quando ei nititur auferre mundana.

Nunquam malum relinquit, qui amat, quod peccat.

℣. 3. *Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem: iniquitatem magis quam loqui æquitatem*. Nunquam malum derelinquit, qui cognoſcitur amare quod peccat. Illas enim res abſolute deſerimus, quas odio interveniente damnamus. Nam peccator iſte nequiſſimus *diligere* dicitur vitia ſua, qui execrabili morbo corruptus, illud magis appetibile judicat, quod boni mores ſemper accuſant. Et ut culpis ejus augmenta congeminet, addidit: *Super benignitatem*; ut etſi animum ejus aliquando benignitas tangeret, mox tanquam

* MS. A. *repudians.*

deteſtabile vitium * repudiata ſorderet. Sequitur: *Iniquitatem magis quam loqui æquitatem*. Plerumque homines, qui peccati faciunt, per decorem ſe compoſitæ locutionis abſcondunt. Nolunt in ſe deprehendi, quæ norunt generalitatis execratione damnari. Iſte autem ſic profeſſus eſt malum, ut loqui non erubeſcat, quæ ſapientium vota repudiant. Et reſpice quemadmodum multas res his tribus verſibus breviter intimavit. Quæ figura dicitur Leptologia, ideſt, ſubtilis locutio, quando res ſingulæ minutatim ac ſubtiliter indicantur.

℣. 4. *Dilexiſti omnia verba præcipitationis, lingua doloſa*. Interpoſito diapſalmate, venit ad ſecundam partem. Sed quamvis nobis ſceleratiſſimum aliquem proponamus: quis erit, cujus tanquam de præcipitio montis doloſa verba deſcendant? Sed de Antichriſto vere dicitur, qui præpoſteratis moribus atque confuſis diligit iniquitatem; currit ad *omnia verba præcipitationis*, jubet quod nullum juvat; & totum cum dolo loquitur, a quo nulli profutura cenſentur.

℣. 5. *Propterea deſtruet te Deus in finem, evellet te, & emigrabit te de tabernaculo ſuo: & ra-*

Deus in hac vita deſtruit, quos iterum ædificare decernit.

dicem tuam de terra viventium. *Deſtruet Deus* in hac vita proſperrime, quos iterum ædificare decreverit; *In finem* autem qui deſtruitur, æternis ſuppliciis deputatur. Nam propter illa quæ ſuperius dicta ſunt, in fine ſæculi ore Domini tyrannus ille plectendus eſt; ut tam ingens nequitia adventu ſummi Judicis deſtruatur; cujus potentiæ tempora Daniel quoque definit dicens:

Dan. 12. 7.

Quoniam in tempus temporum, & dimidium temporis, in conſummanda diſperſione fient omnia hæc. Sequitur: *Evellet te, & emigrabit te de tabernaculo ſuo*. Pœna ingens, formidoloſa damnatio! *de* amœniſſimo Domini *tabernaculo evelli*, & in perpetuis ignibus mancipari: ubi nec virere cuiquam datum eſt, nec florere conceſſum: ſed tanquam arbor grandæva radicitus evulſa, æterna ſterilitate ſiccabitur. Poteſt etiam quoſdam movere, quod verba iſta Antichriſto nequeant convenire. Dicit enim: *Emigrabit te de tabernaculo ſuo*; cum homo paganiſſimus ibi non videatur eſſe plantatus. Sed hoc a membris ipſius poteſt accipi, qui in Eccleſia quidem corpore videntur eſſe, non animo; quia ſicut fideles membra ſunt Domini Salvatoris: ita & ille ſuos complices in unam colligit nequitiæ ſocietatem. Addidit: *Et radicem tuam de terra viventium*. Radices erunt Antichriſti conſentanei, miniſtrique diaboli; & ideo *radicem* ipſius cum ipſo *de terra viventium* dicit *eſſe evellendam*: quia cum ſanctis Domini nec diabolus, nec Antichriſtus, nec ſequaces eorum habebunt aliquam portionem. Reſpiciat ejus pœnam, qui potentiam ipſius hic putaverit admirandam; & neceſſe eſt ut habeat viliſſimum, cujus dominium non dubitat amputandum.

℣. 6. *Videbunt juſti, & timebunt, & ſuper eum ridebunt, & dicent*. Venit ad tertiam partem, in qua Prophetæ prævidebat ſpiritus, quod adhuc datum eſt poſt longa tempora provenire. Sed quamvis *juſti* jugiter Deum timeant, & de ejus potentia non deſinant magnum aliquid arbitrari: tunc tamen talia videbunt, quæ ſuper humanas cogitationes vehementius expaveſcant. *Timebunt* ergo, ad gloriam divinam reſpicit, non ad pœnæ formidinem; loquitur enim de beatis. Sequitur: *Et ſuper eum ridebunt, & dicent*. In iſto ſæculo juſti deflent potius quos errare cognoſcunt; ſicut Apoſtolus dicit: *Ut lugeam mul-* 2. Cor. 12. 21.
tos ex his, qui peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam. Sed quoniam in futuro judicio pœnitentiæ non erit locus, merito *ſupra eum juſti ridebunt*: quoniam ſancta Domini patientia a perfido iniqua voluntate contempta eſt. Sed ne riſum ipſum, ut hic plerumque provenit, leviſſimum putaremus, ſubſequitur quæ verba dicturi ſunt; ut cum judicio Domini beatorum conſentanea voluntas poſſit oſtendi.

℣. 7. *Ecce homo qui non poſuit Deum adjutorem ſibi: ſed ſperavit in multitudine divitiarum ſuarum, & prævaluit in vanitate ſua*. *Ecce* dum dicitur extenſa manu, peccatoris ſors nefanda monſtratur; claret ad quid producta ſunt opera, quæ glorioſa crudeliſſimus æſtimabat.

Antichriſtus univerſis ſæculi pompis abundabit.

Divitias vero hic univerſas pompas ſæculi debemus accipere, quibus ille nefandiſſimus abundabit; ſicut Daniel Propheta commemorat: *Et do-* Dan. 11. 43.
minabitur in occultis auri & argenti, & in omnibus cupiditatibus Ægypti. Non enim tantum auro locuples erit, ſed & numeroſitate Gentium & dominatione terrarum, miraculorum quoque oſtenſione gaudebit, honoris etiam pravi ſe elatione jactabit, & cæteris vitiis pleniſſimus erit, quæ Ægypti nomine videntur intelligi. Sed hæc omnia erunt vana, quoniam a Domino probantur aliena.

Quid vanum dicatur.

Vanum enim dicitur, quod eſt inane, fragile vel caducum, & ab ipſa firmiſſima veritate diſcretum. Nam quamvis principatui ejus omnia mundana famulari poſſe videantur: in vanum tamen *prævaluit*, qui ſibi profutura nullatenus acquiſivit; ſicut de ipſo & Doctor Gentium dicit: *Extollens ſe ſine cauſa* Coloſſ. 2. 19.
inflatus amentia carnis ſuæ, & non tenens caput, ex quo omne corpus per conjunctiones perductum, & porrectum creſcit in crementum Dei.

℣. 8. *Ego autem, ſicut oliva fructifera in domo Dei, ſperavi in miſericordia Dei in æternum, & in ſæculum ſæculi*. Venit Propheta ad quartam partem, in qua jam lætus exultat, ideſt, in adventu longiſſimæ vicinitatis. Et merito ſe *oliva*

Cur David ſe olivæ comparet.

comparat: quia de ejus germine Dominus Chriſtus effloruit, qui ſpirituali oleo perunctus eſt præ conſortibus ſuis. Sed hæc *oliva* beatiſſima talem fructum intulit, qui omne genus huma-

num peccatis aridum, miſericordiæ ſuæ faceret largitate pingueſcere. Addidit etiam: *In domo Dei*, ubi revera fructus felicis iſtius arboris adolevit. Sed ideo fructus * ille mirabilis provenit: quia iſte *ſperavit in miſericordia Dei*; Antichriſtus enim *ſperabit in multitudine divitiarum ſuarum*. Hoc autem contra illud ponitur, ut appareat qui fructus ſit in Divinitate ſperare, & qualis interitus ſpem in Domino non habere. Quod ſchema dicitur Syndicaſmos, ideſt, Collatio, quando res diverſæ in contrarium ſibimet comparantur. Et ne putaretur iſta confidentia ad tempus fuiſſe ſuſcepta, ſubjunxit, *In æternum*, quod eſt *in ſæculum ſæculi*. Quæ res ideo repetita cognoſcitur, ut ſpem omnino fixam habuiſſe in illa æternitate judicetur.

* Ed. illi.

Quid ſit Syndicaſmos.

℣. 9. *Confitebor tibi Domine in ſæculum quia feciſti: & expectabo nomen tuum, * quoniam bonum eſt ante conſpectum ſanctorum tuorum.* Dum bona ſuæ confeſſionis ſaluberrimus Prædicator enuntiat; quemadmodum nos facere debeamus oſtendit. Hic enim datum eſt confiteri, ut ibi mereamur abſolvi. Adjecit, *Quia feciſti*: ubi intelligendum eſt per figuram Eclipſim, miſericordiam, in qua ſe ſuperius ſperaſſe teſtatus eſt. Sequitur: *Et expectabo nomen tuum: quoniam bonum eſt*. *Nomen* ejus expectat, qui ſe in judicio Domini Salvatoris per miſericordiam ejus credidit eſſe ſalvandum, dum vocabulum tale in ſe æſtimat eſſe complendum. Quod jure dicitur *bonum*, ubi & ſpes ſalutis, & totius vitæ palma ſuſcipitur. Additum eſt quoque, *Ante conſpectum ſanctorum tuorum*, quando jam gaudium generale juſtorum eſt, & concordi exultatione laus Domini ſine fine cantabitur.

* Ed. quod;

Concluſio Pſalmi.

POſt illas quinquageſimi pſalmi felices lacrymas, & expiationem beatiſſimam peccatorum, quam lætus Propheta in adverſarium Domini Divinitatis amore prorupit, devotiſſime hoſtem Regis ſui proſequitur, qui peccatorum fuerat adverſitate liberatus. Sed quamvis diverſis locis & laus inveniatur & vituperatio, quæ pertinent ad Demonſtrativum genus: in iſto tamen pſalmo pulcherrime partes utraſque complexus eſt. A principio ſiquidem uſque ad illud, ubi ait: *Prævaluit in vanitate ſua*, partem Vituperationis exequitur. Inde vero quæ ſequuntur uſque ad finem, Laudativæ qualitatis forma monſtratur. Sic perfectio Demonſtrativi generis utriſque lateribus conſtat impleta. Meminiſſe quoque nos congruit ſecundum hunc eſſe pſalmum, qui Antichriſti prophetavit adventum, mirabili ſibi diſpoſitione conjunctum. Nam ſicut per Eliam & Enoch, duobus eſt viris ſanctiſſimis in fine ſæculi deſtruendus: ita & per hos geminos pſalmos, ne occultus terreat Antichriſtus, indicatur. Unde convenienter poſt quinquageſimum hic pſalmus eſt poſitus: quoniam filius iniquitatis, de quo loquitur, terminum remiſſionis excedens, nullam veniam habere cognoſcitur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquageſimum ſecundum.

In finem, pro Amalech intellectus David.

CUm pſalmus iſte magna ex parte, ſimilitudine verſuum decimo tertio convenire noſcatur, intellectus ipſorum quam maxime permutatus eſt diverſitate titulorum. Nam cum ille habeat *pſalmus David*: iſte continet *In finem, pro Amalech intellectus David*: ita non mutatis verſibus aliud ille, aliud iſte pronuntiat eſſe venturum. Ille enim contra Judæos promitur, iſte contra omnes peccatores inſurgere generaliter indicatur: ille de Incarnatione Domini, iſte de adventu judicii in fine pſalmi dicturus eſt. Pulchrum plane dicendi genus, quod per figuram Allegoriam provenit, idem dicere, & aliter, quæ ſunt dicta, ſentire. Miroque modo reperitur diverſitas in ſenſibus, ubi ſe non mutavit eloquium. Nunc de tituli iſtius ſermonibus intimemus. *In finem, pro Amalech intellectus David*. *In finem* quid ſignificet, frequenti expoſitione jam notum eſt. *Amalech* autem gens fuit, quæ contra Dei populum acerrima nimis & frequenti concertatione pugnavit. Hujus nominis interpretatio talis eſt, pro parturiente ſive dolente. Quod nunc ad Eccleſiam Domini competenter aptamus, quæ tanquam dolens ac parturiens populum commonet perfidorum; ut a ſuis iniquitatibus conquieſcat, ne in divina diſceptatione diſpereat; ſicut Apoſtolus ait: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Chriſtus formetur in vobis.*

Amalech interpretatur parturiens ſive dolens.

Gal. 4. 19.

Diviſio Pſalmi.

IN primo membro pſalmi Eccleſia loquitur, increpans eos qui nolunt ad ſpiritualia bona ſua corda convertere: ſed imitatione mutua invicem ſordidis actibus polluuntur. Secundo loco dicit eos recepturos mala, quæ in plebem fecerint Chriſtianam. Tertio fideles populos monet æquanimiter moleſtias ſæculi ſuſtinere, donec judicium Majeſtatis adveniat: ubi omnes beati indubitanter bona recipient, quæ Dominus policetur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus.*

℣. 2. *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in voluntatibus ſuis: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.* Hic iterum ſi volumus intueri, ita nobis categoricus ſyllogiſmus enaſcitur. Inſipientes corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in voluntatibus ſuis. Omnes qui corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in voluntatibus ſuis, dicunt in corde ſuo: Non eſt Deus. Inſipientes igitur dicunt in corde ſuo: Non eſt Deus. Nunc ad ea, quæ poſita ſunt ſubtilius exponenda, veniamus. Verbum, *dicere*, proprium linguæ non cordis eſt. Sed quia cogitationes noſtras potentia Divinitatis intelligit, recte dictum eſt, *inſipientis cor dicere*, quod ad aures Domini potuit pervenire; ſcilicet non ad ignoſcendum, ſed ad * vindicandum; ſicut Dominus in Geneſi dicit; *Deſcendam & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleant*, &c. Nam qui omnipotenti Verbo aliqua occaſione detrahit, nec

* Ed. judicandum.

Geneſ. 18. 21.

Ca-

Inſipiens eſt, qui omnipotenti detrahit, nec catholicis regulis acquieſcit.

Catholicis regulis acquieſcit, utique *inſipiens* eſt: quia veræ ſapientiæ dona contempſit. Iſte ergo in corde ſuo negat Deum; nam ſi vere Deum crederet, nulla in eum pravitate peccaret. Et ut hunc *inſipientem* per multiplices errores potuiſſes advertere, pluralem illi numerum decenter adjunxit; dicit enim: *Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in voluntatibus ſuis*. Omnes Hæretici uno verbo notati ſunt; nam Deo recte non crediddiſſe corruptio eſt: quoniam a vitali ſenſu diſcedunt, qui mortiferis perſuaſionibus implicantur. Hos ſubſequitur pœna juſtiſſima; ut *abominabiles in voluntatibus ſuis fiant*, qui corruptis ſenſibus obſecundant. Addidit: *Non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum*. Hæc figura dicitur Anaphora, ideſt *Relatio*, quoties unum verbum frequenti iteratione repetitur. Hoc eſt enim quod doloribus plena parturiebat Eccleſia; ut in tanta multitudine perditorum non ſit, qui bonum poſſit operari. Quod de illis tantum debet accipi, qui extra religionem poſiti, in deteſtabili obſtinatione perdurant. Nam ut hoc de ipſis poſſis advertere, inferius dicturus eſt: *Qui devorant plebem meam*; eos enim ibi deſignat, qui fidelem populum apertis faucibus perſequuntur.

Deo non credere corruptio eſt.

Quid ſit Anaphora.

℣. 3. *Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum: ut videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum*. *Proſpexit* revera *Dominus de cælo*, ideſt de unoquoque Prædicatore ſuo, quos tanquam cælum inſidet. *Super filios hominum*; quando ab Apoſtolis & Prophetis ſe fecit ſalutariter prædicari; ut quem Gentilitas Deum ignorabat eſſe, per eos manifeſta veritate cognoſceret. Et revera *filios hominum* ſub magna pietate *proſpexit*; ut non errantes perderet, ſed pœnitentes pia confeſſione ſalvaret. Sequitur, *Ut videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum*. Cum Deus occultorum ſit cognitor, & ſciat omnia antequam fiant, hic dictum eſt, *Ut videat*, ideſt videre faciat; ſicut & Abrahæ dictum eſt: *Nunc cognovi, quoniam diligis Dominum Deum tuum*. Quæ figura dicitur Hypallage, ideſt Permutatio, quoties videre aut cognoſcere dicimus eum, qui videre, vel cognoſcere nos facit. Quod ideo dictum eſt, ut incredulis excuſatio tolleretur; cum univerſis Gentibus prædicatus Dominus Chriſtus longis ante temporibus noſceretur.

Gen. 22. 12.

Quid ſit Hypallage.

℣. 4. *Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum*. De illis dicit, qui corde durato in ſcelerato permanſere propoſito. *Omnes* enim & pro parte poſſumus dicere; ut ad illos tantum pertineat, qui nefariis perſuaſionibus excæcantur. Pulchro autem ordine verba deſcendunt. Prius enim fuit, ut *declinarent*: ſecutum eſt, ut *inutiles* ſibi *fierent*. Addidit, *Non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum*. Dolor ille cogitationum tanquam erumpens partus effuſus eſt. Repetit verba: quia in obſtinatis ſenſibus fructuoſum non potuit invenire remedium. Merito ergo pro illis Eccleſia prodit dolorem ſuum, de quibus fidelis populus non poterat habere profectum. *Uſque ad unum* dum dicitur, omnes negantur. Nam ſi aliquem bonum voluiſſet intelligi, non diceret *uſque ad unum*, ſed præter unum. Et intende quod tertii decimi pſalmi quinque verſus, qui ad Judæos competenter aptantur, ſubſequentes ademit; ut totum intellectum generaliter ad omnes incredulos populos abſolute tranſponeret.

℣. 5. *Nonne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam ſicut cibum panis? Deum non invocaverunt*. Venit ad ſecundam partem, ubi Eccleſia Dei redarguit excedentes in populum Chriſtianum. Dicendo enim: *Nonne cognoſcent*; cognituros eſſe confirmat: quia facere non debent, quod ſcelerata iniquitate præſumunt. Nam & ipſum verbum præpoſteratis ſyllabis patet; intelligendum eſt enim, ne non *cognoſcent*. Quæ figura dicitur Anaſtrophe, Latine Perverſio, quoties verba converſo ordine proferuntur. *Operantur* vero *iniquitatem*, qui fideles Domini laniare contendunt, qui contra mandata ejus viduas opprimunt, pupillos exſpoliant. *Qui devorant*, dixit, ideſt deglutiunt, totaque ſcelerum velocitate conſumunt. Nec illud vacat quod dicit, *Plebem meam*; ut oſtenderet omnia ſuperiora ſe dixiſſe de peſſimis, quando eos in augmento ſceleris plebem ſuam devorare teſtatur. Nam ſi illud generaliter de humano genere (ut quidam volunt) velis accipere, hic incompetens facta videbitur eſſe diſcretio. Et ut aviditatem dilacerationis oſtenderet, addidit: *Sicut cibum panis*; ſcilicet qui ſemper deſideranter in uſu eſt. Nam quamvis ſingulis quibuſque temporibus eſcarum diverſitate ſatiemur: jugiter nobis tamen panis edulium eſt. Subjunxit etiam: *Deum non invocaverunt*. Ad conſolationes fidelium redit: quoniam quæ a peccatoribus contra Domini voluntatem fiunt, ſine celerrimo diſſipantur; & quicquid præter illum fuerit, velut fumus in auras evaneſcit æthereas.

Quid ſit Anaſtrophe.

℣. 6. *Illic trepidaverunt timore: ubi non erat timor*. Peccatores mundi iſtius bona cogitantes, in iſto ſæculo magis timent: ne adepta felicitate fraudentur: ne divitiis minus perfruantur inventis: ne acquiſitis priventur honoribus. Hic enim vivi formidant amittere, quæ ſe tamen noverunt humana conditione relinquere. Illa enim non cogitant per quæ veriſſimo timore torquendi ſunt, quando illis erit fletus & ſtridor dentium. Et ideo ſubaudiendum eſt, *ubi non erat timor*, ſcilicet juſtus.

℣. 7. *Quoniam Deus diſſipabit oſſa hominum ſibi placentium: confuſi ſunt, quoniam Deus ſprevit eos*. Verſus iſte non eſt dictus in tertio decimo pſalmo, ſed noviter hic ad confirmandum judicii tempus apponitur: quia totum de ipſo dicturus eſt, quod in illo (ſicut dictum eſt) propter tituli diverſitatem non videtur poſſe congruere. *Deus* enim in futura diſceptatione ipſorum *diſſipat oſſa*, ideſt obſtinationes duriſſimas, quorum novit atrociter induruiſſe proterviam. Addidit quoque: *Sibi placentium*; quod ſceleratorum ſpecialiter eſſe dignoſcitur. Juſtus enim vir ſibi ſemper diſplicet, dum carnis ſuæ vitia cæleſti conſideratione caſtigat. Intelligit enim illam partem ſovendam non eſſe, unde ſe novit ad æterna ſupplicia pervenire. In peccatoribus vero contra eſt; amant unde pereant, deſiderant unde damnentur; & placet illis malum, per quod pœnas perpetuas ſuſtinebunt; ſicut in decimo pſalmo jam dictum eſt: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam*. Addidit: *Confuſi ſunt, quoniam Deus ſprevit eos*. Iſtos tales, qui ſibi placent, neceſſe eſt confundi: quoniam illos certum eſt a regno Chriſti omnipotentis arceri.

Juſtus ſibi ſemper diſplicet, peccator vero amat unde pereat.

Pſal. 10. 6.

℣. 8. *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? dum converterit Dominus captivitatem plebis ſuæ*. Venit ad tertiam partem jam lætior Mater Eccleſia, ad textum revertens tertii decimi pſalmi; ut

ſicut principium poſuit ſimile : ita finem illi termino concluderet conſonantem. *Quis dabit*, addendum eſt, niſi tu Domine? Credentis enim verba ſunt, non dubitantis. *Ex Sion*, illam dicit ſpeculationem felicem, in qua Dominus aſpicitur, & Majeſtas ipſa vero lumine cordis hauritur. Hæc eſt *ſalutaris Iſrael*, ideſt, quæ vitam præſtat populo fideli Deum videnti. Adjecit: *Dum converterit Dominus captivitatem plebis ſuæ*; hoc eſt, dum adhuc in hoc ſæculo plebs devota tribulationum anxietatibus videtur eſſe captiva, quando ad promiſſæ libertatis necdum potuit pervenire remedia. Nam quamdiu fideles ſuos hinc liberat, ipſe etiam hic *dat ex Sion ſalutare Iſrael*, cum labores ſanctorum ſuis beneficiis conſolatur.

℣. 9. *Exultabit Jacob, & lætabitur Iſrael*. Verſus iſte futuram commemorat felicitatem, quando fideles Domini pleniſſima libertate gaudebunt. Et reſpice quod in reſurrectione generali frequenter Patriarcha Jacob nominatur, propter illud: *Jacob dilexi; Eſau autem odio habui*. Congrue ſiquidem dilectus in tanta temporis commemoratione ponitur, ubi ſine fine gaudetur. Intulit: *Et lætabitur Iſrael*. *Iſrael* interpretari diximus, *Vir videns Deum*. Quod tunc Eccleſiæ ſine dubitatione conceditur, quando, ſicut illi promiſſum eſt, in æterna patria feliciter collocabitur.

Malach. 1. 2. 3.

Concluſio Pſalmi.

STudioſiſſime nobis conſideranda eſt varietas, & parilitas iſta pſalmorum, quando in verbis conſonantia, & in intellectu probatur eſſe diverſitas. Abſolutiſſime ſiquidem prodit divini eloquii corruſcabilem dignitatem; ut in iiſdem ſermonibus ſalva fide res diverſas intelligere debeamus. Nam ſi coloribus gemmarum datum eſt varia luce radiare: ſi avibus quibuſdam conceſſum eſt diverſis ſplendere coloribus: ſi cameleontem in uno atque eodem corpore, modo praſinum, modo venetum, modo roſeum, modo pallidum humani oculi contuentur; cur & divina eloquia diverſitatem intelligentiæ non haberent, quæ frequenter & abyſſis comparantur? Nam motu tremulo varia pelagus luce reſplendet. Hinc eſt etiam quod Orthodoxi Patres de uno loco diverſa dicunt, & tamen omnes ſalutariter audiuntur. Unde & quidam noſtrorum ait: Margarita quippe eſt ſermo divinus, & ex omni parte forari poteſt. Meminiſſe quoque nos convenit, ſecundum hunc eſſe pſalmum, qui de Judæorum increpatione & converſione prolati ſunt; qui ſicut nunc per utraque Teſtamenta increpantur aſſidue, ita reſidui in ſæculi fine ſalvandi ſunt.

Divina eloquia diverſitatem intelligentia habent.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum tertium.

In finem, in carminibus intellectus David, cum venerunt Ziphæi, & dixerunt ad Saul: Nonne ecce David abſconditus eſt apud nos?

IN *finem* Chriſtum ſignificari notiſſimum eſt. *In carminibus*, ideſt in pſalmi præſentis opere. *Carmen* quippe eſt, quod metri alicujus pedibus procedens, ſtatutis regulis continetur; ſicut omne pſalterium in Hebræa lingua conſtat eſſe formatum. Iſtud ergo carmen Chriſti ſignificat laudes. *Intellectus* autem *David* Dominum denuntiat Salvatorem, quem ille a * proſicue ſemper intelligens, nimio deſiderio cupiebat ſalutariter advenire. Sequitur, *Cum venerunt Ziphæi, & dixerunt ad Saul: Nonne ecce David abſconditus eſt apud nos?* Hic iterum hiſtoria Regum introducitur; nam Ziphæi a vico Syriæ, in quo habitabat Ziph, dicti ſunt Ziphæi. Qui venientes ad Saul, prodiderunt David apud ſe eſſe celatum. Sed * exerentes malitiam ſuam, ſancto viro minime nocere potuerunt. Nunc videamus quos populos nomina iſta ſignificent; ut Sacramenta hujus pſalmi evidentius innoteſcant. *Ziphæi* ſignificant florentes, quod in iſto mundo peccatoribus datum eſt. *David* autem figuram gerebat Domini Salvatoris, per quem declaratur populus Chriſtianus. In hac ergo ſimilitudine decenter exprimitur, hic perfidos eſſe florentes ac liberos, & fideles abſconditos atque concluſos. Unde nunc Propheta a talibus ſe liberari deprecatur: ne inimicorum manibus eorum proditionibus contradatur.

** Ed. perſpicue*

1. Reg. 23. 19.

Ziphæi unde dicti.

** Ed. exercentes.*

Ziphæi ſignificant florentes.

Diviſio Pſalmi.

A Saulis periculo Propheta liberatus, per totum pſalmum Domino gratias agit: quia eum Ziphæorum non potuit nocere proditio. In prima parte deprecatur: ne eum inimici fortiſſimi gravare prævaleant. Secundo loco adverſarios ſuos ſpirituali pietate ſupplicat debere converti; quod omnem convenit petere Chriſtianum; ut a florentibus hujus mundi ita debeat liberari, quatenus converſionis eis gratia non negetur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus in nomine tuo ſalvum me fac: & in virtute tua libera me. Figura Hirmos, ideſt Convenientia, quæ fit quando ſeries orationis tenorem ſuum uſque ad ultimum ſervat, totam hanc pſalmi partem cognoſcitur obtinere. Orat enim Propheta, ut *in nomine* Domini Salvatoris a perſequentium malignitate liberetur. Multi enim in hoc mundo ſalvari ſibi videntur ad præſens, ſed non *in nomine* Domini; ut ſi quis philacteriis vel incantatione ſacrilega præſentibus ægritudinibus nonnullis appareat ſublevatus; & ut ſi quis corrupto judice pecuniarum molibus a facinore commiſſo liberetur. Iſte vero illam petit ſibi tribui ſoſpitatem, quæ venit a Domino; ut hic utique fide ſinceriſſima perſeverans, a peſtilentia mundi iſtius conceſſa mentis incolumitate ſalvetur. Sequitur, *Et in virtute tua libera me*. Superius petiit, ut in hoc ſæculo in nomine Domini ſumeret medicinam: nunc autem rogat, ut in judicio futuro ejus *virtute liberetur*. Nam ſicut hic ſub imbecillitate corporis venit: ita ibi in Majeſtatis ſuæ virtutibus apparebit. Sic in uno verſu hæc duo, quæ ſunt a Religioſis principaliter expetenda, completa ſunt. Quod merito unuſquiſque fidelis, merito dicit populus Chriſtianus.

Quid ſit Hirmos.

℣. 2. *Deus exaudi orationem meam: auribus percipe verba oris mei*. Repetit iterum nomen Omnipotentis; ut cum frequenter Deus imploratur, non tardetur auxilium. Sed quia poterat exaudire orationem & tacitam, addidit: *Auribus percipe verba oris mei*; ut jam non ſolum cordis inſtinctum, ſed etiam vocis exaudiret * af-

** Ed. affectum.*

ſatum. Inſigniter autem poſitum eſt, *Percipe*: quia illa proprie percipere dicimur, quæ mentis arcano recondimus.

℣. 3. *Quoniam alieni inſurrexerunt adverſum me, & fortes quæſierunt animam meam: non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum*. Cauſa nunc prædictæ orationis exponitur. Sed cum Ziphæi de tribu Juda fuiſſe noſcantur (unde & Propheta traxit originem) quare *alienos* dixit adverſus ſe *inſurrexiſſe*? Verum hic *alienos* non vult peregrini generis viros intelligi, ſed operibus a Domino factos extraneos. Merito, quia dum ab illis auxilium defenſionis quæſiverit, apud ipſos magis inſidias proditionis invenit. *Fortes* enim Saulem vult intelligi cum miniſtris, quem & potentia regalis erigebat, & livor inſanæ mentis armabat. Sequitur, *Non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum*. Ille *proponit Deum ante conſpectum ſuum*, qui credit eum ubique eſſe præſentem, & facile agnoſcere quæ voluntas nititur humana complere. Perditi autem ideo *non proponunt Deum* ante oculos ſuos: quia ignorare illum credunt quæ ſcelerata mente concipiunt. Hæc eſt pia oratio quam deſiderabat audiri: ne illi permitterentur ſuas voluntates efficere, quos conſtabat Deum ante oculos ſuos non habere.

Deum ante conſpectum ſuum proponit qui ubique præſentem credit.

℣. 4. *Ecce enim Deus adjuvat me: & Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ*. Venit ad ſecundam partem, ubi poſt orationis devotiſſimam ſanctitatem, auxilium ſibi Domini ſpirituali præſumptione promittit. *Adjuvat*, dixit, utique laborantem; ut potuiſſet ferre, quæ ſupra eum nitebantur impii congregare. Sequitur etiam quod ſit iſtud adjutorium; ideſt, *Et Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ*. Quem ille ſuſcipit, non ſolum in laboribus adjuvat, ſed etiam a peccatis omnibus miſeratus abſolvit. Et intuere quia dicit: *Anima mea*; ut etſi corpus periculis exponitur, animæ tamen ſalus illæſa ſervetur. Ipſam quippe novit in ſanctis ſuis ſpecialiter cuſtodire, per quam in judicio creditur hominem larga pietate coronare.

℣. 5. *Averte mala inimicis meis: in veritate tua diſperde illos*. Cum ſe miſeratione Domini ab inimicorum perſecutione Propheta cognoſceret fuiſſe liberatum, hanc hoſtiam bonæ voluntatis probatur offerre; ut pro inimicis ſuis nitatur omnimodis ſupplicare; quod divina pietas conſuevit libenter accipere. Orat ergo ut mala voluntas removeatur ab inimicis ejus, unde eos noverat ingravandos. Sequitur enim: *In veritate tua diſperde illos*. Mali cum ad veritatem veniunt, a priſtina intentione diſpereunt; & niſi aliquis a propoſito iniquitatis diſceſſerit, locum in bonis actibus non habebit. Diſpereant ergo Ziphæi, ne prodant celatum: diſpereat Saul, ne perſequatur innoxium.

Deus preces pro inimicis factas libenter accipit.

℣. 6. *Voluntarie ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine: quoniam bonum eſt*. *Voluntarie ſacrificat* Domino, qui pro inimicis ſuis ſtudio pietatis exorat. Nam qui petit inimicorum vindictam, qui ſe ulciſci deſiderat calamitatibus alienis, vel qui propter alia mundi deſideria ſupplicat, *voluntarie* non *ſacrificat* Domino: quia non ejus amore rogat, ſed potentiam ipſius rerum aliquarum neceſſitate deprecatur. *Sacrificare* autem *voluntarie* Domino eſt, puritatem bonæ voluntatis offerre; & propter hoc tantum illum colere, timere, vel amare quod Deus eſt, quod Creator, quod rerum omnium pius probatur eſſe Diſpoſitor. *Sacrificant* etiam *voluntarie* Deo, qui inter anguſtias paſſionum jugiter gratias agunt; ſicut vir ſanctus Job feciſſe memoratur. Sequitur, *Et confitebor nomini tuo Domine: quoniam bonum eſt*. Congrue nimis ad ſuperiora reſpondit; ut in cujus virtute ſalvus fuerat factus, ejus nomini hoſtiam confeſſionis offerret. *Confiteri* enim hic, laudare ſignificat: quia verbum iſtud (ſicut ſæpe diximus) homonymum eſt. Addidit: *Quoniam bonum eſt*, Illum enim velle laudare, inæſtimabile bonum eſt: unde & mens ſancta reficitur, & mundi iſtius adverſitas effugatur.

Quis Deo voluntarie ſacrificet.

℣. 7. *Quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me: & ſuper inimicos meos reſpexit oculus * tuus*. Sicut in prima parte in fine reddidit cauſas orationis: ita nunc ſubjicit rationem confeſſionis ſuæ; ut quamvis ille voluntarie ſacrificaſſe Domino videretur: Deus tamen conceſſerat quæ profutura cognovit. *Ex omnibus* quippe *tribulationibus* virtute Domini Propheta ſe teſtatur *ereptum*; quod utique in mundo iſto accidere non poteſt, niſi eis qui in Domini dilectione perſiſtunt. *Super inimicos* autem ejus Ziphæos *reſpexit oculus* Domini, quando eos cogitationes nefarias minime complere permiſit. Frequenter enim propitius Deus iniqua nos non permittit efficere; ut compuncti debeamus de noſtris erroribus ſupplicare; ſicut eſt Saulus prohibitus, cum a Sacerdotibus ad Damaſcum mitteretur, ut Eccleſiam Chriſti ſæviſſima perſecutione vaſtaret. Magna ſiquidem proſperitate non eſt permiſſus agere, unde potuiſſet ad æterna ſupplicia pervenire.

* MS. A. *meus*.

Act. 9. 1.

Concluſio Pſalmi.

SUpplicatio iſta prophetica, & ſanctæ deprecationis devota ſimplicitas utillimum vitæ noſtræ tradit exemplum; ut quando a Ziphæis, ideſt a mundi iſtius florentibus ingravamur, non ad contentiones leviſſimas incitemur: ſed voluntarie Domino ſacrificantes, ejus beneficiis ab omni tribulatione liberemur. Contendamus illi veriſſime confiteri, ut etiam igniri a noſtris compedibus mereamur abſolvi. Magna prorſus forma petitionis expreſſa eſt; ut imminentibus quibuslibet periculis tranquillo & * confidenti animo ſupplicemus: quoniam novit ille nos ex omnibus tribulationibus eripere, ſi tamen hic nobis intelligit expedire. *Nos enim quid oremus, ſicut oportet, neſcimus*, quos & ignorantiæ tenebroſa circumdant, & noxia peccata confundunt.

* MSS. A. F. *confitenti*.

Rom. 8. 26.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquageſimum quartum.

In finem, in carminibus, intellectus David.

IN *finem* quidem frequenter dictum eſt; quod tamen non pigebit repetere, ſi hoc & aliter potuerit explanari. Bene *finis* dicitur Chriſtus: quoniam quicquid recte ac fideliter agimus, ad ipſum conſtat ſine dubitatione referendum: ſive quia venit in temporum fine, ſicut Apoſtolus dicit: *Noviſſime locutus eſt nobis in Filio*. Hoc etiam ſignificabat quod Moyſes dixit: *Occidetis agnum ad veſperam*. *In carminibus*, in laudibus dicit. Admonet enim nos ſive in triſtitia, ſive in gaudio præconia Domini jugiter perſonare (unde pſalmus iſte dicturus eſt) nec ab ejus aliquando laude diſcedere. Nam paterno affectu,

Chriſtus finis noſter, ad quem omnia referenda.

Hebr. 1. 2.

Exod. 12. 6.

quando caſtigat, corrigit: quando conſolatur, refovet. Utrumque ergo nobis proficit, ſi de ore noſtro gratiarum actio non recedit. Sequitur: *Intellectus David*. Iſte certus *intellectus* eſt *David*, ut ſecundum carnem eum Patrem dicamus Domini Chriſti; ſicut in Evangelio cœcus exclamat: *Fili David miſerere mei*. Secundum Divinitatem vero ſervum eſſe fateamur; ſicut ipſe in centeſimo nono pſalmo dicit: *Dixit Dominus Domino meo; Sede a dextris meis*.

Luc. 18. 40. Pſal 109. 1.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum duobus diapſalmatibus, quaſi geminis oculis decenter appoſitis, verba ſunt Domini Salvatoris ex forma ſervi, quam integra proprietate declarans, humilitatis nobis ſaluberrimæ donavit exemplum. In prima parte petit, ne in tribulatione poſiti deſpiciatur oratio: deprecans liberationis celeritatem, quam ex carnis infirmitate probabatur expetere. Secundo loco Judæorum deſtrui ſupplicat iniquitates: quoniam in civitate ipſorum erat contradictio veritatis. Tertio loco dicit, quæ obſtinatis Judæis pro ſuis ſceleribus noverat evenire. Poſt hæc introducitur pia conſolatio: ne quis fidelium audita ſeveritate Judicis terreretur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. EXaudi Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam. Chriſtus Dominus, qui ad nos venit pia miſeratione ſalvandos, vitæ nobis formam tribuens & ſalutem, ex diſpenſatione qua paſſus eſt, in mundi perturbationibus voluntarie conſtitutus, primo commate *exaudiri* petit *orationem* ſuam. Deinde poſtulat, ne ejus *deprecatio deſpiciatur*. Sed hoc totum per illud dicitur, quod homo Deus eſſe dignatus eſt. Poterat enim & *exaudiri* prius, & poſtea *deſpici*. Quod evenit eis, qui mundi iſtius bona deſiderantes, accipiunt quæ precantur, & tamen poſtea deſpiciuntur: quia nequaquam æterna præmia quæſierunt.

℣. 2. *Intende in me & exaudi me: contriſtatus ſum in exercitatione mea, & conturbatus ſum*. Prius eſt *intendere*, deinde vocem ſupplicantis audire. Nemo enim averſus exaudit: ſed cui aſpectus tranquillus conceditur, ipſi & aures placidiſſimæ commodantur; ſicut in alio pſalmo dicitur: *Reſpice & exaudi me Domine Deus meus*. Deinde redditur cauſa perfectæ orationis: *Contriſtatus ſum in exercitatione mea, & conturbatus ſum*. Pulcherrime Domini Salvatoris uno ſermone vitæ curſus exponitur. *Exercitationem* quippe dicimus, quæ nulla remiſſione, nullo otio conquieſcit: ſed intenta jugi labore in virtutis gloria perſeverat. Exercitabatur namque miraculis, exercitabatur ſanctitate doctrinæ: ſed *contriſtabatur* eo maxime, quia fructum juſtitiæ perfidi non probabantur afferre; ſicut Evangeliſta dicit: Et contriſtatus eſt ſuper Jeruſalem, & flevit. O bonitatem piiſſimi Creatoris! ut ſe *contriſtatum & conturbatum* dicat, quod prædicationibus ſaluberrimis obſtinati populi veſania non credebat.

Pſal. 12. 4. Luc. 19. 41.

℣. 3. *A voce inimici, & a tribulatione peccatoris: quoniam declinaverunt in me iniquitatem: & in ira moleſti erant mihi*. *A voce inimici, & a tribulatione peccatoris*, ſubaudiendum eſt, libera me; ut poſſit nobis ſecundum auctoritatem Hebræam verſuum conſtare diviſio. *A voce inimici* petit ſe *liberari*, *quando de ipſo dicebat* populus Judæorum: *Si Rex Iſrael, eſt deſcendat de cruce, & credimus ei*. Petit ergo ut hæc vox perfidorum conſpecta Reſurrectione vincatur. *Tribulatio* vero *peccatoris* erat, quando eum ore ſacrilego conſpuebant, cædebant alapis ac flagellis, & exprobrationes illi ſupra verbera geminabant. Sequitur: *Quoniam declinaverunt in me iniquitatem: & in ira moleſti erant mihi*. Furentis populi impetus, quaſi fluminis curſus exponitur. *Declinaverunt* enim in Dominum *iniquitatem*: quia nullam volentes recipere rationem, effuſionem ſanguinis innocentis expetebant. Et nota quam magnæ cauſæ verbis ſingulis explicantur. Judæos dicit vehementer accenſos, quos ira fervida præcipitabat ad facinus. Nam quod ad ſe pertinet dixit: *Moleſti erant mihi*; quod ſolet nobis contingere, quando procacitate ſuperflua reddimur inquieti. Audiant inſipientes Judæi Domino ſe tantum feciſſe moleſtiam, ſibi autem perpetuam ruinam.

Matth. 27. 42.

℣. 4. *Cor meum conturbatum eſt in me: & formido mortis cecidit ſuper me*. Hic iterum humilitas humanitatis exprimitur; nam quamvis lege carnis ejus animus turbaretur, Divinitatis tamen ſuæ præſidio dolores corporis, tormentaque vincebat. Nam ſi hoc in Martyribus Dei virtus operatur, quanto magis in illa diſpenſatione carnis ſuæ tormentorum ſenſus vehemens non poterat prævalere. Implevit patiendo verum hominem: ſed & per ſe vincendo talia, idem ipſe Deum ſe eſſe declaravit. Addidit: *Et formido mortis cecidit ſuper me*. Sua ſuis apte redduntur. Conſequens enim erat, ut cujus *cor conturbatum* fuerat, eum & *formido mortis* invaderet. Inſpiciamus quod dicit: *Formido mortis cecidit ſuper me*. Revera *cecidit*, quando ſupra eum venit, ulterius non valitura quod potuit. Morte ſiquidem Domini momentanea, mors perpetua victa eſt, quæ ſibi dominatum in humano genere vendicabat; ſicut Apoſtolus dicit: *Abſorpta eſt mors in victoria tua. Ubi eſt mors contentio tua? ubi eſt mors aculeus tuus?*

Morte Chriſti, mors perpetua victa eſt. 1. Cor. 15. 54. 55.

℣. 5. *Timor & tremor venerunt ſuper me: & contexerunt me tenebræ*. Exitus noſtri morem certiſſima proprietate deſcribit. Mortem enim prius timemus, deinde contremiſcimus: quia ſeparatio iſta corporis animæque ſine conturbatione maxima non poteſt evenire. Sequitur: *Et contexerunt me tenebræ*. Vicinia mortis tenebrarum præmittebat aſpectum: quia frequenter illa conſpicimus animo, de quibus nos ventura ſolet conturbare formido.

℣. 6. *Et dixi: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam?* Poſt conturbationes mortiferas, & veriſſimæ humanitatis indigentiam, neceſſe fuit liberationem expetere, quam ſibi noverat conferendam. Ait enim: *Quis dabit mihi*, ſcilicet niſi tu Pater, qui humanam naturam uſque ad cælorum regna perducens, ad tuam dexteram collocabis? *Pennæ* a pendendo dictæ ſunt, quæ corpus avium in auras æthereas ſublimi levitate ſuſpendunt. Sed inſpice quod pennas non aquilæ, non accipitris, non hirundinis, quæ his omnibus celerius volant, ſibi dari poſtulat, ſed *columbæ*. *Columba* enim dicta eſt quaſi cellæ alumna, quæ vitam ſine alterius gravamine peragit. Avis innocens, manſueta, quæ in nullum animal fellita voluntate conſurgit, nec eſcis ſordidis ullatenus acquieſcit. Merito ergo *columbæ pennas* Domi-

Pennæ unde dictæ. Unde columba dicta.

nus Chriſtus expetiit: in cujus ſpecie ſupra eum baptizatum Spiritus quoque ſanctus apparuit. *Matth. 3. 16.* Sequitur: *Et volabo, & requieſcam. Volabo* ideſt, celerrima me velocitate tranſponam. Significat enim quando moleſtias Judæorum vitavit, ut ab eorum iniquitate quieſceret; quod etiam verſus ſequens oſtendit.

℣. 7. *Ecce elongavi fugiens: & manſi in ſolitudine.* Illa loca Evangelii commemorat, quando crebris miraculis ſeditiones ſibi concitavit om- *Marc. 1. 35. 45.* nimodis perfidorum. Ait enim Marcus: *Et diluculo valde ſurgens, egreſſus abiit in deſertum locum, ibique orabat*; & paulo poſt ſequitur: *Itaut jam non poſſet manifeſte in civitatem introire: ſed foris in deſertis locis eſſet. Elongavit* enim a perſequentibus: ut occaſionem iracundiæ inſanis mentibus abrogaret. *Manſit in ſolitudine*; ut imperturbati ſecreti puritate frueretur: tali facto nos commonens, ut quando iniquitatis alicujus faſce deprimimur in ſecreto conſcientiæ quieſcere debeamus. Sive illud poteſt intelligi: quoniam a Judæis perfidis recedens, *in ſolitudine* Gentium *manſit*. *Gentes appellantur ſolitudo. Iſai. 35. 1.* *Solitudinem* vero Gentes appellari Propheta teſtatur dicens: *Lætare deſertum ſitiens, & exultet deſertum, & floreat tanquam lilium, & floreant & exultent deſerta Jordanis.*

℣. 8. *Expectabam eum, qui ſalvum me fecit a puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate.* Venit ad ſecundam partem. Intercedente enim diapſalmate mutavit & cauſam. Dixerat quippe requieviſſe ſe in ſolitudine: nunc autem pronuntiat Patris ſe expectare præſidium, qui eum ** MSS. A. ſanare.* poterat a corporea infirmitate * ſalvare. Non enim ſe ſecurum factum ſolitudine putavit, qui adhuc præſidia paterna ſuſtinuit: præbens nobis ſaluberrimæ inſtitutionis exemplum; ut non in adjutorio cujuſquam alterius, ſed in ipſius tantum liberatione præſumamus. Et quia dixerat ſe ſuperius perturbatum, ideo nunc modici animi ſe fuiſſe teſtatur. Hæc enim & his ſimilia *Unde Puſillum dictum.* ad humanitatis ſunt referenda naturam. Puſillum enim a pugillo dictum eſt, parvum aliquid atque breviſſimum, quantum unius manus capacitas conſtricta poſſit includere. *Tempeſtatem* vero dicit procellas ſeditionum, quas Judæi præcipites, ſimiles fluctibus commovebant.

℣. 9. *Præcipita Domine, & divide linguas eorum: quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in civitate.* Hic Judæo populo ſalutariter imprecatur, ut diviſione linguarum malitiæ ſuæ *Geneſ. 11. 4.* non impleret effectum; ſicut in turri illa factum eſt, quam metu recentis diluvii in altum homines extendere tentaverunt, ubi primo linguarum facta eſt confuſa diviſio. Ante enim mundus Hebræis tantum, ſicut putamus, ſer- *Deus iratus linguas diviſit, adunavit propitius.* monibus utebatur. Sed ſpecialiter mente condendum eſt, quia iratus linguas diviſit, propitius autem in ſuis Apoſtolis adunavit: ibi ne ſuperflua vota complerent; hic ut univerſæ Gentes per propriam linguam prædicationem veritatis agnoſcerent. *Præcipita* dixit: ne muniant cogitationes ſuas machinatione perverſa. *Divide*: ne in pernicioſam confluant unitatem. Sequitur. *Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in civitate.* Digne illos *dividi* poſtulabat, quos iniquos fore in ſacrilegis congregationibus præſciebat. Et merito ſolitudines expetiit: quoniam *iniquitatem in civitate* eorum eſſe cognovit.

℣. 10. *Die ac nocte circumdabit eam ſuper muros ejus iniquitas: & labor in medio ejus, & injuſtitia.*

℣. 11. *Et non defecit de plateis ejus uſura, & dolus.* In duobus iſtis verſibus Jeruſalem priſtinæ, triplici modo mores peſſimi rationabiliter accuſantur. Dicit enim: *die ac nocte*, ideſt, omni tempore *circumdabit eam ſuper muros ejus iniquitas*; ut quantum murorum machina in altum potuit creſcere, multo magis ibidem malitia ſe proterva diſtenderet. Sequitur: *Et labor in medio ejus, & injuſtitia.* Prius muros dixit, ut cunctos habitatores includeret: nunc dicit, & medium civitatis, deſignans nobiliſſimos & primates, qui honorabili ſede videri volunt ſemper in medio conſtituti. Hos non lex, non ratio, ſed *labor & injuſtitia* poſſidebat. *Labor* reſpicit ad exercendas oppreſſiones: *injuſtitia* pertinet ad nefanda judicia. Subjungit tertium modum: *Et non defecit de plateis ejus uſura, & dolus.* Intendamus quod non dixit, occulte, ſed in *plateis* talia fuiſſe commiſſa, quæ lex ſuperna damnavit. De *uſura* enim dictum eſt: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram.* *Pſal. 14. 5.* De *dolo* autem: *Et labia tua, ne loquantur dolum.* *Pſal. 33. 14.* Hæc non occulte geſſit, ſed quodammodo libera iniquitate commiſit. Omne enim malum execrabilius redditur, quando publica præſumptione tractatur. Memento autem illius ſchematis, quod A parte ſignificat totum. Multi enim illic inventi ſunt, qui ſacras prædicationes devotis mentibus acceperunt.

℣. 12. *Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſupportaſſem utique: & ſi is, qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet: abſconderem me utique ab eo.* In iſto verſu & duobus aliis qui ſequuntur, Judas perfidus exprobratur: quia caveri potuiſſet, ſi publicus fuiſſet inimicus. Nam quomodo eum haberet ſuſpectum, qui videbatur eſſe diſcipulus? Dicit enim: *Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſupportaſſem utique*: quia revera veniſſet adverſus ad jurgia jaculanda; & debet patienter accipi, quod inopinatum non probatur aſſumi. Et intellige quam humili verbo uſus eſt, ut diceret, *Supportaſſem*; quod conſuetudo humanis calceamentis nomen impoſuit. Non eſt ergo inſolitum, ut ille diceret: *Supportaſſem*, qui ſe etiam ſcarabeis & vermibus comparavit. Quæ figura, ſicut ſæpe memoratum eſt, dicitur Metriaſmos, ideſt Mediocritas. Sequitur: *Et ſi is, qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet: abſconderem me utique ab eo.* Hinc quoque mirabilis patientiæ monſtratur exemplum; ut inimicis magna, ideſt, ſuperba loquentibus non in contentiones erumperet, aut aliqua altercatione reſiſteret, ſed locum verbis daret inſanis. Et ne adhuc ſanctam mentem malevolorum ſermo ſequeretur, ſe dixit *abſcondere*; ut procacitas neceſſario deſineret, cum adverſarium non videret.

℣. 13. *Tu vero homo unanimis: dux meus, & notus meus.* Hic & ſequens verſus increpat ve quidem legendi ſunt. Sed conſideremus ſub qua patientia: adhuc *unanimis*, adhuc *dux*, adhuc *notus* dicitur, qui futurus hoſtis, & crudeliſſimus traditor per omnia noſcebatur. *Unanimis*, ad illud pertinet: quia inter Apoſtolos fuit. *Judas unanimis, dux, & notus dicitur.* *Dux*: quoniam ad vicos & caſtella præmiſſus eſt, ut prædicatione verbi rudes animos imbuiſſet. *Ducem* vero bene dicimus itineris præcurſorem. *Notus* autem ad illud pertinet, quod ejus proditio fuiſſe non probatur abſcondita, quando Chriſtus Dominus traditorem eum in * convivii epulatione ** Ed. communi.* prædixit; & alio loco dicit: *Nonne ego vos duodecim elegi: ſed unus ex vobis diabolus eſt?* *Joan. 6. 71.*

℣. 14. *Qui ſimul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulavimus cum conſenſu*. Gran deſcit culpa, * cui beneficia reputantur eximia. Quod ſchema dicitur Emphaſis. Nam quævis malignitas ciborum ſemper comeſtione miteſcit; nec ſolet eſſe ſævus, qui dulcis menſæ gratificatione delinitur. Congrue ſiquidem corporales cibos ſtulto homini cognoſcimus imputatos, quos ille tantum dulces poterat æſtimare. Nam ſi dogmaticos cibos, quos ante perceperat, retinere voluiſſet, ad tantum ſacrilegium non veniret: de quibus cibis fidelibus dictum eſt: *Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus*. Sequitur: *In domo Dei ambulavimus cum conſenſu*, ideſt, in templo Jeroſolymitano, ubi inter ejus videbatur eſſe diſcipulos; ut ſimul vocatus incederet, ſimul ejus collegia ſequeretur. *Conſenſus* enim perfidi hominis ad conventicula proceſſionum pertinet, non ad propoſiti firmiſſimam ſanctitatem. Et ut nobis abſoluta verborum poſſit ſtare contextio, iſti & ſuperiori verſui jungendum eſt, cur me tradebas?

* Ed. *cum*.

Pſal. 33. 9.

℣. 15. *Veniat mors ſuper eos: & deſcendant in infernum viventes: quoniam nequitia in hoſpitiis eorum, in medio ipſorum*. Cum de Juda ſuperius ſingulariter ſit locutus: nunc per ſententiam communis pœnæ convertitur ad Judæos. Sed movere poteſt, quare dixerit: *Veniat mors ſuper illos*; & ſubjunxit: *Et deſcendant in infernum viventes?* quod utique fieri non poteſt, ut & moriatur aliquis, & vivus deſcendat ad inferos. Sed hoc magis ſpiritualiter accipiendum eſt: quia more ſuo emendationem magis, quam conſumptionem venire poſtulat inimicis. *Mors* enim dicitur vitæ finis; & qui in meliorem partem convertitur, occaſum prioris converſationis merito reperiſſe judicatur. *In infernum* autem *deſcendunt viventes*, ſicut parvitati noſtræ videtur; qui cogitationes ſuas peſſimas expaveſcunt, & ad melioris inſtitutionis tramitem divina gratia transferuntur. Sic enim quaſi *in infernum viventes deſcendimus*, quando malorum noſtrorum recordatione terremur. Tali ſiquidem intellectu prædictam evadimus quæſtionem. Juſte quoque illos petit converti, qui in ſuo pectore quaſi in quodam hoſpitio nequitiam ſuſceperunt. Et bene dixit: *hoſpitio*; ut oſtenderet malitiam non eſſe naturalem, ſed adventitia quadam hoſpitalitate ſuſceptam. Quod autem dixit: *In medio*, deſignat præcordia eorum; ut pernicioſiſſima cogitatio monſtraretur, quæ cor hominis obtinebat.

Quomodo quis in infernum vivens deſcendat.

Malitia nobis non eſt naturalis, ſed adventitia.

℣. 16. *Ego autem ad Deum clamavi: & Dominus exaudivit me*. Malorum increpationibus, ut decebat, præmiſſis, ad ſua deſideria votaque remeavit, ex forma ſervi verba depromens. *Clamavit* enim jugiter *ad Deum*, qui ſe divina converſatione tractavit; & conſequens erat illum exaudiri, qui a Majeſtate ſua non poterat ſegregari. Quod ſchema dicitur Proſphoneſis, Latine Exclamatio: quoties inter alia quæ loquimur, ad Deum ſubito verba convertimus.

Quid ſit Proſphoneſis.

℣. 17. *Veſpere, & mane, & meridie narrabo & annuntiabo: & exaudiet vocem meam*. Intendamus animo, quia hæc verba magna Sacramenta nobis denuntiant. *Veſpere*, ſignificat tempus traditionis, quando eum Judas cohortibus noſcitur prodidiſſe quærentibus. *Mane*, cum ad Pontium Pilatum perductus eſt audiendus. *Meridie*: quia hora ſexta, ut Evangeliſta dicit, in cruce ſuſpenſus eſt. *Meridies* quippe dictum eſt, quaſi medius dies. His conſequentia verba redduntur. *Narrabo* pertinet ad veſperam: quia omnia locutum conſtat, quæ Judas nequiſſimus facere diſponebat. *Annuntiabo*, ad mane reſpondet, quando dicente Pilato: *Tu es Rex Judæorum*; *Annuntiavit*: *In hoc natus ſum*, & cætera, quæ ibi dicuntur a Domino. Junxit etiam: *Et exaudiet vocem meam*; ad meridiem pertinet, quando in cruce dixit: *Conſummatum eſt*; *& emiſit ſpiritum*. O mira brevitas! In hoc uno verſiculo tam magnus actus ille narratus eſt; ut quod in illa latitudine cognoſcitur expoſitum, in hac brevitate probaretur eſſe collectum.

Unde Meridies dictus.

Joan. 18. 33.

Joan. 19. 30.

℣. 18. *Liberavit in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi: quoniam inter multos erant mecum*. Hoc eſt quod ſuperius exauditam dicit vocem ſuam; ut Reſurrectionis beneficio ejus *anima liberaretur in pace*. Et a quibus *liberaretur* conſequenter exponit; *Ab his* ſcilicet *qui appropinquant mihi*. De illis dicit, qui laudibus fictis reddere videbantur obſequium, & corde favebant nihilominus inimicis: a quibus merito animam ſuam dicit eſſe liberatam. Erat enim graviſſimum inimicitiæ genus eſſe corde adverſarios, & lingua ſimulare devotos.

℣. 19. *Exaudiet Deus, & humiliabit eos, qui eſt ante ſæcula*. *Exaudiet* utique ſuperiora, quæ dicta ſunt. *Humiliabit eos* ſcilicet ad credendum; ut qui per ſuperbiam fidem declinaverant Chriſtianam, per humilitatem iterum lumen veritatis agnoſcant. Nam quod additum eſt: *Qui eſt ante ſæcula*, Verbum ſignificatur coæternum Patri: ne ex tempore aliquo extitiſſe videretur, qui ſæcula creavit univerſa. Tempus enim tunc cœpit, quando mundus ſumpſit initium. Deſinat ergo Arrianorum inſana temeritas, Creatorem temporum prædicare ſub tempore; dum coæternus Patri, & conſubſtantialis, cum ſancto Spiritu incommutabiliter Unigenitus Filius perſeverat.

Verbum Patri coæternum.

℣. 20. *Non eſt enim illis commutatio: & non timuerunt Deum*. Interjecto diapſalmate venit ad tertiam partem. Prius enim ſolita pietate converti optavit errantes: nunc virtute Divinitatis ſuæ futura cognoſcens, ſenſum eſſe dicit incommutabilem perfidorum: quia duritia mentis non poterat recipere veritatem. *Commutationem* vero duplici modo debemus accipere: ſive iſtam quæ hic fit, quando ad confeſſionem piam ab obſtinata voluntate tranſitur: ſive illam quam dicit Apoſtolus: *Omnes reſurgemus, ſed non omnes immutabimur*. Quapropter qui hic commutatus non fuerit, ibi non poteſt immutari. Sed de iſtis talibus quare non commutabuntur, cauſa ſubſequitur: quia *Non timuerunt Deum*. Nam qui timet Deum, a ſua perfidia commutatur: dum judicii pavore, & charitatis ſtudio eligit Dominicis juſſionibus obedire. Et nota quod in hoc & in duobus aliis verſibus qui ſequuntur, pariter eorum & ultione dicit, & culpas.

1. Cor. 15. 51.

℣. 21. *Extendit manum ſuam in retribuendo: contaminaverunt teſtamentum ejus*. Ipſa nunc allegorice dicuntur, quæ in futuro judicio ſunt agenda cum perfidis. *Manum* hic virtutem operationemque ſignificat, quæ tunc fit, quando illa diſcretio bonorum malorumque provenerit. Subjungit etiam, cur Judæos pœna juſtiſſima conſequatur: quia mandata Domini pravis actibus polluerunt; nec paſſi ſunt credere, quod eis cognoſcitur ſcripturarum veritas prædicaſ-

ſe. Ille enim *teſtamentum* Dei, quantum ad ſe eſt, *contaminat*; qui minime ipſius imperiis obſecundat.

℣. 22. *Diviſi ſunt ab ira vultus ejus: & appropinquavit cor ejus.* Hoc dicit quod in illa judicatione futurum eſt. *Dividuntur* enim perfidi a populo fideli, & tanquam arſuræ paleæ ſegregantur a granis. *Ab ira vultus ejus*, judicii tempus exprimitur. *Ira* enim hic pro vindicta ponitur, quam pro ſuis actibus impii ſuſtinebunt. Cæterum ille incommutabiliter omnia placideque * decernit. Addidit, *Et appropinquavit cor ejus*. Ipſum adhuc tempus exponit, quando *cor* Domini, ideſt, voluntas ejus omnibus innoteſcit. Illo enim tempore *appropinquavit cor ejus*, quando illud quod hic per Prophetas ſuos præcinuit, & per Apoſtolos prædicavit, generalitas maniſeſtiſſime tunc videbit. Sed cur illa faciat, quæ dicta ſunt, ſubſequenter exponit.

* Ed. *diſcernit.*

℣. 23. *Mollierunt ſermones ſuos ſuper oleum: & ipſi ſunt jacula. Mollierunt* enim perfidi Judæi *ſermones ſuos*, quando dicebant: *Magiſter, ſcimus, quoniam a Deo veniſti, & viam Dei in veritate doces*. In mundo enim quid lenius oleo? Sed exaggerationem nimiam ſupra oleum perfidorum ſermones dicit eſſe mollitos: ne tanto ſceleri par potuiſſet aliquid inveniri. *Ipſi* etiam *fuerunt jacula*, quando dixerunt: *Reus eſt mortis*; hoc enim ſermones illi probantur effeciſſe, quod *jacula*. O execranda diverſitas potuiſſe homines mollia loqui, cum eſſent tam dura facturi!

Matth. 22. 16.

Matth. 26. 66.

℣. 24. *Jacta in Deum cogitatum tuum, & ipſe te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem juſto*. Cum de perfidis Judæis cæleſtis juſtitia loqueretur, ſaluberrimum conſilium noſtris infirmitatibus dedit. Cogitatio enim ſæculi nos ſemper affligit, *quam* ſi non abjiciamus, atterimur; ſicut Salomon ait: *Quemadmodum vermis ligno, & tinea veſtimento: ita triſtitia viri nocet cordi*. Sed quando jactatur in Dominum, non ſolum non nos conſumit, ſed etiam nutrit; ut quæ ſolet imminuere, augmentum nobis videatur afferre. Sequitur: *Non dabit in æternum fluctuationem juſto*. Vera eſt Domini immutabiliſque ſententia, ſed ſi eam, qua dicta eſt integritate, noſcamus. Juſtis in iſto ſolo, ſæculi non adimit *fluctuationes*: quia hic eos temporaliter probat, ut ibi quos coronet inveniat. *In æternum* autem, ſicut hic dicit, neminem permittit juſtiſſimum fluctuare, quando jam perpetua pace cum ipſis cognoſcitur in æternitate regnare. Ibi enim nequaquam excitabitur fluctus, ubi eſt ſemper tranquilliſſimus portus.

Cogitatio ſæculi nos ſemper affligit.
Prov. 25. 20.

℣. 25. *Tu vero Deus deduces eos in puteum interitus*. Quia dixit de juſtis: nunc dicit de impiis, qui in gehennæ profunditatem mergendi ſunt. *Puteus* quidem dicitur hiatus patens, in terræ finibus excavatus, aquas continens humanis uſibus attributas. Sed ne hunc *puteum* vitalem intelligere potuiſſes, addidit, *Interitus*: de quo alio in loco legitur: *Neque aperiat ſuper me puteus os ſuum*. Fovea mortalis, merſura terribilis, ubi nec ſpatium ullum conceditur, nec ipſa miſeris reſpiramenta præſtantur: ſed obſcuritas tenebroſa circumdans, amœni luminis tollit aſpectum. Ex putei ſiquidem ſimilitudine, gehennæ tormenta nos admonet formidare. O pietas inaudita judicantis! totum hominibus prædicitur, ut culpa plectibilis evitetur.

Quid ſit Puteus.
Pſal. 68. 16.
Fovea infernalis deſcribitur.

℣. 26. *Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos*. Numerum pluralem ſanguis Latina lingua non recipit: ſed hoc magis ſcripturæ divinæ proprium eſſe dicimus. *Viri* ſiquidem *ſanguinum* proprie non dicuntur, qui innocenter humanum fundunt cruorem: quoniam & juſti judices diſciplinæ neceſſitate conſtricti, quæ quietos populos reddit, interdum puniunt nocentes; & ille qui violentum repellit, cruorem ſæviſſimi hoſtis effundit: maxime cum legamus juſta bella viris ſanctis a Domino fuiſſe præcepta. Quapropter addidit: *Et doloſi*; ut illum tantum intelligeres reum, qui per inſidias & iniquiſſimum dolum, alienum quærit exitium. Hos tales implere non dicit dies ſuos, quando cum ſibi longam vitam promittunt, exitum celerrimæ mortis inveniunt. Nam omnium dies in prædeſtinatione noſcuntur eſſe definiti: ſed illis *dimidiabuntur dies ſui*, quibus contra diſpoſitum proprium provenire monſtratur occaſus. Ideo enim additum eſt, *Suos*; ut voluntarios intelligeres, non a Domino conſtitutos.

Viri ſanguinum dicuntur, qui per dolum alterius exitium quærunt.

Ego autem in te ſperabo Domine. Illos tales quibus celerrimus evenit finis, in ſe ſperaſſe non dubium eſt. Dominum autem Salvatorem, cujus hæc verba ſunt, ex forma ſervi in Patrem ſperaſſe maniſeſtum eſt: Paſſionis pſalmum ſolito more concludens, ſe dicit *ſperaſſe in Dominum*: ut ſignificaret corda fidelium in ſpe Domini ſemper eſſe defixa. Frequenter enim caput loquitur, quod membris aptare debeamus. Quapropter & hujus hymni modum, ſicut in trigeſimo quarto pſalmo jam dictum eſt, debemus exquirere præfinitum. Primum, quoniam ex Domini Chriſti perſona prolatus eſt. Deinde, inchoavit ab oratione. Tertio, Dominicæ paſſionis geſta memoravit. Quarto, Verbis Evangelicis aſſona veritate conſenſit. Quinto, in ſpe fidelium magna finitus eſt; ut dubium non ſit præſentem pſalmum præſcriptis regulis conveniſſe.

Concluſio Pſalmi.

AUdivimus Vivificatorem creaturarum animam ſuam poſuiſſe pro ſalute Mortalium. Audivimus impaſſibilem Deum carne ſuſcepiſſe pro peccatoribus Paſſionem. Audivimus Patri coæternum mortis ſubjiſſe ſupplicium. O inæſtimabile pretium, quod redemit genus humanum! O holocauſtum, quod nobis præſtitit æternas flammas evadere! Interitus, qui tulit exitium: finis qui dedit bonum ſine fine manſurum. Nam cum provenit in innocentem mortis aculeus, factum eſt ut jure perderet, quos tenebat obnoxios. Deglutivit enim infernus, more piſcium exitium ſuum; & qui ſe capere prædam credidit, prædatorem ſuum potius deceptus excepit. Unde Papa Leo ſedis ſuæ compar, pulchre locutus eſt dicens: Quamvis multorum Martyrum in conſpectu Domini pretioſa mors fuerit: nullius tamen inſontis occiſio fuit redemptio peccatorum. Acceperunt enim juſti, non dederunt coronas; & de fortitudine fidelium exempla nata ſunt patientiæ, non dona juſtitiæ. Singulares quippe in ſingulis mortes fuerunt, nec alterius quiſquam debito ſuo fine perſolvit. Inter filios autem hominum unus ſolus extitit Chriſtus, qui vere erat Agnus immaculatus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes ſepulti, omnes ſunt etiam ſuſcitati. Præſta piiſſime Deus, ut qui in aſſumpta carne pro nobis dignatus es pati, regni tui con-

Paſſionis Chriſti fructus.
Epiſt. 97. ad Leon. Aug c. 2.
In Chriſto crucifixo omnes crucifixi.

ſortia nobis largiaris. Memoria quoque tenendum eſt, quod hic pſalmus tertius eſt eorum, qui de Paſſione & reſurrectione Domini latius ſunt locuti.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquageſimum quintum.

In finem, pro populo, qui a ſanctis longe factus eſt, David in tituli inſcriptione, quando tenuerunt eum Allophyli in Geth.

TItulus hic duplicia continet Sacramenta. Una pars eſt Evangelii uſque ad illud quod ait, *In tituli inſcriptione*: alia veteris Teſtamenti uſque ad terminum tituli. Primo dicit *In finem*, quod Chriſtum ſignificare frequenter expoſitum eſt. Deinde *pro populo, qui a ſanctis longe factus eſt, David in tituli inſcriptione*. *Tituli inſcriptionem* diximus in Paſſione Domini ideo non fuiſſe deletam, quia longe ante fuerat prophetatum: *Ne corrumpas tituli inſcriptionem*. Sed Pontio Pilato Judaicus populus imminebat; ut contra vaticinia Prophetarum hujus *tituli* emendaretur *inſcriptio*: nolens ſuum Regem dici, quem inſanis mentibus reſpuebat. Quæ voluntas eos *longe fecit a ſanctis*, quando fideles Chriſtum ſuum Regem dici tota mentis intentione feſtinant. *Cum tenuerunt eum Allophyli in Geth*, hoc eſt quod Regum textus enarrat: quia David Saulis inſecutione perterritus, in civitate *Geth* apud Allophylos ſe credidit occulendum. Sed quia diximus hæc omnia myſticis ſimilitudinibus exponenda: *Geth* ſignificat torcular, ideſt, preſſuram, quam omnis patitur Chriſtianus. Sed tunc fructum reddit uberrimum, cum tribulationum fuerit faſce depreſſus. Et ideo in tali ſuperſcriptione loqui rationabiliter aptatur Eccleſia, quæ Allophylorum, ideſt, Alienigenarum perſecutionibus ingravata, tanquam nectareos liquores merita ſanctorum copioſa ubertate profundit.

Cur inſcriptio tituli in Paſſione non fuit deleta. — *1. Reg. 27. 2. 3.* — *Geth ſignificat torcular, ſeu preſſuram.* — *Chriſtianus oppreſſus fructum uberem reddit.*

Diviſio Pſalmi.

DIverſis afflictionibus onerata, in prima ſectione pſalmi Mater orat Eccleſia: confidens ſe tamen a ſævientibus inimicis eſſe liberandam. Secunda ſectione proprias enumerat paſſiones: gratias agens, quia de crebris periculis ſit erepta; nec ſe dicit formidare mala, quæ cognoſcit eſſe celeriter tranſitura. Tertio loco in futura illa beatitudine laudes ſe dicit Domino jugiter cantaturam, qui eam de hujus ſæculi adverſitate liberavit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. MIſerere mei Domine, quoniam conculcavit me homo: tota die bellans tribulavit me. Virgo Mater Eccleſia, quæ fideles populos parit, nec a ſua integritate diſcedit, cæleſtem Sponſum piis lacrymis rogat: ne ſe patiatur ab inimicis opprimi, quæ adhuc in mundi iſtius cognoſcitur calamitate verſari. *Conculcavit*, retulit quod in titulo dixit ad torcular: quia tantum vinum exprimitur, quantum enixius uva calcatur. *Hominem* hic ſignificat abſolute diabolum; ſicut in Evangelio de ipſo Dominus dicit: Inimicus autem homo, qui ſuperſeminavit zizania, eſt Diabolus. Sequitur: *Tota die bellans tribulavit me*. Deſcribit quid in hoc mundo ſancta patiatur Eccleſia: quia ſine aliqua intermiſſione diaboli cognoſcitur certamina ſuſtinere; ſicut dicit Apoſtolus: *Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principes & poteſtates tenebrarum harum*. Bellum grave, quia occultum: pugna difficilis, quia cum fortiore dimicatur. Quale eſt enim cum hoſte confligere, & ejus inſidias non videre? Adverſarius quoque noſter nec labore deficit, nec victus aliquando diſcedit: ſed tanto atrocior redit, quanto eum per divinam gratiam debellari poſſe contigerit. Bellum vero ſchematice per Antiphraſim dicimus, ſicut lucum qui non lucet, & piſcinam quæ non habet piſces. Quapropter nullus ſe queratur fidelium frequentiſſima diaboli machinatione vexari: quia ſi Chriſti eſſe volumus, hic adverſum ſemper diabolum ſuſtinemus.

Diabolus, homo dicitur. — *Matth. 13. 28.* — *Tribulationes Eccleſiæ deſcribuntur.* — *Epheſ. 6. 12.*

℣. 2. *Conculcaverunt me inimici mei tota die, ab altitudine diei: quoniam multi, qui debellant me, timebunt*. Graviſſimum quidem genus injuriæ eſt, uſque ad pedum contumeliam pervenire: ſed inde procedit quod ſanctis altaribus offeratur. Vinum enim non profluit, niſi pedibus uva tundatur: ſic in membris ſuis Eccleſiam *conculcat inimicus*, ut ſanctorum inde merita glorioſa naſcantur. Repetit quoque, *Tota die*; ut revera intelligas, in hoc ſæculo nullum tempus omnimodis a talibus tentationibus alienum. Nam quod dicit: *Ab altitudine diei*, mundum iſtum ſignificat, ubi tumet altitudo ſuperbiæ. Nam ſicut Chriſti regula humilitatem præcipit: ita diaboli conſuetudo ruinoſe altitudinis culmina perſuadet. Et ut grande pondus ſuæ compreſſionis exprimeret, ab altitudine ſuperbiæ ſe dicit fuiſſe calcatam; ut nec leve pondus crederes, quod tanta mole premeretur. Sequitur: *Quoniam multi, qui debellant me, timebunt*: Non vacat quod *multos* dicit, & non omnes *timere*; ſcilicet quoniam ex ipſis, qui Eccleſiam debellant, plurimi convertuntur ad Dominum, & incipiunt æterna exitia non timere, cum beatorum partibus aggregantur. Illi autem qui in ſua obſtinatione permanſerint, omnes timebunt pœnale ſibi judicium, quando Domini declaratur adventus. Felix commutatio, ut hic parvo tempore caſte timeant fideles, & in illa perenni exultatione ſecuri ſint. At contra infelicium ſors omnino duriſſima eſt, hic ſub brevitate gaudere, & in illa perpetuitate cruciari.

Chriſtiani, uvæ pedibus conculcatæ comparantur.

Ego vero in te ſperabo Domine. Dicit cauſam, quare ſic non timere debeat, ſicut impii formidabunt: quoniam ſperat in Domino, qui nunquam in ſe * decipit confidentes; ſicut Salomon ait: *Quis ſperavit in Domino, & confuſus eſt? Aut quis permanſit in timore illius, & derelictus eſt?*

* MS. A. deſpicit. — *Eccleſ. 2. 11. 12.*

℣. 3. *In Deo laudabo ſermones meos tota die, in * Deo ſperabo: non timebo quid faciat mihi homo*. *In Deo laudat ſermones* ſuos, qui omne quod bene loquitur non ſibi, ſed divinis cognoſcitur muneribus applicare. Suos enim ita intelligendum eſt, non qui proprio proferuntur arbitrio, quoniam ſemper mali ſunt: ſed qui Domini largitate conceſſi ſunt. Noſtra enim quæ nobis data ſunt recte dicimus: ſi tamen eadem conceſſa nobis Domini munere ſentiamus. Sed hoc *Tota die*, ideſt, univerſo vitæ tempore conſtat eſſe faciendum, & cum adverſis deprimimur, & cum proſperis ſublevamur. Sequitur: *In Deo ſperabo: non timebo quid faciat mihi homo*. Sententia iſta, niſi ſubtiliter quæratur, ſuperioribus videtur eſſe contraria. Nam cum ſe con-

* Ed. Domino.

conculcatam diceret, & debellatam ab homine, & imminentia pericula metuens, miſericordiam Domini poſtularet: hic iterum aſſerit ſe hominem non timere. Utrumque verum, quoniam prius dum præſentes calamitates, ideſt, ſæculi iſtius aſpiceret, formidavit: nunc timorem, cum futura conſuetur, abjecit. Quid enim poterat ab homine pati, qui ſpem ſuam poſuerat in illa retributione judicii? Sæviat licet carnificum manus, præparentur incendia caminorum, omnia tormenta deſpicit Eccleſia in membris ſuis, quæ expectat Domini munera Salvatoris.

℣. 4. *Tota die verba mea execrabantur: adverſum me * omnia conſilia eorum, in malum.*

* MS. A. *omnes cogitationes.*

Venit ad ſecundam partem, ubi ſub dolore conqueritur verba prædicationis ſuæ continue a perfidis execrata: quia cum vera diceret, detractiones abominabiles incidiſſet; quod ad hæreticos, vel male latentes pertinet Chriſtianos, qui dum verba Domini audiunt, ſalutaria dicta contemnunt. Sequitur: *Adverſum me omnia conſilia eorum in malum*. *Conſilia* ſolent providere quæ proſint; a conſulendo enim dicta ſunt. Sed ut intelligeres tractatus eorum nulla bonitate ſubſiſtere, addidit, *In malum*: ne quid eos boni in illa crederes deliberatione tractaſſe.

Unde conſilia dicta.

℣. 5. *Inhabitabunt & abſcondent: ipſi calcaneum meum obſervabunt, ſicut expectavit anima mea.* Iſti ergo ſubdoli Chriſtiani habitare publice videntur Eccleſiam, & congregationes ſequi, conventuſque populorum: ſed virus ſuæ perverſitatis abſcondunt; nec palam auſi ſunt prodere, quod ſciunt Apoſtolicas regulas non habere. Malum inteſtinum, vulnus inſanabile; quod quanto plus tegitur, tanto amplius incurabili putredine ſauciatur. Sequitur: *Ipſi calcaneum meum obſervabunt*. Mos iſte diabolicus eſt, vel eorum qui miniſtri ipſius eſſe noſcuntur; ut *calcaneum*, ideſt, ultima noſtra inſidioſa calliditate reſpiciant; ſicut ſerpenti a Domino dictum eſt: *Illa tuum obſervabit caput, & tu inſidiaberis calcaneo ejus*. Scit enim diabolus finitima noſtra judicari, & ipſa vult evertere; ut poſſimus ad reatus diſcrimina pervenire. Addidit, *Sicut expectavit* anima mea, ideſt, ſicut ante prævidi, ſicut inſtructa fui, ſicut a Domino regulam prædicationis accepi.

Malum inteſtinum, vulnus inſanabile.

Diabolus maxime circa finem vitæ inſidiatur.

Geneſ. 3. 15.

℣. 6. *Pro nihilo ſalvos facies eos: in ira populos confringes Deus*. Illos quos ſuperius dixit inſidiatores, & venenoſa ſe ſimulatione celantes, hic per gratiam Domini facile promittit eſſe ſalvandos; ut de nullo errantium deſperare debeat, quamvis culpabilem eſſe cognoſcat. Nam quod dicit: *Pro nihilo ſalvos facies eos*; ſignificat, quia gratis omnia * ſub pietate concedit; nec cujuſquam meritum exigit, ut poſſit proprio labore ſalvari. Quid enim meruit Latro, ut ſic paradiſum velociter introiret? Quid Publicanus, qui repente de templo abſolutus exivit? Ipſe dedit confeſſionis ſubitum votum, qui donavit & præmium. Conſtat ergo *pro nihilo* peccatores *ſalvos fieri*, quando certum eſt converſionem gratuita largitate concedi. Sequitur, *In ira populos confringes Deus*. Prius dixerat malignam turbam eſſe liberandam: nunc, quemadmodum ſalvari poſſit, exponit. Juſtitia Domini, quæ putatur *ira*, *confringit* populos contumaces. Nam cum tribulationibus eorum corda quaſſaverit, & diverſarum anguſtiarum numeroſitate compleverit, ab iniquitate revocati, compelluntur Domino confiteri; & per iram ejus videtur fieri, cum ille placidus atque immutabilis ſalutis noſtræ cauſas noſcatur operari.

* Ed. *ſua.*

Converſio peccatoris gratuita.

℣. 7. *Vitam meam annuntiavi tibi: poſui lacrymas meas in conſpectu tuo, ſicut in promiſſione tua*. *Vitam* ſuam *annuntiat Deo*, qui peccata propria confitetur, ſicut fecit Apoſtolus dicendo: *Prius fui blaſphemus, & perſecutor, & injurioſus*. Hoc eſt enim gloriam Deo dare; ut publice denuntiemus, quales nos dignatus fuerit ſuſtinere, & ad converſionem adducere, qui merebamur peccatis facientibus interire. Et inſpice quod dicit: *Vitam meam*, quæ ſemper probatur eſſe culpabilis. Quando enim non aut cogitando delinquimus, aut verbis offendimus, aut labili actione peccamus? *Vitam* ergo ſuam, ſicut perfidi abſcondunt, ita fideles *annuntiant*; non ut eam Deo notam faciant, qui nullatenus poteſt aliquid ignorare: ſed ut ſe magis condemnantes mereantur abſolvi; ſicut Propheta dicit: *Dic tu prius peccata tua, ut juſtificeris*. Sequitur, *Poſui lacrymas meas in conſpectu tuo*. *Lacrymæ*, quæ in conſpectu Dei ponuntur, jucundæ ſunt: quia non cruciant, ſed a cruciatibus liberant. Pias ergo lacrymas fundebat, qui pro inimicis rogabat; & ideo meruit obtinere, quia præceptum Domini probatur impleſſe. Addidit, *Sicut in promiſſione tua*. Pollicitatio quippe Domini eſt, ut pias lacrymas non refutet, ſicut in alio pſalmo dicit: *Invoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & magnificabis me*.

1. Timot. 1. 13.

Peccata ſua confitens, dat gloriam Deo.

Pſal. 31. 5.

Piarum lacrymarum virtus.

Pſal. 49. 15.

℣. 8. *Convertentur inimici mei retroſum: in quacumque die invocavero te: ecce cognovi quoniam Deus meus es tu*. *Convertendos retroſum* dicit *inimicos*: ne in ſuo itinere perſeverantes, peſſimos implere doceantur errores. A malo enim qui retro redit, perfidiæ ſuæ culpanda derelinquit. Sic enim Petro Apoſtolo Dominus dicit propitius, non iratus: *Redi retro Satanas*. Iſtud enim quando errantibus contingit, error priſtinæ pravitatis abſcedit. Sequitur, *In quacumque die invocavero te*. Hic clementiam Domini pronuntiat, mirabilemque pietatem; ut *in quacumque die invocatus fuerit*, ſemper ſe miſeratus indulgeat. *Quacumque die*, ſignificat diverſi temporis ſatisfactiones. Alter enim tota pene vita Dominum ſupplicat, alter in media ætate convertitur, alius in vitæ fine ſalvatur. Ipſum eſt enim *In quacumque die*: quia Dominus clementi patientia quodlibet tempus noſtræ converſionis expectat; & ideo culpabiles ſuſtinet, expectat errantes, dicens: *Nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat*. Solum eſt enim, ut in hac vita peccatum omne fateamur, ubi & humana fragilitate delinquimus. Addidit, *Ecce agnovi quoniam Deus meus es tu*. Dulcis profeſſio, & vera probatio; ut ipſe cognoſceret impletum, quod magno deſiderio noverat exquiſitum. Sequitur, *Quoniam Deus meus es tu*; licet ſit generaliter Dominus omnium noſtrum, tamen confidenter dicimus: *Deus meus*, quando ab eo nos reſpici poſſe gaudemus.

Marc. 8. 33.

Deus quolibet tempore noſtram converſionem expectat.

Ezech. 28. 23.

℣. 9. *In Deo laudabo verbum, & in Domino prædicabo ſermonem*. Revera Orthodoxæ dicta cognoſcuntur Eccleſiæ. In Patre ſe promittit Filium laudaturam; ut quicquid de illo dicitur, de iſto pariliter ſentiatur. Nam cum prædicamus æternum atque omnipotentem Patrem, æternum atque omnipotentem Filium ſine dubio confitemur. Unum eſt enim in utroque præconium: quoniam una virtus amborum, individua gloria, quando indiviſibilis eſt natura. Denique ſic ipſe in Evangelio teſtatur: *Ego*

Quid Eccleſia de Patre, & Filio Dei, & Spiritu S. credat.

Joan. 14. 10. 11.

in Patre, & Pater in me eſt. Quid, rogo, non habeat Filii, qui naturam omnipotentis Filii habet? Aut quid non habeat Patris, qui naturam omnipotentis Patris habet? Una eſt revera ſubſtantia: quia nihil in eorum eſſentia diſſimile, aut diſcrepans reperitur. Non hic amplius minuſve reperis, niſi quod ſibi hæreſis Arriana confingit. Hæc autem regula unitatis atque æqualitatis Spiritum quoque ſanctum ſine dubitatione conſubſtantialem Patri Filioque complectitur: quoniam ſancta Trinitas unus eſt Deus; nec poteſt uni gloriam dare, qui ſe non intellexerit hoc communiter obtuliſſe. Sciendum plane, Cap. 17. quod doctiſſimus Auguſtinus in libro decimo quinto Trinitatis ita dicit: Spiritus ſanctus ſecundum ſcripturas divinas nec Patris eſt ſolius, nec Filii ſolius, ſed eſſe conſtat amborum. Quapropter Patris, & Filii charitas eſt unita: cum tamen & ipſe perfecta ſit charitas. Hoc etiam multipliciter probat in expoſitione Epiſtolæ ſancti Joannis, apertius homilia ſeptima dicens: Quia qui charitatem non habet fratris, utique non habet Spiritum ſanctum. Sequitur, *Et in Domino prædicabo ſermonem*. Hic jam venit ad Dominum Chriſtum, qui unus ex Tri- Joan. 1. 14. nitate *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*. Cujus ſermones, ideſt prædicationes merito ſe laudaturam promittit Eccleſia; quia humano generi vivendi regulam præſtitit, & ſalutem. Revera ſermones ubique prædicandi, per quos mundi ſalus cæleſti potuit miſeratione reparari. Hæc enim duo ſancta Mater ſe prædicaturam promittit, quæ noſtræ fidei-æternam tribuunt ſoſpitatem; ſcilicet potentiam Verbi, & humanitatem ejuſdem Domini Chriſti. Sed ne aliquis peſſimorum iſta nomina Dei, & Domini, ſub diſcretione aliqua ſuſcipienda judicaret, ut Patri, & Filio vocabulum iſtud *Domini* non omnimodis diceret convenire, in centeſimo no- Pſal. 109. 1. no pſalmo Propheta teſtatur dicens: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis*.

℣. 10. *In Deo ſperabo, non timebo quid fa-* Nec hominem, nec diabolum timet, qui mundana deſpicit. *ciat mihi homo*. Revera non poteſt hominem *timere*, qui ſe mundana non formidat amittere. Quid enim poteſt inimicus auferre, niſi illud quod ſancta Mater a ſua mente probatur abjicere? Hic, hominem (ſicut ſuperius dictum eſt) diabolum debemus accipere, qui ſanctam Eccleſiam iniqua ſemper voluntate perſequitur. Verſus autem iſte, & in prima parte finalis eſt (ſicut & hic videtur eſſe repetitus) ut quaſi margaritarum quibuſdam filis relucentibus, parilitas ſibi partium decora conſtaret.

℣. 11. *In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam* * Ed. laudes. **laudationes tibi*. Venit ad tertium membrum: ubi jam liberata de malis hujus ſæculi, laudaturam ſe Dominum profitetur Eccleſia. Dicit enim in ſe eſſe vota laudationis, Dei tamen munere contributa, quæ in illa perpetuitate reddenda ſunt, quando jam ſancti indefeſſis vocibus perſolvent laudis obſequium. Iſta ſunt enim, quæ cum Deum diligimus, habemus ſemper intrinſecus, quæ a nobis omnimodis non recedunt: ſed in illa perpetuitate reddimus, cum ſemper ſolvimus, & debemus. Nam de futuro nos & hunc verſum debere intelligere ſequentia demonſtrant, quæ huic mundo nequeunt ullatenus convenire.

℣. 12. *Quoniam eripuiſti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, & pedes meos a lapſu*. Cauſam reddit cur vota laudis ſit piis immolationibus oblatura; ſcilicet quia *eripuit animam* populi fidelis *de morte* perpetua. Quæ figura dicitur Ætiologia, ideſt cauſæ redditio. Et bene ſuam *animam* ſancta mater *a morte* dicit *ereptam*, quæ filiorum liberatione gaudebat. Sequitur, *Oculos meos a lacrymis, & pedes meos a lapſu*. Singulis ſingula reddit. *Animam* dicit *ereptam de morte, oculos a lacrymis, pedes* vero *a lapſu*. Sed hæc tria in futuro ſæculo præſtabuntur, quando jam nec *anima* peccando morietur, nec *oculi* mala ſua deflebunt, nec *pedes* labentur. Nam hic cui beatorum aufert lacrymis, cum ipſe dicat: *Beati qui lugent, quoniam* Matth. 5. 5. *ipſi conſolabuntur*? Nec pedes juſtorum in iſto ſæculo a lapſu redduntur alieni: quia dum in hoc mundo ambulant, ſemper in lapſu ſunt: ſed divina miſericordia continentur, ſicut legitur: *Septies cadit juſtus, & reſurgit*. Prov. 24. 16.

℣. 13. *Ut placeam coram Deo in lumine viventium*. Dicit quemadmodum Domino *placere* poſſit Eccleſia in manifeſtatione ſanctorum, hoc eſt, *in lumine viventium*, in quibus ipſa pulchra, ipſa ſine macula, ipſa redditur ſine ruga. Quicquid enim in illis acciderit, in vultu iſtius eluceſcit. Sicut hominis ſana viſcera reddunt faciem pulchriorem; ſicut Salomon dicit: Corde Prov. 15. 13. lætante vultus floret: ita oris ſanctæ Eccleſiæ decus aſpergitur, quod in beatorum meritis invenitur.

Concluſio Pſalmi.

PEracta ſunt verba ſanctæ Virginis & Matris Eccleſiæ. Illa enim nos incorrupta generat, illa caſto utero profundit in perpetuam lucem. Sed utinam quales baptiſmate illa generat, tales nos vitæ hujus terminus inveniret: ne habeamus cum populo nefandiſſimo portionem, qui (ſicut titulus dicit) a ſanctis longe diviſum eſt. Quinimmo torcular nos iſtius ſæculi gaudentes premat, ut copioſa de nobis vina profundat. Afflicti ergo gratias agamus, contriſtati minime deſperemus, quando illa tormenta proſunt, quæ nos ad præmia beata perducunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquageſimum ſextum.

In finem, ne diſperdas, David in tituli inſcriptione, cum fugeret a facie Saul in ſpeluncam.

PEr *finem* frequenter diximus Dominum ſignificari: quia ipſa eſt noſtra perfectio ad Perfectio noſtra ad Dominum pervenire. ipſum feliciter pervenire. Nam ſicut cum terminum attigeris itineris deſtinati, labore finito in loco deſiderantiſſimo conquieſcis: ita cum ad Dominum veneris, ulterius nil requires. *Ne diſperdas David*. Prohibetur David a Saule diſperdi, qui ad regnum fuerat voluntate Domini præparatus; ſicut factum eſſe manifeſtum eſt. Sequitur. *In tituli inſcriptione*. Hoc non Davidi, ſed in Paſſione Chriſto Domino proveniſſe manifeſtum eſt: ne a Pontio Pilato ſcriptus titulus mutaretur. Sed quia diximus perſonam Domini noſtri Salvatoris portaſſe David: hoc nunc de ipſo dicitur, quod erat in Chriſti Domini Paſſione faciendum: *ne diſperderetur David* de regno deputato; ſicut nec illa Domini potuit tituli inſcriptio commutari. Addidit, *Cum fugeret a facie Saul in ſpeluncam*: Actus iſte & Davidi, & Domino multum videtur eſſe conſimilis. Nam ſicut David Saulem fugiens in ſpelunca ſe

abſcondit: ita & Domini Salvatoris Deitas intra templum corporis ſui Judæis perfidis fuiſſe probatur abſcondita. Sic ſingula, quæ de David, & Chriſto provenerunt facta, illis ſunt ſub hac alluſione communia. Quæ imagines rerum in hoc titulo ideo præludunt: quia totus pſalmus de Domini Paſſione dicturus eſt. Sic enim ille truculentum Saulem, ſicut iſte Judæos nequiſſimos perferebat. Oportet igitur meminiſſe pſalmum hunc quintum eſſe illorum, qui Paſſionem & Reſurrectionem Domini ſub brevitate commemorant.

Diviſio Pſalmi.

DOminus Chriſtus in primo ordine pſalmi orat de ſua Paſſione ſollicitus, ſecundum id quod propter nos homo fieri inæſtimabili pietate dignatus eſt. Factus enim (ut ita dixerim) humanatus Deus, qui etiam in aſſumptione carnis Deus eſſe non deſtitit; inconvertibilis manens, aſſumpto convertibili homine, naturam ſuam non minuens, ſed conditionem mortalitatis exaltans. Unus enim atque idem eſt Dominus Chriſtus, qui & in Dei forma operatus eſt miracula magna virtutis, & in forma ſervi ſubiit ſævitiam Paſſionis. Secundo ordine Reſurrectionis ſuæ gloriam ſtupenda varietate deſcribit. Tertio poſt beatiſſimam Reſurrectionem, laudes ſe Patri Domino cantare promittit; quæ membra diaplaſmatum quoque interpoſitione ſeparantur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. M*Iſerere mei Deus, miſerere mei: quoniam in te confidit anima mea.* Chriſtus Dominus humanatus clamat ad Patrem, ex eo quod futuram metuit Paſſionem; ut quamvis voluntariam ſuſciperet mortem, animæ ſuæ declararet abſolute formidinem. Miſericordiam petit Dei Filius, qui miſeretur omnibus, qui tanta ad nos liberandos humilitate deſcendit; ut unum ex fidelibus clamare putes, quod Creator mundi aſſumptæ carnis infirmitate deprecatur. Nam cum dicit: *Miſerere mei Deus, miſerere mei.* Repetitio iſta periculum futuræ mortis oſtendit; ut ſæpe poſceret Reſurrectionis miraculum, qui ſubiturus erat diſcrimina Paſſionis. Sequitur, *Quoniam in te confidit anima mea.* Oratio iſta forma fidelium eſt; ut qui propter ſalutem noſtram talia pertulit, precationibus quoque nos ſuis pius Doctor inſtrueret. Oravit enim, ut regulam nobis ſanctæ orationis oſtenderet. Paſſus eſt propter nos, ut nullus pro ipſo pati velle refugiat. Reſurrexit, ut ad Reſurrectionem quoque ipſius ſpes ſe noſtræ infirmitatis extendat. Ille enim iſtarum rerum indigus non fuit: ſed omnia cauſa noſtræ ſalutis excepit.

Actus vitæ Chriſti exempla ſunt.

℣. 2. *Et in umbra alarum ſuarum ſperabo: donec tranſeat iniquitas.* Intelligamus orationis iſtius puriſſimam ſancti tatem. Primo verſu miſereri ſibi Dominum ante omnia poſtulavit. Secundo dicit quare debeat obtinere. Tertio quemadmodum poſſit ab imminenti perſecutione liberari. *Alarum* etenim *umbra* tecta materna ſunt, quæ pullos teneros & blandimento quodam fovent, & ab irruente tempeſtate cuſtodiunt. Sed quia hæc munimina magnum auxilium maternæ pietatis oſtendunt, talis comparatio frequenter in ſcripturis ſanctis poſita reperitur; ſicut Dominus in Evangelio dicit: *Jeruſalem, Jeruſalem, quoties volui congregare filios tuos, ſicut gallina pullos ſuos ſub alis ſuis, & noluiſti.* Quæ figura dicitur Parabole, ideſt Comparatio, quoties ſibi res genere diſſimiles comparantur. Sequitur, *Donec tranſeat iniquitas.* In ipſa comparatione permanſit; ut ſub eadem *umbra* requieſceret, donec fervida *iniquitas* æſtuaret.

Matth. 23. 37.

Quid ſit Parabole.

℣. 3. *Clamabo ad Deum altiſſimum: Deum qui benefecit mihi.* Magnus ordo piæ prædicationis oſtenditur, *ad Altiſſimum clamare*, ad quem non voce valida, ſed puritate conſcientiæ pervenitur. Clamabat ille ab humanitate ſuſcepta, a quo ſupernæ creaturæ opem non deſinunt poſtulare. Nam quod dicit: *Deum qui benefecit mihi*, deſignat excellentiſſimum Incarnationis arcanum, quod humano generi gratia divina collatum eſt.

℣. 4. *Miſit de cælo, & liberavit me: dedit in opprobrium conculcantes me.* Natura humanitatis unita Dei Filio confitetur liberatam ſe ab humana imbecillitate, quæ poſt Reſurrectionem meruit cælorum regna percipere. *Miſit* autem quod dicit, non ſignificat Angelum, non aliquam creaturam; illa enim per ſe ſervire, non liberare potuerunt: ſed *miſit*, intellige, auxilium ſupernæ potentiæ ſuæ. *Liberavit* enim Pater Filium ſuum; ſicut Apoſtolus dicit: *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Liberare* quoque ſe poſſe & Filius ipſe teſtatur dicens: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam: & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.* Verum iſtæ locutiones cooperationem ſanctæ Trinitatis oſtendunt, quæ unum vult, unum ſemper operatur. Addidit, *Dedit in opprobrium conculcantes me. Opprobrium* perſequentibus fuit, quando illum, quem ſe credebant extinguere, viderunt fideles populos de ipſius Reſurrectione gaudere. Dedecus enim ſuum judicat mala conſcientia, quando propria non videt impleri poſſe diſpoſita.

Philip. 2. 9.

Joan. 10. 18

Sancta Trinitas unum vult, & unum operatur.

℣. 5. *Miſit Deus miſericordiam ſuam, & veritatem ſuam.* Januam ſecundæ partis ingreditur. Nam quamvis in ſuperiori verſu ſimilia verba dixerit: hinc tamen in gratiarum actionem prorumpit, ut ſpem credentium de ſua proſperitate firmaret. *Miſit* enim de Patre dicit, quod ad humanitatem ſuſceptam pertinet; ſicut & in Evangelio ait: *Non ſum miſſus, niſi ad oves, quæ perierunt domus Iſrael. Miſericordia* eſt ergo, quia humano generi in ſuſcepta carne compatitur, dum clamat: *Saule, Saule, quid me perſequeris?* vel his ſimilia. *Veritas*, quoniam unicuique ſua facta retribuit.

Matth. 15. 24.

Act. 9. 4.

℣. 6. *Eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormivi conturbatus.* Crucifixo corpore, *animam* ſuam dicit *ereptam*: de qua maxime nos præcipit eſſe ſollicitos. Totum enim in tuto redditur, quando illa ſalvatur. Reſurget enim corpus ad ſpiritualem gloriam: ſi illa non fuerit obſtinationis vulnere ſauciata. *Catulos* enim *leonum* plebem ſignificat Judæorum, quam Principes & ſacerdotes ferali voluntate genuerunt; ut leones ſint, qui mala conſilia de nece Domini tractaverunt. *Catuli*, eorum populi, qui perperam inventa ſecuti ſunt. Addidit. *Dormivi conturbatus.* Mors Domini mirabili proprietate deſcribitur, qui *conturbatus* fremitu Judæorum, quiete altiſſima *dormiebat*: oſtendens tam nihil fuiſſe perſecutionem impiorum, ut occiſus perduceretur ad ſomnum. *Dormire* enim non eſt *conturbati*, niſi illius qui in cruce poſitus, ſpiritum ſua reddidit voluntate.

Totum in tuto redditur, ſi anima ſalvatur.

Mors Domini deſcribitur.

℣. 7. *Filii hominum, dentes eorum arma & ſagittæ: & lingua eorum gladius acutus.* Hæc de illis dicit qui in nece Domini impia voluntate graſſati ſunt. Ipſe enim exponit, qui ſunt iſti *filii hominum*, quorum *dentes* fuerunt *arma & ſagittæ*; eorum ſcilicet qui (ſicut legitur) ſupra eum dentibus ſtridebant. Quod per quintam ſpeciem dicitur definitionis, quæ Græce appellatur κατὰ λέξιν, Latine ad verbum. Singulis enim verbis definitur, quid ſint *dentes* hominum furentium, ideſt, *arma & ſagittæ*. *Arma* retulit ad conſilia peſſima: *ſagittas* ad verba quidem volantia, ſed ad operationem mortis emiſſa. Addidit, *Et lingua eorum gladius acutus*. Acuto gladio comparantur voces illæ, quæ dicebant. *Crucifige, crucifige.* Nam ſicut enſis acutus celerrimum operatur mortis effectum: ita & illa verba citam exitii complevere ſententiam. Uno enim impetu viſi ſunt peremiſſe, ſicut arma ſolent acutiſſima deſecare. Per quæ tamen ſubtiliter commonuit, quia & *lingua* ſæviens poſſit occidere; ſicut Salomon ait: *Mors & vita in manibus linguæ.*

Luc. 23. 21.

Lingua ſæviens occidit.

Prov. 18. 21.

℣. 8. *Exaltare ſuper cælos Deus: & ſuper omnem terram gloria tua.* Dum in cruce talia Chriſti pateretur humanitas, & Dominum cæli Judæi viderentur habere deriſui, exclamat a forma ſervi, quam pro nobis aſſumpſit: *Exaltare ſuper cælos Deus*; ut qui pendis in cruce, cognoſcaris ſemper in Majeſtate regnare. Non enim *Deus* ſupra ſe *exaltari* poterat, quia non eſt ultra quo creſcat: ſed exaltabatur plane inter homines, quando gloria Majeſtatis ejus converſis mentibus apparebat. *Super cælos* autem dixit: quia Dominus & virtutes ſupernas noſcitur habere ſubjectas. Sequitur, *Et ſuper omnem terram gloria tua.* Hoc utrumque completum eſt. *Exaltatus* enim *ſupra cælos* eſt, quando ſedit ad dexteram Patris. Glorificatus eſt *ſuper omnem terram*, quando totum mundum Catholica replet Eccleſia: in qua laudes Domino jugiter concinuntur, ſicut Dominus dicit: *Vivo ego, dicit Dominus: & implebitur gloria mea univerſa terra.*

Quomodo Deus poſſit exaltari.

Numer. 14. 21.

℣. 9. *Laqueos paraverunt pedibus meis: & incurvaverunt animam meam.*

℣. 10. *Foderunt ante faciem meam foveam: & ipſi inciderunt in eam.* Judæos ſignificat inſidiatores, qui prædicationibus rectis dolos ſe annectere crediderunt; ſicut Evangeliſta de Phariſæis dicit, cum ante eum ſtatuiſſent adulteram mulierem, dicentes: *Hanc invenimus in adulterio deprehenſam. Moyſes enim præcepit nobis hujuſmodi lapidare: tu autem quid dicis?* & cætera hujuſmodi, quæ maligna interrogatio commovebat. *Pedes* autem Chriſti ſunt increpationes malorum, promiſſioneſque fidelium, quibus ille in hoc mundo evangelizans, quaſi quibuſdam pedibus incedebat. Sequitur, *Et incurvaverunt animam meam.* Hic pietas Domini ſanctitaſque deſcribitur. *Incurvaverunt* enim *animam* Chriſti, quando ſcelerati Judæi credere noluerunt. Ipſis enim condolendo (ſicut & alibi dicit) jejunus & ſterilis reddebatur. *Anima* enim ejus in ſuis actibus curvari non poterat, quæ peccati maculam non habebat. Adjecit: *Foderunt ante faciem meam foveam.* Bene dicitur *fovea* ſententia mortis, quæ mittit ad foveam. In ejus enim faciem dixerunt: *Reus eſt mortis*; & ideo dicti ſunt *foveam fodere*: quia eum neci viſi ſunt tradidiſſe. Addidit ſententiam generalem: *Et ipſi inciderunt in eam.* Omnis enim injuſta vox ſuos prius damnat auctores, & antequam alteri noceat, ſe prius ipſa condemnat. Quod ſimiliter & Salomon dicit: *Qui fodit foveam, incidet in eam.*

Joan. 8. 3.

Matth. 26. 66.

Injuſta vox ſuos prius damnat auctores, quam alios.

Eccleſ. 10. 8.

℣. 11. *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo, & pſalmum dicam Domino.* Poſtquam dixit malorum debitas pœnas: nunc venit ad tertiam partem, in qua poſt Reſurrectionem acturum ſe gratias pollicetur. Sed per illud gratias agit, per quod & reſurrexit a mortuis. Cæterum Deitas Chriſti cum Patre coæterna, ſemper præſtat, ſemper omnipotens, ſemper æqualis eſt. Nam quamvis laqueos paraſſet inimicus, foveam aperuiſſet ingratus, *paratum* ſe dicit ad agendas gratias: quia ſibi ſciebat Reſurrectionis gloriam modis omnibus affuturam. Sed in quo ſit paratus, per verba ſequentia declaratur: *Cantabo & pſalmum dicam Domino.* *Cantare* diximus, vocibus gratiam referre. *Pſalmum dicere*, prædicabili Dominum actione laudare. Quæ duo ſuperiori geminationi merito videntur aptata, quando in utroque ſe profitetur eſſe *paratum*. Sed dum illa de ſe dicit, nos, quemadmodum confiteamur, inſtituit. Nam & Apoſtolus Paulus ſequens Magiſtrum, paratum ſe profitetur, dum ait: *Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem*, &c.

Rom. 5. 3.

℣. 12. *Exſurge gloria mea, exſurge pſalterium & cithara: exſurgam diluculo.* Per tropologiam *Exſurge* dicitur, quaſi ſurge ad miraculum faciendum; ſicut ſcriptum eſt & in undecimo pſalmo: *Nunc exſurgam, dicit Dominus.* Qui ſermo ad potentiam divinam propter exprimendas cauſas ab humana imbecillitate translatus eſt. Geminat etiam: *Exſurge pſalterium & cithara.* Quæ figura dicitur Epembaſis, Ideſt Iteratio verbi; quod etiam in ſuperiore verſu fecit, ubi ait: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Hic enim natura aſſumptæ humanitatis exprimitur. *Pſalterium* fuit, quando caro operabatur divina mandata, ut ſancta ſe converſatione tractaret. *Cithara* vero glorioſam ſignificat Paſſionem, quæ tenſis nervis, dinumeratiſque oſſibus, virtutem patientiæ intellectuali quodam carmine perſonabat. Addidit, *Exſurgam diluculo*; quod eſt inter tenebras noctis, & diei claritatem: quo tempore eum reſurrexiſſe Evangelii lectio ſancta teſtatur; ait enim: *Diluculo valde venit Maria ad monumentum*, & reliqua.

Pſal. 11. 6.

Quid ſit Epembaſis.

Cithara paſſionem Chriſti ſignificat.

Luc. 24. 1.

℣. 13. *Confitebor tibi in populis Domine: pſalmum dicam tibi inter Gentes.* Iſtud jam dicitur a parte membrorum: quia ipſum conſtat Patri *in populis confiteri*, qui Caput & Dux Eccleſiæ probatur intelligi. Nam quod ait: *Pſalmum dicam tibi inter Gentes*, cæleſtem ſignificat actum univerſalis Eccleſiæ, quæ per omnes Gentes linguis variis pſalmodiam Domino devota mente perſolvit.

℣. 14. *Quoniam magnificata eſt uſque ad cœlos miſericordia tua, & uſque ad nubes veritas tua.* Iſta eſt cauſa confeſſionis, iſta promiſſio pſalmodiæ: *Quoniam magnificata eſt miſericordia Domini uſque ad cælos*; ideſt, quia humanitas Filii uſque ad cælorum regna perducta eſt. Periclitanti quippe homini, qui peccatis tenebatur obnoxius, fecit miſericordiam ſuam; ut diſpenſatione mirabili faceret eximium, quem nefandi populi judicio putabant extremum. Sequitur, *Et uſque ad nubes veritas tua.* *Nubes* ſignificant Prophetas, quos Spiritus ſancti irrigua veritas, velut copioſus imber implevit. Merito enim *nubes* vocantur: quia cæleſti fonte ſatiati

Nubes Prophetæ vocantur & quare.

ſunt, & ſupra ſteriles peccatores ſpiritualis copiæ dona fuderunt; quæ duo præpoſterato ſunt ordine collocata. *Veritas* eſt tempore anterior: *miſericordia* vero adventu poſterior; quæ ideo commutata ſunt, ut ſine aliqua differentia in his potuiſſet unum decus, unus auctor agnoſci.

℣. 15. *Exaltare ſuper cœlos Deus: & ſuper omnem terram gloria tua.* Hunc verſum & in ſecunda parte jam dixit, fidem noſtram tali promiſſione confirmans; quia ſuper omnes creaturas ejus nominis ſit gloria regnatura.

Concluſio Pſalmi.

QUis virtutem pſalmi hujus, quis benevolentiam digne poſſit effari? Orat Chriſtus, ut nos doceat: reſurgit, ut nos erigat: laudes Patri dicit, ut nos inſtruat. Merito via noſtra, merito redemptio, merito apud Patrem noſter legitur Advocatus. Amemus clementem Defenſorem, ne patiamur ſeverum Judicem. Ultra omnem eſſe conſtat amentiam reum toto corde non expetere, qui nos ad æterna gaudia tam crebris admonitionibus cognoſcitur invitare.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quadrageſimum ſeptimum.

In finem, ne diſperdas David in tituli inſcriptione.

QUamvis verba iſta frequenter iterentur: non pigebit tamen eadem per ſingula loca declarare, ut pſalmorum poſſit dignitas æſtimari. Illas ſiquidem domos confidenter intramus, quarum penetralia in ipſa fronte cognoſcimus. *In finem* ſignificat Chriſtum, qui in hoc pſalmo locuturus eſt. *Ne diſperdas David in tituli inſcriptione.* Et *David* ſæpe diximus Chriſtum ſignificare: quia & Rex erat, & nomen ejus manu fortis, ſive deſiderabilis interpretatur; quod & Domino competenter aptatur. Commonetur ergo Pontius Pilatus, *ne diſperdat* ſcriptum *titulum*, qui Regem Dominum declarabat: quia reddi non poterat incaſſum, quod divina noſcebatur juſſione conſcriptum. Regem enim illum quis poterat abolere, quem conſtat eſſe cæli terræque Creatorem? Quod adeo frequenter repetitur, ut excuſatio contradicentibus auferatur.

Diviſio Pſalmi.

DOminus Chriſtus & virtutibus Salvator, & monitis, in prima narratione pſalmi Judæorum cognoſcitur exprobrare nequitiam. Sed dum illis imputat quæ fecerunt, nos, ne faciamus ſimilia, commonemur. Secunda narratione retributiones eorum aptiſſimis comparationibus declarat. Tertia qualis fiat correctio juſtorum de peccatorum ultione memoratur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. SIvere utique juſtitiam loquimini: juſta judicate filii hominum. Chriſtus Dominus Judæos * invehitur de his, quæ longa poſt erant ætate facturi. *Loquuntur* enim falſo *juſtitiam* legis, qui non ſunt recta judicaturi. Vere autem illi æquabilia dicunt, qui juſta facturi ſunt; ſermo enim rectus vitæ debet eſſe conſimilis. Voces ergo illas hic arguit Judæorum, quando captioſe dicebant: *Magiſter, ſcimus quia a Deo veniſti, & viam Dei in veritate doces.* Iſta quidem *juſta* erant, ſed illi ea veraciter minime *loquebantur*: quoniam ſi fuiſſent certiſſima mente prolata, irreprehenſibilia eorum potuerant eſſe judicia; nec poſtea dixiſſent Pontio Pilato: *Crucifige, crucifige, quia ſe Dei Filium eſſe confirmat.* Sic enim judicaverunt; ut non recte, ſed ficte *locuti juſtitiam* comprobentur. Hoc argumentum in Topicis dicitur A contrario. Contrarium eſt enim recta loqui, & perverſa facere. Nonnulli vero hinc faciunt quæſtionem, dicentes: Hic quidem præceptum eſſe: *Juſta judicate*; cum legatur in Evangelio: *Nolite judicare, ne judicemini.* Sed iſta ſententia non nobis tollit in totum licentiam judicandi; nam quod dicit: *Nolite judicare*, de illis factis vult intelligi, quæ ſenſus noſter non prævalet intueri. Sunt enim quædam media quæ ignoramus quo animo fiant: quia & bono & malo fieri poſſunt, de quibus remerarium eſt homini judicare. Hic autem præcipit nobis de his; quæ manifeſta ſunt, *juſta judicare*. Ita fit, ut ſententiæ iſtæ dum diſcuſſæ fuerint, nequaquam ſibi contrariæ eſſe videantur. Quem locum Pater Auguſtinus de ſermone Domini in monte, libro ſecundo latius diligentiuſque tractavit.

*MS. A. convenit.

Sermo rectus, vita debet eſſe conſimilis.

Matth. 22. 16.

Joan. 19. 6. 8.

Luc. 6. 37.

De quibus rebus poſſumus judicare.

Cap. 18.

℣. 2. *Etenim in corde iniquitates operamini in terra: iniquitatem manus veſtræ concinnant.* Ac ſi diceret: Quomodo potuiſtis de me judicare, qui *in corde* veſtro *iniquitates operamini*: ubi perfectum crimen eſt, antequam fiat; & omne malum plectibile ſit, quod deſiderium pravæ voluntatis accuſat? *In terra* vero dicit, ſive arcano pectoris, ſive ſupra populum cui Principes & Phariſæi præeſſe videbantur. Et vide quia ſupra, *cordis iniquitates* poſuit: nunc etiam per *manus* res ſignificat actuales; ut non ſolum cogitatum ſcelus, ſed etiam completum eſſe doceatur. *Concinnant* enim ad iniquitates bene poſitum eſt. Concinnatio autem ſignificat, quando ex multis partibus ſibi convenit adunata perverſitas.

℣. 3. *Alienati ſunt peccatores * ab utero, erraverunt a ventre: locuti ſunt falſa.* Merito peccatores tanquam abortivos, projectos ab utero dicit Eccleſiæ, qui nulla doctrinæ confirmatione perfecti ſunt: ſed tanquam teneræ pecudis fatuata mollities, non ad lucem vitalem, ſed in perfidiæ tenebras probantur abjecti. Juſte quippe *uterum* habere dicitur Eccleſia, quæ nos ſacro baptiſmate profundit in perpetuam lucem. Sed væ illis, qui immaturi ab ejus viſceribus exierunt. Sequitur, *Erraverunt a ventre, locuti ſunt falſa.* *Erraverunt* utique *a ventre*, qui contraria Matri dogmata ſunt ſecuti, nec alvum ſanctam pia devotione venerantur. Ipſi enim & *falſa locuti ſunt*, qui ab ejus ſanctis traditionibus erraverunt.

* Ed. *a vulva*

Eccleſia habet uterum.

Falſa locuti ſunt hæretici, ſanctas Eccleſiæ traditiones non ſequentes.

℣. 4. *Ira illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis: ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas.* *Ira* Judæorum per ſimilitudinem nimis aptiſſimam definitur. Obſtinatorum quippe hominum *ira* irrevocabilis eſt, qui, ne docentium prædicationes exaudiant, procurant ſibi voluntariam ſurditatem. Cui malo conſuetudo *aſpidis* comparatur, quæ ne verba incantantis exaudiat; ſuiſque latebras derelinquat, unam aurem caudæ ſuæ inflectione dicitur obturare, alteram vero in terram deprimere. Cui merito Judæi comparati ſunt, qui cordis auribus obturatis, ſanctæ ſcripturæ audire noluerunt ſaluberrimam juſſio-

Obturare a ſacerdotibus tractum & quomodo.

nem. *Obturare* enim a Sacerdotibus tractum eſt, qui aures ſuas thure replebant: ne peregrinis verbis intercedentibus, confuſa carminum memoria turbaretur.

℣. 5. *Quæ non exaudiet vocem incantantium: & veneficia quæ incantantur a ſapiente*. In exponenda ſimilitudine perſeverat. Dicit enim de aſpide *quæ non exaudit vocem incantantium:* utique quoniam auribus damnatis obſurduit, nec paſſa eſt audire vocem, quæ illam trahere potuiſſet ad lucem. O humanum genus, niſi illuminetur miſericordia divina cœciſſimum eſt: creatum ad imaginem Dei, ſimilitudinem vult habere ſerpentis. *Sapientem* vero hunc dicimus mundanæ artis operatorem, qui propoſitam rem, Domino ſe juvante, aſtuta complet induſtria. Nota igitur quoniam dicuntur ſapientes & in

1. Cor. 1. 20. malo, de quibus legitur: *Ubi ſapiens, ubi ſcriba?* & his ſimilia.

℣. 6. *Deus conteret dentes eorum in ore ipſorum: molas leonum confringet Dominus*. Introitus ſecundæ narrationis aperitur, in qua deſcribitur quæ ſint mala paſſuri, qui contempſerunt ut aſpides divina prædicatione ſalvari. Primum dicit *dentes eorum* ſpecialiter *conterendos*, quando doloſa verba ipſorum, & captioſæ interrogationes deducebantur ad nihilum; ſicut eis contigit quando ſubdole interrogabant: cui nummus Cæſaris penderetur. Sed tale a Domino reſponſum recepere; ut unde tentaverant mordere, contritis dentibus viderentur abſcedere.

Matth. 22. 21. Ait enim: *Reddite Cæſari, quæ ſunt Cæſaris, & Deo quæ Dei ſunt*. Sequitur: *In ore ipſorum molas leonum confringet Dominus*. Hic neſcio quid videtur excreſcere, quando & *leones* nominavit & *molas*: illos videlicet ſignificans, qui non jam captioſis verbis, ſed belluino fremitu in necem Domini conſurgere tentaverunt. Aſpides erant, quando ei inſidioſe dixerunt: *Licet dare tributum Cæſari? Leones* fuerunt, quando cruento ore clamaverunt: *Crucifige, crucifige*. Ita inſania eorum non ſolum veneno ſerpentis, ſed immanibus belluis comparata deſcribitur. *In ore* autem *ipſorum molæ confringebantur*, quando dictis non poterant reſpondere veriſſimis.

Judæi aſpides & Leones fuerunt.

Ibidem 17. Luc. 23. 21.

℣. 7. *Ad nihilum devenient velut aqua decurrens: intendit arcum ſuum donec infirmentur*. Dixit *aſpides*, dixit *leones*: nunc venit ad torrentes, qui hyemalibus imbribus concitati, ſubita inundatione deſcendunt. In hoc terribiles, quia improviſi: in hoc periculoſi, quia præcipites. Sed mox ut impetu tranſcunte, quaſi atrocia colla poſuerint, ſereno cælo deficiunt, qui nubibus compluentibus intumeſcunt. Quæ figura dicitur Synathroiſmos, ideſt, Congregatio, ubi multas res & crimina ſub aliqua narratione colligimus. O inaudita ſævitia Judæorum! Comparantur illis tot ingentia mala, unde immania novimus venire pericula. Addidit: *Intendit arcum ſuum donec infirmentur*. Hic clementia divinæ virtutis oſtenditur, cujus *arcus* tenditur ad ſalutem. Deus enim contra malos arma ſuæ poteſtatis *intendit*; & tamdiu terret *donec infirmati* cedant, & ad confeſſionis ſalutem meliorata ſe mente convertant.

Quid ſit Synathroiſmos.

Arcus Dei ad ſalutem tenditur.

℣. 8. *Sicut cera liquefacta auferentur: ſuper eos cecidit ignis, & non viderunt Solem*. Superius dixit de his, quos convertendos eſſe Domini terrore pronuntiat: nunc exponit eos qui perfidia faciente, in ſua obſtinatione durati ſunt. Iſtis digna viciſſitudo redditur; ut illa cordis duritia *ſicut cera liquefacta* diſpereat. *Auferentur*, dicit, a conſpectu Domini, quando in gehennæ tormenta mittendi ſunt. Denique ſic ſequitur: *Super eos cecidit ignis, & non viderunt Solem*. *Ignem* dicit malæ mentis ardorem, quem in hoc ſæculo cœcatis ſenſibus hauſerunt; qui tenebrat potius quam illuminat, qui non aperit, ſed claudit aſpectum. Talis enim ignis ſuper impios cadit; ut Solem verum, ideſt, Dominum Salvatorem videre non poſſint; ſicut & ipſi in judicio futuro dicturi ſunt: *Sol non ortus eſt nobis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis*. Illum enim Solem conſpicere nequeunt, niſi qui eum mundis & ſanctis mentibus intuentur. Sap. 5. 6.

℣. 9. *Priuſquam producant ſpinæ veſtræ rhamnos: ſicut viventes, ſicut in ira abſorbet eos*. *Rhamnus* ſpinarum genus eſt permoleſtum, quod prius in herbam molliſſimam pubeſcit; ſed ubi adulta ætate caluerit, ramuſculos producit acuminatos, poſteaque ejus ſudes dureſcunt in arboream firmitatem. Hoc ergo Judæis præſens ſententia comminatur, quod prius abſorbeantur, quam longa ætate eorum malitia convaleſcat; ſicut & in alio loco de talibus dicit: *Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos*. Sequitur celeritas perditionis eorum: *Sicut viventes, ſicut in ira abſorbet eos*. Bene dicit: *Sicut viventes*: quia vivere videntur & mortui ſunt. Omnis enim peccator in pravitate degens veritati moritur; ſicut ait Apoſtolus: *Vidua quæ in deliciis eſt, vivens mortua eſt*. Quod autem adjecit: *Sicut in ira abſorbet eos*; illud ſignificat: quia Dominus tanquam iratus peccatores videtur percellere non iratus; de quo ſcriptum eſt: *Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate judicas*. Nam quod dictum eſt: *Abſorbet eos*, eorum ſubitum ſignificavit interitum: quia quanta Domino in ſuſtinendo patientia fuit, tanta erit percuſſio in celeritate judicii. Et reſpice, quia ſicut ſuperius duobus verſibus in peccatis Auxeſim fecit: ita & hic per quatuor creſcit in pœnis.

Quid ſit Rhamnus.

Pſal. 54. 24.

1. Timot. 5. 6.

Sap. 12. 18.

℣. 10. *Lætabitur juſtus cum viderit vindictam impiorum: manus ſuas lavabit in ſanguine peccatoris*. Membrum tertiæ narrationis ingreditur, in quo juſtorum lætitiam, & ſceleratorum etiam in iſto ſæculo dicit provenire vindictam. *Videbit* enim *vindictam impiorum juſtus*, cum eos reſpexerit talia facere, unde ſemper debeant formidare. Omne enim malum ſuam portat, dum committitur, ultionem: quia torquente conſcientia ipſe in ſe probatur implere vindictam. Contra *juſtus* lætus eſt, quamvis moleſtiarum faſce deprimatur; animo enim liber eſt, unde vera lætitia ſemper exſurgit. Sic utraque genera hominum qualitates ſuarum in ſe ſuſtinent actionum. Sequitur: *Manus ſuas lavabit in ſanguine peccatorum*. Quid eſt hoc, quod ille qui præcepit orare pro inimicis, *in peccatorum ſanguine* piorum *manus* aſſerit *abluendas*? Sed hoc, ſi diligentius intuemur, correctionis potius quam ſævitiæ præſtabit exemplum. Nam cum *ſanguis peccatoris* effunditur, *manus*, id eſt, actus juſtiſſimi corriguntur. Impio enim pereunte, commonetur innoxius cautius ſe diligentiuſque tractare. Ita fit ut *manus* juſti non crudeliter, ſed pie ſanguis peccatoris emundet; ſicut Salomon dicit: *Stulto pereunte, ſapiens aſtutior fit*. Prov. 21. 11.

Omne malum ſuam portat ultionem.

Juſtus lætus eſt in tribulationibus.

Impio pereunte, commonetur innoxius cautius ſe tractare.

℣. 11. *Et dicet homo: Si utique eſt fructus juſto: utique eſt Deus judicans eos in terra*. Cum iſta fiunt, quæ ſuperius dicta ſunt, tunc fidelis intelligit atque dicit: Si juſti etiam hic bonorum

ſuorum præmia conſequuntur, manifeſtum eſt, & in hac terra de eis judicare Dominum, qui eos degere infructuoſa ſanctitate non patitur. Vult enim intelligi, quia nec mali in hoc ſæculo omnino a pœna ſunt liberi, quamvis florere videantur; nec boni a beneficio ſequeſtrati, licet mundanis oneribus imprimantur. Quod argumentum dicitur A conſequentibus: quando, cum juſto dantur præmia, juſtus eſt Dominus.

Concluſio Pſalmi.

ECce verus Sol, qui tenebras noſtras caligineſque diſcutiens, quid in veritate ſentire debeamus, oſtendit. Jam nemo ſit dubius, nemo remurmuret: quia in iſto mundo Deum occulte res humanas examinare cognoſcimus, quod in hoc ſæculo facere manifeſtius comprobatur. Merito ergo iſtum Solem veriſſimum diem dicimus, qui ad numerum horarum per duodecim nobis
Joan. 8. 56. Apoſtolos lumen ſuæ veritatis infudit. Nam & ipſe ſic dicit: *Abraham concupivit videre diem meum: vidit, & gaviſus eſt*. Dies iſte bonarum mentium, dies iſte juſtorum eſt: cui nec nubium caligo præpedit, nec nox aliquando tenebroſa ſuccedit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquageſimum octavum.

In finem, ne diſperdas David in tituli inſcriptio-
1. Reg. 19. 11. *ne: quando miſit Saul, & cuſtodivit domum ejus, ut eum interficeret.*

IN *finem*, jam dictum eſt ſine fine. *Ne diſperdas David in tituli inſcriptione*; & hoc quoque frequenter ponitur, ut Paſſio Domini per hæc indicia declaretur. Irrite ſiquidem tentabat diſperdere Judæorum inſania, quod divina toties interdixit auctoritas. Per hujus enim *tituli* incorruptibilem *inſcriptionem*, manifeſtat regni Domini incommutabilem firmitatem. Sequitur: *Quando miſit Saul, & cuſtodivit domum ejus, ut eum interficeret*. Hoc quoque ad Paſſionem Domini convenienter aptatur. *Domus* enim indicat monumentum, ubi triduana morte requievit, ad quod cuſtodiendum miſerunt Principes Judæorum, ad gloriam nominis ejus quaſi diſperdendam: ne per fraudem diceretur reſurgere, quod auditus fuerat Chriſtus antea prædicaſſe. Sed melius quod inimici per ſe maluerunt probare, ut totus mundus factum firmius potuiſſet agnoſcere. Indubitatum ſiquidem teſtimonium eſt, quod præſtat ingratus; & non poteſt gratioſum dici, quod confirmat ille qui reus eſt. Quapropter cauſas iſtas nullus ambigat ad Paſſionem Domini pertinere, unde pſalmus ille dicturus eſt. Sed hoc ſollicite debemus intelligere; ut quando loquitur Dominus Chriſtus quædam ab humilitate carnis, quædam ab excellentia Divinitatis ejus accipere debeamus: non duos filios putantes, ſicut Neſtorii ſacrilega ſomniat iniquitas: ſed in duabus naturis uni
Quid de Domino Jeſu Chriſto fides doceat. Parte 2. act. 5. tis atque perfectis permanere Dominum Chriſtum, ſicut doctiſſimorum Patrum ſanctæ Calcedonenſis Synodalis teſtatur auctoritas. Ait enim: Unum eumdemque Filium Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum confiteri conſonanter omnes inſtruimur & docemur: perfectum eumdem in Divinitate, & perfectum eumdem in carne: Deum veraciter hominemque eumdem: ipſum veraciter ex anima rationali & corpore: ὁμούσιον, id eſt, unius eſſentiæ Patri ſecundum Divinitatem: & ὁμούσιον nobis eumdem ipſum ſecundum humanitatem, per omnia nobis abſque ſolummodo peccato conſimilem. Ante ſæcula ſiquidem de Patre natum ſecundum Divinitatem: in noviſſimis autem diebus eumdem ipſum propter nos, & propter noſtram ſalutem ex Maria Virgine natum, θεοτόκου, id eſt, Dei Genitrice ſecundum humanitatem: Unum eumdemque Chriſtum Filium Dei, Dominum Unigenitum, in duabus naturis ſine confuſione, ſine converſione, ſine diviſione, & ſine ſeparatione noſcendum. Nuſquam naturarum differentiam per unitatem penitus amputatam; magis autem ſalva proprietate utriuſque naturæ, & in unam coeunte perſonam, unamque ſubſiſtentiam; nec in duas diviſum partitumque perſonas, unum eumdemque Filium Unigenitum, Deum verum, Jeſum Chriſtum Dominum confitemur. Sancta fides, inviolata veritas, amplectenda prædicatio, quam merito per Spiritum ſanctum convenienter effuſam, per totum mundum Catholica confitetur Eccleſia.

Diviſio Pſalmi.

PRimo ingreſſu pſalmi orat Dominus Chriſtus, non ex eo quod de Patre natus eſt Deus: ſed ex eo quod de Maria Virgine factus eſt homo: ne ei inimici ipſius nocere prævaleant; ad inſtar luminis materialis ex imo ſurgens, ad Reſurrectionis ſuæ paulatim conſcendens excellentiſſimam ſummitatem. Secundo proſequitur, quemadmodum in fine ſæculi convertendi ſint Judæi, & pro eis oratio mirabili pietate depromitur. Tertio deſignat quæ facturi ſint poſt converſionem, & ſe in ſanctis ſuis gaudere teſtatur. Quæ partes diapſalmatis termino dividuntur: ut non tam exquiſitæ, quam minus neglectæ eſſe declarentur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. ERipe me de inimicis meis Deus meus: & ab inſurgentibus in me libera me. Dum humanitas Domini Salvatoris eripi ſe ab *inimicorum* ſpiritualium inſidiis poſtularet, quibus tamen non tenebatur obnoxia; ſicut ipſe dicit: *Veniet princeps hujus mundi, & in me* Joan. 14. 30.
non inveniet quicquam; nobis quod neceſſarie petamus oſtendit. Ille quippe ſine macula peccatorum, diabolum, vel miniſtros ejus Judæos averti a ſe propoſita humilitate deprecatur; nos autem ſic petimus, ut capti atque noxii ab immundis ſpiritibus divina miſericordia liberemur. Caput noſtrum hoc quidem petit, ſed ſine lege peccati: membra vero ſimiliter rogant, ſed delictis obnoxia. *Inimicorum* autem quatuor eſ- *I inimicorum quatuor ſunt genera.*
ſe genera per hunc & alium verſum evidenter oſtendit. Primum dixit *eripi* ſe *ab inimicis* tantum, qui diſpoſitum quidem nocendi habere poterant: non tamen, ut confeſtim læderent, ardentius appetebant. Additur ſecundum: *Et ab inſurgentibus in me libera me*. *Ab inſurgentibus* dicit, quaſi jam iniquitatis ſuæ tempeſtate commotis, & futuris cladibus animi indignatione præparatis.

℣. 2. *Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris ſanguinum libera me*. Dicit tertium genus, ut illi qui inſurrexerant mente durata, ſcelus etiam operatione complerent; nec co-

gitationibus tantum iniquitatem ſuam, ſed operis quoque ipſius conſummatione monſtrarent. Sequitur, *Et de viris ſanguinum libera me*. Venit, ad quartum genus, ut iſti inimici non ſolas contumelias appetere viderentur, ſed ipſum quoque ſanguinem effundere feſtinarent. Hic autem ſignificat Judæos, qui innocentis ſanguinem ſacrilego crimine damnaverunt, quando dixerunt:

Luc. 23. 21. Matth. 27. 25. *Judæi cur viri ſanguinum dicantur?*

Crucifige, crucifige; & iterum: *Sanguis ejus ſuper nos, & ſuper filios noſtros*. Qui merito *Viri ſanguinum* dicti ſunt, quoniam ſupra ſe injuſtæ mortis onera ſuſceperunt. Petit ergo ſe ab eis pro humana infirmitate *eripi & liberari*, qui totum tamen voluntarie ſuſtinebat. Et intende quia per figuram Epembaſim, quæ Iteratio nuncupatur, in his duobus verſibus verba geminavit, *Eripe me, & libera me*.

℣. 3. *Quia ecce occupaverunt animam meam, irruerunt in me fortes: neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine*. *Anima* hic dicitur vita corporalis. Cæterum *animam* Domini Salvatoris nulla potuit adverſitas *occupare*, quæ unita Deo immaculata ſe converſatione tractavit. Sed cum dicitur anima occupata, tempus oſtenditur Paſſionis. Sequitur, *Irruerunt in me fortes*. *Fortes* diabolum ſignificat cum miniſtris; ſicut ipſe

Marc. 3. 27.

in Evangelio dicit: *Nemo poteſt intrare in domum fortis, & vaſa ejus diripere, niſi prius alligaverit fortem*. Ipſi enim in corde Judæ aſcenderunt, ut Salvator morti traderetur. Ipſi populum peſſimis inſtigationibus incitarunt, ut Li-

Diabolus & miniſtri fortes vocantur, & cuare.

beratorem humani generis perfida voluntate damnarent. Qui *fortes* ideo dicuntur, quia mortalium ſuperant fragiles imbecillitates. Cæterum potentiæ Chriſti fortes eſſe non poterant, qui eos divinis viribus alligavit. Addidit, *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine*. Quamvis in Dominum Salvatorem diabolica fortitudo ſurrexerit, modo eum in pinna templi conſtituendo, modo offerendo divitias: tamen nihil tale in eum præſumere auſi ſunt, qualia nobis vitiorum tentamenta efficaciter ingerere conſueverunt. *Iniquitas* hic pro malevolentia intelligenda eſt: *peccatum* vero pertinet ad ſceleris operationem, quæ omnimodis a Domino fuiſſe probantur extranea. Natura enim humanitatis a Domino aſ-

Cur Chriſtus diaboli tentationem ſuſtinuerit?

ſumpta probatur eſſe, non culpa: ſed tamen ipſum fortem ſuſtinuit tentatorem, quia carnem noſtræ fragilitatis aſſumpſit; nec aliter fieri potuit, ut jus ſuum exitium juſte perderet, niſi ad vitæ perveniſſet auctorem. Sic triſte frigus veniente tepore diſſolvitur: ſic nox tenebroſa diſcedit, quando claritas ſerenæ lucis advenerit. Sed hæc de ſe vere dicit Caput noſtrum. Cæterum iſta profeſſio membris non poteſt convenire ſubjectis.

℣. 4. *Sine iniquitate cucurri, & dirigebar: exſurge in occurſum mihi, & vide*. Poteſt quis *currere* & non *dirigi*, ut illi quorum vita tortuoſis ſemitis irrotatur; nec ad rectum perveniunt iter, qui nulla veritate diriguntur. Chriſtus enim mundanam vitam recto tramite tranſcurrit; nec iniquitas illi obviare potuit, quæ actus ſemper humanitatis intorquet. De ipſo enim

Pſal. 18. 6. 7.

octavus decimus pſalmus ait: *Exultavit ut gigas ad currendam viam: a ſummo cælo egreſſio ejus,*

Quomodo Chriſtus venit a Patre, & diſceſſit a mundo.

& occurſus ejus uſque ad ſummum ejus. Hoc enim erat *dirigi*, unde venerat, ut rediret. Sed ſic venit a Patre, ut non recederet a Patre: ſic diſceſſit a mundo, ut non dereſeret fideles; ſicut

Joan. 14. 18.

ipſe ait: *Non vos dimittam orphanos*; Et, *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi*. Sequitur: *Exſurge in occurſum mihi*. Hic *Matth. 28. 20.*
jam tropicis alluſionibus potentia Reſurrectionis exprimitur; ut petat Patrem ſibi occurrere, ad ſe ſcilicet venientem; cum nec ille ab ipſo aliquando diſceſſerit, nec iſte ad eum, quantum ad ſupernam naturam pertinet, facie novitatis advenerit: ſed ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Ego in Patre, & Pater in me eſt*. *Joan. 14. 11.*
Quod autem addidit, *Et vide*, ſignificat, fac videri; ſicut Abrahæ dictum eſt: *Nunc cognovi, quoniam diligis Dominum Deum tuum*; *Geneſ. 22. 12.* ideſt, cognoſci feci. Tropica eſt enim iſta locutio, & in ſcripturis divinis creberrima conſuetudine ſeminatur.

℣. 5. *Et tu Domine Deus virtutum: Deus Iſrael*.

℣. 6. *Intende ad viſitandas omnes Gentes: non miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem*. Duo iſti verſiculi in uno exponendi ſunt, quoniam de ſe invicem pendere noſcuntur. Poſt Reſurrectionis igitur mirabilem narrationem, pius Advocatus interpellat pro nobis, dicens ad Patrem: *Et tu Domine Deus virtutum, Deus Iſrael*; qui non putaris niſi *Deus* ſolius *Iſrael*, ideſt, unius Gentis: *Intende* nunc *ad viſitandas omnes Gentes*, ut tibi credentium copia creſcat ex Gentibus: quia ſterilitatem fidei in Judaico populo comperiſti. Et reſpice quod *omnes Gentes* dicat: quoniam de univerſis nationibus erant (Domino juvante) crediturі; ſicut eſt il- *Pſal. 2. 8.*
lud: *Et dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. Ubi autem revertitur ad Judæos, dicit: *Non miſerearis omnibus qui operantur iniquitatem*. Hæc oratio (ſi bene conſpiciatur) præceptis ejus in nulla parte diſſentit. Dicendo enim: *Non miſerearis omnibus*, oſtendit illis eſſe miſerendum, qui puro ſtudio ſupplicabunt. Nam licet omnes homines *operentur iniquitatem*: illis tamen parcendum eſſe non dubium eſt, qui prædeſtinati ſunt, & ad eum devota mente confugiunt.

℣. 7. *Convertentur ad veſperam, & famem patientur ut canes: & circuibunt civitatem*. Ventum eſt ad pſalmi januam ſecundam: in qua Ju- *Judæi ad Chriſtum in fine convertendi.*
daici populi futura converſio declaratur. Significat ergo in fine mundi ex eis innumeros Domino eſſe credituros; quod & Apoſtolus dicit: *Nolo* *Rom. 11. 25.*
vos ignorare fratres myſterium hoc, ut non ſitis vobis ipſis ſapientes: quia cæcitas ex parte Iſrael contigit, donec plenitudo Gentium introiret; & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret, &c. Vides & ibi promiſſum eſſe, ut quamvis ſera, tamen aliquando ſalutifera converſione ſalventur; & ideo ad ſimilitudinem diei, finis mundi *veſpera* competenter edicitur. Sequitur, *Et famem patientur ut canes*. Illius temporis Judæorum ſignificat voluntatem: quia ſicut nunc crudeliſſima obſtinatione durati ſunt, ita & tunc fidei avidiſſima deſideria patientur. Qui merito canibus compa- *Judæi canibus comparati.*
rantur, quoniam Antichriſtum illum immaniſſimam belluam, fidei calore raptati, religioſis latratibus inſequentur. *Canes* enim a canendo di- *Canes a canendo dicti.*
cti ſunt. Meliores erunt tunc *canes*, quam nunc ſint homines: quando legem in qua modo delinquunt, tunc fideliter defenſare contendunt. Nam quod dicit, *famem*, cæleſtis verbi ſignificat aviditatem; ſicut ait Propheta: *Ecce induco famem ſuper terram, non famem* *Amos 8. 11.*
panis, neque ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbum Dei. Addidit, *Et circuibunt civitatem*. In eadem comparatione permanſit. Canum enim conſuetudo eſt illa loca defendere, in quibus ſe

norunt

norunt alimoniam reperire : ita & Judæi jam converſi *civitatem*, ideſt, ſanctam Eccleſiam defendent, quam correctis prædicationibus *circuibunt*. *Canes* enim fidelibus comparatos Evangelii ſcriptura teſtatur; Dicit quippe mulier Chananæa: *Utique Domine: nam & canes edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum*. Hoc ſchema dicitur Ænigma, ideſt, obſcura ſententia, quæ & ipſa pertinet ad allegoriam; aliud enim dicit, & aliud ſignificat.

Marc. 7.28.

Ænigma eſt obſcura ſententia.

℣. 8. *Ecce ipſi loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum: quoniam quis audivit? Loquentur* plane tunc *in ore ſuo*, quod nunc habere non merentur in corde, alioſque ad bona convertent, quæ ipſi prius credere noluerunt. Sequitur, *Et gladius in labiis eorum*. Erit utique *in labiis eorum gladius* cæleſtis, qui legitur bis acutus, ex utroque Teſtamento feriens, & ad ſanitatem felices animas ſua vulneratione perducens, de quo ait Apoſtolus: *Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei*. Addidit: *Quoniam quis audivit?* Bene præmiſit *in labiis eorum* eſſe *gladium*, ideſt, in ore ipſorum prædicationes frequentiſſimas: quoniam rarus Gentilis auditurus eſt, cum in ſcelerata Antichriſti religione permanſerit. *Quis* enim, cum pondere proferendum eſt, quaſi pene nullus, quaſi omnino rariſſimus. Significat enim hæc ſyllaba frequenter nullum; ut illud, *Quis ſimilis tibi?* Aliquando unum, ut illud: *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael.*

Ephеſ. 6.17.

Mich. 7.18.
Pſal. 13.7.

℣. 9. *Et tu Domine deridebis eos: pro nihilo habebis omnes Gentes*. Irridendos eos pronuntiat, qui prædicationes rectas audire noluerint; ſicut eſt illud Salomonis: *Meis autem increpationibus non intendebatis, ſed irrita faciebatis conſilia mea; ideoque & ego in veſtra perditione ridebo, gratulabor quando ſupervenerit vobis interitus*. Deriſui enim erunt, quando inanes & fatui ab æterni regni intromiſſione pellentur. Sequitur, *Pro nihilo habebis omnes Gentes*. *Gentes*, & in bono & in malo poni notiſſimum eſt. Hic tamen illos dicit, qui obſtinatione crudeli in ſua nequitia perſeverant. Ipſos enim *pro nihilo habet* Dominus, qui eum creaturarum omnium non venerantur auctorem. Nam ſi hoc univerſaliter dictum intelligas, unde erit Eccleſia Domini conſtruenda? Sed mos eſt ſcripturæ divinæ dicere pro parte totum; ſecundum illud Domini dictum: *Nam cum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem in terra?* Quod & ſi hoc generaliter velis accipere, quibus dicendum eſt: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi*. Reſtat ergo, ut hic *omnes Gentes* eos intelligas, qui perfidia faciente damnandi ſunt. Sunt enim ex omnibus Gentibus perituri: ſicut juſtos conſtat ex omnibus nationibus congregari.

Prov. 1.25.26.

Luc. 18.8.

Matth. 25.34.

℣. 10. *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam: quia Deus ſuſceptor meus es*. Superius fortes diximus eſſe diabolum cum miniſtris, qui *fortitudinem* ſuam in ſe ponentes, ab æterna celſitudine corruerunt. Sed Dominus Chriſtus humanæ ignorantiæ formam veritatis oſtendens, *fortitudinem* humanitatis ſuæ, Domini dicit beneficiis applicandam; ut ſicut per illum inſidiatorem noxia didicimus: ita per verum Redemptorem, quæ ſunt profutura, noſcamus. Nam quod ait: *Ad te cuſtodiam*, mutata ſyllaba ſignificat per te *cuſtodiam fortitudinem meam*; quod in ſcripturis divinis ſæpius invenitur. Quæ figura dicitur Protheſios Parallage, cum altera propoſitio pro altera ponitur. Sequitur, *Quia tu Deus ſuſceptor meus es*. Merito illi ſuam *fortitudinem* pronuntiat deputandam, quem *ſuſceptorem* ſuum eſſe noſcebat.

Quid ſit Protheſios Parallage.

℣. 11. *Deus meus miſericordia ejus præveniet me: Deus meus oſtende mihi inter inimicos meos*. Exponit quod ſuperius dixit: *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam*. Nihil enim ei dignum obtulit humana conditio, ut mereretur muneris ejus largitate gaudere. O vere pietas ſtupenda Creatoris! De ſe nos docet quod in nobis intelligere & cuſtodire debeamus. Sed væ illis qui hanc regulam declinantes, in hominis putant arbitrio conſiſtere, ut mereatur ad aliqua Dei munera pervenire. Ipſe enim donat, ut bona velimus: ipſe perficit, ut ad ejus præmia pervenire poſſimus; quod Apoſtolus lucidiſſime declaravit: *Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Deſinat ergo Pelagiana hæreſis redivivas ſuſcitare calumnias. Nihil boni ex nobiſmetipſis habere poſſumus, niſi hoc a Domino ſumpſerimus. Sequitur, *Deus meus oſtende mihi inter inimicos meos*. Secundum dicit munus beneficii, ut etiam *inter inimicos* ipſius virtus Majeſtatis ejus poſſit *oſtendi*; ſcilicet ut de blaſphemis fiant religioſi, & de iniqua converſatione juſtiſſimi.

Nemo de ſe ad aliqua Dei munera poteſt pervenire.

1. Cor. 4.7.

℣. 12. *Ne occideris eos, nequando obliviſcantur legis tuæ: diſperge illos in virtute tua, & deſtrue eos protector meus Domine*. Hoc eſt quod ſuperius dixit: *Oſtende mihi inter inimicos meos*; quoniam ab iſtis inimicis, qui Dei largiente credituri ſunt, ideo ira ſuſpenditur, ne Domini legem uſque in finem ſæculi ignorare videantur, & incipiant ſic perire, ut nullus ex eis poſſit bonos fructus emergere. *Obliviſcitur* enim *legem* qui ejus præcepta non complet, quamvis animo verba ipſius tenere videatur. Precatur ergo ne gens Judæorum funditus pereat, ſed magis erraſſe ſe glorioſa ſatisfactione cognoſcat. Addidit, *Diſperge illos in virtute tua*. De Judæis hoc dictum teſtatur eorum facta diſperſio, ut pene per totum mundum diviſi, diſperſique declarentur. Nam quamvis * juri Romano ſint ſubditi: ſuo tamen more vivunt ubique diſperſi. Hoc eſt: *Ne occideris eos*; nam ſi fuiſſent, ut merebantur, extincti, ſpes converſionis eorum funditus interiiſſet. *Diſperſi* ergo ſunt Judæi, ſive ut ad converſionis provocarentur ſtudia: ſeu (ſicut quidam volunt) ut inter contentiones hæreticorum, ab inimicis ſuis veteris legis paratum teſtimonium haberet Eccleſia; dum illud indubitanter creditur, quod adverſario ſuffragante firmatur. Sequitur, *Et deſtrue eos protector meus Domine*. Adhuc in iiſdem ſupplicationibus perſeverat, ut *deſtructi* Judæi in melius conſtruantur, ſitque ſalutaris elevatio poſt ruinam. Non enim Paulus Apoſtolus ſurrexerat ad ſalutem: niſi ad vocem Domini cadere meruiſſet.

Legis Domini obliviſcitur, qui ejus præcepta non complet.

Quare Judæi per mundum diſperſi.

* *Ed. jugo.*

℣. 13. *Delicta oris eorum, ſermo labiorum ipſorum, & comprehendantur in ſuperbia ſua: & de execratione & mendacio evellentur*. *Delicta oris eorum*, ideſt, cogitationum inſaniæ fuerunt, quando conſilium fecerunt, ut neci traderent Dominum Salvatorem. *Sermo* quoque *labiorum ipſorum* deteſtabilis fuit, quando dixerunt: *Reus eſt mortis*. *In ſuperbia comprehenſi ſunt*, quando iidem dixerunt: *Quis tibi dedit hanc poteſtatem? Et in qua poteſtate hæc facis?* Captos enim conſtat *in ſuperbia ſua*, quando viderunt poſtea reſurgentem, quem prius facientem miracula reſpuerunt. Sequitur, *Et de execratione & mendacio evellen-*

Matth. 26.66.

Ibid. 21.23.

tur; ſcilicet quando ab eis poſt converſionem decus amovetur, quod in cunctis Gentibus nunc habere noſcuntur. *De mendacio* iidem *evellentur*, quando ſcripturas divinas veraci illuminatione cognoverint, quas nunc ſub falſa interpretatione ſuſcipiunt.

℣. 14. *In ira conſummationis & non erunt: & ſcient quia Deus dominabitur Jacob, & finium terræ.* *Ira* Domini duobus dicitur modis, ſive quando vindicat ad ſalutem; ut eſt illud: *Flagellat enim omnem filium, quem recipit*: ſive quando mittit in ignem æternum, de quo alius pſalmus ait: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Abuſive quippe tractum eſt ab hominibus: quia quando aliquam culpam vindicamus, perperam factis iraſcimur. Cæterum Deus omnia ſub tranquillitate dijudicat: quia neſcit perturbationis ſuſtinere confuſa. *Conſummationem* vero illam dicit, quam unuſquiſque patitur, quando memor peccatorum ſuorum interna ſe caſtigatione diſcruciat. *Non erunt* utique ſuperbi, dum eos conſtet ad humilitatis pœnitentiam eſſe venturos. Sequitur, *Et ſcient quia Deus dominabitur Jacob, & finium terræ.* Cum Judæi fuerint perfecta religione veraciter inſtituti, tunc agnoſcent Chriſtum Dominum eſſe *Jacob*, Patriarchæ ſui, quod primitus non credebant. *Et finium terræ*, ideſt, Catholicæ Eccleſiæ, quæ toto orbe diffuſa eſt, quod modo durato corde non ſapiunt.

Ira Domini duobus dicitur modis.
Hebr. 12. 6.
Pſal. 6. 2. & 37. 2.

℣. 15. *Convertentur ad veſperam, & famem patientur ut canes: & circuibunt civitatem.* Poſt ſecundi diapſalmatis interjectionem, ad ingreſſum tertium venit: ubi iterum converſio Judæorum & Reſurrectio Domini Salvatoris oſtenditur. Et quoniam præſens verſus, qui in ſecunda parte jam poſitus eſt iiſdem verbis, ſed non ipſo intellectu repetitur; quod in ſcripturis divinis ineſſe ſæpe jam diximus. Ille enim primus pertinet ad finem ſæculi, iſte ad Domini Paſſionem; ſic enim utrorumque ſequentia manifeſtant, & ideo ſecundum cauſas prædictas eorum eſt intentio perquirenda. In ſuperiori enim diviſione *Veſperam* diximus finem ſæculi ſignificare: ſed hic initium ipſum ſextæ ætatis oſtenditur, quod eſt *veſpera*, quando Dominus Salvator mundo ſalutaris advenit. Sic enim de ipſo dicit Moyſes: *Occidetis agnum ad veſperam*; poſt cujus Reſurrectionis miraculum multitudo credidit Judæorum. Sequitur, *Et famem patientur ut canes.* *Canis* voraciſſimum animal atque importunum, conſuevit illas domos latratibus defendere, in quibus edacitatem ſuam novit accepto pane ſatiari. His merito comparantur Judæi, qui Chriſtianæ fidei munere ſaginati, Eccleſiam Dei clamoſa prædicatione defendere feſtinabunt; ſicut Paulo Apoſtolo contigit; ut qui ante fuit perſecutor Chriſtiani nominis, poſtea divino munere jungeretur Apoſtolis. Addidit, *Et circuibunt civitatem.* Civitatem ſignificat Jeruſalem, quæ univerſaliter per mundum noſcitur eſſe diffuſa. Hanc ergo *circuiſſe* Paulum, ſalutares generi humano teſtantur Epiſtolæ, quæ per univerſas Gentes velut ſacra divina tonuerunt. O *canem* iſtum beatum! qui populos perſequitur infideles, fures abigit, & ovilia ſancta cuſtodit; cujus latratus per totum mundum quaſi grandiſona tuba concrepuit.

Exod. 12. 6.
Judæi canibus comparantur.

℣. 16. *Ipſi diſpergentur ad manducandum: ſi vero non fuerint ſaturati, & murmurabunt.* Iſti ergo qui veram meruerunt habere doctrinam, *ad manducandum diſperguntur*, cibum ſcilicet ſpiritualem; ut convertantur Gentes ad fidem Catholicam venientes; ſicut Petro Apoſtolo in viſione dictum eſt: *Macta, & manduca.* Sequitur: *Si vero non fuerint ſaturati, & murmurabunt.* *Saturantur* Doctores, quando prædicationes ſuas viderint populos deſideranter aſſumere. Contra jejuni *murmurant*, ſi verba ſua fructificare non cognoverint in mentibus perfidorum. Hos ergo verbi Domini diſtributores *murmurare* poſſe dicit, ſi non fuerint populorum credulitate *ſaturati*; ſicut ipſe dicit & in trigeſimo quarto pſalmo: *Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ.*

Act. 10. 13.
Quando doctores ſaturantur, quando vero ſunt jejuni.
Pſal. 34. 12.

℣. 17. *Ego autem cantabo virtutem tuam, & exultabo mane miſericordiam tuam: quia factus es ſuſceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ.* Poſtquam de Judæorum converſione locutus eſt, ad Patrem ſubito verba convertit. Quæ figura dicitur Prophoneſis, Latine Exclamatio. Ipſe enim *cantabit* in Sanctis ſuis, dum ejus membra gaudebunt. Et quale eſt illud gaudium de Domini ſemper contemplatione gaudere? Nam ſicut virtus divina nunquam deficit: ita nec gaudium quod de ipſius inſpectione provenerit. Sequitur, *Et exultabo mane miſericordiam tuam.* *Mane* ſcilicet, cum nox ſæculi iſtius obſcura tranſierit, quando jam *miſericordia* Domini in Sanctorum remuneratione eluceſcit; ibi enim ipſe exultaturus eſt tanquam Rex & Dominus, ubi ſuum populum in ſe gaudere conſpexerit. Addidit, *Quia factus es ſuſceptor meus.* Expoſuit quare in Chriſto Domino *exultavit* humanitas: *quia factus eſt ſuſceptor meus.* Ipſe enim ſuſcipitur, quando Eccleſia cuncta ſalvatur; quale eſt illud: *Si quis fecit uni ex minimis iſtis, mihi fecit.* Adjecit, *Et refugium meum in die tribulationis meæ.* O quam gratum eſt *refugium*, quando tribulationis tempore condonatur. Omnis enim caro ſuſpecta eſt, quamdiu audiat: *Venite benedicti Patris mei*, &c. Sed tunc æternum *refugium* efficitur, quando ad illam vocem deſideratiſſimam pervenitur. Hæc, ſicut & in ſuperioribus diximus, accipiendum eſt a parte membrorum.

Matth. 25. 40.
Ibid. 34.

℣. 18. *Adjutor meus tibi pſallam: quia Deus ſuſceptor meus es, Deus meus miſericordia mea.* Diximus pſalmum ad actualem pertinere virtutem, quam caro Domini Salvatoris etiam in hoc mundo ſancta & venerabili operatione monſtravit. Reperit etiam frequenter beneficia, ut nobis, quemadmodum gratias agere debeamus, oſtendat. *Suſceptor* enim humanitatis noſtræ Verbum eſt, quod eam in Mariæ Virginis utero ſibi ſociare atque unire dignatum eſt, nequaquam facta confuſione vel permixtione ſubſtantiarum, ſed unitate ineffabili atque inenarrabili permanente. Adjecit, *Deus meus, miſericordia mea.* Mirabilis & amplectenda ſententia. Nam cum multa dixiſſet, nec tamen fuiſſent omnia comprehenſa, ad poſtremum uno verbo complexus eſt: Quid eſt *Deus meus*, ideſt, *Miſericordia mea.* Ibi omnia ſunt beneficia, ubi univerſa munera deſignata. Quid enim boni non ſentitur, ubi *miſericordia* donata cognoſcitur?

Quomodo Verbum humanitatem ſuſcepit.
Omnia Dei erga nos beneficia in miſericordia compenſa.

Concluſio Pſalmi.

Didicimus Domine Chriſte quam multa in carne pertuleris, & quia pro perſecutoribus tuis ſemper oraveris. O vere Judicem pium, ſub quo nulli eſt confitentium deſperandum! O

par benignitas & poteſtas! Nam qui pro inimicis oras, quis tuorum poſſit formidare quod pereat? Dona facere, quæ præcipis: dona implere quod expedit: quia ſicut nihil præter te ſumus, ita tecum boni totum poſſumus implere quod nitimur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquageſimum nonum.

*In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inſcriptione ipſi David in doctrinam: cum ſuccendit Meſopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, & convertit Joab, & percuſſit * Edom in valle Salinarum duodecim millia.*

* Ed. Idumæam.

TItulus hic, niſi compendium quæramus, & interpretatione nominum, & commemoratione bellorum omnino prolixus eſt. In primo poſitum eſt: *In finem his qui immutabuntur. Commutantur* autem *in finem*, qui veteris hominis errore depoſito, Domino Salvatori pura mentis intentione famulantur; de quibus
Epheſ. 5. 8. dicitur: *Fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*. Quemadmodum vero poſſint *immutari*, ſubter exponit: *In tituli inſcriptione David in doctrinam. Tituli inſcriptio*, Jeſum Chriſtum ſignificat Regem. Sic ergo mutentur, ut deſerentes diabolum, Regem ſibi Chriſtum eſſe cognoſcant. *David* enim ſæpe diximus Dominum ſignificare. *In doctrinam*, adde ſcilicet Chriſtianam: quia non ſufficit cuiquam illum Regem ſuum dicere, niſi & ejus qui ſtudeat præceptis obedire. Sequitur, *Cum ſuccendit Meſopotamiam Syriæ* &c. Has victorias, poſtquam Sauli ſucceſſit
2. Reg. 8. in regno, feciſſe David Regum hiſtoria comprehendit, quas incongruum videtur ſub hac concinnitate depromere, quando ibi latiſſime narrata noſcuntur. Hoc tamen debemus advertere, bella iſta figuraliter poſita propter victorias Domini Salvatoris, quas in toto mundo de Paganis agit & perfidis, quorum verba pſalmus iſte dicturus eſt; ut revera deſtructi a ſuperſtitione veteri, mereantur per gratiam novi hominis immutari.

Diviſio Pſalmi.

POpulus ille, qui erat priſcis erroribus illigatus, in novam gratiam ſanctæ religionis adveniens, primo capite ſupplicat, ut poſt afflictionem, quam ſatisfaciendo paſſus eſt, beneficii novitate reparetur. Secundo, interpoſitione diapſalmatis collocata, idem populus rogat, ut poſt tribulationes quas pertulit, deducatur a Domino in munitiſſimam civitatem: petens auxilium ſibi de tribulatione concedi, quod ſoli Domino probatur eſſe poſſibile.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus *repuliſti nos & deſtruxiſti nos: iratus es & miſertus es nobis*. Populus ille, qui erat priſcis erroribus illigatus, *repulſum* ſe & *deſtructum* ſub gratiarum actione commemorat; ut ſtrages illas debellatarum Gentium, quas titulus Regem David feciſſe præcinuit (ſicut dictum eſt) manu fortis & deſiderabilis Chriſtus in univerſo mundo potius peregiſſe declaretur, non ferro, ſed converſionis ſtudio: non per ignem viſibilem, ſed per charitatis ardorem; quomodo Divinitas debellare ac vincere inviſibiliter conſuevit. Qui populus ſupplicat, ut a vetere ſuperſtitione deſtructus, & in ſancto propoſito commutatus, novæ regenerationis gratiam conſequatur. Nec moveat quod numerus pluralis adjunctus eſt. Populus enim cum dicitur, plures in eo ſignificari poſſe non dubium eſt. Nam cum dicunt: *Repuliſti*, oſtendunt divino munere a ſtudio ſcelerum ſe fuiſſe revocatos: ne in pravis dogmatibus eorum vita finiretur. Sequitur, *Et deſtruxiſti nos*. Merito ad gratiarum actionem venit iſta deſtructio, quæ ſic evertit, ut conſtruat: ſic deponit, ut erigat: ſic humiliat, ut ad cælorum regna perducat. Hæc enim verba non ingratorum ſuſcipias, ſed magis gaudentium eſſe cognoſcas. Addidit: *Iratus es, & miſertus es nobis*. *Iratus*, adverſatos debemus advertere, quorum ſuperſtitiones & vitia juſtitiæ ſuæ virtute proſtravit. Nimis congrue populus & *iratum* ſibi dicit Dominum, cum peccaret, & *miſertum*, dum ad converſionis remedia confugiſſet. Sic utraſque cauſas ſingulis ſermonibus fecit intelligi. Quæ figura dicitur Emphaſis, ideſt Exaggeratio, clariorem præbens intellectum, quam verba per ſeipſa declarant. Ira miſericors, indignatio ſalutaris, captivitas libera, adverſatio fructuoſa. *Iratus eſt* ergo, quando ſuperſtitiones eorum ſubvertit: *miſertus*, quando eos ad cultum veræ religionis adduxit.

Deus peccatores ad eorum ſalutem deſtruit.

Quid ſit Emphaſis.

℣. 2. *Commoviſti terram & conturbaſti eam: ſana contritiones ejus, quia mota eſt*. *Terram*, univerſum peccatorem debemus intelligere, qui adventu Domini commotus eſt; ſicut & in alio pſalmo dicturus eſt: *Vidit & commota eſt terra*. Pſal. 96. 4. *Commoti ſunt* ergo peccatores, quando culturas ſuas Deo cognoverunt abominabiles extitiſſe, quando ſimulachra ſua tandem aliquando intellexerunt eſſe lapidea. Animadverterunt etiam divitias & honores, cæteraque mundi hujus apud Deum poſtrema, quæ ante putavere præcipua. *Conturbati ſunt* quoque, quando inter doctrinas alias audierunt: *Apprehendite diſciplinam, nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta*. Pſal. 2. 12. Et vide ordinem pſalmi pulcherrima narratione diſpoſitum; prius enim fuit, ut commoverentur, poſt, ut *conturbarentur*. Sequitur: *Sana contritiones ejus, quia mota eſt*. Cœleſti Medico produntur vulnera, ut contritis ægris competens medicina ſuccurrat. Sed intelligamus quamdiu eos dicit afflictos, ut uſque ad contritiones perveniſſe videantur. Illa eſt contritio, quæ nos efficit fortiores: iſta eſt debilitatio, quæ reddit valentes. Conterimur enim mente, quando ad humilitatem tota animi intentione deſcendimus; ſicut in quinquageſimo pſalmo dictum eſt: *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit*. Pſal. 50. 19. Et ut miſericordiam clementiſſimi Judicis impetraret, addidit: *Quia mota eſt*, ideſt, a priſtino errore tranſlata eſt; ut tibi Domino pareat, quæ ante idolis ſerviebat.

Per terram peccator intelligitur.

℣. 3. *Oſtendiſti populo tuo dura: potaſti nos vino compunctionis*. Poſt victorias ſalutares, quas Dominus de mundi iſtius reconciliatione perfecit per gratiam, dicit *populo tuo*, ideſt, tibi ſubjugato atque devoto. *Oſtendit* enim *dura* fidelibus ſuis, quando Martyrum catervas ſævis paſſionibus acquiſivit. *Oſtendit* enim in hoc tranſituro mundo juſtis *dura*, ut reddat in illa æternitate pretioſa. Non enim jubet vacare famulos ſuos, nec de latitudine ſe otioſa tractare:

Quando Deus fidelibus ſuis dura oſtendat.

ſed ut, duris laboribus exercitati, ad palmam ejus miſericordiæ mereantur adduci. Sic enim *2. Timot. 2. 5.* & Paulus dicit: *Nemo coronatur, niſi legitime certatus fuerit*. Addidit: *Potaſti nos vino compunctionis*. *Vino* comparata eſt virtus, quæ in bonum *Virtus vino comparata eſt.* propoſitum ſtudium noſtræ voluntatis immutat, & facit recta ſapere, poſtquam ſe inde meruerint homines divina largitate complere. Contra hoc humanum poculum ſanitatem mentis excutiens, intromittit verba vanitatis. Sed potus ille non oris, ſed mentis eſt; nec humana induſtria præparatur, ſed divina inſpiratione conceditur; ſicut ſuperius dictum eſt: *Pſal. 22. 5.* *Et poculum tuum inebrians quam præclarum eſt*. Nam quid ſit iſtud poculum, pulchre breviterque definitum eſt, id eſt, *vinum* in quo non eſt vitioſa copia, ſed *compunctionis* ubertas.

℣. 4. *Dediſti metuentibus te ſignificationem: ut fugiant a facie arcus*. Dedit timentibus ſignificationem, quando per ſcripturas ſuas edocuit in hoc mundo paſſiones multiplices ſuos fideliſſimos ſuſtinere; ſicut in Evangelio dicit: *Matth. 10. 17. 18.* *Tradent enim vos ante Reges, & Præſides, & in Synagogis ſuis flagellabunt vos, & eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum*. Petrus quoque *1. Petr. 4. 17.* Apoſtolus dicit: *Tempus eſt, ut judicium incipiat a domo Dei*. Vides ergo quia *ſignificationem dedit timentibus ſe*. Hæc ideo fieri, ut futuri judicii pœna poſſit evadi. Ipſa enim cauſa ſubſequitur: *Ut fugiant a facie arcus*. *Facies arcus* diem judicii *Facies arcus diem judicii ſignificat, & quis eam fugiat.* evidenter oſtendit: ubi novi & veteris Teſtamenti quaſi duobus inflexis jugis omnis populus judicatur. Sed ille ab iſto *arcu* ſagittam, id eſt, ſententiam non ſuſcipit, qui ſe in humilitatem confeſſionis devota intentione proſtraverit. Agamus ergo Domino gratias, qui per *ſignificationes* prædicationum timeri fecit hunc *arcum*, per quem in judicio Domini omnis percutitur indevotus.

℣. 5. *Ut liberentur dilecti tui: ſalvum me fac dextera tua, & exaudi me*. Populus ille fidelium divinis jam virtutibus ſubjugatus, ſecundam partem ſupplicationis ingreditur: deprecans, ut Dei virtus tribulationes eorum in gaudii alacritatem convertat. Et bene precatur populus iſte, ut *ſalvus fiat dextera:* quia in ipſa parte ſtaturi ſunt, qui perpetua felicitate gaudebunt. Poterat ſupplicare, ut ſalvus fieret & in hoc ſæculo, ſicut in languoribus petitur, ſicut in tribulationibus poſtulatur: ſed *dextera* Domini *ſalvum* ſe *fieri* deprecatur, ubi æterna ſalus eſt, & ſine fine lætitia.

℣. 6. *Deus locutus eſt in ſancto ſuo: Lætabor, & dividam Sichimam, & convallem tabernaculorum metibor*. *Deus Pater locutus eſt in ſancto, quando Verbum caro factum eſt.* *Deus* Pater *locutus eſt in ſancto ſuo*, id eſt in Chriſto, quando Verbum caro factum eſt, & mundi Salvator apparuit. *Locutus eſt* autem, ſignificat Evangelicam veritatem, per quam venit redemptio fidelium, & beatitudo ſanctorum. Addidit, *Lætabor, & dividam Sichimam*. Juſte lætabatur populus, cui proſpere *locutus fuerat* Dominus. Sed hæc Hebræa nomina, per hunc & alios tres verſus qui ſequuntur, mixta Græcis Latiniſque ſermonibus, figuram *Quid ſit Sardiſmos.* faciunt Sardiſmos, quæ ſit diverſarum commixtione linguarum. Nunc ad exponenda verba veniamus. *Sichima* interpretatur humeri; & *Sichima interpretatur humeri.* quoniam ad onus portandum divinum humeri decenter aptantur, hic dixit: *Dividam Sichimam*, id eſt, onus devotionis divinæ, quod unicuique cæleſti diſtributione conceditur. Hoc eſt onus, quod ſi defuerit cadimus, ſi portamus erigimur: de quo ſcriptum eſt: *Jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve*. *Matth. 11. 30.* Lætus ergo populus *dividere* ſe dicit ſupra humeros ſuos gratiam ſervitutis & fidei, quam novit leviſſimo faſce portare. Addidit, *Et convallem tabernaculorum metibor*. Patriarcha Jacob ſuppellectili pecoribuſque ditiſſimus, cum ſe a Laban ſocero ſuo migrare decreviſſet, venit ad convallem Syriæ: ubi manſionem ponens, oves ejus quieviſſe narrantur, loco ipſi ex habitatione ſua, tabernacula nomen imponens; & quia oves Jacob hic Judaicæ plebi convenienter aptantur, populum qui typum ſanctæ tenet Eccleſiæ dicit: *Metibor & convallem tabernaculorum*; ideſt, de Judaica collectione habebit non minimam portionem. Conſtat enim de variis nationibus Eccleſiam Domini, quaſi ex diverſis floribus, in una coronæ ſpecie eſſe formatam. *Ex diverſis nationibus Eccleſia formata ſicut ex diverſis floribus corona.* *Convallis* enim dicta eſt quaſi cavata vallis.

℣. 7. *Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & * Effrem fortitudo capitis mei: Juda Rex meus*. * MS. A. *Ephraim*. Diſcutiamus hæc nomina, quoniam ea, ſicut jam diximus, ſignificationes rerum continere manifeſtum eſt. *Galaad* interpretatur acervus teſtimonii, quod ad Martyres referri poſſe non *Galaad interpretatur acervus teſtimonii.* dubium eſt. Teſtes enim Græca lingua Martyres dicuntur. Ergo acervus ille teſtimonii, qui cæleſtium granorum numeroſitate collectus eſt, magnam ſignificat eſſe Martyrum congregationem. Acervus enim de imo ſurgens, ad ſummum tendit; qui juſte Martyribus comparatur: quoniam ad immortalia dona perducti, cæleſti ſummitate potiuntur. Hunc ergo acervum merito ſuum fidelis populus dicit, ex quo conſtat effectus. Sequitur, *Et meus eſt Manaſſes*. *Manaſſes* interpretatur oblitus. *Manaſſes interpretatur oblitus.* Inter alias enim perſecutiones fidelium, magnum opprobrium videbatur Eccleſia ſuſtinere, quando quicumque Chriſtianus inventus fuiſſet, præcepto Principum Paganorum capitali crimine damnabatur. Hoc ergo opprobrium jam probatur abolitum, & felici oblivione conſumptum, quando Chriſtianum eſſe in orbe Romano nunc gloria eſt. *Chriſtianum eſſe in orbe Romano nunc gloria eſt.* Merito ergo fidelis populus dicit oblivionem illam eſſe ſuam, quæ erat de ſcelerum abolitione ventura; ſicut Joſeph dicit: *Oblivisci me fecit Deus dolorem, & domum patris mei*. *Geneſ. 41. 51.* Addidit, *Et Effrem fortitudo capitis mei*. *Effrem* fructificatio dicitur; ſed quæ ſit illa fructificatio conſequenter exponitur: *Fortitudo capitis mei*. *Effrem interpretatur fructificatio. Chriſtus, fortitudo capitis noſtri.* Quis alter niſi Salvator eſt Dominus, qui carne moriendo per glorioſiſſimam Reſurrectionem ſuam contulit ſpei noſtræ copioſiſſimum fructum? Sicut in Evangelio Dominus dicit: *Joan. 12. 24.* *Niſi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert*. Adjicit: *Juda Rex meus*. *Juda* Chriſtus ſignificatur, qui ſecundum carnem de Judæ ſtirpe deſcendit. Iſte ergo populus a tituli illa inſcriptione non diſcrepat, qui Regem ſibi Judam, id eſt, Salvatorem eſſe teſtatur. Et cum exultatione dicendum eſt: *Juda Rex meus*, quoniam hæc eſt fidelium glorioſa confeſſio.

℣. 8. *Moab olla ſpei meæ: in Idumæam extendam calceamentum meum: mihi Allophyli ſubditi ſunt*. *Moab* pro Gentibus ponitur, unde congregandam prædicebat Eccleſia. *Olla ſpei*, tribulatio ſignificatur, ſed illa quam in hoc mundo ſanctiſſimi ſuſtinent Chriſtiani: quæ ad ſpem vitæ æternæ, Domino præſtante, porrigitur; *Tribulatio Chriſtianorum ad ſpem vitæ æternæ porrigitur.* ſicut dicit Apoſtolus: *Gloriamur in tribu-* *Rom. 5. 4.*

lationibus: ſcientes quia tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit, &c. *Olla* vero & in malam partem ponitur, eo quod in ſenſu pravo velut unda decoctionis exæſtuat; de hac ſcriptum eſt: *Olla ſuccenſa in Aquilone*; quod utique diaboli ſignificat machinationes, qui dixit: *Ponam ſedem meam ad Aquilonem*. Sequitur: *In Idumæam extendam calceamentum meum*. *Idumæa* terrena ſignificat, quibus mundus tenetur obnoxius. Ad hæc pervenit Evangelium, quando peccatoribus clementia divina ſubvenit. *Calceamentum* enim prædicationem Evangelii convenienter advertimus; quia ſicut pedibus noſtris munimina *calceamentorum* moleſtias ſpinarum aliaſque injurias repellunt: ita & vitæ noſtræ glorioſiſſimum inſtitutum, quod frequenter greſſibus comparatur, Evangelica præmunit auctoritas; ut tali beneficio communiti, hunc mundum ſine aliquibus læſionibus, muniente Domino, tranſeamus. Scriptum eſt enim: *Quam ſpecioſi pedes eorum, qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona; Et calceati pedes in præparationem Evangelii*. Hoc eſt ergo *calceamentum*, quod nos munit contra vitia: hæc defenſio quæ ſæculi hujus ſpinoſa tranſcendit; ut lædere non queant, quæ acuminatis inſidiis probantur armata. Adjecit, *Mihi Allophyli ſubditi ſunt*. Hoc idem dicit populus Chriſtianus *Allophylos*, id eſt, alienigenas ſibi *ſubditos*, quos jam quidem conſtat eſſe confeſſos. Sed iſtos *Allophylos* fictos vult intelligi Chriſtianos, qui inter fideles aſſidua quidem frequentatione conveniunt; ſed quoniam vivunt animo perverſo, non ſunt regnaturi cum Domino.

Jerem. 1. 13. — *Iſai. 14. 13.* — *Iſai. 52. 7.* — *Epheſ. 6. 15.*

℣. 9. *Quis deducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me uſque in Idumæam?* Deſiderio futuræ beatitudinis fidelis populus exclamat ad Dominum: *Quis deducet me?* id eſt, nullus niſi tu ſolus Deus. *Civitatem munitam* Jeruſalem futuram dicit, quæ ſic munita atque perfecta erit, ut nulla ulterius perſecutione quatiatur; nec Allophylos habeat mixtos, quos nunc ſuſtinet patienter Eccleſia. Sequitur: *Aut quis deducet me uſque in Idumæam? Idumæa*, ſicut ſuperius diximus, terrena ſignificat. *Quis deducet me?* Sub interrogatione legendum eſt, ipſe, ſcilicet Deus, quem dicit inferius. Deſiderat enim & illos populos ſibi applicari, qui adhuc non meruerunt eſſe perfecti; ut completo numero prædeſtinatorum, ſimul ad æternæ beatitudinis gaudia pervenirent.

Civitas munita, cæleſtis Jeruſalem dicitur.

℣. 10. *Nonne tu Deus, qui repuliſti nos: & non egredieris Deus in virtutibus noſtris?* Dicendo, *Nonne tu Deus?* Oſtendit de quo ſuperius, *quis*, dicebat. Tu revera Domine perduces ad regna tua, qui nos feciſti damnare ſimulachra; ut proſit nobis te ſecutos, quem evidenter agnovimus ſolum Creatorem noſtrum, ſolum debere eſſe propitium. Dicit enim: *Qui repuliſti nos*, id eſt, a malo prohibuiſti, ne in noſtra voluntate verſaremur erronei. *Repulit* enim Dominus a religione perverſa, quem dignatur perducere ad dogmata Chriſtiana; ſicut & in primo verſu hujus pſalmi dictum eſt: *Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos: iratus es, & miſertus es nobis*. Sequitur: *Et non egredieris Deus in virtutibus noſtris*. Senſus talis eſt; quamvis in futuro de miſericordiæ tuæ ſpe magna lætemur: tamen in præſenti ſæculo non ita nos cernimus adjuvari; ut adverſarios noſtros te opitulante vincamus. Hæc cum non fiant, ſed magis afflictionibus exponamur, æſtimant inimici, quod *non egrediaris in virtutibus noſtris*. Verum iſta diſſimulatio ſalutaris & glorioſa probatio eſt; ſicut dicit Apoſtolus: *Id enim quod in præſenti eſt momentaneum & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis*. *2. Cor. 4. 17.*

℣. 11. *Da nobis auxilium de tribulatione: & vana ſalus hominis*. Poſtquam dixit ſancta congregatio ab inimicis ſe in hoc ſæculo minime vindicari, venit ad conſolatoriam orationem; ut de tribulatione mundi illius, quam jugiter ſuſtinebat, Domini proveniret auxilium: ſciens tanto unumquemque illic conſolandum, quanto hic pro ejus nomine fuerit vehementer afflictus; ſicut in Evangelio dicit: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Sequitur: *Et vana ſalus hominis*. Salutem non poteſt præſtare indigus ſalutis, ideoque ſperare in homine non debet, qui propriis viribus probatur eſſe infirmus. Hinc eſt quod Jeremias Propheta dicit: *Maledictus homo, qui ſpem ſuam ponit in homine, & a Domino recedit cor ejus*.

Tanto quis in futuro conſolandus, quanto hic fuerit afflictus. — *Matth. 5. 10.* — *Jerem. 17. 5.*

℣. 12. *In Deo faciemus virtutem: & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos*. Populus beatorum humana confidentia derelicta, *In Deo* ſe dicit *facere* poſſe *virtutem*. Non enim cum diabolo, incendio, gladioque certandum eſt, ſed illis virtutibus, quibus Chriſtus ipſe pugnavit; ut ſuperbiam humilitate vincamus, divitias mundi paupertate ſuperemus. Ad poſtremum ipſe *In Deo facit virtutem*, qui in mandatis ejus jugiter perſeverans, diabolicas tentationes eodem miſerante calcaverit. Sequitur, *Et ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos*. Quid tibi, fideliſſime, opus ſunt arma, qui habere talia probaris auxilia? Ipſe enim pro te pugnat, cui nullus reſiſtit: ipſe inſequitur, quem nullus declinat. *Ad nihilum* quippe *perducit inimicos* fidelium ſuorum: quoniam delet eos de libro viventium, ubi ſibi ſcripti videbantur elati.

Quibus armis cum diabolo certandum.

Concluſio Pſalmi.

Ecce mundi iſtius, ſi ſecundum Domini toleretur imperium, beata contritio. Ecce humilitatem terrenis culminibus celſiorem, quando non poteſt deficere, cui venit auxilium de tribulatione; & in ipſo periculo beneficium reperit, quod atterere conſuevit. Sine te enim Deus, univerſus mundi reus eſt principatus. Anxia ſibi eſt quælibet poteſtas, & per te gaudet humilitas. Reconditi ſunt Domine theſauri tui; aliud videtur ad faciem, aliud facis intus habere veritatem. Quis poſſit enarrare magnificentiam tuam, qui noſti temporales tribulationes in gaudia æterna convertere? Et illud apud te eſt pretioſum, quod in hoc mundo ſceleratis hominibus videtur abjectum.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum.

In finem, in hymnis David.

Abſolutum & breviſſimum pſalmum latinitas, & compendium tituli evidenter inſinuat. Non enim, ut ſupra, nominibus obſcuris, hiſtoriaque completus eſt; ut evidenter appareat, titulorum indicia revera ſalutarium

Tituli ſunt præcones pſalmorum.

præcones eſſe pſalmorum. *In finem* ſignificare Dominum Salvatorem nullus ignorat, cum jam hoc frequenti expoſitione claruerit. *In hymnis* Græcum vocabulum eſt; interpretatur enim in laudibus: quia totus pſalmus Chriſti præconia perſonabit. *David* autem ipſum ſignificat Dominum Salvatorem, cujus laudem decantat populus Chriſtianus, qui toto orbe diffuſus eſt.

Diviſio Pſalmi.

IN prima parte pſalmi a finibus terræ deprecatur populus fidelis, ut ejus audiatur oratio; quatenus in ſancta Eccleſia perſeverans, alarum ejus velamine protegatur. Secunda parte gratias agit, quod juſtis hereditatem ſuam pius Miſerator indulſit, & nomen ſuum in æternam gloriam conſecravit: ex qua re ſe laudes redditurum jugiter Domino pollicetur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. E*Xaudi Deus deprecationem meam: intende orationi meæ.* Fidelis populus, qui tamen membra ſunt Domini, ſancta charitate ſuccenſus petit, ut ejus audiatur oratio. Sed conſideremus quid ſit hoc, quod *exaudiri deprecationem* ſuam petit, & *intendi orationi* ſuæ: ſi qua hæc poterimus ſubtilitate dividere.
Quid ſit Deprecatio. *Deprecatio* eſt aſſidua quidem communiſque ſupplicatio, quam & hominibus a quibus aliquid petimus, frequenter offerimus; hanc a Domino deprecatur audiri. *Orationi* vero ſuæ, quam tantum ſanctæ Trinitati jure perſolvimus, poſtulavit *intendi*; ideſt, proſpici, atque miſereri: quoniam eam puriſſimam divinis conſpectibus offerebat. Cujus talis virtus eſt, ut cum fideliter depromitur, probabile deſiderium obtinere monſtretur.

℣. 2. *A finibus terræ ad te clamavi: dum anxiaretur cor meum, in petra exaltaſti me: deduxiſti me.* Congregatio ſancta juſtorum, quæ eſt hereditas Domini, depreſſa malis ſæculi, in univerſis ſita Gentibus congemiſcens, *clamat* ad Dominum, quæ & carnis neceſſitatibus ſubjacebat, & ab ejus vitiis toto mentis deſiderio deſinere feſtinabat. *Clamat* enim *a finibus terræ*, id eſt, ab univerſo orbe terrarum, in quo eſt omnipotentis Domini Eccleſia conſtituta. Sed non a ſolis *finibus* hoc *clamatur*, verumetiam ab interioribus, & umbilico ipſo terrarum; ſicut in
Pſal. 18. 5. decimo octavo pſalmo dictum eſt: *In omnem terram exivit ſonus eorum.* Clamat ergo iſte populus qui ſuperius dictus eſt: *Exaudi Deus deprecationem meam: intende orationi meæ.* Dicit etiam quando iſte clamor velut ſacrificium Deo fuerit immolatus in anxietate cordis: quando enixius clamatur ad Dominum, cum periclitanti animæ remedia neceſſaria poſtulantur. Sequitur clamoris exauditio, & præmium ſin-
1. Cor. 10. 4. gulare juſtorum: *In petra exaltaſti me. Petra*
In Petra, id eſt Chriſto, omnis ædificatur eſt Chriſtianus. ſignificat Dominum Salvatorem; ſicut dicit Apoſtolus: *Petra autem erat Chriſtus. In* hac *petra* ſe *exaltatum* eſſe pronuntiat, in qua omnis ædificatus eſt Chriſtianus. Conſtat enim *exaltatum*, qui ibi noſcitur eſſe fundatus. Adjectum eſt, *Deduxiſti me*; in illam ſcilicet futuram requiem, quam beatis ſuis Dominus pollicetur. Nam quod dixit: *Deduxiſti me*, uſus iſte prophetiæ eſt; ut illa quæ ventura ſunt
Pſal. 21. 18. pro præteritis dicat; ſicut in vigeſimo primo pſalmo jam dictum eſt: *Foderunt manus meas; & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea.* Quæ figura dicitur Prolepſis, ideſt Præoccupatio *Quid ſit Prolepſis.*
futurorum.

℣. 3. *Quia factus es ſpes mea: turris fortitudinis a facie inimici.* Cauſa redditur quare ſit deductus ad præmium: quia ſpem ſuam conſtituerat ſibi Dominum, qui confidentes ædificat, & in ſe præſumentes ſemper exaltat; ſicut dicit Apoſtolus: *Gloriamur in tribulationibus: ſcien-* *Rom. 5. 3. 4. 5.*
tes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit, &c. Sequitur omnino magna comparatio: *Turris fortitudinis a facie inimici.* Per *turris fortitudinem* ipſum Dominum ſignificat Salvatorem. *Turris* enim civitatis muros vendicat, & irruentes hoſtes ex alto vulnerat; ſic virtus Domini populum ſuum defendit, cum aperte inimicum ejus oris ſui contradictione proſtraverit. Sed *turris* illa virtutibus eſt plena, non gladiis: pugnat verbo, non prælio: jubens omnia, non decertans: quam non aries quaſſat, non aliqua machinamenta debilitant, nec localiter defendit, ſed per totum mundum famulos ſuos invicta protectione cuſtodit.

℣. 4. *Inhabitabo in tabernaculo tuo in ſæcula: protegar in velamento alarum tuarum.* Et hic quoque categoricus ſyllogiſmus enaſcitur, qui eo modo colligitur. Juſtus inhabitat in tabernaculo Domini. Omnis qui inhabitat in tabernaculo Domini, in ſæcula protegitur in velamento alarum ejus. Juſtus igitur in ſæcula protegitur in velamento alarum ejus. Nunc ad exponenda verba redeamus. Mens ſancta Domini Chriſti ſibi beneficia largienda confidit, quo in hujus mundi periculis *in tabernaculo* Domini tutiſſime perſeveret; & hoc non ad breve tempus, ſed quouſque ſæcula vitæ iſtius divina adminiſtratione peragantur. Ita enim fidelium populus decurſa ſibi ætate ſuccedens, *in tabernaculo* Domini per ſæcula continetur. Sed intendamus quare frequenter *velamentum alarum* Domini ſacris defenſionibus *Protectio Domini alis comparata.*
comparetur. Primum, quod alæ avium in modum palmarum quaſi quædam coſtæ pulcherrimæ porriguntur. Deinde, quia ſic defendunt, ut onerare non poſſint. Tertio, quoniam æſtus & frigoris inclementiam a dilectis pullis affectuoſa protectione depellunt. Ita defenſio Domini, ſi ad eum pie confugiamus, poteſtates aereas a nobis efficit alienas; ut nec furor eorum incenſus noceat, nec venenum frigidum viperea qualitate percutiat. Merito ergo protectio Domini alis noſcitur comparata, quæ nec ſubjectos onerant, & læſionem totius contrarietatis emendant.

℣. 5. *Quoniam tu Deus exaudiſti orationem meam: dediſti hereditatem timentibus nomen tuum.* Interpoſito diapſalmate, populus fidelis venit ad ſecundam partem lætus & exultans: quia orationem ſuam gloriatur auditam; per figuram ſcilicet Ætiologiam, cauſam rei rationemque ſubjungit, cur in velamento alarum Domini protectioneque lætetur: merito, quoniam ejus exaudita probatur oratio. Sequitur, *Dediſti hereditatem timentibus nomen tuum. Hereditatem* *Beatitudo hereditati comparatur.*
ſignificat futuri ſæculi regnum, quod beatis famulis pollicetur. Hereditas quæ non morte relinquitur, ſed cum Largitore ſuo perpetuo munere poſſidetur; quæ ſic venit ad filios, ut a Teſtatore minime deſeratur. Hæc *hereditas* non habet finem: ſed cum ſemel ſuſcepta fuerit, nunquam a nobis aliqua permutatione diſcedit.

℣. 6. *Dies ſuper dies Regis adjicies: annos ejus*

uſque in diem ſaculi, & ſacula. Æternitatem ſignificat Domini Salvatoris, qui vere Rex noſter dicitur: quoniam ab ipſo regimur, & ejus virtute ſalvamur. *Dies* enim *ſupra dies* more humanitatis profertur, qui ideo plurimi dicuntur, quoniam illis & noctes ſuccedere comprobantur. In illa vero æternitate unus eſt dies, qui nullo termino finietur; ſicut in alio pſalmo dicit: *Quia melior eſt dies una in atriis tuis ſuper millia.* Hoc etiam & de annis debemus accipere: quoniam talia tropice dicuntur de Domino Chriſto. Denique & verſus ipſe ſic ſequitur, *Uſque in diem ſaculi & ſacula;* ut oſtenderet unum diem eſſe apud Dominum, qui ſæcula iſta tranſcendit. Dicta ſunt quippe *ſacula*, quod in ſe revolvant tempora.

Æternitas, una dies vocatur. Pſal. 83. 11.

Quare ſacula dicta.

℣. 7. *Permanebit in æternum in conſpectu Dei: miſericordiam & veritatem ejus quis requiret eorum?* Ecce illa diei æternitas evidenter expreſſa eſt: ſed hoc jam a parte membrorum congruenter accipitur, ſicut multis locis conſtat expoſitum: quoniam quæ ſequuntur Capiti conveni re non poſſunt. Dicit enim: *Permanebit in æternum in conſpectu Dei;* quod de populo fideli magis congruenter advertitur; hoc etiam & ſequentia declarant. Adjecit, *Miſericordiam & veritatem quis requiret eorum?* Quare enim quæratur miſericordia, ubi nullus eſt miſer? Quare veritas, ubi cuncti Deum videbunt? Nullus ſiquidem eorum indigus erit bonorum talium, cum in æternum poſſideant regna cœlorum; ſicut ipſe Dominus Apoſtolis ſuis dicit: *Nunc quidem triſtitiam habetis: rurſum autem videbo vos, & lætabitur cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo auferet a vobis. In illa die non rogabitis me quidquam.* Sic fit, ut nemo ſanctorum *miſericordiam* aut *veritatem requirat*, cum illius contemplationis inæſtimabili munere perfruatur.

Joan. 16. 22.

℣. 8. *Sic pſallam nomini tuo Deus in ſaculum ſaculi: ut reddam vota mea de die in diem. Sic*, ſignificat ita, quemadmodum in ſubſequentibus declarabit. *Pſallere* enim ſe dicit populus beatorum ſempiterno nomini: verum hoc non brevi tempore, ſed *in ſaculum ſaculi:* ſignificans devotionem ſuam immutabili perennitate manſuram. Sequitur, *Ut reddam vota mea de die in diem.* Hæc eadem decora diverſitate repetuntur. Nam quod ſignificat *ſaculum ſaculi*, hoc declarat *de die in diem*, id eſt, ſemper; ut & hic *vota* noſtra *reddamus*, & ibi laudes Domini perpetua hilaritate cantemus. *Vota* enim ſua ſe Domino *reddere* compromittit, ut ei æternas gratias ſufficienter exſolvat; ſicut & alius pſalmus dicit: *Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini, in conſpectu omnis populi ejus, in medio tui Jeruſalem. Reddamus* ergo *vota* noſtra in iſto tranſitorio die; ut in illa perennitate laudes Domini, eodem præſtante, decantare mereamur.

Pſal. 115. 18. 19.

Concluſio Pſalmi.

Donatiſtarum error.

Audiant Donatiſtæ *a finibus terra* Eccleſiam *clamare*, & ipſi eam localem dicere protinus conquieſcant. Contra vocem mundi quis poſſit audiri? Impudentiſſimum eſt adverſum trium teſtimonium loqui; & contra generalem ſententiam non erubeſcunt impudenter armari? Cur novis inventionibus animas fatigant? Accipiant certe quod credant, non quod ſua iniquitate pervertant. Orat fidelis populus *a finibus terra, quia factus eſt* Dominus *ſpes* ejus, poſteaque ſe auditum hymnidica exultatione gratulatur: quoniam in conſpectu Domini jugiter apparebit. Quid jam ſatisfaciat, ſi hoc non fiat? Videmus quotidie fieri quod promiſit: videmus mundum ad Chriſtianæ fidei regulas convenire. Et proh dolor! falſitas nititur abſcondere, quod decrevit veritas indicare. Hujus autem pſalmi nec ſupputatio vacat. Sexagenarius enim numerus pertinet ad Continentes & Viduas, quod digitorum ipſorum mutua deſignat * infixio. Unde pſalmus iſte fidelibus Domini ſexagenaria præmia pollicetur; non quod ibi aut Martyres, aut Virgines deſint, qui fructu centenario gloriantur: ſed in congregatione multorum poteſt ſpecialiter & Continentes hujuſmodi aliquos indicare.

* MS. A. F. *infexio.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum primum.

In finem, pro Idithum pſalmus David.

Inter verba notiſſima tituli repetit *Idithum*, de quo proxime in trigeſimo octavo pſalmo jam diximus. Sub iſtius quippe nominis ſignificatione ſemper aliquid declaratur eximium. Eſt enim ejus interpretatio, tranſiliens eos, id eſt, amatores hujus ſæculi, quos miles Chriſti contempta mundi voluptate tranſcendit. Sed quoniam iſta tranſilitio beatum nobis videtur ſignificare propoſitum, introducitur quidam ſanctus, qui & mundi deſideria reliquerat, & in Domino ſpe firmiſſima permanebat. Talis enim præmittit finem, id eſt, Dominum Chriſtum. Sequitur quoque *pſalmus*, hoc eſt probabilis vita, quæ Domini regulis obſecundat. Conjungitur etiam *David*, ut vita laudabilis ad Dominum Chriſtum tendere videatur, ubi eſt ſalutaris & abſoluta perfectio.

Idithum interpretatur tranſiliens eos.

Diviſio Pſalmi.

Tranſilitor iſte, quem diximus, ſæcularium vitiorum, cum orbem terrarum plenum ſævis videret erroribus, alios perſecutores, alios hæreticos, alios vanis deſideriis implicari. In primo membro pſalmi animam ſuam Deo profitetur eſſe ſubjectam: quia per Filium Unigenitum munus ſalutare ſuſcepit: arguens eos qui ſolo nomine ſe dici deſiderant Chriſtianos. Secunda parte iterum animam ſuam ſubditam dicit eſſe Domino Patri: quoniam per ejus Verbum ſalutarem patientiam conquiſivit: confirmans plebem confeſſione fideli, ut toto cordis affectu ſperare debeat ſemper in Domino. Tertio membro errantes populos monet, ut in Deo magis quam in mundi iſtius caduca debeant felicitate confidere.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. Nonne Deo * *ſubdita erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum.* Per totum pſalmum pro univerſali parte ſanctorum, unus introducitur fidelium, qui ſæculi vitia relinquens, ſoli Deo ſe ſubditum eſſe commemorat. Hoc eſt enim Domino dici ſubjectum, a mundanis vitiis eſſe vacuum, & ſancta credulitate completum. Eſt enim increpativus modus contra eos, qui putant eum nimia proſperitate feriatum, & quaſi in quadam quietis ſuæ otioſum eſſe lætitia. *Nonne*, convertendum

* MSS. A. F. *ſubjecta.*

eſt, ut planius fiat. Dicamus enim: *Ne non Deo ſubdita erit anima mea?* Quæ figura dicitur Anaſtrophe, ideſt, Converſio. Subditus eſt utique Deo qui ſemper humiliter atque ſtrenue illud agit, quod ad ejus mandata cognoverit pertinere. In ipſo delectatur, in ipſo reficitur, & præter eum nihil aliud mens beatiſſima concupiſcit. *Erit*, infinitum tempus ſignificat, quod nullo fine claudendum eſt. Sequitur cauſa juſtiſſima, quare *Deo* Patri *ſubdita ſit anima* beati. Dicit autem: *Ab ipſo enim ſalutare meum*; id eſt, Unigenitus Filius qui recte credentibus *ſalutaris* exiſtit. *Ab ipſo enim* cum dicitur, Filius ſignificatur. Hæc enim propria unus Deus ſancta Trinitas habet, quod Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus ſanctus a Patre & Filio procedit. Hoc fides integra, hoc Catholica profitetur Eccleſia. Bene itaque *Idithum* Deo ſubditum te eſſe profiteris, a quo inæſtimabile beneficium te ſuſcepiſſe teſtaris. Sed ut ſanctum Verbum una atque * æquabili veteratione coleretur, intende quid ſequitur.

Quis Deo ſubditus ſit.

Myſterium ſanctiſſimæ Trinitatis exponitur.

* MS. A. *æquali.*

℣. 2. *Etenim ipſe eſt Deus meus, & ſalutaris meus: adjutor meus non movebor amplius.* Dixerat ſuperius a Patre genitum ſalutis Auctorem: nunc qui ſit iſte ſalutaris trina confeſſione complectitur. Primo ne minorem crederes dicit: *Ipſe eſt Deus meus*; ſicut ſupra de Patre Deum dicit. Æqualitas enim ſummi nominis ſubſtantiam & potentiam unitatis oſtendit. Unde Pater Auguſtinus in libro decimoquinto de Trinitate ita dicit: Ratione etiam reddita intelligentibus, clarum eſt in ſubſtantia veritatis, non ſolum Patrem Filio non eſſe majorem: ſed nec ambos ſimul aliquid eſſe majus quam ſolum Spiritum ſanctum: aut quoslibet duos in eadem Trinitate majus eſſe aliquid quam unum: aut omnes ſimul tres majus aliquid eſſe quam ſingulos. Sic perfectam atque ſingularem naturam ſanctæ Trinitatis mirabili veritate monſtravit. Repetit *Salutaris meus*. Salus enim humani generis quæ in Adam perierat, redintegrata eſt per Dominum Chriſtum. Sequitur, *Adjutor meus*: quia in mundi iſtius concertationibus implicato ſolus adjutorium præſtitit; ut mundi vitia tranſcendere potuiſſet. *Non movebor amplius*, non ſuperba profeſſio eſt. Non enim *moveri* poterat, cujus Deus & ſalutaris & adjutor erat Dominus Chriſtus. Quo loco figuram poſſumus fortaſſis advertere, quæ dicitur Epidiorthoſis, Latine ſuperioris rei correctio. Nam quod adjecit, *Amplius*, ſignificat aliquando ſe motum. Fuit enim tempus, quando iſte *Idithum* prægravatus carnis imbecillitate titubavit: ſed poſtquam veri dogmatis illuminatione completus eſt, *moveri* non poterat, qui, juvante Domino, fidei firmitate conſtabat.

Cap. 3. ante med.

Quid ſit Epidiorthoſis.

℣. 3. *Quouſque irruitis in homines, interficitis univerſos: tanquam parieti inclinato, & maceria impulſæ?* Poſtquam fidem ſuam trina prædicatione vulgavit, ad perſecutores Chriſtianorum verba convertit. Dicit enim: Quamdiu agmine facto ſupra homines innocentes *irruitis*? Non vos revocat timor divinus; ut inde magis ſæviatis, quia culturas dæmonum contemptas eſſe cognoſcitis. Et ne putares perſecutionem iſtam aut nuditatibus fieri, aut tormentis levibus actitari; addidit: *Interficitis univerſos*; ut uſque ad mortem perducerent, quos Deo deditos eſſe ſentirent. *Univerſos* antem, devotos intelligere debemus. Sequuntur aptiſſimæ comparationes. *Tanquam parieti inclinato*, qui etſi non impellatur occumbit: quia in caſum vergit quicquid a ſoliditate ſua fuerit inclinatum. Addidit, *Et maceriæ impulſæ*. *Maceria* eſt ſaxorum ſicca conſtructio, quæ ſine aliquo ligamine impenſæ; in altum ducta componitur. Et ne de ipſa novitate habere eam crederes aliquam firmitatem, dixit, *Impulſæ*; ut facile ad imum vergeret, quod aut ventorum flatibus, aut aliqua fuerat impulſione quaſſatum. Sed iſtæ comparationes illum nobis ſenſum indicare noſcuntur. Putatis inſecutores ſacrilegi Chriſtianum populum defenſorem firmiſſimum non habere, quem ſic paſſim impia voluntate trucidatis?

Quid ſit Maceria.

℣. 4. *Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere, cucurri in ſiti: ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant.* Superior verſus reſpicit ad Paganos: iſte autem ad Judæos & fictos pertinet Chriſtianos. Duobus enim modis laborat Eccleſia, ſive quando eam Gentilis error inſequitur, ſive quando hæretici prava contentione dilacerant. *Honor* erat ſancti viri Catholica & fidelis Eccleſia, Chriſtus ipſe, qui membris ſuis & caput & dignitas eſt. Hunc infideles *repellere* cogitabant, quando, ne puro corde coleretur, ſacrilegis dogmatibus obviabant. Tunc ſanctus vir curſum vitæ ſuæ in *ſitis* ſterilitate peragebat: quia invenire non poterat quem potaret. Hoc enim *ſitis* agit, ut foris poſitum humorem deſideret in ſua membra trajicere. Inde eſt illud Evangelicum, *Sitio*: *Mulier da mihi bibere*; non, ut ab illa aquam tantummodo perciperet, poſtulavit: ſed ut ei fidei potum, quo ipſa ſatiaretur, ingereret. Sequitur etiam cauſa *ſitis*: *Ore ſuo benedicebant*. Quod illis accidit qui legem Domini fallaci meditatione pertranſeunt, & non hoc operibus demonſtrant, quod ore pronuntiant. Additum eſt: *Et corde ſuo maledicebant*. *Corde* enim *maledicunt*, qui ſanctas ſcripturas vitio perverſæ novitatis intelligunt.

Duobus modis laborat Eccleſia.

Joan. 19.28.

Joan. 4.7.

Qui corde maledicunt.

℣. 5. *Verumtamen Deo ſubdita erit anima mea: quoniam ab ipſo eſt patientia mea.* Poſt diapſalmatis pauſationem, venit *Idithum* ad ſecundum membrum pſalmi, ſimilia repetens quæ ſuperius dixit, *animam* ſuam *Deo eſſe ſubjectam*; ut ipſa repetitio menti noſtræ robur credulitatis infigeret. Sed iſtud diligentius perſcrutemur, quia cauſa gratulationis, quantum ad verba, non videtur eſſe conſimilis. Ibi enim dicit, *Ab ipſo ſalutare meum*; hic ait, *Quoniam ab ipſo patientia mea*. Sed licet aliis verbis dicatur, unum tamen eſſe intelligimus ſi altius perſcrutemur. Patientia quippe noſtra Chriſtus eſt Dominus, propter quem & adverſa libenter patimur, & ſuſceptæ regulæ obſervatione gaudemus. Sic enim & in ſeptuageſimo pſalmo cantatur: *Quoniam tu es patientia mea Domine*. Nam ut eumdem in hoc ſermone ſenſum poſſis advertere, aperte ſequentia declarare noſcuntur.

Pſal. 70. 5.

℣. 6. *Etenim ipſe eſt Deus meus, & ſalutaris meus: adjutor meus non emigrabo. In Deo ſalutare meum & gloria mea: Deus auxilii mei, & ſpes mea in Deo eſt.* In his duobus verſibus Chriſtus Dominus indicatur, de quo ſuperius dixit: *Patientia mea*. Et tanquam ſi ei diceretur: Quis eſt iſte patientia tua? Reſpondit: *Ipſe eſt Deus meus, & ſalutaris meus*: quia revera animæ ſuæ ſalutem jam tunc per incarnandum Verbum provenire noſcebat. Addidit, *Adjutor meus*: ne ſuis applicaret virtutibus quod evaſit. Sequitur, *Non emigrabo*; ſcilicet de hac credulitate quam teneo; ſicut in decimo pſalmo jam dictum eſt:

In

Pſal. 10. 2. *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: tranſmigra in montem ſicut paſſer?* Quapropter non ſe mutaturum dicit eſſe ſententiam: quia hoc ſibi utile cognoverat quod tenebat. Congeminat *In Deo* ſalutem, non ut Gentium dii perpetuam mortem. Adjecit etiam, *Et gloria mea*; ut non ſolum ſalus, ſed etiam illi crediſſe ſit gloria. Ponit quoque, *Deus auxilii mei:* ne ſibi aliquid humana deputaret infirmitas. Ad poſtremum quo cuncta concluderet, dixit: *Spes mea in Deo eſt*; ut illa præterita, quæ perceperat, Domino deputaret, & futuram ſuam beatitudinem ſanctus vir ipſi modis omnibus applicaret.

Chriſto credere, ſalus eſt & gloria.

℣. 7. *Sperate in eum omnis conventus plebis, effundite coram illo corda veſtra: Deus adjutor noſter eſt.* Poſtquam fidei ſuæ Sacramenta vulgavit, converſus ad plebem, quæ varia ſuperſtitionum vanitate laborabat, commonet ut ſpem ſuam debeant in Domini virtute reponere. Dicit enim: *Sperate in eum*; in illum ſcilicet, quem ſibi & Deum profeſſus fuerat & ſalutem, vel cætera quæ ſunt dicta ſuperius. *Omnis conventus plebis*. Alloquendo plebem non excipit potentes: quia mos eſt ſcripturæ divinæ ſic ad partem loqui, ut nec reliquos prætermittere videatur. Adjecit, *Effundite coram illo corda veſtra*. *Effundit* ante Dominum *cor* ſuum, qui peccata ſua uberrimis lacrymis confitetur. *Cor* enim aliter effundi non poteſt, niſi creberrimo imbre lacrymarum; ſicut in quadrageſimo primo pſalmo
Pſal. 41. 5. dictum eſt: *Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam*. Quod inter propria ſcripturæ divinæ non immerito computamus.

Quis ante Deum cor ſuum effundat.

℣. 8. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in ſtateris: ut decipiant ipſi de vanitate in idipſum.* Secundo diapſalmate decurſo, venit ad tertium membrum, exprobrans hominibus nequitias ſuas; propter quod ſalutaris hujus pſalmi Sacramenta vulgata ſunt; ut pravas perſuaſiones ſuas, emendata in melius voluntate, relinquerent. Dicit enim ſententiam frequenter iteratam: *Verumtamen vani filii hominum*; ut vitium ſuum cognoſcens humanitas, ad Auctorem ſalutis atque veritatis celerrima ſupplicatione feſtinet. Sic enim in trigeſimo octavo
Pſal. 38. 6. pſalmo dictum eſt: *Verumtamen univerſa vanitas omnis homo vivens*. Quod & Sapiens ille frequen-
Eccleſ. 1. 2. ter repetit dicens: *Omnia vanitas vanitatum*. Nonnullos autem movere ſolet, cur & in pſalmis le-
Ibid. 14. gatur: *Vani filii hominum*; & in Salomone: *Univerſa vanitas*? Numquid cæleſtia, & terreſtria, quæ Deus creavit, & omnia valde bona, cuncta in vanitate conſiſtunt? Non utique, ſed comparata potioribus illa minora nimis & inania judicantur; ſicut ait beatus Hieronymus: Lucerna lampadis comparatione pro nihilo eſt: lampas ſtellæ comparatione non lucet: ſtellam lunæ confer, & cœca eſt: lunam ſoli junge, non rutilat: ſolem Chriſto confer, & tenebræ ſunt. Sic omnia vana fiunt quæ dum melioribus comparantur, fulgore proprio minuuntur. Sic homines cum ad comparationem ſupernæ veritatis veniunt; ut vani rationabiliter eſſe dicuntur. Sed huic rei addidit vitium, quo maxime laborat humanitas. *Mendaces filii hominum in ſtateris*; ſive illos tangit, qui ponderibus iniquis ementium decipiunt ſimplicitatem: ſive quod homines ſibi placentes, juſti atque immobiles videri volunt, cum ſint deceptrici mutabilitate fallaces. *In ſtateris* enim, hoc ſignificat quaſi in libra juſtitiæ collocati, non creduntur amare fallaciam. Sequitur, *Ut decipiant ipſi de vanitate in idipſum*. Poterant enim non decipere, ſi eorum poſſet nequitia deprehendi: ſed cum juſti eſſe credantur, facilius tecta perverſitate decipiunt. *In idipſum*, ſcilicet in æquitate, quam falſo habere perfidi homines æſtimantur.

Omnia vana fiunt, dum melioribus comparantur.

℣. 9. *Nolite ſperare in iniquitate, * & in rapinis nolite concupiſcere.* Ipſos adhuc monet, quos deteſtabili probaverat conſuetudine vitiatos. Docet ne *ſperare* debeant, ubi fructus boni deſiderii non poteſt inveniri. In malitia enim qui *ſperat*, ſeipſum decipit: quia nulla utilitas inde naſcitur, ſed potius æterna pœna procuratur; ſicut in alio pſalmo jam dictum eſt. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam.* Pſal. 10. 6. Venit etiam ad pauperes, qui neceſſitate victus furtivum aliquid concupiſcunt. Dicit enim, *Et in rapinis nolite concupiſcere*. Non enim poteſt crimen rapinæ indigentia tollere, nec quod vindictæ ſubjacet, excuſari: ſed potius continet nos ille, qui pluit ſuper juſtos & impios, qui dat eſcam omni carni. Nimis ergo ineptum eſt Creatoris potentiam relinquere, & ad ſpem criminum convolare. Sed ne ſolos pauperes crederes fuiſſe commonitos, ſequenti verſu venit ad divites; ut introducto ſalutari moderamine, nec iſte ambiat, nec ille ſuperbiat.

* MS. A. & rapinas.

Qui in malitia ſperat, ſeipſum decipit.

Indigentia rapinæ crimen non tollit.

℣. 10. *Divitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.* Non damnat largas divitias quibus diſpenſatio modificata præſtatur; nam ſi *cor* eis *non apponitur*, ut in ipſis ſingularis felicitas judicetur, profecto neceſſariæ ſunt. Inde enim egentibus ſubvenitur: inde reficiuntur ægroti: inde pauperum nuditas operitur: inde plures ad cælorum regna perveniunt. Nam contra, qui *divitiis apponit cor* ſuum, aurum non vult expendere, ſed celare, patrimonia cupit ſemper augere; & dum ibi ſpes tota reponitur, fames earum rerum ſemper augetur. Merito ergo præcipit divitibus non amare quod poſſident; ſicut Apoſtolus dicit: *Præcipe divitibus hujus mundi non ſuperbe ſapere, neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, qui præſtat nobis omnia ad fruendum. Divites ſint in operibus bonis, facile tribuant*, &c.

Divitiæ bene ſunt & male, & quomodo.

1. Tim. 6. 17. 18.

℣. 11. *Semel locutus eſt Deus duo hæc audivi: quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia: quia tu reddes ſingulis ſecundum opera eorum.* Sicut initium pſalmi a Patre cœpit & Filio: ita & nunc ſeries ejus decurſa concluditur. Dicit enim: *Semel locutus eſt Deus*. Si litteram intendas, quæſtio non parva ſuboritur. Locutus eſt enim frequenter Deus Patribus noſtris, Noe, Abrahæ, Iſaac, Jacob, Moyſi, cæteriſque ſanctis ſuis: ſed *ſemel* atque ſpecialiter locutus eſt Filio ſuo, Pſal. 2. 7.
ſicut ait ſecundus pſalmus: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Hoc enim nulli alteri locutum Patrem fuiſſe manifeſtum eſt. Et ut quidam ſentire voluerunt, *Locutus eſt ſemel Deus*: quoniam unum Verbum ante tempora genuit conſubſtantiale ſibi, immenſum, coæternum, & coæqualiter potens. Genitus eſt enim Deus verus de Deo vero, lumen de lumine, immortalis de immortali, inviſibilis ex inviſibili, omnipotens de omnipotente, & cætera, quæ unitas illa incomprehenſibilis vere creditur habere communia. Diſcutiamus etiam quæ ſunt iſta *duo*, quæ ſe *Idithum* dicit *audiiſſe*: qui poſtquam vitia humana calcaverat, provectus ad contemplationem divinam, per aurem mentis auſcultans, cognovit poteſtatem habere Filium in ſemetipſo; ſicut eſt illud

Generatio verbi æterni explicatur.

Joan. 10. 18. Evangelii : *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo interum ſumendi eam.* Sequitur illud ſecundum: *Et tibi Domine miſericordia*, ſubaudiendum, placet. Utrumque enim
* MSS. A. F. *profit.* Deitatis eſt, ut & miſericorditer * poſſit, & potenter miſereatur. Sed ut hoc de Domino Chriſto dictum planius potuiſſes advertere, ſequitur
Joan. 5. 22. tempus judicii: *Quia tu reddes ſingulis ſecundum opera eorum*; ſicut legitur: *Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio.*

Concluſio Pſalmi.

RESpiciamus in hoc pſalmo ſententiarum lumina, quaſi quaſdam relucere candelas. Lampat fides, coruſeat veritas, quam debeat Chriſtianus populus intueri: ne mundi iſtius tenebris obcæcatus, rectæ fidei tramitem non ſequatur. Abſcedat Gentilis error, hæreticorum murmura conquieſcant, vanitas hominum fallaciaque deſeratur. Non in ingenio, non in ſæculi dogmatibus præſumatur: ſed in vera ſapientia ponatur ſpes, quæ talia ſolet dare, qualia nullus poſſit arguere. Fac Domine & nos vitia tranſilire, ut ad te poſſimus purgatis mentibus pervenire.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum ſecundum.

Pſalmus David, cum eſſet in deſerto Idumææ.

PSalmus & David frequenter indicant Dominum Chriſtum, frequenter Eccleſiam: quia Chriſtus in membris ſuis eſt, & membra in ſuo capite continentur. Nam ſi quid patiatur caput, membra compatiuntur; & iterum ſi membra vexentur, caput ſine dubitatione
1. Cor. 12. 26. compatitur; ſicut & Apoſtolus ait: *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, ſive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.* Quapropter Eccleſiæ, quæ in hoc pſalmo locutura eſt, merito propoſita ſunt verba, quæ ſignificant Dominum Salvatorem. Hæc igitur *in deſerto Idumææ* habitat, id eſt, in hujus ſæculi ariditate, ubi ſitit, ubi deſiderat, ubi miſericordiam Domini expetit ambienter, donec ad illam æternam gloriam venire mereatur. *Idumææ* enim locus eſt, ubi David fugiens
Idumæa, interpretatur terrena. perſecutionem Saulis latuiſſe cognoſcitur. Nominis enim ipſius interpetatio eſt (ſicut jam ſæpe diximus) terrena; ut evidenter intelligamus deſertum iſtud ſignificare terrenos actus; qui bonis ſpiritualibus omnino nudati ſunt. Hinc eſt quod diluculo ad Dominum vigilat Eccleſia: deprecans ne mundi hujus erroribus implicetur.

Diviſio Pſalmi.

SPonſa illa ſpiritualis, quæ membra continet Domini Salvatoris, Primo modo inſatiabili deſiderio ſe dicit eſſe raptatam, ut virtutem Domini cernere potuiſſet: optans ut ejus anima bonorum omnium pinguedine repleatur, quatenus ejus digna poſſit laudibus inveniri. Secundo modo gratias agit: quia ſub velamine alarum Domini, mundi iſtius procellas evalerit, inimicoſque ſuos in inferiora terræ aſſerens eſſe damnandos: Regem vero Chriſtum in Deo Patre cum ſanctis prædicat eſſe lætaturum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus Deus meus ad te de luce vigilo: ſitivit in te anima mea. Primum ipſa repetitio venerandi nominis affectum piæ deprecationis oſtendit. Dicendo enim: *Deus Deus meus*, ſuum quodammodo dicit eſſe; ut ejus ſe magis tali deſiderio poſſit oſtendere. Addidit, *Ad te de luce vigilo*. Ad ipſum vigilatur, quoties in mundi ambitione dormitur; nam illa ſic conſequimur, ſi iſta deſerere feſtinemus. Bene autem adjecit, *Diluculo*, quando tempus Dominicæ Reſurrectionis eluxit; ut tunc ejus laudes caneret, quando genus humanum exemplo ſuæ Reſurrectionis animavit. Sequitur, *Sitivit in te anima mea. Sitivit*, propter aquam poſitum eſt, quam in Evangelio dicit: *Mulier* Joan. 4. 10.
ſi ſcires donum Dei, & quis eſt qui a te aquam petit, tu petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam vivam. Sitit ergo *anima* fidelium Deum, quando mandata ejus & virtutes eximias concupiſcit, quando *Quando anima Deum ſitiat.* ipſum deſiderat videre, a quo bonorum omnia fluenta conſtat emanare. Ipſa eſt ergo *anima*, quæ culta rebus cæleſtibus, deſertum æſtimat mundum, quæ ſemper exæſtuat, ſemper *ſitit*, donec ad fontem illum miſericordiæ divinæ pervenire mereatur.

℣. 2. *Quam multipliciter tibi caro mea: in deſerto, & in invio, & inaquoſo.* Superius dixit in Deum *ſitiſſe animam* ſuam: nunc & *carnem multipliciter* ſimile deſiderium habere teſtatur; ut ſicut utrarumque rerum auctor eſt Deus: ita ab utriſque partibus expetatur. Sed intendamus quod *Multipliciter dicendo*, plus dicit in Deo ſitiſſe carnem, ut quanto fragilior eſt, tanto ardentius pium Medicum appetiiſſe videatur. *Sitit* ergo *anima* populi beati virtutes, quas *Caro pluribus eget, quam anima.* ſancta ſcriptura commendat: ſed iterum innumerabila ſunt, quæ caro ſibi a Deo cognoſcitur poſtulare. Utraque enim indigent ſalvari: ſed caro plus eget cibo, potu, veſtitu, vehiculo, ſomno, temperie humorum, ſalubritate aeris, ſumptu, cæteriſque quibus anima non indiget: ſed hæc neceſſitas corporis expetere declaratur. Addidit ubi *multipliciter ſitiret caro* ejus; ſcilicet *in deſerto* (ſicut & titulus dixit) hoc eſt, in mundi iſtius indigentia, & ſterilitate jejuna. Sequitur, *Et in invio*: quia mundus in ſe non habet viam, niſi Dominum Salvatorem, qui iter eſt cæcorum, & per ſe errantium rectitudo ſalutaris. Addidit, *Et inaquoſo*, *Mundus non habet viam, niſi Dominum Salvatorem.* id eſt, ſterili atque infructuoſo. Aquoſum enim dicimus, quod aquis abundat irriguis: *inaquoſum* vero aridum atque ſterile, ut merito ejus anima nimia ſiccitate dureſcat. Unde per hæc tria nomina mundi iſtius neceſſitas indicatur.

℣. 3. *Sic in ſancto apparui tibi: ut viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.* Suſtinendo ſitim, quam dixerat, carnis & animæ in deſerto, & in invio, & inaquoſo, quod ad hujus mundi ſterilitatem pertinere cognovimus: tunc *appar̃uiſſe* ſe dicit Eccleſia *in ſancto* fidelique propoſito, quando Chriſtum verum Deus eſſe cognovit. Intendamus autem quod dicit, *Apparui tibi: ut viderem virtutem tuam*; quia nemo veritatem videt, niſi Deo prius *apparere* potuerit: Nam ſi Sol iſte nos videre facit, quando lumine ſuæ claritatis infulſerit: quanto magis *virtus* divina, ſine qua nihil bonum nec accipere poſſumus nec tenere?

℣. 4. *Quia melior eſt miſericordia tua ſuper vi-*

Felicitas æterna longe potior eſt vita præſenti. *tam: labia mea laudabunt te. Miſericordiam* dicit Domini præmia, quæ ſanctis ſuis larga pietate promittit, quæ longe potior eſt a vita præſenti. Iſtam enim innumerabiles ærumnæ poſſident: illam tranquilitas æterna commitatur; quæ tantum diſtat a mundiali luce, quantum tormenta poſſunt ab æterna requie diſcrepare. Hinc eſt quod & Martyrum catervæ mortem hujus ſæculi libenter affectant: quia norunt pro iſto interitu temporali perpetue ſe eſſe victuros; ſicut
Rom. 8. 18. dicit Apoſtolus: *Non ſunt condigna paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*. Sequitur: *Labia mea laudabunt te*. Poſt beneficia quæ præmiſit, devotæ laudis obſequium pollicetur, quod Deo noverat eſſe gratiſſimum; ſicut in Evangelio Dominus dicit, cum de-
Luc. 17. 18. cem curaſſet: *Nonne decem mundati ſunt? &, Non eſt inventus qui reverteretur, & daret laudem Deo, niſi hic Samaritanus?* Sancta enim mens diſſimulare non voluit, quod cognoverat accuſandum.

℣. 5. *Sic benedicam te in vita mea: & in nomine tuo levabo manus meas. Sic*, ad ſuperiora reſpicit, quæ dixerat: *Melior eſt miſericordia tua ſuper vitam*. Sermo brevis in ſyllaba, ſed ingens in quantitate promiſſio. Quid enim majus homo dare poteſt, quam cum Creatori ſuo libenter animam probatur offerre? *Benedicit* enim unuſquiſque *in vita* ſua perfecte Deum, quando bonis operibus in hac luce verſatur. Addidit, *Et in nomine tuo levabo manus meas. In nomine*
Tenſis manibus in modum crucis orare commonemur. Domini *levat manus* ſuas, qui operibus ſanctis inſiſtendo, tenſis manibus orat ad Dominum; ut ipſa oratio ſanctæ crucis deſignet effigiem. Sæpe enim commonemur taliter exorare; nam & Moyſes quando contra Amalechitas pugnavit,
Exod. 17. 11. tenſis ad cælum manibus ſupplicabat. Legitur
Pſal. 142. 6. & in alio pſalmo: *Expandi manus meas ad te:*
1. Timot. 2. 8. Et Apoſtolus dicit: *Levantes puras manus ſine ira & diſceptatione*. Et intellige quia in hac manuum extenſione commonemur operam debere nos habere ſanctiſſimam, quam & ſancta fides commendet, & actionum fœditas nulla commaculet.

℣. 6. *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labia exultationis laudabunt nomen tuum*. Scripturas divinas novimus per ſimilitudines terrenas pleruumque cæleſtia Sacramenta monſtrare. *Adipes* igitur ſunt viſcerum craſſa velamina, quæ interna jecoris operiunt atque concludunt. *Pinguedo* vero eſt ſaginatæ pecudis nutrita cibis obeſitas. Ipſa fuit ſacrificiis digna, & immolationibus congrua. Qua ſimilitudine petit Eccleſia *animam* ſuam virtutum *pinguedine* ſaginari, ut digna Domino poſſit offerri. Pinguis enim anima eſſe non poteſt,
Pinguedo animæ divinarum rerum ſcientia. niſi a Domino paſta nituerit. Sed *pinguedo* animæ divinarum rerum ſcientia eſt, recta fides, inconcuſſa patientia, & cætera, unde ſæculi iſtius macies jejuna ſuperatur. Sequitur, *Et labia exultationis laudabunt nomen tuum*. Sicca enim *labia* ariditate peccati, divinis non poterant laudibus occupari; ſicut & in alio pſalmo
Pſalm. 49. 16. legitur: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* &c. Sed cum pinguedinem miſericordiæ Domini anima devota perceperit, nomen ejus digna exultatione laudabit.

℣. 7. *Si memor fui tui ſuper ſtratum meum: in matutinis meditabor in te*. In iſto & in inferiore verſu, iſto modo hypotheticus nobis ſyllogiſmus apparet. Si memor fui tui ſuper ſtratum meum; & in matutinis meditabor in te: quia factus es adjutor meus, & in velamento alarum tuarum exultabo. Attamen memor fui tui ſuper ſtratum meum, & in matutinis meditabor in te: quia factus es adjutor meus. In velamento igitur alarum tuarum exultabo. Hujus itaque ſæculi difficultatibus enumeratis, quas *in deſerto, & in invio, & inaquoſo* ſancta Eccleſia toleravit, venit ad ſecundum modum, ubi ſecuritatem ſuam Domino aſſerit eſſe ſubjectam, quia *ſub velamento alarum* ejus inimicorum potuit vitare verſutias: ſignificans & in tribulationibus ipſum expeti debere, & in ſecuritatibus nomini ejus eſſe pſallendum. Nam cum dicit: *Si memor fui*, oſtendit ſe recordationem Domini ſemper habuiſſe, nec in rebus proſperis oblitam fuiſſe, quando ſolent humana corda collata beneficia in memoria non habere. Per *ſtratum* enim ſignificat quietem, ubi ſolemus in ſomnos corpora noſtra remittere, & ad refectionis gaudia pervenire. Aptandum eſt rebus proſperis & quietis, quando Deum in memoria vix habemus. Redit enim ad illud quod ſuperius dixit; *Ad te de luce vigilo*. Recte ſiquidem fidelis *in matutinis* vigilat, quoniam nec inter proſpera ſua oblviſci poterat lucis Auctorem; his Apoſtolus dicit: *Vos eſtis filii lucis, & filii diei*. 1. Teſſal. 5. 5.

℣. 8. *Quia factus es adjutor meus: & in velamento alarum tuarum exultabo*. Verſus iſte continet beneficia, quæ illi fuerant Domino largiente collata. In periculis quippe ei fuit *adjutor*, cum eſſet *in deſerto, & in invio, & inaquoſo*. Sub umbra *alarum* ejus *exultat* Eccleſia, quando eſt *ſupra ſtratum* ſuum, id eſt, in proſperis collocata. Sic intentionem totius pſalmi, unius verſus brevitate concluſit.

℣. 9. *Adhæſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua*. Reſpiciamus votum deſiderantis, ut non ſe vicinam, ſed *adhæſiſſe* Domino dicat Quid ſit adhærere Domino.
Eccleſia; quod verbum conglutinationem quamdam cognoſcitur indicare; ut nunquam recedat a bono propoſito qui adhæret Domino. Quod nimia charitas, nimius facit affectus, ut ita diligamus, quatenus adhærentes Deo, ſemper eſſe poſſimus, ſicut & Apoſtolus dicit: *Qui* 1. Cor. 6. 17.
adhæret Domino unus ſpiritus eſt. Addidit, *Poſt te*: quia peccavit Petrus Apoſtolus cum præire voluit, dictumque eſt illi a Domino: *Redi retro* Marc. 8. 33.
me Satanas. Quod proprium ſcripturæ divinæ eſt; ut quos Dominus liberare mavult, poſt ſe redire præcipiat, ubi nullus locus erroris eſt. Sequitur, *Me ſuſcepit dextera tua*. *Dextera* Patris Chriſtus eſt Dominus, qui *ſuſcepit* Eccleſiam alarum ſuarum velamine protegendam.

℣. 10. *Ipſi vero in vanum quæſierunt animam meam: introibunt in inferiora terræ*. *Ipſi*, cum dicit, illos ſignificat qui contrarietatibus ſceleſtis Chriſtum extinguere tentaverunt: in quo omnes ſanari, omnes vivere probatiſſime comprobantur. *In vanum quæſierunt animam* ipſius, quando falſis criminationibus ſanguinem ejus effundere decreverunt, qui poſt triduum reſurrecturus erat in gloriam ſempiternam. Sequitur pœna peccantium, *Introibunt in inferiora terræ*: quia non ad cœlos evecti ſunt, ſed deorſum eos terræ viſcera ſorbuerunt. Malæ ſiquidem Malæ cogitationes in ima terræ vergunt.
cogitationes in ima terræ verguntur: quia de ipſis exeunt, & in eamdem iterum cœnoſitatem volvuntur. Quod Judæis evidenter accidit, cum in blaſphemiis, & in innocentis cruore verſati ſunt.

℣. 11. *Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt*. *Tradita eſt in manus gladii* gens Judæa, quando eam Principes Romanorum Ve-

ſpaſianus & Titus cæde incendioque vaſtaverunt. *Vulpis* enim inter feras animal eſt omnino ſubdolum, quod & fraudibus cibum quærit, & ſalutem ſuam callida illuſione cuſtodit. His merito doloſi homines comparantur, qui ſimulata verſutia iniquitates ſuas efficere moliuntur. Qund bene ad Herodem refertur: de quo Dominus dixit: *Ite, & dicite vulpi illi: Non apprehendet Prophetam extra Jeruſalem*. Et in Canticis Canticorum ait: *Capite nobis vulpes exterminantes vineam*. Quod beſtiolæ genus in malo frequenter ponitur: quoniam nimia (ſicut diximus) calliditate eſt verſutum. Judæi enim cæleſtia credere noluerunt, & *partes vulpium* facti ſunt, id eſt, in ſubdolorum malitiam tranſierunt. Sive *partes vulpium erunt*, illud ſignificat, quando in illa Jeroſolymitana vaſtatione cadavera Judæorum eſcæ fuerunt *vulpium* ferarumque reliquarum. Vel, ſicut aliis viſum eſt, Judæi *partes vulpium* ſunt, dum ſe doloſis & fraudolentis prava voluntate conjungunt.

Doloſi homines vulpibus comparati. — *Luc. 13. 32.* — *Cant. 2. 15.*

℣. 12. *Rex vero lætabitur in Domino: laudabuntur omnes qui jurant in eo*. *Regem* dicit Dominum Salvatorem; ipſe enim eſt *Rex* in æternum, quod ipſi ſpecialiter convenire indicavit incommutabilis *titulus* Paſſionis. Nam & ipſe interroganti Pilato de ſe dixit: *Ego in hoc natus ſum*. Dicit etiam: *Lætabitur in Domino*, id eſt, in Patre; ſicut ipſe teſtatur: *Ego in Patre, & pater in me eſt*. Adjecit, *Laudabuntur omnes*. Cum ſancti Dei Chriſtum laudant, ipſi fiunt ſine dubitatione laudabiles: quia non poſſunt præconia ejus digne narrare, niſi qui ad palmam indulgentiæ meruerint pervenire. Addidit, *Qui jurant in eo*. Non dixit, qui jurant per eum, ne jusjurandum crederes imperatum, quod alibi vetuiſſe cognoſcitur. Ipſe enim dicit: *Nolite jurare, neque per cælum, neque per terram*, &c. Sed *jurant in eo*, qui ei mentis obſequium inviolabile compromittunt. Nam & alibi verbum iſtud ſignificat promiſſionem fidelem; ſicut & in alio pſalmo legitur: *Juravit Dominus David veritatem, & non fruſtrabitur eum*. Jurare quippe Divinitas per alium non poterat, quæ ſimilem non habebat.

Chriſtus Rex in æternum. — *Joan. 18. 37.* — *Joan. 14. 10. 11.* — *Matth. 5. 34.* — *Quis in Deo juret.* — *Pſal. 131. 11.*

Quia obſtructum eſt os loquentium iniqua. Reddit cauſam lætitiæ, unde Rex lætetur in Domino, & laudentur omnes qui ei promiſſionis ſua devotionem fideliter impleverunt. *Quia obſtructum eſt os loquentium iniqua*. In iſto mundo non omnino conticeſcunt, qui iniquis locutionibus ſtudere monſtrantur. Sed melius tempus illius judicationis advertitur, quando generaliter convicta omnis iniquitas obmuteſcet, & ulterius non loquetur quod nullatenus ſibi prodeſſe cognoſcit. Et intende quod in binis ſuperioribus verſibus peccatorum vindicta relata eſt, & Sanctorum cum Domino beatitudo narrata eſt. Quod ſchema Græce dicitur Syndiaſmos, Latine Collatio; quod hic æſtimo competenter aptandum: quoniam diverſarum partium bona malaque collatione facta referuntur.

Quid ſit Syndiaſmos.

Concluſio Pſalmi.

O Vere ſancta Mater Eccleſia, quæ fideles Deo ſacris nutris uberibus, & facis ſine dolore ferre, quæ te in mundi iſtius colluctatione libenter aſſeris pertuliſſe. Dicis etiam gratias Domino ſemper eſſe referendas; ut nunquam tribulatio demergat, cum in ipſis nobis, quod amare poſſimus, exponas; Deinde quid malis, quid bonis provenire poſſit, oſtendis; quatenus omni dubitatione deterſa, vero Principi totis devotionis niſibus ſerviatur. Concede Rex æterne, ut qui nunc ſanctæ Matris prædicatione gaudemus, indulgentiæ tuæ futuro munere perfruamur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum tertium.

In finem, pſalmus David.

TItuli hujus verba (ſicut ſæpe dictum eſt) abſolute referuntur ad Dominum Chriſtum, qui per totum pſalmum locuturus eſt. Sunt enim ſine aliqua hiſtoriæ narratione conſcripta, ut ipſa claritas tituli lucem nobis venturi pſalmi videatur afflare. Eſt enim Dominus de ſua Paſſione dicturus, quæ mundo vitam præſtitit, & lumen credulitatis infudit. Audiamus ergo intentis animis: quia licet ſæpe repetatur, novam tamen utilitatem ex ea ſemper accipimus. Qui pſalmus ſextus eſſe cognoſcitur horum, qui Paſſionem Reſurrectionemque Dominicam brevi relatione contingunt.

Diviſio Pſalmi.

REx & Caput noſtrum Dominus Chriſtus verum hominem ſe aſſumpturum eſſe declarans, prima poſitione orat, ut a populi Judaici timore liberetur: dolos eorum factaque impia, quaſi jam fuerint tranſacta commemorans. Docens illos defeciſſe in perſecutionibus ſuis, ſe autem ad Reſurrectionis gloriam perveniſſe. Secunda poſitione irridet ſævitiam Judæorum; quia magis ipſi conturbati ſunt de ſceleribus ſuis, quando reſurgente Domino, ejus annuntiata eſt fortitudo. Tunc enim lætitia juſtorum, & rectæ fidei virtus apparuit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. EXaudi Deus orationem meam cum tribulor: a timore inimici eripe animam meam*. A parte humanitatis aſſumptæ, in qua paſſurus erat, poſtulat Dominus Chriſtus; ut in tribulatione poſiti, ejus *exaudiatur oratio*, quando totis viribus petitur, quod prodeſſe ſentitur. Sed quid petat diligentius audiamus. Subdidit enim: *A timore inimici eripe animam meam*. Non poſtulat, ut minime pro omnium ſalute moriatur (unde Petrum arguit dicentem: *Propitius tibi eſto Domine, non erit tibi hoc*) ſed ut *a timore* populi perſequentis *anima erepta* ſanctæ diſpenſationis ſuæ compleat Paſſionem. Sic enim propoſita bona ad effectum perveniunt, quando perſequens non timetur. Nam ſi humana cedat infirmitas, iniquitas non vincitur, ſed potius aucta roboratur.

Matth. 16. 22.

℣. 2. *Protexiſti me a conventu malignantium: a multitudine operantium iniquitatem*. Conſideremus quemadmodum ſe protectum dicat eſſe qui paſſus eſt, & non doleamus mortem, quam fidelibus Domini ſceleratorum voluntas inferre tentavit. *Protectus eſt* plane *a conventu malignantium*: quia dum illi eum crederent communiter mori, Reſurrectionis ejus gloria probantur eſſe confuſi. *Protectus eſt* denique virtute Divinitatis ſuæ: quia Filius erat hominis, & idem Filius

In Chriſto duæ naturæ una perſona.

Dei in duabus naturis una ſine aliqua dubitatione perſona: *Joan. 10. 18.* *Habens in poteſtate ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam. Protectus eſt* itaque, quia malignorum inſidias potentiæ ſuæ virtute ſuperavit. Addidit, *A multitudine operantium iniquitatem*. Supra dixit: *A conventu malignantium*, quod ad conſilia poteſt referri: nunc, *A multitudine operantium iniquitatem*, ut actum exprimeret propriæ Paſſionis.

℣. 3. *Quia exacuerunt ut gladium linguas ſuas: intenderunt arcum rem amaram*. Per hos quatuor verſus uſque ad diviſionem, per diverſas allegorias Judæorum ſignificat perſecutionem. Sed hic redditur cauſa juſtiſſima, quare *protectus ſit a multitudine operantium iniquitatem*. Nam quantum illi *linguas ſuas velut* mortiferum *gladium exacuebant*, tantum eorum iniquitas frangebatur; ut in ſe potius mala converterent, quæ contra innocentis ſanguinem præparabant. Iſte enim peccantium mos eſt, ut primum ſibi noceant, qui alterum gravare feſtinant. Sed reſpiciamus quod dixit: *Linguas ſuas exacuerunt;* illud ſcilicet tempus oſtendens, quando una voce elamaverunt: *Luc. 23. 21.* *Crucifige, crucifige*. In vicem quippe facti eſt ſceleris prolata ſententia; *In vicem eſt facti ſceleris prolata ſententia.* nec intereſt qui occidat, ſi innocentem aliquis occidendum eſſe pronuntiet. Sequitur, *Intenderunt arcum rem amaram*; ideſt, occultas inſidias, quæ ut illi putabant minime ſentirentur. Perfidum ſiquidem Judam datis triginta argenteis ſollicitaverunt, ut fieret traditor, qui ejus videbatur fuiſſe diſcipulus. *O res amara*, & omni felle deterior, convivam ad proditionem, diſcipulum ad necem, conſervatorem pecuniæ præmio ſubito fuiſſe corruptum!

℣. 4. *Ut ſagittent in occultis immaculatum: ſubito ſagittabunt eum, & non timebunt*. De ſuperioribus pendet iſte verſiculus: *Intenderunt arcum, ut ſagittent in occultis immaculatum. In occultis*, ſic accipiendum eſt, ut Judæi putaverunt. Cæterum actus eorum occultus eſſe Chriſto non potuit, qui frequenter prædictus eſt antequam fieret. *Immaculatus duobus modis dicitur.* *Immaculatum* duobus dicimus modis: ſunt iſti communes *immaculati*, qui miſericordia Domini abluti redduntur omnino puriſſimi; ſicut in quinquageſimo pſalmo dictum eſt: *Pſal. 50. 9.* *Lavabis me, & ſuper nivem dealbabor. Immaculatus* autem ſolus vere dicitur Chriſtus, qui nullam contraxit maculam peccatorum, ſed cæleſti puritate mundiſſimus ab omni delicto probatur alienus. Merito ergo ſe ſignificans dixit: *Ut ſagittent immaculatum*; quatenus Judæis timor major creſceret, qui innocentis ſanguinem fundere feſtinarunt. Sequitur, *Subito ſagittabunt eum, & non timebunt. Subito*, & hic ita accipiendum eſt, ſicut Judæi dementiſſimi putaverunt. Nam quomodo credendum eſt ſubitum, quod diſcipulis conſtat eſſe prædictum? Sicut in *Matth. 20. 18.* Evangelio legitur: *Ecce aſcendimus Jeroſolymam, & Filius hominis tradetur, ut crucifigatur*; & his ſimilia, quæ de ſua Paſſione prædixit. Nam quod dixit: *Sagittabunt eum, & non timebunt*, oſtendit malignæ cogitationis effectum, ut non ſolum tractatum ſcelus, ſed etiam impletum eſſe videretur.

℣. 5. *Firmaverunt ſibi verbum malum: diſpoſuerunt ut abſconderent laqueos, dixerunt: Quis* *Matth. 26. 66.* *videbit nos? Verbum malum firmaverunt ſibi*, *Matth. 27. 25.* quando dixerunt: *Reus eſt mortis*: ſive quando profeſſi ſunt: *Sanguis ejus ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Firmaverunt* utique dictum eſt, obſtinatione duriſſima, non veritatis munimine ſolidata. Sequitur, *Diſpoſuerunt ut abſconderent laqueos, dixerunt: Quis videbit nos?* Hic deſcribitur conſuetudo peccantium. Omnis enim qui dolum parat, hominem ſe putat fallere, ut poſſit ad ſuas nequitias pervenire. Sic Judæi ſcelerata mente confuſi Chriſtum tantummodo hominem putantes, malignitatem ſuam non credebant agnoſci, cui cuncta cæleſtia vel terrena veracius patent, quam ſibi ipſa ſunt cognita.

℣. 6. *Scrutati ſunt iniquitates: defecerunt ſcrutantes ſcrutinium. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus*. In his duabus ſententiis verſus iſte diviſus eſt. Dicit enim quemadmodum ſe conſilia prava confundant, & in opere cogitationis ſuæ mens maligna deficiat. Contra bona voluntas & illuminatus ſenſus quem profectum habere videatur, oſtendit; ut quanto ſe Deo proximat, tanto Divinitatem ſibi exaltatam eſſe cognoſcat. *Scrutati ſunt* Judæi *iniquitates*, quas utique prætermittere debuiſſent, dum nullum ibi fructum ſalutis ſuæ poterant invenire. Dixerunt enim: *Joan. 11. 48.* *Si dimiſerimus eum ſic, venient Romani, & tollent nobis & locum & gentem. Perſcrutati ſunt* etiam *iniquitates*, cum Dominum audiſſent dicentem Paralytico: *Matth. 9. 2.* *Dimittuntur tibi peccata tua*; illi protinus eum blaſphemare putaverunt; quibus ait Dominus: *Quid cogitatis nequam in cordibus veſtris?* Perſcrutati ſunt quoque iniquitates, ſicut Evangelium dicit, cum diverſas interrogationes inſidiantes adhibebant, ut invenirent qua ex cauſa accuſarent eum. Sequitur pœna peccantium: *Defecerunt ſcrutantes ſcrutinium*: quia ſemper in cogitationibus ſuis deficiunt, qui ad res peſſimas pervenire contendunt: de quibus & alio loco dictum eſt: *Infirmati ſunt, nec fuit qui adjuvaret eos*. *Pſal. 105. 12.* Conſequitur pars ſecunda ſententiæ. *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus*: Cum dicit: *Accedet homo ad cor altum*, illos ſignificat, qui res divinas pia intentione perquirunt. *Cor* enim *altum* tunc eſt, quando cæleſtia cogitat, & terrena devitat. *Cor altum eſt, quando cæleſtia cogitat, & terrena devitat.* Iſte non deficit ſicut illi qui ſcrutinium perſcrutantur, ſed magis magiſque creſcit, & uſque ad hoc pervenit, ut ab eo ſummus atque omnipotens Deus eſſe credatur; non quod Deus altior fiat: ſed quia in corde ſancti hominis ſemper Divinitas conſiderata grandeſcat. Et nota quia ſuperius de perfidis Judæis dictum eſt: quia defecerunt in cogitationibus ſuis; nunc autem de Apoſtolis dicitur, cunctiſque fidelibus, in quorum corde tantum exaltatus eſt Deus, quantum cogitationes veras atque ſanctiſſimas puris mentibus intraverunt.

℣. 7. *Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum:* Poſt enumerationem Judaicæ pravitatis, quam in necem Domini peragere tentaverunt, venit ad ſecundam poſitionem, ubi fremitus eorum & dura conſilia aptiſſima comparatione deridet. Quæ figura dicitur Ironia. Quid enim levius, quidve inanius, quam verum Judicem falſe adjudicare, quam occidere velle qui mortuos ſuſcitabat, quam ligatum tradere qui mundi vincula diſſolvebat? *Parvulorum* ſiquidem *ſagittæ* inania tela ſunt, qui ludendi ſtudio fragiles cannas in ſagittarum conſuetudinem jacere conſueverunt. Sic Judæorum vota inefficaci malignitate ſæviſſima, non intulerunt flendam mortem, ſed potius glorioſiſſimam Paſſionem, taleſque plagas dederunt, quibus mors ipſa moreretur, & promiſſa mundi ſoſpitas velociter impleretur.

℣. 8. *Et infirmata ſunt contra eos linguæ eorum: conturbati ſunt omnes qui videbant eos.* In hoc verſu Origenis eſt ſequenda translatio, ut nobis conſtare poſſit abſoluta ſententia. *Infirmatæ* revera *ſunt linguæ* Judæorum, quando dixerunt: *Si Filius Dei eſt, deſcendat de cruce.* Et viderunt poſtea reſurgentem de ſepulchro, quem de crucis deſcendere non credebant poſſe patibulo. Ubi eſt Judæi infidelitas veſtra? Adhuc de vivo dicebatis: *Si Rex Iſrael eſt, deſcendat de cruce?* Vos ipſos conſulo, vos ipſos judicium peto; quanto mirabilius eſt mortuum poſſe reſurgere, quam adhuc vivum de cruce velle deſcendere. Parva petiſtis, dum majora provenerint. Sed infidelitas veſtra non potuit ſanari ſignis multo fortioribus quam petiſtis. Additum eſt, *Conturbati ſunt omnes qui videbant eos;* reos ſcilicet atque confuſos, contra quorum linguas Reſurrectio Chriſti glorioſa provenit. O nova mentis & admiranda calloſitas! De illorum confuſione turbabantur alii, & illorum protervitas ad pœnitudinem non poterat inclinari. *Conturbati ſunt* enim ex illis quidam credentes, quando ad Apoſtolos venerunt & dixerunt; *Quid faciemus viri fratres?* A quibus ſalutaria monita percipientes, per ſanctum baptiſma dilui meruerunt a damnatione perpetua.

Matth. 27. 40.

Contra Judæorum infidelitatem invehitur.

Ibid. 42.

Act. 2. 37.

℣. 9. *Et timuit omnis homo: & annuntiaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt:* Frequenter diximus generalitatem pro parte poni. Omnis enim homo hic intelligendus eſt, non ille univerſalis, ſed qui judicium futurum conſiderata Domini poteſtate formidat. Nam ut intelligas de fidelibus tantum dici, vide quid ſequitur: *Et annuntiaverunt opera Dei;* ſcilicet gloriam Reſurrectionis, agnitionem in confractione panis, Aſcenſionem in cælis, variis linguis locutos fuiſſe diſcipulos, & cætera quæ per Apoſtolos ſuos poſt Reſurrectionem ſuam Dominus Salvator oſtendit. Iſta enim *annuntiaverunt* prædicando diverſis; & proh dolor! Gentes auditis credidere miraculis, quibus illi noluerunt animum præbere nec viſi. Additum eſt: *Et facta ejus intellexerunt;* utique *intellexerunt* eſſe divina: quia talia implere non poterat humana fragilitas.

℣. 10. *Lætabitur juſtus in Domino, & ſperabit in eo: & laudabuntur omnes recti corde.* Audivimus promiſſionem Domini, & ſententiam veriſſime judicantis. *Juſtum* in futuro dicit eſſe lætaturum: quia hic diſcipulos ſuos noverat diverſarum paſſionum afflictionibus ingravandos: ſed *lætabuntur*, quando ſedebunt in judicio judicantes duodecim tribus Iſrael. Contriſtati ſunt ad tempus, lætabuntur in æternum: quia majora ſunt præmia Domini, quam quæ illi a fidelibus, munere tamen ipſius, probantur offerri. Sed ne crederes ſolis Apoſtolis dici, ſequitur ſententia generalis. *Et laudabuntur omnes recti corde. Corde recti* ſunt qui per rectas ſemitas Domini gradiuntur. Ab illa enim regula qui pedem voluerit amovere diſtortus eſt; nec poteſt quiſquam *rectus* dici, niſi qui illi veritati prædicationique conſentit. Tales enim redduntur ſemper laudabiles: quia & Dominum laudant, & ab ipſa veritate laudantur. Quid enim laudabilius quam ab ipſo Judice in conſpectu omnium Angelorum glorioſe & deſideranter audire: *Venite benedicti Patris mei*, & reliqua, quæ nos Evangelii textus edocuit.

Matt. 25. 34.

Concluſio Pſalmi.

NImis proficue nos ex perſona ſua Dominus Chriſtus inſtruxit, ut ipſe exponeret Paſſionem ſuam, cujus nemo poteſt refutare ſententiam. Nam cum Judæis dicimus: Eccleſia Catholica loquitur, illi forſitan negligenter accipiunt. Cum eis objicimus Prophetam ſuum, illi nihilominus ad falſas interpretationes recurrunt, ut aliquod argumentum proveniat excuſationi de aſſumptione mendacii. Nunc quid dicturi ſunt obſtinati, qui ipſum Dominum audiunt de ſe futura proloquentem, cui præſumpſerunt ingerere crudeliſſimam Paſſionem; cujus Reſurrectionem inter eos factam mundus agnovit, qui debitas pœnas incredulis, fidelibus autem æterna præmia compromittit? Supplicate Judæi dum tempus eſt, quærite dum poteſtis inter agnos potius ad dexteram recipi: ne ad ſiniſtram cum hœdis vos contingat expelli.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum quartum.

In finem, Pſalmus David, Canticum Jeremiæ & Ezechiel de populo tranſmigrationis, cum inciperent proficiſci.

IN *finem, pſalmus David*, verba jam nota ſunt, reſtat ut ſequentia dicere debeamus. Cum populus Hebræorum propter inobedientiam ſuam captivus a Chaldæorum gente duceretur, *Jeremias & Ezechiel* Prophetæ dixerunt eos poſt ſeptuaginta annos in ſuam patriam eſſe redituros, everſamque ab hoſtibus Jeruſalem meliore ſtatu reparaturos. Addidit, *De populo tranſmigrationis*, utique Hebræo, qui in Babyloniam civitatem migratus eſt; quod ſpiritualiter ſignificat, quando peccatis facientibus in diaboli poteſtate traducimur. Babylonia quippe (ſicut ſæpe memoratum eſt) interpretatur confuſio, quam ſpecialiter ad diabolum manifeſtum eſt pertinere. Iſte ergo populus, qui Babyloniam deſerens poſt captivitatem, ad Jeruſalem civitatem Domini feſtinabat, illos reſpicit qui mundi iſtius confuſione damnata, ad Eccleſiam Chriſti venire contendunt. Quibus auctoritate Patrum totus iſte pſalmus aptandus eſt: quoniam, quando iſte populus revertebatur ad Jeruſalem, *Jeremias & Ezechiel* morte præventi ſunt. Sed ut nodum quæſtionis hujus evitemus, talis nobis ſit ordo verborum. *In finem, pſalmus David, canticum de populo tranſmigrationis*, per prophetiam *Jeremiæ & Ezechiel, cum inciperent proficiſci.* Sic recte intelligitur, ut verba magis ad populum, quam ad *Jeremiam & Ezechiel* pertinere videantur.

Jerem. 25. 11.

Babylonia interpretatur confuſio.

Diviſio Pſalmi.

POpulus iſte qui ſæculi peccata deſeruit, revertens ad Dominum Salvatorem, primo ingreſſu pſalmi, auctorem ſuum liberatus agnoſcens, orationem ſuam poſtulat debere cognoſci: definiens ſolum illum beatum eſſe, qui ad ejus atria meruerit pervenire. Secunda ſectione, ſpem dicit Dominum omnium finium eſſe terrarum (diverſas laudes ipſius,

potentiamque allegorica comparatione deſcribens) ſanctoſque ejus hymnidica in ipſum exultatione gaudere.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. **T***E decet hymnus Deus in Sion : & tibi reddetur votum in Jeruſalem*. Reverſa plebs ad Dominum de captivitate peccati, in magna exultatione prorupit : aſſerens ſolum *Deum decere hymnum*, non dæmonum turbas, ut putabat ante Gentilitas. Habuerat enim carmina quæ immundis ſpiritibus idoliſque fundebat : ſed ad lumen veritatis adducta, ipſum ſolum dicit debere laudari, qui Creator omnium probatur agnoſci ; nec tamen alibi niſi *in Sion*, id eſt, in contemplatione. Sed iſta contemplatio rectæ fidei lumen declarat ; in ipſa enim verus *hymnus* dicitur Domino diſciplinabili carmine, non linguæ clamore perverſo : Sed ut hoc expreſſius intimaret adjecit : *Et tibi reddetur votum in Jeruſalem*. Ab infidelibus vota reddebantur & Marti, & Veneri, cæteriſque dæmonibus ; ut ſi quis fuiſſet de prælio liberatus ſacrificabat Gradivo : ſi quis ad fœdum adulterium perveniſſet, adorandam deam libidinis æſtimabat. Nunc autem veritate recognita, de bonis operibus *in Jeruſalem* Deo ſoli *votum* dicit *eſſe reddendum*, quæ eſt viſio pacis, in qua manet fixa immobiliſque felicitas.

Deus ſolus debet laudari.

℣. 2. *Exaudi orationem meam : ad te omnis caro veniet*. Iſte populus qui prius dixerat : *Te decet hymnus Deus in Sion :* nunc ad Dominum hymnidica ſupplicatione proclamat, dicens : *Exaudi orationem meam* ; ut ipſe prius faceret, quod cæteris faciendum eſſe prædixerat. Ipſe populus *orationem* ſuam *exaudiri* petit, quem ſuperius diximus. Sciens enim ſe eſſe moriturum, illum rogabat ad quem ſe poſt hanc vitam venturum eſſe noſcebat ; ut hic ei parceret, ne ibi de ipſo judicaret. Sic enim de illo judicio dicit Apoſtolus : *Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti : ut recipiat unuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſive bonum, ſive malum*. Hic enim *carnem*, non ſolum ſanctos, ſed omnem hominem debemus advertere : quia omnes ad eum conſtat eſſe venturos, ſive damnandos, ſive in æternam requiem collocandos. Et nota quod in ſcripturis divinis frequenter & ſola anima, & ſola caro pro homine ponitur ; ut eſt illud in Geneſi : *Et intraverunt in Ægyptum cum Jacob anima ſeptuaginta * quinque*. Et hic : *Ad te omnis caro veniet*. Quo loco utillimum eſt Synecdoche ſchematis meminiſſe, quæ ſignificat A parte totum.

2. Cor. 5. 10.

In ſcriptura ſola anima, & ſola caro pro homine frequenter ponuntur.

Geneſ. 46. 27.

* MS. A. *duo*.

℣. 3. *Verba iniquorum prævaluerunt ſuper nos & impietatibus noſtris tu propitiaberis*. *Prævaluerunt* quidem *verba iniquorum*, quando Pagani parentes perſuaſerunt filiis ſuis antiquos ritus & ſacrilegia quæ colebant. Tracti enim per infantiam, illud videntur ſecuti, quod rudibus animis imbiberunt. *Prævaluerunt ſuper nos*, dictum eſt, tanquam aliquod altiſſimum mare, quod abundantia fluentorum objecta quæque ſubmergit, & enatare non ſinit quæcumque voraverit. Sed his erroribus pietas divina ſubvenit, quando ſalutem mundo adventu Domini Salvatoris indulſit. Perſcrutandum eſt autem quid velit propitiatus intelligi. Apte dicimus hoc de Sacerdotibus, quoties per immolata ſacrificia peccatis noſtris propitiam faciunt Divinitatem ; ut ira quæ debebatur delictis, convertatur in gratiam ſalutis ; & qui erant factis ſuis juſtiſſime rei, reddantur Divinitatis muneribus abſoluti. Sic Divinitas propitiata eſt humano generi, quando nobis & Sacerdotem & hoſtiam ipſum contulit Chriſtum ; ſicut dicit Apoſtolus : *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta eorum*.

Sacerdotes per immolata ſacrificia peccatis noſtris propitiam faciunt divinitatem.

Chriſtus Sacerdos & hoſtia.

2. Cor. 5. 19.

℣. 4. *Beatus, quem elegiſti & aſſumpſiſti, inhabitabit in * tabernaculis tuis*. Quidam hunc verſum aptandum æſtimant Domino Salvatori : ſed nos illum magis ad communem beatum dicimus eſſe referendum. Dixerat enim ſuperius : *Impietatibus noſtris tu propitiaberis* ; nunc ſequitur : *Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti* ; ut non hoc de illo ſingulariter immaculato, ſed de peccatore abſolute dixiſſe noſcatur. *Beatus* eſt igitur, *quem elegit Dominus*. Sed vide quid ait, *Elegiſti* ; ut hanc electionem nemo ſuis meritis applicaret ; ſicut ipſe in Evangelio dicit : *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos*. *Aſſumi*, eſt autem in æternam requiem collocari, quam ſanctis ſuis pius Dominus compromittit. Sed quid talibus contingit ipſe ſubſequitur : *Inhabitabit in tabernaculis tuis*. *Inhabitare* dicimus eos, qui adeptum locum nulla permutatione derelinquunt. Sed qualis ſit iſta habitatio, in alio pſalmo dicit : *Concupivit, & defecit anima mea in atria Domini*. Ibi enim habitare jam præmium eſt : quia nequeunt illuc introire, niſi quos cæleſtis miſericordia dignatur eligere.

* MS. A. *in atriis*.

Deus gratis nos elegit.

Joan. 15. 16.

Pſal. 83. 3.

℣. 5. *Replebimur in bonis domus tuæ : ſanctum eſt templum tuum*. Si bona domus Dei, id eſt, Jeruſalem futuræ ad liquidum voluerit perſcrutari mens humana, non ſufficit ; de quibus dicit Apoſtolus : *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus his, qui diligunt eum*. Sed quia fas eſt pro parte audita loqui, *domus* ejus *bona* ſunt tricenarius, ſexagenarius, & centenarius fructus, quem ibi ſanctis ſuis fidelibus Dominus pollicetur. Sunt etiam & hic *bona domus* ejus, quæ dicit Apoſtolus : *Alii enim datur ſermo ſapientiæ : alii ſermo ſcientiæ : alii fides in eodem Spiritu : alii gratia ſanitatum : alii genera linguarum : alii interpretationes ſermonum*, &c. Et intuere quod dixit : *Replebimur* ; quaſi ad menſuram noſtram, quantum poſſumus capere, potabimur : ſignificans illud quod idem Apoſtolus dicit : *Unicuique autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti*. Sequitur, *Sanctum eſt templum tuum*. Sive hoc pertinet ad domum Dei, quæ eſt Eccleſia : ſive ad Incarnationem Domini, ſicut legitur in Evangelio : *Deſtruite templum hoc, & in triduo ædificabo illud* ; Et paulo poſt ait Evangeliſta : *Hoc enim dicebat de templo corporis ſui*.

1. Corint. 2. 9.

Quæ ſint bona domus Dei.

1. Cor. 12. 8. 9.

Epheſ. 4. 7.

Joan. 2. 19.

℣. 6. *Mirabile in æquitate : exaudi nos Deus ſalutaris noſter*. Quod dixit : *Mirabile in æquitate*, ad templum reſpicit prædictum ; multis enim modis poteſt eſſe *mirabile*. Sed addidit : *In æquitate* ; ut illum adventum ipſius debuiſſes advertere, cum bonos ſegregat a malis, & unicuique digna retribuit. Verum ut hoc de ipſo intelligere deberemus, ſequitur : *Exaudi nos Deus ſalutaris noſter*. Ipſe enim Deus Salvator noſter eſt, qui mundo ſalutem contulit, & humano generi ſua pietate ſubvenit.

℣. 7. *Spes omnium finium terræ, & in mari longe*. Poſtquam populus ille converſus orationem ſuam ſimplici corde profudit, boniſque

Domini ſe aſſeruit eſſe completum, venit ad ſecundam ſectionem, in qua laudes Domini, virtuteſque deſcribit. Nam ſenſus iſte Judæorum perſuaſiones, & hæreticorum prava dogmata falce veritatis abſcidit. *Spes* enim Domini non eſt localis, neque unius gentis, ſed *omnium finium terræ*, quando illi per univerſum orbem humilia vota funduntur. Qui merito *omnium ſpes* eſt, quando fidelibus cunctis æterna præmia compromiſit. Sed ne hoc tantum de ſola terra intelligeres, quam magnam vocant; addidit: *Et in mari longe*. Sive ad inſulas reſpicit, quas non videbatur terræ finibus incluſiſſe: ſive ad mare longum, id eſt, totius ſæculi habitationem: de quo & alibi dicit: *Hoc mare magnum & ſpatioſum manibus*. Longum eſt enim, quoniam habitatio ejus innumeras continet nationes. Nam *mare*, mundum debere intelligi Dominus quoque teſtatur; ait enim diſcipulis ſuis: *Faciam vos piſcatores hominum*. Ubi enim piſces maxime, niſi in mari ſunt? Mari quippe juſte comparatur hic mundus: quia ſalſitatibus amarus eſt, fluctibus diabolicis quatitur, & vitiorum tempeſtatibus commovetur.

Spes Domini eſt omnium finium terræ.

Pſal. 103. 25.

Per mare mundus intelligitur

Matth. 4. 19.

℣. 8. *Preparans montes in virtute tua, accinctus potentia*. Verſum iſtum paulo diligentius perſcrutemur, eſt enim verborum ſubtilitate profundus. Quod enim dictum eſt: *Præparans montes in virtute*; ad terrenas altitudines omnino non pertinet. *Præparare* vero non dicimus, niſi quod ad competentes alios uſus neceſſaria qualitate providetur. Et ideo *præparatos montes* Apoſtolos per allegoriam decenter accipimus, qui ad verbum prædicationis electi ſunt, fortitudinem habentes fidei, & altitudinem ſanctitatis, humiles converſatione, ſed merito celſiores. Hos Dominus *præparavit in virtute* ſua: quia per eos fecit magna miracula; ut & magnitudine verbi incredulos converterent, & factorum admiratione duriſſima corda mollirent. Sed quemadmodum hæc *præparaverit*, conſequenter exponit: *Accinctus potentia*, id eſt, indutus majeſtate ſua. Humanitas enim Domini Verbi poteſtate præcincta eſt; ut quod homo non habuit, virtus divina præſtaret. *Accingimur* enim nos honore baltei, dum tamen alia ſit dignitas cinguli, quam natura cingentis. Sic & in pſalmo quadrageſimo quarto dictum eſt: *Accingere gladio tuo circa femur potentiſſime*; & alibi: *Præcinxiſti me lætitia*. Hæc enim & talia duas naturas indicant Domini Chriſti pleniſſimas atque perfectas in una eademque perſona, ſicut omnis Catholica confitetur Eccleſia.

Apoſtoli montibus comparati, & a Domino in virtute præparati.

Pſalm. 44. 4.

Pſal. 29. 12.

℣. 9. *Qui conturbas profundum maris: ſonum fluctuum ejus quis ſuſtinebit? Turbabuntur Gentes*. Poſtquam per Allegoriam montium dixit Apoſtolos eſſe præparatos: nunc exponit quid per eos Dominus fuerit operatus. Turbavit enim Apoſtolis prædicantibus non ſolum ſuperficiem maris, ſed fundum maris, id eſt, Gentilium corda demerſa profundius. Nam cum ſua numina conticuiſſe cernerent, & annihilata eſſe ſentirent, merito corde turbati ſunt, quando ſpes ſuas ad nihilum perveniſſe noſcebant. Nam cum ſæculum mare dicatur, congrue fundo maris comparata ſunt corda dementium; inde enim ſurgit, quod fluctus excitat peccatorum: inde venit inopinata commotio, quæ innocentiam verberat, ſanctoſque defatigat. Sequitur, *Sonum fluctuum ejus quis ſuſtinebit?* Hic ſignificat perſecutores, qui licet ipſi velut fluctus altiſſimi concitentur, *ſonus* eorum, id eſt, dicta crudelia nullatenus ab hominibus ſuſtinentur; niſi divina gratia concedente eorum protervia fracta ſuperetur. *Quis ſuſtinebit?* quantum ad hominum pertinet fragilitatem, dicitur. Nam, dono Domini ſuffragante, Martyres eorum violentiam ſuperare potuerunt: unde maxime conturbatæ ſunt Gentes, quando fideliſſimos cernebant, & vivos facere virtutes, & mortuos ſupplicantium vota complere: contra ſua numina & eorum potentiam paveſcere, & reſponſa denegare. Tunc enim & Delphicus Apollo conticuit: tunc a Delphis Diana diſceſſit: tunc Cytherea Venus erubuit. Sed quid, rogo, Gentes facere poterant, quando ſua Numina trepidare cernebant.

Corda dementium maris fundo comparata.

℣. 10. *Et timebunt omnes qui habitant fines terræ a ſignis tuis: exitus matutini & veſpere delectaberis*. Hic tempus ſignificat, quo Apoſtoli diverſa ſigna faciebant. Neceſſe enim erat, ut univerſitas contremiſceret, quæ orbem terræ habitare videbatur, quando talia ſigna cernebat, quæ nec lectio eorum prodiderat, nec viſio ulla monſtraverat. Ipſe enim dixit, unde timor ille concipi potuiſſet, id eſt, *A ſignis tuis*. Addidit, *Exitus matutini, & veſpere delectaberis*. *Exitus matutini* eſt, quando aliquis ex mundi iſtius felicitate ad Dominum convertitur Salvatorem. *Matutinum* enim tempus ſemper clareſcit, & proceſſu diei gratiam illuminationis acquirit. Quod autem dixit: *Et veſpere delectaberis*; ſignificat quando gravia patientibus ſemper obſcurum eſt: ſed tamen ad Dominum veniunt Creatorem, qui mœrores eorum convertit in gaudium. Ita utrarumque rerum *exitu delectabitur* Dominus; quia undique devotos per abundantiam ſuæ largitatis acquirit.

℣. 11. *Viſitaſti terram & inebriaſti eam: multiplicaſti locupletare eam*. *Terram* hic genus humanum debemus accipere, quod ſatiatum atque refectum eſt, quando Dominus advenire dignatus eſt. Sed unde iſta terra debriata ſit, alter pſalmus exponit dicens: *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum eſt*. Ebrietas felix, ſatietas ſalutaris, quæ quanto copioſius ſumitur, tanto ſobrietatem mentibus donare dignatur. Quapropter hoc genus locutionis in ſcripturis divinis eſt proprium: quoniam in bono plerumque ponitur. In ſcripturis autem ſæcularibus, vel in communibus fabulis ebrietas in bonam partem penitus non habetur. Subjungit, *Multiplicaſti locupletare eam*. Verba iſta inexplicabilem modum donationis oſtendunt. Nam qui *multiplicat locupletare*, quantum ſit non videtur exprimere: ſed in immenſum ducitur quod verbis talibus pollicetur. Locuples enim dicitur, loca plura tenens. Ipſa eſt terra quam dignatus eſt aſſumere, non quam humanitatis more calcavit. Iſtam ſiquidem quam terimus, non locupletandam legimus, ſed potius immutandam; ſicut Iſaias dicit: *Erit cœlum novum, & terra nova*.

Genus humanum per adventum Domini ſatiatum eſt.

Pſal. 22. 5.

Locuples unde dictus.

Iſai. 65. 17.

℣. 12. *Flumen Dei repletum eſt aquis, paraſti cibum illorum: quia ita eſt præparatio tua*. Bene miſericordia Domini pleniſſimo fluvio comparatur. Non enim aliqua ſiccitate poteſt imminui, qui potationibus crebris neſcit expendi. Mundialis aqua aut imbribus accipit augmentum, aut ſiccitate defectum: Dei vero fluvius ſemper plenus, ſemper æqualis eſt; de quo dictum eſt: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*; & ipſe Dominus in Evangelio ait: *Qui biberit ex aqua, quam ego do ei, non ſitiet unquam: ſed fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam*. Nec moveat quod alibi ſingu-

Miſericordia Domini fluvio comparata.

Pſal. 45. 5.

Joan. 4. 13.

lari,

lari, alibi plurali numero *flumina* ſunt poſita. Unitatis enim virtus eſt multa complecti. Nam cum dicamus pluraliter Eccleſias, unam tamen conſtat eſſe Catholicam; quod innumeris vicibus cognoſcitur eſſe memoratum. Sed poſtquam de potu fluminis dixit, de cibo ſpirituali ſubjecit: ne convivium Domini copioſiſſimum amicos ſuos relinqueret ex aliqua parte jejunos. Dicit enim: *Paraſti cibum illorum*. *Cibus* ille non dentibus manditur: ſed animæ aviditate devoratur; de quo dictum eſt: *Panem cæli dedit eis: panem Angelorum manducavit homo*. Sic totum ad communionem ſacram convenienter refertur, quando & ejus ſanguinem bibimus, & de ejus corpore ſaginamur. Et ne aliquid caſualiter factum putares, ſicut arbitratur irridenda Gentilitas, ſubdidit: *Quia ita eſt præparatio tua*. Sic enim omnia contigerunt, quemadmodum ſunt ab ipſo diſpoſita; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Nonne quinque paſſeres væneunt dipondio, & unus ex illis non cadet ſuper terram ſine voluntate Patris veſtri?*

Pſal. 77. 25. *Corpus & ſanguis Domini in ſacra communione recipiuntur.*

Luc. 12. 6.

℣. 13. *Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus: in ſtillicidiis ejus lætabitur cum exorietur*. *Rivos* etiam hic dicit Apoſtolos, vel alios fideles, qui de illo Dei ſemper repleto flumine biberunt. Sed ne potum ipſorum crederes eſſe tenuiſſimum, dicit *rivos* ipſos *inebriandos*; ut ad tantam ſatietatem perveniant, quanta & ipſis abunde ſufficiat, & aliis profutura concedat. Redit igitur ad ſingularem numerum, quem Eccleſiaſticæ unitati diximus convenire. Dicit enim: *Multiplica generationes ejus*; illius ſcilicet *rivi*, qui de flumine ſancto profluxit; ut per *generationes* ſuccedentes prædicatio beata non deficiat, ſed *multiplicetur*, unde Catholica ſemper creſcat Eccleſia; ut qui modo imbuuntur ſacro dogmate, poſt alios docere videantur; quod quotidie fieri evidenter agnoſcimus. Dictum eſt de *rivis*, qui pertinent ad * provectos: nunc dicit de ſtillicidiis, quæ ad inchoantes reſpiciunt Chriſtianos, quando anguſtata primordia latiſſima non poteſt introire doctrina; de quibus dicit Apoſtolus: *Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Quaſi parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam*. *Stillicidia* enim ſunt guttæ quæ de tectis cadunt, non pondere, ſed aſſiduitate penetrantia, quæ quantum diſtent a rivis etiam viſualis nobis ratio patefacit. Ergo in primordiis ſuis *lætabitur* omnis fidelis, *cum exorietur* ex aqua & Spiritu ſancto, quando vere renaſcimur, & gloriæ Domini ipſius dignatione præparamur. Eſt enim nobis tunc magna lætitia, quando antiqui hominis vetuſtate depoſita, in novæ regenerationis gaudia commutamur. Sed licet hæc Dei munera alio modo in auctoritate poſita videantur: converſa tamen provectus noſtri ordinem videntur monſtrare certiſſimum. Primo enim ariditas fidei quibuſdam ſtillicidiis animatur: poſt rivis affluentibus irrigamur: deinde ſicut dicit verſus ſuperior, ad fluminis illius plenitudinem, juvante Domino, pervenimus. Sic per hæc tria divini muneris ordo declaratur.

* *Ed. perfectos.*

1. Cor. 3. 1. 2.

Gradus ſpiritualis provectionis exprimuntur.

℣. 14. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ: & campi tui replebuntur ubertate*. *Corona anni* totus hic mundus convenienter advertitur, per quem Catholica dilatatur Eccleſia. *Benedicit* enim Dominus quos vere fecerit Chriſtianos *flumine, rivo, ſtillicidio*, quæ jam ſuperius dixit. Deinde vide quid ſequitur: *Et campi tui replebuntur ubertate*. *Campos* dicit fideles homines atque juſtos, qui æqualitati *camporum* æquiſſimo pectore comparantur. Tales enim *ubertate replentur*: quia fructum tricenarium, & ſexagenarium, vel centenarium, Domino largiente, præſtabunt.

Juſti homines campis comparati.

℣. 15. *Pingueſcent fines deſerti, & exultatione colles accingentur*. *Fines deſerti* populi Gentium ſunt, ad quos nullus Propheta fuerat deſtinatus: ſed toti in Judæa natione prophetabant. Iſti ergo *fines deſerti*, pingues magno munere Divinitatis effecti ſunt, quando ad eos Apoſtolorum prædicatio ſancta pervenit, & gratia Domini per fidem decori facti ſunt, quos pridem incredulitatis macies horrenda turpabat. Prima denique ſatio per Prophetas in Judæa natione provenit: ſecunda in Gentibus per Apoſtolos longe lateque diffuſa eſt. Sed plus de iſtis *finibus deſerti* frumentum virtus Domini conquiſivit, quam de illis terris, quæ cultæ videbantur, apparuit; ſicut Propheta dicit: *Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filii deſertæ magis quam ejus quæ habet virum*. *Colles* vero copioſos Martyres debemus accipere: quia ipſi ſunt poſt Apoſtolos celſiores. Hoc enim ſignificat: *Exultatione accingentur*: quia, præſtante Domino, perveniunt ad æternum gaudium per tolerantiam paſſionum.

Abundantiores fructus Gentes quam Judæi attulerunt.

Per colles Martyres accipiuntur.

℣. 6. *Induti ſunt arietes ovium, & convalles abundabunt frumento: etenim clamabunt & hymnum dicent*. *Induti ſunt*; illam veſtem nuptialem ſignificat, qua *arietes ovium*, ideſt, Apoſtoli & ſancti reliqui veſtientur, qui doctrinæ * bonæ duces extiterunt populo Chriſtiano. Sequitur, *Et convalles abundabunt frumento*. *Convalles* populos ſignificant humiles: quia nihil his humilius, quæ in quadam terræ concavitate deſcendunt. Iſti ergo humiles *abundabunt frumento*; ſicut ille Publicanus qui nec oculos audebat ad cælum erigere, nec aliqua meritorum præſumptione confidere. *Abundavit frumento*, quia humilis convallis fuit: erectus eſt, quia, præſtante Domino, ſe ipſe dejecit; & ideo fortior factus eſt, quia vires ſuas invalidas eſſe confeſſus eſt. Adjecit: *Clamabunt & hymnum dicent*. Finalis iſta concluſio oſtendit nobis alluſiones illas, quas ſuperius dixit, myſtica ſimilitudine ſuſcipiendas. Neque enim fines deſerti *clamabunt*, nec convalles, nec arietes ovium, nec cætera quæ dixit anterius: ſed *clamabunt* illi *& hymnum dicent*, ad quos res iſtæ comprobabili ſimilitudine referuntur. Dixit enim prius *clamabunt*; & ne clamorem ipſum crederes eſſe confuſum, addidit: *Et hymnum dicent*, ideſt, laudem, quæ rationabilibus creaturis noſcitur convenire ſuaviter.

* *MS. G. boni.* *Convalles populos humiles ſignificant.*

Concluſio Pſalmi.

INtelligamus populum illum beatum, qui venit ad Dominum Chriſtum, quali ſuavitate lætatus eſt; & ſciamus inæſtimabile eſſe beneficium, quod tanta legitur exultatione celebratum. Hymnum quoque ejus quem primo verſu pſalmi promiſerat quanta gratia diverſitatis ornavit! laudem Incarnationis ejus mirabili brevitate deſcribens; & quid mundo præſtiterit, fidelis Inſtitutor edocuit. Ad poſtremum in Reſurrectione ventura univerſos ſanctos ejus hymnidica in eo dicit exultatione gaudere. Sic & præſentia mirabili brevitate narravit, & ad ſpem maximam concitandam futura nobis præ-

mia compromiſit. Tribue Rex cæleſtis, ut & nos erepti ab ariditate peccati, flumine miſericordiæ tuæ copioſius irrigati, pingueſcere mereamur, ut hymnum cum ſanctis tuis tibi jugiter decantare poſſimus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum quintum.

In finem, pſalmus David canticum Reſurrectionis.

QUamvis hæc nomina quæ in capite tituli ſunt poſita, præmiſſa expoſitione videantur eſſe notiſſima: tamen non erit importunum ſcientibus interdum ipſa repetere, ut intentio totius inſcriptionis evidentius poſſit agnoſci. *In finem*, quod dictum eſt, reſpicit ad Dominum Salvatorem; ſicut dicit Apoſtolus: *Finis enim legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti.* (Rom. 10. 4.) *Pſalmus* ipſum ſine ambiguitate denuntiat: quia *pſalmus* ex ſuperioribus ſonat, ſicut opera ejus dictaque tonuerunt. *David* autem dictum eſt interpretari deſiderabilis & manu fortis, quæ verba ſpecialiter pertinent ad Regem noſtrum & Dominum Chriſtum. Reſtat nunc ut ſequentia dicere debeamus. *Canticum* iſtud generale, quod dici de Domino Salvatore præmiſſa nomina docuerunt, de glorioſa ipſius Reſurrectione prædicatur; per quod Eccleſia Gentes admonet, quas per gratiam Domini præſciebat eſſe credituras; ut communiter gaudeant, quæ erant in ſuo Capite reparandæ. Sed quoniam gens Judæa ſe tantum ad beatæ vitæ præmia putabat eſſe venturam: quia inter cæteras nationes, quæ adhuc idolis deditæ ſerviebant, ſola legem veri Domini habere videbatur (ſed erat infidelitatis ſuæ vitio peccatura) prophetiæ ſpiritu *canticum* iſtud ſancta profudit Eccleſia: aſſerens ſpem illam Reſurrectionis non ſolum fideles ex Judæis, ſed univerſitatem de cunctis Gentibus habituram; ſicut Dominus dicit: *Vivo ego, dicit Dominus, & implebitur gloria mea univerſa terra.* (Numer. 14. 21) Denique & pſalmus iſte ſic inchoat: *Jubilate Deo omnis terra,*

Diviſio Pſalmi.

COntra perſuaſionem Judæorum, qui ſe dicebant ſolos ad beatam vitam præ omnibus pertinere, Mater Eccleſia ſpem generalis Reſurrectionis interpoſitis tribus diapſalmatibus læta decantat. Primo ordine hortans univerſitatem, ut de Domini Reſurrectione congaudeat, quæ cunctis erat fidelibus æterna præmia præſtitura. Secundo ordine invitat omnes, ut veniant ad Dei opera conſideranda; quatenus una crudelitas jungat, quos unum præmium expectare videbatur. Tertio iterum monet Gentes, ut Dominum benedicant; qui nos licet diverſis probet tribulationibus, tamen ad requiem ſuæ miſerationis adducet. Quarto ordine iterum invitat univerſitatem; ut * commonita exemplo liberationis ſuæ, amplius confidat in Domino: benedicens eum, quoniam orationem ejus exaudire dignatus eſt.

* Ed. communita.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. JUbilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini ejus: date gloriam laudi ejus. Sancta Eccleſia, ſicut diximus, *omni terra* dicit eſſe gaudendum, quæ erat Chriſto Domino creditura. *Jubilatio* enim dicitur exultatio cordis quæ immenſitate ſui verbis non poteſt explicari. (Quid ſit Jubilatio.) Unde merito a tali verbo ſumpſit initium, ut magni beneficii incomprehenſibilis probaretur eſſe lætitia. Nam cum dicit: *Omnis terra*, non humum, ſed fideles ſignificat ac devotos, qui de tali poterant gaudere miraculo. Quæ figura dicitur Metonymia, ideſt, Transmutatio, (Quid ſit Metonymia.) quoties per id quod continet, id quod continetur, edicitur. Judæos enim tali prædicatione convincit, qui ſpem beatæ Reſurrectionis ſibi tantum æſtimabant eſſe pollicitam. Sequitur, *Pſalmum dicite nomini ejus*. Poſt illam inexplicabilem jubilationem congruum fuit, ut ad pſalmodiam credituros populos hortaretur; quatenus quod animo conceperat, depromptis laudibus explicaret. Illud enim ſoli Deo cognitum, iſtud fuerat & ab hominibus audiendum; ſicut legitur: *Corde creditur ad juſtitiam: ore autem fit confeſſio ad ſalutem*. (Rom. 10. 10.) Quod autem dicit: *Nomini ejus*, ſignificat Dominum Salvatorem, cujus adventu mundi vulnera probantur eſſe curata. (Chriſti adventu mundi vulnera curata.) Intendamus quoque quod dictum eſt: *Date gloriam laudi ejus*, & antidotum cæleſte ſiticuloſis animis hauriamus. *Dat gloriam laudi ejus*, qui præconia Domini frequentata exultatione concelebrat; ut totum ipſi deputans, nihil humanis æſtimet viribus applicandum. Vitandum eſt enim, & omni ſtudio fugiendum: ne fragilitas humana laudibus ſuis ambiat erigi, quæ magis debet juſta increpatione culpari.

℣. 2. *Dicite Deo quam terribilia ſunt opera tua: in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.* Audiamus quid Eccleſia Gentes uno commate doceat dicere, & magnam cauſam religionis ſub brevitate concludere. *Quam terribilia ſunt opera tua.* Quamvis *opera* Domini dicat eſſe *terribilia*: tamen quantum terroris habeant non edixit: ſed *opera* Domini hac ratione arbitror eſſe metuenda; ut conſideremus quid nobis poſſit accidere, ſi illa Majeſtas, quæ mundum miſerata reſpexit, peccatis noſtris facientibus reddatur infenſa. (Terribilia ſunt Dei opera, maxime in unienda ſibi naturam humanam.) Deus enim pro nobis dignatus eſt homo fieri, ſicut Leo Papa ad Flavianum ſcribens, Doctor Apoſtolicus dicit: (Epiſt. 10. ad Flavian. c. 4.) Creator Angelorum unus paſſus eſt eſſe mortalium: inviſibilis in ſuis, viſibilis eſt factus in noſtris: incomprehenſibilis voluit comprehendi: ante tempora manens, eſſe cœpit ex tempore. Univerſitatis Dominus, ſervilem formam obumbrata Majeſtatis ſuæ immenſitate ſuſcepit. Impaſſibilis Deus non eſt dedignatus homo eſſe paſſibilis, & immortalis mortis legibus ſubjacere. Hæc ſi conſideremus, *terribilia* nobis *ſunt opera* Domini, quando tantæ dignationi nec illud poſſumus exhibere, quod pro noſtra ſalute dignatur nos cæleſtis pietas admonere. Sic enim & alibi legitur: *Domine audivi auditum tuum, & timui: conſideravi opera tua, & expavi.* (Habac. 3. 2.) Sed timor iſte affectuoſus & pius eſt, dulcedinem habens, non amaritudinis qualitatem: ſpem generans, non diffidentiam creans: deſiderium cumulans, non ardorem charitatis extinguens. Sequitur, *In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Multitudo virtutis* erat, quod curabat homines diverſa infirmitate laborantes: ſed in hac *virtute mentiebantur inimici* ejus, quando dicebant: Hæc ſigna in Beelzebuth facit. (Matth. 12. 24.) *Mentiti ſunt* etiam *in multitudine virtutis* ejus, quando dicit: *Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cæli*. (Matth. 26. 64. 65.) Et illi dixerunt: *Blaſphemavit; quid adhuc egemus teſtibus?* Ad poſtre-

mum *mentiti ſunt in multitudine virtutis* ejus, quando poſt Reſurrectionis gloriam data pecu-
Matth. 28.13. nia cuſtodibus dicebant: *Dicite quia venerunt noste diſcipuli ejus, & furati ſunt eum, nobis dormientibus*. Sic venerabilis Mater ſub compendio brevitatis futuræ ſanctæ Incarnationis myſteria declaravit.

℣. 3. *Omnis terra adoret te, & pſallat tibi: pſalmum dicat nomini tuo Altiſſime*. Quia ſuperius mentitos fuiſſe dixit inimicos: nunc generalitas admonetur, ut veraciter *adoret* Dominum Chriſtum. Addidit, *Et pſallat tibi*; quod revera divinis decet virtutibus exhiberi. Subſequitur, *Pſalmum dicat nomini tuo Altiſſime*. Prius dixerat: *Pſallat tibi*, poſt iterum pene ipſa verba repetiit, ſed bene perquirentibus longe diverſa ſunt; prius enim pſalmodiam intelligi voluit: hic vero opera ſanctitatis admonuit.
Chriſtus Altiſſimus iure dicitur. Nam cum dicit: *Nomini tuo Altiſſime*, ſignificat, ſicut ſupra dictum eſt, Dominum Salvatorem, qui *Altiſſimus* jure dicitur: quia nihil ſupra ſe altius, ſicut Pater & Spiritus ſanctus, quicquam habere cognoſcitur. Quod nomen poſitum eſt ad convincendam ſpecialiter ſuperbiam Judæorum, qui ſic abjectum eſſe crediderunt, ut eum crucifigere non paverent. Simul etiam hoc nomine convicti ſunt Arriani; nam qui eſt *Altiſſimus* in Deitate ſua, non poteſt habere majorem.

℣. 4. *Venite & videte opera Domini: quam terribilis in conſiliis ſuper filios hominum*. Sponſa Regis æterni ordine ſecundo Gentes invitat, ut miracula veteris Teſtamenti devotis poſſint mentibus intueri; quatenus quod Hebræo populo in figura contigit, in ſe cognoſcant veriſſime fuiſſe completum. Proprie vero dictum eſt, *Venite*, quaſi adhuc longe poſitis, quaſi adhuc in Babylonia civitate morantibus. *Videte* poſitum eſt, ideſt, lumine cordis agnoſcite. Cæterum carnalibus oculis videre non poterant, quæ conſtabant eſſe præterita. *Opera Domini* non iſta dicit, quæ omnes pariter vident, cælum, terram, mare & omnia quæ in eis ſunt: ſed illa invitat eos ſpecialiter intueri, quæ fideliſſimi ſpiritualiter agnoverunt, Hebræis fugientibus diviſum mare patuiſſe, quadraginta annis populos ad ſaturitatem paſtos in eremo, ſiccis pedibus tranſitum Jordanis fluenta præbuiſſe, & cætera quæ Judæis figuraliter contigerunt. Subjecit, *Quam terribilis in conſiliis ſuper filios hominum*. * Filios hominum fecit terribiles atque
* MS. A. factus eſt terribilis atque metuendus, cum, &c. metuendos, cum per eos miracula magna monſtravit. Verum quæ ſint iſta opera, quæ vult Gentes adhuc rudes agnoſcere, ſequentia declarabunt.

℣. 5. *Qui convertit mare in aridam, & flumina pertranſibunt pede: ibi lætabimur in idipſum*. Iſta ſunt *opera Domini*, quæ ſuperior verſus admonuit. *Convertit mare in aridam*, quando Hebræum populum per medios fluctus iter fecit habere terrenum. *Flumina pertranſivit pede*, quando Jordane dextra lævaque diviſo, in terram repromiſſionis Judaicum deduxit exercitum. Sed quærendum eſt ad quid plurali numero *flumina* poſuerit, dum legamus in Jordane tantummodo contigiſſe? Non immerito, quia licet in ipſo ſolummodo contigerit, frequenter tamen ibidem accidiſſe monſtratur. Nam & He-
4. Reg. 2.8.14. liæ illic talis tranſitus fuit, & diſcipulo ipſius redeunti ſimiliter fluminis ipſius fluenta patue-
Mos eſt ſcripturæ unum pro plurimis ponere, & econtra. runt. Sive quia ſcripturæ divinæ mos eſt, & unum pro plurimis dicere, & plurima unitatis

nomine vocitare. Sequitur, *Ibi lætabimur in idipſum*. Hic jam Sacramenta illorum operum feſtinat oſtendere: quia in eorum præfiguratione veraciter poſt lætatus eſt populus Chriſtianus. Nam quod Gens Judæa per maria tranſivit, ſequens Chriſti baptiſma nuntiabat. Quod flumina ſine altitudinis periculo ſiccis pedibus tranſmeavit, mundi hujus ſignificabat fluenta ſecure poſſe tranſire, & ad pœnitentiæ tutiſſima pervenire. Unde neceſſe fuit, ut Eccleſia cum ſanctis viris *in idipſum* ſe diceret *eſſe lætaturam*, ubi eſt gaudii noſtri fons & ſalutis æternæ origo præparata. Quod vero ait *ibi*, *in idipſum*, inter propria ſcripturæ divinæ connumerandum eſt.

℣. 6. *Qui dominatur in virtute ſua in æternum, oculi ejus ſuper Gentes reſpiciunt*. Expoſuit quod dixerat: *Lætabimur in idipſum*; ſcilicet: *Qui dominatur in virtute ſua in æternum*. Dominari Chriſtus in virtute ſua & in æternum dominatur. enim poſſunt & Principes terrarum: ſed non *in virtute ſua*, neque *in æternum*. Quapropter hæc duo addita ſunt, ut omnipotentis Regis virtus poſſit oſtendi. Et ne promiſſiones prædictas inanes putaret adhuc cœca Gentilitas, addidit: *Oculi ejus ſuper Gentes reſpiciunt*; ut quod illæ per ſe videre non poterant, aſpectu veri luminis intuerentur afflatæ. Dominus enim quos reſpicit, illuminat: quos viſitare diſponit, & liberat.

℣. 7. *Qui in ira provocant, non exaltentur in ſemetipſis*. Conſuetudo fragilitatis noſtræ congrua brevitate deſcripta eſt: quia dum talia facimus, unde ad iram Dominum provocemus, exaltamur in nobiſmetipſis, peccata noſtra magis cupientes defendere. Sed hos prohibet in ſeipſis *exaltari*, quos oportet humiles inveniri. Fideles enim non in ſe, ſed in Chriſto *exaltari* Cur fideles non in ſe, ſed in Chriſto exaltandi. oportet: ubi altitudo firma eſt, & nunquam ruiturus aſcenſus.

℣. 8. *Benedicite Gentes Deum noſtrum: & audite vocem laudis ejus*. Venit ad tertium membrum, in quo Gentes monet, ut Deum verum conſona prædicatione glorificent. Sequitur, *Et audite vocem laudis ejus*, ideſt, quæ dicit Pater de Filio fideli credulitate ſuſcipite. *Vox* enim *laudis* ipſius eſt: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Matth. 3.17. Quam puriſſimis ac devotis mentibus oportet audiri; ut unus atque idem credatur Dominus Chriſtus, qui ante ſæcula ex Patre progenitus eſt conſubſtantialis ipſi, & ex Maria Virgine procreatus, nobis dignatus eſt fieri in aſſumpta humanitate conſimilis. Sancta enim Eccleſia in hac fide vivit, in hac fide proficit; ut in Domino Chriſto nec ſine vera Divinitate humanitas, nec ſine vera credatur humanitate Divinitas.

℣. 9. *Qui poſuit animam meam ad vitam: & non dedit commoveri pedes meos*. Nunc enumerat quibus ex cauſis miſericordia Domini prædicetur. Duo ſunt iſta Sacramenta liberationis Duo ſunt Sacramenta liberationis noſtræ. noſtræ: primum quod nos per munus baptiſmatis ducit ad vitam; non enim illuc noſtris meritis pervenimus, ſed ipſius beneficio miſerationis attrahimur. Deinde ne nos exinde permittat expelli, qui gravibus vitiis probamur onerati. Ipſe enim nos *ponit ad vitam*, qui dixit: *Ego ſum via, veritas, & vita*. Joan. 14.6. Ipſe greſſus noſtros non ſinit commoveri, qui manum ſuam Petro Matth. 14.31. ne mergeretur extendit. Et ne crederes otioſe iſta dici, a quibus periculis liberata fuerit, ſubter enumerat.

℣. 10. *Quoniam probaſti nos Deus: igne nos examinaſti, ſicut igne examinatur argentum*. Hæc

ctenus ſingulari numero prophetaſſe videtur Eccleſia : nunc pluraliter loquitur ex membris ſuis, per hos tres verſus exponens fideles Domini quantis tribulationibus affligantur. *Probari* nos facit Deus, quando per diverſa genera tentationum pro ſui nominis confeſſione tolerantiam beatæ paſſionis indulget. Non enim ille nos probando novit: ſed præſciendo cognoſcit. Sequuntur diverſæ Martyrum pœnæ. *Igne* enim charitatis *examinatur* beata conſcientia, quæ tantum Chriſti Domini amore ſuccenditur, ut urentium flammarum tormenta vincantur. Sed iſte *ignis* non conſumptorius, ſed purgatorius eſt. Datur enim argenti exemplum, quod igne ideo decoquitur, ut purius inde reddatur. Jaceret enim maſſa argenti cum ſordibus ſuis, niſi magni caloris beneficio nativa inquinamenta deponeret.

Deus non nos probando, ſed præſciendo cognoſcit.

Igne charitatis beata conſcientia examinatur.

* ℣. 11. *Induxiſti nos in laqueum: poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro. Induxiſti nos in laqueum*, ideſt, intrare nos feciſti cuſtodiæ catenas, quas Martyres ſuſtinere meruerunt. *Laqueus* qui non deciperet, ſed probaret: qui corpus quidem necteret, ſed animæ vincula diſſolveret: qui non ad reatum perduceret, ſed abſolutionis dona præſtaret. Addidit, *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro*; videlicet verbera quæ & Paulus pertulit, & reliqua fidelium turba ſuſtinuit. Ad hoc verberibus humiliati, ut diabolicam ſuperbiam cum mundi ipſius delectatione reſpuerent. Nam cum dicit: *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro*, ſignificat corporeos dolores, quos de illatis verberibus ſuſtinebant.

℣. 12. *Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra: tranſivimus per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigerium. Impoſuiſti*, dicit, ut omnia ipſius voluntate facta fuiſſe conſtaret: ſicut dicit Dominus Pilato: *Non haberes poteſtatem in me, niſi tibi data fuiſſet deſuper.* Sequitur, *homines*, ut intelligeres peccatores, quippe qui perſecutionibus ſævis ſanctos Martyres diverſis cruciatibus affligebant. *Super capita noſtra*, hoc eſt, ut dares eis poteſtatem capitalem in nos ferre ſententiam. Addidit, *Tranſivimus per ignem & aquam*; quod utique factum eſt, quando alios Martyrum ignis abſumpſit, alios aqua devoravit, & per diverſa elementa mors eorum probatur impleta. Sequitur ſæculi illius beata promiſſio: *Et induxiſti nos in refrigerium*; ut iſta omnia, quæ in membris ſuis patiebatur Eccleſia, non ad deteſtabilem pœnam, ſed ad quietis beatitudinem cognoſceres eſſe collata. *Refrigerium* eſt enim poſt perurentes curas delectabilis & amœna ſecuritas, quam in illa retributione ſuſcipiunt, qui pati pro Domini nomine meruerunt.

Joan. 19. 11.

℣. 13. *Introibo in domum tuam in holocauſtis: reddam tibi vota mea.* Hic redeunt membra Chriſti ad numerum ſingularem. Dicit enim corpus ejus *in domum* ipſius ſe feliciter *intraturum*; id eſt, in illam futuram Jeruſalem, ubi non holocauſta pecudum, ſed puritas quæritur animarum. Et intende quoniam ſicut tribus verſibus ſuperioribus pœnas Martyrum dixit: ita nunc aliis quatuor uſque ad finem diviſionis commemorat bona beatorum; ut fideles in duris afflictionibus roboraret, quibus tanta præmia pollicetur. *Holocauſtum* enim dicitur totum incenſum. Et quia ſe ſuperius examinatum igne dixerat ſicut argentum, juſte ſe holocauſtum oblaturum dicit, hoc eſt, purgatam delictis animam ſuam. Sequitur, *Reddam tibi vota mea*, ideſt, ut laudes tuas ſub perpetuitate decantem, & cum Angelis & Poteſtatibus, Thronis & Dominationibus hymnum miſericordiæ tuæ ſemper dicam. Hæc ſunt enim vota fidelium, hæc deſideria ſimplicium Chriſtianorum; ut in illa ſocietate recipiantur, qui ſe fidei & operum ſanctitate junxerunt.

℣. 14. *Quæ diſtinxerunt labia mea, & locutum eſt os meum in tribulatione mea.* Illa *vota* exponit, quæ ſuperius dixit, ideſt, *quæ diſtinxerunt labia mea*; fideles enim quamvis in afflictione ſint poſiti (ſicut Job fuit) Dominum laudant, & ſe ſemper accuſant. Ideoque probantur *diſtinguere* vota *labiis* ſuis: quia dubium non eſt diviſum eſſe quod humanitati imputatur, & Divinitati ſemper offertur. Et reſpice beatam tolerantiæ ſanctitatem; ut illa ſe vota laudis dicat reddere poſt Reſurrectionem, quæ in tribulatione concinuit, quando frequenter carnis imbecillitate peccatur, & doloribus victa plerumque non ſinitur anima probabilia complere diſpoſita. Hic autem Dei munere tanta copia charitatis oſtenditur, ut adverſa omnia ſuperaſſe monſtretur.

℣. 15. *Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo & arietibus.* Adhuc ipſa *vota*, quæ ſuperius memoravit, exponit. *Holocauſta medullata* ſunt ſacrificia, quæ puro atque intimo corde de divinis conſpectibus damus. Nam quando in vicem holocauſti contritionem cordis offerimus, oportet ut intus habeat puriſſimam fidem, intus habeat opera fidei, quæ ad vicem medullæ oblationem pinguiſſimam reddant; ne ſit aridum atque vacuum quod divinis conſpectibus immolamus. Quapropter talia ſe *holocauſta* promittit offerre, quæ firmitatem habeant medullæ, & pinguedinem fidei ſalutaris. Addidit, *Cum incenſo & arietibus. Incenſum* ſignificat orationes, quæ adinſtar thymiamatis divinis conſpectibus offeruntur; ſicut alibi legitur: *Intret oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo. Arietes* vero ſignificant Apoſtolos, qui Duces Chriſtiano populo piis prædicationibus extiterunt. Et reſpice quoniam utrumque conjunxit, dicendo, *Cum incenſo & arietibus*. Ipſum revera *incenſum* ſuaviſſimum eſt Domino, quod Apoſtolorum traditionibus probatur adjunctum. Memento autem quod hic verſus & ſequens allegorice proferuntur; per ſignificantias enim animalium declaratur oblatio devotorum.

Quæ ſint holocauſta medullata.

Incenſum orationes ſignificat.

Pſal. 140. 2.

Incenſum illud ſuave eſt Domino, quod Apoſtolorum traditionibus adjunctum eſt.

℣. 16. *Offeram tibi boves cum hircis. Boves* intelliguntur Prædicatores, qui pectora humana feliciter exarantes, eorum ſenſibus cæleſtis verbi ſemina fructuoſa condebant. *Hirci* vero intelliguntur, qui diabolicis pravitatibus ſtudentes, hiſpidis vitiis veſtiuntur. *Hircus* enim dictus eſt quaſi hirſutus. Sed & eos cum bobus offert Eccleſia, quando converſi Chriſto Domino confitentur. *Hircus* enim fuit ille Latro qui pendebat in cruce: ſed mox factus eſt *bos*, quando ad converſionem veritatis Domino reſpiciente pervenit. Dixit enim: *Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum.*

Per boves prædicatores intelliguntur.

Hircus unde dictus.

Luc. 23. 42.

℣. 17. *Venite & audite, & narrabo vobis omnes qui timetis Dominum, quanta fecit anima mea.* Venit ad quartam poſitionem, ubi non jam rudes, ſed fideles advocat ac devotos: jam nihil de paſſionibus ſuis commemorans, ſed totum de animæ ſuæ liberatione locutura. *Audiamus quanta fecit anima* ipſius, ut & nos diſcamus expetere, quod Matri noſtræ contuliſſe cognoverimus Dominum.

℣. 18. *Ad ipſum ore meo clamavi, & exaltavi ſub lingua mea*. His duabus rebus diligenter impletis perfectus efficitur Chriſtianus. Primum, ut ad Dominum *clamet ore* ſuo, id eſt, recta conſcientia, non voluntate perverſa. Sic enim de his dicimus, qui aliqua ratione falluntur: Mentem ſuam non habet: Sunt aliena quæ loquitur. Ergo *ore* ſuo *clamat*, qui Domino pure ſupplicat: quia illud non noſtrum, ſed omnino diabolicum eſt, quod cognoſcitur eſſe perverſum. Secundum ſequitur, *Et exaltavi ſub lingua mea*. *Sub lingua* dicit, in conſcientia: quia cor noſtrum *ſub lingua* noſtra eſt, ubi tacita cogitatione laudamus, & *exaltare* nobis illum videmur, qui ſemper probatur Altiſſimus. Et vide ordinem rerum. Primo dixit oris clamorem: deinde venit ad puriſſimum cordis affectum, unde & taciti ſolemus audiri.

Cor noſtrum ſub lingua noſtra eſt.

℣. 19. *Iniquitatem ſi conſpexi in corde meo, non exaudiat Deus*. Quod dixerat: *Exaltavi ſub lingua mea*, ipſum diligenter exponit. Nam qui Deum laudat in corde ſuo, non debet ſenſum varia imaginatione confundere, nec aliquam *iniquitatem conſpicere*, ſed totam illi mentem vigilantiſſime deputare; ut locum in eo diabolus nequeat invenire. Sic enim puritas orantis accipitur, ſi nullis cogitationum ſordibus polluatur. Dicit enim: Si hoc feci *non exaudiat Deus*: oſtendens quoniam qui talia faciunt, inanibus viſionibus illuduntur.

Qui Deum vere laudet in corde ſuo.

℣. 20. *Propterea exaudivit me Deus, & intendit voci orationis meæ*. Quia non conſpexerat iniquitatem in corde ſuo, propterea ſe dicit auditum. Ille enim clamor aſcendit ad Dominum, qui pollutionem rerum non habet humanarum. Intendentes enim ad ipſum, talem recipimus vicissitudinem, ut & ille nos miſeratus *intendat*. Denique hoc ſequitur: *Et intendit voci orationis meæ*. Supplicemus ergo, ut donet nobis orationem puriſſimam; quatenus fideliter exoratus, & ille nos pleniſſime de ſacrario ſuæ pietatis exaudiat.

℣. 21. *Benedictus Dominus, qui non amovit deprecationem meam, & miſericordiam ſuam a me*. Duo iſta connexa ſunt. Quando Deus *deprecationem non amovet*, miſericordiam ſuam ſine dubitatione concedit. Nam cum oratio noſtra ſuſpenditur, & illius miſericordia protelatur. Conſideremus etiam quartæ partis initium, qua fuerit veritate conceptum. Dixit enim: *Venite & audite quanta fecit anima mea*. Secutus eſt in fine veraciſſimæ promiſſionis effectus: quia nec *deprecationem* ejus *amoviſſe* cognoſcitur, nec *miſericordiam ſuam* ſuſpendiſſe monſtratur.

Quando Deus deprecationem non amovet, miſericordiam ſuam concedit.

Concluſio Pſalmi.

PEdiſſequa quidem expoſitione pſalmus iſte decurſus eſt: ſed modo nobis eſt ejus adunanda contextio; ut virtus hujus cantici evidenter poſſit agnoſci. Primum ſalutariter Gentes allocuta eſt ſancta Mater Eccleſia; ut generaliter in Domini laudibus occupentur, quatenus ſupernum deſiderium mundi nobis tollat affectum. Deinde invitat eas, ut diſcant miracula veteris Teſtamenti ad præfigurationem illis potius viſa fuiſſe concedi; quatenus ad ſpem maximam ſequens populus concitetur, quando quæ veteri populo ſunt præſtita, futuræ regenerationis beneficia nuntiabant. Docuit nos etiam quoniam de diverſis cladibus, quas hic populus ſuſtinet Chriſtianus Domini miſeratione liberetur, & ad illam felicem patriam, ipſo largiente, perveniat. Promiſſio ſingularis, ſponſio deſiderabilis, & hic, ipſo protegente, cuſtodiri, & ibi, eodem largiente, in æterno præmio collocari. Hoc ſi fixo animo ſemper intendimus, nunquam mundi iſtius pericula formidamus: ſed cum lætitia ſumma cantabimus, quod in hujus pſalmi fine conſcriptum eſt: *Benedictus Dominus, qui non amovit deprecationem meam, & miſericordiam ſuam a me*.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum ſextum.

In finem, in hymnis, pſalmus cantici David.

HYmnus & *canticum* hæc duo nomina, niſi ſubtiliter inſpiciantur, unum videntur propemodum indicare myſterium: quia utraque laudem Domini ſignificare monſtrantur. *Hymnum* diximus carmen eſſe metri alicujus lege compoſitum; ſicut omnes pſalmos in Hebræa lingua conſtat eſſe formatos. Hi quoties ſoli ponuntur in titulis, ſignificantur organis & tympanis fuiſſe prolati. Sed iſte *hymnus* quem nunc Propheta canit, ideo præmiſit *In finem*: quia tota oratio ad Dominum Chriſtum ſine dubitatione dirigitur. *Pſalmus* vero *cantici* eſt, qui ſola humanæ vocis modulatione canebatur. Sed nunc per hæc nomina utrumque deprehenditur potuiſſe conjungi; ut & inſtrumentis muſicis & humana voce caneretur; & ideo omnis cantus, & *hymnus* eſt: non omnis *hymnus*, & cantus eſt. Nam hoc nobis diſtinctionis hujus præbet indicium: quia pſalmi qui canticum non habent, poterant per ſola muſica inſtrumenta cantari.

Quid ſit Hymnus.

Quid ſit Pſalmus Cantici.

Diviſio Pſalmi.

POſt ſexageſimi quinti pſalmi canticum Reſurrectionis, mirabili ordine deprecationem ſuam Propheta ſubjunxit; ut benedicti ad divinam cogitationem deduci mereamur, ad quam noſtra non poſſint merita pervenire. Prima ergo parte fidelibus loquens ſupplicat, ut benedici cum ipſis mereatur a Domino; quatenus illuminati corde, in cunctis Gentibus Chriſtum Dominum prædicandum eſſe cognoſcant. Deinde converſus ad Dominum, prophetiæ ſpiritu confitendum illi dicit a populis: quia Gentes judicat in æquitate. Tertio eumdem verſum repetit, quem ſuperius dixit: hoc myſterium adjiciens, quia fructum ſuum terra jam protulit; & ideo frequentato verbo poſtulat nos debere benedici.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus miſereatur noſtri, & benedicat nos: illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur nobis. Supplicationem ſuam Propheta dirigens ad neceſſarii nominis cucurrit auxilium. Bene enim prius *miſereri* petiit, qui de meritorum ſuorum opere non præſumpſit. Prius enim fuit, *ut miſereretur* errantibus, & poſtea benedictionis ſuæ dona præſtaret. Nam benedictio Domini nos ſemper augmentat: ſive cum illum *benedicimus*, non ab ſolute proficimus: ſive cum nos ille *benedixerit*, animæ noſtræ profutura concedit. Sed quæra-

Benedictio Domini nos ſemper augmentat.

mus quam benedictionem poſtulat : quia multæ ſunt, quæ, largiente Domino, conceduntur. *Benedixit* Adam ante peccatum dicens ei : *Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ejus. Benedixit* Abraham cum dixit : *Benedicens benedicam te: & multiplicans multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & ſicut arenam, quæ eſt ad oram maris. Benedixit* etiam terras in varios fructus, ut indigentiam noſtræ fragilitatis excluderet. Sed hic illam benedictionem petiit, quam ſubter exponit; ut tenebras noſtræ mentis excludens, claritate nos Domini Salvatoris *illuminet*. Sequitur quippe, *Illuminet vultum ſuum ſuper nos*. Hæc erat petitio benedictionis; ut *illuminaret vultum ſuum ſuper* eos: quia cum videre non poterant, qui in ſuis viribus luminis beneficia non habebant. Illum enim humanus videre non poteſt ſenſus: niſi qui ſplendoris ipſius fuerit claritate perfuſus. Reperit, *Et miſereatur nobis*. Neceſſaria iteratio: quoniam & a miſericordia Domini proficere incipimus, & in bona ſpe ipſo largiente ſervamur. Quæ figura dicitur Epembaſis, id eſt, Repetitio crebra ſermonis.

Geneſ. 1. 28.
Geneſ. 22. 17.

℣. 2. *Ut cognoſcamus in terra viam tuam: in omnibus Gentibus ſalutare tuum*. Evidenter expreſſit quod ſuperius dixit: *Benedicat nos, & illuminet vultum ſuum ſuper nos*. Ad hoc enim iſta proficiunt, *ut* in hoc mundo *cognoſcamus viam* illam veritatis, id eſt, Dominum Salvatorem, qui nos ducit ad vitam: in qua nemo errare poterit, niſi qui ab ejus regulis deviare præſumit. Et ne nos probare hoc exemplis aliis egeremus, quis eſſet *via*, conſequenter expoſuit: *In omnibus Gentibus ſalutare tuum*; ut nec unius loci *via* iſta crederetur; & quale eſſet beneficium mundi, teſtimonio nominis ſui potuiſſet agnoſci. Quod nomen ipſi Chriſto Domino evidenter aptatum eſt, quando beatus ille Symeon eum in manibus accipiens dixit: *Nunc dimitte ſervum tuum in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum*, &c. Conſidera etiam quod in primo verſu loquitur ad populum fidelem, & ſubito convertitur ad Dominum Chriſtum, non injuria: quoniam hoc eſt membris loqui quod Capiti. Hæc figura dicitur Proſphoneſis, id eſt, Exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, ad Dominum ſubito verba convertimus.

Via veritatis eſt Dominus Chriſtus.
Luc. 2. 29.
Quid ſit Proſphoneſis.

℣. 3. *Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes*. Poſtquam fidem provenire populis exoravit Propheta, venit ad ſecundam partem dicens ad Dominum: *Confiteantur tibi populi Deus. Confiteantur*, verbum æquivocum eſt; nam & laudes, & peccatorum deplorationes noſcitur indicare confeſſio. Sed hic utrumque debet intelligi; ut & peccata ſua *confiteantur populi*, & gloriam Domini prædicare non deſinant. Denique verbum ipſum in uno verſu noſcitur eſſe geminatum, ut * a fideli populo totum cognoſceres eſſe faciendum. Nam quod addidit: *Omnes*, Donatiſtarum pravitates eliſit, qui putant Eccleſiam Domini in orbe terrarum non eſſe diffuſam.

Duplex Confeſſio, laudis ſcilicet, & peccatorum.
* MS. A. F. *ad fidelem populum.*
Donatiſtarum error.

℣. 4. *Lætentur & exultent Gentes: quoniam judicas populos in æquitate, & Gentes in terra dirigis*. Quærendum nobis eſt, quare moneat Gentes *lætari & exultare*, cum judicium Dominum dicat eſſe facturum? Metuere enim poteſt rea conſcientia, cum audit veracem Dominum judicaturum. Sed de illis dicit, qui jam confeſſi peccata, formidare nequeunt ventura judicia. Illis enim non Judex ſed Advocatus eſt Chriſtus, qui ſe propria confeſſione damnaverunt. Quapropter *exultent Gentes* & gaudeant, quæ faciem ejus in confeſſione prævenire meruerunt. Sequitur cauſa lætitiæ: quia miſericordi Judici probantur eſſe confeſſi, qui novit humilium corda ſanare, & ſuperborum colla concidere. Nam ut illam confeſſionem, quam diximus, debuiſſes advertere, dicit: *Et Gentes in terra dirigis*, utique in hoc mundo, ubi eas facis delicta propria confiteri, ut diabolico nequeant errore ſubverti.

Peccata confeſſi ventura judicia nequeunt formidare.

℣. 5. *Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes*. Venit ad tertiam narrationem, in qua verſum quidem ſecundæ partis repetit: ſed omnino rem aliam ſubter adjecit. In ſuperiori enim verſu poſuit: *Lætentur & exultent Gentes*: nunc autem dicit: *Terra dedit fructum ſuum*; ut etſi unum initium ſonet, non tamen ſenſus idem propter ſequentia ad cauſas ſimiles reddere videatur. Iſtos vero *populos* quos frequenter repetit, quidam eos duodecim Tribus intelligere voluerunt, quæ in illo judicio remunerationis gratiam conſequentur.

℣. 6. *Terra dedit fructum ſuum: benedicat nos Deus, Deus noſter. Terra dedit fructum ſuum*, ſcilicet confeſſiones populorum, quod ſuperius provenire neceſſaria repetitione memoravit. Revera *ſuum*, quem Domini largitate percepit, non quem diabolo ſeminante generavit. *Dedit* etiam *terra fructum ſuum*, quando Dominum Salvatorem diverſarum Gentium turba ſuſcepit. Illa enim quæ erat * peccato Adæ ſpinis & tribulis plena, vitalem fructum intulit, cum Domini juſſionibus obedivit. Tunc enim Apoſtolorum fides in varias linguas ſancto Spiritu replente prorupit: tunc virtutes inæſtimabiles mundus agnovit: tunc revera fructum ſuum terra protulit, quando ſpinas diaboli tribulosque delevit. Et quia fructus provenire potuit, juſte benedictio poſtulatur, dicit enim: *Benedicat nos Deus, Deus noſter*. Dixerat ſemel *Deus*: ſed ne Gentilium Dominus putaretur, quia ipſi Deum ſe dicunt colere, quamvis vanis erroribus implicentur; addidit tamen, *Deus noſter*; ut revera ipſe ſolus colendus *Deus* credatur, quem ſancta Catholica colit & confitetur Eccleſia, hoc eſt, Patrem & Filium, & Spiritum ſanctum.

Quando terra fructum ſuum dedit.
* MS. G. *peccatorum ſpinis.*

℣. 7. *Benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terræ*. Geminat, *Benedicat nos*, quod ſæpe repetendum eſt, & ſine fine conſtat optandum: quia ſemper neceſſarium, ſemper probatur eſſe proficuum. Quæ figura dicitur Tautologia, id eſt, ejuſdem ſermonis Iteratio. Intueamur etiam quemadmodum timor Dei inter magna munera poſtuletur, quando poſt benedictionem petitam metus ejus concedi *terræ finibus* exoratur. Eſt enim inter prima Dei munera: quoniam qui illum timere norunt, & amare non deſinunt. Sic enim & Salomon dicit: *Initium ſapientiæ timor Domini*; Et in alio pſalmo: *Timeat Dominum omnis terra*. Sed timor iſte non ex humana trepidatione contingit: ſed divina inſpiratione præſtatur. Hunc ergo timorem *terræ finibus* Propheta miſeratus optavit; ut & credere inciperent; & credita cauta ſollicitudine cuſtodirent.

Quid ſit Tautologia.
Eccleſ. 1. 16.
Pſal. 32. 8.

Concluſio Pſalmi.

QUam latiſſimos fidei campos ſub brevitate ſuaviſſima pſalmus iſte complexus eſt. Supplicavit enim Domino Chriſto, ut adventu ſuo benedicere nos larga pietate dignetur; quatenus ſalus mundi expectata Gentibus innoteſcat, & fructum miſericordiæ ipſius de pleniſſima religione percipiant. Sit ergo nobis & brevitate dulciſſimus, & prophetiæ ſuæ dignitate præclarus, quando illud ante tota ſæcula prædixit, quod jam ſalutariter mundus agnovit. Præſta Rex æterne ut ſicut te in humilitate carnis veniſſe cognovimus: ita & in Deitatis potentiâ conceſſum nobis clementem Judicem ſentiamus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum ſeptimum.

In finem, Pſalmus cantici David.

VIm nominis iſtius hinc debemus advertere: quia dum *finis* dicatur, in initio ſemper apponitur; ſignificat enim rerum caput, & æternale principium; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Ego ſum principium, propter quod & loquor vobis.* Sequitur *pſalmus cantici*, qui humana tantum ſolet, ut dictum eſt, voce cantari. *David* autem ipſum Dominum deſignat, quem & *finis* ille pronuntiat. Longus pſalmus, & ad faſtidium relevandum quinque diapſalmatibus prænotatus, per quæ nos diviſiones competenter impreſſimus. Nam licet has in aliis pſalmis, quantum aſpirat Dominus, humana perſcrutetur induſtria: iſtæ tamen inciſiones abſolute ſequendæ ſunt, quas per diapſalmata divina fecit auctoritas. Sciendum eſt autem toto pſalmo per myſticas ſimilitudines Pſalmigraphum loqui, qui Sacramentis Evangelicis omnino repletus eſt, & Aſcenſionis Chriſti deſcriptione devota monſtratur eſſe præcipuus.

Joan. 8. 26.

Diviſio Pſalmi.

PRovidentiæ ſpiritu Propheta completus, quæ inimicis Domini accidant, vel quæ fidelibus in futura judicatione contingant, per optativum modum primo ingreſſu pſalmi hujus convenienter edicit; ut & perfidos de pœna terreat, & famulos Domini promiſſa remuneratione lætificet. Secundo ingreſſu virtutes ſignificat, quas contulit populo Judæorum: ac deinde dicit quemadmodum ex his perfecit Eccleſiam. Tertio per montis ſpeciem ſignificat Dominum Salvatorem: aſſerens quæ beneficia præſtiterit Eccleſiæ, quando eam Reſurrectionis ſuæ munere ſublevavit. Quarto inimicorum Domini ſuperbiam conquaſſandam eſſe pronuntiat, & converſiones & martyria ab utroque ſexu etiam ex peſſimis dicit eſſe facienda, cum adventus Domini mundo ſalutaris illuxerit. Quinto dicit in Eccleſiis Dominum debere benedici, ubi Apoſtoli, & Chriſtus ipſe prædicavit: ſupplicans ut dona quæ dedit fidelibus ſuis, conſervare dignetur. Monet etiam, ut velociter ad Dominum veniant qui in hoc mundo tanquam in Ægypto & Æthiopia commorantur. Sexto ingreſſu univerſitatem monet, ut pſallat Domino Chriſto, qui jam Reſurrectionis ſuæ miracula patefecit; ac deinde pſalmum Dominica laude concluſit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. EXſurgat Deus, & diſſipentur inimici ejus: & fugiant a facie ejus, qui oderunt eum. Confidenter Propheta videtur optare, quod novit eſſe venturum. Petit enim Reſurrectionem Chriſti, in qua *diſſiparentur* adverſi ſcilicet Judæi, qui Reſurrectionis ejus videndo potentiam, ſceleris ſui facinora formidabant. Ultio quippe eorum uno verbo deſcripta eſt. Non enim in unam Gentem populus ipſe collectus eſt: ſed per orbem terrarum effuſa charitate diſperſus eſt. Sequitur inæſtimabilis pœna maledicti; ut *ab ejus facie fugiant*, cujus ubique conſtat eſſe præſentiam. Quale eſt enim ſemper fugere, & infenſi Judicis præſentiam non vitare? Addidit, *Qui oderunt eum*; ut eos ſignificaret qui in ſua pertinacia conſtiterunt. Odium enim illis rebus debemus, quibus nos acquieſcere nullatenus poſſe profitemur.

℣. 2. *Sicut deficit fumus, deficiant.*

℣. 3. *Sicut fluit cera a facie ignis, ſic pereant peccatores a facie Dei.* In iſtis duobus verſibus ſub comparatione gemina peccatorum pœna prædicitur. Fumus eſt enim ex flamma illa corruptibili ſurgens tenebroſa conglobatio, quæ quantum plus extollitur, tantum per inane tenuatur. Huic peccatores merito comparantur, quoniam ex flamma nequitiæ ſuæ producunt fumiferas actiones; quæ licet ad altiora ſuperbia faciente conſurgant, neceſſe eſt ut ſua magis, velut fumus, elatione deficiant. Sequitur eorum alia comparatio. *Cera* eſt ex favis collecta tenera mollitque ſubſtantia, quæ ſic ignis calore reſolvitur, ut ejus corpulentia penitus abſumatur. Hujus ſimilitudo delinquentibus competenter aptatur, quoniam in judicio Dei *a facie* ipſius ſic diſpereunt *peccatores*, quemadmodum ceræ deliquatitudo proximo igne conſumitur. Et intuere quod hic peccatores in ſubſtantia ſua non dicit poſſe conſumi, qui perpetuo igne torquendi ſunt: ſed dicit eos *a facie Dei eſſe perituros*: quia nunquam ad gratiam ipſius beneficiaque venturi ſunt, ſicut quidam errantium dicere tentaverunt. Et nota quod in his verſibus figura eſt Parabole, id eſt, rerum diſſimilium Comparatio; peccatoribus enim fumus, & cera comparata noſcuntur.

Peccatores fumo & ceræ comparati.

Damnati nunquam ad gratiam Dei ſunt venturi.

℣. 4. *Et juſti epulentur, & exultent in conſpectu Dei: delectentur in lætitia.* Sicut ſuperius dicta eſt pœna peccatorum: ita nunc juſtorum remuneratio ventura narratur. Epulas dicimus exquiſitas & abundantes copias ciborum, quibus & corpus reficitur, & plerumque deſiderium edacitatis augetur. His comparantur pabula fidelium, ſagina juſtorum, qui ſaturati adhuc deſiderant, & de cæleſtibus deliciis inexplebiliter farciuntur. Sed ubi reperiantur iſtæ deliciæ, ſubſequenter adjungitur; ſcilicet *In conſpectu Dei*, ubi ſemper eſt deſiderabilis & vera lætitia. Quale eſt enim *exultare* ſub conſpectu tanti judicis; ut illum quem hic juſte metuimus, ipſius munere liberati ſub ejus præſentia gaudeamus? Adjecit, *Delectentur in lætitia*; ut hoc ipſum illos poſſit *delectare*, quod læti ſunt: quia dum lætitiam ſuam nullo norunt fine claudendam, ſuavius in ea *delectantur*, quam ſe amiſſuros eſſe non ſentiunt. Sic beatitudinis illius ventura felicitas ſublucentibus quibuſdam modulis indicatur.

Deliciæ cæleſtes deſiderantur.

℣. 5. *Cantate Deo, pſalmum dicite nomini ejus:*

iter facite ei, qui aſcendit ſuper occaſum, Dominus nomen eſt ei: exultate in conſpectu ejus. Poſtquam peſſimorum pœnas, juſtorumque præmia ventura narravit, hortatur populos Propheta; ut in his quæ audierant fideli mente præſumentes, laudes Deo hymnica exultatione concelebrent. *Cantat* enim *Deo* qui contemplationem ejus puro ac fideli ſemper animo contuetur. *Pſalmum dicit nomini ejus*, qui opera efficit, quæ ille præcepit. Sequitur, *Iter facite ei*, id eſt, corda veſtra purificata præparate, quæ dignetur ſanctus Dominus introire: ſive prædicationibus beatis cunctos imbuite; ſicut Iſaias Propheta dicit: *Parate vias Domini, rectas facite ſemitas ejus.* Sed cui fiat iſtud *iter* edicitur: *Qui aſcendit ſuper occaſum.* *Aſcendit* utique Dominus Chriſtus *ſuper occaſum* a mortuis reſurgendo; ut captivam duceret noſtram captivitatem, & mors relinqueret liberos, quos peccatis alligantibus tenebat obnoxios. Neceſſe enim fuit, ut *occaſus* tenebroſus cederet, ſuper quem Sol juſtitiæ probabatur exortus. Et ne quis ambigeret, *quis aſcendit ſuper occaſum*, dicit: *Dominus nomen eſt ei*; ut nemo dubitaret Deum eſſe *Dominum* Salvatorem, quem nefandi Judæi velut communem hominem trucidandum eſſe putaverunt. Sequitur, *Exultate in conſpectu ejus:* non in præſentia hominum, ubi eſt caduca lætitia: ſed *In conſpectu ejus*, ubi jugiter ſe puritas mentis oblectat; & quaslibet hic ærumnas patiatur, conſideratione futuri præmii ſemper erigitur.

Quis Deo cantet, & nomini ejus pſalmum dicat.

Iſai. 40. 3.

Cur Chriſtus ſuper occaſum aſcenderit a mortuis reſurgendo.

℣. 6. *Turbabuntur a facie ejus Patris orphanorum, & Judicis viduarum: Deus in loco ſancto ſuo.* Poſtquam dixit in conſpectu Domini beatis eſſe gaudendum: nunc *a facie ipſius* prædones atque impios aſſerit eſſe pellendos, qui orphanos ac viduas ſæva cupiditate dilacerant. *Turbati* enim & nimium formidantes *a facie Dei* tales expelluntur, quando audierint: *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus.* Sed qui ſit iſte a cujus facie pelluntur, exponit; id eſt, *Patris orphanorum, & Judicis viduarum.* De quo & alibi legitur: *Pupillo & viduæ tu eris adjutor.* Quid ergo Deprædator eorum pati poterit, qui Judicis ſui ſuſceptos impia laceratione contrivit? *Patris* autem *& Judicis* genitivos poſuit caſus; ut quid ſit Deus, his complexionibus poſſit oſtendi. Addidit quoque: *Deus in loco ſancto ſuo*, ſubaudiendum eſt, qui immutabilem ſervat firmamque ſententiam; ſicut de ipſo a Patre Auguſtino dictum eſt: Mutas tempora, nec mutas conſilia.

Matth. 25. 41.

Pſal. 9. 14.

Lib. 1. Conf. cap. 4.

℣. 7. *Deus qui habitare facit unanimes in domo: qui educit vinctos in fortitudine.* In hoc verſu & duobus aliis qui ſequuntur per duodecimam ſpeciem definitionis, quæ Græce κατ' ἔπαινον, Latine per laudem dicitur, declaratur quis ſit Deus, id eſt, *Qui habitare facit unanimes in domo*; ſicut legitur in Actibus Apoſtolorum: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, & anima una.* Sive quia Prophetæ & Evangeliſtæ in domo Domini unum ſentientes, verbum veritatis conſentanea prædicatione locuti ſunt. Et alibi ipſe dicturus eſt: *Quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum. In domo* enim illius ipſi *habitant*, qui ſe mutua charitate conſociant. *In domo* vero Eccleſiam ſignificat. Sequitur, *Qui educit vinctos in fortitudine.* Hic humanum genus ſignificat, quod vinctum lege peccati fortitudinis ſuæ robore liberavit. Alligato enim diabolo, *eduxit vinctos* quos tenebat ille captivos. Bene autem dictum eſt: *Eduxit*: quia eos ab inferno liberans, ad gaudia regni cæleſtis elevavit.

Actor. 4. 32.

Pſal. 132. 1.

Chriſtus humanum genus vinctum liberavit.

℣. 8. *Similiter eos qui in iram provocant, qui habitant in ſepulchris.* Enumerat adhuc quos educit vinctos in fortitudine ſua. *In iram* enim *provocant* Dominum Blaſphemi, & peſſima ſe converſatione tractantes. Ipſi ſunt quippe *qui vivi habitant in ſepulchris*, id eſt, qui in fœtida & carnali actione ſepulti ſunt: de quibus & in alio loco dictum eſt: *Sepulchrum patens eſt guttur eorum.* Nam licet mortuos viſualiter ſuſcitaverit: humanum tamen genus de ſepulchris eripuit, quando eis per veram fidem vitæ gaudia votiva reſtituit.

Blaſphemi, vivi habitant in ſepulchris.

Pſal. 5. 11.

℣. 9. *Deus cum egrederis coram populo tuo: dum tranſgredereris in deſerto.* Jungendum eſt huic verſui, cognoſceris. Adhuc enim in operationis ejus laudibus perſeverat. *Egreſſus eſt* quidem *Deus coram populo* Iſraelitico, dum in columna ignis apparuit, dum in deſerto eos mannæ largitate ſatiavit. Sed hoc melius ad populum reſpicit Chriſtianum. *Egreditur* enim *coram populo*, quando educit vinctos in fortitudine ſua: quando reſuſcitantur *qui in ſepulchris habitant.* Ipſum enim contuetur fidelis, quando in operibus magnis ejus pietatem potentiamque cognoſcit. *Tranſgreſſus eſt* etiam *in deſerto*, quando ad Gentes venit, ad quas Propheta nullus acceſſit; quæ velut eremus deſolata a verbo Domini reddebantur alienæ.

Quando fidelis Deum contuetur.

℣. 10. *Terra mota eſt: etenim cæli diſtillaverunt a facie Dei: mons Sina a facie Dei Iſrael.* Interjecto diapſalmate, venit ad ſecundum ingreſſum, ubi enumerat quæ Iſraelitico populo virtus divina conceſſit. *Terra mota eſt*, id eſt, terreni homines videndo tam magna miracula crediderunt. *Cœli diſtillaverunt a facie Dei*, quando in vicem ſtillicidiorum manna deſcendit *a facie Dei*: quia per columnam ignis ac nubis præſentia ipſius noſcebatur. *Mons* quoque *Sina a facie Dei* fumavit, quando ibi Moyſes in duabus tabulis legem beatus accepit. Nam & in Exodo ita ſcriptum eſt: *Totus autem mons Sina fumabat, eo quod Dominus deſcendiſſet ſuper eum.*

Exod. 19. 18.

℣. 11. *Pluviam voluntariam ſegregans Deus hereditati tuæ; etenim infirmata eſt: tu vero perfeciſti eam.* Exponit illud quod ſuperius dixit: *Cæli diſtillaverunt.* Ipſa eſt enim *pluvia voluntaria*: quam tunc comedendi avida Gens Judæa promeruit. Nam ut voluntati ejus ſatisfieret, inexpertum miraculum mundus accepit. *Pluvia* ſiquidem illa *voluntaria* fuit, non iſta quæ generaliter ubique diffunditur. Denique ſic ſequitur: *Segregans Deus hereditati tuæ*: quia non hoc Dominus aliis Gentibus dedit, quod tunc Hebræo populo miſeratus indulſit. *Hereditas* enim ipſius fuit populus Hebræorum; ſicut legitur: *Et facta eſt portio Domini populus ejus, Jacob funiculus hereditatis ejus.* Hæc ſi ad tempus *infirmata eſt* Domino Salvatori minime credendo, *perfecit hereditatem* ſuam, quando Gentes reliquas in ſupplementum credulitatis admittit.

Hereditas Dei populus Hebræorum.

Deuter. 32. 9.

℣. 12. *Animalia tua inhabitabunt in ea: paraſti in dulcedine tua pauperi Deus.* Quia ſuperius dixerat de hereditate Domini: *Tu vero perfeciſti eam*: nunc adjicit, unde eam perficeret. *Animalia* fuerunt Gentes vera religione vacuatæ: ſed cum ad Dominum venerunt, factæ ſunt ejus, quæ jam nihil indigeant, ſed rationabili ac pleno lumine compleantur. Hæc *habitabunt* in Eccleſia, cum veræ religionis cultum ipſo miſerante perceperint. Iterumque quæ ſint iſta *animalia*

malia conſequenter exponitur; dicit enim: *Paraſti in dulcedine tua pauperi Deus. Paraſti*, ſignificat prædeſtinatos, qui ab origine mundi ipſo miſerante præparati ſunt. *In dulcedine tua*, non ſæculi hujus ubi amara patiuntur: ſed in illa ſuavitate in qua *pauperes Dei* Reges ditiſſimos antecellunt.

℣. 13. *Dominus dabit verbum Evangelizantibus* * *virtutes multas*. [* MS. A. *virtute multa.*] Verſus iſtius ordo talis eſt: Dominus dabit virtutes multas Evangelizantibus verbum. *Dedit* enim *virtutes multas* Apoſtolis, qui verbum ejus veneranda confeſſione prædicabant, quando eis languentium turbas ſanare conceſſum eſt. Nam ipſum quoque Evangelium *multarum* conſtat eſſe *virtutum*. [*Nihil fortius quam animas ſalvare.*] Quid enim fortius quam animas ſalvare, quæ errorum ſuorum vitiis poterant interire? ſicut Jacobus Apoſtolus dicit: [*Jacob. 5. 20.*] *Scire debet quis, quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalvat animam ejus, & operit multitudinem delictorum.*

℣. 14. *Rex virtutum dilecti: & ſpecies domus dividere ſpolia.* Verſus iſte ſollicitius inquiratur, eſt enim verborum ſubtilitate perplexus. Hic enim, *Dilectum*, *Filium* Patris debemus accipere, ſicut ipſe in Evangelio dicit: [*Matth. 3. 17.*] *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Quod ſchema dicitur Antonomaſia, [*Quid ſit Antonomaſia.*] id eſt, vice nominis poſita, quando ſic aliud nomen ponitur, ut tamen illud quod neceſſarium fuerit ſentiatur. *Dilecti* ergo Pater, Rex Angelorum & Poteſtatum eſt, qui Virtutibus imperat; quod & de Filio convenienter accipitur, de quo alius pſalmus dicit: [*Pſal. 23. 10.*] *Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ*; quod tamen ſanctæ Trinitati certum eſt convenire. Hic tamen Patrem vult intelligi: quia *Dilecti* poſuit, id eſt, Chriſti. Sequitur, *Et ſpecies domus dividere ſpolia.* Pulchritudo domus divinæ cognoſcitur, quando ſpolia diaboli, id eſt, homines ſcelerati in Domini Eccleſiam transferuntur. [*Spolia diaboli ſunt populi, quos Dominus liberavit.*] *Spolia* ſiquidem diaboli ſunt populi quos Dominus alligato forte liberavit; ſicut in Evangelio ipſe dicit: [*Marc. 3. 27.*] *Nemo intrat in domum fortis, & vaſa ejus diripit: niſi prius alligaverit fortem, & tunc domum illius diripiet.* His enim ſpoliis domum ſuæ poteſtatis ornavit, Eccleſiam ſanctam gaudere fecit, quoniam ferocis inimici vota fruſtravit.

℣. 15. *Si dormiatis inter medios cleros penna columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi ejus in ſpecie auri.* Subaudiendum, ſuſcipient vos. Hic *dormire*, non ſtuporem ſomni ſignificat, aut oblivionem rerum quam pati conſuevimus dormientes: ſed *dormientes* dicit, in præceptis Domini quieſcentes, & in idipſum requiem habentes. [*Inter duo teſtamenta quieſcere debent Chriſtiani.*] *Cleros* enim auctoritate Patrum duo Teſtamenta debemus accipere, inter quæ monet continere atque quieſcere Chriſtianos. Senſus ergo talis eſt. Commonet fideles: ſi dormiatis inter duo Teſtamenta, hoc eſt, ſi animam veſtram in ſcripturis divinis ultima dormitione reponatis. Dormitionem vero pro morte poni Dominus in Evangelio teſtatur dicens: [*Joan. 11. 11.*] *Lazarus amicus noſter dormit: ſed eamus ut a ſomno ſuſcitemus eum.* Sequitur *Pennæ columbæ deargentatæ*. Per hæc commata (ſicut ſuperius diximus) ſubaudiendum ſuſcipient vos. *Pennæ* ſignificant celeritatem, quæ nos in illam patriam ducunt, ſi hic in lege Domini quieſcere mereamur. [*Cur Eccleſia, columba deargentata vocetur.*] *Columbæ deargentatæ* Eccleſiam ſignificant; quæ merito *columba deargentata* dicitur, quia innocentiam habet *columbæ*, & divinis eloquiis argenteo colore reſplendet; de qua ſcriptum eſt: *Una eſt columba mea, una eſt dilecta mea.* [*Cant. 6. 8.*] Hujus *columbæ poſteriora*, id eſt ultima, *in ſpecie auri* clarificata reſplendent: quia poſtquam de hoc mundo diſceſſerit, ſupra aurum ejus gratia relucebit. Et reſpice quod in hoc mundo argento comparata eſt: in illa vero reſurrectione auri eam ſpecie dicit ornandam; ſicut in quadrageſimo quarto pſalmo jam dictum eſt: *Aſtitit Regina a dextris tuis in veſtitu deaurato, circumamicta varietate.* [*Pſal. 44. 10.*]

℣. 16. *Dum diſcernit cæleſtis Reges ſuper terram, nive dealbabuntur in Selmon.* Poſt diapſalmatis ſilentium, venit ad pſalmi tertium membrum, ubi enumerat dona quæ contulerit Eccleſiæ Reſurrectionis gloria contributa Dominus. *Cæleſtis Reges* ſunt Apoſtoli ſanctique Pontifices, vel cæteri fideles, qui probabiliter regere corpora ſua divino munere meruerunt. Rex ergo a regendo vocatus eſt. [*Rex a regendo vocatus.*] Et merito hoc illis nomen impoſitum eſt, qui cupiditates ſæculi refrænare divina virtute potuerunt; ſicut Apoſtolus quoſdam increpans dicit: *Sine nobis regnatis, & utinam regnaretis; ut & nos vobiſcum conregnaremus.* [*1. Cor. 4. 8.*] Hos ergo *Reges* dum *ſuper eam* columbam, quam ſuperius dixit, *diſcernit* concorditer Dominus atque diſtribuit. *Super nivem dealbabuntur in Selmon*, id eſt, ſupra candorem nivis eluceſcunt, qui Eccleſiam regere fideliter atque ordinare noſcuntur. Quod autem dictum eſt *In Selmon*, [*Selmon interpretatur umbra.*] nomen hujus montis umbra interpretatur, quæ hic congrue divina virtus intelligitur. Ipſa enim ab æſtu vitiorum nos defendit ac reficit: ipſa nobis cæleſtia dona concedit; ſicut ſanctæ Mariæ Angelus annuntiavit: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*; [*Luc. 1. 35.*] & alibi: *Sub umbra alarum tuarum protege me.* [*Pſal. 16. 9.*] Hæc eſt umbra quæ in bono ponitur. Denique laudem montis ſequenti verſu dicturus eſt. *Dealbabuntur* autem ponitur & in malo; ſicut in Actibus Apoſtolorum legitur: *Percutiet te Dominus paries dealbate*; [*Actor. 23. 3.*] hoc & Evangelium quoque teſtatur: *Similes eſtis monumentis dealbatis, quæ plena ſunt oſſibus mortuorum.* [*Matth. 23. 27.*]

℣. 17. *Montem Dei montem uberem: mons coagulatus, mons pinguis.* Per quintam ſpeciem definitionis, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latine Ad verbum dicitur, exponit Propheta quis ſit *mons* ille *Selmon*, quem ſuperius dixit; ac ſi diceret: *Montem* dico, id eſt, ipſum Dominum Salvatorem, de quo Iſaias Propheta cecinit: *Erit in noviſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & ibunt ad eum omnes Gentes.* [*Iſai. 2. 2.*] Addidit, *Montem uberem*, ex quo perpetua & ſuavia fluenta deſcendunt, qui aquas habet irriguas, & cæleſti ſuavitate conditas. Subjungit, *Mons coagulatus*, ſcilicet propter parvulos enutriendos, qui non eſca corpulenta, ſed coagulato lacte potandi ſunt. Addidit etiam, *Mons pinguis*, quia fertilitate ſua ſemper uberrimus eſt. O mons breviter quidem laudatus, ſed cæleſtium rerum qualitate copioſus: ex quo aquæ vivæ decurrunt, lac in parvulorum ſalutem præparatur, pinguedo ſpiritualis agnoſcitur, & quicquid ſumme bonum creditur, in montis iſtius eſt gratia conſtitutum!

℣. 18. *Ut quid * ſuſcepiſti montes uberes? mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo.* [* Ed. *ſuſcepiſti nos.*] Dixit ſuperius *montem* debere intelligi Dominum Salvatorem: ſed nunc reprehendit Propheta, ne quis debeat *montes* iſtos intelligere, qui Apoſtolorum eminentiæ comparantur, quamvis & ipſos per Dei gratiam *uberes* eſſe noſcamus.

Chriſtus ſolus eſt mons, qui Patri complacuit.
Matth. 3. 17.
Joan. 14. 10.

Addidit enim, *Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo*. Sed quem *montem* deberemus advertere, evidenter deſignat. Chriſtus eſt enim ſolus mons qui Patri complacuit, ut in eodem habitaret, ſicut ipſe teſtatur: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Nam quod dicit: *Habitare in eo*, & Patri, & Filio utrumque commune eſt; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Ego in Patre, & Pater in me eſt*. Cum ergo dicit: *In quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. In quo, & in eo*: quia communi linguæ non convenit, proprium hoc ſcripturæ divinæ eſſe dicamus; ſicut & in ſexageſimo quinto pſalmo dixit: *Ibi, in idipſum*.

Pſal. 65. 6.

℣. 19. *Etenim Dominus habitabit uſque in finem.* Poſt illos montes quos dixerat non debere intelligi, qui Apoſtolorum eminentiæ comparantur (quia de Domino Salvatore loquebatur, qui eſt mons montium, & ſanctus ſanctorum, & Rex Regum, & Dominus dominantium) redit ad ſalutis Auctorem dicens, montibus illis, id eſt, Apoſtolis inhabitare Dominum Chriſtum *uſque in finem*; ſcilicet uſque ad majeſtatis ſuæ perfectiſſimum terminum, qui eſt finis ſine fine, & bonorum omnium perfecta plenitudo.

Conſuetudo eſt ſcripturæ allegorice loqui.

℣. 20. *Currus Dei decem millium multiplex, millia lætantium: Dominus in illis in Sina in ſancto*. Conſuetudo eſt ſcripturæ divinæ allegorice loqui; ut cum aliud dicat, aliud velit intelligi; quod in hoc pſalmo poſitum frequenter invenies, Unde hic *currus* ſignificatur hominum juncta copulatio: quia ita ſanctos charitas vincit, ſicut loris & jugis animalia ſociantur. Unde & Dominus ait; *Jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve eſt*. Sanctorum ergo unanimitas *currus* eſt Domini, quem ille velut Autiga inſidet, & ad voluntatis ſuæ miniſterium ſalutari lege moderatur. Sed ut iſtum *currum* oſtenderet non equis deditum, ſed humanis cogitationibus attributum, ait: *Decem millium multiplex*; quod bene ad innumeros populos, non ad equos noſcitur pertinere. Subjunxit, *Millia lætantium*; quod utique de fidelibus debet intelligi. Et ut oſtenderetur lætitiæ plenitudo, ait: *Dominus in illis*, qui magnæ exultationis eſt cumulus, & bonotum omnium dulcedo mirabilis. Sequitut, *In Sina in ſancto. Sina* mons eſt deſetti, in quo Moyſes legem accepit, interpretatutque mandatum, ubi revera Dominus requieſcit: quoniam in ſanctis mandatis ejus ſolet præſentia contueri.

Matth. 11. 30.
Sanctorum unanimitas currus eſt Domini.
Sina interpretatur mandatum.

Quid ſit Idea.

℣. 21. *Aſcendit in altum, captivam duxit captivitatem*. Quam pulchre per Ideam figuram Triumphatoris actus deſcribitur. Idea eſt enim ſpecies, cum rem futuram velut oculis offerentes motum animi concitamus. Ille enim crucifixus deſcendit ad inferos, & liberatos a captivitate perduxit ad cælos. Neceſſe enim fuit mortem perire, cujus regnum vita pervaſit. Hæc ſunt ſpolia illa quæ ſuperius dixit, unde ſancta ornatur Eccleſia, unde Domini * regna complenda ſunt. *Aſcendit* ipſe utique qui propter nos deſcendit * eruendos. *In altum*: videlicet ſupra cælos cælorum; & quod ſuper omnes altitudines atque honores eſſe dignoſcitur, ſedet ad dexteram Patris. Quis jam fidelium de conceſſa libertate dubitet, cum ſit extinctus interitus, & captivata captivitas?

Neceſſe fuit mortem perire, cujus regnum vita pervaſit.
** Ed. caſtra.*
** Ed. erudiendos.*

℣. 22. *Dedit dona hominibus: etenim qui non credunt inhabitare, Dominus Deus*. Adhuc illa triumphi ſimilitudine perſeverat, quando ad immenſa gaudia concitanda feſtivitas indicitur, & dona præſtantur. *Dona* enim Domini fuerunt ſuper Apoſtolos Spiritus ſancti conceſſa magnalia; ſive quod Doctor Gentium dicit: *Unicuique autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti*. Sequitur, *Etenim qui non credunt inhabitare, Dominus Deus*. Hic ſubaudiendum eſt, eos convertit; ut nobis poſſit verbis integris conſtare ſententia. Nam *Qui non credunt inhabitare*, id eſt, qui ad Domini negligunt penetralia pervenire, ut in domo ejus cum fidelibus habitare prævaleant, *Dominus Deus* eos convertit, qui fidem ſuam humano generi miſeratus indulget. Ipſa enim eſt gratia quæ gratis datur: quia nos ipſius bona præveniunt, dum & ipſum quoque bonum velle conceditur.

Epheſ. 4. 7.
Bona Dei nos præveniunt.

℣. 23. *Benedictus Dominus de die in diem: proſperum iter faciet nobis Deus ſalutaris noſter*. Poſt triumphalem illam deſcriptionem, brevis quidem ſed magna dicitur laus. *Benedictus Dominus de die in diem*, id eſt, cunctis diebus omnique tempore benedicendus eſt, *Qui aſcendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus*. Ipſe etiam, *Proſperum iter faciet nobis*. *Iter* quippe curſum vitæ ſignificat qui jam proſper effectus eſt, quoniam Redemptotem ſuum mundus agnovit. Adjecit, *Deus ſalutaris noſter*; ut nullus de *proſpero* dubitaret *itinere*, cui Dux *ſalutaris* eſt Dominus Chriſtus. Dicant mihi quos ſpectacula humana delectant, quid tale in editionibus pompoſis Conſulum videant? Huc animos, huc ora deflectant, illud ſalutariter corde reſpiciant: unde non ad fugitivam lætitiam, ſed ad exultationem deſtinentur æternam.

Dux itineris noſtri Chriſtus eſt.

℣. 24. *Deus noſter, Deus ſalvos faciendi: & Domini exitus mortis*. Poſt diapſalmatis inciſionem, ad quartum venit ingreſſum; ubi dicit quemadmodum morte ſua nos ſalvos effecerit. Ait enim: *Deus noſter, Deus ſalvos faciendi*, ſubaudiamus hic, habet poteſtatem *ſalvos faciendi* nos. Quapropter ipſe nos *ſalvos fecit* qui eſt * *Deus noſter* Jeſus Chriſtus, qui pro nobis mori dignatus eſt, *qui aſcendit in altum*, & fecit illa quæ dicta ſunt. Denique ſic ſequitur: *Et Domini exitus mortis*. *Exitus mortis* qui Domino fuit, ipſe nos liberat, ipſe a morte perpetua facit exire. Quod pulchre arbitror eſſe ſubjunctum: ne humana cauſaretur infirmitas, quare morior? quare deficio? Adhibita eſt querelis noſtris magna curatio: *Domini exitus mortis*. *Exitus mortis* eſt *Domini*, hoc eſt Reſurrectio votiva fidelium. Revera *exitus* illi ſingularis ac mirabilis fuit: quia & ipſe ab inferis egreſſus eſt, & nos inde ſuo munere præſtitit exire.

** Ed. Dominus.*
Exitus mortis Chriſti illi ſingularis fuit.

℣. 25. *Verumtamen Deus conquaſſabit capita inimicorum ſuorum: verticem capilli perambulantium in delictis ſuis*. Ne mala pertinacium inulta eſſe crederentur, dicit: *Verumtamen Deus conquaſſabit capita inimicorum ſuorum*; quatenus ſupra perfidos & pertinaces vindictam quoque prævenire cognoſceres. *Capita inimicorum*, ſunt auctores Judaicæ quidem ſeditionis, ſed & hæreticorum ſine dubitatione Doctores. Illi enim in carne Chriſtum perſecuti ſunt: iſti autem crudeliores in ipſam etiam (ſi dici fas eſt) Deitatem deſæviunt. Sequitur, *Verticem capilli perambulantium*, id eſt, qui tales ſibi calumniarum minutias quærunt, ut ipſos *vertices capillorum perambulare* ac perſcrutari poſſe videantur: ſignificans verſutias inanium quæſtionum, quæ profutura de-

ſerunt, & non neceſſaria deteſtabili diſputatione perquirunt. Et ut eorum ſtudia inania comprobaret, addidit, *In delictis ſuis*: ubi cogitatio inſipiens fuit, quæ perduxit ad culpas; ut ſunt Manichæi, Priſcillianiſtæ, Donatiſtæ, Montani, & cæteri qui ſe cœnoſi dogmatis fœtoribus miſcuerunt.

℣. 26. *Dixit Dominus: Ex Baſan convertam: convertam de profundis maris*. In hoc verſu auctoritas nobis doctiſſimi Hieronymi abſolute ſequenda eſt, quia translatio ejus lucida cunctam nobis abrogat quæſtionem. *Dixit Dominus*. Quæramus quid *dixerit*: quia neſcio quam magna promiſſio eſt, quam Dominus pollicetur. *Baſan* interpretatur ſiccitas, quæ humanum genus poſſederat ariditate peccati: ſed eam Dominus *convertit* ad viriditatem ſuam, dum illi fluvios ſalutis infudit, & germinare fecit vitæ fructum, quæ prius inferebat exitium. Adjecit, *Convertam de profundis maris*; ſcilicet populos quos de mundi iſtius profundo liberavit. *Mare* enim mundum iſtum debere ſuſcipi, frequenti lectione jam notum eſt, qui & guſtu amarus eſt, & vitiorum fluctibus inquietus.

Baſan, ſiccitas interpretatur.

Mundus iſte mare dicitur.

℣. 27. *Ut intinguatur pes tuus in ſanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo*. Illum populum quem ſuperius convertendum dixerat ex profundis maris: nunc ad quid perducatur exponit; utique ut *pes ejus*, id eſt, actio boni propoſiti uſque ad ſanguinem glorioſi martyrii perveniret. Nam qui ante gradiebatur in voluptuoſo mari, poſt ambulare fecit *in ſanguine*, quod eſt durum iter carni, ſed beata via eſt animæ, quam ipſo miſerante tranſimus, ſi in eo ſpem noſtram cordaque reponimus. Addita eſt obſcura quidem, ſed nimis amplectenda ſententia: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo*. *Canes* & in malo ponuntur, ſicut Apoſtolus ait: *Videte canes, videte malos operarios*; & in bono ſicut hic poſitum eſt: de quibus ait in Evangelio Chananæa: *Utique Domine, nam & canes edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum*; & in alio pſalmo dictum eſt: *Convertentur ad veſperam, & famem patientur ut canes*. Iſti enim *canes* pro Domino latrare non deſinunt, domumque ejus cautiſſima ſagacitate cuſtodiunt. Hic ergo dicit: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo*: quia prius inimici fuerunt, qui poſtea clamoſis latratibus Eccleſiam Domini vindicarunt. Sed hoc ipſum a quo fieri potuiſſet, adjecit, id eſt, *ab ipſo*. *Ab ipſo* utique Domino, qui amara mutat in dulcedinem, triſtitiam vertit in gaudium, ægritudines deteſtabiles in ſalutem.

Martyrium, durum eſt iter carni, ſed beata eſt via animæ.

Philip. 3. 2.

Marc. 58. 7.

Pſal. 58. 7.

℣. 28. *Viſi ſunt greſſus tui Deus: ingreſſus Dei mei Regis, qui eſt in ſancto ipſius*. Totus hic verſus Incarnationem ſignificat Domini Salvatoris. Dicit enim: *Viſi ſunt greſſus tui Deus*, ſive per aſſumpti corporis formam, ſive per veſtigia prædicationis, quibus innocenter ille in hoc mundo ſanctis greſſibus ambulavit. Et ut Dominum Salvatorem evidenter oſtenderet, adjecit, *Ingreſſus Dei mei Regis*: quia ipſe *Rex* in hoc mundo ſpecialiter ingreſſus eſt; de quo ſcriptum eſt in titulo paſſionis: *Rex Judæorum*. Nam & corpus ipſius evidenter expreſſit dicens: *Qui eſt in ſancto ipſius*. Sanctum enim fuit templum corporis Domini Chriſti; in eo enim erat plenitudo Divinitatis, quam perfidi videre non poterant.

Chriſtus in hoc mundo Rex ſpecialiter ingreſſus eſt.

Marc. 15. 26.

℣. 29. *Prævenerunt Principes conjuncti pſallentibus in medio juvenum Tympaniſtriarum*. *Principes* Apoſtolos ſignificat, qui & *Principes* ſunt credentium populorum, & *prævenerunt* omnes in ſanctitate doctrinæ; & ideo Duces effecti ſunt, quia ipſos ſunt populi poſtea ſubſecuti. Addidit, *Conjuncti pſallentibus*: ne crederes paucos fuiſſe, conjunctam quoque multitudinem *pſallentium* convenienter adjunxit, qui jam laudes Domini non voce tantum, ſed & bonis actibus perſonarent. Sequitur, *In medio juvenum Tympaniſtriarum*. Ne ſexum femineum crederes eſſe contemptum, *In medio* dicit iſtum actum *juvenum Typaniſtriarum*; id eſt, juvencularum prima ætate florentium, quæ tympana ſua, hoc eſt corporis tenſionem ad Domini laudes gloriamque verterunt: macerantes ſe jejuniis, carniſque magis afflictione gaudentes; quod hodieque in multis virginibus divina virtus operatur. Alii vero *Tympaniſtriarum*, Eccleſiarum intelligi voluerunt, quarum atria velut quibuſdam tympanis laudes Domini populorum jubilatione concelebrant: de quibus ſequenti verſu dicturus eſt.

℣. 30. *In Eccleſiis benedicite Deum Dominum, de fontibus Iſrael*. Interjecto diapſalmate, ad quintam pſalmi translatus eſt ſectionem, in qua dicit ubi Dominus debeat benedici. Ait enim fidelibus; *In Eccleſiis benedicite Deum Dominum*: quia non per diverſa conventicula Paganorum, neque hæreticorum ſpeluncas, ſed *in Eccleſia* Catholica *Dominus benedici* debet, ubi recta fides eſt, & vera confeſſio. Ibi enim jure laudatur, ubi non maledicitur. Nam quomodo ab illo laudem ſuſcipiat, qui ſe impia ſuperſtitione commaculat. Sequitur, *De fontibus Iſrael*; de doctrina ſcilicet Chriſtiana, quam Apoſtoli Gentibus infuderunt. *Fons* enim religionis inde per cæteras nationes emanavit. Fons quippe a fovendo dictus eſt, quod corpora noſtra labore feſſa refoveat.

Fons unde dictus.

℣. 31. *Ibi Benjamin adoleſcentior in pavore: Principes Juda Duces eorum: Principes Zabulon, Principes Nephthalim*. Hunc modum locutionis proprium ſcripturarum divinarum eſſe diximus, quando Hebræa nomina ad aliquod myſterium ſignificationis interſerit. Dubium quippe non eſt omnes Prophetas Evangelicæ prædicationis beatum tempus optaſſe; quod nunc Pſalmigraphus vehementer affectans; per nomina tribuum, & Dominum Chriſtum & ipſos indicaſſe probatur Apoſtolos. *Ibi Benjamin adoleſcentior in pavore*. *Ibi*, ſcilicet in templo Jeruſalem, ubi verba Domini Paulus audivit; quod & textus Actuum Apoſtolorum evidenter enarrat. Sive ut quidam volunt, *Ibi*, in Eccleſia, ubi dixit pſallendum eſſe. *Benjamin*, Paulum deſignat Apoſtolum qui fuit de tribu *Benjamin*; ipſe enim dicit: *Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham, de tribu Benjamin*. *Adoleſcentior in pavore*: quia ſcilicet ætate fuit adoleſcens; ſicut in Actibus Apoſtolorum in Paſſione beati Stephani Lucas dicit: *Et falſi teſtes depoſuerunt veſtimenta ſua ſecus pedes cujuſdam adoleſcentis nomine Sauli*. Qui quamvis eſſet adoleſcens ætate, *Adoleſcentior* extitit *in pavore*, quando ad vocem Domini corruit, qui ei miſeratus intonuit: *Saule, Saule, quid me perſequeris?* Adoleſcens autem ab adolendo, id eſt, a creſcendo dictus eſt. *Principes Juda*, Dominum indicat Salvatorem, qui de tribu Juda deſcendit; ſicut Joannes in Apocalypſi dicit: *Vicit leo de tribu Juda, radix David*. Addidit, *Duces eorum*, id eſt, populorum, qui erant in Eccleſia conſtituti; quod non ſolum ad Paulum, vel ad Dominum, ſed & ad illos aptandum eſt quos dixit inferius: *Principes Zabulon, Principes Nephthalim*.

Prophetæ tempus Evangelicæ prædicationis optaverunt.

Per Benjamin S. Paulus deſignatur.

Philip. 3. 5.

Act. 7. 57.

Act. 9. 4.

Adoleſcens unde dicitur.

Apoc. 5. 5.

Zabulon & Nephthalim tribus fuerunt Judaico populo conſtitutæ, unde reliqui Apoſtoli trahere leguntur originem. Et hi omnes *Principes* bene appellati ſunt: quia eos honore ac primatu digniſſimos fidelium turba ſequebatur. Dicuntur enim Principes & qui Reges non ſunt, ſicut in Exodo legitur in dedicatione tabernaculi, quomodo obtulerint dona duodecim Principes, ſinguli de ſingulis tribubus Iſrael. Congruit autem ipſorum quoque nominum ſignificationes edicere, quoniam & ipſæ probantur Eccleſiæ convenire. *Juda* confeſſio dicitur: *Zabulon* habitaculum fortitudinis: *Nephthalim* dilatatio mea. Quæ ſi diligenter inſpicis, Eccleſiæ Catholicæ competenter aptabis.

Exod. 35. 27.

Juda interpretatur Confeſſio. Zabulon habitaculum fortitudinis. Nephthalim dilatatio mea.

℣. 32. *Manda Deus virtuti tuæ: confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.* Poſt illam de adventu Domini beatiſſimam prædicationem, quaſi jam inæſtimabili accepto munere ad Patrem Propheta convertitur dicens: *Manda Deus virtuti tuæ.* Virtus enim Patris, Chriſtus eſt Dominus; ſicut Apoſtolus dicit: *Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam.* *Manda* ad perſonarum pertinet diſtinctionem; nam unum velle illis eſt, unum poſſe perpetue. Quid autem *mandetur*, edicit: *Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.* Magna petitio, ut *confirmet Deus in nobis* fidem ſuam, quam donare dignatus eſt. Opus enim Domini fuit, ut cæca Gentilitas lumine veritatis afflata, verum Dominum Salvatorem cognoſcere potuiſſet, ſecundum illud Apoſtoli: *Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus: in quo & elegit nos ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti & immaculati in ipſo.*

Virtus Patris, Chriſtus.

1 Cor. 1. 24.

Epheſ. 1. 3. 4.

℣. 33. *A templo tuo quod eſt in Jeruſalem, tibi offerent Reges munera.* Cum ſoleant in templo munera offerri, hic *A templo Jeruſalem* dicit nihilominus offerenda. *A templo* ergo *Jeruſalem offerunt Reges munera*; qui in Eccleſia Dei recta converſatione viventes, ſui cordis offerunt puritatem, quando jam venitur ad præmium, quando grana ſegregantur a paleis, & una fit Jeruſalem mater omnium qui ſub Chriſti lege vixerunt. *Reges* utrumque poſſumus accipere: quia & ipſi Imperatores offerunt ſeipſos Deo munera: ſive fideles homines, qui ſuum corpus per Chriſti gratiam regere meruerunt. Et reſpice quod *Jeruſalem* tantum dicit Domini templum, ubi & viſio pacis eſt, & diſcordantium hæreticorum non miſcetur adverſitas.

℣. 34. *Increpa feras ſilvarum; concilium taurorum inter vaccas populorum.* Ut illa ſancta credulitas confeſſionis munimine firmaretur, dicit Propheta: *Increpa feras ſilvarum*; id eſt argue ſuperbos homines & feroces, qui in prava perſuaſione conſiſtunt; ut iſtorum invectio fidelium ſit ſolidata munitio. Pro iniquis enim hominibus vel diabolo feras ponit; ſicut in alio pſalmo dicitur: *Exterminavit eam aper de ſilva, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam.* Addidit, *Concilium taurorum inter vaccas populorum*, ſubjunge nihilominus increpandum, hoc eſt, hæreticos indomitos, qui erecta cervice ſeducunt animas innocentes, & ad ſuum gregem trahunt quos infelici perſuaſione decipiunt. *Vaccæ* quoque *populorum* ſunt mulieres, ductili voluntate leviſſimæ; quæ perfidiæ Doctores tanquam tauros ſequuntur, de quibus dicit Apoſtolus: *Ex his enim ſunt qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis deſideriis, ſemper diſcentes, & ad ſcientiam veritatis nunquam pervenientes.* Cur ergo tales debeant increpari, ſubter adjectum eſt.

Pſal. 79. 14.

2. Timoth. 3. 6. 7.

℣. 35. *Ut non excludantur hi, qui probati ſunt argento: diſperge Gentes quæ bella volunt.* Utilitas illius increpationis oſtenſa eſt: quia dum falſitas arguitur, nihilominus veritas comprobatur. Oportet enim feras ſilvarum increpare, tauros abjicere, vaccas populorum invehere; ut *hi qui approbati ſunt*, id eſt, quos charitas ſpiritualis decoctis ſordibus vitiorum, velut *argentum* mundiſſimum, ad animæ puritatem uſque perduxit, corroborentur atque proficiant. Adjecta eſt quoque ſententia quæ diſſiparet hæreticos. Ipſi enim ſunt *Gentes quæ bella volunt*, id eſt, quæ contentionibus non ad profectum animæ tendunt: ſed ut perverſis ſuaſionibus captivent animas innocentes.

Cur Hæretici contentiones quærant.

℣. 36. *Offerunt velociter ex Ægypto: Æthiopia feſtinet manus dare Deo.* Non gravat & hunc verſum ſecundum tranſlationem Patris Hieronymi recipere, qui & propter Hebraicam veritatem ſequendus eſt, & nexum nobis ambiguitatis abſolvit. *Ægyptus* & *Æthiopia* pro Incolarum ſuorum tenebroſa nigredine ſemper in malo ponuntur. Quæ figura dicitur Synecdoche, id eſt, A parte totum. ſignificat enim mundum, qui denſis tenebris vitiorum diabolo premebatur obnoxius. Hic Domini clarificatus lumine ad æternæ vitæ meruit munera pervenire. Commonet ergo Propheta Gentium populos, ut *offerant velociter ex Ægypto* Deo munera, hoc eſt, animas ſuas mundana ſorde purgatas. *Æthiopia* quoque *feſtinet manus dare Deo.* Metaphora a bellantibus tracta, qui ne crudeliter inteꝛeant, manus ſuas victoribus dedunt; ut armis depoſitis periculum mortis evadant: ſic *Æthiopia* commonetur, ne ſe tardet Deo tradere; quatenus victa floreat, quæ in ſua libertate ſordebat.

℣. 37. *Regna terræ cantate Deo: pſallite Domino.* Hanc quoque partem pulchra exhortatione concluſit. Dicens enim: *Regna terræ*, omne genus humanum ſignificare voluit; quia licet ſint Gentes quæ non habeant Reges: tamen hoc verbo concluditur quicquid Gentium eſſe ſentitur. Quod dicit: *Cantate*, ad animæ reſpicit puritatem: *Pſallite*, ad operas ſanctiſſimas, quæ Domino probantur acceptæ.

℣. 38. *Pſallite Deo, qui aſcendit ſuper cælos cælorum ab oriente: ecce dabit vocem ſuam, vocem virtutis ſuæ.* Poſt quinti diapſalmatis interpoſitionem Propheta venit ad ſextam partem: admonens fideles: ut *Deo pſallant* qui reſurrexit a mortuis. Nam cui *Deo pſallerent* exponitur, *Qui aſcendit ſuper cælos cælorum*, Dominus utique Jeſus qui de cælo deſcendit ad liberandam infirmitatem noſtræ naturæ; ipſe etiam *ſuper cælos cælorum aſcendit*, qui ſedet ad dexteram Patris. Conſiderandum eſt autem quod frequenter in ſcripturis divinis plurali numero *cælos* dictos invenies, dum legatur, *In principio fecit Deus cælum & terram*: cum tamen pluraliter dicti, & cæli legantur & terræ. Modus enim iſte locutionis latius patet, ut abuſive ſingularia plurali numero dicamus, & pluralia ſingulari. *Ab oriente* vero quod dixit, Jeroſolymam evidenter oſtendit, quæ eſt in Orientis partibus collocata: unde Dominus Apoſtolis videntibus aſcendit ad cælos: terra multis plena miraculis, ubi fidelium credulitas plus aſpectibus quam lectionibus eruditur. De qua pulchre ac vere Leo Pater Apoſtolicus dixit: Et quod alibi non licet non credi, ibi non poteſt non videri. Quid enim laborat intellectus, cui eſt magiſter aſpectus? Et cur lecta vel audita ſunt

Geneſ. 1. 1.

Urbis Jeruſalem laus.

dubia, ubi ſe & viſui & tactui tota humanæ ſalutis ingerunt Sacramenta? Unde nec illud quoque judico tranſeundum, quod illi triumphali Aſcenſioni, illam quoque imaginem tabernaculi in Epiſtola ad Hebræos beatus Apoſtolus Paulus mirabiliter applicavit dicens: *Chriſtus autem aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum, peramplius & perfectius tabernaculum non manu factum, id eſt, non hujus creationis, neque per ſanguinem hircorum & vitulorum, ſed per proprium ſanguinem introivit ſemel in ſancta, æterna redemptione inventa.* Et iterum: *Non enim in manufacta ſancta Jeſus introivit exemplaria verorum: ſed in ipſum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Sic igitur actus iſte magnificus, qui nunc per gaudia præclara deſcribitur, illo tabernaculo congrue præfiguratus eſſe monſtratur. Sequitur, *Ecce dabit vocem ſuam, vocem virtutis ſuæ.* Hoc multis modis intelligi poteſt. *Dedit vocem ſuam*, quando Paralytico dixit: *Surge & ambula*, quando Lazarum ſuſcitavit, quando dæmonibus, ut obſeſſos relinquerent, imperavit. *Dabit* etiam *vocem virtutis ſuæ*, quando in noviſſimo die, ut reſurgat humanum genus edixerit. Quid enim fortius, quam revocare favillas ad corpus mobile, vivamque ſubſtantiam, & naturam illam mortalitatis ad æternæ vitæ dona perducere? Sicut in Evangelio legitur: *Veniet hora, & qui ſunt in monumentis audient vocem ejus, & procedent.*

Hebr. 9. 11.

Ibid. 9. 24.

Joan. 5. 28.

℣. 39. *Date honorem Deo ſuper Iſrael: magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.* Adhuc in ipſis exhortationibus perſeverat. Cum enim dicit: *Date honorem Deo*, ipſi magis ut honorentur hortatus eſt; nam qui Deo dat laudes ſe facit eſſe laudabilem: ſic & qui illi *dat honorem* ſibi conquirit ſine dubio dignitatem. *Super Iſrael* dum dicitur, Eccleſia Catholica ſignificatur, in qua Deus vere conſpicitur, dum recta fide ſentitur. *Iſrael* enim interpretatur vir videns Deum. Quapropter alibi non poteſt videri, niſi ibi, ubi ei probatur veriſſime populus confiteri. Sequitur, *Magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.* *Magnificentia* pertinet ad illud, quia ſemper magna fecit: *Virtus*, quoniam imperio ejus famulatur effectus, *Omnia enim facit quæ vult in cœlo & in terra.* Sed iſta *Magnificentia & Virtus* Domini *in nubibus* eſſe dicitur, non in iſtis viſibilibus, quæ aut aquas depluunt, aut corpulenta qualitate denſantur: ſed aliquas poteſtates deſignat ſuperna ratione pollentes, quæ juſſis Domini intellectuali conditione famulantur; de quibus dictum eſt: *Mandabo nubibus meis, ne pluant ſuper eam imbrem.* Multis enim ſignificationibus ſermo iſte repletus eſt; quod etiam reſpicit ad Apoſtolos & Prophetas.

Qui Deo dat laudes, ſe facit laudabilem.

Ubi Deus videatur.

Pſal. 134. 9.

Iſai. 5. 6.

℣. 40. *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis, Deus Iſrael.* Ecce ne nubes illas intelligeres aereas, dicit: *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis*, ſive in Angelis, ſive in hominibus, qui ejus juſſionibus obſecundant. Iterum geminat *Deus Iſrael*; ut in hominum cordibus infigeret, ubi *Deus mirabilis* appareret.

Ipſe dabit virtutem & fortitudinem * *plebi ſuæ, benedictus Deus.* Ne quis de humana imbecillitate diffideret, nec ſe crederet ad tanta præmia pervenire, veraci promiſſione firmitur: quia Dominus *dabit* fidelibus ſuis *virtutem* patientiæ, & fidei *fortitudinem*, ut poſſint ad æterna præmia pervenire. Et ut deſignaret evidentius qui poſſit *dare*, quæ ſuperius dixit, addidit: *Benedictus Deus*, id eſt, qui omnium ore ſemperque debeat *benedici*; ut ſicut nunquam beneficiis ceſſat: ita & benedictiones ſemper accipiat. Non enim duobus verbis laudem ejus credamus breviter explicandam; nam & qui ſcripturas ejus meditatur, *benedicit* Dominum; & qui juſſa ipſius ſancta operatione compleverit, *benedicit* Dominum: & qui ei fideliter confitetur, *benedicit* Dominum. Sic fit ut brevis iſta laudatio, totius vitæ noſtræ tempore ſub aſſiduitate ſolvatur.

* Ed. plebi ſ.

Qui Deum benedicant.

Concluſio Pſalmi.

CUcurrit copioſus pſalmus ingentium more fluviorum, qui quantum plus terras occupant, tanto amplius agros fœcundant. Fluvius qui non ore, ſed magis auribus hauriatur: fluvius qui potetur mente non corpore: fluvius qui ſine aliquo humore ſemper irriguus eſt: puros ſenſus inebrians, & peccatis ebrios ad ſobrietatem mentis adducens. Aqua quæ ſimul ſitim tollit, & famem, quæ non digeſtionibus effunditur, ſed percepta ſemper augetur. Oremus ut iſte nos fluvius ſine intermiſſione poſſideat. Non erimus arena ſterilis, ſed ager fœcundus, ſi beneficio Domini alveus ejus nos ſemper teneat occupatos. Memento tamen quod hic pſalmus Aſcenſionem Domini mirabili præ cæteris fulgore deſcripſit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Sexageſimum octavum.

In finem, pro his qui commutabuntur, David.

IN *finem* ad Dominum reſpicere Salvatorem nullus ignorat, qui in hoc pſalmo ſuam narraturus eſt Paſſionem; ita ut ejus verba & Evangelica teſtetur auctoritas, & de eo Apoſtolus ſumere doceatur exemplum. Legitur enim in Evangelio: *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto*; & alibi: *Zelus domus tuæ comedit me.* Apoſtolus quoque Paulus ait. *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributionem, & in ſcandalum: obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurva.* Quos verſus hic poſitos memor Lector invenies. Unde quis dubitare poſſit hunc pſalmum Paſſioni Dominicæ convenire, cui talis ac tanta in hunc intellectum ſuffragatur auctoritas? Sequitur, *Pro his qui commutabuntur.* Iſta igitur commutatio ſignificat populos Chriſtianos, qui veteris hominis pravitate depoſita, in novæ regenerationis ſunt munere commutati. *Pro his* autem quod dictum eſt, intelligendum eſt quoniam revera Paſſio Domini pro cunctis fidelibus * collocata monſtratur. *David* quoque ſubjunctum eſt; ut & finis & initium Domino Chriſto congrueret; ſicut ipſe de ſe dicit: *Ego ſum Alpha & Omega, initium & finis.* Sic totius pſalmi virtus tituli hujus diſpoſitione declaratur. Memento autem quartum hunc eſſe pſalmorum, qui Paſſionem Reſurrectionemque Dominicam latius eloquuntur.

Joan. 2. 17.

Rom. 11. 9.

* MS. G. celata.

Apoc. 1. 8.

Diviſio Pſalmi.

HActenus diapſalmatum beneficio diviſiones intrepidus annotavi: ſciens ſegregationem ibi merito poni, ubi ſilentia divina provenerunt. Nunc autem oremus Dominum, ut qui donat in terra viam, ipſe in abyſſis cauta præſtet itinera. Per totum pſalmum (ſicut diximus) ex forma ſervi loquitur Chriſtus. Primo capite de-

precatur, ut ſalvus fiat a Patre: quoniam gratis a Judæis multas tribulationes inſecutioneſque perpeſſus eſt. Secundo capite poſtulat a parte membrorum, ne decipiatur ſpes fidelium in ejus Reſurrectione confiſa: omnia ſe dicens æquanimiter ſuſtinuiſſe, quæ iniqui videbantur ingerere. Tertio precatur, ut ipſius exaudiatur oratio, quatenus de luto hujus ſæculi ejus converſatio immaculata liberetur. Scire namque dicit Deum, quantis inimicorum appetatur inſidiis, ut uſque ad Paſſionis exitum machinato diſcrimine perveniret. Quarto virtute præſcientiæ ſuæ, quæ contingere poterant inimicis, ventura pronuntiat. Quinto a forma ſervi ſe pauperem profitetur; unde & laudes ſe dicit redditurum paternæ clementiæ: hortans fideles, ut in Domino debeant confidere, qui Eccleſiam ſuam de mundi iſtius adverſitate liberavit, & ſanctis ſuis in ea perenni felicitate proſpexit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. S*Alvum me fac Deus: quoniam intraverunt aquæ uſque ad animam meam.* Deitatem Chriſti impaſſibilem cuncta mentis ſanitas confitetur: ſed aſſumpſit infirmitatem noſtram, quæ ſubjacere poſſet exitio. Ex ipſa nunc diſpenſatione clamat: *Salvum me fac Deus;* ut quia mortem refugere non debuit quam voluntarie ſuſtinebat, Reſurrectionis auxilium poſtulavit; ut humanitas ejus celerius fieri ſalva potuiſſet. Paſſus eſt enim ille quia voluit, patiuntur Martyres & nolentes; ſic enim ipſe Dominus
Joan. 21.18. Petro dixit Apoſtolo: *Cum ſenueris alius te præcinget, & ducet quo tu non vis.* Nunc cauſa redditur quare ſe *ſalvum fieri* poſtulabat: ſcilicet, *Quoniam intraverunt aquæ uſque ad animam meam. Aquas* pro ſeditionibus plebis motuque populorum debere ſuſcipi ſæpius ſcriptura divina teſta-
Pſal. 123.4. tur; ſicut eſt illud: *Forſitan velut aqua abſorbuiſſent nos.* Et ſequitur: *Torrentem pertranſivit anima noſtra: forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem.* Quapropter populus ille Judaicus *uſque ad animam* Domini Salvatoris *intravit*, quando eum crucifigere ſcelerata mente præſumpſit.

℣. 2. *Infixus ſum in limum profundi, & non eſt ſubſtantia: veni in altitudinem maris, & tem-*
Quid ſit Characteriſmos. *peſtas demerſit me.* Primo ſciendum eſt ſchema eſſe Characteriſmos, quæ Latine Informatio, vel Deſcriptio nuncupatur; Paſſionem quippe ſuam futuram quibuſdam alluſionibus Dominus deſcribere comprobatur. Sed hunc verſum ſubtiliter inquiramus, quia non parvæ profunditatis eſſe dignoſcitur. In illa conditione rerum de limo quidem terræ hominem Deus creavit, ſed non
Quando homines limus profundi facti. de profundo. Facti ſunt autem homines *limus profundi*, quando & originali & quotidianis peccatis tenentur obnoxii. Per hunc *limum profundi infixus eſt* Dominus, quando dementium turba
Joan. 19.6. Judæorum clamabat: *Crucifige, crucifige.* Quorum caro originali peccato dedita limus erat: ſed ſcelerata calliditas *profundi* ſibi nomen adjecerat.
Limus unde dictus. *Limus* enim dictus eſt, quaſi ligans humum. Se-
Cur malum non ſit ſubſtantia. quitur, *Et non eſt ſubſtantia.* Omne malum ſubſtantia non eſt: quia ſubſtantia dici non poteſt, quæ a Domino creata non eſt; non enim ſubſiſtit ſed accidit, nec extrinſecus manet, ſed tantum videtur eſſe dum provenit. Veraciter ergo negat fuiſſe *ſubſtantiam* vitiatam naturam, quam a ſe noverat non creatam. Sic & in alio pſalmo
Pſal. 38.6. legitur: *Et ſubſtantia mea tanquam nihil ante te eſt;* non illa utique quam Deus creare potuit, ſed quæ diabolo ſuadente vitiata ſuccubuit. Sive illud ſimpliciter debemus advertere: Crucifixus ſum iniquitate Judæorum, & non eſt carnis virtus evadendi mortiferam Paſſionem. Addidit, *Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me.* Ille qui ſupra maria fixis greſſibus ambulavit, qui Petro dexteram ne mergeretur extendit, quemadmodum ſe *tempeſtate* dicit *eſſe demerſum?* Hic *altitudo maris* copioſam populi ſignificat inſaniam. Item *tempeſtas* eſt ſeditio concitata dementium; ipſa enim *demerſit* Dominum Salvatorem, quando eum pervenire fecit ad crucem.

℣. 3. *Laboravi clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum* * *meum.* Quærendum eſt quemadmodum hic di- * MS. G. & Ed. vivum.
cit, *Laboravi clamans*, dum legatur in Evangelio: *Non reſpondebat eis verbum;* quod Iſaias
quoque dicit: *Sicut ovis ad occiſionem ductus eſt,* Iſai. 53.7.
& ſicut agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum. Utrumque verum, utrumque completum eſt; nam & tacuit cum traderetur, ut ejus diſpoſitio ad mundi ſalutarem terminum perveniret; & omnino clamabat cum dicebat: *Pater* Joan. 17.25.
juſte mundus te non cognovit; vel illud: *Pater ſi* Matth. 26.39.
fieri poteſt tranſeat a me calix iſte; & iterum: *Pater ignoſce illis, quia neſciunt, quid faciunt.* Luca 23.34.
Nam & illo tempore *laborans clamavit*, quando dicebat: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi; Væ mundo ab* Matth. 23.13.
ſcandalis, & his ſimilia. *Laborabat* ergo *clamans*, Idem 18.7.
quando non audiebatur a perfidis. Labor enim inauditum ſignificat clamorem: quia *laborare* illos non dicimus, quos votum ſuum impleviſſe teſtamur. Denique ſic ſequitur, *Raucæ factæ ſunt fauces meæ.* Raucedo quando fauces noſtras poſſidet, verba noſtra ad alienas aures confuſa perveniunt. Merito ergo dicit *fauces* ſuas *raucas eſſe factas:* quia dicta ejus nequaquam facrilegus populus audiebat. Adjecit, *Defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum. Oculos* iſtos carnales *defeciſſe* credamus Domino, qui morte concluſi ſunt: quia cordis oculos in ſua Deitate ſemper intentos habuit, qui nunquam carnis lege peccavit.

℣. 4. *Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Scimus *capillos* noſtros ad decorem capitis eſſe conceſſos: ſic Eccleſiæ Apoſtoli ſunt tributi; ut ſicut cæſaries ornat caput, ita & omnes fideles decorare probentur Eccleſiam. Ergo ut oſtenderet plus eſſe numerum infidelium, quam devotorum, dicit *multiplicatos eſſe* perfidos Judæos *ſupra* numerum *capillorum*, id eſt, recte credentium. Quod ſi ad litteram velis accipere, per Auxeſin dictum eſt; ut per hoc turbam Judaicæ multitudinis indicaret. Sequitur, *Qui oderunt me gratis. Gratis* plane, quando illum perſecuti ſunt, quem propitium optare debuerunt. *Gratis* enim tunc *odiſſe* dicimur, quando quempiam ſine aliquibus offenſionibus execramur; ſicut & in trigeſimo quar-
to pſalmo jam dictum eſt: *Quoniam gratis ab-* Pſal. 34.7.
ſconderunt mihi interitum laquei ſui.

℣. 5. *Confortati ſunt inimici mei, qui me perſequuntur injuſte: quæ non rapui, tunc exolvebam.* Superius dixit: *Super capillos capitis multiplicatos* inimicos, & ne crederes tantum eos numeroſos, non etiam noxios fuiſſe, addidit: *Confortati ſunt,* quando id quod conabantur efficere, probantur impleſſe. Et ut illos inimicos ſua culpa cognoſceres excitatos, adjecit, *Qui me perſequuntur injuſte;* hoc eſt, quod ſuperius dixit, *Gratis.* Revera injuſtum fuit; ut qui venerat ad Judaicos populos ſalvandos, eos potius inveniſſet ini-
micos. Subjunxit, *Quæ non rapui, tunc exſolvebam.* Quare Adam morte damnatus.
Rapuit Adam ſuaſus a diabolo, quando hoc, quod

illi præceptum inhibuerat, præſumpſit attingere. Et merito morte damnatus eſt, quia vitæ delegit contemnere Præceptorem. Chriſtus autem peccata non *rapuit*, delicta neſcivit: & tamen crucem, quaſi aliquod delictum perpetraſſet, excepit, & ſolvit pro nobis quod pro ſe juſte non pertulit; & ut noſtræ mortis chirographum vacuaret, ipſe totius culpæ perſolvit debitam quantitatem.

℣. 6. *Deus tu ſcis inſipientiam meam: & delicta mea a te non ſunt abſcondita.* Venit ad ſecundum caput, ubi jam loquitur pro parte membrorum. Inſipiens enim eſſe non poteſt Chriſtus, de

1. Cor. 1. 24. quo dicit Apoſtolus: *Dei virtutem, & Dei ſapientiam.* Sed *inſipentiam* habere pro illis dicitur,

Pro membris ſuis Chriſtus inſipientiam habere dicitur. qui ſicut ait titulus, *Commutati* eſſe noſcuntur: De inſipientibus enim facti ſunt vere ſapientes: quia rectæ religionis gratiam poſt magna crimina perceperunt; de quibus idem dicit Apoſtolus:

Ibidem 27. *Quæ ſtulta ſunt hujus mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes.* Simili modo pro ſuo corpore Caput loquitur Chriſtus dicens: *Delicta mea a te non ſunt abſcondita.* Certum eſt enim quia Deo manifeſta ſunt cuncta quæ gerimus; & nobis plerumque ignota ſunt quæ culpis ſurripientibus perpetramus. De humana quippe ignorantia dictum

Pſal. 18. 13. eſt: *Delicta quis intelligit?* Merito ergo ad illos referenda ſunt *delicta* illa, qui abſolvendi ſunt debitis ſuis. Dominus autem Chriſtus peccata non

Joan. 14. 30. habuit; ſicut ipſe dicit: *Ecce veniet Princeps mundi hujus, & non inveniet in me quicquam*; de

Iſai. 53. 9. quo & Iſaias dicit: *Peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt in ore ejus*; ſed magis, ſicut dicit Apo-

2. Cor. 5. 21. ſtolus: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*; id eſt, Pater Filium ſuum hoſtiam

Cap. 41. pro peccatis conſtituit immolandum. Quod Pater Auguſtinus in libro Enchiridion ſubtiliter comprehendit atque diſſeruit. Quapropter *inſipientiam*, vel *delicta* a parte membrorum poſita debe-

Quid ſit Tapinoſis. mus accipere. Quæ figura dicitur Tapinoſis, id eſt Humiliatio, cum verbis humillimis rei minuitur magnitudo.

℣. 7. *Non erubeſcant in me, qui te expectant Domine Deus virtutum: non revereantur ſuper me, qui requirunt te Deus Iſrael.* Ecce verſus iſte declaravit a membris dictum, quod ſuperius ait. Precatur enim Jeſus Chriſtus, ne de ſe ipſo *erubeſcant*, qui Reſurrectionem ejus glorioſo deſiderio ſuſtinebant, quam carnalibus oculis non pote-

Matth. 13. 17. rant intueri; ſicut ipſe Dominus dixit: *Multi Prophetæ & juſti cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ vos auditis.* Petit ergo infirmitas carnis, ne aliter eveniat, quam Spiritus ſanctus

Deo nihil impoſſibile. prædixerat per Prophetas. Cum enim dicit: *Domine Deus virtutum*, oſtendit impoſſibile nihil eſſe omnipotentiæ ipſius. Nam qui virtutibus imperat, non eſt quod non pro ſua voluntate perficiat. Et intende quemadmodum ad Reſurrectionis myſterium transferatur. Dicit enim: *Non revereantur ſuper me, qui requirunt te Deus Iſrael*; id eſt, non humanas inſultationes diutius de mea dormitione ſuſtineat, qui *te requirere* comprobantur. Et bene addidit: *Deus Iſrael*; ut qui Divinitatem ejus poterant intueri, non ſeducerentur infirmitate carnali.

℣. 8. *Quoniam propter te ſupportavi improperium: operuit reverentia faciem meam.* Redit ad perſonam ſuam per hos ſex verſus pene uſque ad finem diviſionis, enumerans diverſa convitia quæ pertu-

Quid ſit Synathroiſmos. lit a Judæis. Quod ſchema dicitur Synathroiſmos, Latine Congregatio: ubi multas res ad invidiam faciendam in unum cumulum congregamus. *Supportavit* enim *improperium*, cum ei

Matth. 12. 24. dicebatur a Judæis: *In Beelzebuth ejicis dæmonia*;

Idem 11. 19. & alibi: *Ecce homo vorax & potator vini, Publicanorum & peccatorum amicus*; & alibi: *Nonne*

Matth. 13. 55. *hic eſt fabri filius?* & his ſimilia. Sequitur illud quod ſolet evenire in bono negotio laceratis, quos tanto amplius conſtat ad tempus triſtes effici, quanto in ſe cognoverint iniqua confingi.

℣. 9. *Extraneus factus ſum fratribus meis, & hoſpes filiis matris meæ.* Judæos hic appellat *fratres*,

Chriſtus Judæos fratres appellat. qui erant ei ſanguinis vicinitate conjuncti: quibus *extraneus factus eſt*, quando ei credere noluerunt: Nam cum ipſe eſſet de ſemine Abrahæ ſecundum carnem, illi malis operibus abdicati, a Patriarchæ ſunt origine ſegregati; ſicut ait in Evan-

Joan. 8. 39. gelio: *Si filii Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ feciſſetis.* Adjecit, *Et hoſpes filiis matris meæ. Hoſpitem*

Quis hoſpes dicatur. dicimus quemlibet domum noſtram ad tempus habitantem, qui non nomine conſanguinitatis, ſed tanquam peregrinus excipitur. *Matrem* vero ſuam Synagogam dicit, de qua ortus eſt, dum in Judæa gente naſci dignatus eſt. *Filios* ergo *matris* ipſos dicit, quos ſuperius dixit & *fratres*. Sed iſti *filii* ſi fuiſſent veri, non ut *hoſpitem* habuiſſet, ſed ut fratrem cariſſimum ſuſcepiſſent Dominum Chriſtum.

℣. 10. *Quoniam zelus domus tuæ comedit me: & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.* Ipſa eſt ſententia quam Evangeliſtæ commemorant. Quapropter nullus ambigat hunc pſalmum Paſſionis Dominicæ prædicere veritatem, quando & incarnatus Dei Filius ipſa verba locutus

Joan. 2. 15. eſt. *Comedebat* enim eum *zelus domus* Dei, quando funiculo facto cathedras vendentium columbas, & Nummulariorum menſas evertit: docens aliud eſſe templum ſanctum, aliud negotiationis officium. Sed iſtum zelum quid fuerit conſecutum patenter adjungitur. *Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.* Nam poſtquam indigni ſalutaribus monitis increpabantur, opprobria ſupra eum quaſi conſerta tela miſerunt; ut pro admonitionibus ſanctis viciſſitudinem redde-

Lucæ 4. 22. rent jurgiorum. Dicebant enim: *Nonne hic eſt*

Joan. 9. 29. *filius Mariæ & Joſeph.* Et in alio loco: *Hunc autem neſcimus unde ſit*; & his ſimilia quæ inſana Judæorum turba loquebatur. Sed quod dicit: *Exprobrantium tibi*, quærendum eſt quare dicat Patri exprobatum, dum non legamus a Judæis tempore Paſſionis Domini Chriſti tale aliquid perpetratum? Sed exprobatum eſt Patri ab eis, ſicut

Pſal. 77. 19. in ſeptuageſimo ſeptimo pſalmo dicturus eſt: *Et male locuti ſunt de Deo, & dixerunt: Numquid poterit Deus parare menſam in deſerto?* Vel quando in-

Exod. 32. 5. ſani de formato vitulo dicebant: *Hi ſunt dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Unde nunc recte Chriſtus Dominus dicit *cecidiſſe* ſupra ſe *opprobria*, quæ Deo Patri anterioribus temporibus exprobrabant; ut ex conſuetudine magis impia, quam hoc noviter aliquid putares effectum. Sequitur, *Ceciderunt ſuper me*; ut effectum mortis oſtenderet, quem crucis dignatione ſuſcepit. Tunc enim cadunt ſuper nos mala, quando ea vitare non poſſumus.

℣. 11. *Et operui in jejunio animam meam: & fa-*

Quid ſit jejunium. *ctum eſt in opprobrium mihi. Jejunium* dicimus, quoties a cibis carnalibus abſtinemus, nec eſuriem noſtram aliqua comeſtione ſatiamus. Ad quam ſimilitudinem jejunaſſe ſe dicit Dominus Chriſtus: quia hominum fidem quam valde eſuriebat, minime poterat invenire; ſicut & in trigeſimo

Pſal. 34. 13. quarto pſalmo dictum eſt: *Ego autem cum mihi moleſti eſſent, induebam me cilicio, & humiliabam in jejunio animam meam.* Eodem modo & ſitire ſe di-

xit, quando ad Samaritanam venit, & aquam petiit, dicens: Sitio, *da mihi bibere*; id eſt, ut fidem ab ea quam quærebat agnoſceret. Sed quia jejunium iſtud ab humana indevotione trahebatur: *Operui*, dixit, *animam meam*, quaſi aliquo pallio triſtitiæ circumdedi. Sequitur, *Et factum eſt mihi in opprobrium*. Semper boni malis opprobrio ſunt: quia minime eorum ſceleribus acquieſcunt, dum illis ſtudioſe detrahunt, quibus nulla ſocietate junguntur. Teſtantur enim iſta *opprobria*, alapas, flagella, conſputa, quæ Dominus Salvator ab inſana plebe perpeſſus eſt.

Joan. 4. 8.

Cur boni malis ſemper opprobrio ſint.

℣. 12. *Et poſui veſtimentum meum cilicium: & factus ſum illis in parabolam*. Per *cilicium* triſtitia ſignificatur & lacrymæ, quando Dominus humani generis imbecillitate permotus, ſuſcitaturus Lazarum flevit. Nuſquam enim legitur Dominum uſum fuiſſe cilicio. *Factus eſt* quoque Judæis *in parabolam*, quando per ſimilitudines quaſdam carnalem populum docere videbatur, ſicut in Evangelio legitur: Dixit Dominus parabolam ad turbam; & in alio pſalmo: *Aperiam in parabolis os meum*. Parabola eſt enim natura diſcrepantium rerum ſub aliqua ſimilitudine facta comparatio: more providentiæ ſuæ, ut qui cæleſtia capere non poterant, per terrenas ſimilitudines audita percipere potuiſſent.

Matth. 13. 34.
Pſal. 77. 2.

Quid ſit Parabola.

℣. 13. *Adverſum me * exercebantur qui ſedebant in porta: & in me pſallebant qui bibebant vinum*. *In portis ſedent*, qui conventibus hominum ſedula curioſitate miſcentur. Nam ſicut *porta* euntium ac redeuntium turbas excipit: ita diverſa trivia, vel plateæ populorum numeroſitate complentur. *Porta* quippe dicta eſt quod inde portentur omnia. Dicit enim Paſſionem ſuam Gentis Judaicæ fuiſſe fabulam, ut nullus exciperetur, qui a tali collocutione redderetur alienus. Teſtis eſt hujus cauſæ ille locus Evangelii, ubi Cleophas a Domino necdum revelato interrogatus eſt, & ille reſpondit: *Tu ſolus peregrinus es in Jeruſalem, & non cognoviſti quæ facta ſunt in ea in diebus his?* Omnes enim cives eamdem fabulam habuiſſe monſtrantur, quando peregrinus dicitur, qui hujus cauſæ putabatur ignarus. De opprobriis ac conviciis Judæorum hactenus eſt locutus: nunc quantum mihi videtur de fidelibus dicit: *Et in me pſallebant qui bibebant vinum*. In Deum pſallunt qui actione probabili diriguntur, & operibus reddunt quæ monitis cæleſtia mandata ſuſcipiunt. Nam ut hoc de fidelibus intelligere deberemus, ait: *Qui bibebant vinum*. *Vinum* non ebrietatis, ſed illud ſpirituale, de quo legitur: *Poculum tuum inebrians, quam præclarum eſt*. Ipſi enim *pſallebant*, qui per intelligentiam ſupernam ſalutari nectare potabantur. Alii hoc Judæis perfidis applicant, qui, quaſi impleta cogitatione ſui, de nece Domini temulentiſſime garriebant.

** Ed. loquebantur.*

Porta unde dicta.

Paſſio Chriſti gentis Judaicæ fabula fuit.

Lucæ 24. 18.

Pſal. 22. 5.

℣. 14. *Ego vero orationem meam ad te Domine: tempus beneplaciti Deus in multitudine miſericordiæ tuæ*. Venit ad tertium caput, ubi contra maledicta Judæorum orationis ſuæ expoſuit ſanctitatem cæleſtis Doctor: inſinuans jurgiis hominum non inflammatis rixis, ſed piis orationibus obviandum. Videamus nunc quid ſit *tempus beneplaciti*. Illud *tempus* eſt *beneplaciti*, quando Incarnationis ſuæ beneficio periclitantem mundum ab imminenti liberavit exitio. Hoc *tempus* eſt *beneplaciti*, de quo & Apoſtolus ait: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis*. Tempus quod vicit omnia ſæcula: tempus quod mundum reparavit labentem: tempus quod æternitatem contulit & ſalutem. Sed hoc tempus quomodo provenerit decenter exponit; ait enim: *In multitudine miſericordiæ tuæ*. Nam ſi *multitudo miſericordiæ* non fuiſſet, nequaquam redimi poteramus obnoxii. Non enim parva miſericordia fuit, quæ tam ingentia peccata ſuperavit. Multitudo quidem fuit delicti: ſed multo numeroſior miſericordia illa, quæ vicit; ſicut & in quinquageſimo pſalmo dictum eſt: *Et ſecundum multitudinem miſericordiarum tuarum, dele iniquitatem meam*.

Tempus beneplaciti Incarnationis tempus.

2. Cor. 6. 2.

Pſal. 50. 3.

℣. 15. *Exaudi me in veritate ſalutis tuæ*. Commemorato tempore miſericordiæ, quo Paſſione ſua ſalutem mundo præſtitit, conſequens fuit, ut & Reſurrectionem ſibi evenire precaretur, quam in veritate pollicitus fuerat per Prophetas. Precatur ergo Patrem non natura Deitatis, qua ei ſemper æqualis eſt: ſed infirmitas aſſumpti hominis, in qua minor eſt Patre.

℣. 16. *Eripe me de luto, ut non inhæream: libera me ex odientibus me, & de profundo aquarum*. Per aſſumptæ carnis infirmitatem, in qua miſeria jaceat genus humanum, potenter exponitur. Docemur enim ut in iiſdem verbis & nos Deum rogemus, quibus Caput noſtrum exoraſſe cognoſcimus. Hoc plane ſubtiliter perſcrutandum eſt, quare ſe ſuperius infixum limo dixerit; & hic, ne in ipſo hærere poſſit, exorat? Infixus utique limo fuit: quoniam ſuſceptæ carnis infirmitate tenebatur, unde etiam mortem crucis accepit. Hic autem competenter expoſcit, ut anima ejus a deſideriis luteis, id eſt, hujus mundi cupiditatibus reddatur aliena. Quod bene ſuſcipitur a parte membrorum: quia ille *luto inhærere* non poterat, qui peccati maculam non habebat. *Libera me ex odientibus me*. Iſtud ad Judaicum populum manifeſtum eſt pertinere: quia reſurgente Chriſto eorum odia fruſtrata evanuerunt. Nam quod dicit: *De profundo aquarum*, ad populum ipſum non eſt dubium pertinere, qui & profundus erat malignitate conſilii, & ſeditionibus turbulentus.

℣. 17. *Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum: neque urgeat ſuper me puteus os ſuum*. Simili modo & iſte verſus ponitur, quemadmodum & ille ſuperior. Dicit enim in ſecundo verſu pſalmi: *Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me*; & hic rogat ne demergatur a fluctibus, id eſt, a ſæculi iſtius tempeſtate ſæviſſima, quæ in modum maris animas obruit, quando eas vitio pravitatis involverit. Denique per totum tractatum hoc decenter inſinuat; ait enim: *Neque abſorbeat me profundum*. Profundum utique peccatorum eſt, quod voracitate quadam deglutit animas impiorum; ut ad pœnitudinem redire nequeant, qui de actuum ſuorum iniquitate deſperant; ſicut legitur: *Peccator cum venerit in profundum malorum ſpernit*. Repetit iterum eumdem ſenſum aliis verbis, quam ſuperius dixerat: *Neque urgeat ſuper me puteus os ſuum*, Puteus enim eſt terræ altius excavata profunditas: in quem per allegoriam vere incidunt peccatores, quando ſe a vitioſa voluntate non abſtrahunt; *urget*que ſuper eos *os ſuum* concludere, cum uſque ad mortis ſuæ tempus in peſſima voluntate perſiſtunt. Hoc ergo totum a ſe effici petit alienum: quoniam peccati contagia non habebat; ut membra ſua cognoſcerent, quantis periculis ſubjacerent, niſi clementiſſimi Domini munere reſpirarent. Quæ figura dicitur Metabole, id eſt, Iteratio, quando una res repetitur ſub varietate verborum. Legitur etiam *puteus* in malo, ut in libro Geneſeos: *Vallis autem ſil-*

Prov. 18. 3.

Quid ſit puteus, & quando in eum peccatores incidant.

Quid ſit Metabole.

Geneſ. 14. 10.

veſtris

veſtris habebut puteos multos bituminis; in iſtos ſacrilegi prophanique mittuntur. Sunt etiam & in bonam partem memorati, qui ſcripturas divinas repoſitas in altiſſima profunditate ſignificant, quales fuerunt Patriarchæ, Abraham, Iſaac, & Jacob, vel ille de quo Moyſes in eremo Hebræum populum Domini juſſione ſatiavit. Sic utriſque puteis unum quidem nomen, ſed cauſa diverſa eſt; illi enim in tartarum dirigunt: iſti ad cælorum regna tranſmittunt.

* Ed. *miſericordiarum.*

℣. 18. *Exaudi me Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua: ſecundum multitudinem * miſerationum tuarum reſpice in me.* Periculis humanæ fragilitatis (ut oportebat) expoſitis, voce membrorum ad illam ſalutarem revertitur deprecationem; dicit enim: *Exaudi me Domine*, cauſamque quare exaudiatur adjungit: non quia meretur humanitas, ſed quia *Miſericordia* Domini *eſt benigna*, ſemperque ad benefaciendum parata; cum tamen pie petitur, & ei puriſſime ſupplicatur. Et ut ipſam benignitatem pius Doctor exponeret, adjecit, *Secundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me.* Ad ipſam ſemper redit, quam debilibus ſcit patronam, cui omnia peccata cedunt, quamvis numeroſiſſima comprobentur. Et intuere, quod ubi pietas poſtulatur, ſemper homo reſpici dicitur; nam ſi peccata reſpiciat, nos ſine dubitatione condemnat.

Miſericordia Dei debilibus eſt patrona.

℣. 19. *Ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor velociter exaudi me.* Suſcepti hominis forma ſervatur; nam ſicut in ſe reſpici oravit: ita nunc *ne avertat faciem* ſuam *a puero* ſuo deprecatur. *Puer* enim frequenter legitur Dominus Chriſtus ab innocentiæ puritate: cui ſimplex ætas hoc beneficium largitur, ut vitia mundi malitiamque non diligat; ſicut ipſe teſtatus eſt: *Talium eſt enim regnum cælorum.* Legitur enim *Puer*, ſecundum illud: *Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit anima mea*; & alibi: *Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.* Juſte ergo remedium *velociter* petit, qui ſe poſitum in tribulatione cognoſcit. Totis enim viribus ſalus poſcitur, cum tempore neceſſitatis optatur.

Cur puer Dominus Chriſtus dicatur.

Matth. 19. 14.

Iſai. 42. 1.

Idem 9. 6.

℣. 20. *Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me.* *Intende* dicit, *animæ meæ*; ut revera compos fiat liberationis, cum eam Divinitas propitiata reſpexerit. Sequitur quoque cauſa, quare debeat intendi; ſcilicet, *Propter inimicos meos eripe me.* *Propter inimicos* enim celerrimum petebat Reſurrectionis auxilium; ut qui contempſerant crucifixum, tertio die reſurgenti credere debuiſſent; quatenus tali beneficio liberati, a perpetua damnatione redderentur excepti.

℣. 21. *Tu enim ſcis improperium meum, confuſionem, & verecundiam meam: in conſpectu tuo ſunt omnes tribulantes me.* *Improperium, confuſionem & verecundiam* pro humano genere ſic ſuſcepit Dominus Salvator, ut mortem. Non enim iſta pro ſuo reatu ſuſtinuit: ſed omnia hæc innocens pertulit; ut nos bonus Magiſter in talibus rebus poſitos exemplo ſuæ patientiæ miſeratus inſtrueret. *Improperium* quippe pertulit, quando dicebant Judæi: *Blaſphemavit, quid adhuc egemus teſtibus? Confuſionem*, cum plebs inſana Judæorum clamaret: *Alios ſalvos fecit, ſeipſum ſalvum facere non poteſt.* *Verecundiam*, quando alapis flagelliſque cædebatur, & Pontio Pilato immaculatus Agnus tanquam reus traditus eſt. Sequitur, *In conſpectu tuo ſunt omnes qui tribulant me*; ſcilicet qui talia faciebant, ante conſpectum Divinitatis erant jam poſiti, quamvis ad tempus judicii adhuc non viderentur adducti. Hoc ad invidiam pertinet excitandam, ut nefarium ſcelus præſente Majeſtate committerent.

Chriſtus improperium, &c. ſuſtinuit, ut nos patientiæ ſuæ exemplo inſtrueret.

Matth. 26. 65.

Idem 27. 42.

℣. 22. *Improperium expectavit cor meum, & miſeriam: & ſuſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: & conſolantem me, & non inveni.* *Improperium & miſeriam expectavit cor* ejus, quando iniquitates Judæorum, & diverſa quæ paſſus eſt, pro ſua voluntate ſuſtinuit, & conſideratione humani periculi Paſſionem ſuam benignus excepit; ſicut in Evangelio legitur: *Deſiderio deſideravi hoc Paſcha manducare vobiſcum.* Aliter enim illa crucifixio provenire non potuit, niſi illius deſiderium fuiſſet; contra cujus deſiderium voluntatemque Judæorum inſania minime prævalere potuiſſet. Sequitur, *Et ſuſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit.* Si Paſſionem Domini quæras, & Diſcipulos ejus contriſtatos invenies quando traditus eſt Pilato, & multos alios fidelium quando ducebatur ad crucem. Sed hic non iſtam contriſtationem fidelium debemus accipere, quando illi eam modis omnibus habuerunt, pro qua Petrus audivit: *Redi retro Satanas*: ſed hic magis perſecutorum triſtitiam debemus advertere, quam indevotæ mentes concorditer reſpuerunt, quando læti ſcelus ſuum videbantur implere; pro quibus etiam Dominus in Paſſione poſitus exorabat dicens: *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.* In illorum enim triſtitia ſocium non habuit, quos ſcelus peragere obſtinata mente cernebat. Adjecit, *Et conſolantem me, & non inveni.* Doctores ſanctos ille populus conſolatur, in quo prædicationum verba proficiunt. Sed quia Judæorum pertinacia reſiſtebat Domino Salvatori, juſte dicit non ſe inveniſſe qui ejus animum conſolaretur.

Luc. 22. 15.

Marc. 8. 33.

Luc. 23. 34.

℣. 23. *Et dederunt in eſcam meam fel: & in ſiti mea potaverunt me aceto.* Iſte verſus eſt qui conſummavit venerandam Domini Paſſionem. Matthæus enim refert, cum Dominus dixiſſet, *Sitio*, oblatum illi fel cum aceto permixtum; ut revera facta Judæorum amaritudo potionis ipſius & auſteritas indicaret. Ille enim dixit, *Sitio*: quia fidem in ipſis deſideratam non poterat invenire. Iſti obtulerunt amariſſimos mores ſuos, qui nulla compunctione converſi ſunt.

Matth. 27. 34.

Qua ſiti Chriſtus ſitierit.

℣. 24. *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributionem, & in ſcandalum.* Poſtquam in oratione ſua futuram expoſuit Paſſionem: veniens ad quartum modum non maledicendi voto, ſed quod erat emerſurum prædicens, per totam diviſionem Judæis digna factis pronuntiat eſſe ventura. *Menſa* Domini eſt utriuſque legis intellectualis epulatio, in qua convivarum more paſcuntur, qui delicias Domini aviditate mentis eſuriunt, & ſancti Spiritus ſaluberrima ebrietate complentur. Ipſa *menſa* eſt quam Apoſtolorum corona præcingens, dapes cæleſtis muneris abſumebat. *Menſa* enim & in bono & in malo ponitur; ſicut dicit Apoſtolus: *Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.* Illam ergo ſanctam habuerunt Judæi, quando mandata Domini ſub integritate coluerunt. Poſtquam vero a fide jejunare cœperunt, *menſa eorum coram ipſis* Gentibus tradita eſt; ut gravius doleret ipſis videntibus adempta felicitas, ſicut eos in Evangelio Dominus increpat, dicens: *Auferetur a vobis regnum Dei, &*

Menſa Domini eſt utriuſque legis intellectualis epulatio.

1. Cor. 10. 21.

Matth. 21. 43.

dabitur Genti facienti fructum ejus. Sed ne quem moveat quod dicit, *Menſa eorum*, quæ revera Domini eſſe cognoſcitur. Similiter ipſe Dominus in Evangelio dicit: *Joan. 8. 17.* *In lege veſtra ſcriptum eſt*; non quia Judæorum erat, ſed quia ipſis conſtat fuiſſe prolatam. Sequitur, *In laqueum*; ſcilicet ut de littera, in qua Judæi alios aſtringere conabantur, ipſi in eam potius caderent obligati. Additum eſt, *Et in retributionem*: quia ſubſtracta illa menſa & Gentibus tradita malorum *retributio* fuit; quippe quando in ea epulari nolentes, ab ea merito videntur excludi. Adjicitur, *Et in ſcandalum*: quia deferentes pacis Auctorem, ipſi ſibi & rixas & prava ſtudia concitaverunt. Vindicta gravis, ultio vehemens, humani generis refectionem jejunis faucibus amiſiſſe.

℣. 25. *Obſcurentur oculi eorum ne videant: & dorſum illorum ſemper incurva.* Conſtat hanc pœnam atrocium fuiſſe Judæorum, ut *obſcuratis oculis* Solem veriſſimum *non viderent*. Nam qui intendere noluerunt, ipſa illis optatur pœna, *Ne videant.* Adjecit, *Et dorſum illorum ſemper incurva.* Hoc illis evenit, qui nimio delictorum pondere prægravati, cervicem ſuam in terram cernuli ſemper incurvant; nec eis ad cælum reſpiciendi poſſibilitas datur, qui gravati ſunt onere peccatorum. ** Dorſum unde dictum.* *Dorſum* enim dictum eſt, quaſi deſcendens deorſum. Nam quod dixit, *Semper*, ſignificat impios, qui nulla ſatisfactione converſi ſunt.

℣. 26. *Effunde ſuper eos iram tuam: & indignatio iræ tuæ apprehendat eos.* Cum dicitur: *Effunde*, magnitudo iræ ſignificatur, quæ in morem fluminis copioſa deſcendit. Hoc etiam deſignat, *Super eos*; ut non tantum eos poſſit contingere, ſed etiam probetur obruere. Sequitur, *Quid ſit indignatio iræ.* *Et indignatio iræ tuæ. Indignatio* eſt *iræ*, quando vindicta vehemens in peccatoris nece conſurgit, & illud conſequitur quod timetur. Adjecit, *Apprehendat eos*, quaſi damnatos & territos quibuſdam manibus apprehendat; ut non liceat effugere, quod datur pro ſceleribus ſuſtinere.

℣. 27. *Fiat habitatio eorum deſerta: & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet.* Hoc utrumque Judæis contigiſſe manifeſtum eſt, cum civitas illa Jeruſalem frequenti captivitate deleta eſt. Factum eſt enim, ut & domus privatæ fierent deſertæ, & *tabernacula*, id eſt, Domini templum, vel Regis palatium ſine cultore remanerent. Et nota quod in domibus privatis *habitationem* poſuit, in Domini templum inhabitationem. Ibi enim habitamus manſione corporea: hic autem *inhabitamus*, ubi frequentamus devotæ mentis affectu.

℣. 28. *Quoniam quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt: & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Inter infidelium juſtiſſimas pœnas cauſa ponitur Dominicæ Paſſionis: quia percuſſum *perſecuti ſunt*, ſibique traditum deteſtabili feritate *Joan. 19. 11.* necaverunt; ſicut ipſe dixit: *Non haberes in me poteſtatem, niſi tibi data eſſe deſuper.* Legitur etiam: *Rom. 8. 32.* *Qui proprio Filio non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Scriptum eſt *Deus percutit ad ſalutem.* quoque abſolutius, quia Deus frequenter percutit ad ſalutem; ut eſt illud Deuteronomii: *Deuter. 32. 39.* *Ego occidam & vivere faciam, percutiam & ego ſanabo.* Quapropter percuſſum ſe dicit Dominus Jeſus Chriſtus a diſpenſatione qua paſſus eſt. Sed hinc Judæi deteſtabiles extiterunt: quoniam quod oportuit pro mundo fieri, per ipſos crudeli voto probatur impletum. Sequitur, *Et ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Eodem modo dicta eſt & iſta ſententia. *Dolor* erat *vulnerum* pio Domino, cur non de infideli populo ſitim ſuam eſuriemque ſatiabat. *Addiderunt* Judæi glorioſam quidem Domino, ſed ſibi pernicioſiſſimam Paſſionem; ut illi deteſtabile inferrent exitium, qui venerat pro ſalute cunctorum;

℣. 29. *Appone iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum: & non intrent in tuam juſtitiam. Iniquitas* prima fuit Judaicæ nationis, ut Prophetas ad ſe miſſos extinguerent. *Appoſita eſt* autem *iniquitas ſuper iniquitatem ipſorum*, quando ipſum quoque Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum crucifigere maluerunt; quod in Evangelio Colonorum & vineæ parabola dicta teſtatur: *Quidam habuit vineam & ſepe circumdedit eam,* *Matth. 21. 33.* uſque ad locum ubi ait: *Et ejicientes eum extra vineam occiderunt.* Sic enim dicitur, *Appone iniquitatem*, per tropicam locutionem, quemadmodum lectum eſt: *Induravit Dominus cor Pharaonis*; *Exod. 10. 20.* *Quomodo Dominus iniquitatem appoſuerit.* non quia rem malam Dominus appoſuit: ſed quia fieri permiſit, quod ſaluti multorum expedire judicavit. Additur pœna peccati: *Ne intrent in juſtitiam* Domini, id eſt ne participes Chriſto fiant in illo regno juſtitiæ. Illi enim ad juſtitiam, hoc eſt, ad regnum Domini perveniunt, qui hic eam ſereno mentis lumine contuentur. Quod perfidis accidere non poteſt, qui cordis obſtinatione cæcati ſunt. Vel ſic, *Appone iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum*: quoniam occiderunt Prophetas, & Dominum necaverunt,

℣. 30. *Deleantur de libro viventium, & cum juſtis non ſcribantur.* Verba talia per tropicam locutionem de Deo dici frequenti lectione notiſſimum eſt. Nam *delere*, & *ſcribere*, & librum habere datum eſt homini cauſa memoriæ; ut quod mentis infirmitate retinere non poterat, adjumento ſcripturæ cum res poſceret, potuiſſet agnoſcere. Sic enim & Moyſes dicit ad Dominum: *Si huic populo non parcis, dele me de libro viventium.* *Exod. 32. 32.* Sed *liber* iſte, Domini notitia eſt *Liber viventium notitia Domini inviolabilis firmaque ſententia.* inviolabilis firmaque ſententia. Dicitur ergo de Judæis: *Deleantur de libro viventium*; non quia ſcripti erant, ſed quia ſcriptos ſe eſſe judicabant. Ibi enim quod ſcribitur deleri non poteſt: quia totum in prædeſtinatione ſolidatum eſt; & nullus eventus mutare poterit, quod illa providentia ſuperna decrevit. Sequitur, *Et cum juſtis non ſcribantur.* Idem ipſe locutionis eſt modus, ut ſcribere dicat Deum, quod eſt in illa judicatione facturus; ſicut in Evangelio dicit: *Luc. 10. 20.* *Sed potius in hoc gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis.* Hoc enim accidere negat eis qui non ſunt, ſicut titulus ait, piis ſatisfactionibus immutati.

℣. 31. *Pauper & dolens ego ſum: & * ſalus vultus tui Deus ſuſcepit me.* ** MS. ſalus tua.* Poſtquam Judæis quæ fuerant emerſura prophetiæ prædicatione competenter optavit, venit ad quintam partem, ubi multis modis exponit a diſpenſatione Incarnationis ſui propoſiti ſanctitatem. Dicit enim: *Pauper & dolens ego ſum. Pauper*, ſicut dicit Apoſtolus. *Qui pro nobis pauper factus eſt, cum eſſet* *2. Cor. 8. 9.* *dives: ut illius inopia nos divites eſſemus. Dolens*, quia ſicut Iſaias dicit: *Infirmitates noſtras* *Iſai. 53. 4.* *ipſe portavit, & pro omnibus doluit.* Et quare dicit: *Ego ſum*, cum multi pauperes ſint dolentes? *Quare Chriſtus pauperem & inopem ſe dixerit.* Sed ideo ſibi hanc proprietatem deputavit, quia nemo alter hunc dolorem pro totius mundi cul-

pa ſuſtinuit. Sed hoc per figuram dicitur Metriaſmon, id eſt, Mediocritatem, quando rem magnam humiliato voto dejicimus; quod perſonæ Domini Chriſti frequenter aptatur. Sequitur, *Et ſalus vultus tui Deus ſuſcepit me*. *Suſcepit* utique humanitatem omnipotens Verbum, quando mundum Deo reconciliare dignatus eſt. *Salus vultus tui*, forma Unigeniti Filii, in qua æqualis eſt Patri; quæ ſalutaris recte dicitur, per quam fidelibus medicina confertur. *Suſcepit me*, dicitur a parte qua minor eſt Patre; ut collocatus ad dexteram ejus, & paupertatem deponeret & dolorem.

℣. 32. *Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude*. Hoc bene poteſt intelligi ab his qui commutati ſunt, id eſt, a parte membrorum. *Laudat* enim in Eccleſia *nomen* Domini Caput noſtrum *cum cantico*, quando hymnica exultatione fit adunatio magna fidelium. Ipſe enim in nobis & laudat & magnificat, quod nos veraciter laudare cognoſcit. Nam ſi nobis eſurientibus eſurit, ſi nobis ſitientibus ſitit, quemadmodum & nobis laudantibus non ipſe collaudat?

℣. 33. *Et placebit Deo ſuper vitulum novellum, cornua producentem & ungulas*. Hic pſalmodiæ virtus exponitur: quia multo acceptior eſt laus puro corde fuſa Deo, quam poteſt pecudum *placere* mactatio. Iſte enim prioris oblationis mos fuit, ut pro peccatis offerretur *novellus vitulus*. Significabat enim hæc victima innocentis ac novæ vitæ munera ſecutura, quæ defenſionem haberet in cornibus, pedum vero munimen in ungulis, per quas ſæculi iſtius aſpera converſatione ſanctiſſima calcaremus. *Producentem*, quod ait, *cornua*, illud ſignificat, quia Chriſtianorum populus per dies ſingulos virtutute Domini ſemper augetur.

Pſalmodiæ virtus exponitur.

℣. 34. *Videant pauperes & lætentur: quærite Deum, & vivet anima veſtra*. Poſtquam dixit plus eſſe ſacrificia laudis, quam pecudum immolationes, convertitur ad pauperes: commonens ut debeant *lætari*, quando jam non in ſolis facultatibus oblatio poſita eſt, ſed in mentis affectu, ubi & *pauper* poteſt eſſe ditiſſimus. Nolite ergo divites gloriari, qui poteſtis habere vitulos cornua producentes & ungulas: quia Deus iſta reſpuit, & mundiſſimum cor requirit, quod illi magis habent qui divitias veſtras obnoxia mente non quærunt. Sequitur, *Quærit Deum & vivet anima veſtra*. Pauperes monet ut eſcam mentis quærant, non corporis, & illum panem deſiderent Angelorum, unde potius anima ſaginetur. Reſpiciamus quod dicit: *Vivet anima veſtra*, dum & peccatorum *vivat anima*. Sed illud proprie *vivere* dicimus, quod in beatitudinis jucunditate conſiſtit. Illud autem licet vivat, mori juſte putamus, quod, perpetua triſtitia & graviſſimis doloribus oneratur.

Qui vivere & mori proprie dicantur.

℣. 35. *Quoniam exaudivit pauperes Dominus, & vinctos ſuos non ſprevit*. *Exaudiri* quidem *pauperes* gratanter audimus; ſed qui ſint iſti *pauperes* diligentius inquiramus. *Pauperes* ſunt Chriſti, ſicut ſæpe diximus, qui mundi iſtius divitias voluptateſque deſpiciunt, & eligunt indigentiam humanarum rerum, ut ſpiritualibus epulis farciantur. Hos *exaudiri* dicit *Dominus* Chriſtus, qui indigentia mundi repleti ſunt; & tanquam ſi totum poſſideant, ſic paupertatis ſuæ ſecuritate lætantur; ſicut Apoſtolus monet: *Tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes*. Nam quod dicit: *Et vinctos ſuos non ſprevit*. Omnes quidem communiter vincti ſumus lege peccati, & quibuſdam compedibus irretiti, quia deſideria humana perquirimus. Sed *Dominus vinctos ſuos non ſpernit*, id eſt, qui ejus legibus vinciuntur. Ipſos enim liberat a laqueis carnalibus, quos ſuis regulis connexos agnoverit.

Pauperes Chriſti ſunt qui divitias voluptateſque deſpiciunt.

2. Cor. 6. 10.

Omnes vincti ſumus lege peccati.

℣. 36. *Laudent eum cæli & terra, mare, & omnia quæ in eis ſunt*. Datur magnarum rerum brevis, & abſoluta ſententia; ut in cæli commemoratione omnia cum debeant laudare cæleſtia, terræ quoque terreſtria, maris univerſa natantia. Et ut fieret perfecta concluſio dictum eſt: *Et omnia quæ in eis ſunt*. Sic ad Domini laudes invitatur quicquid creaturarum eſſe cognoſcitur, ſic & Apoſtolus complectitur dicens: *Ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris*. *Philip. 2. 10.*

℣. 37. *Quoniam Deus ſalvam faciet Sion, & ædificabuntur civitates Judæ: & inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam*. Quale opus ſit Domini in Eccleſiæ ſuæ conſtructione, ex laudum ipſarum magnitudine potenter advertitur; quando cælum, terra, mare, & omnia quæ in eis ſunt, laudare Dominum commonentur: quia *ſalvam faciet Sion*, quæ hic multis perſecutionibus, multis fatigatur anguſtiis. *Sion* enim Jeroſolymitano templo cohæret, parvus omnino colliculus, ſed nominis qualitate grandeſcens; ſignificat enim ſpeculationem, qua ſola reſpicitur Deus, in qua diriguntur corda fidelium, & omnium creaturarum rationabilium una felicitas, ſi Dominum contemplentur Auctorem. *Ædificatæ ſunt* enim *civitates Judæ*, quando Eccleſia Catholica per humilitatem piam toto orbe diffuſa eſt. Non enim in ædificiis parietum gaudet Dominus, qui ſunt utique vetuſtate perituri: ſed fidelium devotione, hoc eſt, lapidibus vivis, unde Jeruſalem futura conſtruitur. Et bene dictum eſt: *Civitates Judæ*, id eſt, Domini Salvatoris, qui ex origine *Judæ* carnis propagatione deſcendit; ſicut de ipſo legitur: *Vicit leo de tribu Juda*. Sed ne tantum *civitates*, non etiam habitationes futuras adverteres, dicit: *Et inhabitabunt ibi*; quod eſt proprie fidelium *inhabitare*, ubi conſtanter mentis puritate verſantur. Hanc autem Eccleſiam hic habitant Chriſtiani. *Hereditate* vero *acquirent eam*, quando ad Jeruſalem illam æternam Domini miſeratione pervenerint. *Hereditas* enim ipſa eſt, quæ, ſicut jam dictum eſt, non morte, ſed Teſtatore in æternum vivente præſtabitur.

Sion ſpeculationem ſignificat.

Apoc. 5. 3.

℣. 38. *Et ſemen ſervorum ejus poſſidebit eam: & qui diligunt nomen ejus inhabitabunt in ea*. Terminum pſalmi iſtius promiſſio beata concludit: ſed quantum grande eſt præmium, tantum adhibere intelligentiæ debemus adniſum. *Semen* hic operam ſanctam, non carnis progeniem debemus accipere. Nam illos reprobatos conſtat eſſe, qui ſe ex Abrahæ deſcendere gloriabantur origine, quibus dictum eſt a Domino: *Si filii Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ feciſſetis*. Quod ſi *Semen* bonos actus, ut in multis locis dictum eſt, velimus advertere, integra nobis poterit conſtare ſententia. Nam quicumque imitatores eorum ſunt, qui Deo factorum probitate placuerunt, ipſi *poſſidebunt* futuram terram, quæ nullo jam fine mutanda eſt; regnum ſcilicet Domini, quod ſanctis ſuis fideliter pollicetur. Et ne forſitan *ſemen* iſtud detraheres ad carnis originem, unde Judæi maxime glorian-

Joan. 8. 39.

tur, præceptum addidit generale: *Et qui diligunt nomen ejus, inhabitabunt in ea*. Ipſum eſt enim quod ſuperius dixit: *Semen ſervorum*, quod hic, *Qui diligunt nomen eius*. *Inhabitabunt in ea*, dixit, perpetua felicitate potientur. Terra, quæ jam non ſpinas tribuloſque producit, quæ homines labore non paſcit, quæ venena non parturit, quæ nunquam ſuos incolas perdit, quæ non viciſſim ſole atque aſtris, ſed quod eſt felicius, jugiter de proprio Auctore lucebit. Et nota quod ordine ſuo pſalmus iſte concluſus eſt. Primum quod ex perſona Domini Chriſti prolatus eſt. Deinde inchoavit ab oratione. Tertio Paſſionis Dominicæ geſta memoravit. Quarto verbis Evangelii aſſona veritate conſenſit. Quinto in ſpe fidelis populi dicta concluſit. Sic quartus iſte pſalmus eſt qui Paſſionem Domini prædicta lege prophetavit.

Concluſio Pſalmi.

AUdivimus pſalmum cæleſti diſpenſatione mirabilem: ubi quanta eſt in Divinitate poteſtas, tanta in humanitate conſtat humilitas. Aſſumpſit ſanctum Verbum naturam noſtræ imbecillitatis, ſicut titulus ait: *Pro his qui commutabuntur*; ut per indebitam mortem ſuam li-
* MS. A ...ria. beraret nos a morte juſtiſſima. Intravit * erebi clauſtra, ut panderentur inferna. Victus eſt interitus Salvatoris adventu, & perpetuas tenebras jure perdidit, poſtquam æternum lumen accepit. Debellavit diabolum per humanam naturam, quam tenebat obnoxiam; & per imbecillitatem carnis ſuperatus eſt fortis, quando ſupra univerſas rationabiles creaturas extulit, quod
Hebr. 1. 13. omnibus ſpiritualibus infirmius fuit: *Cui enim dixit Angelorum*, ſicut Apoſtolus ait, *Sede a dextris meis*. Nam qualibet alia natura non eſt unita Chriſto, ſed ſola carnis noſtræ glorificata ſuſceptio. Revera omnipotens, revera miſericors, qui damnata beavit, perdita reſtituit, obnoxia liberavit, miſerias noſtras a nobis fecit alienas, & præſtitit hominem per ſuam mortem vivere, quem creatum immortalem diabolus fecerat interire. Concede omnipotens Deus, ut qui pro nobis carne dignatus eſt pati, dones nobis quod coronare digneris.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Quinquageſimum nonum.

In finem David, in rememorationem, quod ſalvum me fecit Dominus.

F*Inis* & *David*, ut ſæpius dictum eſt, ſignificant Dominum Salvatorem, ad quem diriguntur hæc verba fidelium: quia totus hic pſalmus ex perſona Martyrum dicitur, qui varia quidem perſecutione laborabant, ſed ſpem fixam habere in Domino minime deſinebant. Adjectum eſt: *In rememorationem*. Duobus enim modis memores ſumus, cum peccatorum recordatione ſupernam juſtitiam formidamus, & iterum dum conceſſa beneficia puriſſimo corde retinemus. In trigeſimo ſeptimo itaque pſalmo, ubi hæc verba poſita ſunt, metus eſt futuri judicii, & recordatio peccatorum: hic autem ſpes liberationis, & futuri præmii promiſſa ſecuritas ſuſtinetur. Nam ut hanc recordationem oſtenderet, adjecit: *Quod ſalvum me fecit Dominus*; ut non de metu hæc memoria, ſed de accepto beneficio probaretur eſſe concepta. Congruum quippe fuit, ut quoniam in ſuperiori pſalmo Paſſionem ſuam narraverat Dominus Chriſtus, ſpemque Reſurrectionis addiderat, poſt Caput ſuum ſimiliter & membra loquerentur; quatenus & paſſiones ſuas fideles edicerent, & ſpem votivæ Reſurrectionis aſſumerent.

Diviſio Pſalmi.

MArtyrum Confeſſorumque populus, qui multiplici quidem ſed felici clade laborabat, prima poſitione Dominum deprecatur, ut a perſequentium periculis liberetur, & irriſiones eorum irritas faciat; quatenus converſi, dicta ſua ſalutariter erubeſcant. Secunda parte ſupplicat, ut magnificans Dominum exultet turba fidelium: quoniam ipſe pauperes & egenos ſuos juvare & liberare dignatur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Eus in adjutorium meum intende: Domine ad adjuvandum me feſtina*. Pia confeſſio initium ſumit a Domino, unde *Pia confeſſio initium ſumit a Domino.* novit periclitantibus venire præſidium. Et ut ærumnas ſuas beatiſſimorum Martyrum cœtus oſtenderet, dicit, *In adjutorium meum intende*. Tunc enim *adjutorium* poſcimus, quando periculis ſubjacemus; ut aliquo remedio ſublevati, calamitates diverſarum poſſimus vincere paſſionum. *Intende*, dicit, propitius reſpice: quia omnia Dominus etiam cum non rogatur agnoſcit. Sed mos iſte periclitantium eſt, ut ita liberari credant, ſi ſe a Domino reſpici poſſe cognoſcant. Et ne longius protraheretur beneficium quod ſciebat venturum eſſe, adjecit: *Domine ad adjuvandum me feſtina*. Sic dicitur, *feſtina*, quaſi miſericordia divina tardaret, & per moram adventus ejus fierent tormenta graviora. *Feſtina* ergo dicit *Domino*, qui feſtinabat de hujus ſæculi clade liberari. Nam illi conjuncta eſt voluntas, & accelerata perfectio, dum omnia Creatori ſerviunt, quoniam ejus imperio cuncta famulantur. Sic in uno verſiculo multa concluſa ſunt. Quæ figura dicitur Epitrochaſmos, *Quid ſit Epitrochaſmos.* id eſt, dicti rotatio, cum ea, quæ latius ſentienda ſunt, breviter explicantur. Sed non ſequendus in omnibus generaliter hunc locum facundiſſimus Caſſianus (in decima collatione plu- *Cap. 10.* rima de ejus utilitate differens) tanto honore concelebrat; ut quicquid Monachi aſſumpſerint, ſine hujus verſiculi trina iteratione non inchoent. Quem repetita ſæpius laude congeminans, nimis utilem probat eſſe ejus memoriam.

℣. 2. *Confundantur, & revereantur inimici mei, qui quærunt animam meam: avertantur retrorſum, & erubeſcant, qui cogitant mihi mala*. Imitator Capitis ſui populus Martyrum, emendationem inimicorum ſuorum expoſtulans dicit: *Quid ſit confundi.* *Confundantur & revereantur inimici mei*. *Confundi* eſt, quando voluntates ſuas iniqua conſcientia ſtudio veritatis agnoſcens, de facti ſui perverſitate turbatur. *Revereri* eſt, quando ju- *Quid revereri.* ſtitiam læſam noſtra operatione cognoſcimus, & pro his rebus pœnas nos incurrere formidamus. Quod illis accidit, qui perverſitate damnata, ad pietatem Domini converſionis ſtudio redire feſtinant. Sequitur, *Qui quærunt animam meam*. Pene ſingulari numero *animam* ſuam poſuit turba fidelium, quibus *eſt* (ſicut ſcriptura dicit) *Actor. 4. 32.* *anima & cor unum*. *Quærebant* ergo *inimici ani-*

Quæri in bono & in malo ponitur. *mam* fidelium non ad venerationem, ſed ut ſatisfacientes odiis ſuis eam a corpore ſuo ſegregarent. Quod factum eſt in Martyrum paſſionibus, quando eos trucidabat perſecutor infenſus. Legitur & in bono, *quæri*, ſicut eſt: *Periit fuga a me, & non eſt qui requirat animam meam.* Et quia hoc verbum homonymum eſt, addidit: *Ut auferant eam*; quatenus iſtud in malum poſitum intelligere debuiſſes. Subjunxit, *Avertantur retrorſum, & erubeſcant qui cogitant mihi mala. Avertitur retrorſum*, qui (ſicut ſæpe dictum eſt) a prava cogitatione diſcedens Domini juſſa ſubſequitur. Senſus ergo talis eſt: *Qui cogitant mihi mala*, hanc retributionem ſuſcipiant, ne in ſua iniquitate perſiſtant. O pia ſanctorum, etiam ipſa quæ putatur adverſitas! Melius optabant inimicis, quam ſibi ipſi petere videbantur in proſperis conſtituti. *Pſal. 141. 5.*

℣. 3. *Averſantur ſtatim erubeſcentes, qui dicunt mihi: Euge, euge.* Prioris ſenſus exultio eſt; ut a ſuo propoſito erubeſcentes, velociter compellantur abſcedere, qui falſis laudationibus cognoſcuntur fideliſſimos increpare. *Euge* enim ſermo laudantis eſt: ſed hic ſub Ironia, id eſt, ſub Irriſione dictum adverti debet: quoniam ab inimicis videtur eſſe prolatum. Sive illos increpat, qui afflictiones Martyrum pœnaſque collaudant, & non ad Auctoris gloriam referunt, quod eis eſt, larga pietate conceſſum. Nam utrumque vitioſum eſt, aut alienis calamitatibus illudere, aut homines de ſua poſſibilitate laudare. *Euge ſermo laudantis eſt.*

℣. 4. *Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te Domine, & dicant ſemper: Magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum.* Poſtquam de perſequentium iniquitate & converſione locutus eſt, ſecunda poſitione deprecatur; ut *exultent, & lætentur omnes, qui diligunt* Dominum Chriſtum. Illis enim confuſio & verecundia, iſtis exultatio & lætitia perennis optatur; ſicut in Evangelio Dominus dicit: *Et ibunt hi in ſupplicium æternum: juſti autem in vitam æternam.* Sed hunc veracis lætitiæ modum competenter inſinuat. Dicendo enim: *In te*, fatetur caducam eſſe lætitiam, quæ humana præſumptione gloriatur. Adjunctum eſt: *Omnes qui quærunt te Domine*, non ſuis viribus, ſed tua pietate requiſiti. Nam ut te quæreret genus humanum, tu illud de cælo proſpiciens miſericorditer inquiſiſti; ipſe enim ad nos venit, ut ad illum redire mereremur. Iſti tamen *qui Dominum quærunt*, quid debeant dicere ſalutariter admonentur, id eſt, *dicant ſemper: Magnificetur Dominus. Semper*, continuum tempus oſtendit: quia nunquam debet a laude Domini ceſſari. Et ut nobis ſenſus ipſe manifeſtius eluceſcat, verborum ordo reddendus eſt; hoc eſt: *Dicant ſemper qui diligunt ſalutare tuum: Magnificetur Dominus.* Intelligamus hoc verbum ab humana conſuetudine fuiſſe mutuatum. *Magnificatur* enim ille qui laudibus creſcit, qui bona opinione grandeſcit. Cæterum Deus non habet incrementum: quia ipſe in ſe totus, ſingularis, & ineffabilis intelligitur plenitudo; nec alliunde poteſt creſcere, qui conſuevit creaturis omnibus incrementa præſtare. Sed magnificando, nos inde proficimus; & cum laudes Deo ſancta mente perſolvimus, noſtra conſcientia ſemper augetur. *Matth. 25. 46.* *Chriſtus venit ad nos, ut nos ad eum redeamus.*

℣. 5. *Ego vero egenus & pauper ſum, Deus adjuvat me: Adjutor meus & Liberator meus es tu Domine: ne tardaveris.* Turba fidelium cum Dominicæ Paſſionis imitaretur exemplum, ipſa quoque verba ejus ad ſuam tranſtulit pſalmodiam. Dicit enim ex perſona ſua Dominus in alio pſalmo: *Ego vero egenus, & pauper ſum, Dominus curam habet mei*; ſicut & hic dictum eſt a perſona beatorum. Sed dum dicit: *Ego vero egenus, & pauper ſum*, ſignificat illos divites fuiſſe mundanos, de quibus dicit: *Confundantur, & revereantur inimici mei, qui quærunt animam meam.* Sed videamus, cum ſit cæleſti theſauro ditiſſima, ubique ſe egenam & pauperem dicit glorioſa paupertas; utique, quia mundanas copias non habet, & intus, ubi eſt dives, ſemper ambit, ſemper deſiderat, ſemper accipit; ſicut Apoſtolus dicit: *Fratres, ego me non arbitror apprehendiſſe*; & iterum: *Si quis exiſtimat ſe ſcire aliquid, necdum cognovit, quemadmodum eum oporteat ſcire.* Vides merito dici tales egenos, tales pauperes, qui continue acquirere gratiam Divinitatis exoptant. *Egeni* enim ſumus, quando jugiter indigemus: *pauperes*, dum ſemper ad beneficia ipſius avida mente properamus. Sequitur, *Deus adjuvat me*, id eſt, in tribulatione mundana, ubi cum vitiorum adverſitate pugnamus, ubi & ſpiritus immundos hoſtes patimur, & Domini miſeratione liberamur. Addidit utrumque conjunctum; ut *Adjutor* ſit Dominus in neceſſitatibus, & de hac ſæculi clade *Liberator*. Et intende quia dicit: *Tu Domine*; ut tota ſpes noſtra ad eum debeat fixa reſpicere. Sequitur, *Ne tardaveris*. Periclitantium mos eſt tardum judicare, quamvis celerrimum præſtetur auxilium. Ille enim competenter & menſurate facit omnia: ſed nos tardum putamus, quod deſideri magno requirimus. *Pſal. 39. 18.* *Philip. 3. 13.* *1. Corint. 8. 2.*

Concluſio Pſalmi.

Totus hic pſalmus cæleſtis philoſophiæ luce reſplendet; eſt enim morali probitate formatus: petens in afflictionibus remedium, & inimicorum ſaluberrimam confuſionem; ut erubeſcentes mala ſua deferant, qui pravis actibus obſecundant. Deinde bonorum lætitiam & æterna gaudia compromittit; & quod eſt in afflictione ſumma præſidium, celerrime Dominum venire deprecatur, qui hujus mundi prægravantes anguſtias adventus ſui viſitatione ſubmoveat. Illo enim viſo diaboli corruit ſuperbia, quæ olim impia dominatione regnabat. Religatus eſt qui mundum peccatorum vinculis illigabat; & eo uſque Domini virtute perductus eſt, ut nunc ſanctos paveat, qui pridem humano generi nequiſſimus imperabat. Unde deſideranter & ſæpe dicendum eſt: *Adjutor meus, & Protector meus es tu Domine: ne tardaveris.* *Poſt Chriſti adventum diabolus religatus.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuageſimum.

David Pſalmus, filiorum Jonadab, & priorum captivorum.

David & Pſalmus aſſidua iteratione notiſſima ſunt. Quod autem dicit: *Filiorum Jonadab, & priorum captivorum*, virtutem pſalmi per hiſtoricas cauſas inſinuat: in veſtibulo monens, quod in penetralibus inquiratur. Jeremias enim Propheta refert Jonadab fuiſſe Dei Sacerdotem, qui filiis ſuis præcepit in templo degere, & probabili ſe ſobrietate tractare; quod *Jerem. 8. 9.*

eos conſtat feciſſe, & obedientiæ ſuæ apud Deum magnam gratiam comperiſſe; qui nunc pro fidelibus ac devotis ponuntur. Nam & ipſum nomen indicat cauſam. *Jonadab* quippe interpretatur Domini ſpontaneus, id eſt, qui Deo incoacto deſiderio ſerviebat; ſicut ſcriptum eſt: *Voluntarie ſacrificabo tibi*. Sequitur, *Et priorum captivorum*. Hanc hiſtoriam Regum textus enarrat. Nam cum Iſraeliticus populus divina mandata contemneret, primæ, ſecundæ, & tertiæ captivitati decretus fuerat ſubjacere. Sed ut agnoſcens ad ſupplicationem Domini correcta mente remearet, antequam prima captivitas proveniret, per Prophetam eis hoc malum denuntiavit eſſe venturum. Sed illi conſueta nequitia in ſua obſtinatione manſerunt. Iſti ergo nunc in loco contumacium ponuntur, qui frequenter admoniti corrigere noluerunt. Commonemur ergo in hoc titulo; ut devotionem habeamus *filiorum Jonadab*, non contumaciam Judæorum, qui captivi eſſe meruerunt. Pſalmus enim totus ad hominem pertinet fidelem, qui mundi ſpem tenuens, in Domino pura devotione confiſus eſt: gratiam divinitatis tota nobis intentione commendans, per quam peccatorum noſtrorum nexibus poſſimus abſolvi.

Jonadab interpretatur Domini ſpontaneus.
Pſal. 53. 8.

Diviſio Pſalmi.

PEr figuram Ethopœiam introducitur perſona generalis, quæ peccatorum captivitate liberata divinis mandatis adhærebat: prædicans nobis Chriſti Domini eximiam charitatem, quæ nullis meritis præcedentibus gratis ſemper impenditur. Hæc in prima parte pſalmi ab humanis iniquitatibus jugiter ſe petit debere liberari, ut Domino gratias referre mereatur. Secundo loco ſupplicat, ne in ſenectute ejus beneficiis privetur, cujus auxilio in juventute protecta eſt. Tertio loco dona ejus enumerans, jugiter ſe agere gratias pollicetur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus in te ſperavi, Domine non confundar in æternum. Hic iterum hypothetici ſyllogiſmi facies nobis decora ſubridet eo modo. Si Deus in te ſperavi, Domine non confundar in æternum: attamen Deus in te ſperavi; igitur non confundar in æternum. Nunc quæ ſequuntur, Domino juvante, tractemus. Eligitur quidam fidelium, qui & primis temporibus fuit, & in præſenti eſſe non deſinit, & uſque ad finem ſæculi perfecta in Domino mentis ſoliditate conſiſtit. Hic totam ſpem ſuam in Domino ponens, gratiæ nobis divinæ Sacramenta commendat: ne falſe in nobis præſumentes, muneris ejus proſperitate vacuemur. Intelligamus quid eſt, quod ſe petit *non confundi in æternum*; ſcilicet in illa judicii retributione, ubi *confundi* omnino pœnale eſt. Hic enim frequenter proſpere *confundimur*, quando a peſſima intentione revocamur, & in bonam partem traducti probabiliter erubeſcimus, qui pridem de noſtro ſcelere gaudebamus. Præmiſit ergo cauſam quare *confundi* non debeat *in æternum*; ſcilicet, quoniam *ſperavit in Domino*.

Quando hic proſpere confundimur.

℣. 2. *In tua juſtitia libera me, & eripe me: inclina aurem tuam ad me, & libera me.* Cum dicit: *In tua juſtitia*, miſericordiam petit divinam; illius quippe eſt juſtitiæ parcere ſupplicanti. Sic enim æquitati ipſius placitum eſt homini mittere, qui ſua noſcitur facta damnare. *Libera*, ab imminentibus periculis dicit; *Eripe*, a poteſtate diaboli: ne cum eo ſub æternitate damnetur. Cum enim dicit, *Inclina*, humilem ſe jacere profitetur: quia niſi divina gratia ad hominem ſe liberandum inclinaverit, ad illam miſericordiam ſuis meritis non poteſt pervenire, quam cupit. Non eſt enim cujuſquam meritum, quod ad illum attingat, niſi ipſe miſericors ad peccatores pronus adveniat.

Juſtitiæ eſt divinæ ſupplicanti parcere.

℣. 3. *Eſto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum: ut ſalvum me facias: quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.* Poteſt aliquos, niſi bene inſpiciatur, offendere, quod ſupra protectionem divinam munitum locum noſcitur addidiſſe: quaſi vero locus defendat, quem virtus ſuperna non vendicat. Sed prima ſententia rogat, ut ab inimicis ſpiritualibus ejus anima protegatur: deinde petit etiam corporis ſoſpitatem, quæ ab inimicorum telis ac gladiis loco munitiſſimo vendicatur. Metaphora a caſtellis tracta: quia tunc adverſarios evadimus, quando locis munitiſſimis vendicamur. Sed locus iſte divina protectio eſt, ſicut in alio pſalmo dicit: *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Quando enim cum Chriſto ſumus, nullas diaboli inſidias formidamus: quoniam fraudatur nequiſſimus ille proprio voto, ubi eſt divina defenſio. Et vide ſua ſuis quam pulchre ſunt reddita. *Firmamentum* pertinet ad *Protectorem*: *refugium* ad *locum munitum*. Quæ duo merito ſibi a Domino venire credidit, quia nihil ſuis viribus applicavit. Æſtimo hic & aliud ſentiendum; ut *firmamentum* in hoc ſæculo Dominus dicatur, ubi & patientia quæritur: *refugium* in illa beatitudine æterna, ubi jam aliquod periculum non timetur.

Pſal. 16. 9.
Quando cum Chriſto ſumus, nullas diaboli inſidias formidamus.

℣. 4. *Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.* Clamat homo ille generalis (quia captivus fuerat lege peccati: ſed per divinam gratiam ſe confidebat abſolvi) ut *eripiatur* a poteſtate noxia *peccatoris*, qui ſemper illud affectat facere, quod nec divinæ legi, nec æquitati certum eſt convenire. Sed quia *peccatorem* univerſaliter dixerat: nunc cum partibus duabus exponit dicens: *De manu contra legem agentis, & iniqui*. *Contra legem agit*, qui accepta lege facit contra regulas mandatorum, ut ſunt Judæi, qui inter reliquas Gentes legem ſuſcepiſſe noſcuntur. *Iniqui* vero ſunt Pagani, quamvis & Judæi, qui nulla Domini lege refrænantur, ſed more ferarum faciunt quodcumque libuerit. Sic omnem peccatorem duabus his partibus probatur amplexus. Ita & Apoſtolus loquitur de genere utroque peccantium: *Qui ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt; & qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur*.

Quis contra legem agat.
Rom. 2. 12.

℣. 5. *Quoniam tu es patientia mea Domine: ſpes mea a juventute mea.* Dicit quapropter *de manu peccatoris eripi* debuiſſet; ſcilicet, quia *patientia* ipſius *Dominus erat*; ut eum ad ipſum intenderet, & per eum ſe ſalvandum crederet, omnia libenti animo ſuſtineret. *Patientia* eſt enim honeſtatis aut utilitatis cauſa, rerum arduarum ac difficilium voluntaria & diuturna perpeſſio. Sequitur, *Spes mea a juventute mea*. Præmiſit *patientiam*, & *ſpes* ejus digne ſecuta eſt; ſicuti & Apoſtolus dicit: *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio autem ſpem*. Prius eſt enim, ut cum Dei gratia per *patientiam*

Quid ſit Patientia.
Rom. 5. 3. 4.

probemur, & tunc illam fructuoſam *ſpem*, ipſo donante, habere merebimur. Nam quod addidit, *A juventute mea*, illam ætatem ſignificat, in qua Domino credidit. Nam quocumque tempore ad ipſum veniatur, merito *juventus* noſtra dicitur: quia in ipſa pleniſſimo robore ſolidamur. Sive illud, *A juventute mea*, ſignificat, ex quo cœpit contra diaboli pugnare verſutia. Ipſa enim ætas eſt, quæ ad certamen dirigitur, & ad colluctationes arduas aptiſſima vivacitate præparatur.

Quocumque tempore ad Deum venitur, merito juventus noſtra dicitur.

℣. 6. *In te confirmatus ſum ex utero: de ventre matris meæ tu es protector meus: in te cantatio mea ſemper.* Hunc verſum paulo ſollicitius perſcrutemur, ne nobis aliqua obviare poſſit abſurditas. Dixit enim: *Spes mea a juventute mea.* Numquid confirmatio ejus in Deum eſſe potuit, quando in materno utero nulla fultus ratione vegetatus eſt, maxime cum legatur: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea?* Sed hic *uterum* ſanctæ Matris Eccleſiæ debemus accipere: ubi primum fidei rudimento concipimur: deinde ex aqua & Spiritu ſancto generamur. Tunc enim confirmatio noſtra poteſt eſſe Dominus, quando ad eum fidei munere venerimus. Addidit, *Tu es protector meus*; utique, quoniam adverſus diaboli nequitias ipſe nos protegit ac defendit; & in hoc mundo præſtat evadere, ne peccatis poſſimus onerantibus interire. Sequitur retributio præmiorum; ut ſicut ſemper beneficia, ita & pſalmodia debeat eſſe continua. Nam ſi tempus a muneribus non vacat, quare ſe quiſpiam ab ejus glorificatione ſuſpendat? Significat enim & præſens ſæculum, & futurum. Hic enim illi pro liberatione cantamus: ibi autem gratias pro æterna remuneratione peragimus. Ita fit, ut Dominus laudari ſemper debeat: quia continuum eſt omne quod præſtat.

Pſal. 50. 7.

Quomodo in utero Eccleſiæ concipimur, & generamur.

℣. 7. *Tanquam prodigium factus ſum multis: & tu adjutor fortis.* *Prodigium* in hoc ſæculo fit fidelis, quando alii ſectatur, quam poteſt amare peccantium multitudo: quærunt illi divitias, iſte pauperiem: quærunt illi epulationes, iſte jejunia: quærunt denique illi gaudia, iſte triſtitiam. Quemadmodum ergo non poteſt videri *prodigium*, qui ſe contra multorum cognoſcitur tractare conſenſum? Hoc eſt quod Oratores * humile cauſæ genus eſſe dixerunt, quod ſic contemptibile creditur, ut portentum potius æſtimetur. Sed negligendæ ſunt humanæ imputationes, quando divinæ nobis probantur favere virtutes. Caducum eſt enim omne contrarium, ubi *adjutor* probatur eſſe fortiſſimus. Sed cum dicit, *Adjutor*, admonet ut Dei gratia ſuffragante, nos quoque ad bonum niti, & contendere debeamus: ne divinis beneficiis inveniamur adverſi.

Quando in hoc ſæculo vir fidelis prodigium eſt.

* Ed. *humilis.*

℣. 8. *Repleatur os meum laude tua, ut poſſim cantare gloriam tuam: tota die magnificentiam tuam.* Dixit hactenus humano generi quam diverſa beneficia contuliſſet: nunc quoque & hoc petit a Domino, ut poſſit ei gratias agere competenter. Nam ſi ille *os noſtrum* non *repleat*, nec lingua movetur, nec deſideria honeſta flammantur. Magna (ſi conſideremus) noſtra felicitas eſt totum petere, nec petendo ſemper horrere. Creator noſter inde magis offenditur, ſi a pia ſupplicationis importunitate ceſſetur. Sequitur cauſa cur *repleri* deſideraverit *os ſuum laudibus* Chriſti; ſcilicet: *Ut poſſim cantare gloriam tuam.* *Gloria* eſt multorum ore celebrata laudatio. Sed huic bono addidit perpetuitatem; nam cum ponit: *Tota die*; numquid noctibus a laudibus Domini dicit eſſe ceſſandum; maxime cum ſe illo tempore laudibus Domini Catholica conſoletur Eccleſia? Tunc enim Veſpertini, tunc Nocturni, tunc Matutini peraguntur, cum populus fidelis invigilat. Sed dicendo diem, concluſit & noctem; ſicut & in Geneſi legitur: *Factum eſt veſpere, & factum eſt mane dies unus.* Quæ figura dicitur Synecdoche, id eſt, A parte totum. *Magnificentiam* vero dicit, quia magna præſtitit, ut autem ſuam ad humilem inclinaret, ut protegeret periclitantem, ut eriperet de manu peccatoris, ut eam confirmaret ex utero, & de ventre matris protegere decreviſſet. Sic uno *magnificentiæ* nomine prædictorum beneficiorum laus cuncta concluſa eſt.

Quid ſit Gloria.

Nocturnis laudibus Catholica Eccleſia ſe conſolatur.

Geneſ. 1. 5.

℣. 9. *Ne projicias me in tempore ſenectutis: cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Venit ad ſecundam partem, in qua vehementius ſupplicat, *ne tempore ſenectutis ſuæ projiciatur* a Domino, quando feſſa virtus corporis plus indiget adjuvari: Sed hanc ſenectutem non ſolum ætatem finitimam debemus accipere: ſed etiam cum tribulationibus crebris atque martyriis robur animæ conſeneſcit. Hoc enim ſignificat, *Cum defecerit virtus mea*, id eſt, quando patientiæ firmitas quaſſata molleſcit, nec ſuſtinere poteſt viribus ſuis onus tribulationis impoſitum. Tunc ergo ſe petit non debere *derelinqui*: quia cum ipſo totum poterat ſuſtinere.

Quid per ſenectutem intelligendum.

℣. 10. *Quia dixerunt inimici mei mihi: & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in unum.* Redditur cauſa cur ad ſubveniendum pietas Domini debeat provocari: quoniam debilitate captata inſidiantium fervor accenſus eſt, dum credunt facile decipi, a quo non poteſt defectis viribus obviari. Et ne crederentur leves *inimici* animæ ſuæ, dicit adverſus eos *qui cuſtodiebant* eum, ad decipiendi ſcilicet ſtudium, non ad ſalutis votum. Sequitur, *Conſilium fecerunt in unum.* Truculentior ſemper eſt inimicorum adunata collectio, & quod non dividitur, gravius uno faſce portatur. Nam cujuſmodi ſit iſtud *conſilium* ſubſequenter exponit: ait enim.

℣. 11. *Dicentes: Deus dereliquit eum: perſequimini, & comprehendite eum: quia non eſt qui eripiat eum.* Hoc eſt quod vir ille fideliſſimus ſive in afflictionibus poſitus, ſive in ſenili ætate metuebat. Hoſtes enim carnales mundana potius contuentes, cum viderint hominem crebra calamitate fatigatum, credunt a Deo deſertum, qui divinam putant gratiam in ſolis corporeis viribus conſtitutam. *Perſequimini eum* dixerunt: quia fugere non poterat. *Comprehendite*: quia reluctari violentiſſimis non valebat. Ex eo enim a Domino *derelictum* arbitrati ſunt: quia eum truculentiæ ſuæ traditum eſſe ſenſerunt. Quod quidam & Domino Salvatori applicandum eſſe putaverunt. Sed decentior ordo eſt dictionis: ne perſonam, quam in medium deduximus, incongrua ſubito varietate mutemus. Sequitur, *Quia non eſt qui eripiat eum.* Dementes prorſus, qui hoc æſtimabant potius quod videbant, quaſi Deus deſerat præmiis, quos exponit injuriis, & non magis coronare velit, quos probari debere permittit. Sic deliberat qui ad oculum judicat. Negavit præſentem Dominum, qui fidelibus ſuis viſuale venire non putavit auxilium, dum credidit non exiſtere,

Error hominum carnalium.

re, quem arbitrabatur humanis conſpectibus non adeſſe.

℣. 12. *Deus ne elongeris a me: Deus meus in adjutorium meum reſpice*. Humana putat infirmitas elongare Deum, quando ei venire tardat auxilium. Ille enim nec motu progreditur, nec de loco ad locum transfertur: ſed omnia ineffabiliter replens, univerſa voluntatis ſuæ virtutibus adminiſtrat. Petit ergo ne gratia ejus ab ipſo diſcedat, & gravioribus iniquorum exponatur inſidiis. Addidit, *Deus in adjutorium meum reſpice*. Quia ſe noverat affligendum, orat ut per adjutorium Domini ei digna patientia tribuatur. Nam quem ille adjuvat, malorum contritione non deficit: ſed tunc ſpe potius erigitur, quando tribulationum faſce prægravatur.

Quem Deus adjuvat, malorum contritione non deficit.

℣. 13. *Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ: operiantur confuſione & pudore, qui quærunt mala mihi*. Venit ad increpationes ſaluberrimas, quales Catholica facere conſuevit Eccleſia. *Confundantur* enim dicit, cum tua viderint diſpoſita non mutari. *Deficiant detrahentes animæ meæ*, id eſt, obloquentes inaniter, qui inſtitutum rectum mordacibus derogationibus ſolent oblatrare. Admonet enim tales patientiæ virtute ſuperari, quos tantum præcepit ſuſtinere, ut ipſi magis in ſuis oblocutionibus deficere videantur; quatenus ſaltem ceſſent ſua nimietate fatigati, ſi nequeant deſinere ratione convicti. Sequitur, *Operiantur confuſione & pudore*. Pulcherrimis verbis depingitur iniquorum ventura correctio. *Operiantur*, dixit, quaſi quodam velo roſeo verecundiæ eorum facies obtegantur; quod ſolet accidere his, qui actiones priſtinas vita meliore condemnant. Addidit, *Qui quærunt mala mihi*; ſicut illa mulier periclitanti Job proprio viro dicebat: *Dic verbum in Deum, & morere*. Quod pravi ſolent facere ſuaſores, qui blandimento ſalutis carneæ occulto vulnere animas videntur impetere.

Job 2. 9.

℣. 14. *Ego autem ſemper in te ſperabo: & adjiciam ſuper omnem laudem tuam*. Decurſa emendatione, quam peccatoribus deprecatus eſt accidere, ad ſuam delectationem bonumque convertitur; ut ſicut illi de divina potentia deſperabant, ita iſte *ſperare* ſe *ſemper* dicat in Domino. Quæ figura dicitur Syncriſis, id eſt, Collatio, quando quis meliorem cauſam ſuam, quam adverſarii eſſe demonſtrat. Sequitur, *Et adiiciam ſuper omnem laudem tuam*. Hoc plane niſi diligentius intueamur obſcurum eſt. Nam quamvis divinis laudibus nihil poſſit adjici, quando augmentum non recipit admiranda perfectio: tamen eſt quod ab hominibus poſſit nova prædicatione celebrari. Nam cum dixero Verbum Patris feciſſe cælum & terram, & omnia quæ in eis ſunt, perfecta Dominum devotione laudavi. Sed cum adjunxero incarnatum eſſe pro ſalute cunctorum, adjeci cumulum laudibus plenis. Sic enim inferiora teſtantur, quod iſta laudis adjectio ad Incarnationem omnipotentis Verbi abſolute pertineat.

Quid ſit Syncriſis.

Quomodo poteſt Deus ab hominibus nova prædicatione celebrari.

℣. 15. *Os meum pronuntiavit juſtitiam tuam, tota die ſalutare tuum: quia non cognovi negotiationes*. *Juſtitia* Patris Salvator eſt Dominus, quem ſe *pronuntiaturum* Gentibus pollicetur. Et ne forte aliam crederes eſſe *juſtitiam*, addidit, *Salutare tuum*. Quid enim aliud denuntiare potuit fidelis, niſi unde fides Chriſtiana ſurrexit? unde Eccleſiæ in toto orbe fertiles pullularunt? unde ſalus mundi glorioſa Incarnatione provenit? *Tota* vero *die* (ſicut ſæpe dictum eſt) continuum tempus oſtendit. Sequitur, *Quia non cognovi negotiationes*. Pars iſta verſus, niſi bene requiratur, recipere cognoſcitur quæſtionem. Nam ſi omnis negotiator omnino damnandus eſt, nec illi hanc pœnam refugiunt, qui artes religioſas exercere noſcuntur. Quid eſt enim aliud *negotiatio*, niſi quæ poſſunt vilius * conſtare, carius velle diſtrahere? Deinde in vitas Patrum Paphnutium illum ſanctiſſimum virum per revelationem negotiatori legimus comparatum; & invenimus hodieque in Eccleſia Dei tractantes quidem mercimonia, ſed ſumma fide pollentes. Actus enim peſſimus, non res honeſta damnatur; ſicut & divitem legimus non introire in regnum cælorum; cum tamen Job, Abraham, Iſaac, Jacob, Patriarchæ facultatibus quoque fuerint affluentes. Negotiatores ergo illi abominabiles æſtimantur, qui juſtitiam Domini minime conſiderantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluuntur, merces ſuas plus perjuriis onerando quam pretiis. Tales Dominus ejecit de templo dicens: *Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis, ſpeluncam latronum*. Ergo ſenſus iſte taliter complectendus eſt, ut putamus: *Os meum pronuntiavit juſtitiam tuam: quia non cognovi negotiationes*, illas ſcilicet quæ malis actibus inquinantur.

Quæ negotiationes permiſſæ.

** Ed. comparari.*

Joan. 2. 16.

℣. 16. *Introibo in potentiam Domini: Domine memorabor juſtitiæ tuæ ſolius*. *Potentiam* homines æſtimant per negotiationes acquirere, & in hoc mundo fieri præminentes. Iſte beatus neglecto tali propoſito, *introire* ſe dicit *in Potentiam Domini*, id eſt, ad regna cæleſtia: ubi revera perveniſſe certa felicitas eſt. *Introibo* autem dixit, ut oſtenderet Jeruſalem ſupernam clauſam perfidis, apertam eſſe fidelibus. Et quid ibi facturus ſit ſubſequenter enarrat: *Domine memorabor juſtitiæ tuæ ſolius*; illo ſcilicet tempore, cum agnos ſequeſtrat ab hœdis, cum totos Gentium populos momentanea æquitate diſcernit, cum impios in gehennam, fideles mittit in requiem ſempiternam. Tunc enim vere memor erit juſtitiæ ſolius Domini, quoniam eam & mirabilem, & ſingularem eſſe cognoſcit.

℣. 17. *Deus docuiſti me a juventute mea: & uſque nunc pronuntiabo mirabilia tua*. *Juventutem* diximus debere accipi, ex quo cœperit homo ad divinam gratiam pervenire: quia tunc animæ viribus firmus, tunc incipit eſſe robuſtus. *Docuiſti* autem, ſive ad libros pertinet divinos, ſive ad infuſam cælitus fidem. Et ne tantum hanc ſcientiam in primordiis crederes acquiſitam, dicit, quod beatis mentibus ſolet accidere: *Et uſque nunc*; ut per ſpatia temporum ejus doctrina creviſſe videretur. Sequitur, *Pronuntiabo mirabilia tua*. Utique *mirabilia* fuerunt, ut doceretur indoctus, ut ex perfido fieret devotus, ut ex peccatore juſtiſſimus. Hæc ergo ſe prædicaturum eſſe pronuntiat, quæ in ipſo fecerat divina clementia.

Quando quis ad gratiam pervenerit ejus juventus vocatur.

℣. 18. *Et uſque in ſenectam, & ſenium Deus ne derelinquas me: donec annuntiem brachium tuum generationi*. Apud Græcos duo nomina iſta diverſa ſunt; *ſenectam* gravitatem vocant, *ſenium* ætatem finitimam. Sed quia latinitas hæc duo diſſonantia ſibi non habuit: hic ætates duæ, quaſi ſimili nomine nuncupantur, id eſt, *ſenecta*, & *ſenium*. Senſus ergo talis eſt; ut quia ſe dixerat a juventute ſua doctum, ut ſolam Domini juſtitiam prædicaret: nunc petit, ut neque in matura, neque in ſenili ætate deſeratur a Domino; quatenus ejus fortitudine roboratus, uſque

Quæ ſit ſenectus, & ſenium Eccleſia.

que ad finem ſuum laudes poſſit debitas explicare. Sed videamus ætates iſtæ quibus ſunt aſſignandæ temporibus. Juventus fuit Eccleſiæ, quando Dominus crucifixus eſt Chriſtus, quando Martyrum turba dimicavit, & morientibus fidelibus Eccleſiæ virtus apparuit. *Senectam* vero dicimus ætatem, quæ nunc agitur proxima fini, quando proficit fides, & per univerſas Eccleſias Dei populus augetur, cum mundi iſtius tempora fugitiva decreſcant. *Senium* autem tempus illud occiduum intelligendum puto, quando & ſævus ille Tyrannus adveniet, & turba Martyrum hanc vitam optato fine concludet. Sequitur, *Donec annuntiem brachium tuum generationi.* Homo ille fidelis loquitur introductus: petens a Domino, ut *uſque ad ſenectam, & ſenium* in Eccleſiæ congregatione permaneat, donec *brachium* Patris, id eſt, Dominum Salvatorem ſuccedenti generationi hominum debeat prædicare: ſicut legitur; *Et brachium Domini cui revelatum eſt;* ut Religio Chriſtiana totius mundi devotione dilatetur: maxime cum in fine ſæculi ſanctorum prædeſtinatus numerus compleatur.

Iſai. 53. 1.

℣. 19. *Omni, quæ ventura eſt: potentiam tuam & juſtitiam tuam Deus uſque in altiſſima. Omni, quæ ventura eſt*, ad ſuperioris verſus extrema jungendum eſt, id eſt, *Generationi.* Et ne forſitan putares illis tantum denuntiandum fuiſſe *brachium* Domini, id eſt, Dominum Chriſtum, qui eodem tempore fuerunt, cum ille pro nobis incarnari dignatus eſt. Addidit. *Quæ ventura eſt;* ut hanc prædicationem uſque ad finem ſæculi cognoſceres eſſe faciendam. Sequitur, *Potentiam tuam, & juſtitiam tuam Deus;* hic quoque reddendum eſt, *Donec annuntiem.* Nam *potentia* ad gratiam Incarnationis reſpicit, per quam hominem liberare dignatus eſt. *Juſtitia* ad judicium, in quo Adam inobedienti mortem adduxiſſe cognoſcitur. Nec moveat quod ordine præpoſterato dicta ſunt, cum hoc frequenter in ſcripturis ſanctis invenias. *Uſque in altiſſima* vero illud declarat: quia utrumque mirabile, utrumque glorioſum eſt, reparatum hominem per gratiam, qui prius fuerat per juſtitiam jure damnatus. Tendamus etiam intellectum *uſque in altiſſima:* quia Deus homo ſedet ad dexteram Patris, regnans cum eo, & Spiritu ſancto per infinita ſæcula ſæculorum.

Homo per gratiam reparatus; qui fuerat per juſtitiam jure damnatus.

℣. 20. *Quæ feciſti magnalia! Deus quis ſimilis tibi?* Poſtquam gratiam Creatoris & juſtitiam ejus uſque in altiſſima dixit eſſe progreſſam, venit ad tertiam partem, ubi hymnica exultatione concelebrat quantam juſtitiam peccantibus oſtenderit, & converſis iterum clementiam ſuæ pietatis indulſerit. Adam quippe inobedientem protinus paradiſi voluptate privavit: Latronem confitentem ad ejus amœna velociter intromiſit. Hæc ſunt magnalia quæ Dominum feciſſe teſtatur: quoniam & ad judicandum ſingulariter fortis oſtenditur, & ad liberandum nullus ei ſimilis invenitur. *Quæ!* cum admiratione legendum eſt: quia nullus comprehendere, nullus ſufficit digne laudare. *Magnalia* enim a magnitudine vocitantur, quæ ſtuporem humanis mentibus per ſuam videntur facere granditatem. Intulit quoque: *Quis ſimilis tibi?* Quia ex operibus ſuis cognoſcitur ſingularis. Magnitudo ſiquidem facti, potentiam teſtatur Auctoris.

Magnitudo facti potentiam teſtatur auctoris.

℣. 21. *Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas & malas! & converſus vivificaſti me. Quantas* item, ſub admiratione legendum eſt, quaſi innumerabiles paſſiones. Intende etiam quod dicit, *Oſtendiſti:* quia fidelibus ad præſens duras *tribulationes* oſtendit; & quamvis *malæ* vel *multæ* eſſe videantur: in bonum tamen recidunt, quia prodeſſe contendunt. *Multas* ergo quantitatem, *malas*, indicant qualitatem. Sequitur, *Et converſus vivificaſti me.* Si naturam Verbi conſideres, ſemper inconvertibilis, ſemper probatur immobilis: ſed *converſus* dicit per Tropologiam, id eſt, converti me feciſti: quia diſtortus fueram lege peccati. Fidelium quippe tribulatio ducit ad vitam; ſicut in Evangelio dicit: *Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur.*

Natura Verbi eſt inconvertibilis.

Matth. 5. 5.

℣. 22. *Et de abyſſis terræ iterum reduxiſti me: multiplicaſti juſtitiam tuam: & converſus exhortatus es me. Abyſſos* quidem legimus altitudines divini ſenſus, ſicut in alio loco Pſalmiſta dicit: *Judicia tua abyſſus multa.* Sed hic ideo, *Terræ*, additum eſt, ut profundas merſuras & voragines debuiſſes intelligere peccatorum, unde ſe frequenter ad vitæ gaudia revocatum eſſe profitetur. Sed advertamus quid ſibi velit hoc, quod *iterum* dicit. *Iterum* poſitum eſt pro frequenti, eo quod multipliciter aliquid iteretur. In ſexto quippe pſalmo auctoritatem ſecuti Majorum, diximus ſeptem modis remiſſionem nobis Dominum concedere peccatorum. Primo per baptiſmum, ſecundo per martyrium, tertio per eleemoſynas, quarto cum debitoribus noſtris debita relaxamus, quinto per converſionem fratrum, ſexto per abundantiam charitatis, ſeptimo per pœnitentiam. Forte adhuc & aliis remiſſionibus noſtra fragilitas ſublevatur. Sciendum tamen ideo *iterum* dictum: ut medicina ejus frequentior indicetur. Nam quod dicit: *Multiplicaſti juſtitiam tuam*, ſuperiorem ſenſum probatur exponere: quia *juſtitiam* ſuam *multiplicat*, quando nobis per diverſas cauſas afflictionum ſubvenire dignatur. *Juſtitia* enim Domini ſæpe dicitur, cum miſericordiam facit, & iterum miſericordia ipſius juſtitia nuncupatur: quia ſibi ſemper utrumque conjunctum eſt; ſicut in centeſimo pſalmo legitur: *Miſericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* Sequitur, *Et converſus exhortatus es me.* Hoc verbum quam paternum ſit debemus advertere, ut famulos ſuos quamvis præmiſſa diſtrictione caſtiget: tamen triſtes permanere non patitur, dum ſcripturarum divinarum eos ſancto alloquio conſolatur. Exhortatio, conſolatio debet intelligi, quæ animos componit, afflictionem relevat, & mentem ſanat diverſis languoribus ſauciatam.

Pſal. 35. 7.

Multis modis peccatorum remiſſionem Dominus nobis concedit.

Cur Juſtitia Domini ſæpe dicatur, cum miſericordiam facit, & e contra.

Pſal. 100. 1.

℣. 23. *Ego autem confitebor tibi in vaſis pſalmorum veritatem tuam.* Cum Dominus fidelibus ſuis per exhortationes pias præmia æterna promiſerit, hic jam juſtus ille generalis lætus veritatem ſe pſallere confitetur, id eſt, quia Domini promiſſa complenda ſunt, dum neſcit fallere, quod æterna veritas pollicetur. Pulchre autem definitum eſt *pſalmos vaſa* eſſe *veritatis*, quaſi ſpiritualia dolia vinum Domini incorrupto ſapore ſervantia.

Pſalmi vaſa veritatis dicuntur.

℣. 24. *Pſallam tibi Deus in cithara, ſanctus Iſrael.* Frequenter diximus fidelium Chriſtianorum duas maximas eſſe virtutes, ſpiritualem ad bene credendum, actualem ad bene agendum, quas hic ſe per ſpecies muſicas utraſque Domino oblaturum eſſe promittit. Namquod ad ſpiritualem virtutem pertinet, in ſuperiore verſu pſalmum ſe cantaturum eſſe pollicitus eſt; quod

ad actualem, in cithara laudare ſe Dominum dicit. Pſalmus enim (ſicut ſæpe dictum eſt) de ſuperioribus ſonat: cithara de inferioribus melos ad ſuperna tranſmittit. Sed cui pſallatur, vel citharizetur dicit, *Sancto Iſrael*, non quem Gentilitas putabat erroneum, ſed quem Patribus noſtris vera fides oſtenderat.

℣. 25. *Gaudebunt labia mea, dum cantavero tibi: & anima mea quam redemiſti*. *Labia*, os interioris hominis dicit; habet enim & mens vocem ſuam, qua tacite clamat ad Dominum. Nam ut hoc ſpiritualiter intelligeres, adjecit, *Anima mea quam redemiſti*. Ipſa ergo gaudet in labiis ſuis internis, quæ ſe redemptam eſſe cognoſcit.

℣. 25. *Sed & lingua mea tota die meditabitur juſtitiam tuam: cum confuſi & reveriti fuerint qui quærunt mala mihi*. Sicut ſuperius dixit: Pſallam veritatem tuam in vaſis Pſalmorum, & cithara, ſignificare volens animæ corporiſque virtutes: ita & labia cordis ſui cantatura promiſit. Nunc autem adjecit, *linguam meditaturam eſſe juſtitiam Dei*, id eſt, corporis ſui ſubſtantiam, quæ tunc pleniſſime laudes Domini meditabitur, quando regnum ejus in illa reſurrectione perceperit. Sed ut finem ſæculi debuiſſes advertere, ſequitur: *Cum confuſi & reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi*. Quod utique pleniſſime tunc fiet quando a dextris juſti, & a ſiniſtris impii fuerint collocati. *Duobus modis confunduntur inimici.* Duobus enim modis *confunduntur & reverentur* inimici, quando aut hic pœnitentiam gerunt, & ſe erraſſe cognoſcunt: aut certe in adventu Salvatoris, dum illa quæ fieri non credebant, ſuis oculis manifeſta conſpexerint. Tunc ergo ſecuræ exultationis tempus eſt ſanctis, quando jam locum dominationis impii non habebunt; & lætabuntur juſti, cum malorum omnium terminus advenerit, & bona Dominus ſine fine conceſſerit, in qua Chriſtianorum permanet indefecta petitio.

Concluſio Pſalmi.

CUm totus hic pſalmus gratiam Domini, quæ gratis datur, ſumma intentione commendet; admonet etiam nos Incarnationem Verbi, per quam ſalus humano generi provenit, felici vicinitate declarandam: more ſolis, qui proxima luce conſurgens, roſeam præmittit auroram; ut gratiam præclari ſplendoris præparatus poſſit oculus intueri. *Diviſio pſalmorum ſecundum antiquos Patres.* Patres enim noſtri pſalmorum numerum in veteris ac novi Teſtamenti Sacramentis ita crediderunt eſſe dividendum, ſeptem ſcilicet decadas ponentes in ſabbatum, quod ad primam illam pertinet ſine dubitatione culturam: octo vero noſtro tempore deputantes, qui Reſurrectionem Domini per ſingulas hebdomadas die octava veneramur; & ideo per utramque ſupputationem vetus & novum Teſtamentum ſacratus iſte numerus dignoſcitur continere pſalmorum. Quod enim centum quinquaginta poſſunt in numero ſingulorum, hoc valent ſignificare quindecim decades in ordine denariorum; eoque fit, ut calculus iſte pſalmorum novo & veteri Teſtamento competenter aptetur. Sciendum eſt plane quod in prima parte veteris Teſtamenti, & nova miſceat Sacramenta myſterii. Dicit enim in ſeptenario numero & Paſſionem Domini Chriſti, & in octavo calculo multa ponit de veteri Teſtamento; ut utrumque culturæ noſtræ convenire modis omnibus ſentiatur. Meminiſſe autem debemus arithmeticam, vel alias diſciplinas pſalmos commemorare frequenter, quas in ſubſequentibus, prout fuerit opportunum, de ipſis perſtrictim aliquid commemorare curabimus; ut quamvis breviter dicta, non tamen videantur eſſe præterita. Tantum eſt ut aſtrologiam ſacrilegam ſumma intentione fugiamus, *Aſtrologia ſacrilega fugienda.* quam etiam nobilium Philoſophorum judicia damnaverunt. Quapropter præſenti operi terminum ponamus, quatenus & quies parumper adhibita, Lectoris reparet ſtudium, & futura pars digeſta pſalmorum, de ſignificantia novi Teſtamenti ſumat competenter initium. Amen.

EXPLICIT EXPOSITIO IN SEPTEM Pſalmorum decadas Teſtamentum vetus repræſentantes.

INCIPIT EXPOSITIO IN OCTO Decadas novo Teſtamento convenientes.

PRÆFATIO.

EXplicatis ſeptem decadibus (ſicut dictum eſt) in figuram veteris Teſtamenti, nunc ad reliquas octo veniamus, quarum numerus pleniſſime nobis Reſurrectionis Dominicæ cognoſcitur indicare myſterium; ut his partibus diligenter inſpectis, revera liber pſalmorum *Liber pſalmorum Divinæ ſcripturæ theſaurum complectitur.* totius divinæ ſcripturæ theſaurum complexus eſſe videatur. Nam licet ſint omnia ſpiritualibus plena divitiis, & magnis illuſtrata luminibus: pene nullum tamen ex his (ut arbitror) volumen invenies, quod tantis rebus cæleſtibus doceatur eſſe completum. Nec moveat quod pars illa quam diximus ad Sacramentum Teſtamenti veteris pertinere, a beatitudine Domini Salvatoris ſumit initium; & iterum in ſubſequentibus pſalmis invenies, quod primis conſtat temporibus actitatum. Quæ omnino non debent adverſa judicari: quia & vetus Teſtamentum de novo plenum eſt, & novum facit plerumque veteris mentionem. Nunc ad titulum veniamus, qui interpretatione nominis ſui ad novi Teſtamenti noſcitur pertinere myſterium, inſcribitur enim.

In Salomonem Pſalmus 71.

SAlomon interpretatur pacificus. Quis eſt *Chriſtus vere Salomon, id eſt, pacificus.* autem revera pacificus, niſi Dominus Chriſtus, qui hominem diaboli verſutia deceptum, ad Creatoris ſui revocavit obſequium, fecitque colere ſalutis Principem, qui ſequebatur miſerrimus mortis auctorem? Ipſe enim Mediator Dei & hominum hodieque interpellat pro nobis; quem revera dicere nos recte pacificum ipſius verba teſtantur cum dicit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*. *Joan. 14. 27.* Sed pax iſta non eſt quam bella diſturbent, non eſt quam inquietudo ulla concutiat: ſed imperturbata ſemper, atque æterna manens nullius inimici contrarietate diſſolvitur. Ipſa eſt de qua Propheta dicit: Dabo vobis ſolatium verum, pacem ſuper pacem.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum Propheta loquens, adventum ſignificat Domini Salvatoris; in una eademque perſona modo humanitatem

ejus, modo Divinitatem alternis partibus evidenter oſtendens. In prima parte verba facit ad Patrem, judicium Filio petens ad populos judicandos; quod tamen prædeſtinatum ante ſæcula eſſe cognoſcitur. Secunda, in judicio Domini filios pauperum dicit eſſe ſalvandos, & humiliandam diabolis ſine dubitatione ſuperbiam. Nam & ipſum quoque Virginis partum per quaſdam ſimilitudines mirabiliter cognoſcitur indicare. Tertia parte refert quæ bona contigerint de Spiritu ſancto, & Maria Virgine, nato Domino Chriſto. Quarta ab omnibus Regibus dicit adorandum: quia humanum genus a diaboli poteſtate liberavit. Quinta pronuntiat, quoniam humanis oculis viſus, firmamentum fuit credentium, & provectus ſine dubitatione juſtorum. Sexta æterno Domino totius mundi conſenſu laudes perhibet eſſe ſolvendas. Septima hymnum Domino Chriſto jucundiſſima devotione perſolvit. Sic novi Teſtamenti clarum manifeſtumque initium per hujus pſalmi ſeriem conſtat expreſſum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus *judicium tuum Regi da: & juſtitiam tuam Filio Regis.* Cum dicitur, *Deus*, non videtur hoc nomen aliquam deſignaſſe perſonam: ſed quoniam ſequitur, *Da Filio*, certiſſime Pater invocatus eſſe cognoſcitur. Illud enim nomen relativum eſt, & hoc, quod non dicit, indicat; ſicut ſervi appellatione ſentitur & Dominus. Scire autem debemus ad diſtinguendas, declarandaſque perſonas ſanctæ Trinitatis ſola hæc nomina poſſe ſufficere. Nam cum dixeris, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus ſanctus, pleniſſime ſanctæ Trinitatis viſus es declaraſſe perſonas. Hæc enim nomina in ſancta Trinitate ſola ſunt propria; cætera vero, id eſt, natura, poteſtas, æternitas, omnipotentia, & his ſimilia probantur eſſe communia. Quapropter beatiſſimus Propheta deſiderio glorioſo flammatus, petit a Patre *judicium dari Filio*, quod ſciebat eſſe venturum; ſicut in Evangelio legitur: *Pater non judicat quemquam; ſed omne judicium dedit Filio. Judicium* enim dictum eſt quaſi juris dicium, id eſt, quod in eo jus dicatur. Et ut veraciſſima probaretur eſſe petitio, eadem iterum ſequenti commate geminavit. Hoc eſt enim quod dicit: *Et juſtitiam tuam filio Regis*, quod ſuperius ait: *Judicium tuum Regi da*. Quod in ſcripturis divinis ad exprimendam cauſam frequenter invenis eſſe repetitum; ſicut eſt illud: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos*; & illud: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum*. Nam & ſequens verſus eodem modo depromitur. Quæ figura dicitur Epimone, id eſt, Repetitio crebra ſententiæ, quoties una res ad inculcandam cauſam diverſis ſermonibus iteratur. Meminiſſe autem debemus, quotieſcumque aut ipſe Dominus Chriſtus ſibi petit dari, aut alter ut ei concedatur expoſtulat, naturam humanitatis evidenter oſtendi. Cæterum Verbum omnipotens cum totum habeat Patris, nihil ſibi indiget dari; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Omnia Patris mea ſunt.*

Nomina Patris, & Filii, & Spiritus S. in Trinitate ſunt propria cætera ſunt communia.

Joan. 5. 22.

Judicium unde dictum.

Pſal. 2. 4.

Pſal. 18. 2.

Quid ſit Epimone.

Joan. 16. 15.

℣. 2. *Judicare populum tuum in tua juſtitia, & pauperes tuos in judicio.* Exponit cauſam quare petiverit Filio judicium dari; ſcilicet, ut *judicet* orbem terrarum per juſtitiam Patris, quam tamen & Filii eſſe non dubium eſt. Nam ideo dicit Patri: *In tua juſtitia*, ne quis auſu ſacrilego diſcrepare ſibimet in aliquo ſanctam æſtimet Trinitatem. Sequitur, *Et pauperes tuos in judicio*. Dicit etiam *Pauperes* Patris, dum & Chriſti Domini eſſe declarentur; ut idem intelligatur in illa Majeſtate nihil poteſtatis eſſe diviſum; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Omnia quæ habet Pater mea ſunt. Pauperes* ergo Dei ſunt, qui mundana ſuperbia derelicta, humilitati ſe per omnia tradiderunt. Nam & ſi pauper ſuperbiat, non eſt Dei *pauper*: & ſi locuples humilitatem diligat, non eſt ſæculi dives. Voluntates enim talium ſunt inſpiciendæ, non nomina.

Joan. 16. 15.

Qui pauperes Dei ſint.

℣. 3. *Suſcipiant montes pacem populo tuo, & colles juſtitiam.* Per *montes* ſignificari frequenter diximus Apoſtolos & Prophetas, qui ad ſuperna firmiter elevati cæleſti gratiæ proximantur. Iſti ergo tales *pacem*, id eſt, Chriſtum *ſuſcipiant* fideli populo prædicandum. Ipſe eſt enim Domini *populus*, qui ei credidit; & ſpirituali ſe converſatione tractavit. Sequitur, *Et colles juſtitiam. Colles* dicit inferiori gradu cæteros beatos, qui recte Domini videntur prædicare mandata. Nam & *pacem* (quod ſuperius dixit) Dominum ſignificat Salvatorem: & *juſtitiam*, eum ipſum ſine dubitatione deſignat; ſicut & alibi legitur: *Juſtitiam & pax oſculata ſunt. Pax* enim vere dicitur, quia per ipſum homo reconciliatus eſt Deo: *Juſtitia*, quoniam orbem terrarum ſub æquitate judicabit, qui etiam diabolum per juſtitiam magis, quam potentiæ virtute ſuperavit.

Per montes Apoſtoli & Prophetæ ſignificantur.

Pſal. 84. 11.

℣. 4. *In ſua juſtitia judicabit pauperes populi, & ſalvos faciet filios pauperum: & humiliabit calumniatorem.* Hactenus optando locutus eſt: nunc veniens ad ſecundam partem prophetiæ virtute, quæ ſint adventu Domini præſtanda, diverſarum parabolarum pulcherrima varietate commemorat. Nam cum ſuperius dixerit Patri: *In tua juſtitia*: nunc dicit de Filio: *In ſua juſtitia*; ut firmiter teneas nihil ibi eſſe aut diſcrepans, aut diviſum: ſed quæ eſt Patris, ipſa eſt & Filii ſine dubitatione *juſtitia*. Nam & aliter poteſt intelligi. *Pauperes* Chriſti ſæculi iſtius judicio eſſe probantur abjecti, dum & a teſtimoniis remoti ſunt, & a conſeſſu honorabili ſubmoventur. Deus autem *pauperes* non in humana, ſed *in ſua juſtitia judicabit*: quia ipſos magis elegit, quos mortalitas ſuperba deſpexit. Addidit quoque, *populi*, ubi ſubaudiendum eſt, fidelis. Non enim quoſcumque pauperes Dominus elegit, ſed quales ipſe dicit: *Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Sequitur, *Et ſalvos faciet filios pauperum. Pauperes* Chriſti ſunt Apoſtoli vel Prophetæ, qui mundi iſtius opulentiam electa Domini paupertate contempſerunt, de quo ſcriptum eſt: *Qui cum dives eſſet, pauper factus eſt propter nos*. Quorum filii ſunt populi Chriſtiani; eorum enim prædicatione generati ſunt, quibus docentibus credere meruerunt; ſicut Apoſtolus dicit: *Filioli mei quos iterum parturio, donec Chriſtus formetur in vobis*; & iterum: *In Chriſto Jeſu per Evangelium ego vos genui*. Hos ergo ſalvos *faciet*, quos filios Apoſtolorum eſſe cognoverit. Adjecit, *Et humiliabit calumniatorem. Calumniatorem*, diabolum ſignificat, ſuperbum, crudelem, inſatiabilem, malorum omnium principem. Diſcutiamus enim quare dictus eſt *calumniator*. K litteram Judices antiqui damnationibus affigebant; & quoniam crudelis impu-

Matth. 5. 3.

Pauperes Chriſti ſunt Apoſtoli vel Prophetæ.

2. Cor. 8. 9.

Galat. 4. 19.

1. Cor. 4. 15.

Cur diabolus calumniator dictus.

gnator condemnationibus favet alienis, K litteræ militem *calumniatorem* appellare voluerunt. *Calumniator* itaque eſt, qui innocentiam alienam in reatum nititur exquiſita machinatione perducere; quod diabolo congrue videtur aptatum, qui humanum genus ſuis fraudibus tot ſæculis probatur * impetere. Quid enim plus calumnioſum quam auctorem eſſe criminum, & culturam ſibi velle vendicare terrarum? Hunc enim ſpiritualem tyrannum humiliabit Dominus, quando illo cum perfidis damnato, fideles ſe viderint regnare cum Chriſto.

Quid ſit Calumniator.

* MS. A. *impedire*.

℣. 5. *Et permanebit cum ſole, & ante lunam, in ſæculum ſæculi*. Hic honor ſanctæ Incarnationis exponitur, quæ permanet unita cum Verbo; ſedet enim ad dexteram Patris, regnans in gloria ſempiterna. *Sol* quippe legitur Verbum Patris, Filius Dei, qui Deus homo, unus ex duabus & in duabus naturis diſtinctis atque perfectis permanet Chriſtus; de ipſo enim dicturi ſunt impii: *Sol non ortus eſt nobis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis*. Sequitur, *Et ante lunam in ſeculum ſæculi*, ſubaudiendum quod ſuperius dixit, *Permanebit*. *Permanet* vero Chriſtus *ante lunam*, ſcilicet, ante conſpectum Eccleſiæ, quem cordis ſemper luminibus conluetur. *Luna* enim Eccleſiæ merito comparatur, quæ nativum non habet ſplendorem, ſed a ſole certis modis ſuſcipit lumen; quod Aſtronomi inter alia diligenter exponunt. Mirum prorſus & altius ſtupendum tot ſiderum curſus, tam ingentium rerum arduas ſubtileſque menſuras munere Creatoris uſque ad humanam potuiſſe pervenire notitiam. Sic ergo Eccleſia a vero illo Creatore menſurate ſuſcepit lumen, quæ modo perſecutionibus videtur imminui; iterumque tranquillitate recepta, clariſſimi luminis hilaritate completur. Nam quod dixit: *In ſæculum ſæculi*, tempus indicat omnino perpetuum; ſicut legitur: *Et regni ejus non erit finis*.

Sapient. 5. 6.

Eccleſia lunæ comparata.

Iſai. 9. 7.

℣. 6. *Et deſcendet ſicut pluvia in vellus: & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram*. Hic ipſum myſterium glorioſæ Nativitatis exponitur. Nam Dominus ille virtutum ante cujus conſpectum terra tremefacta concutitur, omnis creatura turbatur, cum non poteſt ullatenus ſuſtineri, quando ſe mavult manifeſta poteſtate cognoſci, voluit leniter in utero virginali ſine aliquo ſtrepitu, tanquam *pluvia in vellus* agnæ *deſcendere*; ut virtutem ſuam hinc magis oſtenderet, ſi illam ineffabilem potentiam temperaſſet; ſicut dicit Apoſtolus: *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo*. Sed conſideremus tantæ rei qualis ſimilitudo ſit poſita. *Vellera*, lanæ ſunt ovium, quæ ſic aquam recipiunt, ut nulla diviſione rumpantur; & iterum ſic reddunt, ut in ſuis integritatibus perſeverent. Audite ſi qui adhuc eſtis increduli, & pudeat hoc de ſumma Divinitate non credere, quod videtis minimas creaturas indicare. Sequitur, *Et ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram*, ſcilicet quæ in modum roris ſumma lenitate deſcendunt. Hæc ſi pura mente conſideres, hæſitationem de partu Virginis non habebis. Illud enim ingens miraculum, ut ſine aliqua dubitatione credi poſſit, exemplo duplici comprobavit. Hinc Ambroſius ille quædam Eccleſiæ candela mirabili fulgore lampavit, dicens: Veni Redemptor Gentium, oſtende partum Virginis, miretur omne ſæculum, talis decet partus Deum. Unde etiam beatiſſimi Papæ Leonis coruſco ſimilis ſermo reſplenduit. Ait enim: Conceptus eſt quippe de Spiritu ſancto intra uterum Virginis Matris, quæ illum ita ſalva virginitate edidit, quemadmodum ſalva virginitate concepit. Digni Patres, & Pontificatus arce pollentes, quorum ſuaviſſima doctrina ſermonum tantum valuit declarare * miraculum.

Philip. 2. 6. 7.

Tom. 5. Hym. 24.

Epiſt. 10. ad Flavian c. 2.

* MS. A. *myſterium*.

℣. 7. *Orietur in diebus ejus juſtitia & abundantia pacis: donec extollatur luna*. Nunc venit ad tertiam partem, in qua per ordinem deſcribuntur, in ortu ſuo Dominus qualia quantaque præſtiterit. Intelligamus ergo quod dixit: *Orietur juſtitia*, quaſi ante non fuerit, quæ ſemper * adoranda Majeſtate regnavit. Sed, *orietur*, dicit ex tempore ſanctæ Incarnationis, quando erat partu Virginis naſcitura. *Juſtitia* enim Verbum Patris eſt, quod omnem creaturam & tempora fecit univerſa; de quo legitur: *Veritas de terra orta eſt, & juſtitia de cælo proſpexit*. Addidit, *Et abundantia pacis, donec extollatur luna*; & hic quoque ſubaudiendum eſt, *orietur*. *Abundantia* ergo *pacis* eſt, dum religio Chriſtianorum toto orbe dilatatur. *Donec extollatur luna*, dixit, id eſt, quamdiu protendatur & augeatur Eccleſia, aut conſtitutus prædeſtinatorum numerus compleatur.

* MS. A. *in adoranda*.

Pſal. 84. 12.

℣. 8. *Et dominabitur a mari uſque ad mare: a flumine uſque ad terminos orbis terræ*. *Dominabitur*, dixit, cultu religionis latius innoteſcit utique Dominus Chriſtus, de quo ſuperiora canunt, & inferiora dictura ſunt. Iſtud autem ad Salomonem filium David omnimodis non poteſt pertinere, qui tantum in gente Judæa Rex fuiſſe cognoſcitur. *Mare* enim Oceanum debemus advertere, qui aream totius terræ (ſicut quidam dicunt) limbo ſuo circumactus includit. Nam ſi maria iſta noſtratia velis intelligere, totius mundi ambitum, quem verſus iſte ſignificat, non prævalebis advertere. Sequitur, *Et a flumine uſque ad terminos orbis terræ*. Pulchra quidem brevitas, ſed ingentia nobis Sacramenta profudit. *A flumine*, a Jordane dicit, unde per totum orbem terrarum ſaluberrima regula ſacri baptiſmatis emanavit. Hoc autem per figuram Periphraſis dictum eſt, id eſt, per circuitum: totius mundi ambitum per maria fluviumque ſignificans.

A Jordane ſacri baptiſmatis regula emanavit.

℣. 9. *Coram illo procident Æthiopes: & inimici ejus terram lingent*. *Æthiopes* peccatores populos debemus advertere; nam ſicut illi teterrimo corio veſtiuntur: ita animæ delinquentium ſcelerum obſcuritate tenebrantur. Ergo iſti *Æthiopes*, qui ſunt peccatores, ante illum *procidunt*, quando ſe pœnitentiæ humilitate proſternunt. Adjecit, *Et inimici ejus terram lingent*. Illos, quibus eſt Domini miſeratione parcendum, *coram ipſo* dixit *procidere*. Iſti autem Judæi pertinaces *inimici* nominantur, qui in ſua obſtinatione manſuri ſunt. Quæ ergo illis eſt pœna? *Terram lingunt*, id eſt, terram ſapiunt; hoc enim ſapit unicuique quod *lingit*: quibus in modum ſerpentis humus eſt eſca pœnalis. Hoc ad humilitatem ipſius juſte dicimus eſſe referendum: quoniam qui Chriſtum Deum credere noluerunt, tali ultione damnandi ſunt.

℣. 10. *Reges Tharſis & inſulæ munera offerent: Reges Arabum, & Saba dona adducent*. *Tharſis*, referente Patre Hieronymo, interpretatur contemplatio; quod ad fideles referendum eſſe non dubium eſt, qui in divina contemplatione defixi ſunt. *Reges* ergo *Tharſis*, id eſt, Dominatores vitiorum, dona offerunt Domino, quando ei

In Iſai. cap. 23. verſ. 1. Tharſis interpretatur contemplatio.

probantur animo ſervire devoto. *Inſulæ* vero ſunt, qui circumfluentia mundi vitia a ſuis corporibus excluſerunt, nec dominatur in eis mare mundanum, quod perfidorum cordibus conſtat infuſum. *Unde Inſula dicta.* *Inſula* enim dicta eſt, eo quod in ſalo ſit poſita. Ipſi ſunt ergo puri pectoris *munera*, quæ divinis altaribus *offeruntur*, ipſum ſacrificium quod Dominus ſuaviter aſſumit oblatum. Sequitur, *Reges Arabum & Saba dona adducent*. Arabia ponitur pro hominibus ſuavi & terrena ſe delectatione tractantibus. Nam ſicut illa patria diverſis aromatibus ſenſum narium mulcet: ita iſti ad delectationes moliſſimas illecebris ſæcularibus invitantur. *Reges* ergo Arabiæ ſunt, qui blandimenta corporum rigidæ ſubjiciunt diſciplinæ. Similiter *Saba*, unde Sabæi dicti ſunt, quamvis corporali delectatione prævaleat, & jucundis odoribus ſit referta: ſuaviora tamen converſi ejus populi offerunt dona virtutum. Quod autem dicit: *Adducent*, ad ipſos reſpicit offerendos: quia poſt adventum Domini pecudum ſacrificia ceſſaverunt.

℣. 11. *Et adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes Gentes ſervient ei.* Venit ad quartum membrum: ubi adorandum Dominum a cunctis Gentibus dicit, & beneficia ipſius ſubter exponit. Per *omnes Reges*, cunctas nos voluit intelligere nationes; quia nulla gens eſt quæ in parte populi ſui proprium non adoret Auctorem. Et ideo ne tantum de Regibus adverteres dictum, addidit, *Omnes gentes ſervient ei*; ſcilicet quæ per univerſum mundum & linguis dividuntur & patriis. *Donatus localem putavit Eccleſiam.* Sic Donati perfidia noſcitur eſſe convicta, qui localem putat Eccleſiam, quam per totum orbem conſtat eſſe diffuſam. Et intuere quia dixit: *Reges adorabunt*, qui putantur adorandi: *Gentes* autem *ſervire*, quæ terrenos dominos habere noſcuntur.

℣. 12. *Quia liberavit pauperem a potente: & inopem, cui non erat adjutor.* Cauſam reddit quare Domino Chriſto ab univerſis Gentibus ſerviatur: quia *pauperem*, ideſt, fidelem populum *a potente* diabolo *liberavit*, quem ſupra *calumniatorem* dixit; hunc alio loco fortem nominat, *Matth. 12. 29.* ſicut eſt iſtud Evangelii: *Nemo intrat in domum fortis, ut vaſa ejus diripiat, niſi prius alligaverit fortem.* Quæ vocabula malitiam ejus ſignificant non honorem, nefandam aſtutiam non laudabilem principatum. Sequitur, *Et inopem cui non erat adjutor.* Et hic ſubaudiendum eſt a communi, *liberavit*. *Inopem* vero diximus plus eſſe quam pauperem, qui opem non habet vitæ, nec ſua prævalet facultate ſubſiſtere. Hos ergo *liberavit* Dominus Chriſtus, dum veniens in hunc mundum diaboli juſtiſſime preſſit aſtutiam, & inopiæ humani generis ſpiritualis affluentiæ gratis dona conceſſit. Merito ergo ſubjunxit: *Cui non erat adjutor:* quia humanum genus ad idolorum culturam execranda ſe ſuperſtitione contulerat. Et quid ab eis adjuvari poterat, quæ vel ſenſum pecudum non habebant?

℣. 13. *Parcet pauperi & inopi: & animas pauperum ſalvas faciet.* Cum dicit: *Parcet*, generaliter omnes homines peccatores oſtendit. Illis ergo parcitur, qui in aliquo reatu detinentur. *Parcet* ergo & electis ſuis, qui licet ſancta converſatione reſplendeant, aliqua ſibi tamen egent dimitti. Sed ne putaretur uſque ad hoc tantum Dominum parcere, ut a tormentis debitis pauperes liberaret, addidit, *Animas pauperum ſalvas faciet*; ut quibus dimittit peccata, eis & præmia futura concedat. Ipſi enim *ſalvi fient*, qui regnum Dei poſſidebunt. Unde nec iſtud poteſt congruere Salomoni, ut *animas ſalvas faceret*, quod ſoli Divinitati certum eſt convenire.

℣. 14. *Ex uſuris & iniquitate liberavit animas eorum: & præclarum nomen eorum coram ipſo.* *Uſura unde dicta.* *Uſuræ* ab uſu appellatæ ſunt, quæ creditæ pecuniæ ſemper procurant augmentum. Sic in peccato verſantibus uſura creſcit malorum, quando quod in temporali converſatione delinquunt, in æterna calamitate recipiunt. Ab iſtis ergo *uſuris*, vel ab ipſa obligatione peccati *liberantur* fideles *animæ*, quando per pœnitentiam redduntur divinis muneribus abſolutæ. Sequitur, *Et præclarum nomen eorum coram ipſo.* Revera *præclarum nomen*, ut Chriſtiani dicantur, ut de *Nomen Chriſtianum præclarum.* ſuo Rege reſplendeant, & accepta vocabuli dignitate glorientur. Quod tamen Iſaias increpans *Iſai. 65. 15.* Judæos præcinuiſſe dignoſcitur, dicens: *Interficiet vos Dominus Deus, & ſervos ſuos vocabit nomine alio*, utique Chriſtianos. Addidit etiam: *Coram ipſo:* quoniam ante ipſum, & in ipſius regno victuri ſunt. *Felicitas æterna deſcribitur.* Felix præſentia ante Deum ſemper eſſe, quem jam non formides offendere. Adde quod tale præmium eſt illum videre, ad quem nullo modo poſſit nunc vel ipſa cogitatio pervenire. Sic in iſtis pauciſſimis verbis felicitatis illius quamvis tectum, aliquod tamen nobis deſignatur indicium.

℣. 15. *Et vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipſo ſemper: tota die benedicent eum.* Ecce jam prædictæ viſionis quintus eſt modus: ubi præſentiam Domini conſtituiſſe dicit fidei votum, & firmamenta terrarum. Nam cum dicit: *Et vivet*, æternitatem ejus Majeſtatis oſtendit; ſicut in veteri teſtamento crebro legitur: *Vivit Dominus*. *Deus vivit beatitudine ſingulari.* Vivit ergo non creaturæ cujuſquam vita, qua vel Angeli potiuntur: ſed beatitudine ſingulari, qua ſola Trinitas ſancta perfruitur. Sequitur: *Et dabitur ei de auro Arabiæ.* *Aurum Arabiæ* præ cæteris terris fertur eſſe puriſſimum, & ſummo ſplendore pretioſum. Quod bene ad ſapientiam refertur, quoniam legimus: *Accipite prudentiam ſicut argentum, & ſapientiam ſicut aurum probatum.* *Prov. 8. 10.* De iſta ergo ſapientia quæ per *aurum Arabiæ* ſignificatur, *dabitur* Domino munus, cum ad eum devoti purgatiſſimo corde pervenerint. Sive Magorum munera fortaſſe ſignificat, quæ merito *auro Arabiæ* comparantur: quoniam puritate cordis oblata ſunt. *Aurum ab aura dictum.* Antiqui aureum colorem pulcherrimum vocaverunt; & ideo aurum ab aura dictum eſſe voluerunt, quod nimis gratiſſimo colore reſplendeat. Nam hodieque aureum dicimus, quod pulchrum volumus æſtimare. Sequitur, *Et adorabunt de ipſo ſemper.* Hoc ad humanitatem ipſius conſtat referri, quando ore proprio quemadmodum oraretur inſtituit. Notum eſt enim Dominicæ orationis beneficium, quo utitur ſemper Eccleſia, quam ſanctiſſimus *S. Cyprianus Orationem Dominicam primus expoſuit.* Pater Cyprianus Carthaginienſis Antiſtes & Martyr, primus exponens, brevitatem illam profundiſſimam mirabili eloquentiæ decore dilatavit. Adjecit: *Tota die benedicent eum.* *Tota die*, totius vitæ noſtræ tempus oſtendit, quæ merito dies dicitur: quia fidelium corda nullis tenebris obcæcantur.

℣. 16. *Et erit firmamentum in terra in ſummis montium: ſuperextolletur ſuper Libanum fructus ejus.* *Summa montium* excellentiam ſignificant

Prophetarum, quos frequenter diximus accipi debere pro *montibus*. *Firmamentum* autem iſtorum *montium* eſt utique Dominus Chriſtus: quoniam quod per illos de ipſo prædictum eſt, eodem veniente conſtat impletum. Sequitur, *Superextollitur ſuper Libanum fructus ejus*. Quia ſuperius ſanctos Dei *montibus* comparavit, & ipſe eſt mons montium; hic electus eſt mons, cujus fructus comparetur Domino Chriſto. In *Libano* ſiquidem (ſicut ſæpe diximus) cedri naſcuntur eximiæ, ſummaque proceritate pollentes. Sed quid poteſt fructibus Domini ſimile reperiri, a quo ſancti producuntur excelſi? Neque enim tale eſt, quamvis proceras arbores in quamlibet altitudinem creſcere, vel nubila tangere, quale beatos ad cæleſtis regni gaudia pervenire.

Firmamentum Prophetarum, Chriſtus.

℣. 17. *Et florebunt de civitate ſicut fœnum terræ: ſit nomen ejus benedictum in ſæcula*. Nonnullam videtur facere quæſtionem, quia *fœnum terræ* nunc æternæ vitæ ſimile facit, quod frequenter impiis legitur comparatum; quod omnino non debet permovere. Sicut enim dicitur Chriſtus leo: quia potens, rex ferarum eſt; ex alia vero parte diabolus intelligitur leo: quia ferox, & truculentus eſſe dignoſcitur: ita & *fœnum*, quia primitivus terræ fructus eſt, virens atque gratiſſimus, ſanctis Domini non incongrue comparatur: ex illa vero parte qua cito areſcit & ſucciditur, peccatoribus jure ſimilatur. Ita fit, ut diverſis qualitatibus inſpectis, una eademque res * aptiſſime comparetur. *Florebunt* ergo *de civitate* juſti, ideſt, de Eccleſia Dei, *ſicut fœnum terræ*, cujus non ætas ſanctis, ſed decora viriditas comparatur. Et inſpiciendum quod dicit: *De civitate florebunt*, non in civitate: quia de iſta *civitate* hujus ſæculi, in illa *florebunt* beatitudine ſempiterna. Hic enim tribulationibus afficiuntur, ut ibi perpetua gratulatione coronentur. Sequitur, *Sit nomen ejus benedictum in ſæcula*. Poſtquam deſcripſit beatitudinem ſanctorum, revertitur ad laudem Domini, quo illi beati ſunt, ac ſi diceret: In æternum glorificetur Deus, qui æternam gloriam præſtaturus agnoſcitur.

Sancti & peccatores fœno ſub diverſo reſpectu comparantur.

** Ed. diverſimode.*

℣. 18. *Ante ſolem permanet nomen ejus: & benedicentur in ipſo omnes tribus terræ: omnes Gentes magnificabunt eum*. Janua ſextæ partis aperitur: ubi & æternitas Domini ſignificatur, & terrarum omnium generale ſervitium. Et ne ſanctum Dei Filium temporalem aliquis blaſphema cogitatione ſentiret, ante omnem creaturam *nomen ejus permanere* profeſſus eſt; ſicut Evangelium dicit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum*. Ecce *nomen ejus* quod *permanet* in æternum. Nam ut illud Verbum intelligas, quod eſt poſitum *ante ſolem*; ſequitur: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. Vides ergo *nomen* ejus extitiſſe ante creaturas univerſas; quippe qui Creator eſt omnium. *Nomen* enim dictum eſt, quod notam rem faciat. Hic, *ſolem*, pro omnibus creaturis ponit: quia conſpectibus noſtris gratior eluceſcit. Hæc eſt enim ſpecies ſchematis Synecdoche, quæ ſignificat A parte totum. Sequitur, *Benedicentur in ipſo omnes tribus terræ*. *In ipſo*, Domino Chriſto dicit, ſicut & Abrahæ dictum eſt: *In ſemine tuo benedicentur omnes tribus terræ*. Et quia *tribus* nominavit: ne hoc de paucis gentibus intelligere potuiſſes, quæ ſub hoc nomine populum habuerunt diviſum, addidit, *Omnes Gentes magnificabunt eum*. *Magnificabunt eum* dicit, laudabunt utique ſignificat. Nam illum quis poteſt facere grandiorem, cui omnes virtutes ſummitateſque deſerviunt? Sed illum prædicando nos *magnificamur*: quia ipſius laude proficimus. Hoc enim ad præconium Deitatis ejus dici nulla poteſt perverſitas diffiteri.

Chriſtus æternus.

Joan. 1. 1. 2.

Ibidem 3.

Nomen unde dictum.

Geneſ. 22. 18.

Deum prædicando non magnificamus, ſed nos magnificamur.

℣. 19. *Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui facit mirabilia magna ſolus*. Septima vero pars, quæ ſupereſt, introitur: ubi decurſis omnibus Dominus Chriſtus magna exultatione laudatur. Quando Dominum prædicamus, benedicere quidem illum dicimur, non quod per nos aut ſanctificetur, aut creſcat: ſed cum nos ille ſua benedictione ſanctificat, tunc & tuitio provenit, & augmenta procedunt. Et qui ſit iſte Dominus per quintam ſpeciem definitionis evidenter inſinuat: *Deus Iſrael*: ideſt, Deus univerſæ terræ; ſicut alius Propheta dicit: *Qui eruit te Deus Iſrael, ipſe Deus univerſæ terræ vocabitur*. Addidit, *Qui facit mirabilia magna ſolus*: quia nullo indiget adjutore. Nam licet & Angeli, & multi juſti miracula faciant, non ſoli, ſed Domino juvante perficiunt.

Iſai. 54. 5.

℣. 20. *Et benedictum nomen majeſtatis ejus in æternum, & in ſæculum ſæculi: & replebitur majeſtate ejus omnis terra: fiat, fiat*. Superiore verſu *Deum* dicit eſſe *benedictum*: ſecundo *nomen Majeſtatis ejus*; ſcilicet quia de Chriſto dicti ſunt Chriſtiani, quod vocabulum totius orbis terminum ſacra veneratione complevit. Nam ſicut ipſe æternus eſt, ita & nominis ejus præconia perſeverant. Nam quod ſequitur, *Et replebitur majeſtate ejus omnis terra*, ſanctos dicit, qui ipſius clarificatione repleti ſunt. *Terram* enim hic omnem fidelem debemus accipere, qualem revera Dominus *replere* dignatur. Adjecit, *fiat, fiat*. Optantis eſt quidem dicere *fiat*: ſed nimium deſiderantis ipſum repetere. Quod magis ad myſterium aliquorum pſalmorum poſitum debemus advertere, non (ſicut aliquibus viſum eſt) libri unitatem ad multas perducere ſectiones. Magnificus pſalmus, quem geminata vota ſecuta ſunt; Adventus enim Domini omnino debuit deſideranter optari.

De Chriſto Chriſtiani dicti.

Concluſio Pſalmi.

Perpendamus, Auditores eximii, contra Eutychis & Neſtorii bella nefaria olim nobis arma rectæ fidei fuiſſe proviſa; ut in duabus naturis veriſſimis atque perfectis in una perſona exiſtere & permanere credatur Deus, Dei Filius, Dominus Jeſus Chriſtus: ne ad eos comprimendos laborare poſſimus, qui tantæ auctoritatis robore commonemur. Nam cum utramque naturam in hoc pſalmo reperiamus expreſſam, Eutychis pravum dogma unam naturam defendentis expellitur. Cum vero una perſona Chriſti Domini prædicatur, Neſtorii venena damnantur: quia cum hic pſalmus duas operationes dicat, unam tamen Domini Chriſti cognoſcitur prædicare perſonam. Non enim quicquam plurali numero dixit, quia unum Filium credi voluit. Ipſe eſt enim qui ex Patre ante ſæcula natus eſt, qui in utero Virginis carnem noſtræ mortalitatis aſſumpſit, homouſion Patri ſecundum Divinitatem, homouſion quoque nobis ſecundum humanitatem, inviſibilis Deitate, factus eſt humanitate viſibilis. Pati homo propter nos dignatus eſt, per ſe impaſſibilis

Eutychis & Neſtorii hæreſes damnantur.

Deus, non ſummitatem Divinitatis imminuens, ſed humilitatem carnis exaltans. Hoc ſancta prophetia dicit, hoc Evangeliorum frequenter textus inſinuat, hoc per totum mundum beata canit Eccleſia; ut a Catholica fide ille cognoſcatur extraneus, qui tali non fuerit ſtabilitate fundatus. Memento præterea, quod hic quartus eſt pſalmus ex his quos de duabus naturis locuturos eſſe prædiximus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuageſimum ſecundum.

Defecerunt laudes David filii Jeſſe, pſalmus Aſaph.

DUm in titulis ſuperioribus *David* tantum videatur adſcriptus, hic addidit, *Filii Jeſſe*; ſcilicet ut illum *David* patrem Salomonis intelligere debeamus; quod ad perſonam exprimendam Prophetæ competenter adjectum eſt. Hæc nona eſt ſpecies definitionis, quam Græci καθ' ὑποτύπωσιν, Latini per quamdam * Imaginationem dicunt, quando nominata matre vel patre, ad intelligentiam individuæ perſonæ ſenſus noſter adducitur. Congregantur etiam multæ res ad perſonas * communiter exprimendas; ut eſt illud: Socrates filius Sophroniſci, cujus mater eſt Phænarete, calvus, ventroſus, ſimus. Hæc enim omnia ſolum Socratem indicare ac definire noſcuntur. Sed in hac re tanta ponenda ſunt, quanta poſſunt individui, de quo quæritur, ab omnibus cæteris ſequeſtrare perſonam. *Laudes* ergo iſtius *David feciſſe* dicit; quod niſi perſcrutemur, omnino contrarium eſt, ut in medio pene opere Prophetæ dicat præconia defeciſſe. Sed cauſam hujus dicti ab origine perquiramus. Cum Iſraeliticus populus de terra Ægypti per miracula humanis oculis apparentia liberaretur, pro collatis beneficiis Deo laudes per ſacrificia pecudum, & inſtrumentorum muſicorum conſonatione reddebat; quæ in figuram facta ſunt uſque ad plenitudinem temporis, quo Chriſtus Dominus adveniret. Iſtæ ergo *laudes* temporales, quæ pro divinis beneficiis reddebantur, *defecerunt* atque mutatæ ſunt: quia nunc Eccleſia Catholica immolationem corporis & ſanguinis Chriſti, & ſanctam peragit pſalmodiam. Sequitur, *Pſalmus Aſaph*. *Aſaph* ſignificare Synagogam Hebræa lingua teſtatur, quæ Dominum quidem colebat: ſed videndo florere malos, in peſſimas cogitationes inciderat; ex cujus perſona in hoc pſalmo ipſe *Aſaph* loquitur, qui in ſuo nomine Synagogæ continet ſignificationem. De Gentilibus enim populis, & de his qui legem Domini ſuſceperunt multa dicturus eſt, quæ ad emendationem noſtram utiliter dicuntur, ne talibus cogitationibus polluamur.

Quid ſit nona ſpecies definitionis.

* Ed. *imaginem.*

* Ed. *comiter.*

Per defectionem laudum Davidis, ſacrificiorum veterum tranſitus in immolationem corporis Chriſti figuratur.

Aſaph ſignificat Synagogam.

Diviſio Pſalmi.

SIcut diximus *Aſaph* ex typo Synagogæ per totum loquitur pſalmum. In prima parte zelaſſe ſe dicit felicitatem mundi, pacem contuens peccatorum: admirans cur inimicis Dei & Paganis proſperitas tanta provenerit, ut os ſuum uſque ad cælum extollere viderentur. Secunda parte reverſurum dicit populum ſuum ad ſalubre conſilium, & priſtinæ cogitationis erubeſcere pravitatem, donec ultima impiorum intelligere atque conſpicere mereatur. Tertia parte, propter dolos ſuos mala impiis provenire teſtatur: quia ſanctos viros felicitate ſua ſcandalizare videbantur, ſe tamen beneficio Domini de his malis aſſerit eſſe liberatum. Quarta dicit, quomodo ad perfectum intellectum Domino miſerante pervenerit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. QUam bonus Iſrael Deus * his, qui recto ſunt corde. Recordatus *Aſaph*, quoniam iſtius ſæculi felicibus invidiſſet, & uſque ad nimiam triſtitiam inde pervenerit: quia Dominus peccatores in hoc ſæculo florere pateretur, ſe ipſe condemnans eructuavit veram ſuavemque ſententiam, dicens: *Bonum* eſſe *Deum*, ſed *his qui recto ſunt corde*; id eſt, qui opera ejus ſtudio pietatis intelligunt. Unde advertitur pravis diſtortiſque mortalibus diſpoſitionem ejus ſacrilegis cogitationibus diſplicere. Sic ſanis oculis ſereniſſimus ſol refulget: e contra obſcurus videtur illis, quorum lumina infirmitate detinentur.

* Ed. *recti ſunt corde.*

℣. 2. *Mei autem pene moti ſunt pedes: pene effuſi ſunt greſſus mei.* Ut intelligeres ſanctum virum contra ſe ſuperiorem protuliſſe ſententiam, quod familiare ſemper eſt juſtis, ſuum profitetur errorem; ut pene lapſum ſe diceret, cui adminiſtratio Domini irrationabiliter diſplicebat. Scriptura frequenter per tropologiam appellat pedem arbitrium mentis, quo fixa voluntate conſiſtit. Hunc dicit pene fuiſſe commotum, quando a vero intellectu ejus animus diſcrepabat. Nam cum dicit, *Pene*, cito ſe ad viam veritatis rediiſſe commemorat; ut damnaret errorem, qui ſurripere feſtinabat. Sequitur, *Pene effuſi ſunt greſſus mei*. *Greſſus* ſignificare diximus actus humanos, quibus per vitæ noſtræ ſemitas ambulamus. Ergo *Greſſus* iſti bonæ converſationis pene in aliam partem fuerunt dilapſi, quando ſub ingratitudine animi videbantur impiis tanta concedi. Et reſpice, quia *pene effuſos* dicit *greſſus* ſuos, non lapſos; ut intelligas vigorem mentis noſtræ tanquam liquidum elementum diſpergi poſſe, cum a vera cogitatione cœperit diſcrepare. Unde intelligimus & ſanctis viris cogitationes pravas frequenter ſurripere: ſed iterum in ſanitatem priſtinam eos reverti, quando a ſemetipſis fuerint celeriter, Domino præſtante, correcti.

Scriptura appellat pedem, mentis arbitrium.

Greſſus, actus humanos ſignificant.

℣. 3. *Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns.* Secuta eſt cauſa cur greſſus ejus viderentur effundi: quia peccatoribus ſic fuit invidus, ut eos graviter ferret quietos. O incongruum zelum invidere perituris, & eos putare felices, quos æterna certum eſt damnatione percelli. Sequitur, *Pacem peccatorum videns*. Revera quia *pax* iſta non intelligitur, ſed videtur, aſpectus noſtros eludens, ſed in ſua nece grandeſcens. Nam cum peccatores videntur locupletes, multiſque dominari populis, & in mundo non eſſe quod timeant, putantur habere pacem: ſed pax iſta cum conſcientia ſemper litigat, rixatur intrinſecus; & cum hoſtem non habeat, ſecum ipſa decertat.

Incongruus zelus invidere perituris.

Pax peccatorum divitum ſemper cum conſcientia rixatur.

℣. 4 *Quia non eſt declinatio morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.* Adhuc dicit de proſperitatibus impiorum. Ait enim: *Quia non eſt declinatio morti eorum*, ideſt, quia in mortem citius non declinant, nec die protinus urgentur extremo: ſed cum eis ad pœnitendum detur ſpatium vitæ, illi magis ſcelera proban-

tur augere. Sequitur, *Et firmamentum in plaga eorum*, ſubaudiendum, *non eſt*: quoniam vel ſi eos hic contingit aliqua adverſitate perſtringi, diutina illis non videtur permanere triſtitia; & ideo ad Medicum non recurrunt, quia nequaquam in mundanis languoribus longo tempore jacuerunt.

Cur ſancti viri labores in hoc ſæculo ſuſtineant.

℣. 5. *In laboribus hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur*. *Homines* hic ſanctos viros intelligamus, qui & labores in hoc ſæculo ſuſtinent, & diverſarum afflictionum flagella patiuntur; ut correcti ad Dominum redire mereantur. Iſtud peccatoribus obſtinatis non provenit, quod ad ſalutem datur devotis. Si vero dictum contra ſpirituales nequitias æſtimamus, poteſt de ipſis convenienter adverti, qui in hoc mundo ſceleribus ſuis congruas non recipiunt ultiones. *Nec cum hominibus flagellantur*, qui cum ſequacibus ſuis divina juſſione damnandi ſunt. Tribulatio ſiquidem iſtius ſæculi fidelibus votiva correctio eſt, quam impii non accipiunt: quoniam a futuris muneribus arcebuntur.

Tribulatio iſtius ſæculi fidelibus votiva correctio eſt.

℣. 6. *Ideo tenuit eos ſuperbia eorum: operti ſunt iniquitate & impietate ſua*. Intendamus quo pervenerit peccatorum reſoluta ſecuritas, & definamus illorum gaudiis invidere, quos in foveam cognoſcimus irruiſſe. Malorum quippe libertas confert abſolute ſuperbiam, dum contemptum ſemper nutrit impunita protervitas, & ſubjectum ſe malis eſſe non credit, qui nihil quod obviare poſſit expaverit. *Tenuit* autem dixit, id eſt, quaſi quibuſdam manibus apprehendit; ut elabi nequeant, cum jam tenentur adſtricti. *Superbia eorum* dixit, quæ revera diaboli eſt; ipſo enim auctore hoc facinus extitit, quod eum æterna cruciatione damnavit. Sequitur, *Operti ſunt iniquitate & impietate ſua*. Si dixiſſet amicti, eſſet illis forſitan vel liberum caput: ſed cum dicit *opertos*, totos eos intelligamus eſſe demerſos. *Iniquitas* enim poteſt eſſe mediocris: ſed addidit *impietatem*, quæ malorum omnium probatur extrema. Et conſidera quoniam hic verſus & ſubſequentes, malorum ſcelara moreſque deſcribunt.

Peccatum diaboli, ſuperbia.

Impietas malorum omnium extrema.

* MS. G. *proruit.*

℣. 7. * *Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum: tranſierunt in diſpoſitionem cordis*. Ex macie provenit malitia, quando ſcelus aliquod quiſquam mundanis opibus deſolatus excogitat. *Ex adipe* autem procedit *iniquitas*, quando hi, qui affluentia præſentis ſæculi Domino præſtante repleti ſunt, quicquam in divinam detractionem delinquuntur. Pingue eſt enim validumque peccatum, quod arbitrio magis, quam neceſſitate committitur. Nam ut exaggeraretur culpa, in abundantia rerum eos magis dicit deliquiſſe, quam aliquod ſcelus inopiæ excuſatione cogitaſſe. Addidit, *Tranſierunt in diſpoſitionem cordis*. *Tranſierunt*, quaſi a rectis ſemitis erraverunt. Nam hodieque ſic dicimus: Tranſivit nos, quando ab aliqua veritate ſenſus noſter erraverit. Peccatores enim, *In diſpoſitionem cordis tranſierunt*, id eſt, erraverunt, quando forte teterrima rationabiles homines inſenſatis idolis ſerviebant.

Malitia ex macie dicta.

Pingue & validum peccatum, quod arbitrio committitur.

℣. 8. *Cogitaverunt & locuti ſunt nequitiam: iniquitatem in Excelſo locuti ſunt*. Duplex malum eſt *nequitiam cogitare*, eamque tanquam bonum aliquod palam proferre; nam quem decuerat propter cogitationem ſceleris pœnitere, culpam geminat, dum facinora cogitata divulgat. Illud maxime quod ſenſiſſe nefarium eſt, dixiſſe ſacrilegium. Sequitur, *Iniquitatem in Excelſo locuti ſunt*. Hoc eſt quod mens perfida parturiebat; ut contra ſuum Auctorem blaſphema verba loqueretur; ut illum quem laudare nemo digne ſufficit, ad iram provocet injurioſa loquacitas.

Duplex malum eſt nequitiam cogitare, eamque palam proferre.

℣. 9. *Poſuerunt* * *in cœlo os ſuum: & lingua eorum tranſivit ſuper terram*. *Ponit in cœlo os ſuum*, qui Jovem, Mercurium, cæteraque portenta quam numina Deo putat eſſe ſimilia. *Ponit* etiam *in cœlo os ſuum*, qui res humanas tyrannica voluntate tranſgreſſus, malorum ſuorum nullum fore putat ultorem: ſed potius ſuperba iniquitate ſubjectus, Deum credit non cognoſcere, quod differt in tempore vindicare. Sequitur, *Et lingua eorum tranſivit ſuper terram*. *Super terram* utique *tranſeunt*, qui ultra menſuram humanitatis loquuntur; & dum ſint ipſi imbecillitate fragiles, tenere ſe immortales æſtimant dignitates.

* Ed. *in cœlum.*

Quis in cœlum ponat os ſuum.

℣. 10. *Ideo revertetur huc populus meus: & dies pleni invenientur in eis*. Poſtquam malorum licentiam deſcripſit & conſuetudines peſſimorum: nunc veniens ad ſecundam partem, ad viam veritatis ideo *reverſurum populum* dicit: quoniam Domini illuminatione complendus eſt. Sed quia illos *reverſos* dicimus, qui de locis patrioticis exierunt, congruum eſt illos populos hic advertere, qui aliquando in accepta Domini lege manſerunt, ſed per varia deſideria mundana diſperſi ſunt, & iterum correcti ad Domini præcepta redierunt. Quapropter *Aſaph* hunc *populum* ad ſe rediiſſe dicit, qui ad agnitionem veritatis, Domino præſtante, reverſus eſt. Sequitur, *Et dies pleni invenientur in eis*. *Dies pleni* ſunt, quando Chriſtus Dominus in plenitudine temporis, quam Prophetæ cecinerunt, advenire dignatus eſt; ſicut Apoſtolus dicit: *Cum autem venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum*. Tunc ergo *dies pleni* Judaicum populum perfidia ſua vacuatum repererunt, quando inter eos aliqui corde revelato Chriſtum Dominum conſpicere meruerunt.

Per dies plenos primus Chriſti adventus intelligitur.

Galat. 4. 4.

℣. 11. *Et dixerunt: Quomodo ſcivit Deus: & ſi eſt ſcientia in Excelſo?* Illos quos ſuperius reverſos eſſe memoravit, nunc ex qua cogitatione tranſeant evidenter exponit; ut Domini miſericordia declaretur, qui de blaſphemis facit juſtos, & de inſipientibus populi prudentes efficit ac devotos. Dubitaverunt enim ſciiſſe Deum tot mala ſceleratiſſimos commiſiſſe, quibus videbant omnia mundi ſecunda provenire: neſcientes pœnas eos graviores incurrere, qui tamdiu expectati, in ſua probati ſunt obſtinatione manſiſſe; ſicut & nonageſimus tertius pſalmus dicit de talibus: *Et dixerunt: Non videbit Dominus nec intelliget Deus Jacob*. Sequitur, *Et ſi eſt ſcientia in Excelſo*. Blaſphemus iſte ſenſus eſt, & in inſipienti voluntate conceptus, dubitaſſe ſcientiam eſſe in eo, qui ſapientiam humano donat ingenio, qui & Angelos ipſos, & Poteſtates cælorum providentiæ luce locupletat. Scitus enim dictus eſt, quaſi ſcire citus. Unde ſupra memoratus pſalmus dicit: *Qui plantavit aurem non audiet, qui finxit oculum non conſiderat, qui corripit Gentes non arguet*.

Pſal. 93. 7.

Scitus unde dictus.

Ibidem 9.

℣. 12. *Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſæculo, obtinuerunt divitias*. Proditum eſt quod inſipientium corda fatigabat, quorum ratiocinatio eſt ſine ratione, tractatus ſine conſilio, cogitatio ſine ſapore; ut ideo non putaret Deum ſciiſſe quod agitur, quia peccatores divitias poſſidebant

ſidebant; quaſi illis juſtis ac fidelibus talia ſit pollicitus, & non magis pauperes in mundo eſſe voluit, quibus cælorum regna promiſit.

℣. 13. *Et dixi: Ego ſine cauſa juſtificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas.* *Aſaph* ſe quoque fatuis cogitationibus profitetur illuſum; ſicut ſuperius dixit: *Mei autem pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei*; ut cum ſe profitetur talia repudiaſſe, in noſtris ſenſibus pravas cogitationes non ſinat ullatenus introire. Quapropter increpative pronuntiandum eſt: *Ergo ſine cauſa juſtificavi cor meum*; quaſi inani ſpe aliquis ſe putet eluſum, ſi in hoc ſibi mundo fructum juſtitiæ non ſentiat eſſe collatum. *Cauſa* enim a caſu dicta eſt, quod ſæpe bona ſit, ſæpe mala. Hoc genus cauſæ ab Oratoribus anceps dicitur, quod maxime in deliberationibus provenit, quando dubius eſt animus quid ſequatur. Addidit, *Et lavi inter innocentes manus meas*. Adhuc hoc ipſum, quod cœpit, exequitur. Ac ſi diceret: Quid mihi profuit probabili me converſatione tractaſſe, ſi divitias poſſident, qui vitia non relinquunt? *Lavat* enim *inter innocentes manus* ſuas, qui pias operationes laudabili peragit inſtituto. Nam Pilatus non *lavit inter innocentes manus* ſuas, quando flagellatum Dominum cruci tradidit affligendum.

Cauſa a caſu dicta.

Lavat inter innocentes manus ſuas qui bene operantur.

℣. 14. *Et fui flagellatus tota die: & * index meus in matutino.* Quaſi pœnas ſuas adhuc commemorat, quas, ut illi videbatur, irrite ſuſtinebat; ut iſte *flagellatus* pauper eſſet, cum impius ſecurus ſuas divitias poſſideret. Peſſima reputatio, ſed vicina correctio. Sicut ægrotis fieri ſolet, qui tunc diutino languore liberantur, quando in ægritudinis fine eos copioſior febrium flamma ſuccederit. Sequitur, *Et index meus in matutino*. Ecce jam ad temperiem ſanitatis rediit, qui morboſis caloribus æſtuabat. *Indicem* dicit ſibi Dominum Chriſtum, qui nobis viam veritatis Evangelicis prædicationibus indicavit; & tempore *matutino* reſurgens, ſpem noſtram de iſto mundo auferens, ad cælorum regna protendit.

*MS.G.& F. *caſtigatio mea.*

℣. 15. *Si dicebam: Narrabo ſic: ecce natio filiorum tuorum, cui diſpoſui.* Jam vicina veritate commonitus ſecum ipſe deliberat, & ad tantam rem perductus cogitatione multiplici fluctuat. Dicebat enim: Si annuntiavero plebi Deum mortalia non curare, occurrere ſibi putat prædicationes priores, quas Iſraelitis ante prædixerat; ut Deum colerent, cæli terræque Creatorem, qui per ſuam ſapientiam univerſa diſponit, bonis maliſque pro ſuorum actuum qualitate reſtituens. Quomodo ergo poterat aliter *narrare*, qui talia viſus eſt ante docuiſſe?

℣. 16. *Exiſtimabam ut cognoſcerem, hoc labor eſt ante me.* Primus gradus eſt ſcientiæ, quando cepérimus intelligere minime noſſe, quod ante nos ſcire putabamus. Prius enim perſuaſerat ſibi Deum non curare mortalia, quoniam peccatores videbat divitias poſſidere: modo autem *exiſtimat* eſſe quærendum, ut veritatem rei mereatur agnoſcere. Conſtat ergo repudiatum priorem ſenſum, quando alter ut agnoſcatur exquiritur. Sequitur, *Hoc labor eſt ante me*. Revera æſtuanti laborioſum erat tantam rem lucida veritate cognoſcere; ut & proſperitates peccatorum deſpiceret, & Domini patientiam veritatis ipſius conſideratione laudaret. *Ante me*, quod dixit, fortitudinem difficultatis oſtendit. Quis enim molem iſtam ignorantiæ, niſi per gratiam poſſit Divinitatis irrumpere? Sicut & in alio pſalmo legitur: *Et in Deo meo tranſgrediar murum.*

Primus ſcientiæ gradus eſt intelligere nos minime noſſe.

Pſal. 17. 30.

℣. 17. *Donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in * noviſſima eorum.* Advertit aliquando *Aſaph*, quod intelligere feſtinabat. Repetit enim prædictæ quæſtionis aliter veritatem ſe non potuiſſe cognoſcere: niſi legem divinam, quod eſt *Sanctuarium Dei*, contuens, intelligeret noviſſima peccatorum: quoniam in futuro judicio felicitas humana damnabitur, quæ hic ad tempus florere monſtratur. Quo remedio hæſitatio cuncta ſublata eſt: quia non debet pius animus offendi, cum ſe magis rebus talibus ſentiat edoceri. Quod genus orationis dicitur Deliberativum, quando & partes ponuntur, quæ nos dubios reddunt, & eligitur ſententia, quæ & utilitati conveniat & decori. Dixit enim quod eis ſcrupulum commovebat: *Si dicebam, Narrabo ſic*. Occurrebat utique illa fœda varietas: *Ecce natio filiorum tuorum, cui diſpoſui*. Ad poſtremum eligitur ſententia quæ cuncta ſalvaret: *Hoc labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in noviſſima eorum*. Sic Deliberativum genus partibus ſuis regulari obſervatione completum eſt. Sciendum eſt ſane de Topicis omnia quidem argumenta procedere: ſed quando generaliter dicuntur, ad Dialecticos pertinent: quando autem particulatim & ſpecialiter exprimuntur, Oratoribus convenire non dubium eſt.

*Ed. *noviſſimis.*

Lex divina ſanctuarium Dei vocatur.

Quid ſit genus orationis deliberativum.

℣. 18. *Verumtamen propter dolos poſuiſti eis mala: dejeciſti eos dum allevarentur:* *Aſaph* venit ad tertium membrum: ubi peccatorum commemorat ultiones, quas ſuperius eis dixerat in futurum graviter infligendas. Et ne omnino in mundo mali putarentur immunes, aut ſcelera ſua crederentur habere modis omnibus impunita, dicit: *Poſuiſti eis mala*; ut quamvis mundana felicitate potiantur, reatum in ſe geſtent, qui non poteſt deſerere omnino criminoſos. Nam tales etiam hic frequenter incurrunt ruinas, quas eorum vel ſuſpicio non habebat. Sequitur, *Dejeciſti eos dum allevarentur*. *Dejeciſti*, dum dicit, ex alto ſignificavit eliſos. Et ut hoc intelligeres, addidit, *Dum allevarentur*, ideſt, dum in cothurnum ſuperbiæ amplitudine ruinoſa conſcenderent. Et perpende quia ipſum tempus elevationis ſignificat, quod ruinæ. Non enim dixit: poſtquam elevati ſunt; ſed *Dum allevarentur*, quorum erigi cadere eſt, & ſublevare demerſio: quoniam ad illam ſummitatem tendunt, quæ ſubita præcipitatione diſſolvitur; ſicut jam & in alio pſalmo dictum eſt: *Vidi impium ſuperexaltatum & elevatum ſicut cedros libani: & tranſivi, & ecce non erat*; & reliqua.

Impiorum erigi cadere eſt.

Pſal. 36. 35.

℣. 19. *Quomodo facti ſunt in deſolationem! ſubito defecerunt: perierunt propter iniquitatem ſuam.* *Quomodo* admirantis eſt; ut ſubito deſolatus appareat, qui tanta felicitate pollebat. Deſolatus, utique deſertus ab illis rebus, quæ eum tanquam numeroſa familia circuibant. Hoc enim contingere malis poſſe non dubium eſt, quando debitum pavendæ mortis incurrunt. Sequitur, *Subito defecerunt*. Exponit etiam quemadmodum ad *deſolationem* pervenerint, qui prius felicia malis eveniſſe mirabantur. Nam quod dicit: *Subito defecerunt*, ſignificat repentinæ mortis adventum. Et ne illos crederes communiter mori, addidit, *Perierunt propter iniquitatem ſuam*: quia mali ſic in hoc ſæculo deficiunt, ut tamen

iterum in illa damnatione perpetua clade moriantur.

℣. 20. *Velut ſomnium exſurgentis: Domine in civitate tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges*, Pulchra comparatio. Talem dicit eſſe felicitatem malorum, quale *ſomnium* evigilantium. Præſtigiis enim quibuſdam eluſi, frequenter ad illa nos pervenire ſomniamus, quia nimia cupiditate perquirimus. Pauper enim ſubito dives efficitur, criminoſus honorabilis invenitur, fruitur alter optato conjugio, nonnullus deſiderato potitur imperio. Et his omnibus ſubito derelictis, patentibus oculis non reſpicimus, quæ clauſo lumine cernebamus. Ecce illa admiranda felicitas impiorum pervenit ad ſomnium. Sic enim jam mortui divitias poſſidere non poſſunt, ſicut evigilantes ſua gaudia perdiderunt In hoc autem commate diſtinctio plena figenda eſt, quoniam de ſuperioribus pendet. Sequitur, *Domine in civitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges*. Hic jam dicit quemadmodum in illa Jeruſalem cæleſti impii divinis non poſſint apparere conſpectibus; ſed ſicut in iſto ſæculo *imaginem* in ſe Domini polluerunt: ita in illa futura patria eorum effigies non videbitur, qui in gehennæ ſequeſtratione mittendi ſunt. Peribit ergo *imago*, quando ſe eis ipſa veritas alienata ſubtraxerit; nec ſimilitudinem retinere poſſunt, de cujus beatitudine nil habebunt. *Imago* enim eſt alicujus rei exiſtentis ſimilitudo formata.

Felicitas malorum velut ſomnium evigilantium.

Cur impii divinis non poterunt conſpectibus apparere.

Imago eſt ſimilitudo formata.

℣. 21. *Quia delectatum eſt cor meum, & renes mei reſoluti ſunt*. Superius prophetavit impios a regno Domini ſubmovendos: nunc cauſam reddit quia per ipſos factum fuerat, ut cor ejus noxia delectatione mundanis felicitatibus inviderет. Unde apparet graviſſimum eſſe peccatum, quando aliquis occaſionem præbuerit, unde alterius conſcientia polluatur; ſicut nec illa res parva eſt, quæ juvante Domino bonis præſtat exemplum. Addidit, *Et renes mei reſoluti ſunt. Renes*, frequenter diximus pro mentis conſtantia poni. Nam ſicut iſti corpus continent; ita animæ ſtabilitatem & illa cuſtodit. *Renes* ergo ſuos dixit eſſe *reſolutos*: quia mundanarum rerum felicitatem incauta voluntate quæſierat.

Graviſſimum eſt peccatum, occaſionem alicui præbere peccandi.

℣. 22. *Et ego ad nihilum redactus ſum, & neſcivi: ut jumentum factus ſum apud te*. Merito *ad nihilum redactus fuerat*, qui talibus deſideriis inhærebat; ut peccatoribus invidendo, Auctori ſuo facere videretur injuriam. *Ad nihilum* enim pervenit, qui fructu veræ intelligentiæ vacuatus agnoſcitur. Et hoc quoque neſciſſe ſe dicit. Ipſa eſt enim profunda ignorantia *neſcire* quod pecces; unde in alio pſalmo dictum eſt: *Delicta quis intelligit?* Sequitur, *Ut jumentum factus ſum apud te*. Jure ſe *jumentum* dicit, quem carnalis æmulatio quaſi irrationabile animal inſidebat. Apud Deum enim in vice ſunt pecudum, qui ejus præceptis reſiſtunt, & aliud ſentire volunt, quam ſanctis regulis continetur; ſicut in alio pſalmo dictum eſt; *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus*.

Profunda ignorantia eſt neſcire quod pecces.

Pſal. 18. 13.

Qui apud Deum in vice ſunt pecudum.

Pſal. 31. 9.

℣. 23. *Et ego ſemper tecum; tenuiſti manum dexteram meam*. Cum dicit: *Et ego ſemper tecum*, oſtendit ſe ab idolis alienum Auctori Domino pura mente crediditſſe. Sed in hoc errabat, quia de peccatorum felicitate Domini judicia diſcernere neſciebat, Quapropter hic diſtinctio plena ponenda eſt, quoniam eſt completa ſententia. Sequitur, *Tenuiſti manum dexteram meam*. Dixit: *Tenuiſti manum*; & ne putares ſiniſtram (quia & ipſa pars habet corporis manum) addidit, *Dexteram meam*. Cujus enim hæc pars a Domino tenetur, ſemper abſolvitur atque liberatur; ſicut Petro mergenti *dexteram tenuit* Dominus, eumque fecit elementum liquidum fixo calcare veſtigio.

Cujus dextera a Domino tenetur, ſemper abſolvitur.

℣. 24. *In voluntate tua deduxiſti me: & cum gloria aſſumpſiſti me*. Hic quoque gratia Domini ſignificatur, qua redemit peccatores. Non enim dixit, meritis meis, ſed *voluntate tua deduxiſti me*; ad intellectum ſcilicet ſaluberrimum, ad quem poſt mortiferas cogitationes tanquam de loco ſepulchri, Domino vivificante, reverſus eſt, Sequitur, *Et cum gloria aſſumpſiſti me*. Hic denuntiat Domini Incarnationem futuram, in qua hominem *aſſumere* pietate ſua dignatus eſt, Quid enim mirabilius quam mortalem naturam Incarnatione Verbi ad Patris dexteram collocatam, & eam vivos & mortuos judicaturam, quæ poſt delictum primi hominis diabolicis tentationibus ſubjacebat? Unde etiam probatiſſime atque expreſſe Joannes Conſtantinopolitanus Epiſcopus ait: Cognoſcamus quæ natura eſt, cui dixit: Eſto meæ particeps ſedis; illa natura quæ audivit: *Terra es & in terram ibis*.

Nihil mirabilius quam quod mortalis natura a Verbo aſſumpta, ad Patris dexteram collocata ſit.

In homil. de Aſcenſ.

Geneſ. 3. 19.

℣. 25. *Quid enim mihi reſtat in cælo: & a te quid volui ſuper terram?* Poſtquam dixit quemadmodum a pravo ſenſu voluntate Domini fuerit abſolutus, ad quartum venit ingreſſum: ubi jam * bona miſericordiæ ipſius liberatus enumerat. Nam cum dicit: *Quid reſtat in cælo*, ſubaudiendum eſt, quid amplius petam, id eſt, quam quod mundo daturus es? Beneficium ſcilicet ſanctæ Incarnationis tuæ; ut Deus homo ex duabus & in duabus naturis diſtinctis atque perfectis unus Chriſtus appareat, & damnatum lege peccati per gratiam redemptionis abſolvat. Increpative autem contra ſe dicit, quod ſequitur: *Et a te quid volui ſuper terram*; quaſi diceret: Ego veritatis ignarus, qualia ſuper terram ſperabam, ut peccatorum bona cuperem habere communia; cum tu beneficia parares in æternitate manſura? Iſtæ ſunt potius divitiæ quas ſalubriter cupere debeamus: iſta felicitas de qua ſe Chriſtianus gaudeat eſſe locupletem; ut ſit pauper in hoc ſæculo, dives in cælo.

* Ed. *bonam miſericordiam.*

Beneficio S. Incarnationis nihil præſtantius.

℣. 26. *Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in ſæcula*. Defectus dictus eſt, quoniam deeſt illi effectus. Et jure cogitatio carnalis *defecerat*, quæ ſe erraſſe noſcebat. Sed illi confitetur, cui culpam revelare remedium eſt: delicta confiteri ſecuritas, Et nota quod in uno verſu, *Cor* & in bono ponitur & in malo. *Defecit cor*, utique mala cogitatio. *Deus cordis*, bonum intellectum ſignificat, cum ſe erraſſe ſalubriter ſentiebat. Illud quoque notandum eſt, quod frequenter ſcriptura divina de corporis iſtiuſmodi parte dicit emanare conſilia; ſicut ſcriptum eſt: *De corde hominis procedunt cogitationes malæ*. Quamvis aliqui dicant in cerebro eſſe ſapientiæ ſedem. Sed illi potius dicenti de corde noſtro credendum eſt, qui corda noſtra formavit. Sequitur, *Et pars mea Deus in ſæcula*. Illius hominis pars Deus eſt, qui ſe Majeſtari ipſius & credulirate conſociat, & probabili actione commendar, *In ſæcula* vero quod addidit, ſemper ſe ipſi adhærere promiſit. Quod revera perfectorum eſt nunquam ab illo velle diſcedere, ſine quo contingit ſemper errare.

Deo revelare culpam, remedium eſt: confiteri autem, ſecuritas.

Matth. 15. 19.

Cor, non cerebrum ſapientiæ ſedes.

Cujus hominis Deus ſit pars.

Perfectorum eſt nunquam a Deo velle diſcedere.

℣. 27. *Quia ecce qui elongant ſe a te peribunt:*

perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. Illorum memor eſt, de quibus ſuperius dixit: *Subito defecerunt: perierunt propter iniquitatem ſuam*. Illi enim ſe *elongaverunt* ab eo, qui idolis ſervientes, Deo vero nullam reverentiam reddiderunt. Iſte enim credens Deo pauliſper receſſerat, ut rediret; quando, ſicut ſæpe dictum eſt, cogitationes pravas de peccatorum felicitate contraxerat. Sequitur, *Perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. Fornicari* eſt a Domino, quando adulterinis cogitationibus ab ejus amore caſto deviamus, & luxuriam ſæculi præponentes præceptorum cæleſtium non recipimus diſciplinam. Quod illos facere manifeſtum eſt, qui culturas idolorum vanaſque ſuperſtitiones impietatis affectant; & quicquid poſtremo contra Catholicam fidem creditur, pollutis ſenſibus fornicatur.

Quid ſit fornicari a Domino.

℣. 28. *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, ponere in Deo ſpem meam: ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion*. Ecce declaratus eſt ſenſus ille quem diximus: quia licet prava ſe cogitatione polluerit, tamen a cultura Domini non receſſit. Dicit enim: *Bonum* ſibi eſſe *adhærere Domino*. Is enim Divinitati *adhæret*: qui ſe illi vera fide atque operum probitate conjungit. Nam ſicut impios dicit elongatos: ita ſe Domino adhærere profitetur; ut illis contraria faciendo, diſparem viciſſitudinem remunerationis inveniat. Sequitur, *Ponere in Deo ſpem meam*. Exponit verbum quod ſuperius dixit. Ille enim *adhæret Deo*, qui ſpem ſuam ponit in Domino: quia nihil poteſt eſſe beatius, quam illi omnia committere, qui novit ſuis cultoribus congrue profutura præſtare. Addidit, *Ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion*. Sion frequenter diximus montem eſſe Jeroſolymis conſtitutum, qui noſtra lingua ſpeculatio interpretatur. Iſtius ergo contemplationis filiam, Catholicam conſtat eſſe Eccleſiam: ubi revera laudes Domino reddit, qui pura mente crediderit. *In portis*, ipſum ingreſſum Chriſtianitatis mavult intelligi, quando ad veram fidem percipiendam populus novæ regenerationis adducitur.

Sion ſpeculatio interpretatur.

Concluſio Pſalmi.

QUam mirabiliter Aſaph iſte cujus nomen indicat Synagogam, & præteritos errores reſpuit, & futuræ bona credulitatis aſſumpſit. Deliberavit enim ſapienter, elegit eximie; ut non immerito poſt illam ſuperioris pſalmi de adventu Domini ſalutiferam promiſſionem, ſeptuageſimi ſecundi pſalmi ei numerus convenîſſe videatur, quando utraſque cogitationum partes, velut juſta libra diſcernens, æquabili totum moderatione penſavit. Completa eſt his admonitionibus inſtitutio Chriſtiani; ut nec cogitationibus malis delinquat, qui ſe Domino commendare feſtinat. Præſta Domine, ne nos talibus invidere facias, quos tua veritate condemnas: ſed execremur quos horres, & amemus certe quos diligis: quia tecum nequeunt habere portionem, niſi qui voluntates tuas mente devotiſſima ſubſequuntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuageſimum tertium.

Intellectus Aſaph.

INtellectus ſignificat inſpectionem divinam, quam pſalmus iſte ſtudio pietatis omnimodis intuetur. *Aſaph* (ſicut ſæpe jam dictum eſt) interpretatur Congregatio, quæ nunc vocatur Eccleſia. Iſta futuras clades civitatis Jeruſalem miſeranda lamentatione deplorat. Mira pietas, ſtupenda clementia, malum futurum præſentem ſibi facere planctum; & ſic dolere ventura, quaſi jam probentur eſſe ſuſcepta! Quod genus dictionis charitate plenum, proximique dilectione compunctum & in hoc pſalmo, & in ſeptuageſimo octavo, & in centeſimo trigeſimo ſexto reperies fuiſſe cantatum. Scire autem debemus quid interſit inter pœnitentes & lamentantes, quoniam ſunt triſtes lacrymæ utriſque communes. Pœnitentes pro ſuis peccatis, aut pro generalitatis exceſſibus rogant; ut Dominus delicta dimittat, ne puniat errata cum judicat. Lamentantes vero pietatis intuitu deflent civitatis ruinas, & interitum ſuorum civium, * quem aut jam paſſi, aut certe paſſuri ſunt. Unde monet Apoſtolus charitatem proximi perſuadens, *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus*. Reſpiciamus nunc ordinem ipſum, poſitionemque pſalmorum. Septuageſimus primus pſalmus promiſit Incarnationem Domini eſſe venturam. In ſeptuageſimo ſecundo poſtpoſitis erroribus Aſaph elegit quid ſequatur. In præſenti autem civitatis ſubverſio deploratur; ut duriſſimus animus Judæorum vel ipſius civitatis ſuæ calamitatibus terreretur. Totum fecit Medicus bonus, ſi ſanitatem recipere voluiſſet ægrotus. Meminerimus autem quod Eccleſiaſtica tradit Auctoritas his diebus vaſtatam Jeruſalem, quando Chriſtum Dominum crucifixit plebs crudeliſſima Judæorum; ut non ſit dubium, quod temporis malum receperit præſumptionis exceſſus. Nunc ad reliqua tranſeamus.

Quæ differentia interſit inter pœnitentes & lamentantes.

* MS. A. *quæ.*

Rom. 12. 15.

Diviſio Pſalmi.

ISraelitarum populus qui figuram continet devotiſſimæ Synagogæ per totum loquitur pſalmum. In prima ſectione deplorat cur traditi fuerint Gentibus, itaut ſanctuarium Domini inimicorum prophanaſſet audacia: memorans quorundam Judæorum cor impœnitens Domini provocaſſe cenſuram; ex quibus tamen in fine ſæculi convertendos eſſe prophetat. Secunda dicit, adventu Chriſti ſuperſtitiones & iniquitates hominum fuiſſe deſtructas: enumerans diverſa eum feciſſe magnalia, inter quæ petit, ut Judæis errantibus ſubveniret. Tertia ſectione rogat, ut memor promiſſionum ſuarum ab interitu ſemen eripiat Abrahæ, & ad ipſum aſcendat ſuperbia Romanorum qui * ſe immaniter extulerunt. Quem pſalmum ſollicitis mentibus audiamus; eſt enim in excidii Jeroſolymitani lamentatione mirabilis.

* MS. A. V. ſ. *inaniter.*

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. UT *quid Deus repuliſti in finem? iratus eſt furor tuus ſuper oves gregis tui*. Introducitur populus Judæorum Deo ſupplicans, ut averteret ab Iſraeliticis quod immine-

bat exitium. *Ut quid?* quærentis eſt, non imputantis. Merito enim territus quærebat, cur ſanctuarium Domini paſſurum eſſet nefandiſſimam vaſtitatem: timens ne quia permiſſa eſt templi vaſtatio, Judaicus quoque populus funditus interiret. Nam quis jam reſervari creditur, quando ſanctis locis reverentia non habetur? *Repuliſti*, abjeciſti eſt, quaſi alienos a tua defenſione feciſti. *In finem*, hic interitum ſignificat & captivitatem, quam Jeruſalem temporibus Veſpaſiani atque Titi Principum a Romanis legitur pertuliſſe. Sequitur, *Iratus eſt furor tuus ſuper oves gregis tui*. *Oves* dicit populum Judæorum; ut nominatus *grex* pii Paſtoris miſericordiam commoveret. Addidit, *tui*: quia ſemper in eis temperantius vindicamus, quos aliquando noſtros fuiſſe meminimus.

℣. 2. *Memento congregationis tuæ, quam creaſti ab initio: liberaſti virgam hereditatis tuæ, * montis Sion, in qua habitaſti*. Intuere ſollicite quot modis benevolentiam Judicis quærat; ut Oratorum argumenta hinc invenias fuiſſe progreſſa. Præſtita enim dona numerantur, ut ad beneficia conſueta animus boni Judicis invitetur. Quapropter rogat, ut ſua potius beneficia in eis, quam eorum conſiderare velit errata. *Congregatio* enim Judæorum evidenter ipſa adjuvante prævaluit; cum eos ſub Ægyptio populo creſcere faciebat, & quando placuit miraculis inſignibus liberare dignatus eſt. Nam cum omnes *creet* atque diſponat, Judæos quaſi ſpecialiter *creaſſe* dicitur, quibus & legem dedit, & Prophetas contulit, & miracula magna conceſſit. *Ab initio* dixit, fidei ſcilicet culturæque prolatæ, quam per Moyſen populus accepit Hebræus. Sequitur, *Liberaſti virgam hereditatis tuæ*. *Hereditas* Domini fuit populus Judæorum, quamdiu ei puro animo ſerviebat. Hanc *hereditatem virgam* appellavit propter Moyſen famulum ejus, cui juſſum eſt per *virgam* magnalia facere; ut divina fortitudine roborati, de terra Ægypti egrederentur intrepidi. Per hanc enim *virgam* Pharaonis eſt quaſſata duritia: per eam maris rubri flueta diviſa ſunt: per ipſam de ſicco lapide flumina manaverunt. Et merito *hereditas* iſta vocata eſt *virga*, quæ tanta valuit implere miracula. Hæc ideo in commemorationem venit, ut per eam quanta præſtitiſſet oſtenderet. Addidit quoque cumulum perfectionis inſignem, ideſt, *Montis Sion in quo habitaſti*. Illa enim quæ præceſſere miracula uſque ad *montis* hujus munera pervenerunt. Dubium quippe non eſt omnia veteris Teſtamenti * ideo fuiſſe facta, ut novi veritas promiſſa ſequeretur. Nam quod dicit: *Montis Sion in quo habitaſti*, Jeroſolymam utique ſignificat civitatem, in qua Iſraeliticus populus inſidebat: ubi *habitaſſe* declarat Chriſti Domini præſentiam corporalem; ut hæc loca non fineret incurrere teterrimam vaſtitatem, in quibus humanis oculis apparere dignatus eſt. Fulgens plane terra miraculis, Dominica viſitatione venerabilis: ubi datum eſt oculis carnalibus videre, quod eſt ſumma beatitudo vel credere. Quod argumentum dicitur A laude rei læſæ; ut tanto plus hoſtibus creſceret invidia, quanto loca ſancta fuerant eorum præſumptione vaſtanda.

*MS. A *unam*.

*MSS. a Deo.

Populus Judæorum, Domini hereditas fuit, quamdiu puro animo ſerviit.

Virga Moyſi hereditas vocata.

A protectione urbis Jeruſalem exaggeratur invidia eam vaſtantium.

℣. 3. *Eleva manum tuam in ſuperbiam eorum in finem: quanta malignatus eſt inimicus in ſanctis tuis!* Hæc verba non ſunt irati, ſed remedium magis correctionis optantis. Prævaluit revera Iſraelitæ periculo. Ubi enim amplius Religionis Chriſtianæ cultus effloruit, quam in Romana Urbe, quæ præ cæteris terris ſuperſtitiones ſibi ante Gentium vendicavit? *Elevata eſt* ergo in ipſis potentia Domini, quando ſuperbiam eorum humilitatis gratia commutavit: perducens eos *in finem*, ideſt, ad Dominum Salvatorem. Quanta enim nefandiſſima illic ſunt ſigna templorum? Quot Eccleſiarum cæleſtium & beatorum Martyrum dona micuerunt? Ut utriſque conſpectis, revera potentia intelligatur Domini Chriſti, qui ex tam ſuperſtitioſa plebe reddidit ſanctiſſimam civitatem. Sequitur, *Quanta malignatus eſt inimicus in ſanctis tuis!* *Inimicus* ſignificat populum Romanorum, qui illo tempore (ſicut dictum eſt) inſignis idolorum cultor habebatur. Qui *malignatus eſt in locis ſanctis ejus*, quando Sacerdotes totaque miniſteria templi in prædam miſſa patuerunt; cunctaque gens Hebræorum aut gladio ſubjacuit, aut captivitati ſubjugata ſervivit. Hoc enim nimis acerrimum bellum Joſephi hiſtoria ſeptem libris celebrata deſcribit.

Religio Chriſtiana maxime floruit in Romana Urbe.

Bellum Romanorum in Judæos Joſephus ſeptem libris deſcripſit.

℣. 4. *Et gloriati ſunt qui oderunt te in medio atrio tuo; poſuerunt ſigna ſua ſigna, & non cognoverunt*. Hinc jam per contemptum ſacratiſſimi templi major in præſumentes creſcit invidia; ut ipſam quodammodo Divinitatem contempſiſſe videatur, quando ſanctæ Religionis violator arguitur. Sed cum omne ſcelus debeat ſubſequi pœnitudo, hic poſitum eſt, *Gloriati ſunt*; ut non ſolum peccaſſe, ſed ipſum quoque malum ad gloriam ſuam traxiſſe viderentur. Addidit etiam, *Qui te oderunt*; ut patienter non debeat ſuſtineri, quod ab inimicis cognoſcitur perpetratum. Sequitur, *In medio atrio tuo*. Hoc ad magnum contemptum pertinet exprimendum; ut non in extremo aliquo loco, ſed *in medio atrio*, ſacrilegium commiſiſſe dicantur. Quod autem addidit, *Signa ſua ſigna, & non cognoverunt*; ſcilicet aquilas, dracones, cæteraque quibus in prælio uti ſolebat Romanus exercitus: aut certe ſtatuas monimenta victoriæ, quas Imperatores ſupra fornices portarum in ſuis laudibus erigebant. Sequitur etiam cum dolore dictum, *ſigna*; ut ipſa repetitio ad vindictam celerem juſtum Judicem commoveret. Quæ figura dicitur Epembaſis, quoties ad auxeſim faciendam de vicino eadem verba geminantur: oſtendens quia humanis eſt viribus applicatum, quod divina fuerat diſpenſatione permiſſum. Nam ut hunc ſenſum intelligas eſſe conceptum, intulit: *Et non cognoverunt*. Quod ſi cognoviſſent tibi utique reddidiſſent ſacrificia; non autem elegiſſent ad dæmonum redire culturas. Quæ captivitas vel ruina longis poſt temporibus facta eſt, quam cognoſcitur eſſe prophetata. Tunc enim quando iſta dicebantur, templum adhuc Jeroſolymis non erat conſtitutum; quippe quod a Salomone filio ipſius legitur fabricatum. Unde revera cæleſtis prophetiæ magna virtus apparuit; ut ante ipſius everſio prædiceretur, quam ejus conſtructio provenire potuiſſet.

Omne ſcelus ſubſequitur pœnitudo.

Signa quibus in prælio exercitus Romanus utebatur.

Quid ſit Epembaſis.

℣. 5. *Sicut in via ſuper ſummum; quaſi in ſilva lignorum ſecuribus exciderunt januas ejus in idipſum: bipenni & aſcia dejecerunt eam*. Quantum plus inimicorum contemptus exprimitur, tantum venire vindicta celerius poſtulatur. Nam in his duobus verſiculis dolentis animus vehementer oſtenditur; ut dicat: ſic *poſuerunt ſigna ſua* in templo tuo, quemadmodum ſolent ſtatuæ principum in plateis per loca edita collocari, ut viantium memoria viſis talibus inſtruatur.

Statuæ principum collocatæ in plateis, ad inſtructionem memoriæ.

Quid enim execrabilius, quam ut hoc auderent facere in penetralibus templi, quod a ſacrilegis præſumitur in plateis? Sequitur alia comparationis miseranda conqueſtio; ut ita dicat *januas* illas templi reverendiſſimi *ſecuribus* comminutas, quemadmodum exciſoribus lignorum ſilvæ ſolent præbere licentiam: ubi nullus cuſtos, nullus contrarius invenitur. Antiqui autem *januas* a Jano dictas eſſe voluerunt, quod per ipſum anni (ut putabant) præberetur ingreſſus. Addidit quoque, *In idipſum*, in templo ſcilicet, ut facti qualitas de loci reverentia plus doleret. Sequitur, *Bipenni & aſcia dejecerunt eam*. *Bipennis* eſt in plagas lignorum ferrum ab utraque parte formatum, quod in excidendis trabibus competenter aptatur. Dicta eſt autem ab eo, quod bis acuta ſit. Pinnum enim antiqui acutum dicebant. *Aſcia*, id eſt, ferrum in obunci naſi more curvatum, per quam manus artificis diligentius perſequitur, quod conſtat minutius abſcidendum. Ergo ut civitatem illam oſtendat funditus fuiſſe vaſtatam, per hæc inſtrumenta fabrilia, & magnas res ſimul & parviſſimas dicit eſſe dejectas. Quicquid enim aut *bipennis* excidere, aut *aſcia* perſequi potuit, manus truculenta dejecit. Quo loco ad exprimendum dolorem Prophetæ, Jeremiæ ſenſus ille ponendus eſt: *Videte ſi eſt dolor ſecundum dolorem meum, qui factus eſt mihi. Dedit me Dominus in manibus: & non potero ſtare*.

Anni ingreſſus a Jano præbebatur, unde & Janua.

Thren. 1. 12. 14.

℣. 6. *Incenderunt igni ſanctuarium tuum: in terra polluerunt tabernaculum nominis tui*. Creſcit dolor, ubi calamitas everſionis augetur. Potuit enim *bipennis* & *aſcia* ſola ligna concidere: ſed ad poſtremum ignem contigit omnia ſimul devorare. Sed quid, rogo, de privatis domibus fieri potuit: ubi furor hoſtilis *ſanctuario* Domini non pepercit? Quod autem dicit: *Igni incenderunt*; in ſæcularibus litteris ſchema dicitur Pleonaſmos, ubi & ſuperfluum aliquid poni fas eſt. In ſcripturis vero divinis (ut mihi videtur) hæc figura non convenit, ubi totum utile, totum neceſſarium, totumque perfectum eſt: ſed magis per hunc modum locutionis dictum debemus advertere, ſicut uſu dicimus: Auribus meis audivi, oculis meis vidi; cum tamen nec alienis videre oculis, nec auribus audire poſſit extraneis. Sequitur, *In terra polluerunt tabernaculum nominis tui*. *Tabernaculum nominis* ejus, templum fuit quod Salomon mirabili ædificatione conſtruxit, in cujus dedicatione orans ait; *Ego autem ædificavi domum nomini ejus*, & cætera. Iſtud ergo *Tabernaculum* quod viſitabat virtus cæleſtis, manus polluit vaſtatoris, & uſque in terram deduxit culmina, quæ ad laudem Domini probabantur eſſe conſtructa. Et nota quod in his quatuor verſibus ſchema illud nobiliſſimum ponitur Auxeſis, quæ Latine Augmentum nuncupatur. Creſcit enim ſubinde atrocitas facti; ut tam immaniter excedentibus ab omnipotenti Judice debeat obviari. Quod ſive in laudibus, ſive in vituperationibus utiliter nimis ac decenter apponitur; ſicut fecit Apoſtolus dicens: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit*, &c.

Pleonaſmus proprie non convenit ſacris litteris.

3. Reg. 8. 21.

Auxeſis Latine augmentum.

Rom. 5. 3. 4. 5.

℣. 7. *Dixerunt in corde ſuo cognatio eorum inter ſe: Venite comprimamus omnes ſolemnitates Domini a terra*. Potuiſſent mala ſuperius enumerata miſericordiam Domini commovere, niſi adhuc fuiſſet in Judæis obſtinata ſuperbia. Nam licet talia perpeſſi ſint, a blaſphemiis eorum animus non receſſit. *Dixerunt* enim *in corde ſuo*. Et ne pauci viderentur eſſe, addidit, *Cognatio eorum inter ſe*; ut impœnitenti cordi merito non fuerit ſuſpenſa calamitas. Sequitur, *Venite comprimamus omnes ſolemnitates Domini a terra*. Hic verba referuntur iraſcentium Judæorum, quoniam viderant everſam civitatem ſuam, & Dei ſanctuaria prophanata, inſipienter & furioſe dixerunt: Abjiciamus legem Domini, qui nos vindicare contempſit: non æſtimantes multo eos graviora potuiſſe mereri, qui crucifigere niſi ſunt Dominum Chriſtum. Talia enim *Aſaph* ex ſua perſona dicere non poterat, quem præmiſſus tituli *intellectus* ornabat.

℣. 8. *Signa noſtra non * vidimus jam non eſt Propheta: & nos non cognoſcet amplius*. Dementiſſimi hominum, qui talia ſibi putabant poſt reatum *ſigna* poſſe præſtari, qualia videbantur ante culpam tam immaniſſimam promereri. Veniebat utique illis in animum quantas Gentes patres eorum Domino juvante proſtraverint, quæ regna momentanea concertatione ſubdiderint; & in reatu maximo conſtituti, ipſa ſibi ſubtracta dicebant *ſigna*, quæ patribus ſuis tunc devotis noverant eſſe collata. Sequitur, *Jam non eſt Propheta: & nos non cognoſcet amplius*. Adhuc ipſa ſunt verba deſperantium Judæorum. Nam quoties antiquis temporibus Iſraelitæ aliqua calamitate premebantur, euntes ad Prophetas inſtruebantur ab eis juſſu Domini quid facere debuiſſent: quibus tamen eorum duritia obedire contemnebat. Sed cum eos completo adventu Domini non haberent, dicebant a Domino ſe fuiſſe derelictos, quando eos, per quos admoneri conſueverant, non videbant. De talibus enim ſcriptum eſt: *Peccator, cum venerit in profundum malorum, ſpernit*. Hæc omnia dici non potuerunt, niſi a populo Judæorum: quia Romanis iſta contraria erant, qui tunc nefandis idolis ſerviebant. Revera *Aſaph* intelligens, & ſanctitate præcipuus fudit pro Judæis mirabilem ſupplicationem. Sed ne inclementia Divinitatis putaretur, quod pro ipſis non probatur auditus, ſubjunxit culpas deſperationeſque Judæorum; ut debitas ultiones ſuſceperint merito, in quibus nulla fuit inter tam multa crimina congrua pœnitudo.

* *Ed. vidimus.*

Prov. 18. 3.

℣. 9. *Uſquequo Deus improperabit inimicus: irritat adverſarius nomen tuum in finem?* Clamat tanquam qui adjutorem petit, gemit quomodo vulneratus qui medicum quærit, dicens Domino: Quamdiu iſtas improperationes ſuſtinebis, quas Judæus tibi movet incredulus? Non ut eos perderet, quos flendos eſſe judicabat: ſed ut confeſſionis beneficio mutaret in melius. Sequitur, *Irritat adverſarius nomen tuum in finem*. Hoc exponit quod ſuperius dixit. Tamdiu Dominus murmurationes patitur perfidorum, donec adverſarios ſuos ad confeſſionem ſui nominis miſeratus adducat. Ille enim potens eſt ſic corrigere derogantes; ut qui prius mortifere locuti ſunt, poſtea prædicare ſalutariter audiantur. *Irritat* enim a canibus tractum eſt, quorum latratibus R littera plurimum ſonat. *In finem* ſignificat mundi veſperam, quando gens Judæorum pro maxima parte creditura eſt.

Irritata canibus tractum.

℣. 10. *Ut quid avertis faciem tuam, & dexteram tuam, de medio ſinu tuo in finem?* Quaſi oſten-

ſo, quaſi irato Domino dicit, qui nolit peccatores populos intueri, ut adhuc in ſua videantur perſeverare nequitia. Ille enim quos diſpenſatione mirabili placatus attenderit, corrigit: quos propitius intuetur, emendat. Sequitur, *Et dexteram tuam, de medio ſino tuo in finem*. Aliud Sacramentum tangitur veteris Teſtamenti. Nam ſicut Moyſi datum fuerat per virgam miracula facere: ita illi præceptum eſt, ut *dexteram* ſuam in ſinum mitteret, exindeque prolata, leproſa conſpecta eſt. Juſſumque illi eſt, ut iterum manum mitteret in ſinum, & ſtatim curata eſt. Significans quia populus Judæorum exiens a Domino Chriſto immundus fieret: ad eum vero converſus reciperet priſtinam ſoſpitatem. Quod factum ideo commemoratur, ut Judæorum populum in antiquam redire prædiceret ſoſpitatem. Hoc argumentum dicitur Ab eventu, quando ad illud ſupplicatio tendit, ad quod rei ordinem pervenire cognoſcit. Sed ne in tali relatione diutius moraretur, ad laudes Domini feſtinus accedit; ut omnia poſſibilia dicat illi, qui tam ingentia cognoſcitur operari,

Quos Deus placatus attenderit, corrigit.

Exod. 4. 6. 7.

Populus Judæorum exiens a Chriſto, immundus eſt, ad eum converſus ſanus fiet.

℣. 11. *Deus autem Rex noſter ante ſæcula: operatus eſt ſalutem in medio terræ*. Venit ad ſecundam ſectionem *intellectus* ille *Aſaph*, quem titulus præcinebat, & ſpiritu prophetiæ Dominum Salvatorem prædicit eſſe venturum: enumerans per Demonſtrativum genus orationis quanta miracula fecerit in cælo & in terra. Et quia de ejus erat Incarnatione dicturus: ne quis eum Dominum crederet temporalem, ante conſtitutionem mundi *Regem* eum jam fuiſſe teſtatur; ſicut ipſe in Evangelio ait: *Ego in hoc natus ſum*. *Sæcula* enim dicta ſunt, quod in ſe revolvant tempora. Sequitur, *Operatus eſt ſalutem in medio terræ*. Quamvis hoc & de factis miraculis poſſit intelligi, quæ coram hominibus viſualiter cognoſcitur operatus: tamen melius hoc de animarum ſalute ſuſcipiamus, quam operatus eſt prædicatione vitali. *In medio terræ*; cunctis ſcilicet cernentibus populis, quos per *terræ* vocabulum datur intelligi. Quæ figura dicitur Metonymia, quando per id quod continet, id quod continetur, oſtenditur.

Joan. 18. 37.

Sæcula unde dicta.

Prædicatione vitali ſalutem melius operatus eſt Chriſtus, quam miraculis.

Quid ſit Metonymia.

℣. 12. *Tu confirmaſti in virtute tua mare: contriviſti capita draconum ſuper aquas*. Ut revera oſtenderet, quod ſuperius dixit, *ante ſæcula Regem* fuiſſe Dominum Salvatorem, qui pro nobis pati dignatus eſt; ut mortem moriendo deſtrueret, captivis libertatem, reis præmia condonaret, refert miracula quæ quondam fecit in Gente Judæorum. *Confirmavit* enim rubri maris liquidas abyſſos, quando in duobus lateribus ſic aqua defixa eſt, ut mare navigerum iter faceret eſſe terrenum. Sequitur, *Contriviſti capita draconum ſuper aquas*. Myſterium ſuperioris miraculi decenter exponit: quia illa præfiguratio tranſitus maris rubri, aquas ſancti baptiſmatis indicabat: ubi *Capita draconum*, id eſt, ſpirituum immundorum perducuntur ad nihilum, quando animas quas illi peccatorum ſordibus inquinant, fons ſalutaris emundat. Et nota quod in hoc & in aliis quatuor verſibus per figuram Synathroeſmos ſingulas congregat laudes; ut enumeratio ipſa virtutum animum offenſi potentiſſimi Judicis temperaret.

Cur Chriſtus Rex.

Tranſitus maris rubri figura fuit ſacri baptiſmatis.

℣. 13. *Tu confregiſti caput draconis: dediſti eum in eſcam populo Æthiopum*. Cum ſuperius dixerit plurali numero *capita draconum*, ſignificare volens nequitias ſpirituales: modo ſingulari numero ponit *draconem*; ut ipſum Satanam indicare videatur, qui quantum fortior; tantum nequior, & cum ſingulari numero ponitur, inter malignos ſpiritus habere ſimilem penitus abnegatur. *Confractum eſt* enim *caput* ejus, quando ſuperbia ipſius de cœlo dejecta eſt; & nativam claritatem retinere non meruit, qui ſe voluntaria obſcuritate maculavit. Addidit, *Dediſti eum in eſcam populo Æthiopum*. *Æthiopes* bene peccatores advertimus, qui ante fuerant tenebroſa mente teterrimi: ſed ad Dominum converſi, eſcam cœperunt habere diabolum, cum de ejus detractione ſatiantur. Nam hodieque quem peſſimum intelligi volumus, diabolum nuncupamus. Omnibus enim culpis exſufflatur admiſſis, totius dicitur auctor erroris; & ſicut ille Chriſtianos inſequitur, ita ab omnibus execrabili horrore diſcerpitur. Sic fit, ut qui Paganis ante venerabilis: nunc a Chriſtianis detractionum morſibus corrodatur. Sive converſi jam fideles eſcam poſſunt habere diabolum, quando per ipſius machinamenta tentationeſque proficiunt; ipſo enim perſequente Martyres fiunt: ipſo affligente patientiæ munere coronantur. Quapropter merito diabolus illorum eſca dicitur, quos fatigationibus crebris ad deſideria votiva perducit,

Quando diaboli caput confractum.

Æthiopes ſignificant peccatores.

Quando fideles eſcam poſſunt habere diabolum.

℣. 14. *Tu dirupiſti fontes & torrentes: tu ſiccaſti fluvios Ethan*. Hoc totum per allegoriam de peccatoribus dicit. *Fontes* illos appellat, quorum mala jugiter influebant: *Torrentes*, qui ſubito concitati rapidis excurſibus irruebant. Hæc enim duo genera peccantium Dominus *dirumpet*, cum eos a diaboli famulatione diviſerit. Sequitur, *Siccaſti fluvios Ethan*. Priorem excolit ſenſum; ut *fluvios*, id eſt, inundationes diabolica iniquitate collectas non ſolum *dirumpat* ac dividat, verumetiam deſiccet & auferat. *Fluvius* enim quando ſiccatur, ad nihilum ſine dubitatione perducitur. Quod tunc contingere manifeſtum eſt, quando donans multitudinem peccatorum, diaboli conſtat inundantia periiſſe conſilia. *Ethan* Hebræa Lingua fortis interpretatur, quod ſæpe diabolum ſignificare jam diximus,

Ethan, fortis interpretatur, & diabolum ſignificat.

℣. 15. *Tuus eſt dies, & tua eſt nox; tu feciſti ſolem & lunam*. Verſus iſte & ſequens omnibus ad litteram patent. Cunctarum quippe rerum Creator eſt Dominus: ſed aptius videntur, ſi ſpiritualiter exquiruntur. *Diem* ponamus juſtos viros, quibus ſemper ſapientiæ lumen irradiat: *noctem* homines terrenos, qui peccatis facientibus obſcurantur; ſicut in alio pſalmo dictum eſt: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam*. Sed cum dicit: *Tuus eſt dies, & tua eſt nox*, ſignificat quoniam in utriſque Deus miracula magna facit; ut & illum munere ſuæ pietatis illuminet, & iſtum peccatis emundatum, regni ſui faciat eſſe participem. Addidit, *Tu feciſti ſolem & lunam*. Hæc omnia nomina per exempla magis planius exponuntur. *Sol* ſapientem ſignificat, luna ſtultum; ſicut ſcriptum eſt: *Sapiens permanet ſicut ſol: ſtultus autem ſicut luna mutatur*. Pulchra narratio, ut per ſimilitudines rerum Omnipotentis ſtupenda magnalia declarentur. In omnibus tamen intelligendum eſt Creatorem Dominum ſolitam nimis & copioſam oſtendere pietatem.

Dies, juſtos, nox terrenos homines ſignificat.

Pſal. 18. 3.

Sol ſapientem ſignificat, luna ſtultum.

Eccleſ. 27. 12.

℣. 16. *Tu feciſti omnes terminos terræ: æſtatem & ver tu feciſti ea: memor eſto hujus creaturæ tuæ*. Non incongrue *terminos terræ* dicimus omnes Apoſtolos & Prophetas. Nam ſicut ter-

** Ed funes.*

mini agrorum * fines diſtinguunt: ita & Prædicatores Chriſti veræ fidei jura cuſtodiunt. Sequitur, *Æſtatem & ver tu feciſti ea*. Per hæc tempora ſignificat fideles diverſa morum qualitate pollentes; alii enim ſunt tanquam æſtus fidei calore ferventes ad martyrium uſque perducti: alii manſuetudine temperati tanquam *ver*, æquabili Domino devotione famulantes.

Gratia Dei conceditur, quod in hominum bona voluntate monſtratur.

Omnia enim & iſta & talia ipſe fecit, cujus gratia conceditur, quod in hominum bona voluntate monſtratur. Addidit; *Memor eſto hujus creaturæ tuæ*. Reddit cauſam cur enumeratio illa præmiſſa ſit; ſcilicet, ut qui facere conſuevit magna, Judæis quoque delinquentibus miſeratus indulgeat. Et ut benevolentiam pii Domini provocaret, beneficia ejus frequenter enumerat; ut memor eſſe dignetur eorum, quos creare dignatus eſt.

℣. 17. *Inimicus improperavit Domino: & populus inſipiens exacerbavit nomen tuum*. Illorum verborum meminit, quæ ſuperius dixit: *Venite, comprimamus omnes dies feſtos Domini a terra*, &c. *Inimicus* utique fuit iſte populus Judæorum, qui talia dixit in Dominum, ut illi videretur exprobrare, cui vel ex aliqua parte gratias agere nulla poteſt creatura ſufficere. Sequitur, *Et populus inſipiens exacerbavit nomen tuum*. *Inſipiens* utique qui agebat indigne, ut illa patienter audiret, quæ debuiſſet omnino refugere.

Judæi ad iracundiam Dominum provocaverunt, quia injuſtum putaverunt.

Et ex hoc Dominum ad iram provocaverunt: quia non pro ſuis peccatis talia ſibi accidiſſe dixerunt, ſed putaverunt injuſtum Deum, qui quaſi non merentibus dominari permittebat interitum. Conſideremus igitur ordinem ſaluberrimum ſupplicantis. Sic pro culpabilibus orat, ut eorum ſemper confiteatur errata. Hoc ſi Judæi feciſſent mente devota, potuerant generaliter debita vitare ſupplicia.

℣. 18. *Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi: animas pauperum tuorum ne obliviſcaris in finem.* *Aſaph* venit ad tertiam ſectionem, cui merito præmiſſus eſt *intellectus*: quando ſic peccata populi ſuperius confeſſus eſt, ut tamen devotos a Domino liberandos eſſe præſumat. Supplicat enim vir ſanctus quod ſciebat eſſe venturum; ut fidelium animas non tradat, ne diabolus ad ſua vota perveniat. Erant enim in illo populo etiam tunc vaſa miſericordiæ: ex quibus fuit Symeon, Nicodemus, Nathanael, de quo

Joan. 1. 47. Dominus teſtimonium perhibet, dicens: *Ecce vere Iſraelita, in quo dolus non eſt*; & reliqui qui Domino cordis puritate placuerunt. *Beſtias* enim poſuit diabolum cum miniſtris, quorum capita (ſicut ſuperius dixit) contrivit ſuper aquas. Sequitur, *Et animas pauperum tuorum ne obliviſcaris in finem*: De illis dicit qui ſuperbia mundi repudiata, ad humilitatem ſe ſanctiſſimam contulerunt: rogans, ut eis Domini Salvatoris beneficia non negentur: ſed quia pauperes ejus facti ſunt, ipſius largitate diteſcant.

℣. 19. *Reſpice in teſtamentum tuum: quia repleti ſunt, qui obſcurati ſunt terra domorum iniquitatum*. *Reſpice*, dixit, ut digneris implere quæ cognoſceris ante promiſiſſe; ſicut ſcriptum eſt:

Jerem. 23. 5. *Ecce dies veniet, dicit Dominus, & conſummabo domui Iſrael, & domui Juda teſtamentum novum, non ſecundum teſtamentum quod diſpoſui patribus eorum*.

Quid Deus in veteri teſtamento promiſerit, quid in novo.

In illo enim pollicitationes temporales ſunt, ut fuit terra repromiſſionis, & inimicorum ſubjectio. Talia enim rudi populo debuit concedere; ut ad ſpiritualia intrepidus potuiſſet ſubinde feſtinare. In novo autem Teſtamento promittitur imperturbabilis vita, regnum cujus non erit finis, beatitudo perpetua, & Domini contemplatio glorioſa. In hoc ergo *teſtamento reſpicere* dicit Dominum debere, ut cito erranti populo debeat profutura præſtare. Revera intelligens factus eſt *Aſaph*, qui talia petit, unde totus mundus potuiſſet abſolvi. Et vide qua ſapientia cuncta diſcurrit: quia non erant bona, quæ delinquentis populi commemorare potuiſſet, meminit promiſſionis Dominicæ quæ ſemper impletur. Sequitur alia cauſa miſerendi, quæ dicitur qualitas abſoluta: *Quia repleti ſunt qui obſcurati ſunt*, id eſt, peccatores qui ignorantiæ obſcuritate demerſi ſunt; ſicut & ipſe pro eis in cruce poſitus ſupplicavit, dicens; *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt*. *Luc. 23. 34.* Sed repetamus hunc verſum, ut contextio verborum facilius debeat apparere. Dixit: *Reſpice, quia repleti ſunt qui obſcurati ſunt. Repleti* enim fuerant iniquitatibus, & neceſſe erat ut eos ſequeretur obſcuritas, qui merito tenebris comparantur, quoniam lumen ſapientiæ perdiderunt. Addidit, *Terra domorum iniquitatum*. Iſti ſunt *terra domorum iniquitatum*, id eſt, terreni de domo iniquitarum. Et ne forte hic *terram* in bono voluiſſes accipere, pulchre definitum eſt quid ſit corpus infidelium, hoc eſt, *domus iniquitatum*: quia cuncta vitia velut quodam hoſpitio recipiunt, qui malis actibus polluuntur.

Cur corpus infidelium, Domus iniquitatum vocetur.

℣. 20. *Ne avertatur humilis factus confuſus: pauper & inops laudabunt nomen tuum*. In loco eorum qui offendere videbantur, ponit eos qui gratiam Domini habere conſueverunt: ut dilectio devotorum odium contumacium temperaret. Quod argumentum nimis accommodum eſt, quando pro aliquo deteſtabili ponitur perſona gratioſa. *Confundi* autem non eſt humilis, ſed ſuperbi, qui Dei gloriam non agnoſcens, humanis meritis applicat, ſi quid boni (Domino præſtante) ſuſceperit. Contra, humiles Deum jugiter *laudant*, ſe ſemper accuſant: intelligentes Divinitatis eſſe quod ſapiunt, proprium utique quod delinquunt. Iſtos rogat non debere *confundi*: quoniam quicquid boni perceperint, Domini muneribus intelligunt applicandum. Sequitur, *Pauper & inops laudabunt nomen tuum*. Videamus quam ſit iſta glorioſa paupertas, quam felix probetur inopia, quæ Dominum etiam tacita *laudat*, & de patientiæ ſuæ virtute concelebrat. Mutus eſt ſi pſallat ſuperbus: *Pauper & inops laudant* Dominum, & cum videntur habere ſilentium. O inæſtimabile bonum, ſi perpendatur intrinſecus! *Pauper* Dei dicitur, dives ſæculi nuncupatur: iſte eſt Regis æterni, ille temporis utique fugitivi. Non ſibi habet qui foris dives eſt: iſte potius idoneus dicendus eſt, qui in theſauris animæ probatur virtutes eximias condidiſſe.

Humiles Deum jugiter laudant, & ſe ſemper accuſant.

Mutus eſt ſi pſallat ſuperbus.

℣. 21. *Exſurge Domine judica cauſam tuam: memor eſto improperiorum tuorum, eorum quæ ab inſipiente ſunt tota die*. Poſt cuncta quæ dixit, nunc facit Judicis cauſam; ut eum efficacius commoveret, cui negotii ſui qualitas intimatur. Nunc ad ipſum Dominum verba convertit: expetens ut cauſam ſuam contra illos dijudicet, qui non deſinunt pravis murmurationibus inſonare. *Judicat* enim *cauſam* ſuam, dum errantes facit manifeſta cognoſcere; ut converſi prædicent, quod ſtultis cogitationibus abnuebant. Sequitur, *Memor eſto improperiorum tuorum*, illo-

tum ſcilicet, quæ ſuperius dicta ſunt: *Jam non eſt Propheta, & nos non cognoſcet amplius*. Adjecit, *Eorum quæ ab inſipiente ſunt tota die*. Et hoc de ſuperioribus pendet: quoniam iſta opprobria *ab inſipientibus* dicta venerunt. Et ne putarentur ad tempus effuſa, addidit, *tota die*; ut ipſa continuatio manſuetudinem patientiſſimi Judicis indicaret.

* Ed. aſcendit.

℣. 22. *Ne obliviſcaris voces quærentium te: ſuperbia eorum qui te oderunt * aſcendat ſemper ad te*. In primo commate miſcuit iterum vota fidelium, ne abjiciat preces eorum, qui ad ipſum toto cordis affectu clamare noſcuntur; ut inveniant quem quærunt, & mereantur * cernere quem expetunt. Sequitur, *Superbia eorum qui te oderunt aſcendat ſemper ad te*. Hoc congrue dictum de Romanis advertimus, de quibus ſuperius ait: *In medio atrio tuo poſuerunt ſigna ſua*; ut contra hoſtes Jeruſalem omnipotentem Judicem vehementiſſime commoveret. *Superbia* eſt enim quam Dominus ſpecialiter execratur, per quam & Angelus corruit, & primi hominis beatitudo diſceſſit. Et conſidera quam prudenter acerrimum vitium in fine poſitum eſt, ut poſt omnia diceret quod memoriæ finibus conderetur. Sic deplorant ſimpliciter & prudenter, qui pura Domino mente devoti ſunt: ſic per dolorem quamvis nimium ſalli neſciunt qui piis regulis obſequuntur.

* MS. G. & Ed. certe.

Dominus ſuperbiam ſpecialiter execratur.

Concluſio Pſalmi.

COgnoviſtis auditores egregii, quam ſuavia ſint fideliſſimis viris officia pietatis: quemadmodum nolint proximos ſuos triſtitiam ſuſtinere, ut de futuris eorum cladibus tantis lacrymis affligantur. Hæc eſt revera charitatis ſancta perfectio præſentare futura ſibi pericula, quæ proximis formidantur eſſe ventura. Quid ageret iſte de conſpecta clade, * quam futuram ſic cognoſcitur compuncto corde doluiſſe? Reſpiciamus ergo ſcripturæ ſanctæ quali ſibi veritate conſentiant; ut ante *Aſaph* adhuc florentem Jeruſalem deploraverit, quam poſt tot annos Jeremias peracta captivitate deflevit. Utrumque pium, utrumque glorioſum: ſed plus iſte neſcio quo pacto miſericors fuiſse cognoſcitur, qui adhuc in proſperis conſtitutus, amariſſimo dolore noſcitur eſſe perculſus. Quapropter conſiderare nos convenit, quod refulgente varietate contextus modo lætantium jubilatione, modo pœnitentium gemitu, modo inſtitutione ſalutari, modo lamentantium dolore, modo ſalutari Incarnatione prædicta, modo pollicitatione præmiorum, modo terrore pœnarum, modo laudibus Dominicis cunctus pſalterii textus ornatus eſt. Ut ſicut corona ſuaviſſimis conſerta floribus ſpiramen efficit gratioſum: ita & hic liber diverſis virtutum fragrare ſentiatur odoribus.

* MS. A. quando.

Variat pſalterii textus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM
Septuageſimum quartum.

In finem, ne corrumpas, Pſalmus cantici Aſaph.

VErba tituli hujus, niſi ordine ſuo conſiderentur, obſcura ſunt. *Aſaph* (ſicut ſæpe diximus) Synagoga ſignificatur, id eſt, congregatio quæ credidit, non quæ obſtinata permanſit. Nam poſt Reſurrectionem Domini confeſſa legimur multa millia Judæorum, ſicut inter alia teſtantur Actus Apoſtolorum. Quapropter hunc populum *Aſaph* iſte nunc admonet, ne fidem ſuam *corrumpat in finem*, id eſt, in Dominum Salvatorem, qui ejus credulitatem accipere meruit, & fructum ſalutis invenit. Iſta enim munera quamdiu non diſperguntur, manemus illæſi: quando fuerint vitiata, a conſpectu Regis reddimur alieni. *Pſalmum cantici* vero diximus eſſe, cum res actuales ſpirituali contemplatione diſcernimus; quod totum in hoc pſalmo diligens lector invenies.

Quid ſit pſalmus cantici.

Diviſio Pſalmi.

PRimo ingreſſu fideles Judæi dicturos ſe omnia ejus mirabilia profitentur. Secundo Rex ipſe loquitur Jeſus Chriſtus, juſtitiam ſe judicaturum promittens, cum tempus generalis Reſurrectionis advenerit. Commonet etiam ne quis audeat aliquid contra divina mandata præſumere: ne cum poſſit æterna pœna torquere.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. COnfitebimur tibi Deus: confitebimur tibi, & invocabimus nomen tuum: narrabo omnia mirabilia tua. In hoc uno verſu per ordinem regula ſanctæ devotionis exponitur: nam populus ille Judaicus qui erat Chriſto Domino crediturus, quem titulus monet: *Ne corrumpas in finem*, erumpit in vocem, & in confeſſionem ſuam devotiſſime pollicetur. *Confiteri* eſt (ſicut ſæpe diximus) multorum conſatione aliquid profiteri. Nam etſi unus confeſſus dicatur, aliis jam in fide præcedentibus, vel ſubſequentibus cognoſcitur eſſe ſociatus. Sequitur iterum: *Confitebimur tibi*. Soliditatem promiſſionis repetitio ipſa teſtatur, quæ nunquam tranſitorie ponitur, niſi ubi mentis firmitas indicatur; ſicut eſt illud: *Paratum cor meum Deus: paratum cor meum*; & his ſimilia. Pſal. 56. 8. *Tibi* dictum eſt, ut aliorum cultura negaretur: quia illa eſt vera devotio quæ ſolum juſtiſſime veneratur Auctorem. Et illud inſpiciamus, quoniam mortem plerumque generat, vel ſemel terreno judici crimina confiteri: Deo autem frequentata confeſſio non parturit periculum, ſed ſalutem. Pulcherrimus currit ordo verborum. Prius ſe dicit *confiteri*, id eſt, peccata deflere: poſtea *invocare nomen* Domini. Sic enim dignum eſt, ut ipſius munere prius corda noſtra confeſſione purgemus, & ſic ad auxilium ſuſcipiendum *nomen* Domini *invocare* debeamus. Nam ad quos venire poterit, niſi quos jam proprios eſſe cognoſcet? Quod ſi eum *invocet* indevotus, judicium ſibi videtur poſtulare, non veniam. Præmittenda ſunt ergo talia, ut confidenter divinam poſſimus *invocare* clementiam. Adjecit, *Narrabo omnia mirabilia tua*. Cum ſuperius plurali numero dixerit: *Confitebimur*: hic ſingulari dicit, *Narrabo*: quia populo Dei utrumque convenit, & ſingulariter dicere, & de pluralitate ſentire. Sed iſta narratio vox introducta eſt fidelium: quia non merentur magnalia divina revolvere, niſi qui ſe cognoſcunt pura devotione Deo ſervire. Sic enim in alio pſalmo legitur: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* &c. Pſal. 49. 16. Sed quis poſſit *omnia mirabilia* ſuperna *narrare*, niſi ille, qui ſanctam Trinitatem breviter rerum omnium profitetur

Quid ſit confiteri.

Frequentata Deo Confeſſio ſalutem parturit.

Confiteri eſt peccata deflere.

Si Deum invocet indevotus judicium poſtulat, non veniam.

Au-

Auctorem, & individuæ voluntati ejus applicat, quicquid in cælo & in terra ineffabili adminiſtratione peragitur?

℣. 2. *Cum accepero tempus, ego juſtitias judicabo*. Mutatio perſonæ fecit nobis alteram partem. Sed hinc datur intelligi quemadmodum *Aſaph* primo verſu perfectæ religionis regulam comprehendit, ut tam cito mereretur audiri. Loquitur enim jam Dominus Chriſtus: *Cum accepero tempus*, dicit, per id quod factus eſt homo; ſicut ait in Evangelio: *Dedit ei poteſtatem judicium facere, quoniam filius hominis eſt*. A natura vero Deitatis audi quid dicat. *Omnia quæ habet Pater mea ſunt, & mea Patris ſunt*. Sed & illa natura quæ accipit, & illa quæ dat, unus eſt Dominus Chriſtus; ſicut dicit Apoſtolus: *Et unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum*. Sequitur, *Ego juſtitias judicabo*; ut compuncta corda mortalium ante tempus judicii in hoc ſe mundo ſtudioſius precarentur abſolvi: ne venientes in futura illa diſceptatione inopinatam Judicis ſententiam ſuſtinerent.

Joan. 5. 27.

Joan. 16. 15.

1. Cor. 8. 6.

℣. 3. *Liquefacta eſt terra, & omnes habitantes in ea: ego confirmavi columnas ejus*. Dicit Dominus ante adventum ſuum *terram* eſſe genus humanum, quod ab illa ſoliditate veritatis in peccatorum labe reſolutum eſt; quippe quod derelicto Auctore nefandis idolis ſerviebat. Sed quemadmodum ſalutari Incarnatione ſubvenerit *terra liquefactæ*, ſubſequitur: *Ego confirmavi columnas ejus*. *Columnas* Apoſtolos debemus accipere, qui *confirmati ſunt* Reſurrectione, cum in Domini Paſſione nutaverunt. Nam & ipſe eos confirmavit, quando Petro Apoſtolo dixit: *Petre, quoties expetivit vos Satanas ut cribraret ſicut triticum: & ego rogavi pro te, ne deficeret fides tua; & tu aliquando converſus confirma fratres tuos*. Et reſpice verborum aptiſſimam contrarietatem. *Liquefactæ* enim *terræ*, *confirmatæ columnæ* merito ſubvenire potuerunt. *Columnis* enim merito Apoſtoli comparantur: quia terrena vitia in imo deprimunt, & ſupernæ virtutes ad gratiam regni cæleſtis extollunt.

Per Columnas Apoſtoli intelliguntur.

Luc. 22. 31. 32.

℣. 4. *Dixi iniquis: Nolite inique agere; & delinquentibus: Nolite exaltare cornu*. Hoc eſt quod ſuperius dixit: *Ego confirmavi columnas ejus*. *Dixit* enim per Prophetas atque Apoſtolos monita novi & veteris Teſtamenti: ne ſcelerati male agerent, ſed ad Dominum cito ſe humili ſatisfactione converterent. Pius revera Medicus obſervantiam ſalubritatis dedit: ne uſque ad morbos noxios humana infirmitas perveniret. Sequitur, *Et delinquentibus nolite exaltare cornu*. Subaudiendum eſt & hic quoque, *Dixi*, ſed prius *iniquis* ait; ut omnia peccata concluderet. Nunc venit ad maximum vitium excuſationis, quo valde laborat humanitas; ut cum ſe quis non patitur dicere culpabilem, ad excuſandas excuſationes in peccatis, peregrinas quaſcumque ſibi cauſas excogitet in ſuo delicto: modo diabolum arguens: modo ſuaſoris verba dilacerans, qui cornu ſuum videtur erigere, quia peccatum ſuum proprium per * alios nititur excuſare. Quapropter tales ad veniam redire non poſſunt, quia confeſſionis remedia perdiderunt.

Excuſatio peccatorum maximum vitium, et quod pœnitentiam & veniam impediat.

**Ed. alias.*

℣. 5. *Nolite extollere in altum cornu veſtrum: nolite loqui adverſus Deum iniquitatem*. Repetita conteſtatio formidinem magnæ ultionis oſtendit: quia ſemper gravius vindicatur quod iterata juſſione præcipitur. Nam cum dicit: *Nolite exaltare in altum cornu veſtrum*, ſuadet ut a blaſphema cogitatione ceſſetur: quoniam ille *in altum erigit cornu*, qui contra Deum conceptа iniquitate remurmurat. Nam vide quid ſequitur: *Nolite loqui adverſus Deum iniquitatem*. Adhuc in excuſationis curando vitio perſeverat. *Loquitur* enim *contra Deum iniquitatem*, quando aliquis ſic æſtimat conſtitutum, ut peccata minime declinare potuiſſet, dicens: Non culpa ſua, ſed neceſſitate ſtellarum ad aliquod flagitium ſe perveniſſe; ut hoc magis imputet Conditori, quod propria voluntate peccavit. Sed quanto veracius, quantoque utilius, ut ſuum confiteatur ſcelus; qui cum nefarium perpetraret facinus, ut liberaretur a crimine, invocare neglexit omnium Redemptorem.

Exaltat cornu, qui contra Deum remurmurat.

℣. 6. *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a deſertis montibus*. Verſus iſte aliquid expetit ſubaudiendum; ut ejus nobis lucida poſſit apparere ſententia. Dicit enim: *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a deſertis montibus*, addendum, deeſt Dominus, ut te poſſit agnoſcere, cum eum totum ubique conſtet eſſe præſentem; ſicut alibi legitur: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*. Quæ figura in ſæcularibus litteris dicitur Eclipſis, id eſt defectus: quoties pleno intellectui verba aliqua ſubtrahuntur. Sed hoc factum eſt non indigentia ſermonis, ſed ut ſtudioſius quæratur, quod fuerit neceſſaria taciturnitate ſuppreſſum. Quapropter deſinant blaſphemi ſacrilega verba cogitare, quando ſe Judex profitetur eſſe præſentem, cui ſubjacet omnia ſub veritate cognoſcere. Et ne aliquis miretur in complexione mundi duas tantum partes politas fuiſſe; hoc melius ſpiritualiter, ſi poſſumus, exponamus. *Orientem*, ponamus homines jam divina claritate conſpicuos: *Occidentem*, peccatores quibus adhuc lumen veritatis abſconditur: *deſertos montes*, falſos Prædicatores fortſitan debemus advertere; qui licet *montium*, id eſt, prædicantium ſibi uſurpent locum, tamen veritate deſerti ſunt; ſicut ſunt omnes hæretici vel Pagani. Ergo cum omnibus generibus hominum Deus præſens, & cognitor eſſe monſtretur; nihil tale quiſquam debet præſumere, quod eum poſſit in illa judicatione damnare.

Sap. 1. 7.

Eclipſis eſt defectus orationis.

℣. 7. *Quoniam Deus Judex eſt: hunc humiliat, & hunc exaltat*. Ecce omnis quæſtio de medio profana ſublata eſt: *Quoniam Deus Judex eſt*; & cum ſit *Judex*, juſtum illum eſſe non dubium eſt. *Judex* enim dum dicitur, æquiſſimus ſine dubitatione ſentitur. Et ut hoc in iſto verbo declaretur incluſum, cauſa redditur ſincera judicii: *Hunc humiliat, & hunc exaltat*. *Humiliat* utique ſuperbum, exaltat humilem: quia ille in ſe, iſte confidit in Domino. Sic & in Evangelio legitur: *Omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur*. Vides ergo juſtum *Judicem* congruam partibus proferre ſententiam.

Deus Judex æquiſſimus.

Cur Deus humiliet ſuperbum, & humilem exaltet.

Luc. 14. 11.

℣. 8. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixto: & inclinavit ex hoc in hoc*. Sæpe diximus *calicem* menſuram eſſe potabilem, quæ ægra ſiti corpora reparantur, dictus a calida potione, qua frequenter utimur * convivantes. Ita lex Domini pulchre *calix* dicitur, quæ ambienter ebibita atque recondita, animabus præſtat ſuaviſſimam ſoſpitatem. Sequitur, *Vini meri plenus eſt mixto*. *Vinum* in divinis ſcripturis ſignificat cæleſte myſterium, ſicut in illis hydriis factum eſt, quas Dominus aqua fecit impleri; ut latices fontium ruborem vini mutata

**Ed. combibentes.*

Lex Domini quare calix dicta.

qualitate ſuſciperent, quem natura non habuit. Tom. 5. pag. 356. Unde beatus Ambroſius in hymno ſanctæ Epiphaniæ mirabiliter declamavit ſplendidiſſima luce verborum. Quod autem dixit, *meri*, ſinceritatem deſignat, quod ſemper purum, ſemper eſt limpidum. Nam refectos homines ad gloriam virtutis, non ad vitium ebrietatis adducit; ſicut in alio pſalmo dicit: Pſal. 22. 5. *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum eſt. Plenus eſt mixto* utique Domini *calix*: unde quamvis jugiter bibatur, nunquam tamen expenditur. Quod autem dixit, *mixto*, novum vetuſque ſignificat Teſtamentum, quæ utraque permixta animarum efficiunt ſaluberrimam potionem. Per mixtum duo intelliguntur teſtamenta. Judæi enim *vinum* biberunt, ſed non *mixtum*: quia novi Teſtamenti noluerunt recipere ſoſpitatem. Itemque Manichæi non biberunt *mixtum vinum*: quia novum Teſtamentum ex parte recipientes, veteris legis ſacramenta auſu temerario reſpuerunt. Addidit, *Et inclinavit ex hoc in hoc*. Hic duos populos abſolute ſignificat, Judæorum ſcilicet, & Gentium; quoniam ex ore tulit non credentium Judæorum, quod potandum converſis populis Gentium *inclinavit*. Felix & ſecura refectio ab illo calicem ſalutis accipere, qui ſemper novit profutura præſtare. Hic modus locutionis proprius eſt in litteris ſacris: quoniam in ſcripturis ſæcularibus (ut arbitror) vix prævalet inveniri.

℣. 9. *Verumtamen fæx ejus non eſt exinanita: bibent ex eo omnes peccatores terræ*. *Faces* dicuntur reliquiæ vini conſidentes in denſiſſimam craſſitudinem, ad quas ſolet pervenire, quando liquor ille ſuperior probatur expenſus. Sed quia anterius *plenum calicem* diximus, juſte hic negavit *fæcem ejus exinanitam*, ad quam * perveniri non potuit: quoniam cunctis potantibus ejus plenitudo non deficit. *Fæces* enim hic non ſordes, ſed ima illa atque ultima vini debemus accipere. Nam quomodo *fæces* habere potuit, quod merum atque purum ante declaravit? Sed ut ad iſtam fæcem cognoſceres minime fuiſſe perventum, redit ad poculum plenum dicens: *Bibent ex eo omnes peccatores terræ*. Hic ſignificat (quod ſæpe diximus) Judæos in fine ſæculi cum aliis peccatoribus de iſto calice bibituros, quando credere meruerint, ſeque Eccleſiæ Catholicæ adunata fide conjunxerint. Omnes enim ad illam partem pertinent, quæ credere (Domino præſtante) meruerit. Multi enim peccatorum in ſua obſtinatione manſuri ſunt.

* Ed. pervenire.

℣. 10. *Ego autem in ſæcula gaudebo: cantabo Deo Jacob*. *Gaudebo* & *cantabo* Chriſtus dicit de membris ſuis, qui gaudet dum ab eis gaudetur: qui *cantat Deo Jacob*, dum pſalmodiam dicit Eccleſia. Quæcumque enim membra bene gerunt, hæc (ſicut ſæpe dictum eſt) Capiti rationabiliter applicantur.

℣. 11. *Et omnia cornua peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua juſti*. Ecce vox Judicis, ecce vox Omnipotentis inſonuit. Nam qui ante pſallebat in membris ſuis, modo *confringit cornua peccatoris*. In illa quippe judicatione omnis poteſtas humiliabitur impiorum, & confracta diſpereunt, quæ hic magnis ſublimitatibus eriguntur. Reſpiciant ergo ſuperbi, quam ſit hic turpe mutilum pecus imitari, & erubeſcant ſe inde præferre, unde futura illis deformitas cognoſcitur imminere. Sequitur, *Et exaltabuntur cornua juſti*. Quid ſit Catachreſis. Quæ figura dicitur Catachreſis, id eſt, Abuſio; quoties aliena rerum nomina non habentibus commodantur. *Cornua enim juſti*, munera ſunt futuri judicii, quæ revera firmiter eriguntur: quoniam in æterna pulchritudine permanebunt. *Peccatorum* hic *cornua* videmus, quæ ibi non erunt: juſtorum hic non cernimus, quæ ibi perpetuo munere conceduntur. O humilitas eximie decoranda, quæ hic cerneris deſtituta! Quod majus pretium habere poterit decus tuum, quam ut ille eam hic aſſumpſerit, de quo cuncta beatitudo ſine fine gaudebit?

Concluſio Pſalmi.

Audivimus verba Domini non de altitudine cæli, ſed de ſancta ſcriptura pſalterii: cui tanto libentius pareamus, quanto nos communiter monuiſſe dignatus eſt. Nam cum Dominus Moyſi locutus eſt fulgura micuerunt, Exod. 19. 16.
concrepuerunt tonitrua, mons quoque Sina totus fumavit, cunctos terror mortis invaſit, & vitale mandatum ſic pervenit ad populos, ut magno ſe putarent diſcrimine perituros. En beneficia Domini Salvatoris, ſi intelligantur, Scriptura ſacra lingua Dei vocatur.
jugiter admiranda, linguam ipſius quotidie geſtamus in manibus. Voluntas Dominica patet nobis litteris comprehenſa divinis, & per corporalem præſtat aſpectum, ut intus cordis oculus ſalutariter inſtruatur. Nunquam tacet ſi eum in ſcripturis ſuis conſulere feſtinemus: ſemper ad ſalutaria reſponſa paratus eſt, nec abſens aliquando redditur, ſi eum puris mentibus appetamus. Quapropter abjiciamus (ut pſalmus monet) ſuperbiam, quæ ſceleratos ab ipſo dividit: amemus humilitatem, quæ ſanctos illi cæleſti charitate conjungit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuageſimum quintum.

In finem, in laudibus, Pſalmus Aſaph, canticum ad Aſſyrios.

Omnia verba hujus tituli ex præcedentibus expoſitionibus debent eſſe notiſſima. Reſtat ergo quod novum intulit *ad Aſſyrios* explanare. *Aſſyrii* dirigentes interpretantur, qui jam Aſſyrii interpretantur dirigentes. fidei regulis docti, rectis ſemitis ambulare contendunt. Hos alloquitur *Aſaph*, laudes Domini mirabili varietate decantans.

Diviſio Pſalmi.

Aſaph cujus vocabulum interpretari diximus Synagogam, in prima parte dirigentes, id eſt, fideles alloquitur Judæos: deſignans ubi nomen Domini factum ſit virtutum declaratione notiſſimum. Secunda parte dicit admiranda quæ geſſerit. Tertia omnes devotos admonet, ut Deo terribili munera offerre non deſinant, qui ſpiritum principum ſalutari emendatione purificat. Quæ partes Diapſalmatum ſunt interpoſitione diviſæ.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Notus in Judæa Deus: in Iſrael magnum nomen ejus*. Poteſt hic verſus nonnullam facere quæſtionem, cur dictum ſit, *in Judæa notum Deum*, ubi magis Chriſtum Dominum conſtat eſſe crucifixum. Sed quid ſit *Judæa* debemus inquirere, ut nobis poſſit veritas ſententiæ relucere. Quamvis enim in

duodecim Tribubus Judæorum fuerit populus diſtributus: a Juda tamen filio Jacob Judæos conſtat eſſe vocatos; ex cujus genere Reges ſibi divina diſpenſatione creaverunt; ut vena illa regalis origine carnis proveniret uſque ad Principis cœleſtis adventum. Quapropter *Judæam* veram Chriſti conſtat eſſe Eccleſiam. *Judæa* enim confitens interpretatur: credens in illum Regem, qui per Virginem Mariam venit ex tribu Juda. Nam illi Judæi proprie non dicuntur, qui ſe a Chriſto, id eſt, a Judæ genere extraneos reddiderunt, unde eis nomen conſtat impoſitum. Ipſi enim in Domini traditione dixerunt: *Nos Regem non habemus, niſi Cæſarem*. Unde ergo Judæi veraciter dici poſſunt, qui non Regem Chriſtum, ſed Cæſarem ſe habere profeſſi ſunt? Sequitur, *In Iſrael magnum nomen ejus*. *Iſrael* interpretari diximus, vir videns Deum. Et quomodo ſibi iſtud nomen rationabiliter vendicare poſſunt, qui Deum non agnoſcentes, tanquam hominem crucifigere decreverunt; ſicut dicit Apoſtolus: *Si cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent?* Amiſerunt ergo & iſtud nomen, qui majeſtati ejus nequaquam credere voluerunt. Miſerrimi hominum! qui cum muneribus ſacris ſimul & nomina perdiderunt. Ad illos ergo (ut diximus) hic pſalmus loquitur, qui vero lumine radiati a perfidorum iniquitate diſcreti ſunt: quibus revera *magnum nomen* eſt Domini, quando eum puro corde confitentur *Regem Regum, & Dominum Dominantium*.

Judæa interpretatur confitens.

Joan. 19. 15.

Iſrael interpretatur vir videns Deum.

1. Cor. 2. 8.

Apoc. 19. 16.

℣. 2. *Et factus eſt in pace locus ejus: & habitatio ejus in Sion*. Mirabilis breviſque ſententia, quando *locum* Domini *pacem* eſſe profeſſus eſt: quia neſcit in alio requieſcere, niſi qui ſe novit (Domino præſtante) tranquilla converſatione tractare; ſicut ſcriptum eſt: *Super quem requieſcit Spiritus meus: niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem verba mea*. Sed ille probatur *pacem* habere cum Domino, qui adverſum mandata ejus contraria voluntate non litigat, qui ſequitur juſſa Dominantis, & ad omne præceptum divinum ſuum flectit arbitrium. *Pax* enim vera eſt concordiam habere cum moribus probis, & litigare cum vitiis. Inſpiciendum quoque, quod *locum* Domino dedit, qui loco non clauditur: ſed cum ubique ſit totus, nec aliquibus ſpatiis ambiatur, localiter tamen ineſſe dicitur, quibus propitius adeſſe dignatur. Sequitur, *Et habitatio ejus in Sion*. *Sion* (ſicut ſæpe diximus) mons eſt Jeroſolymis conſtitutus: cui nominis interpretatio eſt ſpeculatio, per quam Deus fidelium * corde proſpicitur. Nam cum ſe oculis carnalibus Deitas reverenda non pandat: cogitationi tamen puriſſimæ ſe Divinitas ſumma non denegat; ex ipſa enim videtur parte, unde ejus portamus imaginem. Nam & ipſe mons fit *Sion*, qui eum meruerit ſincera mente conſpicere. In illo ergo habitat, a quo probatur intelligi; miroque modo in ſanctis tantum mentibus requieſcere dicitur, qui omnem locum ſpatioſa largitate complectitur.

Iſai. 66. 2.

Quis pacem cum Domino habeat.

Pax vera.

Sion interpretatur ſpeculatio.

**MS. A. corde proſpicit.*

Deus in illo habitat, a quo probatur intelligi.

℣. 3. *Ibi confregit cornua arcuum, ſcutum, gladium, & bellum*. *Ibi*, in illa pace ſcilicet, & in illa contemplatione Deitatis, quam ſuperius dixit. Nam ubi Dominus pacis habitare dignatur, iſta franguntur; nec poſſunt talia prævalere, niſi ubi ſe humana concertatio probatur accendere. *Cornua arcuum* ſignificant malitiam ſuperborum, ex quibus veniunt innoxiis vulnera & nefanda diſcrimina. *Scutum* hic accipiendum eſt ad concertationes iniquiſſimas & diabolica fraude præſumptas. *Gladius* ad periculoſa atque manifeſta vulnera. Poſtremum, intulit *bellum*, quod abſolute paci monſtratur eſſe contrarium. Hæc omnia notum eſt *confracta* atque minuta diſcedere, ubi venire certum eſt pacis Auctorem. Quæ figura dicitur Energia, id eſt, Imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis ſubminiſtrat.

Quid ſit Energia.

℣. 4. *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis*. Venit ad ſecundam partem, ubi diverſa Domini miracula conſequenter exponit. Et ne quæreretur iſta illuminatio unde provenire potuiſſet, addidit, *A montibus æternis*, id eſt, Prædicatoribus, qui vere *montes æterni* ſunt: quia perpetua & incommutabili ſublimitate conſiſtunt. Terreni enim *montes* temporales & inanimati ſunt: illi munere Domini ſemper ſapientes norunt eſſe perpetui. Et pulchre veritatis ordinem cuſtodivit. *Illuminare* dixit Dominum per montes æternos: quia ipſe Prophetis atque Apoſtolis dedit, quod per totum mundum prædicatione ſancta vulgatum eſt. Et memoria reconde, quia per hoc epitheton, *æternis*, veros Prædicatores a falſis ſequeſtravit hæreticis. Illi enim *æterni* dici non poſſunt, qui perverſitatis caduca docentes, cum ſuis dogmatibus abolentur.

Cur veri prædicatores montibus æternis comparari poſſint; falſi vero non?

℣. 5. *Turbati ſunt omnes inſipientes corde: dormierunt ſomnum ſuum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis*. Superius dixit fideles a Domino illuminatos eſſe per montes: nunc *inſipientes corde turbatos* poſuit atque confuſos. Non immerito, quoniam de prædicationibus ſanctis unde illuminati ſunt juſti, *inſipientes* inde *turbati ſunt*, & recedentes a vero lumine, tenebroſa mundi deſideria ſunt ſecuti. Iſti *dormierunt* vigilantes, *ſomnum*que in bonis actibus habuerunt, qui confuſis ſemper *turbabantur* erroribus. Bene autem *ſomnum* appellavit infidelium vitam: quia vigilare non eſt profutura negligere, & caduca perquirere. Et bene addidit, *Suum*; ut eos a beatorum quiete diſcerneret. Nam iſte *ſomnus* fallax atque deceptor eſt; ut modo ſe gaudeant divitias acquiſiiſſe, modo nobiliſſimo conjugio copulatos, modo claris honoribus fuiſſe ſubvectos. Sed vide qualis eos confuſio ſubſequatur: *Et nihil invenerunt viri divitiarum in manibus ſuis*; ut ſoli hominum * perdant quod minime poſſiderunt, fiatque illis in inſana amiſſione luctus, qui non habuerunt fruendo lætitiam. Et intende quemadmodum avaros deſignat atque definit. Dicit enim: *Viri divitiarum*; ſcilicet qui pecuniis ſuis captiva mente deſerviunt. Sequitur pulchra Emphaſis, ut adhuc *in manibus* ſuis quærant, cum ſe nihil tenuiſſe cognoſcant. Emphaſis quippe eſt Exaggeratio duplex; una quæ plus ſignificat quam dicit: altera quæ demonſtrat etiam id quod non dicit. Sed hic illa pars ejus eſt, quæ ſignificat etiam quod non dicit. Nam ponendo *viros divitiarum*, totius mundi deſideria eos habuiſſe deſignat: ut per ſimilitudinem *ſomni* diverſa deſiderii ſui perceptione luderentur.

Cur infidelium vita ſomnus dicatur.

** MS. A. quærant.*

Avari, viri divitiarum vocantur.

Quid ſit Emphaſis.

℣. 6. *Ab increpatione tua Deus Jacob: dormitaverunt qui aſcenderunt equos*. Cum ſoleat increpatio ſtrenuos viros cautos atque vigilantes efficere: hic *Ab increpatione* Domini, qui eſt *Deus Jacob*, *dormitaſſe* dicit incredulos; utique, quia ſancta monita negligenter atque ſtupidis mentibus audierunt. Sed qui ſint iſti, qui *dormitaverunt* conſequenter exponit: *Qui aſ-*

Increpatio viros ſtrenuos efficit cautos.

cenderunt equos; id eſt, qui in ſuperbiam creſcentes, quaſi equis currentibus mundi iſtius illecebras pervagantur. Et ſi cauſam tantæ præcipitationis excutias, fervor ille *dormitat*, feſtinatio ſtertit, actuſque ipſe tam præceps ſomno ſepultus eſt. Talis fuit ille Pharao qui aſcendens currus atque equos, increpationes Domini obſtinata mente contempſit, & *dormitando* pervenit ad æternum ſomnum, ubi nulla requies invenitur.

*MS. A. *tu tunc ira tua*.

℣. 7. *Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi?* * *tunc ab ira tua*. Paulo attentius intueamur quid verſus iſte pronuntiet. Superius dixit increpare Dominum eos qui aſcendunt equos, id eſt, qui ad ſuperbiam proſiliunt. In illa autem judicatione cunctis dicit eſſe terribilem, quando in gloria Majeſtatis ſuæ veniens ſuperbos addixerit, & humilibus corde perpetuam contulerit dignitatem. Hic enim multi reſiſtunt præceptis ejus, quando illa magis appetunt, quæ ipſius monitis inhibentur: Tunc autem *Quis reſiſtet tibi?* Hoc negative legendum eſt: quia nemo ibi poteſt improborum reſiſtere, ubi cognoſcunt Dominum omnia ſcelerata damnare. *Tunc* enim dicit, id eſt, tempore judicii, qui etiam dies iræ dicitur & furoris: quia nihil ulterius per patientiam diſſimulabitur, quando jam in impios vindicatur.

*MS. A. *jaculatum*.

℣. 8. *De cœlo judicium * jaculatus eſt: terra tremuit & quievit*. Hic virtus ipſa judicationis exponitur: quia de illa ſummitate potentiæ ſic deſcendit *judicium* tanquam fortiſſima certaque manu jaculum deſtinatum. Sed lancea iſta plagam efficit temporalem: illud autem *judicium* impios æterno vulnere ſauciabit. Sequitur, *Terra tremuit & quievit*. *Terra* (ſicut ſæpe dictum eſt) hic ſignificat corpulentos & graviſſimos peccatores, qui divinæ ſententiæ auctoritate damnandi ſunt. Hi tremeſcent cum audierint: *Ite in ignem æternum*. *Quieſcent*, cum in perpetua damnatione recipientur. Sed quies iſta ſine requie eſt; quieſcunt enim a malis operibus, ſed in ſupplicio non quieſcunt, quippe qui æterna flamma cruciandi ſunt.

Matth. 25. 41.

In damnatione quies ab operibus malis, ſed non a ſupplicio.

*MSS. G. A. *manſuetos*.

℣. 9. *Cum exſurgeret in judicio Deus: ut ſalvos faceret omnes * quietos terræ*. Verſus iſte ad ſuperiora jungendus eſt. Dicit enim: *Terra tremuit & quievit, cum exſurgeret in judicio Deus*. Bene autem dicitur *exſurgere in judicio* ſuo: quoniam hic quietus omnia pertulit, cum judicatus eſt Chriſtus; quamvis & ibi cuncta ſub tranquillitate dijudicet. Sed *exſurge* tractum eſt a judicibus mundi, qui quando aliquid diſtricta ſeveritate cenſuerint, dicuntur *exſurgere*: quia commoti videntur commiſſa crimina vindicare. Et ne *judicium* illud ad ſolam damnationem malorum crederes eſſe faciendum; addidit, *Ut ſalvos faceret omnes quietos terræ*. *Quieti terræ* ſunt, qui nullis vitiis mundi hujus inflammata voluntate rapiuntur: ſed æquabili ſe moderatione tractantes (ſicut ſuperius dictum eſt) pacem mentis probantur habere tranquillam. Hi ſalvi fiunt, cum dono Domini præmia promiſſa recipiunt.

Exſurgere a Judicibus tractum & quomodo.

Qui ſint dicendi quieti terræ.

*MS. A. *reddamus*.

℣. 10. *Quia cogitatio hominis confitebitur tibi: & reliquiæ cogitationum diem feſtum agent tibi*. Venit ad tertiam partem: monens, ut quia ſolus eſt Dominus cui feſtivitas ſumma debeatur, * reddant vota Deo terribili, qui ſuperbiam Principum convertere poteſt ad humillimam ſanctitatem. *Cogitatio* vero noſtra primum *confitetur* Deo, quando peccata præterita humili ſatisfactione damnaverit. Sed quia fragilitas humana ſemper debet lugere quod peccat, addidit: *Et reliquiæ cogitationum diem feſtum agent tibi*. *Reliquiæ cogitationum* ſunt, poſt effuſas lacrymas & aſſiduam contritionem cordis, præteritorum criminum recordata pernicies. Hæc Domino *agit diem feſtum*, quando ſe ab illo interitu peccatorum ſentit eſſe liberatam. Hinc eſt quod Hebræi emundati ſordibus peccatorum, feſtivum munus Domino jubentur offerre; quod & quinquageſimus pſalmus mihi videtur tangere. Nam cum dicit: *Uſquequaque lava me ab injuſtitia mea, & a delicto meo munda me*, præteriti temporis pernicies metu venturi judicii Domino confitetur. Vis etiam audire *agentem* Prophetam in ſpiritu *diem feſtum*? Poſt multa conſequitur: *Tunc acceptabis ſacrificium juſtitiæ oblationes & holocauſta: tunc imponent ſuper altare tuum vitulos*. Sic beata germanitas pſalmorum mutua ſibi veritate conſentit.

Homo debet ſemper lugere quod peccat.

Pſal. 50. 4.

Ibidem 21.

*MS. G. & Ed. *imponam*.

℣. 11. *Vovete & reddite Domino Deo veſtro: omnes qui in circuitu ejus offertis munera terribili*. Cum omnia præcepta Domini nos implere conveniat, ſitque nobis neceſſe vocem ejus juſſionis audire: hic admonet *Aſaph*, ut primum *vovere*, poſtea *reddere* debeamus. Non immerito, quia ſunt multa quæ etiam non promittentes debeamus exſolvere; ut eſt illud, *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies*, & cætera delicta quæ vetamur efficere. Alia ſunt quæ niſi voveamus, implere nulla lege conſtringimur; ut virginitatem ſervare, eremum petere, & quotidiana nos maceratione jejunii conſtringere. Talia ergo invitat promitti, quæ niſi polliceamur, omnimodis non debemus. Licet enim & conjugium quærere, & in ſancta Eccleſia commorari, & competenti refectione gaudere: ſed tamen his meliora cum promiſſa fuerint, jubet *eſſe reddenda*; ſicut dicit Apoſtolus: *Qui matrimonio jungit virginem ſuam, bene facit: & qui non jungit, melius facit*. Addidit, *Deo veſtro*; ut ſignificet fideles, qui cultura ſanctæ Trinitatis exultant. Sequitur, *Omnes qui in circuitu ejus offertis munera*. Iſti ſunt *omnes* quibus dixit: *Vovete & reddite*, non hæreticis utique nec Paganis: ſed eis qui altari ejus munera reddere Catholica inſtitutione feſtinant. *In circuitu* quippe res agitur, cum *munera* fidelium ſacratiſſimis altaribus *offeruntur*. Nam quod ait *Terribili*, ſpecialiter reſpicit ad devotos, quibus etiam ſuavis eſſe dignoſcitur; ſicut legitur: *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore*. Nam pravis & contemptoribus *terribilis* non eſt; nam ſi Dominum metuerent, utique honeſta ſe converſatione tractarent.

Omnia Dei præcepta nos implere convenit.

Exod. 20. 13.

1. Cor. 7. 38.

Munera fidelium non hæreticorum altaribus offerenda.

Pſal. 2. 11.

℣. 12. *Et ei qui aufert ſpiritum Principum, terribili apud Reges terræ*. Adhuc magnificentiam Domini fidelis Prædicator exponit. Dicit enim *vovendum illi terribili, qui aufert ſpiritum Principum*, id eſt, ſuperbiæ vel tumoris. Et ut converſos deberes advertere, intulit, *Apud Reges terræ*, utique qui corpus ſuum regere ac moderari Domini munere meruerunt. Hic enim ſuperbiæ ſpiritu vacuatos *Reges* intelligamus, non poteſtate præſumentes: quia magis in iſta parte miraculum eſt, quod ſuperbia tumidi non ſunt puniti, ſed potius indulta converſione liberati.

Reges vocantur, qui corpus ſuum regunt.

Concluſio Pſalmi.

ECce ille *Aſaph*, qui in titulo dictus eſt commonere dirigentes, uſque ad Domini Chriſti Sacramenta pervenit: terribilem Regibus pronuntians, quem crucifigendum Hebræorum clamavit inſania. Quapropter intelligite pertinaces: quia dirigentes non eſtis, ſed potius errantes, qui audire noluiſtis tam ſaluberrimum per cuncta monitorem. Et ideo diſperſi per aliena regna vivitis, ſacrificia non habetis, qui ſceptrum noluiſtis patrioticum diligere, ſed Romanum. Nam dum confitentes Latino ſermone dicantur Judæi, quemadmodum ſic appellari poteſtis tam graviter obſtinati? Cur ergo ultionem tantam non advertitis, qui ipſum quoque nomen poſt omnia perdidiſtis? Dimidiatus eſt hic textus pſalmorum; & quantos Domini largitate tranſivimus, tanti nobis ad finem ſupereſſe noſcuntur. Oremus ut qui nobis gratiam præſtitit in præteritis, ipſe nobis auxilium concedat efficaciter in futuris.

Quare Judæi errantes & per aliena regna diſperſi.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuageſimum ſextum.

In finem, pro Idithum, Pſalmus Aſaph.

IN *finem*, notum eſt ſignificari Dominum Salvatorem. *Idithum* quoque tranſiliens eos, in ſuperioribus titulis diximus nomen iſtud quid debeat indicare. *Aſaph* congregationem appellari manifeſtum eſt. Sic iſtorum nominum expoſitione tractata, congregatio debet adverti, quæ vitia iſtius ſæculi glorioſis paſſibus tranſilivit, & ad illum *finem* pervenit, cui nihil poteſt ſimile reperiri. Totus ergo pſalmus hic a fideli congregatione cantabitur, quæ *Aſaph* nomine continetur.

Aſaph congregationem ſignificat.

Diviſio Pſalmi.

ASaph iſte, quem diximus vitiorum tranſilitorem, in prima narratione pſalmi ad Dominum ſe clamare teſtatur, & tribulationibus ſuis (quod ſolet fidelibus accidere) ſe magis inſinuat eruditum. Secunda narratione cogitationes enumerat, quæ ſolent pulſare in hoc mundo corda laborantium. Tertia beneficio Divinitatis in meliorem ſenſum ſe aſſerit permutatum, ut operam potentiamque Dei fixa mente cogitaret: quibus rebus cognoſcitur aſſidua exercitatione profeciſſe. Quarta narratione proſequitur, quemadmodum per Dominum Salvatorem facta ſint in populis divina miracula.

Expoſitio Pſalmi.

*MS.A. voce. ℣. 1. VOce mea ad Dominum clamavi: * *vox mea ad Deum, & intendit mihi*, *Aſaph* iſte mundanorum deſideriorum tranſilitor eximius, non pro incolumitate corporis, non pro divitiis acquirendis, non pro honore capiendo, ſed amore Domini, qui jam perfectis infunditur, *clamat ad Dominum*; ut in hoc gymnaſio confeſſionis contemplatio Divinitatis eum ſpiritualiter conſoletur. Nam quod dicit: *Voce mea*, modus ille locutionis eſt, quem jam in ſeptuageſimo tertio pſalmo poſuimus, ubi ait: *Incenderunt igni ſanctuarium tuum*, & his ſimilia. Quæ figura in litteris ſæcularibus Pleonaſmos appellatur; quam nos quoque ponimus intrepidi, cum & Pater Auguſtinus in modis locutionum frequentiſſime eam commemoraſſe noſcatur. Sed animadvertendum eſt, quoniam ille tantum *clamet ad Dominum*, qui eum talia petit, qualia ſe daturum fidelibus pollicetur. Nam qui eum pro rebus tranſitoriis rogat, non *ad Dominum clamare* cognoſcitur, quamvis ipſum petere videatur. Repetit, *Et vox mea ad Deum*, ſubaudiendum, pervenit. Sed quid tamen expeteret, non deſignat; merito, quia non eſt illi neceſſarium dicere quod præſtet, qui ſolus novit largiri quod expedit. Quapropter vere ſapientes ſunt, qui ſe poteſtati Divinitatis ordinationique committunt; ipſum ſolum expetunt, & omnia proſpera conſequuntur. Sic Iſaias Propheta dicit: *Domine Deus noſter pacem tuam da nobis: omnia enim præſtitiſti nobis.* Sequitur, *Et intendit mihi*. Ecce vox illa brevis, ſed pietate magnifica, ad Dominum miſſa hoc egit, ut dignaretur *intendere*. Sed quid ibi non præſtitit, quando talia miſeratus indulſit? Illius quippe reſpicere, liberare eſt, & tam magna conferre, qualia non prævalet avidus precator expetere.

Pſal. 73. 7.

Ille tantum clamat ad Deum, qui petit quæ fidelibus dantur.

Sapientes poteſtati divinitatis ſe committunt.

Iſai. 26. 12.

Reſpicere Dei liberare eſt. & gratiam conferre.

℣. 2. *In die tribulationis meæ Deum exquiſivi manibus meis nocte coram eo, & non ſum deceptus: negavi conſolari animam meam.* Solent mundanis deſideriis occupati in tribulationibus optare, ut ab illa poſſint, quam ſuſtinent, neceſſitate liberari; ut ſi ægrotus eſt, ſanitatem quærat: ſi peregrinus, patriam: ſi pauper, expenſas. Iſte, ut brevi petitione omnia profutura concluderet, nihil de ſuis anguſtiis vociferatus eſt, nec impatienter quæ ſuſtinebat ingeſſit: ſed tanquam quietus, ac malorum ſuorum neſcius, *in die tribulationis ſuæ* toto deſiderio contemplationem Domini perquirebat. Addidit, *Manibus meis nocte coram eo, & non ſum deceptus.* Hic complectitur quemadmodum Dominum viriliter inquiſivit, & quis fructus ejus actionis apparuit. *Manibus meis*, operibus dicit bonis, quæ divinis noſcuntur convenire mandatis. *Nocte*, mundi iſtius ſignificat vitam, quæ quamvis lucem habere videatur, peccatorum tamen obſcuritate fuſcata eſt. *Coram eo*, id eſt, non ad faciem hominum, ſed in abſcondito; ſicut ipſe dicit; *Nolite facere juſtitiam veſtram coram hominibus*, &c. Illo enim præſente fit, quando humanus non affectatur aſpectus, ut vanis laudibus intumeſcat, cum ſe aliquis boni quicquam feciſſe diſſeminat. Sequitur, *Et non ſum deceptus*. Ille revera non decipitur, cui promiſſa complentur. Sollicitius autem perquirendum eſt, quare dicat: *Negavi conſolari animam meam*, qui jam Domini contemplatione gaudebat? Sanctus vir jure *negat* illis rebus *conſolari animam* ſuam, quæ humanis deſideriis appetuntur; ut ſi fatigatur vigiliis remiſſam vagationem quærat: ſi jejuniis, corpus ſuum congrua hilaritate reficiat: ſi triſtis eſt, amicorum confabulationibus transferatur. Iſti vero una fuit conſolatio, intentionem ſuam ponere ſemper in Domino.

Matth. 6. 1.

℣. 3. *Memor fui Dei & delectatus ſum: exercitatus ſum, & defecit pauliſper ſpiritus meus.* Ecce quemadmodum refectus eſt, qui mundanis rebus animam ſuam conſolatam fuiſſe denegavit. Nam cum *Dei memores ſumus*, totius munere ſuavitatis explemur; nec poteſt aliquid par eſſe, quando nos cœperit gratia divina ſatiare. Sequitur, *Exercitatus ſum & defecit pauliſper*

Qui mundana ſpernit, ſuavitate Divinæ contemplationis, cui par eſſe aliud nihil poteſt, expletur.

ſpiritus meus. *Exercitatum* ſe dicit in illa contemplatione divina, cum tractaret qua ſapientia cuncta diſponat, quali potentia univerſa contineat: omnia ſimul faciens, & tam multa mirabili ordinatione diſpenſans. Et neceſſe erat ut intellectus ejus deficeret, cum ſe in una retractatione tam innumerabilia, tam ingentia congregaſſent; ſicut alibi legitur: *Conſideravi opera tua, & expavi.* Bene autem poſuit, *pauliſper*, quoniam etſi ad tempus viſus eſt *defeciſſe*, paulo poſt intelligitur potuiſſe recreari.

Habac. 3. 2.

℣. 4. *Anticipaverunt vigilias oculi mei: turbatus ſum, & non ſum locutus.* Venit ad ſecundam narrationem, in qua cogitationum ſuarum æſtus enumerat. Dicit enim *oculos ſuos anticipaſſe vigilias*, quas in Dei laudibus ſolemniter exhibebat. Iſtas, uſus noſter conſuevit vocare Nocturnos. Hoc enim illis neceſſe eſt contingere, qui ad ſpirituales cogitationes ſemper intenti ſunt. Reddit enim cura pervigiles ſenſus; nec ſomnum capiunt, niſi qui univerſa ſollicitudine vacuantur. Sequitur, *Turbatus ſum, & non locutus.* Oſtendit revera tempus fuiſſe nocturnum, quando ipſe homo recogitans animi ſui ſecreta perquirit. *Turbatus eſt* quippe recordatione peccantium: quia humanum genus in delictorum præcipitia corruebat, & pio dolore pro aliis cruciabatur, qui jam vitia mundana tranſcenderat. Tacuit ergo, quoniam profunda nocte non habebat ſolatium humani colloquii: quo tempore cautius cogitat quicumque deliberat.

Vigiliæ vocantur nocturni. *Cura pervigiles ſenſus reddit.*

℣. 5. *Cogitavi dies antiquos, & annos æternos.* Ingreditur Deliberativum dicendi genus, quod ſuis membris diligenter explicitum, in hujus partis fine monſtrabimus. Dicit enim quare turbatus eſt: quoniam *dies cogitavit antiquos*, Adæ videlicet, quibus humanum genus peccatis tenebatur obnoxium: de quibus & alio loco dicit: *Ecce veteres poſuiſti dies meos.* Sed iſti temporales atque caduci ſunt, & labili varietate fugitivi. Sed contra *dies antiquos*, *annos* ponit *æternos*: quia ſicut iſti momento pereunt, ſic futuri perenni longævitate conſiſtunt: in iſtis mors dominatur, in illis regnat vita perpetua: iſti edaci triſtitia corroduntur, in illis juſti ſecura felicitate gaudebunt: in iſtis denique fugit omne quod venerit, in illis ſtabit quicquid acceſſerit. Sed quid eſt hoc, quod iſte vir jam Deo deditus, contra *dies antiquos* æternitatem ponit annorum? *Cogitabat* enim cur labentes *dies*, & quos tenere nemo poſſit, tantopere deſideret, & quærat humanitas; & illos *æternos* qui ſoli nobis ſunt ſpecialiter appetendi negligamus, contemnamus, nec credamus eſſe, dum eos in præſenti non valemus aſpicere? Merito ergo *turbatus* eſt, qui tam pravis perſuaſionibus peccatores cognoverat ſubjacere.

Pſal. 38. 6. *Quæ ſit differentia inter dies temporales & æternos.*

℣. 6. *In mente habui: & meditatus ſum nocte cum corde meo: exercitabar & ventilabam in me ſpiritum meum.* Caput iſtius verſus ſuperiori jungendum eſt. Eſt enim ita: *Et annos æternos in mente habui*; non ſicut ſtulti, qui hoc quod audiunt, neque credunt, neque in ſua memoria reponunt: ſed oblivioni mandant, quod negligentius acceperunt. Iſte enim *in mente habuit annos æternos*, quoniam credebat eſſe venturos. *Meditatur* etiam *cum corde ſuo*, qui animam ſuam facit aliquid cum ratione tractare. Cum illa enim loquimur taciti, cum illa exercemur quieti; nec ſoli ſumus, quando cum ipſa ſuſcepta altercatione confligimus. Sequitur, *Exercitabar, & ventilabam in me ſpiritum meum.* Proprie actus ipſe deliberationis exprimitur. Exercemur enim, quando per retractationes innumeras æſtuamus, & quaſi in palæſtra animæ ſpirituali concertatione fatigamur. *Ventilatur* autem *ſpiritus*, cum huc atque illuc in venti more celerrima cogitatione transfertur. Spiritus enim virtus eſt animæ, quæ intentiones ejus implere contendit.

Quid ſit cum corde meditari. *Quid ſit ſpiritus.*

℣. 7. *Et dixi: Numquid in æternum projiciet Deus: aut non apponet ut beneplacitum ſit ei adhuc?* Cum iſte *Aſaph* tranſilitor vitiorum totius mundi cogitaret anguſtias, & ſpiritus ejus divinis meditationibus exerceretur, dixit: *Numquid Deus in æternum projiciet* genus humanum, ut non ei adventus ſui miſeratione proſpiciat? Ille enim jam beneficia Domini futura ſentiebat, qui de cæleſtis miſericordiæ promiſſa pietate tractabat. Sequitur, *Aut non apponet, ut beneplacitum ſit ei adhuc?* Iſtud *non* nequaquam negantis, ſed potius affirmantis eſt. *Apponet* enim, id eſt, præſtabit *ut ei beneplacitum ſit* genus humanum, quando dignabitur Incarnationis ſuæ declarare myſteria. Quod autem ait: *Adhuc*, expectantis eſt, non dolentis. Nam quamvis fieri poſſe crederet: emergere tamen ſubſequenti tempore confidebat.

℣. 8. *Aut in finem miſericordiam ſuam abſcidet, a ſæculo & generatione?* *Miſericordia* Domini eſt, quod de Maria Virgine naſci ſecundum carnem pro noſtra infirmitate dignatus eſt. Hanc Dominus non *abſcidit*, quam pro hominum ſalute per Prophetas cecinit eſſe venturam. De quo loco Stephanus Epiſcopus in Encycliis ad Leonem principem ſcribens, mirabiliter dicit: Indutus eſt Filius tunicam corporis, hoc eſt, integrum hominem de ſancta Virgine, quam ſanctus Spiritus texuit ineffabiliter, in ingreſſu inenarrabiliter, in egreſſu comprehenſibiliter. Ingreſſus eſt inviſibilis, egreſſus eſt viſibilis: ingreſſus eſt Deus Verbum, egreſſus eſt idem & homo. *In finem* vero ſignificat plenitudinem temporis, quando venire dignatus eſt; de quo tempore Joannes Apoſtolus dixit: *Filioli noviſſima hora eſt.* Addidit: *A ſæculo & generatione.* *A ſæculo*, in quo decretum fuerat ut veniret. *A generatione* Judaica ſcilicet, quos carnis cognatione etiam fratres appellare dignatus eſt. O promiſſio glorioſa! * o perceptio ſalutaris, ſi agnoſcere meruiſſent quod eis ſingulari munere præſtabatur!

Miſericordia Domini eſt, quod de Maria Virgine natus eſt. *1. Joan. 2. 18.* ** MS. præceptio.*

℣. 9. *Numquid obliviſcetur miſereri Deus: aut continebit in ira miſericordiam ſuam?* *Obliviſci* illud poſſumus quod nobis accedit & recedit: Deo autem cui *miſericordia* ſubſtantialiter ineſt, quemadmodum poteſt *obliviſci*, quod ab ipſo non probatur auferri? Hinc ergo prænuntiabat *miſereri Deum*: quia ejus prævidebat adventum. Nam quæ fortior *miſericordia*, quam unde mundi clades cognoſcitur eſſe ſublata? Sequitur, *Aut continebit in ira miſericordiam ſuam.* Reſpice quam mirabili ordine adventus iſte deſcriptus eſt? Ubique *miſericordia* ponitur: quia miſeris res tanta præſtatur. Facilius eſt enim Domino *continere iram*, quæ ab ejus tranquillitate cognoſcitur aliena: ſed magis ad *miſericordiam* pronus eſſe credatur, quæ nunquam ab ejus Majeſtate dividitur; ſicut per Iſaiam dicit: *Non in æternum vindex in vobis ero, neque per omne tempus iraſcar vobis.* Quapropter non *in ira continebit miſericordiam*:

Cur Deus nihil poſſit obliviſci. *Deus magis ad miſericordiam, quam ad iram pronus.* *Iſai. 57. 16.*

ſed in miſericordia iram potius abſtinebit, ſi tamen in hoc ſæculo converſio devota proveniat. Et memento quod *ira* in Domino abuſive, non proprie dicatur. Peractum eſt Deliberativum dicendi genus, cujus membra ſuis verſibus apta reddamus. Cogitatio ipſius habuit dies antiquos & annos æternos ſuis qualitatibus & efficientiis comparare; qua partes in ſua mente repoſuit, & in eis ſpiritum ſuum diutinis fluctuationibus ventilavit: elegit tamen tertiæ partis (ſicut in deliberationibus fieri ſolet) certam abſolutamque ſententiam. Dixit enim: *Numquid in æternum projiciet Deus: aut non apponet ut beneplacitum ſit ei adhuc?* Et reliquos duos verſus, qui in prædictam videntur & comprobantur convenire ſententiam.

Ira in Deo abuſive, non proprie dicitur.

℣. 10. *Et dixi: Nunc cœpi: hæc mutatio dexteræ Excelſi.* Interjecto diapſalmate ſecundo venit ad tertiam narrationem: ubi poſt cogitationem bonorum translatus ad ſaluberrimum ſenſum, competenter ſe aſſerit immutatum. Dicit enim primo: *Nunc cœpi*, quaſi ſapere, quaſi intelligere quaſi ad lumen ſplendidiſſimum pervenire; quippe qui lætaturus erat in operibus Domini. Sed quid ſit iſtud, *Nunc cœpi*, ſequenti ſententia declaratur. Quæ figura dicitur Epexegeſis, id eſt, Explanatio dicti ſuperioris. Dicit enim: *Hæc eſt mutatio dexteræ excelſi. Mutatio* nomen æquivocum eſt; nam mutari dicimur, quando in peſſimam partem errore aliquo faciente dilabimur. Sed ne tale hic aliquid ſentiretur, commutationem in ſe dicit factam, quam *dextera* Domini conſuevit operari. *Dextera* enim *Excelſi* Chriſtus eſt Dominus, per quem ſic ſumus commutati, ut de conditione ſervili mereamur etiam ejus filii nuncupari. Hanc in ſe commutationem fieri ſentiebat, quam concedi Chriſtiano populo quandoque gaudebat.

Quid ſit Epexegeſis.

Dextera Excelſi Chriſtus eſt Dominus.

℣. 11. *Memor fui operum Domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.* Commutationem de ſe factam in ſua dicit permanere memoria: quia meliora meretur ſuſcipere, qui collata bona de corde non probatur amittere. Sed ne tantum de ſe exultare videretur, ſequitur: *Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum*; utique quæ humano generi pius Miſerator indulſit. Primum, quod Adam fecit ad imaginem & ſimilitudinem ſuam: deinde, quod oblationem Abel juſti ſuſceperit: quod in Arca Noe creſcente diluvio in myſterium Eccleſiæ animalia diverſa ſalvaverit; ut Abraham filium ſuum offerente, typum ſui adventus cæleſti pietate monſtraverit: poſtremo, quod ipſe ad liberandum hominem venire dignatus eſt. Hæc erant *ab initio*, credo, mirabilia quæ ſanctum virum ſua recordatione mulcebant.

℣. 12. *Et meditabor in omnibus operibus tuis: & in obſervationibus tuis exercebor.* Cognoſcamus quo pervenerit mundi iſtius tranſilitor egregius. Promittit enim ſe, miſericordia Domini ſuffragante, *in* ejus *operibus*, id eſt, in ſcripturis divinis aſſidua cogitatione *meditari*: ubi nullum tædium, nulla ſatietas eſt; ſed quantum quis plus hauſerit, tanto amplius dulcia ſenſa perquirit: unde centeſimus octavus decimus pſalmus multa dicturus eſt. Sed quia fidelibus non ſufficit ſolummodo legere, niſi etiam bonorum operum fructus ſedula pietate monſtrare, dicit: *In obſervationibus tuis exercebor*, id eſt, in præceptis tuis ſalutaribus humili devotione verſabor. Exercitatio enim bene noſtra dicitur, quando juſſa Domini, ipſo miſerante, peragimus.

Meditatio divinæ ſcripturæ ex uſu dulceſcit.

Exercitatio noſtra inſtrumentum Domini obſervatio dicitur.

℣. 13. *Deus in ſancto via tua: quis Deus magnus ſicut Deus noſter?* Venit ad laudes Domini, quibus fortitudinem ejus manſuetudinemque commemorat; ut benevolentiam piiſſimi Judicis facilius impetrarent iterata præconia. Apparet quippe ſanctum virum certiſſima fuiſſe pollicitum. Conſtat enim & libris eum & operibus eruditum, quando ad Paternas laudes devota exultatione prorupit. Dicit enim: *Deus in ſancto via tua. Sanctus*, Chriſtus eſt Dominus, ſicut ipſe dicit: *Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum.* Idem ipſe *viam* ſe dicit, ut eſt illud: *Ego ſum via, veritas, & vita.* Sed cum fidem hominibus præbuit, qua Pater perfectiſſime noſceretur, *via* Patris juſte dicitur: quia per ipſum, quemadmodum Trinitas colatur, accepimus. Ipſe enim dixit: *Ite baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Sequitur, *Quis Deus magnus ſicut Deus noſter?* Jam quaſi eruditus, in Spiritu ſancto lætus exultat, potentiamque Domini univerſis præferens ſimulacris, quæ falſa perſuaſione in terra colebantur; illa enim erant viliſſima, infirma, deſpicienda: Dominus autem noſter magnus, fortis, & terribilis, omnia faciens quæcumque vult in cælo & in terra. Ergo hic verſus contra illos increpandos dicitur, qui adhuc ſuperſtitionum errore cæcabantur; ut infelices agnoſcant quem refugiunt, quos ſequuntur. Hoc ſchema dicitur Syndiaſmos, quos Latine interpretatur Collatio, ſive Conjunctio; fit autem ex comparatione contrariorum, quando aut perſonæ, aut cauſæ ſive in contrarium, ſive in ſimile comparantur.

Pſal. 85. 2.

Joan. 14. 6.

Matth. 28. 19

Quid ſit Syndiaſmos.

℣. 14. *Tu es Deus qui facis mirabilia ſolus: notam feciſti in populis virtutem tuam.* Cum dicit: *Tu es Deus*, eſſentiam divinæ Majeſtatis oſtendit; ſicut ipſe dicit: *Ego ſum, qui ſum. Eſſe* enim ipſi proprie convenit, qui ut ſit, nullius adjutorio continetur: ſed naturæ ſuæ potentia ſemper magnus, ſemper excelſus, ſemper incommutabilis perſeverat. Quapropter ipſe eſt *qui facit mirabilia ſolus*. Nam licet hæc & ſanctis ſuis facere ſæpe præſtiterit: ſolus tamen eſt qui mirabiles operationes ad effectum ſuæ voluntatis adducit. Sed videamus quare dixerit, *Solus*, cum & Filius & Spiritus ſanctus cooperentur in omnibus? *Solus* dixit, quia Trinitatem ſanctam unum Dominum, unum Deum veraciter confitemur; ſicut ipſe dicit: *Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Deus unus eſt.* Sequitur, *Notam feciſti in populis virtutem tuam*, id eſt, eum in hunc mundum miſit Dominum Salvatorem, qui, ſicut dicit Apoſtolus, *Dei virtus eſt, & Dei ſapientia. Notum* enim *fecit*, quando eum & illi notum habuerunt qui faciem tenus ſciebant; & illi altius contemplati ſunt, qui eum Patris Filium fideli mente crediderunt. Notus ergo factus eſt populis infidelibus ſolummodo corpore: fidelibus autem & Divinitate; ſicut in Evangelio dicit; *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.*

Exod. 3. 14.

Eſſe proprie convenit Deo.

Deuter. 6. 4.

1. Cor. 1. 24

Chriſtus notus Divinitate ſolis fidelibus, corpore tantum infidelibus.

Matth. 5. 8.

℣. 15. *Liberaſti in brachio tuo populum tuum, filios Iſrael, & Joſeph.* Senſum excolit ſuperiorem. Dicit enim quid præſtiterit humano generi Paterna clementia: quoniam *in brachio* ſuo, id eſt, in Domino Salvatore *liberavit populum* ſuum; ſicut legitur: *Et brachium Domini cui revelatum eſt?* Et ne haberes ambiguum quem po-

Iſai. 53. 1.

pulum liberavit ; ſequitur , *Filios Iſrael & Joſeph*. *Populum* ſæpe diximus intellectu pluralem numerum continere , quamvis ſingulariter prolatus eſſe videatur. Quapropter *filios Iſrael* Judaicam plebem , quæ tamen credidit , debemus accipere : *Joſeph* alteram quæ venit ex Gentibus. Sed ſive quæ credidit de Judæis , ſive quæ de Gentium vocatione collecta eſt , unus eſt Dei *populus* ; quamvis tempore credulitatis ſuæ diviſus eſſe videatur, ſicut in Evangelio dicit : *Sunt autem oves quæ non ſunt ex hoc ovili , & oportet me eas adducere ; ut ſit unus grex & unus Paſtor*. Nam nomine *Joſeph* , Gentium fidem non inconvenienter advertimus : quia ille *Joſeph* , quamvis filius fuerit Jacob qui primo vocatus eſt Iſrael : tamen quia traditus eſt a fratribus & pervenit ad Gentes, ubi honorabilis habebatur & potens, itaut ejus arbitrio Ægyptiorum terra regeretur, rationabiliter ejus nomine Gentes indicantur , quæ Domino Salvatori devota mente crediderunt . Nam & ipſum nomen *Joſeph* indicat creſcens , quod Gentibus convenienter aptatur, ex quibus Chriſti Eccleſia ſemper augetur. Ergo ſenſus ille eſt : quia & de populo Iſraelitarum , & de Gentium congregatione *liberavit* eos *in brachio* ſuo , id eſt , in Domino Salvatore, qui ei credere puro corde maluerunt.

Joan. 10. 16.

Cur nomine Joſeph Gentium fides intelligatur.

Joſeph interpretatur creſcens.

℣. 16. *Viderunt te aquæ Deus , viderunt te aquæ : & timuerunt , & conturbatæ ſunt abyſſi*. Venit ad quartam narrationem : ubi jam lætus refert quas virtutes Chriſti Domini Majeſtas effecerit. Nam de quo prius dixerat : *Notam feciſti in populis virtutem tuam* : nunc dicit de ipſo : *Viderunt te aquæ Deus* . Per aquas populos ſignificari frequenter ſcriptura divina teſtatur , quando eas & videre commemorat & timere . Ipſæ ſunt enim *aquæ* , quæ ſenſu rationabili Dominum cognoſcere vel metuere potuerunt . Nam vide quid addidit : *Viderunt te aquæ , & timuerunt* ; quando utique in bruto elemento non poterat evenire , ut tantam miraculorum manifeſtationem cognoſcerent & timerent . Sequitur , *Et turbatæ ſunt abyſſi* ; id eſt , populos & in hoc ſermone debemus numeroſiores advertere , qui more liquidi elementi vitiorum flatibus commoventur . Sed feliciter tunc *turbati ſunt* , quando ad converſionis ſtudia pervenerunt . Et intende quod ſubſequentia uſque ad finem pſalmi per figuram Parabolen dicuntur , quando res genere diſſimiles ſibimet comparantur.

Per aquas populi ſignificantur.

℣. 17. *Multitudo ſonitus aquarum : vocem dederunt nubes : etenim ſagittæ tuæ pertranſierunt*. *Multitudo ſonitus aquarum* eſt , quando pſalmodia dulcis offertur , quando gemitibus ac lacrymis culpa diluitur , quando gratiæ pro ſuſcepto munere referuntur : & quaſi mare confragoſum, ita in ſanctis Eccleſiis reſonant diverſa vota populorum . Sed quare ſit factus *ſonitus multitudinis aquarum* , pulchre ſubjerit : quia *Vocem dederunt nubes* . *Nubes* , Prædicatores ſignificare ſæpe jam diximus ; de quibus ſcriptum eſt : *Mandabo nubibus meis ne pluant ſuper eam imbrem* . Qui *vocem* ſuam magnam *dederunt* , cum præcepta Domini vulgaverunt in toto orbe terrarum ; ſicut & alius pſalmus ante prædicavit : *In omnem terram exivit ſonus eorum : & in fines orbis terræ verba eorum* . Hinc *ſonitus* venit *aquarum* , hinc *turbatæ ſunt abyſſi* : quia verba iſta prædicationum errantibus populis devotionis ſtudia contulerunt . Sequitur , *Etenim ſagittæ tuæ pertranſierunt* . Sagittas hic Evangeliſtas decenter advertimus, qui prædicationibus ſuis devotos populos uſque ad cordis intima medicinaliter tranſfoderunt , non inflicto vulnere , ſed ſalute.

Per nubes prædicatores intelliguntur.

Iſai. 5. 6.

Pſal. 18. 5.

Per Sagittas ſalubres Evangeliſtæ deſignantur.

℣. 18. *Vox tonitrui tui in rota : illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ : commota eſt & contremuit terra* . Et hoc quoque comparative dicitur : quia *tonitrui vox* ita revolvitur , quaſi de rotis venire perſtrepentibus audiatur . Sic enim cum de ſummo funditur , ſpatio cælorum volubili murmuratione pertranſeunt , ut rotatus atque ſinuoſus ipſe ſonitus ſentiatur . Sive magis *in rota* , orbem terrarum debemus accipere , qui in ſpeciem *rotæ* abſoluta rotunditate concluditur . *In rota* ergo , id eſt , in mundo , *vox tonitrui* ejus egreſſa eſt , quando Prædicatores Chriſti circulum totius orbis verbis tonantibus impleverunt . Sed illæ nubes , illa tonitrua , ſequitur quid fecerunt . *Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ* . Dignis comparationibus beneficia divina narrantur , ut res cæleſtes ſupernis ſimilitudinibus exponantur . *Illuxerunt coruſcationes* , divina præcepta dicit veritatis lumine radiantia , quæ tenebras hominum per totum mundum ſalutari illuminatione fugaverunt . Dicit enim *tonitrua* & *coruſcationes* iſtæ quid egerint ; ut *terra*, id eſt , corpora noſtra commoverentur & contremiſcerent audito tanto miraculo . Commotos quippe & tremefactos illos dicit , qui verbum Dei fideliter audientes ad converſionis ſtudium Chriſti munere pervenerunt .

Orbis terrarum in ſpeciem rotæ concluditur.

℣. 19. *In mari via tua , & ſemita tua in aquis multis : & veſtigia tua non cognoſcentur* . Si ad litteram hoc velis accipere , *in mari* fuit *via* ejus , quando ſuper dorſa pelagi viſualiter ambulans , Petrum Apoſtolum ut ad ſe veniret evocavit . Sive magis illud intelligendum eſt : *In mari via tua* , in cogitationibus hominum , quæ velut mare perfidum fluctuant : ubi tamen ille vias habet , quando eos ſibi larga pietate ſubdiderit . *Aquæ multæ* , eadem converſorum eſt turba Gentilium : ubi ſunt *ſemitæ* Domini , id eſt , *viæ* ipſius , dum ad eos venire dignatur . Sequitur , *Et veſtigia tua non cognoſcentur* . Hoc cum imputatione legendum eſt ; ut cum palam venerit , tantiſque ſe demonſtraverit miraculis , non ſit tamen cognitus ab infidelibus Judæis . Merito ergo illis exprobrat , qui tantæ Majeſtati & tam præſentibus beneficiis credere noluerunt . *Veſtigia* ſiquidem ſignificant præſentiam corporalem ; nam veſtigium eſt plantæ ſignum , quod facimus ambulantes .

℣. 20. *Deduxiſti ſicut oves populum tuum , in manu Moyſi & Aaron* . Cum hoc miraculum nulli alteri poſſit aptari , ſine dubio & illa imputatio quæ præceſſit : quia non cognoverunt veſtigia ejus , ad populum pertinet Hebræorum . *Deducti* enim *ſunt in Moyſi & Aaron manu* , id eſt , operatione , quam diverſorum miraculorum novitate faciebant . Et bene dixit : *Sicut oves* , non tamen oves : quia non credendo facti ſunt hœdi . Hic enim , *ſicut* , veritatem non ſignificat , ſed imaginationem . *Moyſes* autem interpretatur aſſumptus : quoniam de flumine collectus eſt a filia Pharaonis . *Aaron* vero fortitudinis mons . Quæ nomina ipſas quoque virtutes quas fecerunt videntur exprimere . *Moyſes* enim inter alia , jubente Domino , in aquis eſt operatus , quando in mari rubro Hebræos viam fecit habere terrenam : ſignificans per baptiſmatis donum liberandum eſſe populum fidelem . *Aaron* Eccleſiæ tenebat imaginem , quam bene monti fortiſſimo comparavit , quæ & honore ſancto præminet , & fidei ſoliditate conſiſtit . His enim ducibus

Moyſes interpretatur aſſumptus.

Aaron vero fortitudinis mons.

bus Iſraelitarum populum divina virtute legimus eſſe liberatum.

Concluſio Pſalmi.

O*Idithum* vere humanarum rerum tranſilitor egregie, qui pſalmum mirabili inſtitutione cantaſti, in tribulationibus exercitatus negaſti te ullo modo conſolatum. Deinde deliberatio tua ad perfectam noſcitur perveniſſe ſententiam. Tertio ſentis te jam feliciter immutatum; nec tamen proſperis animum relaxas: ſed cum te ſemper intentum ad magnalia Domini profiteris, augmento quodam ſapientiæ jugiter profeciſſe cognoſceris. Quarto miracula Chriſti ſub magna exultatione concelebras; & cum diverſa percurris, inſtitutionem Chriſtiano populo qua ſalvetur oſtendis. Præſta Domine ut ſolita nos jubeas pietate purgari; quatenus qui ſumus actuum qualitate diſſimiles, clementia tua faciat eſſe conſortes.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuageſimum ſeptimum.

Intellectus Aſaph.

QUoties *intellectus* invenitur in titulis, magnæ cujuſdam rei nobis ſignificantia declaratur. Nam cum *intellectum* generaliter dicamus quicquid nos advertere bonum malumque facit: hic tamen tunc *intellectus* ponitur, quando ſenſus noſter perfecta intelligentia tendit ad Dominum: *Aſaph* vero diximus Hebræa Lingua ſignificare Synagogam, Latine Collectionem. Sed quia *intellectum* præmiſit, fidelem hic Synagogam loqui poſſe declaravit. Exprobrare enim malis nequeunt, niſi corda fidelium.

Diviſio Pſalmi.

QUanto pſalmus hic probatur eſſe longiſſimus, tanto ſtudioſius debet numeroſis diviſionibus aperiri; ut & per diſtinctionem melius eluceſcat, & ipſa partium ſectione faſtidium longinquitatis abſtergat. In prima parte pſalmi, duo tantum verſiculi perſonæ Domini probantur aptari; ut reverentia creſceret ſequentium dictorum, ubi ipſe Rex facere videbatur initium. Secunda parte latius loquitur *Aſaph*: imputans Judæis quod tantis beneficiis Domini extitiſſe probarentur ingrati: illi tamen pravitate diſtorti, cor ſuum nequaquam Domini juſſionibus admoverunt. In tertia vero numerantur quanta munera Iſraelitico populo virtus divina præſtiterit; nec tamen illi a murmurationibus ceſſaverunt. Quarta dicit qualis in eis vindicta provenerit, & quemadmodum ſit miſeratione Domini mollita ſententia. Quinta parte propter murmurationes eorum vindicatum in eis eſt: ſed iterum ad ſupplicationem Domini, cognoſcentes ejus magnalia, redierunt. Sexta, denuo illi doloſe locuti ſunt, & errores ſolitos ſunt ſecuti: miſericordia tamen Domini non eos paſſa eſt diſſipari, quod malis eorum juſte potuiſſet infligi. Septima dicit quemadmodum Dominum concitaverint in deſerto: cum tamen propter ipſos decem plagis Ægyptiorum populus fuerit vehementer afflictus. Octava, beneficia Domini referuntur, & Judaicæ obſtinationis iterum culpa ſubjungitur. Nona, ultio graviſſima ſubſequitur, ita ut captivitati populum tradiderit, & tabernaculum Silo, in quo habitare inter homines videbatur, abjecerit; poſteaque elegit montem Sion, & David ſervum ſuum, de cujus ſemine Chriſtus Dominus naſceretur, qui mundo ſalutaris Medicus adveniret. Sic per hunc pſalmum ab initio electionis Gentis Hebraicæ uſque ad adventum Domini Salvatoris facta deſcriptio eſt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. ATtendite * populus meus legem meam: inclinate aurem veſtram in verba oris mei. In hoc principio loquitur Deus, qui per Moyſen legem dedit Hebræis. Et dum dicit: *Legem meam attendite*, non tantum vult quod dicitur auribus percipi, quantum veritatem dicti cordis oculis intueri. Attendit enim audita, qui res dictas devota mente reſpexerit. Dum dicit autem: *Populus meus*, illos profecto ſignificat, qui ejus mandatis obedientes fuerunt. Non enim aut Prophetæ, aut alii juſti a noſtra fide dici potuerunt alieni, qui actus illos primi temporis ſpiritualiter acceperunt; ſicut dicit Apoſtolus: *Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt*; & paulo poſt: *Et omnes eumdem cibum ſpiritualem manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritualem biberunt*. Sequitur, *Inclinate aurem veſtram in verba oris mei*. Hic affectus præcipitur audiendi: quoniam qui toto corde vult audita percipere, *aurem* ſuam cognoſcitur *inclinare*, ut humilis ac paratus accipiat, quod de ore ſanctæ poteſtatis emanat. Sed nota quod jam inter fideles accipitur, cui auſcultandi tanta cura delegatur.

* MS.A. populo.

1. Cor. 10. 1. 3.

℣. 2. *Aperiam in parabolis os meum: loquar propoſitiones ab initio*. Attentum ſibi reddidit auditorem, cum ſe parabolis dicit eſſe locuturum; ut non remiſſe poſſit audiri, qui ſe tam granditer promittebat effari. Parabola enim Græco vocabulo dicitur Similitudo, quando illud quod intelligi volumus per comparationes aliquas indicamus. Sic enim ferreum quempiam dicimus, quando durum ac fortem deſideramus intelligi: cum velocem, ventis aut avibus comparamus. Et intuere, quod Dominus os ſuum dicit *Aſaph*, qui eſt inferius locuturus. Unde merito eum intellectus præceſſit, cui tam magna erat teſtimonii gratia conferenda. Sequitur, *Loquar propoſitiones ab initio*. Loquitur utique ipſe, qui loqui facit. Nam quamvis alieno miniſterio ſermo depromitur, Spiritus ſanctus loquitur cujus præcepta vulgantur; ſicut dicit Apoſtolus Petrus: *Non enim umquam voluntate humana allata eſt prophetia: ſed Spiritu ſancto acti, locuti ſunt ſancti homines Dei*. *Propoſitiones* autem, obſcuras & abditas ſignificant quæſtiones, quæ adhibita diſputatione ſolvendæ ſunt. Has ſuo loco poſitas competentius admonemus. *Ab initio* videlicet veteris Teſtamenti dicitur; ſicut *Aſaph* infra locuturus eſt.

Parabola Græce dicitur ſimilitudo.

Loquitur ipſe alieno miniſterio, qui loqui facit.

2. Petr. 1. 21.

℣. 3. *Quanta audivimus & cognovimus ea: & patres noſtri narraverunt nobis*. In perſona Domini pſalmi hujus honorabili capite conſtituto, venit ad ſecundam partem, ubi *Aſaph* introducitur loquens, cujus non tanquam humana verba, ſed cæleſtem debemus ſuſcipere juſſionem. *Quanta* multitudinem rerum demonſtrat: *Audivimus* pertinet ad Prophetas: *Cognovimus* ad novum reſpicit Teſtamentum. *Audita* ſunt enim cum prophetarentur: *cognita* dum implerentur

per Dominum Chriſtum. Sequitur, *Et patres noſtri narraverunt nobis*. *Patres* ſuos Moyſen dicit & alios Prophetas veteris Teſtamenti, qui de Domini adventu multa locuti ſunt, & illuminati prædicaverunt, quod & iſte fieri prævidebat. Juſti enim non eſſent, niſi probarentur credere quæ dicebant.

℣. 4. *Non ſunt occultata a filiis eorum, in generatione altera*. Hæc quæ refert patres ſuos de adventu Domini prædicaſſe, dicit nec *a filiis eorum* abſcondita fuiſſe magnalia, id eſt, *a* ſpiritualibus *filiis*, qui eorum imitatores fuerunt. Nam quod dixit: *In generatione altera*, jam non Hebræorum, ſed Gentium ſignificat congregationem: * quia ex aqua & Spiritu ſancto individuæ Trinitatis beneficio regenerantur; unde & illi intelligentiæ vero lumine ſunt repleti.

* MS. quia

℣. 5. *Narrantes laudes Domini & virtutes ejus, & mirabilia ejus quæ fecit*. Ordo verborum talis eſt. Annuntiaverunt nobis patres noſtri, narrantes laudes Domini. Facta quippe Domini narrare, laudaſſe eſt: cujus dum opera referuntur, gloria ſemper augetur. *Virtutes ejus*, ſignificat liberationes, quas fecit in populo Judæorum, quando eos de Pharaonis impia poteſtate liberavit. *Mirabilia* vero, quod eos in deſerto magnalibus pavit, quod eis Gentes potentiſſimas leviſſima concertatione ſubjecit. Addidit: *Quæ fecit*; ut non tantum promiſſa, verumetiam completa eſſe viderentur. Hæc autem cuncta ex Teſtamenti veteris referuntur hiſtoria. Hiſtoria eſt enim præteritarum rerum fida commemoratio, ab ætatis noſtræ memoria remota.

Facta Domini narrare, laudaſſe eſt.

Quid ſit Hiſtoria.

℣. 6. *Et ſuſcitavit teſtimonium in Jacob: & legem poſuit in Iſrael*. Venit ad illud quod ſuperius dixit: *Loquar propoſitiones ab initio*. Initium quippe, vetus eſt Teſtamentum, unde inferius dicturus eſt. Illud fortaſſe commemorat *in Jacob teſtimonium ſuſcitatum*, quando cum Angelo colluctans, in præfiguratione futurorum tactus uno femore claudicavit: ſignificans Iſraeliticum populum partim fidei firmitate conſtare, partim a ſua potius ſalute diſcedere. Hoc enim fuit populi erraturi, vel credituri *teſtimonium*, quod *Jacob* concertatio illa prædixit. *Suſcitatum* autem dixit, quaſi in lucem redditum, quod ſomno ignorantiæ videbatur oppreſſum. Ipſum eſt quod ſuperius promiſit: *Aperiam in parabolis os meum*; ſcilicet quoniam ab iſto initio erat talia locuturus. Sequitur, *Et legem poſuit in Iſrael*; ut eos utique devotos eſſe ſuo Domino commoneret: ne vaga voluntate permiſſi in devios laberentur errores. Proprie dictum eſt: *Legem poſuit*, quaſi peccatoribus jugum, levibus pondus, erraturis vero conteſtationis exemplum. Unde alio loco ait: *Quia juſto lex non eſt poſita*. Hoc eſt quod ſuperius dixit: *Loquar propoſitiones ab initio*. Sed hæc congrue ſuis locis diligens Lector aptabis: quia ubique iſta commemorare faſtidium eſt.

1. Timoth. 1. 9.

℣. 7. *Quanta mandavit patribus noſtris nota facere ea filiis ſuis: ut cognoſcat generatio altera*.

℣. 8. *Filii qui naſcentur exſurgent & narrabunt ea filiis ſuis*. Verſus iſti ſignificant per generationes hominum mandata Domini fuiſſe tranſmiſſa: ne quis putaret uni datum, quod omnibus cognoſcitur attributum. Acceperunt enim Judæi quod ad Chriſtianos non eſt dubium perveniſſe. Ideo enim additum eſt: *Ut cognoſcat generatio altera*; non utique Judaica, ſed quam de Gentibus conſtat electam. *Altera* enim hic extraneos ſignificat, non propinquos. Nam quod ſequitur: *Filii qui naſcentur exſurgent: & narrabunt ea filiis ſuis*; vult intelligi ſine dubio Chriſtianos, qui prædicationes ſanctas ad animarum ſalutem conferendam ſuis poſteris utique tradiderunt.

℣. 9. *Ut ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliviſcantur operum Dei ſui: & mandata ejus exquirant*. Utilitas paternæ prædicationis hic evidenter oſtenſa eſt; ut poſteri eorum *ſpem ſuam* non ponant in lege quæ punit, ſed in gratia conceſſa quæ redimit. Sequitur, *Et non obliviſcantur operum Dei ſui*, ſicut fecerunt perfidi Judæi, qui oblito Auctore ſuo ad culturas ſe dæmonum tranſtulerunt. Addidit, *Et mandata ejus exquirant*. Ipſa eſt enim Dei ſummi vera recordatio, ſi mandata ejus devotis mentibus impleamus.

Vera Dei recordatio mandatorum ejus obſervatio.

℣. 10. *Ne fiant ſicut patres eorum, genus pravum & peramarum*.

℣. 11. *Genus quod non direxit cor ſuum: & non eſt creditus cum Deo ſpiritus ejus*. His verſibus duobus ſub definitionibus pulchris notatur perfidia Judæorum. Dicit enim: *Ne fiant ſicut patres eorum*, quod fuit *genus pravum & peramarum*. *Genus pravum*, quia veritatem recipere noluerunt. Neceſſe eſt enim diſtorti permaneant, qui regulam rectam non ſequuntur. *Peramarum* dixit, id eſt, ſupra cunctas acerbitates aſperrimum; ut qui ad eos venerat ſalvandos, in ejus potius armarentur exitium. Sequitur, *Genus quod non direxit cor ſuum*, hoc eſt, quod ſuperius dixit: *Pravum*; nam ſi utique *direxiſſet cor ſuum*, nec extiterat *pravum*, nec a Deo redditum fuerat alienum. Ille enim dirigit mentem, qui ad divinas ſe correxerit juſſiones; nec aliquid ſuperbia humanæ præſumptionis excogitat, cum regi omnia Divinitatis adminiſtratione cognoſcit. Nam quod repetendo dicit: *Genus*, ad illos tantum reſpicit, qui in ſua obſtinatione manſerunt. Cæterum fuerunt ex Judæis, qui Domino pura mente famulati ſunt. Addidit, *Et non eſt creditus cum Deo ſpiritus ejus*. Illius *ſpiritus non creditur* eſſe *cum Deo*, qui operas ejus viſuales non intelligit myſteriis ſpiritualibus applicandas: ſed totum ad illud vult referre, quod cernitur; ſicut Judæi fecerunt, qui tantum miraculis præſentibus intenti, nihil ad ſpiritualem intelligentiam ſalubriter retulerunt.

Cur Judæi genus pravum & peramarum vocentur.

Qui ſe humiliat & emendat, mentem dirigit.

℣. 12. *Filii Ephraim intendentes arcum, & mittentes ſagittas, converſi ſunt in die belli*. Ephraim interpretatur frugifer, ſive ubertas. Hic filius fuit Joſeph junior, quem Jacob avus ſuus primario loco præpoſteratis manibus benedixiſſe legitur in veteri Teſtamento. Ejus *filii* abundantes muneribus divinis, & paterna benedictione pollentes, defectu fidei corruerunt. *Intenderunt* enim *arcum, & miſerunt ſagittas*, quando admonente Moyſe dixerunt: *Quæcumque locutus eſt Dominus Deus noſter, faciemus & audiemus*. *Converſi ſunt* autem *in die belli*, quando Aaron dixerunt: *Fac nobis deos quos adoremus*. Vides omnia parabolis & propoſitionibus explicari. Nam iſte ſenſus ad illos pertinet, qui aliquid præcipitata feſtinatione promittunt, nec tamen in ea cupiunt perſeverare ſententia, ſicut Petro Apoſtolo contigit, qui ter negavit eum, cum quo ſe promiſerat eſſe moriturum.

Ephraim interpretatur frugifer.

Geneſ. 48. 15.

Exod. 19. 8.

Ibidem 32. 1.

Matth. 26. 35.

℣. 13. *Non cuſtodierunt teſtamentum Dei: & in lege ejus noluerunt ambulare*.

℣. 14. *Et obliti ſunt * benefactorum ejus, & mirabilium ejus quæ oſtendit eis*. Cauſa redditur, quomodo *filii Ephraim converſi fuerint in die belli*; ſcilicet quia: *Non cuſtodierunt teſtamentum Dei, & in lege ejus noluerunt ambulare, & obliti*

* Ed. beneficiorum.

ſunt benefactorum ejus, & mirabilium ejus, quæ oſtendit eis. Hoc ſic planum eſt, ut expoſitione non egeat.

℣. 15. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.* Venit ad tertiam partem, in qua poſt tranſitum maris rubri, beneficia collata deſcribit. Iſti ſunt quos ſuperius dixit: *Genus pravum & peramarum.* Narrat enim: *Coram patribus eorum* facta miracula, id eſt, Moyſe, Aaron, aliiſque ſenioribus; ut manifeſtis rebus conſtantius credere debuiſſent, cum patrum dulcis ac firma ſoleat eſſe relatio. Et ut omnem ſcrupulum dubitationis adimeret, & provinciam dixit & locum, ubi noſcuntur facta quæ dicta ſunt. Sed nec hoc vacat quod dicit: *In campo Taneos.* *Tanis* enim ſignificat humile mandatum, quod in terris poſitus Chriſtus docuiſſe cognoſcitur, dicens: *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde: & invenietis requiem animabus veſtris.* Hoc etiam *coram patribus fecit*, quando novi Teſtamenti mandata prædicavit.

Tanis humile mandatum ſignificat.
Matth. 11. 29.

℣. 16. *Interrupit mare & perduxit eos: ſtatuit aquas quaſi in utrem.* Cum ſit mare liquidum elementum, ruptum potius maluit dicere, quam diviſum: quia revera ruptum eſt, quando in geminum latus peregrina ſibi ſoliditate permanſit; ut non tam pelagus, quam rupes putarentur exciſæ. *Perduxit eos*, ad promiſſam ſcilicet terræ ſecuritatem: ubi jam communi ſorte ſine metu pelagi viderentur incedere. Nam quod ſequitur: *Statuit aquas quaſi in utrem*, hoc ad illud pertinet quod dixit: *Interrupit mare*; ut ſic ſtaret unda immobilis, tanquam fuiſſet incluſa in vaſis. Et nota quemadmodum reſignantur promiſſæ parabolæ.

℣. 17. *Et eduxit eos in nube diei: & tota nocte in illuminatione ignis.* Exponit quod ſuperius dixit: *Et perduxit eos in nube diei*; ſiquidem, *Diei*, ſignificat Dominum Chriſtum: quia cum ipſe eſſet verus dies, tamen perfidis carnis ſuæ nube celatus eſt. Unde mirabile genus locutionis eluxit, ſic antiqua facta narrare, ut magis quæ ſunt ventura videatur exprimere; ut aliter audiendum, aliter ſit nihilominus ſentiendum, in nullo tamen dubia, quia ſunt utraque veriſſima. Hæ ſunt promiſſæ parabolæ cæleſti integritate * diſpoſitæ, hæc indicia certiſſima veritatis. Sequitur, *Et tota nocte in illuminatione ignis.* Hic evidentius ſignificat Chriſtianos, quos in hac nocte ſæculi, luminis ſui claritate cuſtodit. Omnia enim Judæis in figura contigiſſe teſtatur Apoſtolus dicens: *Nolo enim vos ignorare fratres: quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes * mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari*, &c. Unde a nobis magnæ ſemper gratiæ referendæ ſunt: quia miraculis prædixit tantis ac talibus, quæ nobis erat immeritis præmia largiturus.

Chriſtus verus dies perfidiæ ignotus.
* Ed. *depoſita.*
1. Cor. 10. 1. 2.
* MSS. A. G. *per mare.*

℣. 18. *Interrupit in eremo petram: & adaquavit eos velut in abyſſo multa.* Conſideremus quam ex contrariis rebus fuerint oſtenſa miracula. Undam maris fecit primitus quaſi ſaxeam pendere rupem: nunc dicit petram manaſſe fontes irriguos; ut oſtenderet univerſas creaturas ejus juſſionibus obedire, licet contraria naturaliter inter ſe videantur exiſtere. *In eremo* dum dicit, collati muneris gratiam duplicavit; ut ibi faceret tale miraculum, ubi non erat aliud in neceſſitate remedium. *Adaquavit* autem poſuit; ut jumenta magis videretur ſignificare, non homines, qui tantis beneficiis gratias agere neſcierunt. Quod autem dixit: *Velut in abyſſo multa*, copiam largiſſimæ undæ declaravit, quæ velut de abyſſo pelagi ita multa profluxit. Et nota quoniam abyſſum ſecundum Græcos generis ponit ubique fœminini.

Omnes creaturæ Dei juſſionibus obedire oſtenduntur.

℣. 19. *Et eduxit aquam de petra: & deduxit tanquam flumina aquas.* Hoc ad gratiam inculcandam magnæ admirationis iteravit; ut de illa re aqua prodiret, quæ naturali ſiccitate duruerat. Et ne putares parum aliquid emanaſſe, addidit: *Tanquam flumina*, quæ de uberibus montium copioſa inundatione procedunt. Significabat enim nobis *de petra*, id eſt, de Chriſto aquam prodire, quæ nulla imminutione deficeret; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet unquam: ſed fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* *Petram* vero ſignificare Chriſtum dicit Apoſtolus: *Bibebant autem de ſpirituali, conſequente eos, petra: petra autem erat Chriſtus.*

De Chriſto aqua perennis prodit.
Joan. 4. 13. 14.
1. Cor. 10. 4.

℣. 20. *Et appoſuerunt adhuc peccare ei: in iram concitaverunt Excelſum in ſiccitate.* *Appoſuerunt* dicit, adjecerunt; ut inter tanta miracula non crederent, cum etiam ipſorum elementorum converſa natura proclamaret. *Peccare* dixit, non credere, quod nimis improbum conſtat eſſe delictum, a Deo beneficia petere, eiſque perceptis debitas gratias non referre. Sequitur, *In ira concitaverunt Excelſum in ſiccitate.* Sæpe diximus tropicas eſſe iſtas locutiones, quæ Domino verba tribuunt infirmitatis humanæ; ut res arduæ, noſtræque conceptioni difficiles poſſint evidentius explanari. *In iram concitaverunt*, quando eum non credebant difficilia ſibi facere, quem videbant tam ingentia poſſe complere. Hoc enim in Deo graviſſimum conſtat eſſe peccatum, ut quicquam illi impoſſibile dicatur, qui ſumme valet efficere, quod decernit implere. Bene autem dictum eſt: *In ſiccitate*, non tantum terræ quam mentis, qui tot miraculis compluti, perfidiæ ſuæ ſterilitate ſiccati ſunt: quia totum carnalibus deſideriis applicantes, ventre tantum non ſenſibus explebantur.

Graviſſimum peccatum, dicere aliquid Deo eſſe impoſſibile.

℣. 21. *Et tentaverunt Deum in cordibus ſuis: ut peterent eſcas animabus ſuis.* Aliud eſt petere tentando, aliud confitendo. Iſti utique tentando petierunt, qui poſteaquam acceperunt, indigna locuti ſunt. *Tentare* enim dicimus aliquid doloſis ſermonibus poſtulare; ut ſimplicitas videatur in verbis, cum ſit in corde malitia. Iſti ergo animabus ſuis non ſpirituales, ſed carnales eſcas ſubdole popoſcerunt. Sic enim dicimus ægrotis dari eſcas propter animas in corpore retinendas; non quia pabulum ſit animarum, ſed quia per ipſas videtur in hac vita vigor corporis contineri.

Aliud eſt petere tentando, aliud confitendo.

℣. 22. *Et male locuti ſunt de Deo, dixerunt: Numquid poterit Deus parare menſam in deſerto?* Utique male: quia falſa *locuti ſunt*. Quid autem dixerint, ſubſequenter explanat: *Numquid poterit Deus parare menſam in deſerto? Numquid* putative legendum eſt; poſitum eſt enim pro non. O nefarium ſcelus, * de Omnipotenti non credere, quæ quotidie paſſim probatur efficere! Scriptum eſt enim: *Qui dat eſcam omni carni.* Quid ergo illi tam contrarium, quam ut non credatur implere quod juſſerit? Et ideo vehemens culpa: quia talis diffidentia ſupernam tangit injuriam. *Menſa* vero ſignificat paſtionem, in qua reficimur eſurientes. Et dum dicit: *Parare menſam in deſerto*; quaſi quod ſolet in copia fieri, non potuiſſet in rerum ſolitudine procurari.

* Ed. *Deo.*
Pſal. 135. 25.

Stulta nimis abſurdaque vecordia humanam impoſſibilitatem ad divinam tranſtuliſſe virtutem!

℣. 23. *Quoniam percuſſit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundaverunt: Numquid & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo?* Nimis fatua cogitatio exemplum magni miraculi dare, & ejus Auctorem in reliquis arbitrari poſſe deficere. Nam qui de petra juſſit aquas effluere, cur non faceret eſcas aerem eſurienti populo miniſtrare? Quaſi vero illa juſtus aliquo adminiculo potuerit facere; iſta ſolus non valuiſſet implere? Sed hanc vecordiæ culpam paulo poſt ſequitur vindicta juſtiſſima: ne quis poſt hæc talia cogitare præſumeret.

℣. 24. *Ideo audivit Dominus & diſtulit, & ſuperpoſuit: & ignis accenſus eſt in Jacob, & ira aſcendit in Iſrael.* Venit ad quartam partem, ubi per figuram Synathroiſmos, quæ latine dicitur Congregatio, Judæorum crimina colliguntur.

Deus murmurantium cogitationes agnoſcit intus latentes.

Deus enim cogitationes murmurantium etiam lingua quieſcente cognoſcit, qui ſolus poteſt internum tacitumque tractatum tanquam clamorem magnæ vocis audire. Sed intende quod prius dixit: *Diſtulit*: nunc addidit: *Superpoſuit*; ne ſi vindicaret ad præſens, crederetur murmurantes minime ſatiare potuiſſe. Sed *diſtulit* vindictam, ut oſtenderet patientiam: *Superpoſuit* autem moras, ut manifeſtaret potentiam; & tunc competenter ultus eſt culpas, quando incredulas mentes rerum ipſarum perfectione convicit. Sequitur, *Et ignis accenſus eſt in Jacob. Jacob* ſignificatur ſupplantator, qui frequenter a parte ponitur Gentium, quæ venientes ad Chriſtum, Iſraeliticum populum ſupplantaſſe monſtrantur, quando illis introeuntibus, iſtos conſtat expulſos.

Jacob ſupplantator interpretatur.

Quomodo Gentes populum Iſraeliticum ſupplantarunt.

Ergo in Gentibus iſtis quas diximus *Jacob* nomine ſignificari, *ignis* charitatis *accenſus eſt*; & quanto illi murmuratione profanati ſunt, tanto iſti confeſſionis ardore profecerunt. Addidit, *Et ira aſcendit in Iſrael.* Sicut *in Jacob* charitatem *accenſam* dicit: ita *In Iſrael iram aſcendiſſe* pronuntiat; ut illi accenderentur ad gratiam, iſti perducerentur ad culpam.

℣. 25. *Quia non crediderunt in Deo ſuo: nec ſperaverunt in ſalutari ejus.* Ideo ſuperius dixit: *Ira aſcendit in Iſrael*, ut oſtenderet pertinaces: nunc autem cauſa ipſius obſtinationis exponitur. Dicit enim: *Non eos credidiſſe in Deo ſuo*. Et ne alterum putares eſſe *Deum*, ſequitur: *Nec ſperaverunt in ſalutari ejus*, id eſt, in Domino Salvatore; ut non ſolum eis illa murmuratio invidiam faceret: verumetiam duritiam mentis poſt ſecutam damnaret.

℣. 26. *Et mandavit nubibus deſuper, & januas cæli aperuit.* Hæc ſub parabolis & propoſitionibus dici, in initio ipſe teſtatus eſt. Ideoque quamvis per hiſtoriam facta videantur: oportet tamen referri ad Dominum Salvatorem, ut nobis conſtet prædicta ſententia. *Mandatum eſt* enim *nubibus*, id eſt, Prædicatoribus, ut per *januas cæli*, hoc eſt, per ſcripturas ſanctas prædicatio glorioſa adventum * ſalutaris Domini nuntiaret, qui vere manna ſumitur, quando adorabili communicatione guſtatur.

** Ed. ſalvatoris.*

Chriſtus manna in communione.

℣. 27. *Et pluit illis manna manducare: panem cæli dedit eis.*

℣. 28. *Panem Angelorum manducavit homo: frumentationem miſit eis in abundantia.* Caput primi verſus iſtius de ſuperioribus pendet; dixit enim: *Januas cæli aperuit*; & conſequitur: *Pluit illis manna manducare. Pluit*, dixit, ut oſtenderet eſcæ nimiam largitatem, quæ tanquam pluvia de cælo deſcendit. Et ne dubitares quæ fuerit illa pluvia, ſequitur, *Manna manducare. Manna* interpretatur quid eſt hoc! quod ſanctæ communioni decenter aptamus: quia dum admirando cibus iſte perquiritur, corporis Dominici munera declarantur. Addidit, *Panem cæli dedit eis.* Quis eſt alter panis cæli, niſi Chriſtus Dominus: unde cæleſtia ſpiritualem eſcam capiunt, & delectatione inæſtimabili perfruuntur? Denique ſic ſequitur: *Panem Angelorum manducavit homo.* Panis ergo Angelorum bene dicitur Chriſtus: quia revera ipſius laude paſcuntur. Neque enim corporalem panem Angeli manducare credendi ſunt; ſed illa contemplatione Domini, qua ſublimis creatura reficitur. Verum hic panis in cælo replet Angelos, & nos paſcit in terris; illos contemplatione delectans, nos ſancta viſitatione reficiens. Addidit: *Frumentationem miſit eis in abundantia.* Adhuc in ſuperioribus perſeverat: *Manna* illud *frumentationem* dicens, non frumentum; ut illam copiam exprimeret, quæ aviditatem populi prævaluit ſuperare. Denique ſic ſequitur, *In abundantia.* Illud enim abundat, quod non poteſt aliqua aviditate conſumi.

Manna, interpretatur quid eſt hoc, quod ſanctæ communioni decenter aptatur.

Panis cæli & Angelorum Chriſtus dicitur.

Quomodo Chriſtus paſcat Angelos in cælo, & homines in terra.

℣. 29. *Tranſtulit Auſtrum de cælo, & induxit in virtute ſua Africum: Et pluit ſuper eos ſicut pulverem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata.* Quantum ad hiſtoriam pertinet, hos ventos tanquam vehicula dicit eſſe procuratos, qui juſſam copiam ad deſtinata caſtra perducerent. Sed quia ſunt & ſpiritualiter exponendi, nunc eos poſitos ſub quibuſdam figurationibus inquiramus. *Auſtrum* & *Africum* ventos ſcimus eſſe meridianos; qui a parte lucidiore & ferventiore proveniunt; quibus flantibus pigrum frigus expellitur, & aeris temperamenta præſtantur. Sic ergo & verba Domini charitatis igne flagrantia, in *Auſtri* ſimilitudine atque *Africi*, mundo ſalutarem temperantiam præſtiterunt, plueruntque ſuper populos pabula, unde fidelium animæ ſatiarentur uberrime. *Pulvis* enim hic ſignificat intelligentiæ ſubtilitatem, quæ ad ſupernas cogitationes commota ſemper aſcendit: *Arena* vero innumerabilem prudentiæ copiam ſalſi maris ſapore conditam: *Volatilia pennata*, cæleſtia deſideria, quibus anima devota velut carnibus referta pingueſcat. *Arena* vero *maris*, epitheton eſt decenter appoſitum: quoniam & fluviorum eſſe poteſt, quæ non habet hunc ſaporem.

℣. 30. *Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum: circa tabernacula eorum.* Ut ipſam quoque difficultatem capiendi cibi murmurantibus abrogaret, non ſolum *circa tabernacula*, verumetiam *in mediis caſtris eorum* dicit *cecidiſſe* quod magno deſiderio requirebant. *Caſtra* enim a caſtitate dicta ſunt, quod bellis exercitus occupatus fœdo luxui non vacaret. Nobis autem ſignificatur, quod intra ſepta ſanctæ Eccleſiæ omnia ſuperna munera poſſumus accipere, ſi expleri bona deſideria noſtra divino munere poſtulemus. Unde inæſtimabilis virtus ſermonis eſt, & hiſtoriæ fidem complere, & ſpiritualibus rebus intelligenda contradere.

Caſtra a caſtitate dicta.

℣. 31. *Et manducaverunt & ſaturati ſunt nimis: & deſiderium eorum attulit eis.* Ecce convicti ſunt, qui Deo aliquid difficile putaverunt. expleverunt deſiderium carnis ratione jejuni, ventre pleni, ſed mente vacui. Hæc figura dicitur Synchoreſis, id eſt, Conceſſio, quoties aliqua im-

portune deſideranti bus conceduntur, quæ ad utilitatem ipſorum pertinere non poſſunt.

℣. 32. *Non ſunt fraudati a deſiderio ſuo: adhuc eſca eorum erant in ore ipſorum: & ira Dei aſcendit ſuper eos.*

℣. 33. *Et occidit plurimos eorum & electos Iſrael impedivit.* Venit ad quintam partem. Hoc eſt enim quod dixit ſuperius: *Diſtulit* & *ſuper poſuit*, ut *non fraudarentur a deſiderio ſuo:* ne impotentiam Dei, quam ſacrilega mente conceperant, per difficultatem deſiderii ſui forſitan comprobarent. *Fraudati* a fraude venit; fraus enim dicitur quaſi fracta fides. Satiati ſunt ergo ad ſuam ruinam; non ut inde viverent, ſed potius interirent. Nam vide quid ſequitur: *Adhuc eſca eorum erant in ore ipſorum*; ſcilicet dum manna & coturnicum carnibus veſcerentur. *Eſca* enim ab edendo dicta eſt. Addidit, *Et ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit plurimos eorum, & electos Iſrael impedivit.* Hic illam Exodi hiſtoriam tangit. Abſente quippe Moyſe qui legem Domini ſuſcipiebat in monte, contra Aaron populus ſurrexit inſanus: expetens ſibi debere deos fieri, ſicut omnis videbatur habere Gentilitas. Factumque eſt tunc, ut vitulus ille nefandus exiret, cujus cultura ipſi erant utique mugituri. Tunc iratus Deus dixit Moyſi, graviter peccaſſe populum Judæorum: quo deſcendente facto conventu viginti tria millia eorum leguntur extincta; & Aaron qui erat electus Domini propter eos cecidit in reatum. Sic enim dixit: Percuſſus eſt populus propter peccatum vituli, quem fecit Aaron. Quorum peſſima murmuratio & ipſum quoque Moyſen impedivit, quando dixit: *Numquid de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?* Propter quod verbum prohibitus eſt in terram promiſſionis intrare. Sic ergo factum eſt, ut *electos Iſrael* peccantium protervitas impediret.

Fraus dicitur quaſi fracta fides.

Eſca ab edendo dicta.

Exod. 32. 1.

Num. 20. 10.

℣. 34. *In omnibus his peccaverunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus ejus.*

℣. 35. *Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum * feſtinantia.* Illa potius peccata exaggerant Deum, quæ augmentis gravibus ſemper accreſcunt. Et quoniam: *Nec mirabilibus ejus credere* voluerunt, *dies eorum defeciſſe* dicit, quaſi languida tabe conſumptos. *Dies* enim peccatorum *cum feſtinatione* tranſeunt; ſicut & alibi ſcriptum eſt: *Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos.*

* MS. A. *feſtinatione.*

Dies peccatorum cum feſtinatione tranſeunt.

Pſal. 54. 24.

℣. 36. *Cum occideret eos, tunc inquirebant eum: & convertebantur ante lucem, & veniebant ad eum.*

℣. 37. *Et memorati ſunt quia Deus adjutor eorum eſt, & Deus excelſus liberator eorum eſt.* Non ipſi inquiſierunt Deum quos dicit occiſos: ſed exemplo talium turba reliqua ſupplicavit. Juſtorum itaque conſuetudo eſt, ſive antequam mala patiantur, ſive cum patiuntur Deum fideliter quærere. Scelerati autem tunc ad ipſum inſtabili voluntate concurrunt, quando aliqua neceſſitate turbantur. Judaicus itaque populus tunc timuit iram Dei, quando ſocios ſuos cernebat exſtingui; eo ſcilicet tempore, cum ignis de cælo deſcendens (ſicut in Numerorum libro legitur) quatuordecim millia ſeptingentos occidit: quoniam Moyſi & Aaron propter interitum Core ſociorumque ejus ſeditiones injuſtiſſimas commovebant. Nam quod ſequitur: *Et convertebantur ante lucem, & veniebant ad eum: & memorati ſunt quia Deus adjutor eorum eſt, & Deus excelſus liberator eorum eſt*, illud ſignificat quando Domino iraſcente Judaici populi extrema caſtrorum divino igne conſumpta ſunt: quo facto Moyſen rogaverunt, ut pro eis Domino ſupplicaret. Pius ergo in luce rogat, impius *ante lucem*; ſicut ſcriptum eſt: *In vanum vobis eſt ante lucem ſurgere.* Sed hoc pro formidine videntur feciſſe periculi, non timoris ſuperni: quoniam inferius adhuc de eorum infidelitate dicturus eſt. Et nota quod hic legitur *Liberatorem* Patrem, liberat quoque & Filius; ſicut in Evangelio legitur: *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis.* Liberat etiam Spiritus ſanctus; ſicut Apoſtolus dicit: *Spiritus vitæ in Chriſto Jeſu liberavit me a lege peccati & mortis.* Unde dubium non eſt ſanctam Trinitatem æqualiter poſſe, æqualiter implere quod vult.

Juſti Deum & antequam mala patiuntur, & cum patiuntur, quærunt.

Num. 16. 49.

Pſal. 126. 2.

Joan. 8. 36.

Rom. 8. 2.

℣. 38. *Et dilexerunt eum in ore ſuo: & lingua ſua mentiti ſunt ei.*

℣. 39. *Cor autem eorum non eſt rectum cum eo: nec * fides habita eſt illis in teſtamento ejus.* Venit ad ſextam partem, ubi Judæos iterum ad culpas rediiſſe commemorat: Deum tamen miſertum illis eſſe declarat. Dicit enim: *Et dilexerunt eum in ore ſuo: & lingua ſua mentiti ſunt ei.* Sic contigit eis, qui ſe putant per ſolum credere timorem. Nam ſi Deus mixto amore non metuatur, toto corde non quæritur. Hoc enim peccatum conſtat accerrimum, ut lingua ſe illi confiteri dicat, dum cordis ima diſſentiant. Quaſi vero ille non omnia cognoſcat quæ aguntur intrinſecus, qui (ſicut legitur) *Scrutator eſt cordis & renum*; & more humanitatis illud ſolum audiat, quod lingua proclamat. Nam qui ejus teſtimoniis fideliter credit, ipſe eum veraciter diligit. Fides enim dicta eſt, ab eo quod fiant dicta. Sic etiam Dominus ipſe teſtatur dicens: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe eſt a me.* De quibus merito Iſaias Propheta teſtatur dicens: *Et nervus ferreus collum tuum, & frons tua area.*

* MS. A. *nec fideles habiti ſunt.*

Pſal. 7. 10.

Unde fides dicta.

Iſai. 29. 13.

Idem 48. 4.

℣. 40. *Ipſe autem eſt miſericors, & propitius fit peccatis eorum: & non diſperdet eos.*

℣. 41. *Et abundavit ut averteret iram ſuam ab eis: & non accendit omnem iram ſuam.* Illud hic exemplum non inconvenienter apponitur, quando Moyſes pro tranſgreſſore populo ſupplicans, dixit ad Dominum: *Obſecro, dimitte peccatum populi hujus; ſin autem, dele me de libro quem ſcripſit manus tua.* Oravit pro ipſis in cruce poſitus & Dominus Chriſtus: *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.* Sic iſtis ſupplicationibus actum eſt, ut Domini in eis ira placaretur. *Et propitius* enim *factus eſt peccatis eorum*, cum ad ipſius ſatisfactionem non quidem omnes, ſed multi ex his redire meruerunt.

Exod. 32. 31. 32.

Luc. 23. 34.

℣. 42. *Et memoratus eſt quia caro ſunt: ſpiritus vadens, & non rediens.* Movit pium Judicem fragilitas conſiderata peccantium, quod carnalis cœcitas lumen cæleſtis ſapientiæ non videbat; & ideo expectandos dicit, quia ſi confeſtim fuiſſet eorum ſpiritus abrogatus, locum pœnitentiæ perdidiſſent. *Caro* autem dicta eſt, quod cara ſit animæ ſuæ. Mirabili autem brevitate definitur mors hominis, id eſt, *Spiritus vadens, & non rediens*, ſubaudiendum, in hoc mundo: quoniam ad ſuum corpus in reſurrectione conſtat eſſe rediturum.

Caro unde dicta.

℣. 43. *Quoties exacerbaverunt eum in deſerto: * in iram concitaverunt eum in terra ſine aqua?*

* Ed. *in ira.*

℣. 44. *Et converſi ſunt, & tentaverunt Deum: & ſanctum Iſrael exacerbaverunt.* Venit ad ſeptimam partem: in qua breviter obſtinationem eorum acerbitatemque deſignat. Conſequenter enim enumerans quanta illis in eremo, vel apud Ægyptios virtus divina præſtiterit: oſten-

dens quia dum delinquentibus ſemper præſtet, immemores tamen beneficiorum peccare non deſinunt.

℣. 45. *Non ſunt recordati manus ejus, die qua liberavit eos de manu tribulantis*. Tribulatio fixam ſolet habere memoriam: ſed infidelibus nec ipſa recordatio ſtare potuit, quam valiđiſſime noſtris cordibus triſtitia ſemper affigit. *Recordari* enim dictum eſt, revocare ad cor. Pulcherrime vero poſitum eſt *manus* Domini, & *manus tribulantis*. Hoc enim nomine operatio ſignificatur amborum. Sed quam longe diſparia ſunt, quæ unum videntur habere vocabulum. Illa populum liberare prævaluit; iſta in ſuam necem retinere tentavit.

Unde recordari dictum.

℣. 46. *Sicut poſuit in Ægypto ſigna ſua, & prodigia ſua in campo Taneos*. Unam rem duobus nominibus deſignavit. *In Ægypto* enim *ſigna* fecit, quæ inferius ipſe dicturus eſt: ſed & *prodigia* ibidem demonſtravit *in campo Taneos*. *Tanis* enim civitas eſt Ægypti, ubi ſunt facta prodigia quæ leguntur. *Signa* utique fuerunt in Ægypto duris cordibus, quaſi characteris impreſſa veſtigia. *Prodigia* vero quaſi porro dicentia, id eſt, quæ præfigurabantur eſſe ventura. Omnes enim illæ plagæ ad aliquam ſignificantiam priſcis temporibus contigerunt. Merito ergo *ſigna & prodigia* ſunt appellata, quæ in Ægypto facta monſtrantur. *Tanis* humile mandatum diximus interpretari, quod in iſto ſæculo neceſſarium nobis ac ſalutare cognoſcitur: ubi humiles ac proſtrati eſſe debemus, qui veniæ ſemper ſuffragia poſtulamus. Tunc autem erecti erunt juſti, quando in illa reſurrectione jugiter bona manſura ſuſceperint.

Prodigia unde dicta.

In iſto ſæculo humiles eſſe debemus ob neceſſitatem veniæ poſtulandæ.

℣. 47. *Convertit in ſanguinem flumina eorum, & pluviales aquas eorum ne biberent*. Hinc prima plaga inchoat Ægyptiorum. Nam ſicut aqua in vinum converſa in Evangelio legitur, quæ populorum permutationem ſignificavit in melius: ita hic, *in ſanguinem converſa*, denuntiat rerum ſpiritualium cauſas peccatores ſentire carnaliter. *Sanguis* enim ad carnem ponitur exprimendam; quod Judaicum populum reſpexiſſe non dubium eſt. Dicit etiam & *flumina & pluviales aquas eorum in ſanguinem* commutatas: ne prædicationem cæleſtem ſpiritualiter intelligerent, qui erant carnalibus ſenſibus occupati. Hæc & ſequentia ad litteram omnino manifeſta ſunt, quæ in Ægypto contigiſſe divinæ hiſtoriæ textus oſtendit.

Joan. 2. 9.

1 Prima plaga Ægypti, aqua in ſanguinem converſa quid indicet.

Exod. 7. 17.

℣. 48. *Miſit in eos muſcam caninam, & comedit eos: & ranam & exterminavit eos.*

℣. 49. *Et dedit ærugini fructus eorum: & labores eorum locuſtæ*. *Muſca canina* eſt improborum petulantium vindex datus aculeus. *Rana*, eſt loquaciſſima vanitas Hæreticorum, quæ cænoſis ſenſibus commorata, improbis clamoribus garrire non deſinit. *Ærugo*, eſt amor turpis, honeſtatem occulta imminutione conſumens. *Locuſta*, eſt malevola atque aſſidua detractio, actus alienos invida oblocutione corrodens.

2. Plaga.
3.
4.
5.

℣. 50. *Et occidit in grandine vineas eorum: & moros eorum in pruina.*

℣. 51. *Et tradidit grandini jumenta eorum: & poſſeſſiones eorum igni*. *Grando*, eſt comminatio Domini quæ verberat contumaces, eoſque umbraculis ſuæ delectationis exſpoliat. *Pruina* vero, eſt præcurrens anticipanſque malitia, quæ alienos labores pervenire non permittit ad fructus. Sequitur, *Et tradidit grandini jumenta eorum*. Morte pecudum, ſtultorum ſignificatur occaſus, qui malis innumeris cæſi, tanquam vilia jumenta funduntur. Addidit, *Et poſſeſſiones eorum igni*. *Ignis* quidem & in bono ponitur & in malo. Sed quia hic pro indignatione conſtat inflictus, *ignem*, cupiditatem ignobilem debemus accipere, qui poſſeſſionem noſtram, id eſt, mentis ſtatum execrabili ambitione devaſtat. Reſtat decima de primitivis, quam ſuo loco dicemus: quoniam duo verſus ad exaggerationem mali ſequentis interpoſiti eſſe noſcuntur. Notandum eſt autem quod hæ tres plagæ, id eſt, *ærugo*, *pruina*, & *ignis* (quas hic dixit) in Exodo penitus non legantur. Ignem enim ibi dicit mixtum deſcendiſſe cum grandine, ut fructus læderet, non tamen ut *poſſeſſiones eorum* incendere potuiſſet. Pro iſtis vero tribus aliæ ibi tres ſunt poſitæ, ſciniphes, ulcera, & tenebræ. Quod in litteris divinis pro congrua intelligentia rerum frequenter invenis eſſe variatum, ut eſt titulus trigeſimi tertii pſalmi; dicit enim: *Pſalmus David, cum mutavit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum & abiit*. In Regum enim volumine Abimelech Palæſtinorum Rex non legitur fuiſſe, ſed Achis, quæ nomina (ut diximus) pro Sacramentorum qualitate mutata ſunt; quod hic quoque ſimiliter debemus accipere. Nam & in concordia Evangeliorum Patrem Auguſtinum ſimilia collegiſſe manifeſtum eſt.

6.
7.
8.
9.

In ſcripturis divinis plagarum pro Sacramentorum qualitate ſæpe variantur ſignificata.

℣. 52. *Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem, & iram, & tribulationem: immiſſiones per angelos malos*. Ordo vindictæ veriſſima deſcriptione narratur. Prius enim Dominus peccatis noſtris iraſcitur, quando nulla compunctione convertimur; ac deinde malitiam hominis in ſua *indignatione, & ira, & tribulatione* derelinquit; ut propriis adverſitatibus affligantur, qui divinis juſſionibus obedire contemnunt; ſicut ſcriptum eſt: *Propterea tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam, ut faciant quæ non conveniunt*, &c. Scelerati quippe hominis *indignatio* pertinet ad tumidam ſuperbiam, *ira* ad audaciam nefandam, *tribulatio* ad confuſam deſperationem. Tunc *per angelos malos* ad *immiſſiones* præcipitantur illicitas, & quaſi nudati defenſione divina in prædam cadunt pernicioſiſſimam beſtiarum. Perſcrutandum eſt etiam quod dicit, *Immiſſiones* factas *per angelos malos*, quaſi & per bonos Angelos non delevérit peccatores. Per bonos enim Angelos Sodomam ſubvertit & Gomorrham, quos Abraham & Loth ſuſcipere ſuis hoſpitiis meruerunt. Tentatus eſt etiam tranſgreſſor per angelum malum; ſicut in Regum volumine dicit: *Et introivit ſpiritus Dei malus in Saul*. Juſti quoque tentati ſunt a diabolo, ut Job & Paulus Apoſtolus, & cæteri hujuſcemodi. Conſtat enim cuncta quæ creata ſunt, Creatoris aut permiſſioni, aut imperio ſubjacere.

Rom. 1. 24.

Geneſ. 19. 1.

1. Reg. 18. 10.

Cuncta quæ creata ſunt, Creatoris aut permiſſioni aut imperio ſubjacent.

℣. 53. *Viam fecit ſemitæ iræ ſuæ, & non pepercit a morte animabus eorum: & jumenta eorum in morte concluſit*. Cum dicit, *viam feciſſe* Dominum, qua poſſit ad vindictam infelicium pervenire, oſtendit non eſſe ad eos veniendum, niſi Domini fuerint defenſione privati. *Ira enim* Domini per tropologiam dicitur: ſed ipſa eſt quam ſuperius dixit, *Immiſſiones per angelos malos*. Iſta enim non licet diabolo facere, niſi cum Domini voluntate permittitur. Quid autem iſta *ira* fecerit, conſequenter exponit: *Et non pepercit a morte animabus eorum*. Quod dixit: *Animabus eorum*, pro hominibus accipiendum eſt, quos

in illa clade cognoſcitur occidiſſe. Nam pro toto homine ſolam animam poni (ſicut jam dictum eſt) Exodi ſcriptura teſtatur, dicens: *Omnes ergo animæ quæ egreſſæ ſunt de femore Jacob, animæ ſeptuaginta*. Unde per figuram Synecdoche provenit iſta locutio, quæ ſignificat A parte totum. Sequitur, *Jumenta eorum in morte concluſit*. Reſpice quemadmodum cuncta, quæ vel ad victum humanum, vel ad ſolatium pertinent, dicit eſſe vaſtata; ut impiis atque duris digna * judicentur proveniſſe ſupplicia.

Exod. 1. 5.

* Ed. indicentur.

℣. 54. *Et percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti: primitias laboris eorum in tabernaculis Cham*. Ecce decima illa plaga primogenitorum, quam ira Dei *per angelos malos* minabatur, exponitur. Talis enim tantaque fuit, ut Iſraeliticum populum, quem nolebant Ægyptii ante dimittere, ultro potius exire compellerent. *Primogenita* ſunt quæ primo loco ſenſibus noſtris reverenter occurrunt, ut eſt illud mandatum ſummum, Deum ex toto corde diligere, proximi quoque habendam modis omnibus charitatem. Hæc quando pereunt, *primogenitorum* amiſſione percutimur, & in ipſa prole rationis orbamur. Reſpiciamus plane quod populum Ægyptiorum decem plagis afflixerit, Hebræorum gentem Decalogi munere decoraverit; ut hoc Sacramento numeri & ultionem datam reperias, & gratiam præditam fuiſſe cognoſcas. Sequitur *Primitias laboris eorum*. Hoc eſt quod ſuperius dixit: *Omne primogenitum*: *Primitiæ* quippe *laborum* ad totum pertinet quicquid humana poſſibilitas habere potuerit. Et ſicut ſupra dixit: *In terra Ægypti*; ita & hic repetit, *In tabernaculis Cham*. *Cham* quippe fuit pater Chanaam, cujus poſteritas terram ipſam poſſediſſe cognoſcitur.

10. plaga Ægypti.

℣. 55. *Et abſtulit ſicut oves populum ſuum: & perduxit eos tanquam gregem in deſerto*.

℣. 56. *Et eduxit eos in ſpe, & non timuerunt: & inimicos eorum operuit mare*.

℣. 57. *Et induxit eos in montem ſanctificationis: montem hunc, quem acquiſivit dextera ejus*. Venit ad octavam partem, ubi Domini beneficia referuntur, & Judaicæ obſtinationis culpa ſubjungitur. Sed quamvis ſuperioribus videantur eſſe conjuncta; hic tamen oſtenditur quid illa decima plaga compleverit; ſcilicet ut populus Domini ab impia ſervitute liberatus, ad terram repromiſſionis incolumis perveniret. Sed poteſt hic nonnulla quæſtio ſuboriri: quia non illos quos *abſtulit* de terra Ægypti, eoſdem *in montem ſanctificationis* adduxit. Significat enim Sion montem, ubi conſtat Jeroſolymam conſtitutam. Sed dum ageretur de populo Judæorum, ipſos notum eſt ad hanc civitatem fuiſſe perductos, qui ſuis patribus ſuccedentes, & nomen, & gentem Hebræorum continuiſſe noſcuntur. Significat tamen (ſicut revera factum eſt) quia multi eorum ad Eccleſiam Catholicam, quam mavult hic intelligi, converſionis beneficio pervenerunt. Ipſa eſt enim quam Chriſtus noſter, qui eſt Patris dextera conquiſivit. Patet enim, ut & figurate ſuperiores verſus intelligere debeamus. Nam quod dixit: *Oves* & *gregem*, ſignificat populum Chriſtianum, qui in hoc ſæculo *tanquam in deſerto* paſcitur, ſi mundanarum rerum deſideria non ſequatur. *Eduxit* autem nos *ſumus in ſpe* a terra Ægypti, id eſt, a tenebris peccatorum, qui fidei lumen accepimus. *Et inimicos* noſtros, hoc eſt diabolum cum miniſtris ſuis *operuit mare*, dum nos ſanctæ regenerationis lavacra diluerunt. Sic illis in figura facta ſunt (ſicut dicit Apoſtolus) quæ noſtræ ſalutis indicia nuntiabant.

℣. 58. *Et ejecit a facie eorum Gentes: & ſorte diviſit eis terram in funiculo diſtributionis*.

℣. 59. *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Iſrael*. Ejicit a *facie* noſtra *Gentes*, quando barbarici & immites a nobis fugantur errores. *Dividit* autem nobis *terram* illam repromiſſionis, cum pro ſua dignatione unicuique beatam dederit portionem. *Funiculus* autem *diſtributionis*, tractus eſt ab illis, qui terram tenſo fune dividebant. Sequitur, *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Iſrael*. Divinæ nobis ſcripturæ tradiderunt in eorum loco vel numero electorum *populum* congregandum, unde ſuperbi angeli probantur expulſi. Ergo *tribubus Iſrael*, id eſt videntibus Deum dabit *tabernacula*, quæ ante ſuperbiæ ruinam adhuc innocentes Angeli poſſidebant.

Tenſo fune terra olim dividebatur.

℣. 60. *Et tentaverunt, & exacerbaverunt Deum excelſum: & teſtimonia ejus non cuſtodierunt*.

℣. 61. *Et averterunt ſe, & non ſervaverunt pactum: quemadmodum patres eorum: & converſi ſunt in arcum perverſum*. Nunc dicit contumaciam Judæorum, & quid eis irato Domino contigerit, conſequenter exponit; ut talia inobedientes debeant exempla metuere. *Arcus perverſus* eſt malitia peccatorum, quæ non eminus vulnera jaculatur, ſed in ſe magis ſpicula directa convertit. Quod utique doloſos pati manifeſtum eſt, qui dum aliis ingerere nituntur plagas, in ſe convertere ſuas potius probantur inſidias.

℣. 62. *Et in ira concitaverunt eum in collibus ſuis: & in ſculptilibus ſuis æmulati ſunt eum*. *Colles*, ſuperbas ac tumidas ſignificant cogitationes hominum, quibus ſemper Dominus invenitur adverſus, quando in culturas dæmonum iniqua præſumptione proſiliunt. *Æmulati ſunt* quippe *eum*, cum honorem Domini ſimulachris deteſtabilibus contulerunt. Æmulatio enim iſta in malam partem, non in bonam debet intelligi; nam vide quid ſequitur.

℣. 63. *Audivit Dominus & ſprevit: & ad nihilum redegit nimis Iſrael*. Nona pars, quæ ſupereſt, introitur: in qua vindictæ genera numerantur, & poſt, adventus Domini Salvatoris edicitur. Solet autem inter nonnullos facere quæſtionem, quare cum peccata fuerint aliquorum, ille tamen in omnibus vindicaſſe dicatur? quod religioſis mentibus ſcrupulum non debet injicere. Nam etſi gentem captivitati tradidit, tamen ſibi placitos conſcientiæ integritate ſervavit: ſed eos magis in tribulationibus exercuit, quos æterno honore coronandos eſſe decrevit. Nam ſi veritatis intima perſcrutemur, captivitatem paſſi non ſunt qui animo liberi fuerunt, nec interno hoſti traditi, quorum conſcientia non potuit a Divinitate ſubduci.

Deus tribulationibus exercet, quos coronandos eſſe decrevit.

℣. 64. *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum ſuum, in quo habitavit inter homines*. *Silo* civitas erat, ubi arca Domini fuiſſe legitur conſtituta: unde per Sacerdotes ſupplicantes, Hebræi divina reſponſa capiebant, antequam templum eſſet Jeroſolymis fabricatum. Hoc ergo *Tabernaculum repuliſſe* dicit Dominum: *in quo inter homines habitare* dignatus eſt; ſicut in alio Propheta legitur: *Vide quid feci Silo, ubi erat tabernaculum meum*. Sed metuendum eſt nobis, ne offenſus corporis noſtri tabernacula deſerat, quæ Spiritus ſanctus, cum Dei munere bene nos tractamus, inhabitat; ſicut dicit Apo-

Jerem. 7. 12.

1. Cor. 3. 17. ſtolus: *Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.*

℣. 65. *Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* Illud tempus memorat, quando ab Allophylis Hebræi victi ſunt, & cædibus eorum direptionique patuerunt. Quapropter *virtutem* & *pulchritudinem* ſignificat arcam teſtamenti, per quam ſibi inter Gentes videbantur invicti, & ſumma decoris laude præcipui.

℣. 66. *Et concluſit in gladio populum ſuum: & hereditatem ſuam ſprevit.* Conſequens fuit ut populus gladio caderet turpiter in ruinam, cui arcæ dignitas probabatur ablata. Ille enim quos ſpernit annihilat; nec quiſquam poteſt ſubvenire, cui ſe probantur ſolatia divina ſubtrahere. *Sprevit* enim *hereditatem ſuam*, quando populum, quem inter multas nationes elegerat, pro ſcelerum ſuorum immanitate projecit. Hereditas quippe ab hero dicta eſt: quoniam eam jure legitimo Dominus noſcitur poſſidere.

Deus quos ſpernit annihilat.

Hereditas ab hero dicta eſt.

℣. 67. *Juvenes eorum comedit ignis: & virgines eorum non ſunt lamentatæ.* *Ignem* hic, iram bellantium debemus advertere, quæ traditos ſibi tanquam conſumptrix flamma devoravit. Sequitur, *Et virgines eorum non ſunt lamentatæ.* *Lamentari* enim vacantis eſt. Nam cum omnes imminentia pericula formidarent, nulli licuit alterius funeri juſta perſolvere. Lamenta enim dicta ſunt intra lares monumenta; ſicut antiquis ſepelire mos erat.

Lamenta unde dicta.

℣. 68. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt: & viduæ eorum non plorabantur.* In ipſa igitur captivitate filii Heli Sacerdotis ab Allophylis gladio leguntur extincti: quorum unius uxor vidua facta, poſt ſubitum partum morte præventa eſt. Ita contigit, ut ejus *vidua* minime *ploraretur*, dum univerſos communis interitus occupaſſet. Nam talia in illo populo multis accidiſſe credenda ſunt, quando pluralem numerum auctoritas ſancta memoravit, quæ nihil noſcitur referre ſuperfluum.

℣. 69. *Et excitatus eſt tanquam dormiens Dominus: tanquam potens crapulatus a vino.* Conſuetudines iſtas hominum diximus propter res explanandas ſæpe Domino contributas. Dicitur enim a perſona dementium qui ita putant, quando periclitantibus non ſubvenit, quaſi *vino eſſe crapulatum*. Sed ille tantum negligentibus atque infidelibus *dormit*, qui nulla pſalmodia, nullis bonis operibus excitant Chriſtum. Et jure ab ipſis redditur alienus, qui eum ſibi quaſi *dormire* dementer intelligunt. *Excitatur* etiam ad vindictam malis actibus provocatus, cujus patientia *dormiſſe* credebatur; quod magis hic agnoſcimus ſentiendum. *Excitaverunt* enim eum Allophyli, quando arcam teſtamenti ejus inter ſimulacra poſuerunt. Et ſequitur quæ illis tali facto provenerint. Diſcutiendum eſt autem quod dixerit: *Tanquam potens.* Quia tunc ſunt homines ad iram faciles & ad virtutem potentes, quando poſt crapulam vini de ſomno ſurgere conſueverunt. Denique beatus Hieronymus inter alios veridicus Interpres, pro *potente* fortis poſuit.

Deus infidelibus & negligentibus dormit.

Et excitatur ad vindictam malis actibus provocatus.

℣. 70. *Et percuſſit inimicos ſuos in poſteriora: opprobrium ſempiternum dedit illis.* Hoc in primo libro Regum legitur, quia pro ſacratæ arcæ injuria Allophyli *in poſteriora* percuſſi ſunt, ut etiam vivi a ſoricibus execrabili ſorte roderentur. Quod *Opprobrium* eis permanet *ſempiternum*: quia nullus alter taliter punitus eſt. Sic peccatores in poſteriore vita percutit, quando eis ſua debita non relinquit; & quaſi a ſoricibus conſumuntur, dum eos diaboli cohors inimica vallaverit.

1. Reg. 5. 6.

℣. 71. *Et repulit tabernaculum Joſeph: & tribum Ephrem non elegit.*

℣. 72. *Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.* Judicia Domini ipſorum quoque nominum adſtipulatione declarantur. *Joſeph* ſignificat augmentum, quod & in malo & in bono ponitur: ſed modo in contrarium accipiendum eſt, quia conſtat eſſe repudiatum. *Ephrem* frugifer interpretatur ſive ubertas: *Juda* confitens ſive glorificans. Memoria quoque condendum eſt, quod per Hebræa nomina ſcriptura ſancta cauſas nobis ſæpius declarat occultas. Quod genus locutionis ſacrarum litterarum proprium eſſe non dubium eſt, quando tale aliquid mundanis litteris minime continetur. *Repulit* ergo *tabernaculum Joſeph*: quia licet ipſe fuiſſet juſtus, tamen ejus poſteri, qui ad ſemen carnis pertinuerunt, augmenta mundana & provectum carnalem deſideraſſe noſcuntur: *Tribum* quoque *Ephrem non elegit*: quia in fruge ſæculi hujus carnali ubertate præſumebant. *Tribum* autem *Juda* merito delegit, quæ & confeſſione fuit humilis, & converſatione laudabilis: unde nobis ſecundum carnem Dominus Salvator advenit. Sequitur, *Montem Sion quem dilexit.* Eccleſiam Catholicam ſignificat: de qua in Canticis canticorum Dominus dicit: *Una eſt columba mea, una eſt dilecta mea.*

Joſeph ſignificat augmentum.

Ephrem interpretatur frugifer, ſive ubertas.

Juda confitens ſive glorificans.

Cantic. 6. 8.

℣. 73. *Et ædificavit ſicut unicornium ſanctificationem ſuam, in terra quam fundavit in ſæcula.* *Unicornium* ſignificat unam ſpem habentium in ſanctiſſimam Trinitatem, ad quam fidelium ſacratæ mentes humiliter eriguntur, & tanquam validiſſimo cornu fidei firmitate conſiſtunt. Sequitur, *In terra quam fundavit in ſæcula.* Quamvis *In ſæculo* futuro Jeruſalem prædeſtinata conſiſtat: *In terra* tamen, id eſt, in hominibus ſanctis * ſub æternitate probatur eſſe fundata; ſicut in Evangelio Petro dictum eſt: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Ecce quomodo *In terra* ſub æternitate cognoſcitur eſſe fundata. Nam & alibi de Eccleſia legitur: *Deus fundavit eam in æternum.*

* Ed. ſpe æternitatis.

Matth. 16. 18.

Pſal. 47. 9.

℣. 74. *Et elegit David ſervum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ovium: de poſt fœtantes accepit eum.*

℣. 75. *Paſcere Jacob * populum ſuum, & Iſrael hereditatem ſuam.* Aptiſſima nimis & decora introducta eſt narratio; ut quia dixerat: *Elegit Judam*, nunc diceret, *David*, qui ab humanitate ſuſcepta Chriſto Domino proximabat. Sed melius hoc de ipſo ſuſcipimus Domino Salvatore; nam in Evangelio Cæci clamaverunt: *Fili David miſerere nobis.* Et quia confidenter verum dixerant, ſub celeritate ſanati ſunt. Sequitur, *Et ſuſtulit eum de gregibus ovium: de poſt fœtantes accepit eum.* Per iſtam ſimilitudinem David filii Jeſſe (ſicut & in aliis locis) Domini Salvatoris nobis Sacramenta panduntur. Nam ille ſublatus ab ovibus pervenit ad regnum: Dominus noſter functus officio Paſtoris, ſedet ad dexteram Patris, qui eſt vere *Rex Regum & Dominus Dominantium.* Nec vacat quod dixit, oves ejus fuiſſe fœtoſas. Domini enim grex ſpirituali gratia fœcundus, filios noſcitur habere copioſos; ſicut in Canticis canticorum de Eccleſia legitur: *Dentes tui ſicut grex tonſarum aſcendens de lavacro,*

* MS. A. ſervum.

Matth. 20. 30.

Apocal. 19. 16.

Cantic. 4. 2.

lavacro, quæ omnes geminos creant, & ſterilis non eſt in eis. Addidit, *Paſcere Jacob populum ſuum, & Iſrael hereditatem ſuam.* Hoc jam maniſeſtius advertimus dictum de Domino Salvatore, qui gregem ſuum ſolus valuit cæleſti pane ſatiare, & hereditatem ſuam maxime a periculis animarum cunctis eripere. *Jacob* enim poſſumus intelligere populum Chriſtianum, qui hic degit in terris. *Hereditatem* vero *Iſrael*, futuram congregationem quæ Domini contemplatione paſcenda eſt; quod ad temporalem Regem omnimodis non poteſt pertinere.

℣. 76. *Et pavit eos ſine malitia cordis ſui: & in ſenſu manuum ſuarum deduxit eos.* Abſolute totum ad Dominum pertinet Salvatorem; ſolus enim fuit qui peccata non habuit. Dicendo enim, *Sine malitia*, oſtendit, quia ita ſint dicenda peccata. Illa enim puritas, illa ſanctitas, illa e cœlo veniens Majeſtas, hoc probata eſt docuiſſe quod geſſit, hoc geſſit ſine dubitatione
Matth. 4. 4. quod docuit. *Pavit* enim Præceptor egregius quos docere dignatus eſt; ſicut ipſe teſtatur: *Non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo*
Iſai. 53. 9. *Dei. Sine malitia cordis*, ſicut alibi dicit: *Nec eſt in ore ejus dolus. Senſus* vero *manuum*, actualem ſignificat ſanctitatem, ad quam fideles ſuos, prout ipſe tribuit, glorioſa imitatione perduxit. Sed nec iſtud David poteſt temporali Regi ullatenus convenire: ſed cum ad Dominum Chriſtum referuntur, cuncta ſibi decora parilitate conſentiunt.

Concluſio Pſalmi.

IN nonnullis pſalmis ſolemus exquirere quid nos admoneat cæleſtis auctoritas. Hic tale fecit initium, ut expoſitio magis, quam principium pſalmi eſſe videatur. Dixit enim parabolis ſe & propoſitionibus eſſe locuturum; ut unuſquiſque velociter cognoſceret faciem pſalmi, cum forma ipſius expreſſa fuerit dictionis. Quapropter ſic pro ſuis delictis expulſos Hebræos, & intromiſſos aſſerit Chriſtianos; ut utriuſque legis intentionem quaſi in unius faceret botri decore pendere. Amemus ergo prolixitatem ejus, in quo dum hiſtoria refertur, novi Teſtamenti gratia declaratur: more abyſſi fluctuantis, quæ tot lumina reddit, quot tremores effecerit. Modo enim ibi claritas lampat: modo umbratilis imago circumvolat; & in eodem elemento videntur eſſe varia, cum nihil illic coloris accedat, nec recedat. Sic pſalmi hujus admiranda diverſitas & hiſtoriam narrat, & longe alia quæ ſpiritualiter ſentiantur, inſinuat. Cujus ſimilitudinem centeſimus quartus quoque pſalmus ſubſequitur. Et ſicut in David actibus declarantur Domini futura myſteria: ita & per miracula quæ Judæis conceſſa ſunt, Chriſtiani populi Sacramenta panduntur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuageſimum octavum.

Pſalmus Aſaph.

* Ed. hic. SIcut ſæpe diximus * hæc ſignificatio nominis ad actus illos pertinet, qui ad mandata Domini gratiamque referuntur. *Aſaph* vero ſignificat Synagogam, quæ tamen Catholicæ convenire poſſit Eccleſiæ. Neque enim Chriſtianis alieni credendi ſunt, qui gratiæ Dominicæ claritate fulſerunt. Adde Prophetas, Patriarchas, & populum illum jam Chriſto devotum ante tempora Chriſtiana. Eſt ergo & iſte pſalmus totus in lamentatione poſitus, ſicut & ſeptuageſimus tertius, qui futura tempora velut præterita deplorat, & propter duritiam cordis ſui genti graviter affligendæ, pietatis ſtudio precatur Chriſtum Dominum ſubvenire.

Diviſio Pſalmi.

PRiuſquam de diviſione dicamus, oportet geſtarum rerum breviter inſinuare notitiam; ut dum cauſa præmittitur, textus pſalmi intelligibilius audiatur. Maccabæorum nobis primus liber inſinuat Antiochum Regem cum Jeroſolimam veniſſet, hoſtiliter civitate opibus enudata, in templo Dei idola poſuiſſe, Hebræoſque dum diis ſuis ſacrificare cogeret, multos Martyres effeciſſe. Quapropter *Aſaph* (quem diximus perſonam geſtare fidelium populorum) per totum loquitur pſalmum. In prima parte dinumerans quanta temporibus prædicti Regis Antiochi pertulerit Jeruſalem, populuſque Judæorum. Secunda parte Dominum rogat, ut ſupra potentes inimicos iram ſuæ indignationis effundat, & peccatis ſervorum ſuorum dignetur eſſe propitius. Tertio prophetiæ ſpiritu poſtulat vindicari non peremptionis voto, ſed correctionis ſtudio.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus *venerunt Gentes in hereditatem tuam.* Quamvis longis ante temporibus David fuerit, quam Rex exiſteret Antiochus: omnia tamen more ſuo quaſi tranſacta refert, quæ Spiritu ſancto repletus prævidebat eſſe ventura. Hinc eſt quod *Aſaph* deflens ſubito clamabat ad Dominum: *Venerunt Gentes*, tanquam jam muros erumperent, & formidata captivitas introiret. *Gens* enim dicta eſt, quod uno ſit genere procreata. *In hereditatem*, Jeruſalem ſignificat, ubi erat *hereditas* Dei in ſanctis hominibus conſtituta: qualis fuit Matathias, Eleazar, ſeptem fratres cum ſancta matre: quales fuerunt mille, qui ne ſabbatum violarent, omnes ſe paſſi ſunt ab hoſtibus quietis manibus interire; & cæteri quos notitia minime comprehendit. Addit, *tuam*, ut excitaret Judicis animum contra adverſarios truculentos; dicens eos *veniſſe* ad læſionem rei, quæ ad Judicem pertinebat. Hæc Oratores latius copioſeque dixerunt, cum adverſariis ſuis odium facere invidiamque niterentur. Gens unde dicta. Hereditas Dei in ſanctis hominibus conſtituta.

℣. 2. *Coinquinaverunt templum ſanctum tuum: poſuerunt Jeruſalem velut pomorum cuſtodiarium.* Aptiſſime ſancto viro ſacrati templi prius occurrit injuria: ut hoc inter initia defleret, quod ad divinam noverat contumeliam pertinere. *Coinquinaverunt*, dixit, polluerunt: quoniam illo tempore non eſt everſum ſanctuarium Domini, ſed impiæ Gentes in ſanctiſſimis locis ſimulachra nefanda præſumptione poſuerunt; ut ubi colebatur verus Deus, ibi immundus adoraretur ſpiritus. Sic enim de Antiocho in Macabæorum libro legitur: *Juſſit coinquinari ſancta, & ſanctum populum Iſrael, juſſit ædificari aras & templa & idola, ut immolarent carnes ſuillas*, &c. Sequitur dolenda nimis & injurioſa comparatio. *Poſuerunt Jeruſalem velut pomorum cuſtodiarium.* Quod ſchema dicitur Parabole, quando res ſibi genere diſſimiles comparantur. *Cuſtodiaria* ſiquidem *pomorum* dicuntur tuguria, quæ
1. Maccab. 1. 49. 50. Quid ſit Parabole.

ſibi hortorum cultores ad depellendam ſolis injuriam, & ad cuſtodiendas furum improbas manus frondibus * liſciſque communiunt; quæ mox ut pomorum tempus abſceſſerit, tanquam inutilia derelinquunt. Quapropter Gentes quæ Jeroſolymam vaſtaverunt, illam templi pulchritudinem ſingularem ſic contemptibilem putaverunt tanquam caſellulam pomorum, quæ vilis atque deſpecta tranſacta æſtate deſeritur. Unde & Iſaias dicit: *Relinquetur filia Sion velut umbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario.*

* Ed. *ſoliiſque.*

Iſai. 1. 8.

℣. 3. *Poſuerunt mortalia ſervorum tuorum eſcas volatilibus cæli: carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ.* Poſtquam de divini templi conqueſtus eſt injuria, venit ad hominum neces; ut eos poſt ſacrilegii culpas, homicidii reatus argueret. His tamen aliquid majus adjicitur, ut crudeli immanitate trucidatos, feris etiam adjicerent inſepultos. Contemptus ſiquidem corporum mortuorum non ad parvam refertur * invidiam; nam ſi ſepelire eſt pietatis officium: *volatilibus cæli* abjicere, magnæ crudelitatis conſtat exemplum. Dicendo autem: *Servorum tuorum*; Martyres ſignificat, qui in illa captivitate copioſa perſecutione floruerunt; ſicut in libro ipſo legitur: *Multi de populo Iſrael obtinuerunt: & confortati ſunt in eis, ut non manducarent immunda, & elegerunt mori magis, quam cibis a Domino vetitis coinquinari.* Sequitur, *Carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ.* Una res duplici varietate deſcribitur; ut diverſitas crudelis facti auditum poſſit Judicis exaggerare piiſſimi. Non enim ſuffecerat mortuos volatilibus tradere, niſi & feras permitterent eorum corpora laniare.

Contemptus corporum mortuorum, injuria; ſepultura, pietatis officium.

* MS. A. *injuriam.*

1. Maccab. 1. 65.

℣. 4. *Effuderunt ſanguinem eorum ſicut aquam in circuitu Jeruſalem: & non erat qui ſepeliret.* Adhuc in ipſa exaggeratione remoratur: ne cito tranſiret ab animo, quod atroci commiſſum videbatur exemplo. Dicendo enim, *ſicut aquam*, crudelibus factis auget invidiam; ut ita ſibi crederent humanum ſanguinem effundere licuiſſe, quemadmodum ſolet aqua ſine alicujus culpa decurrere. Nam quod addidit, *In circuitu Jeruſalem, & non erat qui ſepeliret*; nefandi limam copiam ſceleratæ cædis oſtendit; ut non ſolum intra urbem, verumetiam circa muros civitatis tantum proveniſſet exitium; quatenus devotionem ſepulturæ nullus implere valuiſſet, dum par conditio cunctos involveret; ſicut in anteriore pſalmo dicit: *Juvenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non ſunt lamentatæ.*

Pſal. 77. 63.

℣. 5. *Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris: deriſui & contemptui his, qui in circuitu noſtro ſunt.* Gloriam illam Jeroſolymorum toto orbe mirabilem uſque ad *opprobrium* dicit veniſſe *vicinorum*; ut quanta prius nobilitate reſplenduit, tanta poſtea abominatione ſorderet; ſicut & Jeremias in lamentationibus ait: *Quomodo ſedet ſola civitas quæ abundabat populis, facta eſt ut vidua quæ multiplicata erat in nationibus: princeps in regionibus facta eſt in tributo.* Et paulo poſt: *Hæc eſt civitas quæ dicebatur corona gloriæ, jucunditas univerſæ terræ.* Sequitur, *Deriſui & contemptui his, qui in circuitu noſtro ſunt.* Eadem repetita diverſitate congeminat; ut illud quod dixerat *opprobrium*, clarius monſtraretur. Dicit enim Hebræos fuiſſe *deriſui*, qui prius fuerant Domini devotione reverendi. *Contemptui* vero tunc ſunt habiti, quando eos captivitati traditos videbant, quibus pridem tot regna ceſſiſſe cognoverant. Nec vacat quod additum eſt: *Qui in circuitu noſtro ſunt*: quia ſemper graviora ſunt opprobria quæ vicinitas novit, dum aſſidua reputatione ſuſcipitur, quod longinquitatis beneficio minime ſuſtinetur. Sic totus iſte textus a principio creſcens, ſchema iſtud nobiliſſimum facit, quod vocatur Auxeſis, Latine vero nuncupatur Augmentum. Ubi ſunt Oratores, qui ad artem veriſimilem veritatis officia tranſtulerunt? Ecce quibus argumentis agit ſimplicitas ingenioſa, non malitioſa calliditas.

Thren. 1. 1.

Ibid. 2. 15.

Graviora ſunt opprobria quæ vicinitas novit.

Quid ſit Auxeſis.

℣. 6. *Uſquequo Domine iraſceris in finem: accendetur velut ignis zelus tuus?* Venit ad ſecundam partem, in qua pium Judicem rogat, ne uſque ad finem iraſcatur genti Judaicæ, quando ſe venturum Prophetarum ſacris prædicationibus indicavit. Sancti enim viri quamvis mala paterentur, ſciebant ſe a Domino minime deſerendos; ſicut alius pſalmus dicit: *Caſtigans caſtigavit me Dominus, & morti non tradidit me.* Prophetiæ quoque ſpiritu denuntiat fieri quæ prævidebat eſſe ventura. Tempore ſiquidem ipſius captivitatis Mathathias unus Hebræorum zelo paternæ traditionis incenſus: quia videbat ad idolorum culturam civium populum trahi, collegit reliquos fideles, atque in exercitum Regis Antiochi cum filiis ſuis tanta indignatione proſilivit, ut ſe & a jugo ſervitutis exueret, & imperata ſacrificia gloriæ ſuæ merito reſpuiſſet; in tantum, ut quemdam Judæum idolis immolantem ſupra ipſas aras amore ſanctæ devotionis exſtingueret.

Pſal. 117. 18.

1. Macb. 2. 23.

℣. 7. *Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non cognoverunt. & in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt.* Poſtquam narravit Hebraicæ gentis graviſſimas calamitates: nunc petit a juſto Judice, ut vaſtatores eorum afflictiones ſuſtineant, qui nomen ejus omnimodis neſciebant. *Effunde iram tuam*, dicit, id eſt, ſupra adverſarios indignationem tuam abundanter emitte; ut ſicut nos illi comprimunt ita tuis virtutibus obruantur. Sciebat enim humanam victoriam tamdiu poſſe prævalere, quamdiu divina potentia permiſiſſet. Et cum dicit: *Quæ te non cognoverunt*, culpas mitigat Judæorum: quoniam etſi multi deliquerant, erant tamen inter eos, qui Dominicis juſſionibus ſerviebant. Iſtos enim dicit merito perſequendos, qui nomen Domini omnimodis ignorabant. Sic culpa, quæ excuſari non poteſt, ſuperioris criminis collatione levigatur. Nec vacat quod ante dixit: *In Gentes*, poſtea *in regna*; prius enim populis imprecatus eſt, deinde ipſis regnis, quæ talia fieri crudeliter imperabant.

℣. 8. *Quia comederunt Jacob: & locum ejus deſolaverunt.* Pro gente quæ peccaverat, gratiſſimi Patriarchæ nomen objectum eſt; ut recordatio ſanctiſſimi viri populi delicta mitigaret. Quæ figura dicitur Anteproſopon, quando pro homine ingrato ponitur perſona gratiſſima. Dicendo enim, *Comederunt*, ſignificat comedi fecerunt. Sævitiam impiæ gentis oſtendit, dum cadavera mortuorum ferarum comeſtionibus exponebant. Sive *comedi*, ſignificat eos qui lege Domini derelicta, impia ſuperſtitione glutiti ſunt. Sequitur, *Et locum ejus deſolaverunt.* Everſionem & ſolitudinem deplorat pulcherrimæ civitatis, quando impia dominatione, perſuaſione Gentilium civium ſuorum habitatione nudata eſt.

Quid ſit Anteproſopon.

℣. 9. *Ne memineris iniquitates noſtras antiquas, cito nos anticipet miſericordia tua: quia pauperes fa-*

Confeſſio delictorum propitium ſibi judicem reddit.

cti ſumus nimis. Confeſſione delictorum propitium ſibi Judicem reddit; ut qui ſe per juſtitiam vindicare non poterat, per ſupplicationes neceſſarias expiaret. Sed cum ſciret *Aſaph* Antiochi Regis tempore nonnullos Judæorum eſſe ſeducendos; ut Domini cultura derelicta, nefanda idola ſequerentur, non poterat pro antiquis tantum rogare culpis, quos ſciebat futuris quoque temporibus ingentia ſcelera perpetrare. Sed hic, *antiquos*, ſimiles antiquis culpis æſtimo debere ſentire, quibus per innumeros annos nefanda mundi pravitate peccatum eſt; ſicut & alius pſalmus dicit: *Ecce veteres poſuiſti dies meos*. (*Pſal. 38. 6.*) Sequitur, *Cito nos anticipet miſericordia tua*. Qui timet judicium Domini *anticipari* ſe ejus *miſericordia* recte deſiderat: quia niſi indulgentia prævenerit peccatorem, in judicio non abſolvet errantem. Addidit, *Quia pauperes facti ſumus nimis*. Paupertas eſt enim in nobis exiguitas bonorum operum, & non habemus quod poſſimus offerre juſtitiæ, ſi nos incipiat vigor æquitatis inquirere. Super hoc ponit &, *nimis*: ne quis ſe putaret de probitate actuum ſuorum debere præſumere, cum ſe bonis meritis *nimis pauperem* eſſe cognoſceret.

Niſi indulgentia Deus prævenerit peccatorem, in judicio non abſolvet errantem.

℣. 10. *Adjuva nos Deus ſalutaris noſter, propter honorem nominis tui*. Cum dicit, *Adjuva nos*, ſignificat forſitan illud certamen, quod Mathathias aſſumpturus erat; ut Hebræos a ſuperſtitionum clade liberaret; ut cauſa humanis viribus deſperata Domini virtute juvaretur. Et bene infirmitatem ſuam intellexit, qui Salvatorem Medicum totis viribus invocavit; quatenus erepti Judæi honorem ejus nomini reddere potuiſſent. Utiliter autem ſe *adjuvandum propter honorem* Domini dicit, non propter aliquod meritum ſuum.

℣. 11. *Domine libera nos: & propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuum*. Qui de propriis viribus deſperat neceſſarie ad auxilium omnipotentis Judicis currit; ut quod actibus propriis conferri non poteſt, pietate ſancti nominis tribuatur. Ideo enim Salvator dicitur, quia in ſe ſperantes ſalvat, & imminentes peccatorum pœnas commutat in præmia.

Cur Chriſtus Salvator dicatur.

℣. 12. *Nequando dicant Gentes: Ubi eſt Deus eorum? & innoteſcat in nationibus coram oculis noſtris*. Reddit cauſam cur petiverit plebem Domini debere liberari; ſcilicet ne illud uſitatum dicatur a perfidis: *Ubi eſt Deus eorum*? Nam quamvis fideles diverſa flagella patiantur, iſtud tamen ab eis non poteſt ferri, quando creaturarum omnium inſultatur Auctori. Dicendo enim, *Ubi eſt?* putatur aut præſens non eſſe, aut non poſſe defendere. Et reſpice quam neceſſarie inter calamitates ſuas illud opprobrium commemorat, quod ad divinam pertinebat contumeliam. Sequitur, *Et innoteſcat in nationibus coram oculis noſtris*. Hic eſt ſubaudiendum, vindicta, quam ſolet Dominus de perfidis facere, quando eos cogit deſideria prava damnare. Cum dicit: *Coram oculis noſtris*, celeritatem poſtulat ultionis; ut videat fieri quod aliquando noverat poſſe concedi.

Fideles injuriat Deo illatas ferre non poſſunt.

℣. 13. *Vindica ſanguinem ſervorum tuorum, qui effuſus eſt*. Tertiam partem quæ reſtabat exequitur, ut *vindicet ſanguinem* fidelium, qui pro ejus nomine martyria pertulerunt. Vindicatio eſt enim per quam vis & injuria juſta retributione defenditur. Sed hic illud videtur optari, quod ad converſionem reſpicit inimici. Nam cum hic in eis temporaliter vindicatur, interitum æternæ damnationis evadunt; ſic enim in Apocalypſi legimus: Sub ara Dei Martyrum animas poſtulare, ut divino judicio vindicentur. (*Apoc. 6. 10.*) Quæ vindicta accipienda eſt ad modum quem diximus: quia beati viri crudeliter ſe non expetunt vindicari, cum acceperint monita: *Orate pro inimicis veſtris, benefacite his qui oderunt vos*, & his ſimilia. (*Matth. 5. 44.*) Ad poſtremum ipſe Dominus præceptorum ſuorum potentiſſimus Executor in cruce poſitus ait: *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt*. (*Luc. 23. 34.*)

Quid ſit vindicatio.

℣. 14. *Intret in conſpectu tuo gemitus compeditorum: ſecundum magnitudinem brachii tui poſſide filios * morte punitorum*. De illis dicit quos pro nomine Domini vinxerat irreligioſa Gentilitas, qui crebris gemitibus omnipotenti Domino ſupplicabant, ut ejus Eccleſia in fratribus non deficeret, etiamſi ipſos imminens pœna conſumeret. Sancti enim viri talia ſemper petunt, quæ ad fidei augmenta proficiunt. Sequitur, *Secundum magnitudinem brachii tui poſſide filios morte punitorum*. Nimis pia ſuboritur & affectuoſa precatio: ne *filios* eorum Dominus a ſua poſſeſſione projiciat, qui pro ejus religione *morte puniti* ſunt. Innumera enim tunc ibi turba Martyrum fuit, quorum poſteri Dominum deſiderant poſſidere: ne aliquo errore vitientur. Ille ſiquidem quando nos poſſidet, diabolica in nobis jura non prævalent.

* *MS. A. mortificatorum.*

Sancti viri ſemper talia petunt, quæ ad fidei augmenta proficiunt.

℣. 15. *Redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum: improperium ipſorum, quod exprobraverunt tibi Domine*. Tale eſt *Redde*, quale quod ſuperius dixit, *Vindica*; quod etſi afflictionem tribuit corporum, ſalutem tamen efficit animarum. *Vicinos*, finitimos dicit, de quibus ſuperius ait: *Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris*. *Septuplum*, perfectionem ſignificat muneris cæleſtis, quod accipimus quando Spiritus ſancti illuminatione complemur: de quo & alio loco dictum eſt: *Argentum igne examinatum, terræ purgatum ſeptuplum*. (*Pſal. 11. 7.*) Quod ad converſionem ipſorum non eſt dubium pertinere, quando ſic recipiunt, ut in bonis partibus commutentur, *In ſinu eorum*, utique in animarum ſecreto debemus accipere, ubi ſemper fit glorioſa converſio. Sequitur, *Improperium ipſorum, quod exprobraverunt tibi Domine*. Fecerunt injurias, dicant laudes: fuerunt increduli, ſint devoti: extiterunt ſuperbi, fiant humiles. Tunc enim Dominus glorioſe vindicatus agnoſcitur, quando maledicorum ore laudatur.

Septuplum perfectionem muneris cæleſtis ſignificat.

℣. 16. *Nos autem populus tuus, & oves gregis tui, confitebimur tibi in ſæculum*. De illis (ſicut arbitror) dicit reliquis, qui Mathathiæ ſtudio congregati, legem Domini cuſtodire meruerunt. Iſtæ revera ſunt *oves* Domini, quæ ejus gloriam confitentes in fidei firmitate manſerunt. Poteſt autem hoc & generaliter accipi, ut ibi mixtus videatur & populus Chriſtianus: quoniam (ſicut ſæpe dictum eſt) ex duobus populis congregatio facta eſt una ſanctorum. Intuendum autem eſt lamentationem ſuam qua ſuavitate concluſerit: ut Domini dicat eſſe *gregem*, pro quo devotiſſimus ſupplicabat: ne diutius iraſceretur eis, quos ſuos eſſe meminerat.

Quæ ſint oves Domini.

Et in ſæculum ſæculi narrabimus laudem tuam. Hic illam tangit futuri ſæculi beatiſſimam pſalmodiam, quam chorus ſanctorum ſine ceſſatione dicturus eſt; non ut alios inſtruat, quia ibi nullus erit indoctus: ſed ut honorem debitum reddentes, præconiorum ipſorum ſuavitate paſcantur.

Concluſio Pſalmi.

SEcundus iſte jam pſalmus eſt, qui honorabilem Jeruſalem pia lamentatione deflevit. Sed ſciendum quod ſeptuageſimus tertius captivitatem continet, quam pertulit ſub Romanis: iſte vero Antiochi Regis defleт ſacrilegam & crudeliſſimam vaſtitatem. Conſiderandum quoque & alta mente condendum eſt, quod charitatis ſtudio commonemur Eccleſiæ Dei bonis lætari, & iterum calamitatibus ejus vehementer affligi. Legitur enim: Felices qui gaudent in pace tua, & felices omnes qui contriſtabuntur in omnibus flagellis tuis. Quapropter convenit, ut quod unicuique fidelium provenerit, ad noſtros dolores proximitatis ſtudio transferamus; ſicut
1. Cor. 12. 26. Apoſtolus dicit: *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: ſive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.* Hinc enim charitas illa præcelſa conquiritur, hinc prædicata unitas invenitur. Et ſi cauſam boni iſtius altius perſcruteris, hinc & illa cæleſtis affectio gignitur, quæ Domini Eccleſiam locupletare monſtratur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Septuageſimum nonum.

In finem, pro his qui immutabuntur, teſtimonium Aſaph, pſalmus.

DOctis viris & in auditorio Chriſti ſalutariter eruditis ſi quis uſitata repetere conetur, offendit. Nam cum omnia tituli iſtius verba jam nota ſint, reſtat ut hoc quod noviter dixit *Teſtimonium Aſaph* perquirere debeamus. Iſte *Aſaph* ante trepidus, ante ſollicitus, qui pro Synagogæ peccatis viſus eſt pſalmis prioribus exorare, tanta nunc præſumptione completur, ut jam commutatis in melius teſtimonium converſionis præbere videatur. Dicit enim de primo adventu Domini Salvatoris, qui hominem deterioratum lege peccati, ad ſanctæ converſationis dona perduxit, translatamque vineam de Ægypto potentiæ ſuæ radice ſolidavit. Hoc eſt quod dicit *Teſtimonium pro his qui immutabuntur.* Cantatur ergo hymnus ille de adventu viri agricultoris, & vinea Domini; ut jam non obſcuris, ſed manifeſtis precibus ejus poſtuletur adventus. Qui pſalmus ejuſdem rei ſecundus eſſe dignoſcitur.

Diviſio Pſalmi.

A*Saph* iſte quem titulus præcinuit commutatum, in prima ſectione Domini deprecatur adventum. Secunda teſtatur quemadmodum vinea, quæ eſt Eccleſia, toto orbe ſit dilatata. Tertio loco Incarnationis ejus beneficio per ſimilitudinem vineæ viſitari deprecatur Eccleſiam, ſeque Domino poſtulat adhærere.

Expoſitio Pſalmi.

Q*Ui Regis Iſrael intende: qui deducis velut* * *oves Joſeph: qui ſedes ſuper Cherubim, appare.* Per ſecundam ſpeciem definitionis quæ Græce Ennoematice dicitur, Latine Notio nuncupatur, magno deſiderio venire Chriſtus Dominus poſtulatur, ut per id quod facit, planiſſime indicatus eſſe videatur. Nam iſta ſpecies definitionis non per ſubſtantiam, ſed per actus ſuos unamquamque perſonam indicare cognoſcitur. Recte igitur dicitur Regi cæli & terræ: *Qui regis Iſrael*, cujus arbitrio & creata ſunt & adminiſtrantur univerſa. Sed quamvis omnia in ejus poteſtate ſint poſita: illa tamen regere dicitur, quæ ſe tractare cæleſti converſatione noverunt. Ideo enim ſubjunctum eſt, *Iſrael*: quia ipſos propitius regit, qui eum puro corde reſpiciunt. *Iſrael* enim interpretatur (ſicut ſæpe dictum eſt) vir mente videns Deum. *Intende*; ac ſi diceret: Supra nos lumen tuæ pietatis infunde; ut qui per nos ſumus tenebroſi, aſpectus tui reddamur claritate conſpicui. Sequitur, *Qui deducis velut oves Joſeph. Joſeph* fidelem populum debemus advertere, qui ſic in caulas Domini deducitur, quaſi oves ad paſcua congregantur. Nam & ipſum nomen *Joſeph* ſignificat ſine opprobrio, quod devoto populo certum eſt convenire. Et nota propria verba ſingulis data fuiſſe perſonis. *Regitur qui Iſrael* eſt: *deducitur qui Joſeph* eſt. Addidit, *Qui ſedes ſuper Cherubim, appare. Cherubim*, plenitudo ſcientiæ interpretatur, in qua Chriſtum Dominum inſidere manifeſtum eſt. Sed quoniam adhuc in ſecreto ſuæ Majeſtatis erat, rogat ut beneficio ſanctæ Incarnationis *appareat*; quatenus fideles ſuos firmiſſima credulitate conſolidet. Et vide quia trina invocatione verſus iſte contextus eſt; ut omnia cooperari ſanctam ſignificet Trinitatem.

Deus ipſos regit, qui eum puro corde reſpiciunt.

Joſeph interpretatur ſine opprobrio.

Cherubim plenitudo ſcientiæ interpretatur.

℣. 2. *Coram Ephrem, & Benjamin, & Manaſſe. Excita potentiam tuam & veni: ut ſalvos facias nos.* Iſta nomina conſtat eſſe gentis Hebraicæ, ante quos ut appareat, ſpirituali virtute deprecatur; hoc eſt, ut (ſicut promiſſus fuerat per Prophetas) ex Judæorum gente naſcatur. Sed quoniam non incaſſum hæc nomina more ſcripturæ divinæ videntur aptata, interpretationes eorum ſtudioſiſſime requiramus. *Ephrem* interpretatur fructificatio: *Benjamin*, filius dexteræ: *Manaſſes*, oblitus. Has virtutes ineſſe conſtat Domino Salvatori; fructificavit enim quando ad tempus corpore trucidato, ad perpetua cælorum regna ſurrexit. Filius dexteræ, id eſt, Filius Omnipotentis Patris. Oblitus, illud indicat quando injuriarum ſuarum oblitus, in cruce poſitus pro Judaico populo ſupplicavit. Orabat ergo ut in his virtutibus veniret, quas eum facturum eſſe nullatenus ambigeret. Sequitur, *Excita potentiam tuam, & veni: ut ſalvos facias nos.* Quantam nobis utilitatem per Incarnationem Domini noverat eſſe tribuendam: tanto ſtudioſe deprecatur, ut *excitet potentiam* ſuam, *& veniat* ad peccata humani generis abluenda. Quod enim deſiderium, quæ preces, quæ vota ſufficiant illud expetere, quod mundum poſſit a ſua impietate ſalvare?

Ephrem interpretatur fructificatio, Benjamin filius dexteræ, Manaſſes, oblitus.

℣. 3. *Deus virtutum converte nos: & oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus.* Quoniam credebat in ſe mirabilia facienda, juſte *Deum* invocavit *virtutum*, qui ſolus prævalet de incredulitatis morte liberare. Et quia ſe noverat eſſe diſtortum, *converti* ſe magnopere poſtulavit. Hoc enim cui conveniat facere, niſi virtutum Domino, qui ſolus potens eſt quæ vult univerſa complere? Poſt converſionis autem beneficium apte ſequitur: *Oſtende faciem tuam*; quia ſolet Divinitas homines jam converſo corde reſpicere. Quod enim addidit: *Et ſalvi erimus*, evidenter ſignificat Dominum Salvatorem, cujus revera ſumus Incarnatione ſalvati.

℣. 4. *Domine Deus virtutum, quouſque iraſce-*

ris in orationem ſervi tui? Hoc de illo tempore ſentiendum eſt, quo *Aſaph* venire Dominum poſtulabat. Et quia pro diſpenſatione divina erat aliquatenus differendum, dicit: *Quouſque iraſceris in orationem ſervi tui*; ut non illa jam provenire facias, quæ promiſiſſe cognoſceris? Et intuere pietatem ac deſiderium ſupplicantis. *Iratum* ſibi Dominum credebat: quoniam humano generi ſubvenire tardabat.

℣. 5. *Cibabis nos pane lacrymarum: & potum dabis nobis in lacrymis in menſura?* Poſtquam ſe differri poſſe præſenſerat, enumerat mala quæ paſſurus erat populus Hebræorum. Dicit enim: *Cibabis nos pane lacrymarum*, ſignificans eos ſub affiictione victuros. *Panis* enim *lacrymarum* vita eſt plena doloribus: ſed tamen in ea Domini miſeratione *cibamur*, quando cladibus ærumniſque non exſtinguimur, ſed potius erudimur. Sequitur, *Et potum dabis nobis in lacrymis*. Prius dixit, *panem*: nunc dicit & *potum*. Iſta enim duo ſunt quibus vivit omnis humanitas; ut *panem* pro qualibet eſca ponas: *potum* pro omni potione. Nam quod tempus a lacrymis eſſe poterat vacuum, quibus & ipſa refectio videbatur eſſe ploratio? *In menſura*, in diſtributo modulo dicit; ſicut ait Apoſtolus: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cum tentatione etiam proventum veſtrum, ut poſſitis ſuſtinere.*

Quando pane lacrymarum cibamur.

1. *Cor.* 10. 13.

℣. 6. *Poſuiſti nos in contradictionem vicinis noſtris: & inimici noſtri deriſerunt nos.* *Contradictio* illa Gentilis cogitanda eſt, quæ adverſum Prædicatores Chriſti pravis contentionibus erigebatur: credentes illa ſe poſſe defendere, quæ in templis ſuis videbatur adorare Gentilitas. Sive magis illud tempus commemorare videtur, quod in ſuperioribus dixit: quia ſub rege Antiocho dum aliqui Judæi ſacrificarent idolis, contradicebant his qui legem Domini cuſtodire videbantur. Et ideo *vicinos*, parentes debemus advertere, qui eis proximitate generis adhærebant. Sequitur: *Et inimici noſtri deriſerunt nos*. Merito *inimici deridebant*, inter quos tam nefarium videbant eſſe certamen; ut pars eorum in priſtina religione conſtaret, pars autem idolis coacta ſerviret.

℣. 7. *Domine Deus virtutum converte nos: & oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus.* Repetitur verſus, quem jam ſuperius ante hos tres poſuiſſe monſtratur: quia deſiderantis mos eſt frequenter repetere, quæ magnis precibus poſtulat advenire. Ipſa eſt ergo *facies*, id eſt præſentia Chriſti, per quam *ſalvi facti ſumus*, per quam laqueos mortis evaſimus: ipſa denique quæ & indignis & confitentibus cœlorum regna largitur.

℣. 8. *Vineam ex Ægypto tranſtuliſti: ejeciſti Gentes, & plantaſti eam.* Venit ad ſecundam ſectionem, in qua per myſticas figurationes, quæ fuerunt geſta commemorat. Quod ſchema dicitur Metabole, unius rei frequens iteratio ſub varietate verborum. Per hos enim ſex verſus uſque ad tertiam diviſionem, *vinea* iſta deſcribitur. *Vineam* enim dicit Hebræorum gentem, quam poſitam in typo conſtat Eccleſiæ, unde fidelium nata eſt congregatio populorum. *Vinea* quippe a vitibus dicta eſt. Hanc *ex Ægypto* deduxit magnis notiſque miraculis, & expulſis Gentibus, id eſt, Amorrhæis, Cethæis, Jebuſæis, cæteriſque aliis finitimis eorum, tanquam mirabilis plantavit Agricola. Hoc eſt *teſtimonium* redditum de immutatis Hebræis, quod continetur in titulo. *Vinea* ſiquidem Eccleſiæ & hic pulcherrime comparatur: quoniam ſicut illa inter folia caduca neceſſarios infert fructus; ſic & iſta inter turbas umbratiles peccantium ornatur fruge ſanctorum, qui ſæculi hujus afflictione tanquam torcularibus preſſi, ſaporem norunt emanare dulciſſimum. Sive quia foſſa plus proficit, & putata multiplicatur; quod ſoli merito datur Eccleſiæ, quæ ſolet paſſionis falce creſcere, & perſecutionum plagis in ſancto populo ſemper augeri. Sed hæc *vinea* quemadmodum per univerſum mundum dilatata ſit, ſubter edicitur.

Quid ſit Metabole.

Vinea a vitibus dicta.

Vinea Eccleſiæ comparatur, quæ foſſa plus proficit, & putata multiplicatur.

℣. 9. *Viam feciſti in conſpectu ejus: & plantaſti radices ejus, & repleta eſt terra.* Iſti vineæ fructuoſæ, quæ mundi ſpatia comprehendit, *viam fecit* Dominus, dum ejus conſpectibus apparere dignatus eſt. Ipſa enim proficiendi fuit cauſa, ut ſuum videret Agricolam, & ab eo imbrem prædicationis acciperet; quatenus fructus ſuaviſſimos procrearet. Sequitur, *Et plantaſti radices ejus, & repleta eſt terra. Radices ejus* ſunt Prophetæ cæleſtis Regis operatione plantati: ex quibus illa felices palmites tendens, univerſum mundum quaſi amœnis fidei umbraculis occupavit.

Radices Eccleſiæ ſunt Prophetæ.

℣. 10. *Operuit montes umbra ejus: & arbuſta ejus cedros Dei.* Latitudo & altitudo iſtius vineæ decenter exponitur. Illos enim novit operire quos nutrit: quoniam *ejus umbra* fructificat, & amplius facit creſcere, quæ magis tegere comprobatur. Sed qualis eſt iſta vinea, quæ *montes operit?* Utique ſuperna, quoniam quælibet altitudo terrarum cuncta ſub cælo eſt. Sequitur, *Et arbuſta ejus cedros Dei*. Quia *cedros* dicit, bene *arbuſta* poſuit; vites enim quando in arbores aſcendunt, *arbuſta* nominantur. Sed quamvis in trigeſimo pſalmo *cedros* pro ſuperbia deſignanda poſitas dixerimus: tamen quoniam hic eſt additum *Dei*, Martyres debemus advertere, qui in Eccleſia Chriſti in altiſſima ſunt cacumina conſtituti. Et hos Eccleſia protegit: quoniam in ejus eſſe gremio comprobantur.

Per cedros Dei Martyres intelliguntur.

℣. 11. *Extendiſti palmites ejus uſque ad mare: & uſque ad flumen propagines ejus. Palmites*, ſignificant diſcipulos Domini, quibus ipſe in Evangelio dicit; *Ego ſum vitis vera, & vos palmites. Mare*, cunctarum Gentium vult intelligi ſanctiſſimam credulitatem. *Extendiſti* enim dicit, quoniam ab Jeroſolymis hæc vinea per Apoſtolorum prædicationes in cunctas mundi partes extenſa eſt. Accipere enim non poſſumus localem, de qua jam dictum eſt: *Plantaſti radices ejus, & repleta eſt terra. Propagines* autem *ejus* filios regenerationis dicit, qui a flumine Jordane emanaverunt, ubi Dominus in exemplum noſtræ ſalutis baptizari dignatus eſt.

Joan. 15. 5.

℣. 12. *Ut quid * depoſuiſti maceriam ejus: & vindemiant eam omnes qui tranſeunt viam?* Iſtius vineæ quæ a Judaico populo ducit originem, miratur cur fuerit everſa munitio, hoc eſt, Domini ſubtracta defenſio. *Maceria* eſt enim de ſolis lapidibus conſtructa cuſtodia, quæ ſolet vineas defenſabiliter circuire. Et merito tali verbo in ſuperiori tranſlatione permanſit. Sequitur, *Et vindemiant eam omnes*. Hic *vindemiant*, in malo poſitum debemus accipere; ſicut & Jeremias dicit: *Vide Domine & conſidera: quia vindemiaſti nos. Sacerdos & Propheta de ſanctuario tuo defecerunt. Vindemiant* ergo dicit, di-

* MS. A. F. *deſtruxiſti.*

Thren. 2. 20.

ripiunt atque conculcant; quod a tranſeuntibus fieri ſolet, qui prædandi ſtudio labores auferre nituntur alienos. Vindemia dicitur, quando uva viti demitur; quod etiam iſti vineæ Deus per

Iſai. 5. 5.

Iſaiam Prophetam minatur: *Deſtruam maceriam ejus, & erit in direptionem: & deſtruam parietem ejus, & erit in conculcationem*. Addidit, *Qui tranſeunt viam*. Gentes ſignificat, quæ *Viam*, id eſt, Chriſtum Dominum *tranſeuntes*, in idolorum ſacrificiis jugiter permanebant.

℣. 13. *Exterminavit eam aper de ſilva: & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Exterminavit*, extra terminos atque patriam ſuam ubique diſperſit, quod in Gente contigit Judæorum; hoc eſt quod ſuperius ait: *Vindemiant eam. Aprum*, Veſpaſianum forſitan debemus accipere, qui illis extitit & fortis & ſævus. Per hoc autem nomen ſignificatur Judæis fuiſſe contrarium, qui hoc animal inter cætera habere videbantur immundum. *De ſilva*, ſcilicet de Gentibus, quæ merito *ſilvis* ſqualidis comparantur, quæ adhuc in-

Aper unde dictus.

ſitæ de fructuoſo germine non fuerunt. *Aper* enim dictus eſt ab eo quod in locis aſperis commoretur. *Singularem* autem *ferum*, Titum ejus filium memorat, qui reliquias belli tanta populatione contrivit; ut Gentem & civitatem quaſi herbarum pabula terribili depaſtione conſumeret. Neceſſe enim fuit hoc vineæ contingere, cujus maceria videbatur eſſe depoſita. Spiritualiter autem *aper* propter ferocitatem & fortitudinem nimiam diabolus intelligi poteſt. *De ſilva* autem dixit: quia cogitationes ejus agreſtes aviæque ſemper exiſtunt. Et nota quod his ſex verſibus, qui prædicti ſunt, vinea iſta deſcribitur per quartam ſpeciem defi-

Quid ſit 4. ſpecies definitionis.

nitionis, quæ Græce Hypographice, Latine Deſcriptionalis appellatur. Hæc adhibita circuitione dictorum factorumque rem de qua quæritur, competenti ſignificatione declarat.

℣. 14. *Deus virtutum convertere: reſpice de cælo, & vide, & viſita vineam iſtam.*

℣. 15. *Et perfice eam, quam plantavit dextera tua: & ſuper filium hominis, quem confirmaſti tibi*. Relatis omnibus quæ ſuperius contigerunt, *Aſaph* venit ad tertiam ſectionem: in qua rogat ut omnipotens Agricola *viſitet vineam* diſſipatam, quam *plantare* dignatus eſt, & *reſpiciat ſuper filium hominis, quem confirmavit* ſibi. Commutatus quippe in melius, hoc ſingulare remedium rebus omnibus expetebat, ut Chriſto Domino ſupplicaret. Cum dicit: *Deus virtutum convertere*, petit eum ut ſupplices ſuos ſerenus aſpiceret, & periclitantibus ſubveniret. Sequitur, *Reſpice de cælo & vide*; ſcilicet quibus fluctibus laboret humanitas, quibus peccatis ad inferna rapiatur, & delectetur vi-

Delectatio vitiorum perpetuam mortem operatur.

tiis, unde eam perpetua morte conſtat exſtingui. Cum autem dicit: *Viſita vineam iſtam, & dirige eam, quam plantavit dextera tua*, adventum ſanctæ Incarnationis expoſtulat; ut præſente cultore ſuo vinea plantata proficiat: ſine quo nec fructus inferre poterat, nec proficuam habere culturam. Addidit, *Et ſuper filium hominis, quem confirmaſti tibi*. Omnino declaratum eſt quod ſuperius dixit, *Viſita*. *Filius* quippe *hominis* Chriſtus eſt Dominus ex Maria Virgine genitus, a Patre natus ante omnia ſæcula. Qui utique confirmatus eſt, quando de ipſo ve-

Matth. 3. 17.

ritas Paternæ vocis inſonuit, dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite*.

℣. 16. *Incenſa igini, & effoſſa manu: ab increpatione vultus tui peribunt. Incenſa igni, & effoſſa manu*, humana vitia ſignificata debemus advertere. Incenditur quippe aliquis igne cupiditatis, ſive calore ſuperbiæ, quando crimina nefanda commiſerit. *Effoſſa* vero *manu* ſunt, cum per operationem ſceleratam aliis præparamus inſidias, & decipere volumus neſcientes, dum nos in ipſam magis foveam corruamus. Hæc ergo peccata, *ab increpatione vultus* Domini *peribunt*, quando illis dicendum eſt: *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus*. Non enim ulterius viſuri ſunt, quem propter ſua ſcelera perdiderunt.

Matth. 25. 41.

Damnati nunquam Deum viſuri ſunt.

℣. 17. *Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ: & ſuper filium hominis quem confirmaſti tibi*. Grande Sacramentum, grande munus Divinitatis exponitur: quia tamdiu forſitan dubitari potuit, quod Iſrael ſalvus fieret, donec ſalutaris Dominus adveniret. Illo enim veniente promiſſio tota completa eſt, nec ulterius ab ipſo diſcedit Eccleſia, quæ Sponſi ſui ſpirituali dilectione conjuncta eſt. Nam cum dicit: *Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ*, operationem ſanctæ Incarnationis expoſcit. Ipſe eſt enim *dextera* Patris, de quo alio loco dicit: *Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſalvabit me: ſed dextera tua, & brachium tuum & illuminatio vultus tui*. Deinde more ſuo propter explanationem repetit quod ſuperius dixit: *Et ſuper filium hominis*. A communi jungendum eſt: *Fiat manus tua*, id eſt, operatio ſancta ad effectum promiſſa perducat. *Filius* enim *hominis* idem ipſe eſt Dominus Chriſtus, qui etiam *dextera* Patris eſt. Sequitur, *Quem confirmaſti tibi*. Confirmatus eſt utique apud homines (ſicut jam dictum eſt) quando de ipſo vox Paternæ veritatis inſonuit, dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite*. Quod non piget ejuſdem exempli iteratione declarare, quando & in auctoritate eadem verba conſtat eſſe repetita.

Eccleſia Chriſto juncta, ab ipſo non diſcedit.

Pſal. 43. 7. 4.

Matth. 3. 17.

℣. 18. *Et non diſcedimus a te, vivificabis nos: & nomen tuum invocabimus*. Ad ſuperiora reſpicit pars iſta verſiculi. Dicit enim: *Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ*, id eſt ut mittere digneris Filium tuum, qui reum mundum liberet a crimine peccatorum. *Et non diſcedimus a te*; id eſt, quem ſemel mente concepimus, cordis oculis jugiter intueamur; nec a te devotionem noſtram poſſimus amovere, cujus advenire Filium magnopere cognoſcimur expetiſſe. Et quæ ſit utilitas ab ipſo *non diſcendere* conſequenter exponitur: *Vivificabis nos, & nomen tuum invocabimus*. *Vivificabis nos*, quando peccatorum morte depoſita ex aqua & Spiritu ſancto renaſcimur. *Nomen* autem ejus *invocabimus*; hoc ſignificat, quoniam Domini Chriſti inſtitutione ſalutari in Oratione quotidiana nomen Patris jugiter invocamus.

Oratio Dominica quotidiana oratio vocatur.

℣. 19. *Domine Deus virtutum converte nos: & oſtende faciem tuam & ſalvi erimus*. Quæ ſuavitas, quæ ſit utilitas verſiculi hujus hinc datur intelligi, quoniam in hoc pſalmo triplici eum repetitione memoravit; ut quaſi prati floriferi planitiem tenſam per ordines certos jucunditas roſei coloris ornaret. In iſta ſiquidem brevitate regulam totius religionis exponit. Primum eſt enim, ut *nos Dominus convertat*: deinde, ut *oſtendat faciem* ſuam: tertio, ut *ſalvos* efficiat. Non enim antequam *convertat*, *oſtendit faciem* ſuam; nec ſalvat, niſi nos prius lumine ſuæ pietatis

inſpexerit. Quapropter verſus iſte mente condendus eſt: quia per ipſum ſub brevitate petimus, quicquid nobis expedire monſtratur.

Concluſio Pſalmi.

NImis *Aſaph* iſtum *commutatum* conſtat in melius, qui veniam Chriſti dilatatam toto orbe conſpexit, & palmites ejus montes obumbrare vidit & cedros. Spectaculum revera beatum, cujus amœnitas ipſa cogitata refectio eſt: ut toto mundo una vinea umbram faciat ſuis conditoribus: ne quis fidelium reddatur ſole fuſcatus; de quibus ſcriptum eſt: *Per diem ſol non uret te, neque luna per noctem.* Verum iſta vinea pro botris muſtuoſis ſanctos infert fructus, Martyres creat, Prophetas educit, Apoſtolos gignit, fideles edit innumeros; & quicquid in Eccleſia ſancta glorioſe geritur, iſti ſimilitudini decenter aptatur.

Pſal. 120. 6.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octuageſimum.

In finem, pro torcularibus, Aſaph, quinta ſabbati.

PRo *torcularibus*, Eccleſiam ſignificari ſuperioribus eſt titulis indicatum. Sed quoniam ibi hanc præfigurationem in uvarum expreſſione poſuimus: nunc in baccarum vindemiis explicemus. Cum tunſus acervus olivarum ſubjectus fuerit agricolarum arte ponderibus, nimiaque cœperit preſſura torqueri, & amurcam cœnoſam, & oleum pinguiſſimæ puritatis emanat. Quod in Eccleſiæ perſecutionibus fieri poſſe non dubium eſt, quando & Deo puras mentes declarat, & fæcilentas conſcientias evidenter aſſignat. *Quinta* vero *ſabbati*, ſignificat a ſabbato quintum diem, quando Dominus in conditione rerum ex aquis creavit animalia, ſicut Geneſis lectio decurſa teſtatur: *Dixit Deus: Producant aquæ reptilia animarum vivarum.* Hoc ad baptiſmatis gratiam ſimilitudine decora conjungitur; quæ revera animalia viva ſua fœcunditate producit, dum ſanctificatæ aquæ immaculatos reddunt, quos pollutos propriis ſceleribus acceperunt. Sed ut partibus res expoſitas in unam ſeriem colligamus: intentio tituli talis eſt; ut *In finem*, deſignet Dominum Chriſtum: *Pro torcularibus* Eccleſiam: *Aſaph* congregationem: *Quinta ſabbati* baptizatos. Unde colligitur pſalmum in Eccleſia Domini regeneratæ congregationi eſſe locuturum. Hic enim *Aſaph* ad hiſtoriam quidem loquitur Judæis: ſed melius ſpiritualiter intelligitur de populo Chriſtiano.

Geneſ. 1. 20.

Diviſio Pſalmi.

IN prima parte pſalmi loquitur *Aſaph* fidelibus, ut per organa diverſa muſicorum laudes debeant Domino perſonare: quoniam multa beneficia ſuo populo præſtare dignatus eſt. Secunda, verba ſunt Domini comminantis ne idola colantur, ſed ipſe ſolus adoretur qui præſtare profutura munera conſuevit. In tertia parte *Aſaph* ex ſua iterum perſona reloquitur: arguens infideles, cur fallaces extiterint, cum eis dona Domini copioſa largitate collata ſint.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. EXultate *Deo adjutori noſtro: jubilate Deo Jacob.* *Aſaph* iſte quem ſæpe diximus ſignificare Synagogam, populos commonet fideles, ut non deſinant cum ſumma lætitia Deo laudes dicere, qui eos a ſæviſſimis periculis eſt dignatus eripere. *Adjutori* autem quod dixit, verus Deus tali verbo declaratur: quia fictitius deus non eſt adjutor, ſed eliſor: non ſanans, ſed vulnerans: non ſublevans, ſed valde demergens. *Noſtro* enim dum dicit, devotos ſe commonere teſtatur. *Jubilate* dictum eſt a juvando, id eſt, delectando; ut quibus non poterat exultatio verborum ſufficere, in abundantiſſimam atque inexplicabilem lætitiam proſilirent: docens gaudentibus animis Domino debere gratias agere, non confuſos aliqua anxietate cantare. Nam ſi terrena deſpicimus, ſemper ex illo læti ſumus, ad quem mens incerta atque titubans non poteſt pervenire. *Jacob* ſignificat populum Chriſtianum, cui anterior Synagoga conſentit, dum ad illum per gratiam tranſlatum eſt, quod illi conſtat ablatum. Hi ſunt quos dixit: *Quinta ſabbati*, qui de ſacra ſcilicet regeneratione naſcuntur.

Jubilate a juvando dictum.

Si terrena deſpicimus, ſemper ex Deo læti ſumus.

℣. 2. *Sumite pſalmum, & date tympanum: pſalterium jucundum cum cithara.* Organa quidem iſta utraque muſica ſunt, ſed cauſas continere probantur egregias. Dicit enim: Accipite pſalmum, & date bonas operas. *Pſalmus* enim ad divina verba pertinet intimanda: quoniam conformatio ipſius canorum ventrem (ſicut ſæpe diximus) habet in capite; quod merito ad pſalmum refertur, qui ſemper reſonat ſuperna myſteria. *Tympanum* eſt, quod tenſo corio quaſi ſupra duas (ut ita dixerim) metas ſibi ab acuta parte copulatas ſolet reſonare percuſſum; ſic hominum corpus, dum pro Domino tribulatione quatitur, ad ſuperna mandata dulcius temperatur. Hoc ergo commonet, ut accipientes divina verba Domino debeamus offerre terrena: quia tunc Deo bene *damus tympanum* dum eleemoſynas facimus, cum jejuniis corpus affligimus, cum vitia ſæculi cum ſuo nihilominus auctore deſpicimus. Addidit, *Pſalterium jucundum cum cithara.* Admonet etiam & hæc duo jucundiſſime copulari; ut & verba Dei quæ in *pſalterio* continentur, & *cithara* quæ humanos actus ſignificare cognoſcitur, in unam ſocietatem debeant convenire: quia utrumque melos ſibimet copulatum Domino probatur acceptum. *Pſalterium* enim idem ſignificat quod *pſalmus*: *Cithara* quod *tympanum*; ſed diverſitate nominum eaſdem res ſub brevitate concludit. Nam quemadmodum *cithara* contra *pſalterium* conformata ſit, frequenter expoſitum eſt. In hoc autem & ſequenti verſu iterum nobis Enthymematicus, id eſt, Rhetoricus ſyllogiſmus eluceſcit eodem modo: Canere præceptum eſt in Iſrael, & judicium Deo Jacob: Cantandum eſt igitur in initio menſis tuba, in die inſigni ſolemnitatis eorum. Modo reliqua perſcrutemur.

Deo bene damus tympanum, quando virtute colimus & vitia deſpicimus.

℣. 3. *Canite initio menſis tuba, in die inſigni ſolemnitatis veſtræ.* Præceptum fuerat inter alia Judæis, ut a prima die ſeptimi menſis, ſeptem diebus tuba *canerent*; quod hodieque carnaliter faciunt, non intelligentes ideo fuiſſe juſſum, quoniam Spiritus ſancti gratia ſeptiformis baptizandis erat toto orbe prædicanda. Unde nunc

fideles admonet Chriſtianos, ut laudes Domini præconiali debeant voce cantare, cum novæ regenerationis fuerint gaudia conſecuti. *Tuba* enim cum ponitur, grandiſonis aliquid prædicari clamoribus indicatur. Sic & alius Propheta dicit: *Exclama & exalta ſicut tuba vocem tuam*. Conſiderandum eſt quoque quod per organa muſicæ diſciplinæ & ſpallere Domino, & diem præcipimur ſolemnitatis implere; ut ſicut illa rediguntur ad dulciſonum melos, & in unam convenientiam ſuaviter colliguntur: ita omnis actus noſter redigatur ad Dominum, & jucundiſſima modulatione ejus auribus offeratur. Eſt enim diſciplinæ ipſius magna vis delectabiliſque cognitio, quam Doctores ſæcularium litterarum (largiente Deo, qui concedit omne quod utile eſt) fecerunt doctrinabili lectione cognoſci, quæ in rerum natura prius tenebatur abſcondita. Prima ergo hujus diciplinæ partitio eſt harmonica, rhythmica, metrica. Secunda partitio inſtrumentorum ejus eſt in percuſſionalia, in tenſibilia, in flatilia. Tertia dividitur in ſymphonias ſex. Quarta dividitur in tonos quindecim. Sic totius virtus pulcherrimæ iſtius diſciplinæ talibus priſcorum diſtinctionibus explicatur; per quos modos in ſæcularibus libris multa quidem legimus oſtenſa fuiſſe miracula. Sed ut fabuloſa forte taceamus; per citharam canoram David legimus a Saule fugaſſe dæmonium: muros Jericho clangentibus tubis protinus corruiſſe, lectio divina teſtatur; ut dubium non ſit muſicos ſonos (jubente tamen ac permittente Domino) magnas plerumque feciſſe virtutes.

Iſai. 58. 1.

Muſica diſciplinæ commendatio & diviſio.

1. Reg. 16. 23.
Joſue 6. 20.

℣. 4. *Quia præceptum in Iſrael eſt: & judicium Deo Jacob*. Dicit cauſam quare debeant tuba canere: quia lex data eſt per Moyſen in Iſraelitico populo, qua cognita nullus peccare debuiſſet. *Judicium* autem *Deo Jacob*, id eſt, Deo Chriſtianorum. Ipſe enim rationalem creaturam cæleſti veritate * judicavit; ſicut in Evangelio ait: *Pater non judicat quempiam, ſed omne judicium dedit Filio*. Hac ergo diſpenſatione mirabili Dominum conſtat eſſe laudandum, qui & legem dedit, & judicium futurum ſuæ Majeſtatis innotuit. *Jacob* enim diximus ſignificare populum ſequentem, qui adoptatus per gratiam Chriſti primæ diſtrictionis præcepta ſuperavit.

* MS. A. *virtute.*
Joan. 5. 22.

℣. 5. *Teſtimonium in Joſeph poſuit illud, cum exiret de terra Ægypti: linguam, quam non noverat, audivit*. *Joſeph* ſignificat augmentum, cujus nominis interpretatio teſtimonium eſt Hebræi populi, qui *de terra Ægypti* multiplicatus *exivit*. Sed hoc ad noſtram generationem competenter aptatur. Nam ſicut ille per maris rubri undas ſalvatus ejectus eſt: ſic nos a terra Ægypti, id eſt a vitiis carnalibus abſoluti ſacra unda regenerante renaſcimur. Nec nomen ipſum maris rubri vacat: quia ſicut illud rubrum conſta dicit, ita & hæc aqua rubra poteſt nuncupari, quæ una cum ſanguine de latere Domini Salvatoris exivit. Sequitur, *Linguam quam non noverat audivit*. *Linguam* hic, novi Teſtamenti præcepta debemus advertere. Nam ſi ſermones intelligas, quomodo *linguam, quam non noverat* populus Hebræus, *audivit*, dum Chriſtum Dominum locutum conſtet Hebraice? Hoc ergo dicit, quia per Evangelium audierunt *linguam*, id eſt, præcepta, quæ prius eorum notitia non habebat. Sive illud ſignificat tempus, quando Apoſtoli *Spiritu ſancto repleti, linguis* ignotis & *variis ſunt locuti*.

Joſeph ſignificat augmentum.

Rubrum mare figura aquæ baptiſmatis, quæ mixta ſanguine de latere Chriſti exivit.

Actor. 2. 4.

℣. 6. *Divertit ab oneribus dorſum ejus: manus ejus in cophino ſervierunt*. Et hoc quamvis ad hiſtoriam dici videatur, quando in Ægypto Judæorum populus diverſis neceſſitatibus ſerviebat, modo ut lateres faceret, modo ut terram cophinis exhiberet: tamen iſtud Chriſtianorum partibus diligentius applicamus, a quorum dorſo avertit Deus onera peccatorum, quando ſe felici humilitate proſternunt; ſicut ipſe dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos*. *Cophinos* autem dicimus per quos ſordium purgamenta projicimus, ut loci puritas eluceſcat. *Manus* ergo ſuas in eis tenent qui peccatorum immunditiis occupantur: ſed de hac ſervitute liberamur a Domino, quando ſcelerum noſtrorum ſordibus expiamur.

Matth. 11. 28.

℣. 7. *In tribulatione invocaſti me, & liberavi te: exaudivi te in abſcondito tempeſtatis: probavi te ad aquam contradictionis*. Jam quidem Domini Salvatoris verba referuntur, & poterat eſſe diviſio, niſi poſt verſum iſtum diapſalma ſequeretur: ubi magis competentius credimus eſſe faciendam. Sed quoniam perſona mutata eſt, hoc ſchema dicitur Ethopœia, quoties aliquem introducimus ad loquendum. Imputantur enim beneficia, ut gravior æſtimetur offenſa. Ipſe enim nos de *tribulatione liberat*, ipſe * *in abſcondito* anguſtiam noſtræ * *tempeſtatis exaudit*: ſed *probat* nos in contradictionibus hæreticorum, quando aliquibus altercationibus velut ventis flantibus excitamur. Nam ſi ad hiſtoriam referas, *aquam contradictionis* dicit, quando in deſerto fluenta Iſraeliticus populus incredulis mentibus expetebat.

Quid ſit Ethopœia.

* MS. G. & F. *in abſcondita anguſtia.*
* MS. A. *tentationis.*
Deus nos in hæreticorum contradictionibus probat.

℣. 8. *Audi populus meus, & loquar Iſrael, & teſtificabor tibi: Iſrael ſi me audieris, non erit in te deus recens: neque adorabis deum alienum*. Interjecto diapſalmate (quod nobis eſt in diviſionibus magnopere cuſtodiendum) venit ad ſecundam partem. Sed cum ſit anterius loqui, quam audire: hic prius poſitum eſt: *Audi*; ut advertas ad intelligentiam potius dictum, non ad aurium tranſitorium ſonum. Dicit etiam: *Populus meus*; ut illam ſequeſtraret amurcam, quæ torcularibus Eccleſiæ tanquam pars fæculenta projicitur. Ille eſt enim *populus* Dei, qui neſcit cum malis aliqua morum permixtione confundi: ſed in olei pinguedine ac puritate in Chriſti gratia mundiſſimus perſeverat. Sequitur, *Iſrael & teſtificabor tibi*. Cum hic ante Judicem ſoleant teſtes produci, ipſe Dominus judicii teſtem ſe dicit eſſe veritatis; ut nullus de factorum ſuorum compenſatione dubitaret, ubi talis Adſtipulator exiſteret; quod tamen conſequenter exponit. *Teſtificatur* enim Dominus quando in illo judicio Majeſtatis ſuæ unicuique dederit pro factorum ſuorum qualitate ſententiam: ubi teſtibus opus non erit ut judicetur: ſed ipſum judicium actuum noſtrorum teſtimonium dabit. Dicturus eſt enim juſtis: *Eſurivi & dediſtis mihi manducare: ſitivi, & dediſtis mihi bibere*, & reliqua. Impiis autem quod talia non fecerint imputabit: ita fit ut judicium ejus non ſine teſtimonio eſſe videatur. Addidit, *Iſrael ſi me audieris, non erit in te deus recens*. Repetit *Iſrael*, ut ſe familiarem intelligat, & ad juſſa Domini obedienter vota convertat. Magnum enim Sacramentum uno verbo concluditur, ut jam tunc ventura hæreſis veritatis ſententia vinceretur. Dixit enim: *Non erit in te deus recens*: ne Verbum Patris quiſquam putaret eſſe ſub tempore. Nam ille *recens* eſt, qui antiquiorem habet.

Populus Dei neſcit cum malis morum permixtione confundi.

Matth. 25. 35.

habet. Quapropter ſi *recens* non poteſt dici coæternum debet mentis ſanitas confiteri. Et ne poſſit aliquis Deum Chriſtum *recentem* dicere, quem de Maria Virgine natum eſſe cognoſcit, cujus humanitas facta probatur eſſe ſub tempore, dicit: *Non erit tibi deus recens*: quoniam ipſe eſt, qui ante omne principium genitus de Patris ſubſtantia, æquali cum eo coæternitate conſiſtit, regnans per infinita ſæcula ſæculorum. Unde mirabili ſanctoque compendio Patres noſtri duas naturas permanere in uno Domino Chriſto unitas atque perfectas dici & credi maluerunt; ut omnium hæreticorum morboſa ac fœtida eructuatio tanquam hiatus peſtifer ſalubri remedio clauderetur. *In te* autem quod dixit, ſignificat in corde tuo, ubi debet veritas, non falſitas inveniri. Adjecit, *Neque adorabis deum alienum*. Cum ſupra interdixerit coli *recentem deum*: non debere hic *adorare deum* venit *alienum*; ut pene par ſit ſcelus *recentem deum* putare, & nefanda idolis devotione ſervire. Intelligant ergo Ariani quibus ſociati ſint, qui ſe a Catholica ſanitare disjungunt.

Chriſtus non eſt Deus recens, ſed Patri coæternus.

℣. 9. *Ego enim ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: dilata os tuum, & implebo illud*. Redduntur juſtæ cauſæ quare deus adorari non debeat alienus. Primum quod Deus noſter immutabilis atque æternus eſt, qui de ſe dixit; *Ego ſum qui ſum*. Deinde, ut, omnia intelligeremus ab ipſo fieri quæcumque nobis profutura ſuccedunt, ait: *Qui eduxi te de terra Ægypti*. Quæ ſecunda ſpecies definitionis, Græce Ennoematice dicitur, Latine Notio nuncupatur. Hæc iſto modo ſemper efficitur, cum unuſquiſque de factis propriis judicatur, quæ & ipſi tantum non & aliis videantur accidere. Sed hoc cum Judæis ad hiſtoriam dicitur, Chriſtianorum generalitas commonetur. *Educit* enim nos *de terra Ægypti*, quando per regenerationis gratiam a peccatis teterrimis liberavit, quibus tenebamus obnoxii, cum manus noſtræ (ſicut ait ſuperius) *in cophino ſerviebant*. Sequitur, *Dilata os tuum, & implebo illud*. *Dilata*, divulga, diſſemina, confitendo utique, vel admonendo; ut illa velis loqui quæ digna videantur auditu. Tunc enim ſenſus ſpirituali gratia repletur, quando in laudes Domini *os dilatatum* eſſe cognoſcitur; ut hoc per ejus gratiam inchoemus, & ejus munere compleamus; ſicut dicit Apoſtolus: *Dilatamini & vos. Nolite jugum ducere cum infidelibus*.

Exod. 3. 14.

Senſus noſter ſpirituali gratia repletur inter laudes Domini.

2. Cor. 6. 13. 14.

℣. 10. *Et non audivit populus meus vocem meam: & Iſrael non intendit mihi*.

℣. 11. *Et dimiſi eos ſecundum deſiderium cordis eorum: & ibunt in voluntatibus ſuis*. Quamvis impleverit Dominus Prophetarum ora dilatata, dicit eos auditos non fuiſſe ab Iſraelitico populo, dum ejus minime juſſa compleverint. Ille enim ſuæ plebi tanquam oleo loquebatur: ſed amurca non poterat audire, quæ erat velut inutilis reſpuenda. Addidit: *Et dimiſi eos ſecundum deſiderium cordis eorum: & ibunt in voluntatibus ſuis*. Sequitur ultio digna peccati. Non enim dimittitur impunitus, qui a Domini tuitione deſeritur. Ille enim quos relinquit, affligit: quia malorum omnium retributio eſt tanta bonitate fraudari. Putat enim peccator genus eſſe beneficii, * ſi ſuis voluntatibus permittatur expleri, dum dicat Apoſtolus: *Tradidit illos Deus in concupiſcentias cordis eorum, in immunditiam*, & reliqua.

Qui deſeritur a Deo, punitur & affligitur.

* Ed. *dum*.

Rom. 1. 24.

℣. 12. *Si plebs mea audiſſet me: Iſrael ſi in viis meis ambulaſſet: pro nihilo inimicos eorum humiliaſſem, & ſuper tribulantes eos miſiſſem manum meam*. Quærendum eſt quare *plebem* dixerit ſuam, quæ eum non erat auditura? Suam dixit: quia ei legem dedit, miracula magna monſtravit; ut culpa creſceret, cum in eum plebs electa peccaſſet. Et nota quemadmodum ſe in hoc primo verſu ſubſequentia verba declarant. Quod dixit: *Plebs mea*, hoc ſignificat *Iſrael*. Quod ait. *Audiſſet me*, hoc vult intelligi: *Si in viis meis ambulaſſet*. Ille enim & audit Dominum, & in viis ejus ambulat, qui mandatis ipſius non reperitur adverſus. Et vide ordinem fuiſſe ſervatum. Prius enim eſt doceri nos, ac deinde audita compleri. Sequitur præmium quod mereri non potuit indevotus: *Ad nihilum inimicos eorum humiliaſſem, & ſuper tribulantes eos miſiſſem manum meam*. Generaliter ſunt accipienda quæ dicta ſunt: quia tunc ille reſiſtit inimicis noſtris, quando ei fuerimus humili ſatisfactione devoti. Nam ſi Deo male agendo reſiſtimus, ille iterum noſtris non contradicit inimicis; nec manum defenſionis ſuper eos ponit, qui ſe ab ipſo ſuperba reluctatione ſubduxerint. Unde intelligere debemus, quando a nobis avertitur non eſſe pietatis defectum, ſed magnæ ultionis aculeum. Suſpenditur enim interdum a defenſione ſanctorum, quando tribulationibus & afflictione tentantur. Sed juſtos ſic tentari patitur, ut non deſerat: impios autem ſic tribulari permittit, ut ſe ab eis reddat alienum.

Quare Chriſtus Judæam plebem dixerit ſuam.

Deus reſiſtentes ſibi, inimicis dimittit, & pœnitentes protegit.

Quæ ſit differentia inter juſtorum & impiorum tentationes.

℣. 13. *Inimici Domini mentiti ſunt ei: & erit tempus eorum in æternum*. Poſt verba Domini redit *Aſaph* ad tertiam partem: inimicos ejus digna execratione redarguens. *Mentiuntur* enim qui bonis ſe pollicitationibus obligantes, in peſſimos iterum relabuntur errores. De Paganis enim dici non potuit, qui nulla fuerant Domini promiſſione conſtricti. Et ne forſitan quod eos florentes in hoc mundo vides, crederes jam relictos, addidit: *In æternum erit tempus eorum*, ſcilicet punitionis, quando illis dicetur: *Ite in ignem æternum*; de quibus etiam legitur: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exſtinguetur*. Quod ſchema Eclypſis Græce, Latine Defectus dicitur; ſed non qui per ignorantiam deficit, ſed qui ſe, ut potiſſimum quæratur, abſcondit.

Matth. 25. 41.

Iſai. 66. 24.

℣. 14. *Cibavit eos ex adipe frumenti: & de petra melle ſaturavit eos*. Hic pietas Creatoris exponitur; ut *inimicos*, id eſt, ingratos beneficiis ſuis repleverit, quod ſuperius dixit fuiſſe *mentitos*. *Ex adipe frumenti*, ſive manna ſignificat, ſive corpus Domini Chriſti. *Adipem* quippe dicimus animalium pinguedinem corpulentam; quod nomen ad frumentum abuſive tranſlatum eſt, ut ſignificaret ei interius aliquam ineſſe bonitatem. *De petra melle*, hoc eſt, de ſapientia Chriſti: quoniam ipſe *Petra* eſt, de quo ſupernæ doctrinæ mella manaverunt. *Saturavit eos* dixit, id eſt, ſancta prædicatione complevit. Sed perfidi jejuni fuerunt fide, qui auribus * aggravati audire noluerunt.

*MSS. *adſatiati audierunt.*

Concluſio Pſalmi.

Redeamus nunc ad ſententiam ſuperiorem, & more apum dulciſſimis floribus inſidentes, aſſidua repetitione ſuavia mella carpamus: quia res ſalutaris quotieſcumque repetitur, neceſſaria ſemper inde ſumuntur. Quapropter ſtudioſiſſime perquiramus, quare ſit dictum: *Non*

erit in te deus recens, ſi revera volumus eſſe Iſrael? In hoc enim verbo fidei totius virtus ſanctiſſima continetur: in hoc ſermone ineffabilis illa Majeſtatis natura declarata eſt. Nam ſi deus recens non accipitur, coæterna ſibi ſancta Trinitas ſine dubitatione ſentitur: quia junior ibi non eſt, ubi ſenior non probatur. Æternus eſt igitur Pater, æternus Filius, æternus Spiritus ſanctus. Diſtinctio enim in perſonis, unitas cognoſcitur in natura. Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus ſanctus; trinum quidem nomen, ſed una virtus, una potentia. Filius a Patre incomprehenſibiliter genitus: Spiritus ſanctus a Patre & Filio ineffabiliter procedens: poteſtas, non accidens, ſed individua manens. Summitas ſociabilis, regnum ſine fine, gloria ſempiterna, quæ ſola creat, ſola peccata dimittit, & cælorum regna concedit. Sequitur, *Neque adorabis deum alienum*. Deus alienus eſt, qui in ſacrilegas culturas dementium hominum pravitate pervenit: non eſſentiam Deitatis habens, ſed honorem falſæ majeſtatis accipiens: non qui homines creavit, ſed qui eſt ab hominibus fabricatus. Alienus revera: quoniam alienata mente repertus eſt. Hoc ſi utrumque refugimus, veri Dei gratiam promeretur, * quia novit de ſe male ſentientes abjicere, & recte credentibus beneficia digna præſtare.

Myſterium ſanctæ Trinitatis explicatur.

Dii Paganorum, dii alieni vocantur, quia alienata mente reperti.

* Ed. qui.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octuageſimum primum.

Pſalmus Aſaph.

DIctum eſt in præfatione pſalmos univerſos eſſe Davidicos: ſed hos qui vocabulorum diverſitate prænotantur, propter intelligentiam nominum ſuorum in titulis fuiſſe * præſcriptos. Ponitur enim hic *Aſaph*, quod indicat Synagogam, quæ Dominum Salvatorem corporea quoque præſentia meruit intueri, quando dignatum eſt Verbum caro fieri, & in gratiam noſtræ vivificationis occidi. Denique pſalmus ipſe ſic inchoat: *Deum ſtetiſſe in Synagoga deorum*. Nec illud omittendum eſſe dijudico, quare Synagogam Antiqui vocitaverint, quam nunc Eccleſiam Chriſtianis temporibus nuncupamus. Synagoga eſt generaliter dicta congregatio, non ſatis exprimens hominum cœtum: Eccleſia vero convocatio nuncupatur, quæ de diverſis Gentibus aggregata colligitur. Convocari enim ad illos pertinet qui ratione præcellunt; ut intelligamus Eccleſiam Dei & nomine creviſſe ſemper & meritis.

* MS. A. perſcriptos.

Quæ differentia interſit inter Synagogam & Eccleſiam.

Diviſio Pſalmi.

ASaph, quem pro ſignificatione ſui nominis in titulo conſtat appoſitum, contra Judæos de Chriſti adventu per totum loquitur pſalmum. In prima parte commonens eos Deum in eorum medio conſtitiſſe, & ideo non debere illos conſortium ſuſcipere peccatorum. Secunda parte admonet, ut intelligant ipſum eſſe Chriſtum, qui in aſſumptione carnis pauper & egenus eſſe videbatur. Tertio loco dicit eos honoratos ut filii Dei fierent, ſed ipſos in mortis laqueos ſuo vitio corruiſſe.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus ſtetit in ſynagoga deorum: in medio autem deos diſcernit. Uno verbo Jeſus Chriſtus mirabili nobis brevitate declaratur. Ipſe enim *Deus ſtetit in Synagoga*, qui & ſedet ad dexteram Patris. Situs enim iſti corporales ſunt. Nam ſi Majeſtatem ejus intendas, ubique totus, ubique plenus eſt; nec poteſt dici a natura Deitatis ſtare vel ſedere, qui nulla loci determinatione concluditur. Sed iſte *Aſaph* divina inſpectione illuminatus, *Deum* clamat Jeſum Chriſtum *in ſynagoga ſtetiſſe*, cui niſa eſt impiorum turba reſiſtere; ut affectu paterno corrigeret, quos in ſeipſos potius cognoverat inſanire. Sic enim de ipſo & Joannes Baptiſta dicit: *Medius autem veſtrum ſtat, quem vos neſcitis*. Addidit etiam, *deorum*, ut evidentius de hominibus dictum adverteres, inter quos corporaliter habitaſſe cognoſcitur Chriſtus; ſicut Baruch Propheta prædixit: *Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt*. Nam hoc de hominibus dictum ſæpius invenimus; unde & ad Moyſen dicit: *Conſtitui te deum Pharaonis*. Et inferius pſalmus ipſe dicturus eſt: *Ego dixi: Dii eſtis, & filii Excelſi omnes*. Sic enim & filios Dei, homines vocamus. Quod ſi ad naturam Deitatis referas, unum eſt Verbum quod veraciter ac proprie ſic debeat nuncupari. Dicimus nonnunquam abuſive deos, & ſuperas Poteſtates, ſicut ait Apoſtolus; *Etſi ſint qui dicantur dii, ſive in cælo, ſive in terrā: nobis tamen unus eſt Deus Pater*. Sequitur: *In medio autem deos diſcernit*. Ecce adhuc Incarnatio ejus ſitu corporeo declaratur. Nam cum dicit: *In medio*, locale ſpatium ſignificat, quod turbis ambientibus cingebatur. *Deos diſcernit*, id eſt, Apoſtolos atque juſtos, qui Majeſtatis ejus monita fidemque ſecuti ſunt. *Diſcernere* enim ad præſcientiam pertinet intellectumque divinum, qui nos de maſſa peccati eripit, & ad cælorum regna perducit. Unde etiam Apoſtolus dicit: *Quis enim te diſcernit*.

Deus nulla loci determinatione concluditur.

Joan. 1. 26.

Baruch. 3. 38.

Exod. 7. 1.

Abuſive homines & ſuperna poteſtates dii vocantur.

1. Cor. 8. 5. 6.

Deus per præſcientiam nos diſcernit, & quomodo.

1. Cor. 4. 7.

℣. 2. *Quouſque judicatis iniquitatem: & facies * peccantium ſumitis?* Dicendo, *Quouſque*, pravam conſuetudinem longi temporis accuſavit. Suſceptæ ſiquidem legi duriſſime reſtiterunt: dilectis Prophetis mortes peſſimas intulerunt: venientem Dei Filium crucifigere, quam honorare maluerunt; ut merito ſit dictum: *Quouſque*, cum etiam & ipſum Creatorem, quantum ad voluntatem eorum attinet, interficere decreviſſent. *Facies* autem *ſumitis peccantium* dictum eſt, propter eos qui ſe in illa ſeditione crucifixionis diſcernere noluerunt: ſed cum furentibus furuerunt, cum inſanientibus clamaverunt, faciemque illam peccantium tetris vultibus induerunt. Nam ſi facie fuiſſent diviti, & actibus quoque poterant ſegregari.

* MS. A. peccatorum.

℣. 3. *Judicate egeno & pupillo: humilem & pauperem juſtificate*. Interjecto Diapſalmate venit ad ſecundam partem, in qua commonet enixius Judæos, ut debuiſſent intelligere quem videbant, & adverterent *humilem* propter ſe factum, cui cælorum Poteſtates Dominationeſque deſerviunt: *Pupillum* ſuiſſe, qui Rector eſt omnium: *Egenum*, qui donando neſcit expendi: *Pauperem*, cujus ſunt omnia quæ in cælo & in terra creata ſunt. Ipſum ergo commonet *juſtificari*, quem Judæorum protervia deſiderabat extingui. Pulchre autem dictum eſt, *Pupillo*: cui pater carnalis hu-

Chriſtus pupillus egenus, & pauper vocatur, tamen ſi univerſi rector & dominus.

Chriſtus ſine matre in cœlo, ſine patre in terra.

mana ſolatia non præbebat. Nam ſicut ante mundi conſtitutionem Verbum ſine Matre fuit: ita tempore Incarnationis ſuæ idem ipſe Dominus Chriſtus extitit ſine patre terreno.

℣. 4. *Eripite pauperem: & egenum de manu peccatoris liberate*. Ad illos hæc verba fieri ſentiuntur, qui manus ſuas quidem in nece Domini minime miſcuerunt: ſed contra ſceleratas præſumptiones obviam ire noluerunt, ut & illum a pernicie corporali liberarent, & ſe a conſenſu pravitatis exuerent; de quibus & alibi dicitur: *Canes muti neſcierunt latrare*. Ipſi ergo commonentur, ne deſinant injuſte traditum eripere, qui erant iniquo facinore peccaturi. Nam cum poſſis obviare perverſis, ſi deſinas adverſari, conſenſus erroris eſt. *Pauperem* vero *& egenum* de Domino Salvatore dici poſſe frequenter expoſitum eſt: quia cum humanitatem ſuſcepit, ſimul & indigentiam noſtræ paupertatis aſſumpſit; ſicut & alibi dicitur: *Pauper, & dolens ego ſum*.

Iſai. 56. 10.

Pſal. 68. 30.

℣. 5. *Neſcierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant: movebuntur omnia fundamenta terræ*. Vera concluſio, breviſque ſententia: non illos *intellexiſſe* Auctorem luminis, qui *in tenebris ambulabant*; de quibus dicit Apoſtolus: *Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*. Sequitur, *Movebuntur omnia fundamenta terræ*, ut veraciter, de quo dicta ſint ſuperiora, poſſis advertere. Signum dicit quod in crucifixione Domini conſtat eveniſſe; ſicut Evangelii doctrina teſtatur: *Terra mota eſt, petræ ſciſſæ ſunt*, & reliqua. Hoc enim ſi in cauſas alias transferatur, ſicut perfidi Judæi volunt, nullatenus poterit convenire. *Terra* vero mota poteſt & ſpiritualiter accipi: quia illo tempore multi peccatores, id eſt, terreni homines viſo tanto miraculo crediderunt, ex quibus Centurio exclamavit dicens: *Vere Filius Dei erat iſte*.

1. Cor. 2. 8.

Matth. 27. 51.

Ibidem 54.

℣. 6. *Ego dixi: Dii eſtis, & filii Excelſi omnes*. Venit ad tertiam partem: ad Apoſtolos & juſtos reliquos verba convertens. Hoc enim honorabile nomen ſolis fidelibus datur, de quibus ſuperius dixit: *Deus ſtetit in Synagoga deorum*. Promiſſiones ergo tales acceperant; ut ſi mandata Domini cuſtodirent, *filii* vocarentur *Excelſi*, per gratiam utique, non per naturam. Solum enim Verbum eſt, quod ſubſtantialiter & proprie dicitur Dei Filius; ſicut eſt illud: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu*. Omnes autem filii ejus vocantur, qui ſanctis juſſionibus acquieſcunt; ſicut in Evangelio legitur: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*. Intende vero, quod per decimamtertiam ſpeciem definitionis, quam Græci κατ' ἀναλογίαν, Latini juxta rationem dicunt, homines dicuntur dii, & filii Dei; quæ tunc exoritur, quando majoris rei nomine res definitur inferior. Hoc etiam Argumentum comparationis refertur A minore ad majus. Minores ſunt enim homines quam dii.

Fideles vocantur filii Dei per gratiam, non per naturam.

Pſal. 2. 7.

Joan. 1. 12.

Quæ ſit XIII. ſpecies definitionis, & quando ſit.

℣. 7. *Vos autem ſicut homines moriemini: & ſicut unus de principibus cadetis*. Superiorem verſum dixit ad juſtos: nunc verba deflectit ad impios. Increpat enim incredulos, qui mori potius per ſuperbiam, quam per obedientiam vivere maluerunt. Dicendo enim: *Sicut homines*, ſignificat utique peccatores, qui nullo pretio ſunt redempti, nec de obnoxiis facti ſunt liberi. Adjecit, *Et ſicut unus de principibus cadetis*. *Unus de principibus*, ſignificat diabolum, qui de cælo projectus corruit, & pœnam ſuæ perverſitatis invenit.

℣. 8. *Exſurge Deus, judica terram: quoniam tu hereditabis in omnibus Gentibus*. Cui dicitur: *Exſurge*, niſi illi qui prævidebatur occidi? *Judica terram*, eidem ipſi dicitur, de quo ſcriptum eſt: *Cum autem venerit Filius hominis in majeſtate ſua, & omnes Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem majeſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes. Hereditabis in Gentibus*, terram ſcilicet quam ſuperius dixit, illam quam beati poſſidebunt, & æternam jucunditatem magnæ felicitatis accipient.

Matth. 25. 31. 32.

Concluſio Pſalmi.

Audite Judæi, intelligite pertinaces, quanta de adventu Domini *Aſaph* iſte locutus eſt. Quid colitis, ſi Prophetarum veſtrorum dicta neſcitis? Venite ad Catholicos Sacerdotes, aperiantur aures veſtræ ut poſſitis dono Domini diuturnam evadere ſurditatem. Vos quoque pſalmi hujus primo verſu curamini, qui Neſtorii & Eutychis peſtifero vapore fervetis. De quo enim dicitur: *Deus ſtetit in Synagoga deorum*; & ſequitur: *In medio autem deos diſcernit? Stetit* utique ab humanitate, *diſcrevit* a deitate unus atque idem Dominus Chriſtus; utrumque verum, utrumque perfectum eſt. Talis enim error eſt duas naturas diviſas ſecundum duas perſonas in Chriſto Domino profiteri, qualis unam confuſam credere quamvis in unitate perſonæ. Vobis enim Sedulii verſus ille dicendus eſt: *Ambo errore pares, quanquam diverſa ſequantur*. Nam ſi hominem ad cælos non extulit, dicite quem redemit? Formam ſiquidem ſervi aſſumptam legis, non abſumptam. Nulli autem datum eſt tunc perire, quando ne aliquando perire poſſit, accepit. Nam ſi jam una natura ſub confuſione magis veſtra, o Eutychiani, facta eſt, ut putatis: quomodo Filius hominis ad judicandum prædicitur adhuc eſſe venturus? Aut quomodo *videbunt* impii *in quem compunxerunt*? Denique ut hæc perſuaſio funditus tolleretur, poſt Reſurrectionem Thomæ dubitanti ipſe reſpondit: *Mitte manum tuam & vide: quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*. Conſiderate etiam quæ vos ſequatur abſurditas. Nam cum ex duabus naturis unam factam dicitis, aut confuſionem proveniſſe creditis, aut unam periiſſe ſine pudore firmatis. Quid refugitis confiteri, quod Patribus noſtris Spiritu ſancto revelante complacuit? Certe ſi non vultis duas naturas inconfuſas, immutabiles, indiviſas, inſeparataſque credere: dicite duas ſubſtantias, dicite duas formas, ſicut Apoſtolus ait: *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, & habitu inventus ut homo*. Tantum eſt, ne refugientes dogma ſalutiferum, exitium vobis præparetis æternum. Sciendum vero eſt, quod hic pſalmus quintus eſt eorum, quos de duabus naturis Domini Chriſti conſcriptos eſſe prædicimus.

Contra Judæos, & Neſtorii atque Eutychis errores invehitur.

Zac. 12. 10.

Joan. 20. 27.

Luc. 24. 39.

Philip. 2. 6. 7.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogeſimum ſecundum.

Canticum Pſalmi Aſaph.

CAntici pſalmi ſignificantiam in præfatione poſuimus, & per titulos, ubi locus exegit, frequenter ediximus: quoniam nominum iſtorum virtus ad illum nos intellectum trahit, ut in rebus actualibus ad divinam contemplationem animos jugiter erigamus. *Aſaph* vero congregationem Latina lingua reſonare non dubium eſt. Sed iſte *Aſaph*, quoties in medium deducitur, ſicut jam diximus, non eſt auctor ipſe carminis, ſed propter nominis ſui ſignificationem virtuteſque pſalmorum apte titulis eſt appoſitus.

Diviſio Pſalmi.

ASaph qui multa jam in ſuperioribus pſalmis de Domini Incarnatione prædixerat, nunc in primo membro de adventu ejus ſecundo dicturus eſt: expetens ut quoniam in fine ſæculi inimici ejus per Antichriſtum nimis erigendi ſunt, ipſius cito debeat venire judicium: ne graviſſimi hoſtis diuturna licentia cunctam vaſtare poſſit Eccleſiam. Secundo membro in eos per ſimilitudines quaſdam nominum ſupplicat vindicari, correctionis voto, non maledictionis inſtinctu.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DEus, *quis ſimilis erit tibi? ne taceas, neque compeſcaris Deus.* Hæc figura dicitur Epanalepſis, id eſt, verbi in principio *Quid ſit Epanalepſis.* verſus poſiti, & in ejuſdem fine repetitio. Conſiderandum eſt quid ſibi velit iſtud initium, quoniam ſumma brevitate magnarum rerum Sacramenta concludit. *Quis* enim *ſimilis erit* illi, qui cælum & terram, vel cuncta quæ in eis ſunt, momentanea celeritate perfecit? Nam licet Dominus Chriſtus, qui inter Judæos converſatus eſt, a perfidis hominibus tantummodo creditus eſt eſſe ſimillimus, in tantum ut eum & flagellis cæderent, & ſententiæ pravitate damnarent: iſte tamen vir egregius qui Chriſtum potentiæ ſuæ magnitudine contuebatur, merito nullum ei ſimilem eſſe profitetur, qui carnis veritate veſtitus, Divinitatis ſuæ jura non minuit: ſed cum Patre ſemper manens, nobiſcum habitare dignatus eſt. Veraciter ergo poſitum eſt: *Quis ſimilis erit tibi?* Sequitur, *Ne taceas, neque compeſcaris Deus.* Hic jam potentia illa futuri declaratur adventus, quando *nec tacet* qui judicat, *nec compeſcitur* qui virtutis ſuæ manifeſtatione declaratur. Talia enim in primo adventu non fuiſſe manifeſtum eſt, *Iſai. 53. 7.* quando *Sicut ovis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum. Compeſcuit* etiam virtutem ſuam, quando ſe paſſus eſt quaſi reum teneri, & Pontio Pilato ſine aliqua reluctatione contradi. Iſta enim in futura judicatione ceſſabunt, ubi potentia Divinitatis eluceſcet.

℣. 2. *Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt: & qui oderunt te, extulerunt caput.* Singula ſingulis reddit. Nam contra illud quod ait: *Ne taceas,* ſubjungit, *Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt;* contra illud autem quod dixit: *Neque compeſcaris,* cauſam reddit: *Et qui oderunt te extulerunt caput:* Sed hoc totum ad Antichriſti magis tempora competenter aptatur, quando *inimici* Domini tumultoſis ſeditionibus inſonabunt. Et bene non poſuit, locuti ſunt, ſed *ſonuerunt;* ut eis hominum merito negarentur verba; qui voces rationabiles non habebant. Intende etiam quod plurali numero dixit: *Qui oderunt;* & ſequitur: *Extulerunt caput,* dum capita dicere potuiſſet: ſed omnibus inſanis unum eſt caput Antichriſtus. Quod ideo dicit *elatum:* *Omnibus inſanis caput eſt Antichriſtus.* quia multa poteſtate gloriabitur, ut ſe etiam deum dicere præſumat excelſum.

℣. 3. *In plebem tuam aſtute cogitaverunt conſilium: & cogitaverunt adverſus ſanctos tuos.* Riſoria potius, quam dolenda conqueſtio; contra plebem Domini cogitaſſe perituros, & aſtuta falſitate, id eſt, doloſa voluntate illos eſſe decipere, quos probantur veritatis ſtudia communire. Sed ut amplius eorum levitas exponeretur, addidit: *Adverſus ſanctos tuos;* ut non ſolum mediocribus dolum, verumetiam ipſis quodammodo cæleſtibus viris inferre conarentur exitium.

℣. 4. *Dixerunt: Venite, diſperdamus eos de Gente: & non memoretur nomen Iſrael amplius.* Refert inania verba dementium, quæ merito ſuperius ſonuiſſe poſuit, quam locuros. Hac enim intentione facienda eſt Antichriſti perſecutio illa ſæviſſima, ut Chriſtianum nomen de orbe terrarum, quaſi malum aliquod funditus abrogetur: neſcientes quia dum ſervos Chriſti necare cupiunt, ſanctorum numerum aſſidua perſecutione complebunt. *De Gente* autem quod poſuit numero ſingulari, ſignificat populum Chriſtianum; *Populus Chriſtianus Gens una, de uno fonte baptiſmatis nata.* nam quamvis de multis Gentibus doceatur eſſe collectus, merito *Gens* dicitur una, quæ de uno fonte baptiſmatis noſcitur eſſe procreata. Sive ille perſecutor unam Gentem dicere potuit, quos in unam voluntatem ſociatos eſſe cognovit. Seu per figuram Exallage poteſt accipi, id eſt, per *Quid ſit Exallage.* mutationem, quando pro numero plurali ponitur ſingularis.

℣. 5. *Quoniam cogitaverunt conſenſum in unum: adverſum te teſtamentum diſpoſuerunt. Teſtamentum* in divinis ſcripturis non ſolum dicitur mortuorum, ſed etiam pactum inter vivos habitum: quoniam mentes paciſcentium interveniens ſcriptura teſtatur. Sic enim Laban & *Quomodo teſtamentum in ſanctis ſcripturis accipitur.* *Geneſ. 31. 44.* Jacob feciſſe legimus teſtamentum, dum aliqua inter ſe vivi pepigiſſe doceantur. Pactum enim quodammodo & perditi feciſſe dicuntur, quando adunato ſtudio perſequuntur eos, qui ab eorum errore diſſentiunt. Et inſpice quoniam dicendo: *Contra te,* adverſariis fecit invidiam. Quod argumenti genus Oratores ad ſua ſtudia transferentes, animos Judicum ſoliti ſunt omnimodis commovere.

℣. 6. *Tabernacula Idumæorum, & * Iſmahelitum.* * MS A. F. *Iſmahelitæ.*

℣. 7. *Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalec: & alienigenæ cum habitantibus Tyrum.*

℣. 8. *Etenim Aſſur ſimul venit cum illis: facti ſunt in ſuſceptionem filiis Lot.* Enumeratio iſtorum nominum, quam hi tres verſus amplectuntur, Chriſti declarat inimicos; quorum ſignificationes aperiamus, ut omnia temporibus Antichriſti congruere videantur. *Idumæi* interpretantur vel ſanguinei, vel terreni: *Iſmahelitæ* obedientes mundo, non Domino: *Moab* ex patre, quod tali modo ſignificat peccatorem, ut ad patrem Adam ejus inobedientia referatur: *Agareni,* id eſt, advenæ: *Gebal* vallis vana: *Am-*

Idumæi interpretantur vel ſanguinei, vel terreni. Iſmahelitæ, obedientes mundo. Moab, ex patre. Agareni, advenæ. Gebal vallis vana.

Ammon populus turbidus. Tyrus anguſtia.

mon populus turbidus; *Amalech* populus lingens, id eſt, fallaciter blandiens: *Tyrus* anguſtia: *Aſſur* pro ipſo diabolo poſitus eſt, qui revera ſimul cum eis venit ad oppugnationem fidelium: *Lot* declinans interpretatur; unde merito tale nomen in fine poſitum eſt; ac ſi diceret: *Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.* Hæc enim turba perditorum, quæ ſub Antichriſto congreganda eſt, alluſione talium nominum evidenter expreſſa eſt; ut merito tot malorum vocabula in illa intelligeres plebe congeſta. Meminiſſe autem debemus hos verſus per figuram Polyſyntheton fuiſſe decurſos, quos ſi ſollicite relegas, reperies eos multis conjunctionibus eſſe copulatos.

Lot, declinans.

Pſal. 13. 3.

℣. 9. *Fac illis ſicut Madian, & Siſara: ſicut Jabin in torrente Ciſſon.*

℣. 10. *Diſperierunt in Endor: facti ſunt ſicut ſtercus terræ.* Venit ad ſecundam partem, ubi prophetiæ ſpiritu eis retribui deprecatur ſecundum ordinem futurorum. Et quia ſuperius mores eorum per nomina collecta deſcripſerat: nunc quoque retributiones eis per ſimilitudines Gentium fieri deprecatur, quas Iſraeliticus populus Domino juvante ſuperavit. *Madian* interpretatur declinans judicium: *Siſara* gaudii excluſio: *Jabin* ſapiens, ſed iſte mundanus; de quo Apoſtolus ait: *Ubi ſapiens ubi Scriba?* Qui omnes *in torrente Ciſſon, & in Endor* fonte perierunt. Factique *ſunt ut ſtercus terræ*, dum cadavera eorum corporali putredine ſolverentur; ſicut legitur: *Terra es & in terram ibis.* His igitur qui in ſua pertinacia manſuri ſunt, ſimilis optatur occaſus: quia ſicut illi contra Iſraeliticum populum, ita iſti bellabunt contra fideliſſimos illius temporis, utique Chriſtianos.

Madian interpretatur declinans judicium. Siſara, gaudii excluſio. Jabin ſapiens.

1. Cor. 1. 20.

Gen. 3. 19.

℣. 11. *Pone principes eorum ſicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, omnes principes eorum.* In eiſdem enumerationibus perſeverat, ubi ſola nominum explanatio neceſſaria eſt. Cæterum ad quas cauſas poſita ſunt, proxime nos dixiſſe retinemus. *Oreb* ſiccitas interpretatur: *Zeb* Lupus: & *Zebee* victima: *Salmana* autem umbra commotionis. Hæc omnia exercitui optat Antichriſti, qui nulla converſione ſalvandi ſunt, quorum in ipſis quoque nominibus tenebroſis deteſtabilis jam eorum ſentitur interitus. Quod genus locutionis proprium dicimus eſſe ſcripturarum divinarum, ut per interpretationes nominum virtutes poſſimus ſentire dictorum.

Oreb interpretatur ſiccitas, Zeb, Lupus. Zebee, victima Salmana, umbra commotionis.

℣. 12. *Qui dixerunt: Hereditate poſſideamus nobis ſanctuarium Dei.* Ipſum eſt quod & ſuperius dixerat: *Venite & diſperdamus eos de Gente: & non memorabitur nomen Iſrael amplius.* Hic enim principes malorum conſiliorum ſignificantur auctores. *Hereditate poſſidemus*, contra illud ponitur: quia Domini dicitur *hereditas*; ut illi magis hereditatem invadere niterentur, quam jure ſibi Dominus vendicavit. Sed quæ ſit iſta *hereditas* conſequenter exponitur: *Sanctuarium Dei*, id eſt, populus Chriſtianus; de quo Apoſtolus ait: *Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.*

Populus Chriſtianus hereditas Domini.

1. Cor. 3. 17.

℣. 13. *Deus meus pone illos ut rotam: & ſicut ſtipulam ante faciem venti.*

℣. 14. *Sicut ignem, qui comburit ſilvas: velut flamma comburens montes.* Hos duos verſus propter ſimilitudinem rerum junximus, in quibus multiplices calamitates prædicuntur incredulis. Impii enim dum in mala cogitatione volvuntur, *rotis* fiunt ſimiles, quæ poſterioribus elevatis anteriora ſua tranſmittere videntur ad tergum; nec quicquam proficiunt, dum ſuis rotationibus atteruntur. Sequitur ſecunda comparatio, ut levitas peccantium quaſi *vento* meabili transferatur, & huc atque illuc volitans incerta ſemper voluntate moveatur. Venti autem facies præſentia ipſius venti ponitur; non enim nobis ventus aliqua figuratione prænotatur, ſed corporeum in hoc tantum ſentimus, quod ejus impetu & tranſcurſionibus verberamur. Ignem quoque & flammam poſuit judicii tempus, quando & ſilvæ denſiſſimæ peccatorum, & montes ſuperbiæ cremabuntur.

Quomodo impii rotis ſimiles.

℣. 15. *Ita perſequeris eos in tempeſtate tua: & in ira tua conturbabis eos. Ita perſequeris eos*, reſpicit ad illa quæ ſuperius dixit; ut ſic debeant exterminari, quemadmodum comparationes antefatæ commemorant. Adducuntur aliæ ſimilitudines: *In tempeſtate tua, & in ira tua conturbabis eos. In tempeſtate tua*, id eſt, judicii tempore, quo tempeſtati merito comparatur; primum, quia imprevifum eſt: deinde, quod ſubito fragore conturbat, & locum tollit conſilio repentina periculi magnitudo. Tempeſtas enim imbrium, aeris eſt quædam concitata ſeditio, in qua vehementer terremur, dum aquarum nimietate vexamur. Sequitur, *Et in ira tua conturbabis eos.* Sæpe jam diximus *iram* Divinitati non poſſe congruere, ſed ab hominibus tractum eſt, qui quando ſceleratos judicant fervore animi commoventur; nec aliter ad damnandum homines veniunt, niſi de commiſſis eorum criminibus excitentur.

Dies judicii tempeſtati comparatur, & quare.

Ira Divinitatis ſolum metonimica.

℣. 16. *Imple facies eorum ignominia: & quærent nomen tuum Domine.* Hactenus futuras pœnas illis peccatoribus prophetavit, qui in ſuis remanſerunt ſceleribus pertinaces: nunc ad illos convertitur, qui ſunt Domino præſtante creditur. Nam *illorum facies impletur ignominia*, qui peccatorum ſuorum non invenerint laudatores: ſed potius eis in præſenti reputatur, quod in mala actione geſſerunt. Iſtos plerumque opprobrium corrigit, dum ſe viderint a generalitate culpari.

℣. 17. *Confundantur, & conturbentur in ſæculum ſæculi: & revereantur & pereant.* Redit iterum ad pertinaces, qui Dei munera non habebunt. Poſſunt enim aliqui in hoc ſæculo ſalutariter confundi & erubeſcere, quando converſionis dona percipiunt. *Confunduntur* autem *& conturbantur in ſæculum ſæculi*, qui æterna ultione damnandi ſunt. Sequitur, *Et revereantur & pereant.* Ipſe ſenſus eſt quem ſuperius dixit: quia ibi reverendo non proficiunt, ſed pereunt, qui ad æternum ſupplicium deſtinantur.

℣. 18. *Et cognoſcant quia nomen tibi Dominus: tu ſolus Altiſſimus in omni terra. Cognoſcant*, ad genus reſpicit utrumque peccantium, ſive qui obſtinatione ſua perituri ſunt, ſive qui adhibita ſatisfactione liberantur. Omnes enim cognoſcunt omnipotentiam Domini, quia ipſe eſt *ſolus Altiſſimus*, dum ipſum cognoverint & converſis parcere, & obduratos æterna ultione damnare.

Concluſio Pſalmi.

MEminerimus hunc *Aſaph* non fruſtra undecim pſalmis ſuperioribus introductum, ut corda duriſſima Judæorum frequenti Synagogæ ipſius voce verberata molleſcerent, creſcerentque vel ipſi nomini cui videbantur eſſe devoti. Quapropter adeſt cura prædicantium, ſi ſibi non impediat obſtinatio perditorum. Omnia de Domini Incarnatione perfecta, omnia de Gentium credulitate manifeſta ſunt. Judicii tempus reſtat, quod omnes generaliter ſuſtinemus: ſed antea oportet credere, ne ibi poſſit impios ultio prædicta damnare.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octuageſimum tertium.

In finem, pro torcularibus filiis Core, Pſalmus.

QUid ſignificet *In finem*, frequenter expoſitum eſt; & cum ſuperioribus titulis *Pro torcularibus* dixerimus ad Eccleſiam pertinere: congruit tamen diligenter inſpicere, cur Eccleſia viſa eſt tale nomen accipere. Uva pendens atque intacta, & olivæ bacca in arbore conſtituta ſuaviſſimi ſaporis ſui non indicant dignitatem, ſed cum ad torcular utraque pervenerint, nimioque pondere compreſſa detumuerint, tunc fructus dulciſſimi liquoris emanant, qui in follibus ſuis reconditi non patebant. Sic Eccleſia Dei cum afflictionibus perſecutionibuſque conteritur, declarantur merita ſanctorum, quæ quietis temporibus cognita non fuerunt. Illius ergo torcularis preſſura ſanctificat, contritio meliorat, cujus labor cæleſtis fructus eſt, & pœna præſens requies ſempiterna. Nec illud vacat, quod in actavo, & in octogeſimo, & hic tantum *pro torcularibus* poſitum eſt. Significat enim ad ſanctam Trinitatem hoc myſterium Eccleſiæ pertinere, quod trini numeri repetitione ſacratum eſt. *Core* vero calvitium interpretari ſupra jam dictum eſt. Cujus nominis interpretatio denuntiat Calvariæ locum, ubi Chriſtum Dominum conſtat eſſe crucifixum. Et ideo *filii Core*, Chriſtiani modis omnibus indicantur; ex quorum perſona pſalmus iſte cantatur. Et intende, quod de pretioſiſſima charitate Domini pſalmus iſte ſecundus eſt, quæ nos ſupra omnia gratiæ divinæ conſociat.

Eccleſia torculari comparatur.

Core Calvitium vel calvum interpretatur.

Per filios Core Chriſtiani indicantur.

Diviſio Pſalmi.

F*iliorum Core* quos per ſignificationem Calvariæ ad Chriſtum Dominum diximus pertinere, una introducitur perſona generalis, quæ in prima fronte pſalmi inæſtimabile ſibi deſiderium demonſtrat Eccleſiæ. Secundo modo beatum eſſe profitetur cui Dominus præſtat auxilium, eumque facit ad confeſſionis gratiam pervenire. Tertio multo præſtantius dicit eſſe in domo Domini abjectum habitare, quam peccatorum tabernacula cum quibuslibet mundanis honoribus introire.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. QUam amabilia ſunt tabernacula tua Domine virtutum. Filius Core ſpirituali fœcunditate regeneratus, & torcularibus Eccleſiæ competenter expreſſus, ad futuram Jeruſalem deſiderat pervenire; in qua jam nulla ſint pondera tribulationum, ſed beatitudine ſecura, imperturbata felicitate potiatur. Dicendo: *Quam*, magnitudinem rei exprimere non potuit; ſed dedit hoc infinitiſſime ſentiendum. Quis enim poſſit comprehendere quo ambitu aut afflictus requiem, aut æternitatem conditio mortalitatis expoſcat? Nam quod dicit: *Domine virtutum*, neſcio quam ibi magnam ſenſit ineſſe potentiam; ut quamvis tale munus non potuiſſet verbis exponere, aliquod tamen ibi bonum ingens eſſe monſtraret. Quæ figura dicitur Emphaſis, quæ plus intellectu relinquit utique, quam dicatur.

℣. 2. *Concupiſcit, & deficit anima mea in atria Domini: cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Quicquid contra humanas vires aſſumitur, defectus ibi pro rerum magnitudine reperitur. In illud enim neceſſe eſt *deficiat*, quo mens directa ad præſens non poteſt pervenire. Cogitabat quippe vir iſte ſanctiſſimus Domini virtutes & præmia, beatitudines illas cæleſtes, & gaudia, Jeruſalem ex mortalibus populis immortaliter lætantem; & neceſſe erat, ut in ſuis gaudiis ſenſus ipſe ſuccumberet, qui ad rem deſideratam e veſtigio non poterat pervenire. Sed quam robuſtus ſit iſte defectus, quam fortiſſima laſſitudo, conſequenter exponit, dicendo: *Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Quamvis enim utraque pertinere videantur ad carnem: *cor* tamen ad intelligentiam referri poſſe non dubium eſt. Nam cujus ſapientiam proferre volumus, ejus *cor* ſine dubitatione laudamus. Utraque enim quibus conſtat humanitas, id eſt, corpus & anima, in cæleſtem dicit erupiſſe lætitiam. Sed advertendum eſt, vir iſte quanta fuerit ſanctitate præclarus; ut non ſolum ejus *anima*, verumetiam *caro*, quæ plus prævaricationis vitio probatur obnoxia, in exultationem Domini felici ſorte proruperit; prævidens bona futuri ſæculi, quæ ejus ſe credebat largitatibus adipiſci.

Cor ad intelligentiam refertur.

℣. 3. *Etenim paſſer invenit ſibi domum: & turtur nidum ſibi ubi ponat pullos ſuos.* Cum ſuperius animam corpuſque dixerit in Domini exultatione gaudere: hic avium iſta duo genera ad quamdam ſimilitudinem commendandam poſuiſſe dignoſcitur. *Paſſer* eſt nimia velocitate celerrimus, qui in ſilvis habitare non patitur, ſed domum ſibi in parietum foraminibus deſideranter exquirit, quam dum invenerit nimio gaudio lætus exultat: quia ſe diverſarum adverſitatum ulterius patere non credit inſidiis. Sic anima jucundatur, dum in cælorum regna manſionem ſuam ſenſerit eſſe præparatam. *Turtur* vero abſtinentiæ moderatione caſtiſſimus eſt: qui una tantum copulatione contentus, filiis ſuis nidum ædificare cognoſcitur; qui non ut *paſſer* præparatam domum reperit, ſed novam ſibi de quibuſdam particulis fabricare contendit. Huic caro noſtra non irrite comparatur, quæ opera ſua in Domini gaudet poſuiſſe mandato. Per hanc enim evenit, ut jejuniorum ſacrificia ſuaviter offerantur, ut cibum pauperibus demus, & ſepeliamus defunctos, ægrotis ſerviamus, po-

Caro noſtra turturi comparatur.

ſitos in carcere viſitemus, & cætera pietatis officia, quæ corporalibus noſcuntur miniſteriis explicari. Alii *Turturem* ſanctæ applicaverunt Eccleſiæ: quoniam præter Chriſti Domini alterius neſcit habere conſortium.

Eccleſia etiam.

℣. 4. *Altaria tua Domine virtutum: Rex meus & Deus meus*. Verſus hic ad ſuperiora reſpondet. Ait enim: *Altaria tua Domine virtutum*, ubi jungendum eſt quod in primo verſu pſalmi dictum eſt: *Quam amabilia ſunt*. Quæ figura dicitur ἀπὸ κοινοῦ, id eſt, A communi, quando dicta ſuperius ad inferiora reſpondent. Sed quoniam anterius dixerat *domum paſſeris*, & *turturis nidum*, quid in eis intelligere debuiſſemus oſtendit. In his enim *altaribus* quaſi in domum gratiſſimam * gratulatur fidelis anima: in his *altaribus* carnis opera, quæ tamen ſunt ſancta, reponuntur. In illo altari ſpes firmiſſima collocatur, in quo beatorum animæ velut in quodam perenni prandio conviviis cæleſtibus epulantur: ubi ſatietas magis incitat, nec beata eſuries aliquando diſcedit. Addidit etiam, *Rex meus & Deus meus*. *Rex* a regendo dicitur: *Deus* videlicet a creando; quamvis & timorem tale nomen indicare monſtretur.

Quid ſit figura a communi dicta.

* MS. G. & Ed. *feſtivius*.

Rex a regendo dicitur, Deus a creando.

℣. 5. *Beati qui habitant in domo tua Domine: in ſæculum ſæculi laudabunt te*. Quid muneris conferant altaria illa prædixit. Nam ſi beatus hic habeatur, cui ad tempus omnia ſecunda procedunt, nec aliqua adverſitate concutitur; quid de illa beatitudine ſentiamus, cui nec in qualitate, nec in perennitate quicquam ſimile reperitur? Sed quia humanis verbis hoc bonum non poteſt explicari: tamen unde proveniat non tacetur. Dicit enim: *Laudabunt te*. Inde eſt quippe illa beatitudo mirabilis, quam ut æternam intelligeres, ſubjecit: *In ſæculum ſæculi*. Sed qualis, rogo, illius ſæculi ventura lætitia eſt, ubi dabitur copioſe gaudere, & numquam ab ea poſſe diſcedere?

Beatitudo verbis non poteſt explicari.

℣. 6. *Beatus vir cujus eſt auxilium abs te Domine: aſcenſus in corde ejus*. Decurſa contemplatione felicitatis futuræ, venit ad ſecundum modum, ubi Dei famulum etiam hic oſtendit beatum: ne putarentur fidelibus præmia vel hic in totum fuiſſe ſubtracta. Dicendo enim: *Auxilium abs te Domine*, prodidit hic labores, colluctationeſque difficiles. Adjecit, *Aſcenſus in corde ejus*. Utique illi beato, cui eſt auxilium a Domino, *aſcenſus* eſt *in corde*: quia ſemper proficit, ſemper aſcendit; & quantum Dominus præſtat auxilium, tanto altius elevatur ad cælum. Tale eſt enim (verbi cauſa) quod dicimus, cum vicerit quis libidinem auxilio Domini, aſcendit primum gradum; cum dominatus fuerit ſuperbiæ, ſalit alterum; dum ſuperaverit avaritiam, ſubit tertium; & tot gradibus evehitur, quot vitiis fuerit abſolutus. Sic per quintam ſpeciem definitionis, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicitur, beati facta definitio eſt; complectitur enim quid ſit beatus, *cui eſt auxilium abs te Domine*.

℣. 7. *Diſpoſuit in convalle lacrymarum, in locum quem diſpoſuit: etenim benedictionem dabit, qui legem dedit*. *Convallis lacrymarum*, pœnitentis humilitas eſt: de qua tantum quis ad ſuperiora conſcendit, quantum in illa ſatisfactione deſcenderit. Sed ne forſitan quæreres ubi aſcenderetur, ſubjunxit: *In locum quem diſpoſuit*. *Locus* utique ille *diſpoſitus* regnum Domini ſignificat futurum, quem contingere felici ſorte merebimur, ſi ad eum pervenire diſpoſitis a Domino regulis appetamus. Ipſe enim diſpoſuit gradus qui ordinavit & locum. Qui vult accipere præmium, audiat quid jubetur. Sequitur, *Etenim benedictionem dabit qui legem dedit*. Cum prophetiæ tempus eſſet ſub lege Domini conſtitutum, nec adhuc veniſſet gratiæ donum, eumdem dicit *benedictionem daturum*, id eſt, gratiam ſuam, *qui legem dedit* ante juſtitiam: docens Dominum Chriſtum utriuſque Teſtamenti evidenter Auctorem, cum dicit: *Benedictionem dabit qui legem dedit*.

Convallis lacrymarum eſt pœnitentis humilitas.

Locus diſpoſitus regnum Domini ſignificat, & quis eum merebitur.

℣. 8. *Ambulabunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion*. *Virtus* primum erat in lege, nunc eſt virtus in gratia: ſed jucundior iſta quæ * redimit, quam illa quæ judicat. Præſtet ipſe qui utrumque dedit, ut quoniam bona per legem peccatores ſuſcipere non meremur, abſolutionem nobis per gratiam conferre dignetur. Intelligat tamen Chriſtianus *de virtute in virtutem* ſibimet *ambulandum*: ne ſe remittat ad otium. Sequitur, *Videbitur Deus deorum in Sion*. Ecce duas illas virtutes in unam dicit Chriſti convenire perſonam. Ipſe enim *viſus eſt* Jeroſolymis *in Sion* monte, qui legem dedit & gratiam. *Deum* vero *deorum* quemadmodum debeamus advertere, proxime in octuageſimo primo pſalmo jam dictum eſt: quia & ſanctos viros ſcriptura divina *deos* appellare non deſinit. Sic enim dicitur *Deus deorum*; quemadmodum Rex Regum, Sanctus Sanctorum, & Dominus dominantium. *Videbitur*, dixit, non, intelligitur: quia illud erat omnium, iſtud vero paucorum.

* MS. F. *remittit*.

Cur gratia lege jucundior.

℣. 9. *Domine Deus virtutum exaudi precem meam: auribus percipe Deus Jacob*. Ut revera unum Deum intelligeres illarum eſſe virtutum, quas ſuperius dixit: *Ambulabunt de virtute in virtutem*; exclamans ipſe quoque profeſſus eſt: *Domine Deus virtutum*. Et quis eſt iſte *Deus virtutum? Deus Jacob*, id eſt, Dominus Chriſtus, qui inimicorum ſuorum clementiſſimus Supplantator agnoſcitur, quando eorum pravas nequitias, ad virtutum ſemitas facit pervenire directas. Sive illud mavult intelligi; ut ſicut *Jacob* fecit Iſrael vocari, quia viderat Deum, & iſtum quoque fideliſſimum, qui hic loquitur, faceret Majeſtatis ſuæ æternam gloriam contueri.

Deus virtutum Chriſtus.

℣. 10. *Protector noſter aſpice Deus: & reſpice in faciem Chriſti tui*. Venit ad tertium modum, ubi deprecatur innoteſcere mundo Dominum Salvatorem. Hæc non tanquam dubitans vir ſanctiſſimus optat: ſed poſtulat cito fieri quæ noverat eſſe ventura. Et quia per Redemptorem noſtrum mundum ſciebat eſſe ſalvandum, petit ut ſic aſpiciat genus humanum, quatenus *In faciem Chriſti ſui reſpiciat* Pater; non quod ille aliquando eum non reſpicit: ſed ut præſentia Incarnationis Gentibus illum innoteſcere faceret, qui eis facie probabatur incognitus. Hæc figura dicitur Hypallage, Latine Permutatio, quoties dicitur reſpici magis ille qui reſpicit, vel his ſimilia, quæ in ſcripturis divinis frequenter adhibentur; ut eſt illud: *Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum*. *Ut videat* enim dixit, id eſt, videre faciat. Simile eſt & illud; *Intellige clamorem meum*; non quod ille deprecatus intelligat, qui novit omnia ſicuti ſunt, ſed intelligi faciat ab his, qui ignorare noſcuntur.

Quid ſit Hypallage.

Pſal. 52. 3.

℣. 11. *Quia melior eſt dies una in atriis tuis ſuper millia*.

℣. 12. *Elegi abjectus eſſe in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*. Ipſa ſunt atria Domini, in quibus ſuperius concupiſſe ſe, & defeciſſe teſtatus eſt, in quibus una dies *Æternitas una dies.* juſte deſideratur: quia ſemper æterna eſt, quæ ſolis adventu non oritur: nec ejus finitur occaſu; quam non ſequitur craſtina, nec præcedit heſterna, ſed immutabilis manens conſtat unitate perpetua. *Super millia*, mundum iſtum ſignificat, ubi millia dierum ſuſtinent finem, & ab uno illo vincitur quicquid in illorum multiplicationibus aggregatur. Merito ergo talibus deſideriis quæritur, cui nihil ſimile reperitur. Hæc *Quid ſit Pariſon.* figura dicitur Pariſon, id eſt, Æquatio ſententiæ, quando duæ res e diverſo ponuntur, ſed una magis eligitur; ſicut & hic, & ſuperius fecit, & inferius ipſe facturus eſt. Sequitur, *Elegi abjectus eſſe in domo Dei: magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*. Vir ſapiens non judicabat ad carnis oculum, ſed ad ipſius veritatis aſpectum; ut *eſſet abjectus in domo* Dominica, quam in gloria ſæculi vivere criminoſa. O abjectio illa pulchra! o ſublimitas iſta fœdiſſima! *Domus Domini palatiis omnibus ſuperior.* Ipſa eſt ſcilicet quæ ſuperius dicitur, *Convallis lachrymarum*, palatiis omnibus ſine dubitatione ſuperior: ubi etſi ad tempus plangitur, inde tamen ſine fine gaudetur. *Abjectus* enim dicitur, *Deſpectus hic, apud Deum magis honorabilis.* qui humana æſtimatione habetur extremus. Sed apud Deum ille magis honorabilis judicatur, qui propter nomen ipſius inter homines videtur eſſe deſpectus.

℣. 13. *Quoniam miſericordiam, & veritatem diligit Dominus Deus: gratiam, & gloriam dabit Dominus.* Cauſa redditur quare domus Domini plus debeat diligi, quam tabernacula peccatorum. In Eccleſia enim ipſius primum *miſericordia* eſt: quia de peccatoribus efficit juſtos, & veritatem illis promiſſi præmii non negavit; *1. Tim. 1. 13.* ſicut dicit Apoſtolus: *Qui prius fui blaſphemus, ac perſecutor & injurioſus: ſed miſericordiam* *2. Timoth. 4. 7. 8.* *conſecutus ſum*; & paulo poſt: *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi, ſupereſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus Judex*. Ecce utrumque complexus eſt, & *miſericordiam* Domini, *& veritatem*. Subjungit etiam, *Gratiam & gloriam dabit Dominus*. Ne ſolam *gratiam* in hoc ſæculo ſanctis putares eſſe collatam, ſequitur, *Et gloriam dabit Dominus*. Hic enim primo præſtat *gratiam*, ut peccatores convertantur ad vitam: in futuro *dabit gloriam*, ut divino munere juſtificati, Angelorum mereantur eſſe conſortes. *Gratia* enim dicitur gratis data; ſicut ait *Gratia gratis datur. Rom. 11. 6.* Apoſtolus: *Si autem gratia non ex operibus, alioquin gratia jam non eſt gratia*. Ipſa eſt quippe *Gratia Chriſti nos præparat, adjuvat, corroborat, & coronat.* Domini Chriſti gratia, quæ nos præparat, adjuvat, corroborat, & coronat.

℣. 14. *Non privabit bonis ambulantes in innocentia*. Malorum tantum pœna eſt a munere Divinitatis arceri. *Innocentiam* vero plenam Dei conſtat eſſe muneribus: ſed hæc *innocentia* ſui debet *Malorum pœna eſt a munere divinitatis arceri, innocentia conſtat Dei muneribus.* vocabuli fine cognoſci. Ipſe eſt enim innocens qui nulli nocet. Talis ergo non poteſt privari muneribus Dei, qui jam hic dona beatæ * converſionis ** MS. A. & Ed. converſationis.* accepit. Innocens autem eſt, qui hic diſponitur in convalle lachrymarum, qui *eligit abjectus eſſe in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*; & his ſimilia quæ ſuperius dixit.

℣. 15. *Domine Deus virtutum! beatus homo qui ſperat in te*. Tot bona explicare non potuit, quæ ſanctus ſuus animus ſentiebat; & ideo ſub admiratione legendum eſt: *Domine Deus virtutum*, qui tanta bona facis, quanta homines referre non poſſunt. Ad poſtremum intulit aliquid aliud quam præmiſit: *Beatus homo qui ſperat in te*. Quod ſchema dicitur Paraproſdocia, Latine inopinatus exitus; hoc eſt, cum aliud proponitur, *Quid ſit Paraproſdocia.* & aliud ſubjungitur. Intelligamus ergo, quantum poſſumus ſenſum divinum quam multiplici decore reluceat; ut illud quod multis verbis explicare non poterat, in paucitate concluderet. *Beatus* eſt enim, qui ſpem ſuam in æterna felicitate poſuerit. *Beatus*, cujus bona non occidunt. Sed poſtremum perfecte *Beatus* eſt, cujus ſpes in Domino jugiter perſeverat.

Concluſio Pſalmi.

MIrabilis pſalmus & omni mundana ſuavitate jucundior, qui ſic nobis Eccleſiæ torcularia fecit omnino dulceſcere; ut optabilius habeamus tali faſce deprimi, quam hujus felicitatibus ſublevari. Unde jam merito dicimus: *Concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini*. Sed ſanctam petamus Trinitatem; ut quemadmodum ſenſus noſtros dulcedo præſentis lectionis affecit: ita jugiter in nobis maneat, quod ipſe miſeratus infudit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octuageſimum quartum.

In finem, filiis Core, pſalmus.

IN *finem*, Dominum Salvatorem ſignificare conſtat in titulis, ſicut dicit Apoſtolus: *Finis enim legis Chriſtus ad juſtitiam omni creden-* *Rom. 10. 4.* *ti*. *Filiis Core, pſalmus*. Quid ſignificet *Core*, ſæpe jam diximus. Hoc tamen in ſumma commonere ſufficiat, hunc pſalmum de illis dici, qui jam Domino Salvatori ſincera mente crediderunt: de cujus primo adventu præſens pſalmus tertius approbatur.

Diviſio Pſalmi.

IN prima parte pſalmi Propheta Domino breviter gratias agit: quoniam de illa antiquitate Judaicæ nationis pervenit populus ad culturam Domini Salvatoris. Secunda parte refert quemadmodum iram ſuam Dominus in populo Judæorum mitigare dignatus eſt: expetens adventum Chriſti, in quo humana cæcitas evidentiſſimum lumen credulitatis accepit. Tertia parte ad ſeipſum verba convertit, & prophetiæ ſpiritu incarnati Verbi prædicat evidenter adventum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. BEnedixiſti Domine terram tuam: *averiſti captivitatem Jacob*. Prævidens Pſalmiſta futura miracula, tanquam de præterito lætus exultat: adventu Domini *benedictam terram* eſſe pronuntians, id eſt, carnem utique, quam ipſe eſt dignatus aſſumere. Per *Jacob* enim Patriarcham frequenter diximus ſignificari populum fidelem, qui liberatus eſt a captivitate diaboli, quando meruit Domini miſeratione ſalvari. Dicendo: *Avertiſti captivitatem*, oſtendit eam pro humanis quidem iniquitatibus fuiſſe craſſatam, ſed divina miſeratione ſubmotam.

℣. 2. *Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ: operuiſti*

omnia peccata eorum. *Remittere* eſt debitum relaxare non cauſæ alicujus interventu, ſed pietatis intuitu. Sic Dominus remiſit culpam, dum reos pervenire fecit ad veniam. Hoc eſt quod ſuperius dixit. *Avertiſti captivitatem Jacob*. Captivitas enim peccati fuit, quando mundus idolis ſerviebat obnoxius: ſed veniente Domino Salvatore tecta eſſe, id eſt, obliterata non dubium eſt; cujus adventu & libertas noſtra caput extulit, & ſuperbia diaboli confracta ſuccubuit. Sequitur, *Operuiſti omnia peccata eorum*. Propitiatio Domini ſic evidenter agnoſcitur, quando peccata noſtra cooperta eſſe monſtrantur. Illorum enim abominatio, noſtra abſolutio eſt; & tunc ſecuri reddimur, quando illa ad judicium non vocantur. Hoc humano generi conſtat eſſe collatum, cum ſalutaris Dominus dignatus eſt advenire. Et intende, quod per hos duos verſus figura ſit homæoteleuton: quia ſimilibus litteris dictiones plurimæ terminantur; dixit enim: *Benedixiſti*, *avertiſti*, *remiſiſti*, *operuiſti*.

Captivitas peccati ſervire idolis.

Abominatio peccatorum abſolutio noſtra eſt.

Quid ſit homæoteleuton.

℣. 3. *Mitigaſti omnem iram tuam: avertiſti ab ira indignationis tuæ*. Interjecto diapſalmate venit ad ſecundam partem: referens quemadmodum *iram* ſuam Dominus *mitigare* dignatus eſt; & ſalus proveniret, quibus deſperatio pro ſactorum ſuorum qualitatibus imminebat, ſicut in Evangelio ipſe teſtatur: *Non ſum miſſus niſi ad oves, quæ perierunt domus Iſrael*. Sed inſpice qua menſura ſit poſitum: *Mitigaſti*. Proſequitur iterum culpas, quas in Dominum Salvatorem Judæorum neſanda protervia ſtudio perverſitatis exercuit. *Ab ira* autem *indignationis ſuæ*, ſubaudiendum eſt: quoniam Judæorum avertit interitum, dum ad ægrotos Medicus, ad peſtilentia plenos Auctor ſalutis advenit. Quod non ſolum ad unam gentem, ſed ad beneficium totius orbis aptandum eſt.

Matth. 15, 24.

℣. 4. *Converte nos Deus ſalutaris noſter: & averte iram tuam a nobis*. Cum ſuperius dixerit: *Operuiſti omnia peccata eorum*; modo quaſi noviter petit: *Averte iram tuam a nobis*. Sed utraque conveniunt, ſi conſideremus tempora peccatorum. Pro illis itaque iniquitatibus, quas ante fecerat populus Judæorum, prius gratias egit. quoniam adventu Domini omnia probantur eſſe mitigata. Hic autem pro futuris culpis iterum rogat: quia eos in Paſſione Domini crudelia ſcelera prævidebat iterum eſſe facturos. Denique hoc dicit: *Converte*, ut de perſecutoribus defenſores fiant, de blaſphemis prædicatores, de contradictoribus diſcipuli. Dicendo autem: *Nos*, perſonam populi, de quibus loquitur, ſumit. Simili modo accipiendum eſt: *Averte iram tuam a nobis*: ne gentem Judaicam debita poſſit pœna percellere.

℣. 5. *Non in æternum iraſcaris nobis: neque extendas iram tuam a progenie in progeniem*. Sciebat Domini patientiam impia hominum ſuſtinere peccata; & ideo rogat, ut non eos æterna damnatione percellat: ſed invitando demulceat, ſuſtinendo lucretur, commonendo recorrigat, quod tamen eum facturum eſſe noſcebat. Perſcrutandum eſt autem, quod duas *progenies* poſuit: prima eſt enim (ut quibuſdam placet) ab Adam uſque ad Chriſtum: ſecunda quæ per gratiam baptiſmatis uſque ad finem ſæculi perecta concluditur. Petit ergo, ut quia priori generationi pro pertinaciæ ſuæ qualitate juſte iratus eſt Dominus: ne ſecundæ generationi idem velit iraſci; quæ etſi a peccato immunis eſſe non poteſt, tamen per gratiam baptiſmatis, & ſatisfactionem confeſſionis culparum ſuarum ſordibus deſiderat expiari.

Duæ progenies a Deo poſitæ I. ab Adam ad Chriſtum II. a Chriſto ad finem ſæculi.

Per baptiſmum & ſatisfactionem confeſſionis peccata expiantur.

℣. 6. *Deus tu convertens vivificabis nos: & plebs tua lætabitur in te*. Mirabili Dominum pietate deprecatur: probans quia converſionem noſtram de meritis non habemus, ſed ejus munere provenit, quando pro ſe aliquid animus ſalutariter concupiſcit. Dicit enim: *Deus tu convertens vivificabis nos*; id eſt, quia tu præmittis converſionis votum, ut ad vitæ pervenire poſſimus introitum. Quod cum donaveris, tunc illa *plebs* proſpere *lætabitur in te*, quæ infeliciter gaudebat in ſe. Hoc enim provenit converſis, quando ſuſcipere cœperint beneficia Salvatoris.

℣. 7. *Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam: & ſalutare tuum da nobis*. Sciebat quidem Dominum eſſe venturum: ſed rogat, ut hæc beneficia non tantum oculis carnalibus videat (ſicut cæteri non credentes) ſed puriſſimo cordis intueatur aſpectu. *Miſericordia* enim Patris Salvator eſt Dominus, quem ſibi illuminatione veræ fidei cohors beata poſcebat oſtendi, non tantum carnis velamine coopertum, ſed potentiæ ſuæ claritate conſpicuum. Nam idem cum de ipſo diceret, addidit: *Da nobis*; id eſt, concede *ſalutare tuum* quaſi amplectendum, quaſi poſſidendum, quaſi munere æternæ gloriæ perfruendum. Perfidis enim tantum apparuit, non etiam datus. *Da* ergo dicit; ut cum in mente noſtra cæleſti dono recipitur, nullis tentationibus auferatur.

Miſericordia Patris Chriſtus eſt.

Chriſtus perfidis apparuit, ſed non datur.

℣. 8. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos*. Venit ad tertiam partem, in qua pulcherrimo ſchemate prædicat Domini Salvatoris adventum. Nam poſtquam deprecatus eſt, ut ei Dominus appareret: quaſi petitionis ſuæ compos, ſubita illuminatione completus, dicit: *Audiam*, id eſt, non mihi loquendo officiam, qui jam ſentio me accepiſſe quod credam. Quod genus locutionis ſcripturæ divinæ proprium eſſe cognoſcimus, quando nihil tale (ut arbitror) in libris ſæcularibus invenitur. Vides prophetiæ potentiam hoc dicto fuiſse revelatam. Intus enim loquitur Dominus, id eſt, Spiritus ſanctus, ut Pſalmiſta foris fari poſſe videatur: intrinſecus audit, ut extrinſecus audiatur: dicit tacitus Propheta, quod verberato aere a populis poſſit audiri. Sequitur, *Quoniam loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos*. *Pax* Dei Chriſtus eſt Dominus, quam locuturum dicit Spiritum ſanctum: quoniam eſt de ejus Incarnatione dicturus. *Plebi* dixit, ſed *ſuæ*, non indevotæ, id eſt, ſanctis qui Deo Domino probabili converſatione placuerunt. His enim *Pax* eſt Dominus Chriſtus: infidelibus autem ſcandalum & ſtultitia, qui bellum in ſacrilega mente patiuntur: quia pacis Auctorem rectis ſemitis non ſequuntur. Sed hunc verſum paulo diligentius perſcrutemur, quoniam ſceleſtas mentes veritatis ipſius atteſtatione convincit. * Hic enim evidenter expreſſum eſt quid ſit Spiritus ſanctus, id eſt, *Dominus Deus*. Ubi ſunt qui dicunt Spiritum ſanctum Patre & Filio eſse minorem, & ita eſse ſubjectum; ut putetur voluntatis ſuæ judicium non habere? Audiamus Spiritum ſanctum, qui in Propheta ſuo ſponte loquebatur *Dominum* eſse *Deum*. Nam & in actibus Apoſtolorum de ipſo aperte legitur Deum eſse Spiritum ſanctum, dicente Pe-

Pax Dei Chriſtus Dominus.

Juſtis Chriſtus eſt pax, infidelibus ſcandalum.

* Ed. *hinc*.

Spiritus ſanctus æqualis Patri & Filio.

Actor. 5. 3. tro Anania: *Cur tentavit ſatanas cor tuum, mentiri te Spiritui ſancto?* Et poſt paululum oſtendere volens qui ſit Spiritus ſanctus, dicit: *Ibid. 4.* *Non es mentitus hominibus, ſed Deo.* Nam idem Petrus in Epiſtola ſua dicit: *1. Petr. 1. 12.* *Spiritu ſancto miſſo de cœlo, in quem concupiſcunt Angeli proſpicere.* Qui ſi æqualis non eſſet, non in baptiſmo in nomine Deitatis Patri & Filio reverendiſſimo honore coæquaretur, ſicut ab ipſa veritate prolatum eſt: *Matth. 28. 19.* *Ite baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Quod ſolum teſtimonium debet humano generi valde ſufficere: quia ubi unum nomen Deitatis dicit, ibi aut naturæ aut potentiæ diverſitas non habetur.

℣. 9. *Et in eos qui convertuntur ad ipſum: verumtamen prope timentes eum ſalutare ipſius, ut inhabitet gloria in terra noſtra. Qui convertunt ad ipſum*, ſignificat pœnitentes, qui mundi peſtifera libertate derelicta, felicia ejus eligunt ſubire ſervitia. Nam cum orbis univerſus idolorum turpiſſima devotione flagraret, ſoli Judæi putabantur *prope timere* Dominum, qui per Moyſen lege ſuſcepta, uni Deo videbantur eſſe devoti. Sed ideo dictum eſt: *Prope timentes*: quia carnaliter omnia gerentes, diverſis eum culpis contumaciter irritabant. Non enim *timere*, ſed *prope timere* dicti ſunt, qui legem ipſius carnaliter, non ſpiritualiter acceperunt. Ut autem hoc de ipſis dictum intelligas, ſic & Apoſtolus ait: *Epheſ. 2. 17.* *Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui eratis longe; & pacem his, qui prope.* Sed quamvis tales fuiſſent: tamen Dominus Salvator de ipſorum elegit carnaliter gente procreari. Inde enim Virgo Maria quæ peperit Chriſtum: ibi converſatus eſt Dominus: ibi miracula, quæ a fidelibus & leguntur & creduntur, effecta ſunt.

℣. 10. *Miſericordia & veritas obviaverunt ſibi: juſtitia & pax complexæ ſunt ſe.* Hoc ſchema dicitur Somatopœia, id eſt, corporis attributio, *Quid ſit Somatopœia.* quando rebus incorporeis corpora tribuuntur. Nam cum *miſericordia* & *veritas*, *pax* & *juſtitia* incorporea ſint, duabus greſſum, duabus dedit amplexum, quod utique conſtat eſſe corporeum. Poſtquam vero dixit ex qua gente eſſet Dominus naſciturus: nunc quæ præſtiterit adventus ſanctæ Incarnationis exponit. *In novo teſtamento miſericordia eſt, in veteri veritas.* Ipſo quippe præſtante, duo Teſtamenta in unius ſeriem copulationis adducta ſunt; in novo enim *miſericordia* eſt, in qua per gratiam liberatur genus humanum: in veteri *veritas*, ubi lex & Prophetarum annuntiatio continetur; ſicut in ſeptuageſimo pſalmo jam dictum eſt. Hæc autem duo *ſibi obviaverunt*, non ad exercendam contrarietatem, ſed ad gratiam promiſſæ perfectionis implendam. Unum quippe conſtat factum, quod temporibus probabatur eſſe diviſum. Et ut genus ipſum fœderi evidenter exprimeret, hoc ipſum varia nominum iteratione geminavit, amplexu quodam dilectionis duas res, id eſt, *Juſtitiam & pacem* in mutuam protinus veniſſe concordiam. Quod fieri ſolet, quando ſe homines poſt longum tempus videntes, nexu brachiorum ſtudio charitatis aſtringunt.

℣. 11. *Veritas de terra orta eſt: & juſtitia de cœlo proſpexit. Veritas de terra orta eſt*, quando ex Maria Virgine Verbum caro factum eſt; ſicut ipſe dicit: *Joan. 14. 6.* *Ego ſum via, veritas, & vita. Juſtitia de cœlo proſpexit*, quando humano generi periclitanti Filius Dei mirabili diſpenſatione ſubvenit. Poteſt & aliter hic ſenſus intelligi. *Veritas de terra oritur*, quando confeſſio peccatoris offertur: *Juſtitia de cœlo proſpicit*, quando fit remiſſio peccatorum. Quod in Publicani illius oratione provenit. *Veritas* enim *de terra orta eſt*, quando ima reſpiciens, confitendo peccata ſua Deum rogabat; *Juſtitia* vero *de cœlo proſpexit*, quam deſcendit juſtificatus Publicanus magis, quam ille Phariſæus.

℣. 12. *Etenim Dominus dabit benignitatem: & terra noſtra dabit fructum ſuum:* Et iſte quoque verſus ad pœnitentis humilitatem competenter aptatur. Ipſe enim ſua benignitate donat confeſſionis affectum, id eſt, imbrem proſperrimum lacrymarum; ut caro noſtra piis fletibus irrigata, præmia poſſit afferre copioſa.

℣. 13. *Juſtitia ante eum ambulabit: & ponet in via greſſus ſuos.* Pari etiam modo & hunc verſum ad illos aptandum eſſe dicimus, qui ſupplicationibus piis a Domino corriguntur. *Juſtitia* quippe *ambulabit* ante eos, quando malorum ſuorum veritate recognita, remitti ſibi humiliter petunt, quod ſceleratis auſibus perpetrarunt; & quod gaudentes male ligaverunt, per beneficia piæ lamentationis abſolvant. Tunc enim vere *ponunt in via*, id eſt, in Chriſto *greſſus ſuos*, qui ante ſemitis deteſtabilibus erraverunt.

Concluſio Pſalmi.

Audivimus, Beate David, quid intus tibi locutus fuerit Dominus. Pax iſta & ſuper nos veniat, quæ in tuo corde regnabat. Ecce verum Regem, quem virtus talis regebat: templum juſtitiæ, palatium pietatis, theſaurarium miſericordiæ. Jure tibi ſubjacebant terrena, cui talis Dominus imperabat. Ecce quod ultra omne imperium, ſupra omne poſſit eſſe præconium: de tuo ſemine omnipotens Verbum carnem ſumpſit, per quod humanum genus ſalutare donum redemptionis accepit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octuageſimum quintum.

Oratio David.

Oratio nomen homonymum eſt, cujus ethimologia eſt oris ratio; quæ quando *Oratio, oris ratio dicta.* inter humana judicia dicitur, a diſertis artificioſa * nimis ſubtilitate componitur; quando Deo ** MS. A. F. animi.* funditur ſimplici atque humili ſupplicatione profertur. Sed hæc humilitas atque puritas deprecationis ſancto Verbo ſic convenit; ſi duas naturas in Chriſto Domino (ut Mater docet Ecclefia) confiteamur perfectas atque veriſſimas, *In Chriſto duæ naturæ perfectæ, & ipſarum operationes exprimuntur.* id eſt, Dei & hominis. Tunc enim veracium verborum nulla contrarietate turbabimur, ſi ſanctis proprietatibus apta reddamus. Nam ſi vis noſſe potentiam Deitatis ejus, audi Evangelium: *Joan. 1. 1.* *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt: & ſine ipſo factum eſt nihil.* Et ſi vis infirmitatem hominis cognoſcere, audi Paulum Apoſtolum dicentem: *Philip. 2. 7. 8.* *In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.* Et ideo quando a parte humanitatis ſuæ loquitur, * Divinitatis fragilitas non * putetur: ** Ed. humilitatis.* quia ſic humana extulit, ut nullatenus divina minuerit. ** MS. A. F. Divinitati fragiliter non imputetur.* Idem ergo atque unus Dominus Chriſtus oratur, quia Filius Patris eſt: orat, quia Filius hominis eſt. Inde Creator, hinc creatus: inde

Dominus, hinc ſervus: hinc mortalitatis noſtræ particeps, inde mortis ipſius Interemptor. Hinc eſt quod per libros divinos aptiſſimis locis duas operationes ſuas ſemper oſtendit. Quod ſi hæc devotus lector fideli mente ſervaveris, omnia veraciter tibi conſtare poſſe cognoſces. Illud præterea debemus agnoſcere, firmoque animo continere, quod *oratio* quando a Domino Chriſto funditur, inſtitutio eſt ſancta fidelium, forma bonorum, ſinceræ humilitatis exemplum; cum a ſubjectis agitur, ſatisfactio delictorum, confeſſio criminum, lavacra culparum. Ibi magiſterium eſt docentis: hic abolitio poſtulatur erroris. Nam ſic innocens oravit, quemadmodum & crucem ſine aliqua culpa ſuſtinuit. Lazarum ploravit, ut nobis proximi oſtenderet charitatem. Perſecutores fugit, ut nobis audaciam inconſultæ temeritatis auferret. Hæc enim & his ſimilia providus Doctor effecit; quatenus & veritatem ſanctæ Incarnationis oſtenderet, & futuris Manichæis, cæteriſque talibus obviaret. *David* autem quod poſitum eſt, Dominum ſignificat Salvatorem: ſive quia interpretatio ejus (ut ſæpe dictum eſt) manufortis ac deſiderabilis habetur: ſive quia ex ejus generatione deſcendit; humanitate enim ejus eſt filius, Divinitate Dominus & Creator. Quod ſi hoc gubernaculum imprudens nauta reliqueris, in aſperrimas cautes navim tuæ fidei ſine dubitatione confringes. Et nota quod hic pſalmus ſecundus eſt, qui orationis titulo prænotatur.

Oratio cum a Chriſto funditur, inſtitutio eſt ſancta fidelium, cum a ſubjectis agitur, ſatisfactio eſt delictorum.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum Pſalmum orat Dominus Chriſtus: in prima ſectione dicens, quæ ipſi tantum probantur aptari. Secunda pro membris ſuis, quorum ipſe Caput eſt, humilius deprecatur. Tertia ex ſua iterum perſona reloquitur, quod ad eum ſpecialiter intelligas pertinere. Sed hæc omnia unus atque idem Deus homo loquitur Chriſtus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. INclina Domine aurem tuam ad me, *& exaudi me: quoniam egenus & pauper ſum ego*. Ex forma ſervi (ſicut præfati ſumus) Chriſtus omnipotenti ſupplicat Patri, ut ejus exaudiatur oratio. Nam quod dicit: *Inclina*, oſtendit, quia ſe ad ipſum extendere non poterat humana conditio, niſi ipſe ſuam Majeſtatem piiſſimus *inclinaret*. *Aurem* enim dicit, non iſtam corpoream, ſed auditum illum ſpiritualem, quo petentium vota cognoſcit. Nam per tropologiam talia de Deo dici, frequenti expoſitione jam nota ſunt. *Exaudi* autem *me*, ſignificat, ut mea deſideria compleantur; quatenus Reſurrectione ego quoque ſalvus fiam, cujus morte mundum conſtat eſſe ſalvandum. Dicendo enim *egenum ſe eſſe & pauperem*, conditionem, quam ſuſceperat humanitatis, oſtendit, quæ ex ſe nihil habere poteſt, niſi quod largitate Divinitatis acceperit. Audiant egeni & pauperes, ſuoſque animos tali gloria conſolentur, quando rerum Dominus hoc de ſe dicit, quod puſillanimes frequenter applicandum putant eſſe miſeriis. Sed nec illos excludit, qui in divitiis ſuis pura Domino mente famulantur; *egenus* enim *& pauper* Dei eſt, quiſquis meruerit mundi iſtius perverſitate vacuari.

Morte Chriſti mundus ſalvandus, ipſe vero reſurrectione.

℣. 2. *Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum: ſalvum fac ſervum tuum, Deus meus, ſperantem in te*. Potenter exequitur qui ſit *egenus & pauper*, ſcilicet Dominus Chriſtus, qui ſe veraciter *ſanctum* dicit: quia mundi iſtius illecebras cæleſtis vitæ converſatione calcavit. Audiant Appollinariſtæ habere animam Dominum Chriſtum, & perfecti hominis ſumpſiſſe naturam: quia non poterat non habere eam, ad quam ſpecialiter probatus eſt veniſſe ſalvandam. Nemo enim liberat quod de pervaſoris poteſtate non eripit; & ſi non ſit apud defenſorem quod vindicat, captivitatis ſuſceptæ conditio perſeverat. Et reſpice quam ſalutaris nobis forma propoſita eſt. Ille qui ſe veraciter dixerat eſſe *ſanctum*, & a mundi illecebris alienum, *ſalvum* ſe a Divinitate *fieri* deprecatur; ut nos inſtrueret ſalutem non eſſe in humanis viribus conſtitutam; ſicut & Propheta Jeremias dicit: *Maledictus homo qui ſpem ſuam ponit in homine, & a Deo recedit cor ejus*, &c. Jerem. 17. 5.

Chriſtus perfecti hominis naturam ſumpſit. Hoc contra Apolinariſtas.

℣. 3. *Miſerere mei Domine, quoniam ad te clamavi tota die*. Unus atque idem Deus & homo Chriſtus Jeſus miſericordiam petit, qui miſericordiam donat: docens perſeverantia deprecationis pietatem Domini modis omnibus impetrandam; ſicut ipſe in Evangelio docet: *Bonum eſt orare, & non deficere*. Luc. 18. 1. Audiant hunc locum, qui pœnitentiam agere in vitæ ſuæ termino prava voluntate deſperant, & ſe ad excuſandas excuſationes impia voluntate convertunt, cum in Evangelica lectione cognoſcant latroni affixo jam cruci momentanea celeritate ſubventum; & cætera ſimilia, quæ textus ſcripturæ divinæ ad ſpem nutriendam mortalium mirabili benignitate concedit. Semper ſupplicare nos decet, qui frequenti culpa delinquimus. Inæſtimabile malum eſt ipſos homines ſpem ſibi ſaluberrimam tollere, cum divina clementia ſine ceſſatione nos ſibi jubeat ſupplicare. Petamus hoc & ætate florida, petamus in juventute poſiti, petamus & in occidua ſenectute perducti. Nunquam ceſſare debet a precibus, qui punienda pravitate peccavit: ne dum tempus ſupplicationis quærimus, miſericordiam Domini nobis tali perſuaſione tollamus. Nam cum dicitur: *Tota die*, totius vitæ tempus oſtenditur; ut per multa tempora, annorumque curricula quaſi unius diei continuus clamor eſſe monſtretur. Magna ſiquidem voce ille clamat ad Dominum, qui quamvis lingua taceat, bonis tamen operibus perſeveranter exclamat.

Pœnitentiam agere etiam in vitæ termino non deſperandum.

Nunquam debet a precibus ceſſare qui punienda pravitate peccavit.

Bona opera ſuam vocem habent.

℣. 4. *Letifica animam ſervi tui: quoniam ad te Domine levavi animam meam*. Jucundari petit animam ſuam fons hilaritatis & origo letitiæ, ab illa ſcilicet parte qua *ſervus* eſt. *Servum* ſe enim merito dixit: quoniam ex Maria Virgine natus eſt, quæ ſe profitetur ancillam. Nam dum ei Angelus ex ipſa naſciturum Chriſtum Dominum nuntiaret, illa reſpondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum*; Luc. 1. 38. ſicut & in alio pſalmo dicit: *Ego ſervus tuus, & filius ancillæ tuæ*. Pſal. 115. 16. *Lætificari* ergo petit *animam* ſuam: quia non eam deorſum inclinavit ad terram, ſed *levavit* ſemper ad Dominum, ubi eſt vera lætitia, & ſine fine ſecuritas. Sic Caput Eccleſiæ referens geſta propria, membris cæteris donavit exempla.

Chriſtus ſervus quia filius ancillæ.

℣. 5. *Quoniam tu Domine ſuavis ac mitis es: & copioſus in miſericordia omnibus invocantibus te.*

Non ſubſtantialiter, quod nulla poteſt creatura comprehendere, ſed per quintam ſpeciem definitionis, quæ Græce dicitur κατὰ τὴν λέξιν, pulcherrime nobis oſtenditur, quid ſit Deus. *Suavis*, quia poſt amaritudinem hujus mundi dulcis eſt ad ſe recurrentibus. *Mitis*, quia diu ſuſtinet peccatores. *Copioſus in miſericordia*: quia licet ſint noſtra numeroſa peccata, multo abundantior eſt pietas, quæ tot relaxat offenſas. Reſtat ut ei jugiter ſupplicemus, quando eum audivimus *omnibus invocantibus ſe* non negare præſidium.

℣. 6. *Auribus percipe Domine orationem meam: & intende voci deprecationis meæ*. Intueamur quam convenienter orationis iſtius ordo decurrat. Prius enim fuit, ut vox ſupplicationis aſcenderet, ac deinde rogatus audiret. *Percipe* vero cum dicitur, non aliquid ſuſcipi tran-
** Ed. illius.* ſitorie poſtulatur: ſed in * illis Majeſtatis finibus mavult recondi, quemadmodum per aures ab homine memoriæ probatur infigi. Additum eſt, *Intende voci deprecationis meæ*; ut intentus animus aperiret auditum. Quod totum per allegoriam dicitur; ut potentia Divinitatis per humanas conſuetudines intimetur.

℣. 7. *In die tribulationis meæ clamavi ad te: quoniam exaudiſti me*. Cum ſuperius dixerit: *Clamavi ad te tota die*; hic quoddam facere videtur magnæ petitionis augmentum, dicendo: *In die tribulationis meæ clamavi ad te*. Nam licet a ſanctis viris jugiter Domino ſupplicetur: in tempore tamen tribulationis enixius petitur, quando ſubvenire neceſſarie poſtulatur. Conſiderandus eſt autem hic modus locutionis, qui in ſcripturis divinis frequentiſſime reperitur; ut ideo ſe dicat *clamaſſe*, quoniam exauditus eſt, dum clamor præcedat, ut Deus poſ-
Quid ſit Anaſtrophe. ſit audire. Quæ figura dicitur Anaſtrophe, id eſt, Perverſio, quæ fit quoties aut ſenſus aut verba pro aliquo decore vertuntur.

℣. 8. *Non eſt ſimilis tibi in diis Domine: & non eſt ſecundum opera tua*, Magna laus brevi definitione concluſa eſt. Dicendo enim: *Non eſt ſimilis tibi in diis*, idola ſignificat Paganorum, quæ adhuc in mundo nefanda devotio-
Pſal. 95. 5. ne colebantur; ſicut & alibi dicit: *Quoniam omnes dii Gentium dæmonia*. Poteſt hoc & ad homines aptari, qui dii vocati ſunt. Sed inſpice quia non dicitur quid ſit Deus: ſed ei ſimilis abnegatur. Quæ ſpecies definitionis Græce dicitur κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii ejus quod definitur. Addidit quoque: *Et non eſt ſecundum opera tua*, id eſt, ſimilis. Et hoc quoque comma ſub illa, quam ſuperius dixit, definitione complexus eſt. Quis enim (ut ille fecit) cælum terramque vel omnia quæ in eis ſunt, momentanea poſſit celeritate perficere, aut eorum exiſtentias continere?

℣. 9. *Omnes Gentes quaſcumque feciſti venient, & adorabunt coram te Domine: & honorificabunt nomen tuum*. Cum adhuc ſola eſſet gens Judaica, quæ unum Deum colere videbatur, prædicit omnes Gentes, quæ idolis tenebantur obnoxiæ, ad culturam ejus eſſe venturas: quia Patrem vere colit qui honorat & Dominum Chriſtum: errorem eorum omnino deſtruens qui putant per univerſum mundum religionem Domini non eſſe diffuſam. Dicendo enim: *Omnes Gentes quaſcumque feciſti*, abſolute probat univerſitatem: quia nulla gens exiſtit, niſi quam ipſe plaſmavit; ſicut alibi dicit:
Qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia *Pſal. 145. 6.*
quæ in eis ſunt. Addidit quoque, *Et honorificabunt nomen tuum*. Cum Deo dicitur: *Et honorificabunt nomen tuum*, figuraliter ſignificat honorabuntur devoti ex nomine tuo: quia cultus hominum non facit honorabilem Deum, quem conſtat bonorum omnium proculdubio largitorem.

℣. 10. *Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia: tu es Deus ſolus*. Hymnum Deitatis quem ſuperius inchoavit, iſtius verſus fine concluſit. Nam & diabolus magnum ſe putavit
quando dixit; *Ponam ſedem meam ad Aqui-* *Iſai. 14. 13. 14.*
lonem, & ero ſimilis Altiſſimo; & ſuperbi hodieque cunctis ſe æſtimant grandiores. Sed
Magnus dici vere non poteſt, niſi *Deus ſolus*, *Solus Deus magnus.*
cujus poteſtati nullatenus valet aliquid comparari, qui nulla mutabilitate convertitur, ſed ſemper in naturæ ſuæ gloria perſeverat. Addidit, *Et faciens mirabilia: tu es Deus ſolus*. Cum legamus & Magos Pharaonis miracula diverſa feciſſe: hic dicitur quod ipſe ſolus miracula poſſit efficere. Veriloquum dictum, ſi qualitatem rei verbi ipſius veritate penſemus. Illa enim vere nequeunt dici miracula, quæ ad nullam utilitatem ſimulata deceptis oculis blandiuntur. *Solus* enim dictum eſt, quia ſancta Trinitas unus eſt Deus, perſonis tantum diſtincta, non naturæ diſcretione ſeparata; ſicut & alibi di-
ctum eſt: *Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Do-* *Deuter. 6. 4.*
minus unus eſt; ſic & Iſaias dicit: *Quoniam juſtus* *Iſai. 45. 21.*
es, & non eſt Deus præter te.

℣. 11. *Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua: lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum*. Oratione decurſa, & laude Divinitatis competenter impleta, venit ad ſecundam ſectionem, in qua pro membris ſuis orat, ut eis Dominus profutura concedat. Dum dicit: *Deduc me Domine in via tua*, adhuc ibi non fuiſſe monſtratur; & hoc Domino Chriſto
non poteſt convenire, cum ipſe dicat: *Ego* *Joan. 14. 6.*
ſum via, veritas & vita. Sed hoc magis congruenter accipitur a parte fidelium, quorum Caput eſt Dominus: qui niſi *deducantur in viam*, id eſt, in Chriſtum, *in veritate* videlicet *ambulare* non poſſunt. Sequitur, *Lætetur cor meum ut timeat nomen tuum*. Quid ſit timor Do-
mini, mirabili ordine declaratur. Nam in *Divini & humani timoris diſcrimen.*
timore iſto mundano præcedit prius cauſa periculi, aut alicujus anguſtiæ: in timore autem Domini præmittitur lætitia cordis, ut aliquis ad ejus timoris dulcedinem venire mereatur. Et revera talem decet habere introitum, quem ad ſalutem ſuam humanitas ſentit indultum. Hunc Judicem qui formidaverit reus eſt, illum qui timuerit ſanctus eſt. Et ideo utraque miſcenda ſunt; ut & ſub ſpe timeamus, & ſub timore lætemur; ſicut in alio pſalmo legitur;
Servite Domino in timore, & exultate ei cum *Pſal. 2. 11.*
tremore.

℣. 12. *Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo: & honorificabo nomen tuum in æternum*. Hoc competenter de omni dicitur Chri-
ſtiano: quia illa eſt vera confeſſio, quæ toto *Vera laudis Confeſſio toto promitur mentis arcano, omnique Chriſtiano convenit.*
promitur mentis arcano, ſicut & lex docet: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua*. Sed & ille ex toto
corde confitetur, qui totam ſpem ſuam ponit *Deuter. 6. 5.*
in Domino; nec in caducis ſæculi ſolatiis præſumit, cum ſe ad Dominum univerſa mentis integritate tranſtulerit. Nam quod addidit, *In*

æternum , illud ſignificat , quoniam inter ſanctos ejus laudes Domino jugiter perſonabit , dum in illa beatitudine præmia promiſſa receperit.

℣. 13. *Quoniam miſericordia tua magna eſt ſuper me: & eripuiſti animam meam ex inferno inferiori.* Et confeſſio laudis offertur, & miſericordiæ cauſa ſubjungitur. Dicendo enim: *Quoniam magna eſt miſericordia tua ſuper me*, beneficium magnum neſcio quod edicit . Subjungendo autem, *Eripuiſti animam meam ex inferno inferiori*, cauſa beneficii declaratur. Sed conſideremus, quia cum dicat *infernum inferiorem*, infernum demonſtrat eſſe ſuperius . Argumenta talia in Topicis dicuntur Conjugata , quæ orta ab uno nomine , varie commutantur, ut hic poſitum eſt , *infernum inferius*. Infernum vero non irrationabiliter forſitan arbitramur eſſe ſub terris , cum in veteri Teſtamento de Dathan & Abiron legatur: *Aperuit ſe terra , & deglutivit eos , & vivi deſcenderunt ad inferos* . Sed quo itinere illuc animæ transferantur : quoniam in auctoritate divina non legitur , habemus incertum. *Infernum* autem habere inferiorem partem Evangelii locus ille teſtatur , qui dicit , cum impium divitem ultrix flamma torqueret , levaſſe oculos ſuos , & in ſinu Abrahæ vidiſſe Lazarum . Unde apparet utroſque apud inferos fuiſſe , ut ſe videre valuiſſent , & illum ex inferiore loco ad ſuperiora oculos elevaſſe . Sed licet utrique apud inferos eſſe viderentur , pro meritorum tamen diſcretione ſuperiorem locum ſanctis , inferiorem peccatoribus Doctor Auguſtinus æſtimat eſſe deputandum . Unde nunc gratias agens fidelis populus , dicit animam ſuam ab inferno inferiori, ideſt pœnali, eſſe liberatam.

Argumenta conjugata unde deducantur.

Infernum ſub terris poſitum.

Numer. 16. 32. 33.

Luc. 16. 23.

℣. 14. *Deus, injuſti inſurrexerunt ſuper me , & ſynagoga potentium inquiſierunt animam meam: & non propoſuerunt te ante conſpectum ſuum* . Venit ad tertiam ſectionem , ubi Paſſionis ſuæ myſterium , & gloriam Reſurrectionis exponit . Loquitur enim Deus homo ex forma ſervi per id quod de Maria Virgine natus eſt . Cum dicit *injuſtos* , ſignificat Judæos, qui ei reddiderunt mala pro bonis. Quod autem ait: *Super me*; ut reum ſcilicet dicerent innocentem , Regemque ſuum plebs inſana trucidaret . *Synagoga vero potentium*, congregatio ſuperbörum eſt, quæ belluino fremitu , & doloſa machinatione conſilii juſtitiam abjicientes, animam ejus adimere quæſierunt . Addidit quod ſceleratis ſolet ſemper mentibus provenire : *Quia non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum* . Nam quicumque facinus perpetrat , *Deum ante conſpectum ſuum* omnimodis *non proponit*: quoniam ſi illum credat præſentem, protinus a cogitato facinore revocatur.

℣. 15. *Et tu Domine Deus miſerator & miſericors , patiens & multum miſericors , & verax.* Per ſingula verba laudis , Majeſtas Paterna definitur . Quæ ſpecies duodecima definitionis eſt , quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt . *Miſerator* enim eſt, quia ſingulis rebus miſericordiam facit. *Miſericors* , quia ſemper pia eſt ipſa natura Deitatis. *Patiens* , quia peccatores ſuſtinet, & ad votum converſionis invitat . Sequitur, *Et multum miſericors*. Quod ideo tale verbum adjecit , quia imbecillitas noſtra ipſam plus ſemper accipit , cum eam frequenti remiſſione promeretur. Intulit, *Et verax* , quia neſcit promiſſa ſua aliqua imbecillitate ſubducere, Quod tamen de Patre ſic dicitur, ut totum ineſſe & in Filio, & in Spiritu ſancto ſentiamus.

℣. 16. *Reſpice in me & miſerere mei , da poteſtatem puero tuo : & ſalvum fac filium ancillæ tuæ.* Miſericordem Patrem, & patientem, & veracem, a parte qua paſſus eſt Filius rogat , ut reſpiciat in eum , & celerrima illi Reſurrectione ſubveniat . Sic enim miſertus eſt, ut in ipſo illam naturam mortalem in gloriam reſurrectionis & æternitatis eveheret ; quod tamen ſic a Patre poſtulat fieri, ut a ſe factum eſſe declaret . In Evangelio quippe ſic ait: *Solvite templum hoc , & in triduo ædificabo illud* . Quod ne aliter potuiſſet intelligi , Evangeliſta ſubſequitur : *Hoc autem dicebat de templo corporis ſui*. Sequitur, *Da poteſtatem puero tuo*; illam ſcilicet quam ipſe teſtatur: *Pater non judicat quemquam , ſed omne judicium dedit Filio* . *Puer* autem in ſcripturis ſacris propter innocentiam mentis ſæpe ponitur Chriſtus, ut Iſaias dicit : *Quoniam puer natus eſt nobis, & Filius datus eſt nobis*. Et iterum: *Ecce puer meus ſuſcipiam eum, electus meus complacuit ſibi in illo anima mea*. Addidit , *Et ſalvum fac filium ancillæ tuæ*; *Ancillæ* utique , quia de Maria ſemper Virgine erat veraciter & proprie naſciturus; quæ (ſicut ſuperius diximus) Angelo ſibi partum annuntiante, Domini ſe profitetur ancillam.

Joan. 2. 19. 20.

Joan. 5. 22.

Iſai. 9. 6.

Iſai. 42. 1.

℣. 17. *Fac mecum Domine ſignum in bono , ut videant qui me oderunt & confundantur: quoniam tu Domine adjuviſti me , & conſolatus es me*. *Signum* dicitur ab eo quod ventura ſignificet , & ex hoc quod videtur quiddam nos aliud ſentire commoneat . Et ideo illum eventum Jonæ poſſumus hic fortaſſis advertere , qui triduo in ventre ceti demoratus, ad ſimilitudinem Dominicæ Reſurrectionis eſt in littore ſalvus evomitus. Nam & in Evangelio ita dictum eſt: *Generatio mala & adultera ſignum quærit , & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ Prophetæ*. Vides ergo aliud eſſe negatum : ſed hoc tantummodo compromiſſum . Poſſumus & hoc *ſignum* quod fieri poſtulavit , ad Reſurrectionem ejus competenter aptare, maxime cum ſequatur, *In bono*. Quid enim illo bono præſtantius, quo virtus divina declarata, & ſpes credentium veraci pollicitatione firmata eſt? Sequitur, *Ut videant qui me oderunt & confundantur;* Judæi ſcilicet qui oderunt Chriſtum, quos petit Reſurrectionis miraculum videre, ut eorum duritia ſe debeat immutare. *Confundantur* enim , ad bonum reſpicit : quoniam qui hic de ſuo malo confunditur, in meliorem partem ſine dubitatione transfertur. In iſto quippe ſæculo ſi confundimur, emendamur ; qui autem non fuerint confuſi, in illa judicatione damnabuntur . Adjecit , *Quoniam tu Domine adjuviſti me , & conſolatus es me* . Hic ordo verborum talis eſt; *Ut videant qui me oderunt: quoniam tu Domine adjuviſti me, & conſolatus es me. Et confundantur* ſcilicet , quando me viderint eſſe glorioſum , quem illi deſpiciendum eſſe putaverunt . *Adjuviſti* , pertinet ad contradictionem altercantium, & ad injuſta certamina Judæorum : in quibus illi ſemper veritatis teſtimonio ſuperabantur. *Conſolatus es*, ad perſecutiones ſæviſſimas inſanorum , quas ille velut tempeſtatis impetum patientiſſime ſuſtinebat.

Unde ſignum dicatur , & quid ſit.

Jonæ 2. 1.

Matth. 12. 39.

Per Reſurrectionem virtus divina declarata , & ſpes credentium firmata.

In iſto ſæculo ſi confundimur , emendamur.

Concluſio Pſalmi.

CONſideremus Domini Salvatoris, a parte qua paſſus eſt, quam humilis ad Patrem fundatur oratio, qui omnimodis peccata non habuit: ſed informans imbecillitatem noſtram, eripi ſe ab hujus ſæculi periculis poſtulavit. Quapropter erubeſcat humana temeritas eſſe ſuperba, quæ ſe non dubitat ream. Chriſtus pro inimicis oravit, mortem patienter excepit; & nos injurias noſtras ulciſci volumus, ſi detrahentium ſermonibus appetamur. Det ipſe patientiæ munus, qui donavit exemplum; ut ejus veſtigia ſequentes, mortiferos vitare valeamus errores.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octogeſimum ſextum.

Filiis Core, Pſalmus Cantici.

PRopter memoriam reparandam breviter commoneamus quæ ſæpe jam dicta ſunt: quia pene in nullam utilitatem putatur eſſe narratum, quicquid fuerit in abolitionem transmiſſum. *Filiis Core* ſignificant fideles Chriſtianos, quibus Propheta civitatem Dei prædicat; ut eis tantæ gloriæ major augeatur affectus. Nam cum dixit: *Filiis Core*, oſtendit ipſis dicendum, non ipſos eſſe locuturos. Sequitur, *Pſalmus Cantici*, ut de hujus ſæculi tabernaculis ad intelligentiam ſupernæ civitatis elevemur. *Pſalmus* enim de ſuperioribus ſonans, commonet nos cæleſtia cogitare, & in eis hymnica exultatione gaudere.

Diviſio Pſalmi.

BRevis quidem pſalmus, ſed duobus diapſalmatibus cognoſcitur eſſe diviſus; quam nos, propoſiti noſtri memores, ſuis quodammodo diviſionem terminis explicamus. In prima parte Propheta loquitur ad fideles, cæleſtem prædicans civitatem. Secunda Dominus Salvator eam diverſorum nominum alluſione credituram eſſe pronuntiat: increpans Synagogam, quare ipſa non cognoverit Deum, dum ei fides Gentium devota crediderit? Tertia parte Propheta uno verſu futuri ſæculi beatitudinem tangit. Sic diſtincta permutatio perſonarum caliginem nobis cunctam confuſionis abſtergit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. F*Undamenta ejus in montibus ſanctis.* Conſuetudo humanæ cogitationis eſt, ut cum ſe copioſa perſcrutatione collegerit, in aliquam partem ſuæ deliberationis erumpat. Tale enim hujus pſalmi videtur initium; ut cum adhuc Propheta de civitate Dei nulla præmiſerit, ita de *fundamentis ejus* diſſerere videatur, quaſi aliqua de crimine ipſius ante jam dixerit. Novus ordo factus eſt laudis eximiæ; ut de *fundamentis* civitatis ſupernæ Propheta ſumere videretur initium, quatenus magna ſoliditas totius culminis appareret, cujus prius *fundamenta* laudata ſunt. Non immerito, quoniam

Fundamentum Eccleſiæ Chriſtus. *fundamentum* ejus Chriſtus eſt Dominus, qui ſic Eccleſiam ſuam continet, ut nulla poſſit quaſ-

1. Cor. 3. 11. ſatione titubare; ſicut dicit Apoſtolus: *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus.* Merito ergo ab ipſo ſumpſit exordium, quem rerum omnium conſtat eſſe principium. Joſephus quoque (ſicut a quodam dictum eſt) vernaculus Judæorum in libro octavo Antiquitatum titulo tertio multa de templi conſtructione locutus eſt, quod a Salomone fabricatum eſſe dignoſcitur. Nos enim & tabernaculum, quod ejus imago primitus fuit, & templum ipſum fecimus pingi, & in corpore pandectæ noſtræ grandioris fecimus collocari; quatenus, quod ſcripturæ divinæ textus de ipſis eloquitur, oculis redditum clarius panderetur. *In montibus* autem *ſanctis*, ſignificat Apoſtolos & Prophetas, qui *Apoſtoli & Prophetæ montes vocantur.* ſoliditate fidei, & excellentia ſanctitatis *montes* vocantur. Merito ergo tali vocabulo nuncupati ſunt, in quibus eſt vera Dei Eccleſia conſtituta.

℣. 2. *Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Jacob.* Ecce jam de illa civitate loquitur, cujus ante fundamenta laudavit. Quæ figura dicitur Anaſtrophe, id eſt, Inverſio: *Quid ſit Anaſtrophe.* quoties ea quæ ſuperius dicenda ſunt, ponuntur inferius. Dicit enim: *Diligit Dominus portas Sion.* *Sion* (ſicut ſæpe diximus) mons eſt Jeroſolymitanus, interpretatus ſpecula, per quem Jeruſalem illa futura decenter advertitur. Cujus *portas diligit Dominus*, id eſt, fidem, *Portæ cæleſtis Jeruſalem ſunt fides, charitas, baptiſmus, pœnitentia, &c.* charitatem, baptiſma, pœnitentiam, & quicquid in illam civitatem acquiſitos populos intromittit. Sive (ut quidam volunt) duodecim Apoſtolos ſignificant, quorum ſancta prædicatio fidelibus æterni Regis palatia reſeravit. Studioſe vero perquirendum eſt quod addidit: *Super omnia tabernacula Jacob.* *Tabernacula Jacob*, ſignificant Eccleſiam Catholicam, quæ modo conſtruitur. Hæc contra ſæculi hujus adverſitates expeditionali ſemper exercitatione confligit. Et quoniam iſta futuræ illius Jeruſalem portat imaginem, ubi eſt beata vita, & æterna felicitas, merito ſupra iſtam illa ſpiritualis diligi dicitur: in qua jam nihil confuſionis, nihil perturbationis eſſe declaratur. Et intuere, quia illa ſic plus amari prædicitur, ut & iſta ſine dubio diligi ſentiatur.

℣. 3. *Glorioſa dicta ſunt de te, civitas Dei.* More ſuo futura pro præteritis ponit. Nam iſta civitas in ſecunda parte Domini atteſtatione laudabitur: de qua merito *glorioſa dicta* referuntur, quæ Creatoris ſui cognoſcitur voce prædicanda.

℣. 4. *Memor ero Raab, & Babylonis ſcientibus me: ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt in ea.* Secunda pars pſalmi hujus velut quædam nubes aperitur, de qua Dominus tonans, fidelibus recordationis ſuæ munera pollicetur: ſignificans per alluſiones nominum eos de variis Gentibus colligendos. *Raab* meretrix fuit, quæ exploratores Jeſu Nave ad Jericho venientes occulte ſuſcepit, & per aliam partem, ne deprehenderentur, emiſit. Cujus *Raab ſuperbiam ſignificat.* vocabulum ſignificat ſuperbiam, quæ divina largitate converſa, Domini meruit impetrare clementiam. Hæc ergo figuram geſtat Eccleſiæ, *Raab figuram Eccleſiæ geſtat.* quæ ſuſcipiens animas ſuperbiæ vitio periclitantes, alio itinere, id eſt, humilitatis & patientiæ dimittit ad vitam. *Babylon* quoque civi- *Babylon interpretatur confuſio.* tas eſt mundi, quæ confuſio interpretatur. Indicat enim ſæculi iſtius populos, qui probroſis idolis cæcatis mentibus ſerviebant: ſed miſericordia Domini illuminati facti ſunt Chriſtiani.

Hoc ergo dicit *Raab & Babylonis* ſe *memorem*, id eſt, mundi iſtius populos, qui tamen ad ejus ſe culturam humiliter tranſtulerunt. Sic Phariſæis ſuperbientibus in Evangelio ipſe reſpondit: *Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regnum cælorum*. Sequitur, *Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt in ea*. In ſenſu eodem perſeverat. *Alienigenæ* ſunt a Judaico populo quidem extranei: ſed illis non credentibus in penetralia Eccleſiæ ſunt recepti; ſicut in Actibus Apoſtolorum dicit: *Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei: ſed quia repuliſtis illud, & indignos vos judicaſtis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes*. *Tyrus* ſignificat anguſtiam, quæ de pœnitentium afflictione procreatur. *Populus Æthiopum*, qui peccatorum fuerant obſcuritate teterrimi: ſed in iſta Domini civitate collecti ſunt: de quibus refulgentium ſanctorum numerus in illa patria compleatur. Ecce ipſa ſunt quæ prædixit verſus ille ſuperior: *Glorioſa dicta ſunt de te civitas Dei*. Nam quid glorioſius, quam ut tanta fœditas prius errantium populorum in unam ſanctæ civitatis pulchritudinem conveniret? Et memento quod genus iſtud locutionis ſcripturæ divinæ proprium eſſe jam diximus; ſcilicet ut per nominum interpretationes voluntas poſſit intelligi dictionis.

Matth. 21. 31.

Act. 13. 46.

Tyrus ſignificat anguſtiam.

℣. 5. *Mater Sion dicet: Homo: & homo factus eſt in ea: & ipſe fundavit eam Altiſſimus*. Eccleſiæ Catholicæ *Matrem* Synagogam forſitan hoc loco non inconvenienter advertimus, quam per *Sion* montem frequenter intelligendam eſſe jam diximus, quæ ex maxima parte populorum ſolum hominem dicebat Dominum Salvatorem: quia Deum nec credere, nec intelligere merebatur. Et hic figenda eſt media, quoniam illud quod ſequitur, ſenſum alterum videlicet intromittit. Sequitur quippe: *Et homo factus eſt in ea*; quod jam confirmative legendum eſt. Non enim hic ſic dicit *hominem factum*, ſicut ſuperius Synagoga dixit; illa enim errando ſolum hominem putavit: nunc autem Dominus de ſe confirmat definitiva ſententia: *Et homo factus eſt in ea*: quoniam revera aſſumpta carne Deus factus eſt homo; ſicut & Evangeliſta dicit: *Verbum caro factum eſt*, ideſt, Filius Dei factus eſt homo; non ut Divinitati aliquid imminueret: ſed ut humanitatis naturam, quam liberare prædeſtinaverat, dignanter eveheret. Et ne forſitan Dominum Chriſtum crederes temporalem, addidit, *Et ipſe fundavit eam Altiſſimus*; ille ſcilicet qui tantum putabatur homo Jeſus Chriſtus Synagogam ipſe ſua diſpoſitione fundavit. Et non ſolum legem per Moyſen dedit, verumetiam ante mundi initium ipſe noſcitur fuiſſe principium; ſicut ipſe in Evangelio teſtatur: *Ego ſum principium, propter quod & loquor vobis*. Merito ergo dictus eſt *Altiſſimus*; ut nulla hæreſis Patrem diceret eſſe majorem.

Joan. 1. 14.

Deus humanam naturam quam liberare prædeſtinaverat Incarnatione evexit.

Joan. 8. 26.

℣. 6. *Dominus narravit ſcripturas populorum, & principium: horum qui fuerunt in ea*. Illa prænuntiat quæ ſit ipſe tempore Incarnationis de ſcripturarum veterum commemoratione dicturus. Commonet enim frequenter in Evangelio quæ de ipſo prædixerit Moyſes, & quæ Prophetæ; ut & minus credentes inſtrueret, & ſe earum Auctorem eſſe monſtraret. Ipſi enim ſunt *Principes* Moyſes & Prophetæ qui fuerunt in Synagoga, quorum erat teſtimonium narraturus. Et ne alios Principes fortaſſis adverteres, dicit: *Horum qui fuerunt in ea*, ideſt, in Synagoga.

℣. 7. *Sicut lætantium omnium noſtrum habitatio eſt in te*. Venit ad tertiam partem, in qua iterum Propheta reloquitur, quam in uno verſu & cœpit & finit: breviter comprehendens, quod ſermonibus quamvis longis non poterat explicari. Quæ figura dicitur Brachylogia, ideſt, brevis locutio, cum plura paucis amplectimur. Vis enim audire quam ſit incomprehenſibilis illa lætitia, dicit Apoſtolus: *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe*. Quapropter pulchre hic dictum eſt: *Sicut lætantium*: quia non erit ipſa lætitia qualis hic agitur; ut modo filiorum ſuſceptione lætamur: modo divitiarum & honorum munere gaudeamus, & cætera quæ exultationem faciunt, quando magnis niſibus temporaliter acquiruntur. Sed illud tanto eſt majus, ut iſtius mundi quamvis pleniſſimum gaudium, vix aliqua imago aut ſimilitudo futuri ſæculi eſſe dicatur. Addidit, *Omnium noſtrum habitatio eſt in te*. *Omnium noſtrum* ſignificat fideles, qui Dominum Chriſtum aut venturum, aut veniſſe crediderunt. *Habitatio eſt in te*, ad Jeruſalem loquitur, cui ſuperius dixit: *Glorioſa dicta ſunt de te civitas Dei*. Sed in hac habitatione juſtorum ceſſavit afflictio: orare tranſit, ſed laudare ſuccedit: perpetua ſecuritas manet, quia perverſitas nulla miſcetur: æterna lætitia perſeverat, quoniam nequaquam contrarietate aliqua conſtat eſſe violandam.

1. Cor. 2. 9.

Concluſio Pſalmi.

Laudata eſt Demonſtrativo genere civitas illa fidelium, non temporalibus bonis, ſed æterna felicitate mirabilis: de qua pauca viſa ſunt dici, & tamen omnium animi probantur ſtupore completi. Hæc ſiquidem laus non extenditur argumentatione verborum, nec humana creſcit induſtria: ſed magna potius brevitate conſtringitur, ut vel aliquid exinde capi poſſe videatur. Beatus nimis qui illuc Domino ducente pervenerit, ubi cogitatio cuncta vincitur, quælibet deſideria ſuperantur; & quod eſt dulciſſimæ ſecuritatis genus, talis ibi felicitas accipitur, quæ nulla contrarietate perdatur. Præſta Domine, ut quod hic verbis explicare non poſſumus, ibi te donante cernamus. Iſta quoque Jeruſalem, quæ adhuc in terris eſt, & typum gerit illius cæleſtis arcani, in ſecunda diviſione laudata eſt; merito ubi eſt tantarum rerum domicilium viſuale virtutum. Ibi enim piſcinam natatoriam in figura ſacri baptiſmatis, ut curaret infirmos deſcendens Angelus commovebat. Ibi Siloa (imperante Domino) cæci tenebras lavit, & damnatis oculis lucis dona reſtituit. Ibi menſa Chriſti cæleſtibus plena deliciis ſpiritualiter ſaturavit Apoſtolos; & ne nos ab illa cœna relinqueremur impaſti, ſacer calix & communicationem nobis præſtitit & ſalutem. Ibi lapis duriſſimus veſtigia pii Redemptoris oſtendit, quando ante Pilatum judicem conſtitit audiendus. Ibi columna religati in ſe Domini flagella teſtatur. Ibi ſpinea corona cernitur, quam ideo ſalutari Domino conſtat impoſitam, ut totius mundi aculei collecti frangerentur. Ibi arundo ſervatur, quæ caput Domini percuſſit, ut ipſum eſſe initium rerum terris omnibus nuntiaret. Ibi crux illa ſalutis & gloriæ, loci reverentiam conſecravit. Ibi manet lancea, quæ latus Domini transforavit,

Felicitas æterna deſcribitur.

Jeruſalem terreſtris laudatur.

ut nobis illius medicina ſuccurreret. Ibi credentes hodie ipſius ſepulchra vivificant. Ibi Reſurrectionis locus ad cælos evehit corda fidelium. Ibi Sion ille montium præcipuus, ubi reſidentibus diſcipulis in cænaculo clauſis januis mirabiliter Salvator intravit; & cætera quæ dives illa patria Domini Paſſione promeruit. Sed cum tot miraculis decora reſplendeat, & in modum ſtellarum alterum poſſideat cælum, quis eam parvam audeat dicere, quæ ſanctiſſima fide orbis terminos probatur impleſſe. Ibi ſiquidem humanum paſcit aſpectum, quod eſt credere beatorum.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octuageſimum ſeptimum.

*Canticum pſalmi, filiis Core, in finem, pro * Mabeleth ad reſpondendum, intellectus Eman Iſraelitæ.*

* MSS. Mabeleth.

CUm memoriam tuam, ſtudioſiſſime lector, frequenti expoſitione formatam retinere non ambigam, quid ſignificet *Canticum pſalmi, filiis Core, in finem*. Reſtat ut quæ nova ſunt hujus tituli ſequentia perſcrutemur. *Mabeleth* interpretatur chorus divina verba decantans. Subjecit, *Ad reſpondendum*, ſignificans organa muſica præveniſſe, & chorum reſpondiſſe ſolemniter. Sequitur, *Intellectus Eman Iſraelitæ*. *Eman* interpretatur frater ejus; quo vocabulo Dominus Chriſtus appellat eos, qui præceptis ejus operibuſque devoti ſunt; ſicut ait in Evangelio: *Ite dicite fratribus meis*. *Iſraelitæ* Deum videntes, quod utique illis accidere manifeſtum eſt, qui per obedientiæ myſterium ſancta Domini luce radiantur. Sed cum de Paſſione Regis Chriſti ſit pſalmus iſte dicturus, & ad imitationis exemplum trahat fideliſſimos Chriſtianos, ideo præmiſſus eſt chorus *ad reſpondendum*; ut ſicut illi ex multis vocibus unum concentum faciunt: ſic Chriſto Domino reſpondeat devotorum adunata collectio. Hi ſunt etiam *Iſraelitæ*, qui ejus fratres nuncupari cæleſti largitate meruerunt.

Mabeleth interpretatur chorus divina verba decantans.

Eman interpretatur frater ejus.

Matth. 28. 10.
Iſraelita Deum videntes.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum Dominus Salvator eloquitur a diſpenſatione qua paſſus eſt. In prima narratione Patris deprecatur auxilium: per ſimilitudines varias contemptum ſuum refert, quem illi illaturus erat populus Judæorum. Secunda quæ ſit paſſurus enumerat: aſſerens mortuos non eſſe a Medicis ſuſcitandos, ut poſſint Domino confiteri. Tertia narratione negat miſericordiam Domini ſepultos edicere, aut perditos laudes Domini perſonare; propterea Reſurrectionem ſibi celerrimam venire deprecatur. In orationis ſuæ vero tramite perſeverans, loquitur a parte membrorum diverſas commemorans paſſiones, quas tam ipſe pertulit, quam ejus plebs devota ſuſtinuit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Omine Deus ſalutis meæ: in die clamavi, & nocte coram te*. In octuageſimo quinto pſalmo diximus oraſſe Chriſtum per id quod de Maria Virgine natus eſt: deſignans humilitatem imbecillitatis humanæ, quam eſt dignatus aſſumere. Qui ſimili modo etiam hic cum Patrem precatur, nobis quemadmodum ſupplicare debeamus oſtendit. Nam qui ſalutis ſuæ Deum profitetur Auctorem, omnia quæ opportuerant dici pleniſſime ac breviter explicavit. Sic Magiſter optimus frequenter admonere non deſinit, quod humano generi novit profuturum. *In die* autem lætitiam ſignificat, *Et nocte* adverſitatem declarat; ut quoniam utrumque tempus humanam vitam complectitur, jugiter ſe ad Dominum *clamaſſe* declararet.

Die lætitia, nocte adverſitas declaratur.

℣. 2. *Intret oratio mea in conſpectu tuo: inclina aurem tuam ad precem meam Domino*. Magna virtus hic ſinceriſſimæ orationis oſtenditur; ut verba veracia non in auras tenues diſſipentur, ſed quaſi quædam perſona ad conſpectum Domini introire videatur, & mandatum opus agere, quo caro noſtra non valet pervenire. *Inclinat* autem *aurem* ſuam *Dominus*, cum miſericors dignatur audire, non ex parte corpulentiæ ſuæ, quam eum frequenter diximus non habere, ſed virtutis ſuæ operatione mirabili.

Verba orationis quaſi quædam perſona ad conſpectum Domini intreunt.

℣. 3. *Quia repleta eſt malis anima mea: & vita mea in inferno appropiavit*. Conſiderandum eſt quod novo modo ideo ſe poſtulat audiri: quoniam *animam* ſuam *malis* dicit eſſe completam; *malis* utique non ſuis, qui peccata non habuit: ſed delictis mundi quibus laborabat humanitas. Hæc enim pius Miſerator ad animæ ſuæ moleſtiam traxerat, dum omnibus condolebat; ſicut & in trigeſimo quarto pſalmo dixit: *Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ*; non quia ipſe ſterilis erat, ſed quia de illorum incredulitate ſe perhibebat eſſe jejunum. Poteſt & ad hujus propriam triſtitiam trahi, ſi hoc verbum ad illas iniquitates referas, quas ei Judaicus populus inferebat. Sequitur, *Et vita mea in inferno appropiavit*. Hoc ad tempus glorioſæ pertinet Paſſionis; ſicut in Evangelio dicit: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*. Nam propter nos doluit, & mortem noſtram propter nos excepit.

Chriſtus mala mundi dicit ſua.

Pſal. 34. 12.

Matth. 26. 38.

℣. 4. *Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adjutorio*. Culpat eos qui putabant eum mortuum fuiſſe communiter. Quæ figura dicitur Parabola, id eſt, rerum genere diſſimilium comparatio. Multum enim diſcrepans fuit, illam ſingularem & mirabilem Paſſionem morientibus reliquis hominibus comparare. Quod ſchema multos verſus inferiores amplectitur. *Lacum* enim dixit vel ſepulchri locum, vel inferni altiſſimam profunditatem. Sequitur, *Factus ſum ſicut homo ſine adjutorio*. *Factus ſum*, apud eos ſcilicet qui Deitatem ejus inſanis mentibus non credebant, qui putabant eum cum reliquis mortalibus interiiſſe.

℣. 5. *Inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes * projecti in monumentis, quorum non meminiſti amplius: & ipſi de manu tua expulſi ſunt*. Hic ſpecialiter deſignat perſonam ſuam; ſolus enim *inter mortuos liber fuit*, qui ipſa quoque mortis clauſtra confregit. Ipſius enim tantum mors libera, quia & voluntaria fuit, *Qui poteſtatem habebat ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam*. Sed cum ille eſſet *inter mortuos liber*, *æſtimatus eſt* tamen a dementibus *ſicut vulnerati dormientes*: Vere autem dictus eſt Dominus *liber*, qui humanum genus liberare dignatus eſt. Adhuc enim de illis vaniſſimis dicit; qui putabant Dominum lancea vulneratum, occiſum pariter & ſepultum, ſic quaſi unum

* MS. A. in ſepulchris.

Sola mors Chriſti libera, quia voluntaria.

Joan. 10. 18.

ex

ex hominibus ſceleratis generaliter tranſiiſſe: Sed ad diſcretionem ſuam addidit, *Quorum non meminiſti amplius*; id eſt, de quibus non habes curam: quoniam peccatis facientibus a te redduntur alieni. Quod etiam in alio pſalmo de impiis dicit: *Periit memoria eorum cum ſonitu*. Addidit, *Et ipſi de manu tua expulſi ſunt*. Juſta redditur pœna proterviæ; ut qui Dominum Chriſtum *ſine adjutorio* Divinitatis eſſe putaverant, ipſi *a manu* Domini probarentur *expulſi*: dum a gubernatione ejus peccatis facientibus reddebantur extorres.

Pſal. 9. 8.

*MS.G.F. *in tenebroſis*.

℣. 6. *Poſuerunt me in lacu inferiori: * in tenebris, & in umbra mortis*. Adhuc æſtimationes referuntur dementium Judæorum. *Lacus* enim & pro inferno ponitur, & pro ſepultura foveali, & pro mundi iſtius profundiſſima calamitate ſentitur. Quod hic voluit intelligi, quia eum perſecutores ſui in abjecta mortis conditione poſuerunt; ut quamvis injuſte probarent mortuum, non crederent vindicandum. *In tenebris*, id eſt, ſub oblivionis cæcitate derelictum atque præteritum, quem nemo requireret, nemo ſalvaret. *In umbra mortis*, peccatorum indicat locum: quia mors delinquentium umbroſos ac tenebroſos patitur manes, dum eis gaudium non relucet, qui perpetua triſtitiæ ſuæ obſcuritate demerſi ſunt. *Umbra* vero ponitur & in bono, ut eſt illud: *Sub umbra alarum ſuarum*; & alibi: *Vivemus in umbra ejus*. Et ideo pro locorum qualitate verbum hoc multifaria ſignificatione variatur.

Cur locus peccatorum mortis umbra dicatur.

Pſal. 16. 9.
Thren. 4. 20.

℣. 7. *In me confirmata eſt ira tua: & omnes elationes tuas ſuper me induxiſti*. Sic putabant illi qui in ſuam perniciem potius prævalere permiſſi ſunt: quia per iram Dei Jeſus Chriſtus ad Paſſionis pericula perveniſſet; ſicut Evangeliſta dixiſſe infidelem populum refert: *Eripiat eum ſi vult*. Sequitur, *Et omnes elationes tuas ſuper me induxiſti*. Hoc adhuc dicitur quantum ad deliberationem pertinuit nefariam Judæorum. Credebatur enim Deus *induxiſſe* ſuper Chriſtum *elationes*, id eſt, ampliſſimas indignationes, quando eum pertulit crucifigi: mortem illam putantes pœnalem, cum diſpenſationis ejus gloriam non viderent.

Matth. 27. 43.

℣. 8. *Longe feciſti notos meos a me: poſuerunt me abominationem ſibi: traditus ſum, & non egrediebar*. Venit ad ſecundam narrationem, in qua per augmentum moleſtiarum, actum ſuæ memorat Paſſionis. Nam cum ſuperius dixerit perſecutorum ſuorum nefandiſſimum contemptum, nunc dicit * *notorum*, ſignificans Apoſtolos. *Notos* enim ipſos appellat, qui eum perſpicuis ſenſibus conſpicere meruerunt. Ille enim omnes *notos* habuit virtute Divinitatis ſuæ; ipſe autem ſciebatur a paucis. Iſti ergo *noti longe facti ſunt*, quando ipſius Paſſione diſperſi ſunt; ſicut legitur: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis*. In *abominationem* vero tunc *poſitus eſt*, quando prætereuntes Scribæ & Phariſæi Crucifixo imputabant dicentes: *Vah qui deſtruit templum Dei, & in triduum ædificat illud*, &c. Sequitur, *Traditus ſum, & non egrediebar*. Mirabilis ſubtiliſque ſententia. *Traditus eſt* a Juda cohortibus inſanorum: ſed ſe permittente detentus. Suſtinuit infirmas manus potentiſſimus Dominus: ligatus eſt vinculis qui loco non poteſt claudi: audivit execrandas injurias, quem Angeli cum tremore collaudant. Verumtamen non eſt egreſſus de illa nube corporis ſui, nec apparere voluit quid poſſet, qui totum pertulit quod credulitas Judaicæ pravitatis ingeſſit. *Non* eſt enim *egreſſus*, quando minime quid prævaleret oſtendit. Sive de cuſtodia dicit, in qua eum Pontius Pilatus quaſi hominem retruſit invalidum.

* Ed. *fugatorum*.

Zach. 13. 7.

Matth. 27. 40.

℣. 9. *Oculi mei infirmati ſunt præ inopia: clamavi ad te Domine tota die: expandi manus meas ad te*. Cum *oculos* corporales Chriſti Domini nuſquam *infirmatos fuiſſe* legerimus, multo magis nec interiores ejus ægrotaſſe putandi ſunt, qui ſemper ſanctitate micuerunt. Reſtat ut *oculos* Chriſti Apoſtolos intelligere debeamus, qui in corpore ejus, id eſt, in Eccleſia tanquam oculi cæleſti lumine viguerunt. Hi tamen *infirmati ſunt præ inopia*: quia necdum acceperant Spiritum ſanctum, quo confortati poſtea nullatenus humana tormenta timuerunt. *Inopia* enim dicitur e contrario, ubi nulla eſt copia. Additum eſt, *Clamavi ad te Domine tota die*. Hic diſtinctio ponenda eſt, ut iſta continuatio totius diei ad clamorem, id eſt, orationem & bonorum actuum operam debeat pertinere. *Expandi manus meas ad te*. More ſuo operas mavult intelligi, quas bonis ſemper actibus tetendit ad Dominum. Nam ſi hoc cruci (ut quidam volunt) putaverimus eſſe jungendum, quæ ſequuntur omnimodis diſcrepabunt.

Oculi Chriſti Apoſtoli.

Inopia dicitur ubi nulla copia.

℣. 10. *Numquid mortuis facies mirabilia: aut medici reſuſcitabunt, & confitebuntur tibi?* Hoc ſub negatione legendum eſt. Sed perſcrutandum quod dicit: *Mortuis non facies mirabilia*, dum conſtet reſuſcitatos innumeros. Sed *mortuis*, id eſt, non credentibus *mirabilia* nequaquam *fecit*, dum eos ad converſionem perducere non potuit infidelitas ſua. *Mirabilia* enim illis fiunt, qui magnalia Domini ſub credulitate conſpiciunt. Sequitur, *Aut medici reſuſcitabunt, & confitebuntur tibi?* Idem & hoc dicitur negative: quia *medici* quos credidit humanitas artis beneficio ſalutem dare languentibus, mortuos *reſuſcitare* non poſſunt; ut Domino debeant confiteri, quamvis ſine Dei munere nec ipſam corpoream prævaleant ægris tribuere ſoſpitatem. Sive hoc magis ſubtilius intelligendum eſt: quia *medici* dum corporibus adhibeant curam, animas tamen peccatis mortuas reſuſcitare non prævalent; ut confeſſione veriſſima vivificentur, quos infidelitatis ſuæ vulnera perculerunt.

Non credentes mortui vocantur.

℣. 11. *Numquid enarrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam, aut veritatem tuam in perditione?* Venit ad tertiam narrationem, ubi per iſtum verſum & alterum qui ſequitur figuram Emphaſim ponit: cujus illa pars hic intelligenda eſt, quæ adverti facit id quod non dicit. Ait enim: *Numquid enarrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam?* Hoc negative legendum eſt, ut illud poſſit intelligi, quia vivi homines & fideles miſericordiam ejus narrare conſuerunt. Sepulchrum enim ſignificat infidelium mentes, de quibus ſupra dictum eſt: *Sepulchrum patens eſt guttur eorum*. Et merito *ſepulchrum* dicitur, ubi anima peccatis mortua continetur; id eſt, illos vult intelligi, qui non ſunt Domino credituri: quia nullus eis miſericordiam Domini videtur narraſſe, quam non voluerunt devota mente percipere. Illic enim proveniſſe dicimus actum, ubi aliquem audiens præſtat * effectum. Tale eſt & iſtud quod ſequitur: *Aut veritatem tuam in perditione*; quia nemo putatur veritatem dixiſſe, quam videtur negligens præterire. *Perditio* quippe juſte vocata eſt, ubi

Infidelium mentes ſepulchrum dicuntur.

Pſal. 5. 11.

* Ed. *affectum*.

veritas non admittitur, ſed ſola obſtinatio cuſtoditur.

℣. 12. *Numquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua: aut juſtitia tua in terra oblivionis?* Sub eodem ordine variatis ſermonibus cuncta deſcendunt; ut negando quæ non ſunt, e contrario ſentiantur illa quæ ſunt. Nam *mirabilia* Domini a tenebroſis mentibus non videntur: quia prætermittentes Deum ſapientiæ lumina perdiderunt. Nec *juſtitia* ejus poteſt in terrena oblivione cognoſci, ideſt, in corporis craſſiſſima cæcitate, quæ ſpiritalia monita deſerit, dum ejus deſideria carnalibus vitiis occupantur. Memento vero quod hæc omnia ideo dicta ſunt, ne in inferno ejus anima relinqueretur, ſed ei celerrima Reſurrectio proveniret; quatenus laus Domini per beneficia ejus poſſet agnoſci.

Cur mirabilia Domini a tenebroſis mentibus non videantur.

℣. 13. *Et ego ad te Domine clamavi: & mane oratio mea præveniet te.* Contra illa quæ ſuperius dicta ſunt, Dominus Chriſtus eum fidelibus ſuis per id quod reſurrecturus erat, *clamare* ſe dicit *ad Dominum*: enumerans tribulationum diverſarum glorioſiſſimas qualitates; ut talibus inſtitutis commoniti firmarentur populi utique Chriſtiani. Dicendo enim: *Et ego*, ſignificat cum membris ſuis ſe *clamaſſe*, quorum ipſe Caput eſt Chriſtus. Nam quando ipſe *clamat* & Eccleſiam docet: quando cum fidelibus orat, unum corpus oſtendit. Memento ergo quod uſque ad finem pſalmi varias calamitates enumerat, quas in Martyribus ſuis ipſe ſuſtinuit. Ubi Synathroeſmos figuram arbitror apponendam, quando multæ res in unum & multa pericula colliguntur. Sequitur, *Et mane oratio mea præveniet te*. Sollicite verba iſta tractanda ſunt: ne regulæ illi veraciſſimæ, quod Domini gratia cuncta præveniat, aliquid videatur eſſe contrarium. *Orationem* ſuam corpus Eccleſiæ, quæ *mane*, id eſt, bonis dilucidatur operibus, *prævenire* ſecundum adventum Domini dicit, hoc eſt diem judicii; quæ tamen oratio Domino præſtante donata eſt. Merito ergo dictum eſt *præveniſſe orationem* ſuam, quando ante multa ſæcula ſub aſſiduitate petebatur, quod adhuc expectamus eſſe venturum. Veniet enim ille tempore competenti: ſed deſiderium noſtrum flagrantibus petitionibus oportet oſtendi. Non enim nos ſuos eſſe dijudicat, ſi non votis maximis a nobis expetitus adveniat. Sed cum de ipſo clariſſime dicatur, ipſe ex ſua perſona iſtud non poteſt loqui, niſi hoc dictum a membris Eccleſiæ velimus advertere.

Quid Synathroeſmos.

Domini gratia cuncta prævenit.

Quando Chriſtus nos ſuos eſſe dijudicat.

℣. 14. *Ut quid Domine * repellis orationem meam: * avertis faciem tuam a me?* Hic deſiderium ſanctiſſimæ mentis exprimitur: quia impatienter ſuſtinebat differri, unde mundus poterat jure ſalvari. *Repellere* enim putatur petitionem noſtram, & *avertere faciem* ſuam Dominus, quando vota noſtra diſtulerit; & quamvis ille profutura faciat, nos tamen graviter dilata contriſtant. Sed & hoc congruenter a perſona Martyrum dicitur, qui talibus deſideriis in hoc mundo fatigantur. Differuntur enim ad augmentum ſuum, procraſtinantur ad gloriam: quia non tantum prodeſt audiri, quantum expedit pro muneris augmentatione differri. Sic ignis flatu venti repellitur, ut vivacius animetur.

* Ed. repuliſti.
* Ed. avertiſti.

Martyribus auxilium differtur ad gloriam.

℣. 15. *Egens ſum ego, & in laboribus a juventute mea: exaltatus autem humiliatus ſum, & confuſus.* Hoc merito dicit Eccleſia quæ in egeſtate mundi, & in laboribus a ſua juventute fatigatur; ſicut in alio pſalmo legitur: *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea*. Hæc creſcit perſecutionibus, preſſura temporum ſublevatur, humilitate ſemper extollitur: cujus longior ætas non eſt debilis laſſitudo, ſed matura perfectio. Sequitur, *Exaltatus autem humiliatus ſum, & confuſus*. Hoc ſpecialiter membris probatur convenire, non Capiti. *Exaltatus* dicit, quando prius unuſquiſque fidelium res humanas tumido corde cogitabat. *Humiliatus ſum*, quando ad confeſſionis medicabile donum divina gratia miſerante pervenit. *Confuſus*, quando illa quæ male geſſerat pœnitentiæ profeſſione damnavit. O beata confuſio quæ æternum tollis opprobrium. Nam quicquid in reatum venerit pœnitentium, perpetuis ſæculis redditur abſolutum.

Pſal. 128. 1.

Eccleſia perſecutionibus creſcit, humilitate extollitur.

Confuſio pœnitentium æternum tollit opprobrium.

℣. 16. *In me pertranſierunt iræ tuæ: & terrores tui conturbaverunt me.* Pulchre dictum eſt: *Pertranſierunt*, quaſi non manſuræ diutius contigerunt. Nam quando fidelis ſe affligit, iram Domini caſtigatus evadit. *In me* autem dicendo, afflictionem fidelium more ſuo illatam ſibi eſſe teſtatur. Sequitur, *Et terrores tui conturbaverunt me*. Terrores utique venturi judicii, quos omnis caro peccatrix formidare dignoſcitur; quod idem ſolis membris convenire manifeſtum eſt.

Cum fidelis ſe affligit, iram Dei caſtigatus evadit.

℣. 17. *Circumierunt me ſicut aqua tota die: circumdederunt me ſimul.* Delicta utique quæ legis diſtrictione damnantur, hæc velut aqua homines circumeunt, quando undique ſcaturire noſcuntur: Ex quo enim latere non credamus venire peccata, quæ nec momentis horarum a nobis redduntur aliena? Merito ergo aquis comparata ſunt, quæ nos copioſiſſima inundatione concludunt. Quod apte totum accipitur a parte membrorum.

Peccata aquis comparata.

℣. 18. *Elongaſti a me amicum & proximum, & notos meos a miſeria.* Hæc frequenter piis Martyribus contigerunt, a quibus terrore mortis officia humana ſubtracta ſunt. *Amicos* enim ſignificat, qui honeſtis ſtudiis morum vicinitate conjuncti ſunt: *Proximos* qui nobis parentelæ ordine ſociantur: *Notos*, qui neque amici neque proximi ſunt, ſed ſola nos opinione vel viſione didicerunt. Quæ genera hominum frequenter longe fecit a fidelibus ſervis formidata calamitas paſſionis.

Concluſio Pſalmi.

IPſe chorus eſt Chriſti quem præmiſſus titulus pro Maheleth nominis interpretatione præcinuit, quando fidelis populus ejus ſecutus ſanctiſſimam Paſſionem glorioſa nimis imitatione reſpondit. Hinc enim Confeſſores tenuit carcer incluſos: hinc Martyrum purpura & byſſo pretioſior ſanguis emanavit: hinc Apoſtolorum per totum orbem dicta tonuerunt: hinc tanquam ſol puriſſimus fides ſancta proceſſit. hinc ad temporales mortes hodieque concurritur, ut æternæ vitæ præmia conquirantur. Quapropter nullus paveſcat miſerias, quæ faciunt beatos: nullus tormenta formidet, quæ donant perpetuam ſoſpitatem: nullus timeat triſtitiam, quæ gaudium tribuit ſempiternum. Quantum eſt enim temporaliter mori, ut perpetua vita poſſit acquiri? Quantum humanam ſuſtinere ſententiam, ut abſolutionem mereamur impetrare divinam? Quis autem erubeſcat pœnas, quas Chriſtus Dominus perferre dignatus eſt? Quis putet opprobrium, quod elegit Creator ſuſtinere cunctorum? Quocirca pro eo ſubea-

mus mundanam calamitatem, ſi cum ipſo volumus perennem habere portionem.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octuageſimum octavum.

Intellectus Ethan Iſraelitæ.

NOn tam ſecundum ordinem tituli, quam ad commoditatem intelligentiæ exponenda ſunt verba quæ poſuit, ut facilius nobis rei veritas eluceſcat. *Ethan* interpretatur robuſtus: *Iſraelita* videns Deum. Et quia pſalmus iſte erat laudes & promiſſiones Domini narraturus, ideo illi tale nomen conſtat appoſitum, ut fidelium verborum indicaret incommutabilem firmitatem. *Intellectus* enim (ut ſæpe diximus) ad ſuperna referendus eſt, ubi revera recte intelligens tendit mentis intuitum. Eſt enim de Chriſtianorum ſpe, & de magnificentia Domini multa dicturus; per quæ nemo decipitur, ſi ſupplicantis animus in iſtius *Ethan* conſtantiſſima voluntate roberetur.

Ethan interpretatur robuſtus.
Iſraelita videns Deum.

Diviſio Pſalmi.

E*Than* iſte quem diximus indicare robuſtum, tanta mentis illuminatione completus eſt, ut *Iſraelita* veriſſime nuncupetur. Primo ingreſſu pſalmi dicit ſe miſericordias Domini cantaturum: quoniam multa promiſit fideli populo profutura. Secunda parte diverſis modis laudes Domini potentiamque deſcribit. Tertia in Chriſtum Dominum Paternas pollicitationes enumerat. Quarta Dominus Chriſtus propter Paſſionem quam pertulit, traditus inimicis eſſe memoratur. Quinta fragilitati humanæ poſtulat ſubveniri: quia non in vanum filios hominum ab ipſo aſſerit eſſe plaſmatos. Sexta rogat Dominum, ut promiſſiones ſuas impleat, quas David ſervo ſuo feciſſe declaratur, & memor ſit qualia ſervi ejus ab impiis opprobria ſuſtinebant.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. M*Iſericordias tuas Domine in æternum cantabo: in generatione & progenie pronuntiabo veritatem tuam in ore meo.* Jure robuſtus dicitur, qui tam firma dicturus eſt. Iſte enim *Ethan* Domini eſt *miſericordias cantaturus*, quæ & æterna ſemper ſtabilitate conſiſtunt, & perpetuis ſunt celebrandæ præconiis. Fecit enim mirabilem in humano genere pietatem, ut quod perierat requireret, & vulnerata ſalvaret. *In generatione* vero *& progenie* quod addidit, duos ſignificat populos, Judaicum ſcilicet & Gentilem, quibus ſe *veritatem pronuntiaturum* eſſe teſtatur, quam dicit inferius. Sequitur, *Et veritatem tuam in ore meo*; revera ut quam ſenſu perceperat, ore loqueretur. Et bene dictum eſt, *In ore meo*: quia quod ex ore progreditur, cito dilabitur; quod vero *in ore* verſatur, diutina devotione celebratur.

Miſericordiæ Domini æterna ſtabilitate conſiſtunt.

℣. 2. *Quoniam dixiſti: In æternum miſericordia ædificabitur: in cælis præparabitur veritas tua.* Ipſa eſt *veritas* quam vir ſanctus ſe pronuntiaturum eſſe prædixerat. Et merito illam confidenter prædicabat, quando eam Dominus abſolute promiſerat; non enim poteſt falli, qui ſequitur verba veritatis. Sed videamus quid ſignificet: *In æternum miſericordia ædificabitur*. Sunt enim

Non poteſt falli, qui ſequitur verba veritatis.

ædificationes quæ conſurgere nequeunt, niſi eis fuerit præmiſſa deſtructio, ut idolorum cultores, ut peſſimarum conſuetudinum ſequaces. Iſti enim, niſi a malis ſuis fuerint deſtructi, in bonum nequeunt ædificari; ſicut dictum eſt Jeremiæ: *Ecce poſui te, ut ædifices & deſtruas*. Jerem. 1. 10.
Iſta vero miſericordia non deſtruitur, ſed ſemper viget, ſemper augetur. Sequitur, *In cælis præparabitur veritas tua*. *Cæli* (ſicut ſæpe diximus) ſignificant Apoſtolos, quorum prædicationibus actum eſt, ut inculcaretur Gentibus religio Chriſtiana. Verum hæc omnia uſque ad diapſalma mediis ſubdiſtinctionibus protrahenda ſunt: quia totum ad illud reſpicit, quod ait: *Quoniam dixiſti*. Quæ figura dicitur, ἀπὸ κοινοῦ, id eſt, A communi, quando ſuperiora ad inferiora reſpondent.

℣. 3. *Diſpoſui teſtamentum electis meis: juravi David ſervo meo.* Nunc verba Domini refert, quæ ſuperius eum dixiſſe memoravit. Nam quamvis omnibus denuntiaſſe videatur: *Electis* tamen ſuis tantum iſta *diſpoſuit*, qui ei dono ipſius credere maluerunt: ne ad promiſſionem talem & illi tenerentur, qui de David ſemine ſe deſcendere carnaliter præferebant. Addidit, *Juravi David ſervo meo*. Divinum ſacramentum promiſſionis noſcitur eſſe ſecuritas: quia ſolus juſte & definitive promittit, cui ſubjacet implere quod dixerit. Humana enim fragilitas ideo prohibetur ſacramentorum ſe promiſſionibus obligare: quia non eſt in poteſtate ipſius quæ pollicetur efficere. Jurat ergo juſtiſſime Deus, cum jure ſuo promittit omnia. Nam & ipſum nomen indicat cauſam: Juravit enim dicimus, jure oravit, id eſt, juſte locutus eſt.

Divinum ſacramentum promiſſionis eſt ſecuritas.
Cur ſacramentum hominibus prohibitum.
Juravit dicitur jure oravit.

℣. 4. *Uſque in æternum præparabo ſemen tuum: & ædificabo in ſæculum ſæculi ſedem tuam.* Perventum eſt ad illa, quæ Pater promiſerat ſervo ſuo David. Præparatus eſt enim Dominus Chriſtus, qui ex ſemine ipſius deſcenderet carnis origine, *uſque in æternum* Rex Regum & Dominus dominantium. Sed quod dixit: *Præparabo*, ad humanitatem ejus pertinet, non ad Deitatem, qua conſubſtantialis, omnipotens, & coæternus eſt Patri. Sequitur, *Et ædificabo in ſæculum ſæculi ſedem tuam*. Pollicitatio iſta tota pertinet ad Dominum Salvatorem. Ipſi enim tunc *ſedes* promittebatur, quæ poſtea in ſanctorum erat facienda pectoribus. Sedes enim eſt Domini omnis ſanctus, quem quaſi ſplendidiſſimum thronum dignatione ſuæ Majeſtatis inſedent; ſicut de Spiritu ſancto legitur: *Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquam ignis, ſeditque ſuper unumquemque eorum: & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto.* Actor. 2. 3.

Sedes Domini, omnis ſanctus.

℣. 5. *Confitebuntur cæli mirabilia tua Domine: & veritatem tuam in eccleſia ſanctorum.* Venit ad ſecundam partem, divinæ potentiæ Sacramenta dicturus. *Confitebuntur* enim *cæli*, qui ſunt veri Prædicatores, quantis miraculis Dominus mundum, prout ipſi placitum fuerit, adminiſtret: quemadmodum omnis creatura ejus imperiis obſecundet; converſioneſque rerum non caſualiter agi (ut quidam vaniſſimi putaverunt) ſed ejus ineffabili virtute prædicant contineri. Addidit, *Et veritatem tuam in eccleſia ſanctorum.* Mirabilia dixit ubique prædicanda: *Veritatem* autem *in ſanctorum eccleſia confitendam*: ubi creditur, *Verbum caro factum*: ubi ſancta Trinitas ſic ſuſcipitur, ut unus, ſicuti eſt Deus, Dominus cunctorum ore laudetur. Joan. 1. 14.

Per cælos veri prædicatores intelliguntur.

℣. 6. *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino: aut quis ſimilis erit Deo inter filios Dei? Nubes*

freq uenter diximus verbi Dei eſſe Prædicatores, qui per Spiritum ſanctum populos divina gratia compluebant: ſed tamen erant obnoxii lege peccati; potentes quidem in miraculis, in prædicatione terribiles. Sed quis eorum eſſe poterat Chriſto ſimilis, quamquam & ipſe carnis velamine tegeretur? Aliud eſt enim qui de proprio poteſt, aliud qui de altero clarus eſt. Simili modo nec *inter filios Dei* habere potuit æqualem: quoniam ille per naturam eſt Filius, ſancti vero per gratiam: ille ſine aliquo peccato, iſti per ipſum a peccatis probantur exuti. Quæ ideo dicta ſunt, ne quis illum tantum hominem ſacrilegis auſibus æſtimaret.

Solus Chriſtus per naturam Filius Dei, ſancti vero per gratiam.

℣. 7. *Deus qui glorificatur in conſilio ſanctorum: magnus & metuendus ſuper omnes qui in circuitu ejus ſunt.* Exponit quod ſuperius dixit: quia ſimilem habere non poterat, qui omnia continebat. Ipſe enim Dominus Chriſtus qui prædicatur a ſanctis, *magnus* dicitur propter quod Deus eſt; *metuendus* a poteſtate mirabili, *Super omnes qui in circuitu ejus ſunt*; ſancti ſcilicet, quos ſuperius Dei filios dixit, qui dono ipſius gratiæ proximantur. Sed jure ſupra eos ille probatur excelſus, per quem omnes noſcuntur eſſe glorioſi. Conſidera vero quod per duodecimam ſpeciem definitionis, quæ Græce κατ' ἔπαινον, Latine per laudem dicitur, uſque ad diviſionem ſubjectos verſus decurrit, & per diverſa præconia quis ſit iſte Dominus indicatur.

℣. 8. *Domine Deus virtutum quis ſimilis tibi? potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo.* Poſt illa quæ ſuperius dixit, aptiſſima eſt ſententia ſubſecuta: *Quis ſimilis tibi?* ideſt, quia *virtutum* es *Dominus*. Sancti enim ditantur virtutibus, non dominantur; tu autem illis rebus imperas, quibus illi te præſtante præclari ſunt. Merito repetitum eſt: *Quis ſimilis tibi?* Tu ex te potens es, illi de te: illi veritate tua illuminati ſunt, tibi autem veritas tua individue ſemper ineſt.

Sancti ditantur virtutibus, non dominantur ut Chriſtus.

℣. 9. *Tu dominaris poteſtati maris: motum autem fluctuum ejus tu mitigas.* Nunc dicit multifarias enumerationes, per quas ſingularem poteſtatem Domini evidenter oſtendat. *Poteſtas maris*, hujus ſæculi honor eſt, qui frequenter Martyres Chriſti rapido tumore ſurrexit. Sed tamen ne putaretur voluntas illa ex ſua poteſtate graſſari, dicit etiam his: *Tu dominaris*, quando feroces motus pro ſanctorum utilitate convertis; ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Non haberes in me poteſtatem, niſi tibi data eſſet deſuper.* Et quia dixerat: *Dominaris*; ſequitur digna probatio: quoniam *fluctus ejus* ipſe *mitigat*. Et conſidera quia, *Mitigat*, dixit, non tollit: quoniam ſi eam funditus adimeret, coronam Martyres non haberent. Quod & ſi hiſtorice malis advertere, Dominum *mitigare fluctus maris* Evangelii locus ille teſtatur, quando periclitantibus diſcipulis, vento ut quieſceret, mari ut tranquillum fieret, imperavit.

Joan. 19. 11.

Matth. 8. 26.

℣. 10. *Tu humiliaſti ſicut vulneratum, ſuperbum; & in virtute brachii tui diſperſiſti inimicos tuos.* Alii ſunt qui humiliantur ad ruinam, alii qui inclinantur ad gratiam. Sed ut in malo dictum debuiſſes advertere, poſuit: *Sicut vulneratum ſuperbum.* Diabolum enim ſignificat, qui elatus ſupra id quod poterat, humiliatus eſt ſuo vitio intra illud quod per naturam non erat, percuſſus mente non corpore. Sic ille iniquiſſimus tanquam vulneratus de cælo corruit in hanc aeris denſiſſimam craſſitatem; ſicut in Evangelio Dominus dicit: *Vidi Satanam ſicut fulgur de cælo cadentem.* *Inimicos* autem dicit infideles Judæos, qui per innumeras Gentes Chriſti Domini virtute diſperſi ſunt, quem Patris *brachium* (ſicut ſæpe diximus) auctoritas divina teſtatur.

Alii humiliantur ad ruinam, & alii ad gratiam.

Luc. 10. 18.

℣. 11. *Tui ſunt cæli, & tua eſt terra: orbem terrarum & plenitudinem ejus tu fundaſti.* Quia ſuperius gemina dixerat facta miracula: nunc ea iſtius verſiculi probatione confirmat. Ideo enim triumphavit in cælo de ſuperbo diabolo: ideo in terra de perfido Judæo, quoniam ipſius erat utique cælum & terra. Cur enim diabolus, aut Judæus in alienis rebus ſuperbirent, dum utraque habere ſuum probarentur Auctorem? Sequitur, *Orbem terrarum & plenitudinem ejus tu fundaſti.* Hæc increpatio adhuc pertinet ad Judæos. Senſus ergo talis eſt; Cur voluerunt ſtulti in te ſævire in hoc mundo, cujus tu Chriſte fundator es; ut nimia dementia videantur talia præſumere, quæ humanas vires probantur excedere? *Orbis terrarum*, pertinet ad totius ſpatium mundi: *plenitudo ejus*, ad omnes ſcilicet creaturas quæ in eo eſſe noſcuntur. Sic per commemorationes talium rerum breviter cuncta complexus eſt.

℣. 12. *Aquilonem & mare tu fundaſti: Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.* *Aquilonem*, adhuc diabolum ſignificat, qui dixit: *Ponam ſedem meam in Aquilone, & ſimilis ero Altiſſimo.* *Mare* ſæculi hujus elatas & iniquas hominum poteſtates competenter advertimus, quæ contra Domini mandata ſacrilegis voluntatibus eriguntur, non ut proficiant, ſed ut vehementer occumbant: increpans utroſque præſumptionem in ſe ponere non debere, dum eos a Domino ſuo conſtet eſſe pſalmatos. Creatura enim ſuperbire non debet Auctori, quæ ab eo ut exiſtere potuiſſet, accepit. Sequitur, *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.* *Thabor & Hermon*, montes ſunt Syriæ provinciæ, quorum nomina ingentia Sacramenta parturiunt. Thabor enim dicitur veniens lumen; quod ſpecialiter ad adventum pertinet Domini Salvatoris, de quo dictum eſt: *Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* *Hermon* ſignificat anathema ejus, ideſt, diaboli, quod a Chriſtianis Domino veniente ſuſcepit. Dignum enim fuit, ut præſente lumine tenebroſus diabolus vinceretur. Iſti ergo *exultabunt in nomine* Domini, ſicut alibi fideles dicunt: *Non nobis Domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.*

Iſai. 14. 13. 14.

Creatura non debet ſuperbire Auctori.

Thabor interpretatur veniens lumen.

Joan. 1. 9.

Hermon ſignificat anathema ejus.

Pſal. 113. 1. 8.

℣. 13. *Tuum brachium cum potentia: firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua.* *Brachium* frequenter quidem legimus humanam ſignificare virtutem, ſicut Propheta dicit: *Maledictus homo qui ponit carnem ſpem brachii ſui, & a Domino recedit cor ejus.* Sed non poteſt habere potentiam, niſi quanta ei pro tempore fuerit attributa. Hic autem, ut ſignificaret Dominum Salvatorem, dictum eſt: *Brachium tuum cum potentia*; hoc eſt, illi eſſe quod poſſe; nec aliquando potentia ejus tepeſcit, qui jugiter omnia facit quæ vult in cælo & in terra. Addidit, *Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua.* *Manus* & *dextera*, ſi ſubtiliter inſpiciamus, longe diverſa ſunt. Rogat enim ut manus, id eſt, operatio firmetur in ſuperbos, quatenus inclinati tribulationibus celerrime ad converſionis ſtudia perducantur. *Exaltetur* autem *dextera tua*; hic fortaſſe dictum eſt, ideſt, clarificetur numerus prædeſtinatorum, qui eſt ad dexteram collocandus.

Brachium humanam ſignificat virtutem.

Jerem. 17. 5.

℣. 14. *Juſtitia & judicium præparatio ſedis tuæ: miſericordia & veritas præibunt faciem tuam*. Sedes quidem Domini ſemper æterna eſt: ſed tunc nobis apparebit præparata, quando ipſum cernemus judicare juſtitiam. Eo ſiquidem tempore ſancta nobis æquitas pateſcet, & verus Judex oſtenderetur, quo Angelorum myſteria videbuntur. Fit *præparatio ſedis* ejus, quando hæc ab hominibus in generali reſurrectione cernentur. Sequitur, *Miſericordia & veritas præibunt faciem tuam*. Hoc ad tempus illius mundi non incompetenter aptatur. *Faciem* enim ipſius, id eſt, declarationem judicii *miſericordia & veritas præibunt*. *Miſericordia* eſt, quia parcit converſis; *Veritas*, quia promiſſa reſtituit. Sic utrumque tempus evidenter his ſermonibus indicatur.

℣. 15. *Beatus populus qui intelligit jubilationem: Domine in lumine vultus tui ambulabunt*. Ethan ille ſanctiſſimus, quem titulus præmiſit, poſtquam Dei viſus eſt prædicaſſe myſteria, beati populi multifarias laudes aggreditur per id quod Rhetores Demonſtrativum dicendi genus appellant. Exclamat enim: *Beatus populus qui intelligit jubilationem*, id eſt, qui immenſam lætitiam ſuam non in propriis viribus, ſed in Dei cognoſcitur virtute poſuiſſe. *Jubilatio* eſt enim copioſa mentis exultatio, quæ verbis non poteſt explicari. Hanc ergo perſcrutari cordis arcano beati eſt populi; quam ſic feliciter advertimus, ſi Auctorem ejus pura mente fateamur. Eſt etiam omnino utilis, ſi & ſic intelligatur dicta ſententia: quia ille *Beatus populus* eſt, *qui* laudes Dei non ſolum ore cantat, ſed etiam lumine mentis *intelligit*. *Intelligere* autem eſt, ſi ſcripturas ſanctas Catholicis regulis perſcrutetur: ſi dicta Patrum ſalutari dogmate quis comprehendat, totumque ad pietatem rectæ fidei trahat, quam hæreticorum pravitatibus acquieſcat. Addidit præmium quod tales conſequitur viros: *Domine in lumine vultus tui ambulabunt*. Populus ille beatus, quem dixit intelligere jubilationem, *in lumine vultus ejus ambulat*, cum in contemplatione ſanctæ Trinitatis jugiter perſeverat. *Ambulat* enim, ſignificat vivit: quia tempus iſtud vitæ noſtræ quadam commeatione peragitur.

Quid ſit Jubilatio.

℣. 16. *Et in nomine tuo exultabunt tota die: & in juſtitia tua exaltabuntur*. Adhuc in illo præmio perſeverat, quod datur huic *populo*, *qui intelligit jubilationem*. Nam cum dicit Domino: *In nomine tuo exultabunt*, vetat in propria præſumptione gaudere: ne decepta mortalitas ibi ponat lætitiam ſuam, ubi omnia ſunt caduca. Sequitur, *Tota die*, totius vitæ tempus oſtendit: quia non decet aliquando inde deſinere, unde conſtat perpetua & copioſa gaudia provenire. Quod cum ita factum fuerit, evenit ut *exaltentur in* Domini *juſtitia*, quando in illa reſurrectione ad dexteram fuerint collocati. Ecce qualia dona parata dicit *intelligentibus jubilationem*. Quapropter negligentiam noxiam projiciamus, & ad intelligentiæ beata ſtudia concitemur; ut & hic donante Domino ſuavi exinde epulatione paſcamur, & ibi perpetuæ lætitiæ munere perfruamur.

℣. 17. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es: & in beneplacito tuo exaltabitur cornu noſtrum*. Merito *cornu* eorum, id eſt, poteſtas *exaltabitur*, qui in Domino Salvatore, de quo dicit Pater; *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, virtutem ſuam gloriamque poſuerunt: quia dum ad illum refertur omne quod datum eſt, ipſe fit laus noſtra & perfecta lætitia. Et nota quod in hoc loco *cornu*, in bono poſuit: alibi vero in malo; ut eſt illud: *Et a cornibus unicorniorum humilitatem meam*; non immerito, quoniam data poteſtas bona malaque facit.

Matth. 3.17. *Pſal. 21.22.*

℣. 18. *Quoniam Domini eſt aſſumptio, & ſancti Iſrael Regis noſtri*. Expoſuit quare *exaltetur cornu* in ipſum credentium: *Quoniam aſſumptio*, id eſt, gloria illa Incarnationis a *ſancto Iſrael*, probatur impleta; in qua omnes ſpem habentes de profundo peccati ſurſum erigimur, dum ipſius miſericordia ſublevante in æterna gaudia collocamur. Ecce expoſita ſunt munera, quæ promittuntur *populo intelligenti jubilationem*. Peracta eſt Demonſtrativi generis admiranda laudatio; ut in ſingulis rebus & potentia ipſius narretur, & quis ſit iſte Dominus, evidentius approbemus. Nunc aliquid de tertia diviſione noſcamus.

℣. 19. *Tunc locutus es in aſpectu filiis tuis, & dixiſti: Poſui adjutorium ſuper potentem: & exaltavi electum de plebe mea*. Hactenus Ethan a ſua perſona locutus eſt, nunc venit ad tertiam partem: prædicans verba Patris, quæ dicta ſunt de Domino Salvatore; ut ſuperior laus indubitata doceretur, quam paterna etiam firmavit auctoritas. Sæpe diximus ſanctos appellari filios Dei non natura, ſed gratia. Iſtis ergo *filiis*, id eſt Prophetis & Prædicatoribus verbi *locutus eſt Dominus in aſpectu*, dum eos fecit conſpicere quæ dicebant. Per hoc enim verbum illud oſtenditur: quia quicquid Prophetæ dixerunt, non ignoranter locuti ſunt: ſed in contemplatione certiſſima conſtituti, viderunt mente quod ore prædicaverunt. Hinc eſt quod etiam videntes Prophetæ nuncupantur. Sequitur, *Poſui adjutorium ſuper potentem*. Quæramus quid velit intelligi *adjutorium poſitum ſuper potentem*; nam qui adjutorium quærit, potens non eſt: qui potens eſt, non indiget adjuvari. Sed hoc dictum, aut de generali corpore Eccleſiæ poſſumus non incompetenter advertere, quod potens & electum eſſe nullus ignorat; & huic dicit *adjutorium* Chriſtum Dominum datum, qui de ſe in ſecundo pſalmo dixit: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus*. *Aut* certe ſi hoc de Chriſto Domino velimus advertere quod ait: *Poſui adjutorium ſuper potentem*, ita intelligendum eſt, ac ſi diceret: Pater perhibuit teſtimonium potenti, id eſt, Filio; ſicut in Evangelio vox ad eum facta teſtatur, dicens: *Et clarificavi & iterum clarificabo*. Hoc eſt enim fortaſſe quod dicit, *Adjutorium poſitum ſuper potentem*. Adjecit, *Exaltavi electum de plebe mea*. *Electum* dici Dominum Chriſtum Iſaias Propheta commemorat, dicens: *Ecce puer meus ſuſcipiam eum, electus meus complacuit ſibi in illo anima mea*. *Exaltatus eſt* autem, ſicut dicit Apoſtolus: *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen; ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum*: *De plebe mea*, ſignificat gentem Judæorum, unde natum conſtat Dominum Chriſtum.

Prophetæ videbant mente quod ore prædicabant. *Pſal. 2.6.* *Joan. 12.28.* *Iſai. 42.1.* *Philip. 2.9.*

℣. 20. *Inveni David ſervum meum: in oleo ſancto meo unxi eum*. Quod dicit: *Inveni David*, Jeſum Chriſtum evidenter inſinuat, quem ſuperius dixit *Potentem*. Hoc enim nomen frequenter conſtat ad ipſum referri, quia & ma-

nu fortis dicitur, & deſiderabilis invenitur; maxime cum talia ſequantur, quæ neque *David*, neque alteri cuiquam juſto præter Domino Salvatori poſſint ullatenus convenire. De ipſo *Pſal. 44. 9.* enim in alio pſalmo jam dictum eſt: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.*

℣. 21. *Manus enim mea auxiliabitur ei: & brachium meum confortabit eum.* Hoc ſecundum formam ſervi dicitur, quæ aſſumpta eſt in utero virginali. Cui *auxiliata eſt manus* divina in paſſionibus ſuis, & fortitudo Domini firmavit eam; ut quam pro ſalute mundi pius Redemptor ſuſceperat, propoſitam perageret Paſſionem. *Quid ſit Charaſteriſmos.* Hoc ſchema dicitur Characteriſmos, quod Latine Informatio vel Deſcriptio nominatur, quando perſonam abſentem quibuſdam indiciis velut præſentem facimus intueri. Hæc ergo figura totam partem diviſionis hujus decora varietate complectitur.

℣. 22. *Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non nocebit eum.* Iſtud certe ad David quemadmodum pertinere poterit, qui & inimicos fortiores pertulit, & diabolo inſtigante peccavit? Sed hoc veraciter de Chriſto animadverti neceſſe eſt; nam licet in eum ſævierit diabolus, qui eſt protervus humanitatis inimicus: licet Juda *filius iniquitatis nocere* præſumpſerit, nullus tamen eorum peccatum, quod juſte accuſare potuiſſet, invenit; ſicut ipſe di- *Joan. 14. 30.* cit: *Ecce veniet princeps hujus mundi, & in me non inveniet quidquam.*

℣. 23. *Et concidam inimicos ejus a facie ipſius: & odientes eum in fugam convertam.* *A facie* Chriſti *conciduntur inimici*, quando ejus præſentia converſionis beneficio a propriis criminibus culpiſque ſeparantur. Nam *facies ipſius* cum *Intuitus Chriſti peccatores a pravitatibus concidit.* peccatores dignata fuerit intueri, a pravitatibus ſuis *conciduntur*; nec conſenſum ulterius tenebroſis delictis præbere poſſunt, qui ad præſentiam veri luminis Domino miſerante perveniunt. *Odientes* autem *eum in fugam convertuntur*, quando impia vita derelicta, ad ejus cœperint feſtinare remedia. Peccati enim memo- *Peccati memores ſua facta refugiunt, & ſe ad beneficia Domini convertunt.* res ſua facta refugiunt, & ad beneficia Domini ſaluberrima ſe feſtinatione convertunt. Felix itaque fuga criminum Domini quæſiiſſe refugium; ſicut in alio pſalmo jam dictum eſt: *Pſal. 31. 7.* *Tu es mihi refugium a preſſura, quæ circumdedit me.*

℣. 24. *Et veritas mea, & miſericordia mea cum ipſo: & in nomine meo exaltabitur cornu ejus.* Pater dicit de Filio, *Veritas mea & miſericordia mea cum ipſo* eſt; ut intelligamus nihil eſſe diviſum, ſed virtutes quas habet Pater, habere ſimul *Joan. 17. 10.* & Filium, ſicut ipſe teſtatur: *Omnia Patris mea ſunt, & mea Patris ſunt.* *Veritas* pertinet ad judicium, in qua judicaturus eſt mundum: *Miſericordia* vero ad pietatem, qua peccata dimittit, & omnia quæ præſtat gratuita largitate concedit. Sequitur, *Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.* *Cornu* hic ſignificat invictiſſimam poteſtatem, de *Matth. 28. 18.* qua ipſe in Evangelio dicit: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.*

℣. 25. *Et ponam in mari manum ejus, & in fluminibus dexteram ejus.* *Mare* ſignificat univerſas Gentes, in quibus Salvator noſter gloriam dominationis accepit, quando ejus nomini humiliter devotis mentibus crediderunt. *In fluminibus*, fontium forſitan fluenta ſignificat, ubi Domino Salvatori populus regenerationis acquiritur. Sive Jordanem fluvium pro fluminibus ponit, in quo ſui baptiſmatis Dominus conſecravit exemplum. Sic & cælos dicimus pro cælo, & terras pro terra, & maria pro mari, & ſi adhuc velis quærere Athenas, Thebas, Mycenas, & his ſimilia.

℣. 26. *Ipſe invocabit me: Pater meus es tu: Deus meus & ſuſceptor ſalutis meæ.*

℣. 27. *Et ego primogenitum ponam illum, excelſum præ Regibus terræ.* In his duobus verſibus abſolute debellatur iniquitas Judæorum. Quid enim evidentius, quid planius, quam ut eſſe credatur Filius qui *invocat Patrem*, & rurſum credatur eſſe Pater qui appellat Filium? Nam quamvis hæc duo nomina relativa ſibi ſint, unumque ſufficiat dici, ut amborum virtus poſſit intelligi: tamen ut omnem ſcrupulum ambiguitatis excluderet, utraque poſuit, utraque firmavit, & adhuc non deſinit Judæorum inſana deviare protervia, dum erroris cauſa fuerit ſublata. Hæc enim quartadecima ſpecies defini- *Quid ſit XIV. ſpecies definitionis.* tionis eſt, quam Græci κατὰ τὸ πρός τι, Latini ad aliquid vocant, quoties unum nomen ſic dicitur, ut aliud ex eo intelligi poſſe videatur. Sequitur, *Et ego primogenitum ponam illum, excelſum præ Regibus terræ.* Perſcrutandum etiam nobis eſt, quare dixerit: *Primogenitum*, quaſi vero Pater ſic genuerit ſubſtantialiter Filium, ut ſubſequeretur & alius. Sed hoc locutionis genus ſcripturæ divinæ conſtat eſſe proprium; ſicut eſt & illud in Evangelio de Joſeph & Maria, ubi ait: *Et non cognovit eam, donec peperit* *Matth. 1. 25.* *filium ſuum primogenitum.* Numquid conſequens erit, ut Virgo ſemper Maria poſt Dominum Jeſum Chriſtum alterum pepериſſe credatur? Sed bene dicitur *Primogenitus*, quamvis ſolus probetur ex Patris ſubſtantia genitus. Ipſe enim dicit: *Ego ſum Alpha & Omega, primus & no-* *Apocal. 22. 13. 16.* *viſſimus, initium & finis, princeps & origo David*; ut merito ſermo iſte quæſtionem habere non debeat, quando ipſum & principium conſtat eſſe & finem. *Ponam*, conſtituam dicit; ſicut in ſecundo pſalmo ait: *Ego autem conſtitutus ſum* *Pſal. 2. 6.* *Rex ab eo.* *Excelſum præ Regibus terræ*, ſicut in ſeptuageſimo primo pſalmo dictum eſt: *Et ado-* *Pſal. 71. 11.* *rabunt eum omnes Reges terræ.*

℣. 28. *In æternum ſervabo illi miſericordiam meam: & teſtamentum meum fidele ipſi.* Et hoc a forma dicitur ſervi: quia miſericordiam Patris æterno videlicet honore ſuſcepit, cui perpetua data eſt poteſtas in cælo & in terra. *Teſtamentum* vero *fidele* eſt illi, quando quæcumque Prophetæ de ipſo prædixerunt, integerrima veritate completa ſunt.

℣. 29. *Et ponam in ſæculum ſæculi ſemen ejus, & thronum ejus ſicut dies cæli.* *Sæculum ſæculi* ſignificat æternitatem. *Semen* vero David Chriſtus eſt Dominus, qui in æterna gloria collocatus regnat cum Patre & Spiritu ſancto per omnia ſæcula ſæculorum. *Thronus* autem ejus, poteſtas eſt futuri judicii, quæ tanta veritate peragenda eſt, ut ſanctis omnibus cæleſti claritate prælulgeat. Sciendum ſane alios eſſe *dies* iſtos, qui ſibi vicaria revolutione ſuccedunt, & illum futurum qui continua luce perpetuus eſt; de quo in octuageſimo tertio dictum eſt: *Quia melior eſt* *Pſal. 83. 11.* *dies una in atriis tuis ſuper millia*; ut merito *dies cæli* ſit dictus, qui objectu telluris tenebras non poteſt habere nocturnas.

℣. 30. *Si dereliquerint filii ejus legem meam: & in judiciis meis non ambulaverint.*

℣. 31. *Si juſtitias meas profanaverint: & mandata mea non cuſtodierint.* Hos duos verſus dicit

de populo Chriſtiano, qui vere dicuntur filii Sponſi: quoniam Eccleſia matre ex aqua & Spiritu ſancto regenerantur. Iſti *ſi legem Domini dereliquerint: ſi in judiciis ejus non ambulaverint: ſi juſtitias ipſius profanaverint: ſi mandata ejus non cuſtodierint*, in ſubſequentibns digna eis promittitur evenire vindicta.

℣. 32. *Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.* Venit ad ſententiam quam ſuperiora minabantur. *Viſitat in virga*, quando diſtricte vindicat; ſic & Apoſtolus ſcribens Corinthiis dicit: *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate & ſpiritu manſuetudinis?* *Viſitat* quoque *in verberibus*, quando in nobis levius vindicatur. Aliter enim virga percutit, aliter flagella verberant. Quod utrumque fieri manifeſtum eſt in populo Chriſtiano pro qualitate peccati, quibus tamen proficit ad ſalutem, ſicut Salomon dicit: *Quem enim diligit Dominus increpat: flagellat autem omnem filium quem recipit.* Nam vide quid ſequitur.

Deus viſitat in virga quando diſtricte vindicat. — *1. Cor. 4. 21.* — *Viſitat in verberibus, quando in nobis levius vindicatur.* — *Prov. 3. 12.*

℣. 33. *Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo: neque nocebo in veritate mea.* Cum ſuperiora de membris dixerit, nunc redit ad Caput. Dicit enim Pater *miſericordiam* non ſe a Chriſto *diſpergere*, ſed tota plenitudine condonare; ſicut Apoſtolus dicit: *In quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*, id eſt, ſubſtantialiter atque manifeſte. Sive quoniam in corpore Domini plenitudo Divinitatis habitare dignoſcitur; unde & in trigeſimo pſalmo jam dictum eſt. Sequitur, *Neque nocebo in veritate mea.* Promiſerat enim in ſuperioribus Pater: *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.* Et quomodo poterat nocere, cui talia viſus eſt promiſiſſe? Et intuere quod dictum eſt: *Neque nocebo in veritate mea.* Nam etſi inimici permiſſi ſunt *nocere*, *in veritate* Patris non eſt læſus Filius, cujus Paſſio totum mundum glorificata complevit.

Coloſſ. 2. 9.

℣. 34. *Neque profanabo teſtamentum meum: & quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.* Hoc eſt quod ſuperius dixit: *Neque nocebo in veritate mea*; quoniam omnia veritatis ordine conſtat fuiſſe completa: quia nec *teſtamentum* ſuum mentiendo *profanavit*, ſed rerum fide honorabile fecit, dum quæ de labiis ejus progreſſa ſunt, id eſt, per ſanctos Prophetas prædicavit, nulla falſitate deſtructa ſunt. Competenter enim Prophetæ labia dicti ſunt Domini, per quos ipſe loqui dignatus eſt.

Propheta labia Domini.

℣. 35. *Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar.* Hominum conſuetudo eſt frequenter jurare, ut eis poſſit aliquis credere: Deus enim *ſemel jurat*, quia nulla varietate temporis immutatur. *Jurare* autem illius diximus eſſe ventura promittere. Nam cujus ſe religione conſtringat qui non habet fortiorem: Dicit etiam: *In ſancto meo*, id eſt, in Chriſto qui dixit: *Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum.* Addidit quoque: *Si David mentiar. Si*, negative poſitum eſt, quod etiam uſus communis habet.

Jurare Dei eſt ventura promittere. — *Pſal. 85. 2.*

℣. 36. *Semen ejus in æternum manebit: & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo. Semen* Chriſti ſunt omnes, qui ei mente fideli crediderint: quia in ipſis futurum regnum ſeminatum eſt, quod ventura meſſis oſtendat; ſicut & in vigeſimo primo pſalmo ipſe dicit: *Semen meum ſerviet illi*, *Manebunt* ergo ſancti *in æternum*, qui in excellenti ac beata converſatione demorantur. Unde illos proprie *manere* non dicimus qui a regno domini reſpuuntur. *Thronus* autem Dei hic intelligendus eſt anima fidelis in qua revera inſidet, quando eam Majeſtatis ſuæ illuminatione compleverit; ſic enim ſcriptum eſt: *Sedes ſapientiæ anima juſti.* Addidit, *Sicut ſol in conſpectu meo*, erit ſcilicet anima illa juſti, quam ſedem diximus Domini Salvatoris. Dicendo autem, *Sicut ſol*, comparationem rerum viſibilium facit. Nam ſi magnum eſt de creatura clareſcere, multo melius de Creatore lucere.

Semen Chriſti ſunt omnes qui ei crediderint. — *Pſal. 21. 31.* — *Thronus Dei anima fidelis.*

℣. 37. *Et ſicut luna perfecta in æternum: & teſtis in cælo fidelis.* Superius dixit de ſole, quod ad animam juſti diximus pertinere: nunc de *luna* dicit, quæ humano corpori hic convenienter aptatur, quia per varias ætates attenuatur & proficit. Sed ideo addidit, *Perfecta*, ut in illo ſpirituali corpore jam non temporale aliquid intelligeres, ſed de ſola pleniſſima æternitate ſentires. Nam & ipſum corpus noſtrum *in æternum* ſic claritate complebitur, *ut luna perfecta*; quæ *luna*, id eſt, compago corporis noſtri *teſtis* erit *fidelis*, utique in qua promiſſa complentur. Sed vide quid poſuit, *In cælo*, id eſt, in ſancto viro. Ipſorum enim corpora ſic lucebunt, quorum & animæ divina illuminatione reſplendent; ſicut Salomon ait: *Fulgebunt juſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.* Frequenter enim *luna* Eccleſiæ comparatur. *Sap. 3. 7.*

℣. 38. *Tu vero repuliſti & ſpreviſti, & diſtuliſti Chriſtum tuum.* Hactenus Chriſtus Paterna voce laudatus eſt: nunc venit *Ethan* ad quartam partem, in qua jam ex ſua perſona velut adverſa ſuperioribus dicit. Ibi enim Chriſtum ab inimicis ſuis Pater aſſerit vindicandum, quod etiam jurisjurandi promiſſione confirmat; hic autem ſpretus ac tradıtus eſſe memoratur. Quod duplici modo intelligendum eſt, ut illud advertamus ad Reſurrectionis gloriam pertinere: ſive magis quod Pater Auguſtinus invenit: illud pertinere dicamus ad Dominum Salvatorem; hoc autem ad David ſervum ejus, qui multis calamitatibus probatur afflictus, quando & Chriſti nomen, quod ab unctione venit, utriſque certum eſt convenire. *Repuliſti* pertinet (ut mihi videtur) ad illam parabolam quam ei Nathan Propheta dixit: in qua *repulſus* a dignitate regia cuidam injuſto comparatus eſt, qui ovem pauperis devoravit. Bene ergo dictus eſt *repulſus*, qui etiam proprio judicio conſtat eſſe damnatus. *Spreviſti* autem dixit, contemptibilem eſſe feciſti, quando de regno ejectus, a filio Abſalom fugiens nudis pedibus ambulavit, & increpationes filii Jemini ſub duriſſimis opprobriis ſuſtinebat. *Diſtuliſti*, non ad veniam pertinet, cui ſtatim Propheta reſpondit: *Et Dominus abſtulit peccatum tuum:* ſed dilatus eſt in tribulationibus ſuis, quamdiu regnum repararet invaſum. *Chriſtum tuum*, ſignificat unctum: quoniam illo tempore Principes Hebræorum ungebantur in Regem. *2. Reg. 12. 13.*

℣. 39. *Avertiſti teſtamentum ſervi tui: profanaſti in terra ſanctitatem ejus.* Hoc jam ad gentem pertinet Judæorum, quod uſque ad finem diviſionis exequitur. Humanitatis enim more dicitur: *Avertiſti*, id eſt, in aliam partem tranſtuliſti; ut quod Judæis fuerat promiſſum, ad utilitatem Gentium utique perveniret. Non enim eis remanſit Sacerdos, non templum quod conſtat eſſe ſubverſum: ſed Chriſtiani omnia ſunt pleniſſime conſecuti. Merito ergo dictum eſt: *Avertiſti*, quando perfidis ablatum, fidelibus probatur eſſe conceſſum. *Teſtamentum*, di-

xit, *ſervi tui*, non quia David teſtatus eſt: ſed cui fuerat per teſtamentum Nativitatis Domini dignitas compromiſſa. Sequitur, *Profanaſti in terra ſanctitatem ejus*. Profanum dictum eſt irreligioſum, quod porro a fano, id eſt, a templi reverentia pellebatur. Immolatio ſiquidem pecudum & obſervantia ſabbatorum, quæ prius figuraliter agebantur veniente veritate ſubmota ſunt. *In terra* enim quod dixit, intelligere debemus in toto orbe terrarum, ubi eſt Eccleſia Catholica conſtituta.

Profanum unde dictum.

℣. 40. *Deſtruxiſti omnes macerias ejus: poſuiſti munitiones ejus in formidinem*. *Maceria* eſt, quæ loca ad aliquam utilitatem præparata defenſionis cauſa communit. Hæc non commixtione rei alterius ædificatur; ſed in parietis modum ſaxorum tantum adunatione conſtruitur. Ad cujus ſimilitudinem ponit ſimplicem illam invictamque defenſionem divinam, quam neceſſe fuit amoveri, ut gens Judæorum potuiſſet hoſtium incurſione vaſtari. Pulcherrime autem dictum eſt: *Munitiones ejus poſuiſti formidinem*, ut culpis facientibus ipſum Dominum formidarent, cujus ſolebant munitione vallari. Et nota quod per hos tres verſus in ſimilibus ſonis exierunt verba diverſa; dixit enim: *Repuliſti*, *ſpreviſti*, *diſtuliſti*, *averiſti*, *profanaſti*, *deſtruxiſti*, *poſuiſti*. Quæ figura dicitur Homæoteleuton, cum ſimilibus litteris dictiones plurimæ terminantur.

Quid ſit Maceria.

Quid ſit homœoteleuton.

℣. 41. *Diripuerunt eum omnes tranſeuntes viam: factus eſt in opprobrium vicinis ſuis*. Status ille regni Judaici & fide noſcitur direptus & opibus. Nam per eum *tranſeuntes* ſublatis facultatibus ejus religionis copias ad ſe violentiſſime tranſtulerunt: illi magis credentes ad quos Dominus corporaliter non venerat commonendos; ſicut ipſe dixit: *Populus quem non cognovi ſervivit mihi: obauditu auris obaudivit mihi*. Merito ergo Judæi *facti ſunt vicinis opprobrium*, qui in Dominum gloriæ credere noluerunt.

Pſal. 17. 45.

℣. 42. *Exaltaſti dexteram inimicorum ejus: lætificaſti omnes inimicos ejus*. Illa ſine dubio contigerunt, quando Judæi hoſtibus ſuis traditi, direptiones & cædes vaſtiſſimas pertulerunt. Tunc enim lætus efficitur inimicus, quando ejus voluntatibus humiliatur adverſarius.

℣. 43. *Avertiſti adjutorium gladii ejus: & non es auxiliatus ei in bello*. Merito ei gladius ille adjutorium non præbuit, qui fortitudinem Divinitatis amiſit. Nam licet ferrum humana videatur eſſe defenſio: tamen nihil prævalet, niſi eum dextera ſuperna corroboret; ſicut in alio pſalmo jam dictum eſt: *Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſalvabit me*: Sic ergo populus ille armatus, inermis effectus eſt; ut cum pauci plures vicerant, nec plures paucis reſiſtere valuiſſent.

Pſal. 43. 7.

℣. 44. *Diſſolviſti eum ab emundatione: & ſedem ejus in terram colliſiſti*. Frequenter emundat Divinitas quos flagellat, ut purgatum recipiat quem peccatis ſordidum reſpuebat: quos vero *ab emundatione diſſolvit*, id eſt, removit, hos jam & damnare decrevit. Quapropter illos hic ſignificat Judæos, qui obſtinatione mentis Chriſtum ſpernere maluerunt. *Sedes* quoque *eorum in terra colliſa eſt*, quando reſpuentes Regem Dominum Salvatorem, nequaquam de gente ſua Principem ulterius habere meruerunt. *Sedes* enim pro regno poſita eſt, quæ merito dicitur *in terra colliſa*, quando diviſus populus atque confractus, particulatim toto orbe diſperſus eſt.

Emundat Deus quos flagellat, ut purgatos recipiat: quos vero non emundat, & damnare decrevit.

℣. 45. *Minoraſti dies temporum ejus: perfudiſti eum confuſione*. Status ille quem diximus regni Judaici, cui promiſſa fuerat (ſi Domino ſerviret) æternitas, *minoratus eſt* utique diebus anguſtis: quia pollicitationem Abrahæ promiſſam obtinere non meruit. Et merito in brevitatem redactus eſt, qui ſibi irrite longam ſeriem promittebat annorum. Addidit etiam, *Perfudiſti eum confuſione*: quia ſordes illas incredulitatis ſuæ in facie ſuſtinet, hodieque dum inter Gentes omnes abominabili horrore confuſus, in vultu ſuo geſtat opprobrium. Hæc quidem *Ethan* ille robuſtiſſimus mirabili varietate narravit: ſed in his omnibus non agnovit Dominum fuiſſe mentitum. Ille enim quod promiſit David, id eſt, Chriſto ſuo, omnibus Chriſtianis exhibuit. Nec habent Judæi quæ juſte murmurent, qui ſe maluerunt a promiſſione * veriſſima ſegregare.

** MS. A. veritatis.*

℣. 46. *Uſquequo Domine avertis in finem: exardeſcet ſicut ignis ira tua? Ethan* venit ad quintam partem, ubi Dominum breviter rogat, ut Judaico populo miſeratus indulgeat: quia nullus eſt qui animam poſſit ab inferno liberare. *In finem* hic, ſæculi terminum debemus advertere, quando (ſicut ſæpe dictum eſt) expectatur innumera converſio Judæorum, propter illud quod ait Apoſtolus: *Quia cæcitas ex parte Iſrael contigit, donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret*: Rogat ergo, ne *in finem avertatur*, quando expectatur fidelis agnitio Judæorum. Addidit, *Exardeſcet ſicut ignis ira tua*. Iraſcimur mediocriter, quando aliquem ſermone corripimus: *exardeſcimus* autem *ira*, cum vindicare diſponimus. Adjecit etiam: *Sicut ignis*, qui objecta conſumit.

Rom. 11. 25.

℣. 47. *Memorare Domine quæ mea * ſubſtantia: non enim vane conſtituiſti filios hominum*. Ille *Ethan* mentis firmitate roboratus rogat Dominum, ut iſtam carnem peccatis obnoxiam adventus ſui gloria liberare dignetur: quia non eſt ad hoc creata, ut eam permitteret quaſi vanum aliquid interire. Nam cum memor fuit ſubſtantiæ noſtræ, & a morte filios hominum eripuit, & in ſpe magnæ beatitudinis collocavit.

** Ed. juſtitia.*

℣. 48. *Quis eſt homo qui vivit, & non videbit mortem? aut quis * erues animam ſuam de manu inferi? Quis eſt?* interrogative legendum eſt. Quæ figura dicitur Erotema, id eſt, Interrogatio: ubi ſubaudiendum eſt, nullus. Omnes enim homines ſive juſti, ſive peccatores mortem videbunt, quæ primo homini inflicta eſt lege peccati; ſicut Apoſtolus dicit: *Propterea ſicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, & per peccatum mors: ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt*. Quæ nunc ideo commemorat, ut calamitatibus ſuis miſericordiam Creatoris mereatur humana conditio. Unde qui Originale peccatum mala præſumptione credere nolunt, quanto ſe liberos ab hac conditione dicunt, tanto amplius miſerabili ſorte conſtringuntur. Sequitur, *Aut quis eruet animam ſuam de manu inferi?* Et hic quoque ſubaudiendum eſt, nullus. *De manu*, id eſt, de poteſtate inferi. Nam cum omnes homines mori contingat, neceſſe eſt ut ipſi animas ſuas de inferni poteſtate non auferant, niſi per illum qui nos de dominatione diaboli eripuit, & mortem moriendo proſtravit.

** Ed. eruit.*

Quid ſit Erotema.

Rom. 5. 12.

℣. 49. *Ubi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine, ſicut juraſti David in veritate tua?* Venit ad ſextam partem, ubi Dominum deprecatur, ut genti afflictæ & * humana conditione fragiliſſimæ debeat

** MS. A. F. humanæ conditioni.*

debeat ſubvenire, & impleat promiſſiones, quas ſe David feciſſe noſcebat. *Ubi ſunt*, non ſub dolore dicitur, ſed quaſi tardans Dominus poſtulatur. Nam quemadmodum de illo dubitaret, cui dicitur: *In veritate tua*; ſcilicet ut cito præſtet quod eum noverat eſſe facturum. *Antiquas* enim *miſericordias* illas dicit, quas Abrahæ Patriarchæ feciſſe retinebat; *antiquas* enim non diceret, niſi ante Davidica tempora factas eſſe cognoſceret.

℣. 50. *Memor eſto opprobrii ſervorum tuorum, quod continui in ſinu meo, multarum gentium.* Ordo verborum talis eſt, Memor eſto opprobrii ſervorum tuorum, id eſt, multarum gentium, quod continui in ſinu meo. Illi dicitur: *Memor eſto*, cui tranſacta vel futura præſentia ſunt. Sed more humanitatis hoc dicitur, quia Dominus dum præſtare differt, oblitus fuiſſe judicatur, *Opprobrium* vero contigit ſervis Dei, quando Gentibus idolorum amore raptatis, erant pro crimine Chriſtiani, & inſecutione dignos judicabant, quos novæ culturæ ſtudioſos eſſe cognoverant. Hoc erat *in ſinu* Chriſtianorum, id eſt, in ſecreto mentis affectu: quia palam timebant loqui, unde probabantur exſtingui.

℣. 51. *Quod exprobraverunt inimici tui Domine: quod exprobraverunt commutationem Chriſti tui.* Exponit quod ſuperius dixit, *opprobrium multarum gentium.* *Exprobraverunt* enim ſub imputatione legendum eſt, id eſt, imputaverunt, quod magis credere ac prædicare debuiſſent. Sed ne haberes ambiguum a quibus iſta dicerentur, addidit, *Inimici tui Domine*, id eſt, idolorum cultores, qui prædicationibus ſanctis adverſum ire modis omnibus feſtinabant. Repetit quoque: *Quod exprobraverunt*, ad exaggerationem ſceleris eorum; ut *commutationem* Chriſti fidelibus imputarent, quam ſumma colere veneratione debuiſſent. *Commutatio*, vero *Chriſti* eſt, quia veterem hominem in novam gratiam regenerationis evocavit, & de tenebris peccatorum ad veræ fidei lumen uſque perduxit: quia mortali homini perennis vitæ gaudia præparavit; & his ſimilia, quæ Dominus noſter Chriſtus peccatoribus donare dignatus eſt. Ipſa eſt *commutatio Chriſti*, quæ obſtinatos deſeruit, & fideles dono ſuæ pietatis aſcivit.

Commutatio Chriſti eſt veterem hominem in novam gratiam regenerationis evocare, &c.

℣. 52. *Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat.* Poſt illam * feliciſſimam ſanctiſſimamque commutationem, dignum fuit ut laus Domini ſubderetur, qui eam immeritis agnoſcitur contuliſſe mortalibus. Pulchre autem contra maledictiones Gentilium temporales poſitum eſt, *Benedictus Dominus in æternum*: quoniam quæ dicunt illi caduca ſunt; laus enim Domini permanet in æternum, quia talia donare novit, quæ nullo fine clauduntur. Sequitur, *fiat, fiat*, ut de tantis promiſſionibus nemo dubitaret, ubi confirmatio iterata ſuccederet, & tanquam ſubſcriptio boni Principis ſacris juſſionibus adderetur. Sed hoc magis ad pſalmorum laudem debemus accipere, non (ſicut quibuſdam viſum eſt) ad libri aliquam ſectionem.

* MS.G. *fideliſſimam.*

Concluſio Pſalmi.

O Vere rubuſtum illum *Ethan* non corporis valitudine, ſed * animæ firmitate conſtantem, qui præceptum nobis vitæ ſubſcriptum de illis ſacris altaribus tanquam fideliſſimus humani generis Procurator explicuit. Nunc oremus, ut, quod auribus percipimus, mente condamus. Sic enim victoria noſtra peragitur, ſi poſt talia ſacra non adverſus extraneos, ſed contra noſtra vitia litigemus; & reſpuentes quæ ſunt terrena, quæramus ſine aliqua cunctatione cæleſtia. Interpretatio enim iſtius nominis fideles & patientes commonet Chriſtianos, ut nulla adverſitate frangantur, ſicut Apoſtolus ait, hujus maximum virtutis exemplum, de ſe enim dicit: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequentius. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui.* Sequuntur etiam cæteræ paſſiones, quæ iſtum *Ethan* opere magis, quam nomine compleverunt. En beate Apoſtole honoris tibi viciſſitudo tributa eſt; ut ſicut ſanctam prædicationem tuam pſalmorum atteſtatione firmaſti: ita & pſalmi de tuis operibus exponantur.

* Ed. *animi.*

2. Cor. 11. 23. 24.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Octuageſimum nonum.

Oratio Moyſi hominis Dei.

NOn eſt dubium (ſicut ſæpe diximus) talia nomina titulis adhiberi, quæ textum pſalmorum interpretatione ſua videantur aperire. In primis *oratio* poſita eſt, per quam ira Domini ſuſpenditur, venia procuratur, pœna refugitur, & præmiorum largitas impetratur, cum Domino loquitur, cum Judice fabulatur, præſentem ſibi facit quem videre non prævalet, & illum per eam placat, quem ſuis actibus vehementer * exaggerat. Hæc Domini quodammodo præſtat ſecretum, præbet ſuggeſtionibus locum, ad penetralia Judicis peccator admittitur; & nullus inde reſpuitur, niſi qui in ea tepidus invenitur. Quod mavult petit, ſupra quam meretur acquirit; triſtis ad eam venit, ſed lætus abſcedit. *Oratio* quippe ſancta ſic devotos ſalvat, ut beatos reddat, dum criminoſos accipiat. Innumera ſunt hujus bonitatis exempla: ſed illud ſufficiat, quod ipſe quoque Dominus, exempla nobis vitalia tribuens, orare dignatus eſt. Unde merito tali ac tanto viro præmiſſa eſt *oratio*, qui frequenter indignantem Dominum mirabili ſupplicationis placavit exemplo. Hunc autem pſalmum tertium noverimus eſſe eorum, qui *orationem* in titulo ſuo continere monſtrantur. *Moyſen* enim illum celeberrimum virum, per quem Dominus legem Iſraelitico populo dedit, manifeſtum eſt miniſtrum fuiſſe Teſtamenti veteris, & Prophetam novi. De ipſo enim in Evangelio dicit: *Si crederitis Moyſi, crederetis & mihi, de me enim ille ſcripſit.* Et quia utraque pſalmus iſte conjunxit, merito illi tale nomen appoſitum eſt, quod duo Sacramenta vi ſui nominis indicaret. *Moyſes* quippe interpretatur aſſumptus, eo quod de aquis a filia Pharaonis fuerit elevatus; quod propter mare rubrum Iſraelitas ſignificat: propter gratiam vero baptiſmatis pertinet ad populum Chriſtianum. Additum eſt etiam, *Hominis Dei*, ne alterum fortaſſe cogitares niſi eum qui divinis colloquiis honoratus, meruit eſſe Primarius; ut jam non ſervus, ſed *homo* ipſius eſſe diceretur. Hoc enim non de famulis, ſed de liberis dicimus & amicis, ſicut in Exodo legitur: *Loquebatur autem Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut loqui ſolet homo ad amicum ſuum.*

Orationis effectus.

* Ed. *exaggerabat.*

Moyſes miniſter veteris teſtamenti, Propheta novi.

Joan. 5. 46.

Moyſes interpretatur aſſumptus.

Exod. 33. 11.

Diviſio Pſalmi.

MOyſes vir ſanctiſſimus, & operibus mirabilis, & colloquio divino reverendus, in prima ſectione inchoat a laude Judicis: beneficia ejus breviter poteſtatemque commemorans, Deinde infirmitati noſtræ, quam & ipſe multis modis oſtendit, poſtulat ſubveniri. Tertio exorat adventum Domini Salvatoris celerius innoteſcere, quem ſciebat humano generi profutura præſtare.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Omine refugium factus es nobis: a generatione & progenie*. Moyſes ille venerabilis in typo ſanctæ Eccleſiæ, quam præfiguratione geſtabat, Domino fuſa oratione gratias agit, quod in hoc ſæculi ſalo *factus fuerit* ejus inſigne *refugium*. Primum quod inter Hebræorum filios eſt, ut moreretur, abjectus: deinde quod Regis Ægyptiorum pertulit nefanda certamina: tertio maris rubri inaudita miracula: poſtremum murmurantis populi contumaciam formidandam: ſed in his omnibus *factus eſt* illi *refugium*, cum ab univerſis diſcriminibus noſcitur eſſe liberatus. Merito ergo periculorum ſuorum recordatus, tale cognoſcitur feciſſe principium. Verum ut hoc non tantum de uno homine: ſed de univerſali Eccleſia debuiſſemus advertere, *Nobis* poſuit, non mihi: quoniam cunctæ Eccleſiæ, quæ in hac ſæculi tempeſtate verſatur, tutiſſimum *refugium* ſemper eſt *Dominus*. Nam vide quid ſequitur, *A generatione & progenie*. *A generatione*, ſignificat ex quo generari cœptum eſt genus humanum. *Progeniem* vero dixit uſque ad finem ſæculi, cum progenies ſibi humani generis per ætates ſingulas reparata ſuccedit; ac ſi diceret, ſemper.

℣. 2. *Priuſquam fierent montes, & formaretur orbis terræ: a ſæculo & uſque in ſæculum tu es*. Quia in primo verſu dixerat: *Refugium factus es nobis*, ne temporalem adverteres eſſe Deitatem: nunc de ejus æternitate diſſeruit. Sed ut hanc perennitatem apertiſſime poſſimus advertere, *montes* hic non aliquid terrenum, ſed cælorum Poteſtates eximias, quoniam de univerſa terra ſubſequitur; ut revera dicatur Domino congruenter: *Tu es*, antequam cæleſtia terrenaque formares. Iſtud enim *prius* non habet principium, ſed immenſum atque incomprehenſibile eſſe declaratur, quando ab ipſis quoque principiis prius eſſe dignoſcitur. Sequitur, *A ſæculo & uſque in ſæculum tu es*; quaſi aut ante ſæculum, aut poſt ſæculum non eſt Deus. Sed hic: *A ſæculo & uſque in ſæculum*, æternitatem debemus advertere. Græci enim codices æternitatem habent, quod Patres noſtri *a ſæculo & uſque in ſæculum* tranſtulerunt. *Tu es* competenter dicitur Deo, quia non habet præteritum nec futurum: ſic enim & ipſi Moyſi dictum eſt: *Dices filiis Iſrael: Ego ſum qui ſum: Et qui eſt, miſit me ad vos*. Unde merito vir ſanctus poſuit, *Tu es*, quod ab ipſo ſe audiſſe meminerat. Sed hoc ad Patrem, hoc ad Filium, hoc ad Spiritum ſanctum pertinere non dubium eſt. Eſſentia enim individuæ Trinitatis, quæ ab eo quod eſt, eſſe veraciter & proprie dicitur, præſentia ſemper habet, quæ inter nos aut præterita dicimus aut futura.

Deus proprie eſt: quia nec habet præteritum, nec futurum.
Exod. 3. 14.

℣. 3. *Ne avertas hominem in humilitatem: & dixiſti: Convertimini filii hominum*. Venit ad ſecundam partem, in qua ille vir ſanctus a Domino petit, quæ illum præcepiſſe cognovit: Dicit enim: *Ne avertas hominem in humilitatem*, id eſt, ne in mundi iſtius concupiſcentiam ambitionemque projicias. *Humilitatem* quippe hic terrenam concupiſcentiam debemus advertere, quæ apud Deum abjecta atque contemptibilis eſt, non illam glorioſam, qua peccata noſtra Domino confitemur. Hoc ergo vir ſanctus deprecatur quod Divinitas jubet: ne voluntas hominum a cæleſti ſublimitate dejecta, amare mundi permittatur humillima, humilia utique quæ ſua * vilitate ſordeſcunt. Sequitur, *Et dixiſti: Convertimini filii hominum*. Hic, *Et*, pro quia poſitum eſt, ut unum nobis ſenſum aperiat adunata ſententia. Vides quam ſit probabilis ſuperior illa petitio: quia cum Dominus præceperit *filios hominum converti*, ipſo debeant miſerante ſalvari. Quis enim alter poteſt a mundi ambitu liberare, niſi is qui docuit fideles cælorum regna perquirere? Merito ergo petit, ne deſerantur homines in lubricis lapſibus, quibus dictum eſt: *Convertimini*.

Humilitas una mala, altera glorioſa.

* Ed. *humilitate*.

℣. 4. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna, quæ præteriit: & ſicut cuſtodia in nocte*. Cauſa redditur quare ſæculi ambitio debeat declinari: *Quoniam mille anni* non ſolum pauci ſint *ante oculos* Dei: ſed *tanquam heſterna dies* habeantur omnino præteriti. Quæ figura dicitur Tapinoſis, id eſt, Humiliatio, quando cujuslibet rei magnitudo minuitur in exiguam parvitatem. Non enim vel ipſi uni diei præſenti, ſed præterito comparatur tam longiſſimus ordo ſæculorum. *Mille* enim finitum pro infinito poſuit, ætaetm veterum fortaſſe deſignans, qui magna longævitate repleti ſunt. Sequitur, *Et ſicut cuſtodia in nocte*. Ut illos mille annos (quos ſuperius dixit) annullatos eſſe cognoſceres, non jam uni diei præterito, ſed etiam nocturno tempori breviſſimo comparantur. *Cuſtodia* enim nocturna, quæ humanas aſſolet exercere vigilias, ternis horis excubantibus deputatur, ubi ſibi ſuccedentibus turmis nihil longinquum agitur nec moroſum. Pulchre autem humanam vitam nocturnis comparavit excubiis, ubi totum ſub obſcuritate & trepidatione geritur, quando mens hominum vitiis carnalibus circumdata pulſatur. Huic autem verſui ſubdiſtinctiones ponendæ ſunt: quoniam ſubſequitur plenitudo ſententiæ.

Quid ſit Tapinoſis.

℣. 5. *Quæ pro nihilo habentur, anni erunt eorum: mane ſicut herba tranſeat*. Hoc erat quod de verſu ſuperiori pendebat: quoniam ſicut duo illa quæ ſuperius dixit, hoc eſt, *diem præteritum, & cuſtodiam nocturnam, quæ pro nihilo habentur*, intulit: *Anni erunt eorum*. Et ideo ſicut paulo ante dixit ſupplicandum eſt; *Ne avertas hominem in humilitatem*, addidit, *Mane ſicut herba tranſeat*. Adhuc illa fugitiva & tranſitoria vitæ hominum comparantur. Frequenter enim herba intra momentum aut paſtu animalium, aut aliqua tritura conſumitur: ſic ſunt anni hominum qui pro nihilo habentur. *Mane*, id eſt, in ipſa vita qua fruuntur, tranſeunt, atque peraguntur; nec de longinquitate eorum poteſt eſſe ſatietas, ubi terminus feſtina celeritate ſuſcipitur.

Anni hominum herbæ facile conſumptibili conferuntur.

℣. 6. *Mane floreat, & prætereat: veſpere decidat, induret, & areſcat*. Bene carnis infirmitas fugitivis herbarum ætatibus comparatur. *Mane* ſignificat totam hominis vitam, in qua & *florere & præterire* dignoſcitur. *Veſpere* autem quod indicat lucis occaſum, tempus dicit quo tranſit homo de ſæculo; mox enim ut in mortem deciderit, poſt dureſcit in cadaver, ac deinde * areſcit in pulverem, quod & herbis & corporibus

* Ed. *creſcit*.

humanis noſcitur eſſe commune. Sed hic *mane & veſpere* (ut mihi videtur) non unum diem debemus advertere; partes enim iſtæ non ſunt jungendæ, quia ſingulæ pro brevitatis intellectu ſunt poſitæ. Hæc autem ideo diligentius excoluntur, ne quis ſibi hominum de vita longiſſima blandiatur.

℣. 7. *Quoniam defecimus in ira tua, & in furore tuo conturbati ſumus.* Vir ſanctus memor actuum priorum illum furorem Dei recordatur, quem pro Judaica murmuratione ſuſtinuit, quando ei Dominus dixit:

Exod. 32. 9. 10.

Cerno quod populus iſte duræ cervice ſit: dimitte me ut iraſcatur furor meus contra eum, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam. Quapropter formidabili recordatione turbatus eſt, qui pro tali populo ſupplicabat. *Defecimus* enim dictum eſt, humana infirmitate fatigati: *Conturbati ſumus* mortis cogitata formidine, quam metuebant propter debitas ultiones.

℣. 8. *Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo: ſæculum noſtrum in illuminatione vultus tui.* De ſæculo tranſacti temporis dicit, quando Judaicus populus & miraculis viſitabatur, & pœnis. Non credendo enim quæ videbant, ultoris Judicis patiebantur aſpectum. Nam in alio loco dicit:

Pſal. 31. 1.

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Illa enim tegebantur, quæ ad veniam perveniebant: hæc autem illuminabantur, quæ vindictam protinus ſuſtinebant.

℣. 9. *Quoniam omnes dies noſtri defecerunt: & in ira tua defecimus: anni noſtri ſicut aranea meditabantur.* Brevitatem vitæ humanæ dicit per iram Domini proveniſſe: quoniam longioris vitæ præſumptione peccabant. Ad quam enim brevitatem pervenerint poſt illam numeroſitatem prioris ſæculi infra dicturus eſt. Nam quod dicit: *Omnes dies noſtri defecerunt*, ad annos pertinet imminutos. Quod vero ſequitur, *Et in ira tua defecimus*, ad tribulationes ærumnaſque reſpicit, quas in ipſa vita parviſſima ſuſtinemus: quoniam inſolentia noſtra aliter non poterat corrigi, niſi per flagella Domini probaremur affligi. Sequitur nimis apta comparatio: *Anni noſtri ſicut aranea meditabantur.* Malignitatem vitæ noſtræ poſita ſimilitudo declarat. *Aranea* enim eſt animal debile ac tenuiſſimum, quod tranſeuntibus muſcis ad eſcam ſibi procurandam quædam retia doloſe contexit; ſic anni eorum qui ſceleratis operibus dediti ſunt, inanibus & ſubdolis machinationibus occupantur. *Aranea* enim dicta eſt, quod ſit arida nimiſque

Unde Aranea dicta.
** Ed. ipſius.*

ſubtilis. Et vide quemadmodum actus * ipſos poſitum verbum declaret. *Meditabantur.* dixit, non operabantur; ut oſtenderet eos ſine aliqua utilitate tranſiiſſe, qui ſub nullo fructu bonorum, ſed ſub ancipiti meditatione vixerunt.

℣. 10. *Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni: ſi autem in potentatibus octoginta anni, & plurimum eorum labor & dolor.* Si annos illos ad literram velimus advertere, multos hominum & nonagenarios bene vigentes invenies & iterum necdum ſeptuagenarios debilitate confectos; ut quod hic dicitur, conſtare minime

Quomodo numerus LXX. legi: LXXX. vero populo Chriſtiano deputetur.

poſſe videatur. Sed numerum ſeptuagenarium legi potius decenter aptamus, quæ ſabbatum diem ſeptimum obſervandum eſſe præcepit. Octogenarium vero populo Chriſtiano aptiſſime deputamus, qui octavum diem Reſurrectionis Dominicæ ſancta feſtivitate veneratur; ut duo Teſtamenta (ſicut in ſeptuageſimo pſalmo jam diximus, ubi opus iſtud diviſimus) per hunc numerum ſignificaſſe videatur. Ipſa ſunt enim præcepta, in quibus fideles animæ ſaluberrima mentis valitudine reguntur. Octogenario vero numero addidit *in potentatibus*: quia tunc revera cœpimus habere potentiam, quando nobis Dominus Salvator apparuit. Iſti ſunt ergo *dies annorum noſtrorum*, qui nobis probabilis vitæ conferunt claritatem; ut merito *dies* dicantur, per quos Dominum in verbis ſuis illuminata mente conſpicimus. Et intende quid ſequitur: *Et plurimum eorum labor & dolor*; id eſt, qui hæc duo Teſtamenta tranſcenderit, laboribus maximis & doloribus implicatur. Non enim illic eſt aliquid (ſicut hæretici faciunt) plus minuſve ſentire, ubi cæleſtem regulam ſervat moderata diſtinctio.

℣. 11. *Quoniam ſuperveniet ſuper nos manſuetudo, & corripiemur: Quis novit poteſtatem iræ tuæ: aut præ timore iram tuam dinumerare?* Quia dixerat: *Plurimum eorum labor & dolor:* nunc ipſum excolit dicens, non debere legis præcepta tranſcendi: quia ſuperveniens Jeſus Chriſtus, qui eſt *manſuetudo* perfecta nos corripit & emendat, ſi Teſtamenta ejus contumaciter negligamus. Et quoniam dixit: *Corripiemur*, præmiſit manſuetudinem; ut intelligamus omnes emendationes Domini fidelibus pietatis intentione provenire.

Emendationes Domini pietatis intentione fidelibus proveniunt.

Sequitur, *Quis novit poteſtatem iræ tuæ: aut præ timore iram tuam dinumerare?* Merito ille Moyſes, qui expertus fuerat quanta Dominus peccanti populo reddidiſſet, dum eum crebris murmurationibus incitaſſet, exclamat nullius conſiderationem ad vindictæ ejus pervenire menſuram, nec dinumerari poſſe quanta ille prævalet iratus efficere. Et nota quod in utraque parte prædicatur virtutis immenſitas. Nam ſicut præmia Domini pleniſſime nequeunt intelligi: ita nec vindictæ menſura prævalet apprehendi. Bene autem addidit: *Præ timore*; ſicut & alius Propheta dicit: *Conſideravi opera tua & expavi.*

Habac. 3. 2.

℣. 12. *Dexteram tuam Domine notam fac nobis, & eruditos corde in ſapientia.* Vir ille ſanctiſſimus, & utriuſque Teſtamenti Intellector egregius venit ad tertiam partem, in qua deprecatur Patrem, ut Jeſus Chriſtus Judaico populo & Gentibus ſalutariter appareret. Nam ut utrumque populum complecteretur plurali numero poſuit, *Nobis*, ſicut & in primo verſu pſalmi jam factum eſt. *Dexteram* enim dicit ipſum Dominum Salvatorem, de quo alibi ſcriptum eſt: *Dextera manus tua Domine confregit inimicos;*

Exod. 15. 6.

petens ut ipſe illis notus efficiatur, per quem omnia profutura diſcuntur. *Et eruditos corde in ſapientia.* Deſiderio ipſius non ſufficit adventum Domini poſtulare: quia multi eum corporaliter videntes, Deum minime crediderunt, ideoque addidit: *Eruditos corde in ſapientia*; id eſt, intellectum habentes in Dominum Chriſtum. *Eruditus* enim dicitur quaſi ex omni rude elicitus.

Eruditus unde dictus.

Ipſe eſt enim virtus & ſapientia Patris, quem hic poſtulat non corporeis oculis, ſed erudito corde cognoſcere: quia hoc profuit revera illum videre, qui eum meruerunt illuminata mente conſpicere.

℣. 13. *Convertere Domine aliquantulum: & deprecabilis eſto ſuper ſervos tuos.* Conſuetudinem ſuam vir ſanctus operatur, qui dicit in Exodo: *Eſto placabilis ſuper nequitiam populi tui.*

Exod. 32. 12.

Ipſo affectu, ipſa gratia rogat Dominum, ut

juſtitiam ſuam aliqua lenitate retemperet; quatenus exorari poſſit a peccatoribus, quibus juſte noſcebatur iratus. Intuendum eſt autem quod non dixit ex toto *convertere*, ſed *aliquantulum*: quia hoc magis nobis expedit; quando nos aliquis ſtimulus tribulationis affligit; ut ſæpe commoniti ſaluberrima converſione valeamus peccatorum veniam promereri.

Cur Chriſtus Miſericordia vocetur.

℣. 14. *Repleti ſumus mane miſericordia tua: exultavimus, & delectati ſumus in omnibus diebus noſtris.* *Miſericordiam* dici Dominum Salvatorem nullus ignorat, qui miſeris datus eſt, ut per ipſum viverent, qui per ſe cognoſcebantur omnimodis interiiſſe. *Repletum* ſe ergo dicit hac *miſericordia mane*, id eſt, lucida contemplatione: quoniam vir ſanctus Chriſti Domini prævidebat adventum. Et neceſſe fuit ut ejus cor *exultaret* in laude, *delectaretur* in contemplatione *omnibus diebus* vitæ ſuæ, cujus anima tali munere repleta, cæleſti exultatione gaudebat. Quæ figura dicitur Idea, cum rem futuram velut oculis offerentes, motum animi vivaciter incitamus.

Quid ſit Idea.

℣. 15. *Delectati ſumus pro diebus, quibus nos humiliaſti: annis, in quibus vidimus mala.* Tribulationes quas hominibus providentia divina concedit, quam veraci æſtimatione perpenderat; ut delectatum ſe in eis diceret, per quas humiliandum populum ſalutariter ſentiebat. Sciebat enim fidelibus viris noxiam eſſe ſuperbiam; & inde Domino gratias agit, unde eredentes profeciſſe cognovit. Quapropter in illis *annis* ſe *delectatum* eſſe confitetur, *in quibus viderat mala*; mala ſcilicet quæ gravia putabat, dum pateretur humanitas. Nam viro ſancto & contemplanti veritatem non ſolum gravia non fuerunt, ſed etiam ſuavia ſibi extitiſſe profeſſus eſt.

Tribulationes viro ſancto ſuaves.

℣. 16. *Reſpice in ſervos tuos, & in opera tua Domine: & dirige filios eorum.* Sancta conſcientia non deſinit facere in opere alieno, quod exercebat in proprio. Quibus enim orationibus pro Iſraelitis ſupplicaverit Domino, omnino notiſſimum eſt. Nunc eadem ſimili fine concludit, ut peccantibus Judæis parcat, & filios eorum ſancta credulitate recorrigat; quatenus ſi illi (iniquitate ſua faciente) diſperſi ſunt, ſaltem eorum ſoboles in fine ſæculi converſa, ad veniam pervenire mereatur. Quod prophetiæ ſpiritu (ſicut ſæpe diximus) noverat eſſe faciendum. Et conſidera quibus verbis pietatem boni Judicis invitavit, ut primo diceret: *In ſervos tuos*; deinde: *In opera tua*; quatenus etſi factis ſuis veniam non mererentur accipere, eam Creatoris opera valde laudabilis impetraret. Quod Argumentum apud Rhetores dicitur A laude judicis.

Splendor Domini ſuper nos eſt, quando crucis ejus impreſſione decoramur.

℣. 17. *Et ſit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos: & opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos.* *Splendor Domini ſuper nos* eſt, quando crucis ejus impreſſione decoramur, & vexillum triumphi ipſius in fronte portamus; ſicut Apoſtolus dicit:

Galat. 6. 14.

Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Hinc & in alio pſalmo dictum eſt; *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Sequitur, *Et opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos.* Opera noſtra dirigit ſuper nos, quando nobis donaverit veniam peccatorum; ut cum fuerimus perverſi, efficiamur ejus correctione rectiſſimi.

Pſal. 4. 7.

Concluſio Pſalmi.

CONſideremus, viri prudentiſſimi, quam multa nobis legis divinæ myſteria per diverſos numeros indicentur, quod hic vitas hominum ſeptuagenarii & octogenarii numeri ſupputatione recolligat; quod cunctus ordo pſalmorum myſtico ſit calculo comprehenſus; quod omnes libros divinos numerus arcanus includit; quod & alia legis divinæ myſteria multifario calculo continentur. Arenam maris, pluviarum guttas, hominum capillos legimus eſſe ſub numero. Et ut brevi compendio diſciplinæ ipſius laudem virtutemque noſcamus, Salomon ait: *Omnia in menſura, & numero, & pondere Deum feciſſe*; ut cunctis indubitanter appareat, Arithmeticam diſciplinam ubique eſſe diffuſam. Hanc Auctores ſæcularium litterarum diligentius perſcrutantes in multis partibus diviſerunt, id eſt, in pari & impari, in perfecto & imperfecto, in ſuperfluo & imminuto, & cæteris quæ in ipſis Auctoribus evidentiſſime continentur; quas ſtudioſis legere, & ſancta mente tractare noſtri quoque permiſere Majores. Deum tamen in omnibus rogemus, ut ſenſus noſtros aperiat, & ad veram ſapientiam ſua nos illuminatione perducat. Quicquid enim legeris, quicquid excogitaveris, ita dulceſcere poterit tibi, ſi ſapore ſuperni muneris condiaris.

Sap. 11. 21.

Arithmetica diviſiones.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum.

Laus cantici David.

QUando *laus cantici* dicitur, non commune aliquid ſentiatur. *Laus* intelligi poteſt & humana prædicatio: ſed *laus cantici* animadverti non poteſt niſi divina laudatio. *David* autem hic, ipſum Prophetam debemus advertere, qui primam partem hujus pſalmi ſuavi relatione dicturus eſt. Amœnus admodum & ipſarum promiſsionum varietate dulciſsimus: cujus undecimum & duodecimum verſum diabolus ipſi Domino Salvatori, cum eum tentaſſet, objecit. Hunc hymnum dæmonibus pia confidentia ſemper opponimus; ut a nobis potius inde vincantur, unde contra Creatorem ſuum doloſe aliqua dicere tentaverunt.

Diviſio Pſalmi.

IN prima parte Pſalmiſta profitetur omnem fideliſsimum divina protectione vallari. Secunda laudem decantat Domino Salvatori. Tertia verba ſunt patris ad omnem fidelem, quem in ſe devotiſſime ſperare cognoſcit: & in mundo iſto defenſionem, & in futuro * illi præmia compromittens.

* Ed. *illa*.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. QUi *habitat in adjutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* Hic denuo Categoricus ſyllogiſmus ita ſublevat caput: Juſtus habitat in adjutorio Altiſsimi. Omnis qui habitat in adjutorio Altiſsimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Juſtus igitur in protectione Dei cæli commorabitur. Nunc verba pſalmi tractemus. Poſito ſancto David in contemplatione cæleſti, talis ſubito perſo-

na monſtrata eſt, quæ tota mentis puritate devota ſuperna jugiter protectione gauderet: cui multa beneficia divinitus aſſerit eſſe collata; ut ad devotionem Domini mens noſtra ardentius incitetur, quando fidelibus ſpes magna promittitur. Quæ figura dicitur Diatypoſis, ideſt, Expreſſio habitus, ubi rebus perſoniſve ſubjectis & formas ipſas & habitus exprimimus. *Qui habitat*, confirmative pronuntiandum eſt, id eſt, qui jugiter commoratur. *Habitare* enim permanentis eſt, non diſcedentis: ſed qui totam ſpem ſuam non in propriis viribus ponit, ſed in Altiſſimi voluntate conſtituit. Sequitur abſoluta promiſſio: quoniam talis vir modis omnibus protegatur a Domino. Et inſpiciendum eſt quod dicit: *In adjutorio*, ut deſignet intentionem veriſſimi Chriſtiani laborioſa Domino contentione ſervire. Et intuere quemadmodum ſingulis verbis res magnæ reſignatæ ſunt. Dicit enim: *Qui* hic *habitat*, illic *commorabitur*; id eſt, qui in iſto ſæculo ab ipſo non diſcedit, in illa ſemper perennitate manſurus eſt.

Quid ſit Diatypoſis.

℣. 2. *Dicet Domino: Suſceptor meus es, & refugium meum Deus meus, & ſperabo in eum.* Hoc dicit ille qui de animo ſuo noxias præſumptiones abjiciens, ſolum ſibi credit utile, quod dignatur pietas ſuperna præſtare. Nam qui dicit: *Suſceptor meus es*, totum ſe confirmat in ejus beneficia projeciſſe, ut de felici quadam familiaritate glorietur. Item qui dicit: *Et refugium meum Deus meus*, nullum ſibi aliud eſſe profitetur auxilium: ſed quando hujus ſæculi tempeſtatibus quatitur, ad portum divinæ miſericordiæ ſe confugere velle teſtatur. Et ne crederes poſt ſuſceptionem beatam, & refugium ſalutare non eſſe jam aliquid expetendum, ſequitur: *Et ſperabo in eum:* ne quis in ſe fragiliſſimo debeat aliquando præſumere, ſed in illo ſemper qui probatur omnia continere. Hoc ſi Adam fuiſſet ſecutus, nec ſibi conquiſiiſset reatum, nec ſuis poſteris tranſmiſiſset interitum.

℣. 3. *Quoniam ipſe liberavit me de laqueo venantium, & a verbo aſpero.* Cauſam dicit divini muneris: quia ipſe nos ab inimicorum ſive ſpiritualium ſive carnalium poteſt liberare verſutiis, comparatione facta venantium, qui ad capiendas feras retium laqueos ponunt, ut ignorantes poſſint doloſis inſidiis irretire. Sequitur, *Et a verbo aſpero.* Verbum aſperum eſt omne dictum, quod contra regulas divinas tanquam lethiferum poculum propinatur. Nam etſi per injurias aut irriſiones a bono propoſito divertamur, *verbum* eſt utique *aſperum*, ſuaque acerbitate duriſſimum. Et iterum ſi audiatur ſermo blandus fellito melle conditus, acerbe illud debemus ſuſcipere, quia divinis probatur juſſionibus obviare. Nam frequenter illa plus decipiunt quæ molliſſimis ſermonibus intimantur. Ab hac ergo aſperitate graviſſima, & amara dulcedine liberat Dominus nos, quando in via ipſius gradimut, nec dextera lævaque divertimus, ubi a diabolo poſitos laqueos eſſe cognoſcimus. In via enim, ideſt, in ipſo Chriſto auſus non eſt ponere, ubi fideles non prævalet ſauciare.

Verbum aſperum eſt omne dictum, quod contra regulas divinas tanquam lethiferum poculum propinatur.

℣. 4. *Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis* ejus *ſperabis: ſcuto circumdabit te veritas ejus.* Per hunc verſum & duos alios qui ſequuntur, perſonæ illi ſanctiſſimæ, quam Propheta ſuperius introduxit, quam pulcherrimis alluſionibus Domini beneficia compromittit; ut cujus prius mores probaverat, ejus præmia digna narraret; quæ noſtra debet curioſitas indagare, ſi tamen (ipſius gratia ſuffragante) dignum poſſimus aliquid invenire. *Scapulæ* Domini ſunt operationes mirabilium, per quas velut quibuſdam humeris virtus divina monſtratur. *Pennæ* ſunt monita Prophetarum, quæ ſi pura mente recipiantur, fideles animas ad cælos uſque perducunt. Quæres forſitan, quid iſta præſtabit obumbratio, ut per diem ſol non urat te, neque luna per noctem? Item quid pennæ Dominicæ conferant? Utique protectionem Domini, quam velut maternam pietatem inter mundi pericula te habere cognoſcas; ſicut & alibi ſcriptum eſt: *Jeruſalem, Jeruſalem, quoties volui congregare filios tuos ſicut gallina pullos ſuos ſub alis ſuis, & noluiſti? Scuto circumdabit te veritas ejus.* *Scutum* iſtud humanum illam partem tantum ex qua opponitur, tegit: clypeus vero divinus undique nos quaſi murali munitione circumdat atque defendit. *Veritas* autem Incarnatio Chriſti Domini advertenda eſt; ſicut legitur: *Veritas de terra orta eſt*; quæ nos & *ſcapulis obumbrat, & ſub pennis ſuis ſperare* facit, & ſcuti protectione cuſtodit.

Scapulæ Domini ſunt operationes ejus mirabiles.

Pennæ monita Prophetarum.

Matth. 23. 37

Pſal. 84. 12.

℣. 5. *Non timebis a timore nocturno.*

℣. 6. *A ſagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris: a ruina, & dæmonio meridiano.* Sicut dixit ſuperius genera defenſionum: ita nunc in his duobus verſibus denuntiat periculorum modos: quia multo gratior ſalus fit, cum evitata cognoſcitur diſcriminum multitudo. *Timor* itaque *nocturnus* eſt hæreticorum tenebroſa ſuaſio. *Sagitta volans per diem* manifeſta perſecutio Tyrannorum. *Negotium in tenebris*, cum pravo ſtudio perquiritur, unde bene credentium cordis oculus obcæcatur. *Dæmonium meridianum* eſt immane periculum fervore perſecutionis accenſum: ubi ruina plerumque metuitur, quando infirmitas humana ſuperatur. *Ruina* enim dicta eſt, quaſi repetens ima. Sed per has omnes alluſiones definitioneſque rerum illud evidenter oſtenditur: quia nihil horum metuere poſſumus, quando Domino protegente ſalvamur.

Unde ruina dicta.

℣. 7. *Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit:* Cum de viro fideliſſimo in prima parte loqueretur: quoniam membra capiti ſuo connexa ſunt, in ſecunda parte venit ad Dominum Chriſtum; ut illos quos Dei famulis inſidiatos eſſe dixerat, peccatorum ſuorum retributionem ſubituros eſſe monſtraret. Sed hunc verſum paulo ſollicitius inquiramus. Non enim poſſunt *a latere* Domini, vel *a dextris* ejus *cadere*, qui jam in beatorum numero prædeſtinati eſſe noſcuntur: ſed hoc de præſumptoribus bene dicitur, qui illud ſe conſequi credunt, quod minime promerentur. *Cadent* dixit, quaſi de alta beatitudine corruent, quam ſibi temeraria, non fidelis anima promittebat. *Latus* autem eſt Domini Salvatoris corona juſtorum, quæ cum ipſo (ſicut promiſit Apoſtolis) in reſurrectione judicabit. Nam hodieque quando judices petimus ab Imperatore vel Rege, ſic eis dicimus: Mittite a latere veſtro, ideſt, qui vobiſcum habet fideliſſima devotione conſilium. *Latus* enim dictum eſt, eo quod ſub brachio lateat. Et quia ſpes hominum inaniter ſibi promittit excelſa, ex illa gloria eos dicit eſſe caſuros, qui ſibi ſupra merita ſua talia pollicentur. Et quoniam iſti rari ſunt qui tantam ac talem ſpem habere noſcuntur,

Latus Domini eſt corona juſtorum.

Latus unde dictum.

mille a latere ejus aſſerit eſſe *caſuros*, ab illa ſcilicet ſummitate judicationis. *A dextris* autem, quia multi putant ſe ad dexteram collocandos *decem millia* teſtatur inde ruituros: quoniam & ipſi falſa opinione conceperant, quod in ſuis meritis non habebant. Hæc autem ſententia illos ſpecialiter verberat, qui aliquo bono proſperitatis inflantur, & ſanctos ſe putant eſſe, cum non ſint. *Mille* autem *&* *decem millia* finitum pro infinito numerum ponit. Sequitur, *Ad te autem non appropinquabit*; hoc eſt quilibet ex ipſis qui ſibi regnum Dei fallaciter pollicentur, qui revera longe erunt a Domino: quoniam dum ſpem habent in meritis ſuis, ad ſatisfactionis remedia non recurrunt.

℣. 8. *Verumtamen oculis tuis conſiderabis: & retributionem peccatorum videbis. Oculis tuis*, dixit divinum illum lucidum perſpicabilemque conſpectum, quo hominum merita judicantur. Juſtitia enim divina conſiderantur homines, qui ſunt ad ſiniſtram vel ad dexteram collocandi. Sequitur, *Et retributionem peccatorum videbis*; hoc eſt quod ſuperius dixit: *Oculis tuis conſiderabis*. Illa enim conſideratio erit *retributio* meritorum. *Videbis*, id eſt, videri facies; ſicut eſt

Pſal. 52. 3.

illud: *Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum.*

℣. 9. *Quoniam tu es Domine ſpes mea: Altiſſimum poſuiſti refugium tuum*. Cum ſupra de peccatorum retributione loqueretur, ſubito intulit: *Quoniam tu es Domine ſpes mea*, quod ſenſus ſuperior non habebat. Quæ figura dicitur Paradoxon, quando exitus inopinatus vel non expectatus ingeritur. Intendamus autem ſollicitius quid ſit quod dicit Propheta: *Quoniam tu es Domine ſpes mea:* quia reſurgente Domino ſpem reſurrectionis membra reliqua perceperunt, quæ erant poſita in morte peccati. Præceſſit enim in Capite, quod corpus reliquum in ſe ſperare debuiſſet. Verum iſta *ſpes* reſurrectionis ſancto viro ideo facta eſt: quia & ipſe Dominus Salvator per id quod mortuus eſt, *Refugium* ſuum noſcitur in Altiſſimo poſuiſſe; ſicut in trigeſimo pſalmo jam dictum eſt: *Eſto mihi in Deum protectorem, & in domum refugii, ut ſalvum me facias.* Unde merito ſequitur illius exemplum, per quem ſe in æternum noverat eſſe victurum.

Quid ſit Paradoxon.

Reſurgente Domino ſpem reſurrectionis membra perceperunt.

Pſal. 30. 3.

℣. 10. *Non accedent ad te mala: & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*. Hic beatitudo aſſumptæ humanitatis potenter exponitur: quia dum in hoc mundo a Judæis & convitia pertulerit & flagella, dicit, *tabernaculo* ejus, id eſt, ſancto corpori nihil mali *appropinquare* potuiſſe. Merito, quia *flagellum* eſt ultio divina, quod ſolet humana crimina reſecare; ſicut alibi legitur: *Multa flagella peccatorum*. Hoc ergo ſupra illum veriſſime dicitur non veniſſe, qui ſe probatus eſt immaculata converſatione tractare. Hic enim *flagellum* poſitum eſt, quod delicta caſtigat, quod improbos actus ulciſcitur; & ideo negatum eſt per *flagellum* Chriſto Domino proximaſſe peccatum. Quod genus locutionis ſchema dicitur Hypallage, quæ & in ſæcularibus frequenter invenitur voluminibus & divinis.

Per flagellum intelligitur ultio divina.
Pſal. 31. 10.

℣. 11. *Quoniam Angelis ſuis mandavit de te: ut cuſtodiant te in omnibus viis tuis.*

℣. 12. *In manibus portabunt te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum:* In his duobus verſibus verba ſunt, quæ Domino Chriſto diabolus de ejus Divinitate dubitans, cum eum tentare præſumpſiſſet, objecit. Sed ubi ille cecidit nos ſollicite gradiamur: quoniam cautela ſequentis eſt præcedens lapſus alienus. Sæpe diximus in Domino Salvatore duas naturas, id eſt, Dei & hominis unitas atque perfectas in una eademque permanere perſona, itaut unus eſſe Dei Filius & prædicetur ab omnibus & credatur, ſicut & Patres noſtri veritatis ipſius illuminatione docuerunt, dicentes: Solus ex Trinitate Filius formam ſervi accepit, quæ forma illi ad unitatem perſonæ coaptata eſt; id eſt, ut Filius Dei & Filius hominis unus ſit omnipotens Jeſus Chriſtus: ne non Trinitas, ſed (quod abſit) quaternitas prædicetur. Hinc eſt quod quando humilia de ipſo dicuntur, humanitati ſunt ſine dubio deputanda: quando aliquid potentius tonat, divinis virtutibus convenit applicari; quod hic & inferius utrumque ſervatum eſt. Nam quod legitur *Angelis mandatum*, ut eum debeant *cuſtodire*, infirmitatis humanæ eſt; ſicut Evangelium quoque teſtatur: *Apparuit autem illi Angelus de cælo confortans eum*. Et ut ipſam hominis naturam perfectiſſime declararet, adjecit: *Ne offendas ad lapidem pedem tuum*; id eſt, ne in legem quæ in lapideis tabulis ſcripta videbatur incurreret, quam venerat Gentes edocere, ejuſque plenitudinem ſalutari integritate firmare.

Duæ naturæ in Chriſto perfectæ.

Luc. 22. 43.

℣. 13. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis: & conculcabis leonem & draconem*. Hic jam divina virtus exprimitur; quæ tantis rebus ſævientibus imperavit. Nam omnia iſta nomina diabolo congruenter aptantur: *Aſpis* eſt, dum occulte percutit: *Baſiliſcus*, cum palam venena diſſeminat: *Leo*, dum perſequitur innocentes: *Draco*, cum negligentes impia voracitate deglutit. Verum hæc omnia glorioſo adventu Domini pedibus ipſius proſtrata jacuerunt. Solus enim tam ferocia valuit ſubdere, qui Patri coæternus & conſubſtantialis ſecundum Divinitatem probatur exiſtere. Hæc ſi diligenter ſanctorum Patrum prædicatione tractemus, nec aliqua dementium hæretica pravitate turbemur, omnia nobis, ſicut dicta ſunt, abſoluta veritate conſtabunt.

Diabolus vocatur aſpis, baſiliſcus, leo, & draco.

℣. 14. *Quoniam in me ſperavit, liberabo eum: protegam eum, quoniam cognovit nomen meum*. Venit ad tertiam partem, ubi Dominus Pater juſtiſſimo illi viro, qui in prima parte noſcitur introductus, clementi dignatione reſpondit; ut corda fidelium tali promiſſione roboraret. Hunc ergo beatum, *Qui habitat in adjutorio Altiſſimi*, liberaturum ſe a malis ſæculi iſtius compromittit: quoniam ſpem ſuam in ipſius virtute repoſuit. Sequitur, *Protegam eum quoniam cognovit nomen meum*. Exponit quomodo *eum liberandum eſſe* promiſerit; ſcilicet ut protectus ab omnibus inſidiis diaboli reddatur alienus. Cauſam quoque piæ liberationis adjunxit; *Quoniam cognovit nomen meum*. Cognoſcit nomen Patris qui Filium non putat eſſe minorem, nec creaturam æſtimat (ut quidam dementiſſimi volunt) ſed Creatorem potius mentis integritate profitetur.

℣. 15. *Invocabit me, & ego exaudiam eum: cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum*. Beato iſti qui in ipſius protectione confidit, ſingulare præmium Dominus compromittit; ut *eum invocatus exaudiat*, & duplici modo profutura concedat. Dicit enim: *Cum ipſo ſum in tribulatione*, quod ad iſtum reſpicit mundum, ubi ferventius anguſtiis mens devota tri-

Matth. 28. 20. bulatur; ſic & ipſe in Evangelio promittit: *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi*. Et vide quid ſequitur, *Eripiam eum & glorificabo eum*. Ereptus utique ex hoc mundo glorificandus eſt juſtus, quando in illa beatitudine collocatur, ubi jam locum tribulatio non habebit.

℣. 16. *Longitudine dierum adimplebo eum: & oſtendam illi ſalutare meum*. Adhuc exequitur præmia quæ promittit beato. *Longitudo* enim *dierum* vita æterna eſt, quam nullus terminat finis: ſed in firmamento ſuo ſtabili robore perſeverat. Sequitur totius præmii finis, qui non habet finem: *Et oſtendam illi ſalutare meum*. Hoc eſt enim quod fidelibus in ſumma remuneratione promittitur: quia ſalutarem Chriſtum Dominum contuentur. Apparens enim ille & cordis illuminatione conſpectus, totam ſpem juſtorum deſideriumque complebit. Sic ſe & ipſe in Evangelio bene credentibus pollicetur: *Oſtendam meipſum illis*. Hoc enim (ut quidam volunt) ipſi Chriſto non poterat dici, qui & ſalutaris eſt Dominus, & ſpes deſiderata credentium: ſed melius (ut frequenter dictum eſt) intelligatur potius a parte membrorum.

Joan. 14. 21.

Concluſio Pſalmi.

MIrabilis virtus pſalmi hujus, quæ immundos ſpiritus fugat. Nam unde tentare diabolus voluit, inde a nobis ſuperatus abſcedit. Memor eſt enim iniquus præſumptionis ſuæ, memor eſt divinæ victoriæ. Ipſe quippe & in nobis vincit, qui eum & in ſe propria virtute ſuperavit. Dicatur ergo a nobis poſt omnes actus diei noctis adventu; cognoſcat nos ipſius eſſe, cui ſe recolit ante ceſſiſſe. Nec fruſtra tantam gloriam pſalmi hujus in tali numero æſtimo collocatam, quæ ter trina revolutione denarii ad omnipotentem, atque indiviſibilem cognoſcitur tendere Trinitatem.

Chriſtus in nobis diabolum vincit.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum primum.

Pſalmus Cantici in die ſabbati.

PSalmus Cantici commonet nos, ut in univerſis actibus noſtris Divinitati gratias referre debeamus. *Pſalmus* enim (ſicut ſæpe dictum eſt) ſignificat operas ſpirituales, quæ furſum tendunt ad Dominum Chriſtum. In his enim cantare debemus, & gratias ſemper agere, quando ejus beneficio reddimur liberi, qui per nos ſumus peccatorum nexibus obligati. Ipſe enim cantat in pſalmo, qui omnem vitam ſuam in gratiarum actione conſtituit. *Dies* autem *ſabbati* requies interpretatur, per quam commonemur ab omni prava actione ceſſare, & feriatos animos a vitiis reddere operum cæleſtium ſanctitate. Hanc recte Judæi non colunt, cum obſervantiam ejus ad intellectum litteræ tranſtulerunt. Sed illis eſt *in die ſabbati* requies, qui præcepta Domini ad novi Teſtamenti ſignificantiam ducunt, & veraciter intelligunt, quod in præfiguratione dictum eſſe cognoſcunt. Et ideo verba Eccleſiæ in hoc pſalmo debemus accipere, quæ nobis per *diem ſabbati* futuram requiem cognoſcitur intimare.

Quis cantet in pſalmo.

Diviſio Pſalmi.

PRimo ingreſſu Eccleſia loquitur: Bonum eſſe commemorans laudes Domino dicere, quod inſipientem & irreligioſum profitetur modis omnibus ignorare. Secundo peccatores ſicut fœnum velociter aſſerit eſſe perituros. Tertio dicit juſtos florere ut palmam, creſcere autem ſicut cedros libani; ut & pertinaces metus corrigat, & devoti felici pollicitatione congaudeant.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. BOnum eſt confiteri Domino: & pſallere nomini tuo Altiſſime. Sancta Mater Eccleſia dicit, *Bonum eſſe Domino confiteri*: ut in ipſo capite breviter profutura cenſeret. *Confitemur* autem (ſicut ſæpe dictum eſt) duobus modis: quando peccata noſtra damnantes, miſericordiam Domini jugiter poſtulamus: *confitemur* etiam, cum beneficia quæ ſuſcipimus, ejus ſemper muneribus applicamus; nec meritorum noſtrorum eſſe dicimus, quod ipſius miſeratione præſtatur. Quapropter quicquid horum fiat, *Bonum eſt Domino confiteri*. Deinde converſa dicit ad Dominum: *Et pſallere nomini tuo Altiſſime*. A communi intelligendum, *Bonum eſt*. *Pſallere* enim ſignificat piis operibus Domini mandata peragere; ut ſicut pſalterium de ſuperioribus ſonat, ita operatio noſtra ad aures Divinitatis aſcendat. Quapropter uno verſiculo comprehenſum eſt, quod ſanctas & multiplices concluderet actiones.

Duobus modis confitemur.

℣. 2. *Ad annuntiandum mane miſericordiam tuam: & veritatem tuam per noctem*. Mirabiliter vita noſtra duobus eſt ſermonibus concluſa. *Mane* ſignificat gaudium: *nox* autem cognoſcitur indicare triſtitiam. Et ideo quando in beneficiis ejus læti ſumus, *miſericordiam* ipſius *annuntiare* debemus: quia præſtat indignis & malis, bonus eſt. *Per noctem* vero, id eſt, per tribulationem, quando nos aſperitates aliquæ caſtigare noſcuntur, *veritatem* ipſius ſimiliter *annuntiare* debemus: quia merito patimur quod delictis gravantibus ſuſtinemus. Ita fit, ut utroque tempore juſtiſſime debeamus laudes Domini confiteri.

Tempore gaudii, miſericordia; tempore triſtitiæ, veritas annuntianda.

℣. 3. *In decachordo pſalterio: cum cantico & cithara*. *Decachordum pſalterium* decem præcepta legis ſignificare manifeſtum eſt: quia ipſa chordæ ſunt; quas ſi bonorum actuum qualitate tangamus, ſalutares melos efficiunt, & ad cælorum regna perducunt. Scire autem debemus cur iſte numerus tantæ rei videatur adjunctus. Ipſe eſt quem Pytagorici τετρακτὺν vocant, id eſt, quaternitatem divinam: quoniam breviter comprehendit quod per infinitas ſummas noſcitur poſſe dilatari. Unus enim, duo, tres, & quatuor faciunt decem, qui ſemper revolutus atque repetitus, in extenſas & infinitas ſupputationes egreditur. Neque enim in quibuslibet ſummis ultra iſtum ordinem novi aliquid reperitur: ſed ita probatur eſſe compoſitus, ut ipſe fiat ſemper numerabilis, cum nullis novitatibus immutetur. Merito ergo talis calculus totius redemptionis noſtræ continet formam, qui per obliquas lineas charactere ſuo ſanctæ crucis imitatur figuram, & in digitis decori circuli rotunditate concluditur. Addidit, *Cum cantico & cithara*. *Canticum & ci-*

Decachordum pſalterium decem legis præcepta.

thara eſt gaudium boni operis, id eſt, eleemoſynarum jucunda præbitio; ſicut ait Apoſtolus: 2. Cor. 9. 7. *Hilarem datorem diligit Deus*. *Cithara* vero res indicat actuales; quæ licet cum labore & tenſione fiant: tamen habebunt fructum maximum, ſi juncto gaudio compleantur. Ipſe enim cantat cum cithara, qui operas bonas perficit ſine aſperitate triſtitiæ.

℣. 4. *Quia delectaſti me Domine in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo*. Intuere hanc regulam veritatis ubique ſervari; ne humanis viribus applicetur, quod fuerit divina largitate collatum. Tunc enim elatio noxia provenit: tunc ſuperbia Deo inimica turgeſcit, quando aliquid infirmitas humana de ſua poſſibilitate præſumpſerit. *Nihil de ſua poſſibilitate præſumendum.* Quocirca *delectatam* ſe dicit Mater Eccleſia *in factura* Domini: quoniam quicquid boni acceperat, ipſi ſancto propoſito modis omnibus applicabat. Et ut prædictæ regulæ integritas ſervaretur, non in ſua felicitate, ſed in ipſius operibus ſe exultare profitetur; Epheſ. 2. 10. ſicut & Apoſtolus ait: *Ipſius enim ſumus figmentum, creati in operibus bonis*.

℣. 5. *Quam magnificata ſunt opera tua Domine: nimis profunda facta ſunt cogitationes tuæ!* *Omnia opera Dei humanis ſenſibus profunda noſcuntur.* Omnia quidem opera Dei humanis ſenſibus profunda noſcuntur, & quodcumque eorum quæſieris, altiſſimum ſine dubitatione cognoſcis. Sed melius eſt per verba ipſius prædictas operationes cognoſcere, ne peregrinum aliquid in medium videamur adducere. Poſtquam dixerat: *Mane miſericordiam, & veritatem annuntiandam eſſe per noctem, in decachordo pſalterio, cum cantico & cithara*, ipſa opera Domini, ipſa miracula diſpoſitionis vehementius obſtupeſcit, & magnificentiam ejus cum ſumma admiratione proſequitur; ut tali imitatione formati, mundi iſtius diſcrimina ſalutariter poſſimus evadere. In qua re *nimis profunda ſunt facta cogitationes ejus*; ut ſicut diabolus per ſuperbiam corruit: ita humanum genus humilitatis beneficio poſſit abſolvi. Dicendo enim: *Nimis profunda*, ſignificat tanto plus hanc æſtimationem alteſcere, quanto de ipſa potuerit aliquis ſedule vehementiuſque tractare. Quapropter illud hic perfectæ ſcientiæ genus eſt, noſſe Deum talia tantaque præſtare, quæ humanus ſenſus non poſſit attingere; ſicut in Habacuc Propheta legitur: Habac. 3. 2. *Conſideravi opera tua, & expavi*.

℣. 6. *Vir inſipiens non cognoſcet: & ſtultus non intelliget ea*. Diverſis cauſi apta redduntur. Nam ſicut de ſe dixit: *Quia delectaſti me Domine in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo*, & reliqua: ita incredulos profitetur beneficia Domini non poſſe cognoſcere. *Quid ſit Pariſon.* Quæ figura dicitur Pariſon, id eſt, Æquatio ſententiæ, quæ ſæpe paribus, plerumque conſtat imparibus. *Quis inſipiens.* *Inſipiens* eſt, qui cæleſti ſapientia vacuatus, humanis verſutiis probatur eſſe pleniſſimus. Iſte utique *non cognoſcet* opera Dei: quia caſuale credit eſſe quod geritur, ſicut quidam Philoſophi dixerunt. Adjecit, *Et ſtultus non intelliget ea*. *Quis ſtultus.* *Stultus* utique eſt, qui nec divina cognoſcit, nec ipſos ſæculi actus intelligit, quos vulgo brutos vocamus. Merito ergo iſti non intelligunt ea, quæ ſuperius dicta ſunt: quia ſupernæ contemplationis nulla ratione flammantur.

℣. 7. *Cum exorientur peccatores ſicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem: ut intereant in ſæculum ſæculi*. Venit ad ingreſſum ſecundum, in quo peccatores in iſto quidem ſæculo ſub brevitate temporis *ſicut fœnum* dicit florere: ſed in illa judicatione, ubi factis digna recipiunt, eos aſſerit celeriter interire; ſicut Jeremias Propheta dicit: *Omnis homo fœnum, & omnis claritas hominis ut flos fœni*. Iſai. 40. 6. Nam quod dicit: *Et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem*, futurum judicii tempus *oſtendit*. Hic enim etſi intelligantur multorum criminum rei: omnes tamen nobis apparere non poſſunt *qui operantur iniquitatem*; maxime quando ſpiritus immundos hic videre non poſſumus. Ibi enim cum ad judicium venerint, humanis conſpectibus apparebunt. Sequitur cauſa quare appareant, non utique ad gloriam, ſed ad ruinam, id eſt, *ut intereant in ſæculum ſæculi*. Et pulchre expoſita eſt pœna damnatorum; non enim ſic pereunt, ut eſſe jam deſinant: ſed *in ſæculum ſæculi pereunt*, qui nunquam a ſuis afflictionibus exuuntur. *Pœna damnatorum æterna.*

℣. 8. *Tu autem Altiſſimus in æternum Domine*. Subaudiendum, permanebis, non ut Judæi putaverunt tanquam hominem ſolum communi ſorte trucidandum. Aptum eſt enim hoc de Domino Salvatore ſentire, ut e contrario convincatur perfidia nefanda Judæorum.

℣. 9. *Quoniam ecce inimici tui Domine peribunt; & diſpergentur omnes qui operantur iniquitatem*. *Inimici* Dei ſunt dæmonum cultores, vel quicumque præceptis ejus obviare monſtrantur. Hæc inimicitia Dei quidem dicitur, ſed reſiſtenti potius noxia comprobatur. Se enim perſequitur, qui Domini juſſa non ſequitur. *Se perſequitur, qui Domini juſſa non ſequitur.* Ille enim neſcit pius Creator iraſci, niſi quando nobis exiſtere videmur adverſi. Denique ſubjungit qui ſint iſti *inimici*, id eſt, *qui operantur iniquitatem*. Hi *diſpergentur*, quando a grege Domini fuerint ſegregati, quando regnum ejus non meruerint introire: quia illic congregari nequeunt, niſi qui Domino devotiſſima intentione placuerunt.

℣. 10. *Et exaltabitur ſicut unicornis cornu meum: & ſenectus mea in miſericordia uberi*. *Unicornis* interdum ſuperbiam indicat, ſicut in alio pſalmo jam dictum eſt: *Et a cornibus unicornuorum humilitatem meam*. Pſal. 21. 22. Hic autem exaltationem ſignificat unitatis, * quam merito dicit Eccleſia in fine ſæculi exaltandam eſſe, quando fideles munera probantur digna recipere. ** Ed. qua merito dicit Eccleſiam.* Illa autem unitas fortitudo ſublimis eſt; & ſicut in hoc ſæculo cornua ornant jumenta: ita ibi ſanctorum gloria decorat Eccleſiam. *Exaltabitur* enim dixit: quia peccatoribus in tartarum humiliatis, illius ſublimitas celſior apparebit. Sequitur, *Et ſenectus mea in miſericordia uberi*. *Senectus* candidum caput habet. Quæ ſimilitudo (ut arbitror) hic juſte datur Eccleſiæ: quoniam omnia merita ſanctorum tanquam cani capitis puriſſima luce fulgebunt. Nec incaſſum addidit: *Mea*, quia *ſenectus* humana morbis graviſſimis ſauciata tendit ad finem, querelis oneroſa, colore deformis eſt. *Senectus humana cum ſenectute Eccleſiæ confertur.* Contra *ſenectus* Eccleſiæ ad vitam ducit perpetuam, ad beatitudinem mirabilem, ad pulchritudinem ſingularem, ut luceant ſicut Angeli Dei meruerint in illa congregatione numerari. Subjunxit etiam: *In miſericordia uberi*; ut & multa intelligeres dona & beneficia ſine dubitatione perpetua; quod totum contra ſæculi iſtius ſenectutem dicitur, quæ malis ingravantibus oneratur.

℣. 11. *Et reſpexit oculus meus inimicos meos: & inſurgentes in me malignantes audivit auris mea*. *Inimici* ſcilicet ſunt Eccleſiæ, quos ſuperius

rius

rius dixit operari iniquitatem. Tunc aperte in illa judicatione videbuntur, quando qui hic celati ſunt, ibi cum ſuis operibus apparebunt; quos tunc iratus reſpicit, quando in ſiniſtram partem ſegregatos eſſe cognoſcit. Sequitur, *Et inſurgentes in me malignantes audivit auris mea. Inſurgentes*, ſunt malignantes divites hujus ſæculi, qui hic paupertatem Eccleſiæ impia elatione deſpiciunt. Hos * audibunt aures omnium fidelium, quando increpationibus propriis ſua deſideria ſactaque condemnabunt: dicturi ſunt enim (ſicut Salomon dicit) *Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis?* & cætera. Ibi enim audiuntur ſua vota damnantes, qui ſe in hoc ſæculo beatiſſimos æſtimabant.

*Ed. audiunt.

Sap. 5. 8.

℣. 12. *Juſtus ut palma florebit: ut cedrus Libani multiplicabitur*. Ad ingreſſum tertium ſancta venit Eccleſia, ubi ſic per comparationes memorat præmia beatorum, ſicut ſuperius dixit damnari poſſe facta peccantium. Fœno enim comparati ſunt peccatores, quod delectabili quidem viriditate oritur, ſed celerrimo fine ſiccatur: *Juſtus* vero digniſſime comparatur *palmæ*. *Palma* enim dicta eſt quaſi pacis alma, quæ præmium eſt in agone vincentibus, ſicut Apoſtolus dicit: *Nunc tendo ad palmam ſupernæ vocationis*. Hæc ſupra terram hiſpida eſt, & quibuſdam tumoribus inæqualis: ſed ubi ad ſuperna proceſſerit, dulciſſimorum fructuum ſuavitate completur, & quaſi quibuſdam radiis ornata diſtenditur. Sic juſtorum converſatio in hoc mundo duris eſt laboribus plena: ſed in ſupernis probatur eſſe pulcherrima. Sequitur *cedri* ſecunda comparatio, quæ multo palmis probatur excelſior. Lignum bene olens, ad pondera portanda fortiſſimum; quod licet procerum ubique naſcatur, in *Libano* tamen monte celſius invenitur. Ita juſtus multiplici laude celebratus, & *cedri* proceritatem, & pulchritudinem dictus eſt habere palmarum. Quæ figura dicitur Iſon, id eſt, Æqualitas, quando res aliquæ parilitate ſimiles, adhibita laude vel detractione junguntur.

Palma unde dicta.

Phil. 3. 14.

Juſti palmæ & cedro comparati.

Quid ſit Iſon.

℣. 13. *Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri florebunt*. Quoniam juſtos viros electis arboribus comparavit: nunc amœnitatem & pulchritudinem Eccleſiæ Catholicæ breviſſima commemoratione deſignat; in qua dum plantatio dicitur, prædeſtinatio Domini ſignificatur: quia niſi quis in ea plantatus fuerit, crementum feliciſſimum non habebit. Conſidera etiam quod *plantatos in domo Domini, in atriis florere* manifeſtat; ſcilicet quoniam qui in iſta Eccleſia per gratiam Domini *plantatur*, in illo ingreſſu Jeruſalem modis omnibus florebunt. *Atrium* enim initium dicitur manſionis: *domus* autem interiora membra deſignat; & utrumque ſimul uni rei non poteſt convenire. Hic enim juſtus bene dicitur *plantatus*, qui *radicibus* virtutum terrenis viſceribus firmiter continetur. *In atriis* enim merito *florebit*, quando in illo reſurrectionis initio auditi muneris felicitate gaudebit, id eſt, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi*.

Per plantationem in domo Domini prædeſtinatio ejus ſignificatur.

Matth. 25. 34.

℣. 14. *Adhuc multiplicabuntur in ſenecta uberi: & bene patientes erunt*. Senecta hominum arida atque ſterilis eſt: Eccleſia vero tunc magis incipit eſſe uberrima, quando ad finem ſæculi fuerit Domino miſerante perducta. O ſenectus viridis, & floribus comparata maturitas! Apparet quoniam domus iſta cælo tegitur, in qua homines plantantur ut floreant. In fine ſiquidem ſæculi ſanctorum numerus creſcit, & perſecutionibus crebris agitur, ut cito prædeſtinatorum numerus impleatur. Sic & ſuperius dixit: *Et ſenectus mea in miſericordia uberi*. Addidit, *Et bene patientes erunt:* quia beatorum paſſiones cælorum regna conquirunt.

℣. 15. *Ut annuntient: Quoniam juſtus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo*. Sancti quos ſuperius dixit, *bene patientes erunt*, dum cœperint præmia divina ſuſcipere. *Annuntiabunt: Quoniam juſtus eſt Dominus*; ideſt, qui ſervis ſuis promiſſa dona complevit. *Et non eſt in eo iniquitas*; ut in hoc mundo pro ſe pertulerit periclitari, quos ibi ornabit corona martyrii.

Concluſio Pſalmi.

COmmonuit nos ſancta Mater Eccleſia quemadmodum peccatores ut fœnum pereant, & juſti ut palma floreant. Dixit etiam qua viciſſitudine gaudeant, qui hic crebris afflictionibus ingravantur. Ipſa eſt *dies ſabbati* quam titulus prædixit, in qua juſti ſub exultatione laudes Domini celebrabunt, & liberati a mundi hujus perſecutionibus feriata ſecuritate gaudebunt. Ne deſperemus, bona promiſit: ne peccemus, graviter comminata eſt. Sic totum pro nobis agitur, quod nos admonere dignatur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum ſecundum.

Laus Cantici ipſi David, in die ante ſabbatum, quando terra fundata eſt.

CAnticum, ad laudem Divinitatis ſæpe diximus pertinere. Nam quod addidit: *Ipſi David*, Chriſto Domino probatur aptatum, qui vere dicitur manu fortis ac deſiderabilis: quoniam & ſolus poteſt præſtare quæ vult, & a ſuis cultoribus unica affectione deſideratur. Sequitur, *In die ante ſabbatum, quando fundata eſt terra, In die ante ſabbatum*, ſexta feria ſignificatur, quæ ſabbatum ſine dubitatione præcedit. Sed dum legatur in Geneſi, tertio die aridam apparuiſſe, inquirendum eſt cur *terram* ſexto die dicat eſſe *fundatam*? Sed hic hominem debemus accipere, qui per *terram* congruenter advertitur; ſicut eſt illud: *Terra es, & in terram ibis*, quem inter initia rerum ſexto die Creatorem legimus condidiſſe. Et ſicut eum ſexta luce fecit: ita illum veniens eadem ætate reparavit. Prima enim ætas auctoritate Patrum ab Adam uſque ad Noe legitur comprehenſa. Secunda a Noe uſque ad Abraham. Tertia ab Abraham uſque ad David. Quarta a David uſque ad tranſmigrationem Babyloniæ. Quinta a tranſmigratione Babyloniæ uſque ad prædicationem Joannis. Sexta vero ætas a prædicatione Joannis agitur uſque ad finem ſæculi: in qua Dominum Salvatorem veniſſe manifeſtum eſt, quando homini variis caſibus fluctuanti, fundamenta ſuæ fidei propitiatus indulſit. Tunc enim *fundata eſt terra*, quando in eum humani generis eſt firmata credulitas. Et ideo laus ſanctæ Incarnationis ejus pſalmi iſtius contextione cantatur.

Geneſ. 1. 9.

Ibid. 3. 19.

Ætates mundi numerantur.

Diviſio Pſalmi.

PRimus locus eſt a pulchritudine ipſius: deinde a fortitudine: tertio ab operibus: quarto a poteſtate: quinto a laudibus univerſitatis: ſexto a veritate dictorum: proſtremum a laude domus ipſius, quam decet æterna exultatione gaudere. Sic iſtis ſeptem ſedibus argumentorum Demonſtrativi generis eſt formata laudatio. Sed pro diviſionibus (ſicut in aliis pſalmis fecimus) quantitatem numeri ſufficit poni, quando & ipſe calculus apte diſpoſitus res continuas ſeparare dignoſcitur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Ominus regnavit, decorem induit*. Hic primus eſt locus argumentationis, quem diximus a pulchritudine. Nam quæ ventura erant Propheta reſpiciens, *regnaturum Dominum* magna exultatione concelebrat; non quia dominari cœpit ex tempore: ſed quia humano generi Rex æternus manifeſtatione ſanctæ Incarnationis innotuit. Sequitur, *Decorem induit*, id eſt, pulchritudinem ſuæ Majeſtatis oſtendit; ſicut in Evangelio legitur, quando

Matth. 17. 2.

transfiguratus eſt in monte Thabor coram diſcipulis ſuis. *Et reſplenduit facies ejus ut ſol, veſtimenta autem ejus facta ſunt alba ut nix*, qualia fullo non poteſt facere ſuper terram.

Induit Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe. Iſte locus eſt ſecundus, quem diximus a fortitudine. Et reſpice quod prius comma in eodem verbo finivit, unde poſterius inchoavit. Quæ figura dicitur Epembaſis, quoties ad decorem dictionis ſermo aliquis iteratur; ſicut eſt illud: *Pſallite Deo noſtro pſallite: pſallite Regi noſtro pſallite*; & his ſimilia. *Fortitudinem* vero induit, quando in Paſſione ſua Judæis ſe tenere quærentibus reſpondit: *Ego ſum*. At illi *abierunt retrorſum*; & terrore magno perculſi, qui ad vim faciendam venerant, ipſi potius corruebant. Si iſta duo ſpiritualiter accipiamus, omnino conveniunt: *Decorem induit* eis, quibus fidei veritate Dei Filius apparebat: *fortitudinem* autem *induit* adverſus eos, qui ei credere noluerunt: judicium comminando prædicens eis debitas pœnas impios eſſe paſſuros. *Præcinxit ſe*, illud forte ſignificat, quando præcinxit ſe linteo & pedes diſcipulis lavit. Illa enim humilitas & *decorem* habuit: quia dignatus eſt cælorum Dominus humillimum obſequium ſuis famulis exhibere. Habuit & *fortitudinem* quia per humilitatem diaboli malitiam ſuperbiamque proſtravit.

Quid ſit Epembaſis.

Joan. 18. 5. 6.

Joan. 13. 4.

Humilitas Chriſti decorem & fortitudinem habuit.

℣. 2. *Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*. Tertiæ argumentationis locus oboritur, quem ſuperius diximus ab operibus. *Firmavit* enim *orbem terræ*, id eſt, Eccleſiam, quando in Evangelio dixit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*. Vera laus, mirabile præconium, ut terra illa quæ ſignificat Eccleſiam toto orbe diffuſam non commoveatur ullatenus, quamvis iſta frequenti concuſſione vexetur.

Quando Chriſtus Eccleſiam firmaverit.
Matth. 16. 18.

℣. 3. *Parata ſedes tua Deus ex tunc: a ſæculo tu es*. Ipſe eſt quartus locus quem ſupra diximus a poteſtate. Sive illam ſedem vult intelligi, qua ſedet ad dexteram Patris: ſive iſtam quam habet in mente fidelium; ſicut legitur: *Super quem requieſcit Spiritus meus, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem verba mea? Parata*, ſignificat prædeſtinationem: quia totum in illa veritate conſiſtit, quicquid in adminiſtratione mundi evenire contigerit. *Ex tunc* ſignificat Chriſti Incarnationem, quæ fuit ex Maria Virgine, quando Apoſtolos ſuos, & cæteros fideles * plenitudine ſuæ Majeſtatis edocuit. *A ſæculo*, Deitatem ſignificat, qua coæternus regnans cum Patre neſcit eſſe ſub tempore. Per hæc enim verba, una quidem perſona, ſed duæ ſignificantur naturæ Domini Chriſti. Unde neceſſarium eſt hanc regulam per loca congrua (ſicut Patrum firmat auctoritas) ſæpius commonere. Atque utinam ſic dementium hæreticorum conquieſcat improbitas, ut hoc magis importune, quam neceſſarie repetere videamur.

Iſai. 66. 2.

In prædeſtinatione conſiſtit quicquid in mundi adminiſtratione evenerit.

* *Ed. plenitudinem.*

℣. 4. *Elevaverunt flumina Domine: elevaverunt flumina voces ſuas, a vocibus aquarum multarum.*

℣. 5. *Mirabiles elationes maris: mirabilis * in excelſis Dominus*. Iſte quintus eſt argumentationis locus a laudibus univerſitatis: ubi Propheta intuitu divinæ charitatis exultans, flumina dicit emanare Domini præconia. Quæ figura dicitur Proſopopœia, quoties inanimatis rebus verba tribuuntur. Quod ſchema in ſcripturis divinis creberrime reperitur. Sed bonum eſt ut quæramus quæ ſint iſta *flumina*, quæ *voces ſuas elevant* in clamorem? Apoſtoli ſcilicet qui de Spiritu ſancto potati ſunt; ſicut in Evangelio caput fluminum, & fons aquarum Dominus ipſe teſtatur: *Qui credit in me flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Ipſa ergo *flumina* manaverunt ſermones irriguos, ipſa in prædicationibus ſuis voces erexere ſanctiſſimas. Quæ merito *elevata* dictæ ſunt: quoniam Auctori laudes ſuas ſalutariter obtulerunt. Mundana enim *flumina* curſus ſuos non erigunt, ſed potius in inferiora demergunt. Nam poſtquam de Apoſtolorum prædicatione dixit: nunc exponit quemadmodum Eccleſia Domini largitate proficiat. *A vocibus aquarum multarum*, Gentes ſignificat, quæ ad Catholicam fidem Dominum laudando conveniunt. Ab illis ergo vocibus *mirabiles* factæ ſunt *elationes maris*; id eſt, de ſæculi iſtius ſalo animarum provenit ſalutaris aſcenſus. *Mare* enim eſt ſalſarum aquarum copioſa collectio: ſic Eccleſia ſapientes populos in Catholica unitate complectitur; quorum *mirabiles elationes* tunc fiunt, quando in mandatis Domini firma mente conſiſtunt. Et hæc omnia ad ipſum referunt, per quem univerſa quæ ſunt bona proveniunt; ſicut Jacobus Apoſtolus dicit: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a Patre luminum*. Ait: *Mirabilis in excelſis Dominus*: quia mortalium laudabilis vita non eſt, niſi illorum quos ipſe facit excelſos.

* MS. A. *in altis.*

Quid ſit Proſopopœia.

Joan. 7. 38.

Eccleſia mari comparatur.

Jacob. 1. 17.

℣. 6. *Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis*. Dixit de adventu Domini Propheta quæ fieri veraciſſime prævidebat: nunc ipſum genus laudis exponit, quando *teſtimonia* Prophetarum *nimis credibilia facta ſunt*, dum Incarnatio Verbi quæ prædicta fuerat mundo ſalutaris apparuit. Hujus enim glorioſo adventu revelata ſunt quæ in ſacris libris tenebantur occulta. Quis enim ſapientium de promiſſione munerum dubitare poſſet, quando ipſa plenitudo quæ promittebatur advenit?

℣. 7. *Domum tuam decet ſanctificatio Domine, in longitudinem dierum*. Septimus locus qui reſtabat adjunctus eſt, quem diximus a laude domus ipſius debere ſignari. *Domus* itaque Domini eſt univerſalis Eccleſia, quæ per mundi ambitum noſcitur conſtituta; hanc *decet ſanctificatio*, id eſt, adventus tui copioſa benedictio. Ipſum enim decus eſt, quod ornamenta omnia poſſit excedere: quia ſic ornat, ut nunquam deſerat: ſic componit, ut nullatenus diſſipetur. Verum hæc *ſanctificatio* (quod eſt præſtantiſſimum decus) non ad momentum tribuitur, ſed ſub æternitate præſtatur. *Longitudo* enim *dierum* æternitatem ſignificat, quæ nullo poteſt fine concludi. Nam (ſicut quidam dixit) longum non eſt, in quo eſt aliquid extremum. Sic totius Demonſtrativi generis ſeptem partibus Dominici adventus eſt laudata perfectio.

Domus Domini eſt univerſalis Eccleſia.

Concluſio Pſalmi.

Ecce ſexta ſabbati in Incarnatione Domini, quam titulus prædixit, oſtenſa eſt. Audiant inſipientes hunc pſalmum, qui putant ſplendidum adventum Domini aliqua derogatione fuſcandum. Per ipſum declarata eſt hominibus potentia ſanctiſſimæ Trinitatis; per ipſum ſacri baptiſmatis lavacra provenerunt: per ipſum beatæ communicationis dona collata ſunt: per ipſum diverſa chariſmatum munera floruerunt: per ipſum mors occubuit, vita ſurrexit: per ipſum diabolus victus: per ipſum homo noſcitur eſſe liberatus. Exultant Angeli, gloriantur cæli, & proh nefas! adhuc homo ingratus redditur, cui ſingulariter ſubveniſſe monſtratur.

Quot bona per Chriſti adventum provenerint.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum tertium.

Pſalmus ipſi David, quarta ſabbati.

Dum illa verba nota ſint quæ præcedunt, quid ſit *quarta ſabbati* oportet nos diligentius perſcrutari. *Quarta ſabbati*, eſt a ſabbato quarta feria, quo die Dominus in principio mundi luminaria cæli mirabili diſpoſitione conſtituit. Hoc aptandum eſt ad ſanctos viros, de quibus pſalmus iſte dicturus eſt; qui merito cæli luminaribus comparantur: quoniam in terra cæleſti converſatione reſplendent. Magno autem myſterio hunc & duos præcedentes pſalmos talium dierum commemoratione prænotavit; ut per ſignificantias rerum virtutem videretur indicare pſalmorum.

Sancti viri luminaribus cæli comparati.

Diviſio Pſalmi.

Cum reſpiceret Propheta humanum genus deteſtabili perſuaſione confundi, ut putaret Deum curam non habere mortalium, quando verſa vice juſtos videbat contrarietate premi, & impios proſperitatibus elevari. In prima parte Dominum rogat, ut retribuat ſuperbis, per quos mundum tali æſtimatione cognovit eſſe vitiatum. Secunda parte ipſos invehitur, qui ſtultis murmurationibus blaſphemabant; ut Deum putarent humanarum rerum ſollicitudinem non habere, dum ipſe creaturis ſuis probetur intelligentiam præſtitiſſe: beatum illum exiſtimans qui mundi iſtius felicitate deſpecta, in divina reverentia perſeverat. Tertia ad eorum animos invitandos Dominum ſibi dicit fuiſſe refugium, & futurum vindicem fore peccantium.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Deus ultionum Dominus: Deus ultionum libere egit*. Videns Propheta blaſphemorum iniquitates in magnam proſiluiſſe licentiam, diſtrictionem eis Domini quaſi terribilia fulmina comminatur; ut tantæ Majeſtatis timore perterriti, a ſuis perverſitatibus redderentur alieni. Dicit enim: *Deus*, terribile nomen, quoniam ex timore deſcendit. Et ut Dominum intelligas Salvatorem, ſequitur, *Ultionum Dominus*, id eſt, qui judicaturus eſt mundum, & ultionibus juſtis affligere veniet obſtinatos. Quis ergo tali non terreatur auditu? Quis non paveſcat * vindicem, qui ſe poteſt intelligere peccatorem? Repetit, *Deus ultionum libere egit*, id eſt, nullo impediente judicavit; ſicut fecit, quando Phariſæis & poteſtatem habentibus ſuas nequitias imputavit. *Libere* quoque *egit*, quando in templo docuit populos tanquam poteſtatem habens. Sic & in alio loco Pater de ipſo dicit: *Ponam ſuper ſalutari meo: fiducialiter agam in eo*. Quapropter conſtat eum *egiſſe libere*, cujus nec veritas reprehendi poterat, nec poteſtati obviari poſſe conſtabat. In illo enim voluntaria humilitas, non patientiæ neceſſitas fuit.

Cur Deus nomen terribile.

*Ed. *judicem*

Pſal. 11. 6.

℣. 2. *Exaltare qui judicas terram: redde retributionem ſuperbis*. *Exaltare* dicitur humili, qui ab impiis comprehenſus noſcitur eſſe crucifixus. Sed quamvis iſta pro noſtra redemptione pertulerit: tunc *exaltatus eſt* coram diſcipulis in Majeſtate ſua, quando eum ad gloriam conſtat reſurrexiſſe perpetuam. Orat ergo ſanctiſſimus, quod ſcit eſſe venturum. Non enim imperativa verba ſunt: ſed per hæc ſententia certi animi & devotio deſiderantis oſtenditur. Sequitur, *Qui judicas terram*; ut aperte demonſtraret Dominum Chriſtum, qui *terram*, id eſt, homines terrenos Majeſtatis ſuæ ditione judicabit. Et ut hoc de impiis debuiſſes advertere, ſubjunxit, *Redde retributionem ſuperbis*. *Superbi* enim illi ſunt, qui in ſua malignitate deficiunt, nec aliqua ſatisfactione ad Domini videntur miſericordiam pervenire. *Superbus* autem & diabolus dicitur, & qui ejus perverſitatibus obſecundat. Iſtis ergo retributio reddenda eſt, cum audierint: *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus*.

Qui ſuperbi dicendi.

Matth. 25. 41.

℣. 3. *Uſquequo peccatores Domine: uſquequo peccatores gloriabuntur?* Adhuc in ſenſu ſuperiore perſiſtens, de illis peccatoribus dicit, qui obſtinata voluntate dureſcunt. Dicendo enim: *Uſquequo peccatores gloriabuntur?* iſtud ſæculum ſignificat, in quo ſuperbiæ ſuæ non habent modum. Nam in die judicii gloriari non poſſunt, qui pœnas debitas conſequuntur. Repetitio enim iſta dolorem diuturnæ expectationis oſtendit: quia ſemper innocentibus gravis eſt criminoſorum conſpecta jactantia.

℣. 4. *Pronuntiabunt, & loquentur iniquitatem: loquentur omnes, qui operantur injuſtitiam*. *Pronuntiare* eſt aliquid coram aliis publica voce narrare. Dicit enim de illis, qui non ſolum corde concipiunt mala, verumetiam ea ſub libertate diſſeminant, ut & ſe perdant, & alios deceptos inficiant. Sequitur, *Et loquentur iniquitatem*. Cum ſit *pronuntiare*, loqui; illud mihi ſignificare videtur, ut pronuntiationes publicas ſuaſio-

nes debeamus accipere. *Loqui* autem, licet nobis privatas collocutiones advertere: ne quod tempus eſſet, quod a culpis improborum redderetur alienum. *Iniquitatem* vero ad utrumque pertinere non dubium eſt: quia de illis dicitur, qui perverſis loquacitatibus efferuntur. Verum ne illud *loqui* ſolummodo ſermonum eſſe ſentires, addidit. *Qui operantur injuſtitiam*; ut & ſermone & opere deteſtabiles jugiter apparerent. Diligenter autem intende, quemadmodum uſque ad finem diviſionis hujus augmenta ſemper ſcelerum facit. Quod ſchema dicitur Climax, id eſt, Gradatio. Exaggerantibus enim ad ſuperiora creſcere decorus aſcenſus eſt. Quod etiam
Rom. 8. 35. in virtutibus fecit Apoſtolus dicendo: *Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas, an perſecutio, an gladius?* & cætera.

℣. 5. *Populum tuum Domine humiliaverunt: & hereditatem tuam vexaverunt*. *Populum tuum*, * viros dicit fideles, quos idem perhibet humiliatos: quoniam Deo fieri contumelias audiebant. Neceſſe eſt enim devotum famulum dolore cruciari, quando irreverentiſſimum aliquid de Domino contingit audire. *Hereditatem* vero populos ſignificat Chriſtianos, quos ideo dicit eſſe vexatos: quia innumeris cladibus eos ſuperbi perſecutores atterere tentaverunt. Et reſpice quam moderato verbo *vexatos* dicit eſſe, non perditos: quia ſemper fideles tentatione proficiunt; & quanto plus illis humana vis ingeritur, tanto amplius defenſio ſuperna præſtatur; ſicut Salomon dicit: *Argentum probat ignis, & homines acceptos tentatio tribulationis*.

* Ed. veros.

Fideles ſemper tentationibus proficiunt.

Eccleſ. 27. 6.

℣. 6. *Viduam & advenam interfecerunt: & pupillos occiderunt*. Legitur quoque: *Eſto pupillo ut pater, & pro marito matri illorum*. De advena quoque in Pentateucho ſic jubetur. *Peregrinum & advenam non nocebis: Advena enim & ipſi fuiſtis in terra Ægypti*. Hic ergo ut crimen exaggeret, *interfectas* ait *viduas, advenas, & pupillos*; ut quos Dominus tuendos atque juvandos eſſe præcepit, eis manus ſcelerata non parceret. Ecce Argumentum quod dicunt Oratores A laude rei læſæ, quam bene tunc veritas profudit, quod nunc ad uſus veriſimiles ſubtilitas humana convertit.

Ibidem 4. 10.

Deut. 10. 18.

Argumentum a laude rei læſæ.

℣. 7. *Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob*. Exaggeraverunt ſuperbi nequitias ſuas, ut homicidiis atque oppreſſionibus innocentum, ad cumulum mali blaſphema quoque verba ſubjungerent. Quæ figura dicitur Sarcaſmos, quaſi uſque ad pulpas penetrans hoſtilis Irriſio. Dicebant enim, *Dominum non videre*, quæ probabantur ſub iniquitate peragere: æſtimantes mala ſua non reſpici, quando ſe non ſentiebant ſub celeritate percelli. Dementes, qui patientiam Domini traxerunt ad infirmitatis injurias, cum facta ſua nec videre eum dicerent, nec intelligere poſſe ſentirent; dum ille pius Moderator exclamet: *Nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat*. *Deus* autem *Jacob* dicit, Deus Chriſtiani populi. Solet enim hoc nomen ſcriptura divina repetere: quia per ipſum ſubſequens Catholica ſignificatur Eccleſia.

Quid ſit Sarcaſmos.

Ezech. 18. 23.

℣. 8. *Intelligite nunc qui inſipientes eſtis in populo: & ſtulti aliquando ſapite*. Expoſita conſuetudine malignorum, venit ad ſecundam partem, in qua eos commonet, ut tandem aliquando a nefanda perſuaſione diſcedant. *Inſipientes* illos appellat, qui in Eccleſia conſtituti, ſæculi iſtius felicitate mordentur. *In populo* autem ideo ſubjunxit: quia pravas intelligentias ſuis conventiculis publica voce denuntiant, & docere videntur, quod ipſi peſſima intentione didicerunt. *Stultos* autem illos dicit, qui veræ religionis expertes aperta contradictione blaſphemant, dicentes: Nec videre Deum quod homines faciunt, nec intelligere quæ delinquunt. Sequitur, *Et ſtulti aliquando ſapite*; ideſt, dementes advertite Domini pietatem, qui talia putatis Dominum negligere, quæ ſuis præceptis cognoſcitur inhibere.

℣. 9. *Qui plantavit aurem, non audiet: aut qui finxit oculum, non conſiderat?*

℣. 10. *Qui corripit Gentes, non arguet: qui docet hominem ſcientiam?* His duobus verſibus per ſingulas ſententias decurrit pulcherrima nimis & abſoluta probatio: quæ tamen increpative legenda eſt. Dicit enim: Qui tribuit aurem diverſis creaturis ſuis, ſibi denegavit auditum? Qui plaſmavit oculum, non habebit aſpectum? Qui prædicationibus Prophetarum Gentes arguit, ipſe minime judicabit? Qui docuit hominem ſcientiam, ipſe rationis indigus permanebit? Quin potius Artifex rerum modum uniuſcujuſque diſpenſans, nulli creaturarum tantum tribuit, quantum in ſe eſſe cognoſcit. Deſinat ergo vana præſumptio imaginari velle falſiſſima. Sola enim Divinitas eſt quæ omnia veraciter, omnia poteſt noſſe perfecte. Inſpiciamus etiam quam pulchre locutionis ordo decurrat. Dicit enim: *Qui plantavit aurem*, & non ſequitur, non habet aurem, ſed dixit: Non audiet. Talis etiam modus locutionis ſequitur: *Aut qui finxit oculum*, non dixit, non habet oculum, ſed dixit: *Non conſiderat*; ut oſtenderet virtutes audiendi, videndique in Deo eſſe, non membra. Quas argumentationes breves atque luciDiſſimas Enthymemata, ideſt, mentis conceptiones Dialectici appellare voluerunt. Has pro brevitate ſui Oratores frequenter propriis diſtinctionibus aptaverunt. Hic autem ſyllogiſmus conſtat ex Propoſitione & Concluſione, ſibi tamen utriſque contrariis; ſicut hic factum eſt; nam propoſuit: *Qui plantavit aurem*; concluſit ex contrario: *Non audiet*, & reliqua quæ in eo verſu ſequuntur hujuſmodi.

℣. 11. *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vana ſunt*. Poſt illa quæ dixerat, ſequitur vera ſententia: quoniam talium hominum cogitationes omnino ſunt vaniſſimæ. Et bene dictum eſt, *Dominus novit*: quia ipſi ſe per ſe noſſe non poſſunt, qui pravis cogitationibus occupantur. Vanum enim dicimus, quicquid a veritate diſcedit, quicquid proficuum non habet fructum.

℣. 12. *Beatus homo quem tu erudieris Domine: & de lege tua docueris eum*. Contra vanos bene ponitur, *Beatus*; nam ſicut illi caducis cogitationibus illuduntur, ita iſti doctrinæ cæleſtis veritate firmantur. Venit ergo ad illos, quos in titulo pſalmi cæli luminaribus comparavit. Sed hoc beatitudinis genus, quemadmodum proveniat, conſequenter exponit, dicens: *Et de lege tua docueris eum*. Iſti enim non vanitatibus illuduntur, ſed vera doctrinæ qualitate complentur, fiuntque revera beati, quoniam cæleſtis ſapientiæ munera perceperunt.

℣. 13. *Ut mitiges eum a diebus malis: donec fodiatur peccatori fovea*. Iſtud jam ſanctæ legis conſtat eſſe beneficium, ut in adverſis mundi iſtius diſcat Chriſtianus patientiam, qua mitigantur ſemper adverſa; legitur enim: *Expectans expe-* Pſal. 39. 2.

Patientia ſemper mitigantur adverſa.

ſtavi Dominum, & reſpexit me, & his ſimilia. *Dies* autem *mali* ſunt, quando inſultare cernuntur injuſti: quando perſecutoribus favet mundana felicitas. Sed vide quid ſequitur, expectandum eſſe *donec fodiatur peccatori fovea*; hoc eſt, cum dies ejus ſepulturæ provenerit, quando jam non ſuperbiunt impii, nec ulterius de proſperitate gaudebunt: ſed tunc recipiunt quod hic corrigere diſtulerunt.

℣. 14. *Quia non repellet Dominus plebem ſuam: & hereditatem ſuam non derelinquet*. Quoniam ſuperius dixerat: *Ut mitiges eum*: nunc aſſerit *non eſſe repellendum*, quem propter coronale præmium parvo tempore commemorat eſſe fatigatum. *Plebem* vero *ſuam* deſignat fideliſſimos Chriſtianos, qui ad Dominum pura mentis intentione feſtinant. Sequitur: *Et hereditatem ſuam non derelinquet*. *Hereditas* eſt humana, quæ ad ſucceſſorem prioris Domini migratione transfertur. Nam *hereditas* Chriſti, licet ſit ejus ſanguine conquiſita, nunquam ſuum perdit Auctorem, ſed cum ipſo nihilominus poſſidetur.

Differentia inter hereditatem humanam, & Chriſti.

℣. 15. *Quoadusque juſtitia convertatur in judicium: & qui tenent eam omnes qui recto ſunt corde*. *Juſtitia* hominum tunc *convertitur in judicium*, quando Apoſtoli, vel qui eorum meritis proximantur (ſicut eis promiſſum eſt in Evangelio) *ſederint ſuper duodecim ſedes judicare* cum Chriſto. Iſta enim *juſtitia* fidelium, quæ in hoc mundo examini ſubjacet impiorum, ibi omnes protervos ſuperboſque judicabit, ſicut dicit Apoſtolus: *Neſcitis quoniam Angelos judicabimus, quanto magis ſæcularia?* Et ne iſti qui eſſent fortaſſe dubitares, ſub interrogatione requiritur: *Qui tenent eam*; id eſt, *juſtitiam*. Reſpondit, *Omnes qui recto ſunt corde*. *Recti corde* ſunt omnes ſancti, qui divinæ regulæ conjuncti avios non ſequuntur errores.

Quando juſtitia hominum in judicium convertetur.
Matth. 19. 28.
1. Cor. 6. 3.
Recti corde Divinæ regulæ conjuncti.

℣. 16. *Quis exſurget mihi adverſus malignantes: aut quis ſtabit mecum adverſus operantes iniquitatem?* Venit ad tertiam partem, in qua ſibi contra malignos ſpiritus ſolum Deum adjutorem eſſe teſtatur. Et quia nullus eſt hominum qui propriis viribus adverſus eos confligere prævaleat, interrogative legendum eſt: *Quis exſurget mihi?* id eſt, nemo pro me adverſum dæmones certaturus aſſiſtit, dum eos potius homines malis imitationibus ſubſequantur. Adverſari enim hoſtis eſt, non ſequacis. Addidit, *Aut quis ſtabit mecum adverſus operantes iniquitatem?* Quaſi in acies certaturus, quaſi diverſis jaculis vulnerandus; ut non manus inſerendo vincat, ſed ad victoriam magis patiendo perveniat: Iſtud enim tale certamen eſt, ut vincat qui ſuſtinet, & perdat ille qui vulnerat. Quem ſenſum & Apoſtolus dicit: *Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principes & poteſtates tenebrarum harum, adverſus ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus*.

Vincit qui patitur, vincitur qui vulnerat.
Epheſ. 6. 12.

℣. 17. *Niſi quia Dominus adjuvit me: paulo minus * habitaverat in inferno anima mea*. Attendens prius ad humanam imbecillitatem, nuſquam ſibi reperit adjutorem: ſed converſus ad Dominum, ſtatim quod opitulari poſſet, invenit. Dicit enim: *Niſi quia Dominus adjuvit me*, in illam foveam protinus incidiſſem, in qua peccatores certum eſt poſſe demergi; hoc eſt, *Paulo minus habitaverat in inferno anima mea*. Vanis enim perſuaſionibus potuiſſet decipi, niſi meruiſſet a Domino liberari.

* *Ed. habitaſſet.*

℣. 18. *Si dicebam: Motus eſt pes meus: miſericordia tua Domine adjuvabat me*. Hic beneficium celerrimæ confeſſionis oſtenditur, ut cum ſe lapſum diceret, ſtatim munera divina ſentiret; qui felici ſorte liberatus, inde reatum evadere prævaluit, quia culpam Judici non negavit. Sic Petrus cum vocatus greſſibus ſuis calcaret undas maris expavit: ſed ideo cito meruit liberari, quia infirmitatem ſuam obrui protinus exclamavit: cui ſtatim affuit miſericordia divina, dum tenſa manus eripuit, quem deffidentia cavenda mergebat. Tantum enim valet in principiis accelarata confeſſio, ut ante indulgentia ſubveniat, quam pœna percellat.

Confeſſio infirmitatis munera divina conſequitur.
Matth. 14. 30.

℣. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo: conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam*. Multa quidem vulnera, ſed ſufficiens omnino medicina, quando ſecundum dolores aſperos conſolatoria dicit veniſſe remedia. Nam quod ait: *In corde meo*, ſuas ſignificat ſaluberrimas cogitationes; ut cum retributiones æternas mente revolveret, mala temporalia ſine dubitatione deſpiceret; & confortatus inde ſumeret remedium, unde ſe pervenire judicabat ad Chriſtum. Ipſæ ſunt *conſolationes*, quæ *lætificant animas*, quamvis corpora videantur afflicta.

Mala temporalia deſpicit, qui retributiones æternas conſiderat.

℣. 20. *Numquid adheret tibi ſedes iniquitatis, quis fingis dolorem in præcepto?* Negative dicendum eſt: *Numquid* particeps tui erit thronus inſidiarum? Quia juſto Domino non poteſt proximare, niſi quod ejus conſtat regulis convenire. Sic per ſpeciem octavam definitionis, quæ Græce κατ' ἀϕαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii, negando quod non eſt, definitur quid ſit Chriſtus Dominus. *Sedes* enim *iniquitatis* eſt mundi iſtius voluptuoſa poſſeſſio, quæ Domino adhærere non poteſt, quando ſuos famulos, ne rebus talibus caperentur, admonuit. Præceptum enim ipſius continet: *Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur*; & iterum: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. *Fingere* enim, advertimus plaſmare; unde & figulum bene ſolemus vaſorum dicere formatorem; nam & ille qui mentitur, aliquid ſibi videtur poſſe confingere. Unde hoc verbum multis rebus apponitur: ſed congrue tunc intelligitur, quando cauſis aut perſonis convenienter aptatur.

Quid ſit VIII. ſpecies definitionis.
Matth. 5. 5. 10.

℣. 21. *Captabunt in animam juſti: & ſanguinem innocentem condemnabunt*. Hoc frequenter legimus in Martyribus factum; ut truculenti perſecutores aliquo dolo intercipere nitantur animas innocentes. *Captabunt* enim dixit, quaſi captioſe tractabunt: quia veram cauſam criminis in talibus invenire non poſſunt. Iſtud autem quod ſequitur, ſub execratione legendum eſt: *Et ſanguinem innocentem condemnabunt*; ut quod ſceleribus datum eſt, improbitas hominum virtutibus tribuere non recuſet. *Sanguis* enim pro dolore petitur ſancti, cui laus & obſequium debuiſſet offerri. Hoc & ad Dominum Salvatorem poteſt referri, qui vere *innocens* atque immaculatus pro noſtra redemptione ſententiam injuſtæ condemnationis excepit.

℣. 22. *Et factus eſt mihi Dominus in refugium: & Deus meus in auxilium ſpei meæ*. Ut oſtenderet perſecutiones hominum nihil valere, eo tempore magis dicit divinum ſibi proveniſſe *refugium*, quando ſuperbia humanæ perſecutionis inflata eſt. Per hanc enim ſanctæ Mar-

Utilitas perſecutionis.

tyrum germinant palmæ: per hanc coronalis illa beatitudo præparatur: per hanc nuptialis ſtola conceditur: per hanc cælorum regna reſerantur; & quicquid deſiderio magno petitur, ipſe potius ſæviente præſtatur. Sequitur, *Et Deus meus in auxilium ſpei meæ*. Dum dicit: *Auxilium*, oſtendit ſe adhuc eſſe paſſurum. Propter hoc denique addidit, *Et ſpei meæ*: quoniam hic adhuc ſpem habemus, non rem tenemus, ſed cum illud tempus revelationis illuxerit, ſpem relinquemus, quia jam noſtrum deſiderium poſſidebimus; ſicut dicit
Rom. 8. 24. 25. Apoſtolus: *Nam quod videt quis, quod ſperat: ſi autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus*. Quapropter ſicut clamorem ſanctorum in ſuperioribus Propheta declaravit, dicendo: *Uſquequo peccatores Domine, uſquequo peccatores gloriabuntur?* ita nunc ponendo: *Et factus eſt mihi Dominus in refugium, & Deus meus in auxilium ſpei meæ*, cauſam totius hæſitationis abſcidit.

℣. 23. *Et reddet illis iniquitatem ipſorum: & malitia eorum diſperdet eos Dominus Deus noſter*. Ecce omnis dubitatio ſaluberrimo fine curata eſt. Nam illos quos dicebatur Dominus non videre, neque intelligere, opportuno tempore retribuet illis operationes ſuas. Sed intelligamus quid ſit quod dicit: *Et reddet illis iniquitatem ipſorum*, id eſt, retribuet malis ſecundum vota nequitiæ ſuæ, non ſecundum illud bonum quod videntur facere neſcientes. Nam qui ſanctiſſimos perſequuntur, ad cælorum quidem regna tranſmittunt: ſed credunt ſe perdere, quos ſtatuerint iniqua voluntate trucidare. Verum iſti tales in illa parte judicandi ſunt, in qua malitiam concepiſſe noſcuntur. Et nota quod hoc nomen *ma-*
Malitia generalitatem criminum complectitur, ſicut charitas virtutum. *litiæ* omnium criminum capax eſſe dicatur. Nam ſicut charitas multifarias virtutes continet: ita *malitia* crimina diverſa complectitur. *Diſperdet eos*, id eſt, a ſuo regno efficiet alienos: ubi incomprehenſibilem pœnam ſuſtinent mali, cum a tanto munere redduntur extranei.

Concluſio Pſalmi.

Reſpiciamus hunc pſalmum quo decore reſplendeat: quemadmodum illi murmurationi competenter objectus eſt, qua maxime laborat humanitas. Nullus invideat perituris; nullus felices æſtimet, qui ſub æternitate damnandi ſunt. Amemus potius afflictiones, quæ faciunt perpetuo felices. Nam ſi amaram Medici potionem non reſpuimus, ut mereamur temporalem ſuſcipere ſoſpitatem: quis iſtud ſanæ mentis affectare non debeat, quod ſe propter æterna gaudia ſubire poſſe cognoſcat; maxime cum in ipſis miſeriis amplius opituletur nobis dextera Creatoris? Et ideo non debemus eſſe ſolliciti, quia non nos talis impugnat, qualis eſt ille qui vindicat.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum quartum.

Laus Cantici ipſi David.

Virtus pſalmi iſtius nec obſcura nominum interpretatione prædicitur, nec hiſtoriæ alicujus ſimilitudine declaratur: ſed hoc aperte breviterque præ foribus legitur, quod in penetralibus invenitur. *Laus*, vocis ſignificat devotionem: *Canticum*, mentis hilaritatem: quod in opere pſalmodiæ utrumque debet eſſe ſociatum, quatenus officium linguæ noſtræ conjuncto gaudio compleatur. *Vocis devotio, & mentis hilaritas in pſalmodia debent ſociari.* *Ipſi David*, ſignificat Dominum Salvatorem, cui *laus* iſta cantatur. Nam principia pſalmi de ipſo canunt: poſteriora vero ab ipſo Domino proferuntur. Conſidera quia laudes humanæ augmentis & exaggerationibus efferuntur: præconium vero divinum qualibet excellentia dicatur, retractatum tamen ſemper altius invenitur.

Diviſio Pſalmi.

Prævidens Propheta turbam Judæorum Chriſto Domino poſſe reſiſtere, primo ingreſſu ad pſalmodiam invitat populos Hebræorum, laudes Domini dulciſſima veritate deſcribens. Secundo ipſe loquitur Dominus Chriſtus: ne cor ſuum induret idem populus Judæorum; & hoc eis contingat quod Patribus eorum, qui non meruerunt terram repromiſſionis intrare. Sic mirabili diſpenſatione perfectum eſt, ut invitationibus blandis primum Propheta populos hortaretur: deinde ipſe Dominus obſtinatiſſimos admoneret, quatenus corda eorum lapidea, conſiderata Domini ſui Majeſtate, molleſcerent.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. Venite exultemus Domino: jubilemus *Deo ſalutari noſtro*. Velut quidam præco judicis, excitator populi gallus Eccleſiæ orantes invitat, ut de ſomno hujus ſæculi evigilantes, laudes Domino debeant jucunda exultatione concinere. *Venite* enim illis dicitur, qui longe poſiti ſentiuntur, qui ſe necdum fidei integritate junxerunt. Nam quamvis a Domino non reddamur abſcentes, quoniam ubique totus eſt: tamen longinqui efficimur, cum actuum noſtrorum qualitatibus ſubmovemur; ſicut per Prophetam Dominus dicit: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe eſt a me*. Deinde ad quas epulas invitet, oſtendit; ait enim: *Exultemus*. Sed quoniam eſt & ſæculi iſtius exultatio, quæ maxime animos occupat infideles, addit, *Domino*: de quo vera præſumptione gaudetur, ubi exultatio ædificationem reperit, non utique ruinam. Sequitur, *Jubilemus Deo ſalutari noſtro*. *Jubilare* ſæpe diximus magnum * motum eſſe lætitiæ, qui quamvis verbis nequeat explicari, tamen ampliſſima voce declaratur: intus eſſe deſignans gaudium, cui ſermo non ſufficit. Nam cum dicit: *Salutari noſtro*, ſignificat Dominum Salvatorem, qui nobis ſalutem moriendo conceſſit, patiendo exemplum tribuit, reſurgendo ſalutaria munera condonavit. Hoc enim verbo ſatis abundeque monſtratum eſt, cui laus iſta diceretur.

Quando a Deo longinqui efficimur.

Iſai. 29. 13.

* Ed. *modum*.

℣. 2. *Præoccupemus faciem ejus in confeſſione: & in pſalmis jubilemus ei*. *Præoccupare* eſt ante aliquid facere; quam ille videri poſſit, qui creditur advenire. *Faciem* dicit conſpectum ejus, quando tempore judicii ſui cunctis impiis terribilis apparebit. *Confeſſionem* vero diximus duobus modis accipi debere. Confitemur enim, cum Dei laudes religioſa devotione perſolvimus. Confitemur etiam, quando peccata noſtra pœnitentiæ ſatisfactione damnamus. Quod hic admonet fieri debere, ut ante judicialem ad-

Confeſſio duplex laudis & peccati, ſeu devotionis & ſatisfactionis.

ventum debeamus noſtra facinora confiteri: ne veniens diſcutiat, quod nos ſine dubitatione condemnat. Sequitur, *Et in pſalmis jubilemus ei*. Inſpice quo moderamine cuncta diſponat: *confeſſioni* tribulationem dedit, jubilationi lætitiam; ut utraque rerum viciſſitudine defæcatus, fidelium devotus animus offeratur. Nec vacat quod iterum *jubilemus* ait; ut rem nimis neceſſariam ex ipſa repetitione cognoſceres.

℣. 3. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus ſuper omnes Deos*. Hinc jam per tres verſus cauſæ referuntur, quare debeat Domino jubilari. Quæ figura dicitur Ætiologia, id eſt, cauſæ redditio. Dicendo enim: *Quoniam Deus magnus Dominus*, oſtendit nullum eſſe potiorem. *Magnus* quippe non dicitur, niſi qui ſummæ poteſtatis arcem tenere monſtratur. Sequitur, *Et Rex magnus ſuper omnes deos*. *Deos* frequenter legimus ab hominibus confictos, ut Jovem, Martem, Saturnum, cæteraque idola; ſi-

Pſal. 95. 5. cut & in ſubſequenti pſalmo dicturus: *Quoniam omnes dii Gentium dæmonia: Dominus autem cælos fecit*. Legimus etiam *deos*, ſanctos viros a

Pſal. 81. 1. Domino conſtitutos, ut eſt illud: *Deus ſtetit in ſynagoga deorum: in medio autem deos diſcernit*. Super illos autem, ſive quos homines finxerunt,

Chriſtus Rex omnipotens. ſive quos ipſe fecit, *Rex* eſt *magnus* omnipotens Chriſtus, qui eos amplius excellit, quam poteſt privatis regia poteſtas eminere. Qui revera proprie dicitur *Rex*: quoniam & creat omnia, & regit univerſa.

℣. 4. *Quoniam non repellit Dominus plebem ſuam: quoniam in manu ejus omnes fines terræ, & altitudines montium ipſius ſunt*. Poſt magnitudinem Domini prædictam, venit ad ejus mirabilem infinitamque clementiam. Dicit enim Judæam *plebem Dominum non repellere*, quam ſibi cognoſcitur elegiſſe. Inde enim Prophetæ, inde Apoſtoli, & multi fideles, qui Domino ſin-

Rom. 11. 1. 2. cera mente crediderunt: ſicut dicit Apoſtolus: *Quid dicemus fratres: Numquid repulit Dominus plebem ſuam, quam præſcivit? abſit. Nam ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham, de tribu Benjamin*. Sequitur, *Quia in manu ejus om-*

Judæi & Gentes duo parietes angulari lapide Chriſto conjuncti. *nes fines terræ*. Iſtud ad Gentes pertinet univerſas, quæ Chriſto Domino fideli devotione ſubjectæ ſunt. Unus enim paries fuit plebs Judæorum, alter vocatio Gentium, qui in angulari lapide, id eſt, in Chriſto Domino venien-

Pſal. 117. 21. & Matth. 21. 42. tes ora quodammodo ſua inſolubili charitate junxerunt; de quo ſcriptum eſt: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli*. Adjecit, *Et altitudines montium ipſius ſunt*. *Altitudines montium* ſunt poteſtates ſæculi, honoreſque terreni, quos ideo dicit eſſe Domini, ne de ipſorum elatione turbemur. Nam licet mare ventis ſævientibus intumeſcat, habet tamen terminum littus ſuum: ſic poteſtates ſæculi menſuram dominationis accipiunt, quamvis incaute de ſua poteſtate glorientur.

Per Mare Gentes intelliguntur. ℣. 5. *Quoniam ipſius eſt mare, & ipſe fecit illud: & aridam manus ejus fundaverunt*. *Mare* ſignificat Gentes, quæ in hoc ſæculo diverſis vitiorum flatibus commoventur; quas ideo dicit factas a Domino, ut omnia voluntati ipſius ſubjecta eſſe cognoſceres. Omnis enim qui res aliquas operatur, in ſua poteſtate habet illa

Pſal. 85. 9. quæ facit; ſicut & alius pſalmus dicit: *Omnes Gentes quaſcumque feciſti venient, & adorabunt coram te Domine*. Sequitur, *Et aridam manus ejus finxerunt*. Dixit: *Mare*; nunc dicit: *Et aridam*, quæ terra merito intelligitur, quia per ſe ſemper arida eſt, niſi aut fluviorum, aut imbrium inundatione rigetur. Sic & corda noſtra ad bonos fructus ſterilia atque arida ſunt, niſi Domini miſericordia compluantur, & inſtabiles nos atque titubantes dono ſuæ miſericordiæ fundare dignetur. *Corda noſtra ſine pluvia miſericordiæ, ſicut terra ſine aqua.* Quapropter ſicut ſuperius dictum eſt, his omnibus jungendum eſt: *Jubilemus ei*.

℣. 6. *Venite adoremus, & procidamus ante eum: ploremus ante Dominum qui fecit nos*. In principio pſalmi invitat populum ad jubilationem: nunc hortatur ad pœnitentiæ ſoſpitatem; merito, quia prius ad exultationem rudes populos invitavit: ne adhuc trepidantibus imponeret, quod paveſcere potuiſſent. Sed poſtquam Domini gloria potentiaque narrata eſt, apte confeſſionem prolationis impoſuit, quando inſtructus animus non potuiſſet reſpuere ſaluberrimam potionem. Et nota quod hic ſanctæ orationis forma tribuitur. *Orationis forma.* *Adoremus* enim dicit, corporis nos inflexione curvemus. *Procidamus* autem, ante ipſum nos proſternamus, totaque membrorum effuſione tendamur; quod fieri ſolet, quando animus nimia compunctione flammatus, precum humilitate deponitur. Adjecit, *Et ploremus ante Dominum qui fecit nos*. *Magna fiducia eſt ante pium Authorem noſtrum gemere.* Magna fiducia eſt ante illum gemere, qui nos dignatus eſt ſua pietate plaſmare. Cito enim cognoſcit facturam ſuam, ſi ad ſe noſtra viderit corda converſa. *Ante Dominum* eſt ergo *plorare*, pios fletus effundere, & peſſima facta damnare; ut earum rerum indulgentiam mereamur, quas Domini timore deſerimus. Nam ſi tota cordis puritate deprecemur, facile nos qui fecit & reficiet. Sic per figuram Characteriſmon orantium imago deſcripta eſt.

℣. 7. *Quia ipſe eſt Dominus Deus noſter: & nos populus ejus, & oves paſcuæ ejus. Hodie ſi vocem ejus audieritis*. Triplex cauſa redditur quare Dominus debeat adorari. *Triplici de cauſa Dominus adorandus.* Primum, *Quia ipſe eſt Dominus Deus noſter*, ut juſte illi videatur munus adorationis offerri. Deinde quia *nos ſumus populus ejus*. Sequitur, *Et oves paſcuæ ejus*; hoc eſt tertium quod conſtat eſſe promiſſum. Dicitur enim iterum quid ſint fideles, utique *oves paſcuæ* Domini. *Paſcua* ſignificant ſuperna dona, quibus anima ſuavi epulatione ſaginatur. Et bene definitum eſt quid ſit populus Chriſtianus, *Oves paſcuæ*: quia æternis deliciis felici ſorte ſatiatur. *Fideles oves paſcuæ Domini.* *Oves* ſignificant cordis ſimplicitatem, quam habere conſtat populum, qui Paſtori ſuo manſueta pietate conſentit. Sed his omnibus proponitur una conditio: *Hodie ſi vocem ejus audieritis*; ſcilicet quam ſubter dicturus eſt. Nam qui vocem ipſius non audit, nec grex ipſius dicitur, nec in paſcuis collocatur; ſicut in Evangelio legitur: *Oves meæ* *Joan. 10. 27. 28.* *vocem meam audiunt, & ſequuntur me meæ, & ego cognoſco eas, & nullus rapit eas de manu mea*, &c. *Hodie* ſignificat ſemper: quia jugiter audiendus eſt, qui ſalutariter monet. Cujus ſermonis vim Apoſtolus potenter expreſſit: *Sed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec* *Hebr. 3. 13.* *hodie cognominatur*. Hactenus Propheta locutus eſt, nunc ſubſequentia videamus.

℣. 8. *Nolite obdurare corda veſtra: ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto*. Perventum eſt ad ingreſſum ſecundum, ubi Judæos Dominus Salvator alloquitur: ne parentum ſuorum obſtinationibus imitatis, a re-

quie Domini reddantur alieni. Dicit enim: *Nolite obdurare corda veſtra*; quia non credentium corda omnino lapidea ſunt, & vere ſilicibus comparanda, quæ imbrem fructiferum non recipiunt: quia ſterilitatis ſuæ ariditate dureſcunt. Ponit quoque exempla celeberrima; ut qui eos obſtinatos eſſe noverat, notiſſima calamitate terreret. *Tentatio* enim Judaica (ſicut in Exodo legitur) contra Moyſen gravi murmuratione ſurrexit, dicens: Nec eſcam ſibi in deſerto dari, nec aquam potabilem divina largitate concedi. Rem quidem neceſſariam poſtulabant: ſed ideo fuit eorum deteſtabilis voluntas, quia non eſt credita in Divinitate potentia. Quapropter culpa illis parentum neceſſarie repetitur, ut debita vindicta timeatur.

Corda incredulorum lapidea. *Exod. 16. 3.*

℣. 9. *Ubi tentaverunt me patres veſtri: probaverunt me, & viderunt opera mea.* *Ubi* (ſicut ſuperius dixit) ſignificat in deſerto; illic enim fragilitas humana Deum tentavit: ſed ſtatim virtus Divinitatis apparuit, quando eſca venit ex aere, potus ex lapide. Sed petra produxit aquas: corda vero infidelium duruerunt in lapideam ſiccitatem. Sed quæ dementia eſt adhuc ſequi pravitates illorum, in quibus tam vehementer cognoſcitur vindicatum? Nam cum dicit: *Patres veſtri*, & eos quoque ſignificat obſtinatos: quia illum unuſquiſque habet patrem quem cognoſcitur imitari; ſicut Judæis in Evangelio ipſe Dominus dicit: *Vos ex patre diabolo eſtis*. Sequitur, *Probaverunt me, & viderunt opera mea*. *Probaverunt* utique, quando manna eſurientibus pluit: quando illis coturnicum tributa eſt multitudo: quando irriguæ aquæ de ſaxorum ſiccitate fluxerunt. Nam quod addidit: *Et viderunt opera mea*, infidelitas eorum arguitur, qui carnalibus oculis intuiti ſunt, quod cordis lumine minime crediderunt; & ideo *viderunt* dixit, non, crediderunt.

Joan. 8. 44.

℣. 10. *Quadraginta annis proximus fui generationi huic: & dixi: Semper iſti errant corde: & ipſi non cognoverunt vias meas*. Tempus hoc in magnum Sacramentum probatur eſſe memoratum. Nam cum quadraginta diebus ad myſticum numerum Dominus jejunaverit: cum alios quadraginta dies cum Apoſtolis poſt Reſurrectionem fecerit, ut totus mundus crederet, Judæi obſtinati reperti ſunt, qui quadraginta annorum beneficiis acquieſcere noluerunt. Quibus ideo paratur major ruina, quia in eis grandeſcit diuturna ſuperbia.

℣. 11. *Quibus juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam*. Duobus modis *jurare* dicitur Deus. *Jurat* placidus atque mitis; ſicut in alio pſalmo legitur: *Semel juravi in ſancto meo ſi David mentiar*. Hic autem *jurare* dicitur iratus, quia vindictam noſcitur comminari. Sed hoc jusjurandum ad firmitatem pollicitationis manifeſtum eſt pertinere. Nam ſi homines jurant ut promiſſa cuſtodiant, quanto magis *jurare* dicitur Deus, ut res prædictæ neceſſaria ſtabilitate conſiſtant. Sed ille per ſe *jurat*, qui non habet potiorem; ſicut & ipſe Abrahæ dicit: *Per memetipſum juravi, dicit Dominus: niſi benedicens benedicam te*. Humanitas autem invocat Deum, quia ipſum perfidiæ novit ultorem. Hinc eſt quod homines prohibentur *jurare*, quoniam propria poſſibilitate non valent promiſſa complere. Quid ergo *jurat* Dominus? quoniam non *intrabunt in* ejus *requiem* obſtinati: ſed æterna mors ſuſcipiet, qui non meruerunt ad ſatisfactionis ejus munera pervenire. Merito ſiquidem *ad requiem intrare* non poſſunt, qui ipſum Chriſtum januam tranquillitatis offendunt. Perſcrutandum eſt autem quid ſibi velit quod dicit: *Si introibunt in requiem meam?* Quem locum Gentium Doctor tali modo explanat, dicens: *Et requievit Deus in die ſeptima ab omnibus operibus ſuis*. Qui ergo ingreſſus eſt in requiem ejus, etiam ipſe requievit ab operibus ſuis, ſicut & a ſuis Deus. Significat enim beatitudinis illius tempus, quando juſti poſt agonem ſæculi iſtius æterna requie perfruuntur; quod impiis utique non dabitur, qui ſua malignitate duruerunt.

Deus jurat placidus & iratus. *Pſal. 88. 36.* *Geneſ. 22. 16. 17.* *Cur homines jurare prohibeantur.* *Hebr. 4. 4.*

Concluſio Pſalmi.

Audite Judæi ſacrilega mente durati, ut ſi beneficia non recolitis, ſaltem debita ſupplicia formidetis. Quid eſt aliud in requiem Domini non introire, niſi perpetua tormenta ſuſcipere? Non vos implicet, quæſumus, error alienus, patrum veſtrorum deſideria meliori conditione mutate. Si aquas in ſiccitate popoſcitis, ad fontem Domini convenite: ſi manna deſideratis, corpus Domini Salvatoris accipite. Illa dederunt veſtris patribus pœnam, vobis iſta tribuunt requiem ſempiternam. Quinimmo priores veſtros fide ſuperate, incredula eorum corda reſpuite: audientes illuminatione divina credite, quod illi etiam videntes cæcata noluerunt voluntate recipere. Nolite diſſimulare dum tempus eſt; nam ſuſtinebitis poſtea Judicem, ſi modo nolueritis agnoſcere monitorem.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum quintum.

Canticum David, quando domus ædificabatur poſt captivitatem.

Quantum ad litteram pertinet, tempus illud ſignificatur in titulo cum a Zorobabel filio Salathiel poſt captivitatem templum Jeroſolymitanum conſtat eſſe reparatum, quod uſque ad ſuperficiem terræ Chaldæorum manus inimica deſtruxit. Sed cum nihil tale in ſubſequentibus dicat, nec aliquando titulus diſcrepet a narratione pſalmorum, reſtat ut eum ſpiritualiter exquirere debeamus. Deſtructa *domus ædificatur*, quando anima poſt captivitatem peccati ad intelligentiam veritatis cœperit (Domino præſtante) remeare. *Domus* enim iſta, id eſt, univerſalis Eccleſia, in qua Chriſtus inhabitat, vivis lapidibus ſemper exſtruitur: quia quotidie de confitentibus ædificationis ſumit augmentum: nec ædificari deſinit, donec uſque ad finem ſæculi prædeſtinatorum numerus impleatur. Mente ſane condendum eſt pſalmum hunc ſecundum eſſe eorum, qui de primo & ſecundo adventu Domini proloquuntur.

Diviſio Pſalmi.

In prima parte pſalmi commonet Propheta generalitatem cantare Domino, & in toto orbe terrarum annuntiare Dominicæ Incarnationis adventum: quoniam ſuper omnes deos ipſe verus eſt Dominus. Secunda parte diverſas

ſas admonet Gentes, ut primo ſemetipſos offerant, poſtea munera prædicationis exſolvant: Domini adventum utrumque commemorans, quando eſt judicatus ab homine, & quando judicaturus venerit mundum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. CAntate *Domino canticum novum: cantate Domino omnis terra*. Superiore pſalmo commonuit Propheta Judæos, ut depoſita duritia cordis ad credulitatem venirent Domini Chriſti. Sed quia in illis permanſura erat obſtinata malignitas, convenienter nunc admonet Gentes, ut *canticum novum* debeant ei dicere. *Cantat* enim *Domino canticum novum*, qui vetere homine depoſito per gratiam baptiſmatis feliciter innovatur. Et tunc de ipſo domus Domini ædificatur, quando poſt imperium diaboli in numerum beatiſſimæ congregationis acquiritur. Iſte cantus eſt qui mentem puriſſimam conſolatur: iſta modulatio quæ medullitus delectat, quando vere cantat anima, quæ ſe a peccatis per Dei gratiam æſtimat eſſe liberandam. Sequitur: *Cantate Domino omnis terra*. Repetitio ipſa ſuavis eſt, nec in tali verbo poteſt eſſe faſtidium, ubi ſe nullius explere valet affectus. Dicendo enim: *Omnis terra*, Catholicam ſignificavit Eccleſiam, quæ per cunctum orbem noſcitur eſſe diffuſa. Brevi enim compendio & Judæum confutavit, quia Gentes admiſit; & Donatum deſtruxit, quia generalitati confeſſionis gratiam non negavit. Nam ut homines intelligeres, *cantate* dixit, qui revera poſſunt laudes Domini perſonare: deinde quia pluralem numerum aptavit ad terram, quod utique non conveniret, ſi tellurem voluiſſet intelligi.

Cantat Domino canticum novum, qui gratia innovatus eſt.

℣. 2. *Cantate Domino, & benedicite nomen ejus: bene nuntiate de diem ſalutare ejus*. Non vacat quod iſta repetitio trino decore constructa eſt. Laus enim Chriſti totius honor eſt Trinitatis. Ipſius quippe nomen benedicimus, quando ſalutare noſtrum per omnia confitemur. Quæ figura dicitur Epimone, id eſt, Repetitio crebra ſententiæ, quæ ſive in laudibus ſive in vituperationibus decenter adhibita, magnam vim exaggerationis accumulat. Sequitur, *Bene nuntiate de die in diem ſalutare ejus*. *Dies de die*, duos ſignificat dies abſolute; quod pertinere ad ſcripturas Teſtamenti novi & veteris æſtimamus: quia utraque æterni Solis claritate reſplendent. Et inde *bene nuntiatur ſalutaris* Dominus, per quas & venturus & veniſſe monſtratus eſt. Prophetæ ſiquidem promiſerunt adventum, Evangeliſtæ veniſſe declararunt. Itaque factum eſt, ut duo cæleſtes *dies* annuntiaſſe ejus gloriam comprobentur.

Laus Chriſti, totius Trinitatis eſt honor.

Quid ſit Epimone.

℣. 3. *Annuntiate inter Gentes gloriam ejus: in omnibus populis mirabilia ejus*. Cum ſuperius dixerit: *Nuntiate ſalutare ejus*; hic dicit: *Annuntiate gloriam ejus:* quod utrumque aptiſſime poſitum eſt. Dominus enim Salvator nuntiandus erat: *gloria* vero *ejus annuntianda* per *Gentes*, quia tanti miraculi prædicabat Auctorem. Audiat Judæus, ſeque intelligat contumaciæ ſuæ iniquitate contemptum: quia non dicit Hebræis: *Annuntiate*, ſed Gentibus. Et ne hoc aliter poſſis advertere, addidit quoque: *In omnibus populis*; quo dicto univerſas Gentes abſoluta ratione complexus eſt. Sequitur, *Mirabilia ejus*, id eſt, Incarnationis ejus arcanum; qui dum ſit Altiſſimus, factus eſt pro nobis liberandis humillimus. Intelligamus autem quantum profecerit ædificatio ſanctæ domus, quæ totum orbem noſcitur complexa terrarum.

℣. 4. *Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis: terribilis eſt ſuper omnes deos*. Hic dicit quare miracula ejus debeant & gloria prædicari: *Quoniam magnus eſt Dominus*. Quæ figura dicitur Ætiologia, id eſt, cauſæ redditio. *Magnus* ad poteſtatem pertinet: quia ſuper cuncta potentior eſt. *Laudabilis* ad pietatem: quoniam dum eſſemus captivi, pretioſo ſanguine nos redemit. *Nimis* autem congruit ad utrumque: quia nec quantum *magnus*, nec quantum *laudabilis* ſit poterat explicari. Sed quoniam conſideranti æſtimatio deficit, pulchre addidit *nimis*. Ita non exponendo quod intendebat, ſignificavit uberrime, & declaravit non comprehendendo quod voluit. Sequitur: *Terribilis eſt ſuper omnes deos*. Hic debemus advertere *deos*, quos ſibi Gentilitas impia præſumptione compoſuit. Nam eos in ſequenti verſu manifeſtat: quoniam quamvis illi ſtultis mentibus * adorabiles & metuendi eſſe videantur; multo terribilior eſt Dominus, cujus nec plenitudo miraculorum poteſt intelligi, nec plenitudo Majeſtatis agnoſci.

** Ed. execrabiles.*

℣. 5. *Quoniam omnes dii Gentium dæmonia: Dominus autem cælos fecit*. Mirabiliter per quintam ſpeciem definitionis, quæ Græce κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicitur, comprehenſum eſt quid ſint *dii Gentium*, id eſt, *dæmonia*. *Dæmonia* ſunt enim, quæ nulli præſtant: ſed in ſe credentes ſemper decipiunt, ſemper illudunt. Nam quamvis dæmones, Latine ſcientes vocentur, quaſi dii * manes: in humano tamen ſermone convitium eſt, dum ita dicimus quos execratione dignos eſſe judicamus. Non immerito, quoniam in illis vera ſcientia non eſt, quæ Creatoris ſui non obſecundat arbitrio. Sic & ſapientes Philoſophos eſſe dicimus: ſed hos conſequitur Apoſtoli definitiva ſententia: *Sapientia hujus mundi, ſtultitia eſt apud Deum*. 1. Cor. 1. 20. Unde neceſſe eſt, ut hos ſcientes pro non intelligentibus habeamus. Dæmonum eſt igitur a Deo quidem, ſicut & bonorum Angelorum excellens homines creata ſubſtantia, quæ (propria faciente ſuperbia) eouſque pervenit, ut naturali dignitate depoſita, malis operibus ſemper inſiſtat. Hæc ſunt *dæmonia* quæ alios perdunt, & ſeipſa decipiunt. Hæc ſunt utique *dii Gentium*, qui per infructuoſas vaticinationes, & futurorum vana præſtigia feſtinant animas decipere conſulentium. Sequitur: *Dominus autem cælos fecit*. Ecce revera Domini digna laudatio. Nam cum dicit: *Cælos fecit*, omnes in ipſis factas creaturas ſufficienter oſtendit. Sic enim in majoribus minora complectimur; cum dicimus civitatem ædificatam, domum conſtructam; ibi enim reliquæ partes comprehenduntur, ubi generale dicitur nomen. Et reſpice quo tendat, *cælos fecit*. Dii falſa hominum imaginatione reperti ſunt: Deus autem *cælos fecit*, ubi illi nec accedere, nec habitare promererentur. Sive *cælos*, Apoſtolos & ſanctos viros ſignificat, qui dæmonibus imperare Domini munere conſuerunt. Sic Demonſtrativum dicendi genus ſub brevitate completum eſt. Vituperavit enim ſuperius deos Gentium, & laudes Domini ſubſequenter adjunxit: quia gratior diei ſplendor eſt, cum nox obſcura præceſſerit.

Quid ſit V. ſpecies definitionis.

** Ed. Dei manes.*

** f. δαήμονες.*

Dæmones malis operibus ſemper inſiſtunt.

℣. 6. *Confeſſio & ſpecies in conſpectu ejus: ſanctitas & magnificentia in ſanctificatione ejus*. Generalitatem quam inſtituit admonere utilitatem Ca-

tholicæ religionis oſtendit. Dicit enim quemadmodum & ſpecioſi & magnifici reddantur, qui ad indulgentiam peccatorum pervenire meruerint. *Confeſſionem* ſiquidem bene ſequitur pulchritudo: quia nemo poteſt eſſe ſpecioſus, niſi qui Domini fuerit miſeratione mundatus. Fœdos nos peccata noſtra faciunt: ſed pœnitentiæ reddunt lavacra decoros. Et ideo mundiſſimam *ſpeciem* ante Domini dicit ſtare conſpectum, quæ fuerit fideli confeſſione purgata. Sequitur, *Sanctitas & magnificentia in ſanctificatione ejus*. Excolit quod ſuperius dixit. Ipſa eſt enim *ſpecies* quæ fidelibus datur, *ſanctitas & magnificentia*, id eſt, honor & beatitudo perpetua. *In ſanctificatione* vero ejus, ſignificat illam vocem quam audituri ſunt electi: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi.* Ecce *ſpecies* quæ nec ſole reddatur fuſca, nec vetuſtate deterior: ſemper fulget, ſemper nova eſt; nec aliquid ſuſtinet adverſum, quæ non habet in perennitate defectum. Nam quod dixit: *Et magnificentia*, illud ſignificat, quia ſemper magni ſunt, ſemper excelſi, qui honorari ejus ſanctificatione meruerunt.

Fœdos peccata reddunt, ſed pœnitentiæ lavacra reddunt decoros.

Matth. 25. 34.

℣. 7. *Afferte Domino patriæ Gentium: afferte Domino gloriam & honorem*. Poſtquam magnalia Domini, & beatorum dona prædicavit, in ſecunda parte ſtudioſius commonet Gentes, ut omni cunctatione depoſita, *Afferant Domino gloriam & honorem*. Nam cum dicit: *Patriæ Gentium*, plus ſignificat, quam ſi ſolas diceret Gentes. *Gens* enim aliquos poteſt habere peregrinos; & dum natio dicitur, non advenas complectimur, ſed tantum gentem unius ſanguinis indicamus. Hic vero dictum eſt: *Patriæ Gentium*; ut nullus indigena, nullus hoſpes; nullus peregrinus redderetur exceptus. *Patria* enim dicta eſt quaſi patris atria. Sequitur: *Afferte Domino gloriam & honorem*. Admonet etiam ut illa generalitas *Domino gloriam afferat & honorem*. *Gloria* eſt Domini, cum ſe aliquis laudabili converſatione tractaverit. Glorificatur enim Dominus in talibus, quando de fidelium fuerit converſatione laudatus; ſicut in Evangelio diſcipulis ſuis dicit: *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant veſtra bona opera, & glorificent Patrem veſtrum qui eſt in cælis*. *Honor* eſt autem Domini, quando in donis ſuis ei gratias referimus; & ſi quid boni ſuſcepimus, ab ipſo profitemur eſſe collatum; ſicut in Evangelio legitur: *Nonne decem mundati ſunt? & non eſt inventus qui daret honorem Deo, niſi hic Samaritanus*.

Patria, quaſi patris atria dicta.

Matth. 5. 16.

Luc. 17. 17. 18.

℣. 8. *Afferte Domino gloriam nomini ejus: tollite hoſtias, & introite in atria ejus*. Sicut ſupra dixit trina repetitione *cantate*: ita hic tertio ponit *afferte*, ut Sacramenta ſanctæ Trinitatis in dogmate Chriſtiano ineſſe ſemper agnoſceres. *Afferunt* itaque *gloriam nomini ejus*, qui devotionis ſtudio commutantur in melius, & conſubſtantialem ſibi Trinitatem atque omnipotentem per omnia confitentur, perſonis tantum, non naturæ diverſitate diſcretam. Sequitur: *Tollite hoſtias, & introite in atria ejus*. *Hoſtias* non victimas pecudum dicit, ſed conſcientiæ pura libamina, unde non ſanguis currat, ſed piæ lachrymæ defluant. Iſtæ ſunt *hoſtiæ* quas in quinquageſimo pſalmo dixit: *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit*. Sed conſidera, quia prius poſuit: *Tollite*, & ſic *introite*: quia qui tales *hoſtias* non portant, *in atria* Domini non judicantur *intrare*. Non eſt autem otioſe ſuſcipiendum quod plurali numero poſuit *atria*. *Atria* enim Domini ſunt Apoſtoli vel Prophetæ, per quos fidelis populus intrat ad Dominum.

Pſal. 50. 19.

Atria Domini ſunt Apoſtoli, & quare.

℣. 9. *Adorate Dominum in atrio ſancto ejus: commoveatur a facie ejus univerſa terra*. Tunc revera *Dominus adoratur*, quando fuerint hoſtiæ portatæ, quas ſuperius intimavit; ut ſupplicatio confitentis mereatur ad aures pervenire Creatoris. Nec vacat quod in anteriore verſu *atria* poſuit: hic vero ſingulariter *atrium* dicit: quia ex illis *atriis*, id eſt, Patriarchis, Apoſtolis, & Prophetis in iſtud *atrium* Catholicæ dumtaxat Eccleſiæ pervenitur, ubi ejus potentia Majeſtatis adoratur. Sequitur: *Commoveatur a facie ejus univerſa terra*. Quoniam dixerat fidelibus non opera *tollite, & introite*: nunc dicit *a facie* ipſius amatores ſæculi ſubmovendos. Non enim dixit: *Commoveatur* ante faciem ejus *univerſa terra*, ſed *a facie ejus*; quod hodieque illis dicimus, quos a conſpectu noſtro reddimus alienos. Qui bene *terra* dicti ſunt, quia terrena vitia non relinquunt. Quamvis hoc alii in bonam partem accipi debere dixerunt; ut tunc *terra commoveatur*, quando peccator ad pœnitentiam fuerit, Deo miſerante, perductus. Sic ſcripturæ divinæ incomprehenſibilis profunditas, & diverſis modis intelligitur, & una conſtare veritate monſtratur.

℣. 10. *Dicite in nationibus: Dominus regnavit a ligno: etenim correxit orbem terræ qui non commovebitur: judicabit populos in æquitate, & Gentes in ira ſua*. Illos admonet reverenda myſteria Gentibus prædicare, quos in atrio ſancto Dominum adorare præcepit; ut *in nationibus a ligno* crucis *Dominum* debeant *dicere regnaturum*, non ab illo ligno paradiſi, unde diabolus genus humanum videbatur tenere captivum: ſed ab iſto ſcilicet *ligno*, unde libertas caput extulit, & vita ſurrexit. In illo ſiquidem *ligno* mors tranſgreſſionis pependit, in iſto fides confeſſionis emicuit: illud perduxit ad inferos, iſtud mittit ad cælos. *Regnavit* autem, intelligamus innotuit, quando mundo Dominus Salvator apparuit. Nam quando ille non *regnavit*, qui ſemper cum Patre & Spiritu ſancto poteſtate ſuæ omnipotentiæ perſeverat? *A ligno* alii quidem non habent Translatores: ſed nobis ſufficit quod ſeptuaginta Interpretum auctoritate firmatum eſt. Crux enim Domini pravum atque diſtortum *correxit orbem terræ*, dum per regulam fidei Paganorum corda convertit. *Terram* enim hic in bono debemus accipere, quod in ſcripturis divinis frequenter pro locorum qualitate invenis eſſe variatum. Hanc autem *terram* dicit *non eſſe* penitus *commovendam*, quæ in ſoliditate fidei perſeverat; non ſicut illa quam ſuperius dicit: *Commoveatur a facie ejus omnis terra*. Illa *commovetur*, ut a malis convertatur operibus: iſta *non commovetur*, quæ veræ fidei ſoliditate conſiſtit. Sequitur: *Judicabit populos in æquitate*. *Populos* hic mavult homines fideles intelligi, qui *judicandi ſunt* ſub tranquillitate ſupernæ miſericordiæ, quando eis præmia promiſſa reſtituet. Nam quod addidit: *Gentes in ira ſua*, ſuperbos iniquoſque deſignat, qui portionem cum diabolo ſortiuntur. Et vide quemadmodum duobus ſermonibus tantarum rerum deſignat arcana. *Æquitas* pertinet ad beatos: *ira* ad pœnas perpetuas impiorum. Et nota quia per omnia commata verſus hujus, jungendum eſt a communi: *Dicite in nationibus*.

Lignum paradiſi, & crucis confertur.

Quemodo crux Domini orbem terræ pravum atque diſtortum correxit.

℣. 11. *Lætentur cæli & exultet terra: moveatur*

mare & plenitudo ejus. Quoniam ſuperius dixit: *Judicabit populos in æquitate, & Gentes in ira ſua*, per quæ futuri judicii tempus oſtendit: modo fit pulchra nimis & jucunda digreſſio. Dicit enim tunc *lætari cælos, & exultare terram, & commoveri mare*. *Cælos* ſignificat (ſicut ſæpe dictum eſt) Apoſtolos & Prophetas vel reliquos fideles, quos divina Majeſtas tanquam cælum noſcitur inſidere: *Terra* vero indicat peccatores, qui tamen ſatisfactionis beneficio ad gratiam Domini redire meruerunt. Ipſa enim *terra exultare* poteſt in adventu Judicis ſui, quæ ſe a peccatis propriis intelligit abſolutam. Sequitur: *Moveatur mare & plenitudo ejus*. *Mare* hic pro populis ponit, qui in ſalo hujus ſæculi conſtituti, diverſis tempeſtatibus agitantur. Iſti *moventur* ad gaudium, quando converſionis dona ſuſceperint. Nam ut univerſitatem Gentium intelligere debuiſſes, poſuit: *Plenitudo ejus*.

℣. 12. *Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis ſunt: tunc exultabunt omnia ligna ſilvarum*. *Campos* hic ſimiliter in bono debemus accipere: quia illa plana dicimus, quæ pulcherrima æqualitate tenduntur. *Campos* ergo dicit viros juſtitiæ laude pollentes, non ſuperbia tumidos, non aſperos iracundia, ſed manſueta lenitate planiſſimos. Sequitur: *Tunc exultabunt omnia ligna ſilvarum*. *Tunc*, ſecundum dicit adventum, quando judicaturus eſt mundum. *Ligna ſilvarum* per ſe amaros & ſteriles afferunt fructus: ſed cum fuerint inſita, dulciſſima ubertate pingueſcunt. Sic Gentes quæ prius fuerant velut *ligna ſilvarum*, ad culturam fructiferam perductæ, ante faciem Domini magno ſunt gaudii munere lætaturæ. Sed cum dicit; *Omnia ligna*, illam partem vult intelligi, quæ inſeri bonis præceptis potuit, ac mutari.

Gentes lignis ſilvarum comparatæ.

℣. 13. *Ante faciem Domini, quoniam venit: quoniam venit judicare terram*. Quia dixerat credentes eſſe lætaturos, non dicit in angulis, non in ſecretis, ſed *ante faciem* Judicis, quando inæſtimabilis & copioſa lætitia eſt, quando præmia tribuuntur, & ſecuritas ſine fine præſtatur. Et ne primum illum Incarnationis Domini putares adventum, dicit: *Quoniam venit*; & ſubſequitur: *Quoniam venit judicare terram*. Nam ſi in illo primo commate ſententiam terminaſſet, poteras illum adventum, qui jam tranſactus eſt, forte ſentire: ſed cum addidit, *Quoniam venit judicare terram*, illum nos tantum voluit intelligere, quem adhuc noſcimur ſuſtinere. De quo etiam Ezechiel Propheta teſtatur: *Hæc dicit Dominus Deus oſſibus iſtis: Ecce ego induco in vos ſpiritum & vivetis. Et dabo in vos nervos, & inducam ſuper vos viſcera carnis, & extendam ſuper vos cutem: & dabo ſpiritum meum in vos, & vivetis, & ſcietis, quia ego ſum Dominus*. Daniel quoque dicit: *Et multi dormientium in terra per fiſſuras exſurgent, hi in vitam æternam, & hi in opprobrium & confuſionem*. *Terram* vero hic univerſum mundi populum dicit; ut bonis præmia, malis ſupplicia æterna reſtituat.

Ezech. 37. 5. 6.

Daniel. 12. 2.

℣. 14. *Judicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate ſua*. Prius poſita eſt complexio generalis: quia *orbem terrarum*, id eſt, univerſum hominem æquitas divina *judicabit*. Subſequenter autem quemadmodum judicetur, exponit dicendo: *Populos in veritate ſua*: quoniam in illa ſequeſtratione dextræ partis & ſiniſtræ duo erunt populi, quibus veritatis ſuæ * ſententiam dabit; ut qui ei fideliter crediderunt, ejus regni beatitudine perfruantur: qui vero pertinaciter mundi vitia ſunt ſecuti, pœnas debitas cum ſuo auctore ſuſtineant. Perquirendum eſt ſane quod & hic *orbem terrarum* dicat; & in ſequenti pſalmo ponat: *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ*; & in aliis plurimis locis ipſo ſchemate terram perhibeat eſſe concluſam; iterumque centeſimus ſextus pſalmus quatuor cardinibus terræ ſpatia comprehendat, dicens: *A ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari*. Cujus rei evidentiſſimum quoque Evangelii extat exemplum, ubi dicit: *Emittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & * congregabit a quatuor angulis terræ*. Unde merito æſtimo perquirendum, quemadmodum terræ poſſit & quadratio & circulus convenire, dum ſchemata ipſa (ſicut Geometrici dicunt) videantur eſſe diverſa. Formam terræ ideo ſcriptura orbem vocat, eo quod reſpicientibus extremitatem ejus circulus ſemper appareat, quem circulum Græci ὁρίζοντα vocant. Quatuor autem cardinibus eam formari dicit: quia quatuor cardines, quatuor angulos quadrati ſignificant, qui intra prædictum terræ circulum continetur. Nam ſi ab orientis cardine in auſtrum & in aquilonem ſingulas rectas lineas ducas: ſimiliter quoque & ſi ab occidentis cardine ad prædictos cardines, id eſt, auſtrum & aquilonem, ſingulas rectas lineas tendas, facis quadratum terræ intra orbem prædictum. Sed quomodo quadratus iſte demonſtrandus intra circulum ſcribi debeat, Euclides in quarto libro elementorum evidenter inſinuat. Quapropter recte ſcriptura ſancta faciem terræ, & orbem vocat, & quatuor eam dicit cardinibus contineri.

** Ed. ſententia.*

Pſal. 106. 3.

Matth. 24. 31.

** Ed. congregabunt.*

Euclid. lib. 4. Elem.

Concluſio Pſalmi.

Audiamus quæ nos Propheta commoneat cantare Domino, afferte ad eum hoſtias viventes. Non ſit nobis pars cum diabolo, & erit ſine dubitatione cum Chriſto. Tunc enim (ſicut titulus ait) poſt captivitatem peccatorum Domini domus ex nobis poteſt ædificari, ſi meruerimus vivi lapides inveniri. Obſecremus jugiter, deprecemur inceſſanter: agnoſcet humilem, cum ad damnandum venerit contumacem; nec puniet peccatorem, cum probaverit jugiter confitentem.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum ſextum.

Pſalmus ipſi David, cum terra ejus reſtaurata eſt.

Pſalmus ipſi David, conſtat ad Chriſtum Dominum eſſe referendum. Sequitur: *Cum terra ejus reſtaurata eſt*, id eſt, cum peccatores, qui ab ipſo declinaverant errore pravitatis, gratia ſuffragante ad ipſum defæcata mentis ſinceritate redierunt; ſicut factum eſt in Judæis, qui poſt illam impietatem crucifixionis, converſionis ſunt gratiam conſecuti. Poteſt & aliter accipi, ut *terra reſtaurata* Reſurrectionis ejus videatur indicare myſteria. Mortuum eſt quippe corpus ipſius lege communi: ſed reſtauratum eſt in gloriæ munere ſingulari. Quapropter meminerimus hunc pſalmum quartum eſſe de primo ejus adventu, per quem mundus noſcitur eſſe liberatus.

Diviſio Pſalmi.

IN primo membro pſalmi Propheta per Reſurrectionem Domini, virtutes ejus diverſa prædicatione deſcribens, idolorum cultores digna increpatione redarguit. Secundo ad Dominum verba convertit: gaudens Eccleſiam Catholicam Auctori ſuo recte crediſiſſe. Commonet etiam fideles, ut lætentur in Domino: quia conſuevit eos eripere, qui videntur crudelium inſecutionibus ſubjacere.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DOminus regnavit, exultet terra: *lætentur inſulæ multæ.* Videns Propheta mundum execranda hominum ſuperſtitione confuſum, laudes Domini mirabili varietate deſcribit; ut infideles agnoſcentes verum Deum, ulterius ſpem in rebus vaniſſimis non haberent. Factumque eſt initium, quod & breviter cuncta concluderet, & deliramenta omnia ſubmoveret. *Dominus regnavit.* Quis ergo alter colendus eſt, niſi ille qui ſolus cognoſcitur imperare? Sequitur: *Exultet terra.* Quid jam remaneat idolis, ſi univerſa terra nomen veneretur Auctoris? *Terra* enim ſenſibilis lapidem non debet adorare brutiſſimum: quia ipſe ſibi negat

* Ed. *affectum.* * effectum, qui ab inſenſatis petit auxilium. Unus tamen lapis eſt angularis, qui ſpiritualiter coli debeat & timeri. Adjecit: *Lætentur inſulæ multæ.* Regnante itaque Domino per totum mundum diſpoſitæ lætentur Eccleſiæ, quæ merito inſulis comparantur: quia mundi fluctibus ambitæ circumlatrantium perſecutionum numeroſitate tunduntur. Sed ſicut iſtæ ſævientibus fluctibus neſciunt lædi: ita nec ſanctæ Eccleſiæ perturbationibus adverſariorum probantur immunui; quin potius illos ſuis cautibus frangunt, qui in eas undoſis culminibus irruerunt. Et vide quia dicit: *Multæ*, non, omnes, propter hæreticas pravitates, quæ erroribus ſuis eccleſiarum nomen imponunt.

Eccleſiæ inſulis comparatæ.

℣. 2. *Nubes & caligo in circuitu ejus: juſtitia & judicium correctio ſedis ejus.* In hoc verſu qualis ſit Dominus impiis religioſiſque narratur. Nubiloſus & caliginoſus cernitur indevotis, dum cordi tenebroſo nulla claritate reſplendet; ſicut lippis oculis ſol umbroſus aſpicitur: quia nebulas illas non habet origo luminis, ſed debilitas contracta carnalis, ſicut ipſe dicit in

Dominus impiis tenebroſus, religioſis benignus.

Joan. 9. 40. Evangelio: *Ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Contra ſubſequitur: *Juſtitia & judicium.* Hoc illis videtur Dominus, qui ſunt puro corde mundiſſimi, quos bene correctionem vocavit, quia errore pravitatis exuti, ſedes ſunt Domini Salvatoris; quos ille ſua Majeſtate jam poſſidet, ſicut legitur: *Sedes ſapientiæ anima juſti.* Ordo autem verborum talis eſt: *Sedis ejus correctio;* revera quia tortis mentibus non poteſt inſidere juſtitia. Et nota quod per iſtum & quatuor verſus alios qui ſequuntur, adventus Domini primus variis alluſionibus indicatur. Quæ figura dicitur Characteriſmos, quæ Latine Informatio vel Deſcriptio nuncupatur.

Quid Characteriſmos.

℣. 3. *Ignis ante ipſum præibit: & inflammabit in circuitu inimicos ejus.* Ante adventum Domini *ignis præceſſit*, quando prædicatione Prophetarum infidelium corda fremuerunt; ut iracundiæ ardore ſuccenſi, de prædicantium nece tractarent. Ipſe eſt ergo *ignis* qui *ante ipſum præibit*, ſed ſuos potius conſumpſit auctores; ſicut Iſaias Propheta dicit: *Et nunc ignis adverſarios conſumet.* Sequitur, *Et inflammabit in* Iſai. 26. 11.
circuitu inimicos ejus. *Inflammabit* (ſicut diximus) ad indignationem pertinet, & ſubitum animi calorem, quem illo tempore ſanctæ Eccleſiæ patiebantur inimici. *In circuitu*, undique debemus advertere: quia dum pauci eſſent Prædicatores, adverſariorum erat circumdans & innumerabilis multitudo.

℣. 4. *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ: vidit, & commota eſt terra.* Pulcherrima nimis facta eſt aptaque comparatio. Nam ſicut commotæ nubes atque colliſæ (ſicut Phyſici dicunt) fulgura jaculantur: ita Prophetarum verba veritatis indicia lampaverunt. Denique eos in ſcripturis divinis frequenter legis nubibus comparatos; ut eſt illud: *Et nubibus mandabo, ne pluant* Iſai. 5. 6.
ſuper eam imbrem. Intendamus etiam quod hic iterum ſchema terræ (ſicut in ſuperiori pſalmo jam dictum eſt) in orbe deſcriptum eſt. Ipſe eſt enim *orbis* qui appellatur & circulus. Circulus autem eſt (ſicut Geometrici definierunt) forma plana, quæ ex una circumducta linea continetur; ad quam ab uno puncto de his, quæ in medio formæ conſtituta ſunt, omnes deductæ rectæ lineæ æquales ſibi invicem ſunt. Qua complexione recognita, valde nota nobis efficitur forma terrarum. Significatur etiam totus mundus & per directam lineam cæli, quæ diametros mundi ab Aſtronomis vocitatur; ut

Quid ſit Circulus.

eſt illud: *A ſolis ortu uſque ad occaſum laudate nomen Domini.* Linea autem intelligibilis eſt longitudo ſine latitudine, a puncto inchoans, in punctum deſinens. Punctum vero eſt, cujus pars nihil eſt. Meminiſſe ergo debemus quod hæc omnia ſive punctum, ſive linea, ſive circulus, ſive trigonus, ſive quadrangulus, vel alia hujuſmodi theoremata, quoties ad aſpectum veniunt, corporalibus definitionibus concludantur, id eſt, ſenſibilibus: quoties vero ſola mente capiuntur, intelligibilia tantum eſſe non dubium eſt. Quorum notitiam pleniorem in libris Geometricæ diſciplinæ diligens lector invenies. Sequitur, *Vidit & commota eſt terra.* *Vidit terra*, illud ſignificat, quoniam homines Verbum Domini cordis lumine cognoverunt. *Commota eſt*, magnæ prædicationis novitate perterrita eſt; ut deprehenderet ſe inſenſata idola colere, dum haberet adorabilem Dominum ſummum Creatorem.

Pſal. 112. 3. *Quid ſit Linea intelligibilis.* *Quid ſit Punctum.*

℣. 5. *Montes ſicut cera fluxerunt a facie Domini: a facie Domini tremuit omnis terra.* Hic *Montes* ſignificant homines, qui & ſæculi hujus altitudines appetunt, & inſenſata ſuperſtitione dureſcunt. His mirabiliter comparata eſt *cera* liquens: quoniam tanto facilius in pœnitentiam defluunt, * quanto ſe duritia immobiles eſſe crediderunt. Nam cum dicit: *A facie Domini*, oſtendit unde, *ſicut cera fluxerunt montes;* quod & in alio pſalmo legitur: *Nec* Pſal. 18. 7.
eſt qui ſe abſcondat a calore ejus. Sed cum repetit: *A facie Domini tremuit omnis terra;* illos ſignificat, qui ipſius miſeratione conſpecti, ad ſatisfactionis remedia pervenerunt. Quod hodieque fieri comprobamus, cum poteſtates ſæculi, vel Pagani, vel hæretici vocati, damnantes ſuperſtitioſum votum, divinum magis eligunt ſubire ſervitium.

Mundani homines ceræ liquenti comparati. * MSS. *quanta.*

℣. 6. *Annuntiaverunt cæli juſtitiam ejus: & viderunt omnes populi gloriam ejus.* Poſt nubes

prædictas, quas intelligi diximus in Prophetis, venit ad *cælos*, quos Apoſtolos debemus advertere: quorum prædicationibus ſanctis *juſtitia* Domini mundo ſalutaris innotuit. Sequitur, *Et viderunt omnes populi gloriam ejus*. *Viderunt* hic, non carnalibus oculis, ſed cordis lumine debemus accipere. *Gloria* enim audiri, non videri ſolet; nam & alibi legitur quod ſic intelligendum eſt: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti*. [*Joan. 1.14.*] Sive, ut quidam volunt, * præconſpicabilis Domini ſignificatur adventus. [* Ed. *perſpicabilis.*] Intueamur etiam hujus Domini quam diverſis modis primus indicetur adventus. Dixit *ignem*, dixit *fulgura*, dixit *montes*, dixit *cælos*; & per hæc omnia unum votum eſt annuntiare Dominum Salvatorem. Quod ſchema dicitur Ænigma, [*Quid ſit Ænigma.*] id eſt, obſcura ſententia, quando aliud dicit, & aliud vult intelligi.

℣. 7. *Confundantur omnes qui adorant idola, qui gloriantur in ſimulachris ſuis: adorate eum omnes Angeli ejus*. Adventu Domini prophetato, idolorum cultores increpat, qui tanta manifeſtatione declarata, non erubeſcunt adhuc colere neſcio quas ineptias. [*Idolum unde dictum.*] *Idolum* quippe dictum eſt, quod ipſum ſit dolum, id eſt, hominum falſitate repertum. *Simulachrum*, a ſimulatione ſacra compoſitum, quod illis detur honor alienus. Sic utraque fugienda ipſorum nominum interpretatione declarantur. Et quoniam ſpiritus immundi ſe cupiunt adorari, [*Spiritus immundi cupiunt ſe adorari, bonus Angelus e contra.*] dum falſos ſibi honores vendicant, quos eorum iniquitas non meretur accipere, vide quid ſequitur: *Adorate eum omnes Angeli ejus*. Bonus enim Angelus adorat Dominum, quia recto corde ſuum cognoſcit Auctorem; nec ſe ab hominibus adorari permittit, ſicut in Apocalypſi Angelus Joanni procidenti ad pedes ſuos dicit: *Vide ne feceris, conſervus enim tuus ſum & fratrum tuorum*. [*Apoc. 19. 10.*] Mali enim præcipiunt ſe adorari, ſicut in Evangelio Satanas dixit Domino Chriſto, cum eum aſſumpſiſſet in montem, & oſtendiſſet regna mundi: *Hæc omnia tibi dabo, ſi procidens adoraveris me*. [*Matth. 4. 9.*]

℣. 8. *Audivit, & lætata eſt Sion: & exultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua Domine*. Venit ad ſecundum membrum, in quo converſus ad Dominum Propheta lætus exultat: quia *Sion*, id eſt, Eccleſia Catholica judicia Domini puro corde percepit. Nam verbum qui crediturus audit, ſe audiiſſe lætatur: qui vero ſubdola mente perceperit, contriſtatus abſcedit: quia contra voluntatem ſuam quod non eſſet crediturus audivit. *Sion* (ſicut ſæpe diximus) mons eſt Jeroſolymis conſtitutus, [*Sion ſpeculationem ſignificat.*] cujus interpretatio ſignificat ſpeculationem; quæ bene ſanctæ datur Eccleſiæ: quoniam in contemplativa virtute præſentem Dominum ſemper aſpectat. Sequitur, *Et exultaverunt filiæ Judæ*. *Filiæ Judæ* ſignificant religioſas mentes, probataſque perſonas; quæ ideo *filiæ Judæ* dicuntur, quoniam Chriſto credere maluerunt, * quæ ex origine Judæ deſcendiſſe monſtrantur, [* MS. G. *qui &c. monſtratur.*] unde dicti ſunt & Judæi. Et quare *lætata ſit Sion* conſequenter exponitur: *Propter judicia tua Domine*; id eſt, quia triſtitiam ſervorum tuorum convertis in gaudium, & ſuperbum diabolum humilitatis virtute proſternis.

℣. 9. *Quoniam tu es Dominus altiſſimus ſuper omnem terram: nimis exaltatus es ſuper omnes deos*. *Supra omnem terram*, hic bene intelligimus peccatores: *Supra omnes deos*, juſtos homines competenter advertimus, quos *deos* recte dici frequenti expoſitione probatum eſt. Sive quoniam per hæc duo ſignificat eum & terrenis creaturis & cæleſtibus imperare; ſicut & alius pſalmus dicit: *Quoniam omnia ſerviunt tibi*. [*Pſal. 118. 91.*]

℣. 10. *Qui diligitis Dominum, odite malum: cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum, de manu peccatorum liberabit eos*. Videtur & hic Categoricus ſyllogiſmus ita poſſe formari. Sancti diligunt Dominum: quoniam cuſtodit Dominus animas eorum, & de manu peccatorum eripit eos. Omnes qui diligunt Dominum: quoniam cuſtodit Dominus animas eorum, & de manu peccatorum eripit eos, odiunt malum. Sancti igitur odiunt malum. Nunc pſalmi verba tractemus. Hic bonos alloquitur & fideles, ut a diaboli malitia ſegregentur; ipſe enim jure dicitur malus, per quem venit omne peccatum. Quid eſt ergo *Dominum diligere*? odiſſe diabolum; [*Diligere Dominum, eſt odiſſe diabolum, qui malus dicitur.*] quia ſicut ſcriptum eſt: *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*. [*Matth. 6. 24.*] Quæ figura dicitur Pariſon, id eſt, Æquatio ſententiæ, conſtans diſſimilibus membris. [*Quid ſit Pariſon.*] Et ne quis diabolum timuiſſet offendere, ſequitur, *Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum: de manu peccatorum liberabit eos*. Jam nemo dubitet *odiſſe malum*, quando Dominus *animas* cognoſcitur *cuſtodire ſanctorum*. Sed vide quia dicit: *Animas*, * ne te teneres ad corpora, [* MS. A. *ne tenderet.*] quæ paſſim tradit ad pœnas, ut Martyribus reddat coronas. [*Dominus tenedit Martyres ad pœnas, ut reddat coronas.*] *Liberat* enim *de manu peccatorum animas*, quando eas non ſinit aliqua pravitate ſubverti: ſed ita illæſas cripuit, quemadmodum ſibi beneplacitas eſſe cognoſcit.

℣. 11. *Lux orta eſt juſto, & rectis corde lætitia*. *Juſto* dicit *ortam lucem*, id eſt, veriſſimam fidem; ut illuminatus talia credat, quæ eum ad cælorum regna perducant. [*Fides vera, lux ſanctorum propria.*] Eſt quidem & ſanctorum lux iſta communis, quam indiſcrete vident & homines & jumenta. Sed illa lux eorum propria dicitur, quæ Chriſto Sole præſtatur: de qua dicturi ſunt impii: *Erravimus a via veritatis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis, & Sol non eſt ortus nobis*. [*Sap. 5. 6.*] *Rectis* vero *corde* oritur ſine dubitatione *lætitia*, quando Deo præſtante talia gerunt, quæ ſibi profutura cognoſcunt. Sic & in iſto loco indicatum eſt, quia mundi amatores nec firma lætitia, nec vero lumine perfruuntur.

℣. 12. *Lætamini juſti in Domino: & confitemini memoriæ ſanctitatis ejus*. Cum ſuperius dixerit quæ bona juſti (Domino præſtante) ſuſcipiant: nunc iterum ipſos commonet, ut *in Domino lætari* debeant, non in humano deſiderio, aut in hujus ſæculi ruinoſa jactantia; ſicut ait Iſaias Propheta: *Non eſt gaudere impiis, dicit Dominus*. [*Iſai. 48. 22.*] *Confitentur* autem *juſti memoriæ ſanctitatis ejus*, quando in illo regno perpetuo fuerint collocati: recordantes de quanta clade hujus ſæculi (Domino miſerante) ſint ſubtracti.

Concluſio Pſalmi.

CONſideremus hunc pſalmum quam ſalubri nos inſtitutione componat. Ab idolorum culturis prohibet, unde æternam mortem potuiſſemus incurrere. Laudes Domini competenter inſinuat, unde vita noſtra ſine dubitatione ſuccedat. Docet afflictiones non paveſcere, nec mala hujus ſæculi formidare. Omnia enim periculoſa, omnia mortifera magno compendio poſ-

ſumus evadere, ſi ſalutis noſtræ diligamus Auctorem, ſicut dicit Apoſtolus: *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur: deficimus, ſed non perimus: ſemper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes; ut & vita Jeſu manifeſtetur in carne noſtra mortali*, & cætera quæ Doctor egregius ad inſtruendum humanum genus ſalutariter noſcitur elocutus.

2. Cor. 4. 8. 9. 10.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum ſeptimum.

Pſalmus ipſi David.

SImplices iſti tituli planiſſima nobis verborum poſitione ſubrident. Referuntur enim ad Dominum Salvatorem: de cujus Incarnationis gloria, & ſecundo adventu pſalmus iſte dicturus eſt, qui tanta varietatis gratia deſcribuntur; ut licet ſint ſæpius prædicti, novi ſemper & mirabiles humanis ſenſibus elucеſcant. Hunc enim de his rebus tertium eſſe non dubium eſt. Sed iſti qui utrumque adventum Domini ſub una relatione complexi ſunt, magna nobis ſacramenta declarant. In uno quippe commonent, ut miſericordem Dominum quærere debeamus: in altero, ut venturum Judicem formidemus. Sic iſta ſalutaris pretioſaque conjunctio & ſpei nobis cauſas tribuit & timoris.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum Propheta loquitur. In prima parte commonet ut populus Chriſtianus cantici novi exultatione lætetur, quando mirabilis eſt Chriſti Domini conceſſus adventus. Secunda parte diverſis modis uberius dicit eſſe lætandum: quia expectatum juſtis ejus noſcitur provenire judicium; in quo ſunt miſericordia Domini præmia digna ſumpturi.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. CAntate Domino canticum novum. Propheta fideles admonet Chriſtianos; ut novæ regenerationis ſacramenta ſumentes, *novum canticum* de Domini Incarnatione concelebrent. Novus enim homo *cantare* debet *canticum novum*, non ille vetuſtus qui necdum Adæ peccata deponens, in prævaricatione veteris hominis perſeverat. *Novum* utique, quia nunquam aliquid ſimile mundus audivit. *Novum*, quod nulla vetuſtate ſordeſcit: ſed ſemper in ſuæ dignitatis gratia perſeverat. Sed unde veniat iſtud *canticum novum*, ſubter aperitur.

℣. 2. *Quia mirabilia fecit Dominus: ſalvavit eum dextera ejus, & brachium ſanctum ejus.* Cauſa redditur cantici novi: *Quia mirabilia fecit Dominus*; ſcilicet quando cæcis lumen, claudis greſſum, ſurdis etiam donavit auditum, & cætera hujuſcemodi quæ contra uſum naturæ humanæ facta, Evangeliorum textus inſinuat. Sed iſta fecerunt & ſancti ejus. Audi quod ſequitur, ut revera intelligas rem ſingularem novo cantico fuiſſe conceſſam: *Salvavit eum* dicit, id eſt, Chriſtum Dominum, dum mundi iſtius peccata neſcivit, dum triduana velocitate ſurrexit a mortuis. Sed qui *eum ſalvavit*, ſubſequitur: *Dextera ejus*, id eſt, omnipotens Verbum; non quia alter eſt Chriſtus, & alter omnipotens Verbum, quod ſibi Neſtoriana confingit inſania: ſed hoc vult intelligi, ut ipſum ſalvaſſe cognoſceres, qui dixit: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.* *Brachium* vero quod addidit, ſic & Iſaias Propheta de Filio dicit: *Et brachium Domini cui revelatum eſt?* *Dextera* pertinet ad operationes mirabiles: *brachium* ad fortitudinem ſingularem.

Joan. 10. 18.

Iſai. 53. 1.

℣. 3. *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum: ante conſpectum Gentium revelavit juſtitiam ſuam.* *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum*, id eſt, Dominum Salvatorem; ipſe eſt enim ſalutaris, quem Simeon ſuſcipiens in manibus ſuis dicit in templo: *Nunc dimittis Domine ſervum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei ſalutare tuum.* Ad exprimendam quoque rei clariſſimam veritatem, ſequitur. *Ante conſpectum Gentium*; ſicut & Jeremias dicit: *Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt.* Addidit, *Revelavit juſtitiam ſuam*: quia prius ſub quodam velamine prædicatus fuerat per Prophetas, quo ſubducto in adventu ejus ipſa facies veritatis apparuit. Et nota quod ipſe *dextera*, ipſe *brachium*, ipſe *ſalutare*, ipſe Patris dicatur eſſe *juſtitia*; ut unam illic ſubſtantiam, unam intelligas eſſe potentiam. In qua enim parte poteſt eſſe diviſus, qui non * ſimilia, ſed omnia ipſius habere firmatur? ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Omnia Patris mea ſunt, & omnia mea Patris ſunt.*

Luc. 2. 29.

Baruch. 3. 38

Chriſtus idcirco, dextera, brachium, ſalutare, & juſtitia Patris: quia illi conſubſtantialis.

* MS. A. *diſſimilia.*

Joan. 17. 10.

℣. 4. *Memor fuit miſericordiæ ſuæ Jacob, & veritatis ſuæ domus Iſrael: viderunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.* *Memor fuit* dictum eſt, quia promiſſa complevit. Hæc eſt autem promiſſio, quam Iſaias prophetavit, dicens: *Videbit omnis caro ſalutare Dei.* Huic autem promiſſioni aptum nomen impoſitum eſt: *Miſericordiæ ſuæ*; ut Creator cæli terræque homo fieri dignaretur, & humanum genus peccatorum vinculis obligatum adventus ſui beneficio liberaret. *Jacob* (ſicut ſæpe diximus) populum novi Teſtamenti non incongrue videmur accipere: quia ſicut *Jacob* fratri benedictione anterior extitit, cum poſtea natus fuerit, ita & Chriſtiana plebs priorem populum Synagogæ fidei greſſibus anteceſſit. Et ne intellectum noſtrum diverſa nominum diſſimilitudo confundat, perſcrutemur quare additum ſit: *Et veritatis ſuæ domui Iſrael*; ut non ſolum hoc datum intelligeremus populo, qui poſt adventum Domini dictus eſt Chriſtianus: ſed etiam illi qui eum de Virgine naſciturum eſſe crediderunt. *Iſrael* enim ſignificatur omnis fidelis, qui Deum pura mente conſpexerit. Miſericordiam poſuit in Jacob, & veritatem in Iſrael. *Miſericordia* quippe fuit, quando hominem liberaturus advenit: *Veritas*, quando ſancti facie ad faciem videbunt, quem hic (ſicut dicit Apoſtolus) *in ænigmate per ſpeculum* contuentur. Addidit, *Viderunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri*. Quo dicto hæreticorum pravitas omnis excluſa eſt, qui putant Domini Salvatoris localem conceſſam terris fuiſſe culturam. *Viderunt*, dicit, mente conſpexerunt, quod per totum mundum conſtat effectum. Quanti ſunt enim qui eum carnalibus oculis in Judæa Gente videre potuerunt? Sed cum hic dicat: *Omnes fines terræ*, dubium non eſt ad fidem eſſe referendum, ut nobis poſſit veritas conſtare verborum.

Iſai. 52. 10.

Quare per Jacob populus Chriſtianus accipitur.

Per Iſrael omnis fidelis ſignificatur.

1. Cor. 13. 12.

℣. 5. *Jubilate Deo omnis terra: cantate, & exultate, & pſallite.* Venit ad ſecundam partem, in qua commonet diverſis modis a devotis eſſe gaudendum. Sed ad judicium Domini competenter iſta referuntur, in quo & pſalmus iſte

Quid ſit jubilare explicatur.

noſcitur terminatus. *Jubilate* dictum eſt, cum magna delectatione in vocis gaudium proſilite; ut quod non poteſt explicare ſermo confuſæ vocis, declaret eruptio devota gaudentis. *Omnis terra*, univerſalem deſignat Eccleſiam, quæ in adventu Domini ſpem ſuam integra devotione repoſuit. Sequitur, *Cantate, & exultate, & pſallite*. Verba enim hæc quamvis videantur eſſe ſimilia, aliqua tamen diſcretione ſeparantur. *Cantare* eſt graviſſimi Chriſtiani oris officio laudes Domino perſonare. *Exultare*, cum magna affectione animi vota declarare. *Pſallere*, bonis operibus Domini mandata complere. Quod ideo commonet multipliciter fieri: quia diverſa ibi gaudendum eſt varietate virtutum. Quæ figura dicitur Homoptoton: quia in ſimiles ſonos exierunt verba diverſa, id eſt, *jubilate, exultate, cantate, & pſallite*.

Quid ſit cantare, exultare, pſallere.

Quid ſit Homoptoton.

℣. 6. *Pſallite Domino in cithara, in cithara, & voce pſalmi*. Pulcherrima ſibi copulatione verba iſta ſociata ſunt, ut quamdam harmoniam & ipſa de ſe facere videantur. Adhibentur enim inſtrumenta artis muſicæ ad exercendum opus cæleſte; quod neceſſarie dicitur, ut illa perfectio per quaſdam ſimilitudines indicetur. *Pſallit* enim *Domino in cithara*, qui per actum carnalem mandata Divinitatis operatur, qui eſurienti panem fregit, nudum veſtivit, præſtitit ſolatium deſtituto, & cætera quæ poſſunt ſupernis juſſionibus applicari. Sequitur, *In cithara, & voce pſalmi*. Eadem præpoſterata verba ſubjunxit; ut quodvis prius eorum facias, totum tamen ad Domini gratiam pertinere cognoſcas.

Pſallit Domino in cithara, qui per actum carnalem mandata Divinitatis operatur.

℣. 7. *In tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ: jubilate in conſpectu Regis Domini*. Reſpiciamus omnia hæc verba divinis myſteriis eſſe pleniſſima. Duo genera fuiſſe tubarum ad quaſdam ſimilitudines exprimendas apud Hebræos, Numerorum nobis liber inſinuat. Unum quod argento ductili formabatur; hoc ad Spiritum ſanctum, qui per Prophetas locutus eſt, competenter aptatur. Argenteus enim a munditia dicitur, & candore verborum; ſicut alibi ipſe dicit: *Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, terræ purgatum ſeptuplum*. *Ductilibus* autem ſignificat, quia fideles diverſis paſſionibus tunc (Domino largiente) proficiunt; & tanto plus creſcunt, quanto amplius duri mallei fuerint iteratione percuſſi. Malleus enim eſt diabolus; de quo Propheta dicit: *Contritus eſt malleus univerſæ terræ*. *Vox* eſt autem *tubæ corneæ* patientiæ fixa tolerantia, quæ velut cornea ſubſtantia in viris fidelibus amore Domini perſeverat. His ergo tubis pſallit Domino, qui utriſque virtutibus devotus exultat, qui & Dominum mundo corde prædicavit, & ejus miſericordiam patientiæ virtute ſuſtinuit. Sequitur, *Jubilate in conſpectu Regis Domini*. Completa eſt in hoc commate, quæ in ſuperioribus partibus ſuſpenſa videbatur eſſe ſententia. Hic enim dicit ubi ſit jubilandum, ubi cantandum, ubi exultandum, ubi pſallendum, ubi in pſalmo citharizandum, ubi in cithara pſalmizandum, ubi jubilandum in tubis ductilibus & corneis; ſcilicet *in conſpectu Regis Domini*, quando in illa judicatione juſti præmia promiſſa recipient. Per has enim varietates ſignificatur diverſis ſanctis operibus, diverſis donis in conſpectu Domini eſſe gaudendum. Sive iſta ſic dicit hic eſſe facienda, ut ſemper ad eum mentis dirigatur intentio.

Duo genera fuiſſe tubarum apud Hebræos, & quid ſignificent. — *Num. 10. 2.* — *Pſal. 11. 7.* — *Perficiuntur paſſionibus fideles.* — *Malleus eſt diabolus.* — *Jerem. 50. 23.* — *Qui tubis pſallat Domino.*

℣. 8. *Commoveatur mare & plenitudo ejus: orbis terrarum, & univerſi qui habitant in ea*. Hic jam terror futuri judicii, & impiorum formido deſcribitur, quando *mare* illud quoque eſt in pectoribus impiorum, delictorum ſuorum recordationibus *commovetur*. *Plenitudo* autem ejus merito dicta eſt, ſcilicet quia multa peccata ingentes excitant fluctus; & tunc magis pleniſſime *commovetur*, quando ſe reus novit eſſe damnandum. Sequitur, *Orbis terrarum*; utique & ipſe *commovendus eſt*, quando in novam faciem venire prædictus eſt; ſicut legitur: *Erit cælum novum & terra nova*. Addidit, *Et univerſi qui habitant in ea*; ut revera hoc intelligeres de hominibus dictum, de quibus ſuperius figuratim dixit: *Commoveatur mare*.

Multa peccata ingentes excitant fluctus. — *Iſai. 65. 17.*

℣. 9. *Flumina plaudent manibus in idipſum, montes exultabunt ante faciem Domini: quoniam venit judicare terram*. Frequenter diximus ſcripturas divinas per diverſas ſimilitudines loqui; ut & impiis celata ſint quæ dicuntur, & fideles ad ea perquirenda ſtudioſius incitentur. Unde & hic per allegorias multiplices Domino dicit eſſe cantandum. Allegoria eſt enim aliud dicens, aliud ſignificans. Mare ſiquidem ſuperius peccatoribus comparavit: nunc *flumina* ſanctos viros ſignificant, qui bonas operas cæleſti ubertate manaverunt. *In idipſum*, id eſt, in Domino Salvatore, cui prædictam operam exhibuiſſe monſtrantur. Sed reſpice quoniam hæc omnia ſub alluſione ſunt: quando enim manus habent flumina, niſi fuerint ſanctis hominibus comparata? de quibus dictum eſt: *Qui credit in me flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Sequitur, *Montes exultabunt ante faciem Domini*. *Montes* & in bono & in malo plerumque poni manifeſtum eſt. Impii enim ſuperbis niſibus intumeſcunt, & ad duritiam ſaxorum obſtinato corde perveniunt. Manſueti autem mentis ſoliditate firmiſſimi ſunt; & quamvis pia humilitate curventur, ſpe futuræ beatitudinis in ſummitates ſolidiſſimas eriguntur. Hi ſunt qui Domino adveniente gaudebunt: quoniam in futuro judicio promiſſionis ipſius dona recipient. Addidit, *Quoniam venit judicare terram*, Hic *terram*, omnem peccatorem competenter advertimus: quia terrena ſemper vitia concupiſcunt. Vides totum ſenſum ad illud judicii tempus eſſe perductum; ut omnia quæ dicta ſunt illi intelligeres poſſe congruere.

Cur divinæ ſcripturæ per diverſas ſimilitudines loquantur. — *Quid ſit Allegoria.* — *Joan. 7. 38.* — *Impii & manſueti montibus comparati.* — *Cur per terram peccator intelligatur.*

℣. 10. *Judicabit orbem terræ in juſtitia, & populos in æquitate*. Hic *orbis terrarum* impiis eſt nihilominus applicandus, qui frequenter *terræ* appellatione declarantur. Illi ſub juſtitia judicandi ſunt, qui pertinacia ſua nulla remiſſione liberantur. *Populos* autem ſignificat eos, qui ex Hebræis fideles probati ſunt, & qui devoti ex Gentibus advenerunt: de quibus ait: *Habeo autem & alias oves, quæ non ſunt ex hoc ovili, oportet me & eas adducere, ut fiat unus grex, & unus paſtor*. Iſti ergo *populi in æquitate judicandi ſunt*: quoniam ibi præmia recipient, qui hic propter nomen Domini graviſſima pericula pertulerunt; ſicut dicit Apoſtolus: *Omnes enim ſtabimus ante tribunal Dei, ut recipiat unuſquiſque propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum*. Iſtud tamen judicium ubi fiat evidenter expreſſum eſt; dicit enim Joel Propheta: *Congregabo omnes Gentes, & educam eas in convallem Joſaphat, & diſceptabo cum illis ibi pro populo meo, & pro hereditate mea Iſrael*.

Joan. 10. 16. — *2. Cor. 5. 10.* — *Joel. 3. 2.*

Concluſio Pſalmi.

QUid eſt hoc quod inſtrumenta muſica frequenter poſita reperimus in pſalmis, quæ non tam videntur mulcere aurium ſenſum, ſed provocare potius cordis auditum? Sed quoniam ille ſonus & modulatio tibiarum a ſacris myſteriis noſtra nihilominus ætate diſceſſit; reſtat ut intelligentiam hujus rei ſpiritualiter perquirere debeamus. Muſica eſt diſciplina, quæ rerum ſibi congruentium, id eſt, ſonorum differentias, & convenientias perſcrutatur. Hæc merito ponitur ad rerum ſpiritualium ſimilitudines explicandas: quoniam concentus ejus virtute inconvenientiæ ſubſiſtit. Nam ſive quando pſalmodiam dicimus: ſive quando mandatis Domini operam * navanter impendimus, dulciſſimæ harmoniæ gratia temperamur. Et ſi cauſas hujus rei alta deliberatione perpendas, qualibet creatura rationabilis ſi Auctoris ſui vivat imperio, ab hac convenientia non probatur excepta. Merito ergo inceſſanter præcipimur Domino pſallere, in pſalmo citharizare, in cithara pſallete, jubilate in tubis ductilibus & corneis; ut dubium non ſit hæc inſtrumenta dulciſona probabilium actuum nobis indicare concordiam.

Quid ſit Muſica.

* *Ed. voluntarie.*

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum octavum.

Pſalmus David.

DIgnitatem iſtius nominis ſatis admirari non poſſum, quod in titulis ſemper affixum aciem noſtræ mentis erigit ad Dominum Chriſtum. Ipſius enim honor in hoc pſalmo potentiaque cantatur. Sed quanta laus eſt ſanctiſſimi viri, ut per ejus nomen eximium tantæ ſignificetur Majeſtatis arcanum. Per *David* enim & perſonam loquentis advertimus, & Chriſtum manu fortem, deſiderabilemque ſentimus. Quapropter eximio præcone recognito, magni Judicis præſtolemur adventum.

Diviſio Pſalmi.

IN prima ſectione commonet Propheta univerſos populos Chriſto Domino confiteri: quia judicium & juſtitiam in Jacob feciſſe declaratur. Secunda commonet plebem, ut adoret Dominum Salvatorem, qui Moyſi & Aaron, & Samuel propitius fuiſſe dignoſcitur: quia præcepta ejus cuſtodiiſſe monſtrantur. Unde exaltandum & adorandum dicit eſſe Dominum, qui fideles ſuos exaudire dignatus eſt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Ominus regnavit, iraſcantur populi: qui ſedes ſuper Cherubim moveatur terra.* Cum dicit enim: *Dominus regnavit*, exponit quoniam gloriam ſuæ Reſurrectionis oſtendit; non ut ante creditus eſt non poſſe regnare, quem Judæi videbantur exſtinguere: ſed hic illud tempus oſtenditur, quando ipſe poſt Reſurrectionem ſuam dicit: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra.* Sequitur, *Iraſcantur populi*, nihil ultra nocituri. Magno enim gravitatis pondere deridentur, quorum doli atque verſutiæ nihil penitus nocuiſſe declarantur. Matth. 28. 18.

Nam quod dixit: *Iraſcantur*, non præcipit Propheta ad aliquod facinus populos commoveri: ſed ut ſibi potius *iraſcantur*, qui rem probati ſunt feciſſe nefariam; ut cito ad converſionis ſalutem veniant, cum propria voluntate ſua cœperint facta damnare. Quod ſi ad litteram velis accipere, quædam videtur urbanitas; ſicut & in Actibus Apoſtolorum legitur Pontifici Paulum dixiſſe percuſſum: *Feriat te Deus paries dealbate*. Et paulo poſt increpatus dixit: *Neſciebam, fratres, quod Princeps populi eſſet. Scriptum eſt enim: Principem populi tui ne maledixeris*; non quia neſciebat, ſed quia Principem eum populi ſub quadam urbanitate denegavit. Ita & hic dictum eſt: *Dominus regnavit, iraſcantur populi*, id eſt, nihil ultra nocituri; quod non ad exhortationem, ſed ad deriſionem videtur potius pertinere. Quæ figura dicitur Aſtiſmos, Latine urbana dictio, venuſtatis & facetiæ cauſa compoſita. Sequitur, *Qui ſedes ſuper Cherubim moveatur terra*. Tu *qui ſedes*, indicativus modus eſt ſecundæ perſonæ; ad ipſum enim Dominum verba convertens hanc ſententiam finit. *Cherubim* Hebræum nomen eſt, ſignificans plenitudinem ſcientiæ: ubi quaſi in throno ſuo Dominum inſidere manifeſtat. Nam & homines * inſidet, qui pleniſſima fide, atque operum probitate complentur. Adjunxit, *Moveatur terra*. Sive illud ſignificat quod ſuperius dixit, *Iraſcantur populi*: ſive magis ad converſionem peccatores poſtulat commoveri, qui (ſicut jam dictum eſt) *Terra* merito nuncupantur, quia terrena vitia concupiſcunt.

Actor. 23. 3. & 5.

Exod. 22. 28.

Aſtiſmos, Latine urbana dictio.

Cherubim plenitudo ſcientiæ.

* *Ed. inſidens.*

℣. 2. *Dominus in Sion magnus: & excelſus ſuper omnes populos.* Ut Deum illum quem dixit *ſedere ſuper Cherubim*, Dominum Chriſtum evidenter adverteres, expreſſit: *Dominus in Sion magnus*, qui in Jeroſolymitanis partibus homo apparere dignatus eſt. Et intende verba quæ dicit: *Dominus magnus*: ne quis eum pro Paſſionis humilitate putaret eſſe temnibilem. Addidit, *Et excelſus ſuper omnes populos*: quoniam ille quem irreligioſa mente contempſerant, Rex *excelſus ſuper omnes populos* eminebat. *Sion* autem interpretatur ſpeculatio, quod eſt Eccleſia, in qua Dominus ſpiritualiter ineſſe reverenda ſemper contemplatione monſtratur.

℣. 3. *Confiteantur nomini tuo magno, & terribili: quoniam ſanctum eſt.* Poſt apparitionem carnis quæ facta eſt in Sion, confitendum dicit populis Domino Salvatori, de quibus ſuperius dictum eſt: *Iraſcantur populi*. Sic enim in Eccleſia Catholica quotidie fieri videmus; ut qui prius fuerunt blaſphemi, paulo poſt ſint (Domino præſtante) correcti. *Magnum* autem dictum eſt *nomen* ejus: quia ubique dilatatum eſt. *Terribile*, quia ipſe venturus eſt judicare vivos & mortuos. *Sanctum*, quia immaculata & cæleſti converſatione permanſit; ſicut & alibi dicitur de ipſo: *Quoniam magnificavit Dominus ſanctum ſuum*; ſicut & Mariæ dictum eſt ab Angelo: *Propterea quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei.*

Quare nomen Domini magnum, terribile, & ſanctum.

Pſal. 4. 4.

Luc. 1. 35.

℣. 4. *Et honor Regis judicium diligit: tu paraſti æquitatem.* Superius dixerat: *Confiteantur populi nomini tuo*: modo quemadmodum confiteri debeant evidenter exponit. *Honor* enim *Regis* eſt prædicatio glorioſa, quam illi ſemper offerimus confitendo. *Judicium diligit*, hoc eſt, ut deliberando atque tractando debeamus diligere Creatorem. Non enim ille aut labili voluntate, aut caduca mente colendus eſt: ſed fi-

Honor Regis.

xa & perſpicabili deliberatione ſententiæ, ſicut ſolet ſemper puris cordibus apparere. Sequitur, *Tu paraſti æquitatem*, ut agnoſcerent homines ab ipſo hoc munus attribui, quo poſſint hanc intelligere, vel facere conſtanter *æquitatem*. Denique ſenſum iſtum evidentius ſequens verſus oſtendit. Sive (ut quibuſdam placet) *honor Regis*, eſt damnatio juſta nocentium: quoniam iniquitate punita gloria Regis ſemper augetur.

Damnatio juſta nocentium, honor Regis.

℣. 5. *Judicium & juſtitiam in Jacob tu feciſti*. *Judicium fecit* in populo fideli, quando ei donavit bonum malumque diſcernere: *Juſtitiam* vero, cum relictis idolis Creatori ſuo meruit humili devotione ſervire. *In Jacob* autem, in uno quoque fideli dicit: quia nominis iſtius commemoratione populus devotus oſtenditur. *Tu feciſti*: quia nemo eſt alius præter ipſum, qui inſtituit & * firmavit Eccleſiam; ſicut dicit Apoſtolus. *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus*.

* MS.A. *formavit.*
1. Cor. 3. 11.

℣. 6. *Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum ejus: quoniam ſanctum eſt*. Venit ad ſecundam ſectionem Propheta, in qua populos devotos commonet, ut nomen Domini magnificare non deſinant; quatenus illum prædicando, ipſi potius exaltari poſſe videantur. Cæterum ille humanis viribus (ſicut ſæpe dictum eſt) non indiget adjuvari, qui eſt ſumma virtus, & totius Majeſtatis adoranda perfectio. Sequitur, *Et adorate ſcabellum pedum ejus: quoniam ſanctum eſt*. Quoniam beatus Auguſtinus diligentiſſimus exquiſitor, corpus Domini quod de Maria Vergine ſumpſit, *ſcabellum* Divinitatis ejus aſſeruit debere ſentire, propter naturam humanitatis, quam eſt dignatus aſſumere. Illi enim virtuti eſſe ſubjectum atque unitum, omnibus creaturis conſtat excelſius, ſicut dicit Apoſtolus: *Quod infirmum eſt Dei fortius eſt hominibus*. Et alibi de eodem Mediatore Dei & hominum homine Chriſto Jeſu Apoſtolus dicit: *Propter quod Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen: ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum*. Nunc dicendum nobis eſt quid in iſto verſu pedes ejus ſignificare videantur, ſcilicet ſtabilitatem Divinitatis, quæ ſemper in naturæ ſuæ omnipotenti gloria tanquam pedum indefecta ſtabilitas perſeverat. Hujus ergo Verbi aſſumptum corpus, quamvis glorioſum, quamvis magnum, quamvis ſit adorabile: tamen propter humilitatem humanitatis, *ſcabellum pedum* competenter accipimus. Nam cum ipſe dicat: *Cælum mihi ſedes eſt; terra autem ſcabellum pedum meorum*; corpus terrenum quod de Maria Vergine ſumpſit, bene (ut opinor) eadem ſimilitudine *ſcabellum pedum ejus* probatur intelligi. Et nota quia non dixit: Quoniam ſanctus eſt: ſed *quoniam ſanctum eſt*; ſcilicet ut corpus a Deitate mentis contemplatione diſcerneres, ſed ad unam perſonam referres, id eſt, ad *Verbum* quod *caro factum eſt, & habitavit in nobis*. *Pedes* etiam Divinitatis per tropologiam dicit, ſicut & *ſcabellum* dictum eſt. Etiam ſic forſitan debemus accipere, ut extrema temporis deſignet, quando Dominus incarnari dignatus eſt. Unde & Joannes Evangeliſta dicit: *Filioli noviſſima hora eſt*; Paulus quoque Apoſtolus dicit: *Cum veniſſet plenitudo temporum, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege*.

Enar. in pſal. 98. ante med.
1. Cor. 1. 25.
Philip. 2. 9.
Corpus a verbo aſſumptum, ſcabellum pedum ejus vocatur.
Iſai. 66. 1.
Joan. 1. 14.
1. Joan. 2. 18.
Galat. 4. 4.

℣. 7. *Moyſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel inter eos qui invocant nomen ejus: invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos*. Ideo priſcæ auctoritatis magnos viros poſuit, eiſque gratiam Domini aſſerit fuiſſe conceſſam; ut ad ſimilem devotionem fideles populos incitaret. Et nota quia hic *Moyſen ſacerdotem* dicit, dum ſic in Heptateucho non legatur; qui etſi hoſtias non offerebat ſicut *Aaron* frater ipſius vota tamen populorum coram Deo ſemper exhibuit; quod ſacerdotis officium eſſe monſtratur. Quapropter merito & hic *ſacerdos* dicitur, qui magnis precibus, iraſcente Domino, pro populo ſupplicavit. *Samuel* autem in templo Domini prædicabili ſanctitate converſatus eſt, qui David unxit in Regem. Sed quoniam ſacerdotis non accepit officium (quia erat de tribu Ephraim, unde ſacerdotes fieri non licebat) addidit de ipſo: *Inter eos qui invocant nomen ejus*: quia nominatim percurrere non poterat, quos multitudo infinita dilatabat. Adjecit, *Invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos*. Quantum valeat ſinceritas orationis in brevitate declaratum eſt: quia fideliter ſupplicantes efficaciter audiebat.

Deus fideliter ſupplicantes efficaciter audit.

℣. 8. *In columna nubis loquebatur ad eos: quia cuſtodiebant teſtimonia ejus, & præcepta ejus quæ dedit illis*. Non vacat quod dictum eſt: *In columna nubis*: quia ſemper iſta in ædificatione domus pro fortitudine ponitur & decore. In hac ergo ſpecie loquebatur illis Dominus, quæ venturam fabricam Eccleſiæ nuntiabat. Sed quia illis tunc per *nubem* verba fecit, nobis per ſanctum ſcabellum ſuum, id eſt, per Incarnationem & loqui evidentius, & apparere dignatus eſt. O ſcabellum omnibus templis excelſius, omnibus ſpiritualibus creaturis multo præſtantius! ſicut dicit Apoſtolus: *Cui autem dixit Angelorum Sede a dextris meis?* Sed quid mirum, ſi ille ſcabellum dicitur, qui ſe vermi, ſcarabeo, herbæ fullonum, & angulari lapidi comparavit, non * vilitatis intuitu, ſed humilitatis affectu; quam ſumendo tantum fecit excelſam, quantum prius fuit in hoc mundo parviſſima? Sequitur, *Quia cuſtodiebant teſtimonia ejus, & præcepta ejus quæ dedit illis*. Reddit cauſas quare eos exaudire Dominus dignaretur: quia ipſe illum vere diligit, qui ejus mandata cuſtodit, ſicut ipſe diſcipulis dicit: *Si me diligitis mandata mea ſervate*. *Teſtimonium* eſt per ſigna aliqua præcedentis rei poſita ſignificatio; ſicut in Heptateucho dicit: *Hoc erit vobis in teſtimonium*. Præcepta enim pertinent ad legem, quam per Moyſen viſi ſunt accepiſſe. Unde oſtenditur efficaciſſime placere Deo, quando a nobis ejus completur imperium.

Hebr. 1. 5.
* Ed. *utilitatis.*
Vere Deum diligit, qui mandata ejus cuſtodit; & ita Deo exauditur.
Joan. 14. 15.
Quid ſit teſtimonium.

℣. 9. *Domine Deus noſter tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuiſti illis, & vindicans in omnia ſtudia eorum*. Dicendo: *Tu exaudiebas, & tu illis propitius fuiſti*, oſtendit quidem deſideria ſanctorum in bonis petitionibus fuiſſe completa, eoſque beneficia ſuſcepiſſe quæ videbantur neceſſario poſtulari. Sed addidit: *Et vindicans in omnia ſtudia eorum*. Hoc propterea poſitum eſt, ne ſemper nos quæreremus audiri, quando utrumque in ipſis videtur impletum. Cognoſcimus enim eos, & interdum exauditos fuiſſe cum peterent proſpera; & iterum *in ſtudia eorum vindicatum*, ne humana illis elatio ſurripere potuiſſet. Nam quamvis aliqui fideles ſint, & magna devotione venerandi, oportet in eos pro tempore *vindicari*: ne cor eorum ad ſuperbiam videatur poſſe deduci; ſicut & Apoſtolus dicit:

In fideles pro tempore oportet vindicari, ne in ſuperbiam deducantur.

2. Cor. 12. 7. 8. 9. *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus ſatanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut diſcederet a me; & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.* Quapropter audivimus exauditos, & in eis intelligamus etiam vindicatum; ut cognoſcamus miſericordem Chriſtum utrumque feciſſe propitium.

℣. 10. *Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate in monte ſancto ejus; quoniam ſanctus eſt Dominus Deus noſter.* Et ſuperius quidem pars verſus iſtius legitur, ubi facta diviſio eſt: ſed ibi ſubjunctum eſt: *Et adorate ſcabellum pedum ejus*; hic autem non montem, ſed *in monte ſancto Dominum* præcepit *adorari*. Quod ad montem Sion (qui eſt Eccleſia) referri poſſe non dubium eſt, quæ eſt montium mons, & ſancta ſanctorum, cujus ipſe habitator eſt Chriſtus. Sic utrumque in ſancta Eccleſia dicit eſſe faciendum. Notandum eſt autem, quod ſanctum Dominum in ſancto monte præcepit adorandum: quoniam ſicut laus ejus non convenit ori pravo: ita nec ejus culturæ loci poteſt congruere turpitudo.

Eccleſia mons montium, & ſancta ſanctorum ob Chriſti habitationem dicitur.

Concluſio Pſalmi.

Conſideremus faciem hujus pſalmi, quaſi duobus luminibus ſplendere pulcherrimis. Incredulos terret, ut ad ſupplicationem devotiſſimam perducantur: fidelibus Chriſtum Dominum adorare præcipit, quia ipſe novit exaudire quos diligit. Beata plebs quæ de tali gaudet imperio. Vitale quippe deſiderium eſt agnoſcere & amare Creatorem. Quapropter exultationem nobis moveat auditus Dominus Chriſtus. Fidelis ſervi eſt diligere dominantem. Nam qui non habet cariſſimum gubernatorem ſuum, ipſe ſe profitetur horrendum. Natura quippe rerum eſt, ut ab eo te diligi poſſe nullatenus arbitreris, quem cara mente non appetis. Diligamus igitur, ut amemur: quæramus, ut inveniamus: pulſemus, ut ad eum accedere valeamus. Contra omnes amentias eſt eum tepide quærere, quem tibi cognoſcis æterna beneficia poſſe præſtare.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Nonageſimum nonum.

Pſalmus in confeſſione.

Cum frequenter in pſalmis poſita ſit pro rerum opportunitate *confeſſio*: hic tamen in titulo ſingulariter probatur adſcripta, revera quia totus hic pſalmus ad utraſque pertinet confeſſiones. Una eſt quando peccata noſtra * deplorantes, culpabiles nos reoſque profitemur, & miſericordiam Domini concedendam nobis piis fletibus exoramus. Altera, cum ſive nobis beneficia collata laudamus, ſive aliis præſtita cum magna exultatione veneramur. Confeſſio enim quaſi confatio dicitur, ſive pœnitentia, ſive laus multorum ore celebrata; quæ ideo ſic dicitur, ut ad plurimos pertinere monſtretur.

Duplex confeſſio una pœnitentiæ, altera laudis.

* Ed. *depromentes.*

Confeſſio quaſi confatio dicitur.

Diviſio Pſalmi.

In prima parte pſalmi Propheta commonet univerſitatem, ut Dominum debeat ſub magna jucunditate laudare: quia tanti Domini triſte non decet ſervitium. Et ne ſemper hoc genere confeſſionis utendum crederet Chriſtianus, ſecunda parte dicit, ut malorum noſtrorum delicta pœnitentes, indulgentiæ ipſius portas intrare mereamur: quia miſericordia ejus permanet in æternum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Jubilate Deo omnis terra.* Sollicitus Propheta de populo fideli, ne ſe putaret ſub anxietate triſtitiæ Chriſto Domino ſerviturum, primum a jubilatione cœpit: quia ipſa eſt juſti perfecta devotio Domino ſub mentis jucunditate famulari; ſicut & Apoſtolus monet: *Semper gaudete, ſine intermiſſione orate, in omnibus gratias agite.* 1. Theſſ. 5. 16. 17. 18. Et ne quis ſe minime crederet evocatum, addidit, *omnis terra*; ut ipſe inter homines non videatur exiſtere, qui hanc vocem detrectat audire. Jubilatio eſt enim (ſicut ſæpe diximus) magno mentis gaudio commoveri, non tamen in articulata verba prorumpere. Nam quod dixit: *Jubilate*, & ſubjunxit: *omnis terra*, frequenter & per caſus nominum diſcrepantes, magnos indicat ſenſus. Nam cum *terra* ſingulari numero denuntietur, *jubilate* dicit, quod ad pluralem numerum certum eſt pertinere; ut hanc *terram* ad homines, non ad tellurem æſtimares eſſe referendam; quod allegorice conſtat intelligi. Allegoria eſt enim figura aliud dicens, & aliud ſignificans.

Perfecta devotio juſti eſt Domino ſub mentis jucunditate famulari.

Quid ſit Allegoria.

℣. 2. *Servite Domino in lætitia: intrate in conſpectu ejus in exultatione.* Licet ſervitia Domini diverſis videantur officiis expediri, ut ſunt ordines Eccleſiaſtici, monaſteria fidelium, Eremitæ ſolitarii, Laici devoti: omnia tamen ad iſta tria verba proprie referuntur, ut Domino ſub lætitia ſerviatur, non in murmuratione, aut amaritudine mentis, ſicut factum eſt in deſerto, quando contra Dominum Judaicus populus murmuravit. Sed iſta *lætitia* utique charitas eſt, quæ (ſicut dicit Apoſtolus) *non inflatur, non agit perperam, non eſt ambitioſa*, & reliqua quæ hanc virtutem egregiam mirabili narratione deſcribunt. 1. Cor. 13. 5. Quapropter illi ſub lætitia Domino ſerviunt, qui eum ſupra cuncta diligunt, & invicem ſe fraterna charitate reſpiciunt. O libera ſervitus! o ſervitium ſupra cunctas dominationes eximium, quibus talis lætitia tribuitur, qualis in regnorum gloria non habetur! Sed illam lætitiam quæ in hoc mundo præcipitur, vide quale præmium ſubſequatur. Dicit enim: *Intrate in conſpectu ejus in exultatione.* Multo difficilius, multo præſtantius eſt ante tanti judicis gaudere conſpectum: ubi ſic convenire conſcientia commonetur, ut gaudia tunc ſumat humilitatis, quando ſuperbis omnibus probatur eſſe terribilis.

Domino ſub lætitia ſerviunt, qui eum ſupra cuncta diligunt.

℣. 3. *Scitote * quod Dominus ipſe eſt Deus: ipſe fecit nos, & non ipſi nos: nos autem populus ejus, & oves paſcuæ ejus.* In capite verſus hujus contra perfidiam loquitur Judæorum, qui Dominum Salvatorem non putando Deum, in Creatorem ſuum manus injicere præſumpſerunt. *Scitote*, dixit, intelligite, *quod* iſte *Dominus* quem Dei Filium minime credidiſtis, *ipſe eſt Deus*, qui fecit cælum & terram, qui nos quoque ad ſuam imaginem ſimilitudinemque plaſmavit. Et ne putarent humanam creationem patrum ſemini eſſe deputandam, adjecit: *Et non ipſi nos*. Nam quamvis nativitati noſtræ miniſterium

* MS. A. *quoniam.*

præbeat carnalis operatio: tamen ille in hunc mundum nos probatur adducere, qui cuncta facit ad exiſtentiam pervenire. Sequitur, *Nos autem populus ejus, & oves paſcuæ ejus*. Venit ad populum fidelem per comparationes pulcherrimas, quid ſit oſtendens. *Oves*, quia ſimplices ſunt, & ipſe earum Paſtor eſt verus. *Paſcua ejus*, id eſt, divinarum ſcripturarum copioſa & dulcis epulatio. Ipſa ſunt *paſcua*, quibus fidelis anima ſaginatur, & ad futuræ beatitudinis amœna perducitur. Sic iſtis tribus verſibus complexus eſt quid agere, quid credere, quid intelligere debeat Chriſtianus.

Deus cuncta facit ad exiſtentiam pervenire.

Populus fidelis oves Chriſti, quarum paſcua ſunt ſcriptura divina.

℣. 4. *Intrate portas ejus in confeſſionem: atria ejus in hymnis confeſſionum. Laudate nomen ejus.* Venit ad ſecundam partem; ut quia ſuperius dixerat in Domini laudibus eſſe jubilandum: nunc doceret quemadmodum illi unuſquiſque debeat confiteri. *Portæ* Domini ſunt humilis pœnitentia, baptiſmum ſacrum, charitas ſancta, eleemoſynæ, miſericordia, cæteraque mandata, per quæ ad ejus poſſumus pervenire conſpectum. Hortatur ergo Propheta, ut per hanc humilitatis confeſſionem, primo januas miſericordiæ Domini intrare debeamus: ne nos extra ovilia ſævientis lupi poſſit rapacitas invenire. Adjecit, *Atria ejus in hymnis confeſſionum. Atria ejus*, & hic ſubaudis, *intrate*. Significat enim Prophetas, Evangeliſtas, & quicumque (Domino aſpirante) docuerunt. Dicta enim illorum Domini conſtat eſſe palatia, quando ipſe in eis invenitur, ſi devota mente perquiritur. Sed ut hanc confeſſionem divideres a priore, poſuit: *In hymnis*, qualis fuit illa Domini Salvatoris cum dixit: *Confitebor tibi Pater Domine cæli & terra*. Non enim pro ſuis peccatis aliquid confeſſus eſt, ſed laudes Patri ſincera dilectione perſolvit. Congruus enim ordo ſervatus eſt: quia dum illa prius offertur, iſta jam ſecura ſubſequitur. Addidit: *Laudate nomen ejus*; ubi ponenda ſubdiſtinctio eſt: quia ſequenti verſui conſtat eſſe jungendum.

Porta Domini.

Matth. 11. 25.

℣. 5. *Quoniam ſuavis eſt Dominus, in æternum miſericordia ejus, & uſque in ſæculum ſæculi veritas ejus.* Ne quis ſe putaret laudando fatigari, aut continuo labore flacceſcere, cauſam reddidit quare prædicandum eſt nomen ejus; id eſt, *Quoniam ſuavis eſt Dominus*. Quando enim provenit in ſuavitate defectus, aut poteſt animus expleri, ubi ſemper proficit appetitus? Delectatio iſta neſcit habere faſtidium, ubi ſic mens conſolata reficitur, ut nullatenus tamen ejus deſideria deponantur. Et ne ſuavitatem, quam dixit, crederes eſſe temporalem, *In æternum* dicit *ejus miſericordiam* permanere: quia cum ſemel præſtiterit futura bona, ab ipſo tamen perpetue ſervantur illæſa. Adjecit, *Et uſque in ſæculum ſæculi veritas ejus. Sæculum ſæculi*, & iſtud ſignificat quod nunc agitur, & illud quod credimus eſſe venturum: quoniam & hic eſt *veritas* Domini; ſicut legitur: *Veritas de terra orta eſt*; & in illo ſæculo, ubi promiſſionum ejus dona complentur, & ipſe cum ſanctis ſuis glorioſa perennitate regnabit.

Pſal. 84. 12.

Concluſio Pſalmi.

Mirabiliter hic pſalmus utraſque nos confeſſiones edocuit; ut & alacres Domino jubilemus, & peccatorum noſtrorum vulnera ſine intermiſſione plangamus. In hoc enim mundo utrumque neceſſarium eſt; ut nec in triſtitia deſperet Dei ſervus, nec iterum animus ejus proſperis reddatur elatus. Nam ſicut ſanitas hominis humorum pace conſiſtit: ita perfectus eſt Chriſtianus, qui fuerit inter harum rerum viciſſitudinem immobiliter temperatus. Suſcipiamus ergo alacri mente quæ dicta ſunt. Qualis enim ſit iſta deploratio ex hoc datur intelligi, ut in ea præcipiatur Dominus eſſe laudandus; merito quia inde provectus evenit non reatus: non pœna ſed præmia: non deformis ſervitus, ſed pulcra libertas.

Perfectus Chriſtianus in proſperis, & in adverſis temperatus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum.

Pſalmus ipſi David.

Quamvis tituli ab hiſtoriis tracti virtutem videantur indicare pſalmorum: tamen & ſimplices idem continere noſcuntur. Eſt ſiquidem textus iſte mirabilis, & in forma perfectæ ſanctitatis incluſus, qui centenarium fructum debeat expectare præmiorum. Sed ideo verba noſcitur præmiſiſſe notiſſima; ut ejus virtus ſimplex atque perſpicua ſenſus lucidiſſimos ac nimis honorabiles indicaret. *Pſalmus* enim ſanctam ſignificat operationem. *Ipſi David* ubi ponitur, totum Chriſti virtutibus applicatur; ut nihil de iſto terreno Rege intelligas: ſed omnia de illo cæleſti dicta fuiſſe cognoſcas.

Diviſio Pſalmi.

Congregatio illa ſanctorum, quam per univerſum mundum Catholica parit & multiplicat ſemper Eccleſia. In prima parte pſalmi *cantare* ſe dicit *Domino miſericordiam & judicium*, conſortiaque refugere peſſimorum. Secunda parte fideles ſe aſſerit diligere, & cum eis gratiſſima habitatione verſari; dæmones autem cum ſuis immiſſionibus de ſuo corde repellere, quos novit cum Dei famulis non habere ullatenus portionem; ut tali inſtitutione formati, & appetere bona, & mala renuere debeamus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Miſericordiam & judicium cantabo: tibi Domine pſallam.* Cæleſtis in terra multitudo beatorum protulit initium, quod breviter cuncta concluderet. Poteſtas enim Domini ſemper aut miſeretur, aut judicat. Sed neque *miſericordia* ipſius ſine *judicio*, neque *judicium* ſine *miſericordia* reperitur; utraque enim ſe mutua ſocietate conjungunt; nec factum ejus aliquod provenit, quod non plenum cunctis eſſe virtutibus ſentiatur. Nam ſicut hic dixit: *Miſericordiam & judicium*; alibi dicit pro his duobus nominibus, *Juſtitia & pax*; & iterum, *Miſericordia & veritas*; vel, *Juſtitia & judicium præparatio ſedis tuæ*; ut ubique Deum pium demonſtret & juſtum. Quod genus locutionis inter propria ſcripturæ divinæ connumerari poſſe non dubium eſt. Nam & in illo adventus ſui tempore glorioſo, primo loco *miſericordiam* facit, quando dicit: *Venite benedicti Patris mei*, & cætera: ſed non ſine æquitate, quia fidelibus ſuis promiſſa reſtituit. Poſtea vero *judicium* ſequitur, cum

Poteſtas Domini ſemper aut miſeretur aut judicat.

Judicium & miſericordia mutuam ſemper ineunt ſocietatem.

Matth. 25. 34.

Ibidem 41.

dixerit impiis: *Diſcedite a me maledicti in ignem æternum*; quod tamen non eſt ſine pietate: quoniam poſt multam patientiam noſcitur proferre vindictam. Vides ergo hæc duo & conſentanea ſibi eſſe, & ſuis ordinibus collocata radiare. Audiant itaque miſericordem Dominum peccatores, qui de ſua nequiter ſalute deſperant: intelligant ſuperbi Judicem, qui malum ſuum non æſtimant eſſe puniendum. Ita hic totum compendioſe pleniſſimeque cantatum eſt: quoniam in his duobus ſermonibus, & cuncta opera Domini, & totius Eccleſiæ ædificatio probatur eſſe narrata. Adjecit: *Tibi Domine pſallam*. *Domino pſallit* qui bonis factis ſuis eum placare contendit. Ipſa eſt enim ſuaviſſima virtus harmoniæ, quando vox cognoſcitur operibus conſonare. Nam ſi hæ duæ res diſcrepabili ſibi varietate diſſentiant, nequaquam poſſunt pſalmodiæ temperatam efficere cantilenam; nec ad aures Domini venit, quod ſe mutua contrarietate confundit.

Suaviſſima virtus harmoniæ, quando vox operibus conſonat.

℣. 2. *Et intelligam in via immaculata, quando venies ad me*. Hic verſus de ſuperioribus pendet. Nam ſi diſciplinabilis illa pſalmodia competenter dirigatur ad Dominum, vide quid præſtat; ut *intelligat in via immaculata*, quando ad ſe Dominus venire dignetur, quem magnopere ſuſtinebat. *Intelligam* dicit, id eſt, credam puro cordis affectu; ut quod oculis carnalibus non videbat, vivaciter conſpiceret animæ deſiderantis adniſu. Et quoniam tale deſiderium ſpiritualiter jam videntis erat, dicit quemadmodum venire diſponat; *In via* ſcilicet *immaculata*: quia Chriſtus Dominus peccata non habuit, qui & per hunc mundum immaculatis greſſibus ambulavit. Hoc eſt enim quod dicit: *Et intelligam in via immaculata, quando venies ad me*.

℣. 3. *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ*. Hypotheticus denuo ſyllogiſmus aperitur: Si juſtus perambulat in innocentia cordis in medio domus Domini, non proponit ante oculos ſuos rem malam. Attamen juſtus perambulat in innocentia cordis in medio domus Domini. Non proponit igitur ante oculos ſuos rem malam. Nunc ſequentia videamus. Dicendo, *Perambulabam*, oſtendit vitam mundi iſtius non ſe ſtudioſiſſime perquiſiiſſe: ſed tanquam tranſitoriam fuiſſe decurſam. Ac deinde, quid poſſit *innocentia* paucis verbis abſolvitur; ut *in medio domus* Dei habitare mereretur; quatenus & reliquis bonum exemplum præbeat, & ipſa honorabili converſatione reluceat. Nam quantum valeat *innocentia* hinc datur intelligi; ut propter gratiſſimam ſimplicitatem in columbæ ſpecie Spiritus ſanctus appareret, & propter manſuetudinem beatam Agnum ſe vocare Dei Filius elegiſſet: deſignans quoniam illa cæleſtis & vera ſapientia in pectoribus placidis atque humilibus conquieſcat.

Cæleſtis ſapientia in pectoribus placidis atque humilibus conquieſcit.

℣. 4. *Non proponebam ante oculos meos rem malam: facientes prævaricationes odivi. Non adhæſit mihi*. Quoniam ſuperius dixit *ambulaſſe ſe in medio* Eccleſiæ *in innocentia cordis ſui*: nunc per figuram Ætiologiam, quæ Latine appellatur cauſæ redditio, hoc duobus modis exponit. Primo dicens uſque ad poſitam diviſionem cum vitioſis ſe non habuiſſe conſortium. Deinde uſque ad finem pſalmi, aſſerit cum fidelibus ſuam ſe potuiſſe nihilominus portionem, & de corde ſuo diaboli fugaſſe verſutias. Sic maximam partem hujus pſalmi hæc figura cognoſcitur eſſe complexa. Nunc ad exponenda verba redeamus. Qui Deum credit ultorem, rem malam ante cordis ſui lumina non proponit: quia neceſſe eſt ut deſpiciat terrena, qui noſcitur conſiderare cæleſtia. Sed qui in mundo erat, *rem malam ante oculos* ſuos quomodo poterat non habere: niſi quia illi talia diſplicebant, nec eorum vitioſa delectatione capiebatur? Juſte ergo dixit ſancta congregatio: Ante oculos cordis ſui ſe non poſuiſſe nequitias, quas de penetralibus ſuæ mentis excluſerat. Recte ſiquidem illas res videre non dicimur, quas nullis delectationibus intuemur. Sequitur, *Facientes prævaricationes odivi*. Expoſuit quemadmodum mala ad ejus non potuerunt internos oculos pervenire: quia *prævaricationes* hominum jugiter habuit odioſas. Illas enim res unuſquiſque reſpicere dicitur, quas & diligere poſſe judicatur; nam quamvis ante faciem noſtram veniant, tamen in conſpectu mentis noſtræ non ſunt, quæ abominabili execratione refugimus. Addidit, *Non adhæſit mihi*. Hoc comma omnino ſuſpenſum eſt; deſiderat enim caput verſus ſequentis, id eſt, *cor pravum*; quod frequenter factum ſecundum Hebræos in pſalterii verſibus invenimus. *Cor* enim *pravum adhærere* non poteſt, niſi peccatorum iniquitate diſtortis. Invicem quippe ſibi æqualia vota glutinantur, & e diverſo dividuntur quæcumque contraria ſunt; nec pravum recto convenit, quia morum varietate diſſentit. Hic autem Status incidit Conjecturalis, ubi quæritur aut cum quibus convivat, aut quomodo vivat.

Qui Deum credit ultorem rem malam ante oculos cordis ſui non proponit.

Illas res videre non dicimur, quas nullis delectationibus intuemur: & econtra.

Æqualia vota glutinantur; contraria dividuntur.

℣. 5. *Cor pravum: declinantes a me malignos non agnoſcebam*. Diximus *Cor pravum* ſuperioribus eſſe jungendum, ut abſoluta ſententia ſubſequatur. *Declinantes a me malignos non agnoſcebam*. *Declinantes a me malignos*, hæreticos dicit, qui pravis dogmatibus a Catholica prædicatione diſſentiunt, & *declinantes* ſemitas rectas, per vias peſſimas ſe auditoreſque deducunt. *Non agnoſcebam* dixit: quoniam cum ſe baptizatos atque ſignatos aſſerant, non in eis agnoſcitur divina dilectio, qui blaſphemi probantur in Domino. Illi enim Chriſtiani veraciter recognoſcuntur, qui ſe fidei pravitate non polluunt.

Quinam veri Chriſtiani.

℣. 6. *Detrahentem adverſus proximum ſuum occulte, hunc perſequebar*. Detrahit hæreticus Catholico, quando abſentem aliqua oblocutione dilacerat; nec audet palam contendere, qui ſe novit irrationabilia vendicare. Hos dicit perſequendos, ut ad veritatis ſtudia concitentur, qui decepti variis quæſtionibus eluduntur. *Proximum* enim diximus & carnis nobis ſocietate conjunctum, & aliqua legis vicinitate ſociatum. Nam dum quidam eorum nobiſcum vetus ac novum Teſtamentum ſuſcipere videantur: recte tamen intelligere ſcripturas divinas deteſtabili voluntate contemnunt.

℣. 7. *Superbo oculo & inſatiabili corde, cum hoc ſimul non edebam*. Duo eſſe dicit genera perfidorum. Unum (ſicut ſuperius poſuit) quod proximis detrahit: ſed illud jam, quemadmodum curari poſſit, oſtendit. Aliud vero quod *ſuperbo oculo*, id eſt, voluntate prætumida, & *inſatiabili corde* a blaſphemiis non recedit, ſic dicit eſſe vitandum; ut jam nec ipſum cum eodem debeamus inire convivium, ne aures Chriſtianorum abominandis ſermonibus inquinentur. Sed & hoc, acrius quidem, tamen genus curationis indultum eſt; ut cum ſe

Duplex perfidorum genus.

mens impia ſanctis viris execrabilem viderit factam, errorem ſuum adhibita ſatisfactione recorrigat. Nam ſi Apoſtolus dicit de Chriſtia-
1. Cor. 5. 11. nis male viventibus, cum his *nec cibum ſumere*, quanto magis hoc fieri convenit de truculentis atque obſtinatis hæreticis? Sive hoc ſpiritualiter intelligendum eſt de corpore Domini Salvatoris; ut cum illis communicatio non edatur, a quibus fides Chriſtiana diſcerpitur. Et intende quia ſive ſuperiora quæ dicta ſunt, ſive quæ in ſecunda diviſione dicenda ſunt, omnia pertinent ad Statum Conjecturalem, in quo maxime diſerta Oratorum exercentur ingenia.

℣. 8. *Oculi mei ſuper fideles terræ, ut ſedeant hi mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat.* Sancta illa congregatio venit ad ſecundam partem; & ſicut ſuperius abominabiles ſibi reddidit infideles: ita nunc recte credentium virorum deſiderat habere conſortium. Illos enim cordis oculos quos avertebat a peſſimis, nunc ſe profitetur ſociare cum ſanctis. *Fideles terræ* dicit, qui per totum mundum habitant Chriſtiani. *Sedeant* autem *mecum*, id eſt, in fidei unitate permaneant. Per hunc enim ſitum & requies deſignatur, & immobilitas mentis oſtenditur. Volunt hoc aliqui propter excellentiam dictorum & Chriſto Domino evidenter aptare: ſed ſubito
* Ed. *tamen.* non eſt permutatio facienda, ubi ſe * tantum introducta poteſt explicare perſona. Sequitur, *Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat.* Hæc eſt revera fidelium Chriſtianorum manifeſta probatio & ſua vita clareſcere, & miniſtrorum converſatione relucere; ſicut jam in de-
Pſal. 17. 28. cimo ſeptimo pſalmo dictum eſt: *Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, & cum perverſo ſubverteris.* Sed quamvis hoc nec a laicis videatur exceptum: tamen ſpecialiter Sacerdotibus probatur impoſitum; ut tales miniſtros habeant, qui divinis regulis non repugnent.

℣. 9. *Non habitabit in medio domus meæ qui facit ſuperbiam.* Adhuc in dictis ſuperioribus perſeverat; negat enim ſuperbis ſibi fuiſſe aliquam portionem: ne crederetur eos probaſſe, quorum familiaritatem ſibi videbatur adjungere. Iſtud autem quod poſuit: *In medio domus meæ*, hoc vult intelligi: quia nihil commiſſum talis habuit, nullo honore præminuit, nulla poteſtate lætatus eſt; ut quaſi *in medio domus* eſſe videretur, cui patriſfamiliæ ſerenus animus arridebat. Unde cognoſcimus talia nos habere debere in ſuſceptis judicia, ut nullatenus peſſimis hominibus faveamus; nec nobis grati videantur eſſe, qui morum pravitate vitandi ſunt.

℣. 10. *Qui loquitur iniqua, non direxit in conſpectu oculorum meorum.* Et hic quoque verſus ad ſuperiora reſpondet. Dicit enim ſibi non placuiſſe, qui aut iniquis detractionibus, aut pravis
Iniquum eſt totum quod divina pietas execratur. noſcebatur ſtudere colloquiis. *Iniquum* enim ad totum pertinet quod divina pietas execratur. *Non direxit*, ſignificat, non profecit. Illos enim dirigi dicimus, qui accedendo proficiunt, aut aliqua proſperitate meliorantur; quod utique non ſolet eis contingere qui tortuoſis ſtudent ſemitis ambulare.

℣. 11. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* Poſtquam dixit malorum ſe fugiſſe conſortia, unde plerumque poſſunt evenire peccata: nunc ad mentis ſuæ interiora converſus, illam peſtem tyrannicam, vaſtatricem generis humani, id eſt, pravam dæmonum ſuggeſtionem, quemadmodum de penetralibus ſuis expulerit, decenter exponit. *In matutinis*, in ipſis videlicet initiis dicit, quando in nobis ſuggeſtiones diabolicæ velut dubia crepuſcula cœperint *Suggeſtiones diabolicæ ſtatim ejiciendæ.* apparere, tunc oratione debent ejici, tunc abominabili execratione detrudi: ne paulatim noxie creſcentes, velut dies nos nebuloſiſſima comprehendat. *Peccatores* autem *terræ*, ſunt dæmones, *Cur dæmones peccatores terræ dicantur.* qui univerſam carnem deducunt pravis immiſſionibus ad reatum. *Peccatores* enim juſte dicuntur, quoniam peccatores faciunt. Ipſi ergo cum ſuis operibus interficiuntur, animæ hominum ſine dubitatione ſalvantur. Hoc autem fieri manifeſtum eſt, quando nobis compunctio lacrymarum divini roris miſeratione confertur. Neque enim eam, quando volumus offerre, prævalemus: ſed tunc impenditur, quando ipſius largitate præſtatur.

℣. 12. *Ut diſperdam de civitate Domini omnes qui operantur iniquitatem.* Civitatem Domini *Civitas Domini anima pia.* animam piam Patres eſſe dixerunt: unde diabolus diſperditur, quando a ſua intentione removetur. O crudelis, o tyrannicæ voluntatis iniquitas! Non ſufficit quia homines mori fecit: ſed adhuc, ne recuperari poſſint vivere, vehementer inſiſtit. Sed tu Domine qui vides impu- *Dæmon impudentiſſimus hoſtis.* dentiſſimum hoſtem, præſta validam defenſionem: ne ille ad votum ſuum perveniat, qui te nobis inſenſum facere inſatiabili calliditate feſtinat. Tuis te verbis, tuis commonitionibus exoramus: *Judica Domine nocentes me, expugna im-* Pſal. 34. 1. *pugnantes me. Apprehende arma & ſcutum, & exſurge in adjutorium mihi.*

Concluſio Pſalmi.

COgnovimus qualis fuerit iſte ſanctiſſimus, qui in medio domus divinæ, miſericordiam & judicium Domini pura mente cantavit: quemadmodum malos abſolute vitaverit: bonis autem fuerit gratiſſima ſocietate conjunctus: concupiſcentias cordis ſui ſaluberrima deliberatione projecerit; ut merito hunc numerum obtinuiſſe videantur, qui ſpeciem deſiderabilis coronæ digitorum, dexteræ minus inflexione deſignat. Hoc donum Martyrum, hoc eſt Virginum munus, & quicquid eſt eximium in Eccleſia, tali fructu pervenire demonſtratur ad præmium; ſicut dicit Apoſtolus: *De reliquo re-* 2. Timoth. 4. 8. *poſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex.* Orbis ipſe terrarum hoc ſchemate fertur ambiri. Cælum innumeris auctoribus legimus eſſe convexum. Stellas videmus ſphærica rotunditate fulgentes: ſolem ipſum circuli pulchritudine radiare: Lunam quoque certum eſt in hanc venire formam, quando noſcitur eſſe perfecta. Et ideo conſideremus cujus hæc perſona ſit meriti, cujus elegantiæ comprobetur; ut in calculo poſita eſſe videatur, qui & præmiorum ingentium continet dignitatem, & creaturarum cæleſtium portat imaginem. Pudet enim dicere peccatis obnoxium centenarii numeri fœcunditate provectum; & quod ſanctorum diximus meritis applicatum, indigno mihi fuiſſe collatum. Sed præſtet divina potentia, ut ad judicationem ſuam gaudere nos faciat remiſſione proculdubio peccatorum, & non pro meritis noſtris damnet, qui liberare ſolus prævalet confitentes.

MAGNI AURELII CASSIODORII SENATORIS

VIRI CLARISSIMI ABBATIS VIVARIENSIS SIVE CASTELLIENSIS

IN TERTIAM PARTEM PSALTERII EXPOSITIO.

TITULUS PSALMI CENTESIMI PRIMI.

Oratio pauperis, cum anxius fuerit, & coram Domino effuderit precem ſuam.

QUamvis aliqui præſentem pſalmum Domini Salvatori aptandum eſſe putaverint: conveniens tamen videtur afflicti magis & gementis pauperis, ſicut & titulus ipſe continet, introducere in hac relatione perſonam, quia multa ſunt quæ illi immaculatæ ſanctæ Incarnationi nequeunt convenire. Et primum, quod *anxius* nuſquam fuiſſe legitur Dominus Chriſtus. *Anxius eſt* enim, qui in gravi diſcrimine conſtitutus, nullam partem, quam ſequi debeat, novit eligere. Deinde quod in textu pſalmi habet: *Oblitus ſum manducare* *Ed. tanquam. *panem meum*; & illud: *Quia cinerem * ſicut panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam. A facie iræ & indignationis tuæ: quia elevans alliſiſti me.* Et alia quæ cum labore maximo vendicantur, ſi ipſi Domino conſentiamus aptari. Sed quoniam graviter vulneratum, & duris calamitatibus plenum, *orationem* fundere conveniebat aſſiduam, *anxii pauperis* perſona congruenter appoſita eſt; cujus vocem nec verecundia ulla comprimeret, nec indigentiæ neceſſitas abſtineret. Nam cum dicit: *Coram Domino*, talem orationem vult intelligi, quæ de ſacculis animæ ante pedes regios quaſi aurei metalli copia decora fundatur. *Suggeſtionibus inimici orando non cedere certamen magnum.* Vix enim reperies (ſicut quidam dixit) ut oranti cuiquam non aliquid inane & alienæ cogitationis incurrat obſtaculum, & intentionem, qua in Deum mens dirigitur, declinet ac frangat. Et ideo certamen magnum atque ſaluberrimum eſt orationi cœptæ jugiter imminere, & cum adjutorio Dei obſiſtere vivaciter ſuggeſtionibus inimici, quatenus fixa ſemper ad Deum mens ſtabili intentione contendat; ut merito poſſit dicere quod ait Apoſtolus: *2. Timot. 4. 7.* *Certamen bonum certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi.* *Pauperum Chriſti laus.* Tales ſunt *pauperes* Chriſti, qui non ſolum pro ſuis malis, verumetiam pro totius mundi calamitatibus intercedere comprobantur. Egent in hoc ſæculo, ſed ſunt locupletes Deo: vitiis vacui, ſed virtutibus pleni: *MS. A. Deo.* deſpecti hominibus, ſed acceptabiles * Chriſto. Nam iſte qui ſe primum lamentabili afflictione diſcruciat, tanta gloria prophetiæ in ſubſequentibus refulget, ut evidenter poſſit agnoſci, * *MS. A. F. B. quod.* quo ibi munere coronetur, quando jam hic ſpe tanta reficitur.

Et nota quia dum ubique in titulis nomina ſint poſita, hic *pauper* ſine nomine introducitur ad loquendum; ſcilicet ut cum uni datur, omnes ſibi pauperes Chriſti cognoſcerent attributum. Animo præterea condendum eſt hunc pſalmum quartum eſſe ex his, qui notantur, *oratio*, quamvis pœnitentium quintus eſſe videatur. Sciendum eſt plane orationum duo eſſe genera. *Orationum genera.* Unum quando Dominus Chriſtus orat ad Patrem, non pro peccatis ſuis, quæ omnino non habuit: ſed humanam naturam ab adverſitatibus hujus ſæculi poſtulat liberari, quam eſt dignatus aſſumere; ſicut in ſextodecimo pſalmo, & in octogeſimo quinto conſtat effectum. Aliud vero cum in pſalmo octogeſimo nono introducitur Moyſis perſona reverenda in typo ſacerdotali, qui pro peccatis tam ſuis, quam generalibus deprecatur; nec non in præſenti pſalmo perſona pauperis adhibetur, qui ſub pœnitentiæ humilitate anxius clamat ad Dominum. Et ideo omnis pœnitentia eſt oratio; *Omnis pœnitentia eſt oratio.* non autem omnis oratio pœnitentia eſt, quando & ille oravit qui nihil admiſit quod reatui potuiſſet aſcribi. Sic iſti pſalmi qui orationis titulo prænotantur, cum ſuis proprietatibus probantur expliciti.

Diviſio Pſalmi.

PAuper iſte mundanis divitiis egens, ſed ſupernis virtutibus abunde ditiſſimus, in exordio pſalmi multipliciter Dominum rogat, ut ejus clamor ad ipſum pervenire mereatur: quoniam jugi afflictione contritus, oſſa ſua ſicut in frixorio dicit eſſe confrixa. Sequitur flebilis nimis & dolenda Narratio, quæ eſt manifeſtatio neceſſitatum & probabilium lingua cauſarum. Et ne poſt tot aſperas calamitates de caſtigatione ſua videretur ingratus, tertia parte Domini laudes dulciſſima nimis intentione proſequitur, cujus adventu conſtruendam dicit Eccleſiam; & cum ſint omnia permutanda, ipſe tamen permaneat in æternum. Infertur etiam ſub hilaritate nimis votiva Concluſio, ſanctorum ſemen ibi eſſe dirigendum, ubi habitat Dominus in gloria ſempiterna. Sic lex illa pœnitentium regularis pleniſſime noſcitur fuiſſe completa; inchoavit enim a lacrymis, finivit in gaudio.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. **D**Omine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te perveniat. Videns Propheta ante adventum Domini humanos creſcere indeſinenter errores, perſonam pauperis convenienter aſſumpſit, qui calamitates mundi pœnitentiæ humilitate defleret; ut cito illi Miſericors ſubveniret, quem tot mala adunato faſce deprimebant. Dicit enim: *Domine exaudi orationem meam*, ſcilicet eam quam pius Allegator pro totius mundi liberatione fundebat. Sanctorum enim conſuetudo eſt, ſic dolere calamitates alienas, ut proprias, ſicut Apoſtolus ait: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non uror?* Sequitur, *Et clamor meus ad te perveniat*. Noverat hic pauper doctus lege divina, precibus peccatorum nubem quamdam frequenter opponi; de qua Jeremias dicit: *Oppoſuiſti nubem, ne tranſeat oratio noſtra*. Habacuc quoque Propheta idem dicit; *Uſquequo Domine clamabo, & non exaudies, vociferabor ad te injuriam accipiens, & non intendes?* Quapropter memor iſtarum rerum anxius ſuum *clamorem* feſtinabat ad Dominum *pervenire:* ne delictis impedientibus remedium a Domino tardaret accipere, qui multis probabatur calamitatibus ſubjacere. Primo enim poſuit *orationem*: nunc adjecit *clamorem*; ut ſtudia ſupplicationis creviſſe cognoſceres, cujus orationem in clamorem maximum prorupiſſe ſentires. Hunc autem modum ſanctæ orationis ſervandum devotiſſimus Chriſtianus intelligat; ut idipſum cogitet quod orat, ipſum reſpiciat mente cui ſupplicat, omnes ſuperfluas cogitationes excludat, aliud non admittat extraneum: ne (ut ait quidam) puriſſimis fontibus apros immittere videatur improvidos. Hinc etiam ſancti Ambroſii ſecundum Apoſtolum, horæ ſextæ roſeus hymnus ille redoluit; ait enim: Orabo mente Dominum, orabo ſimul ſpiritu: ne vox ſola Deo canat, ſenſuſque noſter alibi ductus aberret fluctuans, vanis præventus caſibus. Tunc enim Deo accepta eſt oratio canentium: ſi pura mens idem gerat, quod explicat vox cantici.

Sanctorum conſuetudo eſt ſic dolere calamitates alienas, ut proprias.
2. Cor. 21. 29.
Thren. 3. 44.
Habac. 1. 2.
Modus orationis faciendæ indicatur.
Hymn. iſte deſideratur.
1. Cor. 14. 15.
Quando Deo accepta eſt vox canentium.

℣. 2. *Ne avertas faciem tuam a me: in quacumque die tribulor*. Recolebat pauper iſte beatiſſimus, renuiſſe Dominum per Iſaiam Prophetam pertinacium munera peccatorum, cum dicit: *Sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolo. Cum veneritis ante conſpectum meum, quis quæſivit hæc de manibus veſtris?* Talia metuens iſte atque recogitans petit: ne ſacrificium quod immolabat, id eſt, pœnitentiam ſuam ita deſpiceret, ſicut ſupra meminit de immolationibus peſſimorum. Sic & quinquageſimus pſalmus ait: *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit*. Supplicat itaque, ne a conſpectu Domini reddatur alienus. Iſta enim regula rectæ petitionis eſt; ut nos reſpiciens, peccata noſtra deſpiciat: quia ſic nos miſeratus abſolvit, ſi illa non conſpicit, ſicut jam in quinquageſimo pſalmo dictum eſt: *Averte faciem tuam a peccatis meis*. Quapropter non incongrue de pſalmo pœnitentiæ pœnitentis mutuamur exempla, cum & ſenſus par probetur, & cauſa conſimilis. Addidit, *In quacumque die tribulor*. Quacumque die, non continuationem ſignificat, ſed intervalla temporis fuiſſe declarat, quando urgebatur maximis vulneribus peccatorum, quando eum deteſtabilis premebat inimicus; ut quaſi ſub crudeli fera poſito Liberator piiſſimus ſubveniret.

Iſai. 1. 11. 12.
Pſal. 50. 19.
Regula rectæ petitionis.
Ibidem 11.

℣. 3. *Inclina ad me aurem tuam: in quacumque die invocavero te, velociter exaudi me*. Multis quidem modis, ſed una petitio eſt, ut orationem pauperis Dominus exaudire dignetur. Quæ figura Græce dicitur Epimone, Latine Repetitio, quoties diverſis verbis eadem dicitur ſub iteratione ſententia; quod per hos tres verſus a principio factum eſſe declaratur. *Inclina aurem*, præbe, dicit, auditum; unde & auris ipſa ab auditu dicta eſt; quia non erant merita, quæ ſe ad ipſum erigere potuiſſent. *Auris* vero Domini pro clementia ponitur, qua preces ſupplicum benignus exaudit. Nam cum totos audiat, totos videat, ſolos illos audire dicitur, quibus præſtare dignatur. Sequitur, *In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me*. Quantum ſe humilitate pœnitens iſte prona mente proſtraverat, tantum in ipſa ſupplicatione creſcebat. Nam dum prius dixiſſet: *Inclina ad me aurem tuam*: jam confidentius petit, ut celeribus mereatur audiri; nam qui velocitatem poſtulat, de impetratione ſecurus eſt.

Quid ſit Epimone.
Auris ab auditu dicta.
Deus ſolos illos audire dicitur, quibus præſtare dignatur.

℣. 4. *Quia defecerunt ſicut fumus dies mei: & oſſa mea ſicut in frixorio confrixa ſunt*. Subjunxit cauſam deprecationis ſuæ; ut illud orationum tam ingens deſiderium miſeriarum cognoſceretur fuiſſe multarum; & facilius benevolentiam pii Judicis obtineret magnarum calamitatum allegata neceſſitas. *Fumum* videmus de flamma quidem egredi, ſed in auras liquidas tenuiſſime diſſipari; nec ſubſtantia ejus manet, quamvis ex corporali incendio generatus eſſe videatur. Merito ergo *dies* peccatorum globis fumiferis exæquantur, quos involutis ac tetris actionibus decepti homines perdiderunt. Quod maxime ad ſuperbiam mundi reſpicit, quæ quanto plus extollitur, tanto amplius evaneſcit. Iſte enim pauper ad humilitatem ſalutiferam Chriſti vehementer * intentus erat, qui diabolicam arrogantiam ſuperbiamque damnabat. Sequitur, *Et oſſa mea ſicut in frixorio confrixa ſunt*. Sicut opinione proſpera bene meritorum oſſa, id eſt, animi fortitudo pingueſcit, quando eorum conſcientia felici recordatione lætatur, ſicut dicit Salomon: *Fama bona impinguat oſſa:* ita recordatione contraria peccatorum, virtus tamquam frixa contrahitur, dum oblocutiones hominum, & conſcientiæ ſuæ judicia graviter expaveſcit. Sive hic *confrigitur* peccator, quoniam futuros ignes incendiaque formidat; nam qui ſe paveſcit arſurum, ipſius incendii terrore jam frigitur. Quæri ſolet quid ſibi velit, quod talia ſe dicant pœnitentes perpeti, qualia humana natura non prævalet ſuſtinere. Primum eſt, quod per exaggerationem poſitam magnitudo delicti bene poteſt intelligi, cui tanta ſatisfactio videtur offerri. Deinde, quod ad nova vitia non trahuntur, qui ſe de præteritis plurima debere cognoſcunt.

Dies peccatorum globis fumiferis exæquantur.
** MSS. A. B. inhæſerat.*
Proverb. 15. 30.
Cur pœnitentes talia ſe dicant perpeti, qualia humana natura non prævalet ſuſtinere.

℣. 5. *Percuſſus ſum ſicut fœnum, & aruit cor meum: quia oblitus ſum manducare panem meum*. Per operationes humillimas benevolentia Judicis comparata, venit ad miſeriarum ſuarum flebilem narrationem; ut cito remedium ſumeret, ſi paſſionem ſuam pio Medico non taceret. Bene autem genus humanum *fœno* tranſitorio comparatur, quod & viriditatis habet lætitiam temporalem, & percuſſum facile ſentit injuriam: ſic quamdiu in lege Domini mandatiſque con-

Cur humanum genus fœno comparetur.

ſiſtimus, tamquam viridia fœna vegetamur: ſed mox ut ab ejus præceptis fuerimus diabolica falce ſucciſi, ſtatim areſcimus, & cor noſtrum peccati ſterilitate ſiccatur. Non enim beneficii ejus pabulum habere poteſt anima, a quo delictis facientibus probatur eſſe diviſa.

Illi ſemper hilares ſunt, qui a juſſis Domini non recedunt.

Illi autem ſemper hilares, ſemper amœni ſunt, qui a juſſis Domini non recedunt. Sequitur, *Quia oblitus ſum manducare panem meum*, Reddit cauſam, cur *percuſſum cor* ejus *aruerit*: *Quia oblitus fuerat panem* ſuum *manducare*, unde ſe noverat ſpiritualiter poſſe ſatiari. De iſto enim *pane* Dominus dicit:

Joan. 6. 51.

Ego ſum panis vitæ, qui de cælo deſcendi. Nam quemadmodum poterat de amiſſione panis conqueri corporalis, qui ſe jejuniis gaudebat affligi. * Hic enim exprimitur natura peccantium: quia dum delictum appetitur, contemplatio Domini non habetur.

* Ed. *hinc*.

Gemitus imperfectorum, & perfectorum longe diverſus.

℣. 6. *A voce gemitus mei adhæſerunt oſſa mea carni meæ*. Perſcrutandum eſt quid velit intelligi: *A voce gemitus mei*. Eſt enim vox gemitus ei qui filium perdit, cui aut poſſeſſio invaditur, aut cui ſæculi iſtius delectatio grata ſubtrahitur. Sed vox iſta non eſt gemitus beatorum; illi enim gemunt propter talia quibus ſæculum placet: quia peritura deſiderant, & ad Domini minime promiſſa feſtinant. Illo autem gemitu affligebatur iſte ſanctiſſimus, quem mundi amatores potius irriderent. Ideo enim addidit, *Mei*, ut ſe a mundanis deſideriis monſtraret exceptum. Sequitur, *Adhæſerunt oſſa mea carni meæ*. Iſtud (ſi ad litteram velis advertere) afflictis nimium non poteſt convenire: quia & pinguibus & delicioſis hoc accidit, ut *caro* ipſorum cognoſcatur *oſſibus adhærere*. Sed *carnem* hic, cutem non improbe videmur accipere: quia & ipſa caro eſt; ut revera exaggerata macies poſſit oſtendi, dum cutis oſſibus adhæſiſſe narratur. * Sic & Jeremias Propheta dicit: *Confixa eſt cutis eorum a dorſo ipſorum: aruerunt, facti ſunt ut lignum*. Sed ut magis ad ſpiritualem intelligentiam ſubeamus, *oſſa* ſua dicit fidei firmitatem, qua conſiſtimus, qua valemus; quam merito *carni* dicit *adhæſiſſe* propter fratrum mediocritatem, quæ necdum firmata in Domini Chriſti confidentia permanebat. His itaque *adhærebat*, quando pro ipſis ſollicitus jugiter anxius erat, ne a regno Domini redderentur alieni.

* Ed. *Sed*.
Thren. 4. 8.

* Ed. *in ſolitudine*.

℣. 7. *Similis factus ſum pellicano * ſolitudinis: factus ſum ſicut nycticorax in domicilio*. Per hæc nomina volucrum (ut arbitror) diverſa nobis pœnitentium genera declarantur. *Pellicanus* enim avis Ægyptia eſt, ciconiis corporis granditate conſimilis, quæ naturali macie ſemper affecta eſt: quoniam (ſicut Phyſiologi volunt) tenſo inteſtino per viſcera quidquid eſcarum accipit, ſine aliqua decoctione tranſmittit. Hinc fit ut adipe proprio minime farciatur: quia parviſſimo ciborum ſucco reficitur; quæ non gregatim ut cæteræ aves volat, ſed delectatione ſe ſolitaria conſolatur. Eorum unum genus dicitur eſſe quod ſtagnis inhabitat: aliud (ſicut dictum eſt) quod in deſertis locis ſecretiſque verſatur. Per hoc igitur avium genus pulcherrime ſignificantur Eremitæ, qui hominum conſortio derelicto, timore Domini remota ſe afflictione diſcruciant. Sequitur, *Factus ſum ſicut nycticorax in domicilio*. Aliud genus introducitur * pœnitentis. *Nycticorax* Græco vocabulo dicitur noctis corvus, quem quidam bubonem, quidam noctuam eſſe dixerunt: alii magis corvo magnitudine & colore conſimilem, quem ſpecialiter in Aſiæ partibus inveniri poſſe teſtantur. Iſtum ſicut diei fulgor abſcondit: ita adventus noctis producit; & contra conſuetudines avium, tunc magis vigilare & eſcas quærere incipit, quando ſe in ſoporem animantia cuncta componunt. Ita & pœnitens iſte nocturno tempore eſcas animæ ſollicita curioſitate perquirit: modo pſalmodiæ operam dando: modo eleemoſynas faciendo: modo carceres occulte viſitando, ſolum Deum vult habere teſtem, cui caligo noctium non tollit aſpectum. Et nota, quia ſicut *pellicanus* deſignat Eremitam atque ſolitarium: ita *nycticorax* illum declarat, qui ſe domicilio ſuo retinens a publica viſione remotus eſt.

Per Pellicanum Eremitæ ſignificantur.

* Ed. *pœnitentium*.

Per nycticoracem pœnitentes.

℣. 8. *Vigilavi, & factus ſum ſicut paſſer unicus in ædificio*. Venit ad tertium genus, quod idem ſimilitudine paſſeris indicatur; ut qui mundi crimina lugebat, per omnium ſatisfactionum modos diſcurrere videretur. *Paſſer* eſt avis parva, ſed nimia ſagacitate ſollicita, quæ nec facile laqueis irretitur, nec per ingluviem ventris eſcarum ambitione decipitur. Hæc propter infirmitatem ſuam, ne aut ipſa a prædatore capiatur, aut fœtus ejus ſerpentinis devorentur inſidiis, inter aves unica cautione munita, ad domorum faſtigia celſa concurrit; ut a ſuſpectis caſibus reddatur aliena, quæ multis periculis probatur obnoxia. Huic merito comparatur, qui diaboli * inſidioſa formidans, ſpecialiter ad Eccleſiæ ſepta ſe conferens, in ejus faſtigio vigilans tutiſſime perſeverat. *Unicum* dixit, propter charitatem quæ ex multis unum facit. *In ædificio*, propter altitudinem fidei, & fortitudinem mentis. Conſiderandum eſt etiam quemadmodum iſte ſupplicans a majoribus avibus pellicano & nycticorace cœpit, & pervenit uſque ad paſſeris minutiſſimam parvitatem: quoniam gradatim pœnitudo deſcendens, primo loco grandis eſt, ſecundo mediocris, tertio conſuetudine ipſa omnino tolerabilis. Hæ autem aves per figuram Parabolen hominibus comparantur, genere diſcrepantes, ſed conſuetudinum qualitate conſimiles. Quod Argumentum comparationis dicitur ex majore ad minus; multo enim major eſt homo, quam paſſer.

* MSS. A. F. *inſidias*.

Qui paſſeri comparentur.

Artificium diaboli.

℣. 9. *Tota die exprobaverunt me inimici mei: & qui laudabant me adverſum me jurabant*. Diabolicæ conſtat eſſe malitiæ, ut ſervos Dei quos tyrannica non poteſt præſumptione comprimere, artificioſa potius illuſione decipiat; ut qui apertis terroribus non cedunt, deriſoria magis increpatione flectantur. Quæ figura dicitur Ironia, id eſt, irriſio, quæ aliud quam conatur oſtendit. Quapropter iſtum affligentem ſe, & velut inaniter laborantem peccatores graviter irridebant. Et ut creſceret ipſius opprobrii magnitudo, dicit eos in ipſa deteſtatione juraſſe. Sic enim conſuetudo eſt perverſis dicere: Si talem vitam non habeam, qualem iſte ſuſtinet, qui jam non vivis hominibus, ſed cadaveribus potius videtur eſſe conſimilis. Laudaverant enim prius, cum ſæculari vita frueretur: poſtea ſub jurejurando deteſtati ſunt, quando eum ſimilem mortuis æſtimaverunt.

℣. 10. *Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam*. Cauſam reddit cur ab inimicis, vel a notis in ejus facie malediceretur, ſicut & Job pertuliſſe manifeſtum eſt, cujus vita proximis vel amicis gra-

viſſima

viſſimo ſqualore ſordebat. Sollicitius autem verſus iſte tractandus eſt: ne contra humanam conſuetudinem favillas lignorum eſcam putemus eſſe pœnitentium. *Cineres peccatis comparantur.* *Cinerem* novimus exuſtorum reliquias eſſe carbonum, quas merito peccatis dicimus comparari; ut ipſa quoque tenuitas delictorum afflictionum doloribus abſumatur. Nam quamvis exiguum de peccato remaneat, non perducit ad vitam; unde & in quinquageſimo Pſalmo Propheta clamat: *Pſal 50. 4.* *Ed. Amplius.* * *Uſquequaque lava me ab injuſtitia mea, & a delicto meo munda me*. Merito ergo & ipſos cineres peccatorum ſanctiſſimus pœnitens conſumere feſtinabat: ne quid eſſet reſiduum, quod eum promereri non fineret regna cælorum. Sequitur, *Et potum meum cum fletu temperabam*. Iſtud quamvis interdum videatur poſſe contingere: tamen & hoc quoque ſpiritualiter æſtimo requirendum. *Potus* eſt animarum illa ſatietas, quæ ſicut *Pſal. 74. 9.* in ſeptuageſimo quarto pſalmo dicit: *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinavit ex hoc in hoc*. Ipſe ergo potus eſt, quem *Tribulationis lacrymæ noſtræ faciunt dulciores.* bene fletibus temperamus: ipſe calix, quem lacrymæ noſtræ faciunt dulciorem. Tunc enim animæ penetralia cæleſtis ille potus ingreditur, quando piis fletibus irrigatur. Hoc erat poculum quod irriſoribus videbatur indignum: hic cibus qui delicioſis judicabatur horrendus. Sed hoc magis bonus Chriſtianus debet amare, unde poſſit ad illa cæleſtis Regis convivia pervenire. Et intende, quia totus hic verſus per figuram *Virtus figuræ Tapinoſis.* dictus eſt Tapinoſin, quæ hanc noſcitur habere virtutem; ut humilitatis affectu magnam rem dejiciat uſque ad viliſſimam parvitatem. Quæ figura in ſcripturis ſanctis frequentiſſime reperitur, ſicut dicit Apoſtolus: *1. Cor. 1. 27.* *Elegit Deus infirma hujus mundi, ut confundat fortia*.

℣. 11. *A facie iræ & indignationis tuæ: quia ele-* *MS. A. B. alliſiſti.* *vans* * *eliſiſti me*. Comma illud ad ſuperiora connectitur, ut grandis illa pœnitentiæ magnitudo ex ira & indignatione Domini naſceretur. Dicit enim: *A facie iræ & indignationis tuæ*. *Ira & indignatio* faciem non habent corporalem: ſed timentibus ſub imaginatione ſemper apparent. Unde hic potenter ipſa energia formidantis expreſſa eſt: quia eum peccatoribus noverat comminari, dicente Jeremia: *Jerem. 5. 6.* *Voravit eos leo de ſilva, & lupus ad veſperam vaſtavit eos*. Et Apoſtolus *1. Petr. 5. 8.* Petrus commonet: *Vigilate* (inquit) *& orate, quia adverſarius veſter diabolus* * *ut leo rugiens circuit, quærens quem devoret*. *Ed. tanquam.* Merito ergo irati Domini faciem formidavit, quem per Prophetas ſuos talia peccatoribus prædixiſſe cognovit. *Ira ad ultionem pertinet, indignatio ad motum animi mediocrem.* *Ira* enim ad ultionem pertinet: *indignatio* ad motum animi mediocrem. Indignamur ſiquidem & filiis: iraſcimur autem impetu grandiore jure puniendis. Addidit: *Quia elevans eliſiſti me*. Quamvis unius pauperis perſona introducta videatur: tamen (ſicut ſæpe diximus) bona malaque generis humani prudentiſſimus Enumerator inſinuat. *Deus elevat, & elidit feliciter peccatores.* *Elevat* enim Dominus ſuis beneficiis creberrime peccatores, quibus opes confert, vitam concedit, ſæculi * gloriam largitur, & in omnium *Ed. glorioſa.* facit celebritate verſari. Sed dum in ſuperbiam tumida mortalium corda conſcenderint, tamquam Moderator eximius a collata largitate ſubtrahitur: ut illi ſolerter advertant non fuiſſe propria bona, quæ ſubito probantur erepta. Sed hanc eliſionem felicem eſſe non dubium eſt, ſicut *Pſal. 118. 71.* alibi dictum eſt, *Bonum mihi quod humiliaſti me, ut diſcerem juſtificationes tuas*. Inde enim compunctio naſcitur: inde animarum medicina

præſtatur. Quod & iſte pœnitens non ingratus, ſed potius emendatus enumerat.

℣. 12. *Dies mei ſicut umbra declinaverunt: & ego ſicut fœnum arui*. Pulcherrime dixit homo poſt prævaricationem Adæ, *dies* ſuos *ſicut umbram declinaſſe*: quia eos Sol verus Dominus reliquerat *Sine Chriſto vero ſole vita omnis umbroſa eſt.* Chriſtus, ſine quo vita omnis umbroſa eſt, & tamquam illa non habens ſubſtantiam: ita dies noſtri inutili converſatione diſpereunt. *Declinaverunt* ergo *dies* ejus: quia ipſe declinavit a Domino. Tanto enim quis imminuitur, quanto ab ullam plenitudine ſegregatur. Sequitur, *Et ego ſicut fœnum arui*. Conſequens fuit, ut cujus dies declinaverant, ſicut fœnum areſcere debuiſſet. Beneficio enim vitali ſubducto, quod nos vegetat, & virentes ac floridos reddit, in ariditatem peccati abſolute perducimur, niſi iterum rore divinæ miſericordiæ in novam gratiam pullulemus. Completa eſt ingentium afflictionum enumeratio luctuoſa: nunc videamus *Gratia eſt principium bonæ vitæ, ſine qua male vivitur.* quid nobis tertia pars indicare videatur.

℣. 13. *Tu autem Domine in æternum permanes: & memoriale tuum in ſæculum ſæculi*. Poſt digniſſimam ſatisfactionem, & generalibus malis competenter defletis, pœnitens ille jam quaſi caput elevans, & aliqua libertate reſpirans, tertiam partem ſublevatus ac recreatus ingreditur; & quantum ſe condemnans humiliaverat, tantum nunc in laudibus Domini confidenter exultat. Quapropter optime ab adventu Domini laudis fecit initium, per quem mundum noverat eſſe ſalvandum. Sequitur, *Et memoriale tuum in ſæculum ſæculi*. *Qui ſit Dei memoriale.* *Memoriale* dictum eſt ſalutare promiſſum de Domini Incarnatione venturum, quod nulla ſæcula, nulla immutare poſſit oblivio; ſed in memoriæ ſinu reconditum, immobile ſemper per infinita ſæcula perſeverat.

℣. 14. *Tu exſurgens miſereberis Sion: quia venit tempus miſerendi ejus*. Commonet nos pauper iſte ſanctiſſimus quantum ſimplicis ac fidelis viri prævalere poſſit oratio; ut ille qui prius nec hominum ſe dignum aſpectibus æſtimabat, ne vel diei ipſius libertate gauderet, qui cinerem ſicut panem manducabat, & potum ſuum cum fletu temperabat. Nunc (ſi fas eſt dicere) quaſi ipſum Dominum ad promiſſa compellit; ut laboranti mundo adventus ſui pietate proſpiciat. *Exſurgens* dicit quaſi dormienti, qui diutius ſubvenire diſtulerat. Et ut omnia Dominus voluntatis ſuæ ordine facere ſentiretur, dicit. *Venit tempus miſerendi ejus*; non quia illum tempus admoneat, ſed quia ipſe tempora aptiſſima deliberatione diſponat. Iſtud *tempus* fuit, de quo Apoſtolus dicit: *Cum autem* *Galat. 4. 4.* *venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant redimeret*. Et alibi: *Ecce nunc tempus* *2. Cor. 6. 2.* *acceptabile: ecce nunc dies ſalutis*. Quod argumentum dicitur A tempore; hoc efficaciſſimum inter Oratores haberi ſolet. Quid enim impediat, quando congruum tempus invitat? *Sion* vero mons eſt Jeroſolymis conſtitutus, per quem (ſicut ſæpe dictum eſt) ſignificatur Eccleſia; cui revera miſertus eſt, quando eam & de Gentibus collegit, & ſacratiſſima inſtitutione fundavit.

℣. 15. *Quoniam beneplacitos habuerunt ſervi tui lapides ejus: & terræ ejus miſerebuntur*. Subtiliter verſus iſte tractandus eſt, ut poſſit agnoſci quos *ſervos*, quos *lapides*, quos *terram*, per allegoriam velit intelligi. *Servos* Domini dicit Apo-

Per ſervos Domini Apoſtoli & Prophetæ intelligendi.
Per lapides, Chriſtiani.
Per terram peccatores.

ſtolos & Prophetas, qui devotis mentibus ejus implevere ſervitium. Iſti, *lapides*, id eſt, Chriſtianos, qui divina firmitate viguerunt, *beneplacitos habuerunt*, quando in eis prædicationem ſuam proficuam eſſe cernebant. *Miſerti ſunt* etiam & *terræ*, id eſt, peccatoribus, qui erant in Sion de Gentibus congregandi; *terræ* utique ſimiles: quoniam carnalia ſapiebant. Et vide quam * proprie verba rebus aptata ſunt. *Lapides* dicit *beneplacitos*: quia de ipſorum erant ſoliditate (Domino præſtante) ſecuri. Addidit, *Terræ miſerebuntur*: quia per miſericordiam Chriſti mundandi erant, qui terrena labe ſordebant.

** Ed. propria.*

℣. 16. *Et timebunt Gentes nomen tuum Domine, & omnes Reges terræ gloriam tuam.* Hæc contra ſæculi iſtius ſuperſtitiones nefarias depromuntur: quia tunc non timebatur verus Dominus, quando mundus devotus idolis ſerviebat; poſtquam vero adventus ejus ſalutaris infulſit, Gentes converſæ ſunt per timorem; de quibus ſuperius ait: *Et terræ ejus miſerebuntur.* *Reges* quoque terrarum, ejus *gloriæ* crediderunt, id eſt, qui corpora ſua divinis regulis infrænantes, ſui imperatores eſſe (Domino præſtante) valuerunt. Et hi ſunt de quibus ſuperius dixit: *Quoniam beneplacitos habuerunt ſervi tui lapides ejus.* Ipſi enim jam gloriam Domini veriſſime cognoſcunt, qui in aſſumpta fidei firmitate conſiſtunt.

℣. 17. *Quia ædificavit Dominus Sion: & videbitur in majeſtate ſua.* Verſus iſte de ſuperioribus pendet; quoniam omnes Gentes ideo timebunt Dominum, & reges ejus gloriam formidabunt: quia ædificata eſt Sion, hoc eſt, Mater Eccleſia de vivis lapidibus fabricata, in qua Domini cultura uſque ad finem mundi ſine intermiſſione proficiet. Iſte autem *Dominus* qui *ædificavit Sion*, idem aſſumpti corporis veritate *videbitur in majeſtate ſua*, quando hœdos ſequeſtrat ab agnis: in gehennam impios mittens, juſtis donans beatitudinem ſempiternam.

℣. 18. *Reſpexit in orationem pauperum: & non ſprevit preces eorum.* *Pauperes* appellat fideles Chriſti, qui (ſicut ſæpe dictum eſt) mundo egeni, ipſo ſolo ſunt divites. Illi ergo Spiritu ſancto repleti (ſicut iſte qui nunc loquitur) orationem Domino fundebant; ut jam venire præciperet, ne diutius ſanctorum vota tardaret. Dicit enim *reſpectam eſſe orationem pauperum*: quia omnia ille incorporalia contuetur, cujus oculis nil probatur occultum. Hoc eſt enim ipſius reſpicere, quod non ſpernere.

Reſpicere Dei, eſt eius non ſpernere.

℣. 19. *Scribantur hæc in generatione altera: & populus qui creabitur laudabit Dominum.* Pauper ille peccatorum recordatione contritus, vigiliis & anxietate confectus, jam quaſi prophetali honore decoratus, præcipit ut ſcripturæ teſtimonio ætas futura diſcat, quod in præſenti ſe prædicaſſe cognoverat; ut ambiguum non eſſet videntibus, quando ante tot ſæcula cognoſcerent eſſe prædictum. Altera enim generatio ſignificatur populus utique Chriſtianus, qui ab illo priore ſecundus eſt. Nam vide quid ſequitur, *Et populus qui creabitur laudabit Dominum.* *Creabitur*, de futuro dixit, id eſt, per gratiam baptiſmatis regenerabitur. Iſte ſine dubio *laudabit Dominum*, ad cujus ſalutem venit, pro quo pertulit occidi, ad cujus ſpem tertio die reſurrexit a mortuis. Hic *laudabit Dominum*, novo ſcilicet cantico, ſicut in alio pſalmo dictum eſt: *Cantate Domino canticum novum.*

Altera generatio populi Chriſtiani ſignificat, prima vero populi Judaici.

Pſal. 97. 1.

℣. 20. *Quoniam proſpexit de excelſo ſancto ſuo: Dominus de cælo in terram proſpexit.* Hoc eſt quod dicebat ſuperius ſcribendum. Nam ut virtutem ipſius veritatis agnoſceres, quod erat futuris ſæculis actitandum, jam dixit eſſe perfectum. *Proſpexit* enim, præteritum ſignificat tempus. Sed quæramus unde *proſpexit*? *De excelſo ſancto ſuo*, id eſt, de cælo. *Proſpexit* enim nobis, dum fragilitatem noſtræ humanitatis aſſumpſit: quia per ipſum facti ſumus liberi, facti immortales, & in ſpe maxima collocati, ſi ad eum mereamur prona mente converti. Et ut ſenſus ipſe nobis evidentius appareret, ſequitur, *Dominus de cælo in terram proſpexit.* Legitur enim, *Dominus in cælo ſedes ejus.* Inde igitur *proſpexit in terram*, id eſt, ad noſtri corporis fragilitatem, quæ mundi vitiis tenebatur obnoxia. Et reſpice quod in utroque *proſpexit*, poſuit; ut ſimilitudine ipſa verborum unam ſententiam eſſe declararet.

Dominus proſpexit nobis, dum humanitatem noſtram aſſumpſit.

Pſal. 10. 5.

℣. 21. *Ut audiret gemitum * vinculatorum; ut ſolvat filios interemptorum.* Cauſam reddit cur *Dominus de cælo in terram proſpexit*, ſcilicet, *Ut audiret gemitum vinculatorum.* *Vinculatos* hic non ſignificat humanis nexibus illigatos, ſed viros ſanctos, qui legalibus vinculis adſtricti, libertatis noxiæ relinquere probantur errores. De quibus ait Salomon: *Audi fili, & excipe ſententiam, & ne abjicias conſilium meum, & infer pedem tuum in compedes illius, & in torquem illius collum tuum ſubjice.* Et paulo poſt ſequitur, *Et erunt tibi compedes in protectionem fortitudinis, & torques illius in ſtolam gloriæ*, &c. Ipſi ſunt ergo *vinculati*, quos gementes, atque ad ſe clamantes Dominus audire dignatus eſt; ut mundum peccatis propriis irreptitum beneficio ſuæ miſerationis abſolveret, & *filios interemptorum*; quia diabolica fraude perempti ſunt, a paternis erroribus divina fortitudine liberaret; quod in Eccleſia quotidie fieri per chariſmata ſolemnia declaratur.

** MS. A. B. compeditorum*

Eccleſ. 6. 24. 25. 26.

Ibidem 30.

℣. 22. *Ut annuntietur in Sion nomen Domini: & laus ejus in Jeruſalem.* Quod venturum erat mirabili brevitate deſcripſit. *Annuntiatum eſt* enim *in Sion nomen Domini* Chriſti, dum ibi primum diverſis linguis magnalia Dei locuti probantur Apoſtoli. Hinc factum eſt, ut a locali *Jeruſalem* velut a puriſſimo fonte per Eccleſiam generalem pia Domini præcepta decurrerent. Ideo enim auditum conſtat gemitum vinculatorum, ut ſalutaris Dominus adveniret, & Eccleſiam ſuam ſanctiſſima religione firmaret.

℣. 23. *In conveniendo populos in unum, & * regna ut ſerviant Domino.* Cauſas adhuc enumerat cur gemitus vinculatorum auditus eſt, ſcilicet ut *conveniens populus in unum* laudes Domini perſonaret. Dicendo enim, *In unum*, virtus Catholicæ unitatis oſtenditur; nam quamvis populus iſte de diverſis mundi partibus aggregetur, ad unum tamen *conveniunt*, dum una fidei regula continentur. Sic Ezechiel Propheta teſtatur: *Hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego accipio omnem domum Iſrael de medio Gentium, in quas intraverunt ibi, & congregabo eos ab omnibus qui in circuitu ſunt eorum, & inducam eos in terram ſuam, & dabo eos in natione una.* Et Apoſtolus ait: *Unus Dominus, una fides, unum baptiſma, unus Deus & Pater omnium, qui ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Quapropter illi vere dicendi ſunt *convenire in unum*, qui inſeparabili Trinitati, id eſt, uni Deo credere devota mente feſtinant. Sequitur etiam felix commutatio, ut re-

** MS. A. B. reges.*

Virtus Catholicæ Eccleſiæ oſtenditur.

Ezech. 37. 21. 22.

Epheſ. 4. 5. 6.

gna terrarum, cœlorumque *ſerviant Domino*; tunc magis libera, quando Auctori ſuo fuerint fideli ſervitute devincta.

℣. 24. *Et reſpondit ei in via virtutis ſuæ*. Quam bene duobus verbis expreſſum eſt quid ſit religio Chriſtiana! id eſt, *via virtutis*, quam in doloribus quidem gradimur, in tribulationibus commeamus: ſed hæc omnia in Chriſti nomine cum ſpe maxima ſuſtinemus. Huic igitur *virtuti*, quam Chriſtus Dominus prædicavit, ſanctorum congregatio devota *reſpondet*. Nam cum ille vocet ad bonam vitam, ipſe illi *reſpondere* cognoſcitur, qui imperiis ejus obſequens eſſe monſtratur. Quapropter reſpondetur illi non lingua, ſed vita: non voce, ſed fide: non clamore, ſed corde. Quæ omnia ad Eccleſiam Catholicam pertinere manifeſtum eſt.

Religio Chriſtiana eſt via virtutis.

Chriſto ad bonam vitam vocanti recte per obſequium reſpondetur.

℣. 25. *Paucitatem dierum meorum enuntia mihi*. Inter laudes Domini multiplici varietate decurſas: nunc pauper iſte cupit agnoſcere finem ſæculi; ut cito ad illam beatitudinem, quam ſanctis promiſit Dominus, accedere mereatur. Non enim amore vitæ lucis ſuæ deſiderat ſcire finem: ſed ut in ipſis confeſſionibus perſeverans, ad requiem illam cæleſtis regni velociter perveniret. *Paucitatem* ergo *dierum* dixit: quia quandoque finiendos eſſe conſtabat. Æternitati enim comparata vel totius mundi ætas nimis videtur exigua: quia quodcumque finiendum eſt, longum dicere non debemus.

Totius mundi ætas æternitati comparata, nimis eſt exigua.

℣. 26. *Ne revoces me in dimidio dierum meorum: in ſæculum ſæculi anni tui*. Prioris petitionis voluntas aperta eſt: quia non pro vitæ ambitu ſupplicabat, qui periit, ne ad *dimidium dierum* ſuorum, id eſt, ad tranſactam ætatem *revocetur*. *Revocatur* enim *in dimidio dierum* ſuorum, qui ad antiqua delicta revertitur. Significat enim juventutem, in qua lubrica plerumque voluntas appetitur, & ætatis fervore crimina plus amantur. Sed hoc qui orat, magno ſe jam intelligit beneficio liberatum; & non vult amittere, quod divino munere cognoſcitur acquiſiiſſe. Sequitur, *In ſæculum ſæculi anni tui*. Merito ſe poſtulaverat ad dimidios dies ſuos minime revocari, qui pervenire ad æternitatem Domini magna cupidine feſtinabat; ibi enim ſancti perpetua cum Domino jucunditate gaudebunt, quando (ſicut dicit Apoſtolus) *Erit Deus omnia in omnibus*. *Anni* vero *tui* Domino per Tropologiam dicitur: quoniam *anni* proprie illorum ſunt, quibus & tempora commutantur. Sed iſtam Domini æternitatem tribus verſibus ſubter exponit, quos ideo ſimul ponimus, ut æternitas Domini, & operatio ilius ſæculi ſub una expoſitione declarentur.

Revertitur in dimidio dierum ſuorum, qui ad antiqua delicta revertitur.

1. Cor. 15. 28.

℣. 27. *Initio terram tu fundaſti Domine: & opera manuum tuarum ſunt cæli*.

℣. 28. *Ipſi peribunt, tu autem permanes: & omnia ſicut veſtimentum veteraſcent*.

℣. 29. *Et ſicut opertorium mutabis ea, & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient*. Cum dicit: *Initio terram tu fundaſti Domine*, oſtendit quod a ſanis mentibus non poteſt abnegari: quia Creator ante creaturas ſuas ſine aliquo initio cognoſcitur extitiſſe. Et intende quia hic opiniones Philoſophorum mirabili brevitate deſtruxit; quarum prima eſt, mundum a nullo eſſe creatum: ſecunda, ſine fine manſurum. Sed cum dicitur, *Initio terram tu fundaſti Domine: & opera manuum tuarum ſunt cæli*, prima illa perſuaſio nefanda convincitur: cum vero pronuntiatur, *ipſi peribunt*, finem eos habere declaravit; ut nullus in ſtellis Gentili errore confideret, cum eas immutandas eſſe ſentiret. Illud autem æſtimo ſollicitius intuendum, quare cum Verbo facta ſint omnia, opera manuum cælos dixit eſſe fundatos? Sed hic *manum*, virtutem juſſionis debemus accipere. Alio enim loco dicit: *Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandavit, & creata ſunt*. Sic enim provenit, ut ſcriptura ſibi non ſentiatur eſſe contraria, quando verba locis ſuis aptiſſima expoſitione redduntur. Adjecit, *Tu autem permanes*; ut ſicut æternitatem Domini oſtendit dum crearet omnia: ſic poſt cælos mutatos ipſum diceret in Majeſtatis ſuæ gloria permanere. Dicendo enim, *omnia* (ut arbitror) non ibi Angelos, non ſpirituales creaturas deſignat, quæ in ſua dignitate manſuræ ſunt, ſed illa quæ commutationi probantur obnoxia. Hoc ſchema dicitur Synecdoche, id eſt, A toto pars; quod in ſcripturis divinis creberrime reperitur. Quod autem dicit: *Sicut veſtimentum veteraſcent*, hoc ad carnis fragilitatem videtur aptandum, quod etiam in Evangelio noſcitur comparatum, ubi ait: *Nonne anima plus eſt quam eſca, & corpus quam veſtimentum?* Ipſum enim *veteraſcit*, quod more veſtis morte conſumitur. Addidit, *Et ſicut opertorium mutabis ea, & mutabuntur*. *Opertorium* cælos forſitan debemus advertere, qui ad vicem velaminis terras operiunt, qui ſimiliter ut alia commutantur. Et ut facta Domini oſtenderet jam ſub æternitate manſura, dicit: *Mutabis ea & mutabuntur*: quia nunquam erunt ad hoc corruptibile reditura. Nam ſi corruptioni ulterius ſubjacerent, non dicerentur eſſe mutata, ſicut Daniel Propheta teſtatur: *Quoniam ſapientia & virtus, & intellectus ipſius ſunt, & ipſe mutat tempora & ſæcula*. Subjecit, *Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient*. *Idem*, poſitum eſt contra illa quæ dicta ſunt: quoniam dum illa ſint commutabilia, Dominus ſemper immutabilis perſeverat. *Ipſe*, omnipotentiam ejus deſignat: quia revera ipſe eſt, cum ſe digna ſemper operatur. *Es*, naturam ejus ſub brevitate declarat: quia ipſe ſolus per ſe novit eſſe, qui ut ſit, alio non eget adjutore. Sic iſtis tribus verſibus & mutatio creaturarum, & æternitas Domini mirabili brevitate deſcripta ſunt.

Errores Philoſophorum mundum nunquam, aut creatum, aut finiendum rite everſi.

Pſal. 148. 5.

Matth. 5. 26.

Dan. 2. 20. 21.

Deus ſolus eſt.

℣. 30. *Filii ſervorum tuorum inhabitabunt ibi: & ſemen eorum in ſæculum ſæculi dirigetur*. Prudentiſſime nimis atque utiliter oratione completa, pauper ille ſanctiſſimus de peccatorum ſuorum remiſſione, & de ſpe futura reſurrectionis exultans, venit ad terminum pſalmi: ubi omnia ſub brevitate concludens, ſe cum ſanctis ejus habitaturum eſſe congaudet, ubi eſt ſpes glorioſa fidelium, & requies æterna juſtorum. *Filios ſervorum tuorum*, diſcipulos Prophetarum & Apoſtolorum dicit, quos per fidei uterum ſancta prædicatione genuerunt; quibus ait Apoſtolus: *Filioli mei quos iterum parturio*; hoc etiam ad Timotheum ſcribens in capite dixit Epiſtolæ: *Filio cariſſimo*, quem utique genuerat fide, non corpore. *Inhabitabunt ibi*, locum beatitudinis ſignificat, quem Dominus habet; de quo dicit: *Pater volo, ut ubi ego ſum, ibi ſint & hi mecum*, in regno ſcilicet illo perpetuo, ubi gaudium æternum eſt, & nunquam finienda ſecuritas. Sed ita *filios ſervorum* ibi cum Domino eſſe cognoſce; ut & ipſos ſervos, id eſt, Apoſtolos & Prædicatores ejus eſſe non dubites. Nam ſi diſci-

Galat. 4. 19.

2. Timot. 1. 2.

Joan. 17. 24.

pulis locus beatitudinis datur, numquid ipſis magiſtris eſt forſitan abnegandus? Sed uſus ſcripturæ eſt aliquando minora dicere, ut & majora ibidem complexa videantur; ut in alio pſalmo

Pſal. 49. 18. dictum eſt: *Si videbas furem currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas*. Ibi enim minora dicta ſunt, ut ſimul & majora crimina ſentirentur. Sequitur, *Et ſemen eorum in ſæculum ſæculi dirigetur*. *Semen eorum*, ſignificat opera fidelium, quæ in hoc mundo ſeminantur, ut in illa æternitate eorum laudabilis fructus appareat. Et intende quare ſit poſitum, *dirigetur*; ſcilicet quoniam quæ ibi ſuſcepta fuerint, in æterna directitudine collocantur, ubi nihil pravum, nihil poteſt eſſe diſtortum: ſed ſancti ejus cum Domino Salvatore recta atque ſtabili voluntate gaudebunt.

Bona opera ſemen fructus æterni.

Concluſio Pſalmi.

QUam feliciter anxius iſte deflevit, quouſque ad gaudia ſe diſcruciando pervenit. Pridem ſimilis pellicano fuit, in ſubſequentibus phœnici comparandus: pridem nicticorax, poſt aquila: ante paſſer, inde factus eſt columba præclara. Tales commutationes habent, qui ſe Domino pura mente ſubjiciunt. Regna dicantur, exigua ſunt; purpuræ laudentur, frequenter utentibus ſorduerunt. Ecce in pannis vincitur mundus, diabolus plorando ſuperatur; & cui nullæ cohortes ad repugnandum ſufficiunt, oratione unius pauperis inclinatur. Iſti ſapientes, iſti diſerti, iſti revera glorioſi dicendi ſunt Oratores, qui talem poſſeſſionem victores accipiunt, de qua inimici adverſitate nullatenus excludantur. Talem poſtremo hereditatem ſumunt, quam ſine labore ſemper obtineant, nec aliquando morte derelinquant. O conditio beata pœnitentium, quæ de reis efficis juſtos, de triſtibus perenniter lætos, de mortalibus abſolute perpetuos! Hic malorum ſocietatem ad tempus habent: ibi Angelorum conſortia æterna felicitate ſuſcipient. Quapropter quintum pœnitentium iſtum eſſe noſcamus, qui ſe non defendendo defendit, non diluendo diluit, non purgando purgavit; ad cujus paupertatem ſi venire meruerimus: omnia mundi regna ſine dubitatione ſuperamus.

Plorando diabolus ſuperatur.

Conditio beata pœnitentium.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum ſecundum.

Pſalmus ipſi David.

POſt illas beati pauperis humillimas preces, & tam magnæ pœnitentiæ gemitus explicatos, totus hic pſalmus Domini * laude repletus eſt; ut pia diſpoſitione præcedentes lacrymas præconiorum gaudia ſequerentur. Et ideo (ſicut ſæpe diximus) *Ipſi David* poſitum eſt, ne quid ad iſtum terrenum Regem referre deberemus: quia ſuperna laus manifeſtis ſenſibus explanatur. Eſt enim lucidus, & tituli ſui claritate conſimilis; ut ſine difficultate dictorum pſalmi continentiam intelligere debeamus.

* MS. A. B. F. *laudatione*.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum quidem Pſalmum Propheta loquitur. Prima narratione ad animam ſuam verba facit; ut benedicat Dominum, & beneficia ejus nullatenus debeat oblivifci. Secunda narratione dicit qualia Moyſi præſtiterit, & reliquis fidelibus ſuis; ut ipſe intelligatur a ſæculis ſemper fuiſſe munificus. Tertio loco ad Angelos verba convertit, virtutes ſupernas alloquitur, & reliquas rationales creaturas invitat, ut Domini jugiter laudibus occupentur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. BEnedic anima mea Dominum: & omnia interiora mea nomen ſanctum ejus. Sciens Propheta mentes hominum variis illuſionibus ſubjacere, nec ſemper in vera contemplatione defixas, animam ſuam vir ſanctus alloquitur; ut cum fuerit diverſis cladibus liberata, beneficiorum omnium recordetur Auctorem: ne ſibi aut alteri cuiquam putet eſſe tribuendum, quod a ſolo Domino conſtat eſſe conceſſum. Eſt enim gratum & honeſtiſſimum dicendi genus cum anima loqui; ut univerſi intelligant omnimodis appetendum, quod ſibi ſaluberrimum Propheta noſcitur dediſſe conſilium. Sequitur, *Et omnia interiora mea nomen ſanctum ejus*. *Interiora* ſunt animæ, cogitatio multiplex, virtuſque rationis. Ipſam quippe voluit cum anima convenire, ut harmonia fideli laus Domini adunatis viribus aſſonaret. Sæpe enim anima vult aliquid agere, & per phantaſticas imaginationes eluditur. Sed vir ſanctus in Domini laude nihil a ſe voluit deviare: ſed omnia uno concentu canere, quæ culpabiliter ſibi poterant diſcrepare.

Gratum dicendi genus cum anima ſua loqui.

℣. 2. *Benedic anima mea Dominum: & noli oblivifci omnes retributiones ejus*. Primum verſum repetit decora replicatione verborum; ut ſtudium maximum concitaret geminata ſententia: ne ad opus tale anima diſſimulatione noxia ſegnior eſſe videretur: ante omnia monens, ut ſe cuncta ab eodem meminerit accepiſſe. Ille enim laudare nunquam definit, qui collata beneficia non poteſt *oblivifci*. Intuere præterea quod dictum eſt, *retributiones*: quoniam aliud debebatur hominum delictis, aliud * retributum cognoſcitur abſolutis. Hoc eſt enim quod *oblivifci* nulli fas eſt; ut qui erat obnoxius pœnæ, dignus fieret mox honore. Sed quæ iſtæ ſint *retributiones* Domini conſequenter enarrat, quas ſi homo cogitat, beneficia ipſis tota mente collaudat.

Ille unnquam definit laudare Deum, qui collata beneficia non obliviſcitur.

* MS. A. B. *retribui*.

℣. 3. *Qui propitius ſit omnibus iniquitatibus tuis: qui ſanat omnes langueres tuos.*

℣. 4. *Qui redimit de interitu vitam tuam: qui ſatiat in bonis deſiderium tuum.*

℣. 5. *Qui coronat te in miſeratione & miſericordia: renovabitur ſicut aquila juventus tua*. In his tribus verſibus exponuntur ſub quinaria diviſione retributiones futuri ſæculi, quas ſanctis ſuis Dominus pia * miſeratione largitur. Quæ figura dicitur Synathroiſmos, id eſt, Congregatio, quando in unum cumulum aſpera crimina, aut nimis ſuavia beneficia colliguntur. Primo enim *ſit propitius peccatis* eorum, quando remiſſis delictis in pace dignatur ſuſcipere peccatores. Secundo, *Sanat omnes languores* fidelium, cum ſecuritas & immortalitas æterna in reſurrectione conceditur, id eſt, *Cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem*. Tertio, *Redimet de interitu vitam* noſtram, quando nos ab æternæ mortis calamitate ſubmoverit, ſcilicet ut non audiamus; *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus*. Quarto, *Satiat in bonis deſiderium* beatorum, cum eis dicitur: *Venite benedicti Pa-*

* MS. A. B. F. *miſericordia*. *Quid ſit Synathroiſmos.*

1. Cor. 15. 54.

Matth. 25. 41.

Ibidem 34.

tris mei. Quinto, *Coronat in miſeratione & miſericordia* ſua, quando jam beatis præmia digna * reſtituit; ſicut dicit Apoſtolus: *De cætero ſupereſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex*. Hoc forte ſignificat quinque panes, unde populi longa jejunia ſatiavit: quoniam hæc & his ſimilia in magnum myſterium præceſſiſſe noſcuntur. Sed perſcrutandum eſt, cur *aquila* introducatur exemplum. Huic avi jam ætate provectæ, ſupernum labium cornea inflexione naſutum, tantum fertur excreſcere, ut ei non ſit liberum eſcas ſolita libertate decerpere, quæ intelligens unde ſibi periculum vitæ poſſit accidere, os ſuum * in ſaxo dicitur expolire, uſquequo omnia ſibi ejus impedimenta ſubmoveat. Quo facto in antiquam valetudinem corporis ſui, eſcarum ſolita perceptione revocatur. Sic anima in priſtinam ſanitatem revertitur, ſi peccata ſua in petra, quæ eſt Chriſtus Dominus expolire non deſinat. Revertitur enim ad cibos ſalutares, quando delicta quæ ſunt impedimenta æternæ vitæ, Domino præſtante, reſpuerit.

*Ed. *reſtituet*.
2. *Timot*. 4. 8.
*Ed. *in ſaxum*.
Anima aquilæ debet eſſe ſimilis.

℣. 6. *Faciens miſericordias Dominus: & judicium omnibus injuriam patientibus*. Poſtquam dixit retributiones Domini, quas hic converſis in illo ſæculo veraciter creditur poſſe præſtare: nunc dicit breviter, quia *Dominus miſericordias faciat* ſperantibus, & vindictam præſtet *patientibus* cunctis *injuriam*; ut nullus in eis poſſit dubitare quæ dicta ſunt, quando ipſum Dominum tali definitione monſtratum eſſe cognoſceret. Hic enim verſus per modum definitionis edictus eſt, quando per illud quod ſingulariter efficit, aliquis indicatur. Nam interroganti tibi, quid ſit *Dominus*? Reſpondes: *Faciens miſericordias, & judicium omnibus injuriam patientibus*. Quapropter abunde deſignatus eſt Dominus Deus, cum nulli alteri poſſit convenire quod dictum eſt. Illis autem, *miſericordias facit*, qui miſerti fuerint, ſicut in Evangelio dicit: *Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Sequitur, *Et judicium omnibus injuriam patientibus*. Hoc illis promittitur qui patientiæ munere decorantur, de quibus ait: *Mihi vindictam, & ego retribuam*. Nam qui ſe manu deſiderant ulciſci, furoremque ſuum inimici perſecutione ſatiare contendunt, vindictam Domino non reſervant: quia ſe credunt poſſe diſtringere, quod deberent a Judice * poſtulare. Dediſti ſanctiſſime Propheta animæ tuæ ſalubre conſilium, in quo ſe & mundus ſentiat conſolatum; ſic enim tibi locutus es, ut nobis diceres: ſic tibi profuiſti, ut & nos ſine dubitatione ſalvares.

Miſericordium miſeretur Deus.
Matth. 5. 7.
Vindicta Domino reſervanda.
Rom. 12. 19. & *Hebr*. 10. 30.
*Ed. *præſtolari*.

℣. 7. *Notas fecit vias ſuas Moyſi, filiis Iſrael voluntates ſuas*. Superius dixerat quas retributiones in illo ſæculo plebs beata mereretur: nunc autem veniens ad ſecundam narrationem, per unius exemplum probat quanta & hic præſtiterit ſervis ſuis: ne quis de futura retributione dubitare potuiſſet. Sed intende quemadmodum *Moyſes* & *Iſrael* indicatus eſt diſtinctione verborum. *Notas fecit vias ſuas Moyſi*, quando ei juſtitiam ſuæ * poteſtatis aperuit; ut legem conſcriberet, mores doceret, & * in vias Domini perfectæ fidei gradibus ambularet. Sequitur, *Filiis Iſrael voluntates ſuas*. Hic *voluntates* poſuit, non vias: quia non omnis Iſrael ſuſcepto verbo Domini in ejus juſſionibus ambulavit. Scimus enim quas ſeditiones populus ille fecerit, ut voce judicis mereretur audire: *Populus hic duræ cervice eſt*. Ideoque ergo illis *voluntates* Domini, non vias innotuiſſe dicit: quia multa pars eorum viam Domini declinare præſumpſit. Sic autem Moyſi exemplum hic poſitum intellige; ut tamen hoc quotidie Dominum & operantem, & uſque ad finem ſæculi operari poſſe cognoſcas.

*Ed. *pietatis*.
*Ed. *in via*.
Exod. 32. 9.

℣. 8. *Miſericors & miſerator Dominus: patiens & multum miſericors*. *Miſericors* eſt, qui natura ſua clementiſſimus approbatur. *Miſerator*, quando miſericordiæ ſuæ dona largitur. Poteſt enim aliquis *miſericors & miſerator* eſſe in una duabuſque cauſis: *Miſericors* autem *& miſerator* naturaliter præter Dominum nullus poterit inveniri. Sed hic ideo *miſericors* præmiſſum eſt; ut miſeratorem Dominum non ad tempus, ſed jugiter approbares. Hæc figura dicitur Paronomaſia, id eſt, Denominatio, quæ ſimilitudine ſermonis concitat audientis affectum. Adjecit, *Patiens*, quod neceſſe eſt conſequi miſericordem; nullus enim *miſericors*, niſi qui & *patiens*. Sic enim & Apoſtolus dicit: *An divitias bonitatis ejus & longanimitatis contemnis?* * *Ignoras; quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Ipſe autem de ſe dicit: *Hæc feciſti, & tacui. Exiſtimaſti iniquitatem, quod ero tibi ſimilis*. Sequitur, *Et multum miſericors*. *Multum* revera *miſericors*, qui audiens omnino blaſphemas voces, *Solem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos: & pluit ſuper juſtos & * impios*: vitalem ſpiritum magna pietate largitur: expectat errantes, ut debeant ſua * perperam commiſſa damnare.

Dominus ſolus per eſſentiam miſericors, & miſerator, & patiens.
Roman. 2. 4.
* MS. G. F. *ignorant*.
Pſal. 49. 21.
Matth. 5. 45.
* Ed. *injuſtos*.
* MSS. A. B. F. *perpetrata commiſſa*.

℣. 9. *Non in finem iraſcetur: neque in æternum indignabitur*. Illis ſcilicet qui devota ſatisfactione cognoſcunt, qui ad eum redire diligunt, qui illecebras ſæculi cum ſuo auctore contemnunt. Contra, illis *In finem iraſcetur*, quibus dicturus eſt: *Ite in ignem æternum*. Magna infelicitas perire ſub pio Domino, ut tardes illi ſatisfacere, cui te cognoſcis erraſſe; maxime cum ſupplicationem tuam vacuam non ſentias, ſi tamen eam integro animo te obtuliſſe cognoſcas. Poteſt hoc & de populo Judaico ſentiri, quem convertendum conſtat in fine ſæculi; de quo & Apoſtolus dicit: *Cæcitas ex parte Iſrael contigit, ut plenitudo Gentium introiret, & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret*.

Quibus Dominus in æternum iraſcetur, quibus non.
Matth. 25. 41.
Judæi in fine ſæculi convertenti.
Rom. 11. 25. & 26.

℣. 10. *Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis: neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis*. Sententia generalis eſt: quia nemo eſt qui ejus gratiam gratis non habeat, dum lex ſub peccato cuncta concludat; ſicut teſtatur Apoſtolus: *Omnia Deus concluſit in incredulitate: ut omnium miſereretur*. Ille tamen communiter bonis maliſque ſpiritum donat, ſalutem tribuit, indigentias adimit, & generaliter bonus eſt. Addidit, *Neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis*; ſcilicet quoniam ſupplicantibus ita pius eſt, ut tunc magis eum dignetur abſolvere, quando ſe ſtuduerit unuſquiſque adhibita ſatisfactione damnare.

Gratia omnibus gratis datur.
Ibidem 32.

℣. 11. *Quia ſecundum altitudinem cæli a terra: confirmavit Dominus miſericordiam ſuam ſuper timentes eum*. Diligentius perſcrutemur quid ſibi velit iſta comparatio. Tanto majorem dicit a meritis eorum miſericordiam Domini quam retribuit fidelibus ſuis, quantum poteſt a terra cæli ſummitas elevari. Qua comparatione illud quoque ſignificatur: quia ſicut cælum terras operit, & competentia beneficia temporibus ſuis homini tribuit: modo pluvias influendo:

modo præſtando ſerena : modo ipſum aerem ventis ſaluberrimis temperando . Ita & miſericordia Domini fragilitati noſtræ noſcitur diverſa præſtare ; ſuſtinet enim ut corrigat , flagellat ut erudiat , probat ut præſtet , & per diverſas operas beneficiorum una voluntas eſt ſubvenire peccantibus. Sed ut totius ſententiæ virtus poſſit intelligi , breviter dicendum eſt: Si fas eſt, ut cælum non cooperiat terras, poteſt fieri, ut Dominus non protegat ſibi puriſſime ſervientes.

Miſericordia Domini cælo vario influenti conſertur.

℣. 12. *Quantum diſtat * oriens ab occaſu : elongavit a nobis iniquitates noſtras*. Dedit aliam pulcherrimam comparationem beneficio divino . *Oriens* eſt initium bonæ vitæ noſtræ : *occaſus* malæ converſationis affectus. In *occaſu* enim eramus, cum peccati vinculo tenebamur adſtricti: in *oriente* autem ſumus , quando per aquam regenerationis nos Sol verus inviſitat , & tenebras facit noſtrorum diſcedere peccatorum . Tantum ergo iniquitates noſtræ a nobis longe ſunt, cum nobis peccata noſtra donantur , quantum poteſt clara dies a tenebroſa nocte diſtare . Sive per *orientem* ſignificat regnum Dei: per *occaſum* vero gehennam, quæ tantum a beatorum ſede diſſociata eſt, quantum dicit ille pauper in Abrahæ finibus conſtitutus : *Inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt*.

* MSS. A. B. *ortus*.

Per orientem initium bonæ vitæ ſignificatur: per occaſum vero malæ converſationis affectus.

Luc. 16. 23.

℣. 13. *Sicut miſeretur pater filiis : ita miſertus eſt Dominus timentibus ſe*. Ecce jam non extraneis , neque longinquis comparationibus agitur: ſed ad ipſa viſcera pietatis vocabula ſociantur. Sic enim miſeretur ut Pater , ſed quibus ipſe Pater eſt: ſic corripit ut filios, ſed qui regni ejus heredes eſſe meruerint . Sequitur , *Ita miſertus eſt Dominus timentibus ſe*. Dum dicit, *Ita*, deſignat nobis paternæ correctionis affectum. Pater enim carnalis qui vult filium ſuum bonis actibus erudire , frequenter eum corripit , frequenter flagellat , ſicut Salomon ait : *Si diligis filium tuum * frequenta ei flagella , cum adhuc tener eſt* , &c. Ipſi enim parentes vere diligunt filios ſuos , qui eis ſub pietate diſtricti ſunt . Sic & Dominus noſter flagellat omnem filium quem recipit , & timentes ſe ad ſtudium bonæ voluntatis adducit.

Deus miſeretur ut Pater ſed quibus ipſe Pater eſt.

Eccleſ. 30. 1.

* Ed. *frequenter eum flagellat*.

Dominus flagellat omnem filium, quem recipit.

℣. 14. *Quia ipſe ſcit figmentum noſtrum: memento Domine quod pulvis ſumus* . Hoc comma ad ſuperiora jungendum eſt . Cauſa enim redditur, cur miſereatur ut Pater : ſcilicet quoniam noſmetipſos ab illa naturali dignitate dejecimus, & a factura Creatoris repulſi , *figmentum* eſſe monſtramur . Merito ergo ſubveniri ſibi poſtulat , qui ſpem in viribus propriis non habebat. Sequitur , *Memento Domine , quod pulvis ſumus*. Dicit enim , Memor eſto Domine , non quia nos ex limo * creaſti , non quia immortales tua largitate feciſti , non quod ad imaginem & ſimilitudinem tuam plaſmare dignatus es : quia iſta omnia invidiam magis excitare poterant peccatori : ſed quia in pulverem nunc redacti ſumus ariditate peccati . Miſerere eis qui ſe infeliciter perculerunt : ſubveni qui in illo munere tuo minime conſiſtere voluerunt . Tu enim ſolus pius es peccatoribus, quia delinquentes ſe graviter perculerunt.

* Ed. *formaſti*.

℣. 15. *Homo ſicut fœnum dies ejus : & ſicut flos agri ita florie*t . Sunt ſpecies definitionum , quæ per rerum ſimilitudines aliquas explicantur, ut eſt illud: *Ego ſum via, veritas, & vita*. Sic & in hoc & in ſubſequenti verſu conſtat eſſe formatum . Quemadmodum ſi interroges , quid eſt homo? Reſpondetur , *fœnum dies ejus* , quod ſumma hilaritate pullulat , ſed celerrima velocitate deſiccatur . *Fœnum* eſt quod pluviis velociter in auras caput erigit : ſed in ardoribus colla deponit . Et ne forſitan aliquid ſoliditatis hanc comparationem putares habere , addidit , *Et ſicut flos agri ita floriet*. *Flos agri* multo celerius tranſit, quam fœni viriditas permanere monſtratur . Sed quamvis pulcherrimum videatur eſſe dum pubet, multum fugitivum cernitur eſſe dum corruit . Ita enim & imbecillitas humana pulchre creſcit : ita ſæculi honores divitiæque gratiſſimæ ſunt, ſed non ad finem longiſſimum perducuntur . Veraciter ergo his rebus tranſitoriis humanitas comparatur: quia robuſtis viribus deſtituta , in caſum mortis prona ſemper celeritate feſtinat.

* MSS. A. B. F. *floruit*.

Joan. 14. 6.

Imbecillitas humana fœno comparata.

℣. 16. *Quia ſpiritus pertranſibit in eo , & non erit : & non cognoſcet amplius locum ſuum*. Ad hanc ſimilitudinem comparatio ſuperioris verſus expreſſa eſt . Deſcribit enim quid ſit homo , id eſt, *Spiritus pertranſiens* mundum, ſcilicet præſentem , in quo diutiſſime non poteſt permanere. Audiant qui ſuperbiunt , & ſe gaudent mundana felicitate ſubvectos , ſic ſpiritus relinquere noſtra corpuſcula , quemadmodum ſolent flumina loca inundata tranſire . Illa enim ſpatia quæ plena videntur eſſe torrentibus , quam ſunt vacua cum recedunt . Non eſt ergo de fugitivo flatu præſumendum : ſed hic potius agendum , quod prodeſſe novimus in futurum . Et ne forſitan aliquis per Metampſychoſim crederet ad hunc mundum animas eſſe redituras (ſicut nonnulli putaverunt dementium) addidit , *Et non cognoſcet amplius locum ſuum* ; hoc eſt in hoc ſæculum non poteſt redire , ubi ſuam vitam poſſit iterare . Convicta eſt imbecillitate ſua humana fragilitas . Audiſti homo quid ſis , audi quid eris , ſi Dominum minime timere deſpexeris . Quæ figura dicitur , Pariſon, id eſt, Æquatio ſententiæ, quoties bona vel mala conjunctim membris diſſimilibus alligamus.

Homo eſt ſpiritus mundum præſentem pertranſiens.

Error Metampſychoſeos damnatur.

Quid ſit Pariſon.

℣. 17. *Miſericordia autem Domini a ſæculo eſt , & uſque in ſæculum ſæculi ſuper timentes eum : & juſtitia ejus ſuper filios filiorum*. Expoſita eſt prius veraciter humana conditio propter inſolentium præſumptiones illicitas : nunc inſinuat ſpem, quæ fideles debeat conſolari : quia licet per nos ſimus fragiles & caduci , per miſericordiam Domini reddimur abſolute perpetui ; ut & quam fragiles ſimus debeamus advertere , & quid per Domini gratiam conſequamur , poſſimus audire . Et nota quod dixit: *A ſæculo*, id eſt, cum adminiſtrari cœptus eſt mundus , & diverſæ creaturæ Auctoris ſui munere , proruperunt. Unde & mihi videtur hic convenienter adverti , & Adam (ſicut multi Patrum dixerunt) * a Domini fuiſſe gratia revocatum , quando ipſe primus in ſæculo fuit , ſicut etiam Abel , Noe , Abraham , & cæteri Patres , qui tamen in ſæculo , ſed non *a ſæculo* fuerunt. Nam quod ſequitur, *Et uſque in ſæculum ſæculi* , æternitatem Domini abſolute deſignat: quoniam & ille ante ſæculum, & in ſæculo, & poſt iſtud ſæculum miſericors eſſe monſtratur . Conſidera etiam quod addidit , *Super timentes eum*: ne & illi hoc in ſe crederent eſſe faciendum, qui ei ſceleratis auſibus obedire contemnunt . Sequitur , *Et juſtitia ejus ſuper filios filiorum: Filios* (ſicut ſæpe jam dictum eſt) uniuſcujuſque actus debemus advertere : *Filios filio-*

* MS. G. Ed. *ad Domini fuiſſe gratiam*.

rum; operum noſtrorum juſtiſſimam retributionem. Nam ſicut nos operam noſtram quodammodo generamus: ita nobis retributiones rerum noſtræ generant actiones. Hanc unuſquiſque juſtus recipiet, cum in æterna fuerit beatitudine collocatus. Multi enim fidelium filios non habuerunt, aut ſterilitatis eventu, aut virginitatis ſtudio. Quod ſi ad litteram velis advertere (quod abſit) plurimi ſanctorum iſta promiſſione fraudantur. Nam & in ſubſequentibus ſpiritualiter dictum eſſe declaratur.

Retributiones rerum nobis noſtræ generant actiones.

℣. 18. *Cuſtodientibus teſtamentum* ejus: *& memoria retinentibus mandata ejus, ut faciant ea*. Iſti ſunt filii quos ſuperius dixit, qui præcepta Domini cuſtodiunt, qui mandatorum ejus operibus ſunt memores, non ſtudio cantilenæ. Nam & ſi quis pſalterium voce reddat, memor ejus non eſt, niſi quæ præcipiuntur, effecerit. Ideo enim dicta ſunt, ut fiant, non ut ſola vociferatione cantentur. Unde doctiſſimus Pater Auguſtinus in hoc pſalmo diſputans, pſalterium ſe non tenere profeſſus eſt, nec totius legis dicta recolere; ſcilicet ut non ſolum ad audiendum, ſed maxime ad faciendum cunctorum ſtudium concitaret. *Memoria* eſt enim per quam animus repetit, quæ audita, viſa, factaque cognoſcit.

Mandata Domini dicta ſunt ut fiant, non ut tantum cantentur.

Quid ſit Memoria.

℣. 19. *Dominus in cælo paravit ſedem ſuam: & regnum ejus omnium dominabitur*. Venit ad futuri judicii formidabilem prædicationem: ne peccantium mentes inſoleſcerent, cum ultionem venturam malorum actuum non timerent. Dicit enim: *Paravit ſedem ſuam*. Hoc ad illud pertinet, quando Dominus Jeſus aſcendit in cælum, ſedet ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos & mortuos. Et ne aliqua impotentia Domini mordereris, ipſum dicit *paraſſe ſedem ſuam*, qui judicaturus eſt mundum. Addidit, *Et regnum ejus omnium dominabitur*. Ne putarent Pagani dæmones ſuos quoquo modo regnaturos, ipſum dicit *dominaturum*, qui *paravit ſedem ſuam*, id eſt, Dominum Chriſtum.

℣. 20. *Benedicite Dominum omnes Angeli ejus: potentes virtute, qui facitis verbum ejus, ad audiendam vocem ſermonum ejus*. Cum ſuperius de hominibus Propheta loqueretur, venit ad tertiam narrationem, ubi cæleſtes creaturas alloquitur, ut Domini laudes debeant celebrare. Et quoniam inter ipſos Angelos eſt magna diſcretio, illos tantum dicit præconio Domini dignos exiſtere, qui ejus probantur juſſionibus obedire: oſtendens neque homines, neque ſpirituales ſubſtantias ad myſterium tantæ Majeſtatis accedere, niſi qui ejus voluntatibus obſecundant. Sic enim commonet, *Omnes Angeli ejus*. *Ejus* quippe de illis dicitur, qui ab ipſius imperio nequaquam recedere voluerunt. Sequitur aliquid expreſſius: *Potentes virtute qui facitis verbum ejus*. Ipſi enim virtute poſſunt, qui ejus juſſis obediunt. Poteſt autem & diabolus non virtute, ſed pravitate: non honore, ſed præſumptione. *Potentes* ſiquidem illi vere dicendi ſunt, qui verbo Domini parere contendunt. Et ne aliquid relinqueretur ambiguum, calcatius inſinuat: *Ad audiendam vocem ſermonum ejus*; ſcilicet ut ſint humiles, non ſuperbi. Ipſi ſunt enim digni *benedicere*, qui ſuum & cognoſcunt, & venerantur Auctorem.

Ipſi virtute poſſunt, qui juſſis Domini obediunt.

℣. 21. *Benedicite Dominum omnes virtutes ejus: miniſtri ejus, qui facitis voluntatem ejus*: Rem magnam, rem omnino ſublimem iterata judicavit invitatione ſolidandam; ut infirmitas humana cognoſceret, quam ſaluberrimum eſſet obedire Domino, quando ipſius voluntati cælorum militat fortitudo. Et intende proprietates emicare verborum. Prius dixit: *Qui faciunt verbum ejus*. Et ne verbum intelligeres, quod verberato aere ab hominibus ſolet proferri, addidit, *Qui facitis voluntatem ejus*. Angelis enim verbum Domini eſt voluntas ejus: quoniam illa ſublimis ſpiritualiſque ſubſtantia beatorum Angelorum, cum Dominum contuetur, ibi veritatem ejus voluntatis agnoſcit. Nec opus eſt loqui, quibus ſe Divinitas propitiata patefacit; non enim eis Deus verberato aere loquitur: ſed inſpiramine ſuo voluntates eorum ad ſuum velle convertit. Sic erunt, ut credimus, & beati homines poſtquam regni æterni fuerint præmia conſecuti.

Angelis verbum Domini eſt voluntas ejus.

Quomodo Deus Angelis & beatis hominibus loquetur.

℣. 22. *Benedicite Dominum omnia opera ejus, in omni loco dominationis* ejus: *benedic anima mea Dominum*. *Benedicite*, nunc tertia iteratione geminatur. Quæ figura dicitur Epembaſis, decorum ſchema ſive in laudibus, ſive in vituperationibus ad animos erigendos verbum ſæpius iterare, quod dictum eſt. Dixit autem prius illos debere *benedicere*, qui Domini juſſiones efficiunt: nunc admonet ipſum operam Domini Auctorem ſuum debere laudare, ut terrena cæleſtiaque concluderet. Nam cum totum opus ejus ſit, omnia debent ſuum *benedicere* Creatorem. Sequitur, *In omni loco dominationis ejus*. Sicut nulla creatura a laudibus Domini jubetur excipi: ita nec locus quiſquam relinquitur, qui a tali munere ſegregetur. Nam cum dicitur, *In omni loco dominationis ejus*, nihil excipitur, quia ubique dominatur. Significans forte Eccleſiam Catholicam, quæ per totum mundum erat (Domino præſtante) credĭtura; ipſa enim ubique *Dominum benedicit*, ubique collaudat, & gratias maximas hymnidica exultatione concelebrat. Addidit, *Benedic anima mea Dominum*. Ipſa ſententia concluſit pſalmum, quæ pulcherrimum fecit initium. Sed quoniam in ſcripturis divinis omnia Sacramentorum ubertate pingueſcunt, hæc ſimilitudo (ſicut jam dictum eſt) in octavo pſalmo illos indicat, ut opinor, qui atria fidei ſinceris mentibus ingreſſi ſunt, & vitam ſuam glorioſo fine (Domino præſtante) concludunt. Digna commonitio, per quam ſe fidelis anima conſoletur, quæ contra omnes caſus tamquam clypeus inexpugnabilis aſſumatur. Nam ſi eum ſemper *benedicimus*, ab eo jugiter cuſtodimur.

Eccleſia ubique Dominum benedicit.

Concluſio Pſalmi.

Benedictio Domini timentibus eum quanta largitate concedatur, agnovimus. Feſtinemus ad mandata complenda, ut pervenire mereamur ad præmia. Habemus Dominum & per naturam pium, & per miſericordiarum dona largiſſimum. Quis dubitet ab illo poſtulare, qui, ſi non petatur, offenditur? Benedicamus ergo omnes in commune Dominum, opera ejus hymnidica exultatione celebremus. Quale enim ſacrilegium eſt, ut cum omnis creatura jubeatur benedicere Dominum, ſi homo deſinat laudare Dominum, qui ad imaginem & ſimilitudinem ipſius noſcitur eſſe procreatus?

Audivimus, benedictio Domini quibus virtutibus applicetur, caſtis utique, humilimis, charitate plenis, & qui Domini reliqua mandata perficiunt. Arceatur ergo hinc omne quod pravum eſt: excludatur univerſa malitia mundi: emendentur illecebræ: diabolus foras mittatur cum ſequacibus ſuis. Quapropter audito tanto munere, completi tanta ſpe, ſanctis operibus benedicamus Dominum, religioſis factis cantemus Auctori. Non nos electio Judicis repudiabit, ſi quæ præcepit hic nos peregiſſe cognoverit:

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum tertium.

Pſalmus ipſi David.

FRequenter diximus *pſalmum* illos actus ſignificare mortalium, qui ad rerum divinarum intellectum pro ſua probitate reſpiciunt. Ad cujus ſimilitudinem & organum ipſum * aptatum eſt, quod ſpecialiter *pſalmus* vocatur, ſurſum habens tympanum, ubi melos dulciſſimos canoro ſonitu temperantur. *David* autem tantum perſona loquentis adhibetur. Cæterum omnia conſtat de Domino Salvatore narranda, qui in principio fecit cælum & terram. Eſt enim pſalmus iſte tanta diſpoſitione perfectus; ut aliqua hic dicta intelligas, quæ in libro Geneſeos tacita fuiſſe cognoſcas. Quapropter quæ ſunt apta exponemus ad litteram: quæ vero fidei noſtræ poſſunt indicare notitiam, ſpirituali intellectu (ſicut a Majoribus accepimus) explanabimus. Unde ſolliciti eſſe debemus, paratique ad audiendum: quia ipſe quoque vir eloquentiſſimus Pater Auguſtinus hunc pſalmum & ſedule dicit perquirendum, & de eodem laborioſiſſime diſputandum.

* MS. F. *optum.*

Diviſio Pſalmi.

PRopheta volens oſtendere conditiones rerum divina ſignificare myſteria. Primo modo per fabricam cæli & terræ quædam nobis cognoſcitur indicare * dogmata, ut agnoſcamus omnia ſibi revera tamquam ab uno Auctore condita poſſe congruere, quando aliquas ſimilitudines ſuas invicem probantur aperire. Secundo opera Domini diverſis figuris tecta enumerat. Tertio profitetur in illo æterno ſæculo præconia Domini jugiter ſe eſſe dicturum, quæ etiam in hac vitæ ſuæ brevitate cantaverat.

* MS. G. *dogmatica.*

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. BEnedic anima mea Dominum: Domine Deus meus magnificatus es vehementer. Confeſſionem & decorem induiſti. Invitat Propheta ſemetipſum ad benedicendum Dominum; & quoniam noverat in Catholica fide unitatis gratiam plurimum prævalere, ſibi tantum loquitur, quod omnes debeat admonere. *Benedicere* autem Deum, eſt ejus magnalia confiteri; ut cum de illo dicitur aliquid magnum, unuſquiſque veritati præſtet officium. Hæc igitur ſententia ad totum reſpicit textum, ubi pſalmi hujus prolixitas terminatur. Sed cum ad ſuam (ut dictum eſt) animam loqueretur, ſubita converſione dicit: *Domine Deus meus.* Quæ figura dicitur Proanaphoneſis, quando inter alia quæ loquimur, ad Deum ſubito verba convertimus. Generalem utique Dominum confidenter ſuum aſſerit Deum; ut cum ſe ipſius ſervum eſſe profitetur, nullam ſe habere cum diabolo comprobet portionem: ne in eo quicquam prævaricator ille requireret, quem alienum eſſe cognoſceret. Sequitur, *Magnificatus es vehementer.* Oportet nos vim iſtorum nominum diligenter inquirere; nam quando ille magnus non eſt, ut hominum laudibus magnificetur? Aut quid illi poteſt addi, qui eſt mirabilis & incomprehenſibilis plenitudo virtutum? Sed *magnificatur* Dominus apud homines, quando eis magnus atque excelſus eſſe claruerit; ut ipſum ſentiant Creatorem, ipſum bonorum omnium Largitorem, ipſum Redemptorem, ad poſtremum ipſum & Judicem. Ex qua parte provenit, ut recte dicatur * redemptorum Dominus *magnificari*, qui quotidie fit credentium devotione mirabilis. Sic etiam dicitur ſanctificari, ſic glorificari, ſic benedici, & his ſimilia. Adjecit, *Vehementer.* Revera quando converſorum ore laudatur, & in Sanctorum cœtum veniunt, qui ſe pridem nefandis ſceleribus polluerunt. *Vehementer* enim aptiſſime dictum eſt, quod toto geritur cordis anniſu. Sed unde *magnificatus ſit vehementer*, conſequenter exponitur: *Confeſſionem & decorem induiſti. Induere* eſt aliquem quod non habebat aſſumere. Et quando Deus *decorem* non habuit, qui creaturis ſuis omnia ſpecioſa ſemper indulget? Sed hic Incarnatio Domini Chriſti evidenter exponitur, quam ſumpſit ex tempore, per quam *confeſſionem* mortalium Largitor ſuæ pietatis invenit. Receſſerant enim homines a cultu veræ Divinitatis, cum ſimulacrorum ſtudiis, & vanis religionibus ſerviebant. Sed eo veniente, qui tamen abſens nunquam extitit Divinitate, & *confeſſio & decus* ſupernæ Majeſtatis innotuit, eiſque rebus *indutum* dicit Dominum, quibus Eccleſiam Catholicam conſtat eſſe ornatam.

Benedicere Dominum eſt eius magnalia confiteri.

Quid ſit Proanaphoneſis.

* Ed. *Redemptor.*

℣. 2. *Amictus * lumine ſicut veſtimento: extendens cælum ſicut pellem.* Verſus iſti viginti uſque ad diviſionem futuram per figuram Parabole pulcherrimis alluſionibus explicantur; quæ fit quando res ſibi genere diſſimiles comparantur. *Lumen* enim Eccleſiam ſignificat, de qua ſcriptum eſt: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata?* Dealbata enim intelligitur illuminata, quæ recte velut veſtis advertitur Domini Salvatoris, non habens maculam neque rugam. Ipſa eſt enim candida dealbata, de cujus membris dicit Apoſtolus: *Fuiſtis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino.* Hanc etiam tunica illa ſignificavit, quæ non potuit dividi tempore Paſſionis. Hæc eſt de qua dicitur: *Amictus lumine ſicut veſtimento.* Sequitur, *Extendens cælum ſicut pellem.* Bene dicitur Dominum *cælos extendere*, ubi meretrices & publicanos eum conſtat admittere. Nam cum ſint per juſtitiam cæli juſtorum, facti ſunt & gratiæ largitate peccantium. Nec fruſtra comparata eſt *cælo pellis*; quia ſicut omnia membra noſtra pellis tegit: ita & creaturas cælorum ambitus circumactus includit. Senſerunt aliqui cælum & de juſto dictum, quem ſic per gratiam probatur extendere,

* MS. G. & Ed. *lumen ſicut veſtimentum.*

Qui ſiat Parabole?

Cant. 3. 6.

Eccleſia veſtis Domini.

Epheſ. 5. 8.

dere,

dere, quemadmodum poteſt tenſa pellis exercere.

℣. 3. *Qui tetigit in aquis ſuperiora ejus: qui ponit nubem aſcenſum ſuum: qui ambulat ſuper pennas ventorum.* Quamvis ordinem conditionis exponere ſentiatur: quia & ſuper cælos aquæ ſunt poſitæ, ſicut & in Geneſi legitur; & ipſe alibi dicit, *Et aquæ, quæ ſuper cælos ſunt, laudent nomen Domini*: tamen & ſacri baptiſmatis nobis referatur indicium; ut cælum (ſicut frequenter dictum eſt) omnem juſtum debeamus accipere, cujus ſuperiora, id eſt, emendatio fidelis animæ aquis ſalutaribus irrigatur. Ita enim hæc omnia ab illo Auctore diſpoſita ſunt, ut & actus Eccleſiaſticos dicta cæleſtia indicare videantur, & iterum conditiones rerum veraciſſima narratione teſtentur. Sequitur, *Qui ponit nubem aſcenſum ſuum*. Hoc quidem & ad litteram congruenter accipitur, quando Dominus poſt Reſurrectionem videntibus Apoſtolis aſcendit in cælum; ſic enim in Actibus Apoſtolorum legitur: *Hæc cum dixiſſet, nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum*. Sed & illud aptiſſime probamur accipere, ut nubem ponamus verbi Domini Prædicatorem, per quem Chriſtus in membris ſuis aſcendit, cum mentem peccatorum a mundi iſtius pravitate mundaverit. Addidit, *Qui ambulat ſuper pennas ventorum*. *Venti* in iſto aeris fluctu quaſi quibuſdam pennis volare noſcuntur: ſed Dominus *ambulat ſuper pennas* eorum, dum voluntates ſuas multo velocius operatur, quam poteſt eſſe excurſus ventorum. Sive magis *ventos*, juſtorum animas debemus accipere: quia utroque Teſtamento perdocti, velut duabus alis ad ſuperna gaudia transferuntur. Supra quos Dominus *ambulare* recte dicitur, in quibus miſericordiam ſuæ operationis oſtendit. Et nota quod in hoc verſu, & aliis qui ſequuntur, Dominum mavult oſtendere per id quod egit. Hæc ſecunda ſpecies definitionis dicitur apud Græcos Ennoematice, Latine autem Notio nuncupatur. Nam cum Dominus per naturam ſuam nequeat definiri, per illud tamen pulchre cognoſcitur, quod ſingulariter operatur.

Pſal. 148. 4. — *Act. 1. 9.* — *Per nubem verbi Domini Prædicator intelligitur.* — *Per ventos, juſtorum animæ.*

℣. 4. *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus: & miniſtros ſuos ignem urentem.* Commendandum eſt animo, quia hic ſpecialiter de Angelis dicitur, quod in libro Geneſeos evidentius non habetur. Nam & verba ipſa ſunt diſcutienda ſubtilius. *Spiritus* generale nomen eſt incorporalis potentiſque ſubſtantiæ, viſibiliter ſive inviſibiliter operans, quod ei divinitus inſpiratur. *Angelorum* enim nomen non ſignificat naturam, ſed obedientiam. *Angelus* enim Græca Lingua dicitur, qui Latine nuntius interpretatur: nam quando mittuntur *Angeli* fiunt, cum tamen natura ſpiritus eſſe noſcantur. Addidit, *Suos*, ut illos oſtenderet qui recta mente Domini voluntatibus obſecundant. Ordo enim verborum talis eſt: *Qui ſpiritus ſuos facit Angelos*. Sequitur, *Et miniſtros ſuos ignem urentem*. *Miniſter* Dei eſt omnis, qui divinas exequitur voluntates, & charitatis fervore ſemper accenſus eſt. Talis enim vir cæleſtis ignis efficitur, quando verbo prædicationis peccantium nequitias urere, & conſumere poſſe monſtratur. Sic enim ipſe Dominus dicit: *Ignem veni mittere in terram*; ignis utique vitalis, ignis ſalutis, qui dum peccata conſumit, animas nutrit.

Angelus nuntius interpretatur. — *Miniſter Dei eſt omnis qui divinas exequitur voluntates.* — *Luc. 12. 49.*

℣. 5. *Qui fundavit terram ſuper ſtabilitatem* * *ejus: non inclinabitur in ſæculum ſæculi.* Verſus iſte ad litteram non videtur poſſe conſtare; nam cum terram iſtam mutandam eſſe legerimus, quomodo fieri poteſt, ut *non inclinetur in ſæculum ſæculi*? Sed hic magis firmatam *terram*, ſolidatam advertamus Eccleſiam; quæ *terra* ideo dicitur, quia ex terrenis hominibus collecta eſſe monſtratur; ſicut in alio loco ait: *Domini eſt terra & plenitudo ejus*. Hujus *ſtabilitas* recte dicitur Chriſtus, qui eſt immobile fundamentum, & inviolabilis petra; de quo dicit Apoſtolus: *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus*. Supra quem ſi jugiter manſerimus, nullatenus *inclinamur*. Superjecta enim neſciunt titubare, dum ſint fixa quæ continent. Sic veritas hujus ſententiæ abſoluta nobis ratione conſtabit. Spiritus enim ſanctus ideo interdum difficillima dicit ad litteram, ut majori ambitu ſpiritualem intellectum quærere debeamus. Hoc ergo quod dictum eſt: *Non inclinabitur in ſæculum ſæculi*, per omnia commata trium verſuum ſuperiorum conſtat eſſe reddendum. Quæ figura dicitur Hyperbaton: quoniam ordo verborum longius explicatur.

Tom. II.

* *MSS. A. B. ſuam.* — *Terra ſuper ſtabilitatem fundata, eſt Eccleſia ex terrenis hominibus collecta, & ſuper Chriſtum fundata.* — *Pſal. 23. 1.* — *1. Cor. 3. 11.*

℣. 6. *Abyſſus ſicut pallium amictus ejus: ſuper montes ſtabunt aquæ.* Nec iſte verſus ad hiſtoriam poteſt referri, quamvis de ſuperducto diluvio dicere videatur. Præteritum enim tempus diluvii fuit, & nunc Propheta de futuro prædicat eſſe faciendum. Unde neceſſe eſt, ut hoc magis ſpiritualiter inquiramus, quando ſibi ad litteram tempora convenire non poſſunt. *Abyſſus* enim dicitur aquarum copioſiſſima multitudo; quæ & in bono & malo plerumque ponitur. Hæc merito hic ſuperſtitioſis atque perſecutoribus comparatur; quia ſicut *pallium* ſubjecta cooperit: ita illi mundum fœdiſſima ſuperſtitione texerunt; ut non ſolum mediocres homines, ſed in perniciem ſuam ipſos quoque ſanctos viros atque eminentiſſimos tormentis corporum obruere viderentur. Sed hic *abyſſus* in malo poſita eſt, dum legatur & in bono, ut eſt illud: *Judicia Domini velut abyſſus multa*. Quod genus locutionis inter propria divinæ ſcripturæ conſtat eſſe deputandum. Denique ſic ſequitur, *Super montes ſtabunt aquæ*. *Steterunt* quippe *ſuper* eos, qui *montes* fidei firmitate vocati ſunt, quando eos diverſis pœnis & mortibus affecerunt. *Aquas* enim & *abyſſos*, impios hic debemus accipere, qui ſic ad obruendam properant ſanctitatem, quemadmodum poteſt cumulus undarum ſubjecta contegere. Sed ut hoc magis de ſuperbis atque ſceleratis potuiſſes advertere, ſequens verſus oſtendit. Volunt etiam aliqui hoc ad litteram vindicare, ut *abyſſum* dicant terræ marginem circumire; nam ſicut exteriora corporis noſtri pallio cooperiuntur: ita & orbis terrarum oceani ambitu fertur includi.

Perſecutores abyſſis comparantur. — *Pſal. 35. 7.* — *Per aquas & abyſſos impii accipiuntur.*

℣. 7. *Ab increpatione tua fugient: a voce tonitrui tui formidabunt.* Qui *fugient* niſi abyſſi, niſi aquæ, quæ montibus Chriſti ſupereminere videbantur? Nam quamvis ſanctos ejus diverſis cædibus affeciſſent: ipſi tamen increpati voce Apoſtolorum derelicta ſuperſtitione fugati ſunt; & quod eſt maximum victoriæ genus, contra ſua vota ſenſerunt. Sequitur, *A voce tonitrui tui formidabunt*. Prædicatio ſanctorum ſub hac allegoria pulcherrima relatione deſcripta eſt. Dicit enim: *A voce tonitrui tui*; ut non illud

Vox tonitrui prædicatio ſanctorum.

humanum eloquium, ſed cæleſtis virtutis ſonitum fuiſſe ſentires. *Formidaverunt* utique homines paſſim *tonitrua* prædicationum, quando judicii terror edictus eſt, quando diabolum periturum audierunt cum ſequacibus ſuis; & quamvis habuerint in hoc mundo licentiam, ipſi ſua ſcelera correcta mente damnabant.

℣. 8. *Aſcendunt montes: & deſcendunt campi in locum, quem fundaſti eis.* Adhuc in tropicis alluſionibus perſeverat: quoniam ſuperbos & impios quamdiu voluit Dominus permiſit in montes creſcere; atque iterum quando placuit, fecit in convallium humilitate reſidere. Sic & perſecutoribus tempus datum eſt, ut in altum ſurgerent, ac deinde inclinati Chriſtiano populo ſubjacerent: docens omnia ipſius ordinatione fieri, cujus voluntati non poteſt obviari, ſicut ipſe Dominus in Evangelio Pontio Pilato dixit: *Non haberes in me poteſtatem, niſi tibi * data eſſet deſuper.* Et intende quoniam hic *montes* in malo poſiti ſunt, cum ſuperius *montes* ſignificent fideliſſimos viros; quod plerumque in ſcripturis divinis diximus inveniri. Sequitur, *In locum quem fundaſti eis.* Illi ſcilicet qui *campi* jam facti ſunt, ad locum fundatiſſimæ deſcendunt Eccleſiæ, & in ejus penetralibus permanebunt. Nam & ipſis quoque peccatoribus modus eſt poſitus, nec ultra permittuntur excedere, quam eis datum eſt licentiæ ſuæ fræna laxare. Denique ſic legitur: *Completa ſunt peccata Amorrhæorum*; ut omnia ſub voluntate Domini poſita eſſe cognoſcas. Hoc enim & ſubſequentia evidenter explanant.

Joan. 19. 11.
* Ed. *datum.*
Modus excedendi peccatoribus datus eſt.
Geneſ. 15. 16.

℣. 9. *Terminum poſuiſti eis, quem non tranſgredientur: neque * convertentur operire terram.* Hoc ſi ad litteram velis accipere, de aquis abundantibus dicit, quæ diluvio recedente ulterius terras nequeunt occupare, ſicut in Geneſi ſcriptum eſt: *Statuam pactum meum vobiſcum, & nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium diſſipans terram.* Si vero ſpiritualiter quæras, poteſt hoc & de Paganorum ritu accipi congruenter; qui licet a ſua pravitate receſſerint, nunquam in illam licentiam Deo ſibi obviante remeabunt, ut humanum genus ſuperſtitionum ſuarum inundatione cooperiant. *Terminus* quippe eorum adventus fuit Domini Chriſti, cujus creſcente religione, cuncta * idola cum ſuis auctoribus corruerunt. Inſpiciamus quoque ſub qua increpatione iſta referuntur; ut rationales homines putent ſe præcepta Domini non debere contemnere, cum ipſa elementa cognoſcantur ejus juſſionibus obedire.

* MS. G. *revertentur.*
Geneſ. 9. 11.
* MSS. *idolatria.*

℣. 10. *Qui emittit fontes in convallibus: inter medium montium pertranſibunt aquæ.* Cum natura terrarum deſcribitur, cauſa nobis occultior pulcherrimis alluſionibus indicatur. Certum eſt enim *convalles* aquis abundare copioſis, fontiumque ibi eſſe frequentiam magnam, ubi ſunt arva jacentia. Sed illud potius debemus advertere, quia in humilitate hominum, qui loco *convallium* ponuntur, aquæ divinæ ſemper exæſtuant. Spiritualiter autem *montes* hic accipere debemus hæreticos ac ſuperbos, inter quos ſcripturæ divinæ perenni ubertate decurrunt: quia in hoc mundo eas audire bonis maliſque commune eſt. Et bene dictum eſt: *Pertranſibunt*, quia tales viros nullo fœcundaſſe beneficio ſentiuntur. Nam ſi (ut quidam dicunt) *montes* hic juſtos prædicatores voluiſſet intelligi, dixiſſet de ipſis montibus aquas fluere, non eis in medio conſtitutis tranſire potuiſſe.

℣. 11. *Potabunt ea omnes beſtiæ ſilvarum: expectabunt onagri * ſitim ſuam.* *Beſtias ſilvarum* hic Gentes intelligere debemus, quæ de illa idolorum cultura tamquam de ſilvis umbroſis projectisórociſſimis moribus exierunt, ad potandas ſcilicet aquas, quas in Evangelio eſt Dominus Samaritanæ pollicitus dicens: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Sequitur, *Expectabunt onagri ſitim ſuam.* Cum dixerit *beſtias ſilvarum* aquis decurrentibus *eſſe potatas*, *onagros* tantum poſuit *ſitim ſuam expectare*, ſcilicet Judæos qui neglexerunt fluenta divinæ pietatis haurire. *Onager* enim aſinus eſt ſilveſtris, qui inter reliqua animalia cor dicitur habere pinguiſſimum; quod genus quantum patiens eſt domitum, tantum ſæviſſimum redditur cum ſilvis retinentibus efferatur. His obſtinati Judæi merito comparantur, qui ferocia mentis & calloſa fatuitate durati ſunt, nec ſatiari cito poculis vitalibus acquieſcunt. Nam quod dicitur, *Expectabunt*, illud ſignificat quod frequenter dictum eſt: quia in finem ſæculi Helia & Enoch venientibus, creditura eſt multitudo Judæorum. Miſeri qui tamdiu ſitiunt, qui ſatiari minime concupiſcunt. His vita pœnalis eſt, qui tanta expectatione cruciantur.

* MSS. A. B. F. *in ſitim.*
Joan. 4. 13. 14.
Judæi onagris comparati.
Judæis vita pœnalis eſt.

℣. 12. *Super ea volucres cæli habitabunt: de medio petrarum dabunt vocem ſuam.* Super illa ſcilicet quæ ſuperius dixit: *Qui emittit fontes in convallibus, cæli volucres habitabunt.* Hæc ſiquidem & convalles & * aquas irriguas amare noſcuntur. Sed non vacat quod addidit, *Cæli*; nam ſi tantum aves voluiſſet adverti, volucres ſufficeret dici: ſed potius animas ſanctas Pontificum cæleſti ſe converſatione tractantes mavult intelligi, qui ſupra populos Domini prædicationibus ſanctis inhabitant. Addidit, *De medio petrarum dabunt vocem ſuam.* Iſtæ *volucres* quæ dictæ ſunt cæleſtes, non de terra, non de arboribus, ſed *de medio petrarum dabunt vocem ſuam*, quando Apoſtolorum & Prophetarum exemplis aliqua prædicare noſcuntur. Omnes enim fideles *petræ* merito dicuntur: quia ipſe quoque petra dicitur Chriſtus; ſic enim ipſe Dominus Petro Apoſtolo dixit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Quapropter omnes de petrarum firmitate prædicant, qui Apoſtolorum ac Prophetarum traditionibus ſua dicta confirmant.

* MSS. A. B. F. *aquis irrigata.*
Ut Chriſtus petra, ſic fideles petra.
Matth. 16. 18.

℣. 13. *Rigans montes de ſuperioribus ſuis: de fructu operum tuorum ſatiabitur terra.* Superius dixit altos montes fuiſſe præteritos, & convalles humillimas fontibus irrigatas: nunc ipſos quoque *montes* ſupernis aquis prædicat eſſe * complutos: ne quid a Domini munere videretur exceptum. Paulus enim prius ingens atque arduus perſecutor Eccleſiæ, irrigatus aqua ſpirituali, quam fœcundos fructus probatus eſt edere Chriſtianis? Quod quotidie Dominus agit, ut Doctores Paganorum poſt converſionem Magiſtros faciat eſſe fidelium. Sed iſti tales *de ſuperioribus* irrigantur, quando converſi ſe erraſſe cognoſcunt. Sequitur, *De fructu operum tuorum ſatiabitur terra.* Cum fructum terra pariat, quemadmodum poterit ex fructibus calcabilis iſta terra ſatiari? *Fructibus* autem *terra ſatiatur*, quando peccatores in melius commu-

* MSS. A. B. F. *completos.*

tati, utilia nimis & ſalutaria ipſo largiente percipiunt. Sic enim *terra ſatiatur*, quando aliquis ab obſtinatione liberatus, præconia Domini didiciſſe cognoſcitur.

℣. 14. *Producens fœnum jumentis, & herbam ſervituti hominum: ut* * *educat panem de terra.*

** MSS. A. B. F. educat.*

Excolit quod ſuperius dixit; ut terra illa cæleſti imbre ſatiata *producat fœnum jumentis*, id eſt, eleemoſynas faciat his qui paſſim petunt, de quibus dictum eſt: *Omni petenti te tribue.*

Luc. 6. 30.

Jumenta enim appellati ſunt: quia verecundiam non habentes propter ingluviem ventris, in egentium voces petulanter erumpunt ſicut jumenta, quæ dum eſuriunt, nequaquam poſſunt a propriis vocibus abſtinere. *Herbam* vero *ſervituti hominum*; hoc eſt, ut illi neceſſaria tribuantur; de quo ſcriptum eſt: *Deſudet eleemoſyna in manu tua, donec invenias juſtum cui eam tradas.* Hic enim *homines* appellati ſunt, qui ratione pleniſſimi indigentiam ſuam tolerantiæ viribus tegunt.

Duo egentium genera.

Sic duo genera egentium talibus alluſionibus exprimuntur. Sequitur, *Ut educat panem de terra. Educitur panis de terra*, quando Domini præcepta complentur; ut de iſtis carnalibus atque viſualibus cibus fiat, unde anima cæleſti refectione paſcatur.

Quando Panis noſter Chriſtus de terra producitur.

Panis enim vere noſter eſt Chriſtus, qui tunc de terra producitur, quando aliquid indigentibus ejus conſideratione præſtatur. Sive hoc poteſt de Prædicatoribus dici, qui cæleſtibus divitiis imperitorum hominum indigentias miſericorditer expleverunt.

℣. 15. *Et vinum lætificet cor hominis: ut exhilaret faciem in oleo: & panis cor hominis confirmet.* Dixerat ſuperius, *Ut educat panem de terra*: ſed ne iſtum *panem* communem deberes accipere, de quo caro noſtra reficitur, ſubjungit hæc tria ſpiritualiter ſentienda. Nam *cor* pro rationabili intellectu poni frequens ſcriptura teſtatur; quapropter *Vinum lætificat cor hominis*, cum ſacratum fuerit in ſanguinem Domini Chriſti.

Vinum lætificat cor, cum ſacratum fuerit in ſanguinem Chriſti.

Hinc nos inebriari licet, ſicut ſcriptum eſt: *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum eſt.*

Pſal. 22. 5.

Ipſum eſt enim revera merum quod lætificat mentem, non quod ad reatum vitiaque perducit. Ebrietas ſobria, ſatietas felix, quæ merito lætificare dicitur, quia nihil ibi culpabile reperitur. *Exhilaratur* quoque *facies in oleo*, cum regale chriſma conficitur, ſed illa facies de qua dictum eſt: *Accedite ad eum & illuminamini, & vultus veſtri non erubeſcent.*

Exhilaratur facies in oleo, cum regale Chriſma conficitur.

Pſal. 33. 6.

Sequitur, *Et panis cor hominis confirmet.* Iterum *cor* ponitur, ut dictum pro ſapientia ſentiatur. Nam ſi corporaliter velis advertere, numquid *panis cor hominis*, non etiam reliqua membra *confirmat*? Nam inſpice proprietates verborum, ut hæc revera cognoſcas ad intellectum rerum poſita fuiſſe cæleſtium. De *vino* dicit, *lætificat cor hominis.* Si vinum mundiale velis accipere, non ſolum *cor*, ſed omne corpus ad tempus *lætificare* cognoſcitur; cum tamen frequenter & ad rixas incitet, & ad exceſſum aliquem præſumptionis inſtiget.

Cor pro mente ponitur.

Sed *cor* pro mente poſitum eſt, unde ſapere dicimur, unde & intelligere bona malaque ſentimur. Item ſi & iſtud *oleum* putemus quo generaliter mundus utitur, quomodo poteſt *exhilarare faciem*, dum ſemper animi ſit gaudium, quod exit in vultus? Panis autem quemadmodum poterit confirmare cor ſolum, quod pro totius corporis refectione percipitur? Sed hæc potius ad animæ partes referenda ſunt, quæ perfectos efficiunt Chriſtianos.

℣. 16. *Saturabuntur ligna ſilvarum, & cedri Libani quas plantaſti. Ligna ſilvarum* plebem ſignificant ingentium populorum, qui Eccleſiæ Catholicæ de dumoſis atque incultis nationibus advenerunt. Hæc indicant homines utique mediocres. *Cedri* autem *Libani* declarant nobiles ac potentes, qui in humano genere tamquam cedri eminere noſcuntur. Sed ut ipſos quoque ſequeſtraret ab hæreticis & Paganis, qui in hoc ſæculo maxima poteſtate ſubvecti ſunt, addidit: *Quas plantaſti*: id eſt, quæ tua prædeſtinatione ſunt in religionis amœniſſimo paradiſo conſtitutæ, ſicut dicit in Evangelio: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cæleſtis, eradicabitur.*

Matth. 15. 13.

Sed nec interpretatio nominis ipſius prætereunda eſt, quando nobis aliquam ſignificantiam prodere declaratur. *Libanus* interpretatur candidatio.

Libanus interpretatur candidatio.

Sæculi autem hujus poteſtas quædam videtur eſſe feſtivitas: ubi divites homines ac potentes excelſi atque proceri, quaſi in *Libano* monte naſcuntur, qui tamen ad veram religionem Domini munere pervenerunt.

℣. 17. *Illic paſſeres nidificabunt: fulicæ domus dux eſt eorum. Illic*, in cedris videlicet quas plantaſti, *paſſeres nidificabunt. Paſſer* enim minuta & cautiſſima nimis avis eſt, Monachorum ſignificans parvitatem, qui in cedris Libani, id eſt, in patrimonio potentium Chriſtianorum velut in quibuſdam ramis monaſteria ſibi quaſi nidos aliquos ædificare monſtrantur, eorumque robore ſuſtentati, velut paſſeres laudes Domini aſſidua voce præcinunt.

Monachi paſſeribus comparati.

Cæleſtis in terra vita, imitatio fidelium Angelorum, ſpiritualiter in carne vivere, & mundi vitia non amare; vitam præſentem contemnere, & futuræ beatitudinis gaudia ſemper exquirere: ad poſtremum ipſius templum fieri, cujus imaginem conditio humana ſuſcepit.

Laus vitæ Monaſticæ.

Amœnus revera paradiſus, in quo tanta florent poma virtutum. His enim tale propoſitum eſt, hoſtes ſuos non reluctando vincere, ſed patiendo ſuperare. Triumphus omnis illis eſt in proprii corporis paſſione; & tunc adverſarios efficaciter vincunt, quando laudabili humilitate * ſuccumbunt.

** MSS. A. B. F. ſervent.*

Revera milites Chriſti, qui nullam præſumptionem in humanis viribus ponunt: ſed adverſa omnia virtute Domini ſuperare ſe poſſe confidunt. Hi cum aliis non habent jurgia, ſed ſecum ſemper litigant: miſerentur omnibus, ſibi ſolis non parcunt; & cæleſti charitate flammati, bona quæ ſibi evenire cupiunt, aliis communicare contendunt. Sed magna eſt gloria illi arbori, ubi nidus iſte compingitur. Audiat enim a Domino ſe fuiſſe plantatum, qui tale continere noſcitur inſtitutum. Sequitur, *Fulicæ domus dux eſt eorum. Fulica* manſueta avis & nigra eſt, anate quidem parvior, ſed corporis poſitione conſimilis, quæ in ſtagnis delectabiliter commoratur. Hæc ad baptizandos bene refertur, qui in ſacratiſſimi fontis gratia perſeverant. Horum itaque manſiones, id eſt, baptiſmatis perſeveratio, dux eſt paſſerum, qui in cedris nidificant; ſcilicet quia omnium Chriſtianorum ſacer fons dux eſt, dum eos ad cælorum regna perducit.

℣. 18. *Montes excelſi cervis: * petra refugium herinaciis.*

** MS. G. & Ed. petra.*

Cervus eſt (ut diximus) venenoſorum ſerpentium vorax, ſpinoſa tranſcendens, & ſumma agilitate præditus, habitare diligit in montibus altiſſimis. Huic merito comparantur fideles, qui diabolum vorant, quando nequitias ejus ad Domini laudem gloriamque con-

Fideles cervis comparati.

vertunt; vitiaque hujus ſæculi quaſi ſpinas bona converſatione tranſiliunt; & habitant in montibus, id eſt, Apoſtolis & Prophetis, qui ſanctis prædicationibus ſuis in hoc mundo ſolida cacumina eſſe meruerunt. *Herinacius* vero eſt, quem vocamus hericium, animal omnino timidum, natura providente ſemper armatum; cujus cutem in vicem ſetarum ſudes acutiſſimæ denſiſſimæque communiunt: cui tamen non ſufficit nativa munitio, ſed ne aliqua fraude poſſit intercipi, refugium habet ſemper in ſaxis. Huic competenter aptatur, qui peccatis ſuis hiſpidus futura judicia metuens, petram Chriſtum firmiſſimum noſcitur habere refugium. Merito ergo iſta animalia tales nobis indicant viros, qui nunquam ſe a Domini ſoliditate disjungunt. Et vide quia *paſſeres* cedrorum alta petunt; *fulica* aquarum ſe habitatione defendunt: *cervi* montes eligunt: *Hericii* petrarum ſe tuitione communiunt. Sic per diverſas aves atque animalia, Chriſtianorum nobis vitæ diverſitas indicatur.

Peccatores in Chriſtum refugium habentes herinaciis comparati.

℣. 19. *Fecit lunam in* * *tempora: ſol cognovit occaſum ſuum.* De terrenis ad cæleſtia tranſitum facit: ſed & ipſa quoque ſub quibuſdam alluſionibus indicantur. *Luna* (ſicut ſæpe jam diximus) ſignificat Eccleſiam, quæ in temporibus facta eſt, quando eam minui contingit & creſcere; quæ tamen ſic minuitur, ut ſemper redeunte integritate reparetur. *Solem* vero in hoc loco merito accipimus Dominum Salvatorem, de quo impii in fine mundi dicturi ſunt: *Erravimus a via veritatis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol non ortus eſt nobis.* Quod utique de iſto ſole communi non poterat dici, quando ſcriptum eſt: *Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos.* Iſte ergo *cognovit occaſum ſuum*, id eſt, gloriam ſuæ Paſſionis agnovit, cum ſuis diſcipulis diceret: *Venit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Merito ergo poſt illa genera Chriſtianorum, quæ ſuperius per diverſas ſignificantias videntur expreſſa, ad crementum rerum de Eccleſia & de ipſo Domino conſtat eſſe ſubjunctum.

** MS. G. & Ed. tempore.* — *Per lunam Eccleſia intelligitur.* — *Chriſtus Sol.* — *Sap. 5. 6.* — *Matth. 5. 45.* — *Marc. 14. 41.*

℣. 20. *Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox: in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſilvarum.*

℣. 21. *Catuli leonum rugientes ut rapiant, & quærant a Deo eſcam ſibi.* Hic duos verſus ſimul ſociavimus pro neceſſaria contextione verborum. *Poſuit* enim *tenebras*, quando tempore Paſſionis ſexta hora obſcuritatem mundus accepit. Tunc revera *nox facta eſt* diſcipulis atque credentibus, quando Petrus anxio errore confuſus negando tertio, fidei perdiderat claritatem. *Nox* ergo & illis fuit, qui carnaliter intuendo, in illa cruce Chriſtum mori communiter æſtimabant. In hac itaque *nocte beſtiæ ſilvarum*, id eſt, dæmonia, & *catuli leonum*, quos diaboli corrupta voluntate genuerunt, ad devorationem quærentes aliquos exierunt, ut eſcam malitiæ ſuæ (permittente tamen Domino) reperirent. Nihil enim a quoquam fieri poteſt, niſi quod ipſe ſecreto judicio aut ad probationem, aut ad vindictam faciendum eſſe permiſerit. *Catuli* enim dicti ſunt eo quod calleant ſenſu narium. Nec moveat quod ſuperius diximus *beſtias ſilvarum*, multitudines accipi debere nationum; & hic videtur ſignificare diabolum cum miniſtris: * quando iſte in ſcripturis divinis creberrimus uſus eſt, ut una res perſonis ſibi diſcrepantibus applicetur, ſicut de monte diximus & leone.

Dæmones nihil valent in homines niſi Dei permiſſione. — *Catuli unde dicti.* — ** Ed. quoniam.*

℣. 22. *Ortus eſt ſol, & congregati ſunt: & in cubilibus ſuis ſe collocabunt.* Cum in Paſſione Domini factæ fuiſſent tenebræ, dæmones ad eſcam ſibi quærendam, permittente Domino, proruperunt: quia invenire poterant corda titubantium. Tunc autem quando *ortus eſt Sol*, id eſt, Reſurrectio ſancta declarata eſt, in Majeſtatem ejus minime ſuſtinentes, in ſuis ſe trepidi cubilibus abdiderunt, id eſt, in pertinacium pectoribus collocarunt; ut quia cunctis ſuadere non poterant, ſaltem quos deceperant, poſſiderent. *Sol* enim dictus eſt, quod ſolus ita lucet, ut ex eo dies fiat.

Sol unde dictus.

℣. 23. * *Exiet homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam uſque ad veſperam.* Quoniam ſuperius dixerat ortum ſolem, congruenter adjunxit unumquemque hominum in hac vita egredi ad ſuas operas exercendas. Iſte enim uſus eſt mortalium, ut quamdiu in hoc mundo ſumus, veniente die diverſarum actionum qualitatibus occupemur; unus enim agrum colit, alter ſe bellis exercet; iſte diſcit, ille docet; nonnulli regnant, multi ſerviunt; & quidquid fragilis mortalitas agit, *veſpera*, id eſt, ſæculi fine probatur concludi.

** MSS. A. B. F. Exiit.*

℣. 24. *Quam magnificata ſunt opera tua Domine! omnia in ſapientia feciſti: repleta eſt terra creatura tua.* Poſt enumerationem figuratam rerum, fideique noſtræ narrata myſteria, venit Propheta ad modum ſecundum, ubi laudes paternas poſt tanta miracula convenienter exclamat. Dicendo enim: *Quam*, admirari ſe poſſe magis, quam explicare profeſſus eſt. Et merito ſic cœpta eſt laus ejus, cujus præconia nulla ſufficienter prævalet complere creatura. Nam non ſolum hoc hominibus arduum, verum etiam ipſis quoque Angelis probatur immenſum. Quantum enim magnificata ſint opera ejus, inferiora declarant. Sequitur enim: *Omnia in ſapientia feciſti.* Iſta igitur *ſapientia* Filius eſt, ſicut dicit Apoſtolus: *Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam, per quem omnia facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Et ut cooperationem ejus * virtutis oſtenderet, Patri dicit operante Filio: *Tu feciſti.* Hoc etiam & de Spiritu ſancto idem ait Apoſtolus: *Omnia cooperatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult.* Unde datur * colligi quod cooperatio ſanctæ Trinitatis his exemplis evidenter poſſit agnoſci. Addidit, *Repleta eſt terra creatura tua.* Non quidem ſimilibus rebus ubique terra completa eſt: ſed tamen quamvis eremus propter ſolis ardorem, vel propter nimium frigus animantibus vacuus eſſe videatur, quibuſcumque tamen rebus creatura Domini terra completa eſt. Sive magis illud debet intelligi: quia *creatura* religionis Catholicæ, quam Dominus Salvator inſtituit, *omnis terra repleta eſt*, quando univerſalis Domino deſervit Eccleſia. De ipſa enim dicit Apoſtolus: *Si qua ergo in Chriſto nova creatura eſt; vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia nova.* Et alibi: *Exuentes vos veterem hominem cum actibus ſuis, induite novum, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitia.* Ipſa ſcilicet creatura totus orbis impletus eſt; unde & alius pſalmus dicit: *Et dominabitur a mari uſque ad mare, & a flumine uſque ad terminos orbis terræ.*

Præconia Dei nulla creatura ſufficienter prævalet complere. — *Sapientia Dei Chriſtus.* — *1. Cor. 1. 24.* — *Joan. 1. 3.* — ** Ed. virtutemque.* — *1. Cor. 12. 11.* — ** Ed. intelligi.* — *Chriſtiani omnem terram replent.* — *2. Cor. 5. 17.* — *Ephes. 4. 22. 24.* — *Pſal. 71. 8.*

℣. 25. *Hoc mare magnum, & ſpatioſum manibus: illic reptilia quorum non eſt numerus, animalia puſilla & magna.* Et in hac quoque parte uſque ad diviſionem, figura eſt Parabole, quæ diverſis ac decoris comparationibus explicatur. Sed

quamvis in capite hujus verſus de mari navige-
In hoc ſæculo innumerabiles dæmonum inſidiæ. ro dicere videatur: tamen de hoc ſæculo congruenter accipitur, ubi diabolicæ ſine numero ſerpere probantur inſidiæ, malitiaque dæmonum velut quibuſdam fluctibus animarum voluntas * inſtabilis commovetur. *Mare* enim ipſi reddunt, dum naufragare compellunt: quia dubium non eſt illum undas immaniſſimas pati, qui mergitur gurgite peccatorum. *Mare* quippe a meando dictum eſt, quod ſemper * eat ac redeat. Sed iſti ſpiritus innumerabiles nobis, Deo comprehenſi ſunt, qui arenam maris & pluviarum guttas enumerat; & ne omnino incomprehenſibiles linquerentur, quantitate non qualitate eos definivit. Denique de eis dicitur: *Animalia puſilla & magna*; quoniam inter ipſos & majores eſſe nequitiæ probantur omnimodis & minores.

** Ed. inaſtimabili.*
Mare a meando dictum.
** MSS. A. B. F. accedat & recedat.*
Inter dæmones majores & minores ſunt.

℣. 26. *Illic naves pertranſibunt: draco iſte quem formaſti ad illudendum ei. Illic*, in mundo ſcilicet, quem ſuperius mare dixit. *Naves* autem merito ſignificantur Eccleſiæ, quæ periculoſos fluctus mundi per lignum glorioſæ crucis evadunt, portantes populos, qui ſigno fidei crediderunt. In his *navibus* habitat Chriſtus, qui ſi a credentibus excitetur, dicit immaniſſimæ tempeſtati, ut quieſcat, & quieſcit. Sequitur, *Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei*, Hic aperte diabolum ſignificat, qui vere *draco* dicitur propter venenum quod Hevæ primæ mulieri peſtiferis ſuaſionibus inſpiravit. Iſte creatus bonus eſt, ſicut in Geneſi legitur, *Fecit Deus omnia valde bona*: ſed poſtquam ſua voluntate peccavit, a Deo ita formatus eſt, ut *ei illuderetur* ab Angelis, quando propter execrabilem perverſitatem nativa dignitate privatus eſt. Sic enim dicit Dominus in libro Job: *Non eſt quidquam ſimile ei factum ſuper terram. Ad illudendum ei*, ab Angelis meis. *Illuditur* enim ei ab Angelis Dei, ſive per juſtiſſimas increpationes; ut qui creatus eſt ad obſequium Domini, fœdis videatur perverſitatibus implicari. Sive magis *illuditur*, quando ei animæ confitentium imperio ſuperno de pernicioſa poteſtate tolluntur. *Illuditur* etiam & a fidelibus viris, dum incentiva vitiorum ejus deteſtabili horrore refugiunt. Audis *draconem*, ſed non omnino timeas atrocem; ſic enim formatus eſt, ut ei beneficio Domini & ab ipſis quoque hominibus poſſit *illudi*. Invoca qui illum calcat, & incipis non timere qui devorat; ſcriptum eſt enim: *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis: & conculcabis leonem, & draconem.*

Navis Eccleſia populos credentes portat.
Cur diabolus draco dicatur.
Geneſ. 1. 31.
Job 41. 24.
Quomodo diabolus illudatur ab Angelis & a fidelibus viris.
Pſal. 90. 13.

℣. 27. *Omnia a te expectant, ut des illis eſcam in tempore opportuno.* Verſus iſte illud ſignificat, quod & alibi dictum eſt: *In voluntate tua Domine univerſa ſunt poſita: & non eſt qui poſſit reſiſtere voluntati tuæ.* Nam cum dicit: *Omnia*, oſtendit quoniam univerſa Dei nutu vivunt, quo & Auctore creata ſunt. Nam & draco ſpiritualis, cujus eſca hominum deceptio eſt, niſi Domino permittente non prævalet quidquam ſua poteſtate perficere. Deus enim quem pro malis ſuis abjicit, fit diaboli pabulum. Quapropter ſi in eſcam inimici nolumus dari, non debemus eſſe terreni: quia ſic in principio maledictus eſt, ut terram comedat; ſicut ſcriptum eſt: *Super pectus tuum & ventrem gradieris, & terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ.* Quod ſi miſericordia Domini cæleſtes efficimur, ab eſca diaboli omnimodis reddimur alieni. Addidit quoque, *in tempore opportuno*; ut non ſolum Dominus creaturis ſuis eſcam tribuat, verumetiam illam ſub opportunitate temporis largiatur. Volebat enim Job tentare diabolus, ſed hoc non potuit efficere, niſi id poteſtas Dominica permiſiſſet. Nam & ille ſanctiſſimus cognoſcebat ſe Domini permiſſione tentari, & ad omnia reſpondebat: *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit ita factum eſt: Sit nomen Domini benedictum.* Hæc eſt enim vera firmaque ſententia, quod in Domini voluntate (ſicut dictum eſt) cuncta ſint poſita.

Eſter. 13. 9.
Diaboli eſca terreni homines, non cæleſtes.
Geneſ. 3. 14.
Nullus a diabolo tentatur ſine permiſſione Domini.
Job 1. 21.

℣. 28. *Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, univerſa replebuntur ubertate.* Adhuc in exponenda ſuperiore ſententia perſeverat; ut cum diabolica iniquitate vexamur, non illum credamus hoc ex ſua poteſtate præſumere: ſed potius ad illum recurramus ſine cujus permiſſu nec facere quidquam poteſt, & celerius victus abſcedit. Dicit enim: *Dante te illis colligens*; ut intelligas, quia niſi datum fuerit illis, quidquam colligere non valebunt. Sequitur etiam quod & ad proſpera poſſis aptare: *Aperiente te manum tuam, univerſa replebuntur ubertate.* Conſtat enim ibi eſſe rerum omnium cauſas, unde ubertas conceditur, & copia ſine fine præſtatur. *Manus* autem ſignificat poteſtatem, per quam abunde cuncta replet, & mirabiliter univerſa diſponit.

℣. 29. *Avertente autem te faciem tuam, turbabuntur: auferes ſpiritum eorum & deficient, & in pulverem ſuum revertentur.* De illis modo dicit, qui conceſſa Dei munera minime profitentes, quod poterant ſuis viribus applicabant. contra quos Apoſtolus dicit: *Quid enim habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Et in alio pſalmo de tali legitur: *Ego dixi in mea abundantia: Non movebor in æternum.* Ab his ergo talibus dum *averterit* Dominus *faciem* ſuam, nudati magno præſidio ſine dubitatione turbantur; & mox ut ille *ſpiritus* ſuperbiæ, quem de rerum ubertate conceperant, *ablatus fuerit*, omnino *deficiunt*, & ad * converſionem ſaluberrimam redeunt, qui in ſuis præſumptionibus erraverunt. Petant ergo iſti remedia, ſua vulnera propria detegant, ut curentur, & dicant: *Exaudi me Domine quoniam defecit ſpiritus meus: ne avertas faciem tuam a me.* His præſtat Dominus proficuam medicinam. Sublato enim ſpiritu nequitiæ, quo inflammabantur errantes, neceſſe eſt ut ad pulverem ſuum redeant, id eſt, ad humilem confeſſionem, in qua indigentiam ſuæ fragilitatis agnoſcunt; & feliciores eſſe incipiunt, cum a ſua præſumptione diſcedunt. Inſpicienda eſt autem hoc loco adminiſtratio Domini, qua mundus regitur, quali brevitate, vel qua proprietate * deſcripta ſit. Nam cum nos reſpicit omnia profutura ſuccedunt; & cum ſe averterit, humana indigentia ſalutari præſidio nudata ſuccumbit.

1. Cor. 4. 7.
Pſal. 29. 7.
Deus a ſuperbis faciem ſuam avertit & gratiam aufert.
** Ed. confeſſionem.*
Pſal. 142. 7.
** MSS. A. B. F. omnia deſcripta ſunt.*

℣. 30. *Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur: & renovabis faciem terræ.* Ecce illa quæ expectabatur medicina provenit. Recreati ſunt utique, qui ſe pulverem humiliter agnoverunt; his enim iſtud accidit qui divina gratia reparati, mortis probantur evaſiſſe pericula. Toties enim nos Dominus creat, quoties de vetuſtate peccati in novum hominem inſtaurare dignatur; ſicut in quinquageſimo pſalmo legitur: *Cor mundum crea in me Deus.* Reſpice etiam quia ubi defecimus noſtrum pulverem dixit: ubi re-

Toties Deus nos creat, quoties de vetuſtate peccati in novum hominem inſtaurat.
Pſal. 50. 12.

paramur Spiritum Domini eſſe profitetur; ut nemo ſuis meritis applicare poſſit, quod munere Creatoris acceperit. Audiant Sacrilegi Spiritum ſanctum eſſe Creatorem; dicit enim: *Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur*. Audi & alibi, ubi Creator Spiritus ſanctus edicitur; ait enim Job: *Spiritus divinus qui fecit me*; nam cum divinum appellat, & Deum & Creatorem ſpiritum ſanctum evidenter oſtendit.

Spiritus ſanctus Creator.

Job 33. 4.

℣. 31. *Sit gloria Domini in ſæculum ſæculi: lætabitur Dominus in operibus ſuis*. Adhuc ipſum docet Magiſter bonus, ne erremus elati: optans eſſe quod nunquam poteſt aliquando deficere. Dicitur enim: *Sit gloria Domini*, non cujuslibet alterius. *In ſæculum ſæculi*, id eſt, in æternum: quia laudis ejus nullus eſt finis, quando & in hoc ſæculo apud fideles Domini perpetua laus habetur, & poſt iſtud ſæculum a beatis æterna perſolvetur. *Lætabitur* enim quod dictum eſt, promiſſio futuri temporis eſt, non præſentis. Et inſpice quod ubicumque commemorat *operibus, ſuis* dixit, non tuis: ne toties admoniti inſanum Pelagii ſequeremur errorem; cujus nefandum venenum hinc evidenter agnoſcimus, contra quod toties antidotum cæleſte porrigitur: ne futura pericula graſſarentur.

Laudis Dei nullus eſt finis.

℣. 31. *Qui reſpicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & * fumabunt*. Jam de illis dicit qui per Domini gratiam illuminati, peccata ſua præterita contremiſcunt, cum ſe graviter erraſſe cognoſcunt. Sed ſecurior eſt illa humilium tremefactio, quam ſuperborum inſana præſumptio. Petrus enim tunc ad veniam redire meruit, quando ſe admiſiſſe magnum crimen expavit. Sic enim & alius Propheta dicit: *Super quem requieſcit Spiritus meus, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem verba mea?* Hoc etiam monet Apoſtolus: *Cum timore & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini*. Vides ergo quam votivus, quam * ſtabilis ſit tremor iſte, qui & veniam parturit & ſalutem. Sed vide quibus iſta contingunt, ſcilicet quos ipſe dignatus fuerit intueri. Sequitur, *Tangit montes & * fumabunt*. Montes hic peccatores nimia elatione turgentes debemus accipere, qui dum fuerint Domini indignatione percuſſi, rerumque mundanarum amiſſione privati, tunc ad ſalutares lacrymas currunt, & quoſdam fumiferos de ſe triſtitiæ globos tamquam incenſum ſuavitatis emittunt, qui ad ſuperna conſcendunt, miſericordiam impetrare probantur Domini Chriſti. *Fumus* enim hic in bono poſitus eſt; quippe qui nos ad abſolutionis facit gratiam pervenire.

* Ed. *fumigabunt*.

Securior eſt humilium tremefactio, quam ſuperborum præſumptio.

Iſai. 66. 2.

Philip. 2. 12.

* Ed. *ſpiritualis*.

* Ed. *fumigabunt*.

Dominus peccatores percutit, ut miſericordiam impetrent per pœnitentiam.

℣. 32. *Cantabo Domino in vita mea: pſallam Deo meo quamdiu ero*. Decurſis duabus partibus ſub varia alluſione verborum, venit ad tertium modum, ubi ſe ſub æternitate dicit laudes Domini cantaturum. Nam cum ait: *Cantabo Domino in vita mea*, tempus ſignificat, cum in hoc mundo degere videbatur. Sic enim fit vita iſta revera vitalis, ſi laudes Domini continua exultatione cantentur. Et ne crederes laudes iſtas morte poſſe finiri, adjecit, *Pſallam Deo meo quamdiu ero*; ſcilicet in futuro ſæculo, ubi & eſſe perpetuum eſt, & pſalmodia non habet finem. Pulchre autem poſitum eſt: *Quamdiu ero*; nam dum immortalis jam factus, *quamdiu eſt* cupit *pſallere*, ſemper utique laudes Domini velle probatur edicere. Quo indicio declaratum eſt quid ſint acturi qui in illam patriam meruerint feliciter intromitti. Laudabunt jugiter Dominum: quia eum ſemper videbunt, dum illa pulchritudo inenarrabilis excitat præconium ſine fine diligentis,

Sancti in cælo Dominum jugiter laudabunt aſpectu illius pulchritudinis concitati,

℣. 33. *Suavis ſit ei laudatio mea: ego vero delectabor in Domino*. Duæ quidem res ſunt, ſed utræque ſibi parili ſocietate conſentiunt. Sic enim Domino fit *ſuavis* noſtra *laudatio*, ſi nos *delectemur in Domino*; quantumque ille nobis dulceſcit, * tanto illi efficimur cariores. In ſe enim unuſquiſque reperit, qualis apud Majeſtatem illam eſſe poſſit. Amans diligitur, negligens ſpernitur, deſiderans ſuſtinetur. Sit ergo nobis Divinitas dulciſſima, ut & vita noſtra ei reddatur accepta. Pro nobis enim jubemur ut ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute Deum diligamus; ut in ea iterum menſura ipſius dono dilectionem recipere mereamur.

* MSS. A. B. F. *tantum*.

Quantum Deus nobis dulceſcit, tanto illi efficimur chariores,

℣. 34. *Deficiant peccatores a terra, & injuſti ita ut non ſint: benedic anima mea Domino*. *Deficiunt a terra peccatores*, dum terrena cupiditate privati, per Dei gratiam ad meliora ſtudia concitantur; & iniqui ſimili modo deficiunt, quando mali jam eſſe deſinunt. Hæc enim magis oratio quam maledictio eſt: quia omnis juſtus cum Dei Eccleſiam cupit augeri, peccatores optat ſine dubitatione converti: maxime cum noverit deſiderabilem adventum Domini uſque ad prædeſtinatorum numerum poſſe ſuſpendi. Sequitur, *Benedic anima mea Domino*. Dignum initium pſalmi, dignus & finis, illum ſemper *benedicere*, qui nequaquam deſinit fidelibus aliquando præſtare. Hæc quoque ſimilitudo ſententiæ (niſi fallor) ſicut illa ſuperior, ad illos referenda eſt, qui præſtante Domino religioſa principia vitæ ſuæ cum glorioſo fine junxerunt.

Juſtus cum Dei Eccleſiam cupit augeri, peccatores optat converti.

Concluſio Pſalmi.

Audivimus, bone Rex, quanta nobis de veritatis arcano Sacramenta profuderis, docuiſti quemadmodum tendatur cælum, ſupra cælos autem aquæ ſint poſitæ, lunam factam * in tempora, ſolem occaſum ſuum in magnum myſterium cognoviſſe. Diſcant potius hanc eſſe veracem conditionem rerum ſuperflue ſtudioſi, qui de ſtellarum curſu vanis ſupputationibus eluduntur. Audiant Magiſtrum cæleſtem, Doctorem veracem, Narratorem creaturæ ſuæ, qui ad ineptas exquiſitiones currunt; qui dum diſcipuli falſarum opinionum eſſe cupiunt, cognoſcendæ veritatis tempora perdiderunt.

* Ed. *in tempore*.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum quartum.

Alleluia.

Hoc verbi decus a præſenti pſalmo fecit initium, nec ante a quoquam reperis poſitum, quamvis multi ſcriptores fuerint primitus Hebræorum. Scire autem debemus *Alleluia* neutri generis eſſe definitum; quod & ſanctus Hieronymus in expoſitione ejuſdem pſalmi evidenter deſignat, quod eum in Hebraicis fontibus credimus inveniſſe. Et ideo ubicumque ſe locus attulerit a doctiſſimo viro præfixam regulam ſubſequemur: quoniam unum atque integrum manere debet, quod nullius linguæ præſumptione mutatum eſt. *Alleluia* enim apud ipſos dicitur, laudate Deum; id eſt, *allelu*, laudate; *ia* quippe inviſibilem ſignificat Deum; quod unum ex decem nominibus eſſe Dei, in

Ep. ſ. 136. *Decem Dei nomina apud Hebræos.*

Epiſtola ad Marcellam Hieronymo traditur exponente, qui dixit; Primum Dei nomen eſt El, id eſt, fortis. Deinde Eloim & Eloe, quod utrumque dicitur Deus. Unde geminatum frequenter invenitur, ut eſt,

Pſal. 21. 2.

Deus Deus meus reſpice in me; & illud, *Deus Deus meus quare me dereliquiſti?* &

Pſal. 62. 2.

Deus Deus meus ad te de luce vigilo, & his ſimilia. Quartum Sabaoth, quod eſt exercituum. Quintum Helion, quem nos excelſum dicimus. Sextum Eſereheie, quod in Exodo legitur:

Exod. 3. 14.

Qui eſt miſit me. Septimum Adonai, quem nos Dominum generaliter appellamus. Octavum Ia, quod Deo tantum applicatur, & in *Alleluia* extrema ſyllaba ſonat. Nonum Tetragrammaton, quod ineffabile nuncupatur. Decimum Saddai, id eſt, robuſtum & ſufficientem ad omnia perpetranda, & cætera. Novus plane titulus & dicti ipſius brevitate conſpicuus; hoc Eccleſis votivum, hoc ſanctis feſtivitatibus decenter accommodum. Hinc ornatur lingua Cantorum: iſtud aula Domini læta reſpondet, & tamquam inſatiabile bonum tropis ſemper variantibus innovatur. Et ideo * expectanda ſunt ſuavia dicta pſalmorum, quibus tam dulcis præco præmittitur. Quid enim ſequi poteſt, hinc datur intelligi, ubi & titulus ipſe laudatio eſt. Notandum præterea quod per omnes hos viginti pſalmos, qui Alleluia titulo præſcribuntur, id eſt præſentem 104. 105. 106. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 134. 135. 145. 146. 147. 148. 149. 150. Domini magnalia deſcribantur, & copioſa in eis exultatione * gaudetur. Quorum numerus parili ſocietate novi & veteris Teſtamenti gloriam fortaſſe deſignat; ut potentia Creatoris ſemper debeat & ubique laudari. Evidentiorem vero cauſam non invenimus, cur in his tantum pſalmi *Alleluia* ſit poſitum.

* Ed. *expetenda*.

* MSS. A. B. F. *gaudendum*.

Diviſio Pſalmi.

SCiens Propheta populum Hebræorum offendiſſe frequenter Dominum (quoniam ſpem ſuam in temporalibus rebus beneficiiſque poſuerunt) prima parte fideles admonet, ut eum ſpiritualiter ſemper exquirant. Secunda per Patriarcharum exempla eorum corda confirmat: oſtendens illos a Domino non fuiſſe derelictos, qui ejus imperio ſervierunt. Tertia parte dinumerat quanta & qualia partibus eorum virtus divina præſtiterit: pericula Joſeph honoreſque deſcribens, introitum in Ægyptum commemorans Hebræorum. Quarta, refert quemadmodum Iſraeliticus populus ab inimicis ſuis juſſione Domini per Moyſen & Aaron diverſis plagis Ægyptiorum fuerit vindicatus. Quinta, deſcribit quanta Hebræis præſtiterit in deſerto; ut non in temporalibus bonis gauderent, ſed ut magnis beneficiis deliniti, juſtificationes ejus & legem devoto pectore cuſtodirent. Sic longitudo pſalmi compendio diviſionum per partes miſſa dulceſcit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. COnfitemini Domino, & invocate nomen ejus: annuntiate inter Gentes opera ejus. In hoc verſu tribus conſtat partibus ordo dictorum. Primo dicit: *Confitemini Domino*, id eſt, laudate eum, & bonis factis gratiam vobis Divinitatis acquirite: quia idipſum eſt laudare Dominum, ore illi honorem deferre, & operibus ejus juſſiones efficere.

Laus divina oris eſt & operis.

Iſta enim confeſſio hic intelligenda eſt, quæ Domini præconia celebrare non deſinit, quando & ſubſequentia tale votum actionemque declarant. Deinde *Dominum* commonet *invocari*; ut poſt miniſterium ſanctiſſimæ laudis grate poſſimus audiri. Præmittendum eſt enim boni aliquid, ut Judex nos placatus exaudiat. Tertio dicit: *Annuntiate inter Gentes opera ejus*; quod bene poteſt glorioſis Evangeliſtis, & ſanctiſſimis Apoſtolis, & nunc Sacerdotibus convenire, qui per Gentes univerſas magnalia ejus annuntiare noſcuntur.

℣. 2. *Cantate ei, & pſallite ei: narrate omnia mirabilia ejus.* Exponit quod ſuperius dixit: *Confitemini Domino*. *Cantate* enim ad hymnos pertinet offerendos: *pſallite* ad pias operas explicandas. Et tunc dixit *narranda mirabilia*, quando fuerint duo iſta præmiſſa. *Omnia* enim, ſignificat iſta quæ dicturus eſt. Non eſt enim humanarum virium *omnia narrare* quæ virtus Divinitatis operatur, ſicut in centeſimo quinto pſalmo dicturus eſt: *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?*

Pſal. 105. 2.

Sed iſtud ſchema dicitur A parte totum, quod in ſcripturis divinis frequenter invenies; nec aliter recte poteſt Evangelii dictum illud intelligi: *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*,

Joan. 1. 14.

quaſi non & animam ſimul aſſumpſerit, quam ſpecialiter liberare dignatus eſt.

℣. 3. *Laudamini in nomine ſancto ejus: lætetur cor quærentium Dominum.* Ne quis forſitan ſuis viribus applicaret, cum boni aliquid operatur, cautus Doctor fragiles monet, dicens, non in ſenſu proprio, ſed in Domino eſſe gloriandum; ut jactantiam falſam refugiant, cum hæc a Divinitate conceſſa eſſe cognoſcant; ſicut & in alio pſalmo legitur: *In Domino laudabitur anima mea*.

Pſal. 33. 3.

Non ergo vetat ut laudemur: quia bonis actionibus non poteſt res iſta denegari: ſed ut in Domino laudemur, qui præſtat illa quæ bene gerimus. Et ut conſolationem de tali re ſumerent, adjecit: *Lætetur cor quærentium Dominum*; ſcilicet inde *lætetur*, ſi prædicatur in Domino; non autem ſi de ſuo poſſe laudatur. Præcipuum nobis & glorioſum ſiquidem eſſe debet, quando nomen ejus extollitur, qui nobis beneficia profutura largitur.

Glorioſum nobis eſſe debet, quando nomen Domini extollitur.

Unde nimiæ impudentiæ fuit aliquid quoſdam adverſus hoc dicere, contra quos non tam crebra teſtimonia, ſed pene lex tota prolata eſt.

℣. 4. *Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem ejus ſemper.* Hortatur ut ſe ad præmia futura confirment, qui eum quærere delegerunt. Sed iſtud deſiderium, iſta inquiſitio non eſt hic aliquo tempore finienda: quoniam addidit, *Semper*, maxime cum legatur: *Qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulſanti aperietur.*

Luc. 11. 10.

Nam quod dicit: *Quærite faciem ejus*, præſentiam ſignificat, quam ſolus quærit humilis ac devotus.

Solus humilis ac devotus præſentiam Dei quærit.

Judicem enim deſiderare non poteſt, niſi qui de ipſius pietate confidit; & cum præſentiam ejus cupit, a prava ſe actione ſuſpendit. *Quæſivit* enim *faciem* Judicis, quando dixit Apoſtolus: *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi: de cætero repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus Judex.*

2. Timot. 4. 7. 8.

Talis ergo juſte *faciem* judicis *quæſivit*, qui ſe coronandum eſſe Domini miſeratione præſenſit.

℣. 5. *Mementote mirabilium ejus quæ fecit: pro-*

digia ejus, & judicia oris ejus. Venit ad ſecundam partem, ubi Patriarcharum nomina & beneficia refert; ut plebs devota poſſit advertere, nullum Domino inani devotione ſerviiſſe. *Mirabilia* itaque pertinent ad diviſionem maris rubri; *prodigia* ad plagas quas miſit in Ægyptum; *judicia oris ejus*: quoniam cuncta complevit, quæ Moyſi ſuo famulo promiſiſſe dignoſcitur. Sic in uno verſiculo quæ ſubter latius dicturus erat, propoſitionis loco breviter ante præfatus eſt. Hoc tamen totum ſentiri mavult de Chriſto Domino, Quod Argumentum dicitur A perſona.

℣. 6. *Semen Abraham ſervi ejus: filii Jacob electi ejus*. Subaudiendum eſt quod ſuperius dixit: *Mementote*. Perſcrutandum eſt autem, quod in magna diſcretione Própheta *Abrahæ ſemen*, *ſervos* appellat: *filios Jacob*, *electos* Domini eſſe commemorans. Judæi enim contumaces quos hic mavult intelligi, carnis *Abrahæ ſemen* fuerunt; quos merito *ſervos* dicit: quoniam perfidia facientes filii eſſe noluerunt, quibus ipſe Dominus dicit: *Vos ſi filii Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ feciſſetis*. *Filios Jacob* vero ſignificat fideliſſimos Chriſtianos, qui heredes Domini eſſe noſcuntur.

Judæi, ſervi: quia filii eſſe noluerunt.

Joan. 8. 39.

℣. 7. *Ipſe Dominus Deus noſter: in univerſa terra judicia ejus*. Monetur ſemen Abrahæ & ſemen Jacob, ut Salvatorem noſtrum non unius gentis Deum, ſed Dominum credant eſſe terrarum. Nam ſicut ubique dilatata eſt Eccleſia: ita per orbem propagata ſunt ejus ſine dubitatione *judicia*. Dicendo enim: *Ipſe Dominus*, commonet illum intelligi debere, quem populi Judæorum crucifigendum eſſe decreverunt. Sed qui hanc vocem non advertunt, ipſi ſe ſpecialiter a Patriarchis alienos eſſe profitentur.

Eccleſia & Domini judicia per orbem propagata.

℣. 8. *Memor fuit in ſæculum teſtamenti ſui: verbi quod mandavit in mille generationes*. *Memor fuit*, cum promiſſa complevit. *In ſæculum*, in æternitatem: quia quidquid Dominus promiſit perenni firmitate manſurum eſt. *Teſtamenti ſui*, Prophetarum ſignificat prædicationes, quas de Verbi Incarnatione prædixerunt. Sequitur, *Quod mandavit*. *Mandare* eſt per alium aliquid dicere; quod utique factum eſt, quando Prophetis datum eſt futura prophetare. *In mille generationes* finitum pro infinito poſitum eſt; quod tamen ſæculi iſtius fine concluditur, ubi generatio humana ſequenti ſibi ætate ſuccedit.

Quicquid Dominus promiſit, perenniter manſurum eſt.

℣. 9. *Quod diſpoſuit ad Abraham: & juramenti ſui ad Iſaac*.

℣. 10. *Et ſtatuit illud Jacob in præceptum: & Iſrael in teſtamentum æternum*. Ad illud reſpondet quod ſuperius dixit: *Teſtamenti ſui*. Illa enim quæ in veteri Teſtamento *Abrahæ & Iſaac* Patriarchis promiſſa ſunt, vel jurata, *ſtatuit* ea, id eſt, firmavit *Jacob & Iſrael* in novo ſcilicet Teſtamento quod eſt æternum. *Jacob* enim & *Iſrael* Chriſtiana tempora plerumque ſignificare ſæpe jam dictum eſt. Novum vero Teſtamentum proprie dicitur æternum: quia nullum illi aliud aliquando ſuccedit, in quo eſt omnium promiſſorum completa perfectio.

Cur novum teſtamentum dicatur æternum.

℣. 11. *Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis veſtræ*. *Chanaan* interpretatur humilis. Ergo humilium terram convenienter Chriſtianos accepturos eſſe ſignificat. Hoc eſt quod ſuperius dixit, *Teſtamentum æternum*. Hæc enim *terra* humilitatis & inclinationis ſic a fidelibus accipitur, ut æterno munere teneatur. *Funiculus* autem *hereditatis*, hujus mundi ſignificat tortuoſas anguſtias, quas Dominus pro ſalute cunctorum ſua Paſſione diſſolvit. Illius enim ſuſceptio carnis noſtra probatur hereditas, in qua æterna patrimonia vitæ cæleſtis accipimus, ſi ea fixe atque integerrime credere mereamur. Nam iſta comparatio ab eis tracta eſt quibus agri ac poſſeſſiones tenſo fune dividebantur.

Chanaan interpretatur humilis.

Chriſti ſuſceptio carnis noſtra probatur hereditas.

℣. 12. *Cum eſſent numero brevi, pauciſſimi & incolæ in ea*.

℣. 13. *Et pertranſierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum*. Venit ad tertiam partem, in qua conſequenter enumerat, quanta Patriarchis virtus divina præſtiterit. Denique vide quid ſequitur.

℣. 14. *Non permiſit hominem nocere eis: & corripuit pro eis Reges*.

℣. 15. *Nolite tangere Chriſtos meos, & in Prophetis meis nolite malignari*. Hic tempus illud ſignificat, quando Rex Ægyptiorum divinitus admonitus eſt, ne Abrahæ nocere præſumeret; quod ſimili modo de Iſaac conſtat effectum. Quapropter evidenter oſtenditur divina protectio, ut eorum ſalus non humanis viribus, ſed ſuperno munere præſtaretur: Illud quoque perſcrutandum eſt quod ſupra memoratos Patriarchas Chriſtos appellare delegerit, cum adhuc non fuiſſet unctio celebrata. A Saul enim hæc res ſumpſit initium. Sed quoniam erant in ſpiritu Chriſtiani, ejuſque fidei probantur eſſe devoti, ſicut de Abraham Dominus dicit: *Concupivit diem meum videre, vidit & gaviſus eſt*. Merito ergo appellati ſunt ſacro nomine, quos jam Chriſti fides probabatur amare. Nam & ipſa Domini verba ſunt poſita dicentis: *Nolite tangere Chriſtos meos: & in Prophetis meis nolite malignari*.

Patriarchæ erant in ſpiritu Chriſtiani, & Chriſti vocabantur.

Joan. 8. 56.

℣. 16. *Et vocavit famem ſuper terram: & omne firmamentum panis contrivit*. Significat tempora Pharaonis, quando in Ægypto ſeptem annis *fames* ſæva graſſata eſt. Et quamvis *fames* ſubſtantialis non ſit, ſed ſola eſt diſceſſio copiarum; ſicut nox appellatur ſolis abſentia: vocata tamen dicitur tamquam aliqua perſona ſubſiſtens quæ potuiſſet audire. Sed ſcripturarum divinarum mos eſt taliter loqui, ut eſt illud Apoſtoli: *Qui vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt*. Sequitur, *Et omne firmamentum panis contrivit*, id eſt, triticeum fructum perduxit ad nihilum; quod revera hominum eſſe noſcitur firmamentum, ſicut in ſuperiori pſalmo dixit: *Et panis cor hominis confirmat*.

Rom. 4. 17.

Pſal. 103. 15.

℣. 17. *Miſit ante eos virum: in ſervum venumdatus eſt Joſeph*. *Ante* Patriarchas quos ſuperius memoravit, *miſit Joſeph*, quem merito dixit *virum*: quia multa paſſus viriliter cuncta ſuſtinuit. Conſiderandum eſt etiam quod dicit eum Dominum *miſiſſe*, qui fratrum ſuorum iniquitate diſtractus eſt. Novit enim Deus bene uti malis alienis; & ſicut peccatores præcepta ejus execrabiliter convertunt: ita illo diſponente facta peſſimorum ad eventus; proſperos transferuntur. Nam *venumdatus Joſeph* ad ſervitium, pervenit ad gloriam; & ipſe poſtea fratrum miſertus eſt, qui eum crudeliter perdere decreverant. Sic enim omnia illi adverſa feliciter contigerunt; ut miſſio facta ſit Domini, Joſeph doloſa venditio; *ſicut & ipſe ſuis fratribus dixit*: *Pro ſalute enim veſtra miſit me Deus in Ægyptum*; & iterum ipſe dicit: *Vos quidem cogitaſtis de me malum, ſed Deus vertit illud in bonum*. Quæ vero pertulerit, conſequenter exponit. Ordo autem verborum talis eſt: *Miſit ante eos virum Joſeph*, qui *in ſervum venum-*

Cur Joſeph vir vocetur.

Deus bene utitur malis alienis.

Geneſ. 45. 5.

Ibidem 50. 20.

numdatus eſt. Iſtud enim, Qui, ſubaudire debemus, ut nobis conſtet abſoluta locutio.

℣. 18. *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus: ferrum pertranſivit * anima ejus*. A Præpoſito Pharaonis Putiphar, Joſeph quidem redactus eſt in carcerem; *compedes* autem accepiſſe non legitur. Sed fieri potuit, ut qui in ergaſtulo retruſus eſt, & ferreis nexibus ligaretur; maxime qui in tanto crimine fuerat accuſatus. Nec illud diſcrepat quod ibi narratum eſt, miſeratione cuſtodis carceribus fuiſſe prælatum; fieri enim potuit, ut & iſta præcederent, & illa ſequerentur. Quapropter ipſe ſcripturas divinas probabiliter intelligit, qui ſingulis quibuſque locis crediderit ineſſe veritatem. Nam & in centeſimo tertio pſalmo dictum eſt: *Qui facis Angelos ſuos ſpiritus*, quod utique in Geneſi non legitur. Sed Spiritus ſanctus aliqua in præcedenti relatione prætermittit; ut ſubſequentia gratiam reperiant, cum cauſæ veritate ſervata aliquid novitatis edicunt. Refert ergo humiliatos pedes in compedibus, ut afflictionem corporis indicaret. Addidit, *ferrum pertranſivit anima ejus*, ut nec ipſa anima a pœnis probaretur excepta. Nam quamvis condolendo corpori ſubjecta ſit paſſioni; habet tamen & proprias pœnas, cum gravi cogitatione torquetur. *Pertranſivit anima ipſius ferrum*, quando in has redigebatur anguſtias: ne inter mala quæ injuſte paſſus eſt, prævalerent in eum & crimina falſitatis. *Ferrum* autem hic indicat tribulationem duræ neceſſitatis; quæ in æſtuante anima pervagatur, dum de futuris ſollicita, jam mala patitur quæ timere non deſinit. Talis illa in Evangelio locutio eſt, ubi Simeon dicit ad Mariam: *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius*: ſignificans habituram Matrem glorioſam triſtitiam Dominicæ Paſſionis. Quod genus locutionis inter propria ſcripturæ divinæ credimus annotandum.

** MS. F. animam.*

Anima ſubjecta paſſioni corporea non caret propria pœna.

Per ferrum tribulatio dura intelligitur.

Luc. 2. 35.

℣. 19. *Donec veniret verbum ejus: eloquium Domini inflammavit eum*. Superiori ſententiæ hic verſus adjunctus eſt. Dicit enim tamdiu cogitationem Joſeph fuiſſe graviſſimam, donec tempus *veniret*, ubi *verbum ejus* a Rege Pharaone pro interpretando ſomnio quæreretur. Tunc enim & gloriam reperit, & clauſtra carceris lætus evaſit. Sed quod dixit: *Verbum ejus*, loquentis indicat propriam vocem. Cæterum ipſius non fuit, quod ei divina inſpiratione collatum eſt. Denique ſic ſequitur, *Eloquium Domini inflammavit eum*. *Inflammavit*, utique ad loquendum vivaciter incitavit, ut coram Principe futura diceret cum fiducia veritatis. Intus enim cæleſtis flammæ lumen accepit, ut prævideret talia, quæ regni illius ſapientes doctoreſque ſuperarent.

℣. 20. *Miſit Rex & ſolvit eum: Princeps populorum & dimiſit eum*. *Miſit*, ſignificat miniſtros qui regiis juſſionibus obſecundant. *Regem*, Pharaonem dicit, in cujus regno fuerat carceri mancipatus. *Solvit*, ſcilicet a reatu quo tenebatur adſtrictus. Sequitur, *Princeps populorum & dimiſit eum*. Ipſe eſt *Princeps* Pharao, quem ſuperius *Regem* dixit: ſed propter gratiam locutionis verba variavit. *Dimiſit eum*, id eſt, clauſtra carceris fecit exire; ut qui terrarum Dominum a cogitationum anguſtiis liberaverat, ipſe jam nullatenus ergaſtula pateretur. Sed ne ſola illi conceſſa videretur eſſe dimiſſio, dicit, etiam quo honore ditatus eſt.

℣. 21. *Et conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ*.

℣. 22. *Ut erudiret principes ſuos ſicut ſeipſum: & ſeniores ſuos prudentiam doceret*. In his duobus verſibus, quam poteſtatem dederit Pharao Joſeph, evidenter exponit, *Conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ*, quando eum currum fecit aſcendere; & præconis voce celeberrima nuntiari hunc ſecundum dominum eſſe poſt Regem. Quæ poteſtas a Præfectis hodieque retinetur, qui & vice ſacra judicant, & cunctarum provinciarum poteſtatem maximam habere noſcuntur. Sed in his rebus ditionem dedit illi, quam ſibi. In ſubſequenti autem verſu, ſupra ipſum cognoſcitur eſſe quod tribuit, dicit enim: *Ut erudiret principes ſuos ſicut ſeipſum*. Hoc ſecundum gentilem intellectum Pharaonis debemus accipere, qui credebat primarios populi ſui in hanc ſapientiam pervenire potuiſſe, ut & ipſi ſomniorum interpretes eſſe mererentur; & ad tantam doctrinam ſcientia eorum potuiſſet adduci, ut conſulti de re dubia certa loquerentur. Nam ſi eos ſancto viro in diſcipulatum fidei tradidiſſet (unde illum Domino placuiſſe manifeſtum eſt) fuiſſet utique illis Synagogæ ordo noviter inſtitutus. Sed cum talia non legantur, minime religionem deſideraſſe, ſed tantum divinationis ejus gloriam quæſiſſe credendus eſt more Gentilium; qui * futurorum cupidi, unde proveniat ipſa revelatio, non appetunt intueri.

Præfectorum poteſtas.

** MS. G. & Ed. ad futura.*

℣. 23. *Et introivit Iſrael in Ægyptum: & Jacob habitavit in terra Chanaan*. Ordinem rerum competenter exſequitur: quia poſt illa quæ dicta ſunt, jubente Pharaone cognatio Joſeph ad terras Ægypti eodem ordinante deducta eſt; quod Geneſis ſuavis textus explanat. Sed *Iſrael* qui dictus eſt, ipſe eſt & *Jacob*. Verum ne eadem verba repeteret, diverſitate nominum revelationis ſuæ dicta variavit; nam *Iſrael* egreſſus ex Ægypto *habitavit in terra Chanaan*. *Chanaan* vero fuit filius Cham nepos Noe, ex quo Ægyptii trahere leguntur originem.

Geneſ. 46.

℣. 24. *Et auxit populum ſuum nimis: & confirmavit eum ſuper inimicos ejus*. *Auxit populum ſuum* fœcunditate naſcendi, quando ibi rariſſima fuit mulier quæ non habuit partum. *Confirmavit* autem *eum ſuper inimicos* ſuos, quando illis creſcentibus, Ægyptiorum turba notiſſimis plagis vehementer affecta eſt. Hic enim per quamdam propoſitionem dicuntur in ſumma quæ geſta ſunt. Cæterum quemadmodum ſingillatim facta ſint, conſequenter exponit.

℣. 25. *Convertit cor eorum ut odirent populum ejus: & dolum facerent in ſervos ejus*. Venit ad quartam partem, ubi Ægyptios memorat Hebræis invidiam habuiſſe ſæviſſimam, atque eos operibus ſubjeciſſe duriſſimis. Præſtando enim felicia populo Iſraelitico, convertit Dominus ad odium & dolos cor Ægyptiorum; non quia ipſe mali auctor eſt: ſed præſtando aliis beneficia, mentes excitavit obliquas. Neceſſe eſt enim ut ſcelerati homines alienis proſperitatibus intumeſcant, qui ſe norunt mereri non poſſe ſimilia; ſicut in ſacrificiis Cain & Abel factum eſt, quando unius ſacrificium reſpuit, alterius libenter accepit. Sequitur, *dolum facerent in ſervos ejus*. Conſequens erat, ut poſt conceptum odium ſæviens populus ad doloſas machinas perveniret. Illud enim ſignificat, quando eis lateres facere præceperunt, & pro labore geminando negatæ ſunt paleæ, & cætera quæ in illo ſæviſſimo dominatu plebs Hebræorum Domino devota ſuſtinuit.

Scelerati homines alienis proſperitatibus intumeſcunt.

℣. 26. *Miſit Moyſen ſervum ſuum: & Aaron quem elegit ipſum*. Iſtos ad Pharaonem quaſi quoſdam teſtes conſtat a Domino deſtinatos, ut populum ſibi placitum abire permiſiſſet illæſum. O inæſtimabilis pietas Omnipotentis! Ab homine fragili petebat fieri, cujus,

ordinationi a nulla creatura poterat obviari; ut revera nos infirmos doceat qua moderatione vivere debeamus, quando voluntates ſuas Creator ſanctus ſub tanta clementia peregiſſe cognoſcitur. Intendamus quoque & illud genus locutionis ſcripturæ divinæ eſſe proprium. Suffecerat enim dici, *Quem elegit*: ſed addidit, *Ipſum*; ut hoc quoque evidentius explanaret. Quæ forma locutionis in ſcripturis divinis creberrime
Pſal. 73. 2. repetitur, ſicut eſt & illud: *In quo habitavit in ipſo*.

℣. 27. *Poſuit in eis verba ſignorum ſuorum, & prodigiorum in terra Chanaan*. *Poſuit*, ſignificat collocavit in eis, Moyſe ſcilicet & Aaron, *verba ſignorum & prodigiorum*, quæ ab eis prædicabatur Dominus eſſe facturus. *Signa*, ſunt
Quid ſint Signa. quaſi veſtigia aliqua futurarum, ſive præteritarum rerum: *prodigia* vero pertinent ad mirabiles eventus, qui in rerum ordine antea non fuerunt. *Prodigium* enim dictum eſt ab eo quod
Prodigium unde dictum. porro dicat. Sed hæc *ſigna & prodigia* in Ægyptiis facta ſunt; ut ſicut multorum Patrum dicit auctoritas, aliquid portenderent Chriſtiano populo ſubſequenti; quod ſuis locis aptiſſime commonemus.

℣. 28. *Miſit tenebras & obſcuravit eos: quia*
Prima Plaga Ægypti. *exacerbaverunt ſermones ejus*. Leguntur quidem Ægyptii aeris tenebras inter plagas reliquas pertuliſſe: ſed melius intelligamus corda eorum fuiſſe potius obſcurata, qui Domini præcepta contemnebant. *Exacerbaverunt* autem, ſignificat acerbe acceperunt, aut certe injurioſis abominationibus reſpuerunt. Nam in plagarum ipſarum enumeratione competens fecit initium. Non enim ad reliqua venite potuiſſent, niſi obſcuratis ſenſibus incurriſſent profundiſſimam cæcitatem; quod & hodie ſic fieri peccantium uſus oſtendit.

℣. 29. *Convertit aquas eorum in ſanguinem:*
2. *& occidit piſces eorum*. Dicit ſecundam plagam, quæ in hiſtoria Exodi prima legitur: ſed ipſæ plagæ futuræ cladis indicia nuntiabant. *Convertit* enim *aquas eorum in ſanguinem*: quoniam erant inter maris rubri fluenta perituri. *Piſces eorum occiſi ſunt*: ne ſpes vivendi hominibus relicta videretur, quando illud eſt inter latices mortuum, quod nativo elemento probabatur enutritum.

℣. 30. *Miſit in terram eorum ranas, & in*
3. *cubilibus Regum ipſorum*. Hæc tertia eſt. Ranarum eis ſocietatem dedit: quia & ipſi locum accepturi probabantur aquatilem; a quo ſigno nec Reges eorum, id eſt, priores excepti ſunt, quando erant altiſſimæ abyſſi demerſione morituri. Sed hoc inter cætera plus videtur eſſe mirabile, ut nec Regum domus ab hac plaga cernerentur exceptæ, quibus multorum miniſteria talia poterant ſubmovere portenta; ut evidenter detur intelligi, nullis opibus nulliſque ſolatiis divinis poſſe juſſionibus obviari.

℣. 31. *Dixit, & venit cynomia: & ciniſes in*
4. *omnibus finibus eorum*. Quarta plaga ſubſequitur: *Dixit, & venit*. In magnam ſignificantiam duo iſta conjuncta ſunt: quia Divinitatis imperium nullum poteſt ſuſtinere tarditatis obſtaculum. Nam ſi evidenter intendas vel ipſa verba quæ ſibi videntur eſſe ſociata, tamen per ſyllabas ſuas aliqua mora protrahuntur. Juſſio
Juſſio Domini non dilatat tempus, quia voluntas ejus effectus eſt. autem Domini non dilatat tempus, quando jam ipſa voluntas effectus eſt. *Cynomia* ſignificat muſcam caninam, quæ cæteris muſcis omnino mordacior eſt, & importunitate ſua violentior; unde infeſti ac ſæviſſimi animalis derivativum nomen accepit. *Ciniſes* genus eſt culicum fixis aculeis permoleſtum, quas vulgus conſuevit vocare zinzalas. Agnoſcant homines qui fatuis elationibus intumeſcunt: quoniam Pharao ille ſævus & durus nec muſcis par eſſe poterat, qui ſe de tanta regni elatione jactabat. *In omnibus* autem *finibus eorum* dicit: ne quis Ægyptiis locus a pernicioſa clade ſentiretur exceptus.

℣. 32. *Poſuit pluvias eorum in grandinem: ignem comburentem in* * *terra ipſorum*. * MS. F. & Ed. terram.

℣. 33. *Et percuſſit vineas eorum & ficulneas eorum: & contrivit omne lignum finium eorum*. Ultio quinta narratur. Similis eſt ſuperiori ſen- 5.
tentiæ & iſta locutio, ubi ait: *Poſuit in eis verba ſignorum ſuorum*. *Poſuit*, ſtatuit ſignificat ac decrevit. Ægyptiorum enim adhuc plagarum enumeratio perſeverat, ut pluvia quæ ad fœcunditatem terræ datur, converteretur in grandinis noxiam vaſtitatem; cujus ictus non minus intercipit, quam ubi lapidum copia denſa ceciderit. Hæc agrorum liquoreum probatur incendium, cum tactu noxio fructus areſacit, quoſcumque ſaxatilis unda percuſſerit. *Ignem* vero *comburentem*, fulmina ſignificat, quæ ſolent excitata tempeſtate deſævire. Sequitur, *Et percuſſit vineas eorum & ficulneas eorum, & contrivit omne lignum finium eorum*. Quod dicit, *Percuſſit*, ad ſuperiora reſpicit, ſive grandinem, ſive fulmina, quæ cæleſtis potentia terris velut tela infeſta jaculatur. Et ne tantum *ficulneas* putares, aut *vineas eſſe percuſſas*, addidit, *Omne lignum finium eorum*; ut & ſata non dubitares everſa, ubi arborum quoque robora cognoſceres fuiſſe contrita. Majora enim continent intellectum minorum.

℣. 34. *Dixit & venit locuſta & bruchus, cujus non erat numerus*.

℣. 35. *Et comedit omne fœnum terræ eorum, & omnem fructum terræ ipſorum*. Sexta inchoat 6.
plaga. Sed & hæc locutio ſuperiori ſententiæ ſimilis approbatur, id eſt, *Dixit & venit cynomia & ciniſes*. *Locuſta* vero mater bruchi eſt, quem mala fœcunditate progenerat, quæ ad illam prædam quaſi convocatus exercitus cum ſua prole deſcendit. Et ne crederes inaniter deductum, *omnem fructum terræ* illius ab eis dicit eſſe conſumptum.

℣. 36. *Et percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti: primitias omnis laboris eorum*. Venit ad ſeptimam, quantum ad hunc pſalmum 7.
pertinet, noviſſimam plagam, ubi jam victi Ægyptiorum populi malorum numeroſitate ceſſerunt. Nam quemadmodum amplius tolerare poterant, qui & omnia dulcia perdiderant, & deſolatos ſe ipſis quoque victualibus ſentiebant? Sic graviter per partes perit, qui divinis juſſio- *Per partes perit, qui divinis juſſionibus reluctatur.*
nibus reluctandum eſſe putaverit. Hic nonnulla quæſtio videtur oboriri, cur ſeptem Ægyptiorum plagas tantum pſalmus iſte commemoret, cum decem ſint in Exodi narratione deſcriptæ. Frequenter diximus in ſcripturis divinis A parte totum debere ſentiri, ſicut in Evangelio legitur, *Verbum caro factum eſt, & ha-* *Joan. 1. 14.*
bitavit in nobis; quaſi non & animam ſimul aſſumpſerit, quam ſpecialiter liberare dignatus eſt. Sic commemorata carne, ſimul & anima ſuſcipi debere cognoſcitur; quod multis locis invenis eſſe prædicatum. Deinde quod ſeptena- *Septenarius numerus Spiritus ſancti virtute perfectus.*
rius numerus Spiritus ſancti virtute probatur eſſe perfectus. Merito ergo decem plagas in

ſeptenarii numeri relatione concluſit; ut totum perfectum intelligeres, cujus partem dictam eſſe ſentires. Deinde congruum fuit, ut rem notam varia relatione deſcriberet, cum Ægyptiorum pœnas, & totidem Hebræorum beneficia prædicaret. Sic non diverſum, ſed cauſa varietatis videtur eſſe pulcherrimum. Sive (ut Patri Auguſtino placet) libera eſt laudatio a lege narrantis; nam qui texit hiſtoriam, neceſſe habet omnia commemorare pleniſſime; qui vero laudat, pauca de plurimis tetigiſſe ſufficiet. Breviter ergo priora dicit, quia non hic neſcientes docet, ſed commemorat utique retinentes. Et quoniam eſt in ſubſequenti diviſione dicturus ſeptem beneficia Dominum Hebræo populo præſtitiſſe, præmiſit ſeptem plagas inimicos Ægyptios accepiſſe; ut numerus ipſe (ſicut arbitrari poſſum) bonarum & malarum rerum in hoc pſalmo comprobabilis haberetur.

℣. 37. *Et eduxit eos in argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus.* Enumeratis plagis quas dedit Ægyptiis, venit ad quintam partem, in qua & tot beneficia Hebræis dicit eſſe collata. Ait enim: *Et eduxit eos in argento & auro.* Primum itaque beneficium fuit, ut populus longa ſervitute confectus, non egenus inaniſque

Aurum & argentum Ægyptiorum ab Hebræis ſublatum non furtum fuit, ſed operationis merces.

diſcederet. *Aurum & argentum* Iſraeliticum populum ab Ægyptii præcepto Domini diſcedentem legimus accepiſſe ut non repentina ſurreptio, ſed longæ operationis merces eſſe videatur. Et quia dubitari non poteſt omnia Dominum juſta præcipere, ſine culpa videtur factum, quod ejus imperio conſtat impletum. Quapropter ſequitur ſecundum beneficium, ut illa neceſſitate migrationis nullus infirmitate corporea potuiſſet affligi; quatenus omnia * navanter implerent, quæ illis præcipiebantur a Domino.

* MSS. A. B. F. *ovanter.*

℣. 38. *Lætata eſt Ægyptus in profectionem eorum: quia cedit timor eorum ſuper eos.* Diligenter hunc verſum debemus inquirere. Conſtat enim diſcedente populo Hebræorum Ægyptum non fuiſſe lætatam, quando eum perſequendum eſſe judicavit, ſed poſtquam illi demerſi ſunt, qui ad inſequendos Hebræos ire decreverant, tunc qui in Ægypto remanſerant omnino lætati ſunt, quia ſimilia minime pertulerunt. Reddit enim hanc cauſam cum dicit: *Quia cecidit timor eorum ſuper eos.* Ipſe enim *timor* fuit, ut in favore gentis Hebraicæ, ipſa quodammodo viderentur elementa pugnaſſe. Et intende quia per figuram Metonymiam, quæ Latine Tranſnominatio dicitur, *Ægyptum*, non *Ægyptos* memorat fuiſſe lætatos. Per id enim quod continet, id quod continetur oſtenſum eſt.

Quid ſit Metonymia.

℣. 39. *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem ut luceret eis per noctem.* Utrumque munus contra temporis inclementiam probatur eſſe conceſſum. *Nubes* data eſt, ut ſolis temperaret ardorem: *ignis* conceſſus eſt, ut tenebrarum potuiſſet auferre caliginem. Hoc eſt tertium, quod Iſraelitico populo conſtat eſſe conceſſum.

℣. 40. *Petierunt carnes, & venit coturnix: & pane cæli ſaturavit eos.* Intuere quemadmodum ſuperata ſunt vota deſiderantium. *Carnes petit* populus Hebræorum, & *coturnices* accepit. Conſtat enim tam in volatilibus, quam in quadrupedibus carnes eſſe ſine dubio dulciores. Deinde unum poſtulavit & geminata venerunt. Sequitur enim, *Et pane cæli ſaturavit eos.* Sunt enim iſta Exodi lectione notiſſima, quando coturnices in modum imbris denſiſſimi * depluebant; manna quoque, ut Judæus populus ſatiaretur accepit. Sed ut hæc in præfigurationem facta monſtraret, non dixit, manna, ſed *pane cæli*; quatenus in illo munere Domini Salvatoris ſentiretur adventus. Ipſe eſt enim *panis vivus qui de cælo deſcendit.* Joan. 6. 51. Manna quippe dicitur, ſicut in ſeptuageſimo ſeptimo ſpalmo declaratum eſt, quid eſt hoc? Cujus nominis auferens quæſtionem, quod interrogatio illa mannæ perquirebat, expreſſit dicendo: *Pane cæli ſaturavit eos.* Sic enim & cæli Dominus indicatur, & quid ſit manna evidenter * agnoſcitur.

* Ed. *deſinebant.*

* Ed. *oſtenditur.*

℣. 41. *Diſrupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in ſicco flumina.* Hoc quoque in figuram gerebatur Domini Chriſti, ut petra aquas profudiſſet irriguas. Chriſtus enim Dominus petra ſpiritualis eſt, qui vitales aquas emanat, unde ſatiatum deſiderium animæ ſitim neſciat ulterius ſuſtinere. *Abierunt in ſicco flumina*, ſignificat Gentium peccatores, qui merito ſicci dicuntur: quoniam delictis ſiccabuntur * urentibus; iſti imbre Domini vireſcentes, in novum hominem pullularunt, de quibus Dominus dicit: *Venit enim Filius hominis quærere, & ſalvum facere quod perierat.* Luc. 19. 10.

Chriſtus ſpiritualis petra.

* Ed. *arentibus.*

℣. 42. *Quia memor fuit verbi ſancti ſui, quod locutus eſt ad Abraham puerum ſuum.*

℣. 43. *Et eduxit populum ſuum in exultatione, & electos ſuos in lætitia.* In his duobus verſibus, miraculorum, quæ ſuperius dixit, cauſa narratur; ideo enim dicuntur facta, quoniam Abrahæ conſtabant eſſe promiſſa. Et reſpice quod dicit, *Electos ſuos eduxit in lætitia:* quoniam illi qui murmuraverunt, Domini furore percuſſi ſunt.

℣. 44. *Et dedit eis regiones Gentium: & labores populorum poſſederunt.*

℣. 45. *Ut cuſtodiant juſtificationes ejus: & legem ejus requirant.* Venit ad ſeptimum beneficium. Dixit enim primum, eductos in auro & argento: deinde ex eis nullum infirmatum: tertio expanſam nubem, quæ & lumen præſtaret in tenebris, & in die removeret ſolis ardorem: quarto coturnicem datam: quinto refert cæleſti pane ſatiatos: ſexto in locis aridiſſimis aquas irriguas emanaſſe: ad poſtremum promiſſionum veritatem fuiſſe completam; ut eis & regiones Gentium traderet, & labores inimicorum pietate copioſiſſima largiretur. Quod enim dixit: *Regiones Gentium*, ad poſſeſſionem videtur pertinere terrarum: *Labores* vero *populorum*, ad divitias longo tempore congregatas. Et ne in præſentibus rebus hærerent corda mortalium, intulit ſpiritualia bona; ut ejus debeant & requirere & cuſtodire mandata: ne tantum in illis ſpem haberent; quæ ſi ad tempus deliniunt, non tamen ad cælorum regna perducunt; ſicut Apoſtolus dicit: *Quod ſi in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* 1. Cor. 15. 19. *Juſtificationes* autem *ejus* ſunt, ut Deum toto corde diligamus, proximos tamquam nos amemus, patrem veneremur, filium carum habeamus, & cæteræ juſtitiæ, quæ in diverſo rerum genere ſunt præceptæ. Has admonet * cuſtodire, quia earum rerum evidens eſt & abſoluta præceptio. *Lex* vero ejus fuit die ſabbato debere requieſci, in Paſcha agnum anniculum immolari, Sacerdotes cum veſte myſtica ad altare accedere, & cætera quæ in hunc modum a Domino præcepta noſcuntur. Sed hæc & his ſimilia non corporaliter, ſed ſpiritualiter ſunt quærenda. Ideo enim addidit, *Requirant:* quia

* Ed. *cuſtodiri.*

Præcepta legis, futurorum umbra, & ſpeculum.

novit præcepta legis umbram & ſpeculum eſſe futurorum.

Alleluia.

HOc non otioſe percipias, quod aliis pſalmis *Alleluia* in capita & in fine ponitur: aliis vero in ſolo titulo prænotatur. Iſti enim qui in capite fineque concordant (ut opinor) ad illam intelligentiam referendi ſunt, quam in pſalmis eſſe diximus, qui capite & fine ſimiliter terminantur, ut ſunt præcedentes centeſimus ſecundus, & centeſimus tertius. Sive quia expreſſius ſemper infunditur, quod ſententia iterata geminatur; ut eſt, *Non ſic impii, non ſic*; &, *fiat, fiat*; vel, *Amen, amen dico vobis*; &, *Abba, Pater*; hoc eſt enim Abba, quod Pater. Sit forte & alia cauſa quæ latet. De hac autem re nec a Doctoribus noſtris aliud potuimus accipere, nec nobis eſt aliquid amplius ſentire conceſſum.

Concluſio Pſalmi.

ECce utrumque *Alleluia* cantatum eſt, decurſus eſt pſalmus cæleſti laude pleniſſimus, qui & præterita veraciter referret, & in futuris nos ſalubriter commoneret. Paſſi ſunt Ægyptii digniſſimas ultiones: acceperunt Judæi dona cæleſtia. Nunc unuſquiſque noſtrum expectet eorum retributionem, quorum imitatur exemplum. Inſpiciendum eſt autem lumine cordis, quod in fine pſalmi poſitum eſt: ut ad juſtificationes Domini, & in lege ejus tota mentis intentione dirigamus. Nam & ſi bona temporalia ſuſcipimus ſicut Abraham, Iſaac, Jacob, cæterique fideles qui abundanti facultate floruerunt; in illam partem eſſe potius debemus intenti, unde ad cælorum poſſimus regna perduci. Iſta enim quæ delectabilem videri faciunt mundum, in æternitate non habent locum. Meminiſſe autem debemus hunc pſalmum ſecundum eſſe horum, qui dum miracula Hebræis collata deſcribunt, per figuram * Allegoriam, quæ aliud dicit, allud ſignificat, ventura Chriſtiani populi ſacramenta declarant.

* MS. G. & Ed. allegoricam.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM
Centeſimum quintum.

Alleluja.

ECce iterum alleluiatica nobis gaudia redierunt: ecce breviter præcipitur, ut Domino totius pſalmi jubilatione cantetur. Sed inſpiciamus quod a ſuperioribus dictis nec titulum nobis cognoſcitur mutaſſe, nec cauſam. Titulus eſt enim *Alleluia*, cauſa confeſſio, quæ miro modo ad laudes Domini omnino fœcunda eſt. Quantorum enim hinc ora ſoluta ſunt? Hinc Moyſes cum viris, germana ejus Maria cum feminis tranſitum rubri maris divina laude celebrarunt. Hinc Debbora jucunda exultatione præcinuit. Multi etiam Prophetæ canticos diverſos tanti miraculi confeſſione profuderunt. Non immerito, quia magnalia iſta totius humanæ redemptionis ſacramenta teſtantur. Ab Ægyptiis enim eripimur, quando ab operibus diabolicis divino munere liberamur. Mare rubrum tranſimus, quando baptiſmatis ſacramenta percipimus. In deſerto paſcimur, quando divina gratia concedente in mundi iſtius rerum bonarum largitate ſatiamur. Ad terram promiſſionis perducimur, quando in illa felici patria munere ſupernæ pietatis intramus; ut merito talis cauſa frequenter iterata prædicetur, quæ tantorum magnalium præfiguratione decoratur.

Diviſio Pſalmi.

INtroducitur confitens populus Hebræorum, qui relicta perfidia patrum ſuorum, ad pietatem Domini (ipſo miſerante) perductus eſt; ut intelligamus, cum fuerint converſi, & ipſos *Alleluia* merito pro ſua redemptione cantare. In prima igitur narratione deprecatur Propheta, ut ſocietur populo beneplacito, qui erat Domini Salvatoris adventu de Gentibus congregandus. Secunda, patrum ſuorum peccata dinumerat quæ fecerunt in Ægypto: mirabilia Domini recto corde minime contuentes, pium tamen Dominum, ab inimicis ſuis eos liberaſſe confirmans. Tertia, ad peccandi ſtudia refert eos reverſos: Dominum tamen electi ſui Moyſi precibus dicit fuiſſe delinitum. Quarta, iniquitates eorum aſſerit iteratas, Dominumque illos decreviſſe perdere, niſi Phinees ſervi ſui ſupplicatione placaretur. Quinta, ad aquam contradictionis Moyſen ab illis exacerbatum eſſe commemorat, poſteaque filios ſuos in cultura idolorum crudeliter occidiſſe. Unde Dominus vehementius iratus, tradidit eos Gentium ſervituti, ac deinde miſertus in conſpectu inimicorum eos reddidit glorioſos. Sexta, precatur quod noverat eſſe venturum; ut de univerſis nationibus Eccleſia Catholica congregetur, & laudes Domino æterna exultatione concelebret. Nunc partes pſalmi per apertas diviſionum ſemitas ambulemus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. COnfitemini Domino quoniam bonus: *quoniam in ſæculum miſericordia ejus:* Sicut ſuperior pſalmus in primo verſu declaravit, quia confeſſio illa ad laudes Domini debuiſſet aptari; ita & hic deſignat confeſſionem illam ad medicinam pœnitudinis applicandam. Sed & hoc quoque ad præconia Domini pertinere non dubium eſt, quando major gloria eſt pietatis confitenti parcere, quam viventi ſine offenſione præſtare. Hebræorum ſiquidem compuncta congregatio, & divina inſpiratione correcta, loquitur ad reliquam plebem; ut antiqui erroris pravitate damnata, ad divinam debeat redire clementiam. Et ne aliquis de culparum ſuarum * numeroſitatibus terreretur, addidit, *Quoniam bonus*. Quis enim dubitet ad eum recurrere, quem ſibi audit poſſe celerrime ſubvenire? *Bonus* enim Dominus recte dicitur, qui delinquentem paſcit, qui expectat errantem, *Qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & * injuſtos*. Hoc etiam ipſius veritatis voce declaratur: *Nemo bonus, niſi ſolus Deus*. Addidit: *Quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Audito bono Domino, ne ſe humana negligentia a ſtudioſa & ſedula ſupplicatione ſuſpenderet, remedii cauſam dicit; ut ad confeſſionem celerem Domini debeat munere feſtinare. *In ſæculum*, vitæ hujus ſignificat curſum: ubi miſeri ſunt, quicumque delinquunt: ubi fas eſt corda noſtra converti, & miſericordiam poſtulare. Ibi enim damnatio eſt confiteri peccatum, ubi jam conſtat eſſe judicium.

Major gloria Dei eſt confitenti parcere, quam viventi ſine offenſione præſtare.

* Ed. numeroſitate.

Matth. 5. 45.

* MS. G. & Ed. impios.

Marc. 10. 18.

℣. 2. *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus*. Populus iſte quem diximus, divinorum operum æſtimatione complectus, negat humanum ſenſum comprehendere, quod de illa * pleniſſime debeat Majeſtate narrare. *Quis* enim, ſignificat nullum. Cui enim aut ingenium ſuppetit ad cogitandum, aut lingua ad depromendum, ut tanta immenſitas unius poſſit ore narrari? Ubi merito dicendum eſt: Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum, ferrea vox. Addidit etiam, *Auditas faciet omnes laudes ejus*. Et hic quoque ſubaudiendum eſt, *Quis*, ut perfecta nobis poſſit conſtare ſententia. Pulchra autem varietate dictum eſt: *Quis auditas faciet omnes laudes ejus?* Illa enim poſſunt audiri, quæ probantur & dici. Hic quoque modus inter proprias locutiones habendus eſt.

* MS. A. B. F. *pleniſſima. Deus ineffabilis.*

℣. 3. *Beati qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam in omni tempore*. Poſtquam negavit laudes Domini poſſe comprehendi, ſententiam dicit qua ſe conſoletur genus humanum; ut cum illa nequeat implere, hoc ſaltem *cuſtodire* feſtinet. *Cuſtodire* enim *judicium* eſt, qui inter alios recte judicat; *Juſtitiam* autem *facit*, qui æquabiliter agit. Sive ille *beatos* dicit, qui *judicium* in fide *cuſtodiunt*: *juſtitiam* vero in opere demonſtrant. Sed vide, quoniam addidit, *In omni tempore*, ſicut in Evangelio dicit: *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit*. Merito ergo iſti tales *beati* dicti ſunt, qui præcepta Domini pura mente cuſtodiunt. Hæc tertia ſpecies definitionis eſt, quæ Græce Peotes, Latine Qualitativa dicitur; quæ dicendo quid quale ſit, id quid ſit oſtendit.

Matth. 24, 13.

Beati ſunt qui præcepta Domini pura mente cuſtodiunt.

℣. 4. *Memento noſtri Domine in beneplacito populi tui: viſita nos in ſalutari tuo*. Orant devoti, ut inter eos debeant æſtimari, qui Domino fideli opere placuerunt. Novimus enim Iſraeliticum populum partim contumacem fuiſſe, partim in Domini conſtitiſſe mandatis. Unde iſti ſuppliciter precantur, ut in illorum ſocietate debeant annumerari, quibus poteſt æterna beatitudo gratia Divinitatis attribui. Et ut fides eorum perfectiſſima noſceretur, optant ſe *viſitari* a Domino Salvatore, cujus adventu ſe noverant eſſe ſalvandos. Ipſe eſt enim *ſalutaris*, de quo beatus Symeon ait: *Nunc * dimittis ſervum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace*: *Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum: Quod paraſti ante faciem omnium populorum: Lumen ad revelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Iſrael*.

Luc. 2. 29. 30. 31.

* Ed. *dimitte.*

℣. 5. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia Gentis tuæ*: *ut lauderis cum hereditate tua*. Hoc eſt quod ſe petebant a ſalutari Domino viſitari; ut bonitatem ejus viderent, quam electis erat adventus ſui munere præſtaturus; quatenus cum Chriſtiano populo gauderent, qui de ejus * erat Incarnatione * lætaturus. Ipſa eſt enim *gens* Domini, quæ de Gentium eſt diverſitate collecta, ut eſſet grex unus, & paſtor unus. Sequitur harum rerum ſuaviſſimus fructus, *ut laudetur* Dominus *cum hereditate* ſua. Utrumque enim conjunctum eſt: quia in præconio Domini ſui fidelis * famulus ſine dubitatione laudatur, ſicut in ſuperiore pſalmo dictum eſt: *Laudamini in nomine ſancto ejus*. Quapropter fidelis iſte populus tanto deſiderio ad conſpectum Domini feſtinabat, tanta ſe Chriſtianæ plebi charitate miſcebat; ut nefas ſit putare eum ſpiritu non fuiſſe conſpectum, quem tanta gratia cognoſcimus expetitum, ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Abraham deſideravit videre diem meum: vidit & gaviſus eſt*.

* Ed. *erant.*

* Ed. *lætaturi.*

* Ed. *populus.*

Joan. 8. 56.

℣. 6. *Peccavimus cum patribus noſtris: injuſte egimus, iniquitatem fecimus*. Venit ad ſecundam narrationem, ubi prædictus populus humili ſatisfactione proſternitur; ut illa in principio pſalmi declarata videatur eſſe confeſſio. Dicit enim, *peccaſſe* ſe *cum patribus*: quoniam in eorum erant lumbis & origine conſtituti. Nam cum fuerit tempus longe diviſum, quando in Ægypto patres eorum miracula facta carnaliter acceperunt, cum nulla Domino ſatisfactione reſponderent; & ætas iſta multum poſterior eſſet, quam præſentis pſalmi ſeries cantaretur, dubium non eſt illa eos peccata gemere, quæ ex parentum ſuorum probabantur nequitia ſuſtinere. Hoc hæreſis Pelagiana non accipit, dum putat originale peccatum ad prolem Adæ nullatenus pervenire potuiſſe. Cum majoribus enim ſuis peccant, qui ſe per gratiam Domini ab eorum delicto non ſeparant. Quod Pater Auguſtinus diligentiſſima librorum diſputatione convicit. Nunc autem quando Domino aſpirante mens compuncta reſipuit, merito a ſe peccata parentum volebat abſtergi, qui ab ipſorum cœperat obligationibus ſegregari. Et ut puriſſimæ confeſſionis firmitas appareret, hæc eadem trina iteratione confirmat. Hoc eſt enim *Peccavimus*, quod *injuſte egimus*: hoc eſt *injuſte egimus*, quod *iniquitatem fecimus*. Tanto enim unuſquiſque celerius abſolvitur, quanto a ſemetipſo vivaciter damnatur. Quæ figura dicitur Schesis onomaton, id eſt, multitudo nominum conjunctorum diverſis verbis unam rem ſignificantium. Eſt & alia nobis in hoc loco tradita expoſitio: quia cum majoribus ſuis peccat, qui delicta ſimilia non declinat, ſed eadem facie quæ priores ſuos feciſſe cognoſcit; ita tamen ut a poſteris reatus originalis peccati, niſi per gratiam Domini non poſſit excludi.

Error Pelagianorum circa peccatum originale.

Lib. 1. contra Julianum.

Tanto celerius quiſque abſolvitur, quanto a ſemetipſo vivacius damnatur.

℣. 7. *Patres noſtri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, & non fuerunt memores multitudinis miſericordiæ tuæ, & irritaverunt aſcendentes in rubrum mare*. Duo ſunt quæ beneficia donata commendant, intellectus & memoria; quod utrumque in perfidis fuiſſe denegatur. *Non intellexerunt*, pulcherrima locutione ſignatum eſt. Videbant enim præſtari: ſed qua cauſa fieret, non ab eis probabatur agnoſci. Nam decem plagis percuſſi ſunt Ægyptii, ut Decalogo futuro Hebræorum gens devota ſerviret. Dimiſſi ſunt a Pharaone, ut & illi relinquerent diabolum cum miniſtris. Sed illi carnaliter quæ geſta ſunt intuentes, ſpiritualis gratiæ minime præmia quæſiverunt. *Non fuerunt* autem *memores miſericordiæ* Domini, quando videntes Pharaonis exercitum antequam mare rubrum divideretur, credebant ſe evadendi ſubſidia perdidiſſe; & contra Moyſen locuti ſunt melius ſibi fuiſſe duro ſubjacere ſervitio, quam tota gens perire potuiſſet in eremo. Poſt hæc conſequens fuit, ut *irritarent* Dominum *aſcendentes in rubrum mare*, quando non crediderunt poſſe fieri, quod ejus audiebant omnipotentiam polliceri. Ita factum eſt, ut nec intelligerent virtutem Domini, nec ejus beneficia devota mente retinerent. Bene autem poſitum eſt, *Irritaverunt*, quaſi per ſe quietum atque placatum, infenſum & iracundum ſibimet reddiderunt. *Aſcendentes* autem *in rubrum mare*, dictum conſtat poſitione terrarum: quoniam cunctis regionibus Ægyptus perhibetur humilior, & inde diſcedentes loca petere viſi ſunt altiora.

Intellectus & memoria beneficia donata commendant.

℣. 8. *Et liberavit eos propter nomen ſuum: ut notam faceret potentiam ſuam*. Dicendo, *Propter nomen ſuum*, deſignare mihi videtur Dominum Salvatorem, cujus vocabulo convenit ſalvare periclitantes. Deus enim quando liberat peccatores, non propter merita eorum præſtat, ſed propter nominis ſui potentiam demonſtrandam; ut pius evidenter appareat, ſi immeritis beneficia larga concedat. Quod enim dicit: *Notam fecit potentiam ſuam*, non carnalibus utique oculis, ſed ſpirituali cogitatione videntibus. Nam ſi omnibus *notam feciſſet*, nequaquam durus populus de incredulitate peccaſſet.

Convenit nomini Salvatoris periclitantes ſalvare.

℣. 9. *Et increpavit mare rubrum, & exſiccatum eſt: & deduxit eos aquis multis ſicut in deſerto*. Increpationem vocavit occultum Divinitatis imperium: quia mare in Exodo voce Domini nuſquam legitur increpatum. Agit enim ille occultis motibus univerſa quæ præcipit, & quaſi ad audientes loquitur, quæ ſenſum non habent attributum. Tanta enim virtus juſſionis eſt, ut parere prævaleant, quæ audire non noverunt. Siccatum mare non pro univerſitate debemus accipere, ſed tantum quantum illis iter aperiret. Nam plus inde miraculum fuit, ut undæ liquidæ exciſis lateribus conſtitiſſent, nec fluenta fluerent, ſed montium quadam firmitate conſiſterent. Sequitur, *Et deduxit eos in aquis multis ſicut in deſerto*. *Deſertum* eſt maxime quod aquarum inundatione deſeritur, ut nullum ibi animal poſſit habitare periculo ſiccitatis ingenito. Educti ſunt ergo Hebræi per abyſſum tamquam per loca deſerta, quæ nimia ſterilitate ſiccantur: oſtendens quoniam ſic aruit illa via fluentorum, ut uſque ad iter potuiſſet pervenire pulvereum.

Tanta virtus juſſionis divinæ eſt, ut cuncta ei obedire poſſint, etſi intelligere non poſſint.

℣. 10. *Et liberavit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimicorum*. Quamvis eſſet & hoc beneficium, ſi eos de poteſtate aliena liberaret: tamen auxit muneris quantitatem dicendo, *de manu odientium*; quibus utique parcere non poterat, quos immaniter impetebant. Horrebant plane propter quos & tantas plagas ſuſceperat, & rerum ſuarum amiſſione privabantur. Intelligitur etiam de conſpirata dæmonum cohorte, quæ humanum genus ſtimulo peccatorum & odit & percutit. Sequitur, *Et redemit eos de manu inimicorum*. Hoc ſi ad litteram velis accipere, non videtur poſſe congruere, nam ut liberaret Hebræos, nullum Ægyptiis pretium dedit, quibus magis pro ſua contumacia plagarum dura geminavit. Sed hoc prophetiæ ſpiritu dictum credamus de temporibus Chriſtianis, quando Dominus Salvator peccatores obnoxios pretioſo ſanguine ſuo a diaboli redemit imperio.

℣. 11. *Et operuit aqua tribulantes eos: unus ex eis non remanſit*. Hoc quidem ad litteram ſine controverſia videtur intelligi: quia nota eſt in Exodo commemorata deſcriptio. Verum *unus ex eis non remanſit*, non ad univerſam Ægyptiorum gentem reſpicit: ſed tantum ad inſequentium multitudinem tendit, quæ ibi uſque ad minimum probatur exſtincta. Remanſerant enim de Ægyptiis, qui lætarentur in profectione eorum, ſicut in pſalmo ſuperiore dixit: *Lætata eſt Ægyptus in profectione eorum*; ſed illi ſcilicet qui in caſu ſimili non fuerunt.

℣. 12. *Et crediderunt in verbis ejus: & cantaverunt laudes ejus*. Poſt miraculum tale dicendo, *Crediderunt*, duritiam cordis demonſtrat, quod non ante eventum rei, ſed poſt effectum miraculorum credere maluerunt. Nam etſi bonum ſit viſis rebus acquieſcere, multo melius promiſſa crediſſe, ſicut in Evangelio Thomæ dicit: *Quia vidiſti credidiſti: beati qui non viderunt & crediderunt*. Joan. 20. 29. Quod vero addidit, *Et cantaverunt laudes ejus*, hymnum ſignificat Exodi, qui ait: *Cantemus Domino: glorioſe enim honorificatus eſt*, Exod. 15. 1. & cætera quæ Hebræus populus peracto miraculo magna exultatione cantavit, ſicut in tituli expoſitione narratum eſt.

℣. 13. *Cito fecerunt, & obliti ſunt operum ejus: non ſuſtinuerunt conſilium ejus*. Venit ad tertiam narrationem. *Cito fecerunt*; ac ſi diceret, ſumma celeritate mutati ſunt; ut qui laudes Domino de collatis mirabilibus canebant, paulo poſt contra eum nefandas murmurationes aſſumerent. *Non ſuſtinuerunt conſilium ejus*, quando prius conceperunt deſperationem, quam ejus parata beneficia proveniſſent. Dominus enim qui eos liberaverat talibus tantiſque miraculis, nullam eos victualium rerum paſſus fuerat penuriam ſuſtinere. Sed illi anticipaverunt conſilium ſupernum, qui ejus noluerunt expectare diſpoſitum; more fragilitatis humanæ, quæ dum ſibi nimia feſtinatione providere putat, incaute diſpoſitionem Divinitatis anticipat.

℣. 14. *Et concupierunt concupiſcentias in deſerto: & tentaverunt Deum in ſiccitate*. Hoc erat quod conſilium ejus minime ſuſtinuerunt; ut in deſerto comeſtionem ſub diffidentia peterent, & aquam ſibi dari ſub murmurationibus poſtulaſſent. Quæ figura dicitur Cacozelon, id eſt, mala affectatio, quoties ingenium judicio caret, & ſpe boni fallitur præcipitata velocitas. *Quid ſit Cacozelon.* *Concupierunt* autem *concupiſcentias*. Genus hoc locutionis in ſcripturis ſanctis omnino creberrimum eſt; ut eſt, *Deſiderio deſideravi manducare vobiſcum paſcha*; Luc. 22. 15. & illud, *Qui maledixerit patri vel matri, morte morietur*; Exod. 21. 17. ſive, *Caſtigans caſtigavit me Dominus*, Pſal. 117. 18. & his ſimilia. Oſtendit enim nimietatem deſiderii poſitio geminata verborum.

℣. 15. *Et dedit eis* * *petitiones ipſorum: & miſit ſaturitatem in animas eorum*. Temporalia petentes, merito carnea beneficia ſuſceperunt. Duobus enim modis dicimus animam eſſe ſatiatam; cum eſcis corporalibus pro carnis infirmitate reficitur, & cum ſpirituali jucunditate completur. Sed hic *animas eorum* carnibus potuque dicit eſſe ſaginatas; ut ipſa voluntas quæ deſperatione peccaverat, rebus emergentibus vinceretur.

*MSS. A. B. petitionem.

Anima duobus modis ſatiatur.

℣. 16. *Et irritaverunt Moyſen in caſtris, & Aaron ſanctum Domini*. Saturitatem ventris ſecuta ſeditio eſt, quæ plerumque cauſas excitat, unde pericula pernicioſa proveniant. *Irritari* aliquem dicimus, ad iracundiam provocari aut actionibus aliorum improbis, aut verbis aſperrimis. Illud enim ſignificat, quando Dathan & Abiron honorem ſibi contra Moyſen & Aaron excitatis contentionibus aſſumebant. Unde eorum pœna proſequitur: *Irritaverunt* enim viros ſanctos ad interitum ſuum: quia per invidiam loquebantur, quod Domino diſplicuiſſe agnoſcitur. Quod congrue inter laudes Domini ponitur: quia ſuos famulos vindicaſſe declaratur.

Saturitatem ventris ſequitur ſeditio.

℣. 17. *Aperta eſt terra & deglutivit Dathan: & operuit ſuper congregationem Abiron*. Hæc (ut teſtatur Numerorum liber) ſupra illos contigiſſe manifeſtum eſt, Num. 16. 31. 32. qui gratiam ſupernam Aaron & Moyſi collatam venenoſis invidiæ dentibus appetebant; ut ſibi honorem contumaciter aſſumerent, quem ſupradictis cognoverant miſericordiam Domini contuliſſe. Quibus ſimilis exitus provenit, quia cauſa una ſchiſma-

tis fuit: deglutiti ſunt a terra; quia terrena ſapuerunt, ut ipſa pœnæ qualitas ſcelerata facta teſtetur.

℣. 18. *Et exarſit ignis in ſynagoga eorum: & flamma combuſſit peccatores.* Hoc factum eſt ſupra ducentos quinquaginta complices Dathan & Abiron, qui eorum infeliciter vota ſecuti ſunt; ut thuribula tenere præſumerent, quod idem Numerorum textus eloquitur. *Synagoga* vero hic non templum ſignificat, ſed adunationem, quam peruſtam divino conſtat incendio; ut qui in incenſi præſumptione peccaverant, cæleſti flamma cremarentur. Ideo enim addidit, *Eorum*, ut eam a populo Domini ſeparatam fuiſſe ſentires. *Flamma* vero dicta eſt a flagello comarum ſuarum.

Numer. 16. 35. — *Unde flamma dicta.*

℣. 19. *Et fecerunt vitulum in * Horeb: & adoraverunt ſculptile.* Hoc quoque notiſſimæ hiſtoriæ narratione declaratur, quando Moyſi abſentiam Judæi minime tolerantes, prodigioſo ſenſu in Horeb monte deſerti, deum metallicum ſibimet effecerunt. Sed quanto ipſis jumentis deteriores erat, qui nec vivum pecus æſtimabant irridendis devotionibus adorandum. *Horeb* vero interpretatur Calvaria, ubi poſtea Dominum crucis patibulo carne conſtat occiſum; ut in ipſo eodemque nomine jam tunc & in illo deſerto Horeb culturam Domini perfidi nefanda præſumptione violarent, quorum poſteritas erat in Calvariæ loco crucifixura Dominum Chriſtum. Illud quoque æſtimo conſiderandum quod dixit: *Adoraverunt ſculptile*: quia in Exodo legimus vitulum conflatilem collatis ornamentis monſtruoſo quodam indicio fuiſſe formatum. Sed duas res hic dictas debemus advertere; ut vitulum adoraverint in deſerto, & poſtea ſculptilia ſimulacra in repromiſſionis terra coluerint; quod in ſubſequentibus ipſe dicturus eſt.

* MSS. Coreb. — *Horeb interpretatur Calvaria.*

℣. 20. *Et mutaverunt gloriam ſuam, in ſimilitudinem vituli manducantis fœnum.* *Gloria* eorum fuit adorata Divinitas, quam infelici commutatione perdentes, uſque ad hoc pervenire meruerunt, ut deſerentes cæli terræque Creatorem, deum ſibi facerent ſimilitudinem *vituli fœna comedentis*. O nefarium ſcelus ſic potuiſſe decipi, qui tanta miraculorum fuerant viſione cumulati! Quale enim piaculum fuit, mutum animal Deo ſimile credere, quod ſacrilegium fuiſſet vel hominibus comparare? Sed hoc totum impatientia fecit leviſſimorum hominum, quæ ſemper ducit ad culpas, & præcipitat ad ruinam. Nam ſi cauſam rei ſub veritate diſcutias, nullum crimen eſt, quod non impatientia matre naſcatur. Contra hoc illud vere remedium eſt, illud fixum indubitatumque præſidium: *Exſpectans exſpectavi Dominum, & reſpexit me.*

Nullum crimen eſt quod non impatientia matre naſcatur. — *Pſal. 39. 2.*

℣. 21. *Obliti ſunt Deum, qui ſalvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra * Cham, terribilia in mari rubro.* Magna creſcit ſuper Judæos oblivionis invidia; ut quod beneficium in mente habere potuiſſent, quibus liberatio ſua in memoria permanere non valuit. Et ne putaretur parvum, quod ab animo videbatur excluſum, dicit, *Magnalia*; quæ etſi pro beneficiis collatis a perfido animo retinere non poterant, certe vel pro ipſa rerum magnitudine * recolere debuerunt. Addidit etiam, *mirabilia*, quæ nullo modo excuſabiliter, quamvis mutabiles de ſuis mentibus excludere debuiſſent. Ad poſtremum cumulavit & *terribilia*, quæ ſolent humanis animis vivacius inſidere, quorum dum pavor revolvitur, memoria non deletur. Sed qualis hic ſtupor, qualis accuſatur amentia; ut inter tanta magnalia declinare potuiſſent, quæ a tanto operabantur auctore. Et conſidera quam multas res ſingulorum verborum adjectione cumulavit. Quæ figura dicitur Auxeſis, id eſt, Augmentum paulatim ad ſuperiora conſcendens. Hoc ſive in laudibus, ſive in vituperationibus omnino prævalidum eſt.

* MS. G. & Canaam. — * MS. G. & Edmeli. — *Quid ſit Auxeſis.*

℣. 22. *Et dixit ut diſperderet eos: ſi non Moyſes electus ejus ſtetiſſet in confractione in conſpectu ejus: ut averteret iram ejus, ne diſperderet eos.* Hæc omnia Exodi textus enarrat, quando Dominus ad Moyſen locutus eſt, ut tam acriter peccantem populum ira ſua conſumere permiſiſſet: ſed ille *in confractione*, id eſt, in perditione illa, quam populus merebatur excipere, ſtetit contra Dominum dicens: *Si dimittis illis peccatum, dimitte; ſin autem dele me de libro tuo.* O ſanctum virum, & omni laude digniſſimum, quando a monte Sina ad caſtra deſcendit, & ante ſimulachrum vidit populum nefanda geſticulatione gaudentem, commotus adverſus eos tabulas fregit, & gladio alterutrum juſſit interfici: ſed ubi univerſalis calamitas imminebat, ſe potius precatur exſtingui, ne pateretur gentem generaliter interire. Utrumque pium, utrumque glorioſum; ut merito loqueretur cum divina clementia, qui ejus dilexit facere conſtituta. Simul & illa virtus oſtenditur, quia precibus ſanctorum ſæpe pœnas debitæ mortis evadimus; non quia valet aliquis Domini mutare diſpoſita: ſed, ita ut eveniunt, ab eo noverit eſſe præſcita.

Exod. 32. 31. 32. — *Precibus ſanctorum ſæpe mortis pœnas evadimus.*

℣. 23. *Et pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem: non crediderunt in verbo ejus.* Venit ad quartam narrationem, in qua Judæos nec futuras promiſſiones in animo dicit habuiſſe, nec tranſacta miracula. Ideo enim nulla videbantur, quia ſemper carnaliter & viſa & audita cogitabant. Deſiderium ſiquidem corporale cito faſtiditur acceptum. Sed adverte quam magna *terra* intelligentibus fuerit, ut *deſiderabilis* eſſe diceretur; illis tamen nulla viſa eſt, quia nihil in ea ſpirituale ſenſerunt. Sequitur, *Non crediderunt in verbo ejus.* Filium ſignificat, cui plebs nefandiſſima non credebat. Sive hoc ad literam congruenter aptatur: quia ideo murmuraverunt, quod ejus promiſſionibus minime credere maluerunt. Multa enim de ſe eorum perfidia facit intelligi, ſed ubique reatus eſt.

Deſiderium corporale cito faſtiditur acceptum.

℣. 24. *Et murmuraverunt in tabernaculis ſuis: non exaudierunt vocem Domini.* Dum murmurationes exercent, *vocem Domini* nullatenus *audierunt*. Iſtud enim illis plerumque contingit, qui dum aliis vocibus occupantur, alia exaudire non poſſunt. Et nota quod hoc verbum exauditionis communi uſu ſupplicibus tantum, non ſuperioribus applicatur. Unde, quia hic dicit non exauditum Dominum, conſtat inter proprias elocutiones ſcripturæ divinæ rationabiliter eſſe referendum. Addidit, *In tabernaculis ſuis*; ut non hoc laborantibus, ſed otioſis contingere videretur. Major enim criminis creſcit invidia, cum murmurare contigit otioſis.

℣. 25. *Et elevavit manum ſuam ſuper eos: ut proſterneret eos in deſerto.*

℣. 26. *Et ut dejiceret ſemen eorum in nationibus: & diſpergeret eos in regionibus.* Hic juſtitia Domini præmittitur, ut ſecuta pietas majore gloria ſentiatur. Dicit enim inſurrexiſſe Domini poteſtatem, ut in excedentibus vindicaret, *eoſque in deſerto proſterneret*, qui præcepta Domini audire noluerunt. Deinde ut *ſemen eorum*, id eſt, reli-

quos eorum humiliatos inter nationes redderet, qui pridem glorioſi cunctis Gentibus extiterunt. Ad poſtremum inclinatos atque deſpectos per *regiones diſpergeret*, ne quidquam ulterius de ſua congregatione præſumerent.

℣. 27. *Et conſecrati ſunt Beelphegor: & manducaverunt ſacrificia mortuorum.*

℣. 28. *Et irritaverunt eum in ſtudiis ſuis: & multiplicata eſt in eis ruina.* In his verſibus & exceſſus major, & vehementior ira ſubjungitur; ut non ſolum ad tempus ſacrificaſſe, ſed etiam ipſi quoque idolo Gentium *Beelphegor conſecrati* eſſe viderentur. Sic enim in culturas dæmonum rituſque tranſierant, ut jam non Domini ſed dæmonum ſervi eſſe probarentur. Pulcherrime autem dictum eſt, *Sacrificia mortuorum*: quia defunctis hominibus impendi cultura ipſa probabatur, quos Gentilitas immortales deos eſſe judicabat. Sed intende ſollicite quod *multiplicatam ruinam* ſupra eos dicit, quibus erat ſancti ſui precibus parciturus. Illud enim quod debebatur, multiplicatum dixit mole peccati; ut major fieret clementia quibus numeroſior relaxabatur offenſa.

* MS. A. B. Et ſtetit. ℣. 29. * *Stetit Phinees, & exoravit: & ceſſavit quaſſatio.*

℣. 30. *Et reputatum eſt illi ad juſtitiam, in generationem & generationem uſque in ſæculum.* *Stetit*, verbum ipſum ſoliditatem mentis oſtendit; ut in illa generali perturbatione ſolus auſus fuerit

Numer. 25. 7. 8. confidentiam deprecantis aſſumere. Nam cum legatur telo transfixiſſe Judæum, qui mulieri Madianitidi contra vetitum Domini miſcebatur: tamen quoniam hoc zelo divino feciſſe cognoſci-

Quiſquis bonis actibus occupatus, exorat. tur, oratio magis dicta eſt quam operatio. Quiſquis enim bonis actibus occupatur, exorat. Cujus homicidium non horruit: quoniam adulterii maculam vindicavit. In tantum enim poſt effuſum ſanguinem innocens fuit, ut ipſius quoque judicis meruerit voce laudari.

℣. 31. *Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus eſt Moyſes propter eos: quia exacerbaverunt ſpiritum ejus. Et diſtinxit in labiis ſuis.* Venit ad quintam narrationem, ubi illa refertur offenſio, quando poſt tot oſtenſa miracula ſub nefandis murmurationibus aqua petebatur; quæ ſic noſcitur expetita, ut *contradictio* magis videretur eſſe quam poſtulatio. Ibi enim Moyſes

Numer. 20. 10. (ſicut in libro legitur Numerorum) nimia Judaici populi importunitate ſuccenſus, diffidenter excrepuit dicens: *Audite me rebelles & increduli: num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?* Quo ſermone & ipſe quoque peccavit, qui jam tantis miraculis præacceptis non credidit Dominum, quæ fecit, eſſe facturum. Quod dictum *labiis ſuis* a priore conſtantia omnino *diſtinxit* atque ſeparavit, quando iſtud ambigue locutus eſt, dum illa certiſſima fide promiſiſſet. Quod locutionis genus ſcripturæ divinæ proprium eſſe dicimus, quando hoc nec litteræ ſæculares, nec communis uſus exercet. Hic autem Moyſes ſanctitate ſervata, hac tantum meruit ultione percelli, ne in terram introiret promiſſionis; qui de Do-

Joſue 1. 7. mino magna promittere non præſumpſit. Nam poſt obitum ejus cum ad Jeſum Nave loqueretur Dominus dixit: *Confortare igitur, & eſto robuſtus valde, ut cuſtodias & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyſes ſervus meus.* Dicendo enim, *ſervus meus*, gratiam in eo manſiſſe ſuæ pietatis oſtendit.

* MSS. A. B. dixit. ℣. 32. *Non diſperdiderunt Gentes, quas * dixerat Dominus illis.*

℣. 33. *Et commixti ſunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum: & ſervierunt ſculptilibus eorum: & factum eſt illis in ſcandalum.* Tanquam * pa- * Ed. partum.
rum fuiſſet quod peccaverat in deſerto populus Hebræorum; ſic poſtquam terras promiſſionis intravit oblitus Domini mandatorum, cum illis ſe magis Gentibus vetita ſocietate conjunxit, quas propter idolorum culturas eis fuerat delere præceptum: addentes malum ſceleribus ſuis, ut ſe eorum quoque ſuperſtitione pollucrent; *factaque illis eſt * ſcandalum* repromiſſionis terra, quæ * Ed. in ſcandalum.
fuerat in magnum præmium, Domino largiente, conceſſa. Miſerrimi hominum, qui Dei munus in peccata verterunt; ut quod ille donaverat ad gratiam, excedentibus fieret ad ruinam. Sic mone- Cur beneficiis
mur recte uti beneficiis divina largitate conceſ- a Deo collatis
ſis: ne magis inde pereamus, unde ſublevati fuiſ- bene utendum.
ſe cognoſcimur. *Scandalum* Græcum nomen eſt, ſignificans ſiniſtrum, quod mentes eorum in lævam partem perverſa imitatione deduxit.

℣. 34. *Et immolaverunt filios ſuot, & filias ſuas dæmoniis.*

℣. 35. *Et effunderunt ſanguinem innocentem: ſanguinem filiorum ſuorum & filiarum.* Quamvis in ſcripturis divinis effuſum ſanguinem humanum ab Hebræis, qui in terram repromiſſionis ingreſſi ſunt, in ſacrificiis dæmonum non legatur: tamen ab ætate ſequenti hoc fieri potuiſſe non dubium eſt, quando & præſens ſcriptura index probatur eſſe veritatis. Et inſpice quemadmodum veraci relatione peccantium exaggeratur iniquitas. Primo enim dixir: *Iffuderunt ſanguinem innocentem*; & ne putarentur extranei, addidit, *filiorum ſuorum & filiarum*, quorum ſalus in humana converſatione dulciſſima eſt; ut illis non parcerent; pro quibus pii parentes etiam interfici non recuſant.

℣. 36. *Quos ſacrificaverunt ſculptilibus Chanaan.*

℣. 37. *Et interfecta eſt terra in ſanguinibus, & contaminata eſt in operibus eorum: & fornicati ſunt in obſervationibus ſuis.* Adhuc in ipſa Auxeſi in his duobus verſibus perſeverat; quod ſchema Græce dicitur Climax, Latine Gradatio: Quid ſit Cli-
quia per gradus quoſdam ſive in laude, ſive in max.
vituperatione ſenſus noſter aſcendit; quam proxime quidem diximus, ſed non piget frequenter repetere, quod auctoritas ipſa cognoſcitur iterare. Et quia dixerat *filorum filiarumque ſanguinem fuſum*, adhuc creſcit invidia, adhuc grandeſcit ſcelus, quando illa monimenta charitatis horrendis ſculptilibus ſacrificata memorantur. *Interfectam* igitur *terram* crudeles homines debemus accipere, qui ſe magis iniqua devotione trucidarunt; interficiendo enim filios ſuos, tam nefario ſcelere parentes potius videbantur exſtingui. Tropica enim locutione poſitum eſt *interfectam terram*, dum terreni homines dicantur malis actionibus interempti. Expoſuit enim quemadmodum *interfectam* dixerit *terram*, cum carnales & inſipientes peſſima fuerint actione demerſi. Nam illi *fornicati* videntur in Domino, qui ſe adulterinis ſuperſtitionibus polluerunt.

℣. 38. *Et iratus eſt animo Dominus in populo ſuo: & abominatus eſt hæreditatem ſuam.*

℣. 39. *Et tradidit eos in manus Gentium: & dominati ſunt eorum qui oderunt eos.*

℣. 40. *Et tribulaverunt eos inimici eorum: & humiliati ſunt ſub manibus eorum.* Hoc quoque tropica locutione dictum eſt: quia perturbatio animi cadere non probatur in Dominum: ſed vindictæ ejus excitata potentia, humana conſuetudine ira vocitatur. Sed quid fecit iratus? Aver-

ſus

Dominum a ſe averſum habere malorum omnium extremum.

ſus eſt ab illis, quod malorum omnium conſtat extremum. Sic quando illud quod continet ſubducitur; neceſſe eſt, ut earum quæ continentur rerum ruina protinus conſequatur. Traditi ſunt enim opprobrio ſervitutis, qui gloriari videbantur in idolis. Sequitur, *Et dominati ſunt* * *eorum qui oderunt eos*. Quamvis omnis dominatus gentilis videatur eſſe moleſtiſſimus, addidit, *Qui oderunt eos*; ut gravius eſſet cum ſerviret infenſo. Nullis enim obſequiis talis Dominus placari poteſt; nam qui ſemper odit, ſemper iratus eſt. Denique vide quid ſequitur, *Et tribulaverunt eos inimici eorum, & humiliati ſunt ſub manibus eorum*. Talis ergo viciſſitudo recipitur; ut qui amanti Domino ſervire noluerunt, odientibus inimicis juſto judicio probarentur eſſe ſubjecti.

* MS. G. & Ed. *eis*.

℣. 41. *Sæpe liberavit eos. Ipſi autem exacerbaverunt eum in conſilio ſuo: & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis.*

℣. 42. *Et reſpexit eos cum tribularentur: cum exaudiret orationem eorum*. Duplici modo hic miſericordia * Divinitatis exponitur. Præmiſit beneficia, & humana non ceſſavit iniquitas: intulit vindictam, & afflictis iterum dignata eſt donare clementiam; ut intelligamus ipſum & bona præmittere, & flagellatis denuo ſubvenire. Hoc enim in his verſibus reperis, ſi diligenter intendis.

* Ed. *Domini*.

℣. 43. *Et memor fuit teſtamenti ſui: & pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ*. Cauſam dicit quare fuerit Iſraeliticus populus, cum ſæpius peccaret, auditus; nec uſque ad perditionem debitam Domini miſeratione pervenerit; propter *Teſtamentum* ſcilicet novum quod eſt æternum, ubi Domini adventus eluxit, qui nulla ſucceſſione mutabitur. Ipſe enim promiſſus eſt Abrahæ: quia de ejus erat ſemine naſciturus; hoc erat abſconditum in Prophetis: ſed Evangelii tempore revelatum eſt. *Pœnituit* autem, more humanitatis edicitur, quæ dum pœnitet, conſuevit mutare diſpoſitum. Apud Dominum enim cuncta certis modis ordinata diſcurrunt; nec aliquid novum contra præſcientiam ejus evenit, dum omnia quæ ſunt facienda cognoſcit. Neceſſe enim fuit, ut nobis noſtro more loqueretur, qui naturam mortalitatis, ut nos in æternum vivificaret, aſſumpſit. Sed conſidera, quia iſta pœnitentia Domini tunc fieri dicitur, quando & nos pœnitentes eſſe cognoſcit. Talis enim nobis ille efficitur, quales nos ſibi eſſe probaverit. Addidit: *Secundum multitudinem miſericordiæ ſuæ*. Ipſa eſt quæ cuncta peccata ſuperat: ipſa quæ uſque ad noſtram carnem venire dignata eſt. *Multitudo* enim *miſericordiæ* juſte dicitur, per quam mundus noſcitur eſſe liberatus.

Nihil novum contra præſcientiam Dei evenit.

Miſericordia Dei cuncta peccata ſuperat.

℣. 44. *Et dedit eos in miſericordias, in conſpectu omnium qui eos ceperant. In miſericordias* dicit *eos datos*: quia diverſa chariſmatum munera ſuſceperunt. Alii enim Prophetæ, alii Apoſtoli, alii Martyres, alii Confeſſores ex ipſo populo Domini miſeratione floruerunt; uti eoſdem poſtea miraculorum intuitu venerarentur Gentes, quos ante velut abjecta mancipia poſſederunt. Sive magis ad diabolum vel miniſtros ejus referri poteſt; ut coram eis redderentur liberi, quorum pravitate prius videbantur eſſe captivi. Unde Apoſtolus dicit: *Principem poteſtatis aeris hujus, qui operatur* * *in filiis infidelitatis*; & alibi: *Ut reſipiſcant a diaboli laqueis* * *captivati ab ipſo ſecundum ipſius voluntatem*.

Epheſ. 2. 2.
* Ed. *in filios*.
2. *Timot.* 2. 26.
* MSS. A. B. F. *capti*.

℣. 45. *Salvos fac nos Domine Deus noſter: & congrega nos de nationibus.*

℣. 46. *Ut confiteamur nomini ſancto tuo: & gloriemur in laude tua*. Populus ille cui ab initio pſalmi iſtius verba dedimus, poſtquam ſe copia Dominicæ laudis explevit, ſexta narratione Patrem Dominum deprecatur, ut Eccleſiam ſuam de Gentium congregatione perficiat. Illud quoque ſubjungens, *Et gloriemur in laude tua*, non in humana jactantia: ſed in te, ubi eſt revera fixa gloria, & ſine fine lætitia. Et intuere quod hic ſalvare dicitur Pater; legitur etiam & Filium ſalvare, ut eſt illud: *Venit filius hominis ſalvum facere quod perierat*. Prædicatur etiam ſalvare Spiritum ſanctum, ut eſt illud ad Titum: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti*. Sic indiviſibilis Trinitatis æqualitas atque unitas, & verbis ſimilibus & virtutibus indicatur.

Salvat Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus.
Luc. 19. 10.
Tit. 3. 5.

℣. 47. *Benedictus Dominus Deus Iſrael a ſæculo & uſque in ſæculum: & dicet omnis populus: Fiat, fiat*. Hæc eſt laus quam ſuperiore verſu * congregatus optavit populus perſonare. Hoc etiam nunc ſancta canit Eccleſia, quæ ſe de tanto bono præſenti tempore conſolatur. Sed hoc dicit ab iſto ſæculo uſque ad illud perpetuum ſæculum eſſe faciendum; ut continuata laus nunquam debeat habere faſtidium. Sed cum prædictos hymnos devotus Judæorum populus canat, quis eſt iſte alter qui dicit: *Fiat, fiat*, ſcilicet (ut mihi videtur) populus ille præputii eſt, qui eo tempore in fide non erat, quando pſalmus iſte canebatur; qui tamen prophetiæ virtute futurus introductus eſt, ut amore univerſitatis diceret: *Fiat, fiat*. Sic hodieque in Eccleſiis orantibus ſacerdotibus reſpondetur Amen, id eſt, *fiat*. Sic jam illis temporibus ipſi indicabantur, qui nunc idem faciunt. Convenit enim magis hæc verba ad talem intellectum trahere, quam librorum determinationes advertere, ſicut quibuſdam placet.

* MS. G. & Ed. *congregatos optavit populos*.

Concluſio Pſalmi.

Cantatum eſt *Alleluia* feſtivum, reſponderunt omnia titulo ſuo. Nam licet diverſa dicta ſint; in unam tamen gratiam tamquam voces canori organi conveniſſe noſcuntur. Quapropter ſummo deſiderio ſupplicemus; ut nos de beneplacito ſibi populo eſſe concedat, qui de pravis recta, de amaris dulcia, de temporalibus facere conſuevit æterna; quatenus & nos in Chriſto Domino gloriantes communiter dicere mereamur: *Benedictus Dominus Deus Iſrael a ſæculo & uſque in ſæculum*. Meminiſſe autem debemus quod hic pſalmus, quamvis habeat, *Peccavimus cum patribus noſtris, injuſte egimus, iniquitatem fecimus*; ad pœnitentes tamen non debeat applicari. Primum, cui feſtivum *Alleluia* præmiſſum eſt: deinde quia loquitur populus Hebræorum, cum ſingulæ perſonæ pœnitentibus dentur: tertio plus hiſtoriam continet, quam delicta deplorat. In multis præterea pſalmis de peccati ſatisfactione breviter invenis dici; cum tamen non ad ipſam cauſam videantur aptari.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum ſextum.

Alleluia.

QUoniam pſalmus iſte cum aliis duobus ſuperioribus ſimili titulo prænotatur: convenire putamus, ut nos quoque ipſorum relationes ſub una expoſitione memoremus; quatenus munus tanti ſecreti facilius poſſit intelligi. In primo *Alleluia* commendatur populus Judæorum, de quo nulla querela eſt. Secundo eos commemorat, qui in eadem gente creberrimis offenſionibus erraverunt, & ad Domini gratiam ipſius miſeratione reverſi ſunt. Hic autem commonetur populus Chriſtianus, ut laudes Domini pro collatis ſibi beneficiis debeat perſonare. * Sic breviter poteſt intelligi, quod in unoquoque eorum debet inquiri. Unde nunc Propheta (ut dictum eſt) commonet populum Chriſtianum, qui Domini redemptione ſalvatus eſt; ut confitendo præterita, novum cantet *Alleluia*. Vox iſta ſuavis eſt, hic ſermo feſtivus eſt. Quapropter veneranter audiamus ſtupenda magnalia, quæ tanti tituli ſplendore prænotantur.

* Ed. *hic.*

Diviſio Pſalmi.

POſt Hebraici populi confeſſionem, de quibus præcedentes pſalmi locuti ſunt, Propheta venit ad populum Chriſtianum, qui per ſpatia totius orbis ſuperſtitionum ſolitudine atque errore vagabatur: in prima ſectione commonens eum, ut laudes Domini debeat confiteri: quoniam ejus glorioſo ſanguine redemptus Eccleſias accepit, qui per aras dœmonum lucoſque ſtulto rapiebatur errore. Secunda gratias dicit Domino peragendas, qui Gentilium animas veritatis pabulo jejunas, religionis ſuæ ubertate ſatiavit, & eorum vincula peccatorum inexuperabili virtute dirupit. In tertia Patri gratias præcipit eſſe referendas: quia Dominus Chriſtus adveniens, diaboli portas æneas vectesque ferreos omnipotentiæ ſuæ Majeſtate confregit. Quarta Domino Chriſto ſacrificium laudis a ſacerdotibus commonet offerendum, qui inter ſæculi hujus immaniſſimos fluctus Eccleſiarum gubernationi quaſi quibuſdam navibus præſidere noſcuntur: deſcribens quemadmodum & ipſorum tentationibus virtus divina ſubvenire dignatur. Quinta iterum dicit a ſacerdotibus & ſenioribus Dominum eſſe laudandum, qui ſqualentem mundum ariditate peccati in amœniſſimam jucunditatem cœleſti munere commutavit; quod videntes recti corde nimia exultatione gaudebunt. Illud autem conſiderandum eſt, quod prædictæ partes ſimilibus verſibus inchoare noſcuntur. Quod genus carminis a Magiſtris ſæcularibus Intercalare vocitatur: ubi adeo repetitio crebra geminatur, ut neceſſaria commonitio frequenti repetitione dulceſcat.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. COnfitemini *Domino quoniam bonus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Prævidens Propheta populum Chriſtianum adventu Domini gratiam percepturum: ne ſecuritate tanti beneficii aliqua negligentia lentaretur, commonet eum & prodere peccata ſua, & laudes Domini perſonare: quia hoc verbum, *confiteri*, ad utrúmque diximus pertinere. Illi enim præconia Domini ſalutariter aſſumit, qui prius eum delictorum ſuorum confeſſione placaverit. Subſequitur etiam: *Quoniam bonus*; ut peccatoribus ſit confidentia poſt ſatisfactionem pio Domino ſupplicare. *In ſæculum* vero hic, ſignificat in æternum: quia nullum tempus eſt quod ab ejus miſericordia reperiatur exceptum. Nam & hic conſuevit parcere, & ibi fidelibus dignabitur æterna præmia condonare. Ita fit, ut ſemper *bonus* ſupplicibus ſuis, ſemper miſericors approbetur; nam & cum judicat bonus eſt, quia juſtitia bona eſt.

Nullum tempus a miſericordia Dei exceptum.

℣. 2. *Dicant nunc qui redempti ſunt a Domino: quos redemit de manu inimici.* *Dicant* utique *Alleluia*, quod titulus ait, & ſe jucundis exultationibus conſolentur qui ad Domini gratiam venire meruerunt. Significat autem ſpecialiter populos Gentium, qui ſanguine Domini redempti, & de poteſtate diaboli ipſius miſeratione ſublati ſunt. Tanta enim duritia rigens atque ſtupida manus illius fuit; ut niſi fuſo ſacro ſanguine laxari nullo tempore potuiſſet. Nam ad eos pertinere quod dicitur, ſequentia declarant.

℣. 3. *De regionibus congregavit eos: a ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari.* Per figuram Periphraſim, quæ Latine dicitur per circuitum, exponit diabolicæ dexteræ quæ fuerit poteſtas in toto orbe diffuſa; ut beneficium ſanctæ Incarnationis hominibus innoteſcat, quæ & auctorem pernicioſum Majeſtatis ſuæ potentia religavit, & vincto vaſa mortis eripuit. Dixit prius, *De regionibus*. *Et ne putares* de paucis provinciis congregatos, addidit, *A ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari*. Cum tres cardines mundi deſignaverit, pro quarto, id eſt, pro auſtrali poſuit mare: ab illa parte oceanum volens intelligi, qui cunctam mundi marginem dicitur circumire. Similis eſt & illa deſcriptio in Geneſi, ubi ſemini Abrahæ univerſum orbem promittit, dicens: *Leva oculos tuos, & vide a loco in quo nunc tu es, ad aquilonem & auſtrum, & ad orientem & ad mare quod eſt occaſus*. *Occaſus* enim dicitur, quaſi horarum caſus. Ita mare quod hic poſuit pro auſtro, ibi pro occidente conſtat eſſe nominatum. Vocabulum ſiquidem iſtud pro qualibet parte mundi poteſt competenter aptari, quando univerſam terram circulo ſertur ſuæ pervagationis includere. Unde evidenter advertitur hanc generalem adunationem non de Judæis dici, ſed de Eccleſia Catholica, quæ ex toto orbe noſcitur congregata.

Geneſ. 13. 14.

Occaſus unde dicitur.

℣. 4. *Erraverunt in ſolitudine in ſiccitate: viam civitatis habitationis non invenerunt.*

℣. 5. *Eſurientes, & ſitientes: anima eorum in ipſis defecit.* Quamvis diverſæ Gentes gauderent numeroſitate populorum: tamen in ſolitudine verſabantur, cum nullos veriſſimos doctores, nullam Eccleſiam habere probarentur: quia ſuperſtitioſa gentilitas *viam civitatis* Domini, ubi habitare debuiſſet, necdum eum idolis ſacrificaret, invenerat. *Eſurientes* autem *& ſitientes*, curioſos hujus ſæculi ſignificat viros, qui veritatis ſemitas diverſis opinionibus exquirebant. Sed quoniam non crediderant ejus Auctori, in vera ſapientia non poterant inveniri. Sequitur, *Anima eorum in ipſis defecit*. *In ipſis*, utique laboribus atque ſtudiis eorum animoſitas laſſata ſuccubuit: quia ſic Deum deſiderabant

quærere; quemadmodum non poterant invenire.

℣. 6. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum liberavit eos.*

℣. 7. *Et eduxit eos in viam rectam: ut irent in civitatem habitationis.* Quemadmodum duobus verſibus ſuperioribus deſcripſit errantes: ita nunc duobus aliis refert ad Domini dona redeuntes. *Clamaverunt*, ſignificat magno deſiderio quæſierunt. Quæ tamen compunctio a Domino venit; ut illud deſideranter petatur, quod cognoſcitur eſſe proficuum. Et ut vim ipſius nominis indicaret, addidit, *Cum tribularentur*. Quo tempore clamor cordis totis viribus excitatur, quando & imminens periculum timetur, & præſumptio humana ſubducitur. Sed vide quid clamor iſte præſtiterit; videlicet ut *& de neceſſitatibus liberarentur*, & ſemitas veritatis agnoſcerent; quatenus qui pridem in invio errore vagabantur, accepta via ſanctiſſimæ religionis ad Eccleſiæ beatæ feliciter atria pervenirent.

Tempore tribulationis clamor cordis totis viribus excitatur.

℣. 8. *Confiteantur Domino miſericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum.* Venit ad ſecundam ſectionem, in qua commonet jam fideles; ut Domino gratias referre non deſinant, qui ejus copioſa beneficia perceperunt. Veraciter autem & ſalutariter dictum eſt debere *Domino confiteri miſericordias* ſuas: quia quidquid in nobis videtur laudabile, ejus conſtat eſſe clementiæ, qui peccata relaxat, ſpem tribuit, & ad bonitatis ſuæ dona perducit. Nam quod dicit pluraliter, *miſericordias*, illud ſignificat: quoniam multis quidem ſed diverſa largitur, ſicut dicit Apoſtolus: *Sed unuſquiſque proprium donum habet ex Deo, unus quidem ſic, alius autem ſic.* Quapropter pio Domino ſemper dignum eſt *confiteri*, qui nos & a periculis liberat, & ſplendore ſuæ pietatis illuminat. Miracula vero quæ fecit tempore Incarnationis ſuæ, per Evangeliſtas & Apoſtolos poſteris dicit eſſe prædicanda, ſicut conſtat effectum. Memento autem quod hic verſus per quatuor diviſiones uſque ad finem ſine aliqua permutatione repetitur; ut ſicut de quatuor mundi partibus dicit Eccleſiam congregatam: ita de totidem cardinibus orbis laudes miſericordiæ ipſius devotis mentibus offerantur.

Quicquid in nobis eſt laudabile, divinæ conſtat eſſe clementiæ.

1. Cor. 7. 7.

℣. 9. *Quia ſatiavit animam inanem: & animam eſurientem ſatiavit bonis.* *Inanis* eſt *anima*, quando mundi perverſitatibus occupata, ad Creatorem ſuum reverti nulla devotione feſtinat. *Animam* vero *eſurientem* dicit, quando jam divina gratia viſitata, * ad Domini deſiderat venire medicinam. Quod factum eſt in Gentibus, quæ intentionem ſuam primum in idolorum vanis deſideriis occupabant; tunc enim erant inanes & vacuæ, quando bonis fructibus privabantur eluſæ. Secundo *Eſurientes ſatiatæ* ſunt, quando Domini miſeratione commonitæ, vota ſua ad pœnitentiæ ſtudia tranſtulerunt.

Quando anima eſt inanis, quando eſuriens.

* MSS. A. B. F. *a Domino.*

℣. 10. *Sedentes in tenebris, & umbra mortis: vinculis ligatos, in mendicitate, & ferro.* Gentium quæ ante adventum Domini fuerunt, in hoc verſu vita deſcribitur, *ſedebant* enim *in tenebris*, quoniam vacuatæ lumine fidei, perfidiæ cæcitate reddebantur obſcuræ. Et cum dicit, *Sedentes*, oſtendit eas longo ſitu ibidem fuiſſe verſatas. *Umbra mortis* fuit ſæculi iſtius vita vitioſa, quæ illius futuræ mortis teterrimam portabat imaginem. *Vinculis* utique *ligati* erant; qui dominatione diaboli, peccatorum tenebantur nexibus obligati. *Mendicitas* ad indigentiam boni pertinet: ubi multo gravior eſt omnino penuria, quæ non corpus, ſed quod eſt gravius, animam probatur affligere. *Ferrum* ſignificat duritiam malorum: quoniam ferreum plerumque dicimus, quod durum eſſe monſtramus.

* MSS. A. B. F. *quando.*

Indigentia ſpiritalis gravior corporea.

℣. 11. *Quia exacerbaverunt eloquia Domini: & conſilium Altiſſimi irritaverunt.*

℣. 12. *Et humiliatum eſt in laboribus cor eorum: & infirmati ſunt, nec fuit qui adjuvaret.* Intuendum eſt quod in his duobus verſibus figura ſit Pariſon, id eſt, Æquatio ſententiæ. Exponit enim in primo verſu quemadmodum peccaverint, & in ſecundo quæ receperint. Quod ſchema in hoc pſalmo frequenter diligens lector invenies. De illis enim dicit qui *ſedebant in tenebris & umbra mortis*: quia contra Domini eloquia facientes, in ejus regulis vivere reſpuebant. Et neceſſe erat ut paterentur iratum, quem judicabant eſſe temnendum. Denique vide quid ſequitur, *Et conſilium Altiſſimi irritaverunt.* *Irritaverunt* plane: ut qui ſuperbi in proſperitatibus extiterunt, in tribulationibus & anguſtiis humiles redderentur. Juſtum conſilium, ſaluberrima medicina, ut morbus ſæculi contrario remedii munere curaretur. Adjecit, *Infirmati ſunt*, id eſt, a ſæculi præſumptione dejecti ſunt; ut facilius ad pœnitentiæ remedia pervenirent, ſi incitamenta contumaciæ perdidiſſent. Additum eſt, *Nec fuit qui adjuvaret*, ſubaudiendum, alter. Nemo enim præſtat periclitanti, niſi cui omnipotens Deus præceperit ſubvenire.

Superbia morbus ſæculi dicitur.

℣. 13. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum liberavit eos.*

℣. 14. *Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis: & vincula eorum diſrupit.* Ecce quare humiliati ſunt, quare infirmati: ſcilicet ut *ad Dominum clamarent*, delicta propria confitentes. Silebant enim in elatione poſiti, velut inſenſata pecora nullum verbum ſalutare fundebant. Compunctio facta eſt, & tunc vocem proficuam reddiderunt. Et inſpice miſericordiæ Domini quibus diſtinctionibus exponuntur. Primo, *De* * *neceſſitate liberavit eos*, qui premebantur ſervitute diaboli. Deinde, a ſuperſtitionum ſuarum *tenebris eduxit* animas peccatorum ſorde pollutas. Tertio, non dixit, *vincula eorum* ſolvit: ſed *diſrupit*. Sic diaboli tyrannica poteſtas Chriſto veniente diſrupta eſt; ut nunquam in illam qua fuit, dominationem redire prævaleat.

* Ed. *neceſſitatibus.*

℣. 15. *Confiteantur Domino miſericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum.* Venit ad tertiam ſectionem, ubi illum verſum repetit, quem in ſecunda parte jam dixit. Hi ſunt intercalares, quaſi in medio calle poſiti, id eſt, in carminis itinere conſtituti. Admonet enim * liberatos gratias agere: quia januas peccatorum, & malorum omnium clauſtra virtus divina confregit.

* MSS. A. B. F. *liberatori.*

℣. 16. *Quia contrivit portas æreas: & vectes ferreos confregit*: Hæc eſt cauſa qua dicit Domino confitendum: quia pro liberatione noſtra *portas æneas, vecteſque confregit*; ut ipſo nobis viam præbente, vitam iſtam poſſimus ſub ſecuritate tranſire. *Portæ* ſunt *æneæ* hominum conſuetudines vitioſæ, quæ nos ita in peccatorum atriis recludunt, ut exeundi nequeant præbere licentiam. *Vectes* autem *ferreos*, ſpiritus immundos non improbe videmur accipere, qui illas januas pec-

Cur conſuetudines vitioſæ, portæ æneæ.

* MSS. A. B. F. *obſervare.* catorum, ne circumdatos exire liceat, * obſerare noſcuntur. Hæc enim duo metalla pro fortitudine delictorum videntur adhibita. Sed iſta hominum viribus deſperata virtus divina *confregit*, quando periclitantes adventus ſui lumine miſerata reſpexit.

℣. 17. *Suſcepit eos de via iniquitatis eorum: propter injuſtitias enim ſuas humiliati ſunt.* Quamvis omnia Dominus Majeſtatis ſuæ præſentia complere videatur: tamen ſic a peccatoribus longinquus redditur; ut non ei fiant proximi, niſi quando ad eum ipſius miſeratione venerint compuncti. Sed quantum noceat iſta deſertio, patenter exponitur; dicit enim, *Propter injuſtitias* *Duplex humilitas.* *ſuas humiliatos*, non illa humilitate vitali. Alia eſt enim illa humilitas quæ erigit, non iſta quæ dejicit. Humiliatur quippe in interitum, qui ad illam non meruerit pervenire medicinam.

℣. 18. *Omnem eſcam abominata eſt anima eo-* * MSS. A. B. F. *appropinquaverunt.* *rum: & * appropiaverunt uſque ad portas mortis.* Quantum ad litteram pertinet, languentium conſuetudo deſcribitur, qui per faſtidia cibi, *Lex Domini ſpiritalis eſca vocatur, de qua impiorum mens fame jejuna eſt.* diſcrimen incurrere probantur exitii. Sed hic ſpiritalem *eſcam*, id eſt, legem Domini, & ſalutaria præcepta potius debemus advertere, unde fidelis anima vivit, & copia ſuperna reficitur: de qua impiorum mens exitioſa fame jejuna eſt, dum ægrotante anima bonarum rerum noſcitur ſuſtinere penuriam. Gravis morbus & execranda calamitas, divinæ legis appetentiam non habere; nam unde poſſit vivere, ſi ſuam vitam cœperit non amare? Hinc factum eſt, ut * MS. G. & Ed. *veniretur.* ad illa clauſtra mortifera * venirent; quæ ideo non ſunt ingreſſi, quoniam erant Domini miſeratione liberandi.

℣. 19. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum liberavit eos.* Iſtum verſum conſtat eſſe repetitum: quoniam in ſimili cauſa unam decuit eſſe ſententiam.

℣. 20. *Miſit verbum ſuum & ſanavit eos: &* *Magnus languor ſpiritualer delicias faſtidire.* *eripuit eos de interitionibus eorum.* Hic agnoſcimus qualis languor ſit ſpirituales delicias faſtidire, ut ſola cæleſtis Medici præſentia tale potuiſſet periculum ægritudinis amputare. Venit enim Dominus Salvator, qui nos reficeret ac ſanaret: ne ſpiritualis cibi jejunia peccatorum corda conſumerent. Nam quod ait: *Miſit verbum ſuum*, ad charitatem dicitur Patris, non ad imparilitatem potentiæ; nam mittitur & a Filio Spiritus ſanctus, ſicut & ipſe in Evange- *Joan. 16. 7.* lio ait: *Expedit vobis ut ego vadam: ſi enim non abiero Paraclitus non veniet ad vos; ſi autem abiero mittam eum ad vos.* Et iterum Filius mittitur a Spiritu ſancto, ſicut Iſaias de Chri- *Iſai. 61. 1.* ſto ait: *Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus miſit me.* Mittitur etiam potior a minore, ſicut Tobias Angelum miſit. Sed neque minor eſt Filius dum a Patre mittitur; nec Spiritus ſanctus Filio, quoniam ab eodem deſtinatur. Iſte ſiquidem ſermo ad concordiam pertinet, non ad diſtantiam poteſtatis; nam æqualitatem eſſe in Trinitate potentiæ vel naturæ, in ſcripturis divinis frequenter aſſeritur; quod inter alios decenter a Patre *Et ſer. 181. de temp.* noſtro Auguſtino in libro teſtimoniorum conſtat eſſe collectum.

℣. 21. *Confiteantur Domino miſericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum.* Quarta ſectio repetitis verſibus introitur, quibus expoſitio prædicta ſufficiet. Commonet autem Sacerdotes, ut Domino ſacrificent, & mirabilia ejus populis non deſinant prædicare.

℣. 22. *Et ſacrificent ſacrificium laudis: & pronuntient opera ejus in exultatione.* Domino ſacrificium reddit, qui lætus hoſtiam laudis obtulerit: quia multo præſtantius eſt cum bonis acti- *Hoſtia laudis præſtantior quam pecudum victima.* bus pſalmodiæ illi jubilationes offerre, quam pecudum victimas immolare. Nam qualia ſacrificia ſint præbenda conſequenter exponit; ſcilicet ut prædicatores beneficia ejus tacere non debeant; quatenus & ipſi reddant debitum, & fidelibus competens * doctrina monſtretur. Sed qualis ſit * MSS. A. B. F. *medicina.* iſta pronuntiatio aptiſſimo verbo declaratur, id eſt, *In exultatione;* non triſtis, non diffidens, ſed lætus atque promptiſſimus, ut ab audientibus poſſit intelligi confidentia prædicantis. Illa enim celerius acquieſcimus credere, quæ Doctores videmus fixa & grata mente prædicare.

℣. 23. *Qui deſcendunt mare in navibus: facientes operationem in aquis multis.* Cum dicit: *Deſcendunt mare*, ſignificat Sacerdotes qui ſæculi iſtius procelloſa deſcendunt. Nam cum dicit, *Deſcendunt*, oſtendit inferiora loca eſſe ſæculi, ad quæ *deſcendi* poſſe teſtatur. *In navibus* *Naves Eccleſias ſignificant.* autem (ut ſæpe diximus) Eccleſias ſignificat, quæ ligno crucis mundi iſtius tempeſtates enavigant. Sic enim *mare deſcenditur* atque tranſitur, ſi tutiſſimis navibus inſideatur, ubi gubernator eſt Chriſtus, ubi remiges Apoſtoli, & ſanctorum Pontificum beata collectio. Sequitur: *Facientes operationem in aquis multis.* Adhuc in eadem comparatione perſiſtit. Sacerdotes ſunt enim qui operantur in aquis multis, id eſt, prædicant populis Chriſtianis. *Aquas* enim *multas*, populos ſignificare non dubium eſt, quando in Apocalypſi, quid eſſent *aquæ* interroganti Joanni reſponſum eſt: *Populi ſunt.* Quis au- *Apoc al. 17. 15.* tem verior poteſt eſſe intellectus, niſi quem tantæ veritatis confirmat auctoritas?

℣. 24. *Ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo.* Ipſi prædicatores qui operas ejus ſpirituali intelligentia cognoverunt; ut mare rubrum, baptiſmum; ut Jonæ triduanam illam ferini ventris innoxiam habitationem, ſepulchrum Domini ſignificare cognoſcerent; & his ſimilia, quæ ſcripturarum divinarum præfigurationibus agebantur. Eoque fit, ut *mirabilia ejus in profundo* reſpiciant, qui operas ejus ſpirituali æſtimatione conſiderant.

℣. 25. *Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ: & exaltati ſunt fluctus ejus.*

℣. 26. *Aſcendunt uſque ad cælos, deſcendunt uſque ad abyſſos: anima eorum in malis tabeſcebat.* Ne illi, quos ſuperius dixit, operam Domini in profundo poſſe conſpicere aliqua elatione turgeſcerent: nunc eorum procellas & fluctus conſequenter exponit. *Dixit & ſtetit ſpiritus procellæ*, ſignificat quando Dominus tempeſtates tribulationum noſtrarum pia miſeratione ſuſpendit: ne malis creſcentibus obruamur, ſed iterum niſi ipſo protegente liberemur. Hæc dilatio nobis fit majoris cauſa periculi. *Exultantur* enim *fluctus* in mentibus humanis, quando putamus meritis noſtris attribui, unde ſola videmur divina gratia poſſe liberari. Sed iſti *fluctus* narratione pulcherrima deſcribuntur. *Aſcendunt enim uſque ad cælos*, quando ſæculi elationibus eriguntur: *Deſcendunt uſque ad abyſſos*, cum in deſperationem metumque pervenerint. Et vide quid ſequitur: *Anima eorum in malis tabeſcebat;* utique, quoniam uſque ad profundas abyſſos formidine faciente deſcenderant. *Tabeſcebat* enim & in bono poſitum eſt, ſicut trigeſimus octavus pſalmus dicit: *Et tabeſcere feciſti ſicut araneam* *Pſal. 38. 12.*

animam ejus. Sed hic ideo additum eſt: *In malis;* ut in qua parte poſitum ſit, abſolute debuiſſet intelligi.

℣. 27. *Turbati ſunt, & commoti ſunt, ſicut ebrius: & omnis ſapientia eorum devorata eſt*. De ipſis adhuc dicit, de quibus ſuperius ait: *Anima eorum in malis tabeſcebat. Turbati ſunt*, ad confuſionem pertinet ſenſus: *Commoti ſunt*, ad iras protinus evomendas. Quapropter talium *ſapientiam* dicit eſſe deglutitam: quia ſapientia non poteſt niſi apud quietos & imperturbatos animos inveniri. *Sapientia eorum*, bene de illis dicitur, qui ſibi ante videbantur eſſe Doctores: ſed eam conſtat eſſe deglutitam, quæ perturbatis mentibus non prævalet apparere. His igitur exemplis monentur Sacerdotes, ut Domino ſupplicent; quatenus cor eorum in humilitate conſolidet: ne diabolicis tentationibus ventilentur.

Sapientia non invenitur, niſi apud quietos animos.

℣. 28. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum liberavit eos.*

℣. 29. *Et ſtatuit procellam ejus in auram: & ſiluerunt fluctus ejus*. Illi velut ebrii, quorum ſapientia deglutita videbatur, clamore ſalubri ad vitalia conſilia redierunt. *Ad Dominum* quippe converſi, cœperunt eſſe jam ſobrii. Quid autem egerit auxiliaris clamor exponitur: *Et de neceſſitatibus eorum liberavit eos*. Ipſæ autem neceſſitates, quemadmodum remotæ ſint, allegorica deſcriptione narrantur. Sequitur enim, *Et ſtatuit procellam ejus in auram: & ſiluerunt fluctus ejus*. Tempeſtas illa ſæviſſima, quæ ab humana fragilitate non poterat ſuſtineri, in auras juſſa diſparuit, confeſtimque fragor ille ſævientium malorum imperio Dominantis obmutuit.

℣. 30. *Et lætati ſunt * quia ſiluerunt: & deduxit eos in portum voluntatis eorum, & de neceſſitatibus eorum liberavit eos*. Dicit quod ſolet poſt pericula labore feſſis emergere, ut ſe gaudeant ingenti clade liberatos, quando ad portum cœperint, venire tutiſſimum. *Portus* enim a portandis navibus eſt dictus. Subjungitur repetita quidem, ſed nimis grata concluſio; ut *de neceſſitatibus* cunctis *liberaretur* animus æſtuantis.

* MSS. A. B. F. *quia*.

Portus unde dictus.

℣. 31. *Confiteantur Domino miſericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum*. Venit ad quintam ſectionem, ubi gratias agere Domino ſanctam monet Eccleſiam: quia diverſa beneficia humano generi pius Miſerator indulſit. Sed inſpice quod eumdem verſum quarto repetiit; ut quadrifaria illa mundi diviſio, quam ſuperius dixit, *A ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari*, his concordans partibus redderetur; quatenus fidelis confeſſio ubique eadem, ubique celeberrima cantaretur. Congruebat enim, ut unam religionem, unum populum, unam Eccleſiam, una quoque ſanctitas prædicationis includeret.

℣. 32. *Et exaltent eum in eccleſia plebis: & in cathedra * ſeniorum laudent eum*. Exaltari dicit Dominum, qui ſupra omnes cœlorum terrarumque poteſtates excelſus eſt; non quod illi quidquam poſſit addi: ſed ut nos in ipſius exaltatione debeamus augeri. Nam quando eum cogitamus, atque laudamus, immenſus & incomprehenſibilis apparet Altiſſimus. Hic autem *plebem*, non quodcumque adjectum hominum genus debemus accipere: ſed illam nobilem veraque religione pollentem, quæ Dominum religioſis actibus ſemper exaltat. Nam cum dicit: *Et in cathedra ſeniorum laudent eum*, omnes Doctores præcipit laudes Domini perſonare, qui *in cathedra ſeniorum* reſidere noſcuntur; id eſt, qui ſucceſſores veterum Pontificum eſſe meruerunt. Cathedram ſiquidem Doctoribus dari, in primo pſalmo ſufficienter expoſitum eſt.

* MS. G. & Ed. *ſenum*.

Dum exaltamus Dominum, nos ipſi exaltamur.

℣. 33. *Quia poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim*. Cauſam reddit quare debeat Domino confiteri turba fidelium: quia reprobata perfidia Judæorum, omnis plenitudo venit ad populum Chriſtianum. Illa ſiquidem *flumina*, id eſt, Prophetæ vel Apoſtoli non credentibus Judæis ad deſerta Gentium tranſierunt. Nam cum verba Dei contumax populus Hebræorum ſpiritualiter nequaquam ſuſcipere voluiſſet, velut fons irriguus derivatus ad Gentes omnes divinus ſermo translatus eſt; & facti ſunt uberrimi, qui prius ſiccati fuerant ariditate peccati. Mirabiliter autem dictum eſt: *Exitus aquarum in ſitim*, id eſt, ad Gentes quæ aquas cæleſtes ſitienter haurirent, non ut Judæi exitiabili contemptu reſpuerent.

℣. 34. *Terram fructiferam in ſalſilaginem, a malitia inhabitantium in ea*. Quia prius dixerat Gentium evocationem, quæ pertinet ad Chriſtianos: nunc dicit expulſionem Judæorum, quæ illis per ſuperbiam proveniſſe declaratur. *Terra* enim erat *fructifera*, quando ſuperna religione florebat: ſed facta eſt ſalſilago, cum Domini præcepta contempſit. Humor enim ſalſus fructibus probatur adverſus: quia ubicumque dominatus fuerit, gratiam fœcunditatis intercipit. Sed quare illis contigerit cauſa ſubjuncta eſt: propter *malitiam* ſcilicet eorum, qui terram illam fructiferam, id eſt, Domini tabernaculum * ſubdoloſis mentibus habitare videbantur.

Expulſio Judæorum per ſuperbiam proveniſ.

* Ed. *ſubdolis*.

℣. 35. *Poſuit deſertum in ſtagna aquarum: & terram ſine aqua in exitus aquarum.*

℣. 36. *Et collocavit illic eſurientes: & conſtituerunt civitatem habitationis*. Iſte verſus ad populum pertinet Chriſtianum, quorum ſiccitati ſacri baptiſmatis data eſt unda ſalutaris. *Stagna* enim pro fontibus Eccleſiarum arbitror poſita, a quibus ſuſcepta aqua, quieto lacu retinetur, donec novæ regenerationis dignitas impleatur. *Stagna* ſiquidem a ſtando dicta ſunt. *Terra* enim *ſine aqua*, incredula ſignificat corda Gentilium, quæ rigata unda baptiſmatis ſancta prædicatione floruerunt. Sed in iſto beneficio *collocati ſunt*, qui Domini munera glorioſa nimis aviditate complexi ſunt. *Civitas* autem *habitationis* eſt Eccleſia Catholica, in qua firmiter ſe conſtituunt, qui ſupernis juſſionibus obſequuntur.

Stagna unde dicta.

Civitas habitationis Eccleſia Catholica.

℣. 37. *Et ſeminaverunt agros, & plantaverunt vineas: & fecerunt fructum nativitatis.*

℣. 38. *Et benedixit eos, & multiplicati ſunt nimis: & jumenta eorum non ſunt minorata. Seminant agros, & plantant vineas*, qui corpora ſua mundatis fontibus peccatorum cæleſti inſtitutione purificant; ut fructus illos inveniant, qui Domino placere noſcuntur. Felix labor, proventus mirabilis, ſic operari ut Redemptor Gentium placatus poſſit agnoſci. *Ager* enim dictus eſt ab agendo, quod ibi diverſa victus cauſa peragantur. Addidit, *Et fecerunt fructum nativitatis: & benedixit eos, & multiplicati ſunt nimis*. Fructus a fruendo dicitur; & ideo qui fructum ſpiritualem faciunt, benedictione Domini perfruuntur: quos vero infœcundos eſſe contigerit, abſciduntur; ſicut Evangelii illa ficulnea, quæ luxuriantibus foliis ſterilis videbatur in pomis. *Multiplicati ſunt* autem, quando fideles benedicti ſanctas * operas intulerunt, & glorioſiores

Ager ab agendo dictus.

Fructus a fruendo.

* MSS. A. B *opulentia*.

facti ſunt per Dei gratiam fœcunditate meritorum. Sequitur, *Et jumenta eorum non ſunt minorata*. *Jumenta* ſimplices homines debemus accipere, fidei quidem probitate pollentes, ſed nulla diſertitudine glorioſos, meliores vita quam lingua: plurimum valentes non ſermone ſed corde, qualem Paulum legimus ſimplicem qui dæmonibus imperavit. Tales ergo non ſunt minores facti, qui magnam videntur Domini gratiam conſecuti. Sic iſta hominum duo genera habere ſanctam teſtatur Eccleſiam.

Paulus ſimplex dæmonibus imperavit.

℣. 39. *Pauci facti ſunt: & vexati ſunt a tribulatione malorum & dolore*.

℣. 40. *Et effuſa eſt contentio ſuper principes eorum: & ſeduxerunt eos vana eorum; & ſeduxit eos in invio, & non in via*. In his duobus verſibus illos deſcribit qui hæretica pravitate decepti, Eccleſiam Domini derelinquunt; de quibus Joannes Apoſtolus dicit: *A nobis exierunt, ſed non erant ex nobis; nam ſi eſſent ex nobis, manſiſſent utique nobiſcum*. Iſti ergo *pauci* fiunt, quamvis multi ſibi eſſe videantur; nam ad illam univerſalem Eccleſiam comparati, omnimodis probantur exigui. *Hi vexati ſunt a tribulatione malorum & dolore*; *vexati* utique, quando eos diabolicæ inſidiæ perculerunt. Neceſſe eſt enim hos *dolor* & *tribulatio* ſubſequatur, qui Auctorem ſalutis reliquiſſe noſcuntur. Sequitur, *Et effuſa eſt contentio ſuper principes eorum*. Breviter Sacerdotes hæreticorum deſignati atque notati ſunt, a quibus merito dicitur *effuſa contentio*: quia non ſalutari doctrina, ſed tantum mortifera loquacitate contendunt; quippe qui ſcripturas divinas locis aliquibus ſuſcipiunt; & pro parte maxima derelinquunt. Hi quoniam ſua vanitate ſeducti ſunt per invia labuntur erroris: quippe qui viam ſalutis deſerunt, & tortuoſis ſemitis immorantur. Audiant ergo ubi ambulant, & quo poſſint pervenire cognoſcant.

1. Joan. 2. 19.

Tribulatio eos ſubſequitur qui ſalutis auctorem relinquunt.

Doctores hæreticorum deſcribuntur.

℣. 41. *Et adjuvit pauperem de inopia: & poſuit ſicut oves familias*.

℣. 42. *Videbunt recti, & lætabuntur: & omnis iniquitas oppilabit os ſuum*. Superius de arrogantibus hæreticis dixit: nunc ad humiles Catholicos redit, principes illorum jejunos deſerens, & iſtorum *pauperes* adjutorio cæleſti reficiens. Iſte enim *pauper* eſt unus * ex omnibus, qui mundanis illecebris derelictis, continue januam cæleſtis miſericordiæ pulſat; ut in illam familiam mereatur admitti, quæ ſicut *oves* innoxiæ ſimplicitatis honore decorantur. Hoc cum ſancti viderint, ſine dubitatione gaudebunt, quia fidelem reſpiciunt ſuis cœtibus acquiſitum. Quo facto diaboli iniquitas obmuteſcet, quando electis Domini non erit quod poſſit opponi.

* *MS. G. & Ed. in.*

℣. 43. *Quis ſapiens & cuſtodiet hæc: & intelliget miſericordias Domini*? Mirabilis pſalmus decoro fine concluſus eſt. *Quis ſapiens*; ac ſi diceret: Qui vere ſapiens eſt, cuſtodit iſta quæ dicta ſunt; ut Chriſti ſe magis velit eſſe pauperem, quam hæreticorum principem; ut eligat ſe cæleſtis Regis pulſare januam, quam docere verba nocentia. Iſte enim qui potuerit ſic eligere, ſic judicare, tunc accipiet *miſericordias Domini*, quæ nullo poſſunt tempore terminari.

Concluſio Pſalmi.

Licet omnia pſalmi hujus ſuavi fuerint prædicatione narrata: ille tamen locus animum meum præcipua delectatione permulſit, qui Dei Eccleſiam brevi complexione de cunctis dicit mundi partibus adunandam. Ait enim: *De regionibus congregavit eos. A ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari*. Sed operæ pretium eſt hunc verſum paulo diligentius perſcrutari; eſt enim Aſtronomicæ diſciplinæ optimus indicator. Dicendo enim quatuor cardines mundi, ſchemate quadranguli terrarum orbem depinxit. Hunc autem pſalmum a doctiſſimo Patre Auguſtino reperi fuiſſe diviſum; quem ita ſe populo commemorat explanaſſe, ut eum jam non adeo crederet exponendum. Hoc nos, in quantum conceſſum eſt, imitantes, univerſos pſalmos adhibitis diviſionibus credidimus partiendos: judicantes explanationibus noſtris non minima præbere ſolatia, quod tanti Patris monſtravit auctoritas.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum ſeptimum.

Canticum pſalmus David.

IN hoc pſalmo perquirenda novitas ineſſe cognoſcitur: quoniam cum de quinquageſimi ſexti, & quinquageſimi noni partibus conſtat eſſe contextum. Sed cum ipſa verba ſint poſita, quæ in illis ante jam dicta ſunt, ad intellectum tamen alium perducuntur: quoniam mutatus titulus, qui ſemper continentiam pſalmi indicare monſtratur, aliterque partes ipſas, quam ſuperius dictæ ſunt, perſuadet intelligi. *Canticum* enim frequenter diximus ad divinarum rerum contemplationem referri: *pſalmum* vero ad actuales operas, quæ tamen divinis noſcuntur convenire mandatis; quod in primo verſu etiam ipſe teſtatur: *Cantabo, & pſalmum dicam Domino*. *David* autem ſignificat Regem Chriſtum, qui in hoc pſalmo locuturus eſt. Quapropter ſingula magna debemus intentione perquirere: quoniam pſalmi in quibus ex perſona ſua loqui dignatur, reverentiſſima ſubtilitate profundi ſunt, ut tanti ſecreti dignitas denſiore velamine protegatur.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum (ſicut dictum eſt) loquitur Dominus Chriſtus. Primo ordine per id quod homo eſt Paternæ gloriæ gratiam laudis exſolvens: quoniam ſuſcipiens mirabile Paſſionis arcanum reſurrexit in gloriam ſempiternam. Secundo humiliat ſemper humanitatem ſuam, ubi tamen & potentiam propriæ Majeſtatis oſtendit; ut duas naturas veraciter in una Domini Chriſti cognoſcas eſſe perſona; non quod in duos filios dividatur Chriſtus (ſicut quorumdam ſentit impietas): ſed quod unus atque idem Filius Dei, nunc ſecundum carnem pro nobis aſſumptam, nunc ſecundum potentiam Verbi loquatur & gloriam. Diſcerne enim naturas tam Dei quam hominis, & omnia ſine offenſione tranſibis, ſicut a Patribus ſub brevitate præceptum eſt: Da paſſiones carni, da Divinitati miracula.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. PAratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo, & pſalmum dicam Domino. Sanctitas illa glorioſæ Incarnationis, dum ſuam puritatem refert, quemadmodum laudes Domino dicantur, oſtendit. *Paratus* enim

ille ad talia ſemper erat, qui ad præconia Patris peccatorum diſcrepantiam non habebat. Nam & ipſa repetitio confidentiam promiſſionis oſtendit: quia firmiſſime conſtat dici, quod repetita noſcitur profeſſione ſolidari. Sed quod ille vere de ſe promittit, nos benedicimus ſi nobis peccata relaxari ipſius munere confidamus. Sequitur *Cantabo, & pſalmum dicam Domino*. Merito ille de ſe talia dicebat, cujus & ſermo & actus divinis regulis conſonabat. In illo ſiquidem pſalterio non erat chorda minus, nec vox ejus aliqua malorum actuum raucedine perſtrepebat: ſed jucunda exultatione cum ſpirituali cantico jungebantur & opera; eratque illud dulciſonum revera pſalterium, quod ſanctis modulationibus conſonaret.

℣. 2. *Exſurge gloria mea, exſurge pſalterium & cithara: exſurgam diluculo.* Poſtquam ſe Dominus Chriſtus ſecundum carnem Patri cantare dixit & pſallere: nunc ait, *Exſurge gloria mea*, quæ per *pſalterium* indicatur & *citharam*. *Pſalterium* ad morum pertinet probitatem: *cithara* ad afflictionem corporis & dolorem; per hæc oſtendens & actus laudabiles, & glorioſiſſimam Paſſionem. Addidit, *Exſurgam diluculo*. Pulcherrimus ſequitur ordo dictorum; nam poſt ſignificationem Paſſionis, hoc neceſſarie de Reſurrectione Domini probatur intelligi: quia tali tempore (Evangelio teſte) ſurrexit a mortuis. Quod ſi hoc & de membris ejus velis accipere, etiam de quolibet fideli congruenter advertitur: quia *diluculo* ſemper *exſurgit*, qui piis operibus in Eccleſia Dominum laudaturus aſſiſtit. Nam licet profunda nocte vigilet, neſcit tenebras pati, qui tanto radiatur ſplendore præconii.

Diluculo ſemper exſurgit qui piis operibus in Eccleſia Dominum laudat.

℣. 3. *Confitebor tibi in populis Domine: pſalmum dicam tibi inter Gentes.* His dictis univerſalis ſignificatur Eccleſia: quia (ſicut ſæpe dictum eſt) primum multi de Judæo populo crediderunt, poſtea intromiſſa eſt Gentium plenitudo. Et vide quemadmodum ſingulas cauſas congruentia verba diſtinguant. *Confiteri* ſe dicit *in populo* Judæorum, ubi propria voce locutus eſt; *pſallere* autem *in Gentibus*, ad quas directi Apoſtoli mandata ejus ſanctis prædicationibus impleverunt: ſe dicens revera pſallere, quod per miniſtros ſuos cognoſcitur effeciſſe.

℣. 4. *Quoniam magnificata eſt uſque ad cælos miſericordia tua: & uſque ad nubes veritas tua.* Hoc quoque dicitur Patris: *Magnificata eſt* enim *miſericordia* ejus *uſque ad cælos*, quando ſupernæ Poteſtates ejus beneficiis perfruuntur. Nam licet bonorum Angelorum & diverſarum Poteſtatum ſumma dignitas habeatur: ipſo tamen præſtante beati ſunt. *Magnificata eſt* autem *uſque ad nubes veritas* ejus, quando prædicatores verbi, velut imbriferæ nubes, infideles populos compluerunt.

℣. 5. *Exaltare ſuper cælos Deus: & ſuper omnem terram gloria tua.* Hoc excolit quod ſuperius dixit: quoniam præmiſit magnificatam eſſe uſque ad cælos miſericordiam Domini; ſecutum eſt: *Exaltare ſuper cælos Deus*; ut cujus miſericordiam manifeſtum eſt cæleſtia continere, juſte *ſuper cælos* debeat *exaltari*. Et iterum quia dixit: *Uſque ad nubes veritas tua*, merito ſubjunctum eſt: *Et ſuper omnem terram gloria tua*. Ipſa enim ſe evidenter exponunt, quæ alterutra declaratione panduntur.

℣. 6. *Ut liberentur dilecti tui. Salvum fac dextera tua, & exaudi me.* Venit ad ſecundam narrationem, quam diximus quinquageſimi noni pſalmi eſſe ultimam partem. Unde merito hic facta diviſio eſt, ubi pars alterius pſalmi noſcitur eſſe conjuncta. Et ut evidenter intelligas Paſſionem Domini ad utilitatem fidelis populi fuiſſe collatam, *ſalvum ſe fieri* deprecatur, ut credentium turba liberetur. Quo tempore Reſurrectionis eveniſſe non dubium eſt, quando Apoſtoli vel omnes credentes Deitatem Domini Salvatoris tali manifeſtatione ſenſerunt.

Paſſio Domini ad utilitatem fidelis populi fuit collata.

℣. 7. *Deus locutus eſt in ſancto ſuo: lætabor & dividam Sichimam, & convallem tabernaculorum metibor.* Per hunc & alios tres verſus qui ſequuntur, mixta Græcis Latiniſque ſermonibus, figuram faciunt Sardiſmos, quæ fit diverſarum commixtione Linguarum; ſicut jam in quinquageſimo nono pſalmo diximus. Nunc ad exponenda verba redeamus. Cum dicit, *In ſancto ſuo Deum locutum*, ſe ſignificat evidenter. Et intellige quam vim habeat, *In ſancto ſuo*; non enim dixit, per ſanctum ſuum, ſicut per Prophetas, per Apoſtolos, alioſque qui Domino placuerunt: ſed hic dicit: *In ſancto ſuo*; ut Verbum caro factum una voluntate cum Patre loqueretur. Sequitur, *Lætabor & dividam Sichimam*. Significationes omnium iſtorum nominum ſollicite debemus exquirere: quoniam occultarum rerum revelare nobis probantur arcana. Sichima interpretatur humeri; humeri autem ſignificant opera quibus adnitentibus atque gubernantibus ſolemus aliquid manibus operari. Senſus ergo talis eſt; poſt Reſurrectionem ſuam *læraturum* ſe dicit: quoniam operam, id eſt, gratiam ſuam Apoſtolis & fidelibus diviſit, qui paſſionis ipſius & prædicationis gloriam ſunt ſecuti. Addidit, *Et convallem tabernaculorum metibor*. *Convallem*, ſignificat humilitatem. *Tabernaculorum* Eccleſiarum dicit, quarum ſpecialiter ſanctiſſimam conſtat eſſe virtutem. Hanc ergo humilitatem metitus eſt Dominus, quando unicuique fidelium, prout voluit, chariſmatum dona diſtribuit, ſicut dicit Apoſtolus: *Unicuique autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti*.

Quid ſit Sardiſmos.

Sichima interpretatur humeri.

Epheſ. 4. 7.

℣. 8. *Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes: & Ephrem fortitudo capitis mei. Juda Rex meus? Galaad* Latina Lingua dicitur tranſmigratio, quæ revera Domini eſt, quando Gentes ipſius vocatione compunctæ, ad eum feliciter emigrarunt. *Manaſſes* interpretatur oblivio, quo verbo ſignificatur populus Judæorum, qui oblitus beneficia divina, Chriſtum Dominum ſacrilega præſumptione crucifixit; poſtea tamen ejus miſeratione ad ipſius religionem culturamque remeavit. Sic utrumque populum nominum iſtorum commemoratione ſuum eſſe teſtatur. Sequitur, *Et Ephrem fortitudo capitis mei. Juda Rex meus*. Iſtud de ſua Paſſione locutus eſt. *Ephrem* fructificatio dicitur; ſignificat enim ſpineam coronam, quam ſupra caput impoſitam in ſua Paſſione ſuſcepit. Hæc fertilis ultra omnes fructus fuit, ut totum mundum illa humilitate lucraretur. *Judam* vero *Regem* juſte ſuum dixit: quia de ejus origine carnis propagatione deſcendit.

Galaad interpretatur tranſmigratio.

Manaſſes, oblivio.

Ephrem, fructificatio.

℣. 9. *Moab olla ſpei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi Allophyli ſubditi ſunt. Moab*, ſicut Hieronymo placet, ſignificat ex patre, quod eſt ſine patre. Unde diabolum vult intelligi, qui malis operationibus Deum non habet Patrem, ſed juſtum Judicem. Iſte ergo *ollæ* comparatur, quæ carnes ſuſceptas decoquit, & in quamdam ſuavitatem fervido vapore perducit; ſic ille ſibi traditos inceſſabili * con-

Moab interpretatur ex patre.

Diabolus ollæ comparatur.

** Ed. conſummatione.*

ſumptione caſtigat, eoſque nolens in humilitatem confeſſionis aſſidua inſecutione perducit. Ergo more humanitatis Dominus dicit de diaboli perſecutione ſpem ſibi eſſe: quia multi quos ille feſtinat affligere, converſi nituntur ad Domini beneficia remeare. Sequitur, *In Idumæam extendam calceamentum meum. Idumæa*, terrena ſignificat & ſanguinea, quam Dominus per Evangelii prædicationem poſſeſſurum ſe eſſe ſignificat. *Calceamentum* enim in quinquageſimo nono pſalmo, Evangelium diximus ſignificari, quod Dominus uſque ad homines terrenos extendens, lege ſua mundum univerſali prædicatione complevit. Adjecit, *Mihi Allophyli ſubditi ſunt. Allophyli* alienigenæ interpretantur; ſignificant autem populum Chriſtianum, qui de diverſis Gentibus ipſius miſeratione collectus eſt. *Subditos* enim quod dicit, futuros fideles eſſe teſtatur.

Idumæa interpretatur terrena, & ſanguinea.

Allophyli, alienigenæ.

℣. 10. *Quis deducet me in civitatem munitam: aut quis deducet me uſque in Idumæam.* * A parte humanitatis aptiſſima interrogatio præmittitur, ut conſequens reſponſio ſubſequatur. Negat enim hominum ſe ſolatio perduci poſſe, ubi ipſe ad liberandos fideles ſuos deſiderat pervenire. Ipſa enim natura hoc humiliter dicit, quæ ait: *Deus Deus meus reſpice in me: quare me dereliquiſti?* Ipſa quæ dixit: *Qui miſit me major me eſt.* Ad poſtremum quæ ait: *Pater ſi fieri poteſt tranſeat a me calix iſte.* Ab ipſa enim parte totum humiliter accipitur, ut homo Deus perfectiſſimus ſentiatur. *Civitas munita* forte ſignificat infernum, quam nulla humana vis potuit aperire, niſi qui portas ejus cognoſcitur infregiſſe. Unde in præcedenti pſalmo dictum eſt: *Quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit.* Urbs ad ſuſcipiendum patens, ad dimittendum clauſa conſiſtens: quæ tunc munitionis ſuæ legem perdidit, quando eam Gentium Redemptor intravit. Nam portas in malo & in bono poni pſalmus vigeſimus tertius teſtatur, qui ait: *Tollite portas * principes veſtras, & elevamini portæ æternales. Idumæam* diximus terrena ſignificare; ad quam Dominus poſt Reſurrectionem venit, quando inæſtimabili gloria patefacta, univerſis Gentibus omnipotens innotuit Regnator. Ipſo enim modo & iſta petit fieri, ſicut illa quæ ſuperius dixit.

* MSS. A. B. F. & Ed. *apertæ.*

Pſal. 21. 2. — *Joan. 14. 28.* — *Matth. 26. 39.*

Infernum civitas munita vocatur, & quare.

Pſal. 106. 16. — *Pſal. 23. 7.*

* Ed. *principia veſtri.*

℣. 11. *Nonne tu Deus qui repuliſti nos: & non egredieris Deus in virtutibus noſtris?* Secuta eſt illa, quam in ſuperiori verſu ſuſpenderat, abſoluta confeſſio: quoniam hæc quæ in Reſurrectione facta ſunt, a ſola potuerunt Deitate compleri. Quis enim clauſtrum mortis infringeret? Quis januas munitæ civitatis aperiret, niſi ipſe Dominus Chriſtus, qui contra ordinem humanæ naturæ tertia die ſurrexit a mortuis, & gloriam ſuæ Majeſtatis oſtendit? Et intuere ſubtiliter quia ſuperiora ſingulari numero percurrit; hic autem pluraliter perhibet ſe *repulſum*; ut caput cum membris ſuis talia dicere ſentiatur. *Repuliſti nos*, ſignificat diſtuliſti: quia & ipſum ad glorificationem ſuam conſtat eſſe dilatum cum in hac vita moraretur; & omnium fidelium hodieque gloria ſuſpenditur, donec ad reſurrectionis præmia veniatur. Sequitur, *Et non egredieris Deus in virtutibus noſtris.* Tempus illud ſignificat, quando tentus & traditus eſt a turba Judæorum, quando flagellis a præſide cæſus, dementium Judæorum ſputa ſuſtinuit. Tunc enim ſi voluiſſet Divinitas iſta repellere, omnis univerſitas confracta cecidiſſet. Sed diſtulit miraculum ſuæ poteſtatis oſtendere, ut diſpenſatum ordinem proficuæ Paſſionis impleret. Hoc & fidelibus uſu provenit, cum ad probationem ſuam diverſis cladibus affliguntur.

Chriſtus Deus a Reſurrectione probatur.

Gloria fidelium uſque ad reſurrectionem ſuſpenditur.

℣. 12. *Da nobis auxilium de tribulatione: & vana ſalus hominis.* Hic cum membris ſuis Domini clamat humanitas, ut de tribulationibus iſtius mundi Reſurrectionis ſecuritas concedatur; quatenus tandem aliquando tempeſtas hujus ſæculi conquieſcat. Non enim *auxilium* petit de deliciis, ſed *de tribulatione*, unde hominibus per divinam clementiam novit provenire remedia. Et ne in poteſtatibus mundi ſpes ulla remaneret, adjecit, *Et vana ſalus hominis:* quia revera infirma talis eſt & caduca præſumptio.

℣. 13. *In Deo faciemus virtutem: & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos.* Hæc & Domini Salvatoris & cunctorum fidelium vox eſt: quoniam ſpiritualibus atque carnalibus inimicis efficaciter divinis virtutibus obviatur. Audiant quoque hunc pſalmum, qui carnem Domini dicunt & Divinitatem unius eſſe naturæ; quos merito cæleſtis Orator Ambroſius in libro de Incarnatione Domini increpat dicens: Quæ tantum ſacrilegium inferna vomuerunt? Jam tolerabiliores ſunt Arriani, quorum per iſtos perfidiæ ipſius robur adoleſcit; ut majore contentione aſſerant Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum unius non eſſe ſubſtantiæ: quia iſti Divinitatem Domini & carnem ſubſtantiæ unius dicere tentaverunt, & cætera quæ locus ipſe noſcitur continere mirabilis. Quapropter intelligant illis ſe ſceleſtiores potiſſimum dictos, quos a ſe univerſalis Eccleſia reddit extraneos. Non immerito; nam cum Verbum caro factum Chriſti nomen acceperit, aliudque ſit Verbum, aliud caro: in una natura poſitus (ſicut ipſi volunt) dici Chriſtus, non poteſt inveniri nequior perfidia (niſi fallor) cunctis hæreſibus. Nam cum diverſæ particulatim tangant Majeſtatis injuriam, hæc ſola (proh dolor) auſa eſt præſumere, unde & ipſum nomen fidei noſtræ nitatur funditus abrogare. Sciendum ſane hunc pſalmum ſextum eſſe ex his, quos de duabus naturis locuturos eſſe prædiximus.

Cap. 6.

Concluſio Pſalmi.

Quam bene ſibi copulantur quæ ad ſalutem operandam generis humani ab uno fonte deſcendunt. Quis enim non miretur in ſuperioribus diverſiſque pſalmis dictum, quod hic in tantam convenientiam probatur eſſe perductum? Sic & ipſe David in Paralipomenon, pſalmorum partibus adunatis, hoc eſt, centeſimi quarti, & nonageſimi quinti, & centeſimi quinti, Spiritu ſancto repletus, ante arcam fœderis laudes Domini magnis exultationibus perſonavit; ut tamquam ex diverſis aromatibus ſuave incenſum fieret, quod ad conſpectum Domini feliciter perveniret. Sine difficultate quippe conjungitur, quod ſibi nullatenus repugnare monſtratur. Quapropter & hunc pſalmum ex aliis ideo credamus eſſe formatum, ut anima eſuriens ſaporum diverſitatibus paſta recreetur. Unde & hodieque de partibus pſalmorum aliquid Cantoribus compaginare arbitror eſſe permiſſum. Nam & hoc huic loco convenire dijudico, quod operatio Dominica ex duobus populis unam fecit Eccleſiam.

1. Paral. 16.

INCI-

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum octavum.

In finem, pſalmus David.

TItulus iſte pſalmi præcedentium verborum expoſitione jam notus eſt; & ideo referendus eſt ad Regem ſupernum: quoniam omnes ſermones ipſius tendunt ad Dominum Chriſtum. Ipſe enim in hoc pſalmo locuturus eſt iniquitatem Judæ vel populi Judaici, & Paſſionis ſuæ Sacramenta prædicens,

Diviſio Pſalmi.

PEr totum quidem textum (ſicut dictum eſt) loquitur Dominus Chriſtus. Prima parte Judæos increpat, qui mala pro bonis Creatori ſuo reddere maluerunt. Secunda Judæ traditoris, & perfidi populi narratur iniquitas, & quæ illis
* Ed. erunt. * erant pro tanta deteſtatione ventura prædicuntur. Tertia precatur per id quod homo eſt, ut liberatus periculo Paſſionis, cito Reſurrectionis gloriam conſequatur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Eus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt. Locuti ſunt adverſum me lingua doloſa.* Dominus ac Salvator noſter petit per id quod formam ſervi eſt dignatus aſſumere; ut lau-
* Ed. fieri. dem ejus Reſurrectionis * ſilere non faciat Pater, qui ſecundum carnis humilitatem Judæorum erat convitia dura paſſurus. Hoc eſt enim, *Lau-*
* Ed. taceri. *dem meam ne taceas*, id eſt, ne * tacere facias. Eſt enim decora diverſitas; ut quoniam inimici mendacia loquebantur, contra eos toto orbe veritatis teſtimonia canerentur. Sic enim illos per gloriam ſuæ Reſurrectionis convinci deſiderat, ut reatum propriæ perverſitatis agnoſcant, & celerius recurrant ad remedia confeſſionis, ne in æternum perire debeant contumaces. Quæ figura di-
Quid ſit Syncriſis. citur Syncriſis, id eſt, Collatio; quæ fit, quando comparatione quadam juſtiorem cauſam noſtram, quam adverſarii demonſtramus. Sed iſta laus certa erat, quia de veritate manabat. Sermo autem ille falſiſſimus cognoſcebatur eſſe, qui de ore doloſi & perfidi probabatur exire. Nam quemadmodum poteſt dici verum, quod ipſi veritati docetur adverſum? *Apertum* itaque *os*, contumelias deſignat quas pertulit a Judæis. Sed hic ſingularem numerum ideo ponit: quia (ſicut ſæpe dictum eſt) populum utroque modo appellari fas eſt; nam licet nomine unus audiatur, intellectu tamen plurimi eſſe noſcuntur. Sequitur, *Locuti ſunt adverſum me lingua doloſa. Locuti ſunt* igitur *lingua doloſa*, quando ſanctam Domini ſimplicitatem verbis captioſiſſimis appete-
Marc. 12. 14. bant, dicentes: *Licet tributum dari Cæſari?* Et illud: *Magiſter ſcimus quia verax es.* Hæc enim verba ſubdola cogitatione proferebant.

℣. 2. *Et ſermonibus odii circumdederunt me: & expugnaverunt me gratis.* Dicendo: *Sermonibus odii circumdederunt me*, tempus illud ſignificat, quando iniqua conſpiratione Pilato
Luc. 23. 21. dixerunt, *Crucifige, crucifige.* Nam *ſermones* utique *odiorum* non veritatis fuerunt, qui mortem immaculati expetere videbantur. *Circumdederunt* autem, inſanam multitudinem ſignificat, quæ quaquaverſum verba nequiſſima perſonabat. *Expugnaverunt gratis*, quando ante præſidem innocentis ſanguinem falſis accuſationibus impetebant. *Gratis* vero dixit: quia factum eorum nullum illis potuit afferre compendium: ſed magis deteſtabilem pullulavit interitum. Nam ſicut juſti gratis amant Do- *Quando juſti gratis amant Deum, & impii gratis exerantur.*
minum, cum eum propter ſe tantum diligunt, non propter aliquod temporale beneficium quærunt: ita impii gratis execrantur, quia cauſam juſti odii reperire non poſſunt; ſicut & in ſexageſimo octavo pſalmo dictum eſt: *Mul-* *Pſal. 68. 5.*
tiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.

℣. 3. *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam.*

℣. 4. *Poſuerunt adverſum me mala pro bonis: & odium pro dilectione mea.* In his duobus verſibus facienda eſt rerum poſitarum diſtincta ſeparatio; ut ea quæ occulte dicta ſunt manifeſtius innoteſcant. Tribus igitur modis peccatum om- *Tribus modis omne peccatum contrahitur.*
ne contrahitur. Primus delictorum gradus eſt, non reddere bona pro bonis. Secundus reddere mala pro malis. Tertium extremum eſt vitiorum, tribuere mala pro bonis. Contra, tali numero laudabilia peraguntur, impendere bona pro bonis: ſecundo malum pro malo non reddere: tertio perfectiſſimum virtutis genus eſt, bonum pro malo tribuere. Et nota quoniam ſicut Judæi extremam illam vitioſiſſimam partem facere decreverunt; ut cum diligere debuiſſent, ad odia iniqua proſilirent: ita Dominus ſummum illud bonum perfecta pietate reſtituit; ut in cruce pro illis oraret, qui eum decreverunt impia voluntate trucidare.

℣. 4. *Conſtitue ſuper eum peccatorem: & diabolus ſtet a dextris ejus.* Venit ad ſecundam partem, in qua primum de Juda malorum omnium capace multa dicturus eſt. Deinde plurali numero miſcet & impios Judæos, qui filii ipſius imitatione ſceleris extiterunt. Quapropter certiſſimus futurorum prædicit ſupra Judam traditorem *conſtituendum eſſe* diabolum; qui merito *peccator* dicitur: quoniam delictum traditionis ab ipſo ſumpſit initium. Et ne forſitan dubitares de quo diceretur, adjectum eſt: *Et diabolus ſtet a dextris ejus*; ſcilicet quia nulla meruit confeſſione ſalvari, ſed deſperatione malorum laqueo præfocatus occubuit; nec potuit habere dexteram liberam, qui tota ſiniſtræ partis ſcelera ſapiebat. Sic enim unuſquiſque facere ſignificatur, qualis eſt ille qui ejus dexteram tenet, ut eſt illud in malo: *Dextera eorum, dextera ini-* *Pſal. 143. 11*
quitatis; in bono: *Providebam Dominum in con-* *Pſal. 15. 8.*
ſpectu meo ſemper; quoniam a dextris eſt mihi. Quapropter his ſignificationibus totius vitæ noſtræ qualitas indicatur.

℣. 5. *Cum judicatur exeat condemnatus: & oratio ejus fiat in peccatum.* Hoc dicitur de futuro judicio, quando peccatores juſtiſſima pronuntiatione damnabuntur, ut eſt illud Evangelii: *Diſcedite a me maledicti in ignem æter-* *Matth. 25. 41*
num, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus. Et conſidera quod dixit: *Exeat*, ſcilicet de congregatione juſtorum, unde omnis qui egreditur impiorum partibus aggregatur. *Oratio* vero *ejus*, quam inter alios Apoſtolos ſuſceperat peragendam, in graviſſimum illi peccatum probatur eſſe converſa, quando ibi continetur: *Et dimitte* *Matth. 6. 12.*
nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Sed quid ille debentibus dimitteret, qui beneficiorum omnium tradebat

Auctorem? Merito ergo *in peccatum* illi converſa eſt ſancta *oratio*, qui deteſtabili peccavit exemplo.

℣. 6. *Fiant dies ejus pauci: & epiſcopatum ejus accipiat alter*. Sic dicit *paucos dies* Judæ *fieri* debere: quaſi longa ætas ejus per crudeliſſimum peccatum imminuta eſſe videatur; ſicut & alibi dixit: *Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos*. Sed hoc fieri merito videtur, cum juniores ſenioribus comparantur. Nam cum alii centenis annis vivant; dimidiata illorum ætas conſpicitur, qui nec quinquaginta vixerunt. Sic & Judæ apoſtolatus *pauci dies facti ſunt*, quando alii poſt ipſum Apoſtoli cuſtodita Domini voluntate manſerunt. Et ne numerus ille ſacratiſſimus Apoſtolorum Juda mortuo rumperetur: jam tunc prædictus eſt in ejus loco alter fieri; ut duodenarius calculus cuſtodita integritate conſtaret. *Epiſcopatus* autem ſummus in Eccleſia gradus eſt. Epiſcopus dictus Superinſpector; eo quod Domini gregem, ipſius gratia ſuffragante, quaſi paſtor cautiſſimus alta ſede cuſtodiat, ſicut Ezechiel Propheta dicit: *Speculatorem te poſui * domus Iſrael*. Et nota quia in veteri Teſtamento hic primum hoc nomen poſitum eſt. Cujus rei virtutem Apoſtolus evidenter inſinuat, dicens: *Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat*, &c. Quapropter nomen iſtud non tam honoris eſt, quam laboris. Nam qui alios ſpeculandos ſuſcepit, ſe jugi debet excubatione conſpicere; ut non illi contingat quod dicit Apoſtolus: *Ne aliis prædicans, ipſe reprobus efficiar*. Illudque meminiſſe nos convenit in Actibus Apoſtolorum evidentiſſime declaratum, hunc verſum de Juda eſſe conſcriptum; ait enim Petrus: *Viri fratres, oportet implere ſcripturam, quam prædixit Spiritus ſanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jeſum*. Et paulo poſt ſequitur, *Scriptum eſt enim in libro pſalmorum: Fiat habitatio ejus deſerta, & non ſit qui * habitet in ea: & epiſcopatum ejus accipiat alter*; ut nulli dubium ſit, de ipſo hoc omnimodis ſentiendum. Sic iſtum pſalmum de Paſſione Domini, & Evangelicis verbis, & Petri Apoſtoli atteſtatione cognoſcimus eſſe prophetatum. In hoc autem verſu figura eſt intelligenda Hypexæreſis, quæ Latine dicitur Exceptio: quoniam Judas ab honore epiſcopatus, id eſt, apoſtolatus excipitur.

Pſal. 54. 24. — *Epiſcopatus ſummus in Eccleſia gradus.* — *Ezech. 3. 17.* — * Ed. *domui.* — *1. Timot. 3. 1.* — *Nomen Epiſcopi non tam honoris quam laboris.* — *1. Cor. 9. 27.* — *Actor. 1. 16.* — * Ed. *inhabitet.*

℣. 7. *Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua*. Quamvis alibi non legatur Judam uxorem habuiſſe, vel filios: tamen ex iſta prophetia eum maritum, patremque fuiſſe datur intelligi. Illo enim occumbente, affectibus ejus ſine dubio talia contigerunt; ut *vidua* fieret *uxor* relicta, & *filii orphani* cum patre caruiſſent. Quod ſi ad ſpiritualem ſenſum velis referre; *filii* poſſunt intelligi qui eum in illa traditione ſecuti ſunt: *uxor* voluntas, quæ nobis tamquam conjux ſemper adjuncta eſt: de qua filios parimus, cum opera noſtra, quaſi quodam ventre generamus.

℣. 8. *Commoti amoveantur filii ejus, & mendicent: ejiciantur de habitationibus ſuis*. Ad utrumque quod dictum eſt poterit pertinere, ſive ad carnales filios, ſive ad opera noſtra. *Commoti* ſignificat violenter expulſi; ut hoc graviter doleant, quod patiuntur inviti. *Mendicent*, bonarum rerum indigentiam ſignificat; ut omnibus pateat nullam eos opem habuiſſe rationis, quia talia ſunt ſecuti. *Ejiciuntur* vero *de habitationibus ſuis*, quando de congregatione Dominici populi redduntur alieni: ubi non mente, ſed tantum corpore prius habitaſſe videbantur.

℣. 9. *Scrutetur fœnerator omnem ſubſtantiam ejus: & diripiant alieni omnes labores ejus*. Per comparationes factas verſus iſte declarandus eſt, ut totius nobis confuſionis removeatur obſcuritas. Debitor quando ad perſolvendum idoneus non eſt, *fœnerator* ejus à judice percepta fiducia ingreditur domum obnoxii ſui, & omnia quæcumque habere poteſt *diripit*, & ſatisfacit ſibi pro pecunia mutuata: ſic & diabolus quando peccata hominibus multa congregaverit, & in eis obſtinata voluntate perſtiterint, accipit poteſtatem ut obnoxii ſubſtantiam diripiat, & pro libito ſuo de humana ſibi laceratione ſatisfaciat. Hoc nunc optatur Judæ, ut datus in poteſtate diaboli bonis omnibus enudetur. *Alieni* quoque ſunt ſpiritus immundi, quibus diabolus tamquam mancipiis imperat ad nocendum. Et bene dicti ſunt *alieni*: qui a regno Domini probantur extranei. Iſti *labores diripiunt* mandata Domini tranſgredientium, dum eos bonis omnibus privaverint licentia.

Diabolus fœneratori comparatus. — *Cur ſpiritus immundi alieni dicti.*

℣. 10. *Non ſit illi adjutor: nec ſit qui miſereatur pupillis ejus*. Quoniam & boni viri diaboli quidem tentatione pulſantur: ſed Dominum *adjutorem* habere non deſinunt, ut ab imminenti periculo liberentur. Malos dicit tali adjutorio deſerendos; ut remaneat iniquitas deſperata, cui ſubtrahitur ſaluberrima medicina. *Pupilli* vero dicti ſunt quaſi puſilli, qui parvitate ætatis ad regendum ſe probantur infirmi. Unde & pupilla oculorum dicta eſt: quia omnino in corpore noſtro videtur exigua.

Differentia inter bonorum & malorum tentationes. — *Pupilli unde dicti.*

℣. 11. *Fiant nati ejus in interitum; in generatione una deleatur nomen ejus*. Eoſdem *natos* dicit, quos ſuperius pupillos ait: Et quoniam ſolent aliqui peccatorum genus propagare longinquum, ipſam quoque ſpem illis poſteritatis abſcidit; ne * quo ſe bono mentes peſſimæ conſolentur. Sive magis *una generatio* illa dicenda eſt, quando naſcimur in peccatis. Et ideo petit, ut ad ſecundam, id eſt, regenerationem non perveniant (qui tamen in prædeſtinatione repulſi ſunt) ut in prima peccatorum ſuorum fæce diſpereant, nec ſecundæ nativitatis beneficio laqueum mortis evadant. Sed hæc & his ſimilia de illis dicuntur, qui in Domini judicatione damnandi ſunt.

* MS. A. B. *quovis bono.*

℣. 12. *In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conſpectu Domini: & peccatum matris ejus non deleatur*. Per tropologiam dicitur, *In memoriam* Domini peccata *redire* majorum; ut & * novis delictis nefarius Judas & parentum erroribus torqueatur. Priſcorum enim peccatis (ſicut ſæpe diximus) ita quis reus eſt, quando eorum ſceleribus ſequaciſſimus invenitur. *In conſpectu Domini*, id eſt, in diſcrepatione judicii: quoniam dum peccata Dominus reſpicit, auctores eorum ſine dubitatione percellit. Inde & Propheta clamat: *Averte faciem tuam a peccatis meis*. *Peccatum* vero *matris ejus*: eſt Synagogæ nota protervitas, ut & Prophetas occideret, nec ab ipſis dæmonum ſacrificiis abſtineret. Sacrilegi enim Judæ traditoris illam partem dicit eſſe genitricem, non quæ viros ſanctos protulit, ſed quæ innocentium ſanguinem fudit.

* MS. A. B. *Falſis.* — *Quando quis priſcorum delictis reus ſit.* — *Pſal. 50. 11.*

℣. 13. *Fiant contra Dominum ſemper: & diſpe-*

reat de terra memoria eorum. Nunc pluralem numerum ponit: quia Judæos mavult contumaces intelligi. Nam ſicut in uno ſancto multos beatos advertimus, ut eſt illud: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam:* ſic iterum in uno peſſimo multi deteſtabiles continentur. Petrus enim gerit Eccleſiæ typum: Judas vero damnandæ Babyloniæ portat imaginem. Unde merito poſt eum de perfidis dicit: quia ipſum ſcelerati malis facinoribus ſubſequuntur. *Fiunt* ergo peccatores *contra Dominum ſemper*, quando a regno ejus alienati in gehennæ contrarietatem juſtitia faciente mittendi ſunt. Nam cum Dominus ſit æterna beatitudo: contra ipſum fieri bene dicirur, qui perenni ultione damnatur. *Diſperit* autem *de terra* viventium, qui in beata patria non videtur. Nec in commemorationem veniunr, quando nullam ulterius miſericotdiam conſequuntur. Illos enim dicimur memorari, quibus ſumus aliqua præſtituri.

Matth. 16. 18.

Petrus Eccleſiæ typum gerit, Judas damnandæ Babyloniæ.

℣. 14. *Pro eo quod non eſt recordatus facere miſericordiam.* Dicit juſtiſſimæ ultionis cauſam: quoniam pieratem non poteſt invenire, qui eam aliis contempſit impendere, ſicut ſcriptum eſt: *Beati miſericordes: quoniam ipſis miſerebitur Deus.* Sed quamvis ad ſingularem numerum reverſus ſit, adhuc ramen intelligere debemus populum Judæorum, qui miſericordiam non fecit Apoſtolis vel fidelibus Chriſti, quando eos poſt Paſſionem Domini iniqua perſecutione vexavit: quia iſtud de Juda non poteſt intelligi, quando ante crucifixionem Domini de hac luce tranſivit, & affligere non potuit fideles ejus: quia tempus non habuit eos perſequendi.

Pietatem non poteſt invenire, qui eam aliis impendere contempſit. *Matth. 5. 7.*

℣. 15. *Et perſecutus eſt hominem pauperem & mendicum: & compunctum corde morti tradidit.* Et illud adhuc de Judæorum eſt populo ſentiendum, qui & Chriſtum & diſcipulos ejus nefanda præſumptione trucidavit. *Perſequi* plerumque facit homines aut divitiarum ambitus, aut ſuperbiæ odioſa jactantia. *Pauperem* vero *& mendicum* inſequi ſola ſævitia eſt, cujus nec honor quæritur, nec abundantia facultatis ambitur. More autem ſuo a natura humanitatis aſſumptæ *pauperem* ſe Dominus *& mendicum* eſſe commemorat. *Mendicus* de noſtro, dives de ſuo, ſicut dicit Apoſtolus: *Qui propter nos pauper factus eſt, cum eſſet dives: ut illius inopia nos divites eſſemus.* *Compunctum* vero de ipſo Capite dici poſſe non arbitror: quia tale non occurrit exemplum: ſed magis *compunctum* ad peccatorem æſtimo referendum, qui delictorum recordatione compungitur, ut ad ſatisfactionem redire mereatur; quod innumeris locis ſcriptura teſtatur. Neceſſarie itaque de membris accipiendum eſt: quia Chriſtus Dominus peccata non habuit. Populus enim Judæorum *compunctos corde* perſecutus eſt, ſicut de beato Stephano, vel Paulo Apoſtolo conſtat effectum.

Chriſtus mendicus de noſtro, dives de ſuo.

2. Cor. 8. 9.

℣. 16. *Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & * prolongabitur ab eo.* Adhuc de perfido populo dicit: quia *dilexit maledictionem*, tunc ſcilicet quando ait: *Sanguis hujus ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Quod eis proveniſſe manifeſtum eſt, qui contra Dominum impia voluntate durati ſunt. *Noluit* autem *benedictionem* prædictus populus, quando a cæco illuminato interrogatus eſt: *Numquid & vos vultis diſcipuli ejus fieri?* At illi quaſi maledicto acerrimo provocati reſponderunt: *Tu ſis diſcipulus ejus; nos autem Moyſi diſcipuli ſumus.* Quo dicto *prolongata eſt* ab eis *benedictio*, quando illis derelictis venit ad Gentium fidem; ſicut dicit Apoſtolus: *Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei: ſed quia repuliſtis illud, & indignos vos judicaſtis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.*

* MSS. A. B. F. *elongabitur.*

Matth. 27. 25.

Joan. 9. 27. 28.

Act. 13. 46.

℣. 17. *Et induit ſe maledictionem ſicut veſtimentum, & intravit ſicut aqua in interiora ejus, & ſicut oleum in oſſibus ejus.* Subtiliter intuendum eſt quemadmodum peccati ipſius qualitas quibuſdam dictionibus indicetur. Primo *induit ſe* prædictus populus *maledictionem ſicut veſtimentum*, quando inſtigante diabolo conſenſum præbuit, ut Dominum Pontio Pilato tradere maluiſſet. Ibi enim quodam onere veſtis indutus eſt, ubi tali voluntate noſcitur involutus. Secundo *intravit* maledictio *in interiora ejus ſicut aqua*, quando deliberavit facere quod ei fuerat iniquiſſima inſpiratione ſuggeſtum. *Aqua* enim quando viſceribus vitioſis recipitur, ſemper ingreditur ad nocendum. Tertio influxit iniquitas *ſicut oleum in oſſibus ejus*, quando effectum rei inaudita perverſitate complevit; ut jam non interiora carnis, ſed etiam ipſa *oſſa* penetraſſe videretur. Dicendo enim *oleum* ſignificat delectationem facinoris, quod ſic corpus noſtrum molliter ingreditur, ut nos quadam jucunditate permulceat. Quod conſtat malis mentibus accidere, quando in ſcelere ſuo aliqua delectatione gloriantur.

℣. 18. *Fiat ei ſicut veſtimentum, quo * operitur: & ſicut Zona, qua ſemper præcingitur.* Adhuc in ipſis comparationibus perſeverat; ut hoc peccatum quo ille involvi maluit, ſimilitudine veſtis alterius indicetur. Supra enim dixit: *Induit*, quod pertinet ad tunicam: nunc dicit, *operitur*, quod videtur pallio convenire, ut geminata veſtis ingentium ſignificet onera peccatorum. Sequitur, *Et ſicut Zona, qua ſemper præcingitur. Zona* hic, non illa muliebris accipienda eſt, ſed iſtud baltheum quo noſtros lumbos accingimus, ſicut in Evangelio de Joanne, de Helia vero in Regum volumine legitur: *Et Zona pellicea circa lumbos ejus.* Hoc enim nomen utraque ſignificatione donatum eſt; qua ſimilitudine dicit ſic peccatis illigantibus fuiſſe conſtrictum, ut nunquam ſuis oneribus exueretur, obſtinationis perfidia prægravatus. O infelix populus, quam male veſtitus eſt! Iſtæ veſtes ſunt, quæ peccatores ardere faciunt non calere, quæ in flammam mittunt, non a frigoris neceſſitate defendunt.

* MS. G. & Ed. *operietur.*

Matth. 3. 4.

4. *Reg.* 1. 8.

℣. 19. *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum: & qui loquuntur mala adverſus animam meam.* Hunc verſum contra omnes quidem perfidos debemus accipere: ſed tamen ſpecialiter duas hæreſes videtur impetere. Apud Deum Patrem detrahunt Arriani, quando & Filium minorem eſſe teſtantur, & impudenter inferiorem dicunt, quem Creatorem omnium communiter confitentur. Apollinariſtæ quoque *loquuntur mala adverſus animam* Domini, cum dicunt Deitatem ejus ſolam carnem hominis ſumpſiſſe non animam; nec tot exemplis perfidia ipſorum ſuperata diſcedit. Quapropter non ſolum contra iſtos, ſed contra omnes hæreticos ſuperius dicta bene intelliguntur, qui portionem in regno Domini non habebunt.

Errores Arrianorum & Apollinariſtarum.

℣. 20. *Et tu Domine Domine fac mecum miſericordiam propter nomen tuum: quia ſuavis eſt miſericordia tua. Libera me.* Venit ad tertiam narrationem, in qua precatur a parte qua paſſus eſt,

ut gloriam Reſurrectionis acceleret, & inimici ejus confuſionis dedecore veſtiantur. Dum dicit: *Et tu Domine*, ſubjungitur ſuperioribus dictis, hoc eſt, ſi Judas tradidit, ſi Judæus crucifixit, *& tu fac miſericordiam*; ut contra illa quæ facta ſunt Reſurrectio glorioſa proveniat. Sive Filius ad Patrem dicit: *Et tu fac*, ut virtutem ſuæ cooperationis oſtendat; omnia enim quæ facit [Joan. 5. 19.] Pater, operatur & Filius, ſicut dicit ipſe: *Omnia enim quæ Pater facit, hæc & Filius ſimiliter* [36. 23.] *facit*; Et: *Sicut habet Pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo; ut omnes honorificent Filium ſicut honorificant Patrem. Domine Domine* dum repetit, affectum ſuaviſſimæ precationis oſtendit. Quæ figura dicitur Epezeuxis, quoniam in uno verſu ſermonem ſine aliqua interpoſitione geminavit. *Propter nomen tuum*, ut ejus cultura toto orbe dilatetur. Ubi magna clementia Divinitatis aſſeritur: quia nullis humanis meritis potuit contingere, ut natura mortalis tam ingentibus elevata probetur eſſe miraculis. *Miſericordiam* vero dicit: quia carnem eſt dignatus aſſumere, per quam humano generi Auctor piiſſimus ſubveniret. Sequitur, *Libera me*, a paſſione ſæviſſima utique Judæorum.

℣. 21. *Quoniam egenus & pauper ego ſum: & cor meum conturbatum eſt in me. Egenum* ſe dicit *& pauperem* humilitate carnis, ſicut ſuperius conſtat expoſitum. Audiant pauperes, audiant egentes, & glorioſum ſibi cognoſcant eſſe quod dicitur Chriſtus. *Cor* denique ejus potuit *conturbari*, cujus caro pro nobis cognoſcebatur extingui, ſicut ipſe vicina Paſſione profeſſus eſt: [Matth. 26. 38.] *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*. Quæ omnia ſalutari diſpoſitione narrantur; ut propter hæreticos & perfecta natura hominis in Chriſto Domino valeat oſtendi, & nos, quemadmodum ſupplicemus, poſſimus edoceri.

℣. 22. *Sicut umbra cum declinat, ablatus ſum: & excuſſus ſum ſicut locuſta*. Hic facilitatem perſecutionis oſtendit: quia tanta celeritate de medio diſcipulorum raptus eſt a turba Judæorum, quanta ſolet velocitate *umbra* noctis, ſolis lumine veniente diſcedere. *Excuſus eſt* autem *ſicut locuſta*, dum perſecutionibus crebris loca videbatur mutare diverſa; ſcilicet quando de Nazareth venit ad Capharnaum, de Capharnaum in Bethſaida, de Bethſaida in Jeruſalem, quæ loca proſpiciendo magis peccatoribus circumibat; ne ſcelus ſuum populus perſecutor impleret. *Locuſta* enim manus apprehendentis evitans, quibuſdam ſaltibus evolat: cui ſe & propter pravitatem comparat, & propter celeritatem diſceſſionis aſſociat; quod humilitati non [* MS. G. eſſe.] poteſt * videri indecorum, qui ſe etiam vermibus comparavit dicendo: *Ego ſum vermis &* [Pſal. 21. 7.] *non homo*.

[* MS. A. B. Matth. 4. 2.] ℣. 23. *Genua mea infirmata ſunt * præ jejunio: & caro mea immutata eſt propter oleum*. Cum Evangelio teſte doceatur quadraginta diebus & quadraginta noctibus Chriſtum Dominum jejunaſſe: *Genua* tamen ejus *infirmata* eſſe non legimus, ſed tantum eſuriiſſe declaratur. Unde ſi hanc eſuriem ad genua referas, id eſt, corporis ſtabilitatem, quibus ſemper inſiſtimus, poteſt congruenter aptari minus: niſi hoc ſcrupulum movet, melius *genua* ad ipſius membra referantur, quæ revera *infirmata ſunt*, quando Apoſtoli ejus Paſſione diſperſi ſunt. Quid enim plus eſſe potuit infirmius, quam ut Petrus nega- [* Ed. latitaret.] ret, & reliqua fidelium turba * latuiſſet? Sequitur, *Et caro mea immutata eſt propter oleum. Oleum* [Per oleum gratia intelligitur.] hic ſignificat gratiam divinam, ſicut in quadrageſimo quarto pſalmo de ipſo jam dictum eſt: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ* [Pſal. 44. 8.] *conſortibus tuis*. Ipſa eſt enim gratia, quæ carnis infirmitatem in immortalitatis gloriam commutavit. Quod etiam membris Chriſti haud improbe videtur aptari.

℣. 24. *Et ego factus ſum opprobrium illis: viderunt me, & moverunt capita ſua*. Illa tangit quæ plebs erat Judæorum ſub detractione dictura, ſicut ait in Evangelio: *In Beelzebuth principe dæ-* [Matth. 12. 24.] *moniorum ejicit dæmonia*. Et alio loco: *Nonne* [Luc. 4. 22.] *hic eſt filius Joſeph fabri?* Et iterum dicunt: *Vah* [Matth. 27. 40.] *qui deſtruit templum Dei, & in triduo readificat illud*, & cætera quæ inſanis quidem mentibus videbantur opprobria: ſed ipſa fuerunt quæ nobis probata ſunt conferre medicinam. *Moverunt autem capita*, ad conſuetudinem pertinet nimis iraſcentium; nam quoties furore ſuccendimur, turbulenta commotione capitis comminamur.

℣. 25. *Adjuva me Domine Deus meus: ſalvum me fac propter miſericordiam tuam. Adjuvari* ſe ſuſcepta deprecatur infirmitas. Ipſe enim miſericordiam petit, qui & auxilium tribuit. Ro- [Chriſtus rogat ut homo, præſtat ut Deus.] gat ut homo, præſtat ut Deus; quod nullum poteſt confundere qui duas naturas in Domino Chriſto ſalutariter confitetur. Innumerabilia enim talia reperiuntur, quæ nequeunt alia ratione conſtare.

℣. 26. *Ut ſciant quia manus tua hæc: & tu Domine feciſti eam*. Ne ſibi Judaicus populus arrogaret poteſtate propria perſecutum Dominum Salvatorem, per id quod paſſus eſt dicit ad Patrem: Sciant homines hanc diſpenſationem a te Domine fuiſſe præparatam: ne applicent ſtulti viribus ſuis, quod tu ad ſalutem mundi fieri magna pietate decreviſti. *Ut ſciant*, dicit, perſecutores, qui utique neſciebant. Ipſo enim reſurgente evidentiſſime cognoverunt: quia niſi Dominus permiſiſſet fieri, nequaquam potuiſſet impleri. Sequitur, *Quia manus tua hæc*, id eſt, poteſtas, & ſubaudiendum operata eſt.

℣. 27. *Maledicent illi, & tu benedices: qui inſurgunt in me * confundantur: ſervus autem tuus* [* Ed. confundentur.] *lætabitur*. Per figuram Syncriſin quæ in hujus pſalmi principio poſita eſt. *Maledicent illi*, ſignificat eos de quibus Matthæus Evangeliſta dicit: *Tranſeuntes autem blaſphemabant eum, mo-* [Matth. 27. 39.] *ventes capita ſua*. Pater Filium *benedicit*, cum dicit: *Et clarificavi, & iterum clarificabo*. Sed [Joan. 12. 28.] vide qui *maledicent*, qui pleni ſunt falſitate, qui crudeliter ſæviebant, qui malum pro bono reddere feſtinabant. *Benedicit* autem Pater fons & origo veritatis, totius Auctor bonitatis, & virtutum omnium plenitudo. Admirandum in utraque parte præconium; ut & perfidus populus malediceret, & Chriſtum Dominum gloria Paterna laudaret. Addidit, *Qui inſurgunt in me confundantur*. Judæi ſunt qui *inſurrexerunt* adverſus Dominum Salvatorem; ut neci eum traderent, qui ad eos venerat pro ſua pietate ſalvandos. Iſti *confuſi ſunt*, quando Reſurrectionis ejus miracula cognoverunt. Sequitur, *Servus autem tuus lætabitur*. Agnoſcamus quæ natura loquitur, quæ ſe dicit & *ſervum*. Numquid Deus poteſt eſſe cuiquam *ſervus*? Sed in hoc *ſervus* eſt, ſicut dicit Apoſtolus: quia *ſemetipſum exinanivit* [Philip. 2. 7.] *formam ſervi accipiens*. Sic & Iſaias Propheta de Chriſto dicit: *Ecce ſervus meus ſuſcipiam* [Iſai. 42. 1.] *eum: electus meus complacuit ſibi in anima mea*, &c. Deſinant ergo hæretici minorem

Filium in Deitate ſentire, quando ſic expreſſam audiunt humilitatem carnis, ut & nomen ei ſit poſitum ſervitutis.

℣. 28. *Induantur qui detrahunt mihi reverentia: & operiantur ſicut diploide confuſione ſua.* Hic quoniam populi intereſt credituri, oratio potius, quam maledictio datur. Nam qui *reverentia induitur*, jam pene converſionis munere gratulatur; ut illum timeat Deum, quem prius credebat hominem eſſe temnendum. *Diplois*, duplex genus eſt pallii. Petit ergo ut utriuſque legis intelligentia veſtiantur, qui nunc utraque perfidia faciente nudati ſunt. *Confuſio* enim Judæorum eſt legem non intelligere, quæ toties Salvatorem Dominum præcinuit advenire. Sive illud genus vult exprimere, quod ſolet in proverbiis dici; id eſt, confuſionis duplici pallio veſtiantur, dum ante Deum & homines erubeſcunt.

Diplois duplex eſt genus pallii.

℣. 29. *Confitebor Domino nimis in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.* Hoc dicitur a parte membrorum: quoniam poſt Reſurrectionis manifeſtationem toto orbe diffuſam ipſe deprecatur, & ore Eccleſiæ Catholicæ confeſſio Patri competens exhibetur. *In medio multorum*, univerſalem deſignat Eccleſiam, quæ laudes Domini circumjectis adhuc perfidis non deſinit confiteri. Quamdiu enim mundus agitur, Eccleſia Chriſti maledicorum turba præcingitur.

Eccleſia Chriſti maledicorum turba ſemper præcingitur.

℣. 30. *Quia aſtitit a dextris pauperis: ut ſalvam faceret a perſequentibus animam meam.* Cauſam dicit quare Patri in membris ſuis debeat confiteri; ſcilicet quoniam confuſis perſecutoribus ipſe ſalvatus eſt. Superius dixit a dextris Judæ aſtare diabolum: quoniam erat delictorum fæce pollutus; ſibi autem dicit *aſtitiſſe a dextris* Patrem, quia peccatum non habuit. Sic & fidelibus aſſiſtit, cum delicta * remittit. Sequitur, *Ut ſalvam faceret a perſequentibus animam meam*. Utique *ſalva facta eſt a perſequentibus anima* ejus, quando perſecutorum nequitiæ nulla pravitate conſenſit. Hoc & ad membra ejus competenter aptatur, qui neſciunt perſecutoribus cedere, quamvis diverſis cruciatibus affligantur. Non enim *ſalva fit anima*, quando a temporali morte ſubducitur; ſed quando ab hujus ſæculi carcere * proſperrima diſſolutione liberatur, ſicut dicit Apoſtolus: *Compellor autem ex duobus: deſiderium habens diſſolvi & eſſe cum Chriſto, multo magis melius: permanere autem in carne neceſſarium propter vos.* Et alibi: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum.*

** Ed. remiſerit.*

Membra Chriſti neſciunt perſecutoribus cedere.

**MS. A.B. F. per aſperrimam diſſolutionem.*

Philip. 1. 23.

Roman. 7. 24. 25.

Concluſio Pſalmi.

Quintus iſte pſalmus eſt eorum, qui prædictis regulis latius de Domini Paſſione locuti ſunt, id eſt, viceſimus primus, triceſimus quartus, quinquageſimus quartus, ſexageſimus octavus, & præſens centeſimus octavus. Primo inchoaverunt omnes ex perſona Domini Chriſti. Secundo ab oratione probantur feciſſe ſermonem. Tertio Paſſionis Dominicæ geſta dixerunt. Quarto verbis Evangelii aſſona veritate conſentiunt. Quinto in ſpe fidelium magna exultatione finiti ſunt; ut myſtico huic numero, qui quinque virginibus datus eſt, quinque libris aſcriptus eſt, dignitas ſe præſentis pſalmi ſociata conjungeret. Sed quamvis & illa ſint ſalutis noſtræ magna miracula; nihil tamen evidentius, nihil acceptius eſt, quam Incarnati Domini adorandam ſuſcipere Paſſionem. Omnia congruunt, omnia ſibi lucida parilitate reſpondent. Virgo peperit, Meſſias venit, Agnus immaculatus occiſus eſt, Redemptor ſurrexit a mortuis, orbis audita credidit, & adhuc Judæus ſimulat ſe neſcire, quod totus mundus agnovit. Præſta Domine obſtinatis converſionem, lumen obſcuris, incredulis fidem; ut pro quibus in cruce poſitus oraſti, periclitantibus ſubvenire digneris. Nam quibus ſuadere juſta non poſſumus, recte pro illis tibi Domine ſupplicamus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum nonum.

Pſalmus David.

Verba quidem iſta notiſſima ſunt, quæ velut pro ſcripto regali prænotata foribus affiguntur. Sed iſte titulus non dicit: Lege & recede: ſed lege & accede. Quapropter magnalia Domini veneranter intremus: quia omnino pſalmus hic & de ſacra Incarnatione Domini, & de omnipotenti ejus Deitate pleniſſime breviterque dicturus eſt; ut in quibuſdam locis ſimili altitudine vel decore, initio illius Evangelii eructuatus eſſe videatur, ubi ait: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Quapropter (ut ita dixerim) eſt quidam ſol fidei noſtræ, ſpeculum cæleſtis arcani, armarium ſanctarum ſcripturarum: ubi totum ſummatim dicitur quod utriuſque Teſtamenti prædicatione narratur. Quapropter amando tenendus eſt, cujus dulcedo creſcit ad meritum, quod & compendioſa brevitate colligitur. Nunc diviſionem ipſius, quoniam eſt perſonarum varietate diſtinctus, audiamus intrepidi.

Joan. 1. 1.

Diviſio Pſalmi.

Sanctiſſimus Propheta in ſecretum altiſſimæ contemplationis evectus, in primo verſu inæſtimabilia verba refert, quæ omnipotens Pater omnipotenti & coæterno ſibi Filio dixerit: naturam ſimul Deitatis & humanitatis oſtendens. Nam cum pronuntiat, *Dixit Dominus Domino meo*, naturam ejus Deitatis oſtendit. Cum ſubjungit, *Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*; &, *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: & dominaberis in medio inimicorum tuorum*, humanitatis ejus ſubſtantia declaratur, quæ potuit quod non habebat, accipere. In ſecunda vero diviſione inchoat Pater naturam ejus Divinitatis pro modulo noſtræ capacitatis aliquatenus indicare. Dicit enim: *Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum: ex utero ante luciferum genui te.* Tertio loco Propheta loquitur uſque ad finem: formam iterum ejus humanitatis oſtendens, cum dicit: *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum*, &c; ut in his capitibus Verbum caro factum, quod eſt Dominus Chriſtus triplici illuminatione potuiſſet agnoſci.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Congruum videtur primum figuram ponere, per quam initia hujus

Quid ſit Idea. pſalmi intrinſecus poſſimus intendere. Idea figura eſt, quæ Latine dicitur Species, per quam res inviſibiles cernendæ ſenſibus offeruntur. Ait enim: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis*: Una Deitas, una poteſtas, una æternitas. Pater dicit ad Filium quod nec ille ore protulit, nec ille auribus * intentis audivit. Vult enim Pater, & novit Filius: vult Filius, & novit Pater. Sed nec ipſa voluntas nobis comprehenſibilis eſt, nec ipſa notio humanis ſenſibus poteſt apparere. Merito ergo ad noſtram conſuetudinem deſcenſum eſt, quatenus imbecilla inſtrueretur humanitas, quando uſque ad illam ſecretam integritatem hominum non poterat cogitatio pervenire. *Dominus Domino.* His nominibus æqualitas ſubſtantiæ, & virtutis potentia declaratur. Geminatio ſiquidem iſta unius nominis & perſonas competenter expreſſit, & unam naturam Deitatis evidenter oſtendit. Nec moveat quod nonnunquam Jeſus Chriſtus ipſe dicitur & Filius, ipſe & Dominus David. Nam ſi cauſas diſcutias, utraque veriſſima ſunt. Filius ſecundum carnis originem, ſicut in initio Matthæi ſcriptum eſt: *Liber generationis Jeſu Chriſti, filii David*; & alibi clamabatur a cæcis: *Fili David miſerere nobis*. Hic autem *Dominus* dicitur David, ſecundum Deitatem, qua Creator eſt ipſius; quod etiam in hac noſtra converſatione hodieque contingit; ut filius Epiſcopus factus, patris ſui pater vocetur, non naſcendi ordine ſed honore. Illud enim quod natum eſt ex ſemine David ſic honoratum, ſic magnificatum eſt, ut eſſet idem & Dominus David & filius. Sequitur, *Sede a dextris meis*. Victori Filio & per ſanctam Incarnationem totius mundi Triumphatori, poſt Reſurrectionis gloriam honorabilis conſeſſus offertur; ut per hunc ſitum ſuſceptæ humanitatis gloria declaretur. Nam verbum hoc illud deſignat, ut Caput noſtrum ad Patris cognoſceretur dexteram collocatum: in qua parte ponendi ſunt, qui a perfidis Divinitatis munere ſegregantur, propter illud: *Pater volo, ut ubi ſum ego, ibi ſint & hi mecum*. Nam ſi naturam Deitatis excogites, quem locum poteſt habere partis ſiniſtræ vel dextræ qui omnia ubique pleniſſima Majeſtate complectitur? Nam quod dicit Filio dexteram datam, non ut majorem quiſquam credere debuiſſet: ſed ne Arriani minorem (ſicut prædicant) concepto ſcelere mentirentur. Adjecit, *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*. *Scabellum* dictum eſt ab eo quod ſcandatur, id eſt, aſcendatur. Et conſidera quod hic, *Donec*, finitum pro infinito ſit poſitum; quaſi vero ad dexteram Patris non eſt ille ſeſſurus, poſtquam *inimici* ipſius ut *ſcabellum* pedibus ejus fuerint inclinati. Uſus enim ſcripturæ divinæ eſt, verbum iſtud & pro brevi tempore dicere, & pro æternitate depromere. Temporaliter, ut eſt illud Iſaiæ: *Claude oſtium tuum puſillum, donec tranſeat ira Domini*. *Donec* autem & alibi, ſicut hic, ſignificat tempus æternum; nam ſic in centeſimo vigeſimo ſecundo pſalmo dicturus eſt: *Ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur nobis*. Et in Evangelio ſimiliter dictum eſt de Joſeph: *Non cognovit eam donec peperit filium ſuum primogenitum*; quaſi vero poſt partum eam cognoverit, quæ Virgo permanſit. Hoc etiam ſuo loco repetita cura tractabimus; quod idioma, id eſt, proprium, ſcripturæ divinæ poſſumus nuncupare. Per *pedes* autem Domini ſtabilitas æterna ſignificatur, ubi ille tamquam veſtigiis poſitis omnipotentiæ ſuæ virtute conſiſtit. His *pedibus* conſtat eſſe ſubdendos, qui quotidie vitiorum contrarietate derelicta revertuntur ad Dominum; & tamquam *ſcabellum pedibus*, ita ejus prædicationibus inclinantur. O beatum ſcamnum quod pedibus ſanctis apponitur, ſupra omnia regna evehitur, cui ſubjectio tanta præſtatur. Nam cum ſedenti ad dexteram ſcabellum ſubditur, ſine dubio de illis inimicis dicitur, qui converſi ad dexteram collocantur.

*(Marginal notes: * MS. A. & Ed. intentus. — Chriſtus & filius David & Dominus dicitur. — Matth. 1. 1. — Idem 20. 30. — Joan. 17. 24. — Scabellum unde dictum. — Donec, in ſcripturis pro brevi tempore & pro æternitate ponitur. — Iſai. 26. 20. — Pſal. 122. 3. — Matth. 1. 25. — Per pedes Domini ſtabilitas æterna ſignificatur.)*

℣. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: & dominaberis in medio inimicorum tuorum*. Et hunc verſum Propheta loquitur ex perſona ſua, laudem in eo offerens Domino Chriſto. *Virga virtutis*, eſt ſceptrum regiæ poteſtatis, qua ſuſtentantur fideles, affliguntur increduli, terrentur ingrati. Et ut oſtenderet Filium cujuslibet rei indigentiam non habere, *tuæ* dixit: quia poteſtas illa Deitatis ſuæ propria atque æterna eſt. Sed ut hoc manifeſtius poſſis advertere, addidit, hanc *virgam emittet Dominus ex Sion*, qui eſt utique omnipotens Pater. *Dominus* autem *ex Sion* dicitur, & Filius; ſicut Iſaias dicit: *Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem*. Audiat hæreticus Patrem loqui de poteſtate & majeſtate Filii. Quo jam dicente poſſit imbui, ſi nec ipſi credat Auctori? Addidit, *Et dominaberis in medio inimicorum tuorum*. Expoſuit emiſſa virtutis virga quid faciet; ſcilicet ut *domineris in medio inimicorum tuorum*. Conſidera clementiſſimum verbum, ut hic Chriſtum ſupra inimicos *dominari* dixerit, non vindicare: quia tunc illis *dominatur*, quando ad ipſum delinquentium turba convertitur. Aliter enim *dominatur* fidelibus, aliter regnat ingratis: iſtos beneficiis & correctione educat: illos vindictæ diſtrictione percellit. *In medio* autem dixit, in anima, in præcordiis ubi Dominus requieſcit, emundatis ſordibus utique peccatorum. Sive Chriſtum *dominari* dicit in Eccleſia, quæ eſt inter hæreticorum ac ſuperſtitionum rabiem in iſto ſæculo conſtituta. Hactenus de natura Deitatis & humanitatis ejus Propheta locutus eſt: nunc ſecundæ partis diſcutiamus initium.

(Marginal notes: Iſai. 2. 3. — Chriſtus aliter dominatur fidelibus, aliter ingratis.)

℣. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum*. Venit ad ſecundum caput, ubi per hos duos verſus verba Patris accipienda ſunt, ut fas fuit de generatione Filii ſancta locuturus. Nam ut coæternitatem evidenter oſtenderet, dicit omnipotens Pater de omnipotente Filio ſuo: *Tecum principium in die virtutis tuæ*. Nam & ipſe Pater *principium* eſt, ut eſt illud: *In principio erat Verbum*. Ibi enim Patrem deſignat eſſe *principium* ubi erat Verbum. Filius quoque in Evangelio *principium* declaratur, dum ait: *Ego ſum principium, propter quod & loquor vobis*. Verum non duo principia, ſed ſicut unus Deus, ita & unum conſtat eſſe *principium*. Hoc etiam & de Spiritu ſancto conſtat ſine dubio ſentiendum. Nam cum de *principio* loqueretur, ſubjunxit: *Et Spiritus Dei ſuperferebatur ſuper aquas*. Sed hic Sancti, quemadmodum ſit *principium*, in principio nequeunt intueri. Nam cum Filium videret Philippus, dixit: *Oſtende nobis Patrem*. Quibus ait Integritas: *Qui me videt, videt & Patrem*. Tunc enim quando per gratiam Domini pleniſſimo cœperint ſplendore radiari, vident *principium* Chriſtum in *principio* eſſe Patre cum ſancto Spiritu. Quapropter perfidia deſinat Arriana conſurgere. Ideo enim *principium* Pater & Filius dicitur, ut eorum coæternitas declaretur; nam ſi eſſet tem-

(Marginal notes: Pater, Filius, & Spiritus ſanctus unum principium. — Joan. 1. 1. — Joan. 8. 25. — Geneſ. 1. 2. — Joan. 14. 8. — Pater & Filius principium dicitur, ut eorum coæternitas declaretur.)

pus quando non erat Filius, ſolus Pater dici potuit eſſe *principium*: Sequitur, *In die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum*. Reſpice ſingula verba quam vim habeant, quem honorem. *In die* ſignificat æternitatem, ubi unus eſt dies, ubi jam a beatis claritas & virtus divina conſpicitur, de quo ſcriptum eſt: *Beati mundo corde quoniam ipſi Deum videbunt*. Et de impiis legitur: *Tollatur impius: ne videat gloriam Dei*. Omnes enim videbunt Filium hominis judicare vivos & mortuos: ſed Deitatem ipſius ſoli beatiſſimi contuentur. Ubi ſunt illi qui etiam nunc duas naturas in Chriſto Domino minime confitentur? Peccator videt humanitatem, beatus conſpicit ſimul & Deitatem. Quod ſi una eſſet (ut confingunt) natura, non poterant peccatores carnem quam compunxerunt in reſurrectione ſolam reſpicere, & Deitatem ipſius pariter non videre. *Splendores* autem *ſanctorum* ſunt, quando in reſurrectione lucebunt ſicut Angeli Dei, & ita purificati atque perſpicui erunt, ut illam Majeſtatem queant cordis oculis intueri. Illud enim lumen niſi in melius immutati videre non poſſunt, ſicut dicit Apoſtolus: *Omnes reſurgemus: ſed non omnes immutabimur*.

Æternitas unus dies. — *Matth. 5. 8.* — *Iſai 26. 10.* — *1. Cor. 15. 51.*

℣. 4. *Ex utero ante luciferum genui te*. Poſtquam dixit in ſplendoribus ſanctorum Filium eſſe genitum: nunc de ejus ſancta generatione dicturus eſt, quæ licet ſit inenarrabilis, aliqua tamen commemoratione perſtringitur. Narratio ineffabilis, intellectus incomprehenſibilis, cogitatio ſupra omnium creaturarum vires, quæ Angelorum quoque ſuperat ſenſum; & tamen nobis ſe, prout capere potuiſſemus, indulgens. Deus enim æternus atque incommutabilis in ſua natura permanens, dignatus eſt aſſumere humanitatem noſtram, ut veterem hominem innovaret, ut de mortali faceret immortalem, de peccatore juſtum, de alienato ſui regni juberet eſſe participem: ne imaginem ſuam in confitentibus pateretur perire pius, quam annihilare voluit crudelis inimicus. Nunc ad verſus iſtius exponenda verba veniamus. Dicit enim Pater ad Filium: *Ex utero genui te*: id eſt, ex arcano ſubſtantiæ meæ, ex ipſa ſcilicet Deitate, totum ex toto, omnipotentem de omnipotente, lumen ex lumine, ſummum ex ſummo, quod nulla inveſtigatio, nullus ſenſus poſſit attingere. Nam quemadmodum valeat comprehendi, de qua ſcriptum eſt: *Generationem autem ejus quis enarrabit?* Mira brevitas, & ſufficiens pro noſtra infirmitate menſura: quia nec plus poſſumus capere, & hoc abunde ſufficit utique credidiſſe. *Ante luciferum* cum dicit, immenſitatem æternitatis oſtendit. *Lucifer* enim pro omnibus ſtellis ponitur, quaſi a parte totum, qui diem ſignificat eſſe venturum. Et ut oſtenderet incomprehenſibile neſcio quid, dicit prius eſſe *genitum* antequam illud exiſteret quod ſolet venturum diem ſæculo nuntiare. Non enim poteſt principium ejus comprehendi, a quo cuncta creata ſunt. Nunc ad tertiæ partis veniamus initium, in qua iterum Propheta reloquitur.

Quare Verbum caro factum. — *Generatio æterna Verbi.* — *Iſai. 53. 8.*

℣. 5. *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*. Hic iterum Propheta (ſicut dictum eſt) promiſſionem memorat Patris. *Juravit* enim Filio, ſed jam Chriſto, qui ex Maria Virgine natus eſt. Nam ſoli Verbo quid potuit promittere, qui omnia cum ipſo ſemper noſcitur poſſidere? *Jurare* eſt enim aliquid firmum ſub atteſtatione promittere. Et cui melius convenire poterit, niſi illi qui ſermonis ſui effectum divina poteſtate complevit? Sicut Apoſtolus dicit in Epiſtola quæ ſcribitur ad Hebræos: *Ut oſtenderet Deus pollicitationem heredibus immobilitatem conſilii ſui interpoſuit jusjurandum; ut per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, fortiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam*. Hinc eſt (ſicut jam dictum eſt) quod homines jurare merito prohibentur, dum quod efficere nequeunt, temerarie ſub Dei atteſtatione promittunt. *Jurat* autem per ſe Deus, ſicut Abrahæ promiſit: *Vivo ego dicit Dominus: quoniam audiſti vocem meam, & non pepercisti filio tuo unico propter me: niſi benedicens benedicam te*, &c. *Nec pœnitebit eum* utique, quoniam de tali ac tanta diſpenſatione cuncta gaviſa ſunt. Legis etiam, *Pœnitet me feciſſe hominem*, quando ante diluvii adventum corda mortalium demerſerant in gurgitem peccatorum. Hoc autem dicitur pro humanitatis conſuetudine, cui aliter res quam videbatur ſperare ſuccedit. Sequitur, *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*. Hoc etiam Propheta promiſiſſe Filio commemorat Patrem. Cui enim poteſt veraciter, & evidenter aptari, niſi Domino Salvatori, qui corpus & ſanguinem ſuum in panis ac vini erogatione ſalutariter conſecravit? ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam æternam*. Sed in iſta carne ac ſanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat: ne (ſicut dicit Apoſtolus) *Qui enim corpus Domini indigne manducat, judicium ſibi manducat*: ſed vivificatricem ſubſtantiam atque ſalutarem, & ipſius Verbi propriam factam, per quam peccatorum remiſſio, & æternæ vitæ dona præſtantur. Quem ordinem per myſticam ſimilitudinem Melchiſedech juſtiſſimus Rex inſtituit, quando Domino panis & vini fructus obtulit. Conſtat enim pecudum victimas periiſſe, que fuerunt ordinis Aaron, & Melchiſedech manere potius inſtitutum, quod toto orbe in ſacramentorum erogatione celebratur; quod adhuc Judæi non intelligunt obſtinati, cum eorum & ſacerdotes & ſacrificia de medio probentur ablata. *Sacerdos* autem præcipue dicitur Chriſtus, qui ſemel ſe pro nobis obtulit immolandum, de quo dicit Apoſtolus: *Talis enim decebat, ut nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus a peccatoribus, & excelſior cælis factus*. Quem ſenſum mirabiliter & evidenter exequitur. *In æternum* vero cum dicitur, ipſe ſignificatur Dominus Chriſtus, qui permanet in gloria ſempiterna.

Quid ſit Jurare. — *Hebr. 6. 17. 18. 19.* — *Cur homines jurare prohibeantur.* — *Geneſ. 22. 16. 17.* — *Geneſ. 6. 7.* — *Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum in panis ac vini erogatione conſecravit.* — *Joan. 6. 54.* — *1. Cor. 11. 29.* — *Sacrificia ordinis Aaron perierunt, Melchiſedech vero manſerunt, & manent.* — *Chriſtus vere Sacerdos.* — *Hebr. 7. 26.*

℣. 6. *Dominus a dextris tuis: confregit in die iræ ſuæ reges*. Quod Pater dicitur feciſſe, hoc & Filium, hoc & Spiritum ſanctum ſine dubio conſtat operatum. Illud autem movere poteſt, cum in pſalmi hujus initio Pater dixerit Filio: *Sede a dextris meis*: nunc iterum Propheta dicit *a dextris* Filii, Patris operatam fuiſſe virtutem. Quod ideo dictum eſt, ut cum hæc viciſſitudo æqualis ponitur, majus hic aut minus aliquid nullo modo ſentiatur. *Reges confregit*, illos ſignificat de quibus ſecundus pſalmus ait: *Aſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus*. Hos *confregit*, quando ſuperbiam eorum omnipotentiæ ſuæ virtute proſtravit: quia niſi

Pſal. 2. 2.

fuiſſent confracti, in malitiæ ſuæ utique noxio rigore conſtiterant.

℣. 7. *Judicabit in nationibus, implebit ruinas: conquaſſabit capita multa in terra copioſa*. Proprietates intuere verborum. Reges confringendos in ſuperiore verſu dixit propter ſuperbiam tyrannicam: nunc populos *judicari* perhibet propter peccata communia; utrique tamen a ſuis intentionibus feliciter cadunt, dum a priore malignitate bono propoſito converſionis abſcedunt. Et conſidera quo modo hic dicitur *judicare* ut *impleat ruinas*. *Implet* enim *ruinas*, quando de cordibus humanis facit peccata corruere, delictaque noxia emendatione ſaluberrima diſperire. Quod per illud exemplum poteſt intelligi, ubi ait: *Deſtrues eos, & non ædificabis eos*; quod utique non diceretur, niſi deſtruerentur aliqui proſperius innovandi. Sequitur, *Conquaſſabit capita multa in terra copioſa*. *Capita* illorum utique qui caput non habent Chriſtum; nam qui diabolum diverſis ſequuntur erroribus, cum fuerint correcti, capite ſuo ſine dubitatione quaſſantur. *Caput* vero dicitur ſublime atque honorabile culmen corporis noſtri, appellatum a capiendo, quod ſenſus noſtros capiat univerſos, id eſt, viſum, auditum, guſtum, olfactum, tactum, quod utique alia membra noſtra excepto tactu non capiunt. Et ideo *caput* noſtrum recte poſſumus dicere, quem decernimus ſequi. *Terram* vero *copioſam* dicit, quæ peccatores abundantes enutrit, quaſi meſſem germenque vitiorum.

Pſal. 27. 5.

Caput a capiendo dictum.

℣. 8. *De torrente in via * bibet: propterea exaltabit caput*. Torrens fuit turbulenta perſecutio Judæorum: de qua Dominus Chriſtus *bibit in via*, id eſt, in hac vita dum corpore pertulit. Sed dum *in via* dicitur, illata vis oſtenditur, & velociſſimus tranſitus indicatur, per quem itinerantes vehi ſolent ad aliam manſionem. Ipſe eſt autem qui audivit, *Sede a dextris meis*: ipſe eſt cui dicitur, *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*: ipſe qui conquaſſat *capita* peccatorum: cui propter meritum glorioſæ Paſſionis *datum eſt nomen quod eſt ſuper omne nomen; ut in nomine ejus omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum*. Audis paſſum Pagane vel Judæe, lege & ipſum eſſe futurum Judicem; ut contremiſcas omnipotentem Deum, qui hominem judicas negligendum.

* MSS. A. B. F. bibit.

Phil. 2. 9. 10.

Concluſio Pſalmi.

SEptimus quidem pſalmus eſt, quem de duabus naturis Domini Chriſti prædicatum eſſe memoravimus. Sed quoniam dicit Apoſtolus ad Timotheum ſcribens: *Prædica verbum, inſta opportune, importune: argue, exhortare, increpa cum omni patientia, & doctrina*; velim vobiſcum qui unam naturam in Chriſto Domino factam putatis adhuc miſcere colloquia. Nobiſcum certe creditis quod in utero Mariæ ſemper Virginis, *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*: eumque in aſſumpta humanitate paſſum & ſepultum, qui tertia die reſurrexit a mortuis; viſum deinde corporaliter Apoſtolis ac credentibus ſibi; aſcendiſſe quoque in cælos cum carne qua reſurrexit a mortuis; hactenus omnino prædicatis. Sed quid in poſterum terrena ſapitis, qui uſque ad cæleſtia perveniſtis? Ubi eſt ergo illa natura cum qua Dominus aſcendit in cælos? Morte jam perire non potuit, teſtante Apoſtolo: Hoc *Scientes quod Chriſtus * reſurgens a mortuis, jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo*. Quare diceret, *vivit Deo*, & non vivit Deus, ſi una facta eſt natura quæ vivit? Sed eſt aliud videlicet quod *vivit Deo*, utique quod mortuum eſt ſemel peccato. Audis denique, Sedet ad dexteram Patris, & dubitas eum retinere, quod humanitati ejus poteſt ſolummodo convenire? Promittite quæſumus ſpem ſalutis noſtræ Chriſtum Dominum ſemper dici, qui recte poteſt tali nomine nuncupari, cum in duabus naturis adunatis atque perfectis in gloria Patris permanet in ſæcula ſæculorum. Nam ſi dicta veſtra diligenti examinatione penſetis, quoties Jeſum Chriſtum unius eſſe naturæ dicitis, toties eum filium ſanctæ Virginis abnegatis. Et videte, unde jam vobis ſalus veniat: ſi a vobis Dominum Salvatorem perverſitas confeſſionis abſcidat.

2. Timoth. 4. 2.

Joan. 1. 14.

Rom. 6. 9. 10.

* Ed. ſurgens.

Spes ſalutis noſtra Chriſtus Dominus.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum decimum.

Alleluia.

QUamvis hoc nomen laudis generale eſſe videatur: tamen ibi maxime apponitur, ubi magna exultatione gaudetur. Laudat enim Dominum populus ſuus, qui a mundi clade liberatus, vitiorum neſcit ſuſtinere ſervitium. Quæ laus futuræ figuram noſcitur portare lætitiæ, ubi Dominus a fidelibus ſuis abſque intermiſſione conſpicitur, & ſine fine laudatur, ſicut in alio pſalmo legitur: *Beati qui habitant in domo tua: in ſæcula ſæculorum laudabunt te*. Eſt etiam pſalmus iſte apud Hebræos Alphabeti ordine decoratus, qui per capita commatum, ſive diviſionum primus cunctis litteris annotatur: illos nobis juſtos indicans, qui (divina gratia tribuente, perfectis virtutibus eluceſcunt. Nam ſicut ſuperiores pſalmi Alphabetodes quaſdam litteras minus habentes, illos deſignant qui non adeo univerſis meritis repleti ſunt, ſed tamen in ſancto concilio habitare noſcuntur: ita & iſti completis litteris omnibus excellentium merita videntur indicare juſtorum. Eſt & alia cauſa, ut Pater Hilarius dicit, poſiti hujus Alphabeti: Scimus parvulos & rudes per litteras erudiri, ut ſapientiæ præcepta conquirant; ſic hujuſmodi pſalmi pueris & incipientibus dantur, ut primordia eorum quaſi quibuſdam elementis docentibus inſtruantur. Nam quamvis quoſdam & ſine litteris ſcripturas divinas didiciſſe legerimus: facilior tamen res eſt Dei gratia fragilitati noſtræ per litteras prudentiam diſcere, quam illud miraculum ſuſtinere. Commonemur ergo per hoc ſacramentum, quatenus proniſſimi ad eruditionis ſtudia feſtinemus: quando ut elementa meditari ac diſcere debeamus, ordo ipſe ponitur litterarum.

Pſal. 83. 5.

Alphabetum perfectum aut imperfectum in pſalmis ad quos ſpectent.

Prolog. in pſal.

Diviſio Pſalmi.

POpulus beatorum diverſis mundi partibus aggregatus, primo ingreſſu pſalmi confiteri ſe dicit Domino in congregatione juſtorum, ubi eſt æterna laus, & ſine fine præconium. Continet autem hæc pars prædicti Alphabeti litteras ſex. Secundo fideles ejus dicit copioſo munere ſatiatos: adventum Domini com-

compromittens, ut hereditatem pollicitam aviſſima intentione perquirant; in quo aliæ decem litteræ ſunt digeſtæ. Tertio redemptos aſſerit Chriſtianos, & Teſtamentum novum æterna gratia conſecratum. Iſta vero reſiduas ſex litteras recipiens, totum Alphabetum decora perfectione complevit.

Expoſitio Pſalmi.

ALEPH. BETH. ℣. 1. CONfitebor tibi Domine in toto corde meo: in conſilio juſtorum, & congregatione. *Confitebor* (ſicut ſæpe diximus) æquivocum nomen eſt: ſed pro locorum diverſitate ſuſcipitur. *Confitentur* enim & qui peccata deplorant; item, & qui Domino gratias referunt, confitentur: ſed illud in lacrymis, iſtud in gaudio eſt: illud in afflictione, iſtud in ſancta mentis alaeritate noſcitur conſtitutum. Unde hic profuſa lætitia exultat populus fidelis, quamdam imaginem futuri ſæculi deſignans, ubi voces iſtæ continuæ ſunt, & laudes Domini devota mente concelebrantur. Nam ut ſinceritatem ſuæ intentionis oſtendat, laudaturum ſe dicit cum toto cordis affectu; ut nihil cogitatio adverſa ſurripiat, nec ſplendidam lucidamque mentem diabolica videantur fuſcare præſtigia. Sequitur, *In conſilio juſtorum & congregatione*. Si *conſilium juſtorum & congregationem* hic velis exquirere, omnino videtur difficile, ut in hoc ſæculo electos omnes invenias: ubi Eccleſia permixtione bonorum malorumque completa eſt. Sed qui hic *toto corde confitentur*, jam videntur *in* illa *congregatione juſtorum* pſallere, quam de cunctis Gentibus in futurum manifeſtum eſt Dominum congregare. Et videamus quid nobis iſta verba denuntient. *Conſilium juſtorum* eſt, quando beati cum Domino reſurrectionis tempore judicabunt, ſicut in primo pſalmo dictum eſt: *Ideo non reſurgunt impii in judicio: neque peccatores in conſilio juſtorum*. Hoc enim in Evangelio Apoſtolis & ſanctis ſuis ſpecialiter Dominus compromiſit, dicens: *Sedebitis ſuper duodecim ſedes, judicantes duodecim tribus Iſrael*. *Congregatio* vero ſignificat totius Eccleſiæ beatam coronam, de diverſis mundi partibus adunatam.

Duplex confeſſio. — *Pſal. 1.5.* — *Matth. 19.28.*

GIMEL. DALETH. ℣. 2. *Magna opera Domini: exquiſita in omnes voluntates ejus*. Hinc jam enumerationes ſinceriſſimæ confeſſionis ingreditur, magnam immenſitatem bonitatis oſtendit. Quid enim magnificentius quam de impio facere juſtum, de hoſte filium, de captivo liberum? Ut in eis compleatur quod Apoſtolus dicit: *Ubi autem abundavit peccatum, ſuperabundavit & gratia*. *Exquiſita*, id eſt, ſingularis, exacta, cui nihil poteſt ſimile reperiri. Permittit enim diabolum ſævire, ut ex illius iniquitate ſibi debeat fideliſſimos invenire; novoque modo naſcitur de afflictione gaudium, de perſecutione temporali æterna ſecuritas. Et ne putares pro parte laudatum, adjecit, *In omnes voluntates ejus*. Quidquid enim facit, eximie atque incomprehenſibiliter operatur, ſicut in Geneſi ſcriptum eſt: *Fecit Deus omnia valde bona*. Sic illa inveſtigabilis, illa inæſtimabilis laus ſub brevitate concluſa eſt.

Rom. 5.20. — *Quare Deus permittat diabolum in ſervos ſuos ſævire.* — *Geneſ. 1.31.*

HE. VAU. ℣. 3. *Confeſſio & magnificentia opus ejus: & juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi*. Opera illa Domini, quæ ſuperius dixit, nunc iterum quemadmodum intelligantur exponit. Gloria enim & decor (ſicut Pater Hieronymus tranſtulit) eſt *opus ejus*: quoniam & laudabilia ſunt nimis, & decora quæ facit. Diximus enim *Confeſſionem* illam hic accipiendam, quæ verbis præconialibus explicatur. Sequitur, *Et juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi*. Hic *juſtitiam* Domini, ſententiam futuri judicii debemus advertere, quæ omnino perpetua eſt. *Juſtitia* quippe *ejus manet in ſæculum ſæculi*, cum peccatoribus dixerit: *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus*. Iterumque *Juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi*, quando fideles advocaverit, dicens: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi*. Sic in utraque parte *juſtitia* Domini perpetua & incommutabilis perſeverat.

Matth. 25.41. — *Ibidem 34.*

ZAIN. HETH. ℣. 4. *Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors & miſerator Dominus*. Ad ſecundum venit ingreſſum, ubi oſtendit eſca cæleſti fideliſſimos paſtos, id eſt, adventu Domini utique Salvatoris. *Memoriam* ergo *fecit mirabilium ſuorum*, quando plurima nova & inuſitata monſtravit. Tunc enim omnia Deum regere potuit evidenter adverti, quando viſæ ſunt conſuetudines rerum ſacris juſſionibus immutari. Convertere enim veraciter non poteſt ordines rerum, niſi qui eas & feciſſe & adminiſtrare cognoſcitur. Et ut oſtenderet qui *fecit memoriam mirabilium ſuorum*, ſequitur, *Miſericors & miſerator Dominus*. *Miſericors* naturam ejus pietatis oſtendit: *Miſerator*, tempus quo adventu ſuo miſericordiam fecit, & humano generi larga pietate ſubvenit.

Ordines rerum non convertit, niſi qui eas fecit.

TETH. JOD. ℣. 5. *Eſcam dedit timentibus ſe: memor erit in ſæculum teſtamenti ſui*. Quod dixit, *Eſcam dedit timentibus ſe*, ſignificat utique ſpiritualem cibum. Quis enim eſcam communem putet fidelibus ad præmium datam, quæ & peccatoribus paſſim cognoſcitur attributa? Sed ut magis hoc de adventu Domini Salvatoris debuiſſes advertere, ſequitur, *Memor erit in ſæculum teſtamenti ſui*. *Memor erit*, humanitatis conſuetudine dicitur: quia tunc quis aliquid in mente habuiſſe putatur, cum promiſſa compleverit. *In ſæculum*, æternitatem ſignificat: quia verba teſtamenti ſui ſolidiſſima veritate cuſtodit. Nam ſicut promiſſus eſt in veteri Teſtamento Dominus Salvator: ita in novo advenire dignatus eſt, in quo *eſca data eſt timentibus* eum, id eſt, communicatio corporis & ſanguinis ſacri, quæ eſt ſalus Gentium, & remiſſio peccatorum.

Eſca timentium Deum, communicatio corporis & ſanguinis ſacri.

CAPH. LAMED. ℣. 6. *Virtutem operum ſuorum annuntiavit populo ſuo: ut det illis hereditatem Gentium*. Hic eſt impleta ſententia, quæ tribus verſibus continetur. *Virtus operum* fuit, quam dicit in Evangelio: *Cæci vident, ſurdi audiunt, leproſi mundantur, mortui reſurgunt: & beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me*. *Annuntiavit*, manifeſtam fecit populo ſcilicet Chriſtiano, quem redemit ſanguine pretioſo. Sed hoc illi prophetiæ ſpiritu dicunt, qui ante adventum Domini in eum ſancta fide crediderunt. *Dedit* autem *eis hereditatem Gentium*, quando Eccleſiam Catholicam de cunctis nationibus vivis lapidibus fabricavit. Ipſa eſt *hereditas* quæ promiſſa eſt Abrahæ: *Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam quæ eſt ad oram maris*. Aperuit enim cauſam quare *virtutem operum* ſuorum *annuntiabit populo ſuo*: ſcilicet ut *daret eis hereditatem Gentium*. Ipſa enim intentio fuit miraculorum ut crederent, & præmia compromiſſa credentes acciperent.

Matth. 11.5. — *Geneſ. 22.17*

MEM. NUN.

℣. 7. *Opera manuum ejus veritas & judicium: fidelia omnia mandata ejus*. Pulcherrimis variiſque ſententiis in hoc & ſequenti verſu laudes Domini deſcribuntur. Quæ duodecima eſt ſpecies definitionis, quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. *Opera* quippe virtutis ejus eſt, quando confitentibus parcit, & beatos ex impiis facit, deinde cum obſtinatis pœnas debitas reddit. Quapropter proprie dictum eſt: *Opus ejus veritas & judicium*. *Veritas* eſt enim cum fidelibus promiſſa reſtituit: *Judicium*, quod impiis comminatur: quoniam qui hic præcepta ejus facere negligunt, ibi vindictam perpetuam ſuſtinebunt. Sequitur, *Fidelia omnia mandata ejus*. Scriptum eſt: *Serva mandata, & ſervabunt te*. *Fidelia* vero ſunt: quoniam nullo mendacio dicta variantur: ſed abſolute nos cuſtodiunt, cum ea cuſtodire Domini munere feſtinamus.

Eccleſ. 15. 16.

SAMECH. AIN.

℣. 8. *Confirmata in ſæculum ſæculi: facta in veritate & æquitate*. Humana verba incaſſum miſſa ſolvuntur: Domini autem ſermo confirmatus permanet in æternum. Neſcit enim titubare quod veritas loquitur. Sequitur, *Facta in veritate & æquitate*. Mandata illa, quæ ſuperius dixit, ut ea crederes certiſſimis effectibus eſſe pleniſſima, *facta* dixit eſſe quam dicta. Et ut dignitas eorum amplius appareret, adjecit, *In veritate & æquitate*. *Veritas* eſt, quia dicta complentur: *æquitas* eſt, quia juſtitiæ pondere proferuntur. Has enim virtutes manifeſtum eſt ejus continere mandata.

Neſcit titubare quod veritas loquitur.

PHE. SADE. COPH.

℣. 9. *Redemptionem miſit populo ſuo: mandavit in æternum teſtamentum ſuum. Sanctum & terribile nomen ejus*. Hic Enthymematicus ſyllogiſmus jam nobis frequentatus oboritur; cujus Propoſitio eſt: *Redemptionem miſit populo ſuo, mandavit in æternum teſtamentum ſuum*. Sequitur expectata Concluſio: *Sanctum eſt* igitur *& terribile nomen ejus*. Audiamus reliqua quæ ſequuntur. Perventum eſt ad ingreſſum tertium, in quo Dominum Salvatorem pronuntiat eſſe venturum, qui timendus, amandus, & continua exultatione laudandus eſt. Convenienter autem dicitur, *Redemptionem miſit*: quoniam hoc videbantur indigere captivi. Sed tale pretium fuit quod tyrannus non ſumeret, ſed ille qui abſolvebatur acciperet. Lucratus eſt captivus *redemptionem* ſuam, & ipſe eſt magis inde ditatus qui tenebatur obnoxius. Sequitur, *Mandavit in æternum teſtamentum ſuum*. *Mandare* dicimus, abſentibus verba per medias deſtinare perſonas. Quod factum conſtat, quando *Teſtamentum* novum per Apoſtolos atque Evangeliſtas ſuos tranſmiſit ad Gentes. *In æternum* autem recte dicitur: quia nullum illi aliud ſucceſſurum ſignificatur, ſicut in veteri Teſtamento conſtat effectum. Hoc eſt enim quod cuncta concluſit: quia plenitudinem ſuam, quæ prius fuerat promiſſa, reſtituit. Merito ergo *æternum* dicitur, quod nullo alio indigere cognoſcitur. Addidit, *Sanctum & terribile nomen ejus*. *Sanctum* pertinet ad Incarnationem; ſicut ipſe dicit: *Cuſtodi animam meam: quoniam ſanctus ſum*. *Terribile* ad omnipotentiam Deitatis excelſæ, ſicut in alio pſalmo dicitur: *Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi?* Quæ duo ad illud pertinent, ut amemus Advocatum, judicantem timere debeamus. Hæc enim competenter utraque conjuncta ſunt: ne nos aut ſolus amor negligentes reddat: aut tantum timor deſperatos efficiat.

Cur teſtamentum novum dicatur æternum.

Pſal. 85. 2.

Pſal. 75. 8.

RES. SIN. TAU.

℣. 10. *Initium ſapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus* * *eam: laudatio ejus manet in ſæculum ſæculi*. Pulchre definitum eſt quid ſit *timor Domini*; ſcilicet *Initium ſapientiæ*. Per hunc enim ad Dominum velut quibuſdam januis introitur. Nam ſi metus ejus judicii neſciatur, converſionis medicina negligitur. Timeamus ulciſcentem, ut mereamur Redemptoris * gratiam reperire. Sequitur, *Intellectus bonus omnibus facientibus eam*. Ne ſapientiam putares humanam, quæ incertis caſibus nutat & fluctuat, dicit de iſta cæleſti ſapientia: *Intellectus bonus*, id eſt, verus atque ſalutaris, quem conſtat in illa non eſſe, de qua ſcriptum eſt: *Sapientia hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum*. Iſte ergo *intellectus* qui in timore Domini probatur intentus, utilis atque fructuoſus eſt: quoniam inde naſcitur, quod ad perennem gloriam perducere videatur. Adjecit, *Laudatio ejus manet in ſæculum ſæculi*. Ecce intentio pſalmi tota declarata eſt. Populus ille fidelis a diabolica pravitate liberatus, gratias agens Domino, ſententiam religioſæ mentis expreſſit; quod & hic facere debent qui devoti ſunt, & in illa cæleſti Jeruſalem a beatis conſtat eſſe peragendum. *Laudatio* enim *ejus* non clauditur termino: quia nec finem habere poteſt beneficium. Hic laudatur, quia peccatores liberat: ibi prædicatur, quia devotos coronat. Merito ergo *Alleluia* in titulo pſalmus iſte cognoſcitur ſuſcepiſſe, qui & a laude Domini fecit initium, & in ejus laude finitus eſt.

* MSS. A. B. F. *eum*.

* Ed. *redemptionis*.

1. Cor. 3. 19.

Cur laudatio Dei non clauditur termino.

Concluſio Pſalmi.

QUam bene fideliſſimus populus iſte lætatus eſt. Fuit & noſtrum gaudium audire gaudentem. Alacritas enim mentis augetur, quando alterius lætantis prolata verba ſuaviter hauriuntur. Sed nec hoc quoque putetur otioſum, quod poſt centeſimum nonum pſalmum hæc exultatio fidelium tali numero collocatur. Reſpice enim dulcedinem ſecuritatemque canentium, & invenies hic imaginem illius præmii contributam, quam operariis in Evangelio Dominus pollicetur, quos ad laborem vineæ vocationis ſuæ muneribus invitavit. Ipſe eſt enim denarius qui & mane & ſero venientibus dabitur. Denarius, quoniam coronalis eſt: unus, quia finem penitus non habebit. Addita eſt huic pſalmo & alphabeti decora perfectio; ut gratiæ tantæ exultationis litterarum inſtitutio jungeretur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM
Centeſimum undecimum.

Alleluia, converſionis Aggæi & Zachariæ.

CUm jam frequenter ſolum poſuerit *Alleluia*, videamus adjectio iſta nominum quid velit intelligi. *Aggæus & Zacharias* Prophetæ fuerunt, qui poſt tranſmigrationem Babyloniæ ſub Dario Rege longo poſt tempore prophetaverunt, quam iſta ſint cantata. Reverſi enim in Jeruſalem patriam ſuam, cum reparari templum viderent, laudes Domini magna exultatione profuderunt. Ad quam ſimilitudinem & hic pſalmus integerrimi alphabeti litteris, quaſi regulis aureis noſcitur eſſe contextus; quem poſt abſolutionem peccatorum perfectiſſima debeat Chriſtianus alacritate cantare.

Et memento quod inſtitutor fidelium hic quartus eſt pſalmus; oſtendit enim poſt liberationem delictorum quanta ſint bona fidelium, & quæ ſit retributio perfidorum.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum Propheta loquitur. Prima admonitione quid faciat beatus vir, & quanta bona Domini gratia mereatur, oſtendit; continet autem litteras ſex. Secunda adventum Domini ſignificat Salvatoris, per quem homines ex peccatoribus & impiis in æternum beati eſſe promerentur; quæ diviſio treſdecim litteras Hebraicas noſcitur continere. In tertia parte contraria impiis provenire teſtatur; quæ reſiduas habet litteras tres.

Expoſitio Pſalmi.

* MSS. A.B. F. *cupit.*

ALEPH. BETH.

℣. 1. BEatus vir qui timet Dominum: in mandatis ejus * cupiet nimis.* Diverſis modis *Beatus vir* in medium deducitur: ne diſſimulatione aliqua ejus appetentia negligatur. Decet enim animo nos frequenter revolvere, unde probamur ſub æternitate gaudere. Sed cum beatitudo nulla ſit ſub timore mundano, qui potius miſeros facit; manifeſtum eſt tamen nulla æterna reperiri gaudia, niſi quæ Domini fuerint timore præparata. Ipſo enim compellente deſideramus, quod nos beatos poſſit efficere. Denique ſic ſequitur, *In mandatis ejus cupiet nimis*; quod per timorem Domini certum eſt poſſe contingere, quando Dominum diligendo metuimus: ne nos a regno ſuo reddat extraneos. *Beatus* ergo *qui timet Dominum*, &c. ſpecies duodecimæ definitionis quæ Græce dicitur κατ᾽ ἔπαινον, Latine per laudem.

Timor mundanus miſeros facit, divinus beatos.

GIMEL. DALETH.

℣. 2. *Potens in terra erit ſemen ejus: generatio rectorum benedicetur.* Jam illius beati, quem ſuperius dixit, præmia deſcribuntur. Sed cum ipſe prædicit humiles ſibi eſſe gratiſſimos, itaut juſti ejus pauperes dicantur, quæramus in qua terra *potentes* dicantur effici, qui hic probantur eſſe deriſui? In illa ſcilicet, qua cum Domino regnaturi ſunt ſancti: ubi non divitiæ humanæ, nec honores temporales faciunt potentes, ſed contemplatio Domini & ſine fine laudatio. Ipſa revera eſt potentia cui non ſuccedit infirmitas: ſed quod eſſe meruerit, æterna felicitate cuſtodit. *Semen* opera ſignificat bonarum rerum, quæ in hoc ſæculo velut ſemina jaciuntur, ut fructus futuræ meſſis adoleſcat. *Generatio* autem *rectorum* bene dicitur, non iſta carnis: ſed illa quæ imitatione juſtorum per ſimilitudines operum noſcitur eſſe propagata. Unde & diabolus peccatores filios habere memoratur, quibus dictum eſt: *Vos a patre diabolo eſtis.*

Bona opera hic velut ſemina jaciuntur.

Joan. 8. 44.

HE. VAU.

Beati domus eſt mentis ſecretum.

℣. 3. *Gloria & divitiæ in domo ejus: & juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi.* Adhuc in bonis beati præmiſſa deſcriptio perſeverat. Beati domus eſt mentis ſecretum, ubi *divitias* ſanctas & *gloriam* perpetuam reponit quiſquis Domini præcepta impleverit. Sed illa *gloria* non habet finem: illæ *divitiæ* non maligna ſurreptione diſpereunt, ſed de Domini mandatis veniunt; unde quidquid acquiritur, perenni integritate ſervatur. Denique ſic ſequitur, *Et juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi*. *Juſtitia* quidem hominis dicitur, ſed quæ Deo largiente præſtatur. Nam cum ſit nomen generale, advertitur tamen propria, cum divina diſpenſatione ad unumquemque hominem res conceſſa pervenerit. Et ne aliquis ſe temporaliter exiſtimaret fieri beatum, addidit, *Manet in ſæculum ſæculi*. Hactenus beati illius bona narrata ſunt: nunc unde fieri poſſit beatus edicitur: ne tantum deſiderium moviſſe, non etiam & cauſam docuiſſe videretur.

ZAIM. HETH.

℣. 4. *Exortum eſt in tenebris lumen rectis corde: miſericors, & miſerator, & juſtus Dominus.* Venit ad admonitionem ſecundam, in qua Domini primus ſignificatur adventus, qui confitentes beatos fecit, & ſuperbos pro ſua iniquitate damnavit. Sed iſte adventus Domini mirabili proprietate deſcribitur. Venit enim lux quæ ſuperat omnem lucem; & ut gratior eſſet, adjecit, *In tenebris*, non iſtas quas ſolis facit abſentia: ſed quæ peccatorum magis præſentia tenebreſcunt. Intus ſunt enim in corde iſtæ tenebræ, ubi ſol mundanus non poſſit accedere, quas illud lumen expellit, quod mortem vicit, & delicta contrivit. Sed cum *rectis corde* dicitur, perverſi ab iſto lumine ſeparantur. Sequitur, *Miſericors, & miſerator, & juſtus Dominus*. Pauca ſunt quidem verba, ſed omnium creaturarum rationabilium actus amplexantia. Nam qui confitentur, habent * Miſericordem: qui contemnunt Juſtum ſine dubio * ſuſtinebunt.

* MSS. A.B. F. *miſericordiam.*

* *Idem ſuſtinebunt judicium.*

TETH. JOD.

℣. 5. *Jucundus homo qui miſeretur & commodat: diſponet ſermones ſuos in judicio.* *Jucundum* dicit non tam hominibus acceptum, quam Deo gratum. *Qui miſeretur*, id eſt, qui egentibus donat. *Commodat* vero, qui recepturus aliquid in hoc mundo ſperantibus in neceſſitate mutuatur, ſicut dicit in Evangelio: *Omni petenti te da, & volenti mutuari abs te, ne prohibeas eum*: quia & hæc non minima merces eſt ad præſens * eruere periclitantem, & fideliter recipere ſolam præſtitæ pecuniæ quantitatem. Poteſt autem intelligi, ut hoc quod *miſeretur*, id eſt, quod pauperibus donat, *commodare* videatur, quando dat homo temporalia, recepturus æterna. Sed licet utraque ad manuales videantur operas pertinere; tamen non ſolum de pecunia miſerendum dicit pauperi, aut ſperantibus *commodandum*: ſed de omni beneficio quo indigere cognoſcitur deſtitutus. Unde impigri debemus facere omne quod poteſt alteri ſubvenire. Sequitur, *Diſponet ſermones ſuos in judicio*. Diſpoſitio ſermonum ordinem ſignificat imperturbatum atque tranquillum, qui probabili ratione narratur. Venienti quippe Patrifamilias dicendum eſt: *Domine quinque talenta dediſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum*. Ipſe ergo *diſponit in judicio ſermones ſuos*, qui ſe Domini dona geminaſſe probaverit; non ut ille qui ſuffoſſum talentum cautela ſterili & noxia parcitate ſervavit. Quod poteſt etiam & ad illum pertinere, qui divinas ſcripturas munere Domini perſcrutatus, aut infructuoſa taciturnitate retinet, aut pia voluntate diſſeminat.

Matth. 5. 42.

* *Ed. ſervare.*

Impigri debemus facere omne quod poteſt alteri ſubvenire.

Matth. 25. 20.

CAPH. LAMED.

℣. 6. *Quia in ſæculum non commovebitur: in memoria æterna erit juſtus.* Reddit cauſam quare vir juſtus diſponat ſermones ſuos in judicio; ſcilicet quia *in ſæculum non commovebitur*, id eſt, a gloria Domini nullatenus ſeparabitur. Sequitur, *In memoria æterna erit Juſtus*. *In memoria* utique *æterna erit juſtus*: quia vocatur ad præmium. Impiis enim dicitur: *Non novi vos*. Quapropter ſicut illi qui deputantur ad pœnam de mente perhibentur excedere: ita iſti propter beatitudinem percipiendam *in memoria* dicuntur Domini permanere.

Luc. 13. 25.

MEM. NUN. ℣. 7. *Ab auditu malo non timebit : paratum*
Matth. 25. 41. *eſt cor ejus ſperare in Domino*. Illum *auditum malum* dicit, quem audituri ſunt impii : *Ite in ignem æternum*, & reliqua. Malus enim illis videtur qui juſta ſeveritate plectendi ſunt : quia fas dici non eſt, niſi juſtum Domini ſemper eſſe judicium. Et ne ſolum beatos putares pœnas noxias non timere, ſequitur, *Paratum cor ejus ſperare in Domino*; ut promiſſa ipſius percipiant, qui ſæculi illecebras ejus juvamine calcaverunt ;
Ibidem 34. quibus ipſe dicturus eſt : *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi*. *Cor* autem poſitum eſt pro rectæ mentis affectu, quod ſine aliqua cunctatiune promiſſa novit expetere.

SAMECH. AIN. ℣. 8. *Confirmatum eſt cor eius : non commovebitur donec videat inimicos ſuos*. Quia *Paratum fuerat cor* beati *ſperare in Domino*, conſequenter adjunctum eſt : *Confirmatum eſt cor ejus*. Omnia enim caduca contemnit, qui illa fuerit delectatione completus. *Confirmatur* ergo *cor* juſti, cum nulla ſæculi felicitate molleſcit ; & peccatorum hic reſpiciens potentiam, expectat potius eorum ruinam. In hoc enim mundo *inimicos* patitur potentes *videre*, ut ibi eos poſſit humiliatos aſpicere. Sed cum hic *videamus inimicos* noſtros eſſe carnales, qui nobiſcum aliqua adverſitate confligunt, ſpirituales vult intelligi nequitias, quas hic penitus non videmus, ſed in illa nos certum eſt judicatione cognoſcere. Et cum dicit, *Donec videat inimicos ſuos*, ſubaudiendum eſt, humiliatos atque contritos. O
* Ed. *diſpenſatio*. * diſpoſitio ſancta Creatoris, qui tunc eos fractos facit videri, cum poſſint eſſe deriſui, non timori.

PHE, SADE, COPH. ℣. 9. *Diſperſit dedit pauperibus : juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi : cornu ejus exaltabitur in gloria*. Hæc ſententia ad illud præceptum Do-
Matth. 19. 21. minicum pertinet : *Si vis eſſe perfectus, vende omnia tua, & da pauperibus : & veni, ſequere me*. Ipſa eſt diſperſio quæ feliciter congregat : ipſa erogatio quæ cælorum regna mercatur. Hæc qui fecerit juſtitiam operatur, quia Domini præcepta complevit ; & in hoc ille ſemper manet : quoniam ab illo Auctore æterna recipit dona, qui condidit ſæcula. Sequitur, *Cornu ejus exaltabitur in gloria*. *Cornu* pro poteſtate poni ſæpe jam dictum eſt, ſicut Daniel
Daniel. 7. 17. Propheta teſtatur, dicens : *Quatuor autem cornua, quatuor regna ſunt*. Quam neceſſe eſt illis ibi dari, qui hic videbantur pia humilitate proſtrati. Hactenus de beatorum bonis locutus eſt : nunc pſalmum de impiorum afflictione concludit.

RES, SIN, TAU. ℣. 10. *Peccator videbit, & iraſcetur : dentibus ſuis fremet & tabeſcet : deſiderium peccatorum peribit*. Poſtquam beati definitionem dixit & præmia, in tertia parte peccatorum notavit in-
Quid ſit Paradigma. vidiam. Quæ figura dicitur Paradigma, quoties beatorum hortamur bonis, malorum autem deterremur exemplis. Hoc enim ſchema in his pſalmis omnibus invenitur, qui loquuntur de inſtitutione beatorum ; quamvis & alibi interdum reperiatur aptatum ; ſicut & in primo pſalmo conſtat effectum. *Iraſcetur*, dixit, ſcilicet ſibi,
* Ed. *videns*. qui noluerunt a pravitate ſuſpendi. * Videbant enim ſe præſumpſiſſe quondam de gloria caduca, de poteſtate fugitiva, & alios beatitudinem
Ira damnatorum juſta, ſed non proficua. accipere, quæ neſcit aliquando deſinere ; ira juſta, indignatio vera, ſed non proficua temporibus ultionis. Potuerant enim ibi non indignari : ſi hic ſuis vitiis redderentur inſenſi. Sequitur, *Dentibus ſuis fremet & tabeſcet*. Peccator & invidus in ſua fluctuans malignitate deſcribitur : iracundiæ quidem ſuæ retinens malum, ſed nulli ultra nociturus. Hic enim impie commovebatur, ut alterum læderet : ibi juſte ſibi iraſcitur, quoniam pro ſua malignitate punitur. Sic & Iſaias ait : *Non eſt pax impiis, dicit Dominus*. Nam fremitus ejus hoc agit ut *tabeſcat* : Iſai. 57. 21.
impetus ut deficiat ; ſe jam dentibus ſuis mordet, ſe proprio dolore caſtigat : exigens a ſe cruciatus, quos hic ſuſtinere cogebat innoxios. Adjecit, *Deſiderium peccatorum peribit* ; ſcilicet quia ſicut illic vota beatorum in regno Domini plantata florebunt ; ita peccatorum deſideria ſucciſa marceſcent.

Concluſio Pſalmi.

QUam pulchre alphabeto deſcendente beatus iſte deſcriptus eſt ; ut ſimul facta ejus narrarentur & præmia. Quis ſe videre non credat quæ ſancta veritas pollicetur ? Sed ipſe nos faciat accipere, quod jam conceſſit audire. Hoc enim alphabetum, quo carmen iſtud impletum eſt, ad perfectionem ſapientiæ pertinere non dubium eſt ; per quod & divinarum rerum intellectus agnoſcitur, & imperitiæ culpa declinatur. Sic conſtat pſalmos diverſa ſuavitate variatos ; ut humana imbecillitas diſcendi non poſſit ſuſtinere faſtidia.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum duodecimum.

Alleluia.

ECce verba tituli ſui ſubſequens pſalmus exponit ; nam cum ſit, *Alleluia*, laudate Dominum : ita & ipſe fecit initium Magiſter verus, Doctor egregius, cujus neſcit ſermo fallere, quia de veritatis fonte conſtat emanare. Quid enim dici poteſt certius, quam ubi rerum Præceptor, proprius probatur Expoſitor ?

Diviſio Pſalmi.

PRopheta David pſalmi textum ſub brevitate tranſcurrens, prima parte commonet devotos, ut laudes Domino jugiter exſolvant, & in toto orbe prædicare non deſinant. Secunda parte ipſe facit quod alios monet, ut Magiſter verus non tam verbo, quam docere videatur exemplo.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. LAudate pueri Dominum : laudate nomen Domini. Conſtat hoc nomen ſimplicibus & puriſſimis dari, quando & ipſe Dominus puer vocatur, ſicut eſt illud : *Puer* Iſai. 9. 6.
natus eſt nobis. Iſtam ſiquidem ætatem pro innocentia ſua a Domino conſtat electam ; dicit enim diſcipulis ſuis : *Sinite parvulos venire ad* Matth. 19. 14.
me, talium eſt enim *regnum cælorum*. Merito ergo hos Propheta commonet laudes Domino debere cantare, qui corde puro ad eas videntur accedere. Non enim hic ætas eſt electa, ſed puritas. Reſpice quoque in hac repetitione quamdam eſſe diſtantiam. *Dominum laudat*, qui ſe probabili actione commendat : *Nomen Domini* idem *laudat*, qui virtutes ejus ſancta prædicatione concelebrat. Dominum laudat, qui ſe probabili actione commendat.

℣. 2. *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, & uſque in ſæculum.* Ne forte ſibi momentaneam laudem pueri crederent imperatam, dicit & modo in hoc ſæculo prædicandum, & in illa quoque æternitate laudandum. Sed ne vel hoc localiter poſſit intelligi, ſubter dicit quemadmodum ubique laudetur.

℣. 3. *A ſolis ortu uſque ad occaſum, laudate nomen Domini.* Hic univerſalem deſignat Eccleſiam, ut per totum mundum, cujus fabricator eſt Chriſtus, ejus præconia debeant non taceri. Juſta * commonitio eſt Domini, ſalutaris injunctio; ut Creatorem ſuum creatura cognoſcat, eumque magnificare debeat, quatenus ejus laudibus ſemper accreſcat. Hoc ſchema dicitur Periphraſis, Latine per circuitum. In aliis quippe locis, per orbem, in aliis ex quatuor cardinibus, hic autem per ſolis curſum, quaſi per quamdam lineam declaratus eſt mundus.

* MS.G. communitio.

℣. 4. *Excelſus ſuper omnes Gentes Dominus, & ſuper cælos gloria ejus.* Per has duas partes, univerſas vult intelligi creaturas. *Gentes*, terrena cuncta ſuſcipiamus. *Cælos*, advertamus univerſa cæleſtia: quoniam ſuper omnia probatur *Excelſus*, cui ipſi quoque cæli ſubjecti ſunt, ſicut in alio pſalmo legitur: *Exaltare ſuper cælos Deus; & ſuper omnem terram gloria tua.* Sive *Gentes*, carnales homines: *cælos* vero ſpirituales debemus accipere; ut ſuper omnes creaturas Altiſſimus ſentiatur, qui cunctarum rerum Conditor eſſe dignoſcitur.

Pſal. 107. 6.

℣. 5. *Quis ſicut Dominus Deus noſter, qui in altis habitat?* Venit ad ſecundam partem, in qua jam ipſe laudes Dominicas ex factis ejus lætus exſolvit. Dum *Quis* dicitur, nemo alius ſignificatur, quam qui tantum propria potentiæ ſuæ Majeſtate glorietur. *Qui in altis habitat*, id eſt in excelſis creaturis ſuis, quas ipſe magnas facit, cum in eis *habitare* dignatur; ut ſunt Angeli boni, ſancti ejus, & reliquæ poteſtates, quæ præſentiæ ipſius dignitate grandeſcunt. Sed ne putares iſtam amplitudinem humilia velle deſpicere, vide quid ſequitur.

℣. 6. *Et humilia reſpicit in cælo & in terra.* Exponitur quod ſuperius dictum eſt: *Qui in altis habitat.* Ipſe enim *humilia reſpicit*, ut fiant ejus dono ſemper altiſſima. Illi enim ſupra piam humilitatem ſedes eſt; ipſam viſitat quæ nihil in ſe ſperans, ſed de ſola Domini largitate præſumit. Sed iſtam humilitatem in qualitate mentis accipe, non in poſitione terrarum. Sequitur enim *In cælo & in terra.* Quæ eſt *in cælo* humilitas: niſi illa ſcilicet in qua humilitate ſua ſancti Angeli placuerunt? Virtutes omnes cælorum ipſa laude præcelſæ ſunt; & quidquid fideliter humile fuerit, ibi Dei ſedes & æterna potentia reperitur. *In terra* enim quod dicit, ſignificat ſanctos viros, de quibus ſcriptum eſt: *Super quem * requieſcet Spiritus meus, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem verba mea?* Sic *in cælo & in terra* humilitas Deo placita reperitur; ſicut ſuperbia probatur exoſa, per quam diabolus cecidit, per quam homines in tartari penetrale merguntur. Erubeſcant elati, & ſeipſos accepta ratione convincant. Ubi credant locum habere ſuperbiam, cum cælum & terram ab humilitate videant occupata?

Deus humilia reſpicit, ut fiant altiſſima.

Virtutes cælorum humilitate præcelſæ.

Iſai. 66. 2.
* Ed. requieſcit.

℣. 7. *Suſcitans a terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem.* Hoc beneficium non ſibi ſoli inopes vendicent & egentes; nam *de ſtercore* & paupertate erigitur, quiſquis de hac labe corporis per Dei gratiam ſublevatur. Rex denique ipſe mundanus inops eſt munerum Dei, & in ſtercore volvitur, cui carnis vitia dominantur. Elevat ergo ab iſtis Dominus quoslibet ordines, quaslibet ætates, cum miſericordiæ ſuæ dona largitur.

In ſtercore volvitur cui vitia carnis dominantur.

℣. 8. *Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi ſui.* Declarat ad quid pauperis & inopis pervenire poſſit erectio, ſcilicet *ut collocetur cum principibus populi ſui. Principes* enim *populi* ſunt Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli, & quicumque Deo probabili converſatione placuerunt. Sed hic principatum, non honorem credas qui hominum ſuffragio conquiritur, ſed illum qui Domino largiente præſtatur, qui humilitate altus eſt, qui fide certus, qui mentis robore ſolidatus. Nam quod addidit, *Populi ſui*, ſignificat Eccleſiam Catholicam, quæ toto orbe diffuſa eſt.

℣. 9. *Qui habitare facit ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Hic facta eſt concluſio ſuperiorum ſenſuum, & deſcendentium pulchritudo verborum. Nam quod dixit: *Suſcitans a terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi ſui*, exponit ubi hoc fieri poſſit; ſcilicet in Eccleſia, quæ, ante adventum Sponſi ſui *ſterilis* fuerat: ſed facta eſt *mater* læta *filiorum*, quando prædicationibus Apoſtolorum ex aqua & Spiritu ſancto copioſos filios in toto orbe procreavit. Quondam fuſca, nunc pulchra; quæ per aquam fœcundiſſimam parit, & virginitatem ſuam glorioſa integritate cuſtodit. Ipſa fuit igitur *ſterilis*, quam Dominus *in domo* ſua *habitare facit lætantem*, de partu ſcilicet & numeroſitate ſanctorum.

Eccleſia ante adventum Chriſti ſponſi ſui ſterilis: ſed poſt mater filiorum facta, & quomodo.

Concluſio Pſalmi.

VEhementer admiror quoties iſtum numerum reperio ingentium Sacramentorum honore pleniſſimum. Ipſe enim calculus Apoſtolos complectitur: ipſe Iſraeliticum populum diviſit in tribubus, futuram illam (ſicut Pater Hieronymus ait) ſignificans beatitudinem duodenaria quantitate diſtingui. Verbi gratia, ut primum locum habeant Apoſtoli, ſecundum Prophetæ, tertium Martyres, quartum infantes poſt baptiſmum rapti, quintum Virgines, ſextum recte pœnitentes; ut ſic uſque ad duodecim partes per diverſas meritorum diſtantias gradiatur. Hoc tangere videtur Apoſtolus cum dicit: *Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum*, & alibi: *Stella a ſtella differt in claritate: ſic erit & reſurrectio mortuorum.* Quapropter iſte pſalmus poſt centeſimum duodenario numero conſtitutus, futuræ nobis beatitudinis imaginem compromittit, quando ad illam æternæ lætitiæ ſimilitudinem jugiter Dominum a pueris præcipit eſſe laudandum.

Numeri duodenarii laus.

In cap. 31. Ezech.

1. Cor. 15. 41

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum decimum tertium.

Alleluia.

CUm jam multi pſalmorum præceſſerint, & alii quoque ſecuturi ſint, qui *Alleluia* prænotantur, non incaſſum tot pſalmi tali capite videntur ornari. Nam ſicut in melodia hoc compoſitum nomen diverſos tonos recipit: ita & multiplices cauſas ad vim ſuæ prædicationis

aſſumit. Non enim uno modo dicitur: *Laudate Dominum*; ſed ſicut ex diverſis actibus laus iſta colligitur: ita & *Alleluia* variis negotiis & competentibus narrationibus applicatur. Eſt enim intentio pſalmi iſtius; ut ab initio Hebraici populi per magna miracula plenitudinem legis (qui eſt Chriſtus Dominus) mundo præſtitam nuntiaret, per quas ſimilitudines rerum, & hodie unumquemque liberari approbat Chriſtianum.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum Propheta loquitur. Primo modo commemorat quæ miracula Dominus Hebræis præſtiterit, & populo Chriſtiano. Secundo ſub interrogatione dicit, cur fugerit mare, quare curſum ſuum Jordanis abſtinuit*: reſponſionem gratiſſimam jungens, a facie Domini terram fuiſſe commotam. Tertio ſimulachra Gentium inutilia demonſtrat adoratoribus ſuis; & religio Domini quam ſit utilis & ſaluberrima propriis cultoribus conſequenter exponit.

* Ed. *retinuit.*

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. IN *exitu Iſrael* * *de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro*. Hic *exitum* illum debemus accipere, quando nos a peccatorum vinculis contingit exire. Tunc enim ab Ægyptiorum, id eſt, a dæmonum turba liberamur, quando barbaricæ ſeveritatis illius jura non patimur; & vere reddimur Iſraelitæ, cum pompæ mundi hujus a noſtra cœperint mente diſcedere. *Barbarus* autem a barba & rure dictus eſt, quod nunquam in urbe vixerit, ſed ſemper ut fera in agris habitaſſe noſcatur. *Domus* vero *Jacob* veraciter efficimur, quando Chriſtiani dogmatis præcepta ſervamus.

* MS. G. & Ed. *ex.*

Barbarus unde dictus.

℣. 2. *Facta eſt Judæa ſanctificatio ejus: Iſrael poteſtas ejus: Iſrael regnabit in ea*. Tria iſta commata verſus hujus diviſa expoſitione noſcamus. * *Judæam* diximus non ſolum ad Hebræorum pertinere nationem, ſed ad omnes fideles poſſe reſpicere. Verus enim Judas Salvator eſt Dominus, in quo regnum, & poteſtas Iſraelitarum, id eſt, videntium Deum noſcitur eſſe perpetua; ita qui eum circumciſo corde ſequuntur, Judæi veraciter nuncupantur. *Poteſtas* autem *ejus Iſrael* dicta eſt: quoniam in ipſos magna miracula propriæ virtutis oſtendit. Nam ubi ille non habet poteſtatem, qui omnia quæ vult facit in cælo & in terra. Sequitur, *Iſrael regnabit in ea*; ſcilicet quoniam vir videns Deum in beata illa congregatione *regnabit*, ubi ſancti ſunt omnimodis congregandi.

* MS. G. & Ed. *Judam.*

Qui Judæi vocandi.

℣. 3. *Mare vidit, & fugit: Jordanis converſus eſt retroſum*. Videns Propheta ingentium miraculorum ſe mole ſuperari, vitiorum omnium cauſas duabus alluſionibus pleniſſima brevitate concluſit. *Mare*, frequenter diximus peccatores iſtius ſæculi debere ſuſcipi, qui more undarum tumidis cogitationibus fluctuant, *Jordanem* vero pro quolibet flumine debemus accipere, qui variis deſideriis homines rapiunt, & in mare illud magnum nefanda præcipitatione deducunt. Iſta enim duo quæ genus humanum diverſa delectatione rapiebant, adventu Domini reſpecto, a ſuis conſuetudinibus retrorſum præcipitata redierunt. Et licet hæc hiſtoria referatur in veteri Teſtamento; aliis tamen hic verbis & ſimilitudinibus indicatur; ut evidenter adverteremus antiqua illa facta ſpirituali intelligentia ſalutis noſtræ indicia nuntiaſſe.

℣. 4. *Montes exultaverunt ut arietes: & colles velut agni ovium*. Paulatim evidentius deſcendit ad tempora Chriſtiana. *Montes* Apoſtolos & Evangeliſtas, vel omnes verbi Prædicatores accipi poſſe manifeſtum eſt, qui & ſupernam lucem a terris cæteris primitus acceperunt. Et merito *Montes* appellati ſunt, propter ſanctitatis ampliſſimum cacumen, & fidei ſolidiſſimam firmitatem. Iſti enim *exultaverunt* in operibus ſuis *tamquam arietes*, qui fideliſſimum gregem ad caulas Domini divino juvamine perducebant. *Colles* autem mediocritatem ſignificant late credentium, quorum pectora fidei ſemina efficaciter acceperunt. *Colles* enim dicti ſunt a colendo. Iſta enim ſpiritualiter advertere nos debere ratio ipſa compellit, quando ad litteram omnimodis probantur abſurda. Et ideo reſpice qua ſuavitate priores ſimilitudines ad hanc intelligentiam videntur eſſe perductæ; ut ſibi omnia pulcherrima collatione reſpondeant.

Quare Apoſtoli & Evangeliſtæ montes vocati.

Colles a colendo dicti.

℣. 5. *Quid eſt tibi mare quod fugiſti: & tu Jordanis quare converſus eſt retrorſum?* Secundum ingreditur modum, in quo decora interrogatio præmittitur, ut dulciſſima reſponſio ſubſequatur. Quæ figura dicitur Peuſis & Apocriſis, Latine Percunctatio atque Reſponſio. Requiritur enim *Mare*, diſcutitur fluvius cur ſuas conſuetudines perdiderunt; ut ipſa greſſus defixerint, quæ pridem involuta omnia rapiebant. Et bene additum eſt, *Retrorſum*: quoniam univerſæ correctiones tunc nobis proveniunt, quando Domini beneficio noſtra ſe inſtituta convertunt. Nam quod pene ipſa repetiit quæ ſuperius dixit: *Quid eſt tibi mare quod fugiſti: & tu Jordanis quare converſus es retrorſum?* Alia figura eſt, Epanodos, id eſt, Repetitio rerum, quæ junctim dictæ ſunt.

Quid ſit Epanodos.

℣. 6. *Montes quare exultaſtis ut arietes: & colles velut agni ovium?* Priorum verſuum ordinem cuſtodivit; ſic enim ſub alio modo & hic ſunt poſiti, ſicut in prima diviſione videntur eſſe narrati. Interrogat enim ſæculum per mare vel fluvium, quid fuerit quod ejus ligamenta ſoluta ſint. Et quoniam erat una reſponſio ſecutura, & illos quoque interrogat, qui *exultaſſe* præcipue videbantur. Unus enim Auctor & illa fecit obſtupeſcere, & hæc præſtitit fixa proſperitate gaudere.

℣. 7. *A facie Domini commota eſt terra: a facie Dei Jacob*. Secuta eſt competens quæ parabatur utriſque reſponſio. Audite converſi, audite fideliſſimi Chriſtiani commotionem iſtam, id eſt, permutationem, quæ humanæ terræ feliciter evenit, non factam tremore montium, ſed proſpera converſione populorum. Nam ſi quæras quid ſit Dominus, audi, *Deus Jacob*. Ipſo enim miſericorditer apparente ab ejus facie, id eſt, præſentia ſalutariter *terra commota eſt*, quæ mortis ſtupore pigra riguerat; quæ tamen ſic a ſua ſuperſtitione *commota eſt*, ut in cultura Domini æterno fixa robore permaneret.

℣. 8. *Qui convertit petram in ſtagna aquarum, & rupes in fontes aquarum*. *Petram* (ut arbitror) Judæorum duritiam debemus advertere, quam *in* ſacri baptiſmatis *ſtagna convertit*, cum eos ad religionem fecit venire tranquillam. Quam

Per petram Judæorum duritia intelligenda.

ſimilitudinem Dominus in Evangelio dicit: *Potens eſt Dominus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahæ*. Idem *rupes*, hoc eſt arida & dura corda Gentilium, divini eloquii manare fecit fontes irriguos; ut qui ante ſterilibus ſuperſtitionibus ſiccabantur, poſt * auditi fuerunt verbi cæleſtis prædicationes influere copioſas. Hactenus ſuperiores verſus per figuram Parabole noſcuntur eſſe decurſi.

Matth. 3. 9.

* MSS. A. B. F. audi.

℣. 9. *Non nobis Domine, non nobis: ſed nomini tuo da gloriam. Super * miſericordiam tuam & * veritatem tuam.* Cum multa beneficia dixerit, quæ nobis Chriſtus Dominus profutura conceſſit, nimis vera ſubſequitur & affectuoſa petitio; ut propter nomen ſuum humano generi præſtaret utilia, qui probabilia merita in peccatoribus nequaquam poterat invenire. Nam cum bona largiatur immeritis, ipſius gloriæ probatur eſſe quod concedit. Sequitur, *Super miſericordiam tuam & veritatem tuam*. His duabus rebus *gloriam* Domini poſtulat debere concedi. *Miſericordia* eſt enim, cum miſeris ac delinquentibus peccata dimittit: *Veritas* cum beatitudinis futuræ promiſſa reſtituit: ſive (ut alii volunt) cum judicaturus eſt impios. Utraſque enim res, ſive dum parcit, ſive dum judicat, ad gloriam Domini pertinere manifeſtum eſt.

* Ed. miſericordia.
* Ed. veritate tua.

Ad gloriam Dei pertinet, ſive dum parcit, ſive dum judicat.

℣. 10. *Nequando dicant Gentes: ubi eſt Deus eorum?* Subſecuta eſt cauſa, quare dignetur Dominus devotis miſericordiæ ſuæ dona præſtare. Quæ figura dicitur Ætiologia, id eſt, cauſæ redditio. Nefandam quippe imputationem petit amoveri, quam in iſto ſæculo patiuntur creberrime Chriſtiani. Nam quoties Martyrum corpora diverſis ſuppliciis affliguntur, ipſa vox eſt tyrannorum, ipſa Gentilium: *Ubi eſt Deus eorum?* Quaſi non poſſit eripere, quos ut coronet tormenta patitur ſuſtinere.

Ut Martyres Deus coronet patitur eos tormenta ſuſtinere.

℣. 11. *Deus autem noſter in cælo ſurſum: in cælo & in terra omnia quæcumque voluit, fecit.* Contra dementium verba Gentilium, qui dicunt: *Ubi eſt Deus* tuus? veraciſſima nimis infertur & abſoluta ſententia, *Deum noſtrum omnia facere quæ vult in cælo & in terra*. Nam cum dicitur, *In cælo ſurſum*, ſupra omnes creaturas potens eſſe monſtratur. Sequitur, *omnia* eum *facere quæcumque* vel in minimis, vel in maximis creaturis ſuis voluerit operari; ut eum Omnipotentem eſſe cognoſcas, dum ubique effectum ſuæ voluntatis oſtendat.

℣. 11. *Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum*. Venit ad tertium modum, ubi Propheta *Simulachra Gentium* irridet, & Dominum Iſrael congrua laude concelebrat. Hoc genus cauſæ dicitur Demonſtrativum, quod & vituperationem & laudem dignoſcitur continere. Nam quinque verſibus vituperat deos Paganorum: decem vero Deum laudat excelſum; ut & in ipſa quantitate dictorum, rerum diſcrepantiam monſtraret ambarum. Sed quoniam ſuperius inviſibilem Deum dixerat, quæ vult omnia facientem: hic merito irridenda dicit idola, quæ ad humanitatis formam compoſita, vel ipſis corporeis ſenſibus probantur extranea. Nam licet inveniantur & ænea & lignea *ſimulachra*: utilius tamen illud elegit, quod gentilitas judicabat reverentius adorandum; ut erubeſceret colere viliora, quorum & pretioſa probantur irriſa. Sed ne putares hæc ſigna naturæ alicujus vivam habere ſubſtantiam, ad vilitatem dicitur exprimendam, deos illos Gentilium mortalium manibus fabricatos. Pudor eſt dicere *ſimulachrum* ab illo coli, cujus ipſe auctor potuit inveniri; ut quid mortali vacat præſtare, qui niſi voluiſſet homo, idolum non potuiſſet exiſtere? Sic & Jeremias talia deliramenta pulchra definitione concluſit, dicens: *Nihil aliud erit, niſi id quod volunt eſſe aurifices*. Quibus etiam Sedulii (ut ita dixerim) Poetæ veritatis verſus illi repetendi ſunt.

Idola Gentium irridenda.

Jerem. 10. 9.

Lignee ligna rogas: ſurdis clamare videris: A mutis reſponſa petis. Sedulius.

Nam ſi quæris ſcire quid ſit veraciter Deus, audi Iſaiam dicentem: *Ego Dominus, hoc eſt nomen meum in æternum: gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas ſculptilibus. Quæ a principio ſunt, ecce fiunt: ut nova quæ ego annuntiabo, & priuſquam manifeſtarem ea audire vos feci: quoniam ego ſum. Ante me enim non fuit alius Deus, & poſt me non erit.*

Iſai. 42. 8. 9.
Ibid. 43. 10.

℣. 13. *Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.*

℣. 14. *Aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt.*

℣. 15. *Manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture ſuo; neque enim eſt ſpiritus in ore ipſorum.* Et in his tribus verſibus veriſſima deſcriptione notati ſunt, qui falſis numinibus ſuis membra hominum inaniter aſſignare voluerunt. Nam quid rogo, illi opus fuit *os*, qui *loqui* non poterat? Quid *oculi*, qui conſpicere non valebat? Quid *aures*, qui non erat auditurus? Quid *nares*, qui nullatenus fragrantiam ſentiebat? *Nares* autem a gnaritate dictæ ſunt, quod nos faciant odoratus agnoſcere. Quid *manus*, qui res palpabiles ignorabat? Quid *pedes*, qui ſe movere minime prævalebat? Et ut talibus rebus augeretur irriſio, addidit; ut nec ipſis quoque animalibus ratione carentibus debeant comparari, quando *in gutture ſuo* non habent vel confuſum clamorem, quem pecora emittere propriis quibuſdam vocibus conſuerunt. Sequitur ſententia quæ cuncta concludat, & hominibus & pecoribus ideo illos incomparabiles inveniri: quia *non eſt Spiritus in ore ipſorum*. Voces enim reddere, ſive articulares, ſive confuſas animantium eſſe non dubium eſt: in quibus aptiſſime longa enumeratio facta eſt, ne cito Paganorum opprobria finirentur.

Nares unde dictæ.

℣. 16. *Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis.* Audit forſitan Paganus & gaudet ſe ſuis numinibus comparatum: ſed intelligat quantum tali vaticinio potuit proficere; ut de rationabili homine uſque ad inſenſibilia metalla meruerit pervenire. Intelligat culturam ſuam in damnationem propriam fuiſſe converſam, & refugiat illud adorare, unde plectibile judicium cognoſcitur excepiſſe. *Similes* quippe *illis ſiunt*, qui ſequi talia decreverunt. Nec illud omittendum eſt, quod fabricatores & cultores hujus rei una perculſi probantur eſſe ſententia. Similis eſt enim iniquitas alios ſuis operibus decipere, & culturis ſe peſſimis obligare. De his etiam dicit Apoſtolus: *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & ſervierunt creaturæ potius quam Creatori, qui eſt benedictus in ſæcula.* Hic etiam illa figura convenire monſtratur, quæ appellatur Sarcaſmos, id eſt, adverſarii deriſio violenta, quæ ipſas quoque culpas penetrare dignoſcitur.

Roman. 1. 25

℣. 17. *Domus Iſrael ſperavit in Domino: adjutor eorum & protector eorum eſt*. Damnatis iniquitatibus perfidorum, ad celebranda præconia Domini lætus accedit. *Domus Iſrael*, Eccleſiam cognoſcitur fidelium ſignificare populorum. Ipſa enim *ſperat in Domino*, quæ mundana deſideria ſemper abjiciens, ſola ipſius delectatione perfruitur. Et quid ei proveniat, conſequenter exponit: *Adjutor* enim *& protector* ejus efficitur, cui omnia ſervire demonſtrantur. *Adjutor*: quia carne laborantes in hoc mundo, in quantum utile novit, adjuvat. *Protector*: quoniam animas ſanctas nulla ſinit diabolica fraude ſubverti.

℣. 18. *Domus Aaron ſperavit in Domino: adjutor eorum & protector eorum eſt*. Quod priore verſu generaliter dixit, hoc nunc de Sacerdotibus decora iteratione retexuit; ut excelſus ordo Pontificum non in generali commemoratione, ſed ſpeciali præconio laudaretur. *Aaron* enim in populo Judæorum primus Sacerdos electus eſt, cujus commemoratione merito ordo ipſe declaratur.

** Ed. ſperaverunt.*

℣. 19. *Qui timent Dominum *ſperent in Domino: adjutor eorum & protector eorum eſt*. Exponit quod ſuperius dixit, *Domus Iſrael, & domus Aaron*. Ipſi ſunt enim *qui timent Dominum*, & *ſperant in Domino*. Duo enim iſta ſunt quæ beatos faciunt & felices, quos conſequitur quod ſuperius dixit, ut eis & *Adjutor* ſit Dominus & *Protector*.

Timere Deum & ſperare in eo hæc duo beatos faciunt.

℣. 20. *Dominus memor fuit noſtri: & benedixit nos*.

℣. 21. *Benedixit domum Iſrael: benedixit domum Aaron*. Hæc eadem pulchra varietate congeminat, ut benedictionem Domini præſtari talibus inculcata ratione crederemus. Nam cum dicit; *Memor fuit noſtri*, gratiam divinæ pietatis oſtendit. Quibus enim meritis debebatur, ut Chriſtus Dominus adveniret, qui & errantes populos doceret, & converſos ſua benedictione ſalvaret? *Benedixit* enim *domum Iſrael*, de ſanctæ Mariæ virginitate naſcendo. *Benedixit* quoque *domum Aaron*, ſacerdotii honore præcinctus, ſicut de ipſo alio pſalmo dictum eſt: *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*.

Pſal. 109. 4.

℣. 22. *Benedixit omnes timentes Dominum, puſillos cum majoribus*. Poſt ſpeciales enumerationes ad benedictionem generalitatis aſcendit: ubi ſimul omnes benedicuntur qui ſervire Domino pura mente delegerunt. Hoc enim fecit in piſcatoribus, hoc fecit in regibus, nec ullum genus hominum ei credens probatur exceptum, quod ſit ab ejus muneribus alienum. Quæ figura dicitur Anacephaleoſis, id eſt, Recapitulatio, quæ fit quando ea quæ ſuperius dicta ſunt latius, breviter in memoriam poſtea revocantur.

Quid ſit Anacephaleſis.

℣. 23 *Adjiciat Dominus ſuper vos: ſuper vos & ſuper filios veſtros*. *Adjiciat*, duplici modo videtur intelligi: ſive benedictionem quam in hoc ſæculo ſanctis ſuis Dominus pro parte concedit: ſive *adjiciat* numero veſtro populos fideles. Quod & noſtris temporibus facit, & uſque ad finem ſæculi non deſinit operari; ut de Gentibus Eccleſia prædeſtinata in unum gregem redacta congaudeat, & unius Paſtoris glorioſo regimine perfruatur.

℣. 24. *Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum & terram*. Cum ſuperius optaverit Propheta ut benedicerentur fideles: jam ipſa prædeſtinatione confiſus benedictos dicit eſſe juſtiſſimos. Et vide genus benedictionis, *Domino*, poſuit: quia ipſa eſt perfecta beatitudo non ſibi quemquam præparari, ſed *Domino*. Hoc enim verbo & fidelium corda roborantur; & futura beatitudo, unde provenire poſſit, oſtenditur. *Qui fecit cælum & terram*: ſive verbum ſignificat, cujus operatione omnis creatura perfecta eſt: ſive puſillos & majores, quos ſuperius dixit, qui ejus miſericordia ad Catholicæ religionis gaudia pervenerunt.

Perfecta beatitudo eſt non ſibi quemquam præparari, ſed Domino.

℣. 25. *Cælum cæli Domino: terram autem dedit filiis hominum*. Cum juſti cælum dicantur, Dominus Chriſtus Cælum cælorum convenienter accipitur, ſicut Sanctus ſanctorum, Deus deorum, & cætera quæ in hunc modum granditer efferuntur. *Cælum* autem dictum eſt, quod intra ſe cælet univerſa. Cum enim *cælum cælorum* datum ſit *Domino*, ſicut in ſexageſimo ſeptimo pſalmo legitur: *Qui aſcendit ſuper cælos cælorum ab oriente*; *terra* eſt *hominum filiis* attributa: ubi ſe per gratiam Domini multiplici colluctatione purificent, & ad æternam vitam ex iſtius mundi agone perveniant. *Dedit* autem, ad humanitatem pertinet Incarnationis; nam Verbo quid dari potuit, qui cum Patre, & Spiritu ſancto ſemper cuncta poſſedit & poſſidet?

Cælum unde dictum. *Pſal. 67. 34.* *Cur terra filiis hominum data.*

℣. 26. *Non mortui laudabunt te Domine: neque omnes qui deſcendunt in infernum*. *Mortuos* hic illos dicit, qui perpetuis cruciatibus affligendi ſunt; eorum voces non ſuſcipit Dominus: quia beati tantum ſunt, qui ejus præconia perſonabunt, ſicut Salomon dicit: *A mortuo, quaſi ex eo qui non eſt, perit confeſſio*. Et paulo poſt: *Nos autem viventes & ſani laudamus nomen tuum*. Dicendo autem: *Neque omnes qui deſcendunt in infernum*, oſtendit & ſanctos ad inferna quidem deſcendere, ſed in Domini exultatione gaudere. Mori enim juſtis & peccatoribus probatur eſſe commune: ſed nimis longa diſcretione ſeparantur, ſicut in octogeſimo quinto pſalmo dictum eſt: *Et eripuiſti animam meam ex inferno inferiori*.

Eccleſ. 17. 26. *Pſal. 85. 13.*

℣. 27. *Sed nos qui vivimus, benedicimus Dominum, ex hoc nunc & uſque in ſæculum*. Expoſita parte damnatorum, aptum fuit ut pulchritudinem pſalmi beatorum bona concluderent. Vivorum enim eſt Dominus non mortuorum, ſicut in Evangelio legitur: *Non eſt enim Deus mortuorum, ſed vivorum*. Vivorum autem accipiendum eſt, non iſta vita viventium, quam communem ſanctis conſtat eſſe cum impiis: ſed illa de qua in alio pſalmo legitur: *Placebo Domino in regione vivorum*. Et ne ad terrena bona mens humana deſcenderet, ad illa cæleſtia congruenter aſcendit, quæ nec in laudibus poſſunt habere terminum, nec in præmiis ſuſtinere probantur occaſum.

Matth. 22. 32. *Pſal. 114. 9.*

Concluſio Pſalmi.

Luxerunt nobis quaſi granati mali minuta pulcherrima, quæ hiſtoriæ corio revelata dulciſſima mella ſudaverunt. Quot enim verſus, tot gratiæ: quot verba, tot poma ſunt animæ. Monemur enim per ſimilitudines veteris populi, hujus mundi quaſi Ægyptiacam dominationem relinquere; ut poſſimus ad terram promiſſionis

ſionis baptiſmatis itinere pervenire. Feſtinemus intrepidi, adventu Domini adverſitates noſtræ ſolutæ ſunt. Mare fugit, Jordanis retro timore converſus eſt, ſimulachra Gentium quaſi metalla inſenſata contempta ſunt; Domini autem noſtri gloria ubique colitur, ubique prædicatur. Et ideo juvante Deo pſalmorum virtutes ſtudioſiſſime perquiramus: quoniam ſe & fidelibus aperiunt, & incredulis ſemper abſcondunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum decimum quartum.

Alleluia.

EXcitat nos de ſomno hujus ſæculi ſolemnis ac vera commonitio, & velut quidam ſpiritualis gallus ad opera nos cogit venire fidelium. Audiamus ſanctam vocem, pium ſequamur * imperium, * & relinquamus impium. Laudatio enim Domini dignitas operum, & pretium eſt laborum, quando nec ſuavius quidquam poteſt dici, nec ſalubrius actitari.

In * MSS. A. B. F. *imperium* deeſt. Ab. * Ed. & MS. G. *& relinquamus impium* abeſt.

Diviſio Pſalmi.

LIberatus Propheta de profunda fovea peccatorum, etiam in illa petra miſericordiæ conſtitutus, primo membro gratias agit: quoniam ſe exauditum eſſe cognoſcit, & contra omnia pericula mortis efficaciter ſe Dominum invocaſſe teſtatur. Secundo iterum clamat ad Dominum, ut liberatus perveniat ad illam requiem ſempiternam, quam fidelibus promittit Domini munere concedendam.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DIlexi quoniam exaudivit Dominus vocem orationis meæ. Amorem Domini hominibus duobus provenire conſtat articulis. Eſt unus quando pro collatis beneficiis & ab infidelibus diligitur, atque laudatur; ſicut in alio pſalmo de peccatore legitur; *Confitebitur tibi cum benefeceris ei.* Alter eſt certiſſimus atque perfectus, cum devoti animus nulla accidentium malorum adverſitate dejicitur: ſed in miſeriis ſuis ſpe futurorum, in charitate Domini ſemper accenditur, ſicut dicit Apoſtolus: *Quis nos ſeperabit a charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas?* &c. Hunc ergo modum Propheta ſubter exponit: quoniam in tribulationibus & anguſtiis ſuis *dilexit*, quando illi tribulationes & dolores præſtiterint, ut Dominum invocare mereretur. Quapropter David non in regni amplitudine lætus exultat, non de mundi felicitate gratulatur, quam noverat tranſituram: ſed gaudet orationem ſuam in anguſtiis a clementiſſimo Domino fuiſſe ſuſceptam, quod prodeſſe ſibi perpetue ſentiebat. Et vide quo compendio & cauſam poſuit, & rationem cauſæ momentanea celeritate ſubjunxit. Quod ſchema dicitur Epitrocaſmos, id eſt, dicti Rotatio, quæ breviter, & ſuccincte ea quæ ſunt dicenda, perſtringit.

Amor Domini duobus articulis hominibus provenit.

Pſal. 48. 19.

Rom. 8. 35.

Quid ſit Epitrocaſmos.

℣. 2. *Quia inclinavit aurem ſuam mihi: & in diebus meis invocabo eum.* *Auris*, ſicut jam dictum eſt, appellata eſt ab auditu, quam merito ad nos *inclinare* dicitur Deus: quia ut nos dignetur audire, nulla ad ipſum humana merita videntur attingere. Quod factum in adventu Domini veritatis ipſius tradit auctoritas, quando mundi ſceleribus miſeratus, medicinam beatæ Incarnationis attribuit. Et quoniam ejus circa ſe uberrimam cœperat ſentire pietatem, in diebus ſuis cum multis tribulationibus angeretur (ſicut inferius dicit) *invocaſſe* ſe Dominum profitetur. Noſtros enim illos dies dicimus, ubi propria iniquitate peccamus, & anxios dolores pravis cogitationibus ſuſtinemus. Mirabilis ſententia, beata viciſſitudo, & fidelem ſemper beneficia quærere, & clementem Dominum continua benignitate præſtare.

Auris ab auditu dicta.

Qui dies noſtri dicendi.

℣. 3. *Circumdederunt me dolores mortis: & pericula inferni invenerunt me.* Cauſas adhuc reddit aptiſſimas, cur vir ſanctus dilexerit Dominum, non illas in quibus ſe amari putat humanitas, ſi inflatis honoribus evehatur, ſi divitiarum mole grandeſcat: ſed ideo ſe dicit divina gratia viſitatum, quia doloribus & periculis probabatur affectus; merito quando iſta perducunt ad gloriam, illa præcipitant ad ruinam. Et inſpice verba ſimplicia magnis ſenſibus eſſe farcita. *Circumdatum* ſe dicit *doloribus*; & ne putares mediocres, addidit, *mortis*. Adjecit etiam, *inferni pericula*; quæ conſtat tormentis omnibus eſſe graviora. Sequitur quoque, *Invenerunt me*, quaſi inopinatum, quaſi ſecurum, quaſi a Domini defenſione ſepoſitum; ut facile potuerit capi, quem a tanto contigerit munimine ſegregari.

℣. 4. *Tribulationem & dolorem inveni: & nomen Domini invocavi.* Audis *tribulationem & dolorem*, & fortaſſis offenderis: ſed quas divitias gerat intrinſecus theſaurus iſte, cognoſce. Hæ ſunt tribulationes, quæ ad Dominum exclamare fecerunt: hi dolores qui medicinaliter corda punxerunt; ut ad verum Medicum clamaret ægrotus, unde venire indubitatum conſtat auxilium. Et inſpice quid mutata hæc verba partiuntur; ſuperius ubi captus eſt, a doloribus inventum ſe dicit: hic ubi remedium reperit, *inveniſſe* ſe ipſos *dolores* aſſeruit. Ille enim cauſas calamitatis ſuæ cognoſcit, qui ſe afflictum, ut convertatur, intelligit. Nam & medicus tunc quæritur, quando viſcera humana morbus aliquis gravare ſentitur. Sequitur, *Et nomen Domini invocavi*, quo præſtante, & dolor & tribulatio celeriter vinceretur.

Tribulationes medicinaliter corda pungunt.

℣. 5. *O Domine libera animam meam: miſericors Dominus, & juſtus, & Deus noſter * miſerebitur.* Enumeratis paſſionibus ſuis, Propheta venit ad ſecundum membrum: ubi exclamat ad Dominum, ut *anima* ejus a peccatorum profunditate liberetur; ſicut dicit Apoſtolus: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Quæ figura dicitur Proanaphoneſis, Latine Exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, ad Deum ſubito verba convertimus. Quapropter tribulationes noſtras & dolores diligentiſſime divino munere perſcrutemur; latent enim altius, & plerumque ſæculi delectatione velata ſopiuntur, quæ niſi divino adjutorio quæramus intrinſecus, vocem iſtam ſalutarem eructuare non poſſumus. Nam cum dicit: *Libera animam meam*, confitetur eam ſine Domino ſemper eſſe captivam. Sequitur, *Miſericors Dominus, & juſtus, & Deus noſter miſeretur.* In ſuperiori commate liberari petiit animam ſuam: hic autem promittit *Dominum miſericordem & juſtum*; ut nec ipſe in illa * petitione dubitaſſe videretur, nec alios faceret an-

* MSS. A. B. F. *miſeretur.*

Rom. 7. 24. 25.

Quid ſit Proanaphoneſis.

Anima ſine Domino ſemper eſt captiva.

* MSS. A. B. F. *liberatione.*

xia voluntate pendere. *Miſericors*, *quia* illi *inclinavit aurem ſuam*. *Juſtus*, quoniam corripuit peccatorem ad veniam requirendam, *Miſerebitur*, cum recipit filium quem flagellat. Unde cognoſce hæc tria poſita ad fragilitatem humani generis inſtruendam, quæ ſæculi delectationibus inhiando, aſperos putat dolores, qui pro ſalute animæ conferuntur.

℣. 6. *Cuſtodiens parvulos Dominus: humiliatus ſum, & liberavit me*. In magnam ſignificationem præpoſteravit ordinem, quem ſuperius dixit. Liberari enim primo petiit animam ſuam, & poſtea miſericordem Dominum generaliter eſſe profeſſus eſt: nunc autem univerſaliter parvulorum ſe dicit eſſe cuſtodem, & poſtea *humiliatum & liberatum eſſe* proclamat; ut per hunc ordinem rerum oſtenderet quod in Evangelio legitur; quamvis de multis Gentibus ſit aggregatus, unum gregem Domini, & unum illi eſſe Paſtorem. *Parvuli* ſunt, qui ſibi certiſſime videntur exigui: ſed ſola Domini largitate grandeſcunt. Et vide quale verbum eſt poſitum; *Cuſtodiens*, dixit, tamquam Paſtor eximius, qui gregem ſuum a rapaci lupi incurſione defendit. Sed inſpice quod ordinem congruum ſervans, prius *humiliatum*, poſtea ſe dicit *eſſe liberatum*; ut vulnera * dolere non poſſint, quæ ad ſanitatem cæleſtis Medici munere pervenerunt.

* MSS. A. B. F. *dolores eſſe*.

℣. 7. *Convertere anima mea in requiem tuam: quia Dominus benefecit * tibi*. Cantet hoc anima cum Propheta, quæ peregrinatur a Domino. Cantet hoc ovis illa quæ erraverat, & Cuſtodis revecta humeris, ad caulas meruit redire Paſtoris. Cantet hoc filius ille, qui mortuus fuerat & revixit: perierat & inventus eſt. Cantet hoc populus devotus, qui pretioſo ſanguine redemptus, ad deſideratam requiem pervenire Domini largitate promeruit. Quapropter animam ſuam hortatur Propheta, ut *convertatur* ad Dominum, unde illi & tranquilla venit requies, & abolitio peccatorum. Suam ergo *requiem* dicit, quæ illi data eſt per gratiam, non meritorum compenſatione poſſeſſa. Denique ſic ſequitur: *Quia Dominus benefecit tibi*.

* MS. G. & Ed. *mihi*.

℣. 8. *Quia eripuit animam meam de morte: oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapſu*. Declarantur cauſæ quare ſuperius dixerit: *Quia Dominus benefecit tibi*. Sed hæc intelligamus præſcientiæ virtute Prophetam dicere de futuro: quoniam adhuc in iſto ſæculo viventibus convenire non poſſunt. Ait enim: *Eripuit animam meam de morte*. Animæ quippe juſtorum cum de iſto ſæculo tranſeunt, ab illa morte liberantur, de qua in Evangelio dictum eſt: *Sine mortuos ſepeliant mortuos ſuos*. Et cum dicit: *Eripuit*, beneficium divinæ virtutis oſtendit: quia niſi per ejus potentiam non valuiſset a morte perpetua liberari. Sequitur, *Oculos meos a lacrymis*. Ceſſant utique lacrymæ ſanctorum, quando jam mors animæ non probatur eſſe ſuſpecta; non enim in ſecuritate plangitur, ſed in iſto agone ubi calamitas ventura metuitur. Addidit, *Pedes meos a lapſu*. Cum dicit, *A lapſu*, oſtendit lubricum & pronum eſſe peccatum. Sed bene illic non formidatur ruina, ubi jam eſt æterna proſperitas. Nam in iſto ſæculo conſtituti (ſicut dictum eſt) mortem animæ juſti timent, & aſſidue lacrymas fundunt, *& pedes* ſuos *a lapſu* non credunt ullatenus alienos. Hic enim colluctatio eſt, & ideo cuncta ſub metu ſunt; unde intelligimus his tribus periculis ſubjacere genus humanum, quod adhuc in iſtius vitæ colluctatione verſatur. Nam vide quid ſequitur.

Luc. 9. 60.

Cuncta hic ſub metu ſunt.

℣. 9. *Placebo Domino in regione vivorum*. Perſcrutandum eſt quare dixerit de futuro, *Placebo Domino in regione vivorum*, quaſi non & hic in regione mortuorum placeant ſancti, qui ſunt Judicis ore laudati; cum & in Geneſi legatur: *Placuit Enoch coram Deo, & tranſtulit illum Deus*. Job quoque Domini voce laudatus eſt. Et in Evangelio de Nathanaele ipſe Dominus dicit: *Ecce vere Iſraelita, in quo dolus non eſt*. Sed hic, *Placebo*, dixit, jam ſecurus, jam qui diſplicere non poſſim, nec quidquam dubium ſuſtinebo, quando ſicut Apoſtolus dicit: *Mors abſorpta fuerit in victoriam, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem*; tunc enim juſti ita *placebunt Domino*, ut ulterius de peccatorum adverſitate nihil metuant. *In regione vivorum*, dixit, in congregatione ſanctorum, ubi omnis vivens revera colligitur, & a morientium ſorte ſeparatur, ſicut in Evangelio Dominus dicit: *Qui credit in me, tranſiet de morte ad vitam*.

Geneſ. 5. 24. Job. 1. 8. Joan. 1. 47. 1. Cor. 15. 54. Joan. 5. 24.

Concluſio Pſalmi.

SAlutaris pſalmi iſtius intentione tractata, contra mundi dolores animi fortitudinem debemus objicere. Dicamus, ſicut pſalmus inchoat: *Dilexi, quoniam exaudivit Dominus vocem deprecationis meæ*: quia non eſt pœna quæ promovet, non eſt dolor qui perducit ad requiem; nec durus æſtimandus eſt fletus, qui æterna gaudia ſubminiſtrat. Intendamus enim non quod patimur, ſed quod ſperamus, & temporale malum ſine dubitatione molleſcit, cujus proſperrimus intenditur finis. Rogemus ergo omnipotentiam Chriſti, qui hæc ſolus valet inæſtimabili virtute ſuperare; ut acie malignitatis infracta, nec illa nobis omnino fiant aſpera, quæ nunc videntur auſtera. Sic enim Domino in regione vivorum placebimus, ſi in hoc ſæculo mortificare noſtra corpora pro ipſius gloriæ nomine feſtinemus.

Spes ad patientiam roborat.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum decimum quintum.

Alleluia.

SIc debet nobis aliquando Domini laus increſcere, ut non alleluiatica poſſimus gaudia faſtidire. Vox fidelium, ſermo beatorum, modulatio ſancta canentium, unde & auditus corporeus ſuaviter delinitur, & anima feſſa cæleſti delectatione recreatur. Introducenda ſunt enim Martyrum verba, qui & * confeſſione glorioſa viguerunt, & paſſione mirabili munera ſunt Domini conſecuti.

* MSS. A. B. F. *confeſſionis gloria*.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum hunc pſalmum invictorum Martyrum verba referuntur. Prima poſitione beneficia Domini commemorant; quibus cum hæſitarent quid eis dignum potuiſſet reddi, occurit utique glorioſus calix ille martyrii, qui tamen Domini largitate præſtatur. Secunda, chorus ipſe ſervum ſe Domini, & filium Eccleſiæ Catholicæ profitetur: ne præter fideliſſi-

mos viros Deo placitos hæreticorum quoque quiſpiam putaret eſſe martyrium.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. **C***Redidi, propter quod locutus ſum, ego autem humiliatus ſum nimis.* Martyrum populus ille reverendus ordinem veri dogmatis ſervans, prius ſe dicit *crediſſe*, & poſtea fuiſſe prolocutum, propter illos ſcilicet deſtruendos, qui veraciter non credentes, affectant de ejus aliqua prædicare magnalibus. Poſt veram ſiquidem fidem ſancta debet venire confeſſio: ne illud audiat importunus: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* Sequitur, *Ego autem humiliatus ſum nimis.* Ne intelligeres prædicationes veraciſſimas humiliatas, quæ tanto plus eniteſcunt, quanto amplius perſecutorum ſtudio comprimuntur. Se dicit *eſſe humiliatum*: quia ſancta religione creſcente, ipſi videbantur pœnis temporalibus ſubjacere.

Poſt veram fidem ſancta debet venire confeſſio.

Pſal. 49. 16.

℣. 2. *Ego dixi in exceſſu * mentis meæ: Omnis homo mendax.* Ne illam veraciſſimam confeſſionem, quam, Domino præſtante, ſuſceperat, aliquis putaret mortalium viribus applicandam, quid proprium humanitas habeat, ipſe profitetur, *omnem hominem* ſcilicet eſſe *mendacem*. Sed vide quod hanc conſiderationem non facile potuit invenire, niſi ad ſupernam contemplationem per exceſſum mentis evectus: quando anima corporea ſorde purgata, cauſas rerum manifeſtis ſpeculationibus intuetur. Magna ſiquidem prudentia geritur, ut ſibi aliquis imprudens eſſe videatur. Nam ſicut leves ac fatui ſe eſſe veraciſſimos mentiuntur: ita illuminati *mendaces* ſe eſſe cognoſcunt. Quapropter hæc nos regula certa conſtringat; ut quando carnis fragilitate *mendaces* ſumus, noſtrum eſſe fateamur: quando veraces, divinis muneribus applicemus. Hæc autem ſententia pertinet ad figuram Paroemiam: quoniam hoc proverbium humani ſermonis frequentatione celebratur. Tale eſt illud quod in Actibus Apoſtolorum Saulo dictum eſt: *Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare*; revera durum: quoniam ſuis niſibus percutitur, qui in acutum calces eliſiſſe monſtratur. Notandum vero quod *exceſſus mentis* & in malo ponatur, ſicut eſt in Paralipomenon: *Et dediſti eos in extaſi*, id eſt, in exceſſu mentis, *& in commotione & in interitu.*

* MSS. A. B. *mit.*

Differentia inter fatuos, & illuminatos.

Act. 9. 5.

2. *Paralip. 29. 8.*

℣. 3. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* Bene dubitavit *quid retribuere* poſſit humanitas, quæ boni proprium nihil habebat. Nam cum dicitur, *Quid?* hæſitatio * magna monſtratur. Quid enim illi ab homine poteſt reddi, dum ſemper ejus nos conſtet munere contineri? Merito ergo dubitabat, cui dignum de ſuo nihil occurrerat. Verum ne omnino redderetur ſterilis, confiſus de miſericordia Domini, *quid retribuat*, ſubſequenter exponit. Sed iſtud eſt magnopere perquirendum quod dicitur, Deum nobis retribuiſſe quæ contulit; quaſi boni aliquid ei prius dederimus, & ſic ab ipſo collata ſuſcepimus, cum Apoſtolus clamet: *Quid enim habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti quid gloriaris quaſi non acceperis?* Dominus enim *retribuit* nobis bonum pro malo; ut quod prædicavit verbo, monſtraret exemplo. Ille enim alapis cæſus, ille judici traditus, ille flagellis immeritis verberatus, nobis reſurrectionis ſpem tribuit, & cælorum regna promiſit.

* Ed. *noſtra.*

1. *Cor. 4. 7.*

Dominus retribuit nobis bonum pro malo.

℣. 4. *Calicem ſalutaris accipiam: & nomen Domini invocabo.* Digna quidem promiſſio: ſed ſi in humanis viribus ponatur, periculoſa præſumptio. Quis enim poteſt Confeſſoribus tormentorum patientiam dare, niſi ille qui pro nobis dignatus eſt calicem paſſionis accipere? Nam ut hoc impoſſibile humanæ virtuti abſolute monſtraret, ſecutus eſt: *Et nomen Domini invocabo.* Cujus fretus auxilio credebat ſe complere, cui carneam fragilitatem non putabat poſſe ſufficere. Pulcherrime vero ac breviter definita eſt Martyrum mors, *calix ſalutaris*; *Calix*, quia ſub menſura bibitur: *Salutaris*, quia in æternam ſalutem, Domino præſtante, propinatur. De iſto calice dixit & Dominus in Evangelio: *Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?*

Martyrum mors eſt calix ſalutaris, & quare.

Matth. 20. 22.

℣. 5. *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum ejus.* Bene dicitur, *Pretioſa*, quæ Domini ſanguine noſcitur comparata, illius enim Paſſione glorificata eſt; ut *in conſpectu* ejus eſſet eximia. Hanc enim cognoſcimus Dominum famulis ſuis magna gratiæ ubertate conferre, quam ipſe eſt dignatus aſſumere. O mors vitalis, o interitus ambiendus, o tranſitus glorioſus, qui membra Chriſti imitatores ſui Capitis facis; & ut ſit *pretioſa*, non divitiis oblatis efficitur, ſed effuſione ſanguinis comparatur!

Cur mors ſanctorum pretioſa dicatur.

℣. 6. *O Domine quia ego ſervus tuus: ego ſervus tuus & filius ancillæ tuæ! Dirupiſti vincula mea.* Venit ad poſitionem ſecundam, ubi munere ſingulari ſuſcepto exclamat dicens; *O Domine, ego ſervus tuus!* Admiratur enim ſe talia beneficia ſuſcepiſſe, qualia ipſe pro redemptione mundi eſt dignatus aſſumere. Quemadmodum enim non miraretur *ſervus*, & conditione primi hominis implicatus ad illa venire, quæ tanta Majeſtas dignata eſt elegiſſe? Pavor eſt dicere quæ beneficia ſuſcipiat, qui ſuis actibus meretur offenſam. Nam ut admirationis iſtius declararet augmentum, repetit, *Ego ſervus tuus*. Adjecit, *Et filius ancillæ tuæ*, ut humilitatem ſuam triplicatis confeſſionibus indicaret. *Filius* autem *ancillæ* ideo videtur adjectum, ut Eccleſiam Catholicam omnimodis indicaret, quæ ancilla eſt dum ſervit, ſponſa dum jungitur. Et ideo competenter adverrimus non eſſe martyrium, niſi quod ſervus Domini, & Catholicæ filius meretur Eccleſiæ. Sequitur, *Dirupiſti vincula mea*. Virtutem hic martyrii ſentimus exponi, cujus impetu triumphali *dirumpuntur* omnia *vincula* peccatorum. Nulla enim in homine macula remanere poteſt, quam pius ſanguis abluerit. Notandum autem, quod verſus hic tantam virtutem creditus eſt habere, ut a nonnullis diceretur poſſe hominibus peccata dimitti, ſi eum in fine vitæ ſuæ tertia confeſſione congeminet.

Eccleſia Catholica ancilla eſt Domini & ſponſa.

Verum Martyrium ſolum Eccleſiæ filius meretur.

℣. 7. *Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Quia dirupta fuerant vincula peccatorum, *ſacrificare* ſe dicit *hoſtiam laudis*; quod ſacrificium nimis Domino videtur acceptum. Ipſe enim in Evangelio docet: *Decem ſanati ſunt, & non eſt inventus qui daret gloriam Deo, niſi hic Samaritanus.* Non enim iſte de illis fuit qui beneficium Domini ingrata taciturnitate preſſerunt: ſed iſte accepti boni gratiarum actionem ſe reſtituere Deo compromittit.

Sacrificium laudis Deo acceptum.

Luc. 17. 18.

℣. 8. *Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini.* Poſtquam dixerat oblaturum ſe hoſtiam laudis: ne crederetur ubicumque eſſe ſolvendam, dicit, *In atriis domus Domini*, id eſt, in Ec-

cleſia Catholica toto orbe diffuſa, qua continentur omnes veriſſimi Chriſtiani, non hæretici qui ſunt vana pravitate diſcreti. Nam quod dicit: *Vota mea Domino reddam*, ſeipſum offerre videlicet pollicetur. Omnium enim fidelium votum eſt Chriſto ſe offerre, & in ejus Eccleſia recta credulitate conſiſtere. Sed ut agnoſceres quæ eſſet iſta *domus Domini*, vide quid ſequitur.

℣. 9. *In conſpectu omnis populi ejus, in medio tui Jeruſalem*. Ecce inſtruxit quam domum Domini dixerit ſuperiore verſiculo; *In conſpectu* ſcilicet *omnis populi ejus*. Dignum enim eſt ut publice debeat laudari, qui pati pro omnium ſalute dignatus eſt. Dominus enim perfectiſſime novit etiamſi in cordis ſecreto fiat. Sed hoc ad ædificationem populi pertinet, ut bona confeſſio generalitatis auribus imbibatur, ſicut in Evangelio dicit: *Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego illum coram Patre meo, qui eſt in cælis*. Addidit, *In medio tui Jeruſalem*, ubi pax Domini conquieſcit, & unitas ſancti populi Domini contemplatione lætatur.

Dignum eſt ut publice laudetur, qui pati pro omnium ſalute dignatus eſt.

Matth. 10. 32.

Concluſio Pſalmi.

PSalmus hic magnifico Martyrum honore ſacratus eſt, qui nobis & ad exemplum datus, & ad patrocinia largienda tributus eſt. Veneremur talium dolores, hujuſmodi pœnas ſtudio nobis charitatis optemus; ut ſi non meremur tali conſummatione coronari, ſaltem in ſtudiis poſſimus ſimilibus inveniri. Cur enim tales dolores Chriſtianus velit effugere, per quos ſe novit ad cœlorum gaudia pervenire?

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum decimum ſextum.

Alleluia.

DUobus quidem verſibus, ſed plenarius tituli honor apponitur; ut intelligamus quamvis pauca verba in Domini laudibus ſemper eſſe pleniſſima. Quis enim dubitet exiguum non debere dici, unde poteſt magnificentia ſuperna laudari? Cui congrue apponitur ſchema, quod Græce dicitur Hyrmos: quoniam ſeriem orationis uſque ad ultimum ſervans nec perſonam noſcitur mutaſſe, nec cauſam: ſed uno ſenſu uſque ad terminum, quod cœpit, exequitur.

Continentia Pſalmi.

LIcet hic pſalmus pro paucitate verſuum diviſionem non recipiat: omnes tamen compendio ſuæ locutionis exſuperat. Eſt enim primus quidem atomus pſalmorum, puncti præferens dignitatem, unde linea oritur, & diverſæ ſchematum ſpecies doctiſſima varietate formantur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. LAudate Dominum omnes Gentes: & *collaudate eum omnes populi*. Et iſtum quoque pſalmum ad perſonam Martyrum debemus aptare. Dicunt enim ſancti viri, quaſi jam glorioſa paſſione perfuncti; ut *omnes Gentes* ad laudes Domini debeant excitari, qui talia præſtitit ſervis ſuis, ut ipſius potius imbuerentur exemplis. Ubi ſunt Donatiſtæ, qui tantum ſuæ congregationi fidem præſtitam mentiuntur? Clamat chorus ille ſanctorum, *Omnes Gentes Dominum* debere *laudare*; atque utinam vel nobiſcum facerent, quod ſe agere ſingulariter mentiuntur. Sequitur, *Et collaudate eum omnes populi*. Collaudatio eſt cunctorum fidelium in unum redacta laudatio; hæc enim Eccleſiæ Catholicæ apta cognoſcitur, quæ de diverſis mundi partibus aggregatur. *Omnes* enim *Gentes* in ſuis populis generaliter commonentur: ne quis ſe in judicio Domini dicat eſſe præteritum.

Quid ſit Collaudatio.

℣. 2. *Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia ejus: & veritas Domini manet in æternum.* Cauſa redditur quare debeat Dominus toto orbe laudari: quoniam promiſſiones ſuas, quas per ſanctos Prophetas effecerat, adventus ſui viſitatione complevit. *Confirmata eſt* enim in populo Chriſtiano *miſericordia ejus*, & non commovebitur *in æternum*, quando ille qui præſtitit, ipſe nos (ut credere dignum eſt) etiam ſua miſeratione cuſtodit. Addidit, *Et veritas Domini manet in æternum*. Hic *veritas Domini* Filius ſignificatur, ſicut ipſe dicit: *Ego ſum via, veritas, & vita*. Nam ſicut putat dementiſſimus Arrianus, (quod dici nefas eſt) erat tempus quando non erat Filius: fuerat utique tempus quando eſſet Pater ſine veritate, ſine via, ſine vita. Sed quoniam ſine his rebus Pater nunquam fuiſſe credendus eſt, ſaluti noſtræ, & ipſi convenit veritati coæternum & conſubſtantialem Patri per omnia Filium confiteri. Deinde ſcriptum eſt, *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. Nam ſi tempus eſt factum per Filium, quomodo exiſtere potuit tempus, quando non erat Auctor ejus? Sic errores pravos ſequitur ſemper abſurditas. Subjiciunt quoque tertiam falſitatem: Pater ſemper anterius Filio prædicatur. Et ubi eſt illud, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum?* Vides nihil ibi fuiſſe præpoſitum; nam & multis locis primus Filius nominatur, ut eſt illud Apoſtoli ad Epheſios: *An neſcitis, quia omnis fornicator & immundus non habet hereditatem in regno Chriſti & Dei?* Et ad Galatas: *Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum, & Deum Patrem*. Et ad Theſſalonicenſes: *Ipſe autem Dominus Jeſus Chriſtus, & Deus Pater noſter qui dilexit nos*. Et ad Corinthios ſecunda: *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, & charitas Dei*. Et ut iſtam æqualitatem de tota intelligeres Trinitate, addidit, *Et communicatio ſancti Spiritus cum omnibus vobis*. Legitur etiam Spiritum ſanctum & Dominum, & priore loco fuiſſe nominatum; ait enim Paulus ad Theſſalonicenſes: *Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei, & patientia Chriſti*. Oratur enim Spiritus ſanctus, ut corda credentium dirigat, & in charitate Dei, & in patientia Chriſti. Quapropter unus ex Trinitate ante vel poſtea nominatus, audienti nullum præjudicium poterit exhibere: quia humana locutio aliter ſe non valet expedire. In Deo enim nulla eſt diſparilitas vel diverſitas æſtimanda: quia ubi unus Deus recte creditur, ibi minor & major non poteſt inveniri. Neſcit enim numerum unitas, nec gradum admittit æqualitas, ſicut ſcriptum eſt: *Non aſcendes per gradus ad altare meum*.

Joan. 14. 6.

Error Arrii deſtruitur.

Joan. 1. 3.

Ibidem. 1.

Epheſ. 5. 5.

Galat. 1. 1.

2. Theſſ. 2. 13.

2. Cor. 13. 13.

2. Timot. 3. 5.

Exod. 20. 26.

Concluſio Pſalmi.

PArvus quidem pſalmus pleniſſima brevitate concluſus eſt. Quid enim amplius potuit dici, quam ut Creator debeat toto orbe laudari? Fæcunda brevitas, conſtricta copia, arctum latiſſimum, & ſine fine anguſtum. O dulcis & admiranda diverſitas! modo paucis ſententiis ſalutaria dicere: modo magnalia diffuſa oratione narrare; ut tædioſa mortalitas nec in ipſa cura ſuſtineret faſtidium, cui præſtat amœna * varietas
* MSS. A. B. F. *veritas.* appetitum. Quæri forſitan poteſt, cur duos tantum verſus pſalmus iſte contineat, cum e diverſo centeſimus decimus octavus centum ſeptuaginta ſex verſibus productus eſſe monſtretur, aliique complures diſpari modo pro rerum qualitate formati ſunt. Sed illud fortaſſis indicare res iſta cognoſcitur; quoniam ſicut harmonia, id eſt, muſicæ virtutis pulchra modulatio, ex diverſis ſonis atque accentibus unam perfectam faciunt cantilenam: ſic & iſti pſalmi modo breves, modo mediocres, modo longiſſimi, in unum concentum ſuavitate dulciſſima rediguntur. Sive (quod credere dignum eſt) futurum regnum Domini ſignificatur: ubi diverſa merita ſanctorum pro actuum qualitate fulgebunt; cum tamen omnibus una beatitudo & ſuavitas æterna præſtetur.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum decimum ſeptimum.

Alleluia.

Cap. 19. 1. 4. LEgimus in Apocalypſi Joannis Apoſtoli, Alleluia in cælo cantare multitudinem copioſam; quod etiam quatuor animalia & viginti quatuor ſeniores adorantes Dominum dicunt; quod totus ille cæleſtis exercitus in voce tubæ grandiſonæ hymnidica exultatione concelebrat. Quapropter ad hoc laudis officium & nos alacriter accedamus. Quod ſi puro corde canimus, ſanctis Virtutibus pia devotione miſcemur; ſitque honor & gratia terrenorum, quæ beatitudo probatur eſſe cæleſtium. Quocirca intueamur hunc pſalmum ſpecioſa fronte relucentem; in ipſis quippe principiis quatuor verſus pari fine concluſit, ut Evangelico numero totum mundum uni Domino laudes debere reddere, adhortatione quadrifaria commoneret. Hos intercalares non poſſumus dicere: quia nullos alios miſcet, ſed unifines eos apto forſitan nomine vocitamus, qui ſimili verborum conſonantia terminantur. Hoc & in centeſimo triceſimo quinto pſalmo per omnes verſus abſolute facturus eſt; quod quemadmodum ſe habeat, ſuo loco evidentius commonemus.

Diviſio Pſalmi.

FIdelis populus peccatorum nexibus abſolutus, in prima ſectione generaliter hortatur, ut unuſquiſque Domino debeat confiteri: quoniam in tribulationibus exauditus, profeſſus eſt hominem nullatenus formidandum. Secunda in ſolo dicit Domino confidendum, per quem Gentium inimicitias probatur evaſiſſe, & ad veraciſſimæ vitæ perveniſſe remedia. Tertia ſectione aperiendas ſibi portas dicit eſſe juſtitiæ: ubi dicit etiam de angulari lapide, id eſt, de Domino Salvatore. Quarta reliquis Chriſtianis frequentanda Domini atria perſuadet: de adventu ſanctæ Incarnationis ſuavi delectatione congaudens.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. COnfitemini *Domino quoniam bonus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Populus ille beatorum, qui a propria fuerat clade liberatus, reliquos commonet fideles, ut Domini laudibus conſtanter invigilent. Iſta enim confeſſio ad laudem pertinet abſolute: ſive quia illi eſt Alleluia præpoſitum: ſive quia a diverſis anguſtiis ereptum ſe Domini miſeratione lætatur. Laudis quoque cauſa ſubjungitur, *Quoniam bonus*, quod nomen Deo proprie certum eſt convenire: nam cum ab incredulis Judæis ſecundum carnis aſpectum Chriſtus *Magiſter bonus* diceretur, reſpondit ipſe: *Quid me interrogatis de bono*, qui me cælorum Dominum eſſe non creditis? Adjiciens, *Nemo bonus niſi ſolus Deus*. Sed cum legatur, *Bonus homo de bono theſauro ſuo profert bona*, quaſi videtur eſſe contrarium. Sed hominem bonum dicimus per Domini gratiam factum; nam ille ſolus proprie per ſe dicitur bonus qui eos facit implere quod boni ſunt. Sequitur, *Quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Ipſius quoque boni quem dixerat, expoſitio dilucidatur: quia non ſolum præſtat immeritis, ſed in æternum miſericordiæ ſuæ dona concedit. *In ſæculum* enim, perpetuitatem ſignificat futuram, ubi unum eſt ſæculum, & una dies, nec permutatio ulla ſuccedit.

Matth. 19. 17. & Marc. 10. 18.

Matth. 12. 35.

Deus per ſe bonus, homines per ejus gratiam.

℣. 2. *Dicat nunc Iſrael quoniam bonus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.*

℣. 3. *Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.*

℣. 4. *Dicant nunc omnes qui timent Dominum quoniam bonus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Cum in his verſibus legantur ſimiles fines, præmiſſa eos expoſitio competenter amplectitur. Illud tamen altius perſcrutandum eſt, cur in principiis verſuum tantum nomina variavit. Ait enim: *Dicat nunc Iſrael*, quod totum populum complectitur beatorum. Secundo verſu ponitur, *Dicat nunc domus Aaron*, ſignificans Sacerdotes, quos propter honoris ſui reverentiam ſingulariter æſtimavit eſſe memorandos. Tertius quoque verſus ait: *Dicant nunc omnes, qui timent Dominum*; ut illos oſtenderet quos in centeſimo decimo tertio pſalmo dixerat; *Puſillos cum majoribus*, qui in unam ſocietatem Chriſto Domino pura mente devoti ſunt. Sic diverſitas iſta nominum generalitatem complectitur abſolute fidelium.

Pſal. 113. 13.

℣. 5. *In tribulatione invocavi Dominum: & exaudivit me in latitudine.* Exemplum proprium ponitur, ut audientium animus excitetur; quia magnum credulitatis incitamentum eſt, ipſum gratias agentem audire, qui pertulit. Sed conſidera quod addidit, *In latitudine:* quoniam nos de ſæculi quidem anguſtiis liberat, ſed *in* magna præmiorum ſuorum *latitudine* miſeratus acceptat. Eripit de temporalibus malis: ſed bonis nos potens eſt implere perpetuis. Sæviant ergo quantumlibet tranſitura diſcrimina, tumeſcant adverſitates caducæ; latiſſime redditur quod in hac mundi brevitate fidelis populus ingravatur.

℣. 6. *Dominus mihi adjutor eſt: non timebo quid faciat mihi homo.*

℣. 7. *Dominus mihi adjutor: & ego videbo inimicos meos.* Quamvis verſus iſti pene videantur

eſſe conſimiles: ſingulis tamen verbis omnino diſcreti ſunt. Nam cum ſe dicit auxilio Domini hominem non timere, carnales deſignat inimicos, qui viſualiter religioſorum propoſitum perſequuntur. Cum vero ait: *Videbo inimicos meos*, ſpirituales nequitias vult intelligi, quas in illo judicio dicit eſſe videndas, ubi jam diabolus cum cæteris miniſtris ſuis deſtructus atque damnatus humanis conſpectibus apparebit. Nam cum modo maxima pars hominum inimicos ſuos carnales aſpiciat: illud magis optaſſe credendus eſt, quod hic videre non poterat. Sive orat ut latentem inimicum valeat intueri, quatenus cautior effectus ab ejus inſidiis reddatur alienus. Et nota quod in principiis amborum verſuum eadem verba geminavit. Quæ figura dicitur Anaphora, quæ etiam in ſequentibus verſibus invenitur.

Diabolus in judicio humanis conſpectibus damnatus apparebit.

℣. 8. *Bonum eſt confidere in Domino, quam confidere in homine.* Populus ille beatorum divino munere liberatus, fideliter ac pie docens, venit ad ſecundam ſectionem, dicens: In Deo ſolo, non *in homine confitendum*; in illo ſcilicet qui veraciter promittit, non in iſto qui fallaci præſumptione ſe decipit. Quanti enim ſtulti dicunt: Facio quod volo, nec dominum meæ voluntatis habeo: putantes quia per arbitrium liberum utilitas ſit explicanda mortalium; quos arguit Jacobus Apoſtolus dicens: *Nonne ex concupiſcentiis veſtris dicitis: Cras ibimus in illam civitatem, & mercabimur, & lucrum faciemus; quam ut dicatis, ſi voluerit Dominus, & ſi vixerimus faciemus hoc aut illud*, & reliqua. Eſt quidem in mala parte execrabilis libertas arbitrii; ut prævaricator Creatorem deſerat, & ad vitia ſe nefanda convertat. In bona vero parte arbitrium liberum Adam peccante perdidimus, ad quod niſi per Chriſti gratiam redire non poſſumus, dicente Apoſtolo: *Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Unde aſſidua oratione precandum eſt, ne nos voluntas perverſa rapiat, ſed inſpiratio divina poſſideat: quoniam quicquid ex nobiſmet ipſis ſapimus, mortifera contra nos audacia concitamus. Jure ergo vetuit *in homine confidendum*, qui per ſe nec alteri, nec ſibi prævalet dare remedium, ſicut & Jeremias dicit: *Maledictus vir qui confidit in homine, & ponit ſpem carnem brachii ſui, & a Domino recedit cor ejus.* Quapropter deſinant præſumptores illas ſibi partes aſſumere, unde eos juſtius poſſit ſententia divina damnare. Hinc etiam Pater Auguſtinus contra Pelagium, Sceleſtium & Julianum hæreticos copioſis libris mirabiliter diſputavit, & venenoſi dogmatis arma confregit.

Per liberum arbitrium utilitas mortalium non eſt explicanda.

Jacob 4. 13. 15.

In mala parte execrabilis libertas arbitrii. Liberum arbitrium ad bonum Adam peccante perdidimus.

Philip. 2. 13.

Cur in homine non confidendum.

Jerem. 17. 5.

℣. 9. *Bonum eſt ſperare in Domino, quam ſperare in principibus.* Duo verba mutata omnino aliam fecere ſententiam. Superius enim *confidere* ſe dicit, hic *ſperare*: ibi *in homine*, hic *in principibus*; ut illic de carnalibus, hic de ſpiritualibus dixiſſe videatur. Princeps enim & diabolus appellatur, ut eſt illud Evangelii: *Ecce venit princeps hujus mundi, & in me non inveniet quidquam.* Sic & bonus Angelus dictus eſt princeps, ſicut in Daniele legitur: *Michael princeps* * *veſter*. Quapropter nec in bonis, nec in malis Angelis, ſed in ſolo Domino ſpem hominis dicit eſſe ponendam. Nam etſi bonos pro impenſa nobis pietate diligimus: beneficia in ipſis Domini, non propriæ poſſibilitatis jura laudamus.

Diabolus princeps appellatur.

Joann. 14. 30.

Dan. 12. 1.

* *Ed. magnus.*

℣. 10. *Omnes Gentes circumdederunt me: & in nomine Domini ultus ſum eos.* Hoc populus ille merito dicebat, qui ſpem ſuam in Domini protectione poſuerat: ſignificans labores Eccleſiæ, quos primum in Capite ſuo, id eſt, in Domino Chriſto pertulerat, & poſt in ſuis paſſionibus ſuſtinebat. Primo enim quando religio innotuit Chriſtiana *omnes Gentes* in ejus perſecutione ſurgentes, diverſis cladibus affecerunt fideliſſimos viros: qui tamen in ſuis perſecutoribus (juvante Domino) vindicarunt, quando eos converſione mirabili ſubdiderunt; ut de ſe pœnitentiæ pœnas exigerent, quas pridem innocentibus ingerebant. Nam quod dixit: *Gentes*, & ſubjungit genus maſculinum. *Ultus ſum eos*; ſive ad intellectum pertinet, quia in Gentibus populi ſignificantur: ſive ſchema eſt Exallage, id eſt, Immutatio: quoniam genus hic nominis immutavit.

℣. 11. *Circumdantes circumdederunt me: & in nomine Domini ultus ſum eos.* Perſcrutandæ ſunt minutiæ verborum: quoniam diſcuſſa (ſicut ſæpe diximus) non minima nobis ſacramenta parturiunt. Primo poſuit, *Gentes*; quod ad Eccleſiam propter Martyrum populos pertinebat, qui ſtudentes culturis dæmonum, paſſim lacerabant populos fideles. Modo autem ſub ipſa repetitione verborum noluit *Gentes* ponere; ut magis Paſſionem Domini ſubtiliter indicaret, quam a ſolis Judæis ſpecialiter conſtat impletam. In quibus tamen eſt *in nomine Domini* vindicatum, quando multi ex his pœnitentes mala quæ fecerunt, vocabulum Chriſtianorum ſumere meruerunt. Et iſti quoque verſus appellandi ſunt uniſines, ſicut & illi qui in capite pſalmi ſunt poſiti. Et notandum eſt; quia ſicut Caput plerumque de membris loquitur: ita nunc membra de ſuo Capite proloquuntur.

Quando in Judæis in nomine Domini vindicatum.

℣. 12. *Circumdederunt me ſicut apes favum, & exarſerunt ſicut ignis in ſpinis: & in nomine Domini vindicavi in eis.* Adhuc & iſti verſus de Domino loquuntur. Ipſe enim a ſævientibus Judæis circumdatus, Paſſionis ſuæ per totum mundum mella profudit. *Apes* enim favum circumdant, quando per domos cereas liquores dulciſſimos recondunt; & cum ſibi putant victualia reponere, faciunt unde homines poſſint ſua deſideria ſatiare. Quod Judæos manifeſtum eſt impleſſe, quando rem cuncto orbi dulciſſimam amaris conatibus effecerunt. *Apes* enim quaſi a pedibus dictæ ſunt, quod ſine pedibus naſcantur. *Spinæ*, ſæculi peccata deſignant, quibus Judæorum populus ferociter incitatus, in delictis ſuis velut ignis concrepans æſtuavit. Sed *in eis* quoque Domini gratia *vindicatum eſt*, quando de illo melle quod condiderant neſcii, converſi ad Dominum ſuaviſſime ſunt repleti.

Apes unde dictæ.

Per ſpinas peccata intelliguntur.

℣. 13. *Impulſus verſatus ſum ut caderem: & Dominus ſuſcepit me.* Hoc jam de ſe omne corpus fidelium veriſſima voce teſtatur. *Impulſus* enim ille cadit, cui Domini fortitudo ſubtrahitur. Et inſpice vim verborum; *Impulſum* ſe dicit & *verſatum ut caderet*: ſed Domini ſuſceptione firmatus eſt. Soli enim *verſati* non cadunt, qui Chriſti virtutibus continentur; ut frequenter fieri ſolet quando bene meriti traduntur ad pœnas. Ideo enim tradi videntur ut cadant, id eſt, ut a recta credulitate mutentur: ſed Domini dextera confirmati non cadunt, quoniam in fidei ſanctitate conſiſtunt. Alioquin infideles cadunt, etiam cum ſtare in pertinaciæ ſuæ obſtinatione cernuntur.

Impulſus cadit, cui Domini fortitudo ſubtrahitur.

℣. 14. *Fortitudo mea & * laudatio mea Dominus: & factus eſt mihi in ſalutem.* Non poteſt im-

* MSS. A. B. *laus.*

pulſus cadere, cui auxilium *Domini fortitudo* videtur præſtare. Sed ne putaretur ſola pericula declinare, quem Domini dona ſervabant, adjecit, *Factus eſt mihi in ſalutem*: quia per ipſum æternam vitam ſuſcipiunt, per quem & ſæculi hujus ruinas evadere promerentur. Ipſe enim eſt & *fortitudo & laudatio* æterna beatorum.

℣. 15. *Vox lætitiæ & ſalutis in tabernaculis juſtorum: dextera Domini fecit virtutem.* Chorus ille fidelium lætus exultat; quoniam dum perſecutores eorum putarent eos mœrore confici, & tribulatione conſumi, illi divina contemplatione gaudentes de ſua pœna lætabantur, quam ſciebant ſibi ad æterna gaudia profuturam. Hic enim *tabernacula juſtorum* humani pectoris ſecreta deſignant, ubi ſemper læti ſunt, quamvis forinſecus affligantur. Et ut cognoſceres unde iſtud gaudium venit, adjecit: *Dextera Domini fecit virtutem*, id eſt, Chriſtus, per quem Pater virtutem operatus eſt in exaltatione ſanctorum; quod inferius ipſe dicturus eſt.

Cur fideles de ſua pœna lætentur.

℣. 16. *Dextera Domini exaltavit me. Dextera Domini exaltat*, cum terrenis hominibus cælorum regna concedit. Quid enim potentius, quam mortales induere immortalitatem, corruptibiles incorruptionem, peccatoribus beatitudinem, de hoſte fortiſſimo infirmis dare victoriam?

℣. 17. *Non moriar, ſed vivam: & narrabo opera Domini.* Contra illa hæc dicuntur, quæ adverſum Eccleſiam Chriſti perſecutorum loqui ſolet inſana procacitas; quæ cum ſe delere nomen æſtimat Chriſtianum, præſtare potius videtur augmentum. Cui merito dicitur a fideli: *Non moriar*, ut tu putas: *ſed vivam* vita quam neſcis; ad quam mente prætumidi pervenire non poſſunt. *Narraturum* ſe etiam *opera Domini* pollicetur, ut ſemper augeatur Eccleſia tali prædicatione vulgata. Quid prodeſt crudelibus perſequi, quos vident ſemper perſecutionibus augeri? Quanto melius & ipſi viverent, ſi converſi facta propria deplorarent?

℣. 18. *Caſtigans caſtigavit me Dominus: & morti non tradidit me.* Ne ſibi aliquid perſecutorum ſuperbia vendicaret, tormenta ipſorum ſævitiamque ferociſſimam caſtigationem Domini eſſe confirmat; ut tota illa iniqua potentia ad correctionem fidelium videatur eſſe conceſſa. Quid ſe de poteſtate jactant, quibus nihil pro ſua utilitate conceditur? Crudelitas illorum noſtra correctio eſt, furoris flamma probatio. Non ſe meliores æſtiment quod delinquunt; filio non parcitur, ut erudiri poſſe videatur. Sed hæc bene caſtigatus edicit; ſolus enim *morti non traditur*, cujus hic vitia commiſſa purgantur. Et nota quod ait: *Caſtigans caſtigavit*. Hoc enim genus locutionis in ſcripturis divinis ſæpius invenitur; ut eſt illud, *Benedicens benedicam te. Multiplicans multiplicabo ſemen tuum*; & his ſimilia. Quod argumentum (ut ſæpe diximus) dicitur A conjugatis.

Perſecutorum ſævitia caſtigatio Domini vocatur.

℣. 19. *Aperite mihi portas juſtitiæ: & ingreſſus in eas confitebor Domino.* Populus ille * fidelium venit ad tertiam ſectionem, Jeruſalem cupiens introire, januas ejus fervore ſpirituali ſibi poſtulat aperiri. Quibus ergo dicitur, *Aperite*, niſi Prophetis atque Apoſtolis, qui cælorum claves myſticis virtutibus acceperunt? Per has enim doctrinæ januas introducti, intus jam poſiti veraciter *Domino confitemur*. Cæterum quidquid extra Eccleſiam Catholicam geritur, nequaquam Domini laudibus applicatur. Bene autem per Allegoriam Prophetæ atque Apoſtoli *portæ* appellati ſunt: *Portæ* enim dictæ ſunt, per quas victualia civitatibus importantur, ſicut & per illos animarum pabula conſtat illata.

* Ed. *fidelis.*

Quicquid extra Eccleſiam Catholicam geritur Domini laudibus non applicatur.

℣. 20. *Hæc porta Domini, juſti intrabunt per eam.* Cum ſuperius dixerit *portas*, quærendum eſt quare hic *portam* voluit ponere numero ſingulari; ſcilicet ut deſignaret Prophetas atque Apoſtolos januas quidem eſſe cælorum, ſed has omnes ad unam poſſe perducere: quia univerſæ conſuerunt ad Dominum intromittere Salvatorem, qui & *Porta* poteſt appellari, ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Ego ſum oſtium ovium*, &c. Sequitur, *Juſti intrabunt per eam*. Et hoc quoque ſubtiliter inquiramus, cur ſuperius dixerit, *Portas juſtitiæ*, & hic poſuit, *Juſti intrabunt per eam?* ſignificans (ut mihi videtur) jam non ſcripturas divinas, per quas tranſeunt & injuſti: ſed illam Jeruſalem, quæ portam habet Dominum Salvatorem, per quem juſti tantum homines introibunt. Quod bene utrumque complexus eſt, ut & iſtud, & illud futurum ſæculum ſignificare videretur.

Porta vocantur Apoſtoli, & Chriſtus porta, & quare.

Joan. 10. 7.

℣. 21. *Confitebor tibi Domine quoniam exaudiſti me: & factus es mihi in ſalutem.* Iſtam confeſſionem non afflicti populi debemus advertere, ſed lætantis. Gratias enim agit: quia illi Dominus ſalutaris illuxit, & Redemptor Gentium oculis humanis apparuit. Unde revera intelligimus & a prioribus juſtiſſimis Domini adventum fuiſſe jugiter expetitum, ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Multi Prophetæ & juſti cupierunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis*, &c.

Matth. 13. 17.

℣. 22. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes: hic factus eſt in caput anguli.* Sub alluſione fabricantium exponitur inanis opera Judæorum. Soli quippe hominum adhuc in mundo unum Deum colentes ædificare videbantur, dum cæteræ nationes idolorum ſe cultura deſtruerent. *Ædificantes* enim tendunt ſemper ad angulum, ut commiſſorum parietum ſoliditas impleatur. Judæi vero fidei ſuæ fabricam minime perfecerunt: quoniam ipſum, qui erat *lapis* fortiſſimus, angularis, more dementium putaverunt eſſe temnendum. Dominus autem Chriſtus per tropologiam (ſicut innumeris locis conſtat expoſitum) ideo *lapis* dicitur angularis: quia duos ad ſe populos e diverſo venientes Gentilium atque Judæorum tamquam geminos parietes in unam ſoliditatis gratiam * colligavit. De hoc *lapide* Prophetæ, de hoc Apoſtoli, de hoc diverſi multa dixerunt. Angulus enim tractus eſt ex Græco ſermone, id eſt, γύιον, quod Latine dicitur genu. Hoc inflexum ſpeciem anguli conformi qualitate reſtituit; nam apud Græcos originem ſui nominis in derivationibus omnino cuſtodit, ut Tetragonus, Pentagonus, & his ſimilia.

Cur Chriſtus lapis angularis dicatur.

* E. *collocavit.*

℣. 23. *A Domino * factus eſt hic: & eſt mirabilis in oculis noſtris.* Ne lapidem iſtum ſaxeis montibus putares exciſum, in ſalutem mundi *factum* dicit *a Domino*. Sed dum memorat *factum*, natura humanitatis oſtenditur, quæ & creata eſſe monſtratur. Sic & Apoſtolus ait: *In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.* Et alibi, *Qui factus eſt ei ex ſemine David ſecundum carnem.* Iſte quippe lapis qui eſt fabricæ decora copulatio, fibula parietum, in fundamentis perpetua fortitudo, *mirabilis* eſt in oculis fidelium, qui non ſolum eum corporali-

* MSS. A. B. F. *factum eſt hoc mirabile.*

Philip. 2. 7.

Rom. 1. 3.

Cur Chriſtus mirabilis in oculis fidelium, & non Judæorum.

ter vident, verumetiam illuminata mente conſpiciunt. Viderunt enim & Judæi, ſed non *mirabilem*: quia ſolam intuebantur carnem, quam videbant eſſe communem. Fidelium autem ſenſibus, qui cum Filium Dei eſſe profeſſi ſunt, *mirabilis* & terribilis apparebat, ſicut Petro Apoſtolo, qui dixit: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*.

Matth. 16. 16.

℣. 24. *Hæc dies quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea.* O quam ſuavia verba ſancta nobis probatur eructuare credulitas! Nam licet Deus cunctos dies creaverit; ſingulariter tamen *diem* feciſſe dicitur, qui Chriſti Domini nativitate ſacratus eſt. In quo merito *exultare* convenit *& lætari*: quoniam in eo & diabolus jus perdidit, & ſalutem mundus accepit.

Quare in Nativitate Domini lætandum.

℣. 25. *O Domine ſalvum me fac: o Domine bene proſperare.* Interjectiones iſtæ deſiderium magnæ petitionis oſtendunt; ut & hic de mundi iſtius clade liberentur, & ibi proſperrima ſorte ad dexteram collocentur. Duo enim iſta ſunt quæ fidelis expetit Chriſtianus; ut & hic eripiatur a peccatorum morte, & illic collocetur in requie ſempiterna. Nam iſtas afflictiones quas hic patiuntur, iſtos dolores quos hic amore Domini ſuſtinent: ibi ſine dubio *proſperantur*, quando jam ad gaudia æterna perveniunt. *Proſperari* enim, eſt aliquid aſperum facere tranquillum; ut grata nobis fiant mala præterita, quæ credimus in æterna gaudia commutanda.

Duo ſolum expetunt Chriſtiani.

Quid ſit proſperari.

℣. 26. *Benedictus qui venit in nomine Domini: benediximus * vos de domo Domini.* Quarta ſectio quæ ſupereſt introitur: ubi de adventu Domini ſuave munus laudis offertur, & ſubtiliter Antichriſti præſumptio iniqua damnatur. Hæc figura dicitur Emphaſis, quæ ſignificat etiam id quod non dicit. Dicendo enim, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, illum conſtat eſſe maledictum, qui in ſuo nomine creditur eſſe venturus. Et ut Chriſtum omnipotentem Dominum eſſe cognoſceres, dicit eum *veniſſe in nomine Domini*: ne aliquid de ipſo carnaliter mens humana ſentiret, Hoc etiam & Evangelii textus oſtendit, dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis.* Sequitur, *Benediximus vos de domo Domini.* Ab illo populo fideli quem præfati ſumus, hoc dicitur reliquis Chriſtianis, qui quaſi ſacerdotali dignitate ſubvecti loquuntur ad plebem: oſtendentes Domini benedictionem devotæ plebi per Antiſtites ſalubriter dari. Et ne hoc dubitanter acciperes, dicit, *de domo Domini*, id eſt, de Eccleſia Catholica, unde ſalutare baptiſma venit, unde communicatio ſancta procedit, unde olei ſacrati unctione mundamur, unde omnis denique benedictio vera præſtatur.

* MSS. A. B. F. *vobis*.

Joan. 5. 43.

Benedictiones per Antiſtites ſalubriter dantur.

℣. 27. *Deus Dominus & illuxit nobis: conſtituite diem ſolemnem in confrequentationibus, uſque ad cornu altaris.* Cum dicit: *Deus Dominus*, ad ſuperiora reſpondet, ut ſic intelligas: *Benediximus vos de domo Domini*; immo non nos, ſed *Deus Dominus*. Ipſe enim benedicit ore ſanctorum, & luceſcit nobis, quando nos a peccatorum obſcuritatibus alienat. Sequitur, *Conſtituite diem ſolemnem in confrequentationibus, uſque ad cornu altaris.* Illud jam dicitur benedictis, qui poterant dies feſtos celebrare ſolemniter. *Conſtituite*, dicit, id eſt, deliberata cuſtodite ſententia *diem ſolemnem*, qui honore Domini & ſanctorum confeſſione ſacratus eſt. *In confrequentationibus*, id eſt, proceſſionibus crebris, quas populi turba condenſat, & reddit celeberrimas devotione feſtiva. Quod vero addidit, *Uſque ad cornu altaris*; prohibentur aliqui forſitan (quod multis in uſu eſt) audita Evangelii lectione diſcedere. Non enim *ad cornu altaris* accedunt, qui communicationis gratia non replentur. Hoc de iſto altari viſuali (ut mihi videtur) competenter accipimus, quod corpus & ſanguinem Domini ſolemni nobis frequentatione largitur. Illud vero altare eſt ante conſpectum Domini; ubi purificatis animis per contemplationem ſanctam jubemur accedere; ut in hac actuali ſolemnitate illud ſemper debeamus inſpicere, ſicut jam in quadrageſimo ſecundo pſalmo conſtat expoſitum, ubi ait: *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam.* *Cornu* vero ſignificat poteſtatem, quam ſanctum altare habere manifeſtum eſt.

Dies ſolemnis in honore Domini & ſanctorum confeſſione ſacratur.

Conſuetudines Eccleſiæ in proceſſionibus in communione.

Pſal. 42. 4.

℣. 28. *Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.* Quam bene veritas iſta profeſſionis iteratur, ut Dominum noſtrum dicamus eſſe, quem pura mente non deſinimus adorare. In primo enim commate dicit, *Confitebor tibi*, quod ad gratiarum pertinet actionem. In ſecundo, *Exaltabo te*: quia prædicationibus beatorum per cunctas Gentes exaltatur Dominus Chriſtus, qui reddit bonum pro malo, qui inimicos dum poſſit exſtinguere patienter expectat; & converſis talia reddit, qualia ſanctis ſuis miſericordia gratuita compromiſit.

℣. 29. *Confitebor tibi Domine quoniam exaudiſti me: & factus es mihi in ſalutem.* Hic quidem verſus quoniam repetitus eſt, jam ſuperius in tertia parte probatur expoſitus: hoc tamen breviter edicimus, ut hanc confeſſionem lætiſſimam poſt percepta beneficia fuſam intelligere debeamus, ſicut nos commonuit & titulus *Alleluia*.

℣. 30. *Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Et hic quoque verſus in capite pſalmi probatur eſſe jam dictus; ut ſicut a Chriſto fecit initium, ita ipſi concordare videatur & finis. Ipſe enim in Apocalypſi dicit: *Ego ſum Alpha & Omega.* Merito ergo & in capite confeſſio poſita eſt, & in fine repetita: quia in omni vita noſtra ipſam nos oportet aſſumere, & in ipſius delectatione finire.

Apoc. 1. 8.

Concluſio Pſalmi.

Recordemur hunc pſalmum non incaſſum velut quibuſdam fulgoreis coloribus eſſe contextum. In capite enim quatuor verſus uniſones poſuit, & iterum in fine primum verſum pſalmi decora iteratione geminavit, atque iterum quem viceſimum primum poſuit, eumdem pene ultimum repetiit; ut quaſi veſtis illa Pontificis aureis quibuſdam filis, & vermiculata pulchritudine contexta fulgeret. Illa enim in fimbriis habuit tintinnabula: iſti in fine eadem recinnunt, quæ in capite dicta ſonuerunt. Pontifex igitur quando ingrediebatur ſancta ſanctorum habebat hanc veſtem; ut Antiſtitis reverendi nullatenus ignoraretur adventus, cum etiam tacitus * vocalis incederet. Iſte ſic decora varietate diſpoſitus eſt, ut præconia ſanctæ Incarnationis pulcherrimis quibuſdam ſententiarum indiciis. Cooperiat nos pie Rex iſta veſtis eloquii tui, & * hoc reſonent te præſtante auctus noſtri, quod tua Domine præcepta juſſerunt. Meminerimus autem hunc pſalmum quintum eſſe

* MSS. A. B. *vocabulis*.

* MSS. A. B. *Hæc remanente præſentiam actus*.

eſſe eorum qui de primo adventu Domini mirabili narratione prolati ſunt: quinque fortaſſe panibus comparandi, qui eſuriem obſervantium populorum copiis cæleſtibus explevenrunt.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM Centeſimum decimum octavum.

Alleluia.

FEſtivo pſalmo & divinarum rerum virtute pleniſſimo, deſiderabile *Alleluia* præmittitur, ut meritum divini carminis honore tituli poſſit agnoſci. Eſt enim altiſſimus profunditate ſenſuum, & contextus quaſi ſimilium repetitione verborum: modo profitendo quod accepit: modo iterum eadem ſperando quæ meruit. Qui more nobilium fluviorum lenis ire conſpicitur cum nimis profundus eſſe noſcatur; quem tamen oportet (juvante Deo) inſtituti noſtri menſura percurrere: ne qui nos hactenus conſtrinximus, ſubita inundatione fundamur. Eſt etiam Hebræis elementis ad rudes & docibiles in ſchola Chriſti populos inſtruendos tali ordine depictus; ut verſum quem prima littera ſortita fuerit, eadem & in ſeptem ſubſequentibus affigatur: Sacramentum illud forſitan in cordis circumciſione deſignans. Sic iſte pſalmus in ſua lingua per ſingulas litteras octonis verſibus gregatim decurrens, ſibi undique collatus partium æqualitate finitus eſt. Quod nos dicimus & diviſionis cauſa poſitum, & ut perfectum numerum poſſit indicare juſtorum. Iſtis enim litteris & Hebræa ſapientia diſcitur, & divinorum librorum ſacratus numerus continetur. Has enim litteras ſignificationes ſuas habere (beato Hieronymo teſtante) cognovimus, quod nunc repetere videtur eſſe ſuperfluum, cum ſit jam alterius labore collectum. Hunc autem pſalmum & centeſimum quadrageſimum quartum, & Deuteronomii canticum Joſephus refert elegiaco metro eſſe compoſitos.

Diviſio Pſalmi.

** Ed. ſui numeri.*

PSalmo iſti morali Hebræas litteras * ad ſuum numerum diviſiones illuſtrabiles non incongrue dicimus contuliſſe: in quo ſibi octonos verſus (ut ſupra memoratum eſt) ſingulæ vendicantes, cunctum carmen pulcherrima parilitate deſcribunt; qui nulla permixtione confunditur, ſed novitates rerum mutatis ſibi litteris explicat. Per totum itaque pſalmum univerſalis ſanctorum chorus eloquitur, qui ab initio mundi ſive fuerunt, ſive ſunt, ſive futuri eſſe creduntur. Inter quos reperiuntur Apoſtoli, Prophetæ, Martyres, Confeſſores, Eccleſiaſtici ordines, & omnes qui ſancta Domino in-
1. Petri 2. 9. tegritate famulantur: *Genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis*, ab origine generis humani uſque ad finem ſæculi colligendus. Sed quamvis horum ſit innumera multitudo, unus tamen ubique introducitur ad loquendum; ut virtus unitatis in Ec-
** MSS. A. B. F. concorditer.* cleſia * concordi poſſit agnoſci. Nunc videamus quæ in hoc cæleſti paradiſo ſpiritualia poma naſcantur.

Expoſitio Pſalmi.

1. *A L E P H.*

℣. 1. B*Eati immaculati in via: qui ambulant in lege Domini*. Cum omnium deſideria nominis iſtius ardore rapiantur; nec quiſquam poſſit reperiri, qui nolit præmia beatitudinis adipiſci, congruum fuit viros ſanctos votis probabilibus iter oſtendere: ne mens confuſa mortalium ignorata via poſſit errare. Nam & illi beatos ſe æſtimant, qui ſæculi ambitionibus eluduntur. Sed ne aliquid tale putaretur eligendum, primum poſuit plurali numero *immaculati*; ut de fidelibus hoc, non de Chriſto debuiſſet adverti. Ille enim ſolus naturaliter *immaculatus* eſt; qui peccatum non habuit. Sancti autem *immaculati* fiunt, quando indulgentiæ munera conſequuntur, ſicut Propheta in quinquageſimo pſalmo dicit: *Lavabis me, & ſuper nivem dealbabor*. Sequitur, *In via*, id eſt, in ipſo Domino Salvatore, qui dixit: *Ego ſum via, veritas, & vita*. Ibi enim *ambulare* juſtorum eſt, non pedibus corporeis, ſed greſſibus probabilis actionis. Nam ut adverteres non eum illam viam dixiſſe, in qua poſſit errari, ſubjunxit, *Qui ambulant in lege Domini*, id eſt, qui aut non peccant, aut per gratiam cæleſtem digna ſibi ſatisfactione proſpiciunt. Nec illud vacat quod dicit: *In lege Domini*; eſt enim & lex peccati, ſicut Apoſtolus ait; *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati*. Et ideo additum eſt, *Domini*; ut eam diſcerneret a lege peccati.

Omnes beatitudinem volunt adipiſci.

Chriſtus ſolus per ſe immaculatus, alii per gratiam.

Pſal. 50. 9.
Joan. 14. 6.
Rom. 7. 23.

℣. 2. *Beati qui ſcrutantur teſtimonia ejus: in toto corde exquirunt eum*. Superioris adhuc ſenſus eſt & iſta ſententia. Nam licet *beati* ſint *immaculati, qui ambulant in via*, id eſt, in ipſo Domino Salvatore, & in lege ejus devota mente gradiuntur; additum eſt tamen illis virtutibus: *Qui ſcrutantur teſtimonia ejus*. Et quæ ſit iſta perſcrutatio ſubſequenter aperitur, id eſt, qui *in toto corde* ſuo Dominum *exquirere* maluerunt. Videntur enim perſcrutari *teſtimonia ejus* & tergiverſatores hæretici: ſed toto corde ſuo Dominum non requirunt, quoniam per humanas verſutias affectant novas invenire calumnias. Totum enim cor ſuum ad ſcripturas ſanctas merito poſuiſſe non dicitur, qui ad falſitatis ambitum plectibili errore transfertur. Unde ſanctus Primaſius Juſtinianopoleos diſertus Antiſtes, ſub titulo quid hæreticum facit, librum unum conſcripſiſſe dignoſcitur. Nec illi videntur totum cor ſuum ad Domini teſtimonia poſuiſſe, qui neglecta diſciplina mandatorum ejus, mundana gaudia concupiſcunt. Et vide ordinem ſanctæ veraciſque doctrinæ, prius dicit *beatos* eſſe *qui ambulant in lege Domini*: deinde *qui ſcrutantur* ſacrarum *teſtimonia* litterarum: quia non eſt dignus iſta perquirere, niſi qui ſe probabili cognoſcitur actione tractare. Utraſque vero ſententias tertia ſpecies definitionis amplectitur, quæ Græce Ποιότης, Latine Qualitativa dicitur. Beatus enim vir quid ſit, per actuum ſuorum hic oſtenditur qualitatem.

Quomodo hæretici teſtimonia Domini perſcrutantur.

℣. 3. *Non enim qui operantur iniquitatem, viis ejus ambulaverunt*. Cum Joannis Apoſtoli veracia verba ſint: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt*, videntur nec ſancti *in*

1. Joan. 1. 8.

viis ejus ambulare, quos cognoſcimus habere peccata. Verum hæc quæſtio veritatis ipſius voce diſſolvitur. Sunt enim illicita deſideria, quæ originalis peccati neceſſitate committimus: ſed in eis conſenſu animi non tenemur: in iſtis mens beata non ambulat, quæ dono Domini cordis probitate ſuperantur; ut (verbi gratia) repente pulchrum aliquid concupiſcere, cibum deſideranter expetere, bonis odoribus commoveri, iniqua ſubito ſuggeſtione confundi, & his ſimilia quæ oratione ſancta & crucis ſignaculo deſtruuntur. Ita fit, ut & peccata ſancti ſuggeſtione carnis habeant: & tamen dum eis minime relaxatur effectus, ea non operari veraciter æſtimentur. Hæc enim Pauli Apoſtoli teſtimoniis evidentius approbantur; *Ambulavit in viis Domini*, quando dicebat: *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi*, & reliqua. Peccatum autem non voluntarium faciebat, quando clamabat: *Non enim quod volo bonum hoc facio: ſed quod nolo malum hoc ago*. Sequitur ejus expoſitio quæ omnem nævum dubitationis abſtergit; *Si autem quod nolo*, inquit, *illud facio, jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*. Vides tantum illos accuſatos qui operationibus peccatorum nefanda delectatione conſentiunt. Quapropter merito dicuntur *in viis* Domini non *ambulare*, *qui operantur iniquitatem*. Operatio enim iniquitatis eſt conſenſus malorum, qui tamen a ſanctorum cordibus dono Domini probatur alienus. Nam & ipſe Apoſtolus hoc monet: *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis ejus: nec exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato*. Et Salomon, *Poſt concupiſcentias cordis tui ne abieris*. Obedientiam ergo peccati vetuit, non ſuggeſtiones quas caro propriis viribus vitare non prævalet. Reſpiciamus autem cur hic *vias* plurali numero poſuit, & ſuperius ſingulariter dixit: *Beati immaculati in via*. Ibi ſignificat Dominum Salvatorem, qui certa via eſt ad Patrem venientium; ſicut ipſe dixit: *Nemo vadit ad Patrem, niſi per me*. Nam quod hic dicit: *In viis*, deſignat Prophetas & Apoſtolos, vel quicumque populum vera prædicatione docuerunt.

Quæ peccata oratione ſancta & crucis ſignaculo ſuperantur.
2. Timot. 4. 7.
Roman. 7. 19.
Verſ. 20.
Rom. 6. 12.
Eccleſ. 18. 30.
Chriſtus certa via ad Patrem venientium.
Joan. 14. 6.

℣. 4. *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis*. Dixerat beatum eſſe cui hæc talia ſuffragantur, ut ſit immaculatus, ambulet in lege Domini, ſcrutetur teſtimonia ejus, & quod eſt perfectiſſimum vivendi genus, in toto corde exquirat Dominum. Et ne hæc tanta negligenda viderentur, ſequitur juſſionis Dominicæ veneranda præceptio, ut mandata ejus non ſolum ſedule, ſed & nimie requirantur. Nimius enim dictus eſt in nulla re dubius, qui propoſitæ rei intentus ſemper aſſiſtit. Ubi eſt ſententia Gentilium toto orbe celebrata: *Ne quid nimis*. Ecce nimium nobis a veritate præcipitur: ecce a Moderatore rerum omnium ſine defectu aliquid fieri debere ſancitur. Iſtud enim *nimis* ſignificat multum atque infinitum, ſicut & in alio pſalmo dicit: *Nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ*. Et alibi. *Nimis exaltatus es ſuper omnes deos*. Sive *mandata* Domini *nimium cuſtodire* præcipimur, quando ipſi quoque ſaluti noſtræ corporeæ ea præferre debere cenſemur. Quapropter vires noſtræ poſſibilitatis excedere divina militia eſt: quia totum ibi nimium decet, quoniam & illud infinitum eſt quod nobis tribui poſtulamus. Perquirenda eſt quoque nominum iſtorum diſtincta cognitio: ne quis ea credat eſſe confuſa. In priori verſu dixit, *legem Domini*; lex autem Domini eſt, ſicut Apoſtolus ait, *umbra futurorum*, quam non * decet ad litteram, ſed ſpirituali ordine cuſtodiri. Ut (verbi gratia) lex ſacrificiorum, obſervantia novæ lunæ, ritus circumciſionis, & cætera hujuſcemodi, quæ typum magis quam ſpeciem certum eſt habuiſſe veritatis. Secundo verſu ponit *Teſtimonia*: teſtimonium eſt evidens & præfinita conditio, cujus ſtatuto commoniti, res præteritas non poſſumus obliviſci, ut in Geneſi ait Jacob: *Teſtimonium erit vobis collis iſte*; & *Teſtimonium erit lapis iſte*. Scriptum eſt etiam & in libro Jeſu Nave: *Duodecim lapides afferte de medio Jordanis, ut ſint hi in teſtimonium filiis veſtris*. Sic nobis præcepta divina *teſtimonia* ſunt, quando commonent ne peccare debeamus, ſicut Apoſtolus Paulus ait: *Teſtificor coram Deo, qui vivificat omnia, & Jeſu Chriſto, & electorum Angelorum, ut hæc cuſtodias*. In præſenti quoque verſu *mandata* poſuit, quæ non ſunt umbræ futurorum ut lex: ſed præſentem habent manifeſtæ operationis effectum. Quod Dominus in Evangelio abſolute declarat, dicens: *Primum mandatum eſt, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota virtute tua*, &c. Hoc enim ſic uni dictum eſt, ut ab omnibus debeat, & per cuncta tempora cuſtodiri. Quapropter ſive lex, ſive teſtimonia, ſive mandata Domini cuſtodiantur, ad beatitudinis certum eſt munera perveniri. Quæ verba cum prædictis definitionibus ſuis mente condenda ſunt: quia in ſubſequentibus verſibus frequenter ea poſita reperimus.

Quis nimius dicatur.
Pſal. 91. 6.
Pſal. 96. 9.
Coloſ. 2. 17.
** MSS. A. B. docet.*
Quid ſit teſtimonium.
Geneſ. 31. 52.
** Ed. nobis.*
Joſue 4. 5. 6.
1. Timot. 5. 21.
Matth. 22. 37.

℣. 5. *Utinam dirigantur viæ meæ, ad cuſtodiendas juſtificationes tuas*. Cum vitam ſuperius beati viri evidenter expreſſerit: nunc etiam populus fidelis bonorum ſibi proventum votis intercedentibus poſtulavit. *Utinam*, verbum ſemper optantis eſt; ut quod noſtris non poſſumus viribus adipiſci, divina miſericordia largiente mereamur. Cum dicit: *Dirigantur viæ meæ*, oſtendit eas, quantum ad humanam imbecillitatem pertinet, tortuoſas. *Viæ meæ*, actus ſignificant, quos in hac vita peragimus. Addidit, *Ad cuſtodiendas juſtificationes tuas*. Hic jam, quod ſuperius optavit, aperuit. *Ad cuſtodiendas* enim *juſtificationes* Domini nemo poterit pervenire, niſi cujus *viæ* a Domino *dirigi* comprobantur. Sed diſcutiamus quid ſignificent *juſtificationes*. *Juſtificationes* igitur Domini apud priſcum populum fuerunt multæ atque diverſæ, ut ſex annis tantum famulus ſerviret Hebræus: filius effectu & diſciplina patris erudiretur: pater ut reverenter in omnibus haberetur: Deus ut ſummo timore & amore coleretur: Sacerdos honorabilis eſſet: proximus ut tamquam propria utilitas amaretur, & his ſimilia quæ fieri ſancta ſcriptura præcepit. Hæc ergo nequeunt cuſtodiri: niſi miſericordia Domini probentur attribui.

Juſtificationes Hebræorum.

℣. 6. *Tunc non confundar, dum reſpicio in omnia mandata tua*. Cauſa redditur quemadmodum poſſint juſtificationes Domini jugiter ſervari, id eſt, ſi mandata reſpiciantur univerſa. Sed cum dicit, *Omnia*, in nullo commonet eſſe peccandum: quoniam ſcriptum eſt: *Si quis de lege minimum non fecerit, reus eſt totius legis*. *Reſpicere* autem, eſt mandata ſemper ante oculos habere, quæ juſſa ſunt; ut ſi quid tortum committitur, ſalutari emendatione protinus corrigatur. Cæterum qui *in mandata* non *reſpicit*, in quo erret mo-

In nullo mandatorum peccandum.

dis omnibus ignorabit. Hanc quoque ſimilitudinem Jacobus ponit Apoſtolus dicens: *Si quis auditor eſt verbi, & non factor; hic comparabitur viro conſideranti vultum nativitatis ſuæ in ſpeculo: conſideravit enim ſe & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit. Qui autem proſpexerit in legem perfectam & permanſerit, non auditor obliviosſus factus, ſed factor operis: hic beatus in facto ſuo erit.* Tales ergo laudantur a quorum conſpectu mandata Domini non recedunt.

Jacob. 1. 23. 24. 25.

℣. 7. *Confitebor tibi Domine in directione cordis, in eo quod didici judicia juſtitiæ tuæ.* Confeſſio hic ſignificat laudem, quam decet populum dicere beatorum. *Directio cordis*, eſt fidei Catholicæ ſancta regula: quia eum confiteri non poteſt hæreticorum diſtorta verſutia. *In eo*, quod dicit, *didici*, indicat a beatis Patribus ſibi traditam diſciplinam, non autem (ut quidam faciunt) ſtudio perverſitatis inventam. *Judicia* vero *juſtitiæ Dei* ſunt: quia famulos ſuos liberare dignatur a diabolica perſecutione laborantes.

Directio cordis, eſt fidei Catholicæ ſancta regula.

℣. 8. *Juſtificationes tuas cuſtodiam: non me derelinquas uſquequaque.* Perfecta eſt propoſitæ beatitudinis decora conſtructio. Petit enim a Domino, ut juſtificationibus conceſſis dignetur devotum populum ſuo munere cuſtodire. *Juſtificationes* enim quid ſignificent, in quarto verſu ſuperiore jam dictum eſt. Et quoniam noverat tentationes diabolicas undique circumire, ut legitur, *Adverſarius veſter ſicut leo circuit quærens quem devoret:* petit ſe quaquaverſus undique cuſtodiri: ne poſſit locum nocendi hoſtilis atrocitas invenire. Nunc videamus quid littera ſecunda contineat.

1. Petri 5. 8.

2. BETH.

℣. 9. IN *quo corrigit juvenior viam ſuam? in cuſtodiendo ſermones tuos.* In prima littera partes beatitudinis fidelis populus indicavit, in quibus ſe deprecatus eſt cuſtodiri: nunc idem in ſecunda littera converſionis tempus oſtendit: exponens etiam in ſermonibus Domini quibus delectationibus perfruatur. Quapropter per figuram Erotesis ſub interrogatione proponit: *In quo corrigit juvenior viam ſuam?* ætas electa eſt novi non veteris Teſtamenti, quando de ſeniori homine in robuſta ſumus ætate reparati. *Juvenior* enim dicitur veteribus comparatus: quia comparativus gradus frequenter vim obtinet poſitivi. Sed iſte *juvenior* quemadmodum *correxerit viam ſuam*, ſubſequenti reſponſione confirmat dicens: *In cuſtodiendo ſermones tuos*; tunc ſcilicet cum Evangelicam diſciplinam populus Chriſtianus accepit. Eo ſiquidem tempore homo correctus eſt, quando vetere pravitate damnata, ad rectæ fidei dona pervenit. *Cuſtodit* autem *ſermones* Domini, qui non eos tantum memoria retinet, ſed actionum probitate reſtituit.

Quis ſermones Domini cuſtodiat.

℣. 10. *In toto corde meo exquiſivi te: ne repellas me a mandatis tuis.* Hoc quoque munus eſt Domini quod eum ſe *toto corde* aſſerit *exquiſiſſe*: non enim quæreret, niſi inquiſitus fuiſſet, ſicut in Ezechiele legitur: *Quod perierat requiram, & quod erraverat revocabo.* In omni ſiquidem bono Domini gratia prævenimur; & ut velimus rogare, ipſe ſe dignatur infundere. Sequitur, *Ne repellas me a mandatis tuis*, tamquam indignum beneficiis tuis; ut quem te feciſti toto corde petere, tu etiam digneris audire. *Repellit* enim a *mandatis* ſuis ſubdole ſe rogantes, ſicut in alio pſalmo legitur: *Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus.* Et Salomon dicit: *Sanctus enim ſpiritus diſciplinæ effugiet fictum, & ſubtrahet ſe a cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu.* Rogat ergo ne ab intelligentia legis divinæ repellatur ſicut indignus; ut agnoſcamus hanc intelligentiam non mereri, niſi eos qui noſcuntur toto corde deprecari.

Ezech. 24. 16.

In omni bono gratia Domini prævenimur. Deus repellit a mandatis ſubdole ſe rogantes.

Pſal. 5. 7.

Sap. 1. 5.

℣. 11. *In corde meo abſcondi eloquia tua: ut non peccem tibi.* Cum legamus opera Domini eſſe prædicanda: ſicut Petrus in Actibus Apoſtolorum dicit: *Non enim poſſumus quæ vidimus & audivimus non loqui*; hic dicit *in corde* ſuo *eloquia* Domini, *ne peccaret*, *abſcondita*. Sed utrumque verum eſt; nam ſicut decet fidelibus ea opportune prædicare: ſic non credentibus oportet abſcondere, ſicut in Evangelio dictum eſt: *Ne dederitis ſanctum canibus, neque miſeritis margaritas veſtras ante porcos.* Et alius pſalmus dicit: *Poſui ori meo cuſtodiam: dum conſiſtit peccator adverſum me. Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui a bonis*; ut intelligamus peccati genus eſſe obſtinatis eloquia Domini prædicare. Unde & Paulus Apoſtolus dicit: *Hæreticum poſt primam & ſecundam correptionem devita*, &c.

Actor. 4. 20.

Matth. 7. 6.

Pſal. 38. 2.

Ad Titum 3. 10.

℣. 12. *Benedictus es Domine: doce me juſtificationes tuas.* Ne aliquis eruditionem ſanctam propriis viribus applicaret, præmittit: *Benedictus es Domine*, id eſt, qui gratis præſtas: quia in homine non potes invenire quod eligas. Sed hic benedictionem, laudem ſignificat Domini; nam cum nos Deum benedicimus, ejus facta laudamus: cum ille benedicit, nos ſanctificare dignatur. Sequitur, *Doce me juſtificationes tuas.* Cum ſuperius dixerit: *In corde meo abſcondi eloquia tua*; nunc dicit: *Doce me juſtificationes tuas*, quaſi nihil ante didicerit. Verum ſanctæ congregationi eſurienti ſitientique juſtitiam non ſufficit mandata Domini verbo didiciſſe: ſed petebat ut ea factis potuiſſet oſtendere, ubi noverat plenitudinem ſe gratiæ reperire. Dicitur ergo, *Doce me juſtificationes tuas*: hoc eſt, præſta facere unde electos tuos juſtificare conſueſti.

Cum Deum benedicimus ejus facta laudamus: cum ille benedicit, nos ſantificat.

℣. 13. *In labiis meis, pronuntiavi omnia judicia oris tui.* Chorus ille ſanctorum *pronuntiaſſe* ſe dicit *judicia oris* Domini, quæ locutus eſt per Prophetas & Apoſtolos ſuos, quando ea labiis ſuis recenſuit, & populo prædicavit: *Omnia judicia*, ſignificat quæ ſcripta vel dicta ſunt. Cæterum univerſaliter non poteſt pronuntiare, quod nulla notitia prævalet apprehendi, ſicut in alio pſalmo dictum eſt: *Judicia tua abyſſus multa.* Apoſtolus quoque teſtatur: *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ipſius.* Et ipſe Paſſione vicina dicit Apoſtolis: *Non omnia dixi vobis.* Quapropter figuraliter pro parte dicitur totum, quod in ſcripturis divinis frequenter conſtat effectum.

Pſal. 35. 7.

Rom. 11. 33.

℣. 14. *In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus divitiis.* *Via teſtimoniorum* eſt Dominus Chriſtus: quoniam de ipſo loquentia ad ipſum ducunt: via certa, iter infatigabile, quæſtuoſus labor: ubi quiſquis pervenerit, inæſtimabilium divitiarum delectatione mulcetur. Et intuendum quod ſequitur: *Sicut in omnibus divitiis.* Hic *divitias*, ſpirituales debemus accipere, de quibus Apoſtolus ait: *Quoniam in omnibus divites facti eſtis in ipſo, in omni verbo & in omni ſcientia; ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis.* Cæterum cohors ſancta ſæculares divitias non poterat teſtimoniis Domini compa-

Via teſtimoniorum eſt Dominus Chriſtus.

1. Cor. 1. 5. 6.

rare, quas ipſas velut ſordes aliquas cognoſcitur abjeciſſe.

℣. 15. *In mandatis tuis exercebor: & conſiderabo vias tuas.* Eccleſiaſticæ diſciplinæ ordo ſervatus eſt. Prius enim fuit, ut exerceretur in mandatis divinis, id eſt, frequenti operatione uſum rerum neceſſariarum aſſiduo labore peragere, & ſic ad intellectus ejus penetralia pervenire. Nemo enim meretur tantum ſecretum conſpicere, niſi cui datum fuerit bona converſatione cæleſtibus ſe beneficiis proximare. Et nota quod exercitatio in ſcripturis divinis plerumque in bono ponitur.

℣. 16. *In tuis juſtificationibus meditabor: non oblivíſcar ſermones tuos.* Oblivio non natura nobis venit: ſed ab originalis peccati infirmitate deſcendit. Huic remedialis oppoſita eſt meditatio: ne memoriæ culmen oblivio nefanda deſtrueret. *Meditari* enim ſe dicit *juſtificationes* Domini; ne poſſit, quod retinere expetit, oblivíſci. Noverat enim quo vitio mens humana premeretur, & contra hoc auxilium reperit, unde oblivio violenta debuiſſet excludi. Reſpice quemadmodum diverſis cauſis propria verba ſubjuncta ſunt. In ſuperiori quippe verſu, id eſt, *In mandatis tuis exercebor*, dixit: ubi parte opus eſt actuali; mandata enim ſunt Domini: *Non mœchaberis: non falſum teſtimonium dices*, &c. Hæc enim oportuit non tantum audire, ſed facere; ideoque poſuit, *Exercebor*: hic autem dicit, *Juſtificationes meditabor*. *Juſtificationes* quippe dictæ ſunt (ſicut ſuperius expoſitum eſt) Hebræum puerum non amplius quam ſex annis debere ſervire, ad ſignificantiam beati populi, qui in hoc ſæculo ſervit, ut in illa reſurrectione a cuncta obnoxietate liberetur. Hoc ergo quia fuit in ænigmate conſtitutum, *Meditabor*, dixit; ut frequens iteratio intellectum futuræ rei evidentius aperiret.

Oblivio ab originali peccato deſcendit.

Exod. 20. 14. 16.

ג. GIMEL.

℣. 17. **R***Etribue ſervo tuo, vivam: & cuſtodiam ſermones tuos.* Venit ad tertiam litteram, in qua humanam indigentiam confitetur, & gratiam Domini per cuncta commendat. Increpatos aſſerit ſuperbos, qui fideles Domini iniquis motibus perſequuntur. *Retribue* ſiquidem dicit, non meritis redde, ſed iterum da; ut qui præſtitiſti petitionis affectum, effectum quoque poſtulationis attribuas. Denique hunc ſenſum declarat ſermo ſubjunctus, cum dicit: *Servo tuo*. *Servus* enim Chriſti dici non poteſt: niſi qui non ſuis meritis, ſed divinæ gratiæ reputat quod boni aliquid feciſſe cognoſcitur. Domini autem cuſtodire mandata, revera viventis eſt: contra, mortuus jure dicitur, qui inobediens approbatur, ſicut in Evangelio de infidelibus legitur: *Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos*. Sepelire enim mortuos, viventium erat: ſed quia infideles videbantur, recte mortuos appellatos eſſe cognoſcimus. Et adverte confeſſionem ſanctam; ſic ſe judicavit eſſe victurum, ſi potuiſſet Domini *cuſtodire ſermones*: merito, quoniam qui eos *cuſtodit* ab ipſis ſine dubio cuſtoditur, & mors ei non dominabitur, quæ in impiorum depopulatione graſſatur.

Qui ſervus Chriſti dicatur.

Luc. 9. 60.

Qui mandata cuſtodit, & ab ipſis cuſtoditur.

℣. 18. *Revela oculos meos: & conſiderabo mirabilia de lege tua.* In hoc verſu infirmitas humanitatis, & beneficium ſupernæ Majeſtatis exponitur. *Revelare* enim dictum eſt, removere velum. Quodam enim operimento ignorantiæ interior aſpectus obducitur; & niſi miſericordia ipſius fuerit hoc velamen ablatum, ſcripturas ſanctas lumine cordis non poſſumus intueri. Petit ergo auferri ſibi imperitiæ cæcitatem, ut illuminatus gratia divina queat Domini videre miracula. Quæ ſunt autem iſta miracula? ipſe teſtatur dicens: *De lege tua*. Superius diximus *legem* umbram fuiſſe futurorum, quæ ſignificantiam venturæ plenitudinis continebat. Immolabatur quippe paſchali feſtivitate agnus immaculatus, qui Chriſtum Dominum ſignificabat occidi. Sacerdos veſte pulcherrima & coruſcabili tegebatur, ut futuri Pontificis & cæleſtis Regis indicia nuntiaret. Promiſſiones quoque Domini fuerunt, ut Iſraeliticus populus in terram perduceretur fluentem lac & mel, quod ad illud futurum ſæculum pertinere non dubium eſt: ubi ſummæ beatitudinis gaudia copioſa dulceſcunt. Rogat ergo populus ille ſanctorum; ut revelato corde iſta conſideret, quæ ſuperducto velamine non poterat intueri.

Revelare unde dictum.

℣. 19. *Incola ego ſum apud te in terra: non abſcondas a me mandata tua.* In hac terra juſti ſunt *incolæ*, qui propriam in mundo non habent manſionem; corpore ſiquidem in terra poſiti ſunt, in cælis autem probabili converſatione conſiſtunt, ſicut Apoſtolus dicit: *Converſatio autem noſtra in cælis eſt*. Et merito hic dicuntur *incolæ*, quibus in aliena patria nullus affectus eſt: ſed ad tempus terram ſui corporis colunt. Non enim erat ille dives *incola*, qui horrea conſtruebat, & longævitatem vitæ ſuæ in multa congregatione poſuerat. Sed iſti ſunt vere *incolæ*, qui theſaurum ſuum in cælo reponunt; ut cor eorum futuram patriam ſemper affectet. Petit ergo fidelis populus mandatorum Domini conſcium ſe fieri: quia non deprehenditur in Babyloniæ parte * verſari. Illius enim poteſt ſcire quiſque votum, cui & famulari velle cognoſcitur. *Mandata* enim eſſe diximus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua*, &c. Hæc petit *non* a ſe *abſcondi*, id eſt, ſubtrahi atque denegari, unde ſalutem animæ ſuæ noverat eſſe venturam. Rogat ergo ut ei nullatenus celentur, quæ peccatoribus probantur abſconſa, quamvis generaliter pronuntiata eſſe videantur.

In hac terra juſti ſunt incolæ.

Philip. 3. 20.

* *Ed. converſari.*

Deuter. 6. 5.

℣. 20. *Concupivit anima mea deſiderare juſtificationes tuas, in omni tempore.* Concupiſcentia in malo & in bono ponitur; in malo: *Non concupiſces rem proximi tui*; in bono: *Concupiſcentia ſapientiæ perducit ad regnum*; ita & hic poſitum eſt: *Concupivit anima mea deſiderare juſtificationes tuas*. Violenta res, & in utraque parte fortiſſima; non enim facile labitur, quod concupiſcentiæ radicibus alligatur. Nam ut ipſam vim ſermonis potuiſſet oſtendere, adjecit, *In omni tempore*, ut huic deſiderio nulla intermiſſio, nullum tempus valuiſſet obſiſtere. Poteſt enim & infidelis ad tempus rem bonam concupiſcere: ſed hoc perfectis deſideriis populus ſanctus attribuit, quod omni tempore concupivit. Hoc eſt enim *concupiſcere*, quod deſiderare; nemo enim deſiderat, niſi qui concupiſcit; nec iterum concupiſcit, niſi qui deſiderat. Quapropter pleniſſimam voluntatem indicat geminata profeſſio.

Exod. 20. 17.

Sap. 6. 21.

℣. 21. *Increpaſti ſuperbos: maledicti qui declinant a mandatis tuis*. Cum ſint hominum innumerabilia crimina, *ſuperbos* hic aſſerit *increpatos*, qui Deo ſemper probantur odibiles. Superbia eſt enim per quam Angelus cecidit, per quam Adam de naturæ ſuæ dignitate dejectus eſt. Nam ſicut humilitas omnium pax probatur eſſe virtutum: ita ſuperbia vitiorum mater eſſe dignoſcitur. De ipſis enim ſcriptum eſt: *Superbis Deus reſiſtit: humilibus autem dat gratiam*. *Increpare* enim dicimus, quaſi de taciturnitate crepare, & in mordacia dicta proſilire; quod Deus per ſcripturas divinas frequenter facit, cum terrorem eis ſuæ indignationis oſtendit. Sequitur generalis & abſoluta ſententia, *maledictos* eſſe qui ejus tentant *mandata declinare*. Nam ut præcepta Domini non compleat humana fragilitas, levius malum eſt: iſtud vero nefarium eſt per ſuperbiam *declinare*, unde animam ſuam a peccatorum nexibus poſſit eripere. Nam & illum Adam qui *declinavit mandata* Domini conſtat eſſe maledictum, hodieque maledicti ſunt qui ſimili ſcelere polluuntur. *Mandata* enim quæ ſint, jam ſunt dicta ſuperius.

Superbia vitiorum mater eſt. — *Jacob. 4. 6.* — *Quid ſit increpare.*

℣. 22. *Aufer a me opprobrium & contemptum: quia teſtimonia tua exquiſivi*. Ecce de illo choro ſanctorum & Martyrum verba ſonuerunt, qui diverſis pœnis * ſubjecti, ſuperbis & improbis opprobrio & contemptui eſſe videbantur: nunc rogant ut manifeſtatione miſericordiæ Domini, eorum deriſio & vilitas auferatur. Quod & in alio pſalmo legitur, ubi ait: *Quia multum repleti ſumus contemptione*: &, *multum repleta eſt anima noſtra opprobrium * abundantibus, & deſpectio ſuperbis*. *Teſtimonia* vero divina *exquiſierunt*, ut talia paterentur, quando conſtat eſſe præceptum: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Sed hic diligentius intuendum eſt, quare a ſe petant Martyres *opprobria* removeri, unde ſe noverant Domini munere coronari? Sed hæc oratio pro perſecutoribus funditur; ut dum converſi fuerint ad Dominum, Martyribus tollatur *opprobrium*, quando & illi ipſam religionem coluerint, quam in aliis perſequendam eſſe putaverunt. Quod, præſtante Domino, frequenter factum eſſe cognovimus.

* Ed. *ſubacti*. — *Pſal. 122. 4.* — * Ed. *abundantium*. — *Matth. 5. 10.*

℣. 23. *Etenim ſederunt principes, & adverſum me loquebantur: ſervus autem tuus exercebatur in tuis juſtificationibus*. Auditum ſe a principibus Martyrum chorus exponit, qui judiciario more reſidentes, de innocentium perditione tractabant. Et * ut gravius terrere potuiſſent, ipſi erant accuſatores & judices. Se vero merito dicit *ſervum* Domini, qui inter vitæ pericula de ejus juſtificatione cogitabat, quid in illa vita recepturus eſſet, qui in iſta temporaliter graviſſima ſuſtinebat. *Exercebatur* enim ad provectum ſuum, non cruciabatur ad pœnam. Tales animæ mundum vicerunt, quæ ſenſum doloris ſui æterni præmii cogitationibus molliebant.

* Ed. *Et quod*. — *Quæ animæ mundum vicerunt.*

℣. 24. *Nam & teſtimonia tua meditatio mea eſt: & conſolatio mea juſtificationes tuæ ſunt*. *Conſilium* inventum eſt contra malignantium concilium, ut adverſum improbos furores Domini *teſtimonia* meditata ſufficerent. Eorum quippe cogitatio quoslibet mitigat dolores, nec timori relinquit locum, qui in promiſſionibus Domini jugiter occupatur; ſicut dicit Apoſtolus: *Timor non eſt in charitate: ſed perfecta dilectio foras mittit timorem*. *Conſolationem* vero ſuam eſſe profeſſus eſt Domini *juſtificationes*, quas ſuis Martyribus pollicetur. Conſolantur enim in afflictione præſentium rerum, ſpe venientium præmiorum.

1. Joan. 4. 18.

4. DALETH.

℣. 25. *Adhæſit pavimento anima mea: vivifica me ſecundum verbum tuum*. Ad quartam litteram venit fidele concilium, in qua ſe dicit corporali quidem neceſſitate conſtrictum: ſed ſola Domini pietate ſalvandum: petens ut ab eo vias iniquitatis amoveat, quoniam viam veritatis elegerat. Pulcherrimis autem alluſionibus exponitur humana conditio. *Pavimentum* eſt ſoli alicujus in lenitate maxima conſtructa ſoliditas, quæ merito noſtro corpori comparatur: quoniam & ipſum ſimili nitore levigatur. *Adhæſiſſe* ſe ergo dicit carni ſuæ, quod vitioſum eſſe non dubium eſt. *Anima* enim ſi *adhæreat* corpori, delictis favet: ſi voluntate ſit diviſa, virtutibus. Quapropter merito ſe petebat per *verbum*, id eſt, per Chriſtum Dominum *vivificari*: quia per conſenſum carnis ſe noſcebat exſtingui. Sed perſcrutandum eſt quare illud concilium beatorum, quod ſuperius dixerat: *Servus autem tuus exercebatur in tuis juſtificationibus*; hic confiteatur *adhæſiſſe pavimento animam* ſuam? Ut revera intelligamus quamvis ſancti gratia Domini perfruantur, multaque virtutum varietate colluceant, quamdiu ſunt in hac carne mortali, eſſe tamen unde ſe deprecentur abſolvi; ſicut in Evangelio Magiſter optimus dicit: *Poſtquam omnia feceritis, dicite: Servi inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus*. Et alibi ſcriptura dicit: *Juſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui*.

Anima ſi adhæreat corpori, delictis favet; & e contra. — *Luc. 17. 10.* — *Prov. 18. 17.*

℣. 26. *Vias meas enuntiavi & exaudiſti me: doce me juſtificationes tuas*. Qui ſe *pavimento adhæſiſſe* profeſſi ſunt, merito in conſequentibus ſua peccata prodiderunt; & ideo ſequitur: *exaudiſti me*. Mira compenſatio, ſtupenda viciſſitudo, Domino ſuo propria mala dicere, & ab eodem præmia ſalutis accipere. Quis non bonis talibus incitetur illi ad præmium confiteri, cui non poſſis negare quod feceris? Perſcrutandum quoque quod dixit: *Doce me juſtificationes tuas*, non ad audiendum, ſed ad faciendum. Ille enim divinarum rerum doctus oſtenditur, qui ſibi credita feciſſe monſtratur. Sive petit ut illas *juſtificationes* adverteret, quæ præceptæ figuraliter eſſe videbantur.

Quis divinarum rerum doctus.

℣. 27. *Viam juſtificationum tuarum inſtrue me: & exercebor in mirabilibus tuis*. Merito cohors ſancta *juſtificationum viam* intelligere quærebat, quæ ſuas vias, id eſt, peccata prodiderat: quia niſi illas damnemus, ad iſtam pervenire non poſſumus. *Inſtrue me*, ad intellectum pertinet; ut adverteret, quod ſæpe jam dictum eſt, quali myſterio poſt ſex annos ſervus relaxaretur Hebræus: ſeptimus terræ fructus pecoribus egentibuſque donaretur: quod poſt annum quinquageſimum quodlibet illud priori reddi Domino jubebatur, & his ſimilia quæ juſtificationibus Domini convenire monſtrantur. Hæc enim merito deſiderabat agnoſcere, quæ futu-

ræ ſpei noſtræ probantur myſteria continere. Sequitur, *Et exercebor in mirabilibus tuis*. Utique *exercetur* ſenſu & prudentia ſingulari, qui dicta Domini ad ſpiritualem ſignificantiam trahit. *Mirabilia* vero ipſa vocat, quæ ſuperius dicit *juſtificationes*. Præbent enim intellecta miraculum, quando ſic in præſenti ſunt poſita, ut longe futura ſignificare videantur.

℣. 28. *Dormitavit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis*. Poſt illam petitionem ſanctam cognoſcimus eum fuiſſe dilatum, quando *animam* ſuam dicit *dormitaſſe præ tædio*, quod accidere ſolet eis, qui longis expectationibus differuntur; ut intelligeremus per patientiæ bonum, divinum nobis venire præſidium.
Per patientiæ bonum, divinum nobis venit præſidium. *Dormitat* ergo *anima*, quando a ſua intentione flacceſcit, & in otium feſſa remittitur, dum ad illud quod intendebat minime pervenire monſtratur. Et vide, quia *dormitavit* poſuit, non dormivit; dormire enim obliviofi atque ſocordis eſt, *dormitare* feſſi & expectantis.
Pſal. 131. 4. Quod verbum & alter pſalmus edicit: *Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dor-*
Pſal. 120. 4. *mitationem*. Et alibi, *Ecce non dormitabit neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael*. Sed ut hunc quoque defectum ab anima fatigata removeret, ſequitur, *Confirma me in verbis tuis*; quatenus ſi adhuc expectatio differenda erat, in verbis Domini fixa atque immutabilis anima permaneret. Cognoſcimus enim tali remedio quaſvis moras, quævis tædia, quoslibet labores omnimodis conſolandos, ſi legem Domini frequenti iteratione meditemur. Hanc autem a-
Lib. 10. Inſtit. cap. 4. nimæ dormitationem Caſſianus ſervorum Dei optimus inſtitutor accidiam vocat, quam magno ſtudio Monachis perſuadet eſſe fugiendam.

℣. 29. *Viam iniquitatis amove a me: & in lege tua miſerere mei*. Ad illam contemplationem veritatis evectus, petit quod in iſto ſæ-
Via iniquitatis, diabolus. culo neceſſarium fuit, ut *via iniquitatis*, hoc eſt, Diabolus ab ejus infeſtationibus tolleretur, & *in lege* Domini optatam miſericordiam reperiret. Per legem ſiquidem nemo juſtifi-
Roman. 3. 20. cabitur, ſicut Apoſtolus dicit: *Scientes quia nemo juſtificabitur ex operibus legis, ſed ex fide Jeſu Chriſti*. Et iterum, *Per legem enim cognitio*
Ibidem. *peccati*. Juſte ergo ibi petit miſericordiam: ubi ſe per legis vincula non credebat abſolvi.

℣. 30. *Viam veritatis elegi: judicia tua non ſum oblitus*. *Via veritatis*, Dominus Chriſtus eſt,
Joan. 14. 6. ſicut ipſe dicit: *Ego ſum via, veritas & vita*. *Elegiſſe* ſe dicebat ſanctiſſimus chorus culturam Domini Salvatoris inter diverſas mundi ſuperſtitiones, quibus inſipienter mundani populi ſerviebant. *Eligere* enim non eſt, niſi de multis unum legere. Sed videamus quare ſe dicit
Joan. 15. 16. *elegiſſe*, cum dicatur in Evangelio: *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos*. Jure igitur populus beatus iſta dicebat, qui jam electus fuerat, ut eligere potuiſſet; ſicut in alio loco di-
Pſal. 83. 11. cit: *Elegi abjectus eſſe in domo Domini*. Merito ergo ſe *oblitum* Domini non dicebat eſſe *judicia*, qui tali electione gaudebat.

℣. 31. *Adhæſi teſtimoniis tuis Domine: noli me confundere*. Ille qui ſe *pavimento* prius *adhæſiſſe* dixerat: nunc ſe Domini *teſtimoniis adhæſiſſe* commemorat; ut oſtendat provectum ſe vitæ divino munere percepiſſe. Sed quoniam totum in divina tuitione conſiſtit, rogat ut de muneribus collatis non cadat; ne ad verecundiæ confuſa perveniat. Non enim ſe ſancta conſcientia negligenti ſecuritate remiſerat: ſed magis quod acceperat humilis amittere formidabat. Sic enim confundi poterat, ſi perderet quod tenebat.

℣. 32. *Viam mandatorum tuorum cucurri: cum dilatares cor meum*. *Via* iſta quam multifarie dicitur, quam diverſa qualitate tractatur! Dixit enim ſuperius: *Vias meas enuntiavi*: deinde, *Viam juſtificationum tuarum inſtrue me*: & iterum, *Viam iniquitatis amove a me*; repetit, *Viam veritatis elegi*; ad poſtremum, *Viam mandatorum tuorum cucurri*; ut ſive bonæ, ſive malæ vitæ *viam* dici omnimodis inſtruamur. Veritatis ordinem ſervans, *cucurriſſe* ſe dicit *viam mandatorum*: quoniam *cor* ſuum a Domino aſſerit *eſſe dilatatum*. Non enim potuiſſet vel ambulare vel currere: niſi *cor* ejus in latitudine ſcientiæ fuiſſet extenſum; nam cum *via mandato-* *Via mandatorum niſi dilatato corde non curritur.*
rum ejus legatur anguſta: niſi dilatato corde non curritur. Anima enim quando lumen veritatis acceperit, in multifarias agnitiones aperitur; & latior redditur virtutibus cognitis, quæ prius fuerat anguſtata peccatis. Bene autem dixit: *Cucurri*, ut oſtenderet ſe ad fidem rectam velociter Domini munere perveniſſe. *Cucurrit* enim viam juſtus, donec (ſicut dicit A- *Philip. 3. 14.*
poſtolus) perveniat ad palmam ſupernæ vocationis.

5. HE.

℣. 33. **L***Egem pone mihi Domine viam juſtificationum tuarum: & exquiram eam ſemper*. Ad quintam litteram plebs beata proceſſit: multis modis expetens, ut in lege Domini ejus debeat munere cuſtodiri. Inquirendum plane quam ſibi *legem* petat populus ille conſtitui, qui ſuperius dixit: *Et in lege tua miſerere mei*. Illud dictum eſt de veteri Teſtamento: nunc autem novam *legem* poſtulat ſibi debere poni, veniente ſcilicet Domino Chriſto; ut illo adventu ſanctæ Incarnationis * expleto, ** MS. G. & E. expletus.*
perfecto Chriſtianæ fidei robore firmaretur; ſicut dictum eſt: *De Sion exibit lex, & verbum* *Iſai. 2. 3.*
Domini de Jeruſalem. Denique jugiter ſe eam dicit exquirere. Illud enim deſiderio inardeſcente ſemper exquiritur, quod venire magnis precibus poſtulatur.

℣. 34. *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam: & cuſtodiam illam in toto corde meo*. Conſiderandum eſt quid ſibi velit quod iterum petit, quæ prius ſe accepiſſe memoravit, id eſt, *Viam mandatorum tuorum cucurri*; ſcilicet quia *Dona Domini ſunt continue petenda.*
dona Domini continue ſunt petenda. Semper enim præſtat, qui donata conſervat; & probabili deſiderio continue petimus, quod in nobis permanere jugiter poſtulamus. Ipſe enim perſcrutatur hanc legem, cui intellectus præſtatur a Domino. Et ut conſtantiam piæ perfectionis oſtenderet, eam ſe dicit *in toto corde* ſuo Divinitatis munere *cuſtodire*: declarans per univerſas ſubtileſque minutias omne bonum & a Domino tribui, & per ipſum ſervari, & ejus gratia ſemper augeri. Et vide quam pulchro ordine cuncta deſcendant. Prius petit, ut *lex* ei *poneretur*, id eſt, novi Teſtamenti, quia veteris jam tenebat: deinde, ut legis ipſius intentionem cognoſcere meruiſſet, quatenus eam cordis integritate ſervaret.

℣. 35. *Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum : quia ipſam volui*. Cum in quarta littera *cucurriſſe* ſe dicat *viam mandatorum* : hic ſe in eamdem *deduci* iterum poſtulavit. Sed *mandata* iſta novi Teſtamenti debemus accipere, ubi ſe perduci magnopere precabatur, quoniam veteris Teſtamenti cucurrerat. Ita fit, ut & fidei compleatur deſiderata perfectio, & ſancta ſcriptura nihil ſibi contrarium dixiſſe videatur. Nam cum dicit: *Ipſam volui*, novi Teſtamenti ſpiritualem gratiam probatur expetere, per quam ſe ad cælorum regna noverat pervenire.

℣. 36. *Inclina cor meum in teſtimonia tua : & non in avaritiam*. Diligenter verba iſta tractanda ſunt. *Inclinari cor* ſuum petit *in teſtimonia* Domini: ubi non per rapacem avaritiam, ſed per laudabilem humilitatem præſtante Domino pervenitur. *Inclinati* enim melius conſpicimus, quæ ante oculos noſtros eſſe monſtrantur; nam illi qui erecti & vanitate ſupini ſunt, nequaquam poſſunt ſubjecta oculis intueri. Addidit, *Et non in avaritiam*. Sciens illa cohors ſanctorum *avaritiam* capıcem eſſe vitiorum, hanc a ſe expetit amoveri, ut potuiſſet toto corde ad ſcripturas ſacratiſſimas ſalubrirer *incli-*

Quid ſit Avaritia. *nari*. *Avaritia* enim eſt temporalium rerum flagrans omnino deſiderium : unde & primus homo peccavit, & ſuis poſteris vitia incenti-

Job. 1. 10. va dereliquit. Hinc & diabolus accuſavit Job, dicens: Propter divitias quas illi dederat, non propter ipſam contemplationem qua bonus eſt, ab eo Dominum fuiſſe dilectum. Quod ſequens impugnavit eventus: quando vir ſanctus in omnibus adverſis Domino gratias actitavit. Petit ergo populus beatus, ut hanc *avaritiam* de corde ejus amoveat; & ad teſtimonia Domini ſolo probitatis invitetur affectu.

℣. 37. *Averte oculos meos ne videant vanitatem : in via tua vivifica me*. Multi hujus ſæculi prudentes continentiæ ſe lege moderati ſunt, ut hominum magis quam Domini judicio complacerent. Sed iſti operam ſuam vano ſtudio perdiderunt : quoniam ſcriptum

Matth. 6. 1. eſt : *Ne faciatis juſtitiam veſtram coram hominibus*. Unde nunc plebs beata deprecatur, ut

Quando per oculos peccamus. *oculos* cordis ejus a tali propoſito Dominus dignetur *avertere* : ne perverſa conſuetudine mundanis poſſit delectationibus implicari: quia nos & per oculos peccare non dubium eſt, dum conſpectarum rerum ambitione traducimur. Ab hac enim ſe vanitate fieri deprecatur alienum : quoniam ſciebat inde maximum venire peccatum. Hinc notantur & illi qui diverſis ſpectaculis occupantur : hinc qui mulierum fœdo amore rapiuntur : hinc qui alienarum rerum poſſeſſionem improbe concupiſcunt. Sed huic petitioni additur & illa perfectio ; ut *in via* ſua, id eſt, in Domino Chriſto eum *vivificare* dignetur, in quo vere *vivificatur* : quia mors ejus virtute ſuperatur.

℣. 38. *Statue ſervo tuo eloquium tuum, in timore tuo*. *Statue*, dicit, ſtare fac, id eſt, infige, conſolida atque confirma : ne ſanctum eloquium fugaci oblivione dilabatur : quod in noſtris ſemper debet ſenſibus ſtabiliter permanere. Cui rei bene addidit, *timorem*, ut ſemper oremus, ne ſuſcepta munera poſſimus amittere, & gravius ſit dulcedinem didiciſſe quæ pereat. Subjunxit, *tuo*, qui ab humano timore longe diſcretus eſt. Iſte enim ſic formidat, ut diligat: ſic quærit, ut nunquam *Timor divinus.* deſinat amare quem metuit. Et quia plurimi eloquia Domini ſuſcipiunt negligenter, & tamquam fabulas inutiles audire declinant, merito addidit, *In timore tuo* : ubi nec culpa conquiritur, nec ad deſidiæ diſcrimina pervenitur.

℣. 39. *Amputa opprobrium meum quod ſuſpicatus ſum : quia judicia tua jucunda*. In hac ſententia maximum vitium humanitatis exponitur. Multi enim in *opprobrium* cadunt aliter quam habeat veritas ſuſpicando ; quam culpam a ſe deſiderat amputari. Pro multis enim malis ſæpe bonum teſtimonium damus, atque iterum de bonis mala dicimus neſcientes ; & neceſſe eſt verecundiam incurrat, qui ignorans aliquid aſſeverat. Suſpicio enim ſæ- *Suſpicio viro* piſſime probatur incerta, quæ viro non con- *Chriſtiano non* venit Chriſtiano ; hæc ergo ſuſpicio ducit *convenit.* ad opprobrium, quod ex peccato naſcitur. Jure ergo ſibi quærebat *Amputari*, unde reus poterat inveniri. Primo confeſſus eſt infirmitatem ſuam : nunc Domini cognoſcitur laudare judicia, cujus verum eſt, firmaque ſententia. Quapropter amator veritatis merito ſibi jucundum Domini dicebat eſſe decretum, per quem ſe & requiem reperire noverat & coronam ; ſicut Apoſtolus dicit : *Bonum cer-* *2. Timot. 4. 7.* *tamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi ; de reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ*.

℣. 40. *Ecce concupivi mandata tua : in æquitate tua vivifica me*. Diverſa beneficia ſuperius ſibi cohors ſancta tribui poſtulavit : ſed in hoc verſu conſecutam ſe dicit plenitudinem gratiarum : quia *concupiverat mandata* Domini, quæ veram prudentiam con- *Mandata Domini veram prudentiam conferunt & ſalutem.* ferunt & ſalutem. Petit autem *in æquitate* Domini ſe *vivificari*, qui adhuc ſuperſtes eſſe videbatur ; ut intelligamus non eſſe veraciſſimam vitam, niſi quam Dominus Chriſtus fuerit præſtare dignatus. Æquitas autem Patris Verbum caro factum eſt, cui omne judicium dedit, ut orbis terrarum in ejus examine judicandus aſſiſtat ; ſicut Apoſtolus dicit: *Qui factus eſt ſapientia nobis a Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemptio*. *1. Corint. 1. 30.*

6. *VAV.*

℣. 41. **E***T veniat ſuper me miſericordia tua Domine : ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum*. Ad ſextam litteram congregatio ſancta pervenit : in qua ſibi poſtulat ſalutarem Dominum debere concedi ; ut inimicos de tanta remuneratione confundat, & in lege Domini aſſidua meditatione proficiat. Precatur ergo ut ſupra eam Dominus Salvator adveniat, qui eſt *miſericordia* peccatorum, & *Chriſtus miſericordia peccatorum, & vita fidelium.* vita fidelium. Et ut hanc miſericordiam ſpecialiter ipſum debuiſſes advertere, ſecutum eſt, *Salutare tuum* ; revera per quem ſalus Gentibus venit, qui mundo ægrotanti medicinam ſuæ pietatis attribuit. *Secundum eloquium tuum*, dixit, id eſt, ſecundum promiſſionem tuam, quam per Prophetas cognoſceris fuiſſe pollicitus.

℣. 42. *Et reſpondebo exprobrantibus mihi verbum : quia ſperavi in ſermonibus tuis*. Hæc no-

* MS. G. & Ed. *abſolute.*

bis indicat * abſoluta ſententia, cum adverſantium fuerit objecta verſutia; qui tamen poſſunt recipere rationem, non nobis tacendum, ſed reſpondendum eſſe viriliter: ne ſibi malignantium præſumptio ſuperior eſſe videatur. *Exprobrant* enim verbo, qui Filium dicunt eſſe minorem, vel qui eum carne paſſum minime crediderunt; ſicut dicit Apoſtolus: *Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* His præſumptione Domini reſpondendum eſt, qui doctrinam ſalutarem non ad reverentiam audiunt, ſed ad injuriam potius exprobrationis adducunt. Sequitur, *Quia ſperavi in ſermonibus tuis.* * Atque ideo dicit reſpondendum: *Quia ſperavit in ſermonibus* Domini, qui dicit: *Cum veneritis ante principes & poteſtates nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis.*

1. Cor. 2. 8.

* Ed. *utique.*

Matth. 10. 19. 20.

℣. 43. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis uſquequaque: quia in judiciis tuis * ſperavi.* Rogat ut confeſſionem veritatis de ejus ore nullæ pœnæ, nullus terror extorqueat: ſed quælibet tormenta fuerint inflicta in una voce conſtantiæ perſeveret: quia non in viribus humanis, ſed in divinis cognoſcitur ſperaſſe judiciis. Sed cum dicit, *Uſquequaque*, ſignificat *verbum veritatis* ad tempus aliquibus fuiſſe ſublatum, ut Petro Apoſtolo contigit, qui ante galli cantum ter Dominum denegavit. Sed *non uſquequaque ablatum eſt verbum veritatis de ore* ipſius, quando culpam ſuam & fletibus diluit, & ſanguinis effuſione mundavit. Sequitur quare non debeat de ore ipſius veritas confeſſionis auferri: *Quia in judiciis tuis ſperavi. Judicia* erant Domini, quod turbæ Martyrum diverſis cruciatibus agebantur. Sed in his ſe magis ſpem gerere profitetur, quia ſcriptum eſt: *Flagellat omnem filium quem recipit.* Iniqui enim cum moleſtantur deſperant: ſancti viri, ſi affliguntur, ſpem magis ſuæ dilectionis accipiunt. Hactenus litteræ iſtius verſus habuerunt orationem: ſubſequentes vero uſque ad finem narrationis ordine depromuntur.

* MSS. A. B. F. *ſuperſperavi.*

Luc. 22. 37.

Hebr. 12. 6.

Iniqui cum moleſtantur, deſperant, juſti e contra.

℣. 44. *Et cuſtodiam legem tuam ſemper: in ſæculum & in ſæculum ſæculi.* Iſte & alii verſus uſque ad finem litteræ non habent deprecationem, ſed narrationem. Superius enim petiit ut acciperet: hic jam de perceptis beneficiis gratias agit. *Cuſtodire* ſe *legem* Domini *ſemper* aſfirmat: quia in ipſa * variari nefandum eſt. Sic enim *cuſtodire* poteſt, ſi (quod ſuperius dixit) *non auferat de ore* ipſius *veritatis verbum*. Interdum, *ſemper*, ponitur uſque ad finem hujus ſæculi. Sed hic cum dicit: *In ſæculum ſæculi*, illam perennitatem ſignificat quæ non habet finem. Sed cum ſuperius dixerimus legem umbram fuiſſe futurorum, id eſt, immolare agnum immaculatum, octavo die ritum circumciſionis * adhibere: vel his ſimilia, quemadmodum in æternum *legem* ſe *cuſtodire* dicit, cum non ſolum poſt reſurrectionem futuram neceſſaria non ſint iſta, ſed hic quoque jam videantur abolita. Sed ibi alia *lex* erit Domini, quam ſe promittit populus *cuſtodire* ſanctiſſimus: ſcit enim per hanc umbram legis ad myſterium æternæ legis aſcendi: novit etiam conſuetudinem Angelorum & Poteſtatum Dominum ſine fine laudare: ſcit ſummæ beatitudinis eſſe ſolemnitatem jugiter Dominum contueri: ſcit denique fidelium ibi eſſe leges, quas ſe profeſſus eſt ſine fine ſervare.

* Ed. *variare.*

* Ed. *adhiberi.*

℣. 45. *Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquiſivi.* Ipſa eſt *latitudo*, quam in quarta littera dixit: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum*; ſcientia ſcilicet multiplex atque ſalutaris, quam ideo meruit, quia mandatorum intelligentiam requiſivit; quam merito dicimus eſſe charitatem, de qua ſcriptum eſt: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Contra, peccatorum corda in bonitate coanguſta ſunt, quod tangit Apoſtolus cum dicit: *Non anguſtiamini in nobis: anguſtiamini autem in viſceribus veſtris*; quia Deum mens coanguſta, id eſt, polluta non recipit: ſed *in latitudine* mentis ſuſcipitur, a quo cælum terraque completur. Patulum enim domicilium debet eſſe, ut tantam mereatur recipere Majeſtatem.

Rom. 5. 5.

2. Cor. 6. 12.

℣. 46. *Et loquebar de teſtimoniis tuis in conſpectu regum: & non confundebar. Loquebatur de teſtimoniis* Domini: quoniam petiverat & acceperat, ut reſponderet exprobrantibus ſibi verbum. Qua firmitate roboratus ante Reges ſæculi, qui poterant elata poteſtate terrere, non ſe dicit fuiſſe confuſum: ſed veritatem, quam mente conceperat, intrepidis ſermonibus exercebat. *Confunditur* autem ille, cujus per ratiocinationem dicta vincuntur. Ad verecundiam enim venire non poteſt, qui veritatis ipſius teſtimonio roboratur. Non enim ille ſub qualibet neceſſitate negandus eſt, qui dicit: *Qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui eſt in cælis.*

Matth. 10. 33.

℣. 47. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi vehementer.* Hic oſtendit frequentatæ meditationis ardorem. *Meditari* enim *mandata* non poteſt, niſi qui ea aſſidua lectione cucurrerit. Et ut hanc frequentiam evidentius declararet, addidit, *Quæ dilexi.* Negligere enim nunquam poteſt homo quæ diligit. Sed ne hanc quoque dilectionem tepidam forſitan æſtimares, addidit, *Vehementer*, ſupra quam nulla poteſt dilectio reperiri. Non enim ut alia dilectio mandatorum Domini mediocris eſſe poteſt, niſi *vehementer* (quod hic expetitur) *diligatur*. Quapropter mandata Domini jure *vehementer dilexit*, per quæ in cordis latitudine fiducialiter ambulabat.

℣. 48. *Et levavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi nimis: & exercebar in juſtificationibus tuis.* Superiori verſu dixit: *Meditabar in mandatis tuis*, quod ad virtutem reſpicit inſpectivam: modo autem dicit: *Levabo manus meas*, quod ad partem pertinet actualem. *Levare* enim *manus*, ſignificat bonis operibus occupari. Cæterum qui malis actionibus detinetur, non *levat manus* ſuas ſed dejicit. Et vide, quia in utriſque partibus ponit, *Quæ dilexi*; ibi, *vehementer*: hic, *nimis*; quoniam utrumque opus ſub magna ambitione faciendum eſt; ut fructum poſſit habere, Domino miſerante, qui perficit. Addidit, *Et exercebar in juſtificationibus tuis.* Ibi *meditabatur*, ubi mentis intentione tranſlatus eſt: hic *exercebatur*, ubi quærebat operis frequentatione proficere. Et nota quod exercitatio in ſcripturis divinis plerumque in bono ponitur: in litteris autem ſæcularibus, vel in communi locutione, in bono aut nunquam aut raro ponitur,

Levare manus ſignificat bonis operibus occupari.

Quam

Quam locutionem ſcripturarum divinarum propriam eſſe dicimus. *In juſtificationibus tuis*, pertinet ad utrumque; ut & mandata Domini cum delectatione meditaretur, & operas manuum cum charitate perficeret. Iſta enim duo ſunt (ut ſæpe diximus) quæ perfectos faciunt utique Chriſtianos. Finita eſt cum littera narratio, quam a verſu quarto ſcilicet inchoavit.

7. *ZAIN.*

℣. 49. MEmento *verbi tui ſervo tuo, in quo mihi ſpem dediſti*. Ad ſeptimam litteram venit chorus ille ſanctorum, in qua ſpem promiſſionum Domini ſenſibus noſtris omnino commendat; ut firmum in mente noſtra permaneat, quod glorioſa veritas pollicetur: aſſerens propter eam fideles adverſa hujus mundi tolerabiliter & libentiſſime ſuſtinere. Quis enim mortem temporalem metuat, cui æterna vita promittitur? Quis orbitates pignorum cogitet, cum ſe jungendum choris noverit Angelorum? Quis labores carnis timeat, cum ſe in perpetuam requiem noverit collocandum? Ex humana vero conſuetudine *memento* dicitur Deo, qui nihil poteſt ullatenus oblivisci; non quia dignum erat in illa Majeſtate ponere oblivionis injuriam: ſed precatur ut cito *ſervo* ſuo conferat clementiſſimæ promiſſionis effectum. Has enim tropologias in ſcripturis divinis frequenter invenies, ut eſt illud in Geneſi: *Recordabor fœderis mei*; vel in Exodo: *Et recordatus eſt Dominus* * *quod pepigerat cum Abraham & Iſaac & Jacob*. *Verbi tui*, fortaſſe ſignificat promiſſionem quam in Evangelio dicit: *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. E alio loco: *Non vos dimittam orphanos*; & his ſimilia. *Servo tuo*, ſubaudiendum, imple promiſſum: quia ſi velis ſine aliqua adjectione ſuperioribus aptare quod dictum eſt, verba ſibi nequeunt convenire. Quæ figura dicitur Ellipſis, id eſt, defectus, quoties verbum ſuſpenditur, ut vivacius inquiratur. Sequitur, *In quo mihi ſpem dediſti*; in illa ſcilicet promiſſione verbi tui, quam jure a veraci Domino compleri fidelis populus * expetebat.

Geneſ. 9. 15. *Exod. 2. 24.* * Ed. *fœderis quod*. *Matth. 5. 5.* *Joan. 14. 18.* * Ed. *expectabat*.

℣. 50. *Hæc me conſolata eſt in humilitate mea: quia eloquium tuum vivificavit me*. Spem quam ſibi dicit de Domini pollicitationibus extitiſſe, ipſam ſe in neceſſitatibus hujus mundi *conſolatam* fuiſſe teſtatur: quoniam inter quaslibet calamitates animus fidelium reficitur, quando talis retributio cogitatur. Quis enim temporales inſidias metuat, cum ad æterna Domini promiſſa reſpiciat? Nam cum dicit: *Conſolata eſt*, oſtendit inter ærumnas ſæculi hoc ſibi ſolatii fuiſſe; ut in præſenti vita affligeretur, & de futura ſpei promiſſione gauderet. Hoc etiam ſignificat, *In humilitate mea*: quia ſancta revera probatur humilitas omnia patienter, omnia cum gratiarum actione ſuſtinere. Hanc etiam ſpem tribuit in Evangelio dicens Apoſtolis: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*. Sequitur, *Quia eloquium tuum vivificabit me*. Cauſam reddit quare humilitas ejus fuerit conſolata. Promiſſio quippe tanti Judicis firmavit animum ſuſtinentis & ne temporalem timeret interitum, ſpes conſolationis *vivificavit* afflictum.

Sancta humilitas omnia patienter, omnia cum gratiarum actione ſuſtinet. *Luc. 21. 19.*

℣. 51. *Superbi inique agebant uſquequaque: a lege autem tua non declinavi*. Tempus ſignificat quando a ſuperbis perſecutoribus vehementer humilis Eccleſia vexabatur. Sed hæc omnia dicit eſſe fruſtrata, cum ei malignorum non potuit nocere ſævitia. Et reſpice, quoniam humilitatem ſuam fidelis populus vivificatam dicit: *ſuperbos* autem, id eſt, malignos atque tyrannos crudeliter egiſſe commemorat, qui non vivificandi, ſed potius mortificandi ſunt. Per hæc enim duo verba deſignat genus humanum; humiles quippe dicendi ſunt, qui mandatis Domini obedire contendunt: *ſuperbi*, qui diabolicis ſuggeſtionibus intumeſcunt. Sequitur, *A lege autem tua non declinavi*; ſcilicet ut illi putabant qui perſequebantur innoxios. Et cum dicit, *Non declinavi*, ſignificat in veritatis jugiter ſe manſiſſe ſententia.

Humiles mandatis Domini obediunt, ſuperbi diabolicis ſuggeſtionibus intumeſcunt.

℣. 52. *Memor fui judiciorum tuorum a ſæculo Domine: & conſolatus ſum*. *Memor judiciorum* plectibilia non præſumit: quia metu pœnarum revocatur, qui incentiva pravitate ſuccenditur. Cum dicit: *A ſæculo*, ſignificat cum adminiſtrari cœptus eſt mundus. Hoc enim illa cohors potuit dicere, quæ per ſucceſſiones generationum longis ætatibus cognoſcitur extitiſſe. Nam ſi æternum tempus voluiſſet oſtendere, ſæculum ſæculi diceret, ſicut frequenter inſinuat. Qua cogitatione *conſolatum* ſe dicit: quia famulos ſuos virtus divina non deſerit, ſicut & alibi dicit: * *Juvenior fui & ſenui: & non vidi juſtum derelictum*.

* MSS. A. B. *Junior*.

℣. 53. *Defectio animi tenuit me*, * *pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam*. Hic pietas ſanctæ converſationis exponitur, ut dolore ſe defeciſſe dicat: quia peccatores legem Domini deſerere cernebantur. Neceſſe eſt enim ut ſanctum virum alterius culpa contriſtet, dum animus pius ſalvos fieri deſiderat univerſos; & quem non optat * excedere, affligitur cum ei pœnas cognoverit imminere. Scit enim quia gratuite illatum malum, ſuum potius gravet auctorem. Unde ſancta cohors non tantum pœnis ſuis, quantum tyrannicis torquebatur exceſſibus.

* MS. G. F. *præ*. * MS. G. *excidere*.

℣. 54. *Cantabiles mihi erant juſtificationes tuæ, in loco incolatus mei*. Cum dicitur, *Cantabiles*, ſignificat pſalmodiam cum magna delectatione peragendam, ſicut dicit Apoſtolus: *Cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Deo*. Cantus enim ſemper relevat labores, & non facit animo ſurripere tædium, qui contemplationis magna ſuavitate mulcetur. Nam quod addidit, *In loco incolatus mei* (ſicut ſæpe diximus) ſignificat hunc mundum, ubi peregrinatur omnis qui Chriſto Domino devotus eſt. Expulſi ſiquidem in Adam de ſede paradiſi, in hac terra *incolatum* gerimus: quia patriæ illius beatitudinem non habemus. Ita fit, ut in hoc mundo peregrini eſſe videamur, ſicut & Apoſtolus dicit: *Quamdiu ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino*.

Epheſ. 5. 19. *In hoc mundo peregrinatur omnis qui Chriſto devotus eſt.* *2. Cor. 5. 6.*

℣. 55. *Memor fui in nocte nominis tui Domine: & cuſtodivi legem tuam*. Per *noctem*, mundum iſtum ſignificari poſſe non dubium eſt, in quo peccatorum regnat obſcuritas. Sed utinam oculos corporeos clauderet, & non cordis lumina perículoſius obcæcaret. Hanc *noctem* Dominus depellit, quando judicii tempore veniens *illuminat abſcondita tenebrarum, & manifeſtat conſilia cordis*, quæ nunc exceſſibus nutriun-

Per noctem mundus iſte intelligitur. *1. Cor. 4. 5.*

tur illicitis. Sed *in* hac *nocte memorem* ſe dicit *fuiſſe nominis Domini*, cum omnia beneficia ipſius non meritis ſuis, ſed divinis muneribus ap- *Pſal.* 123. 8. plicaret; ſicut & in alio pſalmo legitur: *Adjutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cæ-* 2. *Cor.* 10. 17. *lum & terram*. Et Apoſtolus memorat: *Qui* *Cur fidelis mundi tenebris non involvatur.* *gloriatur in Domino, glorietur*. Sic enim fidelis noctis iſtius tenebris non involvitur, quia cordis lumine clarificatur. Conſequitur digna profeſſio; ideo enim *cuſtodivit legem* Domini, quia *fuit memor in nocte nominis* ejus. Non enim *cuſtodire* valuiſſet *legem* Domini, ſi ſuis aliquid meritis applicaſſet.

V. 56. *Hæc facta eſt mihi: quia juſtificationes tuas exquiſivi. Hæc facta eſt mihi*, ſubaudi, conſolatio. Quod magis de nocte quam de lege debet intelligi; ut quæ peccatoribus eſt cæcitas, ipſo viris ſanctis illuminatio eſſe videatur. Sic enim credentes non patiuntur tenebras, quamvis in hujus mundi cæcitate verſentur. Sequitur cauſa, quare illi nox facta ſit conſolatio: *Quia juſtificationes tuas exquiſivi*. Si enim dixiſſet, meas, ſuſtinuiſſet adhuc denſiſſimam cæcitatem: ſed quia dixit, *tuas*, mundi tenebris non potuit obcæcari.

8. *HETH*.

V. 57. **P***Ortio mea Domine: dixi cuſtodire legem tuam*. Agmen beatum ad octavam litteram venit, in qua deſiderat videre faciem Domini, quia ejus mandatis noſcitur ob- *Portio a parte dicta.* ſecutus. *Portio*, a parte dicta eſt. Illius enim partis ſumus, cujus voluntatibus obedimus. Quod verbum frequenter invenis dictum, ut eſt *Deuter.* 10. 9. illud: *Filiis Levi non erit portio, neque ſors in medio fratrum eorum: quia Dominus Deus pars* *Cur portio piorum Deus dicatur.* *eſt eorum*. Unde merito *portio* piorum Deus dicitur: quia in regni ejus felicitate victuri ſunt. Sequitur. *Dixi cuſtodire legem tuam. Dixi*, id eſt, ſtatui, decrevi, atque promiſi Domini præcepta ſervare: unde factus fuerat in Domini portione, id eſt, in Jeruſalem beata, non in Babyloniæ parte confuſa.

V. 58. *Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo: miſerere mei ſecundum eloquium tuum*. Duplici modo hæc *facies* Domini probatur intelligi. Chriſtum quem credebat eſſe venturum indubitata cogitatione deſiderans, Incarnationem ipſius quærebat aſpicere, quæ mundo ſalutaris poterat apparere, ſicut & in alio pſalmo dictum *Pſal.* 79. 8. eſt: *Deus virtutum converte nos: & oſtende faciem tuam & ſalvi erimus. In toto corde*, ſine * Ed. *ut nunquam.* ulla hæſitatione, ut * non tamquam de futuro ſuſpenſus, ſed velut præſentem videretur rogare certiſſimus. Poſtulat etiam miſericordiam adventus ejus debere compleri, qui per Prophetas innumera noſcitur annuntiatione promiſſus. Sive magis *deprecari* videtur, ut in futura illius reſurrectione ejus faciem poſſit inſpicere, *Matth.* 5. 8. ſicut legitur, *Beati mundo corde: quoniam ipſi Deum* 1. *Cor.* 13. 12. *videbunt*. Et Apoſtolus: *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem*. Sed quia peccatorem ſe noverat, ſibi poſtulat debere miſereri; quatenus per gratiam liberatus, videat quod ſuis non poterat meritis intueri. *Secundum eloquium tuum*, illud ſcilicet quo Deitatis ſuæ promittit ſanctis beatam nimis & incomparabilem per omnia viſionem.

V. 59. *Quia cogitavi vias meas: & converti pedes meos in teſtimonia tua*. Ordinem humanæ * converſionis exponit. Prius eſt enim ut noſ- * MSS. A. B. F. *converſationis.* metipſos diſtrictius arguamus, & ſic ad Domini mandata migremus. *Cogitaverat* proinde examen illud glorioſum *vias ſuas*, id eſt, actus humanos: ſed quoniam ei omnimodis diſplicebant, *pedes* ſuos *convertit ad teſtimonia* Domini gradienda: in quibus ſi aliquis ambulat, firma poteſt habere veſtigia. Videbat ſiquidem in humanis actibus eſſe peccata; in divinis autem mandatis florere juſtitiam; & ſapienter illud deſeruerat, quod expoſitum periculis ſentiebat. Dicendo enim, *Converti pedes meos*, oſtendit primitus fuiſſe perverſos.

V. 60. *Paratus ſum, & non ſum turbatus: ut cuſtodiam mandata tua*. Cum dicit, *Paratum*, oſtendit deliberaſſe ſe pro mandatis Domini quæ- *Quis ad præcepta Domini cuſtodienda paratus dicatur.* libet pericula ſuſtinere. Paratum ſe enim ad præcepta Domini cuſtodienda ille teſtatur, qui nec perſecutores metuit, & illecebras hujus ſæculi a ſuis ſenſibus effugavit; ſicut & Apoſto- *Actor.* 21. 13. lus Paulus ait: *Ego enim pro nomine Jeſu non ſolum alligari, ſed & mori paratus ſum*. Unde ſimiliter & in alio pſalmo dictum eſt: *Paratum* *Pſal.* 56. 8. *cor meum Deus: paratum cor meum*. Sequitur, *Et non ſum turbatus*. Improviſa forte conturbant. Non enim facit formidare animum deliberata ſententia. Unde & Dominus in Evangelio præmonens dicit: *Non turbetur cor veſtrum*; quo- *Joan.* 14. 1. niam non poteſt dici *paratus*, qui trepida cogitatione confunditur. Infert etiam ad quid *paratum* ſe eſſe dicebat, ſcilicet *ut mandata* Do- *Mandata Domini bene ſervantur, cum nulla adverſitas metuitur.* mini *cuſtodiret*; quæ ſic bene atque integre ſervantur, cum adverſitas nulla metuitur.

V. 61. *Funes peccatorum circumplexi ſunt me: & legem tuam non ſum oblitus*. Cum dicit: *fu-* *Peccata ſunt vincula.* *nes peccatorum*, oſtendit tot eſſe laqueos, quot peccata committimus. *Funes* enim ſunt implicita & tortuoſa ligamina, quibus ſe delinquentes ſemper adſtringunt, ſicut Iſaias dicit: *Væ qui tra-* *Iſai.* 5. 18. *hunt peccata tanquam funem longum*. Et alibi: *Vinculis ſuorum peccatorum unuſquiſque conſtrin-* *Prover.* 5. 22. *gitur*. Sed hoc referendum eſt ad corporis pravitatem. Nam cum dicit: *Legem tuam non ſum oblitus* (quod eſt beatorum) cur ſe ipſe peccatorum nexibus dicat eſſe complexum? Sed fieri potuit, ut caro delictorum funibus complexa ligaretur: animus autem ſanctus incentivis vitiis reluctans, *legem* Domini *non fuiſſet oblitus*, ſicut Apoſtolus dicit: *Ego ipſe mente* *Rom.* 7. 25. *ſervio legi Dei, carne autem legi peccati*.

V. 62. *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi, ſuper judicia juſtitiæ tuæ*. Non vacat quod dicit: *Media nocte ſurgebam*. Scit enim hoc *Exod.* 11. 4. 5. tempore primogenita Ægyptiorum fuiſſe percuſſa: ſcit etiam ea tempeſtate Petri & Pauli & *Actor.* 12. 6. Silæ in carcere poſitorum vincula reſoluta: ſcit quoque Sponſum media nocte eſſe venturum; *Matth.* 25. 8. ideoque eodem tempore ſurgit ad laudes, ne inter fatuas virgines janua clauſa remaneat. Nec vacat quod dicit, *ſurgebam*, quia ſemper *Semper ſurgitur, cum ad Domini præconia feſtinatur.* ſurgitur, cum ad Domini præconia feſtinatur. *Ad confitendum*, hic ſignificat ad laudandum: quia ſequitur, *Super judicia juſtitiæ tuæ*. Nam ſi pœnitentiæ confeſſionem voluiſſet intelligi, ſuper miſericordiam tuam dixiſſet, non *ſuper judicia juſtitiæ tuæ*.

V. 63. *Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua*. Hic evidentius dixit, quod ſuperius in capite litteræ poſuit, *Portio mea Domine*. Sic enim erat *Domini portio*, ut & famulorum ipſius *particeps* eſſe probaretur. Et reſpice quemadmodum virtutem Eccleſiaſti-

cæ unitatis oſtendit; ut omnium fidelium ſe dicat eſſe *participem*, non unius Eccleſiæ, ſed quæ in totius mundi capacitate diffuſa eſt. Et merito ſe ubique partes habere dicit, quando univerſalis congregatio talia loquebatur. Pars enim ipſius erat, quidquid Deo placere poterat in toto orbe terrarum. Et reſpice quam humiliter *participem* ſe dicit *timentium Deum*, cum legatur in Apoſtolo: *Participes Chriſti facti ſumus*. Et in quadrageſimo quarto pſalmo, quoſdam participes Chriſti ſignificatos eſſe meminimus, cum dicit: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Quiſquis enim in novitate vitæ ambulaverit, erit particeps Chriſti. Sic & humiliter locutus eſt, & tamen ad ipſam ſignificantiam, quid ſit *particeps* Chriſti, animum bene intelligentis extendit. Et quia dixit: *Omnium timentium te*: ne illos debuiſſes advertere, qui Domini judicia ſervili timore formidant, addit, *Et cuſtodientium mandata tua*, qui devotiſſimi comprobantur timore caſtiſſimo, & amore reverendo.

Hebr. 3.14. — *Pſal. 44. 8.* — *Qui in novitate vita ambulaverint, erit particeps Chriſti.*

℣. 64. *Miſericordia tua Domine plena eſt terra: juſtificationes tuas doce me*. Cum dicit: *Miſericordia tua Domine plena eſt terra*, oſtendit utique dilatationem fidei Chriſtianæ, quam ſic miſericorditer implevit, ut undique nomen vaniſſimæ ſuperſtitionis evacuaſſe doceatur. Et nota quod *juſtificationes* Domini quam ſedule petit *diſcere*, cum frequenter eas ſe fuerit cuſtodiiſſe profeſſus; ſcilicet ut oſtendat mandata Domini infatigabiliter exquirenda, quatenus ſub tali deſiderio profectus noſter poſſit ſemper augeri, ſicut in quintæ litteræ primo verſu dixit: *Legem pone mihi Domine viam juſtificationum tuarum: & exquiram eam ſemper*.

9. THETH.

℣. 65. **B***onitatem feciſti cum ſervo tuo Domine, ſecundum verbum tuum*. Populus beatus nonam litteram cantaturus ingreditur: in qua gratias agit humiliatum ſe fuiſſe, ut ad juſtificationes Domini devotiſsimus perveniret: teſtimonia ejus afferens ſibi ſupra omnes eſſe divitias. Cum autem dicit: *Bonitatem feciſti cum ſervo tuo Domine*, collata ſibi munera profitetur. Bonus quippe Dominus ſervis ſuis tribuit bonitatem. Sed quæ ſit iſta *bonitas* ſubter exponit, dicens: *Bonum mihi quod humiliaſti me: ut diſcerem juſtificationes tuas*. Non enim de felicitate mundana gratias agit, ſed de afflictione ſalutari. Meminit enim piam diſtrictionem eſſe quæ corripit. Intelligebat quippe *bonitatem* illam debere dici unde proficitur, non unde inani exultatione gaudetur. Sic facit & medicus bonitatem cum ſecat vulnera: ſic pater cum filium cædit; qui licet ad tempus inferant pœnas, conferunt tamen de afflictione remedia. Noverat ergo Dominum piis ſupplicationibus honorandum, cujus clementia tribulationes noſtræ permutantur in gaudium, quamvis ad tempus graves eſſe videantur. Sequitur, *Secundum verbum tuum*; illo ſcilicet quod dicitur: *Qui ſe humiliat exaltabitur, & qui ſe exaltat humiliabitur*.

Matth. 23.12.

℣. 66. *Bonitatem & diſciplinam & ſcientiam doce me: quia mandatis tuis credidi*. Perquirendum eſt, cur adhuc petit *doceri*, quod jam ſuperius accepiſſe profeſſus eſt. Scilicet quoniam bonarum rerum nulla ſatietas eſt, quæ more flagrantis incendii, quanto amplius per arida ligna cucurrerit, tanto copioſius æſtuabit. Nam & Apoſtoli fidei calore ferventes dicebant: *Auge nobis fidem*. Docet ergo Deus *bonitatem*, inſpirando charitatis deſiderium. *Docet diſciplinam*, cum in tribulationibus patientiam donat. *Docet ſcientiam*, cum ſalutarium rerum ipſe cognoſcitur Attributor. Sed aliter docet Deus, aliter magiſter huminus, ille verba promit, ſed intellectum non poteſt earum rerum præſtare, quæ præcipit: Deus autem prius cor illuminat, ut in ſenſus electorum ejus verba deſcendant. Sequitur, *Quia mandatis tuis credidi*. Cum mandata ideo prædicentur ut fiant, perquirendum eſt, quare dixerit: *Mandatis tui credidi?* Propter illam promiſsionem Domini quæ dicit: *Qui audit verba mea & facit ea, ſimilis eſt viro ædificanti domum ſuam ſupra petram*, &c. Merito ergo ſubjunxit, *Credidi*: quia præmia ſibi obedientibus maxime compromiſit.

Bonarum rerum nulla ſatietas. — *Luc. 17.5.* — *Quando Deus docet bonitatem, & quando diſciplinam, & quando ſcientiam.* — *Matth. 7.24.*

℣. 67. *Priuſquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum cuſtodivi*. Reſpiciamus quemadmodum in hoc verſu humana vita deſcribitur. Prius enim peccaſſe ſe dixit, cum originali vitio teneretur obnoxius; poſt humiliatum ſe eſſe profeſſus eſt; ut culpa careret, quam contraxerat in radice; ad poſtremum Domini eloquium cuſtodivit: quia *humiliari* meruit, ſicut dicit Jacobus Apoſtolus: *Humilibus autem dat gratiam*. Et ut frequenter excedentium licentiam cohiberet, poſt humiliationem ſuam eloquium Domini, id eſt, ſcripturas ſanctas ſe dicit ejus dono toto mentis conamine cuſtodiiſſe.

Jacob 4.6.

℣. 68. *Bonus es tu Domine: & in bonitate tua doce me juſtificationes tuas*. Petit bonum Magiſtrum, ut in ſua bonitate dignetur docere diſcipulum. Quæ figura dicitur Paronomaſia, Latine Denominatio, quæ ſimilitudine verbi convertit in ſe auditorum affectum.

℣. 69. *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum: ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua*. Apte petit bonitatis auxilium, qui ſubiturus erat colluctationis incertum; ut juſtificationes Domini, quas lectione didicerat, in ſuo certamine declararet. Tunc enim perfecte diſcuntur mandata, cum fiunt. Dicit enim *multiplicatam* ſuper ſe perſequentium *iniquitatem*; & ideo petit, ne pœnis gravibus ſuperborum devota ejus macularetur humilitas. Sed contra illam ſævisſimam factionem, vide quid ſequitur: *Ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua*; ut quantum illi contendebant ſeducere, tantum iſte videretur mandatis Dominicis adhærere. Sic glorioſe vincuntur, qui pœnis temporalibus ſanctos vincere tentaverunt; & quanto eos a lege Domini dividere niſi ſunt, tanto illos mandatorum ſcrutatores amplius effecerunt.

Perfecte diſcuntur mandata, cum fiant.

℣. 70. *Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum: ego vero legem tuam meditatus ſum*. Coagulatum & in bono & in malo ponitur; in bono, ſicut in ſexageſimo ſeptimo pſalmo jam dictum eſt: *Mons coagulatus, mons pinguis*; hic autem in malo dictum debemus accipere: nam *iniquitatem ſuperborum*, quam ſuperius *multiplicatam* ſupra ſe fuiſſe teſtatus eſt, vult intelligi conduratam; quæ more lactis in craſsiorem ſubſtantiam fuerat impia deliberatione conſtricta. Lac dictum eſt a liquore, quod de interna ſubſtantia naturali potius liquore decurrat; A enim, in I convertitur, ut amicus, inimicus; & his ſimilia. Sed quantum illi in malo dureſcebant, tanto iſte a lege Domini ſe ſegregare non poterat; ut

Pſal. 67. 17. — *Lac a liquore dictum.*

illorum cudelis obſtinatio pia perſeverantia vinceretur.

℣. 71. *Bonum mihi quod humiliaſti me: ut diſcerem juſtificationes tuas.* *Bonum* dicebat ſibi quod pœnis ſævientibus ſubdebatur, non præſentia cogitans, ſed futura deſiderans. Cœperat enim de illa dulcedine guſtare, quæ omnes ſuavitates probatur excedere. Humilitas enim iſta, Jeruſalem tangit glorioſa faſtigia; nam ſicut ſuperbia mergit ad tartarum: ita iſta tollit ad cælum. Iſta quippe humiliatio quale præmium habeat, conſequenter exponitur; dicit enim: *Ut diſcerem juſtificationes tuas:* id eſt, ut facerem quæ docuiſti. Tunc enim perfecte diſcitur, quando præcepta Domini fideli actione monſtrantur.

℣. 72. *Bonum mihi lex oris tui, ſuper millia auri & argenti.* Quoties in hac littera bonitatem memorat cohors illa ſanctorum, quam ideo frequenter petiit, quoniam magis ac magis creſcebat ei dulcedo bonitatis. Conſideremus autem vim iſtius verbi quod dicit, *oris tui*, non tam Prophetarum, non Apoſtolorum, ſed præcepta Evangelica ſibi teſtatur eſſe pretioſiſſima, quæ Chriſti Domini ſunt ore prolata. Sequitur, *Super millia auri & argenti. Aurum & argentum* cupiditatibus hominum videtur eſſe præcipuum. Sed quia bonitas illa comparationem ſimilem non poterat invenire, præmiſit, *Super millia*, quod infinitum atque incomprehenſibile eſt; ut auri argentique comparatio tali adjectione viloſceret; quicquid enim dixeris, *ſuper*, ſemper excedit. Facta eſt ergo comparatio abſque ſimilitudine, pretium ſine modo, amor ſine fine. Sic enim dilectio tanta * indicari meruit, ut nulla res ei potuiſſet æquari.

*MSS. A. B. F. *indagari*.

10. *JOTH*.

℣. 73. M*Anus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me: da mihi intellectum ut diſcam mandata tua.* Ad decimam litteram cohors glorioſa progreditur, in qua petit intellectum mandatorum ſibimet debere concedi, ut veraciſſimæ vitæ munere perfruatur: expetens ut Domini miſericordia fiat immaculata, ne poſſit in illa judicatione confundi. Si velimus igitur de hoc verſu diſputationes colligere, ſingulorum librorum magis edimus quantitatem, quam aliquid promiſſa brevitate narramus. Sed ſufficiat nobis (præſtante Domino) intellectum rei compendioſis ſenſibus aperire. Legitur enim: *Opera manuum tuarum ſunt cæli.* Legitur etiam: *Et aridam terram manus ejus finxerunt.* Idem & hic: *Manus tuæ fecerunt me, & pſalmaverunt me.* Sed hæc omnia tropice dicta ſunt. Nam manus habere corporeum eſt. Si vero proprietatem operationis Dominicæ velis advertere, audi; *Dixit & facta ſunt: mandavit & creata ſunt.* Quapropter operationis ejus virtus humano more *manus* vocatur, per quas nos conſuevimus operari. *Fecerunt* autem, quidam volunt ad animam pertinere: *plaſmaverunt* ad corpus, quod de limo terræ cognoſcitur fuiſſe formatum. Juſta voce factura ſua clamat Auctori: *Da mihi intellectum*, a quo cognoſcor eſſe plaſmata. Sed perquiret qualem *intellectum* quærebat, quem humanitatis ratione non poterat invenire; illum ſcilicet purum, contemplabilem, devotum, quem ante peccatum adhuc Adæ incorrupta ſimplicitas poſſidebat, non iſtum de quo ſibi homines videntur eſſe ſapientes, & pecoribus ex aliqua parte præeminere. Petit ergo *intellectum*, ut Domini *mandata* cognoſcat; quatenus quem Adam per inobedientiam perdiderat, cohors ſancta per devotionis obſequia mereretur.

Pſal. 181. 26.
Pſal. 94. 5.
Pſal. 148. 5.
Operationis Dominicæ virtus manus vocatur.
Adam ante peccatum intellectum purum poſſidebat, quem peccando perdidit.

℣. 74. *Qui timent te videbunt me, & lætabuntur: quia in verbo tuo ſuperſperavi.* Pulcherrima pio Domino cauſa miſerationis oblata eſt: quoniam ſi cuilibet de ſancta congregatione præſtiterit, cunctorum animos magna hilaritate complebit. Sciebat enim clementiam ejus velle facere, quod fidelium corda roboraret; & petit talia in ſe fieri, unde omnium devotio poſſit augeri. Videndo enim alterius præmia proficit ſancta conſcientia, dum ad imitationem laudabilium rerum propoſita ſemper exempla proficiunt. Addidit etiam propter quid omnino debeat impetrare: *Quia in verbo*, id eſt, in Chriſto Domino ſe *ſperare* profitetur: ubi nunquam decipit ſpes; nec poteſt animus quaſi caducis deſideriis eludi, qui in tanta veritate meretur inſigi.

Cur videndo alterius præmia proficiat ſancta conſcientia.

℣. 75. *Cognovi Domine quia æquitas judicia tua: & in veritate tua humiliaſti me.* Cum legatur alibi, *Judicia tua abyſſus multa*: Et iterum, *Judicia Dei inveſtigabilia*, quærendum eſt cur hic dixerit: *Cognovi Domine quia æquitas judicia tua?* Sed quoties immenſum atque incomprehenſibile legitur, illud æternum judicium debemus accipere, quod ex toto hic non valemus advertere. Iſtud vero præſentis mundi eſt, quod ſe *cognoviſſe* teſtatur; ut hominem animi tumore peccantem humiliatum corrigat, & ſupplicantem ſibi miſericordia divina recipiat. Quis enim dubitet ſummæ æquitatis eſſe judicium; ut qui per ſuperbiam delinquunt, devota humilitate purgentur? Et intuere quia hic non dicit, credidi, ſed *cognovi*, id eſt, expertus ſum; ut in ſuis paſſionibus atque beneficiis hanc ſe æquitatem Domini cognoviſſe monſtraret.

Pſal. 35. 7.
Rom. 11. 33.

℣. 76. *Fiat nunc miſericordia tua ut conſoletur me, ſecundum eloquium tuum ſervo tuo.* Merito petiit *miſericordiam*, qui prius in humilitate ſua confeſſus fuerat juſta Domini fuiſſe judicia. Nam inter ærumnas multiplices, & ſæva certamina tormentorum conſolatricem rerum iſtarum *miſericordiam* petit; ut adverſitates ſæculi ferre potuiſſet, quas ſibi ad purgationem vitiorum proficue noverat contributas. Non enim auferri ſibi talia poſtulavit: ſed in eis ſe expetit conſolari. Conſolatio enim eſt, quando miſeriarum patientiam donat, tormenta ſæva retemperat, & afflicti animi mœrores beatitudinis promiſſione confortat. Sequitur, *Secundum eloquium tuum ſervo tuo.* A communi ſubjunge, *fiat*, id eſt, ſecundum illam promiſſionem, qua ſpopondit in Evangelio ſe tribulatos in paſſionibus minime relicturum.

Miſericordia Domini tormentorum conſolatrix.

℣. 77. *Veniant mihi miſerationes tuæ, & vivam: quia lex tua meditatio mea eſt.* Sufficienter expreſſum eſt quid per miſericordiam Domini conſequamur, vitam ſcilicet æternam. Nam cum iſtud ſibi diceret eſſe tribuendum, poſtulavit ut veraciter *vivere* mereretur: quia ſola illa bene dicitur vita, quam nec moleſtia ulla ſollicitat, nec mors ſuſpecta contriſtat; de qua in Evangelio dictum eſt; *Si vis venire ad vitam, ſerva mandata.* Nec moveat quod non addidit æternam; tanta eſt enim vis ejus nominis, ut cum ſola vita dicitur, æterna potius ſentiatur. Hanc ergo vitam dicit ſe debere promereri: quia meditatio ejus bonis monſtrabatur operibus occupata. Nam *meditationem* hic non ſolam acci-

Vita æterna ſola vita dicenda.
Matth. 19. 17.

pias lectionem, ſed magis opera legis. Non autem per iſtam ſolam *meditationem* beati efficimur, quæ lectionis repetitione tractatur, illa enim *meditatio* beatos facit, quæ operibus ſanctis cœlorum regna conquirit, ſicut Apoſtolus dicit: *Non enim auditores legis juſti ſunt apud Deum: ſed factores legis juſtificabuntur.*

Quæ meditatio beatos faciat.

Rom. 2. 13.

℣. 78. *Confundantur ſuperbi, quia* * *injuſte iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.* Non convenit plebi ſanctæ in adverſarios ſuos maledictionis * voto proſilire, cum ipſe dicat: *Diligite inimicos veſtros, & orate pro calumniantibus vobis.* Ipſe quoque ſubjecit: *Ego autem exercebor in mandatis tuis;* ut nihil eum contra regulam feciſſe cognoſceres. Sed, *Confundantur,* ad emendationem pertinet, non ad ſupplicium ſempiternum. Tunc enim conſcientia peccantis bene *confunditur*, quando mala priſtina propria voluntate damnantur; & incipit odiſſe, quod videbatur ante diligere. Iſtud enim orat provenire ſuperbis: ne diutius bacchari * auſibus videantur illicitis. Sequitur cauſa probabilis quare *ſuperbi* debeant *confundi*; ſcilicet, *Quia injuſte iniquitatem fecerunt in me.* Quid enim injuſtius dici poteſt, quam eos velle perſequi, qui mandatis videbantur ſacratiſſimis occupari? Sequitur, *Ego autem exercebor in mandatis tuis.* Contra inſidias inimicorum, & ſuperbiam prætumida ſe iniquitate jactantem, ponit ſalutare remedium, exercitium utique mandatorum. Non enim adverſus perfidos & crudeles aliqua obluctatione pugnavit, aut verborum litigioſa contentione ſe miſcuit: ſed tamquam vento flabili dictis inanibus verberatus, propoſitum ſuum quieta mente peragebat; ut inde magis adverſarii celerius caderent, dum nullis eis humanis viribus reſtitiſſet. Quod patientiæ genus ornat ſine dubio Chriſtianos.

* MS. G. & Ed. *injuſti.*

* MSS. A. B. F. *motu.*

Matth. 5. 44.

* MSS. A. B. F. *uſibus.*

℣. 79. *Convertantur ad me qui timent te, & qui noverunt teſtimonia tua.* Ad diſtinguendas perſonas propria verba ſignata ſunt. Supra enim de ſuperbis dictum eſt: *Confundantur*; hic autem de incipientibus dicitur: *Convertantur ad me*, id eſt, ad te. Ad Dominum enim bene intelligitur *converti*, qui in Eccleſiaſtica cœpit congregatione verſari; illi ſcilicet qui jam timere cœperant, ſed nondum fuerant tota mentis intentione converſi. Addidit, *Et qui noverunt teſtimonia tua*; quos lectio quidem divina jam imbuit, ſed necdum opera ſalutaris inſtruxit. *Convertantur* enim de perfectis non poterat dici, qui & lectione ſacra, & pia operatione fulgebant.

℣. 80. *Fiat cor meum immaculatum in tuis juſtificationibus: ut non confundar. Cor* ſuum *immaculatum* petit *fieri* peccatorum remiſſione, non meriti qualitate. Nam ſicut in principio pſalmi dictum eſt: cui peccatum ſuum dimittitur, ſine dubitatione mundatur; nec poteſt illam ſtolam induere nuptialem, niſi qui per divinam gratiam indulgentiæ meruit accipere puritatem. Ibi enim ſolus ille non confunditur, cui peccata donantur. Et intende quod poſt virtutes eximias chorus ille ſanctorum *cor* ſuum *immaculatum fieri* deprecatur; ut nullus hominum præſumeret, quod ſolam Chriſti Domini habuiſſe certum eſt ſanctitatem. Nam qui confeſſus fuerat manibus ſe Domini factum atque plaſmatum, qui humiliatum juſte ſe dixerat ad creberrimas paſſiones, qui exercitatus eſt in mandatis Domini, in ejus quoque lege meditatus, non audet dicere *immaculatum cor* ſibi eſſe: ſed petit ut fiat quod necdum in illa reſurrectione perceperat, ubi audituri ſunt: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi,* &c. Et vide quemadmodum unum verbum diverſis cauſis adhibitum eſt. Supra petiit impios debere confundi, ut corrigantur: ſe vero poſtulat non debere confundi, ut interitum damnationis evadat.

Matth. 25. 34.

II. CAPH.

℣. 81. **D***Efecit in ſalutare tuum anima mea: & in verbum tuum* * *ſperavi.* Undecimam litteram peregrinus in hac terra populus decantat: in qua nimium deſiderium ſuum in adventu Domini feliciter confitetur. Enumerat quoque quantas ſuperborum inſecutiones pertulerit. Ad poſtremum petit, ut in mandatis Domini ipſius munere perſeveret. Defectus & pro fine alicujus rei dicitur, ut eſt illud: *Inimici defecerunt framea in finem.* Nonnunquam ponitur & pro deſiderii nimietate declaranda, ut eſt illud: *Concupivit & deficit anima mea in atria Domini.* Idem & hic ſancta congregatio *defeciſſe* dicit *animam* ſuam in Domini Salvatoris ardentiſſimam charitatem. Mos enim iſte humanitatis eſt; ut quod omnino concupiſcimus, in eo laſſari ac *deficere* videamur, quando dilatione ſuſpenſi, ad vota noſtra pervenire non poſſumus. Ut ſi cariſſimum filium clementiſſimus pater longa expectatione dilatum anima feſtinante ſuſtineat: ſi uxor caſtiſſima dulciſſimum maritum, nonne amore fatigante deficiunt, quos videre deſideranter expoſcunt? Quapropter *Defecit anima mea*, ſignificat, laſſata eſt atque fatigata; quod per nimia ſolet deſideria provenire. Conſideremus ergo ſanctiſſimi deſiderii magnitudinem, tanta ſe mentis intentione fatigaſſe, ut uſque ad defectum feliciſſimum perveniret. Sed ne defectus iſte fidei videretur occaſus, *In ſalutare* ſe *defeciſſe* dicit, quod Hebræa Lingua dicitur *Jeſus*. Et ne aliquis ita ſentiendum forſitan dubitaret, addidit, *Et in verbum tuum ſperavi*, id eſt, in Unigenitum Filium, qui eſt *Dei Virtus & Dei ſapientia*: de quo & alibi legitur: *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis.*

* MSS. A. B. F. *ſuper ſperavi.*

Defectus multipliciter accipitur.

Pſal. 9. 7.

Pſal. 83. 3.

Jeſus Hebræa lingua dicitur ſalutare.

1. Cor. 1. 24.

Joan. 1. 14.

℣. 82. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando conſolaberis me.* Repetitur ſalutaris & confirmativa defectio, quæ non ab infirmitate mentis venit, ſed a glorioſa potius animi virtute deſcendit. Supra enim dixit, nimio deſiderio Domini Salvatoris *defeciſſe animam* ſuam: nunc *oculos* cordis tali ambitione *defeciſſe* commemorat. Ipſi enim ſunt qui interius loqui poſſunt, ſicut ſcriptum eſt: *Clamavi in toto corde meo exaudi me Domine.* Nam cum lingua loqui ſoleat, hic legitur *oculos dixiſſe: Quando conſolaberis me.* Conſtat ergo oculos iſtos eſſe intellectuales, id eſt, * lumina cordis intrinſeca, quæ Domino efficaciter ſupplicant, & ſilentioſo quodam ſermone proclamant. *Oculos* aliquid *dicere*, non eſt communis aut uſitata locutio: ſed iſtum compoſitionis modum ſcripturæ divinæ neceſſe eſt ut proprium eſſe fateamur. Et reſpice vim ſyllabæ: *In eloquio* dixit, non ab eloquio. *Deficere* enim ab eloquio Domini totius boni revera privatio eſt; nam *in eloquio* ejus *deficere*, ſemper augere eſt. Tamdiu enim ſe dicit defectum iſtum robuſtiſſimum pertuliſſe, donec expectata Incarnatio Domini cordis aſpectibus appareret. Unde evidenter agnoſcimus ju-

* MSS. A. B. *luminaria.*

Quæ ſit differentia inter deficere ab eloquio Domini, & in eloquio.

ſtos viros, etſi carnalibus oculis adventum Domini non viderint, fidei lumine ab eis ſemper intuitum; ſicut & ipſe Dominus Diſcipulis ſuis in Evangelio dicit: *Abraham cupivit videre diem meum, vidit, & gaviſus eſt.*

Joan. 8. 56.

℣. 83. *Quia factus ſum ſicut uter in pruina: juſtificationes tuas non ſum oblitus.* Quoniam ſuperius ſe petiverat conſolandum: nunc cauſam reddit cur illis Dominus debeat ſubvenire. *Uter in pruina* nativo calore deſertus, glaciali rigore contrahitur: ſic corpus ſanctorum incentivo vitiorum calore vacuatum, beneficio converſionis attrahitur; & cum ſic fuerit felici ſorte maceratum, provenit quod ſequitur, ut *juſtificationes* Domini poſſit nullatenus *oblivisci*: *Uter* enim corpus mortale ſignificat: *pruina* beneficium * converſionis oſtendit; per quam evenit, ut caro noſtra laſciviens afflictione pœnitentiæ contrahatur. Tantum enim creſcit calor fidei, quantum de flamma ſubſtractum fuerit corporali. Sed *uter* iſte beatorum eſt, qui animam confitentem de propria facit contritione proficere. Nec æſtimes indecorum vivos homines *utribus* comparatos, cum Dominus in Evangelio dicat de prædicatione fidei locuturus: *Nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres peribunt: ſed vinum novum in utres novos mittunt, & ambo conſervabuntur.*

Corpus ſanctorum utri comparatum.

* MSS. A. B. F. converſationis.

Tantum creſcit calor fidei, quantum ſubtractum fuerit de calore concupiſcentiæ.

Matth. 9. 17.

℣. 84. *Quot ſunt dies ſervi tui: quando facies de perſequentibus me judicium?* Sciens ſanctorum cœtus uſque ad finem ſæculi tentationibus diabolicis membra Domini ſubjacere, interrogat quando mundus iſte finietur, ut de perſecutoribus, id eſt, * diabolo cum miniſtris præparata ultio compleatur; non quia vitæ ſuæ tempus volebat agnoſcere: ſed celeritatem futuri judicii poſtulabat, in quo jam beatis erit requies, & gaudium ſine fine manſurum. Movere autem poteſt, quare finem ſæculi deſideravit agnoſcere, cum legatur in Actibus Apoſtolorum: *Non eſt veſtrum ſcire tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate?* Primum, quia & Diſcipuli hanc rem interrogaverunt Dominum Chriſtum; & congruum fuit, ut in typo Apoſtolorum, quod dicturi erant, cohors ſancta loqueretur. Deinde, ſic intelligendum eſt: quia finem malorum beatus populus expetebat, quem niſi poſt mundi iſtius terminum videre non poterat.

* Ed. ſervo tuo.

* MSS. A. B. F. diabolicis miniſtris.

Actor. 1. 7.

℣. 85. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes: ſed non ut lex tua Domine.* *Iniqui* ſunt evidenter Hæretici, vel Judæi, quorum perverſa loquacitas neſcio quas ſibi narrare videtur ineptias, quando relicto ordine veritatis, inventionibus probantur ſtudere falſiſſimis. Hæc ſunt a lege Domini omnino diſcrepantia, quando illa veritatem docent, iſti nituntur ſuadere fallacias. Intelligite dementes, qui a veritate Catholica diſceditis, dogmata veſtra inanibus fabulis comparata. Cui vos * placere creditis, cum a Spiritu ſancto notatos vos tali nomine ſentiatis?

Domine abeſt a MSS. A. B. F.

* Ed. complacere.

℣. 86. *Omnia mandata tua veritas: iniqui perſecuti ſunt me, adjuva me.* Contra illud quod de hæreticis dixit: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes*: hic profitetur *omnia mandata* Domini eſſe *veritatem*. *Veritas* enim verum loquitur: ſed perfidi eam quibuſdam nebulis obcæcare contendunt. Sequitur enim, *Iniqui perſecuti ſunt me*, ſcilicet jubendo perverſa, falſa ſuadendo, & quocumque modo perſequentium graſſari ſolet iniquitas. Adjecit, *adjuva me*, quaſi contra immanem belluam, hoſtem crudeliſſimum, leonem ſævum, & cætera quæ nos vitare ſuſpicio formidoloſa compellit.

℣. 87. *Paulominus conſummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.* Cum dicit: *Paulominus conſummaverunt me*, & nimietatem perſecutionis oſtendit, & ſe tamen non defeciſſe Domini munere declaravit. Verbum autem *conſummaverunt*, & perfectionem ſignificat & defectum; ut ſi vim rei diligenter intendas, magis eos perfectos fuiſſe cognoſces, ſicut Evangelium dicit: *Conſummatum eſt*, id eſt, perfectum eſt; *Et hæc dicens, emiſit ſpiritum*. Si vero ſtrages morientium cogites, pene *conſummatos* immiſericorditer æſtimabis. *In terra*, in hoc ſæculo, ubi Martyres pertulerunt. Addidit: *Ego autem non dereliqui mandata tua*; ſcilicet ut uſque ad finem ejus conſtantia perveniret, ſicut legitur: *Qui perſeveraverit uſque in finem hic ſalvus erit.*

Conſummare & perfectionem ſignificat & defectum.

Joan. 19. 30.

Matth. 10. 22.

℣. 88. *Secundum miſericordiam tuam vivifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui.* Poſt deſiderium ſingulare Domini Salvatoris: poſt afflictionem corporis utris ſimilitudine declaratam: poſt glorioſa ſupplicia paſſionum videtur petere ſe vivificari, tanquam adhuc non vivat; & *cuſtoditurum* ſe *teſtimonia oris* Domini pollicetur, velut adhuc non cuſtodiat. Sed *vivifica me* dixit, in illa me æterna vita conſtitue, ubi ſanctis vita eſt, quia nulla contrarietate pulſantur. Quod autem dixit: *Cuſtodiam teſtimonia oris tui*; non quia in præſenti non cuſtodiebat, ſed uſque ad finem vitæ ſuæ adjuvante Domino cuſtoditurum ſe talia promittebat. Sive, ut quibuſdam placet, ſanctorum vox eſt qui martyrium deſiderabant, qui paulo ante dixerunt: *Iniqui perſecuti ſunt me, adjuva me*; ſequitur etiam: *Paulominus conſummaverunt me in terra*; ideoque ad deſiderium martyrii æſtimant eſſe referendum. Ipſi enim *vivificari* ſe petebant morte glorioſa, ut amittendo pro fide hanc vitam, mercarentur requiem ſempiternam; & tunc potius acciperent honores æternos, cum eos perfidi credebant eſſe conſumptos. Conſiderans tamen imbecillitates humanas, iſtud dicit *ſecundum miſericordiam* Domini tribuendum, qui mortua vivificat, & imbecilla confirmat.

12. LAMED.

℣. 89. *In æternum Domine, verbum tuum permanet in cælo.* Ad duodecimam litteram plebs cæleſtis advenit: in qua virtutem Domini factaque deſcribens, dicit omnia temporalia finem poſſe ſuſcipere: mandata vero ejus nequaquam terminum reperire. Sed quoniam ſuperius dixerat: *Paulo minus conſummaverunt me in terra*, admiratus potentiam Domini, qui non permittit ſtatum Eccleſiæ quamvis atroci perſecutione conſummi, pia exclamatione proſiluit dicens: *In cælo Verbum* Domini *permanere*; id eſt, in unoquoque ſancto, quos de morte facit vivere, & de tribulatione gaudere, qui mandatis ejus pia humilitate famulantur. Eſt enim in illis *cælum*, qui ſe converſatione cæleſti tractare noſcuntur: ſive in Angelis, & Archangelis, Virtutibuſque cæleſtibus, quas pro ſinceritate voluntatis ſuæ ſancta Majeſtas inhabitat. Manet enim in eis ſemper *Verbum*: quoniam & illi jugiter in miniſterio Dominico firmiſſima deliberatione conſiſtunt. Verum hic aliqui nonnullam faciunt quæſtionem, quemadmodum, *In æternum Verbum permaneat in cælo*, cum ipſe dicat: *Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteri-*

Eſt in illis cælum qui ſe cæleſti converſatione tractant.

Luc. 21. 33.

Sed quamvis iſta mutentur, *in cælo permanet verbum:* quia omnia cæleſtia dignatione ſuæ Majeſtatis inhabitat.

℣. 90. *In ſæculum ſæculi veritas tua: fundaſti terram & permanet. In ſæculum ſæculi*, tempora ſignificat, in quibus duo populi, Domino præſtante, crediderunt; quorum unus eſt Legis & Prophetarum, alius Evangeliorum, & Apoſtolorum, in quibus eſt *veritas*, id eſt, ipſe Dominus Chriſtus, qui eis & donavit credere, & in fundamento fidei permanere. Sed cur iſtis ſæculis *veritas* non defuerit conſequenter exponit, dicens: *Fundaſti terram & permanet*. Quod melius de ſanctis hominibus datur intelligi, qui ſic *fundati ſunt*, ut in Chriſti Domini credulitate permaneant: quoniam ſi ipſe non *fundaſſet*, nec prius ſæculum in Patriarchis, nec ſecundum in Apoſtolis vel credere vel *permanere* potuiſſet. Nam ſi hoc ad terram referas univerſalem, quæ mirabili mole legitur eſſe ſuſpenſa, quemadmodum eam dicamus permanere, quam mutandam ut cælum lectio divina confirmat?

℣. 91. *Ordinatione tua perſeverat dies: quoniam omnia ſerviunt tibi*. Quoties ſingulari numero *dies* ponitur, venturus ille ſignificatur, qui unus atque æternus eſt, & non habet noctem: *Iſai. 60. 19.* de quo ſcriptum eſt: *Et erit illis Dominus lumen æternum*. Et ne quis de tanto miraculo crederet ** Ed. adjecit.* diſputandum, * addidit, *omnia ſervire* Creatori, qui pro ſua voluntate & temporalia & æterna diſponit. Poteſt autem de infidelibus nonnulla quæſtio oboriri, qui non videntur *ſervire* Domino, quando ab ejus devotione diſcreti ſunt. Sed & ipſi *ſerviunt* cum judicantur; non enim liber dimittitur, qui puniendus eſſe monſtratur. Sive, *omnia*, intelligere debemus, de quibus loquebatur, quibus dies perpetuus erit: quia infidelitatis tenebras nullo tempore patiuntur.

℣. 92. *Niſi quod lex tua meditatio mea eſt: tunc forte periiſſem in humilitate mea. Niſi* beneficia legalis meditationis habuiſſet, ut pœnis non cederet, & conſtantiam fidei periculorum deſpectione ſervaret, inter calamitates quas perpeſſus eſt, aſſerit ſe perire potuiſſe; ut intelligamus quantum nobis præſtet *meditatio legis*, quæ potuit a tam ingentibus liberare periculis. *Meditatio* quippe *legis* eſt illa quæ præcepit vel cogi- ** MSS. A. B. F. conſolatorio.* tare, vel facere; ut interiore quaſi * conſiliario formatus, ſævientia tormenta ſuperare poſſit intrepidus. *In humilitate* vero ſua, in afflictionibus dicit, quas pia intentioue toleravit: a quibus ſe gaudet ereptum, quando ad ſanctum meruit pervenire martyrium. *Humilitas* enim & neceſſitate ſubitur, & voluntate ſuſcipitur; illam ſuſtinent criminum rei: iſtam exercent puritate ſanctiſſimi.

Humilitas & neceſſitate ſubitur, & voluntate ſuſcipitur.

℣. 93. *In æternum non obliviſcar juſtificationes tuas: quia in ipſis vivificaſti me*. Devotionem promittit abſolute poſt dona, quæ Domini meruit impetrare clementia. Poſſunt alia memoria fortaſſe decidere; beneficium autem nullus fidelium obliviſcitur, in quo vita præſtatur. Quapropter neceſſe fuerat illarum *juſtificationum* ſemper eſſe memorem, a quibus vitale munus noſcitur accepiſſe. *Juſtificationes* autem ſunt (ſicut jam ſupra dictum eſt) per temporales cauſas intellectus futurarum ſignificationum; quod occidebatur agnus immaculatus in Paſcha; quod mare rubrum iter præbuit ad ſalutem; quod populus terram repromiſſionis per Jeſum Nave intromiſſus accepit. Hæc enim omnia venturæ perfectioni conſtat indicia præſtitiſſe. Has ergo *juſtificationes* non debemus ullatenus *obliviſci*, quæ nobis fidei primordia præſtiterunt. Nemo enim poteſt perfecte gratiam donationis agnoſcere, niſi & initia rerum meminerit, cur viſa ſint inchoaſſe.

Beneficium nullus fidelium obliviſcitur.

℣. 94. *Tuus ſum ego, ſalvum me fac: quoniam juſtificationes tuas exquiſivi*. Cum legatur: *Domini eſt terra, & plenitudo ejus: orbis terrarum, & univerſi qui habitant in eo*, *Pſal. 23. 1.* chorus iſte neſcio qua Domini ſpecialis gratiæ remuneratione confidens, ait: *Tuus ſum ego*. *Tuus* enim *ſum*, non ille poteſt vere dicere, qui aliqua ſe cognoſcitur obſcænitate tractare. Vitiorum quippe ſervus Dominum non meretur habere ſanctorum. Apoſtolus enim Paulus * non impudenter hac voce potuit uti, qui clamabat: *Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum*; & illud: *Vivo jam non ego, vivit autem in me Chriſtus*; & his ſimilia. ** MS. F. prudenter. Philip. 1. 21. Galat. 2. 20.* Illud quoque conſiderandum eſt, quod cum profeſſus fuerit ſe eſſe Domini, adhuc petit ut *ſalvus fiat*; utique in illa judicatione futura, cum beati intromittuntur in requiem ſempiternam. Sed quare iſta ſalus petatur aſſidue, ſubter adjunxit: *Quoniam juſtificationes tuas exquiſivi*. Alii enim honores appetunt, conjugia quærunt, mundi gaudia concupiſcunt: iſte ſibi inæſtimabiles putabat eſſe divitias, ſi Domini *juſtificationes* jugi ſtudio probaretur exquirere. Perſcrutandum eſt quoque, cur iſtas *juſtificationes* toties repetit; ſcilicet ut veteris Teſtamenti ſignificantias non putaret aliquis negligendas.

Vitiorum ſervus Dominum non meretur habere ſanctorum.

℣. 95. *Me expectaverunt peccatores ut perderent me: teſtimonia tua intellexi. Expectaverunt ut perderent*, ad illud reſpicit, quod mali ſuaſores blandiendo agebant, ut ejus animam pravitatis vulnere ſauciarent. Nam ſi pœna fuiſſet præcipitata, non diceretur *expectaverunt*, ſed acceleraverunt. Gravior eſt enim iſta perſecutio, quæ & coronam martyrii ſuſpendit, & mortem animæ ſuadere non deſinit. Sed quo remedio illa vitare potuiſſet oſtendit: intelligens enim *teſtimonia* Domini, non poterat ad vitia nefanda perduci. Unde claret illos ſolos eripi, qui a tali * periculo Domini fuerint illuminatione liberati. ** MSS. A. B. martyrio.* *Intellexi* autem, accipiamus operatus ſum, ſicut in alio pſalmo dicit: *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*. *Pſal. 40. 2.* Quid enim poterat pauperi prodeſſe, ſi eum tantum egentem intelligeret, & nullo munere ſublevaret? Quapropter intellectus mandatorum ſancta operatio eſt.

Intellectus mandatorum ſancta operatio eſt.

℣. 96. *Omnis conſummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis*. Intraverat in divitias altitudinis Dei: viderat quod per partes non poterat explicari: ad poſtremum brevi ſententia quæ fuerant dicenda concluſit; profitetur enim totius *conſummationis* ſe *vidiſſe finem*. *Conſummatio* eſt enim virtutum omnium completiva perfectio: cui *conſummationi* Chriſtus eſt *finis*; quem ſe merito *vidiſſe* dicit: quoniam eum illuminata mente tunc credidit eſſe venturum. Si autem ad litteram hoc velis advertere, poteſt & ſic accipi: quoniam rebus ſæcularibus terminus ſemper videtur impoſitus; mandata enim Domini non habent finem: quia latiſſima ſe virtute diſtendunt. Quod ideo ſic poſitum eſt, ut nec ambitiones ſæculi aliquis deſideranter expeteret, quibus finem datum eſſe ſentiret; & mandata Domini nimia feſtinatione perquireret, quæ latiſſima comprobaret. Nec vacat quod *latum mandatum tuum* poſuit *nimis*; ſcilicet ſi-

Conſummatio eſt virtutum omnium completiva perfectio.

Latum mandatum eſt Caritas.

gnificans charitatem, quam circa Deum habere jubemur & proximum. Nam quid latius dici poteſt, quam quod univerſam legem, & cunctorum Prophetarum dicta concludit? De qua & Apoſtolus dicit: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Rom. 5. 5.

13. *M E M.*

℣. 97. *Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea eſt.* Populus beatus, qui Prophetarum atque Evangelii plurima meditatione profecerat, in hac littera introducitur ad loquendum: ſuper docentes ſe ac ſeniores aſſerens divina intellexiſſe mandata; & ideo ſuper mel & favum ori ſuo ſcripturarum divinarum teſtatur proveniſſe dulcedinem. Dicendo, *Quomodo*, promittit ſe dicturum quemadmodum *legem* Domini præcipua intentione *dilexerit*. *Dilexit* ergo *legem*, non timuit: quoniam per dilectionem non per timorem mundanum præceptum Domini ſanctos viros decet operari. Plus enim acceptum eſt amantem aliquid facere, quam ſolum infideliter timentem. *Quomodo* autem *dilexerit*, conſequenter exponit, dicens: *Tota die meditatio mea eſt.* *Tota die* continuum tempus debemus accipere; ſicut & alibi legitur: *Benedicam Dominum in omni tempore: ſemper laus ejus in ore meo.* Sancta enim conſcientia ſemper habuit diem, quæ clarificato corde incredulitatis tenebras ignoravit. O indefecta meditatio, cui ſæculi iſtius non ſufficit dies! Et ut humanam fragilitatem continuæ meditationi credamus potuiſſe ſufficere, hac nobis, ut opinor, ratione conſtabit: quoniam ſi quis quaslibet cauſas reſpectu Domini ſub moderatione diſponat, ſi cibos temperanter accipiat, ſi ſomnum convenienter capiat, legem Domini meditatur in omnibus: quoniam ſe honeſta & probabili actione commendat, ſicut Apoſtolus dicit: *Sive enim manducatis, ſive bibitis, ſive aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Per dilectionem non per timorem mundanum præceptum Domini decet ſanctos viros operari.

Pſal. 33. 2.

Quomodo legem Domini in omnibus meditemur.

1. Cor. 10. 31.

℣. 98. *Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo: quia in æternum mihi eſt.* *Inimici* intelligendi ſunt obſtinati Judæi, Hæretici, vel Pagani, qui præcepta Domini aut minime intellexerunt, aut ea pravo ſtudio non probantur operari. Supra iſtos *prudentem* ſe dicit effectum: quoniam juſſa Domini & devotus accepit, & * veram illis integritatem ſervavit. Sed unde *factus prudens* fuerit *ſuper inimicos* ſuos, addidit: *mandato tuo*: quoniam dum illi fideliter obedivit, cunctos errantes ſine dubitatione tranſcendit. Ecce revera beatus honor, ecce regnum bonorum ſuperbos tranſcendere, poteſtatibus ſæculi præeminere, & in ſancta humilitate fixa mente conſiſtere. Adjecit, *Quia in æternum mihi eſt*; id eſt, mandatum tuum. Sed quæramus quod *mandatum* eſt, quod ſæculo iſto deficiente permaneat? ſcilicet dilectio Dei & proximi; ibi enim & Dominum ſupra omnia diligimus, & proximum quemadmodum nos perfectiſſime tunc amamus. Merito ergo hoc *mandatum in æternum* ſibi dicebat eſſe ſervandum, quo beati ſancta conſcientia jugiter perfruuntur.

* MS. G. & Ed. *vera illis integritate ſervivit.*

℣. 99. *Super omnes docentes me intellexi: quia teſtimonia tua meditatio mea eſt.* Videtur a beatorum humilitate ſanctiſſima diſcrepare, ſi ſuper Moyſem atque Prophetas vel Apoſtolos qui Eccleſiam Domini integerrima fide docuerunt, hoc dictum velimus advertere. Sed intendamus ſuperiorem verſum, & omnis quæſtio calumnioſa diſcedit. Non enim dixit ſuper patres, ſed *ſuper inimicos meos*, utique qui legem Domini prava intentione docuerunt. Hic enim arguit, non * reprobat magiſtros; ſcilicet Phariſæos deſignans, qui ſe ad litteram tenentes, ſpiritualem intelligentiam negligebant; quos & Dominus in Evangelio frequenter arguit: ſed cor eorum lapideum rationem veritatis ſentire non meruit. Supra tales igitur omnes doctores, merito cohors Evangelica *intellexiſſe* ſe melius dicit: quia pravitatibus eorum repudiatis, ſinceram doctrinam Domini Salvatoris accepit. Sed cur melius *intellexerit*, cauſam deſignat: *Quia teſtimonia tua meditatio mea eſt.* Illis enim *teſtimonia* Domini non *erant meditatio*, qui perſuaſione falſiſſima longe aliud quam dictum fuerat ſentiebant.

* Ed. *probat.*

℣. 100. *Super ſeniores intellexi, quia mandata tua exquiſivi.* Non eſt hic jactantia ſuperba, ſed veritas. *Seniores* dicimus & ſapientiæ maturitate præclaros, & longa nos ætate præcedentes; de quibus dictum eſt: *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: ſeniores tuos, & dicent tibi.* Dicimus etiam *ſeniores*, ætate quidem maturos, ſed vitiorum * affectatione leviſſimos; ſicut fuerunt illi, de quibus in Evangelio ſcriptum eſt: *Fecerunt ſacerdotes conſilium cum ſenioribus, ut eum morti traderent.* Tales nunc *ſeniores* dicit, non canos mente, ſed corpore. Ab iſtis ergo merito ſe amplius dicit *intellexiſſe*, quando quem illi ſacrilega mente contempſerunt, iſte ſuum venerabatur Auctorem. Frequenter enim ſcripturas divinas juniores melius intelligunt ſenioribus. Sicut Jacob qui ſe ad benedicendum præbuit, & germano ſuo promiſſum fructuum primæ benedictionis accepit. Sicut Samuel melius Heli Sacerdote: vel Daniel melius falſis ſenioribus, quos ipſe Spiritu Dei plenus morte damnavit. Melius utique intellexit populus novus, quam ſenior ille Judaicus, qui * feliciter ſuſcepit Chriſtum Dominum, quam ille qui mortifere credidit eſſe temnendum. Et ut ea ipſa veritatis teſtimonio comprobaret, ſequitur quare *intellexerit ſupra ſeniores*; ſcilicet, *Quia mandata tua exquiſivi.* Illi enim ſi *exquiſiſſent mandata* Domini, nequaquam prudentiores ſe potuerant habere juniores. Et vide quemadmodum veritatis ordinem ſervat. Dicit enim *mandata tua*, non hominum perverſorum; de quibus dictum eſt: *Ignorantes enim juſtitiam Dei, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.*

Deuter. 32. 7.

* Ed. *affectione.*

Matth. 26. 3. 4.

Scripturas divinas juniores melius intelligunt ſenioribus.

* MSS. A. B. *fideliter.*

Rom. 10. 3.

℣. 101. *Ab omni via mala prohibui pedes meos: ut cuſtodiam * verbum tuum.* Ex hoc verſu evidenter apparet, & ſuperius illos dictos inimicos qui legem Domini neſciebant, & doctores imperitiæ cæcitate detentos, & ſeniores non habuiſſe graviſſimam fidei firmitatem, quando ſe dicit *ab omni via mala* ipſorum *pedes* ſuos *prohibuiſſe*, ne eorum potuiſſet perverſitate ſubverti. Illa eſt enim certior explanatio, quando ſe ipſa coruſco ſimilis declarat auctoritas. Sed videamus quid nobis iſtius verſus verba parturiant. *Ab omni via mala*, ſignificat hæreticorum pravas & peſſimas ſuaſiones, quibus illi exitiabili dulcedine blandiuntur. Addidit quoque, *Prohibui pedes meos*, quaſi deſiderantes illuc ire, ubi in atram foveam corruere potuiſſent. Originalis ſiquidem peccati culpa pronos nos trahit ſemper ad vitia; & niſi gratia Domini muniamur, facillime perverſa ſuaſione decipimur. Illa eſt enim Domino juvante ſalubris prohibitio, cum hoc

* MSS. A. B. F. *verba tua.*

Originale peccatum ad vitia ſemper nos trahit.

hoc fieri non patimur, quod plenum periculis invenitur. *Pedes* autem *meos*, ſignificat mentis aſſenſum, quæ nos quodam veſtigio ducit ad culpam, & ad vias malas compellit, niſi nos pietas Divinitatis abſtraxerit. Sequitur, *Ut cuſtodiam verbum tuum*. Aliter enim verbum Domini non potuit cuſtodiri, niſi cum illa peſtifera ſuaſio probatur expulſa, ſicut Apoſtolus dicit: *Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.*

1. Cor. 10. 20. 21.

℣. 102. *A judiciis tuis non declinavi: quia tu legem poſuiſti mihi.* Declaravit illud quod ſuperius dixit: *Ab omni via mala prohibui pedes meos,* utique ut ejus minime *judicia declinaret*. Sic enim perfectæ beatitudinis integritas cuſtoditur, quando hæreticorum iniquitas perverſa reſpuitur. *A judiciis* ergo *tuis* dicit, id eſt, quæ tua voluntas ſancta conſtituit, & vivendi nobis regulam dedit. Ab eis utique *non declinare*, hoc eſt, in via recta conſiſtere; hoc eſt, ad cælorum gaudia pervenire. Sequitur cauſa probabilis: *Quia tu legem poſuiſti mihi*. Cum legem per Moyſem Dominus dederit, eamque juſſerit inviolabiliter obſervari, non incongrue hic Evangelium intelligimus cum dicit: *Tu legem poſuiſti mihi*. Illa enim quam per Moyſem dedit, pædagogi nobis præſentavit officium: iſta vero totius plenitudinis donavit effectum. Merito ergo ſanctus populus de ipſa lege gaudebat, quam jam credendo ſuſceperat. Denique vide quid ſequitur.

A judiciis Domini non declinare eſt in via recta conſiſtere.

℣. 103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel & favum ori meo!* Comparationes iſtæ quamvis aliquid videantur habere præcipuum: tamen non poſſunt rebus ſpiritualibus exæquari, niſi ſemper ponatur, *ſuper*, ſicut in nona littera jam dictum eſt: *Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti*; ut ea quidem inter homines præcipua, ſed divinæ jucunditati inferiora eſſe cognoſcas. Spiritualibus itaque deliciis magna ubertate ſaginatus populus beatus exclamat: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!* Dicendo: *Quam*, magnam quidem dulcedinem ſibi eſſe profeſſus eſt, ſed non quam lingua potuiſſet exprimere. Nam cum omnis guſtus ſapiat in palato, conſiderandum eſt hic quare dixit: *Faucibus meis*. *Fauces* enim ſunt gutturis noſtri via, ubi jam deglutita dulcedo nulla ſentitur. Sed qui de eloquiis Domini erat abſolute dicturus, mirabiliter illam partem poſuit; ut cito ad cordis noſtri penetralia perveniret. *Eloquia* enim Domini non in palato ſapiunt, ſed magis cum fuerint deglutita dulceſcunt. Sequitur, *Super mel & favum ori meo*. *Mel* ad vetus, *favum* ad novum pertinet utique Teſtamentum. Nam licet utraque ſint *dulcia*: tamen *favi* ſapor eſt ſuavior, quia gratia novitatis majore cumulatur. Poteſt etiam & *mel* intelligi aperta doctrina ſapientiæ: *favum* vero, quæ in quibuſdam profundis cellulis probatur eſſe recondita. Quod utrumque in ſcripturis divinis non eſt dubium reperiri. Addidit, *ori meo*: quando revera ipſam ſapientiam, quam faucibus deglutiverat, ore prædicabat. Sic & Ezechiel Propheta dicit de Domino: *Et ait ad me: Fili hominis quod inveniſti manduca, & devora volumen hoc, & vade & loquere ad domum Iſrael. Et manducavi illud, & factum eſt in ore meo mel dulce.*

Eloquia Domini cum fuerint deglutita dulceſcunt.

Ezech. 3. 1. & 3.

℣. 104. *A mandatis tuis intellexi: propterea odivi omnem viam iniquitatis.* Legem Domini edoctus acceperat: *Fili noli ambulare viam cum impiis: diverte autem pedem tuum ab itineribus eorum: Pedes enim eorum in malitia currunt, & veloces ſunt ad effundendum ſanguinem.* Audiverat etiam: *Perdidiſti omnes qui fornicantur abs te.* Et alibi: *Qui diligitis Dominum odite malum.* Et cætera quæ in hunc modum divina lectione prolata ſunt. Talia quippe dum audiſſet in mandatis Domini, *viam iniquitatis* intellexit omnimodis execrandam, quæ juſto Domino placere non poterat. Odio enim debent eſſe quæ ſæculi ſunt, ut rebus cæleſtibus totus impendatur affectus. Decet enim nos execrari quæ mala ſunt, quia interdum a pravis neceſſitate prohibemur: quoniam conſcius eorum videtur animus, qui aliqua illis delectatione conſenſerit. Sequeſtratur autem ab illis rebus voluntas fidelium, quæ odio intercedente damnaverat; ut nec voto nec operatione ſe polluat, qui mentem ſuam tali execratione purificat.

Prov. 1. 15. 16.

Pſal. 72. 27.

Pſal. 96. 10.

Cur quæ ſæculi ſunt odio eſſe debeant.

14. NUN.

℣. 105. **L***ucerna pedibus meis verbum tuum Domine, & lumen ſemitis meis.* Poſt tertiam decimam litteram ad quartam decimam cohors beata pervenit, in qua *pedibus* ſuis Dominici verbi *lumen* radiare congaudet, animam ſuam humillima ſatisfactione commendans: expetens retributiones Domini præmiorum deſiderio, non terrore vindictæ. Sciens ergo hujus ſæculi noctem diverſis offenſionibus irretitam, ut alibi laqueos, alibi ſcopulos, alibi contineat profundiſſimas vaſtitates, *pedibus* ſuis *verbum* Domini lucere teſtatur: ne abſentia veri luminis incidat in ruinam, quam per ſuam providentiam vitare non poterat. Sed hic *verbum* illud debet intelligi, quod per ſcripturas ſanctas Prophetarum ore ſeminatum eſt. Quod bene appellavit *lucernam*, quæ humanis uſibus data eſt ad depellendam noctis profundiſſimam cæcitatem; ſicut Petrus Apoſtolus dicit: *Habemus certiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis intendentes velut lucernæ lucenti in obſcuro loco.* Sic & ipſe Dominus Apoſtolis dicit: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ veſtræ ardentes.* Bene autem *ardentes* addidit propter virgines fatuas: quibus cum oleum defecit, ad adventum Sponſi non potuerunt præſtolari. *Verbum* autem illud conſubſtantiale Patri a natura Deitatis ſuæ *lucerna* non poteſt dici, *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; ſicut & ipſe de ſe dicit: *Ego ſum lumen mundi.* Nam iſta diſcretio & in Evangelio facta eſt, ubi de Joanne dictum eſt; *Ille erat lucerna ardens & lucens.* Et iterum: *Non enim erat ille lumen, ſed utique miſſus eſt, ut teſtimonium perhiberet de lumine.* Sequitur, *Et lumen ſemitis meis*. In eadem tranſlatione permanſit, ut *verbum* Domini, id eſt, dicta Prophetarum *lumen* dicat ſuis *ſemitis* præſtitiſſe. Per ipſas ſiquidem dum ad vitæ bonæ curſum inſtruimur, clarificati corde * rectis greſſibus ambulamus.

Scriptura ſacra, lucerna vocatur.

2. Petr. 1. 19.

Luc. 12. 35.

Joan. 1. 9.

Idem 8. 12.

Joan. 5. 35.

Joan. 1. 8.

* Ed. *directis*.

℣. 106. *Juravi, & ſtatui cuſtodire judicia juſtitiæ tuæ.* Poſt illam illuminationem verbi, quam ſuis pedibus lucere profeſſus eſt, videamus ſi populus beatus contra præceptum potuerit *jurare*, cum ſcriptum ſit in Evangelio: *Non jurabis neque per cælum, neque per terram, neque per Jeroſolymam, neque per caput tuum*, & cætera. Sed *jurare* non ſemper ſignificat ſacramenta præſtare, in quibus invocando Divinitatem pollicemur, ne promiſſiones noſtras mutabiliter excedamus. Sic & ſancta devotio decreverat ſibi

Matth. 5. 34.

atque conſtituerat inter quælibet pericula Domini *cuſtodire judicia*. Nam & ipſum nomen indicat cauſam; *Jurare* enim eſt jure orare, id eſt, æquitatem dicere: ne velit quiſpiam quod promiſit in partem alteram ſeductus avertere. Sic enim jurant, id eſt, firme conſtituunt ſancti, qui jam ſunt dono Domini roborati. In Evangelio vero prohibet Dominus infirmos, qui venerat ad parvulos ſauciosque ſalvandos, ne velint temere promittere, quod nequaquam poterant ſuis viribus adimplere. *Judicia* vero *juſtitiæ* ſunt, cum exaltat humiles, dejicit ſuperbos, & miſericordiæ ſuæ dono relevat humili ſatisfactione proſtratos. Quod ſequens verſus oſtendit.

Quid ſit jurare.

℣. 107. *Humiliatus ſum uſquequaque Domine: vivifica me ſecundum verbum tuum.* Cum ſe dicant Chriſti membra nimis *humiliata*, multarum perſecutionum ſe oſtendunt ſuſtinuiſſe pericula; & ideo petunt ſe ſecundum promiſſiones Domini *vivificari*: quoniam in morte videbantur conſtituti conditione * carnali. *Secundum verbum tuum*; ſcilicet promiſſionem illam quæ dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos*. Et his ſimilia. Sciunt etiam per hanc humilitatem Dominum Chriſtum diaboli viciſſe ſuperbiam: ſciunt per patientiam mortis ipſius fortia ſuperata: ſciunt omnia perpeſſum Dominum, quæ ſanctis ſuis præcepit ſuſtinere. Et merito humilitate ſua petunt remedia, per quæ ſe noverant eſſe ſalvandos. Per hanc igitur fideles ſupra regna proficiunt, per hanc ſuperbia tyrannica ſuperatur, per hanc in æternum Martyres vivunt; nec poteſt dici perfectus qui hac virtute privatus eſt.

* MSS. A. B. F. *carnalis.* — Matth. 11. 28. — *Humilitatis effectus.*

℣. 108. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine: & judicia tua doce me.* Cum ſe *humiliatum* ſuperius dixerit *uſquequaque*: ne illam inclinationem neceſſitatis potius fuiſſe ſentires, addidit: *Voluntaria oris* ſui ſacrificia juſto Domino fieri poſſe gratiſſima, quæ inter ſævientes anguſtias pius animus offerebat. Laudes enim vel in otio Domino exhibere gratiſſimum eſt: ſed in tribulatione amplius probatur eximium, quando infirmitas corporis dolore preſſa non vincitur, ſed tunc magis anima felix in Domini laudibus excitatur. *Oris* autem *voluntaria* ſacrificia ſunt, devotionem laudis offerre, non alicujus mundanæ utilitatis reſpectu, ſed propriæ devotionis intuitu; ut ipſum propter ſe Dominum diligamus: veneremur Auctorem, *qui pluit ſuper juſtos & injuſtos*, qui inæſtimabiliter bonus eſt. Petit ergo ut ejus devotio Domino reddatur accepta; quatenus hac oblatione placatus, *judicia* ſua eum *doceat*, quæ fidelibus dignatur mentibus aperire. Sed conſideremus glorioſum cordis ardorem, ut illa ſemper avide petat, quæ ſe ſæpius accepiſſe commemorat; ſicut in nona littera dicit: *Bonitatem feciſti cum ſervo tuo*. Et iterum: *Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me*. Quod per hunc modum utraque probantur intelligi. Jugiter enim ſperandum eſt, ubi petendo ſemper acquiritur.

Laudes Domino in tribulatione exhibere eximium eſt. — *Quæ ſint voluntaria oris ſacrificia.* — Matth. 5. 45.

℣. 109. *Anima mea in manibus tuis ſemper: & legem tuam non ſum oblitus.* Cum *animam* juſti latrocinantium perſequeretur iniquitas, eamque vellent diverſis laqueis irretire, ſapientiſſime illam *in manibus* Domini dicit collocatam, ubi nulla nocentium vis poſſit accedere; ſicut legitur: *Juſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis*. Et iterum: *Oves meæ vocem meam audiunt*; & paulo poſt: *Et non rapit eas quiſquam de manu mea*. Addidit, *Semper*, ut nullum tempus doloſis ſubreptionibus relinquere videretur. Quod autem dicit: *In manibus*, ſignificat in poteſtate: quia novit ſalutariter regere, qui ſe ejus probantur commiſiſſe ſententiæ. Sequitur cur anima ipſius credatur *in manibus* Domini conſtituta; ſcilicet quoniam *legem* ipſius non docetur *oblitus*. Sic enim ſub defenſione ipſius ſumus, dum a præceptis ſalutaribus minime deviamus. Hoc ubique ſemper præcipitur, hoc ſpecialiter commonemur; ut ſic redeamus ad legem, ne diſcedamus a lege.

Ad animam juſti in manibus Domini collocatam, nulla nocentium vis poteſt accedere. — Sap. 3. 1. — Joan. 10. 27. 28. — *Sub defenſione Domini ſumus, dum a præceptis ejus non deviamus.*

℣. 110. *Poſuerunt peccatores * laqueum mihi: & a mandatis tuis non erravi.* *Poſuerunt*, ſignificat tetenderunt atque armaverunt; non enim tantum poni poterant otioſi. Neque enim *laqueus* capit avem, qui non habet eſcam: ſed illud efficacius decipit, quod aliqua oblectatione blanditur. Fuit enim laqueus diaboli armatus triginta argenteis, cum Juda cepit atque in interitum ſuffocavit: ipſe Saulem vinxit Zelo ſuperbiæ: ipſe Cain livore fratris aſtrinxit; & his ſimilia, quæ in hujus ſæculi longiſſimam vitam diabolica jugiter graſſatur inſania. In hac enim mundi ſilva tot laqueos invenis, quot vitia conteris. Sed collegio iſti ſancto nihil terrenum prævalere potuit, qui ſe cæleſti converſatione tractavit; ſicut in alio pſalmo dicit: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus*. Sequitur antidotum cæleſte, quod contra iſtius ſæculi cognoſcitur venena pugnare; ſcilicet quoniam *a mandatis* Domini minime declinavit. Ab illis enim qui non declinat, ulla deceptione non capitur: quia juxta ipſa, non in ipſis inſidiæ ſunt.

* MS. G. & Ed. *laqueos.* — Matth. 27. 3. 1. Reg. 15. 29. — Geneſ. 4. 8. — Pſal. 123. 7. — *Cur a mandatis Domini qui non declinat, nulla deceptione capiatur.*

℣. 111. *Hereditate acquiſivi teſtimonia tua in æternum: quia exultatio cordis mei ſunt.* Multis quidem modis *acquiri* dicitur lucrativa poſſeſſio; ſed ille honorabilis habetur filius, qui ſucceſſione paterna gloriatur. Hoc enim legitimum nomen eſt, hoc ſummæ charitatis indicium, & judicia ſeniorum ſuſcipere, & de firmiſſima poſſeſſione gaudere. *Teſtimonia* enim ſunt Domini præcepta ſanctiſſima, quæ Moyſes populo in Deuteronomii libro ſub teſtificatione commemorat, dicens: *Teſtor vobis hodie cælum & terram*. Et alibi: *Eſtote mihi teſtes, & ego vobis teſtis dicit Dominus*. Sic & Apoſtolus: *Teſtificor coram Deo, & Chriſto Jeſu, & Angelis ejus*. Quapropter hæc ſunt *teſtimonia*, quæ ſe *hereditate* populus beatus *in æternum acquiſiſſe* gaudebat; ſcilicet quoniam talis *hereditas in æternum* capitur, non ad brevitatem temporis introitur. Sequitur, *Quia exultatio cordis mei ſunt*. Merito *exultationem* ſui *cordis* dicebat *hereditatem* regni cæleſtis, æternis temporibus *acquiſitam*. Ipſe enim meretur ad eam pervenire, qui probatur de tali acquiſitione gaudere.

Deuter. 30. 19. — Iſai. 43. 10. — 1. Timot. 5. 21.

℣. 112. *Inclinavi cor meum ad faciendas juſtificationes tuas in æternum propter retributionem.* Audiverat cohors iſta ſanctiſſima quam meditatio frequens jugiter inſtruebat: *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde*. Et neceſſe fuit ut *cor* ſuum *ad faciendas juſtificationes* Domini modis omnibus inclinaret; quæ tali magiſterio inſtructa, vitaliter ſuperba mundi faſtigia reſpuebat. *Juſtificationes* eſt quippe facere, mandata Domini humilitatis ſenſibus operari, ut eſurienti panem frangas, nudum veſtias, condoleas calamitatibus alienis, & cætera quæ * humanum

Matth. 11. 29. — *Quid ſit facere juſtificationes.* — * Ed. *humano generi commendare.*

genus Creatoris pietas commonere dignata eſt. Sed conſiderandum eſt quod dicit: *In æternum*, dum omnia quæ ſupra diximus, tamdiu fieri poſſunt, quamdiu hujus mundi calamitatibus indigentiaque vexamur. Quis enim in futuro miſereatur afflicto, cum in illo regno nulla probetur eſſe miſeria? Sed qui hic iſta facit ſtudio charitatis, *in æternum* illa facere comprobatur: quia
*Ed. pro. fructum earum rerum * ſub æternitate recipiet. Addidit, *Propter tribulationem*; ſcilicet illam
Matth. 25. 34. quam audituri ſunt ſancti: *Venite benedicti Patris mei percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi*, &c. Magna retributio, quæ tamen de Domini largitate proveniet, incolam fieri regni perpetui, conſortem bonorum Angelorum, patriam ſuſcipere quæ ſemper delectet, nec ulla peregrinatione deſeratur; eruntque in illa contemplatione defixi, ut illum jugiter appetant, de quo ſemper exultant.

15. SAMECH.

℣. 113. Iniquos *odio habui: & legem tuam dilexi*. Ad quintam decimam litteram Catholicum venit examen, in qua dicit, *Iniquos*, id eſt, adverſarios legis odio ſibi fuiſſe: legem vero Domini ſe dilexiſſe commemorat, & petit ut ab ejus pietate ſuſceptus mala ſæculi poſſit evadere: poſtulans etiam carnem ſuam
* MSS. A. B. F. timori. * timore Dominico debere ſubdi, ne poſſit in divino judicio de ejus prævaricatione damnari. Hic etiam quæſtio illa caput erigit, cur populus fidelis contra Evangelica videtur aliquid pronuntiaſſe mandata? Dicit enim *Iniquos odio*
Matth. 5. 44. *habui*, dum præceptum ſit: *Orate pro inimicis veſtris, benefacite his qui vos oderunt*. Sed ſi tempora conſideres, omnia ſibi concordare cognoſces. Quando enim præcepit amare inimicos noſtros, adverſitatis fervor & calor injuriæ temperatur; ut malum pro malo minime reddere videamur, ut patientes ſimus ad omnes contumelias, ſicut & ipſe qui conſputa pertulit, & flagella ſuſcepit. Quando vero martyrii tempus occurrit, *iniquos* ſuaſores *odio habere* præcipimur, cum & ipſos qoque filios & parentes, ſi adverſi ſunt, alienata debemus voluntate contemnere. Sæpe enim quos flamma non terruit, quos ferrum non ſubdidit, neceſſitudinum blandimenta flexerunt; & ideo dictum eſt: *Si quis*
Luc. 14. 26. *venit ad me & non odit patrem ſuum, & matrem ſuam, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc etiam & animam ſuam, non poteſt meus*
Contra Deum perſona nulla debet recipi. *eſſe diſcipulus*. Contra Deum quippe perſona nulla debet recipi: ſed ipſius dilectione præpoſita, decet neceſſitudines tunc amari, cum eis nulla fidei repugnat adverſitas. Quapropter habita temporis ratione, utraque nobis poterunt abſoluta veritate conſtare; ſcriptum eſt enim:
Eccleſ. 3. 5. *Tempus amplectendi, & tempus longe fieri ab amplexu*; & poſt multa: *Omni rei tempus*. Scire autem debemus in hoc verſu argumentum illud eſſe, quod dicitur in Topicis Ex contrario, quando ſententiam noſtram ex rebus diverſis una propoſitione concludimus.

℣. 114. *Adjutor meus & ſuſceptor meus es tu: & in verbum tuum ſperavi*. *Adjutor* pertinet ad
* MSS. A. B. F. animæ noſtræ. implenda mandata, quoniam ſine ejus adjutorio nec inchoare quicquam boni poſſumus,
Chriſtus ſuſceptor noſter factus eſt per Incarnationis arcanum. nec implere prævalemus. *Suſceptor* autem * noſter factus eſt per ſanctæ Incarnationis arcanum: qua præſtante ſuſcepit hominem, ne peccati lege poſſit funditus interire. Denique iſtam ſuſceptionem vide quid ſequitur: *Et in verbum tuum ſperavi*; id eſt, in Deitatis tuæ præſidium ſummum meum deſiderium collocavi, ubi *ſperare* licet, & ſpes firmiſſime conſtituta non decipit; ſicut legitur: *Quis ſperavit in Domino & confuſus eſt?* Eccleſ. 2. 11. & iterum: *Sperantes autem in Domino miſericordia circumdabit*. Pſal. 31. 10. Sperat ergo Redemptorem Gentium venire, qui mundi maculas poſſit abſtergere, qui vivificet mortuos, ſanet ægrotos; & quod ligatum fuerat lege peccati, poſſit morte ipſa moriente diſſolvi. Sic in uno verſiculo totius religionis noſtræ concluſa perfectio eſt.

℣. 115. *Declinate a me maligni: & ſcrutabor mandata Dei mei*. Sicut hæretici, cupientes tamen cognoſcere veritatem, in mandatis Domini nos proficue frequenter exercent: ita ad perſcrutandas ſacras lectiones obſtinati, perſtrepere nobis atque impedire noſcuntur. Hos declinandos eſſe pronuntiat, qui inſenſatis contentionibus ſcripturas Domini lacerare contendunt. Quid enim illic humanus ſermo proficiat, ubi talia ſunt vota ne credat? Quibus alio loco dicitur: *Diſcedite a me omnes, qui operamini iniquitatem*. Pſal 6. 5. Remedium eſt enim, quem converti velle non videris, vitare ſi poſſis. Ipſis enim præſentibus dum contentioſa ſemper malignitate confligunt, dum calumnias exquiſita vanitate concipiunt, ad ſcrutanda mandata Domini idonei non poſſumus inveniri, ubi totis debemus * animæ viribus occupari. *Ed. animi.

℣. 116. *Suſcipe me ſecundum eloquium tuum & vivam: & non confundas me ab expectatione mea*. Perfidis effugatis, & malorum hominum converſatione purgatus, a Domino ſe petit ſuſcipi, ut poſſit ejus Verbi promiſſione ſalvari. Eſſet enim fortaſſe temerarium Domino dicere: *Suſcipe me*, niſi adjungeret promiſſionem, quæ neſcit aliquando decipere. Sed cum dicit: *Vivam*, Hic vere non vivitur, ubi carnis fragilitate peccatur. futurum tempus oſtendit; hic enim vere non vivitur, ubi carnis fragilitate peccatur. *Expectatio* quoque ipſius erat, ut miſericordiam Chriſti devotiſſimus inveniret; quam ſpem in judicio venturo ſe poſtulat adipiſci: ne confuſione deceptus, a ſua poſſit *expectatione* fraudari. Sed cum dicit: *Ab expectatione mea*, nullum tempus ponit quo expectare non debeat. Res enim iſta in pectoribus ſanctis non habet finem, niſi cum pollicitatio ſuperna provenerit. Sic enim & alibi dicit: *Expectans expectavi Dominum, & reſpexit me*. Pſal. 39. 2. Beata ergo expectatio, ubi eſt certa promiſſio. Cur enim defectum ſpes fidelis ſuſtinere poſſit, cum is qui promittit neſciat immutari? *Expectatio* itaque ſanctorum eſt cælorum regna, Quæ ſit Sanctorum expectatio. Angelorum conſortia promereri; & quod ſupra totum eſt, ipſum * jugiter videre, qui in beatorum ſolet ſemper corde dulceſcere. * MSS. A. B totum.

℣. 117. *Adjuva me, & ſalvus ero: & meditabor in juſtificationibus tuis ſemper*. Quamvis verba iſta ſæpe videantur eſſe repetita: magna nobis tamen aſſiduitatis iſtius ſacramenta declarantur. Hoc enim ad ampliſſimum deſiderium mentis debet aptari, quod nulla inde poterat intermiſſione ſuſpendi: quia quamvis accipiamus a Domino, ſemper rogandus eſt ut jugiter donet, ne collata beneficia poſſint a nobis fidei tempore diſcedere. Non enim repetitum verbum otioſe debemus accipere: ne videamur incaute, quod ſcire nos expedit, omiſiſſe. Addidit, *Et meditabor in tuis juſtificationibus ſemper*. Cauſam reddit obſequii, ne poſt ſuſceptam ſalutem collato munere videretur ingratus. Sed

cum promittit *meditari juſtificationes ſemper*, ſalutem ſuam jugiter deſiderat contineri; ſic enim faciendo locus tollitur abſolute diabolo. *Juſtificationes* enim duplici modo poſſumus accipere: ſive iſtas quas hic quotidie in peccatorum noſtrorum confeſſione peragimus; ut eſt illud Evangelii, cum Publicanus peccata ſua confitens, de templo juſtificatus exivit. Decet enim quamdiu in iſto ſæculo ſumus, & a peccatis liberi eſſe non poſſumus, in iſta nos *ſemper juſtificatione* proſternere. Sed quia ſequitur, *Semper*, quod ſupra omne tempus eſſe dignoſcitur: ne non tibi videatur iſti ſæculo convenire, ſed aliquid te delectet de illa æternitate concipere. *Meditatur* ſancti *juſtificationes* Domini *ſemper*, quando Angelorum choris ſua deſideria ſociabunt: quando laudes Domini perenni exultatione cantabunt: quando ſicut dicit Apoſtolus: *Corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem.*

Juſtificationes duplici modo accipiuntur.

Luc. 18. 13. 14.

1. Cor. 15. 54.

℣. 118. *Sprevisti omnes diſcedentes a juſtificationibus tuis: quia injuſta cogitatio eorum.* Declaratum eſt cur aſſumebatur *juſtificationum* Domini frequens aſſiduaque meditatio. Merito enim timorem movebat talis ſecutura ſententia: quoniam ſpernuntur a Domino, qui *ab* ejus *juſtificatione diſcedunt*. Nam cum ſit juſtificatio peccatorum mentis pura confeſſio; merito ſuperbi ſpernuntur a Domino, qui tali ſe remedio ſanare deſpiciunt. *Injuſta* quippe eſt *eorum cogitatio* & velle peccare, & juſtiſſimo Judici nolle ſatisfacere. Merito ergo tales ab abſolutionis gratia ſubmoventur, qui toties commoniti, hic pio Domino ſupplicare tempſerunt.

Spernuntur a Domino, qui ab eius juſtificatione diſcedunt.

℣. 119. *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideo dilexi teſtimonia tua.* Hæc ſententia niſi diligentius perquiratur, Apoſtolo videtur eſſe contraria. Ille enim dicit: *Qui ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt*; hic autem *omnes peccatores terræ prævaricatores* eſſe teſtatur. Nam quomodo poteſt aliquis eſſe ſine lege, ſi omnes *prævaricatores* eſſe credendi ſunt? *Prævaricari* enim non eſt, niſi legem tranſgredi conſtitutam. Sed utrumque verum eſt, quoniam ab uno veritatis fonte deſcendit. *Sine lege peribunt*, de illa tantum conſtitutione dicit Apoſtolus, quæ tabulis lapideis in monte Sina digito Domini probatur aſcripta. Nam & aliæ leges ſunt, per quas populi divinæ ſententiæ ſubjacebunt; ut eſt illa prævaricatio Adæ, de qua niſi Chriſti beneficio liberetur, humanum genus conſtat eſſe judicandum. Conſtringuntur etiam Gentes per naturalem legem: ne faciant alteri, quod nolunt fieri ſibi; unde idem dicit Apoſtolus: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt.* Vides ergo merito hic dictum *prævaricatores omnes* eſſe, qui potuerunt aliquo errore delinquere. Nam ſive tranſgreſſæ primum legis, ſive quæ per Moyſen data eſt, omnis *prævaricator* redditur: quoniam ab his nullus terrigena probatur exceptus. Conſequens autem erat ut enixius *diligeret teſtimonia* Domini, qui *prævaricatorum* nomine viſus eſt *omnes* addicere *peccatores*. Per ipſa enim *teſtimonia* credebat ſibi venire poſſe remedium, per quæ ad Chriſti gratiam deſiderio feſtinante tendebat. Nam cum lex nos addicat, ſola gratia eſt abſolute quæ liberat, ipſa quæ compeditos ſolvit, ipſa quæ de ſervis filios facit.

Rom. 2. 12.

Rom. 2. 14.

Prævaricatores omnes ſunt, qui aliquo errore delinquunt.

℣. 120. * *Confige timore tuo carnes meas: a judiciis enim tuis timui.* Sciens congregatio ſpiritualium virorum, unde humano generi prævaricatio legis ſupradicta provenerat, tanquam ſæviſſimum latronem & indomabilem feram carnem ſuam non ſolum religandam, ſed etiam *configendam*, nova atque inuſitata ſupplicatione deprecatur. *Carnis* enim vitia ſunt terrena delicta, quæ nos legem tranſgredi faciunt mandatorum, dum a propoſito veritatis abducunt. Quam merito deprecatur *timore* Domini debere *configi*: ne ab eo poſſit noxia libertate diſſolvi. Sic uno verbo ſignificatum eſt, quemadmodum caro tractari debeat Chriſtiani, & qua pietate contra corpus ſuum nimie ac violenter oraret, expoſuit; timore ſcilicet futuri judicii, ut hic mortificatum, ibi reddatur æternum: hic temporaliter mœſtum, illic eſſet ſub perpetuitate lætiſſimum. Et illud inſpice quod dicit: *timore tuo*; caſto ſcilicet atque perfecto, qui non tantum habet ante oculos formidinem vindictæ, ſed vehementer metuit amiſſionem gratiæ: in qua fidelis vivit, per quam omnis reficitur Chriſtianus. Sed videamus qui clavi ſunt, qui nos in illa Domini crucifixione configunt; charitas utique, quæ nos facit tormenta noſtra negligere, & mortis ipſius pericula plus amare. Felix qui clavo iſto configitur, qui tali vulnere ſauciatur. Ipſo clavo transfixus eſt qui dicebat: *Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum.* Ipſa compunctione foratus eſt qui orabat: *Nunc dimitte ſervum tuum in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum.* Ad poſtremum in Canticis Canticorum Eccleſia profitetur: *Vulnera charitate ego ſum.* *Configi* ergo ſe *timore* Domini ſanctus populus deprecatur; ut moriendo vivat, qui prius vivendo moriebatur.

*MS. G. F. *infige.*

Carnis vitia ſunt terrena delicta.

Timor perfectus.

Charitas clavus dicitur.

Philip. 1. 21.

Luc. 2. 29.

Cant. 2. 5.

16. *AIN.*

℣. 121. F*Eci judicium & juſtitiam: ne tradas me perſequentibus me.* Ad ſextam decimam litteram in æternum membra Domini viventia pervenerunt, in qua una voce petunt ſacræ Incarnationis adventum, tempus eſſe dicentia, ut ad deſtruendos ſuperbos divina potentia debuiſſet oſtendi. Intendamus itaque verba quæ dicta ſunt, ut arrogantiam ſanctis odioſam nulla poſſit cogitare perverſitas. *Facit judicium* quiſquis judicat contra ſe, & pravitate ſuas ante examen Domini juſta execratione condemnat. Sed ne hoc *judicium* adulatorium magis putares eſſe quam verum; addidit, *Et juſtitiam*: quoniam per juſtitiam nos judicamus, quando delictorum noſtrorum vindices ſumus. Ipſa eſt ergo æquitas quæ nos abſolvit a pœna: ipſa quæ liberat a reatu, ſi noſmetipſos cognoſcimus ſceleribus involutos. Et quoniam peracta fuerat devotæ ſatisfactionis integritas, petit modo ne tradatur peccatoribus, qui peccata damnavit. Hoc eſt enim quod ſuperius poſtulavit: *Infige timore tuo carnes meas*; ut res noxia animæ judicio ſubderetur, & ſerviret potius affixa quæ laſcivire poterat effrænata. *Perſequentes* vero ſunt diabolus cum miniſtris, qui nos indefecta malitia perſequuntur, & tradi-

Facit judicium quiſquis judicat contra ſe.

Perſequentes ſunt diabolus cum miniſtris.

tos ſibi crudeli laceratione diſcerpunt. Meminimus enim quæ pertulerit Job ille ſanctiſſimus, quantis cladibus patienter ſubjacuit: quia illis ſe traditum eſſe cognovit. Scimus etiam quanta Joſeph paſſus fuerit, vel Suſanna, dum traditi fuerint manibus impiorum. Hinc etiam quotidie rogamus admoniti: *Ne inducas nos in tentationem*. Traduntur quoque peccatores, ut digna commiſſis flagella patiantur; ſicut Apoſtolus de impiis dicit: *Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant quæ non conveniunt*. Et alibi de peccatoribus ait: *Quos tradidi ſatanæ, ut diſcant non blaſphemare*. Petit ergo populus ſanctus, ne *tradatur perſequentibus* ſe, quibus ideo ſpiritus iraſcebantur immundi: quia videbant ab eis ſuas immiſſiones inſtigationeſque damnari. Hoc eſt odium quod Chriſti meretur affectum; ab illo enim amari non poteſt quis, niſi ab ejus inimiciſſimis horreatur.

Matth. 6. 13. *Roman. 1. 28.* *1. Timot. 1. 20.*

℣. 122. *Suſcipe ſervum tuum in bonum: non calumnientur me ſuperbi*. *Suſcipe*, diabolico brachio impulſus videtur dixiſſe, ne corruat. Domini enim miſericordia ſuſcipimur, quando peccatorum noſtrorum compulſione percutimur. Apte enim dictum eſt: Domine in bonum *ſuſcipe*: quia in malum ſe adverſam partem noverat impuliſſe. *Servus* autem liberationis indicium eſt. *Servus* enim a ſervando dicitur, quod eum captum ab imminenti interitu Domini ſui manus miſerata ſervaverit. Sic & iſte merito ſe *ſervum* dicit, qui fuerat ab animæ deceptione liberatus. Quapropter hic *ſervus* & liberationis profeſſio cognoſcitur & honoris. Illius enim non eſt *ſervus*, niſi qui ſanctorum fuerit cœtibus aggregatus. *Calumniantur* autem *ſuperbi*, quando hæreticas contentiones violento pondere falſitatis objiciunt; ut merito ſe a Domino deprecatus fuerit ſuſcipi, ne eorum potuiſſet altercatione proſterni. Sive hoc magis de ſpiritibus immundis melius dicitur, qui nobis improbe *calumniantur*; & cum ipſi ſint maxime noſtrorum criminum rei, nolunt nos conceſſa venia liberari; nam cum ipſi decipiant, ipſi nos ſemper accuſant. Sed quid mirum ſi peccatoribus *calumnietur*, qui Chriſto Domino dicere tentavit: *Omnia hæc tibi dabo, ſi procidens adoraveris me?* Et illud: *Ponam ſedem meam ad Aquilonem, & ero ſimilis Altiſſimo*. Merito ergo dicitur *calumniator*, qui dum facit crudelia, pios ſemper accuſat. De ipſo enim & alio loco ſcriptura dicit: *Et humiliabit calumniatorem, & permanebit cum ſole*. Juſtiſſime itaque petit, ne humilis tradatur ſuperbo, ne ſimplex calumnioſo, ne devotus ingrato: quoniam ſupra ipſos magis atrociter ſæviunt, quos minime ſeducere valuerunt.

Servus a ſervando dictus. *Spiritus immundi calumniatores vocantur.* *Matth. 4. 9.* *Iſai 14. 13.* *Pſal. 71. 4.* *Dæmones in eos atrocius ſæviunt, quos ſeducere non valuerunt.*

℣. 123. *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum: & in eloquium juſtitiæ tuæ*. Movere aliquos ſolet, cur plurali numero poſuerit *oculos*, cum ſit unus cordis aſpectus; nec poteſt hoc ad iſtos oculos carnales referri, qui in illa longinquitate temporis nihil tale potuerunt intueri. Sed quoniam cohors ſancta loquitur, quam eſſe conſtat Eccleſiam, merito pluraliter dicit: *Oculi mei*; ſicut & alibi de ipſa legitur: *Oculi tui ſicut columbæ ſuper abundantiam aquarum*; & alibi: *Oculi tui ſicut columbæ extra taciturnitatem tuam*. Iſtos ergo dicit *oculos in ſalutare* Domini *defeciſſe*, propter ſanctum Incarnationis adventum, quem tanto deſiderio ſuſtinebat, ut nullam requiem potuiſſet admittere. Unde merito *defecit*: quia nullum tempus vacationis accepit. *Salutare* enim ſignificat Dominum Salvatorem, de quo ſcriptum eſt: *Salvum fac populum tuum Domine, & benedic hereditatem tuam*. Sequitur, *Et in eloquium juſtitiæ tuæ*, id eſt, Evangelica verba, quæ dicturus erat populo credituro.

Cant. 5. 12. *Cant. 4. 1.* *Pſal. 27. 9.*

℣. 124. *Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam: & juſtificationes tuas doce me*: In aſſiduis precibus perſeverat: quia petendi nunquam debet eſſe faſtidium, ubi largitas donatoris non poteſt habere defectum. Infinita petiit, qui ſibi bona fieri *ſecundum miſericordiam* Domini poſtulavit. Nam ſicut illa æterna eſt, ſic ejus munera probantur eſſe perpetua. Bene addidit, *Servo tuo*: quia ſtatim corruet, qui alterius eſſe voluerit. *Juſtificationes* vero more ſuo ipſas ſemper petit, quas jam devotus accepit. Hanc enim aſſiduitatem & oratio Dominica deſignat quæ dicit: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*. Juſtum eſt enim, ut jugiter rogetur, qui ſi non petatur offenditur. Et reſpice, res iſtæ quaſi verborum proprietate diſtinctæ ſunt. *Miſericordiam* ſupra ſe *fieri* petiit; *juſtificationes* autem *doceri* ſe ſuppliciter poſtulavit.

Petendi nunquam debet eſſe faſtidium, ubi largitas donatoris non habet defectum. *Luc. 11. 3.* *Juſtum eſt ut jugiter rogetur, qui ſi non petatur, offenditur.*

℣. 125. *Servus tuus ſum ego: da mihi intellectum ut ſciam teſtimonia tua*. Quamvis univerſa quæ expediunt, continuis precibus ſint a Domino poſtulanda: maxime tamen divinarum ſcripturarum intellectus jugiter expetendus eſt; qui quanto plus percipitur, tanto ſuavior ſanctis mentibus invenitur. Sed quia novit omnipotentem Dominum ſubjectis ſuis eſſe largiſſimum, dicit: *Servus tuus ſum, da mihi intellectum*, qui ſolitus es donare, quæ juſte ac fiducialiter peteris. Nam cum obnoxia ſe cuncta cognoſcant: magni tamen meriti eſt ipſius famulum nuncupari. *Servus* quippe ipſius veraciter nequaquam dici poteſt, niſi qui ejus famulatur arbitrio. Et vide quid dicat: *Ut ſciam*, id eſt, ut accepta retineam. *Scire* enim illud eſt, quod in notitiam noſtram manifeſte veniens, nulla oblivione deletur.

Divinarum ſcripturarum intellectus a Deo jugiter expetendus. *Servus Domini nequaquam dici poteſt, niſi qui ejus famulatur arbitrio.*

℣. 126. *Tempus faciendi Domine: diſſipaverunt iniqui legem tuam*. Prævidens populus devotus temporibus Antiochi a plebe Judaica legem Domini cultura dæmonum polluendam, velut ad medicum clamat ægrotus *tempus* eſſe ſubveniendi: ne morbis ingravantibus ſalus populi potuiſſet abſumi. Dicit enim: *Tempus* eſt *faciendi*, non differendi quod expedit. Juſſerat enim per legem & Prophetas, ut verus Dominus reverentiſſima devotione coleretur: ſed quoniam hoc in ſuam perniciem contempſit obſtinatio Judæorum, clamat populus fidelis, *Tempus faciendi*; id eſt, ut mundo ſalutaris appareas, peccata diſſolvas, mortem vincas, ipſumque diabolum cum ſua cohorte proſternas. Hoc eſt enim Domini facere, prædictis temporibus advenire. Unde & per Prophetam dictum eſt: *Tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis adjuvi te*. Et Apoſtolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis*. Omnia enim quæ Dominus facit, aptiſſima diſpoſitione complentur; ut ante fieri non debeant, niſi quando ille miſeratus indulſerit. Hinc eſt quod

Iſai. 49. 8. *2. Cor. 6. 2.*

nobis ſemper expedit habere patientiam, exſpectare quæ juſta ſunt, rogare quæ * promiſſa ſunt. *Tempus* autem *faciendi* novit ille, qui Rector eſt. Addidit cauſam cur debeat facere quæ rogatur: quia Judæi *legem diſſipaverunt*, quam ille eos inviolabiliter cuſtodire præceperat. *Diſſipare* enim eſt *legem*, aliter vivere quam ipſius præcepta monuerunt; & hoc magis facere, quod illa cognoſcitur ſub omni execratione damnaſſe. Hoc argumentum Rhetores inter violentiſſima præcepta poſuerunt, quando ut preces audiantur, adjuvat tempus aptiſſimum.

* MSS. A. B. F. *promiſſa ſunt*.

Diſſipare legem eſt aliter vivere quam præſcribit.

℣. 127. *Ideo dilexi mandata tua, ſuper aurum & topazion*. Quantum legem Domini diſſipaverat nefanda præſumptio, tantum devotus animus ad mandata ejus feſtinabat implenda. Grandis enim religionis creſcit affectus, quoties eam improborum impugnare tentat audacia. Pro hoc enim additum eſt, *ideo*. Erat itaque ſanctiſſimo choro *ſuper aurum* & gemmas, quas pretioſiſſimas habet humanitas, *mandatorum* Domini reverentiam cuſtodire. Iſtud enim temporaliter humanis blanditur aſpectibus: inde autem in æternam requiem mens beata perducitur. *Topazion* vero, ſicut quidam ſcribere voluerunt, genus eſt lapidis, quantum inventione rarum, tantum mercium quantitate pretioſum; qui duos fertur habere colores, unum auri puriſſimi, & alterum ætherea claritate relucentem: pinguedo roſea, verecundaque puritas, vicinus lapidi chryſophraſſo magnitudine vel colore: quia maxime lampat cum ſolis ſplendore percutitur: omnium gemmarum ſuperans pretioſiſſimas claritates: in aſpectum ſuum ſingulariter provocans oculorum cupidiſſimam voluptatem. Quam ſi polire velis, obſcuras: ſi naturæ propriæ relinquas, irradiat. Hæc Regibus ipſis fertur eſſe mirabilis, ut inter divitias ſuas nihil ſe ſimile poſſidere cognoſcant. Naſci dicitur in inſula Topazion quæ eſt provinciæ Thebaidæ, unde & nomen accepit; de quo non ſunt multa dicenda: ne quod ſcriptura dicit eſſe contemptibile, nos deſiderabile affectata laude faciamus.

Quid ſit Topazion.

℣. 128. *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui*. Qui ſuper aurum & gemmas legem Domini diligebat, neceſſe fuit ut ad omnia mandata ejus rectiſſimus appareret. Talia enim negligere non poteſt, niſi qui divina fuerit inſpiratione correctus; ut aurum habeat velut terrenas ſordes, gemmas ut calculos viles. Amare ſiquidem non profutura dementis eſt: ſed illud decet viros ſanctiſſimos concupiſcere, quæ poſſint præmia nunquam peritura conferre. Congruum ergo fuit ut odiſſet perverſam viam, qui meruit amare rectiſſimam. *Iniqua* ſiquidem *via* eſt, quæ nos perducit ad vitia: recta vero virtutum, quæ nobis indulgentiam tribuit & ſalutem. Sed hoc quam ſtudioſe, quam frequenter infunditur; ut intelligamus beatos viros qualium rerum delectatione paſcantur, qui hoc habent ſupra cuncta dulciſſimum, quod ſæpius credunt eſſe repetendum.

Amare non profutura dementis eſt.

Via vitiorum iniqua: via virtutum recta.

17. PHE.

℣. 129. M*irabilia teſtimonia tua Domine: ideo ſcrutata eſt ea anima mea*. Septimam decimam litteram ſancti populi intrat oratio: aſſerens aperuiſſe os ſuum & attraxiſſe ſpiritum, ut ejus audiatur oratio, exituſque aquarum tranſiiſſe lacrymas pias: quia non ſit a Judæis cuſtodita lex Domini. Et intuere quemadmodum definitionem rei uno verbo complexus eſt dicendo: *Mirabilia teſtimonia tua Domine*. *Mirabilia* plane, quoniam per ea cæleſtis virtus hominibus terrenis innotuit, & noſſe dederunt parvulis, unde & Angelorum ſublimis natura beata delectatione completur. Hæc ſemper *ſcrutari* licet, & aſſidua meditatione perquiri. Hic autem illud timere non convenit; *Altiora te ne quæſieris: & fortiora te ne ſcrutatus fueris*. Ideo enim nobis prædicata ſunt, ut ea pie atque diligenter noſter ſemper animus indagaret. Altiora enim & fortiora talia dici non poſſunt, quæ ut perquirerentur edicta ſunt. Hæc autem quinta eſt ſpecies definitionis, quæ Græce κατὰ τὸ λέξιν, Latine ad verbum dicitur. Declarata ſunt enim quæ ſunt *teſtimonia* Domini, id eſt, *mirabilia*.

Cur mirabilia ſunt teſtimonia Domini.

Eccleſ. 3. 22.

℣. 130. *Declaratio ſermonum tuorum illuminat me: & intellectum dat parvulis*. *Sermones* ſunt Domini, quos juſtorum prophetavit auctoritas: ſic enim ſcriptum eſt: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*. Et alibi: *Videbit omnis caro ſalutare Dei*. Sed iſtos ſermones qui fuerant longi temporis obſcuritate reconditi, adventus Domini illuminatio declaravit: quia per ipſum manifeſta ſunt facta, quæ ſacris litteris tenebantur abſcondita. Tunc enim Verbum caro factum eſt, Virgo peperit: tunc muti locuti ſunt, ſurdi audierunt, claudi recto inceſſere veſtigio, & cætera miracula quæ Domino ſerviere virtutum. Hæc *declaratio* obſcuritatem naturæ noſtræ quæ jacebat in tenebris, vi ſuæ poteſtatis *illuminare* dignata eſt; *& intellectum dedit parvulis*, id eſt, qui ſe humiles atque egentes ſuis viribus agnoverunt. Sed iſti *parvuli* non de ætate metiendi ſunt, ſed de ſimplicitate conſcientiæ, de quibus dictum eſt: *Sinite parvulos venire ad me: talium eſt enim regnum cælorum*. Ipſis enim hic præſtat purum atque innocentiſſimum *intellectum*, quibus ibi æternum donaturus eſt præmium.

Iſai. 7. 14.

Idem 52. 10.

Marc. 10. 14.

℣. 131. *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum: quia mandata tua deſiderabam*. Si hoc ad litteram velis advertere, conſuetudo loquentis expreſſa eſt. Prius enim *os aperitur*, ſpiritus contrahitur, ac deinde in ſonum vocis linguæ mobilitas adhibetur. Si vero ſpiritualiter, ut oportet, intelligas, *os* dicit mentis introitum, qui tunc aperitur, quando aliquid diſcere feſtinamus. *Attrahit* autem *ſpiritum*, cum jam munere divino ſalutaris deſiderii completur affectu, & incipit firma mente velle, quod ante per gratiam tamen Domini viſus eſt appetiiſſe. *Aperuit* ergo *os* cordis ſui infirmus & parvulus, *& attraxit ſpiritum*, id eſt, virtutem faciendi, quam per ſe non poterat adipiſci. Sed ut hoc magis ad intelligentiæ bonum, non ad loquendi officium cognoſcas eſſe præmiſſum, ſequitur, *Quia mandata tua deſiderabam*. Ardorem ſi-

quidem voluntatis præmiſit, ut poſtea conſequenter exponeret deſideria mandatorum. Conſequi quippe non poterat, ut prius ſe diceret locuturum, & poſtea deſiderare quæ proſunt.

℣. 132. *Aſpice in me, & miſerere mei, ſecundum judicium diligentium nomen tuum.* Frequenter Dominus *aſpicit* iratus, ſæpius intuetur ut perdat, ſicut Sodomam & Gomorrham reſpexit, ſicut caſtra Ægyptiorum. *Aſpicit* etiam propitius, ſicut in muneribus fecit Abel. Reſpexit quoque ſuper filios pauperum, & non ſprevit preces eorum. Et ideo ne in partem ſuſciperetur adverſam, ſtatim ſubjunxit: *Et miſerere mei*; quæ merito (ſicut ſæpe memoratum eſt) miſericordia dicitur: quia miſeris larga pietate præſtatur. Nec ſolum hic hæſit fuſa precatio, ſed addidit: *Secundum judicium diligentium nomen tuum*. *Judicium* quippe *eſt* Domini, ut nomen ſuum diligentibus miſericordiæ largiatur auxilium: ne expectatio fidelium decipiatur, quæ ipſius ſemper conſideratione ſuſcipitur.

Dominus aſpicit iratus & propitius.

Pſal. 101. 18.

℣. 133. *Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum: & non dominetur mei omnis injuſtitia.* *Greſſus meos* ſignificat motus animæ; nam ſicut per iſtos de loco ad locum transferimur: ita & in illis quibuſdam paſſibus, ſive ad meliora, ſive ad deteriora progredimur. Hos ſancta cohors *ſecundum eloquium* Domini *dirigi* poſtulabat: ne vitiorum pravitatibus ſeducta, in mortiferos laberetur errores. *Secundum eloquium tuum* dicit, id eſt, ſecundum juſſa quæ præcipis ad vitam humani generis corrigendam. Sequitur, *Et non dominetur mei omnis injuſtitia*. Neceſſe enim erat, ut ſi *greſſus* ejus *ſecundum eloquium* ſuum Dominus *dirigere* dignaretur, nulla illi *injuſtitia* prævalere potuiſſet. Et vide quam caute petit, ne *dominetur* ejus quæ non poterat ſic excludi, ut ulterius pulſare non poſſet: ſed cum non *dominatur* evadimus: quia ſervitus illa nos præcipitat ad ruinam. Nec illud vacat quod ait: *Omnis injuſtitia*; ſcit enim, quia ſi qua horum *dominetur* intercipit; nec prodeſt aliquid in multis ſervare legem, ſi eam in aliqua parte videamur offendere; ſcriptum eſt enim: *Si quis totam legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus.*

Per pedes motus animæ intelliguntur.

Servitus injuſtitiæ nos præcipiat ad ruinam.

Jacob 2. 10.

℣. 134. *Redime me a calumniis hominum: & cuſtodiam mandata tua.* *Calumnia* per Antiphraſim, id eſt, per contrariam locutionem dicitur capitis alumna, dum magis petat caput alienum, eique contraria ſit; ſicut bellum quod non eſt bonum, & lucus qui non habet lucem. Calumnia eſt enim commentum aliquod periculoſæ falſitatis objectum, quod bonis ſemper hominibus ſtudio perverſitatis objicitur, decolorare contendens quod recta conſcientia fuerit actitatum. Hanc patiebantur videlicet juſti, ut eos ab æquitatis tramite ſtudio * infeſtationis averterent. Quanta enim, ut antiquiores taceam, pertulit David, cum Sauli parceret, & apud injuſtum Regem eo ipſo fieret reus, quoniam illi probabatur eſſe propitius? Qualis illi, rogo, calumnia eſt excitata, quando juvenculæ dixerunt: *Saul occidit mille, & David decem millia?* Quapropter *calumniæ* ſunt *hominum* contra veritatis honorem controverſiæ requiſitæ; quas merito a ſe ſancta cohors deprecabatur auferri, ut mandata Domini amotis adverſitatibus indagaret.

Calumnia dicitur capitis alumna & quid ſit.

** MS. G. & Ed. inficiationis.*

1. Reg. 18. 7.

℣. 135. *Faciem tuam illumina ſuper ſervum tuum: & doce me juſtificationes tuas.* Legimus ſancti Moyſi vultum ita a Domino fuiſſe clarificatum, ut eum Iſraeliticus populus reſpicere non valeret; unde velamine ſuperducto loquebatur ad eos: quia non poterant in ipſo cœleſtem conſpicere claritatem. Vultus enim Moyſi fulgor erat legis, quem illi ſuſtinere non poterant: quia velatis eam cordibus audiebant. Hoc ergo ſanctus populus petit, ut *illuminatam* Domini *faciem* poſſit conſpicere, non velatam; quatenus * puri gratia luminis mereatur afflari, nec jam aliquod patiatur obſtaculum, qui veritatis ipſius deſiderabat aſpectum. Poteſt magis cohors ſancta deſiderare Domini Salvatoris adventum, cujus facie illuminata ſunt tenebroſa peccati: vitam conferens mortuis, & certiſſima remedia deſperatis.

Exod. 34. 35.

** Ed. pura.*

℣. 136. *Exitus aquarum tranſierunt oculi mei: quia non cuſtodierunt legem tuam.* *Exitus aquarum* ſignificat lacrymas copioſas, quas tantas dicit fuiſſe, ut ipſa quoque fontium fluenta tranſcenderent. *Tranſeunt* plane quando illa ſine ſenſu currunt, iſta cordis afflictione funduntur. Nam quod vincere quantitate non poterant, feliciſſimæ compunctionis qualitate ſuperabant. Has tunc profundimus, quando peccatorum noſtrorum recordatione mordemur. Nam ſi mandata Domini cuſtodiremus, lætitiam utique haberemus, non plorationis ardorem. Sed quoniam talia carnis neceſſitate vitare non poſſumus, donet Dominus lacrymas quibus peccatorum ſordibus abluamur. Et illud quoque æſtimo conſiderandum, quoniam dicit per *oculos* ſatisfactionem veniſſe, per quos nos plerumque illecebras hujus ſæculi conſtat attrahere; ut merito per illos culpa mundetur, per quos & exceſſus admittitur. Qui modus in ſcripturis divinis frequentiſſime reperitur, ſicut ſextus pſalmus ait: *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum: lacrymis meis ſtratum meum rigabo.* Et alibi: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Quæ figura dicitur Hyperbole, quoties relationis qualitas majore pondere exaggerata profertur. Sancto enim choro ſic erat deflendum, ut omnia peccata dilueret copioſo imbre lacrymarum.

Compunctionis lacrymas profundimus, quando peccatorum noſtrorum recordatione mordemur.

Pſal. 6. 7.

Pſal. 41. 4.

18. *SADE.*

℣. 137. **J***Uſtus es Domine: & rectum judicium tuum.* Triumphatrix carnis ſuæ cohors ſanctorum ad octavam decimam litteram venit, in qua juſtitiam Domini confitetur, & eloquia ejus ignita continua ſe dicit dilectione venerari: ad poſtremum petens intellectum teſtimoniorum, unde vivificari debeat in æternum. Sed poſtquam peccata ſua ſuperius irriguis dixit lacrymis expiata: nunc judicia Domini fideli mente collaudat, dicens: *Juſtus es Domine, & rectum judicium tuum*, qui peccatores ſe ſemper jubes affligere, ut eos tua debeat medicina ſalvare: quia nec illi aliquando probarentur ſub lætitia corrigi, nec beneficia poſſent aliter divina cognoſci. Suis quippe meritis putaret datum, ſi peccator jugiter floreret illæſus. Sed utrumque juſtum, utrumque digniſſimum: quoniam & delinquens per ſatisfactionem corrigitur, & judicia Domini humili confeſſione declarantur. Hoc enim dicto Daniel inter ferociſſima leonum ora ſalvatus eſt: his verbis

Deus jubet peccatores ſe ſemper affligere.

trium puerorum flamma ſuperata eſt : hanc ſententiam Jeremias in lamentationibus ſuis frequenter iteravit. Dicamus igitur & nos hunc verſum in quibuslibet periculis , dicamus in gaudiis : quia talis confeſſio & ab ærumnis eripit , & in proſperitate cuſtodit.

℣. 138. *Mandaſti juſtitiam teſtimonia tua : & veritatem tuam nimis.* *Mandaſti* , ſignificat præcepiſti. *Teſtimonia* vero ſunt (ſicut jam dictum eſt) quæ ſub teſtificatione prolata ſunt. Hæc continent juſtitiam & veritatem : juſtitiam, quoniam æquabiliter omnia diſcernunt : veritatem , quia promiſſa retribuunt . Merito ergo tantum amabat , tantum repetebat iſta *teſtimonia* , quando incomprehenſibilis atque reverenda virtus Domini per talia concedebatur agnoſci. *Nimis* , ad utrumque poteſt laudabiliter pertinere, ſive ad *juſtitiam* , ſive ad *veritatem*: quia *juſtitiam* Dominum *nimis mandare* , profutura diſtrictio eſt : *veritatem* vero *nimis* animis inculcare, cautela eſt.

Quomodo teſtimonia Domini juſtitiam & veritatem contineant.

℣. 139. *Tabeſcere me fecit zelus domus tuæ : quia obliti ſunt verba tua inimici mei* . Tabes eſt morbi alicujus contracta neceſſitas , quæ nos facit paulatim defluere , dum corporis ſoliditatem pœnali afflictione conſumit; quod ſibi accidiſſe teſtatur *zelo domus* Domini , quam non patiebatur perfidorum laceratione violari . *Zelus* enim & in malo & in bono ponitur . In malo ut eſt illud : *Zelus & invidia comedit domum Jacob* . Et in Actibus Apoſtolorum legitur: *Videntes autem Judæi impleti ſunt zelo , & injecerunt manus ſuas in Apoſtolos* . Iſte enim ducit ſemper ad culpas , laqueos nectit , viam ſalutis intercipit. In bono vero poſitum eſt: *Zelus domus tuæ comedit me* . Et Elias dicit : *Zelans zelavi pro Domino Deo exercituum : quia dereliquerunt pactum tuum filii Iſrael* . Phinees quoque Sacerdos cum videret Hebræum eum Moabitide muliere miſceri , zelatus præceptum Domini, utroſque gladio perforavit . Cujus zelus tantum præſtitit, ut iram Domini ſolus averteret. Iſte ſiquidem zelus tribuit ſalutem , fidem retinet , pudicitiam ſervat , & Eccleſiam Dei glorioſa vivacitate cuſtodit.

Quid ſit Tabes. *Zeli boni & mali effectus.* *Actor. 5. 17.* *Pſal. 68. 10.* *3. Reg. 19. 10.* *Numer. 25. 8.*

℣. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer : & ſervus tuus dilexit illud*. *Ignitum* eſt *eloquium* Domini, quia purgat corda mortalium mundana fæce ſordentia ; & ut fornacis ardor exæſtuans metalla decoquit, eorumque vitia neceſſaria purificatione conſumit: ita eloquium Domini peccatorum maculis deterſis humilium ſenſus emundat . Iſto quippe igne cor Cleophe ardebat , quando dicebat : *Nonne cor noſtrum ardens in nobis erat, cum aperiret nobis ſcripturas ?* Hoc etiam igne ſuccenſus Jeremias enuntiat : *Et erat ignis flammigerans in oſſibus meis* . Iſto etiam igne & reliqui ſuccenſi ſunt , qui triumphali charitate floruerunt. Quapropter ignis iſte ſermo Chriſti eſt , ſicut ipſe in Evangelio dicit : *Ignem veni mittere in terram , * & quem volo ut ardeat* . Addidit , *vehementer* ; ut hoc non ad mortem exaggeratum crederes , ſed ad ſalutem. Sequitur quoque, *Et ſervus tuus dilexit illud* ; utique diligebat quod vitam conferre noverat , & honorem dabat , quod ſciebat ad remedium humani generis attributum.

Cur eloquium Domini ignitum. *Luc. 24. 32.* *Jerem. 20. 9.* *Luc. 12. 49.* * Ed. & quid.

℣. 141. *Adoleſcentior ſum ego & contemptus: juſtificationes tuas non ſum oblitus*. Multis ſanctis hic verſus videtur poſſe congruere . Nam hunc bene accipimus ex perſona Joſeph , qui a majoribus fratribus contemptus , tanquam vile mancipium mangonibus venumdatus eſſe dignoſcitur : qui tamen *juſtificationes* Domini in ſe factas *non eſt oblitus* , quando ſe pia in omnibus voluntate tractavit . Ille enim cognoſcitur Liberatoris ſui meminiſſe , qui ejus præceptis probatur obedientiam commodare . Hoc etiam David ex perſona ſua poteſt dicere , qui ad regni culmina inter fratres ſuos pro imbecilla ætate non ſperabatur poſſe ſufficere : ſed tamen iſte *juſtificationes* Domini tanta devotione in memoria tenuit , ut ipſe Dominus diceret : *Inveni David filium Jeſſe , qui facit omnes voluntates meas ſecundum cor meum*. Ad poſtremum quod firmamentum eſſe totius conſtat Eccleſiæ , poteſt hoc dicere populus adoptivus , populus gratiæ , populus novus, qui ætate ſequitur , ſed fidei dignitate præcedit . Unde bene ſuſcipitur loquens per totum pſalmum cohors beata ſanctorum, quæ cunctos fideles , cunctos beatiſſimos probatur amplecti.

Actor. 13. 22.

℣. 142. *Juſtitia tua , juſtitia in æternum : & lex tua veritas* . Hic verſus & *juſtitiam* Domini & *legem* adhibita proprietate diſcernit . Hominum quippe *juſtitia* quantacumque ſit , eſt ſine dubio temporalis, ut eſt juſtitia Philoſophorum , qui ſe videntur morum probitate tractare, quæ ſine Dei cultura veraciter vana gloria nuncupatur . Nam *juſtitia* Domini *in æternum* manet : quia quiſquis eam cuſtodiverit , æterna felicitate gaudebit . Videbatur etiam & juſtitia Judæorum, qui litteram potius contuentes, futura in ea putaverunt non eſſe myſteria . *Juſtitia* vero Domini quam intellexit populus Chriſtianus, *in æternum* ſervat : quoniam ipſa ſemper æterna eſt . Ita & de *lege* arbitror ſentiendum : quoniam quicumque eam intelligere meruerunt, cæleſti veritate completi ſunt . *Veritas* enim legis eſt Dominus Chriſtus , qui de ſe ait : *Ego ſum via, veritas , & vita* . Quapropter merito definitive dictum eſt : *Lex tua veritas* , quod eſt Dominus Chriſtus.

Juſtitia hominum eſt temporalis, Dei vero æterna. *Veritas legis eſt Dominus Chriſtus.* *Joan. 14. 6.*

℣. 143. *Tribulatio & anguſtia invenerunt me: mandata autem tua meditatio mea eſt*. *Tribulatio & anguſtia* ſanctis viris magna ſunt munera : quia norunt ſe pondere talium compreſſi exudare peccata, & ad illa gaudia tendere, quæ non habent finem; ſicut Apoſtolus ait: *Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti ? Tribulatio , an anguſtia, an perſecutio, an fames?* &c. Hæc enim beatis viris velut quoddam antidotum eſt, quod dum aſpere bibitur, * fomenta ſalutis operatur. Sequitur, *Invenerunt me* , quaſi * expectantem, quaſi fixum, quaſi ad earum certamina præparatum . Subjungit quoque illud adjutorium , unde ſe ſine dubio in diverſis paſſionibus ſuis noverat eſſe curatum: *Mandata autem tua meditatio mea eſt* . Quibus enim tribulationibus , quibus anguſtiis opprimi poterat , qui tali meditatione gaudebat? Nam licet affligeretur corpus invalidum , cruciaretur caro paſſibilis , in requiem noſcebatur eſſe tranſpoſitus , cujus in ſcripturis divinis erat animus occupatus.

Tribulatio & anguſtia ſanctis viris ſunt munera. *Rom. 8. 35.* * MS. G. *momenta.* Ed. *monimenta.* * Ed. *expugnantem.*

℣. 144. *Æquitas teſtimonia tua in æternum : intellectum da mihi , & vivam* . Iterum per definitionis modum virtutem *teſtimoniorum* deſignat. Nam ſi interroges , Quid ſint *teſtimonia* Domini? Reſpondetur , *æquitas in æternum* . Pulchre autem contra tribulationem & anguſtias , quæ temporalia eſſe noſcuntur , poſita eſt *æquitas in æternum* ; ut tali ſpe unuſquiſque contemneret , quæ temporalia eſſe ſentiret . Sic enim & in ſuperiori littera definivit : *Mirabilia teſtimo-*

nia

nia tua Domine. Addidit, *Intellectum da mihi, & vivifica me*. Qui ſe ſuperius adoleſcentem dixerat eſſe contemptum: nunc maturior ſenioribus inter adverſa petit intellectum; ut agnoſcat mundi iſtius pericula pro ventis tranſitoriis æſtimanda. Sic enim vivificari poterat, ſi judicaret talia non curanda; ut martyrii morte viveret, & perpetua exultatione gauderet. O mors illa vitalis, o ſanguis purpuris omnibus pretioſior, qui tribulationes & anguſtias mereris finire, & inſuper expectas cælorum regna ſuſcipere!

19. *COPH.*

℣. 145. CLamavi in toto corde meo exaudi me Domine: *juſtificationes tuas requiram*. Nonamdecimam litteram ingreditur reverentiſſimus chorus, in qua juſtificationes Domini ſe pollicetur exquirere, & in verbo ejus anticipata confeſſione gaudere: adjiciens ſe cognoviſſe teſtimonia Domini in æternum eſſe fundata. Nunc redeamus ad verſum. Fidelium itaque clamor devotæ mentis affectus eſt, qui non tantum ſermone promitur, ſed magna cordis intentione profertur. *Clamabat* enim populus murmurans Judæorum, & non exaudiebatur a Domino. Tacebat Moyſes, & Dominus ei dicebat: *Quid clamas ad me?* ſcilicet, quoniam illas cogitationes exaudit Altiſſimus, quæ pia intentione volvuntur. Additum eſt, *In toto corde meo:* ne reputares aliud cogitandum, quando clamatur ad Dominum. In ſola enim religioſa cogitatione totus debet ſpiritus occupari: ne mens diviſa effectum nequeat impetrare quem poſtulat. Et intende quid toto corde, quid totis viribus expetebat, non divitias ſæculi, non conjugia nobilium feminarum, non tranſitorias dignitates, *ſed juſtificationes* Domini, quas mens ſancta ſuper aurum & topazion ſemper deſiderat, ſemper exquirit. Nam quod dixit: *Requiram*, utique quas facere debuiſſet, non quas tantum lectione cognoſceret. *Juſtificationes* enim veraciter non *requirit*, niſi ille qui eas devota mente compleverit.

Fidelium clamor eſt devotæ mentis affectus.

Exod. 14. 15.

℣. 146. *Clamavi ad te, ſalvum me fac: & cuſtodiam mandata tua*. Clamorem illum exponit, quem ſuperius dixit. Hoc eſt enim, *Clamavi in toto corde meo*, quod, *Clamavi ad te*. Ad illum enim non clamat, niſi qui petitionem ſuam dirigit toto cordis affectu. Sed cum dicit: *Salvum me fac*, in anima vult intelligi, non in corpore, unde revera Domini poterat cuſtodire mandata. Neque enim ſalutem carnis petere poterat, qui libenter corporeis paſſionibus ſubjacebat.

Ad Dominum non clamat niſi qui petitionem ſuam ad eum toto cordis affectu dirigit.

℣. 147. *Præveni in maturitate, & clamavi: & in verbo tuo ſperavi. Prævenit in maturitate* quiſquis in annis puerilibus modeſtiam ſenectutis anticipat, & ante facit graviſſimam mentem, quam poſſit annorum numeroſitate caneſcere. Qualis enim ſenibus laus eſt, ſi deficientes in longo luxu, laſſati potius conquieſcant? Contra, quæ gloria eſt juvenibus, ſi in ipſo ætatis fervore morum regimine temperentur? ſicut Jeremias ait: *Bonum eſt viro, qui grave portavit jugum a juventute ſua. Sedebit ſingulariter, & ſilebit, quia ſuſtinuit jugum grave*. Sequitur, *Et in verbo tuo ſperavi*. Hoc eſt utique quod *in maturitate prævenerat, & clamavit* ad Dominum: quia *in verbo* ipſius, id eſt, adventu Domini Salvatoris fixa mente *ſperare* non deſtitit. Sancti enim viri quamvis deſiderio magno flammentur, expectationi ſuæ ardorem ſemper adjiciunt; dum tanto plus ventura felicitas expetitur, quanto amplius eorum expectatio protelatur.

Thren. 3. 27. 28.

℣. 148. *Prævenerunt oculi mei ad te diluculo: ut meditarer eloquia tua*. In ſuperiori verſu *præveniſſe* ſe dicit *in maturitate:* ſignificans tempus juvenilis ætatis: nunc autem de hora diei commemorat. *Prævenerunt oculi mei ad te diluculo:* ſignificans utique oculos cordis ſui ante credidiſſe venturo Domino Salvatori, quam ejus irradiaret adventus. *Diluculo* enim ſignificat initium lucis, id eſt, diei monſtratus adventus, quando poſt tenebras peccatorum quibus hic mundus tenebatur obnoxius, Domini vitalis præſentia emicuit: ſive Reſurrectionem Domini quæ *diluculo* facta eſt; ait enim Evangelium: *Et cum eſſet valde diluculo venit Maria ad monumentum*, &c. Sequitur, *Ut meditarer eloquia tua*. Cauſa redditur cur ante diluculum mens devota ſurrexerit, non ut agrum coleret, non ut ſalutationes potentium præveniret: ſed *ut* Domini *meditaretur eloquia*, quæ nunquam poſſunt pia vota refugere dum ſuavitas eorum ſemper videtur accreſcere ſicut in decima tertia littera dictum eſt: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua*.

Luc. 24. 1.

℣. 149. *Vocem meam exaudi Domine ſecundum miſericordiam tuam: & ſecundum judicium tuum vivifica me*. Reſpiciamus quam mirabili modeſtia veri famuli Domini Dominum deprecentur; & intelligamus nihil eſſe præſumendum ſi aliquid nobis per Dei gratiam proſperitatis arriſerit. Ille enim qui vincens ætatem puerilibus annis clamavit ad Dominum, qui diluculo ſurrexit, ſemper ad laudes *miſericordiam* petit, & ut *vivificetur* exorat: quia in nullis eſt operibus, niſi in ſola Domini pietate præſumendum. Cum dicit enim: *Vocem meam exaudi Domine ſecundum miſericordiam tuam*, non habet quod contra peccata ſua confidenter objiciat: ſed illam tantum petit miſericordiam, quæ ex miſeris beatos facit, ex captivis liberos, ex mortuis vivos, ex temporalibus ſempiternos. Sequitur, *Secundum judicium tuum vivifica me;* ſcilicet illo quo ſupplicantibus parcis, quo ſe damnantes clementer abſolvis. Et cum addidit, *Vivifica me*, confitetur ſe mortuum eſſe lege peccati. *Vivificari* enim non poteſt, niſi, qui in ſe propriam non habet vitam.

In ſola Domini pietate præſumendum.

℣. 150. * *Appropinquaverunt perſequentes me injuſte: a lege autem tua longe facti ſunt*. Noverat propheticus ſpiritus beatorum quæ pericula graviter imminerent; & miſericordiam ante petiit, ut in eis nulla poſſint atrocitate ſuperari. *Appropinquant* enim *perſequentes*, quando poſt omnia uſque ad catnis lacerationem videntur accedere; ſicut in viceſimo primo pſalmo de Paſſione Domini dictum eſt: *Ne diſcedas a me, quoniam tribulatio proxima eſt*. Et in Evangelio: *Surgite eamus;* * *appropinquavit enim qui me tradet*. Pulchre autem addidit propter diſcretionem, *Injuſte:* quia poſſunt & perſecutionem pati qui rei ſunt, in quibus latrocinia commiſſa puniuntur; ſicut & in Evangelio dicit, *Beati qui perſecutionem patiuntur*, ſed addidit, *propter juſtitiam*. Bene autem hic dictum eſt, *Injuſte:* quoniam patiebantur mala pro bonis; ut quibus ſalutem prædicabant, morti eos putarent eſſe ſubdendos. Sequitur: *A lege autem tua longe facti ſunt*. Iſti ſcilicet perſecutores quanto ad ſanctorum pœnas *appropinquabant*, tanto a lege Domini recedebant. Neceſſe enim eſt ut defe-

* MS. G. & Ed. *appropiaverunt*.

Pſal. 21. 12.

Matth. 26. 45.

* MS G. *appropiavit*.

Matth. 5. 10.

rant juſtitiam, qui ad pravas ſemitas malitiamque feſtinant: quia Domino proximare non poſſunt, niſi qui ejus regulis obſecundant. Quæ figura dicitur Syncriſis, quoties meliorem cauſam noſtram, quam adverſariorum eſſe monſtramus. Dicit enim ſe perſecutionem injuſte pertuliſſe, adverſarios autem a lege Domini factos eſſe longinquos.

℣. 151. *Prope es tu Domine: & omnia mandata tua veritas.* Contra illam proximitatem violentiſſimæ perſecutionis vicinitatem Domini ſibi dicit eſſe remedium, unde ſalutis auxilium noverat eſſe venturum. Dicit enim, *Prope es Domine*: quia ubique plenus, ubique totus es, non ſpatiis incluſus, ſed ipſe ſpatia cuncta replens atque complectens. Nam cum Propheta vellet oſtendere ubique ejus eſſe præſentiam, alibi dicit: *Si aſcendero in cœlum* * *tu illic es: ſi deſcendero in infernum ades. Si ſumpſero pennas meas ante lucem, & habitavero in poſtremo maris: etenim illuc manus tua deducet me.* Sed cum dicit: *Prope es Domine*, confitetur non eum ignorare ſi perverſe gerimus, nec declinare cum fugimus. Una eſt ergo ſalus ad ipſum feſtinare, quem non poſſis effugere. Addidit quoque, *Et omnia mandata tua veritas.* Hoc ille poteſt dicere qui *veritati*, id eſt, Domino Chriſto credidit, & mandata ejus ſalutari perfectione ſuſcepit. Judæus autem talia non poteſt loqui, qui noluit credere *veritati*.

Deus ubique plenus, ubique totus eſt.

Pſal. 138. 8. 9. 10.

* *Ed. tu illic es.*

℣. 152. *Ab initio cognovi de teſtimoniis tuis: quia in æternum fundaſti ea. Ab initio*, ſignificat a rudimentis ſæculi, quando a juſto Abel nomen cœpit eſſe ſanctorum, qui innocens a nefario fratre in exemplum Domini Salvatoris occiſus eſt. *Cognovit* quoque *ab initio*, quando Melchiſedech Sacerdotis oblata munera in Dominici corporis præfiguratione ſuſcepta ſunt. *Cognovit* etiam *ab initio*, quando Abraham filium ſuum in myſterium Domini Salvatoris obtulit immolandum; & his ſimilia, quæ ſacrarum litterarum lectionibus continentur. Hæc ſine dubio *in æternum fundata ſunt*, quoniam veritatis ipſius teſtimonio comprobantur. Et bene dixit, *fundata ſunt*, quippe quæ ad fundamentum Chriſti Domini pertinebant. Ipſe enim fundamentum ſingulare ac ſolidum eſt, ſicut dicit Apoſtolus: *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſu.* Unde evidenter apparet, quod ſæpe dictum eſt, fideles mente conſpexiſſe Dominum Chriſtum, ejuſque ſanctum adventum in præfigurationibus Teſtamenti veteris agnoviſſe.

Geneſ. 4. 8.
A juſto Abel nomen cœpit eſſe ſanctorum.

Geneſ. 14. 18.
Oblatio Melchiſedech in Dominici corporis præfiguratione ſuſcepta.

Geneſ. 22. 10.

1. Cor. 3. 11.

20. RES.

℣. 153. *Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non ſum oblitus.* Ecce jam viceſimam litteram populus vitiorum victor ingreditur, in qua ſe petit vivificari: quoniam mandata Domini ſummo ſtudio requiſivit. Longe autem a peccatoribus ſalutem eſſe commemorat, quia ſimilia non fecerunt. Principium quoque verborum Domini veritatem eſſe teſtatur. Sed ut ad litteræ hujus principia redeamus, dicit: *Vide humilitatem meam.* Quod hic videtur ad martyres pertinere, quorum corpus ita ingentibus tormentis affligitur; ut non in ipſis natura hominum, ſed velut pecudum vilitas æſtimetur. De hac humilitate ſequens pſalmus dicturus eſt: *Quia multum repleti ſumus contemptione;* Et, *Multum repleta eſt anima noſtra: opprobrium abundantium, & deſpectio ſuperbis.* Audi & Apoſtolum humiliantem ſe: *Ego autem ſum minimus Apoſtolorum.* Sed ut hanc humilitatem purpureo quodam pallio veſtiamus, Dominus quoque dicit: *Ego autem ſum vermis & non homo: opprobrium hominum & abjectio plebis.* De iſta humilitate diaboli victa ſuperbia eſt; ut ex contraria parte caderet, ne quid ſe proficuum præſumpſiſſe gauderet. Sequitur, *Et eripe me*; unde ſcilicet niſi de pœnarum urgentium neceſſitate, de periculo mortis, & quicquid poſſunt in illa concertatione beati Martyres ſuſtinere. Non enim poterat ſanctus populus petere liberari ſe ab otioſa humilitate, cujus erat inclinis ac devota profeſſio. *Legem* vero hic illam ſententiam dicit, quæ ait: *Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.* Quapropter merito ſe hanc non dicebat *oblitum*, qui in ea uſque ad vitæ perſeveravit extremum.

Pſal. 122. 4.

1. Cor. 15. 9.

Pſal. 21. 7.

De humilitate Chriſti, ſuperbia diaboli victa.

Luc. 14. 11.

℣. 154. *Judica judicium meum, & redime me: propter eloquium tuum vivifica me.* Hic verſus ſollicita pietate quærendus eſt, ne (quod abſit) cohors ſanctorum per arrogantiam judicari quæſiſſe videatur: de quibus ſcriptum eſt: *Juſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui.* Sed *judicium* ſuum illud dicit, quo verbo credidit, quo Incarnationem Domini pura mente ſuſcepit. Securum utique judicium, de quo nullus poſſit Domini formidare judicium. Nam in his quæ per Dei gratiam bene credendo judicant ſancti, ſecuri ſemper efficiuntur; merito in eis examinationem divinam petunt, quia ſe in ipſis glorificandos eſſe cognoſcunt. Et reſpice quam pulcherrime facta denominatio eſt. Quod argumentum dicitur A conjugatis, quando nomen de nomine concordi aſſonatione formatur. Sequitur, *Redime me.* Quem *redimere* poterat, niſi credentem: aut pro quo maxime ſanguinem redemptionis effunderet, ſi fidelis famulus non fuiſſet? Addidit, *Propter eloquium tuum vivifica me.* Illo ſcilicet, ubi promittit; *Qui credit in me, non morietur: ſed habebit vitam æternam.*

Prov. 18. 17.

Joan. 11. 26.

℣. 155. *Longe eſt a peccatoribus ſalus: quia juſtificationes tuas non exquiſierunt.* In primo verſu litteræ hujus dixerat eripiendum ſe a perſecutoribus eſſe, quia legem Domini non fuiſſet oblitus: nunc aptiſſima contrarietate a ſuperbis perſecutoribus ſalutem eſſe longinquam, quoniam juſtificationes Domini minime quæſierunt; ut & devotos ſpe bonæ converſationis animaret, & perfidos propoſita damnatione terreret. Quod ſpecialiter intelligendum æſtimo de Judæis, qui *ſalutem*, id eſt, Dominum Salvatorem non ei credendo a ſe longius effecerunt. Nam ut credere potuiſſent, *juſtificationes* Teſtamenti veteris minime perquirere voluerunt, in quibus (ut ſæpe dictum eſt) præfiguratus eſt Domini Salvatoris adventus. Merito ergo a ſalute longe facti ſunt, qui reſpuerunt ſalutis Auctorem. Nam dum illis a Pilato Chriſtus Dominus offerretur, illi latronem Barabbam, quales ipſi fuerunt, dimitti ſibi obduratis mentibus elegerunt.

Matth. 27. 17.

℣. 156. *Miſerationes tuæ multæ Domine: ſecundum judicium tuum vivifica me. Miſerationes* ſunt Domini, per quas afflictis & ſauciis diverſis modis ſubvenire dignatur; ſicut Joſeph qui carcereis nexibus tenebatur incluſus; ſi-

cut Jonam quem cetus abſorbuit; ſicut Suſannam, quam falſo crimine laborantem per ſententiam Danielis abſolvit; Latronem quoque momentanea confeſſione ſalvavit; & cætera *miſerationum* genera, quæ nullius, poteſt explicare notitia.

Pſal. 142. 2.

Quod judicium Dei petere debeamus.

Sequitur, *Secundum judicium tuum vivifica me.* Ubique quale *judicium* petatur cautiſſime debemus advertere: quia non eſt humanæ confidentiæ illud poſcere, de quo dictum eſt: *Ne intres in judicium cum ſervo tuo.* Judicium eſt utique quod petere debemus, quando nos humili ſatisfactione proſternimus, quando peccata noſtra remotis excuſationibus confitemur. Tunc enim *judicium* eſt Domini talibus miſereri; quod ille bene petit, qui ſe humiliatum atque ſupplicem vivificari *ſecundum judicium* Domini poſtulavit. Ille enim quando judicat miſeretur, quando miſeretur & judicat: quia neque ſine judicio miſeretur, neque ſine miſericordia judicat;

Pſal. 100. 1.

Omnes virtutes ſubſtantialiter in Deo ſunt.

cui Pſalmigraphus dicit: *Judicium & miſericordiam cantabo tibi Domine.* Omnes enim virtutes illi ineſſe manifeſtum eſt, nec ei accedunt aut recedunt in quo ſubſtantialiter eſſe noſcuntur.

℣. 157. *Multi qui perſequuntur me, & tribulant me: a teſtimoniis tuis non declinavi.* Exaggeratur nimis ſævæ perſecutionis injuria, quando unus ſe paſſum dicit, quod multi deteſtabiles intulerunt. Inde & numeroſa palma venit Eccleſiæ, inde Martyrum ſanguis toto orbe ſacratus eſt: quia furor ſævientium non eſt in innocentium perſecutione lætatus.

Electorum numerus crevit, quantum ſe tyrannorum ira ſuccendit.

Electorum numerus crevit, quantum ſe tyrannorum ira ſuccendit. Verum inter hæc omnia nullatenus ſe *a teſtimoniis* Domini *declinaſſe* teſtatus eſt. Gratius enim devotio ſuſcipitur, quæ inter vitæ pericula cuſtoditur.

℣. 158. *Vidi non ſervantes pactum, & tabeſcebam: quia eloquia tua non cuſtodierunt.*

Quid ſit pactum, & unde dictum.

Pactum eſt inter diſſidentes affectu gratiæ definita conditio; a pace dictum, quaſi pacis actum. Unde merito utriuſque legis conſtitutum *pactum* vocatur, quod genus humanum a divina gratia ſegregatum in pacem Domini concordiamque revocavit. Quapropter *pactum* Domini eſt, ut quicumque perſecutiones ſuperaverit, glorioſa debeat electione coronari. Hoc illi minime ſervaverunt, qui fragili remiſſione converſi, in perſecutorum ſuorum gaudia corruerunt. Quod cohors ſancta reſpiciens, affligebatur ſe fidei ſocios perdidiſſe. Et ut nimietatem doloris oſtenderet, *tabeſcebam*, dixit, quod ſolet longa ægritudine fatigatis corporibus evenire. Sed unde *tabeſcebat* oſtendit: quia prævaricator nequaquam Domini *eloquia cuſtodivit.* *Eloquia* autem

Matth. 10. 22.

ſunt Domini, *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Sive illud *pactum* dicit veteris Teſtamenti, quando populus Hebræus audiens

Exod. 19. 8.

verba Domini dixit: *Omnia quæcumque locutus eſt Dominus, & audiemus, & faciemus.* Sed ubi deos alienos adoravit, fœdiſſimaque ſe dæmonum cultura maculavit, *pactum* illud primæ promiſſionis deteſtabili oblivione dereliquit. Quod neceſſe fuit ſanctis viris uſque ad tabem dolere corpoream, qui cives ſuos ac parentes *eloquia* Domini neglexiſſe cernebant, traditoſque in reptobum ſenſum piiſſimo dolore luxerunt.

℣. 159. *Vide quia mandata tua dilexi Domine: in tua miſericordia vivifica me.* Intende quemadmodum utraſque cauſas ornaverit ſimilitudo verborum. Superiore verſu dixit: *Vidi non ſervantes pactum, & tabeſcebam;* nunc dicit; *Vide quia mandata tua dilexi;* ut ideo mereatur a Domino conſpici, quia ille inimicos ejus zelo pietatis intendit. Sed poſtquam perſecutorum ſævitiam, illataque ſupplicia memoravit, venit ad charitatem quæ cuncta commendat.

Charitas cuncta commendat.

Nam ſi non diligens mandata Domini talia pateretur, non erat felix corona, ſed vitioſa jactantia: ſicut dicit Apoſtolus: *Si tradidero*

1. Cor. 13. 3.

corpus meum ut ardeat, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt. Nam legi Dominicæ quodammodo videtur ingratus, ſi quis tormenta martyrii cum murmuratione pertulerit: ſed debet hoc ipſum diligere, per quod ſe credit ad æterna gaudia pervenire.

Dominus animorum qualitates, quam cruciatum corporum gratius reſpicit.

Dominus enim animorum qualitates gratius reſpicit, quam cruciatum carnalis paſſionis intendit; ſicut & eleemoſynas illas habet gratas, quæ ſub animi hilaritate præſtantur. Merito ergo *vivificandum* ſe petebat a Domino, qui vitam ſæculi pro vera religione contempſerat.

℣. 160. *Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia judicia juſtitiæ tuæ.* *Principium verborum tuorum*, ſignificare mihi videtur initium ſcripturarum divinarum. Et quid eſt aliud niſi inchoatio Geneſis, quæ dicit: *In principio fecit*

Geneſ. 1. 1.

Deus cælum & terram; ubi tamen omnia incluſa ac ſignificata noſcuntur; nam quæ ſunt cæleſtia cælo continentur: terrena vero creata per terræ ſignificationem debemus accipere. Sic illud *principium verborum* totius veritatis probatur eſſe perfectio. *Veritas* enim a principio vera loquitur, & verba ſua uſque ad finem veritatis adducit. De his enim ſcriptum eſt: *Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea*

Matth. 24. 35.

non præteribunt. Quicquid enim ex illo veritatis fonte deſcenderit, incommutabili virtute conſiſtit. Nam ſicut dictum eſt: *Initium ſapientiæ timor Domini:*

Eccleſ. 1. 16.

ita & hic locutionis ordo formatus eſt; *Principium verborum tuorum veritas.* Et quoniam tetigerat quod in principio geſtum eſt, ſequitur & illud quod poſt mundi iſtius finem conſtat eſſe faciendum, quando judicia Domini in æterno ſæculo permanebunt. Dicit enim juſtis: *Venite benedicti patris mei, percipite re-*

Matth. 25. 34.

gnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi. Impiis autem dicturus eſt: *Ite in ignem æternum,*

Ibidem 41.

qui paratus eſt diabolo & angelis ejus. Quæ *judicia juſtitiæ* ipſius erunt ſine dubitatione perpetua, quando ſententiam ejus nec tempus aliquod mutabit, nec res ulla ſubvertet. Sic in uno verſu & initia noſtræ fidei, & adhuc ventura concluſit.

21. S I N.

℣. 161. P*Rincipes perſecuti ſunt me gratis: & a verbis tuis formidavit cor meum.* Viceſimam primam litteram ſanctorum cœtus ingreditur, in qua perſecutiones ſævientium charitate Domini ſibi dicit eſſe gratiſſimas. Septies ſe quoque in die laudes Domino dixiſſe commemorat, cui etiam vias ſuas notas eſſe profitetur. *Principes*, hic quoque perſecutores debemus accipere, qui cruentas Chriſtianorum inſecutiones regnantium auctoritate fecerunt; ſicut prædictum eſt: *Tradent vos in*

Matth. 10. 17. 18.

Synagogis ſuis, & flagellabunt vos, & antè reges & præſides ſtabitis propter me, in teſtimonium illis

Cur diabolus princeps dicatur. *& gentibus*. Sic enim & diabolum principem dicimus, qui ſibi primatum in ſceleribus vendicavit. *Gratis*, quia nullum vexat religio Chriſtiana, ſed magis præcepto Dominico pro omnibus orat, qui eam nituntur incompetenter *Matth. 5. 44.* affligere; ſcriptum eſt enim: *Orate pro inimicis veſtris, benefacite iis qui oderunt vos*. *Gratis* revera inſecutionem patiebantur a principibus, quando nec contemni, nec eis ſubtrahi tri- *Rom. 13. 1.* buta præcepta ſunt. Dicit enim, *Omnibus poteſtatibus ſublimioribus ſubditi eſtote, non eſt enim poteſtas niſi a Deo*. Et in Evangelio de *Matth. 22. 21.* tributo interrogatus Dominus dixit: *Reddite Cæſari, quæ Cæſaris ſunt; & Deo quæ Dei ſunt*. *Ibid. 17. 26.* Tributum quoque de ore piſcis pro ſe & Petro ipſe perſolvit; ut cunctis indubitanter appareat, *gratis* in illos impudentiſſimam perſecutionem factam, qui ſe converſatione innoxia tractare maluerunt. Sed non timendo talia, Domini ſe ſubjunxit *formidaſſe* mandata; nam cum illi temporale minarentur exitium, iſte æternum paveſcebat interitum: ne abſolutus humana ſententia, incurreret æterna judicia. Illa enim verba formidabat, quæ *Matth. 10. 28.* Dominus in Evangelio dixit: *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non poſſint occidere: ſed potius eum timete, qui habet poteſtatem & corpus & animam perdere in gehennam*.

℣. 162. *Lætabor ego ſuper eloquia tua: ſicut qui invenit ſpolia multa*. Comparatio eſt facta bellantium, qui & hoſtem ſe viciſſe gaudent, & exuvias multas inveniſſe gratulantur. Sed conſideremus ille animus pius qua ratione viris ſe comparaſſe videatur immanibus. Martyres enim quamvis humili ſorte morerentur, *inveniebant ſpolia multa*, quando & præmia divina recipiebant, & ipſos quoque perſecutores ſuos converſos Domini miſeratione gaudebant; ut ipſi magis fierent ſpolium, qui vitas ademerant innocentium. Et ideo lætati ſe dicit in eloquiis Domini, id eſt, in admonitionibus factis, ſicut victor qui occiſorum prædam rapere nimia cupiditate feſtinat. Iſta enim ſimilitudo ad lætitiam triumphantium trahitur, non aviditati effuſi ſanguinis comparatur. Poſitum eſt enim hoc frequenter in litteris ſacris ad ſignificationes aliquas exprimendas. Spoliavit quippe Ægyptios populus Hebræorum, cum de longa ſervitute Domino præſtante liberatus eſt. *Spolia* tulit David, ſuperbiam Goliæ malitiamque proſternens. Triumphavit ipſe Dominus de diabolo, quando alligata fortitudine ipſius vaſa mortis eripuit, quæ tranſtulit ad ſalutem. Ipſe denique populus Chriſtianus *lætatus* eſt, tanquam *qui invenit ſpolia multa ſuper eloquia* Domini, quæ Judæis non credentibus ad compendium propriæ ſalutis eripuit.

℣. 163. *Iniquitatem odio habui, & abominatus ſum: legem autem tuam dilexi*. Mente condendum eſt, quod amorem bonorum malarum rerum odio comprobavit: quoniam animus noſter ſi iniquitatem recipere voluerit, nequaquam ſe legi Dominicæ ſub integritate conjungit; ſicut in Evangelio di- *Matth. 6. 24.* cit: *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*. *Verus amor execratur quod veritati poteſt eſſe contrarium.* Ille autem verus amor eſt, qui veritatis affectum ſic rigida deliberatione cuſtodit, ut omnino execretur quod ei poteſt eſſe contrarium. Quapropter non hominem iniquum, ſed *iniquitatem* ſe dicit odiſſe, quod fas eſt, atque eam ſit abominatum fuiſſe, ut a ſe longe redderet alienam; quatenus *legem* Domini perfecta voluntate *diligeret*. Quod argumentum ex contraria rerum diverſitate colligitur. *Lex* autem Domini eſt (ſicut ſæpe dictum eſt) quæ ſub ænigmatibus agebatur, ut ſex annis puer ſerviret Hebræus, agnus immolaretur anniculus, & his ſimilia, quæ ad novi Teſtamenti poſſunt ſignificantiam pertinere; quæ merito ſe *dilexiſſe* commemorat, ne quis ea ſub neglectu aliquo crederet audienda.

℣. 164. *Septies in die laudem dixi tibi, ſuper judicia juſtitiæ tuæ*. Si ad litteram hunc numerum velimus advertere, ſeptem illas ſignificat vices quibus ſe Monachorum pia devotio conſolatur, id eſt, Matutinis, Tertia, Sexta, Nona, Lucernaria, Completoriis, Nocturnis. Hoc & ſancti Ambroſii hymnus in Sextæ horæ decantatione teſtatur. Si vero ſpiritualiter intendas, continuationem magis dictam ſapienter advertis, ut eſt illud: *Benedicam Dominum in omni tempore: ſemper laus ejus in ore meo*. *Pſal. 33. 2.* Sic eſt etiam hebdomas, quæ in hoc ſemper numero revoluta, longiſſimum nobis tempus extendit, dum hoc numero clauditur quicquid in mundi iſtius ætate verſatur. Nam & ibi pro infinito ponitur, *Prov. 24. 16.* ubi ait: *Septies cadit juſtus, & reſurgit*; non enim juſto definitus eſt cadendi numerus: ſed hoc eſt neceſſarium quotieſcumque ceciderit ut reſurgat. Tale eſt & illud, *Redde vicinis* *Pſal. 78. 12.* *noſtris ſeptuplum in ſinu eorum*, hoc eſt, multipliciter. Et apud Moyſen: *Omnis qui occiderit* *Geneſ. 4. 15.* *Cain ſeptuplum punietur*, id eſt, multipliciter; & his ſimilia. Verum ut has laudes continuas debeas intelligere, ſubter adjunxit: *Super judicia juſtitiæ tuæ*: quia parcit videlicet ſupplicanti; & ſic humilibus pius eſt, ut non ſolum culpas dimittat, ſed etiam eis æterna præmia largiatur.

℣. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam: & non eſt illis ſcandalum*. Cum ſit Deus imperturbata puritate tranquillus, neceſſe eſt ut *diligentibus legem* ejus *pacis* gaudia concedantur. Sed *pax multa*, mentis puritas & fidei copia debet intelligi, quæ contra vitia decenter opponimus. Cæterum tribulationibus & periculis in hoc mundo ſubjacet, qui ſe Domini famulum eſſe profitetur. Nam & Apoſtolis qui erant diverſa perſecutione lacerandi, dicit Dominus: *Pacem meam do vobis, pacem* *Joan. 14. 27.* *meam relinquo vobis*; ut indubitanter appareat *Famuli Domini tranquilla ſemper mente fruuntur.* famulos Domini tranquilla ſemper mente frui, quamvis videantur diverſis corporum afflictionibus ingravari. Sequitur, *Et non eſt illis ſcandalum*; utique, quoniam qui vere *diligit legem* Domini, non in ea patitur *ſcandalum*, id eſt aliquid ſiniſtrum; ſicut Judæi de quibus ſcriptum eſt: *Judæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitia*. *1. Cor. 1. 23.* *Quid ſit Scandalum.* *Scandalum*, eſt enim mens offenſa aliud ſentiens, quam monetur; quod a diligentibus * legem Domini probatur alienum. Totum enim in ipſa debemus diligere, quicquid noſcitur continere; alioquin non amat legem, qui in ea offenditur pro parte vel minima. Sed orandum eſt, ut Domini miſericordia poſſit intelligi, quod non permittit noſtra imbecillitas intueri. *Scandalum* enim illic pati, hoc eſt, ab electis Domini ſegregari; ſicut omnibus contingit hæreticis, qui ſe ab unitate ſanctæ Eccleſiæ vitio pravitatis abſcindunt.

* Ed. Deum.

℣. 166. *Expectabam ſalutare tuum Domine: & mandata tua dilexi*. Verſus iſte tali ordine & antiquis fidelibus convenit & modernis, ſi utrumque adventum Domini velimus accipere. Pertinet enim ad antiquos fideles, ſi ab illis expectatum intelligas Incarnationis adventum. Convenit autem ad ſanctos, qui credere cœperunt poſt Evangelicam juſſionem, cum adhuc futuri judicii præſtolantur adventum. Quia neque illi *mandata* Domini *diligere* potuerunt, niſi deſideraſſent plenitudinem mandatorum; nec iſti mandata amare poſſent, niſi adventum Domini Salvatoris timore caſtiſſimo ſuſtinerent. *Salutare* quippe Domini, eſt ſalus Gentibus attributa, quæ per Angelum prædicta eſt ad Joſeph, quam Symeon in pace remittendus agnovit.

Charitas tormentis omnibus fortior.

℣. 167. *Cuſtodivit anima mea teſtimonia tua: & dilexit ea vehementer*. *Cuſtodivit*, ad tolerantiam martyrii pertinet: ne amittere videretur quod ejus religio continebat. *Dilexit* vero, ad charitatem tormentis omnibus fortiorem, quæ flammas vincit, gladios ſuperat, & cæleſti virtute cuncta tranſcendit. Sed ipſa dilectio non utcumque peragenda eſt, ſed *vehementer*, quod totius animi niſibus explicatur; ut nec tempore ſe aliquo ſubducat, nec animi torpore lenteſcat. Sic enim ad illud pervenit, quod ait Apoſtolus: *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi. De reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus Judex.* *2. Timot. 4. 7. 8.*

℣. 168. *Servavi mandata tua, & teſtimonia tua: quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo Domine*. Superioribus verſibus ſingillatim poſuit mandata, & teſtimonia: hic litteram concludens, utrumque conjunxit; ut utraque ſimul cuſtodita cognoſceres. Dicit ergo *ſervaſſe* ſe quidem *mandata & teſtimonia*; ſed cur ea potuerit cuſtodire, ſubter adjunxit; ſcilicet quia *omnes vias* ipſius Dominus dignatus eſt intendere; ut non ſuis viribus, ſed divinæ potentiæ ſuum poſſe deputaret. Fuiſſent enim cæca nocte confuſæ, niſi eas verum lumen dignaretur aſpicere. Sed hæc beatorum omnino vox eſt, ut ante Solem perpetuum atque lumen æternum vias ſuas eſſe fateantur. Negat enim errorem prævalere potuiſſe, qui ſe reſpicere luminis profitetur Auctorem. Abſcondebat enim poſt culpam Adam viam ſuam, abſcondebat Hæva, abſcondebat Cain necem fratris; nec quiſquam eorum poterat dicere: *Omnes viæ meæ in conſpectu tuo Domine*, qui ſe noverant cognitos interire.

22. *TAV.*

* MSS. A. B. *appropinquet.*

℣. 169.* A*ppropiet oratio mea in conſpectu tuo Domine: ſecundum eloquium tuum da mihi intellectum*. Ad viceſimam ſecundam litteram Domino juvante perventum eſt, in qua ſanctorum chorus quantum ad finem pſalmi vicinus eſt, tanto ſe Chriſto deſiderat proximari. Totum enim pertinet ad adventum Domini Salvatoris, quem fidelium devotio ineffabili deſiderio ſuſtinebat, ut ovem perditam revocare pietatis ſuæ munere dignaretur. Nam cum petit *orationem* ſuam *conſpectui* Dominico propinquare, multum longe peccatorum præſentiam ab eodem eſſe monſtravit: quoniam illi nulla fiunt proxima, niſi quæ puriſſima fuerint ſanctitate purgata. Sequitur, *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum*. Petit itaque ut *ſecundum eloquium* Domini ſapiat, ne per humanam prudentiam vanitate ſubmergat: ſtudioſius ſe purgans a vitiis, quando jam fruebatur vicinitate virtutis. Non enim intellectum mundanum petiit, ſed *intellectum ſecundum eloquium* Dei, qui proficit ſemper ad vitam, cujus eſt vera cognitio & æterna ſapientia. Eſt autem & intellectus hujus ſæculi, ut quorumdam labor infructuoſus, inaniſque diſputatio; ſcrutantur enim curſus aſtrorum, vitas hominum in poteſtate ſiderum collocantes. Quod ſi admitti liceat, aut doceri, ad Creatoris potentiam non erit recurſus, ad quem omnis ſenſus confugiens noſcitur eſſe perfectus.

Nulla fiunt Deo proxima, niſi quæ fuerint ſanctitate purgata.

Intellectus duplex mundanus ſcilicet, & ſecundum eloquium Dei.

℣. 170. *Intret poſtulatio mea in conſpectu tuo Domine: ſecundum eloquium tuum eripe me*. Gradatim aſcendit ſancta petitio. Nam qui ante dixerat: *Appropiet*, nunc dicit: *Intret*. Prius enim fuerat ut appropinquaret, deinde ut ad conſpectum Domini intrare potuiſſet; ut nihil applicemus humanæ virtuti, ſed omnia per ipſius gratiam cognoſcamus impleri. Sed per hanc præſentiam quanta ſit virtus piæ orationis oſtenditur: quia nos per ipſam præſentamur, quando illa conſpectibus Domini offerri poſſe cognoſcitur; ſicut & alio loco dictum eſt: *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo*. Et cum ſuperius dixerit: *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum*; hic dicitur: *Secundum eloquium tuum eripe me*; ut & ibi ſuperna videat quæ deſiderat, & hic a terrenæ concupiſcentiæ labe purgetur. *Eloquium* ſiquidem Domini præſtat utrumque, quia novit nos multiplici virtute ſalvare, ſicut ſcriptum eſt: *Quis ſperavit in Domino & confuſus eſt*. *Eccleſ. 2. 11.*

Per orationem Deo præſentamur.

Pſal. 140. 2.

℣. 171. *Eructuabunt labia mea hymnum, cum docueris me juſtificationes tuas*. Ructuare a rumpendo dictum eſt, quod digeſtio quædam ſtomachi noſtri clauſtra dirumpens, in auras æthereas oris ſtrepitu proferatur. Sed quanto ille Prophetarum deliciis fuerat utique ſaginatus, qui *hymnum* Domini jucunda exultatione ructuabat? Evaporatio ſiquidem iſta de imis mentibus venit. Nam cum intus Dominus ſeoſum inopem ſaginaverit, provenit ut *hymnus ejus* ſalutari crapula proferatur. Et notandum quod frequenter eloquium prophetiæ hoc verbo ſignificatur; ut eſt illud: *Eructuavit cor meum verbum bonum*; & illud, *Eructuabo abſcondita a conſtitutione mundi*; & alibi, *Dies diei eructuat verbum*. *Eructuatur* ergo *hymnus*, quando ſpiritu Domini * repleta, non ad humani animi ſententiam lingua famulatur (ut in communi locutione fieri ſolet) ſed ad ſupernum intellectum divini ſenſus ſermo diſponitur. Sequitur, *Cum docueris me juſtificationes tuas*. Ordo verborum talis eſt: Cum docueris me juſtificationes tuas, eructuabunt labia mea hymnum. Promittit enim gratiam devotionis, cum Domini dona ſuſceperit. Quod argumenti genus inter Oratores habetur eximium.

Ructuare unde dictum.

Pſal. 44. 2.

Matth. 13. 35.

Pſal. 18. 3.

* Ed. *reſpect.*

℣. 172. *Pronuntiavit lingua mea eloquium tuum quia omnia mandata tua æquitas*. Sciens ſancta cohors de otioſo verbo reddendam eſſe rationem, eloquia Domini ſe dicit pronuntiare quærentibus; unde & animæ ſalus acquiritur, & offenſionum pericula non habentur. Nimis enim culpabile eſt, ut cum nobis ſcripturæ divinæ tantis plenæ muneribus offerantur, & tanta miracula Domini ubique præfulgeant,

nos relicto vitali ſermone ad ineptas mundi fabulas transferamur; & ſic de noxiis rebus ſimus ſolliciti, quaſi per ipſas nobis aliquid boni videatur acquiri. Hinc eſt quod ſcriptura minatur, dicens: *De otioſo verbo nos reddituros eſſe rationem*. Quapropter mens ſancta Domini *pronuntiabat eloquia*, unde gloriam magis acquireret, non reatus ignominiam reperiret. Sequitur quare ſemper *pronuntiari* debeant *eloquia* Domini; ſcilicet, *Quia omnia mandata* ipſius *æquitatis* honore præfulgent. Et illud aptiſſime continua voce pronuntiandum eſt, quod & loquentem juvat, & audientium ſenſus ædificat.

Matth. 12. 36.

Nihil dicendum niſi quod & loquentem juvet, & audientium ſenſus ædificet.

℣. 173. *Fiat manus tua ut ſalvum me facias: quia mandata tua elegi.* Cum dicit, *Fiat manus tua*, deſignat Dominum Salvatorem, *qui factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem*, per quem facta ſunt & reguntur univerſa. *Manum* enim hic, dexteram debemus accipere: quia diverſis nominibus ipſe Dominus ſignificatur, ſicut Iſaias dicit: *Et brachium Domini cui revelatum eſt?* Et alibi, *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me*. Quapropter ſive manum, ſive brachium, ſive dexteram dicas, ſignificatur Dominus Chriſtus. Modus autem iſte locutionis frequenter invenitur in pſalmis, quem proprium ſcripturæ divinæ non immerito dixerimus, ut eſt illud: *Fiant aures tuæ intendentes in orationem ſervi tui*. Qui modus dicitur optativus. Poſtulat ergo venire Dominum Salvatorem, per quem cum reliquis ſe noverat eſſe ſalvandum. Quod autem dicit: *Elegi mandata tua*, omnia ſe pericula amore Domini poſtpoſuiſſe teſtatur. Nullus enim aliquid eligit boni, niſi his contraria contempſiſſe doceatur.

Rom. 1. 3.

Iſai. 53. 1.

Pſal. 117. 16.

Pſal. 129. 2.

℣. 174. *Concupivi ſalutare tuum Domine: & lex tua meditatio mea eſt.* Pervenit ad Chriſtum Dominum ſanctorum manifeſtior & abſoluta deprecatio. Aperuit adunatio beatorum, quod prius per ænigmata petere videbatur. Ipſum enim videre *concupiverat*, quem de utero virginali illis adhuc temporibus credebat eſſe venturum. Et ut ſibi hanc ſcientiam de ſcripturis divinis proveniſſe monſtraret, ſequitur, *Et lex tua meditatio mea eſt*. In Prophetis enim *concupiverat* Chriſtum Dominum, a quibus naſciturum eum cognoverat eſſe prophetatum; & neceſſe erat amore magno expeti, quem ante tot ſæcula ad ſalutem humani generis didicerat indicatum.

℣. 175. *Vivet anima mea, & laudabit te: & judicia tua adjuvabunt me.* Ad ipſum loquitur quem deſideraverat intueri: promittens *animam* ſuam in æternum *vivere*, quam ſalutariter noverat crediddiſſe. *Laudabit te*, cantico ſcilicet novo, quod homo ille debet ſalutariter innovatus. *Judicia* vero illa dicit, quæ ſe in famulis ſuis Dominus promiſit eſſe facturum, id eſt, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi*. Tunc enim perfecte ſe credit juvandum, quando erit juſtorum numerus ad dexteram collocandus.

Matth. 25. 34.

℣. 176. *Erravi, ſicut ovis quæ perierat: require ſervum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.* Licet diverſas perſonas pſalmus iſte contineat loquentes, modo fideliſſimos veteris Teſtamenti, modo novæ regenerationis electos, alios martyria ſuſtinentes, alios in lege Domini aſſidua meditatione conſtantes; declaratum eſt tamen in membris Chriſti Eccleſiam Catholicam loqui, quando talis ſententia in fine pſalmi dicitur, quæ Sponſæ Domini convenire monſtratur. Ait enim homo ille generalis qui in Adam erraverat lege peccati, & ad caulas Domini ſuis viribus redire non poterat: quoniam munus illud ſapientiæ perdiderat quod habebat. *Erravi*, quaſi a via tua diſceſſi, & vitiorum invias ſolitudines cæcus intravi; ut facile direptioni pateat, qui Paſtoris ſui cuſtodiam non habebat. Et ſubjunxit illam Evangelicam comparationem, *Sicut ovis quæ perierat*, propter quam Paſtor ejus nonaginta novem dimiſit in montibus, & eam quærens Judaicis eſt appetitus inſidiis: quam tamen ille per crucem ſuam multiplicans non omittit quærere, nec deſinit congregare. Una ovis eſt cunctorum fidelium ſancta congregatio; quoniam unus grex & unus eſt Paſtor. Et reſpice quam infirmæ rei comparati ſunt homines, quando a Chriſti gratia deſeruntur, ovi videlicet erranti, quæ periculis patet, quæ direptionibus luporum expoſita eſt, quam non fuga eripiat, nec corporis valetudo defendat: ſed quicquid libitum eſt inſidianti perferat, cum eam vis corporis nulla defendat. Et bene dictum eſt: *Quæ perierat*, ut agnoſceres miſericordia Domini fuiſſe repertam, qui errantia recolligit, & perdita bonitate ſuæ pietatis acquirit. Sed illa natura facta imbecillis & omnibus monſtrata fragilior, Incarnatione Domini omnia vicit, omnia ſuperavit, & omnibus reddita eſt excelſior, quæ pridem videbatur humilior; ſicut dicit Apoſtolus: *Cui autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?* Sequitur, *Require ſervum tuum*. Chriſto dicitur *require*: quoniam te non poteſt imbecillitas humana perquirere. Additum eſt quod ſæpe quidem dictum eſt, ſed merito cuncta concludit: quoniam juſtus iſte requiritur, qui *mandata* ejus *non* probatur *oblitus*.

Matth. 18. 12.

Per unam ovem fidelium omnium congregatio intelligitur.

Hebr. 1. 13.

Concluſio Pſalmi.

Amplectendus ſuaviter omnino pſalmus, qui tali confeſſione finitus eſt, prolixitate magnus, admiratione profunditatis Oceanus, excellentium rerum amœnitate paradiſus, quem virtutum floribus ornatum, per Alphabetum Hebræorum ſanctorum omnium immarceſſibilis corona cantavit. Et ut ſimilitudines aliquas de rebus naturalibus exquiramus: ſicut grues litteris Græcis volatus ſuos depingunt; & tanta hujus rei vis eſt, ut quamvis aves apices neſciat, tamen eos naturali inſtitutione componant. Vidimus igitur ejus ſententias quaſi ſtellas clariſſimas in cælo altiſſimo collocatas: vidimus ampliſſimum mare illis piſcibus plenum, quos Apoſtolorum retia Domino præcipiente traxerunt. Intendamus etiam, quod ordo ipſe pſalmorum non minima nobis futuri ſæculi ſacramenta declarat. Conveniebat enim ut Eccleſiam de toto orbe collectam, & in Domini laudibus commoratam, graduum cantica ſequerentur; quatenus illa ſimilitudo indicaretur, quæ eſt in ſæculi fine facienda. Nam poſtquam omnium beatorum numerus Domino fuerit præſtante collectus, neceſſe eſt ut ad illam Jeruſalem

ſupernam beatus populus elevatus aſcendat. Et ideo meminiſſe debemus eorum Alphabetodum, qui completis litteris annotantur, tertium eſſe hunc pſalmum, id eſt, centeſimum decimum, centeſimum undecimum, & præſentem, qui trino honore ſignati, perfectæ fidei Trinitatem nobis indicare noſcuntur. Et merito ad futuram Jeruſalem calculus iſte deputatur, qui totius integritatis robore communitur. Quatuor vero Alphabetodes, id eſt, viceſimus quartus, triceſimus tertius, triceſimus ſextus, & centeſimus quadrageſimus quartus, qui formati ſunt litteris imminutis ſecundum quatuor cardines mundi, non incongrue Eccleſiam Catholicam quæ adhuc in iſto mundo geritur, indicare noſcuntur; quando adhuc imperfecta eſt, donec prædeſtinatorum numerum competenter acquirat. Sic magnarum rerum myſteria pſalmorum iſtorum noſcitur indicare collectio. Eſt etiam hic pſalmus & inſtitutor fidelium quintus (ſicut in anterioribus pſalmis jam dictum eſt) ubi quicquid ad Eccleſiaſticam diſciplinam pertinet, cohors beata cantavit, qui merito tali numero noſcitur collocatus. Nam & ipſa arca Noe, quæ ſpecialiter typum geſtavit Eccleſiæ, centum annis legitur fabricata. Jota vero & Ita (ſicut apud Græcos ſcribitur) octavi decimi calculi obtinet quantitatem. Sic iſte numerus & coronæ præmium, & ſancti nominis decus in ſe continere monſtratur.

Arca Noe typum geſtavit Eccleſiæ.

INCIPIT EXPOSITIO IN PSALMUM
Centeſimum decimum nonum.

Canticum graduum.

NOvi quidem tituli & mirabiles inchoantur, ſed in pſalmi ſuperioris explanatione reperti ſunt; ut beatitudinem fidelium populorum, quam ille unita meritorum varietate cantavit, iſti in Sacramentum novi & veteris Teſtamenti ordinatis quindecim gradibus explicarent. Septenarius enim numerus (ſicut ſæpe dictum eſt) ſignificat hebdomadam propter ſabbatum veteris Teſtamenti: octonarius Dominicum diem, in quo Dominum reſurrexiſſe maniſeſtum eſt, quod ad novum pertinet Teſtamentum. Qui ſimul juncti quintum decimum numerum complere noſcuntur, inchoata ſæculi renuntiatione: quoniam mundanas converſationes tanquam malorum ſuorum gravamen exhorruit. Hinc quibuſdam meritorum gradibus aſcendens, ad perfectam atque æternam Domini pervenit charitatem, quæ in ſummo virtutum faſtigio noſcitur collocata; quod ſuo loco evidentius explicamus. Illud tamen æſtimo commonendum, quod (divina gratia concedente) varia ſignificatione meritorum & in iſtis pſalmis quindecim gradus ponuntur, ſicut in illo templo Jeroſolimitano, quod a Salomone notum eſt fuiſſe perfectum; ut præſens ordo pſalmorum, & in illa conſtructione præfiguratus, videatur eſſe prædictus. Terrena ſiquidem illa fabrica cæleſtis templi ſimilitudinem geſtare videbatur. Quapropter cum gradus audimus in pſalmis, non terrenum aut corporeis greſſibus ſubeundum nobis aliquid ſuſpicemur, ſed mentis accipiamus aſcenſum. Ideo enim præmiſſum eſt, *Canticum*, ut hoc potius ad animæ provectum applicare debeamus. Sed *gradus* iſte humilitatis eſt aſcenſus, confeſſio peccatorum; ſicut in octogeſimo tertio pſalmo dictum eſt: *Aſcenſus in corde ejus diſpoſuit in convalle lacrymarum*. Sic enim iſtos gradus aſcendere merebimur, ſi pro delictis noſtris proſtrati, Domino jugiter ſupplicemus. Sciendum eſt autem quod *gradus* iſti aſcenſum tantum, non etiam putentur habere deſcenſum. Nam quod nos *cantica graduum* vocamus, apud Græcos [illegible] poſitum eſſe cognoſcitur: ſignificans gradus iſtos tantum ad ſuperna tendentes. Quapropter jam beatorum eſſe credendi ſunt, qui præſtante Domino nulla poſſunt deceptione ſubmergi. Unde ſcalam illam Jacob pro parte aliqua his gradibus fortaſſe non immerito dicimus comparandam; illa enim & aſcendentes habuit & deſcendentes: in iſtis vero gradibus beatorum ſolus aſcenſus eſt. A nonnullis etiam & quindecim anni qui Regi Ezechiæ ſunt additi, huic ſimilitudini videntur aptati; ut hic numerus & ibi perfectæ vitæ curſum indicaſſe monſtretur.

Charitas in ſummo virtutum faſtigio collocata.

Pſal. 83. 6. 7.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum Propheta loquitur. In prima parte clamat ad Dominum, ut liberetur a labiis iniquis, & a lingua doloſa. Secunda, vehementer affligitur, quod in hac vita diutius commorans, aliena vitia ſuſtinendo, malorum permixtione prægravatur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. AD *Dominum cum tribularer clamavi: & exaudivit me*. Inchoat primus virtutum gradus: in quo Propheta terrena vitia derelinquens, confeſſione lacrymabili petit ſe mundi iſtius tribulatione liberari. Initium enim provectus eſt, delicta carnalia relinquere, & ſic Domino ſupplicare. Nam qui unum gradum conſcendit, terram utique relinquit, & in quodam adhuc humili loco recipitur, cui elevatio prima præſtatur. Sed jam proculdubio habebit meritum beati, qui vel in iſto gradu potuerit inveniri; ſicut legitur: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates*. Quapropter exauditum ſe dicit: quoniam in tribulatione clamaverat. Dominus enim neſcit differre, quem compuncto corde ſibi ſenſerit ſupplicare; ſicut in Iſaia legitur: *Adhuc invocante te dicam: Ecce adſum*. Et inſpice quam ſit pulcherrimus ordo dictorum. Primum poſita eſt tribulatio, deinde exclamatio, tertio exauditio; ut per ordines certos ad Dominum conſtet vota pervenire fidelium.

Initium provectus eſt vitia carnalia relinquere.

Pſal. 31. 1.

Dominus neſcit differre, quem compuncto corde ſibi ſenſerit ſupplicare.

Iſai. 58. 9.

℣. 2. *Domine libera animam a labiis iniquis, & a lingua doloſa*. Poſitus in illa convalle plorationis (quæ tamen jam gradus fidelium eſſe cognoſcitur animarum) *liberari* ſe petit ab imputationibus aſperis, & blandimentis callida ſuaſione compoſitis. Nam qui mundum cœperit vitiorum abominatione deſerere, prima fronte converſionis *iniqua labia* patitur, dum ejus propoſitum ſceleratis oblocutionibus irridetur. Dicitur enim ei ab iniquis: Quid te crucias, ut ſæculi honores fugias, & humana blandimenta derelinquas, ut & iſtum mundum perdas, nec ibi ad quod deſideras aliquando pervenias? Sed hæc ſunt in labiis conſtituta fallacibus: quia nulla videlicet cordis deliberatione firmata ſunt. Poſtquam iſta minus valuerint, tunc ſuaſores ad doloſa ſe blandimenta convertunt, dicentes:

Mundum deſerentes malorum oblocutionibus ſubjacent.

Noli te claudere, noli te jejunio fatigare, reſtat tempus cum iſta facias; qui dum ſe putant loqui pro corpore, cauſas animæ noſcuntur omnimodis ingravare. Ipſa ſunt ergo *iniqua labia*, & *lingua doloſa*, quæ prima fronte ille patitur, qui ad Domini juſſa transfertur. Sed quamvis levia putet eſſe quæ dicta ſunt, inde humanum genus corruit, inde conditionem mortis accepit. Nam cum ſerpens veniſſet ad Hevam, primo il-
Gen. 3.2. li dixit per *labia iniqua*: *Quare præcepit vobis Dominus, ut non manducetis de hoc ligno paradiſi?* Et cum illa reſpondiſſet: A Domino fuiſſe prohibitum; ait per *linguam doloſam*: *Manducate, & eritis ſicut dii*. Vides ergo merito ſummis viribus expetitum; ut ab his ſuaſionibus Propheta liberaretur, unde humanum genus noverat fuiſſe deceptum.

℣. 3. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam?* Poſt exclamationem præmiſſam & metum imminentium periculorum, Propheta revertitur ad interrogationem ſuam, quod facere nimium cogitantes ſolent. Hæſitat, quærit contra tam facinus immaniſſimum, quod ſibi remedium crederet eſſe præſtandum; ut oppoſito quodam munimine, tranſmiſſa tela tutus evaderet. Et cum duas res ſupra poſuerit, *A labiis iniquis, & a lingua doloſa*, hic tantum dicit: *Ad linguam doloſam*, quæ res utrumque complectitur. *Lingua* enim *doloſa*, & *iniqua labia* ſemper aſſumit. Sed ne tardaret auxilium, medicina ſequitur poſtulata. Quæ figura dicitur Erotesis, id eſt Interrogatio, quando ad exercitationem ſuam aliquis proponit ſibi quæ ipſe reſpondet.

** MS. G. & Ed. potentes.* ℣. 4. *Sagitta * potentis acuta, cum carbonibus deſolatoriis*. Ecce illud remedium quod anxius quærebat, invenit: ecce beneficium competens, quod & labia iniqua deſtruat, & lin-
Per ſagittas verba legis intelligenda. guam doloſam Domini virtute confundat. *Sagitta potentis acuta*, verba legis divinæ ſunt, quibus aut hæreticorum, aut ſubdole blandientium corda, velut quibuſdam jaculis transforantur;
Pſal. 63.8. ſicut ſcriptum eſt: *Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum*. *Potentis*, quia nulli fas eſt obſiſtere quem virtus voluerit divina ſalvare. *Acuta*, propter celerrimum operationis effectum: quoniam nulla tarditas objicitur, ubi illa medicina
Per carbones vel peccatores, vel orationes charitatis igne ſuccenſa. præſtatur. *Carbones* autem *deſolatorios* nonnulli peccatores teterrimos atque malis actibus extinctos intelligere voluerunt, quorum formido & recordatio noſtra vitia deſolare noſcuntur; dum metuimus talia committere, quæ illos cognovimus pertuliſſe. Poteſt autem & illud intelligi, ut *carbones deſolatorios*, orationes accipiamus charitatis igne ſuccenſas, quæ nos vitiis ita mundant atque purificant; ut quod in nobis diabolus conſtruxerat, deſolatum atque everſum divino beneficio ſentiatur. Sive magis illud eſt quod
Iſai. 6.6.7. Iſaias ait: *Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu habebat carbonem ignis, quem forcipe acceperat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & ait: Ecce abſtuli iniquitates tuas, & peccata tua circumpurgavi*. Quod nunc beneficio ſanctæ crucis efficitur, quando labia noſtra Domini recordatio-
Cur ſignum crucis carbo deſolatorius dicatur. ne ſignamus. Nec immerito forſitan ſignum crucis deſolatorium dicimus eſſe carbonem, quando fugat peccata credentium, cum tamen perfidis videatur extinctum.

℣. 5. *Heu me, quod incolatus meus prolongatus eſt: habitavi cum habitantibus Cedar*. Venit ad ſecundam partem, ubi damnans ſæculi vitia, vitam ſe pœnitet habere longinquam. *Heu me*, ſermo dolentis eſt, quod hujus mundi prolixitate fatigetur. Quam querelam diverſos ſanctos habuiſſe non dubium eſt, ſicut Eccleſiaſtes di-
cit: *Et laudavi omnes qui mortui ſunt ſuper om-* *Eccleſ. 4.2.*
nes qui vivunt uſque nunc. Apoſtolus quoque
Paulus exclamat: *Cupio diſſolvi & eſſe cum Chri-* *Philip. 1.23.*
ſto. Merito ergo & Propheta in hac parte congemuit, qui ſimillimo Domini amore flagravit.
Incolatus autem ſignificat peregrinationem. In- *Quid ſit Incola*
colas enim dicimus, qui ad tempus terras alienas colunt, ſed a patria ſua longe ſejuncti ſunt. Quod de illis merito dicitur, quorum converſatio ſemper in cælis eſt, ſed adhuc hic corpore detinentur. Quod autem dixit: *Prolongatus eſt*, affectum nimium deſiderantis expreſſit. Cupienti ſiquidem felicem patriam videre, quamvis hic breve tempus probetur eſſe, longinquum eſt.
Sequitur, *Habitavi cum habitantibus Cedar*. *Ce-* *Cedar interpretatur tenebræ.*
dar Hebræum nomen eſt, quod noſtra lingua interpretatur tenebræ. Hoc ad ſæculi hujus per-
tinet amatores, qui tenebroſis actibus involuti, *Amatores mundi illa diligunt, unde perire noſcuntur.*
illa magis diligunt, unde perire noſcuntur. Sed ut verbi hujus breviter noſcamus originem; *Cedar* Iſmael filius fuit, qui genti ſuæ nomen de-
dit, cujus fines uſque ad Medos Perſaſque * ** Ed. protelati.*
prolati ſunt: hi nunc Sarraceni appellantur. Quo vocabulo competenter ſignificat peccatores, inter quos ſe adhuc habitare ſuſpirat. Neceſſe eſt enim ut bonus animus affligatur, quoties malorum permixtione concluditur. Hoc autem bene dicit, qui in primo gradu conſtitutus terram contempſit, eamque felici variatione deſeruit.

℣. 6. *Multum incola fuit anima mea: cum his qui oderunt pacem*. Repetit cum dolore quem ſuperius dixerat incolatum; ut non ſolum longus, ſed etiam gravis eſſe videretur. Et ne iſtam peregrinationem corporis tantum fuiſſe judica-
res, adjunxit: *Anima mea*: quia ſanctorum *Cur ſanctorum mens hic patiatur incolatum.*
mens hic patitur incolatum, ubi ſub nulla delectatione habitare cognoſcitur. Sequitur cauſa duriſſima, cur ille incolatus acerbus exiſteret; ut ipſe patiens & benignus cum rixantibus & hæretica pravitate diſtortis in hoc mundo habi-
tare videretur. Ille enim *odit pacem* qui non *Ille odit pacem qui non amat Chriſtum.*
amat Chriſtum: quia ipſe pax noſtra eſſe di-
gnoſcetur, ſicut dicit Apoſtolus: *Ipſe eſt enim* *Epheſ. 2.14.*
pax noſtra, qui fecit utraque unum. Et quale eſt audire illum blaſphemari, cui humili ſemper debemus oratione proſterni?

℣. 7. *Eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis*. Qui ſuperius dixerat: *Incola fuit anima mea: cum his qui oderunt pacem*: ne putaretur iratus, aut aliquibus contentionibus turbulentus, addidit: *Eram pacificus*, cum pacis ſcilicet inimicis, cum adverſariis ſuis, cum odio ſe habentibus, implens illud
quod dictum eſt per Apoſtolum: *Si fieri poteſt*, *Rom. 12.18.*
quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Deinde ipſe Dominus in Evange-
lio ait: *Diligite inimicos veſtros, benefacite iis* *Matth. 5.44.*
qui oderunt vos. Quæ ſumma virtus eſt utique *Summa virtus Chriſtiani ſemper placabilem reperiri.*
Chriſtiani, inter turbulenta præſentis ſæculi ſemper placabilem reperiri. Verumtamen ne ipſa pax noxia videretur errantibus, dum non prohiberentur a malis, ſubjunxit: *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis*. *Loquebatur* enim *pacificus*, non perſequens, non injurians, ſed honorans verbis utique blandiſſimis, & ſuaviſſimo poculo comparandis. Sed illi qui erant obſtinata mente durati, *impugnabant gratis* quaſi
inimi-

inimicum, quaſi hoſtem, quaſi male ſuadentem. *Impugnare* enim a pugna tractum eſt, quod furioſis revera convenit & ſuperbis. *Impugnabatur gratis*, dum contentiones falſiſſimas inflammata iniquitate pateretur. *Gratis* enim dicimus, quod nullis culpis præcedentibus ſuſtinemus, ſed ſola in nobis nefanda volunrate graſſatur. Ipſi ſunt enim a quibus ſe petiit debere liberari, de quibus ait: *A labiis iniquis, & a lingua doloſa*.

Concluſio Pſalmi.

VIdes Prophetam terrena deferentem, jam tenere glorioſæ virtutis aſcenſum: ſed tamen adhuc gemere, quod cum malis ſe cognoſcit habitare. Quapropter videamus qui ſit provectus ſecundi gradus, quia nobis jam primus Domino juvante monſtratus eſt.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus.

Canticum graduum.

SIcut nihil eſt novi quod de iſtis titulis loqui poſſimus: ita ſupereſt ut de pſalmis gradatim aſcendentibus dicere debeamus. Primo enim in tribulatione poſitus Propheta, ad exemplum Publicani illius, qui tunſo pectore oculos elevare non audebat ad cælum, liberare ſe petiit a labiis iniquis & a lingua doloſa. Nunc autem reſpirans ad ſecundum gradum provectus, oculos levavit ad montes, ad interceſſores utique ſanctos, quorum ſuffragio munera ſuperna mereretur. Hoc enim ex perſona ſua loquitur Propheta, qui tamen & ipſe mons erat & Patriarcha mirabilis. Sed ideo per iſtos gradus competenter aſcendiſſe ſe retulit; ut nobis ignorantibus
*Ed. *diſtricta*. cæleſtium virtutum genera * diſtincta narratione monſtraret.

Diviſio Pſalmi.

PRopheta (ſicut diximus) ad cæleſtem Jeruſalem divina largitate conſcendens, primo membro ad ſanctorum merita elevaſſe ſe dicit oculos ſuos; ut eorum precibus auxilia poſtulata mereretur: ne mens ipſius hoſtili impugnatione ſuccumberet. Secundo ordine indubitanter ſibi promittit, quod ſe integre noverat poſtulaſſe: docens ut quoties bona fixo corde petimus, concedi nobis ſine aliqua dubitatione credamus.

Expoſitio Pſalmi.

* Ed. *veniat*. ℣. 1. L*Evavi oculos meos ad montes, unde * veniet auxilium mihi.*

℣. 2. *Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum & terram*. Hinc Categoricus ſyllogiſmus fotu quodam more avis excluditur ita: Adjutorium meum a Domino qui fecit cælum & terram. Omnis cujus adjutorium a Domino eſt, qui fecit cælum & terram, a vero Deo eſt adjutorium ejus. Adjutorium igitur meum a vero Deo eſt adjutorium. Nunc verba pſalmi tractemus. Quamvis eſset in ſecundo gradu jam poſitus, feſtinans tamen altiora conſcendere, *oculos* ſuos Propheta ſe *levaſſe* dicit *ad montes*; ut oſtenderet tanto plus deſiderari præmia Domini, quanta probantur largitate concedi; ſicut in centeſimo decimo octavo pſalmo inter alia dictum eſt:

Tanto plus deſiderantur præmia Domini, quanta probantur largitate concedi.

Concupivit anima mea deſiderare juſtificationes tuas in omni tempore. *Pſal.* 118. 20. Et in octogeſimo tertio pſalmo poſitum eſt: *Concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini*. *Pſal.* 83. 3. Nam cum dicit, *Levavi*, oſtendit ſe ad contemplationem aliquam fuiſse provectum. *Levare* enim, eſt aliquid ad altiora transferre. *Oculos meos*, utique cordis aſpectum; de quibus ſcriptum eſt: *Revela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua*; *Pſal.* 118. 18. & illud, *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos*. *Pſal.* 18. 9. Nam ſi iſtos carnales advertas, quid potuiſset inde proficere, ſi *montes* conſitos ſilvis aut ſaxis ſqualentibus elegiſset intendere? Sed hoc ſi ſpiritualiter inquiras, omnino proficuum eſt; ut *oculos* cordis ſui, ſive ad ſanctos viros, ſive ad libros divinos, ſive ad ſublimes Angelos credatur elevaſse, qui magnitudine & firmitate ſua vere *montes* ſunt, unde etiam competens ſuſtinebatur auxilium. Sed ne forſitan ſpem noſtram *in montibus* poneremus prædictis, ſecundus verſus oſtendit unde nobis veraciter *venire* poſſit *auxilium*: ſalutari ordine cuncta diſponens; quatenus ſic ſperetur *in montibus*, ut tamen per illos *auxilium* nobis Dominum præſtare noſcamus, a quo eſt neceſsarium beneficium & ſalutare præſidium, inconvulſa felicitas, ſicut dicit Apoſtolus: *Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat: ſed qui incrementum dat Deus*. 1. *Cor.* 3. 7. Et ne putares alterum Dominum, quoniam hoc æquivocum nomen eſt, dicit: *Qui fecit cælum & terram*: ſignificans Verbum, per quod facta ſunt omnia.

Quid ſit levare.

Per montes vel ſancti viri, vel libri Domini, vel Angeli poſſunt intelligi.

℣. 3. *Non det in commotionem pedem tuum: neque dormitet qui cuſtodit te*. Cum ſuperius a Domino ſibi venire præſidium poſtulaſset, ſubito converſus animæ ſuæ loquitur, ut in ſalutari petitione conſtanti robore perſeveret. *Pes* enim eſt pars ultima corporis noſtri, imperio mentis locorum nos permutatione tranſponens. Ad cujus ſimilitudinem cogitationes quoque noſtras pedes vocamus, per quas in bonas malaſque partes accedimus. Hos ergo pedes, unde & diabolus lapſus eſt, unde primus homo corruit, ad animam ſuam loquens optat Propheta: ne peccatorum lubricatione vertantur, & ſtante corpore ruinam ſuſtinere videatur in corde. Sed iſte lapſus elatio eſt, quæ jam provectos famulos Dei frequenter impellit ad culpam; & dum aliquid ſibi videntur eſse, peſſimo labuntur errore. Sequitur, *Neque dormitet qui cuſtodit te*. Hoc ab humana conſuetudine translatitia figura dicitur. Solent enim cuſtodes feſſi furtum pati, quibus gravis ſomnus obrepſerit; nec luminibus clauſis videre queunt, quando gregis damna patiuntur. Subtiliter autem optat animæ ſuæ, ne Domino negligente infeſti hoſtis deprædatione vaſtetur. *Dormitare* autem dicitur Dominus, quando nos in ejus fide tepeſcimus: in quo enim non dormit fides, vigilat Chriſtus. Nam ſi nos ab ejus contemplatione diſcedimus, ipſe quoque a noſtra defenſione ſubtrahitur; ſicut in illa navi factum eſt, quando negligentibus diſcipulis Dominus dormiebat: *Matth.* 8. 24. ſed ubi fides eorum excitata eſt, Dominus quoque de ſumno ſurrexit, & ſtatim ab eis pericula marina ſubmovit. Precatur ergo ut vigilet ſemper ad Dominum, quatenus intenta ſupra ſe lumina ſui Paſtoris habere mereatur.

Cogitationes noſtræ pedes vocantur.

Dormitat Dominus, quando nos in fide ejus tepeſcimus.

* Ed. *dormiet.* ℣. 4. *Ecce non dormitabit neque * obdormiet, qui cuſtodit Iſrael.* Hæc ſententia ſuperioris dicti ſimilitudo eſt. Optavit enim anterius animæ ſuæ, quod hic fideli populo pronuntiat eſſe ſervandum. *Iſrael* enim (ſicut ſæpe diximus) interpretatur vir videns Deum. Ergo ſupra eos qui Deum vident, Dominus non dicitur *dormitare:* quia revera talis in nobis redditur ejus aſpectus, qualis in ipſo fuerit noſtræ mentis intuitus. Sed illi veraciſſime vident Deum, qui non ſolum ejus humanitatem, ſed etiam Divinitatis contemplantur abſque dubitatione potentiam. Incarnatio ſiquidem ejus eſt (ſicut dicit Evangelium) *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis:* Deitas autem ipſius (ſicut idem Evangeliſta teſtatur) *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Hæc qui ita crediderit, erit veraciſſimus *Iſrael*; & *non dormitabit neque obdormiet*, Dominus *cuſtodiens* eum.

Talis in nobis redditur Dei aſpectus, qualis in ipſo fuerit noſtræ mentis intuitus.

Joan. 1. 14.

Joan. 1. 1.

℣. 5. *Dominus cuſtodit te, Dominus protectio tua, ſuper manum dexteræ tuæ.* Venit ad ordinem ſecundum, ubi jam ſibi confidenter promittit, quod videbatur fideliter expetiiſſe. Notandum quoque quod ſic ad animam verba iſta diximus fuiſſe converſa; ut tamen ad membra Eccleſiæ aptiſſima collatione referantur. Dicit enim: *Dominus cuſtodit te*, ille videlicet qui fecit cælum & terram. Et ne iſta cuſtodia aliquid dubietatis habere potuiſſet, addidit: *Dominus protectio tua.* Ubi eſt enim divina *protectio*, quis dubitet ſecuram illic eſſe cuſtodiam? Nam quod dixit: *Dominus cuſtodit te, Dominus protectio tua*, figura eſt Epembaſis, quæ Latine Iteratio nuncupatur. Hanc autem quam memorat *protectionem* ubi eſſe poſſit, evidenter oſtendit, id eſt, *Super manum dexteræ tuæ.* *Manus* commune nomen eſt; ita enim & dextera dicitur, & ſiniſtra: ſed hic merito *dextera* ponitur, ubi Dominus omnia proſpera promiſiſſe monſtratur; ſcriptum eſt enim in Proverbiis: *Longitudo dierum & anni vitæ in dextera ejus*, quod eſt æterna felicitas. *In ſiniſtra autem ejus divitiæ & gloria*, quod ſæculi hujus bona ſignificat, quæ tamen ab ipſo dari poſſe non dubium eſt. Eſt quoque *dextera* ejus, quando ſancti in ipſam partem ad percipienda munera ſegregantur. Eſt ſiniſtra, quando peccatores æterna pœna damnandi ſunt. Illi, quia cæleſtia deſideraverunt: iſti, quia mundana ſecuti ſunt. Legimus quoque peccatores dexteram ſibi feciſſe, quæ tamen ſiniſtra eſt, de quibus idem Propheta in centeſimo quadrageſimo tertio pſalmo dicturus eſt: *Os eorum locutum eſt vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.* Sed illa vere dicenda eſt *dextera*, ubi gratia Domini collata monſtratur.

Quid per dexteram Domini, quid per ſiniſtram intelligatur.

Prov. 3. 16.

Pſal. 143. 8.

℣. 6. *Per diem ſol non uret te: neque luna per noctem.* Elementa quidem iſta hanc habent naturam, ut corpora noſtra adurant, quando æſtivo fuerint calore ferventia. Sed quoniam non eſt hæc Prophetæ voluntas, ut omnino de qualitate corporis ſentiatur, qui animabus vult ſemper eſſe conſultum. *Diem* & *noctem*, quod eſt *ſol* & *luna*, intelligamus adverſa vel proſpera, quibus vita humani generis varia viciſſitudine continetur; ſicut & alio loco dictum eſt: *In die clamavi, & nocte coram te*; ſignificat enim totius vitæ tempus: quia clamandum eſt ſemper ad Dominum. Ergo Dominus non permittit tales in reatum deduci, aut ſcandalo interveniente peruri, quando eis cuſtodiæ ſuæ præſtat auxilium. Sic enim Iſraeliticum populum beneficiorum ſuorum munere cuſtodivit; ut eum per diem nube protegeret, & nocte ignea columna luſtraret. Quod nunc facit occulte in ſervis ſuis, quando eos ab hoſte ſæviſſimo in proſperis tribulationibuſque defendit.

Per diem & noctem proſpera & adverſa intelliguntur.

Pſal. 87. 2.

℣. 7. *Dominus cuſtodit te ab omni malo: cuſtodiat animam tuam Dominus.* Diverſis modis promittitur divina cuſtodia, quæ non ſolum ab adverſis vendicat, ſed etiam beatos facit, & ad cælorum regna perducit. Addidit quoque, *Ab omni malo*; ſed hoc *malum* non ſic intelligendum eſt, quemadmodum mortalitas putat, orbitates ſuſcipere, damnis copioſiſſimis ingravari, inopia premi, & cætera quæ hujus ſæculi amatores æſtimant eſſe graviſſima. Sed illud *malum* dicit, quod divinam gratiam tollit, animam perdit, totaſque Domini promiſſiones evacuat. Et quoniam noverat hic ſanctos viros doloribus ingentibus fuiſſe cruciatos, corporiſque diſpendio ad martyrii præmia perveniſſe; adjecit: *Cuſtodiat animam tuam Dominus*, quam ſolam ſervat in ſanctis, qui corporis detrimento æternæ lucis munera conſequuntur.

Duplex malum.

Dominus ſolam animam in ſanctis ſervat.

℣. 8. *Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum: ex hoc nunc & uſque in ſæculum.* Poſtquam varie diverſeque optatum eſt, ut Domini miſericordia cuſtodiret, venit ad finem pſalmi, & cuncta concluſit. Dicit enim: *Dominus cuſtodiat introitum tuum.* Hoc Martyribus dictum competenter advertimus, quorum *introitus* a Domino cuſtodiendus eſt: ne aut tormentorum violentia cedant, aut blandimentorum illectione ſeducantur. Quapropter merito optat Propheta eorum *introitum cuſtodiri*, qui ſine Domino nullatenus poſſunt eſſe cautiſſimi; ſicut in Evangelio dicitur: *Dum veneritis ante principes & poteſtates, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora, quomodo aut quid loquamini.* Subjungit quoque, *Et exitum tuum*; ubi eſt tota perfectio, quando uſque ad finem vitæ permanet in eis vera irreprehenſibiliſque confeſſio; ſicut ait in Evangelio: *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Ipſe ergo tuetur *introitum*, ipſe *cuſtodit & exitum*; ut & vera profiteantur Martyres, & ut nulla pœnarum nimietate vincantur. Sed iſti conſummationi vide quid addidit: *Ex hoc nunc & uſque in ſæculum*: quoniam quicumque perſeveraverit, æterna beneficia poſſidebit; nec poteſt illic eſſe terminus, ubi erit ſine fine gaudendum.

Matth. 10. 19.

Idem 10. 22.

Concluſio Pſalmi.

Quam bene ſecundus gradus propheticos pedes intitubabili firmitate continuit: quam bene ſupra ſe crevit, qui ad merita fortiora conſcendit. Videamus quid in tertio gerat, qui hic cuſtodiam Domini magno deſiderio poſtulavit.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus primus.

Canticum graduum.

AUdivimus gradum, intelligamus ad altiora conſcenſum: ſed iſte aſcenſus firmus eſt, qui Domino cuſtodiente, ſervatur; qui quanto meritis proficit, tanto ſe mentis ſubjectione proſternit. Ecce jam ſublevatur Propheta tertio gradu, ſecundis altior factus, & de ipſa lætitia principium pſalmi ſumpſiſſe declaratur.

Diviſio Pſalmi.

IN prima parte gaudet ſe Propheta commonitum, ad ſupernam Jeruſalem eſſe venturum: ubi jam ſancti ſecura proſperitate conſiſtunt, & cum Domino miſericordia ipſius largiente judicabunt. In ſecunda parte loquitur ad cives Jeruſalem: optans eis abundantiam pacis, quam ſe dicit charitate fratrum, & Domini amore prædicaſſe.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. L*Ætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi: in domum Domini ibimus*. Decora nimis & ſalutaris cauſa lætitiæ, quæ prima fronte præmiſſa eſt; ut & hilares & attentos redderet auditores. Sed ne more humanitatis mediocre gaudium fuiſſe ſentires; de quo perfecto bono *lætari* ſe profiteatur, oſtendit: quia *in domum Domini iturum* ſe eſſe teſtatur. O digna exultatio illuc ire contendere, unde nunquam aliquis velit exire! Sed perſcrutandum eſt quis hæc Prophetæ dixerit? Scilicet Spiritus ſanctus qui cordi ejus tacita voce loquebatur. Audierat ergo Propheta non aure ſed mente, non ſermone ſed divino inſpiramine; intus enim præmonitus, ad hæc exultationis verba

Quæ ſit domus Domini.

prorupit. Sequitur, *In domum Domini ibimus*. *Domus* quæ juſtos tantum recipit, Angelos continet, & ipſum creaturarum omnium conſpicere meretur Auctorem: domus deſiderabilis, domus de vivis lapidibus fabricata; de qua in alio

Pſal. 26. 4.

pſalmo dictum eſt: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.*

℣. 2. *Stantes erant pedes noſtri, in atriis tuis Jeruſalem*. Quoniam ſibi Propheta æternam illam domum dixerat compromiſſam, jam ipſa præfiguratione futurorum in ea ſe dicit *ſtare*, ad quam deſiderabat ſummo ſtudio pervenire; ut

Sancti viri in cælo animo conſiſtunt.

agnoſcamus ſanctos viros, & hic jam in illa Jeruſalem animo conſiſtere, qui probantur in præceptis Domini permanere. In illa autem vere dicitur *ſtare*, in qua nullus poteſt cadere. Denique reſpice quod dicit: *Stantes erant pedes noſtri*. Ibi enim *ſtatur*, ubi ſemper firma voluntate conſiſtitur. Sed iſtud *ſtare* non habet defectum, non aliquo labore conficitur: ſed in ſuo robore perſeverans, nulla laſſitudine fatigatur. Sequitur, *In atriis tuis Jeruſalem*. Hic *Atria*, pro penetralibus ponit: *atrium* enim introitus domus eſt, in quo commorari nequeunt habitantes. Sed hoc ſchematice dictum eſt A parte totum.

℣. 3. *Jeruſalem quæ ædificatur ut civitas: cujus participatio ejus in idipſum*. Ne *Jeruſalem* quam dixerat terrenam potuiſſes advertere, *civitatem* illam cæleſtem mirabili dividens ſubtilitate ſignificat. Dicit enim primum: *Jeruſalem quæ ædificatur ut civitas*. *Ædificatur* plane, quæ quotidie uſque ad mundi conſummationem vivis lapidibus ſpirituali operatione conſtruitur, id eſt, Confeſſoribus, Martyribus, & qui Domino ſincera mente devoti ſunt. Addidit, *Ut civitas*; quatenus ſimilitudinem civitatis in illa eſſe monſtraret. Nam cum omnis civitas dicatur a civibus: verius tamen illa civitas dicitur, quæ unanimes cives continere monſtratur. Scire autem debemus, quod iſta quæ nunc agitur, continet indiſcretos populos atque permixtos: illa vero quæ futura eſt, ſolos recipit ſine dubitatione perfectos: iſta contrarietatibus quatitur, illa jugi ſecuritate lætatur: iſta plena pœnitentium, illa neſcia lacrymarum: iſta ſpe credit, illa Deum facie ad faciem videt; eoque fit, ut cum duæ civitates ſint, unus tamen populus futurus credatur eſſe fidelium. Sequitur apta nimis, ſed obſcura ſententia: *Cujus participatio ejus in idipſum*; id eſt, civitatis iſtius *participatio* eſt in Domino Salvatore, qui eſt proprie *in idipſum*. *In idipſum* quippe ſignificat æternitatem, quæ nunquam deſinit eſſe quod eſt, ſed ſemper uno atque eodem modo eſt: virtus indefecta, poteſtas incommutabilis, ſubſtantia per ſe manens, omnia quæ vult efficaciter potens. Sic & ipſe de ſe Moyſi dixit: *Ego ſum qui ſum*; & paulo poſt: *Qui eſt miſit me ad vos*; & in alio pſalmo ipſi dicitur: *Omnia ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis ea & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient*. Quapropter ſoli convenit Creatori eſſe *in idipſum*. Nam angelus qui ſe hoc putavit eſſe, mox corruit; ille enim ex ſe non erat quod erat, ideoque in idipſum eſſe non poterat. Hoc etiam in quarto pſalmo dictum eſt: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam*. Quod locutionis genus ſcripturarum divinarum proprium eſſe cognoſcimus. *Civitatis* ergo iſtius *participatio*, conſortium atque communio eſt (ut diximus) cum Domino Salvatore, ſicut & ipſe in Evangelio teſtatur: *Pater volo ut ubi ſum ego, ibi ſint & hi mecum*. In illa enim civitate erit Dominus, cui ſancti erunt (prout ipſe conceſſerit) ſine dubitatione participes. Hanc civitatem Iſaias Propheta mirabili laude deſcribit dicens: *Vocabuntur ſalutare muri tui, & portæ tuæ lætitia. Nec erit tibi ſol in lumine diei, neque ortus lunæ lucebit tibi nocte: ſed erit tibi Dominus lumen æternum, & Deus tuus gloria tua. Non enim occidet tibi ſol tuus, & luna tibi non deficiet: erit enim tibi Dominus Deus lumen æternum, & complebuntur dies luctus tui, & populus tuus omnis juſtus erit, & in æternum hereditate poſſidebunt terram*. Cujus civitatis ſtupenda myſteria Apoſtolus quoque Joannes in Apocalypſi ſua mirabili prædicatione diſtinguit; ut præſentiam tuam pene intereſſe credas, cum tamen alibi te poſitum eſſe cognoſcas. Quod vero in fine ſuperioris verſus *Jeruſalem* poſuit, & hoc in præſenti capite geminavit, ſchema eſt Anadiploſis, id eſt, Congeminatio dictionis; quæ hoc differt ab Epembaſi quam in ſuperiore pſalmo diximus: quoniam ibi poteſt ſermo poſt aliqua verba geminari; hic autem nullo alio intercedente repetitur.

Jeruſalem cæleſtis quotidie uſque ad mundi conſummationem vivis lapidibus conſtruitur.

Differentia inter Jeruſalem terreſtrem & cæleſtem.

* *Soli Creatori convenit eſſe in idipſum.*

Exod. 3. 14.

Pſal. 101. 27. 28.

Pſal. 4. 9.

Joan. 17. 24.

Iſai. 60. 18. 19. 20. 21.

℣. 4. *Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini: teſtimonium Iſrael ad confitendum nomini tuo Domine*. Dicendo, *Illuc*, ſignificat civitatem Jeruſalem, quam ſuperius dixit: *Cujus participatio ejus in idipſum*. Et ut cæleſtem eſſe cognoſceres,

addidit, *Aſcenderunt*. Ad quam beati ſemper aſcendunt, quoniam jugi exercitatione proficiunt.

Duodecim tribus Iſrael, ſicut in populo Romano erant triginta quinque curiæ.

Subjunxit, *Tribus*, in quibus erat Iſraeliticus populus diſtributus; ſic enim illi genti ad numerum filiorum Jacob duodecim tribus fuerunt, ſicut Romano populo triginta quinque curiæ. In iſtis ergo tribubus ſignificat ſanctos, qui Dominum Salvatorem Deum eſſe confeſſi ſunt. Nam ut ab infidelibus *tribus* iſtas fidelium ſegregaret, addidit, *Tribus Domini*, quæ utique ipſius eſſe non poterant, niſi ei pura mente credidiſſent. Alias enim *tribus* conſtat fuiſſe diaboli, quæ a Chriſto maluerunt impia voluntate ſeparari; quibus ipſe in Evangelio dixit: *Vos a patre diabolo eſtis*. Verum quales eſſent iſtæ *tribus Domini* breviter indicavit: *Teſtimonium Iſrael*, id eſt, qui *teſtimonium* præbeant ſanctitati, & ſint probatio eorum qui Deum vident. *Teſtimonium* enim confirmationem præſtat ignorantibus, ut credant eſſe revera Dei famulos, qui viderint beatos viros actuum probitate conſpicuos. Nam ut hoc non haberes ambiguum, ſubjecit, *Ad confitendum nomini tuo*. *Ad confitendum* enim dicit, ad laudandum: quia cum Angelis omnes ſancti laudes Domini celebrabunt. Ipſum eſt enim verum *teſtimonium Iſrael*, cum laudes Domini devotiſſimo amore cantantur. Sic illa futura civitas beatitudine ſublucenti, & honore præmiſſo deſcripta eſt.

Joan. 8. 44.

℣. 5. *Quia illic ſederunt ſedes in judicio, ſedes ſuper domum David.* Illos quos ſuperius dixit, *Illuc aſcenderunt*: ne eos crederes minus fortaſſis honorandos, dicit, *Quia illic ſederunt*; *Illic* utique, ubi & aſcenderunt, & cum Domino judicabunt. Tantus enim honor ſanctis promittitur, ut etiam cum illo cæleſti Judice judicare mereantur, ſicut & in Evangelio ipſe teſtatur: *Sedebitis ſuper duodecim ſedes, judicantes duodecim tribus Iſrael*. Honorabilis ſeſſio, dignitas admiranda per Dei gratiam homines judices fieri, qui fuerant peccatis facientibus rei! Sed cum Dominus dicat utrumque quod legitur: *Ite in ignem æternum*; &, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*, &c. quomodo ſancti cum Domino judicabunt? Cum ipſo revera judicabunt, quando jam mente purgati, & in contemplatione perfectiſſima conſtituti, hoc ſine dubio judicabunt eſſe faciendum, quod a Domino cognoverint conſtitutum. Voluntas enim compar audientium, unum facit eſſe judicium, quamvis reliqui tacuiſſe noſcantur. *Sederunt* autem quod dictum eſt, præteritum tempus ponitur pro futuro: quia omnia verba Dei ſic firma ſunt; ut quamvis credantur eſſe ventura, ſtabilitate ſui æſtimes eſſe jam facta. Sed perſcrutemur quid ſit hoc, quod *ſedes ſediſſe* dicat? Merito quoniam ſancti viri *ſedes* ſunt Dei; in ipſis enim ſedendo gratia eos ſuæ Majeſtatis illuminat, ſicut legitur: *Sedes ſapientiæ anima juſti*; & alibi: *Super quem requieſcit ſpiritus meus, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem verba mea?* Sequitur, *In judicio*, quo ſcilicet, niſi illo futuro de quo legitur: *Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio*. Sed quamvis non poſuerit quale judicium velit intelligi, abſoluta tamen ratione cognoſcimus illud eſſe, ubi & ſancti ſedebunt, & ſimul cum Domino judicabunt. Quod in ſcripturis divinis frequenter invenis dictum, ut non exprimatur res ipſa quæ dicitur: ſed tamen det hominibus intelligendum quod rationabiliter ſentiatur, ſicut jam in alio pſalmo dictum eſt: *Quis eſt homo qui vult vitam?* Et in Evangelio Dominus: *Si vis venire ad vitam, ſerva mandata*; non enim dixit, æternam, quod eſt omnimodis ſentiendum. Hæc figura dicitur Ellipſis, & quia illi deeſt neceſſarius ſermo, defectus vocatur. Sed tamen quæ ſint iſtæ *ſedes*, laudando conſequenter exponit, dicens: *Sedes ſuper domum David*. *Super domum* dicit, ſuper familiam Chriſti: quia clariores ibi erunt aliqui ſanctorum a reliquis fidelibus, ſicut dicit Apoſtolus: *Stella ab ſtella differt in claritate: ſic erit & reſurrectio mortuorum*. Nam ſi alicui ſervorum hic inter conſamulos ſuos de domini ſui animo aliquid amplius ſcire glorioſum eſt; quanto magis in illa domo Chriſti poteſt eſſe mirabile aliquam contemplationem Domini plus habere; ut tanto magis ab alio diſtet, quanto cum Divinitatem ejus contigerit amplius intueri. *David* vero ſignificat Chriſtum, nomen ex parente carnis aſſumptum. Et intuere quemadmodum civitatis illius facta deſcriptio eſt, ut diceret quid ibi agendum ſit, quemadmodum conſtruitur, qui illuc aſcendant, quid ibi acturi ſint? Quod ſchema dicitur Characteriſmos, quæ Latine Informatio vel Deſcriptio nuncupatur.

Sancti cum Chriſto judicabunt.

Matth. 19. 28.

Matth. 25. 41. 32.

Sancti viri ſedes ſunt Dei.

Iſai. 66. 1. 2.

Joan. 5. 22.

Pſal. 33. 13.

Matth. 19. 17.

1. Cor. 15. 41 42.

℣. 6. *Rogate quæ ad pacem ſunt Jeruſalem: & abundantia diligentibus te.* Ad ſecundam narrationem Propheta pervenit, ubi eos alloquitur, qui ſunt Domino præſtante judicaturi. Nomen iſtud æquivocum eſt. In hoc enim loco, *Rogare*, interrogare ſignificat, non ſupplicate. Perquirere enim & rimari cuncta convenit judicantem: ſed hoc ibi non fit ſermonibus, neque interrogatione vocis, ſed tacita mentis conſideratione. Omnes ſunt cum Domino (ſicut dictum eſt) judicaturi, quando illuminati atque ſanctificati illam revera cognoſcent eſſe veritatem, quam Dominus proprio ore dicturus eſt. Pacificos enim quærit Dominus: pacificos quærit & cohors tota ſanctorum, qui charitate pleniſſimi ſunt, qui modeſtia pollent, qui pia humilitate præcelſi ſunt. Hæc enim & ſanctos vult quærere quæ novit Dominum poſſe diligere. Sed iſtam *pacem* cujus eſſe dicit? *Jeruſalem* utique, id eſt, populi fidelis, qui tempore judicii in pacis æternitate recipitur. Admonet ergo Propheta quod ſcit eſſe venturum; ut illi qui cum Domino judicabunt, talibus viris in illa patria congaudeat, qui & hic pacem diligunt, & ibi æternæ pacis præmia conſequuntur. Et quia in fine ſententiæ *Jeruſalem* poſuit, converſus ad ipſam breviſſima demonſtratione complexus eſt: *Abundantia diligentibus te*. Omnia enim bona illis abundare manifeſtum eſt, qui diligunt Jeruſalem; quam qui hic pauperes fuerint, ibi bonorum omnium divites erunt: qui hic fragiles, ibi indefecti: qui hic temporales, ibi æterni; & quicquid bonorum eſſe poteſt, iſta cæleſti *abundantia* videtur incluſum.

Pacificos Dominus quærit.

℣. 7. *Fiat pax in virtute tua: & abundantia in turribus tuis.* Adhuc ad Jeruſalem loquitur, cui optat talia, qualia ſcit eſſe ventura. *Virtus* quippe ipſius *pax* ſine dubitatione ſanctorum eſt, quæ vocatur & charitas; de qua ſcriptum eſt: *Deus charitas eſt*. Per hanc enim fiunt unum, per hanc templum merentur eſſe Creatoris; & quicquid eis promittitur, ipſius conſideratione præſtatur. *Pax* iſta eſt quam nulla bella concutiunt, quam ſeditio nulla conturbat: ſed ſine fine poſſidebitur, quod ibi Chriſti miſeratione conſertur. *Pax* enim a parcendo, ſive a paſcendo dicta eſt. Sequitur, *Et abundantia in turribus tuis*. Hæc eſt *abundantia*, de qua ſuperius di-

1. Joan. 4. 16.

Per charitatem ſancti fiunt unum.

Pax unde dicta

xit: *Et abundantia diligentibus te*. Sed hic per *turres* aliquid ſignificantius videtur expreſſum; ut hæc *abundantiam* non æqualem omnibus, ſed intelligeres eſſe potiorum. *Turres* enim ſunt quæ objectu & altitudine ſua civitates defendunt, & venientes inimicos prima fronte ſuſcipiunt. Unde non improbe Martyres ſignificatos advertimus, qui oppoſitione corporis ſui, civitatem Dei pia confeſsione defendunt, & quaſi eminentia ædificia ita hoſtibus fidei repugnare noſcuntur.

Martyres turribus comparati.

℣. 8. *Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te*. More perfectorum virorum pacem prædicans, pacis ſuæ ſigna demonſtrat. Dicit enim *pacem* iſtam Eccleſiæ ideo ſe prædicaſſe *propter fratres & proximos* ſuos; ut inſtructi hac virtute concordiæ diligerent ac quærerent unitatem. Fecit ergo quod docuit, ut amore fratrum prædicaret, quod * ſuadebat omnibus profuturum. Hoc ergo commonet, ut non propter laudes aut commoda ſua quiſquam doceat: ſed miſericordi animo *propter fratres* laboret *& proximos*; ſicut ait Apoſtolus: *Non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis*. Non ergo propter utilitatem ſuam temporalem *locutum* ſe dicit *pacem* illam futuri ſæculi, ſed *propter fratres & proximos*; ut eam ſalutariter deſiderantes, unanimitatis ſe vinculo * colligarent. Cum vero dicit: *De te*, ad Jeruſalem ſe adhuc ſignificat loqui, in qua ſanctorum cœtus eſt, id eſt, adunatio beatiſsima populorum.

* MS. G. & Ed. *ſciebat*.

1. Cor. 10. 33.

* Ed. *colligerent*.

℣. 9. *Propter domum Domini Dei * mei, quæſivi bona tibi*. Ne quis putaret alicui rei ſic affectum deberi, ut Domini charitatem prætermittere videretur, addidit quare bona quæſiverit Jeruſalem; ſcilicet quia *domus* eſt *Domini*, ad quem bene refertur quicquid dilectionis impenditur.

* MSS. A. B. *noſtri*.

Concluſio Pſalmi.

RESpiciamus Prophetam qualia in tertio gradu charitatis verba profuderit, & in profectu ejus præſtante Domino gaudeamus. Quantum enim ſanctorum quis aſcendendo proficit, tantum altiora & dulciora verba depromit.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus ſecundus.

Canticum graduum.

LIbet reſpicere quemadmodum prophetalis aſcenſus iſte proficiat, & paulatim altiora petens, indicia nobis ſuæ perfectionis oſtendat. Nam qui prius ad montes oculos levavit: nunc ad ipſum Dominum lumina ſui cordis erexit; ut qui ſpiritualibus greſsibus celſiora nitebatur aſcendere, divinæ ſe miſericordiæ feliciter proximaret. Pulchrum ſpectaculum, ſubire homines ad Deum, pigramque iſtam molem ad ſupernæ gratiæ præmia ſublevare! Quod tamen ille ſolus efficit, qui de ſepulchro Lazarum venire præcepit: qui mergentem Petrum porrecta dextera liberavit: qui Eliam atque Henoch viventes tranſtulit, & his ſimilia, quæ quotidie virtus Divinitatis operatur. Iſtos autem gradus illi conſcendunt, qui hic charitate unum ſunt. Ad Caput enim feſtinare nequeunt, niſi qui Chriſti membra eſſe meruerunt. Quapropter ſicut hunc mirabilem aſcenſum corde reſpeximus: ita nunc pſalmi altitudinem ſollicita mente tractemus.

Joan. 11. 43. Matth. 14. 31. 4. Reg. 2. 11. Geneſ. 5. 24.

Diviſio Pſalmi.

PRopheta metuens amittere quod tenebat, & cautus ex ipſa parte qua creverat, primo ingreſſu perſeverantiam precum devotus exequitur, ut ſuſcepta munera divino præmio contineret. Secundo Dominum deprecatur, ut donet ei miſericordiam: quia inſtigatione diaboli ab inſultantibus multa patiebatur adverſa; ut quem conſortio ſuo maculare non poterant, ſaltem ſuperbis deſpectionibus ſauciarent.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. AD *te levavi oculos meos, qui habitas in * cælo*. Salutariter admonetur humanitas, ut inde petat auxilium, unde inexpugnabile præſidium credit eſſe venturum. Nam qui ſunt corde prætumidi, & mundana ſe poteſtate jactantes, ſi qua fuerint læſione provocati, ad divitias recurrunt, ad patrocinia peritura confugiunt; ut exigant de inimico pœnam, qui irrogare præſumpſit injuriam. Dei vero famuli patientiſsima ſe converſatione moderantes, quicquid ſcandali, quicquid tribulationis pertulerint, *oculos* ad Dominum *levant*, & ad illum reſpiciunt, a quo ſe veraciter ſalvari poſſe confidunt. Sequitur. *Qui habitas in cælo*. *Habitare* Dominum multis legimus modis, ut eſt illud in Evangelio: *Ego in Patre, & Pater in me*. Dicitur etiam habitare in ſanctis, ut in Levitico legitur: *Habitabo in his, & ambulabo in ipſis, & ipſi erunt mihi populus, & ego illis in Deum*. De quibus & Apoſtolus ait: *Vos eſtis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis*. Sic etiam de utroque teſtatur Evangelium: *Ut omnes unum ſint, & ego in illis, & tu in me*. Legitur quoque in cælo ſedere Dominum, ut eſt illud: *Cælum mihi ſedes eſt: terra autem ſcabellum pedum meorum*; & alibi: *Cælum cæli Domino: terram autem dedit filiis hominum*.

* MSS. A. B. F. *cæli*.

Quæ ſit differentia inter ſuperbos & famulos Dei quando læduntur.

Multis modis Dominus legitur habitare.

Joan. 14. 10. Levit. 26. 12. 1. Cor. 3. 16. Joan. 17. 21. Iſai. 66. 1. Pſal. 113. 16.

℣. 2. *Ecce ſicut oculi ſervorum, in manibus dominorum ſuorum*. Reſpiciamus intrinſecus, quid nobis ſimilitudines iſtæ deſignent. Attendunt ſervi ad manus dominorum ſuorum: ſive quando per eos deſiderant enutriri, ut totius indigentiæ neceſsitates evadant: ſive quando pro culpis ſuis vapulare jubentur, donec audiant, parce. Utraque enim ponuntur in poteſtate dominorum, ſive ſpes continentiæ, ſive finis aliquando vindictæ. Quæ nos utraque convenit facere, ut oculos noſtros ſemper levemus ad Dominum, & cum aliquam indigentiam ſuſtinemus, & cum pro aliquibus verberamur exceſsibus. Sed hic verſus & ſequens per figuram Homœoſis depromuntur, per quam minus notæ rei, ex ſimilitudine ejus quæ magis nota eſt, demonſtratio declaratur.

Quid ſit Homœoſis.

℣. 3. *Et ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur * nobis*. Quidam & iſtum verſum ſic ad Dominum aptare volunt, ut ipſum Deum Dominum dicerent, propter illud exemplum: *Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam*. Sed ne diſcrepantia ſexus aliquibus abhorreat, poteſt ſub hoc modo fortaſsis intelligi. Superius

* MSS. A. B. F. *noſtri*.

1. Cor. 1. 24.

de ſervis fecit comparationem & dominis ; & ne ſe ſexus femineus putaret exceptum, huic quoque ſimilitudines aliæ conferuntur: quia ſic attendit *ancilla in manibus dominæ ſuæ*, ſicut & *ſervi in manibus dominorum ſuorum*. Sequitur autem ſententia, quæ ſexum utrumque concludit: *Ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur nobis*. *Ita*, dum dicitur, ſimilitudo præmiſſa declaratur; ut ſive aliquid a Domino proſperum petamus: ſive cum tormenta animi vel corporis ſuſtinemus, ad Dominum ſemper oculos elevemus. Addidit etiam *noſtri*, ut hoc de ſe dictum uterque ſexus acciperet. Subjecit: *Donec miſereatur nobis*, ut oſtenderet, ſive feminas, ſive maſculos ſub * patientia debere beneficia divina perquirere, & ei jugiter ſupplicare. Iſtud autem, *Donec*, in ſcripturis divinis homonymum eſt; interdum quippe ſignificat aliquid temporaliter agi, interdum, ſemper. Temporaliter, ut eſt illud in pſalmo centeſimo nono: *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*. Semper autem ſignificat, ut præſens pſalmus declarat: *Donec miſereatur nobis*; quaſi vero oculi noſtri in manibus ejus eſſe non debeant, etiam poſtquam nobis fuerit miſertus. Tale eſt & illud Evangelii, *Non cognovit eam, donec peperit filium ſuum primogenitum*, quam conſtat virum nullo tempore cognoviſſe. Quapropter, *Donec*, merito hic ſemper advertitur, quamvis temporaliter dictum eſſe videatur. Quod locutionis genus inter divinæ propria ſcripturæ enumerandum eſt.

** Ed. hinc.*

Sive in proſperis ſive in adverſis ad Dominum oculi ſemper elevandi.

** MSS. A. B. in pœnitentia.*

Donec, in ſcripturis homonymum.

Pſal. 109. 1.

Matth. 1. 25.

℣. 4. *Miſerere nobis Domine, miſerere nobis: quia multum repleti ſumus * contemptione*. Venit ad ingreſſum ſecundum, ubi miſereri ſibi contemptus & opprobrii ſui conſideratione deprecatur. Nam ille famulus qui aſſidua malorum afflictione vapulabat, oculoſque ſuos in Domini miſeratione poſuerat, erumpit in neceſſariam vocem, ſibique miſerendum gemina petitione deplorat: quia corpus ejus paſſionibus, anima laborabat opprobriis. Quod merito ad Martyres refertur, qui (præſtante Deo) vivacitate animi injuriam ſuperant paſſionum. Huic ergo repetitæ miſericordiæ cauſa ſubjungitur: *Quia multum repleti ſumus contemptione*. *Replentur* enim *contemptione*, quando Dei famuli verberibus lacerantur, quando flammis ſævientibus exuruntur, quando gurgitibus necantur altiſſimis; niſi enim contemnerentur abunde, talia non poterant ſuſtinere. *Multum repleti*, ſignificat abundantiam paſſionum, quam tamen ſe cupide ac libenter pertuliſſe teſtantur.

** MSS. A. B. in deſpectione.*

℣. 5. *Et multum repleta eſt anima noſtra: opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis*. Cum ſuperius ſe repletum dixerit contemptu eorum qui ſibi videbantur eſſe felices, & hoc corpus ſuum pœnali aſſereret verberatione laceratum; dicit etiam *animam* quoque ſuam *opprobriis & deſpectionibus* fuiſſe completam: ne quid reſtaret quod non graviſſimæ paſſionis ſubderetur injuriæ. *Opprobrium* autem *abundantibus* ideo poſuit: quia cum perſecutores eſſent divites ac lætantes, viris ſanctis paupertatem ſuam & humilitatem iniqua invectione reputabant, dicentes: Quid vobis prodeſt mundi divitias non habere, & futura neſcio quæ perquirere, præſentia gaudia deſerere, & triſtitiam plus amare? Ecce ego quæ video, teneo; tu ſpera quæ inaniter potius ſuſpicaris. Sequitur, *Et deſpectio ſuperbis*. Deſpiciunt ſuperbi humiles, quando tales prædicationes eorum audiunt, quibus obedire contemnunt. Nam cum ſuperbi præſentia diligant, futura non tractant, & acrius in illos iniquitate ſuæ pravitatis inſurgunt, qui regulis Domini ſervire contendunt. Verum his in judicio venturo ſit alterna converſio; in opprobrium & deſpectionem veniunt abundantes atque ſuperbi, ſicut Salomon de talibus ait: *Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis*, &c. Sciendum plane quia communis eloquentiæ ordo poſcebat, ut diceret: Multum repleta eſt anima noſtra opprobrio abundantium, & deſpectione ſuperborum. Sed cum dixerit, *Multum repleta eſt anima noſtra opprobrium abundantibus, & deſpectatio ſuperbis*, hoc videtur eſſe proprium ſcripturæ divinæ; quod tamen trahi non debet ad vitium, ſed quoniam non eſt adhuc humanis regulis apprehenſum.

Deſpiciunt ſuperbi humiles.

Sap. 5. 8.

Concluſio Pſalmi.

Merito iſte, qui jam quatuor gradus aſcenderat, dementium, invidiam ſuſtinebat: quia res proſperæ mordent ſemper adverſos, dum vanis imputationibus retardari creditur, qui animæ provectibus ſtudere monſtratur. Intueamur virum & in precum perſeveratione mirabilem, & nullis irriſionibus intepentem: ſed diverſas moleſtias, diverſa vulnera uno medicamine curantem; quod oculos ſuos levat ſemper ad Dominum.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus tertius.

Canticum graduum.

Gradus iſtos & in multis unum, & in uno multos aſcendere Propheta teſtatur, quando plurali & ſingulari numero in his pſalmis locutus fuiſſe declaratur. Non injuria: quia & populus Dei unum corpus eſt Chriſti, & plebs iterum devota per unumquemque fidelium probatur effuſa. Quapropter ſive hoc unus, ſive plures loquantur, una tamen decantat Eccleſia. Sed iſti gradus in illo ſunt itinere conſtituti, ubi ipſe Rex patriæ viam ſe nobis cognoſcitur præbuiſſe; quam ſi ipſo præſtante, fideliter atque humiliter gradimur, ad ejus ſancta tribunalia pervenimus.

Populus Dei unum corpus eſt Chriſti.

Diviſio Pſalmi.

Memores ſancti Confeſſores quanta pericula per divinam miſericordiam velut impetum torrentis evaſerint, primo capite fatentur ſe de tot ſævientibus ærumnis ſola Dei miſericordia fuiſſe liberatos. Secundo, gratias agunt, quia non ſunt decepti a perſecutoribus ſuis: ſed verſa vice inſidiæ magis ipſorum contritæ ſunt, eoſque conſtat ereptos.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *Niſi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrael*. Subita lætitia quæ de præteriti periculi recordatione deſcendit, ſolet verborum ordinem non tenere. Admirantur

enim Confeſſores quomodo evaſerint inſequentes: quemadmodum fragilitatem humanam tormenta non vicerint: quomodo deficiente corpore mens fide ſolidata non ceſſerit; & exiguam partem verborum, quæ de ſenſu magno deſcenderat, in capite poſuerunt: quæ tamen ſubſequenter explanant; ut & * periculis tantis non tolleretur admiratio, & paulo poſt ſermonum redderetur integritas. Conſueta quippe ſententia fuerat dicere: Nullatenus potuimus pericula inflicta ſuperare, *niſi* quod *Dominus erat in nobis*. Simul & præſumptionis humanæ pernicioſa conſuetudo de medio tollitur, quando non divitiæ noſtræ, non conſilium, non virtus nobis ſubveniſſe dicitur; ſed miſeratio Domini ſola nos liberaſſe monſtratur. Sequitur, *Dicat nunc Iſrael*. Saluberrimum nimis eſſe cognoſcitur, quod tanta ut * fiant, auctoritate Domini cenſetur. Nam unde ipſi fuerant ſalvati, merito reliqui beati gratias agere monebantur. Hæc eſt enim charitatis & unitatis virtus, ut ſi quid uni proſperum concedatur, omnes ſibi proveniſſe congaudeant; rurſumque ſi quid contrarium ingeritur, univerſi ſibi accidiſſe condoleant. Quapropter quid *dicat Iſrael*, ſubter adjunxit. Ideoque qui vult eſſe Iſrael, puro corde dicere talia non recuſet.

* Ed. *periculi inſtantis*.

* MS. F. & Ed. *fiat*.

Charitatis & unitatis virtus

℣. 2. *Niſi quia Dominus erat in nobis: cum inſurgerent homines in nos*. Et hunc verſum & alios tres qui ſequuntur, pii Confeſſores Iſraelem commonent dicere, qui in pſalmi capite loqui cœperunt: quoniam etſi unuſquiſque aliquo caſu propriis periculis exuitur, ab omnipotente Domino liberatur. Sed quamvis in iſtis omnibus pendeat una ſententia, nos tamen more noſtro ſingulos verſus ponimus; ut quod de alio pro ſenſu explicando ſubjungendum eſt, commoneamus. Inchoat itaque ſecundus verſus pendente ſenſu (ſicut in primo jam factum eſt) ut dicat ſe Iſrael per Domini gratiam fuiſſe liberatum, quando eos ſcelerati homines inſequebantur atrociter. Quomodo enim aut caro fragilis ſufficeret, aut mutabilitas humani animi firma conſtaret, *Niſi quia Dominus erat in eis?* Ille enim quando in nobis eſt, nec vitio noſtræ pravitatis abſcedit, ſemper ſalvi, ſemper manemus illæſi: quia perſequentium iniquitas non prævalet contra eum, pro quo ſe gratia divinæ virtutis opponit. Quapropter intuendum eſt in his duobus verſibus qui dicti ſunt, & in tribus aliis qui ſequuntur, figuram eſſe Anaphoram: quoniam eadem verba per principia verſuum repetita eſſe noſcuntur. Quod ſchema plurimum valet ad animos commovendos.

Quando Dominus in nobis eſt ſemper ſalvi manemus.

℣. 3. *Forſitan vivos deglutiſſent nos: cum iraſceretur animus eorum adverſum nos*. Medietas verſus iſtius ad ſuperiora reſpondet. Ita eſt enim ſenſus iſte jungendus: *Niſi quia Dominus erat in nobis, cum inſurgerent homines in nos: forſitan vivos deglutiſſent nos*. Hic enim diſtinctionem plenam ponere debemus, ut reliqua nobis iterum abſoluta verborum copulatione reſpondeant. Nam quod dicit: *Vivos deglutiſſent nos*; humana conſuetudo non eſt vivos deglutire contrarios: ſed vivi deglutimur, quando aut in hæreticas pravitates, aut in profundam præcipitationem culparum nefanda pravitate demergimur. Quod ſanctis viris potuiſſet accidere, niſi eos virtus ſuperna liberaſſet. Sequitur medietas verſus hujus, quam tamen ad inferiorem ſententiam conſtat eſſe jungendam. Dicit enim: *Cum iraſceretur animus eorum adverſum nos*. *Iraſceretur*, dixit: quia juſtiſſimas cauſas non habebant. Ira enim & invidia judicio carent, dum voluntates ſuas mente præcipiti ſubſequuntur; ſicut & Job dicit: *Stultum occidit iracundia; & parvulum necat invidia*. Quid enim adverſum Dei famulos habere juſtum poterant, qui in eis Auctorem omnium contemnere præſumebant? Animus, Græcus ſermo eſt ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, id eſt, quod mobilitas ejus ventis celerrimis comparetur: ſive * quod ſanguinem non habeat, utique qui corporalis non eſt; ſicut in libro dictum eſt, quem de anima Domino præſtante conſcripſimus.

Ira & invidia judicio carent.

Job. 5. 2.

Animus unde dictus.

* f. ἄναιμος.

℣. 4. *Forſitan velut aqua abſorbuiſſent nos: torrentem pertranſivit anima noſtra*. Simili modo contexti ſunt & iſti verſiculi. Eſt enim ſi ita legatur plena & indubitata ſententia: *Cum iraſceretur animus eorum adverſum nos: forſitan velut aqua abſorbuiſſent nos*. *Aquam* hic iniquos populos vult intelligi Paganorum, qui idolorum culturis, quaſi nimia quadam inundatione terrena corda occupaſſe videbantur. Hi ſervos Dei abſorbere cupiebant, cum in ſuas culturas Chriſtianos perducere nitebantur. Sed eos virtus divina liberavit, quæ Petro Apoſtolo manum, ne mergeretur extendit. *Aquam* vero dixerunt antiqui, a qua ſunt omnia, credentes exinde omnia fuiſſe procreata. Sequitur, *Torrentem pertranſivit anima noſtra*. *Torrens* eſt (ſicut jam diximus) fluvius hibernis imbribus ſubito concitatus, qui & rapidus cognoſcitur & cœnoſus: quia non puro fronte profunditur, ſed terrenis infectionibus ſordidatur. Huic merito comparatur ſæculi iſtius turbidus curſus, qui nullo veritatis fonte defluit, ſed malorum omnium tempeſtate coaleſcit. Iſte torrens eſt, unde bibit & Dominus, de quo jam dictum eſt: *De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput*. Merito ergo & Iſrael ipſum pertranſiiſſe perhibetur, unde & Caput ejus potaſſe prædictum eſt. Sed in his omnibus una eſt veraque confeſſio: quoniam de tantis periculis ſola Domini miſeratione liberamur.

Aqua unde dicta.

Torrenti comparatur ſæculi iſtius turbidus curſus.

Pſal. 109. 7.

℣. 5. *Forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem*. Debemus ad inquirendum eſſe ſolliciti, quare iſta pars orationis, *forſitan*, fuerit toties iterata, cum dubitare fidelibus non conveniat mundi pericula per noſmetipſos non potuiſſe tranſire, *Niſi quia Dominus erat in nobis*. Hoc enim vera, hoc Catholica confitetur Eccleſia: ſed uſus eſt magni periculi, ut quoties a maxima clade liberamur ſub dubitatione dicamus: Putas evaſimus? Cum nos nequaquam evaſiſſe dubitemus. Nam & alibi in re certa ſic ponitur: *Niſi quod lex tua meditatio mea eſt: tunc forſitan periiſſem in humilitate mea*. Tobias quoque Propheta ſic ait: *Convertimini peccatores, & facite juſtitiam coram Domino; quis ſcit ſi velit vos, & faciet vobiſcum miſericordiam?* Et alibi ſcriptum eſt: *Et elevate cum fletu oculos veſtros in cælum, forſitan miſerebitur noſtri Dominus, & ſalvabit vos*. Vides tantis locis poſitum, *forſitan*, ubi non erat ullatenus ambigendum; Unde non merito hanc verborum titubantiam, ſed fidei magnam abſolutamque conſtantiam proprium ſcripturæ divinæ dicimus; quod uſus mundanus in rebus dubiis atque incertis tantum ponere conſuevit. Quapropter aliquid hujuſmodi dictum, non eſt defectus robuſtiſſimæ fidei, ſed exaggeratio magna periculi. Nam cur dubitarent *aquam intolerabilem* evaſiſſe *animas* ſuas, cum ipſi in ſuperioribus profeſſi ſunt; *Torrentem pertranſivit anima noſtra*? Subjecit, *Aquam intolerabi-*

Pſal. 118. 92.

Tob. 13. 8.

Judith. 7. 18. 24.

lem. Ipſo modo *aquam intolerabilem* dicit, quam ſe toleraſſe profeſſus eſt. Aliter enim evadere non potuit, niſi confortatus per Dei gratiam omnia toleraſſet. *Intolerabilis* ergo *aqua* dicitur, quando noſtra infirmitas cogitatur. Nam peccatorum gurges criminumque tempeſtas tolerari non poteſt, quando a defenſione Domini ſegregatos invenerit. E contra omnia tolerabilia fiunt, cum Deus in ſanctis ſuis habitat; tunc enim nec error ſubripit, nec luxuria trahit, nec ſuperbia ventoſa prævalet, nec hoſtis antiqui ſuggeſtio maligna graſſatur.

Omnia tolerabilia fiunt, cum Deus in ſanctis habitat.

℣. 6. *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.* Venerunt pii Confeſſores ad narrationem ſecundam, in qua Domino gratias agunt, quia minime pro inimicorum voluntatibus corruerunt: ſed illi potius contriti ſunt, qui eos perdere maluerunt. Et vide quemadmodum inimicorum voluntas ſæva deſcribitur, ut more ferarum humanam innocentiam dentibus appetere viderentur. Quod etiam de diabolo dictum eſt: *Inimicus veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.*

1. Petr. 5. 8.

℣. 7. *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.*

℣. 8. *Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus*. Bene iſtud ſancti dicunt, quorum etſi corpus afflictum, anima tamen Domino cuſtodiente ſervata eſt. *Paſſer* enim (ſicut ſæpe diximus) avis eſt omnino cautiſſima, in parietibus habitans, quæ inſidias poſitas ſolerter evitat, nec facile capitur, quæ ad eſcas quærendas ſemper noſcitur venire ſollicita. *Laqueus* eſt autem *venantium*, mundi iſtius quælibet dulcedo propoſita: in qua tunc capimur, quando ſuavis eſſe judicatur; ſicut de mulieribus ſcriptum eſt: *Oculus meretricis laqueus peccatoris*. Sic de avaritia, ſic de ſuperbia, ſic de cunctis vitiis ſentiendum. Sed vide quid adjecerint, *contritum laqueum, & ſe fuiſſe liberatos*. Revera, quia ſe gravat qui alium onerare feſtinat; & ſicut legitur: *Ipſe in foveam incidit, qui eam alteri parare contendit*. Præterea reſpice quod non ruptum, ſed *contritum laqueum* dicit. *Contritum* enim nec loreum aliquid, nec ſtupeum dicimus, niſi quod alicujus metalli duritiam habere monſtratur; & ideo *contritus* dictus eſt, ut in ipſo oſtenderet fortitudinem paſſionis, & potentiam liberantis. Quapropter *contrito laqueo*, merito ſe dicunt *eſſe liberatos*, quando inſidiatores perducuntur ad nihilum, cum capere nequeunt, quos decipere tentaverunt.

Prov. 7.

Se gravat, qui alium onerare feſtinat. Eccleſ. 27. 29.

℣. 9. *Adjutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram*. Reddunt cauſam, quare laqueus ille contritus eſt: quia nihil illi prævalere poteſt adverſum, cui divina virtus præſtat auxilium. Quid dementes quæritis, contra illius ſervos inſidias tendere, quem audiſtis cælum & terram juſſione momentanea condidiſſe? Facile illi eſt inſidias * veſtras deſtruere, qui conſuevit iniqua omnia cum voluerit diſſipare.

* Ed. noſtras

Concluſio Pſalmi.

QUam bene in quinto gradu Confeſſorum aſcendit beata devotio; ut qui corporeos ſenſus, juvante Domino, ſuperare valuerunt, quinarii loci provectione gauderent. Sed hi ne caderent, ne corporis infirmitate titubarent, illa humani generis remedialis præſtabat humilitas; ut ſpem ſuam totam in Domino ponerent, nec ſibi boni aliquid ruinoſis præſumptionibus applicarent.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus quartus.

Canticum graduum.

SCiens Dominus infirmitatis humanæ labilem greſſum, iter iſtud virtutum quibuſdam gradibus fabricavit; ut ſecurius ad ardua tenderet deſiderium noſtrum, cum veſtigium poneretur in plano. Sic enim calcamus dorſa graduum, ut inæqualem non patiamur aſcenſum. Sed quamvis ſcala iſta ſalutaris competenti remedio videatur eſſe conſtructa: nulla tamen firmitate conſiſtimus; niſi illic Domini regimine * teneamur. Quæ tamen aſcenſio fit mente, non corpore. Nam in uno magis loco ſedentes, & cellulæ ſitu retruſi, efficacius iſtos gradus aſcendimus, quam ſi per hominum ora volitemus; & ideo clamat Propheta nobis eſſe in Domino confidendum: ne laboremus incaſſum.

* MSS. A. B. F. tueamur.

Diviſio Pſalmi.

COnſcendens Propheta ſenarium gradum, qui perfectus habetur in diſciplina numerorum, populum fidelem prima commonitione confirmat, dicens: Nullatenus commoveri poſſe, qui confidentiam ſuam in Domini virtute poſuerunt: reddens cauſam, quare peccatores ſupra ſortem juſtorum non permittat excreſcere. Secundo deprecatur, ut rectis proſperitas, pravis vindicta proveniat.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. QUi confidunt in Domino ſicut mons Sion: non commovebitur in æternum, qui habitat in Jeruſalem. Generaliter cunctos alloquitur ſermo propheticus: quoniam qui hic fuerint in vera religione conſtantes, & ſpem ſuam in Domini defenſione poſuerint, *ſicut Sion* Jeroſolymæ mons, ita firmiſſima ſoliditate conſiſtunt. Sed hic nominis eſt interpretatio perquirenda. *Sion* enim dicitur ſpeculatio, quæ convenit Paſtori Domino Jeſu Chriſto. Non enim tantæ Majeſtati inſenſatum aliquid poterat comparari, niſi ſub aliqua ſignificatione probabili; quod in ſcripturis divinis frequenter invenies; nam & alibi dictum eſt: *Montes exultaverunt ut arietes, & colles velut agni ovium*; & his ſimilia. Dicit ergo de homine, *qui confidit in Domino, non commovendum eſſe in æternum, ſicut montem Sion*; cum tamen & ipſum in fine mundi credamus inter cætera commutari. Sed ille *Sion*, id eſt, Dominus Chriſtus *non commovebitur*, qui hac ſignificatione declaratur. Et conſidera, quia ſupra poſuit. *Qui confidunt*; & poſtea ſingulariter dixit: *Non commovebitur*; videlicet ut numeroſam Chriſtiani populi oſtenderet unitatem. Addidit, *Qui habitat in Jeruſalem*. Cum ſciamus *Jeruſalem* a diverſis gentibus funditus fuiſſe ſubverſam, ejuſque cives frequenter ductos eſſe captivos, quemadmodum hic habitatores ejus dicit nullatenus commovendos? Sed hic quoque *Jeruſalem*, cæleſtem patriam debemus advertere, quæ ſignificat viſionem pacis: de qua nullus poteſt ullo modo *commoveri*, qui

Sion dicitur ſpeculatio.

Pſal. 113. 4.

qui meruerit in ejus ſoliditate conſtitui. Sic enim nobis veritas patet, & ratio abſoluta conſtabit, ſi nomina hujuſmodi ad congruam ſignificantiam transferamus.

℣. 2. *Montes in circuitu ejus: & Dominus in circuitu populi ſui, ex hoc nunc & uſque in ſæculum.* Sic forma terrenæ Jeruſalem præſenti verſu deſcribitur, ut illa nobis cæleſtis patria potius indicetur. Etenim Jeruſalem iſta, quamvis & ipſa in monte ſit circumjectis montibus in medio conſtituta, quæ celſis cacuminibus velut quædam area circuitur. Hæc forma dictionis Græce dicitur Topotheſia, Latine loci poſitio. *Montes in bono & in malo ponuntur.* *Montes* enim & in bono & in malo ponuntur: quoniam utrique ſuper communem naturam magna altitudine præeminere cernuntur. In malo ſunt poſiti: *Pſal. 10. 2.* *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Tranſmigra in montem ſicut paſſer?* *Pſal. 71. 3.* In bono: *Suſcipiant montes pacem populo tuo, & colles juſtitiam.* Sicut & hic *montes* ſanctos viros deſignant, qui Jeruſalem illam cæleſtem quaquaverſus inhabitant. Nam ut beatos viros debuiſſes advertere, ſequitur, *Et Dominus in circuitu populi ſui.* *Dominus non circuit, niſi quem ſibi fidelem cognoſcit.* Ille enim non circuit, niſi quem ſibi fidelem eſſe cognoſcit; circuit enim ad æternæ defenſionis auxilium, & totius honoris cumulum conferendum. *Deus ubique totus bonis præſens, & malis abſens.* Adeſt enim per ineffabilem naturam ſuam ubique totus, omnia penetrans, cunctaque continens; nec more creaturarum, ut alibi ſit aliunde diſcedit; & cum tamen omnia compleat, bonis præſens, malis abſens eſſe dignoſcitur. Quod de tota Trinitate intelligere ac credere ſine dubitatione debemus. Nam quod adjecit: *Ex hoc nunc*, iſtud ſæculum ſignificat, de quo dicit Dominus: *Matth. 28. 20.* *Ecce Ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi. Uſque in ſæculum*, illud dicit, ubi jam ſanctis potentiſſima Majeſtate ſui luminis apparebit. Sed cur præbeatur iſta defenſio conſequenter exponitur.

MSS. A. B. relinquet. ℣. 3. *Quia non * derelinquet Dominus virgam peccatorum ſuper ſortem juſtorum: ut non extendant juſti ad iniquitatem manus ſuas.* *Virga boni malique poteſtas ſignificatur.* *Virga* boni malique poteſtas ſignificatur. Sic enim in bono dictum eſt de ipſo Domino Salvatore: *Pſal. 109. 2. Exod. 7.* *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: & dominaberis in medio inimicorum tuorum.* Accepit etiam Moyſes virgam, de qua miracula numeroſa faciebat. Datur ſiquidem & illis in malo, qui ſemper fideles ſtudio pravitatis affligunt; nam & perſecutores ſunt virga Martyribus; item & iracundi domini famulis ſuis, ut fuit Pharao, Nabuchodonoſor, & cæteri qui aſperrima dominatione regnarunt. *Cur iniquam poteſtatem non permittat Dominus diutius graſſari.* Sed hanc iniquam poteſtatem non permittit Dominus diutina libertate graſſari; ut intelligant fideles ad patientiæ ſuæ probationem hoc ſuperbis breviſſimo tempore fuiſſe conceſſum. Poterant enim ſervi Dei animos ſuos ad iniquitates forſitan extendere, ſi perſecutionem crederent longis temporibus permanere. *Sors juſtorum eſt hereditas Domini.* Sors vero juſtorum eſt hereditas Domini, id eſt, religio Chriſtiana, ſupra quam non ſinit diutius crudeles tyrannos inſurgere, ne poſſint Eccleſiam Domini longiſſima perſecutione conterere. Dicendo enim: *Non derelinquet*, ſignificat quoniam etſi ad tempus tentatio permittatur, non tamen libera in ſua poteſtate deſeritur, cui potius finis malus, & lamentabilis præparatur interitus.

℣. 4. *Benefac Domine bonis, & rectis corde.* Confirmato populo & fidei firmitate ſolidato, venit ad ſecundam partem, in qua breviter Dominum deprecatur, quod ſcit eum eſſe facturum; *Quando boni ſunt homines.* ut bonis bona, malis digna reſtituat. *Boni* autem ſunt homines, cum gratia divina præventi, cœperint deſiderare & implere quæ juſſa ſunt. Legimus enim. *Nemo bonus, niſi ſolus Deus.* Sed *Marc. 10. 18.* utrumque verum, utrumque perfectum eſt. Nam ſi noſtris viribus relinquimur, mali ſine dubio comprobamur: ſi divina miſericordia ſuffragante reſpicimur, donec obedientes ſumus, *boni* utique reperimur. Sequitur, *Et rectis corde.* *Recti corde* ſunt, qui Dominum ſequuntur, non præire contendunt, *Recti corde ſunt qui Dominum ſequuntur.* ut Petro Apoſtolo dictum eſt humana ſapienti: *Redi retro Satanas.* *Marc. 8. 33.* Illi qui præcedere volunt, errare non deſinunt; qui ſubſequi deſiderant, *recti corde* ſine dubio comprobantur. His igitur optat Propheta bonum fieri, qui neſciunt a Domino prava voluntate ſeparari.

℣. 5. *Declinantes autem * ad obligationem, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: pax ſuper Iſrael.* *Ed. in.* Sicut bonis & rectis corde bene fieri poſtulavit: ita nunc *declinantes ad obligationem* dicit poſſe perduci. Pulchre autem definita eſt opera iniquitatis, *obligatio* ſcilicet quæ nos vinculis pravitatis innectit; *Opera iniquitatis eſt obligatio quæ nos vinculis pravitatis innectit.* ut eſſe liberi nequeamus, cum talibus laqueis tantiſque conſtringimur. Et nota quod dicit, *Declinantes*, id eſt, juſſa Domini non ſequentes. Pari enim ſententia pereunt, qui & declinare juſſa Principis, & operari malitiam velle contendunt. Adjicitur certa promiſſio, *Pax ſuper Iſrael.* Verum iſta pace omnia promittuntur eximia, quæ univerſum intellectum ſuperant, quæ omnia vota tranſcendunt; & ut breviter multa claudamus, hæc *pax* ipſe Salvator eſt Dominus. Sed iſtam *pacem* omnimodis non habebunt, qui cum unitate litigant, & Catholico populo probantur adverſi.

Concluſio Pſalmi.

Conſideremus quam bene gradus iſte firmatus eſt; ut & præterita mala Propheta recoleret, & in omnibus diceret Dominum præſtitiſſe. Ipſe enim ad meliora parat aſcenſum, qui ſibi in præteritis adfuiſſe Domini cognoſcit auxilium. Ultra enim non potuiſſet aſcendere, ſi quid de ſe præſumere voluiſſet. Quapropter ſalutarem regulam complectamur toto mentis affectu; ut ipſe nobis concedat gradus iſtos aſcendere, qui nos magnalia ſua fecit audire.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus quintus.

Canticum graduum.

Poſt captivitatem omnium peccatorum, voces beatorum aſcendentium ad ſupernam Jeruſalem quam ſuaviter offeruntur; ut in itinere arduo poſiti, ſancto ſe carmine conſolentur. Iter feliciſſimum, fructuoſus labor, nec aliquando decipiens, ſi ille ad quem tenditur, in corde ſemper habeatur. Quapropter animæ ponamus aurem, mentem puriſſimam commodemus. Aliquid enim de illa beatitudine ſumimus, ſi ſanctum carmen cordis penetralibus hauriamus.

Diviſio Pſalmi.

Sanctiſſimi viri divina miſeratione liberati, prima parte pſalmi gratias agunt, quod de obnoxietate ſæviſſima peccatorum in tantam gratiam ſunt recepti, ut inter Gentes probarentur eſſe laudabiles. Secunda parte deprecantur ut captivitas eorum commutetur in gaudium:

ſubjungentes mirabilem veramque ſententiam: quia, *Qui ſeminant in lacrymis, in gaudio metent*.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. **I**N *convertendo Dominus captivitatem Sion: facti ſumus ſicut conſolati*. Hic ſpiritualis expoſitio probatur eſſe neceſſaria. Nam cum nullam deſolationem temporibus David Sion ſuſtinuiſſe declaretur; reſtat perquirere qualem *captivitatem* verſus iſte indicare videatur; utique illam diaboli, qua mundus tenebatur obnoxius. *Captivitas* enim *Sion* fuit, cum Eccleſiam Dei quæ tunc in paucis erat, idolorum premebat iniquitas. Sed converſa eſt in libertatem, quando adventu Domini inferni vincula dirupta ſunt. Sequitur, *Facti ſumus ſicut conſolati*; ſcilicet quoniam *captivitas* illa quæ fuit, quamvis a nobis fuerit auxilio Divinitatis exploſa, *ſicut conſolatos* nos reddit, non omnino ſecuros. Illic eſt enim certa conſolatio, ubi erit jam & complenda promiſſio. Habemus tamen inter iſtas mundi ambiguitates maximam conſolationem, quando illum conſervare dona ſua credimus, quem nobis gratis peperciſſe ſentimus.

Quando Eccleſia captiva, & quando libera.

℣. 2. *Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum: & lingua noſtra exultatione*. *Tunc* ſcilicet quando Domini Salvatoris adventus (ſicut jam dictum eſt) captivitatem noſtram commutavit in gaudium, vitia in virtutes, ignorantiam in cognitionem divinarum rerum, interitum in * vitam ſempiternam; ut merito *impleretur os gaudio, & lingua exultatione*, quibus talia Domini munere præſtabantur. Sed hic *os*, ſignificat cordis arcanum, ubi primum gaudia ſeminata coaleſcunt, & officio linguæ in fructum vocis erumpunt. De ipſo *ore* dicitur: *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus*. Ipſe etiam clauſis labiis clamat ad Dominum, & otioſo ore efficaciter vox compuncti cordis auditur.

* Ed. *vivere ſempiternum*.

Pſal. 33. 9.

℣. 3. *Tunc dicent inter Gentes: Magnificavit Dominus facere cum illis*. Omnino certa laus eſt quam adverſarii profitentur, & magnum pondus veritatis illum bonum teſtimonium dare, qui probatur contra ſenſiſſe. Et intende diligentius, quia non dicit Gentes, ſed *inter Gentes*. Non enim in adventu Domini Gentes univerſaliter crediderunt: ſed *inter Gentes* erant, qui compuncti talia dicere potuiſſent. Videntes ergo religionem florere in populo Chriſtiano, jam bene intelligentes profeſſi ſunt revera Dominum eſſe cum talibus, qui ſtudentes rectæ conſcientiæ nulla ſe cupiebant ſuperſtitione polluere. Et quoniam illos videbant etiam virtutes operari, dicebant: Decrevit Dominus magnalia facere cum illis, quorum precibus cernebant expetita compleri.

Omnino certa laus eſt quam adverſarii profitentur.

℣. 4. *Magnificavit Dominus facere nobiſcum: facti ſumus lætantes*. Ne ſuperiores ſermones Gentilium ſub dubietate relinquerent: nunc ad ſuam perſonam trahentes eorum dicta confirmant. Faciebat enim Dominus cum ipſis magnalia, quando eos propitius dignabatur audire. Et nota genus locutionis quod dicit: *Magnificavit Dominus facere nobiſcum*, id eſt, decrevit magnos nos oſtendere Gentibus donatione virtutum. Quod & genus locutionis inter ſcripturæ divinæ propria ſuſcipiendum competenter accipimus. Sequitur, *Facti ſumus lætantes*; utique de tanta gratia. Erat nimirum copioſa lætitia, quando ſe videbant ſpecialiter diligi, qui fuerant a peſſima captivitate liberati. Quæ figura dicitur Diatypoſis, id eſt, expreſſio habitus. Habitum autem hunc appellamus animi aut corporis conſtantem, & abſolutam aliqua in re perfectionem.

℣. 5. *Converte Domine captivitatem noſtram, ſicut torrens in Auſtro*. Adventus Domini redemptione prædicata, fideles populi veniunt ad ſecundam partem: deprecantes ſua iterum peccata dimitti. Scriptum eſt enim: *Juſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui*. Et rurſum: *Dic tu primum iniquitates tuas, ut juſtificeris*. Merito ergo & in generali remiſſione gaviſi ſunt, & ſibi veniam precantur attribui. Sequitur decora comparatio: *Sicut torrens in Auſtro*. *Auſter* ventus eſt calidus, qui frigore ligatas aquas vaporis ſui virtute diſſolvit, & torrentem facit currere de ſuæ afflationis ardore; ſic ergo delicta mortis gelu conſtricta, * quia in ſe non habent vitam, cæleſtis miſericordiæ calore ſolvuntur, & velut turbidus torrens ſub celeritate diſcedunt. Sed ut nobis ſenſus poſſit conſtare plenitudo, pronuntiandum eſt: *Converte Domine captivitatem noſtram, ſicut torrens in Auſtro* convertitur in liquorem.

Prov. 18. 17.

Iſai. 43. 26.

* Ed. *quæ*.

℣. 6. *Qui ſeminant in lacrymis, in gaudio metent*. Duas ſeminationes eſſe in hoc ſæculo, Apoſtolo docente, cognovimus, ſicut ipſe ait: *Qui in carne ſeminat, de carne metet corruptionem; & qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam*. Spiritualis ergo ſeminatio ſemper in lacrymis eſt: quia licet fideles Domino præſtante virtutes operentur, aut præterita peccata deplorant, aut futuris ſe culpis involvere pertimeſcunt. Sic enim dictum eſt de ipſis: *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur*. Iſti ergo tales *qui ſeminant in lacrymis*, futuræ promiſſionis gaudia conſequuntur. Quibus etiam Oſee Propheta dicit; *Serite vobis ad juſtitiam, & metite miſericordiam*. Seminatio vero eorum eſt pacem quærere, charitatis ſtudio omnia ſuſtinere, jejuniis corpus edomare, eleemoſynis ſe & pietate reficere, & quicquid ad diſciplinam poteſt fidelium pertinere. Contra temporalium rerum cupidi, & vana ſæculi deſiderantes cum lætitia ſeminant, quando adulteria committunt, avaritiam diligunt, delicioſas comeſſationes exquirunt, idololatriam colunt, & cætera quæ fiunt diaboli inſtigatione peccata. Sed in illo die judicii cum triſtitia & fletu operas ſuas metent, de quibus ſcriptum eſt: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium*. Sic uno verſiculo & bonarum rerum compenſatio, & malarum retributio declarantur. Quæ figura dicitur Antiſtathmiſis, hoc eſt, Recompenſatio, quando juſta factis recipit, qui ſe aut recta, aut prava converſatione tractaverit.

Galat. 6. 8.

Spiritualis ſeminatio ſemper in lacrymis eſt.

Matth. 5. 5.

Oſee 10. 12.

Matth. 8. 12.

Quid ſit Antiſtathmiſis.

℣. 7. *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua*.

℣. 8. *Venientes autem venient * in exultatione, portantes manipulos ſuos*. Quamvis & hic verſus ad generales videatur bonas operas pertinere: tamen eleemoſynas maxime (ſicut & aliis viſum eſt) dignoſcitur commonere; unde ſcriptum eſt: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna extinguit peccatum*: Nam cum dicit: *Euntes*, provectus vitæ ſanctiſſimæ ſignificatur, in qua bene ambulando ſemper acceditur. *Flebant* ergo quando pauperes conſpiciebant nuditate dereſtos, frigore conſtrictos, inopia ſæva maceratos; ut prius pietatem corde facerent, antequam minus aliquid larga præſtaret. Sequitur, *Mittentes ſemina ſua*. *Mittentes*, in illo ſæculo præmittentes, ubi ante facta noſtra perveniunt, quam nos illuc ire poſſimus, ſicut ſcriptum eſt: *Theſauri za-*

* MSS. A. B. *cum*.

Eccleſ. 3. 33.

Matth. 6. 20.

te autem vobis in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea demoliuntur, neque fures effodiunt & furantur. Nec vacat quod addidit, *ſua*, ut de propriis laboribus, non de rapinis eleemoſynas facere debeamus. Miſericordia enim illa eſt, de qua alter non gemit, de qua nullus contriſtatus abſcedit: quia illud offerendum eſt Majeſtati, quod poteſt ſub pietate conquiri. Nam cum dicat Dominus ſibi dari, conſidera ſi illi aliquid de pravitate poſſit offerri. Addidit, *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos ſuos. Venientes*, illi *veniunt in exultatione*, quibus jam miſericordia divina præparatur, qui hic taliter egerunt, qualiter ſuperna juſſa præcipiunt. Illi autem ad gaudium venientes non veniunt, qui hic ſe nequiſſimis actibus polluerunt. Omnibus enim venire commune eſt: ſed ad gaudium pervenire, beatorum. Hæc dicuntur nomina Conjugata, quæ fiunt ex verbis generis ejuſdem. Et quoniam ſuperius dixerant metere unumquemque operam ſuam, in eadem metaphora veraci ſententia perſeverant. Addiderunt quoque, *Portantes manipulos ſuos*. Meſſores enim opere conſummato, * gremio portant ad aream quæ in agro ſpicarum congregatione ligaverint: ſic beati fuerunt in aream Domini fructuoſiſſimas actiones. Sed felix illud gremium, qnod triticeis ponderibus ingravatur, ne levitas ſtipularum vota meſſoris eludat; & tunc deprehendat inanitatem laboris ſui, quando jam non prævalet operari.

Miſericordia illa eſt, de qua alter non gemit

Qui ad gaudium veniant, qui vero non.

* MSS. *gremia.*

Concluſio Pſalmi.

QUam bene ſeptimus iſte gradalium in figuram veteris Teſtamenti primum adventum nobis Domini prophetavit, lætitiamque populis ſalutarem largiendam eſſe præcinuit, ut Ogdoas eſſet in reliquis, quam ad Reſurrectionem Domini pertinere prædiximus. Nam & diſtinctionem hanc ſequens titulus manifeſtat; ſcribitur enim Canticum graduum Salomonis. Salomon autem interpretatur pacificus, quod nomen ad Dominum Chriſtum maxime pertinet, qui mundum reconciliavit Deo, qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*. Denique pſalmus ipſe jam non futuram prophetiam, ſed ipſum fructum ventris oſtendere comprobatur; ut cunctis indubitanter appareat, in ſeptuageſimo primo pſalmo per decadas totius operis novi & veteris Teſtamenti indicia contineri: hic autem per ſingularem numerum eadem fuiſſe declarata.

Joan. 14. 27.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus ſextus.

Canticum graduum Salomonis.

DIximus non vacare, quod & iſti titulo *Salomonis* quoque nomen adjunctum eſt, cujus interpretatione in Latina Lingua pacificus eſt. Et cui aptius hoc vocabulum poterit convenire, niſi qui populum circumciſionis & præputii unitatis gratia colligavit; & quaſi angularis lapis venientes ad ſe e diverſo parietes ſtabilitatis robore ſolidavit; de quo dicit Apoſtolus: *Ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit utraque unum*. Additur quoque quod octavus uſque ad finem gradalium eſt, qui numerus pertinet ad Reſurrectionem Domini Chriſti, de quo omnino locuturus eſt: indicans novum Teſtamentum, ad quod hæc prædicta myſteria referuntur. Et nota quod hic & in ſeptuageſimo primo pſalmo propter diſtinctionem Teſtamentorum *Salomonis* nomen conſtat aſcriptum, ut utraque ſibi aſſonare cognoſcas.

Epheſ. 2. 14.

Diviſio Pſalmi.

EXultans Propheta quod Spiritu ſancto completus, novi Teſtamenti gratiam prævidiſſet: ne aut ſibi aut aliis de tanto munere forſitan ſurriperet pernicioſa præſumptio, primo ingreſſu docet ſanctiſſimos viros; ne quis propriis viribus aliquid boni applicare contendat, cum omnia in divina poteſtate ſint poſita; nec præcurrere quis velit tempus, quod intelligit Domini ordinatione diſpoſitum. Secundo modo de ipſo Domino loquitur Jeſu Chriſto, & de Apoſtolis ejus, vel quicumque ipſius mandata perficiunt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. NIſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam. Planum eſt ad quoſdam ædificatores Pſalmiſtam loqui: ſed non eſt dignum ut credamus hoc de ſtructoribus cæmentorum, aut ſaxorum quadratariis dictum: ſed illos potius ædificatores debemus accipere, qui unumquemque Chriſtianum veritate fidei fabricare contendunt. Ipſi enim ſunt *domus*, quibus dicit Apoſtolus: *Vos enim eſtis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis*. Sed ſi iſti homines ſuis viribus ædificare contendunt, laborare videntur in vacuum, niſi gratia Domini donet veriſſimæ credulitatis * affectum; ſicut & Apoſtolus dicit: *Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus*. Debemus enim ad hæc facienda ſtudium commodare, ſed ita ut Dominum credamus poſſe perficere: ne vanis præſumptionibus eluſi, Auctorem & Perfectorem rerum in noſtram perniciem prætermittere videamur. Meminerimus autem hunc & alterum verſum ſub argumento dictos, quod dicitur A neceſſario. Neceſſaria quippe eſt Domini ædificatio, ſine quo nihil boni ad culmen perfectionis adducitur.

1. *Corint.* 3. 16.

* Ed. *effectum.*

Ibidem 7.

℣. 2. *Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, in vanum vigilabunt qui cuſtodiunt eam*. De domo ad civitatem tranſitum facit; ut nec in ſingulis elatio deteſtanda ſurripiat, nec in Eccleſia ſancta jactantia pernicioſa prævaleat. *Civitas* enim Domini Jeruſalem intelligitur cæleſtis, cujus adhuc pars peregrinatur in terris; in qua Epiſcopi vigilare contendunt, ut commiſſum ſibi gregem pervigili cura cuſtodiant. Quibus * idem dicitur: ne noxiis cogitationibus incitentur, & credant aliquid humanas vigilias prævalere, cum ſola Divinitas incurſionis pericula poſſit arcere. Intelligimus quam ſit impudens Pelagiana, quam iniqua præſumptio; ut contra eam decreverit toties Spiritus ſanctus dicere, quod tamen ipſa paſſa non ſit audire.

* Ed. *item.*

℣. 3. *In vanum eſt vobis ante lucem ſurgere: ſurgite poſtquam ſederitis*. Adhuc ipſos doctores alloquitur, ut efficacius populi corrigantur, cum etiam magiſtros viderint eſſe præmonitos. Dicitur enim, *In vanum eſt vobis ante lucem ſurgere. Surgit* ſcilicet *ante lucem* qui in hoc ſæculo deſiderat beatitudinem promereri, cum vera lux, id eſt, Dominus Chriſtus hic multa pertulerit, & uſque ad crucis patibulum pro noſtra ſalute dignatus fuerit pervenire. Quod pulcherrima comparatione monſtratum eſt. Nam qui *ante lucem ſurgit*, adhuc in tenebris ambulat, & iter ſuum propter obſcuritatem noctis expedire non prævalet; ſic & illi ſunt qui hic degere ſub ſecuri-

Surgit ante lucem, qui hic beatitudinem quærit.

tate contendunt, antequam reſurrectionis gaudia conſequantur. Quibus dicitur: *Surgite poſtquam ſederitis*, id eſt, prius humiliationem ſuſtinete, & poſt aſcenſum præmia quærite gaudiorum. Hic enim ſeſſio humilitatem ſignificat, non honorem. Quod ſic eſſe omnimodis ſentiendum ſequens verſus oſtendit. Nam ut Capitis noſtri evidentibus inſtruamur exemplis, ſedit quando dixit: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*. Surrexit cum ait: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra*. Legitur & in bono, *ante lucem*; ut Jeremias ait: *Ego autem locutus ſum ad vos ante lucem, & non audiſtis me. Et miſi ad vos omnes ſervos meos Prophetas ante lucem, dicens: Revertimini unuſquiſque a via ſua maligna*. Sed ſi aciem mentis intendas, uterque de Chriſto loquitur, quamvis videatur eſſe diviſum. Præſens enim pſalmus, *ante lucem*, id eſt, ante ſecundum adventum Domini nihil gaudiorum dicit eſſe præſumendum. Jeremias vero, *ante lucem*, id eſt, ante primum adventum Chriſti populos commonet a pravitate diſcedere: ne poſſint in tortuoſis itineribus inveniri. Sic ambo Prophetæ adventum Domini utrumque tetigerunt.

Per ſeſſionem humilitas intelligitur. — *Matth. 26. 38.* — *Ibid. 28. 18.* — *Jerem. 7. 13. 25.*

℣. 4. *Qui manducatis panem doloris: cum dederit dilectis ſuis ſomnum*. Declaravit quibus dixerit; *In vanum vobis eſt ante lucem ſurgere*, quando, ipſo teſte, *panem doloris* perfecti comedunt Chriſtiani, de quibus alius pſalmus ait: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*; Et alibi: *Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in menſura*. Quibus revera ipſe dolor panis eſt, cum ſe de afflictione reficiunt, & de mundana triſtitia conſolantur. *Panis* enim pertinet ad nutrimentum, quod in illa puritate contingit, quando fideles ſibi dari pœnas non ad interitum æſtimant, ſed ad ſalutem. Sequitur quando debeant ſurgere, qui prius juſſi ſunt ſedere; illo ſcilicet tempore cum fideles ſuſcipiuntur in requiem, quibus mors ſomnus eſt, & ſecura pauſatio. *Dilecti* enim Dei ſunt, qui eum nimia charitate perquirunt. Sed quanta illis præſtantur, hinc poteſt intelligi, ut tale nomen acceperint; nam qui *dilectus* Dei dicitur, æterna ſine dubio proſperitate cumulatur.

Panem doloris perfecti comedunt Chriſtiani. — *Pſal. 41. 4.* — *Pſal. 79. 6.* — *Fidelibus mors ſomnus eſt.*

℣. 5. *Ecce hereditas Domini, filii, merces fructus ventris*. Ut oſtenderet ſe Propheta de fidelibus Chriſti ſuperiora dixiſſe, venit ad ſecundum modum, in quo jam demonſtrat ipſum Dominum Chriſtum. Dicit enim: *Ecce hereditas Domini*; Filii ſcilicet Eccleſiæ, ex aqua & Spiritu ſancto generati, qui *hereditas Domini* eſſe noſcuntur. Et qui ſint iſti *filii*, conſequenter exponitur: *Merces fructus ventris*. Hujus *fructus ventris*, id eſt, uteri virginalis partus, *merces* eſt omnis ejus *hereditas*, quæ reſurgens in cælorum poſſeſſionem mittitur, & æterna cum Domino felicitate gaudebit. *Merces* enim humanitati reddita dicitur, de qua & ſecundus pſalmus ait: *Poſtula a me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam*. Et Apoſtolus dicit poſt alia: *Propter quod exaltavit illum Deus, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen*. Cæterum Divinitas ejus nihil accepit unde creſceret, ſed mundo contulit unde periculum mortis evaderet. Sic enim & populum acquiſitionis dicimus, & animas converſorum * lucrum eſſe profitemur; ut eodem modo & mercedem recipere dicatur, quam aliquando acquiſiiſſe teſtamur. Iſta enim & his ſimilia convenienter accipiuntur ab illa parte qua paſſus eſt.

Filii Eccleſiæ hereditas Domini. — *Quæ merces humanitati Chriſti reddita.* — *Pſal. 2. 8.* — *Philip. 2. 9.* — *Divinitas ejus nihil accepit unde creſceret.* — * *Ed. lucratum.*

℣. 6. *Sicut ſagitta in manu potentis: ita & filii excuſſorum*. *Sagitta* telum eſt, quæ & cito pervenit ad deſtinata, & pervolat omnino rectiſſima. Hæc quando egreditur de *manu potentis*, & magna velocitate diſcurrit, & appetita percutit. Non enim *potens* eſt ille qui dirigit, ſi ſagittæ curſus erraverit. Quapropter additum eſt: *de manu potentis*; ut nec de effectu dubitares, nec de celeritate diffideres. His bene Apoſtoli comparantur: quia de *manu potentis*, id eſt, Domini Salvatoris tranſmiſſi, celeriter ad deſtinata perducti ſunt, & juſſa fideliter impleverunt. Nam ut hoc evidenter adverteres, ſequitur, *Ita & filii excuſſorum*. *Excuſſores* recte dicimus Prophetas, qui penetralia Domini perquirentes, prophetaverunt populis ſtupenda miracula. Excutere enim, eſt rectum aliquid inquirere, palamque facere; quod illis accidiſſe non dubium eſt, qui vita probabili meruerunt ſancti luminis veritate compleri. Iſtorum *filii* merito dicuntur Apoſtoli, quorum prædicatione credentes, eorum quodammodo fide generati ſunt. Nam generationem quamdam ex doctrina deſcendere beatus Paulus abſolute teſtatur dicens: *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*; Et alibi: *Nam in Chriſto Jeſu per Evangelium ego vos genui*.

Apoſtoli ſagittis comparati. — *Excuſſores Prophetæ vocantur.* — *Quid ſit Excutere.* — *Generatio quædam ex doctrina deſcendit.* — *Galat. 4. 19.* — *1. Cor. 4. 15.*

℣. 7. *Beatus vir qui implevit deſiderium ſuum ex ipſis*. Excuſſorum filii, id eſt, Apoſtoli deſiderium illud habuerunt, ut ſerviret Domino credens populus Chriſtianus. Hos ergo *beatos* dicit, cum eorum labor ad glorioſa vota pervenerit; ſive magis, quoniam ipſi deſideraverunt atria Domini feſtinanter intrare, quemadmodum in quadrageſimo primo pſalmo jam dictum eſt: *Sicut deſiderat cervus ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus*. Sic & Apoſtolus ipſo deſiderio flammabatur cum diceret: *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*. Quapropter ter quaterque *beati* ſunt, qui pervenire ad talia vota meruerunt. Quod tamen *deſiderium* non eſt humana feſtinatione completum: ſed ille concitat tale votum, qui donat effectum.

Pſal. 41. 2. — *Philip. 1. 23.*

℣. 8. *Non confundentur cum loquentur inimicis ſuis in porta*. Et hoc ad filios pertinet excuſſorum, qui mundi terminos ſanctis prædicationibus impleverunt. *Porta* vero civitatis Jeruſalem Chriſtus eſt Dominus, ſicut ipſe dicit: *Ego ſum janua*. In ipſa enim loquitur, qui recte prædicat de Domino Salvatore; ut per ejus baptiſmum atque pœnitentiam introeuntes, cælorum regna poſſideant. Sed & illud perſcrutandum eſt quare talis locus prædicatoribus eſt electus; ſcilicet ut qui non credit exeat, qui acquieſcit intro eat. Tali ergo loco pius Prædicator & infideles exire facit, & devotos introire permittit: ſive quia publica vox eſt, quæ *in porta loquitur*, dum a commeantibus ſemper auditur.

Joan. 10. 9.

Concluſio Pſalmi.

QUam bene in altum uſque ad verum Solem quaſi Elias alter aſcendit, non curru igneo ſubvectus, ſed virtutum gradibus elevatus; nec auras motu corporis carpens, ſed animo ſanctum culmen aſcendens. Gloria Domino Salvatori, qui in ſervis ſuis miracula diverſa monſtravit. Iter habuit per aera illius mortale corpus, Propheta terram non deferens ad ſuperna conſcendit. Rogemus ut pennis miſericordiæ ſuæ nos evehat, qui carnis fragilitate deprimimur. Nihil illi difficile eſt, niſi cum boni aliquid non putatur poſſe hoc implere. Perſcrutemur ergo ſeduli ſcripturas divinas: revolvamus

libros novi & veteris Teſtamenti, ſi *filii* eſſe volumus *excuſſorum*; ibi enim Dominum reperimus, ſi hæc veraciter excutere mereamur.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus ſeptimus.

Canticum graduum.

QUam ſit magnificus nonus gradus, numerus ipſe declarat, qui trina triplicatione protentus, ſanctum nobis Trinitatis culmen oſtendit. Sed cum *timorem Domini* legerimus *initium ſapientiæ*, perquirendum eſt cur Propheta in tali loco eum judicaverit eſſe memorandum. Duo timores ſunt qui corda noſtra compungunt; unus humanus, per quem timemus aut pericula carnis pati, aut mundi bona deſerere. Sed iſte cognoſcitur temporalis, quoniam tamdiu hæc metuimus, quamdiu in hujus ſæculi converſatione verſamur. Divinus autem timor per omnes provectus in hac vita nobiſcum ſemper aſcendit. Nam cum illa hujus ſæculi formido in primo gradu cum mundo deſeratur: iſte ſemper nobiſcum manet, & in omni aſcenſu quaſi fideliſſimus comes aſſumitur; ſicut in centeſimo decimo octavo pſalmo jam dictum eſt: *Infige timore tuo carnes meas: a judiciis enim tuis timui*. Merito ergo & in tali gradu, & ubique timor Domini debere nobis ineſſe præcipitur: quoniam nobis cuſtos neceſſarius approbatur.

Eccleſ. 1. 16.

Duo timores ſunt qui corda noſtra compungunt, humanus ſcilicet & divinus.

Pſal. 118. 120.

Diviſio Pſalmi.

PRimo membro Propheta ſub quibuſdam alluſionibus enumerat bona timentium Deum, ut animos devotorum cæleſtis præmii calore ſuccedat. Secundo benedicit eos, ut gaudia æterna recipiant: ne quis hunc timorem ſuaviſſimum pertimeſcat.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. BEati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Primo ſermone timorem Domini ab hujus ſæculi terrore diviſit. Dicendo enim, *Beati omnes, qui timent Dominum*, oſtendit non eſſe beatos qui mundi hujus pericula in amiſſione temporalium rerum ſollicita mente formidant. Illa enim miſeros efficiunt, cum homines inani pavore diſcruciant; provectum non habent, ſed imutationem: aſcenſum neſciunt, ſed ruinam. Contra timor Domini ex amore deſcendit, ex charitate naſcitur, ex dulcedine procreatur. Devotus timor timentem conſolans, afflictumque reficiens: neſciens carere gaudio, niſi tali fructu depoſito; de quo ſcriptum eſt: *Venite filii audite me, timorem Domini docebo vos*. Quam proficuus timor eſt, quo filii docentur: qualis diſciplina, quæ dulcibus donatur* affectibus! Et alibi de ipſo præcipitur: *Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus poſtulat a te: niſi ut timeas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & cuſtodias præcepta ejus ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut bene ſit tibi?* Dictum eſt quoque de eodem: *Timor Domini ſanctus permanens in ſæculum ſæculi*. Sed ne forſitan *timendum* ſolummodo putares *Dominum* cum tonat, cum coruſcat, cum terras tremore concutit, cum criminoſis minatur interitum, addidit, *Qui ambulant in viis ejus*; ut non ſolum ſuſpendamur ab actibus pravis, verumetiam in fide probemur ambulare rectiſſima. Illi autem *timent Dominum, qui ambulant in viis ejus*, & mandata ipſius devota mente perficiunt. Sed videamus cur alibi ſingulari numero ponatur via, & alibi plurali, ſicut hic factum eſt. Cum de ſe loquitur Dominus Chriſtus, viam ſe dicit, ut eſt illud: *Ego ſum via, veritas, & vita*; & iterum, *Nemo enim poteſt ad Patrem venire, niſi per me*. Cum vias plurimas dicit, Apoſtolos ſignificat & Prophetas, per quos venitur ad unam viam, id eſt, ad Dominum utique Salvatorem. Quod utrumque Jeremias teſtatur dicens: *State in viis Domini, & interrogate ſemitas Dei æternales, & videte quæ eſt via bona, & ambulate in ea*. Hoc etiam & in alio loco ſic intelligendum eſſe monuimus.

Timor mundanus miſeros efficit.

Timor Domini ex amore deſcendit.

Pſal. 33. 12.

* Ed. *effectibus*.

Deuter. 10. 12.

Pſal. 18. 10.

Quando via in ſingulari ponitur Chriſtus intelligitur, quando in plurali Apoſtoli & Prophetæ.

Joan. 14. 6.

Jerem. 6. 16.

℣. 2. *Labores fructum tuorum manducabis: beatus es, & bene tibi erit*. In iſto & duobus aliis verſibus qui ſequuntur, enumerat bona timentium Deum. Sed primum conſiderandum eſt, cur ſuperius plurali numero poſuerit, *beatos*; & nunc ſingulariter dixerit, *Manducabis*. Uſus iſte ſcripturæ divinæ proprius eſt ad ſingularem numerum redigere, quod pluraliter videtur eſſe propoſitum; ſcilicet quia Mater Eccleſia (ſicut ſæpe dictum eſt) quamvis plurimos beatos contineat, ſancta unitate lætatur. Deinde perſcrutemur quid velit dicere: *Labores fructuum tuorum*, cum non de fructibus labores, ſed de laboribus fructus ſine dubitatione naſcantur. Sed *labores* ſignificare voluit opera bona, quæ in hoc mundo ita fiunt, ut epulum ſuave in futura retributione concedant. *Manducare* eſt enim aliqua eſca reſici, & de ipſa ſatietate gaudere. Iſti ergo *labores* qui ſunt bonorum operum, percipiuntur in illa reſurrectione, quando auditum fuerit: *Venite benedicti Patris mei percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab initio mundi*. Felix comeſtio quæ non ventre digeritur, ſed inconſumptibili perennitate ſervatur. Nam & animas habere pabulum ſuum pſalmus alter oſtendit, dicens: *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus*. Et ne iſtud pabulum carneum putares, addidit, *Beatus es*. Nemo enim de carnali comeſtione beatus efficitur, niſi qui per ſpiritualia dona ſaginatur. Et ne iſtum beatum mediocrem fructum crederes poſſidere, ſubjunxit, *Et bene tibi erit*. Ubi bene eſt, omnia bona confluunt, & ad gaudium ſuavitatis adducunt. Significat enim illa præmia, *quæ nec oculis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe*.

Per labores opera bona ſignificantur.

Matth. 25. 34.

Animæ pabulum ſuum habet, quo ſaginatur.

Pſal. 33. 9.

1. Cor. 2. 9.

℣. 3. *Uxor tua ſicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ.*

℣. 4. *Filii tui ſicut novellæ olivarum, in circuitu menſæ tuæ*. Simili modo intellectus ad litteram & hic quoque vitandus eſt. Nam cum plures ſanctiſſimos viros uxores & filios perſpicias non habere; & iterum ſceleratos hæc omnia poſſidere; quomodo in iſtam partem beatitudinis applicabis, quæ ſubtracta plerumque bonis, & iniquis potius attributa cognoſcis? *Uxor* enim dicta eſt, quaſi ut ſoror. Quapropter *uxorem* hic beati viri ſapientiam debemus accipere, ſicut Salomon dicit: *Qui voluerit ſapientiam ducere ſibi ſponſam*; & alibi, *Ama illam, & amplexabitur te: & circumda illam, & ſervabit ſe*. Ipſa ergo *uxor* eſt juſtorum, quæ caſto amplexu complectitur maritum. *Vitis* vero mater eſt uvarum, quæ dulcia vina profundens, corda noſtra recreat: ſic & iſta uxor, id eſt, ſapientia fructus inferens jucundos, ſuavi nos delectatione lætificat.

Uxor dicta, quaſi ut ſoror.

Sap. 8. 2.

Prov. 4. 6.

Uxor beati viri ſapientia.

Domus noſtra dicitur propria cogitatio, cujus parietes duo ſunt Teſtamenta. *Domus* autem noſtra recte dicitur propria cogitatio, quando in eadem defixi, quaſi in quibuſdam ædibus commoramur. Iſtius autem domus parietes, duo ſunt Teſtamenta, in quibus mens ſancta velut quibuſdam lateribus firmata ſolidatur. Sequitur, *Filii tui ſicut novella olivarum in circuitu menſæ tuæ*. De uxore ſapientia merito dicuntur filii nati eſſe, non filiæ. Per ſexum enim virilem plerumque mentis firmitas indicatur: ſive quia hic ſexus nominatus utrumque complectitur, ſicut & alibi dicit: *Beatus vir qui timet Dominum*; (*Pſal. 111. 1.*) non enim ſolum vir beatus eſt qui timet Dominum, ſed & mulier beata eſt quæ Dominum timet. Ipſi ergo circumdant ſpiritualem menſam, hoc eſt altare Domini, quando cæleſti pane ſaginantur. Sed ideo *tua* dictum eſt, ut honor Pontificis clarius appareret; ſic enim de ipſis dicimus: Præſidet Eccleſiæ ſuæ: Redi ad Eccleſiam tuam; quod verbum in uſu conſtat eſſe cunctorum. *Filii beatorum olivis novellis comparati.* Illud quoque diſcutiendum eſt, quod filios beatorum olivis novellis comparare maluerit; ipſæ enim ſunt viridiores ac fortiores, & ex omni parte firmiſſimæ, fructum quoque copioſius inferentes: de quo fructu & cibus conditur, & lumen accenditur, & feſſo corporis ſubvenitur. Nec putes incaſſum *olivam* atque *vitem* his comparationibus fuiſſe ſociatam. Nam ille qui a latronibus in Evangelio (*Luc. 10. 34.*) vulneratus fuerat, infuſo vino & oleo legitur eſſe curatus: quoniam hæc duo vitæ noſtræ myſtica præſidia ſubminiſtrant; in vino auſteritas juſtitiæ eſt, in oleo lenitas miſericordiæ; illud ad vetus, iſtud ad novum poteſt reſpicere Teſtamentum. Nam quod *uxori vitem*, *filiis* ſimilavit *olivas*, Parabole figura eſſe dignoſcitur: quoniam res ſibi genere diſſimiles comparavit.

℣. 5. *Ecce ſic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum.* Secuta eſt beati illius qui timet Dominum, perfecta concluſio. Nam cum dicit: *Sic benedicetur*, ſignificat (ſicut ſuperius conſtat expoſitum) ſic enim meretur benedici, qui ſuum timet Auctorem, qui formidare deſinit inania, qui caſto Domini timore completur. Et vide ordinem dictorum; ait enim prius: *Ecce ſic benedicetur omnis homo;* & ne ſibi hanc benedictionem uſurparent contumaces ac fatui, addidit, *Qui timet Dominum*.

℣. 6. *Benedicat te Dominus ex Sion, & videas quæ bona ſunt in Jeruſalem omnibus diebus vitæ tuæ.* Venit ad ſecundum membrum, ubi pietate ſanctiſſima illos poſtulat benedici, qui ad omne bonum ſtudium Domini timore flammantur; ut agnoſcamus quam ſit timor iſte proficuus, cui benedictio ſancta geminatur. Dicit enim, *Benedicat te Dominus ex Sion*, id eſt, Dominus Chriſtus, qui in hoc monte hominibus apparere dignatus eſt, & pro nominis ſui qualitate tanquam Paſtori optimo ſemper aſcribitur. *Sion* enim (ſicut ſæpe dictum eſt) interpretatur ſpeculatio. Sequitur, *Et videas quæ bona ſunt in Jeruſalem*. Neceſſe nobis eſt iſta verba frequenter exponere: quia poſiti ſenſus ex ipſis maxime pendere noſcuntur. *Jeruſalem* indicatur viſio pacis. *Pax* hic inviſibilis res eſt, quæ tunc videbitur, quando Auctor ejus Chriſtus Dominus beata mente conſpicitur; optat ergo ut *in Jeruſalem videat* cuncta *quæ bona ſunt*. Aſpicitur enim illic ipſe Dominus, qui & ipſos intuentes æternos facit, & ſe jugi perpetuitate demonſtrat. Hoc ergo prophetiæ ſpiritu ſanctis optatur, quod eis evenire poſſe cognoſcitur. Sed ne hoc crederes temporale, additum eſt, *Omnibus diebus vitæ tuæ*, ut ineffabili dono æternitatis cumulus adderetur.

℣. 7. *Et videas filios filiorum tuorum:* * *pax ſuper Iſrael.* (* *MSS. A. B. F. pacem.*) Adjecit & hunc verſum benedictionibus ſuis; ut ille qui hic timet Dominum *videat* in illa beatitudine *filios filiorum* ſuorum; quod etiam & ſpadonibus accidere poſſe non dubium eſt. *Filii* ſunt (ſicut jam dictum eſt) qui ſpirituali doctrina generantur. Sed minus gaudii fuerat filios acquiſiiſſe ſpirituales, niſi etiam & ipſi qui docti ſunt, in alios generaſſe viderentur. *Filios* enim *filiorum* ſignificat nepotes, quod utique beatis viris contingere poteſt, qui prædicationibus ſanctis populos inſtruere conſuerunt. Et intuere quod inter ſumma gaudia memorat hoc videndum. *Acquiſitus fidelis magnum gaudium parit acquirenti.* Neceſſe eſt enim ut acquiſitus fidelis magnum gaudium pariat acquirenti: quia magna inde probatur mercede cumulandus. Ad quos illud talentum reſpicit, quod Paterfamilias duplicatum lætus invenit. Sequitur ſententia quæ beatitudinis illius culmen ſuavitatemque declarat; ut ſupra illam beatam Jeruſalem *pax*, id eſt Dominus Salvator inſideat, & cuncta beata faciat, quæcumque Majeſtatis ſuæ virtute complectitur. Hoc eſt quod ſuperius dixit: *Videas quæ bona ſunt in Jeruſalem*. Iſta enim *pax* eſt quam omnis deſiderat devotus, cui ſuſpirat, cui gemit, pro qua ipſam animam libenter effundit.

Concluſio Pſalmi.

COgnovimus in præſenti pſalmo quæ Deum timentibus ſint promiſſa, quos fructus recipiat qui Dominum ſincera mente formidat. Studio ergo maximo deprecemur, ut iſtum timorem accipere mereamur, qui non ad pœnam petitur, ſed ad ſalutem; unde talia proveniunt, qualia nunquam de mundi oblectatione naſcuntur. *Decet peti nimia ſupplicatione quod ſummum eſt.* Decet enim peti nimia ſupplicatione quod ſummum eſt. Quapropter (ut dictum eſt) Dominum jugiter expetamus, ut ipſius largitate mereamur ad talia munera pervenire. Nam qui peccatores opportune & importune præcipit ſupplicare, promiſit quod etiam & nos immeritos poſſit audire.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus octavus.

Canticum graduum.

GRadus iſte decimus denario jam promovetur aſcenſu, terrena deferens, & ſupernis ſe glorioſa vicinitate conjungens. Audiamus eum in alto poſitum dulcius canentem: quoniam altitudo graduum pſalmorum nobis intelligendorum præſtat aſcenſum. Subiit quippe merito, qui ad Domini proximatur aſpectum. Sed tamen hæc omnia humilitas præſtat, quæ Dei famulos decenter exaltat. Videamus quid ſit poſitum in hoc numero præmiali: quia ipſe eſt denarius quem laborantibus in vinea ſua dives Dominus pia largitate concedit. (*Matth. 20. 9.*) Docet enim Propheta toleranter nos ſæculi moleſtias ſuſtinere, quando Eccleſiæ crebras fuiſſe comprobat paſſiones.

Diviſio Pſalmi.

SPiritu ſancto Propheta completus, in prima poſitione monet Iſrael ut dicat quanta certamina, & quales inſidias a ſuis pertulerit inimicis: ne quis fidelium de propriis tribulationibus deſperare videretur. Secunda poſitione prophetiæ ſpiritu pertinacibus & inimicis Eccleſiæ per quaſdam parabolas imprecatur, quod eis in judicio futuro noverat eſſe venturum.

Expoſitio Pſalmi.

Eccleſia Dei ab ipſis primordiis ſæviſſimas contrarietates ſuſtinuit.

℣. 1. S*Æpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Iſrael*. Admonetur *Iſrael*, id eſt Eccleſia Dei, ut dicat *expugnatam ſe ſæpe* & *a juventute*. *Sæpe*, ſignificat frequentiam paſſionum. *A juventute*, primum tempus ætatis, quando ab ipſis primordiis ſæviſſimas contrarietates diabolo inſtigante ſuſtinuit. Sic enim alius pſalmus ait, *Junior fui & ſenui, & non vidi juſtum derelictum, nec ſemen ejus egentem pane*. Neutro generi maſculinum genus adjunxit; quod inter idiomata ſcripturæ divinæ conſtat eſſe numerandum. *Egentem pane*, non enim vel puer, vel adoleſcens hoc viderat quod dicebat. *A juventute* ergo ſignificat, quando a fratre perverſo Abel juſtus occiſus eſt. Pertulit quoque temporibus Loth, quando multas iniquitates Sodomorum vir fidelis expertus eſt. Pertulit in Job notiſſimas illas & creberrimas calamitates, quando diaboli machinamenta glorioſæ tolerantia paſſionis victa ceſſerunt. Pharaonis quinetiam populus Dei acerbam dominationem ſuſtinuit. Multi vero ſanctiſſimi tribulationibus & periculis appetiti, certamen atrociſſimum ſuſtinentes, martyrii coronam conſummata clade meruerunt. Ipſius quoque Chriſti Domini Paſſione expugnata eſt Eccleſia, quando imprudentibus viſa eſt Dominum perdere, quem vitæ ſuæ prædicavit Auctorem: ſed inde potius crevit, unde eam infideles putabant nihilominus inclinari. Nec illud vacat quod ſequitur: *Dicat nunc Iſrael*; ſcilicet in hoc ſæculo, quando tempus eſt pœnitentiæ, ut inſtruantur reliqui fideles. Nam poſt reſurrectionem generalem ſolas Domini laudes cantabit ſemper Eccleſia. Iſtud enim quod poſitum eſt, *Dicat nunc Iſrael*, per tres verſus qui ſequuntur ubique ſubaudiendum eſt.

Pſal. 36. 25.

In hoc ſæculo tempus eſt pœnitentiæ.

℣. 2. *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi*. Et in quinto pſalmo gradalium ſuperiore factum eſt ſimile principium. Quæ figura dicitur Anaphora, id eſt, Relatio ejuſdem verbi per principia verſuum plurimorum. Nunc enim intelligenda eſt ſenectus Eccleſiæ, dicente Apoſtolo: *Filioli noviſſima hora eſt*. Quicquid enim in fine mundi geritur, ſenectus aptiſſime nuncupatur. Quapropter *a juventute* ſua bene ſe *expugnatam* dicit Eccleſia; ut intelligas, quia nunquam finita, quæ ſemper *expugnata eſt*. Creſcit enim perſecutionibus improborum, ſuaque contritione grandeſcit. Nam etſi videatur ſanctos viros in hac vita amittere: tamen eos futuræ patriæ probatur acquirere; & ideo non poteſt finiri, quando illam detrimentis ſuis conſtat augeri. Nam & ſequentia ſic declarant; dicit autem: *Etenim non potuerunt mihi*. Non potuiſſe ſibi prævalere dicit, quos ſe ſuperius *expugnaſſe* commemorat. Imperfecta eſt enim expugnatio, quæ iterum ad certamen redit; nec victoria debet dici, poſtquam iterum conſtat poſſe confligi. Quod tamen comma ſequens verſus exponit.

Quid ſit Anaphora.

1. Joan. 2. 18.

Eccleſia perſecutionibus improborum creſcit.

Imperfecta expugnatio, quæ iterum ad certamen redit.

℣. 3. *Supra dorſum meum fabricaverunt peccatores: prolongaverunt iniquitatem ſuam*. Conſuetudo eſt nequiſſima perfidorum, ut quando aliquid univerſo populo publice nequeunt imponere, occulte nitantur ſingulis aliqua ſuadere; ut vel paucos decipiant, * qui Eccleſiam Dei nulla potuerunt perverſitate ſubvertere. *Fabricatum* vero *ſupra dorſum* ſuum *a peccatoribus* eſſe teſtatur, qui dolos facere a tali parte feſtinant; ut qui a facie videri poſſunt, a tergo minime ſentiantur. Hinc ſuperventus inimicorum graviter formidatur, cum *dorſum* nituntur ſubita incurſione turbare. Et ut patientiæ ſuæ robur oſtendat, ipſum certaminis genus exequitur; quod nonnunquam & a ſuperioribus plus timetur. Et ut iterum ipſas ſurreptiones momentaneas non putares, prolongatas dicit inſidias, quas aſſidue hoſtes fidei armatis ſenſibus ingerebant.

* MSS. A. B. F. quia.

℣. 4. *Dominus juſtus concidet cervices peccatorum*. Cum ſit Dominus patiens, & magnanimis, & ſuſtinens peccatores, de illis delinquentibus mavult intelligi, qui ipſius miſericordia ad ſatisfactionem deſiderant redire ſalutarem. *Cervices* autem pro ſuperbia poſitas ſcriptura teſtatur, dicens: *Cerno quod populus hic duræ cervicis ſit*. Et beatus Stephanus in paſſione ſua Judæos arguens, dicit: *Dura cervice, & incircumciſis cordibus & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut & patres veſtri*. Iſtis ergo hæc viciſſitudo redditur, ut *cervices* quas contra Dominum lethaliter extulerunt, jugo ipſius ſuavi ſalutari humilitate ſubdantur. Quod ſæpe de perſecutoribus factum eſſe meminimus, ut fierent prædicatores ſanctiſſimæ religionis, qui prius idola nefandiſſimis * perſuaſionibus vindicabant.

Cervix pro ſuperbia ponitur.

Exod. 32. 9.

Act. 7. 51.

* MS. G. & E. l. perſecutionibus.

℣. 5. *Confundantur & revereantur omnes, qui oderunt Sion*. Venit ad poſitionem ſecundam, ubi uſque ad finem pſalmi per figuram Parabolen, quibuſdam comparationibus adverſariis obſtinatis prædicit eſſe venturum; quod eis in Domini conſtat evenire poſſe judicio. *Confundentur*, cum perfidiam ſuam viderint in illa veritate damnari. *Reverebuntur* Judicantem, quem hic temnendum eſſe putaverunt. Ipſi enim *oderunt Sion*, id eſt Eccleſiam, qui Incarnationem Domini inſanis mentibus reſpuerunt.

℣. 6. *Fiant ſicut fœnum ædificiorum, quod priuſquam evellatur areſcit*. Solent *ædificia* deſerta in cacuminibus ſuis caduca *fœna* producere, quæ ante tempus collectionis areſacta diſpereunt: quia nulla firmiſſima radice viguerunt. His peccatores obſtinati aptiſſima ſocietate junguntur: quoniam & hic frequenter diſpereunt, antequam de hac luce tollantur; naſcuntur enim in cacuminibus ſuperbiæ, ubi nulla ſoliditate conſiſtunt. Nam ſi in convalle lacrymarum germinarent, fructus ſuos uſque ad maturitatem (Domino juvante) perducerent.

Peccatores fœno ædificiorum comparati.

℣. 7. *De quo non implevit manum ſuam qui metit, & ſinum ſuum qui manipulos colligit*. In fœni ſpecie perſeverat; & ſicut ſuperius in alio pſalmo de beatorum fructibus dicit: *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos ſuos*: ita nunc de peccatoribus pronuntiat, nec manu, nec ſinu aliquid ex eis a meſſoribus, id eſt, ab Angelis, qui ad judicium Domini po-

Pſal. 125. 6.

pulos congregabunt, eſſe portandum: quoniam illa meſſis ſpiritualis fuit quæ fructum intulit: iſta vero carnalis eſt, quæ nulla triticei muneris fœcunditate lætatur; ut nec unam manum repleat, nec ſinum onerare prævaleat. Talis eſt iſta meſſis, quæ in Dominico agro non ſeritur, ſed in pectoribus ſuperborum quaſi in culminibus caducis enaſcitur. Nam quos fructus afferre potuit *quæ priuſquam evelleretur exaruit?* Nec illud vacat quod *manum* poſuit *& ſinum; manus* pertinet ad operationem, *ſinus* ad conſcientiam. In malorum quippe actibus neutrum frugi aliquid potuit inveniri.

℣. 8. *Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini ſuper vos: benediximus vobis in nomine Domini.* Conſuetudo inter Hebræos erat, ut ſi agentes viam, laborantes in aliquo agrorum opere reperiſſent, gratia indulta benedicerent; ſicut in libro Ruth legitur: *Dixitque Booz juveni qui meſſoribus præerat: Dominus vobiſcum; qui responderunt ei: Benedicat tibi Dominus:* De quo ritu magnificus hic a contrario ſenſus aſſumptus eſt: quoniam ſceleratis inaniter operantibus benedictio nulla præſtatur. *Prætereuntes* autem ſignificat ſanctos viros, qui mundi iſtius confuſa & perturbata temnentes, ad ſæculi illius pacifica & quieta feſtinant; ut revera *præterire* videantur, quæ Domini amore contemnunt. Nam ſi iſtos *prætereuntes* velis tibi auctoritate divina firmari, audi Moyſen: *Tranſibo & videbo viſionem hanc.* Et in alio pſalmo ſuperius dictum eſt: *Vidi impium ſuperexaltatum & elevatum ſicut cedros Libani: & tranſivi, & ecce non erat.* Vides hoc verbum ſæpe ſanctis mentibus attributum. Sed ne ipſa *benedictio* putaretur humanis viribus applicanda, ſequitur, *BenedIximus vobis in nomine Domini.* Ipſa eſt enim firma & vera benedictio, quæ ſub Domini commemoratione præſtatur, a quo venit omne quod expedit.

Conſuetudo inter Hebræos benedicendi.

Ruth. 2. 4. 5.

Sancti viri hunc mundum prætereuntes dicuntur.

Exod. 3. 3.

Pſal. 36. 35.

Quæ ſit firma & vera benedictio.

Concluſio Pſalmi.

RESpiciamus hunc pſalmum quaſi duabus alis evectum, decimum conſcendiſſe faſtigium. Dextera quippe ala ipſius eſt, poſt perſecutiones multas Eccleſiæ ſuperborum denuntiata converſio. Siniſtra, odientium Sion optata confuſio. Quod Propheta non maledicendi ſtudio loquitur, ſed futuræ veritatis inſtinctu: quoniam licet & pro inimicis noſtris præcipiatur orandum; de obſtinatis tamen ac perituris, quod veritas habebat, expoſuit; nec tamen ſine fructu magnæ pietatis hæc dicta ſunt. Multi enim de prædicta pœna ſe corrigunt, quando obſtinatis talia imminere cognoſcunt.

PSALMUS CENTESIMUS
Vigeſimus nonus.

Canticum graduum.

NIſi conſuetudo Eccleſiæ ſollicita mente recolatur, poteſt quæſtio nonnulla ſuboriri, cur in gradu undecimo collocatus Propheta, ſe pœnitentiæ ſatisfactione proſternat. In tali enim culmine conſtitutus, & evectus ad gloriam ſempiternam, trepidationem adhuc habere potuit, non ruinam. Similis enim ratio in centeſimo vigeſimo ſeptimo pſalmo reddita eſt, cum timorem Domini per omnes gradus in hoc mundo ſanctis diximus convenire perſonis. Dicit etiam Eccleſia in centeſimo vigeſimo octavo: *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea;* & paulo poſt, *Supra dorſum meum fabricaverunt peccatores*, multaſque calamitates aſcendens populus iſte dinumerat, quas adhuc ſuſtinebat in mundo. Ita & hic quicquid in excelſum propheticus animus tendit, amplius ſe pia humilitate proſternit; ut adhuc mente curvatus aſcenderet, ſi præſumptionem de meritis non haberet. Conſcius enim conditionis humanæ adhuc ſe humilius, quam pridem ſubdiderat, inclinavit: quia nemo poteſt effugere peccatum, qui in fragili probatur corpore conſtitutus. Quando enim non aut cogitatione delinquimus, aut verborum ſuperfluitate peccamus, aut improvida actione delabimur? Una eſt ergo ſecuritas in hoc ſæculo viventi, jugiter piis precibus inclinari; ut qui a culpa eſſe non poſſumus liberi, per munera pietatis mereamur abſolvi.

Nemo quamdiu vivit poteſt effugere peccatum, ideo jugiter petendum eſt abſolvi.

Diviſio Pſalmi.

VIdens Propheta plus mente quam corpore, ne magnis delictorum fluctibus obrueretur, Exordio facto clamat ad Dominum, ut de profundo peccatorum liberetur, benevolentiam boni Judicis quærens de calamitatibus indicatis: quoniam nullus poteſt eſſe ſalvus, niſi qui divina clementia fuerit abſolutus. Sequitur compendioſa Concluſio, Narrationem & cætera prætermittens: quoniam ſi opportune adhibeantur, exornant: ſi incongrue intromittantur, horreſcunt. Secutus eſt ergo bonus magiſter utile devotumque compendium; cito ad gratulationis gaudia venit, ut agnoſcerent pœnitentes quanta gratia ſuſcipiuntur, quibus tam velox medicina præſtatur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DE *profundis clamavi ad te Domine: Domine exaudi* * *orationem meam.* Profundum eſt quaſi porro fundum, cujus ima omnino demerſa ſunt. Hinc ad Dominum Propheta *clamavit*, ut facilius potuiſſet audiri. *De* iſto *profundo* glorioſas fudit lacrymas Petrus: de iſto Publicanus pectora culpanda tundebat, qui ſic in altum venerat peccatorum, ut nec oculos levaret ad cælum: de iſto denique loco Jonas tacitus vociferabatur ad Dominum, qui in ventre ceti poſitus, infernum vivus intraverat. Cetus enim Prophetæ oratorium fuit, naufrago portus, inter undas domus, felix in deſperatione ſubſidium. Non enim glutitus eſt in eſcam, ſed in requiem poſſidendam; & miro novitatis exemplo venter ille ferinus reddidit pabulum illæſum, non ſolita injuria decoctionis abſumptum; ſicut in libro ſuo ipſe teſtatur, dicens: *Et præcepit Dominus piſci magno ut deglutiret Jonam: & erat Jonas in ventre piſcis tribus diebus & tribus noctibus*, &c. Ubi orationes quoque ſuas prophetica veritate narravit. O pœnitentia nimis & abſolute glorioſa, humiliatio quæ neſcit cadere, luctus qui corda lætificat, lacrymæ quæ animam rigant. *Profundus* denique iſte neſcit inferos, qui tranſmittit ad cælos. Quapropter virtutem ſanctæ orationis intende: quia tanto ſe credit celerius audiendum, quantum de imis penetralibus clamabat ad Dominum. Denique ſic ſequitur, *Domine exaudi orationem meam.* Ipſi ſunt enim Altiſſimo viciniores, qui ſanctæ humilitatis ſe viſceribus

* MSS. A. B. & Ed. vocem.

Cetus Jonæ fuit oratorium.

Jonæ 2. 1.

Pœnitentia laus.

Ipſi ſunt Altiſſimo viciniores qui ſe profundius humiliant.

ſceribus abdiderunt. Sic cum *de profundo* oraret, ad Altiſſimi Redemptoris celeriter dona pervenit.

℣. 2. *Fiant aures tuæ intendentes, in orationem ſervi tui*. Pulcherrima ſupplicatione placatum ſibi Judicem reddit, ut petitiooibus ſuis clementiſſimus præſtaretur auditus. Sed cum ſit oculorum *intendere*, hic *auribus* datum eſt; ſcilicet quia virtus ejus & naturæ potentia ſingularis nec auribus audit, nec pedibus ambulat, nec oculis videt, nec ore guſtat, nec naribus odoratur: ſed incomprehenſibili virtute operatur iſta quæ dicta ſunt: Nam cum ſit Deus ſpiritus, ſicut de ipſo legitur: *Spiritus eſt Deus*, æternus, omnipotens, penetrans & continens omnia quæ ab ipſo creata ſunt, ubique plenus, ubique totus, de ſe & per ſe coruſcus; ex noſtra tamen conſuetudine virtus qua videt oculi dicuntur, virtus qua audit aures appellantur, virtus qua perficit manus vocantur, & his ſimilia quæ per allegoriam divinis operationibus applicantur. Cum enim dicit: *Servi tui*, miſericordia boni Judicis * commovetur: ne patiatur abjicere, quem ſe cognoſcit fideliter invocare.

Deus incomprehenſibili virtute omnia operatur, quæ homines per ſenſus agunt.

Joan. 4. 24.

* Ed. *commonetur*.

℣. 3. *Si iniquitates obſervaveris Domine: Domine quis ſuſtinebit?* Ecce jam profundus ille detectus eſt, unde clamabat ad Dominum. *Iniquitatem* enim vult intelligi omne peccatum, quod poteſt aliqua pravitate committi. Iniquum eſt enim quod juſtum non eſt. Et quis a tali complexione reddatur exceptus, niſi ſolus ille qui jugiter potuit implere juſtitiam? Nam & ſancti viri cum devota ſe converſatione tractare videantur: tamen culpas ex toto declinare non poſſunt, quando & otioſus ſermo reatus eſt, & in craſtinum cogitare peccatum eſt, ſomnis eludi, incongrua ſubito cogitatione compleri, & cætera hujuſcemodi. Videns ergo Propheta nullum eſſe qui non aut cogitationibus ſuperfluis excedat, aut vacuo ſermone delinquat, aut inanibus actibus occupetur, territus clamat ad Donum, juſtitiæ ipſius non ſufficere genus humanum, niſi miſericordiæ ſuæ præſtet auxilium. *Quis ſuſtinebit?* quaſi pondus immenſum, quaſi molem intolerabilem, quaſi flammam conſumptibilem. Merito enim juſtitiam Domini ſibi importabilem dicebat, qui actuum ſuorum conſideratione ejus judicia formidabat. Quæ figura Græce dicitur Diaporeſis, Latine Dubitatio, cum habemus ambiguum, ſi poſſit inveniri quod quæritur.

Quid ſit iniquitas.

Sancti viri culpas ex toto vitare non poſſunt.

Quid ſit Diaporeſis.

℣. 4. *Quia apud te propitiatio eſt: & propter legem tuam ſuſtinui te Domine*. Territus autem juſtitia Domioi, per quam pœnas nulli fas eſt evadere, ad patronam miſericordiam convolavit. Non eſt enim in noſtris actibus ut mereamur abſolvi: ſed ipſius propitiationis eſt, ut confitentem reum liberare dignetur. Sed ſi nomen iſtud diligentius perſcruteris, *propitiatio* fuit quando pereunti mundo Deus Filii ſui Incarnatione ſubvenit; ut humanum genus abſolveret, quod erat peccatis nectentibus obligatum. Sequitur, *Et propter legem tuam ſuſtinui te Domine*. *Propitiationi* lex videtur eſſe contraria: quia lex peccatum detegit, reum deſignat, totumque ſibi hominem reddit obnoxium, ſicut Apoſtolus dicit: *Peccatum autem non cognovi, niſi per legem; nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces*. Sed illam legem hic debemus advertere, id eſt, Evangelicam juſſionem, quæ dicit: *Invicem onera veſtra portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti*. Hæc eſt ergo lex, quam ſe

Lex peccatum detegit.

Rom. 7. 7.

Galat. 6. 2.

Lex Chriſti charitas.

Propheta commemorat *ſuſtinere*, per quam ſe jure credebat eſſe ſalvandum. Nam & ipſum quod dicit, *Suſtinui*, indicat charitatem, quæ totum ſuſtinet, totum patitur, & ſpem ſuam deſideranter expectat; hæc ſalutariter inflammat corda fidelium, hæc perfectos efficit utique Chriſtiaoos.

℣. 5. *Suſtinuit anima mea in verbum tuum: ſperavit anima mea in Domino*. Repetitio iſta ſuperioris ſenſus explanatio eſt; ut in anteriore verſu legem novi Teſtamenti dictam fuiſſe cognoſceres, quando & ipſum *Verbum*, id eſt, Dei Filium hic poſitum evidenter cognoſceres. *Suſtinuit* ergo *Verbum*: quia Incarnationem Domini credebat eſſe venturam. Nemo enim *ſuſtinet*, niſi qui promiſſum cupit accipere. Et ne hoc *verbum* tranſitorium aliquem putares eſſe ſermonem, addidit, *Speravit anima mea in Domino*. *Verbum* enim Dei, Omnipotens eſt Filius, de quo ſcriptum eſt: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum*; quod ultimis temporibus de Maria Virgine Incarnationem ſumens, propter interitum generis humani auferendum, naſci dignatum eſt.

Joan. 1. 1. 2.

℣. 6. *A cuſtodia matutina uſque ad noctem: ſperet Iſrael in Domino*.

℣. 7. *Quia apud Dominum miſericordia: & copioſa apud eum redemptio*. Explicitis ſub omni decore principiis, ad concluſionem pſalmi lætiſſimus venit. Nam ſecurus de ſuis delictis redditus, jam populis prædicat, ut per univerſam vitam in Domino Chriſto debeant ſperare: quia Eccleſiæ ſuæ moleſtiſſimas paſſiones in æterna poteſt gaudia commutare. *Cuſtodia matutina*, eſt manifeſtatio illa Domini Salvatoris, quando ſepulchrum cuſtodientibus Judæis reſumpti corporis veritate ſurrexit. *Noctem* vero ſignificat hujus ſæculi terminum, ut uſque ad mundi finem in ſpe Domini debeat univerſalis Eccleſia perdurare. Sed dum hoc *Iſraeli* generaliter dicitur, unuſquiſque fideliſſimus de fine proprio commonetur. Et conſidera, quia dixit: *A cuſtodia*, ut ab adventu Domini ejus manifeſtato nomine amplius debeat obediri. Sequitur, *Quia apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio*. Reddita eſt cauſa mirabilis, quare *Iſrael* debuiſſet *ſperare in Domino*: quia in ejus manu *miſericordia* eſt, quæ poteſt ex perverſo juſtum facere, ex imbecillo immortalem, ex carneo Angelis ſimilem. Hoc enim ille de nobis conſuevit oſtendere, ad quod humana natura per ſe non poteſt pervenire. Addidit etiam, *Copioſa redemptio*; ut pretioſus ille ſanguis tanta fuerit ubertate ditiſſimus, quatenus totius mundi peccata redimeret; & velut quodam diluvio ſalutari orbem terrarum a ſuis ſordibus expiaret. Verſus autem duos ideo in uno poſuimus: quia ſic ſibi copulati ſunt, ut mutua conjunctione declarentur.

In manu Domini miſericordia eſt.

Sanguis Chriſti totius mundi peccata redemit.

℣. 8. *Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus ejus*. Ille quem ſuperius dixerat miſericordem atque copioſum: hic jam quid ſit facturus oſtenditur. *Redimet* itaque *Iſrael* ſanguine pretioſo: ſanguis qui purificat non cruentat, qui non maculat ſed emundat; ſicut Joannes Apoſtolus dicit: *Sanguis Jeſu Chriſti mundat nos ab omni delicto*. Sed cum dicitur, *Ipſe redimet*, nullam poſſibilitatem in homine, evadere potuiſſet, ut oſtendit. Ipſæ ſunt *iniquitates* quas ſuperius nolebat intendi: quoniam ſi illæ fuiſſent reſpectæ, *redimi* nullatenus iſte potuiſſet. Sive (ut qui-

Sanguis Chriſti purificat, non cruentat.

1. Joan. 1. 7.

dam dicere voluerunt) redemptio Iſrael , tempus illud ſignificatur , quando in fine ſæculi Elia conſpecto , Judæorum creditura eſt multitudo ; ſicut & Malachias Propheta commemorat, dicens : *Et ego mittam vobis Eliam Prophetam , antequam veniat dies Domini magnus & præclarus* . Sed quid iſtis proderit cum alter evaſerit , quando gravius torquebitur qui ſolus reus correctis poſteris invenitur ? Multo melius ſi præcederent fide, qui prælati ſunt tempore.

In fine ſæculi Judæorum creditura eſt multitudo.

Malac. 4. 5.

Concluſio Pſalmi.

DE profundo quidem pſalmus iſte fecit initium , ſed ad altitudinem magnam velut ſol provectus aſcendit ; ut agnoſcamus quam utilitatem habeat pœnitentia , quæ in tali culmine cognoſcitur collocata . Et ideo conſideremus quam noxia ſit ſuperbia , cui non deſinit frequens obviare medicina . Violento morbo non unum medicamen apponitur , ſed contra eum multiplici curioſitate tractatur . Nam & illa arbor ſæpius ſecuribus cæditur , quæ per auras tenues magna libertate luxuriat . Hoc enim malum ſuperbiæ , ſexta pœnitentiæ bipenne percuſſum eſt, & nutantia ramorum membra tremuerunt : ſed in ſubſequenti ſeptima ſic conciditur, ut in terram protinus eliſa frangatur. Redeo ad illos qui pœnitentiam agere in vitæ ſuæ fine faſtidiunt . Ecce nuſquam legis eſſe prohibitum quod a perditis hominibus dicitur negligendum ; imo ſemper commonemur ut nunquam ab ea , deſidia faciente , ceſſemus . Horreamus ergo ſuperbiam quæ Angelum de gratia ſupernæ ſuavitatis ejecit : Amemus humilitatem quæ ad cælos fideles extulit : velociter confiteamur quod male fecimus , ne poſſimus incurrere quod meremur.

PSALMUS CENTESIMUS Trigeſimus.

Canticum graduum.

SOlliciti ſenſus agricolæ dum curvis aratris camporum pinguium denſa proſciderit , cultiſque arvis ſemina fœcunda commiſerit , arboreum culmen ſolatoriis cantibus lætus aſcendit, exinde jumentis ſuis frondea pabula ramorum deſecationibus ſubminiſtrat ; ut quæ labor aſſiduæ ſeminationis addixerat , copioſa comeſtione reficiat . Sic Propheta pœnitentiæ laboribus peractis, ſpiritualium graduum aſcenſione ſubvectus, ſuavia canticorum nobis alimenta tranſmittit . Totus enim hic pſalmus de manſuetudine atque humilitate cantatur ; eoque fit , ut quos labor præmiſſæ confeſſionis afflixerat, glorioſæ devotionis dulcedo reficiat . Suſcipiamus itaque tranſmiſſum cibum, & tanti muneris dona guſtemus, atque utinam boves ſimus qui agrum Domini noſtri ſulcis regularibus exaremus . Memento autem quod totus hic pſalmus (ut diximus) ad ſuperbiam pertinet deſtruendam, & humilitatem modis omnibus ædificandam , ſicut & Dominus in Evangelio dicit : *Omnis qui ſe exaltat humiliabitur , & qui ſe humiliat exaltabitur* . Quæ ſententia rerum ſummas utraſque complectitur . In ſuperbia enim deſignat diabolum , in humilitate vero Dominum Chriſtum . Ita ſub brevitate dictorum , & quid deſiderare debeant homines , & quid eos refugere competat , evidenter inſinuat.

Luc. 14. 11.

Diviſio Pſalmi.

PRimo ordine Propheta exemplo ſuo humilitatem & manſuetudinem docens populum utique Chriſtianum , pœnam ſibi graviſſimam ponit , ſi mandata Domini non cum ſumma humilitate ſuſceperit . Secundo converſus , hortatur Iſrael ut jugiter ſperet in Domino ; quatenus tali ſpe roborata , cunctas adverſitates ſæculi tolerare prævaleat.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DOmine *non eſt exaltatum cor meum : neque elati ſunt oculi mei.*

℣. 2. *Neque ambulavi in magnis , neque in mirabilibus ſuper me* . Taliter hic hypotheticus ſyllogiſmus enaſcitur . Si non eſt exaltatum cor meum , neque elati ſunt oculi mei , a ſuperbia ſcilicet reddor alienus : attamen non eſt exaltatum cor meum , neque elati ſunt oculi mei ; a ſuperbia igitur reddor alienus . Nunc reliqua perſcrutemur . Pſalmus hic humilitatem quidem prædicat, temperantiam docet , patientiam monet . Sed cum Propheta negat vitioſa , confitetur omnino laudanda . Quæ figura dicitur Anaſtrophe, quando reſpuendo contrarium partem , illa vult intelligi, quæ monita divina juſſerunt. Dicit enim *non eſſe exaltatum cor* ſuum , quod factum eſt a Pharaone , quando præſumens in numeroſitate gentis ſuæ, Hebræos devotiſſimos per Moyſen toties prohibitus , crudeliter affligebat . Sequitur , *Neque elati ſunt oculi mei* . *Elati ſunt oculi* divitis illius , qui in Evangelio legitur horrea ſua parva cogitaſſe deſtruere , & ad copiam congregandam ingentia fabricare voluiſſe . Addidit , *Neque ambulavi in magnis* . *Ambulavit in magnis* Pilatus , qui dixit Domino Salvatori : *Neſcis quia poteſtatem habeo dimittendi te , & poteſtatem habeo crucifigendi te* . Ad poſtremum ſubjunxit ad cumulum : *Neque in mirabilibus ſuper me* . *Ambulavit* Simon Magus *in mirabilibus ſuper* ſe , quando Spiritum ſanctum ab Apoſtolis Chriſti pecunia credidit eſſe redimendum ; ut pretio mercaretur quod ejus merita non habebant . Sic dum talia negat, illa dantur intelligi , quæ Domino juvante faciebat . Denique ita ſentiendum ſequens verſus oſtendit .

Quid ſit Anaſtrophe.

Quando elati ſunt oculi divitis Evangelici.

Luc. 12. 18.

Quando ambulavit in magnis Pilatus.

Joan. 19. 10.

Quando ambulavit in mirabilibus ſuper ſe Simon Magus.

℣. 3. *Si non humiliter ſentiebam : ſed exaltavi animam meam.*

℣. 4. *Sicut ablactatus ſuper matrem ſuam : ita retribues in animam meam* . Nimis competenter edictum eſt : *Si non humiliter ſentiebam :* quia ſummum ſapientiæ genus eſt non per elationem ſibi aliquid perſuadere , ſed devoto animo ſentire quod expedit . Monet ergo ſcripturas divinas ſimplici ac puro corde ſe fuiſſe meditatum , non ut Arriani , Manichæi , Donatiſtæ fecerunt , & cæteri qui a vera religione diviſi ſunt . Illi enim *ſi humiliter ſentire* voluiſſent , ſuam non eligerent defendere pravitatem : ſed ad Doctores veriſſimos & ſanctiſſimos venientes, fidei rectæ intelligentiam percipere meruiſſent. Iſte ergo ſe dicit *humiliter ſenſiſſe* , quemadmodum monet Apoſtolus : *Noli altum ſapere , ſed time* ; & alibi in pſalmo : *Non habitabit in medio domus meæ faciens ſuperbiam* ; iterumque contra hoc vitium orans, Domini depoſcit auxilium, dicens : *Non veniat mihi pes ſuperbiæ*. Sequitur, *Sed exaltavi*

Summum ſapientiæ genus eſt devoto animo ſentire quod expedit.

Rom. 11. 20.

Pſal. 100. 7.

Pſal. 35. 12.

In ſuperbiæ culmen aſcendere ruinoſum.

animam meam. Hic negat *exaltatam animam* ſuam, id eſt, in ſuperbiæ culmen evectam, ubi aſcendere ruinoſum eſt, promovere periculum. Nam ſancti viri *exaltant animas* ſuas, quando eas contendunt ad divinas prædicationes erigere. Quemadmodum enim aut de ſancta Trinitate poſſumus aliquid intelligere, aut ſalubriter de beata Incarnatione ſentire, niſi cum magna humilitate animam noſtram levemus ad Dominum? Nam licere animam ad ſuperna ſe tendere, teſtis eſt alius pſalmus ubi dictum eſt: *Ad te levavi animam meam*. In illis enim rebus animam levari fas eſt, unde vivat, unde floreat, unde cæleſti pane paſcatur. In iſtis autem exquiſitionibus pravis & infelici doctrina turgentibus exaltari non decet animam, ubi mortem reperit, infernum ſubit, & æterna infelicitate damnatur. Adjecit decoram nimis & ſubtiliſſimam comparationem; ut ita ſe Dominum deſideraſſe dicat: *Sicut ablactatus ſuper matrem ſuam*. Conſuetudo eſt enim parvuli, quoties ad alios cibos ætate creſcente præparatur, lac illi quo ſolebat veſci a pia matre denegari; quatenus ad ſolidiores cibos tranſeat: ne ejus ſubſtantia in teneritudine quadam relicta molleſcat. Sed tunc qua puritate, quo deſiderio, qua gratia matrem quærit; ut animo ipſius ad lamenta permoto ejus pene doleatur amiſſio. Hoc deſiderium, hoc votum Propheta ſibi comparans, oſtendit quanta ſpes, quanta ſimplicitas, quantus debeat eſſe ardor in Domino. *Ablactati* enim dicuntur qui ſunt a lacte prohibiti. Et merito talis facta eſt comparatio: quia ſicut infantes ubera materna ſugunt: ita fideles parvuli ſcripturæ divinæ ſimplicitate nutriuntur, donec præparentur ad ſolidum cibum, dicente Apoſtolo: *Non potui loqui vobis quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, tamquam parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi non eſcam*. Nec vacat quod addidit: *Super matrem ſuam*; dum adhuc teneri ſunt, & ſupra ubera materna portantur. Ipſis enim gravior eſt conſuetudo ſubtracti cibi, * qui ſe eſcis aliis neſciunt conſolari. Addidit, *Ita retribues in animam meam*. More dictum eſt humanitatis. Ipſi enim nobis ponimus pœnam, quando de aliqua cauſa * juſte confidimus, ſicut & in ſeptimo pſalmo dictum eſt: *Domine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis: ſi reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis*. Sed hic ordo nobis verborum faciendus eſt, ut verſus hujus decarminata contextio, ipſa ſe magis exponere videatur. *Si non humiliter ſentiebam, ſicut ablactatus ſuper matrem ſuam, ſed exaltavi animam meam*. Sequitur compenſativa conditio: *Ita retribues in animam meam*. *Ita* dum dicitur, illud ſignificatur; ut ſi ego te præſumpſi contemnere, tu me merito videaris abjicere. Sive ſic forſitan accipi debet, ut pſalmus iſte contra illos videatur eſſe prolatus, qui in aliquibus tribulationibus atque adverſitatibus conſtituti, impatienter agunt, & noluerunt remedia ſuſtinere divina. Contra hæc itaque dicit humilis & fidelis: quia differebatur audiri, cor ſuum in contemptum minime proſiliiſſe; neque ſuos elatos oculos dicit: quia maxime parvuli hoc faciunt, qui parentes ſuos contemnere furioſa voluntate præſumunt. Nam & ipſa comparatio poſita in malo poteſt accipi: quoniam ablactatus infans ſuper matrem exaltat animam ſuam, quando mammillas ejus manibus lacerare præſumit, & vagitibus atque fletibus agit, ut ejus indignatio poſſit agnoſci. Deinde ſequitur pœnalis illa conditio, ut ſi fecit ea quæ ſuperius dixit, a Domino projiciatur, quemadmodum ablactatus infans maternis uberibus probatur excludi. Nam ut hunc pſalmum ad virtutem patientiæ atque humilitatis (ut dictum eſt) intelligamus eſſe prolatum, ſubjecit: *Speret Iſrael in Domino, ex hoc nunc & uſque in ſæculum*: ne præceps deſperatio noſtra ablactatis infantibus merito comparata videatur.

Pſal. 24. 1.

In quibus rebus animam levari fas ſit, in quibus non.

1. Cor. 3. 1. 2.

** Ed. quia.*

** Ed. juſte.*

Pſal. 7. 4. 5.

Adverſitates remedia divina vocantur.

1. 5. *Speret Iſrael in Domino, ex hoc nunc & uſque in ſæculum*. Poſtquam humilitatem & manſuetudinem ſequendam competenter edocuit, tanquam bonus Magiſter ſecunda parte converſus, unumquemque fidelium monet, ut confidentiam ſuam ponat ſemper in Domino, & in ea cunctis ſæculis perſeveret. In hoc enim mundo licet *ſperare*: illic autem deſiderata præmia contueri. Nam *ſæculum* interdum mundum iſtum ſignificat, interdum regnum illud Domini, quod credimus eſſe venturum. Dicit enim, *Ex hoc nunc & uſque in ſæculum*, id eſt, a præſenti tempore uſque ad æternitatem futuram; cum unum ſæculum erit, & viciſſitudo temporum in unitatem perpetuam feliciter immutatur. Sic textum pſalmi compendioſo fine concluſit; ut ſanctæ humilitati conveniret & ipſa brevitas dictionis.

Quid ſæculum ſignificet.

Concluſio Pſalmi.

Mirabilis eſt nimis humilitas, quæ culmine commendatur excelſo. Nam ſi aliquis Eremita cellulæ ſuæ vacans talia diceret, magna tamen patientiæ laude fulgeret. Hoc purpuratus, hoc Prophetarum dicebat eximius; ut tanto ſtudioſius refugeret ſuperbiam, quanto amplius honorum claritate radiabat. Sed quid a nobis exigitur, ſi ab illo talia pendebantur? Præſta Domine humilitatem Regis, Prophetæ patientiam: quoniam in quacumque perſona iſta vere tua ſunt præmia. Non enim hoc paſſim humana voluntate ſumitur, ſed miſericordiæ tuæ largitate præſtatur. Quæ ideo maxime inter virtutes eximias honorata conſurgit: quoniam eam dignatio tuæ Majeſtatis aſſumpſit. Denique conſideremus quantum honorata ſit humilitas, quæ ſuperbiæ contraria in duodecimo gradu noſcitur collocata; illa enim demergit in tartarum, hæc perducit ad cælum.

Humilitatis commendatio.

PSALMUS CENTESIMUS Trigeſimus primus.

Canticum graduum.

Cum Prophetam omnia cantica graduum ad provectum ſpei celſioris evexerint; iſtud tamen eum omnimodis elevavit, quia Incarnationis Dominicæ Sacramenta deſcribit. Dignum enim fuerat, ut poſt duodenarium Apoſtolorum numerum, tanquam Caput omnium ipſe tertius decimus adveniret, quem arbitror perſonæ propheticæ poſſe congruere: quia gloria tanti pſalmi niſi Domino Chriſto rationabiliter alteri non poteſt applicari. Nec enim ille humilis, qui hactenus clamaverat de profundis, ſubito ſe in tantam laudem potuiſ-

ſet erigere, ut humanum modum videretur excedere. Quapropter David ille deſiderabilis, ille manu fortis hic a nobis intelligendus eſt, in quo & humilitas aſſumptæ Incarnationis convenit, & omnipotentia Deitatis excellit.

Diviſio Pſalmi.

CUm frequenter Propheta in pſalmis de Incarnatione Domini fuerit locutus: in hoc maxime gradu tantum myſterium evidenter edicit; ut merito valuiſſet ad gloriam perfectionis aſcendere, qui humani generis ſalutem non deſinit indicare. Prima igitur narratione Domini Chriſti verba refert, quibus Patri ſuo cognoſcitur promiſiſſe, requiem ſe nullatenus ſumere, niſi veræ religionis affectum humanis pectoribus infudiſſet. Secunda narratione dicit eſſe cognitum, quod veraciter fuerat a Domino Salvatore pollicitum: preces ſuas adjiciens, ut cito adventum ſalutarem præbeat, qui adhuc venturi temporis dilatione pendebat. Tertia parte promiſſionem quæ illi a Patre facta fuerat, perhibet eſſe complendam; ut fructus uteri virginalis thronum ſedeat dominationis æternum; quatenus Eccleſiam ejus benedicat, pauperes paſcat, ſacerdotes glorificet, & poteſtatem ejus perducat, inimicos induat confuſione, ſuper eum floreat ſanctificatio æterna juſtitiæ. Quapropter hunc pſalmum intentis animis audiamus; eſt enim & ſenſibus profundus, & verborum ipſorum ſignificatione copioſus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. MEmento Domine David, & omnis manſuetudinis ejus.* Uſus eſt Prophetæ frequenter per humanas conſuetudines Domino ſupplicare. *Memento* enim illi dicitur, qui nihil aliquando potuit obliviſci. Non enim ut ad memoriam redeat Divinitas commonetur, *Ante Divinitatem omne præſens eſt præteritum & futurum.* ante quam omne præſens eſt præteritum & futurum. *David* autem ſignificatur Dominus Chriſtus, qui per carnis ſemen de creaturæ ſuæ deſcendit origine. Sic enim avorum proavorumque nomina ſubſequenti ætate ponimus, ut eum Majorum ſuorum filium fuiſſe declaremus. Nam Jeſum Chriſtum *David* dici, teſtis eſt Jeremias cum ait: Jerem. 30. 9. *Et David Regem ipſorum ſuſcitabo illis*; & iterum, Jerem. 23. 5. *Suſcitabo illis David regem Orientem juſtum*, &c. Item Ezechiel, Ezech. 34. 23. *Et excitabo ſuper eos paſtorem unum altum, & paſcet eos ſervus meus David, & erit eis paſtor; & ego ero illis in Deum, & David princeps in medio eorum.* Unde conſtat non eſſe dictum de *David* filio Jeſſe, quando iſti Prophetæ longo tempore poſt ipſum fuiſſe declarantur, & prophetia ipſorum dicere cognoſcitur de futuro. Deinde potuit dicere: *Memento* mei: ſed ut alterum ſignificaret, dixit: *Memento Domine David*. Quapropter confidenter debet accipi, quod tantis teſtimoniis cognoſcitur approbari. Nam quod ſequitur, *Et omnis manſuetudinis ejus*, immenſæ patientiæ virtus oſtenditur, Iſai. 53. 7. de quo Iſaias dicit: *Sicut ovis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum.* Hoc certe quomodo poterat ſe Propheta dicere, cum ſe meminiſſet Uriam 2. Reg. 12. 9. Hethæum propter uxorem ejus crudeliter occidiſſe? Unde & pœnitentiæ ipſius glorioſum extat exemplum.

℣. 2. *Sicut juravit Domino: votum vovit Deo Jacob. Juravit*, de Chriſto Domino dicitur, cujus Sacramentum eſt firma promiſſio. Nam & ipſa verbi etymologia (ſicut jam dictum eſt) ſignificat jure oravit, id eſt, veraciter firmeque promiſit; tunc ſcilicet quando Petro carnaliter ſapienti ipſe Dominus ait: *Reconde gladium tuum* Joan. 18. 11. *in locum ſuum. Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum?* Et iterum ne a ſuo propoſito videretur excedere, alio loco Petro dixit: *Vade* Matth. 16. 23. *retro me ſatana, ſcandalum mihi es.* Sed ne minorem putes quem juraſſe cognoſcis, audi de ipſo Patre: *Juravit Dominus, & non pœnitebit* Pſal. 109. 4. *eum.* Et, *Juravit Dominus ad Abraham.* Deuter. 30. 20. Et hoc ipſum de Patre dicit inferius: *Juravit Dominus David veritatem.* Nam & illud quod ait: *Juravit Dominus*, oſtendit alteram, non ſuam intelligi debere perſonam. *Votum* itaque Filii fuit, ut propriæ Incarnationis adventu reconciliaret Patri genus humanum, quod peccatis facientibus reddebatur infenſum. Quod tamen *votum* non eſt a Patre diviſum; omnia enim quæ vult Pater, vult & Filius, vult & Spiritus ſanctus: *Omnia quæ vult Pater, vult & Filius, vult & Spiritus ſanctus.* quoniam una natura, una poteſtas, una cognoſcitur & voluntas. Quid ſit tamen iſtud votum, ſubter exponitur.

℣. 3. *Si introiero in tabernaculum domus meæ: ſi aſcendero in lectum * ſtratus mei.* * MSS. A. B. *ſtrati.* In hoc verſu & duobus aliis qui ſequuntur, Propheta referente verba intelligenda ſunt Domini Chriſti a parte humanitatis ejus. Negat enim & *tabernaculum ſe introire*, & *ſtatum lecti* conſcendere, donec illa quæ Patri promiſit, cognoſcatur implere. *Tabernaculum* dicit, niſi fallor, cæleſtem habitationem, ubi poſt Reſurrectionem ſuam cum aſſumpta carne videntibus Apoſtolis aſcendit; quam ſe ante ingreſſurum eſſe non perhibet, quam Domino Patri reperiat religioſorum pectorum locum. Ideo enim addidit, *Domus mea*, ut cæleſtem ſignificaret habitationem; ſicut alio loco dicit: *Cælum mihi ſedes eſt, terra autem* Iſai. 66. 1. *ſcabellum pedum meorum.* Sequitur, *Si aſcendero in lectum ſtratus mei.* More ſuo res cæleſtes per humanas conſuetudines dignoſcitur indicare. Lectus enim noſter ſtratus quietem nobis confert & finem laborum: *Lectus Chriſti conſummatio paſſionis ſui.* unde lectus ipſius, id eſt, requies, conſummatio intelligenda eſt beatiſſimæ Paſſionis. Nam & ipſum quod dixit: *Si aſcendero*, ſignificat Aſcenſionem, quando aſcendit in cælos, & ſedit ad dexteram Patris. Tunc enim jurationis, id eſt, promiſſionis ipſius vota completa ſunt; quod & ipſe in Paſſione ſua dixit cum aceto potatus eſſet: *Conſummatum eſt, & inclinato capite emiſit ſpiritum.* Joan. 19. 30.

℣. 4. *Si dedero ſomnum oculis meis: aut palpebris meis dormitationem: aut requiem temporibus meis.* Quamvis nec illa ſuperiora quæ diximus, ad naturam Deitatis ejus applicari poſſe videantur; hoc tamen omnimodis diſcrepare cognoſcitur, ut illa potentia Divinitatis aut *oculis* ſuis *ſomnum*, *aut palpebris dormitationem dediſſe* videatur. Sed hæc omnia rationabiliter humanitati ejus convenire noſcuntur. Dicit enim: *Si dedero ſomnum oculis meis. Somnus* iſte intelligendus eſt requies mortis: de quo & in alio pſalmo jam dictum eſt: *Ego* Pſal. 3. 6. *dormivi & ſoporatus ſum: & ſurrexi, quoniam Dominus ſuſcepit me*, &c. Sequitur, *Aut pal-*

pebris meis dormitationem. Conſuetudo ſomni potenter exprimitur. *Palpebræ* enim a palpitando dictæ ſunt, quæ niſi tremula quadam remiſſione quieverint, ſomnus oculos non poteſt introire. Item ſequitur, *Aut requiem temporibus meis*: quoniam revera *tempora* capitis noſtri *requiem* habere non poſſunt, quando oculi crebris motibus agitati, vigilare noſcuntur. Prius enim poſuit *ſomnum*, & poſtea quemadmodum ipſe *ſomnus* impleatur expoſuit. Revera *ſomnus*: quoniam triduana tantum pauſatione ſuſceptus eſt, qui nullam corpori corruptionem intulit, ſed quietem.

Palpebræ a palpitando dictæ.

ỽ. 5. *Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*. Ventum eſt ad illam promiſſionem, quæ in ſuperioribus dictis ſuſpenſa quærebatur. Dicit enim votum ſuum in hoc fuiſſe ſemper intentum, donec Eccleſiæ firmitas ſanctæ prædicationis ordine fundaretur. *Locus* enim *Domini*, eſt tabernaculum pectoris Chriſtiani, & atria Eccleſiæ Catholicæ, quæ illa tanquam cælum ſemper inhabitat. Hæc *inventa ſunt*, poſtquam Domini adventu conſtructa viguerunt. *Inventa* plane, quando ipſe nos quæſivit, ipſe reperit, ipſe ſua pietate conſtruxit; & *tabernaculum* ſibi ex nobis & in nobis fecit, quando ipſe nos æternæ vitæ propria miſeratione reſtituit. Et illud memento, quia ſicut ſuperius dixit promiſiſſe Chriſtum Deo Jacob: ita & hic ipſi eum votum aſſerit reddidiſſe; quatenus impleta veritas jurationis ipſius appareret. Sed ne perfidia Judæorum hæc appoſita, quam expoſita tumultuetur (quæ ſcripturas divinas in ſuam perniciem aliis quibuſdam confictionibus a via veritatis derivare præſumit, ut integritatem rei abſcondere videatur) audiat quid ſequitur, & confuſa tandem aliquando reſipiſcat.

Locus Domini eſt pectus Chriſtiani, & atria Eccleſiæ Catholicæ.

ỽ. 6. *Ecce audivimus eam in Ephrata: invenimus eam in campis ſilvæ*. Poſt Domini Sacramentum, poſt ſtudium ejus quod tota veritate complevit, Propheta venit ad narrationem ſecundam, in qua ex ſua perſona promiſſionem Domini quam *in Ephrata audierat*, *in campis ſilvæ* ſe aſſerit *inveniſſe*. *Ephrata* Lingua Latina ſignificare memoratur ſpeculum. *Campi* vero *ſilvæ* indicant corda Gentilium, quæ ex peccatis quaſi ſilveſtribus ac dumoſis, mundante Domino, campeſtri puritate patuerunt. *Campi* ſiquidem a capacitate & ſpatio diffuſo dicti ſunt. Facti ſunt enim ex hiſpidis nitidi, ex aggreſtibus manſueti, ex ſterilibus fructuoſi, ex cubilibus dæmonum templa Dominantis. Et ideo *in campis ſilvæ*, id eſt, in Gentibus dicit eſſe compertum, quod in imagine prophetiæ Judæis fuerat repromiſſum. Nam & ipſa quoque Bethleem, ubi Dominus natus eſt, appellata eſt *Ephrata*, ſicut Michæas Propheta dicit: *Et tu Bethleem domus Ephrata, nunquid minima es in Tribubus Juda; ex te enim exiet princeps, qui regat populum meum Iſrael*. Et in Geneſi ſcriptum eſt, *Sepultam eſſe Rachel juxta Ephrata, quæ eſt Bethleem*. Unde evidenter apparet auditum fuiſſe naſciturum Dominum in Betheleem: ſed propter fidem Gentium *in campis ſilvæ* fuiſſe compertum.

Ephrata interpretatur ſpeculum.

Campi unde dicti.

Mich. 5. 2.

Geneſ. 35. 19.

ỽ. 7. *Introivimus in tabernacula ejus: adoravimus in loco, ubi ſteterunt pedes ejus*. Cum ſuperius dixerit in Ephrata ſe audiiſſe, quæ in campis ſilvæ reperierat: nunc ad confirmandum totius devotionis effectum, *introiiſſe* ſe dicit *in tabernacula* Domini; ut quod in ſpe firmiſſima gerebat, in hoc ſe profiteretur modis omnibus introiiſſe. Perſcrutandum plane, quod ſuperius dicit Dominum ſingulari numero *tabernaculum* promiſiſſe, & hic Propheta cum fidelibus Chriſtianis *tabernacula* ſe aſſerit *introire*. Quam Chriſtus Dominus Catholicam promiſit Eccleſiam, Propheta numero plurali dixit: quoniam tunc ſe fide miſcuit populo Chriſtiano, quando jam innumerabiles Eccleſiæ toto orbe promiſſæ ſunt. Sed non ſufficit eum profeſſum fuiſſe intraſſe tantum Eccleſias, niſi & *adoraſſe* ſe diceret, *ubi* Domini Chriſti *pedes* ſanctiſſimi conſtiterunt. *Pedes* ſignificat *Evangelicas juſſiones*, ſicut ſcriptum eſt: *Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem*. Ibi enim *ſteterunt pedes ejus*, ubi fidei veritas approbatur eſſe fundata. In hoc enim nobis in æternum ſtandum eſt, ubi plenitudo legis & Prophetarum Dominus Chriſtus inſiſtit. *Stare* enim plerumque ad conſtantiam refertur, ſicut in Evangelio ſcriptum eſt: *Qui habet ſponſam ſponſus eſt; amicus autem ſponſi ſtat, & audit eum*: *Stare* enim pertinet ad ſolidiſſimam mentem, unde ſcriptum eſt: *Qui perſeveraverit uſque in finem hic ſalvus erit*. Nam peccatores in fide conſtare non poſſe alter pſalmus oſtendit, dicens: *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare*. Quod ſi hoc & ad hiſtoriam pie velis referre, ſignificat forte ſanctam crucem, ubi corporaliter ſtetit, quando in ea confixus apparuit: in qua ſtetiſſe recte dicitur, ubi corpus ejus infixum fuiſſe monſtratur. Merito ergo hunc Propheta locum dicit adorandum, qui nobis & fidei ſignum præſtitit & ſalutem.

Iſai. 52. 7.

Ibi ſteterunt pedes Chriſti, ubi fidei veritas approbatur eſſe fundata.

Joan. 3. 29.

Stare pertinet ad ſolidiſſimam mentem.

Matth. 10. 22.

Pſal. 35. 13.

Crux Chriſti adoranda.

ỽ. 8. *Exſurge Domine in requiem tuam, tu & arca ſantificationis tuæ*. Poſtquam Domini Chriſti promiſſiones, quæ ſuperius dictæ ſunt, Propheta perfectas eſſe cognovit: ne quicquam debitum eſſe conſtaret, exclamat ad Dominum: *Exſurge in requiem tuam*; ut eventum rerum perfectæ veritatis ordine declararet, id eſt, ab inferis reſurgeret in Deitatis ſuæ beatitudinem ſempiternam. Et vide quod addidit, *Tuam*, quam tibi tua Majeſtas attribuit, quæ regnat cum Patre poteſtate æquali, & gloria ſempiterna. Et ne putares Caput membra ſua poſſe derelinquere, adjecit, *Tu & arca ſanctificationis tuæ*, hoc eſt Eccleſia, quam membra tua faciens, ſanctificare dignatus es. Non enim dixit, Arcam Noe, non arcam teſtamenti, quæ tamen utraque typum portare videbatur Eccleſiæ: ſed ipſam ſpecialiter deſignavit, cum addidit, *Sanctificationis tuæ*. Denique vide quid ſequitur.

Eccleſia arca ſanctificationis Domini vocatur.

Arca Noe & teſtamenti typus Eccleſiæ.

ỽ. 9. *Sacerdotes tui induantur* * *juſtitia: & ſancti tui exultent*. Adhuc de illis membris loquitur, quæ a Domino recipi deprecatur in requiem ſempiternam. Sed videamus quid ſignificet, *Sacerdotes tui induantur juſtitia*, id eſt, tanquam armis cæleſtibus veſtiantur; ſicut Apoſtolus dicit: *Induti loricam juſtitiæ & charitatis, ut poſſitis ignita jacula inimici exſtinguere*; ſcilicet ut intrepide hæreticorum jaculis valeant obviare. Sive *Juſtitia*, ipſum ſignificat Dominum Chriſtum, ſicut Apoſtolus dicit: *Qui factus eſt ſapientia nobis a Deo & juſtitia*. Ipſum ergo decet *Sacerdotes induere*, & ſem-

* MSS. A. B. *juſtitiam*.

Epheſ. 6. 14, 15. 16.

1. Cor. 1. 30.

Deum ſacerdotem Chriſtum induere.

per corde geſtare; qui tamen ſic *induitur*, ut intus eſſe dignetur, ſicut baptizatis idem dicit Apoſtolus: *Omnes qui in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis*. Sequitur. *Et ſancti tui exultent*. Conſequens erat, ut *ſancti exultarent*, cum ipſum Chriſtum Dominum induiſſent. Nam ſi mundanum gaudium eſt veſtem ſumere pretioſam, quid de illa Majeſtate poteſt oboriri lætitiæ, quæ & honorabilem facit, & circumdat modis omnibus ad ſalutem?

Galat. 3. 27.

℣. 10. *Propter David ſervum tuum, non avertas faciem Chriſti tui*. Recordans Propheta quæ mala Judaicus populus fecerit in deſerto: vel poſtea quanta Domino iniquitate peccaverit; prævidens etiam quam ingeſturus erat ſalutarem quidem mundo, ſed ipſis lamentabilem Paſſionem, in Dei patris ſe ſupplicatione proſternit: *ne faciem Chriſti* ſui, id eſt, præſentiam *avertat* a gente Judaica, quam olim promiſerat per Prophetas; ut qui erat reconciliaturus mundum, offenſam quoque abſtergeret * Hebræorum.

* Ed. *Judæorum*.

℣. 11. *Juravit Dominus David veritatem, & non fruſtrabitur eum: de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*. Poſt illam ſupplicationem, quæ Domini adventum breviter quidem, ſed magno deſiderio poſtulavit, tertiam narrationem ſermo prophetalis ingreditur, ubi ea quæ Filio promiſſa fuerant a Patre, lætus enumerat. Quid enim firmius, quidve poteſt dici conſtantius, quando ille *jurat* per quem juratur, ille promittit qui non poteſt falli? Sed non iſti *David* filio Jeſſe: quia dicere potuit: Juravit Dominus mihi, ſicut & in hujus pſalmi principiis dixit. Nam cum dicit: *Juravit Dominus David*, alterum ſignificavit; illum ſcilicet de quo in alio pſalmo jam dictum eſt: *Poſui adjutorium ſuper potentem: & exaltavi electum de plebe mea. Inveni David ſervum meum: * in oleo ſancto meo unxi eum*. Et paulo poſt: *Ipſe invocabit me: Pater meus es tu: Deus meus & ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelſum præ regibus terræ*. Hoc eſt quod hic poſuit: *Non fruſtrabitur eum*. Fruſtrare, eſt enim in irritum promiſſa deducere; quod hic merito negat poſſe provenire: quoniam deceptionis locus eſſe non potuit, ubi promiſſio veraciſſimi declaratur Auctoris. Sequitur, *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*. *Fructus ventris*, eſt Domini Salvatoris doctrina cæleſtis, de qua populus Chriſtianus noſcitur eſſe generatus. Frequenter enim diximus inſtitutione fideli, quaſi quodam ventre generari poſſe credentes. Hos ergo promittit Pater *ſuper* Domini Chriſti eſſe *ſedem ponendos*, quando converſi Auctoris ſui mandatis, docere ſimilia comprobantur. In illius enim ſede recte ſedere quis dicitur, cujus & præcepta docere monſtratur.

Pſal. 88. 20. 21. 27. 28.

* In abeſt a MSS. A.B.F.

Per fructum ventris Chriſti doctrina intelligitur.

℣. 12. *Si cuſtodierint filii tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc quæ docebo eos: & filii eorum uſque in ſæculum ſæculi ſedebunt ſuper ſedem tuam*. Explanavit quod ſuperius dixit. Nam & hic de Apoſtolis loquitur cæteriſque fidelibus, qui Chriſti *filii* dici fidei integritate meruerunt; ipſis enim dicitur: *Sedebitis ſuper duodecim ſedes, judicantes duodecim tribus Iſrael*. His ergo ſedes Domini dabitur, qui & participes ejus regni eſſe meruerunt, ſicut in Evangelio ipſe dicit: *Pater volo ut ubi ſum ego, & ipſi ſint mecum*. Et ne ambigeres quibus eſſet dandum; illis ſcilicet dicit, qui *teſtamentum* Domini *& teſtimonia*, omnemque doctrinam pura devotione *cuſtodiunt*. Sed ne hoc præmium putares eſſe forſitan temporale, dicit, *Uſque in ſæculum ſæculi ſedebunt ſuper ſedem tuam*. Cujus ſæculi non erit finis: quia omne præmium ibi incommutabili æternitate perdurat.

Matth. 19. 28.

Joan. 17. 24.

℣. 13. *Quoniam elegit Dominus Sion: prælegit eam in habitationem ſibi*.

℣. 14. *Hæc requies mea in ſæculum ſæculi: hic habitabo quoniam prælegi eam*. Hoc ſecundum litteram nullatenus vendicatur, cum ſciamus Jeruſalem vetuſtam everſiones deſolationeſque frequentiſſime pertuliſſe: de qua ſcriptum eſt: *Sion ſicut ager arabitur*. Sed per hoc vocabulum Jeruſalem ſuperna declaratur, concors in populis, unita virtute charitatis, purificata per gratiam remiſſionis, quæ Divinitate ejus atque potentia æterna ſpeculatione perfruitur. Illa enim Majeſtas ſumme bona, ſumme beata, ſumme potens, quamvis ubique tota ſit, beatorum pectora poſſidens, habitacula ſibi facit, quæ ſuæ miſericordiæ virtute prælegerit. Ipſa eſt enim *requies* Domini, ipſum ſpeciale tabernaculum in hominum religioſiſſimis pectoribus inſidere, & ſic ubique eſſe, ut in his dicatur immenſus & incomprehenſibilis habitare.

Jerem. 26. 18.

Requies Domini eſt in religioſis pectoribus inſidere.

℣. 15. *Viduam ejus benedicens benedicam: pauperes ejus ſaturabo panibus*. *Vidua* Chriſti dicitur Eccleſia: quia omni auxilio deſtituta mundano, ſolam ſpem ſuam ponit in Domino, patiturque quod vidua improbitates malorum, direptiones crudeliſſimas impiorum; & tanquam maritali auxilio deſtituta ſemper mœret, ſemper atteritur: ſed mentis caſtiſſimæ fruitur indemutata conſtantia. Ad cujus ſimilitudinem viduam laudat Apoſtolus, dicens: *Quæ autem vidua eſt, & deſolata, ſperet in Dominum*. Hæc quamvis & conjugatas & virgines continere videatur; *vidua* tamen dicitur: quia præſidio deſtituta ſæculari, ſpem ſuam in cæleſti Sponſo repoſuit, qui eam fecit de fuſca pulchram, de erronea rectam, de crudeli piam, de caduca firmiſſimam. Sive (ut quibuſdam placet) *vidua* dicitur Synagoga, quæ nunc Eccleſia eſt: quoniam deſinente lege, ſub qua velut quodam marito tenebatur obnoxia, veniente gratia Chriſto eſt ſine dubio copulata; & quaſi a priori conditione liberata, nuptias cæleſtes ſalva caſtitate promeruit. Quam comparationem & Apoſtolus fecit, dicens: *An ignoratis fratres (ſcientibus enim legem loquor) quoniam lex dominabitur homini in quantum temporis vivit? Quæ enim ſub marito eſt mulier, vivo marito * vincta eſt lege mariti: ſi autem mortuus fuerit maritus, evacuata eſt a lege mariti. Ergo vivente marito adultera vocabitur, ſi jungitur cum alio viro*, &c. Intendamus etiam quod dicit: *Benedicens benedicam*. Qui ſemel *benedicit*, in ea tantum ſe teſtatur benedictione deſinere; *Benedicens* autem *benedicit*, qui jugi benedictione ſanctificat, modo in iſtam partem, modo in aliam gratiam ſuæ donationis indulgens. Quod argumentum dicitur A conjugatis: quoniam nominum ipſorum copulatio noſcitur eſſe conjuncta: quod etiam in ſubſequenti verſu factum eſſe monſtratur. Sequitur, *Pauperes ejus ſaturabo panibus*. Revera *pauperes* Chriſti cæleſti pane ſaginantur: quoniam in mundanis copiis ſemper eſuriunt; ſicut in ſuperiori pſalmo dictum eſt: *Divites egueruut & eſurierunt: inquirentes autem Dominum non deficient omni bono*. Ipſi ſunt ergo *pauperes* Chriſti, qui terrenis rebus quidem indigent: ſed cæleſti copia perfruuntur.

Cur Eccleſia Chriſti vidua dicatur.

1. Timot. 5. 5.

Rom. 7. 1. 2.

* Ed. *juncta eſt legi*.

Benedicens benedicit, qui jugi benedictione ſanctificat.

Pſal. 33. 11.

Qui ſint pauperes Chriſti.

** Ed. ſalutare.*

Quando ſacerdotes induuntur ſalutari.

℣. 16. *Sacerdotes ejus induam * ſalutari : & ſancti ejus exultatione exultabunt . Sacerdotes induuntur ſalutari* , quando Dominum Salvatorem ſumma fidei integritate recipiunt , & ipſius honorabili miſericordia veſtiuntur ; ſicut de baptizatis Apoſtolus dicit : *Omnes qui in Chriſto baptizatis eſtis , Chriſtum induiſtis* . Unde licet proxime dixerimus , non piget tamen repetere , quod nobis poteſt divina myſteria declarare . Tales enim oportet eſſe Doctores , ut primo ipſi irreprehenſibiles ſint ; & ſic reliquorum inſtruant corda fidelium , ſicut Dominus in Evangelio dicit ? *Qui autem docuerit , & fecerit ſic magnus vocabitur in regno calorum* . Nam quod dicit ? *Exultatione exultabunt :* perpetuam lætitiam vult ſignificare ſanctorum , quando eos non ſolum exultare , ſed lætitia dicit gaudere perpetua . Poteſt enim quilibet in magna animi jucunditate proſilire , & iterum aliquando deſinere ; *exultatione* autem illi *exultant* , qui nunquam a colatis præmiis amoventur.

Galat. 3. 27. — *Doctores irreprehenſibiles eſſe debent.* — *Matth. 5. 19.*

℣. 17. *Illuc producam cornu David : paravi lucernam Chriſto meo . Illuc* cum dicitur , illa beatitudinis requies ſignificatur , de qua ſuperius Pater dixit : *Hæc requies mea in ſæculum ſæculi* . Ipſa enim requies Patris quæ Filii , ipſa Filii quæ Spiritus ſancti ? quoniam ſancta Trinitas quæ eſt unus Deus nec beatitudine ſeparatur , nec poteſtate nec natura dividitur . Sequitur , *Producam cornu David* . Et hic *David* intelligendus eſt (ſicut ſupra diximus) Dominus Salvator , cujus *cornu* , id eſt , fortitudo poteſtatis in illa judicatione monſtranda eſt , ubi ab ipſo ſanctis æterna præmia conceduntur . Neque enim hoc de ſe poterat *David* dicere , qui & ipſe inter reliquos beatos non daturus eſt munus ſed a Domino accepturus eſt præmium . Et ut Dominum Chriſtum debuiſſes advertere , ſequitur , *Paravi lucernam Chriſto meo* , id eſt , lumen prædicationis Baptiſtæ Joannis , qui fuit revera lucerna Chriſti : mundanis tenebris cæleſte lumen oſtendens ; de quo ait ipſe Dominus : *Ille erat lucerna ardens & lucens* . Lucerna ſine dubio lucens , quæ non carnalibus oculis , ſed ſpiritualibus appareret , & in toto mundo emitteret de Domini ſui oleo ſaginata copioſiſſimam claritatem .

Sancta Trinitas nec beatitudine , nec poteſtate , nec natura dividitur. — *Joannes Baptiſta lucerna Chriſti.* — *Joan. 5. 35.*

℣. 18. *Inimicos ejus induam confuſione : ſuper ipſum autem florebit ſanctificatio mea . Inimicos ejus* , Hæreticos ſignificat & Paganos , vel quicumque contra ipſius inſtituta vixerunt . *Ejus* autem quod ſequitur , Chriſti Domini deſignat adverſarios . Et ſicut Sacerdotes Domini ſalutari gloria induti ſunt : ita inimici ejus confuſionis velamine veſtiuntur , quando illi audient : *Venite benedicti Patris mei* ; iſtis vero dicetur : *Ite in ignem æternum* . Et ut agnoſceres hoc & Patrem facere quod Filius operatur , hic Patrem dicit inimicos ejus confundere , quod Filium conſtat eſſe facturum . Ipſe enim in Evangelio dicit : *Pater non judicat quemquam : ſed omne judicium dedit Filio* . Sed Patris teſtimonio Filii gloria decenter exponitur . Nam & alibi de unitate cooperationis dicitur : *Pater meus uſque modo operatur , & ego operor* ; quod etiam de Spiritu ſancto intelligi debere non dubium eſt . Sæpe enim de una perſona dicitur , quod de totius Trinitatis potentia ſentiatur . Sequitur , *Super ipſum autem florebit ſantificatio mea* . *Florebit* ad exprimendam ſanctitatem *glorioſa* Incarnationis edicitur , quæ ſic floruit , ſicut dicit Apoſtolus , ut *omne genu flectatur cæleſtium , terreſtrium , & infernorum : & omnis lingua confiteatur , quia Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris* . Quod ad comparationem dictum conſtat agrorum ; tunc enim magnum viſentibus decus exurgit , quando amœnitates camporum floridis coloribus induuntur . Verum tanta laus continui floris quomodo poteſt alteri convenire , cum Propheta effugatus a filio legatur eſſe de regno , & in quibuſdam more humanitatis graviſſima crimina commiſiſſe monſtretur ? Dominus autem Chriſtus quicquid egit , quicquid pertulit , *floruit* in ipſo ſemper Paterna *ſanctificatio :* unde illi merito præſens pſalmus aptatur , qui ſine aliqua offenſione fuiſſe cognoſcitur .

Matth. 25. 34. — *Ibidem 41.* — *Joan. 5. 22.* — *Ibidem 17.* — *Sæpe de una perſona dicitur , quod de totius Trinitatis potentia ſentiatur.* — *Philip. 2. 10.*

Concluſio Pſalmi.

AUdiſtis quid aſcendens iſte profecerit : audiſtis qua nos jucunditate compleverit . Nam licet ab initio cantica graduum univerſa grandeſcant ; licet iſta dicere celſiora , quæ de Domini adventu clariſſimo lumine lampaverunt . Creatore quippe prophetato , neceſſe fuit gradum creſcere , per quem augmenta ſumere conſtat univerſa . Reſtat nobis in ſequentibus gradalibus pſalmis dilectio proximi , & charitas Dei ; quæ ſi pura mente conſcendimus , tunc ad ejus glorioſiſſimum perveniemus aſpectum .

PSALMUS CENTESIMUS Trigeſimus ſecundus.

Canticum graduum.

POſt illam præcedentis pſalmi ſanctiſſimam prædicationem , in decimo quarto gradu jam poſitus Propheta , populis beatam prædicat unitatem ; ut qui ſe Chriſtiana religione conſtringunt , in una charitatis convenientia perſeverent . Quod licet ad Monachos quidam aptandum eſſe judicaverint ; nos tamen dicimus & ad generalitatis concordiam pertinere : quoniam hoc non tantum Monaſteriis , ſed univerſæ pronuntiatur Eccleſiæ : ſpirituali tuba in unum colligens quicquid eſt Chriſti militum in toto orbe terrarum . Non enim reluctor beatis Monaſteriis dictum : ſed nec generalitati æſtimo ſubtrahendum . Dignus ergo locus qui collectionem fidelis populi contineret , quam conſtat ante factam , quam Incarnatio Domini pretioſo ſanguine de Gentibus acquiſiiſſet . Et merito poſt illam ponitur , per quam mundo præſtitum fuiſſe declaratur .

Continentia Pſalmi.

ECce alter pſalmus qui diviſionem cognoſcitur non habere . Congruum ſiquidem fuit , ut qui de unitate loquebatur , diviſionis non reciperet ſectionem : ſimplex manens ſine aliqua diverſitate cauſarum , quos recte Atomos nuncupamus . Non enim aut perſonam mutat , aut cauſam , aut locutionem ſuam convertit ad illud ; iſta enim tria ſunt , quæ diviſionem videntur generare pſalmorum . Qui Atomi ad duo illa forte pertinent minuta , quæ mulier in gazophilaceum mittens , pleniſſimæ miſericordiæ probatur munera conſecuta . Sic & nos , ſi virtutem pſalmorum iſtorum piis mentibus hauriamus , remiſſionem omnium ſuſcipimus pecca- *Matth. 21. 2.*

torum . Ille enim ad laudes Domini invitat, iſte hortatur ad proximi charitatem.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. ECce *quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum*. *Ecce* oſtendentis eſt potius, quam loquentis; quod ſolet magna mentis intentione protenta manu fieri, quam ſermonibus explicari. *Bonum* reſpicit ad charitatem: quoniam perfecti viri communibus ſe hortantur exemplis; & alter alterius virtutes imitando, mutuæ dilectionis ſe incendio comprehendunt. Frequenter enim bonum facimus, & adverſitate animi diffidimus. Eſt enim perfecta virtus, ut ipſum bonum debeat tibi placere quod feceris. *Habitare*, id eſt, in bono propoſito permanere. Ipſa eſt enim habitatio quam Dominus quærit, non tecta parietum quæ conſociant corpora: ſed quæ animas religioſa ſocietate conjungit. Tali enim dicto prohibet Circumcelliones, qui diverſa Monaſteria voluntate mutabili pervagantur. Dicendo autem, *fratres in unum*, ſignificat eos qui fidei ſocietate ſub uno patre ſunt conſtituti, quibus eſt (ſicut in Actibus Apoſtolorum legitur) *cor unum, & anima una*. Sed & illi in uno habitant, qui eremi ſolitudines pervagantur; qui quamvis corpore videantur eſſe diſcreti, fidei tamen concordia non probantur eſſe diviſi. Quod ſi ad litteram intelligas, bona eſt & iſta ſocietas, quæ fratrum cœtibus congregatur, ſicut in Actibus Apoſtolorum legimus: *Et diſtribuebatur unicuique prout opus erat. Nec enim dicebat * aliquis ſuum proprium inter illos: ſed erant illis omnia communia*. Sic tamen pars iſta laudabitur, ſi illa animi concordia, quam ſuperius diximus, non negetur. Nam ut hanc adunationem non mediocre aliquod bonum, ſed intelligeres eſſe mirabile, ſub myſticis comparationibus uſque ad finem, laus eam digna proſequitur; ut res pretioſiſſima cum ſui præconii gratia jungeretur.

Perfecti viri communibus ſe hortantur exemplis.

Vita Cœnobitica & Eremitica commendatur.

Actor. 4. 32.

Ibidem 35. 32.

** Ed. aliquid.*

℣. 2. *Sicut unguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti ejus*. Incipit ſuperioris verſus per comparationes ſubtiliſſimas facta declaratio. Priſcis enim temporibus alii ungebantur in Reges, alii in Prophetas, alii in Pontificum reverentiſſimam dignitatem; qui tamen ſimilitudinem pronuntiabant Domini Chriſti, ſicut & alia multa quæ illis temporibus figuraliter agebantur. Veniens autem inviſibiliter & incorporaliter unctus eſt Dominus Chriſtus. Cæterum corporaliter unctus fuiſſe non legitur Rex omnipotens, Propheta mirabilis, Pontifex æternus, qui ſe immaculatum pro peccatoribus obtulit immolandum. De iſto autem unguento quadrageſimus quartus pſalmus dicit: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Quod ſi adhuc evidentius quæras, quid ſit iſtud oleum lætitiæ, aut *unguentum* ſpirituale, non abs re eſt illud advertere, quando Spiritus ſanctus ſecundum lectionem Evangelicam in columbæ ſpecie deſcendens, ſupra baptizatum Chriſtum Dominum manſit, qui eſt Caput corporis Eccleſiæ, crucifixum, tertio die ſuſcitatum, quod aſcendit in cælos, & ſedet ad dexteram Patris. Sequitur, *Quod deſcendit in barbam*, id eſt, Spiritus ſanctus qui ſupra Apoſtolos inæſtimabili potentiæ ſuæ virtute deſcendit; quando nationum diverſarum linguis ſub varietate locuti ſunt. *Barbam* ſiquidem bene dicimus Apoſtolos: quoniam hæc robuſtiſſimæ viriliтatis indicium eſt, & fixa ſub ſuo capite perſeverat. Multis enim paſſionibus divino munere ſuperatis, Apoſtoli viros ſe conſtantiſſimos per Dei gratiam probaverunt: ſervantes etiam regulas quas a Domino acceperunt, ſub ſuo ſe manſiſſe Capite monſtraverunt. Sed ne hanc *barbam* cujuſcumque hominis fortaſſis adverteres, addidit, *Aaron*, qui Chriſti ſpeciem præferens, jam ipſum in ſacerdotio ſuo ſub quadam imaginatione geſtabat. Frequenter enim nomina de ipſo tranſlatitia dicimus, ſicut Salomon, David, Samſon: ita & hic *Aaron*. Adjecit, *Quod deſcendit in oram veſtimenti ejus*. *Ora veſtimenti* Domini Salvatoris ſignificatur Eccleſia: quia uſque ad extremitates ejus deſcendit Spiritus ſanctus, quando baptizatos uſque in finem ſæculi miſericordiæ ſuæ dignatione ſanctificat. Ipſa eſt enim Eccleſia, quæ & per tunicam illam deſignata eſt, quæ dividi non potuit tempore Paſſionis. De hac igitur veſte Patres noſtri ſpiritualiter & copioſa dixerunt. Nam Joſephus in libro tertio Antiquitatum titulo octavo, magnarum rerum exinde ſacramenta patefecit: probans quatuor colores earum, id eſt, byſſum, purpuram, hyacinthum & coccum, elementa mundi rationabiliter indicaſſe. Hieronymus etiam ad Fabiolam ſcribens, & de hac quoque re non deſtitit eſſe proficuus.

Reges Prophetæ & Pontifices olim ungebantur.

Chriſtus Rex, Propheta & Pontifex.

Pſal. 44. 8.

Joan. 1. 32.

Actor. 2. 4.

Cur per barbam Apoſtoli intelliguntur.

Per oram veſtimenti Chriſti Eccleſia ſignificatur, ſicut & per tunicam ejus inconſutilem.

Epiſt. 128.

℣. 3. *Sicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion*. Venit ad aliam laudis comparationem, quæ iterum (ſicut ſolet) ſignificatione nominum ingentia nobis arcana patefacit. *Ros* eſt tenuis ac levis pluvia, non per guttas veniens, ſed per quaſdam minutiſſimas partes duritiam terrenæ ariditatis infundens. Per hunc cuncta germinantia coaleſcunt, & in varios fœtus temperationis munere perducuntur. *Hermon* Hebræum nomen eſt montis ultra Jordanem fluvium conſtituti, cujus interpretatio (ſicut a Patribus traditum eſt) ſignificat Anathema. *Ros* ergo montis iſtius nutriens peccatores, qui ſub anathematis execratione jacuerunt, *deſcendit in montem Sion*, quando ad converſionis remedium Domino largiente pervenerint. *Sion* enim ſignificat Eccleſiam Catholicam, quæ recipit Gentes, quæ erant ſub anathematis periculo conſtitutæ. Quæras forſitan quare dixerit: *Qui deſcendit?* dum magis dicere potuiſſet, aſcendit: quoniam ad meliora tranſlatus eſt. Sed uſus iſte communis eſt dicere de his qui ad cognitionem aliquam * tarde veniunt: Deſcendit ad veritatem, deſcendit ad juſtitiam; utique quaſi de culmine illo ſuperbiæ perveniunt ad planam lucidamque rationem. Hoc eſt enim rorem de Hermon ad montem Sion deſcendere, Gentes de impietatis ſede ad beatitudinis amœna tranſire. Hoc eſt quod & verſus primus edixerat: *Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum*.

Hermon interpretatur Anathema.

** Ed. trahendo.*

℣. 4. *Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, & vitam uſque in ſæculum*. *Illic*, in monte ſcilicet Sion, id eſt, Eccleſiæ quæ fratrum adunatione conſiſtit. *Mandavit benedictionem*, hoc eſt, miſit Dominum Salvatorem, qui credentium vita eſt, & beatitudo perpetua. Verum hoc montis nomen ſæpe diximus cæleſtem illam Jeruſalem ſignificare, cujus & hæc terrena portat imaginem. Ipſa eſt enim quæ vitam continet ſine fine, quæ gaudium ſine intermiſſione; & quod omne genus felicitatis excedit, a ſuo beneficio regitur, & poſſidetur Auctore. Dicendo

do enim, *illic*, ubi concordia ſignificata eſt, oſtenditur: quia diſcordibus benedictio nulla præſtatur. Vides congregatio illa quibus ſimilitudinibus, & quanta admiratione laudata ſit; ut nullus dubitet ingens eſſe donum, quando ab ipſos laudatur qui daturus eſt præmium. Conſiderandum eſt etiam quemadmodum uno ſenſu, una complexione pſalmus iſte * cucurrerit. Quod ſcema dicitur Hyrmos, quando ſeries orationis tenorem ſuum uſque ad ultimum ſervat: ubi nec perſona alia, nec cauſa mutatur; quam jam & in centeſimo decimo ſexto pſalmo propter indiviſibilem textum poſuiſſe dignoſcimur.

Diſcordibus nulla benedictio præſtatur.

* MSS. *concurrerit.*

Quid ſit Hyrmos.

Concluſio Pſalmi.

Charitatis fraternæ laus.

OStenſa nobis eſt unitatis utilitas: declaratum quid fraternus præſtare poſſit affectus. Diligamus fratrem tanquam nos: amemus Dominum ſupra nos, ut iſta dilectio proximorum ad illam nos perducat Domini perfectiſſimam charitatem. Nam quid jucundius eſſe poteſt, quam hic imitari quod in illa beata patria ſummo munere conſtat attribui? Ferantur hic qui ibi nimis amandi ſunt. Hoc Monaſteriis, hoc Eccleſiis, hoc civitatibus, hoc villis, hoc Eremis eſſe prædicatum. Nullus enim ab iſta fraternitate dividitur, qui affectum ſanctæ religionis habere monſtratur. Sed nec illud indiſcuſſum relinquendum eſt, quod hic primo charitas ponitur frattum, & poſt ſequitur divina dilectio, dum in mandato primum locum teneat: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua*; & poſt ſequitur, *Et proximum tuum ſicut teipſum*. Habet hoc conſuetudo docentium, ut pro explicanda utilitate cauſarum aptiſſime convertatur ordo dictorum. Dignum enim fuit (quoniam in his pſalmis ſemper aſcenſus eſt) ut ad ſummum poſt cuncta poneretur, quod rebus omnibus præſtantius eſſe declaratur.

Deuter. 6. 5.
Matth. 22. 37.

PSALMUS CENTESIMUS
Trigeſimus tertius.

Canticum graduum.

REſpiciamus oculo cordis intento, quemadmodum veſtigia ſumma virtutum tranſmiſſis gradibus Propheta conſcenderit. Illi enim beatæ fraternitati, quam in unum dixerat congregandam, nunc quod ſupereſt ſalubriter perſuadet, ut felix adunatio in laudes Domini flagrantiſſimo charitatis ſtudio concitetur; quatenus fideles viros perfecta operatio conſequatur; & hic imitentur ſuaviter, quæ in illa patria in ſanctis creditur mentibus eſſe manſura. Dignum eſt enim ut benedictio illi perſolvatur, ad quem ſummo ſtudio conſtat aſcenſum. Nunc de ipſius mandati virtute tractandum eſt; ut intellecta ſententia utilitatem nobis poſſit aperire diſcuſſa. Præceptum eſt enim, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, & proximum tuum ſicut teipſum. In his* enim *duobus præceptis tota lex pendet, & prophetæ.* Admiranda complexio in uno capite dicere, quod in ſcripturis ſanctis poſſis omnibus invenire! Nam qui Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute diligit, locum vitiis non relinquit. Ubi enim intret ſcelus, cum Deo totus occupatus eſt animus? Diabolus enim vacantia deſiderat, nudata perquirit: ſed ubi Deum præſentem reperit, ſub magna confuſione diſcedit. Ita ſi Deum toto corde diligimus, ejuſque nos poteſtati affectuoſa devotione contradimus, nec locum culpis dare poſſumus, & in viis ſemper rectiſſimis ambulamus. Vaſcula ipſa cum aliquo liquore plena ſunt, ſupervenientium augmenta non capiunt: ita nos ſi divina charitas totos repleat, non erit quo crimen introeat. Sequitur, *Et proximum tuum ſicut teipſum*. *Proximum* diligimus ſicut noſipſos, cum nulli malum facimus, ſed omnes ſimili ut noſmetipſos affectione tractamus. Nullius enim acquieſcit ingenium, aut pericula ſibi calamitatis optare, aut doloſis inſidiis velle concludi: ſed ita ſibi omnes proſpici cupiunt, ut nullis adverſitatibus appetantur. Hæc ſi in alios compari voluntate ſervemus, ſi quæ nobis impendi volumus, fratribus ſimilia faciamus, omne delictum, omne flagitium, omne ceſſat ſine dubitatione peccatum; taleſque præſens regula reddit, quales nos cæleſtis Magiſter eſſe præcepit. Iſtud mandatum & bonos Angelos fortaſſe amplectitur, qui dum nobis qualia ipſi poſſident provenire cupiunt, conſortes nos æternæ illius ſocietatis acquirunt. Memento præterea, quod charitatis Dominicæ hic tertius pſalmus eſt; ut ex ipſo numero virtus poſſit ſanctæ Trinitatis agnoſci.

Matth. 22. 37. 39. 40.

Qui Deum ex toto corde diligit, locum vitiis non relinquit.

Quando proximum ſicut noſipſos diligimus.

Diviſio Pſalmi.

PRima parte invitat Propheta ad benedicendum Deum: ubi plurali numero prædictam plebem cognoſcitur admonere. Deinde converſus populum ſingulariter benedicit: quia ſancta unitas decus eſt, ac virtus Eccleſiæ.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. ECce nunc benedicite Dominum, omnes ſervi Domini: qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri.

℣. 2. *In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum.* Ideo duo verſus ſimul poſuimus, quoniam ſibi invicem mutua connexione junguntur, ut nobis impletus ſenſus evidentius appareret. Primum quæramus cur & hic & in ſuperiori pſalmo, *Ecce*, poſuerit; ſcilicet ut rebus certis atque perfectis non ſolum ſermo, ſed etiam articularis præſtaretur oſtenſio. *Nunc* autem dictum eſt, quia tot gradibus aſcenſis, ille ſolus laudari debuit, qui tanta conceſſit. Primum enim fuit, quod proficienter aſcenderat: deinde quod ſuper hunc aſcenſum, alium non habebat. Tunc enim majori ſtudio prædicandus eſt Dominus, quando facit ſua largitate ſecuros. Sive (ut aliis placet) tempus iſtud ſignificat mundiale, quando hic exercendus eſt animus, ut ibi æternis ac perpetuis laudibus occupetur. *Benedicite Dominum*, ſignificat laudate: quia nos illum benedicendo laudamus; ille autem nos benedicendo ſanctificat. Audiſti *ſervum*; & ne aliquid putares abjectum, addidit, *Domini*; ut de potentia ſummi Principis dignitas creſceret ſervientis. Hoc ſe nomine Paulus honorabilem Gentibus fecit; ſic enim Epiſtola ejus præfatur: *Paulus ſervus Chriſti*; & iterum; *Si hominibus placere vellem, Chriſti ſervus non eſſem.* De Moyſe quoque in alio pſalmo: *Miſit Moyſen ſervum ſuum.* Quapropter illud jam de perfectis proprie dicitur, qui & amici ſine du-

De potentia ſummi Principis, dignitas creſcit ſervientis.

Rom. 1. 1.
Galat. 1. 10.
Pſal. 104. 26.

bio nuncupantur. Sequitur, *Qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri*. Servum quidem prius dixerat ad honorem: ſed ne incerta corda mortalium hoc & ad alios traherent, qui indevoti eſſe noſcuntur, dum omnes Domino creaturæ conditione ſubjecti ſunt, addidit, *Qui ſtatis in domo Domini*, id eſt, quorum animus in Domino religionis firmo veſtigio perſeverat. *Stare* enim de illis dicitur, qui a bono propoſito facilitatis crimine non labuntur; ſicut dictum eſt de diabolo qui Archangelus fuit, *Et in veritate non ſtetit*. Nominata quidem *domus*, concludit & *atria*: quoniam atrium ingreſſus eſt manſionis. Significat enim eos, ſive qui jam in penetralibus ſunt Eccleſiæ: ſive qui in ingreſſu ejus eſſe meruerunt. Diverſa enim loca ſub unitatis gratia habere conſtat Eccleſiam. His quoque dictis aliud genus firmitatis adjecit, *Dei noſtri*; hoc eſt, non quem gentilitas colit: ſed quem vera Catholica religio confitetur. Addidit, *In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum*. *In noctibus*, mundi iſtius ſignificat teterrimum tempus, quod ſemper creberrimis tribulationibus obſcuratur. In hoc ergo ſæculo levandæ ſunt manus ubi bona operatio Domini meretur auxilium. Sic Moyſes quamdiu manus tendebat, Amalech audacia ſuperba premebatur: præſagans crucem beatiſſimæ Paſſionis. Nam quod digitos extendebat, Decalogum fortaſſe ſignificabat. Qui cum brachia remiſiſſet, inimici ſuperbia deſperata ſurgebat. Et ideo bonis operibus levandæ nobis ſunt manus ad Dominum, ut adverſarius diabolus ſuperna Majeſtate vincatur. Sed intende quid ſignificet, *Extollite*, id eſt, uberius eleemoſynam facite; Dominus enim non tantum a nobis exigit pia verba, ſed facta. Addidit, *In ſancta*, ut eam manus ſeminet Chriſtiani. Nam ſi illam hæretici faciant aut Pagani, manus eorum non extolluntur in ſancta: quoniam ipſam ſolam eleemoſynam Chriſtus accipit, quam ejus nomini fidelis Chriſtianus obtulerit. In quo tamen actu, ne quis ſibi aliquid arroget, *Dominum* dicit eſſe *benedicendum*, quando ipſe donat & animum miſericordem & ſubſtantiam largiorem. Sic charitatem Domini & laudibus ſacris, & pia docet operatione complendam. His peractis, reſpice quam digna retributio ſubſequatur.

Qui ſtare dicantur. — *Joan. 8. 44.* — *Exod. 17. 11.* *Extenſio manuum Moyſis fuit figura crucifixionis Chriſti.* — *Eleemoſynam a ſolis Chriſtianis accipit Chriſtus.*

℣. 3. *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram*. Explicata commonitione, qua dixit charitatis ſtudio in Domini laudibus & bonis operibus permanendum, venit ad partem ſecundam: in qua uno verſu populum benedicit, qui in unitatis conſtantia & dilectione Domini perſeverat. Prius enim omnia pluraliter dixit: nunc autem pſalmum ſub ſingularitate concluſit; ut qui ante fideles fratres in unitate collegerat: modo illi populo jam diligenti Dominum benedictionis munera præſtarentur. Quapropter ſi volumus eſſe benedicti, amor nos ſanctæ Trinitatis, & unitas beatæ complectatur Eccleſiæ. Et intende quam competenter hunc pſalmum perfectus finis amplexus eſt; ut qui uſque ad Jeruſalem cæleſtem conſcendit, benedictionem ſupernam loco remunerationis acceperit.

Quomodo poſſumus eſſe benedicti.

Concluſio Pſalmi.

LIbet referre quemadmodum uſque ad ſupernam Jeruſalem gradus iſti pervenerint. Primo ſiquidem gradu, ſæculi deſignat horrorem, poſt quem ad virtutum omnium ſtudia feſtinatur. Secundo, virtus divinæ defenſionis exponitur, cui nihil obviare poſſe monſtratur. Tertio, magnum gaudium eſſe dicitur, in Eccleſia Domini pura mente verſari. Quarto, inter quaslibet anguſtias docet conſtanter de Domino præſumendum, donec miſeratus exaudiat. Quinto monet, ut liberati periculis, non nobis aliquid, ſed omnia Domini virtutibus applicemus. Sexto montibus ſolidiſſimis comparatur confidentia fideliſſimi Chriſtiani. In ſeptimo dicitur quam copioſos fructus metant in lacrymis ſeminantes. Octavo, nihil permanere dicitur, quod voluntate propria unuſquiſque fuerit operatus: ſed illa tantum eſſe firmiſſima, quæ Auctore Domino conſtruuntur. Nono, timore Domini pronuntiatur homo beatus fieri, & univerſa illi profutura concedi. Decimo, infundit patientiam devotis, quam per Eccleſiæ verba commendat. Undecimo, de profundis pœnitens clamat ad Dominum; ut in liberandis hominibus quanta ſit Divinitatis potentia ſentiatur. Duodecimo, virtus manſuetudinis & humilitatis oſtenditur. Tertiodecimo, ſanctæ Incarnationis promiſſio, & dictorum veritas approbatur. Quartodecimo, fratribus ſpiritualis adunatio prædicatur, ſupra quos benedictio Domini, & æterna vita provenire monſtratur. Quintodecimo, in laudibus Domini perfecta illa charitas excitatur, ſupra quam nihil poteſt nec majus dici, nec glorioſius inveniri, ſicut Apoſtolus teſtatur: *Deus charitas eſt*. Quapropter tanti miraculi jugiter conſideremus arcanum; ut talia ſemper inſpicientes, mortiferos ſæculi vitemus errores. Continet ſiquidem hic numerus & illud præterea ſacramentum; ut cum quinque ſenſus corporei, per quos fragilis humanitas contrahit omne peccatum, Trinitatis fuerint virtute ſuperati, ad quintumdecimum gradalium pſalmorum nos culmen educat; eoque fiat, ut corporis imbecillitate ſubmota, donentur victoribus præmia ſempiterna.

1. Joan. 4. 8.

PSALMUS CENTESIMUS Trigeſimus quartus.

Alleluia.

POſt gradalium pulcherrimam conſtructionem, quæ uſque ad illam pervenit ſummitatem quæ in æternum ſecuros efficit & felices, congrue nimis ponitur, *Alleluia*; ut laudibus Domini ſancta perfruatur Eccleſia, cui tale munus noſcitur præparatum. Quapropter ſinceris mentibus alacres *Alleluia* dicere feſtinemus, ut illi ſancto populo per divinam gratiam miſceamur.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum Propheta loquitur. Primo ingreſſu propter nominis ejus potentiam, laudes Domino dicit eſſe ſolvendas: quia fecit quæ voluit in cælo & in terra: magnalia ipſius diverſa commemorans. Secundo, quoniam veritatis perfecta laus eſt deſtruere falſitatem, idolorum cultores ſub irriſione redarguit. Tertio diverſos ordines admonet, ut Dominum laudare non deſinant. Sic genus Demonſtrativum in utraque parte mirabili executione completur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. L*Audate nomen Domini, laudate ſervi Dominum.*

℣. 2. *Qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri*. Poſt præteritos (ſicut dictum eſt) pſalmos, quibus ad omnium virtutum culmen divina miſeratione Propheta conſcendit; in domo Domini ſtantes alloquitur, ut poſt collata tam ingentia beneficia laudare non deſinant cæli terræque Creatorem. Et reſpice præcepta iſta in his duobus verſibus qua diſtinctione creverunt. Primo dixit: *Laudate nomen Domini*. Et ne quibuslibet hoc putares injunctum, addidit, *Laudate ſervi Dominum*, id eſt, qui *ſervi* ipſius eſtis prona voluntate devoti, & Dominum vos habere ſentitis, quem nulla ſuperſtitione contemnitis. Tertio dicit: *Qui ſtatis in domo Domini*, hoc eſt, qui perſeveranti & inturbabili voluntate in ipſius ſancta credulitate conſiſtitis. Contra illos ſcilicet dictum, qui patientes defectum de collato ſubito honore ceciderunt. Sequitur, *In atriis domus Dei noſtri*. *Atrium* dicitur ampliſſimæ domus primus ingreſſus, ubi ſibi habitantes propter expellendum frigus focos facere noſcebantur; & ab atri fumi nebuloſſimis globis appellata atria, quaſi atra, tradit antiquitas. Et quia nullus ſermo vacat, qui non aliquid myſterium continere videatur, & illos etiam dicit Dominum debere laudare, qui in primum membrum domus Dominicæ videntur ingreſſi.

Atrium quid ſit, & unde dicatur.

℣. 3. *Laudate Dominum, quoniam benignus eſt Dominus: pſallite nomini ejus, quoniam ſuavis eſt*. Conſidera quod *Laudate* tertio poſuit, ut per laudis ſimilem qualitatem ſanctæ Trinitatis indiviſibilem nobis oſtenderet unitatem. Laudis enim Dominicæ uſque ad diviſionem poſitam multiplex cauſa narratur. Nam cum ſint omnia valde bona quæ fecit, cujus ipſe ſit bonitatis advertitur, a quo talia manaſſe noſcuntur. Addidit quoque, *Suavis*, ut non ſolum *benignum*, ſed & dulcem eſſe ſentires. Sic enim & alibi dicit; *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus*. *Pſallite* vero dum ponitur, ad bonas corporis operationes refertur; ut in hac mundi converſatione Dominum videamur de noſtra probitate laudare.

Pſal. 33. 9.

℣. 4. *Quoniam Jacob elegit ſibi Dominus; Iſrael in poſſeſſionem ſibi*. Et hic verſus adhuc ad illam partem pertinet, cur Dominus debeat prædicari. Nonnullos autem titillare cognoſcitur, quare non ſit hic Abraham poſitus, cui primum hæc poſſeſſio a Domino promiſſa declaratur? Sed Abrahæ vocabulum non hoc videbatur ſignificare, quod de iſto nomine potuiſſet adverti. *Jacob* ſiquidem ſupplantatorem interpretari ſæpe jam dictum eſt, qui benedictionem fraternam glorioſa nimis cupiditate præripuit. Quod ad evocatam numeroſitatem Gentium competenter aptatur, quæ adventum Domini Salvatoris ad ſe credulitate trahens, Synagogæ munera promiſſa percepit, & priorem populum religioſa feſtinatione ſuperavit. Sed poſt illam Patriarchæ myſticam luctam, quam Jacob cum Angelo conſtanter exercuit, ipſe quoque *Iſrael* appellari meruit: quia tantæ concertationis fixa mente pondera toleravit. *Iſrael* autem interpretatur vir videns Deum, quod ad illam pertinet ſignificationem quam Dominus poſſidet in beatis. *Elegit* itaque *Jacob*, dum Eccleſiæ populum diverſarum Gentium congregatione ſubadunavit. Poſſidet Iſrael, quando in illa beatorum reſurrectione, ipſe in omnibus probatur habitare.

Sicut Jacob fratris benedictionem præripuit, ita Eccleſia Synagogæ.

℣. 5. *Quia ego cognovi quod magnus eſt Dominus, & Deus noſter præ omnibus diis*. Omnis relatio certa redditur, quando is qui refert, quod dicit ſe probaſſe teſtatur. Atque ideo cognoviſſe ſe dicit Propheta quod prædicat, non aliqua viſione carnali, ſed in illa altitudine ſcientiæ poſitus, ibi magnum contemplatus eſt Dominum. Videbat enim vir ſanctiſſimus Majeſtatem illam mirabilem cunctis Poteſtatibus, & cælorum Virtutibus imperantem; & neceſſe fuit ut diceret: *Quia cognovi quod magnus eſt Dominus, & Deus noſter præ omnibus diis*; non quia præter ipſum aliquis Deus eſt, ſicut in alio pſalmo legitur: *Quoniam quis Deus præter Dominum: aut quis Deus præter Deum noſtrum*: ſed quia poteſtatibus diverſis hoc nomen abuſive conſtat impoſitum, ſicut in Exodo legitur: *Conſtitui te deum Pharaonis*; & Apoſtolus dicit: *Nam etſi ſunt qui dicantur dii, ſive in cælo, ſive in terra (ſicut ſunt dii multi & domini multi) nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum*. Unde merito *præ omnibus diis magnus* dicitur *Deus*, a quo cuncta creata ſunt.

Pſal. 17. 32. Exod. 7. 1. 2. Cor. 8. 5. 6.

℣. 6. *Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cælo, & in terra, in mari, & in abyſſis*. Poſt illa quæ ſuperius dixit, in altum ſe tetendit vera nimis & excelſa prædicatio. Quod ſchema dicitur Epiphonema, id eſt, poſt narratas res creſcens ad majora ſententia. Nam quamvis ſint inenarrabilia opera Domini, totuſque mundus referre non prævaleat quod operatur in mundo; hic tamen univerſa ſtupenda brevitate concluſa ſunt: *omnia Deum feciſſe quæ voluit in cælo, & in terra, in mari, & in abyſſis*; ut & creata quæ vides, ejus voluntate facta eſſe cognoſceres: & illa quæ humanis nequeunt conſpectibus apparere, ipſius potentia contineri poſſe ſentires. *Cælum* poſitum eſt pro cunctis cæleſtibus: *Terra* pro omnibus quæ in terra gignuntur: *Mare* commemoratum dicamus pro illis ſinibus quos commeantium diſcurſus inviſitat: *Abyſſus* vero Oceanum deſignat, qui & nobis ignotus, & (ut quidam referunt) altitudine magna profundus eſt. In his autem omnibus voluntas Domini ſine aliqua dubitatione completur. Quid autem fecerit Dominus, ſubſequenter enarrat.

Quid ſit Epiphonema.

℣. 7. *Educens nubes ab extremo terræ: fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de theſauris ſuis*. Hoc ſi ad litteram intendas, ſecreta naturæ Domini teſtatur adminiſtratione compleri. Sed quoniam de Hebræo populo dicit inferius, convenit hoc quoque hominibus applicare, *Eduxit nubes ab extremo terræ*, quando Prophetas ab humili propoſito ad prædicationis fecit faſtigia pervenire. Qui merito nubibus comparantur: quoniam imbre ſui eloquii a futuri judicii nos calore defendunt, dum animabus noſtris profutura depromunt. *Nubes* enim (ſicut frequenter dictum eſt) Prophetas accipi debere ſcriptura teſtatur, dicens: *Mandabo nubibus meis, ne pluant ſuper eam pluviam*. Sequitur, *Fulgura in pluviam fecit*. Prædicationes itaque Prophetarum *fulgura* ſunt, cum percutiunt inimicos: *pluvia*, cum devotos a peccatis diluunt, & imbrem eis ſalutis infundunt, unde ſpirituales germinent fructus, & in maturam meſſem

Prophetarum prædicationes fulgura & pluviæ ſunt.

Per ventos Apoſtoli intelliguntur.

Domino præſtante coaleſcant. Addidit, *Qui producit ventos de theſauris ſuis*. Ventos enim non improbe ponimus Apoſtolos, quorum prædicatio totum mundum tanquam ventus celerrimus percucurrit: de quibus alio loco ſcriptum

Pſal. 7. 14.

eſt: *Sagittas ſuas ardentibus effecit*. Nam ipſis quoque ventis pennæ pro diſcurſus celeritate tri-

Pſal. 17. 11.

buuntur; ait enim: *Et aſcendit ſuper Cherubim, & volavit ſuper pennas ventorum*. Subnectit, *De theſauris ſuis*, unde revera ſpirituales poterant prodire divitiæ. Et nota, quod per hos octo verſus diverſis modis augmento quodam laudis magnalia Domini dulciſſima varietate deſcribit. Quod ſchema dicitur Auxeſis, Latine Augmentum: quoniam per certos gradus ſemper aſcendit. Quapropter explanationem ſenſuum non piget frequenter iterare, quando ipſa quoque auctoritas ſine faſtidio eadem monſtratur aſſumere.

℣. 8. *Qui percuſſit primogenita Ægypti ab homine uſque ad pecus*. Iſta miracula frequenter ad intelligendam Domini potentiam repetit ſermo propheticus; ut advertamus non caſualiter facta, ſed in magnam intelligentiam ſequentis ætatis fuiſſe præmiſſa. Nam ſi conſideremus altius, &

Ægyptus hic mundus eſt.

hodie talia fiunt. *Ægyptus* hic mundus eſt, qui diverſis cladibus affligit populum Chriſtianum: ſed Domini virtute potentiaque terretur. Ægy-

* Alias, *qui*.
* Alias, *ipſo*.

ptus autem ſignificat afflictionem, * quæ non aliter dimittit animas fideles, niſi in * ipſa duris laboribus ingraventur. *Primogenita* enim mundi, quaſi Ægypti percutit, quando natos homines in originali peccato potentiæ ſuæ inſpiratione contexerit. *Ab homine uſque ad pecus*, id eſt, a prudentioribus hujus ſæculi, uſque ad manſuetos & ſimplices viros. Omnes enim niſi per gratiam Domini liberentur, a diabolo velut Pharaonis impia dominatione deprimuntur.

℣. 9. *Miſit ſigna & prodigia in medio tui Ægypte: in Pharaonem, & in omnes ſervos ejus*. *Miſit ſigna & prodigia*, quando in Paſſione ipſius terra contremuit, ſaxa diſrupta ſunt, & multi ſanctorum ad civitatem Domini ſuperata mortis lege venerunt; quod in medio mundi, id eſt, palam atque viſibiliter eveniſſe manife-

Quid ſit ſignum & unde dicatur.

ſtum eſt. *Signum*, eſt res præter ſpeciem quam ingerit ſenſibus noſtris aliud aliquid ex ſe faciens in cogitationem venire; ſicut veſtigio viſo, tranſiiſſe animal cujus veſtigium eſt co-

Prodigia unde dicta.

gitamus. Dictum eſt vero ſignum ab eo quod ſignificet. *Prodigia* quaſi porro digia, id eſt, longe prædicentia. Hoc & hodie facit, quando animas fideles per aliqua præmiſſa ſigna con-

Pharao interpretatur diſſipatio.

vertit. *Pharao* interpretatur diſſipatio. Et cui aptius dabitur niſi diabolo, qui humanum genus crudeli voto perſequitur? *In omnes ſervos ejus*, homines ſignificat, qui ipſius voluntatibus obſecundant. Illius enim famuli dicimur, cui conſentanea mente ſervimus. Et ideo diabolus cum miniſtris ſubmergitur, quando fonte ſalutari Chriſtianus populus a nefando errore liberatur.

℣. 10. *Qui percuſſit gentes multas: & occidit reges fortes*. Gentes dicit vitiorum noxias catervas, quæ nos intus velut barbaræ nationes ſemper affligunt. Has percuſſas dicit, quando ſatisfactione pœnitentium vulnerantur. Nam quod nobis ſalus, illis vulnus eſt. *Occidit* etiam in nobis *reges fortes*, cum ſpiritus immundos peccatorum labe dominantes, emundatione delictorum reddit extraneos. Qui merito in voluntate ſua dicuntur occiſi, quia nos exſtinguere minime valuerunt.

℣. 11. *Sehon regem Amorrhæorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan occidit*. Cum multos reges filii Iſrael Domino favente proſtraverint, hic duo tantum memorantur; ſcilicet ut per interpretationem iſtorum nominum, ad illam ſignificantiam duceremur, quæ hodie

in nobis agitur. *Sehon* interpretatur tentatio colorum: *Amorrhæi* amaricantes deſignant. Amara ſiquidem vitia ſunt, quæ nos ab illa beatitudine jucundiſſima deducunt. Hæc habent diabolum regem, qui eſt tentatio colorum,

Sehon interpretatur tentatio colorum.
Amorrhæi, amaricantes.
Vitia amara ſunt.

1. Cor. 11. 14.

quando ſe transformat in Angelum lucis; ut per colorem atque ſpeciem bonitatis devotorum animas aſſidua tentatione ſubvertat. Iſta Divinitas in nobis occidet, quando fidelium mentes a tali ſervitute liberaverit. Sequitur,

Og interpretatur concluſio.
Baſan confuſio.

Et Og regem Baſan. *Og*, concluſio dicitur: *Baſan* confuſio. Merito ergo confuſionis rex concluſio perhibetur. Diabolus enim quando nobis iter illud ſalutare concludit, in confuſione nos nefanda derelinquit, in qua ille teterrimus regnat. Unde & civitas ejus Babylonia dicitur, quæ item confuſio nominatur. Sed hæc omnia virtus divina deſtruit, quando nos ad miſericordiæ ſuæ dona perducit. Addidit, *Et omnia regna Chanaan occidit*.

Chanaan interpretatur humiliatio, ſed mala.

Chanaan, interpretatur humiliatio; ſed non illa quæ perducit ad Dominum. Nam & illi humiliati dicuntur, qui de honore ſancto decidunt, & peſſima converſatione merguntur; ſicut in alio

Pſal. 71. 4.

pſalmo dicitur: *Et humiliabit calumniatorem*. Nam ſi humiliatio & ad pœnam minime perti-

Matth. 23. 12.

neret, non legeretur: *Qui ſe exaltat, humiliabitur*. Quapropter hanc humiliationem, quæ in malo intelligenda eſt, ille ſolus occidit, qui crucem pro omnium ſalute ſuſcepit.

℣. 12. *Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Iſrael populo ſuo*. Verſus iſte declarat priora illa non ad litteram debere ſuſcipi, ſed ſpirituali expoſitione ſentiri. Nam terra promiſſionis Iſraelitico populo non eſt hereditas data, quia eam ſuis offenſionibus amiſerunt: ſed ſub illorum præfiguratione terra repromiſſionis datur ſine dubio Chriſtianis, quam æterna pace poſſideant. Nam ut iſtam deberes advertere, repetit, *hereditatem Iſrael populo ſuo*. *Iſrael* enim interpretatur (ſicut ſæpe jam dictum eſt) vir videns Deum. *Populo ſuo*, utique Chriſtiano, qui ejus merebitur dici, cum præcepta ipſius ſalutari devotione ſervaverit.

℣. 13. *Domine nomen tuum in æternum: Domine memoriale tuum in ſæculum ſæculi*. Poſt beneficia Domini laus digna conſequitur. Dicit enim: *Domine nomen tuum in æternum*; quaſi optemus illi quod non eſt, aut per noſtra vota proficiat. Sed uſus iſte mortalium eſt, optare Deo quod aliter evenire nefas putetur. Sic enim di-

Matth. 6. 9.

cimus: *Sanctificetur nomen tuum*; quod utique ſanctum eſt: *Adveniat regnum tuum*; cujus regnum ſine dubitatione venturum eſt. Sed iſta talia cum dicimus, noſtrum velle declaramus. Precatur ergo ut in humano genere ſemper nomen ejus debeat permanere; quatenus ab adventu Chriſti perenniter dici debeant utique Chriſtiani. Sequitur, *Domine memoriale tuum in ſæculum ſæculi*. *Memoriale* Domini eſt quicquid in ſcripturis ſanctis commonitione ſaluberrima continetur. Hoc ſemper in nobis permanet, cum fideliſſima devotione ſervatur, ſicut ſcriptum

Matth. 24. 35.

eſt: *Cælum & terra tranſibunt: verba autem mea*

non præteribunt. *Sæculum* vero *ſæculi* (ſicut ſæpe dictum eſt) diem ſignificat ſempiternum.

℣. 14. *Quia judicabit Dominus populum ſuum : & in ſervis ſuis conſolabitur*. Præmiſſæ laudis cauſa narratur : *Quia judicabit populum ſuum*, Hebræum ſcilicet, cui præſtitit magna miracula : cui Prophetas ſuos ne peccaret, attribuit : ad quem ipſum quoque Filium miſit, ut ejus tandem aliquando ſcelerata duritia ſolveretur. Sed quia deteſtabili obſtinatione duratus eſt, judicabit eum utique : quia noluit eſſe ipſius, quem de cunctis nationibus elegerat poſſidendum. Cui dicit : *Audi populus meus, & eloquar* ; & alibi : *Popule meus quid feci tibi ?* Iſtos ergo judicabit. De fidelibus autem audi quid ſequitur : *Et in ſervis ſuis conſolabitur* ; utique dum illis præmia promiſſa reſtituet, qui hic propter nomen ejus laborioſa * contemptione vexati ſunt ; de quibus ſcriptum eſt : *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur*. Sic enim & alibi de ipſis dicitur : *Qui credit in me non judicabitur, ſed tranſiet de morte ad vitam ; qui autem non credit, jam judicatus eſt*. Vides quid profecerit gradatio illa quam diximus ; ut enumeratis magnalibus Domini, uſque ad ejus venerit ſanctum tremendumque judicium. Nunc alterius partis dicta requiramus.

Quomodo Deus judicaverit populum Hebræum.

Pſal. 49. 7. Mich. 6. 3.

* MS. F. & Ed. contentione.

Matth. 5. 5. Joan. 3. 18.

℣. 15. *Simulachra Gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum*. Poſtquam ſe Domini laudibus ſufficienter explevit, ſecundo ingreſſu propheticus ſermo convertitur ad errorem Gentium deſtruendum. Quæ figura apud Grammaticos dicitur Sarcaſmos, id eſt, hoſtilis irriſio, quæ uſque ad palmam penetrat, cum manifeſta veritate convincit. Quapropter *Simulachra Gentium* rituſque deridet : ne aurea ſigna deoſque colat argenteos ; & putetur homini præſtare quod cœpit ab homine. Quanto melius conſulunt, ſi eliſa frangantur ? Tunc vere aliquid proſunt, ſi ad pecunias tranſlata deſcendunt. Quocirca Deus ipſorum non exaudit integer, ſed præſtat potius imminutus. Et conſidera, quoniam per ſpecies diverſarum definitionum pulcherrimus dictorum ordo deſcendit. Hic enim deſignantur ſimulachra per illud unde ſunt, id eſt, aurum & argentum, metallorum ſcilicet qualitate formata.

Quid ſit Sarcaſmos.

℣. 16. *Os habent, & non loquentur : oculos habent, & non videbunt*.

℣. 17. *Aures habent, & non audient : nares habent, & non odorabunt*.

℣. 18. *Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt, non clamabunt in gutture ſuo : neque enim eſt ſpiritus in ore ipſorum*. Venit etiam ad alias ſpecies definitionum ; ſimulachra ſignificans atque determinans per id quod implere non poſſunt. Dicit enim : *Os habent & non loquentur*. Quid prodeſt *os* quod non loquitur : quid *oculus* qui non videt ? quid *auris* quæ non audit ? quid *nares* quæ non odorantur ? quid *manus* quæ non palpant ? quid *pedes* qui non moventur ? Vocabula enim ſunt vana, non officia profutura : nomina ſine rebus : præſumptio caduca, non veritas firma. Quid homines in veſtro exitio noxia deliramenta perquiritis ? Cur quæ vos deſtruunt, fabricatis ? Quanto dignius ut Auctori veſtro ſubdamini, & deſinatis errorem colere quem feciſtis. Unde Jeremias Propheta in Epiſtola ſua Judæos commonens, dicit : *Nam linguæ eorum politæ a fabro ; ipſa autem inaurata & inargentata falſa ſunt, & non poſſunt loqui*. Et iterum : *Beſtiæ meliores ſunt illis, quæ poſſunt fugere ſub tectum, aut prodeſſe ſibi*. Intende autem quod iſtis verſibus & in centeſimo tertiodecimo pſalmo abunde Gentium ſimulachra deriſa ſunt ; ut quos prima commonitio non correxiſſet, repetita denuo verecundia permoveret.

Simulachra Gentium irridenda.

Baruch. 6, 7, 67.

℣. 19. *Similes illis fiant qui faciunt ea : & omnes qui confidunt in eis*. Poſt irriſam Gentilium numinum fallitatem, ſententia digna prolata eſt ; ut collatis ſenſibus careant, qui deos inſenſatos ſibimet effecerunt. Conveniunt talibus perſonis revera quæ dicta ſunt. Omni enim ratione deſeritur, omni prudentia vacuatur, qui uſque ad hoc pervenit ; ut non profutura, ſed ſua potius colere videatur exitia. Et intuere, quoniam fabricatores & cultores idolorum complectitur una damnatio.

℣. 20. *Domus Iſrael benedicite Dominum ; domus Aaron benedicite Dominum*.

℣. 21. *Domus Levi, benedicite Dominum : qui timetis Dominum, benedicite Dominum*. Poſtquam Gentilium ſimulachra deriſit, in tertio ingreſſu laudes Dominicas ſanctorum dicit ore celebrandas. Sed in his duobus verſibus per officia diverſa diſcurrens admonet, ut vero Domino laus fidelium debeat perſonare. In Iſrael, generaliter omnis ponitur juſtus, qui divina contemplatione gratulatur, quos poſtea numerat ſpeciatim : in Aaron enim ſacerdotes : in Levi reliqui miniſtri. Ad poſtremum qui Domino in qualibet probabili converſatione famulantur. Sic omnis populus per diverſas partes devotus, Dominum laudare præcipitur.

℣. 22. *Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jeruſalem*. Laudes Domini ſuperius aliis celebrare præcepit : nunc exemplo boni magiſtri ipſe quoque quod admonebat, implevit. Dicit enim : *Benedictus Dominus*. Et quem Dominum dixerat evidenter deſignat, Regem ſcilicet Chriſtum, qui *ex Sion*, id eſt, Eccleſiam ſuam ſancta Incarnatione viſitavit. Ipſe eſt *qui habitat in Jeruſalem*, quæ diverſorum ſanctorum congregatione conſtruitur, & Regis ſui præſentia æterna felicitate lætatur.

Concluſio Pſalmi.

Mirabilis pſalmus ad devotiſſimos populos inſtruendos. Nihil enim poſt tanta beneficia reddere poſſumus, niſi ut (ſicut in principiis dictum eſt) Dominum noſtrum trina confeſſione prædicemus. Laudemus Patrem, laudemus Filium, laudemus Spiritum ſanctum, unum atque omnipotentem Deum ; ut ſicut non eſt in illa natura diſtantia, ita non ſit & in ipſa laude diverſitas. Hæc eſt revera laus quæ nos reficit : hoc pabulum quo anima devota ſaginatur. Ipſa eſt enim remuneratio noſtra quæ & operatio, in qua tantum reficimur, ut nulla delectatio ſimilis eſſe videatur. Prædicemus itaque modo, ut eum in æternum cum Angelis laudare mereamur. Sed ipſe hic donet votum, qui ibi collaturus eſt præmium.

PSALMUS CENTESIMUS Vigeſimus quintus.

Alleluia.

ITerum nobis *Alleluia* dicendum eſt, gratia quidem ſemper novum, ſed præcedentibus expoſitionibus omnino notiſſimum. Huic pſalmus ſubjectus eſt, qui ſimili verborum aſſonatione cantatur. Diverſas enim res inchoat: ſed in unam convenientiam vociferationis exultat; cujus verſus unifines non improbe dicimus vocitandos, ſicut in centeſimo decimo ſeptimo pſalmo jam diximus: ubi quatuor verſus ſimili ſententia terminantur. Quicquid enim dicitur, ad miſericordiam Domini refertur, ſine qua ſubſiſtere nullatenus prævalemus. Merito ergo ſæpius ipſa repetitur, quæ omnia in nobis indulgentiſſimis muneribus operatur. Nam ſi cauſam tanti ſecreti diſcutias, clementia eſt Domini omne quod vivimus, miſericordia quod valemus. Quapropter nec ab ore noſtro debet, nec a corde diſcedere; quatenus & ipſa nos dignetur jugi tuitione ſervare. Hoc imitati Poetæ aſſona carminum floſcula condiderunt: ſupernarum virtutum ſonos ad mundana ſtudia transferentes. Sed quoniam univerſi pſalmi multifarias videntur continere virtutes: iſte perfectam vitam non improbe judicabitur declarare juſtorum, qui mandata Domini ſalutariter auſpicantes, in miſericordia ejus jugiter perſeverant. Unde animo recolamus has ſimilitudines verſuum, & in octavo, vigeſimo tertio, quadrageſimo primo, quadrageſimo quinto, quadrageſimo octavo, quinquageſimo ſexto, ſexageſimo ſexto, centeſimo ſecundo, centeſimo tertio, centeſimo ſexto pſalmis diverſas nobis ſubtiliter indicaſſe virtutes, ſicut locis eorum conſtat expoſitum. Cujus autem virtutis præſens pſalmus eſſe noſcatur, plenius in ejus concluſione dicemus.

Sine miſericordia Domini ſubſiſtere non valemus.

Diviſio Pſalmi.

PEr univerſum pſalmum Propheta loquitur, qui quamvis totus velut cæleſte caniſtrum, decoris repetitionibus quaſi aureis regulis videatur intextus, unde ſpiritualia bona tanquam dulcia poma convivis Eccleſiaſticis offerantur: tamen in illis capitaneis verſibus qui varie dicuntur, prima parte magnificentia Domini exponitur, & totius orbis conditio declaratur. Secunda parte miracula referuntur, quæ fecerat in Ægypto, & in gente Judæorum. Tertia deſcendit ad Chriſtianos: beneficia Domini conſequenter enumerans; ut per hanc repetitionem unum Auctorem rerum omnium eſſe cognoſceres.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. COnfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus. Diximus per capita verſuum ineſſe pulcherrimam varietatem, in fine autem conſimilem repetitionem; & ideo capita tantum verſuum exponenda ſunt; fines autem eorum, qui uno tenore repetuntur, ſemel tantum declaraſſe ſufficiat. Hoc tamen mente condendum eſt, quod ad cunctas operas quæ dicuntur inferius, Domini miſericordia ſit competenter adjuncta. Confeſſionem ſæpe diximus & ad laudes Domini, & ad deploranda peccata communiter pertinere. Hic autem non unum ex duobus, ſed utrumque accipiendum eſt; docet enim beatos viros & laudes Domino jugiter dicere, & præterita peccata deflere. Sic enim juſtos intelligimus, ſi converſi a malo illa damnent, quæ aliquando geſſerunt; ſicut Paulus Apoſtolus de præteritis ait: *Non ſum dignus vocari Apoſtolus, quia perſecutus ſum Eccleſiam Dei.* Sequitur, *Quoniam bonus*, qui & laudes ſuas clementer audiat, & ſupplicantibus miſeratus indulgeat. Addidit, *Quoniam in ſæculum miſericordia ejus. In ſæculum*, ſcilicet in perpetuum dicit: quoniam miſericordia ipſius æternum occupat tempus. Hic præſtat ut * recreet, parcit ut corrigat: ibi miſericordiam bonis tribuit ut coronet.

Sancti viri laudes Domino jugiter dicunt, & præterita peccata deflent.

1. Cor. 15. 9.

* MSS. G. A. B. *creet.* MS. F. *creſcat.*

℣. 2. *Confitemini Deo deorum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Superiore pſalmo corda Gentilium, ſimulachrorum ſuorum irriſione quaſſavit: nunc autem quantus qualiſque ſit omnipotens Dominus prædicatione veriſſimæ Majeſtatis oſtendit; ut non ſolum Deus credatur qualis aut Angelus dicitur, aut virtutum homo ſæpe memoratur: ſed *Deus* ille *deorum* eſt, cui nullus ſimilis invenitur. Deus quippe propter honoris excellentiam poteſt & creatura dici; lectum eſt enim in octogeſimo primo pſalmo: *Ego dixi dii eſtis, & filii Excelſi omnes.* Et in Exodo: *Deum te poſui Pharaoni. Deus* autem *deorum* non poteſt, niſi ſola ſancta Trinitas nuncupari.

Pſal. 81. 6.

Exod. 7. 1.

Deus deorum ſola Trinitas nuncupatur.

℣. 3. *Confitemini Domino dominorum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Superiori ſententiæ ſimilis eſt & iſta locutio. Sic enim dicitur *Dominus dominorum*, quemadmodum & *Deus deorum*. Nam & dominos ſanctos dicimus Angelos: ſed *Dominus dominorum* ille ſolus eſt, cui cuncta deſerviunt. Ipſe etiam Sanctus ſanctorum, ipſe Rex regum, & omnium poteſtatum ineffabiliter culmen excelſum. Quis enim dubitet ſupra omnia eſſe, qui & creare omnia, & univerſa prævalet continere?

℣. 4. *Qui fecit mirabilia magna ſolus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Sicut in illis tribus verſibus ſupra poſitum eſt, *Confitemini:* ita & per hos omnes verſus qui variantur uſque ad finem, *Confitemini* ſubaudiendum eſt. Quæ figura dicitur ἀπὸ κοινοῦ, id eſt, a communi, ut nobis plena poſſit conſtare ſententia; maxime quando & in hac ſimilitudine deſinit pſalmus. Dicitur itaque *feciſſe mirabilia magna ſolus*; quaſi non per Angelos & per Apoſtolos ſervos ſuos diverſarum virtutum ſigna monſtraverit. Sed hic memoratur feciſſe ſolus, ubi Verbo ſuo conditiones rerum fabricaſſe monſtratur, quando & ipſa miniſteria eum creaſſe non dubium eſt. Sic enim ſentiendum ſequentia declarant.

℣. 5. *Qui fecit cælos in intellectu: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Uſque ad finem pſalmi laus depromitur per narrationem præconialem. Narratio eſt enim rerum geſtarum collecta expoſitio. Domini autem res geſtas narrare, laudare eſt. Ipſum eſt ergo quod ſuperius dixit. *Qui fecit mirabilia magna ſolus:* quoniam hoc non per creaturas, ſed ſola virtute ſuæ Divinitatis operatus eſt. Nam quod dixit: *Cælos in intellectu fecit*, potentiam ipſam diſpoſitionis expreſſit. Ille enim non facit aliqua videndo, nec aliorum fabricas æmulando; ſed quicquid in

Quid ſit Narratio.

intellectu ſuæ Majeſtatis diſpoſuit, hoc & ad effectum momentanea operatione perducit. Perfectio enim rerum voluntas ipſius eſt: nec moram recipit quod ille decreverit. Sic enim in ſuperiore pſalmo dictum eſt: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo, & in terra. In intellectu* ergo *cælos fecit*: quia nulla confuſione, nulla inordinatione, nulla informitate creati ſunt: ſed diſtincti atque compoſiti Creatoris ſui voluntate peraguntur. Nec moveat, quod cælos plurali numero nuncupavit, quando & alibi legitur: *Laudate eum cæli cælorum*. Et Apoſtolus ait: *Raptus ſum uſque ad tertium cælum*. Quapropter definire nobis non licet quanti ſint, quod in ſcripturis ſacris non legitur explicatum.

Perfectio rerum Dei voluntas eſt.

Pſal. 134. 6.

Pſal. 148. 4.
2. Cor. 12. 2.

℣. 6. *Qui firmavit terram ſuper aquas: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*: Poſtquam de cælis dixit, conſequens fuit ut de terra quoque loqueretur; nam & hanc fecit in intellectu. Ipſe eſt enim intellectus qui cuncta complexus eſt, & per potentiam ſuæ diſpoſitionis implevit. Sed perquiramus cur hic dixerit, terram poſitam ſuper aquas, cum dicat Job: *Qui ſuſpendit terram in nihili*. Et alibi: *Qui ſuſpendit tribus digitis mollem terræ, quod nomen eſt ei?* Sed neutrum ſibi noſcitur eſſe contrarium: quoniam terram dicere potuit ſuper aquas eſſe, etiam cum multo ſpatio diſtare videretur; ſic enim & cælum dicimus ſupra nos, dum tamen aeris magna ſpatia intereſſe noſcantur. Sive (ut aliis videtur) *ſuper aquam*, juxta aquam intelligendum eſt; nam hodieque dicimus civitatem ſuper mare poſitam, cum non in mari, ſed juxta mare ſit conſtituta. Vel certe ſpiritualiter accipiendum eſt: quia ſuper aquam ſacri baptiſmatis terra noſtra, id eſt, corpus reficitur, dum religionis ſtabilitate formatur.

Intellectus Dei omnia complexus eſt.

Job 26. 7.
Iſai. 40. 12.

℣. 7. *Qui fecit luminaria magna ſolus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Quamvis ad litteram *Luminaria* cæli, aſtra videantur intelligi; convenit tamen ut ea paulo altius inquiramus. *Magna luminaria*, forte ſignificat Angelos, Poteſtates, Thronos, Dominationes, qui pietate ſanctiſſima cæleſti lumine radiantur. Dicendo enim, *Magna*, omnibus videntur antepoſita quæ corporaliter lucent.

℣. 8. *Solem in poteſtatem diei: quoniam in ſæculum miſericordia ejus. Poteſtas* eſt *diei* ſolis adventus: quia per eum omnis viſibilis creatura declaratur. Uſus eſt enim divinarum ſcripturarum hujuſmodi ſermone loqui, ſicut ait alibi: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*. Spiritualiter autem poteſt intelligi, quando ſanctis ſuis ſolem ſapientiæ miſeratus infundit; ut illa videant, quæ ad ipſius pertinere certum eſt juſſiones.

Joan. 1. 12.

℣. 9. *Lunam & ſtellas in poteſtatem noctis: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Audite Aſtrologi qui ſummam rerum ſtellarum adminiſtrationibus datis, *lunam & ſtellas in poteſtate noctium* fuiſſe conceſſas. Numquid ad imperium, non ab obſequium iſta ſunt condita? Nam quid Creator ageret, ſi vitas hominum ſtellis tranſigere permiſiſſet? Merito vos repudiant ipſi quoque Philoſophi, qui tantam poteſtatem viſibilibus rebus ineſſe dicitis, ut arbitrium tollatis Auctori. Nobis autem ex his alter ſpiritualis ſenſus aperitur. *Lunam* forſitan Eccleſiam debemus accipere: *ſtellas* diverſos ejus ordines ſanctitate pollentes, ut ſunt Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, & cæteri qui velut ſtellæ cæleſti noſcuntur converſatione radiare. Hæc omnia *in poteſtate noctis*, id eſt, in ſæculi iſtius tenebris data ſunt; ut per eos caliginoſa reluceant corda mortalium.

Luna & ſtella ad obſequium non ad imperium condita.

Per lunam & ſtellas Eccleſia, & diverſi ejus ordines intelliguntur.

℣. 10. *Qui percuſſit Ægyptum cum * primitivis eorum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Hactenus dicta ſunt quæ per ſe creaverit ſancta Divinitas: nunc in ſecunda parte referuntur qualia in mundo per Angelos ſervoſque ſuæ pietatis effecerit. Quæ duodecima eſt ſpecies definitionis, quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. Hæc per hos duodecim verſus tracta, permanet uſque ad diviſionem. Et quoniam hiſtoria nota eſt, videamus quid hic ſpiritualiter magis poſſit intelligi. Percuſſit Ægypti primitiva, quando ſæculi iſtius damnavit gloriam, quæ putabatur eſſe præcipua; nam luxus, ſuperbia, avaritia, quaſi primitiva ſunt mundi. Ipſa enim primo generat peſſimus venter, & velut charos filios amplectitur, dum rerum iſtarum cupiditate gratulatur. Hæc Dominus percuſſit, quando a regulis ſuæ Divinitatis excluſit. Mortua enim jacent quæ a vitæ Auctore ſubmota ſunt.

* MSS. A. B. F. *primogenitis.*

Luxus, avaritia, ſuperbia primitiva ſunt mundi, quæ Dominus percuſſit.

℣. 11. *Qui eduxit Iſrael per medium eorum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Per medium Ægyptiorum deducit Iſrael, quando ſanctos ſuos a converſatione liberat peſſimorum, & a mundi iſtius habitatione teterrima in lucem ſuæ veritatis adducit.

℣. 12. *In manu * forti & brachio excelſo: quoniam in ſæculum miſericordia ejus. Manus fortis*, ad invincibilem pertinet actionem: *brachium excelſum*, ad omnipotentiam Domini ſingularem. Fortis enim actio a brachio venit excelſo: quoniam effectus rerum ſuum demonſtrat ſemper auctorem.

* MSS. A. B. *potenti.*

℣. 13. *Qui diviſit Mare rubrum in diviſiones: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Priſcæ auctoritatis viri *Mare rubrum in* duodecim *diviſiones* dixerunt eſſe partitum, quantas tribus conſtat fuiſſe Judæorum. In eo enim hic plurali numero poſitum eſt, *In diviſiones*; ne putaremus *Mare rubrum* uno itinere fuiſſe tranſmiſſum. Sed poteſt hoc & ſpiritualiter congruenter adverti. *Rubrum Mare* eſt ſæculi iſtius permixta profunditas, quam multis diviſionibus tranſimus, quando converſi ad terram viventium Domini munere feſtinamus. Alter enim per eleemoſynas, alter per aſſiduam ſupplicationem, alter per virginitatem, alter per excellentiſſimam charitatem. Sic multis diviſionibus per ſæculi hujus mare tranſitur ad Dominum.

Per mare rubrum iſtud ſæculum intelligitur.

℣. 14. *Et educit Iſrael per medium ejus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. In hoc verſu, quoniam repetitus eſt, expoſitio ſuperius dicta ſufficiat.

℣. 15. *Qui excuſſit Pharaonem, & exercitum ejus in Mare rubrum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Diabolum cum Miniſtris ſuis in fontem ſalutis excutit, quando eos a nobis potentiæ ſuæ virtute removerit. *Excutit* autem dixit, tanquam pulverem projicit; ut de hac celeritate & virtutem Divinitatis oſtenderet, & illos terrenas ſordes eſſe monſtraret.

℣. 16. *Qui tranſduxit populum ſuum per deſertum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*. Per deſertum nos trajicit, quando per hoc ſæculum tranſire facit illæſos; ſoli enim evadunt, qui mundi iſtius mala pertranſeunt. Cæterum qui in iſtis hæſerit, ad præmia divina non per-

Cur deſertum dicatur mundus.

venit. Deſertus enim ideo dicitur mundus, quia divina electione privatus. Et merito ſic vocatur, quia ad ſe venientem non recepit Auctorem.

** MS. G. & Ed. ſitit.*

℣. 17. *Qui eduxit aquam de petra rupis: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* * *Educit aquam de petra rupis*, quando ſterilia corda mortalium ſalutares rivulos fecerit proferre lacrymarum; ut qui ſunt propria ſiccitate ſteriles, reddantur divina largitate manabiles. *De petra rupis* ad Auxeſim poſitum eſt: quoniam non parva, ſed ingentia & dura ſaxa ſunt, quæ in magnitudinem rupis eriguntur.

℣. 18. *Qui percuſſit reges magnos: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Percutit reges magnos, quando in corde noſtro impia deſideria cæleſtis Miſerator exſtinxerit. Tunc enim nos vivimus, dum illa moriuntur; & contraria ſorte neceſſe eſt nos occumbere, ſi contingat illa ſuperare.

Vivimus dum impia deſideria moriuntur, & econtra.

℣. 19. *Et occidit reges fortes: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Reges fortes occidit, quando a nobis expellit dæmonia, varia immiſſione graſſantia; quorum voluntas nequam tunc exſtinguitur, ſi fidelium animæ ab eorum poteſtate tollantur. *Occide* Domine *fortes reges*; ut liberes ſervos humiles: eripe tibi devotos, ne ille nefandiſſimus eos ſibi faciat eſſe ſubjectos.

℣. 20. *Sehon regem Amorrhæorum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Iſta quidem in ſuperiore pſalmo jam videntur expoſita, quæ non pigebit repetere, quando ea ſancta auctoritas ad ſalutem noſtram probatur iteraſſe. *Sehon* quidem interpretatus eſt tentatio colorum: aliter vero arbor infructuoſa: Amorrhæus exacerbationem; quæ omnia videntur ad diabolum pertinere; ipſe eſt enim arbor infructuoſa, ipſe exacerbatio. Sed hæc in nobis Dominus occidit, quando nos ad inſtituta ſua morum ſanctitate perduxerit.

Sehon interpretatur tentatio colorum, vel arbor infructuoſa. Amorrhæus exacerbatio.

℣. 21. *Et Og regem Baſan: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* *Og* interpretatur coacervans: Baſan confuſio. Qui enim coacervat peccata noſtra, abſolute diabolus eſt. Ipſe etiam recte dicitur confuſio: quoniam & ſequaces ſuos confundit, & ipſe de Domini judicio confuſus abſcedit. Verum hæc & talia Domini virtute interfecta jacent, quando nos eripere a tam peſſima obnoxietate dignatur.

Og interpretatur coacervans, Baſan confuſio.

℣. 22. *Et dedit terram eorum hereditatem: quoniam in ſæculum miſericordia ejus*: Locum tertiæ narrationis ingreditur. Et quamvis hiſtoria de Hebræis dicere videatur, tamen hoc & ad populum Chriſtianum aptiſſime refertur: quoniam beatitudo illa quæ illis fuerat pollicita, expulſis qui ſua iniquitate ceciderunt, ſanctis ac fidelibus Chriſtianis promiſſæ hereditatis præmia conferuntur. Meminerimus autem quod & in hac quoque diviſione per quinque verſus duodecima ſpecies definitionis permaneat, quam in ſecunda parte jam diximus.

℣. 23. *Hereditatem Iſrael ſervo ſuo: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Cum dicit: *Servo ſuo*, illos ſequeſtrat qui Domini juſſionibus iniquis conatibus reſtiterunt. Qua ſignificatione & devota plebs Judæorum, & populus includitur Chriſtianus.

℣. 24. *Quia in humilitate noſtra memor fuit noſtri Dominus: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Humilitas proprie pertinet ad tempora Chriſtiana, quæ tunc latius deſiderari cœpit, quando eam in ſe Dominus Salvator oſtendit. Ipſe enim monſtravit & humilitatis viam, & patientiæ diſciplinam. Quapropter ille humilitatis ſervorum ſuorum memor eſt, qui & ejus Præceptor eſſe dignoſcitur. *Memor fuit*, ſignificat ſanctæ Incarnationis arcanum, quando adventu ſuo credentes liberare dignatus eſt.

Chriſtus monſtravit & humilitatis viam & patientiæ diſciplinam.

℣. 25. *Et redemit nos de manu inimicorum noſtrorum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Si ad hiſtoriam attendas, nullum pretium Ægyptiis dedit, quando Hebræos de manibus eorum liberare dignatus eſt. Sed quia in poteſtate diaboli vel miniſtrorum ejus tenebamur obnoxii: tunc ſe immolando magnum pretium dedit, ut nos ab eis redderet abſolutos. Redemit enim nos diverſis injuriis & paſſionibus ſuis, clauſtra paſſus, alapis cæſus, flagellis verberatus eſt. Redemit nos utique ſanguine pretioſo, & ad poſtremum redemit nos miraculo Reſurrectionis oſtenſo; ſicut dicit Apoſtolus cuncta complectens: *Magno pretio redempti eſtis*. Hoc enim fuit pretium, quod pretium non haberet.

Chriſtus ſe immolando magnum pretium dedit, ut nos a poteſtate diaboli eriperet.

1. Cor. 6. 20.

℣. 26. *Qui dat eſcam omni carni: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* *Omni carni*, non tantum de hominibus voluit intelligi: ſed & quicquid natat, quicquid volat, quicquid repit, quicquid graditur: quoniam univerſa ejus largitate ſatiantur. Nam ſicut Creator eſt omnium: ita & Paſtor animantium probatur eſſe cunctorum. Paſcit etiam omnia ſpiritualia incorporeo cibo miſericordiæ ſuæ. Nam cum generaliter indigeatur ab omnibus, ipſius munere geritur, ut univerſa continere atque exiſtere comprobentur. Sive *Omni carni dat eſcam*, fidelibus tantum forſitan debemus accipere, quos corpore & ſanguine ſuo ſaginare dignatur.

Chriſtus corpore & ſanguine ſuo fideles ſaginat.

℣. 27. *Confitemini Deo cæli: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.*

℣. 28. *Confitemini Domino dominorum: quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Cum hoc verſus ſuperius eiſdem verbis dixerit; hic tantum *Deo cæli* mutaſſe declaratur; ſuperius autem habet, *Deo deorum*. Unde videntur per ſignificationem cæli, omnia potuiſſe concludi. Et ut cuncta ad ejus confeſſionem revocare videretur, in finem iterum memorat confitendum: ne quid præter ejus laudem & miſericordiam agi poſſe crederetur.

Concluſio Pſalmi.

MIrabilis pſalmus & nimia virtute profundus, qui velut ſtellis micantibus miſericordia Domini ubique cognoſcitur eſſe radiatus. Cujus enim virtutis ſit atque potentiæ in Paralipomenon oſtenditur, ubi ait: *Cum Dominum laudare cœpiſſent & dicere: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia ejus; implebatur Domus Dei nube, ne poſſent Sacerdotes ſtare & miniſtrare propter caliginem. Compleverat enim gloria Domini domum Dei.* Proinde quid poteſt a nobis ſimile dici, quam quod de ſe auctoritas cognoſcitur ipſa teſtari? Nam licet in omnibus pſalmis, ſi pure canantur, divinam nobis certum ſit adeſſe præſentiam; hoc tamen evidentius creditur, quod legis auctoritate firmatur.

2. Paralip. 5. 13. 14.

PSAL-

PSALMUS CENTESIMUS Trigeſimus ſextus.

Pſalmus David.

AD præteritum morem redit ordo titulorum. Significat enim miſericordes & ſanctiſſimos actus ad Dominum Salvatorem eſſe referendos. Conſiderandum eſt autem, quoniam hymnus iſte non a gaudentibus dicitur, ſed ſola dolorum compunctione cantatur. Hæc autem hiſtoria, Jeremia Propheta referente completa eſt, quando captivitas Jeruſalem Nabuchodonozor rege veniente perfecta eſt. Extat enim de hac re pietatis hujus compunctiſſimus liber, qui quadrifario prænotatur Alphabeto. Sed nos oportet ſpiritualiter iſta ſuſcipere: quia in figura illis, ſicut dicit Apoſtolus, hæc omnia certum eſt contigiſſe.

1. Cor. 10.11.

Diviſio Pſalmi.

POpulus Hebræorum, qui obſtinationis ſuæ vitio in captivitate erat ſub Nabuchodonozor rege poſt ſæcula longa paſſurus, introducitur ad loquendum; ut mala ſua futura ſic defleat, quaſi jam videantur eſſe præterita. Prima ſectione calamitates ſuas enumerat: ſubjungens inter quaslibet ſæculi hujus anguſtias, nunquam ſe Jeruſalem ullatenus oblivisci, quamvis evertendam eſſe conſtaret. Secunda ſectione ad Dominum verba convertit, ut memor ſit inſultationum contra Eccleſiam peſſima voluntate graſſantium: beatos aſſerens qui de corde ſuo incipientes malas cogitationes abjiciunt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. SUper flumina Babylonis illic ſedimus & flevimus: dum recordaremur tui Sion. Nimis dulcis eſt recordatio patriæ, quæ in hoſtili terra probatur exiſtere; nam quantum hæc amara ſentitur, tantum ſit illa ſuavior. De loco enim peregrinationis, proprii domicilii creſcit affectus. Sed quamvis Propheta Iſraelitici populi captivitatem, quæ ſub Aſſyriis contigit, exponere videatur: convenit tamen, ut eam ſpiritualiter advertere debeamus. Duas enim civitates in hoc mundo eſſe crebra lectione comperimus: una eſt Domini, quæ dicitur Jeruſalem, id eſt, viſio pacis. Iſta hic preſſuram patitur, & multis malis irruentibus ſauciatur: humilis, afflicta, ſpem habens in illa æternitate, quæ nunquam novit defectui ſubjacere. E contra diaboli civitas, quæ Babylonia dicitur, cujus interpretatio ſignificat confuſionem: hic florida, ſuperba, lætiſſima eſt, quæ illius ſæculi vitiis tanquam magnis fluminibus irrigatur. Super iſta ergo flumina ſedent fideles, qui captivitatem in hoc mundo patiuntur, & ſuſpirantes deſiderio patriæ ſuæ amaras lacrymas fundunt: quoniam ad illam promiſſam pacem hic pervenire non prævalent. Contemplandum eſt autem quod non dicit, in fluminibus, ſed *Super flumina*; nam qui adhuc in fluminibus iſtis ſunt, peccatorum inundatione rapiuntur: qui vero ſuper ripas alvei ſedent, jam ab illis fluctibus divino ſunt munere liberati. Situm quoque ipſum reſpice temperatum; nec erectos dicit, ut arrogantiam fugaret; nec jacentes, ut ruinam vitaret: ſed ſedentes in humilitate pias lacrymas ſupra peccatorum impia fluenta tranſmittere.

Duæ civitates in hoc mundo ſunt, una Domini altera diaboli.

Cur fideles amaras lacrymas fundant.

℣. 2. *In ſalicibus in medio ejus, ſuſpendimus organa noſtra.* Hic doloris exaggeratur acerbitas, quando delectationem ſuam, qua ſe populus poterat conſolari, velut non neceſſaria ſuſpendebatur arboribus. Quid enim illic agerent organa dulcia, ubi tempora vitæ amaris erant lamentationibus occupata? Verum hæc hiſtoria ad ſpiritualem intelligentiam transferatur. *Salices* ſunt arbores ſupra ripas fluminis pinguiſſima viriditate gaudentes, quæ frequenter exciſis palis, atque humidæ terræ reconditis, altiſſima radice merguntur; & fluentis necari nequeunt, quamvis copioſa irrigatione ſatientur. His comparantur ſancti ac fideles homines, ſicut Iſaias dicit: *Exorietur tanquam fœnum in medio aquæ, & tanquam ſalix ſuper defluentem aquam.* Talibus ergo viris organa noſtra ſuſpendimus, quando communicata gratia de ſcripturarum divinarum lectione conferimus. Ipſa ſunt enim noſtra organa, quæ & pſalmodiæ gratiam præſtant, & alterna nos collatione lætificant. *In medio ejus*, Babyloniæ civitatis dicit, non fluminis: quia neceſſe eſt in medio mundi ſit ſanctiſſimus Chriſtianus, quamvis ad ſuperna animo videatur eſſe tranſlatus.

Fideles ſalicibus comparati.

Iſai. 44. 4.

Per organa ſcripturarum divinarum collatio intelligitur.

℣. 3. *Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum.*

℣. 4. *Et qui abduxerunt nos: Hymnum cantate nobis de canticis Sion.*

℣. 5. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Addunt aliud pondus doloribus ſuis, ut uſque ad hoc ludibrium ſe perveniſſe defleant; quatenus Dei carmina reverenda hominum paſſim * voluptate profundant; fiatque illis neceſſitas Paganis dicere, quod ſola plebs Domini conſuevit audire. Superbus enim & arrogans victor vult ſibi luſus & delicias de Dei canticis exhiberi. Quibus reſpondendum eſt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Sed ut magis illam partem quam cœpimus, exequamur, concupiſcentiam mundi obnoxios nos tenere teſtatur Apoſtolus, dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris meis.* Iſtæ igitur concupiſcentiæ, quæ nos jure captivitatis illaqueant, frequenter nobis ſuadent, ut pſalmodiæ verba in locis prophanis atque ſpectaculis geſticulatione nefandiſſima canere debeamus. Sed eis non eſſe conſentiendum præſens doctrina declarat, quando admonet in terra aliena, id eſt, inter actus vitioſos qui ſunt a Deo alieni, hymnum Domini non eſſe cantandum. Verba enim Domini ſancta, debent eſſe ſanctorum, ſcriptum eſt enim: *Ne miſeritis margaritas veſtras ante porcos.* His ergo monet nullatenus eſſe conſentiendum.

** MSS. A. B. F. voluptatis.*

Rom. 7. 23.

Inter actus vitioſos hymnus Domini non eſt cantandus.

Matth. 7. 6.

℣. 6. *Si oblitus fuero tui Jeruſalem: oblivíſcatur me dextera mea.* Pollicetur ſe Propheta Eccleſiam Dei nunquam penitus oblivisci, conditionem ſibi graviſſimam ponens: quia neceſſe eſt ita fieri, ſi Jeruſalem contigerit non amari. Dextera quippe bonorum eſt Chriſtus Dominus, ſicut in quintodecimo pſalmo dictum eſt: *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper: quoniam a dextris eſt mihi, ne commovear.* Aſtringit ſe itaque Propheta duris quidem vinculis, ſed nequaquam novis; ut ipſe a Domini Salvatoris memoria decidat, ſi Jeruſalem ab ejus mente

Dextera bonorum eſt Chriſtus.

Pſal. 15. 8.

Jeruſalem cæleſtis mater eſt fidelium.

diſceſſerit. Ipſa eſt mater fidelium, patria felicium, regio beatorum, quam qui hic obliviſcitur, ibi in regno Domini minime collocatur.

℣. 7. *Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui.*

* MSS. A. B. F. propoſuero.

*Si non * præpoſuero Jeruſalem, in principio lætitiæ meæ.* Proponitur pœnalis ſecunda conditio, ut in Domini laudibus obmuteſcat, ſi oblitus fuerit Jeruſalem; quod magnum habent præmium Chriſtiani. Quid enim probatur eſſe deterius, quam illud non poſſe loqui, unde conſuevit medicina præſtari? Pſalmodia eſt enim conſolatio flentium, cura dolentium, ſanitas ægrotorum. Hoc animæ remedium, hoc miſeriarum omnium cognoſcitur eſſe ſuffugium. Nam qui tali munere privatur, ab omni beneficio conſolationis excluditur. Sequitur, *Si non præpoſuero Jeruſalem, in principio lætitiæ meæ.* Sunt quidem principia mundanæ lætitiæ, ut avaro aurum invenire, luxurioſo pulchram feminam, ſuperbo jactantiam. Sed abſit ut hæc principia lætitiæ prophetali conveniant ſanctitati; quinimmo dicamus quæ honeſta ſunt, ſed tamen Eccleſiæ ſanctæ non debeant ullatenus anteferri. Gravibus viris & ſumma ſe honeſtate tractantibus, principium lætitiæ eſt filius natus, ſicut Zachariæ de Joanne contigit, qui ei Angelica voce promiſſus eſt. Eſt etiam de filio, qui poſt tempora longa reverſus eſt, quod idem in Evangelio per parabolam dictum legitur, quando lætiſſimus pater vitulum ſaginatum in ejus convivatione mactavit. Vel poſt infirmitatem ſanitas corporis reſtituta, ut Ezechiæ regi contigit: cui poſt ægritudinem validiſſimam quindecim annorum quoque ſpatia legimus attributa. Verborum quoque ipſorum dicta penſanda ſunt. Nam principium lætitiæ ſemper validum, ſemper ampliſſimum eſt, quando in ipſis initiis voluntas accenditur gaudiorum, dum calore animi in lætitiam rapimur, quam vix provenire credebamus. Omnia ſiquidem ſubita violenta ſunt; & quod diuturnum in hoc ſæculo fuerit, intepeſcit. Quapropter ad exaggerandum fidei calorem, principio lætitiæ illam dicit præponi, quam decet ſupra omnia plus amari. Hic tamen verſus & ſuperior poteſt etiam illis convenire, quos ſupra diximus eſſe captivos.

Quid ſit pſalmodia. — Luc. 1. 13. — Luc. 15. 18. 23. — 4. Reg. 20. 6. — *Omnia ſubita violenta ſunt.*

℣. 8. *Memento Domine filiorum Edom, in die Jeruſalem.*

℣. 9. *Qui dicunt: Exinanite, exinanite: quouſque ad fundamentum in ea.* Venit ad ſecundam ſectionem populus Hebræorum: ubi converſus ad Dominum deprecatur, ne inultos diſcedere patiatur, qui Eccleſiam Dei ſæviſſima increpatione dilacerant. *Edom*, alii ſanguineum, alii terrenum interpretandum eſſe putaverunt; quod tamen utrumque ad carnalia vitia referri poſſe non dubium eſt. Iſti ſunt ergo *filii Edom*, qui Chriſtianum populum ſunt graviſſime perſecuti, nec aliqua ſatisfactione converſi ſunt. Hos in illa ſequeſtratione bonorum deprecatur in memoriam redire, ut eos debita poſſit pœna ſuſcipere. Hoc enim dicitur (ſicut ſæpe memoratum eſt) prophetiæ affectu, non maledicendi voto. In illis enim pietas noſtra non quæritur, qui Domini æſtimatione damnandi ſunt. Addidit, *Qui dicunt: Exinanite, exinanite: quouſque ad fundamentum in ea.* In his ſermonibus addendum eſt, perveniamus; ut nobis integra poſſit conſtare ſententia. Quæ figura apud magiſtros ſæcularium litterarum dicitur Ellipſis, id eſt, defectus, quando verba ex induſtria ſuſpendimus, ut prætermiſſa deſiderabilius exquirantur. Verba ſunt ergo iſta filiorum Edom perſequentium populum Chriſtianum, a ſimilitudine tracta ciſternæ, unde ſi aqua ſedule tollitur, uſque ad fundamentum ejus ſine dubio pervenitur. Sed quid illis proderat ſæculi iſtius lucem adimere talibus, quando magis in ipſo fundamento æternam vitam poſſidere videbantur occiſi? Fundamentum ſiquidem fidelium Chriſtus eſt Dominus, qui non poteſt juſtis eripi, quamvis cuncta eis hujus ſæculi probentur auferri. Sic dum perſecutores Catholicam religionem exhaurire cupiunt, feliciſſimas atque copioſas coronas Martyribus contulerunt.

Edom interpretatur ſanguineus, vel terrenus. — *Fundamentum fidelium Chriſtus eſt.*

℣. 10. *Filia Babylonis miſera: beatus qui * retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis.* *Filia Babylonis* bene caro noſtra dicitur; quia confuſionem nobis probatur ingerere peccatorum. Huic additum eſt proprium epithethon, ut *miſera* diceretur. Quid enim miſerius, quam ut res fragilis tantis auſibus inſoleſcat, & per concupiſcentias illicitas ſauciet animas vulnere peccatorum; ſicut dicit Apoſtolus: *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum?* Sed poſtquam de Babyloniæ filia dixit, juſtiſſimam compenſationem ei aſſerit eſſe reddendam; ut ſicut nos luxuria concitat ad vitia: ita repreſſam jejuniis atque tribulationibus ſubditam faciamus eſſe virtutibus. Reddimus enim illi dignam retributionem, ut coacta faciat quod in deliciis implere diſſimulat. Tales enim retributiones carni reddere beatorum eſt, ut quæ traxit ad culpam, adjutorio Domini perducatur ad gloriam.

* MS. G. & Ed. *retribuit.* — *Cur caro noſtra filia Babylonis dicatur.* — Galat. 5. 17.

℣. 11. *Beatus qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.* Adhuc ad ipſam loquitur carnem: beatum eſſe commemorans qui filios ejus, id eſt, vitia nocentia tenet: quia illa jam tenere provectus eſt. Nam quando aliquid tenemus, hoc in poteſtate noſtra redigimus; & deſinit fieri liberum, quod nobis cœperit eſſe captivum. Addidit, *Et allidet ad petram*, ut non moretur tenens: ne voluptas blanda ſurripiat. *Allidet*, ait, *ad petram*, in Dominum utique Salvatorem, de quo ſcriptum eſt: *Petra autem erat Chriſtus*; ut ſtatim confracta diſpereant, quæ nos teterrimis motibus inſtigabant. Bene autem diſcutiendum eſt quod dixit: *Parvulos tuos*; carnis ſcilicet errores, qui miſera matre naſcuntur. Hi dum parvuli fuerint, facilius tenentur, atque in petram illam cæleſtem efficaciter eliduntur; nam ſi jam cœperint adulti eſſe, & robuſtiſſima ætate juveneſcere, gravior pugna cum eis naſcitur, nec facile a noſtra infirmitate ſuperantur. Quam rem nos & centeſimus pſalmus monuiſſe declaratur, ubi dictum eſt: *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ.* Sed quamvis pſalmus iſte animos noſtros pia lamentatione permulſerit, & in prima parte captivitatem quoque noſtram myſtica expoſitione narraverit; in præſenti tamen verſu ſæviſſimi atque occultiſſimi vitii ſecreta vulgavit; ut & peſtem proderet, & remedia non taceret. Mittitur enim in mentem noſtram, diabolo inſtigante, quod nolumus: recipimus quod noſtra æſtimatione damnamus; & tyrannide quadam peccati a noſtra reddimur execratione ſine dubitatione captivi. Sed iſtæ cogitationes dum ſunt parvulæ percutiantur in petram, comminuantur (ſicut dictum eſt) in

Beatus qui vitia nocentia tenet. — 1. Cor. 10. 4. — *Carnis vitia dum incipiunt, facile in petram Chriſtum eliduntur; non autem cum radicem fixerint.* — Pſal. 100. 8.

Omne malum cito diſſolvitur, ſi in Chriſto fortiter allidatur.

lapidem angularem: ubi omne malum cito diſſolvitur, ſi in ipſo fortiter allidatur.

Concluſio Pſalmi.

COmpleta eſt lamentantium pſalmorum pia nimis & laudanda devotio. Supra enim in ſeptuageſimo tertio, & in ſeptuageſimo octavo pſalmis futura legitur Jeruſalem deplorata captivitas; hic autem tertius ejuſdem rei pſalmus eſt; ut ſacratiſſimo numero Trinitatis pietas devotiſſimæ compunctionis poſſit offerri. Eſt quidem magnum charitatis genus, quod proximis jubet Dominus exhibere: ſi tamen in eo modo menſuraque plangatur; ut nec reſurrectionis ſpes adimi poſſit, nec injuſte feciſſe aliquid Dominum ſuſpicemur. Nam etſi affectuoſo dolore ſuccendimur, modeſtiæ tamen terminum excedere non debemus. Humile quippe ac manſuetum decet eſſe, quod ſtudio pietatis offertur. Nam cujus temperamenti ſint juſtæ lacrymæ, teſtatur Dominus Chriſtus, qui conſiderata fragilitate humani generis, quamvis eſſet ſuſcitaturus Lazarum, flevit; ut bonus Magiſter & pietatem doceret, & veritatem aſſumptæ humanitatis oſtenderet.

Joan. 11. 35. Cur Chriſtus lacrymas fuderit.

PSALMUS CENTESIMUS Trigeſimus ſeptimus.

Ipſi David.

QUamvis ſuperioribus titulis dixerimus *David* ſignificare manu fortem atque deſiderabilem, quod Domino Salvatori proprie convenire probatum eſt: tamen hic Chriſtum evidentius indicavit, quando iſtud pronomen appoſuit. *Ipſi* enim reverentius pronuntiandum eſt, quaſi Altiſſimo, quaſi Omnipotenti, quaſi cæleſti Regi. Et tunc *David* iſte jungendus eſt; quod vocabulum non ex Deitate ſumitur: ſed per aſſumptæ carnis originem venire monſtratur. Ipſe tamen verbum incarnatum, unus eſt Dominus Chriſtus, ad quem pſalmi iſtius refertur univerſa confeſſio.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum quidem pſalmum populus Catholicus loquitur, qui eſt collectus de univerſo orbe terrarum. Prima narratione beneficia Domini ſibi attributa collaudat: poſtulans in futuris patientiam, ut adverſa mundi ejus poſſit munere ſuſtinere. Secunda deprecatur, ut Reges terræ Dominum confiteantur excelſum: quoniam in omnibus Majeſtatis ſuæ miracula dignatur oſtendere: orans ne peccatores converſos deſpiciat, quos creare dignatus eſt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. *COnfitebor tibi Domine in toto corde meo: quoniam exaudiſti omnia verba oris mei: Et in conſpectu Angelorum pſallam tibi.* Quam valida atque pleniſſima ſit iſta confeſſio, totius cordis adunatione monſtratur. Nam cum dicitur: *In toto corde meo*, nulla pars occupata in ſæculi hujus ambitione relinquitur: ſed univerſum & ſolidum Creatoris tantum, ut dignum eſt, laudibus applicatur. *Cor* ſignificat mentis arcanum, unde taciti clamimus ad Dominum, & preces noſtræ multo

Per cor mentis arcanum intelligitur.

efficacius audiuntur, quam ſi magnis clamoribus perſonemus. Sive enim vox aerem verberet, inde cantandum eſt: ſive lingua taceat, inde clamandum eſt. Illud enim libenter audit Dominus, quod ad ſuam imaginem & ſimilitudinem in nobis cognoſcitur operatus. Sequitur, *Quoniam exaudiſti omnia verba oris mei.* Ad oſtendendam Domini pietatem Pſalmiſtæ uſus eſt, prius ſanctos viros auditos dicere, & eos poſtea divina præconia perſonare. Quod etiam nunc fideli populo judicat applicandum; ſicut & in centeſimo decimo ſeptimo pſalmo dictum eſt: *Confitebor tibi Domine, quoniam exaudiſti me.* Sed conſidera meritum orationis, ut omnia verba ſua profiteatur audita; illa enim fuerunt vota juſtorum, ut Chriſtus Dominus adveniret, per quem eos conſtat augmentis ingentibus excreviſſe. Merito ergo verba populi ipſius omnia probantur audita, per quem mundi redemptio cognoſcitur impetrata. Addidit, *Et in conſpectu Angelorum pſallam tibi.* Hic pſalmodiæ virtus oſtenditur, ut qui puro corde inter homines pſallit, etiam ſurſum cum Angelis canere videatur. Adjecit quoque, *In conſpectu Angelorum*; ut eam Angeli non ſolum audire, verumetiam probentur intendere. Illud enim dicimus reſpici, quod poteſt ſerenis mentibus intueri. Sive illud tempus ſignificat, quando populus beatorum poſt reſurrectionem cum cæleſtibus creaturis laudes Domino ſub communione cantabit.

Illud libenter audit Dominus, quod ad ſuam imaginem in nobis cognoſcitur operatus.

Pſal. 117. 21

Pſalmodiæ virtus.

℣. 2. *Adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo.*

℣. 3. *Super miſericordiam tuam, & veritatem tuam: quoniam magnificaſti ſuper nos nomen ſanctum tuum.* Templum ſanctum eſt Domini beatæ Incarnationis adventus, quem etiamnunc quotidie adorat Eccleſia, dum corpus & ſanguinem ipſius inter ſummi myſterii Sacramenta veneratur. Sed adoratio illa perfecta eſt, quam confeſſio beata comitatur; dicit enim, *Super miſericordiam & veritatem* Domino confitendum. *Miſericordia* eſt, quod ſine cuiuſquam meritis ad liberandum nos venire dignatus eſt. *Veritas*, quia Prophetarum ſuorum promiſſa complevit. Iſta enim qui puro corde confitetur, revera templum ejus adoraſſe cognoſcitur. Addidit, *Quoniam magnificaſti ſuper nos nomen ſanctum tuum*; ut oſtenderetur hic populus & de univerſis mundi partibus eſſe collectus; cum ſuperius ſingulariter fuerit locutus, nunc pluraliter poſuit, *Super nos*: quia ſicut omnium ſanctorum una vox eſt, ita & fidelis populi ſunt verba multorum. Nam & inferius iterum redeunt ad numerum ſingularem, quod in declarando myſterio pluraliter poſitum debemus advertere. *Magnificatum eſt enim ſuper nos nomen* Domini, cum nobis cultura ipſius virtus innotuit. Omnia enim ſæcula deſignat, cum & in ſanctis Patribus noſtris nomen ejus magnificatum eſt; & maxime temporibus Chriſtianis, quando frons noſtra ſacri chriſmatis unctione ſignata eſt. Et intende quia duos verſus ſimul poſuimus pro contextione verborum; ut una complexio contineret, quos unus ſenſus amplectitur.

Corpus & ſanguinem Domini inter ſummi myſterii Sacramenta quotidie adorat Eccleſia.

Frons Chriſtianorum ſacri Chriſmatis unctione ſignatur.

℣. 4. *In quacumque die invocavero te, exaudi me: multiplicabis in animam meam virtutem multam.* Dies hic ſignificatur lucida ſinceraque petitio, quam non cupiditas nubilat, non avaritia ulla confundit; ſed de illo Sole radiat, qui omnes caligines mortalitatis * emendat.

** Ed emendat.*

In talibus ergo petitionibus devotus ſe populus precatur audiri; quatenus virtute Domini completus, perſecutorum evadere mereatur inſidias. Nam ſi ad litteram velis accipere, numquid nobis tempore noctis orandum non eſt, maxime cum tunc diabolicis fraudibus impetamur? Fideli autem Chriſtiano ſemper eſt dies, cum ſplendidis ac claris ſupplicationibus contendit audiri. Sed cum dicit: *Multiplicabis in animam meam virtutem multam*, paſſurum ſe oſtendit innumera, contra quæ tam multiplicia poſtulavit auxilia.

Fideli Chriſtiano ſemper eſt dies.

℣. 5. *Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ: quoniam audierunt omnia verba oris tui.* Venit ad ſecundam partem, in qua deprecatur populus beatorum, ut Reges terrarum in humilitate Domino confiteantur: quoniam illi omnis ſuperbia probatur exoſa. *Reges terræ* ſunt, qui corporibus ſuis Divinitatis munere dominantur. Nam ille Rex vere non dicitur, qui vitiis ſervire monſtratur. Quod vero addidit, *Omnes*, ſpecialiter religioſos ac moderatos viros deſignat, quando multos Reges Gentium videmus aut vitiis feralibus ſubdi, aut prava religione maculari. Addidit, *Quoniam audierunt omnia verba oris tui*. Dicit qui Reges debeant Domino confiteri; ſcilicet qui *verba* ejus *audire* meruerunt. *Audire* enim ad illos pertinet, qui obedientes eſſe noſcuntur: quoniam illos audiiſſe non dicimus, quos contumaces ſacris juſſionibus approbamus. Et conſidera, quia ſe non videtur ſine magno malo a devotione ſubducere, qui gloriam potuit ejus prædicationis audire. Intelligant ergo Judæi, quanto reatu teneantur obnoxii, cujus verba non mente capere, ſed tantum auribus audire maluerunt.

Reges terræ ſunt, qui corporibus ſuis Divinitatis munere dominantur.

℣. 6. *Et cantent in canticis Domino: quoniam magna eſt gloria Domini.* Cantica Domini ſunt quæ ſuperius dixit, miſericordia & veritas, ſicut & alibi ait: *Univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas.* Ipſa ergo cantica Reges præcipit cantare corporum ſuorum, qui pompas ſæculi reſpuentes, ad miſericordiam Domini toto ſe deſiderio contulerunt. Subjungit: *Quoniam magna eſt gloria Domini.* Gloria quippe Domini eſt, ut ſæculum reſpuentes, ejus laudes cantare non deſinant; qui primi hominis invia deferentes, ad ſalutares ſe regulas tranſtulerunt.

Pſal. 24. 10.

Gloria Domini eſt, ut fideles Chriſti laudes ejus cantare non deſinant.

℣. 7. *Quoniam excelſus Dominus, & humilia reſpicit, & alta a longe cognoſcit.* Superioris dicti cura ſecuta eſt. Dicit enim, cum ſit *Dominus excelſus, humilia reſpicit*: ne quis ſubjectorum putaret non ſe ab excelſo Domino reſpici, cum ſe cognoſceret magna devotione proſterni. Non eſt enim ſimilis humanæ conditioni divina potentia. Hic deſpicitur humiliatus proſtratus: quoniam ſpatio longo dividitur; Domino autem vicinior efficitur magnis niſibus inclinatus. Et ut hanc humilitatem in conſpectu ejus pretioſam eſſe ſentires; ſequitur, *Et alta a longe cognoſcit*. *Alta*, ſuperba ſignificat, quæ ideo a longe cognoſcit: quoniam ejus gratiæ minime proximantur. Et ut terreret ſuperbos, poſuit, *Cognoſcit*: ne putarent dementes incognitum eſſe Deo quod malignis cogitationibus operantur. Quod argumentum dicitur Ex contrario pulcherrima diverſitate collectum. Proximantur enim illi humiles, & fiunt ſuperbi omnino longinqui.

Cur Deus ſuperba a longe cognoſcat.

Proximantur Deo humiles, & fiunt ſuperbi omnino longinqui.

℣. 8. *Si ambulavero in medio tribulationis vivificabis me: & ſuper iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſalvum me fecit dextera tua.* Cum dicit beatus populus tribulationes ſuas Domini virtute ſuperandas, oſtendit in hoc ſæculo fideles ejus multis cladibus premi: ſciens aurum ignibus eſſe purgandum, præmium militi poſt labores maximos dari, ipſam quoque fidem præmiſſo certamine coronandam. Nam ſi ad tempus perſecutorum ſuſpendatur iniquitas, diabolicis tamen jugiter tentationibus ſubjacetur; eoque fit, ut Chriſtianus vir, dum patriam futuram deſiderat, ad gaudia dilata ſuſpiret. Vivificatur ergo populus, dum in talibus fuerit anguſtiis conſtitutus. *Vivificabis* enim, lætificabis debet intelligi, quod eſt contrarium tribulanti: quia revera ille vivus benedicitur, qui eſt æterni gaudii hilaritate complendus. Sequitur, *Et ſuper iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſalvum me fecit dextera tua*. De perſecutoribus dicit, qui quamvis irati multa faciant populo fideli: ſed longe majora recipiunt divina retribuente juſtitia. Nam & hi converſi gravius quam contriſtaverant affliguntur; & incipiunt ſe juſte perſequi, qui prius innocentibus parcere noluerunt: qui tamen ſe profitentur eſſe ſalvandos, quando inter pœnas perſecutorum ſuperari nulla contrarietate potuerunt. *Dextera* vero, virtus ſignificatur ipſe Dominus Chriſtus, qui *eſt Dei virtus & Dei ſapientia*. *1. Cor. 1. 24.*

Fideles in hoc ſæculo multis cladibus premuntur.

℣. 9. *Domine retribues pro me: Domine miſericordia tua in æternum: opera manuum tuarum ne deſpicias.* Perfecta nimis & qualem fundere monemur oratio eſt, cauſam ſuam Domino commendare, qui novit unicuique digna rependere. Sed ut hoc non iracunde dictum, quod deprecationi videtur eſſe contrarium, potuiſſes accipere, ſequitur, *Miſericordia tua in æternum*, quam facias & illis qui nos perſequuntur immaniter; ut ſicut nos pro tuo nomine videntur affligere: ita & illi confeſſionis munere cruciari debeant ad ſalutem. Recipiunt enim proficuam pœnam, quando & ipſi propter vitam torquentur æternam; totumque illis hic miſericorditer tribuitur, quibus hæc confeſſionis medicina præſtatur. Sequitur, *Opera manuum tuarum ne deſpicias*. Expreſſit voluntatem, quæ ſuperius videbatur eſſe ſuſpenſa. Rogat plus populus pro inimicis ſuis, quos ſibi noverat aggregandos; qui licet ſuo vitio pravi videantur effecti: tamen eos divina opera eſſe non dubium eſt. Nam cum petit, ut in eis ſuam operam reſpiciat, exorat ut miſeratus indulgeat. Ipſius enim in nobis opera bona eſt: ſed noſtra facta omnino perverſa ſunt. Quapropter miſeretur cum ſuam reſpicit creaturam; damnat autem cum noſtras operas intuetur. Breviter ergo cauteque oratum eſt, quod & pietatem deprecantis oſtenderet, & illos convertendos eſſe monſtraret.

Recipiunt proficuam pœnam qui propter vitam torquentur æternam.

Deus miſeretur cum ſuam reſpicit creaturam, damnat autem cum noſtras operas intuetur.

Concluſio Pſalmi.

INtendamus quali nos prædicatione populus ſanctus imbuerit, quanto inſtinctu pietatis oraverit. Nam ut omnem contra inimicos zelum cordis excluderet, ipſos rogavit ſibi fieri ſocios, quos habere videbatur adverſos. Sequamur ſententiam piam, amemus potius affligentes. Non debemus inimicos æſtimare qui proſunt; nam ſi æquo animo perferantur, frequenter nobis talia conferunt, qualia dulciſſimi amici præſtare non poſſunt. Iſti enim ſæpe nos a virtute blandiendo deducunt: illi vero in eadem affli-

Non debemus æſtimare inimicos qui proſunt.

gendo conſtituunt. Quapropter ama patientiam, & plus invenis in inimico quod diligas.

PSALMUS CENTESIMUS Trigeſimus octavus.

In finem, pſalmus David.

POſt tot pſalmos iſtud *In finem* repetitur, ut merito iterum exponi debere videatur. Proxima eſt enim oblivioni protracta longinquitas. *In finem dupliciter dicitur.* *In finem* diximus dupliciter dici. Eſt unus iſte mortalis occaſus ac terminus aliquarum rerum, qui humanæ conditioni ſimillimus ſpatio peracto concluditur. Alter vero perfectus atque æternus, id eſt, Dominus Chriſtus, qui finis non ad occaſum reſpicit, ſed ad totius integritatis culmen attendit. Nam cum ad illum perventum fuerit, non eſt ultra quod quærere debeamus: quoniam ipſe ad omnia ſufficit, in quo eſt Majeſtatis cuncta perfectio, & omnium plenitudo virtutum. *In præfat. hujus pſalmi.* Quapropter univerſus hic pſalmus, ſicut & Patri doctiſſimo Hilario placuit, ex Chriſti Domini perſona dicendus eſt. Sed ne humilitas ejus quemquam turbare ac confundere videatur, ad illam regulam redeat Catholicæ diſciplinæ; ut duas naturas unitas atque perfectas in Domino Chriſto eſſe meminerit: una qua Deus & coæternus eſt Patri: altera qua ex Maria Virgine natus, unus atque idem in tempore homo fieri pro noſtra ſalute dignatus eſt. Et ideo quod humiliter loquitur, non Deitati debet applicari: ſed pro myſterio ſanctæ Incarnationis intelligi. Qua ratione tractata, inoffenſe cognoſcimus divina myſteria.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum loquitur Dominus Chriſtus. Primo modo de pauſatione & Reſurrectione propria verba facit ad Patrem: omnes cogitationes ſuas illi dicens eſſe notiſſimas. Secundo modo, potentiam Paternæ Divinitatis exponit: quia in id quod homo eſt, nullo loco, nulla longitudine ab ejus notitia ſe poſſit abſcondere: addens, quoniam ab utero Matris ſuæ ipſo protegente ſervatus eſt, qui mundi vitia glorioſa ſanctitate ſuperavit. Tertio, ſe laudaturum a parte qua ſubjectus eſt, Patrem Dominum profitetur, cujus opera in eum potens & mirabilis eſſe monſtrata eſt: prædicationes quoque ſuas, & ſanctorum omnium voluntates dicens illi eſſe notiſſimas. Quarto modo, confirmatum aſſerit beatorum omnium principatum: jubens a ſe impios obſtinatoſque diſcedere; qui tamen nulla erant pœnitudinis humilitate ſalvandi. Hunc autem pſalmum multo ſollicitius arbitror audiendum; eſt enim myſteriorum profunditate pleniſſimus.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DOmine probaſti me, & cognoviſti me: tu cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam. *Domine*, clamat ad Patrem Jeſus Chriſtus ab illa parte, qua ſervus eſt. *Probavit* autem, id eſt manifeſtum fecit humilitatem ipſius, quando a Joanne baptizari voluit, qui peccata non habuit. Non enim peccator fuit: ſed peccata potius curanda ſuſcepit; ſicut Propheta dicit: *Peccata ſuſcepit noſtra, & infirmitates noſtras portavit.* Iſai. 53. 4. *Cognovit* eum, id eſt, oſtendit, quando dixit: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite*; Matth. 17. 5. ſcilicet dicentem: *Ego & Pater unum ſumus*. Joan. 10. 30. Eſt & alia verborum iſtorum apta cognitio. *Probatus eſt*, quando eum tentavit diabolus in deſerto: *agnitus eſt*, cum tentatione recedente miniſterium habuit Angelorum. Accidit tertia, quam in Evangelio ipſe teſtatur; *Probatus eſt* enim tempore Paſſionis, qua pietate ſit præditus, ut in cruce poſitus pro inimicis oraret: *Cognitus*, quando gloriam mirandæ Reſurrectionis oſtendit. Tunc quippe Deitas ejus etiam illis innotuit, qui eam antea credere dubitabant; ait enim Evangeliſta: *Hoc tertio manifeſtavit ſe* Joan. 21. 14. *Jeſus diſcipulis ſuis ad mare Tiberiadis, poſtquam reſurrexit a mortuis, & crediderunt in eum diſcipuli ejus.* Bene autem appellata eſt *ſeſſio* mors Domini Salvatoris, in qua non pœna, ſed requies fuit. *Mors Salvatoris ſeſſio vocatur.* Sive (ut alii putant) *ſeſſio* pertinet ad doctrinam, quam Dominus cæleſti ſanctitate prædicavit; ſicut ipſe quoque in Evangelio doctores ſignificans, dicit: *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi.* Matth. 23. 2. *Cognoviſti* autem, per figuram Hypallage dictum eſt, quæ Latine dicitur Permutatio, id eſt, cognitum me feciſti: quia Divinitati omnia non ſolum quando fiunt, ſed etiam in prædeſtinatione noſcuntur eſſe manifeſta.

℣. 2. *Intellexiſti cogitationes meas a longe: ſemitam meam, & directionem meam inveſtigaſti.*

℣. 2. *Et omnes vias meas prævidiſti: quia non eſt dolus in lingua mea.* In his duobus verſibus præſcientia ſanctæ Divinitatis oſtenditur: *A longe* enim, non locum probatur ſignificare, ſed tempus: quia non ſolum facta noſtra prævidet, verumetiam cognitiones noſtras antequam nos ipſi exiſtimans, agnoſcit. *Deus facta noſtra & cogitationes etiam antequam exiſtamus agnoſcit.* Quod totus convenit, ſi ad Incarnationem Domini competenter aptetur. A Divinitate enim ſua, Creator: a ſubſtantia corporali, creatus eſt. Nemo ergo calumnias ineptas moveat: ſed quod eſt certiſſimum ſtudio pietatis intelligat: ne inde miſerrimi corruamus, unde ſpem ſalutis accepimus. Sequitur, *Semitam meam, & directionem meam inveſtigaſti. Et omnes vias meas prævidiſti. Semita* pertinent ad cogitationes tacitas: *Directio* ad juſta judicia: *Via* ad actus humanos; quæ ille omnia immaculata puritate complevit, quem in utraque natura unum eumdemque veraciter exiſtentem fides Catholica confitetur. Nam quod dicit: *Inveſtigaſti*, juſtitiam ſuæ actionis oſtendit: quoniam quamvis fuerit ſcrupuloſiſſime perquiſitum, nihil in eo culpabile conſtat inventum. *Vias meas prævidiſti*. In tantum prævifæ ſunt, ut & prophetatæ eſſe noſcantur. Scriptum eſt enim de manſuetudine ipſius: *Sicut ovis ad occiſionem ductus eſt, &* Iſai. 53. 7. *ſicut agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum*. Adjecit, *Quia non eſt dolus in lingua mea*; utique, quia veritas non habet dolum; ipſe enim profeſſus eſt: *Ego ſum via, veritas, & vita*: Joan. 14. 6. Non enim quicquam ſub aliqua falſitate locutus eſt; ſed ſicut a Patre accepit, ita & populis ſalutariter prædicavit. Dicit enim a natura humanitatis: *Qui me miſit major me eſt.* Ibidem 28. Dixit etiam de æqualitate Majeſtatis ſuæ: *Ego & Pater unum ſumus*. Idem 10. 30. Utrumque verum, utrumque ſine dolo prolatum eſt; ut & Majeſtatem ſuæ Divi-

nitatis oſtenderet, & ſanctæ Incarnationis humilitatem veraciter aperiret.

℣. 4. *Ecce tu Domine, cognoviſti omnia noviſſima, & antiqua: tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam*. Intuere quam veraciter ſuperius dictum eſt: *Non eſt dolus in lingua mea*; ut hic duas naturas evidenter exprimeret. Dicit enim Patri: *Ecce tu cognoviſti omnia noviſſima*; quod pertinet ad Incarnationem ipſius, quæ facta eſt noviſſimis temporibus; ſicut legitur: *Agnus occiſus ad veſperam*. Et Apoſtolus: *Filioli noviſſima hora eſt*. Subjunxit, *Et antiqua*. Hoc certe ad Deitatem pertinere non dubium eſt; unde ſcriptum eſt: *In principio erat Verbum & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*, &c. *Antiqua* enim dicit, id eſt, æterna, quæ nec initio, nec fine clauduntur; ſicut in Daniele legitur: *Troni poſiti ſunt, & Antiquus dierum ſedit*, &c. Et ut hoc iterum humanis ſenſibus evidentius intimaret; eadem mutata verborum qualitate repetiit. *Tu formaſti me*, ſignificat genuiſti. Hoc enim verbum dici ſolet & de Deitate; ſicut dicit Apoſtolus: *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo*. Sequitur, *Et poſuiſti ſuper me manum tuam*. Poſuit Pater ſuper eum manum ſuam, quando in ipſo virtutem ſuæ Majeſtatis oſtendit; ſicut in alio pſalmo dictum eſt: *Inveni David ſervum meum: in oleo ſancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur illi, & brachium meum * confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei*. Ecce quomodo ſuper eum manum ſuam poſuit Pater.

Exod. 12. 6.
1. Joan. 2. 18.
Joan. 1. 1.
Daniel 7. 9.
Philip. 2. 6.
Pſal. 88. 21. 22. 23.
* Ed. confirmabit.

℣. 5. *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, nec potero ad eam*. Scientiam dicit Patris, quæ per eum prædicata eſt ubique terrarum; hæc *confortata eſt* in pectoribus humanis, de qua prius incerta credulitate dubitabatur. Quem ſenſum & in Evangelio dicit: *Pater manifeſtavi nomen tuum hominibus*. Ipſius enim revelatione geſtum eſt, ut potuiſſet ſanctæ Trinitatis unitas apparere reverenda; & *facta eſt* per Jeſum Chriſtum *mirabilis ſcientia* Patris, dum terrigenis ſanctæ legis Sacramenta narrata ſunt. Et ut conditionis humanæ veritas pandeтetur, adjecit: *Nec potero ad eam*: quia natura hominis quam eſt dignatus aſſumere, divinæ ſubſtantiæ ſe non poterat adæquare. Sic enim & Evangelica voce declaratur: *Pater major me eſt*; & iterum: *Non poteſt Filius facere quidquam, quod viderit Patrem facientem*. Sed hoc intelligat dementiſſimus Arrianus, quia non debuit aliter a carne dici, quæ etiam expectabatur occidi.

Joan. 17. 6.
Scientia Patris per Chriſtum mirabilis facta eſt.
Joan. 5. 19.
Joan. 14. 28.

℣. 6. *Quo ibo a ſpiritu tuo? & a facie tua quo fugiam?* Venit ad ſecundum modum, in quo oſtendit per enumerationes myſticas a nulla creatura divinam falli poſſe præſentiam. Nam cum ubique totus pleniſſime ſit, qui eum putat declinari, quo poſſit abſcondi? Illic enim aliquis poteſt eſſe celatus, ubi præſens non fuerit ille qui fugitur. Dicendo enim: *Quo ibo?* ſignificat natura humanitatis non ſe habere quo fugiat, cum Spiritus ſanctus ubique ſit totus; ſicut Salomon dicit: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*. Sed hoc dictum eſt per ſchema quod dicitur Diaporeſis, cum quærimus quod potiſſimum facere debeamus. Sed cum tali prædicatione ubique Spiritum ſanctum eſſe noſcamus, dubium non eſt Spiritum ſanctum coæternum & coæqualem Patri & Filio reperiri. Nam ubique & tota eſſe non poteſt, niſi ſola Trinitas. Quapropter ceſſet irreligioſa præſumptio, nihil hic majus minuſve fingatur. Ad illud remedium ſalutare redeamus. Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, omnipotens Creator, incomprehenſibilis, unus eſt Deus. Facies autem per tropologiam pro præſentia ponitur: quoniam ſicut facies noſtra tantum videt, ita omnis ſubſtantia Domini viſione perſpicabili atque inenarrabili cuncta cognoſcit, omnia complectitur, omnia penetrat, omnia continetur.

Sap. 1. 7.
Quid ſit Diaporeſis.

℣. 7. *Si aſcendero in cælum tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades*.

℣. 8. *Si ſumpſero pennas meas * ante lucem: & habitavero in poſtremo maris*. * MS. A. diluculo.

℣. 9. *Etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua*. Hic mihi videtur Argumentum illud eſſe Dilemma, quod fit ex duabus propoſitionibus pluribuſve, ex quibus quicquid electum fuerit, contrarium eſſe non dubium eſt; ſicut & in Evangelio Chriſtus Judæos calumniantes interrogat, dicens: *Baptiſmum Joannis unde erat, de cælo an ex hominibus?* Quicquid enim illi eligere voluiſſent, contra illos nihilominus erat futurum. Sic etiam de bonis rebus Apoſtolus facit: *Deſiderium habens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto, multo magis melius; permanere autem in carne, neceſſarium propter vos*. Et adjecit: *Et quid eligam ignoro*. Sic & in iſto loco de tribus rebus contrariis humanitas ejus quid eligeret, ambigebat. Nunc ad exponenda verba veniamus, quoniam altitudine nimia ſunt profunda. Ait enim per id quod homo eſt: *Si aſcendero in cælum tu illic es*; ubi erat ſcilicet ad Patris dexteram collocandus. Nam ut intelligas Dominum ubique eſſe præſentem, audi Jeremiam Prophetam: *Deus appropinquans ego ſum, dicit Dominus, & non Deus a longinquo. Si abſconderit ſe homo in abſconſo, ego non videbo illum, dicit Dominus? Numquid non cælum & terram ego impleo, dicit Dominus?* Sequitur, *Si deſcendero in infernum, ades*. Hoc quippe factum eſt lege humanitatis, ut crucifixo corpore ad rumpenda infernorum clauſtra deſcenderet, & laboranti humano generi Redemptor piiſſimus ſubveniret. Subjungit etiam, *Ades*: quoniam triduana celeritate ſurrexit. Addidit tertiam partem: *Si ſumpſero pennas meas ante lucem, & habitavero in poſtremo maris: etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua*. Quæ figura dicitur Ætiologia, id eſt, cauſæ redditio; reddit enim cauſam quemadmodum Dei præſentiam non potuiſſet effugere. *Pennas* ſuas dicit divinæ Majeſtatis efficaciſſimam celeritatem, quæ ſanctum corpus ad ſuperna virtute Deitatis elevavit. Sed cum audis, *meas*, gloriam propriæ poteſtatis intellige. Has itaque pennas ſuas cum ſumpſerit ante lucem, id eſt, tempore Reſurrectionis, & habitaverit in poſtremo maris, hoc eſt, ſupra ſæculi iſtius ampliſſimum finem, ibi manus Paterna deducet eum. Et ut oſtenderet cooperationem, ſequitur, *Et tenebit me dextera tua*. Dextera eſt ſiquidem Patris, omnipotens Verbum, quod aſſumptam & unitam ſibi humanitatem in æterna ſæcula continebit. Et ſi minime convenire videtur, ut cum ipſe ſit dextera Patris, ejus ſe dicat dextera Domini contineri: hoc potius dictum accipiendum eſt a parte membrorum; quæ forma locutionis frequenter aſſumpta eſt. Illud tamen regulariter eſt tenendum; ut quod dubitat, humanitas; quod præſumit, Deitas eſſe videatur. Sequitur.

Quid ſit Dilemma.
Matth 21. 25.
Philip. 1. 23. 24.
Ibidem 22.
Jerem. 23. 23. 24.
Dextera Patris eſt omnipotens Verbum.

℣. 10. *Et dixi: Forſitan tenebræ conculcabunt*

me: & nox illuminatio mea in deliciis meis. Prima pars verſus iſtius ſub Ironia pronuntianda eſt. Frequenter enim aliqua quaſi ſub ambiguitate proferimus, de quibus dubitare non poſſumus; ſicut in alio pſalmo jam dictum eſt: *Forſitan vivos degluiiſſent nos*, & reliqua. Quomodo enim *tenebræ conculcare* poterant, quæ jus in tanta gloria non habebant? Ipſe enim dicit de ſe: *Ego ſum lux hujus mundi*. Sed *conculcavit* ille potius *tenebras*, qui cæcitatem primi hominis ad ejus poſteros tranſeuntem, miſericordiæ ſuæ luce ſuperavit. Quapropter hoc commate quo ait, *Forſitan tenebræ conculcabunt me*, irridentur illi, qui de ipſo poterant timoris alicujus nebulas ſuſpicari. Cujus ſenſus ſequitur explanatio, cum dicit: *Et nox illuminatio in deliciis meis*. Quomodo poterat a tenebris conculcari, cui erat *nox illuminatio in deliciis* ſuis? Noctem ſignificat inferni clauſtrum, quod revera illuminavit, quando poteſtatem diaboli contrivit, & hominem ſua miſeratione liberavit, quem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam plaſmare dignatus eſt. *In deliciis* autem *meis*, paradiſum ſignificat, unde primum hominem peccata pepulerunt: ſed confeſſionis beneficio animæ ſanctorum ad ejus amœnitatem Domino præſtante reverſæ ſunt. Sic enim credenti Latroni dictum eſt: *Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiſo*. Paradiſus enim ſignificatur amœniſſimus locus, & feliciſſimæ jucunditatis æterna ſecuritas.

Pſal. 123. 3. *Joan. 8. 12.* *Luc. 23. 43.* *Quid ſignificet paradiſus.*

℣. 11. *Quia tenebræ non obſcurabuntur a te, & nox ſicut dies illuminabitur: ſicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus*. Superioris ſententiæ cauſa redditur, quare nox ſit illuminatio in deliciis ejus; ſcilicet, quia *Tenebræ non obſcurabuntur a te*, ſed potius illuminabuntur. Tenebras enim dicit myſtica quæque & profunda ſcripturarum divinarum, juxta illud quod legimus in Proverbiis: *Intelligit quoque parabolam & tenebroſum ſermonem*; ſic & in alio pſalmo legimus: *Tenebroſa aqua in nubibus aeris*. Ergo iſtæ *tenebræ non obſcurabuntur*, ſed potius illuminantur a Domino: quoniam prædicatio Prophetarum ipſo veniente completa eſt. Solet enim ad Patrem referre quod ipſe facit, ut poſſit cooperatio ſanctæ Trinitatis intelligi. Sequitur, *Et nox ſicut dies illuminabitur*. Illa enim quæ fuerant quaſi nox ſub myſtica complexione tenebroſa, tanquam dies illuminata ſunt, cum in adventu Domini Salvatoris Prophetarum dicta patuerunt. Et bene utrumque conjunctum eſt, *Sicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus*: quia in utroque veritas fuit, ſive cum obſcura viderentur, ſive cum illuminata patuerunt.

Prov. 1. 6. *Pſal. 17. 12.*

℣. 12. *Quoniam tu poſſediſti renes meos Domine: ſuſcepiſti me de utero matris meæ*. *Renes* ſignificant fortitudinem corporalem, qui dum bene vigent, corpus noſtrum eorum miniſterio vegetatur; cum fuerint ſaucii, imbecilla nimis fragilitate ſuccumbit. Quapropter *renes* ſuos merito a Patre dicit *eſſe poſſeſſos*, qui cæleſtis juſtitiæ firmitate conſiſtens, peccatum fragilis corporis ignoravit. *De utero* vero *matris*, de Synagogæ finibus dicit: quia ipſe per ſuſceptam carnem a Synagoga generatus eſt, quando eum ritu Judæorum octavo die circumciſum eſſe cognovimus: ſuſceptum ſe perhibens a Deitate Patris, ſive ſua, quoniam utrumque unum eſt. Nam ſi hoc tantummodo de virginali utero velis advertere, non ſolum quando egreſſus, ſed quando Spiritu ſancto conceptus eſt, a Domino probatur aſſumptus; ut ex hoc Neſtoriana deſtruatur iniquitas. *Ex utero* enim, ſignificat in utero; ſicut Dominus ait Jeremiæ: *Priuſquam te formarem in utero novi te, & in vulva ſanctificavi te*. Verum hæc omnia a natura ſuſcepta hominis in ſancti Patris honore referuntur; ſicut Evangelii textus oſtendit, deliberationis ejus fuiſſe Patrem prædicare, voluntatem ejus implere, acceptum ab eo calicem bibere, & in nulla parte ab ipſius diſpenſationis gloria diſcrepare.

Renes ſignificant fortitudinem corporalem. *Jerem. 1. 5.*

℣. 13. *Confitebor tibi Domine quoniam terribiliter * mirificatus es: mira opera tua, & anima mea novit nimis*. Venit ad tertium modum, ubi laudat Patrem, qui in eum miracula tanta monſtravit. *Terribiliter* enim *mirificatus eſt* Pater, quando Paſſionem Domini Chriſti tenebræ ſunt ſecutæ, terra concremuit, ſaxa dirupta ſunt, ſepulchra patuerunt, mortui reſurrectione lætati ſunt, cum ipſe iterum in eodem corpore ſancta Reſurrectione conſpectus eſt, dum ad diſcipulos ſuos januis clauſis intravit, dum cælos ſub hominum viſione conſcendit; quæ licet propria Deitate compleverit, more ſuo Paternis hoc virtutibus applicavit; ut (ſicut ſæpe dictum eſt) ſanctæ cooperationis pateſaceret unitatem. Sequitur, *Mira opera tua, & anima mea novit nimis*. Operam Patris miram noverat: quia (ſicut ſuperius dixit) nox illuminatio in deliciis ejus erat: quia poſſederat renes ipſius: quia illum ſuſceperat ex utero Matris ſuæ; neceſſe enim fuit ut illum mirabilem cognoſceret, quem tantorum beneficiorum piiſſimum Largitorem humanitas ejus plena divini luminis claritate cernebat: quia ſicut in Evangelio dicit; *Nemo novit Patrem niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare*. Et aliter; ideo noverat nimis operam Patris: quia ſicut ipſe dicit: *Ego in Patre, & pater in me eſt*. Non enim ſic poteſt noſſe qui ſeparatur extrinſecus. Iſtud enim noſſe inæſtimabile, ſingulare atque incomprehenſibile eſt, quando in ſe alterutrum manere noſcuntur.

* MSS. A. B. *magnificatus es, mirabilia ...... cognoſcis.* *Matth. 11. 27.* *Joan. 14. 11.*

℣. 14. *Non eſt occultatum os meum a te, quod feciſti in occulto: & ſubſtantia mea in inferioribus terræ*. *Os* hic, non ora ſignificat, ſed illud quod venit ab oſſibus; quod revera in occulto factum eſt, dum in interioribus corporis noſtri conſtat eſſe reconditum. Quis enim oſſa in homine videat, dum & caro illa veſtiat, & ſuperducta cutis abſcondat? Quod ſi hoc magis ſpiritualiter velimus accipere, facilius nobis quæ dicta ſunt, intimantur. Poſtquam in conditione rerum Heva de Adæ coſta formata eſt, dixit vir ejus: *Hoc os de oſſibus meis, & caro de carne mea*. Apoſtolus autem ad conjugatos loquens, iſtud myſterium ad quid pertinere poſſit, exponit, dicens: *Hoc magnum eſt ſacramentum, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia*. Unde conſtat *os* Domini Eccleſiam hic debere intelligi. Et ut prædicto exemplo plenius aptemus illa quæ dicta ſunt; ante adventum Domini occulta fuerunt quædam Eccleſiæ ſacramenta, ut baptiſmum ſacrum, ut corpus & ſanguis Domini, & cætera quæ plenitudine veniente claruerunt. Addidit, *Et ſubſtantia mea in inferioribus terræ*. Inferiora terræ fuerunt Gentium culturæ ſordentes, quæ longe tunc a Judæorum religione diſtabant. Sed ipſis facta eſt nota ſubſtantia Domini Salvatoris, quando in ipſo intelligentes Divinitatem Verbi, per Apoſtolicam doctrinam devotis mentibus acceperunt. Nam licet eſſent diverſæ nationes, per ſuperſtitiones ſuas *inferiora terræ*; ſuperiores tamen redditæ ſunt Judæis, Chriſtianæ religionis ſalutares regulas imbibentes.

Geneſ. 2. 23. *Epheſ. 5. 32.* *Ante adventum Domini occulta fuerant quædam Eccleſiæ ſacramenta.*

℣. 15. *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur: * die * firmabuntur, & nemo in eis.* Natura illa hominis, quæ ſe in Evangelio ignorare dixit finem hujus mundi, & quæ ait: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*; & his ſimilia, ipſa & *imperfectum* ſuum Patrem *vidiſſe* teſtatur. *Imperfectum* ſiquidem ejus eſt, quod adhuc Eccleſia uſque ad finem ſæculi congregatur, quod in illa reſurrectione beatis præmia promiſſa daturus eſt, quod erit *omnia in omnibus*. Sed Deitas iſta jam vidit, quæ adhuc longis poſt temporibus futura ſervantur. Nam de beato populo iſtud dici ſequentia declarant. Adjecit enim, *Et in libro tuo omnes ſcribentur*, utique qui æterna felicitate gaudebunt. Nam ſicut illud quod in libro ſcribitur, ſcriptura continente ſervatur; ita hoc multo firmius fixum manet, quod memoria Domini continetur. Sequitur, *Die firmabuntur, & nemo in eis*; illi ſcilicet beati, de quibus fecit ſuperius mentionem, *die firmabuntur*, id eſt, de vero illo Sole perfecta luminis claritate complendi ſunt, ut fiat illud quod dictum eſt: *Sicut ſtella ab ſtella differt in claritate, ſic erit reſurrectio mortuorum.* Et nota quia non dixit, die clarificandi ſunt, ſed *die firmandi ſunt*; nam ſi dixiſſet clarificandi ſunt, poterat fortaſſis & ad breve tempus intelligi. Nam cum dicit *firmabuntur*, æternitatem beneficii teſtatur eſſe manſuram. Subjunxit, *Et nemo in eis*; ſubaudiendum, infirmabitur: quia jam omnis fragilitas carnis exploſa diſcedet, & omnis mortalitas conſumpta diſperiet.

* Ed. dii.
* MSS. A. B. firmabuntur.
Matth. 26. 38.
Quid ſit imperfectum Chriſti.
1. Cor. 15. 28.
Ibidem 41. 42.

℣. 16. *Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus: nimis confortati ſunt principatus eorum.* Quartus modus pſalmi qui ſupereſt introitur: honorem ſanctorum ſuum, atque Patris aſſerens eſſe præconium. Nam cum dicit: *Mihi*, ſe deſignat; cum dicit: *Amici tui*, Patrem declarat, ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Omnia mea Patris ſunt, & omnia Patris mea ſunt.* Amicos vero Domini primum dictos legimus Patriarchas, id eſt, Abraham, Moyſem; & poſt, Apoſtolis ſuis Dominus Salvator dixit: *Jam non dico vos ſervos, ſed amicos.* Iſti ergo tales amici ſunt Patris, quorum honor ad Dominum revertitur Salvatorem: quia nemo ſanctos ejus veneratur, niſi qui Chriſto Domino pura mente devotus eſt. Addidit, *Nimis confortati ſunt principatus eorum*. *Nimis*, valde ſignificat. *Confortatus* vero *principatus* Apoſtolorum Epiſcopales cathedras dicit, quas in Eccleſiis inſtituendis, diviſis per mundum ſedibus, ſanctarum prædicationum opere fundaverunt. Ipſi enim, præſtante Deo, leguntur duces Eccleſiarum, arietes gregum, & principes fidelium eſſe populorum; merito, quorum laboribus ſancto Spiritu conferente totius orbis adunata & ſolidata devotio eſt.

Joan. 17. 10.
Amici Dei Patriarchæ & Apoſtoli.
Ibid. 15. 15.
Epiſcopales cathedras prædicationum opere fundaverunt Apoſtoli.

℣. 17. *Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur: exſurrexi, & adhuc ſum tecum.* In promiſſionibus Abrahæ, quas ei Dominus in Geneſi fecit, legitur multiplicandum ſemen ejus ſicut arenam maris, & ſicut ſtellas cæli; hic autem dicit: *Et ſuper arenam maris*; ut ibi coæquare arenæ factam comparationem, hic autem tranſcendere videatur. *Arena* enim maris ſignificat Judæos, propter intellectum terrenum & ſterilitatem fidei. *Arena* enim ab ariditate dicta eſt. Stellas autem cæli ad populum reſpicit Chriſtianum, propter claritatem ſcilicet religionis & ſplendorem fidei. Dinumeraturum ſe ergo promittit Chriſtus Dominus populum fidelem, qui ſuper illum Judaicum multo numeroſior invenitur. Neceſſe enim fuit, ut vinceret unam gentem numeroſitas aggregata nationum. Addidit, *Exſurrexi & adhuc ſum tecum.* Hic occultis omnino verbis atque pauciſſimis adventum ſuum ſecundum deſignat, quando judicaturus eſt mundum. *Exſurrexi*, tempus ſignificat Reſurrectionis ſuæ. *Adhuc tecum ſum*, dum ſedet ad dexteram Patris quaſi in occulto, dum adhuc me homines videre non prævalent, uſque ad illud ſcilicet tempus, quando regnum meum evidentiſſime hominibus innoteſcat. *Adhuc* enim, futurum ſignificat tempus, non quod ab ipſo aliquando dividendus eſt: ſed quoniam qui eſt modo nobis inviſibilis, omnibus poſtea Gentibus apparebit.

Geneſ. 22. 17.
Arena ab ariditate dicta.

℣. 18. *Si occidas Deus peccatores: viri ſanguinum declinate a me.*

℣. 19. *Quia dicitis in cogitationibus: Accipient in vanitate civitates ſuas.* In his duobus verſibus, primo loco dicamus Hyperbaton, ut juvante Domino facilius eorum expoſitionem per partes explicare valeamus. Eſt enim talis ordo verborum. *Si occidas Deus peccatores.* Ante omnia nobis cavendum eſt, ne putemus Dominum Chriſtum deprecari interitum peccatorum, qui ad peccatores venerat ſine dubitatione ſalvandos, ſicut ipſe in Evangelio dicit: *Non veni vocare juſtos, ſed peccatores.* Quod ſi hoc ſpiritualiter inquiramus, cuncta nobis removetur adverſitas. Dicit ergo: *Si occidas Deus peccatores.* Occidit Deus peccatorem, cum moritur peccato, ut vivat Domino, ſicut ait Apoſtolus: *Mortuus ſum legi, ut vivam Chriſto.* Occiduntur ergo peccatores, quando a cogitationibus malis in bonum diſpoſitum transferuntur: Quod dum eis beneficio converſionis emerſerit, tunc *in vano accipiunt* priores *civitates* ſuas, id eſt, vitioſiſſimas ſuperſtitiones, quæ pertinent ad Babyloniam, quando jam Dei beneficio ad Eccleſiæ Catholicæ ſepta pervenerint. Et quoniam non merentur omnes ad fidem Catholicam pervenire, illis perfidis ac duratis, qui credere noluerunt, quod eſt in medio dicitur: *Viri ſanguinum declinate a me: quia dicitis in cogitationibus.* Illi ergo viri ſunt ſanguinum, quia carnaliter vivunt, & quæ ſunt ſanguinis peragunt; quibus merito dicitur: *Diſcedite*: quia ſecum non deſideraverunt in Eccleſia reperire. Sequitur, *Quia dicitis in cogitationibus*, id eſt, contra illa murmuratis quæ vobis Spiritus ſancti virtute prædicata ſunt. Et ideo ſi prædictum ordinem teneas, omnem a te caliginem confuſionis emendas.

Matth. 9. 13.
Occidit Deus peccatorem cum moritur peccato, ut vivat Domino.
Galat. 2. 19.
Viri ſanguinum ſunt qui carnaliter vivunt.

℣. 20. *Nonne odientes te odio habui: & ſuper inimicos tuos tabeſcebam?*

℣. 21. *Perfecto odio oderam illos: & inimici facti ſunt mihi.* Non ſuperflue videtur inquiri, cur inimicos noſtros amare præcipimur, Dei autem odiſſe devotum eſt: quoniam in utriſque magna diſtantia eſt. Noſtri quippe inimici interdum contra nos juſta indignatione conſurgunt, & irritantur quare illis officia debita non præbemus, quare detrahimus, quare bonis eorum niſibus invidemus. Merito ergo adverſarios noſtros jubemur diligere, quos nos noſtro vitio contingit offendere. Dei vero inimici, quando obſtinati ſunt, competenti & religioſa execratione damnantur: quoniam cum ab ipſo creati ſint, ipſique debeant omne quod vivunt, ſuo tamen contumaces redduntur Auctori; quapropter juſte tales horrendi ſunt, qui tantorum beneficiorum memores non fuerunt. Conſideranda eſt etiam diſtinctio facta verborum. Primo enim dixit:

Cur inimicos noſtros amare præcipimur Dei autem odiſſe devotum eſt.

Odien-

Odientes te odio habui. Poſſunt enim in maligno pectore prius odia occulta verſari: ſed jam validiſſimæ nequitiæ eſt, qui profitetur inimicum. Significat enim perſecutores apertos & obſtinatos, qui ſanctos Dei ſcelerata præſumptione dilacerant. Et merito ſe ſupra eos tabeſcere dicit ſancta pietas: quoniam dum hic ſuſtinentur diutius ad correctionem, illi Eccleſiam Dei temerariis auſibus inſequuntur; ſicut & alibi dictum

Pſal. 118.139. Quid ſit: Tabeſcere.

eſt. *Tabeſcere me fecit zelus domus tua*. Hoc verbum magni doloris indicium eſt. Tabeſcere enim illos dicimus, qui curis jugibus affliguntur, & pene uſque ad interitum vitæ corpore deficiente perveniunt. Sequitur de ſecundo verſu: *Perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi*.

Perfectum odium eſt homines diligere, & eorum vitia ſemper horrere.

Perfectum odium eſt, homines diligere, & eorum vitia ſemper horrore. Nam in illa parte qua creatura Dei ſunt, amandos eſſe non dubium eſt: quia conſiderata opera Dei, boni ſunt. In illa vero iniquitate horrendi ſunt, in qua ſe fœdis ſceleribus polluerunt: quoniam tales placere non poſſunt, niſi eis qui factis ſimilibus implicantur. Et ut tibi Divinitatis ſuæ oſtenderet unitatem, illos dicit ſibi inimicos factos, qui contrarii paternis juſſionibus extiterunt. Et nota quod per quintam ſpeciem definitionis, quæ Græce dicitur κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum, definit quo odio inimicos oderat Patris, perfecto ſcilicet, quod non livore humano, non invidia carnali, ſed Domini charitate generatur.

Odium unde dictum.

Odium quippe dictum eſt, quaſi oris repudium.

℣. 22. *Proba me Deus, & ſcito cor meum: interroga me, & cognoſce ſemitas meas.*

℣. 23. *Et vide ſi via iniquitatis in me eſt: & deduc me in viam æternam*. Iſtud nullus poteſt alter de ſe dicere, niſi qui & illud ait: *Ecce*

Joan. 14.30.

venit princeps mundi hujus, & in me non inveniet quicquam. Solus enim abſque peccato eſſe dignoſcitur, qui etiam tuliſſe peccata hominum comprobatur. *Proba*, patientiam demonſtrat. *Scito*: quia delinquere in tanta rerum fluctuatione neſcivi. *Interroga*, ad inquiſitionem pertinet minutiſſimam: quia nemo ſcienti interrogatus poteſt negare quæ geſta ſunt. *Semitæ* quoque ad operationes reſpiciunt, quas ille jugiter cæleſti ſanctitate tranſegit. Sequitur, *Et vide ſi via iniquitatis in me eſt: & deduc me in viam æternam*. Conſidera, Magiſter bonus quemadmodum perfectum ordinem docet. Prius ſe dixit probari, ſciri, deinde interrogari; ut quando iniquitas non fuiſſet inventa, perduceretur in illam viam, ubi regnat cum ſancto Spiritu poteſtate mirabili, & gloria ſempiterna.

Via iniquitatis diabolicus actus eſt.

Via iniquitatis diabolicus actus eſt, quem in hujus ſæculi curſu malis inſtigationibus exercere non deſinit. Hanc viam juſte in ſe negavit eſſe, qui petra eſt: quia veſtigium ſerpentis antiqui in ejus ſoliditate nullatenus valuit inveniri. Merito ergo humana ſubſtantia in æternam viam petiit ſe deduci, in qua diaboli ſemita non potuit inveniri. Frequenter enim

Cur Chriſtus petat a Patre quæ ſibi propria ſunt.

Dominus Chriſtus petit a Patre quæ propria ſunt; ut unitas charitatis, potentiæ, vel naturæ inter eos poſſit agnoſci.

Concluſio Pſalmi.

Ecce jam duarum naturarum octavus nobis pſalmus emicuit, quibus errantium perfidia præſumpta retunditur. Qui certe vel illo circumciſionis curentur exemplo; ut ſicut Judæi octavo die præputia deponebant: ita & iſti octavo pſalmo * commoniti, obſtinationis ſuæ ſuperflua derelinquant. Eſt enim de hac re (ſicut dictum eſt) ſecundus, octavus, vigeſimus, ſeptuageſimus primus, octogeſimus primus, centeſimus ſeptimus, centeſimus nonus, & præſens centeſimus trigeſimus octavus. Et quamvis altiſſima ſurditas eis immineat, nec tot præconibus ſuperata diſcedat: tamen ſi adhuc nefanda perſuaſione durati ſunt, dicamus illis ſyllogiſticas probationes, quoniam ſe maxime Dialecticos videri volunt. Prima igitur probatio eſt:

** Ed. communiti.*

Duæ naturæ perfectæ probantur in Chriſto contra Arianos.

quoniam ex duabus naturis Chriſtus Dominus conſiſtit, ita. Si Chriſtus unus atque idem perfectus Deus eſt, & perfectus homo, ſicut omnium ſanctorum Patrum fatetur aſſenſus, ex Deitate & humanitate adunata & perfecta conſiſtit. Quicquid autem ex Deitate & humanitate adunata & perfecta conſiſtit, ex duabus naturis adunatis & perfectis conſtet neceſſe eſt, ſcilicet Divinitatis & humanitatis. Chriſtus igitur unus atque idem permanens, ex duabus naturis adunatis & perfectis conſiſtit, ſcilicet Deitatis & humanitatis. Secunda probatio: quia in duabus naturis eſt Dominus Chriſtus, ita. Si Chriſtus unus atque idem permanens, ex duabus naturis adunatis & perfectis conſiſtit, ſicut demonſtratum eſt, ex Deitate & humanitate. Quicquid autem ex duabus naturis adunatis & perfectis conſiſtens Deitatis & humanitatis, & in duabus naturis adunatis & perfectis eſſentiam habet. Chriſtus igitur unus atque idem conſtans, in duabus naturis adunatis & perfectis eſſentiam habet. Tertia probatio: quia duas naturas in ſe Dominus Chriſtus habet ſemper, ita. Si Chriſtus unus atque idem conſtans, in duabus naturis adunatis & perfectis Deitatis & humanitatis eſſentiam habet, ſicut demonſtratum eſt. Quicquid autem in duabus naturis adunatis & perfectis Deitatis & humanitatis eſſentiam habens, duas naturas perfectas atque adunata in ſe habet. Chriſtus igitur unus atque idem permanens, duas naturas perfectas atque adunatas in ſe habet, ſcilicet Deitatis & humanitatis. Quarta probatio, quæ oſtendit: quoniam ſi quis confeſſus fuerit Chriſtum Deum perfectum, & hominem perfectum, denegans duas naturas, rectam doctrinam & hoc quod confeſſus eſt, perimit, id eſt, Chriſtum Deum perfectum & hominem perfectum, ita. Si Chriſtus unus atque idem perfectus Deus eſt, & perfectus homo, duas naturas perfectas & adunatas in ſe habet Deitatis & humanitatis. Si enim in ſe non habet duas naturas perfectas & adunatas Deitatis & humanitatis, ſicut quidam dementium dicunt, non eſt perfectus Deus, & perfectus homo: ſed aut ſolum Deus, aut ſolum homo, aut nec Deus nec homo: ſed cum illud inconſequens ſit atque nefarium; Chriſtus autem unus atque idem perfectus Deus eſt & perfectus homo, ſicut habet communis confeſſio. Habet in ſe igitur duas naturas perfectas & adunatas Deitatis & humanitatis. Unde etiam Facundus venerabilis Epiſcopus, hæreticorum penetrabili ſubtilitate deſtructor, nuper ad Juſtinianum Principem ſcribens, de duabus naturis Domini Chriſti duos libellos caute nimis luculenterque tractavit, quos vobis tranſcriptos reliqui; ut nec antiquis egeatis tractatoribus nec modernis. Quapropter relinquamus aliquando adverſantium contentiones illicitas. Nemo nos audebit dicere fortaſſe culpabiles, ſi poſt octavam correctionem illud eis dicimus, quod Apoſtolus ſcribens ad Titum,

poſt ſecundam increpationem judicavit eſſe faciendum; dicit enim: *Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam correptionem evita: ſciens quia ſubverſus eſt hujuſmodi & peccat, & eſt a ſemetipſo damnatus*. Quid ſit autem hæreticus quidam Patrum pulchre definivit: Hæreticus eſt qui divinæ legis vel ignorantia, vel contemptu raptatus, aut novi pertinax inventor erroris, aut alieni ſectator, Catholicæ unitati mavult adverſari, quam ſubjici.

Ad Titum 3. 10. 11.

Quid ſit hæreticus.

PSALMUS CENTESIMUS Trigeſimus nonus.

In finem, pſalmus David.

QUamvis in ſuperiore pſalmo titulus iſte videatur expoſitus: tamen non piget breviter repetere, quod nos conſtat ſalutariter ſemper audire. *In finem*, Dominum ſignificat Chriſtum, ſicut dicit Apoſtolus: *Finis enim legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*. Ad quem corda noſtra totis viribus erigamus; quia nobis in hoc pſalmo quaſi præconis voce Judex terribilis, omnipotens, pius, & nimium deſiderabilis advenire prædicitur.

Rom. 10. 4.

Diviſio Pſalmi.

PEr totum pſalmum ſancta Eccleſia loquitur. Primo membro Dominum deprecatur, ut ab iniquo diabolo eam liberare dignetur, qui multis fraudibus atque inſidiis devotionem populi fidelis conatur evertere. Secundo poſtulat, ne tentatori nequiſſimo tradatur, quam jam conſtat acerbis periculis ipſo protegente liberatam. Tertio, in judicio futuro vindictam ſupra eos dicit eſſe venturam, qui pauperes ejus inſanis motibus perſequuntur.

Diviſio Pſalmi.

℣. 1. ERipe me Domine ab homine malo: a viro iniquo libera me. Sciens mater Eccleſia quanta in membris ſuis diaboli infeſtatione patercetur, ſollicite clamat ad Dominum, qui ſolus poteſt ejus ſuperare nequitiam, ut ab ipſius multiplici tentatione liberetur: ne diutius fatigata ſuccumbat. Hominem ſiquidem malum pro diabolo poni Evangelio teſte didicimus, dicente: *Malus autem homo eſt diabolus*. Et merito ſic dicitur, qui peccatorum contagione polluitur; ut jam non cæleſtis Angelus, ſed homo ab humo dictus eſſe videatur: qui tamen vicaria ſibi permutatione ſuccedunt. Nam & hominem malum appellamus hodieque diabolum: & e diverſo diabolum (ſicut ſupra probatum eſt) malum hominem nuncupamus. Sequitur ad diſcretionem faciendam: *Virum iniquum*, ut ſpecialiter terrigenam deſignet, quaſi diaboli militem; ut & ab auctore criminum, & a ſequacibus ejus eripi ſe perfectiſſima ſupplicatione deprecetur. Nam & ipſæ proprietates diverſas perſonas deſignant. Malignus appellatur diabolus: iniquus dicitur homo ſequax ejus. Duo enim ſimul epitheta uni perſonæ non poterant convenire; quod eloquentiæ lege prohibitum eſt.

Per hominem malum diabolus intelligitur.
Matth. 13. 39.

℣. 2. *Qui cogitaverunt malitias in corde: tota die conſtituebant prælia*. Graviora ſunt ſemper pericula quæ habentur occulta: quia ſubita irruunt, quando velut torrentia flumina improviſa deſcendunt. Significat enim illos qui de Eccleſiæ viſceribus exeuntes, pravis dogmatibus in ſacrilega certamina proruperunt. A quibus merito ſe poſtulat eripi, ne poſſit eorum pravitatibus ſauciari. Et ut nequitiam ipſorum continuam eſſe monſtraret, dixit: *Tota die*; ut nulla eos laſſitudo, nulla temporis longinquitas mitigaret.

Graviora ſunt pericula quæ habentur occulta.

℣. 3. *Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes: venenum aſpidum ſub labiis eorum*. Pulchre hic malitia hæreticorum doluſque deſcribitur. *Linguas* enim verba ſignificat, quæ nequitiæ cotibus expolita, vulnerare contendunt corda ſimplicium. Quæ merito ſerpentibus exæquantur: quia ſermonibus ſuis virus evomunt, unde ſurdis aſpidibus comparantur. Tali enim propoſito contendunt, ut pertinacia mentis nunquam velint a veritate ſuperari. Hæc figura dicitur Parabole: quoniam res ſibi genere diſſimiles pernicioſis qualitatibus comparantur.

Hæreticorum lingua aſpidibus comparantur.

℣. 4. *Cuſtodi me Domine de manu peccatoris: & ab hominibus iniquis libera me*. Peccatorem iterum hic diabolum ſignificat, qui inter omnes creaturas primus exceſſit, & de iniquitate ſua Adam noſcitur ſauciaſſe. De hujus poteſtate nequiſſima (quoniam omnino validus eſt) ut etiam hujus mundi princeps dicatur, petit ſe ſancta Eccleſia *cuſtodiri*: quia multis dolis, multis fallit inſidiis; ut præcaveri nequeat, qui lubrico ſe veſtigio ſemper tectus inſinuat. Sequuntur etiam ejus miniſtri: quoniam quod non potuerit per ſe inſpirando mentibus noſtris ſurripere, per ſuos ſequaces publice conatur implere.

Cur diabolus peccator dicatur.

℣. 5. *Qui cogitaverunt ſupplantare greſſus meos: abſconderunt ſuperbi laqueos mihi*. Supplantare proprie dicimus, quando plantis noſtris terra ſubducitur, ut in tenebroſis cavernis graviter incidamus. Quod nobis facit inimicus, qui in via Domini gradientibus vicinas peccatorum foveas parat; ut quando nos ab illa rectiſſima intentione deduxerit, eluſos deceptoſque ſubmergat. Ad illam ſiquidem viam non audent accedere, quæ ſola juſtorum eſt. Superbi autem ſunt elati hæretici, qui viam Domini deſerentes, pravis dogmatibus populos decipere potius, quam docere feſtinant. Iſti ſanctæ plebi laqueos ponunt, quando eos vanis ænigmatibus obligare contendunt.

Hæreticorum malignitas.

℣. 6. *Et funes extenderunt in laqueum pedibus meis: juxta iter ſcandalum poſuerunt mihi*. In exponendis hæreticorum pravitatibus perſeverat. Ponunt enim funes, id eſt, doloſas & tortuoſas objectiones, quibus capiant ſenſus humanos; ut quaſi pedibus laqueum, ita mentibus tendere probentur ſcandalum. *Laqueus* enim funis ideo poſitus eſt: quia vincula ſua gravius ſemper adſtringit, nec amplexus ejus aliqua lenitate dilabitur, cum nodoſis quibuſdam ſinibus illaqueata concludit. *Juxta iter* proprie dictum eſt: quoniam non capiunt niſi illos qui a recto virtutum calle diſcedunt. Sequitur primum Diapſalma, ubi diviſionem nobis pauſatio jucunda concedit.

Hæreticorum pravitas detegitur.

℣. 7. *Dixi Domino: Deus meus es tu: exaudi Domine vocem deprecationis meæ*. Poſt crudeles laqueos præparatos, poſt tortuoſos funes poſitos, poſt iniqua ſcandala diabolica fraude machinata, venit ad ſecundam partem: ad Dominum verba convertens, ne peſſimis tradatur inſidiis. Dicit enim Eccleſia puriſſima fide reſplendens, & indemutabili virtute conſiſtens: *Dixi Domino: Deus meus es tu*. Quod certe non poteſt dicere quæ caducis probatur erroribus implicari; non enim Arriana congregatio, non Sabelliana, non Manichæorum, non Pelagiana, non Appollinaris, non

Eutichiana, non Neſtoriana, non cætera portenta potius dicenda quam dogmata, hoc poſſunt vere dicere Domino: *Deus meus es tu*. Dicat ergo Eccleſia Catholica, dicat Sponſa de Gentibus advocata, quæ ſanctam Trinitatem ſide veraciſſima confitetur. Sequitur, *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ*. Suffecerat dici. Exaudi precem meam, niſi altius aliquid voluiſſet intelligi. *Vox* enim *deprecationis*, eſt puritas orationis, & clamor ille tacitus qui aſcendit ad Dominum. Dicitur enim tacenti Moyſi: *Quid clamas ad me?* Dicitur Cain: *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra*. Quapropter ſanctæ operationis vox, eſt rerum ipſarum loquaciſſimus clamor, non hominibus notus, ſed ſoli Deo cognitus. Et ideo petit *exaudiri vocem deprecationis* ſuæ; quia ſe noverat munera juſtiſſimæ petitionis offerre.

Vox deprecationis eſt puritas orationis.

Exod. 14. 15. Geneſ. 4. 10.

℣. 8. *Domine, Domine virtus ſalutis meæ: obumbraſti ſuper caput meum in die belli*. Repetitio iſta, *Domine Domine*, affectum piæ precationis oſtendit. Quæ figura dicitur Epizeuxis, id eſt, in eodem verſu ejuſdem verbi ſine aliqua dilatione facta congeminatio. Quod ſchema (ſicut ſæpe dictum eſt) plurimum valet ad animos commovendos. Cum enim dicit: *Virtus ſalutis meæ*, patientiam ſuam perſeverantiamque demonſtrat. In certamine vero tribulationum ſalus eſſe non poteſt, niſi miſericordia Domini virtus tolerantiæ fuerit attributa. Virtus enim a viriditate dicta eſt, quæ neſcit aliquo labore marceſcere. Sequitur, *Obumbraſti caput meum in die belli*. Cum dicit Eccleſia caput ſuum obumbratum in die belli, ſignificat beatam Domini Paſſionem, qui in illo die crucifixionis ſuæ ſic obumbratus atque defenſus eſt; ut nec animus ejus confuſionem aliquam pateretur, nec caro ipſius corruptionis injuriam ſuſtineret, quando & ipſe ſibi in vigeſimo primo pſalmo venire deprecatur auxilium. Decurſa enim Paſſione ſua ait: *Tu autem Domine ne longe facias auxilium tuum a me: ad defenſionem meam reſpice*, &c. Bene autem definita eſt Paſſio Domini, dies belli; ſcilicet quando diabolo victo, infernorum clauſtra dirupta ſunt, captivi liberati ſunt, ſoluſque moriendo triumphavit, qui novo more mortem morte deſtruxit.

Quid ſit Epizeuxis.

Virtus unde dicta.

Pſal. 21. 20.

Paſſio Domini dies belli vocatur.

℣. 9. *Ne tradas me Domine a deſiderio meo peccatori: cogitaverunt * adverſum me: ne derelinquas me, ne unquam exaltentur*. A deſiderio ſuo traditur peccatori, quiſquis per concupiſcentias carnis diabolo relinquitur poſſidendus. De quibus dicit Apoſtolus: *Propterea tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam*. Sed ne hoc fiat, ſequitur res omnino probabilis; ut ſicut inimici conſilium faciunt in malum: ita virtus divina præſtare dignetur auxilium. Ad poſtremum dicitur cauſa juſtiſſima, ne revera exaltentur perditione juſtorum, qui de fidelis populi ſubverſione glorientur. Sequitur ſecundum Diapſalma, ubi diviſionem, ſicut conſuevimus, apponemus.

* MSS. A. B. F. *contra*.

Rom. 1. 24.

℣. 10. *Caput circuitus eorum: labor labiorum ipſorum operiet eos*. Poſt preces habitas ne traderetur inimicis, ſancta Mater Eccleſia venit ad tertium membrum, in quo impiorum inexplicabiles deſignat errores. Nam ſicut ſuperius, In die belli caput ſuum obumbrari dixit a Domino: ita iſtorum caput quod eſt diabolus notabilem refert habere circuitum, qui nunquam ad rectam viam pervenit: quoniam per veſtigia ſua rediens ſe ſemper involvit. Ordo autem verborum talis eſt: Caput eorum circuitus. De quo ſimiliter Petrus dicit Apoſtolus: *Adverſarius veſter ſicut leo rugiens, circuit quærens quem devoret*. Pulcherrima ſpecies definitionis eſt, uno verbo declarare, quid ſit res illa quæ quæritur. Hoc Græce, κατὰ τὸ λέξιν, Latine ad verbum dicitur. *Labor* vero *labiorum*, eſt prolatum ore mendacium, quod laborioſe fingitur, quoniam exquiſita machinatione formatur. Veritas enim ſine labore dicitur: quia ſimpliciter & ſine difficultate profertur. Quapropter oris eorum mendacium eos operit, cum perfidi de ſua aſſertione ſuperantur. Nunquam enim ſic eſt cauta malitia, ut ipſa ſibi non loquatur adverſa.

1. Pet. 5. 8.

Labor labiorum eſt prolatum ore mendacium.

℣. 11. *Cadent ſuper eos carbones ignis, in ignem ejicies eos: in miſeriis non ſubſiſtent*. Primo inexplicabiles eorum dixit errores: nunc pœnas memorat omnino ſalutares. *Carbones ignis*, ſunt pœnitentiæ cruciatus, quod tamen incendium naſcitur ex imbre lacrymarum; ſicut & in centeſimo decimo nono pſalmo dictum eſt: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatoriis*. Primo enim ſupra eos cadit luctuoſa compunctio, poſt in ignem dejiciuntur, quando jam miſeratione Domini flamma charitatis accenſi ſunt; & fervere ſanctis operibus incipiunt, qui pridem deſidioſo nimis tepore vixerunt. His evenit, ut in miſeriis ſuis non ſubſiſtant, quando in bonam partem divino munere transferuntur.

Carbones ignis ſunt pœnitentiæ cruciatus.

Pſal. 119. 4.

℣. 12. *Vir linguoſus non dirigetur * ſuper terram: virum injuſtum mala capient in * interitum*. Quamvis *linguoſi* poſſint dici & illi qui linguæ ubertate facundi ſunt: tamen illis hoc ſpecialiter nomen conſtat impoſitum, qui inconſiderata locutione verboſi ſunt. Sunt enim contrarii ſapientibus, & diverſo ſe more tractantes. Monet enim Jacobus Apoſtolus: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum*. Tales enim ſuper terram minime diriguntur, qui a levitate ſua frequenter excedunt. Difficile eſt enim indeliberatum, rectum eſſe ſermonem; ſicut ſcriptum eſt: *In multiloquio non effugies peccatum*. *Injuſtus* autem *vir* eſt, qui divinas regulas contemnens, voluntatis propriæ fervore traducitur. Iſte capitur malis ſuis, & in profundum altiſſima voracitate ſubmergitur: quia ſemper ſibi noxia cogitat, qui Domini præcepta declinat.

* MSS. A. B. F. *in*.
* MS. F. *interitu*.

Jacob. 1. 19.

Difficile eſt indeliberatum rectum eſſe ſermonem.

Prov. 10. 19.

Quid ſit vir injuſtus.

℣. 13. *Cognovi quoniam faciet Dominus judicium inopum, & vindictam pauperum*. Sancta Eccleſia breviter & veraciter loquitur, quales revera debuit culpare linguoſos. Hoc enim ſe dicit per fidem dono Dei cognoviſſe, quod certiſſime creditur eſſe faciendum. *Faciet* ergo *judicium inopum*, quando in illa diſceptatione promiſſa reſtituet, & vindicabit pauperes: de quibus in Apocalypſi ſcriptum eſt: *Vidi ſub ara Domini animas occiſorum*. Et paulo poſt: *Clamantes; Quouſque ſanctus & verus non judicas, & vindicas ſanguinem noſtrum de his, qui habitant ſuper terram?*

Apoc. 6. 9. 10.

℣. 14. *Verum tamen juſti confitebuntur nomini tuo: & habitabunt recti cum vultu tuo*. Deſignatur hoc debere fieri inter quaſlibet temporis graves amaraſque preſſuras. Tunc enim magna virtus eſt laudare Dominum, quando ſe iſtius ſæculi blandimenta ſubducunt. Bonus enim fuit Job, cum Dominum dives colebat: ſed quanto melior, dum eum ſub multiplici afflictione laudabat. Tunc ergo amplius deſideremus gratias agere, quando nos tentator conatur affligere. Facilius enim inimicus diſcedit, cum viderit excedere non poſſe quos deprimit. Nam vide quid ſequitur: quia *cum vultu* ejus *habitare* non deſinunt,

qui recti ſunt. Viſio infaſtidibilis atque perpetua illum ſemper videre, a quo ſe ſolet omnis rationabilis creatura reficere; ſicut & in quintodecimo pſalmo jam dictum eſt: *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo*. Ille enim vultus præmiorum omnium munus eſt; nec poteſt eſſe cujuſquam bonitatis indigus, qui illum meruerit habere conſpectum. Sed cum legatur: *Nemo Deum vidit umquam*; iſtud ad illud tempus referendum eſt, quando beati Dominum non *per ſpeculum*: ſed, ut ait Apoſtolus, *facie ad faciem contuentur*.

Pſal. 15. 10.
Vultus Dei præmiorum omnium munus eſt.
Joan. 1. 18.
1. Cor. 13. 12.

Concluſio Pſalmi.

QUam ſalutaria, quam ſuavia verba ſanctæ Matris audita ſunt. Oravit pro nobis, ut a tentationibus diabolicis exuamur; quas nobis omnino noverat eſſe violentas. Liberatis autem vultum Domini pollicetur; ut nihil laborioſum, nihil triſte metuamus, quibus tale munus tantumque promittitur. Præſta Domine; ut ſicut ſervis tuis es deſiderabilis, indulgentiæ tuæ claritate monſtreris. Non impediant peccata, quæ propria execratione damnamus. Fatemur culpas, ut te placatum habere poſſimus. Solus enim Judex es, qui veniam tribuis confitenti; & cum te nihil lateat, ab homine tamen publicari quæris, quod multo veracius noſſe declararis.

Deus ſolus Judex eſt qui tribuit veniam confitenti.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus.

Pſalmus David.

QUoniam verba tituli frequenti repetitione jam nota ſunt, intentionem noſtram ad Dominum debemus erigere Salvatorem. Nam dubium eſt interdum, quod ſemel dicitur: certiſſimum vero atque indubitatum eſt, quod frequenti repetitione prædicatur. Ideo enim præcedentibus quibuſdam præconibus admonemur, ut aciem mentis noſtræ ad res venturas opportuna devotione præparemus: ne dum incognita fuerint quæ dicuntur, negligentius forſitan audiantur. Supplicat enim Propheta, ut cautioribus viſum eſt, quatenus inter actus iſtos mundanos a diverſis liberetur erroribus: ne in peccatorum retiaculum cadat, cum quibus ſe non optat habere aliquam portionem.

Diviſio Pſalmi.

INtelligens Propheta humanam fragilitatem diverſis peccatorum nexibus implicatam. Prima ſectione Dominum rogat, ut ejus audiatur oratio: ſubjungens a quibus ſe maxime liberari deprecetur erroribus. Secunda, eligit ſe a juſto argui, quam a peccatore laudari: ſupplicans ut cuſtodiatur a laqueis peccatorum, quoniam nullam communionem cum eis ſe habere teſtatur.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. DOmine clamavi ad te, exaudi me: *intende voci orationis meæ, cum clamavero ad te*. Hic quæramus Enthymema. Proponit enim, Domine ego clamavi ad te; ſequitur Concluſio, Exaudi igitur me. Sic virtus illa enthymematici ſyllogiſmi brevi complexione peracta eſt. Volens enim Propheta humano generi affectum continuæ orationis infundere, duo tempora videtur diſcrepantia poſuiſſe. Dicit enim de præterito, *Clamavi*, quod perfectam ſignificat orationem. Et iterum repetit, *Dum clamavero ad te*, quod utique conſtat poſitum de futuro; ut ſicut nullum tempus a culpis eſt vacuum, ita nec a devotis precibus reddatur otioſum. Contra peccata ſiquidem continua, ſalutare remedium eſt jugiter pio Domino ſupplicare. Nam quid proderit dimitti præterita, ſi videantur obligare ventura? Finis ergo bonus quæritur Chriſtiani, ut in extremis cum venia tranſeat, ne vita ſit ultima quæ delinquat. Reſpice quod hic & in ſequenti verſu orationes ſuas quarto modo geminavit: quia ſancto viro tantæ rei nulla poterat eſſe ſatietas. Oratio eſt enim quæ nos a culpis liberat, Judicis animum conciliat, delicta mundat; nec oranti deeſſe poteſt miſericordia, quod nos humilitas, ut jugiter deprecemur, inſtigat. Sed hoc totum pius facit Dominus, dum non vult damnare quos præmonet; clamat enim Opifex rerum: *Nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat*.

Contra peccata continua, remedium eſt Domino jugiter ſupplicare.
Orationis effectus.
Ezech. 18. 32.

℣. 2. *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo: elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum*. Incenſum eſt odoriferi pigmenti ſuavis aduſtio, quæ carbonibus concremata, gratiſſimum fumum porrigit ad ſuperna, & odorantes ſe delectabili jucunditate permulcet. Sic beatorum oratio igne charitatis incenſa, divinis conſpectibus ingeritur, quæ magis humilitatis & compunctionis pondere ſublevatur. Virtutibus enim Dominus noſtris tanquam bonis delectatur odoribus. Nam orationem ſanctam velut odorem ſuaviſſimum ſuſcipere Dominum & in Apocalypſi legitur, ubi dictum eſt: *Stetit Angelus ſuper aram Domini habens turribulum aureum; & aſcendit fumus ſupplicationum de manu Angeli in conſpectu Domini; ut daret de orationibus ſanctorum, quod eſt ante Deum*. Sequitur, *Elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum*. *Elevatio manuum*, ſignificat operam piam, quæ aut in eleemoſynis exercetur, aut in aliqua probabili converſatione peragitur. *Sacrificium* vero *veſpertinum*, illam oblationem fortaſſe ſignificat, quam in fine vitæ Domino ſolet offerre religioſa devotio, cum pœnitentiam gerimus, & humili nos ſupplicatione purgamus; ſicut in quinquageſimo pſalmo dictum eſt: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus*. Veſpera noſtra eſt, quando iſtam lucem morte veniente deſerimus. Ecce quod frequenter admonuimus neminem debere deſperare, ſi ultima ſua potius lacrymarum fonte detergat.

Oratio incenſo comparata.
Apoc. 8. 3.
Per elevationem manuum opera pia intelliguntur.
Pſal. 50. 19.
Veſpera noſtra eſt noſtra mors.

℣. 3. *Pone Domine cuſtodiam ori meo: & oſtium circumſtantiæ labiis meis*. Petit ſanctiſſimus Propheta, ne quid tale dicat quod pervenire debeat ad reatum. Sed hoc duplici ſupplicat tutamine communiri; ut nec cogitatio ejus iniqua ſapiat, nec prava voluntas in fatua verba profiliat. In utroque enim noverat eſſe peccatum, unde ſe fieri deprecatur alienum, ſicut Salomon dicit: *Circumvallis poſſeſſionem tuam in ſpinis, argentum & aurum tuum conſtitue, & ori tuo fac oſtium & ſeram, & verbis tuis fac jugum & menſuram*. Oſtium quippe ab oſtando dictum eſt, quod dum clauditur obſtat intrantibus. Inſpiciebat enim vir ſanctus magnis precibus eſſe muniendum, unde tam facile noverat venire peccatum. Proxime quippe in ſuperiori pſalmo dixerat: *Vir linguoſus non dirigetur ſuper terram*.

Eccleſ. 28. 28.
29.
Oſtium ab oſtando dictum.
Pſal. 139. 12.

℣. 4. *Non declines cor meum in verba mala, ad excuſandas excuſationes in peccatis*. Sequitur ſecunda precatio; ut etſi eum contigeret pœnitendum aliquid loqui, non ſe per falſitates ſceleratiſſimas

Maximum eſt vitium poſt peccatum ad excuſationes confugere. contenderet excuſare. Hoc enim maximum vitium eſt quo laborat humanitas; ut poſt peccatum ſuum ad excuſationes confugiat, quam pœnitudinis ſe confeſſione proſternat. Quod facinus inter ſumma peccata conſtat eſſe numerandum: quia inde revera naſcitur, unde ad pœnitentiam reus tardius venire videatur; ſicut in libro primo Regum dictum eſt: *1. Reg. 15. 23.* *Quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare, & quaſi ſcelus idolatriæ nolle acquieſcere*. Nam quod dicit: *Ad excuſandas excuſationes in peccatis*, conſuetudinem ſignificat impudentium, *Conſuetudo impudentium exprimitur.* qui quando fuerint deprehenſi, primum ſe aliqua falſitate excuſare noſcuntur; & cum fuerint inde convicti, alias ſemper excuſationes aſſumunt, nequando veritati acquieſcat inverecunda protervitas: modo enim tempori, modo neceſſitati, modo aliis imputando quod peccant. Quæ figura dicitur Metaſtaſis, *Quid ſit Metaſtaſis.* id eſt, Translatio, dum culpam noſtram in alium transferre contendimus.

℣. 5. *Cum omnibus operantibus iniquitatem: & non combinabor cum electis eorum*. Tertia ſupplicatio eſt, ut liberetur a collegio eorum, qui operantur iniquitatem: ne cum ipſis quaſi *combinatus* debeat implicari. *Quando combinati dicuntur rei.* Combinati enim dicuntur rei, quando duo ſimul in uno vinculo colligantur, ut alter alterum præpediens, fugam liberam habere non poſſint. Orat ergo Propheta, ne cum talibus illigetur, qui implicatione mutua alterutrum ſibi impedire noſcuntur. *Non combinabor*, reſpicit ad utrumque, & ad homines operantes iniquitatem, & ad electos eorum. Et nota quod addidit, *eorum*: ne putares revera electos Domini, qui tali nomine vocabantur. Multo enim ſceleratiores ſunt illi, qui inter malos videntur eſſe præcipui, quaſi duces criminum, quaſi principes latronum, & caput omnium perditorum.

℣. 6. *Corripiet me juſtus in miſericordia, & increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*. Poſtulata linguæ cuſtodia, & criminum excuſatione damnata, venit ad ſecundam ſectionem, in qua vir ſanctus increpationes eligit juſtorum, quam blandimenta peccantium. Sed quæ ſit correctio juſti breviter intimavit, dicendo: *In miſericordia*: *Vir ſanctus non in ira corripit, ſed per dilectionem.* quoniam vir ſanctus non in ira corripit, ſed per dilectionem increpator accedit. Nam etſi vultum irati oſtendit, cor tamen placati ſemper aſſumit; ſicut monet Apoſtolus: *Galat. 6. 1.* *Fratres ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite hujuſmodi in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris*. Quapropter hæc conſuetudo bonorum eſt, ut malint ſe a bonis corripi, quam ſceleratorum adulatione prædicari; ſicut ſcriptum eſt: *Prov. 27. 6.* *Meliora ſunt vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici*. Sequitur, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*. *Oleum in bono & in malo ponitur.* Oleum & in bono & in malo plerumque ponitur. In bono, ut eſt illud Evangelii: *Matth. 6. 17.* *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum oleo, & faciem tuam lava*. *Pſal. 44. 8.* Et in quadrageſimo quarto pſalmo: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Eſt enim oleum in bonam partem cauſa ſplendoris, pabulum luminis, præſtans nitorem pariter & ſalutem. In malam vero partem, ſicut hic ponitur: *Oleum peccatoris eſt dilectio ſimulata verborum.* *Oleum peccatoris* eſt dilectio ſimulata verborum, quæ adulationibus & blandimentis noſtras mentes velut olei pinguedo leniter ingrediens, rigorem veritatis emollit, & ad noxias cogitationes amoris ficti potius oſtentatione perducit; ſicut in alio pſalmo dictum eſt: *Mollierunt ſermones ſuos ſuper oleum, & ipſi ſunt jacula*. Et Salomon ait: *Prov. 18. 8.* *Verba adulatorum mollia, noviſſima autem eorum pervenient in intima ventris*. Quapropter illa monita ſemper eligenda ſunt, quæ non ad dilectionem ſæculi trahunt, ſed ad præcepta nos Divinitatis invitant. Poteſt autem & illud Evangelicum de decem *Matth. 25. 1.* Virginibus hic decenter aptari, quod quinque virgines, quæ actus ſuos probatiſſimos Domino dedicaverunt, & conſcientias lucidas conſervantes charitatis oleo refertæ, ſemetipſas tanquam lampades ardentiſſimas Domini conſpectibus obtulerunt. Iſtæ (ſicut hic dicit) merito credendæ ſunt a juſtis hominibus fuiſſe correctæ, & miſericordiæ ſtudio nihilominus eſſe reprehenſæ. Reliquæ vero aliæ quinque virgines, quæ adulantium vocibus infelici ſorte crediderunt, caput earum factum eſt in ſua deceptione pinguiſſimum; & ideo extinctis lampadibus non ſunt receptæ: quoniam tetram vitam ante Dominum veri luminis non decebat offerri. Quam parabolam beatus Auguſtinus in libro quæſtionum quinquageſimo nono latius & decenter expoſuit. Et ideo conſideremus quam periculoſa ſit adulatio, *Adulatio a Domino excluditur.* quæ excludere probatur a Domino.

℣. 7. *Quoniam adhuc eſt oratio mea in beneplacitis eorum*. De ſuperiore ſenſu pendet iſte verſiculus; ait enim: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*; & ſubſecutus adjunxit: *Quoniam adhuc eſt oratio mea in beneplacitis eorum*. Nam cum dicit: *adhuc eſſe orationem* ſuam *in beneplacitis eorum*, id eſt, iniquorum, indicat ſe perfecte nondum fuiſſe converſum: quando & ſibi orando talia provenire deſiderabat, qualia illorum vota eſſe cognoverat. A quibus omnibus ſe alienum effici precabatur: ne caput ſuum oleo peccatoris, id eſt, malæ ſuaſionis adulatione pingueſceret.

℣. 8. *Abſorpti ſunt juxta petram judices eorum: audient verba mea quoniam potuerunt*. Petra hic, ſicut multis locis ſignificatur, Dominus Chriſtus eſt, juxta quem ſtantes doctores hæretici, *Quomodo Doctores hæretici ſtantes juxta petram Chriſtum merguntur.* quaſi judices populi ſui ſubita voracitate merguntur; qui ideo corruunt in profundum quoniam ſupra petram ſtare non eligunt. Nam quid illis prodeſt juxta ſoliditatem ſtare, quando in ipſa fortitudine non videntur inſiſtere? Quod verbum Hieronymus Translator poſuit, & Expoſitor Pater Auguſtinus ſecutus eſt; ut nemo audeat accuſare quod talium virorum auctoritate probatum eſt. Hæc enim verbi translatio nimis hæreticorum videtur deſignare perfidiam; *Hæretici juxta petram, non in petra ſtant, ut fideles.* nam cum baptizent, cum communicent, cum ſacras nobiſcum litteras legant, dicuntur juxta petram ſtare, non in petra. Soli enim in hac ſoliditate conſiſtunt, qui ſuper arenam fragilia fundamenta non ponunt. Sequitur, *Audient verba mea quoniam potuerunt*. *Verba* ſua ab hæreticis dicit audita, quæ præſentis libri textus eloquitur. Quantis enim locis arguuntur, quantis admonitionibus increpantur, ut debeant corrigi, & in ſuis pravitatibus non morari? Qua ſententia pleniſſime docemur *Rei ſunt qui verba Domini audiunt, & ea facere contemnunt.* illos eſſe omnimodis reos, qui & verba Domini audiunt, & ea facere iniqua perverſitate contemnunt. Potuerunt enim toties admoniti cognoſcere, ſi non decreviſſent ſuis magis perſuaſionibus inhærere.

℣. 9. *Sicut craſſitudo terræ eructuata eſt ſuper terram: diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum*. Cum prius de hæreticis diceret & tyrannis qui verba Domini audire noluerunt: nunc venit

ad Martyres, quos ferali inſecutione laniabant. *Craſſitudo* enim *terræ*, quando *eructuat*, morbos facit, aerem corrupit, & lues hominibus periculoſa longe lateque diffunditur. Sic tyrannorum nefanda ſuperbia tabe ſuæ malitiæ corpora Martyrum fauciabat, quos congrue Propheta dixit oſſa ſua: quia conſtat eos Chriſtianæ fidei eſſe validiſſima firmamenta, quorum prædicanda conſtantia (juvante Domino) nec pœnis victa, nec longa inſecutione mollita eſt. Et reſpice proprietates verborum velut ſuaviſſima mella decurrere. Non dixit, in infernum: quia licet mori communi ſorte videantur, vita illis æterna conceditur.

Martyres oſſibus comparantur.

℣. 10. *Quia ad te Domine, Domine oculi mei: in te ſperavi, ne auferas animam meam.* Poſtquam dixit humani generis fragilitatem, nunc ad remedia divina confugit: converſo ordine petens, quia ſpem ſuam habuit in Domino, animam ſuam debere liberari. Quod in ſcripturis divinis (ſicut ſæpe diximus) frequenter invenies; ut modo cauſam ratio præcedat, modo eam protinus ſubſequatur. Sed cum beatorum conſuetudo ſit de hoc ſæculo velle liberari, ſicut & alius pſalmus dicit: *Educ de carcere animam meam*; Et, *Deſiderium habens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto, multo magis melius*; quomodo hic Propheta petit: *Ne auferas animam meam. Non auferas*, ſcilicet bonis tuis: ſed ſpes mea jugiter in te ſit, & oculi mei te ſemper intendant.

Pſal. 141. 8.
Philip. 1. 23.

℣. 11. *Cuſtodi me a laqueo, quem ſtatuerunt mihi: & ab ſcandalis operantibus iniquitatem.* Per laqueos & ſcandala, totius mundi mala breviter Propheta complexus eſt; a quibus ſe ſupplicat cuſtodiri, ne per inſidias eorum poſſit intercipi. Laquei ſunt diverſa carnis deſideria, quibus mentes humanæ blandis nexibus illigantur. Scandala, quæ per fratres proveniunt inquietos, qui lite, ſuperbia ſanctam refugiunt charitatem. Quid habituri ſunt ſimile, ſi eos tam præcipuum munus contingat amittere? Et reſpice quia poſt laqueos ſcandala ponit: quoniam inveterator ille peſſimus, quando per laqueos non potuerit decipere, ſcandalis nititur gratiam nobis Divinitatis auferre.

Carnis deſideria laquei ſunt.

℣. 12. *Cadent in retiaculum ejus peccatores: ſingulariter ſum ego donec tranſeam.* Ecce unde ſe ſuperius petebat eripi, ne debuiſſet combinari cum talibus. Et vide quemadmodum comparationi factæ apta verba conſentiant. In diaboli retiaculum cadent, qui peccatorum circuitione clauduntur. Legimus tamen & bona retia illa, quæ centum quinquaginta tres piſces, Domino jubente, clauſerunt; quæ typus eſſe ſanctæ probantur Eccleſiæ. Sed beati qui in illis piſcibus annumerantur: infelices qui cadunt in iſtum numerum perditorum. Retia enim dicta ſunt quaſi retinentia. Addidit, *Singulariter ſum ego donec tranſeam*. Singularis eſt qui (ſicut ſuperius dixit) cum peſſimis hominibus non ambulat combinatus, qui Trinitatem ſanctam unum Deum & Dominum confitetur, qui ſpem ſuam in nullo alio, ſed tantum ponit in Domino. *Donec tranſeam*, id eſt, quamdiu in hoc mundo fuero commoratus. Hoc enim ſæculum beati velut viantes tranſire dicuntur: quia nullis ejus delectationibus occupantur.

In diaboli retiaculum cadent peccatores.
* Ed. *qui*.
Unde retia dicta.
Hoc ſæculum beati velut viantes tranſeunt.

Concluſio Pſalmi.

COgnovimus, chariſſimi fratres, quale ſit periculum, ſi loquamur incaute: cognovimus quantum nos metuere debeamus, quod ſanctiſſimus Propheta formidat. Quando enim non aut vaniloquium ſurripit, aut deſiderium falſitatis inducit. Lingua eſt quæ nos trahit frequenter ad vitia, quam uno modo tutiſſime vincimus, ſi eam ſemper Domini laudibus occupemus. Loquatur illud ſemper, ubi neſcit errare, agat opus animæ profuturum, ſerviat veneranter Auctori. Tunc enim ori noſtro cuſtodiam ponimus, ſi jugiter Domini mandata meditemur. Silet enim in malo, qui non tacet bonum; nec error ſurripit, ubi ſe veritas cæleſtis infuderit. Nam ſi a nobis cogitatio mala ſubducatur: ſi actus turpiſſimus ſegregatur: ſi a malorum converſatione dividamur, tunc (ut Propheta dicit) Domino ſingulares efficiemur, quando minime peſſimis cogitationibus implicamur.

Lingua nos trahit frequenter ad vitia, & quomodo ab illis retrahatur.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus primus.

Intellectus David, cum eſſet in ſpelunca, Oratio.

PSalmi cauſa præſenti quidem titulo continetur: ſed per ſimilitudines corporalium rerum ſpiritualis rei nobis competens præbetur indicium. *David* enim filius Jeſſe Saulem principem fugit: & cum in ſpelunca lateret oravit; quod Dominum Chriſtum in corpore ante Paſſionem ſuam ſignificabat eſſe facturum. Nam cum huic *orationi intellectus* præmittitur, ad illum talis comparatio referri debere monſtratur, qui perſecutores ſuos orando vitans, diverſorum locorum permutatione celatus eſt; quatenus & Dei Filius, quod de ſe per Prophetas promiſerat adimpleret, & veritatem aſſumptæ Incarnationis oſtenderet. Sunt enim in hoc pſalmo verba Domini Salvatoris, cum ſceleratiſſimam Judæorum vitaret inſaniam. Unde merito factum eſt, ut propter ſignificandam Hebræorum perſecutionem, fuga David poneretur in titulo. David enim (ſicut ſæpe diximus) & regem terrenum indicat & cæleſtem. Sic in uno nomine duarum cauſarum ſignificatio continetur. Illud autem meminiſſe debemus hunc pſalmum quintum eſſe de his, qui inſcribuntur, *Oratio*.

1. Reg. 24.

Diviſio Pſalmi.

PRima parte Dominus Chriſtus clamat ad Patrem, nefandos dolos Judaicæ perſecutionis exponens. Secunda liberari ſe de carcere inferni deprecatur: quoniam omnium ſanctorum fides in ejus Reſurrectione pendebat.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. VOce mea ad Dominum clamavi; voce mea ad Deum deprecatus ſum. Sanctitas illa reverendæ Incarnationis communi uſu voce ſua ſe clamaſſe dicit ad Dominum. Quæ figura dicitur Pleonaſmos, id eſt, Superabundantia, ſicut dicere ſolemus: Manibus meis feci: auribus meis audivi, & his ſimilia.

Et ne clamor intelligeretur tranſitorius, addidit: *Deprecatus ſum*; quod frequentata ſupplicatione peragitur.

℣. 2. *Effundam in conſpectu ejus orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio*. Quam pura, quam ſuavis erat oratio, quæ in conſpectu Patris velut perſpicui fontis copia fundebatur. Fundebatur plane, non ut ima peteret, ſed ut ad pietatis ſupernæ altitudinem perveniret. Dictum eſt autem, *In conſpectu ejus*: quia bonas orationes velut aliquid vultuoſum Divinitas inſpicit; & cum voluntas noſtra ab hominibus non poſſit conſpici, ab illa tamen conſtat intendi. Sed quæ ſit iſta *oratio* ſubter exponitur, *tribulatio* ſcilicet, quæ ſinceras & continuas efficit orationes. Et nota quoniam innocentiæ ſecuritate dicitur: *Tribulationem meam ante ipſum pronuntio*. Illæ ſiquidem afflictiones coram ipſo poterant pronuntiari, quæ injuſte probabantur infligi. *Pronuntiat* itaque pius Advocatus ante Patrem *tribulationes* ſuas, ut veniam pro noſtris poſſit obtinere peccatis. Et nota quod in his duobus verſibus quatuor modis oratum eſt, ſicut dicit Apoſtolus:

Bonas orationes velut aliquid vultuoſum Deus inſpicit.

Tribulatio continuas efficit orationes.

1. Timot. 2. 1. *Exhortare ergo primo omnium fieri precationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones*.

℣. 3. *In deficiendo ex me ſpiritum meum, & tu cognoviſti ſemitas meas*. De ſuperioribus pendet pars iſta verſiculi; nam quod dicit: *In deficiendo ex me ſpiritum meum*, ſic intelligendum eſt, ac ſi diceret: Tribulationem meam ante ipſum pronuntio, cum deficit ex me ſpiritus meus. Multas enim & graviſſimas tribulationes vult intelligi, quas ante Deum ſe pronuntiare profitetur. Sed quoniam ſpiritum ejus nunquam legimus defeciſſe: quia cuncta voluntaria Paſſione complevit; hoc potius a parte membrorum debemus accipere. Quod expoſitionis genus provide a Majoribus conſtat inventum, quando aliquis ſic loquitur, quod ejus non poſſit convenire perſonæ, ut eſt illud: *Et delicta mea a te* (Pſal. 68. 6.) *non ſunt abſcondita*. Nam fideles taliter & in octogeſimo tertio pſalmo locuti ſunt: *Concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini* (Pſal. 83. 3.). Et alibi: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum* (Pſal. 118. 82.), *dicentes: Quando conſolaberis me*. Et in ſequenti pſalmo dicturus eſt: *Velociter exaudi me Domine: defecit ſpiritus meus* (Pſal. 142. 7.).

℣. 4. *In via hac qua ambulabam, abſconderunt laqueos mihi*. Diabolus (ſicut ſæpe dictum eſt) juxta viam abſcondit laqueum; ut eos decipiat, qui rectas ſemitas declinare præſumpſerint. Sed quia Dominus Chriſtus nunquam a ſua ſanctitate diſceſſit; neceſſe erat, ut in ipſa via rectitudinis ſuæ tentationes pateretur invalidas, a qua minime probabatur exire. Tangit enim, quando illi à diabolo mundi regna monſtrata ſunt, quando ejus tentabatur eſuries, & cætera quæ diabolica fraus, & malorum hominum præſumpſit iniquitas. Neceſſe enim erat Chriſtum Dominum taliter loqui, ut aſſumendæ carnis jam tunc veritas panderetur.

Cur diabolus juxta viam laqueum abſcondat.

℣. 5. *Conſiderabam ad dexteram, & videbam: & non erat qui cognoſceret me. Periit fuga a me: & non eſt qui requirat animam meam*. Cum dicit: *Conſiderabam ad dexteram*, illud tempus intelligit, quando ibat ad crucem: quia nullum illic fidelium potuit intueri. Ideo enim non ſunt viſi ad dexteram ſtare: quia carnali trepidatione diſperſi ſunt, ſicut ſcriptum eſt:

Zach. 13. 7. *Percutiam Paſtorem, & diſpergentur oves gregis*. Sequitur, *Et non erat qui cognoſceret me*; qui cognoſceret illam ſcilicet in ipſo Deitatem, quæ hæc omnia in aſſumpta carne voluntarie ſuſtinebat, quæ dixit: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam* (Joan. 10. 18.). Nam ſi in illa perturbatione Chriſtum Dominum cognoviſſent, utique poterant & ad dexteram videri. Addidit, *Periit fuga a me, & non eſt qui requirat animam meam*. Periiſſe fugam dicit, cum ſe impiorum manibus permiſit occidi. Nam ubi fuga perit, mortis periculum nullatenus evitatur. Nemo autem requiſivit animam ejus, dum ei nulla conſolatio præberetur: ſed ſolus ad Paſſionem relictus eſt, qui erat pro omnium ſalute moriturus. Ita ſub iſta brevi ac ſubtiliſſima ſignificatione verborum traditionis ipſius ordo narratus eſt.

℣. 6. *Clamavi ad te Domine, dixi: Tu es ſpes mea, portio mea in terra viventium*. Venit ad partem ſecundam, in qua inimicorum ſe inſidias petit evadere; ut corda fidelium Reſurrectionis ejus munere gratulentur. Clamavit autem, ſpem ſuam ponens in Dominum, quando dixit: *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum* (Luc. 23. 46.). Sequitur, *Portio mea in terra viventium*. Probat hoc ſpecialiter locus ille, quando in cruce poſitus latroni dixit: *Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiſo* (Ibidem 43.). Paradiſus eſt enim terra viventium, quam ſoli beati feliciter introibunt, qui ſub æternitate & ſecuritate victuri ſunt. Humiliter enim & communiter dicit, portionem ſibi eſſe in terra viventium, cum tota ipſius eſſe noſcatur. Simile eſt & illud quod dictum eſt de Apoſtolis: *Pater volo, ut ubi ſum ego, & ipſi ſint mecum* (Joan. 17. 24.).

Paradiſus eſt terra viventium.

℣. 7. *Intende in orationem meam: quia humiliatus ſum nimis*. Merito dicit: *Humiliatus ſum nimis*, qui ſicut ait Apoſtolus: *Semetipſam exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo* (Philip. 2. 7.). Ad hoc certe amplius humiliatus eſt, qui obediens factus eſt uſque ad mortem, mortem autem crucis. Nam ſi illud Deitatis ſuæ culmen mirabile non inclinaſſet ſumpti corporis veritate, quemadmodum pro ſalute omnium crucifigi potuerat, qui cælum terramque admirandis virtutibus adminiſtrat?

℣. 8. *Libera me a perſequentibus me: quoniam confortati ſunt ſuper me*. Cum dicit: *Libera me*, non infirmitas propriæ Deitatis oſtenditur, ſed charitas Paterna monſtratur; nam cum *haberet poteſtatem* (ſicut ipſe dicit) *ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam* (Joan. 10. 18.): tamen ad informationem noſtram, reverentiam dilecti ac bene complaciti Filii tenens, honorem Paternæ Majeſtatis congruenter exhibuit. Dicit enim in Evangelio: *Pater clarifica me* (Joan. 17. 5.). Clamat etiam de cruce: *Deus, Deus meus reſpice in me: quare me dereliquiſti?* (Matth. 27. 46.) ut humilitatem carnis evidenter oſtenderet, quatenus Manichæi nefanda dogmata confutaret. Orat ergo ut a perſequentibus Judæis divina virtute liberetur, qui uſque adeo corporaliter facti fuerant fortiores; ut & manus injicerent, & de ejus morte gauderent. Sed hæc omnia miſerrimi hominum tentaverunt: quia in eo non intuebantur Divinitatis virtutem, ſed ſpeciem corporalem; de quibus dicit Apoſtolus: *Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum majeſtatis crucifixiſſent* (1. Cor. 2. 8.).

℣. 9. *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo*. Hic carcerem duplici modo Majores intelligere voluerunt: aut ſæculi iſtius pœnales anguſtias, quas patimur in iſto corpo-

Carcerem duplici modo intellexerunt Majores.

re conſtituti : aut ma͞gis cuſtodias inferni, quas evadere non licet lege humanitatis infirmæ. Sed melius ſi hoc loco referatur ad inferos propter reſurrectionis ſpem, quam frequenti ſupplicatione provenire deprecatur, ſicut in alio pſalmo petit: *Non urgeat ſuper me puteus os ſuum*. Carcer enim dictus eſt, quaſi arcer, quod a ſe arceat exire concluſos. Sed cur ſe de iſto carcere liberare deſideret, cauſa ſubſequitur: *Ad confitendum nomini tuo*. Tunc enim a cunctis fidelibus Patri confeſſio laudis exhibita eſt, quando eum Reſurrectionis miraculo de inferni carcere conſtat eductum. Nam & ipſum *Educ*, ſignificat a parte qua mortuus eſt, de imis penetralibus ad ſuperna translatum.

Pſal. 68. 16.

Carcer unde dictus.

℣. 10. *Me expectant juſti, donec retribuas mihi*. Iſta eſt illa quæ præmiſſa eſt de Domini Reſurrectione confeſſio. Nam dum omnes Apoſtoli Chriſti fuiſſent morte confuſi, expectabant utique donec gloriam promiſſæ Reſurrectionis agnoſcerent, & omnium ſe trepidantium corda firmarent. Sed intuere quod dictum eſt: *Donec retribuas*: quia reſurgentis gloria retributio fuit, utique beatiſſimæ Paſſionis. De qua retributione dicit Apoſtolus: *Propter hoc exaltavit illum Deus, & donavit ei nomen, quod eſt ſuper omne nomen: ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris*. Nam quod ait: *Donec*, triduani diei tempus oſtendit, quando juſtorum devotio ejus Reſurrectione lætata eſt. Quod certe ſingulariter a parte humanitatis aſſumptæ conſtat Chriſto Domino contributum, cujus Reſurrectio juſtorum corda firmavit. Nunc conſideremus Domini noſtri, ſi poſſimus, aliqua ſpeculatione clementiam, quæ nos & ab hoſte redemit, & ne iterum captivemur, docere non deſinit. Ecce regulam ſuam quotidie noſtram facit eſſe medicinam, quando ſe propterea humiliare dignatus eſt: ne diabolicus ille ſuperbiæ ſpiritus ullatenus appetatur. Illic enim ruina, hic ſemper aſcenſus eſt: inde mori provenit, hinc æterna vita ſuccedit. Rogemus ergo omnipotentem Filium; ut qui orandi ſalutare præſtitit exemplum, donet nobis propitius ſanctiſſimæ hujus imitationis effectum.

Reſurgentis gloria retributio fuit paſſionis.

Philip. 2. 9. 10.

Reſurrectio Chriſti juſtorum corda firmavit.

Concluſio Pſalmi.

FInitus eſt quidem ordo pſalmorum, qui orationis titulo prænotantur: nunc oportet in eorum termino aliqua ſub brevitate complecti; quatenus præſtante Domino ſalutariter incitemur ad noſtrum feſtinare remedium. In primis agentes illa quæ juſſa ſunt, & labia noſtra crucis impreſſione ſignantes Domino ſupplicemus, ut os noſtrum abluat humana fæce pollutum. Dicit enim Iſaias: *Immunda ego labia habeo, & in medio populi immunda labia habentis habito*. Deinde orandum eſt verbis, non quæ humana deſideria ſubminiſtrant, ſed quæ ipſa Divinitas ad remedium noſtræ pravitatis indulſit. Oratio vero ipſa ex humili, ex manſueto, ex ſincero debet corde procedere: peccata ſua ſine excuſatione confitens, & inter amaras lacrymas de dulciſſima Domini miſeratione confidens. Terrena non expetat, ſed cæleſtia concupiſcat: ſit ſegregata deſiderio corporeo, & tantum juncta divino: ſit tota denique ſpiritualis, habens ſolas lacrymas carnis. Nam quem oras, contemplatione mentis (quantum fas eſt) appete contueri, & agnoſcis qualis ante ipſum debeas proſtratus offerri. Ille enim eſt, ſicut dicit Apoſtolus. *Beatus & ſolus potens, Rex regum, & Dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem, quem nemo hominum vidit, ſed nec videre poteſt*. Quapropter ad talem tantumque Dominum cum omni timore vel dilectione debemus accedere, & ita in eum dirigere mentis intuitum; ut quicquid poteſt ſplendoris, claritatis, fulgoris, majeſtatis mens humana concipere, ſuper hæc omnia cognoſcas eſſe Deum, qui omnes creaturas ſuas incomparabili bonitate diſpenſat. Nec falſa præſumptione nobis aliquid imaginemur: quoniam arcana ſubſtantia Dei quæ fecit omnia, ſicuti eſt, creaturarum ſcientia non poteſt comprehendi. Nulla enim forma in Deo, nulla circumſcriptio eſt. Natura inæſtimabilis, virtus incomprehenſibilis, pietas ſingularis. De quo nimis congrue pronuntiatum eſt: Deus poteſt dici quod non eſt, non poteſt comprehendi quod eſt. Ad hunc igitur Omnipotentem, ſine initio, ſine fine, qui univerſas mundi partes omnemque creaturam ſuam commeat atque replet; ſic tamen ut in ſeipſo ubique ſit totus, malos non præſentia, ſed gratiæ ſuæ virtute derelinquens. Quod Pater Auguſtinus ad Dardanum ſcribens, latius explicavit. Salutariter nos admonet feſtinare ſermo propheticus, dicens: *Venite adoremus, & procidamus coram Domino, ploremus ante Deum*. Et ne omnino fluctuantes ac trepidi linqueremur, addidit, *Qui fecit nos*; ut cum nos ab ipſo creatos eſſe cognoſcimus, Factorem noſtrum fiducialiter exoremus. Tunc quod a nobis humiliter in divina laude dicendum eſt, in ipſa pene oratione ſentitur, cum a Domino clementer audimur: ſi nobis tamen expediat obtinere quod petimus. Nullus enim ingratus a ſuperna donatione repellitur, cui petere ſimplici ac devota mente conceditur. Tantum ſe enim aliquis impetraſſe veniam ſentit, quantum pias lacrymas fudiſſe cognoſcit. Eſt & aliud noſtræ provectionis indicium; ut quanto quis ſe plus amare & timere cognoverit Deum, tanto neceſſe eſt ut filii divinum propinquet auxilium. Sic beneficio Domini omnis diabolica fraus vincitur: ſic ipſo miſerante peccata ſuperantur. Dicta ſunt quidem de oratione quantum & mediocritas ingenii, & loci qualitas poſtulavit. Si quis vero de hac re pleniſſima cupit ubertate ſatiari, legat facundiſſimum Caſſianum, qui in nona & decima Collationibus, tanta & talia de orationum generibus diſputavit, ut evidenter per ipſum Spiritus ſanctus locutus fuiſſe videatur.

Iſai. 6. 5.

Oratio ex humili, manſueto, & ſincero debet corde procedere.

1. Timot. 6. 15. 16.

Qua diſpoſitione ad Dominum debemus accedere.

De Deo poteſt dici quod non eſt, non poteſt comprehendi quod eſt.

Epiſt. 57. in Reſp. ad primã quæſt.

Pſal. 94. 6.

Quomodo nullus ingratus a ſuperna donatione repellatur.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus ſecundus.

Pſalmus David, quando eum filius ſuus perſequebatur. 2. Reg. 15.

HIſtoria hæc Regum quidem lectione notiſſima eſt. Nam filius David Abeſſalon regno fugatum patrem ſuum impie cognoſcitur perſecutus. Quæ ſimilitudo (ſicut quidam volunt) ad omnem porrigitur Chriſtianum, qui peccatis ſævientibus, tanquam a filiis propriis in mundi iſtius acerbitate vexatur. Sed contra hæc pœnitudo remedialis opponitur, quam hic pſalmus continere monſtratur. Memento tamen quod hæc hiſtoria, & in tertio pſalmo jam

poſita

poſita eſt : ſed ibi Abeſſalon propterea nominatus eſt, quoniam exemplum ejus ad ſolum Judam voluit pertinere. Hic vero nomen ipſius poſitum non eſt; ut ſicut jam prælocuti ſumus, ad vitia ſua æſtimaret dictum unuſquiſque fidelium.

Diviſio Pſalmi.

QUamvis Propheta plurimorum pœnitentium meditatione fuerit exercitatus : tamen quantum futuris laudibus reddebatur vicinus, tanto compunctione cordis ad pœnitentiæ lavacra convertitur; ut ſalutari ſuffugio competenter ablutus, conſpectibus Domini mundiſſimus appareret. Merito, ne illam ſententiam confuſionis audiret : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras juſtitias meas?* Prima itaque deprecatione rogat Dominum Chriſtum, ne cum ſervo ſuo velit intrare in judicium : ſed perturbationi ſuæ miſericordiam ipſius ſupplicat ſubvenire. Secunda, velociter pervenire ſe petit ad veniam; ut deductus in viam veritatis, ab inimicorum liberetur inſidiis.

Pſal. 49. 16.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. D*Omine exaudi orationem meam : auribus percipe deprecationem meam : in veritate tua exaudi me in tua juſtitia.* Niſi altius perſcrutemur, commata verſus iſtius ſibi videntur eſſe contraria. Nam cum primum Propheta petat humiliter admitti orationem ſuam, poſtea ſe exaudiri in ejus juſtitia deprecatur. Sed totum ad lacrymabilem confeſſionem pertinere non dubium eſt : maxime cum hic pſalmus ad humilitatem pœnitentium probetur aptatus. Veritas enim & juſtitia ipſius eſt : ne cum rogante diſceptet : ne ad judicium illum trahat, qui ſe hic prius ipſe condemnat. Superbos enim Dominus ad examen adducit, qui ſe bona putant habere negotia; & ſolus ille judicium probatur evadere, qui recurrit ad preces. Non enim divina Majeſtas auſtera poteſtate ſevera eſt, ut illos velit affligere, qui ſe hic peccatorum ſuorum recordatione diſcruciant. Nam vide quid ſequitur.

Judicium ille ſolus probatur evadere, qui recurrit ad preces.

℣. 2. *Et non intres in judicium cum ſervo tuo : quoniam non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Apertum eſt qua voluntate juſtitiam Domini petebat, qui nunc dicit : *Non intres in judicium cum ſervo tuo.* Nam ſi juſtitia judicium ſignificaſſet, hoc petere non poterat quod pavebat. Nec moveat quod Judici dicitur : *Non intres in judicium cum ſervo tuo.* Ipſe enim hanc formam locutionis oſtendit, dicendo : *Judicate inter me & vineam meam.* Sequitur, *Quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Cauſa reddita eſt quare noluerit ad judicium venire cum Domino; ut non ſola poteſtatis reverentia, ſed etiam ipſa videatur juſtitiæ regula formidata. Sic enim ſcriptum eſt : *Concluſit Deus omnia in incredulitate, ut omnibus miſereatur.* Sed cum dicitur : *Omnis vivens*, hominem ſignificat generalem, ubi & infantum vita concluditur, qui originali peccato niſi aqua regenerationis abluantur, obnoxii ſunt. Unde & Job veraciſſime dicit : *Nemo mundus ante ſe, nec infans cujus eſt unius diei vita ſuper terram.* Et in quinquageſimo pſalmo jam dictum eſt : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea.* Cujus enim erat tanta juſtitia, ut non aliquo tempore, aliqua ætate peccaverit, qui & per traducem delicti tenemur obnoxii, & quotidianis lapſibus addimus, ut nunquam per nos, niſi per divinam gratiam liberi eſſe poſſimus? Quapropter deſinat hæreſis Pelagiana deſipere, quæ tam multis ſcripturæ divinæ ſententiis priuſquam inciperet, ante damnata eſt.

Iſai. 5. 3.
Iſai. 5. 3.
Rom. 11. 32.
Infantes originali peccato obnoxii ſunt.
Job 15. 14.
Pſal. 50. 7.

℣. 3. *Quia perſecutus eſt inimicus animam meam : humiliavit in terra vitam meam.* Quamvis titulus de Abeſſalon dicere videatur : tamen bene inimicus imperſonaliter ponitur, ut hoc de diabolo ſentiamus. Humiliatur autem in terra, cujus carnalibus actionibus vita polluitur, non illa humilitate probabili, ſed declinatione vitioſa. Quod merito propter afflictionem ſpecialiter exprimendam pœnitens ait, qui in alio pſalmo dixit : *Quia cinerem ſicut panem manducabam : & potum meum cum fletu temperabam.* Pſal. 110. 10.

℣. 4. *Collocavit me in obſcuris ſicut mortuos ſæculi : & anxiatus eſt in me ſpiritus meus, in me turbatum eſt cor meum. Memor fui dierum antiquorum.* *Collocavit*, deputavit ſignificat, more furentium inimicorum, qui ſic hominem contemnunt odioſum, quaſi jam judicent & ſepultum. *In obſcuris* enim revera *collocatus eſt*, qui poſt regni culmina perſecutionis patiebatur injuriam. Et *ſicut mortuus ſæculi* habitus eſt, in quo nec propheticalis, nec regni reverentia, nec ipſe quoque paternus conſiderabatur affectus. Mortui enim ſæculi ſunt, qui in peccatis ſuis defeciſſe noſcuntur. Et ideo vir tot bonorum juſte ſe defleт ſic fuiſſe deſpectum, ut crederetur nullatenus vindicandus. Sequitur, *Et anxiatus eſt in me ſpiritus meus, in me turbatum eſt cor meum. Anxius ſpiritus* vicinitatem periculi prodit : *turbatum cor*, humanam ſapientiam teſtatur eſſe confuſam; ut ſpem ſuam amplius in Domino reponeret, cum virium ſuarum confidentiam non haberet. Addidit, *Memor fui dierum antiquorum.* Juſte cor ejus fuerat turbatum : quoniam memor erat ingentium peccatorum. Ipſi ſunt enim antiqui dies, veteris illius hominis antiquitate fuſcati. Nam ſicut hic novitas prodit innocentiam vitæ : ſic antiquitas ſcelerata facta teſtatur.

Qui mortui ſæculi dicendi.

℣. 5. *Et meditatus ſum in omnibus operibus tuis : & in factis manuum tuarum meditabar.* Ad curam rediit ſalutaris agnitio, quatenus cum divina opera recoleret, ærumnarum ſuarum memoriam non haberet. Opera enim Domini dicit, quibus cælum terramque mirabili diſpoſitione fundavit, quibus cum Patriarchis bona fecit, quibus populum per mare tranſtulit Hebræorum; quæ ſe dicit frequenter iteraſſe, ut amaritudinem mundi ſuavitas excluderet lectionis. Quod exemplum pro maximo remedio poſitum debemus accipere, ut nos quoque ſimilis poſſit medicina ſalvare.

℣. 6. *Expandi manus meas ad te : anima mea ſicut terra ſine aqua tibi.* Licet innumeris locis prophetaverit Domini Salvatoris adventum : hic etiam extenſione manuum ſanctæ crucis deſignavit effigiem. Nam qui expanſis manibus orat, illam crucem Redemptoris imitatur, quæ licet a perfidis Judæis pro pœna data eſt, conceſſa tamen eſt credentibus ad ſalutem. Sic & Moyſes, quando cum Amalecitis pugnabat, effecit; vincebat cum manus expanderet, perdebat ſi brachia remiſiſſet. Sequitur comparatio, in qua dicit ſic animam ſuam deſiderare Deum, quemadmodum ſolet ſicca terra copioſas pluvias ſuſtinere. Tale eſt & illud quadrageſimi primi pſalmi initium : *Sicut cervus deſiderat ad fontes aquarum : ita deſiderat anima mea* Pſal. 41. 2.

Crux Chriſti ad ſalutem credentibus conceſſa.
Exod. 19. 11.

ad te Deus. Intuere quod dixit, *Tibi*, non alteri: ne iſtud deſiderium malis voluntatibus applicares.

℣. 7. *Velociter exaudi me Domine: defecit ſpiritus meus. Ne avertas faciem tuam a me: & ſimilis ero deſcendentibus in lacum*. Poſt Exordium decurſum, venit ad luctuoſiſſimam Narrationem: petens ſibi imbre miſericordiæ celerrime ſubveniri: ne ſpretus a Domino redigeretur in pulverem; & vento ſuperbiæ diſſipatus, a terra promiſſionis redderetur alienus. Et ut velocius potuiſſet audiri, *defeciſſe* dicit in ſe *ſpiritum* ſuum. Quod per nimias tribulationes ſolet contingere his, qui paſſionum diverſarum pondere prægravantur, ſicut & in trigeſimo ſeptimo pſalmo

Pſal. 37. 11. idem pœnitens dicit: *Cor meum conturbatum eſt in me, & deſeruit me fortitudo mea*. Sequitur, *Ne avertas faciem tuam a me: & ſimilis ero deſcendentibus in lacum*. Averterat prius faciem ſuam Deus propter inſolentiam peccatorum: ſed nunc petit ut ad ipſum reſpiciat: quia ſe compunctis ſupplicationibus inclinabat. Convenit enim miſericordiæ ipſius, ut humiles reſpiciat, qui ſuperborum corda contemnit. Lacum vero inferiorem locum intelligere debemus inferni,

Peccatores vitiant illam imaginem in qua creati ſunt

ubi impii æterna pœna mergendi ſunt: His ergo pares ſunt qui divinam potentiam reſpuerunt, & vitiantes illam imaginem in qua creati ſunt, forma diabolicæ damnationis induti ſunt. Bene autem dictum eſt: *Deſcendentibus*, quoniam ad ima merguntur, qui illuc intrare merebuntur. Petit ergo ne ſuperbis ſimilis fiat, qui peccata ſua humili ſatisfactione deplorat.

℣. 8. *Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam: quia in te ſperavi*. *Auditam miſericordiam*, clementiam dicit Domini toto orbe notiſſimam, qua ſupplicantibus præſtat, indulget afflictis; & ut ipſe audiat quod in Evangelium dictum

Marc. 2. 5. eſt: *Fili dimiſſa ſunt tibi peccata*. *Mane*, tempus veniæ deſignat; tunc enim menti eluſceſcit, quando ad eam felici ſorte pervenerit. Nam poſt noctem peccatorum, merito *mane* dicitur, quan-

Ibid. 16. 7. do culpa laxatur. Sive ad Reſurrectionem pertinet audiendam, quando Angelus Mariæ dixit: *Ite, dicite diſcipulis ejus, & Petro: quoniam, ſicut dixit, reſurrexit a mortuis*. Cauſa quoque ſequitur quæ debeat obtinere, quando ſpes in illum fuit, qui neſcit probabiliter in ſe decipere confidentes. Et intuere quia & alias petitiones ſuas in conſequentibus tali ratione confirmat. Quæ figura dicitur Ætiologia, id eſt cauſæ redditio.

℣. 9. *Notam fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te Domine levavi animam meam*. Cum

Via vitæ hominibus incognita.

a Deo petit *notam* ſibi *fieri* vitæ *viam*, oſtendit quoniam hæc via hominibus habetur incognita. Illius enim lucerna hoc iter oſtendit, illius

Joan 1. 9. lumen ſemitas iſtas aperit: *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; ſicut & in trigeſimo primo pſalmo jam dictum eſt pœni-

Pſal. 31. 8. tenti: *Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac qua gradieris*. Quapropter merito rogat Propheta, ut ei Dominus viam ſalutis oſtendat, & ſic ſemper notam habeat, ne de ejus corde aliquando diſcedat. Subjungitur quoque ſolemnis illa confeſſio: quoniam illud nos poſtulata mereri facit, ſi animam noſtram non carnali gravamine inclinemus ad mundum, ſed ſpirituali juvamine levemus ſemper ad Dominum.

℣. 10. *Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi*. Hoc quamvis Propheta ſecundum propoſitum titulum de inimicis carnalibus dicere videatur; tamen ad dæmones inimicos debet referri, qui jugiter circumdant fideles, ut eis poſſint ſpem Divinitatis auferre; ſicut Apoſto-

Cur dæmones ſemper fideles circumdent.

lus dicit: *Non eſt vobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principes & poteſtates, rectores tenebrarum harum*. Epheſ. 6. 12. Dicit enim: *Ad te confugi*, quod illi ſoli faciunt, qui ejus juſſionibus obſequuntur. Adam enim poſtquam inobediens fuit, Dominum refugit; & ideo hic contrario modo religioſæ mentis declaratur indicium: quoniam poſt reatum peccati non fugiſſe Dominum, ſed confugiſſe ſe dicit ad Dominum.

Adam poſt peccatum Dominum refugit, fideles vero ad eum confugiunt.

℣. 11. *Doce me facere voluntatem tuam: quia tu es Deus meus*. Nolebat prorſus errare qui tanti Magiſtri cupiebat eſſe diſcipulus. Dicit enim: *Doce me*, tanquam ignarum, tanquam imperitum, tanquam nihil de ſua virtute præſumentem. Quem ſenſum Apoſtolus ponit, cum dicit: *Si quis exiſtimat ſe ſcire aliquid, necdum cognovit quemadmodum eum oporteat ſcire*. 1. Cor. 8. 2. Addidit, *Quia tu es Deus meus*. Fida petitio, competens ratio, a clemente Domino ideo poſtulare beneficium, eo quod ipſe ſit Dominus ſupplicantis.

℣. 12. *Spiritus tuus bonus deducet me in* * *viam rectam*. Intueamur quid ſibi velit quod dicit: *Spiritus tuus bonus*. Deſignatur enim per hoc nomen, Deum eſſe Spiritum ſanctum; ſcriptum eſt enim: *Nemo bonus niſi ſolus Deus*. Marc. 10. 18. Legitur & Pater bonus, ut eſt illud: *Pater bone*. Joan. 17. 11. Legitur etiam de Filio, ut eſt illud: *Ego ſum paſtor bonus*. Ibid. 10. 11. Sic per iſtam communionem nominum ſanctæ Trinitatis æqualitas ſemper virtuſque declaratur. *Spiritus autem bonus deducet nos in viam rectam*, quando corpus noſtrum ſuis regulis ſubdit, & fit illis inſtitutionibus indevium, quod peccatorum fuerat pravitate diſtortum. Sed hoc humana non poteſt virtute compleri. Ipſe enim nos recreando efficit rectos qui eſt & creare dignatus. Sive *Terram rectam*, illam ſignificat futuri ſæculi, ubi recti ambulabunt, & cum Domino magna ſemper exultatione gaudebunt.

* Ed. *terram*.

℣. 13. *Propter nomen tuum Domine vivificabis me in æquitate tua: educes de tribulatione animam meam*. Hic gratia clementiſſimæ Divinitatis oſtenditur, quæ nihil noſtris meritis reddit, ſed totum indulgentiæ ſuæ largitate concedit. Nam *vivificandum* ſe Propheta non dicit ex propriis factis, ſed ex nomine Domini Chriſti, cujus eſt revera nominis ſalvare fideliter poſtulantes. Sed cum gratia commendetur, & æquitatis ibidem mirabiliter momenta miſcentur. Nam quamvis omnia gratis donet, juſtitiæ ipſius eſt ſupplicantes vivificare, quos ſpiritus immundos crudeliter cernit impetere. Sequitur, *Educes de tribulatione animam meam*. Educuntur de tribulatione tanquam de carceribus animæ ſanctæ, quando conceſſa venia de iſto ſæculo præcipiuntur exire. Hic enim affliguntur devoti, cruciantur juſti: ſed defectus iſtius lucis ſanctis terminus eſt laborum. Ideo enim clamat Apoſtolus: *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*. Philip. 1. 23.

Nominis Chriſti eſt ſalvare fideliter poſtulantes.

℣. 14. *Et in miſericordia tua diſperdes inimicos meos: & perdes omnes qui tribulant animam meam: quoniam ego ſervus tuus ſum*. Completa eſt illius lætitiæ plenitudo mirabilis. *In miſericordia* enim *diſperduntur inimici*, quando com-

punctionis ſtudio ab ſceleratis cogitationibus abſtrahuntur. Quod ad illos pertinere non dubium eſt, qui pœnas debitas remedio ſupplicationis evadunt. Addidit, *Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego ſervus tuus ſum.* Hic jam tempore judicii per juſtitiam perdendos dicit eſſe diabolum & omnes impios, qui in ſua obſtinatione moriuntur. Quos ideo dicit *tribulaſſe animam ſuam*: quia ipſe in Dei ſervitio permanebat; & neceſſe eſt iſtos in judicio perire, qui tales animos probantur aſſumere, ut innocentes viros ideo perſequantur, quia Dei famulos eſſe cognoſcunt. Ecce regula illa pœnitentis impleta eſt; ut poſt afflictiones, ærumnaſque cruciabiles exultatione concluſa ſit.

Concluſio Pſalmi.

Finita eſt quidem afflictio ſupplicantium, & felicium curſus ille lacrymarum. Sed diligentius perſcrutandum eſt, quid ſibi velit pœnitentium iſtorum ſeptima deprecatio. Inchoavit enim a pſalmo ſexto, venit ad trigeſimum primum, deinde ad trigeſimum ſeptimum, inde ad quinquageſimum, inde ad centeſimum primum, deinde ad centeſimum vigeſimum nonum, ad poſtremum ad præſentem centeſimum quadrageſimum ſecundum. Forte ut ſicut in hac hebdomada peccamus, quam mundi iſtius temporis ductus excurrit: ita & in eodem numero remedialis pœnitentiæ munere ſalvaremur. Illud autem (ſicut ſæpe monuimus) magnopere contuendum eſt: quia pſalmi ipſi ab afflictionibus inchoant, & in gaudiis deſinunt: ne quis de venia deſperaret, quam in ipſis precibus poſitam eſſe cognoſceret. Oratores ſanctiſſimi, cæleſtes Patroni, qui peccatorum nexibus implicatis ſalutis iter aperiunt. Sed cum iſti ſingillatim delicta noſtra nos deflere commoneant, & ad ſpem gaudiorum Domini promiſſione perducant: extat tamen & illud Ninivitarum efficaciſſimum ſupplicationis exemplum, ubi cuncta ætas ingemuit, ubi ſenſit pecus omne jejunium; & tantum valuit afflictio generalis, ut veritatem potuiſſet prophetici ſuperare ſermonis. Facti ſunt enim de formidantibus ſecuri, de triſtibus læti; & vitæ ſunt redditi, qui probabantur morte damnati. Quapropter deſideremus pœnitentiam humani generis ſalutare remedium, flentium conſolationem, ſemen fcelicium gaudiorum, quæ & ſingulis quibuſque ſpem certiſſimam tribuit, & ſupernæ gratiæ donum ſupplicantibus in commune concedit.

Cur ſeptem pſalmi pœnitentiales.

Quare pſalmi pœnitentiales ab afflictionibus inchoant, & in gaudiis deſinunt.

Pœnitentia laus.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus tertius.

David ad Goliam.

Cum hiſtoria præſentis tituli primis Prophetæ temporibus, id eſt, ante regnum ejus fuerit peracta: tamen pro magnitudine ſacramenti ſui, locis emeritis vocatur ad medium; ut totum in pſalmis myſtice & dictum & poſitum eſſe cognoſceres, quod expreſſius in concluſione dicemus. Illud tamen meminiſſe nos convenit, bellum iſtud Davidicum, ad deſignandum certamen Domini Chriſti fuiſſe præmiſſum; ut ſicut iſte Goliam ſaxei teli dimicatione proſtravit: ita per petram, qui eſt Dominus Chriſtus, fortitudo diabolica vinceretur. Unde & in hoc pſalmo ſimilitudines iſtæ ſervatæ ſunt. Non enim hic ſola victoria illa deſcribitur, quæ Regum volumine continetur, 1. Reg. 17. aut pro ipſa tantum gratiæ referuntur: ſed multa ſunt quæ certamini conveniunt Domini Chriſti; quod ſuis locis congruenter exponemus. Quapropter ſciamus hunc pſalmum quartum eſſe eorum qui per actus David ſignificant Domini futura myſteria; ut Evangelici calculi honore ſacrati, per totum mundum reverendi atque mirabiles redderentur.

Bellum Davidis cum Golia fuit figura certaminis Chriſti cum diabolo.

Diviſio Pſalmi.

Poſt interfectionem Goliæ, quam myſtica diximus operatione completam, in prima parte Propheta Domino gratias agit, peracti belli diſcrimine ſe fuiſſe liberatum: deprecans ut cito Domini declaretur adventus, per quem diabolus victus eſt, & quaſi ſpiritualis belli quod Golias figuraliter geſſit, eſt ſecuta perfectio. Tunc enim fideles ſunt a magno diſcrimine liberati. Secunda in novo & veteri Teſtamento Propheta Domini ſe pſallere compromittit, liberatus a peſſimis inimicis, qui beatitudinem ſuam in ſæculi iſtius felicitate poſuerunt; beatos autem illos tantum definiens, quorum eſt Dominus Deus eorum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. Benedictus *Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.* Victor hoſtis ſæviſſimi, & Superator immanium vitiorum, poſt triumphum patratum, quando maxime inſolens peccat humanitas, nulla ſe propriæ præſumptionis elatione jactavit: ſed Domini virtutibus totum applicans, laudes ejus devota exultatione concelebrat. Nam quæ ſit cauſa benedictionis adjecit: *Qui docet manus meas ad prælium.* Docuit manus ejus ad prælium, quando ſic opportune omnia fecit, ut deſideratæ victoriæ conſequeretur effectus. Non enim exercitio armorum, aut aliqua præluſione conſtat imbutum: ſed hoſti ſuo ſubito apparuit egregius, qui etiam in domo patris ſui pridem videbatur eſſe deſpectus. Sequitur, *Et digitos meos ad bellum.* Sicut ſuperius manus operationem, ita & hic digitos ſalutaria conſilia poſſumus fortaſſis advertere, quæ de corde noſtro velut quidam radii proſiliunt, dum aliqua ſubtilitate cauſas neceſſarias obtinere contendunt. Eſt enim iſtud nomen multarum ſignificationum, ſed pro locorum diverſitate accipiendum eſſe cognoſcitur, ut eſt illud Iſaiæ: *Qui appendit tribus digitis molem terræ*; quod ad ſanctam Trinitatem nonnulli æſtimant eſſe referendum. Et in Exodo: *Hic digitus Dei eſt*; quem Spiritum ſanctum Exod. 8. 19. Patres intelligere voluerunt. Item ibi: *Accepit autem Moyſes duas tabulas ſcriptas digito Dei*; & cætera quæ in hunc modum reperies eſſe variata. Sive idem ſignificat: *Digitos meos ad bellum*, quod, *Manus meas ad prælium.* Quæ figura dicitur Epimone, Latine Repetitio crebra ſententiæ. Quod & nos quoque bene dicimus, cum hoſtis antiquus crucis ſigno deſtruitur, & petræ ſoliditate quaſſatur.

Digitus multas habet ſignificationes.

Iſai. 40. 12.

Ibid. 31. 18.

Hoſtis antiquus crucis ſigno deſtruitur.

℣. 2. *Miſericordia mea, & refugium meum: ſu-*

ſceptor meus & liberator meus: Protector meus, & in ipſo ſperavi: ſubjiciens populos ſub me. Nomina iſta de beneficiis collatis ſine dubitatione venerunt; ut quia multiplices cauſas in uno pſalmo retexere prolixum fuit; brevitatis compendio proderentur. Quæ figura dicitur Hypozeuxis, quando diverſa verba cauſis ſingulis apta redduntur. *Miſericordiam* quippe cum ipſo fecit Dominus, quando eum de fratribus ſuis ultimum per Samuelem Prophetam ad regale culmen elegit. *Refugium*, quando contra tam immaniſſimum hoſtem conſilium dedit, ut eum petra dejiceret, cum quo non poterat armorum pondere dimicare. *Suſceptor* fuit, quando eum fecit a Saule in generum ſuſcipi; ut ſuo Domino jungeretur, qui prius fuerat ſervientium conditione ſubjectus. *Liberator* fuit, dum eum a periculo regiæ indignationis eripuit. *Protector*, quando in ſpelunca latens in Saulem Regem jus ultionis accepit. Unde ſingulis nominibus decenter expreſſum eſt, quod ei fuerat Domini largitate conceſſum. Et vide quid ſequitur: *Et in ipſo ſperabo*. Poſt tanta beneficia vir ſanctus ſcivit a tali ſpe non eſſe ceſſandum: ſed quanto plus ab eo acceperat, tanto magis amplius expetebat. Addidit, *Subjiciens populos ſub me*. Sive hoc de futuro dicit, quia populis imperaturus erat: ſive magis populos ſibi memorat eſſe ſubdendos, quos in ſpiritu videbat ſemini ſuo, id eſt, Chriſto Domino ſubjugandos, ſicut in ſecundo pſalmo ait; *Poſtula a me & dabo tibi Gentes hereditatem tuam.*

Quid ſit Hypozeuxis.

Pſal. 2. 8.

℣. 3. *Domine quid eſt homo? quod innotuiſti ei. Aut filius hominis? quoniam reputas eum.* Audiamus Regem plus ſuis motibus imperantem; ut poſt tot inſignia virtutum tanta gratia Domini protectus, non ſolum ſe fateatur exiguum, ſed etiam humanum genus divinis beneficiis per ſe demonſtret indignum. Annullat enim cum dicit: *Quid eſt homo?* quaſi pulvis qui vento flante transfertur: quaſi limus in terram liquidam reſolutus, qui habere non poteſt firmitatem. Quapropter, *Quid eſt homo?* ſub interrogatione & deſpectu pronuntiandum eſt. Huic infertur laudativa reſponſio: *Quod innotuiſti ei*. Quale eſt enim, ut ille cæli terræque Fabricator per aſſumpti corporis veritatem, uſque ad hominum dignatus fuerit venire notitiam, & rectis fide innotuerit inæſtimabile Deitatis arcanum? Quæ figura dicitur Eroteſis, id eſt, oppoſita a contrario Interrogatio. Simili modo interrogandum eſt: *Aut filius hominis?* Idem reſpondeatur: *Quoniam reputas eum*; utique in ovibus tuis, in numero prædeſtinatorum, in illa Jeruſalem beata, ubi ſemper juſti de Domini contemplatione gaudebunt.

Homo eſt quaſi pulvis a vento tranſlatus.

Quid ſit Eroteſis.

℣. 4. *Homo vanitati ſimilis factus eſt: dies ejus ſicut umbra prætereunt.* Exponit definitive quod ſuperius breviter dixit: *Quid eſt homo?* id eſt, *Vanitati ſimilis factus*, non plaſmatus. Adam enim quando creatus eſt, verax, ſimplex, purus, immortalis fuit: ſed poſtquam femina ſuggerente peccavit, *factus eſt vanitati ſimilis*: quoniam & mutabilis & mortalis effectus eſt. Vanum enim illud dicimus, quod de ſua ſubſtantia cadens, in auras tenues evaneſcit, ut fumus, ut umbra. Cujus rei ipſe comparationem dedit, dicens; *Dies ejus ſicut umbra prætereunt*. Merito quando umbra videtur, videtur quidem, ſed firmitatem non habet permanendi; nam diſcedente corpore per quod ſit: ipſa quoque evaneſcit ac diſperit. Talis ergo eſt poſt peccatum Adæ hominum vita: niſi beneficio Domini fuerit confeſſione reparata.

Quis Adam ante peccatum, & quis poſt.

Quid vanum dicatur.

Hominum vita eſt umbra.

℣. 5. *Domine inclina cælos tuos, & deſcende: tange montes, & fumigabunt.* Erupit in apertam prophetiam de Domino Chriſto: illam ſententiam paulo latius aperiens, quam ſuperius breviter dixit, id eſt, *Quod innotuiſti ei*. Tunc utique aſpectu innotuit homini, quando in humilitate ſanctæ Incarnationis apparuit: quia *cum in forma Dei* maneret, eſſetque Deo Patri coæternus atque æqualis *exinanivit ſeipſum, formam ſervi accipiens*. Unde merito dicitur: *Inclina cælos, & deſcende:* quoniam iſta fieri niſi inclinata divina poteſtate non poterant. Inclinatio enim cælorum fuit, quando ad hominem liberandum honor ſupernorum, virtuſque deſcendit. *Montes* hic ſuperbos homines debemus accipere, & diabolica iniquitate prætumidos, quos Dominus tetigit, quando eis compunctionem piæ converſionis attribuit. *Fumigaverunt* autem, * dum crebris ſuſpiriis, continuiſque gemitibus ſua peccata ploraverunt. Craſſus enim fumus ore vomitur, cum ſe in planctum vitalem mortalis corporis compago commoverit.

Philip. 2. 7.

* Ed. *quando*.

℣. 6. *Coruſca coruſcationes tuas, & diſſipabis eos: emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.* Ecce jam Chriſti dicitur bellum, & quemadmodum diabolica turba fuerit ſuperata, narratur. Sed quamvis coruſcationibus & ſagittis dicat eſſe pugnatum: petra tamen hoc fecit, qui eſt Dominus Chriſtus. Venit a contrario in frontem diaboli: quoniam ſemper mandatis ejus adverſus eſt. Confracta eſt frons illa duriſſima inverecunda, importuna, quæ ante adventum Domini veritati reſiſtebat invicta. Hoc revera Chriſti dicendum eſt bellum: quia illud David figurativum fuit prælium, imaginem portans iſtius veritatis impletæ. Dicit enim: *Coruſca coruſcationes tuas, diſſipabis eos.* Quod argumentum dicitur A conjugatis. *Coruſcavit* enim *coruſcationes* ſuas, quando tenebroſis peccatoribus Prophetarum prædicationibus lumen ſuæ veritatis infudit. *Diſſipavit* autem, diſperſit ſignificat; ut qui ante ſuerant idolorum culturis dediti, ſubinde ad Eccleſiæ Catholicæ ſepta confugerent. Sequitur, *Emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos*. Sagittas, Apoſtolos ſignificat, qui veritate prædicationum tanquam jacula pennata hominum pectora transfoderunt, ſanitatem mentium ſacris vulneribus operantes. *Eos* autem, ad montes referendum eſt, quos in verſu ſuperiori memoravit.

℣. 7. *Emitte manum tuam de alto, eripe me & libera me de aquis multis: de manu filiorum alienorum.* Hic ad Patrem verba convertit. *Manum* dicit Dominum Salvatorem: ipſe enim manus eſt Patris, per quem facta conſtant univerſa: quem venire deprecatur, ut * liberari poſſit genus humanum. *De alto*, de poteſtatis excelſo, ubi cum Patre regnat parilitate virtutis, & unitate ſubſtantiæ. Petit ergo ſe de multitudine aquarum Propheta liberari, id eſt, a populis undoſis, & velut procella ſæviſſima concitatis. *Aquas* enim populos ſignificare notiſſimum eſt, ſicut Iſaias dicit: *Propter hoc ecce Dominus inducet ſuper vos aquam fluvii validam & multam, regem Aſſyriorum*. Sed a quo populo ſe petiverit *liberari* ſubjecit, dicens: *De manu filiorum alienorum*, id eſt, de poteſtate eorum qui fidelibus parcere ne-

Chriſtus manus eſt Patris.

* MSS. G. A. *liberare*.

Per aquas populi accipiuntur.

Iſai. 8. 7.

Filii alieni ſunt, qui ab Eccleſia ſeparantur.

ſciunt: quoniam adverſo patre naſcuntur. Sed quamvis hoc hiſtorice de Allophylis dicere videatur: tamen melius intelligitur de his, qui diabolo patre generantur; de quibus in Evangelio dictum eſt: *Vos a patre diabolo eſtis*. Ipſi ſunt enim filii alieni, qui ab Eccleſia Matre Catholicorum habentur extranei.

Joan. 8. 44.

℣. 8. *Quorum os locutum eſt vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis*. De ipſis adhuc populis dicit, a quibus ſe petiit debere liberari; ut quanto illi ſunt crudeles & peſſimi, tanto iſte celerius audiatur. Os eorum vana loquitur: quoniam a divinis regulis diſcrepare præſumunt. Vanum eſt enim omne quod veritati contrarium eſt. Et quamvis dextera frequentiſſime ponatur in bonis: impiorum tamen ſic iniquam dicit, ut potius ſiniſtra eſſe videatur. Nam cum mundanas res præcipuas atque appetibiles putant, proſpera æſtimant quæcumque virtuti contraria ſunt.

Vanum eſt omne quod veritati contrarium eſt.

℣. 9. *Deus canticum novum cantabo tibi: in pſalterio decem chordarum pſallam tibi*. Venit ad ordinem ſecundum, in quo ſe poſt liberationem ſpiritualium nequitiarum & immanium populorum, per *novum canticum* Propheta gratias agere Domino pollicetur: ubi eſt novi hominis inſtitutio, & legis veteris plenitudo. *Novum* vero *canticum* eſt, de quo in alio pſalmo dictum eſt: *Cantate Domino canticum novum*. Et ut ipſam oſtenderet novitatem, ſubjecit: *Cantate Domino omnis terra*. Novum enim merito dicitur: quia dum non ſit a Judæis receptus, quibus promiſſus fuerat ut veniret, tranſivit ad Gentes. Novum eſt etiam, quod nos corpore & ſanguine ſuo ſaginare dignatur. Novum quod per aquam regenerationis abſolvit, & his ſimilia, quæ per adventum Domini nova inſtitutione patuerunt. Sequitur, *In pſalterio decem chordarum pſallam tibi*. Pſalterium decem chordarum eſt Decalogus, qui datus eſt Tribubus Hebræorum. Et ut ambo Teſtamenta unum habere manifeſtaret Auctorem, in utriſque ſe Chriſto Domino pſallere compromiſit.

Pſal. 97. 1.

Chriſtus Canticum novum dicitur.

Pſalterium decem chordarum eſt Decalogus.

℣. 10. *Qui das ſalutem regibus, qui* liberas David ſervum tuum de gladio maligno*. *Reges* homines juſtos ſignificat & veraces, qui regunt, ut diximus, adjutorio Domini corpora ſua. Iſtis ergo *Regibus* Dominus *dat ſalutem*, cum eos a vitiis carnalibus liberos facit; de quibus in ſapientia dicitur: Dat regnum regibus. *Liberas David*, ad pugnam reſpicit Goliæ; ut qui liberatus fuerat corporaliter, ſpiritualiter victor eſſet immanium quoque vitiorum. *De gladio maligno*, diaboli ſignificat poteſtatem. Quia & Domini gladius legitur: ſed illum benignum eſſe non dubium eſt, ſicut dicit in Evangelio: *Non veni pacem mittere in terram ſed gladium*. Quapropter malignus eſt gladius diaboli, quia dividit a bonis, benignus eſt autem gladius Domini, quoniam ſeparat a malis.

*MSS. A. B. F. *redemiſti*.

Homines juſti & veraces ſunt reges.

Sap. 9. 7.

Matth. 10. 34.

Cur diaboli gladius malignus, Domini vero benignus.

℣. 11. *Eripe me, libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum, quorum os locutum eſt vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis*. Hunc verſum & in prima parte jam dixit; quem ideo repetit, ut deteſtabiliores iniquos homines reddat ipſa geminatio.

℣. 12. *Quorum filii ſicut novellæ plantationes, ſtabilitæ a juventute ſua*. Primis verſibus de malis diſputans impiorum, eos deteſtabiles reddit: nunc etiam bona ipſorum quæ videntur, accuſat; ut ubique dedecus habeant, cum & ipſa gloria ipſorum abominata reſpuitur. Filios eorum dicit, qui pravi dogmatis prædicatione generantur. Iſti novellis plantationibus exæquantur: quia nulla a Patribus tradita prædicatione viguerunt: ſed exquiſitis novellis erroribus pullularunt, male ſtabiliti peſſima radice defiguntur. Non enim de Prophetis, non de Apoſtolis, non de aliqua divina auctoritate firmati ſunt: ſed voluntaria perverſitate novitatis, a ſanctæ Eccleſiæ unitate diſcreti ſunt. Et intuendum eſt, quod in centeſimo viceſimo ſeptimo pſalmo dederit fidelibus hanc ſimilitudinem: ſed ibi filios ſanctorum circa menſam dicit Domini conſtitutos: hic vero quia communicationem non habent rectam, altare eis ſacratiſſimum ſubmovetur.

Hæreticorum perverſitas deſignatur.

Cur hæreticis altare ſubmovetur.

℣. 13. *Filiæ eorum compoſitæ; circumornatæ ut ſimilitudo templi*. Conſideremus quam ſubtiliter & frequenter a Catholicis ſegregavit hæreticos. In prima comparatione altare eis abſtulit: nunc in ſecunda filias introducit, quas in memorato pſalmo Catholicæ non dedit Eccleſiæ. Primum quod ſexus iſte frequenter variis ac fluxis cogitationibus datur: quia conſtantiæ non habet vires, cum frequenter in diverſa vota traducitur. Deinde dicit eas non naturaliter pulchras, ſed hominum voluntate compoſitas. Tertio cogitationes vel prædicationes eorum, quas feminis comparaverat, non dicit habere veram Eccleſiam, ſed ſimilitudinem templi. Similitudo quippe non habet veritatem, ſed alicujus ſubſiſtentis rei portat imaginem.

℣. 14. *Promptuaria eorum plena, eructuantia ex hoc in illud*. *Promptuaria* quæ cellaria vulgus appellat, hæreticorum corda ſignificant, ubi diverſarum rerum ſpecies epulæque repoſitæ ſunt. Iſta quantum copioſe farcita ſunt, tantum diverſas eructuationes peſſimæ exultationis emittunt. Quos ſi auctoritate convincas, ad interpretationum nequitias transferuntur. Cum inde quoque fuerint (Domino juvante) ſuperati, ad Sophiſtarum ſe verſutias calumniaſque convertunt, vagi, inſtabiles: quia radicem nequeunt habere veritatis. Sic merito aſperis odoribus comparata ſunt, quæ ſimplicium corda fœtido ſermone decipiunt.

Hæreticorum diſputationes exponuntur.

℣. 15. *Oves eorum fœtoſæ, abundantes in egreſſibus ſuis*. Hoc magis ad litteram congruenter accipimus: quia propoſitum Prophetæ eſt tales oſtendere, caduca tantum & temporalia poſſidere. Hi fœtoſum videntur habere peculium, dum ipſi fide ſteriles eſſe doceantur. Abundans quippe dictus eſt, ab unda quaſi redundans. Ipſa quoque pecora, quæ habere cernuntur, non dixit eos in ingreſſibus, ſed *in egreſſibus* poſſidere: quia totum ab eis egreditur, quando ipſi quoque perituri eſſe monſtrantur.

Abundans unde dictum.

Hæretici poſſident tantum in egreſſibus, non in ingreſſibus.

℣. 16. *Boves eorum * craſſi*. *Non eſt ruina maceriæ, neque tranſitus, neque clamor in plateis eorum*. Hic affluens facultas oſtenditur, quorum boves non aſſiduo labore macri, ſed delicioſa otioſitate pinguiſſimi ſunt: ſed ipſi veritate tenues atque jejuni eſſe monſtrantur. Sequitur, *Non eſt ruina maceriæ*. Adhuc felicitas deſcribitur impiorum, quæ tamen in rebus tranſitoriis eſſe convincitur. *Maceries*, eſt paries ex ſola compoſitione ſaxorum, qui aut vineas claudit, aut hortorum culta communit. Quapropter eorum commemoratur tanta proſperitas, ut nec ipſa ruant, quæ in aliquam utilitatem videntur erecta. Subjicitur, *Neque tranſitus, neque clamor in plateis eorum*. Hoc quoque vult ad ſæcu-

* MS. F. & Ed. *craſſa*.

Felicitas impiorum in rebus tranſitoriis tantum verſatur.

li iſtius felicia pertinere; ut quando ſe patres familias cupiunt reficere per quietem, non ſit tranſitus per domos eorum, aut clamor oriatur turbidus in plateis: ne ſomnus eorum importuna loquacitate rumpatur: ſed ſilentium ſit cum volunt quieſcere, occurſus cum ſe amicos ſalutare præcipiunt. Quæ figura dicitur Climax, quando dictio gradatim ad ſuperiora conſcendit.

Quid ſit Climax.

℣. 17. *Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt: beatus populus, cujus eſt Dominus Deus ejus.* Hic verſus duas quidem, ſed diverſas probatur continere ſententias. Una eſt eorum qui ſibi videntur felices: altera vero beatorum. Ait enim: *Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt*; ſcilicet ſuperiora quæ dicta ſunt. Sic judicant qui veritatis diſcipuli non fuerunt, mundi divitias præferunt, & cæleſtia regna contemnunt: beatitudinem putantes, aut oves fœtoſas aſpicere, aut boves craſſiſſimos poſſidere. Audite male perſuaſi, audite dementes, in ſiniſtra poni quæ putatis eſſe magnifica. Sic enim de ſapientia legitur: *In dextera ejus anni vitæ: in ſiniſtra ejus divitiæ & gloria.* Audiamus nunc quid dicatur de turba fidelium: *Beatus populus cujus eſt Dominus Deus ejus.* Poſt illam irriſionem quæ de ſceleratis facta eſt, venit ad penetralia ſapientiæ, hoc eſt, ad vocem ipſam ſanctiſſimæ veritatis. Definit enim veraciter qui ſit *Beatus populus*; ſcilicet, *Cujus eſt Dominus Deus ejus.* Dicendo: *Cujus eſt Dominus*, ſanctos viros ſignificat, & probabili ſe converſatione tractantes. Illorum enim Dominus non dicitur, qui ejus nequaquam prædicationibus acquieſcunt. Ipſi enim Dominum habent Chriſtum, qui & ejus ſervi ſpecialiter nuncupantur. Addidit quoque: *Deus ejus*: id eſt, quibus propitius eſſe dignatur. Sæpe enim ſic legimus a fidelibus dictum: *Deus meus, & Dominus meus.* Nam ſi nos ſervi ejus integre dicimur, ille Dominus noſter veraciter nuncupatur. Sic paucis verbis beati populi definitio pleniſſima veritate completa eſt.

In quibus felicitatem ponant peccatores, in quibus vero fideles.

Prov. 3. 16.

Joan. 20. 28.

Concluſio Pſalmi.

TRiumphalis quidem pſalmus auditus eſt; ſed videamus quo pertineat iſta victoria, quæ ſpecialiter ad ſimilitudinem Eccleſiæ conſtat eſſe perfecta. Nam licet per iſtum ſanctum virum multa Dominus religionis ſuæ ſacramenta monſtraverit: hoc tamen evidenter ad pugnas Eccleſiæ declarandas, quas ſpiritualiter patitur, probatur effectum; ut paſtorali petra ſuperbus caderet, cum ſe virium ſuarum præſumptione jactaret. Quapropter exemplar iſtud totius fidei gravidum hujuſmodi debemus accipere. Golias ad diabolum pertineat cum miniſtris: David ad univerſum reſpiciat populum Chriſtianum, qui inimicum ſuum terribilem petræ noſcitur ſoliditate ſuperaſſe. Illud quoque magnopere contuendum eſt, quod poſt tot pſalmorum longiſſimam ſeriem, hic mundanarum rerum, quaſi quidam terminus videtur appoſitus. Neque enim poſt hunc aliquid aut de Eccleſiæ perſecutionibus, aut de amaritudine ſæculi, aut de paſſionibus Martyrum, aut de tribulatione pœnitentium, aut de lamentatione fidelium, aut de Antichriſti abominanda elatione narratur: ſed reliqui ſeptem in magnum myſterium divinis præconiis aptati, cæleſti lætitia videntur eſſe pleniſſimi. Nunc ad laudes Domini repulſis nubibus peccatorum, ſerenis mentibus accedamus.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus quartus.

Laudatio ipſi David.

DAvid Chriſtum Dominum ſignificare & nominis ipſius interpretatione docuimus, & per deſcenſum carnis ex parente ſic appellatum eſſe monſtratum eſt. Sed dum hoc nobis conſtare videatur, illud magis diligenter arbitror perſcrutandum, cur hic titulus ſingulariter contineat. *Laudatio ipſi David*, cum in omnibus pſalmis ejus gloria prædicetur. Sed hic ideo diſtinctior clariorque poſita eſt: quia completis omnibus quibus humana ignorantia fuerat inſtruenda, nunc ad ſola præcipitur Domini vacare præconia, quæ laudes quadam diſtinctione ſuiſque virtutibus in his ſeptem pſalmis ſequentibus mirabiliter explicantur. Quorum proprietas in ſuis concluſionibus (ſicut factum eſt & in præcedentibus) aperitur. Nec vacat quod hic ſeptenario numero laudes Domini concluduntur, quod pœnitentium confeſſio tali calculo prænotatur, quod ipſe Spiritus ſanctus ſeptenaria virtute prædicatus eſt: illud forſitan indicans ſacramentum, quando Moyſi Dominus præcepit, ut in tabernaculo ſuo ſeptem lucernas apponeret perpetuo lumine lucentes. Sed cum nihil in ſcripturis divinis probetur otioſum, maxime Hebræi Alphabeti ordinem & hic non incaſſum arbitror per verſuum capita cuſtoditum, quem in duobus generibus hominum in vigeſimo quarto pſalmo diximus accipiendum. Nam cum totis litteris explicatur, juſtos deſignat, quibus nulla virtus per gratiam Domini deeſſe monſtratur: cum vero non totis characteribus annotatur, illos videtur oſtendere, qui in Eccleſia quidem ſunt Domini, ſed non adeo cunctis bonis operibus probantur eſſe perfecti. De hac enim mixtura legitur: *Oves & boves univerſas, inſuper & pecora campi.* Sic iſti Alphabeto littera tantum una ſubtrahitur, ut non illos ſummos indicare videatur. Nam & Dominus in Evangelio dixit homini, qui ſe probabili converſatione tractabat: *Unum tibi deeſt: ſed ſi vis eſſe perfectus, vende omnia tua, & ſequere me.* Sed cum omnes hoc non faciant, a perfecto aliquid minus habere noſcuntur. Quapropter gratias agentes Domino jugiter ſupplicemus, qui tale nobis hic myſterium ſuæ pietatis oſtendit; ut & nos qui maxima ſumus meritorum parte curati, ſimilia poſtulare præſumamus; quatenus ad laudes ejus æternas indulgentiæ ipſius munere pervenire mereamur. Sive magis quod poſtea reperi, imperfecti Alphabetides indicant Eccleſiam, quæ hic adhuc agitur, & necdum eſt iniquorum ſequeſtratione purgata: plenarii vero futuram ſignificant Jeruſalem, ubi jam perfectorum cœtus ſanctorum electione complebitur. Quod etiam ipſi pſalmi, qui Hebræis litteris prænotantur, ſi diligenter inſpicias, indicare noſcuntur.

Exod. 25. 37.

Quid Alphabetum perfectum deſignet, quid imperfectum.

Pſal. 8. 8.

Marc. 10. 21.

Diviſio Pſalmi.

LAudatio Chriſti quæ a beato Propheta propoſita eſt, Alphabeti Hebræi ordine decurrens, tribus narrationibus explicatur. Prima

eſt laudis ejus infinita promiſſio, continens prædicti Alphabeti litteras tres. Secunda dicit laudem Domini novem modis eſſe peragendam, habens litteras quatuor. Tertia parte quæ in ſecunda de præconio Chriſti breviter propoſuit, paulo latius atque evidenter explanat: in fine commonens ab omni carne Dominum debere laudari; quæ pars retinet litteras quatuordecim. Illud tamen præ omnibus debemus intendere: quia ſic dictum eſt unde Dominus laudari poſſit, ut tamen partes ipſæ inexplicabiles eſſe videantur: Verbi gratia, dicitur laudandus eſſe in operibus ſuis: ſed quis ejus poſſit operas, ut dignum eſt, explicare? Dicitur de potentia: ſed quis ejus potentiam enarrare prævaleat? Una ergo veritas eſt, ſic per partes laudem dici Domino, ut tamen non credas eam ſufficienter poſſe compleri.

Expoſitio Pſalmi.

ALEPH. ℣. 1. E*Xaltabo te Deus meus Rex: & benedicam nomen tuum in ſæculum, & in ſæculum ſæculi.* Beatus Propheta Spiritu divino completus, erupit in vocem: non humana ſapientia præſumens, ſed ſuperna contemplatione illuminatus. Neque enim locale aliquid aut ſpeciale dicitur, ſed unde mundi imbecillitates cunctæ ſalventur. *Exaltabo te*, dictum eſt, notum te faciam prædicando quod es. Nam quemadmodum putetur aliqua laude Deus altior fieri, cum divina perfectio non poſſit augeri? *Rex meus*, Profeſſio fidei eſt: quoniam ab ipſo ſe dicebat regi, cui ſe noverat pura mente famulari. *Benedicere nomen* ejus eſt *in ſæculum*, hic illi per pſalmodiæ gratiam ſupplicare; quod qui dignus eſt facere, & in illa eum merebitur æternitate laudare. Sic enim ſequitur, *Et in ſæculum ſæculi*, ubi jam nullus eſt finis: ſed quod feliciter incipitur, perpetua jucunditate ſervatur.

BETH. ℣. 2. *Per ſingulos dies benedicam te: & laudabo nomen tuum in ſæculum, & in ſæculum ſæculi.* Superius dixit: *Exaltabo te Deus.* Et ne forſitan humana negligentia ſemel crederet eſſe faciendum, neceſſarie commonitum eſt, *Per ſingulos dies*: ubi revera mutua ſibi alternatione ſuccedunt. Sed qui hic per iſtos ſingulos dies benedicit Dominum, ibi in illo æterno uno die qui venturus eſt, cum beatis continua exultatione laudabit. Ad reliqua vero verba hujus verſus, quoniam ſunt ſimilia, ſuperior expoſitio dicta ſufficiat.

GIMEL. ℣. 3. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis: & magnitudinis ejus non eſt finis.* Miranda complexio, vera prædicatio, ſic laudare Dominum; ut quantum eſt magnus, non æſtimes explicandum. Senſus enim totius creaturæ deficit, & adhuc illa retractatio ſemper excreſcit. Nam ſicut nullo loco clauditur: ita nec eloquentia quamvis ampliſſima ejus poſſunt præconia terminari. Virtus inexplicabilis, pietas incomprehenſibilis, ſapientia ineffabilis, cujus vera definitio eſt, finem in ſanctis laudibus non habere. Et nota, quia dum dicitur: *Magnitudinis ejus finem non eſſe*, nunquam te præcipit ab ejus prædicatione ceſſare. Nam & taciti gratias agimus, cum nos probabili converſatione tractamus. Qui cum nullis poſſit laudibus comprehendi, ſingulis tamen ſermonibus indicatur, cum

Vera Dei definitio eſt finem non habere in perfectionibus.

dicitur: *Magnus nimis*; & iterum, *Magnitudinis ejus non eſt finis*. Qui definitionis quintus eſt modus; hic Græce dicitur κατὰ τὴν λέξιν, Latine, ad verbum, quando ſingulis vocabulis rem quam ſcire quærimus, intimamus.

Quis ſit definitionis quintus modus.

DALETH. ℣. 4. *Generatio & generatio laudabunt opera tua: & potentiam tuam pronuntiabunt.*

HE. ℣. 5. *Magnificentiam majeſtatis tuæ, & ſanctitatem tuam loquentur: & mirabilia tua narrabunt.*

VAU. ℣. 6. *Et virtutem terribilium tuorum dicent: & magnitudinem tuam narrabunt.*

ZAIN. ℣. 7. *Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructuabunt: & juſtitiam tuam exaltabunt.* Venit ad ſecundam narrationem, ubi ſpecies Dominicæ laudis ſacrato calculo prænotatur. Sed quamvis iſta repetitio generationum infinitum tempus oſtendere videatur, quia Domini opera ſemper conſtat eſſe laudanda: tamen *Generatio & generatio* ad duos magis debent populos applicari: una ad Hebræorum, quæ per ſignum circumciſionis electa eſt: altera quæ venit ex Gentibus. Ipſæ ſunt enim quæ Domini beneficia ſuſceperunt. Et merito dicuntur præconia ipſius canere, quæ ad ejus devotionis probantur munera perveniſſe. Sed quoniam hæc novem, id eſt, opera, potentia, magnificentia, ſanctitas mirabilia, virtus terribiliorum, magnitudo, memoria, juſtitia, in modum propoſitionis hic dicta ſunt, ut eiſdem lineis conſequenter debeat laus Dominica decantari; convenit ut ibi de ipſis evidentius dicere debeamus, ubi & auctoritas judicavit latius exponenda: quæ nos iſtis nominibus forſitan poſſumus appellare cataractas divini eloquii, fontes verborum cæleſtium, ubera beata præconii, unde & humanum genus pia confeſſione reficitur, & Angelis beatitudo ſine fine præſtatur. Quæ argumenta in ſumma ita arbitror eſſe definienda: Ratio quæ rei incomprehenſibilis atque altiſſimæ ſummatim & breviter in quantum valet, non quantum eſt, efficit mentionem. Hinc enim nihil extrinſecus, nihil veriſimile, nihil proferri videtur ambiguum; ſed omnia talia procedunt, qualia & veritas loquitur, & de veritate dicuntur. In magnum quoque ſacramentum hæc novem loca, unde laudes Dominicæ naſcuntur arbitror apprehenſa; ut Trinitatis honor tertio in ſe triplicato numero poſſit agnoſci. Iſte quoque numerus continetur & in codicibus ſacris, quos ſancta Domini legit & veneratur Eccleſia; id eſt, in Octateucho[*], in Regum, in Prophetis, in Pſalterio, in Salomone, in Agiographis, in Evangeliis, in Epiſtolis Apoſtolorum, in Actibus Apoſtolorum cum Apocalypſi. Sic numerus iſte cæleſtium rerum commemoratione fœcundus eſt.

Duplex generatio una Hebræorum, altera Chriſtianorum.

Loca argumentorum ex quibus Deus laudari poteſt.

[*] MSS. A. B. F. *Pentateucho.*

HETH. ℣. 8. *Miſericors & miſerator Dominus.* Tertia narratio quæ ſupereſt, introitur: in qua loca illa argumentorum latius exequitur, quæ in ſecunda parte breviter intimavit; ea nunc ſingillatim mente ſollicita perquiramus. Ab operibus Domini fecit initium, ut *Miſerator* dicatur. Nam quod *Miſericors* dicitur, naturæ ipſius virtus eſt: quod *Miſerator*, fragilitati noſtræ cauſa ſalutis eſt. *Miſericors* eſt enim cum creat: quia nullis beneficiis provocatur ut præſtet: ſed clementiæ ſuæ diſpoſitione univerſa facit ad exiſtentiam pervenire. *Miſerator* quoque eſt, cum res cadentes ſua pietate reconſtruit; quatenus qui per culpam corruunt, per gratiam ſubleventur. Quis enim actibus

Quomodo Deus Miſericors & Miſerator.

ſuis meretur munera Domini Salvatoris, dum

Rom. 3. 23.

abſolute legatur: *Omnes peccaverunt & egent gloria Dei?* *Miſericors* autem & *miſerator* figura Paronomaſia eſt, quæ & Denominatio dicitur.

Patiens & multum miſericors. Venit ad ſecundum argumenti locum, qui appellatur A potentia, quam non laudavit quod terras ſuſpendit, maria coercuit, ſtellis cælum depinxit: ſed tolerantem dixit exceſſus humanos; ut qui puniri poſſent lege juſtitiæ, probentur per patien-

Ezech. 18. 32.

tiam Domini non perire, ſicut legitur: *Nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur, & vivat*.

TETH.

℣. 9. *Suavis Dominus univerſis: & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus*. Tertius argumenti locus eſt A magnificentia. Quid enim magnificentius, quam *ſuavem* eſſe *univerſis*, qui tamen eum devotis ſenſibus ipſius munere

1. Petr. 2. 3.

guſtaverunt? Sicut Petrus Apoſtolus dicit: *Si tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus*.

Quibus dulcis eſt Dominus.

Dulcis enim dici non poteſt, niſi eis qui bona ipſius ſpiritualiter imbiberunt. Quid iterum magnificentius, quam *miſerationes ſupra omnes operas* ſuas impendere, quæ eo gloriantur Auctore? Dicat aliquis, cur ergo damnandi ſunt peccatores, quos ejus creaturam eſſe non dubium eſt? Sed reſpice, quia miſerationes conferendas

Quid Deus in nobis coronit, quid damnet.

dicit ſupra operas Domini. Ipſum enim coronat, quod in nobis occulto judicio gratia prærogante largitur: illud damnat quod diabolo machinante conſtruitur. Vis enim poſita verborum ſolvit abſolutiſſime quæſtionem. Opera enim Domini ſemper eliguntur: noſtra vel diaboli ſine dubitatione damnantur.

JOD.

℣. 10. *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua: & ſancti tui benedicant tibi*. Quartus locus A ſanctitate narratur. Ipſa eſt enim ſanctitas quam ſuperius dixit, ut ei ſancti ſui debeant confiteri, id eſt, boni Angeli, Dominationes, Poteſtates, & Principatus, vel juſti homines, & quicquid beatum eſſe cognoſcitur.

Quomodo omnes creaturæ Deum confiteantur.

Sed quia omnes creaturæ non ſunt in intellectuali dignitate ſublimes, ut jumenta, ſaxa, ligna, terra, vel his ſimilia, quomodo illum poterit omnis creatura prædicare? Confitetur plane in hoc quod eſt, dum ſuum glorificare facit Auctorem, qui omnia admirabili diſpoſitione perfecit; ut aut per ſe ipſæ creaturæ laudent, aut per rationales ſubſtantias opera Domini valde bona prædicentur.

CAPH.

℣. 11. *Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur*. Quintus A mirabilibus producitur locus. Quam mirabilis enim Deus, qui fecit cælum, & terram, eaque diverſis bonis ſtupenda varietate complevit! In parvis enim eſt menſura ſufficiens, in mediocribus æquabile temperamentum, in magnis abundantia copioſa donorum. Et neceſſe eſt totum eſſe mirabile, quando univerſarum rerum omnipotentem conſtat Auctorem.

LAMED.

℣. 12. *Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam: & gloriam magnificentiæ regni tui*. Sextus locus qui eſt A virtutibus introitur. Hoc eſt enim quod in ſecunda parte dixit: *Virtutem terribilium tuorum*. Sanctis enim * prædicantibus *nota facta eſt potentia* Domini, & *gloria regni* ejus: ne ignorata minus forſitan quæreretur. *Nota* quoque *facta eſt potentia* ejus, cum Petrus & Joannes ex utero matris claudum ambulare fecerunt, dicentes: *Viri Iſraelitæ quid miramini in hoc, quaſi noſtra virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare?* Et paulo poſt dicunt: Quod in nomine Jeſu Chriſti ſalvus ſit factus. *Nota* etiam *facta eſt potentia* Domini, quando diverſas virtutes Apoſtoli invocato ejus nomine perfecerunt.

* Ed. Prædicatoribus.

Act. 3. 12.

MEM.

℣. 13. *Regnum tuum Domine regnum omnium ſæculorum: & dominatio tua in omni generatione & progenie*. Venit ad ſeptimum locum, qui trahitur A magnitudine. Nam ſi magnum eſt ad tempus imperare, quanto magnificentius dominationis terminum non habere? Primum enim ſignum Domini de perpetuitate laudavit, poſtea de ipſius dominationis effectu. Sunt enim regna humana, ſed non æterna: ſunt & aliorum comparatione fortia, ſed non diutius dominantia; & ideo perpetuitas iſta commemoratur: ne regnum tale putares, quale in mundo forſitan eſſe cognoſcis.

SAMECH.

℣. 14. *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis: & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Allevat Dominus omnes qui corruunt: & erigit omnes eliſos*. Octavus locus aperitur, qui dicitur Ab abundantia. Ipſa eſt: *Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructuabunt*, quam ſuperius in antefata ſecunda parte memoravit. *Fidelis* ergo dicitur: quoniam ſui adventus promiſſa complevit; & non in paucis, ſed *in omnibus verbis ſuis*. Quod revera ipſi ſoli convenit, qui dixit: *Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt*. Qui ſicut verax in promiſſionibus: ita & ſanctus in omni ſua operatione dignoſcitur. Hoc quoque ad abundantiam Domini non eſt dubium pertinere, quando elevantur ruentes, abſolvuntur rei, eriguntur eliſi. Tunc enim recordatio ſuavitatis ipſius habetur, cum factorum talium virtus aſpicitur, & eructuatur in laudibus ejus, qui dignatus eſt de poteſtate diaboli eripere peccatorem. Et vide quoniam & hic duæ res Domino deputantur; ipſe enim allevat ruentes, qui adhuc minime corruerunt: ipſe erigit eliſos, qui jam ruinam ſuſtinuiſſe noſcuntur. Merito, quoniam ne cadamus ipſo cuſtode defendimur; ut vero proſtrati ſurgere valeamus, virtute ipſius nihilominus ſublevamur. Hæc enim & talia per abundantiam ſuavitatis ipſius fieri poſſe non dubium eſt.

Matth. 24. 35.

AIN.

℣. 15. *Oculi omnium in te ſperant Domine, & tu das eſcam * illis in tempore opportuno*.

* MSS. A. B. illorum.

PHE.

℣. 16. *Aperis tu manum tuam: & imples omne animal benedictione*. Ecce nonus locus intratur qui dicitur A juſtitia. Hic in his duobus & alio verſu qui ſequitur latius explanatur; ut qui Dominum miſericordem audiunt, juſtum quoque Judicem contremiſcant. Juſtitiæ enim ipſius eſt, ut qui in ipſo ſperare non deſinunt, ab ipſo ſatietatis munera conſequantur. Sed iſta *eſca* uniuſcujuſque rei continentia debet intelligi. Alia enim corporaliter, alia ſpiritualiter expetunt gubernari: ſed his omnibus una *eſca* eſt largitas diſpenſata Creatoris. Et ne crederes ſemper dandum eſſe quod petitur, adjecit: *In tempore opportuno*. Multi enim petunt, ſed feliciter differuntur. Quapropter unum hoc aſſidue deprecemur, ut illa nobis Dominus propitius tribuat, quæ expedire cognoſcit. *Nos enim* (ſicut dicit Apoſtolus) *quid oremus, ſicut oportet, neſcimus*. Cognoſcimus etiam in poteſtate ipſius omnia conſtituta, quando ipſo manum aperiente, omne animal benedictione completur. Sed melius, ut hoc animal rationabilem creaturam debeamus accipere, quam revera conſtat poſſe benedici.

Omnibus una eſca eſt largitas diſpenſata Creatoris.

Multi petunt a Deo, ſed feliciter differuntur.

Rom. 8. 26.

℣. 17. *Ju-*

SADE. ℣. 17. *Juſtus Dominus in omnibus viis ſuis: & ſanctus in omnibus operibus ſuis*. Manifeſtata eſt pars illa juſtitiæ, quando ipſum quoque nomen cognoſcimus eſſe memoratum. *Viæ* Domini ſunt diſpoſitiones atque voluntates, quas ſi vere intelligimus, ſemper juſtas eſſe ſentimus. Nam cum nos verberat, æquitatem facit: quia peccatis digna reſtituit; & ideo dum nobis petimus parci, prius ejus juſtitiam confiteamur, & ſic ab ipſo expectemus munera pietatis. *Sanctus*, & pium ſignificat, & patientem, & bonorum omnium largitorem: quoniam quicquid ab illo efficitur, virtutum laude completur. *Viæ* pertinent ad diſpoſitiones, *operatio* ad effectum: ſed hoc pro noſtra imbecillitate dividitur. Cæterum apud illum, hoc eſt velle quod facere, hoc diſponere quod jubere.

Viæ Domini ſunt diſpoſitiones atque voluntates ejus, quæ ſemper juſtæ.

Apud Deum hoc eſt velle quod facere.

COPH. ℣. 18. *Prope eſt Dominus omnibus invocantibus eum in veritate*.

RES. ℣. 19. *Voluntatem timentium ſe faciet, & orationes eorum exaudiet, & ſalvos faciet eos*. Et hæc quoque probantur ad juſtitiam Domini pertinere. Proximus dicitur propitius, iratus vero longinquus. Nam præſentia ejus ſemper & ubique eſt, ſicut & in ſuperiori pſalmo dictum eſt. *Si aſcendero in cælum tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades*, &c. Sed quoniam & illi invocant, qui ſua cupiunt deſideria vana compleri, additum eſt: *In veritate*, quod omnes ſuperfluitates excluderet: quia ſolus veraciter invocat, quiſquis ab eo petit, quæ ipſe magis poſtulanda conſtituit. Revera enim hunc exaudit, cui probantur profutura concedi. Nam quale eſt nimietatem precum exigere, quod importunum petitorem pœniteat accepiſſe? ſicut filiis Iſrael contigit, quando Regem ſibi dari more Gentium poſtularunt.

Pſal. 138. 8.

Quis veraciter Deum invocet.

1. Reg. 8. 5.

SIN. ℣. 20. *Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe: & omnes peccatores diſperdet*. Jam concluditur in brevitate pars illa juſtitiæ: quia utrumque ad Domini pertinet æquitatem, ut *diligentes ſe cuſtodiat*, & *peccatores* pro eorum iniquitate *diſperdat*. Quod autem dicit, omnes peccatores eſſe perdendos, illos ſignificat qui in ſua obſtinatione perſiſtunt. Nam qui ſe ad Dominum puro corde convertunt, peccatores eſſe jam deſinunt, ſicut in alio pſalmo dictum eſt: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates*.

Pſal. 31. 1.

TAU. ℣. 21. *Laudem Domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomen ſanctum ejus in ſæculum, & in ſæculum ſæculi*. Expoſitis omnibus locis, quæ laudem Domini generare ac producere cenſuerunt: nunc ejus repetit breviſſimam concluſionem; ut quod nullis libris, nullis valet humanis viribus explicari, mirabili compendio probetur eſſe concluſum. Laudem Domini os ſuum, id eſt, cordis arcanum promittit effari, unde ſe Propheta noverat libenter audiri. Commonet etiam humanam carnem univerſam Dominum benedicere Salvatorem; quod dictum conſtat per figuram Synecdoche, id eſt, A parte totum. Per carnem enim ſignificat homines, ſicut idem homines ſignificat, quando ſolas animas dicit, ut eſt illud Exodi: *Omnes autem animæ quæ intraverunt in Ægyptum, animæ ſeptuaginta quinque*. Ipſa enim caro eſt, quæ poteſt Dominum digna laude benedicere. Si quam vero partem ſupra iſta quæ diximus, ſive in futuris, ſive in præteritis pſalmis diligens perſcrutator invenerit, quæ ad laudes Domini debeat applicari, ad ſupradictorum aliquem modum (ut tamen nos opinamur) non dubitet pertinere: nec accuſet a nobis ad liquidum minime comprehenſum, quod profitemur immenſum. Hoc Ariſtoteles acer ingenio (ut arbitror) æmulatus, argumentorum ſæcularium loca mirabili ſubtilitate collegit; ut ſicut univerſus ſermo litteris, ita & illa complexione omnis humanitas* prolata ſententia clauderetur. Hinc Dialectici diſputationes ſuas compendioſis collectionibus arctaverunt: hinc Oratores velut quædam flumina cucurrerunt: hinc Poetæ decoris floribus ambiuntur: hinc Satyrici: hinc Hiſtorici: hinc Comici Tragicique ditati ſunt; ut pene ab humana lingua videatur exceptum, quod ab hac fuerit complexione diviſum. Huic rei Topica nomen impoſuit. Topica vero ſunt argumentorum ſedes, ex quibus ad faciendam fidem velut elementis quibuſdam conficitur intentio differentis. Quod legere atque tractare religio nulla condemnat: quoniam innoxie requiritur, quicquid ſacris litteris non probatur adverſum.

Exod. 1. 5.

Ariſtoteles loca argumentorum ſcripturæ ſacræ æmulatur.

* MSS. A. B. F. probata.

Quid ſint Topica.

Concluſio Pſalmi.

Audivimus in uno pſalmo breviter complexa, quæ in ſcripturis ſanctis late diffuſa ſunt. Ubi enim non legitur aut opera ipſius, aut potentia, aut magnificentia, aut ſanctitas, aut mirabilia, aut virtus terribiliorum, aut magnitudo, aut abundantia, aut juſtitia; ut merito dici poſſit ſupernum horreum, ubi talis entheca rerum probatur eſſe cæleſtium. Solent enim omnia ſimul non poni; laus autem Domini (ut opinamur) ſine aliquo iſtorum non poteſt inveniri. Sed cum hic formulam Dominicæ laudis diligenter expreſſerit, ſignificavit utique & ſequentes pſalmos ad ejus fine dubio præconia pertinere, quibus talis regula complexioque præmiſſa eſt. Nec putes fortuitum, quod ſeptem pſalmis laudes Domini continentur; hoc eſt forſitan quod in centeſimo decimo octavo pſalmo dictum eſt: *Septies in die laudem dixi tibi*. Ipſa forſitan ſeptem candelabra ſunt, ſicut Apocalypſis refert, quæ ante Dominum lucent. Ipſæ ſeptem Eccleſiæ ad quas liber Domini juſſus eſt deſtinari. Ipſe denique Spiritus ſeptiformis, qui ipſas laudes cæleſti largitate conceſſit. Quapropter exultemus copioſe dediſſe nobis Dominum, quod ejus auribus offeramus, tantum pura conſcientia præbeatur. Nam quis dubitet grate ſuſcipi, quod ipſe ſibi præcipit immolari? O pietas immenſa Creatoris, & laudari ſe jubet, & ne noſtris delinquamus eloquiis, quemadmodum prædicetur, oſtendit! Non quod ille talibus indiguit: ſed quia nobis hoc utile fuiſſe proſpexit. Totum dixit, totum monuit, ne velimus errare. Ad poſtremum & ipſam naturam humanitatis, ne fragilis periret, aſſumpſit. Sed conſideremus, ſi qui tam ingentia dona ſuſcipimus, peccare tantæ gratiæ debeamus?

Scriptura ſacra ſupernum horreum dicitur, vel entheca rerum cæleſtium.

Cur ſeptem pſalmi laudes Domini contineant.

Pſal. 118. 164.

Apoc. 1. 12. 20.

Iſai. 11. 2.

* Ed. præcipitur.

Deus totum dixit, totum monuit, ne velimus errare.

PSALMUS CENTESIMUS
Quadrageſimus quintus.

Alleluia.

Ecce iterum auribus noſtris inſonat cæleſtis auctoritas, pulſatque *Alleluia* januas cordis: ne vacuis atque inanibus cogitationibus occupemur: quoniam otioſum tempus habere non decet militem Chriſti. Habet enim & lin-

Otioſum tempus habere non decet militem Chriſti.

Lingua laus.

gua fructus ſuos; uberrima ſiquidem meſſis inde colligitur, ſi in laudes Domini pura mente moveatur. Spirituale membrum eſt, cum famulatur Auctori: ipſam quoque animam commendat, dum veritatem loquitur. Quapropter compleamus aerem dulciſſimis ſonis; nam muſica iſta ſalutaris non ſolum mortalium permulcet auditum, ſed etiam intellectum delectat angelicum.

Diviſio Pſalmi.

CUpiens Propheta laudes Domini ex toto corde * cantari, primo ingreſſu dicit in hominibus minime confidendum: ne aliquid ab eo peteretur tepide, ſi & alius crederetur poſſe præſtare. Secundo pronuntiat totam ſpem in omnipotente Domino reponendam; & cum ſit iſte Dominus, ex factis ſuis pulcherrime definitur; ut Gentilitas tam frequenti ratione convicta, errores ſuos fideli devotione derelinquat.

* Ed. *cantare.*

Diviſio Pſalmi.

℣. 1. L*Auda anima mea Dominum.* Ne terrenis deſideriis voluntas otioſa vacaret, & in fatuis (ut aſſolet) curis mentis occuparetur intentio, dat ſibi Propheta ſalubre conſilium, unde * generalitati noverat conſulendum; ut anima laudaret Dominum, non ſonus concrepantium labiorum. Sæpe enim ſic meditata proferimus, ut peregrina cogitatione tranſlati, non nos ſentiamus dixiſſe quæ loquimur. Eſt enim virtus animæ ſpirituali vigore flammata, per diverſa diſcurrens, quæ cauſas cæleſtium ſive terreſtrium creaturarum indagabili ratione perquirit: modo ſe ſuperis, modo inferis miſcens. Sed iſta quemadmodum ſe habeant, prout Dominus donare dignatus eſt, in libro animæ, qui in Variarum opere tertius decimus continetur, a nobis latius videntur expoſita. Quapropter animam ſuam Pſalmiſta hortatur laudare Dominum; ut exploſis cogitationibus ſupervacuis, in ipſo tantum negotio totis viribus occupetur.

* MSS. A. B. F. *gentilitati.*

Quid ſit cogitatio.

Caſſiodorius auctor librorum de anima, & variarum.

℣. 2. *Laudabo Dominum in vita mea: pſallam Deo meo quamdiu * ero.* Intueamur quid ſibi velit iſta repetitio. Prius imperat animæ ſuæ laudare Dominum: nunc acquieſcens duplici ſe promittit ordine laudaturum. Laudare in vita eſt, in illa æternitate Domino confiteri, quæ verius vita dicitur: quoniam nulla curarum preſſura conteritur. Ideo enim, *Laudabo* dixit, ut futurum tempus oſtenderet, quando Angelis juſtiſque hominibus ſors iſta communis eſt. De iſta vero præſenti vita, *pſallam* dicitur, quod ad bonas operas (ſicut ſæpe diximus) manifeſtum eſt pertinere. Sic ergo accipiendum eſt, ut illic perpetue, hic pſallatur aſſidue. Nam & ipſum *quamdiu ero*, iſtud ſæculum ſignificat: quia futurum erat, quando hic eſſe non poterat.

* MSS. A. B. F. *fuero.*

℣. 3. *Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum in quibus non eſt ſalus.* Cæleſtis Medicus humana pectora prius mundat peſtiferis curis, ut ſalutaria remedia competenter infundat. Dicit enim, nec in dæmonibus, nec in hominibus eſſe præſumendum, qui ſalutem dare non poſſunt, quam jure proprio minime poſſidere noſcuntur. *Principes* hic, ſpirituales nequitias debemus advertere, de quibus dicit Apoſtolus: *Quia non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principes & poteſtates tenebrarum harum.* Ephеſ. 6. 12. *Filios hominum* ſignificat ſine dubitatione mortales, qui ſalutem dare non poſſunt: quia debita morte ſuccumbunt. Solus eſt enim filius hominis, id eſt, ſanctæ Virginis, qui tribuat ſalutem: quoniam ipſum conſtat humani generis exiſtere Salvatorem.

Solus Chriſtus tribuit ſalutem.

℣. 4. *Exiet ſpiritus ejus & revertetur in terram ſuam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Cauſam reddit cur dixerit in hominibus non eſſe præſumendum. Hic ſpiritum, animam debemus accipere, ſicut ait in Evangelio: *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum.* Luc. 23. 40. Egreſſa itaque anima de clauſtro corporis ſui, in terram remeat caro defluens, unde ſumpſit initium. Ideo enim addidit, *ſuam*, ut ſignificaret inde fuiſſe procreatam, ſicut legitur in Geneſi: *Fecit Deus hominem de limo terræ.* Geneſ. 2. 7. Mortis igitur tempore pereunt humanæ cogitationes, quæ ſe in diverſos ambitus ſemper extendunt: modo poſſeſſionibus ſtudentes: modo divitias congregantes: modo honores magnopere perquirendo. Sed hæc omnia diſpereunt, quando earum rerum vota fruſtrantur; ſicut divitem in Evangelio legimus increpatum: *Stulte hac nocte auferetur a te anima tua; quæ autem præparaſti cujus erunt?* Luc. 12. 20.

℣. 5. *Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus, ſpes ejus in Domino Deo ipſius.* Exploſis noxiis cogitationibus, quibus humanum genus tanquam graviſſimis morbis inficitur, Propheta ad ſecundum venit ingreſſum, in quo tanquam ſalutare poculum humanis mentibus porrigit ebibendum. Non enim tantum prohibuit inutiles præſumptiones, ſed etiam quæ fuerant appetenda præmonuit. Dicit enim de ipſa cogitatione fieri beatum, qui ſperat in Dominum. *Jacob* vero Patriarcham ideo ſæpe diximus poni: quoniam poſt illam Angeli luctam primus ipſe appellatus eſt Iſrael, id eſt, vir videns Deum. Quod vocabulum ad omnes electos competenter aptatur. *Adjutor* enim ideo poſitum eſt, ut nos ad bonos niſus nominis ipſius intelligentia concitaret. Illis enim adjutor eſt, qui ipſo donante virtutum gradus aſcendere bonis intentionibus enituntur. Sequitur, *Spes ejus in Domino Deo ipſius.* Ad ſuperiorem ſententiam pertinet iſta proſecutio: quia *Beatus* eſt *cujus ſpes* eſſe cognoſcitur *in Domino Deo* ſuo. Dicendo enim, *Spes*, patientiam præſentium ſignificat, & deſideria futurorum. Nam quodlibet iſtud in hoc mundo Chriſtianus patiatur, æternæ beatitudinis cogitatione reficitur. Sed quoniam eſſe poterat & cultoribus dæmonum ſpes in deo ſuo, ſingulis variiſque commatibus per unam ſpeciem definitionis uſque ad finem pſalmi Dominum Chriſtum deſignat, in quo debeat ſpes eſſe fidelium.

Quibus Deus adjutor ſit.

Quicquid Chriſtianus hic patitur, beatitudinis cogitatione reficitur.

℣. 6. *Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt. Qui cuſtodit veritatem in ſæculum: facit judicium injuriam patientibus: dat eſcam eſurientibus. Dominus erigit eliſos.* Diximus in pſalmo centeſimo quadrageſimo quarto poſita eſſe loca, ex quibus laus Dominica formaretur: nunc eadem commemoranda locis aptiſſimis æſtimamus. Ait enim: *Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt*; quod ab operibus ejus laudem prodiiſſe non dubium eſt. Quid enim glorioſius, quidve poteſt eſſe magnificentius, quam *cælum & terram feciſſe*, &

omnia quæ in eis ſunt? Illud præterea quod dicit: *Facit judicium injuriam patientibus, dat eſcam eſurientibus*, ad juſtitiam ejus manifeſtum eſt pertinere, quando æquitatem ſuam * hominibus, prout vult, judicii ſui dono concedit. Secunda autem eſt iſta ſpecies definitionis quæ Græce dicitur Ennoematice, Latine Notio nuncupatur. Non enim dicit ſubſtantialiter quid ſit Deus: ſed quid agat, vel quid egerit. Actus enim ejus ex parte aliqua, quantum tamen ipſe concedit, poteſt notitia noſtra comprehendere: ſubſtantiam vero ipſius non prævalet indagare. Dicit enim primum: *Qui fecit cælum & terram*. Ipſe eſt in quo ſpem ſuam debeant ponere Chriſtiani. Sed licet cæli & terræ appellatione cuncta concluſerit: addidit tamen, *Et omnia quæ in eis ſunt*: ne quem alium putares vel minutiſſimarum rerum exiſtere Creatorem. Sequitur, *Qui cuſtodit veritatem in ſæculum*. Ipſe eſt ſcilicet Dominus Chriſtus qui dixit: *Ego ſum via, veritas, & vita*. Neceſſe eſt enim ut ille loquatur veritatem in ſæculo, qui cæleſtis veritas approbatur. De hominibus autem qui ſub peccato ſunt, dictum eſt: *Omnis homo mendax*. Adjecit, *Facit judicium injuriam patientibus*. Chriſtus eſt verus Judex, & Gubernator æternus, qui afflictos propter nomen ſuum vindicat, & miſeretur innoxiis. Ipſi quippe ſunt qui injuriam, id eſt, injuſtitiam patiuntur, quando veritatem prædicantes, pœnis vehementibus affliguntur. Intulit, *Dat eſcam eſurientibus*. Ipſe enim dat eſcam eſurientibus, qui Creator eſt mundi. Sed oportet nos eſcas ſpirituales expetere: ne ſicut Judæi ſaturitatem ſolum ventris delectemur accipere. Dicit enim Amos Propheta: *Ecce introduco famem ſuper terram, non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbum Dei*. Subjecit, *Dominus erigit eliſos*. Nec hoc quoque dubium eſt, quia eliſos erigat. Nam cum diabolus elidat, Dominus ſublevat. In ipſo ergo ponenda eſt ſpes, qui non elidere, ſed erigere conſuevit.

*MS. G. & Ed. omnibus.

Actus Dei ex parte aliqua poſſunt notitia noſtra comprehendi ſubſtantia vero ejus nunquam.

Joan. 14. 6.

Pſal. 115. 11.

Oportet nos eſcas ſpirituales expetere.

Amos 8. 11.

℣. 7. *Dominus ſolvit compeditos: Dominus illuminat cæcos. Dominus diligit juſtos: Dominus cuſtodit advenam*. In hoc & ſequenti verſu ille locus aptandus eſt: *Memoriam abundantiæ ſuavitatis ejus*. Quid enim ſuavius, quam ut miſericordiæ ejus facta memorentur, ut dicat: *Dominus ſolvit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus diligit juſtos, Dominus cuſtodit advenam, pupillum & viduam ſuſcipiet, & viam peccatorum exterminabit?* Solvit utique compeditos Dominus Chriſtus, ſicut in Evangelio dictum eſt: *Nonne oportebat hanc filiam Abrahæ, quam alligaverat ſatanas decem & octo annis ſolvi ab infirmitate ſua?* Sed hoc non ſolum de vexatione immundi ſpiritus poteſt intelligi: ſed etiam de omnibus vitiis, quibus mens noſtra quaſi quibuſdam funibus illigatur. Nam ſicut ligat diabolus qui peccata connectit: ita ſolvit Chriſtus qui delicta dimittit. Sequitur, *Dominus illuminat cæcos*. Omnes vitioſi cæci ſunt: quia peccatorum obſcuritatibus implicantur. Sed iſtos ille ſolus illuminat qui in Evangelio luto facto perunxit oculos, & contenebratum hominem ad gaudium perfectæ ſanitatis adduxit. De quo etiam dictum eſt: *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Addidit quoque, *Dominus diligit juſtos*. Cujus eſt enim juſtos diligere, niſi qui eos prævalet in æternam beatitudinem collocare? Nam ſicut diabolus affectat impios: ita *Dominus diligit juſtos*. Subjecit etiam, *Dominus cuſtodit advenam*, id eſt, qui de Babylonia civitate diaboli ad Jeruſalem civitatem Domini Salvatoris advenerit. Hunc *cuſtodit*, ſi tamen in electorum habitatione permanſerit, ſicut in alio pſalmo dicitur: *Incola ego ſum apud te in terra, & peregrinus ſicut omnes patres mei*.

Luc. 13. 16.

Mens noſtra vitiis quaſi quibuſdam funibus illigatur.

Omnes vitioſi, cæci ſunt.

Joan. 9. 6.

Joan. 1. 9.

Pſal. 38. 13.

℣. 8. *Pupillum & viduam ſuſcipiet: & viam peccatorum exterminabit*. Pupillus & vidua ſunt, qui Dominum pura mente reſpiciunt, humanis ſolatiis deſtituti: hos recipit Chriſtus ſuo munimine vindicandos. Sed cum iſtos pro ſua pietate receperit, diabolum qui eſt *via peccatorum*, *exterminabit*, id eſt, a termino regni ſui reddet alienum; quod unicuique impiorum in illa ſancta judicatione venturum eſt. Sic iſtis decem ſententiis præconialibus, in quo Domino debeat ſpes eſſe fidelium, abundanter oſtenſum eſt. Et ne forſitan putes eſſe contrarium, quod in ſuperiori pſalmo diximus novem loca Dominicæ laudis diſpoſita: nunc autem in præconiis ejus denarium calculum memoravimus eſſe decurſum. Scias aliud eſſe argumentorum ſedes, aliud definitionum regulas; ibi enim ſingula quæque generali diſtinctione ſunt poſita: hic autem ſub una ſpecie definitionis variis ſententiis quid ſit Dominus intimatur; & ſicut fieri ſolet, de uno loco argumentorum duæ definitiones pluresve collectæ ſunt.

Pupillus & vidua ſunt qui Dominum pura mente reſpiciunt.

℣. 9. *Regnabit Dominus in æternum Deus tuus Sion, in ſæculum ſæculi*. Hoc ex magnificentia Domini probatur intelligi. Quid enim magnificentius quam regnare Dominum Sion in ſæculum ſæculi, cujus regni non erit finis? *Regnabit*, futurum tempus videtur oſtendere, quando jam in ipſo corda noſtra firmiſſima ſtabilitate conſiſtunt. Modo enim in membris ſuis pleniſſime regnare non dicitur Chriſtus: quia corda eorum interdum inanibus cogitationibus occupantur. Sed cum hoc mortale corpus induerit immortalitatem, & noxias iſtas cogitationes cum mundi iſtius amiſſione reliquerit, tunc perfecte in ſanctis regnaturus eſt Chriſtus, quando (ſicut ſcriptum eſt) *Erit Deus omnia in omnibus*. Cujus autem ſit iſte Dominus evidenter exponitur: *Deus tuus Sion*. *Sion* Eccleſiam Catholicam ſignificare ſæpe jam dictum eſt, propter ſpeculationem quam exhibet populo Chriſtiano. Ipſe enim & cum ea, & in eadem regnabit, qui eſt benedictus in ſæcula ſæculorum.

Cur Chriſtus modo in membris ſuis pleniſſime non regnet.

1. Cor. 15. 28.

Concluſio Pſalmi.

Contemplationis beneficio Propheta circa finem quaſi ſæculi conſtitutus, ubi jam mundi cognoſcitur potius damnanda perverſitas, univerſitatem docuit Domini laudibus occupari: ne caduca deſideria quæreret, quæ proxime finienda conſtaret. Sed cum illud tempus venturum dicitur nobis, iſtud noſtrum ſine dubio nuntiatur. In mundi enim fine ſumus, quando eum non longo intervallo ſuſcepta morte deſerimus. Tranſeant a nobis cupiditates caducæ, illecebræ ſæculares abſcedant, illud potius deſideremus quod æternum eſſe cognoſcimus.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus primus.

Alleluia.

VErba tituli ſui ſubſequens textus exponit, ut peregrina locutione non egeat, quem declaratio proprii ſermonis explanat; lege enim initium pſalmi, & expoſuiſti titulum. *Alleluia* ſiquidem ſignificat *Laudate Dominum*; quod ſibi utrumque ſic conſona voce reſpondet, ut titulum initium putes eſſe pſalmi: initium vero pſalmi, titulum rationabiliter arbitreris. Quapropter confidenter atque hilares ingrediamur hunc pſalmum, cujus notitiam ſalutarem in ipſis quoque foribus abſolute cognoſcimus.

Diviſio Pſalmi.

PRimo modo hortatur Propheta populum devotum laudare Dominum, qui humiles erigit, & ſuperborum colla concidit. Secundo, alacriter Domino dicit eſſe pſallendum, qui ſupplicantibus beneficia profutura concedit: quoniam qui de ſuis viribus præſumunt, ei placere non poſſunt.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. L*Audate Dominum quoniam bonus eſt pſalmus: Deo noſtro jucunda ſit laudatio.* Omnis opera humana mercedem ſibi poſtulat debere retribui; ut quod laborioſe peragimus, ſpe propoſiti muneris conſolemur. In laudationibus vero Domini actus ipſe habet præmium ſuum: quando ipſa erit retributio, quæ nunc eſt exercitatio. Nam cum bonum ſit Dominum prædicare, inde unuſquiſque noſcitur promiſſa dona recipere. Recipit plane, quando in illa angelica ſocietate ſingulare ſit munus ſanctorum, perpetuum Domini ſubire præconium. Laudemus ergo devotione qua poſſumus, & hic illa beata dona meditemur. Quid enim felicius, quam modo exercere, quod te ſperas in futura beatitudine poſſe peragere? Pſalmus autem eſt, ut a Majoribus traditur, organum muſicum, ſicut cithara, pandurium, aliaque quæ vocibus noſtris dulciſſima modulatione reſpondent; quod ſæpe diximus ad actus noſtros probatiſſimos pertinere. Quapropter laudationem Domini, & pſalterium in unam præcipit venire concordiam; ut ſicut lingua Divinitatis præconia dicimus: ita cum bonorum actuum operatione laudemus. Sequitur, *Deo noſtro jucunda ſit laudatio*. Divinitati quippe eſt jucunda laudatio, quando actus noſtri a ſanctorum verborum qualitate non diſcrepant. Nam quale eſt ut pſalmus caſtitatem dicat, & cantor ab obſcœnitate ſe non ſubtrahat? Si humilitatem prædicet, & narrator ejus ſuperbiæ flatibus intumeſcat? Quapropter non poteſt a Domino bene percipi, quod contraria inter ſe noſcitur adverſitate luctari. Tunc eſt enim Domino jucunda laudatio, quando in unam ſocietatem vox & vita convenerint.

In laudationibus Domini actus ipſe habet præmium ſuum.

Quid ſit Pſalmus.

Tunc eſt Domino jucunda laudatio, quando in unum vox & vita convenerint.

℣. 2. *Ædificans Jeruſalem Dominus: & diſperſiones Iſrael congregans.* Per hunc & duos verſus alios qui ſequuntur, ex mirabilibus factiſque glorioſis Dominus jure laudatur. Nam cum dicit: *Ædificans Jeruſalem Dominus: & diſperſiones Iſrael congregans. Qui ſanat contritos corde: & alligat contritiones eorum. Qui numerat multitudinem ſtellarum: & omnes nomine ſuo vocat*, de factis utique ſuis mirabilis approbatur. Oſtenditur autem in primo verſu diſcrepantia Dominum non amare, quando eum conſtat diſperſa colligere. Nam quemadmodum in nobis patiatur alios eſſe actus, aliam cantilenam, qui totius mundi populos in ſanctam colligit unitatem? Sic enim de vivis lapidibus ædificat Dominus civitatem Jeruſalem, quando *diſperſiones Iſrael congregat*, quæ in toto mundo habitare noſcuntur; ſicut in Evangelio dictum eſt: *Et mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabit electos a quatuor angulis terræ.*

Deus diſcrepantia non amat. — *Matth. 24. 31.* — * Ed. *congregabunt.*

℣. 3. *Qui ſanat contritos corde: qui alligat contritiones eorum.* Mirabile genus curationis edicitur; ut ſi reſtaurari volumus, noſmetipſos vivaciſſime conteramus. Sed iſta contritio ad redintegrationem pertinet, ad ſoliditatem deducit; & quod ſupra omne bonum eſt, illum Medicum introducit, qui æternam tribuit ſoſpitatem. Sequitur, *Qui alligat contritiones eorum.* Metaphora ab artificibus medendi, qui oſſa fracta atque contrita quando ſolidare cupiunt, linteorum illigatione conſtringunt; ut in ſoliditatem priſtinam, ad locum ſuum redeuntia membra coaleſcant. Sic cæleſtis Medicus pœnitentium corda gravi afflictione contrita, quaſi quadam faſcia pietatis ſuæ ſuperducta conſtringit atque conſolidat, & ad firmiſſimam ſpem ſanitatis adducit; ſicut & in quinquageſimo pſalmo dictum eſt: *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit.* Nam & ille Publicanus qui pectus ſuum aſſidua percuſſione tundebat, ipſam in ſe contritionem probatus eſt effeciſſe, quam reo pectori non deſinebat ingerere.

Si reſtaurari volumus, noſmetipſos conterere debemus. — *Deus medico comparatur.* — *Pſal. 50. 19. Luc. 18. 13.*

℣. 4. *Qui numerat multitudinem ſtellarum: & omnes nomine ſuo vocat.* Sed quamvis & iſtud ad litteram Domini potentiam videatur oſtendere; ut nobis innumerabiles ſtellas, Divinitati dicat eſſe numerabiles, earumque nomina propriis vocabulis nuncupari: quoniam illi omnia comprehenſibilia ſunt, cui arena maris, & guttæ pluviarum, & capilli hominum dinumerati eſſe noſcuntur. Nam cum dicit: *Nomine ſuo*, Aſtrologos arguit, qui eas vocant nominibus alienis, ut Veneris, Mercurii, Jovis, Martis, Saturni, & his ſimilia. Illud tamen aptius eſt, ut ea magis intelligere debeamus. Superius enim dixerat: Contritos corde eſſe ſalvandos, quos jam poſt indulgentiæ medicinam ſtellas debemus accipere. Lucent enim velut aſtra in nocte hujus ſæculi, qui meruerunt in ſanctorum numero congregari. Sed quamvis multos hic continere videatur Eccleſia: illi tamen a Domino numerantur, qui regni ejus participatione gaudebunt. Nam ſtellas, ſanctos viros nos poſſe intelligere Geneſis locus ille teſtatur, qui ait: *Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli.* Et Salomon dicit: *Juſti autem fulgebunt ſicut ſtellæ cæli.* Scimus autem a Domino nomina vocari poſſe ſanctorum, quando eos in cælo legimus eſſe conſcriptos; ſicut in Evangelio dicit: *Nolite gloriari quia dæmonia ſubjecta ſunt vobis: gaudete autem & exultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis.*

Sancti ſtellis comparati. — *Geneſ. 22. 17.* — *Sap. 3. 7.* — *Luc. 10. 20.*

℣. 5. *Magnus Dominus noſter, & magna virtus ejus: & ſapientiæ ejus non eſt numerus!* In hoc & ſequenti verſu A magnitudine, Domini laus decora cantatur. Dicendo enim, *Magnus Dominus & magna virtus ejus; & ſapientiæ ejus non eſt*

numerus. Suſcipiens manſuetos Dominus: humilians autem peccatores uſque ad terram, magnitudo ejus abſolute declaratur. Nam cum ſuperius Propheta per diverſas partes laudis excurreret, admiratione completus exclamat: *Magnus Dominus noſter!* utique cujus nec facta numerari, nec laus prævalet apprehendi: Congregans diſperſiones Iſrael, ſanans contritos corde, numerans multitudinem beatorum, & omnes nomine ſuo vocans. Quis enim poſſit comprehendere, quanta ſit de cunctis collecta laudatio, cum ſit in unaquaque re mirabilis magnitudo? Dicendo enim, *Noſter*, culturas dementiſſimæ paganitatis excludit. *Virtus* autem *magna*: quia ſingularis: quia omnipotens: quia rerum omnium Gubernator & Conditor eſt. Sequitur, *Et ſapientiæ ejus non eſt numerus*. Hic numerum pro fine debemus accipere: quia omnia calculus quæ ſunt numerat & definit. Sapientia vero Dei quemadmodum poteſt habere numerum, quæ Auctor calculi eſſe cognoſcitur? Nam ſi numerari poſſet, jam videretur eſſe ſub numero. Quod ſi nec ipſe numerus totus a nobis poteſt ſciri, quomodo, qua ratione prævalet divina ſapientia comprehendi? Creaturis enim ſuis incomparabiliter potior eſt Creator, & ideo veraciter dictum eſt. *Sapientiæ ejus non eſt numerus*. Nam de his quæ creavit, Sapiens dicit: *Omnia in menſura, numero, & pondere Deum feciſſe*.

Sap. 11. 21.

℣. 6. *Suſcipiens manſuetos Dominus: humilians autem peccatores uſque ad terram*. Manſueti ſunt, quos ſuperius dixit tribulatione contritos, & afflictionis conſuetudine patientes. Et intuere quam pulcherrima ſit facta diverſitas. Manſueti ſuſcipiuntur in cælum: ſuperbi dejiciuntur in terram: ut per mutationem vicariam unde humilis levatus eſt, ibi ſuperbus corruat; & unde ſatanas elatus cecidit, fidelis homo ſublevatus aſcendat.

℣. 7. *Incipite Domino in confeſſione: pſallite Deo noſtro in cithara*. Venit ad modum ſecundum, ubi hortatur hærentes, impellit dubios, increpat negligentes. *Incipite* enim illis dicitur, qui adhuc tacere noſcuntur. *Domino in confeſſione*, ſubaudiendum eſt, cantate. Sed iſta confeſſio laudem monet, & probitatis actionem hortatur. *Cithara* enim ſignificat virtutes morales conſona operatione præcinentes, quæ tunc veram citharam reddunt, quando ſe fœderata ſocietate conjungunt. Nam ſicut integra lyra dici non poteſt, cui aliqua chorda ſubtrahitur: ſic nec vir ſanctus perfectus æſtimatur, cui virtus ulla minuitur.

Per citharam virtutes morales accipiuntur.

℣. 8. *Qui operit cælum nubibus: & parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fœnum: & herbam ſervituti hominum*. In hoc & ſequenti verſu denuo Domini opera memorantur. Dicit enim: *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam ſervituti hominum. Qui dat jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus eum*. Quid enim potentius, quam Creatorem creaturis ſuis competenti modulo ſubvenire? Frequenter autem ſcriptura divina hanc ſpeciem definitionis amplectitur; ut per id quod Dominus operatur, virtus ejus poteſtaſque monſtretur. Quod nunc per iſtum & alium verſum conſequenter efficitur. Nam cum ſuperius poſuiſſet: *Incipite Domino in confeſſione*; nunc cui Domino ſit confitendum evidenter oſtendit. Sed quamvis iſta & ad litteram bene videantur intelligi: melius tamen ſi allegorice dicta ſentimus. *Cælum* hic ſanctam prophetiam congruenter advertimus; hanc divina proviſione ſimilis nubibus tegit obſcuritas, ut ſenſus noſtros incitet ad quærendum, dum gratius accipitur, ad quod fatigato deſiderio pervenitur. Sequitur quid *nubes* iſtæ parturiant, ſcilicet ut copiam videantur præſtare pluviarum, hoc eſt, divinæ prædicationis fontes irriguos. Sed cui terræ hæc pluvia paratur, utique ſitienti. Ille enim verbum Domini efficaciter ſuſcipit, qui ſe ad audiendum ſuperno munere deſideranter obtulerit. Nec vacat quod dixit, *Parat*: quia niſi ille eam præparaverit, nullus ad ipſam poteſt ſuis meritis pervenire. Sequitur, *Qui producit in montibus fœnum, & herbam ſervituti hominum*. Hoc quoque ſpiritualiter accipiendum eſt. *Montes* ſignificant viros ſanctos, in quibus Dominus fœnum herbamque producit, unde ſimpliciores in Eccleſia Catholica tanquam ſimplicia jumenta paſcantur. *Fœnum* pertinet ad prædicationes robuſtas. *Herba* ad monita molliora: *Fœnum* ſiquidem fuit, quando dixit Apoſtolus: *Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. Herba: Qui ſe non continet, nubat*. Et iterum, *Volo adoleſcentulas viduas nubere*. Et rurſus, *Lac vobis potum dedi non eſcam*. Iſta enim minora præcepta herbis merito comparantur. Nam quod dicit: *Servituti hominum*, ſignificat uſui humano deputata. Unde abſolute cognoſcitur, ſuperiora quæ dicta ſunt, ad homines eſſe referenda.

Per cælum Prophetia intelligitur.

Qui Verbum Domini efficaciter ſuſcipiat.

1. Cor. 7. 7.
Ibidem. 9.
1. Timot. 5. 14.
1. Cor. 3. 2.

℣. 9. *Qui dat jumentis eſcam ipſorum: & pullis corvorum invocantibus eum*. Jumenta Eccleſiaſticos ſignificant greges, qui competenti refectione paſcuntur, alii lacte, alii cibo ſolido, prout Diſpenſatori viſum fuerit, qui ſolus novit quæ ſunt profutura præſtare. *Corvi* ſunt irreligioſi viri, qui peccatorum nigredine inſeparabiliter veſtiuntur, nec aliquo ſplendore converſionis eluceſcunt. *Pulli* vero *corvorum* (ut Phyſiologi volunt) cæleſti rore veſcuntur, & adhuc paternas eſcas, id eſt, cadaverum fœtores beneficio ætatis ignorant. Quapropter Paganorum filiis atque perverſorum dat eſcam: quia paternam vitam innocentiæ munere non ſequuntur. Et vide quid addidit: *Invocantibus eum*: quoniam ſoli ipſi eum invocant, qui regulas ſcripturarum nulla hæretica pravitate ſubvertunt. Hoc niſi ad homines referas, *invocare Dominum*, quemadmodum poteſt pullis convenire corvorum?

Per jumenta Eccleſiaſtici greges ſignificantur.

Per corvos irreligioſi viri.

Qui vere Deum invocet.

℣. 10. *Non in viribus equi voluntatem habebit: nec in tabernaculis viri beneplacitum eſt ei*. Poſtquam narravit illa quæ fecit Dominus: nunc dicit quæ ei poſſunt omnimodis diſplicere. Equus ad ſuperbiam plerumque ponitur indicandam; nam & ipſum animal cervice præſumens, frænis ſemper incumbit, & ad curſus rapidos ſpumoſa concertatione feſtinat. Huic ſuperbus homo atque præſumidus comparatur, cui Divinitas non poteſt eſſe placabilis: quia manſuetos eligit & devotos; ſicut & alius pſalmus dicit: *Fallax equus ad ſalutem*. Et alibi: *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei noſtri magnificabimur*. *Tabernacula virorum*, infidelium ſunt conventicula dementium Paganorum, quæ ſe in culturas peſſimas ſemper extendunt. Reſpice vim verborum, quia *virorum* dixit *tabernacula*, non divina, id eſt, præſumptiones illicitas, quas ſibi audaces homines propria voluntate conſtituunt. Vir enim & in malo ponitur, ſicut eſt illud:

Superbus homo equo comparatur.

Pſal. 32. 17.
Pſal. 19. 8.

Pſal. 5. 7. *Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus.*

℣. 11. *Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum: & in eis qui ſperant ſuper miſericordia ejus.* Superius dixit qui ei poterant diſplicere: nunc dicit quales ſint illi qui placent. Amat itaque eos Dominus, qui eum formidant, ſed non timore degeneri. Multi enim timent: ſed quia deſperant de miſericordia ejus, minime diliguntur; ſicut Judas qui poſt timorem culpæ recognitæ, non ſupplicandum, ſed deſperandum potius æſtimavit. Ille enim timor Deo probatur acceptus, qui cum amore maximo & pia præſumptione conjungitur. Timeat ergo unuſquiſque ne peccet: amet ut ſupplicet. Nam ſi rogaturus non eſt, hoc facit & ille qui non timet.

Ille timor Deo acceptus, qui cum amore & pia præſumptione conjungitur.

Concluſio Pſalmi.

ET hunc quoque pſalmum ad finem ſæculi pertinere non dubium eſt, quando diſperſiones Iſrael in unum populum congregantur, ut fiat unus grex, & paſtor unus. O beatum tempus, quando lapides illi vivi pretioſiores omnibus margaritis in cæleſtem fabricam & æternam beatitudinem colliguntur. Tunc unicuique ſanctorum erit dulciſſimus labor ſuus, quibus pariet luctus conſolationem, perſecutio æternam requiem, paupertas pia dabit regna cæleſtia; & quicquid hic graviter pertulerunt, ibi ſe talia ſuſtinuiſſe gaudebunt. Dona Domine hic patientiam malorum, ut illic facias nobis gaudium eſſe perpetuum.

Joan. 11. 16.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus ſeptimus.

Alleluia.

AD conſuetum quidem *Alleluia* revertimur: ſed hoc nullatenus repetere faſtidimus: guſtus qui ſemper appetitur, auditus qui non habet tædium, intellectus qui ſine labore percipitur. Cujus verbi tantus honor eſt, ut cum ſit in Hebræa Lingua reconditum, nullo tamen conſtet alio ſermone tranſlatum. Hoc Græcus, hoc Latinus, hoc Chaldæus, hoc Syrus, hoc Perſa, hoc Arabs, hoc tenet natio cuncta terrarum; & quicquid eſt deditum Divinitati, dignitatem hujus nominis pia devotione veneratur. Nulli abſonum, nulli videtur abſurdum: ſed omnes celebrant gaudia ſua hujus nominis ſuavitate prolata. Hoc ergo pura mente cantemus, totiſque in eo viribus occupemur; ut ſicut corporeis auribus dulciſſimus ſonus redditur: ita & cordis ſinceritate proferatur.

Alleluia nomen eſt Hebræum, a nulla natione tranſlatum.

Diviſio Pſalmi.

PRimo capite Propheta ad Jeruſalem, id eſt, ſupernam breviter loquitur civitatem; ut ſecura jam reddita in civibus ſuis, Dominum debeat jugi exultatione laudare. Secundo myſticis alluſionibus latius enumerat, quanta populo ſuo pius Miſerator indulſerit.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. LAuda *Jeruſalem Dominum: lauda Deum tuum Sion.* Pſalmus hic a primo verſu uſque ad finem potentiam Domini prædicandam commemorat; quod pſalmi ipſius relatione cognoſcis. *Jeruſalem* (ſicut jam ſæpe dictum eſt) interpretatur viſio pacis, quæ proprie ad illam civitatem pertinet, quæ vitiorum & ſcandalorum conſortia non habebit. Sed iſta viſio pacis erit Domini contemplatio. Salvatoris, quam nemo alter merebitur, niſi qui ab univerſa mentis perturbatione liberatur. Unde merito hæc duo nomina futuræ illi conveniunt civitati, adepti præmii munus, & vocabulum ſublime Paſtoris.

Jeruſalem interpretatur viſio pacis.

℣. 2. *Quoniam confortavit ſeras portarum tuarum: benedixit filios tuos in te.* Patenter cauſa futuræ beatitudinis indicatur. Nam cum res iſta multorum Prophetarum ore promiſſa ſit: luciſſime tamen præſenti narratione declaratur. Cum enim ſeras confirmatas dicit eſſe portarum, clauſas januas beatæ civitatis oſtendit. *Sera* enim a fero dicta eſt, quo tempore in oſtium mittitur, ut intrandi licentia denegetur. Quod illo tempore accidet, quando Sponſus intraverit, ſicut in Evangelio de Virginibus dicit: *Et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, & clauſa eſt janua.* Clauſa ſcilicet non ad cuſtodiæ pœnam, ſed in beatitudinem ſempiternam: quia nec inde quiſquam ulterius ſanctus exibit, nec aliquis poſtea novus intrabit. O beatitudo ſecura juſtorum, quæ tali lege probatur ſuſcipi, ut nunquam poſſit amitti! Merito, quoniam civitas illa contuibilem Deum intus habet; & ideo nemo inde deſiderat egredi: quia præter ipſum ſimile nil prævalet intueri. Sequitur, *Benedixit filios tuos in te.* Magna eſt quidem benedictio filiorum: ſed multo gratior, quando inter viſcera materna præſtatur. Quale eſt enim matri ſemper videre florentes filios ſuos? Quale filiis genitricis gratiam jugiter contueri? Ideo enim dictum eſt: *In te*: quia nunquam ab illa Jeruſalem exire poterunt, qui æterno munere conſecrantur.

Sera a fero dicta. *Matth. 25. 10.*

℣. 3. *Qui poſuit fines tuos pacem: & adipe frumenti* * *ſatians te.* Civitas illa magna inæſtimabilis, ſub quanta laudis brevitate deſcripta eſt? Nam quid illa præſtantius dici poteſt, cujus fines pacis munere terminantur? Unde abſolute colligi poteſt, quia æterna tranquillitate perfruitur, quod intus habitare monſtratur. Contra quicquid præter ipſam contigerit eſſe, gehenna eſt. Et ſicut beata Jeruſalem pacem poſſidet: ſic infelix Babylonia dolorum pugnam procul dubio ſuſtinebit. Unius enim partis definitione, alterius cauſæ evidenter prodidit qualitatem. Hoc ſchema dicitur Emphaſis, quæ ſignificat etiam id quod non dicit. Sed quemadmodum pax iſta proveniat, conſequenter exponitur, dum fideles Chriſti Domini contemplatione ſaginantur. Adipem quippe frumenti dicit ipſam contuibilem Deitatem, unde ſic juſtorum ſenſus reficitur, ut omnem ſatietatem ſuperare noſcatur. *Ipſe eſt verus panis, qui de cælo deſcendit.* Nam ſi nos hic corporis ſui participatione reficit, quemadmodum ibi ſatiabit, quos toto lumine ſuæ Deitatis impleverit? Revera ſecura pax & inviolata tranquillitas, quando indigentia nobiſcum ulla non litigat, nec aliquem laſſitudo defatigat, non frigus contriſtat, non eſuries gra-

* MSS. A. B. F. *ſatiat.*

Pax æterna ex divina contemplatione provenit.

Joan. 6. 41. *Chriſtus nos hic corporis ſui participatione reficit.*

vat, & cætera quæ hic noſtræ imbecillitati bellum ſemper infligunt. Ibi autem corporis animæque talis eſt ſocietas, ut nulla inter ſe adverſitate diſcordent: ſed ſibi utraque glorioſa voluntate conſentiant.

℣. 4. *Qui emittit eloquium ſuum terræ: velociter currit ſermo ejus.* Deſcripta civitate futuri ſæculi, Propheta venit ad ſecundum caput, in quo munera hic nobis conferenda prædicit; ut veritas tunc futuræ rei per beneficia præſentia jam poſſit agnoſci. *Eloquium* Domini Verbum Patris eſt, quod ad terras deſcendit, quando humilitatem piæ Incarnationis aſſumpſit. *Emittit*, prophetiæ ſpiritu præſens tempus oſtendit, quamvis hoc de futuro dicere videretur. Sed cum dicit: *Emittit*, non minorem prodit, ſed concordiam ſanctæ unitatis oſtendit. Hujus enim omnipotentis Verbi ſic *cucurrit ſermo velociter*, ut ſanctæ Trinitatis agnitio celerrima mirabili mundum velocitate compleverit: idolorum culturas veritatis ipſius manifeſtatione convertens.

Eloquium Domini verbum Patris eſt.

℣. 5. *Qui dat nivem ſicut lanam: nebulam ſicut cinerem ſpargit.*

℣. 6. *Mittit cryſtallum ſuum ſicut fruſtra panis: ante faciem frigoris ejus quis* ſubſiſtit?* Poſtquam adventum Chriſti Domini prophetavit: nunc quid ejus beneficia præſtent per alluſiones tropicas conſequenter exponit. Quæ figura dicitur Parabole: quoniam res ſibi genere diſſimiles comparantur. Hæc igitur omnia, nix, nebula, cryſtallum, frigus, mala ſunt hujus ſæculi, quæ peccatorum gelu mortalia corda conſtringunt, & in ſtupore ſaxeo faciunt permanere, niſi Domini calore ſolvantur. Sed videamus quemadmodum ſingulis rebus competens medicina præſtetur. Dicit enim: *Qui dat nivem ſicut lanam. Dat*, facit ſignificat, ſicut vulgo dicimus: Dedit nobis indicium, quando aliquid monſtratum atque edoctum eſſe declaramus. Quapropter facit nivem ſicut lanam; ut quod ante frigoris acerbitate gelatum eſt, in laneam mollitiem perducatur. Quod fit utique, quando frigidiſſima peccatis corda mortalium ad ardorem ſatisfactionis adduxerit. *Nix* enim eſt homo cum recedit a Domino: *lana* cum ad ejus meruerit venire medicinam. *Nebula* idem ſignificat omne peccatum, quod ſemper caliginoſa obſcuritate peragitur: ſed velut cinis, Domino præſtante diſpergitur, dum ejus cumulus confeſſionis gratia diſſipatur. *Cryſtallum* vero eſt in modum vitri per numeroſas hyemes glacies condurata, & in duriciam ſaxi liquens admodum perducta ſubſtantia. Cui obſtinati peccatores merito comparantur, qui algore perfidiæ conſtricti, per dies ſingulos congeleſcunt. Hos quoque Dominus *velut fruſtra panis emittit*, quando converſos ſua facit prædicare magnalia, unde populus eſuriens cæleſti pane veſcatur. Fruſtra enim, partes dicimus corporis alicujus. ſignificant quippe doctrinæ diverſa dona, quæ ex peccatoribus in ſanctis ſuis Dominus ſæpius monſtrare dignatus eſt. Sequitur, *Ante faciem frigoris ejus quis ſubſiſtit?* Ante præſentiam frigoris ejus dicitur, non quod ab ipſo veniat, ſed quod forte fieri permittat. Quale eſt illud: *Induravit Deus cor Pharaonis*. Et alibi: *Ego Dominus faciens bonum, & creans malum*. Quapropter ante illud frigus, quod ipſe non removet, nemo valet ſubſiſtere: quoniam poteſt homines pigra fatuitate damnare. Exaggeratur enim periculum, ut liberationi glorioſiſſimæ major gratia debeatur.

** MSS. A. B. ſuſtinebit.*

Quando homo eſt nix, quando lana.

Quid ſit cryſtallum.

Peccatores obſtinati cryſtallo comparati.

Exod. 10. 20. Iſai. 45. 7.

℣. 7. *Mittit verbum ſuum & liquefaciet ea: & flavit ſpiritus ejus & fluent aquæ.* Veniente Verbo nulla obſcuritas, nullum frigus, nec ipſa quoque debet deſperare duricia: quoniam reſoluta malis ſuis quæ vocata fuerint, perducuntur in ſaluberrimum liquorem. Sic quæ extiterant peccatorum gelu conſtricta, pietate Domini defluunt in medelam; ſicut & alibi dictum eſt: *Nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus.* Nam *Pſal. 18. 7.* ſpiritu ejus quaſi auſtrino flatu duricia periculoſi frigoris evaneſcit, dum acervi ſcelerum diſſoluti, in humilitatis gratiam tabida colla deponunt; & in liquores ſaluberrimos adducti, ſpiritualis beneficii fluenta profundunt. Sic factum eſt de perſecutore Saulo, ſic fit hodieque de plurimis, ut qui modo ſunt obſtinata voluntate ſicci, fiant poſtea fluxu prædicationis irrigui.

Veniente verbo nec ipſa debet deſperare duricia.

℣. 8. *Pronuntians verbum ſuum Jacob, juſtitias & judicia ſua Iſrael.* Per Jacob & Iſrael ſignificatur Eccleſia. Hæc enim duo nomina unius extitere perſonæ, ſicut ex duobus populis factus eſt unus, qui & Iſrael bene dicitur, & Jacob proprie nuncupatur. Nam & modo Iſraelita eſt quicumque fidelis eſt, & ante Jacob fuit qui Domino pura devotione complacuit. Ipſi enim verbum ſuum, ipſi noſcitur pronuntiaſſe juſtitias.

℣. 9. *Non fecit taliter omni nationi: & judicia ſua non manifeſtavit eis.* Hic verſus ſic videtur intelligi: quia licet omnes Gentes religio Chriſtiana complexa ſit: nulli tamen facie ad faciem eſt locutus, aut mare diviſit, aut manna pluit, aut tabernacula nube complevit, aut holocauſta ipſorum cæleſti igne conſumpſit, & cætera quæ illi populo viſibiliter ſuperno munere præſtabantur. Nobis enim ſpiritualiter fiunt, quæ illorum oculis corporaliter apparebant.

Alleluia.

PErmovere ſolet quod in fine quorumdam pſalmorum *Alleluia* poſitum reperimus. Significat forſitan eos totos ad præconia Domini pertinere, nec alicujus alterius cauſæ relatione permixtos: ſed ſicut a capite incipiunt, ita uſque ad finem in laude Dominica terminantur. Sed hoc aſſeverare non poſſumus: quia in rebus talibus aliquid definire periculum eſt. Melius eſt enim altiora ſibi hominem confiteri, quam aliqua præſumptione culpari; atque ideo quod de hac re, vel aliis novitatibus (præſtante Domino) putavimus offerendum, in arbitrio ſit legentis ſequi quod eligit.

Cur Alleluia in fine quorumdam pſalmorum poſitum.

Concluſio Pſalmi.

HActenus de iſtis quatuor pſalmis, qui de laudibus Domini præceſſerunt, in concluſionibus eorum dictum eſt qua intentione formati ſint; ut toti ad præparationem ſequentium poſiti eſſe videantur. Ordo enim ipſe pſalmorum diſpoſitionem rerum noſcitur indicare mirabilem. Decorum enim fuit, ut prius de præceptis divini præconii, poſt, de mundi perverſitate fugienda, tertio, de congregatione Eccleſiæ diceretur, quarto, qui nunc finitus eſt collectæ Jeruſalem præcepit laudes Domini celebrare, quæ de mundi iſtius diverſis periculis liberata, in æterna requie noſcitur conſtituta. Quapropter choro illi ſanctiſſimo, & de mundi partibus aggregato, trina ſubnectit exultatione

Ordo pſalmorum diſpoſitionem rerum mirabilem indicat.

gaudendum, ut in opere ſanctiſſimo Trinitatis gratia ubique fulgeret.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus octavus.

Alleluia

PArs iſta orationis paucis quidem ſyllabis arctatur, ſed cogitata ſemper extenditur. Novitates enim ſuaviſſimas de ſe ejecit, cum eam acies mentis inſpexerit. Nam dum a Lectore dicitur, prædicatio laudis eſt; cum a populo reſpondetur, hymnus eſt. Sic una voce peragitur tam diverſum myſterium, cum in ipſa nihil appareat immutatum. Subtiliter autem pſalmus iſte tractandus eſt: quoniam Propheta per paucarum commemorationem omnes creaturas hortatur laudes Domini debere cantare, rationales & intellectuales per ſe: eas vero quæ ſunt intellectu vel ſenſu carentes, per illas ſcilicet quæ opera Domini ſapientiſſima conſideratione collaudant.

Diviſio Pſalmi.

COnſiderans Propheta in cæleſtibus & terreſtribus rebus omnes operas Domini contineri. Prima parte cæleſtia hortatur ad laudes. Secunda vero allegoricis alluſionibus terrena commonet, ut Dominum devota mente concelebrent: unam cauſam probabilem utriſque ſubjungens: quia dignum eſt, ut creatura ſuum debeat laudare Creatorem.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. LAudate Dominum de cælis: laudate eum in excelſis. Cum omnia cæleſtia hymnos Domini jugiter profundant, perſcrutandum eſt quare Propheta illud primum admonet fieri, quod continue probatur impleri? Uſus iſte humanus eſt, ut cum videmus in agro laborantes dicamus: Laborate; cum legentes, legite; cum fabricantes, fabricate; ut exhortatio iſta ad augendum magis ſtudium, quam ad inchoandum aliquid dici poſſe videatur. Sed quæ ſunt iſta de cælis, quæ laudare provocantur? Scilicet illa quæ ad contemplandum Dominum puriſſimo intellectu ipſius largitate valentia ſunt, & perpetua charitate ſuccenſa, Auctorem ſuum ſuavi exultatione concelebrant. Nam ſicut ſunt immortalia: ita nec eorum laudes aliquo fine clauduntur. *In excelſis*, ſignificat ſubſtantias digniores, quas merito ſibi excelſas imbecillitas humana profitetur: quia carnis fragilitate deprimitur. Dignum eſt enim ut unaquæque res ſecundum percepti muneris modum ſuum laudet artificem.

℣. 2. *Laudate eum omnes angeli ejus: laudate eum omnes virtutes ejus.* Quod Angelus Græca Lingua dicitur, Latine nuntius interpretatur. Sed cum ad aliquid perficiendum mittitur virtus cælorum, ab officio ſuo hoc nomen aſſumit. Angelus enim ab officii dicitur nomine, non naturæ. Sequitur, *Laudate eum omnes virtutes ejus.* Hoc generale nomen eſt; ibi enim concluduntur omnia, quæ cæleſtis militiæ dignitate grandeſcunt. Sed ideo forſitan hoc loco Angeli virtutibus ſunt prælati: quia honorabilior æſtimandus eſt, per quem Domini juſſa complentur. Pulcherrime autem in laudibus Domini ab Angelis fecit initium, qui inter creaturas æſtimantur eximii.

Angelus ab officii nomine dicitur, non natura.

℣. 3. *Laudate eum ſol & luna: laudate eum omnes ſtellæ, & lumen.* Sol, luna, ſtellæ, (ut quidam dicunt) etſi aliquo ſpiritu proprio regantur: tamen quia carnalibus oculis pateſcunt, inferiores eſſe virtutibus quæ non videntur, non abſurda æſtimatione colligitur; quamvis cæli ſpeciem decoro lumine ornare videantur. Nam illa ad quæ pervenit noſter aſpectus, licet ſint lucida atque ſubtilia: tamen corpora eſſe manifeſtum eſt; & neceſſe eſt, ut illis cedant, quæ inviſibili virtute ſubſiſtunt. Quapropter ſolem, lunam, & ſtellas ſive per propriam rationem, ſive per alias ſenſibiles & indicabiles ſubſtantias Propheta laudare præcepit Dominum: quia Creatoris beneficio exiſtere meruerunt. Conſiderata enim tot lumina ingentes admirationes poterunt commovere, quando & mortales oculos videre faciunt, & ipſa in tam ſplendida claritate conſiſtunt. His rebus *lumen* generaliter adjunctum eſt; ut cætera in ſe lumen habentia, quæ dinumerata non ſunt, tali complexione ad laudes Dominicas incitaret.

℣. 4. *Laudate eum cæli cælorum: & aquæ quæ ſuper cælos ſunt.* Quamvis in Geneſi unum cælum fabricatum eſſe legerimus: tamen eos plurali numero & Paulus Apoſtolus appellavit, qui refert in tertium ſe cælum raptum, ibique talia cognoviſſe quæ homini non licebat effari; & hic plurali numero nuncupantur, quod tali forſitan ratione concordat. Dicimus unum eſſe palatium, quod multis membris, multis ſpatiis ambiatur: ita forſitan & cæli partes dicimus cælos, dum complexio atque ſinus ejus unus eſſe monſtretur. Aquas vero ſuper cælos eſſe Geneſis refert; ait enim: *Diviſitque aquas quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum.* Quod utrumque nimiæ laudis deſignat arcanum; ut & cælorum tenuitas firma conſiſtat, & aquæ ſupra ipſum poſitæ, cum ſint graviores, niſi quando fuerint juſſæ, non defluant. Cæli vero ſubſtantia, quamvis pura, lucida, atque egregia eſſe putanda ſit, dignaque talibus ac tantis habitatoribus ſuis: tamen animal eſſe non comperi; & temerarium eſt ex opinione hominum dicere, quod cæleſtium litterarum non tradit auctoritas. *Aquæ* vero *quæ ſuper cælos ſunt*, ut arbitror, iſtas quæ depluunt eſſe non dubium eſt, teſtante Geneſi: *Cataractæ cæli apertæ ſunt, & facta eſt pluvia ſuper terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus*, & cætera. Quod non adeo quærere neceſſarium eſt, quando aut per ſe, aut per ſubſtantias rationales laudare Dominum omnia commonentur.

2. Cor. 12. 2.

Geneſ. 1. 7.

Quidam putaverunt cælum eſſe animal.

Geneſ. 7. 11. 12.

℣. 5. *Laudent nomen Domini: quia ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandavit, & creata ſunt.* In hoc verſu ex operibus ſuis Dominum præcipit eſſe laudandum. Quid enim dignius, quam ut creatura Creatorem ſuum, id eſt, conditio rerum proprium laudet Auctorem? Et ut ſententias Philoſophorum veritatis ipſius voce convinceret, ait: *Quia ipſe dixit, & facta ſunt.* Dicendo: *Ipſe*, Dominum ſignificat Salvatorem. Ipſe eſt enim Verbum caro factum, cujus juſſione cuncta creata ſunt, ſicut veritas Evangelii dicit: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Et Apoſtolus ait: *Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quia in ipſo condita ſunt omnia in cælis & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive Sedes, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, omnia*

Joan. 1. 3.

Coloſſ. 1. 15. 16.

nia per ipſum & in ipſo condita ſunt. Quapropter Philoſophorum falſiſſima ſententia conquieſcat, qui mundum putant coæternum Divinitati per ſe exiſtere potuiſſe. *Dixit* ergo quando ait: *Fiat lux, & facta eſt*. *Mandavit* autem, ſignificat conſtituit atque firmavit, ſicut & alius indicat pſalmus: *Mandavit in æternum teſtamentum ſuum*. Facta vero & creata habent aliquam diſtantiam ſi ſubtilius inquiramus. Facere enim poſſumus etiam nos, qui creare non poſſumus. Sed quoniam dixerat generale verbum, addidit quod erat Divinitatis proprium; quatenus ſic facta intelligeres, ut creata eſſe ſentires.

Geneſ. 1. 3. — Pſal. 110. 9. — *Quæ ſit diſferentia inter facere & creare.*

℣. 6. *Statuit ea in æternum, & in ſæculum ſæculi: præceptum poſuit, & non præteribit*. Hic quoque locus potentiam Domini virtutemque declarat, dicens: *Statuit ea in æternum, & in ſæculum ſæculi: præceptum poſuit, & non præteribit*; ut dubium non ſit omnipotentem eſſe Dominum, quando quæ ille conſtituit, nulla mutabilitate vertuntur. In parte ſiquidem cæleſtium rerum facta concluſio eſt. Sed cum legatur de futuro ſæculo: *Erit cælum novum & terra nova*; quemadmodum de iſto cælo dicitur: *Statuit ea in æternum*? ſed omnia Deo ſtatuta eſſe non dubium eſt. Nam & homo ipſe quamvis moriatur, Divinitati ſtatutus eſt cum reſurgit; ſic & cælum & terra Deo permanent cum novantur. Depoſita enim (ut Patres dicunt) inclementia ſive corruptibili qualitate, natura ipſa meliorata permanet, cum juſſa fuerit in æternitate conſiſtere, ſicut & de corporis noſtri permutatione dicit Apoſtolus: *Dum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem*. *Præceptum*, legem dicit, ſive conditionem, ut omnia ſub ipſius poteſtate eſſe noſcantur. *Præterire* autem non poteſt, quod omnipotens ſtatuit, & veritas repromiſit.

Iſai. 65. 17. — 1. Cor. 15. 53.

℣. 7. *Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyſſi*. Decurſis cæleſtibus ſubſtantiis, Propheta venit ad ſecundam partem, ubi terrena commonet, ſive animata, ſive inanimata, ut laudes Domini per naturas ſapientiſſimas debeant explicare. *Draco*, eſt ſulcata ſquamis, in modum ſerpentis producta nimis corporea magnitudo, qui naturali fervore ſuccenſus, in remedium temperamenti ſui, aquoſis ſpeluncis inhabitat. Qui non humi repit: ſed cum moveri placuerit, volitare narratur. Huic * ruptus elephas cibus eſt, qui virtute mirabili nexibus ſuis ita ingentium belluarum membra conſtringit, ut eis ſpiritum vitalem velut muſcis eripiat. Abyſſorum vero, id eſt, marinorum fluctuum conſiderata profunditas, univerſos debet rationales ad laudes Domini concitare. Et reſpice ordinem dictionis: quia unam ſubſtantiam de ſenſibilibus, alteram de inſenſibilibus poſuit, ut Dominus debeat omnium creaturarum virtute laudari. Sed quoniam auctoritate Patrum diximus hunc pſalmum hymnum eſſe beatorum, qui poſt hujus ſæculi permutationem cantatur. Dracones & abyſſos perſonas hic truculentas & validas debemus accipere, quæ hic converſæ, in illa patria Dominicis laudibus honorantur.

Quid ſit draco. — * MSS. A. B. *raptus*.

℣. 8. *Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus*. Ignis, grando, nix, glacies per allegoriam (ſicut dictum eſt) homines ſignificant, qui in hoc ſæculo ex turbulentis & peſſimis ad devotionis tranquilliſſima ſtudia pervenerunt. Denique vide quid ſequitur, *Spiritus procellarum, qui faciunt verbum ejus*. Qui faciunt verbum ejus; niſi qui ex tempeſtuoſis & improbis ad confeſſionis ipſius gratiam venire meruerunt?

℣. 9. *Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri*.

℣. 10. *Beſtiæ & univerſa pecora, ſerpentes & volucres pennatæ*. *Montes* ſignificant homines prætumida poteſtate ſublimes: *Colles*, mediocres æqualitate tractantes: *Ligna fructifera*, qui ex duricia peccatorum converſi, fructus morum intulere dulciſſimos. *Cedri*, abſolute ſuperbos ſignificant & elatos: *Beſtiæ*, crudeles atque indomitos: *Univerſa pecora*, communem ſcilicet & infinitam plebem. *Serpentes*, venenoſos dicit & callidos. *Volucres pennatæ*, Philoſophos ſignificant, qui cogitationum ſuarum velocitate naturas rerum diſcurrere conſuerunt. De quibus omnibus generibus hominum Chriſtus ſibi electos parat, qui in illa reſurrectione Angelorum poſſint cœtibus aggregari.

℣. 11. *Reges terræ & omnes populi, principes & omnes judices terræ*.

℣. 12. *Juvenes & virgines, ſeniores cum junioribus*. *Reges terrarum*, frequenter diximus ſanctos viros eſſe, regentes corpora ſua, qui carni, propriæ imperantes, eam non permittunt illecebras ſuæ voluntatis implere. *Omnes populi*, turbas ſignificat, quæ ad Dominum numeroſa ſimul voluntate conveniunt. *Principes*, ſæculi poteſtates excelſas non indecenter advertimus. Et ut nobiles intelligeres ac potentes, vide quid ſequitur: *Et omnes judices terræ*. Quod frequenter evenire cognovimus, ut ſubito mundi poteſtate derelicta, Domini diligant ſubire ſervitia. *Juvenes* dicit, qui ætatis calore ferventes, ad modeſtiæ ſe temperamenta convertunt. *Seniores cum junioribus*, permixtam ſignificat ætatem: quia de omni ſexu, de omni ætate potens eſt Dominus evocare quos eligit. Nam ut hæc omnia ad homines potuiſſes referre, vide quid ſequitur.

Reges terrarum ſunt ſancti homines corpora ſua regentes.

℣. 13. *Laudent nomen Domini: quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius: confeſſio ejus ſuper cælum & terram*. Et hic quoque locus ex magnificentia ipſius & ſingularitate prædicatur. Nam cum dicatur: *Quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius*: *confeſſio ejus ſuper cælum & terram*, ſine dubio magnificentia ipſius in toto orbe declaratur, Sed uſque ad hanc ſententiam ſuperiora ſuſpenſa ſunt, ut laudet Dominum populus fidelis, in illa ſcilicet patria conſtitutus, qui jam peccatorum noſcitur nexibus abſolutus. Sequitur cauſa juſtiſſima quare Dominus debeat prædicari, utique, *Quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius*. *Exaltatum eſt* quippe, dum illi, ſicut dicit Apoſtolus, *Omne genu flectitur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum*. Adjecit, *Confeſſio ejus ſuper cælum & terram*. Hic confeſſio laudem illam ſignificat, quæ illi poſt ſæculi iſtius innovationem ab omnibus rationabilibus creaturis exolvitur. *Super cælum & terram* dixit: quia nec cæleſtia, nec terrena illis prædicationibus poſſunt æqualia reperiri.

Philip. 2. 10.

℣. 14. *Et exaltabit cornu populi ſui: hymnus omnibus ſanctis ejus: filiis Iſrael, populo appropinquanti ſibi*. Hic ex ſanctitate Domini hymnus abſolute profunditur. Nam cum dicit: *Exaltabit cornu populi ſui, hymnus omnibus ſanctis ejus: filiis Iſrael populo, appropinquanti ſibi*, ſine dubio ſanctitas Domini muneraque laudantur, qui ſanctos ſuos participatione ſui muneris glorificare dignatur. Et *cornu*, pro poteſtate poſitum, ſæpe jam

diximus, quod hic humiliatum eſt propter afflictiones & dolores, quos patitur populus fidelis: ibi autem *exaltabitur*, ubi omnis gloria manifeſta præſtatur. Primum, quia dexteram merentur: deinde cum Domino judicabunt: tertio, in æternam pacem gaudiumque tranſibunt; ut merito exaltati dicantur, qui uſque ad ipſius Domini contemplationem mirabili ejus pietate perveniunt. Quod tunc fit (ſicut dicit
1. Cor. 15. 24. Apoſtolus) *cum tradiderit regnum Deo Patri, cum evacuaverit omnem Principatum, & omnem Poteſtatem, & Virtutem*. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus. Sequitur, *Hymnus omnibus ſanctis ejus*. Vox iſta promiſſio eſt, & totius beatitudinis ſumma perfectio. Nam quod merebuntur ſancti, hymnus eſt Domini, quem tunc canunt, quando & æterno munere coronabuntur. Iſto enim percepto, ulterius nil egebunt: ſed illic erit quicquid modo non valet apprehendi: manna cæleſtis, ſatietas inſaſtidibilis, incomprehenſibile donum, aſſidue hoc agere, & in eo ſtudio ſemper ardere. *Hymnus* eſt ergo, ſanctorum cantus in laude Domini conſtitutus, cui anima corpuſque perfecta puritate conſentit. Quem etſi hic modo videmur dicere cupide, tamen non poſſumus ſine defectione peragere. Adjecit, *Filiis Iſrael, populo appropinquanti ſibi*. Quibus ſanctis hymnus ille præſtetur, oſtendit, *Filiis* utique *Iſrael*, qui non ſolum genere, ſed fide nomen iſtud habere declarantur. Illos enim Iſraelitas vere dicimus, qui recte credendo, cordis lumine Dominum reſpicere meruerunt. Sunt enim Iſraelitæ, qui mandatorum obedientia Chriſto Domino appropinquare monſtrantur. Illi enim ab ipſo longe ſunt, qui ejus juſſa non faciunt. Nemo ergo illi proximus, niſi qui & membrum ipſius eſt. Membrum enim a capite ſuo neſcit eſſe ſeparatum.

Quod merebuntur ſancti hymnus eſt Domini.

De Alleluia vero ultimo quod in ſuperiori pſalmo diximus, & hic debet intelligi: quoniam ipſa de vicino repetere, tædium magis quam intellectum generat audienti.

Concluſio Pſalmi.

CONtueamur pſalmum iſtum, quo decore, qua virtute præfulgeat. Referuntur enim ſupernæ voces, quæ adhuc nequeunt pro iſta infirmitate corporalitatis audiri. Dicunt cæleſtes creaturæ laudem Domino: dicunt terrenæ ſubſtantiæ; & melodiæ cantibus agitur, ut Dominus creaturarum ſuarum conſona exultatione laudetur. In ipſis quippe primordiis opinabilem illam Aſtronomiæ poſuit diſciplinam, quam ſæculi Doctores minutiſſime perquirentes, ita definiendam eſſe putaverunt. Aſtronomia eſt diſciplina, quæ curſus cæleſtium ſiderum, & figuras contemplatur omnes, & habitudines ſtellarum circa ſe, & circa terram indagabili ratione percurrit. Cujus operatione ſolemni annum dicunt quadrifaria temporum diviſione compleri. Hinc imbres fieri, hinc perhibent terrena procreari, hinc frigora venire, hinc aeris aiunt eſſe temperiem; & quicquid terris neceſſarium probatur, juſſione Domini earum miniſterio poſſe ſuppleri. Quam ſcientiam Veteres noſtri non adeo refugiendam eſſe dixerunt: quamdiu tamen eſſe cognoſcitur diſciplina, & motus aſtrorum naturali ſolemnitate perquirit. At ubi ſe in Aſtrologiæ partem labilis error infuderit, & vitas mortalium de curſu ſtellarum putaverit colligendas; tunc abominandi, tunc potius cæci ſunt, cum ſe æſtimant prævidere, quæ Creator nobis utiliter decrevit abſcondere. Planetas etiam dicunt contra polum currere per certiſſimos meatus. Fabricam quoque cæli, quæ ſemper rotabili mobilitate ſe ſuſtinet, habere quamdam harmoniæ delectationem, quæ ſuavis & jugis eſt. Sed nos obſequia naturalium rerum ad Auctoris referamus imperium, qui creaturas ſuas ipſa potentia ſibi parere jubet, qua fecit exiſtere.

Quid ſit Aſtronomia.

Aſtrologia naturalis laudatur, judiciaria reprobatur.

PSALMUS CENTESIMUS Quadrageſimus nonus.

Alleluia.

HOc nomen in uſu habere omnimodis commonemur, quando novo & veteri Teſtamento cognoſcimus decenter aptatum. Veteri prælatum eſt in centeſimo quarto pſalmo, ubi Ægypti miracula, & Maris rubri beneficia deſcribuntur: hic novo cantico docetur eſſe præpoſitum, ubi eſt totius religionis abſoluta perfectio. Sic ubique poſitum eſt, quod ſemper conſtat eſſe dicendum. O nomen magna devotione venerandum, quod & Angeli canunt, & in terris vota fidelium frequenter aſſumunt!

Diviſio Pſalmi.

SUperioribus pſalmis innumeris admonitionibus laudes Domini Propheta commendans; nunc etiam prima poſitione canticum novum Chriſto Domino diverſis modis dicit eſſe cantandum, qui de toto orbe terrarum univerſalem Jeruſalem ſua pietate conſtruxit. Secunda, gaudia ſanctorum virtuteſque deſcribens, vindictam peccantium gloriam dicit eſſe juſtorum.

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. CAntate Domino canticum novum: laudatio ejus in eccleſia ſanctorum. In hoc & in aliis tribus verſibus qui ſequuntur, ex operibus Domini magnitudo laudatur. Dicendo enim: *Cantate Domino canticum novum: laudatio ejus in eccleſia ſanctorum*, &c. ex operibus ſuis dicit eſſe prædicandum. Nam Propheta in hoc mundo tantum corpore conſtitutus, intellectu & fide in illa patria cum angelica multitudine miſcebatur, in qua commonet populum beatum *novum canticum* debere *cantare*. *Canticum* autem *novum* eſt, ſanctæ Incarnationis arcanum, Nativitas mirabilis, doctrina ſalutaris, Paſſio magiſtra tolerantiæ, Reſurrectio ſpei noſtræ certiſſimum documentum, ſeſſio ad dexteram Patris, virtutem ſignificans & potentiam ſingularem. Et ne crederes iſtam laudem ubicumque aut a quibuslibet poſſe celebrari; ſequitur, *Laudatio ejus in eccleſia ſanctorum*. Sive iſtam dicas, Catholicam ſignificat, quæ revera ſanctorum eſt: ſive illam Jeruſalem cæleſtem, & ipſa ſine dubitatione ſanctorum eſt. Eccleſia enim interpretatur collectio, quod ad utramque referri poſſe non dubium eſt.

Quid ſit Canticum novum.

Eccleſia interpretatur collectio.

℣. 2. *Lætetur Iſrael in eo qui fecit ipſum: & filii Sion exultent ſuper regem ſuum*. *Iſrael* & *Sion* diverſa quidem vocabula, ſed virtus una ſanctorum eſt; nam *Iſrael* interpretatur vir videns Deum: *Sion* ſpeculatio dicitur. Quod utrum-

* MSS. A. B. F. *filia*.

que ad beatum populum pertinere manifeſtum eſt, qui lætari & exultare in Rege ſuo Chriſto Domino commonentur, quando ipſum viderint Omnipotentem, ipſum æterni præmii Largitorem, quem hic crediderunt in ſua Majeſtate venturum. Quis enim erit illius gaudii modus conſpicere illum Dominum rerum, qui hic mori creditus eſt pro ſalute cunctorum? Menſuram quidem iſtius lætitiæ jure neſcimus: ſed tamen ultra omnia bona eſſe confidimus, quod tanta veritas pollicetur.

℣. 3. *Laudent nomen ejus in choro: in tympano, & pſalterio pſallant ei*. In ſuperiori verſu in Domino Chriſto dicit eſſe lætandum: nunc dicit, *In choro* nomen Domini eſſe laudandum. *In choro* utique, qui jam nullam patitur diſperſionem, nullum tædium, nullum ſcandalum: ſed meritorum probitate collectus, cariſſima ſemper unitate conſiſtit. Sed qualis quantuſque
Pſal. 112. 3. ſit iſte chorus, alius pſalmus exponit: *A ſolis ortu uſque ad occaſum laudate nomen Domini*. *Chorus* qui a mundi initio de numeroſitate Gentium congregatur, & niſi in illa patria totus non poteſt eſſe collectus. Sequitur, *In tympano & pſalterio pſallant ei*. *Tympanum & pſalterium*, probabiles hic actus eſſe dicimus, qui ad divina munera referuntur, qui jam in illa patria non videntur: ſed tamen erunt, cum de eorum exultatione gaudebitur. Nam quod hic contriſtat, ibi lætificat; quod hic conterit, ibi nos erigit,
Matth. 5. 10. ſicut legitur: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Hæc ergo omnia ſive tympanum, ſive pſalterium ibi pſallunt Domino: quoniam hic pro ipſius nomine exercitata vel tolerata noſcuntur.

℣. 4. *Quia beneplacitum eſt Domino in populo ſuo: & exaltabit manſuetos in ſalutem*. Legitur quidem Creatori omnia opera ſua in rerum conditione placuiſſe: ſed pro rerum qualitatibus immutatis & pœnitere & gaudere legitur
Geneſ. 6. 6. 7. Deus, ut eſt illud: *Pœnitet me hominem feciſſe*.
Luc. 15. 7. Et in alio loco: *Gaudebo ſuper unum pœnitentem, quam ſupra nonaginta novem juſtos, non indigentes pœnitentia*. Has enim permutationes Divinitati ex noſtra infirmitate tropicis alluſionibus applicamus. Dicit enim: *Quia beneplacitum eſt Domino in populo ſuo*, id eſt, quando illum fecerit perfecta ſuavitate gaudentem, quando Angelis parem, quando revera ſuum, quem tanto judicaverit munere coronandum. Tunc enim erit
1. Cor. 15. 28. beneplacitum, quando *erit*, ſicut Apoſtolus dicit, *omnia in omnibus*. *Manſuetos* autem, ſignificat patientes, qui in hoc mundo diverſas toleravere nequitias: ſed pro Dei regno fuerunt ſanctiſſima devotione contenti. *In ſalutem* dicit, in vitam æternam, quam illis juſtus Dominus in illa judicatione reſtituet.

℣. 5. *Exultabunt ſancti in gloria: lætabuntur in cubilibus ſuis*. Hinc uſque ad finem pſalmi, virtus Domini potentiaque prædicatur. Quid enim fortius quam tantam poteſtatem ſanctis ſuis tribuere, ut de inimicis ſumant, ipſo largiente, victorias? Sed cum dicit: *Exultabunt ſancti in gloria: lætabuntur in cubilibus ſuis*, introitur jam ſecunda poſitio, quæ continet gaudia ſanctorum, & poteſtatem Chriſto credentium. Sed intendamus nunc quomodo ſanctorum exultatio
Quid ſit gloria. deſcribatur. Gloria eſt bonorum actuum frequentata laudatio. De qua juſti *lætantur in cubilibus ſuis*, id eſt, in ſecreto pectoris; ſicut Apoſtolus dicit: *Nam gloria noſtra hæc eſt teſti-*
2. Cor. 1. 12. *monium conſcientiæ noſtræ*. Ibi enim lætantur, ubi ſolus ille cognoſcit, qui donare dignatus eſt. Lætantur utique, quando ſic bonum Dominum ſe habere perpendunt, ut reis donet veniam, peccantibus gratiam, non merentibus gloriam ſempiternam. Contra in hoc ſæculo ſtultus a ſe foras egrediens, exultat in hominum fabulis; & mereri ſe putat, quod eum ſermo falſus exaltat. Eſt ergo ſanctis diſciplina gloriandi, & modus gaudii; ut ad illum referantur bona, qui tribuit univerſa. Nam ſi menſura deſit lætitiæ, non eſt gaudium, ſed ruina.

℣. 6. *Exultationes Dei in faucibus eorum: & gladii ancipites in manibus eorum*.

℣. 7. *Ad faciendam vindictam in nationibus: increpationes in populis*. Intuendum eſt quam pulchra, quam ſit utilis iſta diverſitas. Superius dixit ſanctos exultationem ſuam habere in cubilibus ſuis: nunc dicit Domini exultationes in eorum faucibus conſtitutas: ſignificans, quoniam ſive cogitatione, ſive lingua laudare non deſinunt, a quo æterna dona percipiunt. Tranſit quoque ad exponendam poteſtatem ipſorum, dicendo: *Et gladii ancipites in manibus eorum*. Anceps *Anceps gladius eſt ſermo Domini, & quare.*
gladius eſt ſermo Domini Salvatoris, de quo in Evangelio ipſe dicit: *Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium*. Anceps ideo, quoniam *Matth. 10. 34.*
duo continet Teſtamenta. Primo enim a Gentibus ſeparavit Judæos: poſtea ſegregavit & diviſit a totius mundi illecebris utique Chriſtianos. Unus enſis, ſed duas deſecationes habet, quas populis electis diſtributa temporis opportunitate concedit. In manibus ergo dicit gladios iſtos eſſe, id eſt, in poteſtate ſanctorum; ſicut legitur: *Factus eſt ſermo Domini in manu Aggæi Prophetæ*. Hanc igitur poteſtatem Beati ſuſcipientes, cum Domino judicabunt, ſicut ſcriptum *Scriptura ſacra in poteſtate ſanctorum. Agg. 1. 1.*
eſt: *Sedebitis ſuper duodecim ſedes, judicantes duodecim tribus Iſrael*. Nam vide quid ſequitur, *Matth. 19. 28.*
Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Iſta enim tunc vere fiunt, quando cum Domino judicabunt.

℣. 8. *Ad alligandos reges eorum in compedibus: & nobiles eorum in vinculis ferreis*.

℣. 9. *Ut faciant in eis judicium conſcriptum: gloria hæc eſt omnibus ſanctis ejus*. Exponit quid ille gladius faciat bis acutus. *Alligat reges terræ in compedibus*, unde liberum non ſit exire. Vincula quoque ferrea ſupra mundi nobiles ponit; ut & cum portantur ſint gravia, & nexus eorum rumpere nulla virtute prævaleant. Hoc eſt revera canticum novum; ut illi pauperes qui in mundo fuere deriſui, de principibus poſſint judicare terrarum. Sequitur, *Ut faciant in eis judicium conſcriptum*; utique quod dicit Apoſtolus: *An neſcitis, quoniam angelos judicabimus?* *Poteſtas Scripturæ ſacræ.* *1. Cor. 6. 3.*
Quis poſſit æſtimare tale miraculum; quis tantam gloriam mente complecti, ut illos ſuperbi & iniqui peccatores judices patiantur, quos hic tanquam vilia pecora trucidandos eſſe putaverunt? Et ne forſitan ſolos Apoſtolos judicaturos putares, quibus hoc Dominus in Evangelio compromiſit, adjecit: *Gloria hæc eſt omnibus ſanctis ejus*. Omnes enim cum Chriſto judicant, qui ejus regulis non repugnant: quoniam quicquid illi placitum fuerit, & ipſi pia voluntate conſentiunt. Sed quamvis ſanctorum poteſtas & gloria multiplici relatione narrata ſit; nullus tamen eorum pleniſſime habere omnia virtutum præmia reperitur. Solus eſt enim Jeſus Chriſtus, de quo Apoſtolus dicit: *In quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*, id eſt, ſubſtantialiter. Nam cum *Omnes cum Chriſto judicant, qui ejus regulis non repugnant.* *Coloſſ. 2. 9.*

habeat Dominus omnia perfecte ac ſumme bona, dat unicuique prout vult; & ipſe eſt omnium ſanctorum (ſecundum Joannem) manifeſta plenitudo. *Joan. 1. 16.*

Concluſio Pſalmi.

SUbtiliter intuendum eſt quemadmodum præcedens pſalmus huic præſenti, & in laudis officio conjunctus, & quadam diſtinctione diviſus eſt. In illo enim ad præconia Domini omnes creaturas hortatus eſt: hic autem diſtinctius propriuſque ſignificavit Iſrael novum canticum debere cantare, & de proprio Domino lætum fieri, qui eum fecit de Gentium multitudine congregari. Commemoratur etiam poteſtas, quæ ſanctis eſt in illa judicatione tribuenda; ut virtus Domini in eorum gloria poſſit agnoſci. Sic & officio laudis communis, & rerum ipſarum proprietate diviſus eſt.

PSALMUS CENTESIMUS Quinquageſimus.

Alleluia.

ECce iterum ſalutaris ille præco remittitur, non de victu carnali, ſed de copia ſuperna locuturus. Admonemur enim civitas Dei, ut de mundi ambitu congregata, & ore cantet & animo. Quapropter hoc *Alleluia* pleniſſima intentione cantemus, quæ univerſam pſalmodiam in excelſum culmen Domini diſpenſatione perduxit. Nam ſicut ignis iſte mortalis ad ſuperiora feſtinans, comas rutilas erigit in cacumen: ita carmen iſtud paulatim creſcens, ad cæleſtia faſtigia virtutum gradibus evolavit. Quod ſi & nos cum ipſo, Domini dextera ſublevante, animi devotione conſcendimus, uſque ad ipſum ſalutarem finem venire dabitur, qui nullis limitibus terminatur.

Continentia Pſalmi.

PSalmus iſte levatus ad illam concordem ſanctorum omnium unitatem, diviſionem habere non debuit: quia finem totius operis perduxit ad virtutem inſeparabilis Trinitatis. Deinde uno ſenſu omnia percurrit, ut nec perſonam videretur mutare nec cauſam. Quod ſchema dicitur Hyrmos, quando ſeries orationis tenorem ſuum uſque ad ultimum ſervat. Brevis eſt, ut faſtidium non haberet: muſicis organis plenus, ut ſpiritualibus thalamis redderetur aptiſſimus, & in cœtu ſupernæ Jeruſalem nuptiali dulcedine cantaretur. Intentio vero ejus ipſa eſt, ut Dominus de ſanctorum congregatione laudetur, qui eos imagini ſuæ reſtituens, fragilitatem fecit deponere carnis & ſanguinis. Jam conformes gloriæ ſuæ in illa beatitudine collocavit, ut bonorum omnium abundantia compleantur; de quibus dicit Apoſtolus: *Qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali, ut eſſemus ſancti, & immaculati coram ipſo.* *Quid ſit Hyrmos.* *Ephеſ. 1. 3. 4.*

Expoſitio Pſalmi.

℣. 1. LAudate Dominum in ſanctis ejus: laudate eum in firmamento virtutis ejus. Diligenter inſpiciendum eſt, liber iſte pſalmorum qua ſuavitatis gratia terminetur, & quemadmodum reſpiciat ad principium ſuum. Dicit enim Propheta, receptis in illa Jeruſalem *ſanctis* ſuis, *Dominum* debere *laudare*; ſcilicet quibus ipſe formam converſationis oſtendit. De quo dictum eſt: *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum*, &c. Ipſi ſunt enim ſancti, qui eodem largiente ejus imitatores eſſe meruerunt. Sed qualis veneratio ſanctis debeatur, congruenter exponitur; ut non ipſi, ſed Dominus debeat de eorum juſtificatione prædicari. Ille enim primo loco glorificari debet, qui prædicanda concedit. Juſtis autem habenda reverentia eſt, quia divina munera perceperunt. Sequitur, *Laudate eum in firmamento virtutis ejus.* Firmitas virtutis ejus eſt: quia exitium pro omnium ſalute ſuſcipiens, mortem ipſam cum auctore nequiſſimo potentiæ ſuæ virtute ſuperavit, inferni clauſtra dirupit, hæſitantes Reſurrectione ſanavit, & firmiter credentes uſque ad cælorum regna perduxit. *Pſal. 1. 1.* *Cur juſtis reverentia adhibenda ſit.*

℣. 2. *Laudate eum in potentatibus ejus: laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis ejus.* Hic jam ex potentia & magnitudine ſua Dominum præcipit debere laudari. Ait enim: *Laudate eum in potentatibus ejus: laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis ejus.* Et quemadmodum debeat laudari, uſque ad finem pſalmi per myſticas alluſiones conſequenter exponit. *Potentatus* ipſius eſt, ſicut in octavo pſalmo dictum eſt: *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus, oves & boves univerſas, inſuper & pecora campi.* Et Apoſtolus: Cui *omne genu flectitur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Conſideremus etiam qualis res populo beato quantaque præcipitur. Sequitur enim: *Laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis ejus.* Quis, rogo, poſſit eum laudare ſecundum multitudinem magnitudinis ejus, cum in centeſimo quadrageſimo quarto pſalmo dictum ſit: *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non eſt finis?* Sed vide quibus dicitur, & dubietas nulla remanebit; utique ſpiritualibus, & de ipſa potius laudis operatione valentibus. Nam cum potentiæ Domini nullus ſit finis, ſecundum magnitudinem ſuam prædicatur, quando ſine fine laudabitur. *Pſal. 8. 8.* *Phil. 2. 10.* *Pſal. 144. 3.*

℣. 3. *Laudate eum in ſono tubæ: laudate eum in pſalterio, & cithara.* Hic inſtrumenta muſica ſignificabili modo ad aliquid ponuntur in ordinem, ut tuba concrepet Regi, pſalterium canat Deo, cithara cum reliquis Sponſo. Iſta enim ibi non eſſe manifeſtum eſt: ſed hæc omnia myſticis alluſionibus ad Chriſtum Dominum conſtat eſſe referenda. *Tuba* eſt corneis partibus adunatis, aut aliquo metallo productus tubulus, a patulo circulo inchoans, & deſinens in anguſto foramine. Hæc ſpiritu retracto completa, terribili perſonatione dilatatur, quæ aut bellorum temporibus ſumitur, aut regiis adventibus apparatur. *Pſalterium* vero eſt in modum citharæ converſa poſitio. Buccas enim quaſdam ſonoras ligni geſtat in capite: ubi ab imo venientes, chordarum ſonos in altum rapit, & gratiſſima, quantum dicitur, modulatione reſpondet. *Cithara* enim ligni quodam ventre inferius conſtituto, a ſummo chordarum filis venientibus ſonos recipit, atque in unam gratiam jucunditatis emittit. Quæ omnia humanis actibus comparata, figuraliter ibi dicuntur laudes Domini perſonare. *Quid ſit Tuba.* *Quid ſit Pſalterium.* *Quid ſit Cithara.*

℣. 4. *Laudate eum in tympano, & choro: laudate eum in chordis, & organo.* Iſti quoque verſus (ſicut dictum eſt) uſque ad finem ad hymnos pertinent nuptiales. *Tympanum*, eſt quaſi duobus *Quid ſit Tympanum.*

modiis ſolis capitibus convenientibus ſupra eos tenſi corii ſonora reſultatio : quod Muſici diſciplinabili menſura percutientes , geminata reſonatione modulantur. *Chorus* eſt plurimarum vocum ad ſuavitatis modum temperata collectio . Sequitur , *Laudate eum in chordis & organo* . Quoniam præter pſalmum & citharam (ut quidam dicunt) alia inveniri poterant , quæ chordarum tenſionibus perſonarent , generaliter chordas poſuit ; ut omne ipſum inſtrumentum muſicum Domini laudibus deputaret . *Organum* itaque eſt quaſi turris quædam diverſis fiſtulis fabricata , quibus flatu follium vox copioſiſſima deſtinatur ; & ut eam modulatio decora componat, linguis quibuſdam ligneis ab interiore parte conſtruitur , quas diſciplinabiliter magiſtrorum digiti reprimentes, grandiſonam efficiunt & ſuaviſſimam cantilenam.

Quid ſit Chorus.

Quid ſit Organum.

℣. 5. *Laudate eum in cymbalis bene ſonantibus : laudate eum in cymbalis bene tinnientibus : omnis ſpiritus laudet Dominum* . Ut illa ſuperiora per alluſiones quaſdam de ſanctis dicta deberemus accipere , ad ipſum quoque os hominis venit. Sed conſideranda eſt verborum iſtorum facta diſcretio, ut *cymbala bene ſonantia* , labia noſtra debeamus accipere , quæ non immerito inter inſtrumenta muſica poſita ſunt : quia & ſimilitudo quædam eſt cymbalorum , & per ea voces humanæ harmoniam reddere ſuaviſſimam comprobantur . Harmonia eſt enim diverſarum rerum in unam convenientiam redacta copulatio ; quod & in voce humana conſtat accidere, quando & tempora ipſa & ſyllabæ ad unam vocis concordiam perducuntur. Cymbala ergo noſtra ſunt labia percuſſa ad ſonum vocis diſtinctiſſime temperandum , quæ tunc ſalutariter ſonant, quando in laudes Domini devotiſſime commoventur . *Cymbala* quoque *bene tinnientia* , ſunt ex permixtis metallis parviſſimæ phialæ compoſitæ , ventricula ſua in lateribus habentes , quæ artificioſa modulatione colliſæ , acutiſſimum ſonum delectabili conſonatione reſtituunt. Sed quoniam ſanctiſſimus Propheta univerſa quæ dicta ſunt, ſpiritualiter volebat intelligi, aptiſſimo librum fine concluſit: *Omnis ſpiritus laudet Dominum* . Non utique caro & ſanguis , non mundi ambitus , non illecebra ſæcularis : ſed illud quod eſt in natura rerum ſublimius , hoc laudet Dominum ; quod cæleſtia utique ſapit , quod æterna præmia concupiſcit . Quapropter univerſo operi brevem perfectamque ſententiam dedit; ut Dominum Salvatorem ſpiritualiter debeant cuncta laudare. His igitur decurſis totius Muſicæ diſciplinæ aſſignata perfectio eſt. Flatus in tuba, pulſus in cithara, tinnitus in cymbalis, vox in choro, ſpirituali harmonia dulciſſimus ille concentus , qui non auribus carneis auditur , ſed contemplatione puriſſimæ mentis advertitur . Nam commemoratio ſyllogiſmorum, ſicut in primo pſalmo cœpta eſt , parili , nobis fine claudatur . A Categorico ſiquidem, qui eſt puriſſimus & princeps omnium ſyllogiſmorum dedimus , prout oportebat , initium : nunc etiam opus noſtrum in ipſo concludimus . Decet enim finem reſpondere principio ſuo, quando in litteris ſacris debent ſibi omnia convenientia reperiri . Hic autem Categoricus ſyllogiſmus eſt nobis taliter colligendus . Dominum laudet omnis ſpiritus. Quem debet laudare omnis ſpiritus, Deus verus eſt. Dominus igitur Deus verus eſt . Mirabile plane dicendi genus , ut ad illud reluctantem confitendo trahat , ad quod prius aliquis acquieſcere reſpuebat . Ecce de Grammatica , & de Etymologiis , de Schematibus , de arte Rhetorica , de Topicis , de arte Dialectica, de Definitionibus , de Muſica, de Geometria , de Aſtronomia , & de propriis locutionibus legis divinæ , ſeriem refertam eſſe monſtravimus , quantum Dominus præſtare dignatus eſt ; ut qui talia legerint , gratanter agnoſcant? & qui adhuc rudes ſunt, planiſſime dicta ſine offenſione percipiant.

Quid ſit Harmonia.

Quid ſit Cymbalum.

Concluſio Pſalmorum.

EXplicitus eſt decorus & mirabilis ordo pſalmorum, numero quidem myſtico terminatus, ſed ſacris virtutibus infinitus ; ſolummodo illi ad dimenſum cognitus, qui arenam maris, pluviarum guttas , creaturarum omnium naturas dinumerabili quantitate complectitur . Sed quamvis a nobis ex toto comprehendi non poſſit : tamen utiliter quæritur, quia perſcrutatus ſemper copioſior invenitur . Quanta enim adhuc hinc nova dicenda ſunt , quantorum fidelium ingenia uſque ad finem ſæculi curioſa ſedulitate laborabunt . Sed tamen iſta veritas tunc pleniſſime dignoſcenda eſt , quando ipſe Dominus contemplationem ſuam præſtare dignabitur. Hic autem totus ordo pſalmorum, quantum humanum ingenium veſtigare prævaluit , duplici myſterio noſcitur eſſe decurſus . Primum, ſicut auctoritate Patrum dictum eſt , novi & veteris Teſtamenti ſacramenta complectitur . Septem quippe decades referuntur ad ſabbatum ; quod ad primam illam pertinet ſine dubitatione culturam . Octo vero noſtro tempori deputantur , qui Reſurrectionem Domini die octava pia devotione veneramur . Secundo quoque , Domino largiente proſpeximus , quod centum quinquaginta diebus ſuperducto diluvio criminibus ſuis terra diluta eſt. Sic pſalmorum ſpiritualis abyſſus peccatis inquinata corda mortalium uſque ad judicii tempus perpetua emundatione purificat ; & fit nobis ex ipſo ſalutare diluvium , quod noſtrum ſenſum delictis ſordidum reddit ablutum . Quid enim in iſto cæleſti armario ſcripturarum divinarum invenire non poſſis ? Geneſim quæras , hic quemadmodum fuerit mundus fabricatus exponitur . Prophetam dicas ; quis de Incarnatione Domini tanta locutus eſt ? Evangelium cupias , Paſſionem & Reſurrectionem Chriſti Domini innumeris locis evidenter oſtendit . Apoſtolum velis , audi Doctorem , audi miſerentem , qui & futura judicia propter correctiones prædicat , & pro peccatoribus frequenter exorat. Et ne longius diſferam , quicquid in cælo , in terra , in mari, vel apud inferos agitur, ſi cautiſſime legas, omnia ſuis locis poſita competenter agnoſcis . Teſtis eſt Athanaſii Epiſcopi ſermo magnificus , qui virtutes pſalmorum indagabili veritate diſcutiens , omnia illic eſſe probat , quæcumque ſanctæ ſcripturæ ambitu continentur . Naturam quoque Dei, ſi fas eſt, duobus verbis facit ſubintelligi : *Ego hodie* , quæ nullis libris , nullis codicibus prævalet comprehendi , ſicut & explicatum eſt quod breviter dicitur , & ex aliqua parte ſenſibile quod tacetur. In ſecundo quippe pſalmo Pater dicit ad Filium : *Ego hodie genui te*. In iſtis ſiquidem duobus verbis ſubtiliter ſignificat, quod humanum intellectum tranſcendere poſſe videatur . Novum & vetus Teſtamentum tanta proprietate complectitur , ut revera ſpi-

Ordo pſalmorum duplici myſterio decurſus.

Pſalterium cæleſte divinarum ſcripturarum armarium, & quid contineat mirabile.

Tom. 1. Epiſt. ad Marcellinum pag. 959.

Pſal. 2. 7.

ritualem bibliothecam in hoc libro intelligas
Pſalterium ſpiritualis bibliotheca vocatur. eſſe conſtructam. Nam ſi paradiſus deſiderabilis habetur, quod eum quatuor fluminum lapſus * amœnare noſcuntur; quanto beatior eſt anima, quæ centum quinquaginta pſalmorum fontibus irrigatur. Nec ſolum intra hunc numerum divina virtus operata eſt, multa latius patent, ſive quæ pro parte intellecta ſunt: ſive quæ adhuc funditus ignorantur diverſa miracula.
Joan. 21. 11. Nam & in illis centum quinquaginta tribus piſcibus, quos Apoſtolorum retia de pelagi profunditate traxerunt, ſanctorum numerus comprehenſus exponitur. Et arca Noe in typum
Geneſ. 6. 15. ſanctæ Eccleſiæ trecentis cubitis in longitudine, quinquaginta in latitudine, & triginta in altitudine legitur fabricata: unde multa Origenes myſtica (ut ſolet) expoſitione tractavit. Quapropter indubitanter apparet Creatorem atque Opificem rerum, cum cæleſtia cuncta terrenaque diſponeret, ſub menſura, & numero, & pondere feciſſe omnia quæcumque creata ſunt,
Sap. 11. 21. ſicut Sapientiſſimus dicit: *Omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti*. Nunc propter virtutem memoriæ breviter intimemus, quæ ſupra latius videntur effuſa. Primum meminiſſe nos convenit, quod de titulorum diverſa varietate narratum eſt. Recordari etiam debemus perſonas in textu pſalmorum aptiſſime commutatas, concluſioneſque eorum contra hæreticos maxime fuiſſe formatas. Vel quare Alphabetum Hebræum ponatur in pſalmis. Cur de partibus pſalmorum unus confectus eſſe videatur. Quare intercalares pſalmi ſint poſiti. Quare repetitio verſuum reperitur in pſalmis. De interpretatione nominum Hebræorum. De his qui unifines appellantur. De quindecim pſalmis gradalibus. Quare pœnitentium ſeptem pſalmi eſſe doceantur. Quare lamentantium pro civitate Jeruſalem cum lacrymis verba funduntur. Quare ordo pſalmorum in laudibus Domini fuerit terminatus; ubi quot modis prædicitur, exponitur: cum tamen præconia ipſius nullis libris, nullis poſſint humanis viribus explicari. Sic varietas iſta pſalmorum, aut pretioſiſſimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pavoni congrue forſitan comparatur, qui toties diverſos reddunt colores corporis ſui, quoties in eis defixus fuerit oculus intuentis. Hæc, quantum Dominus præſtare dignatus eſt, pro noſtra mediocritate decurſa ſunt. Vos autem Magiſtri, qui cæleſtium litterarum copioſa lectione pingueſcitis, parcite rudi, dimittite confitenti, eſtote benevoli. Difficile opus humanum reperitur, quod non patiatur aliquam quæſtionem, Jacobo Apoſtolo proteſtante: *Si quis in verbo non offenderit, hic perfectus eſt vir*. Quod ſi *Jacob. 3. 2.* nonnulli ſacris litteris calumnias parant, quid infirmis non faciant, quos audacter accuſant? Prolata ſemper ad animum dicentis aptanda ſunt. Nam ſi omnia contentioſa altercatione deſtruere volumus, piam devotionem incauta potius contradictione damnamus. Sed jam tempus eſt ad Dominum corda convertere, ad quem magis debet omnis intentio tendere, & laboris terminus pervenire.

** Ed. amœnari.*

ORATIO.

TU Domine verus Doctor & Præſtitor, Advocatus & Judex, Largitor & Monitor, terribilis & clemens, corripiens & conſolator, qui cæcis mentibus donas aſpectum: qui facis infirmis poſſibile quod præcipis: qui ſic pius es, ut aſſidue rogari velis; ſic Munificus ut neminem deſperare patiaris: dona quod te præſtante bene quærimus, & illa maxime quæ noſtra infirmitate neſcimus. Quod ex tuo diximus, ſuſcipe: quod ex nobis ignoranter protulimus, parce; & perduc nos ad illam contemplationem, ubi jam non poſſimus errare. Dona facere, quæ te inſpirante loqui præſumpſi: dona compleri, quæ alios obſervare commonui; ut qui præſtitiſti pium ſermonem, probabilem quoque conferas tuis famulis actionem. Libera nos Amator hominum ab illo periculo: *Ne*, ſicut dicit Apoſtolus, *dum aliis prædico, ipſe reprobus inveniar.* *1. Cor. 9. 27* Quam infirmi ſumus, tu veraciter noſti: quali hoſte deprimamur, agnoſcis. Te quærit certamen impar, te expetit mortalis infirmitas: quia Majeſtatis tuæ gloria eſt, ſi leo rugiens ab infirma ove ſuperetur; ſi ſpiritus violentiſſimus a debiliſſima carne vincatur, ille qui de cælo cecidit, & hic te pugnante ſubdatur; ut ſi poteſtatem ipſius ad tempus tua permiſſione patimur, nequaquam ejus inſatiabilibus faucibus ſorbeamur. Fac illum triſtem de humana lætitia, qui de offenſione noſtra ſemper exultat. Amen.

Hactenus quæ ad expoſitionem pſalmorum pertinere videbantur, Domino largiente, * decurſa ſunt: nunc Salomonis dicta videamus, quæ proprios expoſitores habere noſcuntur.

** Ed. diſcuſſa*

EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORUM.

MONITUM.

CASSIODORII NOMEN HUIC OPUSCULO PRÆFIGUNT tam Manuſcripti codices, quam Editi, ſaltem quos videre licuit; Bibliothecarii quoque omnes, ſi unum exceperis, aliique etiam melioris notæ auctores quam plurimi abſque ulla controverſia Auctori noſtro illud adſcribunt. Mihi tamen Caſſiodorii non eſſe certiſſimum videtur: ſed quibus potiſſimum argumentis in eam adducar ſententiam, præfatio noſtra, quam hujus operis capiti præmiſimus, ſatis oſtendet. Hanc igitur, ſi lubet, conſulas Amice Lector.

PROLOGUS.

SALOMON inſpiratus divino Spiritu compoſuit hunc libellum de nuptiis Chriſti & Eccleſiæ, & quodammodo Epithalamium fecit Chriſti & Eccleſiæ, id eſt, canticum ſuper thalamos. Unde & Cantica Canticorum vocavit hoc opus: quia omnia cantica ſuperexcellit. Sicut enim dicitur, *Rex regum, & Dominus dominantium*, & ſolemnitas ſolemnitatum: ſic dicitur Canticum Canticorum ob excellentiam & dignitatem. Eſt autem in hoc obſcurior iſte libellus: quia nullæ ibi commemorantur perſonæ, & quaſi comico ſtylo compoſitus eſt.

Cur hic liber Cantica Canticorum vocetur.
Apoc. 17. 14.

CAPUT PRIMUM.

℣. 1. OSculetur me oſculo oris ſui. Vox eſt Synagogæ deſiderantis Chriſti adventum. Quaſi diceret: Toties mihi adventum ſuum promiſit per Prophetas; veniat ergo jam & *Oſculetur me oſculo oris ſui*, id eſt, per ſeipſum mihi loquatur.

Quia meliora ſunt ubera tua vino. Repente ad ipſum, cujus deſiderio flagrabat, verba convertens, ſubdit: *Quia meliora ſunt ubera tua vino*. Per ubera Chriſti dulcedo Evangelii intelligitur: quia eo veluti lacte nutritur infantia credentium. *Vinum* autem auſteritatem legis ſignificat: ſed ubera Chriſti meliora ſunt vino; quia dulcedo Evangelii melior eſt auſteritate legis. In lege enim nulla reſervatur pœnitentia, ſed præcipitur, ut, qui peccat, occidatur: Evangelium autem dicit: *Nolo mortem peccatoris*, &c.

Per ubera Chriſti dulcedo Evangelii intelligitur, per vinum auſteritas legis.
Ezech. 18. 32.

℣. 2. *Fragrantia unguentis optimis*. *Unguenta* ſunt dona Spiritus ſancti, vel etiam operationes virtutum; de quibus Apoſtolus: *Chriſti bonus odor ſumus*.

Unguenta ſunt dona Spiritus ſancti.
2. Cor. 2. 15.

Oleum effuſum nomen tuum. *Nomen tuum*, o Chriſte, *effuſum eſt*. Chriſma Græce, Latine unctio, unde Chriſtus. Nomen Chriſti ab unctione dicitur. Solet enim Spiritus ſanctus *Olei* nomine appellari, juxta quod Pſalmiſta ait: *Unxit te Deus Deus tuus oleo*, id eſt, Spiritu ſancto. Hoc oleum effuſum eſt, quando hæc gratia, quam Chriſtus ſingulariter habuit, data eſt omnibus electis. Unde & a Chriſto Chriſtiani dicuntur, participio nominis Chriſti. Et bene non ſtillatum, ſed *effuſum oleum* dicitur: quia abundanter hæc gratia omnibus data eſt fidem Chriſti recolentibus.

Olei nomine Spiritus ſanctus deſignatur.
Pſal. 44. 8.

Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te. Adoleſcentulæ dicuntur animæ electorum, quæ in baptiſmo reliquerunt ſordes veteris hominis, & renovatæ ſunt in Chriſto. Bene autem feminino genere dicuntur: quia animæ ſanctorum, quo majoris fragilitatis ſibi conſciæ ſunt, eo amplius Chriſtum diligunt.

℣. 3. *Trahe me poſt te, curremus*. Vox Eccleſiæ. Hic eſt permutatio perſonæ; nam hactenus locuta eſt Synagoga, hic incipit loqui Eccleſia de Gentibus: *Trahe me poſt te, curremus*. Quia (inquit) meam infirmitatem cognoſco, & video me nihil meis viribus boni poſſe agere, tua gratia *trahe me* ad tui imitationem: vel etiam cum cælum aſcenderis; *Trahe me poſt te*, ut te ſequi merear.

Introduxit me Rex in cellaria ſua. Hic loquitur Eccleſia de Chriſto Sponſo ſuo ad animas fideles. *Cellaria* Dei ſunt æterna beatitudo, & ſupernæ patriæ gaudia, in quæ *introducta eſt* jam Eccleſia per fidem & ſpem, & quandoque *introducetur* per rem.

Cellaria Dei ſunt æterna beatitudo.

Exultabimus, & lætabimur in te. De donis (inquit) tuis *exultabimus & lætabimur*. Sed quia ſcimus hoc non noſtri eſſe meriti. *In te*, non in nobis *exultabimus*. Hoc eſt quod Apoſtolus ait: *Qui gloriatur, in Domino glorietur*.

1. Cor. 1. 13.

Memores uberum tuorum ſuper vinum. Id eſt, *Memores* gratiæ tuæ, & miſericordiæ qua ſalvati ſumus. *Ubera* enim ſunt ipſa gratia qua ſalvamur. Recordantes etiam, quod tu auſteritatem legis uberibus doctrinæ Evangelicæ temperare dignatus es.

Ubera ſunt gratia.

Recti diligunt te. Illi (inquit) qui recti cordis ſunt, diligunt te; id eſt, illi qui nihil ſuis meritis tribuunt, ſed omnia tuæ gratiæ deputant. Nullus enim te diligit niſi rectus, & nullus eſt rectus, niſi qui te diligit.

℣. 4. *Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Jeruſalem*. Hic rurſus loquitur Eccleſia de ſuis preſſuris

Eccleſia nigra perſecutionibus: ſed formoſa virtutibus.

ad ſanctas animas. *Nigra ſum*, quia perſecutiones patior: *Sed formoſa* ſum virtutibus, o filiæ Jeruſalem, id eſt, animæ fideles. *Nigra ſum*, id eſt, deformis perſecutionibus & ærumnis, quas ſuſtineo: *Sed formoſa* ſum decore virtutum. Quomodo autem *nigra* ſit, & quomodo *formoſa* oſtendit, cum ſubdit.

Sicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. Ita enim diſtinguitur: Nigra ſum ſicut tabernacula Cedar, formoſa ſicut pelles Salomonis. *Cedar* filius Iſmaelis fuit, qui interpretatur tenebræ. Iſmaelitæ vero ſemper in tabernaculis habitare ſoliti ſunt, & non habent domos. Dicit ergo Eccleſia ſe *nigram eſſe ſicut tabernacula Cedar*, propter perſecutiones, quas patiebatur a filiis tenebrarum, quod interpretatur Cedar. Hinc Pſalmiſta dicit: *Habitavi cum habitantibus Cedar*, id eſt, converſatus ſum inter perſecutores & peccatores *infidelitate* nigros. *Formoſam* vero dicit ſe *ſicut pelles*, id eſt, tabernacula Salomonis, qui pacificus interpretatur: quoniam digna erat viſitatione & conſolatione Sponſi ſui Chriſti inter anguſtias. Et ſicut *Tabernacula* ex pellibus mortuorum animalium fiunt: ita Eccleſia, tabernaculum videlicet Dei, ex his conſtruitur, qui ſeipſos cum vitiis & concupiſcentiis mortificant.

Cedar interpretatur tenebra.
Pſal. 119. 5.
Ex quibus Eccleſia conſtruatur.
Galat. 5. 24.

℣. 5. *Nolite me conſiderare quod fuſca ſim, quia decoloravit me ſol*. O animæ fideles & devotæ Deo, *Nolite me conſiderare quod fuſca ſim*, id eſt, quod tribulationibus afficiar, quod perſecutionibus opprimar: *Quia decoloravit me ſol*, id eſt, perſecutionis fervor meum ſplendorem quodammodo offuſcavit. Ac ſi diceret: Interiorem pulchritudinem meam cogitate, & illam attendite, non illa quæ foris pati videor. Tale eſt quod & Apoſtolus dicit: *Nolite deficere in tribulationibus meis pro vobis, quæ eſt gloria veſtra*. *Non enim ſunt condignæ paſſiones*, & reliqua. Sol autem in ſcripturis multos habet ſenſus. Aliquando ſignificat ipſum Dei & hominum Mediatorem; unde ſcriptum eſt: *Vobis timentibus nomen meum orietur ſol juſtitiæ*, id eſt, Chriſtus. Significat & Eccleſiam, ſicut Dominus dicit: *Tunc fulgebunt juſti ſicut ſol*. Aliquando fervorem perſecutionis, ſicut hic & in Evangelio, ubi dicitur de ſemine quod cecidit ſupra petram, & orto ſole exæſtuavit; quod ipſe Dominus aperit exponens: *Facta autem perſecutione propter verbum ſcandalizantur*.

Epheſ. 3. 13.
Sol in ſcripturis multos habet ſenſus.
Malach. 4. 2.
Matth. 13. 43.
Matth. 13. 6. 21.

Filii matris meæ pugnaverunt contra me. Unde cœperit hæc perſecutio oſtendit, cum ſubdit. *Filii matris meæ pugnaverunt contra me*. Vox eſt primitivæ Eccleſiæ, cujus Synagoga mater eſt, cui per Prophetam dicitur: *Et vocaberis civitas fidelis*, & mater civitatum filia Sion. Hujus *filii* ſunt Judæi, qui *pugnaverunt* contra Eccleſiam primitivam, quando excitaverunt perſecutionem contra credentes, *& omnes diſperſi ſunt per regiones Samariæ*.

Synagoga mater Eccleſiæ.
Iſai. 1. 26.
Actor. 8. 1.

Poſuerunt me cuſtodem in vineis. Vinea una fuit primitiva Eccleſia Jeroſolymis: ſed ob Judaicam perſecutionem diſperſis credentibus omnibus, multæ vineæ factæ ſunt, id eſt, multæ Eccleſiæ conſtructæ per univerſum mundum. Dicit ergo primitiva Eccleſia: *Poſuerunt me* (ſcilicet Apoſtoli & Doctores) *cuſtodem*, id eſt, ut eſſem cuſtos Eccleſiarum. Unde & in Græco bene dicitur: *Diſſeminati ſunt*, ubi nos legimus, *Diſperſi ſunt*; ad hoc enim divinitus diſperſi ſunt, ut plures Eccleſiæ fierent per univerſum mundum.

Actor. 8. 1.

Vineam meam non cuſtodivi, id eſt, unam illam Eccleſiam quæ Jeroſolymis fuit, non cuſtodivi. Hoc non ad votum, neque ad mentem eſt referendum, ſed ad locum. *Non cuſtodivi*, ſubaudi, ut eſſet ibi, ubi cœpit.

℣. 6. *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi paſcas, ubi cubes in meridie*. Vox Eccleſiæ eſt ad Sponſum ſuum Chriſtum. O Sponſe, quem diligit anima mea, id eſt, quem tota mentis intentione diligo, *indica mihi, ubi paſcas*, id eſt, ubi oves tuas paſcere facias; ipſe eſt enim *Paſtor bonus*, ſicut ipſe dicit in Evangelio. *Indica mihi, ubi paſcas, & ubi cubes*, id eſt, requieſcas, & hoc *In meridie*, id eſt, in fervore perſecutionis vel tentationis. Laborans enim Eccleſia in perſecutionibus, obſecrat Sponſum ſuum, ut ei dicat, in quorum mentibus requieſcat. Nam cubare Sponſo requieſcere eſt, ſicut ipſe dicit: *Super quem requieſcit ſpiritus meus*, &c. Ne enim ſancti æſtu tentationis areſcant, ipſe in eorum cordibus cubat & requieſcit, atque ab omni fervore tentationum & perſecutionum protegit. Quare hoc?

Joan. 10. 14.
Iſai. 66. 2.

Ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum. Greges ſodalium appellat conventicula hæreticorum, qui ſodales Chriſti ſunt: quia & ipſi greges ſuos paſcunt. Et eſt ſenſus: O Sponſe, indica mihi ſanctos & electos tuos, ne forte offendam & incurram in hæreticos, putans te ibi poſſe inveniri. Hunc verſum male hæretici diſtinguebant, tanquam ſponſa interrogaret: ubi paſcas, ubi cubes? Et ipſe reſponderet. In meridie cubo, & in Auſtrali parte.

Hæretici quo ſenſu dicantur ſodales Chriſti.

℣. 7. *Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum*. Vox Sponſi ad Sponſam ſuam Eccleſiam. Ac ſi diceret: Tu quereris te quaſi a me derelictam, & perſecutionum fervoribus denigratam; nec conſideras quam pulchra ſis inter mulieres, id eſt, non attendis virtutum ſpiritualium pulchritudinem, qua præ cæteris decoraris, licet tentationibus denigreris. *Si ignoras* ergo *te*, id eſt, ſi hanc dignitatem & formoſitatem tuam non recognoſcis, *egredere* de meo conſortio, *& abi poſt veſtigia gregum*, hoc eſt, ſequere & imitare doctrinam errantium hæreticorum, qui contempto vero Paſtore unius gregis, multos ſibi coacervaverunt greges.

Et paſce hædos tuos, id eſt, peccatores & erroneos auditores; & hoc, *Juxta tabernacula paſtorum*, id eſt, ſecundum dogmata hæreticorum. Unus enim paſtor eſt Chriſtus, qui unum habet gregem, id eſt, unitatem Catholicæ Eccleſiæ. Paſtores vero multi ſunt hæretici, qui gregem deceptorum hominum ſibi aggregant, quos diabolo paſcunt; de quibus & Pſalmiſta: *Sicut oves in inferno poſiti ſunt*. Oves vocantur in hoc loco mali, non propter ſimplicitatem vel innocentiam, ſed propter hebetudinem: quia neſciunt reſiſtere pravæ doctrinæ: ſed omnia quæ ſibi imponuntur a pravis doctoribus, ſuſtinent non bona patientia.

Chriſtus Paſtor unius gregis, hæretici vero Paſtores multorum.
Hæretici greges diabolo paſcunt.
Pſal. 48. 15.
Cur mali, oves vocentur.

℣. 8. *Equitatui meo aſſimilavi te amica mea in curribus Pharaonis*. Equitatum ſuum appellat exercitum filiorum Iſrael, videlicet ſexcenta & ſex millia qui egreſſi ſunt de Ægypto, & tranſierunt Mare rubrum. *Equitatum* autem ſuum illam multitudinem dicit: quia ſicut auriga currui præeſt, ita Deus illi plebi præerat, protegens illam & defendens, & ad terram repromiſſionis introducens. Huic ſuo *equitatui aſſimilavit amicam* ſuam; quoniam ſicut ille populus per Mare rubrum ſalvatus eſt, Pharaone demer-

Num. 2. 32.
Exod. 14. 22.
Exod. 14. 27. 28.

Sicut populus Iſrael per mare rubrum ſalvatus eſt, ita Eccleſia gentium per baptiſmum.

demerſo : ita Eccleſia Gentium per baptiſmum de diaboli ſervitio liberata, & ad veram repromiſſionis terram, & Evangelicam libertatem introducta eſt; ſicque quæ erat ancilla vitiorum, facta eſt amica Chriſti, emundata & abluta per baptiſmum a ſordibus peccatorum.

Natura turturis, & cur ei aſſimiletur Eccleſia.

℣. 9. *Pulchra ſunt genæ tuæ ſicut turturis.* Turturis natura eſt, ut ſi caſu conjugem perdiderit, alium ultra non requirat. Turturi ergo aſſimilatur Eccleſia : quia ex quo Chriſtus mundum præſentia corporali deſeruit, & cælos petiit, Eccleſia in ejus amore tenaciſſime perſeverat; nec recipit ullum adulterinum amatorem : quia contemnit mundum & omnes concupiſcentias ejus, & ſolius Sponſi ſui pulchritudinem mente contemplatur. Genis autem turturis genas Eccleſiæ comparat : quia in genis maxime verecundia apparet, & per hoc pudor & verecundia Eccleſiæ oſtenditur : quia erubeſcit omne fœdum, & quod Sponſo ſuo diſpliceat, perpetrare formidat. Et eſt ſenſus : noli timere ne vageris per greges ſodalium tuorum : quia tanto te amoris mei pudore, & tanta verecundia donavi & munivi; ut certus ſim te me non poſſe deſerere, & ad alienos deflectere.

Collum Eccleſiæ ſunt Doctores ſancti.

Collum tuum ſicut monilia. Per *collum* Eccleſiæ Doctores ſancti deſignantur; nam per collum cibi reficiendo corpori miniſtrantur. Sermones etiam quibus arcana mentium deſignantur, per colli fiſtulam egrediuntur. Sic Doctores ſancti & cibum nobis ſalutaris doctrinæ monſtrant, & etiam ſecreta ſcripturarum nobis manifeſtant. Hoc ergo *Collum* Eccleſiæ quaſi monile eſt: quia caſtæ doctrinæ gemmis, & virtutum ornamentis ſancti Doctores decorantur. *Monile* enim ornamentum eſt virginum vel matronarum.

Quid ſint Murenulæ juxta litteram & myſtice.

℣. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* *Murenulæ* juxta litteram ornamentum ſunt colli virginalis & puellaris, videlicet virgulæ auri perplexæ, intermixtis nonnunquam pulchra varietate ſubtiliſſimis argenti filis; & hoc eſt quod dicit: *Vermiculatas argento*, id eſt, in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, diſtinctas & inter ſe conjunctas. *Murenulæ* autem dicuntur a ſimilitudine piſcis marini, qui murena vocatur. Myſtice, *Murenulæ* ſunt perplexa ſcripturarum dogmata, ex diverſis ſanctorum Patrum ſententiis inter ſe conjuncta. Aurum quippe claritatem ſignificat ſenſus ſpiritalis: argentum vero nitorem eloquii deſignat. Murenulas ergo aureas ſponſæ ſuæ facit, cum Chriſtus Eccleſiam ſuam doctrinis ſanctorum Patrum ſenſu & eloquio fulgentibus inſtruit, atque ad illorum fidem & virtutem imitandam accendit. Notandum quod pluraliter dicit, *faciemus tibi*; quaſi enim Chriſtus ſe perſonis Doctorum conjungit, per quos ipſæ *Murenulæ* concatenantur, ut illis Eccleſia exornetur.

Accubitus Regis fuit Incarnatio Verbi.

℣. 11. *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo.* Vox ſponſæ Regem Sponſum ſuum Chriſtum dicit, qui per Divinitatem ſuam omnia regit, & etiam ſecundum humanitatem de regia Davidis ſtirpe natus eſt. *Accubitus Regis* fuit Incarnatio ejus. Accumbere enim eſt reclinari vel diſcumbere. Et tunc Chriſtus accubuit, quando pro noſtra redemptione ſe uſque ad ſuſcipiendam naturam noſtram inclinavit. Et tunc

Nardus mea odorem ſuum dedit, quando virtus Eccleſiæ magis enituit. Cum enim conſiderat Deum pro ſe hominem factum, amplius ad ſpiritualium virtutum ſtudium, & amorem ſui Conditoris accenditur. *Nardus* enim fragrantiam virtutum ſpiritualium deſignat. Erant quidam ante Incarnationem ſancti Dei : ſed (ſicut dictum eſt) ſanctitas magis a tempore Incarnationis excrevit, & tunc quodammodo *nardus* Eccleſiæ, id eſt, odor virtutum fortius dedit odorem ſuum. Juxta litteram *nardus* herba eſt aromatica, craſſa & fragili radice, folioque parvo & denſo, cujus cacumina in ariſtas ſe ſpargunt. Hoc unguento Maria Magdalenæ pedes & caput Domini perunxiſſe in Evangelio legitur in domo Simonis.

Nardus fragrantiam virtutum deſignat, quæ a tempore Incarnationis excrevit.

Quid ſit Nardus.

Matth. 26. 7. Marc. 14. 3. Luc. 7. 38. Joan. 12. 3.

Per myrrham Paſſio Chriſti deſignatur.

℣. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi.* Myrrha ſpecies eſt aromatica nimiæ amaritudinis, qua mortuorum corpora condiuntur. Hoc loco paſſio Chriſti & ſepultura deſignatur : nam depoſitum corpus Domini de cruce a Nicodemo & Joſeph, myrrha & aloe conditum eſt, & involutum linteis cum aromatibus, ac ſepulturæ traditum. Dicit ergo Eccleſia Sponſo ſuo : *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi* factus eſt : quia propter me mortuus & ſepultus eſt.

Matth. 27. 59. Marc. 15. 46. Luc. 23. 53. Joan. 19. 40.

Locus cordis inter ubera.

Inter ubera mea commorabitur. Nemo dubitat locum cordis inter ubera eſſe. Dicit ergo : *Inter ubera mea commorabitur*, id eſt, in cordis mei memoria æternaliter habebitur, & nunquam tantorum ejus beneficiorum obliviſcar : ſed ſive in proſperis, ſive in adverſis ſim, tamen recordabor ejus, qui me tantum dilexit, & pro me mortuus eſt.

℣. 13. *Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.* *Cyprus* inſula eſt, ubi vites nobiles eſſe feruntur, maximos botros procreantes. *Engaddi* ſimiliter locus eſſe fertur, habens arbuſculas liquorem balſami deſudantes. Loquitur ergo ſponſa de Reſurrectione Chriſti Sponſi ſui : *Botrus Cypri dilectus meus mihi*; ac ſi diceret : Sponſus meus, qui mortis amaritudinem pro me guſtavit, & quaſi faſciculus myrrhæ mihi fuit, in Reſurrectione ſua factus eſt *mihi botrus Cypri*, quando me gaudio Reſurrectionis ſuæ lætificavit. *Vinum* enim *lætificat cor hominis*; & hoc *In vineis Engaddi* : quia ſua Reſurrectione, quaſi ſuaviſſimo balſami odore per univerſum mundum redoluit, & fragrantiam ſuæ fidei late diſperſit. *Engaddi* autem fons hœdi interpretatur, per quod ſignificatur baptiſma, & ſacrificium in quo peccata omnia abluuntur. Hœdus namque peccatores ſignificat. Baptiſmus ergo fons eſt hœdi : quia peccatores ſuſcipit, ſed immaculatos & mundatos ab omnibus peccatis reddit.

Pſal. 103. 15.

Engaddi fons hœdi interpretatur, & cur baptiſmum ſignificet.

Eccleſia bis pulchra.

℣. 14 *Ecce tu pulchra es amica mea : ecce tu pulchra es.* Vox Sponſi Chriſti ad ſponſam ſuam Eccleſiam. Bis eam repetit eſſe pulchram, propter perfectionem operis, & munditiam cogitationis. *Ecce tu pulchra es*, id eſt, in bonis operibus perfecta es, ſancte, & pie, & juſte vivendo ſecundum Apoſtolum. *Ecce tu pulchra es*, mundam & ſimplicem cordis habens intentionem : quia non propter terrena commoda, vel mundi gloriam, ſed ut ſolis oculis Dei placeas, bona operaris.

Tit. 2. 12.

Per columbam Eccleſiæ innocentia figuratur.

Oculi tui columbarum. Columba ſimpliciſſima avis eſt, & per hanc ſimplicitas atque innocentia Eccleſiæ figuratur. Quaſi enim *oculos columbarum* habet : quia ab omni fictione & ſimulatione ſe immunem cuſtodit. Vel etiam *Oculos columbarum* habet : quia ſcientiam divinarum ſcripturarum caſto & ſimplici intuitu intelligit, ſpirituales & divinos ſenſus in ea requirens. Nam quoniam Spiritus ſanctus in ſpecie colum-

Matth. 3. 16.

bæ apparuit, recte doctrina cæleſtis in oculis columbæ intelligitur.

℣. 15. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus*. Ac ſi diceret: Tu quidem me pulchram in opere & cogitatione eſſe dicis: ſed ego omnem hanc pulchritudinem a te me credo habere & cognoſco. *Tu enim es Pulcher & decorus*, tu es fons totius boni, & quicquid boni habeo, tua gratia habeo. *Pulcher* autem *& decorus* dicitur: quia & Divinitatis perpetuitate, & etiam ſuſceptæ humanitatis dignitate mirabilis eſt.

Chriſtus pulcher & decorus dicitur, & quare.

Lectulus noſter floridus. Lectulus Eccleſiæ eſt qualiſcumque tranquilitas, vel requies præſentis vitæ. Nam quaſi in bello eſt Eccleſia, dum pro Chriſto diverſa tolerat certamina: quaſi vero in lectulo requieſcit, cum aliquantula pace ſibi conceſſa fruitur. Sed hic *lectulus floridus eſt*, hoc eſt, varietate virtutum quaſi vernantibus floribus diſtincta eſt requies Eccleſiæ. Tunc enim liberius contemplationi divinæ inſiſtit: tunc jejunia, vigilias, & cætera bonorum operum exercitia liberius exequitur.

Lectulus Eccleſiæ eſt requies præſentis vitæ.

℣. 16. *Tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina*. *Domus* Eccleſiæ ſunt conventicula fidelium per totum orbem diſperſa. *Tigna* vero & *laquearia* ſunt ipſæ perſonæ fidelium, ex quibus Eccleſia conſtat. Sed attendendum quod *Tigna* ad munimentum ſunt domus, *laquearia* ad ornatum. Ideoque per *Tigna* deſignantur Doctores, quorum doctrina fulcitur & ſuſtentatur Eccleſia: per laquearia vero ſancti ſimplicitate gaudentes, qui ſuis virtutibus exornant Eccleſiam, non autem doctrina muniunt. Et hoc attendendum quod laquearia tignis affixa ſunt: ſic & vita fidelium in Eccleſia e Doctoribus pendet: quia illorum doctrina inſtruitur & roboratur. Bene autem *Tigna cedrina*, & *laquearia cypreſſina* dicuntur; nam utræque arbores imputribilis naturæ ſunt, ſanctos deſignantes qui immarceſſibili deſiderio flagrant amore ſui Conditoris, & contemptis tranſitoriis ad æterna feſtinant. Cedrus etiam ſerpentes odore ſuo fugat: ſic ſancti Doctores dæmones vel hæreticos fragantia doctrinæ ſuæ repellunt.

Per tigna Doctores deſignantur, per laquearia ſancti ſimplicitate gaudentes.

Cedrus odore ſuo ſerpentes fugat: ſic ſancti Doctores dæmones.

CAPUT SECUNDUM.

℣. 1. **E**Go *flos campi, & lilium convallium*. Poſtquam ſponſa qualem domum ipſa & Sponſus ejus habeant, oſtendit; ipſe quoque Sponſus de ſe qualis ſit oſtendit, dicens: *Ego flos campi* & reliqua; videlicet quia odorem meæ virtutis per latitudinem totius mundi diffundo. *Ego flos campi*, id eſt, ſum decus mundi. Sicut enim campus floribus adornatur & vernat: ita totus mundus Chriſti fide & notitia decoratur. Sum etiam *Lilium convallium*: quia illis mentibus præcipue meam gratiam tribuo, quæ nullam in ſe ſpem habentes, mihi ſe humili devotione ſubmittunt. *Convalles* enim ſignificant humiles vel humilium mentes, quarum lilium Chriſtus eſt: quia pulchritudo humilium mentium ipſe eſt, qui dixit: *Diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde*. Poteſt & hoc quod dicit, *Ego ſum flos campi*, ad Incarnationem referri. Campus enim non aratur, non ſcinditur, non ullo vomere proſulcatur. Dicit ergo, *Ego ſum flos campi*, id eſt, filius Virginis; non ergo ruris, ſed *campi florem* ſe vocat: quia virgineæ carnis fructus eſt ſecundum vaticinium Iſaiæ: *Egredietur virga de radice Jeſſe*. Lilium convallium eſt idem Chriſtus, hoc eſt, filius humilium parentum: Convalles enim humiles & pauperes parentes ejus ſignificant. Veniens enim Dei filius in mundum, non ſolum homo fieri dignatus eſt, ſed etiam pauper homo pro nobis; nec divites, ſed pauperes elegit habere parentes; ut particeps factus paupertatis noſtræ, divitiarum & gloriæ ſuæ nos participes faceret.

Pulchritudo humilium mentium Chriſtus.

Matth. 11. 29.

Cur Chriſtus flos campi, & non ruris vocetur.

Iſai. 11. 1.

Cur paupertatem elegit.

℣. 2. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias*. Videns ſponſam ſuam ad requiem feſtinare, & labores æternos fugere, ac per quietem præſentis temporis ad æternam beatitudinem tendere, monet eam tali comparatione & prædicatione, ut norit ſe per preſſuras & labores hujus ſæculi illuc pervenire debere. *Sicut* inquit, *lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias*. *Spinæ* quæ pungunt & lacerant, ſignificant perverſos quoſque vel intra vel extra Eccleſiam. Et eſt ſenſus: Sic tibi vivendum eſt ad tempus in mundo, & ſic parata eſſe debes contra omnia adverſa, *ſicut lilium inter ſpinas eſt*, & tamen florere, & gratum odorem ex ſe emittere non ceſſat: *ſic amica mea inter filias*; quia non ſolum ab his, qui extra Eccleſiam ſunt, mala pateris: verumetiam ab illis qui regenerati per baptiſmum in filiationem Dei veniſſe videntur. Et nota quod ſe ſuperius Sponſus *lilium* appellavit *convallium*: nunc ſponſam ſuam dicit, *Quaſi lilium inter ſpinas*; quia ipſe qui vere eſt *lilium*, per gratiam facit Eccleſiam ſuam eſſe *lilium*, candidatam videlicet virtutibus, vel ab omni vitiorum labe immunem.

Per ſpinas perverſi intelliguntur.

℣. 3. *Sicut malus inter ligna ſilvarum, ſic dilectus meus inter filios*. Nunc ſponſa laudata a Sponſo, vicem ei reddit, & dicit qualis quoque ipſe ſit. *Sicut malus*, inquit, & reliqua. *Sicut malus* pulchritudinem habet pomorum, & gratum odorem inter agreſtia ligna ſilvarum: ita & *Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus* ſpeciali refulget gratia inter filios, id eſt, inter electos. Ipſe enim Dei Filius per naturam eſt, reliqui electi per gratiam, poteſtate accepta eſt unico Filio Dei, ut ſint filii Dei. Hinc Joannes, *Vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre*; non qualemcunque, ſed *quaſi unigeniti a Patre*.

1. Timot. 2. 5

Joan. 1. 14.

Sub umbra illius, quam deſiderabam, ſedi: quia in ejus protectione confido, & ab eo inter adverſa gubernari ſpero. Umbra enim Chriſti protectio eſt Divinitatis, qua electos tuetur & defendit.

Umbra Chriſti eſt protectio Divinitatis.

Et fructus ejus dulcis gutturi meo, id eſt, Divinitatis contemplatio, qua me ſatiari confido; hæc enim eſt ſanctorum expectatio, hoc præmium & ſatietas, viſio Conditoris ſui. Deſiderat ergo umbram Conditoris ſui Eccleſia: quia protectionem illius exoptat inter præſentis vitæ adverſa. *Fructus illius dulcis gutturi meo* eſt: quia expecto perfrui ſpecie viſionis illius, & ſatiari dulcedine charitatis illius.

℣. 4. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem*. Cella vinaria eſt Eccleſia, in qua eſt vinum Evangelicæ doctrinæ. In hanc ergo *cellam* amica Sponſi introducitur, quando ex omnibus Gentibus in unam Eccleſiam fideles adunantur. *Ordinavit*, inquit, *in me charitatem*. Inter omnes virtutes primatum tenet charitas, qua ipſa ſubſiſtit Eccleſia. Charitas ergo in Eccleſia ordinatur: quia non temere, nec confuſe, ſed ordinate tenenda eſt Dei & hominis dilectio. Deus enim diligendus eſt ſuper omnia toto corde, tota anima, totis viribus, omni mente. Proximus diligendus eſt de-

Cella vinaria eſt Eccleſia in qua charitas eſt ordinata.

Deuter. 6. 5. Matth. 22. 39. Marc. 12. 30. 31.

Luc. 10. 27. nique ſicut ſe unuſquiſque diligit. Nam confundere vult charitatem, qui proximi charitatem Dei dilectioni præponit: de quibus Dominus in Evangelio: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus.* (*Matth. 10. 37.*) Vel etiam *Ordinavit in me charitatem*, id eſt, ipſe prior me dilexit. Deinde qualiter eum diligere debeamus, docuit, unde ipſe dicit: *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos.* (*Joan. 15. 16.*) Et Joannes dicit: *Diligamus Deum, quoniam ipſe prior dilexit nos.* (*Joan. 4.*)

℣. 5. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo.* Poſtquam Eccleſia, vel anima Deo dilecta in ſe charitatem ordinatam dixit, qualiter velit requieſcere, vel in quo lecto cum dilecto Sponſo ſuo pauſare, oſtendit dicens: *Fulcite me floribus* & reliqua. Alloquitur animas jam perfecte divino amori inhærentes. Per *flores* initia ſanctæ converſationis intelliguntur: Per *Mala* vero, perfecta bonorum operum exempla; & eſt ſenſus: O ſanctæ animæ, quæ dilectioni Conditoris veſtri inhæretis, *fulcite me* bonorum operum exemplis, & qualiter in exordio virtutum, vel in provectu, vel in perfectione bonorum operum vixeritis, oſtendite, *quia amore langueo.* Tunc enim anima Dei amore languet, quando ejus dilectioni nihil præponit; immo quaſi ad ſæcularia opera languida & imbecillis efficitur, nihilque eam delectat, niſi meditatio cæleſtium, & contemplatio Conditoris ſui.

Tunc anima Dei amore languet, quando ejus dilectioni nihil præponit.

℣. 6. *Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Cum (inquit) in tali lecto jacuero, *Læva ejus*, id eſt, Sponſi, erit *ſub capite meo.* Per *Lævam* præſentis temporis proſperitas, vel etiam dona Dei intelliguntur, quæ ſanctis in præſenti vita conferuntur. Per *dexteram* vero cæleſtis patriæ beatitudo accipitur. *Læva* Dei eſt pignus Spiritus ſancti, ſcripturarum divinarum intellectus, & cætera talia dona ac chariſmata, quibus ſancta Eccleſia in præſenti conſolatur. *Caput*, principale mentis accipitur. *Læva* ergo Sponſi *ſub capite* ſponſæ eſt: quia hæc omnia dona ad hoc percipit Eccleſia, ut per hæc diſcat ſuſpirare ad æterna. Dextra vero Sponſi eam amplexatur: quia tota intentio Eccleſiæ vel animæ fidelis hæc eſt, ut ad æternam beatitudinem quandoque perveniat, & ſpecie ſui Conditoris gaudeat. Et bene prius *Læva ſub capite* ſponſæ, poſt Sponſi *dextra* eam *ampleſtitur*: quia nemo ad amplexus æternæ beatitudinis poterit pervenire, niſi hic myſteriorum cæleſtium & donorum divinorum ſtudeat eſſe particeps.

Per lævam præſentis temporis proſperitas, per dexteram vero cæleſtis patriæ beatitudo.

Læva Dei eſt pignus Spiritus ſancti.

℣. 7. *Adjuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit.* Vox Sponſi adjurantis filias Jeruſalem, id eſt, animas æternis deſideriis intentas, & viſionem pacis requirentes, ne quieſcentem ſponſam ſuſcitent & inquietent. *Adjuro vos* & reliqua, ut *dilectam*, hoc eſt, animam divinæ contemplationi deditam, orationibus vel lectionibus divinis occupatam, inquietare, & ad exteriora opera *ſuſcitare* ne velitis, *donec ipſa velit*, hoc eſt, donec expleto contemplationis tempore, admonente corporis fragilitate, ipſa velit ſuſcitari a ſomno æternæ quietis, & ad temporalia agenda procedere. Videamus autem per quid *adjuret filias Jeruſalem: Per capreas* videlicet *cervoſque camporum.* Capreæ & cervi munda animalia ſunt, ſerpentibus & venenis inimica. Significant virtutes ſanctorum, quæ munditia ſpirituali refulgent, & venena fraudis diabolicæ non ſolum cavent, ſed etiam inſectantur, & ad nihilum redigunt. Et eſt ſenſus: *Adjuro vos filiæ Jeruſalem* per virtutes veſtras, quas divina gratia vobis collatas gaudetis; ut animam contemplationi meæ deditam non inquietetis, donec contemplationis hora finita, ipſa aliud quid agere velit.

Per capreas & cervos virtutes ſanctorum intelliguntur.

℣. 8. *Vox dilecti mei.* Vox Eccleſiæ. *Vox dilecti mei*, ſubaudis, hæc eſt. Lætabunda enim Eccleſia quod tantum diligatur a Sponſo, ut etiam filias Jeruſalem pro illa adjuret, ut non eam requieſcentem inquietent, dicit: hæc eſt *vox dilecti mei* pro me loquentis. Quem deſiderans videre dilectum, ſed non valens, annectit.

Ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles. Montes & colles intelliguntur perfecti quique ſancti, converſationis ſublimitate a terrenis ſublevati, & quaſi camporum planitiem melioris vitæ meritis excedentes. De his montibus Iſaias dicit: *Erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, & elevabitur ſuper colles.* (*Iſai. 2. 2.*) Loquitur ergo ſponſa de dilecto ſuo: *Ecce iſte venit ſaliens in montibus, & tranſiliens colles*, hoc eſt, etiam ſecundum humanitatem omnem ſanctorum excellentiam, omnem contemplationis divinæ puritatem excedens, nec ſtare in montibus, ſed tranſilire dicitur: quia etſi ad horam per internam inſpirationem cor ſanctorum viſitat; ſubito tamen recedit, ut eos in ſui dilectionem accendat. Poteſt etiam hoc ad Incarnationem Chriſti referri, qui veniens quoſdam ſaltus dedit: quia de cælo venit in uterum Virginis, de utero Virginis in præſepe, de præſepi in baptiſmum, de baptiſmo in crucem, de cruce ad ſepulchrum, de ſepulchro ad cælum; hinc Pſalmiſta; *Exultavit ut gigas ad currendam viam*, & reliqua. (*Pſal. 18. 6.*)

Per montes & colles perfecti quique ſancti ſignificantur.

Chriſtus veniens in mundum quoſdam ſaltus dedit.

℣. 9. *Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum. Capreæ* & *cervi* quamvis in ſua natura multa habeant quæ allegoricis ſenſibus conveniant: hoc habent tamen ſingulare, quod in planioribus non morantur, ſed in arduis & excelſis locis quoſdam ſaltus dare ſolent. Recte ergo his aſſimilatur Chriſtus propter ſubtilem contemplationem; & quia a nullo intellectu Divinitatis ejus Majeſtas comprehendi poteſt. Non autem cervis, ſed capreis aſſimilatur, minoribus videlicet animantibus propter humilitatem Incarnationis ſuæ: quia non ſolum homo fieri, ſed humilis homo fieri dignatus eſt. *Hinnulo* autem *cervorum* ſimilis dicitur: quia ſecundum humanitatem de cervis, hoc eſt, de Patriarchis duxit originem: vel etiam propter varietatem virtutum, & innocentiam hinnulo cervorum comparatur.

Chriſtus Capreæ & cervis aſſimilatur.

En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum. Paries, mortalis noſtra conditio appellatur: quia quodammodo inter nos & Deum quaſi craſſus quidam paries conſtitutus, non permittit nos ejus contemplatione perfrui; namque primus homo ita conditus eſt, ut viſione & alloquio Dei frueretur: (*Geneſ. 1. 26.*) ſed poſtquam peccavit, appoſitus eſt quidam paries, (*Geneſ. 3. 6.*) ipſa videlicet mortalitas, qua prægravamur. Nam (ut ſapiens dicit) *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem.* (*Sap. 9. 15.*) Sponſum ergo ſuum, quem ſuperius Capreis vel hinnulis cervorum comparavit, nunc dicit poſt ſuum parietem ſtare: quia Chriſtus aliquando vicinus fit cum ſe, quantum humana mens capere poteſt, contemplari permittit: aliquando vero

Inter Deum & hominem quidam paries conſtitutus eſt, ſcilicet mortalitas.

Chriſtus quando proximus, quando elongatur.

elongatur, & quaſi caprea vel cervus quibuſdam ſaltibus effugit. Quia ergo paries oppoſitus erat inter nos & ipſum, nec videre illum poteramus, dignatus eſt in ipſo pariete facere feneſtras & cancellos, per quos utcumque ſentiri, utcumque perſpici poſſit. Unde & ſequitur.

Reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos. Quaſi enim feneſtræ & cancelli in pariete fiunt, cum ipſe ſua gratia ſe contemplari permittit, licet in ſpeculo & ænigmate. Poteſt & hoc quod dicit: *Ipſe ſtat poſt parietem noſtrum*, ad humanitatem ejus referri; quaſi enim *Poſt parietem noſtrum ſtetit*, cum carnem noſtram ſibi appoſuit, in qua Divinitas ejus latuit. Quod vero ſequitur: *Reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos*, hoc ad Divinitatem ejus refertur. Ille enim qui per feneſtras vel cancellos intuetur, cuncta quæ foris aguntur videt, & ipſe a nemine videtur: ita Deus, cum omnia videat, ipſe inveſtigari & comprehendi non poteſt.

Chriſtus quaſi poſt parietem ſtetit, cum carnem noſtram ſuſcepit.

℣. 10. *En dilectus meus loquitur mihi*, ad prædicandum hortatur me, dicens: *Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni*. Vox Sponſi ad publicæ operationis ſtudia provocantis. *Surge propera amica mea* per fidem & dilectionem: *Columba mea* per innocentiam & ſimplicitatem: *Formoſa* per virtutum pulchritudinem feſtina & veni. Ac ſi diceret: *Surge* de ſtrato tuo illo dulciſſimo, hoc eſt, de quiete, in qua ſoli mihi placere in pſalmis, hymnis & orationibus deſideras, feſtina & veni, id eſt, feſtina ad utilitatem proximorum; ut illos quoque prædicationis officio, & bonorum operum exemplo tui imitatores facias, & ad ſalutem tecum perducas. Et notandum quod ſuperius filias Jeruſalem adjurabat, ne excitarent neque evigilare facerent dilectam: hic vero ipſe eam ſuſcitat, & ſurgere ad laborem hortatur: quia omnia tempus habent, & omnium rerum tempus eſt ſub cælo, tempus contemplationis, tempus etiam actionis. Alio enim tempore debent ſancti Prædicatores divinæ contemplationi inſiſtere, & mentem ſuam cæleſti quiete oblectare: alio vero tempore per charitatem debent curam proximorum agere, & eis bonorum operum exempla præbere, ac divinæ contemplationis doctrinam impendere.

℣. 11. *Jam enim hiems tranſiit, imber abiit, & receſſit*. Hiemis & imbris nomine aſperitas infidelitatis exprimitur, quæ totum mundum tenebat uſque ad adventum Chriſti. Dicit ergo Sponſus: *Surge amica mea & veni*, quia *hiems tranſiit* Sole juſtitiæ apparente; & *imber* infidelitatis *receſſit*, ac ſerenitas veræ fidei in mundo reſplenduit. Tale eſt quod Apoſtolus ait: *Nox præceſſit, dies autem appropinquavit*.

Per hiemem & imbrem aſperitas infidelitatis exprimitur.

Roman. 13. 12.

℣. 12. *Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis advenit*. Finita hieme & imbre, flores in terra apparuerunt, decor videlicet virtutum & pudicitiæ; & tranſeunte aſperitate infidelitatis, verna fidei ſucceſſit temperies, *tempus putationis venit*, hoc eſt, purgationis ſanctorum. Putatio enim vinearum, ſanctorum ſignificat purgationem, quæ in Chriſto & per Chriſtum eſt; de qua ipſe: *Ego ſum vitis vos palmites*.

Per putationem vinearum, purgatio ſanctorum ſignificatur.

Joan. 15. 5.

Vox turturis audita eſt in terra noſtra. Hoc eſt, vox prædicantium Apoſtolorum. Turtur enim avis eſt caſtiſſima; & quoniam in excelſis ſemper arboribus morari ſolet & nidificare, Apoſtolos vel cæteros Doctores ſignificat, qui poſſunt dicere: *Noſtra converſatio in cælis eſt*. Quod etiam gemitum pro cantu habet, ſanctorum ploratum ſignificat, qui ſuos ad fletum & lamenta hortantur, dicentes: *Miſeri eſtote, & lugete, riſus veſter in luctum convertatur*. *Vox turturis audita eſt in terra noſtra*, id eſt, vox prædicantium Apoſtolorum: *In terra noſtra*, hoc eſt, in Eccleſia, de qua Pſalmiſta, *Domini eſt terra & plenitudo ejus*.

Per turturem Apoſtoli deſignantur.

Philip. 3. 20.

Jacob. 4. 9.

Pſal. 23. 1.

℣. 13. *Ficus protulit groſſos ſuos*. *Ficus* Synagogam ſignificat: *Groſſi* autem dicuntur primitivæ & immaturæ ficus, inhabiles ad edendum, qui ad pulſum venti facile cadunt. Voce autem turturis inſonante *ficus protulit groſſos ſuos*: quia Apoſtolis prædicantibus emerſerunt multi de Synagoga Judæorum, qui & in Chriſtum crederent, & tamen legem carnaliter obſervare vellent, magiſque auctoritate legis delectarentur, quam dulcedine Evangelii: volentes circumciſionem, ſabbatum, & alia legis præcepta juxta litteram obſervare; de quibus Apoſtolus dicit: *Æmulantur vos non bene: ſed volunt vos circumcidi, ut in carne veſtra glorientur*.

Per ficum Synagoga ſignificatur.

Galat. 6. 13.

Vineæ florentes dederunt odorem. Poſtquam vox turturis audita eſt: poſtquam ficus protulit *groſſos ſuos*, *vineæ florentes dederunt odorem*: quia multitudo Eccleſiarum per latitudinem orbis diffuſa eſt, quæ flores virtutum, & odorem bonæ operationis late de ſe ſpargerent.

Surge propera amica mea, ſpecioſa mea, & veni. Noli (inquit) ſponſa mea, quam mihi per fidem & dilectionem amicam feci, otioſo torpore lenteſcere: ſed *ſurge & veni*, & exempla virtutum foris proximis oſtende.

℣. 14. *Columba mea in foraminibus petræ*. Si petra eſt Chriſtus, juxta quod Apoſtolus ait *Petra autem erat Chriſtus*; foramina petræ ſunt vulnera quæ pro ſalute noſtra in cruce ſuſcepit, fixuræ videlicet clavorum, & lanceæ percuſſura. In his ergo foraminibus columba, id eſt, Eccleſia moratur: quia totam ſpem ſalutis ſuæ in paſſione ſui Redemptoris conſtituit. Ibi ab inſidiis malignorum ſpirituum quaſi a raptu accipitris ſecura deliteſcit; ibi nidificat, id eſt, fœtus bonorum operum congerit.

1. Cor. 10. 4.

Foramina petræ ſunt vulnera Chriſti.

Joan. 19.

Cur Eccleſia in Chriſti vulneribus moretur.

In caverna maceriæ. *Maceria* ex ſiccis lapidibus ad munimenta vinearum ſolent fieri, ad repellendas vulpes vel cæteras nocivas beſtiolas. Per maceriam ergo ſignificatur cæleſtium cuſtodia virtutum, angelicum videlicet præſidium ſicut Iſaias de Domini vinea ait: *Et maceriam circumdedit, & circumfodit vineam*. In caverna ergo maceriæ moratur: quia præſidio Angelorum undique circumdatur, & a tentationibus diaboli cuſtoditur.

Per maceriam cæleſtium ſignificatur cuſtodia virtutum.

Iſai. 5. 2.

Eccleſia præſidio Angelorum undique circumdatur.

Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis: quia vox tua dulcis, & facies tua decora. Tu (inquit) dilecta mea quæ in lecto contemplationis dulciſſime quieſcis, veni & *oſtende mihi faciem tuam*, id eſt, a ſecreto quietis egredere ad publicam actionem, & pulchritudinem bonorum operum tuorum aliis ad exemplum demonſtra. *Oſtende mihi*, dicit; quaſi enim Deo faciem ſuam oſtendit Eccleſia, cum proximis ad utilitatem & profectum per virtutum opera, quantam intrinſecus habeat pulchritudinem, demonſtrat. Hoc eſt quod Dominus dicit in Evangelio: *Videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt*. *Sonet vox tua in auribus meis*. Vox videlicet prædicationis, vel divinæ laudis, qua alios facias proficere. *In auribus* enim Domini vox Eccleſiæ

Quando Eccleſia Deo faciem ſuam oſtendit.

Matth. 5. 16.

Quando vox Eccleſiæ in auribus Domini ſonat.

ſonat, cum per prædicationem ex multorum converſione delectatur Deus. Bene autem dicit: *Oſtende mihi faciem tuam, & ſonet vox tua*, non aliena; *Tuam* videlicet *faciem mihi oſtende*, quam in baptiſmo tibi dedi, quando mundavi te ab omni peccato. *Vox tua*, dicit, *in auribus meis ſonet*; ut ex ſincera intentione dilectionis meæ procedat; ut non propter aliud prædices, niſi propter me.

℣. 15. *Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit*. Vox Sponſi præcipientis ſponſæ ſuæ & filiabus Jeruſalem, ſanctis videlicet Doctoribus, vel animabus fidelibus. *Capite* (inquit) *nobis vulpes parvulas*. *Vulpes* eſt doloſum animal & fraudulentum, in cavernis & ſpecubus habitans, nec recto, ſed tortuoſo incedens itinere; ideoque deſignat Hæreticos, vel ſchiſmaticos, qui demoliuntur vineas, hoc eſt Eccleſiam Dei, plebem videlicet fidelium lacerare & decipere non ceſſant. Præcipit ergo ut *parvulas vulpes capiant*, id eſt, ut hæreticam pravitatem in ipſo initio debellare, & deſtruere non ceſſent, ne robuſta facta fortius impugnet. *Nam vinea noſtra floruit*, id eſt, Eccleſia per univerſum mundum flores virtutum emiſit. Et nota quod cum ſuperius vineas pluraliter dixerit: modo dicit ſingulariter, *Vinea noſtra floruit*: quia ex multis Eccleſiis una eſt electa Eccleſia.

Per vulpes deſignantur hæretici qui Eccleſiam demoliuntur.

Ex multis Eccleſiis una eſt electa Eccleſia.

℣. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ*. Vox ſponſæ. *Dilectus meus mihi*, ſubaudi, ſocietur vinculo charitatis & amoris, *& ego illi* conjungar, & conſentiam viciſſitudine mutuæ dilectionis. Vel *Dilectus meus*, ſubaudi, det verba exhortationis, & divinæ promiſſionis; *Et ego*, ſubaudi, oſtendam illi faciem meam. Vel etiam, *Dilectus meus* dignetur mihi conjungi glutino charitatis, *& ego illi* conjungar vinculo dignæ obedientiæ, obtemperans præceptis ejus. *Qui paſcitur inter lilia*, hoc eſt, delectatur & jucundatur inter candidas & odoriferas virtutes ſanctorum. Et notandum quod ſuperius lilium ſingulariter dicitur: hic vero pluraliter *lilia*: quia multæ ſunt virtutes ſanctorum, una tantum fides eſt, & una charitas, quibus præcipue Deus delectatur. Sive etiam *Paſcitur inter lilia*, hoc eſt, ſuaviſſime delectatur inter virgineos choros. Candor enim liliorum recte munditiæ virginali comparatur. *Donec aſpiret dies*, hoc eſt, donec tranſeant nubila præſentis vitæ, & appareat dies, hoc eſt, veniat claritas ſempiternæ beatitudinis. Et eſt ſenſus: *Dilectus meus mihi* præſtat auxilium, *& ego illi* dignam præbeo obedientiam, qui virtutibus ſanctorum delectatur, quouſque tranſcurſa nocte præſentis vitæ, in qua per ſpeculum & in ænigmate cernitur, appareat dies ſupernæ claritatis, ut facie ad faciem videatur.

Chriſtus delectatur inter virtutes ſanctorum, & præcipue, inter fidem & charitatem.

Candor liliorum munditiæ virginali comparatur.

1. Cor. 13. 12.

℣. 17. *Revertere ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, aut hinnulo cervorum ſuper montes Bethel*. Vox Eccleſiæ Sponſi ſui ſpeciem deſiderantis. O dilecte mi, qui de lecto quietis me ſurgere præcipis, & ut tibi faciem meam oſtendam, hortaris, *revertere*, hoc eſt, claritatem Divinitatis tuæ me ſpeculari permitte, & hoc quod mihi perfecte promittis in alia vita, beatitudinem videlicet, & cognitionem tuam in hac adhuc peregrinatione me ſaltem in figura & ænigmate habere permitte. *Similis eſto capreæ, aut hinnulo cervorum ſuper montes Bethel*. Jam dictum eſt ſuperius, quod *Capreæ* campos deſpiciunt, & ad alta montium enituntur. Chriſtus ergo capreis comparatur: quia ſecundum carnem reſurgens a mortuis, cælorum alta petiit. *Hinnulus* vero *cervorum* vocatur, hoc eſt, filius antiquorum Patrum. Cervi enim ſunt Patriarchæ & Prophetæ, de quibus Chriſtus carnis duxit originem. Fertur *hinnulus* hanc habere naturam, ut fervente ſole opaca & umbroſa loca requirat, in quibus ab æſtu protegatur: ſic & Chriſtus in eorum mentibus requieſcit, qui rore Spiritus Sancti ab æſtibus carnalium voluptatum temperantur. Ac ſi diceret: *O dilecte mi revertere*, hoc eſt, ſæpius me tua viſitatione illuſtrando lætifica, qui per carnem quam aſſumpſiſti, jam cælorum ſublimia penetraſti. *Montes* autem *Bethel* mentes ſanctorum ſignificant, a terrenis per ſuperna deſideria elevatas. Nam *Bethel* domus conſurgens, vel domus vigiliarum interpretatur, & vigiles mentes ſanctorum ſignificat, quæ ad deſideranda ſuperna conſurgunt, & ad ea percipienda invigilant: habentes in ſe Deum inhabitatorem, qui dicit per Prophetam: *Inhabitabo in illis & inambulabo*. Super hos ergo *montes Bethel dilectus ſimilis eſt capreæ*, vel *hinnulo cervorum*: quia illas viſitare dignatur, quæ domus Dei eſſe ſtudent.

Cur Chriſtus capreis, & hinnulo cervorum comparatur.

Bethel interpretatur domus conſurgens, vel domus vigiliarum.

Levit. 26. 12.

CAPUT TERTIUM.

℣. 1. IN *lectulo meo per noctes quæſivi quem diligit anima mea: quæſivi illum, & non inveni*. Vox eſt Eccleſiæ de Gentibus congregatæ. *In lectulo* (inquit) *meo*, hoc eſt, cum adhuc in deſideriis carnalibus requieſcerem, & cum adhuc infidelis & ignorantiæ tenebris poſita eſſem, *quæſivi quem diligit anima mea*. Multi enim philoſophorum Deum ignorantes, ſtudio tamen ſummo illum requirebant, per creaturam Creatorem cognoſcere volentes, ſicut Plato qui in Timæo multa de anima diſputavit, & ſicut Ariſtoteles, Socrates, & cæteri, qui omne vitæ ſuæ tempus in ſtudiis cauſa exquirendæ veritatis expendebant. *Quæſivi illum, & non inveni*; non enim per mundanam ſapientiam Deus cognoſci potuit.

Deus per humanam ſapientiam cognoſci non potuit.

℣. 2. *Surgam, & circuibo civitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæſivi illum, & non inveni*. Exſurgam (inquit) de ſtrato corporis & carnalis delectationis, & circuibo civitatem hujus mundi, maria ac terras peragrando. *Per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea*, hoc eſt, per lata itinera gradientes hujus ſæculi, & ſuis voluptatibus deditos aſpiciam, ſi forte dilecti mei veſtigia inveniam. Hoc cum cauſa exempli de multis dici poſſit, præcipue tamen in illo Eunucho impletum eſt, qui a finibus terræ venit Deum cæli Jeroſolymis adorare, quem Philippus invenit, eique Chriſtum in prophetia Iſaiæ oſtendit. Hoc quoque in Cornelio adimpletum eſt, qui adhuc Paganus & ignorans Deum, eleemoſynas faciebat, & orationibus vacabat, quem Petrus cum omni domo ſua baptizavit. Iterat autem difficultatem inventionis, & dicit: *Quæſivi, & non inveni*.

Actor. 8. 27.

Ibid. 10. 22.

℣. 3. *Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem*. Vigiles ſunt ſancti Apoſtoli, & cæteri Doctores Eccleſiæ, qui civitatem, id eſt, ſanctam Eccleſiam cuſtodiunt, & ab inſidiis infidelium & ſpiritualium hoſtium defendunt, quos interrogat.

Per vigiles ſancti Apoſtoli & doctores Eccleſiæ deſignantur.

Num quem diligit anima mea vidiſtis? Quaſi

vigiles Eccleſia interrogat, cum intenta aure eorum prædicationem percipit.

℣. 4. *Paululum cum pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea.* Pertranſire vigiles, eſt eorum dicta & doctrinam diligenter perſcrutari. Solemus namque dicere: Tranſcurri librum legens, vel pertranſivi. *Cum* (inquit) *pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea:* quia cum ſollicita meditatione dicta vel ſcripta ſanctorum requirimus, ſtatim dilectum invenimus: quia Deum in eorum dogmatibus reperimus.

Deum in dogmatibus ſanctorum reperimus.

Poteſt & ſic intelligi: *Cum pertranſiſſem eos, inveni quem diligit anima mea;* hoc eſt, cum intellexiſſem Chriſtum omnem ſublimitatem & gratiam ſuperare, tunc inveni quem diligit anima mea, hoc eſt, tunc vere intellexi, quantum ipſe a cæterorum ſanctorum meritis diſtet.

Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Hoc eſt, ardentiſſima fide ac devotione illi inhæſi, *nec dimittam eum:* ſed in ejus amore & fide perſeverabo, *donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ;* hoc eſt, donec illum Synagogæ, quæ eſt mater mea ſpiritualiter, prædicem, & eam quoque ad ejus fidem perducam. Hoc fiet in fine mundi, quando (ut ait Apoſtolus) *plenitudo Gentium introierit, tunc omnis Iſrael ſalvus fiet.*

Rom. 11. 25. 26.

Tantum ergo ſibi de charitate Sponſi ſui Eccleſia promittit, ut etiam ſe credat Synagogam poſſe convertere. Quod autem dicit: *Donec introducam illum,* non eſt putandum quod tunc relictura ſit illum, cum in cubiculum matris introduxerit: ſed, *Donec* pro ſempiterno, id eſt, ſemper illi inhærebo, ſemper in ejus fide & dilectione perſeverabo. Tale eſt in pſalmo: *Ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri.* Numquid poſtquam noſtri miſertus fuerit, non erunt oculi noſtri ad eum? Utique erunt.

Donec pro ſemper ponitur.

Pſal. 122. 3.

℣. 5. *Adjuro vos filiæ Jeruſalem per capreas cervoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipſa velit.* Bis reperitur iſte verſiculus; nam jam ſuperius poſitus eſt: ſed ſupra ad Eccleſiam primitivam de Judæis collectam pertinet: hic vero ad Eccleſiam de Gentibus congregatam, & amoris vinculo Chriſto arctius copulatam. Una enim eademque cura eſt Deo de ſanctis, qui vel in circumciſione, vel etiam tempore baptiſmatis coruſcante gratia Evangelii, illi placuerunt. Quia vero iſte verſiculus ſuperius expoſitus eſt, jam videndum eſt, quare veluti dormientem inducat Eccleſiam, unde & adjurat filias Jeruſalem, ne eam excitent, cum paulo ſuperius non dormientem vel quieſcentem, ſed ſtudio laborioſiſſimæ inquiſitionis inſiſtentem, qua Sponſum inquirebat, introducat. Si ergo requirebat Sponſum, quomodo requieſcebat? ſed dulciſſimus & ſuaviſſimus ſomnus eſt Chriſtum quærere.

Dulciſſimus ſomnus eſt Chriſtum quærere.

Dormit ergo Eccleſia, & Chriſtum quærit, dormit videlicet a deſideriis terrenis, & ab actibus ſæculi: vigilat autem & requirit Sponſum, quia ejus contemplationi inhæret, eum ſolum deſiderat, ad illum pervenire contendit. Adjurat ergo Sponſus filias Jeruſalem, animas videlicet deſideriis ſupernæ patriæ inhærentes: ne illam excitent ab hoc ſomno ſuaviſſimæ quietis & contemplationis, *donec ipſa velit.* Somnus autem merito amor appellatur: quia ſicut dormiens a viſibilibus oculos claudit, & inviſibilia contemplatur: ita is qui divinæ contemplationi inſiſtit, quaſi alienus exterioribus dormit, & ſola ſpiritualia & cæleſtia videt. Nec mirum ſi amor ſomnus vocetur, cum in ſequentibus mors amor appelletur: *Fortis eſt ut mors dilectio.* Cum autem dicit: *Donec ipſa velit,* oſtendit Eccleſiam de Gentibus voluntarie ſe præparaturam ad labores & perſecutiones pro Chriſto perferendas.

Cur amor ſomnus appellatur.

℣. 6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & univerſi pulveris pigmentarii?* Vox filiarum Jeruſalem, id eſt, ſanctorum primitivæ Eccleſiæ, admirantium pulchritudinem Eccleſiæ de Gentibus congregatæ. *Quæ eſt* (inquiunt) *iſta? Quæ,* id eſt, qualis. Quanta laude & admiratione digna, quæ non circumciſione mundata, nec adhuc baptiſmo ſanctificata jam currit ad Deum? *Aſcendit* (inquit) *per deſertum;* hoc dicitur ad imitationem priſcæ plebis Judaicæ, quæ liberata de Ægyptia ſervitute, *per deſertum* Mari rubro tranſito, venit ad terram repromiſſionis: ſic & Eccleſia *per deſertum* nationum aſcendebat jam de Ægypto, hoc eſt, de confuſione idololatriæ liberata, & Pharaone, id eſt, diabolo ſubmerſo, ut cæleſti manna paſceretur, & veram terram repromiſſionis ingrederetur. Aſcendit (inquit) ad montes virtutum, vel etiam ad ipſum cælum virtutibus ſublevata; quæ in pſalmo dicit: *Levavi oculos meos in montes* &c. & alibi: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis.* Montes iſti ſunt Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli, & cæteri ſancti Dei, qui merito virtutum appellantur montes.

Pſal. 120. 1.

Pſal. 122. 1.

Primo enim ad montes, id eſt, ad ſanctos ſublevat oculos Eccleſia, vel anima fidelis, quæ illorum doctrinam actuſque conſiderat, illorum exemplo & interceſſione muniri gaudet. Poſtea proficiens ad ipſum quoque qui fecit montes, audet cordis aſpectum dirigere, & dicit: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis;* id eſt, gratanter requieſcis in ſanctis.

Eccleſia ſanctorum interceſſione muniri gaudet.

Sicut (inquit) *virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris.* Fumus ex igne naſcitur, & mox altiora aeris expetit, donec aſpectibus intuentium ſubtrahatur. Fumus igitur ſignificat ſanctum deſiderium igne divini amoris perfuſum; nec abſolute fumo comparantur, ſed *virgulæ fumi:* quia ſancta Eccleſia vel anima Deum amans, gracilis eſt & delicata, diſciplinis Spiritus ſancti attenuata, non habens groſſitudinem carnalium deſideriorum. Sive *virgulæ fumi,* non ſparſo fumo comparantur propter unitatem Eccleſiæ, quæ in Chriſto unum eſt.

Cur ſanctum deſiderium virgulæ fumi comparatum.

Unde vero eſſet ille fumus oſtendit, cum ſubdit, *Myrrhæ & thuris & univerſi pulveris pigmentarii.* *Myrrha* condiuntur mortuorum corpora: *thus* vero adoletur in ſacrificio Dei; ideoque per myrrham carnis mortificatio deſignatur, per thus munditia orationum exprimitur. *Virgulæ* ergo *fumi myrrhæ & thuris* Eccleſia aſſimilatur: quia ſancti mortificatione carnis ſuæ & orationibus mundo & ſimplici corde profuſis, Deo placere ſtudent.

Cur Eccleſia virgulæ fumi myrrhæ & thuris aſſimiletur.

Et univerſi (inquit) *pulveris pigmentarii,* id eſt, congerie omnium virtutum. Non enim integra fuiſſe aromata, ſed in pulverem redacta dicuntur: quia ſanctorum actiones magna diſcretione conſiderandæ ſunt, & tanquam cribro ſubtiliſſimæ conſiderationis eventilandæ, ne quid forte in illis durum aut inconveniens exiſtat: ne ſaltem per ipſas virtutes adverſarius milleformis ſubrepat, qui callidus per bona etiam conſuevit nocere.

Sanctorum actiones magna diſcretione conſiderandæ.

Diabolus etiam per bona conſuevit nocere.

℣. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael: omnes tenentes gla-*

dios, & ad bella doctiſſimi. Quo hæc dilecta & mirabilis aſcenderit, oſtenditur cum ſubditur, *En lectulum Salomonis* & reliqua. *Lectus Salomonis* quamvis ſuperna illius ſupernæ beatitudinis requies accipi poſſit, in qua Deus cum ſuis ſanctis requieſcit: probabilius tamen præſens accipitur Eccleſia, in qua ſancti Dei ſopitis tumultibus vitiorum, amplexu Salomonis, id eſt, viri pacifici delectantur. Unde & Pſalmiſta de Chriſto dicit: *Factus eſt in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion*. *Lectulum* ergo *Salomonis*, id eſt, Eccleſiam *ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael*. Per ſexaginta fortes ordo Doctorum intelligitur, qui vel prædicando Eccleſiam muniunt, vel contemplando ad illam ſupernam beatitudinem pervenire deſiderant. Sexagenarius autem numerus ex ſenario & denario conſtat; ſexies enim deni, vel decies ſeni, ſexaginta fiunt. Senarius vero perfectionem ſignificat operis, quia ſex diebus perfecit Deus opera ſua: denarius vero remunerationem & præmium quod in fine electis dabitur; unde & hi qui in vineam venerunt, denarium leguntur accepiſſe. *Sexaginta* ergo *fortes* ſignificant (ut dictum eſt) ſanctos Doctores, fortes & animo conſtantes. Additur vero *Ex fortiſſimis Iſrael*, omnes in Chriſtum credentes, & Chriſtum diligentes, Iſrael, id eſt, vir videns Deum, appellantur. *Fortiſſimi* vero *Iſrael* ſunt, qui Eccleſiam tueri prædicando, & ab incurſibus dæmonum, vel impugnatione hæreticorum defendere noverunt. Hi enim *ambiunt lectulum Salomonis*: quia illis commiſſa eſt Eccleſia, & ab illis vigilanti cura eſt cuſtodienda. *Omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi*. *Tenent* enim *gladium* ſpiritualem, verbum Dei, de quo Apoſtolus: *Et galeam* (inquit) *ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei*. *Ad bella* vero *ſunt doctiſſimi*: quia neceſſe eſt ut ſpiritualis prælii arte inſtructi ſint, qui *adverſus mundi principatus & poteſtates, adverſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus* bella gerunt. Verſutiſſimus enim iſte eſt hoſtis, & tam ſubtilitate ſpiritualis naturæ, quam etiam temporis longævitate doctiſſimus, contra quem ſancti bella ſuſcipiunt.

Per lectulum Salomonis Eccleſia præſens accipitur. — *Pſal. 75. 3.* — *Per ſexaginta fortes ordo doctorum intelligitur.* — *Cur Senarius perfectionem ſignificet operis.* — *Denarius vero remunerationem.* — *Matth. 20. 10.* — *Epheſ. 6. 17.* — *Ibid. 12.* — *Verſutiſſimus eſt diabolus.*

℣. 8. *Uniuſcujuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos*. Per femur propagatio ſobolis accipitur; ſuper femur ergo enſes habent, qui timore Dei omnes comprimunt & coercent motus carnalis voluptatis. Et hoc propter timores nocturnos, id eſt, propter occultas inſidias maligni hoſtis, qui in nocte hujus ſæculi ſanctis maxime, qui in Eccleſia præeminent, inſidiatur; ut illis deceptis, lectulum Salomonis, id eſt, requiem ſanctorum fœdare poſſit. Et notandum quod ſuperius tenere gladios dicuntur: hic vero *ſuper femur enſes* habere. Gladios enim tenent, ut adverſariis reſiſtant, ut eos ſuperent, & ut hæreticos & omnes ſanæ fidei contradicentes confodiant. Super femur ergo enſes habent, ut ſuimet curam gerant, ut fluxus carnalium voluptatum reprimant: ne aliis prædicantes, ipſi reprobi efficiantur.

Et ſanctis maxime inſidiatur. — *1. Cor. 9. 27.*

℣. 9. *Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani*. Quod ſuperius per lectulum Salomonis, ſic nunc deſignatur per *ferculum*, ſancta videlicet Eccleſia, in qua velut in lecto requieſcunt ſancti Dei, & velut in lecto diſcumbunt ad epulas æternæ beatitudinis & ſatietatis. *De lignis Libani fecit Salomon ferculum*. Libanus mons eſt Phœnicis, cujus arbores & proceritate & pulchritudine & durabilitate cunctis præeminent, ideoque ſignificant ſanctos virtutem ſpecie fulgentes, & ad æterna feſtinantes. *Libanus* enim candidatus, vel candidatio interpretatur, vel dealbatio. *Ligna* ergo *Libani* ſunt ſancti candidati, vel dealbati in baptiſmo, & exornati omnium virtutum pulchritudine.

Libanus interpretatur candidus vel candidatio.

℣. 10. *Columnas ejus fecit argenteas*. Per columnas Doctores ejuſdem Eccleſiæ ſignificantur, qui eam verbo & exemplo ſuſtinent & roborant; unde & in Actibus Apoſtolorum dicitur: *Jacobus & Joannes & Cephas qui videbantur columnæ eſſe*. Hæ *columnæ* ſunt *argenteæ*: quia nitore cæleſtis eloquii refulgent; *Eloquia* enim *Domini eloquia caſta*, & reliqua.

Per columnas Doctores S. Eccleſiæ deſignantur. — *Gal. 2. 9.* — *Pſal. 11. 7.*

Reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum. Per *reclinatorium aureum* requies æterna accipitur, quæ ſanctis in Eccleſia repromittitur; ad quam tamen *aſcenſus* eſt *purpureus*. *Purpureus aſcenſus* eſt Paſſio Chriſti: quia purpura colorem ſanguinis imitatur. Aſcenſu ergo purpureo ad reclinatorium pervenitur: quia illi ad æternarum epularum diſcubitum, & ad ſupernæ quietis requiem veniunt, qui in præſenti Paſſionem Redemptoris digne venerari & imitari ſatagunt. Quia niſi quis actiones ac vitam Chriſti imitatus fuerit, ad æternam requiem pervenire non poterit.

Per reclinatorium aureum requies æterna accipitur. — *Purpureus aſcenſus eſt Paſſio Chriſti.*

Media charitate conſtravit propter filias Jeruſalem. Media charitate conſtravit: quia omnibus fidelibus ſuam charitatem Chriſtus commendavit patiendo pro nobis, & requiem nobis præparando, juxta quod Apoſtolus dicit: *Commendat autem Deus ſuam charitatem in nobis: quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, pro nobis Filium ſuum in mortem tradidit*. Aliter, Per columnas argenteas Apoſtoli & Apoſtolici viri deſignantur: per reclinatorium aureum Doctorum ordo, qui cum ineffabilia æternæ vitæ gaudia promittunt, utique nos ſuaviter requieſcere faciunt. Et hoc reclinatorium bene aureum dicitur: quia ineffabile eſt illud præmium, quod ſancti expectant. In rebus enim caducis nihil pretioſius eſt auro. Per aſcenſum vero purpureum ordo ſignatur Martyrum, qui Paſſionem Chriſti imitati, pro illo ſuum ſanguinem fuderunt. Sed quid nos faciemus, dicit beatus Gregorius, qui nullius meriti ſumus, non inter Doctores, non inter Martyres locum nos habere videmus? Sequitur, *Media charitate conſtravit*. Habeamus ergo charitatem, qua media hujus ferculi conſtrata ſunt, quæ & idcirco latum mandatum vocatur: quia omnibus obſervatoribus ſuis æternam ſalutem parat. Hanc efficaciter teneamus, & per hanc ſalvabimur, & hoc *propter filias Jeruſalem*, hoc eſt, propter animas ſimplices & nullius ſibi virtutis conſcias; quæ quanto majoris fragilitatis ſibi ſunt conſciæ, tanto amplius Salvatorem & Redemptorem ſuum diligere ſatagunt.

Rom. 5. 8. — *Cur charitas latum mandatum vocitur.*

℣. 11. *Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis ejus*. Vox Eccleſiæ invitantis animas fidelium ad intuendum quam mirabilis & ſpecioſus ſit Sponſus ejus. *Filiæ* namque *Sion* Eccleſiæ ſunt, quæ & filiæ ſunt Jeruſalem, ſanctæ videlicet animæ, ſupernæ illius civitatis cives, quæ & perpetua cum Angelis pace fruuntur, & per contemplationem gloriam Dei ſpeculantur. *Egredimini*, inquit, *filiæ Sion*, hoc eſt, exite de turbulenta hujus ſæculi converſatione; ut mente expedita eum quem diligitis,

Filiæ Sion Eccleſiæ ſunt.

contemplari poſſitis. *Et videte*, inquit, *regem Salomonem*, hoc eſt, verum pacificum Chriſtum, *in diademate, quo coronavit eum mater ſua*. Ac ſi diceret: Conſiderate Chriſtum pro vobis carne indutum, quam carnem de carne Virginis Matris ſuæ aſſumpſit. *Diadema* namque vocat carnem, quam Chriſtus aſſumpſit pro nobis, in qua mortuus deſtruxit imperium mortis, in qua etiam reſurgens, reſurgendi nobis ſpem contulit. De hoc diademate Apoſtolus ait: *Vidimus Jeſum per paſſionem gloria & honore coronatum*. *Mater* vero *ſua eum coronaſſe* dicitur: quia Virgo Maria illi de ſua carne carnis materiam præbuit. *In die deſponſationis ejus*, hoc eſt, in tempore Incarnationis ejus, quando ſibi *Eccleſiam* conjunxit, non habentem maculam aut rugam: vel quando Deus homini conjunctus eſt. *Et in die lætitiæ cordis ejus*. Lætitia enim & gaudium Chriſti, ſalus & redemptio humani generis eſt; juxta quod in Evangelio multos ad fidem ſuam cernens confluere. *In illa*, inquit Evangeliſta, *hora exultavit & dixit: Confiteor tibi Pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis*. Et in Evangelica parabola, inventa ove convocavit amicos dicens: *Congratulamini mihi*. Poteſt hoc & ſimpliciter totum ad Paſſionem Chriſti referri juxta litteram. Prævidens enim Salomon in ſpiritu Paſſionem Chriſti, longe ante præmonebat filiam Sion, id eſt, plebem Iſraeliticam: *Egredimini*, inquiens, *& videte regem Salomonem*, id eſt, Chriſtum, *in diademate*, in ſpinea corona, *qua coronavit eum mater ſua* Synagoga, *in die deſponſationis ejus*, quando videlicet ſibi conjunxit Eccleſiam, & *in die lætitiæ cordis ejus*, quo gaudebat per ſuam Paſſionem redimi mundum de diaboli poteſtate. *Egredimini* ergo, hoc eſt, exite de tenebris infidelitatis, *& videte*, hoc eſt, mente intelligite: quia ille qui ut homo patitur, verus eſt Deus; vel etiam *Egredimini* extra portam civitatis veſtræ, ut eum in Golgotha monte crucifixum videatis.

Per diadema caro a Chriſto aſſumpta intelligitur.

Hebr. 2. 9.

Epheſ. 5. 27.

Gaudium Chriſti ſalus humani generis.

Matth. 11. 25.

Luc. 15. 6.

CAPUT QUARTUM.

℣. 1. **Q**Uam pulchra es amica mea, quam pulchra es & decora. Vox Chriſti bis repetit, *Quam pulchra es*, in opere videlicet & prædicatione. In opere, quia nihil fœdum, nihil oculis meis indignum agis: in prædicatione, quia ad conſiderandum Incarnationis meæ myſterium etiam ſodales tuas filias Jeruſalem invitare non ceſſas.

Oculi tui columbarum. Per *oculos* intelligitur acumen ſenſuum ſpiritualium, quibus divina & ſempiterna contemplatur Eccleſia. *Columbæ* autem *oculi* Eccleſiæ comparantur propter ſpiritualem gratiam: quia Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ apparuit. Sequitur autem.

Eccleſia oculis columbæ comparatur.

Matth. 3. 16.

Abſque eo, quod intrinſecus latet, id eſt, abſque ſupernæ illius retributionis gloria, quam in fine ſæculi es perceptura; quam etſi in præſenti per fidem contemplaris, latet tamen intrinſecus; nec enim in præſenti videri poteſt, ſed in futuro perficietur.

Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ aſcenderunt de monte Galaad. Per capillos Eccleſiæ, ſubtiles Eccleſiæ cogitationes accipiuntur, quibus temporalia plerumque diſponuntur. Comparantur vero gregibus caprarum: quia hæc animalia munda ſunt, & in rupibus, ſive in excelſis locis reſupinata paſcuntur: quia cogitationes ſanctorum, etſi pro corporali neceſſitate in temporalibus fiunt: tamen in internorum intentione non diſcedunt; & in iſta etiam cura, quam neceſſitati corporeæ impendunt, quaſi cælum ſemper intuentur. Poſſumus etiam per *oculos* Doctores Eccleſiæ & Prædicatores accipere, qui in corpore, cui Caput Chriſtus eſt, ſummum locum tenent, & cæleſtia ac ſpiritualia præ cæteris membris vident. Per *capillos* vero innumerabilem multitudinem ſimplicium fidelium in laicali ordine conſtitutorum intelligimus: qui etſi minus vident ſpiritualia, ſua tamen multitudine & numeroſitate magnum decus præſtant Eccleſiæ. Et bene *gregibus* comparantur *caprarum*. *Capra* peccatoribus convenit, per quam plebes fidelium actionibus ſæculi deditæ, quæ ſine peccato agi non poſſunt, intelliguntur. Bene autem ſequitur, *Quæ aſcenderunt de monte Galaad*. *Galaad* acervus teſtimonii interpretatur, juxta litteram quidem; ideo quia cum Jacob recederet de Meſopotamia, perſecutus eſt eum Laban, & die tertia reperit eum, ibique in teſtimonium mutui fœderis acervum lapidum erexerunt. Myſtice acervus teſtimonii Chriſtus eſt, in quo multitudo conſiſtit omnium ſanctorum, qui ſunt lapides vivi, adhærentes illi vero lapidi, de quo Petrus dicit: *Ad quem accedentes lapidem vivum, & ipſi tanquam lapides vivi ſuperædificamini*. Greges ergo caprarum de monte Galaad aſcenderunt: quia ſanctorum multitudines ad excelſa virtutum conſcendunt, & Chriſti doctrinam ac præcepta in omnibus ſequi ſatagunt.

Cogitationes ſanctorum gregibus caprarum comparantur.

Per oculos Doctores Eccleſiæ & Prædicatores accipiuntur.

Galaad acervus teſtimonii interpretatur.

Geneſ. 31. 46.

Acervus teſtimonii Chriſtus eſt.

1. Petr. 2. 4.

℣. 2. *Dentes tui ſicut greges tonſarum ovium, quæ aſcenderunt de lavacro*. Sicut per *capillos* Eccleſiæ innumerabilis multitudo ſimplicium fidelium intelligitur: ita & per *dentes* Eccleſiæ Doctores intelliguntur. Dentibus enim cibos commolimus; & ſancti Doctores bene dentibus conformantur: quia ſpirituales cibos, quos ſimplices capere nequeunt, ipſi quodammodo exponendo commolunt. Dens Eccleſiæ præcipuus erat Petrus, cui dictum eſt in viſione: *Surge, occide; & manduca*; ac ſi diceretur, eos quos ad fidem convertis, *occide* ab eo quod ſunt, id eſt, ut deſinant eſſe peccatores; *& manduca*, hoc eſt transfer, vel transforma in corpus Eccleſiæ. Bene autem hi dentes ovibus tonſis, & lavacro lotis comparantur. Solent enim oves poſt tonſionem currenti aqua ablui: ne illotus ſudor corpori adhæreſcat, & ſcabiem generet. Tonſi ergo ſunt ſancti Doctores & Magiſtri Eccleſiæ, qui ex lavacro baptiſmi abluti, vellera, id eſt, facultates & ſubſtantias ſuas pro Chriſto amiſerunt. Omnibus quidem fidelibus convenit quod dicit; *Quæ aſcenderunt de lavacro*; nullus enim ſine lavacro baptiſmi fidelis eſſe poteſt. Non autem omnibus tonſio convenit: quia non omnes ita ſunt perfecti, ut ſua pro Chriſto valeant amittere: ſed illis ſpecialiter hoc congruit, qui ſecundum verbum Domini vendunt omnia ſua, & dant pauperibus, & nudi atque expediti ſequuntur Chriſtum. Tales ergo ſunt *dentes* Eccleſiæ ſanctæ, id eſt, Prædicatores & miniſtri ejus, oves per innocentiam abluti baptiſmo: voluntaris paupertate, & rerum ſpoliatione gaudentes. Sequitur.

Cur per dentes Doctores Eccleſiæ intelliguntur.

Act. 10. 13.

Sancti Doctores ovibus tonſis & lotis comparati.

Nullus ſine baptiſmo fidelis eſſe poteſt.

Matth. 19. 21.

Omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas. Quia gemina charitate, & dilectione Dei & proximi præeminent, & hanc obſervari docent: vel etiam quia fidem & operationem prædicant. *Et ſterilis non eſt in eis*; nullus videlicet alienus eſt a bonis operibus.

℣. 3. *Sicut vitta coccinea labia tua : & eloquium tuum dulce* . Per *labia* Eccleſiæ , ſancti Prædicatores accipiuntur , qui & per Dentes figuranrur . Coccus autem ſanguinis vel ignis habet ſpeciem . *Labia* ergo Eccleſiæ (id eſt , ſancti Prædicatores) *vittæ coccineæ* comparantur : quia Paſſionem Chriſti aſſidue prædicant , qui pro noſtra redemptione ſanguinem ſuum fudit . Sive *vittæ coccineæ* aſſimilanrur, quia Prædicatores ardent dilectione : diligentes eos quibus verba prædicationis impendunt , & etiam a quibus mala patiuntur . Ad hoc etiam pertinet quod Spiritus ſanctus in linguis igneis apparuit : quia loquentes & ardenres fecit Apoſtolos , ardentes dilectione , loquentes prædicatione . Et bene *vitta coccinea* dicitur ; vitta enim capillos ligat & conſtringit , & ſancti Doctores ſua prædicatione ad unitarem fidei & dilectionis multitudinem fidelium in Eccleſia nectunr, & in unum decorem redigunt . Poſſunt etiam per capillos , ſubtiles cogitationes menris accipi . Vitta ergo coccinea crines ligamus , quando cogirationes noſtras diſciplina timoris Dei conſtringimus & coercemus . *Et eloquium tuum dulce* . Dulce eſt eloquium Eccleſiæ , cum ſancti Doctores vel Paſſionem ſui Redemptoris ad memoriam reducunt , & prædicant quantum Deus hominem dilexerit , vel etiam cum cæleſtia præmia audiroribus annuntiant.

Sancti Prædicatores cur vittæ coccineæ comparentur.

Actor. 2. 3.

Cur in linguis igneis Spiritus ſanctus apparuerit.

Sicut fragmen mali punici , ita gena tua , abſque eo quod intrinſecus latet . Per *genas* ſuperius diximus Eccleſiam figurari . Nam cum verecundamur , rubor ſanguinis in genis effunditur . Malum autem punicum rubicundum habet corticem , interius vero multitudine granorum plenum eſt , unde & malum granatum vocatur . Per fragmen ergo mali punici , memoria ejuſdem Paſſionis Dominicæ accipitur , quæ & in cocco ſuperius figurarur . Solet enim una res diverſis exprimi figuris . Genæ ergo Eccleſiæ fragmini mali punici comparantur : quia ſancti Doctores venerabiliter agunt memoriam Paſſionis Redemproris ſui , nec erubeſcunt crucem ejus , immo gloriantur , dicentes cum Apoſtolo . *Mihi autem abſit gloriari , niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti* ; & alibi Apoſtolus ad diſcipulum ſuum ſcribens : *Noli* (inquit) *erubeſcere crucem Chriſti , neque me vinctum ejus* . Bene autem *Genæ* non integro malo punico , ſed fragmini comparantur . Malum enim punicum cum frangitur , exterius rubor , interius candor apparet : ſic & ſancti Prædicatores & Doctores cum Paſſionem Chriſti annuntiant , quaſi rubor eſt exterius : cum vero quanta utiliras noſtræ redemptionis inde provenerit , & quod homo per Paſſionem Chriſti non ſolum a peccatis juſtificari , ſed etiam quod divinum conſortium meruerit , demonſtrant , quaſi candidum eſt *quod intrinſecus latet* . Poſſunt etiam per *Genas* Eccleſiæ , Martyres figurari , qui rubicundi ſunt effuſione ſanguinis ſui veluti malum punicum : ſed fracto malo punico , candor interius apparet , quia poſt mortem miraculis coruſcant.

Per fragmen mali punici memoria Dominicæ Paſſionis accipitur.

Galat. 6. 14.

2. Timot. 1. 8.

Per genas Eccleſiæ Martyres figurantur.

Sancti poſt mortem miraculis coruſcant.

℣. 4. *Sicut turris David collum tuum , quæ ædificata eſt cum propugnaculis* . Collum ſanctæ Eccleſiæ Prædicatores ſancti & Doctores ejus ſunt . Idem enim hic deſignantur per *collum* , qui ſuperius per *oculos* , vel per *dentes* , ſancti videlicet Prædicatores , qui veluti colla acceptos verbi Dei cibos nutriendo corpori tranſmitrunt , & vocem prædicationis divinæ auditoribus profetunt . Vel etiam ſancti Doctores per collum ſignantur : quia ſicut per collum caput & cætera membra corpori conjunguntur : ita ſancti Doctores quaſi mediarores ſunt inter Chriſtum & reliquos quos inſtruunt fideles , & quaſi Chriſtum corpori ſuo , id eſt , Eccleſiæ conjungunt . Hoc autem *collum turri David* compararur , qui interpretatur manu fortis , vel viſu deſiderabilis , Chriſtum ſignificat . Et tota quidem Eccleſia civitas David , id eſt , magni Regis Chriſti eſt , qui eſt manu fortis : quoniam diabolum devicit , juxta quod Pſalmiſta dicit : *Dominus fortis & potens* : *Dominus potens in prælio* . Eſt & viſu deſiderabilis : quia (ut Apoſtolus dicit) in eum *deſiderant Angeli proſpicere* . Turris autem civiratis hujus , illi ſunt qui vel ſcientia vel operationis perfectione cæteris præeminent . *Quæ ædificata eſt cum propugnaculis* . Propugnacula ſunt divinarum ſcripturarum Sacramenta , de quibus veluri jacula procedunt , quibus adverſariæ repelluntur poteſtates.

Collum Eccleſiæ Prædicatores & Doctores ejus ſunt.

Pſal. 23. 8.

1. Petr. 1. 12.

Propugnacula ſanctæ Eccleſiæ ſunt divinarum ſcripturarum Sacramenta.

Mille clypei pendent ex ea , omnis armatura fortium . *Mille clypei* intelliguntur innumera defenſionis divinæ præſidia , quibus ſancta vallatur & defenditur Eccleſia . *Omnis armatura fortium* , id eſt , omnis inſtructio vel ſanctæ operationis vel divinæ prædicationis . Et bene collum Eccleſiæ , hoc eſt , Prædicatores & Doctores rurri David comparantur : quia ſemper quaſi in bello ſunt , pro defenſione ſanctæ Eccleſiæ pugnantes.

Per mille clypeos innumera defenſionis præſidia intelliguntur.

℣. 5. *Duo ubera tua , ſicut duo hinnuli capreæ gemelli* . Duo ubera Eccleſiæ eoſdem ſignificant ſanctos Doctores . Nec mirum quod una eademque res diverſis figurarur modis . Sancti enim Doctores *oculi* ſunt : quia vitæ vias quas ingredi debeant , ſubjectis demonſtrant . *Dentes* ſunt : quia cibos divinarum ſcripturarum molunr , & comminuunr ut mandi poſſinr , ſcilicet a ſimplicibus , hoc eſt , intelligi . *Collum* ſunt : quia caput & membra , hoc eſt , Chriſtum & Eccleſiam conjungunt ; ipſi ergo Doctores ſunt & *ubera* Eccleſiæ , quia parvulos & ſimplices fideles lacte verbi Dei nutriunt , juxta quod Apoſtolus ſimplicioribus loquens , dicit : *Non potui vobis loqui tanquam ſpiritualibus , ſed quaſi carnalibus ; & parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi , non eſcam* . Et bene non abſolute ubera , ſed cum additamento dicit , *duo ubera* , cum femina neque plus neque minus habeat quam *duo ubera* : quia nimirum ſancti Doctores parvulos ex utroque pnpulo , Judaico videlicet & Gentili , lacte verbi Dei nutriunt . Nam & Paulus de ſeipſo dicit : *Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatu circumciſionis , operatus eſt & mihi inter Gentes* . Et apte *duo ubera* , ſicut duo hinnuli gemelli capreæ eſſe dicuntur , qui videlicet fœtus ſunr & filii Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti , qui ſuperius per capreas deſignatus eſt ; hæc enim animalia & acuriſſime vident , & nimia velocitate altiora conſcendunt : ſic & ſancti Doctores quæ agenda ſunt & ipſi vident , & aliis monſtranr , & deſpectis terrenis ad ſuperna aſcendere nituntur.

Cur ſancti Doctores ſunt oculi Eccleſiæ , dentes , collum , & duo ubera.

1. Corint. 3. 1. 2.

Galat. 2. 8.

℣. 6. *Qui paſcuntur in liliis , donec aſpiret dies , & inclinentur umbræ* . *Qui paſcuntur in liliis* , hoc eſt , delectantur puriſſimis & nitidiſſimis ſenſibus ſcripturarum . *Donec aſpiret dies* , hoc eſt , dies illa æterna veniat , quam deſiderabat Pſalmiſta , dicens : *Melior eſt dies una in atriis tuis ſuper millia* : *Et inclinentur umbræ* , hoc eſt , tranſeant mœrores & perturbariones hujus ſæculi . *Donec aſpiret dies* , id eſt , oriatur dies : aſpirabit enim

Pſal. 83. 11.

dies, id eſt, orietur, quando verus ille Sol juſtitiæ, id eſt, Chriſtus apparebit; & tunc *inclinabuntur umbræ*, hoc eſt, omnia nubila mœroris & tenebræ præſentis ſæculi pertranſibunt. Sed & ſi ipſam litteram velimus aſpicere, pulchre expreſſit ortum diei & noctis: nam nox nihil eſt aliud niſi umbra terræ, quæ ſole deſcendente ſub terras, conſurgit; ſole autem iterum ſuper terras aſcendente, inclinantur umbræ, id eſt, cedit nox. Paſcuntur ergo in liliis donec aſpiret dies & inclinentur umbræ: quia ſanctorum Doctorum in præſenti tantum vita neceſſaria eſt prædicatio & doctrina; nam in alia vita poſtquam apparuerit æterna dies, & finita fuerit nox præſentis ſæculi, non ne-
2. Cor. 3. 18. ceſſe erit doceri aliquem: quia *omnes revelata facie gloriam Domini* contemplabuntur. Unde & Dominus per Prophetam Jeremiam dicit:
Jerem. 31. 34. *Non ultra docebit vir fratrem ſuum dicens: Cognoſce Dominum: omnes enim cognoſcent me a minimo uſque ad maximum.*

Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. In myrrha carnis mortificatio, vel paſſionum pro Chriſto tolerantia: in thure vero ſanctarum orationum devotio accipitur. *Mons* ergo *myrrhæ, & collis thuris*, mentes ſanctorum ſunt, excelſæ per contemplationem. Promittit ergo Sponſus ſe ad montem myrrhæ venturum, & ad collem thuris: quia illas mentes ſua viſitatione viſitare dignatur, quæ membra ſua cum vitiis & concupiſcentiis mortificant, quæ etiam
Galat. 5. 24. ſeipſas per ſanctarum orationum ſtudia gratum Deo ſacrificium faciunt.

In myrrha carnis mortificatio, in thure vero orationum devotio accipitur.

℣. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Vox Sponſi ad amicam ſuam ſponſam. *Tota pulchra es.* Omni (inquit) ex parte nullam recipis maculam, neque rugam. Non enim ſoli Doctores vel perfecti quique pulchri ſunt ante oculos Dei, qui ſumma ſcientia & contemplatione præeminent: ſed etiam ſimplices quique fideles, qui recta fide & bonis operibus exornantur, pulchri in oculis Sponſi habentur. Nam ut Pſalmiſta dicit: *Benedixit om-*
Pſal. 113. 13. *nibus, qui timent Dominum, puſillis cum majoribus*; ideo dicit: *Tota pulchra es*, non tantum una pars tua. Hoc ideo dicimus, non quod aliquis in præſenti vita ſine peccato eſſe poſſit,
Job 14. 4. cum ſcriptum ſit: *Nemo eſt ſuper terram ſine peccato, nec infans unius diei*: ſed ideo quia fides perfecta & cæleſte deſiderium omnem abſterget maculam levioris peccati; non enim de gravioribus nunc ratio eſt, quæ qui committunt, jam ſponſa Chriſti non ſunt, nec ullam habent particulam hujus ſanctæ pulchritudinis. Hinc
1. Joan. 3. 6. eſt quod Joannes dicit: *Qui natus eſt ex Deo non peccat*, ſubaudi, peccato ad mortem; non quod levi peccato quis careat, ſine quo vita iſta non ducitur. Tota ergo pulchra eſt Eccleſia, in quantum ſe caſtam & immunem ab omni peccato cuſtodit. Si quando autem levi peccato fuſcatur, cita pœnitudine & fide recta ad cæleſtem deſiderium in ea priſca pulchritudo reparatur.

Sine levi peccato vita iſta non ducitur.

℣. 8. *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni.* Libanus mons eſt Phœnicis; interpretatur autem ex Hebræo dealbatio vel candidatio; ex Græco autem thus interpretatur. Unde & ſupra ubi loquitur: Vadam ad montem myrrhæ & ad collem thuris, collis habetur Libani. Vocat ergo Sponſus ſponſam ſuam candidatam baptiſmate, dealbatam nitore omnium virtutum, flagrantem ſtudio ſanctarum orationum. Vocat autem eam, ut veniat, id eſt, ut in virtutibus

Libanus interpretatur ex Hebræo dealbatio, ex Græco vero thus.

proficiat. Non ſolum vocat Deus animam, quando eam a vinculis carnis exutam ad cæleſtia præmia ducit: ſed etiam per internam inſpirationem, ut in virtutibus proficiat, hortatur. Quot enim in virtutibus ſancti proficiunt, quaſi tot paſſibus ad Deum tendunt. Et tertio dicit: *Veni*, quia vult eam perfectam eſſe in cogitatione, locutione, & opere. Vel eam vocat primo, ut ad ſe veniat per fidem: vocat ſecundo, ut dignam cæleſtium præmiorum retributionem jam liberata a corpore accipiat: vocat tertio, ut in die generalis reſurrectionis jam reſumpto corpore, duplici ſtola perpetuo coronata gaudeat.

Quot in virtutibus proficiunt ſancti, quaſi tot paſſibus ad Deum tendunt.

Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. *Amana* ipſum dicunt eſſe montem Ciliciæ Amanum, qui & Taurus appellatur. *Sanir* vero & *Hermon* montes ſunt Judææ, in quibus leones & pardi feruntur habitare; per quos autem montes, ſæculi poteſtates, reges videlicet & principes intelliguntur, qui veluti montes in ſuperbia extolluntur, & malignis ſpiritibus quaſi leonibus & pardis cubilia præbent. Maligni enim ſpiritus leones vocantur propter ſuperbiam, pardi propter ferocitatem, vel etiam propter mille artes nocendi: quia pardus varium animal eſt. De his ergo montibus coronatur Eccleſia, quando principes ſæculi ad fidem Chriſti convertuntur; & non ſolum propter ſuas virtutes, ſed etiam propter talium converſationem ad ſalutem remuneratur Eccleſia. Poteſt & hoc in præſenti accipi. Nam coronatur Eccleſia de vertice horum montium, quando ſubjectis principibus Catholicæ fidei, Eccleſia, quæ antea premebatur, coronatur & gloriatur in Chriſto; ſicut factum eſt tempore Conſtantini, quando illo converſo mirabiliter glorificata eſt Eccleſia. Coronatur & de cubilibus leonum, & montibus pardorum, quando ſuperbos & quoſque ſævos ac doloſos convertit, & pro illorum quoque converſione æterna præmia recipit.

Maligni ſpiritus leones vocantur propter ſuperbiam, pardi vero propter ferocitatem.

Eccleſia mirabiliter glorificata ex converſione Conſtantini.

℣. 9. *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum.* Sponſam & ſororem ſuam ſanctam dicit Eccleſiam, quæ & ſponſa eſt, quia eam ſibi Chriſtus incarnatus deſpondit, eamque emundatam ſordibus peccatorum, dote Spiritus ſancti ſibi conjunxit. Soror vero eſt, quia propter eam incarnatus frater ejus fieri dignatus eſt, ſicut reſurgens a mortuis dixit mulieribus: *Ite, nuntiate fratribus meis*. Cum ergo dicit vulneratum ſe cor habere, magnitudinem amoris expreſſit, quo ſanctam ſuam diligit Eccleſiam. Affirmat autem hoc iterans & inculcans: *Vulneraſti cor meum*, ut tali iteratione quantum Eccleſiam ſuam diligit, oſtendat. Qua autem re vulneratum ſit, ſubjungendo demonſtrat. *Matth. 28. 10.*

Eccleſia ſponſa & ſoror Chriſti & quomodo.

In uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui. Per oculos Eccleſiæ, ſpirituales. Senſus vel Doctores ſanctos accipimus: per crines vero multitudines ſubjectarum plebium, quibus ſancta decoratur Eccleſia. Et eſt ſenſus: Cum tota ſis pulchra o Eccleſia, & cum te ob multa diligam, præcipue tamen nitor ſpiritualium ſenſuum, & Doctorum tuorum ſinceritas me delectat, ſimplicitas etiam vitæ ſubjectarum plebium, quæ pie & fideliter verbis Doctorum obtemperant. Bene autem cum ſuperius pluraliter dixit oculos, & capillos: hic ſingulariter dicit *in uno oculo, & in uno crine*; ut per hoc unitas ſanctorum Doctorum exprimatur. Unitas eſt enim cæleſtis doctrinæ, quam ſubjectis impendunt. *Unus* enim *Dominus*, ut Apoſtolus dicit, *Epheſ. 4. 5.*

una fides, unum baptiſma, necnon & una devotio ſubjectorum fidelium. Poteſt & hoc quod dicit: *Vulneraſti cor meum*, de Paſſione Chriſti accipi. *Vulneraſti cor meum*, id eſt, tuo amore feciſti ut ego in cruce vulnerarer. Notandum vero quod dicit: *In uno crine colli tui*. Per collum enim diximus Doctores ſignificari, & crinis Eccleſiæ collo adhæret, quo ſubjectæ plebes a ſanctis Doctoribus nutriuntur, & eorum ſanæ doctrinæ inhærent, ac ſecundum illorum præcepta vivere ſatagunt.

℣. 10. *Quam pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa*. Per mammas ſuperius eoſdem Doctores diximus figurari, qui & per oculos deſignantur; nam ſancti Doctores *mammæ* ſunt, id eſt, ſimplici doctrina humiles nutriunt: *oculi* ſunt cum ſumma quæque & cæleſtia prædicant. Ait ergo: *Quam pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa*, id eſt, quam pulchri ſunt Doctores tui: quoniam ſermo illorum & eloquio præeminet, & pondere ſenſuum pretioſus eſt.

Sancti Doctores mammæ ſunt Eccleſiæ.

Pulchriora ſunt ubera tua vino. Hic verſiculus jam ſuperius expoſitus eſt, ubi dicitur: *Meliora ſunt ubera tua vino*. Et hoc notandum, quod Eccleſia ſuperius ubera Sponſi ſui laudavit, dicens: *Meliora ſunt ubera tua vino*: nunc vero viciſſim Sponſus ſponſæ ſuæ ubera extollit, ut per hoc unitas Eccleſiæ commendetur. Chriſtus enim Caput eſt, & Eccleſia corpus ejus: præcellit enim initium prædicationis Evangelicæ legalem ſententiam.

Et odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. *Unguenta* Eccleſiæ ſunt doctrinæ cæleſtis chariſmata, vel etiam fima virtutum, quæ de Eccleſia fragrat: *aromata* vero intelliguntur legales obſervationes. Super aromata ergo eſt odor unguentorum Eccleſiæ: quia dignitas & fama Evangelicæ perfectionis tranſcendit omnem laudem legalis obſervationis.

Dignitas Evangelicæ perfectionis tranſcendit omnem laudem legalis obſervationis.

℣. 11. *Favus diſtillans labia tua ſponſa*. Favus eſt mel in cera: mel autem in cera, eſt ſpiritualis intelligentia in littera. Labia ergo Eccleſiæ favus diſtillans vocantur: quia ſancti Doctores, qui per labia deſignantur, ſpiritualia documenta proferunt inſtruendis fidelibus. Nec ſolum favus, ſed etiam diſtillans vocantur Eccleſiæ labia; diſtillat enim favus, cum mellis copia exuberans, jam non poteſt cereis capſulis contineri. Recte ergo divina ſcriptura favus diſtillans vocatur: quia multipliciter intelligitur, & variis ſenſibus exponitur, nunc juxta litteram, nunc juxta allegoriam, nunc juxta moralitatem, nunc juxta anagogem, id eſt, ſuperiorem ſenſum.

Divina ſcriptura cur favus diſtillans vocetur.

Mel & lac ſub lingua tua. Lac parvulis convenit, ideoque per *lac* deſignatur ſimplex doctrina, qua initium credentium imbuitur. *Mel* vero, quod de rore cæli confici creditur, cæleſtem & ſpiritualem doctrinam ſignificat, quæ perfectis & inſtructis convenit. *Sub lingua* ergo Eccleſiæ *mel & lac eſt*: quia aliquando cæleſtia myſteria perfectis, aliquando rudibus plana & ſimplicia annuntiat.

Sub lingua Eccleſiæ mel & lac eſt.

Et odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris. Veſtimenta Eccleſiæ ſunt bonorum operum ornamenta, juxta quod Joannes in Apocalypſi dicit: *Byſſinum enim juſtificationes ſanctorum ſunt*; & in Job dicitur: *Juſtitia indutus ſum, & indui me ſicut ornamento & diademate judicio meo*. Thure autem diximus ſanctarum orationum munditiam deſignari. *Veſtimenta* ergo Eccleſiæ thuri comparantur: quia omnia opera Eccleſiæ quaſi orationes ſunt; in cunctis enim quæ agit, ſemper Dominum deprecatur, & tali modo impletur illud quod Dominus dicit: *Oportet ſemper orare*. Nec ſemper ante Dominum hoc aliter impleri poteſt, niſi tota noſtra vita & converſatio talis ſit, ut in conſpectu Dei oratio deputetur.

Apoc. 19. 8. Job 29. 14.

Cur veſtimenta Eccleſiæ thuri comparentur.

Luc. 18. 1. Quomodo ante Deum ſemper oramus.

Thus arbor eſt Arabiæ, cortice & folio lauro ſimilis, ſuccum amygdalæ modo emittens, qui bis in anno colligitur, in autumno & vere. In autumnali collectione præparantur arbores inciſis corticibus flagrantiſſimo æſtatis ardore, ac ſic proſiliente ſpuma pingui quæ concreta denſatur, ubi natura loci poſcat, tegete palmea excipiente. Quod in arbore hæſit, ferro depectitur; ideoque videtur corticeum eſſe puriſſimum, id eſt, candidum thus. Secunda vindemia eſt vere, ad eam hyeme inciſis corticibus, rubrum hoc exit, nec comparandum priori. Creditur & novellæ arboris candidius eſſe, ſed veteris odoratius. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, maſculum vocamus: guttam concuſſu eliſam, mannam vocamus.

℣. 12. *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus* Sororem & ſponſam ſuam Eccleſiam dicit, quam ex ancilla ſororem ſibi eſſe conſtituit, & dote Spiritus ſancti pigneratam, ſibi ſponſam effecit. Hæc ergo Eccleſia *hortus* eſt: quia ſpiritualium virtutum germina profert, quæ in conſequentibus aromatum vocabulis deſignatur. *Concluſus* vero *hortus* eſt iſte: quia ſancta Eccleſia Redemptoris Domini ſui adjutorio munita eſt, & præſidio Angelicarum virtutum vallata, nullis malignorum ſpirituum patet inſidiis. Hæc ipſa Eccleſia eſt *fons ſignatus*; fons ideo, quia doctrinæ cæleſtis fluentis manat, quibus omnes in Chriſto credentes a peccatis lavat, & veritatis ſcientia potat. *Signatus* vero *fons* eſt iſte: quia ſermo fidei Evangelicæ veritatis ſignaculo munitus eſt, itaut neque hæretici, neque maligni ſpiritus fidem Catholicam violare aut irrumpere valeant. Hic hortus, vel hic fons, id eſt, Eccleſia, primum in parvo Judeæ locello plantatus, vel exortus eſt: deinde per univerſum mundum diſſeminata prædicatione areolas ſuas, vel rivulos ſuos emiſit; unde ſequitur.

Cur Eccleſia Hortus ſit concluſus.

Cur fons ſignatus.

℣. 13. *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus*. *Emiſſiones* Eccleſiæ (ut dictum eſt) incrementa ſunt fidei & diſſeminatio prædicationis; quæ *emiſſiones paradiſus* ſunt. *Paradiſus* Græce, hortus Latine dicitur: quia illa primitiva Eccleſia, quæ in Judæa quaſi hortus fuit, per univerſum mundum multos hortos, id eſt, eccleſias emiſit. *Mala* autem *punica*, quæ rubicundum habent corticem, eos ſignificant, qui non ſolum generali baptiſmo ſanctificati ſunt, verumetiam qui proprio ſanguine in paſſione baptizati, Martyres effecti ſunt. *Fructus* vero *pomorum*, opera ſignificant virtutum, ſive eos qui ipſas virtutes opere exercent. *Emiſſiones* ergo Eccleſiæ *paradiſus malorum punicorum* fuerunt: quia primum locum in Eccleſia poſt Apoſtolos Martyres obtinuerunt, qui ipſam Domini Paſſionem patiendo imitari ſtuduerunt; quamvis generaliter omnis multitudo *paradiſus malorum punicorum* poſſit accipi, qui mala punica ſunt: quia Paſſionem ſui Redemptoris ſemper in memoria retinent. Et ſicut malum punicum intra unum corticem multitudinem continet granorum: ita in Eccleſia multitudo fidelium intra fidem Dominicæ Paſſionis continetur. Hinc Apoſtolus dicit: *Quotquot baptizati eſtis in Chriſto Jeſu, in morte ipſius baptizati eſtis*.

Quid mala punica ſignificent.

Rom. 6. 3.

Quid ſit Cyprus, & quomodo ejus unguentum conficiatur. ℣. 14. *Cypricum nardo, nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani.* Cyprus arbor eſt aromatica, ſemen ſimile coriandri habens, id eſt, album & ſublucidum, quod oleo coquitur, & inde exprimitur quod cyprus vocatur, unde regium unguentum paratur. Legimus in Exodo quod manna erat quaſi (Exod. 16. 31.) ſemen album coriandri. Cyprus ergo & manna unam habent ſignificationem: ſignificant enim gratiam cæleſtem, tanquam manna de cæleſtibus venientem. *Cyprus* ergo in horto Eccleſiæ naſcitur, cum fideles quique docentur gratiam cæleſtem omnibus præferre, & per illam ſalutem ſperare. Nemo enim ſuis virtutibus, ſed ſola gratia Dei ſalvari poteſt. (Nemo ſuis virtutibus, ſed ſola gratia Dei ſalvari poteſt. Nardus typus eſt Dominicæ Paſſionis.) Nardus typus eſt Dominicæ Paſſionis, unde & Maria Magdalena nardo piſtica caput & pedes Jeſu unxit. (Joan. 12. 3.) Nardus ergo in horto Eccleſiæ eſt, cum ſancti quique memoriam Dominicæ Paſſionis venerantur, eique gratias agunt, quod in tantum eos dilexerit, ut pro eorum ſalute & liberatione mortem ſuſciperet. *Nardus & crocus. Crocus* aurosi coloris habet florem, ideoque ſignificat charitatem. Sicut enim aurum inter omnia metalla pretioſius eſt: ita charitas inter omnes virtutes primatum tenet, dicente Apoſtolo: (1. Cor. 13. 13.) *Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, major autem his eſt charitas.* Cum nardo ergo crocus in horto Eccleſiæ naſcitur, cum membra Chriſti, hoc eſt, fideles quique charitatem Dei & proximi efficaciter tenere ſtudent. *Crocus* autem fertur ignitas febres refrigerare: ſic vera charitas ardorem concupiſcentiæ ſæcularis & carnalis refrigerat, & dilectionem Dei & proximi in mente accendit. (Quid ſit fiſtula & cynnamomum, & quid ſignificent.) *Fiſtula & cinnamomum. Fiſtula*, brevis eſt arbuſcula, quæ & caſia vocatur, cortice purpureo, ſignificat ſanctos in Eccleſia humilitate & patientia præcipuos, pauperes videlicet ſpiritu, (Matth. 5. 3.) quorum eſt regnum cælorum. Purpureus autem cortex ſignificat ſimilitudinem Paſſionis Chriſti, quam humiles ſpiritu ſemper in corde retinent, vel quam illi qui in vera humilitate fundantur, in corde ſemper retinentes, imitari ſatagunt. *Cinnamomum*, & ipſa brevis eſt arbuſcula, ſed miræ virtutis & odoris, ideoque profectum deſignant humilitatis, quæ & per fiſtulam deſignatur. *Fiſtula* ergo *& cinnamomum* in Eccleſia ſunt, cum ſancti Dei humilitatem & patientiam, & in corde veraciter tenent, & foris aliis oſtendunt. Quod autem *fiſtula* rubicundum habet corticem: *cinnamomum* vero cineticeum habet colorem, ſignificat quod ſancti Dei quanto plus ſunt memores Paſſionis Redemptoris ſui, tanto in oculis ſuis viliores & deſpectiores ſunt, dicentes cum Abraham: (Geneſ. 18. 27.) *Loquar ad Dominum meum quamvis ſim cinis & pulvis*; & cum Job: (Job. 42. 6.) *Idcirco me reprehendo, & ago pœnitentiam in favilla & cinere. Cum univerſis lignis Libani.* (Ligna Libani Doctores & perfectos in Eccleſia ſignificant.) Ligna Libani pulchritudine & proceritate ac robore præeminent, ideoque ſignificant Doctores & perfectos quoſque in Eccleſia, de quibus ſuperius domus Eccleſiæ legitur facta, dicente eadem (Cantic. 1. 16.) Eccleſia: *Tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina*: quia videlicet ſancti Doctores prædicatione ſua Eccleſiam muniunt. Cum fiſtula ergo & cinnamomo univerſa ligna Libani in horto Eccleſiæ memorantur: quia ſive humiles & patientes, ſive perfecti quique Doctores eamdem fidem habent in Eccleſia, & eamdem beatitudinem expectant.

(Quid ſit Myrrha & Aloes & quid ſignificent.) *Myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis. Myrrha* arbor eſt, cujus ſuccus ſtacte dicitur, tantæ virtutis, ut quicquid eo tactum fuerit, ab omni putredine & vermibus ſervetur illæſum. *Aloe* arbor eſt ſuaviſſimi odoris, adeout vice thymiamatis altaribus adoleatur. Habet vero ſuccum amariſſimum, reſiſtentem putredini & vermibus. Hinc & in Paſſione Domini Nicodemus detuliſſe dicitur mixturam myrrhæ & aloes (Joan. 19. 39.) quaſi libras centum. Per has ergo arbores deſignatur carnis continentia & caſtimonia. Nam putredo luxuriam ſolet deſignare, juxta quod Propheta de quibuſdam dicit: *Computruerunt jumenta in ſtercore ſuo.* (Johel. 1. 17.) In horto ergo Eccleſiæ ſunt *myrrha & aloe*, hoc eſt, mentes cæleſtes & omnis corruptionis immunes, audientes ab Apoſtolo: *Pacem ſectamini cum omnibus & caſtimoniam, ſine qua nemo videbit Deum.* (Hebr. 12. 14.) *Cum omnibus primis unguentis. Prima unguenta*, quid melius quam charitas intelliguntur? de qua Apoſtolus dicit: *Adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro*; (1. Cor. 12. 31.) ac deinde: *Si linguis* (inquit) *hominum loquar & Angelorum, charitatem autem* (1. Cor. 13. 1.) *non habeam, nihil mihi prodeſt.* Poſt myrrham autem & aloen bene prima unguenta ponuntur: (Poſt carnis continentiam ſuccedit vera charitas.) quia poſt carnis continentiam ſuccedit vera charitas, quæ Deus eſt, qua Deus ſuper omnia diligitur. (1. Joan. 4. 16.) Neque enim illi qui mundana dilectione tenentur, hoc eſt, qui voluptatibus & illecebris adhuc delectantur, hujus charitatis participes eſſe poſſunt.

℣. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.* (Fons hortorum & puteus aquarum viventium eſt primitiva Eccleſia.) *Fons hortorum*, ipſa eſt primitiva Eccleſia, quæ veritatis ſcientia hortos, id eſt, Eccleſias per univerſum mundum diſſeminatas irrigat; ipſa eſt & *puteus aquarum viventium*: quia ſcientia veritatis quæ eſt Eccleſia, in quibuſdam quaſi *fons* eſt ubi paret, in quibuſdam quaſi *puteus* ubi latet, & ad liquidum percipi non poteſt. Nam inter fontem & puteum hoc diſtat, quod fons & in imo & in ſuperficie terræ dicitur eſſe: puteus vero ſemper eſt in imo. Eccleſia ergo *fons* eſt & *puteus*: quia myſteria Dei in quibuſdam veluti fons facile capiuntur: in quibuſdam vero cum difficultate tanquam aquæ puteo extrahuntur. *Aquæ viventes* (Aquæ viventes myſteria deſignant ſcripturarum.) ipſa myſteria deſignant ſcripturarum, quæ in ſe cæleſtem habent virtutem. At contra ciſternæ vocantur, id eſt, collectiones aquarum, documenta hæreticorum, (Cyſterna vero hæreticorum documenta.) de quibus Dominus per Prophetam: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*, (Jerem. 2. 13.) *& foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.* Hæ fluentes *aquæ fluunt impetu de Libano*, hoc eſt, manant de Eccleſia, quæ albata eſt & candidata baptiſmate & bonis operibus, quod Libanus interpretatur. De hoc Libano (hoc eſt, de Eccleſia) *fluunt*, hoc eſt, emanant *aquæ* doctrinarum cæleſtium, & hoc cum *impetu*, id eſt, cum quadam virtute, qua omnia hæreticorum figmenta deſtruantur & ſubvertantur. Hinc & Pſalmiſta: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, (Pſal. 45. 5.) id eſt, virtus divinorum eloquiorum.

℣. 16. *Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.* Enumeratis Eccleſiæ virtutibus ſub nomine aromatum, ſciens Dominus, qui eſt Sponſus & Redemptor Eccleſiæ, ipſam Eccleſiam perſecutionibus eſſe multiplicandam, ſubſequenter ipſam quodammodo jubet venire perſecutionem non præcipiendo, ſed permittendo. *Surge* (inquit) *Aquilo, & veni Auſter.* (Per Aquilonem & Auſtrum flatus perſecutionum contra Eccleſiam intelliguntur.) Per Aquilonem & Auſtrum flatus perſecutionum & perturbationum intelliguntur contra Eccleſiam ſævientium. Aquilo qui-

dem frigidiſſimus ventus eſt, Auſter calidus; & ideo per *Aquilonem* terrores & minæ deſignantur, per *Auſtrum* blandimentorum decipulæ, quibus duobus modis probatur Eccleſia, terroribus videlicet & blandimentis. Quod autem dicit: *Surge Aquilo, & veni Auſter*, non imperat malis, nec cogit eos ad mala facienda: ſed permittit, & facultatem illis dat, ut poſſint ſævire contra Eccleſiam; quatenus per illorum malitiam Eccleſia probetur, & illi gravius puniantur. Novit enim Dominus malis hominum bona quædam facere: ſed ipſam perſecutionem in poteſtate ſua habet, ut non tantum ſæviant, quantum volunt; unde ſcriptum eſt: *Qui facit ventis pondus*: quia videlicet flatibus perſecutionum modum imponit quemdam, juxta quod Apoſtolus dicit: *Faciet cum tentatione etiam proventum, ut poſſitis ſuſtinere. Perfla* (inquit) *hortum meum*, hoc eſt, Eccleſiam meam, *& fluant aromata illius*, hoc eſt, fragrantia virtutum, & odor bonorum operum ex illa procedat. Quo enim acerbius Eccleſia concutitur, eo majorem virtutum odorem ex ſe emittit.

Eccleſia duobus modis probatur, terroribus videlicet & blandimentis.

Job 28. 25.

1. Cor. 10. 13.

Quo acerbius Eccleſia concutitur, eo majorem virtutum odorem ex ſe emittit.

CAPUT QUINTUM.

℣. 1. **V**Eniat dilectus meus in hortum ſuum, *ut comedat fructum pomorum ſuorum*. Audiens Eccleſia perſecutionem vocari, tanquam ſe præparans contra adverſa, dicit: *Veniat dilectus meus in hortum ſuum*, hoc eſt, Chriſtus Sponſus meus veniat, quem toto corde diligo, ad Eccleſiam ſuam, *ut comedat fructum pomorum ſuorum*, hoc eſt, delectetur atque paſcatur bonis operibus fidelium ſuorum. Nam cibus Domini, bona noſtra opera ſunt, ſicut ipſe fidem Samaritanorum vel Gentium intuens, dixit diſcipulis ſuis: *Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis*.

Cibus Domini bona noſtra opera ſunt.

Joan. 4. 32.

Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa. Deſideranti Eccleſiæ ut ad ſe veniat Sponſus, reſpondet ſe jam hoc feciſſe. Ego (inquit) jam veni. Nam *veni*, hic, non eſt imperantis, ſed præteriti temporis indicativum. O ſoror mea ſponſa, jam veni in hortum meum, jam viſitavi Eccleſiam meam: ſed & quotidie viſito, & virtutum illius pomis paſcor, atque odore fruor. Venio ad eam, ut errantes corrigam, infirmantes roborem, dubios confirmem, & perfectos quoſque præmiis cæleſtibus donem.

Meſſui myrrham meam cum aromatibus meis. Per *myrrham* deſignantur illi, qui martyrio vitam finierunt, vel etiam carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis crucifixerunt. Aromata vero ſunt opera ſanctarum virtutum, bonæ operationis odoribus fragrantia. *Metit* ergo Dominus *myrrham cum aromatibus* ſuis, quando ſanctos Martyres, vel reliquos electos bonis operibus inſignes, ab hac vita falce mortis præcidit, atque ad maturitatem bonorum operum perductos, in horrea ſupernæ patriæ recondit.

Galat. 5. 24.

Comedi favum meum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo. Per *favum* & *vinum* ſancti Prædicatores figurantur: per *mel* vero & *lac* boni auditores. *Favus* enim ſunt Prædicatores, qui arcana & intima ſcripturarum myſteria quaſi mella de favis producunt, cum ea prædicando aliis manifeſtant. *Mel* vero boni auditores ſunt: quia dulcedinem verbi Dei attente ſuſcipere, eaque delectabiliter paſci ſtudent. *Vinum* ſunt ipſi Prædicatores, qui & *favus*: quia fortia ſacramenta ſcripturarum annuntiant. *Lac* vero ſunt infirmi quique auditores, quibus aperta myſteria quaſi lac conveniunt. Cum ergo horum omnium vita diverſis ſtudiis agatur, & horum omnium bona intentione Redemptor paſcitur & delectatur; & ſic quaſi *favum cum melle comedit, & vinum cum lacte bibit*. Poſſumus hoc etiam ad mortem electorum referre, quos Dominus comedit, cum ad æternam vitam per mortem vocat, & corpori ſuo, hoc eſt, ſociatari electorum in illa jam cæleſti felicitate lætantium conjungit. Quod ſi hoc de morte ſanctorum accipimus, debemus in *vino* eos accipere, quorum animæ jam cæleſti felicitate gloriantur: in *favo* vero eos, qui jam corpore & anima in illa beatitudine gaudent, quales ſunt illi qui cum Domino ſurrexerunt.

Per favum & vinum ſancti Prædicatores figurantur.

Per mel & lac auditores.

Quomodo Chriſtus electos comedat.

Matth. 27. 52.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi. Non ſolum Dominus profectu ſanctorum gaudet, verumetiam nos hortatur, ut illorum virtutibus gaudeamus, & illos imitemur: *Comedite* (inquiens) *amici*, hoc eſt, fideles mei, qui amici mei eſtis faciendo quæ jubeo: *chariſſimi* mei eſtis, perfecta me animi charitate diligendo. *Comedite* ergo (inquit) *& bibite*, id eſt, ſanctorum bonis actibus congaudete, & illos vobis ad imitandum proponite. Notandum vero quod dicit: *bibite & inebriamini*. Ebrietas aliquando in ſcripturis pro ſaturitate ponitur. ſicut de fratribus Joſeph dictum eſt: *Biberunt & inebriati ſunt coram eo*; & Pſalmiſta: *Viſitaſti terram, & inebriaſti eam*, id eſt, ſatiaſti & repleſti. Hortatur ergo nos, ut non ſolum comedamus & bibamus, verumetiam ſaturemur: quia ſunt quidam qui comedunt & non ſaturantur, quia videlicet delectabiliter prædicationem divinam audiunt, ſed negligenter obliviſcuntur, nec ad effectum boni operis quod audierint, perducunt. Comedunt autem & ſaturantur, qui verba vitæ quæ audiunt, in internis ſenſibus recondunt, & opere implere ſatagunt; de quibus Pſalmiſta dicit: *Edent pauperes & ſaturabuntur*. Si vero (ut ſuperius dictum eſt) de morte ſanctorum hoc accepermus, *amici* & *chariſſimi* ipſi ſunt Angelici ſpiritus, quos jubet Dominus congratulari electis ſuis, cum ab hac vita ad æternæ beatitudinis requiem transferuntur, juxta quod in Evangelica parabola legitur: *Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat*.

Ebrietas in ſcripturis pro ſatietate ponitur.

Geneſ. 43. 34.

Pſal. 64. 16.

Qui verbum Dei comedant, & ſaturentur.

Pſal. 21. 27.

Luc. 15. 6.

℣. 2. *Ego dormio & cor meum vigilat*. Vox Eccleſiæ, *Ego dormio*: quia aliquantula pace largiente Sponſo meo requieſco, nec tales patior preſſuras, quales primitiva Eccleſia, & ideo *cor meum vigilat*, quia ſecurius conceſſa mihi pace amori Sponſi mei inhæreo, & ad illum oculos cordis mei intendo. Sed quia hoc tempus non eſt requiei, ſed potius laboris & certaminis, rurſus Sponſus Eccleſiam ad labores excitat, & ad prædicationis certamen hortatur.

Vox dilecti mei pulſantis. *Pulſat* dilectus, cum Chriſtus fideles ſuos ad profectum virtutum hortatur: ſive *pulſat*, ut cum eos proximos prædicando lucrentur, admonet. Eſt & tertia pulſatio, qua pulſat electos ſuos Dominus, cum per ægritudinis moleſtiam eſſe mortem vicinam deſignat; de qua pulſatione in Evangelio dicitur: *Ut cum venerit & pulſaverit confeſtim aperiant ei*. Sed hoc loco *pulſare* dicitur, hoc eſt, Eccleſiam ad opus prædicationis inſtigare.

Pulſat Chriſtus, cum fideles ſuos ad profectum virtutum hortatur.

Gregor. Homil. 13. in Evang.

Luc. 12. 36.

Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Aperi mihi ſoror mea. Soror, quia cohæres es regni mei facta: *Amica mea*, quia de jugo ſervitutis liberata, arcana

Eccleſia ſoror Chriſti & amica.

veritatis meæ cognoviſti : *Columba mea*, quia Spiritus mei dote es ſanctificata : *Immaculata mea*, quia effuſione mei ſanguinis ab omni peccatorum macula purgata es. *Aperi mihi*, hoc eſt, de quiete & otio dulcedinis & contemplationis egredere ad opus prædicationis.

Quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. *Caput* Eccleſiæ (ut Apoſtolus dicit) Chriſtus eſt : *Cincinni* vero ſunt intimæ cogitationes ſanctorum, quæ non laxe & diſſolute fluunt, ſed vinculo timoris & amoris Dei colligantur. *Ros* vero & *guttæ noctium* hoc loco tenebroſas & infidelitate plenas, frigidaſque mentes deſignant. *Caput* ergo Sponſi *plenum eſt rore*, cum ſæculares quique a charitate Dei torpeſcunt, & juxta quod Dominus dicit : *Abundante peccato refrigeſcit charitas*. Et cum tales ſanctos Dei cæleſtia meditantes perſequuntur & odiunt, quaſi *cincinni* Sponſi *pleni ſunt guttis noctium*. Cum ergo tales multiplicantur & gravant Eccleſiam, tunc Sponſus admonet ſponſam ſuam, ut ſurgat & operi prædicationis inſiſtat.

Ephes. 5. 23.

Matth. 24. 12.

℣. 3. *Exſpoliavi me tunica mea, quomodo induar illa?* Provocata Eccleſia a Sponſo ſuo ad officium prædicationis, reſpondet : *Exſpoliavi me tunica mea, quomodo induar illa?* Exui me curis & occupationibus hujus ſæculi, ſine quibus officium prædicationis aut vix aut nullatenus agitur, & quomodo fieri poteſt, ut iterum ad ea quæ deſerui, revertar? Nam qui ſe ad officium prædicationis adaptat ſuſcipiendum, debet quoque temporalia ſubditis providere, quæ ſine magna ſolicitudine agi non poſſunt. Quod autem tunica ſolicitudines & curas ſæculi ſignificet, Dominus oſtendit in Evangelio : *Et qui in tecto eſt non deſcendat tollere tunicam ſuam*; quod eſt aperte dicere : Qui in ſublimi contemplationis arce conſiſtit, non deſcendat ut tollat tunicam ſuam, id eſt, non deſcendat tollere curas ſæculi; hoc eſt, ne iterum occupationibus ſæculi implicetur. Timet ergo Eccleſia vel anima quæque ſancta hac tunica exui, & in contemplatione ſui Conditoris requieſcens, iterum reindui & ſæcularibus negotiis occupari.

Per tunicam ſollicitudines ſæculi ſignificantur.

Matth. 24. 18.

Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? *Lavi pedes meos*, hoc eſt, actiones quibus nunquam pulverem tangere, hoc eſt, terrena agere conſueveram, dignis pœnitentiæ fletibus ablui, adeo ut nihil nunc niſi divina me libeat cogitare. *Quomodo inquinabo illos?* id eſt, quomodo fieri poteſt, ut iterum ad cogitanda caduca & terrena redeam, quæ nunc in occupato & libero corde divino fruor contuitu?

℣. 4. *Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum ejus*. *Dilectus manum per foramen mittit*, & ventrem tangit, cum interna Conditor inſpiratione cor viſitat, & ad profectum virtutum accendit : ſeu etiam cum nos ad memoriam operum ſuorum revocat, ut cogitemus : quia cum Deus eſſet, pro nobis homo fieri dignatus eſt; ut terrena noſtra ſuſcipiens, cæleſtes nos faceret, & moriendo pro nobis vitam æternam nobis donaret. Quod cum fit, *venter intremit* : quia cum talia cogitare incipimus, cordis noſtri arcana ſe concutiunt, dum ſtupere incipimus, quanta dignatione hæc Conditor pro nobis agere dignatus eſt. Nam quod venter cor ſignificet, oſtendit Propheta dicens : *Ventrem meum, ventrem meum doleo*; quod quid eſſet oſtendit, dicens : *Senſus cordis mei diſſipati ſunt*.

Jerem. 4. 19.

℣. 5. *Surrexi, ut aperirem dilecto meo*. Aperimus dilecto non ſolum cum adventum ejus ſuſcipimus, verumetiam cum aliis prædicamus; & eos, qui per malitiam pectus clauſerant, noſtra prædicatione converſos, facimus ut ipſi quoque januam cordis Chriſto aperiant. Bene autem primo dicitur : *Surrexi*; deinde : *ut aperirem dilecto meo*. Qui enim prædicando aliorum corda Chriſto vult aperire, prius debet ſurgere, hoc eſt, ad ſtudium bonorum operum erigi, & opere implere quod prædicat : *ne forte aliis prædicans, ipſe reprobus efficiatur*; hinc & Lucas de Domino dicit : *Quæ cœpit Jeſus facere, & docere*; prius dicit, facere, deinde, docere.

Quando aperimus corda noſtra Chriſto.

Quid debeant agere prædicatores.

1. Cor. 9. 27.

Act. 1. 1.

Manus mea diſtillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima. Per manus quibus operamur, ipſa operatio deſignatur : per digitos vero diſcretio operationis : quia in nullo membro tantæ ſunt diſtinctiones articulorum, quantæ in digitis. *Manus* Eccleſiæ *myrrham ſtillant*, cum Prædicatores ejus continentiæ & mortificationi carnis ſuæ operam dant, dicentes cum Apoſtolo : *Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo*. Sive cum pro Chriſto mori parati ſunt; ſicut Joannes dicit : *Si Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere*. Digiti vero ſunt pleni myrrha probatiſſima, cum ipſum opus mortificationis ſubtiliter diſcernimus, utrum pro intuitu ſupernæ mercedis fiat, an pro laudibus ſæculi. Qui enim pro humanis favoribus jejunat, vel abſtinentiæ ſive continentiæ operibus inſiſtit, in manibus quidem myrrham habet, ſed in digitis non habet : quia non diſcernit quare hoc faciat : de quibus Dominus dicit : *Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam*. Sive manus ſponſæ diſtillant myrrham, cum operibus ſanctæ Eccleſiæ, caſtimoniæ vel ſanctæ continentiæ ſeipſos aptant.

Per manus operatio deſignatur, per digitos vero operationis diſcretio.

1. Cor. 9. 27.

1. Joan. 3. 16.

Qui pro humanis favoribus jejunat, in manibus myrrham habet, ſed non in digitis.

Matth. 6. 2.

℣. 6. *Peſſulum oſtii mei aperui dilecto meo, at ille declinaverat, atque tranſierat*. Peſſulum oſtii aperit, cum Eccleſia vel fidelis quæque anima cor advenienti Conditori pandit. *At ille declinaverat atque tranſierat*. Plerumque enim cum ſpiritualia quæque tractare volumus, quanto ſubtilius intendimus, tanto acies cordis reverberatur; unde Salomon dicit : *Dixi, ſapiens efficiar, & ipſa longius receſſit a me*; Pſalmiſta quoque dicit : *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus*. Quanto enim quiſque magis ad contemplationem divinam purificatione carnis cor ſuſtollit, tanto altius quod quærebat, eſſe invenit. Dicit ergo : *Ille declinaverat atque tranſierat* : quia nemo eum in præſenti vita, ſicuti eſt, comprehendere poteſt.

Eccleſ. 7. 24.

Pſal. 63. 8.

Anima mea liquefacta eſt, ut dilectus locutus eſt. Quanto (inquit) vicinius adventum Sponſi mei perſenſi ad tactum ſecretæ inſpirationis, tanto magis quicquid in me erat frigidum, incaluit, itaut nihil jam libeat niſi in lacrymas reſolvi. Loquitur enim Sponſus, cum interna ſui inſpiratione Chriſtus ſanctam animam inſpirat, eique cæleſte deſiderium ſuggerit; & ita eo loquente liquefit : quia quo magis cæleſtibus afflatur deſideriis, eo amplius terrenis emoritur, & quaſi inſenſibilis mundo efficitur, ſolumque cæleſti deſiderio vivit. Hoc eſt quod etiam per Prophetam dicitur : *Quis cæcus niſi ſervus meus? Quis ſurdus, niſi ad quem nuntios meos miſi?*

Quo magis anima cæleſtibus afflatur deſideriis, eo amplius terrenis emoritur.

Iſai 42. 19.

Quæſivi, & non inveni illum : vocavi, & non reſpondit mihi. Ingeminat iterum cauſam doloris ſui. Omnibus quidem ſe pie quærentibus adeſt Dominus ſemper : ſe invocantibus reſpondet, id eſt, ad ſalutem exaudit : ſed plerumque ſi-

Omnibus ſe pie quærentibus adeſt Dominus ſemper.

dilectam animam ſe deſiderantem, & ad ſe venire cupientem non exaudit, ad hoc ut ita ſe ei præſenti oſtendat, ſicut ſe in futurum oſtenſurum promittit: vel etiam *non reſpondet*, id eſt, non exaudit, ad hoc ut libito ſuo ſanctus quiſque vinculis corporis exuatur, & liber amplexibus Sponſi ſui demulceatur. Nam quando Apoſtolus dicebat: *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*, quaſi quærebat inhærere Sponſo ſuo, & vocabat illum deſiderio mentis: ſed tamen *non reſpondebat* illi, quia non ſtatim de corpore eum liberabat, ſed adhuc laboribus exerceri, & utilitatibus Eccleſiæ inſudare permittebat. *Philip. 1. 23.*

℣. 7. *Invenerunt me cuſtodes qui circumeunt civitatem: percuſſerunt me, & vulneraverunt me.* Vigiles qui cuſtodiunt civitatem, ſancti ſunt Doctores, qui civitatem Dei (ideſt Eccleſiam) circumeunt, pervigilem ejus curam agentes, quo illam & ab adverſariis tueantur, & verbo ſuo vel exemplo ad cæleſtia deſideria accendant. Inveniunt ergo ſponſam dilectum quærentem, cum ſancti Doctores animam cæleſtibus deſideriis intentam, & præſentes verbo vel abſentes, ſacris ſcripturis ſuis inſtruunt & informant. *Percuſſerunt* (inquit) *& vulneraverunt me.* Verbum Dei gladius eſt, dicente Apoſtolo: *Vivus eſt ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritus.* Hoc gladio ſponſa percutitur & vulneratur, quando Prædicatoris ſermo de Deo loquitur, & auditores veluti quodam ſpiculo compunctionis & amoris transfodit.

Per vigiles qui cuſtodiunt civitatem ſancti Doctores intelliguntur.

Hebr. 4. 12.

Tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum. Hoc hic *pallium*, quod ſuperius tunica intelligitur, ubi dicitur: *Exſpoliavi me tunica mea*, tegmine videlicet ſæcularium deſideriorum, quod cuſtodes auferunt: quia quicquid de amore præſentis ſæculi in mente alicujus remanſerit, totum ſancti Doctores auferunt, & eam ſolummodo Sponſum ſuum Chriſtum diligere faciunt. Hi tales poſſunt dicere cum Apoſtolo: *Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Cuſtodes murorum.* Muri civitatis ſunt ſancti Doctores Eccleſiæ. *Cuſtodes* autem *murorum* illi ſunt, qui etiam eos inſtruunt, qui aliis quoque præeſſe poſſunt, qualis erat Paulus, qui Timotheum & Titum, muros utique hujus civitatis, inſtruebat & cuſtodiebat, hoc eſt, exhortabatur ad perfectionem boni operis.

Galat. 6. 14.

Per muros civitatis ſancti Doctores accipiuntur.

℣. 8. *Adjuro vos filiæ Jeruſalem, ſi inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo. Filiæ Jeruſalem* ſunt animæ fideles, quæ vel adhuc in præſenti peregrinantur, vel etiam Chriſto fruuntur, vel quæ quandoque facie ad faciem contemplaturæ ſunt Chriſtum. Vel *filiæ Jeruſalem*, ſunt cives illius supernæ civitatis, in qua eſt ſumma pax & felicitas divinæ contemplationis. Sed hoc loco *filias Jeruſalem*, animas debemus accipere Deum deſiderantes, ſed adhuc in hac peregrinatione verſantes. *Adjurat* ergo ſponſa filias Jeruſalem, ut nuntient Sponſo, quia amore languet, cum anima fidelis fideles alios Deum deſiderantes adjurat, ut Chriſto inſinuent, eique nuntient ſuo illam amore teneri. Bene autem ſe amore languere dicit. Quanto enim magis ſuperna deſiderare cœperit, tanto erga ea quæ mundi ſunt, langueſcit. Nec mirum ſi tales languere dicuntur, cum Apoſtolus eos mortuos dicat: *Mortui*, inquiens, *eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto.* Ita ergo adjuranti ſponſæ reſpondent filiæ Jeruſalem.

Quanto quis ſuperna deſiderat, tanto erga ea quæ mundi ſunt, langueſcit.

Coloſſ. 3. 3.

℣. 9. *Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adjuraſti nos?* Hoc tunc fit, quando quis fidelis fratrem fidelem alloquitur, & invicem ſibi cæleſtium deſideriorum verba ſuggerunt, quibus ſe ad ſupernorum amorem accendunt. Indica mihi, inquit, jam deſideranti, jam ad viſionem Conditoris mei pervenire cupienti, *Qualis eſt dilectus tuus*, hoc eſt, qualiter Chriſtus amari debeat. Jam dudum, inquit, illum timere cœpi: ſed jam charitate timorem expellente, opto audire verba, quibus ad amorem illius accendar. Tu ergo quæ illum jam amore quæris, ejuſque amore langues, dic mihi: *Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto. Dilectus ex dilecto*, Filius eſt ex Patre, ſicut eſt Deus de Deo, lumen de lumine. Vel etiam, *Dilectus tuus ex dilecto*, Chriſtus eſt ex ea parte qua diligendus eſt, non ex ea qua timendus. Nam timere magis imperfectorum eſt, quos timor a peccatis revocat: amare vero perfectorum. Jam ergo interrogat, *Qualis ſit dilectus ex dilecto*, id eſt, qualiter Chriſtus amari debeat, vel qualis ſit erga illos qui illum tantum amare noverunt.

℣. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.* Vox reſpondentis Eccleſiæ: *Dilectus meus candidus & rubicundus: Candidus* virginitate, *rubicundus* paſſione. *Candidus*, quia ſine peccato; nam ſine peccato eſt converſatus: *Peccatum* enim *non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus. Rubicundus*, quia *lavit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Electus ex millibus.* Singulari enim gratia homo Chriſtus in omni humani generis maſſa refulſit; quia per illum propoſuit Deus ſalvare genus humanum, & ipſe eſt *Mediator Dei & hominum homo Jeſus Chriſtus*; de quo Pſalmiſta: *Non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum*; & Salomon: *Virum de mille unum reperi*, id eſt, Chriſtum; & ipſe in pſalmo: *Singulariter ſum ego donec tranſeam. Electus* ergo *ex millibus*: quia ex omni multitudine ſanctorum ſolus dignus fuit audire: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.*

Chriſtus candidus virginitate, rubicundus paſſione.

1. Petr. 2. 22.

Apocal. 1. 5.

1. Timot. 2. 5.
Pſal. 13. 3.
Eccleſ. 7. 29.

Pſal. 140. 10.

Matth. 3. 17.

℣. 11. *Caput ejus aurum optimum.* Caput Sponſi Deus eſt, juxta quod Apoſtolus dicit: *Caput Chriſti Deus*; quod auro optimo comparatur: quia ſicut aurum omnibus metallis pretioſius eſt, ita Deus omnipotens a ſe factis bonis præcellit & ſupereminet; unde Dominus: *Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Caput* ergo Sponſi *aurum optimum* eſt: quia Dei bonitas eſt ineffabilis, omnium rerum bonitatem tranſcendens: quia nihil bonum niſi participatione hujus ſummi boni.

1. Cor. 11. 3.

Marc. 10. 18.

Comæ ejus ſicut elatæ palmarum. Comæ Sponſi ſunt multitudines fidelium, per fidem & dilectionem Deo adhærentes, quæ elatis palmarum comparantur. *Elatæ palmarum* ſunt rami productiores & excellentiores, interdum aureoſi coloris, criſpantes, & ſemper ad excelſa tendentes, & nunquam virorem ſuum amittentes. Tales ergo dicit comas Sponſi ſui Eccleſia, criſpas videlicet & rutilas. Nonnulli dicunt elatas palmarum ſpeciem arboris eſſe aromaticæ, quam Latine abietem, ſive ſpatas vocant; nam Græce abies ἐλάτη dicitur. Eſt autem ſpecies hæc apta conficiendis unguentis. Abietem vero hic non magnam illam arborem quæ eſt navigiis & domibus apta, ſed (ut diximus) ſpeciem aromaticæ arboris debemus accipere. Hæc juxta litteram de elatis palmarum. *Comæ* ergo ſponſi *elatis palmarum* comparantur: quia fidelium multitudines & virore fidei gaudent, & ad æterna

Comæ Chriſti ſunt multitudines fidelium, quæ elatis palmarum comparantur.

deſideranda extolluntur, atque dulcedinem ſupernæ ſuavitatis deguſtant; quam quanto magis percipiunt, tanto magis in oculis ſuis peccatores ſibi & contemptibiles eſſe videntur; unde ſequitur,

Nigra quaſi corvus. Comæ enim Sponſi *nigræ* ſunt *quaſi corvus*: quia fidelium multitudines ſuæ fragilitatis ſibi conſciæ ſunt, & nihil ſe boni ex ſe habere noverunt; vel etiam, elatæ palmarum ſunt in ſpe & victoria: *nigra* vero *quaſi corvus*, quaſi deſpecti & contemptibiles ſunt preſſuris hujus ſæculi. Elatæ palmarum ſunt ſancti: quia per gratiam Dei ad cæleſtis victoriæ palmam tendunt: *Nigra* vero *quaſi corvus*, quia per ſe infirmos & peccatores ſe eſſe cognoſcunt. Poſſunt etiam comæ ſponſi Angelicæ Virtutes accipi, quæ Deo ſpecialiter inhærent, ſicut comæ capiti, eumque a vicino contemplantur. Quæ bene *elatis palmarum* comparantur: quia nunquam a ſtatus ſui rectitudine inclinantur, ſed in dignitate officii ſui immaculatæ permanent; quæ quanto magis claritatem ſui Conditoris contemplantur, eo amplius quam vile ſit omne creatum, in ejus comparatione aſpiciunt, & ideo *nigra quaſi corvus* eſſe dicuntur.

Angeli elatis palmarum comparati.

℣. 12. *Oculi ejus ſicut columbæ ſuper rivulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ*. Oculi ejus dona ſunt Spiritus ſancti; quod oſtendit Joannes in Apocalypſi, dicens: *Vidi agnum tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei, miſſi in omnem terram*. Unde & bene columbis ſuper rivulos aquarum comparantur: quia Spiritus ſanctus puris & ſinceris mentibus delectatur. Non enim ſuper ſtagna vel paludes, ſed ſuper rivulos aquarum columbæ reſident: quia (ut dictum eſt) Spiritus ſanctus caſtas & mundas mentes ſibi habitaculum facit. *Quæ lacte ſunt lotæ*: quia (ut dictum eſt) Spiritus ſanctus lactis nomine, id eſt, Dei gratia intelligitur, quæ per Spiritum ſanctum Eccleſiæ tribuitur, & qua veluti lacte parvuli, ita Eccleſia nutritur. Poſſumus & per oculos ſponſi Doctores Eccleſiæ accipere, qui columbis comparantur propter innocentiam & ſimplicitatem. Hæ *columbæ* ſuper rivulos reſident, ut adventum accipitris a longe proſpiciant & præcaveant: ſic & ſancti Doctores aqua baptiſmatis perfuſi, nitore caſtitatis & ſanctimoniæ dealbati ſunt.

Oculi Chriſti dona ſunt Spiritus ſancti. *Apoc. 5. 6.*

Vel ſancti Doctores Eccleſiæ.

Et reſident juxta fluenta pleniſſima, hoc eſt, juxta ſcripturarum exuberantem ſcientiam. Si quid vero putamus diſtare inter rivulos & fluenta pleniſſima, dicendum eſt per rivulos, veteris Teſtamenti ſcripturas deſignari: per fluenta pleniſſima, copioſam ſancti Evangelii doctrinam accipi. Iſtæ ergo columbæ & ſuper rivulos aquarum ſunt, & juxta fluenta pleniſſima reſident: quia ſancti Doctores aſſidue tam veteri Teſtamenti, quam novi myſteria perſcrutantur.

Per rivulos aquarum vetus Teſtamentum, per fluenta vero novum intelligitur.

℣. 13. *Genæ illius ſicut areolæ aromatum, conſitæ a pigmentariis*. *Genæ* Sponſi, modeſta Chriſti pietas, vel ſeveritas, ſive habitus vultus illius accipitur; nam in genis viri lætitia, vel modeſtia, ſeveritas quoque & pietas deprehenditur. Ideoque in genis Sponſi juſte habitus vultus Redemptoris noſtri accipitur. *Genæ* enim illius erant, cum exultaret in ſpiritu, ut Evangelium dicit, vel cum fleret ſuper mortuum Lazarum, vel cum doleret ſuper perituram Jeruſalem, & plura id genus. Hæ *genæ* Sponſi areolis aromatum comparantur; ſicut enim areolæ aromatum optime compoſitæ & ordinatæ, aſpectum intuentium delectant, eiſque odoris ſui gratiam propinant: ita Chriſti manſuetudo & abſentes fama, & præſentes reipſa delectabat, & ad ſui dilectionem provocabat. Hæ *areolæ a pigmentariis conſitæ ſunt*. *Pigmentarii* ſunt Prophetæ vel Apoſtoli, quorum alteri hæc omnia futura, alteri jam facta deſcripſerunt.

Per genas ſponſi, Chriſti pietas, vel ſeveritas accipitur.

Joan. 11. 35.

Luc. 19. 41.

Pigmentarii ſunt Prophetæ vel Apoſtoli.

Labia illius lilia diſtillantia myrrham primam. Per labia Sponſi, verba Domini noſtri Jeſu Chriſti accipiuntur, quæ liliis comparantur: quia candoris æterni præmia annuntiant. *Diſtillant myrrham primam*: quia per carnis mortificationem ad hæc perveniendum docent. Vel etiam *liliis labia* Domini comparantur: quia caſtitatis illa & munditiæ opera docent. *Diſtillant primam myrrham*: quia quæcumque adverſa patienter perferenda inſinuant. *Labia* Domini *lilia* erant, cum docens in monte diceret: *Beati pauperes ſpiritu, beati mites, beati miſericordes, beati mundo corde*. *Diſtillant myrrham primam*, cum poſt hæc ſubjungeret: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam*.

Matth. 5. 3. 4. 7. 8. 10.

℣. 14. *Manus ejus tornatiles aureæ*. In manibus namque Sponſi digne operatio Salvatoris accipitur. Sicut enim quis torno facile operatur, nec regula ulla indiget: ſic operatio Salvatoris facilis erat; quicquid enim volebat, illico perficiebat: *quia dixit, & facta ſunt*, & de quo Evangeliſta: Erat quaſi in poteſtate habens ſermonem. Aureæ enim erant: quia operatio illius Divinitatis peragebatur potentia; nam in auro Divinitas figuratur: quia ſicut aurum cætera metalla antecellit, & pretioſius eſt, ita Divinitas ſuis omnibus operibus ineffabili modo præcellit.

Pſal. 32. 9. *Matth. 7. 29.*

Plenæ hyacinthis. Hyacinthus lapis eſt aerii coloris. Quid ergo in hyacinthis, niſi ſpes & deſiderium cæleſte accipitur? Et manus Domini plenæ ſunt hyacinthis: quia omnis ejus operatio nos ad ſpem & deſiderium ſupernorum excitat. Hyacinthus eſt etiam flos aromaticus, coloris purpurei, bonique odoris. Manus Domini plenæ ſunt hyacinthis: quia in cruce clavis perforatæ, & rubore ſui ſanguinis quaſi colore purpureo reſperſæ ſunt. Sed ſuperior expoſitio de hyacintho lapide melius hic convenit. In alia tranſlatione lapis habetur. Dicuntur enim manus ejus tornatiles, plenæ Tharſis. Tharſis lapis eſt, quem nos chalcedonium dicimus.

Omnis operatio Chriſti ad ſpem & deſiderium ſupernorum nos excitat.

Venter ejus eburneus. In membris humani corporis nihil ventre fragilius, nihil tenerius; ideoque per ventrem fragilitas aſſumptæ humanitatis in Chriſto accipitur. Ebur autem eſt os elephantis, quod animal dicunt eſſe caſtiſſimum, & naturæ frigidiſſimæ: unde & a dracone qui calidæ naturæ eſt vehementer appetitur. Venter ergo Sponſi eburneus eſt, quia aſſumpta humanitas Redemptoris nullam corruptionem, nullam labem admiſit; *peccatum* enim *non fecit, nec dolus inventus eſt in eo ullus*. Fragilitatem quidem carnis aſſumpſit: ſed tamen totius peccati immunis fuit; ſicut ſerpens æneus a Moyſe in deſerto exaltatus, figuram quidem ſerpentis habuit, ſed malitia veneni caruit.

Humanitas Chriſti nullam labem admiſit. *Iſai. 53. 9.* *Numer. 21. 9.*

Diſtinctus ſapphiris. Sapphirus lapis eſt cæli ſereni habens colorem. Unde in viſione Domini dicitur: *Et viderunt Deum Iſrael, ſub pedibus ejus quaſi opus lapidis ſapphiri, & quaſi cælum cum ſerenum eſt*. Per ſapphiros ergo opera divinæ Majeſtatis intelliguntur, quæ in carne perficiuntur. Venter ergo Sponſi diſtinctus erat ſapphiris: quia humanitas Chriſti cæleſtibus vir-

Exod. 24. 10.

virtutibus refulgebat. Nec plenus dicitur eſſe ſapphiris, ſed diſtinctus; ita videlicet, ut inter ſapphiros appareret eboris candor: quia ſic Dominus operabatur ea quæ Divinitatis erant, ut nihilominus perficeret ea quæ erant humanitatis, & non relinqueret ea quæ erant Divinitatis. Diſtincta eſt enim operatio in Chriſto Divinitatis & humanitatis. Nam quod eſuriebat, quod ſitiebat, quod flebat, quod laſſabatur, quod ad ultimum crucifigi & mori poterat, humanitatis opera erant: quod vero mortuos ſuſcitabat, quod omnibus infirmantibus ſuccurrebat, quod ſeipſum a mortuis reſuſcitabat, evidentiſſima erant opera Divinitatis.

Duæ operationes in Chriſto, Divinitatis, & humanitatis.

℣. 15. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas.* Crura Sponſi itinera ſunt Salvatoris, quibus homo fieri, & ad nos venire dignatus eſt; quæ recte columnis marmoreis comparantur: quia nihil marmore fortius, nihil columna rectius. Et crura Sponſi columnæ marmoreæ ſunt: quia omnia itinera Domini & fortia & recta ſunt. De ejus fortitudine dicit Pſalmiſta: *Exultavit ut gigas ad currendam viam, a ſummo cælo egreſſio ejus.* De rectitudine alibi: *Juſtus Dominus & juſtitias dilexit: æquitatem vidit vultus ejus*; Et, *Univerſa via Domini miſericordia & veritas.* Hæc *crura ſuper baſes aureas fundata ſunt:* quia omnia quæ per Chriſtum, vel in Chriſto agenda erant, Divinitatis conſilio ante mundi conſtitutionem præordinata & præfinita ſunt. Aurum enim quod (ut ſæpe dictum eſt) ſplendidius & pretioſius eſt cæteris metallis, divini conſilii ſinceriſſimum ſecretum ſignificat. De baſibus ergo aureis columnæ marmoreæ procedunt: quia ab initio ſæculi præordinata eſt Incarnatio, Nativitas, Paſſio, & Reſurrectio Salvatoris, cæteraque myſteria, quibus humanum genus redimeretur. Unde & Propheta laudans Deum dicebat: *Domine Deus meus honorificabo te, laudes dicam nomini tuo, qui facis mirabiles res: conſilium tuum verum fiat.*

Pſal. 18. 6. *Pſal. 10. 8.* *Pſal. 24. 10.* *Iſai. 25. 1.*

Species ejus ut Libani, electus ut cedri. Libanus Phœnicis eſt mons, terminus Judææ contra Septentrionem, & eſt excellior cæteris montibus. Arbores etiam illius montis & proceritate & ſpecie ac robore cæterarum ſilvarum ligna præcellunt. Sicut (inquit) *Libanus* cæteris montibus Judææ terræ præcelſior eſt: ita Redemptor noſter ſpecioſior eſt omnibus electis: quia *Specioſus eſt forma præ filiis hominum.* Et ſicut *cedrus* pulchrior eſt & procerior cæteris arboribus: ita & ille gratia Divinitatis præcellit omnes ab initio ſæculi ſanctos.

Chriſtus omnibus electis ſpecioſior. Pſal. 44. 3.

℣. 16. *Guttur illius ſuaviſſimum.* Superius per labia Sponſi verba illius intellecta ſunt: nunc per guttur, ipſorum verborum interior dulcedo ſignificatur, qua intellectus noſter reficitur; unde & Pſalmiſta: *Guſtate, & videte quoniam ſuavis eſt Dominus.* Et multi quidem verba Domini facile intelligere poſſunt: ſed pauci ſunt qui dulcedinem illorum valeant penetrare; hoc eſt, qui præcepta Dei ex amore & deſiderio ſtudeant adimplere.

Pſal. 33. 9. Multi verba Dei intelligunt, ſed pauci dulcedinem illorum penetrant.

Et totus deſiderabilis. Ac ſi diceret: Quid per ſingula membra ejus deſcribendo immoror? Totus eſt deſiderabilis Sponſus meus. Totus (inquit) quia perfectus Deus, perfectus homo. Totus ergo deſiderabilis eſt: quia Angelos & electos quoſque ad ſuum accendit deſiderium, juxta quod Apoſtolus dicit: *In quem deſiderant Angeli proſpicere*; & quo vicinius aſpicitur, hoc majori deſiderio ad ſe aſpiciendum provocat intuentes.

Cur totus ſit deſiderabilis. 1. Petr. 1. 12.

Talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus, filiæ Jeruſalem. *Dilectus*, quia per fidem & charitatem illi inhæreo: *Amicus* vero, quia me de vinculo peccati redemptam, amicam ſuam, & ſecretorum ſuorum conſciam facere dignatus eſt; quem quanto plus quiſque diligit, tanto amicitia ejus dignior efficitur.

℣. 17. *Quo abiit dilectus tuus o pulcherrima mulierum?* Vox eſt filiarum Jeruſalem, id eſt, Eccleſiarum, ſive etiam animarum ſanctarum. Nam ſponſa Chriſti Eccleſia eſt, filiæ Jeruſalem ipſa Eccleſia eſt, quæ ex ſingulis fidelium animabus conſtat. Aiunt ergo: *Quo abiit dilectus tuus o pulcherrima mulierum?*

Quo declinavit dilectus tuus: & quæremus eum tecum? Adjuraverat enim ſuperius ipſa ſponſa filias Jeruſalem, ut nuntiarent Sponſo, quod amore ejus langueret; interrogaverant eædem filiæ Jeruſalem, qualis eſſet Sponſus, & illa conſequenter formam Sponſi ſui expoſuerat: nunc interrogant ipſæ filiæ Jeruſalem, quo abierit Sponſus ille, ut quærant eum cum ea. Hoc faciunt ſanctæ animæ, quando ad invicem de æterna ſalute colloquuntur: flagrantes amore Chriſti, & ejus aſpectum deſiderantes; ſive cum diligenter inveſtigant in quorum maxime cordibus Chriſtus requieſcat; ut eorum exemplo & converſatione ædificentur. Notandum autem quod dicitur: *Quo abiit*, vel, *Quo declinavit dilectus tuus?* Quaſi enim ad tempus declinat dum quæritur; ut majus ad ſe quærendum deſiderium excitet. Ad hoc enim plerumque differt vota & orationes ſanctorum, ut ardentius eum deſiderare incipiant; ſicut & quondam Mariæ ſe quærenti non ſtatim ſe oſtendit: ſed in ſpecie hortulani apparens, tandem quod ipſe qui quærebatur eſſet, oſtendit. Exaudit ergo Chriſtus ſemper electos ſuos: ſed ſemper quaſi *declinat*, cum non ſtatim poſtulata concedit. Bene autem dicitur: *quæremus tecum*; nam qui ſine Eccleſia Chriſtum quærit, errare & fatigari poteſt, proficere non poteſt.

Cur Chriſtus ad tempus declinat dum quæritur. *Joan. 20. 15.* *Qui ſine Eccleſia Chriſtum quærit, errare poteſt, ſed non proficere.*

CAPUT SEXTUM.

℣. 1. Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatis, ut paſcatur in hortis, & lilia colligat.* Jam ſupra docti ſumus quis ſit hortus Chriſti, ſancta videlicet Eccleſia, de qua ſuperius dictum eſt: *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa. Deſcendit* (inquit) Chriſtus *in hortum ſuum ad areolam*, quem ipſe præparavit & excoluit, quem virtutum germinibus conſevit, quem ſua gratia illuſtravit, quem muro ſuæ cuſtodiæ ab incurſu malignorum ſpirituum defendit. Et bene *in hortum ſuum deſcendiſſe* dicitur; nam in horto ſepeliri voluit, & primum Mariæ Magdalenæ in horto apparuit, ibique quodammodo primitias Eccleſiæ conſecravit. *Deſcendiſſe* dicitur, quando de ſuperioribus & cæleſtibus ſedibus in hortum deſcendit, quem ipſe humili loco plantavit: ſed ad hoc ipſe deſcendit, ut hortus (id eſt, Eccleſia) ejus ad ipſum aſcenderet. Unde & in ſequentibus de horto, id eſt, Eccleſia ſua, dicit: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum? Ad areolam* (inquit) *aromatis.* Per areolam, anima cujuſque fidelis intelligitur, quæ diſciplina cæleſti exculta & diligenter compoſita, ac laterum parilitate exquadrata eſt. *Ut paſcatur* (inquit) *in hortis*, id eſt, ex piis ſanctorum laboribus delectetur. Ipſe enim bonis noſtris paſcitur, in tantum, ut in paupere ipſe reficiatur. *Et lilia* (inquit) *colligat*, hoc eſt, ut ſanctas animas virtutis maturitate ad perfe-

Hortus Chriſti ſancta Eccleſia. *Joan. 19. 41. Idem 20. 15.* *Per areolam anima cujuſque fidelis intelligitur.*

ctum candorem perductas , ab hoc mundo ad ſe colligat , & ſecum in æterna beatitudine gaudere faciat . *Lilia* enim ſanctæ ſunt animæ , virtutum ſtudiis & bonis operibus candidatæ.

℣. 2. *Ego dilecto meo , & dilectus meus mihi , qui paſcitur inter lilia . Ego dilecto meo* , ſubauditur , gratam paſtionem præparo : *Et dilectus meus mihi* gratiam perfectionis , vel præmium æternæ remunerationis præſtabit. Sive , *Ego dilecto meo* in me ipſa manſionem paro : *Et dilectus meus mihi* , quia ipſe in me habitat , & me in ſe habitare facit ; ſicut ipſe in Evangelio dicit : *Ego in vobis , & vos in me* .

Joan. 14. 20.

℣. 3. *Pulchra es amica mea , ſuavis & decora ſicut Jeruſalem* . Quærebat Eccleſia Sponſum ſuum tanquam abſentem : ſed ille ut ſe ſemper præſentem oſtenderet, eique de ſe colloquenti , ſeque deſideranti ſemper adeſſe demonſtraret , cito reſpondet : *Pulchra es amica mea , ſuavis & decora ſicut Jeruſalem* . *Pulchra es*: quia maculam & rugam non habes peccati , ſed omni nitore virtutum vernas . *Amica mea* , Eccleſia vel anima quæque fidelis . *Suavis & decora ſicut Jeruſalem* . Jeruſalem quæ viſio pacis interpretatur , illam ſupernam civitatem deſignat , in qua eſt vera pax & felicitas : quia ibi ſic gaudent ſancti de munere; ut non ſit quod doleant de corruptione . Ergo Eccleſia , quæ adhuc in terris eſt, vel anima quæque fidelis , ad ſimilitudinem illius Jeruſalem ſuavis eſt & decora : quia illam pacem in quantum poteſt imitatur . Sequitur .

Jeruſalem viſio pacis interpretatur.

Terribilis ut caſtrorum acies ordinata . *Terribilis* eſt Eccleſia malignis ſpiritibus , & eſt *ordinata ut caſtrorum acies*; cum videlicet unuſquiſque fidelis ordinem ſuum & vocationem ſuam recte cuſtodit . Tres enim ſunt ordines Eccleſiæ , Doctorum , continentium , & conjugatorum , quæ ſpecies in tribus viris illis demonſtratæ ſunt, Noe, Daniel & Job. Noe enim qui inter fluctus arcam rexit , ſanctos Doctores ſignificat : Daniel cœlebs & caſtus , continentium ordinem ſignificat : Job qui uxorem habuit & filios, ordinem conjugatorum exprimit . Ergo Eccleſia ordinata eſt ſicut acies caſtrorum : quia unuſquiſque ordo Eccleſiæ velut in acie contra hoſtes malignorum ſpirituum conſiſtit , dum ſancti Doctores prædicationi & doctrinæ operam impendunt. Continentes quæ mundi ſunt contemnentes , tantum quæ Dei ſunt cogitant , & libera a terrenis occupationibus mente , ſoli Deo vacant . Conjugati eleemoſynis & cæteris actualis vitæ operibus bonis inſiſtunt ; ſicque utuntur mundo , ut quæ Dei ſunt , non deſerant. Hæc ergo ordinatiſſima diſpoſitio Eccleſiæ *terribilis eſt* immundis ſpiritibus, *velut acies caſtrorum* ad bellum *ordinata* . Sive pulchra eſt Eccleſia & decora ſicut Jeruſalem in virtutibus: *terribilis* vero *ut caſtrorum acies ordinata* : quia imperium ſuum & poteſtatem proferre non ceſſat uſque ad terminos totius orbis . Sive *terribilis* eſt *ut caſtrorum acies ordinata* : quia ſic unitate charitatis connexa eſt & conjuncta , ut nulla vi maligni hoſtis , nulla peſte diſcordiæ poſſit penetrari ; nihil enim ſic terret malignos ſpiritus, quomodo charitas .

Tres ſunt ordines Eccleſiæ Doctorum, continentium, & conjugatorum.

Nihil ſic terret malignos ſpiritus quomodo charitas.

℣. 4. *Averte oculos tuos a me : quia ipſi me avolare fecerunt* . Ac ſi diceret : Ego quidem dedi tibi oculos columbinos , quibus me intueri & arcana ſcripturarum acutiſſime penetrare valeres: ſed cave ne illos ad me videndum modo intendere velis : quia dum in præſenti vivis , non potes ; *Non enim videbit me homo , & vivet* . Cum autem vinculis carnis abſoluta ad me perveneris , tunc me aperta viſione videbis , & implebitur quod in Evangelio promittitur : *Qui autem diligit me , diligetur a Patre meo , & ego diligam eum , & manifeſtabo ei meipſum* . Quod autem dicitur : *Quia ipſi me avolare fecerunt* ; non eſt putandum quod Deus quærentes ſe deſerat , & ab illis recedat , cum ipſe præcipiat : *Quærite & invenietis* : ſed ita potius accipiendum , quia quanto amplius quiſque Divinitatem Majeſtatis Dei perſcrutari voluerit , eo amplius intelligit , quam imperſcrutabilis atque incomprehenſibilis ſit . Et hoc eſt quod Pſalmiſta dicit : *Accedet homo ad cor altum , & exaltabitur Deus* . Ac ſi diceret : Licet homo ad videndum Deum cor ſublevet , exaltabitur Deus : quia quantus ſit comprehendi non poteſt.

Exod. 33. 20. *Joan. 14. 21.* *Luc. 11. 9.* *Pſal. 63. 7.*

Capilli tui ſicut grex caprarum , quæ apparuerunt de Galaad . Hi verſiculi ſæpius expoſiti ſunt : ſed non pigeat iterato exponere , quos non piguit Spiritum ſanctum repetere . Ideo enim bis iſtos verſiculos poſuit , ut certiſſimum & ſtabile teneremus, quod ſub repetitione confirmari audiremus . Capilli Eccleſiæ ſanctæ , multiplices ſunt ſubtilium cogitationum varietates . Et bene comparantur gregi caprarum ; nam capra peccatoris figura eſt ; unde & in lege præcipitur , ut quicumque per ignorantiam peccaverit , & cognoverit reatum ſuum , offerat pro delicto ſuo capram in holocauſtum. Capilli ergo Eccleſiæ gregi caprarum comparantur : quia ſancti qui ſunt membra Eccleſiæ, omnes reatus cogitationis ſuæ per dignam pœnitentiam, & per lacrymas juſtæ compunctionis delere ſatagunt : Bene autem de monte *Galaad apparuiſſe* dicuntur . Galaad interpretatur acervus teſtimonii , ideoque per Galaad mens ſanctorum deſignatur, qui ſunt acervus teſtimonii: quoniam omnia quæ ſæculi ſunt negligere , & ſolum Deum deſiderare evidentiſſimis atteſtatur indiciis . Poteſt etiam per Galaad ipſe Dominus & Redemptor noſter intelligi . Galaad enim & montis & civitatis nomen eſt. *De monte* ergo *Galaad grex caprarum apparuit* : quia Eccleſia ſuper Chriſtum eſt fundata , ſicut ipſe dicit : *Non poteſt civitas abſcondi ſupra montem poſita* . Ipſe eſt acervus teſtimonii : quia multitudo Prophetarum & Patriarcharum , geſtis & ſcriptis ei teſtimonium perhibent.

Capra peccatoris figura eſt. *Levit. 4. 28.*

Galaad interpretatur acervus teſtimonii.

Matth. 5. 15. *Cur Chriſtus ſit acervus teſtimonii.*

℣. 5. *Dentes tui ſicut greges ovium , quæ aſcenderunt de lavacro , omnes gemellis fœtibus , & ſterilis non eſt in eis* . Per dentes Eccleſiæ firma ſermonum ejus ſtabilitas intelligitur . Qui bene gregi ovium comparantur, quæ de lavacro aſcenderunt : quia verba Eccleſiæ nihil niſi innocentiam & manſuetudinem ſonant , nihilque in ſe fœdum, nihilque turpe vel immundum retinent: ſed lavacro ſinceritatis & puritatis lavantur , audientes ab Apoſtolo : *Sermo malus ab ore veſtro non procedat*. Bene autem *omnes gemellis fœtibus* eſſe dicuntur ; quia ſermo ſanctorum nihil aliud ſonat nec loquitur , niſi quod ad dilectionem Dei & proximi pertinet . Solummodo enim ea ſancti loqui debent , quæ ad perpetuam corporum & animarum pertineant ſanitatem.

Per dentes Eccleſiæ firma ſermonum ejus ſtabilitas intelligitur. *Epheſ. 4. 29.*

℣. 6. *Sicut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſque occultis tuis* . In genis diximus ſuperius ſanctorum caſtam verecundiam figurari : in *cortice mali punici*, myſterium Paſſionis Chriſti, audientes a Paulo Apoſtolo : *Noli erubeſcere crucem Chriſti , neque me vinctum ejus*. Et hæc quidem ma-

2. Timot. 1. 8.

gna ſunt, quæ in aperto ſunt: maxima vero ſunt illa, quæ ſunt intrinſecus, hoc eſt, quæ in futuro ſanctis reſervantur.

℣. 7. *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus.* Reginæ ſunt Doctores ſanctæ Eccleſiæ, qui merito fidei & ſcientiæ thoro Regis æterni propinquant, & ſpirituales Deo filios pariunt. Sexagenarius numerus ex denario & ſenario perficitur. Denarius enim per ſenarium multiplicatus in ſexagenarium conſurgit. Et denario ſignificantur divina præcepta propter Decalogum legis: ſenarius vero pro perfectione ponitur, qui ſex diebus perfecit Deus opera ſua. *Reginæ* ergo ſexaginta eſſe dicuntur: quia eos ſignificant, ut diximus, qui perfectione ſcientiæ & operis pollent, & propter ſolum amorem Conditoris ſui, & intuitum ſupernæ remunerationis prædicant. Hic etiam numerus, id eſt, ſexagenarius ex duodenario quinquies ducto conficitur; nam quinquies duodeni, vel duodecies quini ſexaginta fiunt. *Reginæ* ergo ſexaginta eſſe dicuntur: quia illos ſignificant, qui in Eccleſia conſtituti, quinque ſui corporis ſenſus juxta inſtitutionem duodecim Apoſtolorum caſte diſponere noverunt. *Concubinæ* eos ſignificant, qui non ſincere Chriſtum prædicant, ſed propter lucra temporalia, vel propter laudes populares. Nam & iſtæ ſicut reginæ ad thorum Regis per ſcientiam accedunt, & filios ſpirituales generant: ſed a corona æterni regni alienæ exiſtunt. Et bene octogenario numero comprehenduntur; nam hic numerus ex denario & octonario conficitur. Octogenarius vero in malo accipitur aliquando propter quaternarium, quo multiplicato conſiſtit. Quaternarius enim temporalia quæque, & præſentia ſignificat propter quatuor mundi climata, vel quatuor anni tempora. Recte ergo *concubinæ* iſtæ octoginta eſſe dicuntur: quia (ut dictum eſt) propter ſola temporalia & viſibilia prædicant, & ſpiritualia minus curant. De talibus Apoſtolus dicebat: *Sunt quidam Chriſtum annuntiantes non ſincere*, &c. donec dicit: *in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Adoleſcentularum non eſt numerus.* Adoleſcentulæ, ſunt animæ jam in Chriſto regeneratæ, quæ depoſita primi hominis vetuſtate in Chriſto renovatæ ſunt, necdum tamen ſunt nubiles, necdum thoro Regis aptæ: quia necdum ad perfectionem Chriſtum prædicandi pervenerunt. Quarum *non eſt numerus*: quia infinitus eſt numerus animarum in Chriſto credentium, nec ab ullo homine comprehendi poteſt. Cæterum Deo numerati ſunt omnes electi; nam apud quem etiam ſtellarum numerus comprehenſus eſt, ignorari non poteſt electorum numerus.

Per denarium divina præcepta intelliguntur.

Senarius numerus pro perfectione ponitur.

Quid per reginas accipiatur.

Quid per Concubinas.

Octogenarius numerus in malo aliquando accipitur.

Philip. 1. 17. 18.

Quid per adoleſcentulas intelligatur.

Pſal. 146. 4.

℣. 8. *Una eſt columba mea, perfecta mea.* Hoc eſt, una eſt Catholica per univerſum mundum diffuſa Eccleſia, quæ ex reginis & adoleſcentulis, ſive adoleſcentibus conſtans, etiam concubinas habet, hoc eſt, quoſdam qui nomine tenus Chriſtiani vel Doctores dicuntur. *Una eſt* ergo Eccleſia: quia ſciſſuram & ſchiſmata non recipit; ſed ſicut *unus eſt Deus, una fides, unum baptiſma*: ita una eſt generalis Eccleſia, quæ recte & columba vocatur: quia Spiritus ſancti dote, qui in ſpecie columbæ apparuit, Chriſto ſponſata & ſanctificata eſt.

Cur una ſit Eccleſia.

Epheſ. 4. 5.

Una eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Mater noſtra illa eſt cæleſtis Jeruſalem, de qua Apoſtolus dicit: *Illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.* Hæc ergo Eccleſia *una eſt matri ſuæ*: quia ad exemplum illius Eccleſiæ, quæ jam Chriſto fruitur, ipſa in hac peregrinatione inſtituitur & informatur, atque ad illam beatitudinem, in qua cum Chriſto conregnat, pervenire nititur.

Eccleſia terreſtris ad exemplum cæleſtis informatur.

Viderunt illam filiæ Sion, & beatiſſimam prædicaverunt reginæ, & concubinæ laudaverunt eam. Quas ſuperius adoleſcentulas, hic filias appellat. *Reginas* vero & *concubinas* in hoc loco, ut ſuperius, intelligamus. Filiæ ergo, reginæ, & concubinæ prædicant Eccleſiam & laudant: quia univerſitas fidelium Catholicam admiratur Eccleſiam. Ipſa enim Eccleſia, quæ ex multis fidelium conſtat perſonis, Catholicam, id eſt, univerſalem Eccleſiam conficit.

Univerſitas fidelium catholicam admiratur Eccleſiam.

℣. 9. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens?* Vox eſt Synagogæ. In fine ſiquidem ſæculi cum plebs Judaica ad prædicationem Eliæ & Enoch converſa fuerit ad Chriſtum, ipſa quoque Eccleſiam admirabitur, dicens: *Quæ eſt iſta?* id eſt, quanta & qualis eſt Eccleſia *quæ progreditur?* hoc eſt, proficit de virtute in virtutem. Non enim ſtare, ſed progredi dicitur Eccleſia: quia non in uno loco contenta, ſed totum mundum cæleſti prædicatione occupavit. *Quaſi aurora progreditur*: quia tranſactis tenebris infidelitatis, lumen veritatis habere oſtendit.

Cur non ſtare, ſed progredi dicatur Eccleſia.

Pulchra ut luna. Lunam ferunt Phyſici a ſole illuminari. Et ecce Eccleſia pulchra eſt ut luna: quia claritate Sponſi ſui Chriſti illuminatur, & ejus gratia reſplendet. Sive *pulchra eſt ut luna* in præſenti vita, ubi aliquando conceſſa ſibi pace & tranquillitate ſive ſecuritate creſcit, aliquando adverſitatibus obtrita decreſcit.

Quare Eccleſia lunæ & ſoli comparata.

Electa ut ſol. In alia vita, ubi perpetuo reſplendebit gaudio de viſione Conditoris ſui. Sive *electa* eſt *ut ſol*: quia illum iterum Solem imitari nititur, de quo ſcriptum eſt: *Vobis timentibus nomen meum orietur ſol juſtitiæ.* Hunc Solem imitatur vivendo in humilitate, & juſtitia, & pietate. *Malach. 4. 2*

Terribilis ut caſtrorum acies ordinata. Terribilis aeris poteſtatibus: *ordinata ut caſtrorum acies*, id eſt, charitatis unitate unita, ut nullis tentationibus penetrari valeat.

℣. 10. *Deſcendi ad hortum nucum.* Laudata Eccleſia a Synagoga reſpondet: *Deſcendi ad hortum nucum. Hortus nucum* eſt vita præſens. Nam ſicut in nuce tegmen quidem duriſſimum videtur, ſed nucleus latet: ita in præſenti vita noſtræ conſcientiæ clauſæ ſunt, & non apparent, donec fracta tecta corporis manifeſtentur. *Deſcendit* ergo *ad hortum nucum* Eccleſia, quando per Doctores ſuos vitam ſingulorum conſiderat; unde ſequitur.

Cur per hortum nucum vita præſens deſignetur.

Ut viderem poma convallium. Poma convallium ſunt virtutes, quæ humilitate condiuntur. Deſcendi (inquit) ad hortum, ut viderem poma convallium, id eſt, ut conſiderarem ſanctos, excellentia quidem virtutum præditos, ſed humilitate depreſſos.

Et inſpicerem ſi floruiſſet vinea. Hoc eſt, ut conſiderarem qui in ſtudio ſanctarum virtutum proficerent.

Et germinaſſent mala punica, hoc eſt, ut eos quoque perquirerem, qui jam apti ſunt ad imitandam Paſſionem Chriſti. Nam *mala punica* (ut ſæpe dictum eſt) myſterium Paſſionis Chriſti ſignificant. Conſiderat ergo Eccleſia per Prælatos ſuos, qui in virtutibus creſcant, vel qui jam ita perfecti ſunt, ut imitantes Paſſionem Chriſti, pro illo quoque idonei ſint ſanguinem

Mala punica myſterium Paſſionis Chriſti ſignificant.

fundere, quales erant illi, quibus Apoſtolus dicebat: *Vobis datum eſt non ſolum ut credatis in Chriſtum, ſed ut pro illo patiamini.*

Philip. 1. 29.

℣. 11. *Neſcivi*. Vox eſt Synagogæ, quæ videns tantam Eccleſiæ gratiam, inſpecta veritate Evangelii, dolet quod antea non cognoverit fidem Chriſti; & quaſi excuſans ſe quod tam tarde converſa ſit, dicit: *Neſcivi* o Sponſi Chriſti Eccleſia. *Neſcivi*, id eſt, non cognovi tantam gratiam, & tanta dona ſpiritualium virtutum tibi a Sponſo tuo collata.

Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. Conturbata (inquit) ſum nimia animi ſolicitudine propter tam ſubitam Evangelii prædicationem. Sciebam enim legem & Prophetas divinitus datos, & ideo cum ſubito vidiſſem prædicari Evangelium, *conturbata ſum propter quadrigas Aminadab*. *Aminadab*, abnepos fuit Judæ, per quem generatio Chriſti contexitur. Interpretatur autem Aminadab, populi mei ſpontaneus; ideoque ſignificat Chriſtum, qui ſpontaneus fuit populi ſui: quia ipſe cum eſſet Deus, ſponte factus eſt homo: cum eſſet Conditor & Creator ſola benignitate ſua factus eſt portio populi ſui. Et eſt ſenſus: Conturbata (inquit) ſum propter ſubitam Evangelii prædicationem, quæ veluti velociſſima quadriga totum ſubito mundum pervolavit. Et bene hanc prædicationem non currus, ſed quadrigas appellat: quia Evangelii prædicatio quatuor Evangeliſtarum auctoritate conſiſtit, & quatuor Evangelia quaſi quatuor quadrigæ ſunt novi Teſtamenti, cui præſidet Auriga ipſe Chriſtus, temperans & diſponens ipſe currum Evangeliorum.

Aminadab interpretatur populi mei ſpontaneus.

Quatuor Evangelia quaſi quatuor quadrigæ ſunt novi Teſtamenti, cui præſidet Chriſtus.

℣. 12. *Revertere, revertere Sunamitis*. Vox eſt Eccleſiæ Synagogam ad fidem invitantis: *Revertere, revertere Sunamitis*. *Revertere* o Synagoga ab infidelitate ad fidem, *revertere* ab odio ad dilectionem. *Sunamitis* interpretatur captiva vel deſpecta. Talis erat Synagoga ante adventum Chriſti, captiva videlicet vinculo diaboli, & deſpecta a Deo: quia Chriſtum ad ſalutem ſuam miſſum non cognovit.

Cur Synagoga ante adventum Domini vocata fuerit ſunamitis.

Revertere revertere, ut intueamur te, id eſt, ut pulchritudinem tuæ caſtitatis aſpiciamus.

CAPUT SEPTIMUM.

℣. 1. **Q***Uid videbis in Sunamite, niſi choros caſtrorum?* Vox eſt Sponſi, qui audiens invitari Synagogam a ſponſa ſua Eccleſia ad fidem, dicit: *Quid videbis in Sunamite, niſi choros caſtrorum?* ac ſi diceret: Tu quidem o ſponſa doles de perditione Synagogæ, & quod tarde ad fidem veniat: ſed adeſt tempus quo convertatur, & tunc nihil *videbis in ea niſi choros caſtrorum*; id eſt, niſi charitatis concordiam, & ſtabile robur fidei, quo pro defenſione meæ fidei pugnabit. Nam chori, canentium ſunt: caſtra vero, militum pugnantium. *In Sunamite* ergo chori caſtrorum videbuntur: quia converſa Synagoga & concorditer Chriſtum prædicabit cum Eccleſia, & pro fide Chriſti uſque ad mortem pugnabit.

Quam pulchri ſunt greſſus tui! Ab hoc loco incipit Sponſus exponere laudes ſponſæ ſuæ. Et notandum quod a greſſibus incipit ejus pulchritudinem texere, & in ore laudes ejus finit, ſicut ſuperius ab oculis cœperat. Hoc autem fecit vel ad pulchritudinem carminis variandam, vel etiam quia ſic myſteriis aptiſſimum eſt. *Quam pulchri* (inquit) *ſunt greſſus tui*. Vidit Eccleſiam non otioſe in uno loco ſtantem, ſed veloci prædicatione totum mundum peragrantem, ideoque a greſſibus cœpit eam laudare. *Greſſus* enim Eccleſiæ ſunt velox prædicatio Apoſtolorum, per quos in omnem terram Evangelium inſonuit.

Greſſus Eccleſiæ ſunt velox Apoſtolorum prædicatio.

In calceamentis, id eſt, in Patrum præcedentium exemplis. *Calceamenta* enim ex mortuis fiunt animalibus. Et *calceamenta* Eccleſiæ, ſunt Patrum præcedentium exempla, quibus greſſus habet munitos; ut ſecurius eum imitando, & ſine offenſione gradiatur.

Calceamenta Eccleſiæ ſunt Patrum præcedentium exempla.

Filia principis. Alia translatio, *filia Aminadab* dicit. Aminadab (ut ſuperius dictum eſt) populi mei ſpontaneus dicitur, qui recte figuram Chriſti tenet. Nam Eccleſia & filia eſt, & ſponſa: filia, quia ejus ſanguine redempta, ejus baptiſmate regenerata: ſponſa, quia dote Spiritus ſancti illi eſt conjuncta.

Eccleſia filia & ſponſa Chriſti.

Junctura femorum tuorum, ſicut monilia quæ fabricata ſunt manu artificis. In *feminibus*, vel in femoribus ſolet ſacra ſcriptura generationis propaginem deſignare. Unde de Jacob legimus: *Omnes animæ quæ egreſſæ ſunt de femore Jacob*. *Femina* ergo Eccleſiæ ſunt ſpiritualis generatio credentis populi per verbum prædicationis & lavacrum regenerationis. *Junctura feminum*, eſt conjunctio duorum populorum in una fide, Judaici & Gentilis. Et bene hæc *junctura monilibus* comparatur: quia fides utriuſque populi maxime in operibus manifeſtatur; nam *fides ſine operibus mortua eſt*. *Fabricata* autem *ſunt manu artificis*, hoc eſt, Dei omnipotentis, cujus munere virtus boni operis credentibus tribuitur. Hic eſt ille Artifex, de quo Paulus dicebat, quando memoriam Abrahæ Patriarchæ faciebat: *Expectabat enim manentem civitatem, cujus conditor & artifex Deus eſt*.

Exod. 1. 5.

Jacob 2. 26.

Hebr. 11. 10.

℣. 2. *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis*. *Umbilicus*, fragiliſſima eſt pars corporis, & ideo per umbilicum fragilitatem noſtræ mortalitatis debemus accipere. *Crater* vero eſt calix major anſas hinc inde habens. Umbilicus ergo Eccleſiæ, crater eſt tornatilis: quia quanto magis Doctores Eccleſiæ ſuæ fragilitatis meminerint, tanto magis verbo prædicationis inſiſtunt; ut eleemoſynam verbi Dei præbentes, ipſi miſericordiam a Deo conſequantur. Et bene *crater tornatilis* dicitur: torno enim facilius operamur; per quod ſignificatur facilitas erogandi verbum, vel eleemoſynam dandi. Non enim moroſe, nec hæſitando eleemoſyna danda eſt; juxta quod Salomon dicit: *Ne dixeris amico tuo: Vade & revertere, cras dabo tibi, cum ſtatim poſſis dare*. Quod etiam torno fit, non eget exterius adhibita regula vel linea: ſed inerrate ex ſeipſo perficitur. *Umbilicus* ergo Eccleſiæ *crater eſt tornatilis*: quia quicumque vel prædicat, vel eleemoſynam dat, pro ſola dilectione & ſupernæ mercedis expectatione hoc facere debet. Nam quicumque vel prædicat, vel proximis miſeretur pro remuneratione temporali vel laude, crater eſt, ſed non *tornatilis*. Et hic *crater nunquam indiget poculis*: quia Prædicatoribus nunquam deeſt prædicatio verbi Dei: quia ipſe quem prædicant, pocula ſcientiæ, & virtutem conſtantiæ illis ſubminiſtrat; unde & Pſalmiſta: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa*.

Per umbilicum fragilitas noſtræ mortalitatis accipitur.

Non moroſe eleemoſyna danda.

Prov. 3. 26.

Prædicatoribus nunquam deeſt verbi Dei prædicatio.

Pſal. 67. 12.

Venter tuus ſicut acervus tritici, vallatus liliis. Eadem fragilitas quæ per *umbilicum* deſi-

gnata eſt, oſtenditur hoc loco per *ventrem*: quia *venter* nulla oſſium firmitate præmunitur. Bene ergo *venter* Eccleſiæ *acervo tritici* comparatur: quia ſancti quique quanto magis memores ſunt ſuæ fragilitatis, eo ſtudioſius ad proferendos bonorum operum fructus inſiſtunt. Et recte non copiam tritici, ſed *acervum tritici* dicit; ut per hoc ſignificet incrementa virtutum, quæ veluti *acervus*, ab inferioribus ad ſuperiora creſcendo conſcendunt. Nam ſicut *acervus* in inferioribus lata amplitudine ſpatiatur, ſuperius vero quadam brevitate contrahitur & acuminatur: ita in Eccleſia multi ſunt qui indulgentius vivunt, pauci vero qui ſummæ perfectioni inſiſtunt. Plures enim inveniuntur qui de bonis ſuis eleemoſynam faciunt, quam qui ſua pro Deo relinquunt. Hic *acervus liliis vallatus* dicitur: quia ſancti bona quæ faciunt, pro deſiderio ſupernæ claritatis & candoris agunt. Nam per lilia cæleſtis illa claritas deſignatur. Poteſt etiam per *ventrem* Eccleſiæ divinus fons baptiſmatis accipi, quo fideles in novam creaturam regenerantur. Hic ergo *venter acervo tritici vallato liliis* comparatur: quia regenerati fonte baptiſmatis docentur bonis inſudare operibus, & ad intuendam ſupernæ claritatis gloriam ſemper inhiare.

Cur venter Eccleſiæ acervo tritici comparatur.

Per ventrem Eccleſiæ fons baptiſmatis accipitur.

℣. 3. *Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ*. Ubera Eccleſiæ (ſicut jam ſuperius dictum eſt) ſanctos Doctores ſignificant, qui parvulos quoſque (hoc eſt, nuper in Chriſto regeneratos) lacte apertioris & facilioris doctrinæ inſtruunt. Bene autem *duo ubera* dicuntur: quia de duobus populis, Judaico videlicet & Gentili fideles congregantur, & lacte ſpiritualis doctrinæ aluntur. *Hæc duo ubera, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli* eſſe dicuntur. *Duo hinnuli* ſunt duo Teſtamenta, quibus eorumdem Doctorum omnis prædicatio ſubſiſtit, quorum Teſtamentorum unus eſt auctor & promulgator Chriſtus, juxta quod Salomon dicit: *Verba ſapientium quaſi ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, quæ data ſunt a paſtore uno*, Chriſto videlicet. Caprea enim recte Chriſtum ſignificat: quia & intuitu & velocitate cæteris animantibus præeminet, & mundum eſt animal, ungulam dividens & ruminans. Tales enim ſunt membra Chriſti, Doctores videlicet, intuitu ſcientiæ inſignes, & ea velocitate terrena deſerentes, atque ad cæleſtia feſtinantes. Dividens ungulam, id eſt, habens boni & mali diſcretionem: & ruminans, hoc eſt, ſedula memoria præcepta Dei meditans.

Cur per ubera Eccleſiæ ſancti Doctores ſignificentur.

Cur duo ubera Eccleſiæ.

Eccleſ. 12. 11.

Per Capream Chriſtus bene intelligitur, & etiam Doctores Eccleſiæ.

℣. 4. *Collum tuum ſicut turris eburnea*. Doctores ſancti, qui deſignantur per ubera, ipſi deſignantur & per *collum*. Nam & per arterias colli vox egreditur, & *colli* miniſterio cæteris membris vitalia alimenta miniſtrantur: ſic & ſancti Doctores & verba vitæ populis annuntiant, & alimenta doctrinæ cæleſtis eos nutriunt. *Collum* ergo Eccleſiæ *turri eburneæ* comparatur: quia ſancti Doctores eidem Eccleſiæ & pulchritudinem & robur præſtant; pulchritudinem quidem, quæ per candorem eboris deſignatur, caſte & ſincere vivendo: robur vero præſtant, quod ſignificatur per turrim, quando eamdem Eccleſiam contra tentationes diaboli vel impetus hæreticorum muniunt.

Cur Doctores ſancti per collum & turrim eburneam deſignentur.

Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Id eſt, ipſi Doctores, qui per collum deſignati ſunt, deſignantur & per oculos. Ipſi enim quaſi *oculi* univerſo corpori Eccleſiæ provident, & iter quod ingredi debeant, oſtendunt. Hi *oculi* Eccleſiæ comparantur *piſcinis*, ædificatis in porta civitatis *Heſebon*: quia ſancti Doctores populos in Chriſtum credentes, vitali lavacro abluunt, & ſalutaris doctrinæ potu reficiunt. *Filia* autem *multitudinis* vocatur *Heſebon* juxta litteram, ob multitudinem confluentium inibi populorum. Sic & ſancta Eccleſia recte dicitur *filia multitudinis*: quia numeroſitatem quotidie colligit Gentium. *Heſebon* autem interpretatur cingulum mœroris. *Oculi* ergo Eccleſiæ *piſcinis Heſebon* comparantur: quia ſancti Doctores, neglectis caducis ſæculi gaudiis, cingulo mœroris ſe conſtringunt: quia *caſte & ſobrie vivunt in hoc ſæculo*, & pro ſuis erratibus deflent; quatenus in præſenti ſæculo lugentes, ad vera æternaque poſſint pervenire gaudia. In *porta* autem *Heſebon* hæ *piſcinæ* eſſe dicuntur: quia nullus Eccleſiam ingredi valet, niſi prius aqua baptiſmatis abluatur, & niſi fonte ſalutaris doctrinæ potetur. Hoc etiam ſignificabat labrum æneum, quod Salomon in porticu templi poſuerat, ut Sacerdotes ingreſſuri templum, & hoſtias immolaturi, ibi corpora abluerent.

Doctores oculi Eccleſiæ.

Cur Eccleſia dicatur filia multitudinis.

Heſebon interpretatur cingulum mœroris.

Tit. 2. 12.

3. Reg. 7. 23.

Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum. Quia naſo fœtores & bonos odores diſcernimus, recte per naſum Eccleſiæ iidem ſancti Doctores intelliguntur. Ipſi enim ſagaciter diſcernere noverunt fragrantem Catholicæ fidei doctrinam, & lethiferum hæretici erroris fœtorem. Nam & in divinis chariſmatibus, quæ per Spiritum ſanctum diſtribuuntur, dicitur: *Alii datur per Spiritum diſcretio ſpirituum*. *Naſus* ergo Eccleſiæ *turri Libani* comparatur: quia ſancti Doctores & ſummum locum in Eccleſia tenent, ac veluti in Libano monte conſiſtunt, & defendunt Eccleſiam a malignorum ſpirituum incurſibus. Hæc *turris* contra Damaſcum eſſe dicitur. Damaſcus metropolis civitas eſt Syriæ, quæ quondam contra filios Iſrael, ut pote fortiſſimos & crudeliſſimos reges habens, dimicabat. Interpretatur autem Damaſcus, ſanguinis potus, vel ſanguinis oculus. Ferunt ibi Abel interfectum, ideoque ſignificat poteſtates hujus ſæculi, quæ ſanguinis potum ſitiunt: quia voluptatibus & illecebris carnis & ſanguinis delectantur. Significat etiam aereas poteſtates, quæ animarum noſtrarum cruorem ſitiunt. Contra Damaſcum ergo eſt hæc turris: quia hæc Eccleſia ſemper diabolo & membris illius, adjutorio Chriſti munita reſiſtit.

Per naſum Eccleſiæ ſancti Doctores intelliguntur.

1. Cor. 12. 10.

Damaſcus interpretatur ſanguinis potus vel ſanguinis oculus.

Dæmones animarum ſanguinem ſitiunt.

℣. 5. *Caput tuum ut Carmelus*. *Caput* ergo Eccleſiæ, principalitas mentis fidelium intelligitur; nam ſicut capite membra reguntur cætera: ita mente cogitationes diſponuntur. Bene autem *caput* Eccleſiæ *Carmelo* comparatur. Carmelus enim, qui & Carmel dicitur, interpretatur cognitio vel ſcientia circumciſionis. Ergo caput Eccleſiæ Carmelo aſſimilatur: quia novit circumciſionem aliquando corporaliter celebratam, nunc ſe ſpiritualiter obſervare debere, juxta quod Propheta dicit: *Circumcidimini Domino in cordibus veſtris*. Hanc ſententiam circumciſionis non habuerunt Judæi, ideoque reprehenduntur a beato Stephano Protomartyre dicente: *Dura cervice & incircumciſi cordibus & auribus, ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis*. In libro quoque Regum legitur, quod Elias in montem Carmeli aſcenderit, & ibi orando aridam terram cæleſtibus pluviis irrigaverit poſt longam trium annorum & ſemis ſiccitatem. Quæ hi-

Carmelus interpretatur ſcientia circumciſionis.

Jerem. 4. 2.

Act. 7. 51.

3 Reg. 18. 45

Elias interpretatur Deus meus Dominus, & Chriſtum ſignificat.

ſtoria pulchram redolet allegoriam ; nam Elias qui interpretatur Deus meus Dominus , Chriſtum ſignificat , qui cum ſit Deus & Dominus omnium & totius creaturæ , ſpecialiter ſuus , id eſt , proprius eſt Deus , & Dominus Eccleſiæ . Hic in Carmelum aſcendit , quando per gratiam ſuam mentes fidelium ſuorum conſcendit , & per eos arenti mundo gratiarum ſuarum pluvias tribuit . Recte ergo (ut dictum eſt) caput Eccleſiæ Carmelo monti comparatur : quia mens ſanctorum quadam converſatione ſublimis eſt, & Chriſto in ſe aſcenſum præbet per profectum virtutum.

Et coma capitis tui , ut purpura regis vincta canalibus . Si per caput Eccleſiæ mens accipitur, per comas capitis cogitationes mentis debemus accipere , quæ aſſidue de illa prodeunt .

Purpureus color myſterium Dominicæ Paſſionis ſignificat.

Purpureus vero color, qui ſanguinis habet ſpeciem , myſterium Dominicæ Paſſionis ſignificat. Juxta litteram quod dicit , *purpura regis vincta canalibus* , ſignificat lanam jam purpureo colore confectam, & necdum in fila deductam, ſed adhuc in canalibus conſtitutam, quas Græci [illegible] vocant , in quibus ſanguis conchyliorum ſolet deſluere , & lanam in purpureum colorem vertere.

Canales humilitatem ſanctorum ſignificant.

Myſtice canales iſti humilitatem ſanctorum ſignificant, in quibus æterni Regis purpura tingitur , cum ſancti quique humilitatem ſui Redemptoris imitando, paſſionum illius conformes fieri ſatagunt ; quatenus in purpuræ dignitatem vertantur, id eſt, laborantes pro Chriſto , mereantur coronari & regnare cum Chriſto . *Vincta* autem hæc purpura eſſe dicitur: quia ſanctorum præcordia fixa ſunt & ſtabilita in timore & amore Redemptoris ſui , nec unquam a charitate ejus ſeparari poſſunt.

℣. 6. *Quam pulchra es, & quam decora chariſſima, in deliciis* ! *Quam pulchra es* , ſcilicet in fide, & *decora* in operatione , *chariſſima in deliciis*. Supra dictum eſt de eadem Eccleſia : *Pulchra ut luna , electa ut ſol , terribilis ut caſtrorum acies ordinata* : hic vero dicitur , *pulchra & decora chariſſima, in deliciis*. Quæ quaſi contraria eſſe videntur ; nam ordinatam eſſe velut caſtrorum aciem, & eſſe in deliciis, repugnat : quia deliciæ fortitudinem militum ſolent enervare . Sed ſancta Eccleſia utrumque agit ; ordinata eſt velut caſtrorum acies, quia infidelibus hæreticis reſiſtit , & malignos ſpiritus ſua ſanctitate & perfectione terret : in deliciis etiam eſt , quia ſuavitatem ſupernæ dulcedinis aſſidue palato mentis deguſtat, & inter preſſuras hujus ſæculi illa adipiſci deſiderat, & continue illis ſatiari . Unde merito illa quæ talis eſt , Sponſo ſuo Chriſto *chariſſima* eſſe dicitur.

Statura Eccleſiæ eſt perfecta ejus rectitudo.

℣. 7. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ*. Statura Eccleſiæ eſt perfecta ejus rectitudo ; neque enim ad vitia incurvatur , ſed recta & immobilis perſiſtit . Unde Pſalmiſta ex perſona peccantium dicebat : *Incurvatus ſum & humiliatus uſquequaque* . Et Propheta ſub ſpecie Jeruſalem , peccanti animæ de malignis ſpiritibus dicit : *Quia humiliaverunt te , & dixerunt animæ tuæ : Incurvare ut tranſeamus* . At contra ſancta Eccleſia recta ſtat, nec unquam incurvari conſentit , audiens ab Apoſtolo : *Vigilate , ſtate in fide , viriliter agite , & confortamini , & omnia veſtra in charitate fiant*. Et Dominus filiis Iſrael loquitur : *Ego ſum Dominus Deus veſter , qui eripui vos de ergaſtulo Ægyptiorum, ut incederetis recte*. Statura ergo Eccleſiæ palmæ aſſimilatur , quæ in omnibus quæ agit , ſemper in memoria ſupernam retinet remunerationem . Palma enim victricem ornat manum , & ideo ſignificat præmium illud , quod victoribus ſanctis in cæleſtibus eſt dandum .

Pſal. 118. 107.
Iſai. 51. 23.
1. Cor. 16. 13.
Exod. 6. 8.
Cur ſtatura Eccleſiæ palmæ aſſimilatur.

Et ubera tua botris . Ubera Eccleſiæ (ut ſuperius dictum eſt) ſunt Doctores ſancti , qui lacte ſimplicis doctrinæ regeneratos in Chriſto nutriunt . Sed hæc ubera botris aſſimilantur, quando iidem Doctores perfectis perfectiora denuntiant, ſicut Apoſtolus loquens ſimplicioribus dicebat : *Non potui vobis loqui tanquam ſpiritualibus, ſed tanquam carnalibus , tanquam parvulis in Chriſto lac potum vobis dedi, non eſcam*. Ecce ubera lactis plena ; quæ ubera in botros ſunt verſa, cum diceret : *Nos prædicamus Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam , & loquimur ſapientiam inter perfectos*.

Ubera Eccleſiæ ſunt ſancti Doctores.
1. Cor. 3. 1.

℣. 8. *Dixi : Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus ejus*. Ut oſtenderetur omnis hæc excellentia & magnitudo donorum Eccleſiæ de Dei gratia venire , introducitur idem Sponſus dicens : *Aſcendam in palmam* ; quaſi diceret : Inde habes ubera ad nutriendos parvulos , unde etiam habes botros , quibus perfectioribus perfectiorem propines doctrinam : quia ego mea gratia in te aſcendi , & hanc tibi perfectionem conceſſi . *Aſcendam* (inquit) *in palmam* . *Palma* Eccleſiam ſignificat, vel etiam animam cujuſcumque fidelis , qui memor eſt Domini Dei ſui, qui dicit : *Confidite, ego vici mundum*. Ipſa quoque omnium vitiorum & iniquitatis victrix eſſe ſtudet . Bene autem in palmam hic aſcendiſſe dicitur, cum ſuperius in hortum deſcendiſſe legatur . Dixit enim Eccleſia : *Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum*. Idem eſt hortus quod & palma , videlicet una eademque Eccleſia . Sed in eam Dominus deſcendit , & ad eam aſcendit : Deſcendit in eam, copiam ſuæ gratiæ illi de cæleſtibus mittendo ; aſcendit ad illam , dona ſua in ea incrementando , eamque quibuſdam profectibus , veluti quibuſdam gradibus ad celſiora ſublevando. Sed & hoc de natura palmæ eſt ſciendum , quod in inferioribus aſpera eſt , in ſuperioribus pulcherrima decore foliorum , & pulchritudine fructuum . Sic & ſancta Eccleſia in inferioribus aſperitatem laborum & paſſionum ſuſtinet pro Chriſto : in ſuperioribus vero, hoc eſt , in cæleſtibus pulchritudinem & ſuavitatem expectat præmiorum . Poteſt & per palmam arbor Dominicæ crucis exprimi , in quam Redemptor noſter pro humani generis redemptione aſcendit, & in qua hoſtem humani generis ſuperavit. Ait ergo , *Aſcendam in palmam*, id eſt, per meos Prophetas locutus ſum, & promiſi me ad Paſſionem venturum , & meam Eccleſiam redempturum . *Apprehendam* (inquit) *fructus ejus*, id eſt, fructus bonorum operum & laborum, quibus Eccleſia deſudat, remunerando. Vel etiam ſecundum meum ſenſum , quo per palmam crux intelligitur : *Apprehendam fructus ejus*, id eſt , impleto triumpho Paſſionis, veniam ad gloriam Reſurrectionis, & Apoſtolis meis ſpiritualia dona concedam.

Joan. 16. 33.
Cur Chriſtus in Eccleſiam deſcenderit, & ad eam aſcenderit.
Eccleſia palmæ comparata.
Per palmam arbor Dominicæ crucis exprimitur.

Et erunt ubera tua ſicut botri vineæ . Hoc ſuperius jam expoſitum eſt ; nam ubera Eccleſiæ Doctores ſunt , cum parvulos ſimplici doctrina nutriunt : ſed botri vineæ efficiuntur , cum perfectioribus ſublimia quæque annuntiant . Nam beatus Paulus uno eodemque tempore ubera & botros habuit, quando de Chriſto loquens dixit : *Quorum patres, & ex quibus Chriſtus* ; ecce ubera , id eſt , ſimplex de Chriſto prædicatio : ſed

Quando Doctores ſancti ubera ſunt Eccleſiæ , quando botri.
Rom. 9. 5.

hæc ubera in ſuaviſſimum & fortiſſimum vinum converſa ſunt, cum ſubjunxit: *Qui eſt Deus ſuper omnia benedictus in ſæcula.*

℣. 9. *Et odor oris tui ſicut malorum. Guttur tuum ſicut vinum optimum.* Os & odor Eccleſiæ, eſt præſens ejus prædicatio, quæ fama vel ſcripto ad abſentes ejus pervenit: *guttur* vero eſt vox ipſa prædicatoris, quæ in præſenti auditur. *Odor* ergo *oris* Eccleſiæ odoribus malorum comparatur: quia ipſa fama prædicationis plena eſt ſuavitatis & gratiæ. *Guttur* vero *vino optimo* aſſimilatur: quia ipſa vox prædicantium magnam in ſe virtutem auditoribus oſtendebat. Quod vero malorum odor in novitate eſt, vini vero in vetuſtate, ſignificat prædicationem Eccleſiæ & in ſui novitate, & etiam in ſui perfectione omnem habere ſuavitatem & gratiam.

Dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque & dentibus illius ad ruminandum. Vox Eccleſiæ eſt, quæ audiens ſe laudari a Sponſo gratulabunda reſpondet, dicens: *Dignum dilecto meo ad potandum*; ac ſi diceret: Sponſus meus guttur meum vino optimo comparavit, & illud *vinum dignum* eſt *ad potandum* ipſi *dilecto meo*; hoc eſt, prædicatio Evangelica, quam in ore meo poſuit, per ipſum, & non per alium annuntiari debet in mundo; neque enim per alium decebat myſteria regni cæleſtis prædicari mundo, quam per *Mediatorem Dei & hominum. Et labiis* (inquit) *& dentibus illius ad ruminandum.* Labia & dentes Sponſi, ut ſupra dictum eſt, Doctores ſancti ſunt. Illud ergo vinum optimum ruminandum eſt labiis & dentibus Sponſi: quia prædicatio Evangelica tradita a Deo, Doctoribus tractanda & exponenda eſt. Nec abſurdum eſt, quod cum vinum potetur & non ruminetur, hic tamen dicitur *labiis & dentibus ruminandum*, quod magis ad cibum, quam ad potum pertinet. Nam ſancti Doctores vinum ſpirituale ruminant, quando præcepta Evangelica diligenter exquirunt, & crebra meditatione inveſtigant, atque invicem conferunt.

Prædicatio Evangelica per Chriſtum, non per alium annuntiari debuit in mundo. Timot. 2. 5.

℣. 10. *Ego dilecto meo, & ad me converſio ejus.* *Ego dilecto meo*, ſubaudi, obſequium juſtitiæ & devotionis impendo, illi & non alteri fidem & ſervitutem meam promitto. *Et ad me converſio ejus*, ut me in præſenti inter labores & ærumnas hujus vitæ tueatur, & in futuro ad gaudia vitæ cæleſtis introducat. Poteſt etiam hæc eſſe vox Synagogæ ex perſona ſanctorum Patrum, adventum Chriſti deſiderantium. Ac ſi diceret: Scio (inquit) illum ſpirituali præſentia mihi ſemper adeſſe, & ideo *ego dilecto meo* omni devotione famulari cupio: ſed tandem *ad me converſio ejus*, quia opto ut tandem, ſicut promiſit, in mea ſubſtantia mihi appareat. Nam dixerat ſupra Sponſus: *Aſcendam in palmam*, id eſt, promiſerat ſe in carne venturum, & in mea ſubſtantia hominem mundo manifeſtandum.

℣. 11. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ejuſdem Synagogæ vox eſt. *Veni dilecte mi*, id eſt, appare per aſſumptum hominem. Tale eſt & illud Pſalmiſtæ: *Excita potentiam tuam, & veni.* Et Iſaias: *Utinam dirumperes cælos, & venires. Egrediamur in agrum.* Ager mundus iſte eſt. *Egrediamur* (inquit) *in agrum*, id eſt, prædicemus mundo. *Commoremur in villis*, hoc eſt, ipſis quoque Paganis fidem tuam annuntiemus. Nemo neſcit Paganos a villa dictos: quia πάγος Græce, villa dicitur Latine; inde Pagani dicti, quia longe ſunt a civitate Dei. Poteſt & vox Eccleſiæ eſſe: *Veni dilecte mi*; ac ſi diceret: Jam myſterio Aſcenſionis aſſumptum hominem ad cælos ſublevaſti: ſed *veni*, divinæ Majeſtatis præſentia me ſæpius viſitando. *Egrediamur in agrum*, eodem ſenſu quo & ſuperius: prædicemus tuæ Incarnationis fidem mundo. *Commoremur in villis*, id eſt, etiam ignorantibus te Paganis tuam fidem annuntiemus, nec in tranſitu tantum, ſed commoremur ibi, donec illos ex Paganis Catholicos, ex alienis tibi proprios faciamus.

Pſal. 79. 3. Iſai. 64. 1.

Pagani dicti, quod a civitate Dei longe ſunt.

℣. 12. *Mane ſurgamus ad vineas. Mane*, exortus eſt novæ gratiæ, quando videlicet tranſeuntibus tenebris infidelitatis, Evangelium mundo cœpit prædicari.

Videamus ſi floruit vinea, hoc eſt, inſpiciamus Eccleſiam, ſi jam prima fidei rudimenta ſuſcepit.

Si flores fructus parturiunt. Inſpiciamus etiam *ſi flores parturiunt fructum*, id eſt, ſi illi qui jam in Chriſtum crediderunt, idonei ſunt ad bene operandum. Nam flores emittit Eccleſia cum primum fideles ad fidem veniunt: flores vero fructus parturiunt, cum jam ipſa fide & dilectione bene operatur, ne ipſa fides otioſa ſit, vel mortua ſine operibus; nam ut Jacobus dicit: *Fides ſine operibus mortua eſt.*

Quando flores emittit Eccleſia, quando vero flores fructus parturiunt. Jacob 2. 26.

Si floruerunt mala punica. Mala punica (ut ſupra dictum eſt) rubicundum vel ſanguineum habent corticem, & ideo ſignificant Paſſionem Domini, vel membrorum ipſius. Dicit ergo, *Si floruerunt mala punica*, hoc eſt, ſi ſancti qui jam fide & opere perfecti ſunt, idonei etiam ſint imitari Paſſionem Chriſti, & pati pro illo. *Mala punica* erant illi, quibus Apoſtolus dicebat: *Vobis datum eſt non ſolum ut in illum credatis, verumetiam ut pro illo patiamini.*

Mala punica ſignificant paſſionem Domini, vel membrorum ejus.

Philip. 1. 29.

Ibi dabo tibi ubera mea. Ubera Eccleſiæ Doctores ſunt, qui fideles primum ad fidem erudiunt. Cum (inquit) ad vineas exierimus, *ibi dabo tibi*, o Sponſe, *ubera mea*, hoc eſt, ſpirituales tibi filios generabo. Unde adhuc ſubditur.

℣. 13. *Mandragoræ dederunt odorem in portis noſtris. Mandragora* herba eſt aromatica, cujus radix ſimilitudinem habet humani corporis. Poma ejus optimi ſunt odoris in ſimilitudinem pomi Matiani, quod noſtri terræ malum vocant. Hæc herba rebus medicinalibus aptiſſima eſt. Nam ferunt eos, qui incommodo vigiliarum laborant, hauſtu hujus pomi relevari, & poſſe dormire. Item ferunt eos, qui ob curam ſecandi ſunt, ſi exteriorem hujus pomi corticem biberint, non ſentire ſectionem vel aduſtionem; quæ omnia ſi quis myſtice diſquirere voluerit, ſpirituales ſenſus & Eccleſiæ convenientes ibi inveniet. Dicit ergo, *Mandragoræ dederunt odorem in portis noſtris.* Portæ Eccleſiæ ſunt Apoſtoli & eorum ſucceſſores: quia nemo civitatem Dei (id eſt, Eccleſiam) intrat, niſi per ſanctos Doctores aqua baptiſmatis regeneratus, & vitali doctrina inſtructus fuerit. De his portis Pſalmiſta dicebat: *Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Jacob. Mandragoræ* autem fragrantiam virtutum deſignant. *In portis* ergo Eccleſiæ *mandragoræ odorem dederunt*, quando Apoſtoli vel ſucceſſores eorum famam ſuaviſſimæ opinionis, & odorem virtutum longe lateque ſparſerunt. Ideoque invitat Sponſum ſuum Eccleſia, ut veniat: quia jam nomen ejus longe lateque per Apoſtolos annuntiatur, & odor prædicationis Chriſti longe lateque diſpergitur.

Quid ſit Mandragora & ad quid apta.

Cur Apoſtoli & eorum ſucceſſores portæ Eccleſiæ dicantur.

Pſal. 86. 2.

Omnia, poma nova & vetera, dilecte mi, ſervavi tibi, id eſt, præcepta vel promiſſa veteris Teſtamenti & novi ſervavi tibi o dilecte mi. Sciebat enim omnia quæ in veteri Teſtamento annuntiata ſunt, nonniſi per Chriſtum & in Chriſto poſſe compleri, ideoque dicebat: *Servavi tibi poma nova & vetera*, hoc eſt, te expecto, ut per te impleantur in novo Teſtamento, quæ prædicta ſunt in veteri. Unde & in Paſſione ſua jam pendens in cruce, *Cum guſtaſſet acetum, dixit, Conſummatum eſt*; Et poſt Reſurrectionem Apoſtolis: *Neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & pſalmis de me*. Poſſunt etiam poma nova & vetera juſtorum perſonæ intelligi, qui vel in veteri vel in novo Teſtamento fuerunt. Dicit ergo Eccleſia, *Servavi tibi nova & vetera*, id eſt, juſtos qui in veteri Teſtamento præceſſerunt, vel in novo ſubſecuti ſunt, tibi ſervavi; ut per te laborum ſuorum præmia perciperent. Nullus enim juſtorum regnum cælorum intrare valuit, niſi per Chriſtum: quia ipſe primus aſcendit, & ſequentibus ſuis membris cælum aperuit.

Omnia in veteri teſtamento annuntiata per Chriſtum, & in Chriſto complenda ſunt.

Joan. 19. 30.
Luc. 24. 44.

Nullus regnum cælorum intravit, niſi per Chriſtum.

CAPUT OCTAVUM.

ỽ. 1. **Q***Uis mihi det te fratrem meum ſugentem ubera matris meæ?* Ex his verbis intelligitur totum hoc carmen divinum eſſe & ſpirituale, & nihil in ſe quod juxta litteram intelligi poſſit, habere. Quæ enim umquam amatrix hoc optavit, ut is quem diligit, parvulus efficiatur, & ejus frater; & in infantem verſus, fugat ubera matris ſuæ? Eſt ergo vox illius Eccleſiæ, quæ adventum Chriſti præceſſit, quam Synagogam, id eſt, congregationem appellamus. *Quis* (inquit) *mihi det te fratrem meum ſugentem ubera matris meæ?* Et eſt ſenſus: Tu qui modo es *in ſinu Patris*, quis det ut homo efficiaris, & particeps ac conſors meæ naturæ exiſtens, frater meus appelleris? Nam ipſe ſe fratrem Apoſtolorum vocare dignatus eſt, dicens per Pſalmiſtam: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*; & poſt Reſurrectionem mulieribus: *Ite* (inquit) *nuntiate fratribus meis*. *Sugentem ubera matris meæ*, inquit, hoc eſt, implentem omnia, quæ naturæ humanæ conveniunt, excepto peccato. Nam mater Synagogæ in hoc loco ipſa natura humana intelligitur, de qua ipſa Synagoga exorta eſt. *Sugentem* (inquit) *ubera matris meæ*, id eſt, ſuſtinentem omnia, quæ humanæ fragilitati competunt.

Cantica Canticorum nihil in ſe quod juxta litteram intelligi poſſit, habent.

Joan. 1. 18.

Pſal. 21. 23.

Matth. 28. 10.

Ut inveniam te foris, hoc eſt, ut hominem factum in aperto videam. Quaſi enim intus erat Deus, cum jam in ſinu Majeſtatis Paternæ lateret: ſed foris inventus eſt, quando homo factus viſibilem ſe hominibus præbuit, & incomprehenſibilis voluit comprehendi.

Verbum Dei quando intus erat, & quando foris inventum.

Et deoſculer te. *Et deoſculer te*, inquit, id eſt, manifeſta te aſpiciam viſione, quem nunc tantum in fidei teneo oſculo; quod initio hujus carminis optavit, dicens: *Oſculetur me oſculo oris ſui*, id eſt, per ſemetipſum jam veniat, ut mihi appareat. Quaſi enim per Prophetas oſculabatur Eccleſiam dilectus, cum adventum ſuum per eos repromitteret. Optat ergo ut per ſeipſum veniens illam oſculetur, hoc eſt, ut in carne ſua præſentiam exhibeat.

Cant. 1. 1.

Et jam me nemo deſpiciat. Quaſi enim deſpecta erat ante Synagoga, quam Chriſtus veniret: quia jam legalibus obſervationibus dedita, ſub typo & figura, & non in veritate adventum Chriſti prædicabat. At poſtquam Jeſus apparuit, & adventus ſui gratia mundum illuſtravit, *Jam nemo deſpexit* eam; quinimmo *terribilis ut caſtrorum acies* hoſtibus ſuis fuit: quia per univerſum mundum Chriſtum prædicavit, & mundanum imperium ſibi ſubdidit. Nec mirum videri debet, ſi nunc Eccleſiam Synagogam dicimus; una eſt enim Eccleſia in præcedentibus, & in ſequentibus Patribus.

Cur antequam Chriſtus adveniret quaſi deſpecta eſſet Synagoga, poſt adventum ejus e contra.

Una eſt Eccleſia in præcedentibus & in ſubſequentibus Patribus.

ỽ. 2. *Apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ*. O dilecte! per fidem & charitatem tibi adhærendo, *ducam te in domum matris meæ*. Mater Eccleſiæ, hoc in loco cæleſtis illa Jeruſalem intelligitur, de qua Paulus dicit: *Illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra*. *Ducam te* (inquit) *in domum matris meæ*, id eſt, proſequar te revertentem in cælum, poſt actum Incarnationis tuæ & Paſſionis myſterium. *Ducam* autem *te*, inquit, pro eo quod eſt, deducam & proſequar: quia aſcendentem Dominum in cælos Apoſtoli oculis deduxerunt, & quouſque eum nubes ſuſcepit, pio aſpectu proſecuti ſunt, donec Angeli aſſiſtentes dixerunt: *Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cælum? Hic Jeſus qui aſſumptus eſt a vobis in cælum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum*.

Mater Eccleſiæ eſt cæleſtis Jeruſalem.
Galat. 4. 26.

Act. 1. 11.

Ibi me docebis. Hoc ad ſuperiora refertur, ubi dicitur, *Inveniam te foris*. Cum (inquit) te foris invenero, hoc eſt, cum te in aſſumpta carne aſpexero, *ibi docebis me*: quia ad omnia quæ interrogare voluero, reſpondebis. Nam ſæpe etiam volentes interrogare Apoſtolos Dominus præveniebat, eoſque inſtruebat. Poteſt & ad hunc locum jungi, ubi dicit, *Ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis*. Cum (inquit) cælo receptus fueris, & me quoque in cælum tecum aſſumpſeris, *ibi me docebis*, & in omnem veritatem induces, quod impoſſibile eſt homini in præſenti vita poſſe conſequi. Hinc eſt quod Dominus repromittit Apoſtolis, dicens, *Venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis, ſed palam de Patre annuntiabo vobis*. Ergo *ibi me docebis*, id eſt, te & Patrem mihi aperta viſione revelabis, hoc eſt, Divinitatem tuam mihi facie ad faciem oſtendes.

Marc. 9.

Joan. 16. 25.

Et dabo tibi poculum ex vino condito. *Per vinum* fervor charitatis & dilectionis intelligitur. *Dabo* (inquit) *tibi vinum*, hoc eſt, oſtendam quam ferventiſſima charitate te diligam. Et hoc *vinum* non ſimplex erit, ſed *conditum*, bonis videlicet operibus & virtutibus. Nam amor Dei, ſicut beatus Gregorius dicit, nunquam eſt otioſus, operatur magna ſi eſt; ſi enim operari renuit, amor non eſt. Vinum enim conditum, eſt dilectio cum operatione. Unde & Dominus in Evangelio: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit*. Probatio ergo dilectionis exhibitio eſt operis.

Per vinum fervor Charitatis intelligitur.

S. Gregorius. Homil. 30. in Evang.

Vinum conditum eſt dilectio cum operatione.

Joan. 14. 23.

Et muſtum malorum granatorum meorum. Malum granatum idem eſt, quod & malum punicum. Dicitur autem malum granatum, eo quod multitudine granorum ſit plenum: Malum punicum, eo quod in Africa plurimum abundat. *Punica* enim ipſa eſt Africa. Habet autem corticem ſanguinei coloris, & ideo (ut ſæpe dictum eſt) figuram tenet Dominicæ Paſſionis. *Muſtum* enim *malorum granatorum*, eſt dilectio ſanctorum Martyrum, qui in tantum Deum dilexerunt, ut pro illo mori non dubitarent. Et bene muſtum dicitur, non aliud quodlibet pocu-

Malum granatum & malum punicum idem ſunt.

Per muſtum malorum granatorum dilectio ſanctorum martyrum deſignatur.

poculum : quia muſtum ferventiſſimum eſt, itaut in nimio fervore omnem ſordem ex ſe excoquat & purget. Dabit ergo Eccleſia Dilecto muſtum malorum granatorum ſuorum, id eſt, oſtendet in paſſionibus ſanctorum Martyrum, quanta charitate Chriſtus diligatur.

S. Greg. in cap. 2. Cant. Cant.

Quid per lævam, quid per dexteram intelligatur.

℣. 3. *Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Per *lævam* (ut beatus Gregorius dicit) omnia proſpera præſentis vitæ accipiuntur : per *dexteram* vero futura beata vita in cælis accipitur. *Lævam* ergo Sponſi Eccleſia *ſub capite* habet, *& dextera* illam *amplexatur:* quia quæcumque proſpera præſentis ſæculi blandiuntur, pro nihilo deputat : cuncta quæ temporaliter arrident, deſpicit ; & dum ad ſolam ſupernæ beatitudinis viſionem tendit, illam ſolummodo amplexari deſiderat.

℣. 4. *Adjuro vos filiæ Jeruſalem, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit.* Habet Eccleſia quoſdam in ſe, qui baptiſmo Chriſti ſunt renati, & nomine Chriſtianitatis titulati, moribus tamen & converſatione ſæculo ſerviunt, & Eccleſiam ſuaviſſima ſopitam quiete inquietare, atque ad perferendos tumultus excitare nituntur. Hi ergo propter gratiam myſteriorum Chriſti, quæ perceperunt, *filiæ Jeruſalem* appellantur in hoc loco, cum tamen moribus contraria agant. Et *adjurat* eos Sponſus, *ne ſuſcitent vel evigilare faciant dilectam*, hoc eſt, ne illam in ſomno dulciſſimæ quietis poſitam, hoc eſt, in contemplatione ſui Conditoris ſua inquietudine *excitent*, & ad ſolicitudines & curas ſæculi *evigilare* compellant. *Donec ipſa velit*, hoc eſt, donec peracto officio debitæ ſervitutis, qua in pſalmis, hymnis & canticis ſpiritualibus Deo famulatur, admoneatur iterum cura corporeæ fragilitatis ad uſum ſæculi redire.

℣. 5. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?* Vox Synagogæ admirantis Eccleſiam de Gentibus congregatam. *Quæ eſt*, inquit, *iſta*, id eſt, qualis eſt, quanti meriti, *quæ aſcendit de deſerto?* Derelicta enim fuerat a Deo per idololatriam, & veritatis ignorantiam. Aſcendebat ergo virtutum gradibus de deſerto, hoc eſt, de errore infidelitatis, in quo ad tempus derelicta fuerat. *Deliciis affluens*, id eſt, virtutibus abundans. *Innixa*, inquit, *ſuper dilectum ſuum*, id eſt, fiducialiter agens in Chriſto, & omnes virtutes ſuas, & cuncta bona ad ejus gratiam referens. Sciebat ſe nihil ſuis viribus

1. Cor. 15. 10. boni implere poſſe, ideoque cum Apoſtolo dicit: *Gratia Dei ſum id quod ſum.* Et notandum quod dicit: *Super dilectum ſuum:* nam Synagoga ſola putabat ſe habere cognitionem Dei, cæteris Gentibus in ignorantia deſtitutis. *No-*

Pſal. 75. 2. *tus* enim, ut ait Pſalmiſta, *in Judæa Deus, in Iſrael magnum nomen ejus.* Sed ita miranti reſpondet Synagogæ ipſius Sponſus & dilectus quod ſequitur.

Arbor malus crucem Domini ſignificat, ſub qua ſuſcitata eſt Synagoga.

Sub arbore malo ſuſcitavi te. Arborem malum, crucem Dominicam debemus accipere, ſub qua arbore *ſuſcitata eſt* Synagoga: quia ipſa a prævaricatione originalis peccati, & a poteſtate diaboli per crucem Chriſti redempta eſt; ibi *ſuſcitata eſt* quæ peccatis mortua erat. Et bene arborem mali dicit ; nam & ſupra dilectum huic arbori Chriſtum comparavit, dicens: *Sicut malum inter ligna ſilvarum, ſic dilectus meus inter filios.*

Ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua. Matrem & genitricem Synagogæ, majorem & principaliorem Judaicæ plebis partem dicit, quales erant Scribæ & Phariſæi, qui *Matth. 27. 2.* Chriſtum Pilato tradiderunt, qui reliquam plebem tanquam mater & genitrix regere debebant & erudire ; & quales erant illi, qui ſuadentibus illis Principibus improbe acclamabant: *Crucifige crucifige eum.* Hæc ergo *ma-* *Joan. 19. 6.* *ter* Synagogæ *ſub arbore malo corrupta eſt* & *violata*, quando ſe ſuoſque poſteros crudeli maledictione conſtrinxit, dicens: *Sanguis ejus ſu-* *Matth. 27. 25.* *per nos, & ſuper filios noſtros.* Nam & ipſi ſub cruce Chriſti erant, licet non fide & devotione, tamen crudelis vindictæ ſibi & ſuis poſteris imprecatione.

℣. 6. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum.* Quia (inquit) *ſub arbore malo ſuſcitavi te*, hoc eſt, quia in Paſſione mea in cruce te redemi, *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum*, hoc eſt, habeto me ſemper in memoria, & ne obliviſcaris mei, quanta pro tua ſalute pertulerim. *Pone me* (inquit) *ut ſignaculum ſuper cor tuum* per fidem, *pone me ut ſignaculum ſuper brachium tuum* per dignam operationem. Nam & nos quando aliquid in memoria habere volumus, ſignaculum digito vel brachio imponere ſolemus ; ut illo admoniti, illius rei, cujus curam habemus, recordemur. Et nos ut ſignaculum ſuper cor & brachium Chriſtum ponere debemus, ut ejus memoriam ſemper habeamus, & ut recte in illum credentes, fidem ipſam bonis operibus exornemus. Quod ſi fecerimus ipſe quoque nos velut ſignaculum aſſumet, & noſtri recordabitur, juxta quod Zorobabel Duci Judææ repromittit: *In die illa ſuſcipiam* *Aggæi. 2. 24.* *te Zorobabel ſerve meus, & ponam te ſicut ſignaculum in conſpectu meo.* Nam ſi nos beneficiorum ejus obliti fuerimus, nec ei dignas gratiarum actiones retulerimus, ipſe quoque noſtri obliviſcetur, ſicut de impio rege Jechonia dicitur: *Si fuerit Jechonias filius Joachim* *Jerem. 22. 24.* *regis Juda anullus in manu dextera mea, inde evellam eum.*

Si Chriſti recordemur, & ipſe noſtri recordabitur.

Quia fortis eſt ut mors dilectio, dura ut infernus æmulatio. Dilectio Chriſti fortis eſt ut mors. *Dilectio Chriſti fortis eſt ut mors.* Sicut enim mors animam a corpore ſeparat, & jam nihil concupiſcere, nihil in præſenti vita licet ambire : ita dilectio Chriſti quem vere pervaſerit, totum huic ſæculo mortificat, & quaſi inſenſibilem reddit, ſolumque pro Chriſto vivens, mundo mortuus eſt. Idem ſenſus eſt cum dicit: *Dura ut infernus æmulatio.* Nam ſicut infernus eos quos ſemel recipit, nunquam reſtituit, ſed ſemper retinet; ita verus Chriſti amor quem ſemel acceperit, nunquam dimittit ; unde Apoſtolus dicit: *Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti,* *Roman. 8. 35.* *tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* Sed & dilectio Chriſti hoc loco poteſt accipi, cujus *dilectio fortis fuit ut mors:* quia in tantum dilexit nos, ut pro nobis immortalis mortem ſuſciperet. *Dura fuit æmulatio* ejus, *ut infernus:* quia infernus neſcit miſereri, aut a pœnis miſerorum mitigari: ſic & Chriſti dilectio non potuit a miſericordia ceſſare, aut ullis improbitatibus perſecutorum removeri ab amore humani generis. Quidam hoc quod dicitur: *Dura eſt ut infernus æmulatio*, ad Synagogam proprie referunt, quæ Gen-

tes æmulabatur, & invidebat ſaluti eorum. Monet ergo Chriſtus hoc dicens, ut ab invidia ceſſet, & ſaluti Eccleſiæ congaudeat.

Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. Id eſt, dilectionis lampades, ſunt lampades ignis atque flammarum. Lampades dilectionis ſunt præcordia ſanctorum, in quibus veluti in vaſis dilectio habitat. Hæ ergo *lampades* ſunt *ignis & flammarum*: lampades quidem ſunt ignis, quia in corde ardent per amorem: lampades vero flammarum, quia exterius lucent per operationem.

Quomodo ſanctis ſiunt lampades ignis atque flammarum.

℣. 7. *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam*. Aquæ & flumina ſunt violentæ perſecutorum minæ, vel etiam blandimenta, quibus ſanctos a charitate Dei ſeparare nituntur. De quibus Dominus in Evangelio dicit, de viro qui ædificavit domum ſuam ſupra petram. *Venerunt flumina, flaverunt venti, & impegerunt in domum illam, & non cecidit; fuit enim ædificata ſupra petram*. *Aquæ ergo multæ non poterunt extinguere charitatem*: quia nulla tribulatio, nulla anguſtia ſanctos a charitate Dei ſeparare valebit.

Per aquas & flumina perſecutorum minæ & blandimenta intelliguntur.

Matth. 7. 25.

Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam. Hic verſiculus non eget expoſitione; nam nullius mundi ſubſtantiæ, nullæ opes comparatione dilectionis aliquid ſunt. Legimus quidem ſanctos ſua dimiſiſſe pro amore Chriſti: ſed tamen nihil ſibi videbantur dimittere in comparatione charitatis Chriſti, quem amabant. Unde Apoſtolus cum non ſolum terrenam ſubſtantiam, ſed & paternas traditiones dimitteret pro Chriſto, dicebat: *Hæc omnia contemno & arbitror ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam*, id eſt, ut amorem illius acquiram.

Philip. 3. 8.

℣. 8. *Soror noſtra parva eſt, & ubera non habet. Quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt?* Vox dilecti Synagogam alloquentis pro Eccleſia Gentium. *Soror noſtra*, inquit, id eſt, Gentium Eccleſia, *parva eſt, & ubera non habet*; & magna dignatione communicato cum Synagoga nomine, dicit: *Soror noſtra*; quia enim ex Judæis carnem aſſumpſit, ideo ſe quaſi Synagogæ contemperat & exæquat. *Parva eſt* (inquit) *ſoror noſtra*. Sicut alicujus hominis ætas deſcribitur: ſic & ætas deſcribitur Eccleſiæ. *Parva* enim erat Eccleſia adhuc de Gentibus congregata ſub ipſis Domini, & Apoſtolorum temporibus: quia & parvitate credentium *parva* exiſtebat; & ubera necdum habebat, id eſt, nequaquam prædicando ſpirituales Deo filios generare valebat. Dicit ergo quaſi conſilium Synagogæ requirens: *Quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt?* Allocutio Eccleſiæ eſt, vel cum intrinſecus occulta inſpiratione, vel exterius aperta prædicatione admonet Deus animam cujuſque fidelis. Et eſt ſenſus: *quando* per Apoſtolos meos *alloquar* Eccleſiam de Gentibus congregatam, *quid faciemus?* quomodo illi præcepta cæleſtia committemus? Utrum videlicet minima quæque præcepta illi committemus, an quo major efficiatur, perfectiora illi ſecretorum cæleſtium myſteria trademus? Nam Deus omnipotens pro menſura & capacitate mentis humanæ temperat verbum prædicationis, conſiderans vires & capacitatem auditoris. Sed Synagoga tacente, ipſe Sponſus pro ea reſpondit.

Ætas Eccleſiæ deſcribitur.

Deus pro capacitate mentis temperat verbum prædicationis.

℣. 9. *Si murus eſt ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis. Si* (inquit) ſoror noſtra *eſt murus, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea*. Ac ſi dicat: Cum cœperint Apoſtoli mei prædicare Eccleſiæ de Gentibus congregatæ, ſi tales fuerint auditores, qui merito perfectionis murus appellari poſſint, dum videlicet vel naturali ingenio præditi, vel philoſophica eruditione præſtantes, quaſi alios defendere & munire poſſint vice muri, *ædificemus ſuper* hunc talem *murum propugnacula argentea*, id eſt, addamus illis eloquia divinarum ſcripturarum. Nam ut Pſalmiſta dicit: *Eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum*. Si vero tales fuerint auditores, qui nequaquam hoſtibus reſiſtere poſſint, nec tela contra venientia repellere: ſed fuerint velut *oſtium*, ut ſimplicia annuntiantes, poſſint aliquos in Eccleſiam & ad fidem adducere, quales ſunt Sacerdotes minoris gradus, qui baptizando in Eccleſia, & divinis myſteriis initiando homines in Eccleſiam introducunt, *compingamus illud oſtium tabulis cedrinis*, id eſt, proponamus eis exempla præcedentium Patrum, qui veluti cedri, imputribilia videlicet ligna, id eſt, immarceſſibilia opera habent, & veluti tabulæ ſcientiæ & charitatis latitudine diffuſi ſunt. Latitudo enim tabularum, latitudinem cordis (in quo debet eſſe latitudo charitatis, vel ſcientiæ) ſignificat, dicente Pſalmiſta: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum*. His ergo cedrinis tabulis (id eſt, ſanctorum exemplis) compingamus illud oſtium; ut videlicet illorum imitando exempla, aliis Eccleſiam introeundi veluti oſtium, januam aperiant.

Pſal. 11. 7.

Pſal. 118. 32.

℣. 10. *Ego murus, & ubera mea ſicut turris*. Vox Eccleſiæ. Quæ cum audiſſet pro ſua ſalute conſulentem dilectum ſuum, ipſa læta reſpondit: *Ego ſum murus, & ubera mea ſicut turris. Ego* (inquit) *murus*: quia ego ſuper firmam petram fundata ſum, & glutine divinæ charitatis ſolidata. Sive murus ſum: quia de *vivis* & electis lapidibus (hoc eſt, ſanctis) ædificata ſum. *Et ubera mea ſicut turris*; quia tales intra me contineo, qui vice uberum alios nutrire poſſunt ſpirituali doctrina, & vice turris poſſunt alios defendere & munire; quique ſicut turres in muro eminenti: ſic ipſi merito doctrinæ & converſationis inter reliquos, membra mea præcellunt. Hoc autem non meis meritis, neque libertate mei arbitrii habeo, ſed dono & gratia Sponſi mei.

Quare Eccleſia murus dicatur.

Matth. 16. 18.

Ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens. Id eſt, ex quo ille ſanguinem ſuum pro me fudit, & repropitiando mihi Deum Patrem, diſſolvit inimicitias quæ erant inter Deum & hominem, mihique cæleſtia pacificavit. *Ex quo* ergo hanc *pacem reperi*, murus eſſe & ubera habere vice turrium merui.

℣. 11. *Vinea fuit pacifico*, id eſt, dilecto meo, qui eſt verus pacificus; quia per eum pacificata ſunt omnia quæ ſunt in cœlis, & in terra. Unde & a Propheta *Pater futuri ſæculi, Princeps pacis* appellatur: in cujus veri *pacifici* typo Salomon, id eſt, *pacificus*, auctor hujus carminis præceſſit. Huic ergo *fuit vinea*, id eſt, ſancta Eccleſia.

Per Chriſtum omnia pacificata.

Iſai. 9. 6.

In ea quæ habet populos. Hoc dicit, ut ſe de Eccleſia Gentium, non de Synagoga oſtenderet canere. Nam Synagoga unius gentis fuit tantum, Eccleſia vero habet populos: quia omnes Gentes intra capaciſſimum ſuum gremium capit & recipit.

Synagoga unius gentis fuit, Eccleſia vero habet populos.

Tradidit eam cuſtodibus. Cuſtodes hujus vineæ (id eſt, ſanctæ Eccleſiæ) ſunt Prophetæ, Apo-

Cuſtodes ſanctæ Eccleſiæ ſunt Prophetæ, Apoſtoli, & eorum ſucceſſ[ores]

ſtoli, Apoſtolorumque ſucceſſores. Sive etiam cuſtodes hujus ſæculi ſunt Angelicæ Virtutes, quæ ab incurſibus tentationum & dæmonum Eccleſiam cuſtodiunt.

Vir affert pro fructu ejus mille argenteos. Viros fortes dicit & perfectos: nam *vir* a virtute dicitur. Fructus Eccleſiæ, eſt cæleſtis vitæ remuneratio, pro qua ſancta Eccleſia in præſenti vita laborare non ceſſat. *Mille* autem *argentei* quos *pro fructu vir affert*, ſignificant omnia quæ in hoc mundo poſſideri poſſunt. Millenarius enim

Millenarius numerus pro ſumma perfectione ponitur.

numerus pro ſumma perfectione & plenitudine ponitur. *Vir* ergo *pro fructu* hujus vineæ *mille argenteos affert:* quia ſancti omnia ſua relinquunt, & pauperibus erogant; ut fructum hujus vineæ (hoc eſt, ſupernam mercedem) conſequantur. Tale eſt & illud quod Dominus in Evangelii parabola dicit? *Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro, quem qui invenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit omnia quæ habet, & emit agrum illum.* *Matth. 13. 44.*

℣. 12. *Vinea mea coram me eſt.* Vox Sponſi. Tu (inquit) dicis quod vineam meam tradidi cuſtodibus: tamen *vinea ſemper coram me eſt;* quia licet eam cuſtodibus meis commiſerim, ego tamen ſemper curam illius habeo, nec pro illa ſemper ſolicitus eſſe deſiſto, ſed ſum cum illa uſque ad conſummationem ſæculi.

Chriſtus Eccleſiæ ſemper curam habet.

Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus ejus. Mille ſubauditur argentei, quos pro vineæ dediſti fructu, *pacifici tui* ſunt; quaſi diceret: O anima fidelis, noli dubia eſſe pro æterna mercede, pro qua omnia tua dediſti: quia *mille* argentei *pacifici tui* ſunt, id eſt, manet te certa illa remuneratio, & verum inde fructum conſecutura es. Et *ducenti*, ſubaudi, argentei pacifici ſunt, *his, qui cuſtodiunt fructus ejus.* Sicut per millenarium plenitudo perfectionis, ſic & per centenarium ſumma perfectio deſignatur: quia centenarius de læva in dexteram transfertur. Ducenti ergo argentei, qui eſt duplicatus centenarius, ſignificant eos qui doctrina & ſancta operatione perfecti ſunt, qui juſte & pie vivendo ſemetipſos cuſtodiunt, & etiam prædicando alios convertunt. His ergo talibus ducenti argentei ſunt pacifici: quia duplicata in cœlis eos manet remuneratio; de qualibus per Danielem dicitur: *Et qui ad juſtitiam erudiunt multos, fulgebunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Hos enim Apoſtolus dupliciter jubet honorari, dicens: *Presbyteri qui in vobis ſunt, duplici honore digni habeantur, maxime qui præſunt vobis, & laborant in verbo.* *Daniel. 12. 3.* *1. Timot. 5. 17.*

℣. 13. *Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me audire vocem tuam.* Vox dilecti, ſponſam, id eſt, Eccleſiam alloquentis. O Eccleſia *quæ habitas in hortis*, id eſt, quæ excolendis virtutum germinibus inſiſtis. *Hortus* etenim Sponſi ipſa Eccleſia eſt, quam (ut ſuperius dictum eſt) crebro ſe promittit inviſere. Eccleſia ergo *in hortis habitat*: quia plantaria virtutum aſſidue nutrit; nec tranſitorie quaſi poſt modicum receſſura, ibi tugurium ponit, ſed fixa ſtatione ibi habitat. *Fac me* (inquit) *audire vocem tuam*, id eſt, prædica quibus vales Evangelium, præcepta meæ legis, ſimul & promiſſum cæleſtium præmiorum annuntia. Hoc enim mihi jucundum & delectabile eſt, ut audiam vocem tuam, hoc eſt, ut audiam te verba ſalutis æternæ annuntiantem. Sed *amici auſcultant te*, id eſt, Angelici ſpiritus vocem tuam audire delectant: quos tibi amicos feci effuſione ſanguinis mei, quoſque adjutores & protectores contra malignos ſpiritus inſtitui. Sive *amici*, id eſt, juſtorum ſpiritus *auſcultant*, quos de tuo cœtu ad me in cœleſtia aſſumpſi. Ipſi enim de tua prædicatione & fratrum ſalute congaudent. Reſpondet confeſtim ipſa ſponſa dilecto ſuo.

Hortus Chriſti ipſa eſt Eccleſia.

℣. 14. *Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum.* Mira reſponſio. Invitatur ad prædicandum, & ut Sponſus audiat vocem ejus; illa vero hortatur Sponſum ſuum ut fugiat. Sed magna eſt myſterii conſequentia. Nam quia ſuperius prædicta fuerat Chriſti Nativitas cum dixit: *Quis det te fratrem meum ſugentem ubera*: prædicta enim fuerat ejus Paſſio, ubi dictum eſt: *Sub arbore malo ſuſcitavi te;* nunc conſequenter hortatur Sponſum ut fugiat, hoc eſt, velociſſime per Aſcenſionem ad Patrem redeat. Et eſt ſenſus: jubes me prædicare: vis vocem meam audire, *fuge dilecte mi*, id eſt, impleto Incarnationis tuæ & Paſſionis myſterio, *revertere* ad cælum; ut non jam te ſicut hominem, ſed ſicut Deum ſuper omnia cogitare incipiam. Tunc enim audies vocem meam: quia tunc te liberius omni mundo prædicabo: Et hoc eſt quod Dominus in Evangelio dicit: *Ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam.* Expediebat enim Apoſtolis & omni Eccleſiæ ut Chriſtus rediret, & præſentiam corporalem abſentaret: quia dum in corpore præſens erat, non poterant eum ſpiritualiter amare, nec poterant eum, quem hominem cernebant, ut Deum inviſibilem & ubique præſentem cogitare. At poſtquam ipſe cælos aſcendit, cœpit eum Eccleſia ſpiritualiter diligere, & ſic jam Deum cogitare & prædicare. Et hoc eſt quod Apoſtolus dicit: *Etſi noveramus Chriſtum ſecundum carnem, ſed nunc jam eum non novimus.* Ergo *dilecte mi*, ſi vis ita me te prædicare, *fuge*, id eſt, recede ad cœleſtia; & qui fuiſti comprehenſibilis per humanitatem, efficere incomprehenſibilis per Divinitatem. Verumtamen ne me in præſenti ſine tua viſitatione deſeras: ſed dignare me crebra tua viſitatione requirere, mihique te ſæpius videndum præbere. Et hoc eſt quod dicit: *Similis eſto capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum.* Sicut (inquit) capreæ & hinnuli cervorum, indomita animalia, humanum conſortium refugiunt, & tamen crebrius in montibus videntur: ſic & tu poſt tuam Aſcenſionem, licet inviſibilis ſis, dignare mihi tamen ſæpius dono tuæ gratiæ apparere, & hoc *ſuper montes aromatum. Montes aromatum* ſancti Dei ſunt, excellentia ſanctæ converſationis cælo proximi, & odore ac fama virtutum longe lateque fragrantes; hinc Apoſtolus de ſe ſuique ſimilibus dicit: *Noſtra converſatio in cælis eſt;* & alibi: *Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco.*

Joan. 16. 7. *Expediebat Apoſtolis & omni Eccleſiæ ut Chriſtus in cælum rediret.* *2. Cor. 5. 16.* *Montes aromatum ſunt ſancti Dei.* *Philip. 3. 20.* *2. Cor. 2. 15.*

MAGNI AURELII CASSIODORII SENATORIS

De Inſtitutione Divinarum Litterarum.

PRÆFATIO.

CUM ſtudia ſæcularium litterarum magno deſiderio fervere cognoſcerem, ita ut multa pars hominum per ipſa ſe mundi prudentiam crederet adipiſci, graviſſimo ſum (fateor) dolore permotus, quod ſcripturis divinis magiſtri publici deeſſent, cum mundani auctores celeberrima procul dubio traditione pollerent. Niſus ſum ergo cum beatiſſimo Agapito Papa urbis Romæ; ut ſicut apud Alexandriam multo tempore fuiſſe traditur inſtitutum, nunc etiam in *a* Niſibi civitate Syrorum ab Hebræis ſedulo fertur exponi, collatis expenſis in urbe Romana profeſſos Doctores ſcholæ potius acciperent Chriſtianæ, unde & anima ſuſciperet æternam ſalutem, & caſto atque puriſſimo eloquio fidelium lingua comeretur.

Deſiderium beati Agapiti & Caſſiodorii inſtituendi Romæ ſcholas publicas pro ſacra ſcriptura addiſcenda.

Sed cum * per bella ferventia, & turbulenta nimis in Italico regno certamina, deſiderium meum nullatenus valuiſſet impleri: quoniam non habet locum res pacis temporibus inquietis; ad hoc divina charitate probor eſſe compulſus, ut ad vicem magiſtri introductorios vobis libros iſtos, Domino præſtante, conficerem, per quos (ſicut æſtimo) & ſcripturarum divinarum ſeries, & ſæcularium litterarum compendioſa notitia Domini munere panderetur. Minus fortaſſe diſertos, quoniam in eis non affectata eloquentia, ſed relatio neceſſaria reperitur. Utilitas vero magna ineſſe cognoſcitur, quando & per eos diſcitur, unde & ſalus animæ, & ſæcularis eruditio provenire monſtratur. In quibus non propriam doctrinam, ſed priſcorum dicta commendo, quæ poſteris laudare fas eſt, & prædicare glorioſum: quoniam quicquid de priſcis ſub laude Domini dicitur, odioſa jactantia non putatur. Huc accedit quod magiſtrum gravem pateris, ſi frequenter interroges; ad iſtos autem quoties redire volueris, nulla aſperitate morderis.

* *Ed. propter.*

Cur Caſſiodorius librum inſtitutionis divinarum litterarum conſcripſerit.

Quæ utilitas in libro inſtitutionis divin. litterarum inſit.

Priſcorum dicta laudare, & prædicare glorioſum.

Quapropter, dilectiſſimi fratres, indubitanter aſcendamus ad divinam ſcripturam per expoſitiones probabiles Patrum, velut per quandam ſcalam viſionis; ut eorum ſenſibus provecti, ad contemplationem Domini efficaciter pervenire mereamur. Iſta eſt enim fortaſſe ſcala Jacob, per quam Angeli aſcendunt atque deſcendunt, cui Dominus innititur, laſſis porrigens manum, & feſſos aſcendentium greſſus ſui contemplatione ſuſtentans. Quocirca, ſi placet, hunc debemus lectionis ordinem cuſtodire; ut primum tirones Chriſti, poſtquam pſalmos didicerint, auctoritatem divinam in codicibus emendatis jugi exercitatione meditentur, donec illis fiat, Domino præſtante, notiſſima: ne vitia librariorum impolitis mentibus inoleſcant: quia difficile poteſt erui, quod memoriæ finibus radicatum conſtat infigi.

Per ſacram ſcripturam, a ſ. Patribus expoſitam ad contemplationem Domini pervenitur.

Geneſ. 28. 12.

A qua ſcriptura libro tirones incipere debeant.

Felix quidem anima quæ tanti muneris ſecretum memoriæ finibus, Domino largiente, condiderit: ſed multo felicior, quæ vias intelligentiæ vitali indagatione cognoverit; eoque fit, ut & humanas cogitationes a ſe gnaviter expellat, & divinis eloquiis ſalubriter occupetur. Multos enim nos vidiſſe retinemus memoriæ firmitate pollentes, de locis obſcuriſſimis inquiſitos, exemplis tantum auctoritatis divinæ ſolviſſe propoſitas quæſtiones: quoniam in alio libro clarius eſt poſitum, quod alibi dictum conſtat obſcurius. Teſtis eſt Paulus Apoſtolus, qui ex maxima parte in Epiſtola quæ ſcribitur ad Hebræos, Teſtamenti veteris ſcripturas novorum temporum perfectione dilucidat.

Loca ſcripturæ obſcura per alia dilucidantur.

Poſtquam ergo ſe milites Chriſti divina lectione compleverint, & frequenti meditatione firmati, cognoſcere cœperint loca librorum opportune notata: tunc vias operis inſtituti quiſpiam fortaſſe non inaniter tranſibit: ubi quæ legenda ſunt his duobus libris, aptiſſime ſuis locis & breviter indicantur; eoque provenit, ut ſtudioſi cognoſcant a quibus Latinis Expoſitoribus ſingula quæque declarata ſint. Quod ſi aliquid in eiſdem negligenter dictum reperit, tunc, quibus illa lingua nota eſt, a Græcis Explanatoribus, quæ ſunt ſalubriter tractata, perquirat; quatenus in ſchola Chriſti negligentiæ tepore ſublato, vitalis agnitio flammatis mentibus inquiratur.

Ferunt itaque ſcripturas divinas veteris novique Teſtamenti ab ipſo principio uſque ad finem Græco ſermone declaraſſe Clementem Alexandrinum cognomento Stromateum, & Cyrillum ejuſdem civitatis Epiſcopum, & Joannem Chryſoſtomum, Gregorium, & Baſilium, necnon & alios ſtudioſiſſimos viros, quos * Græcia facunda concelebrat. Sed nos potius Latinos Scriptores, Domino juvante, ſectemur; ut quoniam Italis ſcribimus, Romanos quoque Expoſitores commodiſſime indicaſſe videamur. Dulcius enim ab unoquoque ſuſcipitur, quod patrio ſermone narratur. Unde fieri poteſt, ut per magiſtros agatur antiquos, quod impleri non potuit per novellos.

Commentatores Græci in utrumque Teſtamentum.

* *Ed. Græca facundia.*

a Hujuſce ſcholæ Syrorum in Niſibi meminit etiam Junilius Epiſcopus Africanus in Epiſtola, quam præfixit duobus ſuis libris de partibus divinæ legis ad Primaſium Epiſcopum. Tu autem (ait) more illo tuo nihil ante quæſiſti, quam ſiquis eſſet inter Græcos, qui divinorum librorum ſtudio intelligentiaque flagraret. Ad hæc ego reſpondi, vidiſſe me quemdam Paulum nomine, Perſam genere, qui in Syrorum ſchola, in Niſibi urbe eſt edoctus: ubi divina lex per magiſtros publicos, ſicut apud nos in mundanis ſtudiis Grammatica & Rhetorica ordine regulariter traditur, &c. tom. 1. Bibl. Patr. pag. 2.

Quapropter Tractatores vobis doctiſſimos indicaſſe ſufficiet, quando ad tales remiſiſſe competens plenitudo probatur eſſe doctrinæ. Nam & vobis quoque erit præſtantius præſumpta novitate non imbui, ſed priſcorum fonte ſatiari. Hinc conſequitur, ut * ocyus edoceam, & ſine culpabili præſumptione vos inſtruam. Quod genus doctrinæ & nobis arbitror eſſe proficuum ſic alios imbuere, ut inſidias calumniantium commodiſſime declinaſſe videamur. Habetis igitur in primo volumine antiqui ſæculi Magiſtros præſentes ſemperque paratiſſimos, qui non vos doceant tam ſuis linguis, quam veſtris potius oculis. Moderamini ergo, ſtudioſi fratres, ſapienter deſideria veſtra, per ordinem quæ ſunt legenda diſcentes: imitantes ſcilicet eos qui corpoream deſiderant habere ſoſpitatem. Nam qui ſanari volunt a medicis, quærunt quas eſcas *primum*, quas ſecunda refectione percipiant: ne tenuiſſimas vires debilium membrorum oneret potius, quam reficiat confuſa voracitas. In ſecundo vero libro de artibus ac diſciplinis liberalium litterarum pauca libanda ſunt: ubi tamen minore periculo delinquitur, ſi quid ſalva fidei ſtabilitate peccetur. Quicquid autem in ſcripturis divinis de talibus rebus inventum fuerit, præcedenti notitia melius probatur intelligi. Conſtat enim quaſi in origine ſpiritalis ſapientiæ rerum iſtarum indicia fuiſſe ſeminata, quæ poſtea Doctores ſæcularium litterarum ad ſuas regulas prudentiſſime tranſtulerunt; quod apto loco in expoſitione pſalterii fortaſſe probavimus.

* MSS. *uiſe doceam.*

Hujus libri & ſecundi argumenta.

Artes & diſciplinæ liberalium litterarum in ſacra ſcriptura ſeminata.

Quapropter Domino ſupplicantes, a quo venit omne quod expedit, legite (precor) aſſidue, recurrite diligenter. Mater eſt enim intelligentiæ frequens & intenta meditatio. Nec me præterit, eloquentiſſimum Caſſianum in quinto Collationum dixiſſe volumine, quemdam ſenem & ſimplicem de obſcuriſſimo loco ſcripturæ divinæ fuiſſe requiſitum, cumque oratione creberrima ſuperno lumine cognoviſſe; ut quod ante per humanos magiſtros non didicerat, ſubito divina inſpiratione completus, quærentibus res difficillimis explanaſſet. Simile eſt & illud ſancti Auguſtini dictum, quod in libris de doctrina Chriſtiana commemorat, quemdam famulum barbarum litteris imperitum, orationibus crebris ita ſibi traditum codicem ſubito legiſſe, quaſi in ſchola fuerit longis meditationibus eruditus. De qua re ſic ipſe ſubſequens dicit: Licet hæc fuerint ſtupenda miracula, & omnia poſſibilia credentibus approbentur: non nos tamen debere talia frequenter expetere, ſed in uſu communis doctrinæ ſatius permanere: ne cum illa quæ ſunt ſupra nos audacter exquirimus, culpam tentationis contra præceptum Domini potius incurrere videamur, dicentis in Deuteronomio: *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Et iterum in Evangelio ait: *Generatio mala & adultera ſignum quærit*, &c. Quapropter oremus, ut nobis aperiantur illa quæ clauſa ſunt; & ab ſtudio legendi nullatenus abſcedamus. Nam & David cum eſſet in lege Domini jugiter occupatus: tamen clamabat ad Dominum dicens: *Da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua*. Tale eſt enim hujus rei ſuaviſſimum donum, ut quanto plus accipitur, tanto amplius expetatur.

Mater intelligentiæ eſt frequens meditatio.

In Præfatione.

Marc. 9. 22.

Deuter. 6. 16.

Matth. 12. 39.

Pſal. 118. 73.

Sed quamvis omnis ſcriptura divina ſuperna luce reſplendeat, & in ea virtus Spiritus ſancti evidenter irradiet, in Pſalterio tamen, & Prophetis, & Epiſtolis Apoſtolorum ſtudium maximum laboris impendi: quoniam mihi viſi ſunt profundiores abyſſos commovere, & quaſi arcem totius ſcripturæ divinæ atque altitudinem glorioſiſſimam continere. Quos ego cunctos novem codices auctoritatis divinæ (ut ſenex potui) ſub collatione priſcorum codicum, amicis ante me legentibus, ſedula lectione tranſivi. Ubi me multum laboraſſe, Domino adjuvante, profiteor; quatenus nec * eloquentiæ modificatæ deeſſem, nec libros ſacros temeraria præſumptione lacerarem.

Omnis ſcriptura divina libri ſuperna luce & virtute Spiritus S. reſplendent.

Caſſiodorus omnem ſcripturam cum priſcis codicibus contulit.

* *Ed. eloquio modificato.*

Illud quoque credimus commonendum, ſanctum Hieronymum ſimplicium fratrum conſideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixiſſe, propter eos qui diſtinctiones non didicerant apud magiſtros ſæcularium litterarum, colis & commatibus tranſlationem ſuam, ſicut hodie legitur, diſtinxiſſe. Quod nos quoque tanti viri auctoritate * commoniti, ſequendum eſſe judicavimus, ut cætera diſtinctionibus * ordinentur. Iſta vero ſufficiant ſimpliciſſimæ lectioni, quæ ſupradictus vir, ſicut dictum eſt, ad vicem diſtinctionum colis & commatibus ordinavit: ne ſupra judicium tanti viri vituperabili præſumptione veniſſe videamur.

S. Hieronymus tranſlationem ſuam colis & commatibus diſtinxit.

* Ed. *commoti.*
* MSS. *ornentur.*

Reliquos vero codices qui non ſunt tali diſtinctione ſignati, notariis, diligenti tamen cura ſollicitis, relegendos atque emendandos reliqui. Qui etſi non potuerint in totum Orthographiæ minutias cuſtodire, emendationem tamen codicum antiquorum (ut opinor) adimplere modis omnibus feſtinabunt. Habent enim ſcientiam notarum ſuarum, quæ ex maxima parte hanc peritiam tangere atque adimplere noſcuntur. Sed ut error inolitus aliquatenus de medio tolleretur, factum eſt, ut in ſequenti libro de Orthographiæ regulis perſtrictim pro captu ingenii nonnulla poneremus: ne præcipitanter emendantium impolita præſumptio poſteris carpenda tradetur. Paravi quoque, quantum potui, priſcos Orthographos invenire, per quos etſi non omnino correcti tamen ex maxima parte meliorati eſſe videantur. Orthographia ſiquidem apud Græcos plerumque ſine ambiguitate probatur expreſſa: inter Latinos vero ſub ardua difficultate relicta monſtratur; unde etiam modo ſtudium magnum lectoris inquirit. Inſtituti operis ordine celebrato, nunc tempus eſt, ut veniamus ad religioſæ doctrinæ ſaluberrimum decus, devotarum lumen animarum, cæleſte donum, & gaudium ſine fine manſurum. Quod, ut ego arbitror duobus libris qui ſequuntur, eſt breviter intimatum.

Orthographia apud Græcos ſine ambiguitate expreſſa: non vero apud latinos.

CAPUT PRIMUM.

DE OCTATEUCHO.

PRimus Scripturarum divinarum codex eſt Octateuchus, qui initium illuminationis noſtræ hiſtorica relatione fecit a Geneſi. Hujus principia ſanctus Baſilius Attico ſermone lucidavit, quem *a* Eſtathius vir diſertiſſimus, ita tranſtulit in Latinum, ut ingenium doctiſſimi viri facundiæ ſuæ viribus æquiparaſſe videatur. Qui uſque ad hominis conditionem novem libros tetendit: ubi & cæli & terræ naturam, aeris & aquarum vel creaturarum pene omnium qualitates aperuit; ut quod in auctoritate brevitatis ſtudio prætermiſſum eſt, tractatum latius, minutiſſime atque clariſſime diſceretur. Nam & Pater Auguſtinus contra Manichæos duobus libris diſputans, ita textum Geneſis diligenter expoſuit, ut

S. Baſilius novem homil. in Geneſim Græco ſermone compoſuit.

S. Auguſtinus textum Geneſis duobus libris contra Manichæos expoſuit.

a Tranſlatio Euſtathii impreſſa Lutetiæ beneficio Nicolai Fabri in nova Editione operum S. Baſilii.

pene nihil relinquere probaretur ambiguum. Unde contigit, ut nolens præſtaret nobis hæreſis confutata; quatenus dum illa fortiter vincitur, Catholici diligentius inſtruantur. Quos libros in codice ſupradicti Baſilii, ut opinor, forſitan competenter adjunximus, ut textus prædictæ Geneſis lucidius legentibus panderetur.

S. Ambroſius ſex libros in Geneſim confecit, quos Hexæmeron appellavit. Quot volumina S. Auguſtinus pro Geneſis explicatione conſcripſerit.

Deinde ſanctus Ambroſius, ut eſt planus atque ſuaviſſimus Doctor, exinde ſex libros eloquentiæ ſuæ more confecit, quos Hexæmeron appellavit. De eiſdem principiis ſanctus quoque Auguſtinus diſertus atque cautiſſimus diſputator duodecim volumina conſcripſit, quæ doctrinarum pene omnium decore veſtivit hæcque vocavit de Geneſi ad litteram. Qui quamvis de eadem re tractaverit, de qua beatus Baſilius & ſanctus Ambroſius celeberrima laude fulſerunt: tamen quod poſt diſertos viros difficile contingere ſolet, opus ſuum longe in aliam ſummitatem, Domino largiente, perduxit. Scripſit etiam contra Fauſtum Manichæum triginta tres libros: ubi & ejus nequiſſimam pravitatem manifeſta ratione convicit, & de libro Geneſis iterum mirabiliter diſputavit. Pari quoque modo duos libros vir prædictus effecit, quibus titulum poſuit, Contra inimicum legis & Prophetarum: ubi ſimili modo multa de legis divinæ quæſtionibus enodavit. Contra quos ita fervore pietatis incanduit, ut diligentius atque vivacius adverſus eos dixerit, quam contra hæreſes alias diſputavit. In libris quoque Confeſſionum poſterioribus tribus voluminibus de Geneſis explanatione diſſeruit: confeſſus altitudinem rei, quam toties repetita expoſitione tractavit. Quæſtiones etiam quæ in voluminibus ſacris ardua difficultate poterant operiri, libris ſeptem neceſſaria nimis & ſyllogiſtica probatione declaravit: eniſus Magiſter optimus, & vir acer ingenio, ut quod ad ſalutem animarum conſtat eſſe conceſſum, nequaquam indiſcuſſum mortifera negligentia linqueretur.

Scripſit etiam de modis locutionum ſeptem alios mirabiles libros, ubi & ſchemata ſæcularium litterarum, & multas alias locutiones divinæ ſcripturæ proprias, id eſt, quas communis uſus non haberet, expreſſit: conſiderans, ne compoſitionum novitate reperta, legentis animus nonnullis offenſionibus * angeretur. Simulque ut & illud oſtenderet Magiſter egregius, generales locutiones, hoc eſt, ſchemata Grammaticorum atque Rhetorum exinde fuiſſe progreſſa, & aliquid tamen illis peculiariter eſſe derelictum, quod adhuc nemo Doctorum ſæcularium prævaluit imitari. Dicitur enim & de ſeptem diebus Geneſis ſeptem feciſſe ſermones, quos & ſedula cura perquirimus, & invenire deſideranter optamus.

** MSS. urgeretur.*

S. Ambroſius ſeptem libros de Patriarchis edidit. S. Hieronymus multas de Geneſi quæſtiones Hebraicas ſolvit.

Item ſanctus Ambroſius de Patriarchis ſeptem libros edidit, qui multa loca veteris Teſtamenti factis quæſtionibus ſuaviter enodavit. Sanctus etiam Hieronymus uno volumine de libro Geneſeos Hebraicas ſolvit quæſtiones propoſitas, quæ per utriuſque Teſtamenti ſcripturas divinas tanquam linea uno calamo deducta, parili altore deſcendunt. Hæc a Catholicis neceſſario perleguntur, quando tantis quæſtionibus reſolutis, textus planiſſimus relinquitur, & clara luce vulgatur. Explanationes quoque Hebræorum nominum & locorum, quæ ad magnam intelligentiæ partem, in librorum veterum auctoritate ſunt poſitæ, uno volumine ſua nobis in Latinum interpretatione lucidavit. De novo quoque Teſtamento fecit alterum librum, ubi quæſtiones ad eamdem legem pertinentes diligentiſſimus Doctor enodavit.

S. Proſper tres libros totius auctoritatis divinæ conſcripſit.

Sanctus quoque Proſper ſedula cura legendus eſt, qui tres libros totius auctoritatis divinæ in centum quinquaginta tribus titulis comprehendit, ad inſtar piſcium quos Evangelica retia de hujus ſæculi tempeſtuoſa profunditate traxerunt.

Quos libros in Octateuchum Origenes confecerit, & quomodo ſit legendus.

Item in Octateucho eloquentiſſimæ nimis homiliæ ſunt Origenis in codicibus tribus, quem multorum quidem Patrum ſententia deſignat hæreticum. Sanctus vero Hieronymus ejus aliqua opuſcula ſermone diſertiſſimo tranſtulit in Latinum. Hunc licet tot Patrum impugnet auctoritas: præſenti tamen tempore & a Vigilio Papa viro beatiſſimo denuo conſtat eſſe damnatum. Theophilus autem Alexandrinæ Eccleſiæ Pontifex triginta quinque ſenſus ejus hæretica pravitate diſtortos, Catholica veritate convicit. Necnon & Epiphanius Cyprius Salaminæ Eccleſiæ multa eum deteſtatione perſequitur, cum dolore maximo dicta ipſius iniquiſſima calliditate perverſa, Pontificis auctoritate redarguens. Sed quemadmodum legi debeat, in epiſtola quam ſcripſit ad Tranquillum ſanctus Hieronymus, probabiliter indicavit; ut nec ſtudioſos ab ejus neceſſaria lectione removeat, nec iterum incautos præcipitet ad ruinam. Quem quidam non immerito more anethi habendum eſſe dixerunt, qui dum ſacrarum condiat pulmentaria litterarum, ipſe tamen decoctus exſuceatuſque projicitur. De quo concluſive dictum eſt: *a* Ubi bene, nemo melius: ubi male, nemo pejus. Et ideo caute ſapienterque legendus eſt; ut ſic inde ſuccos ſaluberrimos aſſumamus: ne pariter ejus venena perfidiæ, vitæ noſtræ contraria ſorbeamus. Cui & illud convenienter aptari poteſt, quod Virgilius, dum Ennium legeret, a quodam quid faceret inquiſitus, reſpondit: Aurum in ſtercore quæro. Quapropter in operibus ejuſdem Origenis, quantum tranſiens invenire prævalui, loca quæ contra regulas Patrum dicta ſunt, ἀχρήστῳ repudiatione ſignavi; ut decipere non prævaleat, qui tali ſigno in pravis ſenſibus cavendus eſſe monſtratur. Poſteriores autem in toto dicunt eum eſſe fugiendum, propterea quia ſubtiliter decipit innocentes. * Sed ſi adjutorio Domini adhibeatur cautela, nequeunt ejus nocere venenoſa.

Epiſt. 76.

Caſſiodorius loca prava Origenis annotavit.

** Ed. Quod.*

Reliqui etiam vobis, præſtante Domino, ſi legere volueritis, homilias prædicti Origenis, id eſt, in Geneſi ſexdecim, in Exodo duodecim, in Levitico ſexdecim, in Numerorum triginta, in Deuteronomio ſermones quatuor, in quibus eſt minuta nimis & ſubtilis expoſitio; in Jeſu Nave triginta, in Judicum novem, in Ruth vero priſcas explanationes nequaquam potui reperire. Novellas autem virum religioſiſſimum Presbyterum Bellatorem condere perſuaſi, qui multa de præconiis hujus fœminæ aliarumque ſubſequentium duobus libris copioſa laude celebravit. Quos libros expoſitionibus Origenis forſitan competenter adjunxi, ut explanatio totius codicis Octateuchi conſummato termino clauderetur.

Bellator hortatu Caſſiodorii duos libros in Ruth, & alias feminas ſubſequentes compoſuit.

Sed ut textus memorati Octateuchi quodam nobis compendio panderetur, in principiis librorum de univerſa ſerie lectionis titulos eis credidimus imprimendos, a Majoribus noſtris ordine currente deſcriptos; ut lector utiliter admonitus, ſalubriter reddatur attentus, & facile

Octateuchi textum in compendium redegit Caſſiodorius.

a Vide Severum Sulpicium dialogo. 1. cap. 3. Et Vincentium Lirinenſem in Commonitorio.

unamquamque rem dum quærit inveniat, quam ſibi cognoſcit breviter indicatam.

CAPUT SECUNDUM.

DE LIBRO REGUM.

Caſſiodorii temporibus libri Regum nondum commentati.

IN ſecundo Regum codice, quoniam continui textus expoſitionem reperire non potui, quædam fruſtra diſertiſſimorum virorum, velut in uno quodam veſtimento contexui, ut membratim poſſit adunata collectione cognoſci, quod ſub uno corpore nequiquam potuit inveniri.

Quas S. Auguſtinus de libris Regum quæſtiones ſolvat. Tom. 4. Pag. 143. Edit. Guillard.

Primi ſiquidem voluminis quatuor homilias Origenis inveni. De quo libro etiam beatus Auguſtinus ad Simplicianum Epiſcopum Mediolanenſem ſcribens, ſex ſolvit propoſitas quæſtiones. Quarum prima eſt de loco, ubi ait: *Et inſiluit Spiritus Domini malus in Saul*. Secunda vero quæſtio eſt ejuſdem libri, quomodo dictum ſit: *Pœnitet me quod conſtituerim regem Saul*. Tertia quoque, utrum ſpiritus immundus qui erat in Pythoniſſa potuiſſet agere, ut Samuel a Saul videretur, & cum ipſo verba miſceret. Quarta eſt de ſecundo libro Regum, ubi ait: *Intravit rex David, & ſedit ante Dominum*. Quinta eſt de tertio libro Regum, quod ait Elias: *O Domine teſtis hujus viduæ cum qua ego habito apud ipſam, & tu male feciſti, occidens filium ejus*. Sexta eſt in eodem libro de ſpiritu mendacii, per quem deceptus eſt Achab rex. Invenimus etiam in ſecundo libro ejuſdem ſancti Auguſtini ſermonem unum de Abſalom, qui patrem ſuum David ob regni cupiditatem decrevit extinguere. Reperi etiam de eodem codice beati Auguſtini tres opinatiſſimas quæſtiones. Quarum prima ante omnes eſt de primo libro regum, ubi David Goliam expugnavit. Secunda eſt tertii libri Regum de Elia & vidua Sareptana. Tertia eſt de quarto libro Regum, ubi Elizeus fontem mortiferum benedixit.

1. Reg. 16. 19. — 1. Reg. 15. 11. — 1. Reg. 28. — 2. Reg. 7. 18. — 3. Reg. 17. 20. — 3. Reg. 22. — 1. Reg. 17. — 3. Reg. 17. — 4. Reg. 2.

Harum quæſtionum hodie nullum extat veſtigium.

Nam & beatus Hieronymus ad Abundantium ſcribens, obſcuriſſimas tres alias expoſuit quæſtiones. Quarum prima eſt, cur David, qui ad expugnandum Saul cum Achis Allophylorum rege ultroneus veniebat, hominem qui ejuſdem Saulis mortem poſtea nuntiavit, occiderit. Secunda eſt, cur David moriens præcepit filio ſuo Salomoni magiſtrum militiæ ſuæ Joab interficere. Tertia vero quæſtio eſt de Semei, qui fugienti David intolerabiles maledictionum injurias, miſſis etiam lapidibus irrogavit. In ſecundo quoque volumine codicis ejuſdem, Origenis unam reperi nihilominus homiliam. In tertio igitur libro anteſati codicis ſanctus Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus ſermonem fecit de judicio Salomonis. De quo loco ſanctus quoque Hieronymus dulciſſima, ſicut ſolet, explanatione diſſeruit. Unde etiam & ſanctum Auguſtinum diſertiſſimum comperimus ediſſe ſermonem; ut miraculum tale relatum dignis conſtaret auctoribus.

2. Reg. 1. — 3. Reg. 2. — 2. Reg. 16.

De judicio Salomonis S. Ambroſius, S. Hieronymus, & S. Auguſtinus ſermones fecerunt.

De quo libro etiam memoratur ſanctus Hieronymus ad Vitalem ſcripſit Epiſcopum; quomodo Salomon & Achaz, cum eſſent in undecimis annorum curriculis conſtituti, filios genuiſſe dicantur; quod natura minime probatur habere communis. Nam & ſanctus Auguſtinus in libro Civitatis Dei decimo ſeptimo, titulo quarto, dum inter alia de Regum temporibus facundiſſimus Diſputator eloquitur, canticum Annæ dilucidavit ex ordine. In Paralipomenon autem libro ſecundo unam tantum homiliam prolixam Origenis inveni. Quæ tamen omnia in unius codicis corpore congregavi; ut in vicem commentariorum ad libros ipſos pertinentia (Domino præſtante) relegatis. Cui codici etiam puros quaterniones adjunxi; ut quod de præfato opere adhuc repertum fuerit, prædictis expoſitionibus aggregetur. In memoratis autem Paralipomenon libris duobus (quorum a Patribus magna prædicatur utilitas, qui rerum geſtarum notitiam breviter quidem, ſed pleniſſime continere noſcuntur) quoniam titulos antiquos non reperi novos ad præcedentium ſimilitudinem locis ſingulis, ut æſtimo conſequenter impreſſi; ut qualicumque obſequio ſermonis, devotionis noſtræ qualitas potuiſſet agnoſci.

Epiſt. 132.

S. Auguſtinus Canticum Annæ dilucidavit.

Libris Regum titulos præfixit Caſſiodorius.

CAPUT TERTIUM.

DE PROPHETIS.

S. Hieronymus omnes Prophetas explanavit.

EX omni igitur Prophetarum codice tertio ſanctus Hieronymus primum annotationes faciens, propter tirones & parvulos competenter eos & breviter explanavit; quos vobis in annotato nuper codice, Domino præſtante, dereliqui. In quo botryonum formulæ ex ipſis annotationibus forſitan competenter appoſitæ ſunt; quatenus vinea Domini cæleſti ubertate completa, ſuaviſſimos fructus intuliſſe videatur. Maturis autem & aliqua jam meditatione valentibus, ſupradictus vir alias copioſas atque pleniſſimas expoſitiones, Chriſto Domino largiente, profudit. Qui Prophetarum abſtruſos ac latebroſos ſermones, modo per varietates tranſlationum, modo reſolutis ænigmatum nodis, ita facit intelligi, ut magnum arcanum cæleſtis Regis humanis ſenſibus pius Doctor aperiat. Nam Iſaiam qui aperte referendo Chriſti Eccleſiæque myſteria, non tam Propheta quam Evangeliſta dicendus eſt, decem & octo libris mirabiliter ſupradictus ſanctus Hieronymus explanavit.

a * Jeremiam vero qui civitatis ſuæ ruinas quadruplici flevit alphabeto, quadraginta quinque homiliis Attico ſermone Origenes expoſuit. Ex quibus quatuordecim tranſlatas inveni, vobiſque dereliqui. Quem etiam ſanctus Hieronymus viginti libris commentatus eſſe monſtratur: ex quibus ſex tantum nos potuimus invenire; reſiduos vero adhuc, Domino juvante, perquirimus. Ezechielem vero (cujus in Hebræo ſermo nec omnino diſertus, nec admodum ruſticus eſt) quatuordecim libris ſanctus Hieronymus explanavit. Itemque Daniel (licet apud Hebræos nequaquam prophetico choro recipitur, ſed inter eos annumeratur, qui Aglographa conſcripſerunt) tribus libris a ſupra memorato ſancto Hieronymo noſcitur explanatus. Reſiduos vero duodecim Prophetas, quos * vulgus propter brevitatem librorum ſuorum, minores appellat, viginti libris ſupradictus ſanctus Hieronymus commentatus eſſe dignoſcitur, id eſt, Oſee libris tribus, Abdiam libro uno, Amos libris tribus, Joel libro uno, Jonam libro uno, Nahum libro uno, Habacuc libris duobus, Sophoniam libro

S. Hieronymus commentaria fecit in Iſaiam, Jeremiam, Ezechielem, Danielem, & 12 Prophetas minores.

Liber Danielis apud Hebræos inter Agiographa annumeratur.

** Ed. ſermo vulgaris.*

a * Interpres harum 14 homiliarum erat S. Hieronymus, ut ipſe teſtatur in Præf. Comm. in Ezechielem, & in lib. de ſcript. Eccleſ. Extant illæ homiliæ in operibus S. Hieronymi. Corderius ſub nomine Cyrilli Alexand. edidit 19 homilias in Jeremiam Græco-latinas, quæ ſunt Origenis. Inter eas referuntur 12. quæ tranſlatæ fuerunt a S. Hieronymo. Eas reſtituit Origeni V. C. D. Huetius in ſua Edit. Græco lat. operum Origenis.

uno, Aggæum libro uno, Zachariam libris tribus, Michæam libris duobus, Malachiam libro uno. De quibus ut nihil relinqueretur ambiguum, nomina quoque eorum quemadmodum Latina lingua intelligi debeant, etymologiis propriis pulcherrimo decore patefecit.

Sic nobis ager Dominicus quaſi quibuſdam laborioſis mercenariis exaratus, & cæleſti rore compluтus, ſpiritales fructus, Domino largiente, conceſſit. Dicitur etiam & ſanctus Ambroſius Prophetarum commentaria, eloquii ſoliti dulcedine confeciſſe, quæ tamen adhuc nullatenus potui reperire, quæ vobis magno ſtudio quærenda derelinquo; ut expoſitio multiplicata peritorum, copioſam vobis doctrinam, & animæ feliciſſimam conferat ſoſpitatem.

CAPUT QUARTUM.

DE PSALTERIO.

SEquitur Pſalterium codex quartus, qui nobis primus eſt in * Commentatorum labore, ſed bis binum locum tenet in ordine. Hunc in quibuſdam pſalmis beatus Hilarius, beatus Ambroſius, & beatus Hieronymus, in omnibus tamen beatus Auguſtinus ſtudioſe nimis latiuſque tractavit. Ex quibus jam duas decadas, Domino præſtante, collegi: a quo (ut fieri ſolet) mutuans lumen de lumine, aliqua de ipſo, Domino largiente, conſcripſi; ut illud in me dictum Mantuani Vatis veraciter impleretur: Et argutos inter ſtrepere anſer olores. Ubi nullam cauſam * digreſſiva relatione miſcuimus: ſed in vicem annotationum breviter de ſingulis locis diximus, quod textus ipſius qualitas expetebat. Quem poſt tales viros fortaſſe, ſi aliquis dignatus fuerit relegere, cognoſcet (ſicut & alii Patres ſententia indubitata dixerunt) de ſcripturis divinis emanaſſe, quod doctores ſæcularium litterarum ad ſua ſtudia poſtea tranſtulerunt. Quæ nos, ut ſe locus attulit, Domino juvante, quantum valuimus, ni fallor, oſtendimus.

** MSS. Commentatorum.*

Quoſdam pſalmos b. Hilarius b. Ambroſius, & b. Hieronymus: ſed omnes b. Auguſtinus ſtudioſe tractavit.

** Ed. digreſſa ſua.*

Pſalmos commentatus eſt Caſſiodorius.

Legendus eſt etiam libellus Athanaſii Alexandrinæ Civitatis Epiſcopi, quem Marcellino poſt ægritudinem in locum refectionis dulciſſimæ deſtinavit, qui inſcribitur: De libro pſalmorum; ubi diverſa commonens, virtutem operis ipſius minutiſſima diſcuſſione patefecit: diverſos hominum caſus cum ſuis remediis ſuaviter introducens. Pſalterium eſt enim quædam cæleſtis ſphæra, ſtellis denſa micantibus, & (ut ita dixerim) quidam pavo pulcherrimus, qui velut oculorum orbibus; & colorum multiplici & decora varietate depingitur: paradiſus quinetiam animarum, poma continens innumera, quibus ſuaviter mens humana ſaginata pingueſcat. Quod tamen pſalmorum corpus univerſum, & in tribus codicibus per quinquagenos pſalmos judicavimus conſcribendum; ut Jubilæi anni quantitas triplicata ſanctæ Trinitatis votiva nobis remiſſionis beneficia renuntiaret; & quoniam unus codex oneroſus quibuſdam fratribus poterat inveniri, tali diſtributione completa, ſpem pretioſæ ſalutis acciperent, & multi compendia lectionis (præſtante Domino) ſalubriter invenirent. Habeat ergo bibliotheca veſtra unum ex his codicem, ad quem recurratis, ſi vos mendoſitas fortaſſis offenderit: fratrum vero curioſitas partibus ſe expleat diſtributis.

S. Athanaſius pſalmorum virtutes in libro ad Marcellinum patefecit.

Laus Pſalterii.

Commentarium ſuum in pſalmos in tres partes diviſit Caſſiodorius.

CAPUT QUINTUM.

DE SALOMONE.

QUintus codex eſt Salomonis, cujus primum librum, qui appellatur Proverbia, quadriſaria reperi diviſione partitum: de quibus partibus in prologo ejuſdem voluminis æſtimavi aliqua commonenda, ut ejus intentio prædictis complexionibus breviter innoteſcat. In quo libro Didymum expoſitorem in Græca lingua reperimus, qui ab amico noſtro viro diſertiſſimo Epiphanio in Latinum ſermonem diligentiſſime, Domino juvante, tranſlatus eſt. Quem Didymum quamvis carne cæcum, merito beatus Antonius Pater Monachorum prophetali lumine vocavit Videntem, quando perſpicuo corde conſpexit, quod corporeis oculis non valet intueri. Mirum eſt enim dicere, quantis diſciplinis atque artibus audiendo imbutus fuerit, qui ipſos apices quoque litterarum privatus carnali lumine nequibat inſpicere. Quod mihi pene impoſſibile, fateor, videbatur eſſe, cum legerem: niſi de partibus Aſiæ quemdam ad nos venire Euſebium nomine contigiſſet, qui ſe infantem quinque annorum ſic cæcatum eſſe narrabat, ut ſiniſtrum ejus oculum fuiſſe excavatum, orbis profundiſſimus indicaret: dexter vero globus vitreo colore confuſus, ſine videndi gratia infructuoſis niſibus volvebatur. Hic tantos auctores, tantos libros in memoriæ ſuæ bibliotheca condiderat, ut legentes probabiliter admoneret, in qua parte codicis quod prædixerat, invenirent. Diſciplinas omnes & animo retinebat, & expoſitione planiſſima lucidabat. Commonuit etiam tabernaculum templumque Domini ad inſtar cæli fuiſſe formatum; quæ depicta ſubtiliter lineamentis propriis in pandecte latino corporis grandioris competenter aptavi. De veſte quoque ſacerdotali plurima Domini ſacramenta texebat: aſſerens nihil otioſe poſitum, quod non alicujus rei pulcherrimam portaret imaginem. Hoc etiam Joſephum, Origenem, & Hieronymum commemoraſſe in ſuis opuſculis aſſerebat. Quid plura? Fecit credi de Didymo, quem ſuo præſentabat * officio: cujus etiam inſtructione commonitus, multos codices antiquos reperi, qui apud me habebantur incogniti. Quem tamen adhuc Novatianæ pravitatis errore detentum, miſericordia Domini ſuffragante, rectæ fidei credimus illuminatione complendum; ut quem ſcripturas ſuas animo fecit diſcere, jubeat Catholicæ fidei integritate pollere.

Dydimus Proverbia Græco ſermone expoſuit.

Euſebium ab infantia cæcus doctiſſimus tamen extitit.

** Ed. exemplo.*

Euſebius cæcus Novatiano errore detentus.

Secundus vero liber Salomonis, qui appellatur Eccleſiaſtes, a beato Hieronymo potenter expoſitus eſt, quem Latino ſermone nuncupat Concionatorem, quod loquatur ad populum, & ſermo ejus non ſpecialiter ad unum, ſed ad univerſos generaliter dirigatur. Eccleſiaſtes autem noſter eſt Dominus Chriſtus; qui medio pariete deſtructo, inimicitias carnis evacuans, *fecit utraque unum*. Hic ſuper omnia ſequenda dicit juſta divina, cuncta mundi iſtius vanitatem vanitatum eſſe commemorans. De quo libro & Victorinus ex Oratore Epiſcopus nonnulla diſſeruit. In Cantico Canticorum duabus homiliis expoſitionem Origenis idem ſanctus Hieronymus Latinæ Linguæ Multiplicator egregius, ſua nobis, ut conſuevit, probabili tranſlatione proſpexit. Quos item Rufinus Interpres eloquentiſſimus, adjectis quibuſdam locis uſque ad illud præceptum, quod ait:

S. Hieronymus Eccleſiaſten expoſuit.

Chriſtus noſter Eccleſiaſtes. Ephe. 2. 14.

Cantica Canticorum commentatus eſt Origenes.

Rufinus etiam

Cant. 2. 15.
Epiphanius totum librum Cantici Canticor. expoſuit.

ait: *Capite nobis vulpes puſillas exterminantes vineas*, tribus libris lautius explanavit. Poſt quos Epiphanius *a* Antiſtes Cyprius totum librum Græco ſermone uno volumine ſub brevitate complexus eſt. Hunc nos, ut alios, in Latinam Linguam per amicum noſtrum virum diſertiſſimum Epiphanium fecimus, Domino juvante, transferri. Quapropter prædicti libri diligentiſſimos Expoſitores ſub uno codice comprehendi; ut ſimul omnes legentibus offerantur, qui Tractatores unius voluminis extiterunt. Unde etiam & ſanctus Ambroſius in libro tertio Patriarcharum, ubi de perſona Iſaac loquitur, multa ſalubriter luculenterque diſſeruit. Sæpe dictus autem Pater Hieronymus aſſerit Sapientiæ librum, non a Salomone (ut uſus habet) ſed a Philone doctiſſimo qundam Judæo fuiſſe conſcriptum, quem pſeudographum prænotavit, propterea quod uſurpationem nominis portat alterius. Cujus voluminis expoſitionem Presbyter Bellator octo libris ſe aſſumpſiſſe teſtatus eſt, quem cum aliis opuſculis ejus pariter ſuſtinemus. De quo & Pater Auguſtinus & ſanctus Ambroſius homiliarum nomine nonnulla dixerunt. Dictio nimis ſuaviſſima, & revera nominis dignitate reſplendens. Eccleſiaſticum vero librum ſupradictus Hieronymus Jeſu filii Sirach eſſe commemorat, qui Congregator poteſt Latino ſermone vocitari. Sed inter Eccleſiaſten & Eccleſiaſticum iſtam Patres poſuere diſtantiam, quod Eccleſiaſtes ad Chriſtum Dominum ſolummodo debet referri: Eccleſiaſticus vero cuicumque juſto Prædicatori poteſt abſolute congruere, qui Eccleſiam Domini ſanctiſſimis ſolet monitis congregare. Quod librum utique præſentem feciſſe manifeſtum eſt, quem propter excellentiam virtutum ſuarum πανάρετον appellat, id eſt, virtutum omnium capacem. Cujus tanta claritas, tantaque latinitas eſt, ut ſibi textus ipſe commenta ſint. Atque utinam quam cito mente capitur, tam facile actuum qualitate reddatur. Quibus libris, juvante Domino, capitula inſignire curavimus: ne in tam neceſſaria lectione (ut ſæpe dictum eſt) confuſa tironis novitas linqueretur.

S. Ambroſius in libro 3. Patriarcharum multa de Cantico Cantic. explanat.

Epiſt. 115. ad Chromatium & Heliodorum Epiſcopos.

Librum Sapientiæ octo libris Bellator Presbyter expoſuit.

Eccleſiaſtici auctor Jeſu filius Sirach.

Quæ ſit differentia inter Eccleſiaſten & Eccleſiaſticum.

Tom. 1. Præfat. 115.

CAPUT SEXTUM.

DE AGIOGRAPHIS.

S. Hieronymus librum Job tranſtulit, & commentatus eſt.

SEquitur Agiographorum codex ſextus, habens libros octo, qui in capite ſuo continet Job præclarum patientiæ glorioſumque documentum. Quem labore beati Hieronymi Latina lingua, ſicut & alia multa cautiſſime tranſlatum expoſitumque promeruit: cujus explanationibus actum eſt; ut, ſicut Dominus de ipſo teſtari dignatus eſt, inculpabiliter cuncta locutus fuiſſe doceatur. Quanta enim liber ille continet ſuavia ſacramenta verborum, ſicut beatus Hieronymus dicit in epiſtola, quam dirigit ad Paulinum? Proſa incipit, verſu labitur; pedeſtri ſermone finitur, omneſque leges Dialecticæ Propoſitione, Aſſumptione, Confirmatione, Concluſione determinat. Quod ſi ita eſt, nec aliter eſſe poteſt quam quod tanti viri celebrat auctoritas: ubi ſunt qui dicunt artem Dialecticam a ſcripturis ſanctiſſimis non cœpiſſe? Singula in eo verba plena ſunt ænigmatibus, propoſitionibus & quæſtionibus ſacris; & (ut de cæteris ſileam) reſurrectionem carnis ſic prophetat, ut nullus de ea vel manifeſtius, vel cautius aliquid ſcripſiſſe videatur. Sic enim ait: *Scio quod Redemptor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Salvatorem meum: quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius, repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo*. Sanctus quoque Auguſtinus in eodem libro annotationes faciens, eum ſolita curioſitate tractavit. Quidam etiam eſt anonymus, ex cujus ſtilo beatum eſſe ſuſpicamur Hilarium, qui commenta libri ipſius conſcripſit in ordinem. Quæ ſi legatis attente, poterunt vos diligenter inſtruere. Magnus plane liber Job, & in ſolamen humani generis utilitatemque conſcriptus, quando ſanctus vir tanta & talia pertuliſſe monſtratus eſt, ut levia ſibi unuſquiſque peccator faciat, quæcumque ſe ſuſtinere cognoſcit.

Epiſt. 103. circa medium.

Liber Job carnis reſurrectionem manifeſte prophetat.

Job. 19. 25.

S. Auguſtinus in hunc librum annotationes fecit.

Tobiæ autem in libris quinque, Eſther in libris ſex, Judith in libris ſeptem, & Machabæorum in libris decem, expoſitio in Latinum ſermonem prædicti Bellatoris Presbyteri, ut prævalet, labore collecta eſt. Quorum tamen librorum titulos ſub brevitate collegi, quando inſtructionis non minimum creditur eſſe compendium, res fuſas latiſſime, paucis ſermonibus indicare. His enim remediis lectoris animus introductus, ſaluberrimam ſcripturarum ſeriem provocatus excurrit. Sed eos, licet hiſtorici ſint, & planiſſima relatione fundantur, tamen propter virtutes excellentiſſimas morum conſcriptos eſſe cognoſcite; ut patientiam, ut ſpem, ut charitatem, ut etiam in feminis fortitudinem, ut pro Deo contemptam præſentis ſæculi vitam, vel cætera quæ illic virtutum genera, Domino præſtante, floruerunt, noſtris animis competenter infunderent.

Bellator Presbyter libros Tobiæ, Eſther, Judith, & Machabæorum expoſuit.

In Eſdræ vero libris duobus Græco ſermone ſingulas homilias expoſitas Origenis inveni, quæ ejuſdem religioſi viri Bellatoris labore tranſlatæ ſunt. Nam & ſanctus Ambroſius in libro Patriarcharum, ubi de perſona * Joſeph ipſe loquitur, ſecundum librum Machabæorum exempli cauſa commemorat: cujus maximam partem, ad demonſtrandam tolerantiam, eloquentiæ ſuæ dulciſſimo liquore patefecit. Libri vero Machabæorum a ſupradicto amico noſtro Bellatore ſedula expoſitione, Domino juvante, confecti ſunt: ne tam magna lectio inexplanata forſitan linqueretur, quæ nobis tot virtutum exempla declaravit.

Duos libros Eſdræ expoſuit Origenes.
** Ed. Eſdræ.*
S. Ambroſius maximam partem, lib. 2. Machabæorum in libro Patriarcharum expoſuit.
Libros Machabæorum Bellator Presbyter commentatus eſt.

CAPUT SEPTIMUM.

DE EVANGELIIS.

SEptimus igitur codex ſcripturæ divinæ, qui eſt novi Teſtamenti primus, nobiſque dedit adorabile principium ac vitale remedium, quatuor Evangeliſtarum ſuperna luce reſplendet. Quorum omnium propria diſcutiens ſanctus Hieronymus diligenti cura diſſeruit; quæ in uno volumine comprehendi, ne legentis intentio diviſis codicibus * tardaretur. Matthæum beatus Hieronymus iterum bis binis libris expoſuit, quem etiam ſanctus Hilarius in uno volumine declaravit: de quo & Victorinus ex oratore Epiſcopus nonnulla diſſeruit. Lucam ſanctus Ambroſius mirabiliter explanavit. Joannem beatus Au-

4. Evangelia S. Hieronymus commentatus eſt.
** Ed. traheretur.*
S. Matthæum B. Hieronymus, S. Hilarius & Victorinus Epiſcopus explicuerunt.
S. Lucam D. Ambroſius.

a Vel potius Philo ordinatus Epiſcopus urbis Carpaſi in inſula Cypro a S. Epiphanio Salaminæ Antiſtite, ut in ipſiuſmet ſancti vita legitur. Vidi hujuſce Commentarii textum Græcum in manibus V. C. EM. Bigot cum tranſlatione Latina, cujus hic meminit Caſſiodorius. At neutrum hactenus prælo commiſſum eſt.

D. Auguſtinus quatuor libros de concordia Evangeliſtarum ſcripſit.

Euſebius Cæſarienſis Canones Evangelicos collegit.

guſtinus copioſa & inſigni expoſitione lucidavit; qui etiam de concordia Evangeliſtarum quatuor libros ſubtiliſſima nimis & neceſſaria diſputatione complexus eſt. Euſebius quoque Cæſarienſis Canones Evangelicos compendioſa brevitate collegit; ut in quibus locis communia dicunt, in quibus propria tangunt, veriſſima diſtinctione monſtraret; ubi quanta eſt plenitudo fidei, tanta floret & diverſorum tractantium doctrina mirabilis.

CAPUT OCTAVUM.

DE EPISTOLIS APOSTOLORUM.

Vide R. P. Garnerii Marium Mercatorem. Pag. 367. & ſeq.

OCtavus codex Canonicas Epiſtolas continet Apoſtolorum. Sed in Epiſtolis treſdecim ſancti Pauli annotationes conſcriptas in ipſo initio meæ lectionis inveni, quæ in cunctorum manibus ita celebres habebantur, ut eas a ſancto Gelaſio Papa urbis Romæ doctiſſimi viri ſtudio dicerent fuiſſe conſcriptas. *a* Quod ſolent facere, qui res vitioſas cupiunt glorioſi nominis auctoritate defendere: ſed nobis ex præcedentibus lectionibus diligenti retractatione patuerunt ſubtiliſſimas quidem eſſe ac breviſſimas dictiones, ſed Pelagiani erroris venena illic eſſe ſeminata. Et ut procul a vobis fieret error hæreticus, Epiſtolam ad Romanos qua potui curioſitate purgavi, reliquas in chartaceo codice conſcriptas vobis emendandas reliqui. Quod facile ſubjacebit, quando præcedenti exemplo audacior redditur ſequentis imitatio. Sed inter has ſollicitudines graviter æſtuatus, quemdam anonymum codicem ſubnotatum divina reperi proviſione collatum, qui treſdecim Epiſtolas ſancti Pauli non ignobili annotatione tractavit. Hic diligenter * excuſſus, ſecundum vobis ac ſecurum genus commentorum, Domino largiente, præſtabit.

**. MSS. excurſus.*

S. Chryſoſt. Epiſtolam ad Hebræos Attico ſermone tractavit, quam Mutianus in latinum tranſtulit.

Ad Hebræos vero Epiſtolam, quam ſanctus Joannes Conſtantinopolitanus Epiſcopus triginta quatuor homiliis Attico ſermone tractavit, Mutianum virum diſertiſſimum transferre fecimus in Latinum; ne Epiſtolarum ordo continuus indecoro termino ſubito rumperetur. In Epiſtolis autem Canonicis Clemens Alexandrinus Presbyter, qui & Stromateus vocatur, id eſt, in Epiſtola ſancti Petri prima, ſancti Joannis prima & ſecunda, & Jacobi quædam Attico ſermone declaravit. Ubi multa quidem ſubtiliter, ſed aliqua incaute locutus eſt; quæ nos ita transferri fecimus in Latinum, ut excluſis quibuſdam offendiculis, purificata doctrina ejus ſecurior potuiſſet hauriri. Sanctus quoque Auguſtinus Epiſtolam Jacobi Apoſtoli ſolita diligentiæ ſuæ curioſitate tractavit, quam vobis in membranaceo codice ſcriptam reliqui. Sed cum de reliquis Canonicis Epiſtolis magna nos cogitatio fatigaret, ſubito nobis codex Didymi Græco ſtilo conſcriptus in expoſitionem ſeptem Canonicarum Epiſtolarum, Domino largiente, conceſſus eſt, qui ab Epiphanio viro diſertiſſimo, Divinitate juvante, translatus eſt. In Epiſtola vero prima beati Joannis ſanctus Auguſtinus decem ſermonibus multa & mirabiliter de charitate diſſeruit.

Clemens Alexand. quaſdam Epiſtolas Canonicas expoſuit.

S. Auguſtinus Epiſtolam S. Jacobi tractavit.

Didymus ſeptem Epiſtolas Canonicas Græce expoſuit.

Tertium vero codicem reperi Epiſtolarum ſancti Pauli, qui a nonnullis beati Hieronymi annotationes breviſſimas dicitur continere, quem vobis pariter, Chriſto largiente, dereliqui. Poſt hæc vero tria paria, quæ diximus, commentorum, Petrus Abbas Tripolitanæ provinciæ, ſancti Pauli epiſtolas, exemplis opuſculorum beati Auguſtini, ſubnotaſſe narratur: ut per os alienum ſui cordis declararet arcanum: quæ ita locis ſingulis competenter aptavit, ut hoc magis ſtudio beati Auguſtini credas eſſe perfectum. Mirum eſt enim ſic alterum ex altero dilucidaſſe; ut nulla verborum ſuorum adjectione permixta, deſiderium cordis proprii compleſſe videatur; qui vobis inter alios codices, divina gratia ſuffragante, de Africana parte mittendus eſt. Sic totus ordo Epiſtolarum Canonicarum tam ſancti Pauli, quam diverſorum Apoſtolorum Domini favore completus eſt. Dicitur etiam & beatum Ambroſium ſubnotatum codicem Epiſtolarum omnium ſancti Pauli reliquiſſe, ſuaviſſima expoſitione completum; quem tamen adhuc invenire non potui, ſed diligenti cura perquiro.

Petrus Abbas commentaria in omnes Epiſtolas S. Pauli ex operibus S. Auguſtini confecit.

Vide Marium Mercatorem R.P. Garnerii Pag. 378. & R. P. Chriſtetium in notis ad Ferrandum Pag. 321.

S. Ambroſius omnes S. Pauli Epiſtolas expoſuit.

Dictæ ſunt igitur annotationes Epiſtolarum a nonnullis breviter comprehenſæ. Nunc per ordinem dicamus (ſicut & in Prophetis factum eſt) qui eas latius exponere maluerunt; ut illud datum inchoantibus, hoc reſervatum videatur eſſe perfectis. Sancti Pauli prima omnium & admirabilior deſtinata cognoſcitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Græco ſermone declaravit; quos tamen ſupradictus Rufinus in decem libros redigens, adhuc copioſe tranſtulit in Latinum. Sanctus vero Auguſtinus ipſam Epiſtolam inchoaverat exponendam, in cujus tantum ſalutatione unum librum ſe profudiſſe commemorat, & (ut verbis ejus utar) operis ipſius magnitudine ac labore deterritus, in alia faciliora deflexus eſt. Qui etiam ſcribens ad Simplicianum Epiſcopum Mediolanenſem ſublimes & exquiſitas de eadem epiſtola tractavit aliquas quæſtiones, quas nos prædicto codici judicavimus inſerendas; ne dum expoſitio diviſa quæritur, legentis intentio noxie differatur.

Origenes Epiſtolam ad Rom. viginti libris declaravit, quos Rufinus in decem redegit.

S. Auguſtinus in ſalutatione Epiſtolæ ad Romanos unum librum profuderat.

Tom. 4. Pag. 143. Edit. Guillard.

Ad Galatas autem idem Sanctus Auguſtinus latius explanavit: de qua & Sanctus Hieronymus tribus libris expoſitionem tetendit. Idem Pater Hieronymus tribus libris Epiſtolam ad Epheſios diligenter aperuit. Ad Titum quoque expoſitionem uno volumine comprehendit. Ad Philemonem etiam uno libro patefecit. Reſiduas vero epiſtolas Sancti Pauli, id eſt, ad Corinthios duas, ad Theſſalonicenſes duas, ad Coloſſenſes unam, ad Timotheum duas Sanctus Hieronymus dicitur explanaſſe. Unde multa pars ſcientiæ tribuitur, cum provenerit ignorantibus noſſe quod quærant. Quas tamen continuo de diverſis partibus, ubi direximus inquirendas, ſuſcepturos nos eſſe Domini miſeratione confidimus; & ideo ſtudioſe ſuſtinere debemus, quod nobis tranſmittendum eſſe cognovimus. Eoque fiat, ut ſi cuicumque veſtrum, antequam veniant, aliquid eorum fortaſſis occurrerit, ſtudeat diligenti cura tranſcribere, & prædictis expoſitoribus aggregare; quatenus juvante Domino & labore veſtro Monaſterii bibliotheca proficiat, quibus tanta noſcuntur eſſe præparata. Quod ſi forſitan ſenectus noſtra, priuſquam hæc compleantur, juſſione Domini cum remiſſione peccatorum (ſicut vos orare deprecor) votivo fine tranſierit, ad vos (ut credere dignum eſt) quandoque res ſperata perveniet. Commemoratas tamen Epiſtolas a Joanne Chryſoſtomo expoſitas Attico ſermone, in ſupraſcripto octavo armario dereliqui.

Epiſtolam ad Galatas S. Auguſtinus explanavit.

S. Hieronym. Epiſt. ad Eph. ad Titum, ad Philemonem &c. commentatus eſt.

Caſſiodor., in diverſas orbis partes direxerat ad libros conquirendos.

S. Chryſoſt. omnes S. Pauli Epiſtolas Attico ſermone expoſuit.

a Solent tergiverſatores, ut fallant, ſub nomine clari alicujus viri Epiſtolam fingere, ut auctoritas nominis poſſit commendare, quod per ſeipſum recipi non poteſt, ut ait D. Ambroſius in Epiſtola ad Theſſalonic. 2. cap. 2.

ubi ſunt Græci codices congregati; ut ſi Latina non potuerint latiora commenta procurari, de iſtis ſubinde transferatur, quod pleniſſimam poterit præſtare notitiam; quatenus in omnibus ſeptuaginta uno libris Canonicis, ſicut a ſancto Patre Auguſtino noſcitur comprehenſum. Antiquorum expoſitiones, Domino largiente, velut ſpiritalia poma Paradiſi ſumenda veſtris epulis offerantur.

Lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 8.

Quod ſi in his quæ dicta ſunt, aliqua fortaſſe loca dubia ſint relicta, nec explanatione * planiſſima ſatisfacere potuerint, nequaquam vobis modernos expoſitores interdico. Caute tamen quærendos eſſe Catholicos: quoniam acceſſu temporum multis noviter gratia divinitatis infunditur, quæ forſitan priſcis Doctoribus cælata monſtratur,

* MSS. *pleniſſima.*

CAPUT NONUM.

De Actibus Apoſtolorum, & Apocalypſi.

NOnus igitur codex Actus Apoſtolorum, & Apocalypſis noſcitur continere: quoniam & hæc quoque Apocalypſis, id eſt, revelatio probatur Joannis Apoſtoli. Sed in Actibus Apoſtolorum ſancti Joannis Epiſcopi Conſtantinopolitani in Græco ſermone commenta reperimus, quæ amici noſtri in duobus codicibus quinquaginta quinque homiliis, juvante Domino, tranſtulerunt. Apocalypſis vero quæ ſtudioſe legentium animos ad ſupernam contemplationem deducit, & facit mente cernere, quod Angeli videndo beati ſunt, ſancti Hieronymi expoſitione conſpicua eſt: de quo libro & Victorinus ſæpe dictus Epiſcopus difficillima quædam loca breviter tractavit. Vigilius quoque Afer Antiſtes de mille annorum intelligentia, quæ in prædicta Apocalypſi continetur, unde magna quæſtio nonnullis oboritur, pleniſſima & diligenti narratione diſſeruit. Ticonius etiam Donatiſta in eodem volumine quædam non reſpuenda ſubjunxit, quædam vero venenoſi dogmatis ſui fæculenta permiſcuit. Cui tantum in bonis dictis χρήσιμον, in malis ἄχρηστον, quantum tranſiens valui reperire (ut arbitror) competenter affixi. Quod & vobis ſimiliter in ſuſpectis expoſitoribus facere ſuademus: ne lectoris animus fortaſſe turbetur nefandi dogmatis permixtione confuſus.

S. Chryſoſt. in Actus Apoſt. commenta edidit quæ juſſit transferri Caſſiodorius.

S. Hieron. Apocalypſim expoſuit, quædam vero loca Victorinus & Vigilius Afer Antiſtes.

Ticonius Donatiſta Apocalypſim explanavit, cujus lectio a Caſſiodor. emendata.

De quo volumine ſanctus quoque Auguſtinus in libris civitatis Dei plura præſtantius & diligenter aperuit. Noſtris quoque temporibus Apocalypſis prædicta beati Epiſcopi Primaſii Antiſtitis Africani ſtudio minute ac diligenter quinque libris expoſita eſt: quibus etiam liber unus. Quid faciat hæreticum, cautiſſima diſputatione ſubjunctus eſt; quæ in templo Domini ſacrata donaria ſanctis altaribus offerantur. Sed quoniam diximus expoſitores quantos vel invenire priſcos potuimus, vel nuper per amicos noſtros de Græca lingua transferri, vel nova cudi fecimus: nunc de ſex modis intelligentiæ aliquid diſſeramus, ut ſæpius illuc redeuntes, peſtiferos vitemus errores.

S. Auguſtinus in lib. civit. plura de Apocalypſi aperuit. Apocalypſis a Primaſio Epiſcopo quinque libris expoſita. Primaſii liber quid faciat hæreticum.

CAPUT DECIMUM.

De ſex modis intelligentiæ.

PRimum eſt poſt hujus operis inſtituta, ut ad Introductores ſcripturæ divinæ, quos poſtea * referemus, ſollicita mente redeamus, id eſt, Ticonium Donatiſtam, ſanctum Auguſtinum de doctrina Chriſtiana, Hadrianum, Eucherium, & *a* Junilium, quos ſedula curioſitate collegi; ut quibus erat ſimilis intentio, in uno corpore adunati codices clauderentur. Qui modos elocutionum explanationis cauſa formantes, per exemplorum diverſas ſimilitudines intelligi faciunt, quæ prius clauſa manſerunt.

De modis intelligentiæ ſcripſerunt S. Auguſt. Ticonius, Hadrianus, Eucherius, & Junilius, quos collegit Caſſiodorius.

* MSS. *reperimus.*

Quod ſi ab introductoribus fortaſſe aliqua prætermiſſa ſunt, tunc librorum expoſitores ſedulo requiramus, & aperire nobis incipiunt, quæ prius clauſa manſerunt. Deinde ſtudioſiſſime legamus Catholicos Magiſtros, qui propoſitionibus factis ſolvunt obſcuriſſimas quæſtiones. Quinto, * per libros ſingulos atque epiſtolas diverſorum Patrum, loca præcipua, quæ exempli cauſa commemorant, diligenti cura notanda ſunt. Ita fit, ut diverſorum Catholicorum libri commodiſſime perlegantur, quando & intentiones ſuas decenter aperiunt, & ex incidentibus apud illos quæſtionibus nobis notitia magna præſtatur. Poſtremo, collocutio peritiſſimorum ſeniorum crebrius appetatur, quorum confabulatione ſubito, quod non opinabamur, advertimus; dum nobis ſtudioſe referunt, quod longis ætatibus ſuis diſcere potuerunt. Utile eſt enim per illos ſex modos intelligentiæ ſtudioſa voluntate diſcurrere potius, quam irreligioſo ſtupore torpere.

* MSS. *poſt*

a Hujus auctoris opera inſerta habentur tomo 1. Biblioth. SS. Patrum.

CAPUT UNDECIMUM.

De quatuor Synodis receptis.

DIcamus nunc quemadmodum univerſalia ſanctaque Concilia fidei noſtræ ſalutaria ſacramenta ſolidaverint; ut ibi cognoſcentes veræ religionis arcanum, peſtiferos vitemus errores. Primo loco Nicæna Synodus legitur conſtituta, deinde Conſtantinopolitana, tertia Epheſina prior, quarta Chalcedonenſis. Quas metiro ſancta probat Eccleſia, quæ tanta fidei noſtræ lumina præſtiterunt; ut in nullum perverſitatis ſcopulum (ſi tamen Domino protegente cuſtodimur) cæcatis mentibus * incidere debeamus. Nam ſanctiſſimi Patres injuriam rectæ fidei non ferentes, regulas quoque Eccleſiaſticas ibidem ſtatuere maluerunt, & inventores novarum hæreſum pertinaces, divino gladio perculerunt; decernentes nullum ulterius debere novas incutere quæſtiones: ſed probatorum Veterum auctoritate contentos, ſine dolo & perfidia decretis ſalubribus obedire. Sunt enim nonnulli, qui putant eſſe laudabile, ſi quid contra Antiquos ſapiant, & aliquid novi, unde periti videantur, inveniant.

Concilia univerſalia fidem ſolidant.

Tempore Caſſiodorii quatuor tantum Concilia univerſalia probabat Eccleſia.

* Ed. *incedere.*

Hæretici laudabile putant contra Antiquos ſapere.

Chalcedonenſis autem Synodi teſtis eſt codex Encyclius, qui ejus reverentiam tanta laude concelebrat, ut ſanctæ auctoritati merito judicet comparandam. Quem codicem ἐγκύκλιον, id eſt, totius orbis Epiſtolarium, a viro diſertiſſimo Epiphanio fecimus in Latinum de Græco ſermo-

Codex Encyclius Synodi Chalcedonenſis ab Epiphanio tranſlatus.

Sacræ litteræ cum Expoſitoribus in novem codicibus a Caſſiodorio collectæ.
**MSS. datum.*

ne converti. Sed quoniam ſacras litteras in novem codicibus cum Introductoribus, & pene cum omnibus Latinis Expoſitoribus ſuis, ut * dictum eſt, Domino juvante, collegimus: nunc videamus quemadmodum lex divina tribus generibus diviſionum a diverſis Patribus fuerit intimata, quam tamen veneratur, & concorditer ſuſcipit univerſarum Eccleſia regionum.

CAPUT DUODECIMUM.

Diviſio Scripturæ divinæ ſecundum Hieronymum.

AUctoritas divina ſecundum ſanctum Hieronymum in Teſtamenta duo ita dividitur, id eſt, in vetus & novum. In legem, id eſt, Geneſim, Exodum, Leviticum, Numerorum, Deuteronomium. In Prophetas, qui ſunt Jeſu Nave, Judicum, Ruth, Samuel, Iſaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel, libri duodecim Prophetarum. In Agiographos, qui ſunt Job, David, Salomon, Proverbia, Eccleſiaſticus, Canticum canticorum. Verba dierum, id eſt, Paralipomenon, Eſdras, Eſther. In Evangeliſtas, qui ſunt Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes. Poſt hos ſequuntur Epiſtolæ Apoſtolorum, Petri duæ, Pauli quatuordecim, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una,. Actuum Apoſtolorum Lucæ liber unus, & Apocalypſis Joannis liber unus.

S. Hieronym. libros omnes veteris Teſtamenti de Hebræo in Latinum tranſtulit.

Sciendum eſt plane ſanctum Hieronymum ideo diverſorum tranſlationes legiſſe, atque correxiſſe, eo quod auctoritati Hebraicæ nequaquam eas perſpiceret conſonare. Unde factum eſt, ut omnes libros veteris Teſtamenti diligenti cura in Latinum ſermonem de Hebræo fonte transfunderet, & ad viginti duarum litterarum modum, qui apud Hebræos manent, competenter adduceret; per quas omnis ſapientia diſcitur, & memoria dictorum in ævum ſcripta ſervatur. Huic etiam adjecti ſunt novi Teſtamenti libri viginti ſeptem, qui colliguntur ſimul quadraginta novem. Cui numero adde omnipotentem & indiviſibilem Trinitatem, per quam hæc facta, & propter quam iſta prædicta ſunt, & quinquagenarius numerus indubitanter efficitur; qui adinſtar Jubilæi anni magna pietate beneficii debita relaxat, & pure pœnitentium peccata diſſolvit. Hunc autem pandecten propter copiam lectionis minutiore manu in quaternionibus quinquaginta tribus æſtimavimus conſcribendum; ut quod lectio copioſa tetendit, ſcripturæ denſitas adunata contraheret. Meminiſſe autem debemus memoratum Hieronymum omnem tranſlationem ſuam in auctoritate divina (ſicut ipſe teſtatur) propter ſimplicitatem fratrum colis & commatibus ordinaſſe; ut qui diſtinctiones ſæcularium litterarum comprehendere minime potuerunt, hoc remedio ſuffulti, inculpabiliter pronuntiarent ſacratiſſimas lectiones.

S. Hieronym. ſuam tranſlationem colis & commatibus ordinavit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Diviſio Scripturæ divinæ ſecundum Auguſtinum.

SCriptura divina ſecundum beatum Auguſtinum in Teſtamento duo ita dividitur, id eſt, in vetus, & novum. In hiſtoria ſunt libri viginti duo, id eſt, Moyſi libri quinque, Jeſu Nave liber unus, Judicum liber unus, Ruth liber unus, Regum libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Job liber unus, Tobiæ liber unus, Eſther liber unus, Judith liber unus, Eſdræ libri duo, Machabæorum libri duo. In Prophetis libri viginti duo, David * pſalmorum liber unus, Salomonis libri quatuor, Jeſu filii Sirach liber unus. Prophetæ majores quatuor, id eſt, Iſaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel; & minores duodecim, id eſt, Oſee, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Zacharias, Aggæus, Malachias. In Epiſtolis Apoſtolorum viginti una, id eſt, Pauli Apoſtoli ad Romanos una, ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Epheſios una, ad Philippenſes una, ad Teſſalonicenſes duæ, ad Coloſſenſes una, ad Timotheum duæ, ad Titum una, ad Philemonem una, ad Hebræos una. Petri duæ. Joannis tres. Judæ una. Jacobi una. In Evangeliis quatuor, id eſt, ſecundum Matthæum, ſecundum Marcum, ſecundum Lucam, ſecundum Joannem. In Actibus Apoſtolorum liber unus. In Apocalypſi liber unus. Beatus igitur Auguſtinus ſecundum præfatos novem codices, quos Sancta meditatur Eccleſia, ſecundo libro de doctrina Chriſtiana, ſcripturas divinas ſeptuaginta unius librorum calculo comprehendit: * quibus cum ſanctæ Trinitatis addideris unitatem, fit totius libri competens & glorioſa perfectio.

** MS. Aud. Pſalterium.*
Cap. 8.
** Ed. cui.*

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Diviſio Scripturæ divinæ ſecundum antiquam Tranſlationem, & ſecundum Septuaginta Interpretum.

SCriptura ſancta ſecundum antiquam tranſlationem in Teſtamenta duo ita dividitur, id eſt, in vetus & novum. In Geneſim, Exodum, Leviticum, Numerorum, Deuteronomium, Jeſu Nave, Judicum, Ruth, Regum libros quatuor, Paralipomenon libros duos, Pſalterii librum unum, Salomonis libros quinque, id eſt, Proverbia, Sapientiam, Eccleſiaſticum, Eccleſiaſten, Canticum canticorum, Prophetas, id eſt, Iſaiam Jeremiam, Ezechielem, Danielem, Oſee, Amos, Michæam, Joel, Abdiam, Jonam, Nahum, Habacuc, Sophoniam, Aggæum, Zacharium, *a* Malachiam, qui & Angelus, Job, Tobiam, Eſther, Judith, Eſdræ duos, Machabæorum duos. Poſt hæc ſequuntur Evangeliſtæ quatuor, id eſt, Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, Actus Apoſtolorum, Epiſtolæ Petri ad Gentes, Judæ, Jacobi ad duodecim tribus, Joannis ad Parthos, Epiſtolæ Pauli ad Romanos una, ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Philippenſes una, ad Coloſſenſes una, ad Hebræos una, ad Theſſalonicenſes duæ, ad Timotheum duæ, ad Titum una, ad Philemonem una, Apocalypſis Joannis.

Tertia vero diviſio eſt inter alias in codice grandiore, littera * clariore conſcripto, qui habet quaterniones nonaginta quinque: in quo ſeptuaginta Interpretum tranſlatio veteris Teſtamenti in libris quadraginta quatuor continetur. Cui ſubjuncti ſunt novi Teſtamenti libri viginti ſex, fiuntque ſimul libri ſeptuaginta: in illo palmarum numero fortaſſe præſagati, quas in manſione Elim invenit populus Hebræorum. Hic textus multorum tranſlatione variatus (ſicut in prologo Pſalterii poſitum eſt) Patris Hieronymi diligenti

** Ed. grandiore.*
Tranſlatio veteris Teſtamenti 70. Interpretum 44. libros continet.
Exod. 19. 27.
Textus 70. Interpretum a B. Hieronymo emendatus.

a * Hebraice Malachi, idem eſt ac Angelus, & ſic redditur a 70. Interp. ἄγγελον. Hoc Origenem in errorem traxit, qui ſcripſit Malachiam non fuiſſe hominem, ſed Angelum; & hujus erroris arguitur a ſancto Hieronymo: vide Quiros in Biblia.

cura emendatus, compoſituſque relictus eſt. Ubi nos omnia tria genera diviſionum judicavimus affigenda; ut inſpecta diligenter atque tractata, non impugnare, ſed invicem ſe potius exponere videantur. Unde licet multi Patres, id eſt, ſanctus Hilarius Pictavienſis urbis Antiſtes, & Rufinus Presbyter Aquilejenſis, & Epiphanius Epiſcopus Cypri, & Synodus Nicæna, & Chalcedonenſis non contraria dixerint, ſed diverſa: omnes tamen per diviſiones ſuas libros divinos ſacramentis competentibus aptaverunt. Sicut & in Evangeliſtarum concordia probatur effectum: ubi una quidem eſt fides rerum, ſed ratio diverſa ſermonum. Sed quoniam prædictus pater Auguſtinus in libro ſecundo memorati operis, id eſt, de doctrina Chriſtiana commonet, ita dicens: Latini codices, id eſt, veteri novique Teſtamenti, ſi neceſſe fuerit, Græcorum auctoritate corrigendi ſunt, unde ad nos poſt Hebræum fontem translatio cuncta pervenit. Ideoque vobis & Græcum Pandecten reliqui comprehenſum in libris ſeptuaginta quinque, qui continet quaterniones nonaginta in armario ſupra dicto octavo: ubi alios Græcos diverſis opuſculis neceſſarios congregavi, ne quid ſanctiſſimæ inſtructioni veſtræ neceſſarium deeſſe videretur. Qui numerus duobus miraculis conſecratur; nam & ſeptuaginta quinque animæ de terra Chanaan cum Patriarcha Jacob fines Ægyptios intraverunt; & ſeptuaginta quinque Abraham fuit annorum, quando promiſſionem Domini lætus accepit. Reſtat nunc, ut dicere feſtinemus quemadmodum in ſcripturis divinis librariorum vitia corrigere debeamus; nam quid prodeſt multas tranſcurrere lectiones, & ea quæ ſunt probabiliter corrigenda, neſcire?

Patres & Concilia non contraria ſed diverſa dixerunt.
Cap. 15.
Geneſ. 46. 26.
Geneſ. 12. 4.

CAPUT DECIMUM QUINTUM,

Sub qua cautela relegi debeat cæleſtis auctoritas.

Vos igitur, qui divinarum & ſæcularium litterarum cognitione polletis, & ſcientia vobis eſt ab uſu communi reperire quod diſſonat, tali modo ſacras percurrite lectiones; a paucis enim doctiſque faciendum eſt, quod ſimplici & minus eruditæ Congregationi noſcitur eſſe præparandum. Quapropter prius introite diligenter, & ſic ſcriptorum delicta corrigite: ne juſte arguamini, ſi præcipitanter alios emendare tentetis. Iſtud enim genus emendationis (ut arbitror) valde pulcherrimum eſt, & doctiſſimorum hominum negotium glorioſum. Imprimis igitur idiomata ſcripturæ divinæ nulla præſumptione * temeretis: ne cum ad intellectum communem, quæ dicta ſunt, trahere cupitis (quod abſit) cæleſtium verborum puritas diſſipetur. Idiomata enim legis divinæ dicuntur propriæ locutiones, quas communis uſus non habere cognoſcitur; ut eſt illud: *Secundum innocentiam manuum mearum*; vel: *De vultu tuo judicium meum prodeat. Auribus percipe lacrymas meas.* Et, *Effundite coram illo corda veſtra. Adhæſit anima mea poſt te. Multiplicaſti locupletare eam. Ibi lætabimur in idipſum. Et inclinavit ex hoc in hoc. Miſit Moyſen ſervum ſuum: & Aaron, quem dilexit ipſum. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum. Fiat manus tua, ut ſalvum me faciat.* Hæc & his ſimilia quæ nimis putantur vel probantur eſſe numeroſa, licet communis uſus refugiat: tamen, ne diſſipare liceat, auctoritas illa procul dubio ſancta commendat. Quod ſi * enucleatius hæc noſſe deſideratis, legite ſancti Auguſtini ſeptem libros de modis locutionum, quos fecit de quinque libris Moyſi, & uno Jeſu Nave, & altero Judicum, & tunc de tali re poteritis abundantiſſima largitate ſatiari. In ſequenti vero auctoritate vobis ſimilia reperire copioſiſſime ſubjacebit.

Idiomata ſ. ſcripturæ nullo modo temeranda.
** Ed. temneretis.*
Quid ſint idiomata legis divinæ.
Pſal. 7. 9.
Pſal. 38. 13.
Pſal. 61. 9.
Pſal. 62. 9.
Pſal. 64. 10.
Pſal. 65. 6.
Pſal. 74. 9.
Pſal. 104. 20.
Pſal. 118. 82.
Pſal. 118. 137.
** Ed. ea latius.*

Hebræa vero quædam nomina hominum vel locorum nulla declinatione frangatis; ſervetur in eis linguæ ſuæ decora ſinceritas. Illas tantum litteras commutemus, quæ vocabuli ipſius poſſunt exprimere qualitatem: quoniam interpretationem nominis ſui unumquodque eorum magno ſacramento rei alicujus conſtat appoſitum. Ut eſt Seth, Enoch, Lamech, Noe, Sem, Cham, & Japhet, Aaron, David, & his ſimilia. Locorum autem nomina, ut eſt Sion, Oreb, Geon, Hermon, vel his ſimilia pari devotione linquamus.

Hebræa nomina nulla declinatione frangenda.

Tertio res quæ in bono & in malo ponuntur, non ſunt ullatenus temerandæ, ut mons, leo, cedrus, catulus leonis, clamor, homo, fructus, calix, vitulus, paſtor, theſaurus, vermis, canis, & his ſimilia. Nec illa nomina mutanda ſunt, quæ pro aliis nominibus apponuntur, ut Satanas, qui a recto calle diſcedit. Manus lavare ſignificat non eſſe participem. Quod pedes pro actu ponuntur. Quod frequenter expectationem pro ſpe ponit. Semel, pro incommutabili ſententia denuntiatur. Jurare * Dominum, pro confirmare dicitur. Iſta enim nobis ab Expoſitoribus aperienda deſideremus, non aliquid eorum ſacrilega voluntate truncemus. Nec illa verba tangenda ſunt, quæ interdum contra artem quidem humanam poſita reperiuntur: ſed auctoritate multorum codicum vindicantur; corrumpi ſiquidem nequeunt, quæ inſpirante Domino dicta noſcuntur; ut eſt: *Obliti non ſumus te.* Et illud: *Viri ſanguinum & doloſi.* Fabricatus eſt templum. Et, *radetur caput ſuum.* Et, *Inflabitur ventrem*, pro, Inflabitur ventre. Et, *Protulerunt exploratores pavorem terræ, quam exploraverant eam. Vir, ſi prævaricata fuerit uxor ejus.* Et: *Imponent ſuper altare omnia vaſa ejus, in quibus miniſtrant in ipſis. Terra, in qua habitant in ea.* Et: *De manu canis unicam meam.* Et: *Flumina plaudent manibus in ſe. Tunc exultabunt omnia ligna ſilvarum.*

** Ed. Deum.*
Pſal. 43. 18.
Pſal. 54. 24.
Num. 6. 9.
Num. 5. 12.
Ibid. 25.
Pſal. 23. 1.
Pſal. 21. 21.
Pſal. 97. 8.
Pſal. 95. 12.

Et quoniam interdum caſus generaque nominum vel temporum humanis regulis nequeunt convenire, ſed tamen eorum uſum Eccleſiaſticus conſenſus amplectitur, duorum vel trium priſcorum emendatorumque codicum auctoritas inquiratur (ſcriptum eſt enim: *In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum*) & præſumi non liceat, quod divino vendicatur eloquio; ut eſt in Pſalmo vigeſimo primo: *Populo qui naſcetur, quem fecit Dominus.* Et illud Evangelii: *Euntes docete omnes Gentes; baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Similiter & in centeſimo quadrageſimo tertio Pſalmo: *Beatus populus, cujus eſt Dominus Deus eorum*; & his ſimilia.

Matth. 18. 16.
Pſal. 21. 32.
Matth. 28. 19.
Pſal. 143. 15

Regulas igitur elocutionum Latinarum, * id eſt, Quadrigam Meſſii omnimodis non ſequaris, ubi tamen priſcorum codicum auctoritate convinceris. Expedit enim interdum prætermittere humanarum formulas dictionum, & divini magis eloquii cuſtodire menſuram. In proſa caput verſus heroici finemque non corrigas, id eſt, quinque longas, totidemque breves non audeas im-

** Forte, ut eſt.*
Non mutanda ſcripturæ verba ut Regulæ elocutionum Latinarum ſerventur.

probare ; trocheum triplicem laudabilis neglectus abſcondat ; Miotaciſmos & hiatus vocalium omnino derelinque : quoniam hic locum habere non poſſunt , quæ Doctores litterarum liberalium regulariter cuſtodire noſcuntur. Iſtud enim inter humanas dictiones convenit præcaveri; in divinis autem eloquiis tales compoſitiones nullatenus accuſantur. Maneat ubique incorrupta locutio , quæ Deo placuiſſe cognoſcitur, itaut fulgore ſuo niteat , non humano deſiderio carpenda ſubjaceat . Hæc enim & ſimplices ſuaviter inſtruit, & doctos pro ſua reverentia decenter delectat.

Locutio ſ. ſcripturæ incorrupta permanere debet.

Diviſionibus & ſubdiviſionibus utendum.

Poſt ſuperiorem igitur diviſionem ubi diximus idiomata legis divinæ non eſſe tangenda, vel cætera quæ ſequuntur , locus admonet more Majorum hanc quoque ponere ſubdiviſionem , ut ad particulas partium diſtinctius venire debeamus . Unde enim doctiſſimus Ariſtotele περὶ ἑρμηνείας ſuas ad liquidum * perducere potuiſſet, niſi diviſionum & ſubdiviſionum, iterumque particularium diviſionum ordine cuſtodito cuncta tractaſſet? Quem ſecuti nunc dicimus in quibus litteris ſunt librariorum vitia corrigenda . In verbis quæ accuſativis & ablativis præpoſitionibus ſerviunt , ſitum motumque diligenter obſerva: quoniam librarii Grammaticæ artis expertes , ibi maxime probantur errare . Nam ſi M litteram inconvenienter addas aut demas, dictio tota confuſa eſt. Caſus vero nominum, exceptis monoptotis , declinationeſque verborum , quæ defectiva non ſunt , totaſque partes orationis (ubi tamen ſacra non impugnat auctoritas) conſidera diligenter, ſuiſque locis aptata cuſtodi: ne locutionis ordine permixto, totum (quod abſit) poſſideat indecora confuſio . B pro V, V pro B, O pro V, N pro M, contra orthographiæ præcepta vitioſe poſitas non relinquas . Aſpirationem vero ſuperfluam deme , aut adjice competenter . Caſus nominum temporaque verborum, ubi tamen permitteris , cuſtodi diligenter. Reperies enim frequenter in auctoritate conſuetudini diſſona, quæ tibi non liceat immutare. Sed in his emendatorum codicum ſervetur exemplum . Cætera vero quæ ſunt male præſumpta recorrige : quoniam *a* Antiquarii exinde potius probantur offendere, dum elocutioni Latinæ linguæ neſciunt ſervire diſpoſite. Æ in fine adverbii non relinquas ; æ iterum caſui genitivo non ſubtrahas. Multa etiam reſpectu Euphoniæ propter ſubſequentes litteras probabiliter immutamus, ut illuminatio, irriſio, immutabilis, impius , improbus . G litteram a narratione tolle ſuperfluam; a gnaro enim, id eſt, ſcito ſeu perito venit nominis iſta compoſitio. Quod, cum pronomen eſt, per d, non per t litteram: cum vero adverbium numeri eſt, per t litteram, non per d ſcribendum eſt. Quicquam, magis in prima ſyllaba c ponendum eſt, quam d , propter Euphoniam quam præcipimus ſequi. Quid plura? Secundum regulas Artigraphorum , quæ tamen ſunt emendanda percurre : ne articulatæ vocis pulchra modulatio, peregrinis litteris maculata, abſona potius & indecora reddatur.

** Ed. producere.*

Orthographi priſci frequenter relegendi.

Orthographos priſcos frequenter relege, quos ego inferius titulo trigeſimo, qui de Antiquariis legitur, propter notitiam librariorum utiliter inſtruendam , deflorandos eſſe judicavi , & extrinſecus huic libro de Orthographia titulum dedi. Ita contigit, ut & iſtud ſtudioſo proſit legere, ubi cognoſcit quæ in ſcripturis ſanctis minime debeat violare; & illud neceſſario latius diſcitur, ubi generaliter præſumpta vitia corrigantur . Quod ſi tamen aliqua verba reperiuntur abſurde poſita, aut ex his codicibus quos beatus Hieronymus in editione ſeptuaginta Interpretum emendavit, vel quos ipſe ex Hebræo tranſtulit, intrepide corrigenda ſunt: aut, ſicut beatus Auguſtinus ait: recurratur ad Græcum pandecten, qui omnem legem divinam dignoſcitur continere collectam : vel quibus poſſibile fuerit Hebræam ſcripturam , vel ejus Doctores requirere non detrectent. Decet enim, ut unde ad nos venit ſalutaris translatio, inde iterum redeat decora correctio . Merito enim Patribus noſtris de hac re maxima cura fuit, ne tunica Domini Salvatoris, quam truculentis militibus ſcindere non licuit, lectoribus ſubjaceat imperitis . Audiat Spiritus ſanctus ſinceriſſima quæ donavit , recipiat ille beata quæ contulit . Tunc nos fideles ſibi eſſe cognoſcit , ſi dicta ipſius nulla præſumptione carpamus. Nam quemadmodum ſalvari volumus, ſi (quod dictu nefas eſt) remedium ſalutare pro noſtra voluntate corrumpamus?

Abſurda verba in ſcripturis inventa, ad Hebræos aut Græcos codices corrigenda.

Scriptura ſacra tunicæ Domini comparata.

Punctationes exacte obſervandæ.

Sed ut in his omnibus addere videaris ornatum, poſituras, quas Græci θέσεις vocant, id eſt, puncta breviſſima pariter, & rotunda, & planiſſima (ut in præfatione jam dictum eſt) ſingulis quibuſque pone capitibus , præter translationem ſancti Hieronymi , quæ colis & commatibus ordinata conſiſtit : quoniam illuſtrem & planiſſimam faciunt orationem, quando ſuis locis (ſicut inferius exponetur) aptata reſplendent . Quale eſt enim inoffenſo gradu per ſenſus ire ſanctiſſimos , venaſque præceptorum ſaluberrimas ſubtiliter introire, terminos ſuos modulatæ voci competenter affigere , totamque dictionem ſic per membra dividere, ut ſuis partibus conſiderata pulchreſcant? Nam ſi corpus noſtrum indiget per membra cognoſci, cur lectio, cum ſuis partibus videatur eſſe diſtincta, confuſa relinquitur? Iſtæ ſiquidem poſituræ ſeu puncta , quaſi quædam viæ ſunt ſenſuum , & lumina dictionum, quæ ſic lectores dociles faciunt, tanquam ſi clariſſimis expoſitoribus imbuantur . Prima eſt media, ſecunda ſubdiſtinctio, tertia plena, quas a Majoribus noſtris ideo conſtat inventas, ut ſpiritus longa dictione fatigatus, vires ſuas per ſpatia * diſcreta reſumeret. Quas ſi mavis cupidus lector agnoſcere, Donatum lege, qui te poſſit de hac re brevi compendio diligenter inſtruere. Has dictiones in pſalterio archetypo nos poſuiſſe retinemus , cujus obſcuritates talibus remediis ex maxima parte, Domino præſtante, lucidavimus. Ita ſeptenarius numerus ab utraque parte completus eſt ; ut a quibus rebus abſtineamus , & quas res in auctoritate emendare præſumamus (ſicut opinor) evidenter appareat. Quod ſi tamen hoc deſiderium alio modo potuerit adjuvari , adjiciatur ſtudiis veſtris : ne more humanitatis nos aliquid neceſſarium prætermiſiſſe videamur.

Puncta ſunt viæ ſenſuum, & lumina dictionum.

** Ed. decreta.*

Quemadmodum cæteri auctores emendandi.

Nunc quemadmodum extra auctoritatem reliquas lectiones debeamus emendare , dicendum eſt. Commentaria legis divinæ , epiſtolas , ſermones , libroſque priſcorum unuſquiſque emendator ſic legat , ut correctiones eorum magiſtris conſociet ſæcularium litterarum . Et ubicumque paragrammata in diſertis hominibus reperta fuerint, intrepidus vitioſa recorrigat: quoniam viri ſupradicti ſic dicta ſua compoſuiſſe credendi ſunt, ut regulas artis Grammaticæ quas didice-

a Vide Sidon. Apollin. lib. 9. Ep. 16. cod. Theod. lib. 14. tit. 9. l. 2.

Patrum ſcripta ſedulo legenda.

rant, cuſtodiiſſe judicentur. Epiſtolæ quoque Patrum, ſermones, & libri diverſorum, nec non & homiliæ, vel cum hæreticis altercationes fidelium (quoniam diverſa loca ſcripturæ divinæ ſuaviter ac diligenter aperiunt) magno ſtudio relegantur; quatenus in Eccleſia Domini quaſi quibuſdam lampadibus competenter accenſis, totum nitidum, totum ſplendidum (Domino præſtante) colluceat. Si quid tamen in eis ad ſcripturas divinas exponendas conveniens invenitur, non dubitetis ſociare voluminibus divinis, ſicut & nos in libris Regum feciſſe cognoſcimur. Multa enim reperiuntur a probatiſſimis hominibus per occaſionem alterius operis latius de libris dicta divinis, quæ auctoritati videlicet ſacræ competenter aptantur. Unde ſupplico, ut quod nos * parva legendo minus explicare potuimus: vos copioſiſſima lectione ſaginati, tam de iſtis codicibus quos dereliquimus, quam quos potueritis feliciter invenire, perfectius in Chriſti nomine compleatis.

** Ed. parum.*
Exhortatio Caſſiodorii ad Monachos ſuos, ut quod ipſe cœpit, ipſi perficiant.

Precor etiam vos, qui tamen emendare præſumitis, ut ſuper adjectas litteras ita pulcherrimas facere ſtudeatis, ut potius ab Antiquariis ſcripta fuiſſe judicentur. Non enim in illo decore quicquam turpe convenit invenire, quod poſtea ſtudioſorum oculos videatur offendere. Conſiderate igitur qualis vobis cauſa commiſſa ſit; utilitas Chriſtianorum, theſaurus Eccleſiæ, lumen animarum. Studete ergo, ne qua remaneat in veritate mendoſitas, in puritate falſitas, in integritate perverſitas litterarum. Sed quoniam novem codices legis divinæ prima fronte poſuimus, eorumque Introductores cum Expoſitoribus ſuis (juvante Domino) quanta valuimus curioſitate, memoravimus, ad poſtremum tres diviſiones a Majoribus datas totius legis divinæ tetigimus; deinde adjecimus quemadmodum emendari caute debeat cæleſtis auctoritas: ne diſcerperetur præſumpta licentia, aut traderetur ſequentium manibus indecora confuſio. Nunc de virtute lectionis divinæ eſt * omnimodis diſſerendum, ut ſua quæque loca propria dulcedine * farciantur.

Antiquariorum opera commendantur.

** Ed. omnino.*
** MS. audoſtiantur.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

De virtute ſcripturæ divinæ.

INtuemini ſodales egregii, quam mirabilis, quam dulcis in divinis ſcripturis decurrit ordo dictorum; deſiderium ſemper excreſcens, ſatietas ſine fine, eſuries glorioſa beatorum: ubi nimietas non arguitur, ſed magis importunitas crebra laudatur. Et merito, quando & notitia rerum ſalutarium inde diſcitur, & credentibus atque eadem operantibus æterna vita præſtatur: præterita ſine falſitate deſcribunt: præſentia pluſquam quod videntur, oſtendunt: futura quaſi jam perfecta narrant. Ubique in eis veritas regnat, ubique divina virtus irradiat, ubique panduntur humano generi profutura. Et dum hæc ita ſe habeant, in terris nobis pro captu ingenii, parabolis, & propoſitionibus ſumptis, cæleſtis veritas intimatur; ſicut ipſe in ſeptuageſimo ſeptimo Pſalmo teſtatur: *Aperiam in parabolis os meum: loquar propoſitiones ab initio*. Tradunt etiam nobis (ut munera cuncta vincantur) ſanctæ Trinitatis adorabilem cognitionem, quam per tot ſæculorum tractus idolis dedita, cæca & flebilis ignoravit humanitas; Patrem ſcilicet, & Filium, & Spiritum ſanctum unum Deum creaturarum omnium Conditorem atque Rectorem, potentem facere quæ *vult in cælo, & in terra*. Cujus ſi pietatem quæris, audi breviter comprehenſam: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione*. Si patientiam, auſculta: *Et quis reſiſtit poteſtati tuæ?* Si juſtitiam, lege: *Quia judicabit orbem terræ in æquitate*. Nam & ubique eſſe totum Deum manifeſtiſſime declaratur, dicente Pſalmographo: *Quo ibo a ſpiritu tuo, & a facie tua quo fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades.* Et cætera, quæ de illa Majeſtate ſacris lectionibus continentur.

Pſal. 77. 2.
Sancta Trinitatis cognitionem tradunt ſcripturæ.
Pſal. 45. 2.
Pſal. 95. 13.
Pſal. 138. 7. 8.

Iſtas ſiquidem litteras non ratio humana reperit, ſed hominibus ſanctis virtus cæleſtis infudit; quas tunc bene datur intelligi, quando eas vera & utilia prædicare mens devota crediderit. Quid enim in illis litteris utilitatis & ſuavitatis non invenietis, ſi puriſſimo lumine mentis intendatis? Lectio divina cuncta virtus eſt, verbum non inaniter cadens, nec tardat effectus quod promittit * affectus, obedientibus conferens æternam ſalutem, ſuperbis reſtituens perenne ſupplicium; atque ideo eam non ſolum audire, ſed implere ſanctis operibus commoneo. Modo ſiquidem charitatem Dei & proximi monet: modo ut ſæculi peritura contemnas inſinuat: modo ut illam patriam recorderis, in qua es perpetuo manſurus, infundit. Patientiam monet, ſpem tribuit, humilitatem proficuam laudat, ſuperbiam ruinoſam ſemper accuſat, pias eleemoſynas creberrime fieri perſuadet. Tunc quod ſupra omnes pietates indulgentiſſimum eſt, acceptam ſibi pœnitentiam Judex ipſe teſtatur, quando etiam verba quibus rogetur, clementiſſimus Redemptor indulget. Terret, ut corrigat: judicium minatur, ut parcat. Et ſic nos præcipit vivere, ut piis Angelis mereamur eſſe conſortes; fiatque illud in nobis, quod nimis ſuave atque perpetuum eſt: *Ut ſit Deus omnia in omnibus*; deinde, ut *eum videamus ſicuti eſt*; & ſic de gloriæ ipſius copia compleamur, ut nulla ulterius indigentiæ ſterilitate fatigemur. Talibus ergo juſſis qui parere non ambiat, niſi qui omnimodo in æternum perire feſtinat? Ultra omnes dementias eſt Redemptoris ſui juſſa negligere, & crudeliſſimi hoſtis vota complere. Quot verba, tot Præmia: quot ſententiæ, totidem ultiones; nihil vacat ab utili doctrina, niſi cum ſilet lingua Dei magnalia. O ſi numquam ceſſaretur a talibus! Peccatis profecto tolleretur locus, ſi otioſum tempus non haberet mens inquieta mortalium. His beneficiis larga pietate collatis, addita eſt nobis ſanctæ Trinitatis adoranda & veneranda cognitio; quod vitæ genus peccatis mortua gentilitas funditus ignorabat.

Lectio divina cuncta virtus eſt.
** Ed. affatus.*
1. Cor. 15. 28.
1. Joan. 3. 2.

Reſtat nunc, ut memoriam faciamus illorum, qui libris ſuis aliquid venerabiliter de ſancta Trinitate * dixerunt. Ad confirmationem igitur fidei noſtræ, & Hæreticorum præcavendas inſidias, legendi ſunt treſdecim libri beati Hilarii, quos de ſancta Trinitate, profunda & diſertiſſima nimis oratione conſcripſit. Sancti quoque Ambroſii, quos de eadem re ad Gratianum principem multum claros & venuſto ſermone compoſitos deſignavit. Deinde ſancti Auguſtini quindecim libri, quos idem de ſancta Trinitate mirabili profunditate conſcripſit, curioſa vobis intentione meditandi ſunt. Si quis vero de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto aliquid ſummatim præoptat attingere, nec ſe mavult longa lectione fatigare, legat Niceti Epiſcopi librum, quem de fide conſcripſit, & doctrinæ cæleſtis claritate completus, in contemplationem divinam compendioſa bre-

Qui de Trinitate aliquid ſcripſerint?
** Ed. docuerunt.*

vitate perducetur. Qui voluminibus ſancti Ambroſii ſociatus eſt, quos ad Gratianum principem deſtinavit. O inæſtimabilis pietas virtuſque Creatoris, aperti ſunt cæli, ſancta Trinitas cordibus fidelium patefacta reſplenduit; & paganitas, quæ honorem occupaverat alienum, a vero Domino confutata diſceſſit!

Utilitatem commendat librorum, qui de Eccleſiaſtica diſciplina tractans.

Utiles etiam ſunt ad inſtructionem Eccleſiaſticæ diſciplinæ memorati ſancti Ambroſii de officiis mellifluì libri tres, necnon & beati Auguſtini de vera religione liber unus, & de doctrina Chriſtiana libri quatuor. Item ejuſdem liber unus, quem de agone Chriſtiano compoſuit, maxime vobis neceſſarius, qui calcato ſæculo deſudatis in certamine Chriſtiano. Similiter etiam liber ejuſdem quaſi philoſophiæ moralis, quem pro moribus inſtituendis atque corrigendis ex divina auctoritate collegit, ſpeculumque nominavit, magna intentione legendus eſt. Nam & S. Auguſtini viginti duos libros, quos de Civitate Dei confecit, infaſtidibili ſedulitate percurramus: ubi & Babylonia confuſa civitas diaboli, & ſplendida Jeruſalem, urbs Domini Chriſti in hominum * converſionem competenti diverſitate monſtratæ ſunt. Scripſit etiam quinque quæſtiones de novo Teſtamento ad Honoratum Presbyterum, & octoginta tres alias mirifica deliberatione formatas. Si quis autem dicta ſua diligenti cupit examinatione purgare, nec incauta temeritate delinquere, duos libros Retractationum ſancti Auguſtini ſtudioſa lectione percurrat: unde, & ſe comat imitando, & agnoſcat quantum ſapientiæ copiam beatiſſimo Patri indulgentia divina contulerit; ut quem nemo poterat fortaſſe reprehendere, ipſe ſe videatur cautiſſima retractationo corrigere. Longum eſt illius viri ſingula quæque memorare, dum de ejus opuſculis indicandis codex non parvus exiſtat; qui quamlibet dicta ipſius breviter commemoret: tamen in numeroſas progreſſus eſt paginas lectionum.

* Ed. *converſatione.*

Alludit ad indiculum Poſſidii, quem fecit de libris S. Auguſtini.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

De Hiſtoricis Chriſtianis.

HAbent etiam poſt tractatores diverſos, relatores temporum & ſtudia Chriſtiana, qui Eccleſiaſtica gravitate compoſiti, per viciſſitudines rerum, mutabilitateſque * regnorum, lacteo quidem, ſed cautiſſimo nitore decurrunt. Qui cum res Eccleſiaſticas referant, & viciſſitudines * accidentes per tempora diverſa deſcribant, neceſſe eſt, ut ſenſus legentium cæleſtibus ſemper rebus erudiant, quando nihil ad fortuitos caſus, nihil ad deorum poteſtates infirmas (ut Gentiles fecerunt) ſed arbitrio Creatoris applicare veraciter univerſa contendant. Ut eſt *a* Joſephus * pene ſecundus Livius in libris antiquitatum Judaicarum late diffuſus, quem Pater Hieronymus ſcribens ad Lucinum Beticum propter magnitudinem prolixi operis, a ſe perhibet non potuiſſe transferri. Hunc tamen ab amicis noſtris, quoniam eſt ſubtilis nimis & multiplex, magno labore in libris viginti duobus converti fecimus in Latinum. Qui etiam & alios ſeptem libros captivitatis Judaicæ mirabili nitore conſcripſit. Quorum translationem alii Hieronymo, alii Ambroſio, alii deputant Rufino; quæ dum talibus aſcribitur, omnino dictionis eximiæ merita declarantur.

* MSS. *Aud. temporum.*

* Ed. *accedentes.*

Joſephi libri juſſu Caſſiodorii de Græco in Latinum tranſlati; ideo in eis male Rufini nomen apponitur.

* *a* S. Hieronymus Joſephum vocat Græcum Livium.

Euſebii hiſtoria cum adjectionibus Rufini legenda.

Poſt hæc autem legenda eſt hiſtoria, quæ ab Euſebio quidem decem voluminibus Græco ſermone conſcripta, a Rufino autem cum adjectione temporum quæ ſecuta ſunt, undecim libris monſtratur explicita. Poſt hiſtoriam vero Euſebii apud Græcos Socrates, Sozomenus, & Theodoretus ſequentia conſcripſerunt, quos a viro diſertiſſimo Epiphanio in uno corpore duodecim libris fecimus, Deo auxiliante, transferri: ne inſultet ſe habere facunda Græcia neceſſarium, quod nobis judicet eſſe ſubtractum. Oroſius quoque Chriſtianorum temporum Paganorumque collator præſto vobis eſt, ſi eum volueritis legere. Marcellinus etiam quatuor libros de temporum qualitatibus & poſitionibus locorum pulcherrima proprietate conficiens, itineris ſui tramitem laudabiliter percurrit, quem vobis pariter dereliqui. Chronica vero, quæ ſunt imagines hiſtoriarum, breviſſimæque temporum commemorationes, ſcripſit Græce Euſebius, quem tranſtulit Hieronymus in Latinum, & uſque ad tempora ſua deduxit eximie. Hunc ſubſecutus eſt ſupraſcriptus Marcellinus Illyricianus, qui adhuc Patricii Juſtiniani fertur * *a* egiſſe cancellos: ſed meliore * conditione devotus, a tempore Theodoſii Principis uſque ad * finem imperii triumphalis Auguſti Juſtiniani opus ſuum, Domino juvante, perduxit; ut qui ante fuit in obſequio ſuſcepto gratus, poſtea ipſius imperio copioſe amantiſſimus appareret. Sanctus quoque Proſper Chronica ab Adam ad Genſerici tempora, & urbis Romæ deprædationem uſque perduxit. Forte invenientis & alios ſubſequentes: quia non deſunt ſcriptores temporum, cum ſæcula ſibi jugiter peracta ſuccedant.

De hiſtoria Tripartita.

De Oroſii hiſtoria.

De Marcellini hiſtoria.

Chronica Euſebii a S. Hieronymo tranſlata, & uſque ad ſua tempora deducta.

* MSS. *rexiſſe.*

* Ed. *dictione.*

* Ed. *Feret.*

D. Proſper Chronica ab Adam ad Genſerici tempora perduxit.

Libri de viris illuſtribus S. Hieronymi, & Gennadii perlegendi.

Sed cum te de memoratis rebus diligens lector expleveris, ingeniumque tuum divina fuerit luce radiatum, lege librum de viris illuſtribus ſancti Hieronymi, ubi diverſos Patres atque opuſcula eorum breviter & honoravit, & tetigit. Deinde alterum Gennadii Maſſilienſis, qui de Scriptoribus legis divinæ, quos * ſtudioſe perquiſiverat, certiſſimus indicavit. Hos in uno corpore ſociatos reliqui: ne poſt diverſos codices cognoſcendæ rei tarditas afferatur; ſequuntur enim multarum lectionum venerabilium conditores. Modo enim doctiſſimi viri aut libros divina inſpiratione conficiunt, autem invicem ſe epiſtolarum gratia conſolantur, aut populos dulciſſimo ſermone deliniunt, aut cum hæreticis vivaciſſima nimis altercatione confligunt; ita ut quidam eorum ſingulari certamine controverſias ſubeant, & Judicibus mediis glorioſa diſceptatione * confligant. Sic cum pravus quiſque deſtruitur (præſtante Domino) fideliſſimus inde ſollidatur. Tunc in illo choro ſanctiſſimo atque facundiſſimo Patrum, tibi eum eligere poteris, cum quo ſuaviſſime colloquaris. Difficile quoque dictu eſt, quam frequenti occaſione reperta, ſcripturas ſanctas locis aptiſſimis potenter aperiant; ut ſubito tranſiens diſcas, quod te negligenter præteriiſſe cognoſcis.

* Ed. *ſtudio.*

Doctiſſimorum virorum occupationes.

* *Forte lege convincant.*

CAPUT

a Tale eſt quod Conſtantius in vita S. Germani Epiſc. Antiſſiodor. lib. 2. cap. 17. de Voluſiani filio, qui præerat cancellis Patricii Segiſvulti. Cancellos agere vide Caſſiodorium lib. 12. Epiſt. 1.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

De Sancto Hilario.

TEſtes ſunt doctiſſimi viri diverſa laude præcipui, quibus, velut ſtellis micantibus cælum, fulget Eccleſia; inter quos ſanctus Hilarius Pictavienſis urbis Epiſcopus, nimia profunditate ſubtilis, & cautiſſimus diſputator incedit, altaſque divinarum ſcripturarum abyſſos in medium reverenter adducens, facit (præſtante Deo) illuminata mente conſpici, quæ prius parabolis velabantur obſcuris.

CAPUT DECIMUM NONUM.

De ſancto Cypriano.

IMpoſſibile eſt omnino complecti, quantum inter alios ſcriptores, præter iterationem baptiſmatis, quam uſus atque ratio repudiavit Eccleſiæ, conferat beatiſſimus Cyprianus, velut oleum decurrens in omnem ſuavitatem lingua compoſita, Declamator inſignis, Doctorque mirabilis. Quantos enim ille dubitantes non pertulit labi, lapſos vero firmiſſima prædicatione ſolidavit, Confeſſores ad martyrium uſque perduxit? Et ne minor eſſet prædicationibus ſuis, ipſe quoque martyrii corona (Domino præſtante) decoratus eſt. Nam inter alia quæ nobis facundiæ ſuæ clara monimenta dereliquit, in expoſitione orationis Dominicæ, quæ contra ſubrepentia vitia, velut invictus clypeus ſemper opponitur, libellum declamatoria venuſtate conſcripſit.

S. Cypriani liber de orationis Dominicæ expoſitione laudatur.

CAPUT VIGESIMUM.

De ſancto Ambroſio

SAnctus quoque Ambroſius lactei ſermonis emanator, cum gravitate acutus, inviolenta perſuaſione dulciſſimus: cui fuit æqualis doctrina cum vita, quando ei non parvis miraculis gratia Divinitatis arriſit.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

De ſancto Hieronymo.

BEatus etiam Hieronymus Latinæ linguæ dilatator eximius, qui nobis in translatione divinæ ſcripturæ tantum præſtitit, ut ad Hebræum fontem pene non egeamus accedere, quando nos facundiæ ſuæ multa cognoſcitur ubertate ſatiaſſe, *a* plurimos libros, copioſas epiſtolas fecit. Beati, quibus ſcribere (Domino præſtante) dignatus eſt. Planus, doctus, dulcis, parata copia ſermonum ad quamcumque partem convertit ingenium. Modo humilibus ſuaviter blanditur, modo ſuperborum colla confringit, modo derogatoribus ſuis vicem neceſſaria mordacitate reſtituens, modo virginitatem prædicans, modo matrimonia caſta defendens, modo virtutum certamina glorioſa collaudans, modo lapſus in clericis atque monachis pravitatis accuſans. Sed tamen ubicumque ſe locus attulit, Gentilium exempla dulciſſima varietate permiſcuit: totum explicans, totum exornans, & per diverſa diſputationum genera diſertus ſemper & æqualis incedens. Nam cum aliquos libros magna ubertate protendat, tamen pro dulcedine dictorum ſuorum finis ejus ſemper gratus eſt. Quem in Bethleem habitaſſe otioſum non arbitror: niſi ut in terra illa miraculorum adinſtar ſolis, ejus quoque ab Oriente nobis * lamparet eloquium.

** Lampare pro ſplendere ſæpe utitur Caſſiod.*

Is epiſtolam ſuam ad *a* Paulinum ex Senatore Preſbyterum mirificam deſtinavit: docens quemadmodum ſcripturas divinas adhibita cautela perlegeret; ubi breviter virtutem uniuſcujuſque libri veteris & novi Teſtamenti mirabiliter indicavit. Quam ſi ante reperiſſem, eloquentiæ ipſius cedens, contentus fortaſſe fueram de eadem parte nihil dicere. Sed quia & ille alia, & nos diverſa in opere jam confecto (Domino largiente) conſcripſeramus, credo quod lector diligens & in hoc opuſculo non inutiliter occupetur. Ille enim ſcripſit ad divinæ legis novum lectorem, qui tantum erat litteris ſæcularibus eruditus, ut etiam *b* librum de Theodoſio Principe prudenter, ornateque confecerit. Nec illa tempeſtate (ut datur intelligi) tantos ſcriptores ſuæ partis habuit, quos eum in ordine legere commoneret: quoniam illo tempore milites Chriſti in gymnaſio legis divinæ, ſalutari adhuc ſudore laborabant, inter quos & ipſe poſtea multa conſcripſit. Nobis vero fuit cauſa diverſa. Primum, quod ad fratres ſimplices & impolitos ſcripſimus inſtruendos, ut per multos auctores, qui jam noſtra ætate declarati ſunt, cæleſtium ſcripturarum plenitudine compleantur; ut non tam ex nobis, qui hujus rei pauperes ſumus, quam ex copioſis & antiquis Patribus laudabiliter imbuantur.

D. Hieronymi Epiſtola ad Paulinum mirifica.

Paulini liber de Theodoſio principe eloquens.

Sed ne aliquid eis deeſſe poſſit, qui ad ſtudia hujus ſæculi non fuerunt, tam de artibus, quam de diſciplinis ſæcularium litterarum in ſecundo volumine breviter credidimus admonendos; ut ſimplicibus viris famuletur etiam mundanarum peritia litterarum, quæ præter additamenta quorumdam doctorum, a ſcripturis divinis cognoſcitur eſſe progreſſa. Ita fit, ut nec vituperatio de nova præſumptione nos carpat, & * de parvo voluminis obſequio gratiæ forſitan momenta proveniant.

Secundus liber de Artibus, ac diſciplinis ſæcularium litterarum inſcribitur.

* MSS. *de parvulo nimis obſequio.*

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

De ſancto Auguſtino.

IPſe etiam Doctor eximius beatiſſimus Auguſtinus, Debellator hæreticorum, Defenſor fidelium, & famoſorum Palma certaminum, in quibuſdam libris nimia difficultate reconditur, in quibuſdam ſic eſt planiſſimus, ut etiam parvulis probetur acceptus; cujus aperta ſuavia ſunt, obſcura vero magnis utilitatibus farcita pingueſcunt. Hujus autem ingenii vivacitatem ſi quis noſſe deſiderat, libros ipſius Confeſſionum legat: ubi refert omnes Mathematicas diſciplinas ſine magiſtro ſe comprehendiſſe, quas aliis ſub doctis expoſitoribus vix datur attingere. Symbolum quoque noſtrum, vadem fidei, teſtimonium recti

a Ed. plurimis libris, copioſis epiſtolis fecit beatos, quibus ſcribere (Domino præſtante, dignatus eſt.

a At Baronius tom. 4. ad an. Chr. 394. pag. 718. Edit. Antuerp. diſſentit, & hunc Paulinum diverſum eſſe affirmat a Paulino Nolano Epiſcopo.

b Hujus etiam libri meminit S. Hieronymus Epiſt. ad Paulinum de Inſtitutione Monachi, & ipſe Paulinus Epiſt. 9. ad ſororem. Gennadius in Catalogo appellat eam ſcriptionem Panegyricum ſuper victoriam tyrannorum, ſcilicet Maximi, & Eugenii.

cordis, promiſſionis inſolubile ſacramentum, * frequenti expoſitione patefecit; ut profundius intelligentes illa, quæ credere nos profitemur, cautiſſime promiſſa ſervemus. Legendus eſt etiam liber ejuſdem, ubi diverſas hæreſes poſt Epiphanium Pontificem compendioſa brevitate complexus eſt; quando nullius ſanæ mentis acquieſcit ingenium in illas caures incidere, in quas alterum cognoverit pertuliſſe naufragium. Illorum ſiquidem ſenſus omnino cavendus eſt, quos provida damnavit Eccleſia. Et ſi quid tale modo præſumitur, cauta nimis obſervatione declinetur.

** MSS. ſequenti.*

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

De Abbate Eugipio, & Abbate Dionyſio.

Vide R. P. Chiffletium ad Fernandum Pag. 332.

Eugipius ex operibus D. Auguſtini librum confecit, & Probæ virgini dedicavit.

CONvenit etiam, ut Presbyteri *a* Eugipii opera neceſſario legere debeatis, quem nos quoque vidimus, virum quidem non uſque adeo ſæcularibus litteris eruditum, ſed ſcripturarum divinarum lectione pleniſſimum. Hic ad parentem noſtram Probam virginem ſacram ex operibus ſancti Auguſtini valde altiſſimas quæſtiones ac ſententias, ac diverſas res deflorans, in uno corpore neceſſaria nimis diſpenſatione collegit, & in trecentis triginta octo capitulis collocavit. Qui codex (ut arbitror) utiliter legitur, quando in uno corpore diligentia ſtudioſi viri potuit recondi, quod in magna bibliotheca vix prævalet inveniri.

Generat etiam hodieque Catholica Eccleſia viros illuſtres, probabilium dogmatum decore fulgentes. Fuit enim noſtris temporibus & Dionyſius Monachus, Scytha natione, ſed moribus omnino Romanus, in utraque lingua valde doctiſſimus: reddens actionibus ſuis, quam in libris Domini legerat, æquitatem. Scripturas divinas tanta curioſitate diſcuſſerat atque intellexerat, ut undecumque interrogatus fuiſſet, paratum haberet competens ſine aliqua dilatione reſponſum. Qui mecum Dialecticam legit, & in * exemplo glorioſi magiſterii plurimos annos vitam ſuam (Domino præſtante) tranſegit. Pudet me de conſorte dicere, quod in me nequeo reperire. Fuit enim in illo cum ſapientia magna ſimplicitas, cum doctrina humilitas, cum facundia loquendi parcitas; ut in nullo ſe vel extremis famulis anteferret, cum dignus eſſet *b* Regum ſine dubitatione colloquiis. Interveniat pro nobis, qui nobiſcum orare conſueverat; ut cujus hic ſumus oratione ſuffulti, ejus poſſimus nunc meritis adjuvari. Qui petitus a Stephano Epiſcopo Salonitano ex Græcis exemplaribus *c* Canones Eccleſiaſticos moribus ſuis pares, ut erat planus atque diſertus, magna eloquentiæ ſuæ * luce compoſuit, quos hodie uſu celeberrimo Eccleſia Romana complectitur. Hos etiam oportet vos aſſidue legere: ne videamini tam ſalutares Eccleſiaſticas regulas culpabiliter ignorare. Alia quoque multa ex Græco tranſtulit in Latinum, quæ utilitati poſſunt Eccleſiaſticæ convenire. Qui tanta latinitatis & græcitatis peritia fungebatur, ut quoſcumque libros Græcos in manibus acciperet, latine ſine offenſione tranſcurreret, iterumque latinos Attico ſermone relegeret; ut crederes hoc eſſe conſcriptum, quod os ejus inoffenſa velocitate fundebat.

Dionyſii exigui commendatio.

** MSS. templo.*

Dionyſius Canones Eccleſiaſtico compoſuit.

** MS. Aud. dulcedine.*

Longum eſt de illo viro cuncta retexere, qui inter reliquas virtutes, hoc habuiſſe probatur eximium, ut cum ſe totum Deo tradidiſſet, non aſpernaretur ſæcularium converſationibus interelle. Caſtus nimium, cum alienas quotidie videret uxores: mitis, cum furentium veſano turbine pulſaretur. Fundebat lacrymas motus compunctione, cum audiret garrula verba lætitiæ: jejunabat ſine exprobratione prandentium. Adeo conviviis gratanter intererat, ut inter epulas corporales inquiſitus, ſpiritales ſemper copias exhiberet. Quod ſi tamen aliquando comederet, parvo quidem cibo, ſed tamen eſcis communibus utebatur. Unde ſummum genus æſtimo patientiæ, inter humanas eſſe delicias, & abſtinentiæ cuſtodire menſuram. Sed ut bona mentis infucata laude referamus, erat totus Catholicus, totus paternis regulis perſeveranter * adjunctus; & quicquid poſſunt legentes per diverſos quærere, in illius ſcientia cognoſcebatur poſſe fulgere. Cujus nomini glorioſo aliqua pravi homines calumnioſe nituntur ingerere, unde ſua videantur errata aliquatenus excuſare. Sed ille jam ſæculi perverſitate derelicta (præſtante Domino) in Eccleſiæ pace * ſuſceptus, inter Dei famulos credendus eſt habere conſortium.

** Ed. advinctus.*

** Ed. ſepultus.*

Dicerem adhuc fortaſſe reliqua de ſancto viro, quæ nobis totius probationis veritate comperta ſunt; ſed neceſſe eſt, ut propoſitum noſtrum potius exequamur; ne cum ſimus debitores alterius promiſſionis, aliud diu referre importuna loquacitate videamur. Et ut vobis in regulis fidei nulla poſſit nocere ſurreptio, legite quas habetis in promptu Synodum Epheſinam & Chalcedonenſem, necnon & Encyclia, id eſt, epiſtolas confirmationis ſupradicti Concilii. Quæ ſi diligenter excurritis, verſutiæ improborum nulla vobis occaſione prævalebunt.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

Quo ſtudio Scriptura ſancta cum Expoſitoribus legenda ſit.

DEmus itaque operam, & poſt introductorios libros auctoritatem cum expoſitoribus ſuis ſedula intentione curramus, viaſque intelligentiæ Patrum labore repertas, pio ſtudio ſubſequamur, non ad quæſtiones vaniſſimas avida ſuperfluitate tendamus. Quod dictum rationabiliter in tractatoribus probatiſſimis invenitur, hoc procul dubio credamus eſſe divinum; ſi quid diſſonum, aut diſcordans Patrum regulis contigerit inveniri, vitandum eſſe judicemus. Origo enim ſæviſſimi erroris eſt in ſuſpectis auctoribus amare totum, & ſine judicio defendere velle quod inveneris; ſcriptum eſt enim: *Omnia probate, quod bonum eſt tenete*. Sed ut in ſumma, quæ ſunt dicenda complectar, cuncta quæ antiqui expoſitores probabiliter dixerunt, ſollicita mente tenenda ſunt: illa vero quæ ab eis intractata relicta ſunt (ne infructuoſo labore fatigemur) primum rimanda ſunt quas virtutes habeant, aut ad quæ nos etiam inſtituta perducant; deinde quid nos velint de ſe legendo contrahere.

Quid probandum in Expoſitoribus, & quid in eis vitandum.

Quæ ſit erroris origo.

1. Theſſ. 5. 21.

Nam licet textus planiſſimus eſſe videatur, & hiſtorica relatione reluceat: modo tamen aut * juſtitiam perſuadet, aut impietatem redarguit: aut tolerantiam prædicat, aut vitia mobilitatis accuſat: aut ſuperbiam damnat, aut bona humis

** MSS. triſtitiam.*

a De quo Baronius tomo 6. Annal. Eccleſ. ad an. Chri. 504. Pag. 574. Ed. Antuer.

b Regum colloquia ſummo in honore lib. 3. Var. Epiſt. 22.

c Hi Canones Dionyſii habentur in Manuſcripta collatione Canonum Creſconii, ut notat Baronius tomo 1. Ann. ſub anno Chriſti 58. §. 24. pag. 526.

litatis exaltat: aut impacatos reprimit, aut chiritate pleniſſimos conſolatur: aut aliquid tale commemorat, quod ad probos mores incitet, & a nefariis cogitationibus reſpectu pietatis abducat. Deus enim, ſi ſolis bonis præmia polliceretur, benignitas ipſius neglecta tepeſceret: ſi vero malis jugiter minaretur exitium, deſperatio ſalutis * præcipitaret ad vitia. Et ideo pius Redemptor pro ſalute noſtra utrumque moderatus eſt; ut & peccatores * denuntiata pœna terreat, & bonis digna præmia compromittat.

* MSS. *præſtaret.*
* MS. Aud. *denunciata.*

Quapropter ad intentiones librorum generaliter animus erigatur, mentemque noſtram in illa contemplatione defigamus, quæ non tantum auribus ſonat, ſed oculis interioribus eluceſcit. Nam & ſi ſimplex videatur eſſe relatio, nihil vacuum, nihil otioſum divinis litteris continetur; ſed ſemper ad utilitatem aliquam dicitur, quod rectiſſimis ſenſibus ſalubriter hauriatur. Et ideo quando bona referuntur, ad imitationem protinus nos erigamus; quando facinora punienda narrantur, operari talia formidemus. Ita fit, ut ſemper aliquid utilitatis acquiramus, ſi quapropter referuntur, advertimus.

Nihil vanum in ſcripturis ſacris contineri.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM,

Coſmographia a Monachis Legenda.

COſmographiæ quoque notitiam vobis percurrendam eſſe non immerito ſuademus; ut loca ſingula, quæ in libris ſanctis legitis, in qua parte mundi ſint poſita, evidenter agnoſcere debeatis. Quod vobis proveniet abſolute, ſi libellum a Julii oratoris, quem vobis reliqui, ſtudioſe legere feſtinetis; qui maria, inſulas, montes famoſos, provincias, civitates, flumina, gentes, ita quadrifaria diſtinctione complexus eſt, ut pene nihil libro ipſi deſit, quod ad Coſmographiæ notitiam cognoſcitur pertinere.

Julii Oratoris Coſmographia. Vide Salma S. ad Sol num pag. 770 Voſſi Melam. pag. 307. Sirmond. ad Sidon. pag. 7. Ed. in 4.

Marcellinus quoque (de quo jam dixi) pari cura legendus eſt, qui Conſtantinopolitanam civitatem, & urbem Jeroſolymorum quatuor libellis * minutiſſima narratione deſcripſit. Deinde Pinacem Dionyſii diſcite breviter comprehenſum; quod auribus in ſupradicto libro percipitis, pene oculis intuentibus videre poſſitis.

Marcellini Conſtantinopolitana & Hieroſolymitana deſcriptio.
* *MSS. manifiſſima ratione.*

Tum ſi vos notitiæ nobilis cura flammaverit, habetis Ptolomæi codicem, qui ſic omnia loca evidenter expreſſit, ut eum cunctarum regionum pene incolam fuiſſe judicetis. Eoque fiat, ut uno loco poſiti (ſicut monachos decet) animo percurratis, quod aliquorum peregrinatio plurimo labore collegit.

Ptolomæi codex Coſmographicus.

a Auſonius in Epiſt. 16. ad Probum Præfectum prætorio meminit Titiani, quem ſcripſiſſe Apologos refert, eumque appellat fandi artificem, & paulo poſt Julium. De eodem accipienda ſunt iſta verba Capitolini de filio Maximini Auguſti loquentis. Oratore (ait) uſus eſt Julio Titiano, filio Titiani ſenioris, qui provinciarum libros pulcherrimos ſcripſit, & qui dictus eſt ſimia ſui temporis, quod cuncta imitatus eſſet. Vide quæ notat Jacob. Sirmondus in Epiſt. 1. lib. 1 Sidonii Apollin. Coſmographiæ liber, qui vulgo Æthico tribuitur, in MS. Thuanæo tribuitur Julio Oratori.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

De notis affigendis.

ILlud etiam indicandum eſſe curavimus, ut vos labor noſter inſtrueret, & qualicumque munuſculo ſtudium veſtræ ſanctitatis ornaret (præſtante Domino) quantum aut ſenex, aut longa peregrinatione fatigatus relegere prævalui, quibuſdam codicibus Patrum præſentes notas minio deſignatas, quæ ſunt indices codicum, ſingulis quibuſque locis (ut arbitror) competenter impreſſi. Nam expoſitionibus Octateuchi hanc dedimus notam, Oct. Alteram Regum, Reg. Tertiam Pſalterii, Pſ. Quartam Salomonis, Sal. Quintam Prophetarum, Proph. Sextam Agiographorum, Ag. Septimam Evangeliorum, Ev. Octavam Epiſtolis Apoſtolorum, Ap. Nonam, Actibus Apoſtolorum & Apocalypſi, Ac. &, Aaa. Quas in primordiis codicum, quos tamen ſub ipſo ſtudio tranſire prævalui, ſemper adſcripſi; ut vos illis in textu poſitas ſine ambiguitate poſſitis agnoſcere, ſi paginas ſingulas ſtudioſa mente curratis.

Labor Caſſiodori Patrum codices legendo.

Tunc ſi placet, qui tamen plurima lectione præſumitis, per tractatores probatiſſimos imitatio vobis facile ſubjacebit. Ita fiet, ut aliud genus expoſitionis acutiſſimum pulcherrimumque naſcatur; & quod forſitan Priores noſtri in commentis ſuis minime dilucidaverunt, ibi aliquatenus reperiatur eſſe declaratum. Idiomata quoque legis divinæ, id eſt, proprias dictiones tali pp charactere ſignavimus; ut ubicumque reperta fuerint, verba ipſa nulla præſumptione violentur.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

De ſchematibus ac diſciplinis, quæ in Scripturis ſacris, & earum Expoſitoribus inveniuntur.

ILlud quoque commonendum eſſe credidimus, quoniam tam in ſacris litteris, quam in expoſitoribus doctiſſimis multa per ſchemata, multa per definitiones, multa per artem Grammaticam, multa per artem Rhetoricam, multa per Dialecticam, multa per diſciplinam Arithmeticam, multa per Muſicam, multa per diſciplinam Geometricam, multa per Aſtronomicam intelligere poſſumus; non abs re eſſe inſtituta ſæcularium magiſtrorum, artes ſcilicet ac diſciplinas cum ſuis diviſionibus in ſequenti libro paucis attingere; quatenus & qui talia didicerunt, breviter admoneantur; & qui latius fortaſſe legere minime potuerunt, aliquid exinde compendioſa brevitate cognoſcant. Eſt enim rerum iſtarum procul dubio (ſicut & Patribus noſtris viſum eſt) utilis & non refugienda cognitio, quando eam in litteris ſacris tamquam in origine generalis perfectæque ſapientiæ ubique reperis eſſe diffuſam. Nam cum ibi reddita fuerint atque monſtrata, ſenſus veſter ad intelligendum modis omnibus adjuvatur.

Utilitas libri ſequentis de Artibus & diſciplinis declaratur.

Sit ergo antiquorum labor opus noſtrum; ut quod illi latius plurimis codicibus ediderunt, nos breviſſime (ſicut jam dictum eſt) ſecundo volumine collecta pandamus. Et quod illi ad exercendas verſutias derivarunt, nos ad veritatis obſequia laudabili devotione revocemus; quatenus quæ inde furtive ſublata ſunt, in obſequium rectæ intelligentiæ honeſta conditione reddantur. Opus quidem (ut arbitror) neceſſarium, ſed conſiderata difficultate perarduum, in duobus libris comprehendere velle divinarum & humanarum fontes copioſiſſimos litterarum. Ubi Sedulii verſus illi dicendi ſunt:

Grandia poſco quidem: ſed tu dare grandia noſti, *Lib. 1.*
Quem magis offendit, quiſquis ſperando tepeſcit.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

Quid agendum a Monachis, qui artes in libro ſequenti poſitas non intelligunt.

QUod ſi quorumdam ſimplicitas fratrum non potuerit, quæ ſunt in ſequenti libro deflorata cognoſcere: quia pene brevitas omnis obſcura eſt, ſufficiat eis ſummatim rerum diviſiones, utilitates, virtuteſque perpendere, ut ad cognoſcendam legem divinam fervida mentis intentione rapiantur. Per diverſos enim ſanctiſſimos Patres invenient, unde deſiderium ſuum pleniſſima poſſint ubertate ſatiare. Tantum ſit legendi ſincerus affectus, & intelligendi ſobrium votum. Tunc ſalutaris aſſiduitas eruditos efficiet, quos in prima fronte profunditas lectionis exterruit: quia non tantum litterati, ſed etiam qui litteras neſciunt, accipiunt a Deo ſapientiam.

Perfecta ſapientia a Deo datur. Sciamus tamen non in ſolis litteris poſitam eſſe prudentiam: ſed perfectam ſapientiam dare Deum unicuique prout vult. Nam ſi tantum in litteris eſſet ſcientia rerum bonarum, qui litteras neſciunt, utique rectam ſapientiam non haberent. Sed cum multi * Agrammati ad verum intellectum perveniant, rectamque fidem percipiant cælitus aſpiratam, dubium non eſt puris ac devotis ſenſibus Deum concedere, quod eis judicat expedire. Scriptum eſt enim: *Beatus homo, quem tu erudieris Domine: & de lege tua docueris eum.* (*Pſal.* 93. 12.) Quapropter actibus bonis & orationibus aſſiduis hoc petendum eſt, ut ad veram fidem, operaque ſanctiſſima, ubi eſt vita noſtra perpetua (Domino comitante) veniamus. Legitur enim: *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam.* (*Pſal.* 126. 1.)

* MSS. *agrammatis*, *id eſt*, *a gratia mentis*.

Cur ſæcularium litterarum ſtudia non reſpuenda. Verumtamen nec illud Patres ſanctiſſimi decreverunt, ut ſæcularium litterarum ſtudia reſpuantur: quia exinde non minimum ad ſacras ſcripturas intelligendas ſenſus noſter inſtruitur; ſi tamen, divina gratia ſuffragante, notitia ipſarum rerum ſobrie, ac rationabiliter inquiratur; non ut in ipſis habeamus ſpem * provectus noſtri: ſed per ipſa tranſeuntes, deſideremus nobis a Patre luminum proficuam ſalutaremque ſapientiam debere concedi. Quanti enim philoſophi hæc ſolummodo lectitantes, ad fontem ſapientiæ non venerunt, & vero lumine privati, ignorantiæ cæcitate demerſi ſunt? Quoniam, ſicut a quodam dictum eſt: Numquam poteſt pleniſſime inveſtigari, quod non per viam ſuam quæritur.

* Ed. *profectus*.

Multi iterum Patres noſtri talibus litteris eruditi, & in lege Domini permanentes, ad veram ſapientiam pervenerunt, ſicut beatus Auguſtinus in libro de Doctrina Chriſtiana meminit, dicens: (*Lib.* 2. *cap.* 40.) Non aſpicimus quanto auro & argento & veſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus, & Doctor ſuaviſſimus, & Martyr beatiſſimus: quanto Lactantius: quanto Victorinus, Optatus, Hilarius; nos addimus Ambroſium, ipſumque Auguſtinum, atque Hieronymum, multoſque alios innumerabiles Græcos. Hoc etiam ipſe fideliſſimus Dei famulus Moyſes fecit; de quo ſcriptum eſt, quod eruditus fuerit omni ſapientia Ægyptiorum. (*Actor.* 7. 22.) * Quos nos imitantes, cautiſſime quidem ac incunctanter utraſque doctrinas, ſi poſſumus, legere feſtinemus. Quis enim audeat habere dubium, ubi virorum talium multiplex præceſſit exemplum? Scientes plane (ſicut ſæpe jam dictum eſt) rectam veramque ſapientiam Dominum poſſe concedere; ſicut ait liber ſapientiæ: *Sapientia a Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & permanet in æternum.* (*Eccleſ.* 1. 1.)

* MS. *Aud. Quod.*

Sapientia toto labore & deſiderio exquirenda. Quapropter toto niſu, toto labore, totis deſideriis exquiramus, ut ad tale tantumque munus, Domino largiente, pervenire mereamur. Hoc enim nobis eſt ſalutare, proficuum, glorioſum, perpetuum: * quod nulla mors, nulla mobilitas, nulla poſſit ſeparare oblivio: ſed in illa ſuavitate patriæ, cum Domino facies æterna exultatione gaudere. Quod ſi alicui fratrum (ut meminit Virgilius:)

* Ed. *quoniam*.

Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis,

ut nec humanis nec divinis litteris perfecte poſſit erudiri: aliqua tamen ſcientiæ mediocritate ſuffultus, eligat certe quod ſequitur:

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes.

Non eſt alienum a Monachis hortos colere, & agros exercere. Quia nec ipſum eſt a Monachis alienum hortos colere, agros exercere, & pomorum fœcunditate gratulari; legitur enim in Pſalmo centeſimo vigeſimo ſeptimo. *Labores manuum tuarum manducabis. Beatus es, & bene tibi erit.* (*Pſal.* 127. 2.)

De hortis colendis ſcripſit Gargilius Martialis. Quod ſi hujus ſtudii requirantur auctores, de hortis ſcripſit pulcherrime *a* Gargilius Martialis, qui & nutrimenta olerum, & virtutes eorum diligenter expoſuit; ut ex illius commentarii lectione (præſtante Domino) unuſquiſque & ſaturari valeat & ſanari; quem vobis inter alios codices reliqui. Pari etiam modo in agris colendis, in apibus, in columbis, nec non & piſcibus alendis inter cæteros Columella & Æmilianus auctores probabiles extiterunt. *De Agricultura, Columella & Æmilianus.* Sed Columella ſexdecim libris per diverſas agriculturæ ſpecies eloquens ac facundus illabitur, diſertis potius, quam imperitis accommodus; ut operis ejus ſtudioſi non ſolum communi fructu, ſed etiam gratiſſimis epulis expleantur. *b* Æmilianus etiam facundiſſimus explanator duodecim libris de hortis, vel pecoribus aliiſque rebus * pleniſſima lucidatione diſſeruit; quem vobis inter alios lectitandum (Domino præſtante) dereliqui.

* Ed. *planiſſima*.

Quæ peregrinis & ægrotis præparantur, ſunt cæleſtia. Hæc tamen cum peregrinis atque ægrotantibus præparantur, ſiunt cæleſtia, quamvis videantur eſſe terrena. Quale eſt enim languentes aut dulcibus pomis reficere, aut columbarum fœtibus enutrire, aut piſcibus alere, aut mellis ſuavitate mulcere? Nam cum vel aquam frigidam Dominus in nomine ſuo pauperibus præcipiat offerri; (*Matth.* 10. 42.) quanto gratius erit diverſis egentibus eſcas ſuaviſſimas dare, pro quibus in judicio fructum multiplicata poſſitis mercede percipere. Non debet negligi, undecumque poteſt homini probabiliter ſubveniri.

a Hujus meminit Lampridius in vita Alexandri Severi pag. 359 Et Palladius Rutilius in menſe Aprili ſub titulo 3. de hortis: Rem miram (ait) de ocymo Martialis affirmat. Idem in menſe Martio tit. 9. Hæc omnia Gargilius Martialis aſſerit.

b Exiſtimo intelligi illum qui dicitur Palladius Rutilius Taurus Æmilianus vir illuſtris, qui ſcripſit libros de re ruſtica, & hodie exſtant editi. Hic etiam nominatur ab Iſidoro Originum libr. 17. cap. 1. Vide quæ de propriis nominibus mediæ ætatis obſervavit Jac. Sirmondus in Præfat. ad Sidonium Apollin.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

De Poſitione Monaſterii Vivarienſis, ſive Caſtellienſis.

Etiam nunc extat hoc Monaſterium Vivarienſe. INvitat ſiquidem vos locus Vivarienſis Monaſterii ad multa peregrinis & egentibus præparanda, quando habetis hortos irriguos, & piſcoſi amnis Pellenæ fluenta vicina; qui nec ma-

Vide 2. partem vitæ Caſſiod. Num. 3.

gnitudine undarum ſuſpectus habetur, nec exiguitate temnibilis. Influit vobis arte moderatus, ubicumque neceſſarius judicatur, & hortis veſtris ſufficiens & * molinis. Adeſt enim cum deſideratur; & cum vota compleverit, remotus abſcedit. Sic quodammodo * miniſterio devotus exiſtens, ut nec * oneret importunus, nec poſſit deeſſe cum quæritur. Maria quoque vobis ita ſubjacent, ut piſcationibus variis pateant; & caput piſcis, cum libuerit, vivariis poſſit includi. Fecimus enim illic (juvante Domino) grata receptacula, ubi ſub clauſtro fideli vagetur piſcium multitudo; ita conſentanea montium ſpeluncis, ut nullatenus ſe ſentiat captum, cui libertas eſt eſcas ſumere, & per ſolitas ſe cavernas abſcondere. Balnea quoque congruenter ægris præparata corporibus juſſimus ædificari: ubi fontium perſpicuitas decenter illabitur, quæ & potui gratiſſima cognoſcitur & lavacris. Ita fit, ut monaſterium veſtrum potius quæratur ab aliis, quam vos extranea loca juſte deſiderare poſſitis. Verum hæc, ut ſcitis, oblectamenta ſunt præſentium rerum, non ſpes futura fidelium; illud tranſiturum, illud ſine fine eſt manſurum. Sed illic poſiti, ad illa potius deſideria transferamus, quæ nos faciant regnare cum Chriſto.

** lege molendinis.*
** Ed. Monaſterio.*
** MSS. terret.*

Caſſiani lib. de inſtitutione Monachorum ſedulo legendus

Caſſianum Presbyterum, qui conſcripſit de Inſtitutione fidelium Monachorum, ſedulo legite, & libenter audite. Qui inter ipſa initia ſancti propoſiti, octo principalia vitia dicit eſſe fugienda. Hic noxios motus animorum ita competenter inſinuat, ut exceſſus ſuos hominem pene videre faciat, & vitare compellat, quos antea confuſione caliginis ignorabat. Qui tamen de libero arbitrio a beato Proſpero jure culpatus eſt. Unde monemus, ut in rebus talibus excedentem ſub cautela legere debeatis. Cujus dicta Victor * Martyritanus Afer Epiſcopus ita (Domino juvante) purgavit, & quæ minus erant addidit, ut ei rerum iſtarum palma merito conferatur. Quem inter alios de Africæ partibus cito nobis credimus eſſe dirigendum. Cætera vero genera monachorum vehementer accuſat. Sed vos, chariſſimi fratres (Deo juvante) eas partes eligite, quas ſalubriter cognoſcitur ille laudaſſe.

Caſſianus a beato Proſpero culpatus.
** MSS Martaritanus. Victor Martyritanus. Caſſiani dicta purgavit.*

Nam ſi vos in Monaſterio Vivarienſi (ſicut credere dignum eſt) divina gratia ſuffragante, cœnobiorum conſuetudo competenter * erudiat, & aliquid ſublimius defæcatis animis optare contingat, habetis montis Caſtelli ſecreta ſuavia, ubi velut Anachoritæ (præſtante Domino) feliciter eſſe poſſitis. Sunt enim remota & * imitantia eremi loca, quando muris priſtinis ambientibus probantur incluſa. Quapropter vobis aptum erit eligere exercitatis jam, atque probatiſſimis, illud habitaculum, ſi prius in corde veſtro fuerit præparatus aſcenſus. Legendo enim cognoſcitis unum de duobus, quid aut deſiderare, aut tolerare poſſitis. Tantum eſt, ut converſationis probitate ſervata, qui non valet alios ſermonibus docere, morum videlicet inſtruat ſanctitate.

** Ed. audiat. Baron. adjuvat.*
** Ed. eminentia.*

CAPUT TRIGESIMUM.

De Antiquariis, & commemoratione Orthographiæ.

EGo tamen fateor votum meum, quod inter vos quæcumque poſſunt corporeo labore compleri, *a* Antiquariorum mihi ſtudia (ſi tamen veraciter ſcribant) non immerito forſitan plus placere; quod & mentem ſuam relegendo ſcripturas divinas ſalubriter inſtruant, & Domini præcepta ſcribendo, longe lateque diſſeminent. Felix intentio, laudanda ſedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, ſalutem mortalibus tacitum dare, & contra diaboli ſurreptiones illicitas calamo attramentoque pugnare. Tot enim vulnera ſatanas accipit, quot *b* Antiquarius Domini verba deſcribit. Uno itaque loco ſitus, operis ſui diſſeminatione per diverſas provincias vadit. In locis ſanctis legitur labor ipſius: audiunt populi, unde ſe a prava voluntate convertant, & Domino pura mente deſerviant. Operatur abſens de opere ſuo. Nequeo dicere viciſſitudinem illum de * tot bonis non poſſe percipere: ſi tamen non cupiditatis ambitu, ſed recto ſtudio talia noſcatur efficere. Verba cæleſtia multiplicat homo, & quadam ſignificatione compro-babili (ſi fas eſt dicere) tribus digitis ſcribitur, quod virtus ſanctæ Trinitatis effatur. O ſpectaculum bene conſiderantibus glorioſum! Arundine currente verba cæleſtia deſcribuntur; ut unde diabolus caput Domini in Paſſione fecit percuti, inde ejus calliditas poſſit extingui. Accedit etiam laudibus eorum, quod factum Domini aliquo modo videntur imitari, qui legem ſuam (licet figuraliter ſit dictum) omnipotentis digiti operatione conſcripſit. Multa quidem ſunt, quæ de tam inſigni arte referantur: ſed ſufficit eos dici librarios, qui * libere Domino juſtitiæque deſerviunt.

Antiquariorum Encomium.
** Ed. doctorum bonis.*
** Ed. libra Domini.*

Sed ne tanto bono mutatis litteris, ſcriptores verba vitioſa permiſceant, aut ineruditus emendator neſciat errata corrigere: Orthographos antiquos legant, id eſt, Vellium Longum, Curcium Valerianum, Papirianum, Adamantium Martyrium de V & B, ejuſdem de primis, mediis, atque ultimis ſyllabis, ejuſdem de B littera trifariam in nomine poſita, & Eutichen de aſpiratione, ſed & Focam de differentia generis. Quos ego, quantum potui, ſtudioſa curioſitate collegi. Et ne quempiam memoratorum codicum obſcuritas derelicta turbaret: quoniam antiquarum declinationum permixtione * pro maxima parte confuſi ſunt, magno ſtudio laboris incubui, ut in libro ſequeſtrato atque compoſito, qui inſcribitur de Orthographia, ad vos defloratæ regulæ pervenirent, & dubietate ſublata liberior animus viam emendationis incederet. Diomedem quoque & Theoctiſtum aliqua de tali arte conſcripſiſſe comperimus; qui ſi inventi fuerint, vos quoque eorum deflorata colligite. Forte & alios inveni-

Orthographos antiquos colligit Caſſiodorius.
** Ed. propria parte confuſe.*
Liber Caſſiodorii de Orthographia.

a In fragmento damnationis Theodori Epiſcopi Ceſareæ Cappadociæ facta a Vigilio Papa. Qui domui tuæ ſedens Antiquarios pretio charo indultos, ea quæ jurata te voce non eſſe facturum uſque conſtitutum tempus frequentius firmaveras, conſcripſiſti. Ubi puto legi debere: Antiquarios pretio charo conducens. Petrus Damiani in Epiſtola apud Baronium tom. xi. pag. 294. licet ego dictare forte quid valeam, deeſt Antiquarius qui tranſcribat.

b Hic fere D. Hieronymus in Epitaphio Nepotiani in fine. Hoc ipſum quod dicto, quod ſcribitur; quod relego, quod emendo de vita mea tollitur, quot puncta Notarii, tot meorum ſunt damna temporum.

re poſſitis, per quos notitia veſtra potius inſtruatur. Iſti tamen qui memorati ſunt, ſi aſſiduo ſtudio relegantur, omnem vobis caliginem ignorationis abſcindunt; ut quod hactenus ignoratum eſt, habeatur ex maxima parte notiſſimum.

Cooperiendorum codicum artifices inſtituit Caſſiodorius.

His etiam addidimus in codicibus cooperiendis doctos artifices; ut litterarum ſacratum pulchritudinem facies deſuper decora veſtiret: exemplum illud Dominicæ figurationis ex aliqua parte forſitan imitantes, qui eos, quos ad cœnam æſtimavit invitandos, in gloria cæleſtis convivii ſtolis nuptialibus operuit. Quibus multiplices ſpecies facturarum in uno codice depictas (ni fallor) decenter expreſſimus; ut qualem maluerit ſtudioſus tegumenti formam ipſe ſibi poſſit eligere. *Lucernas perpetuas invenerat Caſſiodorius.* Paravimus etiam nocturnis vigiliis mechanicas lucernas, conſervatrices illuminantium flammarum, ipſas ſibi nutrientes incendium, quæ humano miniſterio ceſſante, prolixe cuſtodiant uberrimi luminis abundantiſſimam claritatem: ubi olei pinguedo non deficit, quamvis flammis ardentibus jugiter torreatur.

Sed nec horarum modulos paſſi ſumus vos ullatenus ignorare, qui ad magnas utilitates humani generis noſcuntur inventi. *Horologia duo etiam præparavit.* Quapropter horologium vobis unum, quod Solis claritas indicet, præparaſſe cognoſcor: alterum vero aquatile, quod die noctuque horarum jugiter indicat quantitatem: quia frequenter nonnullis diebus Solis claritas abeſſe cognoſcitur; miroque modo in terris aqua peragit, quod Solis flammeus vigor deſuper modulatus excurrit. Ita, quæ natura diviſa ſunt, ars humana fecit ire concorditer: in quibus fides rerum tanta veritate conſiſtit, ut quod ab utriſque geritur, per internuntios æſtimes eſſe conſtitutum. Hæc ergo procurata ſunt, ut milites Chriſti certiſſimis ſignis admoniti, ad opus divinum exercendum, quaſi tubis clangentibus evocentur.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

De Monachis curam infirmorum habentibus.

SEd & vos alloquor fratres egregios, qui humani corporis ſalutem ſedula curioſitate tractatis, & confugientibus ad loca ſanctorum, officia beatæ pietatis impenditis: triſtes paſſionibus alienis, de periclitantibus mœſti, *a* ſuſceptorum dolore confixi, & in alienis calamitatibus mœrore proprio ſemper attoniti; ut ſicut artis veſtræ * peritiam decet, languentibus ſincero ſtudio ſerviatis, ab illo mercedem recepturi, a quo poſſunt pro temporalibus æterna retribui. ** Ed. peritia decet.* Et ideo diſcite quidem naturas herbarum, commixtioneſque ſpecierum ſollicita mente tractate: ſed non ponatis in herbis ſpem, non in humanis conſiliis ſoſpitatem. Nam quamvis medicina legatur a Domino conſtitutam, ipſe tamen ſanos efficit, qui vitam ſine * dubitatione concedit; ſcriptum eſt enim: *Omne quod facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini Jeſu facite, gratias agentes Deo, & Patri per ipſum.* *Eccleſiaſt. 38. * Ed. ſine. Coloſſ. 3. 17.* Quod ſi vobis non fuerit Græcarum litterarum nota facundia, imprimis habetis herbarium Dioſcoridis, qui herbas agrorum mirabili proprietate diſſeruit, atque depinxit. Poſt hæc, legite Hippocratem atque Galenum Latina lingua converſos, id eſt, Therapeutica Galeni ad Philoſophum Glauconem deſtinata, & Anonymum quemdam, qui ex diverſis auctoribus probatur eſſe collectus. Deinde Aurelii Cœlii de medicina, & Hippocratis de herbis & curis, diverſoſque alios medendi arte compoſitos, quos vobis in Bibliothecæ noſtræ ſinibus reconditos, Deo auxiliante, dereliqui.

a Sic Paulinus Epiſt. de Gazophyl. Symmachus lib. 3. Epiſt. 39.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

Exhortatio Caſſiodorii ad Monachos, & Abbates Chalcedonium & Geruntium.

QUapropter omnes, quos Monaſterii ſepta concludunt, tam Patrum regulas, quam præceptoris proprii juſſa ſervate, & libenter quæ vobis ſalubriter imperantur, efficite: quia magnæ remunerationis eſt præmium, ſine aliquo murmure præceptis ſalutaribus obedire. Vos autem viros ſanctiſſimos Abbates Chalcedonium & Geruntium deprecor, ut ſic cuncta diſponatis, quatenus gregem vobis creditum (præſtante Domino) ad beatitudinis dona perducere debeatis. Peregrinum igitur ante omnia ſuſcipite, eleemoſynam date, nudum veſtite, eſurienti panem frangite: quoniam iſte vere dicendus eſt conſolator, qui miſeros conſolatur. Ipſos autem ruſticos, qui ad veſtrum monaſterium pertinent, bonis moribus erudite, quos adjectarum penſionum pondere non gravetis; ſcriptum eſt enim; *Jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve.* *Ruſtici a Monachis erudiendi. Matth. 11. 30.* Illud vero quod familiare ruſticis comprobatur, furta neſciant, lucos colere prorſus ignorent, vivant innoxio propoſito, & ſimplicitate felici. Secundo illis ordo converſationis puriſſimus imponatur, frequenter ad monaſteria ſancta conveniant, ut erubeſcant veſtros ſe dici, & non de veſtra inſtitutione cognoſci. Sciant etiam Deum ubertatem agris eorum dignanter infundere, ſi eum fideliter conſueverint invocare.

* Facta eſt itaque vobis quædam urbs propria, cives religioſi: in qua ſi concorditer & ſpiritualiter (Domino præſtante) tranſigitis, cæleſtis jam patriæ præfiguratione gaudetis. ** Ed. Dato.* Nolite amare deſidiam, quam Domino cognoſcitis odioſam. *Deſidia Domino odioſa.* Præſto vobis ſunt ſanctarum ſcripturarum inſtrumenta dogmatica cum expoſitoribus ſuis, qui vere ſunt florigeri campi, cæleſtis paradiſi poma ſuavia, unde & fideles animæ ſalubriter imbuantur, & linguæ veſtræ non caduco, ſed fructifero nimis inſtruantur eloquio. Quapropter deſideranter introite myſteria Domini, ut ſequentibus iter indicare poſſitis: quia magnæ verecundiæ pondus eſt habere quod legas, & ignorare quod doceas. Et ideo futuræ beatitudinis memores, vitas Patrum, confeſſiones fidelium, paſſiones martyrum legite conſtanter (quas inter alia in *a* Epiſtola ſancti Hieronymi ad Chromatium & Heliodorum deſtinata, procul dubio reperitis) qui per totum orbem terrarum floruere; ut ſancta imitatio vos provocans, ad cæleſtia regna perducat. Scientes, quia non ſolum in agone ſanguinis, aut in virginitate carnis poſitæ ſunt coronæ: ſed & omnes, qui (juvante Deo) vitia ſui corporis vincunt, recteque credunt, palmam ſanctæ remunerationis accipiunt. Sed ut facilius (ſicut dictum eſt) mortiferas mundi delectationes, noxiaque blandimenta, Domino præſtante, vincatis, & ſitis hujus ſæculi (ſicut de beatis legitur) tranſeuntes, ad illud ſemper primi

a Baronius Præfat. in Martyrolog. Roman. cap. 7. dubitat an ſit Hieronymi.

Pſalmi feſtinate remedium ſalutare, ut legem Domini diebus noctibuſque meditemini. Tunc non inveniet inimicus protervus locum, cum totum Chriſtus occupaverit animum. Nam & Pater Hieronymus pulchre complexus eſt, dicens: *Ama lectionem ſcripturarum, & carnis vitia non amabis.*

Epiſt. 4. ad Ruſticum.

Dicite mihi, viri prudentiſſimi, quid beatius quam illum habere propitium, quem iratum non valemus effugere? Nam ſi Præfectum vox præconis enuntiet, ſi a carpentum ipſius ſtrepentibus rotis tranſire noſcamus, nonne omnes voluptates cordis abjicimus, dum aſpectum ipſius reverentiamque metuimus? Deus intonat per convexa cæli, fulgura demonſtrat in nubibus, frequenter commovet fundamenta terrarum, & proh dolor! præſentia ipſius non timetur, qui ubique totus & omnipotens eſſe cognoſcitur. Quapropter abſentem Judicem non credamus, & rei ad ipſius tribunalia non veniemus. Qui minus peccat, gratias agat, quoniam non eſt deſertus a Domini miſericordia, ut præceps laberetur ad vitia. Qui plurimum deliquit, inceſſanter exoret; nemo ſe ad excuſationes perfidas, & ſubdola vota convertat. Reos nos fateamur, qui abſolute delinquimus. Nihil eſt ſtultius quam illi velle mentiri, cui nullatenus probatur illudi. Parata eſt miſericordia, ſi petatur mente puriſſima. Nulla eſt cauſa deterior apud pium Judicem, niſi quando ſubjectus ſuam negligit ſoſpitatem.

Deus ubique totus, & præſens.

Quæ a peccatoribus erga Deum agenda.

Oremus ergo, fratres cariſſimi, quatenus qui humano generi tam magna largitus eſt, ut ovem perditam reportare ſuis humeris dignaretur, & per incorporationis beneficium rumperet vincula peccatorum, ut ignaris atque alienatis fidei arcana patefaceret, baptiſma donaret, martyrium concederet, eleemoſynas fieri ſuaderet, ſancta quoque nos orationis inſtitutione purgaret; remittere nos fratribus peccata præciperet, ut ipſe quoque ſimiliter debita noſtra laxaret, ut converteremus errantes, quatenus erroris noſtri ligamina ſolverentur; ut pœnitentiam ſummo ſtudio quæreremus, ut haberemus abundantiam charitatis erga Deum, & proximum noſtrum. Super his etiam communicationem corporis & ſanguinis ſui clementiſſimus Redemptor indulſit; quatenus pietas Creatoris hinc maxime poſſit intelligi, cum nos tantis beneficiis (ſi tamen eum puro corde quæramus) feciſſet abſolvi. Addat ipſe quoque nunc cumulum muneribus ſuis, ſenſus noſtros illuminet, corda noſtra purificet, ut ſcripturas ſanctas mente puriſſima cognoſcere mereamur, & mandata ipſius, ſuffragante nobis ejus gratia, compleamus.

a Præfectus Urbis carpento ferebatur. Vide variar. lib. 6. cap. 3.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

Oratio Caſſiodorii.

PRæſta Domine legentibus * provectum, quærentibus legem tuam peccatorum omnium remiſſionem; ut qui deſiderio magno ad lumen ſcripturarum tuarum pervenire cupimus, nullis peccatis caligantibus obſcuremur. Attrahe nos ad te virtute omnipotentiæ tuæ; non relinquas ſua voluntate vagari, quos pretioſo ſanguine redemiſti. Imaginem tuam in nobis non ſinas obſcurari, quæ ſi te * præſtante defendatur, ſemper egregia eſt. Non diabolo, non nobis liceat tua dona ſubvertere: quia totum fragile eſt, quicquid tibi nititur obviare. Audi nos pie Rex contra peccata noſtra, & prius illa a nobis remove, quam nos per ea juſte poſſis in tua examinatione damnare.

* Ed. profeſtum.

* Ed. præſente.

Quid noſtra nobis inſidiatur iniquitas, quid contra nos delicta confligunt, creaturam tuam evertere cupiunt, quæ nulla ſubſtantiæ firmitate conſiſtunt? Dicat certe diabolus, cur nos inſaturabili dolore perſequitur? Numquid illi conſilium dedimus, ut tibi Domino ſuperbus exiſteret, & de beatitudine collata caderet, cum tantæ per te virtutis inſignia poſſideret? Sufficiat quod nos in Adam perculit. Quare nos quotidianis deceptionibus impius calumniator inſequitur? Et ſicut ille a gratia tua per culpam ſuam cecidit, nos quoque, ut ab eadem ſeparemur, exquirit. Concede Domine contra hoſtem crudeliſſimum, pium tuæ defenſionis auxilium; ut ſicut ille fragilitatem noſtram non deſinit impetere: ita tuis poſſit viribus confuſus abſcedere. Non permittas, bone Rex, in nobis ſæviſſimum hoſtem ſua vota complere, qui te graviter elegit offendere. Quid nos ſicut leo rugiens circuit, quærens quem devorare contendit? Semel illi in baptiſmate ſacro renuntiavimus, ſemel tibi Domine credere profeſſi ſumus; tales nos per tuam defenſionem concede ſervari, quales nos fieri per aquam regenerationis Creator altiſſime præſtitiſti. Qui tui eſſe cœpimus, alium dominum neſciamus. Tua gratia redempti ſumus, tua mandata te donante faciamus. Si nos relinquis, ille nos tergiverſator invadit: indefectus atque impudens ſemper aſſiſtit, lucra ſua computans humanas ruinas. Blanditur, ut decipiat: inſtigat, ut perimat; maxime per corpus noſtrum animas decipit; & ita labilis per deſideria humana diffunditur, ut nulla pene providentia, nullo prorſus conſilio ſentiatur. Longum eſt per cuncta diſcurrere. Tali quis poſſit obſiſtere, niſi tu Domine illi decreveris obviare? Quid enim de nobis poſſit facere, qui te in noſtro corpore auſus fuit, per ſubdola machinamenta tentare? Exaudi nos o Cuſtos hominum: hic nos ab illo indulgentia tua libera, qui nos trahere nititur ad gehennam. Cum illo ſortem non habeamus, ut tecum, Domine, habere poſſimus. Vindica fabricam tuam ab illo qui deſtruit: damnari alios non faciat, qui ſeipſum damnavit: ſed potius ille cum ſuis pereat, qui perdere cuncta feſtinat.

Iniquitas & diabolus nobis ſemper inſidiantur.

1 Petr. 5. 8.

Eia nunc cariſſimi fratres, feſtinate in ſcripturis ſanctis proficere, quando me cognoſcitis pro doctrinæ veſtræ copia, adjutorio Dominicæ gratiæ, tanta vobis & talia congregaſſe. Conferte nunc legentes viciſſitudinem rerum, ut pro me jugiter Domino ſupplicare dignemini: quoniam ſcriptum eſt: *Orate pro invicem, ut ſalvemini.* O inæſtimabilis pietas virtuſque Creatoris, quando in commune utile eſſe promittitur, ſi pro nobis invicem pio Domino ſuplicemus!

Epilogus.

Jacob. 5. 16.

Explicit liber Magni Aurelii Caſſiodorii Senatoris de Inſtitutione Divinarum Litterarum.

MAGNI AURELII CASSIODORII SENATORIS.

De Artibus ac Diſciplinis Liberalium Litterarum.

PRÆFATIO.

Liber divinarum lectionum 33. titulis comprehenſus.

SUPERIOR liber, Domino præſtante, completus, Inſtitutionem videlicet divinarum continet lectionum; hic triginta tribus titulis noſcitur comprehenſus. Qui numerus ætati Dominicæ probatur accomodus, quando mundo peccatis mortuo æternam vitam præſtitit, & præmia credentibus ſine fine conceſſit. Nunc tempus eſt, ut aliis ſeptem titulis ſæcularium lectionum præſentis libri textum percurrere debeamus; qui tamen calculus per ſeptimanas ſibimet ſuccedentes in ſe continue revolutus, uſque ad totius orbis finem ſemper extenditur.

Hic liber ſæcularium lectionum 7. tantum titulis abſolvetur, & cur.

De ſeptenario numero, & quid ſcriptura ſ. perpetuum intelligat.

Sciendum eſt plane, quoniam frequenter quicquid continuum atque perpetuum Scriptura ſancta vult intelligi, ſub iſto numero comprehendit; ſicut dicit David: *Septies in die laudem dixi tibi*; cum tamen alibi profiteatur: *Benedicam Dominum in omni tempore: ſemper laus ejus in ore meo*. Et Salomon: *Sapientia ædificavit ſibi domum, excidit columnas ſeptem*. In Exodo quoque dixit Dominus ad Moyſen: *Facies lucernas ſeptem, & pones eas ſuper candelabrum ut luceant ex adverſo*. Quem numerum Apocalypſis in diverſis rebus omnino commemorat; qui tamen calculus ad illud nos æternum tempus trahit, quod non poteſt habere defectum. Merito ergo ibi ſemper commemoratur, ubi perpetuum tempus oſtenditur.

Pſal. 118. 164. Pſal. 33. 2. Prov. 9. 1. Exod. 25. 37. Apocal. 1. 4. 11. 12.

Arithmetica dotata, quando creatura Dei ſub numero, pondere & menſura facta eſt.

Sic Arithmetica diſciplina dotata eſt, quando rerum Opifex Deus diſpoſitiones ſuas ſub numeri, ponderis, & menſuræ quantitate conſtituit; ſicut ait Salomon; *Omnia in numero, menſura, & pondere feciſti*. Creatura ſiquidem Dei ſic numero facta cognoſcitur, quando ipſe in Evangelio ait: *Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt*. Sic creatura Dei conſtituta eſt in menſura; ſicut ipſe in Evangelio teſtatur: *Quis autem veſtrum cogitans poteſt adjicere ad ſtaturam ſuam cubitum unum*? Item Iſaias Propheta dicit: *Qui cælum metitur palmo, & terram tenet clauſa manu*. Rurſus creatura Dei probatur facta ſub pondere; ſicut ait in Proverbiis Salomon: *Et librabat fontes aquarum*; & paulo poſt: *Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram*. Quapropter opere Dei ſingularizato, magnificæ res neceſſaria definitione concluſæ ſunt; ut ſicut eum omnia condidiſſe credimus: ita & quemadmodum facta ſunt, aliquatenus diſceremus.

Sap. 11. 21. Matth. 10. 30. Matth. 6. 27. Iſai. 40. 12. Prov. 8. 28. 29.

Opera diaboli nec pondere, nec menſura, nec numero continentur.

Unde datur intelligi mala opera diaboli nec pondere, nec menſura, nec numero contineri: quoniam quicquid agit iniquitas, juſtitiæ ſemper adverſum eſt; ſicut & tertius decimus pſalmus meminit, dicens: *Contritio, & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt: non eſt timor Dei ante oculos eorum*. Iſaias quoque dicit: Dereliquerunt Deum Sabaoth, & ambulaverunt per vias diſtortas. Revera mirabilis, & ſumme ſapiens Deus, qui omnes creaturas ſuas ſingulari moderatione diſtinxit: ne aliquid eorum fœda confuſio poſſideret. Unde Pater Auguſtinus in libro 4. de Geneſi ad litteram minutiſſime diſputavit.

Pſal. 13. 3.

Cur Deus omnes creaturas ſingulari moderatione diſtinxerit.

Modo jam ſecundi voluminis intremus initia, quæ paulo diligentius audiamus; * Intentus nobis eſt de arte Grammatica, ſive Rhetorica, vel de diſciplinis aliqua breviter velle conſcribere; quarum rerum principia neceſſe eſt nos inchoare; dicendumque prius eſt de arte Grammatica, quæ eſt videlicet origo & fundamentum Liberalium litterarum.

**Hic incipiunt MSS. codd.*

Liber unde dictus.

Liber autem dictus eſt a libro, id eſt, arboris cortice dempto atque liberato, ubi ante copiam chartarum Antiqui carmina deſcribebant. Scire autem debemus, ſicut Varro dicit, utilitatis alicujus cauſa omnium artium extitiſſe principia.

Unde ars dicta.

Ars vero dicta eſt, quod nos ſuis regulis arctet atque conſtringat. Alii dicunt a Græcis hoc tractum eſſe vocabulum, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id eſt, a virtute doctrinæ, quam diſerti viri uniuſcujuſque bonæ rei ſcientiam vocant.

Secundo de arte Rhetorica, quæ propter nitorem ac copiam eloquentiæ ſuæ, maxime in civilibus quæſtionibus, neceſſaria nimis, & honorabilis æſtimatur.

Tertio de Logica, quæ Dialectica nuncupatur. Hæc, quantum Magiſtri ſæculares dicunt, diſputationibus ſubtiliſſimis ac brevibus vera ſequeſtrat a falſis.

Cur Mathematica doctrinalis vocetur?

Quarto de Mathematica, quæ quatuor complectitur diſciplinas, id eſt, Arithmeticam, Geometricam, Muſicam, & Aſtronomicam. Quam Mathematicam Latino ſermone doctrinalem poſſumus appellare; quo nomine licet omnia doctrinalia dicere valeamus, quæcumque docent: hæc ſibi tamen commune vocabulum propter ſuam excellentiam proprie vindicavit; ut Poeta dictus, intelligitur Virgilius: Orator enuntiatus, advertitur Cicero; quamvis multi & Poetæ, & Oratores in Latina lingua eſſe doceantur; quod etiam de Homero, atque Demoſthene Græcia facunda concelebrat.

Quid ſit Mathematica?

Mathematica vero eſt ſcientia, quæ abſtractam conſiderat quantitatem. Abſtracta enim quantitas dicitur, quam intellectu a materia ſeparantes, vel ab aliis accidentibus, ſola ratiocina-

cinatione tractamus. Sic totius voluminis ordo quaſi quodam * vade promiſſus eſt.

** Ed. vado.*

Duplex diſcendi genus.

Nunc quemadmodum pollicita ſunt, per diviſiones definitioneſque ſuas, Domino juvante, reddamus: quia duplex quodammodo diſcendi genus eſt, quando & linealis deſcriptio imbuit diligenter aſpectum, & * per aurium præparatum intrat auditum. Nec illud quoque tacebimus, quibus auctoribus tam Græcis, quam Latinis, quæ dicimus, expoſita claruerunt; ut qui ſtudio ſe legere voluerit, quibuſdam * compendiis introductus, lucidius Majorum dicta percipiat.

** Ed. poſt.*

** MSS. Reg. & Sang. competentiis.*

EXPLICIT PRÆFATIO.

Capitula Libri.

Caput. 1. De Grammatica.
2. De Rhetorica.
3. De Dialectica.
4. De Arithmetica.
5. De Muſica.
6. De Geometria.
7. De Aſtronomia.

CAPUT PRIMUM.

Inſtitutio de arte Grammatica,

Unde Grammatica nomen acceperit?

Grammatica a litteris nomen accepit, ſicut vocabuli ipſius derivatus ſonus oſtendit; quas primus omnium Cadmus ſexdecim tantum legitur inveniſſe, eaſque Græcis ſtudioſiſſimis tradens, reliquas ipſi vivacitate animi ſuppleverunt. De quarum formulis atque virtutibus, Helenus, atque Priſcianus ſubtiliter Attico ſermone locuti ſunt. Grammatica vero, eſt peritia pulchre loquendi ex Poetis illuſtribus, * Oratoribuſque collecta. Officium ejus eſt ſine vitio dictionem proſalem metricamque componere. Finis vero elimatæ locutionis vel ſcripturæ, inculpabili placere peritia.

Quid ſit Grammatica?

** MSS. Auctoribus.*

Qui de Grammatica ornatius ſcripſerint.

Sed quamvis Auctores ſuperiorum temporum de arte Grammatica ordine diverſo tractaverint, ſuiſque ſæculis honoris decus habuerint, ut Palæmon, Phocas, Probus, & Cenſorinus: nobis tamen placet in medium Donatum deducere, qui & pueris ſpecialiter aptus, & tironibus probatur accommodus. Cujus gemina commenta reliquimus, ut ſupra quod ipſe * planus eſt, fiat clarior dupliciter explanatus. Sed & ſanctum Auguſtinum propter ſimplicitatem fratrum breviter inſtruendam, aliqua de eodem titulo ſcripſiſſe reperimus, quæ vobis lectitanda reliquimus: ne quid rudibus deeſſe videatur, qui ad tantæ ſcientiæ culmina præparantur.

Gemina commenta in artem Donati Caſſiodorius compoſuit.

** MSS. Sangerm. Latinus.*

Donatus igitur in ſecunda parte ita diſceptat.

De Voce Articulata.
De Littera.
De Syllaba.
De Pedibus.
De Accentibus.
De Poſituris, ſeu Diſtinctionibus.
Et iterum de Partibus Orationis octo.
De Schematibus.
De Etymologiis.
De Orthographia.

Quid ſit vox articulata.

Vox articulata, eſt aer percuſſus, ſenſibilis auditu, quantum in ipſo eſt.

Littera, eſt pars minima vocis articulatæ. *Quid Littera.*

Syllaba, eſt comprehenſio litterarum, vel unius vocalis enuntiatio, temporum capax. *Quid Syllaba.*

Pes, eſt ſyllabarum & temporum certa dinumeratio. *Quid pes.*

Accentus, eſt vitio carens vocis artificioſa pronuntiatio. *Quid Accentus.*

Poſitura, ſive diſtinctio, eſt moderatæ pronuntiationis apta repauſatio. *Quid Poſitura.*

Partes autem orationis ſunt octo, Nomen, Pronomen, Verbum, Adverbium, Participium, Conjunctio, Præpoſitio, Interjectio. *Partes orationis ſunt octo.*

Nomen, eſt pars orationis cum caſu, corpus aut rem proprie communiterve ſignificans; proprie, ut Roma, Tiberis: communiter, ut urbs, fluvius. *Quid ſit nomen.*

Pronomen, eſt pars orationis, quæ pro nomine poſita, tantumdem pene ſignificat, perſonamque interdum recipit. *Quid Pronomen.*

Verbum, eſt pars orationis cum tempore & perſona ſine caſu. *Quid verbum.*

Adverbium, eſt pars orationis, quæ adjecta verbo, ſignificationem ejus explanat atque implet; ut, jam faciam, vel non faciam. *Quid Adverbium.*

Participium, eſt pars orationis, dicta quod partem capiat nominis, partemque verbi; recipit enim a nomine genera & caſus, a verbo tempora & ſignificationes, ab utroque numeros & figuras. *Quid Participium.*

Conjunctio, eſt pars orationis annectens, ordinanſque ſententiam. *Quid Conjunctio.*

Præpoſitio, eſt pars orationis, quæ præpoſita aliis partibus orationis, ſignificationem earum aut mutat, aut complet, aut minuit. *Quid Præpoſitio.*

Interjectio, eſt pars orationis ſignificans mentis affectum voce incondita. *Quid interjectio.*

Schemata, ſunt transformationes ſermonum vel ſententiarum, ornatus cauſa poſitæ; quæ a quodam Artigrapho nomine Sacerdote collecta, fiunt numero nonaginta octo: ita tamen, ut quæ a Donato inter vitia poſita ſunt, in ipſo numero collecta claudantur. Quod & mihi quoque durum videtur vitia dicere, quæ auctorum exemplis, & maxime legis divinæ auctoritate firmantur. Hæc Grammaticis Oratoribuſque communia ſunt: quæ tamen in utraque parte probabiliter reperiuntur aptata. *Quid Schemata.*

Addendum eſt etiam de Etymologiis, & Orthographia, de quibus alios ſcripſiſſe certiſſimum eſt. Etymologia eſt aut vera aut veriſimilis demonſtratio, declarans ex qua origine verba deſcendant. *Quid Etymologia.*

Orthographia eſt rectitudo ſcribendi nullo errore vitiata, quæ manum componit & linguam. Hæc breviter dicta ſufficiant. *Quid Orthographia.*

Cæterum qui ea voluerit latius pleniuſque cognoſcere, cum præfatione ſua codicem legat, quem noſtra curioſitate formavimus, id eſt, Artem Donati, cui de Orthographia librum, & alium de Etymologiis inſeruimus, quartum quoque de Schematibus Sacerdotis adjunximus; quatenus diligens lector in uno codice reperire poſſit, quod arti Grammaticæ deputatum eſſe cognoſcit.

Sed quia continentia magis artis Grammaticæ dicta eſt, curavimus aliqua de nominis verbique regulis pro parte ſubjicere, quas recte tantum Ariſtoteles orationis partes adſeruit. *Nomen & verbum tantum orationis partes adſeruit Ariſtoteles.*

DE NOMINIBUS.

Nominis partes ſunt.

Qualitas, ποιότης.
Comparatio, σύγκρισις.
Genus, γένος.
Numerus, ἀριθμός.
Figura, σχῆμα.
Caſus, πτῶσις.

Pronominis partes.

Qualitas.
Genus.
Numerus.
Figura.
Perſona.
Caſus.

GRæca nomina, quæ apud nos in us; ut, vulgus, pelagus, virus, Lucretius viri dicit; quamquam rectius inflexum maneat. Secundæ ſpecies ſunt, quæ per obliquos caſus creſcunt, & genitivo ſingulari in is litteras exeunt; ut, genus, nemus: ex quibus quædam u in e mutant; ut olus oleris, ulcus ulceris: quædam in o, ut nemus nemoris, pecus pecoris. In dubitationem veniunt fœnus & ſtercus in e, an in o mutent: quoniam quæ in nus ſyllabam finiunt, u in e mutant; ut, vulnus, ſcelus, funus, & fœneratos dicimus. Fœnus enim exemplo non debet nocere, cum inter dubia genera ponatur. Item veteres ſtercoratos agros dicebant, non ſterceratos.

In S littera finita nomina, præcurrentibus n vel r, omnia ſunt unius generis: niſi quæ ante ſ, r habent, interdum d recipiunt, ut ſocors ſocordis: interdum i, ut ſolers, iners.

In plurali quoque, excepto genitivo & accuſativo, omnibus caſibus ſimiliter declinantur. Nam quædam in um genitivo, accuſativo in es exeunt, ut Mars, ars: quædam in ium, ut ſapiens, patiens, & ob hoc accuſativi eorum in is exeunt. Pleraque autem ex his nomina tribus generibus communia ſunt, & in litteram quam habent, neutra in nominativo plurali dant etiam genitivis reliquorum generum, cum quibus communia ſunt.

In T littera, neutra tantum nomina quædam, pauca finiuntur; ut git, quod non declinatur; ut caput, ſinciput. Quidam cum lac dicunt, adjiciunt i, propter quod facit lactis: ſed Virgilius.

Lac mihi non æſtate novum, non frigore defit.
quippe cum nulla apud nos nomina in duas mutas exeant, & ideo veteres lacte in nominativo dixerant.

In X littera terminant quædam, in quibus omnia communia in ium exeunt in genitivo plurali; ob hoc accuſativo in i & s. Plurima vero genitivo in u & m, non præcurrente i, & ob hoc in e & s accuſativo exeunt; nam in reliquis conſentiunt. Ut pote cum ſingulariter omnia nominativa & vocativa habeant genitivum in i & s, agant dativum in i littera: ablativum in e vel i definiant, adjectaque m accuſativum definiant impleantque: pluraliter vero dativum ablativumque in bus ſyllaba finiunt.

Nam de cæteris, quibus diſſident Veteres, quidam arrocum & ferocum, qua ratione omnium x littera finitorum una ſpecies videbitur. Huic x litteræ omnes vocales præferuntur; ut capax, frutex, pernix, arrox, redux. Ex iis nominibus quædam in nominativo producuntur, quædam corripiuntur: quædam conſentiunt in nominativo, in obliquis diſſentiunt. Pax enim, & rapax, item rex & pumex, item nux & lux, etiam primam poſitionem variant ad nix & nutrix. Item nox & atrox ſic in prima poſitione conſentiunt, ut diſcrepent per obliquos.

Et illud animadvertendum eſt, quædam ex iis x litteram in g, quædam in c per declinationes compellere. Lex enim legis, grex gregis facit, ut pix picis, nux nucis. Nam in his quæ non ſunt monoſyllaba, nunquam non x littera genitivo in c convertitur; ut frutex fruticis, ferox ferocis. Suppellex autem, & ſenex, & nix, privilegio quodam contra rationem declinantur: quoniam ſupellex duabus ſyllabis creſcit, quod vetat ratio; & ſenex ut in nominativo item genitivo diſſyllabus manet, cum omnia x littera terminata creſcant. Et nix nec in c convertitur, ut pix: nec in g ut rex: ſed in u conſonans, in vocalem tranſire non poſſit.

In plurali autem genitivo, ablativus ſingularis formas vertit. Nam in a aut o terminatus, in rum exit, e correpta in um: producta, in rum: i terminatus in um. Dativus & ablativus pluralis a in is exeunt & in bus. Quæ præcepta in ſcholis ſunt tritiora: ſed quotiens in is exeunt, longa ſyllaba terminantur: quoties in bus, brevi. Decurſis nominum regulis, æquum eſt conſequenter adjicere canones verborum primæ conjugationis.

DE VERBIS.

Partes verbi ſunt.

Qualitas.
Conjugatio.
Genus.
Numerus.
Figura.
Tempus.
Perſona.

Qualitas Verbi.

Modi,
Indicativi, ὁριστικά.
Imperativi, προστακτικοί.
Optativi, εὐκτικά.
Conjunctivi, ὑποτακτικοί.
Infinitivi, ἀπαρέμφατος.

Genus Verbi.

Activa, ἐνεργητικά.
Paſſiva, παθητικά.
Communia, κοινά.

Tempus χρόνος.

Præſens, ἐνεστώς.
Præteritum, παρεληλυθώς.
Futurum, μέλλων.
Imperfectum, παρατατικός.
Perfectum, παρακείμενος.
Pluſquam perfectum, ὑπερσυντέλικος.
Infinitum, ἀόριστος.

Verba quæ vel in o littera, vel alia præcedente vocali terminantur: vel præeunte vocali qualibet, formas habent quatuor.

Secundæ conjugationis correptæ verba, formas habent viginti. Sic quæcumque verba indicativo modo, tempore præſenti, perſona prima, in o littera terminantur, formas habent ſex, quæ voces formas habent duas. Quæ nulla præcedente vocali in o littera terminantur, formas habent duodecim.

Tertiæ conjugationis productæ verba, quæ indicativo modo, tempore præſenti, perſona prima in o littera terminantur, formas habent quinque. Quæcumque autem verba cujuſcumque conjugationis indicativo modo, tempore præſenſenti, perſona prima, vel nulla præcedente vocali, vel qualibet alia præcedente, in o littera terminantur, eorum declinatio hoc numero formarum continetur. De quibus ſingulis dicam.

Primæ conjugationis verba indicativo modo, tempore præſenti, perſona prima, aut in o littera nulla alia præcedente vocali terminantur, ut amo, canto: aut eo, ut commeo, calceo: aut io, ut lanio, ſatio: aut uo, ut æſtuo, continuo. Primæ conjugationis verba imperativo modo, tempore præſenti ad ſecundam perſonam in a littera producta terminantur; ut amo, ama: canto, canta: infinito modo ad imperativum modum, in re ſyllaba, manente productione terminantur; ut ama, amare: canta, cantare. Item prima conjugatio, quæ indicativo modo, tempore præterito, ſpecie abſoluta, adjecta ad imperativum vi ſyllaba, manente productione terminantur; ut Commeo, commea, commeavi: Lanio, lania, laniavi: Satio, ſatia, ſatiavi. Eodem modo, eodem tempore, ſpecie inchoativa, adjecta ad imperativum modum in bam ſyllaba terminantur; ut commea commeabam, lania laniabam, æſtua æſtuabam. Prima conjugatione, eodem modo, eodem tempore, ſpecie recordativa, adjectis ad imperativum modum veram ſyllabis, terminantur partes: ut Commea commeaveram, lania, laniaveram, æſtua æſtuaveram. Prima conjugatione, eodem modo, tempore futuro, adjecta ad imperativum modum bo ſyllaba, terminantur; ut Commea commeabo, lania laniabo: æſtua æſtuabo.

Quæ vero indicativo modo, tempore præſenti, ad primam perſonam in o littera, nulla alia præcedente vocali terminantur, ea indicativo modo, tempore præterito, ſpecie abſoluta & exacta, quatuor modis proferuntur.

Et eſt primus, qui ſimilem regulam his habet. Qui indicativo modo, tempore præſenti, prima perſona penultimam vocalem habet: ut Amo, ama, amavi, amabam, amaveram, amabo, amare.

Secundus eſt, qui o in i convertit ultimam in præterito perfecto, penultimam in pluſquam perfecto e corripit; ut Adjuvo, adjuvi, adjuveram.

Tertius, qui ſimilem quidem regulam habet primi modi, ſed detracta a littera disjungit; ut Seco, ſecavi, ſecaveram, ſecabo, ſecare. Facit enim ſpecie abſoluta ſecui, & exacta ſecueram.

Quartus eſt, qui per geminationem ſyllabæ profertur; ut Sto, ſta, ſteti, ſteteram, ſtabo, ſtare. Hic ſimile Do, da, dedi, dabam, dederam, dabo, dare, correpta littera a contra regulam, in eo quod eſt, dabam, dabo, dare.

Proferuntur ſecundæ conjugationis verba, quæ indicativo modo, tempore præſenti, perſona prima, in eo litteris terminantur; ut Video, vides; moneo mones. Secundæ conjugationis verba, indicativo modo, tempore præſenti, ad ſecundam perſonam in e littera producta, terminantur; ut Video, vide; moneo, mone. Secundæ conjugationis verba, infinito modo, adjecta ad imperativum modum re ſyllaba, manente productione terminantur; ut Vide, videre; mone, monere. Secundæ conjugationis verba, indicativo modo, tempore præterito, ſpecie abſoluta & exacta, ſeptem modis declinantur; & eſt primus, qui formam regulæ oſtendit. Nam forma hæc eſt; cum ſecundæ conjugationis verbum, indicativo modo, tempore præterito quidem perfecto, adjecta ad imperativum modum vi ſyllaba, manente productione. *Cætera deſiderantur in MSS.*

CAPUT SECUNDUM.

De Arte Rhetorica.

Artium aliæ ſunt poſitæ in inſpectione, id eſt, cognitione & æſtimatione rerum, qualis eſt Aſtrologia: nullum exigens actum, ſed ipſo rei, cujus ſtudium habet, intellectu contenta, quæ θεωρητικὴ vocatur. Alia in agendo, cujus in hoc finis eſt, ut ipſo actu perficiatur, nihilque poſt actum operis relinquat, quæ πρακτικὴ dicitur, qualis ſaltatio eſt. Alia in effectu, quæ operis, quod oculis ſubjicitur conſummatione, finem accipiunt, quam ποιητικὴν appellamus, qualis eſt pictura. *Artes in tres partes dividuntur.*

Duo ſunt Genera orationis: altera perpetua, quæ Rhetorica dicitur: altera conciſa, quæ Dialectica; quas quidem Zeno adeo conjunxit, ut hanc compreſſæ in pugnum manus, illam explicatæ ſimilem dixerit. *Orationis duo ſunt genera.*

Initium dicendi dedit natura: initium artis obſervatio. Homines enim ſicut in Medicina, cum viderent alia ſalubria, alia inſalubria ex obſervatione eorum effecerunt artem. *Initium dicendi dedit natura, initium artis obſervatio.*

Facultas orandi conſummatur natura, arte, exercitatione; cui partem quartam adjiciunt quidam imitationem, quam nos arti ſubjicimus. *Facultas orandi tribus conſummatur.*

Tria ſunt quæ præſtare debet Orator; ut doceat, moveat, delectet. Hæc enim clarior diviſio eſt, quam eorum qui totum opus in res, & in affectus partiuntur. *Tria debet præſtare Orator.*

In ſuadendo ac diſſuadendo tria primum ſpectanda ſunt; quid ſit de quo deliberetur: qui ſint qui deliberent: quis ſit qui ſuadeat rem, de qua deliberatur. Omnis deliberatio de dubiis ſit. Partes ſuadendi ſunt honeſtum, utile, neceſſarium. Quidam, ut Quintilianus, δυνατὸν; hoc eſt poſſibile, approbat. *In ſuadendo & diſſuadendo tria ſpectanda.* *Quæ ſint partes ſuadendi.*

Quare Proœmium a Græcis dicitur.

Clare partem hanc ante ingreſſum rei, de qua dicendum ſit, oſtendunt. Nam ſive propterea quod οἴμη cantus eſt, & Citharœdi pauca illa, quæ antequam legitimum certamen inchoent, emerendi favoris gratia canunt, Proœmium cognominarunt. Oratores quoque ea, quæ priuſquam cauſam exordiantur, ad conciliandos ſibi judicum animos præloquuntur, Proœmii appellatione ſignarunt. Sive quod οἶμον Græci viam appellant id, quod ante ingreſſum rei ponitur, ſic vocari eſt inſtitutum. Cauſa Proœmii hæc eſt, ut auditorem, quo ſit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. Id fit tribus modis, ſi benevolum, attentum, docilemque feceris; & in *Quæ ſit Proœmii cauſa.*

reliquis partibus haud minus, præcipue tamen in initiis neceſſe eſt animos judicum præparare.

Quid differt Prœmium ab Epilogo.

Quidam putarunt quod in Procemio præterita, in Epilogo futura dicantur. Quintilianus autem eo quod in ingreſſu parcius & modeſtius prætentanda ſit judicis miſericordia: in Epilogo vero liceat totos effundere affectus, & fictam orationem induere perſonis, & defunctos excitare, & pignora reorum perducere, quæ minus in prœmiis ſunt uſitata.

De Narratione.

Narratio aut tota pro nobis eſt, aut tota pro adverſariis, aut mixta ex utriſque. Si erit tota pro nobis, contenti ſimus his tribus partibus, ut judex intelligat, meminerit, credat, nec quicquam reprehenſione dignum putet.

Notandum, ut quoties exitus rei ſatis oſtendit priora, debemus hoc eſſe contenti, quo reliqua intelliguntur; ſatius eſt narrationi aliquot ſupereſſe, quam deeſſe; nam ſupervacua cum tædio dicuntur: neceſſaria cum periculo ſubtrahuntur. Quæ probatione tractaturi ſumus, perſonam, cauſam, locum, tempus, inſtrumentum, occaſionem narratione delibabimus. Multæ ſæpe in una cauſa ſunt narrationes. Non ſemper eo ordine narrandum, quo res geſta eſt. Ἐπιδιήγησις fit ad augmentum vel invidiæ, vel miſerationis, vel in adverſis. Initium narrationis a perſona fiet, & ea ſi noſtra eſt, ornetur: ſi aliena, infametur. Et hæc cum ſuis accidentibus ponitur. Finis narrationis fit, cum eo perducitur expoſitio, unde quæſtio oriatur.

De Egreſſionibus.

Egreſſus eſt, vel egreſſio, hoc eſt, παρέκβασις, cum intermiſſa parum re propoſita, quiddam interſeritur delectationis utilitatiſve gratia. Sed hæ ſunt plures, quæ per totam cauſam varios excurſus habent; ut laus hominum locorumque; ut deſcriptio regionum, expoſitio quarumdam rerum geſtarum, vel etiam fabuloſarum.

Sed indignatio, miſeratio, invidia, convitium, excuſatio, conciliatio, maledictorum refutatio, & ſimilia: omnis amplificatio, minutio, omnis affectus, genus de luxuria, de avaritia, religione, officiis cum ſuis argumentis ſubjecta ſimilium rerum, quia cohærent, egredi non videntur. Areopagitæ damnaverunt puerum, cornicum oculos eruentem; qui putantur nihil aliud judicaſſe, quam id ſignum eſſe pernicioſiſſimæ mentis, multiſque mali futuræ ſi adoleviſſet.

De Credibilibus.

Tria ſunt Credibilium genera.

Credibilium tria ſunt genera: unum firmiſſimum, quia fere ſemper accidit; ut, liberos a parentibus amari.

Alterum velut propenſius, eum qui recte valeat, in craſtinum perventurum.

Tertium tantum non repugnans; ab eo in domo furtum factum, qui domui fuit.

Argumenta unde ducantur.

Ducuntur argumenta a perſonis, cauſis, tempore; cujus tres partes ſunt, præcedens, conjunctum, inſequens. Si agimus, noſtra confirmanda ſunt prius; tum ea, quæ noſtris opponuntur, refutanda. Si reſpondemus, ſæpius incipiendum a refutatione. Locuples & ſpecioſa & imperioſa vult eſſe Eloquentia.

De Concluſione.

Concluſio duplicem habet rationem.

Concluſio, quæ peroratio dicitur, duplicem habet rationem; ponitur enim aut in rebus, aut in affectibus rerum, repetitio & congregatio, quæ Græce ἀνακεφαλαίωσις dicitur, a quibuſdam Latinorum renumeratio dicitur, & memoriam auditoris reficit, & totam ſimul cauſam ponit ante oculos; ut etiam ſi per ſingulos minus valebant, turba moveantur; ita tamen ut breviter eorum capita curſimque tangantur. Sed tunc fit, ubi multæ cauſæ, vel quæſtiones inſeruntur; nam ſi brevis & ſimplex eſt, non eſt neceſſaria.

De Affectibus.

Affectuum duæ ſunt ſpecies.

Affectuum duæ ſunt ſpecies, quas Græci ἤθη καὶ πάθη vocant, hoc eſt, quaſi mores & affectus concitatos; & πάθος quidem affectus concitatos: ἦθος vero mites atque compoſitos; in illis vehementes motus, in his lenes: & πάθος quidem imperat, ἦθος perſuadet; hi ad perturbationem, illi ad benevolentiam prævalent. Et eſt πάθος temporale, ἦθος vero perpetuum; utraque ex eadem natura: ſed illud majus, hoc minus, ut amor πάθος, charitas ἦθος; πάθος concitat, ἦθος ſedat.

Orator vitia iracundiæ careat, & quare.

In adverſos plus valet invidia, quam convitium: quia invidia adverſarios, convitium nos inviſos facit. Nam ſunt quædam, quæ ſi ab imprudentibus excidant, ſtulta ſunt; cum ſimulamus, venuſta creduntur. Bonus altercator vitio iracundiæ careat; nullus enim rationi magis obſtat affectus, & fert extra cauſam plerumque, & deformia convitia facere ac mereri cogit, & nonnumquam in ipſos judices incitatur; quoniam ſententiæ, verba, figuræ, coloreſque ſunt occultiores quæſtiones ingenio, cura, exercitatione.

Conjectura omnis, aut de re eſt, aut de animo. Utriuſque tria tempora ſunt, præteritum, præſens, & futurum. De re & generales quæſtiones ſunt, & definitæ; id eſt, & quæ non continentur perſonis, & quæ continentur. De animo quæri non poteſt, niſi ubi perſona eſt; & de facto, cum de re agitur, aut quid factum ſit in dubium venit, aut quid fiat, aut quid futurum ſit, & reliqua ſimilia.

De Amphibologia.

Innumerabiles ſunt Amphibologiæ ſpecies.

Amphibologiæ ſpecies ſunt innumerabiles, adeo ut Philoſophi quidam putent nullum eſſe verbum, quod non plura ſignificet genera, aut admodum pauca; aut enim vocibus ſingulis accidi per ὁμωνυμίαν, aut conjunctis per ambiguam conſtructionem.

Quando fiat vitioſa oratio.

Vitioſa oratio fit, cum inter duo nomina medium verbum ponitur.

De oppoſitionibus.

Oppoſitiones & ſi contrariæ non ſint, ſed diſſimiles: verumtamen ſi ſuam figuram ſervant, ſunt nihilominus antitheta.

Naturalis quæſtio eſt, quæ eſt temporalis; ſicut cum quæ ſunt per ordines temporum acta, narrantur. Nunc ad artis Rhetoricæ diviſiones definitioneſque veniamus; quæ ſicut extenſa atque copioſa eſt; ita a multis & claris ſcriptoribus tractata dilatatur.

Quid ſit Rhetorica.

Rhetorica unde dicta.

Rhetorica dicitur a copia deductæ locutionis influere. Ars autem Rhetorica eſt, ſicut magiſtri tradunt ſæcularium Litterarum, bene dicendi ſcientia in civilibus quæſtionibus. Orator igitur eſt vir bonus, dicendi peritus, ut dictum eſt in civilibus quæſtionibus. Oratoris autem officium eſt, appoſite dicere ad perſuadendum. Finis, perſuadere dictione, quatenus rerum & perſonarum conditio videtur admittere in civilibus quæſtionibus: unde nunc aliqua breviter aſſumemus, ut nonnullis partibus indicatis, pene totius artis ipſius ſummam virtutemque intelligere debeamus.

Quid ſit Orator, ejus officium, & finis.

Quid ſint civiles quæſtiones, & quomodo dividuntur.

Civiles quæſtiones ſunt ſecundum Fortunatianum Artigraphum novellum, quæ in communem animi conceptionem poſſunt cadere; id eſt, qua unuſquiſque poteſt intelligere, cum de æquo quæritur & bono. Dividuntur in cauſam, & quæſtionem. Cauſa eſt res, quæ habet in ſe controverſiam in dicendo poſitam, perſonarum certarum interpoſitione: a quæſtio autem, eſt res, quæ habet in ſe controverſiam in dicendo poſitam, ſine certarum perſonarum interpoſitione.

DE PARTIBUS RHETORICÆ.

Partes Rhetoricæ ſunt quinque.

Inventio.
Diſpoſitio.
Elocutio.
Memoria.
Pronuntiatio.

Quid ſit Inventio.

Inventio eſt excogitatio rerum verarum aut veriſimilium, quæ cauſam probabilem reddunt.

Quid Diſpoſitio.

Diſpoſitio eſt rerum inventarum in ordinem pulchra diſtributio.

Quid Elocutio.

Elocutio eſt idoneorum verborum ad inventionem accommodata perceptio.

Quid Memoria.

Memoria eſt firma animi rerum ac verborum ad inventionem perceptio.

Quid Pronuntiatio.

Pronunciatio eſt ex rerum & verborum dignitate, vocis & corporis decora moderatio.

De Generibus cauſarum.

Genera cauſarum Rhetoricæ ſunt tria.

Genera cauſarum Rhetoricæ ſunt tria principalia. Demonſtrativum, Deliberativum, Judiciale:

Demonſtrativum & oſtentativum Ἐγκωμιαστικὸν Ἐπιδεικτικὸν	In laude In vituperatione
Deliberativum & ſuaſorium dicitur Συμβουλευτικὸν	In ſuaſione. In diſſuaſione.
Judiciale Δικανικὸν	In accuſatione, & defenſione. In præmii penſione, & negatione.

Quid ſit Demonſtrativum genus.

Demonſtrativum genus eſt, cum aliquid demonſtramus, in quo eſt laus & vituperatio, hoc eſt, quando per hujuſmodi deſcriptionem oſtenditur aliquis, atque cognoſcitur; ut pſalmus 28. & alia vel loca vel pſalmi plurimi, ut: *Domine in cælo miſericordia tua, & uſque ad nubes veritas tua. Juſtitia tua ſicut montes Dei*, & reliqua.

Quid Deliberativum.

Deliberativum genus eſt, in quo eſt ſuaſio & diſſuaſio, hoc eſt quid appetere, quid fugere, quid docere, quid prohibere debeamus.

Quid Judiciale.

Judiciale genus eſt, in quo eſt accuſatio & defenſio, vel præmii penſio & negatio.

De Statibus.

Status cauſarum aut ſunt rationales aut legales.

Status Græce στάσις. Status cauſarum ſunt aut rationales, aut legales. Status vero dicitur ea res, in qua cauſa conſiſtit. Fit autem ex intentione & depulſione, vel conſtitutione.

Quid ſit ſtatus.

Statum alii vocant conſtitutionem, alii quæſtionem, alii quod ex quæſtione appareat.

Status rationales ſecundum generales quæſtiones ſunt quatuor.	Conjectura. Finis. Qualitas. Translatio.

Quid ſit Conjecturalis ſtatus.

1. Conjecturalis ſtatus eſt, cum factum, quod ab alio objicitur, ab adverſario pernegatur.

Quid finitivus.

2. Finitivus ſtatus eſt, cum id quod objicitur, non hoc eſſe contendimus: ſed quid illud ſit, adhibitis definitionibus approbamus.

3. Qualitas eſt, cum qualis res ſit, quæritur; & quia de vi & genere negotii controverſia eſt, conſtitutio generalis vocatur.

a Hæ ſunt quæſtiones an huic, an cum hoc, an hoc tempore, an hac lege, an apud ipſum. Quidquid præter iſtas quinque partes in oratione dicitur, egreſſio eſt. Hæc παρέκβασις, quoniam a recto dicendi itinere deflectitur quælibet inſerendo.

- Qualitas generalis
  - Juridicialis (Δικαιολογικὴ)
    - Abſoluta
  - Negotialis (Πραγματικὴ)
    - Aſſumptiva
      - Conceſſio
        - Purgatio
          - Imprudentia
          - Caſus.
          - Neceſſitas.
        - Deprecatio
      - Remotio criminis
        - Aut cauſæ,
        - Aut facti.
      - Relatio criminis (Ἀντέγκλημα.)
        - Cui juſte in alio committitur, quia & ille in te ſæpius commiſit.
      - Comparatio (Ἀντίστασις.)
        - Quando melius id factum peragitur.

[Quid ſit Qualitas Juridicialis.] Juridicialis eſt, in qua æqui & recti natura, & præmii & pœnæ ratio quæritur.

[Quid Negotialis.] Negotialis eſt, in qua, quid juris ex civili more & æquitate ſit, conſideratur.

[Quid Abſoluta.] Abſoluta eſt, quæ ipſa in ſe continet juris & injuriæ quæſtionem.

[Quid Aſſumptiva.] Aſſumptiva eſt, quæ ipſa ex ſe nihil dat firmi, aut recuſationem foris, aut aliquid defenſionis aſſumit.

[Quid Conceſſio.] Conceſſio eſt, cum reus non id quod factum eſt, defendit: ſed, ut ignoſcatur, poſtulat; quod nos ad pœnitentes * [a] probavimus pertinere.

[Comment. in Pſal. pag. 165. 1. & 103. 1.]*

[Quid Remotio criminis.] Remotio criminis eſt, cum id crimen quod infertur ab ſe & ab ſua culpa, vi & poteſtate in alium reus dimovere conatur.

[Quid Relatio criminis.] Relatio criminis eſt, cum ideo jure factum dicitur, quod aliquis ante injuriam laceſſierit.

[Quid Comparatio.] Comparatio eſt, cum aliud aliquod alterius factum honeſtum aut utile contenditur, quod, ut fieret illud quod arguitur, dicitur eſſe commiſſum.

[Quid Purgatio. Tres habet partes.] Purgatio eſt, cum factum quidem conceditur, ſed culpa removetur. Hæc partes habet tres, Imprudentiam, caſum, neceſſitatem. Imprudentia eſt, cum ſciſſe ſe aliquid is qui arguitur, negat. Caſus eſt, cum demonſtratur aliquam fortunæ vim obſtitiſſe voluntati. Neceſſitas eſt, cum vi quadam reus id quod fecerit, feciſſe ſe dixerit.

[Quid ſit Deprecatio.] Deprecatio eſt, cum & peccaſſe, & conſulto peccaſſe reus confitetur; & tamen, ut ignoſcatur, poſtulat. Quod genus perraro poteſt accidere.

[Quid Tranſlatio.] 4. Tranſlatio dicitur, cum cauſa ex eo pendet, cum non aut is agere videtur, quem oportet: aut non cum eo, qui oportet: aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporteat. Tranſlationi adjicitur Conſtitutio, quod actio tranſlationis & commutationis indigere videtur.

- Status Legales ſunt quinque
  - Scriptum & voluntas. (Ῥητὸν καὶ διάνοια.)
  - Leges contrariæ.
  - Ambiguitas. (Ἀμφιβολία.)
  - Collectio, ſive Ratiocinatio. (Συλλογισμός.)
  - Definitio Legalis.

[Quid ſcriptum & voluntas.] Scriptum & voluntas eſt, quando verba ipſa videntur cum ſententia ſcriptoris diſſidere.

[Quid legis contrariæ ſtatus.] Legis contrariæ ſtatus eſt, quando inter ſe duæ leges, aut plures diſcrepare videntur.

[Quid Ambiguitas.] Ambiguitas eſt, cum id quod ſcriptum eſt, duas aut plures res ſignificare videtur.

[a] Ubi adverſariis omnia conceduntur, & per ſolas lacrymas ſupplices defenditur reus.

[Quid Collectio.] Collectio, quæ & Ratiocinatio nuncupatur, eſt quando ex eo quod ſcriptum eſt, invenitur.

[Quid Definitio legalis.] Definitio legalis eſt, cum vis verbi quaſi definitiva conſtitutione, in qua poſita ſit, quæritur.

[Statut a quibuſdam 18. a Tullio vero 19. numerantur.] Status ergo tam rationales, quam legales a quibuſdam decem & octo connumerati ſunt. Cæterum ſecundum Rhetoricos Tullii decem & novem inveniuntur, propterea quod Tranſlationem inter Rationales principaliter adſixit ſtatus. Unde ſeipſum etiam Cicero (ſicut ſuperius dictum eſt) reprehendens, Tranſlationem Legalibus ſtatibus applicavit.

De Controverſia.

[Controverſia ex Cicerone triplex eſt.] Omnis controverſia, ſicut ait Cicero, aut ſimplex eſt, aut juncta, aut ex comparatione.

[Quid ſit Conjectura ſimplex.] Simplex eſt, quæ abſolutam continet unam quæſtionem, hoc modo: Corinthiis bellum indicemus, an non.

[Quid juncta. [a]] Juncta, eſt ex pluribus quæſtionibus, in qua plura quæruntur hoc pacto: Carthago diruatur: an Carthaginienſibus reddatur, an eo colonia deducatur.

[Quid ex comparatione.] Ex comparatione, utrum potius, an quod potiſſimum quæritur ad hunc modum: utrum exercitus contra Philippum in Macedoniam mittatur, qui ſociis ſit auxilio: an teneatur in Italia; ut quam maximæ contra Annibalem copiæ ſint.

DE GENERIBUS CAUSARUM.

Genera cauſarum ſunt quinque.

Honeſtum.
Admirabile.
Humile.
Anceps.
Obſcurum.

[Quid honeſtum cauſæ genus.] Honeſtum cauſæ genus eſt, cui ſtatim ſine oratione noſtra favet auditoris animus.

[Admirabile quod eſt præter opinionem hominum conſtitutum.] Admirabile, a quo eſt alienatus animus eorum, qui audituri ſunt.

[Quid Humile.] Humile eſt, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur.

[Quid Anceps.] Anceps in quo aut judicatio dubia eſt, aut cauſa & honeſtatis & turpitudinis particeps, ut benevolentiam pariat, & offenſionem.

[Quid Obſcurum.] Obſcurum, in quo aut tardi auditores ſunt, aut difficilioribus ad cognoſcendum negotiis cauſam implicata eſt.

[a] Et ſi juncta erit conſiderandum erit, utrum ex pluribus quæſtionibus juncta ſit, an ex aliqua comparatione.

DE PARTIBUS RHETORICÆ.

Partes orationis Rhetoricæ ſunt ſex.

Exordium.
Narratio.
Partitio.
Confirmatio.
Reprehenſio.
Concluſio, ſive
Peroratio.

Quid ſit Exordium. Exordium, eſt oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem.

Quid Narratio. Narratio, eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio.

Quid Partitio. Partitio eſt, quæ ſi recte habita fuerit, illuſtrem & perſpicuam totam efficit orationem.

Quid Confirmatio. Confirmatio eſt, per quam argumentando noſtræ cauſæ fidem, & auctoritatem, & firmamentum adjungit oratio.

Quid Reprehenſio. Reprehenſio eſt per quam argumentando adverſariorum confirmatio diluitur, aut elevatur.

Quid Concluſio. Concluſio eſt exitus & determinatio totius orationis, ubi interdum & Epilogorum allegatio flebilis adhibetur.

Duos libros de Rethorica compoſuit Cicero, quos M. Victorinus commentatus eſt. Hæc licet Cicero Latinæ eloquentiæ Lumen eximium, per varia volumina copioſe nimis & diligenter effuderit, & in arte Rhetorica duobus libris videatur amplexus; quorum Commenta a Mario Victorino compoſita, in Bibliotheca mea vobis reliquiſſe cognoſcor.

Quintilianus Doctor egregius in Rhetorica docenda. Quintilianus etiam Doctor egregius, qui poſt fluvios Tullianos ſingulariter valuit implere quæ docuit, virum bonum, dicendi peritum a prima ætate ſuſcipiens, per cunctas artes, ac diſciplinas nobilium litterarum erudiendum eſſe monſtravit. Libros autem duos Ciceronis de arte Rhetorica, & Quintiliani duodecim inſtitutionum judicavimus eſſe jungendos; ut nec codicis excreſceret magnitudo, & utrique dum neceſſarii fuerint, parati ſemper occurrant.

Fortunatianus tria volumina de Rhetorica confecit. Fortunatianum vero Doctorem novellum, qui tribus voluminibus de hac re ſubtiliter minuteque tractavit, in pugillari codice apte forſitan, congruenterque redegimus; ut & faſtidium lectori tollat, & quæ ſunt neceſſaria competenter inſinuet. Hunc legat qui brevitatis amator eſt, nam cum opus ſuum in multos libros non tetenderit: plurima tamen acutiſſima ratiocinatione diſſeruit. Quos codices cum præfatione ſua in uno corpore reperietis eſſe collectos.

DE RHETORICA ARGUMENTATIONE.

Rhetorica Argumentatio fit.

Rhetorica Argumentatio tractatur.

- ἐπαγωγή. Aut per Inductionem cujus membra ſunt hæc.
  - Propoſitio
  - Illatio quæ & Aſſumptio dicitur.
  - Concluſio.
- ἀπόδειξις eſt certa quædam argumenti concluſio vel ex conſequentibus, vel repugnantibus. Aut per Ratiocinationem de Argumentis, in quo nomine complectuntur, quæ Græci dicunt.
  - Ἐνθυμήματα.
    - Ἐνθύμημα, eſt commentum, vel commentio, hoc eſt mentis conceptio.
      - Convincibili.
      - Oſtentabili.
      - Sententiabili.
      - Exemplabili.
      - Collectitio.
    - Παρενθύμημα, qui eſt imperfectus ſyllogyſmus, atque Rhetorieus, ſicut Fortunatianus dicit, in generibus explicatur.
  - Ἀπόδειξις.
  - Ἐπιχειρήματα.
    - Ἐπιχείρημα, eſt ſententia cum ratione, Latine dicitur Executio, vel Approbatio, vel Argumentum.
    - Παρεπιχείρημα vero, qui eſt Rhetoricus & latior ſyllogyſmus eſt.
      - Aut Tripertitus.
      - Aut Quadripertitus.
      - Aut quinquepertitus

Unde Argumentatio dicta. Argumentatio dicta eſt quaſi argutæ mentis oratio.

Quid ſit Argumentatio. Argumentatio eſt enim oratio ipſa[a], qua inventum probabiliter exequimur argumentum.

Quid ſit Inductio. Inductio eſt oratio, qua rebus non dubiis captamus aſſenſionem ejus, cum quo inſtituta eſt, ſive inter Philoſophos, ſive inter Rhetores, ſive inter Sermocinantes.

Quid Propoſitio. Propoſitio inductionis eſt, quæ ſimilitudines concedendæ rei unius inducit, aut plurimarum.

Quid Illatio. Illatio inductionis eſt, quæ & aſſumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur, & cujus cauſa ſimilitudines adhibitæ ſunt introducit.

Quid Concluſio. Concluſio inductionis eſt, quæ aut conceſſionem illationis confirmat, aut quid ex ea conficiatur, oſtendit.

Quid Ratiocinatio. Ratiocinatio eſt oratio, qua id de quo eſt quæſtio comprobamus.

Quid Enthymema. Enthymema igitur eſt, quod Latine interpretatur mentis conceptio, quam imperfectum ſyllogiſmum ſolent Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus hæc argumenti forma conſiſtit: quando id quod ad fidem pertinet faciendam, utitur ſyllogiſmorum lege præterita; ut eſt illud: Si tempeſtas vitanda eſt, non eſt igitur navigandum. Ex ſola enim propoſitione & concluſione conſtat eſſe perfectum: unde magis

[a] Argumentum eſt argutæ mentis indicium quod per indagationes probabiles, rei dubiæ perficit fidem, per exempla confirmans; ut eſt: Noli æmulari in malignantibus; quoniam tanquam fænum, &c.

oratoribus, quam dialecticis convenire judicatum eſt. De dialecticis autem ſyllogiſmis ſuo loco dicemus.

Quid Convincibile.

Convincibile eſt, quod evidenti ratione * convincitur; ſicut fecit Cicero pro Milone. Ejus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam, ſi * putetis per vos reſtitui poſſe, noletis.

** MS. convincit.*
** Ed. poſſetis.*

Quid oſtentabile.

Oſtentabile eſt, quod certa rei demonſtratione conſtringit; ſic Cicero in Catilinam: Hic tamen vivit, imo etiam in Senatum venit.

Quid Sententiabile.

Sententiale eſt, quod ſententia generalis adicit; ut apud Terentium: Obſequium amicos, veritas odium parit.

Quid Exemplabile.

Exemplabile eſt, quod alicujus exempli comparatione eventum ſimile comminatur; ſicut Cicero in Philippicis dicit: Te miror, Antoni, quorum facta * imitere, eorum exitus, non * perhorreſcere.

** M. G. imitaris.*
** M. G. pertimeſcere.*

Quid Collectivum.

Collectivum eſt, cum in unum, quæ argumentata ſunt, colliguntur; ſicut ait Cicero pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela, quem jure, quem loco, quem tempore non eſt auſus: hunc injuria, alieno tempore cum periculo capitis non dubitavit occidere.

Præterea ſecundum Victorinum Enthymematis altera eſt definitio. Ex ſola propoſitione, ſicut jam dictum eſt, ita conſtat Enthymema; ut eſt illud: Si tempeſtas vitanda eſt, non eſt navigatio requirenda. Ex ſola aſſumptione; ut eſt illud: Sunt autem qui mundum dicant ſine divina adminiſtratione diſcurrere. Ex ſola concluſione; ut eſt illud: Vera eſt igitur divina * ſententia. Ex propoſitione & aſſumptione; ut eſt illud: Si inimicus eſt, occidit. Inimicus autem eſt: & quia illi deeſt concluſio, Enthymema vocatur. Sequitur Epichirema.

** MS. ſcientia.*

Quid Epichirema.

Epichirema eſt, quod ſuperius diximus, deſcendens de ratiocinatione latior excurſio Rhetorici ſyllogiſmi, latitudine diſtans & productione ſermonis a dialecticis ſyllogiſmis, propter quod Rhetoribus datur.

Quid Tripertitus.

Tripertitus, epichirematicus ſyllogiſmus eſt, qui conſtat membris tribus: id eſt, propoſitione, aſſumptione, concluſione.

Quid Quadripertitus.

Quadripertitus eſt, qui conſtat membris quatuor: propoſitione, aſſumptione, & una propoſitionis ſive aſſumptionis conjuncta probatione, & concluſione.

Quid quinquepertitus.

Quinquepertitus eſt, qui conſtat membris quinque: id eſt, propoſitione, & probatione, aſſumptione, & ejus probatione, & concluſione. Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica: Si deliberatio & demonſtratio genera ſunt cauſarum, non poſſunt recte partes alicujus generis cauſæ putari. Eadem enim res, alii genus, alii pars eſſe poteſt: idem genus, & pars eſſe non poteſt, vel cætera; quouſque ſyllogiſmi hujus membra claudantur. Sed videro quantum in aliis partibus lector ſuum exercere poſſit ingenium.

Memoratus autem Fortunatianus in tertio libro meminit de oratoris memoria, de pronuntiatione, & voce, unde tamen Monachus cum aliqua utilitate diſcedit: quando ad ſuas partes non improbe videtur attrahere, quod illi ad exercendas controverſias utiliter aptaverunt. Memoriam ſiquidem lectionis divinæ recognita cautela ſervabit, cum in ſupradicto libro ejus vim qualitatemque cognoverit: artem vero pronuntiationis in divinæ legis effatione concipiet. Vocis autem diligentiam in pſalmodiæ decantatione cuſtodiet. Sic inſtructus in opere ſancto redditur, quamvis libris ſæcularibus occupetur.

Nunc ad Logicam, quæ & Dialectica dicitur, ſequenti ordine veniamus, quam quidam diſciplinam, quidam artem appellare maluerunt, dicentes: quando apodicticis, id eſt, probabilibus diſputationibus aliquid diſſerit, diſciplina debeat nuncupari: quando vero aliquid veriſimile tractat, ut ſunt ſyllogiſmi ſophiſtici, nomen artis accipiat. Ita utrumque vocabulum pro argumentionis ſuæ qualitate promeretur.

CAPUT TERTIUM.

De Dialectica.

Dialecticam primi Philoſophi in dictionum ſuarum quidem argumentationibus habuerunt: non tamen ad artis redegere peritiam. Poſt quos Ariſtoteles, ut fuit * diſciplinarum omnium diligens inquiſitor, ad regulas quaſdam hujus doctrinæ argumenta perduxit, quæ prius ſub certis præceptionibus non fuerunt. Hic libros faciens exquiſitos, Græcorum ſcholam multiplici laude decoravit; quem noſtri non perferentes diutius alienum, translatum expoſitumque Romanæ eloquentiæ contulerunt. Dialecticam vero, & Rhetoricam Varro in novem diſciplinarum libris tali ſimilitudine definivit. Dialectica & Rhetorica eſt, quod in manu hominis pugnus adſtrictus, & palma diſtenſa: illa brevi oratione argumenta concludens, iſta facundiæ campos copioſo ſermone diſcurrens: illa verba contrahens, iſta diſtendens.

** Ed. doctrinarum.*

Ariſtoteles Dialectica argumenta ad regulas quaſdam perduxit.

Dialecticam & Rhetoricam in novem libris Varro definivit.

Quæ ſit differentia inter Dialecticam & Rhetoricam.

Dialectica ſiquidem ad differendas res acutior: Rhetorica ad illa, quæ nititur docenda, facundior. Illa ad ſcholas nonnumquam venit, iſta jugiter procedit in forum: illa requirit rariſſimos ſtudioſos, hæc * frequentes populos. Sed priuſquam de ſyllogiſmis dicamus, ubi totius Dialecticæ utilitas & virtus oſtenditur, oportet de ejus initiis, quaſi quibuſdam elementis, pauca differere; ut ſicut eſt a Majoribus diſtinctus ordo, ita & noſtræ diſpoſitionis currat intentio. Conſuetudo itaque eſt doctoribus philoſophiæ, antequam ad Iſagogen veniant exponendam, diviſionem philoſophiæ paucis attingere: quam nos quoque ſervantes, præſenti tempore non immerito credimus intimandam.

** MSS. frequenter.*

Philo-

Philoſophiæ diviſio.

Philoſophia dividitur ſecundum Ariſtotelem.
- In Inſpectivam, θεωρητικὸν, hæc dividitur in
  - In Naturalem: Doctrinalem. hæc dividitur
    - In Arithmeticam.
    - Muſicam.
    - Geometricam.
    - Aſtronomicam.
  - Divinam.
- Et Actualem πρακτικὸν hæc dividitur in
  - Moralem. ἠθικὸν.
  - Diſpenſativam. οἰκονομικὸν.
  - Civilem. πολιτικὸν.

Ἀρετὴ.
- ἠθική.
- οἰκονομική.
- πρακτική.

Definitio Philoſophiæ.
- νομοθετικὸν.
- δικαστικὸν.
- θεωρητική.
  - φυσική.
- πρακτική.
  - λογική.
  - ἠθική.

Quid ſit Philoſophia & quotuplex. Φιλοσοφία ὁμοίωσις θεοῦ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ. Philoſophia eſt divinarum, humanarumque rerum, inquantum homini poſſibile eſt, probabilis ſcientia: Aliter, Philoſophia eſt ars artium, & diſciplina diſciplinarum. Rurſus, Philoſophia eſt meditatio mortis, quod magis convenit Chriſtianis, qui ſæculi ambitione calcata, converſatione diſciplinabili, ſimilitudine futuræ patriæ vivunt; Sicut dicit Apoſtolus: *In carne enim ambulantes, non ſecundum carnem militamus*; & alibi: *Converſatio noſtra in cœlis eſt*. Philoſophia eſt aſſimilari Deo ſecundum quod poſſibile eſt homini.

2.Corint.10.3. Philip.3.20.

Inſpectiva dicitur, qua ſupergreſſi viſibilia de divinis aliquid & cæleſtibus contemplamur, eaque mente ſolummodo contuemur, quantum corporeum ſupergrediuntur aſpectum. Naturalis dicitur, ubi uniuſcujuſque rei natura diſcutitur: quia nihil contra naturam generatur in vita: ſed unumquodque his uſibus deputatur, in quibus a Creatore productum eſt: niſi forte cum voluntate divina aliquod miraculum provenire monſtretur. Doctrinalis dicitur ſcientia, quæ abſtractam * conſiderat quantitatem. Abſtracta enim quantitas dicitur, quam intellectu a materia ſeparantes, vel ab aliis accidentibus; ut eſt, par, impar: vel alia hujuſcemodi in ſola raciocinatione tractamus. Divinalis dicitur, quando aut ineffabilem naturam divinam, aut ſpirituales creaturas ex aliqua parte, profundiſſima qualitate diſſerimus. Arithmetica, eſt diſciplina quantitatis numerabilis ſecundum ſe. Muſica, eſt diſciplina quæ de numeris loquitur, quiad aliquid ſunt his, qui inveniuntur in ſonis. Geometrica, eſt diſciplina magnitudinis immobilis, & formarum. Aſtronomia, eſt diſciplina quæ curſus cæleſtium, ſiderumque figuras contemplatur omnes, & habitudines ſtellarum circa ſe, & circa terram, indagabili ratione percurrit. Actualis dicitur, quæ res propoſitas operationibus ſuis explicare contendit. Moralis dicitur, per quam mos vivendi honeſtus appetitur, & inſtituta ad virtutem tendentia præparantur. Diſpenſativa dicitur, domeſticarum rerum ſapienter ordo diſpoſitus. Civilis dicitur, per quam totius civitatis adminiſtratur utilitas. Philoſophiæ diviſionibus definitionibuſque tractatis, in quibus generaliter omnia continentur, nunc ad Porphyrii librum, qui Iſagoge inſcribitur, accedamus.

* MSS. *ſignificat.*

De Iſagoge Porphyrii.

Iſagoge Porphyrii tractat
- de Genere. γένος.
- de Specie. εἶδος.
- de Differentia. διαφορὰ.
- de Proprio. ἴδιον.
- de Accidente. συμβεβηκός.

Genus eſt ad ſpecies pertinens, quod de differentibus ſpecie, in eo quod quid ſit, prædicatur; ut animal. Per ſingulas enim ſpecies, id eſt, hominis, equi, bovis, & cæterorum, genus animal prædicatur atque ſignificatur. *Quid ſit Genus.*

Species eſt, quod de pluribus & differentibus numero, in eo quod quid ſit, prædicatur; nam de Socrate, Platone, & Cicerone homo prædicatur. *Quid ſit Species.*

Differentia eſt, quod de pluribus & differentibus ſpecie, in eo quod quale ſit, prædicatur; ſicut rationale & mortale, in eo quod quale ſit, de homine prædicatur. *Quid ſit Differentia.*

Proprium eſt, quod uniquæque ſpecies, vel perſona certo additamento inſignitur, & ab omni communione ſeparatur. *Quid ſit Proprium.*

Accidens eſt, quod accidit & recedit præter ſubjecti corruptionem. vel ea quæ ſic accidunt, ut penitus non recedant. Hæc qui plenius noſſe deſiderant, Introductionem legant Porphyrii; qui licet ad utilitatem * alieni operis ſe dicat ſcribere, non tamen ſine propria laude viſus eſt talia dicta formaſſe. *Quid ſit Accidens.*

* Ed. *alicujus.*

Categoriæ Ariſtotelis.

Sequuntur Categoriæ Ariſtotelis, ſive Prædicamenta: quibus mirum in modum per varias ſignificantias omnis ſermo concluſus eſt: quorum organa ſive inſtrumenta ſunt tria.

Inſtrumenta Categoriarum ſunt tria, ſcilicet.

Organa vel inſtrumenta Categoriarum ſive Prædicamentorum ſunt æquivoca, univoca, denominativa.

Æquivoca.

Æquivoca dicuntur, quorum nomen ſolum commune eſt, ſecundum nomen vero ſubſtantiæ ratio diverſa; ut animal, homo, & quod pingitur.

Univoca.

Univoca dicuntur, quorum & nomen commune eſt, & ſecundum nomen diſcrepare eadem ſubſtantiæ ratio non probatur: ut animal, homo, atque bos.

Denominativa.

Denominativa, id eſt, derivativa, dicuntur quæcumque ab aliquo ſola differentia caſus ſecundum nomen habent appellationem: ut a grammatica grammaticus, & a fortitudine fortis.

Ariſtotelis Categoriæ ſunt decem.

Ariſtotelis Categoriæ, vel Predicamenta decem ſunt:
- Subſtantia. οὐσία.
- Quantitas. ποσότης.
- Ad aliquid. πρός τι.
- Qualitas. ποιότης.
- Facere. ποιεῖν.
- Pati. πάσχειν.
- Situs. κεῖσθαι.
- Quando. πότε.
- Ubi. ποῦ.
- Habere. ἔχειν.

Subſtantia eſt, quæ proprie, & principaliter & maxime dicitur; quæ neque de ſubjecto prædicatur, neque in ſubjecto eſt; ut aliquis homo, vel aliquis equus. Secundæ autem ſubſtantiæ dicuntur, in quibus ſpeciebus, illæ quæ principaliter ſubſtantiæ primo dictæ ſunt, inſunt atque clauduntur; ut in homine, Cicero.

Quantitas duplex, diſcreta, & continua.

Quantitas aut diſcreta eſt, & habet partes ab alterutro diſcretas, nec communicantes, ſecundum aliquem communem terminum, velut numerus, & ſermo qui profertur; aut continua eſt, & habet partes quæ ſecundum aliquem communem terminum adinvicem convertuntur; velut linea, ſuperficies, corpus, locus, motus, tempus.

Ad aliquid vero ſunt, quæcumque hoc ipſo quod ſunt, aliorum eſſe dicuntur; velut majus, duplum, habitus, diſpoſitio, ſcientia, ſenſus, poſitio.

Qualitas, eſt, ſecundum quam aliqui quales dicimur; ut bonus, malus.

Facere eſt, ut ſecare, vel urere, id eſt, aliquid operari. Pati eſt, ut ſecari, vel uri.

Situs, eſt, ut ſtat, ſedet, jacet. Quando eſt, ut heſterno, vel cras.

Ubi eſt: ut in Aſia, in Europa, in Lybia. Habere eſt: ut calceatum, vel armatum eſſe.

Cur Categoriæ Ariſtotelis intente legendæ.

Hoc opus Ariſtotelis intente legendum eſt, quando ſicut dictum eſt; quicquid homo loquitur, inter decem iſta Prædicamenta inevitabiliter invenitur: proficit etiam ad libros intelligendos, qui ſive Rhetoribus, ſive Dialecticis applicantur.

Incipit peri-hermenias, id eſt, de Interpretatione.

Sequitur liber peri hermenias ſubtiliſſimus nimis, & per varias formas, iterationeſque cautiſſimus, de quo dictum eſt: Ariſtoteles, quando librum peri hermenias ſcriptitabat, calamum in mente tingebat.

In libro peri hermenias, id eſt, de interpretatione, prædictus philoſophus de his tractat:
- De nomine.
- De verbo.
- De oratione.
- De enunciatione.
- De affirmatione.
- De negatione.
- De contradictione.

Quid ſit nomen.

Nomen, eſt vox ſignificativa ſecundum placitum, ſine tempore: cujus nulla pars eſt ſignificativa ſeparata; ut Socrates.

Quid ſit verbum.

Verbum, eſt quod conſignificat tempus: cujus pars nihil extra ſignificat, & eſt ſemper eorum quæ de altero dicuntur nota; ut ille cogitat, diſputat.

*Quid ſit oratio. * MSS. ſeparatum.*

Oratio, eſt vox ſignificativa, cujus partium aliquid * ſeparatim ſignificativum eſt; ut Socrates diſputat.

Quid ſit Enuntiatio.

Enuntiativa oratio, eſt vox ſignificativa de eo quod eſt aliquid, vel non eſt; ut Socrates eſt, Socrates non eſt.

Quid ſit Affirmatio.

Affirmatio, eſt enuntiatio alicujus de aliquo: ut Socrates eſt.

Quid ſit Negatio.

Negatio, eſt alicujus de aliquo negatio: ut Socrates non eſt.

Quid ſit Contradictio.

Contradictio, eſt affirmationis & negationis oppoſitio: ut, Socrates diſputat, Socrates non diſputat.

Liber Peri Hermenias a Boetio ſeptem libris expoſitus.

Hæc omnia per librum ſupra memoratum minutiſſime diviſa, & ſubdiviſa tractantur, quæ nos breviter intimaſſe ſufficiat, quando in ipſo competens explanatio reperitur: maxime cum eum ſex libris a Boethio viro magnifico conſtet expoſitum, qui vobis inter alios codices eſt relictus.

Nunc ad ſyllogiſticas ſpecies formulaſque veniamus, in quibus nobilium Philoſophorum jugiter exercetur ingenium.

De Formulis ſyllogiſmorum.

Formulæ Categoricorum ſyllogiſmorum ſunt tres.

Formulæ Categoricorum, id eſt, Prædicativorum ſyllogiſmorum ſunt tres:
- In prima formula modi novem.
- In ſecunda formula modi quatuor.
- In tertia formula modi ſex.

Modi formulæ primæ ſunt novem.

Primus modus eſt, qui concludit, id eſt, qui colligit ex univerſalibus dedicativis, dedicativum univerſale directum; ut, omne juſtum honeſtum, omne honeſtum bonum, omne igitur juſtum bonum.

** Ed. concludit.*

Secundus modus eſt, qui * conducit ex univerſalibus dedicativa & abdicativa abdicativum univerſale directum: ut omne juſtum honeſtum, nullum honeſtum turpe, nullum igitur juſtum turpe.

Tertius modus eſt, qui conducit ex dedicativis particulari & univerſali, dedicativum particulare directum: ut quoddam juſtum eſt honeſtum, omne honeſtum utile, quoddam igitur juſtum utile.

Quartus modus eſt, qui conducit ex particulari dedicativa, & univerſali abdicativa, abdicativum particulare directum: ut quoddam juſtum honeſtum, nullum honeſtum turpe, quoddam igitur juſtum non eſt turpe.

Quintus modus eſt, qui conducit ex univerſalibus dedicativis particulare dedicativum per re-

flexionem: ut omne juſtum honeſtum, omne honeſtum bonum, quoddam igitur bonum juſtum.

Sextus modus eſt, qui conducit ex univerſali dedicativa, & univerſali abdicativa, abdicativum univerſale per riflexionem: ut omne juſtum honeſtum, nullum honeſtum turpe, nullum igitur turpe juſtum.

Septimus modus eſt, qui conducit ex particulari & univerſali dedicativis dedicativum particulare per reflexionem: ut quoddam juſtum honeſtum, omne honeſtum utile, quoddam igitur utile juſtum.

Octavus modus eſt, qui conducit ex univerſalibus abdicativa & dedicativa particulare abdicativum per reflexionem: ut nullum turpe honeſtum, omne honeſtum juſtum, quoddam igitur juſtum non eſt turpe.

Nonus modus eſt, qui conducit ex univerſali abdicativa, & particulari dedicativa abdicativum particulare per reflexionem: velut nullum turpe honeſtum, quoddam honeſtum juſtum, quoddam igitur juſtum non eſt turpe.

Modi formulæ ſecundæ ſunt quatuor.

Primus modus eſt, qui conducit ex univerſalibus dedicativa & abdicativa abdicativum univerſale directum: velut omne juſtum honeſtum, nullum turpe honeſtum, nullum igitur juſtum turpe.

Secundus modus eſt, qui conducit ex univerſalibus abdicativa & dedicativa abdicativum univerſale directum: velut nullum turpe honeſtum, omne juſtum honeſtum, nullum igitur turpe juſtum.

Tertius modus eſt, qui conducit ex particulari dedicativa & univerſali abdicativa abdicativum particulare directum: velut quoddam juſtum honeſtum, nullum turpe honeſtum, quoddam igitur juſtum non eſt turpe.

Quartus modus eſt, qui conducit ex particulari abdicativa & univerſali dedicativa abdicativum particulare directum: velut quoddam juſtum non eſt turpe, omne malum turpe, quoddam igitur juſtum non eſt malum.

Modi formulæ tertiæ ſunt ſex.

Primus modus eſt, qui conducit ex dedicativis univerſalibus dedicativum particulare, tam directum, quam reflexum: ut omne juſtum honeſtum, omne juſtum bonum, quoddam igitur honeſtum bonum, vel quoddam bonum honeſtum.

Secundus modus eſt, qui conducit eſt dedicativis particulari & univerſali dedicativum particulare directum: ut quoddam juſtum honeſtum, omne juſtum bonum, quoddam igitur honeſtum bonum.

Tertius modus eſt, qui conducit ex dedicativis univerſali & particulari dedicativum particulare directum: ut, omne juſtum honeſtum, quoddam juſtum bonum, quoddam igitur honeſtum bonum.

Quartus modus eſt, qui conducit ex univerſalibus dedicativa & abdicativa abdicativum particulare directum: ut omne juſtum honeſtum, nullum juſtum malum, quoddam igitur honeſtum non eſt malum.

Quintus modus eſt, qui conducit ex dedicativa particulari & abdicativa univerſali abdicativum particulare directum: ut, quoddam juſtum, honeſtum, omne honeſtum bonum, igitur quoddam honeſtum non eſt malum.

Sextus modus eſt, qui conducit ex dedicativa univerſali & abdicativa particulari abdicativum particulare directum: ut, omne juſtum honeſtum quoddam juſtum non eſt malum, quoddam igitur honeſtum non eſt malum.

Has formulas Categoricorum ſyllogiſmorum qui plene noſſe deſiderat, librum legat, qui inſcribitur Peri hermenias Apuleii, & quæ ſubtilius ſunt tractata, cognoſcet. Nec faſtidium nobis verba repetita congeminent; diſtincta enim, atque conſiderata, ad magnas intelligentiæ vias, præſtante Domino, nos utiliter introducent. Nunc ad hypotheticos ſyllogiſmos, ordine currente veniamus.

Liber Apuleii, qui inſcribitur Peri hermenias, legendus.

Modi ſyllogiſmorum hypotheticorum, qui ſunt cum aliqua conjunctione, ſeptem ſunt.

Modi ſyllogiſmorum hypoteticorum ſunt ſeptem.

Primus modus eſt, velut: Si dies eſt, lucet; eſt autem dies, lucet igitur.

Secundus modus eſt ita: ſi dies eſt, lucet, non lucet; non eſt igitur dies.

Tertius modus eſt ita: non & dies eſt & non lucet, atqui dies eſt, lucet igitur.

Quartus modus eſt ita: aut nox, aut dies eſt, atqui dies eſt, non igitur nox eſt.

Quintus modus eſt ita: aut dies eſt, aut nox, atqui nox non eſt, dies igitur eſt.

Sextus modus eſt ita: non & dies eſt, & non lucet, dies autem eſt, nox igitur non eſt.

Septimus modus eſt ita: non & dies eſt & nox, atqui nox non eſt, dies igitur eſt.

Modus autem hypotheticorum ſyllogiſmorum ſi quis plenius noſſe deſiderat, legat librum Marii Victorini, qui inſcribitur de ſyllogiſmis hypoteticis. Sciendum quoque, quoniam Tullius Marcellus Carthaginenſis de categoricis & hypotheticis ſyllogiſmis, quod a diverſis philoſophis latiſſime dictum eſt, ſeptem libris breviter ſubtiliterque tractavit; ita ut primo libro de regula, ut ipſe dicit, colligentiarum artis Dialecticæ diſputaret; & quod ab Ariſtotele de categoricis ſyllogiſmis multis libris editum eſt, ab iſto ſecundo & tertio libro breviter expleretur; quod autem de hypotheticis ſyllogiſmis a Stoicis innumeris voluminibus tractatum eſt, ab iſto quarto & quinto libro colligeretur. In ſexto vero de mixtis ſyllogiſmis, in ſeptimo autem de compoſitis diſputavit; quem codicem vobis legendum reliqui.

Marius Victorinus librum de hypoteticis ſyllogiſmis edidit. Tullius Marcellus Carthaginenſis de ſyllogiſmis ſeptem libros compoſuit.

De Definitionibus.

Hinc ad pulcherrimas definitionum ſpecies accedamus, quæ tanta dignitate præcellunt, ut poſſint dici orationum maximum decus, & quædam lumina dictionum.

Definitio vero, eſt oratio uniuſcujuſque rei naturam a communione diviſam, propria ſignificatione concludens: hæc multis modis, præceptiſque conficitur.

Quid ſit Definitio.

Definitionum prima eſt οὐσιώδης, Latine ſubſtantialis, quæ proprie & vere dicitur definitio; ut eſt, homo animal rationale mortale, ſenſus diſciplinæque capax; hæc enim definitio per ſpecies & differentias deſcendens, venit ad proprium, & deſignat pleniſſime quid ſit homo.

Secunda eſt ſpecies definitionis, quæ Græce ἐννοηματικὴ dicitur, Latine notio nuncupatur: quam notionem communi, non proprio nomine

poſſumus dicere. Hæc iſto modo ſemper efficitur: Homo eſt, quod rationali conceptione & exercitio præeſt animalibus cunctis. Non enim dixit, quid eſt homo, ſed quid agat, quaſiquodam ſigno in notitiam denotato. In iſta enim & in reliquis notio rei profertur: non ſubſtantialis, ut in illa primaria explanatione declaratur; & quia illa ſubſtantialis eſt, definitionum omnium obtinet principatum.

Tertia ſpecies definitionis eſt, quæ Græce ποιότης dicitur, Latine qualitativa. Hæc dicendo quid quale ſit, id quod ſit, evidenter oſtendit. Cujus exemplum tale eſt: homo eſt, qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerum: aut quæ agere debeat eligit: aut animadverſione quod inutile ſit contemnit; his enim qualitatibus expreſſus ac definitus homo eſt.

Quarta ſpecies definitionis eſt, quæ Græce ὑπογραφική, Latine deſcriptionalis nuncupatur: quæ adhibita circuitione dictorum factorumque, rem, quid ſit deſcriptione declarat; ut ſi luxurioſum volumus definire, dicimus: Luxurioſus, eſt victus non neceſſarii & ſumptuoſi & oneroſi appetens, in deliciis affluens, in libidine promptus; hæc & talia definiunt luxurioſum. Quæ ſpecies definitionis, oratoribus magis apta eſt, quam dialecticis, quia latitudines habet; hæc ſimili modo in bonis rebus ponitur, & in malis.

Quinta ſpecies definitionis eſt, quam Græce κατὰ λέξιν: Latine ad verbum dicimus: hæc vocem illam, de qua requiritur, alio ſermone deſignat uno ac ſingulari, & quodammodo quid illud ſit in uno verbo poſitum, uno verbo alio declarat; ut conticeſcere eſt tacere: item cum terminum dicimus finem, aut terras populatas interpretemur eſſe vaſtatas.

Sexta ſpecies definitionis eſt, quam Græci κατὰ τὴν διαφοράν, per differentiam dicimus; id eſt, cum quæritur, quid interſit inter regem & tyrannum, adjecta differentia quid uterque ſit, definitur: id eſt, rex eſt modeſtus & temperans, tyrannus vero impius & immitis.

Septima eſt ſpecies definitionis, quam Græci κατὰ μεταφοράν, Latini per translationem dicunt: ut Cicero in Topicis, Littus eſt, qua fluctus eludit. Hoc varie tractari poteſt: modo enim ut moveat, ſicut illud, caput eſt arx corporis: modo ut vituperet, ut illud, divitiæ ſunt brevis vitæ longum viaticum: modo ut laudet, ut adoleſcentia eſt flos ætatis.

Octava ſpecies definitionis eſt, quam Græci κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου vocant, Latini per privantiam contrarii ejus quod definitur, dicunt; ut bonum eſt, quod malum non eſt: juſtum eſt, quod injuſtum non eſt. Et his ſimilia: quod ſe ita naturaliter ligat, ut neceſſariam cognitionem ſibi unius comprehenſione connectat. Hoc autem genere definitionis uti debemus, cum contrarium notum eſt; nam certa ex incertis nemo probat. Sub qua ſpecies ſunt hæ definitiones. Subſtantia eſt, quod neque qualitas eſt, neque quantitas, neque aliqua accidentia: quo genere definitionis Deus definiri poteſt; etenim cum quid ſit Deus, nullo modo comprehendere valeamus: ſublatio omnium exiſtentium, quæ Græci ὄντα appellant, cognitionem Dei nobis circumciſa & ablata notarum rerum cognitione ſupponit; ut ſi dicamus, Deus eſt, quod neque corpus eſt, neque ullum elementum, neque animal, neque mens, neque ſenſus, neque intellectus, neque aliquid, quod ex his capi poteſt; his enim ac talibus ſublatis, quid ſit Deus non poterit definiri.

Nona ſpecies definitionis eſt, quam Græci κατὰ τύπον, Latini per quamdam imaginationem dicunt: ut, Æneas eſt Veneris & Anchiſæ filius. Hæc ſemper in individuis verſatur, quæ Græci ἄτομα appellant. Idem accidit in eo genere dictionis, ubi aliquis pudor aut metus eſt nominare: ut Cicero, cum me videlicet ſicarii illi deſcribant.

Decima ſpecies definitionis eſt, quam Græci ὡς τύπῳ Latini, veluti, appellant; ut ſi quæratur quid ſit animal, reſpondeatur, homo; non enim manifeſte dicitur animal ſolum eſſe hominem, cum ſint alia innumerabilia: ſed cum dicitur homo, veluti ipſum hominem animal deſignat: cum tamen huic nomini multa ſubjaceant. Rem enim quæſitam prædictum declaravit exemplum. Hoc eſt autem proprium definitionis, quid ſit illud, quod quæritur, declarare.

Undecima ſpecies definitionis eſt, quam Græci κατὰ τὴν ἔλλειψιν, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere vocant: ut ſi quæratur quid ſit triens, reſpondeatur, cui dodrans deeſt, ut ſit aſſis.

Duodecima ſpecies definitionis eſt, quam Græci, κατὰ ἔπαινον, Latini per laudem dicunt; ut Tullius pro Cluentio: Lex eſt mens, & animus, & conſilium, & ſententia civitatis. Et aliter pax eſt tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quam Græci ψόγον vocant: ſervitus eſt poſtremum malorum omnium, non modo bello, ſed morte quoque repellenda.

Tertiadecima eſt ſpecies definitionis, quam Græci κατ' ἀναλογίαν Latini juxta rationem dicunt: ſed hoc contingit, cum majoris rei nomine, res definitur inferior: ut eſt illud, homo minor mundus. Cicero hac definitione ſic uſus eſt: Edictum, legem aunuam dicunt eſſe.

Quartadecima eſt ſpecies definitionis, quam Græci πρός τι, Latini ad aliquid vocant: ut eſt illud, pater eſt, cui eſt filius: dominus eſt, cui eſt ſervus: & Cicero in Rhetoricis, genus eſt, quod plures partes amplectitur: item pars eſt, quod ſubeſt generi.

Quintadecima eſt ſpecies definitionis, quam Græci κατὰ αἰτιολογίαν, Latini ſecundum rei rationem vocant: ut dies eſt ſol ſupra terras: nox eſt ſol ſub terris. Scire autem debemus prædictas ſpecies definitionum, Topicis merito eſſe ſociatas, quoniam inter quædam argumenta ſunt poſitæ, & nonnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc ad Topica veniamus, quæ ſunt argumentorum ſedes, fontes ſenſuum, origines dictionum: de quibus breviter aliqua dicenda ſunt, & dialecticos locos, & rhetoricos, ſive eorum differentias agnoſcere debeamus: ac prius de dialecticis dicendum eſt.

De Dialecticis locis.

Propoſitio, eſt oratio verum falſumve ſignificans, ut ſi quis dicat, cœlum eſſe volubile: *Quid ſit Propoſitio.* hæc enuntiatio & proloquium nuncupatur: quæſtio vero eſt, in dubitationem ambiguitatemque adducta propoſitio; ut ſi qui quærant, an ſit cœlum volubile. Concluſio, eſt argumentis approbata propoſitio; ut ſi quis ex aliis rebus *Quid Concluſio.* probet cœlum eſſe volubile. Enuntiatio quippe ſive ſui tantum cauſa dicitur, ſive ad alios adfertur ad probandum, propoſitio eſt: cum de ipſa quæritur, quæſtio: ſi ipſa eſt approbata, concluſio. Idem igitur propoſitio, quæſtio, & concluſio, ſed differunt modo.

Quid ſit Argumentum.

Argumentum eſt oratio rei dubiæ faciens fidem. Non vero idem eſt argumentum, quod & argumentatio. Nam vis ſententiæ ratioque ea, quæ clauditur oratione, cum aliquid probatur ambiguum, argumentum vocatur: ipſa vero argumenti elocutio, argumentatio dicitur; quo fit; ut argumentum quidem mens argumentationis ſit atque ſententia: argumentatio vero argumenti per orationem explicatio.

Quid ſit Locus.

Locus vero eſt argumenti ſedes, vel unde ad propoſitam quæſtionem conveniens trahitur argumentum. Quæ cum ita ſint, ſingulorum diligentius natura tractanda eſt, eorumque per ſpecies ac membra figuraſque facienda diviſio.

Duæ ſunt propoſitionum ſpecies, ſub quibus multa alia.

Ac prius de propoſitione eſt differendum: hanc eſſe diximus orationem, veritatem, vel mendacium continentem. Hujus duæ ſunt ſpecies: una affirmatio, altera vero negatio. Affirmatio eſt, ſi quis ſic efferat, Cœlum volubile eſt: negatio, ſi quis ita pronuntiet, cœlum volubile non eſt. Harum vero aliæ ſunt univerſales, aliæ ſunt particulares, aliæ indefinitæ, aliæ ſingulares. Univerſales quidem, ut ſi quis ita proponat: Omnis homo juſtus eſt, nullus homo juſtus eſt. Particulares vero, ſi quis hoc modo: Quidam homo juſtus eſt, quidam homo juſtus non eſt. Indefinitæ ſic: Homo juſtus eſt, homo juſtus non eſt. Singulares vero ſunt, quæ de individuo aliquid ſingularique proponunt: ut Cato juſtus eſt, Cato juſtus non eſt; etenim Cato individuus eſt, ac ſingularis.

Harum vero alias prædicativas, alias conditionales vocamus. Prædicativæ ſunt, quæ ſimpliciter proponunrur, id eſt, quibus nulla vis conditionis adjungitur: ut ſi quis ſimpliciter dicat, Cœlum eſſe volubile. At, ſi huic conditio copuletur, fit ex duabus propoſitionibus una conditionalis, hoc modo: Cœlum ſi rotundum ſit, eſſe volubile; hic enim conditio id efficit, ut ita demum cœlum volubile eſſe intelligatur, ſi ſit rotundum. Quoniam igitur aliæ propoſitiones prædicativæ ſunt, aliæ conditionales: prædicativarum partes, terminos appellamus. Hi ſunt prædicativus atque ſubjectus. Terminos autem voco verba & nomina, quibus propoſitio nectitur; ut in ea propoſitione qua dicimus: Homo juſtus eſt: hæc duo nomina, id eſt, homo & juſtus, propoſitionis partes vocantur. Eoſdem etiam terminos dicimus: quorum quidem alter ſubjectus eſt, alter vero prædicativus. Subjectus eſt terminus, qui minor eſt: prædicativus vero, qui major: ut in ea propoſitione, qua dicitur, Homo juſtus, homo quidem minus eſt, quam juſtus. Non enim in ſolo homine juſtitia eſſe poteſt, verum etiam in corporeis diviniſque ſubſtantiis: atque ideo major eſt terminus, juſtus: homo vero, minor; quo fit, ut homo quidem ſubjectus ſit terminus, juſtus vero prædicativus.

Qui ſunt termini propoſitionum.

Quoniam vero hujuſmodi ſimplices propoſitiones alterum habent prædicativum terminum, alterum vero ſubjectum, a majoris privilegio partis propoſitio prædicativa vocata eſt. Sæpe autem evenit, ut hi termini ſibimet inveniantur æquales, hoc modo, homo riſibilis eſt; homo namque & riſibilis uterque ſibi æquus eſt terminus. Nam neque reſibile ultra hominem, nec ultra reſibile homo porrigitur: ſed in his hoc evenire neceſſe eſt, ut ſi quidam inæquales termini ſunt, major ſemper de ſubjecto prædicetur: ſi vero æquales utrique, converſa de ſe prædicatione dicatur. Ut vero minor de majore prædicetur, in nulla propoſitione contingit. Fieri autem poteſt, ut propoſitionum partes, quas terminos dicimus, non ſolum in nominibus, verum etiam in orationibus inveniamus. Nam ſæpe oratio de oratione prædicatur hoc modo: Socrates cum Platone & diſcipulis de philoſophiæ ratione pertractat; hæc quippe oratio, quæ eſt, Socrates cum Platone & diſcipulis, ſubjecta eſt: illa vero, quæ eſt, de philoſophiæ ratione petractat, prædicatur. Rurſus aliquando nomen ſubjectum eſt, oratio prædicatum, hoc modo: Socrates de philoſophiæ ratione pertractat; hic enim Socrates ſolus ſubjectus eſt: oratio vero, quam dicimus, de philoſophiæ ratione pertractat, prædicatur. Evenit etiam, ut ſupponatur oratio, & ſimplex vocabulum prædicetur hoc modo: Similitudo cum ſupernis diviniſque ſubſtantiis, juſtitia eſt; hic enim oratio per quam profertur ſimilitudo, cum ſupernis diviniſque ſubſtantiis ſubjicitur: juſtitia vero prædicatur. Sed de hujuſmodi propoſitionibus in his commentariis, quos in Peri hermenias Ariſtotelis libros ſcripſimus, diligentius diſſeruimus.

Quid ſit Argumentum.

Argumentum, eſt oratio rei dubiæ faciens fidem: hanc ſemper notiorem quæſtione eſſe neceſſe eſt. Nam ſi ignota nobis probantur, argumentum vero rem dubiam probat: neceſſe eſt, ut quod ad fidem quæſtionis affertur, ſit ipſa notius quæſtione. Argumentorum vero omnium alia ſunt probabilia & neceſſaria: alia vero probabilia quidem, ſed non neceſſaria: alia neceſſaria, ſed non probabilia: alia nec probabilia, nec neceſſaria.

Multiplicia ſunt Argumentorum genera.

Quid ſit Probabile Argumentum.

Probabile vero eſt, quod videtur vel omnibus, vel pluribus, vel ſapientibus, & his vel omnibus, vel pluribus, vel maxime notis, atque præcipuis, vel unicuique artifici ſecundum propiiam facultatem; ut de medicina medico, gubernatori de navibus gubernandis: & præterea quod ei videtur cum quo ſermo conſeritur, vel ipſi qui judicat. In quo nihil attinet verum falſumve ſit argumentum, ſi tantum veriſimilitudinem tenet.

Quid ſit Neceſſarium.

Neceſſarium vero eſt, quod ut dicitur, ita eſt, atque aliter eſſe non poteſt: & probabile quidem, ac neceſſarium eſt; ut hoc ſi quid cuilibet rei ſit additum, totum majus efficitur. Neque enim quiſquam ab hac propoſitione diſſentiet, & ita ſe ſe habere neceſſe eſt.

Quid ſit probabile ac non neceſſarium.

Probabilia vero ac non neceſſaria, quibus facile quidem animus acquieſcit, ſed veritatis non tenet firmitatem; ut hoc, ſi mater eſt, diligit.

Quid ſit neceſſarium, ac non probabile.

Neceſſaria vero ſunt, ac non probabilia, quæ ita quidem eſſe, ut dicuntur ſe habere, neceſſe eſt, ſed his facile non conſentit auditor: ut ob objectum Lunaris corporis, Solis evenire defectum.

Quædam ſunt argumenta nec neceſſaria, nec probabilia.

Neque neceſſaria vero neque probabilia ſunt, quæ neque in opinione hominum, neque in veritate conſiſtunt; ut hoc, habere quæ non perdiderit cornua Diogenem, quoniam habeat id quiſque quod non perdiderit; quæ quidem nec argumenta dici poſſunt: argumenta enim rei dubiæ faciunt fidem. Ex his autem nulla fides eſt, quæ neque in opinione, neque in veritate ſunt conſtituta. Dici tamen poteſt, ne illa quidem eſſe argumenta, quæ cum ſint neceſſaria, minime tamen audientibus approbantur. Nam ſi rei dubiæ ſit fides, cogendus eſt animus auditoris, per ea quibus ipſe adquieſcit, ut concluſioni quoque, quam nondum probat, poſſit accedere. Quod ſi quæ tantum neceſſaria ſunt, ac non probabilia, non probat ille qui judicat, eſt neceſſe, ut ne illud quidem probet, quod ex hujuſcemodi ratione conficitur. Itaque evenit ex hujuſmodi ratiocinatione, ea, quæ tantum neceſſaria ſunt, ac non probabilia, non eſſe argumenta. Sed non ita eſt, atque hæc interpreta-

tio non rectæ probabilitatis intelligentiam tenet. Ea ſunt enim probabilia, quibus ſponte atque ultro conſenſus adjungitur; ſcilicet ut mox audita ſint, approbentur.

Quæ ſint argumenta probabilia.

Quæ vero neceſſaria ſunt, ac non probabilia, aliis probabilibus ac neceſſariis argumentis antea demonſtrantur, cognitaque & credita, ad alterius rei, de qua dubitatur, fidem trahuntur; ut ſunt ſpeculationes, id eſt, theoremata, quæ in Geometria conſiderantur. Nam quæ illic proponuntur, non ſunt talia, ut in his ſponte animus diſcentis accedat: ſed quoniam demonſtrantur aliis argumentis, illa quoque ſcita & cognita ad aliarum ſpeculationum argumenta ducuntur. Itaque probabilia non ſunt, ſed ſunt neceſſaria his quidem auditoribus, quibus nondum demonſtrata ſunt: ad aliud aliquid probandum, argumenta eſſe non poſſunt; hi autem qui prioribus rationibus eorum, quibus non adquieſcebant, fidem cœperunt, poſſunt eas quæ non ambigunt, ad argumentum vocare.

Sed quia quatuor facultatibus differendi omne artificium continetur, dicendum eſt quæ quibus uti noverit argumentis; ut, cui potiſſimum diſciplinæ locorum atque argumentorum pariter ubertas, evidenter appareat. Quatuor igitur facultatibus earumque velut opificibus, differendi omnis ratio ſubjecta eſt, id eſt, dialectico, oratori, philoſopho, ſophiſtæ. Quorum quidem dialecticus atque orator in communi argumentorum materia verſantur; uterque enim, ſive neceſſaria, ſive minime, probabilia tamen ſequitur argumenta. His igitur illæ duæ ſpecies argumenti famulantur, quæ ſunt probabile ac non neceſſarium: philoſophus vero ac demonſtrator de ſola tantum veritate pertractant. Atque ideo ſive ſint probabilia, ſive non ſint, nihil refert, modo dum ſint neceſſaria: hic quoque his duabus ſpeciebus utitur argumentis, quæ ſunt probabile ac neceſſarium, neceſſarium ac non probabile. Patet igitur, in quo philoſophus ab oratore, ac dialectico in propria conſideratione diſſideat; in eo ſcilicet, quod illis probabilitatem, huic veritatem conſtat eſſe propoſitam. Quarta vero ſpecies argumenti, quam ne argumentum quidem recte dici ſupra monſtravimus, ſophiſtis ſola eſt attributa. Topicorum vero intentio eſt, veriſimilium argumentorum copiam demonſtrare; deſignatis enim locis, e quibus probabilia argumenta ducuntur, abundans & copioſa neceſſe fiat materia differendi.

Dialectico, Oratori, Philoſopho, Sophiſtæ differendi omnis ratio ſubjecta eſt.

Quæ ſit differentia inter Dialecticum, Oratorem & Philoſophum.

Sed quoniam, ut ſupra dictum eſt, probabilium argumentorum alia ſunt neceſſaria, alia non neceſſaria: cum loci probabilium argumentorum dicuntur, evenit, ut neceſſariorum quoque doceantur; quo fit, ut oratoribus quidem ac dialecticis hæc principaliter facultas pateretur, ſecundo vero loco philoſophis. Nam in quo probabilia quidem omnia conquiruntur, dialectici atque oratores juvantur: in quibus vero probabilia ac neceſſaria docentur, philoſophicæ demonſtrationi miniſtratur ubertas. Non modo igitur dialecticus atque orator, verum etiam demonſtrator, ac veræ argumentationis effector, habet quod ex propoſitis locis ſibi poſſit adſumere. Cum inter argumentorum probabilium locos, neceſſariorum quoque principia traditio mixta contineat. Illa vero argumenta, quæ neceſſaria quidem ſunt, ſed non probabilia: atque illud ultimum genus, ſcilicet nec probabile, nec neceſſarium, a propoſiti operis conſideratione ſejunctum eſt. Niſi quod interdum quidam ſophiſtici loci exercendi gratia lectoris adhibentur. Quocirca Topicorum pariter utilitas intentioque patefacta eſt; his enim dicendi facultas, & inveſtigatio veritatis augetur.

Nam quid dialecticos atque oratores locorum juvat agnitio? Orationi per inventionem copiam præſtant. Quid vero neceſſariorum doctrinam locorum philoſophis tradit? viam quodammodo veritatis illuſtrat. Quo magis perveſtiganda eſt rimandaque ulterius diſciplina ea, quæ cum cognitione percepta ſit, uſu atque exercitatione firmanda. Magnum enim aliquid locorum conſideratio pollicetur, ſcilicet inveniendi vias; quod quidem hi, qui ſunt hujus rationis expertes, ſoli prorſus ingenio deputantur: neque intelligunt, quantum hac conſideratione quæratur, quæ in artem redigit vim poteſtatemque naturæ. Sed de his hactenus: nunc de reliquis explicemus.

Locorum agnitio Dialecticos atque Oratores multum juvat.

De Syllogiſmis.

Syllogiſmorum vero alii ſunt prædicativi, qui categorici vocantur, alii conditionales, quos hypotheticos dicimus. Et prædicativi quidem ſunt, qui ex omnibus prædicativis propoſitionibus connectuntur; ut is, quem exempli gratia ſuperius adnotavi, ex omnibus enim propoſitionibus prædicativis texitur. Hypothetici vero ſunt, quorum propoſitiones conditione nituntur, ut hic: Si dies eſt, lux eſt; eſt autem dies, lux igitur eſt. Propoſitio enim prima conditionem tenet hanc, quoniam ita demum lux eſt, ſi dies eſt. Atque ideo ſyllogiſmus hic, hypotheticus, id eſt conditionalis vocatur. Inductio vero eſt oratio, per quam fit a particularibus ad univerſale progreſſio, hoc modo: Si in regendis navibus non ſorte, ſed arte legitur gubernator; ſi in regendis equis auriga, non ſortis eventu, ſed commendatione artis adſumitur: ſi in adminiſtranda republica non ſors principem facit, ſed peritia moderandi; & ſimilia, quæ in pluribus conquiruntur, quibus* impertitur: & in omni quoque re, quam quiſque regi atque adminiſtrari gnaviter volet, qui non ſorte accommodat, ſed arte, rectorem.

Syllogiſmi alii prædicativi, alii conditionales, & quid ſint.

Quid ſit inductio.

* *Ed. inferuntur.*

Vides igitur quemadmodum per ſingulas res currat, ut ad univerſale perveniat. Nam cum non ſorte regi, ſed arte navim, currum, rempuplicam collegiſſet, quaſi in cæteris ſeſe quoque ita habeat, quod erat univerſale concluſit: in omnibus quoque rebus, non ſorte ductum, ſed arte, præcipuum debere præponi. Sæpe autem multorum collecta particularitas aliud quiddam particulare demonſtrat; ut ſi quis ſic dicat: Si neque navibus, neque curribus, neque agris ſorte præponuntur; nec rebus quidem publicis rectores eſſe ſorte ducendi ſunt. Quod argumentationis genus maxime ſolet eſſe probabile, etſi non æquam ſyllogiſmi habeat firmitatem. Syllogiſmus namque ab univerſalibus ad particularia decurret. Eſtque in eo, ſi veris propoſitionibus contexatur, firma atque immutabilis veritas.

Ut inductio habet quidem maximam probabilitatem, ſed interdum veritate deficitur: ut in hac: Qui ſcit canere, cantor eſt: & qui luctari luctator: quique ædificare, ædificator; quibus multis ſimili ratione collectis, inferri poteſt: Qui ſcit igitur malum, malus eſt, quod non procedit; mali quippe notitia deeſſe non poteſt bono, virtus enim ſeſe diligit, aſpernaturque contraria, nec vitare vitium niſi cognitum queat.

His igitur duobus velut principiis, & generibus

Duo ſunt alii argumentorum modi, Enthymema ſcilicet exemplum, & quid ſint.

argumentandi, duo quidem alii deprehenduntur argumentationis modi: unus quidem ſyllogiſmo, alter vero inductioni ſuppoſitus. In quibus quidem promptum ſit conſiderare, quod ille quidem a ſyllogiſmo, ille vero ab inductione ducat exordium: non tamen aut hic ſyllogiſmum, aut ille impleat inductionem; hæc autem ſunt enthymema, atque exemplum. Enthymema quippe eſt imperfectus ſyllogiſmus; id eſt oratio, in qua non omnibus antea propoſitionibus conſtitutis, infertur feſtinata concluſio; ut ſi quis ſic dicat: homo animal eſt, ſubſtantia igitur eſt; prætermiſit enim alteram propoſitionem, qua proponitur omne animal eſſe ſubſtantiam. Ergo cum enthymema ab univerſalibus ad particularia probanda contendit, quaſi ſimile ſyllogiſmo eſt. Quod vero non omnibus, quæ conveniunt ſyllogiſmo, propoſitionibus utitur, a ſyllogiſmi ratione diſcedit, atque ideo imperfectus vocatus eſt ſyllogiſmus.

Exemplum quoque inductioni ſimili ratione & copulatur, & ab ea diſcedit. Eſt enim exemplum, quod per particulare propoſitum, particulare quoddam contendit oſtendere, hoc modo: Oportet a Tullio conſule necari Catilinam, cum a Scipione Gracchus fuerit interemptus; approbatum eſt enim Catilinam a Cicerone debere perimi, quod a Scipione Gracchus fuerit occiſus: quæ utraque particularia eſſe, ac non univerſalia, ſingularum deſignat interpoſitio perſonarum. Quoniam igitur ex parte pars approbatur, quaſi inductionis ſimilitudinem tenet id, quod exemplum vocamus: quoniam vero non plures quibus id efficiat colligit partes, ab inductione diſcedit. Ita igitur duæ quidem ſunt argumentandi ſpecies principales: una, quæ dicitur ſyllogiſmus, altera quæ vocatur inductio; ſub his autem, & velut ex his manantia, enthymema atque exemplum. Quæ quidem omnia ex ſyllogiſmo ducuntur, & ex ſyllogiſmo vires acipiunt: ſive enim ſit enthymema, ſive inductio, ſive etiam exemplum, ex ſyllogiſmo quam maxime fidem capit; quod in prioribus reſolutoriis, quæ ab Ariſtotele tranſtulimus, demonſtratum eſt. Quocirca ſatis eſt de ſyllogiſmo diſſerere, quaſi principali, & cæteras argumentandi ſpecies continente.

Quid ſit locus Dialecticus.

Reſtat nunc quid ſit locus, aperire. Locus namque eſt, ut * Marco Tullio placet; argumenti ſedes; cujus definitionis quæ ſit vis, paucis abſolvam. Argumenti enim ſedes partim maxima propoſitio intelligi poteſt, partim propoſitionis maxime differentia. Nam cum ſint aliæ propoſitiones, quæ cum per ſe notæ ſint, cum nihil ulterius habeant, quo demonſtrentur, atque hæ maximæ & principales vocentur, ſuntque aliæ quarum fidem primæ ac maximæ, ſuppleant propoſitiones: neceſſe eſt, ut omnium quæ dubitantur, illæ antiquiſſimam teneat probationem, quæ ita aliis fidem facere poſſunt, ut ipſis nihil queat notius inveniri. Nam ſi argumentum eſt, quod rei dubiæ faciat fidem, idque notius ac probabilius eſſe oportet, quam illud quod probatur: neceſſe eſt, ut argumentis omnibus illa maximam fidem tribuant, quæ ita per ſe nota ſunt, ut aliena probatione non egeant: Sed hujuſmodi propoſitio aliquotiens quidem intra argumenti ambitum continetur; aliquotiens vero extra poſita, argumenti vires ſupplet ac perficit.

* MSS Mammio.

Omnes loci a quibus termini ducantur.

Omnes igitur loci, id eſt, maximarum differentiæ propoſitionum, aut ab his ducantur neceſſe eſt terminis, qui in quæſtione ſunt propoſiti, prædicato ſcilicet atque ſubjecto: aut extrinſecus adſumantur: aut horum medii atque inter utroſque verſentur. Eorum vero locorum, qui ab his ducuntur terminis, de quibus in quæſtione dubitatur, duplex modus eſt: unus quidem ab eorum ſubſtantia, alter vero ab his, quæ eorum ſubſtantiam conſequuntur; hi vero qui a ſubſtantia ſunt, in ſola definitione conſiſtunt. Definitio enim ſubſtantiam monſtrat; & ſubſtantiæ integra demonſtratio, definitio eſt. Sed, id quod dicimus pateſaciamus, exemplis; ut omnis vel quæſtionum, vel argumentationum, vel locorum ratio conquieſcat. Age enim quæratur; an arbores animalia ſint, fiatque hujuſmodi ſyllogiſmus: animal eſt ſubſtantia animata ſenſibilis: non eſt arbor ſubſtantia animata ſenſibilis; igitur arbor animal non eſt. Hic quæſtio de genere eſt; utrum enim arbores ſub animalium genere ponendæ ſint, quæritur: locus qui in univerſali propoſitione conſiſtit, huic generi definitio non convenit, id ejus, cujus ea definitio eſt, ſpecies non eſt loci ſuperioris differentia: qui locus nihilominus nuncupatur a definitione.

Vides igitur ut tota dubitatio quæſtionis ſyllogiſmi argumentatione * tracta ſit per convenientes & congruas propoſitiones, quæ vim ſuam ex prima & maxima propoſitione cuſtodiunt; ex ea ſcilicet, quæ negat eſſe ſpeciem, cui non conveniat generis definitio. Atque ipſa univerſalis propoſitio a ſubſtantia tracta eſt unius eorum termini, qui in quæſtione locati ſunt; ut animalis, id eſt, ab ejus definitione, quæ eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. Igitur in cæteris quæſtionibus ſtrictim ac breviter locorum differentiis commemoratis, oportet uniuſcujuſque proprietatem vigilantis animi alacritate percipere.

* Ed. tractata.

Locus ex ſubſtantia ductus, duplex eſt.

Quæ ſit Differentia inter definitionem & deſcriptionem.

Hujus autem loci, qui ex ſubſtantia ducitur, duplex modus eſt; partim namque a definitione partim a deſcriptione argumenta ducuntur. Differt autem definitio a deſcriptione, quod definitio genus ac differentias aſſumit: deſcriptio vero ſubjectam intelligentiam claudit, quibuſdam vel accidentibus unam efficientibus proprietatem, vel ſubſtantialibus præter genus convenîens aggregatis. Sed definitiones, quæ ab accidentibus fiunt, tamen videntur nullo modo ſubſtantiam demonſtrare: tamen quoniam ſæpe veræ definitiones ita ponuntur, quæ ſubſtantiam monſtrant: illæ etiam propoſitiones, quæ a deſcriptione ſumuntur, a ſubſtantiæ loco videntur aſſumi. Hujus vero tale ſit exemplum; quæratur enim, an albedo ſubſtantia ſit: hic quæritur, an albedo ſubſtantiæ, velut generi ſupponatur. Dicimus igitur: ſubſtantia eſt, quod omnibus accidentibus poſſit eſſe ſubjectum: albedo vero nullis accidentibus ſubjacet, albedo igitur ſubſtantia non eſt. Locus, id eſt, maxima propoſitio, eadem quæ ſuperius. Cujus enim definitio vel deſcriptio ei, quod dicitur, ſpecies eſſe non convenit, id ejus quod eſſe ſpecies perhibetur, genus non eſt. Deſcriptio vero ſubſtantiæ albedini non convenit: albedo igitur ſubſtantia non eſt.

Locus differentia ſuperior a deſcriptione, quam dudum locavimus in ratione ſubſtantiæ. Sunt etiam definitiones quæ non a rei ſubſtantia, ſed a nominis ſignificatione ducuntur, atque ita rei, de qua quæritur, applicantur: ut ſi ſit quæſtio, utrumne philoſophiæ ſtudendum ſit, erit argumentatio talis: Philoſophia ſapientiæ amor eſt, huic ſtudendum nemo dubitat: ſtudendum igitur eſt philoſophiæ. Hic enim non definitio rei, ſed nominis interpretatio argumentum dedit. Quod

etiam Tullius in oſtenſione ejuſdem philoſophiæ uſus eſt defenſione, & vocatur Græce quidem ὀνοματοποιΐα, Latine autem nominis definitio. Hæc de his quidem argumentis, quæ ex ſubſtantia terminorum in quæſtione poſitorum ſumuntur, claris, ut arbitror, patefecimus exemplis: nunc de his dicendum eſt, qui terminorum ſubſtantiam conſequuntur.

Diviſio eorum qui ſubſtantiam conſequuntur.

Horum vero multifaria diviſio eſt; plura enim ſunt, quæ ſingulis ſubſtantiis adhæreſcunt: ab his igitur, quæ cujuslibet ſubſtantiam comitantur, argumenta duci ſolent, aut ex toto, aut ex partibus, aut ex cauſis, vel efficientibus, vel materia, vel fine. Et eſt efficiens quidem cauſa, quæ movet atque operatur, aliquid explicetur: materia, vero, ex qua fit aliquid, vel in qua fit: finis, propter quod fit. Sunt etiam inter eos locos, qui ex his ſumuntur, quæ ſubſtantiam conſequuntur, ab effectibus, aut a corruptionibus, aut ab uſibus, aut præter hos omnes ex communiter accidentibns. Quæ cum ita ſint, eum prius locum, qui a toto ſumitur, inſpiciamus.

Totum duobus modis dicitur.

Totum duobus modis dici ſolet: aut ut genus, aut ut id quod ex pluribus integrum partibus conſtat. Et illud quidem quod ut genus, totum eſt, hoc modo ſæpe quæſtionibus argumenta ſuppeditat; ut ſi ſit quæſtio, an juſtitia utilis ſit, fit ſyllogiſmus: Omnis virtus utilis eſt, juſtitia autem virtus eſt, ergo juſtitia utilis eſt. Quæſtio de accidenti,* id eſt, an accidat juſtitiæ utilitas. Locus is, qui in maxima propoſitione conſiſtit. Quæ generi adſunt, & ſpeciei, Hujus ſuperior locus a toto, id eſt, a genere, virtute ſcilicet, quæ juſtitiæ genus eſt. Rurſus ſit quæſtio, an humanæ res providentia regantur. Cum dicimus ſi mundus providentia regitur, homines autem pars mundi ſunt: humanæ igitur res providentia reguntur. Quæſtio de accidenti. Locus quod toti evenit; id congruit etiam parti. Supremus locus a toto, id eſt, ab integro. Quod partibus conſtat, id vero eſt mundus, qui hominum totum eſt.

A partibus duobus modis argumenta naſcuntur.

A partibus etiam duobus modis argumenta naſcuntur: aut enim a generis partibus, quæ ſunt ſpecies: aut ab integri, id eſt, totius, quæ partes tantum proprio vocabulo nuncupantur. Et de his quidem partibus, quæ ſpecies ſunt, hoc modo ſit quæſtio, an virtus mentis bene conſtitutæ ſit habitus: quæſtio de definitione, id eſt, an habitus bene conſtitutæ mentis, virtutis ſit definitio. Faciemus itaque ab ſpeciebus argumentationem ſic: Si juſtitia, fortitudo, moderatio, atque prudentia, habitus bene conſtitutæ mentis ſunt: hæc autem quatuor uni virtuti velut generi ſubjiciuntur: virtuti igitur bene conſtitutæ mentis eſt habitus. Maxima propoſiti; quod enim ſingulis partibus ineſt, id toti ineſſe neceſſe eſt. Argumentum vero a partibus, id eſt, a generis partibus, quæ ſpecies nuncupantur; juſtitia enim, fortitudo, modeſtia & prudentia, virtutis ſpecies ſunt.

Item ab his partibus, quæ integri partes eſſe dicuntur, ſit quæſtio, an ſit utilis medicina Hæc in accidentis dubitatione conſtituta eſt. Dicimus igitur, ſi depelli morbos, ſalutemque ſervari, mederique vulneribus utile eſt: igitur medicina eſt utilis. Sæpe autem & una quælibet pars valet, ut argumentationis firmitas conſtet, hoc modo; ut ſi de aliquo dubitetur, an ſit liber: ſi eum vel cenſu, vel teſtamento, vel vindicta manumiſſum eſſe monſtremus, liber oſtenſus eſt; atque aliæ partes erant dandæ libertatis. Vel rurſus, ſi dubitetur, an ſit domus quod eminus conſpicitur: dicimus quoniam non eſt; nam vel tectum ei, vel parietes, vel fundamenta deſunt, ab una rurſus parte factum eſt argumentum.

Oportet autem non ſolum in ſubſtantiis, verum etiam in modo, temporibus, quantitatibus, totum, parteſque reſpicere. Id enim quod dicimus aliquando in tempore, pars; rurſus ſi ſimpliciter aliquid proponamus, in modo totum eſt: ſi cum adjectione aliqua, pars ſit in modo. Item ſi omnia dicamus in quantitate, totum dicimus: ſi aliquid quantitatis excerpimus, quantitatis ponimus partem. Eodem modo & in loco: quod ubique eſt, totum eſt quod alicubi, pars. Horum autem omnium communiter dentur exempla. A toto ad partem ſecundum tempus: ſi Deus ſemper eſt, & nunc eſt. A parte ad totum ſecundum modum: ſi * anima aliquo modo movetur, & ſimpliciter movetur; movetur autem cum iraſcitur; univerſaliter igitur & ſimpliciter movetur. Rurſus a toto ad partes in quantitate: ſi verus in omnibus Apollo vates eſt, verum erit Pyrrhum Romanos ſuperare. Rurſus in loco, ſi Deus ubique eſt, & hic igitur eſt.

* MSS. animal.

Locus a cauſis multiplex.

Sequitur locus, qui nuncupatur a cauſis. Sunt vero plures cauſæ, id eſt, quæ vel principium præſtant motus atque efficiunt: vel ſpecierum formas ſubjectæ ſuſcipiunt: vel propter eas aliquid vel quæ cujuslibet forma eſt.

Locus ab efficiente cauſa.

Argumentum igitur ab efficiente cauſa; ut ſi quis juſtitiam naturalem velit oſtendere, dicat: congregatio hominum naturalis eſt: juſtitiam vero congregatio hominum fecit: juſtitia igitur naturalis eſt. Quæſtio de accidente. Maxima propoſitio: quorum efficientes cauſæ naturales ſunt, ipſa quoque ſunt naturalia. Locus ab efficientibus; quod enim uniuſcujuſque cauſa eſt, id efficit eam rem, cujus cauſa eſt.

Locus a materia.

Rurſus, ſi quis Mauros arma non habere contendat, dicit idcirco eos minime armis uti, quia his ferrum deſit. Maxima propoſitio, ubi materia deeſt, & quod ex materia efficitur, deſit locus a materia: utrumque vero, id eſt, ex efficientibus atque materia, uno nomine a cauſa dicitur. Æque enim id quod efficit, atque id quod operantis actum ſuſcipit, ejus rei, quæ efficitur, cauſæ ſunt.

Locus a fine.

Rurſus a fine ſit propoſitum, an juſtitia bona ſit, ſiet argumentatio talis. Si beatum eſſe, bonum eſt, & juſtitia bona eſt; hic eſt enim juſtitiæ finis, ut qui ſecundum juſtitiam vivit, ad beatitudinem perducatur. Maxima propoſitio, cujus finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt. Locus a fine.

Locus a forma.

Ab eo vero, quæ cujuſque forma eſt, ita non potuiſſe volare Dædalum, quoniam nullas naturalis formæ pennas habuiſſet. Maxima propoſitio, tantum quemque poſſe, quantum forma permiſerit. Locus a forma.

Locus ab effectibus, corruptionibus, & uſibus.

Ab effectibus vero, & corruptionibus, & uſibus hoc modo: nam ſi bonum eſt, domus, conſtructio bonum eſt, bonum eſt domus. Rurſus ſi malum eſt, deſtructio domus: bona eſt domus, & ſi bona eſt domus, mala eſt deſtructio domus. Item ſi bonum eſt equitare, bonum eſt equus. & ſi bonum eſt equus, bonum eſt equitare. Eſt autem primum quidem exemplum a generationibus, quod idem ab effectibus vocari poteſt. Secundum a corruptionibus, tertium ab uſibus. Omnium autem maximæ propoſitiones: cujus effectio bona eſt, ipſum quoque bonum eſt, & e conver-

converſo: & cujus corruptio mala eſt, ipſum bonum eſt, & e converſo: & cujus uſus bonus eſt, ipſum bonum eſt, & e converſo.

Locus a communiter accidentibus. A communiter autem accidentibus argumenta fiunt, quotiens ea ſumuntur accidentia, quæ relinquere ſubjectum, vel non poſſunt, vel non ſolent; ut ſi quis hoc modo dicat: ſapiens non pœnitebit; pœnitentia enim malum factum comitatur: quod quia in ſapiente non convenit, ne pœnitentia quidem. Quæſtio de accidentibus. Propoſitio maxima: cui non ineſt aliquid, ei ne illud quidem, quod ejus eſt conſequens, ineſſe poteſt. Locus a communiter accidentibus.

De locis extrinſecus. Expeditis igitur locis his, qui ab ipſis terminis, in propoſitione poſitis, aſſumuntur: nunc de his dicendum eſt, qui licet extrinſecus poſiti, argumenta tamen quæſtionibus ſubminiſtrant: hi vero ſunt vel ex rei judicio, vel ex ſimilibus, vel a majore, vel a minore, vel a proportione, vel ex oppoſitis, vel ex tranſſumptione. Et ille

Locus a rei judicio. quidem locus, qui rei judicium tenet, hujuſmodi eſt; ut id dicamus eſſe, vel quod omnes judicant, vel plures, & hi vel ſapientes, vel ſecundum unamquamque artem penitus eruditi. Hujus exemplum eſt, cælum eſſe volubile: quod ita ſapientes, atque in Aſtronomia doctiſſimi dijudicaverint. Quæſtio de accidente. Propoſitio, quod omnibus, vel pluribus, vel doctis videtur hominibus, ei contradici non poſſe. Locus a rei judicio.

A ſimilibus vero hoc modo, ſi dubitetur, an hominis proprium ſit eſſe bipedem, dicimus ſimiliter: ineſt equo quadrupes, & homini bipes: non eſt autem equi quadrupes proprium; non eſt igitur hominis proprium bipes. Quæſtio de proprio. Maxima propoſitio. Si quod ſimiliter ineſt, non eſt proprium, ne id quidem de quo quæritur, eſſe proprium poteſt.

Locus a ſimilibus duplex. Locus a ſimilibus: hic vero in gemina dividitur. Hæc enim ſimilitudo, aut in qualitate, aut in quantitate conſiſtit: ſed in quantitate parilitas nuncupatur, id eſt æqualitas.

Locus a Majori. Rurſus ab eo quod eſt majus, ſi an ſit animalis definitio, quod ex ſe moveri poſſit, dicimus, ſi magis oportet eſſe animalis definitionem, quod naturaliter vivat, quam quod ex ſe moveri poſſit. Non eſt autem hæc definitio animalis, quod naturaliter vivat: ne hæc quidem, quæ minus videtur eſſe definitio, quod ex ſe moveri poſſit, animalis definitio eſſe putanda eſt. Quæſtio de definitione. Propoſitio maxima: Si id quod magis videbitur ineſſe, non ineſt, ne illud quidem quod minus ineſſe videtur, inerit. Locus ab eo quod eſt majus.

Locus a minori. A minoribus vero converſo modo. Nam ſi eſt hominis definitio, animal greſſibile bipes: cumque id bipes videatur eſſe definitio hominis minus, quam animal rationale mortale; ſitque definitio ea hominis, quæ dicit animal greſſibile bipes, erit definitio hominis, animal rationale mortale. Quæſtio de definitione. Maxima propoſitio: Si id quod minus videtur ineſſe, ineſt: & id quod magis videtur ineſſe, inerit. Multæ autem diverſitates locorum ſunt, ab eo quod eſſe magis ac minus, argumenta miniſtrantium: quos in expoſitione Topicorum Ariſtotelis diligentius perſequuti ſumus.

Locus ex proportione. Item ex proportione: ut ſi quæratur, an forte ſint legendi in civitatibus magiſtratus, dicamus minime: quia ne in navibus quidem gubernator forte præficitur: eſt enim proportio; nam ut ſeſe habet gubernator ad navem, ita magiſtratus ad civitatem. Hic autem locus diſtat ab eo, quod ex ſimilibus ducitur. Ibi enim una res quæ cuilibet & alii comparatur: in proportione vero non eſt ſimilitudo rerum, ſed quædam habitudinis comparatio. Quæſtio de accidenti proportione. Quod in quaque re evenit, id in ejus proportionali evenire neceſſe eſt. Locus a proportione.

Locus ex oppoſitis multiplex. Ex oppoſitis vero multiplex locus eſt. Quatuor enim ſibimet opponuntur modis: aut enim ut contraria adverſo ſeſe loco conſtituta reſpiciunt: aut ut privatio, & habitus: aut relatio: aut affirmatio & negatio. Quorum diſcretiones in eo libro qui de decem prædicamentis ſcriptus eſt, commemoratæ ſunt; ab his hoc modo argumenta naſcuntur.

Locus a contrariis. A contrariis ſi quæratur, an ſit virtutis proprium laudari, dicam minime: quoniam ne vitii quidem vituperari. Quæſtio de proprio. Maxima propoſitio: quoniam contrariis contraria conveniunt. Locus ab oppoſitis, id eſt, ex contrario.

Locus a privatione & habitu. Rurſus ſit in quæſtione poſitum: An ſit proprium oculos habentium videre, dicam minime: eos namque qui vident, alias etiam cæcos eſſe contingit. Nam in quibus eſt habitus, in eiſdem poterit eſſe privatio; & quod eſt proprium, non poteſt a ſubjecto diſcedere. Et quoniam veniente cæcitate viſus abſcedit: non eſſe proprium oculos habentium videre convincitur. Quæſtio de proprio. Propoſitio, ubi privatio adeſſe poteſt & habitus, proprium non eſt. Locus ab oppoſitis, ſecundum habitum ac privationem.

Locus a relatione. Rurſus ſit in quæſtione poſitum, an patris ſit proprium procreatorem eſſe, dicam recte videri: quia filii eſt proprium procreatum eſſe; ut enim ſeſe habet pater ad filium, ita procreatus ad procreatorem. Quæſtio de proprio. Propoſitio maxima: ad ſe relatorum propria, & ipſa ad ſe referuntur. Locus a relativis oppoſitis.

Locus ab affirmatione & negatione. Item ſit in quæſtione poſitum, an ſit animalis proprium moveri, negem: quia nec * inanimati quidem eſt proprium non moveri. Quæſtio de proprio. Propoſitio maxima: oppoſitorum oppoſita eſſe propria oportere. Locus ab oppoſitis, ſecundum affirmationem ac negationem; moveri enim & non moveri, ſecundum affirmationem negationemque ſibimet opponuntur.

** Ed. in animali.*

Locus ex tranſſumptione. Ex tranſſumptione vero hoc modo fit: cum ex his terminis in quibus quæſtio conſtituta eſt, ad aliud quidem notius dubitatio transfertur; atque ex ejus probatione ea, quæ in quæſtione ſunt poſita, confirmantur; ut Socrates, cum quid poſſet in unoquoque juſtitia, quæreret, omnem tractatum ad reipublicæ tranſtulit magnitudinem; atque ex eo quod illa efficeret in ſingulis, etiam valere firmavit. Qui locus a toto forſitan eſſe videretur: ſed quoniam non inhæret in his, de quibus proponitur terminis, ſed extra poſita res, hoc tantum quia notior videtur, aſſumitur; idcirco ex tranſſumptione locus id convenienti vocabulo nuncupatus eſt. Fit vero hæc tranſſumptio & in nomine, quoties ab obſcuro vocabulo ad notius transfertur argumentatio, hoc modo; ut ſi quæratur, an philoſophus invideat, ſitque ignotum quid philoſophi ſignificet nomen, dicemus ad vocabulum notius transferentes; non invidere qui ſapiens ſit; notius enim eſt ſapientis vocabulum, quam philoſophi. Ac de his quidem locis qui extrinſecus aſſumuntur, idonee dictum eſt: nunc de mediis diſputabitur.

De Mediis.

Ex quibus locis Medii ſumantur. Medii enim loci ſumuntur vel ex caſu, vel ex conjugatis, vel ex diviſione naſcentes. *Quid ſit Caſus.* Caſus eſt alicujus nominis principalis inflexio in adverbium: ut a juſtitia inflectitur juſte, caſus igitur eſt juſtitia, id quod dicimus juſte, adverbium. *Quid Conjugata.* Conjugata vero dicuntur, quæ ab eodem diverſo modo ducta fluxerunt: ut a juſtitia, juſtum; hæc igitur inter ſe & cum ipſa juſtitia conjugata dicuntur, ex quibus omnibus in promptu ſunt argumenta. Nam ſi id quod juſtum eſt, bonum eſt; & id quod juſte eſt, bene eſt: & qui juſtus eſt, bonus eſt, & juſtitia bona eſt; hæc igitur ſecundum proprii nominis ſimilitudinem conſequuntur.

Qui mixti loci vocentur. Mixti vero loci appellantur: quoniam ſi de juſtitia quæritur, & a caſu, vel a conjugatis argumenta ducuntur; neque ab ipſa proprie atque conjuncte, neque ab his quæ ſunt extrinſecus poſita videntur trahi; ſed ex ipſorum caſibus, id eſt, quadam ab ipſis levi immutatione deductis: Jure igitur hi loci medii inter eos, qui ab ipſis, & eos qui ſunt extrinſecus, collocantur.

Locus a diviſione fit vel negatione, vel partitione. Reſtat locus a diviſione, qui tractatur hoc modo. Omnis diviſio vel negatione fit, vel partitione; ut ſi quis ita pronuntiet: omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione vero, velut ſi quis dividat: omnis homo aut ſanus, aut æger eſt. Fit autem univerſa diviſio, vel ut generis in ſpecies, vel totius in partes, vel vocis in proprias ſignificationes, vel accidentis in ſubjecta, vel ſubjecti in accidentia, vel accidentis in accidentia. Quorum omnium rationem *Librum de diviſione compoſuit Caſſiodorius.* in meo libro diligentius explicavi, quem de diviſione compoſui: atque idcirco ad horum cognitionem congrua petantur exempla. Fiunt vero argumentationes per diviſionem, tum ea ſegregatione, quæ per negationem fit, tum ea quæ per partitionem. Sed qui his diviſionibus utuntur, aut directa ratiocinatione contendunt: aut in aliquid impoſſibile atque inconveniens ducunt; atque ita id quod reliquerant, rurſus adſumunt.

Quæ facilius quiſque cognoſcet, ſi prioribus Analiticis operam dederit: horum tamen in præſenti talia præſtabunt exempla notitiam. Sit in quæſtione propoſitum, an ulla origo ſit temporis: quod qui negare volet, id nimirum ratiocinatione firmabit, nullo modo eſſe ortum: idque directa ratiocinatione monſtrabit, hoc modo: quoniam mundus æternus eſt (id enim pauliſper argumenti gratia concedatur) mundus vero ſine tempore eſſe non potuit, tempus quoque eſt æternum: ſed quod æternum eſt, caret origine: tempus igitur originem non habet. At ſi per impoſſibilitatem idem deſideretur oſtendi, dicetur hoc modo. Si tempus habet originem, non fuit ſemper tempus: fuit igitur, quando non fuit tempus, ſed fuiſſe ſignificatio eſt temporis; fuit igitur tempus, quando non fuit tempus: quod fieri non poteſt; non igitur eſt ullum temporis principium poſitum. Namque, ut ab ullo principio cœperit, inconveniens quiddam atque impoſſibile contingit fuiſſe tempus, quando non fuerit tempus. Reditur igitur ad alteram partem, quod origine careat: ſed hæc quæ ex negatione diviſio eſt, cum per eam quælibet argumenta ſumuntur, nequit fieri, ut utrumque ſit, quod affirmatione & negatione dividitur: itaque ſublato uno, alterum manet; poſitoque altero, reliquum tollitur: vocaturque hic a diviſione locus, medius inter eos qui ab ipſis duci ſolent, atque eos qui extrinſecus adſumuntur. Cum enim quæritur, an ulla temporis ſit origo, ſumit quidem eſſe originem; & ex eo per propriam conſequentiam a re ipſa, quæ quæritur, fit impoſſibilitatis & mendacii ſyllogiſmus; quo concluſo reditur ad prius, quod verum eſſe neceſſe eſt; ſiquidem ad quod ei oppoſitum eſt, ad impoſſibile aliquid inconveniensque perducit. Itaque quoniam ex ipſa re, de qua quæritur, fieri ſyllogiſmus ſolet, & quaſi ab ipſis locus eſt ductus: quoniam vero non in eo permanet, ſed ad oppoſitum redit, quaſi extrinſecus ſumitur: idcirco igitur hic a diviſione locus inter utrumque medius collocatur.

At vero hi qui ex partitione ſumuntur, multiplici fiunt modo. *Loci ex partitione ſumpti, multiplici fiunt modo.* Aliquotiens enim quæ dividuntur, ſimul eſſe poſſunt; ut ſi vocem in ſignificationes dividamus, omnes ſimul eſſe poſſunt; veluti cum dicimus amplector, aut actionem ſignificat, aut paſſionem; utrumque ſimul ſignificare poteſt. Aliquotiens velut in negationis modo, quæ dividuntur ſimul eſſe non poſſunt; ut ſanus eſt, aut æger. Fit autem ratiocinatio in priore quidem modo diviſionis, tum quia omnibus adeſt quod quæritur, vel non eſt: tum vero idcirco alicui adeſſe, vel non adeſſe quod aliis adſit, vel minime.

Nec in his explicandis diutius laboramus, ſi priores Reſolutorii, vel Topica diligentius ingenium lectoris inſtruxerint. Nam ſi quæratur, utrum canis ſubſtantia ſit, atque hæc diviſio fiat: canis vel latrabilis animalis eſt, vel marinæ belluæ, vel cæleſtis ſideris nomen: demonſtraretque per ſingula & canem latrabilem ſubſtantiam eſſe, marinam quoque belluam, & cæleſte ſidus ſubſtantiæ poſſe ſupponi, monſtravit canem eſſe ſubſtantiam. Atque hic quidem ex ipſis in quæſtione propoſitis, videbitur argumenta traxiſſe. At in talibus ſyllogiſmis, aut ſanus eſt aut æger: ſed ſanus eſt, non eſt igitur æger: ſed ſanus non eſt, æger igitur eſt; vel ita: ſi æger eſt, ſanus igitur non eſt; vel ita: ſi æger non eſt, ſanus igitur eſt. Ab his quæ ſunt * extrinſecus ſumptus eſt ſyllogiſmus, id eſt, ** MSS. intrinſecus.* ab oppoſitis. Idcirco ergo totus hic a diviſione locus inter utroſque medius eſſe perhibetur: quia ſi negatione fit conſtitutus, aliquo modo quidem ex ipſis ſumitur, aliquo modo ab exterioribus venit. Si vero a partitione argumenta ducuntur, nunc quidem ab ipſis, nunc vero ab exterioribus copiam præſtant.

Et ea Græci quidem Themiſtii diligentiſſimi ſcriptoris ac lucidi, & omnia ad facultatem intelligentiæ revocantis, talis locorum videtur eſſe *Partitio locorum.* partitio. Quæ cum ita ſint, breviter mihi locorum diviſio commemoranda eſt, ut nihil præterea relictum eſſe monſtretur, quod non intra eam probetur eſſe incluſum. De quo enim in qualibet quæſtione dubitatur, id ita firmabitur argumentis; ut ea vel ex his ipſis ſumantur, quæ in quæſtione ſunt conſtituta, vel extrinſecus ducantur, vel quaſi in confinio horum poſita veſtigentur. Ac præter hanc quidem diviſionem nihil extra inveniri poteſt: ſed ſi ab ipſis ſumitur argumentum, aut ab ipſorum neceſſe eſt ſubſtantia ſumatur, aut ab his quæ ea conſequuntur, aut ab his quæ inſeparabiliter accidunt, vel eis adhærent, & ab eorum ſubſtantia ſeparari ſejungique vel non poſſunt, vel non ſolent. Quæ vero ab eorum ſubſtantia ducuntur, ea aut in deſcriptione, aut in definitione ſunt; & præter hæc, a nominis interpretatione. Quæ vero ea velut ſub-

ſtantias continentia conſequuntur, alia ſunt vel ut generis, vel differentiæ, vel integræ formæ, vel ſpecierum, vel partium loco circa ea, quæ inquiruntur, aſſiſtunt. Item, vel cauſæ, vel fines, vel effectus, vel corruptiones, vel uſus, vel quantitas, vel tempus, vel ſubſiſtendi modus. Quod vero proprie inſeparabile, vel adhærens, accidens nuncupatur, id in communiter accidentibus numerabitur. Et præter hæc quid aliud cuiquam ineſſe poſſit, non poteſt inveniri.

De locis extrinſecus aſſumptis, & quæ ſint.

Quibus ita propoſitis inſpiciamus nunc eos locos, quos dudum extrinſecus pronuntiabamus aſſumi; ea enim, quæ extrinſecus aſſumuntur, non ſunt ita ſeparata atque disjuncta, ut non aliquando quaſi e regione quadam, ea quæ quæruntur, aſpiciant. Nam & ſimilitudines & oppoſita ad ea ſine dubio referuntur, quibus ſimilia vel oppoſita ſunt, licet jure atque ordine videantur extrinſecus collocata. Sunt autem hæc, ſimilitudo, oppoſitio, magis, ac minus, rei judicium. In ſimilitudine enim tum rei ſimilitudo, tum proportionis ratio continetur. Omnia enim ſimilitudinem tenent.

Oppoſita vero in contrariis, in privationibus, in relationibus, in negationibus conſtant. Comparatio vero majoris ad minus quædam quaſi ſimilium diſſimilitudo eſt; rerum enim per ſe ſimilium in quantitate diſcreptio majus fecit ac minus. Quod enim omni qualitate, omnique ratione disjunctum eſt, id nullo modo poterit comparari. Ex rei vero judicio quæ ſunt argumenta, quaſi teſtimonium præbent, & ſunt inartificiales loci atque omnino disjuncti; nec rem potius, quam opinionem judiciumque ſectantes. Tranſſumptionis vero locus nunc quidem in æqualitate, nunc vero in majoris minoriſve comparatione conſiſtit; aut enim ad id quod eſt ſimile, aut ad id quod eſt majus aut minus, fit argumentorum rationumque tranſſumptio.

De locis mixtis.

Hi vero loci quos mixtos eſſe prædiximus, aut ex caſibus, aut ex conjugatis, aut ex diviſione naſcuntur: in quibus omnibus conſequentia, & repugnantia cuſtoditur. Sed ea quidem, quæ ex definitione, vel genere, vel differentia, vel cauſis argumenta ducuntur, demonſtratione maxime ſyllogiſmis vires atque ordinem ſubminiſtrant: reliqua vero veriſimilibus ex dialecticis. Atque hi loci maxime, qui in eorum ſubſtantia ſunt, de quibus in quæſtione dubitatur, ad prædicativos ac ſimplices: reliqui vero ad hypotheticos & conditionales reſpiciunt ſyllogiſmos.

Expeditis igitur locis, & diligenter tam definitione, quam exemplorum etiam luce patefactis, dicendum videtur, quomodo hi loci maximarum ſint differentiæ propoſitionum, idque brevi; neque enim longa diſputatione res eget. Omnes enim maximæ propoſitiones, vel definitiones, in eo quod ſunt maximæ, non differunt: ſed in eo quod hæ quidem a definitione, illæ vero a genere, vel aliæ veniant ab aliis locis, & his jure differre, hæque earum differentiæ eſſe dicuntur.

De Topicis.

Quid ſint Topica.

Topica ſunt argumentorum ſedes, fontes ſenſuum, origines dictionum. Itaque licet definire locum eſſe argumenti ſedem: argumentum autem rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem. Et ſunt argumenta aut in ipſo negotio, de quo agitur: aut ducuntur ex his rebus, quæ quodammodo affectæ ſunt ad id, de quo quæritur, & ex rebus aliis tractæ noſcuntur: aut certe aſſumuntur extrinſecus.

Quibus ex rebus argumenta eruantur.

Ex locis hærentibus & ſunt tria.

Ergo hærentia loca argumentorum in eo ipſo negotio ſunt tria, ideſt, a toto, a partibus, a nota.

A toto eſt argumentum etiam, cum definitio adhibetur ad id, quod quæritur; ſicut ait Cicero, Gloria eſt laus recte factorum, magnorumque in rempublicam fama meritorum: * ecce quia gloria totum eſt, per definitionem oſtendit, quid ſit gloria.

** Ed. ex ſe.*

Argumentum a partibus ſic; ut puta, ſi oculus videt, non ideo totum corpus videt.

A nota autem ſic ducitur argumentum, quod Græce Etymologia dicitur: Si conſul eſt, qui conſulit reipublicæ, quid aliud Tullius fecit; cum adfecit ſupplicio conjuratos?

Ex ipſis rebus & ex rebus aliis, & ſunt tredecim.

Nunc ducuntur argumenta & ex his rebus, quæ quodammodo affectæ ſunt ad id, de quo quæritur, & ex rebus aliis tractæ noſcuntur, & ſunt loca tredecim, id eſt, alia a conjugatis, alia a genere, alia a forma generis, id eſt, ſpecie, alia a ſimilitudine, alia a differentia, alia ex contrario, alia a conjunctis, alia ab antecedentibus, alia a conſequentibus, alia a repugnantibus, alia a cauſis, alia ab effectibus, alia a comparatione minorum, majorum, aut parium.

Primo ergo a conjugatis argumentum ducatur. Conjugata dicuntur, cum declinatur a nomine, & fit verbum; ut Cicero Verrem dicit everriſſe provinciam: vel nomen a verbo, cum latrocinari dicitur latro: aut nomen a nomine; ut Terentius: Inceptio eſt amentium, haud amantium.

A genere argumentum eſt, quando a re generali ad ſpeciem aliquam deſcendit: ut illud Virgilii, Varium & mutabile ſemper fœmina: potuit & Dido, quod eſt ſpecies, varia & mutabilis eſſe. Vel illud Ciceronis, quod fecit argumentum, deſcendens a genere ad ſpeciem: Nam cum omnium provinciarum ſociorumque rationem diligenter habere debeatis, tum præcipue Siciliæ, judices.

A ſpecie argumentum ducitur, cum generali quæſtioni fidem ſpecies facit; ut illud Virgilii: An non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor? quia Phrygius paſtor ſpecies eſt; & ſi iſtud ille unus fecit, & alii hoc Trojani generaliter facere poſſunt.

A ſimili argumentum eſt, quando de rebus aliquibus ſimilia proferuntur; ut Virgilius.

Suggere tela mihi, nam nullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos, ſteterintque in corpore
Grajum.
Iliacis campis.

A differentia argumentum ducitur, quando per differentiam aliquæ res ſeparantur; Virgilius: Non Diomedis equos, nec currum cernis Achillis.

A contrariis argumentum ſumitur, quando res diſcrepantes ſibimet opponuntur; ut Terentius: Nam ſi illum objurges, vitæ qui auxilium tulit, quid facies illi qui dederit damnum aut malum?

A conjunctis autem fides petitur argumenti; cum quæ ſingula infirma ſunt, ſi conjungantur vim veritatis aſſumunt; ut, quid accedit ut tenuis ante fuerit, quid ſi ut avarus, quid ſi ut audax, quid ſi ut ejus, qui occiſus eſt, inimicus? Singula hæc quia non ſufficiunt, idcirco congregata ponuntur, ut ex multis junctis res aliqua confirmetur.

Ab antecedentibus argumentum eſt, quando aliqua ex his quæ prius geſta ſunt, comprobantur; ut Cicero pro Milone: Cum non dubitaverit

aperire quid cogitaverit, vos poteſtis dubitare quid fecerit? præceſſit enim prædictos, ubi eſt argumentum, & ſecutum eſt factum.

A conſequentibus vero argumentum eſt, quando poſitam rem aliquid inevitabiliter conſequitur; ut ſi mulier peperit, cum viro concubuit.

A repugnantibus argumentum eſt, quando illud quod objicitur, aliqua contrarietate deſtruitur; ut Cicero dicit: Is igitur non modo a te periculo liberatus, ſed etiam honore ampliſſimo ditatus, arguitur domi ſuæ te interficere voluiſſe.

A cauſis argumentum eſt, quando ex conſuetudine communi res quæ tractatur, fieri potuiſſe convincitur; ut in Terentio: Ego nonnihil veritus ſum dudum abs te Dave, ne faceres, quod vulgus ſervorum ſolet, dolis ut me deluderes.

Ab effectibus ducitur argumentum, cum ex his quæ facta ſunt, aliquid aprobatur; ut in Virgilio: Degeneres animos timor arguit; nam timor eſt cauſa, ut degener ſit animus, quod timoris effectum eſt.

A comparatione argumentum ducitur, quando per collationem perſonarum ſive cauſarum, ſententiæ ratio confirmatur, & a majori ratione hoc modo, ut in Virgilio: Tu potes unanimes armare in prælia fratres. Ergo qui hoc in fratribus poteſt, quanto magis in aliis? A minorum comparatione; ſicut Publius Scipio Pontificem maximum Tiberium Gracchum non mediocriter labefactantem ſtatum reipublicæ privatus interfecit.

A parium comparatione; ſic Cicero in Piſone nihil intereſſe, utrum ipſe conſul improbis concionibus, pernicioſis legibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.

De Argumentis extrinſecus aſſumptis. Extrinſecus vero aſſumentur argumenta hæc, quæ Græci ἄτεχνα vocant, id eſt, inartificialia, quod teſtimonium ab aliqua externa re ſumitur ad faciendam fidem; & prius.

A perſona, ut non qualiſcumque ſit, ſed illa quæ teſtimonii pondus habet ad faciendam fidem, ſed & morum probitate debet eſſe laudabilis.

A natura auctoritas eſt, quæ maxima virtute conſiſtit; & a tempore ſunt, quæ afferant auctoritatem; ut ſunt ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, uſus, neceſſitas, concurſio rerum fortuitarum.

A dictis factiſque majorum petitur fides: cum priſcorum dicta factaque memorantur.

Et a tormentis fides probatur, poſt quæ nemo creditur velle mentiri.

De Syllogiſmis.

Prima figura modos habet quatuor, qui univerſaliter vel particulariter affirmativam vel negativam concludent.

Secunda item quatuor modos, qui ab negativa concludent, ſive univerſaliter ſive particulariter.

Tertia figura habet ſex modos, qui affirmative vel negative, ſed particulares facient concluſiones.

Ergo primæ figuræ modus primus eſt, qui conficitur ex duabus univerſalibus affirmativis, habens concluſionem univerſaliter affirmativam, hoc modo.

Omne bonum eſt amabile.
Omne juſtum eſt bonum.
Omne igitur juſtum eſt amabile.

Secundus modus figuræ primæ conficitur ex univerſali abnegativa, & univerſali affirmativa, habens concluſionem univerſaliter, hoc modo.

Nullus riſibilis eſt irrationalis.
Omnis homo eſt riſibilis.
Nullus igitur homo eſt irrationalis.

Tertius modus primæ figuræ eſt, qui conficitur ex univerſali affirmativa, & particulari affirmativa, particularem affirmativam concludens, hoc modo.

Omne animal movetur.
Quidam homo eſt animal.
Quidam igitur homo movetur.

Quartus modus primæ figuræ eſt, qui conficitur ex univerſali abnegativa, & particulari affirmativa, particularem abnegativam concludens, hoc modo.

Nullum inſenſibile eſt animatum.
Quidam lapis eſt inſenſibilis.
Quidam igitur lapis non eſt animatus.

Secundæ vero figuræ primus modus eſt, qui ex univerſali abnegativa, & univerſali affirmativa concludit hoc modo univerſale abnegativum.

Nullum malum eſt bonum.
Omne juſtum eſt bonum.
Nullum igitur juſtum eſt malum.

Secundæ vero figuræ ſecundus modus eſt, in quo ex univerſali priore affirmativa, & poſteriore univerſali abnegativa conficitur univerſalis abnegativa concluſio, hoc modo.

Omne juſtum eſt æquum.
Nullum malum eſt æquum.
Nullum igitur malum eſt juſtum.

Tertius ſecundæ figuræ modus, qui ex priore univerſali negativa, & poſteriore particulari affirmativa, negationem colligit particularem, hoc modo.

Nullus lapis eſt animal.
Quædam ſubſtantia eſt animal.
Quædam igitur ſubſtantia non eſt lapis.

Quartus modus eſt ſecundæ figuræ, qui ex affirmativa priore univerſali, & poſteriore particulari negativa, particularem negationem concludit, hoc modo.

Omne juſtum eſt rectum.
Quidam homo non eſt rectus.
Quidam igitur homo non eſt juſtus.

Primus modus tertiæ figuræ eſt, qui ex duabus univerſalibus affirmativis, particularem affirmativam concludit: quia univerſalem affirmativam licet in particularem affirmativam converti, hoc modo.

Omnis homo eſt animal.
Omnis homo eſt ſubſtantia.
Quædam igitur ſubſtantia eſt animal.

Item ſecundus modus tertiæ figuræ eſt, in quo ex univerſali negatione & univerſali affirmatione fit particularis negativa concluſio.

Nullus homo eſt equus.
Omnis homo eſt ſubſtantia.
Quædam igitur ſubſtantia non eſt equus.

Tertius modus eſt tertiæ figuræ, qui ex particulari & univerſali affirmativis particularem affirmativam concludit, hoc modo.

Quidam homo eſt albus.
Omnis homo eſt animal.
Quoddam igitur animal eſt album.

Quartus vero modus tertiæ figuræ eſt, qui ex univerſali & particulari affirmativis, particulare affirmativum concludit, hoc modo.

Omnis homo eſt animal.
Quidam homo eſt albus.
Quoddam igitur album eſt animal.

Quintus vero modus tertiæ figuræ eſt, qui ex particulari negativa, & univerſali affirmativa negationem particularem concludit, hoc modo.

Quidam homo non eſt albus.
Omnis homo eſt animal.
Quoddam igitur animal non eſt album.

Sextus modus tertiæ figuræ eſt, qui ex univerſali negativa, & particulari affirmativa particularem negativam concludit, hoc modo.

Nullus homo eſt lapis.
Quidam homo eſt albus.
Quoddam igitur album non eſt lapis.

Demonſtrati ſunt omnes modi trium figurarum categorici ſyllogiſmi, licet quidam primæ figuræ alios quinque modos addiderint.

De Paralogiſmis.

Paralogiſmi vero primæ figuræ ita fiunt, ex priori affirmativa univerſali, & ſecunda negativa univerſali. Omnis homo eſt animal: nullum animal eſt lapis: nullus igitur homo lapis eſt. Et quia mutato termino, & univerſale & particulare concludet & negativam & affirmativam: ob hoc eſt inutilis approbatus idem paralogiſmus, qui ex duabus negativis univerſalibus fit, hoc modo. Nullus lapis animal eſt: nullum animal immobile eſt: nullus igitur immobilis eſt lapis.

Idem paralogiſmus, qui ex duabus particularibus affirmativis fit hoc modo: Quidam equus animal eſt: quoddam animal bipes eſt: quidam igitur equus bipes eſt. Rurſum ex duabus particularibus negativis hoc modo: Quidam homo albus non eſt: quoddam album non movetur: quidam igitur homo non movetur.

Dein, ſi prior affirmativa particularis, & ſecunda negativa particularis fuerit, hoc modo: Quidam equus animal eſt: quoddam animal quadrupes non eſt: quidam igitur equus quadrupes non eſt.

Idem, ſi prior negativa particularis ſecunda affirmativa fuerit particularis, hoc modo: Quidam homo equus non eſt quidam equus immobilis eſt, quidam igitur homo immobilis eſt.

Idem, ſi major propoſitio affirmativa fuerit univerſalis, & minor propoſitio negativa fuerit particularis, paralogiſmus erit, hoc modo: Omnis homo animal eſt, quoddam animal rationabile non eſt, quidam igitur homo rationabilis non eſt.

At vero ſi major fuerit propoſitio univerſalis negativa, & minor particularis fuerit negativa, nullus poterit eſſe ſyllogiſmus: hoc modo: Nullus lapis animal eſt, quoddam animal pinnatum eſt, nullus igitur lapis pinnatus eſt.

Rurſus, ſi prima fuerit particularis, ſecunda vero univerſalis, & utræque affirmativæ propoſitiones, non erit ſyllogiſmus, hoc modo: Quidam lapis corpus eſt, omne corpus menſurabile eſt, quidam igitur lapis menſurabilis eſt.

Idem, ſi prima fuerit particularis propoſitio negativa, & ſecunda univerſalis negativa, non erit ſyllogiſmus, hoc modo: Quoddam animal bipes non eſt, nullum bipes hinnibile eſt, quoddam igitur animal hinnibile non eſt.

Idem, ſi prior affirmativa particularis, ſecunda negativa univerſalis propoſitio fuerit, ſyllogiſmum non facit, hoc modo: Quidam lapis inſenſatus eſt, nullum inſenſatum vivit, quidam igitur lapis non vivit.

Idem, ſi prior negativa particularis propoſitio fuerit, & ſecunda affirmativa univerſalis, paralogiſmus erit, hoc modo: Quoddam nigrum animatum non eſt, omne animatum movetur, quoddam igitur nigrum non movetur. Et de finitis propoſitionibus ſyllogiſmus non fit, quia particulares ſimiles ſunt.

Omnes propoſitiones his modis conſtant.

Id eſt, Simplices, ita.	Contrariæ.
Omnis homo juſtus eſt.	Nullus homo juſtus eſt.
Quidam homo juſtus eſt.	Quidam homo juſtus non eſt.
	Contradictoriæ.
Omnis homo rationalis eſt.	Nullus homo rationalis eſt.
Quidam homo rationalis eſt.	Quidam homo rationalis non eſt.

Ex utriſque terminis infinitis. Omnis non homo non rationalis eſt. Nullus non homo non rationalis eſt. Quidam non homo non rationalis eſt. Quidam non homo non rationalis non eſt.

Item ex infinito ſubjecto: Omnis non homo rationalis eſt. Nullus non homo rationalis eſt. Quidam non homo rationalis eſt. Quidam non homo rationalis non eſt.

Item ex infinito prædicato: Omnis homo non rationalis eſt. Nullus homo non rationalis eſt. Quidam homo non rationalis eſt. Quidam homo non rationalis non eſt.

Item quæ conveniunt. Omnis homo rationalis eſt. Nullus homo non rationalis eſt. Omnis homo non rationalis eſt. Nullus homo non rationalis eſt. Quidam homo rationalis eſt. Quidam homo non rationalis non eſt. Quidam homo non rationalis eſt. Quidam homo non rationalis non eſt.

Item. Omne non animal non homo eſt. Nullum non animal non homo eſt. Quiddam non animal non homo eſt. Quiddam non animal non homo non eſt.

Item converſæ ex prædicato infinito. Omne non animal homo eſt. Nullum non animal homo eſt. Quoddam non animal homo eſt. Quoddam non animal homo non eſt.

Item converſæ ex infinito ſubjecto. Omne animal non homo eſt. Nullum animal non homo eſt. Quiddam animal non homo eſt. Quoddam animal non homo non eſt.

Item propoſitiones indefinitæ. Homo juſtus eſt. Homo juſtus non eſt.

Indefinitarum propoſitiones cum ſubjecto infinito. Non homo juſtus eſt: Non homo juſtus non eſt.

Ex prædicato infinito. Homo juſtus non eſt. Homo non juſtus non eſt.

Ex utriuſque terminis infinitis. Non homo non juſtus eſt. Non homo non juſtus non eſt.

Propoſitiones ſingulares vel individuæ. Plato juſtus eſt. Plato juſtus non eſt.

Ex infinito ſubjecto. Non Plato juſtus eſt. Non Plato juſtus non eſt.

Ex infinito prædicato. Plato non juſtus eſt. Plato non juſtus non eſt.

Ex utriſque terminis infinitis. Non Plato non juſtus eſt. Non Plato non juſtus non eſt.

De locis Rhetoricis.

Rhetorica oratio habet partes ſex, Prooemium, quod Exordium eſt, Narrationem, Partitionem, Confirmationem, Reprehenſionem, Perorationem. Quæ partes inſtrumenta ſunt Rhetoricæ facultatis: quoniam Rhetorica in omnibus ſuis ſpe- *Rhetorica habet partes ſex.*

ciebus ineſt, & ſpecies eidem inerunt. Nec potius inerunt, quam eiſdem ea, quæ peragunt, miniſtrabunt. Itaque & in Judiciali genere cauſarum neceſſarius eſt ordo Proœmii, & Narrationis, atque cæterorum; & Demonſtrativo, Deliberativoque neceſſaria ſunt. Opus autem Rhetoricæ facultatis, docere & movere: quod nihilominus iiſdem fere ſex iſtrumentis, id eſt orationis partibus, adminiſtratur. Partes autem Rhetoricæ, quoniam partes ſunt facultatis, ipſæ quoque ſunt facultates; quocirca ipſæ quoque orationis partibus, quaſi inſtrumentis utentur.

Opus Rhetoricæ eſt movere & docere.

Atque ut his operentur, eiſdem inerunt. Nam in exordiis niſi quinque ſint ſupra dictæ Rhetoricæ partes; ut inveniat, eloquatur, diſponat, meminerit, pronuntiet, nihil agit orator. Eodem quoque modo & reliquæ fere partes inſtrumenti, niſi habeant omnes Rhetoricæ partes, fruſtra ſunt. Hujus autem facultatis effector, orator eſt: cujus eſt officium dicere appoſite ad perſuaſionem: finis tum in ipſo quidem bene dixiſſe, id eſt, dixiſſe appoſite ad perſuaſionem: altera vero perſuaſiſſe. Neque enim ſi qua impediant oratorem, quominus perſuadeat, facto officio, finem non eſt conſequutus: ſed is quidem, qui officio fuit contiguus & cognatus, conſequitur, facto officio. Is vero, qui extra eſt, ſæpe non conſequitur: neque tamen Rhetoricam ſuo fine contentam, honore vacuavit. Hæc quidem ita ſunt mixta, ut Rhetorica inſit ſpeciebus, ſpecies vero inſint cauſis.

Cauſarum partes ſtatus dicuntur, & eorum diviſiones.

Cauſarum vero partes ſtatus eſſe dicantur: quos etiam aliis nominibus tum conſtitutiones, tum quæſtiones nominare licet: qui quidem dividuntur ita, ut rerum quoque natura diviſa eſt. Sed a principio quæſtionum differentias ordiamur: quoniam Rhetoricæ quæſtiones circumſtantiis involutæ ſunt omnes, aut in ſcripti alicujus controverſia verſantur, aut præter ſcriptum ex re ipſa ſumunt contentionis exordium.

Quæſtiones in ſcripto quinque modis fieri poſſunt.

Et illæ quidem quæſtiones, quæ in ſcripto ſunt, quinque modis fieri poſſunt. Uno quidem, cum hic ſcriptoris verba defendit, & ille ſententiam; atque hic appellatur ſcriptum, & voluntas.

Alio vero, ſi inter ſe leges quadam contrarietate diſſentiunt, quarum ex adverſa parte aliæ defendunt, aliæ faciunt controverſiam; atque hic vocatur ſtatus legis contrariæ.

Tertio, cum ſcriptum, de quo contenditur, ſententiam claudit ambiguam: ambiguitas ex ſuo nomine nuncupatur.

Quarto vero, cum in eo quod ſcriptum eſt, aliud non ſcriptum intelligitur; quod quia per ratiocinationem & quamdam ſyllogiſmi conſequentiam veſtigatur, ratiocinativus vel ſyllogiſmus dicitur.

Quinto, cum ſermo ſcriptus eſt, cujus non facile vis ac natura clareſcat, niſi definitione detecta ſit; hic vocatur finis in ſcripto; quos omnes a ſe differre, non eſt noſtri, operiſve rhetorici demonſtrare. Hæc autem ſpeculanda doctis, non rudibus diſcenda proponimus: quamvis de eorum differentia in Topicorum commentis per tranſitum diſſeruerimus.

Quæſtiones præter ſcriptum multiplices, & quæ.

Earum autem conſtitutionum, quæ præter ſcriptum ipſarum rerum contentione ſunt poſitæ, ita differentiæ ſegregantur, ut rerum quoque ipſarum natura diviſa ſit. In omni enim Rhetorica quæſtione dubitatur, an ſit, quid ſit, quale ſit; & propter hæc, an jure, vel more poſſit exerceri judicium. Sed ſi factum, vel res quæ intenditur ab adverſario, negatur, quæſtio eſt utrum ſit ea; quæ conjecturalis conſtitutio nominatur. Quod ſi factum quidem eſſe conſtiterit, ſed quidnam ſit id quod factum eſt, ignoretur: quoniam vis ejus definitione monſtranda eſt, finitiva dicitur conſtitutio. Ac ſi & eſſe conſtiterit, & de rei definitione conveniat, ſed quale ſit iniquiratur: tunc quia cui generi ſubjici debet ambigitur, generalis qualitas nuncupatur. In hac vero quæſtione & qualitatis, & quantitatis, & comparationis ratio verſatur. Sed quoniam de genere quæſtio eſt ſecundum generis formam in plura neceſſe eſt hujus conſtitutionis membra diſtribui.

Omnis quæſtio generalis in duas diſtribuitur partes.

Omnis enim quæſtio generalis, id eſt, cum de genere, & qualitate, vel quantitate quæritur facti, in duas tribuitur partes. Nam aut in præterito quæritur de qualitate propoſiti, aut in præſenti, aut in futuro. Si in præterito, juridicialis conſtitutio nuncupatur: ſi præſentis vel futuri temporis teneat quæſtionem, negotialis dicitur.

Quæſtio Juridicialis duabus partibus ſegregatur.

Juridicialis vero, cujus inquiſitio præteritum reſpicit, duabus partibus ſegregatur. Aut enim in ipſo facto vis defenſionis ineſt, abſoluta qualitas nuncupatur: Aut extrinſecus aſſumitur, & aſſumptiva dicitur conſtitutio.

Sed hæc in partes quatuor derivatur: aut enim conceditur crimen, aut removetur, aut refertur, aut, quod eſt ultimum, comparatur. Conceditur crimen, cum nulla inducitur facti defenſio, ſed venia poſtulatur. Id fieri duobus modis poteſt, ſi depreceris, aut purges. Deprecaris, cum nihil excuſationis attuleris. Purgas, cum facti culpa his adſcribitur, quibus obſiſti obviarique non poſſit, neque tamen perſonæ ſint; id enim in aliam conſtitutionem cadit. Sunt autem hæc, imprudentia, caſus, atque neceſſitas.

Removetur vero crimen, cum ab eo, qui inceſſitur, transfertur in alium. Sed remotio criminis duobus fieri modis poteſt: ſi aut cauſa refertur aut factum. Cauſa refertur, cum aliena poteſtate aliquid factum eſſe contenditur: factum vero, cum alius aut potuiſſe, aut debuiſſe facere demonſtratur. Atque hæc in his maxime valent, ſi ejus nominis in nos intendatur actio, quod non fecerimus id, quod * oportuit fieri. Refertur crimen, cum juſte in aliquem facinus commiſſum eſſe * conceditur: quoniam is, in quem commiſſum ſit, injurioſus ſæpe fuerit, atque id quod intenditur, meruit pati.

** MSS. potuit*

** MSS. contenditur.*

Comparatio eſt, cum propter meliorem utilioremve rem factum, quod adverſarius arguit, commiſſum eſſe defenditur. Atque hæc hactenus: nunc de inventione tractandum eſt.

De inventione.

Etenim prius quidem Dialecticos dedimus, nunc Rhetoricos promimus locos, quos ex attributis perſonæ ac negotio venire neceſſe eſt. Perſona, quæ in judicium vocatur, cujus dictum aliquod factumve reprehenditur. Negotium, factum dictumve perſonæ, propter quod in judicium vocatur. Itaque in his duobus omnis locorum ratio conſtituta eſt; quæ enim habent * reprehenſionis occaſionem, eadem niſi ad excuſabilem partem vergant, defenſionis copiam non miniſtrant; ex eiſdem enim locis accuſatio defenſioque conſiſtit.

In perſona, & negotio omnis locorum ratio conſtituta eſt.

** MSS. excuſationis.*

Si igitur perſona in judicium vocatur, neque factum, dictumve nullum reprehenditur, cauſa eſſe non poteſt. Nec vero factum, dictumve aliquod in judicium proferri poteſt, ſi perſona non exiſtet. Itaque in his duobus omnis judiciorum ratio verſatur, in perſona ſcilicet, atque negotio.

Sed, ut dictum eſt, perſona eſt, quæ in judicium vocatur: negotium, factum, dictumve perſonæ, propter quod reus ſtatuitur. Perſona igitur & negotium ſuggerere argumenta non poſſunt; de ipſis enim quæſtio eſt: de quibus autem dubitatur, ea dubitationi fidem facere nequeunt. Argumentum vero erit ratio rei dubiæ faciens fidem. Faciunt autem negotio fidem ea, quæ ſunt perſonis ac negotiis attributa. Ac ſi quando perſona negotio faciat fidem, velut ſi credatur contra rempublicam ſenſiſſe Catilinam, quoniam perſona eſt vitiorum turpitudine denotata: tunc non in eo quod perſona eſt, & in judicium vocatur, fidem negotio facit, ſed in eo quod ex attributis perſonæ quamdam ſucipit qualitatem. Sed ut rerum ordo clarius colliqueſcat, de circumſtantiis arbitror eſſe dicendum.

De Circumſtantiis.

De circumſtantiis, in duo eas partitur Cicero.

Circumſtantiæ ſunt, quæ convenientis ſubſtantiam quæſtionis efficiunt. Niſi enim ſit qui fecerit, & quod fecerit, cauſaque cur fecerit, locus, tempuſque quo fecerit, modus, etiam facultas; quæ ſi deſint, cauſa non ſtabit. Has igitur circumſtantias in gemina Cicero partitur, ut eam quæ eſt, quis, circumſtantiam in attributis perſonæ ponat: reliquas vero circumſtantias in attributis negotio conſtituat. Et primum quidem ex circumſtantiis, eam quæ eſt, quis, quam perſonæ attribuit, ſecat in undecim partes. Nomen, ut Verres, natura ut barbarus, victus ut amicus nobilium, perſona ut dives, ſtudium ut Geometra, caſus ut exul, affectio ut amans, habitus ut ſapiens, conſilium, facta, & orationes. Eaque extra illud factum dictumque ſunt, quæ nunc in judicium devocantur. Reliquas vero circumſtantias, quæ ſunt, quid, cur, quando, ubi, quomodo, quibus auxiliis, in attributis negotio ponit. Quid, & cur, dicens continentia cum ipſo negotio: cur, in cauſa conſtituens; ea enim cauſa eit uniuſcujuſque facti, propter quam facta eſt.

Circumſtantia, Quis, partitur Cicero in undecim partes.

Quid, ſecat in quatuor partes.

Quid vero, ſecat in quatuor partes. In ſummam facti, ut parentis occiſio. Ex hac maxime locus ſumitur amplificationis ante factum, ut concitus rapuit gladium: dum fit, vehementer percuſſit. Poſt factum, in abdita ſepelivit. Quæ omnia cum ſint facta, tamen quoniam ad geſtum negotium, de quo quæritur, pertinent, non ſunt ea facta, quæ in attributis perſonæ numerata ſunt. Illa enim extra negotium, quod extra poſita perſonam informantia fidem ei negotio præſtant, de quo verſatur intentio: hæc vero facta, quæ continentia ſunt cum ipſo negotio, ad ipſum negotium, de quo quæritur, pertinent.

Quando, dividit Cicero in tempus, & in occaſionem.

Poſtremas vero quatuor circumſtantias Cicero ponit in geſtione negotii, quæ eſt ſecunda pars attributorum negotiis. Et eam quidem circumſtantiam, quæ eſt quando, dividit in tempus ut modo fecit; & in occaſionem, ut cunctis dormientibus. Eam vero circumſtantiam quæ eſt ubi, locum dicit, ut in cubiculo fecit: quomodo vero, ex circumſtantiis modum, ut clam fecit: quibus auxiliis circumſtantiam, facultatem appellat, ut cum multo exercitu. Quorum quidem locorum & ſi ex circumſtantia rerum, naturalis diſcretio clara eſt: nos tamen benevolentius faciemus, ſi uberiores ad ſe differentias oſtendamus.

Nam cum ex circumſtantiis alia M. Tullius propoſuerit eſſe continentia cum ipſo negotio: alia vero in geſtione negotii, atque in continentibus cum ipſo negotio: illum adnumeraverit locum quem appellavit, dum fit; ex ipſa prolationis ſignificatione idem videtur eſſe locus hic, dum fit, cum eo, qui eſt in geſtione negotii; ſed non ita eſt: quia dum fit, illud eſt, quod eo tempore admiſſum eſt, dum facinus perpetratur, ut percuſſit. In geſtione vero negotii, ea ſunt, quæ & ante factum, & dum fit, & poſt factum, quod geſtum eſt continent; in omnibus enim tempus, locus, occaſio, modus, facultas inquiritur. Rurſus dum fit, factum eſt, quod adminiſtratur, eſt negotium: quæ vero ſunt in geſtione negotii, non ſunt facta, ſed facto adhærent; in illis enim, tempus, occaſionem, locum, modum, facultatem, facta eſſe conſenſerit: ſed, ut dictum eſt, quæ cuilibet facto adhærentia ſint, atque in nullo modo derelinquant: quia quadam ratione ſubjecta ſunt ipſi, quod geſtum eſt, negotio.

Item ea quæ ſunt in geſtione negotii, ſine his, quæ ſunt continentia cum ipſo negotio, eſſe poſſunt. Poteſt enim & locus, & tempus, & occaſio, & modus, & facultas facti cujuſlibet intelligi, etiamſi nemo faciat, quod illo loco, vel tempore, vel occaſione, vel modo, vel facultate fieri poſſet. Itaque ea quæ ſunt in geſtione negotii, ſine his quæ ſunt continentia cum ipſo negotio, eſſe poſſunt. Illa vero ſine his eſſe non poſſunt; factum enim præter locum, tempus, occaſionem, modum, facultatemque eſſe non poterit. Atque hæc ſunt, quæ in attributis perſonæ ac negotio conſiſtunt, velut in Dialecticis locis ea, quæ in ipſis cohærent, de quibus quæritur: reliqua vero quæ vel ſunt adjuncta negotio, vel negotium geſtum conſequuntur, talia ſunt, qualia in Dialecticis locis ea, quæ ſecundum Themiſtium quidem partim rei ſubſtantiam conſequuntur, partim ſunt extrinſecus, partim verſantur in mediis; ſecundum Ciceronem vero inter affecta numerata ſunt, vel extrinſecus poſita.

Sunt adjuncta negotio, quæ fidem faciunt quæſtioni.

Sunt enim adjuncta negotio ipſa etiam quæ fidem faciunt quæſtioni, affecta quodammodo ad id, de quo quæritur, reſpicientia negotium, de quo agitur, hoc modo. Nam circumſtantiæ ſeptem quæ in attributis perſonæ, vel negotio, numeratæ ſunt, hæc cum cœperint comparari, & quaſi in relationem venire, ſi quid ad ſe continens referatur, vel ad id quod continet, fit aut ſpecies, aut genus: ſi id referatur, quod ab eo longiſſime diſtet, contrarium: at ſi ad finem ſuum atque exitum referatur, tum eventus eſt.

Eodem quoque modo ad majora, & minora, & paria comparantur. Atque omnino tales loci in his quæ ſunt ad aliquid conſiderantur. Nam majus, aut minus, aut ſimile, aut æque magnum, aut diſparatum, accedunt circumſtantiis, quæ in attributis negotio atque perſonæ numeratæ ſunt; ut dum ipſæ circumſtantiæ aliis comparantur, fiat ex iis argumentum facti dictive, quod in judicium trahitur. Diſtat autem a ſuperioribus, quod ſuperiores loci, vel facta continebant vel factis ita adhærebant, ut ſeparari non poſſint; ut locus, tempus, & cætera, quæ geſtum negotium non relinquunt.

Hæc vero, quæ ſunt adjuncta negotio, non inhærent ipſi negotio, ſed accedunt circumſtantiis, & tunc demum argumenta præſtant, cum ad comparationem venerint: ſumunt vero argumenta non ex contrarietate, ſed ex contrario; & non ex ſimilitudine, ſed ex ſimili, ut appareat ex relatione ſumi argumenta in adjunctis negotio; & ea eſſe adjuncta negotio, quæ ſunt ad ipſum, de quo agitur, negotium affecta.

Conſecutio vero, quæ pars quarta eſt eorum,

quæ negotiis attributa ſunt, neque in ipſis ſunt rebus, neque rerum ſubſtantiam relinquunt, neque ex comparatione reperiuntur: ſed rem geſtam vel antecedunt, vel etiam conſequuntur. Atque hic locus extrinſecus eſt. Primum enim in eo quæritur id, quod factum eſt, quo nomine appellari conveniat: in quo non de re, ſed de vocabulo laboratur. Qui deinde auctores ejus facti & inventores, comprobatores, atque æmuli, id totum ex judicio, & quodam teſtimonio extrinſecus poſito, ad ſubſidium confluit argumenti. Deinde & quæ ejus rei ſit ex conſueto pactio, judicium, ſcientia, artificium. Deinde natura ejus, quid evenire vulgo ſoleat: an inſolenter & raro homines id ſua auctoritate comprobare, an offendere in his conſueverint; & cætera quæ factum aliquod ſimiliter confeſtim aut intervallo ſolent conſequi: quæ neceſſe eſt extrinſecus poſita ad opinionem magis tendere, quam ad ipſam rerum naturam.

Itaque in hæc quatuor licet negotiis attributa dividere; ut ſint partim continentia cum ipſo negotio, quæ facta eſſe ſuperius dictum eſt: partim in geſtione negotii, quæ non eſſe facta, ſed factis adhærentia dudum monſtravimus: partim adjuncta negotio; hæc, ut dictum eſt, in relatione ponuntur: partim geſtum negotium conſequuntur; horum fides extrinſecus ſumitur. Ac de Rhetoricis quidem locis ſatis dictum.

Quid ſit Rhetoricorum locorum cum Dialecticis ſimilitudo, quæ vero diverſitas.

Nunc illud eſt explicandum, quæ ſit his ſimilitudo cum Dialecticis, quæ vero diverſitas; quod cum idonee, conveninterque monſtravero, propoſiti operis explicetur intentio. Primo adeo ut in Dialecticis locis, ſicut Themiſtio placet, alii ſunt, qui in ipſis hærent, de quibus quæritur: alii vero aſſumuntur extrinſecus, alii vero medii inter utroſque locati ſunt; ſic in Rhetoricis quoque locis, alii in perſona atque negotio conſiſtunt, de quibus ex adverſa parte certatur: alii vero extrinſecus, ut hi qui geſtum negotium conſequuntur: alii vero medii.

Quorum proximi quidem negotio ſunt hi, qui ex circumſtantiis: reliqui in geſtione negotii conſiderantur. Illi vero qui in adjunctis negotio collocantur, ipſi quoque inter medios locos poſiti ſunt: quoniam negotium, de quo agitur, quadam affectione reſpiciunt. Vel ſi quis ea quidem quæ perſonis attributa ſunt, vel quæ continentia ſunt cum ipſo negotio, vel in geſtione negotii conſiderantur; his ſimilia locis dicat, qui ab ipſis in Dialectica trahuntur, de quibus in quæſtione dubitatur. Conſequentia vero negotio ponat extrinſecus. Adjuncta vero inter utrumque conſtituat.

Ciceronis vero diviſioni hoc modo ſit ſimilis. Nam ea quæ continentia ſunt cum ipſo negotio, vel ea quæ in geſtione negotii conſiderantur, in ipſis hærent, de quibus quæritur. Ea vero, quæ adjuncta ſunt, inter affecta ponuntur. Sed ea quæ geſtum negotium conſequuntur, extrinſecus collocata ſunt. Vel ſi quis ea quidem, quæ continentia ſunt cum ipſo negotio, in ipſis hærere arbitretur: affecta vero eſſe ea, quæ ſunt in geſtione negotii, vel adjuncta negotio: extrinſecus vero ea, quæ geſtum negotium conſequuntur. Nam jam illæ perſpicuæ communitates, quod quidem ipſi pene in utriſque facultatibus verſantur loci, ut genus, ut pars, ut ſimilitudo, ut contrarium, ut majus, ac minus. De communitatibus quidem ſatis dictum.

Differentiæ vero illæ ſunt, quod Dialectici etiam theſibus apti ſunt: Rhetorici tantum ad hypotheſes, id eſt, quæſtiones informatas circumſtantiis aſſumuntur. Nam ſicut ipſæ facultates a ſemetipſis univerſalitate, & particularitate diſtinctæ ſunt: ita earum loci ambitu, & contractione diſcreti ſunt. Nam Dialecticorum locorum major eſt ambitus; & quoniam præter circumſtantias ſunt quæ ſingulares faciunt cauſas, non modo ad theſes utiles ſunt, verum etiam ad argumenta, quæ in hypotheſibus poſita ſunt, eoſque locos qui ex circumſtantiis conſtant, claudunt atque ambiunt. Itaque fit, ut ſemper egeat Rhetor Dialecticis locis: Dialecticus vero ſuis poſſit eſſe contentus.

Semper eget Rhetor Dialecticis locis, Dialecticus vero non ita.

Rhetor enim quoniam cauſas ex circumſtantiis tractat, ex iiſdem circumſtantiis argumenta præſumit, quæ neceſſe eſt ab univerſalibus, & ſimplicioribus confirmari, qui ſunt Dialectici. Dialecticus vero, qui prior eſt, poſteriore non eget, niſi aliquando inciderit quæſtio perſonæ; ut cum ſit incidens Dialectico ad probandam ſuam theſim, cauſam circumſtantiis incluſam, tunc demum Rhetoricis utatur locis. Itaque in Dialecticis locis (ſi ita contingit) a genere argumenta ſumuntur, id eſt, ab ipſa generis natura: ſed in Rhetoricis ab eo genere quod illi genus eſt, de quo agitur; nec a natura generis, ſed a re ſcilicet ipſa, quæ genus eſt.

Sed ut progrediatur ratio, ex eo pendet, quod natura generis ante præcognita eſt; ut ſi dubitetur, an fuerit aliquis ebrius, dicitur, ſi refellere velimus, non fuiſſe: quoniam in eo nulla luxuries anteceſſerit. Idcirco nimirum, quia cum luxuries ebrietatis quaſi quoddam genus ſit, cum luxuries nulla fuerit, ne ebrietas quidem fuit: ſed hoc pendet ex altero. Cur enim ſi luxuries non fuit, ebrietas eſſe non potuit, ex natura generis demonſtratur, quod Dialectica ratio ſubminiſtrat. Unde enim genus abeſt, inde etiam ſpecies abeſſe neceſſe eſt: quoniam genus ſpecies non relinquit.

Et de ſimilibus quidem, & de contrariis, eodem modo, in quibus maxima ſimilitudo eſt inter Rhetoricos ac Dialecticos locos: Dialectica enim ex ipſis qualitatibus, Rhetorica ex qualitate ſuſcipientibus rebus argumenta veſtigat; ut Dialecticus ex genere, id eſt, ex ipſa generis natura: Rhetor ex ea re, quæ genus eſt. Dialecticus ex ſimilitudine, Rhetor ex ſimili, id eſt, ex ea quæ ſimilitudinem cepit. Eodem modo ille ex contrarietate, hic ex contrario.

Memoriæ quoque condendum eſt, Topica Oratoribus, Dialecticis, Poeris, & Juriſperitis communiter quidem argumenta præſtare: ſed quando aliquid ſpecialiter probant, ad Rhetores, Poetas, Juriſperitoſque pertinent. Quando vero generaliter diſputant, ad Dialecticos attinere manifeſtum eſt.

Mirabile plane genus operis, in unum potuiſſe colligi, quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in ſenſibus exquirendis per diverſas cauſas poterat invenire; concludi liberum ac voluntarium intellectum. Nam quocumque ſe verterit, quaſcumque cogitationes intraverit, in aliquid eorum quæ prædicta ſunt, neceſſe eſt ut humanum cadat ingenium.

Illud autem competens judicavimus recapitulare breviter, quorum labore in Latinum eloquium res iſtæ pervenerint: ut nec auctoribus gloria ſua pereat, & nobis pleniſſime rei veritas innoteſcat. Iſagogen tranſtulit Patricius Boetius, commenta ejus gemina derelinquens. Categorias idem tranſtulit Patricius Boetius, cujus commenta tribus libris ipſe quoque formavit. Peri hermenias ſupra memoratus Patricius tranſtulit

ſtulit in Latinum: cujus commenta ipſa duplicia minutiſſima diſputatione tractavit. Apulejus vero Madaurenſis ſyllogiſmos categoricos breviter enodavit. Supra memoratus vero Patricius de ſyllogiſmis hypotheticis lucidiſſime pertractavit. * Topica Ariſtotelis, uno libro Cicero tranſtulit in Latinum, cujus commenta proſpector atque amator Latinorum Patricius Boetius octo libris expoſuit. Nam & prædictus Boetius Patricius eadem * Topica Ariſtotelis octo libris in Latinum vertit eloquium.

Hæc deſunt in MSS.

Conſiderandum eſt autem, quod jam, quia locus ſe attulit in Rhetorica parte, libavimus quid interſit inter artem & diſciplinam, ne ſe diverſitas nominum permixta confundat. Inter artem & diſciplinam Plato, & Ariſtoteles, opinabiles magiſtri ſæcularium litterarum, hanc differentiam eſſe voluerunt, dicentes: Artem eſſe habitudinem operatricem contingentium, quæ ſe & aliter habere poſſunt: diſciplina vero eſt, quæ de his agit, quæ aliter evenire non poſſunt. Nunc ergo ad Mathematicæ veniamus initium.

Quæ ſit differentia inter artem & diſciplinam ſecundum Platonem & Ariſtotelem. Vide præfationem.

De Mathematica.

Mathematica, quam Latine poſſumus dicere doctrinalem, ſcientia eſt, quæ abſtractam conſiderat quantitatem. Abſtracta enim quantitas dicitur, qua intellectus a materia ſeparatur, vel ab aliis accidentibus; ut eſt par, impar, vel alia hujuſcemodi, quæ in ſola ratiocinatione tractamus, hæc ita dividitur.

Quid ſit Mathematica, & in quas partes dividatur.

Diviſio Mathematicæ in { Arithmeticam. / Muſicam. / Geometriam. / Aſtronomiam. }

Arithmetica, eſt diſciplina quantitatis numerabilis ſecundum ſe.

Quid ſit Arithmetica.

Muſica eſt diſciplina, quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid ſunt his, qui inveniuntur in ſonis.

Quid Muſica.

Geometria, eſt diſciplina magnitudinis immobilis & formarum.

Quid Geometria.

Aſtronomia, eſt diſciplina curſus cæleſtium ſiderum, quæ figuras contemplatur omnes, & habitudines ſtellarum circa ſe, & circa terram indagabili ratione percurrit. Quas ſuo loco paulo latius exponemus, ut commemoratarum rerum virtus competenter poſſit oſtendi. Modo de diſciplinarum nomine diſſeramus.

Quid ſit Aſtronomia.

Diſciplinæ ſunt, quæ, ſicut jam dictum eſt, nunquam opinionibus deceptæ fallunt; & ideo tali nomine nuncupantur, quia neceſſario ſuas regulas ſervant. Hæ nec intentione creſcunt, nec ſubductione minuuntur, nec aliis varietatibus permutantur: ſed in vi propria permanentes, regulas ſuas inconvertibili firmitate cuſtodiunt. Has dum frequenti meditatione revolvimus, ſenſum noſtrum acuunt, limumque ignorantiæ detergunt, & ad illam inſpectivam contemplationem, ſi tamen ſanitas mentis arrideat, Domino largiente, perducunt.

Diſciplinæ nunquam opinionibus deceptæ fallunt.

Scire autem debemus Joſephum Hebræorum doctiſſimum, in libro primo Antiquitatum, titulo nono dicere, Arithmeticam, & Aſtronomiam Abraham primum Ægyptiis tradidiſſe; unde ſemina ſuſcipientes (ut ſunt homines acerrimi ingenii) excoluiſſe ſibi reliquas latius diſciplinas. Quas merito ſancti Patres noſtri legendas ſtudioſiſſimis perſuadent: quoniam ex magna parte per eas a carnalibus rebus appetitus noſter abſtrahitur, & faciunt deſiderare, quæ, præſtante Domino, ſolo poſſumus corde reſpicere. Quocirca tempus eſt, ut de eis ſingillatim ac breviter diſſerere debeamus.

Abraham primum Arithmeticam & Aſtronomiam Ægyptiis tradidit.

CAPUT QUARTUM.

De Arithmetica.

SCriptores ſæcularium litterarum inter diſciplinas Mathematicas, primam omnium Arithmeticam eſſe voluerunt: propterea quod Muſica, & Geometria, & Aſtronomia, quæ ſequuntur, indigent Arithmetica, ut virtutes ſuas valeant explicare. Verbi gratia, ſimplum ad duplum, quod habet Muſica, indiget Arithmetica: Geometria vero, quod habet trigonum, quadrangulum, vel his ſimilia item indiget Arithmetica. Aſtronomia etiam, quod habet in motu ſiderum numeros punctorum, indiget Arithmetica. Arithmetica vero, ut ſit, neque Muſica, neque Geometria neque Aſtronomia egere cognoſcitur. Propterea his fons, & mater Arithmetica reperitur; quam diſciplinam Pythagoras ſic laudaſſe * probatur; ut omnia ſub numero, & menſura a Deo creata fuiſſe memoret, dicens: Alia in motu, alia in ſtatu eſſe formata; ut tamen nulla eorum, præter iſta quæ dicta ſunt, ſubſtantiam percepiſſent. Credo trahens hoc initium, ut multi philoſophorum fecerunt, ab illa ſententia prophetali, quæ dicit: Omnia Deum menſura, numero, & pondere diſpoſuiſſe.

Cur Arithmetica inter Mathematicas diſciplinas prima ſit.

Pithagoras Arithmeticam laudavit.

** Ed. monſtratur.*

Sap. 11. 21.

Hæc itaque conſiſtit ex quantitate diſcreta, quæ parit genera numerorum, nullo ſibi communi termino ſociata. v. enim ad x. vi. ad iiii. vii ad iii. per nullum communem terminum alterutra ſibi ſocietate nectuntur. Arithmetica vero dicitur, eo quod numeris præeſt. Numerus vero, eſt ex monadibus multitudo compoſita; ut iii. v. x. xx. & cætera. Intentio Arithmeticæ eſt docere nos naturam abſtracti numeri, & quæ ei accidunt; ut verbi gratia, parilitas, imparilitas, & cætera.

Cur Arithmetica conſiſtit ex quantitate diſcreta.

Cur Arithmetica dicatur, & quæ ſit ejus intentio.

Prima diviſio numeri.

- Numerus, qui congregatio monadum eſt,
  - vel par, qui eſt.
    - Pariter par.
    - Pariter impar.
    - Impariter par.
  - vel impar, qui eſt.
    - Primus & ſimplex.
    - Secundus & compoſitus.
    - Tertius mediocris, qui quodam modo primus, & incompoſitus, alio vero modo ſecundus, & compoſitus.

Quid ſit Par. Par numerus, eſt, qui in duas partes æquales dividi poteſt; ut ii. iiii. vi. viii. x. & reliqui.

Quid impar. Impar numerus eſt, qui in duas partes æquales dividi nullatenus poteſt, ut iii. v. vii. viiii. xi. & reliqui.

Quid pariter par. Pariter par numerus eſt, cujus diviſio in duabus æqualibus partibus fieri poteſt uſque ad monada; ut verbi gratia lxiiii. dividitur in xxxii; xxxii, in xvi: & xvi in viii.: viii in iiii: iiii, in duo: ii. vero in i.

Quid pariter impar. Pariter impar numerus eſt, qui ſimiliter ſolummodo in duas partes dividi poteſt æquales; ut x, in v: xiiii, in vii: xviii, in viiii. & his ſimilia.

Quid impariter par. Impariter par numerus eſt, qui plures diviſiones, ſecundum æqualitatem partium dividere poteſt, non tamen uſque ad aſſem perveniat; ut verbi gratia, xxiiii, in bis xii: xii, in bis vi: ſex bis tres, & amplius non procedit.

Quid primus & ſimplex. Primus & ſimplex numerus eſt, qui monadicam menſuram ſolam recipere poteſt; ut verbi gratia iii. v. vii. xi. xiii. xvii. & his ſimilia.

Quid ſecundus & compoſitus. Secundus & compoſitus numerus eſt, qui non ſolum monadicam menſuram, ſed & arithmeticam recipere poteſt: ut verbi gratia, viiii. xv. xxi. & his ſimilia.

Quid Mediocris. Mediocris numerus eſt, qui quodammodo ſimplex & incompoſitus eſſe videtur, alio vero modo ſecundus & compoſitus, ut verbi gratia, viiii. ad xxv. dum comparatus fuerit, primus eſt & incompoſitus: quia non habet communem numerum, niſi ſolum monadicum: ad xv. vero ſi comparatus fuerit, ſecundus eſt & compoſitus; quoniam ineſt illi communis numerus præter monadicum, id eſt, ternarius numerus qui novem menſurat ter terni, & xv. ter quini.

Altera diviſio, de paribus, & imparibus numeris.

- Numerus.
  - aut par eſt,
    - aut ſuperfluus.
    - aut indigens.
    - aut perfectus.
  - aut impar.

Quid Superfluus. Superfluus numerus eſt, qui deſcendit de paribus, is dum par ſit, ſuperfluas partes quantitatis ſuæ habere videtur; ut xii, habet medietatem vi: ſexta pars, duo; quarta pars, tria: tertia pars, iiii: & duodecima pars unum; qui omnes aſſumpti fiunt xvi.

Quid Indigens. Indigens numerus eſt, qui & ipſe de paribus deſcendit, quantitatis ſuæ ſummam partium inferiorem habet; ut viii. cujus medietas, iiii: quarta pars, ii: octava pars, i; quæ ſimul congregatæ partes fiunt vii.

Quid Perfectus. Perfectus numerus eſt, qui tamen & ipſe de paribus deſcendit: is dum par ſit, omnes partes ſuas ſimul aſſumptas, æquales habet; ut vj. cujus medietas, tria: tertia pars, ij: vj. pars unum. Quæ aſſumptæ partes faciunt ipſum ſenarium numerum.

Tertia diviſio Numeri.

- Omnis numerus.
  - Aut ſecundum ſe conſideratur.
  - Aut ad aliquid.
    - Alii æquales.
    - Alii inæquales.
      - Alii minores.
        - Multiplices.
        - Superparticulares.
        - Superpartientes.
        - Multiplices ſuperparticulares.
        - Multiplices ſuperpartientes.
      - Alii majores.
        - Submultiplices.
        - Subſuperparticulares.
        - Subſuperpartientes.
        - Submultiplices ſuperparticulares.
        - Submultiplices ſuperpartientes.

Quid ſit numerus per ſe. Per ſe numerus eſt, qui ſine relatione aliqua dicitur, ut 3. 4. 5. 6. & reliqui ſimiles.

Quid ad aliquid. Ad aliquid numerus eſt, qui relative ad alios comparatur, ut verbi gratia 4. ad 2. dum comparatus fuerit duplex dicitur, & 6. ad 3. & 8. ad 4. & 10. ad 5. & iterum 3. ad 1. triplex. 9. ad 3. & cætera.

Quid numeri æquales. Æquales numeri dicuntur, qui ſecundum quantitatem æquales ſunt, ut verbi gratia duo ad duo, tres ad tres, decem ad decem, centum ad centum, &c.

Quid inæquales. Inæquales numeri ſunt, qui ad invicem comparati inæqualitatem demonſtrant, ut tres ad duo, 4. ad tres, 5. ad 4. 10. ad 6. & univerſaliter major minori, aut minor majori. Hujuſmodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur.

Quid Minor. Minor numerus eſt, qui vel replicatione minuitur, aut ratione membrorum aut partium.

Quid Major. Major numerus eſt, qui habet in ſe illum numerum minorem ad quem comparatur, & aliquid plus, ut verbi gratia, quinarius numerus trinario numero fortior eſt, eo quod habeat quinarium numerum in ſe, & ternarium numerum, & alias partes ejus duas; & reliqui tales.

Quid multiplex. Multiplex numerus eſt, qui habet in ſe minorem numerum bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter, ut verbi gratia duo ad unum dum comparati fuerint, duplex eſt, 3. ad 1. triplex. 4. quadruplex, reliqui contra.

Quid ſubmultiplex. Submultiplex numerus eſt, qui intra multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter, verbi gratia unum a duobus bis continetur, a tribus ter, a quatuor quater, & ab aliis multipliciter.

Quid Superparticularis. Superparticularis numerus eſt, dum fortior continet infra ſe inferiorem numerum, circa quem comparatur ſimiliter & una pars ejus, ut verbi gratia, 3. ad 2. dum comparati fuerint, continent in ſe duo & alium 1. qui media pars eſt duorum. 4. ad 3. dum comparati fuerint, continent in ſe 3. & alium 1. qui eſt tertia pars trium, & cæteri tales.

Quid Subſuperparticularis. Subſuperparticularis numerus eſt minor, qui continetur in fortiori numero cum aliqua parte ſua una, aut media, aut tertia, aut quarta, aut quinta, ut verbi gratia duo ad 3, 4. ad 5. & cæteri.

Quid Superpartiens. Superpartiens numerus eſt, qui in ſe inferiorem numerum totum continet, & ſuper hoc alteras partes ejus duas, aut 3. aut 4. aut quinque, aut alias, ut verbi gratia quinque ad 3. dum comparati fuerint, habet in ſe quinarius numerus trinarium numerum, & inſuper alias duas partes ejus. Septem ad 4 dum comparati fuerint, habent in ſe 4, & alias tres partes ejus.

Quid Subſuperpartiens. Subſuperpartiens numerus eſt, qui continetur in numero ſuperpartienti cum aliquibus partibus ſuis duabus, aut tribus, aut pluribus, ut verbi gratia 3 continentur a quinque cum aliis duabus partibus ſuis, 4 a 7. cum tribus partibus ſuis: quinque a novem cum 4 partibus ſuis.

Quid Multiplex ſuperparticularis. Multiplex ſuperparticularis numerus eſt, qui dum comparatus ad inferiorem ſibi numerum fuerit, continet in ſe totum inferiorem numerum multipliciter cum aliqua parte ejus, ut verbi gratia quinque ad duos dum comparati fuerint, continent bis binos & unam partem ejus. Novem ad 4 ſimiliter, & cæteri tales.

Quid Submultiplex ſuperparticularis. Submultiplex ſuperparticularis numerus eſt, qui dum ad fortiorem ſibi numerum comparatus fuerit, continetur a fortiore ſibi multipliciter cum alia una parte ſua, ut verbi gratia, duo ad 5, dum comparati fuerint, continentur ab eo bis cum una parte ſua.

Quid Multiplex ſuperpartiens. Multiplex ſuperpartiens numerus eſt, qui dum comparatus ad inferiorem ſibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum aliis partibus ejus, ut verbi gratia octo ad 3. comparati, continent in ſe bis ternos cum duabus partibus ejus. Sexdecim ad ſex comparati continent in ſe bis ſenos, & quatuor partes ejus.

Quid Submultiplex ſuperpartiens. Submultiplex ſuperpartiens numerus eſt, qui dum ad fortiorem ſibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter cum aliquibus partibus ſuis, ut verbi gratia, 3 ad 8 continentur bis cum duabus partibus ſuis. Quatuor ad quindecim continentur tertio cum tribus partibus ſuis.

Sequitur quarta diviſio totius numeri. *Quarta diviſio numeri.*

Numeri
- aut diſcreti ſunt.
- aut continentes: qui ſunt.
  - Lineales.
  - Superficiales.
  - Solidi.

Quid ſit numerus diſcretus. Diſcretus numerus eſt, qui a diſcretis monadibus continetur; ut verbi gratia. iij, a iiij: v. a vj. & reliqui.

Quid continens. Continens numerus eſt, qui a conjunctis monadibus continetur: ut verbi gratia, ternarius numerus, ſi in magnitudine intelligatur, id eſt, in linea, aut ſpatium, aut ſolidum dicitur continens. Similiter quaternarius, & quinarius numeri.

Quid linealis. Linealis numerus eſt, qui inchoans a monade linealiter ſcribitur uſque ad infinitum. Unde alpha ponitur pro deſignatione linearum, quoniam hæc littera unum ſignificat apud Græcos.

Quid Superficialis. Superficialis numerus eſt, qui non ſolum longitudine, ſed & latitudine continetur; ut trigonus numerus, quadratus numerus, quinquangulus numerus, circularis numerus, & cæteri, qui ſemper in ſuperficie continentur.

Circularis numerus eſt, qui dum ſimiliter multiplicatus fuerit, a ſe inchoans ad ſe convertitur; ut verbi gratia, quinquies quini, vicies quinque.

Solidus numerus eſt, qui longitudine, & latitudine vel altitudine continetur; ut ſunt pyramides, qui in modum flammæ conſurgunt. Cubi, ut ſunt teſſeræ. Sphæræ, quibus eſt æqualis undique rotunditas.

Quid Sphæricus numerus. Sphæricus autem numerus eſt, qui a circulato numero multiplicatus, a ſe inchoans ad ſe convertitur; ut verbi gratia, quinquies quini, viginti quinque. Hinc circulus, dum in ſeipſum multiplicatus fuerit, facit ſphæram, id eſt, quinquies xxv, cxxv.

His igitur rebus ſollicita mente tractatis, memento quod hæc diſciplina ideo cæteris anteferatur, quoniam ipſa, ſicut ſuperius dictum eſt, ut ſit, nullius alterius indiget diſciplinæ. Reliquæ vero quæ ſequuntur, ſicut ejus jam qualitas virtutis oſtendit, ut ſint atque ſubſiſtant, indigent Arithmetica diſciplina; quam apud Græcos Nicomachus diligenter expoſuit. Hunc primum Madaurenſis, Apulejus, deinde magnificus vir Boetius Latino ſermone tranſlatum, Romanis contulit lectitandum. Quibus, ut aiunt, ſi quis ſæpius utitur, quantum hominibus fas eſt, lucidiſſima proculdubio ratione perfunditur.

Arithmeticam apud Græcos Nicomachus expoſuit, quem Apulejus Madaur. & Boetius in Latinum tranſtulerunt.

Arithmeticæ utilitas. Datum eſt etiam nobis ex magna parte ſub ipſa vivere diſciplina, quando horas diſcimus: quando menſium curricula ſupputamus: quando ſpatium anni redeuntis agnoſcimus. Per numerum

ſiquidem ne confundamur, inſtruimur. Tolle ſæculo computum, & omnia ignorantia cæca complectitur. Nec differre poteſt a cæteris animalibus, qui calculi non intelligit quantitatem; & ideo tam glorioſa res eſt, quantum vitæ noſtræ neceſſaria comprobatur: quoniam per ipſam & ſubſtantia noſtra certiſſime diſcitur, & expenſarum modus librata ſupputatione erogatur. Numerus eſt qui cuncta diſponit. Per ipſum diſcimus quid primo, quid ſecundo facere debeamus. Nunc veniamus ad Muſicam, quæ ipſo nomine, & propria virtute ſuavis eſt.

CAPUT QUINTUM.

De Muſica.

Quis Muſicæ inventor. Gaudentius quidam de Muſica ſcribens, Pythagoram dicit hujus rei inveniſſe primordia ex malleorum ſonitu, & chordarum extenſione percuſſa. Quam amicus noſter vir diſertiſſimus Mutianus tranſtulit in Latinum, ut ingenium ejus aſſumpti operis qualitas indicaret. *Qui de ea ſcripſerint.* Clemens vero Alexandrinus Presbyter in libro, quem contra Paganos edidit, Muſicam ex Muſis dicit ſumpſiſſe principium; Muſaſque ipſas, qui de cauſa inventæ fuerint, diligenter exponit. Quæ Muſæ ipſæ appellatæ ſunt ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id eſt, a quærendo; quod per ipſas, ſicut Antiqui voluerunt, vis carminum, & vocis modulatio quæreretur. Invenimus etiam Cenſorinum, qui ad Q. Cerellium ſcripſit de natali ejus die, ubi de Muſica diſciplina, vel de alia parte Matheſis non negligenda diſſeruit: quoniam non inutiliter legitur, ut res ipſæ penetrabilius animo frequenti meditatione condantur.

Quomodo Muſica per omnes actus vitæ noſtræ diffundatur. Muſica ergo diſciplina per omnes actus vitæ noſtræ* hac ratione diffunditur. Primum ſi Creatoris mandata faciamus, & puris mentibus ſtatutis ab eo regulis ſervimus. Quicquid enim loquimur, vel intrinſecus venarum pulſibus commovemur, per Muſicos rythmos harmoniæ virtutibus probatur eſſe ſociatum. Muſica quippe eſt ſcientia bene modulandi; quod ſi nos bona converſatione tractamus, tali diſciplinæ probamur ſemper eſſe ſociati: quando vero iniquitates gerimus, Muſicam non habemus. *Cælum & terra non ſunt ſine Muſica.* Cælum quoque, & terra, vel omnia quæ in eis diſpenſatione ſuperna peraguntur, non ſunt ſine Muſica diſciplina: cum Pythagoras hunc mundum per Muſicam conditum, & gubernari poſſe teſtetur.

** Ed. a creatione.*

In ipſa quoque religione valde permixta eſt; ut Decalogi decachordus, tinnitus cytharæ, tympana, organi melodia, cymbalorum ſonus; ipſum quoque Pſalterium ad inſtar inſtrumenti Muſici nominatum eſſe non dubium eſt: eo quod in ipſo contineatur cæleſtium virtutum ſuavis nimis, & grata modulatio.

Quid ſit Muſica. Nunc de Muſicæ partibus, ſicut eſt a Majoribus traditum, diſſeramus. Muſica, eſt diſciplina vel ſcientia, quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid ſunt his, qui inveniuntur in ſonis; ut duplum, triplum, quadruplum, & his ſimilia, quæ dicuntur ad aliquid.

Muſicæ partes ſunt tres, nam vel eſt illa {
- Harmonica.
- Rhythmica.
- Metrica.

Quid ſit Harmonica. Harmonica ſcientia eſt Muſica, quæ diſcernit in ſonis acutum, & grave.

Quid Rhythmica. Rhythmica eſt, quæ requirit in concurſione verborum, utrum bene ſonus, an male cohæreat.

Quid Metrica. Metrica eſt, quæ menſuras diverſorum metrorum probabili ratione cognoſcit; ut verbi gratia, heroicum, jambicum, elegiacum, & cætera.

Inſtrumentorum Muſicorum genera ſunt tria {
- Percuſſionale.
- Tenſibile.
- Inflatile.

Percuſſionalia. Percuſſionalia, ut ſunt acitabula ænea, & argentea, vel alia quæ metallico rigore percuſſa, reddunt cum ſuavitate tinnitum.

Tenſibilia. Tenſibilia ſunt chordarum fila, ſub arte religata, quæ amodo plectro percuſſa mulcent aurium delectabiliter ſenſum: in quibus ſunt ſpecies cythararum diverſarum.

Inflatilia. Inflatilia ſunt, quæ ſpiritu reflante completa, in ſonum vocis animantur; ut ſunt tubæ, calami, organa, panduria, & cætera hujuſmodi.

Quid ſit Symphonia. Reſtat nunc, ut de ſymphoniis dicere debeamus. Symphonia eſt temperamentum ſonitus gravis ad acutum, vel acuti ad gravem, modulamen efficiens, ſive in voce, ſive in percuſſione, ſive in flatu.

Symphoniæ ſunt ſex {
- Prima, Diateſſaron.
- Secunda, Diapente.
- Tertia, Diapaſon.
- Quarta, Diapaſon ſimul, & Diateſſaron.
- Quinta, Diapaſon ſimul, & Diapente.
- Sexta, Diſdiapaſon.

Quid ſit Diateſſaron. Diateſſaron, ſymphonia eſt, quæ conſtat ex ratione epitrita, & fit ex ſonitibus quatuor, unde nomen accepit.

Quid Diapente. Diapente, ſymphonia eſt, quæ conſtat ex ratione hemiolia, & fit ex ſonitibus quinque, unde etiam nomen accepit.

Quid Diapaſon. Tertia, Diapaſon, ſymphonia eſt, quæ etiam diocto dicitur, conſtat ex ratione dupla ſia, hoc eſt, dupla; fit autem per ſonitus octo, unde & nomen accepit, ſive Diocto, ſive Diapaſon: quia apud Veteres cytharæ ex octo chordis conſtabant. Diapaſon ergo dicta eſt, quaſi ex omnibus ſonibus conſtans.

Quid Diapaſon ſimul & Diateſſaron. Quarta, Diapaſon ſimul, & Diateſſaron, ſymphonia eſt, quæ conſtat ex ratione quam habet xxiiij. numerus ad * octo numerum; fit autem ex ſonitibus undecim. ** MSS. novem.*

Quid Diapaſon ſimul & Diapente. Quinta, Diapaſon ſimul & Diapente, ſymphonia eſt, quæ conſtat ex ratione tripla ſia; fit autem per ſonitus duodecim.

Quid Diſdiapaſon. Sexta, Diſdiapaſon, id eſt, dupla diapaſon, ſymphonia eſt, quæ conſtat ex ratione tetraplaſia; fit autem per ſonitus quindecim.

Quid ſit Tonus. Tonus eſt totius conſtitutionis harmonicæ differentia & quantitas, quæ in vocis accentu, ſive tenore conſiſtit.

Toni ſunt Quindecim. Toni ſunt quindecim.
- Hypodorius.
- Hypojaſtius.
- Hypophrygius.
- Hypoæolius.
- Hypolydius.
- Doricus.
- Jaſtius.
- Phrygius.
- Æolius.
- Lydius.
- Hyperdorius.
- Hyperjaſtius.
- Hyperphrygius.
- Hyperæolius.
- Hyperlydius.

Quid ſit Hypodorius. 1 Hypodorius, tonus eſt omnium graviſſime ſonans, propter quod & inferior nuncupatur.

Quid Hypojaſtius. 2 Hypojaſtius autem, hypodorium hemitonio præcedens.

Quid Hypophrygius. 3 Hypophrygius, eſt hypojaſtium hemitonio, hypodorium tono præcedens.

Quid Hypoæolius. 4 Hypoæolius, eſt hypophrygium hemitonio, hypojaſtium tono, hypodorium tono ſemis, præcedens.

Quid Hypolydius. 5 Hypolidius, eſt hypoæolium hemitonio, hyphophrigium tono, hypojaſtium tono ſemis, hypodorium ditono præcedens.

Quid Dorius. 6 Dorius, eſt hypolydium hemitonio, hypoæolium tono, hypophrigium tono ſemis, hypojaſtium ditono, hypodorium duobus ſemis tonis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia præcedens.

Quid Jaſtius. 7 Jaſtius, eſt dorium hemitonio, hypolydium tono, hypoæolium tono ſemis, hypophrygium ditono, hypojaſtium duobus ſemis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia, hypodorium tribus tonis præcedens.

Quid Phrygius. 8 Phrygius, eſt jaſtium hemitonio, dorium tono, hypolydium tono ſemis, hypoæolium ditono, hypophrygium duobus ſemis tonis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia: hypojaſtium tribus tonis, hypodorius tribus ſemis tonis, hoc eſt, diapente ſymphonia præcedens.

Quid ſit Æolius. 9 Æolius, phrygium hemitonio, jaſtium tono, dorium tono ſemis, hypolydium duobus ſemis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia: hypophrygium tribus tonis, hypojaſtium tribus ſemis, hoc eſt, diapente ſymphonia: hypodorium quatuor tonis præcedens.

Quid Lydius. 10 Lydius, eſt æolium hemitonio, phrygium tono, jaſtium tono ſemis, dorium duobus tonis, hypolydium duobus ſemis tonis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia: hypoæolium tribus tonis, hypophrygium tribus ſemis tonis, hoc eſt, diapente ſymphonia: hypojaſtium quatuor tonis, hypodorium quatuor ſemis tonis præcedens.

Quid Hyperdorius. 11 Hyperdorius, eſt lydium hemitonio, æolium tono, phrygium tono ſemis, jaſtium duobus tonis, dorium duobus ſemis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia: hypolydium tribus tonis, hypoæolium tribus ſemis tonis, hoc eſt, diapente ſymphonia: hypophrygium quatuor tonis, hypojaſtium quatuor ſemis, hypodorium quinque.

Quid Hyperjaſtius. 12 Hyperjaſtius, eſt hyperdorium hemitonio, lydium tono, æolium tono ſemis, phrygium duobus tonis, jaſtium duobus ſemis tonis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia: dorium tribus tonis, hypolydium tribus ſemis tonis, hoc eſt, diapente ſymphonia: hypoæolium quatuor tonis, hypophrygium quatuor ſemis, hypojaſtium quinque tonis, hypodorium quinque ſemis.

Quid Hyperphrygius. 13 Hyperphrygius, eſt hyperjaſtium hemitono, hyperdorium tono, lydium tono ſemis, æolium duobus, phrygium duobus ſemis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia: jaſtium tribus tonis, dorium tribus ſemis, hoc eſt, diapente ſymphonia: hypolidium quatuor tonis, hypoæolium quatuor ſemis, hypophrygium quinque, hypojaſtium quinque ſemis, hyperdorium ſex, hoc eſt, diapaſon ſymphonia præcedens.

Quid Hyperæolius. 14 Hyperæolius, eſt hyperphrygium hemitonio, hyperiaſtium tono, hyperdorium tono ſemis: lydium duobus tonis, Æolium duobus ſemis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia: phrygium tribus tonis, jaſtium tribus ſemis tonis, hoc eſt, diapente ſymphonia, dorium quatuor tonis, hyperlydium quatuor ſemis, hyperæolium quinque tonis, hyperphrygium quinque ſemis, hyperjaſtium ſex tonis, hoc eſt, diapaſon ſymphonia: hyperdorium ſex ſemis tonis:

Quid Hyperlydius. 15 Hyperlydius, eſt noviſſimus & acutiſſimus omnium, hyperæolium hemitonio, hyperphrygium tono, hyperjaſtium duobus tonis, hyperdorium duobus ſemis tonis, hoc eſt, diateſſaron ſymphonia: æolium tribus tonis, phrygium tribus ſemis tonis, hoc eſt, diapente ſymphonia: jaſtium quatuor tonis, dorium quatuor ſemis, hyperlydium quinque, hyperæolium quinque ſemis tonis, hyperphrygium ſex tonis, hoc eſt, diapaſon ſymphonia: hyperjaſtium ſex ſemis tonis, hyperdorium ſeptem tonis. Unde claret, quoniam hyperlydius tonus omnium acutiſſimus, ſeptem tonis præcedit hyperdorium omnium graviſſimum: in quibus, ut Varro meminit, tantæ utilitatis virtus oſtenſa eſt, ut * excitatos animos ſedaret, ipſas quoque beſtias, necnon & ſerpentes, volucres atque delphinas ad auditum ſuæ modulationis attraheret.

** MSS. ut excitaret.*

Nam ut Orphei lyram, Sirenarum cantus, tanquam fabuloſa taceamus: quid de David dicimus, qui a ſpiritu immundo Saulem diſciplina ſaluberrimæ modulationis eripuit, novoque modo per auditum ſanitatem contulit regi, quam medici non poterant herbarum poteſtatibus operari? Aſclepiades quoque medicus, Majorum atteſtatione doctiſſimus, phreneticum quemdam per ſymphoniam naturæ ſuæ reddidiſſe memoratur. Multa ſunt autem in ægris hominibus per hanc diſciplinam facta miracula. Cælum ipſum, ſicut ſupra memoravimus, dicitur ſub harmoniæ dulcedine revolvi. Et ut breviter cuncta complectar, quiequid in ſupernis ſive terrenis rebus convenienter ſecundum Auctoris ſui diſpoſitionem geritur, ab hac diſciplina non refertur exceptum. *1. Reg. 16. 13.*

Utilitas Muſicæ, & qui de ea tam Græce, quam latine ſcripſerint. Gratiſſima ergo nimis utiliſque cognitio, quæ & ſenſum noſtrum ad ſuperna erigit, & aures modulatione permulcet; quam apud Græcos Alypius, Euclides, Ptolomæus, & cæteri probabili * inſtitutione docuerunt. Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de hac re, compendioſa brevitate conſcripſit; quem in bibliotheca Romæ nos habuiſſe, atque ſtudioſe legiſſe retinemus. Qui ſi forte gentili incurſione ſublatus eſt, habetis hic Gaudentium Mutiani Latinum; quem ſi ſollicita intentione relegitis, hujus ſcientiæ vobis atria patefacit. Fertur etiam Latino ſermone & Apuleium Madaurenſem inſtituta hujus operis effeciſſe.

** MSS. inſtructione.*

Scripſit etiam & Pater Auguſtinus de Muſica ſex libros, in quibus humanam vocem, rhythmicos ſonos & harmoniam modulabilem in longis ſyllabis atque brevibus naturaliter habere monſtra-

vit. Cenſorinus quoque de accentibus voci noſtræ ad neceſſariis ſubtiliter diſputavit, pertinere dicens ad Muſicam diſciplinam; quem vobis inter cæteros tranſcriptum reliqui.

CAPUT SEXTUM.

De Geometria.

NUnc ad Geometriam veniamus, quæ eſt deſcriptio contemplativa formarum, documentum etiam viſuale philoſophorum; quod ut præconiis celeberrimis efferrent, Jovem ſuum in operibus propriis * Geometram fuiſſe teſtantur. Quod neſcio utrum laudibus, an vituperationibus applicetur: quando quod illi pingunt in pulvere coloreo, Jovem facere mentiuntur in cælo. Quod ſi vero Creatori & omnipotenti Deo ſalubriter applicetur, poteſt hæc ſententia forſitan convenire veritati. Geometra etenim, ſi fas eſt dicere, ſancta divinitas, quando creaturæ ſuæ, quas hodieque facit exiſtere, diverſas ſpecies formulaſque concedit: quando curſus ſtellarum potentia veneranda diſtribuit, & ſtatutis lineis facit currere quæ moventur, certaque ſede quæ ſunt fixa conſtituit. Quicquid enim bene diſponitur atque completur, poteſt diſciplinæ hujus qualitatibus applicari.

** MSS. Geometriare.*

Deus verus Geometra.

Quis primum Geometriæ uſus ſit.

Geometria Latine dicitur terræ dimenſio: quoniam per diverſas formas ipſius diſciplinæ, ut nonnulli dicunt, primum Ægyptus dominis propriis fertur eſſe partita; cujus diſciplinæ magiſtri, menſores ante dicebantur. Sed Varro peritiſſimus Latinorum hujus nominis cauſam ſic extitiſſe commemorat: dicens, prius quidem homines dimenſiones terrarum terminis poſitis, * vagantibus populis, pacis utilia præſtitiſſe: deinde totius anni circulum menſtruali numero fuiſſe partitos; unde & ipſi menſes, quod annum metiantur, dicti ſunt. Verum poſtquam iſta reperta ſunt, provocati ſtudioſi ad illa inviſibilia cognoſcenda, cœperunt quærere, quanto ſpatio a terra luna, a luna ſol ipſe diſtaret, & uſque ad verticem cæli quanta ſe menſura diſtenderet; quod peritiſſimos Geometras aſſecutos eſſe commemorat. Tunc & dimenſionem univerſæ terræ probabili refert ratione collectam; ideoque factum eſt, ut diſciplina ipſa Geometriæ nomen acciperet, quod per ſæcula longa cuſtodit. Unde Cenſorinus in libro, quem ſcripſit ad Q. Cerellium, ſpatia ipſa cæli, terræque ambitum, per numerum ſtadiorum diſtincta curioſitate deſcripſit. Quem ſi quis recenſere voluerit, multa philoſophorum myſteria brevi lectione cognoſcet.

** Ed. vacantibus.*

Geometriæ definitio, ejuſque diviſio.

Geometria vero, eſt diſciplina magnitudinis immobilis, & formarum.

Geometria dividitur.
- In planum.
- In magnitudinem numerabilem.
- In magnitudinem rationalem, & inrationalem.
- In figuras ſolidas.

Quid ſint Planæ figuræ.

Planæ figuræ ſunt, quæ longitudine & latitudine continentur.

Quid numerabilis magnitudo.

Numerabilis magnitudo eſt, quæ numeris Arithmeticæ dividi poteſt.

Quid magnitudines rationales & irrationales.

Magnitudines rationales, & inrationales ſunt: rationales, quarum menſuram ſcire poſſumus: irrationales vero, quarum menſuræ quantitas cognita non habetur.

Quid figura ſolida.

Figuræ ſolidæ ſunt, quæ longitudine, latitudine, & altitudine continentur; his partibus, atque diviſionibus totius Geometriæ diſciplina tractatur. Et numeroſitas illa formarum, quæ ſive in terreſtribus, ſive in cæleſtibus eſt, tali expoſitione concluditur.

Qui de Geometria ſcripſerint.

Cujus diſciplinæ apud Græcos Euclides, Apollonius, Archimedes, nec non & alii ſcriptores probabiles extiterunt: ex quibus Euclidem tranſlatum in Romanam linguam, idem vir magnificus Boetius dedit. Qui ſi diligenti cura relegatur, hoc quod diviſionibus prædictis opertum eſt, manifeſta * intelligentiæ claritate cognoſcetur.

** Ed. intelligentia & clara veritate.*

Principia Geometricæ Diſciplinæ.

Quid ſit Punctum. Punctum eſt, cui pars nulla eſt.

Quid Linea. Linea vero, præter latitudinem longitudo: lineæ fines puncta ſunt.

Quid recta linea. Recta linea eſt, que ex æquo in ſuis punctis jacet.

Quid ſuperficies. Superficies vero, quod longitudinem ac latitudinem ſolas habet. Superficiei fines lineæ ſunt.

Quid plana ſuperficies. Plana ſuperficies eſt, quæ ex æquo in ſuis rectis lineis jacet.

Quid planus Angulus. Quid Rectilineus. Quid Perpendicularis. Planus angulus, eſt duarum linearum in plano invicem ſeſe tangentium, & non in directo jacentium, ad alterutram concluſio. Quando autem quæ angulum continent, lineæ rectæ ſunt, tunc rectilineus angulus nominatur. Quando recta linea ſuper rectam lineam ſtans, circum ſe angulos æquos ſibi invicem fecerit, rectus eſt uterque æqualium angulorum, & quæ ſuperſtat linea ſuper eam, quam inſiſtit, perpendicularis vocatur. Obtuſus angulus eſt major recto: acutus autem minor recto.

Quid Figura. Figura eſt quæ ſub aliquo vel a quibus terminis continetur.

Quid Terminus. Terminus porro eſt, quod cujuſque eſt finis.

Quid Circulus. Circulus eſt figura plana, quæ ſub una linea continetur, ad quam ab uno puncto eorum, quæ intra figuram ſunt poſita, omnes quæ incidunt rectæ lineæ, æquæ ſibi invicem ſunt. Hoc vero punctum centrum circuli nominatur.

Quid Diametrus circulus. Diametrus circulus, eſt recta quædam linea per centrum ducta, & ab utraque parte ad circumferentiam circuli terminata, quæ in duas æquas partes circulum dividit.

Quid Semicirculus. Semicirculus, eſt figura plana, quæ ſub diametro, & ea quam diametrus apprehendit, differentia continetur.

Quid Rectilinea. Rectilineæ figuræ ſunt, quæ ſub rectis lineis continentur.

Quid Trilatera. Trilatera quidem eſt figura, quæ ſub tribus rectis lineis continetur.

Quid Quadrilatera. Quadrilatera vero, quæ ſub quatuor lateribus; multilatera vero, quæ ſub pluribus, quam quatuor lateribus continetur.

Quid Æquilaterum triangulum. Æquilaterum igitur triangulum eſt, quod tribus æquis lateribus clauditur.

Quid Iſoſceles. Iſoſceles eſt, quod duo tantummodo habet latera æqualia.

Quid Scalenum. Scalenum quod tria latera inæqualia poſſidebit.

Quid Orthogonium. Amplius trilaterarum figurarum. Orthogonium, id eſt rectiangulum quidem triangulum eſt, quod habet triangulum rectum.

Quid Amblygonium. Amblygonium vero, quod habet obtuſum angulum, in quo obtuſus angulus fuerit.

Quid Oxygonium. Oxygonium vero, id eſt, acutum angulum, in quo tres anguli ſunt acuti.

Quadrilaterarum vero figurarum quadratum vocatur, quod eſt æquilaterum atque rectiangulum, parte vero altera longius, quod rectiangulum quidem eſt, ſi æquilaterum non eſt.

Quid Rhombus. Rhombus vero, quod æquilaterum quidem eſt, ſed rectiangulum non eſt.

Quid Rhomboides. Rhomboides autem, quod in contrarium collocatum, lineas atque angulos habet æquales: id autem nec rectis angulis, nec æquis lateribus continetur. Propter hæc autem omnes quadrilaterarum figuræ Trapezia nominantur.

Quid Parallela. Parallelæ, id eſt, alternæ rectæ lineæ nominantur, quæ in eadem plana ſuperficie collocatæ, atque utrimque in neutra parte concurrent.

Quinque poſſunt peti ab omni puncto. Petitiones ſunt quinque, quæ petuntur ab omni puncto. In omne punctum rectam lineam ducere. Item definitam lineam in continuum rectumque producere. Item omni centro & omni ſpatio circulum deſignare, & omnes rectos angulos æquos ſibi invicem eſſe; & ſi in duas rectas lineas lineam ſcindens, interiores & ad ejuſdem partis duos angulos duobus rectis fecerit minores productas in infinitum rectas lineas concurrere ad eas partes, quibus duobus rectis angulis terminantur.

Quæ ſint communes animi conceptiones. Communes animi conceptiones ſunt hæ: Quæ eidem ſunt æqualia, & ſibi invicem ſunt æqualia. Et ſi ab æqualibus æqualia auferantur, quæ relinquuntur, æqualia ſunt. Et ſi æqualibus addantur æqualia, tota quoque æqualia ſunt, & quæ ſibimet conveniunt, æqualia ſunt.

Gnomon autem parallelogrammi ſpatii eſt eorum quæ circa eumdem ſunt diametrum, quodlibet unum duorum cum ſupplementis duobus.

Magnitudo minor majoris magnitudinis pars eſt, quando minor majorem magnitudinem permetitur: major vero magnitudo minoris magnitudinis multiplex eſt, quoties a minore major integra dimenſione ſuppletur.

Quid ſit Proportio. Proportio eſt duarum magnitudinum cognatarum ad ſe invicem ex comparatione veniens habitudo: proportionem vero ad ſe invicem magnitudines habere dicuntur, quæ poſſunt ſeſe invicem multiplicatæ tranſcendere.

Eamdem vero proportionem prima magnitudo ad ſecundam magnitudinem, tertiaque ad quartam tenere perhibetur, quando primæ ac tertiæ magnitudinum æque multiplices, eæque ſunt ſecundæ atque quartæ æque multiplices, vel pariter tranſcendunt, vel ab his pariter tranſcenduntur, vel his pariter exæquantur, cum ſcilicet in alterna comparatione ſumantur: quæ vero eamdem retinent proportionem, proportionaliter eſſe dicantur. Quando vero earum quæ ſunt æque multiplices, primæ quidem magnitudinis multiplex ſecundæ magnitudinis multiplicem ſuperat: Tertiæ vero magnitudinis multiplex, quartæ magnitudinis multiplicem minime tranſcendit; tunc prima magnitudo ad ſecundam magnitudinem majorem proportionem, quam tertia ad quartam tenere perhibetur.

Proportionalitas in tribus terminis invenitur. Proportionalitas vero in tribus ut minimum terminis invenitur, cum proportionales eidem ejuſdem magnitudinis proportiones eſſe dicuntur, præcedentes præcedentibus, & conſequentibus conſequentes. Quando autem tres magnitudines proportionaliter fuerint conſtitutæ, tunc prima ad tertiam duplicem proportionem, quam ad ſecundam dicitur poſſidere: quando autem quatuor magnitudines proportionaliter fuerint conſtitutæ, tunc prima ad quartam triplicem proportionem, quam ad ſecundam dicitur obtinere.

Quid ſit converſim ſumere. Converſim ſumere eſt ſic ſe habere conſequens ad præcedens, ſicut eſt præcedens ad conſequens.

Quid alternatim ſumere. Alternatim ſumere eſt, ut ſe habet præcedens ad præcedens, ſic ſe habet conſequens ad conſequens.

Quid Componentem ſumere. Componentem ſumere eſt, ut ſeſe habet præcedens cum conſequente, velut unum ad id ipſum quod conſequitur.

Quid Dividentem ſumere. Dividentem vero ſumere eſt, ut ſeſe habet eminentis præcedentia qua eminet, ab eo quod conſequitur, ad id ipſum quod conſequitur; ita ſeſe habere eminentiam præcedentis qua eminet, ab eo quod conſequitur, ad id ipſum quod conſequitur.

Quid Retrorſum ſumere. Retrorſum vero ſumere eſt; ut ſeſe habet præcedens ad eminentiam, qua præcedens eminet eo quod eſt conſequens: ita ſe habere præcedens ab eminentia, qua præcedens eminet, ab eo quod conſequens.

Quæ Confuſa proportionalitas appellatur. Confuſa proportionalitas appellatur, quando fuerit ut præcedens ad conſequens, ſic conſequens ad præcedens; & ut conſequens ad aliud aliquid: ſic aliud aliquid ad præcedens, ex æquo eſt ſumptio, extremorum mediis intermiſſis.

CAPUT SEPTIMUM.

De Aſtronomia.

Astronomia ſupereſt, quam ſi caſta ac moderata mente perquirimus, ſenſus quoque noſtros, ut Veteres dicunt, magna claritate perfundit. Quale eſt enim ad cælos animo ſubire, totamque illam machinam ſupernam indagabili ratione* diſcutere, & inſpectiva mentis* ſublimitate, ex aliqua parte colligere, quod tantæ magnitudinis arcana velaverunt? Nam mundus ipſe, ut quidam dicunt, ſphærica fertur rotunditate collectus; ut diverſus rerum formarumque ambitus ſui circuitione concluderetur. Unde librum Seneca conſentanea philoſophis diſputatione formavit, cui titulus eſt, de forma mundi; quem vobis item relinquimus relegendum.

** Ed. diſcurrere.*
** Ed. ſubtilitate.*
Seneca librum de forma mundi compoſuit, qui hodie non extat.

Aſtronomia itaque dicitur, unde nobis ſermo eſt, aſtrorum lex: quia neſciunt ullo modo, quam a ſuo Creatore diſpoſita ſunt, vel conſiſtere vel moveri: niſi forte quando aliquo miraculo facto divinitatis arbitrio commutantur; ſicut Jeſus Nave, tribus horis Soli in Gabaon ut ſtaret, legitur imperaſſe; & temporibus Ezechiæ Regis retrorſum decem gradibus reverſum fuiſſe; & in Paſſione quoque Domini Chriſti tribus horis ſol tenebroſus effectus eſt, & his ſimilia. Ideo enim miracula dicuntur, quoniam contra rerum conſuetudinem admiranda contingunt. Feruntur enim, ſicut dicunt Aſtronomi, quæ cælo fixa ſunt: moventur vero planetæ, id eſt, erraticæ, quæ curſus ſuos certa tamen definitione conficiunt.

Joſue 10. 12.
4. Reg. 20. 11.
Luc. 23. 44. 45.

Quid ſit Aſtronomia. Aſtronomia eſt itaque, ſicut jam dictum eſt, diſciplina, quæ curſus cæleſtium ſiderum & figuras contemplatur omnes, & habitudines ſtellarum circa ſe, & circa terram indagabili ratione percurrit.

Aſtronomiæ diviſio.

Diviſio Aſtronomiæ eſt, ut ſit,
- vel Sphærica poſitio.
- Sphæricus motus.
- Orientalis locus.
- Occidentalis locus.
- Septentrionalis locus.
- Auſtralis locus.
- Hemiſphærion, quod eſt ſuper terram.
- Hemiſphærion, quod dicitur eſſe ſub terris.
- Numerus circulatoris.
- Præcedentia, vel antegradatio ſtellarum.
- Remotio, vel retrogradatio ſtellarum.
- Status ſtellarum.
- Augmentum computi.
- Ablatio computi.
- In magnitudinem ſolis, lunæ, & terræ.
- Eclipſis, & cætera ſchemata, quæ in his continentur.

Sphærica poſitio eſt, per quam cognoſcitur, poſitio ſphæræ qualiter ſit.

Quid ſit Sphærica poſitio.

Sphæricus motus eſt, per quem ſphæræ rite moventur.

Quid Sphæricus motus.

Orientalis locus eſt, unde aliquæ ſtellæ oriuntur.

Quid Orientalis locus.

Occidentalis locus eſt, ubi nobis occidunt aliquæ ſtellæ.

Quid Occidentalis.

Septentrionalis locus eſt, ubi ſol pervenit in fortioribus diebus.

Quid Septentrionalis.

Auſtralis locus eſt, ubi ſol pervenit in fortioribus noctibus.

Quid Auſtralis.

Hemiſphærion eſt, quod eſt ſuper terram, pars cæli quæ tota a nobis videtur.

Quid Hemiſphærion ſuper terram.

Hemiſpherion ſub terra eſt, ut aiunt, quod videri non poteſt.

Quid Hemiſphærion ſub terra.

Numerus ſtellarum circularium eſt per quem cognoſci dicitur, per quantum tempus unaquæque ſtella circulum ſuum implere poteſt, ſive per longitudinem, ſive per latitudinem.

Quid numerus circulatoris.

Præcedentia, vel antegradatio ſtellarum eſt, quam Græci προποδισμὸν vocant: dum ſtella motum ſuum conſuetum cogere videtur, & aliquid præter conſuetudinem præcedit.

Quid Præcedentia ſtellarum.

Remotio, vel retrogradatio ſtellarum eſt, quam Græci ἀποδισμὸν, aut ὑποποδισμὸν vocant, in quo ſtella, dum motum ſuum agat, ſimul & retrorſum moveri videtur.

Quid Remotio ſtellarum.

Status ſtellarum, eſt quod Græci στηριγμὸν vocant: quia dum ſtella ſemper moveatur, attamen in aliquibus locis ſtare videtur: nam & Varro, libro quem de Aſtrologia conſcripſit, ſtellam commemorat ab ſtando dictam.

Quid Status ſtellarum.

Augmentum computi eſt, quotiens Aſtronomi ſecundum aſtronomicas regulas computantes, computum computo addere videntur.

Quid Augmentum computi.

Ablatio computi eſt, in qua Aſtronomi ſecundum aſtronomicas regulas computantes, computum a computo judicant auferendum.

Quid Ablatio computi.

Magnitudo ſolis, lunæ, & terræ eſt, quando oſtendunt, quia ſol fortior eſt terra, terra fortior eſt luna, per aliquam quantitatem.

Eclipſis ſolis eſt, quotiens in luna triceſima, ipſa luna nobis apparet, & per ipſam nobis ſol obſcuratur.

Quid ſit Eclipſis ſolis.

Eclipſis lunæ eſt, quotiens in umbram terræ luna incurrit.

Quid Eclipſis lunæ.

De Aſtronomia vero diſciplina in utraque lingua diverſorum quidem ſunt ſcripta volumina; inter quos tamen Ptolomæus apud Græcos præcipuus habetur, qui de hac re duos codices edidit, quorum unum minorem, alterum majorem vocavit Aſtronomum. Is etiam & canones, quibus curſus aſtrorum inveniantur, inſtituit: ex quibus, ut mihi videtur, climata forſitan noſſe, horarum ſpatia comprehendere, lunæ curſum pro inquiſitione paſchali, ſolis eclipſin, ne ſimplices aliqua confuſione turbentur, qua ratione fiant, advertere non videtur abſurdum.

De Aſtronomia præcipuus ſcriptor Ptolomæus habetur.

Sunt enim, ut dictum eſt, climata, quaſi ſeptem lineæ, ab Oriente in Occidentem directæ, in quibus & mores hominum diſpares, & quædam animalia ſpecialiter diverſa naſcuntur; quæ vocitata ſunt a locis quibuſdam famoſis; quorum primus eſt * Meroe, ſecundus Syene, tertius Catochoras, id eſt, Africa, quartus Rhodus, quintus Helleſpontus, ſextus Meſopontus, ſeptimus Boryſthenes.

Septem climata numerantur, & quid ſint.

** MSS. Merobis.*

Horologia quoque, quæ ſolis claritate monſtrantur, diſtinctis quibuſdam regulis, per ſingulos tractus climatum, veraciter aptata conſiſtunt. Quod utiliter priorum, & maxime Ptolomæi conſtat diligentia perquiſitum eſſe. Eſt alia quoque de talibus non deſpicienda commoditas, ſi opportunitatem navigationis, ſi tempus * arantium, ſi æſtatis caniculam, ſi autumni ſuſpectos imbres inde diſcamus. Dedit enim Dominus unicuique creaturæ ſuæ aliquam virtutem; ut tamen innoxie de propria qualitate noſcatur.

De Horologiis.

** Ed. aſſenſuum.*

Cætera vero, quæ ſe ad cognitionem ſiderum conjungunt, id eſt, ad notitiam fatorum, fidei noſtræ ſine dubitatione contraria ſunt, & ſic ignorari debent, ut nec ſcripta eſſe videantur. Unde doctiſſimus quoque pater Baſilius lege homilia b. circa medium, libro ſexto, quem appellavit Hexameron, cautiſſime diligenterque tractavit, ab animis hominum hujuſmodi curas ſanctiſſima diſceptatione detruncans; quem prima fronte in Octateucho diximus legi. Hinc & pater Auguſtinus in ſecundo libro de doctrina Chriſtiana meminit dicens: Quia familiaris eſt pernicioſiſſimo errori ſatua facta cantantium: & unde commodius, honeſtiuſque contemnitur, ſi talis perſuaſio neſciatur.

Aſtronomia judiciaria fidei contraria, & fatorum notitia a SS. Patribus damnata.

Cap. 27.

Mundi quoque figuram curioſiſſimus Varro longæ rotunditati in Geometriæ volumine comparavit, formam ipſius ad ovi ſimilitudinem trahens, quod in latitudine quidem rotundum, ſed in longitudine probatur oblongum. Sed nobis ſufficit, quantum in Scripturis ſacris legitur, tantum de hac arte ſentire: quia nimis indecorum eſt, hinc humanam ſequi ſententiam, unde quantum nobis expedit divinam noſcimur habere doctrinam.

Mundi figuram ovi ſimilitudini Varro comparavit.

Hæc deſunt in MSS.

COM-

COMMENTARIUM DE ORATIONE,

& de octo partibus Orationis.

Ariſtotelici duas tantum partes orationis admiſerunt.

ORatio dicta eſt quaſi oris ratio: cujus partes octo numerantur; de quibus duas primas partes jure dictas Ariſtotelici eſſe voluerunt, nomen, & verbum: cæteræ vero velut appendices ſunt, ſiquidem pronomen vice nominis fungitur; adverbium abſque verbo non plenum eſt, participium de nomine verboque naſcitur; conjunctio autem nomen conjungit, aut verbum; præpoſitio nomini præponitur, aut verbo; interjectio locutioni noſtræ interjecta profertur; quam elocutionem documus neceſſario ex nomine verboque conſtare. deinde quod ex cæteris partibus orationis nequaquam plena eſt elocutio; ut ſi dicamus ante templum, & non jungamus ambulo, pendet oratio. Nam cum dicimus Cicero ſcripſit, orator docuit, quod certe ex nomine & verbo, per ſe plenum eſt.

Stoici, quinque admiſerunt.

Stoici vero quinque dicunt partes orationis, nomen, pronomen, verbum, adverbium, participium. Plures vero partes orationis dicunt eſſe qui articulum inter has numerant. Articulus ſane, quem Græci inter partes orationis enumerant, apud Latinos in pronomine eſt. Interjectio quam Latini inter partes orationis enumerant, apud Græcos in adverbio eſt.

Quatuor partibus orationis accidunt caſus.

Sciendum eſt autem, quod quatuor partibus accidunt caſus, nomini, pronomini, participio, & præpoſitioni.

Tres parte per caſus declinantur.

Tres ſunt, quæ per caſus declinantur, nomen, pronomen, participiumque: una per tempus, & per perſonas, ut verbum: una per tempus & caſum, ut participium: quatuor nec per tempora, nec per caſus declinantur, ut adverbium, conjunctio, præpoſitio, interjectio. Sed ne forte nos turbet, quod Virgilius mane adverbium cum genere poſuerit dicendo: Cum mane inluxiſſet novum; quod utique genus habet caſum, nullum autem genus abſque caſu eſt.

Nomen & adverbium quamdam habent inter ſe cognationem.

Sciendum eſt, quod nomen, & adverbium quamdam inter ſe habent cognationem, alterum pro altero poſitum ſignificare aliud, ſed tenere vim ſuam. Nam quemadmodum nomina, cum pro adverbiis poſita fuerint, caſus accipiunt; ut torvum repente clamat, horrendumque reſonat, dulce ſapit; dicitur enim hoc torvum hujus torvi &c, & non tamen perdunt caſus cum pro adverbiis ponuntur: ita e contrario adverbia cum pro nominibus poſita fuerint ſequente genere, quamvis ſignificationem nominum ſubeant, tamen non perdunt legem adverbiorum, ut declinentur.

Quare Donatus partes orationis ſic ordinaverit.

Quærunt nonnulli cur ita partes orationis Donatus ordinaverit? Sed nos dicimus, quod nomen idcirco antepoſuerit, quia ante nomen nihil poteſt eſſe; tolle enim vocabulum nominis, quemadmodum voces cæteras partes orationis, non habes. Pronomen ideo ſecundum obtinet locum, quod de nomine pendens, vice hujus fungitur. Verbum ideo tertio loco ponitur, quia ſimul (ut ſuperius diximus) cum nomine principalis pars

orationis reperitur; quod tamen ſecundum locum tenere potuiſſet, niſi pronomen impenderet ex nomine. Adverbium ideo quarto loco conſtruitur, quia ſine verbo plenum ſignificatum ſui non explicat. Participium ideo quinto loco ponitur, quod obnixum ſit tam verbo, quam nomini. Conjunctio ideo ſexto loco ponitur, quia niſi præcedant ſupradictæ partes orationis, quod conjungat, non habet. Præpoſitio ideo ſeptimo loco ponitur: quia niſi præcedat nomen, pronomen, verbum, adverbium, participium, conjunctio, quibus præponatur non habet, quibus etiam ſolis præpoſita eſſe conſtat. Interjectio neceſſario remanet in ultimo: quod poſt nomen, non niſi pronomen; poſt pronomen, nonniſi verbum; poſt verbum, nonniſi adverbium; poſt adverbium, nonniſi participium; poſt participium, nonniſi conjunctio; poſt conjunctionem nonniſi præpoſitio eſſe debeat. Interjectio quaſi interjecta inter octo partes orationis nonniſi octavo loco poni potuit.

CAPUT PRIMUM.

De Nomine.

Nomen unde dictum, & quid ſit.

NOmen dictum eſt quaſi notamen, quod notam nobis unumquamque rem faciat. Nomen, eſt pars orationis cum caſu, corpus aut rem proprie communiterve ſignificans. Separatur autem definitio nominis a cæteris partibus orationis hoc modo; nam cum dictum eſt cum caſu, ſeparat ab aliis quinque partibus orationis, quæ non habet caſum; id eſt, a verbo, ab adverbio, a conjunctione, a præpoſitione, & ab interjectione. Ab aliis vero duabus caſum habentibus pronomine ſcilicet, & participio ſeparat Donatus, cum dicit proprie aut communiter nomen aliquid ſignificare; nullum autem pronomen, neque participium proprium invenitur. Conſtat autem aut corpus, aut res, aut proprie, aut communiter, aut caſus: ſed non omne nomen neceſſe eſt, ut ſimul iſta quinque contineat, ſed ſemper tria continet; ut homo habet caſum, corporale eſt, & appellativum: item habet caſum pietas, incorporale eſt, & appellativum. Nec eſſe eſt autem omne nomen habere caſum; ideo dixit Donatus partem orationis cum caſu. non enim cum caſibus dixit, ſciens quod quædam eſſent nomina, quæ non flecterentur per omnes caſus; & quod nullum nomen eſſet, quod uſquequaque omnibus careret caſibus.. Inveniuntur enim nomina monoptota ut ſponte, tabo, natu: diptota ut, Juppiter: triptota, ut templum: tetraptota, ut ditionis, ditioni, ditionem, ditione, cujus nominativum & vocativum non proferunt, niſi adjecta conſyllaba, ut conditio. Pentaptota ideo inveniri non poſſunt, quod ubi nominativus deeſt, neceſſe eſt ut vocativus non inveniatur. Exaptoton, ut doctus magiſter.

Nominum qualitas in duas dividitur partes.

Nominum qualitas in duas dividitur partes;

aut propria, aut appellativa ſunt nomina. Illud autem ſciendum eſt, quod quando appellativa nomina in perſonas cadunt proprietatis, appellativa eſſe jam deſinunt; ut ſi quis felix vocetur, quia quantum ad illum pertinet, unus eſt, ideo proprium invenitur. Propria, appellativa eſſe non poſſunt: e contra ſunt propria, exceptis montium fluminumque nominibus, quæ ipſa interdum facimus appellativa, ut ſi aliquos Mercurios vocemus. Sed cum nos communia ſingulis perſonis opponimus, ſic eſt ordinata proprietas. Nam ſi eſſent nomina ſpecialiter propria, cum audiremus, Alexander hoc fecit, non interrogaremus ulterius, quis Alexander hoc fecit? Sed quia ſcimus Alexandros multos dici, ſic dubitamus, quis Alexander hoc fecit.

Sciamus autem hoc non recte dici, quod ad unum hominem pertinet, aut appellationem, aut vocabulum, ſed nomen, ut Alexander: non iterum, (quod verum eſt) aut nomen, aut appellationem: ſed vocabulum: ſed modo pro appellationibus, & pro vocabulis confuſa nomina adponi ſcimus:

Propriorum nominum quatuor ſunt ſpecies. I

Propriorum nominum quatuor ſunt ſpecies. Prænomen, quod idcirco dictum eſt, quia præcedit nomen, ut Publius Cornelius. Nomen, quod ex familia venit, ut Anicius. Cognomen, quod proprie noſtrum eſt, ut Sylla, Catilina. Agnomen, quo aut ex virtute, aut ex vitio aliquo utimur; ex virtute, ut Africanus, qui vicit Africam: ex vitio, ut Naſo, quod grandem naſum habuit; unde dicitur Ovidius Naſo: Sura quod a ſura grandi dicitur, ut Publius Lentulus Sura. Meminerimus autem non neceſſe eſſe iſta quatuor propriorum generum nomina ſimul inveniri. Aliquando enim unum ex his invenimus, ut Romulus: aliquando duo, ut Anicius Marcus: aliquando tria, ut Lucius Cethegus Catilina: aliquando quatuor; ut Publius Cornelius Scipio Africanus.

Sit itaque ordo interrogandi, ut cum dicimus, Africanus, quæ pars eſt orationis? non ſtatim reſpondeamus, agnomen eſt: ſed, nomen eſt. Deinde, quale ſit nomen? reſpondeamus proprium eſt. Poſtremo quæ pars proprii? reſpondemus agnomen. Quemadmodum dicemus de xxvii. nominibus appellativis; ut ſi interrogemus: homo, quæ pars eſt orationis? dicimus nomen. Deinde, quæ pars eſt nominis? dicimus, appellativum. Deinde, quæ pars eſt appellationis? dicimus, ſpecialis.

Scimus autem nomina, prænomina aut ternis conſtare litteris, ut Sex. Roſcius: vel binis, ut Gn. Pompeius: vel ſingulis, ut G. Galus Verres.

Antiqui litteram G non habuerunt.

Et in quæſtionem venit, quare C. Caius ponimus, cum dicimus Gaius & non Caius? Quia Antiqui G. non habuerunt, ſed ponentes C. in quibuſdam nominibus per ſonos ſenſum diſcernebant. Scimus nos, quod quædam ſonare aliter deberent, ut puta Cemma cum per C. ſcriptum eſſet, dicebant Gemma per G. quod deberent ſic ſonare per G.

Quando Prænomina fiant cognomina.

Verum ſolent hæc ipſa prænomina fieri cognomina, ut ſi quis vocetur Lucius, vel Gaius: ſed quando ad unumquemque pertinent, proprie vocantur cognomina: quando præpoſita ſunt cognominibus, hoc eſt nominibus propriis, vocantur prænomina, ut Lucius Sylla. Verum hoc prædictæ rationi nullum debet præferre judicium. Talis eſt & illa cavillatio recollecta, quare cum propria nomina pluralem numerum non admittant, legimus Curios, magnoſque Camillos Scipiadas? Sed ſciendum eſt, non ab eo quod eſt Curius unus, hi Curii: vel ab eo quod eſt hic Camillus, venire hi Camilli: ſed a multitudine Curiorum, vel Camillorum, Curios, Camilloſque dicimus. Non enim unus fuerat tantum Curius, vel Camillus: ſed ſi quis tres ſervos habeat, qui vocentur Alexandri, neceſſe eſt, ut vocet illos Alexandros; qui caſus plures veniunt, non a ſingulari numero, qui eſt hic Alexander, ſed a plurali; qui ſunt Alexandri.

Appellativorum nominum ſunt 27. ſpecies.

Appellativorum nominum ſunt ſpecies xxvii. ſunt enim corporalia, ut lignum, & marmor: ſunt incorporalia, ut honor, medicina: ſunt primæ poſitionis, hoc eſt unde derivativa & diminutiva veniunt: ut ſchola, ſcholaſticus, ſcholaſticulus.

Tres ſunt gradus diminutionis ſecundum Donatum.

Sciamus autem tres gradus diminutionis eſſe ſecundum Donatum, per quos cum diminuuntur nomina, ſæpe creſcit numerus ſyllabarum, ut ſcholaſticulus, ſcholaſticellus, ſcholaſticellulus. Apud Antiquos vero aliter dicebantur, agnus, agnulus, agnellus, agnicellus, agniculus, agnicellulus. Quam rem Donatus videns (ne in infinitum diminutio fœde procederet) voluit diminutionis dicere tres tantum gradus eſſe. Sæpe autem idcirco dixit augeri numerum ſyllabarum, quod inveniuntur quædam nomina, quorum numerus in diminutione non modo non creſcit, ſed etiam minus habet ſyllabarum gradus ulterior, ut homo, homuncio, homunculus, homulus.

Sunt aliqua diminutiva ſpecie.

Sunt autem diminutiva ſpecie, quæ idcirco ſpecie putata ſunt diminutiva, quia quaſi diminutivorum nominum ſpeciem gerunt, ut fabula, macula, tabula, ferula; ideo autem non ſunt jure diminutiva, fabula, macula, tabula, ferula, quia horum non invenitur prima poſitio. Sciendum eſt, quod diminutivorum forma lectione potius, quam arte colligitur.

Sunt ad integrum Græca nomina, & per omnes caſus Græce perveniunt declinatione, ut Euterpe, Melpomene. Sunt quædam, quæ dum in Latinitatem cadunt, Græcitatis totum amittunt; nam cum dicit Græcus ὀδυσσεύς Latine dicitur Ulyſſes. Sunt quædam, quæ in Latinum verſa eloquium ex parte aliquam formam Græcitatis amittunt; quæ etiam notha dici voluerunt; dicit enim Græcus Agamemnon, Latinus Agamemno. Scimus quia omnia nomina apud Græcos in on ſyllaba terminata, cum in Latinum transferuntur n perdere, & n in o correptum mutare. Item omnia nomina apud Græcos per e exeuntia, cum in Latinum veniunt, ipſa e in a ſolent commutare, in nominativo ſcilicet ſingulari, ut Helene, Helena: ſed quia de fœmininis nominibus diximus, ea nomina non patiuntur illud: quæ autem aliter lecta ſunt, aut quæcumque ita transformantur, ut aſperum reſonare non poſſint, ut Agane, non facit per duritiam Agana.

De nominibus ſynonymis, homonymis, & patronymicis.

Sunt quæ plurimis nominibus rem unam demonſtrant, quæ Græci ſynonyma vocant; ut ſi terram velimus multis ſignificare nominibus: & dicamus humus, tellus, ſolum, terra: ſunt, quæ e contrario per unum nomen plura ſignificant, quæ Græci vocant homonyma, ut ſi dicamus aciem, incertum eſt enim cujus rei dixerimus; nam dicitur & oculorum acies, hoc eſt intentio: & ferri, hoc eſt acumen: & exercitus, hoc eſt ordo. Sunt, quæ a patribus, & matribus aviſque deſcendunt, cum tamen ſignificatione Græca. Hæc nomina patronymica vocantur, quorum patronymicorum maſculina tres habent regulas, quibus terminantur; exeunt enim aut per des, aut per ius, aut per on, ut Atrides, Atrius, Atrion: ſed in on terminata apud Latinos uſum non habent.

Nomina fæminina Græca tres habent formas.

Fæminina quoque tres formas habent; exeunt enim aut per eis, aut per ias, aut per ne, ut Atreis, Atrias, Atrine, ut apud Virgilium, Nerine Galatea. Sane conſiderandum eſt, quia patronymica Græca cujuſcumque generis, Græca melius regula proſequuntur.

Thetica nomina de patronymicorum regula deſcendunt.

Sunt alia Thetica, quæ etiam poſſeſſiva dicuntur, quæ de patronymicorum regula deſcendunt; & ad eorum ſimilitudinem in ius terminantur, ſed in hoc diſcernuntur, ut Evandrius Pallas, patronymicum eſt: quando dicimus Evandrius gladius, poſſeſſivum, hoc eſt, & hoc non eſt illud.

De adjectivis quæ Epitheta dicuntur.

Sunt alia mediæ ſignificationis, quæ aliis adjecta nominibus alii Epitheta eſſe voluerunt, ut magnus, fortis: quibus niſi adjungamus, aut vir, aut exercitus, plena eſſe non poſſunt. Sunt alia qualitatis, ut doctus, magnus, felix, pulcher: ſunt alia quantitatis, ut longus, brevis, latus: ſunt alia gentis, ut Græcus, Italus, Gallus: ſunt alia patriæ, ut Alexandrinus, Romanus: ſunt alia numeri, ut unus, duo: ſunt alia ordinis, ut primus, ſecundus. Sed conſtat quemadmodum dicimus de multis alium, de duobus alterum: ita dicimus de multis primum, de duobus priorem.

De nominibus relativis.

Sunt alia ad aliquid dicta, ut ſoror, frater; non enim dicitur ſoror, cui nullus eſt frater: nec frater, cui ſoror nulla eſt. Alia ad aliquid dicta qualiter ſe habentia, ut dies, lumen, nox, tenebræ, nigrum, album; non enim dicerentur tenebræ niſi ad conlationem luminis. Verum inter illa nomina, quæ dicuntur ad aliquid dicta, & iſta quæ dicuntur ad aliquid qualiter ſe habentia, hoc intereſt, quod illa ſic uſurpantur, ut non ſint inter ſe uſquequaque contraria: in iſtis vero, quid tam contrarium eſt, quam tenebris lumen, quam nocti dies, quam nigro album, quam ſiniſtro dextrum; quorum nominum comparativus gradus in uſu eſt, ut dexter dexterior, ſiniſter ſiniſterior, niger nigrior.

De nominibus verbalibus, & quomodo fiant.

Sunt alia generalia, ut ars, & reliqua: ſunt alia ſpecialia, ut Medicina, Rhetorica, Grammatica: ſunt alia verbalia, quæ de verbis fiunt, ut dictor, procurator; & ſciendum eſt, quod ex verbis talia nomina hac lege deſcendunt, ut gerendi modi ultimi temporis ultimam litteram in or vertamus, ut dicendi, dicendo, dicendum, dictum dictu, & dicamus dictor, commutato ſcilicet u in o, & adjecto r. Item procurandi, procurando, procurandum, procuratum, procuratu, facit nomen procurator, & reliqua ad hanc rationem pertinentia, quæ inventa ſunt. Præterea ſunt nomina, quæ incertum eſt, utrum verbalia ſint, ut quæ in quæſtionem veniunt; quæritur enim, utrum cantor dicatur, an cantator, quæ utraque firmamus dici ſupradicta ratione, nam ab eo quod eſt canto, gerendi modus cantandi, do, dum, cantatum cantatu, inde cantator. Item ab eo quod eſt cano, gerendi modus canendi, do, dum, cantum, cantu, inde cantor.

Auctor, non eſt nomen verbale.

Item quæritur auctor, utrum per ſe, aut de verbo oriatur, ſed ſciendum eſt, quod a ſe naſcitur; non enim habet originem verbi. Nam illud quod eſt augeo, non nos ſeducat, quod inde veniat; aliud eſt enim augere, aliud auctorem eſſe. Omne enim verbum nomini ex ſe deſcendenti reſpondere debet, ut ſcriptor venit ab eo quod eſt ſcribo; omnis enim ſcriptor ſcribit, ut procurator venit ab eo, quod eſt procuro; omnis enim procurator procurat. Deinde quæ eſt alia regula, quæ hoc nomen ex verbo oriri prohibet: quia nomina verbalia aut in ſor exeunt, ut præcurſor: aut in tor, ut ſcriptor, lector; at quæ in ſor exeunt feminia in trix non mittunt: quæ vero in tor, neceſſe eſt ut feminina in trix mittant, ut procurator procuratrix. Hoc ſi a verbo venerit in tor ſcilicet terminatum, neceſſe habuit fœmininum in trix mittere, & facere auctrix: ſed quia non dicatur auctrix, Virgilius teſtatur dicens: auctor ego ſum videndi.

Quomodo nomina a participiis diſcernuntur.

Alia participii ſimilia, ut ſapiens, potens, demens, clemens; ſi comparationem recipiant, nomina ſunt: participia vero, quando non recipiunt comparationem, ut lugens non facit lugentior; at e contra demens, or, mus, facit.

Et nomina a verbis.

Sunt alia verbis ſimilia, ut comedo; quæ, cum caſum habuerint, nomina ſunt: cum tempus habuerint, verba eſſe certiſſimum eſt; & eſt comedo, tinea, ſi nomen: ſi verbum, prima perſona eſt verbi activi, conjugationis tertiæ.

Comparationis definitio, & quot ſint gradus.

Comparationis definitio hæc eſt, elocutio alterum præferens, quamquam aliter definiant alii. Alii quatuor dicunt gradus eſſe comparationis: poſitivum, qui eſt doctus: comparativum, qui eſt tam doctus: prælativum qui eſt doctior: ſuperlativum, qui eſt doctiſſimus: dicentes non poſſe illum dici comparativum, qui eſt doctior, quia non tam comparare, quam præferre videtur. Quod ſuperius eſt ſic definitum: Comparatio eſt elocutio, quæ ex alterius conlatione alterum præfert. Videtur enim hic comparativus gradus, qui eſt tam doctus, non tam præferre aliquos, quam ſimiles facere.

Quare poſitivus gradus dicatur.

Quæritur, quare poſitivus gradus dicitur, cum reliqui ſoli gradus poſitivi comparationis proprietatem obtineant? Reſpondendum eſt, quod non agnoſceremus illos gradus, niſi eſſet alter gradus, qui comparationis ſitu careret?

Quare nominativus dicatur caſus.

Quæritur etiam & de nominativo caſu ſingulari, quare dicitur caſus? ſiquidem idcirco cæteri caſus dicuntur, quia faciunt nomen cadere, ut doctus, docti, to, tum, te, to. Sed hac ipſa ratione, quod non diceretur aliquid cadere, niſi eſſet unde caderet; nec inflexum, niſi eſſet ante rectum: ergo quia hic cadere nomen per cæteros caſus oſtendat, dictus eſt caſus.

Poſitivus gradus multas habet formas.

Poſitivus gradus multas habet formas; aut enim in us exit, ut doctus: aut in a, ut docta: aut in um, ut doctum: aut in is correptam, ut fortis: aut in is productam, ut dis, ditior, ditiſſimus: aut in e, ut forte; aut in ens, ut ſapiens: aut in ans, ut elegans: aut in ix, ut felix: aut in er, ut pulcher: aut in es, ut dives, divitior, divitiſſimus, & reliqua ſi qua ſunt, quæ invenire poterimus.

Comparativus duas formas tantum habet.

Comparativus vero duas formulas tantum habet; aut enim in ior exit, ut doctior, melior, & genus facit commune, excepto uno ſenior; non enim ſenior mulier dici poteſt: aut in ius, ut doctius, melius; & eſt comparativus gradus generis neutri, ut doctius mancipium, melius templum. Eſt comparativus gradus adverbii; dicimus enim doctius ſcripſit: dicimus melius fecit: ſed doctius quando ad nomen tendit, eſt generis neutri comparativus: quando tendit ad verbum, comparativus adverbii eſt.

Superlativus per tres formas exit.

Superlativus per tres formas exit, aut in us, ut doctiſſimus: vel in a, ut doctiſſima: vel in um, ut doctiſſimum. Illud ſane prætermittendum eſſe non videtur, quod cum ab omni ſuperlativo rimus, vel ſimus tollimus, poſitivus qualis ſit invenitur; ut pulcherrimus, ſublato enim a fine diſſyllabo, remanet pulcher poſitivus: unde fit, ut ea nomina, quæ in quæſtionem veniunt, tunc poſſimus agnoſcere.

Quæritur enim, utrum acris dicatur, an acer; conſtat autem hodie utrumque dici, de viro, ut in Virgilio: humero Pelops inſignis eburno acer. Acris vero de fæmina dicitur, ut apud Horatium, ſolvitur acris hyems.

Comparantur nomina appellativa a qualitate, aut quantitate venientia.

Comparantur autem nomina appellativa, & ea appellativa, quæ aut a qualitate veniunt in tres partes ſunt diviſa; in animum ut prudens, honeſtus: in corpus, ut niger, pulcher: extrinſecus, ut fortunatus, felix: aut a quantitate, id eſt, a menſura, quæ a corpore tantum deſcendunt, ut longus, brevis. Sed non omnia nomina, quæ aut qualitatem, aut quantitatem ſignificant, comparantur: ſed quæ comparantur, qualitatis aut quantitatis ſunt. Invenitur enim nomen qualitatis, & non comparatur, ut mediocris. Aliquando aut unus invenitur gradus, aut duo, aut tres: ſed ubi comparativus non invenitur, adverbium ſciamus eſſe ponendum ad poſitivum, ut vicem comparativi impleamus, ut in hoc nomine pius, quia non facit pior, ſed magis pius

Ubi non eſt comparativus, adverbio utendum.

Meminerimus ita nos reſpondere cum interrogamur, qualis eſt ille vir? quia de qualitate ſumus interrogati, unum aliquid ex illis tribus dicimus, aut doctus, aut pulcher eſt, aut mendicus; non dices a qualitate longus eſt, aut brevis. Quando enim interrogamur, quantus eſt? non poſſumus reſpondere niſi a menſura, aut longus, aut latus, aut brevis eſt. Nec nos terreat, quod Virgilius dixit quantitatis nomen ad animam applicans: Magnanime Ænea: ſed hic Græcum voluit imitari; non quia quantitas ab animo venerit, ſed qualitatem animi per quantitatem laudare voluerit.

Quomodo cognoſcantur nomina in comparatione anomala.

Nomina in comparatione anomala hoc ſigno probabimus; cum primam ſyllabam, quam in poſitivo habuerint, in comparativo perdiderint; ut bonus facit melior, optimus: malus pejor, peſſimus: magnus major, maximus. Et hæc tria tantum in comparatione defectiva eſſe certum eſt.

Quare poſitivus gradus perfectus dicatur.

Poſitivus gradus perfectus & abſolutus ideo dictus eſt, quia vis comparationis proprie in comparativo & ſuperlativo gradu ponitur, & non in poſitivo. Sæpe invenitur comparativus ita poſitus, ut plus ſignificet a ſuperlativo, ut ſi dicamus, doctior ille eſt a quovis doctiſſimo. Sæpe ita comparativus invenitur, ut minus ſignificet a poſitivo; ut ſi velimus dicere, dulcius eſt mare Ponticum, quam cætera; nullum enim mare non modo dulcius eſt, ſed ne dulce quidem. Invenitur ſæpe ita comparativus, ut vim poſitivi ſuſcipiat, ut apud Virgilium: Senior Charon, ſed cruda Deo viridiſque ſenectus fuit: ſed ſenior pro eo quod eſt ſenex ponitur; non enim alter fuerat Charon, cujus comparatione hic ſenior vocetur.

Sunt nomina ſono diminutiva, intellectu vero comparativa.

Inveniuntur autem nomina ſono diminutiva, intellectu comparativa, ut grandiuſculus, majuſculus, minuſculus. Comparativo & ſuperlativo quinque hæc comparationis adverbia non ponimus, ut tam, minus, minime, magis, maxime, quæ tamen ſoli poſitivo adjiciuntur. Verum hæc ipſa adverbia inventa ſunt propter ea nomina, quæ aut comparativum, aut ſuperlativum habere non poſſunt, ut puta mediocris, quia mediocrior non facit, dicetur magis mediocris; item quia non facit mediocriſſimus, dicetur maxime mediocris. Nam ſuperfluum eſt his nominibus adjungere hæc, quæ ſine his comparativum & ſuperlativum [illegible]munt, ut ſi quis dicat magis doctus, cum poſſit dicere doctior: aut maxime doctus, cum ſit ſuperlativus doctiſſimus.

Adverbia comparationis ad quid inventa.

Gradus comparationis tribus caſibus ſervit.

Gradus comparativus tribus caſibus ſervit; nominativo ſcilicet interpoſita particula quam, ut doctior hic, quam ille: ablativo, doctior illo: ſeptimo, ut doctior ab illo. Verum hic gradus tam ſingulari numero, quam plurali ſervire dignoſcitur: ſed hodie per ſeptimum caſum comparativus melius eſſe proferendus cenſetur. Sed ne ſupervacue quis dicat forte non neceſſarium eum eſſe ſeptimum caſum, quia ſignificat tantumdem, quantum & ablativus; iſtos multum a ſe diſtare cognoſcat. Aliud eſt enim cum dicimus, illo præſente ſuſcipi; aliud, ab illo præſente ſuſcipi; per ſeptimum caſum ſignificat ſe accepiſſe aliquid, neſcio quo præſente: per ablativum vero ab eo accepiſſe, qui fuerat præſens.

Quid faciendum, quando aliquem volumus præponere per comparativum, aut ſuperlativum.

Sciendum eſt autem hoc, quia ſi per comparativum, aliquem præponere voluerimus, liceat nobis cum ſuo generi, & extraneo poſſe præponere, & dicere, doctior orator oratoribus, & doctior orator grammaticis. Cum vero per ſuperlativum præferre voluerimus, qui certe ſervit genitivo tantum plurali, præponere eum ſuo tantum generi debemus, & dicere: doctiſſimus orator oratorum, doctiſſimus grammaticus grammaticorum. Verum illud non nos turbet, quia legimus ſuperlativum ſervire genitivo ſingulari, ut apud Virgilium, ditiſſimus agri, fortiſſimus gentis: ſed hæc quamvis ſono ſingularia ſint, tamen intellectu pluralia ſunt. Nam cum dicimus ditiſſimus agri, fortiſſimus gentis, intelligendum eſt, quia res iſta ex pluribus conſtet. Invenitur hic ſuperlativus ſignificans idem ac poſitivus, & nulli comparatur; ut ſi dicamus Juppiter, Optimus, Maximus, non enim ſunt alii Joves, quorum unus bonus, alter melior ſit, unde hic poſſet dici Optimus, & Maximus.

Eſt ſuperlativus ſignificans, idem ac poſitivus.

Genera nominum ſunt ſex.

Genera nominum ſunt ſex: maſculinum, ut hic Cato: fæmininum, ut hæc muſa: neutrum, ut hoc monile: commune duorum generum, ut hic & hæc ſacerdos: trium generum, ut hic, & hæc, & hoc felix: Epicœnon, quod Latine promiſcuum dicitur, ut paſſer, aquila. Verum inter commune & Epicœnon, hoc intereſt, quia in communi pro ſexu articulum variamus: in epicœno vero idem nomen eſt, & unus articulus. Ipſum vero epicœnon ita definitur: genus in quo facile non deprehenditur ſexus; ut hic piſcis; nam licet ſint nautæ, qui arte colligunt fæmininam piſcem: tamen quia non ſexu diſcernitur, ideo non mutatur articulus. Verum ſic talis incidat elocutio, ut ſi quis duos habens paſſeres dicat, verbi cauſa, meus maſculus ſit, & ſubjungat, fæmina autem tua ſit, ne is quidem per genera ſolæciſmum incurrit. Si enim dixerit fæmina tua, cum ſuperius dixerit, maſculus meus, facit commune de epicœno, ut ſi dicat, hic & hæc paſſer: ſed ſciamus ita oportere dici, maſculus meus ſit, fæmina tua hic paſſer.

Quæ ſit differentia inter commune, & epicœnon.

Quid ſit Epicœnon.

Ex maſculino & fæminino genera cuncta deſcendunt.

Verum ex generibus duo genera principalia reperimus, maſculinum & fæmininum: ab his enim duobus generibus cuncta deſcendunt: nam neutrum eſt, quia nec maſculinum nec fæmininum, ut ſi dicamus hoc ſcamnum; ideo quia quemadmodum ſunt maſculina ſive fæminina, aut non gignit, aut non creatur. Sed ne quis objiciat dicendo: quare paries cum nec creet, generis maſculini ſit? Sciendum eſt, quia in nominibus hujuſmodi lectio, vel ipſa Latinitas imponit articulum: vel quare cum mancipium ſit aut maſculini aut fæminini generis, neutri eſſe dicatur: ſed

cum dicimus mancipium ſive maſculinum, ſive fæmininum, niſi ſtatim ſubjunxerimus puerum, puellamve, tale eſt, ac ſi nec maſculinum ſit, nec fæmininum, ſed neutrum; commune eſt, quia ſub uno nomine mutati ſunt articuli, ſive marem fæminamve ſignificet: omne, quia maſculinum, & fæmininum, & neutrum ſignificat: quia (ut ſupra diximus) non eſſe potuiſſet, niſi fuiſſent illa duo genera, unde hoc diceretur; nam & hoc & illud uno nomine comprehendit. Epicœnon, quia aut maſculinum, aut fæmininum eſt utroque ſexu.

De diverſis nominibus, quæ maſculina ſonant, & intelliguntur fæminina, & e contrario.

Sunt præterea nomina, quæ maſculina ſonant, intelliguntur autem fæminina, ut ſi dicamus Eunuchum comœdiam. Sunt item contraria, quæ fæminina ſonant, ſapiunt vero maſculina, ut Sylla, Catilina. Sunt alia neutra ſonantia, fæminina quidem probantia, ut ſi dicamus Phroneſium mulier, Glycerium meretrix. Sunt alia contra ſono fæminina, intellectu neutra, ut poema, toreuma. Sunt alia quæ maſculinum quidem ſonum, & intellectu neutra habent, ut vulgus, pelagus. Inveniuntur etiam nomina, quæ in pluralitate ab eo genere diſſentiunt, quod in ſingulari numero tenuerunt, ut hoc balneum, hæ balneæ; hic tartarus, & hæc tartara; hoc cælum, hi cæli.

De nominibus incerti generis.

Sunt nomina incerti generis inter maſculinum & fæmininum, ut finis, dies. Legimus enim: Quem das finem, rex magne, laborum? & alibi ut, hæc finis Priami fatorum. De hac die dicit: venit ſumma dies; & alibi, ut hunc diem lætum triſtis expecta. Item alia ſunt incerti generis inter maſculinum, & neutrum, ut vulgus, frænum, nam frænus, & vulgus incerti generis ſunt; legimus enim: ſtabulo frænos vidi ſonantes; &: fræna Peletronii Lapithæ. Vulgus maſculini generis: hinc, ſpargere voces in vulgum ambiguas; neutrum eſt, ignobile vulgus. Item inter fæmininum & neutrum, ut buxus, prunus, malus; legimus enim, tympana vos, buxuſque vocat. Et alibi dicitur, tornatile buxum; cæteraque in lectione lata poterunt agnoſci. Verum hæc ubi de fructibus loquimur, neutra ſunt: cum vero de arboribus, fæminina. Nonnunquam ita inveniuntur arborum nomina, ut maſculina ſint, ut oleaſter; nam legimus, ſacer oleaſter.

Sunt aliqua nomina incerti generis.

Sunt nomina nec in totum fixa, nec in totum mobilia.

Sunt etiam genera nominum fixa, quæ alterum genus ex ſe facere non poſſunt, ut parer, mater; non enim dici poſſunt patra, & matra. Sunt mobilia, quæ aut propria ſunt, & duo tantum genera faciunt, ut Marcius, Marcia; aut appellativa, ut bonus, bona, bonum. Sunt alia, quæ ex aliqua parte in aliud genus transferuntur, ut gallus, gallina: draco, dracæna: rex, regina; & quia non dicimus gallus galla, draco draca, rex rega, ideo dicta ſunt nec in totum fixa, nec in totum mobilia. Ideo autem in totum fixa non ſunt, quia faciunt gallus, gallina; draco, dracæna; rex, regina; ideo autem nec in totum mobilia, quia convertuntur in fæmininum, & primæ ſyllabæ ſimilitudinem tenent.

Quædam diminutiva ex nominibus primæ poſitionis venientia mutant genus.

Inveniuntur etiam nomina primæ poſitionis, quæ dum ex ſe diminutiva faciunt, mutant genus, ut rana non facit ranuncula, ſed ranunculus: piſtrinum non facit piſtrillum, ſed piſtrilla facit.

Alia plus ſignificant, quam nomina primæ poſitionis.

Interdum inveniuntur nomina diminutiva, quæ plus ſignificant a nominibus primæ poſitionis, ut acus, acicula: acus enim dicitur a qua veſtes ſarciuntur: acicula, qua mulieres utuntur ad ornatum capitis.

De nominum terminatione, & eorum generibus.

Sunt in a terminata nomina aut maſculina ut Sylla: aut fæminina ut muſca; aut neutra ut toreuma, quod Græcum eſt. Nullum enim Latinum nomen neutrum in a terminatur in nominativo ſingulari, excepto uno Thoria, quod nomen eſt fluminis, quodque apud Saluſtium lectum eſt: aut communia, ut rana, advena.

Nomina in e vocalem extuntia, aut feminina ſunt, ſed tamen Græca ut Agane: aut neutra ſunt, ſed Latina ut monile: nam maſculina in iſtam regulam non veniunt.

Nomina in i vocalem exeuntia peregrina duo ſunt generis neutri, ut gummi, ſinapi: anomala duo, ut frugi, nihili.

Nomina in o vocalem exeuntia in nominativo, aut maſculina ſunt, ut Cicero: aut fæminina, ut imago.

Nomina in u vocalem exeuntia neutra tantum ſunt, ut cornu, gelu, tonitru, genu, veru. Hæc nomina in conſonantes deſinentia multiplices habent regulas: de quibus Donatus idcirco tacuit, quia de eorum nominum ratione Probi plenior libellus exiſtat.

Duo ſunt numeri nominum.

Numeri nominum duo ſunt, ſingularis & pluralis, uſurpat etiam tertium dualis numerus, qui venit in duobus tantummodo nominibus, in duo, & ambo. Nam neque unum ſignifico, cum dico duo venerunt, neque plures; non enim de duobus loquens, poſſum dicere, omnes venerunt.

Sunt etiam nomina, quæ nominativum ſingularem, & pluralem ſimiles habent, ut nubes, dies, quæ propter hoc dicta ſunt numero communia. Sunt etiam nomina non habentia numerum pluralem, maſculina, ut pulvis; non enim dicuntur pulveres, quamvis apud Horatium legimus: Novennales diſſipare pulveres. Sunt item generis maſculini tantum pluralia, ut Quirites; quamvis legerimus, hunc Quiritem, ut, quis te redonavit Quiritem? Sunt item generis fæminini tantum ſingularia, ut pax, lux, quamvis legerimus has paces, has luces. Sunt item ſemper pluralia, ut calendæ, nundinæ. Sunt ſemper ſingularia generis neutri ut pus, virus, aurum, ferrum. Et ſciendum eſt, quod pene omnia, quæ menſurantur, vel ponderantur, non admittant numerum pluralem, quamvis multa ſibi jam vindicaverit conſuetudo, velut dicimus, vina, mella, hordea.

Nomina menſuræ, vel ponderis non admittunt numerum pluralem.

Sunt item ſemper pluralia generis neutri, ut, hæc arma, hæc mænia, non facit armum vel mænium, Saturnalia non facit hoc Saturnale: ſed ſi fuerit templum, ſic declinatur per utrumque numerum, hoc ſaturnale templum, hæc ſaturnalia templa: ſi vero fuerit hoc nomen, ut, quaſi diem feſtum ſignificet, tantum numeri pluralis erit. Sane ſciamus, quod his nominibus, quæ non admittunt numerum ſingularem, adponimus maſculinis uni: fæmininis unæ: neutris una; dicimus enim uni cancelli, unæ nuptiæ, una mænia, ut apud Terentium, ex unis nuptiis geminas mihi facias: & apud Saluſtium: hi poſtquam in una mænia convenere. Sciamus vero, quod ſuperflue loquimur, quando dicimus: homo unus advenit; ſi quidem jam prædictus homo unum ſignificat.

Nominibus quæ non admittunt ſingularem numerum, apponuntur uni, unæ, una.

Sunt nomina poſitione ſingularia, intellectu pluralia.

Inveniuntur etiam nomina poſitione ſingularia, intellectu pluralia, ut populus, concio; nam cum dicimus populus currit, ſic ſonat, quaſi omnis currat, nec tamen pluralem ſignificat numerum. Nonnullis videtur in his nominibus

pluralis numerus eſſe ſuperfluus, cum horum ſingularis pluralem numerum in ſe contineat, ut dicimus, hic populus ſingulariter, & hi populi pluraliter: ſed quamvis populus pluralem numerum ſignificet, tamen unius gentis eſt: populi vero gentium ſunt diverſarum. Sunt e contrario poſitione pluralia, intellectu ſingularia, ut Papiæ, Puteoli: quæ vero nomina non ideo plurali numero proferuntur, quia multæ Papiæ, aut multæ Puteoli: ſed quia horum ſingularis numerus numquam lectus extiterit.

Duæ ſunt figuræ nominum, ſimplex & compoſita.

Figuræ nominum quot ſunt? duæ, ſimplex & compoſita: Simplex nomen eſt, cum diviſum nomen nihil dat Latinitatis, ut medicina; at cum dederit, non erit ſimile ſignificationi unde deſcendit. Sic dividamus magiſter, magis, in adverbium comparationis, ter, in adverbium numeri; cum dicimus magiſter, figuræ compoſitæ non eſt; & quamvis diviſum fuerit in duo adverbia, tamen dicitur figuræ ſimplicis, quia nihil dedit ſimile principalitati, ſed quid diſſimile ad magiſtrum; magis adverbium tamen non eſt, quamvis dividatur. Semper enim littera cum in medio fuerit ſermone, tranſit in principium ſequentis ſyllabæ unde apud Græcos [illegible] vocatur, hoc eſt inchoativum elementum.

Compoſita eſt, quia cum diviſum eſt nomen, dat aliquid Latinum, vel ſimile ſui, ut indoctus duo enim ſunt integra conſentientia ſignificationi ejus nominis, unde ſeparata ſunt. Verum hæc

Figura compoſita fit quatuor modis.

figura compoſita fit quatuor modis: quia aut duo invenimus integra, ut ſuburbanus: aut corrupta, ut municeps: aut ex integro & corrupto, ut inſulſus: aut ex corrupto & integro, ut nugigerulus.

Quærunt nonnulli, quare cum dicat Donatus componunrur nomina, ſubjecit ex duobus corruptis; ideo enim non poteſt eſſe compoſitum quid, niſi aut ex duobus integris, aut ex integro

Quid ſit corruptum nomen.

& corrupto, aut ex corrupto & integro. Sed ſciendum eſt corruptum ita definire nomen, quod ſolum poteſt integrum reverti; & revera non diceretur corruptum, niſi aliquando fuiſſet incolume, ut ſi dicamus municeps, eſt enim dictum munera capiens: ſed poſtea ſub unius nominis contractione corruptum eſt. Ergo non nos fallat, cum interrogamus, municeps cujus figuræ eſt? non dicamus, ſimplicis: putantes, quod nihil ſit municeps, quemadmodum paries; non enim eſt hoc verum, nam paries idcirco dicitur figuræ ſimplicis, quia ſolutum (ut ſuperius diximus) in integrum redire non poteſt. Ergo cum audierimus nomen eſſe figuræ ſimplicis, ulterius non interrogamus ex quibus modis.

Eſt verbum compoſitum ex aliquibus integris, ipſam diviſionem accipiens, non eumdem accentum, eumdemque pedem, quemadmodum habuerit nomen illud unde deſcendunt iſta; ut puta ſi quis quærat, Lucifer cujus figuræ? & dicat hoc nomen eſſe figuræ compoſitæ ex integro & corrupto, ut ſit quaſi huic luci; & neſciat, quod cum dicimus Lucifer, ci ſyllaba correpta ſit, cum autem dicimus huic luci, modo eſſe productam.

His ita habentibus, illud maxime noſſe debemus, quod in diviſione figuræ compoſitæ nullum alium caſum, niſi nominativum ſingularem

Compoſita nomina non poſſunt ulterius componi.

quærere debeamus. Meminiſſe etiam debemus, quod compoſita nomina ulterius non poſſint componi, ut impius; quamvis Donatus doceat ex pluribus poſſe componi nomina; ut inexpugnabilis, imperterritus. In duplicibus nominibus animadvertendum eſt, ut ſi fuerint duo nominativi, utramque partem declinemus, ut homobonus: ſi nominativum ſequitur quicumque caſus, priorem declinemus partem, ut Dominus ſervorum: ſi priorem caſum quemcumque fuerit ſequens nominativus, ſequentem declinabimus partem, ut juriſperitus, quæ tamen obſervanda ſunt in quantovis nomine & numero, ut Jupiter Optimus, Maximus, Capitolinus.

Sciendum eſt propria nomina non poſſe componi: appellativa vero ea componi poſſe, quæ aut lecta ſunt compoſita: aut dum componuntur, placidum ad aures vocis ſonum emittunt.

De Caſibus.

Caſus ſunt ſex.

Caſus ſunt ſex, ex quibus nominativus quare dicatur caſus, ſuperius dictum eſt. Antiqui nominativum & vocativum ſimiles habent, inde eſt, quod etiam in Virgilio invenimus, Fluvius regnator aquarum: Duc, ait, & Rutulos equites Meſſapus in armis. Unde etiam Donatus hos rectos caſus appellari commemorat, & reliquos obliquos. Ablativus non eſt apud Græcos, & ideo ab aliis Latinus, ab aliis vocatus eſt ſextus. Adſumunt quidam caſum,

Aliqui ſeptimum aſſumunt.

quem ſeptimum vocant, qui quantum differat ab ablativo, & quantum neceſſario ſit inventus, præmiſſa ratione demonſtravimus.

Formæ caſuales ſunt ſex.

Sunt etiam formæ caſuales ſex: ex quibus intelligimus, per quot varietates nomina inflectantur, vel quot caſus ſimiles unumquodque nomen obtineat. Inveniuntur enim nomina, quæ per omnes caſus quaſi unum trahant declinationis colorem, ut ſi dicamus, nequam. Hic nequam, hujus nequam, huic nequam, hunc nequam, o nequam, ab hoc nequam. Sunt quæ duas tenent varietates, ut eſt cornu, nam nominativus, & accuſativus, & vocativus correptum u habent: genitivus, dativus, & ablativus producti ſunt. Sunt quæ varietates habent tres, ut templum; nominativus enim, accuſativus, & vocativus, unum faciunt colorem, ut hoc templum, hoc templum, o templum.

Sunt quæ quatuor habent varietates, ut ſpecies, nam nominativus, & vocativus unum faciunt colorem, ut hæc ſpecies, & o ſpecies: genitivus, & dativus unum faciunt colorem, ut hujus ſpeciei, huic ſpeciei; accuſativus unum, hanc ſpeciem: ablativus unum, ab hac ſpecie. Inveniuntur, quæ quinque varietates habent, ut hic doctus: nam ſolus nominativus unum facit colorem: genitivus unum, ut hujus docti: dativus & ablativus unum, ut huic docto, & ab hoc docto: accuſativus unum, ut hunc doctum: vocativus unum, ut o docte. Sunt, quæ ſex varietates habent, ut eſt unus; per ſingulos enim caſus variat.

De nominibus aptotis.

Sunt præterea nomina, quæ aptota dicuntur, non quod unum caſum habeant, ſed quod non flectantur. Quæ etiam monoptota dicuntur, propterea quod ſimiles caſus per totam ſui declinationem ſervant, nullum enim numerum privatum habent; nam cum dico frugi, incertum eſt, vel quem caſum, vel quem numerum proferam.

Quæ nomina numeri declinentur.

Sciendum eſt etiam illud, quod ab uno uſque ad tres declinemus; nam a quatuor uſque ad centum declinatio non ſequitur: a ducentis autem uſque ad infinitum omnia declinantur, excepto mille, quod in ſingulari numero non declinatur: in plurali vero numero, cum tamen ſcriptum ſit

De quibuſdam nominibus quæ caſum regunt.

per unum l, ſic declinatur, ſunt nomina, quibus

dum in elocutione utimur, alia genitivum caſum ducunt, ut ignarus belli, ſive bellorum: alia dativum tantum, ut amicus bono, quamquam Terentius in nominativo caſu junxerit dicens: Amicus meus ſummus popularis Getha. Alia accuſativum, ſed per figuram, ut præſcius futura; recte enim dicitur, ut præſcius futurorum: alia ablativum, ut dignus munere, mactus virtute: alia ſeptimum caſum, ut ſecundus a primo, nam non poſſumus dicere ſecundus primo, aut ſecundus primi, vel ſecundus primorum, aut tale aliquid.

De Declinationibus.

Quinque ſunt declinationum genera.

De Prima declinatione, & quot habeat terminationes.

Quinque genera declinationum ſunt. Prima eſt, quæ genitivum ſingularem per æ diphtongum profert tam in maſculino genere, quam in fæminino, ut hic Æneas hujus Æneæ: hæc muſa hujus muſæ: in neutro vero genere aut non invenitur, aut ita invenitur, ut habeat communionem cum genere maſculino, vel fæminino, ut advena. Hæc prima declinatio nominativum terminat modis tribus; exit enim aut per a, aut per es, aut per as, ut muſa, Anchiſes, Æneas. Verum ne quis nobis nominativum per es, genitivum per æ, ita præmittentibus, putet quia quæcumque nomina a, es, as, fuerint terminata, neceſſe eſt primæ eſſe declinationis: ſed quæ ſunt primæ declinationis ſciendum eſt, quod nominativum ſingularem nonniſi his litteris terminent.

Quæ ſit ſecunda declinatio, & quot habeat terminationes.

Secunda declinatio eſt, quæ genitivum ſingularem per i profert; & eſt generis maſculini, & fæminini, & neutri ut Virgilius Virgilii, fraxinus fraxini, prandium prandii. Sciendum plane eſt, quod in hac declinatione omnia nomina genitivum ſingularem per unum i proferunt, exceptis his, quæ in ius fuerint terminata, facit enim Mercurius Mercurii: aut ium, ut convivium convivii. Verum hæc ſecunda declinatio nominativum ſingularem terminat modis quinque, exit enim aut per er, aut per ium, aut eus, aut per ir, aut per us, ut piger pigri, negotium negotii, Tydeus Tydei, vir viri, doctus docti: ita tamen ut non ſeparemus, ut dicamus Tydeus Tydei, ut ſignificet potius quintam, quam ſecundam declinationem: ſed ſub una iſtius ſyllabæ diphtongo concludamus dicentes Tydeus Tydei, & hoc Græca nomina ſortiuntur: in Latinis enim non invenitur hæc diphtongus. Et de hac declinatione illud indicabimus, quod non quicumque nominativus ſingularis his quinque modis fuerit terminatus, neceſſe eſt, ut ſit ſecundæ declinationis: ſed quæcumque nomina ſecundæ fuerint declinationis neceſſe eſt, ut nominativum his quinque modis terminent.

Quæ ſit tertia, & quot habeat terminationes.

Tertia declinatio eſt quæ genitivum ſingularem per is ſyllabam profert, eſt enim generis maſculini, fæminini, neutri, ut Cicero Ciceronis, Juno Junonis, marmor marmoris: eſt etiam communis, ut ſacerdos ſacerdotis: eſt etiam trium generum, ut demens hujus dementis. Iſta hæc tertia declinatio nominativum ſingularem terminat modis quadraginta uno: in a, in e, in o, in c, in t, in al, in el correptum, in il correptum, in ol productum, in ul correptum, in an, in en correptum, in en productum, in on productum, in ar utrumque, in er correptum, in er productum, in or & in ur utrumque, in as & in es productum, in es correptum, in is utrumque, in os correptum, in os productum, in us productum, in us correptum, in ax & in ex correptum, in ex productum, in ix, & in ox correptum, in ox productum, in ux correptum, in ux productum, in ans & in ens productum tantum, in ons correptum, & in ons productum, in uns productum. In a neutrum, ut toreuma toreumatis, dulce dulcis, ordo ordinis, lac lactis, caput capitis, tribunal tribunalis, fel fellis, pugil pugilis, ſol ſolis, conſul conſulis, Titan Titanis, far faris, cadaver cadaveris, ver veris, marmor marmoris, ebur eboris, fur furis, libertas libertatis, miles militis, pes pedis, navis, lis litis, os oſſis, os oris, vetus veteris, ſenectus ſenectutis, capax capacis, ſenex ſenis, lex legis, pix picis, nox noctis, vox vocis, crux crucis, lux lucis, infans infantis, ſapiens ſapientis, inſons inſontis, pons pontis, aruns aruntis.

Nomina in ons, & ens, per tis, proferunt genitivum.

Sciendum eſt autem, quod omnia nomina in ons, & in ens terminata per tis proferant genitivum, exceptis duobus nominibus, ut frons, & lens: nam cum partem capitis ſignificare volumus, dicimus frontis: cum vero folium, dicimus frondis; item ſi animal, lendis, ſi legumen, lentis. Verum ne quis putet hujus glandis dici, putans quod ita in Virgilio lectum eſt; ſciat quod per nominativum dixerit. Sed hic lector agnoſcat, quod non quæcumque nomina ab his quadraginta & uno modis fuerint terminata, neceſſe eſt tertiæ declinationis eſſe: ſed quæ ſunt tertiæ declinationis, neceſſe eſt ut ab his quadraginta & uno modis ducant nominativum.

Quæ ſit quarta declinatio, & quot habeat terminationes.

Quarta declinatio eſt, quæ genitivum ſingularem per us profert, vel per u: ſed per us in genere maſculino, & fæminino, ut hic verſus, hæc porticus, hujus verſus, hujus porticus: per u vero in genere neutro tantum, ut hoc cornu hujus cornu, hoc veru, hujus veru, hoc gelu hujus gelu &c. Verum hæc quarta declinatio nominativum ſingularem terminat duobus modis, us & u: ut hic gradus hujus gradus, hoc gelu hujus gelu. Et hic intelligendum eſt, quod non quæcumque nomina in us, & u fuerint terminata, neceſſe eſt quartæ eſſe declinationis: ſed quæ ſunt quartæ declinationis, neceſſe eſt, ut habeant nominativum ſingularem in us, vel u terminatum.

Quæ ſit quinta declinatio, & quot habeat terminationes.

Quinta declinatio eſt, quæ genitivum ſingularem per e & i ſeparatas ſyllabas profert, & eſt generis fæminini tantum, excepto uno dies, qui eſt generis incerti; e autem quæ eſt ante s, tunc in genitivo producta eſt, cum nominativus ſingularis i & es fuerit, ut ſeries ſeriei: & tunc correpta eſt, cum aliquam ante ſe habuerit conſonantem, ut fides fidei, res rei. Verum hæc quinta declinatio nominativum terminat uno modo; exit enim in es, ut ſpecies ſpeciei. Verum non quicumque nominativus genere fæminino in es fuerit terminatus, neceſſe eſt, ut quintæ ſit declinationis: ſed nomen, quod fuerit quintæ declinationis, neceſſe eſt ut nominativum ſingularem in es habeat terminatum.

De caſibus ablativo ſingulari, genitivo, & dativo pluralibus.

Omnia nomina (exceptis aptotis quæ interdum conſonantibus terminantur, ut nequam) aut in a terminantur ablativo ſingulari, ut ab hac muſa. aut e, ut ab hoc fonte: aut i, ut ab hac puppi: aut o, ut ab hoc docto: aut u, ut ab hoc fluctu. Sed quæ, a, terminantur, genitivum pluralem in rum, dativum & ablativum in is terminant, ut ab hac muſa, harum muſarum, his & ab his muſis. Sed quædam ſunt nomina, quibus diſcernendi ſexus gratia corripimus regulam, ut a filia, filiarum, filiabus. Quod ſi voluerimus ſequi Donatum, di-

ſturi ſumus, Romanabus, caſabus. Sed cautum eſt, ut in his hoc faciat, quæ in teſtamentis faciunt quæſtiones; ut ſi quis habeat utriuſque ſexus liberos, ſcribat: Dimitto hoc filiis meis, & incertum eſt utrum filios ſignificaverit, an filias. Sed in uſu eſt, ut dicamus equabus, mulabus; & fere hoc quatuor nominibus produxit jure loquela, equa, equarum, equabus; mula, mularum; mulabus; filia, filiarum, filiabus; dea, dearum, deabus; quæ regula primæ declinationis eſt.

Quæ vero in e correpta fuerint terminata, genitivus pluralem hac ratione faciunt, ut e perdant, & um accipiant, ut ab hoc pariete, horum parietum. Ideo enim ita cavemus, ne quis nobis objiciat, quare dixit, quæ in e producta terminata fuerint, in rum mittunt genitivum pluralem; inveniuntur enim, quæ in e correpta terminata in rum mittunt, ut ab hac muliere, harum mulierum: ab hoc munere, horum munerum: ab hoc funere, horum funerum. Sed hac illi ratione reſpondendum eſt, quod e excluſo ſimul ſonat in eadem ſyllaba quæcumque conſonans fuerit inventa; quod ſi non excluſo e junxeris rum, & dixeris muliero, mulierum, merito quæſtio videtur. Tale eſt enim quod in his nominibus dubitet, quale eſt ſi quærat, quare ab hoc pariete horum parietum, in tum non in um, nomine nominum in num, non in um, ut ab hoc codice codicum in cum, non in um mittat: ſed tamen t vel r, vel n, vel c non ſunt ſimul cum um adpoſitæ, ſed ſunt naturales, & per omnes caſus fere decurrentes.

Verum hæc omnia idcirco quæſtionem non penſius commoveant, quoniam non dixit Artigraphus, illa in genitivo plurali in tum exeunt, illa in num, illa per rum, illa per cum: ſed quia verbo non cautum eſt, ideo naſci videtur hæc quæſtio. Sane ſciendum eſt, quod contra hanc regulam unum nomen venit, ab hoc vaſe, vaſorum, vaſis; cauſa euphoniæ ad ſecundam declinationem tres caſus excepti ſunt, caſus genitivi pluralis, qui in rum abit, exire debuit in um, ut horum vaſum, dativi & ablativi plurales, qui in is exeunt, in bus exire debuerunt, ut his, & ab his vaſibus: ſed quia dictum aſperum eſt, auditus expellit. Quæ regula eſt tertiæ declinationis; non quia omnia nomina tertiæ declinationis per iſtam regulam declinentur: ſed quæ per iſtam regulam declinantur, tertiæ ſunt declinationis.

Quæ vero in e producta terminantur, genitivum pluralem per rum, dativum & ablativum per bus proferunt, ut ab hac re: harum rerum, his rebus; quæ regula fœmininorum nominum ſervit declinationi quintæ, excepto uno dies, quod nomen fœminini generis eſſe ſic probatur, quod nullum nomen ſit maſculini generis, quod ablativo ſingulari in e producta terminetur: maſculini vero generis ita eſſe monſtratur, quod facit adverbium hodie, quaſi enim eſt hoc die. Quæ regula eſt quintæ declinatinnis.

Quæ vero in i fuerint terminata, genitivum pluralem permanente i in ablativo caſu, ſed adjuncto um, in ium faciunt, dativum vero & ablativum in bus: genitivus vero qui per ium exit, tot habet formas; nam venit ab ablativo ſingulari in i terminato, qui ipſe per i toties exit, cum nominativus ſingularis per is fuerit terminatus, genitivus ſingularis parem numerum ſyllabarum per is miſerit, ut hic ignis hujus ignis, ab hoc igni; quamvis Lucanus dixerit igne viam ſcandens: exceptis tribus nominibus, ut hic menſis, juvenis, canis. Aut eum nominativus, ſingularis in is terminatus, fuerit generis communis, ut hic & hæc agilis: aut cum nominativus ſingularis in e correpta fuerit terminatus in genere neutro, & ablativum per i mittat; ideo ne faciat tetraptoton nomen, ut eſt hoc nubile, nominativus hoc nubile, accuſ. hoc nubile, voc. o nubile, ablat. ab hoc nubile; quod neutrorum nominum natura non patitur. Aut cum nominativus ſingularis in ens ſyllaba fuerit terminatus, ſed in nomine; nam ſi participium fuerit, non ita erit, in e correptum mittit, ut ab hoc parente: ſi vero nomen, ablativus in i exit, ut dicas ab hoc parenti; quamvis Antiqui tertiæ declinationis nomina in ablativo ſingulari per e correptum proferre voluerunt, ut hujus rationis, ab hac ratione.

Sed nonnulla nomina ab hac regula viſa ſunt aberrare; idcirco illorum non declinatur auctoritas; veniunt enim contra, vis, Tyberis; non enim poteſt dici ab hac vire, vel ab hoc Tybere. Aut exit genitivus ſupradictus pluralis in ium, ab ablativo in e correpto terminato veniens: qui & ipſe ablativus venit aut a nominativo ſingulari in ons terminato, ut pons, ponte, pontium: vel a genere fœminino, ut ab hac, arte, artium, clade, cladium.

Sciendum eſt autem, quod non omnia nomina in ns terminata, vel omnia nomina generis fœminini ablativo caſu ſingulari in e correpto terminato, genitivum pluralem neceſſe eſt, ut habeant per ium mittere: ſed quæ in e correpta terminantur ablativo ſingulari, & genitivum pluralem per ium mittunt, neceſſe eſt veniant a nominativo caſu ſingulari in ns terminato, vel a genere fœminino. Hæc autem nomina quæ accuſativum caſum ſingularem per m proferebant, ut hanc navem, hanc puppem, hanc clavem, nos hodie dicimus hanc navim, hanc puppim, hanc clavim; ſane accuſativum pluralem nominum horum per eis, quæ genitivum pluralem per ium mittunt, nominativum per es melius proferimus, ut dicamus has claveis per eis accuſativum; per es nominativum pluralem hæ calves. Et revera, ne in confuſione veniat dubia elocutio, ut ſi quis dicat, puppes regunt, incertum enim eſt, utrum puppes alios regant, an puppes alii regant: quæ regula eſt tertiæ declinationis.

Quæ vero in o fuerint terminata in ablativo caſu ſingulari, ut ab hoc egregio, genitivum pluralem per rum proferunt, ut horum egregiorum, dativum & ablativum per is. his, & ab his egregiis. Duo contraria contra hanc legem inventa eſſe monſtrantur, ut ab hac domo, harum domorum, his, & ab his domibus; item ab hoc jugero, horum jugerum, his & ab his jugeribus.

Sed ſciendum eſt Antiquos declinaſſe omnia hæc nomina, quæſtione ſublata, ut dicerent quartam declinationem eſſe ab hac domu, harum domuum, his, & ab his domibus; ab hoc jugere, horum jugerum, his, & ab his jugeribus, ratione tertiæ declinationis: ut eſſet nominativus hic juger, & careat ſecunda declinatione juger jugeris, ut tuber tuberis: ſed in eo, domus, nomine, ideo corruptus eſt ablativus tantum; quod minus ſalva quartæ declinationis ratione decurreret; & dum corruptus eſt ablativus ſingularis, neceſſario ſimul & genitivus: & in eo quod eſt hoc jugerum, hujus jugeri, & ab hoc jugero, corruptus eſt genitivus pluralis, qui cum facere debuiſſet, jugerorum, fecit jugerum. Item dativus & ablativus pluralis, qui cum facere debuiſſent his, & ab his jugeris, fecerunt his, & ab his jugeribus.

Verum

Verum in his nominibus non artis aliqua ratione, ſed euphoniæ dignitate hos caſus excipimus, quæ regula eſt ſecundæ declinationis.

Quæ vero in u fuerint terminata ablativo caſu ſingulari, ut ab hoc genu, cornu, genitivum pluralem ſemper per uum proferunt, ut horum cornuum, dativum vero, & ablativum per bus, his, & ab his cornibus. Verum in dativo, & ablativo plurali in penultima ſyllaba u litteram nomina illa ſervant, ne ſingula cum prolata fuerint, aliud ſignificare videantur; ut ſi volentes ſignificare artus, his, & ab his artubus, ne confuſionem faciamus inter artus, & artes: ſimiliter dicendum eſt arces, arcibus; arcus, arcubus.

Nomina aptota excipiuntur a regula generali pro ablativo ſingulari, & genitivo plurali.

Sciendum eſt, quod non cadunt in has, quas ſupra diximus regulas nomina aptota, ideo quod in ablativo caſu ſingulari aut per conſonantes exeunt, quod certe ablativi natura non recipit, ut ab hoc nequam: aut ſi per vocales exeunt, non mittunt genitivum pluralem in ium, ut frugi non facit, frugium; nihili non facit nihilium, quemadmodum puppi, puppium facit. Inveniuntur nomina tamen ſingularia, quæ in genitivo plurali regula non potiuntur, ut hic pulvis, horum pulverum: inveniuntur tamen pluralia, quæ ablativum non habent ſingularem, quæ aliter exeunt in genitivo plurali, ut Vulcanalia, utrum horum Vulcanaliorum, an horum Vulcanalium dicamus, incertum eſt. Sed hoc ſciendum eſt, quod cum talia occurrunt nomina, ad alia nos his ſimilia conferre debemus, quorum declinatione docti ſumus, etiam iſta ſimili ratione declinemus; ut puta ſi neſciamus, utrum horum Vulcanaliorum, an Vulcanalium faciat; ponamus e contrario ſedile nomen, quod habet in ablativo caſu ſingulari ſedili, & ad hanc conlationem incipiamus declinare, ut hæc ſedilia, horum, ſedilium, hæc Vulcanalia, horum Vulcanalium; quamvis contra hanc artem poſſit dici Vulcanaliorum, quomodo anciliorum, dicente Horatio: Anciliorum nominis, & togæ oblitus eſt.

Sciendum eſt, quod neutra nomina in nominativo plurali in a terminata, genitivum pluralem per ium, non per orum proferunt, ut agilia, agilium, fortia fortium. Illud præterea noſſe debemus, quod ea nomina, quæ in numero ſingulari genere diſſentiunt, genitivi pluralis, & ablativi ſingularis legem non ſuſcipiunt, quamvis illud habeant; ut hoc cæpe, hæ cæpæ: ſed hæc nomina tali arte, quali illa ſuperius declinabimus, ut hæ cæpæ, harum cæparum: tamen nomina numeri pluralis ſunt. Quæ vero ſingularis numeri genere diſſentiunt a plurali, ac ſi eſſent tantum numeri pluralis, non veniunt ad ſupradictas regulas, quas a Græcis ſumpſimus, ut poema, thema, ſchema, ideo quod ablativum Græci non habent, unde poſſint regulas iſta nomina ſuſcipere: quia invenimus hæc ipſa apud Antiquos fæminino genere declinata.

Quid ſit Analogia.

Analogia eſt rerum ſimilium conlatio, quæ nos docet, cum nobis in aliis velut ſimilium nominum objicitur declinatio, quid quæramus, & probemus, hujus comparationis an firma ſit quæſtio. Igitur in analogia iſta requiruntur tria: accidentia nominum, exitus ſyllabarum, & penultimæ conſonantes; ut ſi quis nobis objiciat lupus, & lepus dicens: quare facit lupus lupi, & lepus leporis. Currendum eſt ad analogiam, & ſcrutandum eſt, ſi omnes prædictæ partes inter ſe conveniant; nam ſi una pars harum titubaverit, jure vincitur contendentis objectio. Curramus ergo per ſingulas partes ita: Lepus appellativum nomen eſt, & illud appellativum: Lupus non comparatur, nec Lepus: Lupus numeri ſingularis, & Lepus ſimiliter numeri ſingularis eſt: Lupus figuræ ſimplicis eſt, & Lepus figuræ ſimplicis: Lupus caſus nominativi, & Lepus ejuſdem: Lupus per pus exit, & Lepus per pus: ſed quia in ſolo genere titubat analogia, declinatur illud per duo genera, & illud per unum. Illud præterea noſſe debemus, quod Græca nomina a ſua melius declinatione proferuntur, ut hæc Dido, hujus Didos, huic Dido, hanc Didon, o Dido, ab hac Dido.

In Analogia requiruntur tria.

Nomina Græca a ſua declinatione melius proferuntur.

De nominativis ſingularibus.

Nominativus in Latinis aut in a terminatur, ut muſa: aut in e, ut ſedile: aut in i, ut frugi: aut in o, ut Cicero: aut in u, ut cornu: aut in L, ut mel: aut in um, ut ſcamnum: aut in en, ut carmen: aut in r, ut puer: aut in ſ, ut doctus: aut in x, ut pix: aut in t, ut caput: aut in c, ut halec: cujus declinatio in dubitationem cecidit; incertum eſt enim utrum halec, an halect dicatur, ideo quod nullum nomen in c terminetur, niſi lac; quod & ipſum in majorem venit dubitationem. Lac enim dici non poteſt ideo, ne in genitivo faciat lacis, lactis enim non eſt; huic ſiquidem in nominativo nominis Litteram non invenimus t; lact autem dici non poteſt: quia nullum nomen reperiri potuit duabus mutis terminatum, unde poſſet facere lactis adpoſita t Littera in nominativo ſingulari; lacte ſolum remanſit, quod quaſi ex arte diceretur, quod terminetur quaſi nomina neutri generis, ut monile, ſedile, & cætera hujus modi nomina; & auctoritate Plauti qui dixit: ſicut Lacte Lactis ſimile eſt: ſed quamvis non arte, ſed ex auctoritate firmetur: tamen ſciendum eſt, quod hodie uſu ita loqui debeamus, quomodo locutus eſt Virgilius:

Lac mihi non æſtate novum; non frigore deſit.

De Pronomine.

Quid ſit Pronomen, & ad quid inventum.

Pronomen eſt pars orationis; atque ideo dictum eſt pronomen, quia cum pro nomine poſitum fuerit, pene idem quod & nomen ſignificare videtur. Ideo autem dictum eſt pene, quia ſi dicatur tantumdem, pronomen pars videretur eſſe ſuperflua. Sed conſtat, quia nomen majorem ſibi ſignificationis vindicet partem. Vim enim ſuam tunc pronomen obtinet, quando præceſſerit nomen: ut ſi dicamus Cicero defendit Roſcium; ipſe etiam Syllam. Hic enim, ipſe, ſic eſt poſitum, tanquam ſi de novo repetiſſemus, Cicero: ſed pro illo nomine propter faſtidium iterationis nominis pronomen videtur inventum.

Verum ne quis hoc in quæſtionem ducat, quare dicatur pronomen, & pro nomine ſciat dictum eſſe ſermonem: ſi vero pronomen non eſſet, nomen ſub una concluſione collectum eſſet: ſed non eſt pronomen, & nomen, quomodo curatorem non dicimus procuratorem. Separat autem eam partem Donatus a cæteris partibus orationis, cum dicit pronomen partem eſſe orationis, quæ fungitur vice nominis; nulla enim de illis tribus partibus orationis hoc ſuſtentat officium.

Quomodo Pronomen a cæteris partibus orationis differat.

Pronomini ſex accidunt.

Verum hæc ipſa particula perſonam ſuſcipit certam in tribus, nec amplius pronominibus, ut ego, tu, ille. Accidunt pronomini ſex, qualitas, genus, numerus, figura, perſona, caſus. Sed qualitas bifarie dividitur in ea pronomina, quæ vocantur finita, quæ idcirco finita dicuntur, quia ſuſcipiunt perſonas: & in ea quæ ſunt infinita, quæ ideo infinita dicta ſunt, quod ſignificationis certæ non habeant finem: & ſunt ſe-

Quare Pronomina dicantur finita.

Quare infinita [illegible].

ptem, quis, qualis, talis, quantus, tantus, quotus, totus.

Plinius ſecundus Grammaticos reprehendit.

In hac re Plinius ſecundus Grammaticos reprehendit, quare accidens commune dicunt, cum aliud ſit accidens, & id cui accidit; hinc dicunt pronomina finita eſſe, quæ ſunt etiam perſonæ. Nam cum quæramus finitum pronomen, invenimus, ego; & cum primam perſonam, invenimus iterum, ego: itaque ſit, ut unum ſit accidens, atque illud, cui accidit. Sed ſcire debemus, quod hujuſmodi definitores non tam in ratione, quam in ordine erravere verborum: dicentes perſonas pronominibus accidere, cum dicere debuiſſent finita pronomina eſſe, & eaſdem perſonas, quia infinita non recipiunt perſonas; nunquam enim inveniuntur abſque perſonis. Conſtat tamen finita pronomina non eſſe niſi duo, ego, & tu: verum, ille, tunc finitum eſt, cum rem præſentem oſtendimus: ſi autem de abſente ſit relatio, minus quam finitum erit, ut hic. Minus quam finita pronomina dicta ſunt, quia minus quam finita ſignificant, ut ſunt ſex, is, idem, ſe, ipſe, iſte, hic. Etenim, ipſe, non poteſt dici, niſi ſicut de eo, qui jam notus eſt: aut de eo, de quo jam nominatio eſt facta ſermonum. Nam cum audio, ipſe venit, plus eſt, quam finitum apertiſſime; licet jam eum non videam, de quo dicatur; minus autem a finito, quam ultro poteſt admittere in quæſtionem, ut ſi quis dicat, ipſe venit, ſed ad hos qui ignorant, de quo audiunt.

Finita pronomina ſunt tantum duo.

Sunt quinque Pronomina poſſeſſiva.

Sunt etiam quinque poſſeſſiva, meus, tuus, ſuus, noſter, veſter; quæ idcirco dicta ſunt, quia per hæc nos aliquid oſtendimus poſſidere; nemo enim dicit, meus, niſi ſit, quod poſſideat.

CAPUT SECUNDUM.

De Verbo.

Verbum unde dictum.

VErbum dictum eſt, quia verberato aere faciat ſonum: & ex illa cauſa iſta pars ſibi hoc nomen ſpecialiter ſumpſit, quod hac frequenter utimur in oratione. Nam frequenter in ſermone compoſito duo verba invenimus, unum nomen, vel unum participium; ut puta, Vigilius habet recitare; ecce, habet, & recitare, duo verba ſunt: illæ ſunt ſingulares partes.

Quid ſit Verbum.

Verbum eſt pars orationis cum tempore & perſona. Scire debemus, quod verbum illud eſt maxime, qui habet perſonam ſimul & tempus; ſi enim aliter fuerit, non eſt verbum; nam ſi tempus ſolum habuerit, participium eſt: ſi perſonam ſolam, pronomen eſt; ſi utrumque ſimul fuerit, verbum eſt.

Verbum aut agentis, aut patientis ſignificationem habet.

Verbum aut agentis aut patientis habet ſignificationem, ut ſcribo, ſcribor; ſcribo, agentis; ſcribor, patientis. Neutrale vero, & deponens, aut agentis, aut patientis, ut curro, vapulo, loquor, luctor. Commune, agentis & patientis, ut oſculor te, & oſculor a te.

Qualitas verborum in modis, & in formis eſt.

Qualitas verborum in modis, & in formis eſt. Donatus quidem præpoſtere poſuit, ut prius de modis diceret, & ſic de formis, de quibus hic prius tractare debemus; nam formæ proprie ſenſum tenent, vel genus. Scire autem debemus, quia formæ inde dictæ ſunt, quod nos in unamquamque rem informent: quia per eas oſtendimus, quid geramus. Quid enim ſignificat verbum, per formas agnoſcimus. Formæ verborum ſunt, quæ tenent ſenſum: modi autem ſunt, qui ad declinationem pertinent. Unde ſcio, quid ſit declinatio, niſi prius didicero, quid ſit ſenſus? Ideo dixit Donatus, quas formas alii verborum generibus, vel ſignificationibus permiſcent. Nam forma proprie ſenſum tenet, vel genus; ut puta, meditativa declinatio, quaſi meditantis ſenſus eſt, id eſt, legere cupio. Nunc de ſingulis formis tractabimus.

Quare formæ dictæ.

Quæ ſint formæ & modi verborum.

Inchoativæ formæ ſunt quinque regulæ.

Inchoativæ formæ ſunt quinque regulæ, quæ oſtendunt formam inchoativam; ſi a neutrali verbo originem ſumant; ſi in ſco ſyllabam exeunt; ſi tertiæ ſint conjugationis correptæ; ſi careant tempore præterito perfecto & pluſquam perfecto (nam quod perfectum eſt, inchoativum eſſe non poteſt); ſi careant participio futuro, ut ferveſco, ferveſciturus nemo dicit.

De frequentativis verbis, & de eorum conjugatione.

Frequentativa verba tunc ſunt primæ conjugationis, quoties verba in to exeunt, ut lectito lectitas, curſito curſitas: quoties vero in ſo terminantur, in tertiam tranſeunt, ut faceſſo, laceſſo. Conſueſco, conſuevi videtur non eſſe inchoativum, quia præteritum perfectum habet; quicquid enim inchoatur, præteritum non habet.

Sunt etiam frequentativa a nomine venientia. Hic Donatus erravit, nam patrizat, idem eſt, ac patri ſimilis eſt. Perfecta forma eſt ut ſorbeo, fugo, ſit inde quaſi diminutio, ſorbillo, fugillo. Sunt ſine origine perfectæ formæ, ut vacillo, pitiſſo, non enim facit pito, vaco. Inchoativis ſunt ſimilia, ut compeſco: ſed quia compeſcui facit, non eſt inchoativum, quia neſcit perfectionem inchoatio.

Inchoativa ſunt in ſco a perfecta forma, ut horreo perfecta eſt; nam horreo perfectum, horreſco inchoativum eſt. Sunt quæ originem non habent, ut conſueſco, quieſco: & hic Donatus erravit, quia hæc inchoativa verba dixit: nam præteritum habent conſuevi, quievi; ergo nec inchoativa ſunt.

Modi verborum ſuas ſignificationes habent.

Notandum eſt, quia modi ipſi ſignificationes ſuas habent; indicativus, ut lego ex hoc dictus, quia per ipſum indico, quid dicam vel faciam, & hoc de cæteris, ut legitur; permiſſivus modus excludi debet, quare? Quid enim prodeſt modum dicere, cum habeamus futurum tempus, ut legam. Infinitivus, ut legere, non accipit pronomina finita; nemo enim dicit, legere a me, a te, ab illo: ideo Donatus ſic docuit. Imperſonalis vero accipit, ut legitur a me, a te, ab illo, a nobis, a vobis, ab illis. Quidam hunc modum pro genere ac ſignificatione accipiunt; nam ſic imperſonalis habet, quia omne verbum recipit genus verbi; quomodo enim dico, ego lego, tu legis, ille legit; ſicut, legitur a me, a te, ab illo.

Omne verbum recipit genus verbi.

A ſe veniunt hæc verba, quæ in et exeunt, ut pudet; nam pudeo nemo dicit. Alia aliunde veniunt, ut latet, nam lateo facit; ergo quaſi aliunde ſuſcipit declinationem. Scire autem debemus, quod nullum participium ab eo, in us exit.

Quinque rebus intelligitur conjugatio.

Quinque rebus intelligitur conjugatio, ſi temporis præſentis ſit; ſi numeri ſingularis; ſi indicativi modi; ſi in activo habuerit ante s litteram in ſecunda perſona unam ex tribus, ut puta a, e, i; ſi in paſſivo ante ris, ſyllabas eaſdem habuerit. Prima & ſecunda conjugatio habent regulas ſimplices: de tertia ſcire debemus, quod ſi, i, correptam habuerit, futurum tempus in am tantum mittet, ut lego, legam: ſi productam, in am & in bo, ut nutrio, nutriam, nutribo facit. Scire autem debemus, quia tunc eſt correpta, quando, i, ſecundæ perſonæ activi temporis præſentis tranſit in e, in paſſivo, ut lego legis, legor, legeris: quando permanet, i, & in activo, & in paſſivo ante ſyllabam, producta eſt, ut audio au-

dis audior auditis. Odi, ſum, poſſum neutra defectiva ſunt.

Quæ recta verbis dicantur, quæ vero neutra paſſiva.

Scire autem debes, quod ipſa recta verba ſunt, quæ in declinatione ſervant ſpecies ſuas, ut puta lego, legebam, legi, &c. & ſic in paſſivis. Gaudeo vero, fio, ſoleo, quia mutant præteritum, non ſunt vera verba, ſed neutra paſſiva dicenda ſunt; quæ ideo Donatus ita appellavit, quod inæqualia dicantur. Cedo, vel ave non declinantur, ſed quemadmodum lecta ſunt, dicimus. Incertæ vero ſignificationis verba ſunt, quæ pro arbitrio noſtro dicimus, ut condio, condis, condior, &c. Adulor participia etiam recipit omnia; facit enim adulans, adulaturus, adulandus. In verbis quidam dualem numerum dicunt; id eſt communem, ut leger, ſed falſo; nemo enim dicit ego leger, nos legere.

Præteriti temporis differentiæ ſunt tres.

Præteriti temporis differentiæ ſunt tres; imperfecta, quam ſtatim dimittimus: perfecta, quam dudum dimiſimus: pluſquam perfecta, quam jam dudum dimiſimus, legebam, legi, legeram. Donatus dicit non poſſe inveniri ante o in indicativo modo primam perſonam, præter tres litteras vocales aut e, aut i, aut u; etiam eſt o quarta, ſed Græce, ut boo, boas, boat, unde eſt illud: Reboant ſylvæque, & magnus Olympus. Ko non præponitur, verum eſt, ſed K præponitur, ut Kalendæ.

De quibuſdam verbis defectivis.

Sunt verba defectiva, alia per modos, ut cedo id eſt dic, non facit cedebam; quamquam lectum ſit in plurali numero, cedite, id eſt, dicite: alia per formas, ut faceſſo, quod perfectum non habet, nam facio, facti͏to facit; alias per conjugationes, ut adſum, ades; non poteſt colligi conjugatio, quia nec habet a ante ultimam litteram, nec e productum, ſed correptam, nec i correptam, nec productum: alia per genera, ut gaudeo, gaviſus ſum: alia per numeros, ut faxo, faximus enim nemo dixit: alia per figuras, ut impleo: alia per tempora, ut ferveo fervebo; nemo dicit, & ferviturus; ne nos turbet, quod eadem repetit.

CAPUT TERTIUM.

De Adverbio.

Quid ſit Adverbium.

Adverbium eſt, quod verbo accidit, ut puta docte feciſti: docte, adverbium: feciſti, verbum. A nomine & verbo veniunt adverbia, ut pedetentim; nomen eſt pes, tento, verbum. Verum unam partem fecerunt orationis a participio veniens adverbium, ut indulgens, indulgenter. Hic erravit Donatus, nam indulgens non eſt participium, quia comparatur, facit enim indulgens, indulgentior. Aliqua in o productam exeunt, ut falſo; nam adverbium eſſe poteſt; ut falſo ad me relatum eſt; & falſo locutus eſt. Item dativus, & ablativus caſus, huic & ab hoc falſo. Facile & difficile nomina melius dicimus, quam adverbia, licet pro adverbiis ſint poſita. Cæterum ſi eſſent adverbia, faciliter, & difficiliter facerent; nam quæcumque nomina dativo ſingulari in i exeunt, adverbia intermittunt, ut huic ſapienti, ſapienter; ſic & huic facili, faciliter.

De Regulis Adverbiorum.

Regula adverbiorum talis eſt, ut nomen quod in dativo caſu ſingulari in o fuerit terminatum, in e mittat, ut huic docto, docte: ſi in i, in ter mittit adverbium, ut huic ſapienti, ſapienter. Sed hanc infirmavit regulam auctoritas; nam dixit Virgilius, ſanguinei lugubre rubent, pro lugubriter; & Terentius, parce, ac duriter urgebat, produre. In dativo manent, ut falſo, vel ſedulo: ſed faciunt adverbia falſe, ſedule. Quædam contra faciunt, ut a duro, duriter: ſed in his potius ars dicendi eſt. Intus & foris, quoties ad locum ſignificant, non habent præpoſitiones; nulli enim adverbio ſeparatim additur præpoſitio; nemo dicit ad intus, ad foris.

Adverbia aliqua comparantur, & quibus particulis utamur ad augendam, vel minuendam ſignificationem.

Comparantur etiam adverbia, ut docte, doctius: doctiſſime: ſed non omnia adverbia per omnes gradus exeunt, ideo his ad augendam ſignificationem jungimus magis, maxime, quæ augentis ſunt: ad minuendam vero ſignificationem minus, minime, quæ minuentis ſunt, quemadmodum enim comparantur, ita diminuuntur. Aut a poſitivo veniunt, ut primum, primule, longe, longule. Aut a comparativo, ut longius, longiuſcule, melius, meliuſcule. A ſuperlativo gradu non inveniuntur talia adverbia, ideo dixit, rara, vel nulla ſunt.

Adverbium in omnibus orationis partibus invenitur ſocietate conjunctum.

Sunt item multæ dictiones dubiæ; nam adverbium in omnibus partibus invenitur ſocietate conjunctum cum nomine, ut falſo: huic & ab hoc falſo, nomen eſt; at ſi dicamus falſo locutus eſt, adverbium eſt. Item cum pronomine, ut, ſi dicas, cui viro, pronomen eſt; ſi dicas, qui convenit, adverbium eſt. Cum verbo, ut pone, quod accentu diſcernimus; nam cum producimus ultimam, adverbium eſt: quando corripimus, verbum. Cum participio, ut profecto; nam adverbium eſt affirmantis, profecto, ut, profecto audit; quanto magis ſuſpicor eſſe participium profecto, a verbo proficiſcor? Cum conjunctione jungitur, ut, at audi; nam conjunctio ita eſt, ut, at illud contigit: id, niſi fallor, adverbium eſt, ut at at veni, hoc dictum eſt, id eſt, ſtatim veni. Cum præpoſitione jungitur, ut ante: vel propter: ut, ante omnes homines, præpoſitio eſt: fecit, adverbium; propter te hoc facio, præpoſitio eſt: ille propter erat, id eſt juxta, adverbium eſt. Cum interjectione jungitur, ut heu! nam ſi dicas, heu! quid contigit? interjectio eſt dolentis. Heu! etiam menſas conſumimus, heu adverbium eſt.

Nominibus urbium non adduntur præpoſitiones.

Verum eſt quod dicit Donatus, nominibus civitatum non addimus præpoſitiones, ut puta, Roma venio, & reliqua. Sed hoc confundit auctoritas; nam Saluſtius dixit, cum Brutus a Roma abierat. Sed hanc regulam tenere debemus, ut, quoties nominativus in us ſyllaba fuerit terminatus, tunc ſecundum genitivum melius dicamus; ut puta Adrumetus, Adrumeti ſum: quoties aliter, ſecundum dativum dicimus, ut Carthago, Carthagini ſum. Sed etiam hoc confundit auctoritas; Saluſtius, Narbone conſilia Gallorum, pro Narboni; Et Virgilius: Tyria Carthagine; quæ nunc expectat, pro Carthagini. De, præpoſitio adverbiis non applicatur. Cæterum ſolæciſmus eſt, ſi dicamus de mane; mane adverbium eſt, de autem præpoſitio. Nec nobis præjudicant illa adverbia dehinc, deſubito, ſi uno proferuntur accentu.

CAPUT QUARTUM.

De Participio.

Participium unde dictum, & quot partes habeat.

Participium dictum eſt, quaſi parti-capium, quia duarum partium ſibi vindicat leges; habet enim partes a nomine, & a verbo, ut hic amans; duo recipit a nomine, genus & caſus; nam quando dico, hic amans vel hæc amans, genus eſt: caſus vero facit, hic amans, hujus amantis,

& reliqua: & a verbo duo tempora & ſignificationes recipit; nam temporis eſt præſentis amans, aliud enim amans, aliud amaturus, aliud amatus. Significationem activam habet, ut docens & doctures: paſſivam, ut doctus docendus; ab utroque numerum & figuram accipit.

Numeri accidunt vel verbo, vel nomini.

Numeri nomini, vel verbo accidunt, ut homo, homines; lego, legimus. Figura duplex, ut, felix, infelix: ſimiliter verbo, ut ſcribo, deſcribo; ergo iſta participia recipiunt numerum ſingularem, ut hic legens; pluralem, ut hi legentes: figuram, quia ſimplicia ſunt, ut legens, compoſita ut negligens. Sane participia ab activo & neutro veniunt duo præſentis temporis ſcilicet, & futuri, ut amans, amaturus: ſtans, ſtaturus. Verum eſt: nam ſi ſic declinatur neutrum quomodo activum, rite iſta tempora habet, quæ activum verbum.

Quæ ſint participia verborum inchoativorum, & defectivorum.

Inchoativa verba participia præſentis tantum temporis habent, ut horreſco, horreſcens, horreſciturus nemo dicit, & reliqua. Defectiva verba unum interdum habent tempus, præteritum ſcilicet, ut ſoleo ſolitus. Memini, nullum tempus habet, quamquam defectivum ſit. A non defectivo verbo participia defectiva ſunt, ut ſtudeo, ſtudebam, ſtudui, & reliqua; ſtudens quippe non deficit, ſtuditurus quippe nemo dicit. Ut breviter colligamus, habere quatuor res participium dixit, aliquando præſentis temporis tantum, ut horreſcens; interdum nullius, ut memini; interdum unius, ut ſolitus; interdum a non defectivo verbo participia defectiva ſunt, ut a lavor lotus: ab imperſonalibus verbis non inveniuntur participia, nemo enim dicit pœnitens. Tunicatus non eſt participium, quia non facit tunicor verbum, ſed potius nomen eſt. Pranſus, cænatus ſimilia ſunt, quemadmodum tunicatus, quæ non ſolum dicimus nomina, ſed etiam participia; nam licet prandeo, prandeor non faciat, tamen pranſus nomen facit; tunica autem nullum verbum facit, ſed dicamus participia ſine verbi origine. Sunt velut participia, quæ licet a verbo veniant, tamen quia tempus non habent, nomina ſunt: ut puta furibundus, moribundus, nam facit morior, furio. Sed eſt alia ratio, qua intelligis iſta non eſſe participia; quia participia præſentis temporis s litteram in dus vertunt, & faciunt futurum paſſivi, ut legens, legendus; & iterum ſi tollas dus de noviſſimo, & ponas s præſentis temporis participium facis, ut legendus, tolle inde dus, & facis legens; pone moriens, moribundus non facit, ſed moriendus; nam nemo dicit eſſe ab eo, quod eſt morior. Paſſus, & uſus, participia ſunt, & nomina: nomen eſt, uſus mei pallii: participium eſt, uſus malefacere.

Participium habet res quatuor.

Quare Participium defectivum ſit.

Participium defectivum eſt, quod non poteſt ire per omnia tempora, ut cæptus, cæpiendus nemo dicit. Sunt participia, quæ accepta compoſitione fiunt nomina, ut acceptus, incenſus, incenſior, acceptior, dum comparantur, nomina ſunt. De participiis adverbia non fiunt; quod impugnavit Donatus; verum eſt; auctoritatem non de ſe dedit, cum dixit id a ſe fuiſſe lectum: Cæterum nemo dicit videnter, legenter.

CAPUT QUINTUM.

De Conjunctione.

Unde Conjunctio dicta, & quotuplex.

Conjunctio dicta eſt, quia conjungit elocutiones. Hæ ſunt conjunctivæ, ut ego, & tu eamus. Disjuctivæ ſunt, quæ quaſi disjungunt res, vel perſonas ego aut tu; nam quando dico ego aut tu, ſenſum quidem disjungo, verba vero conjuncta ſunt; qui enim dicit, non dicit, faciam ego, & tu, ſed unus e duobus. Expletivæ ſunt, ut ſi dicas: ſi hoc non vis, ſaltem illud fac, quaſi explevit rem. Præpoſitiva conjunctio eſt, ut eſt, at Pater Æneas; nemo dicit, Pater at Æneas, ſubjunctivæ ſunt, ut eſt, primuſque Machaon; non, que primus Machaon. Communis eſt, ut, igitur, quia ubivis ponitur; igitur hoc facio, facio igitur hoc.

Conjunctiones quædam, adverbia poſſunt eſſe.

Conjunctiones pro ſignificationibus applicantur, vel non.

Sunt conjunctiones quæ adverbia poſſunt eſſe: ut eſt, ante firmiſſimum virum accipio, adverbium eſt; item conjunctio eſt ut, An te malus abſtulit error? Nam & ſi omnes partes poſſunt eſſe adverbia, rite conjunctioni hoc cadit. Conjunctiones pro ſignificationibus ſuis poni debent; Cauſales in cauſa: rationales in ratione; nam ante cauſa præcedit, & ſic ratio ſequitur; ut puta, occido illum, qui habet tunicam, cauſa eſt, itaque veneno illum occidi, non ferro, ne agnoſci poſſit, ratio eſt: cauſalis, ſi illum occidero habebo tunicam: rationalis, itaque veneno illum occidi, ne agnoſci poſſit. Sed hanc rationem mutat auctoritas; nam & Virgilius conjunctionem pro alia poſuit dicens: ſubjectiſque urere flammis, pro ve.

CAPUT SEXTUM.

De Præpoſitione.

Præpoſitio eſt dicta, eo quod in loquendo præponitur, ut puta, ante templum, non templum ante. Præpoſitio autem aut mutat aliquid in contrarium, ut felix, infelix; aut implet, ut fractus, infractus: aut minuit, ut validus, invalidus, & cætera quæ Donatus poſuit. Diximus, quod præpoſitio ſemper præponitur: tamen invenitur poſtpoſita, ut mecum.

Præpoſitiones aut caſibus applicantur, & non conjunguntur, ut, apud amicum cauſatum eſt; apud præpoſitio non conjungitur, quia nemo dicit conjuncte apud amicum: aut loquelis ſerviunt, & conjunguntur, ut di, dis, re, ſe; nam facit diduco, diſtraho, reculo, ſecubo. Ergo aut præpoſitiones loquelares ſunt, & ſemper junguntur; aut ſeparantur, & conjunguntur: ut præ me, ſecum. In, & con hanc habent regulam cum præceſſerint, ut ſi eas vel f vel ſ litteræ ſequantur, ſuperiorem naturaliter brevem faciant longam, ipſiſque dent accentum, ut inſula, conſilium. Uſque, præpoſitio non videtur, quia cum altera præpoſitione præfertur, præpoſitionique jungitur, ut ſi dicamus: uſque ad forum vado; uſque, ſola præpoſitio non eſt. Præjudicet circumcirca, ibi jam una eſt ſibi præpoſita. Tenus quoque præpoſitio per ſoni dulcedinem ſubjungitur; ut puppe tenus, debuit enim dicere præ, tenus puppe.

Cæteræ vero ſuper, ſubter, ablativo junguntur, & ad locum ſignificant, velut ſuper cathedra ſedit; quando hoc dicimus ſolæcophanes, id eſt ſpecies ſolæciſmi eſt. Super, & ſubter accuſativum regunt: ſed ſuper, quotieſcunque deſi-

gnat aliquem, ablativum regit: ut puta, Multa ſuper Priamo rogitans. In, &, ſub, variant; quemadmodum, in, accuſativum regit: ut ſi dicamus, in adulterum, hoc eſt contra adulterum. Varia autem exempla iſtarum præpoſitionum, vel integra, vel compoſita ſunt, quæ ſubjecit Donatus.

Præpoſitiones verba corrumpunt.

Præpoſitiones verba corrumpunt, ut conficio, nam ante fuit con, & facio: aut ipſæ corrumpuntur, ut ſuffero, nam ante fuit ſub, & fero: aut corrumpunt, & corrumpuntur, ut ſufficio; nam ante fuit ſub, &, facio; vel ſuſcipio, & ſuſpicio, nam ante fuit ſub, & capio, & ſub, & aſpicio.

Antiqui præpoſitiones genitivo, accuſativo, & ablativo jungebant.

Antiqui præpoſitiones genitivo, accuſativo, & ablativo jungebant, ut crurum tenus, & longo poſt tempore. Scire autem nos debemus, quia præpoſitio cum præpoſita non fuerit, vel cum mutaverit caſum, vel non habuerit, deſinit eſſe præpoſitio, & fit adverbium: ut longo poſt tempore, mutavit caſum, poſt tempus enim dici debuit: deinde caſum non habet, ut ante fecit. Separatæ præpoſitiones ſeparatis præpoſitionibus non cohærent, ut ſi quis dicat ante juxta eum, hoc jam, ante, adverbium non eſt. Dicunt etiam præpoſitioni accidere figuram ut abs, abſque; & ordinem, & ſubjectivæ ſunt, ut puppe tenus, mecum. Sed propter duas res non debemus frangere regulam, dicimus potius hæc anomala eſſe, id eſt extra regulam.

CAPUT SEPTIMUM.

De Interjectione.

Interjectio cur ita dicta.

INterjectio dicta, eſt, quod interpoſita aliis partibus orationis varios animi affectus exprimit; nam aut exultantis eſt, ut Eia: aut optantis, ut, O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos! aut increpantis eſt, ut, o qui res hominumque, deumque: aut dolentis, ut heu! aut timentis, ut, ah! ah! Hoc apud Græcos fit, ut interjectiones ſubjungant in adverbia: apud Latinos autem non fit; nemo dicit: Papæ feci.

Explicit feliciter Liber.

MAGNI AURELII CASSIODORII SENATORIS.

De Orthographia.

PRÆFATIO.

CUM inter nos talia gererentur, & de complexionibus Apoſtolorum nonnulla naſceretur * intentio, monachi mei ſubito clamare cœperunt: Quid prodeſt cognoſcere nos, vel quæ Antiqui fecerunt, vel ea quæ ſagacitas veſtra addenda curavit noſſe diligenter, ſi quemadmodum ea ſcribere debeamus, omnimodis ignoramus; nec in voce noſtra poſſumus reddere, quæ in Scriptura comprehendere non valemus? Quibus reſpondi: Hæc quæ dicerent, deſignata eſſe, quemadmodum & intelligi debeant, & proferri. Sed labor nobis Antiquorum omnino ſervandus eſt, ne nos auctores earum rerum mentiamur, * qui ſequaces eſſe cognoſcimur. Et ideo duodecim auctorum opuſcula deducimus in medium, quæ ab illis breviter & copioſe dicta ſunt; ut & nos ea compendioſius dicamus, & a priſcis auctoribus ſine varietatis ſtudio dicta recolantur; quatenus & vobis pleniſſime ſatisfacere videamur, & auctoritate firma ſit relatio, quam duodecim auctorum textus inſinuat. Jam tempus eſt, ut totius operis noſtri concluſionem facere debeamus; ut melius in animo recondantur, quæ ſeptenaria concluſione diſtincta ſunt.

* id eſt controverſia.
* Ed. mentio.
* Ed. quarum.

Poſt commenta Pſalterii, ubi (præſtante Domino) converſionis meæ tempore primum ſtudium laboris impendi,

Libri a Caſſiodorio editi poſt converſionem.

2. Deinde poſt inſtitutiones quemadmodum divinæ & humanæ debeant intelligi lectiones, duobus libris (ut opinor) ſufficienter impletis, ubi plus utilitatis invenies, quam decoris.

3. Poſt expoſitionem Epiſtolæ quæ ſcribitur ad Romanos, unde Pelagianæ hæreſeos pravitates amovi, quod etiam in reliquo commentario facere ſequentes admonui.

4. Poſt codicem, in quo artes Donati cum commentis ſuis, & librum de Etymologiis, & alium librum Sacerdotis de ſchematibus (Domino præſtante) collegi: ut inſtructi ſimplices fratres, (ubi neceſſe fuerit) ſimilia dicta ſine confuſione percipiant.

5. Poſt librum quoque titulorum, quem de divina Scriptura collectum, Memorialem volui nuncupari: ut breviter cuncta percurrant, qui legere prolixa faſtidiunt.

6. Poſt complexiones in Epiſtolis Apoſtolorum, & Actibus eorum, & Apocalypſi, quaſi breviſſima explanatione decurſas.

7. Ad amantiſſimos Orthographos diſcutiendos anno ætatis meæ nonageſimo tertio (Domino adjuvante) perveni. Ex quibus ſi in unum valuero deflorata colligere, quantum ad eos pertinet, quos breviandos eſſe ſuſcepi, confuſionem emendator atque ſcriptor, ſi bene intellexerit (arbitror) ulterius non habebit.

Minutus labor ſyllabis litteriſque * tractandis, modo factus ex nominum derivatione, modo ex caſibus ſermonum, modo ex motu atque ſitu, modo ex Euphoniæ conſonantia, modo ex Græcarum litterarum ſimilitudine: probans quid ſcribere debeas, & quid vitare contendas: modo ut I quoque littera ſimplex in quibuſdam ſermonibus recte quidem ſcribi dicat, ſed n litteræ ſonum plerumque illi ſuccedere poſſe teſtetur. Itaque quod ante ſcribebatur per u & o, per duo u u modo ſcribere nobilis rectitudo ſcribendi per vias certiſſimas inveſtigata eſſe videtur; & ideo præſens opus non deſit directum, ut volnus, vulnus: i pro e, ut quod Antiqui magnai, nos magnæ: c pro q. veteres quum, moderni cum ſcribi rectius æſtimarunt; & cætera quæ ſubtili quidem, ſed neceſſaria diſtinctione narrantur, non velociter tranſcurri, ſed ſollicita mentis intentione tractari; ut quæ incipis bene diſcere, ad finem perfectionis inoffenſa debeas pronuntiatione perducere. Nam ſi vobis adſit capiendi deſiderium, quæ prius per moram quæſiſtis, protinus inoffenſa velocitate tranſcurretis.

* MS. tractandur.

Glorioſum profecto ſtudium, & humanis ac divinis litteris (ut videtur) accomodum, quod loqui debeas, competenter ſcribere; & quæ ſcripta ſunt, ſine aliqua erroris ambiguitate proferre. Vox enim articulata a pecoribus nos ſequeſtrat: ſcribendi vero ratio ab imperitis dividit & confuſis: ita perfectum hominem duo iſta ſibi vindicant ac defendunt. Nam cum ſibi talia, quæ ſunt duo lumina, conſentiunt, utraque recta, utraque decora ſunt: cum vero a ſe diſcrepare cœperint, vitium ſtrabæ fœditatis incurrunt.

Erit itaque propoſitum noſtrum, quæ competenter modernæ conſuetudini ab antiquis tradita ſunt, quaſi in unam coronam redigere, & uſui celeberrimo deputare: illa vero quæ antiquitati magis conveniunt, expedit ſine dubitatione relinquere: ne labor aſſumatur incongruus, qui præſenti ſæculo videtur inutilis. Sit ergo in primo libro inſtitutionum noſtrarum, titulo decimoquinto, quemadmodum legi debeat cæleſtis auctoritas: ubi idiomata legis divinæ communi uſui repugnantia, non permiſimus diſſipari. Hic autem, in libro ſcilicet Orthographiæ, liberius

& generaliter appetatur, quemadmodum ex regulis artium humanarum, ſalva auctoritate Seniorum, cuncta lectio decora nimis, & correcta reddatur. Si quis autem auctores Orthographos in textu ſuo legere fortaſſe voluerit, tranſcriptos inveniet, quos ego, quantos potui reperire, monaſterio meo, præſtante Domino, dereliqui; ut latius dicta probare poſſetis in auctoribus ſuis, quos non propter faſtidium veſtrum deflorandos eſſe putavimus. Illud etiam vos magnopere credidi commonendos, ut diſtinctiones ſenſuum ſollicita mente perquirere ac ponere debeatis, ſine quibus neque legere quicquam competenter, neque intelligere prævalemus.

Scire autem debemus Donatum Artigraphum de poſituris ita tractaſſe, ut non ibi ordinem, ſed virtutes earum potius exprimere videatur. Nam ſi diſtinctionum ſeriem per gradus cognitos ſequeretur, primo plenam, deinde mediam nequaquam ponere potuiſſet: deinde magis inciperet, ubi prædictæ poſituræ ad finem tendere comprobantur. Sequitur ſubdiſtinctio, deinde media, quæ plenam ſemper præcedunt potius, quam ſequuntur. Sed (ſicut viſum conſtat eſſe doctiſſimis) hunc debemus ordinem cuſtodire; ut primo de ſubdiſtinctione dicamus, quæ ibi ſemper apponitur, ubi in commate ſermo ſuſpenſus adhuc reddendus eſſe cognoſcitur: ut, Arma, virumque cano; ubi totius operis ſumma concluſa eſt. Arma enim, ancilia Virgilius, virumque dicturus eſt. Sed quoniam, cano, reſpicit ad utrumque, hic, id eſt, arma, ſubdiſtinctio recte ponenda eſt. Mediam vero affigendam eſſe conſtat in commate, cum nullus ſermo deeſt, ſed gradatim tendit ad plenam, ut,

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis:

Plena eſt autem, ubi finitur perfecta ſententia: ut eſt illud,

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Subdiſtinctionem vero, vel mediam non credas ipſum ordinem ſemper tenere, quem diximus, ut ſubdiſtinctio præcedat, & media conſequatur: ſed pro ratione ſupradicta locis congruis apponuntur; ut diſtinctiones iſtæ bene poſitæ, ſenſum nobis lectionis evidenter aperiant. Nam ſi aliter diſtinguas, ſine dubitatione cuncta confundis.

Has vero diſtinctiones, ſeu poſituras (Donato teſtante) Græci θέσεις vocant. *Quid ſit Periodus.* Periodus eſt autem per longum plenæ ſententiæ ducta pauſatio; cujus partes ſunt cola, & commata. Sed antequam opus Orthographiæ inchoare videamur, præfationem Phocæ Artigraphi, exempli cauſa, judicavimus apponendam; quæ cuncto operi noſtro, quaſi a nobis prolata ſit, ita omnibus modis videtur accommoda.

Ars mea multorum es, quos ſæcula priſca tulerunt:
Sed nova te brevitas aſſerit eſſe meam.
Omnia cum veterum ſint explorata libellis,
Multa loqui breviter ſit novitatis opus.
Te relegat juvenis, quem garrula pagina terret,
Aut ſi quem paucis ſeria noſſe juvat.
Te longinqua petens comitem ſibi ferre viator
Ne dubitet, parvo pondere multa vehens.
Te ſi quis ſcripſiſſe volet, non ulla queretur
Damna, nec ingrati triſte laboris onus.
Eſt quod quiſque petat: nunquam cenſura diſerti
Hoc contemnet opus, ſi modo livor abeſt.

Explicit Præfatio.

Incipiunt tituli libri Orthographiæ, indicantes ex quibus auctoribus ſcribendi peritia, Domino præſtante, collecta eſt.

1. Ex Gnæo Cornuto de Enuntiatione vel Orthographia.
2. Ex Velio Longo.
3. Ex Curtio Valeriano.
4. Ex Papiriano.
5. Ex Adamantio Martyrio de b & v.
6. Ex eodem de mediis ſyllabis.
7. Ex eodem de ultimis ſyllabis.
8. Ex eodem de b littera trifariam in nomine poſita.
9. Ex Eutiche de aſpiratione.
10. Ex Cæſellio Orthographo collecta ſunt.
11. Ex Lucio Cæcilio Vindice deflorata ſunt.
12. Ex Priſciano moderno auctore decerpta ſunt.

Commemorati ſunt auctores Orthographiæ, ex quibus alii ipſo, alii præpoſterato ordine ſimilia dicunt, alii vero diverſa deſcribunt: ſed omnia nobis abſolute noſſe convenit. Nam & illi qui paria dicunt, communia dicta confirmant; & iſti qui varia ponunt, per verba multiplicia commonent, quemadmodum ſcribere debeamus, & loqui. Nunc ordo ſcripturæ, qui ab Antiquis poſitus cognoſcitur, nihilominus eſt dicendus.

CAPUT PRIMUM.

Gnæi Cornuti de enuntiatione, vel Orthographia iſta relata ſunt.

Animadverti quoſdam, Emili amice, eruditos etiam m litteram, nec ubi oporteat dicentes, nec ubi oporteat ſupprimentes. Hoc ne fiat, hinc obſervari poterit, ſi ſimul ſubjiciam, ſi quid ad rectam ſcripturam pertinet, & ad diviſionem ſyllabarum. Igitur ſi duo verba conjunguntur, quorum prius m conſonantem noviſſimam habeat, poſterius a vocalibus incipiat, m conſonans perſcribitur quidem; cæterum in enuntiando durum & barbarum ſonat. At ſi poſterius verbum quamlibet conſonantem habuerit, vel vocalem poſitam loco conſonantis, ſervat m litteræ ſonum; par enim atque idem eſt vitium, ita cum vocali ſicut cum conſonante m litteram exprimere.

Eſt quædam littera in F litteræ ſpeciem figurata quæ digamma nominatur, quæ duos apices ex gamma littera habere videtur. *Quid ſit digamma.* Ad hujus ſimilitudinem ſoni noſtri conjunctas vocales digammon appellare voluerunt, ut eſt votum, virgo. Itaque in prima ſyllaba digamma & vocalem oportuit poni, Fotum, Firgo: quod & Æoli fecerunt & Antiqui noſtri, ſicut ſcriptura in quibuſdam libellis declarat. Hinc litteram Terentius Varro dum vult demonſtrare, ita perſcribit VA. qui ergo in hac ſyllaba ſonus eſt, idem litteræ erit. Nos hodie u litteram in duarum poteſtatem coegimus; nam modo pro digamma ſcribitur, modo pro vocali. Vocalis eſt, cum ipſa per ſe eſt. Hoc enim cum cæteris quoque vocalibus patitur. Si cum alia vocali eſt, digamma eſt, quæ eſt conſonans. Tres vocales quibuſdam videntur eſſe ſub una ſyllaba vacuæ. Errant ſi ita putant; nam nuſquam apud Græcos, neque apud Latinos ex tribus vocalibus ſyllaba conſtat: quare ſimiliter

hic quoque digamma erit, & duæ vocales ſimiliter.

Sed cadit in quæſtionem, & aliis per t, aliis per d, placet ſcribi. Apud Antiquos enim ſcio ſed, ſedum fuiſſe: unde nos duabus litteris noviſſimis ablatis, reliquas litteras ſalva d, in uſum habemus: quemadmodum ſi quæreretur, Sat, qualiter ſcribi oportet, diceremus per t, quod integrum ejus ſit Satis.

Q littera tunc recte ponitur, cum illi ſtatim u littera, & alia qualibet una, pluresve vocales conjunctæ fuerint, ita ut una ſyllaba fiat. Cætera per c ſcribuntur. Hoc * Lucio quoque videtur. Nonnulli putant auribus deſerviendum, atque ita ſcribendum, ut auditur. Eſt enim fere certamen de recta ſcriptura, in hoc, utrum quod audimus, an quod ſcribi oportet, ſcribendum ſit; ego non omnia auribus dederim. Quotidie, ſunt qui per co, cotidie ſcribant: quibus peccare licet; deſinerent, ſi ſcirent quotidie inde tractum eſſe, a quot diebus, hoc eſt, omnibus diebus. Qui, ſyllaba per q, u, i, ſcribitur: ſi dividitur, ut, ſi cui, ut huic, per c. Hoc item in cæteris notabimus, ut in diviſione c littera ſequatur (ſi tamen ſecundum antiquam enuntiationem fuerit) quoniam genitivus & ablativus non dividitur.

** Eſt is Lucius Cæcilius vindex.*

Non omnia auribus danda, ut aliqui putant.

Cauſam, per unam ſ, nec quemquam moveat antiqua ſcriptura; nam & accuſare per duo ſſ, ſcripſerunt; ſicut fuiſſe, iviſſe, eſſe & cauſſaſſe per duo ſſ, ſcriptum invenio. In qua enuntiatione quomodo duarum conſonantium ſonus exaudiatur, non invenio.

Voſtra olim ita per o, hodie per e: ut, advorſa adverſa, pervorſa perverſa, votare vetare, vortex vertex, convollere convellere, amploctere amplectere.

Malo, qui putant ab eo quod eſt Græce μᾶλλον comparativo modo deſcendiſſe, & per duo ll ſcribunt, peccant. Non enim a Græco translatum eſt, ſed ab Antiquorum conſuetudine, qui primo magis volo dixerunt, poſtea a pluribus eliſionibus hoc verbum anguſtaverunt; ut, mage volo, deinde mavolo, quod frequentiſſimum apud illos eſt: noviſſimo hoc ſubſiſtit, ut malo eſſet. Sed malle per duas ll, magis enim velle eſt. Item nolo per unum l: nolle per duo ll; nolo enim ne volo eſt, nolle, ne velle. Denique ut ſe verbum habent, ita ea quæ ex illo componuntur.

Alia ſunt quæ per duo u ſcribuntur, quibus numerus quoque ſyllabarum creſcit. Simili enim vocali vocalis adjuncta, non ſolum non cohæret, ſed etiam ſyllabam auget; ut, vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus. Eadem diviſio vocalium in verbis quoque eſt, metuunt, ſtatuunt, tribuunt, acuunt. Ergo hic quoque c littera, non q apponenda eſt.

Lacrumæ, an lacrimæ; maxumus an maximus; & ſi quæ ſimilia ſunt, quomodo ſcribi debeant, quæſitum eſt. Terentius Varro tradit Cæſarem per i ejuſmodi verba ſolitum eſſe enuntiare & ſcribere: inde propter auctoritatem tanti viri conſuetudinem factam: ſed ego in antiquiorum multo libris, quam Gaius Cæſar eſt, per u pleraque ſcripta invenio. Optumus, intumus, pulcherrumus, lubido, dicundum, faciundum, maxumæ, monumentum, contumelia, minumæ. Melius tamen eſt, & ad enuntiandum, & ad ſcribendum, i litteram pro u ponere, in quod jam conſuetudo inclinavit.

Conſuetudo ex auctoritate.

Vineas, per e quidam ſcribendas tradiderunt, ſi hæ ſignificarent, quas in agris viderimus: ac contra per i vinias illas, ſub quibus latere miles ſolet, quod diſcrimen ſtultiſſimum eſt. Nam neque aliunde vineæ caſtrenſes dictæ ſunt, quam quod vineis illis agreſtibus ſimiles ſunt.

Vineæ militum.

Extinguunt, per u & o: qualem rationem ſupra reddidi de q littera, quam dixi oportere in omni declinatione duas vocales habere, talis hic quoque intelligenda eſt, extinguo; eſt enim, ab ex, & ſtinguo, & ob hoc extinguont, licet enuntiari non poſſit.

Intervallum duas ll habet; Vallum enim ipſum non aliter ſcribitur, a quo intervallum. Varro dicit intervalla eſſe ſpatia, quæ ſint inter capita vallorum, id eſt ſtipidum, quibus vallum fit, unde cætera quoque ſpatia dicunt.

Quid ſit intervallum.

Obſervanda puſillo diligentius præpoſitionum cum verbis a vocalibus compoſitio, ut conſonantes noviſſimas præpoſitionum ſciamus non durare, ſed mutari plerumque. Itaque nonnunquam quæ conſonantes verborum, aut vocabulorum primo loco ſunt, eaſdem neceſſe eſt fieri & in præpoſitionibus, quæ propter lenitatem quoque omnino enuntiari ſæpe litteræ præpoſitionum non poſſunt: quando autem fiat, quando non, ſono internoſcimus.

De præpoſitionum cum verbis compoſitione & variatione.

Accedo duo cc, attuli duo tt, aſſiduus duo ſſ, arrideo duo rr, Apparo duo pp, annuo duo nn, alligo duo ll. In his non ſolum propter lenitatem conſonantes mutantur: ſed etiam quod nullo modo ſonare d littera poteſt. Ubi ſonat, & ibi ſcribitur, cum f conſonanti adjungitur; ut adfluo, adfui, adfectus; contra b non ſonat, offui, offero, offendo. In aliis etiam conſonantibus idem patitur; ut ſuggero; oſtendi enim ſupra digamma conſonantis vim habere.

Eſt ubi b, quamvis incredibile eſt, in ſ cogatur; ut ſuſcipere, ſuſtinere, ſuſpendere, ſuſcitare: & quod Antiqui dixerunt ſuſtollere, nos præterito ſuſtuli.

Item præpoſitio ad f litteram formatur: ut, effluo, effodio, effero, efficio, nec minus informatur eſcendo: alicubi tamen ſonat, & ob hoc neceſſario ſcribitur exſilio, exſicco. Itaque ubi ſonuerit, ibi ponemus.

Tamtus & quamtus in medio, m habere debent, quam enim & tam eſt: unde quamtitas, quamtus, tamtus. Nec quoſdam moveat, ſi n ſonat; jam enim ſupra docui n ſonare debere, tametſi in prima ſcriptura m poſita ſit.

Exſilium cum ſ (ex ſolo enim ire eſt) quaſi exſolium, quod Græci ἐξορισμὸν dicunt: Antiqui exſoles dicebant.

H, ſicut in quæſtione eſt littera ſit, necne; ſic numquam dubitatum eſt ſecundo loco a quacumque conſonante poni debere, quod ſolus Varro dubitat. Vult enim auctoritate ſua efficere, ut h prius ponatur ea littera, quæ adſpirationem conferat; & tanto magis hoc tentat perſuadere, quod vocalibus quoque dicat anteponi; ut, heres hircus. Sed Varronem præterit, conſonantem ideo ſecundo loco h recipere, quod non poſſit ante adſpirationem niſi vocales habere. Itaque & ante, & poſt, ſi h littera cuicumque tali adjungatur, non ſonabit. Hæc enim natura vocalium eſt, ut ſive ante ſe, ſive poſt ſe habeant h, quoquo genere, enuntiationem non impediant. Præterea in libro quem de Grammatica Varro ſcripſit, cum de litteris diſſereret, ita h inter litteras non eſſe diſputavit. Quod multo minus mirum, quam quod x quoque litteram eſſe negat. In quo quid viderit, nondum deprehendi: ipſius verba ſubjiciam. Litterarum partim ſunt & dicuntur: ut,

a, & b;

a, & b: partim dicuntur & non ſunt, ut h & x: partim ſunt, neque dicuntur: ut φ, ψ. Vehemens & vemens apud Antiquos, & apud Ciceronem lego: æque prehendo, & prendo, hercule & hercle, nihil & nil. Hæc obſervari eatenus poterunt conſuetudine potius, quam ratione, in his præcipue verbis quæ adſpirationem habere debent.

Y littera Antiqui non ſemper uſi ſunt, ſed aliquando loco illius, v ponebant. Itaque in illorum quoque libris hanc ſcripturam obſervandam cenſeo, Suriam, Suracuſas, Sumbola, Sucophantas; ut in noſtris corrumpi non debet. Illud etiam non video, quare huic litteræ h adſpirationis gratiam amoveam; ipſa enim per ſe adſpirativa eſt, & quocumque vocabulo primum locum habuerit, aſpiratur, Yacintus, Yllus, Ymetus; & tanto magis adſpiratio addenda non eſt, quanto apud Latinos vocabula non ſunt hac littera notata.

Varroni enim placet, R litteram ſi primo loco ponatur, non aſpirari. Lector enim ipſe, inquit intelligere debet Rodum, tametſi h non habeat, Rhodum eſſe; Retorem eſſe Rhetorem. Sed eadem obſervatio non neceſſaria eſt in r littera; ſunt enim verba primo loco r litteram habentia, non minus Latina, quam Græca. Itaque merito auferemus aut amovebimus adſpirationem a Roma, regina, rapa, Rodus.

Z in antiquis libellis modo ſcripta eſt, modo non: ſed pro illa duæ ſſ ponebantur, ut Crotalizo cortaliſſo; malacizo malaciſſo, & his ſimilia. Sed viderint illi, qui cum verbis integris Græcorum uti non erubuerint, erubeſcendum crediderunt litteras Græcas intermiſcere. Nobis ſatius eſt alieno bene uti, quam * noſtro ineleganter.

* Ed. noſtra apponere.

CAPUT SECUNDUM.

Ex Velio Longo iſta deflorata ſunt.

AT, ſi conjunctio fuerit, per t ſcribendum eſt; ut eſt,

At te nocturnis juvat impalleſcere chartis.

ſi præpoſitio, per d: ut eſt,

Fando aliquid ſi forte tuas pervenit ad aures.

Atque, item conjunctio compoſita, per t ſimiliter ſcribenda eſt. Apud, præpoſitio per d ſcribi debet; ſicut, ad patrem, quoniam Veteres ſæpe apud, pro ad uſi ſunt; & duabus ex eis mediis litteris ſublatis, id eſt, p & u, ad, remanet.

Item quit, per t ſcriptum, verbum eſt tertiæ perſonæ, cujus prima eſt queo, ſecunda quis, tertia quit: ex quibus componuntur nequeo, nequis, nequit, inquio, inquis inquit. Per d autem adverbium: ut,

Quid faciat lætas ſegetes; & quæ ex eo componuntur, ut, quicquid, ſiquid, aliquid, numquid, & his ſimilia. Id, per d ſcriptum, pronomen eſt neutri generis, ab eo quod eſt, is, ea, id: per t vero ſignatum, indicat verbum tertiæ perſonæ, ab eo quod eſt, eo, is, it.

Placet etiam Delmatiam ſcribamus, non Dalmatiam; quoniam a * Delminio maxima ejuſdem provinciæ civitate tractum nomen exiſtimatur.

* MS. Delminio.

Feriæ quoque; non fereæ ſcribendæ ſunt; quia apud Antiquos feriæ, non fereæ dicebantur.

Quæ ſit differentia inter auctuarios, & actarios.

Actuarii, & actarii, utrumque dicitur. Sed actuarii nominantur diverſis actibus generaliter occupati: actarii vero ſcriptores tantum dicuntur actorum.

Inter Cilonem & Chilonem.

Item aliud eſt eſſe Cilonem, aliud Chilonem. Cilones, vocantur homines anguſti capitis & longi, & h aſpirationem non habet: Chilones vero cum h aſpiratione ſcripti, a brevioribus labiis homines vocitantur; quod eſt a Græco vocabulo derivatum, παρὰ τὰ χείλη: unde Achillem quoque ferunt eſſe nominatum.

Conjux ſine n putat Niſus Artigraphus eſſe ſcribendum: quoniam in genitivo caſu facit conjugis. Mihi autem videtur non evellendam exinde hanc litteram, qua ſonus enuntiationis exprimitur. Nam quamvis aſſerat non eſſe onerandam ſupervacuis litteris dictionem, ego tamen non fraudandum ſonum exiſtimo ſuis litteris, quibus * integre & plenius auribus intimatur.

* Ed. *integer & plenius.*

CAPUT TERTIUM.

Ex Curtio Valeriano iſta collecta ſunt.

Q, littera tunc recte ponitur, cum eam ſtatim u littera ſequitur, juncta cum alia vocali vel vocalibus diphthongis, ita ut unam ſyllabam faciat, ut: Quirites, quæſtio, quærite. Cætera vero per c ſcribi debent; ut, cujus, Cumæ, & reliqua hujuſmodi. Cum, quando præpoſitio erit, per c ſcribitur; ut eſt illud:

Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

quando autem adverbium eſt, per q ſcribendum. Veteres enim quando, quum dixerunt; ut eſt: Quum navis ex Aſia venerit: cæteraque hujuſmodi adverbia ſimiliter ſcribenda ſunt; ut, quoquumque, ubiquumque.

Hujuſcemodi, per c litteram ſcribendum eſt; Antiqui enim pronominibus ce addebant: ut, hicce, illicce, iſticce: unde ſubtracta eadem noviſſima littera, c relictum eſt; ut, hic, illic, iſtic: ſed hoc in ſolo genitivo caſu articularis pronominis, qui eſt hujuſce, adhuc eadem ſyllaba ce integra manet.

Cur, alii per c ſcribendum putaverunt, dicentes non poſſe q litteram poni, ubi u eſſet ſine alia vocali, ſecundum regulam ſupradictam: alii per q, eo quod originem trahat ab interrogativis adverbiis, quæ ſunt, quando, quorſum. Uſus autem obtinuit, ut cur, per c ſcribatur.

Partubus, & partibus: arcubus, & arcibus, artubus & artibus. Veteres quidem indifferenter ſcripſerunt: nos poſſumus obſervare, ut ab eo quod ſunt partus, id eſt, fœtus, partubus ſcribamus: ab eo autem quod ſunt partes, partibus. Itemque ab eo quod ſunt arcus, arcubus: ab eo autem quod ſunt arces, arcibus: & rurſum ab eo quod ſunt artus, id eſt, membra artubus: ab eo autem quod ſunt artes artibus,

Tres litteræ ſunt apud Græcos ζ. ξ. ψ; ex his in uſum noſtrum tranſtulimus Z; item pro ξ, nos X. utimur: ψ. nullo modo transferri potuit, ſed vis ipſius tranſlata eſt in p ſ: ut quæ per ψ ſcribuntur, per p ſ ſcribamus. In cæteris caſibus; in bis exeunt, aut in pis: ut, Celeps, celibis: auceps, aucupis: cynips, cyniphis.

Diviſionem præterea ſyllabarum ad b ſ, & p ſ pertinentem, ante obſervabimus: quod ubicumque p ſ erunt, dividi non poſſunt: ſed ad ſequentem aut antecedentem ſyllabam applicabuntur, tanquam unius litteræ poteſtatem habeant: apſtinui, aps, & tenui; Apſceſſi, aps & ceſſi, apſcondo, aps & condo. At ubi b ſ fuerint, dividantur neceſſe eſt; ut: obſtupui, obſtupeo, obſum, obſtrepo. Præterea b ſ numquam conjunctas invenies, non enim poſſunt facere ſyllabam, & ſi primam quidem vocalem habeant, fallunt quaſi ipſæ conſonent; ut, trabs, quam dicimus

trabem. Cæterum ſi ante vocalem ponantur, nullo modo enuntiationem capiunt: contra pſ etiam præpoſitæ ſic ſonant, ut apud Græcos ψ.

Eamdem rationem puto obſervandam & in verbis, quæ præterito tempore & futuro incertum eſt p an b habere debeant. Nam ſicut in caſibus nominum p littera in b commutatur, ut eſt celeps, celibis, ita in temporibus quoque verborum e contrario b in p commutatum videmus; ut ſcribo, ſcripſi, ſcripturus: labor, lapſus, lapſurus: nubo, nupſi, nuptura. Z in antiquis libris Latinorum ſcripta non eſt: ſed pro illa, duo ſſ ponebantur, crotalizare, crotaliſſare. Sed viderint illi, * qui cum verbis quibuſdam integris Græcorum uti in Latina lingua non erubuerunt, erubeſcendum crediderunt litteras Græcas intermiſcere. Nam ſatius eſt alienis bene uti, quam noſtra ineleganter apponere.

* MSS. quid.

Præſto nos per o ſcribimus: Veteres per u ſcripſerunt: ſed præſto dicendum eſt, ut, ſedulo, & optato, & ſortito. Inde & præſtolari, non præſtulari. Nec mirum eſt Veteres u littera pro o uſos, nam & o pro u uſi ſunt. Poblicum enim, quod nos publicum, & quod nos culpam, illi colpam dixerunt. Supter per p ſcribendum, non per b. Neglegere per g, non per c ſcribendum. Eutalium, Eupolim & alia hujuſmodi, quidam per y litteram putaverunt, eo quod Græca eſſe dicerent: ſed apud nos y littera nunquam vocali conjungitur.

CAPUT QUARTUM.

Ex † Papiriano iſta collecta ſunt.

† *Hunc grammaticum præter cæteros advocat aliquando Priſcianus.*

Æ Syllaba, quam nunc in fine ſermonis diphthongon ſcribimus, ut, cogitationes magnæ, apud antiquos per ai ſcribebatur, ut eſſet diſtantia genitivorum a dativis. Nam genitivo hanc diviſionem dabant, ut non eſſet diſſyllabus ſimilis dativo: ſed triſyllabus inveniretur; ut, magnai, Aſiai, aulai, * rugai, ferai.

* MS. *frugi. ferai.*

Reliquiæ, & reliqui per c ſcribebantur: ut relicuus, & vacuus, ſic relicui, & vacui: ſic mortuus, & mortui, ſtrenuus, ſtrenui: at nunc reliquiæ, vel exequiæ, per q ſcribuntur.

Cotidie, per c & o dicitur, ut ſcribitur, non per q: quia non a quoto die, ſed a continenti die dictum eſt.

Haud, quando adverbium eſt negandi, d littera terminatur, & aſpiratur in capite: quando autem conjunctio disjunctiva eſt, per t litteram ſine aſpiratione ſcribitur.

Malo per unum l, quod eſt magis volo. Malle, per duo ll, quod eſt magis velle. Nollo per unum l, eſt enim non volo. Nolle, per duo ll, quod eſt non velle. Primo querela apud Antiquos per unum l ſcribebatur, ſicut ſuadela, tutela, candela, corrupiela: quamvis uſus ſibi etiam apud eos vindicaret, ut aliqua in figura diminutivorum per duo ll ſcriberentur: ut, cappella, fabella, tabella. Nunc autem etiam querella per duo l ſcribitur.

Narare per unum r ſcribitur, ut Varroni placet, ſecutus eſt enim Etymologiam nominis ejus, qua gnarus, dicitur quis, qui ſcit & accepit quod loqui debeat. Denique compoſitio verbi ita ſcribitur, ignorare, quod non per duo r, ſed per unum ſcribitur. Ideo & naratio, unum r habere debet.

Quot, quando numerus eſt, per t: quando pronomen, per d ſcribendum eſt. Nam totidem per t ſcribitur, quia numerus eſt.

Quæcumque verba ab s littera incipiunt, ſi compoſita ſint, ut ex præpoſitionem accipiant, ſervata s littera ſcribuntur: ut, ſpecto, expecto: ſalio, exſilio. At cætera verba quæ s in principio non habent, onerari non debent: æſtimo, exiſtimo: acuo, exacuo, agito, exagito.

Prendo dicimus & prehendo; ut hercle & hercule, nihil & nihili. Sed in his verbis, quæ aſpirationem habere debent, hæc obſervari eatenus poterunt, quatenus conſuetudo permiſerit: ſed tamen libellus nos evidenter docet, qui inferius de aſpiratione ſcriptus eſt.

Traps ab eo quod dicitur trabis, & urps, per p debent ſcribi: licet Varro per b ſcribendum putet, quod in reliquis caſibus b habent. Sed tamen cum ψ littera Græca nullo modo transferri potuerit in uſum noſtrum, & vis ejus per p & s litteras ſcribatur, neceſſarium eſt, ut ubi ψ Græcum ſonat apud nos (quod vitari non poteſt) per has litteras ſcribatur, id eſt, ps, licet in obliquis caſibus b habeant: ut, cæleps cælibis, urps urbis: item in aliis ipſam retineat: ut, auceps aucupis. Unde apparet in his caſibus mutare nos debere p & b, in quibus ſe etiam ambæ conſequuntur interpoſita vocali. Hanc etiam regulam ſequitur in φ, quæ & ipſa per p & h conſtat: ut, Cynips, cyniphis, quæ in nominativo caſu p & s, in aliis caſibus per p & h ſcribitur.

Quicquam, in medio per c, non per d, ſcribi debet.

In compoſitione enim plerumque d in c commutatur, ut in præpoſitionibus, accedo, accumulo.

Formoſus ſine n, ſecunda ſyllaba ſcribendum eſt, ut, arenoſus, frondoſus, aquoſus, herboſus: participia vero habent n, ut tonſus, tunſus, menſus, panſus. Antiquorum nulla obſervantia fuit, cum n, an ſine, n ſcriberent, illi enim toſus, tuſus, praſus plerumque ſcribebant.

Y Græcum nos in quibuſdam in u convertimus, ut Cymas, Cumas, cyminum, cuminum: in quibuſdam non vertimus, ut, Syria, Cyriacus, ſymbolum, ſycophanta.

Forſices ſecundum Etymologiam debemus dicere, & ſcribere: ut ſi a filo dicamus, ſ debeamus ponere, ut forſices, quæ ſunt ſartorum; & ſi a pilo, per p, ut forpices, quæ ſunt tonſorum: ſi a capiendo, per c, ut forcipes, eo quod formum capiant, quæ ſunt fabrorum; formum enim dixerunt Antiqui calidum, unde eſt formoſus.

Vulgus, vultum, parvum, torvum, ſunt qui putant per duo u ſcribi non debere: quod ſimilis vocalis vocali adjuncta, non ſolum non cohæreat, ſed etiam ſyllabam augeat; ut eſt vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus, perſpicuus; & in verbis, metuunt, tribuunt, ſtatuunt. Sed Velius Longus per rationem præſumptam decipi eos putat, quod primitivus, & adoptivus, & nominativus, & alia per u & o ſcribantur. Nam aliter ſcribere, & aliter pronuntiare vecordis eſt. Cum enim per o ſcribant, per u enuntiant. Præterea qui contra ſentiunt, non reſpexerunt unum u toties conſonantis vim habere, quoties pro conſonante ponitur, quod apud Græcos Digammon vocatur: ac ſic fieri, ut nominativus duas quidem u litteras habeat, ſed priorem pro conſonante, poſteriorem pro vocali ſcilicet poſitam. Sic & Donatus dicit, quoties u & i, ſeu ſibi, ſeu aliis vocalibus præponuntur, loco habendas eſſe conſonantium. Hiemps, ut * Cæcilio videtur, p habere propter m litteram non debet: quod ſatis ſine ea littera m ſonet; vel quod per omnes caſus ne

* MS. *Sellio.*

veſtigium quidem illius appareat. Sumpſi autem quæritur an poſſit ſine p littera, ut hiemps ſonare: ſed quia & in alia declinatione p reſpondit, cum dicimus ſumptus, ſumpturus, neceſſario per p ſcribi debet.

A, & ab, & abs, & au præpoſitiones unius generis ſunt: velut cum dicimus, a me, ab illo, abſtuli, aufugi. Sed obſervandum, ut tunc ab præpoſitio ſcribatur, quotiens parti cuilibet orationis conjungitur, quæ a vocali incipiat, ne dictio multis conſonantibus oneretur. Si vero a conſonante pars aliqua, cui præponitur, incipiat, non eſt ponenda ab præpoſitio, ſed a ſolum; ut a fratre, a vicino, ab homine, ab urbe. Abs vero apud nos nominibus, cum quibus in * compoſitione venit, reſpuenda eſt; ut eſt, ab urbe venio, non abs urbe venio. Nam in compoſitione non eſt evitanda; ut abſcondo, abſtineo. Au quoque his præponenda eſt, quæ a conſonantibus incipiunt.

* MS. concluſione.

In præpoſitio ſi compoſita ſit, & p, aut b, vel m, ſequatur, n in m convertit; ut improbus, imbuit, immutat. Quoties vero g illam ſequitur, n amittit; ut, ignarus, ignotus; nam gnarus, & gnotus ſimplices ſunt.

Ad præpoſitio interdum retinet d litteram; ut, adfert, adſuit: interdum variat, ut, ammonet, amminiculum. Plerumque evenit, ut conſonantes quædam verborum aut vocabulorum conjunctæ huic præpoſitioni, mutentur; quando autem fiat, quando non, ſono internoſcemus. Accedo duo cc, attuli duo tt, ut, aſſiduus duo ſſ, appareo duo pp, alligo duo ll, annuo duo nn. Eſt etiam ubi neceſſe eſt hanc litteram interire, id eſt, d, ut, aſpiro, aſpicio; nulla enim conſonans per d intercedit, ſed omnino d deperit.

Ex præpoſitio ſequentibus b, d, g, l, m, n, litteris, & u & i, cum pro conſonantibus ſunt, x litteram ammittit, ut, ebibit, edidit, egreſſit, eluſit, emicuit, enarravit: ſequente vero f, noſtra conſuetudine in eamdem litteram mutat, ut effundo.

Ob præpoſitio interdum ponitur plena, ut eſt, obire, oberrare: interdum in eamdem litteram tranſit, a qua ſequens ſermo incipit, ut offulſit, ommutuit, oppoſuit: ſequente vero, u, loco conſonantis poſita, integra cuſtoditur, ut, obverſus, obvius.

Sub præpoſitio, ut ſuperior, interdum b litteram ſervat, ut, ſubire, ſubeſſe, ſubauſcultare: interdum mutat in eadem litteram, a qua ſequens inchoat verbum, ut ſufficit, ſuffigit, ſummovit, ſumminiſtrat, ſupponit, ſupprimit, ſuggerit: ſequente r littera integra manet, ut, ſubrado, ſubremigo, ſubrideo, nec unquam ſequente r littera corrumpitur.

B in s mutatur, ſequentibus t & c, ut, ſuſtulit, ſuſcepit.

De præpoſitio aut plena in compoſitionibus ponitur, ut deducere, demonſtrare, detrudere. aut correptione e litteræ corrumpitur, ut, deorſum. Nam quod in i litteram tranſit, ut eſt:

Aera dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras,

non eſt a præpoſitione de, ſed dis, ut, diſtraho, diſpereo.

Dis præpoſitio ſequentem litteram s non amittit, ut, diſpicio: ſequentibus vero b, d, g, l, m, n, r, amittit, ut dibucinat, diducit, digerit, dilacerat, dimovet, dinoſcit, diripit. Interdum s littera, ſequente r, in eamdem litteram mutatur, ut dirumpo: ſequente f, conſuetudine in eamdem mutat litteram, ut diffundo.

Re præpoſitio non tantum plena præponitur quibuſdam partibus orationis, ut, removet, refricat, reſpirat: ſed & d litteram aſſumit, ut eſt, redire, redolere. Sed interdum d littera geminatur, quotiens ab eadem littera ſequens incipit ſyllaba, & una pars orationis expletur, ut, reddere dicimus, geminata d; reducere autem ſimplici utimur.

Trans præpoſitio, interdum plena eſt, ut, tranſtulit, tranſactum, tranſeo, tranſitus: interdum minuitur, ut, trajicit, traducit.

Sine præpoſitio interdum aſsumptione litteræ d, corrumpitur: ut, ſeditio, ſedulo.

Pro præpoſitio, cum ſit naturaliter longa, interdum in compoſitione corrumpitur, partim correptione; ut, proavus: partim aſſumptione litteræ d, ut, prodeſt, proditus, prodigus: interdum integra eſt & ipſa, & pars cui conjungitur, ut, procuro. Sequentibus i & u, cum pro conſonantibus ſunt, nonnunquam litteram perdit, aut mutat: ut, providens: aut adſumit, aut corripitur: ut, profertur.

Circum præpoſitio, ſequentibus vocalibus, m litteram in enuntiatione amittit, in ſcriptura ſervat: ſed cum i & u vocales loco conſonantium poſitæ ſequuntur, & ſcribitur, & enuntiatur; ut, circumvenit, circumjacet.

Ante præpoſitio, interdum integra manet: ut anteactum, antevenit, antecedit: interdum mutatione in i litteram corrumpitur: ut, antiſtat, anticipat.

Inter præpoſitio, in una voce ſequente l littera, r in eamdem mutat: ut, intellego: cæteris litteris ſequentibus vocalibus, pro voce integra manet: ut, interius.

Cujus, & cui pronomina per q ſcribebantur: nos autem & ad brevitatem feſtinavimus ſcribendi, & illam pinguedinem limare maluimus.

Accerſo per c, & arceſſo per r: ſed accerſo ſignificat advoco: arceſſo, repello prohibeo.

Coqui, Gratus Artigraphus per c primam ſyllabam, ſecundam per q ſcribendam putavit; non enim dicimus cocere, ſed coquere; ut, Virgilius,

Apricis coquitur vindemia ſaxis.

V, littera in quibuſdam partibus orationis vitioſe inſeritur, ut in eo quod eſt urguere; urgere enim dicimus, non urguere. Virgil. Urgentur pœnis, ſine u poſitum eſt. Et illud,

Ungere tela manu, ferrumque armare veneno.

Nam quominus unguo debeat dici, evidenter apparet: quod nullum verbum eſt vo terminatum, ſive junctim, ſive ſolute, ut non eamdem u ſervet in præterito; ut, volvo, volvi: eruo, erui: Ungo vero, non ungui, ſed unxi facit: quomodo pingo, pinxi: & tamen non utique nomini, quod hinc fingitur, ſic inſertam videmus u litteram; ut evelli non poſſit, ſicut apud eumdem Virgilium,

Et pingues unguine tædas; & in conſuetudine uſurpatum unguentum dicitur: quod tamen ſine u debet ſcribi.

Leproſi, a pruritu nimio ipſius ſcabiei dicti ſunt, & ideo per p ſcribi debent.

Mille numerus, a quibuſdam per unum l ſcribitur: quod milia dicimus, non millia: alii melius per duo ll, exiſtimant ſcribendum.

CAPUT QUINTUM.

Ex Adamantio Martyrio de u & b.

VA, ſyllaba præfulgens in capite nominis, per u vocalem loco poſitam conſonantis ſcribetur: quoniam apud Latinos hæc littera plus valet, quam b muta, quia & vocalis eſt: & dum craſſiorem exprimit ſonum, tranſit in conſonantium poteſtatem: ut Vates, vanus, vagus, validus, vacuus: exceptis baſio, balineo, & baculo, a quo bacillus naſcitur diminutivus. † Illa quoque nomina, quorum ſecunda ſyllaba in a litteram deſinit, per b mutam ſcribentur; ut, balathro ἄσωτος, balatus, βληχηθμὸς, baratrum, barbarus, ac talia.

† *Vide Ludovici Carionis commentarium. II. cap. II.*

Ve correpta, nominis principium obſidens, u digammon ſimiliter habebit in ſcriptura; ut, venenum, vena, verecundus, venerabilis, vetus, vehemens, vehiculum: ita tamen, ſi non ab adverbio, quod eſt bene, compoſitionem habuerint nomina. Hæc namque per b mutam notabuntur, eo quod adverbium bene per b mutam ſcribi ratio regularis compellit hac de cauſa: quia conſtat quædam adverbia a nomine venire; & ſi nominis dativus caſus ſingularis in o deſinat, ultima o littera in e tam brevem, quam longam converſa facit adverbium; ut, doctus, docti, docto, docte: malus, mali, malo, male. Ergo & bonus, boni, bono, bone debuit facere. Sed ne vocativus caſus non adverbium putetur; ut eſt, O bone vir, viſum eſt etiam penultimam o litteram in e convertere: ut hoc adverbium, illud nomen indicet. Igitur a bono factum eſt adverbium bene. Bonum vero per hanc litteram ſignificari, monſtrabunt ſequentia. Itaque ſi ab adverbio, quod eſt bene, compoſita fuerint nomina, per b mutam ſcribuntur: ut, benignus, benevolus, beneficus, dumtaxat a benefaciendo; nam a veneno per u ſcribi nullus ignorat.

Meminerimus tamen beatum a ſuperiore abhorrere regula, quod primam ſyllabam nulla ſequitur conſonans. Et quoniam huic opponitur regulæ vehemens, & vehiculum, ammonemus hoc facere aſpirationem, ut in multis; hic quoque u prælatam videmus, quam poni pro conſonante poſſibile eſt.

Væ diphthongus ſive ſola eſt; ut, væ miſero mihi ſive cum nomine componit uſus; ut væſanus per u digammon ſcribitur.

Ve producta, ſimiliter in capite nominis conſtituta, ſi quidem maſculini vel neutri generis erunt nomina, in quibus hæc præpoſita ſyllaba, per u vocalem pro conſonante ſignabitur; ut, venator, velum, verum, venabulum. Si vero erunt fœminina tantummodo, quorum origo a maſculino genere venire non cernitur, per b mutam ſcribentur; ut, beſica, belua, beſtia: ita tamen, ſi non duarum fuerint ſyllabarum, nam mutabunt ſcripturam: ut, vena, veſpa, & his ſimilia: His quoque opponitur Beta, quam Græci τεῦτλον appellant: quoniam in Græco idem genus obſervari non potuit.

Præterea quærimus, cur veritas, & fæminini generis exiſtens, & ſuperans diſſyllaborum * menſuram, per u, non per b ſcribatur. Sed dicimus, quod non eſt primæ nomen poſitionis, ſed deſcendit a mobili genere; eſt enim verus, vera, verum, ex quo naſcitur appellativum, veritas; & ideo primiformis ſui regulam neceſſario defendit. Simili modo & Venatrix, maſculini ſui originem ſequitur.

* Ed. *natura.*

Vi longa, vel brevis, nomini præbens initium, ſi a numero bis, id eſt ſecundo, compoſita fuerit, per b mutam ſcribetur; diſcretionis enim gratia, bis numerus per hanc litteram ſcribitur, ut ſeparetur a nomine monoſyllabo, quod eſt vis, & neceſſitatem ſignificat; veluti, biceps, bilinguis, biformis, bipatens, biennium, bimum, biga, biduum, bicolor, bipennis, bijugum: ac talia. Si autem pura remaneant numero, u traductam in conſonantium poteſtatem habebunt poſitam; ut, victor, vinum, vitis, victus, vinitor, vita, vidua, vipera, viator, vitiſator; præter bitumen, quod neutri generis conſiſtens, numerum diſſyllaborum exceſſit. Bile etiam diſcretionis cauſa dicitur. Nam ſi fel ſignificat, per b mutam: ſi abjectum aliquid, ac parvi pretii, per u ſcribetur. Bibula autem a verbo, quod eſt bibo, traducitur, cujus poſtea regulas dabimus.

Vo brevis, vel producta, ſervans principium nominis, per u litteram, vocalis amiſſa poteſtate, ſcribetur; ut, voluntas, vorago, vocabulum, vomitus, vorum: bono tantummodo regulam ſuperante, eo quod in tria genera diſpartitum ſit, cum prædictorum nihil figuram mobilium recipiat.

Bu, ſeu producta, ſeu correpta fuerit, præpoſitam b mutam habebit; ut, buxus, buſo, buſtum, buccina, bucula, & hujuſcemodi omnia; nullo enim modo poterat ipſa ſibi u littera præponi, non conjuncta etiam aliæ conſonanti in prima ſyllaba: cum tamen diſſimilis continuo littera fuerit ſubſecuta; ut, vultus, vulgus, Vulcanus, per u digammon ſcribentur. Nam ſi prima ſyllaba deſinat in conſonantem, ex qua etiam ſecunda incipiat, b mutam retinet in ſcriptura; ut, bucca, bulla, & ſimilia.

Vac, ſyllaba, quoties præpoſita fuerit, u vocalem habet pro conſonante; ut, vacca; id eſt, jumentum: vaccinium, ſcilicet flos. Nam Bacchus, & bacha, bacchar, per b ſcribenda ſunt.

Bec, & Bic, ſyllabas cognovi deficere.

Boc, unum barbarum didici, ut eſt, Bocchos, quod b mutam habere cognovi in ſcriptura. Et ſciendum, quod nomina peregrina, ſi trahantur ad Latinum ſermonem, b mutam ſibi plerumque defendunt. Ideo autem diximus plerumque, quia ſunt quæ Latinis regulis ſerviunt; ut, Maſſiva; hoc enim nomen, licet barbarum eſſe conſtet, tamen regulam Latinam in ſcriptura conſervat, quam ſuus locus monſtrabit.

Buc ſyllabam in uno reperi ſolummodo nomine, hoc eſt bucca, quod per b mutam ſcribitur.

Val, prima ſyllaba, ſi quidem l littera fuerit conſecuta, per u ſcribetur; ut valles, & vallum; nam balæna & balliſtra, per b ſcribenda ſunt. Si vero l non ſequatur littera, per b mutam ſignabitur; ut, balteus, balbus, balvæ, id eſt, januæ: præter adverbium valde, eo quod per detractionem i litteræ, dictum eſſe non dubium eſt; valide, enim integra dictio conſiſtit, ut arbitror: & hoc namque evenit de nomine; facit enim validus, validi, valido: ergo valide adverbium facere debet. Unde ſi voluerimus incorruptam emittere dictionem, primæ ſyllabarum ſubjaceat regulæ.

Vel, ſyllaba ſi quidem ſola permaneat, erit conjunctio disjunctiva, quæ per v omnifariam ſcribetur: ſi vero caput fuerit nominis, b mutam habeat in ſcriptura; ut, bellum, belliſſimum, & bellaria: præter vellus, diſcretionis gratia. Nam ſi per u vellus ſcribatur, genere neutro, ac declinatione tertia nuncupetur, ut lanam ſignificet, hoc vellus enim, hujus velleris facit: ſi autem per b

mutam notetur, genere maſculino ac declinatione ſecunda declinabitur, ut ſcitum denuntiet: hic enim bellus, hujus belli, id eſt, ſcitus, vel jocoſus, per caſus declinabitur.

Vil, ſyllaba ſi fuerit antecedens, u vocalem habebit pro conſonante; ut, villus veſtimenti: villa, id eſt, poſſeſſio.

Vide Ludovici Carionis antiquarum lectionum Commentarium l. 1. c. 11.

Bam etiam vocalibus aliis intervenientibus in prima ſyllaba nullius nominis enuntiari cognovi: niſi in gloſſematibus, bammum, ὀξυγάρον, atque bambalo, ψελλιστής: quæ per, b, mutam ſcribuntur.

Van, & Ven, & Vin, ſyllabæ, u vocalem habebunt pro conſonante; ut, vannus, ventus, vindicta.

Vap, præfinita ſyllaba, u vocalem habebit pro conſonante; ut, vappa, ὑδαρής. Alias vocales inter u & p collocatas inveni deficere.

Bar, cum incipit ſyllaba, b mutam habebit poſitam: ut, barrus ἐλέφας, bardus ἀναίσθητος, bargus ἀφυής, barba. Excipitur nomen proprium Varro tantummodo.

Ver, & Vir, ſyllabæ longæ vel breves, u vocalem loco poſitam conſonantis habebunt; ut, vertex, virgiliæ πλειάδες, verbum, virus, virga, virgo, virtus, virbius. Excipitur ab hac regula tantummodo berna, quod nomen licet ego invenerim per u ſcriptum: tamen quia inluſtris memoriæ audivi Mennonium, hominem omnis facundiæ judicem, ſe dicentem de hoc reprehenſum a Romano quodam diſertiſſimo, quod per hanc enuntiaverit litteram. Nos quoque notamus, ac tentamus rationem reddere, quaſi diverſitatis cauſa: ſi enim berna, domi genitum ſignificet, id eſt ὁ οἰκογενής, commune eſt duum generum ſecundum Veteres, trium vero ſecundum meam ſententiam; & per b mutam ſcribetur. Si vero temporale quoddam denuntiet, erit mobile, a vere namque vernus, verna, vernum fit, ut ſi quis dicat, vernus ſol, verna hirundo, vernum tempus; & u, ſicut prototypon ejus, in ſcriptura tenebit. His ita ſe habentibus, poſſumus etiam intelligere bernam dictum eſſe eum, qui in bonis hereditariis natus eſt. Bona vero per b litteram ſcribi ſupradicta ratio demonſtrat.

Vide Pithoei adverſariorum lib. 1. cap. 6.

Vor, ſyllabam neque brevem neque longam in Latino ſermone, ulli inveni præpoſitam nomini, niſi vortex, pro eo quod eſt vertex; ſicuti volnus Antiquos figuraſſe meminimus.

Bur ſimiliter cognovi deficere, præter hoc, quod in proprio dicimus nomine, id eſt, burra; quod etiam per b mutam ſcriptum eſſe ſecundum regulam novimus in ſupradictis expoſitam.

Bes longam ſimiliter nomen monoſyllabum reperi; ſignificat autem uncias octo; quod b mutam tenere conſuetudo tradidit in ſcriptura, brevem invenire non potui. Nam veſper, veſtis, ac ſimilia, licet per u vocalem pro conſonante ſcribantur, tamen juxta rationem ſupradictam, ubi fecimus bes longam, debent per v ſcribi: quoniam s littera ſequenti ſyllabæ ſine dubio jungitur.

Vos, ſi pronomen fuerit, in monoſyllaba per u litteram ſcribitur: cum vero diſſyllabum fuerit, id eſt, vobis, prima ſyllaba per v, ſecunda per b ſcribetur: quando autem jumenti nomen invenitur, ut eſt, Procumbit humi bos, b mutam habebit in monoſyllabo nominativi & vocativi caſus. Cum vero per alios caſus cœperit geminari, in prima ſyllaba b continet, in ſecunda u; ut, bovis, bovi, bovem, a bove, ſicut in ſupradicto pronomine variatis contrario litteris conſtat effectum.

Bat, in uno tantum reperi nomine generis neutri, pluraliter enuntiato, id eſt, battualia, quæ vulgo battalia dicuntur, quæ b mutam habere cognovimus, exercitationes autem militum vel gladiatorum ſignificant: inde etiam Battuatores τοὺς βατευτὰς dici puto.

Vit, per u ſcribitur; ut, vita, vix, & vox, monoſyllabas didici tantummodo quæ per u litteram ſcribantur. Alias vocales x quidem litteræ antepoſitas, b autem litteræ cohærentes, Latina neſcit omnino facundia.

CAPUT SEXTUM.

De Mediis ſyllabis ejuſdem Adamantii Martyrii.

DE ſyllabis in capitibus nominum poſitis (quantum potuimus,) ſine prætermiſſione tractavimus. Notum enim omnibus eſſe credo, quia neceſſe eſt b litteram ſyllabæ præpoſitam, ſi conſonans fuerit conſecuta in quacumque dictione, eam ſine dubio ſcribi; ut blandus, gibbus, κυφός, braveium, latebræ, tenebræ, atque omnia talia. Nunc rationabiliter mediæ ſyllabæ noſtrum ſortientur laborem.

Va, ſyllaba, in medio nominis poſita, per u ſcribetur; ut avarus, calvare, præter carbaſum, quod nomen Græcum magis quam Latinum arbitror. Ambages enim per b mutam notatur: aut quod præpoſita eſt m littera: aut quod ex duobus corruptis nomen arbitramur compoſitum, quaſi amboactæ; unde dicitur etiam ambire. Ergo compoſita, vel appellativa, vel traductitia, ſive factitia, id eſt, quæ ex aliis facta ſunt, notare debemus, ut ſequantur prototypa, id eſt primas poſitiones; ut, novus, novalis, rivus, rivalis; & dirivativa ab Alba, Albanus; a ſylva, ſylvanus; a privo, privatum; a libo, libatum vel inlibatum.

Ve correpta, ſive ſola fuerit, ſive adjuncta conſonanti, per u vocalem, loco poſitam conſonantis notetur; ut, juvenis, alveus, fovea, advena, juvencus, caverna, noverca, & adverſus præpoſitio, præter trabeam. Gubernator enim licet per b mutam ſcribatur, tamen hoc nomen arbitror a guberno verbo figuratum conſiſtere; cujus regulas poſtea meditabitur, cum ad tractatum b litteræ trifariam in nomine poſitæ venerimus: ita tamen, ſi non diminutiva nomina, vel derivativa fuerint. Illa enim (ſicut ſuperius diximus) prototypa ſua ſequentur; ut, liber, libertus, libellus: vel imber, hibernus: flabrum, flabellum: tabula, tabella: taberna, tabernaculum: bellator, imbellis vel imbecillis: fabula, fabella; quæ omnia per b mutam, ceu primiformia, ſcribentur certiſſime.

Be producta, per b mutam omnifariam ſcribetur; ut, verbena, rubeta, ambeſum, habena. Excipitur avena, quæ ſignificat tibiam, vel ſtipulam, diſcretionis gratia. Nam ſeverus, quia a ſævo venit, poſteritatis cauſa, ve ſyllabæ conſequitur regulam.

Vi, brevis, per u vocalem habentem vim conſonantis, ſcribetur; ut, Favius, Flavius, avidus, fluvius, civitas, favilla, provincia, exuviæ, manuviæ, oblivium, diluvium, ſuavium, lividum, ſinpuvium, εἶδος σκεύους ἱερατικοῦ; præter obitum nomen, & ſubito, atque obiter adverbia: quæ ob, & ſub, ut pote præpoſitiones, Antiquos puto in ſcriptura ſervaſſe, b litteram non mediæ, ſed primæ adjungentes ſyllabæ. Virbius eſt abſtractus a regula, quo-

niam virum bis factum eſſe memorant: quem numerum per b mutam ſcribi antedicta declarant; quidam virum bonum: alii vero virbium, tanquam ſit ἥρω εὐσεβικόν; alii deum eſſe qui viribus præeſt, interpretantur. Præterea notatur ambiguus, namque m ſemivocali præpoſita in una eademque dictione, numquam u littera pro conſonante ſequitur. Huic opponitur quamvis: ſed hoc videtur eſſe compoſitum, cum poſterior vis ſyllaba ſubjungitur plurimis: ut quovis, quorumvis, utrumvis, ac talia.

Obſervandum tamen, ne es pura ſyllaba terminaverit nomina. Si enim fuerint ita enuntiata, per b mutam mediæ ſyllabæ ſine dubio ſcribentur; ut abies, ſcabies, rabies, at hæc quoque ſpecies bipertita conſiſtit. Nam ſi triſyllaborum majorem habuerit numerum, per u neceſſario notabitur; ut, illuvies, proluvies, ingluvies, ſubluvies.

Lis ſyllaba terminata, per b mutam ſcribi compulit nomina; ut, nobilis, mobilis, laudabilis, mirabilis, debilis, habilis, effabilis: exceptis ſervili, civili & ovile: quæ a ſervo, a cive, atque ove, & a vis ſyllaba poſteritatis deducunt originem, cujus poſtea regulas meditabimur. Licet enim habitus, excubiæ; probitas, arbitrium, dubium, ac talia, per b mutam ſcribantur: tamen hac de cauſa fit, quoniam a verbis figurata conſiſtunt. Et ſciendum, quod quæcumque nomina cum verbis habent ſocietatem, verborum regulis, quas poſtea loco ſuo dederimus, ipſa quoque neceſſario ſubjacebunt.

Bi, longa, ſi penultima fuerit, per b mutam ſcribetur; ut, libido, rubigo, tibicen, ambitus, concubina, cubile. Sed hoc etiam manifeſtamus, quod harum, quædam in transfiguratione corripiuntur: ut, Tubicen, tibia, cubile, cubitus, vel connubium: quæ licet vim longarum amiſerint, tamen eamdem ſcripturam & in derivationibus deſiderant cuſtodire. Sciendum præterea, quia ſi in compoſitis nominibus, in penultima, vel in antepenultima ſede, vi longa inciderit ſyllaba, per u vocalem pro conſonante ſcribetur, ut, invitus, divigenus, Lavinia privilegium, ac talia. Privignum etiam huic regulæ inſervire non dubito: quod per detractionem e litteræ dici puto: privigenum enim integram magis eſſe dictionem noſter animus arbitratur.

Ammonemus quoque, quod in derivativis hic etiam, ſicut ubique, ſpectavimus primiformium regulas; ut, cervix, cervicale; pulvis, pulvinarium: quas a poſteritate ſyllabæ venientes paulo poſt retegemus. Hanc regularum diviſionem confirmat ſcriptura convivii; nam diſſimili tempore vivii ſyllabæ conſtitutæ notantur ſimiliter: quia prior, id eſt, antepenultima longa eſt; & ſpeciem regulæ meruit paulo ante memoratæ, ubi meminimus vi longam in antepenultima ſede conſtitutam, per u vocalem habentem vim conſonantis neceſſario ſcribi: manens altera brevis, ſupradictæ ſerviet regulæ, ubi diximus, vi brevem in medio nominis poſitam, per u vocalem notari. Regulam ego abſurde non arbitror eſſe diviſam.

Vo, ſyllaba, longa vel brevis, in medio nominis poſita, per u ſcribetur; ut, Advocatus, frivolus, devotus, Favonium, divortium. Abortu & ſubole, regulam propter præpoſitiones (ut puto) negantibus.

Bu ſyllaba per b mutam notetur certiſſime; ut tribunal, robuſtus, vocabulum, ſtabulum, ebulum, veſtibulum, cunabulum, moribundus, furibundus, atque omnia talia. Avunculo tamen minus regulæ connumerato; ideoque formam diminutivi, vel derivativi ſervare minime dubitatur, & quaſi venire ab avo demonſtratur. Avum vero per u digammon ſcribi ſuus locus monſtravit. Hæc de mediis ſyllabis.

CAPUT SEPTIMUM.

Item ejuſdem Martyrii de ultimis ſyllabis.

Reliquum eſt ultimis nominum ſyllabis imponere ſtudium.

Va ſyllaba nominis terminata, ſi quidem l antelata littera, vel vocalis natura longa in penultima fuerit, per u ſcribetur: ſilva, malva, ulva, vulva, clava, uva, ſtiva, oliva, ſaliva: præter balbas, ſi tamen prior ſyllaba per b mutam ſcribetur, diſcretionis gratia; ideo ne non fores, ſed ineffabile vocis denuntiet. Nam ſi per b mutam enuntias, θύρας, ἢ τὰς πύλας ἀμφιθύρους, ſignificabit, per u digammon ultima ſcilicet ſyllaba, de qua & nunc loquimur, ſcribetur. Tavellas ſignificat. Perſius, Balva de nare locutus, ſi vero hæc, id eſt, l, non præfulgeat littera, & una vocalis natura longa non erit penultima, b muta decenter in ſcriptura tenebit locum: ita tamen, ſi non a maſculino genere nomina fuerint figurata: ut, herba, tuba, turba, larba. δαιμόνιος, barba, obba ποτήριον, gleba, pronuba orba. Excipiuntur caterva, Minerva, quæ diſſyllaborum hujus regulæ ſuperant numerum, habent longam poſitione penultimam.

Ve ſyllaba correpta, per u ſine dubio ſcribetur, ſive a ſe oriantur nomina, ſeu ab aliis veniant; ut conclave, ſuave, ſive, quidve, atque his ſimilia.

Bi non inveni terminatam, niſi in pronominibus dativi caſus, & in adverbiis, quæ per b mutam omnifariam ſcribuntur: ut, tibi, ſibi, ubi, ibi, & in pluralibus, nobis, vobis. Et ſemel ſciendum, quod quæcumque nomina, ſive pronomina in dativo caſu ſingulari vel plurali b litteram habeant, in alio caſu penitus eadem non fulgente littera per b mutam ſcribentur; ut, omnibus, ſimilibus, pluribus, ac talia.

Bo ſyllaba definita, per b mutam ſcribetur; ut, turbo, orbo, bubo, & tabo; licet per ablativum caſum enuntietur: excepto pavone ſolummodo.

Bal ſyllaba terminata, per b mutam ſcribetur, quæ in barbaris nominibus, aut Latinis nos novimus inveniſſe; ut, Hannibal, Haſdrubal. Alias vocales inter b & l conlocatas reperire non potui.

Bam & bem ſyllabas, cum aliis vocalibus in nominativo caſu a Latino ſermone abhorrere cognovimus, excepto novem; ſignificat autem indeclinabilem numerum, qui per u ſcribitur: notatis etiam quibuſdam neutralibus, quæ poſtmodum aliis ſubjiciemus generibus.

Bar, & ber, ſyllabæ terminatæ, per b mutam ſcribentur, ſi diſſyllaborum non egrediantur numerum, quorum naturaliter longa minime carebit penultima: id eſt, ſi non fuerit triſſyllaba, quæ naturalem longam non habebit penultimam; ut, jubar, liber, imber, uber, faber, ſuber, Calaber, Mulciber. Si enim triſſyllaba fuerint neutri generis, quæ longam penultimam naturaliter habebunt, per u vocalem loco poſitam conſonantis notabuntur; ut, cadaver, papaver, & ſimilia. Nam pulver, licet ſit diſſyllabum: tamen Antiqui, duplicem nominativum enuntiare maluerunt; non ſolum enim pulver, ſed etiam pulvis dixerunt; hac de cauſa per u ſcribitur.

Vir per v vocalem vim conſonantis habentem ſcribitur; ut, Semivir, Triumvir, licet compoſita, non ſimplicia ſint.

Vor, per u notetur; ut, livor, & Mavors (ſi tamen hoc nomen in hac parte poni neceſſarium ducimus, quidam enim non ſolum Mars, ſed etiam Mavors, unde & Mavortia dici volunt) excepto arbore, quia nuncupatur & arbo, quæ per b mutam ſcribi docuit conſuetudo. Nam labor, favor, fervor, pavor, ex verbo figurata, verbi quoque non abnegant regulam.

Bur, ſyllaba terminata, b mutam in ſcriptura tenebunt; ut, ebur, robur.

Ves brevis definitaque ſyllaba, per u vocalem pro conſonante ſcribitur; ut, dives.

Bes longa cum fuerint terminata, b mutam tenebunt in ſcriptura; ut, labes, tabes, pubes, nubes: quamvis nubis quidam nominativum enuntiare maluerunt.

Vis per u vocalem loco poſitam conſonantis ſcribitur ut; civis, nivis, clavis, gravis, pulvis, ſuavis. Licet enim ſcrobis, & orbis per b mutam ſcribantur: hoc tamen hac de cauſa, quoniam quidam nominativum ſingularem fine i littera enuntiare voluerunt.

Bos per b mutam; ut arbos, ſicut ſuperius meminiſſe cognoſcimur.

Bus ſiquidem maſculini generis tantum nomina fuerint, per b mutam ſcribentur; ut, cibus, nebus, morbus, rubus, globus, nimbus, lembus, lumbus; nervo notato ſolummodo: quia ſi illi e longa fuerit præpoſita, faciet verbum. Enervo enim ἐκνευρίζω, poſitio verbi dicitur; cujus rationem, cum de verbo locuti fuerimus, maturabimus reddere.

Obſervabimus tamen, ſi diſſyllaborum non egreſſa fuerint numerum, aut penultimam ex una vocali naturaliter longam minus habeant, non mutabunt ſcripturam; ut, rivus, clivus, acervus, nominativus, & cæteri. Sed quia corœbus ſupergreditur numerum diſſyllaborum, per b mutam notatur. Sciendum autem, quod ideo hanc litteram tenuit in ſcriptura, vel quia peregrinum nomen, minimeque Latinum exiſtit: vel quod penultimam longam non ex una vocali, ſed ex diphthongo meruit. Si vero mobilia, vel promiſcua fuerint, per u vocalem loco poſitam conſonantis ſcribentur; ut, novus, nova, novum: ſævus, ſæva, ſævum: cervus, cerva; curvus, curva, curvum: torvus, torva, torvum: & clavus, clava, licet aliam per genera ſignificationem ſuſcipiant: avus, ava: cervus, cerva: flavus, flava: quam ſimiliter alter intellectus ſequitur, niſi fæmininum diſcretionis gratia per b mutam voluerimus ſcribere: calvus, calva, & corvus, promiſcuum: & hic & hæc clavus alterum per genus ſignificant. Orbo, gibbo, probo, ſubductis a regula, & albo diſcretionis gratia; nam cum ventrem ſignificat, per digammon u: cum colorem, per b mutam ſcribetur certiſſime.

Sciendum ſimiliter, quod hic quoque diſſyllaborum ſuperantia numerum, eamdem ſcripturam retineant; ut ſuperbus, ſuperba, ſuperbum: acerbus, acerba, acerbum: & palumbus, promiſcue, licet Virgilius fœminino genere extulerit,

Nec tamen interea raucæ tua cura palumbæ.

Excipitur protervus; nam laſcivus per u ſcribitur: quoniam longam naturaliter penultimam tenuit.

Et ſciendum, quod ſive erunt diſſyllaba, ſive hunc ampliaverint numerum, ſive unius, ſive trium generum fuerint, ſi ſecundam ab ultima longam habeant, omnia per u vocalem pro conſonante ſcribentur; ut, rivus, clivus, flavus, poſitivus, comparativus, & alia.

Meminerimus tamen, quod mobilium nominum fæminina, neutraque genera, ſimilem maſculinorum ſuorum ſcripturam ſuſcipiunt; ut, flavus, flava, flavum: albus, alba, album, ac talia. Sed non omnia in bus deſinentia exiſtunt mobilia, ſicut in principio hujus regulæ genera dividentes nos diſſeruiſſe meminimus, quædam enim maſculini generis inveniuntur ſolummodo; ut, cibus, nimbus: quædam maſculini & fæminini; ut, cervus, cerva: quædam neutra, ut, ævum.

Sciendumque eſt, quod neutra, quæ a poſteritatibus ſyllabæ non veniunt, per u digammon ſcribentur; ut, ovum, arvum, hervum: excepto libo, id eſt [illegible]. Verbi enim ultima ſyllaba per b mutam ſcribitur hac de cauſa, quod a verbere dictum eſſe Veteres exiſtimarunt, cujus rationem in antelatis tradidiſſe cognoſcimur.

Vax, & vex, & vix unum tantummodo nomen per unamquamque ſyllabam reperi terminatum, ut, vivax, vibex, vervex, cervix: quorum mediam per b mutam: quæ vero utrinque vel extrinſecus ſunt, ſemper per u ſignificari cognovimus. Reliquas ab his conſonantibus inſertas vocales Latinum minus * accipit eloquium. Ea vero, quorum ſolutio ſuperius compromiſſa eſt, in tractatu ſequenti de b littera trifariam in nomine poſita, congrua declinatione pateſient.

* MS. abſcidit.

CAPUT OCTAVUM.

Ejuſdem Adamantii Martyrii de b littera trifariam in nomine poſita.

DE b littera trifariam in nomine poſita, quantum poſſibilititaris fuerit, ſufficienter (ut puto) tractavimus. Ab expoſitis enim recte jam intelligere poſſumus, ſi quid evenerit dictorum contrarium. Ibi namque conſiderare debebimus, ne aliquod diſſimile fuerit, vel genere, vel numero ſyllabarum, vel temporum ſignificatione, vel ſi ex alia parte orationis deſcenderint: quæ obſervantes, minus (ut reor) errabimus. Reſtat nos de b littera, quæ ſimiliter in verbis etiam invenitur, tractare, plenam imponentes (ut puto) laboris rationem. Nam ſi ex nomine verboque oratio perfecta componitur, hanc quoque partem, & immeditatam relinquere non neceſſarium, & ſupra eam laborare non ſupervacuum judico. De hac igitur parte regulas, quantum poſſumus, breviter meditemur. Indicativi modi primam inſpicientes perſonam, verbi ſcilicet activi, vel etiam neutri, ſicut enim activum, ſic & paſſivum, ſcribetur. Nam in communibus & deponentibus nullam invenire potui quæſtionem; ex datis enim in nomine regulis, exponendiſque, quæ in verbo inveniuntur, judicabuntur facilius. Primæ autem ſyllabæ perſonæ ſimilem formam ſequentes, retinere non dubium eſt; & quæ omnia prima ſyllaba verborum, in communibus, aut deponentibus habet. Media quoque per u vocalem loco poſitam conſonantis ſcribitur: excepto bajulo, bullio, etiam juxta eam quam in prima nominum ſyllaba dedimus rationem. Bibo quoque propter diſcretionem, a vita per u: a potu, per b ſcribendum, eſt: & abeo, id eſt, diſcedo, obeo, circumeo, ſubeo, ſuccedo, ac ſimilia, præpoſitionum gratia per b arbitror ſcribenda eſſe: etiam deponentia b mutam in ſcriptura

tenere uſus & conſuetudo antiquitus tradidit. Reliquas, ut vires ſufficiunt, una regula generali tractare tentabimus quoque in regulis, nominibus datis firmis ac manentibus, etſi in verba figurentur. Ut enim verba in nomen ducta, verborum regulas non amittunt; ita nomina loco poſita verborum, origine regularum carere non poſſunt. Ergo ſi tempus præteritum modi indicativi, in vi terminaverit ſyllabam, media atque ultima ſyllaba perſonæ primæ temporis præſentis, per u vocalem loco poſitam conſonantis ſcribetur: eo quod omne præteritum perfectum vi ſyllaba terminatum, præter bibi, per u ſcribitur. Foveo, fovi: ſaveo, ſavi: moveo, movi: paveo, pavi: expaveo expavi: lavo, lavi: juvo, juvi: ſervio, ſervivi; exceptis lambio, lambibi: ambio, ambibi, ac talibus, quam litteram præpoſita ſcriptura mutavit. Ferveo, etſi in præterito perfecto fervi facit per u, cui etiam ego magis adſentior, ſerbui per b mutam ſcribetur: ita tamen, ſi primæ conjugationis ac primæ ſpeciei verba non fuerint. Illa enim per b mutam ſemper ſcribentur; ut, libero, liberas, liberavi: guberno, gubernas, gubernavi: exubero, exuberas, exuberavi: ſibilo, ſibilas, ſibilavi: dubito, dubitas, dubitavi: hebeto, hebetas, hebetavi: titubo, titubas, titubavi: habito, habitas, habitavi. Excipiuntur invito, & derivo, juxta rationem quam ſuperius diximus, omnem primam verborum ſyllabam, præter hæc quæ paulo ante numeravimus, per u ſcribi: quoniam in & de præpoſitiones eſſe nemo dubitat. Navigo enim & acervo, ἐπιτελῶ, σωρεύω, ac talia, in nomine datis ſubſerviunt regulis; & hæc quoque ſpecies in duas partes dividitur. Nam ſi diſſyllaba fuerint, ſcripturam mutabunt; ut, levo, levas, levavi: ſervo, ſervas, ſervavi: curvo, curvas, curvavi: novo, novas, novavi: ovo, ovas, ovavi; excepto orbo & turbo. Nam turbo a turba nomine deſcendens, ba, ſyllaba poſteritatis jure detinuit regulam. Probo enim puto dici per detractionem r litteræ, cum contrarium ejus exprobro nuncupatur; & ideo b mutam arbitror apponendam, juxta regulam, quam in nominibus nos dediſſe meminimus. Et libo a Græco translatum eſſe confidimus, id eſt, a λείβω.

Præterea quærimus, quare verbum enervo, diſſyllaborum ſupergrediens numerum, & conjugationis primæ, ac primæ ſpeciei conſiſtens, non per b mutam, ſed per u ſcribitur; & dicimus, quæſtionem ſolventes, quia eſt longa præpoſitio, & ideo diſſyllaborum arripuit regulam. Sed quia evenit quædam verba in ultima quidem aut antecedente ſyllaba primæ perſonæ u litteram non habere, in ſecunda vero continere perſona; ut volo, vis: malo, mavis, quædam in præterito tantum perfecto, non tamen in poſitione ſua; ut, gaudeo, gaviſus ſum; & rurſus in præterito perfecto u litteram penitus non habente, alias perſonas in temporibus aliis eamdem tenere litteram; ut, vivo, vixi: ſciendumque eſt illam u litteram, vocalem pro conſonante haberi in ſcriptura. Si vero præteritum ſupradictum in bui, aut in ſi, aut in pſi ſyllabas deſinat, per b mutam ſine dubio ſcribentur: ut; præbeo, præbui; jubeo, juſſi; ſcribo, ſcripſi, ac talia. Credo etiam de verbis hanc regulam nos dediſſe pleniſſimam, cum temporis omnis præteriti imperfecti ultimam ſyllabam, modi ſcilicet indicativi per b mutam habeant; ut, amabam, volebam: & præteriti perfecti eamdem ultimam, & pluſquam perfecti penultimam, per u vocalem loco poſitam conſonantis; ut amavi, amaveram; volui, volueram. Futuri quoque ejuſdem terminus; ſi primæ & ſecundæ tertiæque productæ conjugationis verba fuerint, per b mutam ſcribentur; ut, amo, amabo: voco, vocabo: doceo, docebo: moneo, monebo: nutrio nutribo: audio, audibo. Et ſubjunctivi ſeu conjunctivi ultimas per u vocalem pro conſonante ſcribi debere, Antiquos tradidiſſe cognoſcimus; ut, volebam, volueram, voluerim voluiſſem, voluero, ac talia; eorum ſcilicet verborum, quorum prima perſona aut u vocalem habuerit pro conſonante in ultima ſyllaba; ut, levo, privo: aut penitus eadem littera non apparente, eodem loco ſcilicet, eademque perſona; ut, habito, hyberno, amo, doceo, ac talia. Nam quæ habebunt b mutam in prima ſyllaba præſentis (ut dictum eſt) temporis, quorum præteritum in bui, aut in pſi ſyllabas deſinit, eamdem b mutam in omnibus temporibus modorum omnium, ubicumque inciderit, ſervare deſiderant.

CAPUT NONUM.

Eutichis de Aſpiratione.

Quamquam alias quoque voces ad aſpirationem pertinentes non paucas, quæ non erant ab idoneis auctoribus frequentatæ, ſciens prætерii, ne nimia longitudine voluminis eſſem moleſtus; tamen quoniam pleriſque legentium plus libet ſterilis brevitas, quam utilis commentariorum delectat prolixitas, eadem quaſi per epitomen mihi repetere placuit, & omnium tam veterum teſtimoniis, quam redditis ubique rationibus prætermiſſis, ipſas tantummodo meras ruſus exponere regulas; ut antedicta ſtudioſioribus, & poſteriora ſatisfacere videantur his, qui longiora faſtidiunt. Omnis vox in Græca, vel barbara, ſuum ſervat apud Romanos, tam in vocalibus, quam in conſonantibus ſpiritum; ut, Halys, Hecuba, hegio, hieron, Homerus, hymen, hora diei, Thybris, Phœbus, chorus, Rhenus, Hannibal.

Omnes articuli a vocali incipientes, cum aſpiratione proferuntur; ut, hic, hæc, hoc: hi, hæ, hæc: abſque vocativo o & a. Adverbiis tamen vocalibus aſpiratur; ut, hic, huc, hinc, hac: niſi cum pronominibus componantur, illic, iſtic, iſtæc, iſtuc, iſtac; tunc enim amittit colliſione vocalium ſpiritum, quem aliæ compoſitiones etiam in mediis ſemper vocalibus ſervant; ut, adhuc, prohibeo: exceptis paucis corruptis, quæ excludunt penitus ſpiritum, ſicut ſuperius dictum eſt; ut, poſtumus, poſt humatum, id eſt, poſt ſepultum patrem natus. Bimus, trimus, quadrimus, quaſi a bis, ter, quater, & hieme dicta. Manubrium, quaſi manu haberium: peteredium a petendis hereditatibus; cum hoc ipſum etiam quibuſdam ſoleat evenire ſimplicibus; ut veho, vexi: traho, traxi: mihi, mi: nihil, nil: prehendo, prendo: vehemens, vemens, & ſimilia, ſicut ante relatum eſt.

Omnis vocalis vocali inlata, ſeu diviſa, ſeu in diphthongo copulata, caret aſpiratione, ut, æneus, æreus, ædes, ædilis, æger, Ælius, * Æmilius, æquus, æquor, æs, æſtimo, æſtas, ævum, auceps, audeo, audax, auſus, audio, augurium, augeo, auſero, * aulæum, aura, auris, aurum, auſculto, autumo, aut conjunctio: exceptis hœdus, hæreo, haud, haurio, hio, hiſco, & quicquid ab his componitur, vel derivatur. Nam hæc, ut articulo aſpiratur, ut heu & hei: ut interjectionibus, & verbo, ut heiulo, quod ab

* Ed. æmulus

* Ed. alæum.

hei

hei vel heu traductum eſt. Hens, & heja, ut adverbiis vel interjectionibus.

Omnis vocalis b ſequente, leniter enunciatur; ut, abies, ebur, ibi, ob, uber: notatis habeo, habes, hibiſcus, & quicquid ab unoquoque eorum fit.

Omnis vocalis c ſequente, leniter profertur; ut, acies, ecce, oculus, ocyor: abſque articulis & adverbiis. Cum mutatur, vocalem aſpiratam ſequitur. In pronominibus modo aſpiratur; ut, hic & hæc & hoc:

Omnis vocalis d ſequente, leniter enuntiatur; ut, ador, audax, edax, odor, udus. Notatur hadria, hedera; hodie enim ex hoc die compoſitum, ſervavit articuli aſpirati ſcripturam. Omnis vocalis ante f, g, l, n, p, q, t, u, pro conſonante, caret aſpiratione; ut, Afer, ager, ala, apis, aqua, ater, avus, affero, egeo, enim, epulæ, equus, &, conjunctio, ignis, iter, opus, otium, ovis, uter, uva. De agni enim apſo, id eſt vellere, in ſuperioribus dictum eſt.

Omnis vocalis l ſequente, abſque e, leniter enunciatur; ut, alea, ales, alo, id eſt, nutrio, albus, id eſt, color, alga, almus, altus, alvus, id eſt, venter, ilex, Ilerda, illico, ille, olor, id eſt, cygnus, oleum, ulcus, ulciſcor, ulmus, ulna. Notantur halo verbum, hilum, hilaris, holus nomina. E enim ſequente l, plerumque graviter effertur; ut, helluo, heluus, helueus, helops, & quicquid ab unoquoque eorum fit.

Omnis vocalis m ſequente, leniter enuntiatur; ut amor, amicus, amœnus, amans, amictus, amurca, emo, emax, imus, immo, omen, omaſum, omentum, umor, umerus, umidus; notatis hamus, Hammon, homo, humus, & quicquid ab his fit.

Omnis vocalis n ſequente, leniter effertur; ut, annus, annullus, enſis, inanis, initium, inula, onus, onuſtus, unus, unicus; notatis honor, honeſtas, & Johannes: vel peregrinis & Punicis vocibus; ut Hannibal, Hanno, Henna, & hinnulus, & quicquid ab his fit.

A, vel u vocales, r ſequente, leniter enuntiantur; ut, area, aries, aranea, arcus, arma, arduus, artus, aro, urtica, urna; notatis hara, harena, harundo. Nam harmonia, Harpyiæ, Harpalice, Græca ſunt; & ob hoc aſpirantur.

E vocalis, r ſequente, leniter effertur; ut, erus, error, ervum, ergo: niſi poſt r ſequatur b, vel n, vel s, vel e, longa; tunc enim graviter enuntiatur; ut, herba, herbidus, herbilis, herboſus, proprium Hernus, unde eſt: Hernica ſaxa colunt; herſilia, heres, heredium, Herennius proprium, & Hercules a Græco per ſyncopen factum, jure habet aſpirationem. Heri, eſt adverbium temporis, differentiæ cauſa, ne genitivus putetur, ab eo quod eſt erus, eri.

I vocalis ante r, ſemper aſpiratur; ut, hircus, hirquitallus, Hirpinus, hirſutus, hirtus, Hirtulejus, Hirtius proprium, niſi aut monoſyllabum fit; ut, ir, id eſt artus: aut ex motu verbi; ut, eo, is, irem, ires, ire: aut niſi a poſt r ſequatur; tunc enim aſpiratione caret; ut, ira, iratus, iracundus, iraſcor, & quicquid ab unoquoque eorum fit.

O vocalis r ſequente, leniter effertur; ut, orbus, orcus, ordior, orſus, orior, oriens, ortus, id eſt natus. Si vero alia r ſequatur, aut t, hoc fit non ex declinatione verbi, nam tunc o aſpiratur; ut, horreo, horror, horreum, hortus, Hortenſius; notatur ordeum.

A, vel e, vel u, vocales, s littera ſequente, carent aſpiratione; ut, as, aſſis, aſtutus, aſcendo, aſpicio, eſca, eſt, eſſem, eſſemus, uſus, uſura. Notantur haſta, haſtile, heſternus (eſt enim ab heri adverbio) & Heſperia Græcum.

I vero vel u ſequente s, poſt quam erit p vel t, cum aſpiratione proferuntur; ut, Hiſpania, hiſpidus, hiſtoria, hiſtro, Hiſter (ſeu proprium, ſeu fluminis ſit, ſeu gentis vocabulum) hoſpes, hoſpita, hoſpitium, Hoſtilius, hoſtia. Notatur pronomen iſte, & ab eo compoſita. Os, oris, ex quo oſtendo, oſtentum, leniter prolata, ſicut alia, quæ poſt s carent p, vel t, & iiſdem; ut oſcitant.

CAPUT DECIMUM.

Ex Orthographo Caſellio iſta collecta ſunt.

Con propoſitio, ſi ad verba a vocalibus incipientia accedat, n conſonantem perdit; ut, æquo, coæquo, eo, coeo, ortus, coortus: ſin autem ad verba accedat a digamma incipientia, id eſt, quæ u loco conſonantis poſitam retinent, non perdit n litteram; ut, volvo, convolvo; vinco, convinco. Contra evenit in re præpoſitione; D enim litteram extrinſecus accipit, cum ad vocalem incipientem verbi alicujus acceſſit: quam d litteram non accipit, ſi ad digamma, id eſt u poſitam loco conſonantis accedat; ut, ulcero, redulcero: ago, redigo: eo, redeo: voco, revoco: vinco, revinco. Qui, ſi una ſyllaba eſt, per q litteram ſcribendum eſt; ut, Qui homo: ſi duæ, per c; ut eſt, Cui homini. Aliquunde, per quum debet ſcribi, diviſio enim illius, aliquo, & unde, hoc eſt, ex aliquo loco. Sed certe n, non m erit: quia unde ita ſcribitur. Et aliquobi æque, ex aliquo enim & ubi eſt, hoc eſt, in aliquo loco. Sed hæ ſyllabæ, quæ litteris q, u, o, conſtant, non excluduntur, perſcribi tamen debent.

Re præpoſitio nonnunquam cum ad conſonantes accedit, geminat illas, quod plerumque apud Antiquos eſt; ut duco, redduco: cado, reccido: tuli, rettuli: pello, reppello: do, reddo: lego, rellego, unde relliquias & relligionem ſcribunt, quod apud Poetas ita oportere ſcribi conceſſerim, tametſi apud Oratores quoque antiquos eſt: nobis jam decor & lenitas obtinenda eſt, quæ maximus fructus eſt latinitatis.

Tamtus & quamtus in medio m habere debent: ut quam & tam, unde quamtitas, quamtus, tamtus. Nec quoſdam moveat, ſi non ſonat. Ita enim ſupra docui n ſonare debere, tametſi in ſcriptura m poſitum ſit.

Quæcumque verba primo loco ab s littera incipient, ea cum præpoſitione ex compoſita littera eamdem s habere debent; cetera minime onerari oportet; ut, ſalio, exſilio: ſpecto, exſpecto: æſtimo, exiſtimo s non habent, ſicut æquo, exæquo: peto, expeto, æque non habebunt: quod diſcrimen facile intelligitur, aliud eſſe pecto, aliud ſpecto: & ideo ab eo verbo, quod pecto, id eſt, pectino, cum compoſitum fuerit, expecto s litteram non habet: ab eo vero quod eſt ſpecto, id eſt, rei alicujus ſpectaculo utor, cum compoſitum fuerit, exſpecto, s litteram. ſicut ſupra diximus, neceſſario retinet. Item exſcreo, cum s a ſcreare fit: ſi ſine s, a creare. Exſilium quoque cum s ſcribi debet (ex ſolo enim ire. eſt exſulare) quaſi exſolium, quod Græci [illegible] dicunt, & Antiqui exſoles dicebant, quos nos exſules dicimus. Extorrem vero ſine s; ex terra enim ejectum ſignificat. Exſui, habet s; ſui enim eſt, & inſui, quaſi alicui rei immitti: unde exſui, quaſi jam

emitti, enudari. Inde exſuviæ, unde exſuti, id eſt, ſpoliati. Exire, ſine s; ire enim ſimplex eſt, & quæcumque ex hoc formabuntur; ut, exitus, exitium, exitiale, & exercere, non habent s in compoſitione: quia ſimplicia quoque s ſimiliter non habent. Etenim exercere, eſt ex & arcere; ut exercitus, qui ſub diſciplina certa arcetur. unde exercitatio. Exſcindo s habere debet; ſcindo enim eſt ſimplex. Similiter exſculpo, & exſiſto: ſculpere enim, & ſiſtere ſimpliciter dicitur. Expurgo etiam, eodemque modo excedo, s non deſiderant: eximo ſimiliter. Nam & in aliis præpoſitionibus ſine hac littera eſt; ut, redimo, interimo, dirimo. Itaque exemptus ita ſcribitur, ut eximius, qui eſt quaſi exemptus, & extra ceteros poſitus. Extremus quoque ſine s; ex enim eſt, unde extra, & extremus, unde extrinſecus, exter, extrarium, & ſi quæ alia hinc trahi poſſunt. Exſequiæ vero habent s; ſequi enim eſt in ſimplici. At exiguæ non habent s, ſicut indiguæ, quæ egeant, exiguitas ſimiliter; ut & exoletus, quod ex alterius partis præpoſitione manifeſtum fit; adolevit enim eſt. Obſolevit autem s quidem habet, ſed non ipſius verbi, verum præpoſitionis, quæ eſt obs ſicut ab abs: quaſi abolevit, id eſt, inveteravit & abſorduit diuturnitate. Hæc & quæ his ſimilia ſunt, hoc modo animadvertentur. Cætera quæ ſimplicia ſunt, & non componuntur, ſine ulla dubitatione x tantum habebunt; ut, vixi, dixi, vexavi, ſaxi, uxor, auxilium, examen, axis, & exemplum.

De diviſione ſyllabarum.

DUæ ſunt conſonantes impares, quæ tamen hærere poſſunt, ſi hinc inde vocalem accipiant. Poſteriorem ſyllabam ſequuntur pares vel impares, ſingulæ ſcilicet, & in priorem, & in poſteriorem dividuntur. Poteſtas noviſſima ſyllabæ ſtas erit: noſter, ſter: capto, pto: at ubi tres ſunt; ut, ploſtrum ſtrum: luſtrant, ſtrant: capiſtrum, ſtrum: æque clauſtrum, raſtrum, campeſtre. Fere autem tres hæ conſonantes tertio loco r habent, & aliæ l, litteram; ut Aſtla, & in eliſione Aſtra, peſſulum: aliter nullo modo in tribus conſonantibus unitas ſyllabæ datur. Cum pares ſunt, ſingulæ ad ſingulas ſyllabas ibunt.

Duæ enim pares litteræ, ſeu vocales ſint, ſeu conſonantes, non coeunt; ſimiliterque ſyllabam non faciunt, ſi vocalem accipiant, tametſi impares ſunt; ut, carpo, dorſum, Porcius.

Una conſonans inter duas vocales poſita, poſteriorem ſequitur: ut, Paris, lapis, thuris: at ſi inter vocales conſonans fuerit, ut, digamma, poſterius vocali digammæ adhærebit. Jam enim dixi, excepta littera g, nullam aliam conſonantem cum ejuſmodi ſyllabis conſentire; ut ſolvo, nervo, volvo, larva, pulvis: itaque tenuis, ſi triſyllabon erit, n conſonans ad u accedit: ſi diſſyllabon, adæque belva, malva. Diſpicio, verbum compoſitum, quæritur utrum per duo ſſ, an per unum ſcribi debeat; & utrum ita dividi, dis & ſpicio. Et diviſionis quidem ejus facilis ratio eſt, quoniam omnes præpoſitiones integræ ſeparandæ ſunt; ut eſt, abſtulit, abs & tulit: tranſtulit, trans & tulit: abſcondit, abs & condit, & cætera his ſimilia. Per duo autem ſſ ſcribendum eſt, non per unum: quoniam ex præpoſitione & verbo conſtat eſſe compoſitum: quemadmodum, eſt conſpicio, aſpicio, deſpicio: ac per hoc per duo ſſ, diſſpicio ſcribi debet, & ita dividi, dis & ſpicio. Nonnulli vero Diſpicio per unum ſ ſcribendum putant, quod præpoſitio dis interdum litteram perdit; ut eſt, diduco, divido, dijudico: ſed melius eſt per duo ſſ ſcribi diſſpicio.

Obliviſcor, compoſitumne, an ſimplex eſt? compoſitum ſcilicet, hujus ſimplex latet in antiquis nominibus & monumentis. Liviſci enim, obliviſci eſt, & livitus: quod nos hodie per eliſionem oblitus. Quod cum manifeſtum fuerit, pleniſſime quivis intelliget in ſcriptura verbi hujus diviſionem, ob, & liviſcor.

Pompeiius, Tarpeiius, & eijus per duo ii ſcribenda ſunt, & propter ſonum (plenius enim ſonant) & propter metra, nunquam enim longa fiet ſyllaba, niſi ſi per i geminum ſcribatur. Hanc ſcripturam ita dividimus, ut prædixi. Nunc illud genitivi eorum, & nominativi plurales & dativi, quemadmodum ſcribantur, videamus. Quidam hujus Pompei, Tarpei, hi Pompei, Tarpei, his Pompeis, his Tarpeis, per unum i ſcribunt. Nonnulli puſillo diligentiores, alteram i his addunt. Ego quoque tertiam addendam præcipio. Si enim, ut docui, nominativus duo ii habet pro duabus conſonantibus, hæ perire nulla declinatione poſſunt, quæ tamen omnimodis modernus uſus excludit.

CAPUT UNDECIMUM.

Ex Lucio Cæcilio vindice iſta deflorata ſunt.

M Litteram, ad vocales primo loco in verbis poſitas ſi acceſſerit, non enuntiabimus. Cum autem ad conſonantes, aut digammon Æolirum, pro quo nos u loco conſonantis poſita utimur, tunc pro m littera, n litteræ ſonum decentius efferimus. Lucii, magnii, magii, cum in genitivis ſingularibus dicimus, intereſt, quos nominativos habeant. Proinde enim intererit, utrum per duo i, an per unum debeant ſcribi. Si lucus, magnus, magus ſunt nominativi eorum, unum i in genitivo habebunt, plurali quoque nominativo & vocativo, ſed & dativo & ablativo ſimiliter ſcribentur. Si autem lucius, magnius, magius, proferantur, duo ii in genitivo habebunt; ut, Lucii, magnii, magii: quod ipſum Lucilius annotavit, cum a numero numerius diſcerneret. Cum præpoſitio, per c ſcribenda eſt: quum adverbium temporis, quod ſignificat quando, per q ſcribendum eſt, diſcretionis cauſa; ut apud Ennium,

Cum legionibus, quum proficiſcitur * Induperator.

* MS. *Imperator.*

Quujuſque, per q, non per c ſcribitur: ſed per q ſenſum quoque alium habet. Nam hujuſce hominis, hujus hominis eſt: at quujuſque hominis, quujuſque ordinis, uniuſcujuſque hominis, & uniuſcujuſque ordinis ſignificat.

Accedo, per duo cc: attuli, per duo tt: aſſiduus per duo ſſ: appareo per duo pp: annuo per duo nn: alligo per duo ll: in his non ſolum propter ſoni lenitatem conſonantes mutantur, ſed etiam quod nullo modo in eis ſonare d littera poteſt. Sonat autem d littera & adſcribitur, cum f conſonanti adjuncta eſt; ut, adfluo, adfari, adfuturum, adfatus, adfero. Contra b non ſonat; ut, offui, offero, offendo.

CAPUT DUODECIMUM.

Ex a Priſciano Grammatico, qui noſtro tempore Conſtantinopoli doctor fuit, de libro primo ipſius iſta collecta ſunt.

NOtandum igitur quod hamus, qui a Græcis ἄγκιςρον appellatur, cum aſpiratione debet ſcribi. Sciendum & hoc pro φ Græco, a Latinis in ſcribendo ph poni debere, in Græcis dumtaxat nominibus; ut, Orpheus, Phaeton. In cæteris autem Latinis nominibus f ponendum; ut, fama, filius, facies. Phœbus, quo nomine Apollo ſignificatur, ita ponendum eſt, ut poſt p, h ponatur. Similiter & * Herichthonius, hiulcus, per aſpirationem debent ſcribi.

* MS. Hierichonit.

B enim conſonans ante ſe aſpirationem non recipit, niſi tantum vocalis. Celebs, ante terminalem litteram s, b ſcribi debet, non u: quoniam u vocalis cum in conſonantis tranſierit poteſtatem, poteſt aliam præcedere conſonantem.

Aſpiratio ante omnes vocales poni poteſt; poſt conſonantes autem quatuor tantummodo ponitur, c, t, p, r; ut habeo, Herennius, Heros, hyemps, homo, humus, Chremes, Thraſo, Philippus, Rhodus. Ideo autem vocalibus extrinſecus aſcribitur, ut minus ſonet: conſonantibus autem intrinſecus, ut plurimum ſonet. Gnatus, per g & n ſcribendum eſt: ſicut gnavus quia in compoſitione ipſa retinent g; ut agnatus, & ignavus. Ecquid per c ſcribendum in prima ſyllaba, quoniam en quid ſignificat, n littera conſonante in c converſa. Samguis in prima ſyllaba per m ſcribendum in nominativo caſu; in cæteris autem caſibus per n: quoniam m littera in n convertitur. B s Latinæ litteræ pro ψ Græca littera non aliter poni debent in una eademque littera conjunctæ, niſi in fine nominativi, cujus genitivus in bis deſinit; ut, urbs, urbis: celebs, celibis: arabs, arabis. Sciendum autem ſurripio per r geminam, non per b & r ſcribendum: ſimiliter & corripio, arripio: quoniam b in r quoque commutatur. Suſpicor, & ſuſpicio, verba compoſita ab adverbiis ſurſum vel ſuſum, in prima ſyllaba per unum s, non per duo ſcribenda ſunt: quoniam duplicati conſonans ſubſequente alia conſonante non poteſt, ſicut nec antecedente, niſi fuerit muta ante liquidam; ut, ſupplex, ſuffragor, ſufflo, effringo.

a Hujus Priſciani moderni auctoris mentio fit ſupra. Et fortaſſe iſte eſt, cujus etiam meminit Dungalus in lib. contra Claudium Taurinenſem Epiſcopum. Alterum autem verbum, inquit, quod eſt colo Priſcianus propter nobiliſſimi claritatem ingenii lumen Romanæ facundiæ meruit vocitari, triplicem ſenſum habere demonſtrat, ita dicendo. Colo quoque pro diligo, & habito, & aro accipitur.

Quicquam in prima ſyllaba per c ſcribendum, quod d littera in c litteram commutatur. Aggero per g ſcribendum, & aggregatus, non per d. Harpyia, quæ Græcum nomen eſt, per y Græcum, ſequente i Latino ſcribendum eſt: quoniam apud eos y i, diphthongon eſt. Ara cum altare ſignificat, ſine aſpiratione: cum vero cubile porcorum, cum aſpiratione ſcribendum;

Concluſio.

COngregatis igitur, quæ apud ſupradictos Orthographos neceſſario reperi fuiſſe conſcripta, nunc finem libro, Domino juvante, faciamus. Datur enim intelligi rem nimis utilem fuiſſe, quæ tot ac tantis auctoribus cognoſcitur eſſe tractata: quoniam ſi quid a prioribus prætermiſſum eſt, & a ſequentibus conſtat impletum. Meminiſſe autem debemus frequenter Artigraphos de Orthographia tractaſſe, & iterum Orthographos de partium declinatione diſſeruiſſe, cum tamen res ſibi repugnare videantur. Ars enim tractat de partium declinatione: Orthographia vero, quemadmodum ſcribi debeat, deſignat, quæ in partium declinatione decora reperit. Hoc ſi in auctoribus ſemper intenderis, ut pro locis ſuis poſita diligenter accipias, nullo errore fatigaberis. Nunc animos legentes erigite, & gaudete tantos ad vos priſcos perveniſſe auctores, ut eis credere indubitata mente debeatis. Poſſem equidem Aquilam, & Quintilianum, ſed & Avitum, quos nonnulli in Orthographiæ peritia laudandos eſſe putaverunt, quos tamen venturos in Chriſti nomine celerrime ſuſtinemus, ſuperioribus auctoribus addere. Sed neceſſarium non eſt multiplici numero dare licentiam: cum non ſint omnino definiti, quanti de eadem re ſcribere maluerunt. Nam ſi duodecim horarum ſpatia diem protinus complere noſcuntur: ſi duodecim quoque menſes annum volubili varietate reſtituunt: ſi duodecim ſigna cæleſtia totius nobis circuli campos ſolida rotunditate concludunt: debet nobis omnino ſufficere, quod & duodecim Orthographorum libris rectitudinem ſcripturæ docentium, defloratas regulas poſteris legendas exhibui.

Valete; fratres, atque in orationibus veſtris mei memores eſſe dignemini, qui vos inter cætera & de Orthographiæ virtute, & de diſtinctione ponenda, quæ nimis pretioſa cognoſcitur, ſub brevitate commonui; & quemadmodum Scripturæ divinæ intelligi debeant, copioſiſſime legenda præparavi; quatenus ſicut ego vos ab imperitorum numero ſequeſtratos eſſe volui, ita nos virtus divina non patiatur cum nequiſſimis pœnali ſocietate conjungi.

Explicit Caſſiodorii Senatoris de Orthographia liber, ex duodecim auctorum opuſculis defloratus.

DE SCHEMATIBUS ET TROPIS

Necnon & quibuſdam locis Rhetoricis S. Scripturæ, quæ paſſim in Commentario Caſſiodorii in Pſalmos reperiuntur.

In Præfat. in Pſalt. pag. 6. col. 1. 2. SCRIPTURA divina, ait Caſſiodorius, multis modis genera ſuæ locutionis exercet, definitionibus ſuccincta, ſchematibus decora, verborum proprietate ſignata, ſyllogiſmorum complexionibus expedita, diſciplinis rutilans: non tamen ab eis accipiens extraneum decorem, ſed potius illis propriam conferens dignitatem. Hæc enim quando in divinis Scripturis ſplendent, certa atque puriſſima ſunt: cum vero ad opiniones hominum, & quæſtiones inaniſſimas veniunt, ambiguis altercationum fluctibus agitantur; ut quod hic eſt firmiſſime ſemper verum, frequenter alibi reddatur incertum.

Hæc mundanarum artium periti, quos tamen multo poſterius ab exordio divinorum librorum extitiſſe manifeſtum eſt, ad collectiones argumentorum, quæ Græci Τόποι dicunt, & ad artem Dialecticam & Rhetoricam tranſtulerunt, ut cunctis evidenter appareat, prius ad exprimendam veritatem juſtis mentibus datum, quod poſtea Gentiles humanæ ſapientiæ aptandum eſſe putaverunt. Hæc in lectionibus ſacris tanquam clariſſima ſidera relucent, & ſignificantias rerum utiliſſimis compendiis decenter illuminant.

cap. 29. Nam & Pater Auguſtinus in libro 3. de Doctrina Chriſtiana ita profeſſus eſt: Sciant autem Litterati modis omnium locutionum, quos Grammatici Græco nomine Τρόπους vocant, auctores noſtros uſos fuiſſe. Et paulo poſt ſequitur: Quos tamen Τρόπους, id eſt, modos locutionum, qui noverunt, agnoſcunt in litteris ſanctis; eorumque ſcientia ad eas intelligendas aliquantulum adjuvantur. Cujus rei & in aliis codicibus ſuis fecit evidentiſſimam mentionem. In libris quippe quos appellavit de Modis locutionum diverſa ſchemata ſæcularium litterarum inveniri probavit in litteris ſacris, alios autem proprios modos in divinis eloquiis eſſe declaravit, quos Grammatici, ſive Rhetores nullatenus attigerunt. Dixerunt hoc apud nos & alii doctiſſimi Patres, id eſt, Hieronymus, Ambroſius, Hilarius, ut nequaquam præſumptores hujus rei, ſed pediſſequi eſſe videamur.

Sed dicit aliquis: Nec partes ipſæ ſyllogiſmorum, nec nomina ſchematum, nec vocabula diſciplinarum, nec alia hujuſcemodi ullatenus inveniuntur in Pſalmis; inveniuntur plane in virtute ſenſuum, non in effatione verborum. Sic enim vina in vitibus, meſſem in ſemine, frondes in radicibus, fructus in ramis, arbores ipſas ſenſu contemplamur in nucleis. Merito ergo eſſe dicimus, quæ ineſſe nihilominus virtute ſentimus.

1 Corint. 3. 18. Nam & Apoſtolus vetat nos ſeduci per vanam ſapientiam: iſta vero non abnegat in litteris eſſe divinis. *pag. 76. 1.*

Cognoſcite ergo Magiſtri ſæcularium litterarum hinc (ex ſcriptura ſcilicet) ſchemata, hinc diverſi generis argumenta, hinc definitiones, hinc diſciplinarum omnium profluxiſſe doctrinas, quando in his litteris poſita cognoſcitis: quæ ante ſcholas veſtras longe prius dicta fuiſſe ſentitis.

Figura, eſt quædam conformatio dictionis a communione remota, quæ interioribus oculis velut aliquid vultuoſum ſemper offertur, quam traditione Majorum, oſtentationem & habitum poſſumus nuncupare. pag. 13. 2.

Σχῆμα, Schema, eſt figura dictionis in ordine verborum cum decore compoſita. pag 11. 2.

Τρόπος, Tropus, eſt dictio ab eo loco in quo propria eſt, tranſlata in eum locum, in quo propria non eſt. pag. 17. 2.

A

Αἴνιγμα, Ænigma, id eſt, obſcura ſententia, quando aliud dicit, & aliud vult intelligi. Dixit *ignem*, dixit *fulgura*, dixit *montes*, dixit *cælos*; & per hæc omnia unum votum eſt annuntiare Dominum Salvatorem. pag. 309. col. 1.

Αἰτιολογία, Ætiologia, id eſt, cauſæ redditio, quoties præmiſſæ rei ratio decora ſubſequitur. *Propter hoc delectatum eſt cor meum, & exultavit lingua mea: inſuper & caro mea requieſcet in ſpe.* pag. 49. col. 1. Vide pag. 82 col. 2. & 190. 2.

Ἀλληγορία, Allegoria, id eſt, Inverſio aliud dicens, & aliud ſignificans. *Præfulgore in conſpectu ejus nubes tranſierunt, grando & carbones ignis.* Exponit per hanc figuram quid illæ *nubes*, id eſt, Prædicatores habeant. *Grando* enim, id eſt, objurgationes figuratæ, quibus Judæorum corda duriſſima tundebantur. *Carbones ignis*, charitatis incendia, quibus mentes fidelium cæleſti igne reviviſcunt. pag. 55. 1. & 94. 1.

Ἀμφιβολογία, Amphibologia, id eſt, dictio ambigua, dubiam faciens pendere ſententiam. *Cogitaverunt conſilia, quæ non potuerunt ſtabilire;* *Joan. 18. 14.* ſcilicet Judæi dicendo: *Expedit unum pro omnibus mori.* Verum quidem dictum, ſed malo voto prolatum. pag. 65. 1.

Ἀνακεφαλαίωσις, id eſt, Recapitulatio, quæ fit, quando ea, quæ ſuperius dicta ſunt latius, breviter poſtea in memoriam revocantur. *Benedixit omnes timentes Dominum, puſillos cum majoribus.* Poſt ſpeciales enumerationes ad benedictionem generalitatis aſcendit: ubi ſimul omnes benedicuntur, qui ſervire Domino pura mente delegerunt. pag. 368. 1.

Ἀναδίπλωσις, Anadiploſis, id eſt, Congeminatio dictionis, quæ fit aut in verſu, aut in repetitione verborum. *Tollite portas principes veſtras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ.* pag. 76. 1. & 411. 2.

Ἀναφορά. Anaphora, id eſt Relatio, quando unum verbum per commatum principia repetitur. *Si conſiſtant adverſum me caſtra. Si exſurgat in me prælium.* pag. 82. 2. & 139. 1.

Ἀναστροφή. Anaſtrophe, id eſt Perverſio, quæ fit, quoties aut ſenſus, aut verba pro aliquo decore vertuntur. *In die tribulationis meæ clamavi ad te: quoniam exaudiſti me.* Ideo ſe dicit clamaſſe, quoniam exauditus eſt, cum clamor præcedat, ut Deus poſſit audire. pag. 276. 1. & 426. 2.

Ἀντίφρασις. Antiphraſis, id eſt, contraria locutio. Per Antiphraſim calumnia dicitur capitis alumna, dum magis ipſa petat caput alienum, eique contraria ſit. *Redimo me a calumniis hominum.* pag. 399. 1.

Ἀντιπρόσωπον. Antiproſopon eſt, quando pro homine ingrato ponitur perſona gratiſſima. *Quia comederunt Jacob, & locum ejus deſolaverunt.* Pro gente quæ peccaverat, gratiſſimi Patriarchæ nomen objectum eſt; ut recordatio ſanctiſſimi viri populi delicta mitigaret. pag. 258. 2.

Ἀντίπτωσις. Antiptoſis eſt, quando caſus pro caſu ponitur. *Sicut proximum, ſicut fratrem noſtrum ſic complacebam.* Quantum ad eloquentiam Latinam proximo & fratri complacuiſſe nos dicimus. pag. 108. 2.

Ἀντεισαγωγή. Antiſagoge, id eſt Contradictio: *Qui dixerunt: Linguam noſtram magnificabimus, labia noſtra a nobis ſunt: Quis noſter Dominus eſt?* pag. 41. 1.

Ἀντιστάθμησις. Antiſtathmeſis, id eſt Recompenſatio, quando juſta factis recipit, qui ſe aut recta, aut prava converſatione tractaverit. *Qui ſeminant in lacrymis: in gaudio metent.* pag. 418. 2.

Ἀντονομασία. Antonomaſia, id eſt vice nominis poſita, quando ſic nomen aliud ponitur, ut tamen illud, quod neceſſarium fuerit, ſentiatur. *Rex virtutum dilecti.* Hic enim *dilectum*, Filium Patris debemus accipere. pag. 209. 1.

Πεῦσις & ἀπόκρισις. Peuſis & Apocriſis, id eſt Percunctatio, & Reſponſio, quando interrogatione præmiſſa, reſponſio apta ſubſequitur. *Ut quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* pag. 152. 1. & 360. 2.

Ἀποσιώπησις. Apoſiopeſis, id eſt, dictio cujus finis reticetur; ut aut terreatur, aut ad deſiderium provocetur auditor. *Obauditu auris obaudivit mihi.* pag. 58. 1.

Ἀποστροφή. Apoſtrophe, id eſt, Converſio, quoties ad diverſas perſonas crebro verba convertimus. *Nunc cognovi: quoniam ſalvum fecit Dominus Chriſtum ſuum.* pag. 62. 2. & 147. 1.

Argumentum, eſt argutæ mentis indicium (vel judicium) quod per indagationes probabiles rei dubiæ perficit fidem. pag. 104. 1.

Argumentum ab Adjunctis. *Ecce oculi Domini ſuper timentes eum: ſperantes in miſericordia ejus.* Adjunctum eſt enim *timere Dominum*, & *ſperare in eo*; quæ res mutua & inſolubili ſocietate connectitur. pag. 101. 2.

Argumentum ab Antecedentibus. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea.* pag. 160. 2.

Argumentum a Cauſis. *Ecce enim veritatem dilexiſti: incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.* Dicit enim poſt tot collata beneficia, ad talia ſe non debuiſſe pervenire peccata. pag. 161. 2.

Argumentum Comparationis a minori ad majus. *Sicut cervus deſiderat ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus.* Cervo enim homo noſcitur hic aſſimilatus. pag. 133. a

Argumentum a Conjugatis. *Deficientes ut fumus deficient.* Hæc enim verba ex ſeipſis naſcuntur, & orta ab uno, ſibi conſona ſimilitudine derivantur. pag. 116 2. & 160. 1.

Argumentum a Conſequentibus dicitur, quando illud quod præmittitur, ſequenti dictione firmatur. *Salvum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus: quoniam diminutæ ſunt veritates a filiis hominum.* pag. 40. 2. & 90. 1. & 162. 1.

Argumentum ex Contrariis. *Non ſedi in concilio vanitatis: & cum iniqua gerentibus non introibo.* Concilium enim vanitatis, & congregatio innocentium omnino contraria ſunt. pag. 80. 1. & 89. 2. & 104. 1.

Argumentum a dictis & factis Majorum dicitur, quando teſtimonii pondus graviſſima patrum auctoritate firmatur. *Deus auribus noſtris audivimus, patres noſtri annuntiaverunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.* pag. 137. 2.

Argumentum ab Eventu dicitur, quando ad illud ſupplicatio tendit, ad quod rei ordinem pervenire cognoſcit. *Ut quid avertis faciem tuam, & dexteram tuam, de medio ſinu tuo in finem?* pag. 238. a

Argumentum a Genere. *Ibi ceciderunt omnes, qui operantur iniquitatem.* Genus eſt enim ſuperbia, unde omnia vitia exorta noſcuntur. pag 113 a

Argumentum ab Ingenio dicitur, quando non per ignorantiam, ſed malitioſa voluntate peccatur. *Noluit intelligere ut bene ageret.* pag. 111. 2.

Argumentum a laude rei læſæ dicitur, ut tanto plus hoſtibus creſceret invidia, quanto loca ſancta fuerant eorum præſumptione vaſtanda. *Liberaſti virgam hereditatis tuæ, montis Sion in quo habitaſti.* pag. 236. 1. & 298. 1.

Argumentum, quod dicitur a Neceſſitate, quando cauſæ graviſſimæ præmittuntur, ut ad confeſſionem proficuam correctus animus adducatur. *Converſus ſum in ærumna, dum confringitur mihi ſpina.* pag. 97. 1. & 121. 1.

Argumentum, quod dicitur a Neceſſario. *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Neceſſaria quippe eſt Domini ædificatio, ſine quo nihil boni ad culmen perfectionis adducitur. pag. 419 2.

Argumentum, quod dicitur Notatio, cum ex verbi poſitione elicitur ſimilitudo ſermonis. *Tentaverunt me, & deriſerunt deriſu.* pag. 109 1.

Argumentum a Pari. *Dies diei eructat verbum: & nox nocti indicat ſcientiam.* pag. 59. 2.

Argumentum a Parte majore. *Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Multo enim major eſt miſericordia Domini, quamvis peccata noſtra videantur ingentia. pag. 160. 1.

Argumentum, quod dicitur a Perſona. *Hic accipiet benedictionem a Domino, & miſericordiam a Deo ſalutari ſuo.* Meritum beneficii per magnitudinem voluit concedentis agnoſci. pag. 75. 2.

Argumentum a Perſona extrinſecus attributa, quando quis aut de improbis amicis arguitur, aut de bonorum conjunctione laudatur. *Et cum ele-*

llo electus eris, & cum perverſo ſubverteris. pag. 56. 2.

Argumentum, quod dicitur a Rebus ipſis, quando & adverſarios corruiſſe dicimus, & nos erectos eſſe teſtamur. *Ipſi obligati ſunt & ceciderunt: nos autem ſurreximus & erecti ſumus*. pag. 63. 1.

Argumentum a Tempore. *Tu exurgens miſereberis Sion: quia venit tempus miſerendi*. pag. 321. 2.

Argumentum, quod dicitur a Tormentis, quando per tot mala nequaquam fidelium animus potuit immutari. *Hæc omnia venerunt ſuper nos, & obliti non ſumus te, & inique non egimus in teſtamento tuo*. pag. 139. 2.

Argumentum nimis accommodum, quando pro aliquo deteſtabili ponitur perſona gratioſa: *Ne avertatur humilis factus confuſus: pauper & inops laudabunt nomen tuum*. pag. 239. 2.

Ἀστεϊσμός. Aſtiſmos, id eſt urbana dictio, venuſtatis & facetiæ cauſa compoſita. *Dominus regnavit, iraſcantur populi*. Quod non ad exhortationem, ſed ad deriſionem videtur potius pertinere. pag. 312. 2.

Αὔξησις. Auxeſis, id eſt augmentum; quæ fit, quando addendo quædam nomina per membra ſingula, rerum augmenta congeminat. *Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum*. pag. 17. 1. & 61. 1. & 258. 2.

B

Βραχυλογία. Brachylogia, id eſt brevis locutio, cum plura paucis complectimur. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos*. Per hunc verſum & alios duos qui ſequuntur, breviter enumerat quæ ſe reſpuere profitetur. pag. 156. 1.

C

Κακόζηλον. Cacozelon, id eſt mala affectatio, quoties ingenium judicio caret, & ſpe boni fallitur præcipitata velocitas. *Et concupierunt concupiſcentiam in deſerto: & tentaverunt Deum in ſiccitate*. pag. 342. 2.

Κατάχρησις. Catachreſis, quæ recte dicitur Abuſio, quæ rebus nomen commodat alienum. *Exſurge, quare obdormis Domine?* Non enim Deo convenit *exſurgere*, qui nunquam noſcitur poſſe *dormire*. pag. 140. 1.

Χαρακτηρισμός. Characteriſmus, id eſt, Informatio, aut Deſcriptio, quando aliquis aut per formam deſcribitur, aut per actus proprios indicatur. *Polluuntur viæ ejus* (ſc. Antichriſti) *auferuntur judicia tua a facie ejus: omnium inimicorum ſuorum dominabitur*. pag. 36. 2.

Κλῖμαξ. Climax, id eſt, Gradatio, quando poſitis quibuſdam gradibus, ſive in laudibus, ſive in vituperatione ſemper accreſcit. *Pronuntiabunt & loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur injuſtitiam*. pag. 298. 1.

Κοινωνία, id eſt, Communicatio conſilii; quod fit frequenter, quando aut cum adverſariis, aut cum adjutoribus verba miſcemus. *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: tranſmigra in montem ſicut paſſer?* pag. 39. 1.

ἀπὸ κοινοῦ. id eſt, a communi, quando dicta ſuperius ad inferiora reſpondent. *Lætamini in Domino & exultate juſti, & gloriamini omnes recti corde*. Hic jungendum eſt *in Domino gloriamini*. pag. 98. 2.

Conceſſio eſt, cum reus non id quod fecit, aliqua concertatione defendit: ſed, ut ignoſcatur, poſtulat abſolute. *Miſerere mei Deus ſecundum magnam, &c.* pag. 96. 1.

D

Definitio ſubſtantialis eſt illa, ſupra quam genus poteſt inveniri. *Filius meus es tu; Ego hodie genui te*. pag. 15. 1.

Secunda ſpecies definitionis, ἐννοηματική, id eſt notio nuncupatur. Hæc unamquamque rem per id quod agit, non per id quod eſt, conatur oſtendere. *Beatus vir, cujus eſt nomen Domini ſpes ejus*. pag. 127. 2.

Tertia ſpecies definitionis ποιότης, id eſt qualitativa. Hæc dicendo quid quale ſit hoc unde agitur, quid ſit evidenter oſtendit. *Tu autem in ſancto habitas laus Iſrael*. pag. 67. 1. & 100. 1.

Quinta ſpecies definitionis quam Græci κατὰ τὴν λέξιν, Latine ad verbum dicimus, quoties unamquamque rem verbis ſingulis, quid ſit, oſtendimus. *Quoniam rectus eſt ſermo Domini*. Una enim parte orationis definitum eſt quid ſit ſermo Domini, hoc eſt, rectus. pag. 100. 1. & 145. 2.

Septima ſpecies definitionis, quam Græci κατὰ μεταφορὰν, Latini, per translationem dicunt, fit cum rem aliquam ſub brevi præconio, quæ ſit, oſtendimus. *Lex Domini irreprehenſibilis, convertens animas*. pag. 60. 2.

Octava ſpecies definitionis, quæ Græce dicitur κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii ejus, quod definitur. *Non eſt ſimilis tibi in diis Domine: & non eſt ſecundum opera tua*. pag. 276. 1.

Nona ſpecies definitionis, quam Græci κατ' ὑποτύπωσιν, Latini per quamdam imaginationem dicunt, quando nominata matre, vel patre ad intelligentiam individuæ perſonæ ſenſus noſter adducitur. *Defecerunt laudes David filii Jeſſe*. In titulo Pſal. 72. pag. 231. 1.

Decima ſpecies definitionis eſt, quam Græci ὡς τύπον, Latini veluti appellant, quando talis eſt alicujus rei complexio, ut non tantum uni rei, de qua dicitur, ſed & aliis applicari poſſe videatur. *Homo cum in honore eſſet non intellexit*. Homo enim & pro diabolo ponitur. pag. 153. 1.

Duodecima ſpecies definitionis eſt, quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. *Opera manuum ejus veritas, & judicium: fidelia omnia mandata ejus*. Pulcherrimis variiſque ſententiis in hoc & ſequenti verſu laudes Domini deſcribuntur. pag. 362. 1. & 363. 1. & 339. 2.

Decima tertia ſpecies definitionis eſt, quam Græci κατ' ἀναλογίαν, Latini juſta rationem dicunt; quæ tunc exoritur, quando majoris rei nomine res definitur inferior. *Ego dixi: Dii eſtis, & filii Excelſi omnes*. Hic homines dicuntur dii, & filii Dei. pag. 267. 1.

Decima quarta ſpecies definitionis eſt, quam Græci πρός τι, Latini ad aliquid vocant, quoties unum nomen ſic dicitur, ut aliud ex eo intelligi poſſe videatur. *Ipſe invocabit me: Pater meus es tu: Deus meus, & ſuſceptor ſalutis meæ*. pag. 286. 2.

Διαφόρησις, Diaphoreſis: *Mutuatur peccator & non ſolvet: juſtus autem miſeretur & commodat*. Per hanc figuram fit differentia perſonarum inter juſtum & impium. pag. 116. 2.

Διαπόρησις. Diaporeſis, id eſt dubitatio, cum habemus ambiguum, ſi poſſit inveniri quod quæ-

ritur: *Si iniquitates obſervaveris Domine: Domine quis ſuſtinebit?*

Διατύπωσις. Diatypoſis, id eſt, Expreſſio, per quam figuram rebus perſoniſve ſubjectis, & formæ ipſæ, & habitus exprimuntur. *Conturbatus eſt in ira oculus meus, anima mea, & venter meus*. pag. 92. 2.

E

Ἔλλειψις. Eclypſis, id eſt, defectus, quoties verbum ſuſpenditur, ut vivacius inquiratur: *Memento verbi tui ſervo tuo. Servo tuo*, ſubaudiendum, imple promiſſum: quia ſi velis ſine aliqua adjectione ſuperioribus aptare quod dictum eſt, verba ſibi nequeunt convenire. pag. 285. 2.

Ἔμφασις. Emphaſis, id eſt, Exaggeratio, quando rem aliquam multis in unum collectis doloribus allegamus, ut benevolentiam judicis enumeratis calamitatibus impetremus. *Nunc autem repuliſti & confundiſti nos: & non egredieris Deus in virtutibus noſtris. Avertiſti nos retrorſum &c.* pag. 138. 2.

Ἐνέργεια. Energia, id eſt, Imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis ſubminiſtrat. *Magnificate Dominum mecum: & exaltemus nomen ejus in invicem*. pag. 103. 1. & 243. 2.

Ἐπανάληψις. Epanalepſis, id eſt, verbi in principio verſus poſiti, in ejuſdem fine repetitio. *Deus quis ſimilis erit tibi: ne taceas, neque compeſcaris Deus*. pag. 268. 1.

Ἐπάνοδος. Epanados, id eſt Repetitio rerum quæ junctim ductæ ſunt. *Quid eſt tibi mare quod fugiſti: & tu Jordanis quare converſus es retrorſum?* pag. 366. 2.

Ἐνθύμημα. Enthymema, id eſt, mentis conceptio. Syllogiſmus eſt conſtans ex una propoſitione & concluſione: *Quoniam Rex ſperavit in Domino: & in miſericordia Altiſſimi non commovebitur*. Iſte taliter explicatur. Omnis ſperans in Domino exultabit & lætabitur in miſericordia ejus. Ego igitur exultabo & lætabor in miſericordia ejus. pag. 64. 2.

Ἐπέμβασις. Epembaſis, id eſt, Iteratio, quoties per ſingula commata ad decorem maximum verba geminantur. *Multi inſurgunt adverſum me: multi dicunt animæ meæ*. pag. 16. 2. 67. 2.

Ἐπεξήγησις. Epexegeſis, id eſt, Explanatio dicti ſuperioris. *Domine Deus meus ſi feci iſtud: ſi eſt iniquitas in manibus meis*. pag. 27. 1. & 64. 2. & 90. 1.

Ἐπεξεργασία. Epexergaſia, quæ fit quoties uni cauſæ duas probationes apponimus. *Quoniam peccatores peribunt: inimici autem Domini mox honorificati fuerint & exaltati, deficientes ut fumus deficient*. pag. 116. 1.

Ἐπιχείρημα. Epichirema, id eſt, Executio, vel Approbatio. *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo?* &c. Hoc argumento utimur, quoties rem de qua agitur, per exemplum aliquod probare contendimus. pag. 82. 1. & 125. 2.

Ἐπιδιόρθωσις. Epidiorthoſis, id eſt, ſuperioris rei correctio. *Adjutor meus non movebor amplius*. pag. 92. 2.

Ἐπιμονή. Epimone, id eſt Repetitio crebra ſententiæ, quæ ſive in laudibus, ſive in vituperationibus decenter adhibita, magnam vim exaggerationis accumulat. *Uſquequo Domine oblivisceris me in finem. Uſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me*. pag. 42. 2. & 87. 1.

Ἐπιφώνημα. Epiphonema, id eſt, Acclamatio, quæ poſt narratas res breviter cum acclamatione prorumpit, poſt omnia dicens in exaggeratiſſimam ſummitatem. *Et ut inhabitatem in domo Domini in longitudinem dierum*. pag. 74. 2. & 95. 2.

Ἐπιτροχασμός. Epitrochaſmos, id eſt, dicti rotatio, cum ſuccincte ea, quæ ſunt effuſius dicenda, perſtringit. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit* &c. pag. 74. 2. & 220. 2.

Ἐπίζευξις. Epizeuxis, id eſt, Conjunctio, quando ſine aliqua interpoſitione in uno verſu verba geminantur. *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam*. pag. 54. 1. & 109. 2.

Ἐρώτημα. Erotema, id eſt, Interrogatio. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania?* pag. 13. 2. & 46. 1.

Ἐρώτησις. Eroteſis, id eſt, Interrogatio, quando ad exercitationem ſuam aliquis proponit ſibi, quæ ipſe reſpondet. *In quo corrigit junior viam ſuam? in cuſtodiendo ſermones tuos*. pag. 379. 1. & 408. 1.

Ἠθοποιία. Ethopoeia, quoties datur locutio certæ perſonæ. *Conſerva me Domine quoniam ſperavi in te*. Perſona eſt enim hic Domini Salvatoris. pag. 52. 2. & 234. 2.

Ἐτυμολογία. Etymologia, eſt oratio brevis per certas aſſonationes oſtendens ex quo nomine id quod quæritur, venerit nomen. pag. 10. 1.

Ἐξαλλαγή. Exallage, id eſt, Permutatio, vel Immutatio, quoties contra conſuetudinem aut genus commutatur, aut caſus. *Annuntiavi & locutus ſum: multiplicati ſunt ſuper numerum*. pag. 128. 1. & 14. 1. & 56. 1. & 163. 2.

Ἐξεργασία. Exergaſia, quoties aliquid breviter proponitur, & ſubtiliter ac latius explicatur. *Dilatans exultationes univerſæ terræ mons Sion, latera Aquilonis civitas Regis magni*. pag. 149. 2.

Ἐξετασμός. Exetaſmos, id eſt Exquiſitio, cum res complures diviſas cum interrogatione exquirentes, ſingulis quæ conveniunt applicamus. *Quis aſcendet in montem Domini? aut quis ſtabit in loco ſancto ejus?* pag. 75. 1.

H

Εἱρμός, Hirmos, id eſt, Convenientia, quæ fit, quando ſeries orationis tenorem ſuum uſque ad ultimum ſervat. *Deus in nomine tuo ſalvum me fac, & in virtute tua libera me*. pag. 170. 2. & 372. 1.

Ὁμοιοτέλευτον, Homoeoteleuton fit, quando ſimilibus litteris dictiones plurimæ terminantur. *Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ: operuiſti omnia peccata eorum*. pag. 273. 1. & 286. 2.

Ὁμοίωσις, Homoeoſis eſt figura, per quam minus notæ rei ex ſimilitudine ejus, quæ magis nota eſt, demonſtratio declaratur. *Ecce oculi ſervorum in manibus dominorum ſuorum. Et ſicut oculi ancillæ*, &c. pag. 413. 2.

Ὁμοιόπτωτον, Homoeoptoton fit, quando in ſimiles ſonos exeunt verba diverſa. *Jubilate Deo omnis terra: cantate, & exultate, & pſallite*. pag. 311. 1.

Ὑπαλλαγή, Hypallage, id eſt, Permutatio, quoties in alium intellectum verba, quæ dicta ſunt, transferuntur. *Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum. Videat*, id eſt, videri faciat. pag. 44. 1. & 169. 1.

Ὑπερβατόν, Hyperbaton, id eſt, ſuſpenſus ordo verborum, quoties ordo verborum longius explicatur. *Quoniam qui nequiter agunt extermi-*

nabuntur. Pendet autem verſus iſte de ſuperioribus, unde dicit: *Ne æmulatus fueris eum, qui proſperatur in via ſua*. pag. 115. 1. & 144. 2.

ὑπερβολή, Hyperbole eſt figura, per quam ſolent aliqua in magnitudinem exaggerationis extendi. *Lacrymis ſtratum meum rigabo*. pag. 25. 2. & 399. 2.

ὑπέρθεσις, Hypertheſis, id eſt Superlatio, cum aliquam rem opinione omnium notam, ſententia noſtra exſuperare contendimus. *Et aſcendit ſuper Cherubim & volavit: volavit ſuper pennas ventorum*. pag. 54. 1. & 161. 2.

ὑπεξαίρεσις, Hypexaereſis, id eſt, Exceptio. *Fiant dies ejus pauci: & Epiſcopatum ejus accipiat alter*. pag. 354. 1.

ὑπόζευξις, Hypozeuxis eſt, quando diverſa verba ſingulis apta clauſulis apponuntur. *Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit: & in cathedra peſtilentiæ non ſedit*. pag. 50. 2. & 460. 1.

I

εἰκών, Icon, id eſt, Imaginatio. *Cuſtodi me Domine ut pupillam oculi*. Per hanc figuram *pupilla oculi* ſe Dominus comparavit. pag. 51. 1.

ἰδέα, Idea, id eſt Species, & fit cum ſpeciem rei futuræ velut oculis offerentes, motum animi concitamus. *Sedes ſuper thronum, qui judicas æquitatem*. pag. 23. 2. & 54. 1.

εἰρωνεία, Ironia, id eſt, Irriſio, quoties aliquid quod ſub laude dicitur, intellectum vituperationis habere monſtratur. *Speravit in Domino, eripiat eum: ſalvum faciat eum, quoniam vult eum*. pag. 67. 2. & 85. 1.

ἴσον, Iſon, id eſt, Æqualitas, quando res aliquæ parilitate ſimiles, adhibita laude, vel detractione junguntur. *Juſtus ut palma florebit: ut cedrus Libani multiplicabitur*. pag. 297. 1.

L

λεπτολογία. Leptologia, id eſt ſubtilis locutio, quando res ſingulæ minutatim ac ſubtiliter indicantur. *Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem: iniquitatem magis quam loqui veritatem*. pag. 167. 1.

M

μεταβολή, Metabole, id eſt, Iteratio unius rei ſub varietate verborum. *Verba mea auribus percipe Domine: intellige clamorem meum. Intende voci orationis meæ Rex meus, & Deus meus*. pag. 21. 1.

μεταφορά, Metaphora, id eſt Tranſlatio, cum mutatur nomen aut verbum ex eo loco ubi proprium eſt, in eum in quo aut proprium deeſt, aut tranſlatum proprio melius eſt. *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt*. pag. 97. 1. & 468. 2.

μετάστασις. Metaſtaſis, id eſt Tranſlatio, dum culpam noſtram in alium transferre contendimus. *Non declines cor meum in verba mala, ad excuſandas excuſationes in peccatis*. pag. 453. 1.

μετωνυμία. Metonymia, id eſt Tranſnominatio, quoties intellectum rei diverſis modis verbis alienis & tranſlatitiis indicamus. *Qui habitat in cælis irridebit eos: & Dominus ſubſannabit eos*. pag. 14. 1. & 38. 1.

μυθοποιΐα. Mythopoeia, quando aliquis introducitur loquens. pag. 18. 1. Introducitur Eccleſia loquens: *Cum invocarem*, &c.

μετριασμός. Metriaſmos, id eſt, Mediocritas, quoties rem magnam mediocri relatione proferimus. *Qui videbant me foras fugerunt a me: excidi tanquam mortuus a corde*. pag. 93. 1. & 108. 1.

P

παραβολή. Parabola, id eſt Similitudo, quando illud quod intelligi volumus, per comparationes aliquas indicamus. *Aperiam in parabolis os meum*. pag. 249. 2.

παραβολή. Parabole, id eſt, Comparatio, quando ſibi genus diſſimile in aliqua communione ſociatur. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum*. pag. 111. & 51. 1. & 207. 2.

παράδειγμα. Paradigma, eſt Narratio per exempla hortans aliquem, aut deterrens. *Non ſic impii, non ſic*. pag. 11. 2. & 105. 1.

παράδοξον. Paradoxon, quando exitus inopinatus, vel non expectatus ingeritur. *Verumtamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis: quoniam tu es Domine ſpes mea*. pag. 294. 1.

παραπροσδοκία. Paraproſdocia, id eſt, inopinatus exitus, cum aliud exponitur, & aliud explicatur. *Deus meus impelluta via ejus*. pag. 57. 1. & 272. 2.

παρένθεσις. Parentheſis, id eſt, Interpoſitio, quando in ſenſu medio recipit verba quædam, quæ ordinem ſententiæ videntur poſſe dividere. *Opera hominum, propter verba labiorum tuorum ego cuſtodivi vias duras*. pag. 50. 2.

πάρισον, Pariſon, id, Æquatio ſententiæ, quando duæ res e diverſo ponuntur, ſed una magis eligitur. *Quia melior eſt dies una in atriis tuis ſuper millia*. pag. 272. 1. & 296. 1. Item quoties bona vel mala conjunctim membris diſſimilibus alligamus. *Quia ſpiritus pertranſivit in eo & non ſubſiſtet: & non cognoſcet amplius locum ſuum*. pag. 353. 2. & 347. 2.

παροιμία, Paroemia. *Ego dixi in exceſſu mentis meæ: Omnis homo mendax*. pag. 371. 1.

παρονομασία, Paronomaſia, id eſt, Denominatio, quæ ſimilitudine ſermonis concitat audientis affectum. *Miſericors & miſerator Dominus: patiens & multum miſericors*. pag. 325. 2. & 387. 2.

Percunctatio eſt figura, quæ alterius perſonæ non patitur expectare reſponſum. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu ennaras juſtitias meas & aſſumis teſtamentum meum per os tuum*. pag. 157. 2.

περίφρασις. Periphraſis, id eſt per circuitum. *Et dominabitur a mari uſque ad mare: & a flumine uſque ad terminos orbis terræ*. pag. 228. 2. & 365. 1.

Phantaſia eſt, quoties in concipiendis futuris viſionibus animus perducitur audientis. *Sedet in inſidiis* (de Antichriſto loquitur) *cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem*. pag. 36. 2.

πεῦσις & ἀπόκρισις. Peuſis & Apocriſis, id eſt, Percunctatio, ubi & interrogatio fit, & reſponſio parata ſubſequitur. *Quid eſt homo quod memor es ejus: aut filius hominis quoniam viſitas eum?* pag. 31. 1. & 152. 1.

πλεονασμός. Pleonaſmos fit, quando aliquid ſuperfluum ponitur. *Incenderunt igni ſanctuarium tuum*. In Scripturis divinis hæc figura non convenit,

venit, ubi totum utile, totum neceſſarium, totumque perfectum eſt. pag. 237. 1. & 454. 1.

Πολυσύνθετον. Polyſyntheton eſt conjunctionis, vel alicujus verbi frequens iteratio. *Dominus conſervet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum, & emundet in terra animam ejus, & non tradat eum in manus inimici ejus*. pag. 131. 1. & 268. 2.

Προαναφώνησις. Proanaphoneſis, id eſt, Exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, ſubito ad Deum verba convertimus. *Veniat mors ſuper eos, & deſcendant in infernum viventes: quoniam nequitia in hoſpitiis eorum. Ego autem ad Deum clamavi: & Dominus exaudivit me*. pag. 174. 1. & 186. 2.

Προκατάληψις. Procatalepſis, id eſt, Præoccupatio. *Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco: & peccatum meum contra me eſt ſemper*. Hic enim quaſi jam in venturo judicio conſtitutus, delictorum ſuorum aſpectus teterrimus pertimeſcit. pag. 160. 2.

Πρόληψις. Prolepſis, id, eſt, Præoccupatio. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis*. Propheta ſtudio magnæ charitatis accenſus optat Eccleſiæ Catholicæ provenire, quæ longo poſt tempore fieri poſſe cernebat. pag. 62. 1. & 68. 1. & 85. 2.

Προσωποποιΐα. Proſopopœia, quoties inanimatis rebus verba tribuuntur. *Elevaverunt flumina Domine: elevaverunt flumina voces ſuas, a vocibus aquarum multarum*. pag. 298. 2.

Προθέσεως παραλλαγή, Protheſios Parallage fit, cum altera præpoſitio pro altera ponitur. *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam*. *Ad* hic, pro *per* ponitur. pag. 185. 1.

S

Σαρκασμός. Sarcaſmos, quaſi uſque ad pulpas penetrans hoſtilis irriſio. *Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob*. pag. 298. 1. & 437. 1.

Σαρδισμός. Sardiſmos, eſt figura, quæ ſemper linguarum permixtione formatur. *Propterea memor ero tui de terra Jordanis & Hermoniim a monte modico. Abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuarum*. pag. 172. 2. & 188. 1.

Σχέσις ὀνομάτων, Scheſis onomaton, id eſt, multitudo nominum conjunctorum diverſis verbis unam rem ſignificantium. *Peccavimus cum patribus noſtris, injuſte egimus, iniquitatem fecimus*. pag. 341. 2.

Σωματοποιΐα. Somatopoia, id eſt, corporis attributio, quoties rebus incorporeis corpora tribuuntur. *Miſericordia & veritas obviaverunt ſibi: juſtitia & pax complexæ ſunt ſe*. pag. 274. 1.

Σύλληψις. Syllepſis eſt, quoties caſus diſcrepantes in unam ſignificantiam congregamus. *Domine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra! Domine* caſus vocativus, contra uſum illi *Dominus*, qui eſt nominativus, videtur adjunctus. pag. 30. 2.

Syllogiſmus Categoricus. Omnis juſtus lætatur in Domino: omnis qui lætatur in Domino recto corde eſt; omnis igitur juſtus recto corde eſt. *Lætamini in Domino, & exultate juſti: & gloriamini omnes recti corde*. pag. 98. 2.

Syllogiſmus quinquepartitus vel Oratorius. Propoſitio eſt enim: *Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Domino quoniam confitebor illi ſalutare vultus mei*. Probatio propoſitionis quatuor verſibus qui ſequuntur, procul dubio continetur adjuncta. Deinde provenit Aſſumptio: *Dicam Deo ſuſceptor meus es, quare me oblitus eſt? quare me repuliſti, & quare triſtis incedo, dum affligit me inimicus?* Sequitur duobus aliis verſibus Probatio Aſſumptionis. Infertur poſtremum ſub repetitione primi verſus, propoſiti ſyllogiſmi decora Concluſio: *Quare triſtis es anima mea, &c.* pag. 135. 1.

Syllogiſmus Enthymematicus. Vide Enthymema.

Συναθροισμός. Synathroeſmos, id eſt Congregatio, quoties plurimæ res in unum, & multa crimina alliguntur. *Salvum me fac Domine quoniam defecit ſanctus: quoniam diminutæ ſunt veritates a filiis hominum*. pag. 40. 2. & 73. 1.

Σύγκρισις. Synchriſis, id eſt Comparatio, dum comparatione quadam juſtiorem cauſam noſtram, quam adverſarii demonſtramus. *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei noſtri magnificabimur*. pag. 63. 1. & 81. 1.

Συγχώρησις. Synchoreſis, id eſt Conceſſio, quoties aliqua importune deſiderantibus conceduntur, quæ ad utilitatem eorum pertinere non poſſunt. *Et manducaverunt, & ſaturati ſunt nimis: & deſiderium eorum attulit eis*. pag. 252. 2. 253.

Συνδυασμός. Syndyaſmos, Syndeſinos, vel ut MSS. Syndicaſmos, id eſt, Collatio, quando ſibi aut perſonæ aut cauſæ ſive ex contrario, ſive ex ſimili comparantur. *Eloquia Domini eloquia caſta*. Hic eloquia divina laudantur: ſuperius vero ſermo humanus arguitur. pag. 41. 2. & 168. 1.

Συνεκδοχή. Synecdoche eſt figura, quæ ſignificat a toto partem. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua*. pag. 33. 1. & 67. 2. Item ſignificat a parte totum. *Exaudi orationem meam: ad te omnis caro veniet*. pag. 199. 1. & 217. 2. Item, cum per id quod ſequitur, poſſumus intelligere quod præcedit. pag. 66. 1.

T

Ταπείνωσις. Tapinoſis, id eſt Humiliatio, quoties magnitudo mirabilis rebus humillimis comparatur. *Ego autem ſum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis*. pag. 67. 2. & 121. 1. Item quando cujuslibet rei magnitudo minuitur in exiguam parvitatem: *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies heſterna quæ præteriit: & ſicut cuſtodia in nocte*. pag. 290. 2. & 321. 1.

Ταυτολογία. Tautologia, id eſt, ejuſdem ſermonis iteratio. *Deſiderium animæ ejus tribuiſti ei*. Deſiderium ejus animæ fuit, ſicut in Evangelio dicit: *Deſiderio deſideravi manducare vobiſcum hoc Paſcha*. pag. 64. 1. & 206. 2.

Z

Ζεῦγμα. Zeugma, id eſt Conjunctio, quando multa pendentia aut verbo, aut una ſententia concluduntur: *Qui facit hæc, non movebitur in æternum*. pag. 47. 2.

MAGNI AURELII CASSIODORII SENATORIS.

De Anima.

PRÆFATIO.

CUm jam ſuſcepti operis optato fine gauderem, meque duodecim voluminibus jactatum, * quietis portus exciperet: ubi etſi non laudatus, certe liberatus adveneram, amicorum me ſuave collegium in ſalum rurſus cogitationis expreſſit: poſtulans ut aliqua, quæ tam in libris ſacris, quam in ſæcularibus abſtruſa compereram, de animæ ſubſtantia, vel de ejus virtutibus aperirem, cui datum eſt tam * ingentium rerum ſecreta reſerare: addens nimis ineptum eſſe, ſi eam, per quam plura cognoſcimus, quaſi a nobis alienam ignorare patiamur; dum ad omnia ſit utile noſſe qua ſapimus. Nulla enim peregrina res eſt de ſenſu proprio loqui, quando ſibi natura interrogata reſpondet; nec longe tendit, ut ſe invenire prævaleat; nobiſcum ſemper eſt ipſa quam quærimus, adeſt, tractat, loquitur, & (ſi fas eſt) inter iſta neſcitur.

MS. B. Mariæ de Non: quietus.

Amicorum ſuaſione hunc librum ſcripſit Caſſiodorus.

MS. Turet: ingenia.

Proinde nota eſſe debet, quæ ſibi præſto eſt: quia tunc magis ante ſe ponitur, cum ſubtilius de ipſa tractatur. Nam dum a Sapientibus præceptum ſit, ut cognoſcamus noſmetipſos; quemadmodum ſuſtineri poteſt, ſi nos habemus incognitos? Cupimus enim noſſe planetarum cælo contrarios curſus, ſignorum conſentaneum lapſum. Sunt enim ex eis alia manentia, motuque carentia, alia vero quæ mobili ſemper rotatione vertuntur, nec ullis temporibus conquieſcunt. Hæc ut mundani Doctores exquirere tentaverunt, harmonicis delectationibus inæſtimabili modulatione volvuntur. Quorum tinnitus atque concentus adunatus efficit dulciſſonum melos.

Deſideramus etiam comprehendere altitudinem ætheris, menſuram telluris, nubigeras pluvias, ſive grandinis procellas, tremorem ſtabilium terrarum, naturam vagantium ventorum, profunditatem inconſtantis maris, poteſtates virentium herbarum, quatuor elementorum per omne corpus diſſociatas complexiones, & ferendum eſt ipſam ſe ſcire non poſſe, cui ſuperne datum eſt tanta diſcutere? Non enim aliquid * contentione quærimus: ſed res profundiſſimas modeſtiſſime noſſe deſideramus. Diſcamus ergo primum, quare anima dicatur. Deinde, qualis ſit ejus definitio. Tertio, quæ ſit ejus qualitas ſubſtantialis. Quarto, ſi formam aliquam habere credenda eſt. Quinto, quas virtutes habeat morales, quas Græci ἠθικὰς vocant, ad decus ejus & gloriam contributas. Sexto, quæ illi ſint virtutes naturales, ad ſubſtantiam ſcilicet corporis continendam. Septimo, de origine animæ differatur. Octavo, cum ſit per omnia membra diffuſa, ubi potius inſidere credenda eſt. Nono, de corporis ipſius forma & compoſitione noſcamus. Decimo, quas proprietates habeat anima peccatorum, per competentia nobis ſigna declaretur. Undecimo, qua noſcantur diſcretione, juſtorum; quatenus quas oculis iſtis videre non poſſumus, per indicia probabilia colligamus. Duodecimo, in reſurrectione, quam vere ſapiens credit, quid de ſingulis fieri ſentiatur, maxime deſideramus agnoſcere; quatenus fragilia corda mortalium ad divinitus promiſſa deſideria concitentur. Hæc nobis (præſtante Deo) ordine cuſtodito reſponde; ut & nos facile poſſimus imbui, & tu gloriam debeas invenire Doctoris.

Ed. contentiole. Diviſio operis.

Dixi propoſitiones has non præceptis *a* * Regum, quæ nuper agebantur, ſed profundis & remotis dialogis convenire, qui non tam iſtas aures corporeas, ſed interioris hominis intentum atque puriſſimum quærere probantur auditum, nec ideo facile poſſe de ipſa dici, quia per eam innumera novimus explicari. *b* Oculus enim, qui uſque ad ſidera tendit, ſe videre non prævalet; & palatus noſter, cum diverſa guſtu ſentiat, cujus ipſe ſit ſaporis, ignorat. Nares etiam fragrantium corporum varios odores attrahunt: ſed quid oleant, ipſæ non ſentiunt. Cerebrum denique noſtrum, licet ſenſum membris reliquis tradat, ipſum tamen ſenſum legitur non habere.

MS. S. Aud. legum.

Deinde qualia fatigatus poſſim diſſerere, qui jam ad laboris terminum avida mente properarem? Poſtremo tam ſuaves amici imponitis iterum cogitare, quod a cogendo dici abſoluta cognoſcitis ratione conſtare; præſertim dum hæc res a multis diſputata, ſed pene inexplicabilis videatur eſſe derelicta. Sed cum his ac talibus ingenia eorum multis allegationibus nequiverim ſuperare; nec mihi concedere meum velle decreviſſent: victus petii, ut me ſaltem diebus aliquot ſuſtinerent, nec præcipitanter quærerent, quod plenum difficultatibus * imperarent. Quocirca illud mihi accidit Prothei, qui quod voluntate non eligebat pandere, conſtrictus vinculis cogebatur abſolvere. Hoc tamen inde tolerabile viſum eſt, quia de tali re urgebar dicere; quæ ſi (Deo favente) veraciter exprimatur, & audientem merito recreat, & ſenſum bene perſuadentis illuminat. Quapropter antequam rem

Cogito a cogendo dictum.

MS. A. & N. impetrarent.

Prothei factum.

a Alludit ad varias formulas a ſe ſcriptas, cum eſſet Cancellarius in aula Regum Gothorum.

b Vide Baſilium Homil. 9. in Hexaemeron. circa finem.

ingrediar expetitam, oportet prius nominum ſimilitudines, quaſi ramos obviantes abſcidere: ne ſemitam diſputationis noſtræ vocabulorum conſonantium ſilva umbroſis imaginibus videatur intexere.

CAPUT PRIMUM.

Quare Anima dicatur.

Anima hominis proprie dicitur, non pecudum.

ANima igitur hominis proprie dicitur, non etiam pecudum: quia illorum vita in ſanguine tantum noſcitur conſtituta. Hæc vero quoniam immortalis eſt, anima recte appellatur, quaſi ἄναιμα, id eſt, a ſanguine longe diſcreta: quia & poſt mortem corporis perfectam ejus conſtat eſſe ſubſtantiam, ſicut in ſubſequentibus ſuo loco declarabitur. Alii vero appellatam animam dicunt, eo quod animet ſubſtantiam corporis ſui, atque vivificet. Animus vero dicitur ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, id eſt, a vento, eo qund velociſſime cogitatio ejus ad ſimilitudinem venti motu celeri pervagatur. Fit autem ex appetitu animæ pro deſiderii ejus qualitate commotus. Mens autem dicitur ἀπὸ τῆς μήνης, id eſt, *a* a Luna; quæ licet varia viciſſitudine commutetur, quadam ſe tamen in id quod fuit, perfecta novitate reſtituit. Modo enim tribulationibus attenuata, quaſi probatur obſcura: modo iterum in vigorem naturalem lætitia commeante reparatur.

Spiritus triplici modo dicitur.

Spiritus itaque triplici modo dicitur. Appellatur enim veraciter & proprie ſpiritus Deus: nullius indigens, ipſe vero a creaturis omnibus indigetur: inſpirans * quod vult, & diſpenſans omnia prout vult: complens univerſa: totus in toto: immobilis loco: & * volubilitate æternus: cunctaque quæ ſumma ſunt, ſingulariter potens. Vocamus & ſpiritum ſubſtantiam tenuem, nobiſque inviſibilem, creatam, immortalem, quantum illi utiliter datum eſt, valentem. Tertio ſpiritum dicimus per totum corpus emiſſum atque receptum, per quem vita mortalium flatu neceſſario continetur, nec aliquando otium capiens, jugi mobilitate reparatur.

* Ed. *quo.*

* MSS. *Voluntate.*

Animus, & mens proprie anima non dicuntur.

Atque ideo ſciendum eſt animum & mentem proprie anima non vocari, ſed quia res illæ in anima excellunt, interdum per licentiam ſic dicuntur. Nec pro anima utique ſpiritus diſtincte ponitur: quia hoc illi nomen eſt commune cum cæteris, id eſt, Angelis, Poteſtatibus aeris, & quæcumque ſpiritu continentur. Nec ille ſpiritus veraciter poteſt dici anima, qui aeris * alternatione riſſolvitur, quando cum pecoribus illi res iſta communis eſt. Reſtat, ut ſegregatim atque ſignificanter anima hominis dicatur ſpiritalis ſubſtantia, quæ nullatenus ſanguinis effuſione conſumitur. Nunc de ipſius animæ ſubſtantia liberius diſſeramus; quia eam a ſimilitudine nominum neceſſaria ſeparatione diſcrevimus. Quapropter in primis *b* * prægnantem rerum definitionem cautiſſima deliberatione formemus; ut conſequentia, quæ inde potuerint naſci, fide * generis ſui facillime videantur agnoſci.

* MS.S.Aud. *altercatione.*

* Ed. *primatem.*

* Ed. *genitoris.*

a Anima Lunæ comparatur; ſic etiam Eccleſia eadem ratione ab Ambroſio in Epiſtola contra Symmachum pag. 231. Et Glica in animalib. pag. 32

b Prægnans definitio recte; nam dicit in fine capitis ſequentis. Ecce gravida definitio illa jam fœta eſt.

CAPUT SECUNDUM.

De Definitione Animæ.

MAgiſtri ſæcularium litterarum aiunt: Animam eſſe ſubſtantiam ſimplicem, ſpeciem naturalem, diſtantem a materia corporis ſui, organum membrorum, & virtutem vitæ habentem. Anima autem hominis, ut veracium Doctorum conſentit auctoritas, eſt a Deo creata, ſpiritalis propriaque ſubſtantia, ſui corporis vivificatrix, rationabilis quidem, & immortalis, ſed in bonum malumque convertibilis. * Edita eſt quaſi parturiale ovum, ubi vita futuræ avis, pennatumque grata varietas continentur. Nunc aperiatur in partes: quia hominum conſuetudo eſt facilius * diſcere, quæ diviſa poſſunt evidentius elucere.

* Ed. *Editum.*

* MS.S.Aud. *dicere.*

Anima a Deo condita.

A Deo fieri, vel factas hominum animas prudentium nullus ignorat. Quando omne quod exiſtit aut Creator eſt, aut creatura. Creatrix igitur nulla creata poteſt eſſe ſubſtantia: quoniam ut ipſa ſubſiſtat, indiget Deo, & dare non poteſt alteri * ſubſiſtentiam, quam tantum ut haberet, accepit. Supereſt, ut eam veriſſime a Divinitate conditam eſſe fateamur, quæ ſola creare poteſt mortalia & immortalia. Evidenter enim legitur in Salomone: *Et revertatur pulvis in terram ſicut erat, & ſpiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum.* Et alibi: *Omnem flatum ego feci.*

* MS.S.Aud. *ſubſtantiam.*

Eccl. 12. 7.
Iſai. 57. 16.

Anima non eſt corporea.

Hanc proinde * ſpiritualem ſubſtantiam probabilis & abſoluta ratio confitetur: quia dum omnia corporalia tribus noverimus lineis contineri, longitudine, latitudine, profunditate, nihil tale probatur in anima reperiri. Deinde quod corpori ſociata, quamvis ipſius mole prægravetur, opiniones rerum ſollicita curioſitate perpendit, cæleſtia profunde cogitat, naturalia ſubtili indagatione inveſtigat, & de ipſo quoque Conditore ſuo ardua noſſe deſiderat. Quodſi eſſet corporalis, cogitationibus ſuis ſpiritalia nec cerneret utique, nec videret. Ceſſet ergo de ejus corporalitate ſuſpicio, quando & definitionem corporis a ſe omnibus modis reddit alienam, & tales cauſas exquirit, ad quas ſolus ſublimis ſpiritus pervenire contendit. Hinc eſt quod & Scripturis ſanctis juſtiſſime commonetur, omnia mundi iſtius viſualia contemnere: quoniam ipſa incorporea eſt, ut merito ad ſpiritalia tendat, quibus ſe ſimilem cognoſcit eſſe formatam. Propria eſt utique illi ſubſtantia, quando nullus ſpiritus alter carnem ſuſcipit, ut ejus paſſionibus aut condoleat, aut lætetur.

* Ed. *ſpecialem.*

De affectionibus animæ.

Illa autem, quomodo diximus, ſui corporis vivificatrix eſt: quia mox ut data fuerit, ineffabili conditione diligit * carnem ſuam, propter quod libera eſſe non poteſt, quia doloribus ejus vehementer afficitur: formidat * interitum, quæ non poteſt mori; & ſic eſt ad corporis ſui caſus trepida, ut ipſam magis ſuſtinere credas extrema, quæ non poteſt deficere per naturam. Saluberrima quoque carnis temperatione perfruitur, oculorum ſpeculatione depaſcitur, ſonoris delectatur auditibus, ſuaviſſimis jucundatur odoribus, neceſſaria guſtus epulatione delinitur; & licet his rebus nullatenus ipſa veſcatur, ſubductis tamen talibus, graviſſimo mœrore conficitur: deſiderans non ſibi naturaliter accommoda, ſed adjunctis artubus profutura. Hinc nonnumquam * ſubrepunt vitia contraria rationi, quando anima di-

* Ed. *carcerem ſuum amat.*

* MS. Aud. *mori.*

* MSS. *ſubripiunt.*

lecto corpori indulgentius remittendo, locum noſcitur præbere peccato. Vita igitur corporis ſuſceptæ animæ præſentia eſt, mors autem, ejus probatur abſceſſus. Sic diem dicimus, luſtrante Sole, qui cum diſceſſerit, nox vocatur. Vivit ergo corpus animæ præſidio; & ex ipſa probatur accipere, unde ſe prævalet commovere.

Quid ſit vita corporis, quid mors.

Anima eſt tota in partibus corporis.

Sed quoniam & hoc quoque ad vitæ genus, de quo loquimur, noſcitur pertinere; ſciendum eſt, cum ſe partibus corporis ille vigor ignitus infuderit, materiamque carnalem ſpiritus vitalis afflaverit, ſi quod fortaſſe vulnus acceperit, ſtatim condolet, quia ubique ſubſtantialiter inſerta eſt. Quod * ſi virtus ejus tantum eſſet, calorque corpus vegetaret, inciſum digitum non poterat condolere; ſicut nec Sol probatur quicquam ſentire, ſi ejus radios ſecare tentaveris. Tota ergo eſt in partibus ſuis, nec alibi major, alibi minor eſt: * ſed alicubi intenſius, alicubi remiſſius, ubique tamen vitali intenſione porrigitur. Colligit ſe in unum, atque copulat; membra ſua non ſinit defluere vel contabeſcere, quæ vitali vigore cuſtodit; alimenta competentia ubique diſpergit, congruentiam in eis modumque conſervans. Mirum præterea videtur rem incorpoream membris ſolidiſſimis colligatam, & ſic diſtantes naturas in unam convenientiam fuiſſe perductas; ut nec anima ſe poſſit ſegregare cum velit; nec retinere, cum juſſionem Creatoris agnoverit. Clauſa illi ſunt univerſa, cum præcipitur inſidere, aperta redduntur omnia, cum jubetur exire. Nam ſi acerbus dolor vulneris inſligatur, ſine Auctoris imperio non amittitur; ſicut nec ſine ipſius munere cuſtoditur. Hinc eſt, quod frequenter graviter vulneratos videmus evadere; & rurſus levibus occaſionibus interire.

** Ed. niſi virtus ejus, ſcilicet calor, tantum membra vegetaret.*

** MS. Aud. nec.*

Homini ratio ineſt.

Rationem vero homini ineſſe quis dubitet? quando divina tractat, humana ſapit, artibus docetur egregiis, diſciplinis eruditur eximiis; & hinc cætera animalia decenter excellit; quod eum ratio decora componit.

Quid ſit ratio.

Rationem vero dico animi probabilem motum, qui per ea, quæ conceduntur atque nota ſunt, ad aliquod ignotum ducitur, perveniens ad veritatis arcanum. Hæc conjecturis atque argumentis ad illud properare cupit, quod in rerum natura eſſe cognoſcit. Ipſa enim vera, & pura, & certa ratio dicenda eſt, quæ ab omni imagine falſitatis redditur aliena. Datum eſt ergo illi cogitationes ſuas quodammodo apprehendere, & per obſequium linguæ volubili * motione diſſerere. In corpore poſita anima, quam multa videt non a ſe egrediens! Quam diverſa circumſpicit! Ubique quaſi diſtenditur, & animæ fieri diſceſſio non probatur: movetur, erigitur, fluctuari cognoſcitur, & in ſeipſa tamquam in magno currens ſpatio, pervagatur. Hæc non exit ad cauſas, ſed * tractatibus ſuis ſibi repræſentat, quod ſua cogitatione reſpiciat: modo quod oculis vidit carnalibus: modo quod phantaſtica imaginatione concepit. Cogitat plane ſingillatim, ſicut & loquitur; per ordinem ſenſus nihil * perficit, cum ſe diverſitate confundit; quia Divinitatis eſt proprium multa diſponere, & omnia ſimul modulis competentibus explicare.

** MSS. mutatione.*

** Ed. tractibus.*

** Ed. proficit*

Bona ex ratione manantia.

Rationis itaque largitate dotata, quot bona munere Divinitatis invenit? Litterarum formas reperit, diverſarum artium utilitates diſciplinaſque protulit, civitates defenſibili muro cinxit, varii generis * amictus ejecit, meliores fructus per induſtriam exegit, terras tranſcurrit, abyſſos * alato navigio, vaſtos montes in uſum viantium perforavit, portus ad utilitatem navigantium lunari diſpoſitione concluſit, ornavit pulcherrima fabricarum diſpoſitione tellurem. Quis jam de ejus ratione dubitet, quando ab Auctore ſuo illuminata facit arte conſpici, quod debeat ſub omni celebritate laudari? Convenit nunc de ejus immortalitate diſſerere.

Jur. armenta.

** MS. Aud. apto.*

Anima eſt immortalis.

Immortales eſſe animas auctores ſæcularium litterarum multifarie probaverunt, dicentes; Si omne quod vivificat aliud, in ſemetipſo vivit, & utique immortale eſt; anima autem, quoniam vivificat corpus, in ſemetipſa vivit; utique immortalis eſt. Dicunt etiam: Omnia immortalia ſimplicia ſunt: anima autem non eſt harmonica, neque conſtat ex pluribus, ſed ſimplex natura eſt: anima igitur immortalis eſt. Iterumque proponunt: Quicquid a contrarietate originali non corrumpitur, immortale jugiter perſeverat; anima igitur, quoniam ſimplex atque pura eſt, ſine dubio immortalis eſt. Adjiciunt quoque: Omne rationale quod ſeipſum movet, immortale eſt; anima autem rationalis ſeipſam movet; igitur immortalis eſt. Nos autem immortales eſſe animas facile veridicis lectionibus approbamus. Nam cum eas ad imaginem, & ſimilitudinem Auctoris ſui legamus effectas: quis audeat contra ſanctam auctoritatem mortales dicere? ut impudenter potius aſſeratur, eas a Creatoris ſui ſimilitudine diſcrepare. Nam quemadmodum poterat eſſe imago aut ſimilitudo Dei, ſi animæ hominum mortis termino clauderentur? Ille enim ineffabiliter ſemper vivens, ineffabiliter ſemper manens, perennitatem ipſe cuſtodiens, qui omnia continet, omnia diſponit, potens eſt ſine dubitatione immortalis immortalia facere, & pro ſuo modulo vitæ competentia dare.

Dicet aliquis: Quomodo ſum ſimilis Deo, cum immortalia minime creare prævaleam? Cui ſic per aliquam comparationem reſpondendum eſſe judicamus. Numquid pictura, quæ nobis eſt ſimilis; poteſt imitari quæ facimus? Imago enim poteſt aliquam habere ſimilitudinem. Cæterum hoc non poteſt implere, quod veritas. Nam & hinc immortalem debemus agnoſcere, quod appetit de immortalitate cogitare; deſiderat enim poſt mortem corporis ſui nominis famam relinquere, cupit ſine fine laudari; & bona conſcientia plus eſt de futuris attonita, ne a poſteris maculetur relata. Hinc eſt, quod inter ſublimiores conſtat auctores: quia quicquid dignitate rationis erigitur, mortis injuria non premitur. Adde, quod veritas abſolute profitetur malis juge ſupplicium, bonis perpetua gaudia ſe daturam; ut non ſit fas cum hæſitatione recipi, quod dignatur omnipotens Divinitas polliceri.

Anima mutabilitati obnoxia.

Verum hanc immortalitatem animæ, non talem debemus advertere, quæ nullam recipiat paſſionem; eſt enim mutabilitati obnoxia, & mœroribus pervia: ſed tamen inter quævis tædia vel anxietates continuationis beneficio perſeverat. Singulariter autem immortalis Deus eſt, ſingulariter juſtus, ſingulariter potens, ſingulariter bonus, ſingulariter ſanctus. Quoniam licet iſta, vel his ſimilia hominibus vel Angelis ineſſe dicantur: nullatenus tamen ad ejus altitudinem reverendæ poteſtatis attingunt. Omnes enim arduæ virtutes in ſummitate illa pleniſſimæ atque perfectiſſimæ ſunt, quæ creaturis univerſis ipſius largitate pro ſuo modulo conceduntur.

Nunc ſciendum eſt, hæc immortalis anima quemadmodum degere ſentiatur. Vivit in ſe poſt hujus ſæculi amiſſionem non reſlante ſpiritu, ſicut

corpus, ſed æquali mobilitate, quæ illi attributa eſt: pura, ſubtilis, cita, æterna, videt, audit, tangit, ac reliquis ſenſibus efficacius valet; non jam ex partibus ſuis hæc intelligens, ſed omnia * ſpiritualiter ex toto cognoſcens. Alioquin abſurdum eſt putare, minus poſſe liberam, quam mole brutiſſimi corporis ingravatam. Talia enim intelligere poſſe non dubium eſt, & Angelos & Poteſtates aereas, vel cætera quæ ſublimi atque immortali ſubſtantia conſtare noſcuntur. Reliquum eſt, ut nunc obnoxiam mobilitati currente ordine doceamus. Atque utinam eſſet ambiguum, & non facile probaremus, in quam partem frequenter * currimus.

* Ed. *ſpecialiter.*

* Ed. *incurrimus.*

Quis autem dubitet, modo nos eſſe gaudio ſublevatos, modo mœrore dejectos: modo pietate mites, modo indignatione terribiles: nunc ad virtutes animos erigere, nunc iterum ad vitia declinare? Alia tenaciter aſſumimus, alia oblivione reſpuimus; quod nunc placet, poſt diſplicet. Bonorum etiam ſermonibus ædificamur, malorum collocutione deſtruimur; & quantum proficimus cum rectis, tantum deteriores eſſe novimus cum peſſimis. Nam ſi nos unus rigor, unum propoſitum contineret, nec boni ex malis, nec beati ex improbis mutabilitatis beneficio redderemur. Sed ut cauſa * varietatis hujus evidentius poſſit agnoſci, recordemur (ut dictum eſt) prudentiam non eſſe nobis immutabilem contributam; & ideo ſapimus, cum divina illuminatione bene gerimus; atque iterum deſipimus, cum delictis caligantibus * obſcuramur. Affectio enim, quæ venit & recedit, ſemper incerta eſt. Solus omnipotens Deus eſt, cui hoc eſt eſſe, quod ſapere: hoc eſt poſſe, quod vivere: hoc eſt velle, quod facere: Et merito, quando univerſa, quæ vere bona ſunt, non ad illum veniunt, ſed ab ipſo procedunt.

* MS. Aud. *veritatis.*

* Ed. *obcæcamur.*

Anima non eſt pars Dei.

Quapropter hæc anima, cujus diximus originem, non intelligenda eſt pars Dei, ut quidam dementium irreligioſa voluntate putaverunt, quia convertibilis eſt: neque Angelorum, quia carni ſociabilis eſt: neque ex aere, neque ex igne, neque ex aqua, neque ex terra, neque ex eis, quæ mutua complexione junguntur: ſed ſimplex & propria quædam natura, & ab aliis ſpiritibus diſcreta ſubſtantia, quam longe ſubtiliorem aere, & luci diorem debemus advertere, quando iſtum vulgariter intuemur, illam vero conditione carnis aſpicere non valemus. Hinc ſpeciem naturalis mobilitas ſemper exigitat ad cogitationes ſuas communiter explicandas. Hinc eſt, quod per quietem remiſſi, dum materia nobis fuerit ſolitæ cogitationis abſtracta, nec dum intenti ad quotidianas fuerimus ſolemniter actiones, & res variis nunc falſis, nunc veris inſpectionibus ſomniamus. Parum eſt, quod ſopitis ſenſibus volatica imaginatione deludimur, dum frequenter etiam vigilantes a noſtra contemplatione traducimur. Sæpe enim cum nos in oratione magna intentione dirigimus, ludo neſcio quo * inſperatis ſubito cogitationibus amovemur; & ita provenit, ut menti neſcio quod adverſum ſuggeratur, quod diſpoſitum non habemus.

*Ed. *inſpiratis.*

Conſtat ergo animam in hoc mundo inſtabili & variabili voluntate converti, bonarumque rerum eſſe amiſſibilem ac receptibilem, nec uno ſemper voluntatis ſuæ rigore ſubſiſtere, ſed etiam contra propoſitum ſuum multiplici ſe converſione mutare. *a* Nec de illis ſumus, qui dicunt recolere magis animas, quam diſcere uſuales artes, & reliquas diſciplinas; cum & ad interrogata ſint paratæ, ubi potuerint intellectu * perveniente contingere, & nova ſic audiant, quaſi nihil ex eis ante didiciſſent. Ecce gravida definitio illa jam fœta eſt: eſſe in lucem (ni fallor) quæ fuerunt clauſa, proruperunt. Non eſt quicquam de propoſita complexione derelictum, cujus talis eſt diſciplina, ut id quod intendit, ita explicet atque determinet; ut neque minus, neque amplius aliquid dixiſſe videatur. Nunc ad ſubſtantialem ejus qualitatem ſollicitis ſenſibus accedamus, quam interrogationis veſtræ tertium locum tenere memoramini.

* Ed. *interveniente.*

a Animæ nulla reminiſcentia eſt. Vide Arnobium lib. 2. Pag. 519.

CAPUT TERTIUM.

De Qualitate ſubſtantiali Animæ.

Qualitas animæ ignea.

Qualitatem itaque ſubſtantiæ hujus auctores igneam eſſe dixerunt, propterea quod mobili ſemper ardore vegetetur, & juncta corpori calore ſuo membra vivificet: deinde quod cuncta cæleſtia flammeo referunt vigore conſtare, non iſto fumeo, conſumptibili, & temporali: ſed ex tranquillo, nutritore atque immortali. Hoc neque minuitur, neque creſcit: ſed in ſuſceptæ originis dignitate jugiter perſeverat. Quod ideo finiri nequit, quia nulla, ut corpus, aliquot elementorum diverſitate concretum eſt. Unum enim atque ſimplex habere neſcit adverſum; & ideo ſemper manet, quoniam in eſſentia ſua non habet litem. Sic immortalia cuncta creata dicuntur, quibus ſpiritalis eſt conceſſa ſubſtantia. Nos autem lumen eſſe potius non improbe dixerimus propter imaginem Dei, quam inter conditiones rerum (quantum illi pro modulo ſuo neceſſarium fuit) decenter accepiſſe memoratur. Ipſe enim Deus omnipotens *Solus habet immortalitatem, & lumen habitat inacceſſibile*, quod ſupra omnes claritates vel admirationes ſanitas mentis intelligit: ſed imago aliquam habet ſimilitudinem. Cæterum hæc lumen habere non poteſt, quod veritas. Illud autem, quod ineffabile * veneramur arcanum, quod ubique totum & inviſibiliter præſens eſt, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, una eſſentia, & indiſcreta Majeſtas, ſplendor ſupra omnes fulgores, gloria ſuper omne præconium, quod mundiſſima mens, & Deo * dedita poteſt quidem ex aliqua parte ſentire, ſed idonee non valet explicare. Nam quemadmodum fas eſt de illo ſufficienter dici, qui creaturæ ſenſu non poteſt comprehendi?

Quomodo anima ſit lumen.

1. Timoth. 6. 16

* Ed. *veremur.*

* Ed. *dicata.*

Egrediamur licet pietate nimia modum animæ noſtræ, & immenſa religione ſupra noſmetipſos alta cogitatione ſileamus; tranſeamus etiam poteſtates cæleſtium creaturarum, profundeque tractemus, quis ſit qui tam magna una juſſione, uno momento fecerit: tamen quicquid miramur, amplius eſt; quicquid ſentimus, excelſius, dum ad illam imperſpicabilem Majeſtatem mens humana non penetrat. Una ergo ratio potentiæ hujus eſt venerari, quod inveſtigabilis eſt; non diffinitive quærere, qualis quantuſque ſit.

Lumen ſubſtantiale anima habent.

His itaque rebus edocti, lumen aliquod ſubſtantiale animas habere, haud improbe videmur advertere, quando in Evangelio legitur: *Lumen quod illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum.* Deinde, quando in cogitatione poſiti, neſcio quid tenue, volubile,

Joan. 1. 9.

clarum in nobis eſſe ſentimus, quod reſpicit ſine Sole, quod videt ſine extraneo lumine. Nam ſi ipſum in ſe lucidum non eſſet, rerum tantam conſpicientiam non haberet. Tenebroſis iſta non data ſunt. Omnia cæca torpeſcunt. Iſtius enim tam violenta ſunt lumina, ut etiam intueantur abſentia. Animæ tamen tunc multo clariores atque immutabiliores efficiuntur, cum a Dei gratia bonis * actibus non recedunt. Earum enim ſpeculativa virtute multa atque ardua, quæ in arcano Naturæ recondita ſunt, inſpici & comprehendi uſu ipſo certiſſimum eſt. Nunc inſpiciamus, utrum formas animæ habere credantur, quas incorporeas eſſe jam diximus.

* *Ed, factis.*

CAPUT QUARTUM.

Utrum Anima formam habeat.

Quid ſit forma.

PRius ſcire convenit definitione Majorum, formæ ipſius veraciſſimam complexionem: formam vero dico, quæ aliquod ſpatium linea lineiſve concludit; & ſic facile datur intelligi, ſi eam poſſunt animæ ſuſcipere, quas ſpiritali certum eſt vigore ſubſiſtere. Nam cum omnis forma aut in ſuperficie ſit, aut in corpore: ſuperficies nonniſi in corpore, corpus vero ſolidum atque palpabile, ab his autem rebus animam conſtet manifeſte * exceptam: reſiduum eſt, ut formas animæ nullatenus habere putandæ ſint, ſed valde infiguratæ atque incorporales in ſua qualitate permaneant.

Utrum animæ formas habeant.

* Ed *exemptam.*

Philip. 2. 6.

Nec illud moveat, quod Apoſtolus de Chriſto Domino dicit: *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo* &c. Ibi enim naturam vult intelligi. Cæterum incorporeus Deus, ubique totus, atque incomprehenſibilis eſt, quam potuit habere formam? Illud autem quod in Evangelio legitur, poſt hujus lucis occaſum Abrahæ ſinibus egentem Lazarum fuiſſe ſuſceptum, divitem vero flammis adurentibus æſtuantem, guttam poſtulaſſe, unde ejus temperaretur incendium; ideo intelligitur poſitum, ut humani generis rerum ruinoſa præſumptio, quid formidare debuiſſet, agnoſceret. Cæterum nec ille lingua locutus eſt, quam conſtat eſſe corpoream; nec ille digitos habuit, unde cadentibus guttis incendium divitis temperare potuiſſet. Nam & reliqua in hunc modum ſuſcipienda ſunt, quæ a lectione ſimili continentur. Parum eſt enim quod de creatura iſta memorantur ad conſuetudinem humani generis inſtruendam: ipſum quoque Auctorem impaſſibilem, immutabilem, perenniter uno modo manentem, furere legimus, dormitare frequenter audivimus; non quod talia poſſint Domino convenire, ſed ut res aliquæ ex humana conſuetudine facilius compendioſiuſque noſcantur. Sic animas nobis informes, formas legimus frequenter accipere.

Luc. 16. 23. 24.

Anima quantitatem non habet.

Solet etiam aliquos permovere, ſi anima non habeat quantitatem, dum eam conſtet intra corpus hominis contineri. Sed ſi definitionem veraciſſimam quantitatis revocemus in medium, quæ res ſingulas breviter ſemper abſolvit, facile nobis probata veritas eluceſcit. Sic enim Arithmetici eam compendioſa veritate deſcribunt: Omnis quantitas aut de continuatis conſtat, ut arbor, homo, & mons: aut de disjunctis, ut chorus, populus, vel acervus, & his ſimilia. Sed cum anima neque de continuatis, neque de disjunctis ſit, quia corpus non eſt, clarum eſt eam quantitatem penitus non habere: ſed ubicumque eſt, nec formam recipit, nec habere nobis dicenda eſt aliquam quantitatem. Creatori tamen circumſtantias earum & quantitates patere poſſe credendum eſt, quia *omnia ſub menſura, numero, & pondere creavit:* & ipſi ſoli ſunt vere nota, quia ea fecit, qui mira potentia ipſas quoque cogitationes noſtras quaſi res viſibiles intuetur; qui innocentis ſanguinem audit clamantem; ad poſtremum, qui novit omnia antequam fiant. Tempus eſt venire ad virtutes morales, quæ ſunt ambiendæ divitiæ, & revera pretioſus cenſus animarum, quas Græci ἀρετὰς vocant, quibus contra immunditiam corporalem ſuam nititur bona conſcientia vendicare puritatem.

Sap. 11. 21.

Geneſ. 4. 10.

CAPUT QUINTUM.

De Moralibus virtutibus Animæ.

Quid ſit juſtitia.

PRimum adverſum prava vel iniqua juſtitiæ munimen objectum eſt; cujus, ut Veteres definire voluerunt, talis noſcitur eſſe complexio. Juſtitia eſt habitus animi, pro communi utilitate ſervatus, ſuam cuique tribuens dignitatem. Contra confuſa & incerta prudentia utiliter adhibetur. Prudentia vero eſt rerum bonarum & malarum verax ſcientia. Contra adverſa vel proſpera remedialis opponitur fortitudo. Fortitudo autem eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum firma perpeſſio. Contra igitur illicitas & voluptates fervidas, moderatrix nobis temperantia ſuffragatur. Temperantia quippe eſt adverſus libidinem, atque alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. His igitur munitionibus divina opitulatione conceſſis, velut quadruplici thorace circumdata, in hoc mundo mortifero ſalus animæ cuſtoditur; nec poteſt a vitiis adiri, quæ tanta meruit tuitione vallari.

Quid ſit Prudentia.

Quid Fortitudo.

Quid Temperantia.

Sed hoc virtutum quadripertitum decus, trina (ut ita dixerim) parte completur. Prima eſt contemplatio, quæ aciem noſtræ mentis extendit ad res ſubtiliſſimas intuendas. Secunda, judicialis, quæ diſcretionem boni malique rationabili æſtimatione pertractat. Tertia, memoria, cum res inſpectæ atque deliberatæ in animi penetralibus fida commendatione reponuntur; ut quaſi in quodam conceptaculo ſuſcipiamus, quæ frequenti meditatione combibimus. Veſtiaria noſtra cum fuerint plena nihil capiunt: hoc theſauratium non gravatur oneratum, ſed cum multa condiderit, ſciendi deſiderio plus requirit. Tetigimus ſupradictas partes quaſi harmoniam tricordem. Tali enim numero delectatur anima: ipſo etiam noſcitur gaudere Divinitas.

Virtutes Cardinales per contemplationem, judicialem, & memoriam perficiuntur.

Solent conmovere aliqui ſubtiliſſimas quæſtiones dicentes: Si Divinitas perfectas & rationabiles animas creat, cur aut. poſito ſenſu vivunt infantes aut juvenes inveniuntur excordes? Sed quis non intendat animas parvulorum imbecillitate corporis, nec officia ſenſuum, nec miniſteria poſſe explicare membrorum? Ut ſi ignem anguſto vaſe concludas, altum (ut illius moris eſt) nequit appetere; quia eum arctiſſimum obſtaculum conſtat operire. Tunc enim unicuique rei facultas ſua videtur ſuppetere, cum illi nihil contrarium prævalet impedire. Sic & ſtultis juvenibus obviat, quod aut imparilitate partium, aut craſſitudine humorum materni uteri vitio ſuſcepto, anima inepta nimis * habitatione deprimitur, & vim ſuam exercere non prævalet inconvenientis domicilii ſede præpedita; quod ſtultis accidere ho-

Quare infantes & juvenes excordes.

* MS. Aud. *hebetudine.*

dieque conſpicimus, quos Græci Μωρίους vocant. Nam ut de uſuali quoque dicamus eventu, quam multi morbis accedentibus, aut onerato cerebro, aut præcordiorum ſtupore confuſi, acumen ſolitæ ſapientiæ perdiderunt? Quanti etiam momentanea læſione mutati ſunt? Nam & ipſe, qui celeberrime ſapiens habetur, copioſo prandio refertus, quam facile in crapulam dilapſus obtunditur, ut virum illum prudentiſſime differentem, difficile vel vivum credas, quem ſe nec movere poſſe conſpicias? Unum tamen certiſſime ſcio, ſapientes nimis feliciſſimos fieri, qui miſericordia Domini a talibus adverſitatibus redduntur alieni. Forte ſint & aliæ cauſæ, quæ rationabili animæ ad motus proprios explicandos adverſum ire videantur.

Animæ non creſcunt, nec fatuis aliæ varia diſcretione tribuuntur.

Cæterum [a] animæ nec creſcunt cum parvulis, nec fatuis aliæ varia diſcretione tribuuntur: ſed ſicut immortalitatem jugiter ſumunt, ita & rationales eſſe generaliter ſentiuntur. Parvulis enim ratio creſcit longa meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine tranſeamus.

[a] Vide Tertullianum lib. de Anima.

CAPUT SEXTUM.

De naturalibus virtutibus Animæ.

Virtutes animæ naturales quinquepartitæ.

** MS.S.Aud. quem.*

VIrtutes animæ naturales quinquepartitas Veteres eſſe voluerunt. Prima eſt in utraque parte ſenſibilis, quæ nobis tribuit intelligentiæ ſenſum, per * quam omnia incorporalia varia imaginatione ſentimus: facit etiam corporales vigere ſenſus, id eſt, viſum, auditum, odoratum, guſtum, & tactum, quo dura & mollia, lenia aſperaque ſentimus.

Secunda, imperativa, quæ jubet organis corporalibus motus diverſos, quos implere decreverit: hoc eſt, transferri de loco ad locum, voces edere, membra curvare. Hæc exempli cauſa poſuimus, ut in his ſimilia dixiſſe videamur.

Tertia, principalis, cum ab omni actu remoti, in otium reponimur, & corporalibus ſenſibus quietis profundius aliquid firmiuſque tractamus. Hinc eſt, quod ætate maturi, melius ſapere judicantur: quia ſeneſcentibus membris, & corporalibus ſenſibus mollitis, * proxima parte in conſilium tranſeunt: ubi dum mens amplius occupatur, robuſtior virtute adunationis efficitur. Sed iterum deſipiunt, cum nimia debilitate deponuntur: quoniam datum eſt animabus ad tempus ſuorum ſequi corporum neceſſitates.

** Alias, pro maxime.*

Quarta, vitalis, id eſt, calor animi naturalis, qui nobis propter ſuum fervorem moderandum, auras æthereas hauriendo atque reddendo, vitam tribuit & ſalutem.

Quinta, delectatio, hoc eſt appetitus boni malique, quem ſub jucunditate animus concupiſcit.

Quatuor potentiæ famulæ animæ vegetantis.

Ecce iterum, quadripartita ſubdiviſione ad ſuſtentationem corporis explicandam, pars iſta refunditur. Prima eſt attractiva, rapiens de naturali, quod ſibi neceſſarium ſentit. Secunda, retentoria, aſſumpta retinens, donec ex his utilis decoctio procuretur. Tertia translativa, quæ accepta in aliud convertit atque tranſponit. Quarta expulſiva, quæ ut natura fiat libera, ſibi nocitura depellit. Solvimus (ut datum eſt) quaſi alium nodum: inclinavimus velut ſextum collem; ut difficultatis cacumine deplanato, inoffenſe ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, quoniam difficultatibus plena eſt, cautiſſime veniamus.

CAPUT SEPTIMUM.

De origine Animæ.

Geneſ. 2. 7.

Inſufflaſſe cur Deus dicatur.

LEgimus in conditione rerum, mox ut de limo terræ corpus effectum eſt, ſtatim Dominum inſufflaſſe, factumque eſſe Adam in animam viventem. Inſufflavit enim, dictum eſt, ad exprimendam operis dignitatem; ut agnoſceretur aliquid eximium, quod ejus ore prolatum eſt. Cæterum hoc ſignificat inſufflatio ejus, quod mandatum & juſſio. Nam inſufflare quemadmodum poteſt, qui neque ſpiritum reſolvit, neque buccas habet, quæ conſtat eſſe corporea? Hoc nonnulli ſecuti dixerunt, mox ut ſemen humanum coagulatum fuerit in vitalem ſubſtantiam, illico creatas animas corporibus dari diſcretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadrageſimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cum ſe in utero matris cœperit commovere.

Peccatum originale per baptiſma deletur, & quid ſit.

Opinione quoque fertur aliquorum, quod Creator ille potentiſſimus, ſicut de corpore noſtro ſemen carnis educit, ita & de animæ qualitate animam novam poſſe generari; quatenus originalis illius peccati, quod Catholica confitetur Eccleſia, per traducem delicti rea poſſit oſtendi, niſi dono baptiſmatis fuerit abſoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat ullatenus inveniri, niſi aliqua ratione in ipſa origine animæ culpa videatur eſſe transfuſa? Unde Pater Auguſtinus, religioſiſſima * dubitatione laudandus, nihil temere dicit eſſe firmandum: ſed in ipſius eſſe ſecreto, ſicut & alia multa, quæ noſtra non poteſt noſſe mediocritas. Hoc autem veraciter ſixeque credendum eſt, & Deum animas creare, & occulta quadam ratione juſtiſſime illis imputare, quod primi hominis peccato teneantur obnoxiæ. Melius eſt enim in tam occultis cauſis confiteri ignorantiam, quam periculoſam aſſumere fortaſſis audaciam; cum dicat Apoſtolus: *Quis enim cognovit ſenſum Domini? Aut quis conſiliarius ejus fuit?* Et iterum: *Ex parte enim ſcimus, & ex parte prophetamus.*

** Ed. devotione.*

Rom. 11. 34.

1. Cor. 13. 9.

Anima Chriſti a peccato originali excepta.

Sed quoniam in hunc locum tenor nos diſputationis adduxit, ut animas reas per traducem peccati generaliter eſſe diceremus, convenit animam Chriſti Domini in medium deducere, ne quis calumnioſa intentione perverſus, ſimili eam putet conditione conſtrictam. Audiamus igitur originem ejus * ſanctæ Mariæ ſemper Virgini digno præcone fuiſſe prophetatam; ait Angelus: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi* [a] *obumbrabit tibi; propterea quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei.* Quis, rogo, in hac majeſtate naſcendi aut originalis peccati credat eſſe culpam, aut profanam aliquam carnis ſuſpicetur offenſam. Abſque peccato ſine dubio venit, qui erat omnium peccata ſoluturus; conceptus myſtico inſpiramine, natus ex Virgine. Nihil de Adam traxit, qui ut Adæ malum * vinceretur, advenit. Funis ille longiſſimus, quo nos ligabamur, abruptus eſt: torrens qui nos rapiebat, ibi ſiccatus eſt. Jura ſua mors perdidit, dum conditio noſtra vitam

** Ed. ſanctam.*

Luc. 1. 35.

** Ed. ſolveretur.*

[a] D. Cyprianus lib. de Nativitate Chriſti: Spiritu ſancto obumbrante incendium originale extinctum eſt, &c.

Redemptoris accepit. Nam primus homo poſteris tranſmiſit exitium: veniens Chriſtus Dominus credentibus contulit regna cælorum. Per iſtum enim reparat * amiſſum ſtatum, qui per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, converſatus ſine macula. Quid potuit de illo trahere, quem contraria venit actione deſtruere? Sanctæ origini vita ſancta reſpondit. Qui ſine peccato eſt genitus, nulla eſt mundi labe ſuperatus. Suſcepit verum hominem natura, non vitiis. Reſpuit quod Protoplaſtus deliquit, & aſſumpſit hominem puriſſimum, quem creavit: non peccatum ſuſcipiens, ſed carnem peccati ſine aliqua injuria pollutionis aſſumens. Suavis quidem nimium mihi ſacta digreſſio eſt, dum ſuſpiciones improbas amovere contendo. Sed dum ad aliud tendimus, * hic dicere multa non poſſumus. Reſtat nunc, ut ordinem & propoſitum proſequentes, de ſede animæ dicere debeamus.

* MS. Aud. *amiſſa ſtatuta. Ed. animæ ſtatum, quæ &c.*

* MSS. *ſine.*

CAPUT OCTAVUM.

De Sede Animæ.

Quibuſdam placet animam in corde reſidere.

QUidam ſedem animæ, quamvis ſit in corpore toto diffuſa, in corde eſſe voluerunt: dicentes, quod ibi puriſſimus ſanguis, & vitalis ſpiritus continetur, * ut inde etiam cogitationes ſive bonas, ſive malas exire confirment; quod animæ virtutem operari poſſe non dubium eſt.

* MS. Aud. *&c.*

Alii, in capite.

Plurimi autem in capite inſidere manifeſtant (ſi fas eſt cum reverentia tamen dicere) ad ſimilitudinem aliquam Divinitatis; quæ licet omnia ineffabili ſubſtantia ſua repleat, Scriptura tamen cælo inſidere confirmat. Dignum enim fuit, ut arcem peteret, quæ ſe noverat cæleſti operatione ſublimem; & tali loco præ cæteris verſari, unde reliqua membra debuiſſent competenti regimine gubernari. Nam & ipſa figura capitis * ſphæra pulcherrima eſt, in qua ſibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret manſionem. Certe corporalia videamus. Ignis iſte mortalis ſemper tendit ad ſummum, & quod habet ſubtiliſſimam naturam, ad ſuperiora ſine dubitatione feſtinat. Sunt & alia hujus credulitatis indicia. Nam cum medendi peritiſſimi teſtam capitis humani, graviſſimi percuſſione confractam, in ſoliditatem priſtinam revocare contendunt, membranam, qua teneritudo cerebri communitur, a ſanguinea fæce detergere cupientes, frequenter attingunt; quæ ſtatim ut tacta fuerit, in tantum ſtuporem homo pervenit, ut vel percuſſus alibi graviter, ſentire non poſſit: ſed mox iterum, ut ſe manus a cerebri impreſſione ſuſpenderit; ad intellectum conſuetudinarius redit, vocem ſenſumque recipiens, quid de ſeipſo jam agatur agnoſcit. Quod in aliis utique membris non probatur accidere, quamvis * immanium vulnerum foveis excaventur. Additur etiam quod & ſano corpori ad hanc rem pertinentia non minima ſigna proveniunt. Nam cum fuerit aliquis nimia indignatione flammatus, animumque ſuum æſtu cogitationis accenderit, non fluctu viſcerum, non pectoris commotione vexatur, ſed ſtatim capitis dolore percutitur; ut illic videatur anima fatigationis ſigna reliquiſſe, ubi magna viſa eſt virtute contendere. Ibi etiam fieri abſolute ſentimus animæ noſtræ quoſdam fluctus, quoſdam impetus grandiores, ut ante oculos noſtros veniant, quæ abſentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diverſas partes multaſque regiones, & phantaſtica imaginatione ad capitis noſtri judicium perducitur, quod per diverſas Mundi partes cognoſcitur exquiſitum. Denique oculos noſtros defigimus omnino cogitantes, aurium ſenſus obſtruitur, guſtus ceſſat, nares * ab odoratibus vacant, lingua non habet vocem, & multis modis per talia ſigna cognoſcitur anima in ſuis quodammodo cubiculis occupata. Hæc ergo, ut putatur, in edito conſtituta, quaſi pro tribunali ſedens, appetitorum ſuorum noſcitur eſſe moderatrix, boni malique judex, ambigua diſcernens, noxia reſpuens, cum tamen ei gratia Divinitatis infulſerit.

* Ed. *Sphæroides.*

* MS. Aud. *in magnam vulnerum foveam.*

* MS. Aud. *non odorantur.*

Status primi hominis ante, & poſt peccatum.

Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrii potens, & inviolata ſententia: ſed inſelici tranſgreſſione deceptus, diabolica fraude perdidit, quod poſteris traditurus acceperat; & ideo ad nos tranſmittere non potuit, quod amiſit. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiæ curæ, inde pœnitenda conſilia, inde obſcurata cognitio, turpe deſiderium, juſtitiæ neglectus, inde mille criminum lapſus, & plura nobis cum pecoribus communia, quæ Divinitas fecerat eſſe diſcreta.

Prænuntiat enim nobis (proh dolor) Solis diſceſſio ſerenitatis adventum, futuras tempeſtates ventorum commotione dignoſcimus, venturam ſæculis ubertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nobis interdum * ignari animi præſagitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuiſſet anima, ſi ejus fuiſſet dignitas cuſtodita? Depreſſa eſt juſte ad ignorantiam, quæ ſcire voluit contumaciter vetita. Modo enim ſignis aut conjecturis ſapit aliqua, quæ ſine labore ſcire potuit univerſa. Illud tamen ſancta converſatione purgata, Divinitatis auxilio recipit, quod inſidiis decipientis amiſit. Illuminata videt a Creatore, quæ fuſcata non poteſt a ſemetipſa cognoſcere. Narrata ſunt de anima, quanta probantur eſſe conceſſa. Sed convenit, ut de ejus templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur, ut corpori deformi conjuncta eſſe videatur.

* MS. Aud. *ignoratam.*

CAPUT NONUM.

De Poſitione Corporis.

De diverſis partibus corporis, & de earum diſpoſitione.

PRocerum animal, & in effigiem pulcherrimæ ſpeculationis erectum, ad res ſupernas & rationabiles intuendas, cujus harmonica diſpoſitio ingentia nobis ſacramenta declarat. Imprimis caput noſtrum ſex oſſibus compaginatum, in ſimilitudinem cæleſtis ſphæræ * rotunda concavitate formatum eſt; ut ſenarium illum perfectiſſimum numerum ſedes noſtri cerebri, in cujus organo ſapimus, contineret. Hinc & oculi, quaſi ſacrorum Teſtamentorum pulcherrima duo * volumina collocantur; ad quorum ſimilitudinem omnia nobis combinata deſcendunt, ut aures, nares, labia, brachia, latera, crura, tibiæ, pedes. In hac enim myſtica dualitate compago totius corporis continetur; & ſicut illa Teſtamenta ad unum reſpiciunt, unum ſapiunt: ita hæc officia in unam ſe convenientiam operationemque conjungunt. Sed hæc tamen paritas pulcherrima diſtributione conſociata, alterutrum ſibi mutuat ornatum.

* MS. Aud. *rotunda concavum.*

* Ed. *lumina.*

Sunt etiam ſingularia in medio conſtituta, ne in unam partem præjudicialiter * vergentia, alteram competenti decore nudarent, naſus, os, guttur, pectus, umbilicus, & genitalium virga deſcendens,

* Ed. *urgentia.*

dens, quæ laudabilia & honoranda monſtrantur, quando in medio collocata conſiſtunt. Capiti autem noſtro, quod ſenſus capit univerſos, recte cervix quaſi quædam columna ſupponitur: docens nos religionem ſanctam in unam fidei conſiſtere validiſſimam firmitatem. Lingua quoque vocis noſtræ decentiſſimum plectrum, data eſt ad ſermonum noſtrorum convenientiam temperandam, ut nos articulata verba ab animalium confuſione diſtinguerent. Nec illud videatur incaſſum, quod uni gutturi duæ ſerviunt digeſtiones; ſcilicet, ut omnis intellectus prudentis animæ, quaſi cibus acceptus, & rationis calore decoctus, per gemina Teſtamentorum itinera competentibus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (ſicut alia animalia) corporis humani forma ſe prævalet vindicare; robuſtus illi thorax brachiaque conceſſa ſunt, ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu * pectoris quaſi quodam clypeo vindicaret. *a* Genitalia vero noſtra in magnum * miniſterium quis dubitet attributa? Unde, præſtante Deo, hominis reparatio fœcunda procedit: unde mortales neſciunt habere defectum, quando perſonis pereuntibus, genus noſcitur ſervari poſſe continuum. Decorum membrum, ſi non fuiſſet turpi libidine ſordidatum. Quid enim illo pretioſius eſſet, ſi inde humanum genus ſine culpa deſcenderet? Sic omnia præconialia creata ſunt, ſi peccatis polluentibus non redderentur obſcœna.

* Ed. *corporis.*
* MS. Aud. *myſterium.*

Quot ſint ſenſus corporis, & quæ eorum officia.

Hoc autem corpus animatum quinque ſenſibus adminiſtratur, ac regitur; qui licet ſint communes cum belluis, a nobis tamen rationabili judicio melius diſtinguntur, atque complentur. Primus eorum, viſus eſt, qui aere illuminato colores recipit corporales, & in eis ſuas proprietates agnoſcit. Aſpectus enim eſt (ut Veteres definire maluerunt) vis animæ ſpiritalis, egrediens per oculi pupillam, res non adeo longinquas attingens, ſed ad quas poterit pervenire dijudicans: illud videns, ad quod deſtinatur ut videat. Nam ſi de interioribus ſuis oculi viderent, etiam ſeipſos ſine dubitatione conſpicerent. Hoc etiam Pater ſenſit Auguſtinus. Secundus, auditus eſt, qui concavis & cochleatis auribus ſonos accipit, aeris verberationibus concrepantes, ratione dijudicans quid ſit auditum. Tertius, odoratus eſt, qui diverſos odores aſſumens, vim redolentium corporum, quaſi quodam inviſibili fumo natibus ſuſcepto, competenti aſpiramine perpendit. Quartus, eſt guſtus, quo multarum rerum ſaporem palati dijudicatione cognoſcimus. Quintus, eſt tactus, qui etiam cunctis membris communiter noſcitur attributus. Elegantior nobis in manibus eſt, quæ ſingulariter datæ ſunt ad multas cogitationes noſtras * communiter explicandas. Altera enim per illas evenit firmior memoria; nam quod obliviſci poſſumus, iſtis ſcribentibus ſine labore retinemus. Hæ ſunt diverſarum artium opifices, & pene totius noſtræ operationis effectus. Nam quid prodeſſet ſenſum aliqua facienda concipere, ſi hæc laborioſa manus non probaretur implere? Nec illud

* MS. Jur. *ſeniter.*

a Genitalis membri dignitas. Vide Gregor. Nyſſen. de fide. Lactantium lib. de opificio Dei cap. 13. Queri ſatis eſt homines impios ac prophanos ſummum nefas admittere, qui dignum & admirabile Dei opus ad propagandam ſucceſſionem inexcogitabili ratione proviſum & effectum, vel ad turpiſſimos quæſtus, vel ad obſcœnæ libidinis pudenda opera convertunt, ut jam nihil aliud ex re ſanctiſſima petant, quam inanem & ſterilem voluptatem. Adde locum Deuteronomii cap. 25.

arbitror prætereundum; quod *a* pedes noſtri manuſque denaria digitorum quantitate formantur; ut curſus vitæ noſtræ atque operatio ſacramenta cæleſtis Decalogi contineret: ne præter legem Domini aut cogitare aliquid, aut agere deberemus. Facies ipſa prudentiæ patefacit indicia; in effigie noſtra exeunt occultæ cogitationes, & ex hac parte cognoſcitur, * qualis intus animus voluntaſque verſetur.

Cur decem digiti in manibus, & pedibus.

* MS. Aud. *quales intus anima voluntates volutet. Vultus a voluntate nominatur & quare.*

Vultus ſiquidem noſter, qui a voluntate nominatur, ſpeculum quoddam eſt animæ ſuæ: quia quod ſubſtantialiter non cernitur, per ejus habitum evidentiſſime declaratur. Quanta poſſint de membris ejus reliquis dici? Cur triginta duobus dentibus gingivarum noſtrarum ordo clavatus ſit? Quare cervix noſtra ſeptem nodis, ſpina viginti tribus ſpondylis colligatur? Coſtæ viginti quatuor radiis pro viſcerum defenſione flectantur: ne teneritudo illa interaneorum importuna facillime læderetur injuria? Nervi quam congrua diſperſione corpus omne contineant? Quomodo venæ nutribili ſanguine competenter irrigent membra? Quemadmodum oſſa nos medullata corroborent? Cur unguibus noſtris commune ſit jugiter creſcere cum capillis? Quam decore, quam utiliter carnes noſtras veſtiat cutis; ut nec humor internus turpiter defluat, nec pulchritudo coloris ſubducta venuſtate depereat?

Omnia membra corporis neceſſaria.

Sed cum membra ſingula diverſa corpori præbere videantur officia, aliudque nobis ſublime, aliud mediocre, aliud ſit in ultimo conſtitutum, in tantam complexionis gratiam convenerunt, ut omnia * ſint neceſſaria, omnia probentur accommoda; ſicut Apoſtolus ait, cum Eccleſiam Dei ſtudio charitatis adunaret: *Non poteſt dicere oculus manui: non es mihi neceſſaria; aut iterum caput pedibus: Non deſidero operam veſtram: ſed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt; & quæ putamus ignobiliora eſſe corporis, his honorem abundantiorem circumdamus.* Deus enim ita temperavit corpus atque diſtribuit, ut membra inter ſe mutuis adjutoriis indigerent.

* Ed. *ſibi.*

1. Corint. 12. 21. 22. 23.

Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in ſummam dictum, abunde ſufficiat, nullum corporale animal in tantam myſteriorum ſignificationem fuiſſe formatum. Debuit enim conſilio ſummo fieri, quod videbatur rationabili animæ eſſe conjungendum. O ſummi Opificis creatura mirabilis, qui ſic humani corporis lineamenta diſpoſuit, ut ſi primi hominis non eſſet peccatis gravantibus onerata, magnis muneribus non fuiſſet exuta! Qualia enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noſcitur retinere damnata? Verum iſta caro, quamvis diverſis vitiis appetatur, multiſque vulneribus lacerata ſubjaceat: ipſa tamen eſt, quæ cæleſte Pſalterium canit, quæ glorioſos Martyres facit, quæ Conditorem ſuum viſitata promeruit, quæ ipſamquoque vitalem crucem ſancti Redemptoris accepit: merito jam ſpiritalis futura creditur, quando & hic mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Sic enim iſta magna quidem natura; ſed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jejuniis, eleemoſynis, aſſiduiſque orationibus divina ſe ſuffragante gratia componit: ſic emundatis ſordibus peccatorum lucidam præparat mentem, ut ſuum ſuſcipere mereatur Auctorem. Fit Dei templum, * quæ

Dignitas hominis.

* MS. Aud. *quem antea pro criminibus non meruit habere hoſpitem.*

a Tale eſt illud, quod ſcribitur in ſymbolo fidei Judæorum pag. 30. affirmativa eſſe Moſis præcepta 248. quot hominum membra, id eſt, oſſa a Medicis numerantur: & negantia eſſe 365. qui numerus eſt dierum anni.

ſe criminibus non conceſſit hoſpitium. Credo divina miſeratione proviſum, ut corpus ſubderet animæ, animam ſibi, * totumque ſalubriter ad Deum reſpiceret Creatorem.

** MS. Aud. totamque reciperet creaturam.*

Peractis his quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum ſignis indiciiſque diſſereret: quia licet earum ſubſtantia una eſſe videatur, longe tamen diſparibus qualitatibus ſegregantur. Ac primum dicamus, quemadmodum malorum hominum conſuetudo moreſque declarentur; quatenus quos interius videre non poſſumus, quibuſdam indiciis extrinſecus approbemus.

CAPUT DECIMUM.

De cognoſcendis malis hominibus.

Animæ ſine recta fide ſunt teterrimæ.

OMnes igitur animæ ſine recta fide teterrimæ ſunt, ut Philoſophorum, qui non Creatoris legem, ſed humanum potius errorem ſequuntur; & quamvis Doctores videantur eſſe mortalium, & ſe diſciplinarum * cotibus nitantur abſtergere, ſuperſtitionis tamen ærugines non declinant. Qualis enim dementia eſt, illum colere, quo melior eſt, & credere præſtare poſſe, qui ſibi non prævalet ſubvenire? Nihil enim cuiquam prodeſt vitaſſe noxias cupiditates, enervatam non amaſſe luxuriam, deceptricem fugiſſe fallaciam, alienum ſe a terrenis vitiis effeciſſe: quia neceſſe eſt laboret incaſſum, qui Remuneratorem bonorum omnium ſibi reddit infenſum. Cujus enim præceptis obediet, ſi Latorem legis ignoret? Graditur ſine via, reſpicit ſine lumine, cogitat ſine ſapientia, currit veloci greſſu, nec reperit ad quod venire diſponit. Hi poſſunt ad præſens florere, ſed fructum non probantur inferre: quia gratia eorum non in radice viguit, ſed in foliorum ſe tantum oſtentatione * jactavit.

** MS. Aud. cautibus.*
In Philoſophos Paganos invehitur.
** MSS. jacuit.*
In peccatores invehitur.

Nam & illi in eadem parte ſunt, qui etſi recte credunt, fœdis tamen ſceleribus polluuntur: quoniam cum ſe gravibus peccatis connectunt, a Creatore diſſolvunt. Tunc immortalis anima ſit mortua tenebris ſuis: incipit amare quod perit: incipit odiſſe quod vivit: virtutes odit, vitia ſemper affectat: & lamentabili obſcuritate fuſcata, rationem mundiſſimam non habet, quia in gurgitem ſe perverſitatis immerſit; mox ab antiquo hoſte * captiva, ad vitia præceps agitur, & per corporis illecebras ſumit de ejus obnoxietate victorias. Eſt enim ægra, & peccatis ſemper anxia: ipſa ſe condemnans, quam nullus accuſat; ut merito mors vitalis, ac vita mortalis, talibus provenisse dicatur. Hanc ſi Miſerator ille reſpexerit, oculumque mentis corporeis exceſſibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatricem pœnitudinem trahit, evadendi donat effectum, quæ pereundi primitus videbatur habuiſſe deſiderium. Tunc felicior, cum fleverit: tunc celſior, cum ſe proſtraverit: lacrymis reparat, quod gaudendo perdiderat; & quæ ad hoſtem voluptatibus invitata pervenit, ad ſalutarem Dominum proſperrime contriſtata feſtinat. Sed quamvis eas non ſit fas hominibus intueri: tamen evidentibus indiciis ſuas qualitates aperiunt; ut & illas poſſimus advertere, de quibus aliquid non probamus audiiſſe.

** Ed. capta.*
Converſio peccatoris deſcribitur.

Quæ ſint indicia malorum hominum.

Malis nubilus vultus eſt in qualibet gratia corporali: mœſti etiam, cum lætanter agunt, cum paulo poſt pœniteant: deſerti impetu voluptatis ſuæ, ſubito in triſtitiam redeunt: oculi interdum, ſupra quam neceſſe eſt, commoventur: iterumque cogitantes infixi ſunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi, de cunctorum voluntate ſuſpenſi, curis anxii, ſuſpicionibus inquieti: aliena de ſe judicia ſollicite perſcrutantur, quia dementer propria perdiderunt: quærendo mundanam vitam, calamitatem infernæ mortis incurrunt; & dum lucem temporalem avide cupiunt, tenebras perpetuæ noctis acquirunt. Relationes ſuas inexplicatas ſæpe derelinquunt: ſaltu quodam ad aliud transferuntur: cum nihil agant, ſemper eos æſtimes occupatos: formidoloſe vivunt, etiam cum nullius inſecutione vexantur: pœna eſt illis conſcientia ſua, & a ſe ſuſtinent omnia, cum ab aliis gravia nulla patiantur: eorum & ipſe odor * acerbus eſt, niſi cum ſuaviſſimis inhalationibus ſuperſtites condiuntur. Neceſſe eſt enim ut odore delectetur peregrino, qui offenditur proprio. Veniamus ad illas ſanctæ Trinitatis fideles animas, quæ prædicatam retinent Apoſtolicam diſciplinam, & in glorioſiſſima voluntate conſtantes, revera ſimilitudinem * ſupernæ ſervare probantur imaginis.

** MS. Aud acerrimus.*
** MS. Aud. ſupernam — in imaginibus.*

CAPUT UNDECIMUM.

De cognoſcendis bonis hominibus.

Virtutes animarum ſanctarum deſcribuntur.

SAnctarum igitur animarum & in iſta communi vita magna jam virtus eſt. Nam carnem illam expugnatricem humani generis per quietem debellant: & victrices ſui ſunt, dum ſtudentes * conſtantiæ vivo corpori mortem delectantur infligere. Væ autem carni, quæ hic ſuperata non fuerit; nam quæ in hac converſatione vincitur, illic ſine dubio coronatur. Vir denique fixus, purus, innocuus, omnes laudat, ſe ſemper accuſat, & cum placeat univerſis, ſibi ſoli diſplicet. Nimia enim magnitudo eſt, ſuam intelligere parvitatem. Nec prævalet hæc noſſe, niſi cui jam cœperint divina pateſcere. Hi tantum expeditius ad ſuperna volant, quantum ſe oneroſius in humana converſatione caſtigant. Imperant corpori, quia famulantur Auctori; & dum ſe exiguos cognoſcunt, ad culmen magnæ perfectionis evadunt. Nullum lædere cupiunt, læſi ſemper ignoſcunt. Charitatem & illis impendunt, qui eos ſcelerato odio perſequuntur.

** MS. Aud. conſcientia.*

Tales animæ (Domino præſtante) etiam noxiis ſpiritibus imperant; & illi, quos mundus patitur infeſtos, a creatura minore ſuperantur. Adhuc in corpore poſitæ, fortiores ſunt Angelis malis: adhuc indutæ carne jubent Poteſtatibus aereis; & quorum tentationibus non cedunt, eis divina virtute dominantur. Iſtæ enim immortales proprie ſunt dicendæ, quas nulla pœnitudo diſcruciat, nullus mœror affligit, quæ ſibi * nequeunt reputare, quod probantur exiſtere. Inopia diteſcunt, carceribus lætæ ſunt; & a inter hæc jure ſæcula illis obediunt, quia ſemper bonos ſequuntur: contra perſecutores fortiore ſemper eriguntur audacia, quando finis lucis illis principium eſt bonorum; & in æterna beatitudine recipiunt, quod in temporali converſatione geſſerunt. Sic ſanctorum animæ adhuc in iſto ſæculo commorantes, dum longa ſint habitationis contrarietate * diſtrictæ: tamen bonis Angelis videntur eſſe concives, & jam ex magna parte conſortes.

** MS. Aud. non quærunt.*
** Ed. diſtractæ.*

Miracula a ſanctis hominibus facta referuntur. Exod. 14. 22.

Moyſes enim per maria terrenum iter aperuit, aquarum domicilia ſiccis pedibus transmea-

a MS. Aud. inter hæc tamen jure Deo obediunt; & quia ſemper bonos ſequuntur contrariæ perſecutiones, fortiori ſemper eriguntur audacia.

vit ; & tam magni fluctus quaſi latere utroque conſtructi, in ſpeciem rupis peregrina ſoliditate riguerunt.

3 Reg. 17. 1. & Jacob. 5. 17. Meruit Elias, ne plueret : obtinuit etiam, ut ſe deſideratus imber effunderet ; & unus homo beatis ſupplicationibus egit, quod generalitas, cum ſuſpenderetur, impetrare non meruit. *a* Iſtis enim, qui ſe cæleſti converſatione mundificant, virtus ſupernæ miſerationis conceditur, quam homo propter originale vitium habere non poteſt. * Cum creati per mundum tranſeuntes, majeſtati ſemper affixi ſunt : quibus tam aſſidue præſtantur magnalia, ut plane videantur eſſe miracula.

4 Reg. 6. 17. Eliſæus diſcipuli ſui oculos cæleſtem militiam non videntes aperuit : exercitus hoſtium cæcitate percuſſit. Ademerunt nonnulli flammis incendia ; vitalem calorem frigidis cadaveribus reddiderunt ; leones feroces ad ſepeliendum corpus convenire fecerunt ; & in vicem ratis homines legimus vexiſſe cocodrilos ; liquorem converterunt in duritiam ſilicum ; latices juſſerunt manare de ſiccitate ſaxorum ; illæſis veſtibus prunas acceperunt ; propriis plantis juſſerunt ambulare claudum ; ſolem præceperunt ſtare celerrimum. Humano verbo facta eſt naturæ diverſitas ; & in tantam gratiam ſunt recepti, ut & ipſis potuiſſet famulari, quod ſervire mundus mirabatur Auctori.

Quid jam de imperio vocis dicamus, quando & veſtis eorum tacta effectum ſoſpitatis attribuit, & Apoſtolici umbra corporis periculum mortis excluſit ? Sic abundantia meritorum & per illud videbatur ſanare, quod conſtat in ſe ſubſtantiam non habere. Talis anima abſolute ſentitur, etiam cum ejus exiſtentia non videtur.

Inditia ad ſanctos homines cognoſcendos. Hilaris illi ſemper vultus eſt, & quietus, macie validus, pallore decoratus, lacrymis aſſiduis lætus, promiſſa barba reverendus, nullo cultu mundiſſimus. Sic per juſtitiam mentis de rebus contrariis redduntur homines pulchriores : oculi læti & honeſte blandi : ſermo veriloquus, bonorum pectorum penetrabilis, cupiens amorem Dei omnibus ſuadere, quo plenus eſt : vox ipſa mediocris, nec debilis vicino ſilentio, nec * robuſto clamore dilatata : aſperitate non frangitur, * accidentibus gaudiis non movetur, moribus vultuque unus eſt : templum ſanctum, domicilium virtutum ; cujus ora ſe nequeunt immutare, dum ſemper probantur ſtudere conſtantiæ. Gradus quoque ipſius nec tardus conſpicitur, nec velox : *b* nullum propter ſeipſum videt : nulli propter alterum parcit. Suaſor recti, ſine arrogantia docens, cum humilitate liber, cum charitate diſtrictus ; *c* ut tam grave ſit eum deſerere, quam invitum eſt ab ipſa quoque vita diſcedere. Amator ſalutiferi ſecreti exiſtens, nulla libidine ſauciatur, contentione nulla ſuccenditur, ſuperbia non inflatur, invidiam non habet, fratrum nulli loquitur quod pœniteat, nil audit abſurdum. Multam turbam vitiorum * Domini certamine vincit, quando ſolitudinis gratia ſuffragatur. Tunicam poſtremo ſuam, quamvis more cutis una ſit, ſuaviſſimis implet odoribus : fragrat, ſuper divitis Indiæ pigmenta tranſcendens. Agnoſcitur in illo humanum cor-

** Ed. robuſta clamore dilatato.*
** Ed. accedentibus.*
** Ed. ſine certamine.*

Tom. II.

a MS. Aud. Iſtæ enim quæ ſe ...... Virtutes ſuperna miſeratione conſequuntur.
b MS. Aud. Nullum pluſquam ſemetipſum vituperat. nulli.
c MS. Aud. diſtrictus : dicens, quam grave ſit Deum deſerere, quam injuſtum ab ipſa perpeti vita diſcedere.

pus habere aromata ſua ; ſcilicet, dum nulla crapulatione diſtenditur, in odores non exudat acerrimos. Facile eſt advertere, quem ſuperna potentia dignatur inviſere. Nam & ipſe quoque animus noſter mox gaudet ad talem, & non admonitus intelligit, quem cæleſti inſpiratione cognoſcit.

Verum hæc in ſexu validiore non adeo miranda ſunt. Quis autem digne ſufficiat Virginum ac Viduarum maximas explicare virtutes, quæ ſic ad præcepta Dei ſancto amore rapiuntur, ut & magnæ patientiæ ſe vigore diſcrucient, & ad martyrii coronam, victa carnis infirmitate perveniant ? Locuti ſumus multa de anima : diximus etiam de corpore noſtro, quæ viſa ſunt. Tendamus nunc aciem mentis in futuras retributiones. Convenit enim ut poſtquam ſe creatura cognoverit, ad Creatorem ſuum pura mente feſtinet. *Virtutes virginum & viduarum explicantur.*

CAPUT DUODECIMUM.

Quid Animæ poſt mortem agant, & de ſpe futuri ſæculi.

Quæratis forſitan, poſt hoc ſæculum animæ noſtræ quid agant, qualeſque permaneant ? Reſpondemus, ut diverſa lectione collegimus. Mors eſt animæ corporiſque facta reſolutio, id eſt, vitæ hujus abſentia : carnis deſideria vel neceſſitates prorſus ignorans. Nam cum fuerimus hac luce imperio Creatoris exuti, ſimul corporis appetitiones & imbecillitates amittimus. Non enim ulterius labore frangimur, non cibo reficimur, non jejunii diuturnitate quaſſamur : ſed in animæ noſtræ natura jugiter perſeverantes, nihil boni malique faciemus, ſed uſque ad tempus judicii, aut de præteritorum actuum pravitate mœremus, aut de operationis noſtræ probitate lætamur. Tunc autem recipiemus factorum omnium pleniſſimum fructum, quando voce Domini aut repudiati fuerimus, aut ad regnum perennitatis admiſſi. Hanc igitur mortem in iſta vita pene quietus ſomnus imitatur, quando ſæculi iſtius deſideria cuncta ambitumque deponit ; & quicquid hic agitur, tranquillus animus ſopore mentis ignorat. *Quid ſit Mors.*

Nam dum corpora * ſexum ſuum die reſurrectionis in illa celeritate, qua ſunt omnia creata, receperint, quæ erit calamitas miſeris in æternum cruciari, nunquamque deficere ? Ita enim perpetuæ pœnæ tradentur, ut infauſte ſemper exiſtere comprobentur. Dolor ſine fine, pœna ſine requie, afflictio ſine ſpe, malum incommutabile. Sic enim * varietas vitioſa punitur, ut ejus damnatio nullatenus immutetur. Miſerrimi omnium & perdendo quod diligunt, & jugiter patiendo quod nolunt. Ævum ſine dulci vita, mors ſine remediabili fine, civitas ſine lætitia, patria exoſa, amara domicilia, cœtus triſtium, turba lugentium ; & quod ſuper omnes confuſiones deterius eſt, illos ibi torqueri ſecum poſſe cognoſcunt, quos decepti Numina crediderunt. In ipſo tamen ſupplicio pro meritorum qualitate diverſitas eſt. Nam & diſtans beatitudo bonos continet, & impios diſpar pœna conſtringit. Ætas plane omnibus una atque perfecta futura eſt. Nam quemadmodum ibi erit minor, ubi non creſcitur ? Aut quare ſenex, ubi non deficitur ? Mutabilitates iſtæ ad interitum tendunt. Unum eſt quodcumque perpetuum.

** Ed. ſenſus ſuos.*
Pœna damnatorum deſcribitur.
** MS. Aud. veritas.*
Pœnarum damnatorum pro meritorum qualitate diverſitas eſt.

Ex hoc igitur quaſi vaſto flumine quidam vi-

detur rivulus turbidus altercationis exire, ſi jugi pœnæ concedatur æternitas; dum conſumptio vix ſubſtantiam permittat exiſtere, quam nullo ſe permittit tempore reparare. Sed iſtud omnino ſuperfluum eſt in cauſarum perennium ratione cogitare, Nam & talis *a* pœna eſſe poteſt, quæ torqueat, non imminuat: & talis ſubſtantia quæ ſenſum doloris augeat, non defectum mortalitatis incurrat. Ipſa denique anima noſtra quantis hic cruciatibus allicitur, cum tamen nulla defectione ſolvatur? *b* Montes quoque nonnulli quam nimio * torrentur incendio, & tamen inter flammas ſuas ſtabiles perſeverant? Salamandra incendio reficitur, & ignis calore reparatur. Vermiculi quidam aquis æſtuantibus nutriuntur, Sic dat iſtis victum, quod aliis minatur interitum. Quod ſi inter has mortales materias talia nos exempla corroborant, quid de illa æternitate credendum eſt, ubi mortalem non invenit, quem pœna conſumit? Erit ergo miſeris conflagratio inextricabilis, & æterna combuſtio.

* MS. Aud. *torquentur*.

Salamandra incendio reficitur.

Bonorum autem dona quis dubitet eſſe perpetua, cum ſe cognoſcunt lætitiam percipere, & ulterius triſtitiam non timere: mereri gaudium, quod norunt eſſe continuum? Illic animus ſua proſpera non paveſcit: ſed exultationem propriam ſemper retinet in æternum * cogitata proſperitas. Advertunt enim beatitudinem ſuam in ſumma eſſe ſecuritate, cum ſe intelligunt jam non poſſe peccare. Nulla ibi jam quatitur varietate noſtra ſecuritas: fixa mens non nutat, non fluctuat, non movetur; & in tantæ pacis ſtabilitate defigitur, ut nihil aliud præter illam contemplationem vel quærere vel cogitare patiatur. Sic provenit ſemper quod libeat, quando non erit quod pœniteat, Vacabimus * ibi (ſi tamen munere Creatoris concedatur) non torpore deſidiæ reſoluti, ſed ad gratiam perfectionis intenti. Senſus noſter complebitur puritate mitiſſima: tranquillum erit omne quod volumus. Sine cogitatione ſapiemus, ſine errore ſentiemus. Malum jam nec ab alio capietur, nec extra voluntatem generabitur.

Felicitas bonorum declaratur.

* MS. Aud. *cognita*.

* MS. Aud. *illuc*.

Habebimus hanc eſuriem, quæ delectet; habebimus hanc aſſiduitatem, quam mens faſtidire non poſſit, jugiter amando Creatorem, ſemperque ejus gloriam ſuaviter contuendo. Non ibi moleſta tædia prægravabunt, non varietas imbecilla confundet; quando talia * ſunt quibus afficimur, ut nullum in eis finem optare patiamur. Quies operoſa, opera quieta, animi indefecta unitas. Tunc enim divinæ ſapientiæ agnitione complemur, nec rerum veraciſſimus intellectus diſciplinis operoſis imbuitur, ſed * inelaborato mentis lumine declaratur. Ibi numerus quantus eſt, notus efficitur: ibi linearum diſcretio abſolute conſpicitur: ibi convenientia muſicæ patet: ibi aſtrorum motus viſuali cognitione certiſſimus eſt: ibi veritas ſuperna videndo nota eſt. Dei ſapientiam contuebimur, qua majeſtate ſingula quæque diſponat. Ibi videbimus quam irrite * ab incatholicis Catholica lacerabatur Eccleſia. Ibi eam conſpiciemus in veſtitu deaurato aſtare Reginam a dextris Sponſi & Regis ſui. Ibi cognoſcemus quanta fuerit ſub Sole vanitas vanitatum. Ibi revera cernemus, quam ſalubriter monebamur: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies*: cui omnia comparata viliſſima ſunt. Qui numquam aliter fuit, numquam aliter erit: cum quo eſſe nemo niſi feliciter poteſt: ſine quo eſſe nemo niſi infeliciter valet. Sic dum talis agnitio ab anima rationali etiam purgata revolvitur: inveniri ab ea non poteſt, quod amplius * expetatur.

* MS. Aud. *fuerint*.

* MS. Aud. *in roborata*.

* Ed. *a perverſis*.

Pſal. 44. 10.

Matth. 4. 10.

* MS. Aud. *expectetur*.

a Vide D. Auguſtinum lib. 21. de Civit. Dei cap. 4.
b De incendiis montium & Salamandra vide lib. 3. Variar. Ep. 47.

Opinari quidem poſſumus, ſpiritalis homo quarum cauſarum delectatione ſaginetur: ſed quid ſit ille ſuavitatis modus, ſicut legitur, nec mente poteſt intelligi, nec ſermonibus explicari. Felices qui habent omnia quæ volunt, & nulla adverſitate quatiuntur. Ibi enim caro animaque æterna pace compoſitæ, nequeunt inter ſe ſentire contraria. Ibi erunt artus, qui ſpiritali conſenſu ornent, non concupiſcentia carnali degenerent. Ibi denique cæleſti ſobrietate fulgebunt, non autem mundanis cogitationibus * ebrie polluentur. Domicilia plane eorum (ut putamus) in ſupernis erunt, & terras non appetent, quarum uſum neceſſarium non habebunt. Quocirca non erit permixta, ſicut in hoc mundo, habitatio: ſed ſequeſtrati ab impiis electi, magna locorum qualitate & regione dividentur.

* MS. Aud. *ebrii*.

Civitas cæleſtis, manſio ſecura, patria totum continens, quod delectet: populus ſine murmure, incolæ quieti, homines humanarum rerum indigentiam non habentes. Ibi nullum avida moleſtat eſuries, nullum morbida ægritudo conſumit, nullus probatur liberam erubeſcere nuditatem, nec quemquam gravia frigora contriſtant, non æſtus anhelum corpus exurit, nullus reparatores appetit ſomnos, ubi nemo cognoſcitur eſſe laſſatus. Omnia blanda, omnia ſuavia, cuncta tranquilla: quando & ipſe mundus noxiam deponens intemperiem, habebit ſaluberrimam perpetuis ſæculis unitatem. Erit illic etiam dies continua, & ſerenitas æterna. Sol ibi quidem nulla nube fuſcatur: ſed omnia de Auctoris gratia plus lucebunt. Ibi enim Beatis ſplendor mentis eſt, & lumen intelligentiæ, ut ipſum, ſicut in majeſtate ſua eſt, mereantur conſpicere Creatorem.

Paradiſi deſcriptio.

Quocirca libris Veterum rationabiliter commonemur, quod pars illa emundata, atque meliorata divino munere veracirer ſpeculetur Auctorem, quæ ejus * omnimodis portat imaginem. Inde denique videbimus, unde credimus; & ex ea parte illud ſummum, eximium, ſingulare contemplabimur, unde utique meliores ſumus. Globus iſte Solis cum hic ſerenus infulſerit, quemadmodum noſtri animi ſenſus permulcet? Lumen quoque terrenum, quanta nos implet gratia, cum videtur? Aſpecti flores gratiſſima nos jucunditate reficiunt. Terram viridem, mare cæruleum, aeris puritatem, ſtellas micantes eximiis nunc delectationibus intuemur. Quod ſi magnam præſtant dulcedinem, cum ad obtutus noſtros venerint res creatæ; quid illa Majeſtas tunc viſa conferre creditur, cui nihil ſimile reperitur?

Viſio beatifica.

* Ed. *nihilominus*.

Tunc perfecte cognoſcemus, quod modo ſaluberiter credimus. Nec enim aliter animadvertere merebimur, niſi nunc quæ ſunt vera fateamur; hoc eſt, coæternam, incommutabilem, diſtinctam perſonis, & inſeparabilem Trinitatem, replentem omnia ſimul ſubſtantiali virtute ſua, unum triplex, trinumque * ſimplicabile: parilitatem in omnipotentia, æqualitatem in charitate, unitatem in natura. Hæc excellenter & ſingulariter ſimul judicat juſtitia ſua, ſimul parcit pietate ſua, ſimul cooperatur virtute ſua: poteſtas incomprehenſibilis, beatitudo mirabilis: ex

Quid beati in Deo videbunt.

* Ed. *ſimplabile*.

qui beantur, quæcumque beata ſunt: vivificantur, quæcumque viventia ſunt: continentur, quæcumque ſubſiſtunt. Cuncta ſimul librans, cuncta diſcernens; quæ ideo in judicando non labitur, quoniam in cognoſcendo non fallitur. Cum non appareat, præſens bonis eſt; & cum nuſquam deſit, abſens malis eſt: immobilis, quia ubique tota eſt: inceſſabilis, quia voluntates ſuas ſemper operatur: de toto ſe audit, de toto ſe videt: non ex aliqua parte tamquam de membro reſpiciens, ſed omnia undique, ita ut ſunt, perſcrutabili virtute cognoſcens. Dicitur etiam odorare, guſtare, ambulare: ſed hæc propter intelligentiam noſtram humana conſuetudine facere perhibetur, dum * inenarrabili potentia Majeſtatis ſuæ longe aliter cuncta perficiat. Virtus ſancta, univerſa creans, atque diſponens, regnat in Majeſtate propria & gloria ſempiterna; incomprehenſibilis, inæſtimabilis, & æterna potentia, cælos mirabili ſuſpenſione conſolidat, terras ſuper * mare defigit, dat fontibus curſum, mari terminum ponit, ſerenus coruſcat, pius fulminat, ima ſummaque ſapientiæ ſuæ lege moderatur; ſcilicet, quia in gubernatione ipſius conſiſtunt omnia, non in ſuo poſſe derelicta. Iraſcitur placidus, judicat tranquillus, & ſine mutabilitate ejus provenit, quod delinquentium reatus excipiet. Rerum humanarum valde miſerator, converſis ſtatim parcens, peccantes expectando recorrigens; & cum pati nil poſſit contrarium, magna tolerantia ſuſtentat adverſum.

Quo ſenſu Deus dicatur odorare, guſtare, ambulare.

* MS. Aud. *invariabili.*

* Ed. *inane.*

Quantulum eſt quod hic de illa ineffabilitate ſentimus? Ibi plene cognoſcimus, quam ſubjecta ſint in conſpectu gloriæ ejus, quæ miramur, cui præbet miniſterium Angelica magnitudo, chariſſimo famulantur excelſi Principatus obſequio, innumerabiles Poteſtates fideliter & conſtanter obediunt, quo ſemper indiget quævis excellentia ſummitatis. Quid jam de ejus ſingulari potentia conjiciamus, quando nec illud modo comprehendere ſufficimus, quod ei parere poſſe minime dubitamus? Tunc liberati intelligimus, cui dementes reſiſtere tentabamus: ad quæ magnifica provocati, quibus videbamur ſordibus occupari. Illud vel in momento videre ſufficeret, quod nos in æternum promittit veritas intueri. Illic convincitur omnis pravitas quæſtionum: illic male credita * veritatis ipſius * voce ſuperantur. Sine fine regnum, ſine nocte lux, ſine vitiis corpus, ſine mortibus vita; & cum omnia dirigantur ad æternum, ſolum ibi morietur exitium. Magnum eſt his perfrui: ſed multo melius, quod inde non probetur exiri. Vincunt vota, qui vocantur ad præmia. Tunc vere cognoſcunt, quam feliciter creati ſunt, qui ad tam magna pervenerint. O incomprehenſibilis majeſtas & pietas! Nam inter opera rerum, quibus mundi ambitus opificis laude completur, nihil egregius probatur exiſtere, quam ſubſtantiæ ſpiritales, quæ Creatorem ſuum pura mente noſcuntur cogitare. Reliqua enim facta ſunt ad intelligentium delectationem: hæc autem ad ſuam beatitudinem, quæ veneratur Auctorem.

Quid in gloria poſiti cognoſcemus.

* MS.S. Aud. & de Noa. *veritas ipſius facie vincitur.*

* MS. Jur. *acie*

Tempus eſt, ut quæſtionum varietate * dimiſſa, dictorum copioſiſſimam denſitatem in quibuſdam manipulis colligamus; ut fideli calculo numerata horreis memoriæ compendioſa brevitate condantur. Primo igitur, ut retinetis * Auditores prudentiſſimi, proprie dici animam etymologiæ ipſius conſonatione docuimus: ſequeſtrantes ab ea vocabula, quæ nominum ſimilitudine audientes confundere potuerunt. Secundo, definitionem ſubſtantiæ hujus cum ſuis expoſitionibus, ut datum conſtat, abſolvimus. Tertio, de ſubſtantiali ejus qualitate decurſum eſt. Quarto, monſtravimus quemadmodum anima formam habere non poſſit. Quinto, virtutes ejus morales relatæ ſunt, quæ contra vitia hujus ſæculi velut quædam arma fortiter opponuntur. Sexto, de virtutibus animæ naturalibus non pauca * profeſſa ſunt. Septimo, de origine ejus, quæ ſunt lecta, narravimus. Octavo, ſedem ipſius, judiciumque deſcripſimus. Nono, de corporis noſtri * poſitione tractatum eſt. Decimo, anima infidelis cum ſuis ſignis (prout conceſſum videtur) oſtenſa eſt. Undecimo, lucidam mentem, & plenam divinitatis pro captu noſtræ poſſibilitatis attigimus. Duodecimo, de ſpe futuri ſæculi nonnulla (Domino largiente) memorata ſunt; ut quam immortalem credimus, perennes diſtributiones nihilominus habere ſentiamus.

* *Recapitulatio.* *forte demiſſa.*

* MS. Aud. *Adjutores.*

* Ed. *profuſa.*

* Ed. *diſpoſitione.*

Clauſimus itaque noſtrum munuſculum numero duodenario, qui cælos ſignorum diverſitate decoravit, qui annum menſtruali venuſtate compoſuit, qui ventos principales terrenæ indigentiæ provida diſpoſitione conceſſit, qui diei noctiſque ſpatia horarum congrua quantitate diviſit; ut merito & ad animæ dilucidationem hæc ſupputatio adhiberetur, quæ tantarum rerum naturalium diſpoſitionibus conſecratur.

Duodenarii numeri laus.

Reſtat nunc, ſapientiſſimi viri, qui floretis ingenio, ut mole iſtius mundi * ſalubriter tranſilita, divinæ miſericordiæ nosmetipſos velociter offeramus, per quam pleniſſime illuminantur cogitantis obtutus. Intelligamus eum, diligamus ipſum; & tunc animas noſtras vere cognoſcimus, ſi de illius largitate ſapiamus. Ipſe enim Magiſter potens atque perfectus eſt, qui & vera dicit animæ noſtræ; & quæ dixerit, eam facit illuminata mente conſpicere. In ſchola ſiquidem Chriſti cor indocibile non poteſt inveniri, quoniam qui ſe ei tota mentis integritate tradiderit, nec ignorare poteſt, quod quærit: nec amittere, quod pia remuneratione ſuſceperit.

Exhortatio Caſſiodorii ad amicos, ut ſe Deo offerant.

* Ed. *ſalutariter.*

Fit ergo magna, pretioſa, dives anima, cum ſe ex proprio pauperem eſſe cognoſcit: potens, ſi humilitatem ſaluberrimam non declinet. * felicissima denique, ſi ſervet in carne, quæ in æthere ſuperbi angeli probantur amiſiſſe. Ad te enim ſancte Domine, nemo ſe erigendo pervenit: quin potius humiliatus aſcendit. Cum altiſſimus ſis, proximior redderis ſupplicatione curvatis. Noſtra tibi humilitas accepta eſt. Amas quod propter te non quæris: deſideras, quo non indiges. Ipſa eſt enim vitæ noſtræ mater, germana charitatis, æſtuantis animæ ſingulare præſidium, contraria debellatrixque ſuperbiæ; & ſicut illa per diabolum origo criminum: ita iſta per te noſcitur fons eſſe virtutum.

Humilitatis encomium.

* MS. Aud. *fideliſſima.*

Hanc tu, Domine Chriſte, ſic nobilitare voluiſti, ut eam non ſolum præcipere, ſed etiam ſuſcipere dignareris. Subiiſti quippe in aſſumpta hominis natura judicium, qui judicaturus es mundum: cæſus es flagellis, qui exaltas & humilias Reges: pertuliſti in faciem * odioſos conſputus, * quam inſatiabiliter videre cupiunt Angeli: felle potatus es, qui humanum genus ſic habuiſti dulce, ut rerum Dominus naturam ſervi dignareris aſſumere: patienter coronam ſpineam ſuſcepiſti, qui comples orbem terrarum diverſo flore præmiorum: conditionem ſubiiſti mortis, qui vitam creaturis tribuiſti univerſis. Tantaque fuit in ſancta Incarnatione humilitas,

Chriſtus humilitatem docuit verbo, & exemplo.

* MS. Aud. *odioſos irriſores.*

* MS. Aud. *qui inſat.... videri deſideraris ab Angelis.*

quanta eſt in Divinitate incomprehenſibilis Majeſtas.

Per Chriſtum pœna facta eſt æterna requies, mors ſalutis introitus.

Per te enim, admirande Domine, pœna facta eſt æterna requies, paſſio remedialis, mors fidelium ſalutis introitus. Hæc enim perpetue dat vivere, quæ ſolebat extinguere; non injuria, quoniam quæ vitam hominum ſuſcepit, merito jus peremptionis amiſit. Data in dedecore, manet in honore: quia res quæ * tunc portabant ad inferos, nunc perducunt ad cælos. Vere, Domine, qui ſic miſericorditer feciſti, potens es! Nullus Regum egentibus tuis par eſt: Nullæ purpuræ piſcatorum tuorum retibus adæquantur, quando illæ in mundanas tempeſtates impellunt: hæc ad littus æternæ ſecuritatis adducunt. Pauper de nobis, dives ex tuo. Factus es ſocius mortalitatis noſtræ, ut nos participes redderes æternitatis tuæ. Superbiam humilitate curas, ac lethum morte proſternis. Noſti enim bona facere per iniquos; converrens in adjutorium, quod præparatum eſt ad nocendum; potentius eſſe judicaſti læſiones ad utilitatem convertere, quam cauſas malorum radicitus amputare. Nam quomodo beneficiorum tuorum cognoſcerentur ſigna, ſi & adverſæ parti non monſtrarentur indicia?

* Ed. & *Jur. pandebat inferos.*

* MSS. *inimicis.*

Oratio Caſſiodorii.

TU ergo, Domine Jeſu Chriſte, qui ſic pro nobis flexus es, ut homo fieri dignareris, non in nobis patiaris perire, quod decreviſti miſeratus aſſumere. Meritum noſtrum indulgentia tua eſt: dona, quod offeram: cuſtodi, quod exigas; ut velis coronare, quod præſtas. Vince in nobis * invidi poteſtatem, qui ſic decipit, ut delectet: ſic delectat, ut perimat. Hoſtis dulcis, amicus amarus eſt. Noſti enim quam feraliter lubricus anguis illabitur, ſquamis reptantibus minutatim corpus omne ſollicitat; & ne ejus intelligatur adventus, fixum non habet impreſſa varicatione veſtigium. Invidit (proh dolor) tam magnis populis, cum duo eſſent; & adhuc temporales perſequitur, quos impio ambitu fecit eſſe mortales. Se intercipit, quod alios decipit; & nullo fine corrigi meretur, * qui de omnium deceptione damnandus eſt. Quapropter non poſſit iniquus, ne convaleſcat interitus; dominatum in nobis non exerceat, qui numquam præſtitit: ſed virtus tua nunc poſſideat, quæ creavit. Doleat periiſſe, quod fecit; dum nos non viderit perire, quos voluit.

* Ed. *invidam.* MS. *Jur. invidiæ peſtem, quæ.*

* MS. Aud. *quia*

Domine, quia in nobis non eſt, quod remuneneris; ſed in te ſemper eſt, quod largiaris: eripe me a me, & conſerva me in te. Impugna quod feci, & vendica quod feciſti; tunc ero meus, cum fuero tuus. Via ſine errore, veritas ſine ambiguitate, vita ſine fine. Dona noxia odiſſe, & profutura diligere. In te ponam proſpera, mihi applicem ſemper adverſa. Quia nihil ſum ſine te, ſapiam: qualis vero * tecum poſſim eſſe, cognoſcam. Intelligam quid ſum, ut ad illud valeam pervenire, quod non ſum. Nam ſicut præter te exiſtere non cœpimus: ita & ſine te * profeciſſe non valemus. Omnia vergunt nihilominus in ruinam, quæ a Majeſtatis tuæ pietate fuerint ſegregata. Te autem amare, ſalvari; formidare, gaudere; invenire, creviſſe; amiſiſſe, perire eſt. Tibi denique nobilius eſt ſervire, quam mundi regna capeſſere: merito, quando ex ſervis filii, ex impiis juſti, de captivis reddimur abſoluti.

* MSS. *tunc*

* Ed. *eſſe profecui.*

Quapropter contra peccata noſtra miſericordiæ tuæ munimen inſurgat, quæ nominis ſui teſtimonio miſeris datur; ut * trina remunerati conditione ſentiamus nobis propitiam Trinitatem. Petimus, quia jubes: pulſamus, quia præcipis; & ſine fine conferre mavis, qui ſemper commones, ut rogeris. O altitudo pietatis! o clementiæ incomprehenſa profunditas! Cum nemo poſſit aliquid accipere, ſi reſiſtis, vim te precibus noſtris pati poſſe teſtaris; merito quando a Judice petimus, ut ad pœnale judicium non vocemur; & per Legiſlatoris gratiam ſperamus eripi, ne poſſimus a promulgata conſtitutione damnari. Tibi, ſancte Domine, Rex Regum, confidenter dicimus: Dimitte peccata, & concede nobis non debita. Omnis te creatura operis tui bonitate collaudat. Debemus tibi, quod exiſtimus: obligamur etiam, quod quotidiano munere continemur. Gaudemus & hinc quoque, glorioſiſſime Domine, quod tua beneficia non irrite poſtulamus. Tempera, bone Artifex, organum corporis noſtri, ut harmoniæ mentis poſſit aptari; nec ſic roboretur, ut ſuperbiat: nec ſic langueſcat, ut deficiat. Tu noſti quæ vere moderata ſunt. Vaſa tua ſic reple proſperis, ut capacitas non præbeatur adverſis. Dominetur ratio, ſerviat caro: quoniam a te ſolo poteſt effici, ne fragilitate corporis poſſit offendi. Verum hæc pro noſtro modulo, non pro rerum ipſarum magnitudine dicta ſufficiant: quando & amplius quam expetebamur, ediximus, & alma lumina veracium litterarum breviter talia cauteque docuerunt. Illi enim potuerunt de his inoffenſe dicere, qui purificati divino munere, probabili ſe meruerunt converſatione tractare.

* Jur. *trinæ remunerationis.*

F I N I S.

INDEX RERUM ET VERBORUM,

quæ in hoc tomo continentur.

A

Aron interpretatur fortitudinis mons. *Pag.* 248. 2. *Col.* 2.
Ab Abel juſto nomen cœpit eſſe Sanctorum. 402. 1.
Abſalon figura fuit Judæ traditoris. 16. 2.
Abſcondi in Tabernaculo Dei quid ſit. 82. 2.
Abſorbere quid ſit. 110. 1
Abſolvitur quiſque tanto celerius, quanto a ſemetipſo vivacius damnatur. 340. 1
Abundans unde dictum. 461. 2.
Abyſſus quid ſit. 100. 1. 2. 112. 1.
Accedere ad Deum. *V. Deus.*
Accentus quid ſit. 529. 2.
Accidens quid ſit. 535. 2.
Actus boni clamorem ſuum habent. 19. 1. Exorant. 344. 1. Retributiones rerum nobis generant. 327. 1. Dominum laudat, qui ſe probabili actione commendat. 364. 2. Magnitudo facti potentiam teſtatur auctoris. 225. 1.
Agere viriliter non ſolum viris, ſed & fœminis mandatum eſt. 84. 1.
Adam ante peccatum intellectum purum poſſidebat quem peccando perdidit. 388. 1. Quis ante & poſt peccatum. 460. 1. Quare vetus homo dicatur. 25. 2. Quomodo peccavit. 10 2. Poſt peccatum Dominum refugit. 458. 2. Quare morte damnatus. 215. 1. Adæ & Chriſti comparatio. 11. 2. *V. Chriſtus. V. Homo.*
Admirabile quid ſit. 534. 2.
Adoleſcens unde dictus. 211. 2. Quid per Adoleſcentulas intelligatur. 499. 1.
Adorandus Dominus triplici de cauſa. 303. 2. *V. Crux.*
Adverbium quid. 529. 2. Adverbia comparationis ad quid inventa. 564. 1.
Adverſa & proſpera per diem & noctem, intelliguntur. 391. 1. Quæ vera ſint adverſa. 25. 2. Adverſitates remedia divina dicuntur. 427. 1. *V. Benedictio.*
Adulatio a Domino excludit. 453. 2.
Cum Adultero quis portionem habeat. 157. 2.
Ægypti plagæ. 254. 1. & 338. 1. Aurum & argentum Ægyptiorum ab Hebræis ſublatum non furtum fuit, ſed operationis merces. 339. 1. Ægyptus hic mundus eſt. 436. 1.
Ænigma quid ſit. 309. 1.
Ætates mundi numerantur. 297. 2
Æternitas una dies vocatur. 191. 1. 272. 1. Mala temporalia deſpicit, qui retributiones æternas conſiderat. 301. 2. *V. Mundus.*
Æthiopes ſignificant peccatores. 238. 2.
Affectuum duæ ſunt ſpecies. 532. 2.
Affirmatio quid ſit. 558. 1.
In Afflictionibus gaudendum eſt in Domino. 99. 1. Cum fidelis ſe affligit, iram Dei caſtigatus evadit. 282. 2. Tanto quis in futuro conſolandus, quanto hic fuerit afflictus. 189. 2. Deo imputatur quod hic affligimur. 120. 2. Gravis eſt afflictio a vicinis accepta. 139. 1. *V. Perſecutio. V. Tentatio. V. Tribulatio.*
Agareni, id eſt advenæ. 268. 2.
Ager ab agendo dictus. 349. 2.
De Agricultura Columella, & Æmilianus ſcripſerunt. 524. 2. *V. Hortus.*
Alimentum unde dictum ſit. 101. 2.
Allegoria quid ſit. 74. 1. 98. 1. 311. 2.
Alleluia nomen eſt Hebræum a nulla natione tranſlatum. 470. 1. 471. 2. Cur in fine quorumdam pſalmorum poſitum. 471. 2.
Allophyli alienigenæ. 352. 1.
Alphabetum perfectum quid deſignet, quid imperfectum. 462. 2.
Altare unde dictum. 80. 2. Duplex altare, & unde dictum. 136. 2. *V. Hæreticus.*
Amalech interpretatur parturiens ſive dolens. 168. 2.
Ambiguitas quid. 534. 1.
Amblygonium quid. 558. 2.
S. Ambroſius ſex libros in Geneſim edidit, quos Hexaemeron appellavit. 509 2. Septem libros de Patriarchis. 510. 1. Expoſuit S. Lucæ Evangelium. 513. 2. Et omnes S. Pauli Epiſtolas. 514. 2. *V. Canticum canticorum.*
Amicitia quid ſit. 121. 2.
Amicus quid ſit, & unde dictus. 121. 2.
Aminadab interpretatur populi mei ſpontaneus. 500. 1
Ammon, ideſt populus turbidus. 268 2. 269.
Amor Domini duobus articulis hominibus provenit. 369 1.
Anima Dei amore languet, quando ejus dilectioni nihil præponit. 483. 1. *V. Deus.* Cur amor ſomnus appelletur. 186. 1. *V. Charitas. V. Dilectio.*
Amorrhæus exacerbatio. 440. 1. Amorrhæi amaricantes dicuntur. 436. 2.
Anceps quid. 534. 2.
Angelus officii nomen non naturæ. 472. 1. Angelus nuntius interpretatur. 329. 1. Quid ſit Angelus, & quare converſos affligat. 107. 1. Angelis verbum Domini eſt voluntas ejus. 327. 2. Angeli preces hominum ad Deum deferunt. 72. 1. Spiritus immundi cupiunt ſe adorari, bonus Angelus e contra. 309. 1. Quomodo Angeli poſſumus fieri. 103. 2.
Anima quid ſit. 163. 1. 595. 2. Quare Anima dicatur. 595. 1. A Deo condita eſt. 595. 2. De origine Animæ. 599. 2. Anima eſt immortalis. 596. 2. Mutabilitati obnoxia. 596. 2. Mutabilitas animæ unde. 43. 1. Anima quantitatem non habet. 598. 1. Non eſt corporea. 595. 1. Non eſt pars Dei. 596. 2. Utrum Anima formam habeat. 598. 1. De qualitate ſubſtantiali Animæ. 597. 2. De ſede Animæ. 600. 1. Anima eſt tota in partibus corporis. 596. 1. De naturalibus virtutibus Animæ. 599. 1. De affectionibus Animæ. 595. 2. Animæ non creſcunt, nec fatuis aliæ varia diſcretione tribuuntur. 599. 1. Qualitas Animæ ignea. 597. 2. Lumen ſubſtantiale Animæ habent. 597. 2. Quomodo Animæ ſint lumen. 597. 2. Anima hominis propriè dicitur non pecudum. 595. 1. Quid Animæ poſt mortem agant. 603. 2.
Animarum virtutes morales quæ ſint? 598. 2. 599. 1. Anima pabulum ſuum habet, quo ſaginatur. 421. 2. Duobus modis ſatiatur. 342. 2. Habet ſitim ſuam. 133. 1. Quando Anima Deum ſitiat. 194. 2. Quando ſit inanis, quando

eſuriens. 347. 1. Pinguedo Animæ divinarum rerum ſcientia. 195. 1. In quibus rebus animam levari fas ſit, in quibus non. 427. 1. Animæ ſine recta fide ſunt teterrimæ. 602. 1. Civitas Domini anima pia. 317. 2. Dominus ſolam animam in ſanctis ſervat. 410. 2. Totum in tuto redditur, ſi anima ſalvatur. 179. 2. Nihil fortius quam animas ſalvare. 209. 1. Anima ſine Domino ſemper eſt captiva. 369. 2. Ad animam juſti in manibus Domini collocatam, nulla nocentium vis poteſt accedere. 394. 1. Anima ſubjecta paſſioni corporeæ non caret propria pœna. 337. 1. Anima ſi adhæreat corpori, delictis favet; & econtra. 381. 2. Quis in vano animam ſuam accipiat, quis vero non. 75. 1. Anima aquilæ debet eſſe ſimilis. 325. 1. Per areolam anima cujuſque fidelis intelligitur. 497. 2. Quatuor potentiæ famulæ animæ vegetantis. 599. 1.

Animus unde dictus. 415. 2. Animus, & mens proprie Anima non dicuntur. 595. 1. Quæ ſint communes animi conceptiones. 559. 1. Dominus animorum qualitates, quam cruciatum corporum gratius reſpicit. 403. 2. Poſſumus corpore curvari, non animo. 121. 2.

Anni ingreſſus a Jano præbebatur, unde & janua. 237. 1

Annuntiare quid ſit. 128. 1.

Antichriſtus univerſis ſæculi pompis abundabit. 167. 2. Superbia Antichriſti. 36. 1. Omnia facta & dicta Antichriſti peccata ſunt. 37. 2. Antichriſtus omnes ſemitas habebit pollutas. 36. 1. Nequitia Antichriſti duplici perverſitate deſcribitur. 36. 2. Omnibus inſanis caput eſt Antichriſtus. 268. 2. Quare mala Antichriſti a Deo permittuntur. 38. 1. Antichriſtus leo in cubili. 36. 2. Doech figura Antichriſti. 166. 1.

Antiquariorum opera commendantur. 519. 1. Antiquariorum Encomium. 525. 2.

Aper unde dictus. 262. 1.

Apes unde dictæ. 374. 2.

Apocalypſis a Primaſio Epiſcopo quinque libris expoſita. 515. 1. S. Hieronymus Apocalypſim expoſuit, quædam vero loca Victorinus, & Vigilius Afer Antiſtes. 515. 1.

Apollinariſtarum error convincitur. 49. 1. Errores Arianorum, & Apollinariſtarum. 355. 2. *V. Chriſti natura.*

Apostoli, & Patriarchæ amici Dei. 448. 1. Oculi Chriſti. 281. 2. Veſtigia Chriſti. 51. 1. Per ſervos Dei Apoſtoli, & Prophetæ deſignantur. 227. 1. Per vigiles Apoſtoli & Doctores Eccleſiæ. 485. 2. Per turturem Apoſtoli 484. 1. Per ventos. 436. 1. Per columnas. 241. 1. Per cælos Apoſtoli, & Prophetæ. 59. 2. Per barbam Apoſtoli intelliguntur. 432. 1. Comparantur arietibus. 87. 1. montibus. 111. 2. Sagittis. 420. 2. Appellantur montes. 278. 2. 366. 2. Sagittæ vocantur 29. 1. *V. Atrium. V. Chriſtus. V. Eccleſia.*

Apuleii liber, qui inſcribitur Perihermenias legendus. 539. 2.

Aqua unde dicta. 415. 2. Aqua terreſtris cum ſpirituali confertur. 11. 1. Per aquas populi ſignificantur. 248. 2.

Aranea unde dicta. 291. 1.

Arca Noe, & Teſtamenti typus Eccleſiæ. 429. 2.

Quid per arcum intelligatur. 115. 2. Arcus mandata divina ſignificat 29. 1. Arcus Dei ad ſalutem tenditur. 163. 1.

Arena ab ariditate dicta. 448. 1.

Argumentatio unde dicta. 535. 1. Quid ſit argumentatio. 535. 1. Quid aſſumptiva. 534. 1.

Argumentum quid ſit. 104. 1. 541. 1. & 2. Quid ſit argumentum, quod dicitur notatio. 109. 1. Multiplicia ſunt argumentorum genera 541. 2. Duo ſunt argumentorum modi Enthymema ſcilicet, & exemplum, & quid ſint. 543. 1. Quæ ſint argumenta probabilia. 542. 1. Quid ſit probabile argumentum. 541. 2. Quædam ſunt argumenta nec neceſſaria, nec probabilia. 541. 2. Quibus ex rebus argumenta eruantur. 544. 1. 547. 1. 589. 1. 590. 1. *V. Rhetorica.*

Aries unde dicatur. 87. 1.

Arithmetica quid ſit. 553. 2. Cur ſic vocata, & quæ ejus intentio. 553. 2. Cur conſiſtat ex quantitate diſcreta. *Ibid.* Ejus diviſiones 292. 2. Cur inter Mathematicas diſciplinas permanſit. 553. 1. Quando donata. 528. 1. Ab Abrahamo Ægyptiis tradita. 552. 1. Apud Græcos expoſita, & ab Apulejo & Boethio latinitati donata 557. 2. A Pythagora laudata. 553. 1. Ejus utilitates. 553. 1. Non eſt negligenda. 12. 2.

Arius in quo erravit. 7. 2. Error Arii deſtruitur. 372. 2. *V. Chriſtus. V. Apollinariſta.*

Arma unde dicta ſunt. 106. 2.

Argui hic a multis ſalus eſt. 24. 2.

Ars unde dicta. 528. 2. Quæ ſit differentia inter artem & diſciplinam ſecundum Platonem, & Ariſtotelem. 553. 1. Initium dicendi dedit natura, initium artis obſervatio. 531. 2. Artes in tres partes dividuntur. *ibid.* Artes & diſciplinæ liberalium litterarum in ſacra ſcriptura ſeminatæ. 509. 1.

Aſaph quid ſignificat. 154. 2. 231. 1. 245. 1.

Aſtronomia quid ſit. 553. 2. 559. 2 Aſtrologia naturalis laudatur, judiciaria reprobatur. 474. 1. Aſtronomia judiciaria fidei contraria, & fatorum notitia a SS. Patribus damnata. 560. 2. Aſtronomiæ diviſio. 560. 1. De Aſtronomia præcipuus ſcriptor Ptolemæus habetur. 560. 2. Ab Abrahamo Ægyptiis tradita eſt 453. 2. Fugienda. 226. 2.

Aſſyrii interpretantur dirigentes. 242. 2.

S. Athanaſius pſalmorum virtutes in libro ad Marcellinum patefecit. 12. 1.

Atrium quid ſit, & unde dicatur. 435. 1. Atria Domini ſunt Apoſtoli, & quare. 306. 2.

Avaritia quid ſit. 383. 1. Inſigne malum eſt. 125. 1.

Avari viri divitiarum vocantur. 243. 2.

Audire qui dicuntur. 155. 2. 156. Per mel & lac auditores deſignantur. 493. 1.

S. Augustinus quot volumina pro Geneſis explicatione conſcripſerit. 510. 1. Quas de libris Regum quæſtiones ſolvat. 511. 1. De eximia Pſalmorum expoſitione laudatur. 1. 1. Quatuor libros de concordia Evangeliſtarum ſcripſit. 514. 1. In ſalutatione Epiſtolæ ad Romanos unum librum profudit. 514. 2. Epiſtolam ad Galatas explanavit. 514. 2. Epiſtolam ſancti Jacobi tractavit. 514. 1. In Libro civitatis plura de Apocalypſi aperuit. 515. 1. Laudatur. 521. 2. *V. Intelligentia. V. S. Scriptura.*

Auris ab auditu dicta. 319. 2. 369. 1.

Aurum ab aura dictum. 229. 2.

Auxeſim inter & climacem quæ differentia. 17. 1.

B

BAbylon interpretatur confuſio. 198. 2. 278. 2. Baptiſmatis ſacri regula a Jordane emanavit. 228. 2. Populus Chriſtianus Gens una, de uno fonte baptiſmatis nata. 268. 2. Nullus ſine baptiſmo fidelis eſſe poteſt. 488. 2. Per baptiſmum, & ſatisfactionem Confeſſionis peccata expiantur. 273. 2. Baptiſmus nos Adæ puritati reſtituit, 170. 1.

160. 1. Aqua refectionis vocat. 73. 1. Per ventrem Eccleſiæ fons baptiſmatis accipitur. 501. 1. Pſalmum XLI. olim baptizandis decantabat Eccleſia. 135. 2. Rubrum mare figura aquæ baptiſmatis, quæ mixta ſanguine de latere Chriſti exivit. 238. 1. 264. 1. Sicut populus Iſrael per mare rubrum ſalvatus eſt, ita Eccleſia Gentium per baptiſmum. 480. 2. 481. Quare diluvium pro ſacris fontibus poſitum ſit. 88. 2.

Barbarus unde dictus. 366. 1.

Baſan confuſio. 436. 2. Baſan ſiccitas interpretatur. 211. 1.

S. Baſilius novem homilias in Geneſim Græco ſermone compoſuit. 509. 2. Et librum Hexaemeron. 560. 6.

Beata gens quæ ſit. 101. 1. Omnes beatitudinem volunt adipiſci. 377. 2. Beatitudo verbis non poteſt explicari. 271. 1. Beatus duobus modis dicitur. 10. 1. Eſſe proprie Beatis convenit. 126. 2. Quæ beatitudo ſanctorum. 138. 1. Beatitudo futura deſcribitur. 155. 1. Felicitas bonorum declaratur. 604. 1. Viſio beatifica. 604. 2. Lumen gloriæ neceſſarium ad viſionem beatificam. 206. 1. Quid in gloria poſiti cognoſcemus. 605. 1. Felicitas æterna longe potior eſt vita præſenti. 195. 1. Beatitudo hereditati comparatur. 190. 2. Gloria fidelium uſque ad reſurrectionem ſuſpendetur. 78. 2. 352. 1. 603. 2.

Qui beatitudinem hic quærit, ſurgit ante lucem. 419. 2. Cellaria Dei ſunt æterna beatitudo. 479. 2. Locus diſpoſitus regnum Domini ſignificat, & quis eum merebitur. 271. 1. Filii beatorum olivis novellis comparati. 271. 1. Prima beatitudo S. animæ eſt exultare in Domino. 107. 2. Beati domus eſt mentis ſecretum. 263. 1. *V. Felicitas.*

Bellator Preſbyter libros Tobiæ, Eſther, Judith, & Machabæorum expoſuit. 513. 2. Hortatu Caſſiodorii duos libros in Ruth, & alias fœminas ſubſequentes compoſuit. 510. 2.

Cum benedicimus Deum, ejus facta laudamus: cum ille benedicit, nos ſanctificat. 379. 2. Qui Deum benedicant. 213. 2. 328. 1. Benedicens benedicit, qui jugi benedictione ſanctificat. 430. 2. Benedicunt mali in proſperis, boni etiam in adverſis. 154. 1. Mali in ore, non in corde benedicunt. 153. 1. Quomodo poſſumus eſſe benedicti. 434. 1.

Quæ ſit firma & vera benedictio. 424. 1. Benedictio Domini nos ſemper augmentat. 205. 2. Conſuetudo inter Hebræos benedicendi. 424. 1. *V. Epiſcopus.*

Beneficia donata intellectus & memoria commendant. 341. 2. Beneficium nullus fidelium obliviſcitur. 391. 1. Cur beneficiis a Deo collatis bene utendum. 344. 2. Ille nunquam deſinit laudare Deum, qui collata beneficia non obliviſcitur. 324. 2.

Benjamin filius dexteræ. 260. 2.

Bethel quid ſignificet. 485. 2.

Boethius librum Perihermenias expoſuit. 538. 2.

Bonarum rerum nulla ſatietas. 387. 1. Quando boni ſunt homines. 417. 2. Cur boni malis ſemper opprobrio ſint. 216. 1. Non ſolum abſtinendum a malis, ſed bonum eſt peragendum, ſi volumus gloriam adipiſci. 104. 2. *V. Anima. Mali. Perfectus. Sanctus. Virtus.*

Brachium quid ſignificet. 37. 2. 137. 2. 284. 2.

C

Cælum unde dictum. 368. 2. Quidam putaverunt cælum eſſe animal. 472. 2. Eſt in illis cælum, qui ſe cæleſti converſatione tractant. 390. 2. Quis in cælum ponat os ſuum. 232. 2. Cælum quid ſignificet. 14. 1. 39. 2. 469. 2.

Calix unde dictus. 39. 2. 48. 2.

Calumnia dicitur capitis alumna, & quid ſit. 399. 1.

Quid ſit Calumniator. 228. 1.

Campi unde dicti. 429. 1.

Cantare quid ſit. 65. 2. Quid ſit cantare, exultare, pſallere. 311. 1. Quid ſit Canticum. 5. 1. 18. 1. Quid ſit Canticum novum. 127. 1. 474. 2. Quando Deo accepta eſt vox canentium. 319. 2. *V. Pſallere. Pſalmus.*

Cur liber Cantica canticorum vocetur. 479. 1. Nihil in ſe habet, quod juxta litteram intelligi poſſit. 504. 1. Eum commentatus eſt Origenes. 512. 2. Epiphanius. 513. 1. S. Ambroſius in libro 3. Patriarcharum multa de Cantico canticorum explanat. 513. 1.

Caput a capiendo dictum. 360. 1. Quid per caput debeat accipi. 29. 2.

Carcer unde dictus. 456. 1. Duplici modo carcerem intellexerunt majores. 455. 2.

Carmelus interpretatur ſcientia circumciſionis. 501.

Caro unde dicta. 253. 1. Caro pluribus eget quam anima. 194. 2. Cur caro noſtra filia Babylonis dicatur. 442. 2. Carnis deſideria laquei ſunt. 454. 1. Carnis vitia ſunt terrena delicta. 396. 2. Hic vere non vivitur ubi carnis fragilitate peccatur. 395. 2. In ſtercore volvitur, cui vitia carnis dominantur. 365. 2. *V. Vitium.* In myrrha carnis mortificatio, in thure vero orationum devotio accipitur. 490. 1. Caro noſtra turturi comparatur. 270. 2.

Caſſiani liber de inſtitutione monachorum ſedulo legendus. 625. 1. A beato Proſpero culpatus. *ibid.* Eum Victor Martyritanus purgavit. *ibid.*

Cassiodorius omnem ſcripturam cum priſcis codicibus contulit. 509. 2. Octateuchi textum in compendium redegit. 510. 2. Libris Regum titulos præfixit Caſſiodorius. 511. 2. Auctor eſt librorum de Anima & Variarum. 466. 1. Cur librum inſtitutionis divinarum litterarum confecerit. 508. 1. Librum de diviſione compoſuit. 546. 1. Et gemina commenta in artes Donati. 529. 1. In diverſas orbis partes direxerat ad libros conquirendos. 514. 2. Caſſiodorii ad Chriſtum Oratio devotiſſima. 606. 2. *V. Hæreticus.*

Caſtra a caſtitate dicta. 252. 2.

Categoriæ Ariſtotelis ſunt decem. 538. 1. Cur intente legendæ. *ibid.* Inſtrumenta categoriarum ſunt tria, ſcilicet æquivoca, univoca, denominativa. *ibid.*

Cathariſtarum error. 78. 2.

Cathedra quid ſit. 10. 2.

Catuli unde dicti. 332. 1.

Cauſa a caſu dicta. 233. 1. Cauſarum partes ſtatus dicuntur, & eorum diviſiones. 550. 1. *V. Rhetorica.*

Cedar interpretatur tenebræ. 408. 2. 480. 1.

Cervix pro ſuperbia ponitur. 423. 2.

Chalcedonenſis Concilii codex encyclicus ab Epiphanio Scholaſtico translatus. 515. 2.

Chanaan interpretatur humilis. 336. 1. & mala humiliatio. 436. 2.

Charitas vera in quo conſiſtat. 42. 2. Lex Chriſti charitas. 425. 1. Latum mandatum eſt charitas. 392. 1. Cur. 487. 2. Semitæ juſtitiæ ſunt duo præcepta charitatis. 73. 1. Dilectio Dei & proximi viæ ſunt Domini. 56. 1. Charitas in ſummo virtutum collocata. 407. 1. Malitia generalitatem criminum amplectitur, ſicut charitas virtutum. 302. 1. Chriſtus oblectatur inter virtutes ſanctorum, & præcipue inter fidem & charitatem. 485. 1. Charitas cuncta commendat. 403. 2. Tormentis omnibus fortior. 405. 1. Fervor charitatis tranquillus eſt. 124. 1. Igne charitatis beata conſcientia examinatur. 204. 1. Charitatis & unitatis virtus. 415. 1. Per charitatem ſancti fiunt unum. 412. 2. Nihil ſic terret malignos ſpiritus quomodo charitas. 498. 1. Poſt carnis continentiam ſuccedit vera charitas. 492. 2.

Qui Deum ſupra cuncta diligunt, ei ſub lætitia ſerviunt. 314. 2. Quis diligat Deum. 53. 1. Qui Deum ex toto corde diligit, locum vitiis non relinquit. 433. 1. Quando juſti gratis amant Deum, & impii gratis execrantur. 353. 2. *V. Deus. Dilectio.*

Quando proximum ſicut nosipſos diligimus. 433. 2. Charitatis fraternæ laus. 433. 1. Impigre debemus facere omne quod poteſt alteri ſubvenire. 363. 2. Sanctorum conſuetudo eſt ſic dolere calamitates alienas, ut proprias. 319. 1. Vir ſanctus non in ira corripit; ſed per dilectionem. 453. 1. Dilectio inimicorum. *V. Inimicus.*

Charitas, & miſericordia quaſi ſunt alæ Patris. 51. 1. Charitas clavus dicitur. 356. 2. Per vinum fervor charitatis intelligitur. 504. 2. Charitas vernali pluviæ comparatur. 42. 2. Per carbones orationes charitatis igne ſuccenſæ intelliguntur. 408. 1.

Cherubim quomodo interpretandum. 55. 2. 312. 2.

Chorus quid ſit. 477. 1.

Chriſmatis ſacri unctione frons Chriſtianorum ſignatur. 443. 2. Exhilaratur facies in oleo, cum regali Chriſma conficitur. 331. 1.

CHRISTI nomen præclarum. 229. 2. Nominis Chriſti eſt ſalvare fideliter poſtulantes. 458. 2.

De Salvatore Domino quid credendum. 62. 2. 183. 1. Chriſto credere ſalus eſt & gloria. 193. 1. Chriſtus notus Divinitate ſolis fidelibus, corpore tantum infidelibus. 247. 2.

Chriſtus quomodo venit a Patre, & diſceſſit a mundo. 184. 1. Ad adventum Domini terra mota eſt. 54. 1. Per dies plenos primus Chriſti adventus intelligitur. 232. 2. Veteres fuerunt dies ante Chriſti adventum. 124. 2. Quot bona per Chriſti adventum evenerint. 299. 1. Chriſti adventu mundi vulnera curata. 202. 2. Genus humanum per adventum Domini ſanatum. 220. 2. Chriſtus venit ad nos, ut nos ad eum redeamus. 221. 1.

Myſterium Incarnationis explicatur. 32. 1. In ipſa Incarnationis origine Divinitas humanitati juncta eſt. 68. 1. Divinitas ſine confuſione humanitatem aſſumpſit. 16. 1. Deus humanatus. 33. 1. Terribilia ſunt Dei opera, maxime in uniendo ſibi naturam humanam. 202. 2. Incarnationis excellentia. 69. 2. 182. 1. Magnificentia Domini eſt Incarnatio. 30. 2. Beneficio ſanctæ Incarnationis nihil præſtantius. 263. 2. Tempus beneplaciti tempus Incarnationis. 216. 1. Per conſilium Domini Incarnatio poteſt intelligi. 100. 2. Tenebris comparatur. 54. 2. Chriſtus ſuſceptor noſter factus eſt per Incarnationis arcanum. 395. 1. Dominus proſpexit nobis, dum humanitatem noſtram aſſumpſit. 322. 2. Deus humanam naturam, quam liberare prædeſtinaverat, Incarnatione evexit. 279. 1. Chriſtus quaſi poſt parietem ſtetit, cum carnem noſtram ſuſcepit. 484. 1. Chriſti ſuſceptio carnis noſtra probatur hereditas. 336. 2. Chriſtus veniens in mundum quoſdam ſaltus dedit. 483. 2. Veniente Chriſto obſcuritas divini Verbi patuit. 55. 1.

Nativitas temporalis Chriſti. 31. 2. Quid in ea evenerit. 150. 1. Cur Chriſtus de utero matris ſe dicat abſtractum. 68. 1. Sine matre in cælo, ſine patre in terra. 267. 1. Miſericordia Domini eſt, quod de Maria Virgine natus eſt. 246. 2. Nativitas temporalis Chriſti poteſt viſitatio appellari. 31. 2. Quare in ea lætandum. 376. 1. Chriſtus perfidis apparuit, ſed non datus. 273. 2.

In Chriſto una eſt tantum perſona. 14. 2. Quæ perſona Chriſti. 16. 2. 48. 1. Una eademque Dei hominiſque perſona. 28. 2.

In Chriſto duæ ſunt naturæ: ſed una perſona. 28. 2. 48. 1. 63. 2. 65. 2. 196. 2. Perfectam hominis naturam aſſumpſit, quod eſt contra Apollinariſtas. 275. 2. Duæ ſunt naturæ in Chriſto perfectæ, & inconfuſæ. 16. 1. 52. 2. 294. 2. Id probatur contra Arianos. 449. 2. In eo ſunt duæ ſubſtantiæ. 13. 1. Ipſarumque operationes exprimuntur. 274. 2.

In Chriſto duæ operationes Divinitatis & humanitatis. 497. 1.

Chriſtus Deus & homo contra Arianos. 132. 1. Deus deorum eſt. 154. 2. Deus veritatis dicitur. 91. 2. Deus virtutum. 271. 2. Dominus virtutum eſt. 146. 2. Et Filius David, & Dominus dicitur. 358. 1. Altiſſimus jure dicitur. 203. 1. Cur non homo dicatur. 67. 2. Solus Chriſtus per naturam Filius Dei, ſancti vero per gratiam. 284. 1. Finis noſter eſt ad quem omnia referenda. 171. 2.

Chriſtus æternus. 230. 1. Non eſt Deus recens: ſed Patri coæternus. 265. 1. Quicquid Chriſtus in tempore accepit, ſecundum hominem illud acquiſivit. 14. 2. Divinitas ejus nihil accepit unde creſceret. 420. 1.

Chriſto creatura omnis ſubjecta eſt. 31. 2. In virtute ſua & in æternum dominatur. 203. 2. Chriſtus Rex omnipotens. 303. 1. Rex in æternum. 196. 1. Quare Rex gloriæ dicatur. 76. 1. Chriſtus in hoc mundo Rex ſpecialiter ingreſſus eſt. 211. 1. Rex a Patre conſtitutus. 14. 1. Cur Rex. 238. 1. Vere Salomon, id eſt pacificus. 226. 2. Unctus Chriſtus Regem ſignificat & Sacerdotem. 142. 2.

Chriſtus Rex, Propheta, & Pontifex. 432. 1. Chriſtus vere Sacerdos. 359. 2. Chriſtus Sacerdos & hoſtia. 199. 2.

Chriſti anima a peccato originali excepta. 599. 2. Spiritus ſanctus in Chriſto permanſit. 3. 2. Chriſtus peccatum nullum habuit. 28. 2. Humanitas Chriſti nullam labem admiſit. 496. 2. Prima gloria Chriſti fuit, ingredi tabernaculum ſine macula. 46. 2. Viam immaculatam ſolus ambulavit. 57. 1. Chriſti via, ſola bona eſt, noſtra vero mala. 114. 2. Chriſtus ſolus per ſe immaculatus, alii per gratiam. 377. 2.

Chriſti corpus templum ſanctum eſt. 22. 1. Quomodo caro Chriſti viviſicatrix, adorabilis, & ſalutifera. 104. 1. Caro adorabilis. 54. 2. Corpus Domini quædam eſt Deitatis veſtis. 143. 1.

Chriſtus quomodo minoratus ſit. 31. 2.

Quando Chriſtus locutus eſt. 128. 1.
Cur puer Dominus Chriſtus dicatur. 217. 1.
Chriſtus pulcher & decorus dicitur, & quare. 482. 1. An forma decorus fuerit. 141. 2. Chriſtus omnibus electis ſpecioſior. 497. 1.
Chriſti imperfectum quid ſit. 448. 1.
Chriſtus pupillus, egenus, & pauper vocatur, tametſi univerſi Rector & Dominus. 266. 2. Chriſtus ſimul dives & pauper. 151. 2. Quare dicitur egenus & pauper. 129. 2. 218. 2. De ſuo dives, propter nos pauper factus. 45. 1. Mendicus de noſtro, dives de ſuo. 355. 1. Quæ ſit ejus abundantia. 90. 1.
Chriſtus ſervus Domini dicitur. 110. 2. Cur. 275. 2. Secundum humanitatem dicit ſe ſervum Dei. 93. 2. Cur ſe vermem nominet. 67. 2.
Humilitas humanitatis Chriſti exprimitur. 28. 2. Eam docuit verbis, & exemplis. 605. 2. Humilitas Chriſti decorem, & fortitudinem habuit. 298. 1. Monſtravit & humilitatis viam, & patientiæ diſciplinam. 440. 2.
Chriſti manſuetudo. 132. 1. Actus vitæ Chriſti exempla ſunt. 179. 1. Omnis operatio illius ad ſpem & deſiderium ſupernorum excitat. 496. 2.
Chriſtus duras hominum vias ambulavit. 50. 2. Cur lacrymas fuderit. 443. 1. Quomodo cilicium induerit. 108. 1. Quando jejunaverit, & quo jejunio. 108. 2. Quando ægrotaverit. 89. 1. Cur diaboli tentationem ſuſtinuerit. 184. 1.
Chriſtus quomodo legem meditabatur. 10. 2. Orat Patrem ex parte humanitatis aſſumptæ. 91. 1. Rogat ut homo, præſtat ut Deus. 556. 2. Puritas orationis Chriſti. 17. 1. Quid petierit. 85. 1. Cur petat a Patre quæ ſibi propria ſunt. 449. 1.
Cur Chriſtus mirabilis in oculi fidelium, & non Judæorum. 375. 2. 376. Quare Chriſtus fecerit miracula. 85. 2. Melius prædicatione, quam miraculis ſalutem operatus eſt. 238. 1.
Pagani Deum pati poſſe non crediderunt. 17. 2. Paſſio Chriſti Genti Judaicæ fabula fuit. 216. 1. Quod judicium a Judæis pertulerit. 110. 1. Candidus eſt virginitate, rubicundus paſſione. 495. 2. Quare dixerit: Reſpice in cauſam meam, & non in pœnam. 110. 1. Qua ſiti Chriſtus ſitierit. 217. 2. Chriſtus ſe conturbatum dicit, nuſquam deſperaſſe. 92. 2. Chriſtus ſolus mori deſideravit. 64. 1. Sola mors Chriſti libera, quia voluntaria. 280. 2. Cur Chriſtus crucis mortem potius elegerit. 69. 1. Exitus mortis Chriſti illi ſingularis fuit. 210. 2. Cur inſcriptio tituli in Paſſione non fuit deleta. 176. 1. In Paſſione Chriſti Divinitas non abfuit. 66. 2. Mors Domini deſcribitur. 179. 2. Chriſtus quaſi in ſolio confitentem latronem abſolvit. 69. 2. Mors Salvatoris ſeſſio vocatur. 445. 2. Dies belli dicitur. 451. 1. Lectus ejus eſt conſummatio beatiſſimæ Paſſionis. 428. 2. Totus orbis luxit Chriſti exitium. 89. 2. Crucis Chriſti commendatio. 29. 2. *V. Crux* Dignum eſt ut plubice laudetur, qui pati pro omnium ſalute dignatus eſt. 372. 1. Quænam inſtrumenta Paſſionis Chriſti Jeroſolymis aſſerventur. 279. 2.
Chriſti paſſionis fructus. 175. 2. Utilitas. 351. 2. Famulos Dei in afflictionibus confortat. 131. 1. In Criſto crucifixo omnes crucifixi. 175. 2. Chriſtus pro ſalute generalitatis ſe obtulit. 43. 1 Cauſam omnium ſuam fecit. 71. 1. Se Sacrificium pro omnibus obtulit. 164. 2. Cur. 440. 2. Ejus Paſſio eſt ſacrificium juſtitiæ. 164. 2. Humanum genus vinctum liberavit. 208. 1. Sanguis Chriſti totius mundi peccata redemit. 425. 2. Purificat, non cruentat. *ibid.* Per Chriſtum pœna facta eſt æterna requies, mors ſalutis introitus. 606. 1. Improperium ſuſtinuit, ut nos patientiæ ſuæ exemplo inſtrueret. 217. 1.
Chriſtus quomodo dicatur in pulverem deductus. 69. 1. Quo ſenſu dictus deſcendiſſe in corruptionem. 49. 1. Quare Chriſtus non deſcendit in corruptionem. 90. 1. Anima Chriſti ab inferis abſtracta eſt. 89. 2. Ab inferno liberavit animam ſuam. 153. 2. Quando Anima ejus de neceſſitatibus liberata. 92. 1.
A Chriſto mors quomodo victa. 16. 2. 172. 2. Neceſſe fuit mortem perire, cujus regnum vita pervaſit. 210. 1. Quando caro Chriſti refloruit. 86. 1. Reſurgentis gloria retributio fuit Paſſionis. 456. 1. Morte Chriſti mundus ſalvandus, ipſe vero Reſurrectione. 275. 1. Chriſtus Deus a Reſurrectione probatur. 352. 1. Cur ſuper occaſum aſcenderit a mortuis reſurgendo. 208. 1. Reſurrectio Domini dormitioni comparatur. 131. 2. Per Reſurrectionem virtus divina declarata, & ſpes credentium firmata. 277. 2. Chriſtianorum eſt ſpes. 89. 1. 140. 2. Juſtorum corda firmavit. 456. 1. Reſurgente Domino ſpem Reſurrectionis membra perceperunt. 294. 1.
Chriſti Aſcenſio Apoſtolis, & toti Eccleſiæ utilis erat. 507. 2. Quæ merces humanitati Chriſti reddita. 420. 1. Chriſtus quando gloria & honore coronatus. 31. 2.
Chriſti laus totius Trinitatis eſt honor. 305. 1. Sapientia Dei Chriſtus. 332. 2. Scientia Patris per eum mirabilis facta eſt. 446. 1. Pax Dei eſt. 273. 2. Dextera Excelſi eſt. 247. 1. Gloria Chriſti, majeſtas eſt Patris. 90. 2. Chriſtus idcirco dextera, brachium, ſalutare, & juſtitia Patris, quia illi conſubſtantialis. 310. 2. Miſericordia Patris Chriſtus eſt. 273. 2. Virtus Patris. 212. 1. Manus Patris. 460. 2. Anima ejus, framea eſt Patris. 52. 1.
Salus a Chriſto ſolo. 27. 1. Solus tribuit ſalutem. 466. 2 Spes ſalutis noſtræ Chriſtus Dominus. 360. 2. Cur Chriſtus Salvator dicatur. 295. 1. Convenit nomini Salvatoris periclitantes ſalvare. 342. 1. Per Chriſtum omnia pacificata. 506. 2. Chriſtus miſericordia peccatorum, & vita fidelium. 383. 2. Cur Criſtus miſericordia vocetur. 150. 1. 292. 1. Chriſtus noſter Eccleſiaſtes. 512. 2. In eo fons eſt benedictionis. 143. 1. Fons eſt aquarum. 133. 1. Ex eo aqua perennis prodit. 251. 2.
Chriſtus, via, dux, & iter. 15. 2. Mundus non habet viam niſi Dominum Salvatorem. 194. 2. Chriſtus certa via ad Patrem venientium. 378. 1. Via veritatis eſt. 206. 1. Via teſtimoniorum eſt. 379. 2. Dux itineris noſtri. 210. 2. Quando dux noſter veraciter eſt. 91. 2. Nullus niſi per eum in regnum cælorum intravit. 504. 1.
Per Chriſti primum adventum diabolus religatus, homo eſt abſolutus. 59. 1. De humilitate Chriſti ſuperbia diaboli victa. 402. 2. Quando cum Chriſto ſumus nullas diaboli inſidias formidamus. 222. 2. Chriſtus in nobis diabolum vincit. 295. 1. *V. Diabolus.*
Chriſtus cur in Eccleſiam deſcenderit, & ad eam aſcenderit. 502. 2. Laus conjugii Chriſti & Eccleſiæ 145. 1. Chriſtus eſt fundamentum & culmen Eccleſiæ. 149. 1. Populus Dei unum corpus eſt Chriſti. 414. 2. Pro membris ſuis Chriſtus inſipientiam habere dicitur. 215. 1. Cur Chriſtus modo in membris ſuis pleniſſime non regnet. 467. 2. Chriſtus dicitur pati,

quæ membra ſuſtinent. 129. 1. Chriſtus mala mundi dicit ſua. 280. 2. Hereditas Chriſti electi ſunt. 86. 1. Quomodo Chriſtus electos commedat. 493. 2. Quando Chriſtus nos ſuos eſſe dijudicat. 282. 1. Qui proprie Chriſto ſubjiciantur. 32. 1. Si Chriſti recordemur, & ipſe noſtri recordabitur. 505. 2. *V. Eccleſia.*

Reſpectus Chriſti noſtrum eſt præſidium 129. 1. Nos convertit. 79. 1. Peccatores a pravitatibus concidit. 286. 1. Omne malum cito diſſolvitur, ſi in Chriſto fortiter allidatur. 443. 1. Juſtis Chriſtus eſt pax, infidelibus ſcandalum. 273. 2. Gaudium Chriſti ſalus humani generis. 488. 1. Dextera bonorum eſt Chriſtus. 445. 2. Chriſtus fortitudo capitis noſtri 188.2.

Chriſtus quando panis noſter de terra producitur. 331. 1. Panis cæli & Angelorum dicitur. 252. 2. Quomodo Angelos & homines paſcat. *Ibid. V. Euchariſtia.*

Chriſtus quando proximus, quando elongatur. 483. 2. 484. 1. Dulciſſimus ſomnus eſt Chriſtum quærere. 486. 1. Cur ad tempus declinet cum quæritur. 497. 2. quærere animam Chriſti in bonam & in malam partem dicitur. 107.1. Ille odit pacem, qui non amat Chriſtum. 408. 2. Inimici Chriſti ſuper eum delectati ſunt. 89. 1.

Chriſtus Adæ ſemper opponitur. 151. 2. Chriſti & Adæ comparatio. 11. 2. *V. Adam.*

Chriſtus per Davidem intelligendus. 13. 1. Per diadema caro a Chriſto aſſumpta intelligitur. 488. 1. Per ſaccum corpus ejus ſignificatur. 90. 2. Canticum novum Incarnationem Domini ſignificat. 99. 2. Femur idem. 142. 1. Pro octava ſecundus Domini adventus ſignificatur. 23. 2. Per myrrham Paſſio Chriſti deſignatur. 481. 2. Per nardum. 492. 1. Per citharam. 180. 2. Per purpureum colorem. 502. 1. Per aſcenſum purpureum. 487. 2. Per fragmen mali punici. 489. 1. Extenſio manuum Moyſis, figura illius fuit. 434. 1. Dedicatio Reſurrectionem Domini ſignificat. 88 2. Et liberatio Davidis. 16. 2. Per capreas Chriſtus, & Doctores Eccleſiæ intelliguntur. 501. 1. Per genas Sponſi, Chriſti pietas vel ſeveritas. 496. 1.

Chriſtus quare giganti comparatur. 60. 1. Et capreis, & hinnulo cervorum. 483. 2. 485.2. Ligno fructifero. 11. 1. Sapientia ejus torrenti. 112. 1. Ejus corpus pſalterio. 152. 1. Et terræ. 69. 2. Virtus ejus teſtæ. 68. 2. Chriſtus & diabolus leoni ſub diverſo reſpectu comparantur. 27. 1.

Chriſtus ſol. 333. 1. Verus dies perfidis ignotus. 251. 1. Canticum novum dicitur. 461. 1. Cur ſit acervus teſtimonii. 498. 2. & Spiritualis petra. 339. 2. Cur lapis angularis dicatur. 375. 2. Foramina petræ ſunt vulnera ejus. 484. 2. Ille ſolus eſt mons, qui Patri complacuit. 210. 1. Cur flos campi, & non ruris vocetur. 482. 1. Sagittæ acutæ verba ſunt Chriſti, & quare. 142. 2. Chriſtus fortis manu dicitur. 84. 2. Quid ſit ſedes ſancta Chriſti. 148. 2.

Chriſti oculi ſunt dona S. Spiritus, vel Eccleſiæ Doctores. 496. Ejus labia ſunt duo Teſtamenta. 48. 2. Per ubera ejus dulcedo Evangelii intelligitur. 479. 1. Brachia ejus ſunt Prophetæ & Apoſtoli. 57. 2. Pedes ejus ſunt Apoſtoli. 69. 2. Corona ejus diſcipulorum conventum ſignificat. 64. 1. Umbra ejus eſt protectio Divinitatis. 482. 2. Commutatio Chriſti eſt veterem hominem in regenerationis gratiam evocare. 289. 1. Qui Chriſti olim dicebantur. 59. 1. 86. 1. *V. Lex. Synagoga.*

Christiani de Chriſto dicti. 62. 2. 330. 2. Patriarchæ erant in ſpiritu Chriſtiani, & Chriſti vocabantur. 336. 2. Generatio ventura vocantur Chriſtiani. 72.1. Religio Chriſti per totum mundum dilatata. 30.2. Chriſtiani omnem terram replent. 332.2. Chriſtianum eſſe in urbe Romano nunc gloria eſt. 188. 1. Populus Chriſtianus hereditas Domini. 269. 1. Eſt hereditas acquiſitionis. 101. 1. *V. Eccleſia.*

Chriſtiani veri quinam. 316. 2. Inſtitutio Chriſtiani in duobus conſiſtit, ut declinet a malo, & faciat bonum. 117. 2. In petra, id eſt Chriſto omnis ædificatur Chriſtianus. 190. 1. Duæ res bonos efficiunt Chriſtianos. 77.1 & 2. Duo ſolum expetunt Chriſtiani. 376. 1. Otioſum tempus habere non decet militem Chriſti. 465.2. Fideli Chriſtiano ſemper eſt dies 444. 1. Locus Domini eſt pectus Chriſtiani, & atria Eccleſiæ Catholicæ 429.1. Duobus modis Chriſtianus dicitur ſurgere. 63. 1. Quicquid Chriſtianus hic patitur, beatitudinis cogitatione reficitur. 466. 2. Maxima Chriſtianorum afflictio. 133. 2. Chriſtianus oppreſſus fructum tunc reddit. 176. 1. *V. Afflictio. Perſecutio. Tribulatio.*

Chriſtiani qua lætitia fruantur. 20. 1. Quæ bona Chriſtianis Deus promiſerit. 137. 1

Chriſtianus populus quare per Jacob accipitur. 310. 2. Subreptio benedictionis Jacob, fuit figura benedictionis populi Chriſtiani. 64. 1. Filii Core Chriſtiani dicuntur. 133. 1. 270. 1. Oves populum Chriſtianum ſignificant. 32. 2. Famuli Chriſti ovibus comparati. 340.1. Aquæ maris populum ſignificant Chriſtianum. 100. 1. Chriſtiani, uvæ pedibus conculcatæ comparantur. 176.2.

S. Chrysostomus in Actus Apoſt. Commenta edidit, quæ juſſit transferri Caſſiodorius. 515.1. Omnes ſancti Pauli Epiſtolas Attico ſermone expoſuit. 514. 2. Epiſtolam ad Hebræos Attico ſermone tractavit, quam Mutianus in latinum tranſtulit. 514. 1.

Chuſi quid interpretetur. 26. 2

Cicatrix unde dicatur. 121. 1.

Cicero duos libros de Rhetorica compoſuit, quos M. Victorinus commentatus eſt. 535. 2.

Cilicium quid ſit, & ad quid referatur. 108. 1.

Circulus quid ſit. 308. 2. 558. 2. Quid diametrus circulus. 558. 2. Quid ſemicirculus. 558.2.

Circumſtantias in duo partitur Cicero. 551. 1.

Cithara quid ſit. 4. 1. 476. 2. Per citharam virtutes morales accipiuntur. 469. 1.

Duæ Civitates in hoc mundo ſunt, una Domini, altera diaboli. 441. 1. *V. Diabolus. V. Eccleſia.*

Clemens Alexandrinus quaſdam Epiſtolas Canonicas expoſuit. 514. 1.

Clibanus quid ſit. 65. 1.

Climata ſeptem numerantur, & quid ſint. 560.2.

Cogitationes unde dictæ. 229. 2. 466. 1. 594.2. Cogitationes noſtræ pedes vocantur. 409. 2. Solus Deus ſecreta cogitationum cognoſcit. 28. 2. Domus noſtra dicitur propria cogitatio, cujus parietes duo ſunt teſtamenta. 422. 1. Malæ cogitationes in ima terræ verguntur. 195. 2. Duplex malum eſt nequitiam cogitare, eamque palam proferre. 232. 1. *V. Cor.*

Collaudatio quid ſit. 99. 1. 372. 2.

Collectio quid. 534. 2.

Columba unde dicta. 572. 2.

Comparatio quid. 534. 1.

Comparativus duas tantum formas habet. 563.2. Gradus comparationis tribus caſibus ſervit. 564.2.

Complacere quid ſit. 80. 1.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Compuuctionis lacrymas profundimus, quando peccatorum noſtrorum recordatione mordemur. 399. 2.
Dominus neſcit differre, quem compuncto corde ſibi ſenſerit ſupplicare. 407. 2.
Computi augmentum quid. 560. 1. Quid ablatio computi. *ibid.*
Commune inter & epicœnon quæ ſit differentia. 564. 2.
Concilia univerſalia fidem ſolidant. 515. 2. Patres & Concilia non contraria, ſed diverſa dixerunt. 517. 1.
Concluſio quid ſit. 26. 1. 535. 1. 540. 2. Concluſio duplicem habet rationem. 532. 2.
Concubinæ quoſnam deſignent. 499. 1.
Concupiſcentia quid ſit. 38. 1. *V. Fides.*
Confirmare quid ſit. 116. 1.
Confirmatio quid. 535. 1.
Confiteri quid ſit. 240. 2. Confeſſio quaſi confatio dicitur. 314. 1. Duobus modis confitemur. 285. 2. Duæ ſunt confeſſiones, una laudis, altera pœnitentiæ. 109. 2. 206. 1. 302. 2. 314. 1. Pia confeſſio initium ſumit a Domino. 220. 2. Poſt veram fidem ſancta debet venire confeſſio. 371. 1. Qui vere noverunt Deum, ad humilem confeſſionem deſcendunt. 97. 1. Peccata ſua confitens dat gloriam Deo. 177. 2. Major gloria Dei eſt confitenti parcere, quam viventi ſine offenſione præſtare. 340. 1. Infirmitatis confeſſio, Dei miſericordiam movet. 24. 2. Confeſſio infirmitatis munera divina conſequitur. 301. 2. Deo revelare culpam remedium eſt, confiteri ſecuritas. 234. 2. Frequentata Deo confeſſio ſalutem parturit. 240. 2. Confeſſio delictorum propitium ſibi Judicem reddit. 259. 1. Peccata confeſſi ventura judicia nequeunt formidare. 206. 1. 2. Deus ſolus Judex eſt, qui tribuit veniam confitenti. 452. 1. Confeſſio peccatorum inutilis poſt mortem. 25. 1. *V. Baptiſmus.*
Confidentia in Deum jam præmium eſt. 15. 2. Cur in homine non confidendum. 374. 1.
Confundi quid ſit. 107. 1. 220. 2. Duplex confuſio. 361. 1. In iſto ſæculo ſi confundimur, emendamur. 277. 2. Quando hic proſpere confundimur. 222. 1. Qui ferant confuſionem ſuam. 129. 2.
Conjectura ſimplex quid ſit. 534. 2.
Conjunctio quid. 529. 2.
Conſcientia munda aula eſt Spiritus ſancti. 87. 1. Bonæ conſcientiæ metus gravior poſt veniam errare. 123. 1.
Conſiderare quid ſit. 118. 1.
Conſilium quid ſit. 65. 1. Conſilium unde dicatur. 12. 1. 177. 1. Quid ſpiritus conſilii. 87. 2. Scelus gravius eſt, quod conſilio geritur plurimorum. 93. 2.
In Conſtantini converſione Eccleſia eſt mirabiliter glorificata. 490. 2.
Conſuetudines vitioſæ cur portæ æneæ. 347. 2. Conſuetudo perditorum hominum. 51. 2.
Conſummatio, eſt virtutum omnium completiva perfectio. 391. 2. Conſummare & perfectionem ſignificat & defectum. 390. 2.
Contemplatio Dei ſpiritualium ſubſtantiarum cibus eſt. 156. 2.
Conterere noſmetipſos debemus ſi reſtaurari volumus. 468. 2.
Continens homo Rex vocatur. 101. 2. *V. Charitas. V. Eccleſiaſtici ordines.*
Contradictio quid ſit. 538. 2.
Controverſia ex Cicerone triplex eſt. 534. 2.
Converti in iſta vita fas eſt. 97. 1. Deus quolibet tempore noſtram converſionem expectat. 177. 2. Anima hominis vere converſi araneæ comparatur. 125. 2.
Cor non cerebrum ſapientiæ ſedes. 234. 2. Locus cordis inter ubera. 481. 2. Cor vocem habet, quam audit Divinitas. 83. 1. Cor noſtrum ſub lingua noſtra eſt. 205. 1. Cor pro mente ponitur. 331. 1. Per cor mentis arcanum intelligitur. 433. 1. Cor ad intelligentiam refertur. 164. 1. 270. 2. Quid per duplex, quid per unum cor ſignificetur? 40. 2. Proprium eſt Dei corda noſtra diſcutere. 28. 2. Recti corde divinæ regulæ conjuncti. 301. 1. Corda noſtra, non pecudum membra Deo immolanda. 164. 2. Si cogitamus Deum in corde, ibi invenimus illum. 103. 1. Quis ante Deum cor ſuum effundat. 193. 1. Quando aperimus corda noſtra Chriſto. 494. 1. Cor altum eſt quando cæleſtia cogitat, & terrena devitat. 197. 2.
Core interpretatur Calvaria. 133. 1. Core calvitium, vel calvum interpretatur. 270. 1.
Corporis vita quid ſit. 596. 1. De diverſis partibus corporis, & de earum diſpoſitione. 600. 2. Omnia membra corpori neceſſaria. 599. 2. Deſiderium corporale cito faſtiditur acceptum. 343. 2. Reges vocantur, qui corpus ſuum regunt. 244. 2.
Coſmographiæ utilitas. 523. 1. Et qui de ea ſcripſerint. *ibid.*
Creare quid ſit. 162. 1. Quæ ſit differentia inter facere & creare. 473. 1. Creare aliquando revocare ſignificat. 162. 2. Cur Deus omnes creaturas ſingulari moderatione diſtinxerit? 528. 2. Creator ſub menſura non eſt. 42. 1. Soli Creatori convenit eſſe inidipſum. 411. 2. *V. Deus.*
Credibilium tria ſunt genera. 532. 1. *V. Fides.*
Crux lignum vitæ dicitur. 11. 1. Lignum Paradiſi & Crucis confertur. 306. 2. Hoſtis antiquus Crucis ſigno deſtruitur. 459. 2. Crux Chriſti ad ſalutem credentibus conceſſa. 457. 2. Quomodo Crux Domini orbem terræ pravum atque diſtortum correxerit. 306. 2. Crux Chriſti adoranda. 429. 2. Per palmam arbor Dominicæ Crucis exprimitur. 502. 2. Cur ſignum Crucis carbo deſolatorius dicatur. 408. 1. Arbor malus Crucem Domini ſignificat, ſub qua ſuſcitata eſt Synagoga. 505. 1. *V. Chriſtus.*
Crucis ſignum, fidei Chriſtianæ ſignum. 58. 1. In Crucis impreſſione lumen eſt vultus Dei. 19. 2. Splendor Domini ſuper nos eſt, quando Crucis ejus impreſſione decoramur. 292. 1. Quæ peccata oratione ſancta, & Crucis ſignaculo ſuperantur. 378. 1.
Criſtallum quid ſit. 471. 1.
Cubile unde dicatur. 19. 2. 111. 2.
Cura pervigiles ſenſus reddit. 246. 1.
Cuſtodire quid ſit. 119. 1.
Cymbalum quid ſit. 477. 1.
Cyprus quid ſit, & quomodo ejus unguentum conficiatur. 491. 2.

D

Dæmon. *V. Diabolus.*
Damaſcus interpretatur ſanguinis potus, vel ſanguinis oculus. 501. 2.
Damnatorum pœna deſcribitur. 603. 2. Pœnarum damnatorum pro meritorum qualitate di-

ceſſitas. 603. 2. Pœna damnatorum æterna. 296. 2. Damnati Deum nunquam viſuri ſunt. 262. 2. Ipſis quies ab operibus malis, ſed non a ſupplicio. 244. 1. Nunquam ad Gratiam Dei venturi ſunt. 207. 2. Cur ante oculos Domini non permanebunt. 21. 2 Ira damnatorum juſta, ſed non proficua. 364. 1. Damnatio juſta nocentium, honor Regis eſt. 313. 1. *V. Infernus*.

Danielis liber apud Hebræos inter Agiographa annumeratur. 511. 2.

David quid ſignificet. 13. 1. 106. 1. 135. 2. Quomodo S. David Prophetiam acceperit. 2. 2. David bis unctus fuit. 81. 2. Humilitas David commendatur. 159. 2. Peccatum ejus mundo profuit. 159. 2. Illius pœnitentia. 159. 1. 164. 2. Eximia patientia erga perſecutores. 27. 2. Quomodo dilexerit inimicum. *ibid.* Cur ſe olivæ comparet. 167. 2. Bellum Davidis cum Golia fuit figura certaminis Chriſti cum diabolo. 459. 1. Semen David Dominum ſignificat Salvatorem. 59. 1. Berſabee Eccleſiæ, David Chriſti figuram portavit. 159. 1.

Decidere quid ſit. 22. 2.

Defectus multipliciter accipitur. 390. 2.

Deficere quid ſit. 92. 2.

Definitio quid ſit. 570. 1. Unde oriatur definitio. 9. 2. Quæ ſit differentia inter definitionem & deſcriptionem. 543. 2. Quid ſit definitio ſubſtantialis. 14. 2. Quid definitio legalis. 534. 2. Definitionum xv. ſpecies ſunt, & ſingularum exempla referuntur. 539. 2. 540. 586 & 587.

Deliciæ cæleſtes deſcribuntur. 207. 2. *V. Spiritualis*.

Delictum levius eſt quam peccatum. 77. 2. *V. Caro*. *V. Injuſtitia*.

Dentes unde dicti. 18. 1.

Deprecatio quid ſit. 26. 1. 126. 1. 190. 1. 534. 1. *V. Oratio*.

Deriſus quid ſit. 139. 1.

Deſideriis cæleſtibus quo magis anima afficitur, eo amplius terrenis emoritur. 494. 2. Vivimus dum impia deſideria moriuntur, & e contra. 440. 1. deſiderium virgulæ fumi comparatum. 486. 2. *V. Caro*.

Delidia Domino odioſa. 526. 2.

Detractores ſunt maximi peccatores. 158. 1.

Deum a timore majores noſtri appellavere. 66. 2. Deus lingua græca dicitur timor. 154. 2. Decem Dei nomina apud Hebræos. 335. 1. Cur, Deus, nomen terribile. 299. 2. Quare magnum, terribile, & ſanctum. 312. Nomen Dei ubique creditur adorandum. 150. 2.

Deus quomodo a quibuſdam definiatur. 14. 2. Vera Dei definitio eſt, finem non habere in perfectionibus. 463. 1. Deus non poteſt per genus & differentias definiri. 14. 2.

Deo proprie convenit eſſe. 247. 2. Sum, proprium Divinitatis eſt Verbum, & quare. 156. 1. Deus vivit beatitudine ſingulari. 229. 2. In eo una virtus & indiſcreta majeſtas. 41. 1. Solus per eſſentiam miſericors, & miſerator, & patiens. 325. 2. Omnes virtutes ſubſtantiales in Deo ſunt. 403. 1. Lumen & fons apud homines contraria ſunt, apud Deum vero unum. 112. 2.

Deus ſolus eſt. 323. 2. Solus Deus magnus. 276. 2. Quando benedictus dicatur. 58. 2. Quare longanimis dicatur. 29. 1. Quare fortis dicatur. *ibid.* Divinitati fragilitas non imputetur. 274. 2.

Deus proprie eſt: quia nec habet præteritum, nec futurum. 290. 1. Ante Divinitatem omne præſens eſt præteritum & futurum. 428. 1.

Deus ubique totus & præſens. 527. 1. Ubique totus. 146. 1. Ubique plenus, ubique totus. 402. 1. Nulla loci determinatione concluditur. 266. 2. Deum ante conſpectum ſuum proponit, qui ubique præſentem credit. 171. 1. Deus omnia circuit & penetrat. 54. 2. Ubique totus bonis præſens, & malis abſens. 417. 1.

Deus ineffabilis. 339. 2. Per humanam ſapientiam cognoſci non potuit. 485. 2. Incomprehenſibiles ſunt viæ Domini. 78. 1. Actus Dei ex parte aliqua poſſunt notitia noſtra comprehendi, ſubſtantia vero ejus nunquam. 467. 1. De Deo poteſt dici quod non eſt, non poteſt comprehendi quod eſt. 456. 2. Qui ſint ſcientes Dominum, 112. 2. Ubi Deus videatur. 213. 1. Quomodo omnes creaturæ Deum confiteantur. 464. 1. Omnia opera Dei humanis ſenſibus profunda noſcuntur. 296. 1.

Deus quomodo dicitur videre. 14. 1. Intellectus Domini omnia complexus eſt. 439. 1. Cur Deus nihil poſſit oblivìſci. 246. 2. Nihil novum contra præſcientiam Dei evenit. 345. 1. Deus non nos probando, ſed præſciendo cognoſcit. 204. 1. Facta noſtra & cogitationes, etiam antequam exiſtamus, agnoſcit. 445. 2. Per præſcientiam nos diſcernit, & quomodo. 266. 2.

Deus quomodo Angelis, & beatis hominibus loquatur. 327. 2.

Deo hoc eſt velle, quod facere. 465. 1. Juſſio Domini non dilatat tempus, quia voluntas ejus effectus eſt. 243. 2.

Deo nihil impoſſibile. 215. 1. Graviſſimum peccatum dicere aliquid Deo eſſe impoſſibile. 251. 2. Non eſt in Divinitate, naturæ poteſtatiſque diſtantia. 24. 2. Deus una virtute non ſenſibus omnia peragit. 21. 1. Deus incomprehenſibili virtute omnia operatur, quæ homines per ſenſus agunt. 425. 1. Deus cuncta facit ad exiſtentiam pervenire. 504. 1. Rex a regendo dicitur, Deus a creando. 271. 1. Quare omnia debeant a Deo commoveri. 100. 2. Cuncta quæ creata ſunt, Creatoris aut permiſſioni, aut imperio ſubjacent. 254. 2. Tanta virtus juſſionis divinæ eſt, ut cuncta ei obedire poſſint, etſi intelligere non poſſint. 288. 2. Omnes creaturæ Dei juſſionibus obedire oſtenduntur. 251. 1. *V. Creare*.

Deus quicquid promiſit, perenniter manſurum eſt. 336. 1. Divinum ſacramentum promiſſionis eſt ſecuritas. 283. 2. Jurare Dei eſt ventura promittere. 287. 1. Jurat placidus, & iratus. 304. 1.

Deus Judex æquiſſimus. 241. 2. Quare juſtus dicatur. 29. 1. Juſtitia hominum temporalis eſt: Dei vero æterna. 400. 2. Quod Dominus judicat, videt. 50. 1. Poteſtas Domini ſemper aut miſeretur, aut judicat. 315. 2. Ad gloriam Dei pertinet, ſive dum parcit, ſive dum judicat. 367. 1. Qui Deum credit ultorem, rem malam ante oculos cordis ſui non proponit. 316. 2. Quare David dixerit: Laudabo juſtitiam tuam, non vero pietatem tuam. 163. 2.

Deus quomodo in hoc mundo diligat miſericordiam & judicium. 100. 1. Miſericordiæ Domini æterna ſtabilitate conſiſtunt. 283. 1. Quomodo Deus miſericors & miſerator. 463. 2. Omnia Dei erga nos beneficia in miſericordia comprehenſa. 186. 2. Sine miſericordia Domini ſubſiſtere non valemus. 438. 1. Quanta ſit explicari non poteſt. 159. 2. Cuncta peccata ſuperat. 345. 1.

Debilibus eſt patrona . 217. 1. Miſeretur cum ſuam reſpicit creaturam , damnat autem cum noſtras operas intuetur . 444. 2. Quando deprecationem non amovet, miſericordiam ſuam concedit . 205. 1. Miſeretur ut pater, ſed quibus pater eſt. 326. 1. Dominus pater noſter & mater eſt, & quare . 83. 2. Magis ad miſericordiam, quam ad iram pronus. 246. 2. Quibus adjutor ſit . 466. 2. Miſericordia Domini cælo varie influenti confertur. 326. 1. Miſericordia Domini fluvio comparata . 200. 2. *V. Gratia* . *V. Miſericordia*.

Deus quibus ſit dulcis. 94. 1. 464. 1. Quantum nobis dulceſcit, tanto illi efficimur chariores. 334. 2. Impiis eſt tenebroſus, religioſis benignus. 308. 1. Cornu ſalutis vocatur. 53. 1. Cur mirabilia Domini a tenebroſis mentibus non videantur. 282. 1. Quando Deus docet bonitatem, quando diſciplinam, & quando ſcientiam. 387. 2. Quando Dominus memor ſit hominis. 31. 1. Cujus hominis Deus ſit pars. 234. 2. Cur portio piorum Deus dicatur. 386. 1.

Dei vultus præmiorum omnium munus eſt. 452. 1. Conſpectus Domini auxilium eſt. 34. 2. Beneficium eſt. 39. 2. Reſpicere Dei, eſt ejus non ſpernere. 322. 1. Quos placatus attenderit corrigit . 238. 1. Aſpicit iratus, & propitius. 399. 1. *V. Beatitudo.*

Deus multis modis legitur habitare. 413. 2. In illo habitat, a quo probatur intelligi. 243. 1. Glorioſum efficit quicquid inhabitat. 81. 1. Quando in nobis eſt, ſemper ſalvi manemus. 415. 1. Omnia tolerabilia fiunt, cum ille in ſanctis habitat. 416. 1.

Deo adhærere quid ſit. 195. 2. Quis dicatur Deo aſtare. 21. 2. Quid ſit expectare Dominum. 77. 1. Qui Deo derelinquitur, nulla utilitate fraudatur. 37. 2. Cum diligimus Dominum omnia in eo reperimus. 104. 1. *V. Charitas.*

Dei ira quantum timenda. 24. 2. Quomodo iraſci dicatur. 29. 1. Ira Domini duobus dicitur modis. 186. 1. Solum metonimica eſt. 254. 1. 269. 2. Vocatur retributio peccatorum. 14. 1. Dominus excitatur ad vindictam malis actibus provocatus. 23. 2. Nec ira nec furore turbatur. 24. 2. Quibus Dominus in æternum iraſcetur, quibus non. 325. 2. Quid per Dei converſionem poſtulatur. 25. 1.

Dei memoriale quid ſit. 321. 2. Quid per dexteram Domini, quid per ſiniſtram intelligatur. 410. 1. Digitus Dei quid dicatur. 31. 1. Scapulæ ſunt operationes ejus mirabiles. 293. 2. Per pedes ſtabilitas æterna ſignificatur. 358. 1. Quo ſenſu dicatur odorare, guſtare, ambulare. 348. 2. Quando Deum dormire dicimus. 140. 1. Abſcondita Dei & in malo, & in bono poſſunt accipi. 52. 1. Voluntas Creatoris ſcutum vocatur. 23. 1. Deus medico comparatur 468. 2. Ceroplaſtis aſſimilatur, & in quo. 101. 1.

Deus omni tempore benedicendus. 132. 2. Quomodo poſſit exaltari. 180. 1. Exaltatus in gentibus, & in Judæis exaltandus. 147. 1. Præconia Dei nulla creatura ſufficienter prævalet complere. 332. 2. Quomodo poſſit ab hominibus nova prædicatione celebrari. 224. 1. Loca argumentorum ex quibus Deus laudari poteſt. 463. 2. Facta Domini narrare, laudaſſe eſt. 250. 1. Qui Deo dat laudes ſe facit laudabilem. 213. 1. Dum exaltamus Dominum, noſipſos exaltamus. 349. 1. Glorioſum nobis eſſe debet, quando nomen Domini extollitur. 335. 2. Quis vere Deum invocet. 469. 2. Contra Deum perſona nulla debet recipi. 395. 1. Fideles injurias Deo illatas ferre non poſſunt. 259. 1. Deſpectus propter nomen Dei apud eum magis honorabilis eſt. 272. 1.

Ad Dominum ſive in proſperis, ſive in adverſis oculi ſemper elevandi. 414. 1. Quando fidelis Deum contuetur. 208. 2. Deus ipſos regit, qui eum puro corde reſpiciunt. 260. 2. Pupillus & vidua ſunt, qui Dominum pura mente reſpiciunt. 467. 2. Profunda cæcitas eſt Deum ante oculos non habere. 36. 1. Immenſum crimen Dominum obliviſci. 158. 2. Obliviſci Dominum quid ſit. 35. 2.

Ad Dominum qua diſpoſitione debemus accedere. 456. 2. Quis eum vere requirat? 44. 1. Omnibus ſe pie quærentibus adeſt Dominus ſemper. 494. 2. Recti corde ſunt, qui Dominum ſequuntur. 417. 2. Quocumque tempore ad Deum venitur, merito juventus noſtra dicitur. 223. 1.

Deus quomodo dicatur recedere a nobis. 35. 2. Quando ab eo longinqui efficiamur. 302. 2. Qui ab eo deſeritur, punitur, & affligitur. 265. 1. Quos ſpernit annihilat. 256. 1. Dominum a ſe habere averſum malorum omnium extremum. 345. 1.

Divina qui conſpexit facile humana deſpicit. 77. 1. Divinarum rerum nulla eſt ſatietas. 83. 1.

Dii abuſive homines & ſupernæ poteſtates vocantur. 266. 2. Dii Paganorum, dii alieni vocantur, quia alienata mente reperti. 266. 1.

Diabolus eſt ſpiritus, & Dæmones innumerabiles 333. 1. Opera diaboli nec pondere, nec menſura, nec numero continentur. 528. 1. Nunquam diabolus ad gratiam revocandus. 33. 2. Toties punitur, quoties ab eo peccator ſubjugatus eripitur. 28. 1. In judicio humanis conſpectibus damnatus apparebit. 374. 1. Ante Incarnationem pene totum genus humanum tenebat captivum. 107. 2. 108 Quando caput ejus confractum. 238. 2. Poſt Chriſti adventum diabolus religatus. 221. 2. *V. Chriſtus.*

Dæmones animarum ſanguinem ſitiunt. 501. 2. Perſequentes ſunt diabolus cum miniſtris. 396. 2. Impugnatores dicuntur. 106. 2. In hoc ſæculo innumerabiles dæmonum inſidiæ. 333. 1. Artificium diaboli. 320. 2. Impudentiſſimus eſt hoſtis. 317. 2. Verſutiſſimus eſt. 487. 1. Iniquitas & diabolus nobis ſemper inſidiantur. 527. 2. Diabolus etiam per bona conſuevit nocere. 486. 2. Cur juxta viam laqueum abſcondat. 455. 1. Dæmones malis operibus ſemper inſiſtunt. 305. 2. Suggeſtiones diabolicæ ſtatim rejiciendæ. 317. 2. Quos diabolus acrius inſequatur. 122. 1. Sanctis maxime inſidiatur. 487. 1. Magis circa finem vitæ. 177. 1. Dæmones in eos atrocius ſæviunt, quos ſeducere non valuerunt. 397. 1. Cur ſemper fideles circumdent. 458. 2. Quo tempore diabolus rapiat. 27. 1. Quid in nos agat cum ſuperior evaſerit. 27. 2. Diaboli eſca terreni homines, non cæleſtes. 333. 1. Se perſequitur qui diabolum ſequitur 39. 2. Diligere Dominum eſt odiſſe diabolum, qui malus dicitur. 309. 2.

Arma contra diabolum, quæ? 140. 2. Florando diabolus ſuperatur. 324. 1. Quando a diaboli poteſtate tollimur. 27. 1. Quomodo illudatur ab Angelis, & fidelibus viris. 333. 1.

Dæmones nihil agunt in homines niſi Dei permiſſione 332. 1. Nullus tentatur a diabolo ſine permiſſione Domini. 333. 2. Quare Deus permittat diabolum in ſervos ſuos ſævire. 361. 1.

Paulus petit nec auditur: Diabolus autem exauditus eſt. 67. 1.

Diabolus Princeps appellatur. 374. 1. Cur. 404. 1. Diabolus & miniſtri fortes vocantur, & quare. 184. 1. Peccator, & peccatores terræ dicuntur. 317. 2. 450. 2. Via iniquitatis diabolus. 382. 1. Et actus diabolicus. 449. 1. Cur diabolus calumniator dictus. 227. 2. Homo dicitur. 67. 2. 176. 1. Per hominem malum intelligitur. 450. 1. Fœneratori comparatus. 354. 2. Miles appellatur. 147. 1. Cur draco dicatur. 333. 1. Feris comparatur. 70. 2. Vocatur aſpis, baſiliſcus, leo, & draco. 294. 2. Ollæ comparatur. 351. 2. Malleus eſt. 311. 1. Umbra mortis eſt. 73. 2.

Diaboli civitas eſt Babylonia. 149. 1. Civitates diaboli ſunt populi infideles. 33. 2.

Dialectico, oratori, philoſopho, ſophiſtæ differendi omnis ratio ſubjecta eſt. 542. 1. Ariſtoteles Dialecticæ argumenta ad regulas quaſdam perduxit. 536. 2.

Dicta priſcorum laudare, & prædicare glorioſum. 508. 1.

Didymus Proverbia expoſuit. 512. 2. Et VII. Epiſtolas Canonicas. 514. 1. Laudatur. 512. 2.

Dies a diis ſuis Pagani dixerunt. 11. 1. Dies in ſingulari pro toto tempore vitæ frequenter ponitur. 117. 1. Quæ ſit differentia inter dies temporales & æternos. Qui dies noſtri dicendi. 369. 2. Qui ſins dies boni. 104. 2. Dies juſtos, nox terrenos homines ſignificat. 238. 2. Die lætitia, nocte adverſitas declaratur. 280. 2.

Differentia quid ſit. 557. 2.

Digitus multa habet ſignificationes. 459. 2. Cur decem digiti in manibus, & pedibus. 534. 2.

Dilemma quid ſit. 446. 2.

Diligo unde dictum ſit, 53. 1. Dilectio Chriſti fortis eſt ut mors. 505. 2. Oleum peccatoris eſt dilectio ſimulata verborum. 453. 1. *V. Amor. V. Charitas.*

Dionyſius Canones Eccleſiaſticos compoſuit. 522. 1. Dionyſii exigui commendatio. *ibid.*

Diplois duplex eſt genus pallii. 357. 1.

Diſcendi duplex genus. 529. 1.

Diſciplinæ nunquam opinionibus deceptæ fallunt. 553. 2. Quis diſciplinam odit. 157. 2.

Diſcordibus nulla benedictio præſtatur. 433. 1.

Diſcrepantia Deus non amat. 468. 2.

Diſpoſitio quid. 533. 1.

Diviſionibus & ſubdiviſionibus utendum. 518. 1.

Dives unde dictus. 153. 2. Actiones pauperum & divitum conferuntur. 71. 2. Pax peccatorum divitum ſemper cum conſcientia rixatur. 231. 2. Quando elati ſunt oculi divitis Evangelici. 426. 2. Quando divites terrarum egent & eſuriunt. 104. 1. Vitæ finem timent. 152. 1. Morientium divitum pompa deſcribitur. 152. 2. Quare divites non timendi. 153. 2. Divitiæ bonæ ſunt & malæ, & quomodo. 193. 2.

Doctorum duo ſunt genera. 163. 2. Quis divinarum rerum doctus. 381. 2. Doctores irreprehenſibiles eſſe debent. 431. 1. Doctiſſimorum virorum occupationes. 520. 2. Quando Doctores ſaturantur. 186. 2. Quando ſunt jejuni. 186. 2. Oculi Eccleſiæ ſunt. 501. 1. Cur ſint oculi Eccleſiæ, dentes, collum, & duo ubera. 489. 2. Sunt mammæ Eccleſiæ. 491. 1. Quando ubera ſunt Eccleſiæ, quando botri. 502. 2. Fugant dæmones. 482. 1. *V. Eccleſia.*

Doctores Eccleſiæ deſignantur per vigiles, qui cuſtodiunt civitatem. 495. 1. Per ſexaginta fortes, 487. 1. Per oculos. 488. 1. Per dentes, *ibid.* 2. Per collum, & turrem eburneam. 501. 1. Per columnas. 487. 2. Per muros civitatis 495. 1. Per ligna, 482. 1. Ovibus tonſis & lotis comparantur. 488. 2.

Doctrinæ efficaciſſimum genus. 11. 2. Duo ſunt efficaciſſima inſtrumenta doctrinæ, 117. 2. Generatio quædam ex doctrina deſcendit. 420. 2. Doctrina Chriſti panis vocatur. 132. 1. Per fructum ventris Chriſti doctrina intelligitur. 430. 1.

Doech. *V. Antichriſtus.*

Doloſus quis dicatur. 22. 1. 133. 2. Quando fiat dolus. 104. 2. Doloſi homines vulpibus comparati. 196. 1.

Dolor unde dicatur. 29. 2. Panem doloris perfecti comedunt Chriſtiani. 420. 1.

Domus Domini quid ſit. 411. 1. Quid ſit eju decor. 80. 2. Quæ ſint bona domus Dei. 199. 2. Domus Domini Palatiis omnibus ſuperior. 272. 1. *V. Eccleſia.*

Donatus partes orationis cur ordinaverit. 561. 1.

Donatiſtarum error. 190. 1. 206. 1. *V. Eccleſia.*

Donec in ſcripturis pro brevi tempore, & pro æternitate ponitur. 358. 1. Donec pro ſemper ponitur. 486. 1.

Dona Domini ſunt continue petenda. 382. 2. Dona S. Spiritus. *V. Spiritus S.*

Dormire quid ſit. 131. 2.

Dorſum unde dictum. 218. 1.

Draco quid ſit. 473. 1.

E

Ebrietas in ſcripturis pro ſatietate ponitur. 493. 2. Ebrietas ſpiritualis deſcribitur, & unde proveniat indicatur. 112. 1. Ebrietatis ſpiritalis encomium. 113. 1.

Eccleſiæ in plurali & in ſingulari quid ſignificent. 81. 1. Eccleſia interpretatur collectio. 474. 2. Quid ſit Eccleſia. 18. 1. Unica eſt, ideſt, Catholica. 70. 1. Cur una ſit. 499. 1. Quare caro Chriſti, & Eccleſia unica dicantur. 109. 1. Una eſt Eccleſia in præcedentibus & in ſubſequentibus Patribus. 504. 2. Ex multis Eccleſiis una eſt electa. 485. 1.

Eccleſia in Patriarchis etiam conſtituta. 31. 1. Fons hortorum & puteus aquarum viventium eſt primitiva Eccleſia. 412. 2. Quæ differentia ſit inter Synagogam & Eccleſiam. 266. 1. Synagoga unius gentis fuit, Eccleſia vero habet populos. 506. 2. Sicut Jacob fratris benedictionem præripuit, ita Eccleſia ſinagogæ. 435. 1. Eccleſia ante adventum Chriſti Sponſi ſui ſterilis: ſed poſt mater filiorum facta, & quomodo. 365. 2. Ejus ætas deſcribitur. 506. 1. *V. Synagoga.*

Eccleſiam localem putavit Donatus. 229. 1. Per orbem propagata eſt. 336. 1. Dicitur magna. 128. 2. Ubique Dominum benedicit. 327. 2. Univerſitas fidelium Catholicam admiratur Eccleſiam. 499. 2. *V. Chriſtiani.*

Eccleſia ex quibus conſtruatur. 480. 1. E diverſis nationibus formatur, ſicut ex diverſis floribus corona. 188. 2. Terra ſuper ſtabilitatem fundata eſt Eccleſia, ex terrenis hominibus collecta, & ſuper Chriſtum fundata. 329. 2.

Eccleſia habet uterum. 181. 2. Quomodo in utero Eccleſiæ concipimur & generamur. 223. 1.

Eccleſia in æternum firmata. 150. 1. Non commovebitur, & quare. 146. 1. Quando Chriſtus eam firmaverit. 298. 1. Quare petat fidem ſuam cuſtodiri. 79. 1. Neſcit loqui niſi quod expedit credi. 7. 2. Fundamentum ejus Chriſtus. 278. 1.

Eccle-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Ecclesia ſoror Chriſti, & amica. 493. 1. Filia, & Sponſa Chriſti. 500. 2. Sponſa, & ſoror Chriſti, & quomodo. 490. 2. Chriſto juncta, ab ipſo non diſcedet. 262. 2. Cur Chriſti vidua dicatur. 430. 2. Chriſtus Eccleſiæ ſemper curam habet. 507. 1. Cur in Chriſti vulneribus moretur. 484. 2. Portat Imaginem Chriſti. 141. 2. Mons montium, & Sancta Sanctorum ob Chriſti habitationem dicitur. 314. 1. Hortus Chriſti ſancta Eccleſia. 507. 1. *V. Chriſtus.*

Ecclesia Catholica ſponſa eſt, & ancilla Domini. 371. 2. Veſtis Domini. 328. 2. Domus Domini eſt. 299. 1. Civitas Dei eſt. 149. 1. Hereditas Domini eſt. 20. 2. Filii Eccleſiæ hereditas Dòmini. 420. 1. Quando vox Eccleſiæ in auribus Domini ſonet. 484. 2. 485. 1. Quando Deo faciem ſuam oſtendat. *ibid.*

Ecclesiæ dignitas quæ. 144. 1. Bona Domini adit & poſſidet. 20. 2. Laus Eccleſiæ. 7. 2. Tunicæ Chriſti myſticæ, ideſt Eccleſiæ laus. 119. 2. Virtus Catholicæ Eccleſiæ oſtenditur. 322. 2. Gloria Eccleſiæ converſio filiarum Principum. 144. 1. Sub lingua Eccleſiæ mel & lac. 491. 1. Quæ ſit juventus, ſenectus, & ſenium Eccleſiæ. 224. 2. Quæ ſit ejus ſtatura. 502. 1. Cur non ſtare, ſed progredi Eccleſia dicatur. 499. 2. Cur de veſtis varietate laudetur. 143. 2. Quando flores emittat, quando vero flores fructus parturiant. 503. 2. Domus refugii eſt, & quare. 91. 2. Civitas habitationis eſt. 349. 2. Quis vere eam habitet. 75. 1. Navis Eccleſiæ populos credentes portat. 333. 1. Innocentes ſoli & recti adhærent Eccleſiæ, reliquos cum labore tolerat. 79. 1.

Qui ab Eccleſia ſeparantur filii alieni ſunt. 460. 2. Quicquid extra Eccleſiam Catholicam geritur, Domini laudibus non applicatur. 375. 1. Qui ſine Eeeleſia Chriſtum quærit, errare poteſt, ſed non proficere. 497. 2.

Ecclesia duobus modis probatur, terroribus videlicet, & blandimentis. 493. 2. Duobus modis laborat. 192. 2. Maledicorum turba ſemper præcingitur. 357. 1. Tribulationes ejus deſcribuntur. 176. 2. Ab ipſis primordiis ſæviſſimas contrarietates ſuſtinuit. 423. 1. Quo acerbius concutitur, eo majorem virtutum odorem ex ſe emittit. 493. 1. Perſecutionibus creſcit, humilitate extollitur. 282. 2. Crevit quando eam inimicus afflixit. 55. 2. Perſecutionibus augetur. *ibid.* Nigra eſt perſecutionibus: ſed formoſa virtutibus. 480. 1. Quando captiva, & quando libera. 418. 1. Quando Eccleſia vindicatur. 58. 2. *V. Perſecutio.*

Ecclesiæ populus Chriſtianus unicus eſt & pauper. 79. 1. Quæ ſit humilitas Eccleſiæ. *ibid.* Nihil maledictionis voto optat. 20. 1. Spes ejus in membris ſuis. 20. 1. Lectulus illius eſt requies præſentis vitæ. 482. 1. Juſtus cum Dei Eccleſiam cupit augeri, peccatores optat converti. 334. 2.

Ecclesia, ſanctorum congregatione beata. 22. 2. Eccleſia terreſtris ad exemplum cæleſtis informatur. 499. 2. Cæleſtis Jeruſalem eſt mater Eccleſiæ. 504. 2. Præſidio Angelorum undique circumdatur. 484. 2. Sanctorum interceſſione muniri gaudet. 486. 2.

Ecclesiæ radices ſunt Prophetæ. 261. 2. Cuſtodes ſunt Prophetæ, Apoſtoli, & eorum ſucceſſores. 506. 2. Cur Apoſtoli & eorum ſucceſſores portæ illius dicantur. 503. 2. Collum ejus Prædicatores, & Doctores ejus ſunt. 481. 1. 489. 1. Per naſum ſancti Doctores intelliguntur. 501. 2. Per dentes firma ſermonum ejus habilitas intelligitur. 498. 2. Cur per ubera ejus ſancti Doctores ſignificentur. 501. 1. 502. 2. Greſſus illius ſunt velox Apoſtolorum prædicatio. 500. 2. Calceamenta ejus ſunt Patrum procedentium exempla. *ibid. V. Doctores.*

Ecclesia dicitur Sion. 14. 1. Dicitur filia multitudinis. 501. 2. Vocatur Arca ſanctificationis Domini. 429. 2. Cur columba deargentata dicatur. 209. 1. Torcularis nomen ei convenit. 30. 1. Cur murus dicatur. 506. 2. Cella vinaria eſt, in qua charitas ordinatur. 482. 2. Hortus eſt concluſus, & cur. 491. 2. Filiæ Sion Eccleſiæ ſunt. 487. 2.

Ecclesia figuratur per Arcam Noe. 7. 2. 407. 1. Et innocentia ejus per columbam. 481. 2. Significatur per Iſrael. 45. 2. Per oram veſtimenti Chriſti. 432. 2. Per Tunicam inconſutilem Chriſti. 70. 1. 432. 2. Per Tabernaculum. 94. 2. Per locum Tabernaculi. 133. 2. Per lectulum Salomonis. 487. 1. Per naves. 348. 2. Per lunam. 332. 1. Per lunam & ſtellas ipſa & ejus diverſi ordines. 439. 1. Per ligna Libani Doctores & perfecti qui in ea ſunt. 492. 1. Per Aquilonem, & Auſtrum flatus perſecutionum contra eam. 492. 2. Per conſummationem Tabernaculi Eccleſiæ perfectio ſignificatur. 86. 2.

Ecclesia comparatur lunæ. 31. 1. Cur ſoli & lunæ comparata. 499. 2. Turturi. 481. 1. Oculis columbæ. 488. 1. Mari. 298. 2. Inſulis. 308. 1. Vineæ, quæ foſſa plus proficit, & potata multiplicatur. 261. 2. Torculari. 270. 1. Utri. 100. 1. Virgulæ fumi, myrrhæ, & thuri. 486. 2. Statura ejus palmæ comparatur. 502. 2. Venter ejus acervo tritici. 501. 1. Veſtimenta illius thuri comparantur. 491. 1.

Ecclesiæ typum gerit Petrus, Judas damnandæ Babyloniæ. 355. 1. Eccleſia gentium per meretricem, & per Judam, & Thamar ſignificata. 159. 1.

Ecclesiastici greges per jumenta ſignificantur. 469. 2. Gradus Eccleſiæ numerantur. 150. 2. Tres ſunt ordines Eccleſiæ, Doctorum ſcilicet, continentium, & conjugatorum. 498. 1. Eccleſiæ conſuetudines in proceſſionibus, & communione. 376. 2. Utilitas librorum, qui de Eccleſiaſtica diſciplina tractant. 520. 1. Inſipiens eſt, qui Omnipotenti detrahit, nec Catholicis regulis acquieſcit. 169. 1.

Ecclesiastici auctor Jeſus filius Sirach. 513. 1. Quæ ſit differentia inter Eccleſiaſten, & Eccleſiaſticum. *ibid.*

Eclipſis ſolis quid ſit. 560. 2. Eclipſis lunæ. *V. Luna.*

Edom interpretatur ſanguineus, vel terrenus. 442. 1.

Educere quid ſit. 114. 1.

Effrem interpretatur fructificatio. 188. 2.

Egentium duo genera. 331. 1. Quis egenus pretioſus Deo. 71. 1.

Eleemoſyna perfecta quæ ſit. 117. 1. Quomodo danda. 130. 2. Non moroſe danda. 500. 2. Indigentibus danda, ſed præcipue viris ſanctis. 130. 2. Eam a ſolis Chriſtianis accipit Chriſtus. 434. 1. Merces eleemoſynam facientis. 131. 1. Deo acceptiſſima eſt. 144. 1. Generis humani eſt reconciliatrix. 130. 2. Per eam purgatio fit peccatorum. *ibid.*

Elias interpretatur Deus meus Dominus, & Chriſtum ſignificat. 502. 1.

Eloquentia quid ſit. 5. 2. Eloquentia divina variis diſciplinis, atque artibus ditatur. 25. 1. De eloquentia legis divinæ. 5. 2.

Elocutio quid. 533. 1.
Eloquium Domini Verbum Patris eſt. 471. 1. Divina eloquia diverſitatem intelligentiæ habent. 170. 1. Cum fuerint deglutita dulceſcunt. 393. 1. Cur eloquium Domini ignitum dicatur. 400. 1. Aqua dicitur. 54. 2. Quæ ſit differentia inter deficere ab eloquio Domini, & in eloquio. 389. 2.
Emendationes Domini pietatis intentione fidelibus proveniunt. 291. 2.
Eman interpretatur frater ejus. 280. 1.
Engaddi fons hœdi interpretatur, & cur baptiſmum ſignificet. 481. 2.
Enuntiatio quid ſit. 538. 2.
Enthymema quid ſit. 64. 2. 535. 2.
Ephrata interpretatur ſpeculum. 429. 1.
Ephrem interpretarur fructificatio, & frugifer. 250. 2. 256. 2. 260. 2. 351. 2.
Epicænon quid ſit. 564. 2.
Epicherema quid ſit. 82. 1. 114. 1. 536. 1.
Epiphanius. *V. Canticum canticorum.*
Episcopi nomen non tam honoris, quam laboris. 354. 1. Nomen Patris proprium Epiſcopo, 358. 1. Epiſcopatus ſummus in Eccleſia gradus. 354. 1. Epiſcopales cathedras prædicationum opere fundaverunt Apoſtoli. 448. 1. Benedictiones per Antiſtites ſalubriter dantur, 376. 1.
Epithalamium quid. 141. 1.
Eremitæ per pellicanum ſignificantur. 320. 1.
Erroris origo quæ ſit. 522. 2. Tribus modis errores proveniunt hominibus: ſed neutiquam Chriſto. 10. 1. Prævaricatores omnes ſunt, qui aliquo errore delinquunt. 396. 1. Deus totum dixit, totum monuit, ne velimus errare. 465. 2.
Erubeſcere quid ſit. 77. 1. Erubeſcere decepti eſt. 103. 2. Qui erubeſcit ſeipſum condemnat. 110. 1.
Eructare quid. 141. 1.
Eruditus unde dicatur. 15. 2. 391. 2.
Eſca ab edendo dicta. 253. 1. Omnibus una eſca eſt largitas diſpenſata Creatoris. 464. 2. Oportet nos eſcas ſpirituales expetere. 467. 1.
Eſdræ libros duos expoſuit Origenes. 513. 2.
Ethan fortis interpretatur, & diabolum ſignificat. 238. 2. 283. 1.
Etymologia quid ſit. 10. 1. 529. 2.
Evangelicæ perfectionis dignitas tranſcendit omnem laudem legalis obſervationis. 491. 1. Prædicatio Evangelica per Chriſtum, non per alium annuntiari debuit in mundo. 503. 1. Quatuor Evangelia quaſi quatuor quadrigæ ſunt novi Teſtamenti, cui præſidet Chriſtus. 500. 1. Libri Evangelici cæli dicuntur. 31. 1. Evangeliſtæ ſunt ſagittæ Domini. 55. 1. *V. S. Scriptura.*
In Eucharistia Chiſtus Corpus & Sanguinem ſuum in panis ac vini erogatione conſecravit. 359. 2. Corpus & Sanguinem Domini inter ſummi myſterii Sacramenta quotidie adorat Eccleſia. 443. 2. Corpus & Sanguis Domini in ſacra Communione recipiuntur. 201. 1. Chriſtus nos hic Corporis ſui participatione reficit. 470. 2. Eſca timentium Deum communicatio Corporis & Sanguinis ſacri. 361. 2. Chriſtus Corpore & Sanguine ſuo fideles ſaginat. 440. 2. Sacrificium ſanctæ Eccleſiæ, immolatio eſt ſolemnis Corporis & Sanguinis Chriſti. 62. 2. Fideles congregati ſunt immolatione Corporis Chriſti. 48. 1. Vinum lætificat cor, cum ſacratum fuerit in Sanguinem Chriſti. 331. 1. Quomodo Sanguis Domini inebriet. 74. 1. Chriſtus manna in Communione. 252. 1. Manna interpretatur quid eſt hoc, quod ſanctæ Communioni decenter aptatur. 252. 2. Per defectionem laudum Davidis ſacrificiorum veterum tranſitus in immolationem Corporis Chriſti figuratur. 231. 1. Oblatio Melchiſedech in Domini Corporis præfiguratione ſuſcepta. 402. 1. *V. Sacrificium.*
Euge ſermo laudantis eſt. 221. 1.
Eugipius Abbas ex operibus divi Auguſtini librum confecit, & Probæ virgini dedicavit. 522. 1.
Euſebius Cæſarienſis Canones Evangelicos collegit. 514. 1. Chronica Euſebii a S. Hieronymo tranſlata, & uſque ad ſua tempora deducta. 520. 2. Euſebii hiſtoria cum adjectionibus Rufini legenda. 520. 2.
Euſebius ab infantia cæcus, doctiſſimus tamen extitit. 512. 2. Novatiano errore detentus. *ibid.*
Eutychis & Neſtorii hæreſes damnantur. 230. 2. *V. Chriſti natura.*
Exaltare quid ſit. 92. 1.
Excutere quid ſit. 420. 2.
Exemplis communibus ſe hortantur viri perfecti. 432. 1.
Exemplabile quid. 536. 1.
Exordium quid ſit. 24. 1. 535. 1.
Expectantes quando expectamus. 127. 1.
Expoſitores quid boni habeant. 522. 2.
Exprobrare quid ſit. 139. 2.
Expulſus quis dicatur. 22. 2.
Exterminari quid ſit. 114. 2.
Exurgere quid ſit. 17. 1.
Exultare quid ſit. 33. 1. 98. 2. *V. Beatitudo.*

F

Facies pro præſentia ponitur. 42. 2.
Faſtucium quid ſit. 6. 1.
Fatum. *V. Aſtronomia.*
Fatuus. *V. Illuminatus.*
Felicitatem in quibus ponant peccatores, in quibus vero fideles. 462. 1.
Felicitas æterna deſcribitur. 229. 2. *V. Beatitudo.*
Fœminæ pudicæ elephanti comparantur. 143. 1.
Feſtus dies ſolemnis in honore Domini, & Sanctorum confeſſione ſacratus. 376. 1.
Fides unde dicta. 253. 2. Fides vera lux ſanctorum propria. 309. 2. Quid ſit fides ſolida. 22. 1. Vir Catholicus in fide immobilis permanet. 81. 1. Ibi ſteterunt pedes Chriſti, ubi fidei veritas approbatur eſſe fundata. 429. 2. Sancti viri ſemper talia petunt, quæ ad fidei augmenta proficiunt. 259. 2. Tantum creſcit calor fidei, quantum ſubtractum fuerit de calore concupiſcentiæ. 390. 1. Directio cordis eſt fidei Catholicæ ſancta Regula. 379. 1. Semen Chriſti ſunt omnes qui ei crediderint. 287. 1. Deo non credere corruptio eſt. 169. 1. Dormitat Dominus quando nos in fide ejus tepeſcimus. 409. 2. Non credentes mortui dicuntur. 281. 2.
Fideles interitum non videbunt. 152. 2. Cur fidelis mundi tenebris non involvatur. 386. 1. Dominus non circuit niſi quem ſibi fidelem cognoſcit. 417. 1. Quando in hoc ſæculo vir fidelis prodigium eſt. 223. 1. Fundamentum fidelium Chriſtus. 442. 2. Ut Chriſtus petra, in fideles petræ. 330. 2. Cur fideles non in ſe, ſed in Chriſto exaltandi. 203. 2. Chriſtus aliter dominatur fidelibus, aliter ingratis. *ibid.* Thronus Dei anim-

anima fidelis . 287. 2. Munera fidelium non hæreticorum altaribus offerenda . 244. 2. Fideles in hoc ſæculo multis cladibus premuntur. 444. 2. Quando Deus fidelibus ſuis dura oſtendit. 187. 2. Quando fideles eſcam poſſunt habere diabolum. 238. 2. Acquiſitus fidelis gaudium parit acquirenti . 422. 2. Fideles oves paſcuæ Domini . 303. 2. Comæ Chriſti ſunt multitudines fidelium , qui elatis palmarum comparantur . 489. 2. Per unam ovem fidelium omnium congregatio intelligitur. 406. 2. Per Iſrael omnis fidelis ſignificatur . 310. 2. Comparantur cervo . 133. 1. 327. 2. Et ſalicibus. 441. 2. Per hyemem & imbrem aſperitas infidelitatis exprimitur . 484. 1. *V. Gratia*.

Figura quid ſit . 13. 2. 558. 2. Quid ſint planæ figuræ. 558. 1. Quid figuræ ſolidæ. 558. 2. Figura compoſita ſit quatuor modis. 566. 1.

De Filio Dei quid fides doceat . 14. 2. Filius Dei ſemper Patri æqualis eſt . 60. 1. Æternitas ejus explicatur . 14. 2. Verbum bonum dicitur . 141. 2. Quare Deus plurimos, non tamen Filium exaudierit . 67. 1. Dextera Patris eſt Filius. 51. 1. *V. Chriſtus. V. Verbum*.

Fimbriæ quid ſignificent. 144. 2.

Finis duobus modis dicitur. 3. 2. Quid ſit. 18. 1. In finem dupliciter dicitur. 445. 1. *V. Pſalmi*.

Finitivus quid. 533. 2.

Fiſtula & cynnamomum quid ſint , & quid ſignificent. 492. 1.

Flagellum intelligitur ultio Divina. 294. 1.

Flamma unde dicta. 243. 1.

Fons unde dicatur . 211. 2. Cur fons ſignatus. 491. 2.

Fornicari a Domino quid ſit. 235. 1.

Fortitudo quid ſit. 136. 1. 632. 1. Impulſus cadit, cui Domini fortitudo ſubtrahitur. 374. 2.

Forma quid ſit. 198. 1.

Fortunatianus tria volumina de Rhetorica confecit. 535. 2.

Framea quid ſignificet. 33. 2. 52. 1. 106. 2.

Fraus dicitur quaſi fracta fides. 253. 1.

Fremitus ferarum eſt ac furentium. 13. 2.

Frænum unde dicatur. 98. 1.

Fructum dare quid ſit. 11. 1.

Fructus unde dicatur. 11. 2. 359. 1.

Frumentum unde dicatur. 20. 1.

Funes unde dicti. 48. 2.

Furor quid ſit. 24. 2.

Furor. *V. Ira*.

diaboli gladius malignus , Domini vero benignus. 461. 1.

Gloria quid ſit. 76. 1. 88. 1. 223. 1. 475. 1.

Grammatica unde nomen acceperit? 529. 1. Quid ſit Grammatica . *ibid.* Qui de Grammatica ornatius ſcripſerint? *ibid.*

Gratia omnibus gratis datur. 272. 1. 325. 2. Sine Chriſto nullum bonum vel incipere , vel implere homo prævalet. 44. 1. Nemo de ſe ad aliqua Dei munera poteſt pervenire . 185. 2. Nemo ſuis virtutibus , ſed ſola gratia Dei ſalvari poteſt . 492. 1. Nihil probi habet homo , niſi quod a Domino acceperit. 40. 1. Deus per ſe bonus , homines per ejus gratiam . 373. 2. Quicquid in nobis eſt laudabile , divinæ conſtat eſſe clementiæ . 347. 1. Sine Chriſto vero ſole vita omnis umbroſa eſt . 321. 2. Deus ſolos illos audire dicitur, quibus præſtare dignatur. 319. 2. Gratia Dei conceditur , quod in hominum bona voluntate monſtratur. 239. 2.

Gratia eſt principium bonæ vitæ , ſine qua male vivitur . 321. 2. Defenditur contra Pelagianos gratia præveniens. 161. 1. Domini gratia cuncta prævenit . 282. 1. In omni bono gratia Domini prævenimur . 379. 1. Bona Dei nos præveniunt . 210. 2. Meritum omne præcedit vocatio Domini . 23. 1. Deus gratis vocat univerſos . 55. 2. Deus gratis nos elegit. 199. 2. Nullus ſuis meritis ad gratiam Domini venit. 77. 2. Humanis meritis nihil applicandum. 84. 2.

Gratia Chriſti nos præparat, adjuvat, corroborat, & coronat. 272. 1. Quomodo miſericordia Domini præcedit & ſubſequitur. 74. 1. Fideles vocantur filii Dei per gratiam , non per naturam. 267. 1. Homo per gratiam reparatus, qui fuerat per juſtitiam jure damnatus. 225. 1.

Gratuita eſt peccatoris converſio . 177. 1. Niſi indulgentia Deus prævenerit peccatorem, in judicio non abſolvet errantem. 259. 1. Cujus dextera a Domino tenetur , ſemper abſolvitur. 234. 2. Reſpicere Dei liberare eſt, & gratiam conferre . 245. 2. Cantat Domino canticum novum, qui gratia innovatus eſt. 305. 1. Quando quis ad gratiam pervenerit ejus juventus vocatur. 224. 2. Cur gratia lege jucundior. 271. 2. Ubera ſunt gratia . 479. 2. Per oleum gratia intelligitur. 356. 1.

Gratuitum quid dicimus. 107. 1.

Greſſus actus humanos ſignificant. 50. 2. 231. 2.

G

Galaad interpretatur acervus teſtimonii. 188. 2. 488. 2. 498. 2. Et tranſmigratio. 351. 2.

Ad Gaudium qui veniant , qui vero non. 419. 1.

Gebal, vallis vana. 268. 2.

Gemitus unde dicatur . 25. 2. 121. 2. Gemitus imperfectorum , & perfectorum longe diverſus. 320. 1. Quis gemitus a Chriſtianis quærendus. 25. 2. Gemitus pius Deo non abſconditur . 121. 2. Magna fiducia eſt ante pium Auctorem noſtrum gemere. 303. 2.

Gens unde dicta . 15. 1. 257. 2. Quando gentes conturbatæ ſunt . 146. 1. Appellantur ſolitudo. 173. 1. Lignis ſylvarum comparantur. 307. 1.

Genus quid ſit. 537. 2.

Geometria quid . 553. 2. Geometriæ definitio , ejuſque diviſio . 558. 1. Quis primum ea uſus ſit. 558. 1. Qui de ea ſcripſerint. 558. 2. Deus verus Geometra. 558. 1.

Gladius quid ſignificet, & dicatur. 115. 2. Cur

H

Harmonia quid ſit. 477. 1. 556. 2. Suaviſſima virtus harmoniæ , quando vox operibus conſonat. 316. 1.

Hebræi ſemper ad Jeruſalem converſi orabant. 85. 1. Juſtificationes Hebræorum. 378. 2. Hebræa nomina nulla declinatione frangenda. 517. 2. *V. Judæus*.

Hæreticus quid ſit . 450. 1. Hæreticorum pravitas detegitur . 450. 2. Perverſitas deſignatur . 461. 1. Malignitas . 450. 2. Doctores hæreticorum deſcribuntur 350. 1. Hæretici loquuntur mendacium . 22. 1. Non laudant Deum. 99. 1. Cur hæreticis altare ſubmoveatur. 461. 2. *V. Fidelis*. Chriſtus paſtor unius gregis , hæretici vero paſtores multorum , & greges diabolo paſcunt . 480. 2. Hæretici juxta petram, non ſtant in petra, ut fideles. 453. 2. Quomodo Doctores hæretici , ſtantes juxta petram Chriſtum , merguntur . *ibid.* Hæ-

retici poſſident tantum in egreſſibus, non in ingreſſibus. 461. 2. Quo ſenſu dicantur ſodales Chriſti. 480. 2. Laudabile putant contra antiquos ſapere. 515. 2. Quomodo teſtimonia Domini perſcrutantur. 377. 2. Mos hæreticorum deſcribitur. 93. 1. Hæreticorum diſputationes exponuntur. 461. 2. Cur contentiones quærant. 212. 2. Caſſiodorius, ubi datur occaſio, hæreticos confutat. 71. 2. Deus nos in hæreticorum contradictionibus probat. 264. 2. Per vulpes intelliguntur hæretici, qui Eccleſiam demoliuntur. 485. 1. Hæreticorum linguæ aſpidibus comparantur. 450.2. Hæretici canibus comparati. 70.1. Hæretici ſagittarium imitantur, 39.1. Ciſternæ hæreticorum documenta. 492. 2. Hæretici & ſchiſmatici umbræ mortis dicuntur. 73. 2.

Hemiſphærion ſuper terram quid. 560. 1. Quid hemiſphærion ſub terra. *ibid.*

HEREDITAS unde dicta. 15. 1. 48. 2. 256. 1. Funibus olim terrarum hereditas dividebatur, 48. 2. Differentia inter hereditatem humanam, & Chriſti. 301. 1. Hereditas Chriſti eſt prædeſtinata multitudo ſanctorum. 48. 2. Sors juſtorum eſt hereditas Domini. 417. 1. Hereditas Dei in ſanctis hominibus conſtituta. 257. 2.

Hermon ſignificat anathema. 284. 2. 432. 2.

Hermoniim quid ſignificet. 134. 2.

Herodes duo Chriſtum perſecuti ſunt. 13. 2.

Heſebon interpretatur cingulum mœroris. 541. 2.

S. HIERONIMUS laudatur. 527. 1. Libros omnes veteris Teſtamenti de Hebræo in Latinum tranſtulit. 516. 1. Quomodo. 509. 2. 516. 1. 2. Multas de Geneſi quæſtiones Hebraicas ſolvit. 510. 1. Librum Job tranſtulit, & commentatus eſt. 513. 1. Eccleſiaſten expoſuit. 512. 2. Commentaria fecit in Iſaiam, Jeremiam, Ezechielem, Danielem & 12. Prophetas minores. 511. 2. Omnes Prophetas explanavit. *ibid.* Quatuor Evangelia commentatus eſt. 513. 2. Epiſtolam ad Epheſios, ad Titum, ad Philemonem &c. commentatus eſt. 514. 2. Divi Hieronymi Epiſtola ad Paulinum mirifica. 521. 2. Libri de viris illuſtribus ſancti Hieronymi, & Gennadii perlegendi. 520. 2. *V. Apocalypſis.*

S. Hilarius laudatur. 521. 1.

Hircus unde dictus. 204. 2.

Hiſtoria quid ſit. 250. 1.

Hodie in ſcripturis pro perpetuitate ponitur. 14. 2.

Holocauſta quid ſint. 62. 2. 128. 1. 204. 2. Quæ ſint holocauſta medullata. *ibid.*

HOMINIS dignitas. 601. 2. Illud libenter audit Dominus, quod ad ſuam imaginem in nobis cognoſcitur operatus. 443. 2. Inſufflaſſe cur Deus dicatur. 599. 2. Status primi hominis ante, & poſt peccatum. 600. 2. Toties Deus nos creat, quoties de vetuſtate peccati in novum hominem nos inſtaurat. 333. 2. Homo non poteſt dare pretium redemptionis ſuæ. 152. 2. Homo eſt ſpiritus mundum præſentem pertranſiens. 326. 2. Omnis homo præter Chriſtum vanitati ſubjectus. 124. 2. Anni hominum herbæ facile conſumptibili conferuntur. 290. 2. Homo eſt quaſi pulvis a vento translatus. 460. 1. Quæ ſit differentia inter homines, & filios hominum. 112. 1. Imbecillitas humana fœno comparata. 326. 2. Cur humanum genus fœno comparetur. 319. 2. Homo terrenus pulvis dicitur. 12. 1. Quando homines limus profundi facti ſunt. 214. 1. Quando homo eſt nix, quando lana. 471. 1. Sola anima, vel ſola caro pro homine ponuntur. 199. 1. Per umbilicum fragilitas noſtræ mortalitatis accipitur. 500. 2.

Horeb interpretatur Calvaria. 343. 1.

Horologia a Caſſiodorio præparata. 526. 1.

De Hortis colendis ſcripſit Gargilius Martialis. 524. 2.

Hoſpes quis dicatur. 215. 2.

Humile quid. 534. 2.

HUMILITAS duplex. 284. 1. 290. 2. 348. 1. In iſto ſæculo humiles eſſe debemus ob neceſſitatem veniæ poſtulandæ. 254. 1. Humilitas & neceſſitate ſubitur, & voluntate ſuſcipitur. 391. 1. Humilitatis effectus. 394. 1. Humilitatis encomium. 605. 2. Virtutes cælorum humilitate præcultæ. 365. 1. Ipſi ſunt Altiſſimo viciniores, qui ſe profundius humiliant. 424. 2. Deus humilia reſpicit, ut fiant altiſſima. 365. 1. Humiles Deum jugiter laudant, & ſe ſemper accuſant. 239. 2. Sancta humilitas omnia patienter, omnia cum gratiarum actione ſuſtinet. 385. 1. Pulchritudo humilium mentium Chriſtus. 482. 1. Securior eſt humilium tremefactio, quam ſuperborum præſumptio 334. 1. Solus humilis ac devotus præſentiam Dei quærit. 335. 2. Qui ſe humiliat & emendat, mentem dirigit. 250. 2. In iſto mundo elevantur impii, in futuro humiles. 118. 2. Cur Deus humiliet ſuperbum, & humilem exaltet. 242. 1. Canales humilitatem ſanctorum ſignificant. 502. 1. Convalles populos humiles ſignificant. 201. 2. Per ſeſſionem humilitas intelligitur. 420. 1. Humilitas. *V. Chriſtus. Superbia.*

Hymnus quid ſit. 23. 2. 127. 1. 305. 2. Inter actus vitioſos Hymnus Domini non eſt cantandus. 441. 2.

Hyſſopi myſticæ ſignificationes exprimuntur. 161. 2.

I

JAbin, ideſt ſapiens. 269. 1.

Jacob ſupplantator interpretatur. 252. 1. Per Jacob & Judæorum populus, & Chriſtianus poteſt intelligi. 45. 2.

Idithum quid ſignificet. 123. 2. 191. 2.

Idolum unde dictum. 309. 1. Idola gentium irridenda. 367. 1. 437. 1. Captivitas peccati ſervire Idolis. 273. 1. Idololatræ graves corde vocantur. 18. 2.

Idumæa, & Idumæi quid ſignificent. 194. 1. 268. 2. 352. 1.

Jejunium unde dictum ſit. 108. 2. Quid ſit jejunium. 215. 2. Qui pro humanis favoribus jejunat, in manibus myrrham habet, ſed non in digitis. 494. 2.

Jeremias captivitatem Jeruſalem quadruplici alphabeto deflevit. 76. 2.

Jeruſalem interpretatur viſio pacis. 212. 2. 279. 2.

Jeruſalem cæleſtis civitas munita dicitur. 189. 1. Mater eſt fidelium. 441. 1. Quotidie uſque ad mundi conſummationem vivis lapidibus conſtruitur. 411. 1. Portæ cæleſtis Jeruſalem ſunt fides, charitas, baptiſmus, pœnitentia, &c. 178. 1. Differentia inter Jeruſalem terreſtrem, & cæleſtem. 411. 1.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Jeruſalem terreſtris laudatur. 212. 2. 379. 2. Quomodo in ea mirificavit Dominus miſericordiam ſuam. 94. 2. A protectione urbis Jeruſalem exageratur invidia eam devaſtantium. 236. 1.
JESUS nomen eſt ſalutis profeſſio. 78. 2. *V. Chriſtus.*
Ignorantes mala multa facimus. 77. 2.
Illatio quid. 535. 1.
Illuminatos inter & fatuos differentia. 371. 1.
Imago, & ſimilitudo differunt. 125. 1. Imago eſt ſimilitudo formata. 234. 1.
Immaculatus duobus modis dicitur. 197. 1.
Impius, & Impii qui dicendi ſint. 10. 2. 12. 1. 80. 2. Impietas malorum omnium extremum. 232. 1. Quare Dominus dicatur viam juſtorum ſcire, & neſcire iter impiorum. 12. 1. 2. Mos ſceleratorum hominum. 51. 2. Ad rectam viam non perveniunt. 41. 2. Quando auferuntur judicia Dei a corde impii. 36. 1. Via impiorum contritio eſt & infelicitas. 44. 2. Semen impiorum, ideſt opera peribunt. 117. 2. Cur impii divinis non poterunt conſpectibus apparere. 233. 2. Clamores impiorum in extremo judicio irriti. 58. 1. Impii in futuro confundentur. 138. 1. Felicitas eorum in rebus tranſitoriis tantum verſatur. 461. 2. Impiorum erigi cadere eſt. 233. 2. Impio pereunte, commonetur innoxius cautius ſe tractare. 182. 2. Per aquas & abyſſos impii accipiuntur. 329. 2. Quomodo roſis ſimiles ſint. 269. 1. Montibus comparati. 211. 2. Fœno & oleribus. 113. 2. *V. Juſti. V. Mali. V. Peccatores.*
Impudentium conſuetudo exprimitur. 453. 1.
Incarnatio. *V. Chriſtus.*
Incola quid ſit. 126. 1. 408. 2.
Increpare quid ſit. 381. 1. Increpatio viros ſtrenuos efficit cautos. 243. 2.
Incredulorum corda lapidea. 304. 1.
Indigens quid. 554. 2. indigentia ſpiritalis gravior corporea. 347. 2.
Inductio quid ſit. 535. 1. 542. 2.
Infantes & lactentes qui ſint. 30. 2. Quare infantes & juvenes excordes. 632. 1.
Infernus unde dictus. 35. 2. Infernus ſub terris poſitus. 277. 1. Fovea infernalis deſcribitur. 175. 1. Quæ ſit natura ignis infernalis. 65. 1. Infernus civitas munita vocatur, & quare. 352. 1. Quomodo quis in infernum vivens deſcendat. 174. 1. *V. Damnatio.*
Infidelium mentes ſepulchrum dicuntur. 281. 2. Cur corpus infidelium domus iniquitatum vocetur. 239. 2. Cur infidelium vita ſomnus dicatur. 243. 2. Deſertum vocantur. 88. 1. *V. Fides.*
Inidipſum dicatur quid. 20. 1.
Inimicorum quatuor ſunt genera. 183. 2. Non debemus æſtimare inimicos, qui proſunt. 445. 1. Cur inimicos noſtros amare præcipimur: Dei autem odiſſe devotum eſt. 448. 2. Sancta conſcientia pro inimicis ut convertantur exorat. 26. 1. Deus preces pro inimicis factas libenter accipit. 171. 1. Duobus modis confunduntur inimici. 226. 1. Quando inimici ventilandi. 138. 1.
In invicem quid ſignificet. 103. 1.
Iniquus quis. 136. 1. Quid ſit iniquitas. 425. 1. Iniquum eſt totum, quod divina pietas execratur. 317. 1. Quis potens in iniquitate dicatur. 166. 2. Quando iniquitates noſtræ elevant ſe ſuper caput noſtrum. 120. 2. Opera iniquitatis eſt obligatio, quæ nos vinculis pravitatis innectit. 417. 1. Quid ſit iniquitatem meditari. 111. 2. Quomodo Dominus iniquitatem appoſuerit. 218. 2. Iniqui cum moleſtantur, deſperant; juſti e contra. 384. 1.
Injuſtitia quid, & quid delictum. 97. 1.
Innocentia conſtat Dei muneribus. 272. 1. Lavat inter innocentes manus ſuas qui bene operatur. 233. 1. Quid ſit interficere innocentem? 76. 2.
Innoxius. *V. Impius.*
Inopia dicitur, ubi nulla copia. 281. 2.
Inſaniæ falſæ quæ ſunt. 127. 2. Corda dementium maris fundo comparata. 200. 1.
Inſipientes qui ſint. 152. 2. 296. 1.
Inſtitutionis Divinarum Litterarum libri quæ utilitas. 508. 1.
Intelligere quid ſit. 97. 2. Intellectus duplex, mundanus ſcilicet, & ſecundum eloquium Dei. 405. 2. Quid ſpiritus intelligentiæ. 87. 2. De modis intelligentiæ ſcripſerunt S. Auguſt. Ticonius, Hadrianus, Eucherius, & Junilius, quos collegit Caſſiodorius. 515. 2.
Inventio quid ſit. 533. 1.
Joannes Baptiſta lucerna Chriſti. 431. 1. Lucerna eſt Eccleſiæ. 56. 2.
Job patientia diſſimulando injurias, 122. 1. Quare paſſio B. Job referatur. 119. 2. Fortitudo declaratur. 123. 1.
Jonadab interpretatur Domini ſpontaneus. 222. 2.
Jonæ cetus fuit oratorium. 424. 2.
Jordanis interpretatur deſcenſio. 134. 1.
Joseph ſignificat augmentum. 264. 1. Interpretatur ſine opprobrio. 260. 2. Interpretatur creſcens. 248. 1. Cur nomine Joſeph Gentium fides intelligatur. 248. 1. Cur Joſeph vir vocetur. 336. 2.
Joſephus VII. libris deſcripſit bellum Romanorum in Judæos. 236. 2. Joſephi libri juſſu Caſſiodorii de Græco in Latinum tranſlati. 520. 1.
Ira quid ſit. 24. 2. Quid ſit Ira, quid furor. 114. 2. Quid ſit indignatio iræ. 218. 1. Ira ad ultionem pertinet, indignatio ad motum animi mediocrem. 321. 1. Quid ſit venialis ira. 19. 1. Ira & invidia judicio carent. 415. 2. Dentibus fremere furentium belluarum eſt, quas imitatur iracundus. 115. 2. *V. Deus.*
Irreligioſi viri per corvos intelliguntur. 469. 2.
Iſmahelitæ, id eſt obedientes mundo. 268. 2.
Iſoſceles quid. 588. 2.
Israel interpretatur vir videns Deum. 79. 2. 243. 1. Iſraelitæ Deum videntes. 280. 1. 283. 1. Duodecim tribus Iſrael, ſicut in populo Romano erant triginta quinque curiæ. 412. 1. Quomodo Gentes populum Iſraeliticum ſupplantarunt. 252. 1.
Iter unde dicatur. 12. 2.
Jubilatio unde dicatur. 83. 1. 147. 2. 263. 2. Quid ſit jubilatio. 99. 2. 148. 1. 202. 2. 285. 1.
Judas homo pacis dicitur, & quare. 132. 1. Dicitur confitens, ſive clarificans. 256. 2.
Judæ traditio expenditur. 131. 2. Quis fuit lacus quem Judas excavavit. 29. 2. Unanimis, dux, & notus dicitur. 173. 2.
Judæa interpretatur confitens. 243. 1. Judæus inimicus & defenſor dicitur. 30. 2. Qui Judæi vocandi. 366. 1. Qui veri ſint Judæi. 47. 2. Deſeruerunt intellectum legis. 58. 2. Meſſiam non veniſſe, ſed venturum eſſe credunt. 13. 2. Servi ſunt, quia filii eſſe noluerunt. 336. 1. Synagogam circumhabitabant, non inhabitabant. 93. 1. Cur genus pravum, & peramarum vocentur. 250. 2. Cor Judæorum lapideum. 69. 2. Vita pœnalis eſt. 330. 2. Quæ bona Judæis

Deus promiſerit. 137. 1. Hereditas Dei populus Hebræorum. 208. 2. Domini hereditas fuit quamdiu puro animo ſervivit. 236. 1. Ad iracundiam Dominum provocaverunt, quia injuſtum putaverunt. 239. 1. Fuerunt ſteriles. 108. 1. Expulſio Judæorum per ſuperbiam provenit. 349. 2. Quomodo Deus eos judicaverit. 437. 1. Quomodo poſiti ſunt deorſum. 65. 2. Malis ſuis affixi ſunt. 35. 1. Quare errantes, & per mundum diſperſi. 185. 2. 245. 1. Quare Chriſtus Judæam plebem dixerit ſuam. 265. 2. Chriſtus Judæos fratres appellat. 215. 2. Judæi, & Gentes duo parietes angulari lapide Chriſto conjuncti. 303. 2. Duplex generatio, una Hebræorum, altera Chriſtianorum. 222. 1. 463. 2. Populus Judæorum exiens a Chriſto immundus eſt, ad eum converſus ſoſpes fiet. 238. 1. Abundantiores fructus Gentes, quam Judæi attulerunt. 201. 2. Contra Judæos, & contra Neſtorii, atque Eutychis errores invehitur Caſſiod. 267. 2. Contra Judæorum infidelitatem invehitur. 198. 1. Hortatur Judæos ad fidem in Chriſtum, & ad pœnitentiam. 158. 2. In quibuſdam Judæis in nomine vindicatum, cum facti ſunt Chriſtiani. 374. 2. Judæi ad Chriſtum in fine convertendi. 184. 1. 325. 2. 426. 1.

Judæi quare filii hominum vocati. 44. 1. Cur viri ſanguinum dicantur. 184. 1. Vocantur claudicantes. 58. 2. Et vituli. 68. 2. Aſpides & leones fuerunt. 163. 1. Quare unicornes appellati ſunt. 87. 2. Tauri Principes Judæorum deſignat. 68. 2. Comparati jumentis inſipientibus. 13. 2. Onagris. 330. 2. Canibus. 69. 1. 184. 2. Aſpidi. 44. 2. Per petram Judæorum duritia intelligenda. 366. 2.

Judicium unde dictum. 118. 1. 227. 1. Judicium in ſingulari extremum ſignificat. 61. 1. Facit judicium quiſquis judicat contra ſe. 396. 2. Rectum judicium contra ſe iraſci. 122. 2. Judicium & miſericordia mutuam ſemper ineunt ſocietatem. 315. 2. Omnes cum Chriſto judicant, qui ejus regulis non repugnant. 435. 2. De quibus rebus poſſumus judicare. 181. 2. Homines de veſtibus alios judicant, Deus vero minime. 71. 1. A judiciis Domini non declinare, eſt in via recta conſiſtere. 393. 1. Quod judicium Dei petere debeamus. 403. 1. Petitio hæc quibus periculoſa, & quibus proficua. 79. 2.

Judicii dies, mala dies dicitur, & quare. 130. 2. Per malum tempus intelligitur dies judicii. 116. 1. Dies judicii ira & furor vocatur. 24. 2. Hominibus incognita, non humanitati Chriſti. 38. 1. Quando Dominus cognoſcetur judicia facere. 35. 1. Opinio quorumdam circa diem judicii. 23. 2. Deus ſilet modo, at in judicio non ſilebit. 155. 1. Poteſtas Dei in judicio futuro. 15. 2. In judicio omnia apparebunt. 114. 2. Qui in judicio damnabuntur. 21. 2. Sancti in æquitate, peccatores autem eum juſtitia judicandi ſunt. 34. 1. Recordatio judicii extremi proficua. 24. 2. Facies arcus diem judicii ſignificat, & quis eam fugiet. 188. 1. Dies judicii tempeſtati comparatus, & quare? 269. 2. Tempeſtas dicitur. 155. 2. Judicia Domini abyſſis comparantur. 112. 1.

Jurare quid ſit, & unde dicatur. 47. 1. 359. 2. 394. 1. Juravit dicitur, jure oravit. 283. 2. Quis in Deo juret. 196. 1. Quis per dolum jurat. 75. 2. Veraciter jurare in veteri Teſtamento prohibitum non eſt, in novo vix permiſſum. *ibid.* Cur homines jurare prohibeantur. 304. 1. 359. 2. *V. Deus.*

Juſſio. *V. Mandatum.*

Juſtificationes duplici modo accipiuntur. 396. 1. Quid ſit facere juſtificationes. 394. 2. Spernuntur a Domino, qui ab ejus juſtificatione diſcedunt. 396. 1. Juſtificationes Hebræorum. *V. Hebræi.*

Justitia quid ſit. 598. 2. Juſtus ſibi ſemper diſplicet, peccator vero amat unde pereat. 169. 2. Juſtus non abſcondit veritatem. 128. 2. Quomodo os juſti meditabitur ſapientiam in cælo. 118. 1. Via juſtorum Dominus, & iter peccatorum diabolus. 12. 2. Perfecta devotio juſti eſt, Domino ſub mentis jucunditate famulari. 314. 2. Juſti Deum, & antequam mala patiantur, & cum patiuntur, quærunt. 253. 1. Quid juſtus aliis commodet. 117. 1. Solus Dominus vias juſtorum cognoſcit. 116. 1. Quomodo juſtus nunquam derelinquitur. 117. 1. Clamor juſtorum ad æternam utilitatem ſemper auditur. 105. 1. Cur juſtis reverentia adhibenda ſit. 476. 2. Duplici ratione juſtorum gaudia ſimulantur. 118. 2. In hac terra juſti ſunt incolæ. 380. 2. In hoc mundo confunduntur, impii vero in futuro. 138. 2. Quando juſti cadunt, impii rident, pii dolent. 122. 2. Quare juſti affliguntur. 139. 1. Deus juſtos in manibus impiorum relinquit in hoc ſæculo, in alio non. 118. 2. Latus Domini eſt corona juſtorum. 293. 2. Juſti homines campis comparati. 201. 1. Palmæ & cedro. 257. 1. Quando juſtitia hominum in judicium convertetur. 301. 1. Servitus juſtitiæ nos præcipitat ad ruinam. 382. 1. *V. Deus.*

Juventus quid ſignificet. 77. 2. Juventus pro vitæ novitate ponitur. 136. 2.

L

Labores in hoc ſæculo cur ſancti viri ſuſtineant. 232. 1. Per labores opera bona ſignificantur. 421. 2.

Lac a liquore dictum. 387. 2.

Lacrymas amaras cur fideles fundant. 441. 1. Piarum lacrymarum virtus. 177. 2. Lacrymæ in precibus violentæ. 126. 1. Spiritualis ſeminatio ſemper in lacrymis eſt. 418. 2. Juges lacrymæ ſatietatem inferunt. 133. 2. Quando pane lacrymarum cibamur. 261. 1.

Lacus quid ſit. 29. 2.

Lætari quid ſit. 92. 1. 98. 2. Quæ ſit perfecta lætitia. 49. 1.

Lampare, id eſt ſplendere. 521. 2.

Lamenta unde dicta. 256. 1.

Laqueus dolum ſignificat. 37. 1.

Largitas donatoris ubi non habet defectum, petendi nunquam debet eſſe faſtidium. 397. 2.

Latus unde dictum. 293. 2.

Laus unde dicatur. 103. 1. Deus ſolus debet laudari. 199. 1. Laudis Dei nullus eſt finis. 334. 1. Cur. 110. 2. Quando laus Dei ſemper ſit in ore juſti. 103. 1. Quis ſemper Deum laudet. 110. 2. Quis Deum vere laudet in corde ſuo. 205. 1. Vera laudis confeſſio toto promitur mentis arcano, omnique Chriſtiano convenit. 276. 2. Laus divina oris eſt & operis. 335. 2. In laudationibus Domini actus ipſe habet præmium ſuum. 468. 1. Tunc eſt Domino jucunda laudatio, quando in unum vox & vita convenerint, 468. 1. Laudes Domino in tribulatione exhibere eximium eſt 394. 1. Sacrificium laudis Deo acceptum. 371. 2. Hoſtia laudis

præſtantior, quam pecudum victimæ 348. 2. Gloria Domini eſt, ut fideles Chriſti laudes ejus cantare non deſinant. 444. 1. Nocturnis laudibus Catholica Eccleſia ſe conſolatur. 213. 2. Semper ſurgitur, cum ad Domini præconia feſtinatur. 386. 2. Senſus noſter ſpirituali gratia repletur inter laudes Domini. 265. 1. *V. Deus. V. Pſallere.*

Laus omnino certa eſt quam adverſarii profitetur. 265. 2.

Lectio divina cuncta virtus eſt. 519. 2.

Lectus unde dicatur. 25. 2. Quid per lectum debeat intelligi. 25. 2. 131. 1.

Levare quid ſit. 409. 2.

Lex unde dicatur. 10. 2. Quid ſit lex Domini. *ibid.* Legis veriſſimus Lator eſt Deus. 35. 2. Lex per Moyſen data, & per Chriſtum impleta. 60. 2. Veritas legis eſt Dominus Chriſtus. 134. 2. Chriſtus in lege, non ſub lege ut cæteri homines 10. 2. Finis fuit legis. 3. 2. Lex peccatum detegit. 400. 2. Quis dicatur legem quotidie meditari. 11. 1. Fructus legis in afflictione monſtratur. 134. 2. Quis contra legem agat. 222. 2. Legis Domini obliviſcitur, qui ejus præcepta non complet. 185. 2. Diſſipare legem, eſt aliter vivere, quam præſcribit. 398. 1. Lex divina ſanctuarium Dei vocatur. 233. 2. Menſa Domini eſt utriuſque legis intellectualis epulatio. 217. 2. Lex Domini ſpiritalis eſca vocatur, de qua impiorum mens fame jejuna eſt. 348. 1. Quare calix dicatur. 241. 2. Per vinum auſteritas legis ſignificatur. 479. 1. Legis myſteria ceræ compata. 68. 2. Per ſagittas verba legis intelligenda. 408. 1.

Libanus quomodo interpretandus. 331. 2. 487. 2. 490. 1.

Liber unde dictus. 528. 2. Cooperiendorum codicum artifices inſtituit Caſſiodorius. 526. 1.

Liber viventium notitia Domini inviolabilis firmaque ſententia. 218. 2.

Liberum arbitrium ad bonum Adam peccante perdidimus. 374. 1. Per liberum arbitrium utilitas mortalium non eſt explicanda. 374. 1. Vocatur pes in S. Scriptura. 231. 2. In mala parte execrabilis libertas arbitrii. 374. 1.

Linea quid. 558. 2. Quid ſit linea intelligibilis. 308. 2. Quid recta linea. 558. 2. Quid rectilineæ. *ibid.* Quid inæquales. 554. 1. Quid perpendicularis. 558. 2.

Linguæ laus. 464. 2. Utilitates linguæ. 465. 1. Deus iratus linguas diviſit: adunavit propitius. 173. 1. Diverſus linguæ uſus. 6. 1. Lingua ſequitur mentis arbitrium. 22. 2. Difficile eſt indeliberatum, rectum eſſe ſermonem. 451. 2. Peſſimi non ante cogitant, quam loquantur. 166. 2. Viri perfecti eſt & competenter tacere, & apte loqui. 124. 1.

Lingua nos trahit frequenter ad vitia, & quomodo ab illis retrahatur. 454. 2. Superflua verba raro vitat vel continens. 123. 2. Facilius culpa refugitur tacendo, quam loquendo. *ibid.* Nihil dicendum niſi quod & loquentem juvet, & audientium ſenſus ædificet. 405. 2. Quid ſit lingua magniloqua. 41. 1. Quid ſit magna loqui. 110. 2. Gratum dicendi genus, cum anima ſua loqui. 324. 1. Loquitur ipſe alieno miniſterio, qui loqui facit. 249. 2. Quorum lingua dolum concinnet. 158. 1. Lingua ſæviens occidit. 180. 1. Guttur eorum, qui mortifera loquuntur, ſepulchrum eſt. 83. 1.

Littera, & ſyllaba quid ſint. 529. 2. *V. Orthographia.* Omnes litteræ apud Hebræos ſignificantias ſuas habent. 113. 1. Cur ſæcularium litterarum ſtudia non reſpuenda. 524. 1.

Locus eſt liber & ſpatioſus quem diabolus non occupat. 92. 1.

Locus Dialecticus quid ſit. 540. 1. 543. 2. Locorum agnitio dialecticos, atque oratores multum juvat. 542. 2. De locis Rhetorices in generali, & in particulari. 543. 544. 545. Ex quibus locis medii ſumantur. 546. 1. In perſona, & negotio omnis locorum ratio conſtituta eſt. 552. 2. Loci partitione ſumpti multiplici ſunt modo. 546. 2.

Lucernas perpetuas in venerat Caſſiodorius. 526. 1.

Luna & ſtellæ ad obſequium, non ad imperium conditæ. 479. 1. Quid eclipſis lunæ. *V. Eclipſis.*

M

MAceria quid ſit. 288. 1.

Machabæorum libri II. maximam partem S. Ambroſius in libro Patriarcharum expoſuit. 513. 2. Libros Machabæorum Bellator Presbyter commentatus eſt. *ibid.*

Madian interpretatur declinans judicium. 269. 1.

Magnitudo numerabilis quid. 558. 1.

Maheleb interpretatur chorus divina verba decantans. 280. 1.

Maledicere corde quis dicatur. 191. 2.

Malitia ex macie dicta. 232. 1. Nobis non eſt naturalis, ſed adventitia. 174. 1. Eſt omnium criminum mater 111. 2. Qui in malitia ſperat, ſeipſum decipit. 193. 2.

MALUM quid ſit. 104. 2. Duplex malum. 391. 2. Cur malum non ſit ſubſtantia. 214. 1. Omne malum ſuam importat ultionem. 182. 2. Deus bene utitur malis alienis. 336. 2. Dominus retribuet nobis bonum pro malo. 371. 1. Quævis mala nos non debent a Chriſti gratia ſegregare. 139. 2. Nocentes malum inferendo proſunt innocentibus. 85. 1. Quem Deus adjuvat malorum contritione non deficit. 224. 1. Malum inteſtinum vulnus inſanabile. 177. 1. *V. Peccatum.* Quando omnia mala ſinienda. 38. 1.

Malorum hominum quæ ſint indicia. 602. 1. Malorum pœna eſt a munere Divinitatis arceri. 272. 1.

MALIS ſocietate miſceri non debemus. 113. 2. Populus Dei neſcit cum malis morum permixtione confundi. 264. 1. Quoties mala committi patimur, eis conſentire videmur. 158. 1. Malus dum prædicatur extollitur. 36. 1. Cur mali odio habeant bonos. 115. 1. Felicitas eorum velut ſomnium evigilantium. 234. 1. Cur mali, oves vocentur. 480. 2. *V. Peccatores.*

Mala punica quid ſignificent. 491. 2. 499. 2. 503. 2. Quid punicum & granatum ſignificet. 504. 2.

Manaſſes interpretatur oblitus. 188. 2. 260. 2. 351. 2.

MANDATA Domini dicta ſunt ut fiant, non ut tantum cantentur. 327. 1. Præcepta Domini triplici doctrina continentur. 18. 1. Omnia Dei præcepta nos implere convenit. 244. 2. Quis ad præcepta Domini cuſtodienda paratus dicatur. 386. 2. Quis ſermones Domini cuſtodiat. 378. 2. Per dilectionem non per timorem mundanum præceptum Domini decet ſanctos viros operari. 392. 1. Via mandatorum niſi dilatato corde non curritur. 382. 2.

Mandata Domini bene ſervantur, cum nulla ad-

verſitas metuitur, 386. 2. Vere Deum diligit, qui mandata ejus cuſtodit; & is a Deo exauditur. 313. 2. Illi ſemper hilares ſunt, qui a juſſis Domini non recedunt. 320. 1. Pſallit Domino in cithara, qui per actum carnalem mandata Divinitatis operatur. 311. 1. Exercitatio noſtra juſſionum Domini obſervatio dicitur, 247. 2.

Mandata perfecte diſcuntur, cum fiunt. 387. 2. Intellectus mandatorum ſancta operatio eſt. 391. 2. Vera Dei recordatio mandatorum ejus obſervatio. 250. 2.

Mandata qui cuſtodit, & ab ipſis cuſtoditur. 380. 1. Beati ſunt qui præcepta Domini pura mente cuſtodiunt, 339. 2. Mandata Domini veram prudentiam conferunt & ſalutem. 383. 2. Ipſi virtute poſſunt, qui juſſis Domini obediunt. 327. 1. Cur a mandatis Domini qui non declinat, nulla deceptione capiatur. 394. 2. Sub defenſione Domini ſumus, dum a præceptis ejus non deviamus, 394. 2.

In Mandatorum nullo peccandum. 378. 2. Se perſequitur, qui Domini juſſa non ſequitur. 296. 2. Per partes perit, qui divinis juſſionibus reluctatur, 338. 2.

Præcepta legis futurorum umbra, & ſpeculum. 340. 1. Per denarium divina præcepta intelliguntur. 499. 1.

Mandragora quid ſit, & ad quid apta, 503. 2.

Matutinum dicitur quaſi mane primitivum. 66. 1. Quis mane deprecatur. 21. 2.

Manes in quo erravit. 7. 2.

Manifeſte unde dicatur. 155. 1.

Mana, *V. Euchariſtia*.

Manſuetos inter & mites quæ differentia. 78. 1. Qui dicantur manſueti. 103. 1. 155. 1. Suſcipiuntur in cælum, 469. 1. Manſueti montibus comparantur, 311. 1.

Manus poteſtatem ſignificat. 137. 2. Quid per lævam, quid per dexteram intelligatur. 483. 1. 505. 1. Per manus operatio deſignatur, per digitos vero operationis diſcretio. 37. 1. 494. 2. Levare manus ſignificat bonis operibus occupari, 384. 2. Qui dexteram muneribus repleant. 81. 1. Quis ſpiritualiter manus lavat, 81. 1.

De Marcellini hiſtoria. 520. 2.

Mare a meando dictum. 333. 1. Per mare mundus intelligitur. 200. 1. Gentes. 303. *V. Mundus*.

Marius Victorinus librum de hypotheticis ſyllogiſmis edidit. 539. 2.

Martyrium verum ſolus Eccleſiæ filius meretur. 371. 2. Martyrium durum eſt iter carni, ſed beata eſt vita animæ. 211. 1. Eſt calix ſalutaris, & cur. 371. 2. Quando martyres tribulationibus liberati. 105. 1. Ut Martyres Deus coronet, patitur eos tormenta ſuſtinere. 367. 1. Eos tradit ad pœnas, ut reddat coronas. 309. 2. Per genas Eccleſiæ martyres ſignificantur. 489. 1. Per Cedros. 261. 2. Per colles. 201. 2. Martyres ovibus comparati. 138. 2. Oſſibus. 454. 1. Et turribus. 417. 1. Per muſtum malorum granatorum dilectio ſanctorum martyrum deſignatur. 504. 2.

S. Matthæum B. Hieronymus, S. Hilarius, & Victorinus Epiſcopus explicuerunt. 513. 2.

Mathematica quid ſit? 528. 2. Quid, & in quas partes dividatur. 553. 1. Cur doctrinalis vocetur. 528. 2. Quid magnitudines rationales & irrationales. 558. 1.

Meditatio frequens eſt mater intelligentiæ. 509. 1. Quid ſit cum corde meditari. 246. 1. Meditatio divinæ ſcripturæ ex uſu dulceſcit. 247. 1. Quæ meditatio beatos faciat. 389. 1.

Melchiſedech. *V. Euchariſtia*. *V. Sacrificium*.

Memoria quid ſit. 327. 1. 533. 1.

Mendacium ore prolatum eſt labor labiorum. 451. 2. Cur mendacium ſignificet idola. 18. 2. Sepulchrum mortui guttur eſt mentientis. 22. 1.

Mentis noſtræ intuitus qualis, 410. 1. *V. Anima*.

Menſa unde dicta. 73. 2. Menſa in bono & in malo ponitur. 74 1. *V. Euchariſtia*.

Meridies unde dictus. 174. 2.

Meritum. *V. Gratia*.

Metampſycoſeos error damnatur. 326. 2.

Miſericordia eſt in manu Domini. 425. 2. Nos miſericordiæ Dei offerre debemus, & cur. 605. 2. Nullum tempus à miſericordia Dei exceptum. 346. 2. Corda noſtra ſine pluvia miſericordiæ, ſicut terra ſine aqua. 303. 2. Miſericordia Domini tormentorum conſolatrix. 388. 2. Dominus miſeretur miſerentibus. 26. 1.

Miſericordia illa eſt, de qua alter non gemit. 419. 1. *V. Deus*.

Miracula a Ss. hominibus facta deſcribuntur. 602. 2. Sancti poſt mortem miraculis coruſcant. 489. 1. *V. Chriſtus*.

Miſſarum ordo in pſalmo XXXIII. videtur deſcriptus. 106. 1. Triſagion in Miſſarum celebratione canit Eccleſia. 80. 2. *V. Euchariſtia*.

Mitis. *V. Manſuetus*.

Moab, id eſt ex patre. 268. 2. Moab interpretatur ex patre, 351. 2.

Monaſticæ vitæ laus. 331. 2. Vita Cœnobitica & Eremitica commendatur. 432. 1. Non eſt alienum a Monachis ortos colere, & agros exercere. 524. 1. Ruſtici à Monachis erudiendi. 526. 2. Monachi paſſeribus comparati. 331. 2.

Mons in ſcripturis divinis æquivocus eſt. 39. 1. Montes in bono & malo ponuntur. 417. 1. Quid per montem ſignificetur. 17. 1. Per montes ſancti viri, vel libri Domini, vel Angeli poſſunt intelligi. 409. 2. per montes Apoſtoli & Prophetæ ſignificantur. 227. 2.

Mortalitas eſt paries quidam conſtitutus inter Deum & homines. 480. 2.

Morte affici quid ſit. 140. 1. Quid ſit mors. 596. 1. 603. 2. Quæ ſit vera mors. 139. 2. Veſpera noſtra eſt noſtra mors. 452. 2. Fidelibus mors ſomnus eſt. 420. *V. Sanctus*.

Moyſes interpretatur aſſumptus. 248. 2. 289. 2. Miniſter eſt veteris Teſtamenti, & Propheta novi. 289. 2. Virga Moyſis hereditas vocata. 236. 1.

Mundi figuram ovi ſimilitudini Varro comparavit. 560. 2. Totius mundi ætas æternitati comparata, nimis eſt exigua. 323. 1. Mundus hic à Deo regitur. *V. Deus*.

Mundus hic lacus quidam eſt. 84. 2. Locus afflictionis eſt. 139. 2. Locus peccatoris eſt, & quare. 115. 1. 119. 1. Duobus modis tranſitur. 118. 2. In hoc mundo peregrinatur omnis, qui Chriſto devotus eſt. 385. 2. Felicitas mundi non quærenda. 159. 2. Quanto quis ſuperna deſiderat, tanto erga ea quæ mundi ſunt, langueſcit. 495. 1. Qui mundana ſpernit, ſuavitate divinæ contemplationis expletur. 245. 2. Nec hominem nec diabolum timet, qui mundana deſpicit. 178 1. Quæ animæ mundum vicerint. 381. 1. Mundum deferentes malorum oblocutionibus

sub-

ſubjacent. 407. 2. Luxus, avaritia, ſuperbia primitiva ſunt mundi, quæ Dominus percuſſit. 439. 2. Amatores mundi illa diligunt, unde perire noſcuntur. 408. 2. Mundus iſte mare dicitur. 211. 1. Per noctem mundus iſte intelligitur 385. 2. Cur deſertum dicatur. 440. 1. Mundani homines ceræ liquenti comparati. 308. 2. *V. Sæculum*. *V. Sanctus*.

Murenulæ quid ſint juxta litteram & myſticum ſenſum. 481. 1.

Murmurantium cogitationes intus latentes agnoſcit Deus. 252. 1. Exaltat cornu, qui contra Deum remurmurat. 241. 2.

Musica quid ſit. 312. 1. 553. 2. 556. 1. Quis Muſicæ inventor. 556. 1. Muſicæ diſciplinæ commendatio, & diviſio. 264. 1. Recenſetur omnes toni Muſicæ, & qui ſint. 556. 557. *V. Tonus*. Utilitas Muſicæ, & qui de ea tam Græce, quam Latine ſcripſerint. 557. 2. Cælum & terra non ſunt ſine Muſica. 556. 1. Quomodo Muſica per omnes actus vitæ noſtræ diffundatur. *ibid.*

Myrrha, & aloes quid ſint, & quid ſignificent. 492. 2.

N

Nardus quid ſit. 481. 2. Fragrantiam virtutum deſignat, quæ a tempore Incarnationis excrevit. *ibid.*

Nares unde dictæ. 367. 2.

Narratio quid ſit. 24. 1. 438. 2. 535. 1. Narratio, cor & anima cauſarum vocatur. 96. 2.

Natura quid ſit. 47. 2. 66. 2.

Negatio quid ſit. 538. 2.

Negationes quæ permittantur. 224. 2.

Neceſſitas unde dicatur. 92. 1. Quid ſit neceſſarium. 541. 2. Quid neceſſarium, ac non probabile. *ibid.*

Negligentibus & infidelibus Deus dormit. 256. 1.

Nephtalim, id eſt dilatatio mea. 212. 1.

Nequam unde dictus. 114. 2.

Nequitia quid. 114. 2. *V. Peccator*.

Nimius quid dicatur. 378. 1.

Nomen unde dictum. 230. 1. 561. 2. Quid ſit. 529. 2. 538. 2. 561. 1. De nominum caſibus, & numeris. 565. 566. 567. De nominum generibus. 565. 1. 2. De nominum Declinationibus. 567. 1. 2. De gradu poſitivo, comparativo, & ſuperlativo. 564. 565. 566. Nomen & adverbium quamdam habent inter ſe cognationem. 561. 1. Nomina antiqua veniente Chriſto mutata ſunt. 48. 1.

Nox unde dicta. 11. 1.

Noxia audire & non reſpondere fortiſſimum eſt. 122. 1.

Numerus quid ſit. 12. 2. Quid ſignificet. 95. 2. Monas non poteſt numerus dici. 12. 2. Quaternarii numeris commendatio. 20. 2. Quinarius numerus, cui attribuatur. 23. 1. Senarius numerus perfectionem ſignificat. 499. 1. Cur, 407. 1. Quare ſenarius numerus pœnitentibus aptetur. 26. 2. Septenarius numerus quid ſignificet, 30. 1. Septenarius numerus Spiritus ſancti virtute perfectus. 338. 2. Septuplum perfectionem muneris cæleſtis ſignificat. 259. 2. Numerus ſeptenarius ad ſeptiformem Spiritum reſpicit. 41. 2.

Numerus octonarius magna ſacramenta in ſcripturii continet. 32. 2. Numerus nonarius quod Sacramentum contineat. 38. 2. Numeri denari commendatio. 40. 1. Significat remunerationem. 407. 1. Numerus undenarius quod myſterium indicet. 42. 1. Numerus duodenarius myſticus. 43. 2. Laudatur. 365. 2. 639. 1. Numerus decimus tertius quid repræſentet. 45. 2. Quid numerus decimus quartus repræſentet. 47. 2. Quid numerus decimus quintus ſignificet. 49. 2. Numerus decimus ſextus quod myſterium repræſentet. 52. 2. Numerus decimus ſeptimus magna legis ſacramenta concludit. 59. 1. Quid numerus decimus octavus ſignificet. 62. 1. Quod ſacramentum numerus decimus nonus contineat. 63. 2. Quid numerus vigeſimus ſignificet. 65. 2. Numerus vigeſimus primus quot ſacramenta contineat. 72. 2. Numerus vigeſimus ſecundus quid ſignificet. 74. 2. Numerus vigeſimus tertius ad quid ſpectet. 76. 2. Numerus vigeſimus quartus quæ myſteria declaret. 79. 2. Quid numerus vigeſimus quintus ſignificet. 81. 1.

Numerus trigeſimus quid ſignificet. 95. 2. Numerus trigeſimus tertius quæ myſteria contineat. 106. 1. Numerus quadrageſimus purificationi aptatur. 130. 1. Numerus quadrageſimus ſecundus quod myſterium contineat. 137. 1. Numerus quadrageſimus ſextus quæ ſacramenta declaret. 148. 2. Numerus quinquageſimus ſignificat annum Jubilæum. 165. 1. Numerus ſexageſimus ad quos pertineat. 191. 2.

Numerus ſeptuageſimus legi: octogenarius vero populo Chriſtiano quomodo deputetur. 291. 1. Octogenarius numerus in malo aliquando accipitur. 499. 1. Numerus nonageſimus quomodo S. Trinitatem repræſentet. 295. 1. Milenarius numerus pro ſumma perfectione ponitur. 507. 1. Ratio interpretandi numeros, quando excedunt. 84. 1. Quid numerus circulatoris. 560. 1. De numeris ad Arithmeticam pertinentibus in genere, & in particulari. 553. 554. 555.

O

Oblationes piæ, charitatis ſtudio factæ, non ſunt reſpuendæ. 47. 1.

Oblivio ab originali peccato deſcendit. 381. 1.

Obloqui quid ſit. 139. 2.

Obſcurum quid. 543. 2.

Obſecrare quid ſit. 114. 2.

Obſidio unde dicta. 68. 1.

Obturare a ſacerdotibus tractum, & quomodo. 182. 1.

Occaſus unde dictus. 346. 2.

Occidentalis locus quid. 560. 1.

Octava ad æternam pertinet requiem. 40. 1.

Oculus unde dicatur. 25. 2. Oculus intellectum ſignificat. 92. 2.

Pro occultis filii quid ſignificet. 32. 2.

Odium unde dictum. 449. 1. Perfectum odium eſt homines diligere, & eorum vitia ſemper horrere. *ibid.*

Officii divini vigilias, horaſque gratas faciunt Pſalmi. 11. 1. *V. Vigilia*.

Og interpretatur coacervans. 440. 1.

Og interpretatur concluſio. 436. 2.

Olera unde dicta ſint. 113. 2.

Olei unctio quare frequenter adhibita. 74. 1. Oleum in bono & in malo ponitur. 453. 1.

Onerare qui aliam feſtinat, ſe gravat. 416. 1.

Opera hominum vitæ duræ ſunt. 50. 2. Fulgor Dei operum qualitates aperit. 114. 1.

Opera bona hic velut ſemina jaciuntur. 363. 1.

ſunt ſemen fructus æterni. 324. 1. Suam vocem habent. 290. 2. Diluculo ſemper exurgit qui piis operibus in Eccleſia Deum laudat. 351. 1. Plaudunt manibus bene operantes. 147. 2. Cibus Domini bona noſtra opera ſunt. 493. 1.

Opera pia per elevationem manuum intelliguntur, 452. 2. Semen opera noſtra ſignificat. 117. 2. Bona opera citharæ comparantur. 469. 1.

De oppoſitionibus, 532. 2.

Opprobrium quid ſignificet. 93. 1. Graviora ſunt opprobria, quæ vicinitas novit. 258. 2.

Oratio oris ratio dicta. 274. 2. Oratio duobus modis dicitur. 50. 1. Quid ſit oratio. 126. 1. Quæ ſit cordis petitio. 114. 1. Orationum genera. 318. 2. Orationis forma. 303. 2. Quis veraciter Deum invocet. 465. 1. Quis perfecte oret. 50. 1. Quomodo ante Deum ſemper oramus. 491. 2. Regula rectæ petitionis. 319. 1. Modus orationis perfectæ indicatur. 18. 2. 319. 1. Ad Deum plus clamat cauſa, quam lingua. 97. 1. Quando inſipienter, & ſapienter petimus. 67. 1. Oratio ex humili, manſueto, & ſincero debet corde procedere. 456. 1. Decet peti nimia ſupplicatione quod ſummum eſt. 422. 2. Juſtum eſt ut jugiter rogetur, qui ſi non petatur, offenditur. 397. 2. Nunquam debet a precibus ceſſare, qui punienda pravitate peccavit. 275. 2. Aliud eſt petere tentando, aliud confitendo. 251. 2. Fidelium clamor eſt devotæ mentis affectus. 401. 1. Ad Dominum non clamat, niſi qui petitionem ſuam ad eum toto cordis affectu dirigit. *ibid.* Ille tantum clamit ad Deum, qui petit quæ fidelibus dantur. 245. 2. Vox deprecationis eſt puritas orationis. 451. 1. Suggeſtionibus inimici orando non cedere certamen magnum. 318. 1. Si Deum invoces indevotus, judicium poſtulas non veniam. 240. 2. Boni quid orando petant, mali vero quid. 82. 2.

Oratio Dominica, quotidiana oratio vocatur. 262. 2. S. Cyprianus orationem Dominicam primus expoſuit. 229. 2. S. Cypriani liber de orationis Dominicæ expoſitione laudatur. 521. 1.

Orare commonemur tenſis manibus in modum crucis. 195. 1. Mos orandi tenſis manibus in modum crucis. 140. 1.

Oratio eſt ſacrificium. 134. 2. Per orationem Deo præſentamur. 405. 2. Verba orationis quaſi quædam perſona ad conſpectum Domini introeunt. 280. 2. Contra peccata continua, remedium eſt Domino jugiter ſupplicare. 452. 2. Orationis effectus. 289. 2. 452. 2. Clamat homo, ne ſileat Deus. 84. 2. Bonas orationes velut aliquid vultuoſum Deus inſpicit. 455. 1. Deus fideliter ſupplicantes efficaciter audit. 313. 2. Semper ad utilitatem ſuam auditur, qui clamat ad Dominum. 67. 1. Multi petunt a Deo ſed feliciter differuntur. 464. 2. Oratio cum a Chriſto funditur, inſtitutio eſt ſancta fidelium; cum a ſubjectis agitur, ſatisfactio eſt delictorum. 275. 1. Judicium ille ſolus probatur evadere, qui recurrit ad preces. 457. 1. Juſtitiæ eſt Divinæ ſupplicanti parcere. 222. 1. Vitium orantibus commune, & maxime otioſis. 121. 1. Oratio incenſo comparatur. 452. 2. Incenſum orationes ſignificat. 204. 2. Deus repellit a mandatis ſubdole rogantes. 379. 1.

Orator quid ſit, ejus officium, & finis. 533. 1. Quæ ſit differentia inter dialecticum, oratorem & philoſophum. 542. 1. Tria debet præſtare orator. 531. 2. Orator vitio iracundiæ careat, & quare. 532. 2. Revocantur in melius oratores artificioſi. 97. 2.

Oratio quid ſit. 538. 2. Orationis duo ſunt genera. 531. 2. Quot ſint partes orationis. 529. 2. 530. 1. 561. 1. Quid ſit demonſtrativum genus. 532. 2. Quid oſtentabile. 536. 1. Quid honeſtum cauſæ genus. 534. 2. Quid ſententiabile. 536. 1. Quid deliberativum. 237. 2. 533. 2. Quid judicialis 533. 2. Quæſtio judicialis duabus partibus ſegregatur. 550. 2. Quid ſit qualitas juridicialis. 534. 1. Quid remotio criminis. *ibid.* Quid ſit conjecturalis ſtatus. *ibid.* In ſuadendo & diſſuadendo tria ſpectanda. 531. 2. Quando fiat vitioſa oratio. 531. 2. Eclypſis eſt defectus orationis. 241. 2. *V. Eloquentia & Eloquium.*

Ordines rerum non convertit, niſi qui eas fecit. 361. 2. Ordines Eccleſiaſtici. *V. Eccleſiaſtici, V. Pœnitentia.*

Oreb interpretatur ſiccitas. 269. 1.

Organum quid ſit. 477. 1. Per organa ſcripturarum divinarum collatio intelligitur. 441. 2.

Origenes quot Libros in Octateuchum confecerit, & quomodo ſit legendus. 510. 2. Epiſtolam ad Rom. viginti libris declaravit, quos Rufinus in decem redegit. 514. 2. Caſſiodorius loca prava Origenis ſedulo annotavit. 510. 2.

De Oroſii hiſtoria. 520. 2.

Orthogonium quid. 558. 2.

Orthographia quid. 529. 2. Utilitas & dignitas Orthographiæ. 574. 2. Ex quibus auctoribus Orthographia a Caſſiodorio deſumpta. 575. 2. Orthographia apud Græcos ſine ambiguitate expreſſa: non vero apud Latinos. 509. 2. Orthographos antiquos collegit Caſſiodorius. 525. 2. Orthographi priſci frequenter relegendi. 518. 1. Quædam vocabula non ſcribuntur modo per eaſdem litteras, per quas antiquitus. 574. 2. De quibuſdam litteris, & quomodo ſcribi debeant. 575. 576. 577. 578. *& ſeqq.* Aliter ſcribere, & aliter pronunciare vecordis eſt. 578. 2.

Oſſa fortitudinem animi ſignificant, & quomodo, 34. 2. 107. 2. Et firmitatem. 96. 2. Et fidelium firmitatem, qui non conterentur. 105. 2.

Oſtium ab oſtando dictum. 452. 2.

Otium. *V. Chriſtiani.*

Oves Domini quæ ſint. 259. 2.

Oxygonium quid. 559. 1.

P

Pactum quid ſit & unde dictum. 403. 1.

Pagani dicti, quod a civitate Dei longe ſint. 503. 1. *V. Chriſti paſſio.*

Palma unde dicta. 297. 1.

Palpebræ unde dictæ. 39. 2. 428. 2.

Pallium. *V. Diplois.*

Paradiſus vocatur terra viventium. 84. 1. 455. 2. Quid ſignificet Paradiſus. 447. 1. Paradiſi. deſcriptio. 604. 2.

Parallelæ quid. 559. 1.

Parcit Deus, cum ſibi non parcit reus. 97. 1. Damnantibus ſe parcit Dominus. 22. 1. Dominus cum hic punit, in judicio parcit. 120. 1.

Partitio quid. 535. 1.

Participium quid. 529. 2.

Paſſeri quinam comparentur. 320. 2.

Paſſio Chriſti. *V. Chriſtus.*

Patientia quid ſit. 30. 1. 35. 2. 222. 2. Convenit Chriſtiano. 127. 1. Patientiæ effectus mirabiles. 102. 2. Si patientia a corde receſſerit turbamur, ſi permanſerit firmamur. 121. 2. Patientia ſemper mitigantur adverſa. 300. 2. Per patientiæ bonum divinum nobis venit præſidium. 382. 1. Vincit qui patitur, vincitur qui vulnerat. 301. 1. Nullum crimen eſt, quod non impatientia matre naſcatur. 343. 1.

Pater. *V. Deus*.

Pater æternus. *V. Trinitas*.

Patrum ſcripta ſedulo legenda. 519. 1. Labor Caſſiodorii in Patrum codices legendo. 523. 1.

Patria quaſi patris atria dicta. 306. 1.

Paulini liber de Teodoſio Principe eloquens. 521. 2.

S. Paulus per Benjamin deſignatur. 211. 2.

Paulus ſimplex dæmonibus imperavit. 350. 1.

Pauper unde dictus ſit? 71. 1. Spiritualis pauper quis ſit? 103. 2. Qui pauperes Dei ſint. 227. 2. Qui ſint pauperes Chriſti. 430. 2. Pauperes Chriſti ſunt Apoſtoli vel Prophetæ. 227. 2. Pauperes Chriſti ſunt qui delicias voluptateſque deſpiciunt. 219. 1. Pauperum Chriſti laus. 318. 1. Qui pauperes ſaturandi ſunt. 71. 2. Pauper eumdem quem judicem, habet refugium. 34. 1. Quando pauper ad ſtudium virtutis accenditur. 36. 1. Virtus animi in paupertate infirmatur. 92. 2. Cur eam Chriſtus elegerit. 482. 2. *V. Egenus*.

Pax unde dicta. 412. 2. Pax vera. 343. 1. Quis pacem cum Domino habeat. 343. 1. Pax æterna ex divina contemplatione provenit. 470. 2. Pax ſequenda, quia fugit. 104. 2.

Pacificus quis ſit. 119. 1. Pacificos Dominus quærit. 412. 2.

Peccatum originale aſtruitur contra Pelagianos. 160. 2. Quis eorum error circa hoc peccatum. 341. 2. An peccatum originale ſit per traducem in Anima. 599. 2. Quam juſte S. Auguſtinus de hoc dubitaverit. 599. 2. Peccatum originale prævenit antequam naſcamur. 53. 2. Infantes originali peccato obnoxii ſunt. 457. 1. Et omnis qui vivit. 61. 2. Delicta ignorantiæ peccatum originale dicitur. 77. 2. Originale peccatum ad vitia ſemper nos trahit. 392. 2. Peccatum originale per baptiſma deletur. 599. 2. Quando quis priſcorum delictis reus ſit. 354. 2.

Peccata inter & iniquitates quæ ſit differentia. 96. 1. Omnes vincti ſumus lege peccati. 219. 2. Sine levi peccato vita iſta non ducitur. 490. 1. Sancti viri culpas ex toto vitare non poſſunt. 425. 1. Nemo quamdiu vivit poteſt effugere peccatum, ideo jugiter petendum eſt abſolvi. 424. 2.

Peccatum omne tribus modis contrahitur. 353. 2. Quando per oculos peccamus. 383. 1. Pingue & validum peccatum, quod arbitrio committitur. 232. 1. Peccata graviora, quando cum advertentia ſunt commiſſa. 160. 1. Maximum eſt vitium poſt peccatum ad excuſationes confugere. 453. 1. Cur. 241. 1. In vicem eſt facti, ſceleris prolata ſententia. 197. 1. Graviſſimum peccatum occaſionem alicui præbere peccandi. 234. 1. Quis alterius peccati particeps. 157. 2.

Peccata quanto majora ſunt, tanto longius a Deo repellunt. 22. 2. Qui peccat, gratiam ſancti ſpiritus amittit. 162. 2. Peccatum contra nos ſtat quaſi figurata imago. 160. 1. Multa peccata ingentes excitant fluctus. 311. 2. Quare copioſum dicitur peccatum. 311. 2. 78. 2.

Peccatum morbus eſt animarum. 131. 1. Peccata ſunt vincula. 386. 2. Peccata tenebroſa ſunt. 154. 2.

Peccata noſtra niſi intelleximus, ad pœnitentiam non venimus. 95. 2. Profundæ ignorantiæ eſt aliquem neſcire, quod peccat. 234. 1. Peccatorum noſtrorum memores ſemper eſſe debemus. 119. 2. Peccati memores ſua facta refugiunt, ſeque ad beneficia Domini convertunt. 286. 1. Singulare remedium, quo peccata vitentur, eſt præſentia Dei. 49. 1. Nunquam peccatum relinquit, qui amat quod peccat. 167. 1. Revertitur in dimidio dierum ſuorum, quid ad antiqua delicta revertitur. 323. 1. Abominatio peccatorum eſt abſolutio noſtra. 273. 1.

Peccata quomodo deleantur. 162. 1. Multis modis peccata dimittuntur. 24. 1. 225. 2. Cum Deus delicta reſpicit punit, cum hominem intuetur, abſolvit. 101. 1.

Peccata per ſpinas intelliguntur. 374. 2. Cineribus peccata comparantur. 321. 1. Peccata aquis comparata. 282. 2. Peccata fumo comparata. 116. 2. *V. Iniquitas. V. Malum*.

Peccator quis ſit. 10. 2. 12. 1. Duo ſunt genera peccantium. 12. 1. 111. 1. In peccatores invehitur Caſſiodorius. 602. 1. Modus excedendi peccatoribus datus eſt. 330. 1. Deteſtabilium hominum conſuetudo. 51. 2. Peccatores vitiant illam imaginem, in qua creati ſunt. 458. 1. Non intelligunt dignitatem ſuam. 153. 1. Plerumque per decorem compoſitæ locutionis ſe abſcondunt 166. 2. Quando completa ſit nequitia peccatorum. 28. 2. Vota vel facta peccantium ſemina dicuntur. 65. 1. Dominus nulla reprehendenda conſtituit, peccator e contra. 100. 2. Quæ ſint divitiæ peccatorum. 115. 2. Mutuantur peccator & juſtus, ſed diverſimode. 116. 2. Dies peccatorum cum feſtinatione tranſeunt. 253. 1. Infelicitas peccatorum deſcribitur. 153. 2. Projicitur a facie Domini, qui curari non vult. 162. 2. Deus peccatores videt, ut eos perdat. 105. 1. Quomodo mors peccatorum ſit peſſima. 105. 2. Peccatores a regno Dei excludendi. 21. 2. Locus eſt peccatorum ſuppliciis præparatus. 35. 1. Cur locus eorum mortis umbra dicatur. 281. 1. Peccatores non ſola peccatorum ſuorum recordatione puniendi. 35. 1. In diaboli retiaculum cadent peccatores. 455. 1.

Peccatoris converſio deſcribitur. 635. 2. Quæ a peccatoribus erga Deum agenda. 527. 1. Deus jubet peccatores ſe ſemper affligere. 399. 2. Qui peccatores Domino propinquent? 98. 1. Occidit Deus peccatorem cum moritur a peccato, ut vivat Domino. 448. 2. Deus elevat, & elidit feliciter peccatores. 321. 1. Illos ad eorum ſalutem deſtruit. 187. 2. Eos percutit, ut miſericordiam per pœnitentiam impetrent. 334. 1. Peccator quomodo tacet, & loquitur. 96. 2. *V. Gratia*.

Peccatores in Chriſtum refugium habentes herinaciis comparati. 332. 1. Quid ſit gladius peccatoris. 115. 2. Velum quoddam eſt denſitas peccatorum. 114. 1. Peccatores ſunt carbones. 54. 1. 408. 1. Voluntates peccatorum pulveri comparantur. 107. 1. Capra peccatoris figura eſt. 498. 2. Per terram peccator intelligitur. 187. 2. Cor. 311. 2. Vaſi luteo comparatur. 15. 1. Dies peccatorum globis fumiferis exæquantur 319. 2. Peccatores fœno comparati. 230. 1. 423. 2. Luto platearum. 58. 1. Fumo & ceræ. 207. 2. Peccatores obſtinati

criſtallo comparati. 471. 1. Quid ſit puteus, & quando in eum cadent. 216. 2.
In pecudum vice qui apud Deum ſint. 234. 2.
Pelagianorum error. 64. 1. quam perniciosus. 77. 2. Execrandus. 92. 1. Damnatur. 48. 1. Objectiones ſolvuntur. 161. 1. *V. Peccatum originale*. *V. Gratia*.
Peregrinus unde dicatur. 126. 2. Quæ peregrinis & ægrotis præparantur ſiunt cæleſtia. 524. 2.
Perfectio noſtra ad Dominum pervenire. 178. 2. Perfectorum eſt nunquam a Deo velle recedere. 263. 2. *V. Conſummatio*. *V. Gemitus*.
Perfidorum genus duplex. 316. 2. Perfidi immemores ſunt Dei. 25. 1.
Pericula quæ habentur occulta graviora ſunt. 450. 1.
Perſona quid ſit. 27. 1.
Perſecutio Eccleſiæ triplex. 36. 2. Quid perſecutores dicebant Chriſtianis afflictis. 135. 1. Iis cedere neſciunt Chriſti membra. 357. 1. Perſecutorum tormenta caſtigatio Domini vocantur. 375. 2. Utilitas ex perſecutionibus. 301. 2. Eccleſia perſecutionibus improborum creſcit. 423. 1. Electorum numerus crevit, quantum ſe tyrannorum ira ſuccendit. 403. 1. Perficiuntur paſſionibus fideles. 311. 1. Perfectus Chriſtianus in proſperis, & in adverſis temperatus. 315. 2. Per aquas & flumina perſecutionum minæ & blandimenta intelliguntur. 505. 1. Perſecutores abyſſis comparantur. 329. 2. *V. Eccleſia*. *V. Mali*.
Pes quid. 529. 2. Quid ſignificet. 35. 1. Per pedes motus animi intelliguntur. 399. 1. Pes in ſingulari pro ſuperbia, & pro affectu mentis ponitur. 112. 2.
Peſſimum unde dictum ſit. 105. 2. Quare peſſimi fugiendi. 81. 2.
Peſtilens quis ſit. 10. 2.
Petrus Abbas Commentaria in omnes Epiſtolas S. Pauli ex operibus S. Auguſtini confecit. 514. 2.
Phantaſia quid? 36. 2.
Pharao interpretatur diſſipatio. 436. 1.
Philoſophia quid ſit, & quotuplex. 537. 1. Errores Philoſophorum mundum nunquam aut creatum, aut finiendum rite everſi. 323. 1. In Philoſophos Paganos invehitur Caſſiodorius. 602. 1. Piſces maris Philoſophos ſignificant. 32. 1. *V. Dialectica*. *V. Oratio*. *V. Pſalmus quadrageſimus*.
Pietatis ſpiritus quid. 88. 1. Pietatem non poteſt invenire, qui eam aliis impendere contempſit. 555. 1.
Pilatus quando ambulavit in magnis. 426. 2.
Placabilem ſemper reperiri ſumma virtus Chriſtiani. 408. 2.
Placet Domino, qui ſibi diſplicet. 96. 2.
Plagæ quid ſint. 125. 2.
Pœnitere quid ſit. 19. 1. Quæ ſit vera pœnitudo. 25. 1. Perfecta pœnitentia eſt peccata futura cavere, & lugere præterita. 160. 1. Quæ differentia ſit inter pœnitentes & lamentantes. 235. 2. Quæ ſit formula pœnitentium. 26. 1. Pœnitentia privata non arcet ab ordinum ſuſceptione, ſed publica. 165. 1. In hoc ſæculo tempus eſt pœnitentiæ. 423. 1. Homo debet ſemper lugere, quod peccat. 244. 2. Pœnitentium encomium. 123. 1. Pœnitentiæ laus; 426. 2. 459. 1. Conditio beata pœnitentium. 384. 1. Duobus modis perfectæ pœnitentiæ virtus oſtenditur. 122. 2. Pœnitentia eſt medicina inæſtimabilis. 97. 2. Deus reſiſtentes ſibi inimicis dimittit, & pœnitentes protegit. 254. 2. Confuſio pœnitentium æternum tollit opprobrium. 282. 2. Fœdos peccata reddunt: ſed pœnitentiæ lavacra reddunt decoros. 306. 1. Recipiunt proficuam pœnam qui propter vitam torquenrur æternam. 444. 2. Pœnitentia eſt quoddam judiciale genus. 26. 2. Peccatori laus divina interdicitur, non pœnitenti. 157. 2. Omnis pœnitentia eſt oratio. 318. 2. Cur pœnitentes talia ſe dicant perpeti, qualia humana natura non prævalet ſuſtinere. 319. 2. Pœnitentiam agere etiam in vitæ termino non deſperandum. 275. 2. In vero pœnitente peccata non redeunt. 162. 2. Carbones ignis ſunt pœnitentiæ cruciatus. 451. 2. Per nycticoracem pœnitentes intelliguntur. 320. 2. Convallis lacrymarum eſt pœnitentis humilitas. 271. 1.
Populi per aquas intelliguntur. 460. 2.
Portio a parte dicta. 386. 1.
Porta unde dicta. 75. 2. 216. 1. Portæ Domini. 315. 1. Portæ vocantur Apoſtoli, Chriſtus vero porta, & quare. 375. 2. Quid ſit porta mortis. 34. 2. Portæ mortis a diabolo poſitæ. 75. 2.
Potentia ſummi principis dignitatem ſervientis auget. 433. 2. Cur iniquam poteſtatem non permittat Dominus diutius graſſari. 417. 1. Virga boni malique poteſtas ſignificatur. *ibid.*
Præceptum. *V. Mandatum*.
Præcingere quid ſignificet. 90. 2.
In Prædeſtinatione conſiſtit quicquid in mundi adminiſtratione evenerit. 293. 2. Cogitationes cordis Domini ſignificant prædeſtinationem rerum. 100. 2. Per plantationem in domo Domini prædeſtinatio ejus ſignificatur. 297. 1.
Prædicatores quid agere debeant. 494. 2. Prædicatoribus nunquam deeſt verbi Dei prædicatio. 500. 2. Deum prædicando non eum magnificamus, ſed nos magnificamus. 230. 2. Deus pro capacitate mentis temperat verbum prædicationis. 506. 2. Verba prædicantium piis imbres, perfidis igniti laquei. 39. 2. Vox tonitrui prædicatio ſanctorum. 329. 2. Boves Prædicatores deſignant. 31. 2. 204. 2. Pedes prædicationes ſignificant. 148. 1. Per cælos veri prædicatores intelliguntur, 283. 2. Nubes prædicationibus Prophetarum comparatæ. 111. 2. Per nubem verbi Domini prædicator intelligitur. 248. 1. 329. 1. Per favum & vinum ſancti prædicatores figurantur. 493. 1. Cur veri prædicatores montibus æternis comparari poſſint, falſi vero non, 243. 2. Sancti prædicatores cur vittæ coccineæ comparentur. 489. 1.
Præfectorum Poteſtas. 337. 2.
Præmia Domini tanto plus deſiderantur, quanto probantur largitate concedi. 409. 2. Cur videndo alterius præmia proficiat ſancta conſcientia. 388. 2. Quid Deum in nobis coronet, quid damnet. 464. 1.
Præpoſitio quid. 529. 2. Cur ſic vocetur. 572. 2. De Præpoſitionibus ſingulis. 572. 579.
Præſumendum in ſola Domini pietate. 401. 2. Nihil de ſua poſſibilitate præſumendum. 296. 1.
Preces. *V. Oratio*.
Primaſii liber quid faciat hæreticum. 515. 1. *V. Apocalypſis*.
Princeps unde dictus. 13. 2.
Probabile ac non neceſſarium quid ſit. 541. 2.
Paſſionem ſignificat probatio, viſitatio reſurrectionem. 50. 2.

Proceſſio. *V. Eccleſia*.
Prodigium unde dictum. 146. 2. 254. 1. 338. 1. 436. 1.
Procemii cauſa quæ ſit. 531. 2.
Profanum unde dictum. 288. 1.
Non Profutura amare dementis eſt. 398. 1.
Progenies duæ a Deo poſitæ: prima ab Adam ad Chriſtum: ſecunda a Chriſto ad finem ſæculi. 273. 1.
Pronomen quid. 529. 2.
Pronuntiatio quid. 533. 1.
Prophetia quid ſit, & quotuplex. 2. 2. Prophetæ videbant mente, quod ore prædicabant. 286. 1. Spiritus S. in Prophetis non ſemper manſit. 2. 2. Prophetiæ virtus. 141. 2. Prophetæ labia Domini. 287. 1. Pennæ Domini monita Prophetarum. 293. 2. Prophetarum prædicationes fulgura & pluviæ ſunt. 435. 2. Prophetæ tempus Evangelicæ prædicationis optaverunt. 211. 2. Excuſſores Prophetæ vocantur. 420. 2. Nubes Prophetæ vocantur, & quare. 180. 2. Firmamentum Prophetarum Chriſtus. 230. 1.
Proportio quid ſit. 559. 1. Diverſæ proportiones explicantur. 559. 2.
Proportionalitas in tribus terminis invenitur. 559. 1. Quæ confuſa proportionalitas appelletur. 559. 2.
Propoſitio quid. 535. 1. 540. 2. Duæ ſunt propoſitionum ſpecies, ſub quibus multæ aliæ. 541. 1. Quid ſint termini propoſitionum. 541. 1.
Proprium quid ſit. 537. 2.
S. Proſper tres libros totius auctoritatis divinæ conſcripſit. 510. 1. S. Proſper Chronica ab Adam ad Genſerici tempora pereluxit. 520. 3.
Proſperari quid ſit. 376. 1. Mos in proſperitate, & in adverſitate poſitorum deſcribitur. 41. 1. Scelerati homines alienis proſperitatibus intumeſcunt. 337. 2.
Proſpicere quid ſit. 101. 1.
Protectio Domini alis comparata. 190. 2.
Prothei factum. 594. 2.
Proverbia Græco ſermone expoſuit Didymus. 512. 2.
Proximi qui ſint. 121. 2. *V. Charitas*.
Prudentia quid ſit. 598. 2.
Pſallere quid ſit. 29. 2. 65. 2. Quid ſit Deo pſallere. 34. 2. Quid ſit pſallere ſapienter. 148. 2. Quid ſit cantare, quid ſit pſalmum dicere. 83. 1. Quis Deo cantet, & nomini ejus pſalmum dicat. 208. 1. Quibus inſtrumentis pſalmi olim canebantur. 3. 1. Quando pſallimus decem chordis. 99. 2. Quis tubis pſallat Domino. 311. 1.
Pſalmodia quid ſit. 442. 1. Vocis devotio, & mentis hilaritas in pſalmodia debent ſociari. 302. 2. Pſalmodiæ virtus exponitur. 219. 1. 443. 2. Pſalmodia & pœnitentia perfectum efficiunt Chriſtianum. 133. 2. Pſalmodia iter ad Deum vocatur. 158. 2. Per vocem exultationis pſalmodia deſignatur. 147. 2. *V. Deus*. *V. Laus*.
Pſalterium quid ſit. 3. 2. 476. 2. Pſalterium genus eſt muſicorum. 4. 1. Quid ſit pſalterium decachordum, & quid ſignificet. 99. 2. Decachordum pſalterium decem legis præcepta ſunt. 295. 2. 461. 1. Laus pſalterii. 512. 1. Varius pſalterii ornatus. 240. 1. De propria eloquentia Pſalterii. 7. 1. Diligentia Caſſiodorii in corrigendo Pſalterio, *ibid*. Pſalterium cæleſte divinarum ſcripturarum armarium, & quid contineat mirabile. 477. 2. Spiritualis bibliotheca vocatur. 874. 1. Tirones ſacras litteras legentes inchoant a pſalterio. 7. 1. *V. S. Scripturæ ſtudium*. Pſalterio comparatur corpus Domini. 4. 1.
Pſalmus unde dictus. 4. 1. Quid ſignificet Pſalmus. 135. 2. Quid ſit Pſalmus. 4. 1. 13. 1. 16. 1. 18. 1. 468. 1. Quid ſit Pſalmocanticum. 4. 1. Quid ſit pſalmuſcantici. 205. 2. 240. 1. Quid ſit Canticumpſalmum. 4. 1. Quis cantet in pſalmo. 295. 1. Solus David auctor pſalmorum. 3. 2. Pſalmiſta Propheta eſt, & Apoſtolus. 16. 1.
Pſalmorum diviſio ſecundum antiquos Patres. 226. 2. De quinquefaria pſalmorum diviſione. 4. 2. Utrum in quinque voluminibus pſalmorum ſit ſecanda contextio: an certe unus liber debeat nuncupari. 5. 1.
Pſalmorum ordo diſpoſitionem rerum mirabilem indicat. 471. 2. Duplici myſterio decurſus. 478. 1. Quid contineant pſalmi. 7. 1.
Pſalmorum præcones ſunt tituli. 189. 2. De unita titulorum inſcriptione. 4. 2. inſcriptiones pſalmorum per alluſionem intuendæ. *ibid.* Quare nomina propria in titulis pſalmorum ponantur. 133. 2. Quare nomina Idithum, Aſaph præfigantur titulis pſalmorum. 4. 1. Cur in titulis finis frequenter repetatur. 43. 2. Cur in titulis pſalmorum frequenter, in finem, poſitum ſit? 38. 2. Quare pſalmi a beatitudine incipiant. 10 1.
Pſalmorum numerus quæ myſteria contineat. 8. 2. Cur ſecundus pſalmus in ſcriptura vocetur primus. 13. 1. in pſalmo quadrageſimo tres Philoſophiæ partes docentur. 132. 2.
Pſalmi pœnitentiales cur ſint ſeptem. 23. 2. 459. 1. Quare pſalmi pœnitentiales ab afflictionibus inchoant, & in gaudiis deſinunt. 459. 1. Cur ſeptem pſalmi laudes Domini contineant. 465. 2. Inter pſalmos maxime pœnitentiales æſtimandi. 26. 1. Quare pſalmus quinquageſimus quoties peccatorum venia petitur, aſſumitur. 165. 1.
Pſalmi tribus modis loquuntur de Chriſto. 5. 1. Pſalmi de Incarnatione loquentes dulcius accipiuntur. 130. 1. Quomodo pſalmi ad Chriſtum referantur. 12. 2.
Pſalmi virtus quæ ſit. 5. 2. Libri pſalmorum commendatio. 1. 2. Divinæ ſcripturæ theſaurum complectitur. 226. 2. Ad inſtitutionem beati viri pertinet. 9. 1. Pſalmi ſunt apotheca copioſa. 2. 1. Pſalmi ſunt vaſa veritatis. 2. 1. 225. 2. Pſalmi ſunt dulciſonum organum. 2. 1. Duo ſunt genera pſalmorum alphabetum continentium. 76. 2. Alphabetum perfectum aut imperfectum in pſalmis ad quos ſpectent. 360. 2. Quoſdam pſalmos B. Hilarius, B. Ambroſius, & B. Hieronymus: ſed omnes B. Auguſtinus ſtudioſe tractavit. 512. 1. *V. Athanaſius*.
Punctum quid ſit. 308. 2. 558. 2. Quinque poſſunt peti ab omni puncto. 559. 1. Puncta ſunt viæ ſenſuum, & lumina dictionum. 518. 2.
Purgatio quid & quas habeat partes. 534. 1.
Pupilla quid ſit, & unde dicta. 51. 1. Pupilli unde dicti. 554. 2. Quis vere pupillus? 76. 1.
Puſillum unde dictum. 173. 1. Quid ſignificet, & unde dictum. 115. 1.

Q

Qualitas quid, & quotuplex. 534. 1. 2. Quantitas duplex, diſcreta, & continua. 538. 1.
Quando, dividit Cicero in tempus, & in occaſionem. 551. 1.
Quæri in bono & in malo ponitur. 221. 1.
Quæſtiones civiles quid ſint, & quomodo dividantur. 533. 1. Omnis quæſtio generalis in duas diſtribuitur partes. 550. 2. Quæſtiones in ſcripto quinque modis fieri poſſunt. 550. 1. Præter ſcriptum multiplices, & quæ. 550. 1. Sunt adjuncta negotio, quæ fidem faciunt quæſtioni. 551. 2.
Quintilianus doctor egregius in Rhetorica docenda. 535. 2.
Quieti terræ qui ſint dicendi. 244. 1. *V. Sapientia.*
Quis, circumſtantia eſt, quam partitur Cicero in undecim partes. 551. 1.

R

Raab figuram Eccleſiæ geſtat. 278. 2. Rapinæ crimen non tollit indigentia. 193. 2.
Ratio quid ſit. 596. 1. Homini ratio ineſt. 596. 1. Bona ex ratione manantia. 596. 1.
Ratiocinatio quid. 535. 1.
Reclinatorium aureum requies æterna. 487. 2.
Recordari unde dictum. 254. 1.
Refugium quid ſit. 97. 2. Domus refugii eſt glorioſa reſurrectio, & quare. 91. 1.
Reginæ quid ſignificent. 499. 1.
Religio Chriſtiana eſt via virtutis. 323. 1.
Renes ſignificant fortitudinem corporalem. 447. 1.
Reprehenſio quid. 535. 1.
Requies Domini eſt in religioſis pectoribus. 430. 2.
Reſurrectionis tempus eſt ſuſceptio matutina. 66. 1. Liber Job carnis reſurrectionem manifeſte prophetat. 513. 2. *V. Chriſti reſurrectio.*
Retia unde dicta. 454. 1.
Retributio perfecta quæ ſit. 108. 2. Quatuor ſunt ſpecies retributionum. 85. 1.
Revelare unde dictum. 380. 2.
Reverentia quid ſit. 110. 1.
Rex a regendo vocatus. 209. 2. Honor Regis. 312. 2. Peccatum populi eſt in Deum & Regem, peccatum Regis in ſolum Deum. 160. 2. Fines terræ ſunt Reges. 59. 2. Homines juſti & veraces ſunt Reges. 461. 1. Reges terræ ſunt qui corporibus ſuis divinitatis munere dominantur. 444. 1. Deus eſt Rex. *V. Deus.*
Regi a Domino, eſt defenſio fortis, & magna ſecuritas. 72. 2.
Rhamnus quid ſit. 182. 2.
Rethorica unde dicta. 533. 1. Quæ ſint ejus partes. 533. 1. 535. 1. 180. 1. Quæ ſit differentia inter Dialecticam & Rhetoricam. 549. 2. Quæ ſit Rhetoricorum cum Dialecticis ſimilitudo, quæ vero diverſitas. 552. 1. Semper eget Rhetor Dialecticis locis, Dialecticus vero non ita. 552. 2. Opus Rhetoricæ eſt & movere, & docere. 550. 1. Quæ ſint partes ſuadendi. 531. 2.
Rhetoricæ cauſarum ſunt tria genera. 533. 1. 534. 2. Status cauſarum aut ſunt rationales, aut legales. 533. 2. Quid ſit ſtatus. *ibid.* Status a quibuſdam 18. a Tullio vero 19. numerantur. 534. 2. Quid ſit ſtatus collectivus. 84. 1.
Rhetorum figuræ inveniuntur in ſcripturis divinis. 6. 1. Quæ ſint argumenta Rhetorices. 535. 1. 536. 1. 2. Dialecticam & Rhetoricam in novem libris Varro definivit. 536. 2. Loci Rhetorices. *V. Locus. V. Orator & Oratio.*
Rhombus quid. 559. 1.
Rhomboides quid. *ibid.*
Rhythmica quid. 556. 2.
Romana in urbe maxime floruit Religio Chriſtiana. 236. 2. Signa quibus in prælio exercitus Romanus utebatur. *ibid. V. Chriſtiani. V. Joſephus, & Iſrael.*
Ructuare unde dictum. 405. 2.
Ruina unde dicatur. 96. 2. 293. 2.

S

Sabbati prima ſignificat diem Dominicum. 74. 2.
Sabellius in quo erravit. 7. 2.
Saccus quid ſit. 90. 2.
Sacerdotes veteris legis quare radabantur. 129. 1. Sacerdotes per immolata ſacrificia peccatis noſtris propitiam faciunt divinitatem. 199. 1. Decet Sacerdotes Chriſtum induere. 430. 1. Quando Sacerdotes induuntur ſalutari. 431. 1. Chriſtus eſt Sacerdos. *V. Chriſtus.*
Sacramenta quædam Eccleſiæ ante adventum Domini occulta fuerunt. 477. 2. Duo ſunt Sacramenta liberationis noſtræ. 203. 2. Sacramenta portæ æternales vocantur. 76. 1.
Sacramentum cur hominibus prohibitum. 283. 2.
Sacrificium quid dicendum. 153. 1. Quomodo Sacrificia pecudum nobis proficiant. 156. 2. David non credidit iis ſe expiandum. 164. 1. Quare adventu Chriſti ſacrificia finem acceperint. 128. 1. Sacrificia ordinis Aaron perierunt, Melchiſedech vero manſerunt, & quomodo. 359. 2.
Sacrificium ab homine quod petat Deus. 156. 2. Quis Deo voluntarie ſacrificet. 171. 1. Quæ ſacrificia Deo accepta. 156. 1. Noſmetipſos Deo ſacrificare debemus. 19. 2. Seipſum Domino offerre, eſt ſacrificium illi acceptiſſimum. 87. 1. Quæ ſint voluntaria oris ſacrificia. 394. 1. Quis ſacrificium laudis immolat Deo. 157. 1. Quod ſacrificium laudis Dominum honorificet. 158. 2. *V. Chriſtus. V. Euchariſtia. V. Laus.*
Sæcula unde dicta. 238. 1. Quare ſæcula dicta. 191. 1. Quid ſit ſæculum. 77. 2. Quid ſæculum ſignificet. 427. 2.
Sæculum hoc beati velut viantes tranſeunt. 454. 1. Cogitatio ſæculi nos ſemper affligit. 175. 1. Cur quæ ſæculi ſunt odio eſſe debeant. 393. 2. Sæcularibus actibus implicati pacem non habent. 20. 1. Qui mortui ſæculi dicendi. 457. 2. Per mare rubrum iſtud ſæculum intelligitur. 439. 2. Sæculum iſtud hyemi comparatur. 114. 1. Torrenti comparatur ſæculi iſtius turbidus curſus. 415. 2. Per tunicam ſollicitudines ſæculi ſignificantur. 494. 1. *V. Mundus.*

Sæviſſimus homo novaculæ comparatur. 167. 1.

Sagittantium mos exprimitur. 29. 1.

Salamandra incendio reficitur. 604. 1.

Salmana, ideſt umbra commotionis. 269. 1.

De Salomonis Judicio S. Auguſtinus. S. Hieronymus, & S. Ambroſius ſermones fecerunt. 511. 1.

Salvator, & Salus, *V. Chriſtus*.

Sanguinum vir quis dicatur. 22. 1. 81. 1. 175. 2. 448. 2. Sanguinibus nomen inuſitatum apud Latinos, recte tamen ponitur in pſalmo L. 163. 2.

Sancti viri hunc mundum prætereuntes dicuntur. 424. 1. Omnis ſanctus eſt incola. 126. 1. Cur ſanctorum mens hic patiatur incolatum. 408. 2. Omnes juſti ſunt recti corde, & e converſo. 98. 2. Sancti viri laudes Domino jugiter dicunt, & præterita peccata deflent. 438. 2. In cælo animo conſiſtunt. 411. 1. Ditantur virtutibus, non dominantur ut Chriſtus. 284. 1. Sanctorum actiones magna diſcretione conſiderandæ. 486. 2. Nulla fiunt Deo proxima, niſi quæ fuerint ſanctitate purgata. 405. 1. Præconium Domini eſt morum ſanctitas cuſtodita. 70. 2. Sedes Domini omnis ſanctus. 283. 2. 412. 1. In ſanctis gloria Domini habitat. 81. 1. *V. Deus*. Reges terrarum ſunt ſancti homines, corpora ſua regentes. 473. 2. *V. Rex*. Quod merebuntur ſancti hymnus eſt Domini. 474. 1. Magnitudo dulcedinis quomodo ſanctis abſcondita. 94. 1. Cur mors Sanctorum pretioſa dicatur. 371. 2. Sancti cum Chriſto judicabunt. 412. 1. In æternum exultabunt. 22. 2. In cælo Dominum jugiter laudabunt aſpectu illius pulchritudinis concitati. 334. 2. Inæqualiter Deo fruuntur. 23. 2. Precibus ſanctorum ſæpe mortis pœnas evadimus. 343. 2.

Sancti viri luminaribus cæli comparati. 299. 1. Et ſtellis. 468. 2. Quomodo ſancti fiunt lampades ignis atque flammarum. 506. 1. Sanctorum unanimitas currus eſt Domini. 211. 1. Corpus ſanctorum utri comparatur. 390. 1. Cogitationes ſanctorum gregibus caprarum comparantur. 488. 1. Montes aromatum ſunt ſancti Dei. 507. 2. Per montes & colles perfecti quique ſancti ſignificantur. 483. 2. Per putationem vinearum purgatio ſanctorum ſignificatur. 484. 1.

Sapientia toto labore & deſiderio exquirenda. 524. 2. Perfecta ſapientia a Deo datur. 524. 1. Uxor beati viri ſapientia. 421. 2. Cæleſtis ſapientia in pectoribus placidis, atque humilibus conquieſcit. 316. 1. Sapientia non invenitur, niſi apud quietos animos. 349. 1. Spiritus Sapientiæ quid operatur. 87. 1. Summum ſapientiæ genus eſt devoto animo ſentire quod expedit. 426. 2. Sapientes poteſtati divinitatis ſe committunt. 426. 2. *V. Cor*.

Sapientiæ librum octo libris Bellator Presbyter expoſuit. 513. 1.

Saturitatem ventris ſequitur ſeditio. 342. 2.

Scabellum unde dictum. 358. 1.

Scalenum quid. 558. 2.

Scandalum quid ſit, 404. 2. *V. Peccatum & peccator*.

Scelus omne ſubſequitur pœnitudo. 236. 2. Quis ſit introitus ad ſcelus. 80. 2.

Schema quid ſit. 112. 529. 2.

Scribere. *V. Orthographia*.

Scientiæ ſpiritus quid. 88. 1. Primus ſcientiæ gradus eſt intelligere nos minime noſſe. 233. 1.

Scitus unde dictus. 232. 2.

Scriptura divina ab omnibus admittitur. 6. 1. S. Auguſtinus canticum Annæ dilucidavit. 511. 1. Diviſio S. Scripturæ ſecundum D. Hieronymum, Auguſtinum, &c. 516. 1. 2. Unde probetur ſcripturam eſſe divinam, & traditam a Deo, 6. 1. Quali ſtylo compoſita. *ibid.* Qualiter apud Hebræos ſcripta. *ibid.* Tranſlatio veteris Teſtamenti 70. interpretum 44. libros continet. 516. 2.

Scripturis ineſt ſimplicitas duplex, & bilinguitas ſine dolo. 6. 2. Idiomata S. Scripturæ nullo modo temeranda. 517. 1. Locutio S. Scripturæ incorrupta permanere debet. 518. 1. Non mutanda Scripturæ verba, ut regulæ elocutionum latinarum ſerventur. *ibid.* Loca Scripturæ obſcura per alia dilucidantur. 508. 2. Abſurda verba in Scripturis inventa, ad Hebræos, aut Græcos codices corrigenda. 518. 2.

Scripturæ conſuetudo eſt allegorice loqui. 210. 1. Cur divinæ Scripturæ per diverſas ſimilitudines loquantur. 311. 2. In ſcripturis divinis pro ſacramentorum qualitate ſæpe variantur ſignificata. 254. 2. Proprium Scripturæ eſt ſignificantias verborum mutare. 28. 2. Scriptura ſancta ſæpe pro ſingulari numero pluralem ponit, & e contra. 84. 1. Mos eſt ſcripturæ unum pro plurimis ponere, & e contra. 203. 1. Scriptura ſacra futura ſæpe pro præteritis ponit. 28. 1.

Scripturæ ſanctæ nihil ſupervacuum habent. 4. 2. Nihil vanum in ſcripturis ſacris continetur. 523. 1. *V. Evangelium*.

Scripturæ ſacræ potentia. 6. 2. 475. 2. 519. 1. Scriptura ſacra in poteſtate ſanctorum. 475. 2.

Scripturæ divinæ libri omnes ſuperna luce, & virtute Spiritus S. reſplendent. 509. 1. Scriptura ſacra lucerna vocatur. 393. 2. Quare lumen vocatur. 6. 1. Antiqui Oratores ſcripturæ divinæ tropos uſurparunt. 6. 1. Ariſtoteles loca argumentorum ſcripturæ ſacræ æmulatus 465. 2. Ex ſcripturis ſanctorum doctrinæ ſæculares profluxerunt. 76. 1. *V. Ars. V. Eloquentia*.

Scriptura ſacra lingua Dei vocatur. 342. 2. Veſtimentum Chriſti eſt. 70. 1. Propugnacula ſanctæ Eccleſiæ ſunt divinarum Scripturarum ſacramenta. 489. 2. Scripturæ ſacræ ſupernum horreum, vel entheca rerum cæleſtium. 465. 2. Sunt paſcua populi fidelis. 315. 1. Divina ſcriptura cur favus diſtillans vocetur. 491. 1. Tunicæ Domini comparata. 518. 2. Per aquas viventes intelligitur. 492. 2. Per ſalivas intelligitur. 102. 2. Per arcum. 29. 1.

Scriptura S. quo ſtudio legenda. 397. 2. Divinarum ſcripturarum intellectus a Deo jugiter expetendus. 397. 2. A quo ſcripturæ libro tirones incipere debeant. 508. 2. *V. Pſalterium*. Scripturas divinas juniores melius intelligunt quam ſeniores. 392. 2. Deſiderium Beati Agapiti & Caſſiodorii inſtituendi Romæ ſcholas publicas pro ſacra ſcriptura addiſcenda. 508. 1.

Sacræ litteræ cum expoſitoribus in novem codicibus a Caſſiodorio collectæ. 616. 1. Caſſiodorii temporibus libri Regum nondum commentati. 511. 1. Per ſacram ſcripturam a Patribus expoſitam ad contemplationem Domini pervenitur. 508. 1. *V. Ambroſius. Auguſtinus. Bellator. Caſſiodorius. Eloquium Dei. Hieronymus. V. Apocalypſis, Eccleſiaſtes, &c.*

Sehon interpretatur tentatio colorum, vel arbor infructuoſa. 436. 2. 440. 1.
Selmon interpretatur umbra. 209. 2.
Seneca librum de forma mundi compoſuit, qui hodie non extat. 559. 2. Senectus humana cum ſenectute Eccleſiæ confertur. 296. 2. Quid per ſenectutem intelligendum. 223. 2.
Senſus corporis quot ſint, & quæ eorum officia. 601. 1.
Sepultura pietatis officium eſt. 258. 2
Sera unde dicta. 124. 1. 470. 2.
Sermo divinus ſapientia & prudentia pleniſſimus. 151. 2. Sermo divinus meditatus animam ſaginat. 73. 1. *V. Eloquium. Verbum.*
Servus a ſervando dictus. 307. 1. Quis Domini ſervus, 397. 2. Tranquilla ſemper pace fruitur. 404. 2.
Sichima interpretatur humeri. 188. 1. 351. 2.
Signum unde dicatur, & quid ſit. 277. 2. 338. 1. 436. 1. Signum Crucis. *V. Crux.*
Silentii effectus 126. 2. *V. Lingua.*
Similitudo quid ſit. 152. 1.
Simon Magus quando ambulavit in mirabilibus ſuper ſe. 426. 2.
Sina interpretatur mandatum. 210. 1.
Sion multa ſignificat. 14. 1. Sion ſpeculationem ſignificat. 220. 2. 235. 1. 243. 1. 309. 1. 416. 2. Sion omnes generavit Eccleſias. 34. 2.
Siſara, id eſt gaudii excluſio. 269. 1.
Sol unde dictus. 332. 2. Sol in ſcripturis multos habet ſenſus. 480. 1. Sol ſapientem ſignificat, luna juſtum. 238. 2. Eclipſis ſolis, *V. Eclipſis.*
Sors quando ponitur in ſcripturis, divinum aliquod judicium importat. 70. 1.
Species quid ſit. 537. 2.
Spes unde dicta. 127. 2. Quid ſit vere ſperare. 94. 2. Quis veraciter habeat ſpem in Domino, & in nomine ejus. 127. 2. Spes in Domino omnia commutat in melius. 134. 1. Spes ad patiendum roborat. 370. 2. Quæ ſit ſanctorum expectatio. 395. 2. Spes Domini eſt omnium finium terræ. 200. 1. Spes Chriſti anorum ex Chriſti reſurrectione. *V. Chriſti reſurrectio.*
Sphærica poſitio quid ſit. 560. 1. Quid ſphæricus motus. *ibid.*
Spiritus ſanctus Patri & Filio æqualis. 87. 2. 273. 2. Eſt Creator. 334. 1. A Patre & Filio procedit. 7. 1. 177. 2. Quis offerat nomini Spiritus ſancti gloriam. 87. 1.
Spiritus ſanctus calor eſt a quo nullus poteſt abſcondi. 60. 1. Cur in linguis igneis apparuerit. 489. 1. Vox Domini ſepties repetita ſeptem dona Spiritus ſancti ſignificat. 87. 1. Unguenta ſunt dona Spiritus ſancti. 479. 1. Olei nomine Spiritus ſanctus deſignatur. 479. 1.
Spiritus quid ſit. 246. 2. Spiritus triplici modo dicitur. 595. 1. Quid Spiritus virtutis. 87. 2.
Spiritus immundi calumniatores vocantur. 397. 1. Cur ſpiritus immundi alieni dicti. 354. 2. Spirituales nequitiæ ſtudioſius præcavendæ. 27. 1.
Spiritualis provectionis gradus. 201. 1. Magnus languor ſpirituales delicias faſtidire. 348. 1. *V. Ebrietas ſpiritualis. V. Eſca.*
Stagna unde dicta. 349. 2.
Stare qui dicantur. 434. 1. Stare pertinet ad ſolidiſſimam mentem. 429. 2.
Statuæ principum collocatæ in plateis ad inſtructionem memoriæ. 236. 2.
Stellarum ſtatus quid. 560. 1. Quid præcedentia ſtellarum. *ibid.* Quid remotio ſtellarum. *ibid.*
Studium litterarum. *V. Littera.*
Stultus qui. 152. 2. 296. 1. Quæ ſit ſtultorum conſuetudo. 125. 2.
Subſtantia quid ſit, 142. 2.
Subditus Deo quis ſit. 192. 1.
Subita omnia violenta ſunt. 442. 1.
Superbi qui dicendi. 299. 2. Superbia vitiorum mater eſt. 381. 1. Ex ea omne peccatum naſcitur. 95. 1. In omni peccato invenitur, & quare. 113. 1. Morbus ſæculi dicitur. 347. 2. Peccatum diaboli eſt. 232. 1. Angelus & Adam per ſuperbiam ceciderunt. 112. 2. Maximum delictum eſt ſuperbia. 61. 2. Eam Dominus ſpecialiter execratur. 240. 1. Deus a ſuperbis faciem ſuam avertit, & gratiam auſert. 333. 2. Proximantur Deo humiles, & ſiunt ſuperbi omnino longinqui. 444. 1. Cur Deus ſuperba a longe cognoſcat. *ibid.* Creatura non debet ſuperbire Auctori. 284. 2. Humiles mandatis Domini obediunt, ſuperbi diabolicis ſuggeſtionibus intumeſcunt. 385. 2. Mutus eſt ſi pſallat ſuperbus. 239. 2. In ſuperbiæ culmen aſcendere ruinoſum. 427. 1. Tanto arrogantes in tartari profunditatem deſcendunt, quanto ſe altiora contingere putaverunt. 59. 2. Deſpiciunt ſuperbi humiles. 414. 2. Quæ ſit differentia inter ſuperbos, & famulos Dei, quando læduntur. 413. 2. Sacrificium Deo acceptum ſpiritus ſuperbiæ mactatus. 164. 1. In fideles pro tempore oportet vindicari, ne in ſuperbiam decantur. 313. 2. Maligni ſpiritus leones vocantur propter ſuperbiam, pardi vero propter ferocitatem. 490. 2. Raab ſuperbiam ſignificat. 278. 2. Volucres cæli ſunt homines ſuperbi. 32. 1. Per cedros Libani nobiles, & reges ſuperbi intelliguntur. 87. 2. Superbus homo equo comparatur. 469. 2. Per cornua intelliguntur ſuperbi. 70. 2. Spina dorſi pro ſuperbia ponitur. 96. 2.
Superficies, quid. 558. 2. Quid plana ſuperficies. *ibid.*
Superfluus quid. 554. 2.
Supplantare quid ſit. 118. 1.
Supplicatio vera. 25. 1. *V. Oratio.*
Suſpicio viro Chriſtiano non convenit. 383. 2.
Suſurratio quid ſit. 131. 2.
Syllaba quid ſit. 529. 2. De ſyllabis, & quomodo ſcribi debeant. 575. 580. 581. & *ſeqq. V. Orthographia.*
Syllogiſmus Categoricus qui ſit. 11. 2. Formulæ categoricorum ſyllogiſmorum ſunt tres. 538. 2. Exemplum categorici ſyllogiſmi. 98. 2. Quis ſit hypotheticus ſyllogiſmus. 27. 2. 130. 1. Modi ſyllogiſmorum hypotheticorum ſunt ſeptem. 539. 2. Syllogiſmi alii prædicativi, alii conditionales, & quid ſint. 542. 2. Quid tripertitus. *ibid.* Quinquepartitus. 135. 1. 536. 1. Tullius Marcellus Carthag. de ſyllogiſmis ſeptem libros compoſuit. 255. 1.
Synagoga quid ſignificet. 28. 1. Cur ante adventum Chriſti vocata fuerit Sunamitis. 500. 1. Ante adventum Chriſti deſpecta, & non poſtea. 504. 1. Mater eſt Eccleſiæ. 480. 1. In ea Chriſtus habitare non potuit 28. 1. Per ficus ſignificatur. 484. 2. *V. Eccleſia V. Judaus.*
Symphonia quid ſit. 566. 2.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

T

Tabernaculum quid ſit. 46. 2.
Tabeſcere quid ſit. 411. 1. 449. 1.
Temperantia quid ſit. 598. 2.
Templi velum quare in paſſione ſciſſum. 68. 2.
Tenebræ in bono ponuntur in Scriptura. 54. 2.
Tentationes juſtorum, & impiorum quomodo differant. 265. 2. 354. 2. Duæ ſunt tentationes una Domini, altera diaboli. 80. 1. Fideles ſemper tentationibus proficiunt. 298. 1. Cur Deus probet & tentet. 80. 1. Deus percutit ad ſalutem. 218. 1. Deus in hac vita deſtruit, quos iterum ædificare decernit. 167. 1. *V. Diabolus.*
Terminus unde dictus. 15. 1. Quid terminus. 558. 2.
Terra unde dicta. 15. 2. Orbis terrarum in ſpeciem rotæ concluditur. 248 2. Quid facies terræ ſignificet. 12. 1. Qui ſint termini terræ. 15. 1. Tenſo fune terra olim dividebatur. 255. 2. Cur terra filiis hominum data. 268. 2. Quando fructum ſuum dedit. 206. 2. Terra licet innovanda ſicut & cætera, tamen ſuum nomen retinebit. 118. 1. Si terrena deſpicimus, ſemper ex Deo læti ſumus. 263. 2.
Teſtamentum Dei quid ſignificet. 78. 1. Quomodo Teſtamentum in ſanctis Scripturis accepmum. 268. 2. Qui Teſtamentum ordinare dicuntur. 155. 2. Inter duo Teſtamenta quieſcere debent Chriſtiani. 209. 1. Quando duo Teſtamenta ſe invocent. 134. 2. Quid Deus in veteri Teſtamento promiſerit, quid in novo. 239. 1. Omnia in veteri Teſtamento annunciata per Chriſtum, & in Chriſto complenda ſunt. 504. 1. In novo Teſtamento miſericordia eſt, in veteri veritas. 274. 1. Cur novum Teſtamentum dicatur æternum. 336. 1. 362. 1. Duæ abyſſi duo Teſtamenta. 134. 2. Per mixtum duo intelliguntur Teſtamenta. 242. 1. Per rivulos aquarum vetus Teſtamentum. 497. 1. Commentatores Græci in utrumque Teſtamentum. 508. 2.
Teſtes falſi qui ſint. 108. 1.
Teſtimonium quid ſit. 313 2. 378. 2. Quid per teſtimonia intelligatur. 78. 1. Cur mirabilia teſtimonia Domini. 398. 2. Quomodo teſtimonia Domini juſtitiam, & veritatem contineant. 400. 1.
Thabor interpretatur veniens lumen. 284. 2.
Tharſis interpretatur contemplatio. 228. 2.
Ticonius Donatiſta Apocalypſim explanavit, cujus lectio a Caſſiodorio emendata. 515. 1.
Timor divinus. 383. 2. Timor perfectus. 396. 2. Spiritus timoris Domini. 88 1. Mixta cum pavore dilectio, timor eſt Domini. 60. 1. Timor Domini ex amore deſcendit. 229. 1. Ille timor Deo acceptus, qui cum amore, & pia præſumptione conjungitur. 470. 1. Servorum eſt formidare, amicorum diligere. 95. 1. Timor Domini alium timorem expellit. 82. 1. Duo timores ſunt, qui corda noſtra compungunt, humanus ſcilicet & divinus. 229. 1. Differentia inter timorem carnalis hominis, & juſti. 72. 1. 83. 2. 104. 2. 276. 2. Humanus timor diffidentiam, divinus ſpem tribuit. 78. 2. Timor mundanus miſeros efficit. 363. 1. 421. 1. Timor Domini beatos efficit. 15. 2. 363. 1. Deum timere imperturbata conſtantia eſt. 60. 2. Nihil deeſt timentibus Deum. 104. 2. Timere Deum, & ſperare in eo beatos faciunt. 369. 1. Opportuno tempore timere providentia eſt, & e contra. 45. 1. Nullum timet, qui a Deo illuminatus eſt. 82. 1. Cuncta hic ſub metu ſunt. 370. 1. *V. Mandatum.*
Tonus quid ſit. 556. 2. Toni ſunt quindecim. 557. 1. *V. Muſica.*
Topazion quid ſit. 398. 1.
Topica quid ſint. 465. 2. 547. 1.
Torcular quid ſit. 30. 1. Geth ſignificat torcular, ſeu preſſuram. 176. 1.
Torrentes quid ſint. 52 2.
Totum duobus modis dicitur. 544. 1.
Traditiones ſanctas Eccleſiæ non ſequentes hæretici, falſa locuti ſunt. 181. 2. Incenſum illud ſuave eſt Domino, quod Apoſtolorum traditionibus adjunctum eſt. 204. 2.
Triangulum æquilaterum quid. 558. 2.
Trilatera quid. 558. 2.
Tribulatio noſtra quid ſit. 157. 1. Tempus tribulationis duplex eſt, ſed valde diſſimile. 119. 1. Qui corde vere tribulantur, & qui non. 105. 1. Quando tribulatio longinqua, quando vero proxima. 68. 1. Quare tribulationes patienter tolerandæ. 79. 2. Quare tribulationes juſtorum multæ ſint? 105. 2. Semper dilatant Eccleſiam. 18. 2. Viro ſancto ſuaves. 252 1. Illi ſunt munera. 400. 2. Continuas efficiunt orationes. 455. 1 Lacrymis noſtris dulciores fiunt. 321. 1. In iis lætitui juſtus. 182. 2 Eæ medicinaliter corda purgunt. 396. 2. Fidelibus votiva correctio eſt. 232. 1. Deum nobis miſericordem facit. 145. 2.
Tribulationibus exercet Deus, quos coronandos eſſe decrevit. 255. 1. Emundat Deus quos flagellat, ut purgatos recipiat: quos vero non emundat, & damnare decrevit. 288. 1 Tribulatio Chriſtianorum ad ſpem vitæ æternæ porrigitur. 188. 2. Gravis tribulatio de animis abjicere ſolet, quod quis ante credidit. 139. 2. Tempore tribulationis clamor cordis totis viribus excitatur. 347. 1. Tribulatio eos ſubſequitur, qui ſaluris auctorem relinquunt. 350. 1. Per ferrum tribulatio dura intelligitur. 337. 1.
Trinitas ſancta quid ſit. 5. 1. Myſterium S. Trinitatis explicatur. 163. 1 229. 2. 266. 1. Fides, quam habet Eccleſia de Trinitate, elucidatur. 21. 1. Eccleſiæ Catholicæ doctrina circa Trinitatem 7. 2. 177. 2. Sanctæ Trinitatis cognitionem tradunt Scripturæ. 519. 1. Nomina Patris, & Filii, & Spiritus ſancti in Trinitate ſunt propria, cætera ſunt communia. 227. 1.
Trinitas, ſola Deus deorum nuncupatur. 438. 2. 2. Nec beatitudine, nec poteſtate, nec natura dividitur. 431. 1. Unum vult, & unum operatur. 479 2 428. 2. Pater æternus Dominus eſt, ſicut & Filius. 14. 1. Poteſtas omnipotentiæ paternæ declaratur. 41. 1. 2. Pater, Filius, & Spiritus ſanctus unum principium. 358. 2. Pater, & Filius principium dicuntur, ut eorum coæternitas declaretur. 358. 2.
Trinitas Sancta communionem verborum habet. 88. 1. Sæpe de una perſona dicitur, quod de totius Trinitatis potentia ſentitur. 431. 1. Salvat Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. 345. 2. Tota Trinitas illuminat. 57. 1. Vocem habent Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. 88. 1. Tres Perſonæ Trinitatis teſtimonia

reddunt . 60. 2. Sum Trinitatem denotat . 156. 1. Qui de Trinitate aliquid ſcripſerint , 549. 2.

Triſtitia vitalis quid ſit . 136. 2. Triſtitia ſæculi fugienda , & quare , 136. 2. Fidelibus inimica. 135. 2.

Tuba quid ſit. 501. 2. Duo genera tubarum fuiſſe apud Hebræos , & quid ſignificent , 311. 1.

Tympanum quid ſit. 476. 2. 477. 1.

Tyrus ſignificat anguſtiam. 269. 1. 279. 1.

V

VAnitas quid ſit. 127. 2. Qui ſint vani . 80. 2. Quid proprie vanum dicatur. 18. 2. 107. 2. 460. 1. Vanum eſt omne , quod veritati contrarium eſt . 461. 1. Omnia vana fiunt , dum melioribus comparantur . 193. 1. Quis non ſederit in concilio vanitatis. 80. 2.

Venenum unde dictum. 44. 2.

Venti juſtorum animas ſignificant. 329. 1.

Verberatio quænam ſit correctio. 128. 1.

Verbi æterna generatio. 359. 1. Generatio Verbi æterni explicatur. 193. 2. Verbum Patri coæternum. 174. 2. Natura Verbi eſt inconverſibilis. 225. 2. Dextera Patris eſt omnipotens Verbum. 446. 2.

Verbum caro factum, quid. 16. 2. Quomodo Verbum humanitatem ſuſcepit. 186. 2. Quare Verbum caro factum . 359. 1. Deus Pater locutus eſt in ſancto , quando Verbum caro factum eſt . 188. 1. Humilitas Verbi in ſumenda carnis peccati ſimilitudine. 54. 1. Nihil mirabilius , quam quod mortalis natura a Verbo aſſumpta ad Patris dexteram collocata ſit. 234. 2. Corpus a Verbo aſſumptum , ſcabellum pedum ejus vocatur. 313. 1. Clamavit ad Dominum humanitas Verbi, nec fuit audita, & quare. 66. 1. Accubitus Regis fuit incarnatio Verbi . 481. 1. Veniente Verbo nec ipſa debet deſperare duritia. 471. 2. *V. Chriſtus* . *V. Filius Dei*.

Verbum quid ſit . 529. 2. 538. 2. Sermo rectus vitæ debet eſſe conſimilis. 181. 1.

Verbum Dei quando intus erat, & quando foris inventum . 504. 1. Quis verbum Domini efficaciter ſuſcipiat . 494. 1. Multi verba ejus intelligunt, ſed pauci dulcedinem illorum penetrant. 497. 1. Verbum aſperum eſt omne dictum , quod contra Regulas Divinas tanquam lethiferum poculum propinatur . 293. 1. Rei ſunt qui verba Domini audiunt , & ea facere contemnunt . 453. 2. Gladius ſignificat Verbum Dei , & quare . 142. 1. Anceps gladius eſt ſermo Domini, & quare. 435. 2. Domini Verba foliis comparata. 11. 2. *V. Sermo*.

Verecundiæ deſcriptio. 139. 1.

Veritas quid ſit . 46. 2. Neſcit titubare , quod veritas loquitur. 362. 1. Non poteſt falli, qui ſequitur verba veritatis. 298. 2. Tempore gaudii miſericordia ; tempore triſtitiæ veritas annuncianda . 295. 2. Verus amor execratur , quod veritati poteſt eſſe contrarium . 404. 1. Quare veritas odit vanitatem . 91. 2. Quando loquatur falſitas contra veritatem. 94. 1. Quare Propheta dixerit veritates , cum una ſit veritas? 40. 2.

Vertex unde dicatur. 29. 2.

Via unde dicatur . 12. 2. 139. 2. Viæ & ſemitæ multum differunt, & unde dictæ. 77. 1. Quid per vias & ſemitas intelligatur . *ibid.* Quando via in ſingulari ponitur Chriſtus intelligitur , quando in plurali Apoſtoli & Prophetæ. 421. 2. Viæ Domini ſunt diſpoſitiones , atque voluntates ejus, quæ ſemper juſtæ . 465. 1. Via noſtra Chriſtus eſt. *V. Chriſtus*.

Vibrare quid ſit. 29. 1.

Victorinus. *V. Apocalypſis*.

Videre res illas non dicimur , quas nullis delectationibus intuemur ; & e contra. 316. 2.

Vigiliæ vocantur nocturni. 246. 1. *V. Officium*.

Vigilius Afer Antiſtes. *V. Apocalypſis*.

Virga cur ita dicatur. 15. 1. Quid virga ſignificet . *ibid.* Quomodo virga & baculus nos conſolentur. 73. 2.

Vindicatio quid ſit. 259. 1.

Vindicta Domino reſervanda . 325. 1. Deus viſitat in virga, quando diſtricte vindicat . 287. 1. Vindicat in verberibus , quando in nobis levius vindicatur. 287. 1.

Vinea a vitibus dicta. 261. 1.

Vinum conditum eſt dilectio cum operatione . 504. 2.

Vir a viribus dicitur. 10. 1.

Virginum virtutes , & viduarum explicantur . 603. 2. Candor liliorum munditiæ Virginali comparatur. 485. 1.

Virtus unde dicta . 451. 1. Virtutes Cardinales per contemplationem , judicialem , & memoriam perficiuntur. 598. 2. Quot in virtutibus proficiunt ſancti , quaſi tot paſſibus ad Deum tendunt. 490. 2. Pulſat Chriſtus , cum fideles ſuos ad profectum virtutum hortatur . 493. 2. Deo bene damus tympanum , quando virtutes colimus, & vitia deſpicimus. 263. 2. Per maceriam cæleſtium ſignificatur cuſtodia virtutum . 484. 2. Per capreas , & cervos ſanctorum virtutes intelliguntur . 483. 1. Virtus vino comparata eſt . 188. 1. Quando virtus humana deſeritur. 101. 2. *V. Conſummatio*.

Vivere & mori qui proprie dicantur . 219. 1. Quid veraciter vivere dicatur. 71. 2. Qui vivi dicantur . 131. 1. Via vitæ hominibus incognita. 458. 1.

Vita hominum eſt umbra . 460. 2. Vita æterna ſola vita dicenda . 388. 2. Dies famis tempus hujus vitæ ſignificant. 116. 1. Per Hortum nucum vita æterna deſignatur. 499. 2.

Vitæ bonæ initium per orientem ſignificatur , per occaſum vero malæ converſationis affectus. 326. 1. Chriſto ad bonam vitam vocanti recte per obſequium reſpondetur . 323. 1. Qui in novitate vitæ ambulaverit, erit particeps Chriſti. 387. 1. Vita contemplativa, & activa duo ſunt oculi. 43. 2.

Vitiorum via iniqua : virtutum via recta . 398. 1. Mens noſtra vitiis quaſi quibuſdam funibus illigatur . 467. 1. Omnes vitioſi cæci ſunt . *ibid.* Vitia amara ſunt . 436. 2. Vitiorum ſervus Dominum non meretur habere ſanctorum. 391. 2. Delectatio vitiorum perpetuam mortem operatur. 262. 1.

Vitiorum dominatores reges ſunt . 15. 2. Beatus qui vitia nocentia tenet . 442. 2. Initium provectus eſt carnalia vitia relinquere . 407. 2. Carnis vitia dum incipiunt , facile in petram Chriſtum eliduntur ; non autem cum radicem fixerint. 442. 2.

Vituli ſignificant innocentes , prædicatores , & martyres. 164. 2.

Vivarienſis ſeu Caſtellienſis Monaſterii deſcriptio. 432. 1.
Ungebantur olim Reges, Prophetæ, & Pontifices. 432. 1.
Unitatis perfectiones enumerantur. 12. 2.
Univerſi diſpoſitio admirabilis. 30. 2.
Vocatio Dei. V. *Gratia*.
Volucres unde dictæ. 32. 1.
Voluntas unde dicta. 44. 1.
Voluntas Dei rerum perfectio eſt. 439. 1. In voluntate Domini vita eſt. 89. 2. Quis voluntatem Domini videat 82. 2. Miniſter Dei eſt omnis, qui Divinas exequitur voluntates. 329. 1. Arma & ſcutum ſola eſt voluntas Domini. 106. 2.
Vota fideliſſimi Chriſtiani duo ſunt. 101. 2. Æqualia vota glutinantur; contraria dividuntur. 316. 2. Deus judicat pium votum, ut operationis effectum. 97. 1.
Vox articulata quid ſit. 529. 1. Injuſta vox ſuos prius damnat auctores, quam alios. 180. 1.
Urbs unde dicta. 229. 1.
Uſuræ unde dictæ. 229. 2. Quæ pecunia ad uſuram dari prohibeatur, quæ vero non. 47. 1.
Uter quid ſit. 100. 1. V. *Eccleſia*.
Vultus unde dicatur. 95. 1. Vultus a voluntate nominatur, & quare. 601. 2.
Uxor dicta, quaſi ut ſoror. 421. 2.

Z

Zabulon quid ſignificet. 212. 1.
Zeb quid ſignificet. 269. 1.
Zebee victima interpretatur. 269. 1.
Zelus bonus. 115. 1. In bono & in malo ponitur. 400. 1. V. *Invidere*.
Ziphæi unde dicti. 170. 2. Quid ſignificent. *Ibidem*.

F I N I S.

HAG 2015540

Digitized by Google